

वचनामृतम्

अस्यार्थप्रदीपिकाटीकापत्रम्

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૫૮૮- સર્ગીક

પુસ્તકનું નામ વાંચનામૃત

વિષય ૫૨૨૩૪:૨૪

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतगम् ॥

श्री प्रगट पुरुषोत्तम

श्री स्वामिनारायणनां

वचना

मृत.

(२७३)

संयह करनार,

सद्गुरु टुक्कानंदस्वामी, स. गोपालानंदस्वामी, स. ब्रह्मानंदस्वामी,
स. नित्यानंदस्वामी, स. शुक्कानंद मुनि.

श्री कच्छदेशे वृषपुरनिवासी अनादि मुक्तराज
अबजीभाइए करेली

रहस्यार्थ प्रदीपिका टीका.

संयह करनार,

सद्गुरु ईश्वरचरणदासजी स्वामी.

ग्रंथोऽयं सकलार्थ साधनकरो दृष्टार्क मूलापहृद्
भक्तिज्ञान विरागधर्म भगवन्माहात्म्य रत्नाकरः ।

अत्र श्रीहरिणात्मनांशुभवः सच्छास्त्रसंमानितः

प्रोक्तोऽस्तीति भजश्रिमं प्रतिदिनं स्यात्पूर्णकामोदः ॥

श्रीजीमहाराज, आचार्य, साधु तथा सत्संगीनी प्रसन्नताने अर्थे

छपावी प्रसिद्ध करनार,

परीख बळदेवदास बल्लभदास.

सं. १९८२.

आवृत्ति पहिली

ई. स. १९२५.

मूल्य रु. ५-०-०

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ડોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૬૪૮૮

૫૨૨૬૪:૨૫

આ પુસ્તકના ટીકા સહીતના સર્વ હક પ્રસિદ્ધ કર્તાઈ સ્થાપીત રાખ્યા છે.

મુદ્રક, દેશાઈભાઈ હીરાચંદ મુદ્રણસ્થાન, દેશાઈ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ
તીર્થોટ-અમદાવાદ.

અનુકરણીકા તથા પ્રસ્તાવના,

વસંત પ્રી. પ્રેમમાં ચીમનલાલ હિંમ્બરલાલે છાપી.

મુલ્યવૃદ્ધ તથા કોટાઓ છાપ્યા થી ફીનીશ પ્રી. વર્ક્સ, ટંકશાળ, અમદાવાદ.

પુસ્તક મલકાનાં ટેકાણાં:-

પ્રકાશક પાસેથી થી ફાઈન નીટીંગ મીલ નરોડા રોડ, અમદાવાદ.
મહેતા લાલશંકરભાઈ જીવરામ, ટે. થી મદુરા સ્લોથ સ્ટોર. મુલેશ્વર, મુંવાઈ.
મીનમી લાલજી જીવરામ.... ... રામસ્વામી ચાલીલાનું, કરાંચી.
દલપતરામ કરુણાશંકર આંજ્ઞા, વડુ કંદોઈનો ડેલો, મુ. જામનગર
તારમાસ્તર કેશવલાલ જગજીવનદાસ,... ... જુનાગઢ.
રા. રા. હત્તોર્ચિદભાઈ કાલીદાસભાઈ, ... વઘવા, ભાવનગર.
દાકર મળાલાલ શંકાદીદાસ. ... ... મુ. વઘવાણ.

पुणं ब्रह्म पुणं पुण्योत्तमं श्री स्वामिनारायण भगवान्.

अनादि मुक्तराज सद्गुरु श्री गोपाळानंद स्वामी.

अनादि मुक्तराज सद्गुरु श्री मुक्तानंद स्वामी.

ज्ञानादि मुक्तराज पंडीताग्रगण्य सद्गुरु श्री नित्यानंदस्वामी.

अनादि मुक्तराज सद्गुरु श्री ब्रह्मानंद स्वामी.

अनादि मुक्तराज सद्गुरु श्री शुक्लानंद स्वामी.

પ્રસ્તાવના.

આપણા ઉદ્ધવીય સંપ્રદાયમાં ધર્મ, જ્ઞાન, ભક્તિ, ચૈરામ્યાદિ સદ્ગુણોનું અસર-કારક રીતે નિરૂપણ કરનારા મોટા મોટા સદ્ગુરુઓના હાથથી લખાપણા ગ્રંથોનું પ્રમાણ ટીક છે. પરંતુ શ્રી પ્રગટ પુરુષોત્તમ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનની સ્વમુક્ષ વાણી કે જે “શ્રીવચનામૃત” નામથી ઓળખાય છે, એ સૌમાં પ્રથમ સ્થાન લે છે. આ ગ્રંથ મોંઢેના કોઈ એક વિષયનું વિચાર પૂર્વક અધ્યયન માત્ર તેને સારમૂલક અને સર્વ પ્રાણ હોવાનું બગર વિલેલે સ્વીકૃત કરે છે. પૂર્ણ પુરુષોત્તમ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનનાં વચનામૃતો આ પૃથ્વીપર ક્યાંથી અવળગોચર થઈ શકે? એ તો પોતે કૃપા કરી નરનાટક ધરી પૃથ્વીપર પધારી આશ્વિન જનોને અવળ મનોહર વચનામૃતો સંમળાવે સ્વારેજ બની શકે. પરબ્રહ્મ પૂર્ણપુરુષોત્તમે વચનામૃતો સંમળાવ્યાં તો જ્ઞાતા, પરંતુ અજ્ઞાદિમુક્તરાજ ગોપાલાનંદસ્વામી આદિક પાંચ સદ્ગુરુઓપ મુમુક્ષુઓપર દયા કરી તે વચનામૃતોનો સંગ્રહ કરી રાખ્યો ન હોત-તો તે લાભ આપણને ક્યાંથી મળત? સદ્ગુરુઓપ તે કાર્ય પળ કર્યું અને તે સંગ્રહ તેમણે પૂર્ણપુરુષોત્તમને ચતાવી તેમણે આશીર્વાદ પણ મેલ્યો. આ પૃથ્વીપર જ્ઞાનના અનેક ગ્રંથો છે તેમાં વચનામૃત સર્વના મુકુટ સ્થાને વિરાજે છે. તે સરલ પ્રાકૃત ભાવામાં હોઈ જ્ઞાનના ગદ્યન વિષયો પણ તેમાંથી ઘણી સહેલાઈથી આવાલવુલ સર્ચને સમજાઈ જાય છે. શ્રીવચનામૃતની આમ ટુંકમાં સર્વાત્કૃષ્ટતા ચતાવ્યા પછી યદલું કહેવાની જરૂર જણાય છે કે, આ ગ્રંથની અસલ પ્રતની હસ્તલેખિત જૂઝ નકલો માત્ર મોટા માટા મેદિરોમાંજ રહેલી અને વેચાતી, પરંતુ સમય જતાં આ પુસ્તકની માંગ દિન પ્રતિદિન વધવા લાગી અને તેને પહોંચી વળવા મુશ્કિલ કરેલ પ્રતો સંપ્રદાયમાં ફેલાવા પામી. આ વચનામૃતના મૂલ સ્વરૂપને બાધિત પણે કોઈ પણ કેરફાર ક્યાંથી તેની અંદર રહેલી જુસ્સો, ભાષના અને રસ માર્યા જાય છે. તેથી અમોષ મૂલ પ્રતમાં કોઈ જાતના સુધારા વધારા કરવા અનુચિત ધારી પ્રથમની સદ્ગુરુઓના હાથથી લખાપણ પ્રતને આ સ્વરૂપમાં લાવવા અઢાલું હરિજનના લાભાંયે પ્રયાસ કર્યો છે. અમોને આશા છે કે સૌ કોઈ હરિભક્ત યનો લાભ લેવા ચૂકશે નહિ. શ્રીવચનામૃત જેવા દિવ્યગ્રંથમાં પાંચક વર્ગની સમગ્રવૃત્તા જાલવવાનો હેતુ અમારા લક્ષ્ય બહાર ન હોઈ, ગ્રંથમાંદેલા પ્રશ્ન વાક્યો અને વિષય તથા એક એક વચનામૃતમાં શું શું વિષયપર શા શા પ્રશ્નોત્તર થયા છે, તે સંપૂર્ણ રીતે અને સહેલાઈથી જોઈ શકાય, એ હેતુથી એક એક પાનામાં અમો દોહોવા પાઠવામાં આવ્યા છે. અને તેની અંદર એક તરફ પ્રશ્ન અને બીજી તરફ વાક્યના માંક વિગતપૂર્વક આપવામાં આવ્યા છે. વચનામૃતના અંક નીચે અથવા પ્રશ્નના અંક નીચે જે અંક હોય તે વાક્યતનો જાણવો.

આ શ્રી વચનામૃતરૂપ દિવ્ય ગ્રંથ ઉપર શ્રીકૃષ્ણદેશમાં આવેલા કૃષ્ણપુર (વલ્લખીયા) નિવાસી અનાદિમુકરાજ શ્રી અવજી શાપાપ આપણા ડહાણ સંપ્રદાયના તત્ત્વજ્ઞાનની ઘણીજ અલૌકિક, સૂક્ષ્મ અને આધ્યાત્મિક વાચતી, કે જેના અર્થો સામાન્ય લોક સમૂહના જાણવા બહાર છે, અને જેને સદૃશ સ્વરૂપનિષ્ઠાની જોડેય તેથી સમજણ પડતી નહિ હોવાથી, શ્રીવચનામૃતની એકવાક્યતા જાણી શ્રીજીમહારાજના પ્રગટ સ્વરૂપના આધ્યાત્મિક રહસ્યની વાચતો-ઉપર લાગી અને સરઠ્ઠ ભાષામાં, "રહસ્યાર્થ પ્રદીપિકા" નામે ટીકા કરેલ છે. વધારે શ્રીજીમહારાજે આ વચનામૃતથી અનિરિક કંઈ કહેવાનું બાકી રાખ્યું નથી, તોપણ દેશકાળાદિકને ધ્યાનમાં લઈને કેટલીક વાતો બીજરૂપે તો કેટલીક પરોક્ષભાષમાં કહી છે. વલ્લી શ્રીજીમહારાજે ક્યાંક પોતાને ભક્ત તરીકે તો ક્યાંક અવતાર તરીકે અને ક્યાંકતો વલ્લી સર્વના અવતારી તરીકે પણ પોતાને જાહેર કર્યાં છે. આથી મુમુક્ષુને શ્રીહરિના સ્વરૂપ નિર્ણય સંબંધમાં મુંઝવણ થાય છે જરી, તેથી અનાદિ મુકરાજ અવજી શાપાપ કૃપા કરી શ્રીજીમહારાજના સર્વોપરિ દિવ્ય સ્વરૂપનું જ્ઞાન આ "રહસ્યાર્થ પ્રદીપિકા ટીકા" દ્વારા આપ્યું છે. મૂલ્ય વચનામૃતમાં કોઈક સ્થળે કોઈ નિમિત્ત વચનો શ્રીજીમહારાજે પરોક્ષ ભાષમાં બંને કહ્યાં હોય, પરંતુ આપણે જો તેમના સર્વ અવતારના અવતારીપણાના મુલ્ય વાક્યો તરફ જોઈશું તો જાણી થઈ કે શ્રીજીમહારાજ સર્વ અવતારના અવતારી કારણ મૂર્તિ છે. આ રહ્યાં તેમાંનાં કેટલાંક અવતરણો:—

"પર્વા અંતંત જાગ્ય છે તે સર્વે મુને મળ્યા પર્વા જે ભગવાન તેનાં કર્યા જ થાય છે. એમ સમજે પણ પ્રગટ પ્રમાણ જે આ ભગવાન તે વિના શ્રીજી કોઈ એ આશ્વર્થનો કરનાર છે એમ માને નહિ." (પ્ર. ૨૭-૧-૧) "આજ સર્વે હરિભક્ત છે તે એમ સમજે છે જે અક્ષરાતીત પર્વા જે ભગવાન પુરુષોત્તમ તે અમને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે અને અમે કૃતાર્થ થયા છીએ એમ સમજીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની આજ્ઞામાં રહ્યા થકા ભક્તિ કરે છે." (પ્ર. ૩૧-૨-૩) "ગમે તેવો પાપી હોય ને અંત સમે જો તેને સ્વામિનારાયણ પર્વા નામનું ઉચ્ચારણ થાય તો તે સર્વે પાપ થકી છુટીને બ્રહ્મમહો-કંને વિષે નિવાસ કરે પર્વા ભગવાનની પ્રતાપ મોટો છે." તથા "જ્યારે બ્રહ્માંડોનો પ્રલય થઈ જાય છે ત્યારે આ પ્રગટ ભગવાન છે તેજ વક રહે છે." [પ્ર. ૫૬-૩-૪] "અક્ષરાતીત ને મન વાળી થકી પર ને અગોચર પર્વા જે ભગવાન તેજ પોતે કૃપા કરીને એમ થારે છે જે જ્ઞાની અજ્ઞાની પર્વા જે મર્થલોકનાં મનુષ્ય તે સર્વે મુને લેખો એમ ધારીને સત્ય સંકલ્પ પર્વા જે આ ભગવાન તે કૃપાપ કરીને મર્થલોકનાં સર્વે મનુષ્ય લેખે પર્વા થાય છે." (પ્ર. ૭૮-૧-૧) "જે મક્ક એમ સમજે જે આ ભગવાન ને આ સંત તે સર્વે વૈકુંઠ ગોલોકને બ્રહ્મપુર તેના નિવાસી છે, તે સંત ને પરમેશ્વર જ્યાં ચિરાજમાન છે ત્યાંજ સર્વે ધામ છે," (પ્ર-૭૮-૧૧-૧૧) "જે સાધુ એમ સમજતો હોય જે મારા ચૈતન્યને વિષે આ ભગવાન સદા ચિરાજમાન છે." [સા. ૧૦-૨-૪] "સર્વના સ્વામી જે પુરુષોત્તમ તે મુને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે અને તે મારા આત્માને વિષે અર્ચક ચિરાજમાન છે." [કા. ૧-૨-૨] "પોતાના રૂદેશ જે પ્રત્યક્ષ શ્રી સ્વામિનારાયણ તેનો ભક્ત તેને વિષે જે કોઈક અલ્પ દોષ હોય તે મહિ-

માના સમજનારાની દૃષ્ટિમાં આવે નહિ.” [કા. ૧-૨-૨] “જીવનું કલ્યાણ તો આટલીજ વાતમાં છે જે પ્રગટ પ્રમાણ પણ ને બી સ્વામિનારાયણ તેમનુંજ કર્યું સર્વ થાય છે.” [કા. ૧૦-૧-૨] “જ્યારે પણ મુંઝા ઘાટ થવા માટે ત્યારે ધ્યાનને પઢ્યું મુકીને જીમે કરીને ઠંડે સ્થરે નિર્લેજ થઈને તાઢી વજાઢીને સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ ભજન કરવું. અને દે દિનવંધો ! દે વ્યાસિધો ! ય્વૌ રીતે ભગવાનની પ્રાર્થના કરવી તથા ભગવાનના સંત જે મુક્તાનંદસ્વામી જેવા મોટા હોય તેનાં નામ લેઈને તેની પ્રાર્થના કરવી તો ઘાટ સર્વ ટઢી જાય.” (કો. ૬-૧૪-૧૭) “સર્વથી પર પદ મોટો તેજનો સમૂહ છે, તે તેજનો સમૂહ અધોઊર્ધ્વ તથા ચારે કોરે પ્રમાણે રંદિત છે ને અનંત છે, ને તે તેજના સમૂહના મધ્ય ભાગને વિષે પદ મોટું સિંહાસન છે. તેની ઉપર દિવ્ય મૂર્તિ પણ જે બી નારાયણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે ચિરાંતમાન છે ને તે સિંહાસનને ચારે કોરે અનંત કોટિ મુક વેઠા થકા તે નારાયણનાં રૂઢીન કરે છે.” (કો. ૧૪-૧-૨) “બીજા અવતારે કરીને થોડી શક્તિ જણાવી છે, અને આ અવતારે કરીને સંપૂર્ણ શેખર્ય, શક્તિઓ જણાવી છે. માટે આ અવતાર સર્વોત્કૃષ્ટ પળે થતું છે. ય્વૌ રીતે જો ઉપાસનાની દૃષ્ટા આ ભગવાનને વિષે રાક્ષસો તો કદાચિન્ કાંઈક અવશું વતાઈ જાયો તો પણ અંતે કલ્યાણ થાયો.” [પ. ૬-૧-૨] પણ મરેના જાણનારા છે તે આ ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેવુંજ પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનનું મનુષ્ય સ્વરૂપ રહ્યું છે તેને સમજે છે પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપને વિષે લેણમાત્ર કેર સમજતા નથી.” [પં ૭-૧-૨] “ભગવાનની મૂર્તિનું વઢ અતિશે રાક્ષસું જોઈય. સર્વોપરિ જે ભગવાનનું સ્વરૂપ છે, તેજ મુને પ્રાપ્ત થયું છે.” (મ. ૧-૧-૧.) “તેજને વિષે જે મૂર્તિ છે તેજ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ છે. પદ જાણ્યો.” (મ. ૧૩-૧-૩)

“તત્તેજઃપુંજમધ્યસ્થપદાઽદ્યાઈવદામિચ। યુષ્માનપિષ્પશ્યામિનિષ્ણાંસ્ત્રત્રસર્વશઃ॥૨૫॥
 ભૂરિતેજસિયઃપ્રોક્તોભગવાનદિવ્યચિગ્રહઃ। મામેવર્તતુજાનીતસ્થિતમત્રનરાકૃતિષા॥૬૩॥
 હરિવાક્યસુધાસિન્ધુ તરંગ ॥ ૧૪૬ ॥”

“આ તમે સર્વ છો તે મુને ભગવાન જાનો છો તે અમે જ્યાં જ્યાં ઉપ્પજ સમૈયા કર્યાં હોય પ આદિક જે અમારાં ચરિત્ર લીલા તેને કહેવાં ને સાંમઢખાંને તેનું મનમાં ચિંતવન કરવું. માટે ય્વૌ જે અમારાં સર્વ ચરિત્ર ક્રિયા તથા નામ સ્મરણ તે કલ્યાણકારી છે.” (મ. ૩૫-૧-૪)

“સાંપ્રતેત્વિહસર્વેષાંભવતાંસુદૃઢામતિઃ। મય્યેવકૃણ્ણોઽપમિતિતત્કાર્યાપિપુપાસના ॥ ૩૨ ॥
 મહરિત્રાણિજ્ઞેયપ્રિશ્રોતવ્યાનિચસાદરપ્। યમધ્યાનંવિષાતવ્યેસ્મર્તેવ્યામત્કૃતોત્સવાઃ ॥ ૩૪ ॥
 एवं વિદધતોધૂયંમઞ્જકેરતુપ્રતાપતઃ। દેહાંતેપરમં ધાર્મ મદીર્યં પ્રાપ્સ્યથ ધ્રુવપ ॥ ૩૬ ॥
 સદશશ્ચાન્તિતતઃ પ્રાપ્સ્યેદૈં હિત્વા સમૌતિકપ્। મદ્દામ પ્રાપપરમંધૂયંમજતર્માતતઃ॥૨૯॥”
 ૬. સુ. તરંગ ॥ ૧૬૮ ॥

“તમારો સર્વનો આશ્ચર્ય, ગુરુ, ઉપદેશ, ને રૂપદેશ ય્વૌ જે હું તે મારા દેહનાં જે આચરણ તે પ્રમાણે પણ તમારે ન કરવું.” (૧૮-૧-૧૪)

“ત્યાગિનાંશુદિષ્ણાંયેતુધર્માઃસન્ત્યૌદ્વાધ્વનિતાન્વેવમવાક્યાનિપાલનીયાનિમચ્છૃતૈઃ ॥
વર્તિષ્યતેઽન્યથાયસ્તુસમદીયોનકર્હિચિત્વાર્ષેષાદ્વદ્યેધાર્યાસર્વેઃકાર્યાચસર્વતઃ ॥૪૭॥”

હ. સુ. તરંગ ॥ ૨૧૮ ॥

“જે ભગવાન આ બ્રહ્માંડને જિવે ચિરાજે છે તેજ ભગવાન સર્વના સ્વામી છે, તેને શરણે અસંખ્ય જીવ થાય છે તેણે કરીને અક્ષરધામમાં શ્રી પુરુષોત્તમના ચર-
નારશિવને ઘણાક જીવ પામે છે.” (અ. ૬-૨-૨)

તમુવાચહરિઃસાક્ષાઝાતઃકુળ્ળોઽવયોઽસ્તિસઃપૃત્વાવતારંચરતિબ્રહ્માંડેવ્વસ્તિલેખ્યપિ ॥૧૨॥

પ્રપયંતે જનાયેતે શરણં દદ નિશ્વયાઃ । બ્રહ્મધામ નયત્યેવ સતુતાનસ્તિલાનપિ ॥૧૩॥

અનંતકોટિબ્રહ્માંડાધારઃ કર્મફલપદઃ । ઈશ્વરાણામીશ્વરોઽસીદેવાનામપિદેવતા ॥૧૪॥

હ. સુ. તરંગ ॥ ૨૨૪ ॥

આ સત્સંગને જિવે ભગવાન ચિરાજે છે તેજ ભગવાનમાંથી સૌથીશ અવતાર થયા છે ને પોતે તો અવતારી છે, સર્વ જીવોના અંતર્યામી રૂપ છે, ને અક્ષરધામને જિવે તેજોમય છે, ને સદા સાકાર છે, ને અનંત મેઘવર્ચ્ય યુક્ત છે. અને વજ્ર રાજાચિરાજ અનંત બ્રહ્માંડના છે, ને અક્ષર બ્રહ્માના પણ કારણ છે. ને જેટલા અવતાર થયા છે. તે આમાંથી થયા છે, ને તમને સર્વને જાણ ભગવાન મળ્યા છે તે સર્વના કારણ છે ને સર્વ અવતારના અવતારી છે ને અક્ષરધામના ધામી છે.” (અ. ૬-૨-૧)

“યોનાસ્તિભગવાનકુળ્ળસ્તસ્માદેવાઽસ્તિલાઅપિ।અવતારાહિંસંજાતાઅવતારીસ્વયંતિહ ॥૮॥

અંતર્યામ્યેષપવાસ્તિસર્વેષામપિદેહિનામ । ષપવાક્ષરસ્થશ્ચસ્તેજસ્વીપુરુષોત્તમઃ ॥૯॥

અનંતકોટિબ્રહ્માંડરાજરાજોમહેશ્વરઃ । અનેતૈશ્વર્યસંપન્નઃસર્વકારણકારણમ્ ॥૧૦॥”

હ. સુ. તરંગ ॥ ૨૨૬ ॥

સર્વ થકી પર પદ્મ જે શ્રીપુરુષોત્તમનું ધામ તેમાં ગયા ત્યાં પણ હુંજ પુરુષોત્તમ હું પણ મારા વિના યીજો માંડો દેલ્યા નહિ.” તથા “જે જે જીવ મારા શરણે આવ્યા છે અને આવશે ને વડા સમગ્રશે તે સર્વને હું સર્વાપિ પદ્મ જે માંદ ધામ છે તેને પમાડીશ, ને સર્વને અંતર્યામી જેવા કરીશ, ને બ્રહ્માંડોની ઉત્પત્તિવાદિક કરે પણ શરણાગતને કરવા છે.” (અ. ૭-૨-૧-૨)

આદ્યાપ્યર્ત્તચૈકષ્વલ્લગ્નમ્બ્રહ્મધામવૈ । તત્રમત્તઃપરતરોનદદ્દુઃપુરુષોત્તમઃ ॥ યામેવપૂજયામાસુઃસર્વે-
બ્રહ્માંડનાયકાઃ ॥૧૭॥

અહમેવાસ્તિલાંડાનાંજન્માદેહેતુરસ્મિવૈ ॥ મત્તઃપરતરઃકથિન્નાસ્ત્યેવભગવાનક્ષયત્ ॥

મત્તેજસૈવસૂર્યાધ્યાઃસન્તિતેજસ્વિનોઽસ્તિલાઃ ॥ ૧૯ ॥

મદિચ્છયૈવ બ્રહ્માંડ સ્થિતિ રસ્તિન ચાન્યથા ॥ ૨૦ ॥ ”

હ. સુ. ત. ॥ ૨૨૭ ॥

“પ્રત્યક્ષ નરનારાયણ તમારી સંભાષાં નિત્ય ચિરાજે છે.” (જે. ૪-૧-૩)

“નારાયણઋષિઃસોડર્યમત્યક્ષમિલિતોસ્તિવઃ । અતસ્તમેવમ્બજતનિશ્ચિન્તાઃસર્વદારદમ્ ॥”

હ. સુ. તરંગ ॥ ૨૩૩ ॥

“અમે તો મગવાન જે ધીનરનારાયણ તે છદ્મ, અને અમારે આશરે આવશે ને ધર્મ નિયમમાં રહેશે, તેને અમે અંતકાળે દર્શન દેને અક્ષરધામને પમાડીપ છદ્મ.” (જે. ૬-૧-૧) “પ્રત્યક્ષ મગવાનની મૂર્તિ ને ધામની મૂર્તિ તેમાં લગાર પણ મેદ નથી તેમાં ને આમાં પકરોમનો પણ ફેર ન જણાય, ધામને વિષે જે મૂર્તિ છે તેજ મૂર્તિ આ પ્રત્યક્ષ છે.” (છે. ૩૧-૧-૧)

‘અતોયોઽસ્ત્યક્ષરેધાન્નિગુણાતીતેહરિઃસ્વયમ્ । સર્વાસ્ત્યવ્રમત્યક્ષોનાસ્ત્યસ્પાપિતયોર્મિદા ॥ મનુષ્યાકૃતિરપ્યેવકૃષ્ણોભવતિનિર્ગુણઃ । અક્ષરસ્યદેવેત્યેવવિશ્વેયંમૂક્ષમદર્શિભિઃ ॥

હ. સુ. તરંગ ॥ ૨૬૪ ॥”

“તેજીમય યેનું જે પોતાનું અક્ષરધામ તેને વિષે સદા સાકાર મુર્તિયકા ચિરા-જમાન છે ને સર્વના કારણ છે, સર્વના નિયંત્ર છે, સર્વના અંતર્યામી છે; અનેકકોટિ મહાંદના રાજાધિરાજ છે, ને અલૌકિક દિવ્ય સુક્ષ્મય મૂર્તિ છે ને માયાના ગુણ યકી રહિત છે એવી રીતે આ પ્રત્યક્ષ મગવાનને જાણીને મગવાન વિના જે બીજા સર્વે મા-યિક પદાર્થ માત્ર તેને અતિશે નુષ્ઠ ને નાશવંત સમझे.” (છે. ૩૨-૨-૨);

ઉપરના અવતરણો-પ્રમાણોથી બી સહજાનંદસ્વામીના પુરુષોત્તમપણામાં-સર્વા-પરિણામાં-કશો સંદેહ રહેતો નથી. બીજીમહારાજ સર્વ અવતારોના અવતારી કારણ મૂર્તિ છે યદનુંજ નહિ પરંતુ તેમની સાથે આવેલા પાંચસો પરમહંસો પણ અક્ષર-ધામના દિવ્ય મુક્તોજ હતા, તે પણ નીચે પ્રમાણે બીમુલ્કે કહ્યું છે જે:—

“મગવાન જીવના કલ્વાળને અર્થે ડ્યારે મૂર્તિ ધારણ કરે છે, ત્યારે પોતાનું અક્ષરધામ, અને ચેતન્ય મૂર્તિ યવા જે પાર્વત અને પોતાનાં સર્વ પેશ્વર્ય તે સહિ-તજ પધારે છે.”

યદાપ્રાદુર્ભવત્યવ્રકૃપયાશ્રેયસેનૃણામ્ । તદાસહસ્વધાન્નાચપરિવારેજાયતે ॥ ૨૮ ॥

નૃત્વદિવ્યતર્યોર્મિદત્તેપાંનાસ્ત્યેવમર્ચયા ॥ યત્તાનેવસમાધિસ્થાનદિવ્યરૂપાન્વિચસતે” ॥ ૩૦ ॥

હ. સુ. તરંગ ॥ ૭૧ ॥

“જે મુક્ત યમ સમझे જે આ મગવાનને આ સંત ને સર્વે વેકુંઠ, ગોલોકને મહા-પુર તેના નિવાસી છે. તે સંત ને પરમેશ્વર ડ્યાં ચિરાજમાન છે ત્યાંજ પ સર્વે ધામ છે.” (પ્ર. ૭૮-૧૧-૧૧)

અર્યકૃષ્ણમ્સંતઃસર્વેબ્રહ્મનિવાસિનઃ । યત્રકૃષ્ણોસ્તિતત્રૈવતદ્દામાસ્તીતિવેત્તિયઃ ॥ ૩૦ ॥”

મહદ્ભાગ્યમિદંમેયદેભિઃસહમમસ્થિતિઃ । એવંચવેત્તિયસ્તસ્યચિત્રંવર્તત્તેતસિ ॥ ૩૧ ॥

હ. સુ. તરંગ ॥ ૭૮ ॥

“જે મગવાને રામકૃષ્ણાદિક અવતારે કરીને અનંત જીવનો ઉદ્ધાર કર્યો છે તે મગવાનના આ સંત છે. તેનો મારે સમાગમ મળ્યો છે.” [પ્ર. ૭૮-૧૮-૧૮].

“તમુવાચહરિયોઽમ્ભગવાન્વર્તતેશ્ચ વિ । સર્વાવતારધર્ષાઽસૌસર્વજીવોદૃતિક્ષ્મઃ ॥૬૨॥
તસ્યસાક્ષાત્પ્રભોઃસંતપ્તેતેસન્ન્યાત્પવત્પિયાઃ । સચ્ચસ્વસદ્ગુણૈરેભિઃસર્વથાહોવશીકૃતઃ ॥૬૩॥
મમાપ્યહોમદ્ગ્રામ્યંસંગમેર્પાકદાસવાન્ । ઈર્વંચિદોભવેત્સાધુમાહાત્મ્યજ્ઞાનમેજસા ॥૬૪॥

૬. સુ. તરંગ ॥ ૭૮ ॥

“પછી રીતનો જે સંત તેનો જેવા પ્રવેશદ્વીપમાં મુક છે તે સરસો છે, અને પશા સંતનું દર્શન થયું ત્યારે પદ્મ જાળવું જે મને સાક્ષાત્કાર ભગવાનનું દર્શન થયું છે.”
(સા. ૧૦-૨-૪)

“ઈદશાઃકૃષ્ણમક્તાયેશ્વેતમુક્તૈઃસમાહિતે । તદ્દર્શનંચમગવદ્દર્શનેનસર્મમતમ્ ॥૨૮॥
અનીદશાસ્તુયેમક્તાસ્તેષ્યેતેપાંસમાગમમ્ । યદિકુર્ધુર્દંતર્હિતત્સમાઃસ્પુરસંશયમ્ ॥૨૯॥

૬. સુ. તરંગ ॥ ૮૮ ॥

“જેમ ભગવાન સ્વતંત્ર છે તેમ ય ભગવાનનો મક્ત પણ સ્વતંત્ર થાય છે” (સા. ૧૧-૧-૨) “આહું જે માયાધકી પર છુદ્ધ આત્માનું જ્ઞાન તેને હું પામ્યો તે સંતને પ્રતાપે પામ્યો છું” (છો. ૧૦-૬-૭) “આત્મ્યેતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ ભગવાન ને પ્રવચનના મક્ત તે દિવ્ય સાકારરૂપે કરીને અક્ષરધામને વિષે દિવ્યભોગને ભોગવતા થકા રહે છે, તે ભગવાનનું રૂપ ને મક્તનાં રૂપ તે અનંત સૂર્ય ચંદ્રના પ્રકાશ સરસા પ્રકાશે મુક છે. પશા તેજોમય દિવ્ય મૂર્તિ જે ભગવાન તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે કૃપા કરીને પોતાની સર્વશક્તિવો યેશ્વર્ય પાર્પદ તેને સહિત થકાજ મનુષ્ય જેવા થાય છે” [પ. ૭-૧-૨]

સમદ્ધઃકૃપયાસર્વદેહિનાંત્રિયસેનૃપુ ॥ સ્વશક્તિપાર્પદેશ્વર્યેઃસહાવિર્ભવતીર્હર્વ ॥૪૬॥

અતઃસાક્ષાદ્દરૂપરૂપંયશ્ચાક્ષરસ્થિતમ્ । તયોર્યેનવિદુર્મેદ્જ્ઞાનિમક્તાસ્તદ્વચમાઃ ॥૪૭॥

સાક્ષાત્કૃષ્ણવિદુર્યઞ્ચસર્વકારણકારણમ્ । નરાકૃતિઃપરંબ્રહ્મતેજોયાબ્રહ્મવિત્તમાઃ ॥૫૦॥”

૬. સુ. તરંગ ॥ ૧૩૩ ॥

“અને બોલીપ છદ્મ તે પણ શ્વાંજ બેઠા થકા બોલીપ છોપ, અને તમે પણ સર્વે શ્વાંજ બેઠા છો પદ્મ હું લેલું છું” (મ. ૧૩-૧-૧)

“તત્તેજઃપુંજમધ્યસ્થપવાઽધાર્ધવદામિચા । મુખ્યાનવિષ્વપશ્યામિનિષ્પન્નાંસ્તત્રસર્વશઃ ॥૨૫॥”

૬. સુ. ત. ॥ ૧૪૬ ॥

બહી પોતાના મુકોનો મહિમા તથા તેમની સેવા સમાગમ કરનારાની પ્રાપ્તિ વર્ણવતાં બ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે; “સાધુ થકી કોઈ બીજી મોટી પદ્ધતી નથી. જેમ રાજા હોય તે તેની રાણી હોય તે જેટલામાં રાજાનું રાજ્ય છે તેટલામાં રાણીનું રાજ્ય પણ કહેવાય, અને જેવો રાજાનો હુકમ થાલે, તેવોજ રાણીનો પણ હુકમ થાલે, તેમ ભગવાનનો જેવો પ્રતાપ છે, તેવો ય સાધુનો પણ પ્રતાપ છે” (મ. ૨૨-૩-૬)

“ઈર્વંચિધાઃસાધવોયેતેહિસર્વાધિકામતાઃ । તેભ્યઃપરંભગવતોનર્કિચિદપિવિધતે ॥૩૬॥

પ્રતપોજાયતેત્સુનમાજ્ઞામતિહતાતથા ॥૪૦॥

બ્રહ્માંદાના મીશ્રવાયેબ્રહ્મરુદ્રાદયશ્વતે । શ્રીકૃષ્ણાયયથાતદ્વદ્વલીસ્તેભ્યોર્પયંતિહિ ॥૪૨॥

દ. સુ. ત. ॥ ૧૫૫ ॥

“સૂર્ય ચંદ્રાદિક જે પ્રકાશમાન છે તેને પણ ભગવાનને ભગવાનના સંતને શુભ કર્મ કરીને રાજી કર્યા હશે ત્યારે પણ પ્રકાશને પામ્યા છે.” (મ. ૪૫-૨-૪)

“બ્રહ્માંદે મુસિનોયેયેસંતિલોકાશ્ચરાચરાઃ । તેસર્વેકૃષ્ણતદ્ભક્તપ્રીણનાદિતિગમ્યતામ્ ॥૩૨॥

દ. સુ. તરંગ ॥ ૧૭૮ ॥

“ય રાજાને પોતાના દિકરાને વિષે આત્મબુદ્ધિ થઈ ગઈ છે યવી જેને ભગવાનના મક્કને વિષે આત્મબુદ્ધિ થાય છે તેનેજ સર્વ સાધનચક્રી અધિક કલ્યાણકારી સત્સંગને જાણ્યો છે.” (મ. ૫૪)

“તથૈવયસ્યસત્સુસ્પાત્સ્નેહબુદ્ધિઃસુનિશ્ચલા । આત્મબુદ્ધિર્મતાસૈવયાનમતિહતાકચિત્ ॥૧૦॥

ઇયંયસ્યભવેત્સત્સુતેનજ્ઞાતોહિસર્વતઃ । સત્સંગોઽધિકૃત્યૈવયુર્યજાનીતનિશ્ચિતમ્ ॥૧૧॥

આત્મબુદ્ધિર્ભેદસ્યસત્સમૃતસ્પૈવસર્વથા । સ્વધીશ્વપૂજ્યધીસ્તેષુસ્પાશ્વતીર્યમતિર્ધૈર્મ્ય ॥૧૨॥

પ્રતાનમતયોયસ્યસત્સુજાતાનૃદેહિનઃ । અન્યત્રત્રયભવેયુસ્તાઃસતુમોક્તઃપથુર્ધૈર્મ્ય ॥૧૩॥”

દ. સુ. ત. ॥ ૧૮૭ ॥

“જેવા પ્રતાપે યુક્ત ભગવાનને જાણ્યા છે, તે મક્ક ત્યારે દેહ મુક્તિને ભગવાનના આમમાં જાય છે ત્યારે કપ તથા સામર્થ્ય તે ય મક્કની પણ તેથીજ થાય છે.” (મ. ૬૭)

કૃષ્ણમક્તાઃકાલકર્મમાયાવરણવર્જિતાઃ । બ્રહ્મીભૂતા બ્રહ્મધાન્નિ વસંતિ હરિસન્નિધૌ ॥૮॥

દ. સુ. ત. ॥ ૨૦૦ ॥

“ભગવાનની જે ઉત્તમ લક્ષણશાળા જે સંત તેની અતિ પ્રેમે કરીને સરસ્વી સેવા જે કરે તો તે કનિષ્ઠ મક્ક હોય તે તે જે જન્મે તથા ચાર જન્મે તથા વશ જન્મે કે સો જન્મે કરીને ઉત્તમ મક્ક એવો યનારાં હોય તે આને આ જન્મે કરીને ઉત્તમ મક્ક થાય છે, પરંતુ ભગવાન જે તે ભગવાનના મક્ક તેની સરસ્વી સેવા કર્યાનું પક્ક છે.” (વ. ૫-૪-૪)

“યથામગતઃકુર્યાદ્બ્રાહ્મ્યંતરપૂજનમ્ । તથાદ્રવ્યૈસ્તદુષ્ણિદૈર્વેન્દ્રક્તાન્સંવત્માન્ ॥૩૪॥

મગતંતમિવમીત્યાસદન્નૈસ્તાંશ્વભોજયેત્ । દ્રવ્યવ્યયંચકૃષ્ણાર્થમિવકુર્યાત્તદર્થકમ્ ॥૨૫॥

પ્રવમુક્તમમક્તાન્સેવનંકૃષ્ણવતુયઃ । અતિમીત્યાઽઽચરેન્નિત્યંસોઽન્નૈવસ્પાત્સ્વલ્લુત્તમઃ ॥૨૬॥

અન્યથાતુકનિષ્ણેઽસૌંબહુમિર્નૈમમિર્હરિયઃ । મજન્નુત્તમતાંયાયાદિતિમશ્નોચરતત્ત ॥૩૭॥

દ. સુ. ત. ॥ ૨૦૫ ॥

“ભગવાન ત્યારે પૃથ્વીને વિષે પ્રત્યક્ષ ન હોય ત્યારે તે ભગવાનના મહેલા સાધુ તેનો આશરી કરતો તો તે થકી પણ જીવનું કલ્યાણ થાય છે.” (વ. ૧૦-૧-૨)

મત્યંસોભગવામસ્યાથદાહુચિત્તાદાહુયે । સંતસ્તંમિલિતાસ્તેષાંમાથ્યાદપિતદ્ભવેત્ ॥૧૬॥

સાધુલક્ષણસંપન્નાસ્તેપિનસ્પુર્યદાતદા । કૃષ્ણમતિકૃતિર્ભક્ત્યાતત્સ્યાદ્દર્મયુજાદદમ્ ॥૧૭॥

“માયાથી પર જે સાક્ષાત્કાર થી પુરુષોત્તમ ભગવાન ને ભગવાનના મટેલા સંત તેની કપારે ઝીંચને પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે તે સર્વ [કર્મ ને માયા] ડલંવાય છે.” (જે. ૧-૧-૧)
 “તમ જેવા સંત જે ધર્મ નિયમે યુક્ત તેની તો વાતજ નોંધી છે. તમને કોઈક ભાવે કરીને જમાડે તેને કોટિ યજ્ઞનું પુણ્ય થાય ને તે અંતે મોક્ષને પામે છે, ને તમારા ચરણનો કોઈક સ્પર્શ કરશે તેનાં કોટિ જન્મનાં પાપ નાશ પામશે, તમને ભાવે કરીને જે વશ્વ ઓઢાઢશે તેનું પણ પરમ કલ્યાણ થશે અને તમે જે જે નદી તટાકાને વિષે પગ બોઢા છો તે તે સર્વ તીર્થરૂપ થાય છે, તમે જે વૃક્ષ તઢે બેઠા હો ને જે જે વૃક્ષનું પઢ્ડ જમ્યા હો તે તે સર્વનું ઢડું થાય છે, અને તમારાં કોઈક ભાવે કરીને, લશન કરે છે ને તમને ભાવે કરીને નમસ્કાર કરે છે તેનાં સર્વ પાપનો હવ થાય છે, અને ષઢી જેને તમે ભગવાનની વાત કગો છો અને કોઈકને ધર્મ સંબંધી નિયમ ધરાવા છો તેનો મોક્ષ થાય છે.” (જે. ૪-૧-૩)

મદુક્તેપુસ્ત્રધર્મેપુહદસ્થિતિમતાંતુવઃ । ખિન્નૈવમક્રિયાસ્તીતિયુર્યસર્વોત્તમામતાઃ ॥૧૨॥
 દર્શનાત્સ્પર્શનાદ્વાપિભવતાંભોજ્યદાનતઃ । વન્ધપાત્રાદિદાનાશ્ચભવેત્પુણ્યમનંતકમ્ ॥૧૩॥
 ફલંચાનેકયજ્ઞાનાંસર્વપાપવિનાશકમ્ । સ્યાદ્ભવત્સેવિનામત્રપુરુષાણાંનસંશયઃ ॥૧૪॥
 ભવન્મુલોક્તવાર્તાયાઃશ્રવણાન્મનાશ્ચવઃ । આશ્રયાદ્ધાનરાણાંસ્યાન્મુક્તિરેવહિંસંસૃતેઃ ॥૧૫॥
 તીર્થાંનિપાત્રનાનિસ્પુશ્રણસ્પર્શતોહિવઃ । તરુણામપિમુક્તિસ્થાત્તચ્છાયાફલસેવનાત્ ॥૧૬॥
 સર્વાપ્યસ્તિહિયુષ્માકંક્રિયાશ્રેયસ્કરીનૃણામ્ । યતોનારાયણકૃષિઃસાક્ષાદસ્ત્યેવર્તોરે ॥૧૭॥
 પ્રતાપાત્તસ્યસામર્થ્યભવતાંચાસ્તિવૈમહત્ । સર્વજીવાશયક્ષત્વમૈશ્વર્યનાસ્તિદુર્લભે ॥૧૮॥
 સર્વસિદ્ધાધિપત્યંચનિષીઞ્શત્વંતયૈવચ । બ્રહ્માદીનાંક્રિયાધ્વાપિભવંતિમુલભાઃસ્વલુ ॥૧૯॥
 કિંતુસર્વતદૈશ્વર્યપ્રત્યક્ષપ્રમખોરિહ । મુસ્તામુપેઽસ્તિગૃહંવૈનારાયણકૃષીચ્છયા” ॥૨૦॥
 હ. સુ. ત. ॥ ૨૩૩ ॥

“જેથી એવેતઢીપમાં સભા છે ને જેથી ચોંકાંક બેકુંડ છોકને વિષે સભા છે ને જેથી ચલરિકામને વિષે સભા છે. તેથી પણ હું આ સત્સંગીની સભાને અધિક જાણું છું અને સર્વે હરિમતને અતિશે પ્રકાશે યુક્ત વિસ્તું છું પમાં જો લગાર પણ મિથ્યા કહેતા હોઈય તો આ સંત સભાના સમ છે” (છે. ૨-૧-૨)

“એવેતઢીપેચૈકુંઠેમોલોકેશ્વરીવને । યાદશ્યસ્તિસભાતસ્યાઅપ્યેવાસ્ત્યધિકાઽધુના॥૨૬॥
 અતિતેજસ્વિનોભક્તાસર્વાન્વીક્ષમાનહય । અવનાસ્ત્યેવસંદેહોયથાદૃષ્ટંબ્રવીમિયત્” ॥૨૭॥
 હ. સુ. ત. ॥ ૨૩૬ ॥

જેથી પોતાના વેદને વિષે આત્મબુદ્ધિને દઢ પ્રીતિ રહે છે તેથી જ ભગવાન તથા ભગવાનના મતને વિષે આત્મબુદ્ધિ ને દઢ પ્રીતિ રહે તો જેથી નિર્બિકલ્પ સમાધિમાં શાન્તિ રહે છે, તેથી શાંતિ ય સમાધિ ચિના પણ સદાય રહ્યા કરે” (છે. ૧૧-૨-૨)

આત્મબુદ્ધ્યાદદપ્રીતિઃસ્વદેહેઽસ્તિયથાતથા । સાક્ષાત્કૃન્નેચકામૈપુતર્હિંશાંતિસ્થાભવેદ્ ॥૨૦॥

હોય જે તેની મર્યાદા રાખે, તેમ તે શ્રુતિની પણ રાખી જોઈપ અને તેમજ સંતના હૃદયમાં ભગવાનની શ્રુતિ રહી છે તે સંતની પણ મર્યાદા રાખી જોઈપ...પ્રતિમા તથા જે સંત તેને વિષે હું અસંકેદ નિષ્ણાસ કરીને રહું છું.” (પ્ર. ૬૮-૧-૧)

“સમાધિનિષ્ઠાઅત્રાપિસંતિવર્ષમનિધૂરિશઃ । ચેઽન્યદેહમવિશ્યૈવદિયુસ્તદ્દાર્દમંજસા ॥૭॥

કુશ્મભાંતઃસંતશ્વમાસપોગમહોદયાઃ । ઇચ્છાસ્વસ્થમવેચ્યતત્રકુર્ણુઃપ્રવેશનમ્ ॥૯॥

અતઃસાક્ષાદ્ભવતોમર્યાદાપાલ્યતેયથા । તથૈવપાલનીયાઽત્રતસ્યાઅપિચપૂજકૈઃ ॥૧૧॥

સંતાંચહૃદયેસાક્ષાદરિરાવિશ્યવર્તેતે । નેષામપિ તતઃપાલ્યામર્યાદાતાદૃશીસદા ॥૧૨॥

દ. સુ. ત. ॥૬૮॥

ઉપર પ્રમાણે બીજીમહારાજે પોતાનું સર્વોપરિપત્નું તેમજ સંત દરિજાનીનાં મહિમા સમજાવવામાં કૌપણ કલાસ રાખી નથી. સર્વોપરિપણનાં તેમજ સંત મહિમાનાં ઉપરનાં અવતરણો મુમુક્ષુને જેટલાં ઉપકારક અને કલ્યાણકારી છે તેટલાંજ બીજી મહારાજનાં ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યાદિ સાધન પરત્વે ઉપચારેલાં વચનો પણ ઉપયોગી છે, પણ આ સ્થળે ધર્મ, જ્ઞાનાદિની મહત્તાપ્રતિપાદક બીજીમહારાજનાં વચનો અવતરણ રૂપે સ્થલ સંકોચને લઈને આપવામાં આવ્યાં નથી, તોપણ અનાદિ મુક્તરાજ અબ્જી-વાપાપ આ વર્ધા વચનામૃતોનો સમન્વય કરી ‘રહસ્યાર્થ પ્રદીપિકા’ ટીકામાં દરેક સ્થળે મુમુક્ષુ ઇકદેશી સમજણમાં ઉતરી ન જાય તેથી કાઠજી રાખી પૂર્વાપર વચનામૃતો સાથે રાખી, બીજીમહારાજની મૂળ શૈલી પ્રમાણે ધર્મ, જ્ઞાન વૈરાગ્ય અને મહાત્મ્ય જ્ઞાને યુક્ત ભક્તિ સહિતનો પરમ ઇકાંતિકનો તથા અનાદિ મુક્તનો સમજણ પ્રચતવિહી છે. આ ટીકામાં જે વાક્યો લલ્લવામાં આવી છે તે વચનામૃતને આધારેજ લલ્લવામાં આવી છે, આ ટીકાના વાંચનથી અનેક સત્સંગીઓનો આત્મતીત્ક મોક્ષ સધાય, અને બીજીમહારાજની સ્વરૂપનિષ્ઠાનું થલ વૃદ્ધિ પામે, ય દેતુષી આ વચનામૃત પરની ટીકા પ્રથમ અમોઘ છપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

આ ગ્રંથ સાથે ગ્રંથસ્થ વિષયોની ઇક વિશુદ્ધ અનુક્રમણિકા પણ જોડવામાં આવી છે. અભ્યાસીને આ અનુક્રમણિકા વહુજ ઉપયોગી થઈ પડે તેથી છે, કેમ જે તેમાં સર્વે વચનામૃતોમાં તથા રહસ્યાર્થ પ્રદીપિકા ટીકામાં જેટલા વિષયો-જેટલી વાક્યો રહેલી છે, તે સર્વેનો અકારાદિક્રમમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. વચનામૃતરૂપી મહાસાગરમાંથી અમુલ્ય સિદ્ધાંતરૂપી રત્નો કાઢવા માટે કુશલ તાકની-મહાન અભ્યાસીની-આવશ્યકતા હમેશાં રહેતી હતી, પરંતુ આ અનુક્રમણિકા પરથી ગમે તે જિજ્ઞાસુ ગમે તે વાક્યત વળી સહેલાઈથી શોધી શકે છે. આ અનુક્રમણિકામાં જે વાક્યત જે વચનામૃતમાં હોય છે, તે વચનામૃતનો આંક આપવા ઉપરાંત તે કિયા પ્રકાર તથા કઈ વાક્યતમાં છે તેના પણ આંક આપવામાં આવ્યા છે. થલો ટીકામાં રહેલા વિષયોની પણ શુદ્ધી અનુક્રમણિકા કરવામાં આવી છે. તેમાંથી પણ જે વાક્યત શોધથી હોય તે ટીકાની અનુક્રમણિકા જોવાથી કિયા વચનામૃતની ટીકાના કિયા પ્રશ્નો-સરમાં છે તે વળી સરલતાથી જાણી શકાય છે.

આ પુસ્તકમાં ચપરાયેલા શબ્દોની સંકેત સુધી નીચે આપેલી છે:—

પરધારી	પર૦	હોવા૦	હો૦	અમદાવાદ	અ૦
પ્રથમ પ્રકરણ	પ્ર૦	પંચાલ્લા	પં૦	અખ્લાલી	અખ્લ૦
સારંગપુર	સા૦	મધ્યપ્રકરણ	મ૦	સેતલપુર	સે૦
કારિયાણી	કા૦	ચરતાલ	ચ૦	છેલ્લુ પ્રકરણ	છે૦

આ સાથે અમોચ બીજીમહારાજ, પાંચ સવસુરજો, ટીકાકાર અનાદિ મુક્તરાજ અથવા બાપા તથા આ ટીકામાં પ્રદ્ધ પુછી સંપ્રદ કરનાર સ્વામિશ્રી શ્રીચરણદાસજીની દમ બધી મઠી આઠ છવીઓ આપવામાં આવી છે.

આ પુસ્તક શોધવામાં તેમજ અનુક્રમણિકા વગેરે તૈયાર કરવામાં સ્વામિશ્રી શ્રીચરણદાસજીની સાથે રહી પુરાણી ધર્મકિશોરદાસજીએ જે અમૂલ્ય સેવા વજાવી છે તે માટે બીજીમહારાજ તથા તેમના અનાદિમુક્ત તથા સંત હરિજનો તેમનાપર પ્રભુત્વ થાઓ દમ અમારી પ્રાર્થના છે આ પ્રમાણે આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં અથાક પ્રયાસ લેવામાં આવ્યો છે, છતાં કેટલીક જામી રહી ગઈ હોય તો સુજ્ઞ વાંચકો તેને હંસ ક્ષીર વ્યાયે સુધારી વાંચશો એવી આશા છે, આ પુસ્તક વાંચી સૌ સંત હરિજનો દિવ્યમુક્તિ બીજીમહારાજનો દિવ્ય આનંદ અમોને મળે, એવા રહ્યા આશીર્વાદ આપશો એવી પ્રાર્થના છે.

અમદાવાદ.

સં. ૧૯૮૨

કાર્તિક શુદ્ધિ પુર્ણિમા

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

સમ્પત્ત સેવક,

પરીસ વલ્લભદાસ વલ્લભદાસના

જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

अनादि मुक्तराजश्री अबजीबापानुं जीवन चरित्र.

अक्षराधिपति पूर्ण पुरुषोत्तम श्री सहजानंद स्वामि सं. १८३७ ना वैश्व
 भुक्त नवमीनी निशाए आ भारतवर्षमां अयोध्या पासे
 आत्त्यंतिक कल्याणनी छपैयापुरमां श्री धर्मदेवने गृहे नरनाटक धार्तु. ते धन्य
 शरदु ऋतु. दिवस भारतवर्षना आध्यात्मिक इतिहासमां सुवर्णाक्षरे
 अंकित थयो छे. अनादि मुक्तराजश्री अबजीबापाना
 शब्दोर्मा करीए तो सं. १८३७ नी सालथी 'आत्त्यंतिक कल्याणनी शरदुऋतु' वेडी
 छे. त्यारथी आ ब्रह्मांडमां अनेक जीव ईश्वरो तेमज धर्मांतरबासीओ पोताना
 आत्त्यंतिक कल्याण माटे नरतनु धरी आच्यो छे. आ ब्रह्मांडमां कार्यकारण अंशा-
 वतारो प्रगट क्वा हता अने ते जीवोने पोताना धाममां लेइ जता हता; परंतु पूर्ण-
 पुरुषोत्तम तो दरेक ब्रह्मांडमां एकज वस्वत पधारे छे, ते मुजब आ ब्रह्मांडमां पण
 वैराट् नारायणनी लगभग अर्धी आवरदा थइ त्यारे पुरुषोत्तमनारायण पोताना अनंत
 मुक्तोने साथै लेइ पहेलीजवार पधार्या. ते पहेलां कोइने आ पुरुषोत्तम नारायणनी
 ओळखण पण नहोती तेथी तेमना धाममां कोइ जइ शकतुं नहतुं. पण हबे त्यारे
 आ ब्रह्मांडमां पुरुषोत्तम नारायण पधार्या त्यारे आज मुधी जे जे जीवो भगवाननुं
 भजन करता हता अने धर्म भक्ति आदि साधनोवडे वासना रहित थइ गया हता,
 ते सर्वे तेमज नाना मोटा अवतारो ते सर्वेए पण पोतानुं आत्त्यंतिक कल्याण साधवा
 पृथ्वीपर नर देह धार्या. आ प्रमाणे सं. १८३७ थी आत्त्यंतिक कल्याणनी शरदुऋतु
 वेडी छे ते छेक आ ब्रह्मांडना अंत मुधी रह्यो.

पूर्ण पुरुषोत्तमनी जान पृथ्वीपर आवे त्यारे पोतानी जानमां अनंत मुक्तो पण साथे
 होय तेमां कहेवुं थुं ? एतो होयज. आई पृथ्वीपर वैराट्-
 पुरुषोत्तम नारायण ने नारायणने मांडवे धामाधिपतियो पण हाजर हता अने
 तेमना मुक्तो. अनेक मुमुक्षुओकपी कन्याओ आ मुक्तरूपी गोरनी आहुर
 कंठे राह जोइ रही हती. तेमने आ मुक्तोनों योग यवाची

पुरुषोत्तमनो महिमा जाण्यो षट्छंज नहि पण ते पुरुषोत्तमने सर्व भावे बरी चुक्या, अने परिणामे 'हवेवाळो हरि संघाचे' मेळवेळो होवाथी सर्वे गावा लाग्या के "आज सखी आनंदनी हेली हरिवर जोइने हुं थइ छुं वेली." अने मुक्तो पण देश देशांतरमां फरी टेल नांखवा मंदया के 'जेने जोइए ते आवो मोक्ष मागवारे लोल, आज धर्मवैशीने द्वार मारी बेनी, प्रगट हरि भुजने मळ्यारे लोल.' श्रीजीमहाराज पण दया करी अनेक मुमुक्षुओने पोताना धाममां पोतानी दिव्य मूर्तिनो आनंद आपवा लाग्या. आ प्रमाणे मुक्तोए आत्यंतिक कल्याणनो मोटो मार्ग चलाव्यो.

सं. १८८६ नी साल सुधी न गणाय षटली संख्यामां मुमुक्षुओए श्रीजीमहाराजनो आभय ग्रहण कर्पो, अने ते पण मुक्त संज्ञाने पाम्या. अने पोते पण नवा मुमुक्षुओने श्रीजीमहाराजने भळाववा मंदया.

श्रीजीमहाराजे कर्णु छेके अने आ संत तथा आ नियमो अक्षरधाममांथी लाग्या होवाथी, आ उद्धवीय संप्रदायरूपी अक्षर वाटिकामां, धर्म, ज्ञान, वैराग्य आदि सद्गुणरूपी कमळो एवांतो खीली उठपां के अनंत मुमुक्षुरूपी भ्रमरो त्यां आफर्वाइ आल्या. हवे श्रीजीए धार्यु के मुक्त मंडळीए मारी उपासना ठीक प्रवर्तावी छे. अने मारी करेली व्यवस्था द्वारा हवे चाली शके तेम छे, त्यारे पोते हवे मूळ मथके जइ वेडा अने पोताना मुक्तोद्वारा पोताना घडेल धारा धोरणथी काम लेवा लाग्या.

पूर्णपुरुषोत्तम ज्यारे लीलाविग्रह संकेली मूळ मथके विराड्या त्यारे आ

उद्धवीय संप्रदायनी सोपणी अनादि मुक्तराजश्री गोपाळ-
अ. सु. गोपाळानंद नंद स्वामिने करता गया. यद्यपि पुरुषोत्तमनारायणे पोतानो
स्वामि आदि उग्र प्रताप समाधि आदि अनेक ऐश्वर्य चमत्कारो द्वारा
मुक्तो. देखाडी पोतानी मूर्तिमां सौने खेंची लीधा हता तो पण केट-

लाक मुमुक्षुओ तेमनो यथार्थ महिमा समझी सक्या नहोता.

तेओने महात्म्ये ज्ञाने सहित सर्वोपरि निश्चय कराववानो बाकी हतो. आ ब्रह्मांडमां पुरुषोत्तम नारायणनी पहेलीज चारनी पधरामणी थइ होवाथी तेमनो अद्भूत तेज प्रताप जोइने कोइ तेमने रामचंद्रजी जेवा, तो कोइ श्री कृष्ण जेवा, तो कोइ बळी ए सर्वे अवतारोना अवतारो समझता. एम सत्संगमां बहुधा समझण प्रवर्तती हती. आथी ज्ञातनी विविध समजणवाळा मुमुक्षुने श्रीजीमहाराजनो सर्वोपरि निश्चय कराववा पाटेज श्रीजीमहाराजे अनादि मुक्तराजश्री गोपाळनंदस्वामि आदि महा

મુક્તોને પૃથ્વીપર રાહ્યા. તે સંતોષ મુમુક્ષુઓને સર્વોપરિ નિશ્ચય કરાવવા માંડ્યો. આ સર્વોપરિ નિશ્ચય કરાવવામાં અનેક મુક્તોષ વહુજ પરિશ્રમ સેવોને શ્રીજીમહારાજની સર્વોપરિ ઉપાસના સારી ફેલાવી અને ઘણાને સર્વોપરિ નિશ્ચય કરાવ્યો.

તેમના પ્રતાપે આજે શ્રીજીમહારાજને સર્વ અવતારના અવતારી, ધામના ધામી, કારણના કારણ વિગેરે અપાર મોટયપ સૌ છાતી અ. મુ. અબજીમાઈનું ઠોકીને આપી શકે છે. અને આવા સર્વોપરિ શુદ્ધ નિશ્ચયથી અનંત મુમુક્ષુઓ બ્રહ્મરૂપ થઈ શ્રીજીની દિવ્ય મૂર્તિનો દિવ્ય આનંદ હુંટી રહ્યા છે. નહું રાજ્ય સ્વપાતા કેટલીક પ્રાથમિક અવ્યવસ્થા પણ જોવામાં આવે છે તેમ મુમુક્ષુના હૃદયમાં જુની નવી સમજણનો શુચવાદો ઊભો થતાં કેટલીક મુશ્કેલી નડે છે. આપણા ઉદ્ધવીય સંપ્રદાયમાં પણ તેવાજ પ્રકારની સ્થિતિ હતી. અત્યારે સત્સંગની भर युवानીનો સમય ગળી શકાય. આ કાલ શેરડીની વચલી માંડલી જેવો છે. આ સમયે શ્રીજીમહારાજે કૃપા કરી આ સંપ્રદાયને શોભામાં દૃઢિ કરે, અનંત મુમુક્ષુઓને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં જોડે, તેમજ ઉદ્ધવીય સંપ્રદાયની શુદ્ધિ દૃઢિ કરે તેવા પોતા જેવા સમર્થ અનાદિ મહા મુક્તરાજને પૃથ્વીપર પોતાની પેઢીએ મોકલવાનો સંકલ્પ કર્યો. આ વચ્ચે શ્રીજીએ દેશકાંડાદિનો વિચાર કરી અક્ષરધામ જેવા કચ્છ દેશને અને મૂર્તિમાન બ્રહ્મ જેવી કળવી જ્ઞાતિને અને સંસારને ઉભયવિધ પાવન કરે તેવા ગૃહસ્થાશ્રમને પસંદ કરી, “અબજીમાઈ” એવું અપૂર્વ નામાભિધાન ધારણ કરી પાંચામાઈનું કુલ પાવન કર્યું. કચ્છની કળવી જ્ઞાતિને ધન્ય છે ! નાયા પટેલ જેવા ભગવાનના થોળા ભક્તને મંગદાસ, રુદા અને તેજા એમ ત્રણ પુત્ર હતા, તે ત્રણે માઈઓ પ્રગટ પ્રજ્ઞ શ્રી સ્વામીનારાયણના આશ્રિત હતા. અને અહોનિશ ભગવદ્ભક્તિપારાયણ રહેતા હતા. તેમાં મંગદાસને દેવજી, કરસન, ધીમજી, અર્જુન અને જુલજી એ પાંચ પુત્ર હતા. તેમાં પણ રુદામાઈની સ્થિતિ અલૌકિક હતી. આ જન્મ ધારણ તથા રુદામાઈને શ્રીજીમહારાજની કૃપાથી પ્રેમજીમાઈ તથા વાલ્મીલી પાંચામાઈ એ બે પુત્રો હતા. આ પાંચામાઈ તે આપણા અનાદિ મુક્તરાજ અબજી શાપાને પુત્રરૂપે છાદ લઢાવવા માગ્યશાહી થયા હતા. પાંચામાઈને સત્સંગનો અપૂર્વ રંગ ચઢ્યો હતો, તેમની ધર્મપત્ની દેવચાઈ પણ મહામહાજીનાં મોટાં ભક્ત હતાં. મહામહાજીની ઇચ્છા પણ તેમનું પ્રારબ્ધ હતું. આર્થિક અવસ્થા તો હેક દુર્બલ હતી, છતાં પ્રેમ

મગ્ન થઈ મહામણ્ણીની ભક્તિ અહોનિશ કરતાં. હમેશાં દેવવાઈ કુળ્ણ તઝાવે ન્હાવા જતાં. ત્યાં એક સમયને વિષે શ્રીજીમહારાજે તેમની અનન્ય પતિવ્રતાની નિષ્ઠા જોઈ મસખ થઈ દર્શન આપ્યાં અને મસખ થઈ કહ્યું જે અમો તમારાપર રાજો છીએ માટે વર માગો, ત્યારે દેવવાઈ શ્રીજીમહારાજને વહુ રૂપાળા જોઈને બોલ્યાં જે ‘હે મહારાજ ! તમ જેવા પુત્ર સ્વપ્ને’. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યાં જે ‘અમ જેવા તો અમે એકજ છીએ પણ અમારા અનાદિ મુક્ત તે અમારા તુલ્ય કહેવાય તે તમારે ઘેર પ્રગટ થાશે, એમ વર આપીને અંતર્યાન થયા. પછી દેવવાઈએ ઘેર આવી પાંચામાઈને વાત કરી. ત્યારપછી સં. ૧૯૦૧ ના કાર્તિક શુક્ર ૧૧ ને સોમવારે અનાદિ મુક્તરાજ અબજી વાપા પ્રગટ થતા હવા, અને દેવવાઈને અલૌકિક તેજોમય દર્શન આપતા હવા. આ પુત્રની અલૌકિક કાંતિ જોઈ દેવવાઈને તઝાવે શ્રીજીએ દર્શન આપ્યાં હતાં તે સાંભરી આવ્યા અને નિશ્ચય થયો કે આતો શ્રીજીમહારાજે વર આપ્યો હતો તે સત્ય કર્યો. માતાજી જણાવે છે કે વાપાશ્રી ક્યારેક મહિને કે વે માસે અને ક્યારેકતો ચાર છ માસે સ્તનપાન કરતા. અને અલ્લેટ સમાધિમાં રહેતા.

આ સમાધિ થતી ત્યારે તેઓ હંદા હતરી જતા અર્થાત્ વાણવૃત્તિ સંકેલી લઈ કેવલ મૂર્તિમાંજ યીજી રહેતા. આ સમાધિ કાઢ્યાં દેહની સમાધિદશા. એકેય ક્રિયા ચાલતી નહિ. નાદી ગતિહીન રહેતી અર્થાત્ સ્તબ્ધ થઈ જતી. સ્વાદુ, પીવું શીંચાદિક વિનેરે હોયજ શાનું ?

આ સમાધિકાળ પાંચ દશ દિવસ સુધી પણ રાસતા. વાપાશ્રી તો અનાદિ મુક્ત છે તેમને સમાધિ કરવાનું ઇટલુંજ પ્રયોજન છે કે તેને કરીને મુમુક્ષુઓને ઓઝસ્વાળ પડે, પરંતુ પોતે અલ્લેટ મૂર્તિમાંજ રહે છે. આ સમાધિ વાપાશ્રી ઇચ્છતા, કે કોઈ પોતા જેવા મુક્તી ઇચ્છતા ત્યારે અંગીકારતા પરંતુ જ્યારે પ્રૌઢાવસ્થા આવવા લાગી ત્યારે આ સ્વતંત્ર સમાધિનું અલ્લેટ સમાધિમાં રૂપાંતર કર્યું. અને હવે તો પ્રણે કાઢ્યાં એકજ દિવ્ય સ્થિતિ વર્તે છે. વાપાશ્રી મૂર્તિમાં સંલગ્ન થકા બોલે ચાલે છે. સમાધિદશા વિષે વિશેષ જાણવા ઇચ્છનારા જિજ્ઞાસુઓને અમો ઇટલુંજ જણાવશું કે આજ પણ તે દશા નજરે જોનારા ઘણા સંત હરિજનો મોજુદ છે. તેમને મુલેશી તે વર્ણન સાંભળવાથી તેમને વિશેષ માહિતી મળી શકશે. આહીંતો તે સમાધિદશાનો નિર્દેશ કરી સંતોષ માનવાનો છે. વાપાશ્રીની ચાઢલીલા પણ અદ્ભુત હતી. તે સર્વે સેલાહીના અગ્રણી હતા. ચાઢકોની રમવાની ટુકડી થતી ત્યારે દરેક ટુકડીચાઢ “આપણા અબજી-વાપાશ્રીને” પોતાની ટુકડીમાં લેવા ઘણીવાર તો લડી પડતા. જેમ મુક્તોમાં વાપા-

શ્રીનો નંબર પહેલો છે તેમ દોડવા તરવા વગેરે કસરતોમાં પણ બાપાશ્રીનો નંબર પહેલો હતો. પણ આ વાઙ્લીલાનું નરનાટક તો તરત સંકેલી લેઈ તેમણે ગૃહસ્થાશ્રમનો પાઠ ભજવવા માંડ્યો.

બાપાશ્રીનો ગૃહવ્યવહાર પહેલેથીજ દુર્બલ હતો. પોતે સ્વેદ કરતા અને તેમાંથી અનાદિ મુક્ત પર્વતમાઈની પેટે પોતાનું ગુજરાન ચલાવી ગૃહસ્થાશ્રમ. અસ્વંદ તેલધારા મૂર્તિમાં ઘૂંચી રાखता एटलुंज નહિ પણ સંતોની સેવા કરતા. મહારાજના મલેલા ઘળા મોટા મોટા સંતો આવતા તેમને આગ્રહથી બે ચાર માસ રોકી રસોડા આપી શ્રીજીની ચાતો કરતા સાંભળતા અને મૂર્તિનો આનંદ લેતા. આથી મોટા સંતો પણ બાપાશ્રીનો મહિમા સમજી તેમના સમાગમનો આનંદ અનુભવતા. આ પ્રમાણે સંતો તથા હરિજનોની આવક જાવકનો પ્રવાહ “ બાપાશ્રી ” પ્રગટ થયા ત્યારથીજ બહુજ વધતો ગયો છે, અને અद्यापि પર્યંત જેમ દશે દિશામાંથી નાની મોટી નદીયો સમુદ્રને મળવા આવી નીકળે છે તેમ અનંત મુક્તો તથા મુમુક્ષુઓ ‘ વલ્ધિયા ’ તરફ ગતિ કરી રહ્યા છે, અને ત્યાંથી મૂર્તિનો આનંદ ભૂંટો મદમાતા પોતપોતાના સ્થાનકે મૂર્તિમાંજ પાછા વળે છે. વળી શ્રીજીમહારાજે કૃપા કરી આ વચ્ચે ગૃહસ્થાશ્રમની પસંદગી કરાવી તેમાં એક બીજો પણ હેતુ છે તે એ છે કે વાડ-ભાડ સર્વે પોતાના ધર્મમાં રહી બાપાશ્રીનાં દર્શનનો દિવ્ય આનંદ લઈ શકે છે.

પૂર્ણ પુરુષોત્તમે જે હેતુ માટે બાપાશ્રીને પૃથ્વીપર મોકલ્યા તે હેતુ પૂર્ણ કરવા બાપાશ્રી અનેકવાર સત્સંગમાં તીર્થાટન નિમિત્તે કર્યા છે. યજ્ઞપારાયણો. અને ત્યાં ત્યાં રહેલા મુમુક્ષુઓનાં કલ્યાણ કર્યાં છે. એટલુંજ નહિ પણ જન ચાર વચ્ચે તો મોટી પારાયણો પણ કરાવી છે, અને તે તે પ્રસંગે હજારો સંત હરિજનોને તેઢાવીને મૂર્તિનો આનંદ આપ્યો છે. તે પ્રસંગે ‘ જે જે કોઈ જીવ આ યજ્ઞપ્રસાદિ જમશે તે સર્વેને અમો ધામમાં તેહી જઈ શ્રીજીની મૂર્તિનું સુખ અપાવશું ’ એવો વર આપ્યો છે. જે તબાવે શ્રીજીમહારાજે પોતાનાં માતાજીને દર્શન આપ્યાં હતાં ત્યાં શ્રીજીમહારાજ વર્ણવિશે આવી એક પત્થરપર યાજ્ઞ જમ્યા હતા. ત્યાં બાપાશ્રીએ દેરી કરાવી ચરણારવિંદ પથરાવ્યાં તે વચ્ચે મોટી પારાયણ કસતી વચ્ચે દેશના સંત હરિજનોને તેઢાવ્યા હતા, અને તે પ્રસંગે અનંત જોબોનો મોક્ષ કર્યો હતો અને ચરણારવિંદ પથરાવતી વચ્ચે વર આપ્યો છે કે ‘ આ છબીએ જે દર્શન ક-

રવા આવશે તેને અમે અક્ષરધામમાં તેડી જઈશું. ’ વ્હી તેજ સ્થળે હનુમાનજીની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ચીજી પારાયણ પળ કરાવી હતી. તે પ્રસંગે પળ ઘણા સંત હરિજનોને તેડાવી મોટો યજ્ઞ કર્યો હતો અને ઈવીજ રીતે વર આપ્યો હતો. વ્હી પોતે આ જગતમાંથી ઉદાસ થયા ત્યારે પળ એક પારાયણ કરાવી હતી. એ પ્રમાણે મોટી પારાયણો ઉપરાંત નાની પારાયણો વહુણ કરાવી છે, તે વધીનું સ્થળ સંકોચને લીધે અહીં વર્ગન થઈ શકે તેમ નથી. કહેવાનું એ છે કે વાપાશ્રીએ અહીં આવી અપાર યોગેશ્વર્ય વાપરી શ્રીજીની મૂર્તિમાં અનંત મુમુક્ષુઓને જોડ્યા છે.

વ્હી વાપાશ્રીનાં યોગેશ્વર્યોનો પળ અવધિ નથી. જેવા મહારાજ તેવાજ તેમના મુક્તો. જેમ મહારાજે યોગેશ્વર્ય વાપરવામાં મળા રાસી યોગેશ્વર્ય. નથી તેમ આજ “ વાપાશ્રી ”ના ચમત્કાર પરવા પળ લખે પાર આવે એવા નથી; એક સ્થળે રહ્યા થકા ચીજે સ્થળે દેલાઈ, અનેક સંત હરિજનોને શ્રીજીની દિવ્યમૂર્તિનાં સાક્ષાત્કાર કરાવવો, હરિજનોને શ્રીજીમહારાજ મેઝાં દર્શન દેઈ ધામમાં તેડી જવા, તો કોઈને કોઈ સંત હરિમત્કના આગ્રહથી રાસી જવા, તો કોઈને વ્હી વાપદો દેવો જે આ વચ્ચે તમને તેડી જાઈ, મુમુક્ષુ ઉપરાંત પ્રસંગમાં આવેલા અધિકારી કે અનધિકારી સામું ન જોતાં પોતાની મોટાઈ સામું જોઈ ઘણા મૂત પ્રેતો તથા જન તેમજ એવા અસદ્ગતિ પામેલા જીવોને પળ દયા કરી વદરિકાશ્રમ જેવા ધામોમાં તથા ટેક અક્ષરધામમાં મોકલવા, પોતાના શિષ્યોની અનંત આપત્કાલથી રક્ષા કરવી, ઇત્યાદિ ‘વાપાશ્રીના’ ચમત્કાર ઇટલા તો અસંખ્ય છે કે તેનો લખતાં પાર આવે તેમ નથી. આ વાચતોનો વિસ્તાર તેમની વાતોમાં જોવા વિનંતિ છે. વાપાશ્રીના અનેક ત્યાગી શુદ્ધી વાઈ ભાઈ શિષ્યો છે. આ શિષ્ય વર્ગજ એવો વિશાલ અને ગહન છે કે તેની કોઈ સંખ્યા કરે તેમ નથી, તો પછી તેમના ચમત્કારોની ગણના તો થાયજ કેવી રીતે ? કેમકે આ એક એક શિષ્ય ત્યાગી—શુદ્ધી—વાઈ—ભાઈ—પરવા ચમત્કારના એક એક પુસ્તક જેવાં છે. અસ્તુ. અમો ઇટલુંજ જણાવશું કે આ તો ચમત્કારનો—ચમકનો પર્વત આવ્યો છે ! આ તો અનંત જીવ, ઈશ્વર, બ્રહ્મ, અક્ષરાદિને શ્રીજીની મૂર્તિમાં જોડી દે એવા અનાદિ પ્રધામુક્ત પ્રધાર્ય છે !! આ તો “ શ્રીજીમહારાજનાં આપણે દર્શન પળ કર્યાં નહિ ” અને “ અરે ! આપણે દર્શન તો કર્યાં પણ આપણે શ્રીજીમહારાજને જાણ્યા ઓઝલ્યા નહિ. અને પુરી સેવાય ન કરી ” આવા નિરાશ થઈ, પંક્તિની પાછલ રહી મયેલા, કે પંક્તિમાં મૂલ્યા રહેલા, સૌને સંતોષવા આવેલા શ્રીજીમહારાજની સંકલ્પમૂર્તિ છે !!! અમો તો કહીશું

કે “જુઓ જીવ મોહ નિદ્રામાંથી જાગીરે.” આહો ! આહો !! આજે બલ્કિયામાં અપૂર્વ લ્હાવો મળે છે. આ સમયમાં આ મહામુક્તને ઓઝલ્યા તેનું કામ થઈ ગયું અને રહી ગયા તે અભાગિયા !!!

જેમ યોગેશ્વર્યે વાપરવામાં મળ્યા નથી રાહી તેમ જ્ઞાનદાન આપવામાં પણ વાકી નથી રાહ્યું. કથા વાર્તાનો સોંપો પડતોજ નથી જ્ઞાનદાન અને રહસ્યાર્થ જાણવડ તો અલંદ ચાલયાજ કરે છે. અનેક સંત હરિજનો પ્રદીપિકા. વાઙ્ ભાઈયો વાપાશ્રી પાસેથી જ્ઞાનામૃતનું પાન કરી ચઢીયા થયા છે, પરંતુ અનાદિ મુક્તવર્થ સદ્ગુરુ સ્વામિ શ્રી નિર્ગુણ-દાસજી સ્વામિના શિષ્ય સ્વામિ ईश्वरचरणदासजीए तो आ ज्ञानामृतनो मीठो महोरामण ‘રહસ્યાર્થ પ્રદીપિકા’ ટીકારૂપે સંગ્રહી લીધો અને આ ભરતલંદમાં એક સ્થાવર તીર્થ સજીવન કર્યું. આ ‘રહસ્યાર્થ પ્રદીપિકા’ ટીકાનું જ્ઞાનામૃત પાન કરનારને ત્રિતાપ-અધ્યાત્મ, અધિભૂત અને અધિદૈવની-શાંતિ થશે. પોતે બ્રહ્મરૂપ થશે ઇટલુંજ નહિ પણ વ્યતિરેક મૂર્તિનો દિવ્યાનંદ પણ મળશે. આ ટીકા તા કલ્પતરુ કે ચિંતામણી જેવી છે. જેણે શ્રીહરિનું સર્વોત્તમ વચનામૃત તેવીજ રહસ્યાર્થ પ્રદીપિકા ટીકા પણ સર્વોત્તમ છે. માટે મહિમા સમક્ષી જે કોઈ આ ટીકા વાંચશે વિચારશે તો તેમને અનાદિ મુક્ત-રાજ અવળી વાપાશ્રીનો વર છે કે તેમના મનોરથ સફળ થશે અને આ ટીકા વાંચ-વાથી પોતાના સમાગમ કર્યા જેટલુંજ ફલ મળે છે.

આવા અનાદિ મહામુક્ત મન્ત્રવાચી અનંત મુમુક્ષુઓને અપૂર્વ લાભ મળ્યો છે. જ્યારે ભગવાન પૃથ્વીપર નરનાટક ધારે છે ત્યારે તેમની વધી ક્રિયા અપૂર્વ લાભ. મનુષ્યના જેવીજ હોય છે, તેથી આ ‘નર’ ના રૂપમાં રહેલા ‘નારાયણ’ને ઓઝલ્લી કાદવા એ વધુ જવરી યાંટી છે. તપ કરીને શરીર મુકવી નાશવંતુ ચગેરે તપશ્ચર્યા કરતાંય પણ ‘નર’ વેદમાં રહેલા દિવ્ય ‘નારાયણ’ને ઓઝલ્લવા એ મોંથી ઉગ્ર તપશ્ચર્યા છે. આ નરવેદધારી નારાયણને ઓઝલ્લવા તેમો વેદો વાર જાણવો. તેવીજ રીતે પુરુષોત્તમના અનાદિ મુક્તોને ઓઝલ્લવા ને તેમનો આશ્રય કરવો એ પણ મુમુક્ષુઓને અપૂર્વ લાભ છે. જેઓ ઉત્તમ કોટીના મુમુક્ષુઓ હોય છે તેજ પ્રગટ પુરુષોત્તમ તથા તેમના મુક્તોને ઓઝલ્લી તેમનો આશ્રય કરી શકે છે. જેમના પુન્યનો પૂર્ણ પરિપાક નથી થયો, તે આ પુરુષોત્તમ તથા તેમના મુક્તને ઓઝલ્લી શક્તા નથી. જ્યારે આ જીવ અનંતકોટી જન્મપર્યંત સત્પુરુષની સેવા પરિચર્યા કરી તેમને રાજી કરે છે ત્યારે તેના પુન્યનો પરિપાક થાય છે અને તેને પ્રગટ પુરુષોત્તમનો ધોળ

થાય છે, ઇટલુંજ નહિ પરંતુ તેને ‘ જે ધામમાં દિવ્યમૂર્તિ છે તેજ આ મનુષ્યમૂર્તિ છે, ’
 એવા દિવ્ય ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય પણ થાય છે, અને પરિણામે તે પુરુષોત્તમના ધામને
 પામે છે અર્થાત્ મુક્ત થાય છે; પરંતુ આ વધી અલીક્રિક પ્રાપ્તિ દૈવી જીવનેજ થાય છે;
 આમુરી જીવને આ અમૃતવલ્લી પવતી નથી. શ્રીજી મહારાજે કહ્યું છે તેમ, જીવ જેમ
 જેમ સત્પુરુષનો ને ભગવાનનો ગુણ ગ્રહણ કરતો જાય છે તેમ તેમ દૈવી થતો જાય છે,
 અને જો તેમનો અવગુણ ગ્રહણ કરતો જાય તો આમુરી થતો જાય છે. માટે આપણે
 મુમુક્ષુઓ સત્પુરુષનો તથા ભગવાનનો અવગુણ ન આવે એવી સ્વાસ કાલજી રાસવાની
 છે. ‘ ભગવાન કે મુક્ત આમ કેમ કરતા હશે ? ’ કે ‘ આટલું ઠીક નથી કરતા ’ એવા
 એવા સંકલ્પ થાય તે અવગુણ આવ્યો કહેવાય. ભગવાનની ને મુક્તની દરેક ક્રિયા દિવ્ય
 જણાય, તેમનું હાલનું બોલનું ચાલનું ચગેરે સર્વ-દરેક લીલા મુમુક્ષુઓનાં કલ્યાણમાટે
 જ છે એમ મનાય, તે તેમનો ગુણ આવ્યો કહેવાય. માટે આપણે હંમેશાં પુરુષોત્તમને તથા
 તેમના મુક્તને દિવ્ય જાણી તેમના હંમેશાં ગુણ ગ્રહણ કરવા કે જેથી તેમનો ક્યારેય
 અભાવ આવે નહિ. પુરુષોત્તમ ને તેમના મુક્તના દ્રોહથી કોઈ મોટું પાપ નથી અને તેમને
 દિવ્ય જાણવા જેવું કોઈ મોટું પુન્ય નથી. હવે આપણે કચ્છમાં તેમજ ગુજરાત કાઠી-
 યાવાદમાં અ. મુ. અવજી વાપાઈ સત્સંગની કેવી સેવા કરી છે તે જોઈએ.

આ પૃથ્વીપર અનેક સંપ્રદાયોના મુકુટ મળીરૂપ ઉદ્ધવીય સંપ્રદાય પણ, એક સર્વો
 ત્તમ સંપ્રદાય હોઈ, મુમુક્ષુઓને ભવસાગર પાર ઉતારવા માટે,
 કચ્છનો દિવ્ય સત્સંગ અત્યાર મુખી આવેલી અનેક મોક્ષ મનવારોમાં સર્વોત્તમ
 મોક્ષ મનવાર મળાય છે. ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની શાસ્ત્રા-પ્રજ્ઞાસ્વા
 દુંક વચ્ચતમાં ઇટલી તો ફેલાઈ ગઈ છે કે મુમુક્ષુઓને ચારે દિશાથી આ સંપ્રદાયનો
 આશ્રય ગ્રહણ કરવાની સુગમતા થઈ ગયેલી છે. તેમાં પણ આ ઉદ્ધવીય સંપ્રદાયમાં
 કચ્છનો સત્સંગ મુકુટ સ્થાને છે કેમકે ત્યાં શ્રીજીમહારાજે પોતાના જેવાજ અનાદિ
 મુક્તો મુક્ત્યા છે ઇટલુંજ નહિ પણ ત્યાંના સત્સંગીયો પણ એવા ઈંચી કોટીના મુમુક્ષુઓ
 છે કે જેઓ ત્યાં પધારેલા મુક્તોની આજ્ઞામાં મન, ક્રમ, વચ્ચને, વર્તી શ્રીજીમહારાજનું
 અક્ષરધામ કચ્છમાં લાવી રહ્યા છે. કચ્છના આ અપૂર્વ સત્સંગનો પ્રતાપ ત્યાંની મુક્ત
 વધીને આભારી હતો ને છે. આ મુક્તવ્રતી આજ માત્ર અનાદિ મુક્તરાજ અવજીવાપા
 માંજ આવી રહી છે. જે મુક્તોએ તો ક્યારનુંય લીલા સંચરણ કરી લીધું છે. રહ્યા તો
 માત્ર વાપાશ્રી. પણ વાપાશ્રી ઇટલે શું ? એ તો વધારી સ્વામી માગે એવા અને સૌને
 શ્રીજીની મૂર્તિમાં જોડે તેવા. સૌને ધર્મ નિષ્ઠામાં રાસવા માટે તેમનો આદ્રશ વહુજ છે.

અને જેમ 'વંકાઆગે વંકા શીઝાઆગે પાધરા, ને તરવંક આગે ચોવંક' તેમ જેઓ સીધા છે તેમને તો બાપાશ્રી નમી માગ આપે ને તેવા ભક્તોને યજનારા છે; પણ જેઓ ધર્મભંગ કરી સત્સંગીપણાનો દાવો કરનારા છે તેમને બાપાશ્રીનું સૌમ્ય સ્વરૂપનું દર્શન ન થતાં હમેશાં રુદ્ધ મૂર્તિનાંજ દર્શન થાય છે. આજ કચ્છના કળવીઓની બાહબાહ થાય છે, તેમના ધર્મ નિયમો એકી અવાજે વચ્ચળાય છે, અને રામકૃષ્ણભાઈ જેવા કળવી કુળમાં અવતાર લેવા ઇચ્છે છે, તે વર્ધુ આપણા બાપાશ્રીના આ રુદ્ધ સ્વરૂપનેજ આભારી છે. બાપાશ્રી ધર્મભંગ-તેમાં પણ પાપ કરીને છુપાવનાર માનીના માનને તો જરાપણ સહન કરી શકતા નથી. તેમનાં માનને તો તેઓશ્રી મોઢયેજ રહેવાના. અસ્તુ.

કચ્છમાં હમેશાં જાણે સત્સંગ હસતોજ હોય ને શું ! શ્રીજીમહારાજ ત્યાં મગડ મયાળજ વિરાજતા હોય નહિ શું ! તથા આ દેહેજ કલ્યાણની પ્રતીતિ આવી જીવ-ન્યુક્તિના આનંદના ફુવારા છુટતા હોય નહિ શું ! એમ દરેક ત્યાગી યુદ્ધીને માલુમ પડ્યા વગર રહેતું નથી. આ વધાનું મધ્ય વિંદુ બાપાશ્રી છે. તેઓ હમેશાં પોતે શ્રીજીની અદલ આજ્ઞામાં વર્તે છે અને બીજાઓને ત્યાગી યુદ્ધી બાઈ ભાઈ સૌને-આજ્ઞા પઝાવવાપર સૂચ તાન રાखે છે. ઉત્સવ સમયેઓ પોતે પણ કરે કરાવે છે અને દરેક ઉત્સવ સમયેમાં પોતે ગમે તેમ કરીને પણ અચૂક હાજરી આપે છે. અને ત્યાં જઈ સર્વેને ધર્મ, જ્ઞાન, મહા ત્વે સહિત ભક્તિ તેમજ વૈરાગ્યની વાતો કરી બાઈ ભાઈ સૌને સમાસ કરે છે. આ સર્વના, કચ્છના સત્સંગીના વર્તનની આપણાપર એવી તો અદ્ભૂત છાપ પડે છે કે યદીઅર આપણે અક્ષરવામમાં હોઈએ નહિ શું એવી સમાધિ દક્ષા આવી જાય છે. બાપાશ્રી પાસે ગમે ત્યારે જાઓ પણ એજ એકની એક વાત. પોતાને જે હેતુ માટે શ્રીજીમહારાજે મોકલ્યા છે એજ કાર્યને કરતા હોય છે. સૌને શ્રીજીનું સર્વોપરિ જ્ઞાન દાન કરવું, અને નિયમ વર્તમાન માથા સાટે પઝાવવાં, તેમાં જરા પણ મચક ન આપવી, એટલુંજ નહિ પણ કોઈની મોટાઈની શ્રે'માં પણ તળાવું નહિ, આ તેમનો મુવર્ણ ધંધ છે. દેશીપરદેશી સૌને પોતાની મીઠી દિવ્યવાણીમાં સર્વોપરિ નિશ્ચયની અને નિયમ ધર્મ આજ્ઞા ઉપા સનાનીજ વાતો કરે છે. અને બાપાશ્રીની વાતો સર્વોજ હોવાથી મુમુક્ષુઓને તો ચટ-દડને હૃદયમાં ઉતરી જાય છે અને તેમનાં જીવન ધન્ય થઈ જાય છે.

પણ બાપાશ્રી કંઈ કચ્છનેજ અક્ષરધામ બનાવી સંતોષ માને એવા ક્યાં છે ? તેમને તો આગ્વા નરનારાયણ દેશમાં-અરે ! લક્ષ્મી નારાયણના સત્સંગ મુધારણા. દેશમાં પણ-શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા ઉપાસના પ્રવર્તિવાની મહત્વાકાંક્ષા છે. જદ કૈતન્ય માયાના પ્રસંગ રહિત જેવો

દિવ્ય સત્સંગ કચ્છમાં પ્રવર્તે છે તેવોજ ગુજરાત કાઠીયાવાડમાં પ્રવર્તે એવી તેમની ઇચ્છા છે. બહારથી જે જે સંત હરિજનો તેમના સમાગમનો લાભ લેવા આવે છે તેમને સર્વેને શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા અદ્દલ પાઠવાનો ઉપદેશ આવે છે. તેમજ પત્રદ્વારા પણ સૌને શ્રીજીમહારાજની નાની મોટી આજ્ઞાપર સુરત રાત્રવાનું સૂચવે છે. સ્ત્રી ધનનો ત્યાગ એ ઉદ્ધવીય સંપ્રદાયની એક વિશિષ્ટતા છે. આ સ્ત્રી ધનરૂપી રાહુ ઉદ્ધવીય સંપ્રદાયરૂપી નિર્મલ પુન્યમચંદ્રને જરાપણ પીડે નહીં તેની તેઓશ્રી સતત કાલજી રાखે છે. આચાર્ય સંત, હરિજનો સૌ પોત પોતાના ધર્મમાં વર્તે, દેવને દિવ્યજાણી તેમની સેવા દિવ્યભાવે કરે, અને ઊજ્જવલ સત્સંગને ઢાંધ લાગે એવું કોઈપણ આચરણ ન કરે, તથા દેવનું સત્સંગનું મનન્વરાસી ઢઠીમઠી સૌ તેનો સેવા વ્યવહાર ચલાવે, અને કોઈપણ-આચાર્ય સંત કે હરિજન-મનમુસ્ત્રી યદેવ સત્સંગને ઘસારો આવે એવું કંઈ ન કરે, આ વાપા-શ્રીના હંમેશના ઉપદેશમાંનું નવનીત છે. વાપાશ્રીનો મૂળધીજ એવો હેતુ છે જે વર્તન જેવું કોઈ બલ્લવાન નથી. આથી તેમણે પ્રથમતો પોતાના જે કહેવાતા હતા તેમને પહેલાં શુદ્ધ કર્યા અને જદા ચૈતન્ય માયાના સ્વરા ત્યાગી બનાવ્યા. તેમને સર્વોપરિ શુદ્ધ નિશ્ચય કરાવી, આજ્ઞામાં હૃદયને વલ્ગી રહેવાનો આગ્રહ રચાવી, દેવસેવા કરવાની દીક્ષા આપી, આવા એકાંતિક સંતો પોતાના ગુરુશ્રીની આજ્ઞા મુજબ સત્સંગીઓને પણ તેવી જ રીતના એકાંતિક બનાવવા લાગ્યા. આથી આપણે જોડ શકીએ છીએ કે અનાદિ મુક્તરાજ વાપાશ્રીએ સત્સંગમાં આવી શ્રીજીમહારાજે આત્મૈતિક કલ્યાણનો જે અપૂર્વ ઉદ્યાન પૃથ્વીમાં બનાવ્યો હતો, તેની શોધમાં શતગુણ હૃદ્ધિ કરી છે અને કરતા જાય છે એટલું જ નહિ પણ તે શોધા બનાવી રાત્રનાર કુજલ માઠીયો પણ ઉત્પન્ન કર્યા છે.

પૃથ્વી પર પધારી પોતાના સ્વામિનો દિગ્વિજય કરાવતા અનાદિ મુક્તરાજ હાલ પણ વલ્લધિયામાં મુમુક્ષુઓને શ્રીજીની મૂર્તિમાં જોડવાનું શિષ્યવર્ગ. અસ્થંદિત સદાહુત ચલાવી રહ્યા છે. તેવુંજ સદાહુત તેમના

મધાન શિષ્યગણો પણ ચલાવી રહ્યા છે. આપણને આવો

અપૂર્વ ‘રહસ્યાર્થ પ્રદીપિકા’ નામનો સંપ્રદાયનો દિવ્ય ગ્રંથ સાંપડ્યો તે માટે આપણે આ સદ્ગુરુના કૃણી છીએ. વઠી આ શિષ્યો-સદ્ગુરુઓ એવા તો વઠીયા છે કે તેઓ ‘વાપાશ્રી’ની જીવનદોરી પણ સાચવી રહ્યા છે. જેમ શ્રીજીમહારાજે ધનીવાર લીલા વિગ્રહ સંકેલી લેવાનો સંકલ્પ કરેલો, પણ મોટા સદ્ગુરુઓએ અને હરિજનોએ રોકી રાखેલા; નેમજ વાપાશ્રીને પણ આ સદ્ગુરુઓએ વશ કરી લીધા હોવાથી, વાપાશ્રીએ લીલા સંકેલી લેવાનો સંકલ્પ કરેલ હોવા છતાં પણ-અરે ! વાપાશ્રીએ પોતાના ઘરવાર

વગેરેની પણ છેલ્લી વ્યવસ્થા કરી પરવાર્યા છતાં પણ-આ શિષ્યોની પ્રેમદોરીથીજ વંધાયેલા “બાપા” છટકી જવા પામ્યા નથી. શાવાશ હે શિષ્યો! શાવાશ !!! હવેયી જે જે સુસુષુ શ્રીજીની મૂર્તિનેા દિવ્ય આનંદ વાપાશ્રી તરફથી મેઝવશે તેમાં તમારું કમીશન તેા ચાલવાનું જ ! અસ્તુ. આપણે પણ સીંઈ મઠી ઈ પ્રેમદોરીમાં આપણો પ્રેમ મેઝવી ઈ દોરીને કરીઈ દોરડું અને વાપાશ્રીમાં કરીઈ આપોડું ! અને આલેા શિષ્ય સમુદાય વાપાશ્રી સાથે અવિચ્છિન્નપણે વંચાઈ જઈઈ, ઈક થઈ જઈઈ !! અને વાપાશ્રીની પેઠેજ મૂર્તિમાં સંલગ્ન થઈ જઈઈ !!! બોલો શ્રીસહજાનંદ સ્વામિમહારાજની જય ॥

મંગલાચરણ.

સુનીશારંસારંશુચિકનકપુરંપરિદધન્નિચોલંકૌમુંભંકટીતટપટંચારુણહચિન્મ્ ॥ વહુ-
ન્હારાન્દેમાન્વરવલ્લપકેયુરસુકુટાનહસદ્ધ્રુમેદશિજયતુનારાયણમુનિઃ ॥૧॥ યૈશોઽપિ-
સ્વેચ્છાધૃતનૃતનુરાનંદ નિલયઃ કૃપાસિંધુર્વધુર્ભવજલનિધોદુઃસ્વિતનૃણામ્ ॥ સકામૈર્નિષ્કા-
મૈરપિસુરનરૈઃસેવ્યચરણં નમામ્યાત્માત્માનંતમહામિહનારાયણમુનિન્મ્ ॥૨॥ સ્વભક્તવૃંદપાલિ-
નંમર્ણીદ્રમાલ્યમાલિનંવિમુક્તસંયશાલિનંસ્વશક્તિયુક્તલાલિનમ્ ॥ હમાદયાધિમાલિનંવિ-
નાશિતાઘજાલિનંભવંતમાર્ત્તિકંદનંભજામિધર્મનંદનન્ ॥૩॥ યઃસ્વેદેવમગવત્યનુરક્તચેતાઃ ॥
બ્રહ્મસ્થિતિશ્ચિગતોઽતિવિરક્તિયુક્તઃ ॥ શાંતંસતાંગુરુમુદારવિશુદ્ધબોધંતંમુબ્રતંમુનિમહં-
પ્રણમામ્યજસ્રમ્ ॥૪॥ નારાયણોનીલકંઠઃસ્વામિનારાયણોહરિઃ ॥ હરિકૃષ્ણશ્વસહજાનંદઃ
કૃષ્ણોઽસ્તુમેહદિ ॥૫॥ શ્રૂયતાંદેવદેવેશસ્વામિનારાયણપ્રભો ॥ સ્વદીયેનાવધાનેનકથયિ-
વ્યેશુભાઃકથાઃ ॥ ૬ ॥

અવતારિ શ્રીઅક્ષરાધિપતિ પુરુષોત્તમના પ્રગટ થવાના છ હેતુ.

સમાર્પામહાવલ્લુ સિંહાસનસ્થંમુમન્થાનવહૂન્ પુષ્પહારાન્દધાનમ્ ।

અનેકાર્કચન્દ્રામ્ન્યતિસ્વચ્છકાન્તિં શ્રરચન્દ્રદિવ્યાશ્વરં નૌમિધારિણ ॥૧॥

स्मारंस्मारं श्रीसहजानन्दपदं श्रीस्वामिब्रह्मानन्दमुनिप्रोक्तमुत्ताय ॥
 अस्मिन्नोक्तधर्ममुतस्यागमनेये षट्संख्यानेतान्वरहेतुप्रवदामि ॥ २ ॥
 प्रभी प्रेमवन्तः परैकान्तिकाये जनावर्णवाः सन्ति ते पांसुत्ताय ॥
 तदिच्छामपुर्णाय तल्लालनायाऽक्षरादागतस्तत्रहेतुः परऽयम् ॥ ३ ॥
 अधर्म्यासुरक्लेशगौ भक्तिधर्मा तयोरक्षणाय प्रवृत्त्यै पृथिव्याम् ॥
 स्वयंकोसलच्छुण्णयोधमधर्मा लयेजन्मजग्राह हेतुर्द्वितीयः ॥ ४ ॥
 सदा स्वाक्षरस्थावतारी प्रभुर्यः स सर्वोपरि ज्ञानमस्ति स्वकीयम् ॥
 निजोपासनायामथिव्यां प्रवृत्त्यै तयोरामतो हेतुरुक्तस्तृतीयः ॥ ५ ॥
 स्वकीयावतारास्तदीयाश्च भक्तानि जोपासनां ज्ञानमाबोध्यतेषाम् ॥
 तथैतान्स्वधामाऽधिनेतुं विचिन्त्याऽऽगतः श्रीहरिर्हेतुरुक्तश्चतुर्थः ॥ ६ ॥
 चिरात्तद्वृत्तान्तिको धर्मवर्ण्योऽसत्स्थापनायाऽसत्तानिग्रहाय ॥
 सदैकान्तिकानां सतारं क्षणायाऽऽगतः श्रीहरिः पञ्चमो हेतुरुक्तः ॥ ७ ॥
 स्वयं पूर्वजीवान्मुमुक्षुश्चिजोपासनाज्ञानमाबोध्यनेतुं स्वधाम ॥
 तथा स्वस्वभक्ताश्रयेणापि कर्तुं मुमुक्षुश्च वानागतः षष्ठ्यहेतुः ॥ ८ ॥

॥ अवतारि श्री पुरुषोत्तम भगवाननां असाधारण लक्षण ॥

श्रीधर्मपुत्रं प्रणीपत्य पूर्वं वदामि तच्छ्रीपुरुषोत्तमस्य ॥
 श्रीस्वामिगोपालमुनिप्रणीताऽसाधारणान्वत्रतुलक्षणानि ॥ १ ॥
 पूर्वत्वसाधारणलक्षणं यच्छ्रीस्वामिनारायणदिव्यमूर्तेः ॥
 पूर्वाऽवतारान्सकलान्स्वमूर्तेः संदर्शयेदुक्तमिदं हिलक्ष्म ॥ २ ॥
 वैकुण्ठलोकादिषु दिव्यमूर्तेः दिव्येऽद्भुतैश्चर्यैस्तुल्ये च तेषु ॥
 स्वकीयरूपेण शोभन्तु त्रयान् संदर्शयेद्विद्वद्भिरिदं द्वितीयम् ॥ ३ ॥
 साधारणाश्रुनपित्तसमाधि यः कारयित्वा मनसाऽप्रवृत्तिम् ॥
 संरोधयेत्स्वात्मनितत्तृतीयं लक्ष्मोदितं ब्रह्मपुराधिपस्य ॥ ४ ॥
 अन्यावतारैः श्रितमानवानां श्रेयस्कृतं तद्वृत्तिनिरोधनेषा ॥
 संदर्शयेत्तद्वृत्त्यमेव भक्त द्वाराहितुर्व्यमिश्रलक्षणं तत् ॥ ५ ॥
 धाम्न्यक्षरेस्वेव बहुलप्रकाशे मुक्तव्रजैः स्नेहभरेण सेव्याम् ॥
 विहासनस्थां रुचिरां स्ववृत्तिं संदर्शयेद्यादृशतादृशतृतीयम् ॥ ६ ॥

तत्पञ्चमलक्षणमत्रधर्मै रचोच्यतेचिन्हमिदं हि पशुम् ॥
 पूर्वागमेज्ञानविरागभक्तिधर्मादिकं बोगपयश्च सांख्यम् ॥ ७ ॥
 कुर्याद्विद्वद्दर्शनमात्मयोगात् स्वैः कारयेत्तत्रयमत्कृतिश्च ॥
 पूर्वागमार्थादिष्वसौ ह्यर्थो प्रादुर्भवेच्छान्तिकरः सुखेव ॥ ८ ॥
 स्वालोकमात्रेण सहस्रजीवदृष्टेस्तु नैसर्गिकरोधनस्यात् ॥
 रश्मिस्मन्यथाचुम्बकमेतिलोहं तत्सप्तमं चिन्हमथाष्टमं च ॥ ९ ॥
 कस्यापि नुः स्वाश्रयमात्रतोऽपि महाशिवस्याद्विद्वत्तदन्तकाले ॥
 तमक्षरं नेतुमियात्स्वकीयेषु कैर्विमानैः सहितः स धर्मिः ॥ १० ॥
 निजे निवेशे शतशामनुष्यान् ज्ञाने तथा त्यागयुते स्वधर्मे ॥
 संस्थापयेद्योरकलौ युगेऽस्मिन् प्रोक्तं प्रभोस्तत्र धर्मं हिलक्ष्म ॥ ११ ॥
 जनाः स्वसंबन्धवत्सपुण्यस्पर्शे लक्षणाभ्यां समियुः समाधिम् ॥
 पश्येयुरेह्यहरिमत्रधाम विनापि मार्गदृष्टमैव लक्ष्म ॥ १२ ॥
 देवान्तरं कश्चन धर्मि मूर्खं वा र्त्तामि कुर्यात्पुरतो नृणान्तम् ॥
 भुत्वा जनास्तेजसिलोकयेयु रेकादशं चिन्हमिदं हरेश्च ॥ १३ ॥
 प्रधानजीवेश्वरकालमाया मुक्ताक्षराणां पुरुषोत्तमस्य ॥
 पृथक् पृथक् लक्षणमेव कुर्यात् स्वयं स्वभक्तैरपि कारयेद्वा ॥ १४ ॥
 सैश्वर्यरूपाणि पुनश्च तेषां यदंशे देवा बहुभोजनांश्च ॥
 सर्वोत्तमस्वाक्षरधामभाजश्चिन्हं परं द्वादशमुक्तमेतत् ॥ १५ ॥
 संदर्शयेत्पूर्वं निजावतारास्त्रीनां स्वमूर्त्तौ शतशो मनुष्यान् ॥
 लीनो न ते पुंस्वयमवदुतन्तस्त्रयोदशं धर्मं मुतस्य लक्ष्म ॥ १६ ॥
 इमानि प्रभाते प्रदोषेऽधरात्री सभायां सदा वर्णयेन्मंगलानि ॥
 सतु श्रीहरीमन्त्रिणां तेषां सतं धर्मजः प्रापयत्यक्षरं च ॥ १७ ॥
 प्रसन्नतार्यैषु पनन्दनस्य तत्प्रीतिबालमुकुन्दवर्णी ॥
 यस्तत्कृतिः कापितयारसज्ञास्तु पश्यन्तु मत्संमिजनाश्च सन्तः ॥ १८ ॥

रहस्यार्थ प्रदीपिका टीकाकार अनादि मुक्तराज अबजीबापा, हृषपुरवासी.

वचनामृतम्
 महस्यार्थ प्रदीपिका
 टीकायत्नम्

महस्यार्थ प्रदीपिका टीकास्य प्रश्न पुञ्जनास्वामि ईश्वरचरणदासजी

॥ श्रीजिमहाराजना वच-मृतनो परथारो ॥

॥ प्रथम प्रकरण प्रारंभः ॥

पातुं धर्मं मधर्मं मुखनयितुं श्रीभक्ति धर्माङ्गतो जातायोत्तर
कोशलेषु दयया सर्वेश्वरेशाय च ॥ तृप्तिं वाक्य सुधारसै बिंदधते
नेजै निर्जानां मुहु स्तस्मै श्रीहरये नमोस्तु सहजानंदाय सद्गणिने ॥
॥१॥ ज्ञानेन धर्मेण युतां विरक्त्या माहात्म्य बोधेन च यो निजस्य
॥ प्रवर्त्तयामास भुवि स्वभक्तिं सश्रीहरि नोऽस्तु मतिप्रदाता ॥ २ ॥
अज्ञान संज्ञं गहनांधकारं निजाश्रितस्वान्तगुहागतं यः ॥ अपाहर-
ज्ञानादिवाकरः श्री धर्माङ्ग जन्मा जयति प्रभुः सः ॥ ३ ॥ प्रोक्तानि
यानीह वचोमृतानि श्रीस्वामिना तेन निजाश्रितेभ्यः तेषां लिखामः
कतिचित्तदीय तुल्यै यथा बुद्धि यथा श्रुतं च ॥४॥ तत्रादौ श्रीहरे स्तस्य
जन्मादि चरितं शुभं ॥ कथयामः समासेन तदीयानंददायकम् ॥५॥

श्री गोलोकना मध्येને વિષે ભગવાનનું અક્ષરધામ છે, તે કેવું છે તો કોંઈ કોંઈ સૂર્ય ચંદ્ર ને અગ્નિ તે સરખું વકાશમાન છે, ને દિવ્ય છે, ને અત્યંત શ્વેત છે, ને સદ્-
દાનંદરૂપ છે, અને જેને બ્રહ્મપુર કહે છે, અમૃતધામ કહે છે, પરમપદ કહે છે, અનંતઅપાર
કહે છે, બ્રહ્મ કહે છે, વિદ્યાકાશ કહે છે. (૧)

૧

एवं जे ए अक्षरधाम तेने વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જે તે સદાય વિરાજમાન છે, તે
કેવા છે તો જેને પુરુષોત્તમ કહે છે, વાસુદેવ કહે છે, નારાયણ કહે છે, પરમાત્મા કહે છે,

બ્રહ્મ કહે છે, પરબ્રહ્મ કહે છે, ઈશ્વર કહે છે, પરમેશ્વર કહે છે, વિષ્ણુ કહે છે. અને વર્ણ તે ભગવાન્કેવા છે તો સ્વર અક્ષરચક્રી પર છે, સર્વજ્ઞ છે, સર્વકર્તા છે, સર્વના નિયંતા છે, સર્વના અંતર્યામી છે, સર્વ કારણના કારણ છે, નિર્ગુણ છે, સ્વપ્રકાશ છે, સ્વતંત્ર છે, અને બ્રહ્મરૂપ એવા જે અનંતકોટી મુક્ત, તેમને ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે, અને અનંતકોટી બ્રહ્માંડની જે ઉત્પત્તિસ્થિતિ ને પ્રલય, તે રૂપ છે લીલા જેમની એવા છે, અને પ્રકૃતિ પુરુષ, કાલ, પ્રધાન પુરુષ, ને મહત્ત્વાદિક એ જે પોતાની શક્તિયો તેના શ્રેયક છે, અને અનંત-કોટી બ્રહ્માંડના રાજાધિરાજ છે, સદાય કિશોર મૂર્તિ છે, ને કોટી કોટી કંદર્પ સરસ્વા સુંદર છે, ને નર્મન મેઘ સરસ્વા શ્યામ છે, વર્ણ જેમનો એવા છે, અને અમૂલ્ય ને દિવ્ય એવાં જે નાના પ્રકારનાં વસ્ત્રને આભૂષણ તેણે યુક્ત છે, અને કાનને વિષે મકરાકાર કુંડલ ધરી રચા છે, ને મસ્તકને વિષે નાના પ્રકારના રત્ને જડિત એવાં, મુગટ તેને ધરી રચા છે, અને શરદઋતુનું જે કમલ તેની પાંત્રહી સરસ્વાં અજિવાળાં છે, નેત્રકમલ જેમનાં એવા છે, અને રહું એવું જે સુગંધિમાન ચંદન તેણે કરીને ચર્ચ્યા છે, અંગ જેમનાં એવા છે, અને બધુરે સ્વરે કરીને બેળુને વગાડેછે અને રાધિકાજી ને લક્ષ્મીજી તેમણે પૂજ્યા છે, અને મૂર્તિમાન એવાં જે સુદર્શનાદિક આયુધ તથા નંદસુનંદને શ્રીદામાદિક જે અસંખ્ય પાર્શ્વ તેમણે સેવ્યા છે, અને કોટી કોટી સૂર્ય ચંદ્ર સરસ્વા પ્રકાશે યુક્ત છે મૂર્તિ જેમની એવા છે, અને અનંતકોટી એવા જે કલ્યાણકારી ગુણ તેણે યુક્ત છે, અને ધર્મજ્ઞાનને વૈરાગ્યાદિક જે ऐश्वर્ય તથા અજિમાદિક જે સિદ્ધિયો તેમણે સેવ્યાં છે ચરણકમલ જેમનાં એવા છે, અને મૂર્તિમાન એવા જે ચાર વેદ તેમણે સ્તુતિને કર્યા છે, અને વાસુદેવાદિક જે ચતુર્વ્યૂહ, તથા કેશવાદિક જે ચોવીસ મૂર્તિયો, તથા વારાહાદિક અવતાર એ સર્વના ધરનારા છે. એવા જે શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે જેતે આ જે પોતાનું સમગ્ર ऐश्वર્ય તેણે યુક્ત થકા પૃથ્વીને વિષે દ્વાંતિક ધર્મને પ્રવર્તાવવાને અર્થે શ્રી નરનારાયણ કૃપિને રૂપે કરીને પ્રથમ ધર્મવેદ્યકી મૂર્તિને વિષે પ્રગટ થતા હવા, અને પછી શ્રી નરનારાયણ જેતે પૃથ્વીને વિષે મહુલ્ય જે તેમના કલ્યાણને અર્થે તપ કરવા સારુ ધર્મના આશ્રમ થકી બદરિકાશ્રમ પ્રત્યે જતા હવા, અને તે બદરિકાશ્રમને વિષે સનાતન એવા, ને લોકોના સ્વામી એવા, ને અતિશે કૃષ્ણ એવા, ને નાદીયે કર્ણને વ્યાપ્ત છે શરીર જેમનું એવા, ને પોતાનું જે તેજ તેણે કરીને દેવતા જે તેમણે પણ દુઃસ્થે કરીને દર્શન કરવા યોગ્ય એવા, ને મુનિનાં છે રૂપ જેમનાં એવા, ને પરમ ઉદાર એવા, ને ભરતસંહની સમય જે પ્રજા તેને સુલના લેનારા, એવા, ને અતિશે દયાલુ એવા જે શ્રી નરનારાયણ તે જેતે અતિશે ઉગ્ર એવું જે તપ તેને કરીને, તે તપનું જે ફળ તેને સમગ્ર એવી જે ભરતસંહની પ્રજા તેને આપે છે, અને વહી તેના તેજ સમગ્ર એવું જે જગત્ તેના આધાર એવા જે શ્રી નરનારાયણ તે જે તે પૃથ્વીનો જે ભાર

તેને ઉતારવાને અર્થે દ્રાપર ને કાઢીની સંધિને વિષે યદુકુલ ને કુરુકુલને વિષે પ્રગટ થતા હવા. તેમાં નારાયણ જે તે ઘણરારને વિષે વસુદેવ થકી દેવર્ષીને વિષે પ્રગટ થયા, અને નર જે તે કુરુકુલને વિષે પ્રગટ થયા, અને એ વે ભાઈ જે તે પૃથ્વીનો ખાર ઉતારીને મક્ત-જનને મનમાંછિત ઘવાં જે સુલ્ક તેને દેતા હવા, અને વઢી તેના તેજ નરનારાયણ જે તે પોતાના ઈકાંતિક મક્ત જે ઈર્ષ્ય મક્તિને મરીપ્પાદિક ઋષિ તેમની રક્ષા કરવાને અર્થે, ને તેમને સુલ્ક આપવાને અર્થે, અને અનેક જીવોના કલ્યાણ કરવાને અર્થે, અને અધર્મનો ઉચ્છેદ કરવાને અર્થે કોશલ દેશને વિષે પ્રગટ થતા હવા. (૨)

૨

હવે એ નારાયણ ઋષિ જેવી રીતે પ્રગટ થયા છે તે સંભોપે કરીને કહીએ ઉદ્ધ. એક સમયે મરીપ્પાદિક ઋષિ જે તે વદરિકાશ્રમને વિષે નરનારાયણ મગધાનનાં દર્શન કરવા સારુ આવતા હવા. તે વારને સાંમર્ષીને ઈર્ષ્ય દેવ પણ પોતાની સ્ત્રી જે મૂર્તિ તેજે સહિત થવા, શ્રી નર નારાયણનાં દર્શન કરવા આવ્યા પછી તે ઋષિની સભાને વિષે ઉદ્ધવે સહિત બેઠા ઘવા જે શ્રી નરનારાયણ ઋષિ તેતું દર્શન કરીને શ્રી નરનારાયણે માન્યા થવા ઈર્ષ્યદેવ જે તે તે સભાને વિષે બેસતા હવા, અને મરીપ્પાદિક ઋષિ શ્રી નરનારાયણ ઋષિ આગલ પ્રથમ કરી હતી જે મરતસ્તંડના દ્વારોત્તરી વાર્તા તેને શ્રી નરનારાયણ ઋષિના મુરારવિંદ થકી ઈકામ્વિત થઈને ઈર્ષ્યદેવ જેલે સાંમર્ષતા હતા, તથા તે ઋષિને ઉદ્ધવ તે પણ તે વારને ઈકામ્વિત થઈને સાંમર્ષતા હતા, તે સમયમાં કૈલાસ પર્વત થકી દુર્વાસા ઋષિ જેલે શ્રી નરનારાયણ ઋષિને દર્શને આવ્યા તેતું કોઈથી સન્માન થયું નહિ. માટે તે દુર્વાસા ઋષિ તો એ ઈર્ષ્યાદિક સર્વેને શાપ દેતા હવા જે, મારા અપમાનના કરનારા જે તમે સર્વે તે મરતસ્તંડને વિષે મનુષ્યપણાને પામો, ને ત્યાં અસુર થકી અપમાનને ને કષ્ટને પામો. ઈવા શાપને સાંમર્ષીને ઈર્ષ્ય દેવે ઘણી પ્રકારના વિનયયુક્ત વચને કરીને શાંતિ પમાડ્યા, ઈવા જે દુર્વાસા ઋષિ તે બોલ્યા જે તમે સર્વે શ્રી નારાયણ ઋષિની વાર્તા સાંમર્ષવાને વિષે આસક્ત હતા માટે મને ન દેશ્યો ને મારું સન્માન ન થયું, ઈની મને સ્વપ્ન નહોતી તે સારુ મેં તમને શાપ દીધો પણ તે મારો શાપ તો નિવારણ નહિ થાય પણ તે શાપ મેલો હું તમને અનુગ્રહ કરું છું જે હે ઈર્ષ્ય દેવ ! તમે ને આ તમારી સ્ત્રી મૂર્તિ તે પ્રાક્ષણના કુલને વિષે મનુષ્ય દેહ ધરશો, ને ત્યાં આ શ્રી નારાયણ ઋષિ જેલે તમારા ઉગ્ર થશે, તે તમને ને આ ઋષિયોને મારા શાપ થકી મુકાવશે ને અસુરના કષ્ટ થકી તમારી સર્વેની રક્ષા કરશે. ઈમ કહીને દુર્વાસા ઋષિ તો પાછા કૈલાસ પર્વતમાં ગયા.

પછી શ્રી નારાયણ ઋષિ જેલે ઈર્ષ્યાદિક સર્વે મત્યે બોલતા હવા જે, અપરાધ વિના જે આ શાપ તમને થયો તેને જો હું ટાલવાને ઈચ્છું તો હું સમર્થ છું, તે ટાલી જાય પણ ઈમનાં મરતસ્તંડને વિષે કલ્પિયુગના વળન પામીને અધર્મ ને અસુર તે વહુ દુદિને પામ્યા

છે તેમના નાશને અર્થે મારી રૂચ્છાયે કરીનિજ ૫ શાપ થયો છે તે મેં અંગીકાર કર્યો છે. માટે હે ધર્મદેવ ! હું જેતે હરિકૃષ્ણ નામે કરીને તમારો વુણ થઈને તે અસુરનો ને અર્ધર્મનો નાશ કરીશ, ને તમારી સર્વેની રક્ષા કરીશ, ને પૃથ્વીને વિષે પૃથ્વીતિક ધર્મને પ્રવર્તાવીશ, માટે તમે કાંઈ ચિંતા રાત્રશોમાં ને પૃથ્વીને વિષે સર્વે મનુષ્ય દેહને ધારો, એવાં વચન સાંભળીને ઢી નારાયણ ઋષિને નમસ્કાર કરીને ધર્માદિક સર્વે જેતે મનુષ્ય દેહ ધરવાને અર્થે પૃથ્વી પ્રત્યે જતા હવા (૩)

૩

ને હવે ધર્મ ને મૂર્તિ જેવી રીતે પ્રગટ થયાં છે તે કહીએ છીએ. જે કોશ્ઠ્ય દેશને વિષે ઇટાર નામે પુર છે તેમાં સરવરીયા બ્રાહ્મણ શાપેવેદી પાંડે ચાઝ શર્મા નામે હતા તે થકી ધામ્યવતી નામે જે તેની પત્ની તેને વિષે ધર્મદેવ જેતે સંવત ૧૭૯૬ સત્તરસોને છત્રનુના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૧ એકાદશીને દિવસે મધ્યાહ્ન પછી પ્રગટ થતા હવા, અને પિતા જેતે વિધિયે કરીને તેમના જાત કર્માદિક સંસ્કાર ને કરતા હવા, ને ચારમે દિવસે દેવ શર્મા એહું નામ ધરતા હવા. અને તે કોશ્ઠ્ય દેશને વિષે જ છર્પયા નામે ગામમાં ત્રવાદી કૃષ્ણશર્મા નામે બ્રાહ્મણ તે થકી મધાની નામે જે તેની પત્ની તેને વિષે મૂર્તિ જેતે સંવત ૧૭૯૮ સત્તરસો અઠાણુંના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫ પુનમને દિવસે સાયંકાઠે પ્રગટ થતાં હવાં. તે પછી દિવસે દિવસે મોટાં થયાં ને ઢીકૃષ્ણ ભગવાનની અતિશે ભક્તિ કરવા લાગ્યાં માટે ભક્તિ એવા નામને પામતાં હવાં. પછી ૫ ભક્તિના પિતા કૃષ્ણશર્મા તે જે તે પોતાની વુણી જે ભક્તિ તેનો ધર્મના અવતાર જે દેવશર્મા તે સાથે યથાવિધિ વિવાહ કરતા હવા, ને ૫ જે પોતાના જમાઈ તેને પોતાના ગામમાં પોતાને ઘેર રાખતા હવા. પછી તે દેવશર્મા જે તે ભક્તિ જે પોતાની પત્ની તેણે સહિત મુદ્દસ્થાશ્રમના જે ધર્મ તેને આશ્રીને ઢીકૃષ્ણ ભગવાનની ભક્તિ કરતાં હવાં અને પોતે ધર્મને વિષે અતિ દરપણે વર્ત્યા તેને જોઈને સર્વે લોક જે તે ધર્મ એવે નામે કરીનેજ ચોલાવતા હવા. પછી ૫ ધર્મભક્તિને અસુરથકી અતિશે કષ્ટ થયું, તેના નિવારણને અર્થે તે ધર્મભક્તિ જે તે દુન્દાસનમાં જઈને મરીચ્યાદિક ઋષિયે યુક્ત થકાં ઢીકૃષ્ણ ભગવાનની આરાધના કરતાં હવાં. તેણે કરીને તે ભગવાન એમની ઉપર પ્રસન્ન થયા ને પોતાના અક્ષરધામમાં જેવા પોતે સદા વિરાજમાન છે તેવું પોતાનું દર્શન આપીને ધર્મભક્તિ પ્રત્યે ચોલતા હવા જે, હે ધર્મભક્તિ ! તમને કહુના દેનારા જે અસુર તમને પૂર્વે મેં કૃષ્ણાવતારને વિષે માર્યા હતા તે મારા ઉપર એમને વેર છે, માટે તમને મારા જાણીને પીડે છે. તે અસુરના નાશને અર્થે હું જે તે નારાયણ ઋષિરૂપે તમથકી પ્રગટ થઈને હરિકૃષ્ણ નામે વિખ્યાત થઈશ, ને તમારી ને ઋષિની અસુરના કષ્ટ થકી રક્ષા કરીશ, ને તમને દુર્વાસાનો શાપ થયો છે તે મેઝો મને ૫ળ શાપ થયો છે, માટે તમને તે શાપ થકી મુકાવીશ ને અસુરનો ને અર્ધર્મનો ઉચ્છેદ કરીશ, ને પૃથ્વીને

કલ્પનામૃતનો પરવારો.

વિષે દ્વિતીય ધર્મ પ્રવર્તાવીશ. એમ કહીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જે તે અંતર્ધાન થઈ જતા હવા. પછી ધર્મભક્તિ અતિ આનંદને પામીને ત્યાંથી પાછાં પોતાને ગામ આવીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ભક્તિને કરતાં હતાં. અને એવી રીતે ૯ ધર્મને ભગવાન પ્રસન્ન થયા માટે સર્વે જન જેને તેમને હરિપ્રસાદ નામે કરીને બોલાવતા હવા ॥ ૪ ॥

૪

પછી કરુણાનિધિ એવા ને ભગવાન કહેતાં સમર્થ એવા જે શ્રી નરનારાયણ તે જે તે જીવ જે તેમના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે મનુષ્યવળાને અંગીકાર કરવાને જ્યારે ઇચ્છતા હવા ત્યારે નરનારાયણ એવા જે ૯ ભગવાન તે જે તે પોતાની ઇચ્છાએ કરીને ધર્મના હૃદયકમળને વિષે વિરાજમાન થતા હવા. પછી કેટલાક માસ ગયા કેહે તે હરિ-પ્રસાદજી થકી ભક્તિને વિષે શ્રીપુરુષોત્તમ એવા જે નારાયણ મુનિ જે તે સંવત્ ૧૮૩૭ અઠારસો ને સાઠત્રીશના વૈશાખ શુદ્ધ ૯ મઘમીની રાત્રિ દશ ઘડી ગઈ ત્યારે મગધ થતા હવા તે સમયમાં હરિપ્રસાદજીના ઘરને વિષે માંઠો ઉચ્છવ થતાં હતાં અને દ્વિતીય દેશ જે તે જય જય શબ્દને કરતા થકા ને હુંદુર્ધીને વજાડતા થકા, પુષ્પનો વર્ષાદ કરતા હવા અને અપ્સરાએ જે તે નૃત્ય કરતી હતી ને મંધર જે તે ગાન કરતા હવા, અને મુનિ જે તે આશિર્વાદ દેતા હવા, અને દેવતા ને સાધુનાં જે મન તે અતિ પ્રસન્ન થતાં હતાં, અને અસુરનાં જે મન તે તત્કાલ જાસને પામતાં હતાં, અને તે ગામમાં રહેનારી જે સ્ત્રીઓ તે મંગલ ગાતી હતી ને બાહ્યરૂપ એવા જે હરિ તેને આશિષ દેતી હતી અને તે સમયને વિષે મંદ સુગંધ ને શીતલ એવા જે વાયુ તે વાતા હવા અને તારા ગળે સહિત આકાશ જે તે અતિશય નિર્મલ થતાં હતાં, અને તે શ્રીહરિના જન્મથી તે હરદયાપુર અક્ષરધામ તુલ્ય થતું હતું. તે વાર પછી તે હરિપ્રસાદજી જે તે પોતાના પુત્રનું જે જાતકર્મ તે બ્રાહ્મણ પાસે યથાવિધ કરાવીને બ્રાહ્મણને ઘણીક પ્રકારનાં દાન આપતા હવા. પછી જન્મથી છઠ્ઠા દિવસને વિષે કાંટરા આદિક બાહ્યગ્રહ જે તે બાહ્યસ્વરૂપ એવા જે ભગવાન તેમને મારવા સારુ આવ્યા, તેને ભગવાન જે તે પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને બાહ્યને મગાવી દેતા હવા. પછી ભગવાન સવાત્રણ મહિનાના થયા ત્યારે માર્કંડેય ઋષિ જે તે બ્રાહ્મણને ઘેરે તે હરિપ્રસાદજીને ઘેર આવતા હવા. ત્યારે હરિપ્રસાદજી જે તે તે ઋષિનું અતિશે સન્માન કરીને તેમને જ્યોતિષી જાણીને કહેતા હવા જે, તમે અમારા પુત્રનું નામકરણ કરો, પછી તે ઋષિ જે તે રાજી થઈને નામકરણ કરતા થકા બોલ્યા જે, હે હરિપ્રસાદજી ! આ તમારા પુત્ર જે તે તમારી સર્વે આપદાને હરશે, તથા જે જન એમના આશ્રિત થશે તેમની સર્વે આપદાને હરશે અને કર્ષરાશિને વિષે એમનો જન્મ છે માટે એમનું હરિ એવું નામ થશે, અને વ્હી આ જે તમારા પુત્ર તેમના દેહનો કૃણવર્ણ છે તથા પોતાના આશ્રિત જનનાં જે મન તેને પોતાની મૂર્તિને વિષે તાળી લેશે તથા વૈશાખ માસમાં

જન્મ છે માટે કૃષ્ણ એવે નામે વિશ્વ્યાત થયો, અને એ વે નામ નોસ્તાં નોસ્તાં છે તોષ્ણ એ વે એમાં મળીને હરિકૃષ્ણ એનું શ્રીહું નામ પણ થયો અને આ તમારા પુત્ર જે તે ત્યાગ, જ્ઞાન, તપ, ધર્મને યોગ એ પાંચ ગુણે કરીને તો શિવજી જેવા થયો માટે નીલકંઠ એવે નામે કરીને લોકને વિષે પ્રસિદ્ધ થયો અને આ જે તમારા પુત્ર તેમના હાથને વિષે પશું ચિહ્ન છે તથા પાળને વિષે વજ્ર, ઉર્ધ્વેસ્વા ને કમલ તેનાં ચિહ્ન છે તે માટે આ તમારા પુત્ર જે તે ભક્તાવધિ મનુષ્યના નિયંતા થયો, અને આ તમારા પુત્ર જે તે કલ્યાણકારી એવા અનંતગુણે સુક્ત થયો ને તમારી સમગ્ર કષ્ટ થકી રક્ષા કર્યો. એમ કહીને વિરામ પામ્યા એવા જે માર્કંડેય કૃષિ તેને હરિપ્રસાદજી જે તે ઘણીક દક્ષિણાને ભારે ભારે નવાં વસ્ત્ર ને આશુષ્ણ તે આપતા હવા. પછી તે કૃષિ જે તે એક દિવસ ત્યાં રહીને પ્રયાગ લીર્યની યાત્રા કરવા સાત્ર ચાલી નિસરતા હવા અને તે પછી તે હરિપ્રસાદજી ને ભક્તિમાતા જે તે પોતાના પુત્રના ગુણને સાંભળીને વહુ પ્રસન્ન થતાં હવાં. પછી તે શ્રીહરિ જે તે પોતાની શાઙ્ગ લીલાએ કરીને પોતાનાં માતા પિતાને ને સંબંધી જનને વહુ આનંદ ઉપજાવતા થકા શાઙ્ગવેદની પેઠે વૃદ્ધિને પામતા હવા. અને તે પછે હરિપ્રસાદજી જે તે પોતાના પુત્રને પાંચમે મહિને પ્રથમ પૃથ્વી ઉપર વેસારતા હવા અને સાતમે મહિને કાનને વિંધાવતા હવા. તથા એ સાતમા મહિનાને વિષેજ પ્રથમ અન્ન જમવા શિશ્વતા હવા અને શ્રીહું વરસ વેટું ત્યારે ચૌઢ સંસ્કાર જે ગર્ભના ક્ષેત્ર ઉતરાવવા તે કરાવતા હવા, અને એજ દિવસે માયાબી એવો જે કાઠીદત્ત નામે અસુર તે ભગવાનને મારવાને આવ્યો તેને ભગવાને પોતાની દૃષ્ટિ કરીને મોઢ પમાડ્યો, તે વૃક્ષોને વિષે અયઢાહ અયઢાહને મરી જાતો હવો, અને તે પછી હરિપ્રસાદજી જે તે અસુરના ઉપદ્રવ થકી છપૈયા ગામનો ત્યાગ કરીને પોતાના કુટુંબે સહિત થકા અયોધ્યાપુરીમાં નિવાસ કરીને રહેતા હવા, અને પછી હરિપ્રસાદજી જે તે પોતાના પુત્રને પાંચમા વર્ષને વિષે પ્રથમ અક્ષર મળવા શિશ્વતા હવા અને આઠમા વર્ષને વિષે ભારે ભારે સામગ્રીયોને યેગી કરીને પોતાના પુત્રને યજ્ઞોપવિત્ર દેતા હવા અને તે શ્રીહરિ જેતે પોતાના પિતા થકી યજ્ઞોપવિત્રને પાદીને નૈદિક દ્રઙ્ગચારીના ધર્મને વિષે રક્ષા થકા વેદાધ્યયનને કરતા હવા, અને પોતાના પિતા પાસે વેદ શાસ્ત્ર, પુરાણ, ઇતિહાસ, ધર્મશાસ્ત્ર, એ સર્વે ગ્રંથનું પોતે અધ્યયન કરીને તથા શ્રવણ કરીને તે સર્વેનું જે રહસ્ય તેને યથાર્થ જાણતા હવા અને, એ સર્વેમાંથી પોતે ચાર સાર કાઢતા હવા; તેમાં શ્રીમદ્ભાગવત પુરાણ થકી તો પંચમસ્કંધ ને દશમસ્કંધ એ સાર કાઢ્યો તથા સ્કંદપુરાણથકી વાસુદેવ મહાત્મ્ય એ સાર કાઢ્યો તથા ઇતિહાસ જે મહા-ભારત તે થકી ભગવદ્ગીતા, વિદુરનીતિ, ને વિષ્ણુસહસ્ર નામ એ સાર કાઢ્યો તથા સર્વે ધર્મશાસ્ત્ર થકી યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ એ સાર કાઢ્યો. ય્વી રીતે ચાર સાર કાઢીને તેનો

ગુટકો લેવાવીને પોતાની પાસે નિત્યે રાખતા હવા. ॥૫॥

પછી તે શ્રીહરિ જે તે જન્મયજ્ઞી અગીયાર વર્ષના થયા ત્યારે પોતાની માતા જે ભક્તિ તેને ધર્મજ્ઞાન ને વૈરાગ્યે સહિત એવી જે ભક્તિ તેનો ઉપદેશ કરીને દિવ્ય ગતિને આપતા હવા ને દુર્વાસાના શાપ થકી મુકાવતા હવા, અને તે પછી કેટલાક માસ ગયા તે કેદે તે શ્રીહરિ જે તે પોતાના પિતા જે હરિમસાદગી તેમને પોતાના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન આપીને દિવ્ય ગતિને પમાડતા હવા, ને દુર્વાસાના શાપ થકી મુકાવતા હવા, અને એવી રીતે ભક્તિ ધર્મ જે તે દિવ્ય ગતિને પામીને પછી દિવ્ય દેહે કરીને નિરંતર તે શ્રીહરિની પાસે રહેતાં હવાં ॥૬॥

તે બાર પછી તે શ્રીહરિ જે તે પોતાનાં જે સંબંધી તેમને પુછાયા વિનાજ નિત્યસ્નાન ને મિષે કરીને લીઘ વૈરાગ્યના વેગ થકી પોતાના ઘરનો ત્યાગ કરીને પોતે એકલાજ ઉત્તર દિશાને વિષે તપ કરવા સારુ ચાલી નિસરતા હવા. તે પોતે કેવા છે તો બહિર્વાસે સહિત જે કૌંપીન તેને ધારી રહ્યા છે ને મૃગચર્મ ધાર્યું છે ને પઞ્જાશનો દંડ ધાર્યો છે; અને ભક્તિ ધર્મ જે યજ્ઞોપવિત તેને ધાર્યું છે; ને કંઠને વિષે તુલસીની ચેવડી માઘા ધારી છે, ને ચાંદલે સહિત ઊર્ધ્વપુંદ્ર તિલકનું ચિન્હ તે ધાર્યું છે, ને મસ્તક ઉપર જટાને ધારી રહ્યા છે, ને કેશ્યને વિષે મુંજની મેલવળા ધારી છે, ને હાથને વિષે જપમાળા કમંદલુ મિષ્ટાપાત્ર ને જઙ્ગરણું પટલાં વાનાંને ધારી રહ્યા છે, ને શ્રાવણામ ને ચાલ્મુકુંદનો જે ચટુરો તેને ગળાને વિષે ધારી રહ્યા છે, ને ચાર સારનો જે ગુટકો તેને સ્થાને વિષે ધારી રહ્યા છે, એવા વેષને ધરતા યજ્ઞા શ્રીનીલકંઠ બ્રહ્મચારી જે તે સરયૂ નદીને તરીને ઉત્તર દિશામાં જતા હવા. તે ચાલતે ચાલતે કેટલેક દિવસે કરીને હિમાલ્પર્વતની તળાટીમાં જે એક મહા ઘોડું વન આવ્યું તેને પામતા હવા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે કેટલેક દિવસે કરીને હિમાલ્પર્વતને પામ્યા, ને તે પર્વતને વિષે ચાલતા થકા કેટલેક દિવસે કરીને શુક્તનાથ પ્રત્યે આવીને હ્રમ તપ કર્યું, ને તે તપે કરીને સૂર્યનારાયણને પ્રસન્ન કરતા હવા અને ત્યાં કેટલાક માસ રહીને પછી ત્યાંથી દક્ષિણ દિશામાં ચાલ્યા તે હિમાલ્પર્વતની તળાટીમાં એક મહા ઘોર વન આવ્યું તેને વિષે બાર માસ સુધી ક્ષિરતા હવા. પછી શ્રી નીલકંઠ બ્રહ્મચારી જે તેને કનને વિષે ચડના તુલ્લે વેટાને તપને કરતા એવા જે ગોપાલ્યોગી તેને વેંચતા હવા, ને તે યોગી પાસે રહીને અષ્ટાંગ યોગને શીક્ષતા થકા એક વરસ સુધી રહ્યા, ને તે યોગીને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપીને સિદ્ધ ગતિને પમાડતા હવા. અને પછી ત્યાંથી ઉત્તર મુલે ચાલ્યા એવા જે શ્રીનીલકંઠ બ્રહ્મચારી તે જે તે આદિવારાદ નામે જે તીર્થ તેને પામ્યા અને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ચંગાલ દેશને વિષે સીરપુર નામે જે શહેર તેને પામતા હવા, અને તે શહેરનો રાજા સિદ્ધ વલ્લભ નામે મહા ચાર્મિક હતો તેને પ્રાર્થનાને

कर्या एवा जे श्रीनीलकंठ ब्रह्मचारी जे ते चामासाना चार महिना सुधी त्यां रहेता हवा, अने ते शहरने विषे काळी ने भैरव तेना उपासकने सिद्धपणानुं छे अभिमान जेने एवा जे असुर तेना मद्रने हरता हवा ने पोतानो सेवक जे गोपाळदास नामे साधु तेनी असुरना अभिचार थकी पोताने सामर्थ्य करीने रक्षा करता हवा. अने वळी ते शहरने विषे वेद शास्त्र पुराणनो भणेलो एवा तेलंग देशनो कांइक ब्राह्मण हतो तेणे ते राजा थकी हस्ति आदिकनुं महादान लाधुं तेणे करीने ते ब्राह्मण गौरवण हतो पण श्यामवर्ण थइ गयो. पछी ते ब्राह्मण पोताना पापनी शान्तिने अर्थे श्रीनीलकंठ ब्रह्मचारीने शरणे आव्यो, तेने पोताना सामर्थ्य करीने ते पाप थकी मुकाव्यो न्यारे काळो मधीने प्रथमना जेवो गौरवर्ण धातो हवो. पछी त्यांथी चाल्या जे श्रीहरि ते जे ते कामार्क्षीदेवीने समीपे कांइक गाम हतु तेने पाम्या, ने ते गाममां महाकाळीनो उपासक एक ब्राह्मण हतो ते पोताना गाममां जे कांइ साधु तथा ब्राह्मण तीर्थवासी आवे तेने अभिचार करीने जित्तीने पोताना शिष्य करे एवो अभिमानी हतो, ते ब्राह्मण आवीने श्रीहरिने उपर पोतानुं जंत्र मंत्र अभिचार संबंधी जे घणुंक सामर्थ्य तेने करतो हवो पण तेणे करीने पोते कांइ पराभव पाम्या नहि ने पोताना सामर्थ्य करीने ते ब्राह्मणनो समग्र मद् उतारीने पोतानो आश्रित करता हवा. पछी श्रीहरि जे ते त्यांथी चाल्या थका नवलखा पर्वतने पाम्या, ने ते नवलखा पर्वतने विषे नवलाख सिद्धनां स्थानक छे ने नवलाख ठेकाणे अग्निनी ज्वाळा निसरे छे तथा पाणीना कुंड छे, ते पर्वतने विषे रक्षा जे सिद्ध तेमने पोतानुं दर्शन आपीने ते पर्वतर्था उतर्या ते बाळवा कुंड नामे जे तीर्थ तेने पामता हवा, अने त्यांथी चाल्या जे श्रीहरि ते गंगासागरना संगमने पार्श्वने, ने त्यां स्नान करीने पछी ते समुद्रनी म्वाडीने बहाणमां वेसीने उतर्या ने कपिलाश्रमने पामता हवा, ने त्यां नित्ये कपिलजीनां दर्शन करता थका एक मास सुधी रखा, अने पछी त्यांथी चाल्या ते जगन्नाथपुरी प्रत्ये गया, ने त्यां केठलाक मास निवास करीने पृथ्वीना भाररूप एवा जे घणाक असुर तेमने परस्पर वैर करावीने युद्धे करीने नाश करावी नाखता हवा. पछी श्री नीलकंठ ब्रह्मचारी जे ते त्यांथी दक्षिण दिक्ष प्रत्ये चाल्या ते आदिकूर्म नामे जे तीर्थक्षेत्र तेने पाम्या, ने पछी त्यांथी महावनने विषे बालता थका मानसपुरने पाम्या, ने ते पुरनो सत्रधर्मा नामे राजा हतो ते पोतानो आश्रित थयो, ने ते राजा द्वारे असुरनो पराभव करावता हवा, अने त्यांथी चाल्या एवा जे श्रीनीलकंठ ब्रह्मचारी ते बैकटाद्रिने पाम्या, ने त्यांथी शिवकांची ने विष्णुकांचीने पाम्या, ने त्यांथी श्रीरंगमां जईने बे मास सुधी रहेता हवा, ने त्यां वैभव संगाये संवाद करता थका तेमने विषे रक्षो जे दुराचार तेनो पोताने प्रतापे करीने त्याग करावता हवा. पछी त्यांथी

વચનાચૂનનો પરચારો.

ચાલ્યા એવા જે શ્રીહરિ તે સેતુવંધ નામે જે તીર્થ તેને પાર્થિવે સમુદ્રને વિષે સ્નાન કરીને નિત્યે રામેશ્વર મહાદેવનાં દર્શન કરતા થકા જે માસ સુધી ત્યાં રહેતા હવા, અને પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે સુંદરરાજ નામે જે વિષ્ણુ તેનાં દર્શન કરીને ત્યાંથી ચાલતા થકા માર્ગને વિષે એક ધોર વન આવ્યું તેમાં પાંચ દિવસ સુધી ચાલ્યા પણ ક્યાંઈ અન્નજલને ન પામ્યા, પછી છઠે દિવસે મધ્યાહ્ન સમે વનમાં એક કૂપ આવ્યો. તેમાંથી કમંદલુએ કરીને જલને કાઢીને સ્નાન કર્યું, ને પછી વડના વૃક્ષ તલે બેસીને પોતાનો નિત્યવિધિ કરતા થકા શાઙ્ગામની સેવા કરવા લામ્યા ત્યારે તે શાઙ્ગામને પાત્રમાં મુર્ચાને કમંદલુની ધાર કરીને સ્નાન કરાવવા માંડ્યું, તે જેટલું પાણી રેંઢયું તેટલું શાઙ્ગામ પી ગયા, તે એમ કરતાં કરતાં પાંચ સાત કમંદલુરેખ્યાં તેને પી ગયા. પછી જલ પીને તૃપ્ત થયા જાણીને તે શાઙ્ગામને ચંદનાદિકે કરીને પૂજતા હવા, અને એમ વિચાર કરવા લામ્યા જે શાઙ્ગામને આટલી તરસ લાગી ત્યારે ખૂંચ પણ હશે સ્વરી પણ આપણી પાસે કાંઈ નૈવેદ્ય ધર્યાનું નથી, માટે વિષ્ણુને શું જમાવી ? એમ વિચાર કરે છે તેટલામાં શિવજી ને પાર્વતી પોઠીયા ઉપર બેસીને કાપડીને વેષે ત્યાં આવીને પ્રથમથીજ ઉભાં હતાં, તે શ્રી નીલકંઠ દ્વિચારીને એવી રીતે શાઙ્ગામની પૂજા કરતા જોઈને, તેમને સાથમાં ને મીઠું આપતાં હવાં, પછી તે સાથવાને જલમાં ધોળીને વિષ્ણુને નૈવેદ્ય ધરીને પોતે જમતા હવા, અને પછી ત્યાંથી ચાલ્યા એવા જે શ્રીનીલકંઠ દ્વિચારી તે જેતે ભૂત પુરીને પામ્યા ને ત્યાં રહીજે રામાનુજ આચાર્યનાં પ્રતિમા તેનું દર્શન તથા દૂક્ષ કરીને ત્યાંથી કુમારિકા ક્ષેત્ર પ્રત્યે આવ્યા, ને ત્યાંથી વચનાભ ગયા, ને ત્યાંથી જનાર્દન ગયા, ને ત્યાંથી આદિકેશવ નામે જે વિષ્ણુ તેનાં દર્શન કરીને મચ્છાચલ નામે જે કુલ્લગિરિ તેને પામતા હવા, અને ત્યાં સાર્ક્ષીમોપાલ નામે જે વિષ્ણુ તેનાં દર્શન કરતા થકા પાંચ દિવસ રહેતા હવા, અને ત્યાંથી ચાલ્યા એવા જે શ્રીનીલકંઠ દ્વિચારી તે પંદરપુર ગયા, ને ત્યાં વિઠ્ઠલનાથ નામે જે વિષ્ણુ તેનાં દર્શન કરતા થકા જે માસ સુધી રહેતા હવા. પછી તે વિઠ્ઠલનાથને મેટીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે દંડકારણ્યને પામ્યા, ને તે દંડકારણ્યની પ્રદક્ષિણા કરીને નાશિકપુર પ્રત્યે આવ્યા ને ત્યાં ડ્યંબકેશ્વર મહાદેવનાં દર્શન કરીને તાપી નદી પ્રત્યે આવ્યા ને ત્યાંથી ચાલ્યા તે નર્મદા નદીને ઉતરીને મહી નદીને પામ્યા ને મહીને ઉતરીને તથા સામ્રમતિ નદીને ઉતરીને ને ખાલ દેશને ઓલંધીને મીમનાથ આવતા હવા. અને ત્યાંથી ચાલ્યા એવા જે શ્રીનીલકંઠ દ્વિચારી તે જેતે ગોપનાથ નામે શિવજીનાં દર્શન કરીને પંચતીર્થી કરતા કરતા માંગરોલ બંદરમાં આવતા હવા. એવી રીતે તીર્થયાત્રાને કરતા એવા જે શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાન તે જે તે જેતે તીર્થમાં પોતે ગયા તે તે તીર્થને વિષે રહ્યો જે અર્ધ્ય તેનો ઉચ્છેદ કરતા હવા ને એકાન્તિક ધર્મ-

તું સ્થાપન કરતા હવા. અને તે તીર્થમાં રહેનારા જે જન તેમને પોતાનાં દર્શન આપીને તથા તેમનું અન્ન અઞ્ચાદિક ગ્રહણ કરીને તેમને સંસારના બંધન થકી છોડાવતા હવા॥૭॥ ૭

અને પછી ત્યાંથી ચાલ્યા, જે નીલકંઠ બ્રહ્મચારી તે જેતે સંવત્ ૧૮૫૬ અઠારસો ને છપ્પનના શ્રાવણ વદિ ૬ હઠ્યાને દિવસ લોજપુરમાં આવતા હવા. અને તે લોજપુરમાં ઉદ્ભવના અવતાર ઇવાજે શ્રી રામાનંદ સ્વામી તેના શિષ્ય જે હુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સાધુ તેમને દેવતા હવા ને તેમને સાધુ લક્ષણે યુક્ત ઇવા શ્રીકૃષ્ણ મગવાનના મક્ત જાળીને તે મેઝા પ્રોતે રહેતા હવા. અને કેટલાક માસ ત્યાં રહીને પછી ત્યાંથી તે સાધુ મેઝા ચાલ્યા તે ગિરનાર પર્વતની છાયામાં જે ધીપઝાળું ગામ તેમાં રહ્યા જે નરહિંદ મહેતા નામે બ્રાહ્મણ તેના ઘરને વિષે ચિરાજમાન ઇવાજે શ્રી રામાનંદ સ્વામી તેનાં દર્શન સંવત્ ૧૮૫૬ અઠારસોને છપ્પનના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસે કરતા હવા. તે રામાનંદ સ્વામી કેવા છે તો ગૌર અને પુષ્ટ છે મૂર્તિ જેમની ઇવા છે, ને મ્મેત વસ્ત્ર પહેર્યો છે ને નૈથિક બ્રહ્મચારીના વેશને ધરી રહ્યા છે, ઇવાજે સ્વામી તેને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરીને ને મ્મીને સ્વામીની પાસે બેસતા હવા. પછી તે સ્વામી જેતે શ્રી નીલકંઠ બ્રહ્મચારીને જોડીને વહુ આનંદ પામતા હવા ને તેમનું જે સર્વે હતાં તેને પુછતા હવા. પછી તે શ્રી નીલકંઠ બ્રહ્મચારી જેતે પોતાનું જન્મસ્થાન, કુળ, માતા પિતા, ગોત્ર, વેદ, વ્રત, ગુરુ, હૃદયેષ્વર અને જેમ છે તેમ કહેતા હવા તથા પોતાનો જે વૈરાગ્ય તથા પોતે જેમ સ્વજનનો સ્થાગ કર્યો તથા પોતે જેમ વનમાં નિવાસ કરીને રહ્યા તથા પોતે જેમ નાના પ્રકારે તપશ્ચર્યા કરી તથા પોતે જેમ અષ્ટાંગ યોગ સાધ્યો તથા પોતે જેમ તીર્થ યાત્રા કરી તથા તે તીર્થમાં રહેનારા જે પારંતરી ગુરુ તેનો પોતે જેમ પરાજય કર્યો અને આદિક જે સર્વે પોતાનું હતાં તેને અનુક્રમે કરીને વિસ્તારે સહિત કહેતા હવા. ત્યારે તે વાર્તાને સાંભળીને સ્વામી જેતે અતિશે પ્રસન્ન થયા ને શ્રી નીલકંઠ બ્રહ્મચારી મત્યે બોલ્યા જે, “હે બ્રહ્મચારી ! તમે તો અમારા છો કેમ જે તમારા પિતા જે ધર્મ તે પ્રથમ પ્રયાગસેત્રને વિષે અમથકીજ ભાગવતી દીક્ષાને પામ્યા હતા. ને અમારી આજ્ઞાપ કરીને હ્રસ્વજનને ધર્મે સહિત શ્રી કૃષ્ણ મગવાનની મક્તિનો ઉપદેશ કરતા થકા કોશલ્ય દેશમાં રહ્યા હતા. તે ધર્મના તમે પુત્ર છો ને ગુણે કરીને તો તમારા પિતા થકી પણ અધિક છો.” ઇવી રીતનાં જે સ્વામીનાં વચન તેને સાંભળીને શ્રીનીલકંઠ બ્રહ્મચારી જેતે અતિશે પ્રસન્ન થયા થકા તે સ્વામી પાસે રહેતા હવા. પછી સંવત્ ૧૮૫૭ અઠારસોને સતાવનના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૧ એકાદશીને દિવસે તે સ્વામી થકી ભાગવતી દીક્ષાનું ગ્રહણ કરતા હવા. ત્યારે તે સ્વામીપર સહજાનંદ ઇવું પોતાનું નામ પાર્યું તથા ચીહું નારાયણ હ્રુનિ ઇવું નામ પાર્યું. પછી પોતે અતિશે પ્રીતિપ કરીને તે સ્વામીને સેવતા હવા. પછી તે સ્વામી જેતે સર્વ સાધુ

શ્વનામૃતનો વરધારો.

વા.

ગુણે સંપન્ન ને અતિ સમર્થ હવા જે નારાયણ મુનિ તેમને જોડેને અને પોતાની જે ધર્મધુર તે નારાયણ મુનિને સોંપેને પોતે સંપન્ન ૧૮૫૮ અઢારસોને અઢાવનના માગધર છુવિ ૧૩ તેરસને શ્વિત્તે દેહ ત્યાગ કરીને પાછા બદરિકાશ્રમને વિષે જાતા હવા ને દુર્વાસાના શ્રાપ થકી મુકાતા હવા ॥૮॥

પછી શ્રી સહજાનંદ સ્વામી જે તે પોતાના ગુરુમી જે દેહક્રિયા તેને ઘણાવિધ કરીને ધર્મધુરને ઉપાડી લેતા હવા ને શ્રી રામામંદ સ્વામીના આશ્રિત જે સાધુ બ્રહ્મચારીને ગૃહસ્થ હતા તેમની સત્સાસના ઉપદેશે કરીને સંભાષના કરતા હવા. અને તેમને પોતાનો અલૌકિક પ્રતાપ દેસ્વાદીને પોતાને વિષે તેમના વિચિત્રને તાળી લેતા હવા. તે વાર પછી સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ જે તે પોતાના શિષ્ય જે ત્યામી સાધુ તથા બ્રહ્મચારી તથા કેટલાક ગૃહસ્થ સત્સંગી તેમણે બિંટાળા થકા સોરઠ, હાહાર, કપ્પ, જાલાવાદ, હંદાધ્ય, કાઠીઆવાદ, ખાલ, ગુજરાત ૯ આદિક જે સર્વે દેશ તેમને વિષે પોતાના પ્રતાપને વિસ્તારતા થકા ને ધર્મજ્ઞાન ને વેરામ્મે શુક્ત જે ભક્તિ તેને પ્રવર્તાવતા થકા ને અધર્મનો ઉપદેહ કરતા થકા ને અધર્મી ઈવા જે પાસંદી અસુરાંશ ગુરુ તેમનો પરાભવ કરતા થકા વિચરતા હવા. અને શ્રીજીમહારાજ જેતે જેજે દેશને વિષે વિચર્યા તેતે દેશના જે જન તે શ્રીજીમહારાજના અલૌકિક યેશ્વર્યને જોડેને ઘણાક આશ્રિત થતા હવા ને શ્રીજીમહારાજનું પ્રગટ પ્રમાણ ભજન કરતા હવા. પછી શ્રીજીમહારાજ જેતે તેમના ઉત્સાહને અર્થે ને તેમની શુદ્ધિની હદતાને અર્થે પોતાનું જે નાના પ્રકારનું યેશ્વર્ય તે સમાધિયે કરીને દેસ્વાદતા હવા; તેમાં કેટલાક મુલખ્યને તો શોલોકને મધ્યે જે અક્ષરધામ તેમને વિષે લક્ષ્મી, રાધિકા ને શ્રીદામાદિક પાર્શ્વે સહિત શ્રીકૃષ્ણરુપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા, અને કેટલાકને તો વેંકુટ લોકને વિષે લક્ષ્મી ને નંદ મુનંદાદિક પાર્શ્વે સહિત વિષ્ણુરુપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા અને કેટલાકને તો શ્વેતદ્વીપને વિષે નિરઝશુક સહિત મહાપુરુષરુપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા. અને કેટલાકને તો અવ્યાકૃત ધામને વિષે લક્ષ્મી આદિક શક્તિયોને પાર્શ્વે સહિત ધુમાપુરુષરુપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા. અને કેટલાકને તો બદરિકાશ્રમને વિષે મુનિ ૯ સહિત શ્રીનરનારાયણ રુપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા, અને કેટલાકને તો સીર સમુદ્રને વિષે લક્ષ્મીને શેષનાગે સહિત યોગેશ્વર રુપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા અને કેટલાકને તો સૂર્યના મંદળને વિષે હિરણ્યમય પુરુષરુપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા. અને કેટલાકને તો અગ્નિમંદળને વિષે યજ્ઞપુરુષ રુપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા. અને કેટલાકને તો પ્રણવનો જે નાદ તેને તત્કાલ સંભળાવતા હવા. અને કેટલાકને તો કોટી કોટી સૂર્ય સરસું જે પોતાનું તેજ તેને દેસ્વાદતા હવા, અને કેટલાકને તો જાગ્રત, સ્વપ્ન, મુદ્રાસ્થિ થકી પર ને સચ્ચિદાનંદ કે લક્ષણ જેનું ને દૃષ્ટા કે નામ જેનું યજ્ઞ જે બ્રહ્મ

તે રૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા. અને કેટલાકને તો બ્રહ્માંડના આધાર ને પુરુષસુકને વિષે કહ્યા હવા જે વિરાટ પુરુષ તે રૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા, અને કેટલાકને તો શૂનોએ ને સ્વગોળને વિષે રહ્યાં જે દેવતાનાં સ્થાનક ને ઐશ્વર્ય તેને દેસાડતા હવા, અને કેટલાકને તો આધારાદિક જે છો ચક્ર તેને વિષે રહ્યા હવા જે ગણેશ આદિક દેવતા તેમને પૃથક્ પૃથક્ દેસાડતા હવા, અને ક્યારેક તો સોણ સો ગાડને છેટે રહ્યા હવા જે પોતાના ભક્ત તેમને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ પોતાનું દર્શન દેતા હવા, અને ક્યારેક તો છેટે રહ્યા હવા જે પોતાના ભક્ત તેમને પોતાના ઘરને વિષે શ્રીજીમહારાજની પ્રતિમાને આગળ ધર્યું જે નૈવેદ્ય તેને પોતાના ભક્તને વિસ્મય પમાડતા થકા જમતા હવા, અને ક્યારેક તો વેદસ્યાગને કરતા હવા જે પોતાના ભક્ત તેમને પોતાના ધામ પ્રત્યે લડ જવાને ઇચ્છતા થકા સ્વાં પોતે આર્ષીને તે ભક્તના ગામને વિષે રહ્યા હવા જે બીજા ભક્ત અથવા અભક્ત તેમને પળ પોતાનું સાક્ષાત્ દર્શન દેતા હવા, એવી રીતે મુમુક્ષુ અથવા મુમુક્ષુ નહિ હવા જે જન તેમને પોતાના અલૌકિક ઐશ્વર્યને દેસાડતા હવા હવા જે શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ તેને જોડેને અસિદ્ધે વિસ્મયને પામ્યા હવા જે હજારો મનુષ્ય તે પોતપોતાના મતનો ને ગુરુનો ત્યાગ કરીને, ને શ્રીજીમહારાજનો અનન્ય આશ્રય કરીને, પ્રગટ પ્રમાણ ભજન કરતા હવા, પછી ઘણાક જે મતવાદી તે શ્રીજીમહાજ સંગાયે વિવાદ કરવા આવ્યા પણ વાદે કરીને શ્રીજીમહારાજને જીતવાને કાજે કોઈ સમર્થ ન થયા. પછી તે સર્વે મતવાદી જે તે શ્રીજીમહારાજના અલૌકિક ઐશ્વર્ય પ્રતાપને देखીને નમસ્કાર કરીને ચોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે તો પરમેશ્વર છો માટે અમારા જે જે ઇષ્ટદેવ છે તેનાં દર્શન અમને કૃપા કરીને કરાવો. એવી રીતે જે તેમનું માર્થના વચન તેને સાંમળીને તે સર્વેને વેસાડીને, ને પોતાના પ્રતાપે કરીને તેમને તત્કાલ સમાધિ કરાવતા હવા. પછી તે સર્વે જે તે શ્રીજીમહારાજને દર્શન માત્રે કરીને સંભાઈ ગયાં છે નાહી પ્રાણ જેમનાં હવા થકા પોતપોતાના હૃદયને વિષે પોતપોતાના ઇષ્ટદેવ રૂપે શ્રીજીમહારાજને દેવતા હવા; તેમાં જે ચલ્લમકુલને આશ્રિત હવા વૈશ્વવેદ તથા નિમાનંદી હતા તથા માધવી સંપ્રદાયના હતા એ ત્રણ તો ગોપીના ગણે વિદ્યાના ને વૃંદાવનને વિષે રહ્યા ને બાબ્લીલાઈ કરીને મનોહર મૂર્તિ હવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે રૂપે દેવતા હવા, અને જે રામાનુજ સંપ્રદાયના હતા તેતો નંદસુનંદને ચિન્મયસેન ને ગરુડાદિક પાર્શ્વે સહિત લક્ષ્મીનારાયણરૂપે દેવતા હવા, અને જે રામાનંદી હતા તેતો સીતા લક્ષ્મણને હનુમાને યુક્ત થકા દિવ્ય સિંહાસન ઉપર બેઠા હવા જે શ્રીરામચંદ્રજી તે રૂપે દેવતા હવા, અને જે શંકરાચાર્યના મતવાળા હતા તેતો બ્રહ્મવ્યોતિરૂપે દેવતા હવા, અને જે શૈલી હતા તેતો પાર્શ્વતીને પ્રમય ગણે સહિત જે શિવજી તે રૂપે દેવતા હવા અને જે સૂર્યના ઉપાસક હતા તેતો સૂર્યના મંદલને વિષે રહ્યા જે હિરણ્યમય પુરુષ તે રૂપે દેવતા હવા, અને જે

ગણપતિના ઉપાસક હતા તેતો ગણપતિરુપે દેવતા હવા, અને જે દેવીના ઉપાસક હતા તેતો દેવી રુપે દેવતા હવા, અને જે જૈન હતા તેતો તીર્થંકર રુપે દેવતા હવા, અને જે યવન હતા, તેતો પેશંવર રુપે દેવતા હવા. એવી રીતે સમાધિષ્ટ કરીને પોતપોતાના ઇષ્ટદેવ-રુપે શ્રીજીમહારાજને જોડીને, ને સર્વના કારણ જાળીને પોતપોતાના મતનો ત્યાગ કરીને શ્રીજીમહારાજનો દૃઢ આશ્રય કરતા હવા. ને પ્રગટ પ્રમાણ ભજન કરતા હવા. એવી રીતે શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ જેતે પોતાને પ્રતાપે કરીને જીવનું જે મૂલ અજ્ઞાન તેનો નાશ કરતા થકા પૃથ્વીને વિષે નાશ પામ્યો એવો જે ઈર્વાતિક ધર્મ તેનું રહે પ્રકારે સ્થાપન કરતા હવા. ॥ ૯ ॥

અને વહી ધનાઢ્ય એવા જે પોતાના ભક્ત યુદ્ધસ્થ સત્સંગી તે પાસે ઘણાંક અક્ષય કરાવતા હવા, તથા હિંસાઈ રહિત એવા જે ચિત્રનુયાગ, મહારુદ્ર ને અતિરુદ્રાદિક યજ્ઞ તેને કરાવતા હવા, અને તે યજ્ઞને વિષે હજારો બ્રાહ્મણોને મિષ્ટ અન્ને કરીને તૃપ્ત કરાવતા હવા. અને તે બ્રાહ્મણને બહુ પ્રકારનાં દાન દેવરાવતા હવા, અને સાધુ, બ્રાહ્મણ ને દેવતા તેમનું જે પૂજન તથા ભોજન કરીને તૃપ્તિ તેને વારંવાર કરતા હવા, તથા અધર્મ ને પાશ્વંદ તેનો વારંવાર ઉચ્છેદ કરતા હવા ॥ ૧૦ ॥

અને વહી દેશ દેશમાં મોટાં મોટાં શિશ્વરબંધ મંદિર કરાવીને તેમને વિષે નરના-રાયણ, લક્ષ્મીનારાયણ, ને ભક્તિ, ધર્મ ને રાધાકૃષ્ણ ઇ આદિક મૂર્તિયોનું સ્થાપન કરતા હવા, અને તે મૂર્તિયો દ્વારે અનંત ભક્તજનને ચમત્કાર જળાવતા હવા. અને શ્રીજીમહારાજ પોતે જ્યાં જ્યાં વિચર્યા ત્યાં ત્યાં રક્ષા જે પોતાના ભક્તજન તેમની આગળ વર્ણાશ્રમનો ધર્મ તથા આત્મજ્ઞાન તથા વૈરાગ્ય તથા પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન તથા પોતાની મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ એમના જે બહુ પ્રકારના મેદ તેને વિસ્તારે કરીને યથાર્થપણે કહેતા હવા. એવી રીતે નિત્ય પ્રત્યે પોતાના ભક્તજનને આનંદ પમાડતા, એવા જે શ્રીજીમહારાજ તે જેતે શ્રીગદ્ગા નગરને વિષે પોતાના ભક્ત એવા જે અમય નામે રાજા ને તેમની પુત્રીયો ને તેમના પુત્ર ઇ સર્વેની ભક્તિને વશ થઈને એમને ઘેર પોતે નિવાસ કરીને રહેતા હવા, અને ત્યાં રક્ષા થકા જન્માષ્ટમી, રામનવમી, પ્રવોધની એકાદશી, હતાશનીને અક્ષકોટ ઇ આદિક જે ઉત્સવના દિવસ તેને વિષે ભારે ભારે સામગ્રીઓ મળાવીને મોટા મોટા ઉત્સવ કરાવતા હવા. અને તે ઉત્સવને વિષે પરમહંસ તથા બ્રાહ્મચારી તથા દેશદેશના જે હરિભક્ત સત્સંગી તે શ્રીજી-મહારાજનાં દર્શન કરવાને અર્થે વારંવાર આવતા હવા અને નાના પ્રકારનાં વસ્ત્ર આશુષ્ણ ચંદન પુષ્પ ઇ આદિક જે પૂજારી સામગ્રીયો તેણે કરીને શ્રીજીમહારાજને પૂજતા હવા. અને તે ઉત્સવને વિષે શ્રીજીમહારાજ જે તે નાના પ્રકારની ભોજન સામગ્રીયો કરાવીને હજારો સાધુને તથા બ્રાહ્મણને ઘણાંક પ્રકારે વારંવાર તૃપ્ત કરતા હવા ॥ ૧૧ ॥

एवा जे श्रीसहजानंद स्वामी महाराज तेमनी मूर्तिनां जे चिन्ह ते प्रथम लिखिये छैये, x श्रीजी महाराजना बे चरणारविंदना तळामां उर्ध्व रेखा छे ते केबी छे तो अंगुठानी पासेनी जे आंगळी तेनी बेयकोरां नीकळी छे, ने पानीनी बेयकोरां निक्कळी छे ॥ १ ॥ अने जमणा पगना अंगुठाना थडमां उर्ध्वरेखाने प्रवृत्त जवनुं चिन्ह छे ॥ २ ॥ ए आदिक नव चिन्ह ते जमणा पगना तळामां छे, अने जमणा पगना अंगुठाना नखमां चिन्ह छे ॥ १० ॥ ने एज अंगुठाने बाहेरले पदसे एक तिल छे ॥ १ ॥ अने ए अंगुठानी पासेनी जे आंगळी तेनुं जे अंगुठानी कोरनुं पदसुं तेमां एक तिल छे ॥ २ ॥ अने जमणा पगनी छेल्ली आंगळीना बाहेरना पदसामां नखनी पासे एक तिल छे ॥ ३ ॥ अने डाबा पगनी उर्ध्व रेखानी डाबी कोरे श्याम एवां बे चिन्ह पासे पासे छे ॥ १२ ॥ अने बळी ए उर्ध्वरेखाने मळजुंज फणाना थडमां एक व्योमनुं चिन्ह छे ए आदि + सात चिन्ह ते डाबा पगना तळामां छे ॥ १९ ॥ अने बे पगनां तळां रक्त छे ने बे पगना अंगुठाने आंगळीयोना जे नख ते रक्त छे, ने उपदता छे, अने बे पगना अंगुठाने आंगळीयोनी उपर झीणा झीणा रोमनां चिन्ह छे. ॥ २९ ॥ अने बे पगना अंगुठाने तेनी पासेनी बे आंगळीयो ते उपर चांखडीना घसारानां चिन्ह छे. ॥ ३१ ॥ अने बे पगनी जे बाहेरनी घुंटीयो तेथी हेंटे आसनना घसारानां चिन्ह छे. ॥ ३३ ॥ अने जमणा पगनी घुंटीथी पांच तसु उंचो नळीने उपर एक नानो तिल छे. ॥ ४ ॥ अने ए पगना साधळने बहारली कोरे एक मोडुं चिन्ह छे. ॥ ३४ ॥ अने डाबा पगनी घुंटीथी पांच तसु उंचो नळीने उपर एक मोटो तिल छे ॥ ५ ॥ ने तेथी उपर पाटेज एक नानो तिल छे. ॥ ६ ॥ अने ए पगना र्द्विचणने बहारले पदसे एक चिन्ह छे. ॥ ३५ ॥ अने कटी भागने विषे बे कोरे धोतीयुं पह्यांना घसाराना श्याम चिन्ह छे. ॥ ३७ ॥ अने सदाक्षीतळ एवुं जे उदर ते उपर त्रिबळी पडे छे. ॥ ३८ ॥ अने उंदीने मोळ एबी जे नाभि तेने बे कोरे तिल छे; तेमां जमणी कोरे तो नाभिना कांठा उपर छे ने डाबी कोरे जराछेटे छे. ॥ ८ ॥ अने जमणी कुलमां एक मोटो तिल छे. ॥ ९ ॥ ने बीजो नानो तिल छे. ॥ १० ॥ अने नाभिथी उपर बे तसु छेटे त्रण तिल छे; तेमां बे नळ उपर एक एक छे, ने एक वच्चे छे ॥ १३ ॥ अने ते वचला तिलथी बे तसु उपर एक तिल छे. ॥ १४ ॥ अने डाबे पदसे कुलथी उंचे ने बगलथी हेंटे मोटा चार तिलनी एक उभी दार छे. ॥ १८ ॥

x “ चिन्ह ” शब्दनी बांसे चिन्हनी गणत्रीना आंक छे, अने “ तिल ” शब्दनी बांसे तिलनी गणत्रीना आंक छे. एकंदર ૫૨ ચિન્હ છે અને ૬૩ તિલ છે.

* ऊर्ध्वरेखा, यव, कमल, अंगुष्ठ, ध्वज, अष्टकोण, वज्र, स्वस्तिक, ने अंगुलक.

+ व्योम घनुष, कलश, मत्स्य, त्रिकोण, गोपद, अर्धचंद्र.

વચનામૃતનો પરચારો.

તેની પાસે બહારલી કોરે એક બીજી નાના ચાર તિલની ઊમી હાર છે ॥૨૨॥ અને તેજ
 ચગલ નીચે ત્રણ તિલની એક ઊમી હાર છે ॥૨૫॥ અને હૃદયને વિષે રોમનું શ્રીવચ્છનું
 ચિન્હ છે ॥૩૧॥ અને છાતીની વચ્ચે અર્ધચંદ્રને આકારે પાંચ તસુ પોછું ને જરાક રાતું
 એવું મોટું એક ચિન્હ છે તે જમણી કોરે કાર્ફિક વિશેષે ચરતું છે ॥૪૦॥ અને એ ચિન્હને
 વચ્ચે જરાક ઢાબી કોરે એક મોટો તિલ છે ॥૨૬॥ અને એ તિલથી ઢાબી કોરે બે આંગ-
 ળ્લને છેટે એક તિલ છે ॥૨૭॥ ને તેથી ઢાબી કોરે બે તસુને છેટે ઢાબા સ્તનથી ઉપર એક
 તિલ છે ॥૨૮॥ અને બે સ્તનથી ઉપર બે છાપનાં ચિન્હ છે ॥૪૨॥ અને જમણી ઝુજાને
 પાસે માંહેલી કોરે ઊમી ઓઢે ચાર તિલ છે ॥૩૨॥ અને જમણી ઝુજાના મૂઝથી ઉપર
 ત્રણ તસુ હેટું એક છાપનું ચિન્હ છે, ॥૪૩॥ ને તે છાપના ચિન્હની પદસે બારલી કોરે ચાર
 નાના તિલ છે ॥૩૬॥ અને જમણી કોળીથી હેઠા, ને કાંઠાથી ડંચા બે તિલ છે ॥૩૮॥
 અને જમણા હાથની ટચલી આંગળીથી ઉપર અર્ધા આંગળને છેટે એક નાનો
 તિલ છે. ॥૩૯॥ અને ઢાબી ઝુજાના મૂઝથી ત્રણ તસુ હેટું એક છાપનું ચિન્હ છે
 ॥ ૪૪ ॥ અને ઢાબી કોળીથી બે તસુ હેટો હાથને ઉપલે ભાગે એક તિલ છે ॥ ૪૦ ॥
 અને ઢાબા હાથના અંગુઠા પાસેની જે આંગળી તથા ચણી આંગળી એ બે આંગ-
 ળીયોની વચ્ચે એક તિલ છે, ॥ ૪૧ ॥ અને એ અંગુઠા પાસેની આંગળીના નસની
 પાસે માંહેલી કોરે એક નાનો તિલ છે ॥ ૪૨ ॥ અને ઢાબા હાથના પોંચા ઉપર એક
 તિલ છે ॥ ૪૩ ॥ અને બે હાથના જે નસ તે રક્ત છે ને ઉપદતા છે ને તે નસના
 જે અગ્ર ભાગ તે અતિ સીદ્ધ છે. અને બે હાથનાં જે તઠાં તે રક્ત છે ને તે તઠામાં
 જે રેલાવં તે થોડી થોડી શ્યામ જણાય છે અને બે હથેલીના મૂઝથી ઉપર આઠ તસુ
 ડંચાં બે છાપનાં ચિન્હ છે ॥ ૪૬ ॥ અને બે કોળીયું શ્યામ છે. અને કંઠના સ્વાદાની
 વચ્ચે એક તિલ છે ॥ ૪૪ ॥ ને એ તિલથી જરાક છેટે એક નાનો તિલ છે ॥ ૪૫ ॥
 અને ઢાબીથી હેટો એક તિલ છે ॥ ૪૬ ॥ અને ઢાબા સ્વભાષીબે આંગળ હેટો બાંસામાં
 રોમે સહિત એક મોટો તિલ છે ॥ ૪૭ ॥ ને એ તિલથી હેટે એક તિલ છે ॥ ૪૮ ॥ ને ચણી
 તેન હેટે બીજો તિલ છે ॥ ૪૯ ॥ ને કરોડાની જમણી કોરે ઢોકળી બે તસુ હેટો એક તિલ
 છે ॥ ૫૦ ॥ અને જમણી સ્વરપટ્ટી ઉપર એક નાનો તિલ છે ॥ ૫૧ ॥ અને કરોડાથી
 જમ િ કોરે બાંસાની મધ્યે ચાર તિલ છે ॥ ૫૫ ॥ અને નાસિકાની પાસે જમણી કોરે
 એક મોટો તિલ છે ॥ ૫૬ ॥ અને એ તિલથી ડંચો ને જાંસના સુળાથી હેટો પાસેજ એક
 નાનો તિલ છે ॥ ૫૭ ॥ અને બે નેત્રની જે હેઠલીને ઉપલી પાંપણું તેથી ઉપર ને હેટે ક્ષીળી
 ક્ષીળી કરચલીયું પડે છે, અને નાસિકા ને ઉપર ક્ષીળાં ક્ષીળાં ક્ષીળીના ચાઠાનાં ચિન્હ
 છે ॥ ૫૭ ॥ અને કુલ્લમાં જમણી કોરે હેઠલી જે મથપની દાહપ તેમાં શ્યામ ચિન્હ છે ॥ ૫૮ ॥

તથા જીભ ઉપર પળ શ્યામ ચિન્હ છે ॥ ૪૯ ॥ અને ઢાવા કાનને માંહી કોરે શ્યામ બિંદુનું ચિન્હ છે ॥૫૦॥

અને વિશાળ ને ઉપદંતુ ઇવું જે લલાટ તેને વિષે તિલકને આકારે ઉમી વે રેસ્યા છે ॥૫૧॥ અને વઘી લલાટને વિષે જમણી કોરે કેશથી હેટું એક ચિન્હ છે ॥૫૨॥ અને જમણા કાનની ઘુટી ઉપર એક નાનો તિલ છે ॥૫૮॥ અને તાઢવાની ઉપર એક મોટો તિલ છે ॥૫૯॥ અને શિશ્વાથી આગળ સમીપે એક તિલ છે ॥ ૬૦ ॥ અને શિશ્વાથી પછવાડે જમણી કોરે ત્રણ તિલ છે ॥૬૩॥ અને એ વિના કીજા પળ ક્રીળા ક્રીળા તિલ શરીરમાં કેટલાક છે. આથી રીતે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનાં જે ચિન્હ તે પોતાની સ્મૃતિને અનુસારે લિખ્યાં છે, અને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનાં જે કરચરણ આદિક સર્વે અંગ તે સામુદ્રિક શાસ્ત્રમાં જેવાં કથાં છે તેવાં છે ॥૧૨॥ ૧૨

હવે શ્રીજીમહારાજની જે સ્વાભાવિક ચેષ્ટા તે લખીયે છે. જે શ્રીજીમહારાજ સહેજે થેઠા હોય ત્યારે તુલસીની માઢાને ફેરવે છે, અને ક્યારેક તો રમત્યની પેટે તે માઢાને વેચઢી કરીને વે વે મળકા મેઢા ફેરવે છે, અને ક્યારેક તો વાર્તા કરતા થકા તે માઢાને મેઢી કરીને વે હાથના તાઢા વચ્ચે રાસીને ઘસે છે, અને ક્યારેક તો નેત્રકમઢ્ઢને મિચિને ધ્યાન કરતા થકા વેસે છે, અને ક્યારેક તો નેત્ર કમઢ્ઢને ઉઘાઢાં રાસીને ધ્યાન કરતા થકા વેસે છે, અને ક્યારેક તો ધ્યાન કરતા થકા વમકીને જાગે છે, અને ક્યારેક તો પોતાની આગળ સાધુ વાર્જાત્ર વજાડીને કીર્તન ગાતા હોય, ત્યારે પોતે ધ્યાન કરીને વેસે છે, ને ક્યારેક તો વપટી વજાડતા થકા તે સાધુ મેઢા ગાવા લાગે છે, અને ક્યારેક તો સાધુ તાઢી વજાડીને કીર્તન ગાતા હોય તે મેઢા પોતે તાઢી વજાડીને કીર્તન ગાય છે, અને ક્યારેક તો પોતાની આગળ વાર્જાત્ર વજાડીને સાધુ કીર્તન ગાતા હોય તથા પોતાની આગળ કથા વંચાતી હોય તથા પોતે પોતાના ભક્તજનની આગળ વાર્તા કરતા હોય ત્યારે લસીને તેને સમીપે જાય છે, અને ક્યારેક તો પોતાના ભક્તજનની સમામાં થેઠા થકા ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યે યુક્ત જે ભક્તિ તે સંવંધી જે વાર્તા તે પોતાના ભક્તજનની આગળ કરે છે, અને ક્યારેક તો સાંલ્ય યોગ, પંચરાત્ર, વેદાન્ત ઇત્યાદિક જે શાસ્ત્ર તેના રહસ્યની વાર્તા કરે છે, અને ક્યારેક તો ડસવને વિષે નાના પ્રકારના દેશથી આવ્યા જે પોતાના ભક્તજન તેમની પૂજાનું ગ્રહણ કરે છે, અને ક્યારેક તો પોતાના ભક્તજનને સમાધિ કરાવે છે, ને ક્યારેક તો સમાધિમાંથી ડઢાડે છે, અને ક્યારેક તો સમામાં થેઠા હોય ને કોઈ ભક્તજનને પોતાની પાસે તેઢવો હોય; ત્યારે નેત્રકમઢ્ઢની સામે કરીને, અથવા અંગુઠા પાસેની જે આંગળી તેની સામે કરીને તે ભક્તજનને ઘોલાશી લે છે, અને ક્યારેક તો વાર્તા કરતા થકા પુપ્પના ગુચ્છને અથવા

કોઈક મોટા પુણ્યને વે હાથે કરીને ચોઢી નાસે છે. અને ક્યારેક તો પુણ્યના હારને તથા ભીંતુ આદિક જે ફલ તેને શીતલ જાળીને પોતાની આંસે બારંબાર અઢાટે છે, અને ક્યારેક તો પોતે રાજીપામાં વાર્તા કરતા હોય અથવા કથા વંચાવતા હોય અથવા કીર્તન ગવરાવતા હોય, અથવા કોઈક વિચારમાં બેઠા હોય, ને તે વચમાં કોઈક જમ્યાનું પુછવા આવે અથવા કોઈક પૂજા કરવા આવે અથવા હાર ચઢાવવા આવે તો તે ઉપર બહુ કચ-બાડ જાય છે. અને કથા વંચાવતા હોય ત્યારે હરે ઇવા શબ્દનો ઉચ્ચાર કરે છે. અને વીજી જે જે ક્રિયા કરતા હોય તેને વિષે પણ તે કથાને ખાતે કરીને ક્યારેક તો અચાનક હરે ઇવા શબ્દનો ઉચ્ચાર કરે છે, ને તેની સ્મૃતિ થાય છે ત્યારે પોતા પાસે જે ભક્તજન બેઠા હોય તેમની સામું જાંડને મંદ મંદ હસે છે. અને ક્યારેક તો ઢોલિયા ઉપર બેસે છે, ને ક્યારેક તો મોદદું ઓછાડે સહિત પાથર્યું હોય તે ઉપર બેસે છે, ને ક્યારેક તો ગાદી ઉપર બેસે છે. અને ક્યારેક તો ચાકળા ઉપર બેસે છે, અને ક્યારેક તો ઢોલિયા ઉપર તકિયો પઢ્યો હોય તે ઉપર બેસે છે, અને બેસે ત્યારે ક્યારેક તો પલોડી વાળીને બેસે છે અને ક્યારેક તો વ્હે કરીને ઢીચળને બાંધીને બેસતા થકા પોતાને હસે કરીને પગની આંગઢીયો ને ઘ્રૂણ કરીને ઢોલે છે અને જ્યારે જ્યારે બેસે ત્યારે બહુધાતો તકિયાનું ડોળંગ કરીને જ બેસે છે અને જીમને એક કોરના દાંત તલે દબાવ્યાં ઇવો સહજ સ્વભાવ છે, અને છીંક સ્વાધી હોય ત્યારે પ્રથમથી સ્માલને સ્વોઢીને તે સ્માલને મુસ્તારબંદ આગળ રાસીને છીંક સ્વાધ છે, અને કોઈક રમુજે કરીને અતિશે હસે છે ત્યારે સ્માલને મુસ્તારબંદ આઢો દર્શી હસે છે. અને ક્યારેક તો વાર્તા કરતા થકા, હાથે કરીને સ્માલના હેઢાને વલ દેવો ઇવો સહજ સ્વભાવ છે, અને કોઈકને દુર્લાયાં દેસીને તેની ઉપર દયાયે કરીને બહુ આકળા બડ જાય છે. અને ચાલે છે ત્યારે પછેડીને ઢાબા સ્થાપા ઉપર આઢસોડે નાસીને, જમળા હાથને હલાવતા થકા ચાલે છે, અને ક્યારેક તો સ્માલે યુક્ત જે જમળા હાથ તેને હલાવતા થકા ચાલે છે, અને ક્યારેક તો ઢાબા હાથને કેઢ ઉપર મુકીને જમળા હાથમાં સ્માલને લેડને, તે જમળા હાથને હલાવતા, હલાવતા ચાલે છે, અને સહેજે ઉતાવળું ચાલવાનો સ્વભાવ છે, અને સાધુને પીરસણું હોય ત્યારે ઢાબે સમે સેસને નાસીને તે સેસના હેઢાને કેલ્થ સંધાયે તાળી બાંધીને પીરસે છે, અને પીરસે ત્યારે લાહુ, જલેલી આદિક જે જમ્યાની જળસો તેનું વારંવાર નામ લેતા થકા પંક્તિમાં વારંવાર કરે છે, ને સાધુ હરિમક્તને જમાઢવામાં તથા પીરસવામાં પોતાને શ્રદ્ધા આદર સહિત મસ-ખતા તે ધળી છે. અને પાછલી ચાર ઘડી અથવા ત્રણ ઘડી રાત્રિ રહે ત્યારે દાતળ કર-વાનો સ્વભાવ છે, અને સ્નાન કરીને પછી કોરે વ્હે કરીને સરીરને લુડને, પછી ડખા ધાને પહેર્યાના વસ્ત્રને વે સાથલ્લ વ્હે ખેલું કરીને તેને વે હાથે કરીને નીચોવીને, પછી સાથ-લ્લને, ને પગને લુડને, સાથલ્લ વ્હે રાસીને પછી કોરું વસ્ત્ર સારી પેટે તાળીને પહેરે છે અને

તે પછી બીજું ધોણું વસ્ત્ર ઓઢીને, ને વાસ્ત્રહી ઉપર ચઢીને, જમવા પધારે છે, ને જમવા વેસે ત્યારે ઓઢવાના વસ્ત્રને કાનને પછવાડે રાखીને કાનને ઉઘાડા રાखીને જમવા વેસે છે. અને જમવા વેસે ત્યારે ઢાઢા પમની પલાંઠી વાઢીને, ને તે ઉપર ઢાઢા હાથની હથેલી મુકીને, જમણે પગ ઉઘો રાखીને, તે ઉપર જમણા હાથની કોળી રાखીને જમે છે અને જમતાં જમતાં નારંબાર પાળી પીવાનો સ્વભાવ છે અને જમતાં જમતાં જે સારી સ્વાદુ જનસ પોતાને જમાય તે બીજા કોઈક શ્રેષ્ઠ હરિમક્ત પોતાને મનમમતા હોય તેને આપીને પછી પોતે જમે છે, અને જમતા થકા ઓઢકાર સ્વાદને પેટ ઉપર હાથ ફેરવવાનો સ્વભાવ છે, અને માથે પેટો બાંધે છે ત્યારે પેટાના છેદાનું હોગલું મુકીને બાંધે છે તથા પેટાના એક આંટાનો પેચ ખરુટીની પાંપળ ઉપર લાવીને બાંધે છે, અને વર્ષા ઋતુ તથા શરદઋતુને વિષે ઘેલા નદીનું નિર્મલ જલ જાળીને સાધુ તથા સત્સંગી સહિત નાવા પધારે છે ને તે નદીના જલને વસતમતા થકા ત્યાં વહુ પ્રકારે મક્તજન મેલા જલક્રીડા કરે છે, અને સુષે ત્યારે પ્રથમ જામતા થકા હાથની જે વે આંગઢીયો તેને તિલક કરવાની પેઠે ખાલને વિષે ઉઘી ફેરવે છે અને સુવાંતું હોય ત્યારે પોતાની માઢાને મારીને જમણા હાથમાં લેઈને ફેરવતા થકા સુવે છે, આવી રીતે શ્રીજીમહારાજની જે સ્વભાવિક વેષ્ટા તે પોતાની સ્મૃતિને અનુસારે લક્ષી છે ને બીજી પણ કેટલીક વેષ્ટા છે, અને પ્રથમ લિલ્યાં જે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનાં ચિન્હ તથા સ્વાભાવિક વેષ્ટા તેને આવી રીતે સંભારીને નીચે મક્તજને ધ્યાન કરવું. એવા જે શ્રીજીમહારાજ તેમણે શ્રી ગઢડામાં રક્ષા થકાં પોતાના મક્તજનના સંજય ઢાઢવાને અર્થે સ્વધર્મ, આસ્મજ્ઞાન, વૈરાગ્ય, પોતાના સ્વરુપનું જ્ઞાન, ને પોતાની મહાત્મ્યે સહિત મક્તિ એ પાંચ વાર્તા સંબંધિ જે જે વચનામૃત કઢ્યાં છે તથા શ્રી અમદાવાદને વિષે રક્ષા થકાં જે જે વચનામૃત કઢ્યાં છે તથા શ્રી વરતાલને વિષે રહીને કઢ્યાં છે તથા ત્યાંથી બીજા ગામમાં જાદને જે જે વચનામૃત કઢ્યાં છે તેમાંથી કેટલાક દિવસનાં જે વચનામૃત તે શ્રીજીમહારાજના જે શ્લોકાંતિક મક્ત તેમની પ્રસન્નતાને અર્થે પોતાની સ્મૃતિ ને શુદ્ધિ તેને અનુસારે સ્મિલીય છે. (૧૩)

॥ अथ रत्नस्यार्थ प्रतीपिका ॥

આ પરચારમાં શાકનો નેર છે, તેમાંપહેલીમાં શ્રીજીમહારાજે પોતાના અક્ષરધામનોનામ તથા તેનું અપારપણું વર્ણન કર્યું છે. (૧) બીજીમાં પોતાનાં નામ તથા પોતાનો મહિમા તથા જોખાતું અતિશય-પણું વર્ણનકર્યું છે. (૨) ત્રીજીમાં દુર્વાસાનો શાપ વર્ણન કર્યો છે. (૩) ચોથીમાં ધર્મ ધક્કિનો પ્રાદુર્ભાવ વર્ણન કર્યો છે. (૪) પાંચમીમાં શ્રીજીમહારાજનો પ્રાદુર્ભાવ તથા નામકરણ તથા દેવદર્ય તથા અધ્યયન કર્યું ને વર્ણન કર્યું છે. (૫) છઠ્ઠીમાં પોતાનાં માતા પિતા જે અત્તિ ધર્મ તેમને વિષ્ણુગતિ આપી, તે વર્ણન કર્યું છે. (૬) સાતમીમાં પોતે જમનાં તથા લીધોમાં વિશ્વરીને, લીધોને સગીરન કર્યાં, અને અસુરોનો નાશ કર્યો અને અધર્મનો ઉપ્પેદ કરીને, ઇકાંતિક ધર્મે સ્થાપન કર્યો, ને વર્ણન કર્યું છે. (૭) આઠમીમાં ગમાનંદ સ્વામીને મહત્વા ને તે થઈને દીક્ષા લીધી ને ગમાનંદ સ્વામી પોતાની ધર્મધૂર સોંપીને અંતર્ધાન થયા, ને વર્ણન કર્યું છે. (૮) નવમીમાં સર્વેને સમાધિયો કરાવીને પોતાનો અલૌકિક પ્રતાપ જણાવીને પોતાના આશ્રિત કર્યા. તથા મતવા-દીયોને સમાધિ કરાવીને તેમના ઈશ્વરરૂપે પોને દર્શન આપીને તેમને પોતાના આશ્રિત કર્યા. ને જીવોનું મૂલ અજ્ઞાન ટાલીને, આત્મ્યનિક મોહ કર્યો, ને વર્ણન કર્યું છે. (૯) દશ-મીમાં પોતે અન્નમત્ર તથા મોટા મોટા યજ્ઞ કર્યા, ને વર્ણન કર્યું છે. (૧૦) અગીયારમીમાં મોટાં મોટાં શિલ્પરબંધ મંદિરો કરાવી. તેમાં પોતાની મૂર્તિયો પધરાવીને, ને તે મૂર્તિયો દ્વારે ચમત્કાવ જણાવ્યા; ને ઉત્તમવ સમૈયા કર્યા તથા સાધુ શ્રાદ્ધાને તૃપ્ત કર્યા. ને વર્ણન કર્યું છે. (૧૧) બારમીમાં શ્રીજીમહારાજનાં ચિન્હ વર્ણન કર્યો છે. (૧૨) તેરમીમાં શ્રીજીમહારાજની સ્વાભાવિક વેદ્યા વર્ણન કરી છે. (૧૩)

૧ પ્ર૦. પહેલી વાક્યમાં ગોલોકના મધ્યને વિષે અક્ષરધામ કહ્યું, અને (અ૦ ૬ ના બીજા પ્રશ્નમાં) અક્ષરધામનેજ ગોલોક કહ્યું છે, તથા (પ્ર૦ ૩ માં) અક્ષર શ્રદ્ધાથી ગોલોકધામને પર કહ્યું છે, અને (લો૦ ૧૭ ના ૩ પાંચમા પ્રશ્નમાં તથા પં૦ ૧ માં) તથા (અ૦ ૧ માં) અક્ષરથી ગોલોકને નીચું તથા જુદું કહ્યું છે, ને પરસ્પર વિરોધ આવ્યો તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ઉત્તર. આમાં “ ગો ” શબ્દ કિરણ વાચક છે, ને “ લોક ” શબ્દ સમૂહ વાચક છે, માટે “ ગો ” જે કિરણ તેનો સમૂહ તેને ગોલોક કહ્યું છે, અને ગ જે કિરણો તે શ્રીજી-મહારાજની મૂર્તિના પ્રકાશ રૂપ જે અક્ષરધામ તેની છે માટે ગોલોકને મધ્યે પડેલે કિરણોના મધ્યે અક્ષરધામ કહ્યું છે. અને (અ૦ ૬ માં) એ અક્ષરધામનું, અને ગ ધામની કિરણોનું અમેદપણું કહ્યું છે, માટે ગોલોક શબ્દે કરીને અક્ષરધામને કહ્યું છે. અને (પ્ર૦ ૭ માં) મૂલઅક્ષરને અક્ષર પ્રજ્ઞા કહ્યા છે, તે અક્ષરપ્રજ્ઞાને વિષે શ્રીજીમહારાજ કિરણો દ્વારે વ્યાપક છે. તે અક્ષરધામની

અક્ષરનામૃતના અંક નીચે અથવા પ્રશ્નના અંક નીચે જે અંક હોય તે વાક્યનો આગલો.

કિરજોરૂપી ગોલોકથી પ્રજ્ઞાપ્યોતિ, જે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો પ્રકાશ તેને પર કહ્યો છે, માટે ધામ તે સાક્ષાત્ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનની મૂર્તિનો પ્રકાશ છે. તે પ્રકાશરૂપ ધામમાં શ્રીજીમહારાજ પોતાના મુકોળ સહિત સદા દિવ્ય તેજોમય સાકાર મૂર્તિ થકા વિરાજમાન છે. અને (લો० ૧૭ માં તથા પં० ૧ માં તથા જ० ૭ માં) પરોક્ષ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ધામને ગોલોક કહ્યું છે, તેથી અક્ષરધામ પર છે.

૨ પ્ર० શ્રીજીમહારાજના પ્રકાશને અક્ષરધામ કહ્યો છો તે કિયા વચનામૃતમાં કહ્યું છે ?

૧ જ० (પં० ૧ માં) શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના પ્રકાશને અક્ષરધામ કહ્યું છે. તે હરિવાક્ય સુધાસિંધુના ૧૨૭ માં તર્ગમાં કહ્યું છે ત્યાં શ્લોક:—સદ્ધિદાનંદરૂપં યદ્વજ્રા નિર્ગુણમક્ષરમ્ ॥ અંગપ્રકાશ સ્વત્વસ્ય ધામયે કમસ્તિહિ ॥૧૧॥

સત્ ચિદ્ ને આનંદમય એવું ને મોટું ને નિર્ગુણ એવું જે અક્ષર તે તો આ પ્રત્યક્ષ ભગવાનના અંગનો પ્રકાશ છે, અથવા એ અક્ષરને ધામ શબ્દથી કહેલ છે તથા ૬૬ માં તર્ગમાં પણ પોતાના તેજને પોતાનું ધામ કહ્યું છે. ત્યાં શ્લોક:—

માયા ગુણંકીર્તિમત્વાકિર્ણુણ: પરમેશ્વર: । નિઘ્રધામરથ ઇવાડસૌ સર્વેષ્ઠ ધ્યાપકોડરિત ચ ॥ ૧૦ ॥ મૂર્તિ: સૂર્ય: સ્વતેજોભિર્જગદ્ધ્યાપ્યાડસ્તિતત્પૃથક્ । યથા તથા સોડપિમૂર્તિ: કાન્ત્યા ધ્યાપ્યાસ્તિ તત્પૃથક્ ॥ ૧૧ ॥ માકૃતં નાસ્તિ તદ્વપે યતોડસૌ દિવ્યવિમ્બ: । અતોડરૂપ ઇતિ પ્રોક્તો નિરાકારચ બુઝવિત્ ॥ ૧૨ ॥ કોટિ કોટ્યર્કવત્તવાજ્ઞ તેજો ધ્યાપ્ત તથા સચ । ડ્યોતિરૂપ ઇતિ પ્રોક્તો દુર્લ્લક્ષ્યાંગત્વતરતથા ॥ ૧૩ ॥ નિરાધારં ન તેજ:સ્થા ધિતિસર્વેષ્ઠ દૃશ્યતે । તદ્વજ્ર કાન્તિ તેજોડ્જો યદ્વજ્રોત્પુષ્પતેડક્ષરમ્ ॥ ૧૪ ॥

માયાના ગુણો રહિત, તે હેતુ માટે નિર્ગુણ ઇવા, ને પોતાના ધામને વિષે રહેલા ઇવા, આ પરમેશ્વર તે જે તે સર્વને વિષે વ્યાપક છે. ૧૦ ને પોતાના તેજ જલે કરીને મૂર્તિમાન સૂર્ય જે તે જગતને વિષે જે પ્રકારે વ્યાપક છે, ને તેથી પૃથક્ મૂર્તિમાન રહ્યા છે તેજ પ્રકારે આ પ્રત્યક્ષ મૂર્તિમાન ભગવાન, જે તે કાન્તિ ઇટલે તેજ જલે કરીને વ્યાપીને રહ્યા છે, ને તેથી પૃથક્ મૂર્તિમાન પણ રહ્યા છે. ૧૧ તે ભગવાનનું સ્વરૂપ પ્રાકૃત નથી, જે હેતુ માટે દિવ્ય છે દેહ જેમનો, ઇટલે દિવ્ય મૂર્તિમાન ઇવા આ પ્રત્યક્ષ ભગવાન છે, એજ હેતુ માટે કોઈક સ્થાનકને વિષે અરૂપ, એ પ્રકારે કહ્યા છે અને કોઈક સ્થાનકને વિષે નિરાકાર પણ કહ્યા છે પણ વિશેષગુણ કરીને મૂર્તિમાનનેજ કહ્યા છે. ૧૨ કોટાને કોટી સૂર્ય તુલ્ય એવું પોતાની મૂર્તિનું તેજ તેનું જે વ્યાપવાપણું તેણે કરીને તથા ધ્યાનના કરનારાને ઘણાક પ્રયાસે કરીને જળાવાપણું એ હેતુ માટે ભગવાન જે તે ડ્યોતિરૂપ કહેલા છે. પણ વસ્તુગતે ભગવાન મૂર્તિમાનજ છે. ૧૩ તેજ જે તે નિરાધાર નથી રહેતું, એ પ્રકારે સર્વેષ્ઠ સૂર્યાદિકને વિષે દેલાય છે. એ હેતુ માટે તે ભગવાનનું અંગ, જે મૂર્તિ, તેની કાન્તિ, જે પ્રકાશ તે જે ને અક્ષર-પ્રજ્ઞ, કહેતાં, અક્ષરધામ એ નામે કહેવાય છે. ૧૪ આ તેજને (પ્ર० ૪૫ માં) સદ્ધિદા-

વચનાત્મનો પરચારો.

નંદ નામે કહ્યું છે. તથા (૧^૨ માં) આત્માનામે કહ્યું છે. તથા (૨^૩ માં) આત્મા, બ્રહ્મ, તથા અક્ષરધામ એ ત્રણ નામે કહ્યું છે. તથા (૩^૪ માં) એક રસ પરિપૂર્ણ બ્રહ્મસ્વરૂપ તથા અક્ષરબ્રહ્મ એ બે નામે કહ્યું છે, માટે ધામ તે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો પ્રકાશ છે.

૩ પ્ર૦ આ અક્ષરધામનાં બ્રહ્મપુરાદિક છ વિશેષણ આવ્યાં તેનો અર્થ શો સમજવો ?

૩ ૩૦ બ્રહ્મ એ શ્રીજીમહારાજનું મામ છે, માટે બ્રહ્મ જે શ્રીજીમહારાજ તેમને રહેવાનું ધામ છે તેથી બ્રહ્મપુર કહ્યું છે. ૧ અને અતિશય અવિનાશી સુસ્થનું સ્થાન છે, માટે અમૃતધામ કહ્યું છે. ૨ અને અતિશય કોટમાં કોટ પદ છે, માટે પરમપદ કહ્યું છે. ૩ અને એનો અંત ને પાર મધી માટે અનંત ને અપાર કહ્યું છે. ૪ અને સર્વ ધામોથી મોટું છે, માટે બ્રહ્મ કહ્યું છે. ૫ અને મૂઠપુરુષ તથા બ્રહ્મ તથા અક્ષર એ સર્વેના પ્રકાશ તે ચેતન્ય છે, તે સર્વનો આધાર એવો જે શ્રીજીમહારાજનો પ્રકાશ તે અતિશે ચેતન્યરૂપ છે, માટે ચિદાકાશ કહેલ છે. (૬)

૪ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજને બ્રહ્મ નામે કહ્યો છો ને કયા વચનાત્મમાં છે ?

૪ ૩૦ આ પરચારાની બીજી વાક્યમાં તથા (૨૦ ૧૩ ના બીજા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજને બ્રહ્મનામે કહ્યા છે.

૫ પ્ર૦ બીજી વાક્યમાં શ્રીજીમહારાજનાં અંકુષાદિક ૧૦ નામ કહ્યાં તેનો અર્થ શો સમજવો ?

૫ ૪૦ પોતાના આશિર્વાદોને પોતાને વિષે આકર્ષણ કરે છે, તથા ધેત્ર માસમાં જન્મ છે અને માર્કંડેય મુનિએ કૃષ્ણ એવું નામ ધારણ કર્યું, માટે કૃષ્ણ એવું નામ છે, અને મુક્તકોટી, અક્ષરકોટી, બ્રહ્મકોટીને મૂઠપુરુષ ईશ્વરકોટી, તે સર્વેને શોભા આપવાપણું, તે શ્રીજીમહારાજને વિષે રહ્યું છે, માટે “ શ્રી ” જે શોભા ભેળે ડુક માટે અંકુષ એવું નામ શ્રીજીમહારાજનું છે. ૧ અને પુરુષ જે પોતાના ડુકો તેમને વિષે ઉત્તમ માટે પુરુષોત્તમ કહ્યા છે. ૨ અને અક્ષરાદિક સર્વેને વિષે અન્વ-યપણે અંતર્યામી રૂપે વાસ કરીને રહ્યા છે, માટે વાસુદેવ કહ્યા છે. ૩ અને નારજે પોતાના મુક્તોને સમૂહ તેના મધ્યે અવન ઘટલે નિવાસ કરીને રહ્યા છે, માટે નારાયણ કહ્યા છે. ૪ અને પોતાનું તેજ જે અક્ષરધામ તે ક્ષર અક્ષરાદિક સર્વેનું આત્મા છે, તે પોતાના તેજરૂપ આત્માથી પર છે તે તેના પણ શરીરી છે, માટે પરમાત્મા કહ્યા છે. ૫ અને ક્ષર અક્ષરાદિક સર્વેથી પોતાના તેજરૂપ જે અક્ષરધામ તે મૂર્તિમાન અક્ષરાદિક સર્વેથી મોટું છે, તેને બ્રહ્મ કહે છે. તે બ્રહ્મા પણ આધાર ને તેથી પણ મોટાઈ અધિક છે, માટે બ્રહ્મ કહ્યા છે. ૬ અને એ તેજરૂપ અક્ષરધામના પણ નિયંત્ર છે, ને તેથી પર છે, માટે પરબ્રહ્મ કહ્યા છે. ૭ અને જીવકોટી, માયાકોટી, ईશ્વરકોટી, તેથી પર બ્રહ્મકોટી, તેથી પર મૂર્તિમાન મૂઠપુરુષકોટી, અને તેથી પર મુક્તકોટી, તે સર્વેના નિયામક છે, માટે ईશ્વર કહ્યા છે. ૮. અને મૂઠપુરુષ રૂપ જે ईશ્વરકોટી જેના તેજને બેદાનની બ્રહ્મનામે કહે છે, ને જે બ્રહ્મ શુદ્ધ સત્ત્વગુણ પ્રહણ કરે છે, ને ईશ્વર કહેવાય એમ કહે છે, તથા જે બ્રહ્મ મહીન સત્ત્વગુણ પ્રહણ કરે તે જીવ કહેવાય એમ કહે છે. તથા આકૃતિમાત્ર જેમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તેવા વિશેષણોથી જે બ્રહ્મને પ્રતિષ્ઠાપાદન કરે છે, તે તેજના કારણ ને આધાર જે મૂઠપુરુષ રૂપ બ્રહ્મ, એને આમાં ईશ્વરકોટી નામે કહ્યા છે. તે ईશ્વરકોટી, બ્રહ્મકોટી, અક્ષરકોટી, તે સર્વેને પોતે પેશ્વર્ય આવ્યું છે, તેથી ईશ્વર કહેવાય છે. ને સર્વેથી પર ને તેમના કારણ ને પ્રેરકને તે સર્વેથી મોટા છે. માટે પરમેશ્વર કહ્યા છે. ૯. અને એ સર્વેને વિષે વ્યાપે છે, માટે વિષ્ણુ કહ્યા છે. ૧૦

૬ પ્ર૦ શ્રીમહારાજને શ્રીકૃષ્ણ, પુરુષોત્તમ, વાલુદેવ, નારાયણ, પરમાત્મા, બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ, શંકર, પરમેશ્વર અને વિષ્ણુ એ નામે કિયા કિયા વચનામૃતમાં કહ્યા છે ?

૬ ૩૦ પરચારાની ૨, ૪, ૮, ૧, વાચતમાં તથા:—

	પ્રથમ પ્રકરણનાં	લોચાનાં	પં	મધ્ય પ્રકરણનાં
વચ૦	૫ ૭ ૮ ૯ ૧૨ ૧૩ ૨૧ ૩૮	૧ ૪ ૭	૨ ૬	૧૧ ૨૧ ૩૦
પ્રશ્ન૦	૧ ૧ ૧ ૧ ૨ ૧ ૧ ૨૫	૮ ૨ ૨	૧ ૧	૧ ૧ ૧
વા૦	૧ ૧ ૧ ૧ ૨ ૧ ૮ ૨૫	૮ ૨ ૬	૧ ૨	૨ ૧ ૧
	મધ્ય પ્રકરણનાં	વચનાલનાં	અક્ષર૦	છેલ્લા પ્રકરણનાં
વચ૦	૩૫ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૬૪ ૬૫	૧ ૨ ૧૩	૧	૫ ૨૦ ૨૧ ૩૧
પ્રશ્ન૦	૧ ૧ ૧ ૧ ૨ ૧	૧ ૧ ૨	૧	૩ ૨ ૧ ૧
વા૦	૧ ૨ ૧ ૧ ૨,૩ ૧	૧ ૨ ૨	૧	૩,૪ ૨ ૭ ૧

આમાં મહારાજને શ્રીકૃષ્ણ, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તથા શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમનામે વહ્યા છે. (૧)
અને પરચારાની ૨ અને પાંચમી વાચતમાં તથા:—

	પ્રથમ પ્રકરણનાં							સા૦	ફા૦	લોચાનાં				
વચ્ચ૦	૮	૧૨	૨૧	૪૧	૫૧	૬૪	૭૧	૧	૮	૭	૧૨	૧૪	૧૫	૧૮
પ્રશ્ન૦	૨	૨	૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૨	૧	૧	૫	૧
વા૦	૪	૨	૮	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૪	૧	૧	૫	૨

	પં૦	મધ્ય પ્રકરણનાં							અમદાવાદનાં		અક્ષર૦	જે૦	છેલ્લાનાં			
વચ્ચ૦	૭	૮	૧૩	૨૧	૩૧	૩૨	૪૨	૪	૫	૬	૭	૧	૪	૫	૨૭	૩૭
પ્રશ્ન૦	૧	૨	૧	૪	૧,૨	૧	૧,૧	૧,૨	૨	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧
વા૦	૧	૨	૨,૩	૮	૧,૫	૨	૧,૨	૨	૧,૨	૩	૧	૧	૧	૧	૧	૧

વેચનાશ્રુતનો પરચારો.

આમાં શ્રીજીમહારાજને પુરુષોત્તમ નામે કહ્યા છે. તથા:---

	પ્રથમ	કાં	લોયાનાં	પં	મધ્યનાં	અક્ષાં
વચ્ચં	૨૧	૧૨	૨ ૧૧ ૧૨ ૧૩	૭	૩ ૪૨	૧
પ્રશ્નં	૧	૪	૨ ૨ ૧ ૨	૧	૧ ૧	૨
વાં	૭, ૮	૩	૨ ૨ ૧ ૨	૨	૨ ૧	૨

આમાં શ્રીજીમહારાજને
પુરુષોત્તમ નામગણ નામે
કહ્યા છે. તથા:---

	પ્રથમ પ્રકરણનાં															સારંગપુર			
વચ્ચં	૭	૨૦	૨૪	૩૧	૩૨	૩૩	૪૧	૪૫	૫૧	૬૩	૬૪	૬૬	૭૧	૭૨	૭૩	૭૮	૪	૫	૧૨
પ્રશ્નં	૧	૨	૨	૨	૪	૧	૧	૧	૧	૩, ૪	૧	૧	૫	૨	૫	૧૬, ૨૫	૧	૨	૨
વાં	૨	૨	૫	૩	૩	૧	૧	૧	૧	૩, ૪, ૫	૧, ૨	૨	૫	૩	૬	૧૬, ૨૫	૩	૩	

	કારીયાળી	લોયાનાં	મધ્ય પ્રકરણનાં										વં	જો	છેલ્લાનાં
વચ્ચં	૭	૮	૧ ૧૪	૧ ૧૦	૧૩	૧૭	૧૯	૪૨	૫૦	૧૨	૧૨૬	૩૧			
પ્રશ્નં	૪	૧	૮ ૧	૧ ૧, ૨	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧
વાં	૪	૧, ૨	૮ ૨	૨ ૧, ૨	૨	૨	૨	૧, ૨	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧

આમાં શ્રીજીમહારાજને પુરુષોત્તમ ભગવાન નામે કહ્યા છે (૨) અને

	કા.	મધ્ય પ્રકરણનાં	વં	અક્ષાં	છેલ્લાં
વચ્ચં	૭ ૧૦	૩૧ ૩૨ ૪૮ ૫૭	૫	૧	૩૩
પ્રશ્નં	૪ ૧	૧, ૨ ૧ ૧ ૧	૧	૧	૨
વાં	૪ ૧	૧, ૨, ૪, ૫ ૨ ૭	૧	૧	૩, ૬

આમાં શ્રીજીમહારાજને
વાસુદેવ નામે કહ્યા
છે. (૩)

પ્રે.

શ્વેનાશ્વતનો પરચારો.

શા.

	પ્રથમ પ્રકરણનાં.	સારંગપુરનાં
વચ્ચં	૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૮ ૬૩ ૬૫ ૬૭ ૭૦ ૭૩ ૭૪ ૭૮	૧ ૨ ૪ ૫ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૩
પ્રશ્નં	૨ ૧ ૩ ૪ ૫ ૪ ૧ ૧, ૪ ૬ ૨ ૧	૨ ૨ ૧ ૩ ૩ ૧ ૧ ૧
શાં	૨ ૨ ૪ ૫ ૬ ૪ ૧ ૧, ૪ ૧૧ ૬ ૧	૨ ૩ ૩ ૪ ૪ ૧ ૨ ૧

	કા.	લોયાનાં	વેં.	મધ્ય પ્રકરણનાં
વચ્ચં	૬૨ ૧૦ ૧૨ ૧૭ ૫ ૭ ૯ ૧૦ ૧૨ ૧૬ ૧૯ ૨૧ ૨૬ ૨૭			
પ્રશ્નં	૪૧ ૬, ૮ ૧ ૫ ૧૧ ૧ ૧, ૨, ૩ ૧ ૨ ૧ ૨, ૪ ૧ ૩			
શાં	૬૧ ૮, ૧૦ ૧ ૭ ૧૨ ૫ ૧, ૨, ૩ ૨ ૨ ૨ ૪, ૫ ૮ ૧ ૪			

	મધ્ય પ્રકરણનાં	ચરતાલનાં
વચ્ચં	૩૪ ૩૬ ૩૭ ૪૧ ૫૩ ૫૭ ૬૨ ૬૫	૨ ૫ ૬ ૮ ૧૧ ૧૨ ૧૭
પ્રશ્નં	૬ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૪ ૧ ૨	
શાં	૨ ૧ ૧ ૧ ૨ ૨, ૪ ૩ ૩ ૨ ૧ ૧, ૨ ૧ ૫ ૧, ૨ ૨	

	અમદાવાદનાં	છેલ્લા પ્રકરણનાં
વચ્ચં	૧ ૨ ૩	૧ ૨ ૪ ૭ ૯ ૧૦ ૧૪ ૧૮ ૨૨
પ્રશ્નં	૧, ૨ ૧ ૧	૧ ૧ ૨ ૧ ૧ ૧ ૧, ૧૦, ૧૧ ૪ ૨
શાં	૧, ૨ ૧ ૧	૧ ૧, ૨ ૨ ૩ ૧ ૧ ૧, ૧૧, ૧૨ ૪ ૪

આમાં શ્રીજીમહારાજને પરમેશ્વરનામે કહ્યા છે (૯). અને પરચારાની ધીજી શાશ્વ-
તમાં વિષ્ણુ નામે કહ્યા છે. (૧૦).

૭ પ્ર૦ મકરાકાર કુંદહ સ્થા ગજેન્દ્રવીત મુગટ તેને ભગવાન ધરી રહ્યા છે એમ કહ્યું, તેમ્ન તો
માયિક વસ્તુ છે, તે અશ્વધામમાં તો હોય નહિ માટે તે કેવી રીતે સમજવું ?

- ૭ ૩૦ જ્યાં શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યરૂપે વિરાજમાન હોય તે અક્ષરધામ જાણવું, તે (મં ૪૨ માં) - “જ્યાં અમારી મૂર્તિ ત્યાં અક્ષરધામનું મધ્ય છે,” એમ કહ્યું છે. માટે અહીંની ને ત્યાંની એકતા કરીને કહ્યું છે. અને ચંદનવેણુ તે પણ અહીંનાં જ ગર્ભને કહ્યો છે, કેમકે જ્યાં ધામાંધિપતિ વિરાજતા હોય ત્યાં જ ધામ કહેવાય.
- ૮ પ્ર૦ રાધિકા, લક્ષ્મી, મૂર્તિમાન આયુધ, નંદસુનંદ, શ્રીદાંમાદિક પાર્ષદ, તથા અણિમાદિક સિદ્ધિયો તેમણે સેવ્યા છે, અને ચાર વેદ તેમણે સ્તુતિને કર્યા છે એમ કહ્યું છે, તે સર્વે અક્ષરધામમાં શ્રીજીમહારાજની સેવામાં હશે કે કેમ ? અને વેદ સ્તુતિ કરતા હશે કે કેમ ?
- ૯ ૩૦ જ્યારે શ્રીજીમહારાજ દયા કરીને સર્વેનો મોક્ષ કરવા મનુષ્યરૂપે દર્શન આપે છે, ત્યારે પોતાના અવતારો તથા તે અવતારોના પાર્ષદો એ સર્વે પોતાના કલ્યાણને અર્થે અહીં આવે છે, તે સર્વે શ્રીજીમહારાજની સેવા કરે છે, તે (મં ૫૮ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં) જોવાં હેતુમાં કહ્યું છે, અને વેદ પણ તેવી જ રીતે સ્તુતિ કરે છે.
- ૧૦ પ્ર૦ વાસુદેવાદિક ચતુર્વ્યૂહ તથા કેશવાદિક તથા ચારાદિક અવતાર એ સર્વેના ધરનારા શ્રીજીમહારાજને કહ્યા. તથા નરનારાયણરૂપે અને શ્રીકૃષ્ણને અર્જુનરૂપે પ્રગટ થયા એમ કહ્યું, તે શ્રીજીમહારાજ તો સર્વોપરિ છે ને તે તે રૂપે કહ્યા તે કેમ સમજવું ?
- ૧ ૩૦ સર્વ અવતારોને વિષે શ્રીજીમહારાજનો આશિર્વાદ છે; માટે એ અવતારો પોતાના જ છે, તેથી પોતે પ્રગટ થયા એમ કહ્યું છે. તે (પ્ર૦ ૨૭ માં) “આગલ અહીં ગયાંને હમણાં થાય છે, ને આગલ થાશે તે સર્વે આશ્ચર્ય અમારાં જાણવાં.” છતાં એ સર્વે અવતારોમાં શ્રીજીમહારાજની સત્તા છે; માટે સર્વે અવતારના ધરનારા કહ્યા છે. અને આજ વર્તમાનકાલે તો સ્વયં પોતે જ પધાર્યા છે.
- ૧૦ પ્ર૦ શ્રીજી વાકતમાં શ્વરિકાશ્રમમાં નરનારાયણ અને કૃષ્ણો ગયા છે. તેમને શાપ થયો, ને તે જ પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થયા એમ (૫) બાંમાં કહ્યું છે. ને તમે બીજી બાં ના (૧) પ્રશ્નોત્તરમાં નરનારાયણાદિક સર્વ અવતારોના અવતારી શ્રીજીમહારાજ પોતે પધાર્યા છે. એમ કહ્યું, અને શ્રીજીમહારાજે પણ (પ્ર૦ ૩૨ માં) પોતાને અક્ષરધામમાં કહ્યા છે, અને (૭૮ ના નવમા પ્રશ્નમાં) “અમે કૃપા કરીને દર્શન દીધાં છે.” એમ કહ્યું છે એમ જોતાં તો શ્રીજીમહારાજ પોતે જ પધાર્યા છે, માટે તે પરસ્પર વિરોધ આવે છે તે કેમ સમજવું ?
- ૧૦ ૩૦ જે વસ્તે અક્ષરધામમાં શ્રીજીમહારાજે અનંત જીવોના ઉદ્ધારને અર્થે આ પ્રજ્ઞાંદમાં પધારવાનો સંકલ્પ કર્યો, તે જ વસ્તે શ્વરિકાશ્રમમાં નરનારાયણને શાપ થયો માટે નરનારાયણને મિથે કરીને અક્ષરધામના પતિ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન પરબ્રહ્મ પોતે શ્રી છપેલા ધામેને વિષે અતિધર્મથી પ્રગટ થાતા હતા, તે (જે ૫ ના ૩ પહેલા પ્રશ્નમાં) “શ્રી પુરુષોત્તમ તે જે તે આજ તમને સર્વેને નરનારાયણ કૃષ્ણરૂપે યજ્ઞને મળ્યા છે.” તથા (૩ માં) અમે “અક્ષરધામના પતિ શ્રી પુરુષોત્તમ છીએ” એમ કહ્યું છે, માટે શ્રીજીમહારાજે દયા કરીને દર્શન આપ્યાં છે તે વાત સાચી છે, અને નરનારાયણને શાપ થયો તે વાત પણ સાચી છે.
- ૧૧ પ્ર૦ અક્ષરધામને વિષે રહેલા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કુંવાવનને વિષે અતિધર્મને દર્શન આપ્યાં એમ જોવી બાં માં કહ્યું, તે શ્રીકૃષ્ણ કિવા જાણવા ? અને અક્ષરધામ કિતું જાણવું ?

૧૧ ૩૦ ભક્તિધર્મને શ્રીજીમહારાજે દર્શન આપ્યું છે માટે શ્રીકૃષ્ણ નામે શ્રીજીમહારાજને કહ્યા છે, ને અશ્વરધામ પણ શ્રીજીમહારાજનું કહ્યું છે.

૧૨ પ્ર૦ ભક્તિધર્મને શ્રીજીમહારાજે દર્શન આપ્યાં ત્યારે “ મેં પૂર્વે દૈત્યોને માર્યા હતા ” એમ કેમ કહ્યું ?

૧૨ ૩૦ પૂર્વે જે જે અવતાર ધ્યાન ગયા છે, અને હવે જે જે થશે તે સર્વેને પેશ્વર્ય આપનારા શ્રીજી મહારાજ છે, માટે પરોક્ષ અવતારોપ શ્રીજીમહારાજના પેશ્વર્યના પ્રતાપે કરીને દૈત્યોને માર્યા છે, માટે શ્રીજીમહારાજે માર્યા છે એમ જાણવું, તે (પૃ ૨૫ માં) “ પૂર્વે જે જે આશ્ચર્ય ધ્યાન ગયાં ને આજ ધ્યાય છે, ને આગળ થશે તે સર્વે મને મળ્યા એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તે બ્રહ્મેજ ધ્યાય છે ” એમ કહ્યું છે.

૧૩ પ્ર૦ રામાનંદ સ્વામીને ઉદ્ભવનો અવતાર આઠમી શાકતમાં કહ્યા તેનો અર્થ શો સમજવો ?

૧૩ ૩૦ “ જન્ ” પટલે ઉત્કૃષ્ટ એવા, “ ધષ ” કહેતાં સ્વામી, તે ઉદ્ભવ કહેવાય, પટલે ઝરફક સ્વામી એવા જે શ્રીજીમહારાજ તેમના અવતાર પટલે યુક્ત તે રામાનંદસ્વામી હતા એમ કહ્યું છે.

૧૪ પ્ર૦ રામાનંદ સ્વામીને તમે શ્રીજીમહારાજના યુક્ત કહ્યા અને આઠમી શાકમાં “ રામાનંદસ્વામી દેહોત્સવ કરીને બદરિકાશ્રમમાં જતા હતા, ને દુર્વાસાના શાપ થકી યુક્તા હતા. ” એમ કહ્યું છે, તે પરસ્પર વિરોધ આવ્યો તે કેમ સમજવું ?

૧૪ ૩૦ નરનારાયણના શાપ નિમિત્તે શ્રીજીમહારાજ પોતે પધાર્યા છે તેથી પોતાનું નામ નર નારાયણ કહ્યું છે, અને તેથીજ પોતાના અશ્વરધામને બદરિકાશ્રમ નામે કહ્યું છે. માટે અશ્વરધામમાં ગયા એમ સમજવું અને શાપ નિમિત્તે પધાર્યા હતા, તેથી શાપથી યુક્તા હતા એમ કહ્યું છે.

૧૫ પ્ર૦ નક્ષત્રી શાકતમાં શ્રીજીમહારાજ પોતાના આશ્રિતોને લક્ષ્મી રાધિકાદિક તથા શ્રીકૃષ્ણાદિક પળેરૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હતા, એમ કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજ પોતે દેસાયા હશે કે શ્રીકૃષ્ણાદિક અશ્વરધારોને દેસાઢ્યા હશે ?

૧૫ ૩૦ સર્વે અવતારો રૂપે તથા લક્ષ્મી રાધિકા તથા સર્વે પાર્શ્વો રૂપે પોતે દેસાયા છે. એમ એજ શાકતમાં કહ્યું છે.

૧૬ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજ કોટી કોટી સૂર્ય સમું પોતાનું તેજ દેસાઢતા હતા તે તેજ કિયું જાણવું ?

૧૬ ૩૦ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના તેજનો સમૂહ છે, તે પ્રકાશને (પૃ ૧ માં) તથા (છં ૨૬ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) બ્રહ્મજ્યોતિ કહ્યો છે. તે બ્રહ્મજ્યોતિની અનંત કિરણો છે તેમાંથી એક કિરણના કિંચિત્ પ્રકાશને દેસાઢતા હતા, તેને કોટી કોટી સૂર્ય સરસો પ્રકાશ કહ્યો છે અને સમગ્ર પ્રકાશને તો અશ્વરધામ કહ્યું છે માટે ઉપર કહ્યો પટલા પ્રકાશે કરીને અશ્વરધામની કિરણનો કિંચિત્ પ્રકાશ સમજવો પણ સમગ્ર અશ્વરધામ ન સમજવું.

૧૭ પ્ર૦ દૃષ્ટા ઇંદુ જે બ્રહ્મ તે રૂપે શ્રીજીમહારાજ પોતાનું દર્શન દેતા હતા એમ કહ્યું તે દૃષ્ટા ઇંદુ જે બ્રહ્મ તે શું સમજવું ?

૧૭ ૩૦ દૃષ્ટા ઇંદુ જે બ્રહ્મ કહ્યું તે મૂલપુરુષ રૂપરને કહ્યા છે, તે મૂલપુરુષને (સાં ૬ ના ૨-૩ શ્લોક પ્રશ્નમાં) અંતર્યામી, પદ્મપદ્મા, દૃષ્ટા, બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ એવે નામે કહ્યા છે, તે મૂલપુરુષ

રૂપે પોતે દેસાતા હતા. તે (સાં ૫ ના ૩ બીજા પ્રભમાં) મચિદાનંદ કહ્યા છે.

૧૮ પ્ર૦ મૂઝ અજ્ઞાન કહ્યું, એ તે શું સમજવું ?

૧૮ ૩૦ કારણ શરીર છે તે જીવની માયા છે, તે મૂઝ અજ્ઞાન છે તે (કાં ૧૨ ના ચહેલા પ્રભમાં) કહ્યું છે, અને બીજું શ્રીજીમહારાજ જીવકોટી, દુધરકોટી, બ્રહ્મકોટી, મૂર્તિમાન મૂઝ અક્ષરકોટીથી પર છે. ઇત્યું ન સમજાય અને શ્રીજીમહારાજ વિના અન્યદેવની ઉપાસના થઈ જાય તે પણ મૂઝ અજ્ઞાન કહેવાય. તે (લો ૧૭ ના ૬ પાંચમા પ્રભમાં) કહ્યું છે, જે અક્ષરાદિક સર્વેના સુસ્તું પરિમાણ કરીને ને અમારા સુસ્તને સર્વેથી અધિક માનીને અમારી મૂર્તિમાં જોડાવું ઇત્યું ન સમજાય ત્યાં સુધી મૂઝ અજ્ઞાન છે. તે મૂઝ અજ્ઞાન ટાળવા સારુ શ્રીજીમહારાજ પધાર્યા છે, માટે મૂઝ અક્ષરાદિક અન્યદેવની ઉપાસના થઈ જાય પણ મૂઝ અજ્ઞાન છે.

૧૯ પ્ર૦ બ્રહ્મની તથા અક્ષરની કોટીયો કહોછો તે કિયા વચનામૃતમાં છે ?

૧૯ ૪૦ (કાં ૧૦ ના ૩ પહેલા પ્રભમાં) “ અમારા ભક્ત અમને અગ્નીને અમારા પ્રતાપે કરીને પ્રકૃતિ પુરુષ જેવા થાય અને બ્રહ્મ જેવા થાય તથા અક્ષર જેવા થાય પણ અમારા જેવા કોઈ ન થાય,” એમ કહ્યું છે. માટે મૂઝપુરુષ તથા બ્રહ્મ જે વાસુદેવ તથા અક્ષરાદિક અનંત થાય, માટે કોટીયો છે એમ જાણવું.

૨૦ પ્ર૦ અગ્નીયારમી વાક્તમાં શ્રીજીમહારાજે મોટાં મોટાં શિસ્તરબંધ મંદિરો કરાવીને તેમાં મૂર્તિયો સ્થાપન કરી એમ કહ્યું, તે પરોક્ષ અવતારોની મૂર્તિયો સ્થાપન કરવાનું શું કારણ હશે ?

૨૦ ૩૦ શ્રીજીમહારાજે પોતે અવતારો રૂપે દર્શન આપ્યાં હતાં, તેજ પોતાનાં સ્વરૂપ પધરાધ્યાં છે, પણ બીજા અવતારોને પધરાધ્યા નથી. માટે આપણા સંપ્રદાયનાં સર્વ મંદિરોમાં જે જે પરોક્ષ નામે મૂર્તિયો છે, તે તે સર્વે રૂપે શ્રીજીમહારાજ પોતેજ છે, પણ બીજા અવતારો નથી પધરાધ્યા એમ જાણવું.

૨૧ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજે બીજા અવતારો રૂપે મનવાદીઓને પોતાનાં દર્શન આપ્યાં તે સ્વરૂપોને મંદિરોમાં પધરાધ્યાનું શું કારણ હશે ?

૨૧ ૩૦ એ રૂપે શ્રીજીમહારાજનું દર્શન કરવાથી પરોક્ષના આધિનોને હેત થાય તેથી દર્શને આવે, ને પછી સત્પુરુષનો સમાગમ કરે તેણે કરીને શ્રીજીમહારાજને સર્વોપરિ જાણીને શ્રીજી-મહારાજના આઠિત થાય, ને તેનું મૂઝ અજ્ઞાન ટાળીને તેનો આસ્થેતિક મોક્ષ થાય, માટે તે સ્વરૂપ પધરાધ્યાં છે.

૨૨ પ્ર૦ આપણા સંપ્રદાયના મંદિરોમાં જે સ્વરૂપ પધરાધ્યાં છે તે સર્વે સ્વરૂપ અક્ષરકોટીથી તથા સુક્ષ્મથી પર જાણવાં કે ન્યૂન જાણવાં ?

૨૨ ૩૦ એ મૂર્તિયો મૂઝ અક્ષરથી તથા સુક્ષ્મથી પર છે, કેમજે શ્રીજીમહારાજનાં પોતાનાં સ્વરૂપ છે માટે શ્રીજીમહારાજ પોતેજ છે.

૨૩ પ્ર૦ એ મૂર્તિયોનું ધ્યાન થાય કે નહિ ?

૨૩ ૩૦ ધનાક ઝીબોના સમાસને ક્ષેત્ર એ રૂપ પધરાધ્યાં છે. પણ ધ્યાન કરવા સારું પધરાધ્યાં નથી. ધ્યાન કરવા માટે તો સહજાનંદસ્વામી, હરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રી પત્મધામ મહારાજ,

પવા નામની પોતાની મૂર્તિઓ પધરાવી છે, તે મૂર્તિયોનું જ ધ્યાન કરવું; તે (લો० ૧૧ ના ૩ બીજા પ્રશ્નમાં) “પોતાને મઢી જે મૂર્તિ તેનું જ ધ્યાન કરવું પણ પરોક્ષ અવતારોનું ધ્યાન કરવું નહિ” એમ કહ્યું છે, માટે પરોક્ષરૂપે દેસાયા તે સ્વરૂપનું પણ ધ્યાન કરવું નહિ, (પરચારો સંપૂર્ણ.)

॥ અથ વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણમ્ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગશ્વર શુદ્ધિ ૪ ચતુર્થીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રીગઢડા મધ્યે દાદા-સ્વાચરના દરબારમાં સાધુની જાયગાને વિષે રાત્રિને સમે પચાર્યા હતા અને સર્વે સ્નેહ વક્ષ ધારણ કર્યા હતાં, ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિમક્તની સભા ભરાઇને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે (૧) સર્વે સાધનમાં કિયું સાધન કઠણ છે ? ત્યારે સર્વે બ્રહ્મચારી, સાધુ તથા શુદ્ધસ્થ, તેમણે પોતાની સમજણ પ્રમાણે ઉત્તર કર્યો પણ થયો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા, જે લ્યો અમે ઉત્તર કરીએ જે, ભગવાનના સ્વરૂપમાં મનની અલંકાર હૃત્તિ રાત્રીથી તેથી કોઈ સાધન કઠણ નથી. અને જે મનુષ્યના મનની હૃત્તિ ભગવાનના સ્વરૂપમાં અલંકાર રહે છે, તેને તેથી બીજી અધિક પ્રાપ્તિ શાસ્ત્રમાં કહી નથી, કાંજે ભગવાનની મૂર્તિ છે, તે તો ચિંતામણિ તુલ્ય છે. જેમ ચિંતામણિ કોઈક પુરુષના હાથમાં હોય, તે પુરુષ જે જે પદાર્થને ચિંતવે તે તે પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે જેના મનની અલંકાર હૃત્તિ રહે છે, તેનો જીવ, ईશ્વર, માયા ને બ્રહ્મ એમના સ્વરૂપને જો જોવાને ઇચ્છે તો તત્કાલ દેસે છે. તથા વૈકુંઠ, ગોલોક, બ્રહ્મમોહોલ એ આદિક જે જે ભગવાનનાં ધામ છે તેને પણ દેસે છે માટે ભગવાનના સ્વરૂપમાં અલંકાર હૃત્તિ રાત્રીથી તેથી કોઈ કઠણ સાધન પણ નથી ને તેથી કોઈ મોટી પ્રાપ્તિ પણ નથી. (૧) ૧
- ૨ ત્યાર પછી કોઈક હરિમક્તે શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે (૨) જેને ભગવાનની માયા કહે છે તેનું રૂપ શું છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ભગવાનનો ભક્ત હોય, તેને ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરતે જે પદાર્થ આદું આવીને આચરણ કરે તેને માયા કહીએ (૨) ૨
- ૩ પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે (૩) ભગવાનનો ભક્ત જ્યારે પંચભૂતના દેહને મુક્તીને ભગવાનના ધામમાં જાય છે, ત્યારે તે કેવા દેહને પામે છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ધર્મકુળને આશ્રિત એવો જે ભગવાનનો ભક્ત છે, તે ભગવાનની ઇચ્છાએ કરીમે બ્રહ્મમય દેહને પામે છે, અને જ્યારે દેહને મુક્તીને ભગવાનના ધામ પ્રત્યે જાય છે, ત્યારે કોઈક તો ગરુડ ઉપર બેસીને જાય છે ને કોઈક તો રથ ઉપર બેસીને જાય છે, ને કોઈ-

ફતો ક્રિમાન ઉપર લેસીને જાય છે; ધ્વી રીતે ભગવાનના ભક્ત ભગવાનના ધામમાં જાય છે. તેને યોગસધાધિવાળા છે તે પ્રત્યક્ષ દેલ્લે છે. (૩)

૪ પછી વ્હી કોઈક હરિભક્તે પૂછ્યું જે, (૪) કેટલાક તો ઘણા દિવસથી સત્સંગ કરે છે તો પણ તેને જેવી પોતાના દેહને દેહના સંબંધીને વિષે ગાઢ પ્રીતિ છે તેવી સત્સંગમાં ગાઢ પ્રીતિ નથી થાતી તેણું શું કારણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એને ભગવાનનું મહાત્મ્ય સંપૂર્ણ જાણ્યામાં આવ્યું નથી, અને જે સાધુને સંગે કરીને ભગવાનનું મહાત્મ્ય પરિપૂર્ણ જાણ્યામાં આવે છે તે સાધુ જ્યારે પોતાના સ્વભાવ ઉપર વાત કરે છે, ત્યારેતે સ્વભાવને છુટી શકતો નથી, ને તે વાતના કરનારા જે સાધુ તેનો અવગુણ લે છે તે પાપે કરીને સત્સંગમાં ગાઢ પ્રીતિ થાતી નથી, કાં જે અન્ય સ્થલને વિષે જે પાપ કર્યાં હોય તે સંતને સંગે કરીને જાય, અને સંતને વિષે જે પાપ કરે છે તે પાપ તો એક સંતના અનુમદ્દ વિના બીજા કોઈ સાધને કરીને ટલ્લાં નથી. તે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે જે, ॥ અન્યલેષે કૃતં પાપં તીર્થલેષે વિનશ્યતિ ॥ તીર્થલેષે કૃતં પાપં વજ્રલેષો ભવિષ્યતિ ॥ તે માટે સંતનો અવગુણ જો ન છે તો એને સત્સંગમાં દૃઢ પ્રીતિ થાય. (૪) इति वचनामृतम् ॥११॥

૪

રહસ્યાર્થે ૬૦—આમાં પ્રથમ (૪) છે. તેમાં વહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારી મૂર્તિમાં અલ્લહ હૃતિ રાક્ષનારો ગોલોકાદિક ધામ, જીવ, હશ્વર, માયા ને બ્રહ્મ તેને જોવાને હૃષ્ટ છે તો દેલ્લે છે. (૧) બીજામાં અમારું ધ્યાન કરતાં આવરણ કરે તે માયા જાણવી, (૨) ત્રીજામાં અમારા આશ્રિત દેહ મુકીને બ્રહ્મમય દેહને પામે છે. (૩) ચોથામાં સ્વભાવ ઉપર વાત કરનારાનો અવગુણ લે તેને સત્સંગમાં પ્રીતિ થતી નથી ને પાપ લાગે છે, તે પાપ સંતના અનુમદ્દથી ટલે છે ને સંતને તીર્થ કહ્યા છે. (૪) વાક્યો છે.

૧ પ્ર૦ વહેલા પ્રથમાં મનની હૃતિ અલ્લહ રહે તે કઠળમાં કઠળ સાધન, ને સર્વથી એછ પ્રાપ્તિ કહી તે મન તથા હૃતિ નો માયિક છે. તે માયિક વસ્તુ મહારાજ કેમ દેલાય ?

૧ ૭૦ પ્રથમ તો જીવ મન દ્વારે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે હૃતિ રાલે તે હૃતિ રાલતાં રાલતાં નિર્ગુણ થઈ જાય; ત્યારે જીવમત્તાગ્ન મૂર્તિને જુલે છે. તે હરિવાક્ય સુધાસિંધુમાં તરંગ (૨૦૮) માં કહ્યું છે કે—દેહત્રયમલંકૃત્સાંખ્યજ્ઞાનાંબુના સચ ॥ ધૃત્વા શુચિર્દર્શિધ્યાયેતદ્વા ઽતિ સુખમાર્ગ મથેન્ ॥૧૬॥ દેવ જેવા પવિત્ર થઈને દેવને પૂજે તો તે પૂજાને દેવ અંગીકાર કરે તેની પેટે ત્રણ દેહરૂપી મલ્લને સાંખ્યજ્ઞાન રૂપી જલ તળે કરીને ત્યાગ કરીને શુદ્ધ બ્રહ્મ-રૂપ થઈને શ્રીજીમહારાજનું ધ્યાન કરે ત્યારે શ્રીજીમહારાજનું અતિ સુખ તેને પામે છે.

૨ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં અલ્લહ હૃતિ રાક્ષનારો ભક્ત, જીવ, માયા, હશ્વર, બ્રહ્મ તથા ગોલોકાદિક ધામને દેલ્લે છે એમ કહ્યું; અને (૫૦ ૪૯ ના બીજા પ્રથમાં) ભગવાનની મૂર્તિ વિના પદ્મક તથા ગોલોકાદિકધામ દેલાય તે વાણદષ્ટિ કહી છે, તે કેમ સમજવું ?

૨ ૭૦ આમાં સાધનદ્વારાલા સકામ ભક્તને લોભ લતાવીને પોતાના દેહરૂપમાં ઝોલવા

માટે કહ્યું છે, માટે ૫ વર્ણન અધિકારી પર છે અને (પ્ર૦ ૪૯ માં) ભગવાનની મૂર્તિ વિના ૫ ધામાદિક દેશ્વાય ૫ વાહરદિષ્ટિ કરી છે; ૫ળ વગર હ્ચે ભગવાનની મૂર્તિ એઝાં ધામાદિક દેશ્વાય ૫ વાહરદિષ્ટિ કરી નથી. ૫ તો સિદ્ધદશાવાઝા જાળવા. તે (સાં ૧૦ ના ૩ વીજાં પ્રથમાં) કહ્યું છે જે, અંતરદિષ્ટિવાઝાને ભગવાન તથા ભગવાનનાં ધામ અણુમાત્ર છેડે નથી, કેમજે ૫ને ભગવાન વગર હ્ચે દેશ્વાડે છે તે (પ્ર૦ ૬ માં) અમારા ધામને વિષે અમારાં એધર્ય તથા મૂર્તિયો રહી છે તે ભક્તને ઘઝાત્કારે દેશ્વાડીય હી ૫ ૫મ કહ્યું છે, માટે વગર હ્ચે શ્રીજીમહારાજ દેશ્વાડે તે વાહરદિષ્ટિ ન કહેવાય ૫ળ ભક્ત પોતે જોવા હ્ચે તો તે વાહરદિષ્ટિ કહેવાય.

- ૧ પ્ર૦ વીજા પ્રથમાં ધ્યાનમાં આવરણ કરે તેને માયા કહી તે કહ જાણથી ?
- ૨ ૩૦ મૂઝ પ્રકૃતિ તથા તેમાંથી જે જે ઉત્પન્ન થયું ને ને તે સંબંધી ઘાટ સંકલ્પ થાય તે સર્વે માયા છે. અને તે મૂઝ પ્રકૃતિથી ૫ળ મૂઝ પુરુષ જે હ્ચરકોટી, તેથી ૫ળ જઘકોટી, તેથી ૫ળ મૂઝ અક્ષરકોટી તે સર્વે ધ્યાન ડપાસનામાં આવરણ કરનાર છે માટે મૂઝ અક્ષરપર્યંત આવરણ કરનાર છે, ૫મ જાણવું; ૫ળો ડ્યારે મૂઝ અક્ષરથી ૫ળ ને તે મૂઝ અક્ષરનું કારણ જે શ્રીજી મહારાજનાં તેજરૂપ અક્ષરધામ તે રૂપ પોતાને માનીને ૫ તેજમાં પોતાના આત્માને હીન કરીને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને ધારે, ત્યારે શ્રીજીમહારાજની ને ધ્યાન કરનાર ભક્તની ૫ળે વીકું આવરણ રહેતું નથી, માટે મૂઝ અક્ષર પર્યંત આવરણ કરનાર છે ૫મ જાણવું.
- ૪ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજના તેજને મૂર્તિમાન મૂઝ અક્ષરનું કારણ કહો છો તે કિવામાં છે ?
- ૪ ૩૦ (કાં ૬ માં) શ્રીજીમહારાજે પોતાના નિર્ણય સ્વરૂપને ઘડેલે તેજને મૂઝ અક્ષરનું આત્મા કહ્યું છે અને (પ્ર૦ ૧૪ માં) ૫ તેજને મૂઝ અક્ષરમાં ડ્યાપક તથા તેનું આત્મા તથા દષ્ટા કહ્યું છે, માટે મૂઝ અક્ષરનું કારણ શ્રીજીમહારાજનું તેજ છે.
- ૫ પ્ર૦ માયા તો સંકલ્પ વિકલ્પાદિક રૂપે આવરણ કરનાર છે ને સમજાય છે ૫ળ હ્ચર-કોટી, જઘકોટી ને મૂઝ અક્ષરકોટી તે કેવી રીતે આવરણ કરતા હશે ?
- ૫ ૩૦ જેમ હીવાના પ્રકાશનો સંબંધ આપણા નેત્રને થાય ત્યારે હીવો દેશ્વાય છે, અને તારાના પ્રકાશનો સંબંધ થાય તો તારા દેશ્વાય; અને ચંદ્રના પ્રકાશનો સંબંધ નેત્રને થાય તો ચંદ્ર દેશ્વાય; અને સૂર્યના પ્રકાશનો સંબંધ નેત્રને થાય તો સૂર્ય દેશ્વાય છે, તેમ મૂઝ માયાથી ૫ળ મૂઝ પુરુષ છે; તેના તેજરૂપ આપણા આત્માને માની ૫ તો મૂઝપુરુષ હ્ચરના પ્રકાશનો સંબંધ આપણા આત્માને થાય તેજે કરીને મૂઝપુરુષ પમાય, ૫ળ તેથી ૫ળ જે જઘકોટી તેનો સંબંધ ન થાય, તે આવરણ કર્યું કહેવાય, તેમજ જઘના પ્રકાશનો સંબંધ થાય તો જઘની પ્રાપ્તિ થાય ૫ળ અક્ષર ન પમાય તે આવરણ કર્યું કહેવાય, તેમજ અક્ષરના પ્રકાશનો સંબંધ થાય તો અક્ષર પમાય, ૫ળ પુરુષોત્તમને ન પમાય ૫ આવરણ કર્યું કહેવાય અને પુરુષોત્તમના પ્રકાશનો સંબંધ આપણા ચૈતન્યને થાય તો પુરુષોત્તમ પમાય, ત્યારે અક્ષરાદિકનું આવરણ રહેતું નથી તે (પ્ર૦ ૧૧ માં) કહ્યું છે જે, “પુરુષોત્તમને આકારે દિષ્ટિ થાય ત્યારેજ પુરુષોત્તમનું હર્શન થાય છે” માટે અક્ષરાદિક સર્વેથી ૫ળ શ્રીજીમહારાજ છે તેમનાં પ્રકાશરૂપ આપણા ચૈતન્યને

માનીને, તે પ્રકાશરૂપ ધામ સાથે એકતા કરીને, શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને આકારે ધાય, તોજ શ્રીજીમહારાજને પમાય પણ તે વિના પમાય નહિ.

૬ પ્ર૦ આ તેજને શ્રીજીમહારાજને રહ્યાનું ધામ કયા વચનામૃતમાં કહ્યું છે ?

૬ ઉ૦ (પ૦ ૧ માં) આ તેજને પોતાને રહ્યાનું ધામ કહ્યું છે તથા (પ્ર૦ ૩૧ માં) પોતાની મૂર્તિનો પ્રકાશ કહ્યો છે. આનો વિસ્તાર પરચારાના ત્રીજા પ્રશ્નોત્તરમાં છે.

૭ પ્ર૦ મૂઢપુરુષની ને મૂઢ અક્ષરની વચ્ચે બ્રહ્મ કહ્યા તે કયા વચનામૃતમાં છે ?

૭ ઉ૦ (કા૦ ના ૧૦ ૃ પહેલા પ્રશ્નમાં) મૂઢપુરુષની ને મૂઢઅક્ષરની વચ્ચે બ્રહ્મનો ભેદ કહ્યો છે તે બ્રહ્મ શ્વેતદ્વીપપતિ વાસુદેવને કહ્યા છે અને એ વાસુદેવ બ્રહ્મનું ધામ મૂઢપુરુષના ગોલોક ધામથી પર છે તેને બ્રહ્મપુર નામે કરીને (અ૦ ૨ માં) કહ્યું છે.

૮ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં ધર્મકુળને આશ્રિત બ્રહ્મમય દેહને પામે છે એમ કહ્યું તે ધર્મકુળ શું સમજવું ? અને બ્રહ્મમય તે કેવો જાણવો ?

૮ ઉ૦ આ ઠેકાણે ધર્મકુળ ઇટલે ધર્મના પુત્ર ઇવા જે સાક્ષાત્ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન તેમને જાણવા તેમનો આશ્રિત ધાય તે બ્રહ્મમય દેહને પામે છે એમ કહ્યું છે, અને બ્રહ્મ તે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનું તેજ જાણવું, અને એ તેજ સાથે એકતા કરીને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનું ધ્યાન કરે તે ધ્યાન કરીને શ્રીજીમહારાજના જેવો સાકાર ધાય તે બ્રહ્મમય દેહ કહ્યો છે.

૯ પ્ર૦ ચથાર્થ જ્ઞાન ધાય ત્યારે દેહ મુક્યો કહેવાય કે દેહ પહે ત્યારેજ મુક્યો કહેવાય ?

૯ ઉ૦ જ્યારે આત્માને વિષે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર ધાય ત્યારે દેહ મુક્યો કહેવાય તોપણ સર્પની કાંચઢીની પેઠે માયાિક દેહ તો ઉપર હોયજ પણ સિદ્ધમુક્ત જેમ શ્રીજીમહારાજની ઈચ્છાથી દિવ્ય મૂર્તિ થકા મનુષ્ય જેવા દેસાય છે તેવા તો ન કહેવાય, અને જ્યારે કાંચઢીવન્ રહેલા દેહનો અંત આવે ત્યારે રથ વૈમાનાદિક શીજા જીવોના સમાસને અર્થે શ્રીજીમહારાજ બતાવે છે પણ જે બ્રહ્મરૂપ થયો તેને રથ વૈમાનની જરૂર નથી કેમ જે જેને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર થયો તેને જવું આવવું નથી એ તો પામીજ રહ્યો છે.

૧૦ પ્ર૦ ધામમાં જાય તેને યોગસમાધિવાઢા દેવું છે તે યોગ સમાધિવાઢા કોને જાણવા ?

૧૦ ઉ૦ જેને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો અસ્થંડ સાક્ષાત્કાર હોય, તેને યોગસમાધિવાઢા કહ્યા છે પણ યોગાભ્યાસ કરના હોય ને મૂર્તિ સિદ્ધ ન થઈ હોય તેને આ ઠેકાણે યોગસમાધિવાઢા નથી કહ્યા. ઇતિ રહસ્યાર્થ ॥ ૧ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના યાગશર છુદિ ૫ પંચમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસાવરના દરબારમાં રાત્રિને સમે શિરાજમાન હતા, અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર પારણ કર્યા હતાં ને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશવેશના હરિમત્કની સખા ભરાઇને બેઠી હતી.

૧ પછી મયારામ મટે શ્રીજીમહારાજ મત્યે મક્ક પુછ્યો જે, (૧) હે મહારાજ ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિઠ એ ત્રણ મકારનો જે વૈરાગ્ય તેનાં શાં લક્ષણ છે તે કયો ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ

વોલ્યા જે, ઉત્તમ વૈરાગ્ય જેને હોય તે પરમેશ્વરની આજ્ઞા કરીને અથવા પોતાના પ્રારબ્ધ કર્મવશે કરીને વ્યવહારમાં રહે પણ તે વ્યવહારમાં જનકરાજાની પેટે લોપાય નહિ, અને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ પંચ પ્રકારના જે ઉત્તમ વિષય તે પોતાના પ્રારબ્ધાનુસારે પ્રાપ્ત થાય તેને ભોગવે પણ પ્રીતિ એ રહિત ઉદાસ થકો ભોગવે અને તે વિષય એને લોપી શકે નહિ ને તેનો ત્યાગ મોઝો ન પડે અને તે વિષયને વિષે નિરંતર દોષને દેશ્વરો રહે ને વિષયને શત્રુ જેવા જાણે, અને સંત, સત્સાક્ષને ભગવાનની સેવા તેનો નિરંતર સંગ રાસે અને દેશ, કાઠ, સંગ આદિક જો કટણ આવી પડે તો પણ એની જે એવી સમજણ તે મોઝી પડે નહિ તેને ઉત્તમ વૈરાગ્યવાળો કહીએ. અને જેને મધ્યમ વૈરાગ્ય હોય તે પણ ઉત્તમ એવા જે પંચ પ્રકારના વિષય તેને ભોગવે પણ તેમાં આસક્ત ન થાય ને જો દેશ, કાઠ, સંગ કટણ પ્રાપ્ત થાય તો વિષયને વિષે બંધાઈ જાય ને વૈરાગ્ય મંદ પડી જાય તેને મધ્યમ વૈરાગ્યવાળો કહીએ. અને જે કનિષ્ઠ વૈરાગ્યવાળો હોય તેને સામાન્ય ને દોષેયુક્ત એવા પંચવિષય જો પ્રાપ્ત થાય ને તેને ભોગવે તો તેમાં ન બંધાય અને જો સારા પંચવિષય પ્રાપ્ત થાય ને તેને ભોગવે તો તેમાં બંધાય તેને મંદ વૈરાગ્યવાળો કહીએ. (૧)૩૩૨૥૧૨૨ ૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે તેમાં શ્રીજીમહારાજે ગૃહસ્થના ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ વૈરાગ્યનાં લક્ષણ કહ્યાં છે (૨) વાક્ય છે.

- ૧ પ્ર૦ કેવીરીતે વ્યવહારમાં રહ્યો હોય તે આજ્ઞાએ તથા પ્રારબ્ધે કરીને રહ્યો કહેવાય ?
- ૨ ૩૦ ત્યાગી થયું હોય તેને ભગવાન અથવા સત્પુરુષ તે વ્યવહારમાં રહેવાની આજ્ઞા કરે એ આજ્ઞાએ કરીને રહ્યો કહેવાય. અને જેને માષાપ કુદ્ધ હોય ને વીજો ભાઈ ન હોય ને તેને શ્વાપીવાનું ન હોય તેથી માષાપની સંવામાં રહેવું પડ્યું હોય તે પ્રારબ્ધે કરીને રહ્યો કહેવાય.
- ૩ પ્ર૦ ઉત્તમ વિષય કિયા જાણવા ? અને સામાન્યને દોષે યુક્ત કિયા જાણવા ?
- ૪ ૩૦ સ્ત્રી રૂપવાન હોય ને પોતાની આજ્ઞામાં રહેતી હોય ને ધન સમૃદ્ધિ ધણી હોય તે ઉત્તમ વિષય કહેવાય. અને સ્ત્રી કુરૂપ હોય ને કહ્યામાં ન વળે અને ધન દામ્બદે સ્વાધા પીવાનું મઠે તે સામાન્યને દોષે યુક્ત વિષય કહેવાય.
- ૫ પ્ર૦ કટણ દેશકાઠમાં વૈરાગ્ય મોઝો ન પડે તે દેશકાઠ કેવા જાણવા ?
- ૬ ૩૦ પોતાને સ્ત્રી આદિક તથા સ્નાનપાનાદિક ઉત્તમ વૈશ્વ મઝ્યાસાદોય પણ તેને પ્રારબ્ધાનુસારે પરદેશમાં જવું પડે ને ત્યાં પોતાનાં સ્ત્રીઆદિક સંબંધી તથા વૈશ્વનો યોગ ન રહે ને ત્યાં કોઈક રૂપવાન સ્ત્રી મઠે ને તે પોતાનું ધન ધામાદિક સર્વસ્વ આપીને લોભાવે અને કોઈક સમે પોતાના વૈશ્વ સર્વ નાશ પામીજાય તથા પોતાના શરીરમાં દીર્ઘરોગ આવી પડે ને સત્પુરુષનો યોગ ન રહે ત્યારે તેને કોઈક અન્યવેશના મંત્રથી તથા ઉપાસનાથી તથા ધ્યાનથી તથા પર સાંપ્રદાયિક શાસ્ત્ર શ્રવણ પઠનાદિકથી, સ્ત્રીધનાદિક વૈશ્વની પ્રાપ્તિ થશે, તથા રોગાદિક કટ નાશ પામશે એવો ઉપદેશ કરે, એવા દેશકાઠ સંગાદિક પ્રાપ્ત થાય તે કટણ દેશકાઠાદિ; કહેવાય. ૥ ૨. ૥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગશ્વર શુદ્ધિ ૬ છઠ્ઠે દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં રાત્રિને સમે વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતાં. ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સભા મરાઈને બેઠી હતી. ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જેને ભગવાનની મૂર્તિ અંતરમાં અલંકૃત દેખાતી હોય તેણે પણ ભગવાને જે જે અવતારે કરીને જે જે સ્થાનકને વિષે જે જે લીલા કરી હોય તે સંભારી રાખવી, ને બ્રહ્મચારી, સાધુ તથા સત્સંગી તેને સાથે હેત રાખવું ને જ સર્વેને સંભારી રાખવા. તે જ્ઞા સારુ જે કદાપિ દેહ મુક્યા સમે ભગવાનની મૂર્તિને ખુલી જવાય તો પણ ભગવાને જે જે સ્થાનકને વિષે લીલા કરી હોય તે જો સાંભરી આવે અથવા સત્સંગી સાંભરી આવે અથવા બ્રહ્મચારીને સાધુ સાંભરી આવે તો તેને યોગે કરીને ભગવાનની મૂર્તિ પણ સાંભરી આવે ને તે જીવ મોટી પદ્ધતિને પામે ને તેનું ઘણું રહું થાય તે માટે અમે મોટા મોટા કિષ્ણુયાગ કરીએ છીએ તથા જન્માષ્ટમી ને એકાદશી આદિક વ્રતના વર્ષો વર્ષ ઉચ્છવ કરીએ છીએ ને તેમાં બ્રહ્મચારી સાધુ સત્સંગીને શ્રેષ્ઠ કરીએ છીએ અને જો કોઈક પાપી જીવ હોય ને તેને પણ જો ઇમની અંતકાળે સ્મૃતિ થઈ આવે તો તેને ભગવાનના વામની પ્રાપ્તિ થાય. (૧) इति वचनामृतम् ॥૩॥

૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારી મૂર્તિ અંતરમાં અલંકૃત દેખાતી હોય, તેણે પણ અમારી તથા અમારા અવતારોની લીલા સંભારી રાખવી, અને સાધુ બ્રહ્મચારી તથા સત્સંગી સાથે હેત રાખવું. (૧) બાબત છે.

૧ પ્ર૦ અંતઃકરણમાં મૂર્તિ દેખાય અને જીવમાં દેખાય તેનું શું લક્ષણ હશે ?

૧ જ૦ જુદાં જુદાં વિષે મૂર્તિ મનુષ્યના જેવી દેખાય પણ તેજોમય ન દેખાય અને નસ્યથી શિલ્પા સુધી સમગ્ર ન દેખાય ચરણ સામું જુલે તો મુસ્તારબિંદ ન દેખાય ને મુસ્તારબિંદ સામું જુલે તો ચરણ ન દેખાય, એવી રીતે ધ્યાન થાય તે અંતઃકરણમાં દેખી કહેવાય. અને તેજોમય ને સમગ્ર મૂર્તિ દેખાય તે જીવમાં દેખી કહેવાય.

૨ પ્ર૦ મૂર્તિ અલંકૃત દેખતો હોય તેને લીલા સંભારી રાખવામાં શું વિશેષ છે ?

૨ જ૦ આત્માને વિષે મૂર્તિ દેશે તેને લીલા સંભારી રાખવાનું કશું નથી પણ અંતઃકરણમાં મૂર્તિ દેખાતી હોય ત્યાં સુધી મૂર્તિ ખુલી જવાનો સંભવ છે, માટે લીલા સંભારે તો મૂર્તિ સાંભરી આવે.

૩ જ૦ અવતારોની લીલા સંભારી રાખવી એમ કશું તે અવતાર કિવા જાણવા ?

૩ જ૦ શ્રીજીમહારાજની સાથે આવેલા સિદ્ધમુક્તોને આ ઠેકાણે અવતાર કહ્યા છે તે મુક્તોની લીલા શ્રીજીમહારાજના સંબંધવાદી હોય તેથી તેમની લીલા સંભારવાથી શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ સાંભરી આવે એમ કશું છે. અને સાધનદશાવાદી એકાંતિકને આ ઠેકાણે સાધુ, બ્રહ્મચારી, સત્સંગી કહ્યા છે. તે સિદ્ધમુક્તું જ્ઞાણ (વ૦ ૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નોત્તરમાં તથા જે૦ ૧ ના આઠમા પ્રશ્નોત્તરમાં) કશું છે.

પ્ર

વચનામૃત ગ. પ્ર. ૪-૫

૪ પ્ર૦ સિદ્ધદશાબાહુ મુકોને શ્રીજીમહારાજના અવતાર કહો છો તે ક્રિયા વચનામૃતમાં છે ?

૪ ૩૦ (પ્ર૦ ૩૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે જીવના કલ્યાણને અર્થે અમે નારદ સનકાદિકરૂપે વર્તીએ છીએ માટે મુક્ત અવતાર છે ॥ ૩ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ના માગસર શુદ્ધિ ૭ સપ્તમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં વિરાજમાન હતા. અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ સાધુ તથા દેવદેવના હરિભક્તની સભા મરાઈને બેઠી હતી. ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે બોલ્યા જે, (૧) ભગવાનના ભક્તને પરસ્પર ઇર્ષ્યા ન કરવી. ત્યારે આનંદાનંદ-સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ! ઇર્ષ્યા તો રહે છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે બોલ્યા જે, ઇર્ષ્યા કરવી તો નારદજીના જેવી કરવી, જેમ એક સમયને વિષે નારદજીને તુંબરુ એ વૈકુંઠને વિષે લક્ષ્મીના-રાયણનાં દર્શન કરવા ગયા તે લક્ષ્મીનારાયણ આગળ તુંબરુએ ગાન કર્યું, તેણે કરીને લક્ષ્મીજી તથા નારાયણ એ બેય પ્રસન્ન થઈને તુંબરુને પોતાનાં વસ્ત્ર આશ્રુષણ આપ્યાં ત્યારે નારદજીને તુંબરુ ઉપર ઇર્ષ્યા આવી જે, હું તુંબરુના જેવી ગાનવિદ્યા શિષ્યું ને ભગવાનને પ્રસન્ન કરું; પછી નારદજી ગાનવિદ્યા શિષ્યતા હવા ને ભગવાન આગળ ગાતા હવા. ત્યારે ભગવાને કહ્યું જે, તમને તુંબરુના જેવું ગાતાં નથી આવડતું. પછી વચ્ચે શિવ ઉપર તપ કરીને શિવ થકી વર પામીને, ગાનવિદ્યા શિર્ષાને, ભગવાન આગળ ગાતા હવા, તોપણ ભગવાન એની ગાનવિદ્યા ઉપર પ્રસન્ન ન થયા. એવી રીતે સાત વસ્ત્રો સુધી ગાનવિદ્યા શિષ્યતા ને ભગવાન આગળ ગાતા તોપણ ભગવાન પ્રસન્ન ન થયા. પછી તુંબરુ પાસે ગાનવિદ્યા શિષ્યતા ને રૂપળી આદિક અષ્ટ પટરાણિયો પાસે શિષ્યતા ને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન આગળ દ્વારિકામાં ગાતા હવા. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પ્રસન્ન થયા, ને પોતાનાં વસ્ત્ર અલંકાર નારદજીને આપ્યાં, ત્યારે નારદજીએ તુંબરુ સાથે ઇર્ષ્યા મેલી. માટે ઇર્ષ્યા કરવી તો એવી કરવી જે જેની ઉપર ઇર્ષ્યા હોય તેના જેવા ગુણને પ્રશ્ન કરવા ને પોતાના અવગુણને ત્યાગ કરવા ને તેવું ન થવાય ને જે ઇર્ષ્યા કરીને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ થાય તેવી ઇર્ષ્યાનો તો ભગવાનના ભક્તને સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો. (૧) इति वचनामृतम् ॥૪॥ ૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં નિર્માની થઈને ગુણવાન પાસેથી તેના ગુણ શિલ્પવા. પણ તેનો દ્રોહ થાય તેવી ઇર્ષ્યા ન કરવી એમ કહ્યું છે. (૧) શબ્દ છે.

૧ પ્ર૦ તુંબરુ પાસેથી ગાનવિદ્યા શિલ્પવા પછી પટરાણિયો પાસેથી શું શિલ્પવા હશે ?

૧ ૩૦ વચ્ચાણાવાની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરીને, નિર્માની થઈને, પ્રસન્નતાને અર્થે ગામો તો ભગવાન રાજી થશે, એ મુક્તિ શિલ્પવા. ॥૪॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગસર શુદ્ધિ ૮ અષ્ટમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, ને

પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના દરિયક્તની સભા ભરાડને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) રાધિકા સહિત ઇવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેનું ધ્યાન કરવું અને તે ધ્યાન કરતાં મૂર્તિ હૃદયને વિષે ન દેશાય તો પણ ધ્યાન કરવું પણ કાયર થાને તે ધ્યાનને મુકી દેવું નહિ, ઇવી રીતના જે આગ્રહવાળા છે તેના ઉપર ભગવાનની ઘોટી કૃપા થાય છે ને ઇની ભક્તિ કરીને ભગવાન ઇને વશ થઈ જાય છે. (૧) ?
- इति वचनामृतम् ॥५॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે. તેમાં મુક્તો સહિત પોતાનું ધ્યાન કરવાનું કશું છે. (૧) વાચન છે.

- ૧ પ્ર૦ આમાં રાધિકા સહિત શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું ધ્યાન કરવાનું કશું છે ને તમે તો રહસ્યાર્થમાં મુક્તો સહિત શ્રીજીમહારાજનું ધ્યાન કરવાનું કશું તે કેમ સમજવું ?
- ૨ ૩૦ તે સમયે પરીક્ષના ઉપાસકો સભામાં ઘણા બેઠા હતા તેથી રાધિકા નામે પોતાના મુક્તોને કહ્યા છે અને શ્રીકૃષ્ણ નામે પોતાને કહ્યા છે, પણ બીજા કોડનું ધ્યાન કરવાનું કશું નથી તે (લો ૧૧ ના ૬ બીજા પ્રશ્નમાં) અમારા ધિના બીજા અવતારોનું ધ્યાન કરવું નહિ, નથા (મ૦ ૨૬ માં) અનારું ધ્યાન કરવું અને અમે મનુષ્યરૂપે પૃથ્વી ઉપર ન હોઈએ ત્યારે અમારી પ્રતિમાનું ધ્યાન કરવું પણ બીજા કોઈ દેવનું ધ્યાન કરવું નહિ. માટે આ ટેકાણે મુક્તો સહિત પોતાનું ધ્યાન કરવાનું કશું છે.
- ૨ પ્ર૦ ભગવાન મેલું રાધિકાનું ધ્યાન કરવાનું કશું ને લક્ષ્મીજીનું ધ્યાન કેમ ન કશું ?
- ૨ ૩૦ રાધિકા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની સમીપે રહે છે, અને લક્ષ્મીજી મૂર્તિને વિષે ક્યારેક લીન રહે છે તેથી તેની આકૃતિ બહાર દેશવામાં આવતી નથી તેથી ધ્યાન કરવાનું કશું નથી તેમ રાધિકાને ટેકાણે શ્રીજીમહારાજના પરમ ઇર્ષાંતિક મુક્ત છે, તે શ્રીજીમહારાજને સન્મુલ્ક રહ્યા છે, તે મુક્ત સહિત શ્રીજીમહારાજનું ધ્યાન કરવાનું કશું છે; અને લક્ષ્મીજીને ટેકાણે શ્રીજીમહારાજના અનાદિ મુક્ત છે તે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં સદાય રહ્યા છે, તેથી તેમની આકૃતિ બહાર દેશાતી નથી માટે પૃથક્ ધારવાના નથી કહ્યા. ॥૫॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગશર શુદ્ધ ૯ નવર્માને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગદ્દા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં વિરાજમાન હતા ને સર્વે જ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના દરિયક્તની સભા ભરાડને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) આ સત્સંગમાં જે વિષેકી છે તે તો દિવસે દિવસે પોતાને વિષે અવગુણને દેશે છે ને ભગવાનને ભગવાનના ભક્તને વિષે ગુણને દેશે છે ને ભગવાન ને સાધુ પોતાના હિતને અર્થે કઠળ વચન કહે છે તેને પોતાના હિતકારી માને છે ને દુઃખ નથી લગાડતો તે તો દિવસે દિવસે સત્સંગને વિષે ઘોટપને પામે છે. (૧) અને ?

જે અવિવેકી છે તેનો જેમ જેમ સત્સંગ કરે છે ને સત્સંગની વાત સાંભળે છે તેમ તેમ પોતાને વિષે ગુણ પરટે છે અને ભગવાનને સંત એનો દોષ દેખાઈને ઈર્ષ્યા આગળ વાત કરે છે તે વાતને માને કરીને અવધી લે છે ને વાતના કરનારાનો અવગુણ લે છે તે તો દિવસે દિવસે ઘટ્યો જાય છે ને સત્સંગમાં પ્રતિષ્ઠાઈને થઈ જાય છે, માટે પોતાને વિષે જે ગુણનું માન તેનો ત્યાગ કરીને શૂરવીર થઈને ભગવાનને ભગવાનના સંતને વિષે વિશ્વાસ રાખે તો એનો અવિવેક ટૂંકી જાય છે ને સત્સંગમાં મોટપને પામે છે. (૨) ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥ ૬ ॥ ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં જે પોતાના ગુણના માનનો ત્યાગ કરીને અમારો ને સંતનો વિશ્વાસ રાખે તે મોટપ પામે છે: અને અવિવેકીને ઈર્ષ્યા દોષ ટાળવાની અમે તથા સંત ધાર્તા કરીએ તેને માને કરીને અવધી લે ને અમારો ને સંતનો અવગુણ લે તે પ્રતિષ્ઠાઈને થઈ જાય છે એમ શ્રીગીમહારાજે કહ્યું છે. (૧) વાક્ય છે. ॥૬॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગશર શુદ્ધિ ૧૦ દશમીને દિવસ શ્રીગીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદરાસ્વાચરના દરવારમાં વિરાજમાન હતા અને સર્વે પ્રવેશ વચ્ચે ધારણ કર્યો હતો ને પોતાના હુસ્વારચિંતની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી. ૧ પછી શ્રીગીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) શાસ્ત્રમાં ય્યાં ય્યાં અધ્યાત્મ વાર્તા આવે છે તે કોઈને સમજાતી નથી ને અમિ જવાય છે માટે એ અધ્યાત્મ વાર્તા જેમ છે તેમ યથાર્થરૂપે અમે કહીએ છીએ તે સર્વે સાંભળ્યાં જે સ્પષ્ટ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ વેદેયુક્ત જે જીવને કહેવાં તે એ જીવનો વાચ્યાર્થ છે ને એ ત્રણ વેદર્થ પૃથક્કરણે સત્તામાત્ર જે કહેવાં તે જીવનો લક્ષ્યાર્થ છે તથા વિરાટ મૂત્રાત્મા ને અધ્યાકૃત એ ત્રણ શરીરે મહિત જે ઈશ્વરને કહેવા તે ઈશ્વરનો વાચ્યાર્થ છે અને એ ત્રણ શરીરથી પૃથક્કરણે સત્તામાત્રરૂપે કહેવા તે ઈશ્વરનો લક્ષ્યાર્થ છે તથા માયા ને માયાનાં કાર્ય જે અનંતકોટી બ્રહ્માંડ તેને વિષે અન્વયરૂપે જે અક્ષર બ્રહ્મને કહેવા તે એનો વાચ્યાર્થ છે અને એ સર્વેથી વ્યતિરેક સંહિદાનંદરૂપે જે અક્ષરબ્રહ્મને કહેવા તે એનો લક્ષ્યાર્થ છે તથા અક્ષરબ્રહ્મ ને ઈશ્વર ને જીવ ને માયા ને માયાનાં કાર્ય જે બ્રહ્માંડ એમને વિષે જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને અંતર્યામીરૂપે કહેવા ને નિર્યંતારૂપે કહેવા તે એ ભગવાનનો વાચ્યાર્થ છે અને એ સર્વેથી પૃથક્કરણે કરીને પોતાના ગોલોક ધાતુને વિષે જે બ્રહ્મવ્યોતિ તેને વિષે રહ્યા છે એમ જે કહેવું તે એ ભગવાનનો લક્ષ્યાર્થ છે. (૧) અને ૧ એ પુરુષોત્તમ ભગવાનને અક્ષરબ્રહ્મ ને માયા ને ઈશ્વર ને જીવ એ જે પાંચ મેદ તે અનાદિ છે. (૨) ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૭॥ ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીગીમહારાજે જીવકોટી ઈશ્વરકોટી અને અક્ષરકોટીનું તથા પોતાનું વાચ્યાર્થ ઘટલે અન્વયરૂપે અને લક્ષ્યાર્થ ઘટલે વ્યતિરેકરૂપે કહ્યું છે અને પોતાને રહેવાનું પોતાની કિરણોના મધ્યને વિષે બ્રહ્મવ્યોતિ રૂપધામ છે તેને

જીવકોટી, રૂપરકોટી તથા અક્ષરકોટીથી પર કહ્યું છે. (૧) અને પાંચ મેદ અનાદિ કહ્યા છે. (૨) વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાવતમાં જીવ, રૂપર, ને અક્ષરબ્રહ્મ કહ્યા તે કોને કોને જાણવા.

૧ સ૦ (છે૦ ૧૦ માં) જે મૂઢમાયામાં રહ્યા છે તે સર્વેને જીવ કહ્યા છે માટે પ્રધાન પુરુષ સુધી જીવકોટી છે પણ આ ઠેકાણે વૈરાજથી ઉત્પન્ન થયા તે સર્વેને જીવ કહ્યા છે પણ વાસ્તવિક રીતે તો મૂઢમાયાની અંદર જે રહ્યા છે તે સર્વે જીવ કહેવાય. અને રૂપર પણ એજ વચના-મૃતમાં મૂઢપુરુષને કહ્યા છે પરંતુ આ ઠેકાણે વૈરાજ પુરુષને રૂપર કહ્યા છે પણ વાસ્તવિક રીતે રૂપર તો મૂઢપુરુષ છે. અને મૂર્તિમાન મૂઢઅક્ષરને આ ઠેકાણે અક્ષરબ્રહ્મ કહ્યા છે, અને શ્રીજી મહારાજે પોતાને શ્રીકૃષ્ણ નામે કહ્યા છે.

૨ મ૦ આમાં શ્રીજીમહારાજે વૈરાજથી પર પાધરાજ અક્ષરબ્રહ્મને કહ્યા છે ને તેના વચનાં પ્રધાન પુરુષ તથા પ્રકૃતિપુરુષને ગણ્યા નથી તેથી કરીને પ્રધાનતા અધિષ્ઠાતા પુરુષનેજ અક્ષરબ્રહ્મ સમજાય છે અને પ્રધાન પ્રકૃતિનેજ માયા સમજાય છે ને મૂઢપુરુષને શ્રીકૃષ્ણ સમજાય છે ને ગોલોક પણ મૂઢપુરુષનું ધામ સમજાય છે ને બ્રહ્મજ્યોતિ તે મૂઢપુરુષનો પ્રકાશ સમજાય છે અને તમે તો મૂઢમાયાને માયા કહો છો ને તેથી પર મૂઢપુરુષને તથા વાસુદેવબ્રહ્મને મૂકીને મૂઢઅક્ષરને અક્ષરબ્રહ્મ કહો છો અને શ્રીજીમહારાજને શ્રીકૃષ્ણ કહો છો તે કાંઈ સમજાનું નથી માટે કૃપા કરીને સમજાવો ?

૨ સ૦ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અધ્યાત્મ વાર્તા કોઈને સમજાતી નથી અને અર્થ ઘણો છે જે કોઈને ઘટેલે અમે ને અમારા મુક્ત વિના કોઈને સમજાતી નથી અને શીજી સર્વેને સાંમઢવાનું કહ્યું છે તેનો અર્થ ઘણો છે કે અક્ષરાદિક સર્વે અવતારોને પણ સાંમઢવાનું કહ્યું, માટે શ્રીજીમહારાજે પોતાનો સિદ્ધાંત કહ્યો છે પણ પરોક્ષ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત નથી કહ્યો કેમજે પરોક્ષ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત તો શાસ્ત્રોના કરનારા જાણેછેજ તે સિદ્ધાંત કહેવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી, અને કોઈ વચનામૃતમાં પ્રધાન પ્રકૃતિને મૂઢ માયા કહી નથી ને તેના પતિ પુરુષને અક્ષર કહ્યા નથી પ્રધાન પુરુષને તો (મ૦ ૧૨ના શ્રીજી પ્રશ્નમાં) મૂઢ માયામાંથી ઉત્પન્ન થયા છે એમ કહ્યું છે અને મૂઢ માયાને ક્ષેત્ર કહી છે અને (છે૦ ૧૦ માં) મૂઢમાયાને દૃષ્ટીને ઠેકાણે કહી છે અને પ્રધાન પુરુષાદિક સર્વેને શ્રીજીને ઠેકાણે ઘટેલે જીવ કહ્યા છે ને મૂઢપુરુષને રૂપર કહ્યા છે ને મેષને ઠેકાણે કહ્યા છે, માટે માયા-માંથી ઉત્પન્ન થાય ને માયામાં લીન થાય તેનો જીવજ કહેવાય પણ રૂપર કહેવાય નહિ તો બ્રહ્મ કે અક્ષર તો કહેવાયજ કેમ ? માટે શ્રીજીમહારાજે આ વચનામૃતમાં વૈરાજથી લઈને મૂઢ-પુરુષ સુધી રૂપરમાં ગણ્યા છે, અને મૂઢમાયાનેજ માયા કહી છે ને મૂઢઅક્ષરનેજ અક્ષરબ્રહ્મ કહ્યા છે અને પોતાના તૈજની કિરણોનેજ ગોલોક નામે કહેલ છે ને પોતાના તૈજનેજ બ્રહ્મજ્યોતિ કહેલ છે ને પોતાનેજ શ્રીકૃષ્ણ નામે કહ્યા છે.

૩ મ૦ પરધારાની પહેલી વાવતમાં ગોલોકના મધ્યને વિષે અક્ષરધામ કહ્યું છે અને આમાં તો ગોલોકનેજ ધામ કહ્યું તે પરસ્પર વિરોધ આવ્યો તે કેમ સમજાવું ?

- ૩ ૪૦ ધામ શબ્દ ઘણે ઠેકાણે પ્રવર્તે છે. મૂળજ્યોતિની કિરણોને અને બ્રહ્મજ્યોતિને અને શ્રીજી-મહારાજની મૂર્તિને અને મૂળઅક્ષર એ સર્વેને ધામ નામે કહેવાય છે.
- ૪ ૫૦ શ્રીજીમહારાજને તથા મૂળઅક્ષરને કિયા કિયા વચનામૃતોમાં ધામ નામે કહ્યા છે ?
- ૪ ૪૦ (૫૦ ૬ માં) શ્રીજીમહારાજે પોતાને ધામ નામે કહ્યા છે. (૫૦ ૫૧ તથા ૬૩ ના ૩ શ્રીજી પ્રશ્નમાં) તથા (સા. ૧૭ માં) મૂળઅક્ષરને ધામ નામે કહ્યા છે, અને પરધારાની પહેલી શાબ્દતમાં પોતાનો પ્રકાશ જે બ્રહ્મજ્યોતિ તેને ધામ નામે કહેલ છે અને આ ઠેકાણે બ્રહ્મજ્યોતિની કિરણોને ધામ નામે કહેલ છે.
- ૫ ૫૦ આમાં અક્ષરબ્રહ્મને સાકાર કહ્યા ને તેથી પર ગોલોક ધામને વિષે બ્રહ્મજ્યોતિ છે તેમાં અમે રહ્યા છીએ એમ કહ્યું, અને પરધારાના શ્રીજી પ્રશ્નોત્તરમાં (૫૦ ૫૦ ની) સાલ્ક્ય આપી છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના પ્રકાશને અક્ષરબ્રહ્મ કહ્યા છે માટે તે સાકાર અક્ષરબ્રહ્મ કોને જાણવા ? અને નિરાકાર અક્ષરબ્રહ્મ કોને જાણવા ?
- ૫ ૪૦ આમાં અધિકારી કર્ણાલા મૂળઅક્ષરને સાકાર અક્ષરબ્રહ્મ કહ્યા છે અને પરધારાના શ્રીજી પ્રશ્નોત્તરમાં શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના પ્રકાશને અક્ષરબ્રહ્મ કહ્યા છે અને સાકાર અક્ષર-બ્રહ્મને (૫૦ ૬ માં) અક્ષર નામે કહ્યા છે ને નિરાકાર અક્ષરબ્રહ્મને આત્મા નામે કહ્યા છે ને સાકાર મૂળઅક્ષરના દૃષ્ટા કહ્યા છે ને સાકાર મૂળઅક્ષરને તે આત્માના દૃષ્ય કહ્યા છે, તથા (૬ માં) સાકાર મૂળઅક્ષરને અક્ષર કહ્યા છે અને નિરાકાર અક્ષરબ્રહ્મને તે સાકાર મૂળઅક્ષરબ્રહ્મના આત્મા કહ્યા છે.
- ૬ ૫૦ કયા કયા વચનામૃતોમાંથી સાકાર અક્ષરબ્રહ્મને સમજવા ? અને કયા કયામાંથી સાકાર અક્ષરબ્રહ્મથી પર ને તેના કારણ, આધાર, વ્યાપક, નિયંત્ર, દૃષ્ટા ને આત્મા એવા જે શ્રીજી-મહારાજના તેજરૂપ બ્રહ્મજ્યોતિ જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને સમજવા.
- ૬ ૪૦ (૫ ૬ માં) શ્રીજીમહારાજ અક્ષરબ્રહ્મને વિષે અન્વયપણે રહ્યા છે એમ કહ્યું છે તે અક્ષરબ્રહ્મ સાકાર જાણવા (૫૦ ૬ માં) એ અક્ષર શ્રીજી રૂપે કરીને પુણ્યોત્તમની સેવામાં રહે છે એમ કહ્યું છે તે શ્રીજીમહારાજના પ્રકાશરૂપ નિરાકાર અક્ષરધામ છે તે મૂળઅક્ષરમાં વ્યાપીને તે મૂળઅક્ષરદ્વારે સૃષ્ટિ કરાવે છે તે સૃષ્ટિકર્તા મૂળઅક્ષર તે નિરાકાર અક્ષરનું શીતું સ્વરૂપ છે અને તે સાકાર છે (૩૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજ અક્ષરરૂપે વર્તે છે એમ કહ્યું છે. (૪૧ માં) શ્રીજીમહારાજ અંતર્યામીરૂપે રહ્યા છે. (૬૩ ના ૩ શ્રીજી પ્રશ્નમાં) અક્ષરધામ નામે કહ્યા છે. (૬૪ માં) અક્ષર કહ્યા છે, (૭૨ ના ૩ શ્રીજી પ્રશ્નમાં) અક્ષર કહ્યા છે. અને ચોથી શાબ્દતમાં “ અક્ષરબ્રહ્મના આત્મા છે. અને તે અક્ષરને પોતાની શ-સ્તિ કરીને ધરી રહ્યા છે ને તે અક્ષરથી ન્યારા છે. ” તે અક્ષર સાકાર જાણવા. (સા. ૫ ના ૩ શ્રીજી પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજ અન્વયપણે રહ્યા છે. (૬ માં) “ નિર્ગુણ સ્વરૂપ અક્ષરનું આત્મા છે. ” (૧૦ ના ૩ પહેલા પ્રશ્નમાં) “ અક્ષર જેવો થાય ” એમ કહ્યું છે (લો. ૪ ના ૩ શ્રીજી પ્રશ્નમાં) અમારા જેવો થવાને અક્ષર પર્યંત કોઈ સમર્થ નથી. (૭ ના ૩ શ્રીજી પ્રશ્નમાં) અક્ષરથી પર શ્રીજીમહારાજને કહ્યા છે. (૧૦ ના ૩ છઠા પ્રશ્નમાં) અમે

અક્ષરના આત્મા હીન. (૧૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) “અક્ષરને પણ ભગવાન ન કહેવાય.” (૧૫ ના પાંચમા પ્રશ્નમાં) અક્ષર કહ્યા છે. (૧૭ ના ૩ પાંચમા પ્રશ્નમાં) અક્ષરને શ્રીજીમહારાજે પોતાની શક્તિ કહી છે. (૨૮ માં) અક્ષરનો ભાવ અમારે વિષે આવે એમ કહ્યું છે. (અ. ૧ માં અક્ષરાદિક મુક્તના નિર્ણયના હીન. (૫જા પહેલા પ્રશ્નમાં) “અક્ષરાદિક મુક્તને નિયમમાં રાખવા સમર્થ છે.” (૬ માં ૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) “અક્ષરાદિકના સ્વામીને પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ તેજ આ સત્સંગને વિષે વિરાજમાન છે.” (પ્ર. ૫૧ તથા ૬૩ ના ૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં તથા સા. ૧૨૧ ૫ પ્રશ્નમાં) અક્ષરધામ નામે કહ્યા છે. ૫ વચનામૃતોમાં સાકાર અક્ષરબ્રહ્મ સમજવા. (૧)

હવે સાકાર અક્ષરબ્રહ્મથી પરને એનું આત્મા, આધાર, વ્યાપક ને દૃષ્ટા જે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના તેજરૂપ નિરાકાર અક્ષરધામ જે બ્રહ્મજ્યોતિરૂપ અક્ષરબ્રહ્મ જેમાં કહેલ છે, તે વચનામૃતો લક્ષીય હીન. પરધારાની પહેલી વાચતમાં સત્ચિદાનંદ, બ્રહ્મપુર, અક્ષરધામ, પરમપદ, અનંત, અપાર, બ્રહ્મ, ચિદાકાશ ૫ નામે કહેલ છે; (પ્ર. ૧ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) ભગવાનનું ધામ કહ્યું છે, (૧ માં) બ્રહ્મજ્યોતિ નામે કહેલ છે, (૮ ના ૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) “જીવને ભગવાનના ધામમાં પહોંચાડવો તે અમને આવડે છે.” (૨ માં) “પોતાના ધામને વિષે પેશ્વર્ય તથા મૂર્તિવો વેલાઈ છે” (૧૨ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) “તેજોમય ભગવાનનું ધામ તેને પામે છે.” (૨૬ માં) “મુક્ત થઈને ધામમાં જાણે,” (૩૦ માં) અર્ચિ મારો કરીને અક્ષર ધામને પામે છે” તથા સાતમી વાચતમાં “નિરાકાર એકરસ ચૈતન્ય છે તેને ચિદાકાશ કહીયો બ્રહ્મમોહોલ કહીયો.” તથા અક્ષર તથા અક્ષરધામ નામે કહ્યું છે તથા આઠ મી વાચતમાં અક્ષરધામ તથા અક્ષરનામે કહેલ છે, (૩૧ ના ૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) “અક્ષરાતીત એવા જે ભગવાન પુરુષોત્તમ તે મને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે.” (૩૦ માં) “ભગવાનના ધામમાં ચૈતન્યનીજ મૂર્તિ થઈને ભગવાનના હજુરમાં રહે છે.” (૪૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) “અક્ષર-બ્રહ્મના સાધર્મ્યપણાને પામીને મૂર્તિને વિષે નિમગ્ન રહેનો હોય,” [૪૫ માં] “સત્ચિદાનંદ બ્રહ્મ છે તે નો મૂર્તિમાન એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેમનું તેજ છે,” [૪૬ માં] સર્વાધાર અને ચિદાકાશ શબ્દથી કહેલ છે, [૫૬ ના ૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં] “પરમપદને પામે છે.” તથા “સ્વામિનારાયણ નામ કૃષ્ણાચળ થાય તો પાપથી છુટીને બ્રહ્મમોહોલને વિષે નિવાસ કરે;” [૫૯ પહેલા પ્રશ્નમાં] “આ ભગવાન બ્રહ્મમોહોલાદિક ધામના પતિ છે,” [૬૦ ના ૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં] “ભગવાનનું અતિશય મહાત્મ્ય જાણતું જોઈયો જે ભગવાન વૈકુંઠ, ગોલોક, બ્રહ્મમોહોલ, તે સર્વે ધામના પતિ છે;” [૬૩ ના ૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં] “પોતાની કાંતિ કરીને અન્વય પળે મળ્યા છે.” ત્યાં કાંતિ શબ્દથી પોતાના પ્રકાશરૂપ ધામને કહેલ છે. તથા “તે અક્ષરધામને વિષે પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા અનંત મુક્ત ભગવાનની સેવાને વિષે રહે છે,” ત્યાં અક્ષરધામ શબ્દથી કાંતિ જે પ્રકાશ તેને કહેલ છે, [૯૪ માં] આત્મા તથા બ્રહ્મ તથા દૃષ્ટા નામથી કહેલ છે, [૧૬૩ માં] “બ્રહ્મસત્તારૂપ પ્રકાશ તે પુરુષોત્તમની મૂર્તિનો છે.” તથા [ત્રીજી વાચતમાં] “મુકાંતિક સંત ભગવાનની મૂર્તિને અક્ષરાતીત સમજે છે,” (૭૧ ના પાંચમા પ્રશ્નમાં) નિરાકાર અક્ષરબ્રહ્મ, બ્રહ્મપુર, અક્ષરધામ શબ્દથી કહેલ છે, તથા

[છઠ્ઠી વાક્યમાં] ધામ તથા અક્ષરધામ શબ્દથી કહેલ છે, [૭૨ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં] “ ભગવાન અક્ષરને પોતાની શક્તિ કરીને ધરી રહ્યા છે,” તે શક્તિ શબ્દ શ્રીકૃષ્ણમહારાજના પ્રકાશવાચક છે, [૭૩ ના ૬ પાંચમા પ્રશ્નમાં] “ પુરુષોત્તમ ભગવાન તો અનંતકોટી જ્યાંડના આધાર જે અક્ષર તે થકી પણ પર છે ” તથા [નવમી વાક્યમાં] “ બ્રહ્મથી પર જે પરબ્રહ્મ તેનું સાક્ષાત્ દર્શન થાય છે ” તથા [૧૦ મી વાક્યમાં] “ બ્રહ્મનો પ્રકાશ દેહીને પુરુષોત્તમ ભગવાનથી બ્રહ્મમાં અધિકપણું માને, ” (૭૮ ના નવમા પ્રશ્નમાં) “ અક્ષરાતીત છે, ” [અગીયારમા પ્રશ્નમાં] “ આ ભગવાનને આ સંત બ્રહ્મપુરાદિક ધામના નિવાસી છે, ” (સોઢમા પ્રશ્નમાં) “ અક્ષરગતીત એવા જે આ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેની ઇચ્છા કરીને જ્યાંડની ઉત્પત્તિ થાય છે, તે પોતાની શક્તિ કરીને ધારી રહ્યા છે, ” [સાં ૧૦ ના ૬ વીજા પ્રશ્નમાં] ધામ તથા ચેતનદીપ એ બે નામથી કહેલ છે, [૧૧ ના વીજા પ્રશ્નમાં] “ સાધનની ન્યૂનતાવાળો અક્ષરધામને ન પામે, ” (૧૨ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં] “ બ્રહ્મને વિષે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન અસંદ વિરાજે છે ” [૧૪ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] “ ભગવાનની ઇચ્છા તો અક્ષરધામમાંથી પણ વેદ ધરે છે. ” (૧૬ માં) “ મહાતેજ જેવો શાશ્વ ” (કાં ૭ ના ચોથા પ્રશ્નમાં) “ પ્રકૃતિ પુરુષ તે અક્ષરબ્રહ્મના તેજમાં અદૃશ્ય બહુ જાણ છે. પછી એકલું સંખિદાનેંદ્ર ચિદ્રૂપન તેજ રહે છે ” (પાંચમી વાક્યમાં) અક્ષરધામ શબ્દથી કહેલ છે. [૬ માં] સગુણ નિર્ગુણ, એશ્વર્ય શબ્દથી કહેલ છે. (છો ૬ માં) ધામ કહેલ છે અને (ત્રીજી વાક્યમાં) જ્યાંમોહોલ કહેલ છે. (૪ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અક્ષરધામ કહેલ છે. (૭ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) “ બ્રહ્મરૂપ થયો તેનેજ ભગવાનની અક્તિનો અધિકાર છે. ” (૧૦ ના ૩ છઠ્ઠા પ્રશ્નમાં) સર્વોત્તમા બ્રહ્મ નામે કહેલ છે. (૧૨ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) “ ધામ રૂપ અક્ષર તેને વિષે રહ્યો થકો પુરુષોત્તમ ભગવાનની ઉપાસના કરે, ” (૧૩ ના વીજા પ્રશ્નમાં) અક્ષર ધામ તથા અક્ષર નામે કહેલ છે. (૧૪ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) “ તેજના સમૂહમાં દિવ્ય સિંહાસન ઉપર દિવ્યમૂર્તિ પુરુષોત્તમ ભગવાન વિરાજમાન છે. ” (૧૫ ના પાંચમા પ્રશ્નમાં) “ જીવ, પુરુષ, અક્ષર અને પુરુષોત્તમના તેજમાં મેદ ઘળો છે. ” (૧૦ ૩ માં) “ અક્ષરબ્રહ્મ છે તે તો એ ભગવાનના અંગનો પ્રકાશ છે અથવા રહ્યાનું ધામ છે. ” (૨ માં) “ પોતાના આત્માને શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ માનીને ભગવાનનું ધ્યાન કરવું ” (૪ માં) અક્ષરધામ નામે કહ્યું છે. (૬ માં) “ અક્ષરધામમાં જેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેવુંજ આ પ્રત્યક્ષ જાણવું. ” (૧૦ ૬ માં) બ્રહ્મનામે કહ્યા છે. (૬ માં) અક્ષરધામ નામે કહેલ છે. (૧૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) બ્રહ્મરૂપ પોતાની શક્તિ કહી છે. અને એ બ્રહ્મને પોતાની કિરણ કહી છે. (૧૩ માં) ગુણાતીત જે ભગવાનનું ધામ જ્યાં ગુણથી પર એવું જે ધામ કહેતાં મહારાજનો પ્રકાશ તેને ગુણાતીત નામે કહેલ છે, (૧૩ માં) એક રસ તેજને આત્મા, બ્રહ્મ તથા અક્ષરધામ નામે કહેલ છે, (૧૨ માં ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) ધામ નામે કહેલ છે, (૨૪ માં) અક્ષરધામ નામે કહેલ છે, (૨૫ માં પહેલા પ્રશ્નમાં) બ્રહ્મપુર ધામ નામે કહેલ છે, (૩૩ માં) અક્ષરધામ નામે કહેલ છે, [૩૪ માં ૬ પહેલા પ્રશ્નમાં] ધામ નામે કહેલ છે, (૩૯ ના પહેલા પ્રશ્નમાં)

તૈત્તિર્યમય ને તેજોમય એવું ભગવાનનું અક્ષરધામ કહેલ છે, (૬૨ માં) અક્ષરધામ કહેલ છે, તથા (વીજી વાક્યમાં) અક્ષરબ્રહ્મ કહેલ છે તથા “ઝ્યાં અમારી મૂર્તિ ત્યાંજ અક્ષરધામનું મધ્ય છે,” (૬૩ માં) ધામ કહેલ છે, [૬૮ માં] પરમપદ તથા ચેતઢીપ નામે કહ્યું છે, [૬૯ માં] “એક રસ પરિપૂર્ણ એવું બ્રહ્મ સ્વરૂપ તથા તેજોમય એવું અક્ષરબ્રહ્મ તેને વિષે મૂર્તિમાન એવા પુરુષોત્તમ ભગવાન રહ્યા છે.” [૬૨ વીજા પ્રશ્નમાં] ધામ કહેલ છે. (૬૪ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) “અક્ષરધામરૂપી તત્ત્વ તેમાં વિરાજમાન છે” તથા (ત્રીજી વાક્યમાં) “અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા અનંત બ્રહ્માંડમાં દેશાય છે,” (૬૬ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) અક્ષરધામ કહ્યું છે, (૬૭ માં) ધામ કહેલ છે, (૭૦ ૯ માં) “ચિદ્રાકાશ ને મધ્યે સદા ભગવાનની મૂર્તિ વિરાજમાન છે,” (૭૨ માં) “અનંતકોટી સૂર્ય, ચંદ્રમાને અગ્નિ તે સરલું પ્રકાશમાન એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે સદા દિવ્યમૂર્તિ થકા વિરાજમાન છે;” (૭૦ ૫ ના વીજા પ્રશ્નમાં) અક્ષરધામ કહેલ છે, (૬ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અક્ષરધામ નામે કહ્યું છે તથા (વીજા પ્રશ્નમાં) બ્રહ્મમોહોલ તથા અક્ષરબ્રહ્મ તથા ગોલોક નામે કહ્યું છે. (૭ માં) બ્રહ્મમોહોલ તથા પુરુષોત્તમનું ધામ નામે કહ્યું છે; (અમ્ભા ૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અક્ષરધામ નામે કહેલ છે; (જે ૪ ના ૩ પહેલા પ્રશ્નમાં) નિર્ગુણ ધામ નામે કહેલ છે. (૬ માં) અક્ષરધામને પમાડી દીધી; (જે ૫ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) ભગવાનના ધામમાં બહુ મોટા સુખને પામે છે, (૭ માં) બ્રહ્મપુર ધામને વિષે ભગવાન સદા સાકાશ્મૂર્તિ વિરાજમાન છે. તથા ધામ શબ્દથી કહેલ છે. તથા (ત્રીજી વાક્યમાં) છત્રી દેહેજ ધામને પામી રહ્યા છે, (૯ માં) અક્ષરધામ કહ્યું છે, (૧૦ માં) માયાને તરીને અક્ષરધામને પામે છે, તથા (છત્રી વાક્યમાં) માયાપર દિવ્યધામ કહ્યું છે, (સાતમી વાક્યમાં) ધામ શબ્દથી કહેલ છે, [૨૨ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં] ધામ કહ્યું છે, (૩૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) તૈત્તિર્યના તેજનો રાશિ છે તેને મધ્યે પુરુષોત્તમ ભગવાન સદા વિરાજે છે, (૩૧ માં) તેજનો સમૂહ સસુદ્ર જેવો અગાય છે અને બ્રહ્મરૂપ તેજોમય ભગવાનનું ધામ કહ્યું છે તથા તે અક્ષરધામને ગુણાતીત કહેતાં ગુણ થકી પર એવું વિશેષણ આપ્યું છે. [૩૩ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં] તેજના મંદહને વિષે દિવ્યમૂર્તિ એવા વાસુદેવ ભગવાનને વિષે ઇ ભક્તને સ્નેહ હોય. (૩૫ ના ૩ પાંચમા પ્રશ્નમાં) સદા પોતાના અક્ષરધામને વિષે વિરાજમાન છે, [૩૬ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] પુરુષોત્તમ ભગવાનને બ્રહ્મજ્યોતિના સસુદ્રને વિષે અનાદિ સાકાર મૂર્તિ સમજવા. (૩૭ માં) ભગવાનના ધામમાં ભક્તનો આકાર પણ ભગવાનના જેવો છે, ” [૩૮ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] “અક્ષરધામને વિષે જે ભગવાનનો મૂલ આકાર છે તે તો મનુષ્યના જેવો છે,” [૩૯ માં] “પોતાની મૂર્તિમાં તથા પોતાના ધામમાં જે સુખ છે તે તો બહુ મોટું છે,” શ્રુત્યાદિક વચનામૃતોમાં બ્રહ્મ, ચિદ્રાકાશ, બ્રહ્મમોહોલ, સચ્ચિદાનંદ, બ્રહ્મપુર, સર્વાધાર, તેજનોસમૂહ, મહાતેજ, શક્તિ, કાંતિ, અક્ષરધામ, પરમપદ, કિરણ, અક્ષરબ્રહ્મ, બ્રહ્મજ્યોતિ, ઇકરસતેમ, ચિદ્વક્તતેજ, શ્રુત્યાદિક ક્રિષેકગૌથી બીજીમહારાજની મૂર્તિના પ્રકાશરૂપ અક્ષરધામને સમજવું. ॥૭॥

- સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગશર શુદ્ધિ ૧૧ ઇકાદશીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી મઠદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં વિરાજમાન હતા અને સર્વે જ્યેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિમત્કની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.
- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) ઇંદ્રિયોની જે ક્રિયા છે તેને જો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને તેના ભક્તની સેવાને વિષે રાસે તો અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે ને અનંતકાળનાં જે પાપ જીવને વળગ્યાં છે તેનો નાશ થઈ જાય છે. (૨) અને જો ઇંદ્રિયોની દૃષ્ટિયોને સ્ત્રીયાદિ- ૧
કના વિષયમાં પ્રવર્તાવે છે, તો ઇતું અંતઃકરણ ભ્રષ્ટ થાય છે. અને કલ્યાણના માર્ગ થકી પડી જાય છે. (૨) માટે શાસ્ત્રમાં જે રીતે વિષય ભોગવ્યાનું કાર્યું છે, તેવી રીતે નિયમમાં રહીને વિષયને ભોગવવા, પણ શાસ્ત્રની મર્યાદાને ઉલ્લંઘન કરીને ભોગવવા નહિ અને સાધુનો સંગ રાસ્યો ને કુસંગનો ત્યાગ કરવો. અને જ્યારે ૧ કુસંગનો ત્યાગ કરીને સાધુનો સંગ કરે છે, ત્યારે એને દેહને વિષે જે અહંબુદ્ધિ છે તે નિહિતિ પામે છે, અને દેહના સંબંધીને વિષે જે મમત્વબુદ્ધિ છે તે નિહિતિ પામે છે, ને ભગવાનને વિષે અસાધારણ પ્રીતિ થાય છે, ને ભગવાન વિના અન્યને વિષે કૈરામ્ય થાય છે, (૩) પછી તેને તેજ દિવસ સ્વામી ૨
શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ દાદાસ્વાચરના દરબારમાં લિંબડા સામા મોક્ષમાં વિરાજતા હતા ને દિવસ પહોર ૧૬ ચઢ્યો હતો અને લિંબડા હેઠે પરમહંસની સભા બેઠી હતી. અને શુદ્ધ સત્સંગી પણ બેઠા હતા અને સાંખ્યયોગી, કર્મયોગી વાડ્યોની સભા પણ હતી.
- ૨ તે સમાને વિષે શ્રીજી એમ બોલ્યા જે, (૨) હે પરમહંસો ! જેને જે અંગની અતિશય હૃદતા હોય તે સર્વે પોત પોતાના અંગની વાત કરો, ને જે અંગ કાનું પોનું જણાતું હોય તે અંગની કરશો માં. તે હવે અંગની વિક્તિ જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો અતિ હૃદ નિશ્ચય હોય તો તે અંગની વાત કરજ્યો ને જેને આત્મજ્ઞાનનું અતિ વલ્લ હોય તો તે અંગની વાત કરજ્યો જે હું દેહ નથી, આત્મા છું ને જેને નિર્લોભી તથા નિષ્કામી તથા નિઃસ્પૃહી તથા નિઃસ્વાદી તથા નિર્માની ૧ પંચ વર્તમાનમાં જે જે અંગની અતિ હૃદતા હોય તે તે અંગની સર્વે વાત કહો. પછી તો શ્રીજી પોતે પ્રસન્ન થઈને બોલ્યા જે, પ્રથમ તો અમે અમારા અંગની વાત કરીએ, પછી તમે તમારા અંગની વાત કરજ્યો. શ્રીનરનારાયણના પ્રતાપ થકી અપને ઇતું વર્તે છે જે હું આત્મા છું, અલેખ છું, અમેય છું, સચ્ચિદાનંદ છું અને મારી મોટપ છે તે તો સ્વસ્વરૂપનો પ્રકાશ તથા શ્રીનરનારાયણની ઉપાસના તે વહે છે, પણ મારે મારે વસ્ત્ર તથા અમૃત્ય આશૂષણ તથા રથ, પાલ્લવી હાથી પોદા તેની જે અસ્વારી તે વહે કરીને મોટપ નથી અને જગત્ બધીના માણસ ને જગત્ બધીના રાજા સત્સંગી થઈને હાથ જોડીને ઉભા રહે તે વહે કરીને પણ અમારે મોટાઈ નથી અને આ સત્સંગી સર્વે છે તે સ્મિત થઈ જાય ને મને કોઈ માને નહિ અને ધેરવાને વસ્ત્ર ને રહેવાને જમ્યા ન વહે તેવે કરીને મારી દિશ્યપ

ચાતી નથી. મારી મોટપ તો શ્રીનરનારાયણની ઉપાસના વડે કરીને હું પ્રજા છું, હું આત્મા છું. એવી રીતની જે મારી મોટપ તે તો હું છુકવાને રૂચું અથવા બીજા કોઈ પ્રજાદિક દેવ છે તે છુકવાને રૂચે તોયપણ મારી મોટપ ટકે નહિ અને અમારે શ્રીનરનારાયણની ઉપાસના છે તે પોતાનું જે પ્રજારૂપ તેને વિષે પરબ્રહ્મ, પરમાત્મા એવા જે શ્રીનરનારાયણ તેમની સાકાર મૂર્તિ તેની ઉપાસમા છે, તે કોઈ પોતાને અનુમણે કરીને કહે અથવા શાસ્ત્ર કરીને કહે જે, પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ તે આકારે રહિત છે, તો તે વાત અમને મનાય નહિ, કાંજે તે પુરુષોત્તમની કૃપા થકી એ પુરુષોત્તમનું સાકાર સ્વરૂપ તેને હું પ્રત્યક્ષ देखું છું, અને પ્રમાણે હૈયામાં એમ સમજાય છે જે, પરબ્રહ્મ એવા જે પુરુષોત્તમ તેને આકારે રહિત કહે છે તેને પરમેશ્વરની વાત પણ સમજાણી નથી ને તેને તે સ્વરૂપનું દર્શન પણ નથી અને તે શાસ્ત્રને સમજી જાણતા નથી. અને શાસ્ત્રમાં જે ભગવાનનું નિરાકાર સ્વરૂપ કહ્યું છે, તેતો યાત્રિક આકારને સોટા કરવાને અર્થે કહ્યું છે, કાંજે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે યાત્રિક જે વૈષ્ણવ, તથા દસ દ્વિત્રિયો તથા ચાર અતઃકરણ તે માકુતજીવના જેવાં નથી, માટે શાસ્ત્રે નિરાકાર કહ્યા છે. અને ભગવાનને અલૌકિક આકાર તો છે સ્વરો, જો ભગવાનને નેત્ર છે તો તે નેત્ર કરીને પુરુષદ્વારે માયા સાથે જુએ છે. ત્યારે તે માયામાંથી અનંતકોટી પ્રજાંદ ઉત્પન્ન થાય છે. તે પ્રજાંદોને વિષે પ્રજાદિક દેવ અનંતકોટી ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે પ્રજાંદમાં સરસ્વા એવા જે સ્વાવર, જંગમ, જીવ તે સર્વે ઉત્પન્ન થાય છે, માટે ભગવાનને નેત્ર પણ છે. અને જે દહાડે સ્વાવર જંગમ સૃષ્ટિ સર્વેનો નાશ થાય છે, ને મહા પ્રલય થાય છે, ત્યારે એક જ પુરુષોત્તમ રહે છે, તે દહાડે યેદ આવીને ભગવાનની સ્તુતિ કરે છે. તે સ્તુતિને સાંભળીને ભગવાન ચિત્તને સરજે છે, તો ભગવાનને કાન પણ છે, એવી રીતે ચૌદે દ્વિત્રિયો છે પણ અલૌકિક છે, અને મનવાણીયી પર છે, અને રામકૃષ્ણાદિકરૂપે કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પ્રવર્તે છે, ત્યારે અતિશે દયા કરીને જીવને દૃષ્ટિગોચર થાય છે, ને એમ થારે છે જે હું દૃષ્ટિગોચર નહિ થાઉં તો જીવ મારું ધ્યાન તથા સ્મરણ, પૂજન, અર્ચનાદિક શ્રી રીતે કરશે ! માટે જ્ઞાની, અજ્ઞાની સર્વેને પ્રત્યક્ષ જણાય એવા યાતા દેવા પણ ભગવાન તો જેવા છે તેવાજ છે, ને જીવને દૃષ્ટિગોચર થયા માટે કાંઈ યાત્રિક એવા જે વેદને દ્વિત્રિયે યુક્ત નથી માટે જે ભગવાનને નિરાકાર કહે છે તે અમને કોઈ કાળે મનાય નહિ. અને તે શ્રી નરનારાયણની ઉપાસનાને પ્રતાપે કરીને આ પ્રજાંદનું રાજ્ય આવે, અને પ્રજાંદમાં જેટલી વેષાંગના આદિ વેદને સ્ત્રિયો છે તે સર્વે આવીને સેવામાં હાજર રહી રહે, અને જેટલાં પ્રજાંદમાં સારાં વૃદાર્થ છે તે સર્વે આળીને હાજર કરે તો પણ એ સર્વે મળીને અમને મોહ કમાડવા સમર્થ નથી. અને અમે ધારીએ જે હું મોહ પામીને એવાં વેષાંદ તો પણ કોઈ રીતે મારે વંચનજ થાય નહી, એવી રીતે મારે રૂદ્રવેશની કૃપાએ

૫.

વચનામૃત ગ. પ્ર. ૮

કરીને સ્વસ્વરૂપની દૃઢતા છે. અને કોઈને દિકરાં દેવોં કે કોઈને દ્રવ્ય દેવું કે કોઈ મુવાને જીવતો કરવો, કે કોઈને મારવો એ તો અમને નથી આવડતું, પણ જીવનું જે રીતે કરીને કલ્યાણ થાય અને જીવને ભગવાનના ધામમાં પોંચાડવો તે તો અમને આવડે છે. અને હવે તો અમે વધુ નહીં કહીએ, જો બોલીએ તો બોલતાં બોલતાં વધુ બોલાઈ જવાય, એવાં વચન કહીને સુંદર શરદ કતુના કમલ સરસાં નેત્રે કરીને સર્વે પરમહંસ, સામું જોઈને હસતે મુલે સંતો પ્રત્યે બોલ્યા જે, હે સંતો ! હવે તમે તમારા અંગની વાત કહો. પછી પોતે એમ બોલ્યા જે અમે ને તમેતો એક અંગવાળા છે, માટે અમારા અંગમાં તમારો ભાગ છે માટે અમે કશું તે રીતે સર્વે દૃઢ નિશ્ચય રાસજ્યો. એવી રીતે શ્રીજીએ પોતાનું અંગ કહી દેસાડયું તે ભક્તજનને અર્થે છે. ॥ ૪ ॥ इति वचनामृतम् ॥ ८ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૨) છે. તેમાં પહેલામાં ઇન્દ્રિયોની ક્રિયાને અમારી તથા અમારા ભક્તની સેવામાં શસ્ત્રવાધી અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે (૧) અને સ્ત્રીઆદિકના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ તો બ્રહ્મ થઈને કલ્યાણના માર્ગમાંથી પડી જાય. (૨) અને શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે વર્તીને ઈકાંતિક સાધુનો સંગ કરવાથી અમારી મૂર્તિ વિના માયિક વૈભવમાં તથા મૂલ અક્ષરાદિકના ઈશ્વર્યમાં તથા અમારા તેજસ્વ અક્ષરધામમાં ક્યાંઈ પ્રીતિ રહેતી નથી. (૩) શ્રીજીમાં પદાર્થ વહે કરીને તથા માને કરીને મોટપ માને નહિ, એક અમારી સદા સાક્ષાર મૂર્તિની ઉપાસના વહે કરીને તથા પોતાના આત્માને અમારા તેજસ્વ માનવે કરીનેજ મોટપ માને, ને તે મોટપ કોઈની મુકાબી મુકે નહિ, ને અમારી મૂર્તિને સદાય દેવે, ને અક્ષરાદિકના ઈશ્વર્યમાં વંધાય નહિ, ને માયિક સુખ કોઈને આપવું તે રુચે નહિ, કેવલ જીવોને અમારા ધામમાં લઈ જવા એજ રુચે, એ અમારા મુક્તનું અંગ છે, એવું અંગ સર્વેને કરવું એમ કશું છે. (૪) વાતો છે.

૧ પ્ર૦ (૩ શ્રીજી પ્રભમાં) શ્રીજીમહારાજે અમારે નરનારાયણની ઉપાસના છે, અને નરનારાયણના પ્રતાપે કરીને હું આત્મા છું એવું વર્તે છે એમ કશું, તથા (પ્ર૦ ૨૬ માં) પણ અમારા હૃદયમાં નરનારાયણ પ્રગટ વિરાજે છે. અને અમે અમારું મુક્ત છીએ એમ કશું છે, તથા (૨૬ માં) પોતાને સત્પુરુષ કહ્યા છે અને નરનારાયણને ભગવાન કહ્યા છે અને પરધારામાં (નવમી વાક-તમાં) સર્વે અવતારો રૂપે પોતે દર્શન આપીને પોતાનું સર્વોપરિપણું જણાવ્યું છે તથા [જે૦ ૪ ના ૬૪ પહેલા પ્રભમાં તથા ૬ માં] અમે પ્રગટ નરનારાયણ છીએ એમ કશું છે, તથા (અ૦ ૬ માં) હુંજ પુરુષોત્તમ છું અને સર્વે મારું કર્યુજ થાય છે એમ કશું છે, ને પરસ્પર વિરોધ આવ્યો તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ૭૦ આમાં તથા (૨૬ માં) તથા (૨૬ માં) શ્રીજીમહારાજ મુક્તભાવમાં રહીને બોલ્યા છે, અને પરધારામાં પોતાનું સર્વોપરિ ઈશ્વર્ય જણાવ્યું છે, અને (જે૦ ૪ તથા ૫ માં) તથા [અ૦ ૭ માં] પોતે ભગવાનપણે બોલ્યા છે. માટે ત્યાં અમે ભગવાન છીએ એમ કશું હોય ત્યાં પોતે ભગવાનપણે બોલ્યા છે એમ જાણવું; અને ત્યારે અમે ભગવાન છીએ એમ ન કશું હોય ત્યારે મુક્તભાવે બોલ્યા છે એમ જાણવું.

- ૨ પ્ર૦ બ્રહ્માદિક દેવ મોટપ મુકાવે તોય મુકાય નહિ એમ કહ્યું તે દેવ કિયા આજવા ?
- ૨ ૩૦ ઓઝીમહારાજે પોતાને મિથે પોતાના મુક્તની સ્થિતિ કહી છે ને આદિ સ્પ્ટિકર્તા મૂલઅક્ષર છે તેને આ ઠેકાણે બ્રહ્મા કહ્યા છે, અને આદિ શબ્દે કરીને બ્રહ્મકોટીને કહ્યા છે તે બ્રહ્મકોટી તથા અક્ષરકોટીના પેશ્વેમાં સારખ્ય ન મનાય ને તેમાં લોભાય નહિ, તે અક્ષરાદિકની મુકાવી મોટપ ન મુકી કહેવાય એમ કહ્યું છે તે યવો પોતાના મુક્તનો મહિમા કહ્યો છે. પણ અક્ષરાદિક કોઈ મોટપ મુકાવા શ્ચેજ નહિ કેમજે ઓઝીમહારાજના મુક્ત તો મૂલ-અક્ષરાદિક થકી પર છે માટે એમની મોટપ મુકાવાને કોઈ સમર્થ હોયજ નહિ.
- ૩ પ્ર૦ આ ઠેકાણે ભગવાનને અલૌકિક ઇન્દ્રિયો છેજ એમ કહ્યું ને (પ્ર૦ ૭૧ ના વીજા પ્રશ્નમાં) તો ઝ્યારે પૃથ્વીને વિષે ભગવાન પ્રગટ થાય છે, ત્યારે તત્ત્વને અંગીકાર કરે છે, તે તત્ત્વ બ્રહ્મરૂપ છે એમ કહ્યું છે, તે પરસ્પર વિરોધ આવ્યો અને વહી (મ૦ ૧૫ ના વીજા પ્રશ્નમાં) ભગવાનની મૂર્તિમાં ત્યાગ-ભાગ છેજ નહિ એમ કહ્યું છે તથા (પ૦ ૧૨ માં) તથા (છે૦ ૩૧ માં) ધામમાં રહી જે મૂર્તિને મનુષ્યરૂપ મૂર્તિ તે એકજ છે; તેમાં એક રોમનો પણ ફેર નથી એમ કહ્યું છે તે કેમ સમજવું ?
- ૩ ૩૦ ભગવાનને વિષે દેહ દેહી ભાવ નથી. ભગવાન તો દિવ્ય ચૈતન્યમૂર્તિજ છે. તેમાં ત્યાગ ભાગ નથી. એકજ વસ્તુ છે. જેમ સાકરના રસની મૂર્તિ કરી હોય તેને નાસિકા, હાથ, પગ, મુસારવિંદ કર્યાં હોય તે સાકરનાંજ છે પણ વીંજી વસ્તુ નથી; તેમ ભગવાન દિવ્ય મૂર્તિ છે તેમાં વીંજી વસ્તુ નથી પણ હસ્ત ધરણ મુસારવિંદાદિક અવયવોને ત્હને ઇન્દ્રિયો કહી છે પણ પોતે તો સદાય સાકાર મૂર્તિજ છે તેની વિશેષ દૃઢતા કરાવવાને અર્થે કહ્યું છે; અને (૭૧ માં) તત્ત્વનો અંગીકાર કરે છે એમ કહ્યું છે તે ઝ્યારે પૃથ્વી ઉપર દર્શન આપે છે ત્યારે સંકલ્પ કરે છે જે, અમને જ્ઞાની બ્રહ્માની સર્વે મનુષ્ય જેવા દેશ્યો; એમ સંકલ્પ કરે છે ત્યારે મનુષ્ય જેવા દેશ્યાય છે, માટે અંગીકાર કરે છે ઇત્થલે સંકલ્પ કરે છે એમ સમજવું, અને (પ્ર૦ ૩૫ માં) મુક્તને ચૈતન્યમૂર્તિ કહ્યા છે તે મુક્ત પણ ચૈતન્યમૂર્તિ છે. અને મૂલઅક્ષરકોટી તથા બ્રહ્મકોટી તથા મૂલપુરુષઅક્ષરકોટી તે પણ ચૈતન્યમૂર્તિયો છે; તો ઓઝીમહારાજ ચૈતન્યમૂર્તિ હોય તેમાં શું કહેવું ? એનો હોયજ.
- ૪ પ્ર૦ સ્થાવર જંગમ સ્પ્ટિક કહી તે કહ જાણવી ?
- ૪ ૩૦ પર્વત વૃક્ષાદિક ન ચાલે તેને આ ઠેકાણે સ્થાવર સ્પ્ટિક કહી છે; અને મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, આદિક જે હાલે ચાલે તેને જંગમ સ્પ્ટિક કહી છે.
- ૫ પ્ર૦ ઝ્યારે મહાપ્રલય થાય છે. ત્યારે એક ભગવાન રહે છે; તે ભગવાનની વેદ સ્તુતિ કરે છે; એમ આમાં કહ્યું; અને (મ૦ ૬૪ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) સર્વે બ્રહ્માંડ વસેજ છે; પણ એક સામટો પ્રલય થતો નથી એમ કહ્યું તે કેમ સમજવું ?
- ૫ ૩૦ મૂલપુરુષ ધણા છે તે [મ૦ ૩૧ ના ૬ વીજા પ્રશ્નમાં] કહ્યા છે તેમાંના એક મૂલપુરુષના કાર્યનો પ્રલય થાય છે તેને મહાપ્રલય કહે છે; ને સ્પ્ટિક સમે મૂલપુરુષ ડારે વેદ પુરુષો-તમની સ્તુતિ કરે છે.
- ૬ પ્ર૦ ઓઝીમહારાજની ઉપાસના વહે કરીને શું આત્મા હું; સંશિદાનંદ હું; બ્રહ્મ હું; ઇ મોટપ

પ્ર.

વચનામૃત ગ. પ્ર. ૮

ટાઠ્ઠી ટલે નહિ અને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને સદાય પ્રત્યક્ષ દેશે અને એને મોહ પમાડવા કોઈ સમર્થ થાય નહિ; અને કોઈને માધિક પદાર્થ આપવું તે ગમે નહિ કેવલ જીવોનો આ-
ત્મિક મોક્ષ કરવો એજ ગમે તે મુક્તને કેવી સ્થિતિવાળા જાણવા ?

૬ ૩૦ (૪૦ ૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) કહ્યા એવા સિદ્ધદશાવાળા પરમ ઇકાન્તિકની સ્થિતિ કહી છે.

૭ પ્ર૦ નરનારાયણ પુરુષોત્તમ અને સ્વામિનારાયણ નામનો શો અર્થ હશે ?

૭ ૭૦ નરના જેવો છે આકાર જેમનો માટે નરકાર અને નાર જે મુક્તોનો સમુદ તંત્ર છે નિવાસસ્થાન જેમનું તે નારાયણ કહેવાય. માટે નરકાર સતા નારાયણ તે નરનારાયણ કહેવાય. માટે નરનારાયણ એવું શ્રીજીમહારાજનું નામ છે. અને પુરુષ જે મુક્તો તેમને મધ્યે ઉત્તમ માટે પુરુષોત્તમ એવું શ્રીજીમહારાજનું નામ છે. અને સ્વામી છટલે નિયંતાવાચક છે; તે જૈસ્વંત્ર ધૈર્વદેવાન હોય તેને સ્વામી કહેવાય તે મૂલઅક્ષરાદિક સર્વે અવતારો તથા મુક્તો તેમના સ્વામી છે માટે સ્વામિનારાયણ એવું શ્રીજીમહારાજનું મુખ્ય નામ છે તે (પ્ર૦ ૧૪ ના ૨^૧ વીજા પ્રશ્નમાં) પોતાને સર્વેના સ્વામી કહ્યા છે; (૨^૨ માં) અમે સર્વેના સ્વામી છિયે. (૬૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) વૈરાજના તથા [ચોથી વાક્યમાં] મુક્તોના સ્વામી કહ્યા છે. [સા૦ ૧ ના વીજા પ્રશ્નમાં] અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિના અમે સ્વામી છિયે (કા૦ ૧૦ ના ૧^૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) અમે મૂલપુરુષ રૂપકોટી, પ્રજ્ઞકોટી, અક્ષરકોટી તે સર્વેના સ્વામી છિયે. (૨^૨ વીજા પ્રશ્નમાં) અમારી સ્વામીસેવક બાવે ભક્તિ કરવી. (લો૦ ૧ ના બાઠમા પ્રશ્નમાં) અમારી સ્વામીસેવક બાવે ઉપાસના કરવી (પ્ર૦ ૩ માં) અમે સર્વેના સ્વામી છિયે અને (વીજી વાક્યમાં) અમારી સ્વામીસેવક બાવે ઉપાસના કરવી (૧૮ માં) અમે સર્વેના સ્વામી છિયે (૩૧ ના ૨^૧ વીજા પ્રશ્નમાં) અમે સર્વેના સ્વામી છીએ. (૬૭ માં) અમારા મુક્ત અમારા સંસ્થા થાય, તો પણ અમારે વિષે સ્વામી સેવકપણું રહે છે (અ૦ ૬ માં) અમે સર્વેના સ્વામી છિયે. (૫ ના ૨ વીજા પ્રશ્નમાં) અમે સર્વેના સ્વામી છીએ (૬ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) અક્ષરાદિક સર્વેના સ્વામી છિયે. [૬ માં) અમારા ભક્ત ઉપર ક્રોધ ઉપજે ત્યારે અમે તમારા સ્વામી છિયે, માટે તેને અમારા ભક્ત જાણીને તેને નમસ્કાર કરવો. (છ૦ ૩૭ માં) અમે સર્વે મુક્તના સ્વામી છિયે. (૨^૨ માં) અમે સર્વેના સ્વામી છિયે અને અમે એકજ મગવાન છિયે એમ શ્રીજી-
મહારાજે કહ્યું છે; માટે સ્વામી શબ્દ શ્રીજીમહારાજનું વિશેષણ છે, માટે સ્વામીનારાયણ નામમાં મૂલઅક્ષરાદિક કોઈ અક્ષરોને મેળા ગણવા નહિ અને મુક્તોને પણ ગણવા નહિ.

૮ પ્ર૦ મૂર્તિમાન મૂલઅક્ષરને તમે શ્રીજીમહારાજના અવતાર કહો છો તે કિયા વચનામૃતમાં છે ?

૮ ૩૦ [પ્ર૦ ૬ માં તથા ૩૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] ઉત્પત્તિકાળે અમે અક્ષરરૂપે વર્તીએ છીએ, તથા (૪૧ માં) અમે સૃષ્ટિ સમયને વિષે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીએ છિયે, તથા (૬૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) અમે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીએ છિયે એમ કહ્યું છે માટે અક્ષર શ્રીજીમહારાજના અવતાર છે. ત્યાં હરિવાક્ય સુધાર્ણિણા (૪૧ તરંગમાં) કહ્યું છે.

શ્રીકૃષ્ણો મગવાનસ્તિ સર્વકારણ કારણં । પ્રકાશકાનાં સર્વેષાં સર્વેવાસ્તિ પ્રકાશકઃ

॥ ૧૦ ॥ સર્વાદાયકારં મય ધીસતેસસિદ્ધતયા । અજુખેતાં તદાતમ કીનો મહુત્કિલ્લૈઃ ॥

॥૧૧॥ તતોઽક્ષરાત્પનામાયા પુરુષાભ્યાં વશ્વક્તુઃ તેનેક્ષિતાભ્યાંપકટૌ પ્રધાનપુરુષોમુને॥૧૨॥

અર્થ—સર્વ કારણના કારણ સાક્ષાન્ત્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે અને સર્વને પ્રકાશના કરનારા અક્ષરાદિક તેને પણ પ્રકાશને કરનારા છે ॥૧૦॥ તે ભગવાન ઉત્પત્તિ સમયને વિષે સૃજવાની ઇચ્છાથી અક્ષરબ્રહ્માના સન્મુખ જુવે છે તે સમયને વિષે તે અક્ષરને વિષે લીન રહેલા એવા પ્રકૃતિપુરુષ તે પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૧૧ ॥ તે વાર પછી અક્ષરદ્વારાય કરીને તે ભગવાન તેમણે જોયા એવા જે મૂળપ્રકૃતિને પુરુષ તે દ્વારાય પ્રધાન ને પુરુષ પ્રગટ થતા હવા ॥ ૧૨ ॥ તથા તત્ત્વ (૫૧ માં)—તદ્દૃષ્ટ્યા નેદ્યતે માયા પુમાને વૈકૃદ્યતે ॥ આવિર્ભૂતોઽસ્તિસોપ્યા-દાઽવક્ષરસ્યૈકદેશતઃ ॥ ૧૭ ॥ અંતર્વેદિથ તં વ્યાપ્યસ્યિતં તત્ કૃષ્ણધામ ચ ॥ કૃષ્ણસ્યૈ-વાંગતેજથ સચ્ચિદાનંદ લક્ષણમ્ ॥ ૧૮ ॥ અનેક કોટિ બ્રહ્માંદાધારોઽનંતમનાદિ ચ ॥ તદ્દિય દૃષ્ટ્યા ત્વઽસ્ત્યેકં બ્રહ્મૈવનતુપુરુષઃ ॥ ૧૯ ॥ તત્રસ્યિતોઽસ્તિભગવાન્ સર્વ કારણ કારણમ્ ॥ અનેક કોટિ બ્રહ્માંદોમ્પતિ સ્થિતિ લયક્રિયઃ ॥ ૨૦ ॥ સર્વાત્પાત્પા સ્વતંત્રથ સર્વશક્તિપતિઃ મહુઃ ॥ પરાત્પરતરઃ શુદ્ધઃ ર્શ્વરાણામપીશ્વરઃ ॥ ૨૧ ॥ સર્વેત્રકારણત્વેનાઽન્વિતોઽસ્તિનિજતેજસા ॥ વ્યતિરિક્તથ ચામ્મિસ્વે રાગતેઽન્નેકશક્તિભિઃ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ:—તે મૂળપુરુષની દૃષ્ટિય કરીને જોઇય તો માયા તથા દેસાતી, એક પુરુષજ દેસાપ છે. તે પુરુષ પણ પ્રથમ સૃષ્ટિકાલમાં અક્ષરના એક દેશમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે. [૧૭] તે પુરુષમાં અક્ષર અંતર્યામી શક્તિય કરીને વ્યાપીને રહેલ છે અને બહાર તે પુરુષના આધારભૂત થઇને રહેલ છે અને તે અક્ષર કૃષ્ણ (ભક્તના આધાર અને દુઃખ હરનાર શ્રીસ્વામિનારાયણ)નું ધામ છે, અને સત્ ચિત્ ને આનંદ છે લક્ષણ જેનું એવું જે ધામ તે કૃષ્ણ (આ પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણ) ના અંગનું તેજ છે. [૧૮] તે તેજરૂપ અક્ષરધામ અનંતકોટી બ્રહ્માંદનું આચાર ને અનંત પટલે બીજા સર્વ ધામથી મોટું ને અનાદિ છે, તે તેજરૂપ અક્ષરની દૃષ્ટિય જોઇય તો એ એકજ બ્રહ્મ છે, પણ બીજા કોઈ પુરુષ તથા મૂળઅક્ષરાદિક છેજ નહિ. (૧૯) ને સર્વ કારણનું કારણ એવું જે બ્રહ્મ તેને વિષે અનંતકોટી બ્રહ્માંદની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, લય રૂપી છે ક્રિયા જેની એવા જે ભગવાન તે રહેલા છે. [૨૦] અને અક્ષરાદિ સર્વેના આત્મા અને સ્વતંત્ર ને સર્વે શક્તિશાળ પતિ ને પ્રમુ અને સર્વ અક્ષરાદિક થકી પર એવું જે તેજરૂપ બ્રહ્મ તે થકી પરને શુદ્ધ અને શુધ્ધર જે અક્ષરાદિક તેના પણ નિયામક છે. (૨૧) અને મૂળપુરુષ તથા વાસુદેવ, બ્રહ્મ, અને અક્ષર એ સર્વને વિષે તેજરૂપ બ્રહ્મ તેણે કરીને અન્વયપણે રહ્યા છે; અને વ્યતિરેક પણે પોતાના તેજરૂપ ધામને વિષે અનેક શક્તિયો તેમણે શુભ રહેલા છે. (૨૨) આવી રીતે મૂળઅક્ષરાદિક સર્વેને વિષે તેજદ્વારાય કરીને શ્રીજીમહારાજ વ્યાપીને રહેલા છે. માટે મૂળઅક્ષરાદિક સર્વે મહારાજના અવતાર છે એમ જાણવું.

૧ ૫૦ ચોલકાં ચોલકાં વહુ ચોલકાં અન્વય ધમ કરું. તે ચોલકાંનું હું ચાકી રહ્યો ?

૧ ૬૦ શ્રીજીમહારાજ પોતે અગ્રજાન છે, તે અને અન્વયક ક્રિયા એ નથી કરું તે ચાકી છે; અને

૫.

વચનાશ્રુત ગ. પ્ર. ૮-૯

શ્રીજીમહારાજે બોલવાનું બાકી છે એમ સુચવ્યું તો પણ બોલવાનું શું બાકી હશે એમ કેટલાક ન સમજ્યા તેથી શ્રીજીમહારાજ હસતા હતા.

૧૦ પ્ર૦ અમારા અંગમાં તમારો આગ છે એમ કશું તે અંગ ક્યાં જાણવાં ?

૧૦૦૦ ઉપર કહ્યો જે શ્રીજીમહારાજનો નિશ્ચય, તથા પંચ વર્તમાનની દટના તથા પોતાને પ્રદ્ધ-રૂપ માનીને, શ્રીજીમહારાજની સાકારપણે ઉપાસના કરવી તથા શ્રીજીમહારાજના મનુષ્ય સ્વરૂપને દિવ્ય સમજવું ઈત્યાદિક અંગ કહ્યાં છે તે અંગ તમારે પણ દટ કરવાં એમ આગ કહ્યો છે. ॥ ૮ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગશ્વર શુદિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતાં. ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમત્કર્તા સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો પ્રત્યક્ષપણે નિશ્ચય કર્યો હોય ને તેની ભક્તિ કરતો હોય ને તેનાં દર્શન કરતો હોય તોપણ જે પોતાને પૂર્ણકામ ન માને ને અંતઃકરણમાં ન્યૂનતા વર્તે જે ગોલોક, વૈકુંઠાદિક ધામને વિષે જે આત્મે આ ભગવાનનું તેજોમય રૂપ છે, તે જુને ડાંચાં સુધી દેખાણું નથી ત્યાં સુધી માંદું પરિપૂર્ણ કલ્યાણ થયું નથી, એવું જેને અજ્ઞાન હોય તેના મુલ્યથી ભગવાનની વાત પણ ન સાંભળવી. (૧) ૧

અને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે દટ નિષ્ઠા રાખે છે, ને તેને દર્શને કરીનેજ પોતાને પરિપૂર્ણ માને છે, ને વીંછું કાંઈ નથી ઇચ્છતો તેને તો ભગવાન પાંતે બલાત્કારે પોતાના ધામને વિષે જે પોતાનાં ઈર્ષ્ય છે ને પોતાની મૂર્તિયો છે તેને દેખાડે છે માટે જેને ભગવાનને વિષે અનમ્ય નિષ્ઠા હોય તેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન વિના વીંછું કાંઈ ઇચ્છવું નહિ. (૨) ૨

ઈતિ વચનાશ્રુતમ્ ॥૯॥

રૂઢિચર્ચ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં અમારી મનુષ્યરૂપ મૂર્તિને દર્શને કરીનેજ પોતાને પરિપૂર્ણ ન માને તેના મુલ્યની વાત ન સાંભળવી. (૧) અને અમારી આ મનુષ્યરૂપ મૂર્તિને વિષે દટ નિષ્ઠા રાખીને, આ પ્રત્યક્ષ મૂર્તિના દર્શને કરીનેજ જે ભક્ત પોતાને પરિપૂર્ણ માને તેને અમે અમારા ધામને વિષે જે અમારાં ઈર્ષ્યને મૂર્તિયો છે તેને દેખાડીએ છીએ, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૨) વાતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાતમાં અમારા મનુષ્ય સ્વરૂપને દર્શને કરીને પરિપૂર્ણ ન માને તેના મુલ્યની વાત ન સાંભળવી એમ કહ્યું તેનો શ્રો હેતુ હશે ?

૧ ૨૦ શ્રીજીમહારાજ જીવોના મોક્ષને અર્થે મનુષ્ય જેવા થઈને દર્શન આપે છે તો પણ જેવા અશ્વરધામમાં દિવ્ય સાકાર મૂર્તિ છે, તેવાને તેવાજ દિવ્ય છે તેમને વિષે મનુષ્યભાવ કલ્પે છે તે ક્ષેષ છે માટે તેની જાન માંભળવાની ના પાડી છે.

- ૨ ૫૦ ધામને વિષે મૂર્તિ છે તે અને મનુષ્યરૂપ મૂર્તિ એક જણાવાનો શો ઉપાય હશે ?
- ૨ ૬૦ ધામમાંથી આવેલા મુક્તજ્ઞા સમાગમથી દિવ્યમૂર્તિ ને મનુષ્યમૂર્તિ એક સમજાય છે.
- ૩ ૫૦ ધામમાંથી આવેલા સિદ્ધમુક્તનાં લક્ષણ કેવાં હોય ?
- ૩ ૬૦ એવા સિદ્ધમુક્ત શ્રીજીમહારાજના ધામમાં તથા શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં રહ્યા થકા શ્રી-
જીની રૂપરેખા આ લોકમાં મનુષ્યરૂપે દેસાતા હોય, તે મુક્ત જેમ અક્ષરધામમાં શ્રીજીમહારાજના મેળા હોય, તેમજ આંદી પણ એમના મેળા મહારાજ હોય ને તેમની સાથે ચોલે ચાલે ને સર્વ ક્રિયા કરે ને એવા મુક્ત અનંત જીવોને દર્શન આપીને ધામમાં પહોંચાડે તે દેહ મુક્ત-
નાર તથા બીજા પણ દેશે ને સર્વેના અંતરની વાત કહે, કાંઈ પણ અજાણ્ય હોય નહિ, એવાં લક્ષણ જેમાં હોય તેમને સિદ્ધમુક્ત જાણવા.
- ૪ ૫૦ શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યરૂપે પ્રત્યક્ષ હતા તેવા પ્રત્યક્ષ આજ કેવી રીતે જાણવા ?
- ૪ ૬૦ શ્રીજીમહારાજે પોતાની દિવ્ય મૂર્તિને મનુષ્યરૂપે દેસાડી હતી, તેજ મૂર્તિને આજ પ્રતિમા રૂપે દેસાડે છે, માટે શ્રીજીમહારાજની પ્રતિમા તે પ્રત્યક્ષ શ્રીજીમહારાજ છે. તે પ્રતિમાને દિવ્ય ન જાણે ત્યાં સુધી કોટી સાધન કરે તો પણ કલ્યાણ થાય નહિ, માટે આજ પ્રતિમા છે તેજ દિવ્ય મૂર્તિ છે અને પરોક્ષસાક્ષનાં પ્રતિમા ઠુકાઠે કલ્યાણ કરે તથા પ્રતિમાપૂજકને કનિહ કહ્યા છે, પરંતુ શ્રીમુલે તો (૫૦ ૪૮ તથા ૬૮ માં) “અમારી મૂર્તિ તે અમે પંહેજ છીએ અને અમારી મૂર્તિની મર્યાદા ન રાશે ને ફેલ પતુર કરે તેને અમારો નિશ્ચય નથી, અને તે પાલંદી છે, અને તેનું કલ્યાણ નહિ થાય ” એમ કહ્યું છે. માટે પોતાની મૂર્તિને માટે શ્લોકાઢાવાચક કલમ શ્રીમુલે બાદ કરી છે, તેથી પ્રતિમા તે શ્રીજીમહારાજ પોતેજ છે એમ જાણવું.
- ૫ ૫૦ બીજી વાક્યમાં ધામને વિષે એશ્વર્ય કહ્યાં તે ક્યાં હશે ?
- ૫ ૬૦ (કા. ૧ આઠમામાં) સર્ગુણ નિર્ગુણરૂપ અનંત એશ્વર્ય પોતાની મૂર્તિના તેજમાંથી પ્રગટ થાય છે અને લીન થાય છે એમ કહ્યું છે તે એશ્વર્ય જાણવાં.
- ૬ ૫૦ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ તો એક છે અને બહુ દેસાડે છે એમ કહ્યું તે કહ જાણવી ?
- ૬ ૬૦ શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ અક્ષરધામમાં તથા મૂર્તિમાં મુક્ત રહ્યા છે તે શ્રીજીમહારાજના સરસાજ છે, તે માટે મુક્તોને પોતાની મૂર્તિયો કહી છે તે (૫૦ ૬૭ માં) કહ્યું છે જે અમારા અક્ષ અમારા સરસા થાય છે, તેનાં દર્શન કરાવે છે.
- ૭ ૫૦ મૂર્તિમાં મુક્ત રહે છે એવું કયા વચનામૃતમાં કહ્યું છે ?
- ૭ ૬૦ [સા. ૧૧ ના ૨ પહેલા પદમાં] મુક્ત મૂર્તિમાં રહે છે, એમ કહ્યું છે. તે મુક્તોની અનાદિ મુક્ત એવી સંજ્ઞા છે.
- ૮ ૫૦ [સા. ૧૧ માં] તો લક્ષ્મીજીની પેટે ક્યારેક મૂર્તિમાં લીન રહે છે અને ક્યારેક નોસા રહ્યા થકા સેવામાં રહે છે, એમ કહ્યું છે પણ સદાય મૂર્તિમાં રહે છે એમ કહ્યું નથી માટે અનાદિ મુક્ત સદાય મૂર્તિમાં રહે છે કે ક્યારેક રહે છે ?
- ૮ ૬૦ અતિ સ્નેહે કરીને લીન થાય છે એમ કહ્યું છે માટે અનાદિમુક્ત અતિ સ્નેહવાળા છે તે (૫૦ ૫૬ માં) અતિશે પ્રીતિવાળા ગોપાલનંદ સ્વામીને કહ્યા છે એવા અનાદિમુક્ત ક્યારેય

વહાર આવતા નથી. અને વહાર આવે છે એમ કહ્યું છે તે શ્રીજીની હૃદયથી જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા સાથે મૂર્તિમાં રહ્યા થકા વહાર પડેલે જગતને વિષે દર્શન આપે છે, તે વહાર કહ્યા છે અને અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કરે છે તે સેવા કહી છે.

૧ પ્ર૦ ‘અનાદિમુક્ત’ કહો છો તે કિયા વચનામૃતમાં કહ્યું છે ?

૧ ૩૦ [પ્ર૦ ૩૨ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] નારદ સનકાદિકન અનાદિમુક્ત કહાણે તથા (પ્ર૦ ૩૬ માં) શ્રીજીમહારાજે “હું અનાદિમુક્ત છું” એમ કહ્યું છે, માટે અનાદિમુક્તની સંજ્ઞા છે અને “હું અનાદિમુક્ત છું,” એમ કહ્યું તે પરમ ઈકાંતિકથી અનાદિમુક્તનું અધિકપણું દર્શાવ્યું છે. ॥૧॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગસર શુદ્ધિ ૧૩ તેરશ્વને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગદદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં ચિરાંતમાન હતા ને સર્વે સ્થેતે વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્બારબિંદની આગળ પરમંદસ તથા વેશ્વદેશ્વના હરિભક્તની સભા ભરાત્તને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) અમે વૈકટાદ્રિથી સેતુવંધ રામેશ્વર જાતા હતા, ત્યાં એક સેવકરામ નામે સાધુ હતો તે શ્રીમદ્ભાગવતાદિક પુરાણને અપ્યો હતો તે માર્ગમાં ચાલતાં માંદો પડ્યો, તેની પાસે રૂપૈયા હજારની સોના મ્હોરો હતી, પણ ચાકરીનો ફર-નારો કોઈ નહિ માટે રોવા લાગ્યો. પછી તેને અમે કહ્યું જે કાંઈ ચિંતા રાત્રીઓમાં તમારી ચાકરી અમે કરશું. પછી ગામને વહાર એક કેઝાની ફુલવારી હતી, તેમાં એક વઢનો દુસ્ર હતો તે વઢના દુસ્રને વિષે હજારો ભૂત રહેતાં પણ તે સાધુ તો ચાલી શકે એવો રહ્યો નહિ, ને અતિશે માંદો થયો તે ઉપર અમને અતિશે દયા આવી પછી તે ઢેકાળે અમે તે સાધુને કેઝાનાં પત્ર લાવીને હાથ એક ડેંચી પધારી કરી આપી અને તે સાધુને લોહિસ્વંદ પેટ વેસણું હતું તેને અમે બોતા ને ચાકરી કરતા, ને તે સાધુતો પોતાને જેટલું જોઈએ તેટલું અમારી પાસે લાંબ, સાકર, ઘી, અન્ન તે પોતાના રૂપૈયા આપીને મળાવતો તે અમે લાવીને રાંધી સ્વચરાવતા ને અમો વસ્તિમાં જઈને જમી આવતા, ને કોઈક દિવસ તો અમને વસ્તિમાં અન્ન મળતું નહિ ત્યારે અમારે ઉપવાસ ચાલ્યો, તો પણ કાંઈ દિવસ તે સાધુએ અમને એમ કહ્યું નહિ જે અમ પાસે દ્રવ્ય છે, તે આપણે વેને કાજે રસોડ કરો ને તમે પણ અમ મેળા જવો. પછી એમ સેવા કરતે થકે તે સાધુ વેમાસે કાંઈક સાજો થયો. પછી સેતુવંધ રામેશ્વરને માર્ગે ચાલ્યા ત્યારે તેનો ભાર મળ એક હતો તે અમારે પાસે ઉપ-દાવતો ને પોતે તો એક માઝા લઈને ચાલતો ને દેહે પણ સાજો ને એક શેર ઘી જમીને પચાવે એવો સમર્થ થયો તો પણ ભાર અમારે પાસે ઉપદાવે ને પોતે અમથો ચાલે, ને અમારી પ્રકૃતિ તો એવી હતી જે, ભાર નામે તો એક રૂપાલ પણ રાસતા નહિ. માટે તેને સાધુ જાણીને અમે એનો મળ એકનો ભાર ઉપાડી ચાલતા. (૧) એવી રીતે તે સાધુની ૧ અમે, ચાકરી કરીને સાજો કર્યો, પણ તે સાધુએ અમને એક પૈસામાર અન્ન આપ્યું નહિ.

પછી અમે તેને કૃતદ્રી જાળીને તેના સંગનો ત્યાગ કર્યો, એવી રીતે જે મનુષ્ય કર્યા કૃત્યને ન જાણે તેને કૃતદ્રી જાળવો. અને કોઈક મનુષ્યે કોઈક પાપ કર્યું ને તેણે તે પાપનું યથાશક્તિ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું, ને વળી તેને તે પાપે યુક્ત જે કહે તેને પણ તે કૃતદ્રી જેવો પાપી જાણવો. ॥ ૨ ॥ इति वचनामृतम् ॥ ૧૦ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે માંદાની તથા નિરાધારની સેવા કરવી, એમ દુચાલું અધિકપણું જણાવ્યું છે. (૧) અને કૃતદ્રીનું લક્ષણ કહ્યું છે અને પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું હોય તેને પાપે યુક્ત કહે તેને તેના જેવોજ પાપી કહ્યો છે. [૨] વાક્ય છે ॥ ૧૦ ॥

- સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગશર શુદિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.
- ૧ પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી પૂછ્યું જે, (૧) હે મહારાજ ! વાસનાનું શું રૂપ છે ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, પૂર્વે જે વિષય ભોગવ્યા હોય, દીઠા હોય ને સાંભળ્યા હોય તેની જે અંતઃકરણને વિષે ઇચ્છા વર્તે તેને વાસના કહીએ. અને વળી જે વિષય ભોગવ્યામાં ન આવ્યા હોય ને તેની જે અંતઃકરણને વિષે ઇચ્છા વર્તે તેને પણ વાસના કહીએ. (૧) ૧
- ૨ ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામી પૂછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! ભગવાનનો ઇકાંતિક ભક્ત કેને કહીએ ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જેને ભગવાન વિના બીજી કોઈ વાસના ન હોય ને પોતાને બ્રહ્મરૂપ માનીને ભગવાનની ભક્તિ કરતો હોય તે ઇકાંતિક ભક્ત કહેવાય (૨) ૨
- इति वचनामृतम् ॥ ૧૧ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રમ [૨] છે, તેમાં પહેલામાં અંતઃકરણમાં વિષયની ઇચ્છા વર્તે તેને વાસના કહી છે. [૧] અને બીજામાં નિર્વાસનિક થઈને શ્રદ્ધા જે અમારું તેજ તે રૂપ પોતાને માનીને અમારી ભક્તિ કરે તે ઇકાંતિક ભક્ત છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. [૨] વાક્યો છે ॥ ૧૧ ॥

- સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગશર શુદિ ૧૫ પુનમને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં વિરાજમાન હતા. અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.
- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જગતનાં કારણ એવાં જે રુદ્ર, પ્રકૃતિ ને કાલ ને મહત્ત્વાદિક ચોવીશ તત્ત્વ એમના સ્વરૂપને જ્યારે એ જીવ જાય છે ત્યારે પોતાને વિષે રહી જે અવિદ્યા ને તેનાં કાર્ય એવાં જે ચોવીશ તત્ત્વ તેના વંશનયકી મુકાય છે. (૧) ૧
- ૨ ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી પૂછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! એમનું સ્વરૂપ કેમ જાણ્યામાં આવે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એમનાં સ્વરૂપ તો એમનાં લક્ષણને જાણવે કરીને જણાય છે. તે લક્ષણ કહીએ છે જે, પ્રકૃતિના નિયંતા ને પ્રકૃતિ વધી વિજાતિ, ને અસંક, ને

અનાદિ, ને અનંત, ને સત્ય, ને સ્વયંજ્યોતિ, ને સર્વજ્ઞ ને દિવ્યવિગ્રહ, ને સમગ્ર આકાર માત્રની પ્રવૃત્તિના કારણ ને સ્ત્રેષ્ઠ એવા પુરુષ છે. અને જે પ્રકૃતિ છે તે ત્રિગુણાત્મક છે, ને જદચિદાત્મક છે, ને નિત્ય છે, ને નિર્વિશેષ છે ને મહદાદિક સમગ્ર તત્ત્વને બીજામાત્ર તેનું સ્ત્રેષ્ઠ છે, ને ભગવાનની શક્તિ છે અને ગુણસામ્યને નિર્વિશેષ પૃથ્વી જે માયા તેનો જે સ્ત્રોભ કરે છે તેને કાઢી કઢીએ. અને હવે મહત્ત્વાદિક જે તત્ત્વ તેનાં લક્ષણ કઢીએ, તે સાંખ્યો. જે ચિત્તને ને મહત્ત્વને અમેદપણે જાણવું, અને જે મહત્ત્વને વિષે મૂઢ્યરૂપે કરીને સમગ્ર જગત્ રહ્યું છે, ને પોતે નિર્વિકાર છે, ને પ્રકાશમાન છે, ને સ્વચ્છ છે, ને શુદ્ધ સત્ત્વમય છે, ને જ્ઞાન છે. અને હવે અહંકારનું લક્ષણ કઢીએ છે જે અહંકાર જે તે ત્રિગુણાત્મક છે, અને ભૂત, માત્રા, ને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ, ને દેવતાને માણ એ સર્વેની વ્યવસ્થાનું કારણ છે, ને એને વિષે જ્ઞાન્તપણું છે, ને ધોરપણું છે ને વિમૂઢપણું છે. અને હવે મનનું લક્ષણ કઢીએ છે જે, મન જે તે સ્ત્રી આદિ પદાર્થની જે સમગ્ર કામના તેની વ્યવસ્થાનું સ્ત્રેષ્ઠ છે ને સંકલ્પ વિકલ્પરૂપ છે, અને સમગ્ર ઇન્દ્રિયોનું નિયંત્રક છે. હવે બુદ્ધિનું લક્ષણ કઢીએ છે જે, બુદ્ધિને વિષે પદાર્થ માત્રનું જ્ઞાન રહ્યું છે, અને સમગ્ર ઇન્દ્રિયોને વિષે જે વિશેષ જ્ઞાન છે તે બુદ્ધિ કંતે છે, અને જે બુદ્ધિને વિષે સંશય, નિશ્ચય, નિદ્રા ને સ્મૃતિ એ રહ્યાં છે. અને ધોત્ર, ત્વક્, ચક્ષુ, રસના, ગ્રાણ, વાક્, પાણિ, પાદ, પાપુ ને વપસ્થ એ જે દશ ઇન્દ્રિયો તેમનું લક્ષણ તો એ છે જે, પોતપોતાના વિષયમાં પ્રવર્ત્યું. હવે પંચ માત્રાનાં લક્ષણ કઢીએ છે, તેમાં શબ્દનું લક્ષણ તો એ છે જે, શબ્દ જે તે અર્થ માત્રનો આધાર છે, ને વ્યવહાર માત્રનો કારણ છે; અને બોલનારાની જે જાતિ ને સ્વરૂપ તેનો જળાવનારો છે; ને આકાશને વિષે રહેવાપણું છે ને આકાશની માત્રા છે અને ધોત્ર ઇન્દ્રિય કરીને ગ્રહણ કર્યામાં આવે છે એ શબ્દનું લક્ષણ છે. હવે સ્પર્શનું લક્ષણ કઢીએ છે જે સ્પર્શ છે તે વાયુની તન્માત્રા છે, અને કોમલપણું, કઠણપણું, સ્થિતલપણું, લબ્ધપણું ને ત્વચાપ કરીને ગ્રહણ કરવાપણું એ સ્પર્શનું સ્પર્શપણું છે. હવે રૂપનું લક્ષણ કઢીએ છે જે પદાર્થમાત્રના આકારને જળાવી દેવાપણું, ને તે પદાર્થને વિષે ગોળપણે રહેવાપણું, અને તે પદાર્થની રચના કરીને પરિણામપણું; અને તેજ તત્ત્વનું તન્માત્રાપણું ને ચક્ષુ ઇન્દ્રિય કરીને ગ્રહણ કરવાપણું એ રૂપનું રૂપપણું છે. હવે રસનું લક્ષણ કઢીએ છે જે મધુરપણું, તીક્ષ્ણપણું, કષાયલાપણું, કઠવાપણું, સ્વાટાપણું, સ્વારાપણું, ને જલનું તન્માત્રાપણું ને રસના ઇન્દ્રિયે કરીને ગ્રહણ કરવાપણું એ રસનું રસપણું છે. હવે ગંધનું લક્ષણ કઢીએ છે જે સુગંધપણું; દુર્ગંધપણું ને પૃથ્વીનું તન્માત્રાપણું ને ગ્રાણ ઇન્દ્રિય કરીને ગ્રહણ કરવાપણું એ ગંધનું ગંધપણું છે. હવે પૃથ્વીનું લક્ષણ કઢીએ છે જે, સર્વે બીજામાત્રનું ધારવાપણું, ને લોકરૂપે કરીને સ્થાનપણું, ને આકાશાદિક જે ચારસૂત તેનું વિભાજ કરવાપણું, ને સમગ્ર

ભૂતપ્રાણીમાત્રના શરીરનું ઘટ કરવાપણું એ પૃથ્વીનું લક્ષણ છે. હવે જઙ્ગનું લક્ષણ કહીએ છીએ જે પૃથ્વી આદિક દ્રવ્યનું પિંડીકરણ કરવાપણું ને પદાર્થને કોમઝ કરવાપણું, ને મીનું કરવાપણું, ને તૃપ્તિ કરવાપણું, ને પ્રાણીમાત્રને જીવાદવાપણું ને તૃષ્ણાની નિહત્તિ પમાદવાપણું, ને તાપને ટાઢવાપણું, ને વહુપણું જઙ્ગનું લક્ષણ છે. હવે તેજનું લક્ષણ કહીએ છીએ જે, પ્રકાશપણું, ને અગ્નિદિકને પચવી નાશવાપણું, ને રસને ઘટ્ટણ કરવાપણું, ને કાઠનું ને હુતદ્રવ્યાદિકનું ઘટ્ટણ કરવાપણું ને ટાઢ્યને દ્રવાપણું, ને શોષણ કરવાપણું ને ક્ષુધાને તૃષ્ણા એ તેજનું લક્ષણ છે. હવે વાયુનું લક્ષણ કહીએ છીએ જે, ટથાદિકને કંપાવવાપણું, ને તૃણાદિકને ખેંચાં કરવાપણું, ને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ જે પંચવિષય તેને ભોગ્રાદિક પંચઇંદ્રિયો પ્રત્યે પમાદવાપણું ને સર્વે ઇંદ્રિયોનું આત્માપણું એ વાયુનું લક્ષણ છે. હવે આકાશનું લક્ષણ કહીએ છીએ જે સમગ્ર જીવમાત્રને અવકાશ વેષાપણું, ને ભૂત પ્રાણી-માત્રનો જે વેદને માંજિલો વ્યવહાર, ને વેદને બહારનો વ્યવહાર તેનું કારણપણું, ને પ્રાણ, ઇંદ્રિયો, અંતઃકરણ ને જીવ એ સર્વેનું સ્થાનકપણું એ આકાશનું લક્ષણ છે.

પૃથ્વી રીતે ચોવીસ તત્ત્વ, પ્રકૃતિ, પુરુષ ને કાઢ્ય એમનાં જો લક્ષણ જાણે તો એ જીવ અજ્ઞાન થકી મુકાય છે. અને એ જે સર્વે તેની ઉત્પત્તિને જાણવી, તે ઉત્પત્તિ કહીએ છીએ જે પોતાના ધામને વિષે રક્ષા એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે અક્ષરપુરુષરૂપે કરીને માયાને વિષે ગર્ભને ધારતા હવા; ત્યારે તે માયાયકી અનંતકોટી જે પ્રધાન ને પુરુષ તે યતા હવા. તે પ્રધાનપુરુષ કેવા છે તો અનંતકોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિના કારણ છે. તે મધ્યે એક બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિના કારણ જે પ્રધાન પુરુષ તેને કહીએ છીએ જે, પ્રથમ પુરુષોત્તમ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે પુરુષરૂપે કરીને પ્રધાનને વિષે ગર્ભને ધરતા હવા. પછી તે પ્રધાન થકી મહત્ત્વ ઉત્પન્ન થાતું હવું ને મહત્ત્વ થકી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર ઉત્પન્ન થાતો હવો; તેમાં સાત્ત્વિક અહંકાર થકી મન ને ઇંદ્રિયોના દેવતા ઉત્પન્ન થાતા હવા, ને રાજસ અહંકાર થકી દશ ઇંદ્રિયો બુદ્ધિ ને પ્રાણ એ ઉત્પન્ન થાતાં હવાં, અને તામસ અહંકાર થકી પંચભૂત ને પંચ તન્માત્રા એ ઉત્પન્ન થવાં. પૃથ્વી રીતે એ સમગ્ર તત્ત્વ ઉપજ્યાં. પછી તે પરમેશ્વરની ઇચ્છાએ થેર્યાં થકાં પોતપોતાને અંજો કરીને ઇશ્વરને જીવના વેદને સ્વજતાં હવાં. તે ઇશ્વરના વેદ તે વિરાટ મૃત્તાત્મા ને અવ્યાકૃત ને જીવના વેદ તે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મને કારણ અને વિરાટ નામે જે ઇશ્વરનો વેદ તેનું દ્વિપરાર્દ કાઢ્યર્થત આપુષ્ય છે; અને તે વિરાટ પુરુષના એક દિવસને વિષે ચૌદ મન્વંતર થાય છે; અને જૈવદો એનો દિવસ છે તેવડીજ રાત્રિ છે; અને જ્યાં સુધી તેનો દિવસ હોય ત્યાં સુધી ત્રિલોકીની સ્થિતિ રહે છે, અને જ્યારે એની રાત્રિ પડે છે, ત્યારે ત્રિલોકીનો નાશ થાય છે, તેને નિમિત્ત પ્રલય કહીએ. અને જ્યારે તે *સાદ્યુગ્મ્યો* દ્વિપરાર્દ કાઢ્ય પુરો થાય છે ત્યારે એ વિરાટ વેદનો

સત્યાદિક લોકે સહિત નાશ થાય છે. અને મહદાદિક જે ચોવીશ તત્ત્વ, પ્રધાન, પ્રકૃતિ ને પુરુષ એ સર્વે મહામાયાને વિષે લય પામે છે; તેને પ્રાકૃત પ્રલય કહીએ. અને એ મહામાયા તે અક્ષરબ્રહ્મના પ્રકાશને વિષે લય પામે છે; જેમ દિવસને વિષે રાત્રિ લય પામે છે તેમ લય પામે છે, તેને આત્મિક પ્રલય કહીએ. અને દેવ, દૈત્ય ને મનુષ્યાદિકના જે દેહ તેનાં જે ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે નાશ તેને નિત્ય પ્રલય કહીએ. એવી રીતે જે વિશ્વના ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલય તેને જાં જાણે તો જીવને સંસારને વિષે વૈરાગ્ય થાય ને ભગવાનને વિષે ભક્તિ થાય છે. અને ત્યારે એ સર્વે બ્રહ્માંડનો લય થાય છે ત્યારે જે સર્વે જીવ છે તેનાં માયાને વિષે રહે છે, ને જે ભગવાનના ભક્ત છે તે તો ભગવાનના ધામમાં જાય છે. (૨)

૨ ત્યારે વહી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૨) તે ભગવાનનું ધામ કેવું છે? ત્યારે શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે, તે ભગવાનનું ધામ તો સનાતન છે, નિત્ય છે, અપ્રાકૃત છે, સચ્ચિદાનંદ છે, અનંત છે ને અચંદ્ર છે તેને દૃષ્ટિ કરીને કહીએ છીએ જે, જેમ પર્વતને દૃષ્ટાદિકે સહિત ને મનુષ્ય યજુ પર્વા આદિકની જે આકૃતિ તેણે સહિત એવી જે આ સમગ્ર પૃથ્વી તે કાચની હોય ને આકાશને વિષે જે સમગ્ર તારા તે સર્વે સૂર્ય હોય, પછી તેને તેજે કરીને સમગ્ર આકૃતિ સહિત કાચના પૃથ્વી જેવી શોભે તેવી શોભાએ યુક્ત ભગવાનનું ધામ છે. એવું જે ભગવાનનું ધામ તેને ભગવાનના ભક્ત છે તે સમાધિને વિષે દેવે છે, ને દેહ મૂક્યા પછી એ તેજોમય જે ભગવાનનું ધામ તેને પામે છે. (૩) इति वचनामृतम्॥૧૨॥ ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે, તેમાં (૧) પહેલું કૃપાવાક્ય છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે અગમના કારણ જે પુરુષ પ્રકૃતિ આદિક તેમના સ્વરૂપને જાણે ત્યારે અવિદ્યા બધી મુકાય છે એમ કહ્યું છે. [૧] શ્રીજીમાં પુરુષ પ્રકૃતિ આદિક સર્વનાં લક્ષણ તથા ઉત્પત્તિ કહી છે. (૨) શ્રીજીમાં પોતાના તેજરૂપ અક્ષરધામનું રૂપ કહ્યું છે. [૩] વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ શ્રીજી પ્રશ્નમાં અગમના કારણને જાણવું કરીને અવિદ્યાથી મુકાય એમ કહ્યું ત્યારે શ્રીજીનાં સાધન કરવાનું શું પ્રયોજન હશે ?

૧ ૪૦ એમના સ્વરૂપને જાણવું કરીને બ્રહ્માનંદી મુકાય પછે સત્યાસત્યનો વિવેક થાય ને અસત્યમાં વૈરાગ્ય થાય, ને સત્ય વસ્તુ જે આત્માને પરમાત્મા તેનું જ્ઞાન થાય. પછી ભગવાનને સર્વેથી પર ને સર્વે સુસમય મૂર્તિ જાણીને તેમની ભક્તિ કરે ને આજ્ઞા યથાર્થ પાઠે ત્યારે વંધનથી મુકાય ને આત્મિક મોક્ષ જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામે.

૨ પ્ર૦ જીવને વિષે અવિદ્યા કહી તે કઈ જાણથી ?

૨ ૪૦ જેમાંથી સર્વ તત્ત્વ ઉત્પન્ન થાય છે ને જે જીવને જન્મ મરણને વમાહે છે એવી જે માયા તેને અવિદ્યા કહી છે.

૩ પ્ર૦ પુરુષને નિંદાદિક બાર વિશેષનો આત્મા તેનો અર્થ શો હશે ?

૩ ૪૦ પ્રકૃતિ જે માયા તેને નિયમમાં રાખે છે માટે વિવંતા બધા છે. અને માયામાં દેવદેવી

ભાવ છે અને પુરુષ ચૈતન્ય મૂર્તિ છે માટે વિજાતિ કહ્યા છે. અને શેઠાયમાન ન થાય માટે અવંટ કહ્યા છે અને પોતાનાં કાર્ય જે અનંત કોટી પ્રધાન પુરુષ રૂપી બ્રહ્માંડ તેના આદિ કર્તા છે માટે તે બ્રહ્માંડથી અનાદિ કહ્યા છે. અને માયા તથા માયામાંથી જે જે ઉત્પન્ન થાય છે તે કોઈ પુરુષનો અંત જે પાર તેને પામતા નથી, માટે તેનાં કાર્ય જે માયા તથા પ્રધાન પુરુષાદિક તેમને મતે અનંત કહ્યા છે. અને અનંત કોટી બ્રહ્માંડ છે તે મહા પ્રલયને વિષે લ્ય પામે છે, ત્યારે તે સર્વેને પોતાને વિષે લીન કરીને પોતે (અં ૨ માં) કહ્યું મનુ જે પોતાનું ગોલોક ધામ તેથી પર વાસુદેવબ્રહ્માના શ્રદ્ધાપુર ધામમાં જઈને વાસુ-દેવને સમીપે રહે છે, પણ પરિણામ પામતા નથી માટે સત્ય કહ્યા છે. અને પોતાના પ્રકાશ પ્રકાશમાન છે, માટે સ્વયંજ્યોતિ કહ્યા છે. અને પોતાના કાર્યમાં રહ્યા ગયા જે પ્રધાન પુરુષ, અહંકાર, વૈરાજ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, સિવ તથા દેવ મનુષ્યાદિક સમમના અંતરને જાણે છે, માટે સર્વજ્ઞ કહ્યા છે. અને માયિક તત્ત્વનો દેહ નથી, પોતે ચૈતન્ય મૂર્તિ છે પણ ભાગ ત્યાગ નથી, માટે દિવ્યશિમ્હ કહ્યા છે. અને પ્રધાન પુરુષાદિકની ઉત્પત્તિ કરે છે માટે પ્રજ્વલિતા કારણ કહ્યા છે, ને માયામાંથી ઉત્પન્ન થયા એવા જે પ્રધાન પુરુષાદિક સમગ્ર જીવ તે સર્વ ક્ષેત્ર છે, તેને જાણનારા છે, માટે ક્ષેત્રજ્ઞ કહ્યા છે.

૪ પ્ર૦ પ્રકૃતિ રૂપ માયાને ત્રિગુણાત્મકાદિક વિશેષણો આપ્યાં તેનો અર્થ શો સમજવો ?

૪ ૬૦ રજ તમ, સત્ત્વ ઇ રણ ગુણમય છે, માટે ત્રિગુણાત્મક કહી છે; તેનો દેહ જડ છે, ને ઝીઘ ચૈતન્ય છે માટે જડચિદાત્મક કહી છે; અને ઉત્પત્તિ કાળમાં પોતાના કાર્યને વિસ્તારીને રહે છે, અને ક્ષાત્યંતિક પ્રલયને વિષે પોતાનું કાર્ય પોતામાં લીન કરીને પુરુષના અંગમાં લીન રહે છે માટે નિત્ય કહી છે; તેના કાર્યમાં કોઈ પણ અંત નથી માટે નિર્વિશેષ કહી છે, પણ પુરુષ આગળ નિર્વિશેષ નથી કહી; અનંત પ્રધાન પુરુષાદિક જીવ પ્રાણીમાત્રનું સ્થાનરૂપ છે માટે ક્ષેત્ર કહી છે, ભગવાન જે પુરુષ તેની શક્તિ છે માટે ભગવાનની શક્તિ કહી છે; ત્રણ ગુણ સમપણે કરીને એને વિષે રહ્યા છે માટે ગુણસામ્ય કહી છે.

૫ પ્ર૦ કાલ કોને કહ્યો છે ? અને તે મૂર્તિમાન છે કે અમૂર્ત છે ?

૫ ૩૦ મૂલ પુરુષના કાર્યને પ્રલય કરે છે તેને કાલ કહ્યો છે. અને તે મૂર્તિમાન છે, ને મૂલ પુરુષથી પર છે, તે (પરચારાની બીજી વાતમાં તથા લોં ૧૭ ના ૬ પાંચમા પ્રશ્નમાં) કાલ અમારી શક્તિ છે એમ શ્રીજીવ કહ્યું છે.

૬ પ્ર૦ માયાની સાથે થો મૂલપુરુષ જોડાય છે ને કાલને ક્ષોભકર્તા કહ્યો તેનો શો હેતુ હશે ?

૬ ૩૦ મૂલપુરુષ સાથે જોડાવાને અર્થે માયાને સંચેતન કરે છે માટે ક્ષોભકર્તા કહ્યો છે.

૭ પ્ર૦ ચિત્તને ને મહત્તત્ત્વને અમેદપણું કહ્યું તથા મહત્તત્ત્વમાં જયત્ રહ્યું છે તથા નિર્વિકાર, પ્રકાશમાન, સ્વચ્છ, શુદ્ધ, સત્ત્વમય અને શાંત કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૭ ૩૦ [કાં ૪ ના બીજા પ્રશ્નમાં] મહત્તત્ત્વમાં સ્વચ્છપણું ને નિર્મલપણું છે તેમજ ચિત્તમાં પણ છે, માટે ઇ ગુણના સાદૃશ્યપણાથી અમેદપણું કહ્યું છે. અને મહત્તત્ત્વ તથા પ્રધાન પુરુષ ઇ સર્વે માયામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, પણ મહત્તત્ત્વ દ્વારે જગત્ની વ્યક્તિ થાય છે, માટે તેમાં જગત્ રહ્યું છે.

અને તે પોતાના કાર્યમાં રહે છે તો પણ આકાશવત્ નિર્વિકાર છે. અને સૂર્યની પેઠે તેજસ્વી છે, માટે પ્રકાશમાન કહ્યું છે. અને મલિન ગુણથી પર છે માટે સ્વચ્છ કહ્યું છે. અને રજતમ રહિત કેવલ સત્સ્વરુપ પ્રધાન વર્તે છે માટે શુદ્ધ સત્સ્વમય કહ્યું છે. અને શાંત સ્વભાવે વર્તે છે માટે શાન્ત કહ્યું છે.

૮ પ્ર૦ અહંકારને વિષે ધોરણું ને વિમૂઢપણું ને શાન્તપણું કહ્યું તે ધોર ને વિમૂઢપણામાં શાન્તપણું કેવી રીતે સમજવું ?

૮.૭૦ રાજસ્, તામસ્, ને સાત્ત્વિક એ ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર છે તેમાં શાન્તપણું તે સત્સ્વરુણું છે, અને ધોરણું તે તમાંગુણું છે અને વિમૂઢપણું ઘટલે અપચ્છપણું તે રજોગુણું છે, માટે શાન્તપણું તે સત્સ્વરુણું કહ્યું છે.

૯ મ૦ રાજસ્ તામસ્ ને સાત્ત્વિક અહંકાર તે કોને જાણવા ?

૯.૭૦ રાજસ્ તે અનિરુદ્ધ, તામસ્ તે સંકર્ષમ અને સાત્ત્વિક તે પ્રચુન્ન જાણવા. આ ત્રણેની વપા-સના વૈરાગ્ય કરે છે. તે (મ૦ ૩૧ ના ૩ પહેલા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે.

૧૦ પ્ર૦ તત્ત્વ કહ્યાં તે મૂર્તિમાત્ર છે કે અમૂર્ત છે ?

૧૦.૭૦ તત્ત્વ મૂર્તિમાન છે તે (પ્ર૦ ૪૬ તથા ૬૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે.

૧૧ મ૦ દેહનો માંદીલો ને વહાગનો વ્યવહાર કહ્યો તે કેવી રીતે જાણવો ?

૧૧.૭૦ દેહમાં પ્રાણને ફરવાપણું તથા અન્નજલાદિકને અવકાશ દેવાપણું તે માંદીલો, અને દેહને ફરવા ફરવાદિક સર્વે ક્રિયા ફરવાપણું તે વહાગનો વ્યવહાર જાણવો.

૧૨ મ૦ ધામને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કહ્યા તે કોને જાણવા ? અને એમનું ધામ કયું જાણવું ?

૧૨.૭૦ આ ઠંકાણે શ્રીકૃષ્ણ નામે શ્રીજીમહારાજને કહ્યા છે. અને પોતાના તેજને ધામ કહ્યું છે.

૧૩ પ્ર૦ માયાને વિષે અક્ષરપુરુષરૂપે ગર્ભે ધરતા હવા એમ કહ્યું તે કોને જાણવા ?

૧૩.૭૦ મૂલપુરુષને અક્ષરપુરુષ નામે આ ઠંકાણે કહ્યા છે.

૧૪ પ્ર૦ પરાઈ કેટલે વર્ષે કહેવાય ?

૧૪.૭૦ (૮૬૪૦૦૦૦૦૦૦) આઠ અબજ ને ચોસઠ કરોડ વર્ષે બ્રહ્માનો એક રાત્રિ દિવસ થાય છે, તેને નિમિત્ત પ્રલય કહે છે; એવા છત્રીશ હજાર નિમિત્ત પ્રલય થાય છે, ત્યારે વૈરાગ્યના સો વર્ષે પુરા થાય છે; તેને દ્વિપરાર્થ કહે છે, અને તેનાં પચાસ વર્ષને પરાર્થ કહે છે.

૧૫ મ૦ માયા અક્ષરબ્રહ્માના પ્રકાશમાં લય પામે છે, એમ કહ્યું તે અક્ષરબ્રહ્મા ક્રિયા જાણવા ?

૧૫.૭૦ મહામાયા તો મૂલપુરુષમાંજ લીન થાય છે ને મૂલપુરુષ પણ વાસુદેવબ્રહ્માની સમીપે રહે છે પણ જોમ આકાશમાં સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા સર્વે રહ્યા છે તેમ શ્રીજીમહારાજના તેજમાં અક્ષરની તથા બ્રહ્માની તથા મૂલપુરુષની કોટીયો રહી છે તે સર્વેનું આધાર શ્રીજીમહારાજનું તેજરૂપ અક્ષરબ્રહ્મા છે, માટે અક્ષરબ્રહ્મામાં લીન થાય છે એમ કહ્યું છે તે (કા૦ ૭ ના ચોથા પ્રશ્નમાં) પુરુષપ્રકૃતિ અક્ષરબ્રહ્મામાં લીન થાય છે એમ કહ્યું છે.

૧૬ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં ભગવાનનું ધામ સનાતન, નિત્ય, અપ્રાકૃત, સચ્ચિદાનંદ, અનંત, ને અસંદ્ધ કહ્યું અને (સા૦ ૧૧ ના ૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં તથા છે૦ ૩૧ માં) અમાર્ગ ધામ ગુણાતીત છે,

ધમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે તે ઇ અક્ષરધામનાં વિશેષણો છે કે તે તે નામે સાધુ હોય તેને અક્ષરધામ કહ્યા હશે ?

૧૬૮૦ ઇ સર્વે શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ અક્ષરધામનાં વિશેષણો છે. ઇળનાતનાનંદ, નિલાનંદ, અપ્રાકૃતાનંદ, સચિદાનંદ, અનંતાનંદ, અસ્વંદાનંદ તથા ગુણાતીતાનંદ ઇવે ઇવે નામે સાધુ હોય તેમને અક્ષરધામ ન જાણવા. સનાતન ઇટલે અનાદિ જાણવું. નિત્ય ઇટલે નિરંતર જાણવું. અપ્રાકૃત ઇટલે દિવ્ય જાણવું. સચિદાનંદ ઇટલે સત્ ચિત્ ને આનંદમય જાણવું. અનંત ઇટલે પાર સહિત જાણવું. અસ્વંદ ઇટલે અવિનાશી જાણવું. ગુણાતીત ઇટલે ગુણથી પર જાણવું. માટે તે તે વિશેષણે કરીને સાધુનાં નામ ભાવે તેણે કરીને સાધુઓને ધામ ન જાણવા, ધામ તો શ્રીજીમહારાજનો પ્રકાશ છે.

૧૭૪૦ આપણા સંપ્રદાયમાં કેટલાક શ્રી ગોપાલાનંદસ્વામીને તથા ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને મૂળ-અક્ષર કહે છે તે કેમ સમજવું ?

૧૭૩૦ શ્રીગોપાલાનંદસ્વામી, મુક્તાનંદસ્વામી, પ્રહ્લાનંદસ્વામી, નિત્યાનંદસ્વામી, પ્ર૦ મુકુંદાનંદ-વ્રજી, કૃપાનંદસ્વામી, સ્વરૂપાનંદસ્વામી, વ્યાપકાનંદસ્વામી, સતાનંદસ્વામી, ગુણાતીતાનંદ સ્વામી, વાસુદેવાનંદસ્વામી, મહાતુભાવાનંદસ્વામી, નિર્ગુજાનંદસ્વામી આદિ સર્વે અનાદિમુક્ત છે. ઇગ જીવને ઇકદમ મહિમા સમજાય નહિ તે સાર શ્રીજીમહારાજે અધિયો નથા અવતારોની રૂપમા આપી છે. પછી જૈમજૈમમહિમા સમજતા ગયા તેમ તેમ વધુ વધુ ઉપમા આપી છે. જૈમ મુક્તાનંદ સ્વામીને નારદજીની ઉપમા આપી અને ઘડી અમારી સાથે આવ્યા છે ઇમ ઇળ ઇલી વારે કહ્યું અને નિલાનંદ સ્વામીને વ્યાસની ઉપમા આપી ઇળ ઉપાસના વિષેનો સંવાદ થયો ત્યારે આ સાધુ અમારો મહિમા જાણે છે તેવો કોઈ જાણતા નથી ઇમ પ્રશંસા કરી, તેમજ શ્રીગોપાલાનંદ સ્વામીને પહેલી વૃષાકેત્રિયની ઉપમા આપી ને પછી શ્રીકૃષ્ણની ઉપમા આપી ને પછી મૂળઅક્ષરની ઉપમા આપી ને ઇલીવારે અક્ષરધામમાં દિવ્યમુક્ત છે તેથી ઇળ આ ગોપાલાનંદ સ્વામી અધિક છે ઇમ (છે. ૩૫ માં) પોતાના તથા પોતાના મુક્તોના સમ જાણને કહ્યું છે માટે તે સર્વે શ્રીજીમહારાજના અનાદિમુક્ત છે. અને તેથી નીચે પરમ ઇકાંતિક છે ને તેથી નીચે શ્રીજીમહારાજના ઇકાંતિક તે આ સત્સંભામાં છે ને તેથી નીચે મૂળઅક્ષરની કોટીયો છે ને તે અક્ષરોના ઇળ ઉત્તમ, મધ્યમ, ને કનિષ્ઠ ત્રણ પ્રકારના મુક્તો છે તે મૂળઅક્ષરોના ઉત્તમ મુક્તને ઇળ અનાદિ કહેવાય અને મધ્યમને પરમ ઇકાંતિક કહેવાય અને કનિષ્ઠને ઇકાંતિક કહેવાય અને તે સર્વે અક્ષર સંજિક ઇળ કહેવાય અને તેવીજ રીતે લક્ષ્મીજી શ્રીકૃષ્ણનાં અનાદિ કહેવાય અને રાધિકાજી પરમ ઇકાંતિક કહેવાય અને શ્રીકૃષ્ણના સાધનદશાવાળા અત્ત તે ઇમના ઇકાંતિક કહેવાય, અને તે મૂળપુરુષોના મુક્તો તથા મૂળપુરુષો તથા વાસુદેવ પ્રજા તથા તેમના મુક્તો તથા મૂળઅક્ષરો તથા તેમના મુક્તો ઇ સર્વે અક્ષર સંજિક કહેવાય. ઇળ જેનાથી જ નીચા ગણ્યા હોય તે તેના મુક્ત જાણવા. અને શ્રીજીમહારાજનું તેજરૂપ જો અક્ષર તે આવને પામ્યા જો સાધનદશાવાળા ઇકાંતિક તે ઇળ અક્ષરસંજિક કહેવાય. અને શ્રીજીમહારાજના ઇમમાં શ્રીજીમહારાજના અત્તમુક્ત રહ્યા જો પરમ ઇકાંતિક તેમને પુરુષોત્ત-

મરુપ કહેવાય ને અક્ષરસંજ્ઞિક પણ કહેવાય અને મૂર્તિમાં રહ્યા એવા જે અનાદિ મુક્ત તે પુરુષો-
ત્તમરૂપ કહેવાય એવા અનાદિ તથા પરમ એકાંતિક મુક્તોને જે અક્ષરાદિકની ઉપમા આપી છે
તે ધીમે ધીમે મહિમા સમજાવવા સારુ આપી છે. આ અનાદિનો પ્રસંગ (પ્ર૦ ૧૮ ના
પાંચમા પ્રબોધરમાં) છે. ॥૧૨॥

સંવત્ ૧૮૭૬ના માગશ્વર વદિ ૧ પઢવાને દિવસ રાત્રિને સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રીગદદા
મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિરની સમીપે લીંબદાના
વૃક્ષની હેઠે ઓટા ઉપર હોળિયો દહાવીને વિરાજમાન હતા અને રાત્રી સુરવાઝ પહેર્યો
હતો ને રાત્રી દગલી પહેરી હતી ને માથે સોનેરી શેલું બાંધ્યું હતું. ને કડીને ચિપે સોનેરી
શેલું બાંધ્યું હતું, અને કંઠને ચિપે મોતીની માઝાઓ પહેરી હતી. ને પાંચને ચિપે મોતીના
તોરા લટકતા મુક્યા હતા અને પોતાના હુસ્વારવિંદની આગઝ હુનિ તથા વેશવેશના
હરિમત્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજને નિત્યાનંદ સ્વામીએ મન્ન પૂછ્યો જે, (૧) દેહ દેહ મત્યે જીવ એક છે કે
અનેક છે? ને જો એક કહેશે તો વડ પીપર આદિક જે વૃક્ષ છે તેની ઢાઢસિયો કાપીને
બીજે ઢેકાળે રોપે છે ત્યારે તેવોને તેવોજ વૃક્ષ યાય છે એ તે એક જીવ એ પ્રકારે થયો કે
બીજે જીવે પ્રવેશ કર્યો? ને કહેશે જે એતો એનો એ જીવ છે તો જીવ તો અસંદ છે ને
અચ્યુત છે તે કપાળો કેમ?

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ત્યો એનો ઉત્તર કરીએ જે, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે
તેની પુરુષને પ્રકૃતિ એ વે શક્તિયો છે તે જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલય તેનું કારણ
છે, તે પુરુષને પ્રકૃતિ રૂપ જે પોતાની વે શક્તિયો તેનું મહણ કરીને પોતે વિરાટરૂપને
ધારતા હવા. ને તે વિરાટરૂપ જે એ ભગવાન તે પ્રથમ બ્રાહ્મકલ્પને વિષે તો પોતાના અંશ થઈ
બ્રહ્માદિક સ્તંભ પર્યંત સમગ્ર જીવને સૃજતા હવા. ને પાંચકલ્પને વિષે તો એ ભગવાન
બ્રહ્મારૂપે કરીને પરીચ્યાદિકને સૃજતા હવા. ને કશ્યપને દક્ષરૂપે કરીને દેવ દૈત્ય મનુષ્યને
પશુપક્ષ્યાદિક સમગ્ર સ્થાવર જંગમ જે જીવ તેને સૃજતા હવા. એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન
તે જે તે પુરુષ પ્રકૃતિરૂપ જે પોતાની શક્તિ તેણે સહિત થકા જીવ જીવ મત્યે અંતર્યામી
રૂપે રહ્યા છે, ને જે જીવે જેવાં કર્મ કર્યાં છે તે જીવને તેવા દેહને પમાડે છે, ને તે જીવ
છે તેણે પૂર્વ જન્મને વિષે કેટલાંક કર્મ તો સત્ત્વગુણ પ્રધાનપણે કરીને કર્યાં છે, ને કેટ-
લાંક કર્મ તો રજોગુણ પ્રધાનપણે કરીને કર્યાં છે, ને કેટલાંક કર્મ તો તમોગુણ પ્રધાન-
પણે કરીને કર્યાં છે તે કર્મને અનુસારે કરીને એ જીવને ભગવાન જે તે ડાઝઝ જાતિના
જે દેહ ને જરાયુજ જાતિના જે દેહ ને સ્વેદજ જાતિના જે દેહ ને અંદજ જાતિના
જે દેહ તેને પમાડે છે, ને મુક્ત દુઃસ્વરૂપ જે તે કર્મનાં ફળ તેને પમાડે છે

અને તે જીવના કર્મને અનુસારે કરીને તેના દેહ થકી બીજા દેહને સૃષ્ટે છે, જેમ કણ્ણપ આદિક પ્રજાપતિના દેહ થકી અનેક જાતિના દેહને સૃજતા હવા, તેમ एना ए भगवान અંતર્યામીરૂપે કરીને સમગ્ર જીવ જીવ પ્રત્યે રહ્યા થકા જે દેહ થકી જેમ ઉપજ્યાની રીતિ હોય તેમ બીજા દેહને ઉપજાવે છે, પણ જે જીવ થકી બીજા દેહને ઉપજાવે છે, તે જીવજ અનેક રૂપે યાય एम નથી, ए तो જે જીવને જેના દેહ થકી ઉપજ્યાનો કર્મ સંબંધ પ્રાપ્ત થયો હોય તે જીવને તે દ્વારા ઉપજાવે છે (૧) इति १ वचनामृतम् ॥ १३ ॥

રહસ્યાર્થ ૬૦—આમાં પ્રશ્ન [૧] છે. તેમાં પુરુષને પ્રકૃતિ ए જે એ અમારી શક્તિયો તેણે સહિત જીવ જીવ પ્રત્યે અંતર્યામીરૂપે રહ્યા થકા જે જીવને જેના દેહ થકી ઉપજ્યાનો કર્મ સંબંધ પ્રાપ્ત થયો હોય તે જીવને તે દ્વારે ઉપજાવીए છીए, પણ જીવ અનેકરૂપે થતો નથી एम બીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૧) वाक्य છે.

- ૧ પ્ર૦ પુરુષ, પ્રકૃતિ એ શક્તિયો કહી તે પુરુષ કોને જાણવા ? ને પ્રકૃતિ કોને જાણવી ?
- ૧ ૬૦ પરોક્ષ શાસ્ત્રમાં જેને બ્રહ્મકૃત્ત્વ કહ્યા છે તેને આ ઠેકાણે પુરુષ કહ્યા છે તે (પ્ર૦ ૩૧ ના બીજા પ્રશ્નમાં) મહુદા શાસ્ત્રમાં પુરુષનેજ પુરુષોત્તમ કહ્યા છે, અને લક્ષ્મીરૂપ જે માયા તેણે આ ઠેકાણે પ્રકૃતિ કહી છે.
- ૨ પ્ર૦ બ્રાહ્મકલ્પ તથા પાંચકલ્પ કહ્યા તે શું સમજવું ?
- ૨ ૬૦ શેષશાપી નારાયણ જે તે નિમિત્ત પ્રલયમાં શેષકલ્પ્યાને વિષે જન્માર્ણવમાં સુષ્પ્તા હતા. તેની જામિમાં પદ્ય થયું તેમાં બ્રહ્મા હતપ્ત થયા ને તે પદ્યમાં બ્રહ્માએ વૌદલેકની રચના કરી તેણે પાંચકલ્પ કહે છે. ને બ્રહ્માએ અંગથકી સૃષ્ટિ કરી તે બ્રાહ્મકલ્પ કહેવાય છે.
- ૩ પ્ર૦ પુરુષ પ્રકૃતિए સહિત જીવ જીવ પ્રત્યે અંતર્યામીરૂપે કેવી રીતે રહ્યા હશે ?
- ૩ ૬૦ જીવ જીવ પ્રત્યે પુરુષ અંતર્યામીરૂપે પોતાના તેજદ્વારે રહ્યા છે તે (પ્ર૦ ૪૬ માં) પ્રકૃતિના કાર્યને વિષે અન્વય વ્યતિરેકપણું પુરુષજંજ કહ્યું છે. અને (પ્ર૦ ૭ માં તથા સા૦ ૫ ના બીજા પ્રશ્નમાં) પ્રકૃતિ પુરુષાદિક સર્વેને વિષે અક્ષરગું અન્વયપણું કહ્યું છે ને અક્ષરમાં, સુક્તજીવમાં, તથા મૂલપુરુષ હ્યશમાં તથા માયાવદ્ધ જીવ ए સર્વેમાં બ્રહ્માજીમહારાજા અન્વયપણું કહ્યું છે. અને (પ્ર૦ ૪૧ માં) અક્ષરથી લઈને પશુપદ્યાદિક સર્વેને વિષે બ્રહ્માજીમહારાજા અંતર્યામીપણે તેજદ્વારે રહ્યા છે તે હરિવાક્ય સુધાસિંહુના તરંગ (૫૧) માં શ્લોક:—

सर्वात्मात्मास्वतंत्रश्च सर्वशक्तिपतिः प्रभुः । परात्परतरः शुद्ध ईश्वराणामपीश्वरः ॥
॥ २१ ॥ सर्वत्र कारणत्वेनाऽन्वितोऽस्ति निजतेजसा । व्यतिरिक्तश्च वाग्मिनस्यै राजतेऽने
कशक्तिभिः ॥ २२ ॥

સ્વતંત્ર ને સર્વેના આસ્મા, અને સર્વે શક્તિના પતિ, અને પરથી પણ પર, અને હ્યશના હ્યશ, હવા જે બ્રહ્માજીમહારાજ તે સર્વેને વિષે કારણપણે કરીને પોતાના તેજે કરીને અન્વય-

પણે રહ્યા છે. અને વ્યતિરેકપણે અનેક ક્ષતિજી શુક્ર પોતાના ધામને વિષે રહ્યા છે. (૨૧, ૨૨) તે જોવા અક્ષરમાં છે તેવા ઉત્તરોત્તર એક બીજામાં નથી રહ્યા એમ કહ્યું છે, તેનું કારણ એ છે એ મૂલઅક્ષરમાં શ્રીજીમહારાજ એકજ પોતાના તેજદ્વારે અન્વયપણે રહ્યા છે. અને વાસુદેવ જ્ઞાને વિષે શ્રીજીમહારાજને મૂલઅક્ષર એ વેચ તેજદ્વારે અન્વયપણે રહ્યા છે. અને મૂલપુરુષમાં વાસુદેવજ્ઞેસહિત પ્રણય તેજદ્વારે રહ્યા છે. અને જીવમાં પુરુષે સહિત તેજદ્વારે ચારેય અન્વય-પણે રહ્યા છે. માટે અધિક ન્યૂન રહ્યા છે એમ કહ્યું છે. અને પ્રકૃતિ પણ પુરુષના મેલીજ રહે છે. માટે પ્રકૃતિ પણ જીવ જીવ પ્રત્યે અંતર્યામીપણે રહી છે. તથા ભગ (૬૩)માં શ્લોક:—

ઉપાસકાનાં કૃષ્ણસ્ય તેષામેકાંતિનામપિ ॥ એકંકરોમ્ણિ તેજોસ્તિ કોટિકોટ્યર્ક સભિમ્ ॥ ૫૧ ॥ તદાવર્ણયિતું શ્રવ્યં કેન કૃષ્ણાંગજં મહઃ ॥ સકૃષ્ણોમહસા સ્વેનાન્વિતો ઝસ્તિ પુરુષાદિષુ ॥ ૫૨ ॥

કૃષ્ણના (અમારા) ઉપાસક એવા એકાન્તિકોના એક એક રોમને વિષે કોટાનકોટી સૂર્યના સરખું તેજ છે ॥ ૫૧ ॥ તો કૃષ્ણના [અમારા] અંગનું તેજ તેને વર્ણન કરવા તો કોણ સમર્થ થાય ? એવા સાક્ષાત્ ભગવાન તે પોતાના તેજે કરીને પુરુષાદિકને વિષે અન્વયપણે રહ્યા છે (૫૨) એવી રીતે શ્રીજીમહારાજ સર્વમાં અન્વયપણે રહ્યા છે. ॥ ૧૩ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મામસર વદિ ૨ થીજને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના ધંદિર આગળ સ્થિતદાના દુસ હેટે ઢોલીયા ઉપર દક્ષિણાદે દુસ્સારવિદે ચિરાજમાન હતા ને માથે ધોળીપાષ ધાંધી હતી, અને ધોળો સેસ પહેર્યો હતો, ને ધોળી ચાદર ઓઢી હતી, અને પીઠા પુષ્પના તોરા પાષમાં ચિરાજમાન હતા, ને બે કાન ઉપર પીઠા પુષ્પના ગુચ્છ ચિરાજમાન હતા, ને તે ગુચ્છની ઉપર ગુલાબનાં પુષ્પ ચિરાજમાન હતાં, ને કંઠને વિષે પીઠા પુષ્પના હાર ચિરાજમાન હતા. અને જમણા હાથમાં ધોળું જે સેવતીનું પુષ્પ તેને પેરવતા હતા, અને પોતાના મુરસ્તાવિદની આગળ ઘૂનિ તથા દેશદેશના હરિમત્કની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે ઘૂનિ પ્રત્યે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) એક હરિજન છે તે સંસારને તખીને નિસર્યો છે, ને અતિ તીવ્ર વ્રાગ્યવાળો તો નથી અને દેહે કરીને તો વર્તમાન યથાર્થ પાછે છે, અને મનમાં થોડી થોડી સંસારની વાસના રહી છે, તેને વિચારે કરીને સ્વોટી કરી નાલે છે, એવો એક ત્યાગી મત્ક છે, અને તેને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ દૃઢ છે. અને ચઢી બીજો યુદ્ધસ્થ મત્ક છે તેને પણ ભગવાનનો નિશ્ચય દૃઢ છે, ને આજ્ઞા કરીને ધરમાં રહ્યો છે ને સંસાર ચક્રી ઉદાસ છે, અને જોઈતી ત્યાગીને જગતમાં વાસના છે તેટલી તે યુદ્ધસ્થને પણ વાસના છે, એ બે જે ભગવાનના મત્ક તેમાં કોણ ઐહ છે ? પછી શુક્તાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, એ ત્યાગી મત્ક ઐહ છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ઓલ્યો મહાજ્ઞાને પોતાની મેલે મેલ લઈને નિસર્યો છે, તે કેઈ રીતે ઐહ છે ? ને યુદ્ધસ્થ તો આજ્ઞા

કરીને ધરમાં રહ્યો છે તે કેડ રીતે ન્યૂન છે ? પછી શ્રીજીમહારાજના મશતું મુક્તાનંદ સ્વામીયે વહુ મકારે સમાધાન કર્યું પણ સમાધાન થયું નહિ. પછી મુક્તાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ તમે ઉત્તર કરો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ત્યામી હોય ને તેને સારી પેટે રાવા મળે, અને જો કાચીમતિવાળો હોય તો પાછી સંસારની વાસના હૃદયમાં ઝડે ધાય, અથવા ધનું દુઃસ્વ પડે તો પણ પાછી સંસારની વાસના ઝડે ધાય એવા ત્યામી કરતાં તો મુહસ્થ ધળો સારો, કેમ જે મુહસ્થ મક્તને જ્યારે દુઃસ્વ પડે અથવા ધનું સુસ્વ આવી પડે ત્યારે તે એમ વિચાર રાखે જે રહે મારે આમાંથી વંધન ધાય એવું જાણીને તે સંસારમાંથી ડડાસ રહે. માટે ત્યામી તો તે સ્વરો જે જેણે સંસાર મુક્યો ને પાછી તે સંસારની વાસના રહેજ નહિ. અને મુહસ્થ તો વાસનાવાળા ત્યામી કરતાં ધળો શ્રેષ્ઠ છે, જો મુહસ્થના ધર્મ સચવાય તો, પણ મુહસ્થના ધર્મ તો ધળા કઠળ છે, ને અનંત મકારનાં સુસ્વ દુઃસ્વ આવી પડે ત્યારે સંતની સેવામાંથી ને ધર્મમાંથી મનને આડું અવઢું ઢોલવા ને નહિ, અને એમ સમજો જે સંતનો સમાગમ મળ્યો છે તે તો મુને પરમ ચિંતામણિને કલ્પદ્રુષ્ટ મળ્યો છે, ને ધન, દોલત, દિકરા, દિકરી એ તો સર્વે સ્વપ્રત્યુષ છે, અને સાચો કામ તે સંતનો સમાગમ મળ્યો એક છે, એમ સમજો, અને મને તેનું મારે દુઃસ્વ આવી પડે પણ તેણે કરીને પાછો પડે નહિ એવો જે મુહસ્થ તે અતિ શ્રેષ્ઠ છે, અને સૌ કરતાં મગવાનના મક્ત થાતું એ ધનું કઠળ છે, અને મગવામના મક્તનો સમાગમ મળ્યો ધળો મુર્ખ છે, એમ કરીને તે ઉપર શ્રીજીમહારાજે મગવાનને મંતના મળિયાનાં મુક્તાનંદ સ્વામિનાં કીર્તન ગવરાવ્યાં (૧)

૧

૨. પછી મુક્તાનંદ સ્વામીયે મશ પૂછ્યો જે, (૨) શ્રુતિમાં એમ કહ્યું છે જે ॥ અન્તે વા મતિઃ સા ગતિઃ ॥ એવી રીતે કહ્યું છે, જે અંતકાલે મગવાનને વિષે મતિ રહે તો મતિ ધાય અને ન રહેતો ન ધાય, એવો એ શ્રુતિને અર્થ માસે છે, ત્યારે જે મક્ત કરી હોય તેનો શો વિશેષ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને સાધ્ના મગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે, તેને અંતકાલે સ્મૃતિ રહે અથવા ન રહે તો પણ તેનું અકલ્પાણ ધાય નહિ તેની તો મગવાન રક્ષા કરે છે. અને જે મગવાન મક્તો નિશ્ચલ છે તે તો ચેલતાં ચાલતાં વેદ મુકે છે, પણ તેનું કલ્પાણ થાતું નથી ને મરીને યમપુરીમાં જાય છે. ને કેટલાક પાપી કસાઈ હોય તે ચેલતાં ચાલતાં વેદ મુકે છે, અને મગવાનનો મક્ત હોય ને તેનો અકાલ મૃત્યુ થયો તે માટે શું તેનું અકલ્પાણ થાય, ને તે પાપિનું શું કલ્પાણ થાય ? નહિજ ધાય. ત્યારે એ શ્રુતિનો અર્થ એમ કરવો જે જેવી દમણં એવી મતિ છે તેવી અંતકાલે મતિ ધાય છે. માટે તે જે મક્ત છે તેની મતિમાં પણ રહ્યું છે. જે મારું કલ્પાણ તો વેદ રહ્યું છે, તો તેનું કલ્પાણ અંતકાલે થઈ રહ્યું છે. અને જેને સંતની પ્રાપ્તિ નથી થઈ,

ને ભગવાનના સ્વરૂપની પણ પ્રાપ્તિ નથી થઈ, તેની મતિમાં તો એમ કંઈ છે જે હું અજ્ઞાની હું ને મારું કલ્યાણ નહિ થાય તો જેવી એની મતિ છે તેવી એની અંતકાળે ગતિ થાય છે (૨) અને જે ભગવાનના દાસ થયા છે તેને તો કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. એના દર્શને ક- રીને તો બીજા જીવનું કલ્યાણ થાય છે, તો એનું કલ્યાણ થાય એમાં શું કહેવું ? પણ ભગવાનનું દાસપણું આવવું એ ઘણું કઠણ છે, કેમ જે ભગવાનના દાસ હોય તેનાં તો એ લક્ષણ છે જે દેહને મિથ્યા જાણે, ને પોતાના આત્માને સત્ય જાણે અને પોતાના જે સ્વામી તેને ભોગવ્યાનાં જે પદાર્થ તેને પોતે ભોગવવાને અર્થે ઇચ્છેજ નહિ, અને પોતાના સ્વામીનું ગમતું છુટકાને બીજું આચરણ કરેજ નહિ; એવો જે હોય તે હરિનો દાસ કહેવાય. અને જે હરિનો દાસ હોય ને દેહરૂપે કંઈ તેતો પ્રાકૃત ભક્ત કહેવાય. (૩) હિત વચનામૃતમ્ ॥૧૪॥ ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં (૧) પ્રહેલામાં શ્રીજીમહારાજે વાસ- નાવાઢા ત્યાગી કરતાં સંસારથી છદાસ રહે એવા ગૃહસ્થને એટલ કહ્યો છે, (૧) બીજામાં અમારી સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ થઈ હોય તેને અંતકાળે અમારી સ્મૃતિ ન રહે અથવા અકાઢ સૂચ્ય થાય તો પણ તેનું કલ્યાણ થાય ને વિમુક્ત નરકે જાય (૨) અને પોતાના આત્માને સત્ય જાણે ને અમારે ભોગવવાનાં પદાર્થ તેને ભોગવવા ઇચ્છે નહિ અને સર્વતા સ્વામી જે અમે તે અમારા ગમતા પ્રમાણે વર્તે તે અમારો દાસ કહેવાય એમ કહ્યું છે. (૩) વાચતો છે.

- ૧ મ૦ પહેલા પ્રશ્નમાં આજ્ઞાત પરમાં રહ્યો હોય તેને એટલ કહ્યો તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૧ ડ૦ ત્યાગી થયું હોય તેને ભગવાન કે સંત સંસારમાં રાલ્લે તે આજ્ઞાથી રહ્યો કહેવાય.
- ૨ પ્ર૦ ધામમાંથી આવેલા સિદ્ધમુક્તને ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવાનું શું પ્રયોજન હશે ?
- ૨ ડ૦ સર્વે જીવોના કલ્યાણને અર્થે શ્રીજીમહારાજની મરજીથી રહે છે.
- ૩ પ્ર૦ આમાં સંતને પરમ ચિંતામણિની વપમા દીધી અને (પ્ર૦ ૧ માં પહેલા પ્રશ્નમાં તથા મ૦ ૨૨ના ૩ શ્રીજી પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજને ચિંતામણિની વપમા દીધી છે એમ જોતાં તો ભગવાન કરતાં સંત વધે તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૩ ડ૦ શ્રીજીમહારાજ આગઢ સંતને પરમચિંતામણિ કહ્યા નથી એતો માયિક પદાર્થની આગઢ સંતનો સમાગમ પરમચિંતામણિ પાછો અધિક કહ્યો છે. જેમ માયિક સર્વે પદાર્થથી ચિંતામણિ અધિક છે, તે ચિંતામણિથી પણ સંતનો સમાગમ વિશેષ છે એમ કહ્યું છે પણ શ્રીજીમહારાજની સંતને વિશેષ નથી કહ્યા. સંત તો શ્રીજીમહારાજના દાસ છે ને શ્રીજીમહારાજ તો સંતનો સ્વામી છે તેને જે ચરોચર કહે તેતો મહાપાપી ને દુષ્ટ છે તે (જો ૦ ૧૩ ના બીજા પ્રશ્નમાં) સર્વોપરિ એવા જે અમે તે અમને ને બીજા અશ્વરાદિકને તથા મુક્તોને સરસ્થા કહે છે તેને દુષ્ટ મતવાઢા જાણવા, ને અતિ પાપી જાણવા, ને એવાનાં દર્શન કરે તો પંચમહાપાપ જેવું પાપ થાય. માટે આ લૌકિક ચિંતામણિથી સંતનો સમાગમ વિશેષ કહ્યો છે. કેમકે ચિંતામણિ નાશવંત સુખ આપનાર છે; અને સંતનો સમાગમ અવિનાશીન વિશ્વ એવું શ્રીજીમહારાજનું સુખ આપનાર છે તેથી વિશેષ કહ્યો છે પણ શ્રીજીમહારાજની સંતને વિશેષ નથી કહ્યા.

- ૪ મં બીજા પ્રશ્નમાં અંતકાળે સ્મૃતિ રહે અથવા ન રહે તો પણ કલ્યાણ થાય એમ કહ્યું અને (મં ૫૮ માં) અમારી મૂર્તિ વિના બીજા પદાર્થનું ચિત્તવન કરતાં વેદ પહે તેને દુઃખનો અંત આવતો નથી એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૪ હં આમાં સ્વપ્ન અવસ્થામાં શ્રીજીમહારાજની વિસ્મૃતિ થાય તેનું કલ્યાણ થાય એમ કહ્યું છે અને (મં ૪૮ માં) તો જાપ્રત અવસ્થામાં બીજા પદાર્થનું ચિત્તવન કરતો હોય તેને દુઃખનો અંત ન આવે એમ કહ્યું છે. કેમજે સાધનપણામાં બીજું સમારે છે તેથી કહ્યું છે.
- ૫ મં કેવી રીતે પ્રાપ્તિ થઈ હોય તે સાક્ષાત્પ્રાપ્તિ કહેવાય ?
- ૫ હં જ્યારે શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યરૂપે દર્શન આપતા હોય ત્યારે તે મનુષ્યરૂપ મૂર્તિને વિવેચી માધિક ભાવ ટાઢીને દિવ્ય ભાવ લાવે, ને તેમની આજ્ઞામાં રહે, ને આશરો કરે તો સાક્ષાત્પ્રાપ્તિ થઈ કહેવાય તેમજ આજ પ્રતિમારૂપે દર્શન આપે છે તેમાંથી પ્રાંતમા ભાવ ટાઢીને દિવ્ય ભાવ આવે ને તેમની કહેલી આજ્ઞામાં વર્તીને આશરો કરે, અને (મં ૬૬ ના સાતમા પ્રશ્નમાં) ભગવાનની કથા કીર્તન કરતાં ચકાં દિવસ રાત્રિ વીતે, અન પોતાના આવાસમાં પ્રજારૂપે સાક્ષાત્ દર્શન થાય, અને ભગવાન વિના અન્યમાં વૈરાગ્ય થાય, અને અધર્મનો ત્યાગ કરીને ધર્મને વિષે રહેવાય તેને સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ થઈ કહેવાય. અને જ મયાદા ન પાઠે ને, મનુષ્ય-ભાવને પ્રતિમાભાવ ન ટાઢે તેને પ્રાપ્તિ થઈ ન કહેવાય.
- ૬ પ્રં મનુષ્યરૂપ ને પ્રતિમા તે એક કહો છો તે મનુ-યરૂપે તો થોડાતા જાલતા ને જમતા તેમ પ્રતિમારૂપે થોડાતા જાલતા નથી ને જમતા નથી ત્યારે તે એક શી રીતે કહેવાય ?
- ૬ હં (૫૦ ૪ માં) કહ્યું છે જે “ ભગવાન જ્યારે દેવલોકમાં દર્શન આપે ત્યારે દેવના જેવી વેષ્ટા કરે અને મનુષ્ય લોકમાં દર્શન આપે ત્યારે મનુષ્યની પેઠે વર્તે. ” તેમજ જ્યારે પશુના જેવા દેખાય ત્યારે પશુની રીતે વર્તે, અને જ્યારે પ્રતિમારૂપે દર્શન આપે ત્યારે પ્રતિમાના ધર્મ પ્રમાણે વર્તે. માટે આજ પ્રતિમારૂપે દર્શન દે છે, માટે પ્રતિમાના ધર્મે પ્રમાણે વર્તે છે. અને જ્યારેક કોઈક અક્તની સાથે થોડું ઘટે તો તેની સાથે થોડું છે, જમે છે, ને જમત્કાર જણાવે છે, તે જો પ્રલય ન હોય તો શી રીતે જમત્કાર જણાવે ? માટે આજ શ્રીજીમહારાજ પ્રતિમારૂપે સાક્ષાત્ છે. એમાં નાસ્તિકપશું લાવે એવી બીજો કોઈ પાપી નથી.
- ૭ પ્રં વિમુક્તનું કલ્યાણ ન થાય એમ કહ્યું તે કેવો હોય તેને વિમુક્ત જાણવો ?
- ૭ હં આમાં (૧ બીજા પ્રશ્નમાં, તથા પ્રં ૭૭ ના ૧ બીજા પ્રશ્નમાં, હોં ૨ માં, તથા મં ૧ માં, ૧૭ ના બીજા પ્રશ્નમાં, હેં ૪ ના પહેલા પ્રશ્નમાં), પદલામાં જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો આશરો ન હોય તેને વિમુક્ત કહ્યા છે. આ કહ્યા તે સત્સંગ બહારના વિમુક્ત છે અને (પ્રં ૨૬ માં) કામીને વિમુક્ત કહ્યો છે, (હેં ૭ ના ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) ધર્મભંગ વાત કરે તેને ગુરુદ્રોહી, વચનદ્રોહી, અમુર, અપર્માને વિમુક્ત કહ્યો છે. (હોં ૧ ના નવમા પ્રશ્નમાં) “ સંતનો અવગુણ આવે તે વિમુક્ત થાશે. ” (મં ૨૬ માં) જે બીજામાં અવગુણ પરટે ને પોતામાં ગુણ પરટે તે સત્સંગીને અર્થો વિમુક્ત કહ્યો છે. (૫૨માં) જે શ્રીજીમહારાજ-

નાં ને મોટા પુરુષનાં ચરિત્રમાં, ને તેમની સમજણમાં દોષ પરટે તેને અધર્મી, મૂર્खનો રાજા ને વિમુક્ત કહ્યો છે. અને (૧૦-૨૫ માં) યગવાનમાં દોષવુદ્ધિ થાય તે વિમુક્ત થાય. આ કહ્યા તે સત્સંગ માંહિલા વિમુક્ત છે.

- ૮ પ્ર૦ કોઈ દોષે વિમુક્ત થયેલો માન મુકી સત્સંગમાં આવે તેનું કલ્યાણ થાય કે કેમ ?
 ૮ ૧૦ સત્સંગમાં આવીને પોતાના ગુના માફ કરાવે તો શ્રીજીમહારાજ ને મોટા સંત કૃપાસાધ્ય છે તે કલ્યાણ કરે.
 ૯ પ્ર૦ (૩-૧૧ પ્રશ્નમાં) સ્વામીને યોગબળનાં પદાર્થ ઈચ્છનાં નહિ તે કયાં જાણનાં ?
 ૯ ૩૦ ત્યાગી તથા ગૃહસ્થો સ્વાધ્યાયીવાની વસ્તુઓ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને અથવા શિક્ષાપત્રીને જમાડ્યા વિના જમે, ને વક્ષ અલંકાર પણ મૂર્તિની અથવા શિક્ષાપત્રીની પ્રસાદી કર્યા વિના ચાપરે તે સ્વામીને યોગબળનાં પદાર્થ પોતે યોગબળ કહેવાય અને ગૃહસ્થોએ મંદિરનાં વક્ષ, ધરેળાં, વાહન, યાત્ર તે યોગબળ ઈચ્છનાં નહિ અને ત્યાગીએ ગામડામાં ગયા હોય ત્યાં ધર્માદા નિમિત્ત બક્ષ દ્રવ્ય આવે, તે અનાજ ઠાકોરજીને પહોંચ્યા પહેલાં પોતાને સ્વાધ્યાયીવામાં ચાપરું નહિ, અને કયા નિમિત્તે વક્ષ આવે તેમાંથી ધર્મામૃતમાં કહ્યા પ્રમાણે ચાપરવાં અને કષે તે કોઠારમાં આપી દેવાં પણ પોતાની પાસે રાખવાં નહિ. આ કહ્યા પ્રમાણે ન થઈ તો સ્વામીને યોગબળનાં પદાર્થ યોગબળ કહેવાય ॥૧૪॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના માર્ગશ્રર વદિ ૩ ત્રીજે દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં. ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ સર્વે સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે એમ ચાતી કરી જે, (૧) જેના હૃદયમાં યગવાનની ભક્તિ હોય તેને સ્વી દૃષ્ટિ રહે જે, યગવાન તથા સંત તે જુને જે જે વચન કહેશે તેમજ મારે કરવું છે, એમ તેના હૃદયમાં ઠિમત રહે, અને આટલું વચન મુખી મનાશે ને આટલું નહિ મનાવ્યું પણ વચન તો જુલે પણ ન કરે. (૧)

અને વક્ષી યગવાનની મૂર્તિને હૃદયમાં ધારવી તેમાં શૂરવીરપણું રહે ને મૂર્તિ ધારતાં ધારતાં જો ન ધરાય તો પણ કાપર ન થાય, ને નિત્ય નવી અદ્વા રાત્રે ને મૂર્તિ ધારતાં જ્યારે મુંઢા ઘાટ સંકલ્પ થાય ને તે હટાવ્યા હટે નહિ, તો યગવાનનો મોટો મહિમા સમજીને, પોતાને પૂર્ણકામ માનીને, તે સંકલ્પને સ્વોટા કરતો રહે, ને યગવાનના સ્વરૂપને હૃદયમાં ધારતો રહે તે ધારતાં ધારતાં દશ વર્ષ થાય, અથવા વીશ વર્ષ થાય, અથવા પચવીશ વર્ષ થાય, અથવા સો વર્ષ થાય, તો પણ કાપર થઈને યગવાનના સ્વરૂપને ધારતું તે મુકી દે નહિ, કેમકે શ્રીકૃષ્ણ યગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ અનેક જન્મસંસિદ્ધસ્તો

યાતિ પરાંગતિમ્ ॥ તે પાટે ઇયને એમ ધગવાનને ભારતો રહે છું જેને કર્તું હોય તેને
 ઇકાંતિક ભક્ત કહીય. (૨) રૂપિ વચનામૃતમ્ ॥૧૫॥

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય [૧] છે. તેમાં અને તથા સંત જોમ કહીએ તેમ કરે,
 [૧] ને અમારી મૂર્તિ ધારવામાં નિત્ય નથી નથી અદ્વા રાણે તે ઇકાંતિક છે, એમ શ્રીજીમહારાજે
 કહ્યું છે. [૨] વાચતો છે.

- ૧ પ્ર૦ બીજી વાચતમાં મૂર્તિ ધારવામાં નથી નથી અદ્વા રાણવાનું કહ્યું તે શા ઉપાયે આવે ?
 ૧ ૭૦ શ્રીજીમહારાજનો મહિમા જાણે તો અદ્વા વૃદ્ધિ પામે. તે મહિમા એમ જાણવો જે, શ્રીજી-
 મહારાજ ઝીવકોટી, રૂંધરકોટી, પ્રહરકોટી તથા મૂઝઅશ્વરકોટીથી પર છે, ને સદા સાકાર
 મૂર્તિ છે ને એ સર્વેને પોતાની શક્તિયે કરીને ધરી રહ્યા છે, અને એ સર્વેમાં અન્વયપણે રહ્યા
 થકા પણ અતિશય નિર્લેપ, અસંગીને નિર્વિકાર છે, ને એ સર્વેને અગમ્ય છે. ને મૂઝઅશ્વરકોટી
 કોઈ પણ શ્રીજીમહારાજનો મહિમા જાણી શકતા નથી તથા મૂઝઅશ્વરકોટી અનંતકોટી-
 ચોનાં સુસ્થ મઝીને શ્રીજીમહારાજના એક રોમના કોટીમાં ભાગના પાસનામાં પણ આવતાં
 નથી. ને મૂઝઅશ્વરકોટીથી પર પોતાના ધામમાં પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામેલા પરમ ઇકાંતિક
 ગુણ તથા પોતાની મૂર્તિમાં રહેલા અનાદિગુણ જે સદાય એલા રહ્યા છે તે પણ જેના મહિ-
 માનો તથા સુસ્થનો પાર પામી શકતા નથી, અને એ સર્વે ગુણ તથા મૂઝઅશ્વરકોટી સર્વે અવ-
 તાર તે સર્વે જેની આજ્ઞામાં જઈ છે. આવો અદ્ભૂત મહિમા શ્રીજીમહારાજનો જાણે તો અદ્વા
 નથી નથી આવે. તે (પ્ર૦ ૨૫ | ૫૧ | ૫૬ પ્રશ્ન ૩ | ૬૨ પ્રશ્ન ૧ | ૬૩ પ્રશ્ન ૩
 ૭૮ પ્રશ્ન ૧૬ | સાં ૧ પ્રશ્ન ૨ | ૧૭ | લોં ૧૦ પ્રશ્ન ૬ | ૧૩ પ્રશ્ન ૨ | ૧૭
 પ્રશ્ન ૭ | ૧૦ ૩.૩ | ૧૦ ૩.૩.૩ | ૬૭ | અં ૧.૧ | છેં ૩૭ | ૩૬) એ
 આદિકમાં કહ્યો એવો શ્રીજીમહારાજનો મહિમા જાણે તો પાટ સંકલ્પ ટકી જાય છે ને
 શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવામાં નિત્ય નથી અદ્વા વૃદ્ધિ પામે છે. ॥૧૫॥

- સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગશ્વર વદિ ૪ ચોથને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢવા
 મધ્યે હાદાસ્તાષરના દરબારમાં વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્થેત વક્ષ પારણ કર્યાં હતાં, જે
 પોતાના સ્વાચારવિદની આગળ સાધુ તથા વેદવેદજ્ઞના હરિમત્કની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.
 ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે એ વાર્તા કરી જે, (૧) જે ધગવાનના થકને સત્ અસત્નો વિષેક
 હોય તેતો જે જે અવગુણ પોતામાં હોય તેને જાણે, ને વિચારીને તેનો ત્યાગ કરી દે, અને
 સંતમાં અથવા કોઈ સત્સંગીમાં કાંઈક અવગુણ પોતાને ભાસતો હોય તો તેને ત્યાગ કરીદે ને
 તેના જે ગુણ તેનું પ્રાપ્ત કરે, અને પરમેશ્વરને વિષે તો તેને કોઈ અવગુણ ભાસેજ નહિ,
 અને ધગવાનને સંત જે જે વચન કહે તેને પરમ સત્ય કરીને યાને, પણ તે વચનને વિષે
 સંશય કરે નહિ, અને સંત કહેજે તું દેહ, રૂંધિયો, ધન, પ્રાણથી જુદો છું ને સત્ય છું ને
 એવો જાણનારો છું, ને એ દેહાદિક સર્વે અસત્ય છે એમ વચન કહે તેને સત્ય માનીને, તે

સર્વેથી જુદો આત્મારૂપે વર્તે, પણ ધનના ઘાટ એકો ધક્કો જાય નહિ અને એવે કરીને પોતાને વંધન યાય ને પોતાના ઇર્વાંતિક ધર્મમાં સ્થોત્ય આવે ઇર્વાં જે પદાર્થ તથા કુસંગ તેને ઓઘ્છી રાસે, ને તેથી હેટેજ રહે ને તેના વંધનમાં આવેજ નહિ, અને સચ્ચો વિચાર હોય તેને ગ્રહણ કરે, ને અચ્ચો વિચાર હોય તેનો ત્યાગ કરે ઇવી રીતે જે કર્તો હોય ત્યારે જાણીજે તેને વિવેક છે. (૧) ઇતિ વચ્ચનામૃત ॥૧૬॥ ૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં જે પોતાના અવગુણનો ત્યાગ કરીને, અમારો તથા અમારા અજ્ઞનો ગુણ ગ્રહણ કરે, ને અમારા તથા અમારા સંગના વચ્ચનમાં વર્તે, ને આત્મારૂપે વર્તે, ને વંધનકારી પદાર્થ તથા કુસંગથી હેટે રહે, ને સવજ્ઞા વિચારને ગ્રહણ કરે તે વિવેકી છે, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. [૧] શાસ્ત્ર છે.

૧ પ્ર૦ આમાં સંતમાને સત્સંગીમાં અવગુણ ખાસે તો પણ ન લેવો એમ કહ્યું, અને [પ્ર૦ ૫૩ માં ને છે૦ ૩૬ માં] મોટા વર્તમાનમાં જુલે તો અવગુણ લેવો એમ કહ્યું છે. તે કેમ સમજવું ?

૧ છે૦ જે દોષનાં પ્રાચલિત કરવાનાં કહ્યાં છે તે માંહિલો દોષ હોય તેનો અવગુણ છે તે અવગુણ લીધો ન કહેવાય. પણ જેનું પ્રાચલિત ન કરવું પડે એવા સ્વભાવિક અલ્પદોષ દેશ્યાય તેનો અવગુણ ન લેવો એમ કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦ સંતનું વચ્ચન સત્ય માનવાનું કહ્યું, તેમાં કોઈ સંશય કરવા જેવું હશે કે કેમ ?

૨ છે૦ ઇનો લુલ્હામો આમાંજ કરેલો છે. જે દેહાદિકને અસત્ય કહે ને આત્માને સત્ય કહે ઇર્વાં સંશય ન કરવો; અને પોતાના ક્ષુદ્રેવની તથા મંદિરોની સેવા કરાવે તે શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે શક્તિ અનુસારે હેતે સહિત કરવી, પણ અદ્વાયી અધિક વચ્ચન માનવું નહિ. અને માંદાને લાવાપીવાનું, તથા યોગ્ય ઔષ્ધ માગે તો અદ્વા પ્રમાણે આપવું પણ રોકવો પેસો ન આપવો. અને વજ્ર ઓઢાઢવાની ચ્છા હોય ત્યારે વજ્ર લાવીને આપવું પણ તે નિમિત્ત રોકવું પેસા ન આપવા. અને શ્રીજીમહારાજે ત્યાગી તથા ગૃહસ્થને શિક્ષાપત્રી, નિષ્કામશુદ્ધિ, ધર્મશુદ્ધિ, જનશિક્ષા, મુહુર્ધન ઇ આદિકમાં જે જે આજ્ઞાઓ કરી છે તેને ઘસારો આવતો હોય પણ વચ્ચન કહે તે માનવું નહિ.

૩ પ્ર૦ સવજ્ઞા વિચારને ગ્રહણ કરવો, ને અવજ્ઞાનો ત્યાગ કરવો એમ કહ્યું; તે વિચાર કયા ?

૩ છે૦ શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા વિકલ્પ સંકલ્પ થાય તે અવજ્ઞા વિચારનો ત્યાગ કરવો, અને પંચ વિષયનો અભાવ કરવો, તપ કરવું, ત્યાગ કરવો, ધર્મ પાઠવો, અક્તિ કરવી તથા ધ્વાન અજન કરવું તે સંબંધી જે સંકલ્પ થાય તે સવજ્ઞા વિચારને ગ્રહણ કરવા. ॥૧૬॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના વામશ્વર વદિ ૫ પંચમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગણદા મધ્યે દાદાસાધરના દરબારમાં આધમણે વારણે ઓરદામાં કથા વંચાવતા હતા, અને થોડો સેસ પહેર્યો હતો, તથા થોડી ચાદર ઓઢી હતી, તથા થોડી પાપ બાંધી હતી, અને પીઠા પુખ્તી માઠા પહેરી હતી, ને પીઠા પુખ્તો તોરો પાપને વિષે સ્થોત્યો હ્યો, અને અતિ વસત્ર યજ્ઞા વિરાજમાન હતા.

તે સમયને વિષે શુક્તાન્દસ્વામી તથા ગોપાલાન્દસ્વામી આદિક સાધુને તેઢાવ્યા ને ? શ્રીજીમહારાજ તે સર્વે પ્રત્યે બોલ્યા જે, (૧) આપણા સત્સંગમાં યોદોક કુસંગનો ભાગ રહ્યો જાય છે તે આજ કાલેયો છે, ને આ પ્રકરણ એવું ચલાવતું છે જે, સર્વે પરમહંસ તથા સાંસ્થયોગી તથા કર્મયોગી સર્વે સત્સંગીમાં પ્રવર્તે તે સત્સંગમાં કુસંગ તે શું છે ? તો જે વાતના કરનારા હિંમત વિનાની વાત કરે છે તે સત્સંગમાં કુસંગ છે. તે કેવી રીતે વાત કરે છે તો એમ કહે છે જે, ભગવાનતું જે વચન તેને યથાર્થ કોણ પાઠી શકે છે ? ને વર્તમાન ધર્મ પણ યથાર્થ કોણ પાઠી શકે છે ? માટે જેટલું પહેલે તેટલું પાઠીએ ને ભગવાન તો અધમ ઉદ્ધારણ છે તે કલ્યાણ કરશે અને વધી એમ વાત કરે છે જે, ભગવાનતું સ્વરૂપ જે હૃદયમાં ધારતું તે કાંડે આપણું ધાર્યું ધરાતું નથી. એ તો ભગવાન જેને દયા કરીને ધરાયે છે તેને ધરાય છે. એવી રીતની પોઠી વાત કરીને ધર્મ, જ્ઞાન, ચૈરાગ્ય ને ભક્તિ રૂપાદિક જે ભગવાનની પ્રસન્નતાનાં સાધન તેમાંથી બીજાને મોઢા પાડે છે, માટે હવે આજ દિનથી આપણા સત્સંગમાં કોઈ પણ એવી હિંમતરહિત વાત કરશો નહિ સદા હિંમત સહિતજ વાત કરજ્યો; અને જે એવી હિંમત રહિત વાત કરે તેને તો નપુંસક જાણવો, અને એવી હિંમત વિનાની વાત જે દિવસ યહ જાય તે દિવસ ઉપવાસ કરવો. (૧) ?

इति वचनामृतम् ॥ १७ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર०—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં જે હિંમત વિનાની વાત કરીને અમારી પ્રસન્નતાના સાધનમાંથી બીજાને મોઢા પાડે તે કુસંગી તથા નપુંસક છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે (૧) કાલેય છે. ॥૧૭॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના માગશ્વર વદિ ૬ છઠ્ઠે દિવસ રાત્રિ પાછલી પોહોરે એક વાકી હતી ત્યારે સ્વામી શ્રીસહજાન્દજી મહારાજ શ્રી મઠદા મધ્યે દાદાસ્થાપરના દરબારમાં આચમણે બારણે ઓરડાની ઓસરીને આગળ કલીયામાં ઢોલિયા ઉપર ચિરાજમાન હતા, ને સર્વે જ્યેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં.

પછી પરમહંસ તથા સત્સંગીને તેઢાવ્યા ને બળીવાર સુધી તો પોતે વિચારી રહ્યા ને પછી બોલ્યા જે, એક વાત કહીએ તે સાંખજો. એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ ? બોલ્યા જે, (૧) અમારા મનમાં તો એમ યાય છે જે વાત ન કહીએ પણ તમે અમારા છો માટે જાણીએ છીએ જે કહીએજ, અને આ વાત છે તેને સપ-હીને તેજ પ્રમાણે વર્તે તેજ શુક્ત યાય છે ને તે વિના તો ચાર વેદ, વદ્ધાસ્ત્ર ને અઘાર પુરાણને ભારતાદિક ઇતિહાસ તેને મળવે કરીને તથા તેના અર્થને જાણવે કરીને અથવા તેને શ્રવણે કરીએ-પણ-શુક્ત યાય નહિ. તે વાત કહીએ તે સાંખજો જે, બહાર તો મને તેટલી ઉપાધિ હોય પણ તેનો જો મનમાં સંકલ્પ ન હોય તો તેનો અમારે સ્વસ્વરો નહિ

ને અંતરમાં જો રંચ જેટલો પદાર્થનો ઘાટ યાચ તો તેનો ત્યાગ કરીએ ત્યારે નિરાંત યાચ
 પ્રવો અમારો સ્વભાવ છે, માટે અમે હૃદયમાં વિચાર કર્યો જે ભગવાનના મક્તના હૃદયમાં
 વિશેષ યાચ છે, તેનું કારણ તે શું છે? પછી મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, ને અહંકાર સામું જોયું
 ત્યાં તો એ અંતઃકરણ પણ ઉદ્દેશનું કારણ નથી અંતઃકરણમાં તો ભગવાનના સ્વરૂપના નિશ્ચયનું
 થક અથવા આત્મજ્ઞાનનું થક તેને યોગે કરીને અંતઃકરણને માફલતા રહે છે જે, ભગવાન
 મળ્યા છે તે હવે કાંઈ કરવું નથી પણ માફલપણું રહે છે ઇચ્છાલો અંતઃકરણનો થાંક છે.
 અને જ્ઞાસો થાંક તો પણ જ્ઞાન હંદ્રિયોનો છે. તેની વિગતિ કહીએ છીએ, એ જીવ જે નાના
 પ્રકારનાં ધોજન જમે છે તે ધોજન ધોજન પ્રત્યે જુદા જુદા સ્વાદ છે, અને જુદા જુદા ગુણ
 છે તે ધોજનને વ્યારે જમે છે ત્યારે તે ગુણ અંતઃકરણમાં તથા શરીરમાં પ્રવર્તે છે, અને જો
 લીલાગર માંચ પીએ ને તે પ્રજ્ઞનો ભક્ત હોય તો પણ લીલાગર માંચને કેફે કરીને
 વર્તમાનની સ્વર રહે નહિ ને પ્રજ્ઞના ધજનની પણ સ્વર રહે નહિ તેમ અનંત પ્રકારના જે
 આદર તેના ગુણ પણ લીલાગર માંચની પેટેજ અનંત પ્રકારના છે તેનો ગણતાં પણ પાર
 આવે નહિ. તેમજ એ જીવ ઓશ્વદારે અનંત પ્રકારના શબ્દને સાંભળે છે, તે શબ્દના પણ
 અનંત પ્રકારના ગુણ જુદા જુદા છે. તે જેવો શબ્દ સાંભળે છે તેવોજ એ જીવને
 અંતઃકરણમાં ગુણ પ્રવર્તે છે, જેમ કોઈક હત્યારો જીવ હોય અથવા કોઈક પુરુષ
 વ્યભિચારી હોય, અથવા કોઈક સ્ત્રી વ્યભિચારી હોય અથવા લોકને કેદની મર્યાદાને
 લોપીને વર્તે તો એવો કોઈક અહ જીવ હોય, તેની જે વાત સાંભળ્યી તેવો જેથી લીલાગર
 માંચ પીએ અથવા દારૂ પીએ એવી છે. માટે તે વાતના સાંભળનારાના અંતઃકરણને અહ
 કરી નાસે છે, ને ભગવાનનું ધજન, સ્મરણ તથા વર્તમાન તેની કિસ્મતિ કરાવી નાસે છે.
 તેમજ ત્વચાના સ્પર્શ પણ અનંત પ્રકારના છે. ને તેના ગુણ પણ જુદા જુદા અનંત પ્રકારના
 છે. તેમાં પાપી જીવનો જે સ્પર્શ તેજ માંચ દારૂના જેવો છે, માટે તે સ્પર્શનો કરનારો
 હરિમક્ત હોય તેની પણ શુદ્ધ બુદ્ધને ઘુલાડી વે છે. તેમજ રૂપ પણ અનંત પ્રકારનાં છે ને
 તેના ગુણ પણ અનંત પ્રકારના જુદા જુદા છે, તે કોઈક અહ જીવ હોય ને જો તેનું દર્શન
 થયું હોય તો જેમ લીલાગર માંચ તથા દારૂ પીએ શું થાય તેમજ તે પાપીના દર્શનના
 કરનારાનું પણ શું થાય ને બુદ્ધિ અહ થાય જાય છે. તેમજ ગંધ પણ અનંત પ્રકારના છે
 ને તેના ગુણ પણ અનંત પ્રકારના છે તે જો પાપી જીવના હાથનું પુણ્ય અથવા ચંદન તેની
 જો મુગંધી લેતો જેમ લીલાગર પીએ બુદ્ધિ અહ થાય તેમજ બુદ્ધિ અહ થાય છે. એવી
 રીતે જેમ શુંદાને યોગે કરીને જીવની બુદ્ધિ અહ થાય છે તેમજ પરમેશ્વર અથવા પરમેશ્વરના
 સંત તેને યોગે કરીને જીવની બુદ્ધિ સારી થાય છે; અને જીવની બુદ્ધિ અહ હોય તો
 પણ ભગવાન ને સંતના શબ્દને સાંભળ્યે કરીને ઉત્તમ થાય છે, તેમજ એમને સ્પર્શે કરીને

પણ મતિ ઉત્તમ થાય છે. અને વર્તમાનની આદ્યે કરીને મોટા સંતનો સ્પર્શ ન થાય તો તેના ચરણની રજ લઇને માથે ચઢાવે તેણે કરીને પવિત્ર થાય, અને તેમજ મોટા સંતને દર્શને કરીને પણ પવિત્ર થાય, પણ વર્તમાન રાક્ષીને દર્શન કરવાં તેમજ તે મોટાની પ્રસાદી છે તેને જાણે કરીને પણ પવિત્ર થાય છે. તેમાં પણ વર્નાશ્રમની મર્યાદા પરમેશ્વરે બાંધી છે. તે મર્યાદાને રાક્ષીને પ્રસાદી લેવી ને જેને ન સ્વપે તેને સાકરની પ્રસાદી કરાક્ષીને પ્રસાદી લેવી. તેમજ તે મોટા પુરુષને ચઢચું પડું જે પુષ્પચંદન તેની સુગંધી લીધે પણ બુદ્ધિ નિર્મલ થાય છે, તે માટે એ પંચ વિષયને સમજ્યા વિના જે યોગવશે, ને સાર અસારનો વિભાગ નહિ કરે, ને તે નારદ સનકાદિક જેવો હશે તેની પણ બુદ્ધિ ઝ્રષ્ટ થઈ જશે; તો જે વેદાભિમાની હોય ને તેની બુદ્ધિ ઝ્રષ્ટ થાય તેમાં શું કહેવું ? તે સાર એ પંચે ઇન્દ્રિયોને યોગ્ય અયોગ્ય વિષયાઈ વિના જે મોકલી મેલશે તેનું અંતઃકરણ ઝ્રષ્ટ થઈ જશે. અને પંચ ઇન્દ્રિયો દ્વારે જીવ જે આહાર કરે છે, તે આહાર જો શુદ્ધ કરશે તો અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય. અને અંતઃકરણ શુદ્ધ થાશે તો અસ્તંદ ભગવાનની સ્મૃતિ રહેશે. અને જો પંચે ઇન્દ્રિયોના આહારમાંથી એકે ઇન્દ્રિયનો આહાર મલિન થાય છે તો અંતઃકરણ પણ મલીન થઈ જાય છે માટે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનના ભજનને વિષે જે કાંઈ વિશેષ થઈ આવે છે તેનું કારણ તે પંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયજ છે, પણ અંતઃકરણ નથી. (૧)

ને આ જીવ છે તે જેવી સોચત કરે છે તેનું જનું અંતઃકરણ થાય છે તે જ્યારે એ જીવ વિષયી જીવની સમામાં બેઠો હોય, અને તે જમ્યા પણ સુંદર સાત માઠની હવેલી હોય, ને તે હવેલીને વિષે કાચના તકતા સુંદર જઠ્યા હોય, ને સુંદર બીછાનાં કર્યો હોય તેમાં નાના પ્રકારનાં આશૂષણ તથા વસ્ત્રને પહેરીને વિષયી જન બેઠો હોય, અને દાઢના શીશા લઈને પરસ્પર પાતા હોય, ને કેટલાક તો દાઢના શીશા મરેલા પડ્યા હોય, ને વેષાઓ વેશ ચેઈકાર કરી રહી હોય, ને નાના પ્રકારનાં વર્જાંત્ર વાજતાં હોય, ને તે સમામાં જઈને જે જન બેસે તે સમે તેનું અંતઃકરણ બીજી જાતનું થઈ જાય છે; અને તુજની ઘૂંપડી હોય ને તેમાં કારેલ ગોદહી-વાળા પરમહંસની સમા બેઠી હોય, ને કર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, મક્તિ સહવર્તમાન મગધદાર્તા થાતી હોય, તે સમામાં જઈને જે જન બેસે સ્વારે તે સમે તેનું અંતઃકરણ બીજી રીતનું થાય છે, માટે સત્સંગને ને કુસંગને યોગે કરીને જેનું અંતઃકરણ થાય છે, તેને જો વિષા-રીને જુવે તો જાણ્યામાં આવે છે, અને ગચરગંદને તો કાંઈ સ્વચર પહતી નથી. માટે આ વાર્તા છે તે છેક મૂર્ત્વજને પટ્ટને પાડે વર્તેતો હોય તેને તો ન સમજાય અને જે કાંઈક વિવેકી હોય ને કાંઈક ભગવાનનો આશ્રિત હોય, તેને તો આ વાર્તા તુરત સમજામાં આવે છે. માટે પરમહંસ તથા સાંખ્યયોગી હરિજન તથા કર્મયોગી હરિજન એ સર્વને કૃપાળુ માણસની સંગત કરતી નહિ. (૨)

અને સત્સંગ મોર તો ગમે તેવો કુપાત્ર જીવ હોય, તોય તેને નિયમ ધરાવીને સત્સંગમાં લેવો. પણ સત્સંગમાં આવ્યા પછી કુપાત્રપણું રાત્રે, તો વાઈ અથવા માઈ જે હોય તેને સત્સંગ બહાર કાઢી મેલવો, અને જો ન કાઢે તો ઈમાંથી શાહું ઘુંટું થાય, જેમ જે આંગ-ઝીને સર્પે કરડી હોય અથવા કીડીયારાનો રોગ થયો હોય ને તેટલું અંગ જો તુરત કાપી નાલે, તો પંઢે કુશ્મક રહે ને તેનો લોભ કરે તો શાશ્વો વીગાડ થાય, તેમ જે કુપાત્ર જીવ જણાય તેનો તત્કાલ ત્યાગ કરવો. (૩)

૩

અને આ જે અમારું વચન છે તે મ્હલા યદને સર્વે જરૂર રાસજ્વો, તો જાણીએ તમે અમારી સર્વે સેવા કરી. અને અમે પણ તમને સર્વેને આશિર્વાદ દેશું. ને તમો ઉપર ઘણા પ્રસન્ન થાશું, કાંજે તમે અમારો દાસ્યદો સુફલ કર્યો. અને ભગવાનનું ધામ છે, ત્યાં આપણ સર્વે મેલ્યા રહેશું. અને જો એમ નહિ રહો તો તમારે ને અમારે ઘણું છેડું થઈ જાશે. અને ધૂતનું કે બ્રહ્મરાસસનું વેદ આવશે, ને હેરાન થાશો. અને જે કાંઈ ભગવાનની ભક્તિ કરી હશે તેનું ફલ તો રમ્ભલતાં રમ્ભલતાં કોઈક કાલે પ્રગટ થાશે, ત્યારે પણ અમે વાત કરી તે પ્રમાણે રહેશો સ્વારપછી મુક્ત થઈને ભગવાનના ધામમાં જાશો, અને જો કોઈ અમારો વાદ લેશે તો તેનું તો જરૂર ઘુંટું થાશે કાં જે અમારા હૃદયમાં તો નરનારાયણ પ્રગટ ત્રિરાજે છે. અને હું તો અનાદિમુક્તજ છું પણ કોઈને ઉપદેશે કરીને મુક્ત નથી થયો. અને મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર તેને તો હું પકડી લેઈ છું, જેમ સિંહ ચકરાને પકડે છે તેની પેટે એ અંતઃકરણને હું પકડું છું, અને ધીજાને તો એ અંતઃકરણ દેખ્યામાં પણ આવતાં નથી. માટે અમારો વાદ લઈને જાણે જે ઉપાધિમાં રહીને શુદ્ધપણે રહેશું તેતો નારદ સનકાદિક જેવો હોય તેથી પણ રહેવાય નહિ, તો ધીજાની શી વાર્તા કહેવી ? અને અનંતમુક્ત થઈ ગયાને અનંત થાશે તેમાં ઉપાધિમાં રહીને નિર્લેપ રહે એવો કોઈય થયો નથી ને થાશે પણ નહિ. અને ઇપ્પણાં પણ કોઈય નથી. અને કોટી કલ્પ સુધી સાધન કરીને પણ એવો થાવાને કોઈ સમર્થ નથી, માટે અમે કહું છે તે પ્રમાણે રહેશો તો કહું થાશે અને અમે જે કોઈને હેત કરીને બોલાવીએ છીએ, તે તો તેના જીવના રુદા સાથે બોલાવીએ છીએ. અથવા કોઈને હેત કરીને સાધું જોઈએ છીએ અથવા કોઈ સારાં મોજન કરાવે છે તેને જમીએ છીએ, અથવા કોઈ હોલિયો બિલાવી દે છે તે ઉપર વેસીએ છીએ, અથવા કોઈ કલ્પ આશૂષણ તથા પુણ્યના હાર ઇત્યાદિક જે જે પદાર્થ લાવે છે તેને અંગીકાર કરીએ છીએ, તેતો તેના જીવના રુદા વાસ્તે અંગીકાર કરીએ છીએ, પણ અમારા મુશ્કને વાસ્તે કરતા નથી ને જો અમારા મુશ્કને વાસ્તે કરતા હોઈએ તો અમને શ્રી રામાનંદસ્વામીના સમ છે. માટે એનું વિચારીને કોઈ અમારો વાદ કરશોમાં, ને પંચ ઈંદ્રિયોના આઠાર છે તેને અતિશે શુદ્ધપણે કરીને રાસ-

ઓ. ૧ વચન અમારું જરૂરાજરૂર માનજ્યો. અને આ વાત તો સર્વેને સમજાય એવી સુગમ છે, માટે સર્વેના સમજ્યામાં તુરત આવી જાશે તે સારુ સત્સંગમાં અતિશે પ્રવર્ત્તાવિજ્યો. તેમાં અમારો પળો રાજીવો છે, એમ વાર્તા કરીને જય સચિદાનંદ કઠીને શ્રીજીમહારાજ પોતાના ઉતારામાં પધારતા હવા. (૪) હિતિ વચનામૃતમ્ ॥૧૮॥

૪

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં દ્વિયોના આહાર શુદ્ધ કરવાથી અંતઃ-કરણ શુદ્ધ થાય ને અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય તો અસંકટ અમારી સ્થિતિ રહે; (૧) અને સત્પુરુષને સંગ કરવો. (૨) અને કૃપાત્રને સત્સંગ બહાર કાઢી મુકવો. (૩) અને અમારો વાદ લેશે તેનું જરૂર મુંડું બાંધે, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૪) વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ ત્રીજી વાચતમાં જે આંગળીને સર્વેં કરડી હોય અથવા કીડીચારાનો રોગ થયો હોય તે આંગ કાપી નાંખે તો પંડે કુસળ રહે; એમ કહ્યું તે આંગને ઠેકાણે શું આણવું? અને પંડને ઠેકાણે શું આણવું?

૧ ૬૦ પંડ પટલે સ્પર્શ તેને ઠેકાણે સત્સંગ સમુદાય આણવો, અને સર્વેં કરડેલ આંગળી તથા કીડીચારાના રોગવાળા આંગને ઠેકાણે કૃપાત્ર માણસ આણવો. તે કૃપાત્ર માણસને સત્સંગ બહાર કાઢે તો સત્સંગ સમુદાયરૂપી પંડ કુસળ રહે.

૨ પ્ર૦ કૃપાત્ર માણસને સત્સંગમાંથી કાઢી મુકવાની આજ્ઞા કરી તે કોને માથે આણવી?

૨ ૬૦ એના ધરમાં જે મુશ્કીયો હોય તે પોતાના ધરના માણસોનો નિવંતા છે, તેને પોતાના ધરના માણસોને ધર્મમાં વર્તાવવાં ને પોતાને ધર્મમાં વર્તવું તે આજ્ઞા છે; અને ગામના હરિજનોને ધર્મમાં વર્તાવવાં તે ગામમાં મુશ્કીયા હરિજન ધર્મવાળા હોય તેમને માથે છે, ને સર્વેં હરિજનોએ પણ મોટેરા હરિજનનું માનીને ધર્મમાં વર્તવું, અને જે હરિજન ધર્મમાં ન વર્તે તેને ધર્મનિષ્ઠ મોટેરા હરિજનોએ સત્સંગ બહાર કરવો, અને સાધુના મંડલમાં જે મુશ્કીયો સાધુ હોય તેણે પોતાના શિષ્યોને ધર્મમાં વર્તાવવા અને જે ન વર્તે તેને સત્સંગ બહાર કાઢી મુકવો, ને શુદ્ધ ધર્મમાં ન વર્તે તો શિષ્યોએ તેનો ત્યાગ કરવો; અને શિષ્યસ્વરૂપ મંદિરોના નિવંતા ધર્મનિષ્ઠ મહાંત મંદિરના અધિકારી છે તેણે ધર્મમાં વર્તવું, ને મંદિરના માણસોને ધર્મમાં વર્તાવવાં, ને ન વર્તે તેને સત્સંગ બહાર કાઢી મુકવો, અને આચાર્ય તથા સાધુઓ તથા સત્સંગીઓએ મઠીને જે ધર્મનિષ્ઠ હોય તેને મંદિરનો અધિકાર સોંપવો, અને અધિકારીની વર્તણુક શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા ચિહ્ન જણાય, તો તેને પણ અધિકારથી દૂર કરવો, અને આચાર્યપદ આપવું તે પણ આચાર્ય તથા સાધુઓ તથા સત્સંગીઓએ મઠીને આચાર્યના પુત્રમાંથી, અથવા ધર્મકુળમાંથી, ધર્મવાળા હોય ને ધર્મ પાઠી પઢાવી શકે એવા હોય, તેને શ્રીજીમહારાજે ને ગાદીઓ નિર્માણ કરેલી છે, તે ગાદી ઉપર આચાર્ય નીમવાનું શ્રીજીમહારાજે લેખમાં કહ્યું છે અને આચાર્યના વિકરા હોય તેમાં ગાદીને હાથક ન હોય તો ધર્મકુળમાંથી જે હાથક હોય તેને આચાર્ય, સાધુ તથા સત્સંગીઓ મઠીને આચાર્યપદ આપવું તે (અ૦ ૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) સાધુ અને સત્સંગીઓને અભ્યાસ કરી છે, જે આચાર્યને કોઈક વધ જાણના કહેવાથી કોઈ કામ કરવા દેવું નહિ,

પ્ર.

લખનાસૂત્રમ્ ગ. પ્ર. ૧૮

તેમાં શ્રીજીમહારાજનો ઘણો રાજીયો છે; અને જો કરવા દે તો ઘણું દુઃખ આવે. અને આચાર્યે પણ ધર્મમાં વર્તેલું અને ત્યાગી ગૃહી સર્વેને ધર્મમાં વર્તાવવા ને જે ધર્મમાં ન વર્તે તેને સત્સંગમાંથી દૂર કરવો અને આચાર્ય તથા ત્યાગી તથા ગૃહસ્થ સત્સંગી બાદ બાદ તેમાં જે શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા વિરુદ્ધ વર્તે તેને શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞામાં વર્તનારાઓ ન માનવા આ અમારે મુલ્યે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે એમ આજ્ઞાઓ.

- ૩ પ્ર૦ ભૂતનો કે પ્રહારાક્ષસનો દેહ આવશે એમ કહ્યું, તે સહેલ અંગવાળાને કહ્યું કે કેને કહ્યું તે સમજાવું નથી માટે કુપા કરીને સમજાવો ?
- ૩ ઉ૦ કુપાત્ર માણસને સત્સંગ વહાર ન કાઢે એવા ઉપર કહ્યા તે સર્વ અધિકારીઓને ભૂતનો કે પ્રહારાક્ષસનો દેહ આવશે. ૫ વંડ દીધો છે, અને એમણે જે ભક્તિ કરી હશે તેનું ફળ રક્ષકતાં રક્ષકતાં મળશે, ઘટલે જ્યારે ભૂતના કે પ્રહારાક્ષસના દેહનો અંત આવે, ત્યારે પણ આહાર શુદ્ધ કરશે ને કુસંગીના સંગનો તથા કુપાત્ર માણસનો ત્યાગ કરશે ત્યારે કલ્યાણ કરીશું એમ કહ્યું છે, માટે ત્યાગી હોય તેમણે ધર્મ પાઠ્યો ને ધર્મશાસ્ત્રો સાધુ હોય તેનીજ પાસે સેવા કરાવવી, પણ કુપાત્ર ઘટલે ધન સ્ત્રી આદિકનો પ્રસંગ હોય તેને સેવામાં ન રા-લ્યો ને શિષ્યે પણ ધન સ્ત્રી આદિકના પ્રસંગવાળા ગુરુને સેવવા નહિ ધર્મશાસ્ત્રાનેજ સેવવા. અને ગૃહસ્થ હોય તેમણે પણ વર્તમાનરહિત એવા કુપાત્ર માણસનો પ્રસંગ કોઈ પ્રકારે ન રાલ્યો. ને જે આચાર્ય હોય તેમણે તો સર્વથી વિશેષ ધર્મ પાઠ્યો. અને જો કુપાત્ર છે તે તો જીવતાંજ ભૂતને પ્રહારાક્ષસ છે, ને જીવે છે તો પણ મરેલો છે. અને કદાપિ સત્સંગમાં પડ્યો હોય, તો પણ સ્વચ્છ છે, તેને તો મૂલ્ય દુઃખ ને મારજ મળે પણ કલ્યાણ ન થાય.
- ૪ પ્ર૦ ચોથી વાચતમાં શ્રીજીમહારાજે અમારા હૃદયમાં નરનારાયણ પ્રગટ વિરાજે છે, અને હું અનાદિ મુક્ત છું એમ કહ્યું અને (મ૦ ૩૩ માં તથા અ૦ ૧ માં તથા જ૦ ૪ ના ૩૧૪ પહેલા પ્રશ્નમાં તથા ૧ પાંચમામાં) અમેજ ભગવાન છીએ એમ કહ્યું છે તે કેમ સમજવું ?
- ૪ ઉ૦ શ્રીજીમહારાજ જ્યારે મુક્તભાવે બોલ્યા હોય ત્યારે અમે ભગવાન છીએ એમ ન કહ્યું હોય, ને પોતે ભગવાનપણે બોલ્યા હોય, ત્યારે અમેજ ભગવાન છીએ એમ કહ્યું હોય પણ પોતેજ ભગવાન છે, અને અમે અનાદિ મુક્ત છીએ એમ કહ્યું, તે અનાદિ મુક્તતા આવે બોલ્યા છે. અને અનાદિ મુક્ત છે તે પરમ પદાંતિક મુક્તથી અધિક છે, ને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં સદાય રહેશે.
- ૫ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજે “અનાદિ મુક્ત હું છું” એમ પોતાને કહ્યું અને (પ્ર૦ ૩૨ માં) નારદ સનકાદિકને અનાદિ મુક્ત કહ્યા છે અને તમે પણ (પ્ર૦ ૫ના બીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) શ્રીજીમહારાજના મુક્તને અનાદિ કહ્યા છે તે કેમ સમજવું ?
- ૫ ઉ૦ સ્વસિદ્ધ અનાદિ તો જેને કોઈનો ઉપદેશ ન હોય, અને કોઈની ભક્તિ ન હોય, ને જે કો-ઈને આધીન ન હોય તેનેજ કહેવાય, માટે અનાદિ તો શ્રીજીમહારાજ એકજ છે. અને જે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને વિષે રહ્યા હોય તેને પણ અનાદિ કહેવાય. જેમ શ્રીજીમહારાજ એકજ ભગવાન છે તો પણ તેમની સત્તા જેમાં આવેલી છે, તે સર્વે અવતારોને પણ શ્રીજીમહારાજને લેખે ભગવાન કહેવાય છે, તેમ જેને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને વિષે એકતા થાય,

તેને શ્રીજીમહારાજને લેહને અનાદિ કહેવાય. અને જેમ મૂલઅક્ષરકોટી, પ્રહ્લકોટી, તથા મૂલપુરુષકોટીને ભગવાન કહેવાય છે, તેમજ તેમને વિષે एकतानે પામેલા તેમના વત્તમ અ-
ક્તોને પણ અનાદિ કહેવાય. જેમ સરકાર एकज છે પણ તેને લેહને બીજા અધિકારીઓને પણ
સરકાર કહેવાય છે, પણ સારા સરકાર તો વિલાયતમાં एकज છે, તેમ સારા અનાદિને સારા
ભગવાન તો एक શ્રીજીમહારાજજ છે, અને બીજા એમને લેહને કહેવાય છે.

- ૬ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે અમારો વાદ ન લેવો તે કેવી રીતે વર્તેલ્યારે વાદ લીધો કહેવાય ?
૬ હ૦ શ્રીજીમહારાજ જેમ જેને સમાસ થાય તેમ આચરણ તથા લીલાઓ કરતા તેમ ત્યાગી
ગૃહીણ ન કરવું. ત્યાગી ગૃહીણ તો જેમ શ્રીજીમહારાજે પોતપોતાના ધર્મ કહ્યા છે તે પ્રમાણે
વર્તવું, પણ શ્રીજીમહારાજ કરતા માટે આપણને શો બાધ છે, એમ જાણીને તેવી ક્રિયાનું આ-
ચરણ કરે તો તે વાદ લીધો કહેવાય. ॥ ૧૮ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ શુદ્ધિ ૧ પદવામે દિવસ શ્રીજીમહારાજ સંધ્યા સમે શ્રી
ગદ્ગદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં ચિરાંજતા હતા અને સર્વે જ્યેષ્ઠ વક્ષ ધારણ કર્યો
હતાં. ને પોતાના હ્રસ્વારવિદની આગળ પરમહંસ તથા દેવ દેવના હરિમક્તની સમા ભરાઈને
બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) આત્મજ્ઞાનનું કામ ભારે છે, તેમજ ભગવાનને વિષે
જે પ્રીતિ તેનું કામ પણ ભારે છે, અને एकલે આત્મજ્ઞાને પણ કામ સરતું નથી, ને કદાપિ
આત્મજ્ઞાન નહોય ને एकલો પ્રેમ હોય, તો તેણે કરીને પણ કામ સરતું નથી, કાંજે
આત્મજ્ઞાન ન હોય તો ભગવાનમાં પ્રીતિ કરતે કરતે દેહાભિમાનને યોગે કરીને બીજા
પર્યાર્થમાં પણ પ્રીતિ થઈ જાય; અને આત્મજ્ઞાન હોય ને પ્રીતિ ન હોય તો તે મોટા એશ્વર્યને
ન પામે, ને જ્ઞાની ભક્ત ન કહેવાય. માટે જે સ્વધર્મમાં રહીને પરમેશ્વરને ભજતો હોય તેને
આત્મજ્ઞાન પણ દહ જોઈએ, ને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ પણ દહ જોઈએ, અને વૈરાગ્ય પણ
શુદ્ધો દહ જોઈએ, ને એ ત્રણે અંગની જેને દહતા હોય તેને પુરો હરિમક્ત જાણવો ને તેમાં
કાંઈ ન્યૂનતા હોય તેટલી સ્વોચ્છ જાણીને તેને ટાલી નાસવી. (૧) इति वचनामृतम् ॥ ૧૯ ॥ ૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે ધર્મ, આત્મનિષ્ઠા,
પ્રીતિ ને વૈરાગ્ય એ ચાર અંગની દહતા કરવાનું કહ્યું છે. (૧) બાબત છે.

- ૧ પ્ર૦ આમાં સ્વધર્મ, આત્મજ્ઞાન, પ્રીતિ ને વૈરાગ્ય તે સંપૂર્ણ ન હોય તેને સ્વોચ્છ કહી અને
(મ૦ ૨ માં) અતિશે પ્રીતિ હોય તો કાંઈ કરવું રહેતું નથી એમ કહ્યું છે તે કેમ સમજવું ?
તેમજ (પ્ર૦ ૩ માં) પણ સ્વધર્માદિક ચાર સાધને પોતાની પ્રસન્નતા કહી છે, અને (મ૦
(૬૨ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) આત્મનિષ્ઠા, પ્રીતિને દાસપણું એમાંથી एक અંગ દહ કરે તો પણ
મોક્ષ થાય એમ કહ્યું છે તે કેમ સમજવું ?
૧ હ૦ આમાં તથા (પ્ર૦ ૩ માં) સાધારણ પ્રીતિ કહી છે અને (મ૦ ૨ માં અને ૬૨ માં) અસાધારણ પ્રીતિ
કહી છે. અને આમાં તથા (પ્ર૦ ૩ માં) આત્મજ્ઞાન કહ્યું છે તે ત્રણ દેહથી નોમ્નો જે જીવાત્મા

તેનું જ્ઞાન કશું છે. અને (મં ૬૨માં) શ્રીજીમહારાજના તેરુજપ જે આત્મા તે રૂપ થયું તે આરમભિષ્ટા કહી છે. તે (સાં ૫ના ૩ પહેલા પ્રશ્નમાં) મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ આવે, તો કલ્યાણકારી સર્વે ગુણ આવે છે. તથા (વં ૩ના વીજા પ્રશ્નમાં) અસાધારણ ભક્તિ આવે, તો જ્ઞાનાદિક ગુણે એક મક્તિમાં આવી જાય એમ કહ્યું છે. માટે જામાં તથા (પ્રં ૨૧માં) ચાર સાધન કશાં તે સામાન્ય કશાં છે, અને અસાધારણ હોય તો એકના પેટામાં ચારે આવી જાય. ॥ ૧૧ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ શુદ્ધિ ૨ વીજને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં ડગમળે ચાર ઓરદાની ઓસરીએ માદી તકિયો નસાવીને વિરાજતા હતા, અને ધોળી પાપ માથે બાંધી હતી ને તે પાથને વિષે પીઠા ફુલનો તોરો વિરાજમાન હતો, અને કંઠને વિષે પીઠા ડુધનો હાર વિરાજમાન હતો, અને બે કાનને વિષે ધોળા ને પીઠા ડુધના ગુચ્છ વિરાજમાન હતા. અને ધોળો ચોપાલ ઓઢયો હતો, ને કાળા હેટાનો સ્વેસ પહેર્યો હતો, ને કથા વંચાવતા હતા, અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ બોલ્યા જે, (૧) સાંભળો સર્વેને એક મન્ન પુછીએ છીએ ત્યારે સર્વે હરિભક્તે હાથ જોડીને કહ્યું જે પૂછો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે અજ્ઞાનીમાં અતિશે અજ્ઞાની તે કોણ છે? પછી તો સર્વે વિચારી રહ્યા પળ ઉત્તર કરી શક્યા નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, લ્યો અમેજ ઉત્તર કરીએ. ત્યારે સર્વેએ રાજી થઈને કહ્યું જે, હે મહારાજ! તમથીજ પચાર્થ ઉત્તર થાશે માટે કહ્યો. પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, આ દેહમાં રહેનારો જે જીવ છે તે રૂપને જુએ છે ને ફુરૂપને જુએ છે તથા ચાલ, યૌવનને દ્રુપણને જુએ છે, એવાં અનંત પદાર્થને જુએ છે, પણ જોનારો પોતે પોતાને જોતો નથી. અને કેવલ બાહ્યદષ્ટિ કરીને પદાર્થને જોયા કરે છે. પણ પોતે પોતાને નથી જોતા તેજ અજ્ઞાનીમાં અતિશે અજ્ઞાની છે અને જેમ નેત્રે કરીને અનંત પ્રકારના રૂપના સ્વાદને લે છે, તેમજ શ્રોત્ર, સ્પર્શ, રસના, ગ્રાણ ઇત્યાદિક સર્વે ઇન્દ્રિયોએ કરીને વિષય સુઝને મોગવે છે, ને જાણે છે પણ પોતે પોતાના સુઝને મોગવતો નથી ને પોતે પોતાના રૂપને જાણતો નથી એજ સર્વે અજ્ઞાનીમાં અતિશે અજ્ઞાની છે, ને એજ વેલામાં અતિશે વેલો છે, ને એજ મૂર્ખમાં અતિશે મૂર્ખ છે, ને એજ સર્વે નીચમાં અતિશે નીચ છે. (૧) ૧

- ૨ ત્યારે શુક્રમુનિએ આગંકા કરી જે, (૨) પોતાનું સ્વરૂપ જોવું તે શું પોતાના હાથમાં છે? ને જો પોતાના હાથમાં હોય તો જીવ સીદ અતિશે અજ્ઞાની રહે? ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, જેને સત્સંગ થયો છે, તેને તો પોતાના જીવાત્માનું દર્શન પોતાના હાથમાંજ છે ને કે વઢાઢે એ પોતાના સ્વરૂપને જોવાનો આદર કર્યો, ને ન દીઠું? અને

જીવ માયાને આધીન થકો પરવડતો યદને તો સ્વપ્નને સુષુપ્તિ અવસ્થામાં અંતર્દષ્ટિ કરીને જાય છે. પણ પોતે પોતાને જાણે કોઈ દિવસ પોતાના સ્વરૂપને જોવાને અંતર્દષ્ટિ કરતો નથી. અને જે ભગવાનના પ્રતાપને વિચારીને અંતર્દષ્ટિ કરે છે, તે તો પોતાના સ્વરૂપને અતિશય ઉજ્જ્વલ પ્રકાશમાન જુએ છે. ને તે પ્રકાશને મધ્યે મત્યસ એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેની મૂર્તિને જુએ છે. અને નારદ સનકાદિક જેઓ સુસ્વીયો પણ થાય છે. માટે હરિમંત્રને તો જેટલી કસર રહે છે તેટલી પોતાની આવડે કરીને રહે છે. (૨) इति २ वचनामृतम् ॥ ૨૦ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે અંતરશુદ્ધિ કરીને પોતે પોતાને ન જાણે ને ન જુએ તેને અતિજે અજ્ઞાની કહ્યો છે (૧) અને બીજામાં અમારો પ્રતાપ વિચારીને અંતર્દષ્ટિ કરે, તે પોતાના સ્વરૂપને પ્રકાશમાન દેખે અને તેને મધ્યે અમને પ્રત્યક્ષ દેખે છે અને નારદ સનકાદિક જેઓ પહેલે અમારા સિદ્ધ મુક્ત જેઓ સુસ્વિયો થાય છે, એમ કહ્યું છે (૨) શાલો છે.

૧ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં જે અમારો પ્રતાપ વિચારીને અંતરશુદ્ધિ કરે તે પોતાના સ્વરૂપને દેખે છે. ને તેને વિષે અમારી મૂર્તિને પણ દેખે છે, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે અંતર્દષ્ટિ તે શું ? અને શ્રીવાત્માને વિષે તો શ્રીજીમહારાજ અન્વયપણે અંતર્યામીરૂપે રહ્યા છે. ને વ્યતિરેક મૂર્તિ તો અક્ષરકોટીથી પર પોતાના તેજરૂપ અક્ષરધામને વિષે રહી છે, તે શ્રીવાત્માને વિષે શી રીતે દેખાય ?

૧ ૬૦ દેહભાવ મુક્તીને પોતાના ચૈતન્યને શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ અક્ષરધામ, તે રૂપ માનીને તે આત્માકારે શુદ્ધિ કરીને તેમાં શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને ધારે, તે અંતર્દષ્ટિ કહેવાય અને છાત્રનો સમાગમ કરીને, શ્રીજીમહારાજને સર્વોપરિ જાળીને, પોતાને શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ માનીને, શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યરૂપે દર્શન આપતા હોય, ત્યારે તે મનુષ્યરૂપ મૂર્તિને શ્રીવાત્મામાં ધારે, અને મનુષ્યરૂપે ન દેખાતા હોય, ત્યારે શ્રીજીમહારાજની પ્રતિમાને ધારે, ત્યારે તે જીવ મહાતેજરૂપ થાય. ને તે તેજમાં મૂર્તિને પ્રકાશમાન દેખે. ॥ ૨૦ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ શુદ્ધિ ૩ ત્રીજને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢવા પ્રધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં સાંજને સમે ડગમળે બાર ઓરડાની ઓસરીય દોલિયા ઉપર વિરાજતા હતા અને કાઠા છેડાનો સેસ પહેર્યો હતો, ને ધોળો ચોપાલ ઓઢ્યો હતો, ને ધોળી પાંચ માથે બાંધી હતી, ને ડગમળે મુસ્તારવિંદે વિરાજમાન હતા. ને પોતાની આગળ સાધુ શાંશ પસાજ લઈને કીર્તન ગાતા હતા. ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના સત્સંગીની સથા ખરાઈને બેઠી હતી.

પછી તે સંવેને શ્રીજીમહારાજે છાના રાત્રી, ને એમ જોન્યા જે, સર્વે સાંખલો એક વાર્તા કરીય એમ કહીને, શાશીવાર સુષી તો નેત્રકમળને ધીંધીને વિચારી રહ્યા ને પછી ચોલ્યા

૧ મે, (૧) જે હરિભક્તના મનમાં ભગવાનને અતિ પ્રસન્ન કરવાની ઇચ્છા હોય, તે ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાનો તો એ ઉપાય છે જે, પોતપોતાના વર્ણાશ્રમનો જે ધર્મ તેને વિષે અચળ નિષ્ઠા, તથા આત્મનિષ્ઠાની અતિશે દૃઢતા, તથા એક ભગવાન વિના બીજા સર્વે પદાર્થને વિષે અરુચી, તથા ભગવાનને વિષે મહાત્મ્યે સહિત એવી નિષ્કામ ભક્તિ, એ ચાર સાધને કરીને ભગવાનની અતિશે પ્રસન્નતા થાય છે. અને એ જે ચાર સાધન તેને એકાંતિક ધર્મ કહીએ. ને એવા એકાંતિક ધર્મવાળા જે ભક્ત તે આ સમામાં આપણા સત્સંગમાં કેટલાક છે. (૧) ૧

અને જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને સ્વાતાં પીતાં, નાતાં ખોતાં, ચાલતાં બેઠતાં, સર્વે ક્રિયાને વિષે ભગવાનની મૂર્તિનું ચિંતન કરવું, અને જ્યારે અંતરમાં કાંઈ વિશેષ ન હોય ત્યારે તો ભગવાનનું ચિંતન કરવું, ને ભગવાનની મૂર્તિ સામું જોઈ રહેવું, અને જો અંતરમાં સંકલ્પ વિકલ્પનો વિશેષ થાય તો દેહ, ઇંદ્રિયો, અંતઃકરણ, દેવતા, વિષય એ સર્વેથી પોતાનું સ્વરૂપ ઝુટું સમજવું, ને જ્યારે સંકલ્પનો ચિરામ થાય ત્યારે ભગવાનની મૂર્તિનું ચિંતન કરવું. (૨) ૨

અને આ દેહને તો પોતાનું સ્વરૂપ માનવું નહિ ને દેહનાં જે સંબંધી તેને પોતાના સંબંધી માનવાં નહિ, કેમજે આ जीव છે તે ચોરાશીલાસ જાત્યના દેહને પૂર્વે ધરી આપ્યો છે, ને જેટલી જગતમાં સ્ત્રિયો છે, તે સર્વેને પેટ જન્મ લીધા છે તથા જગતમાં જેટલી કુતરિયું, જેટલી મીન-દિયું, જેટલી વાનરિયું, એ આદિક જે જે ચોરાશીમાં जीव છે તે સર્વેને પેટ કેટલીક વાર જન્મ ધર્યા છે. અને જગતમાં જેટલી જાતની સ્ત્રિયો છે, તેમાં કેડે એને સ્ત્રી નથી કરી ? સર્વેને પોતાની સ્ત્રિયો કરી છે. તેમજ એ जीवે સ્ત્રીના દેહ ધરીને જગતમાં જેટલી જાત્યના પુરુષ છે, તે સર્વેને પોતાના ધર્મી કર્યા છે, તેટલા માટે જેમ એ ચોરાશી લાસ જાત્યના સગવળને હમણે માનતા નથી, તથા ચોરાશી લાસ જાત્યના દેહને પોતાનો દેહ માનતા નથી, તેમજ આ દેહને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું નહિ, ને આ દેહનાં સંબંધીને પોતાના સંબંધી માનવાં નહિ, કેમજે ચોરાશી લાસ જાત્યના દેહ ધર્યા તેનો સંબંધ રહ્યો નહિ, તો આ દેહનો સંબંધ પણ નહિજ રહે. તે માટે દેહગેઠાદિક સર્વે પદાર્થને અસત્ય જાણીને તથા દેહ ઇંદ્રિયો, અંતઃકરણ તેથી ઝુટું પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને, તથા પોતાના ધર્મમાં રહીને, ભગવાનની નિષ્કામ ભક્તિ કરવી. (૩) ૩

અને દિવસે દિવસે ભગવાનનું અતિશે મહાત્મ્ય જણાય તેને અર્થે સાધુનો સંગ નિરંતર રાસવો. (૪) ૪

અને જે આવી રીતે નથી સમજતો ને કેવલ દેહાભિમાની ને પ્રાકૃત મતિવાળો છે, ને તે જો સત્સંગમાં પડ્યો છે, તો પણ એને પણ જેવો જાણવો. અને આ સત્સંગમાં તો ભગવાનનો મોટો પ્રતાપ છે, તેણે કરીને વધુનું પણ કલ્યાણ થાય છે, તો મનુષ્યનું કલ્યાણ થાય

તેમાં શું આશ્ચર્ય કહેવાય ! પણ અને સ્વસ્ત્રો ભગવાનનો એકાંતિક ભક્ત ન કહેવાય. (૫) ૫

એકાંતિક ભક્ત તો જેની પ્રથમ કશું એવી સમજણ હોય તેનેજ કહીએ અને એવો જે એકાંતિક ભક્ત તે દેહનો ત્યાગ કરીને, ને સર્વે માયાના ભાવથી મુક્ત થઈને, અર્ચિમાર્ગે કરીને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે. (૬) ૬

તે અક્ષરનાં બે સ્વરૂપ છે. एक तो निराकार एकरस चैतन्य છે તેને ચિદાકાશ કહીએ, ब्रह्ममोहोल કહીએ, અને ए अक्षर बीजेरूपે કરીને પુરુષોત્તમ નારાયણની સેવામાં રહે છે. (૭) ૭

અને ए अक्षरधामને પામ્યો જે ભક્ત તે પણ અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે, ને ભગવાનની અસ્થંદ સેવામાં રહે છે. અને ए अक्षरधामને વિષે श्रीकृष्ण પુરુષોત્તમ નારાયણ તે સદા ચિરાન્નમાન છે. અને ए अक्षरधामને વિષે અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા અનંતકોટી મુક્ત રહ્યા છે તે સર્વે પુરુષોત્તમના દાસ ભાવે વર્તે છે, ને પુરુષોત્તમ નારાયણ તે સર્વેના સ્વામી છે, ને અનંતકોટી બ્રહ્માંડના રાજાધિરાજ છે. માટે આપણા સત્સંગી સર્વેને તો એમજ નિશ્ચય કરવો જે, આપણે પણ ए अक्षररूप જે મુક્ત તેમની પંક્તિમાં ભળ્યું છે ને ए अक्षरधामમાં જઈને અસ્થંદ ભગવાનની સેવામાં ઈજુર રહેવું છે. પણ નાશ-વંત ને તુષ્ણ પણ જે માયિક સુસ્ત તેને ઈષ્ણું નથી, ને એમાં કોઈ ઠેકાણે લાંબાવું નથી. એવો દૃઢ નિશ્ચય રાલીને, નિરંતર ભગવાનની એકાંતિક ભક્તિ કરવી, અને ભગવાનનું અતિશે મહાત્મ્ય યથાર્થ સમજીને, ભગવાન વિના બીજા જે સ્ત્રી ધનાદિક સર્વે પદાર્થ તેની જે વાસના તેને દેહ છોડેજ ટાઢી નાસવી. (૮) ૮

અને જો ભગવાન વિના બીજા પદાર્થની વાસના રહી ગઈ હોય ને તેનો વેદ પડે ને તેને ભગવાનના ધામમાં જાતે જો માર્ગમાં સિદ્ધિયો દેસાય તો તે ભગવાનને મુક્તીને તે સિદ્ધિયોમાં લોભાઈ જાય તો તેને મોટું વિષ્ર થાય. માટે સર્વે પદાર્થની વાસના ટાઢીને ભગવાનને ભજવા. (૯) इति वचनामृतम् ॥ ૨૧ ॥ ૯

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં સ્વધર્માદિક બાર સાધન દૃઢ કરે તેના ઉપર અમે પ્રસન્ન થઈએ છીએ. અને ए बार साधन તે એકાંતિક ધર્મ છે. (૧) અને સર્વે ક્રિયામાં અમારી મૂર્તિનું ચિત્તવન કરવું. (૨) અને દેહગેહાદિકને અસત્ય જાણીને તેથી પોતાનું સ્વરૂપ જુદું માનીને, ધર્મે સહિત અમારી નિષ્કામ ભક્તિ કરવી. (૩) ને અમારો મહિમા સમજવા માટે સાધુનો સંગ રાખવો. (૪) અને અમારે પ્રતાપે પહોંચું પણ કલ્યાણ થાય છે. (૫) અને અમારા એકાંતિક ભક્ત અર્ચિમાર્ગે કરીને અક્ષરધામને પામે છે, ને અમારી સેવામાં રહે છે. (૬) અને તે અક્ષરધામનાં બે સ્વરૂપ છે. (૭) અને મુક્ત સર્વે અમારા દાસ છે. ને અમે સર્વેના સ્વામી છીએ. (૮) અને અમારા વિના બીજી વાસના રહી ગઈ હોય, તેને સિદ્ધિયોદેસાય તેમાં મોહ પામે તો મોટું વિષ્ર થાય, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. [૫] વાચવો છે.

પ્ર.

વંચનામૃત ગ. પ્ર. ૨૧

- ૧ પ્ર૦ ચોથી શાસ્ત્રમાં સાધુનો સમાગમ કરવાનો કહ્યો, તે સાધુ કોને જાણવા ? ને નિરંતર સંગ રાસવાનો કહ્યો, તે કેવી રીતે સંગ રાસે તે નિરંતર સંગ રાસ્યો કહેવાય ?
- ૧ ઉ૦ શ્રીજીમહારાજની સર્વોપરિ હપાસના હોય ને સ્વધર્માદિક ચાર સાધને યુક્ત હોય, તેને આ ઠેકાણે સાધુ કહ્યા છે. અને એ સાધુનો સંગ સદાય કરવો. એવા સાધુનો યોગ દેહે કરીને ન હોય ત્યારે એ સાધુ થકી પ્રથમ જ્ઞાન સાંભળેલું હોય, તે મંથારીને તે પ્રમાણે નિરંતર ર્ચનું તે નિરંતર સંગ રાસ્યો કહેવાય.
- ૨ પ્ર૦ પાંચમી શાસ્ત્રમાં પણ જોવાનું કરવાળ થાય એમ કહ્યું, તે કેવા લક્ષણવાળો હોય તેને પણ જોવો જાણવો ?
- ૨ ઉ૦ સ્થૂલ દેહે વર્તમાન પાછતો હોય પણ સૂક્ષ્મ દેહમાં વિષયના સંકલ્પ થતા હોય, ને દેહાભિમાન હોય, ને વાસના હોય, ને આત્મા પરમાત્માનું જ્ઞાન ન હોય, ને કથા વાર્તામાં સમજતો ન હોય, અને કોઈનો અવગુણ ન લેતો હોય, તે ત્યાગીમાં અથવા યૃદ્ધમાં હોય તેને પણુત્ત્વ કહ્યો છે.
- ૩ પ્ર૦ છઠ્ઠી શાસ્ત્રમાં અર્ધિમાર્ગે કરીને અક્ષરધામને પામે છે એમ કહ્યું, તે અર્ધિમાર્ગે તે કિયો સમજવો ? અને અક્ષરધામ કિયું જાણવું ?
- ૩ ઉ૦ ચાર સાધને યુક્ત એવા ઇકાંતિક સાધુનો સંગ કરીને ધર્મ, આત્મનિષ્ઠા, વૈરાગ્ય ને મહા-રમ્યે સહિત નિષ્કામ ભક્તિ, એ ચાર સાધન સિદ્ધ કરીને ઇકાંતિક થાય. તે માયાથી મુક્ત થયો કહેવાય. પછી તેને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં અલેહકૃતિ રહેવા માંહે, તે શ્રુતિ રાક્ષતાં રાક્ષતાં દેહની વિસ્મૃતિ થાય. ને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો પ્રકાશ દેસાય. તે તેજદ્વારાય શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ દેસાય, તે તેજને અર્ધિમાર્ગ કહ્યો છે. અને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના પ્રકાશને અક્ષરધામ કહ્યું છે. તે (પૃ ૨૩માં) પોતાની મૂર્તિના પ્રકાશને પોતાને રહેવાનું ધામ કહ્યું છે. તથા (મ૦ ૨૩માં) પોતાના તેજને આત્મા તથા બ્રહ્મ તથા અક્ષરધામ કહ્યું છે. આનો વિસ્તાર (પ્ર૦ ૭ના છઠ્ઠા પ્રશ્નોત્તરમાં તથા ૪૫ ના ત્રીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) કર્યો છે.
- ૪ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ ધામને શ્રીજીમહારાજને વિષે સ્વામીસેવક ભાવ છે કે નથી ?
- ૪ ઉ૦ જેમ સૂર્યના પ્રકાશને સૂર્યને વિષે તથા અગ્નિની જ્વાલાને અગ્નિને વિષે સ્વામીસેવક ભાવ નથી તેમ શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ અક્ષરધામને શ્રીજીમહારાજને વિષે સ્વામીસેવક ભાવ નથી, કેમ એ એ તેજ મૂર્તિનું કાર્ય છે. પણ મૂર્તિથી જુદી વસ્તુ નથી. માટે સ્વામીસેવક ભાવ નથી, પણ કાર્યકારણ આવને શરીરશરીરી ભાવ છે.
- ૫ પ્ર૦ એ વસ્તુ જુદી ન હોય તેમાં કાર્યકારણ આવને શરીરશરીરી ભાવ કેવી રીતે હોય ?
- ૫ ઉ૦ જેમ સૂર્યનું તેજ સૂર્યને આધારે છે ને અગ્નિની જ્વાલા અગ્નિને આધારે છે તેમ શ્રીજીમહારાજનું તેજ શ્રીજીમહારાજને આધારે છે. માટે આધારઆધેય આવને કાર્યકારણ ભાવ તથા શરીરશરીરી ભાવ છે એમ (પ્ર૦ ૬૫માં) કહ્યું છે.
- ૬ પ્ર૦ અક્ષરધામ શ્રીજીમહારાજથી જુદી વસ્તુ નથી ત્યાં (૭ શાસ્ત્રમાં) એ અક્ષરધામ ત્રીજે રૂપે

કરીને શ્રીજીમહારાજની સેવામાં રહે છે, એમ કહ્યું તે બીજું રૂપ કેવી રીતે સમજવું ? અને સેવા શી સમજવી ?

૬ ૭૦ શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ અક્ષરધામ છે તે મૂર્તિમાન મૂલઅક્ષરનું શરીરી, વ્યાપક, દૃષ્ટા આત્માને આધાર છે. તે મૂલઅક્ષરમાં અંતર્યામીપણે રહીને તે મૂલઅક્ષરદ્વારે સર્વેની ઉત્પત્ત્યાદિક કરાવે છે. તે મૂર્તિમાન અક્ષરને આ તેજરૂપ અક્ષરધામનું બીજુરૂપ કહ્યું છે. અને સર્વેની ઉત્પત્તિ કરવી તે સેવા કહી છે. પણ હજુરની સેવા કહી નથી. અસ્વંદ સેવામાં તો મુક્ત રહ્યા છે એમ કહ્યું છે. અને મુક્તનેજ પોતાના દાસ કહ્યા છે, ને પોતાને મુક્તના સ્વામી કહ્યા છે. અને અક્ષરધામ તો શ્રીજીમહારાજનો પ્રકાશ છે તે પ્રકાશરૂપ ધામને ને શ્રીજીમહારાજને સ્વામી સેવકપણું કહેવાય નહિ. અને આઠમી વાષતમાં અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે, એમ કહ્યું છે, તે નિરાકાર અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે, એમ કહ્યું છે. પણ મૂર્તિમાન અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે એમ નથી કહ્યું, કેમ જે મૂર્તિમાન અક્ષરના મુક્ત તો જુદા છે. અને શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ થયેને ૯ તેજમાં એકતા કરે તોજ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર થાય. તે [મં ૫૦માં] એકરસ પરિપૂર્ણ યવું બ્રહ્મસ્વરૂપ, જે શ્રીજીનું તેજ, તેમાં આત્માને છીન કરીને, તેમાં મહારાજને મુક્ત રહ્યા છે તેમને વિષે પ્રીતિ જોડવી એમ કહ્યું છે. માટે અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામવાની વાત જ્યાં આવે, ત્યાં શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ નિરાકાર અક્ષર જાણવું. તે નિરાકાર અક્ષર જે શ્રીજીમહારાજનું તેજ તેમાં એકતા કરવાથી શ્રીજીની મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર થાય છે ત્યારે તે મુક્તનો ચૈતન્ય શ્રીજીમહારાજના જોડોજ સાકાર થઈ જાય છે, જેમ ભમરીને ધ્યાન રૂપલની ભમરી થઈ જાય છે તેમ.

૭ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ અક્ષરધામને સાકાર મૂલઅક્ષરનું શરીરીને વ્યાપક ને દૃષ્ટાંત આત્મા કહ્યું તે કયા વચનામૃતમાં કહ્યું છે ?

૭ ૭૦ (પ્ર૦ ૧૨માં) આ અક્ષરધામને સાકાર મૂલઅક્ષરનું શરીરી તથા વ્યાપક ને દૃષ્ટાંત આત્મા કહ્યું છે, ને [કા૦ ૬માં] પણ સાકાર અક્ષરનું આત્મા કહ્યું છે.

૮ પ્ર૦ અક્ષરધામને વિષે શ્રીજીમહારાજની સેવા મુક્ત કરે છે. એમ કહ્યું તે ધામમાં સેવા શી હશે ?

૮ ૭૦ શ્રીજીમહારાજના મહિમાનું મુક્તને અપારણ્યું રહે છે. તેણે કરીને અતિશે દૃઢ સ્વામીસેવક ભાવ છે. તે સ્વામી સેવકભાવ એજ સેવા કહી છે, માટે સેવક ભાવ છે એજ સેવા છે. ૥૨૧ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ના પોષ શુદ્ધ ૪ ચોથને દિવસ મધ્યાન સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગદ્વા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં ઊગમણે બાર ઓરડાની ઓસરીય ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા. અને સર્વે સ્થેત વક્ષ ધાર્યાં હતાં. ને પાંચને વિષે ફૂલનો તોરો સોશ્યો હતો, ને બે કાન ઉપર ઘુપ્પના ગુચ્છ ધાર્યાં હતા, ને કંઠમાં ગુલદાવદીના ઘુપ્પનો હાર પહેર્યો હતો, ને ઊગમણે મુસ્તારવિંદે વિરાજમાન હતા. ને પોતાના મુસ્તારવિંદી આગળ પરમહંસ તથા વૈશ્વદેવના હરિમંત્રની સમા ધરાવેને વેઠી હતી. ને પરમહંસ કીર્તન ગાતા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સાંમળો એક વાત કરીય ત્યારે સર્વે પરમહંસ ગાવું

૧ રાત્રીને રાત સાંખવા તરફ થયા. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) મૃદંગ, સારંગી, સરોદા, તાલ इत्यादिक વાજીત્ર વજાડીને કીર્તન ગાવાં, તેને વિષે જો ભગવાનની સ્મૃતિ ન રહે, તો એ ગાયું તે ન ગાયા જેવું છે, ને ભગવાનને વિસારીને તો જગતમાં કેટલાક બીજા ગાય છે, તથા વાજીત્ર વજાડે છે, પણ તેણે કરીને તેના મનમાં શાંતિ આવતી નથી. તે માટે ભગવાનનાં કીર્તન ગાવાં તથા નામ રટણ કરવું, તથા નારાયણ ધ્વન્ય કરવી, इत्यादिक જે જે કરવું તે ભગવાનની મૂર્તિને સંભારીનજ કરવું. અને ભજન કરવા જેસે ત્યારે તો ભગવાનને વિષે હૃત્તિ રાત્રે ને જ્યારે ભજનમાંથી ઊઠીને વીંછી ક્રિયાને કરે, ત્યારે જો ભગવાનમાં હૃત્તિ ન રાત્રે તો તેની હૃત્તિ ભજનમાં જેસે ત્યારે પણ ભગવાનના સ્વરૂપમાં સ્થિર થાય નહિ. માટે હાલતાં, ચાલતાં, સ્વાતાં, ધીતાં સર્વ ક્રિયાને વિષે ભગવાનના સ્વરૂપમાં હૃત્તિ રાત્રવાનો અભ્યાસ કરવો, તો તેને ભજનમાં જેસે ત્યારે ભગવાનમાં હૃત્તિ સ્થિર થાય. અને જેને ભગવાનમાં હૃત્તિ રહેવા લાગે તેને તો કામકાજ કરતે પણ રહે, અને જેને માફલાઈ હોય તેને તો ભજનમાં જેસે ત્યારે પણ ભગવાનમાં હૃત્તિ ન રહે. તે માટે સાધવાન થઈને ભગવાનના સ્વરૂપમાં હૃત્તિ રાત્રવાનો અભ્યાસ ભગવાનના મક્તને કરવો. ઘટલી રાત કરીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે હવે કીર્તન ગાઓ. (૧) ॥

इति वचनामृतम् ॥२२॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં કથા કીર્તનાદિક સર્વે ક્રિયામાં અમારી મૂર્તિને વિષે હૃત્તિ રાત્રે તો અમારી મૂર્તિમાં હૃત્તિ સ્થિર થાય છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૧) વાચ્ય છે.

- ૧ પ્ર૦ વાજીત્ર વજાડીને કીર્તન ગાતાં ભગવાનની સ્મૃતિ ન રહે, તો ગાયું તે ન ગાયા જેવું કહ્યું તે અગત્યના જીવન તો ભગવાનની વપાસના નથી, ઘટલે ફઝ નથી થતું પણ ભગવાનના અંક તો કથા વાર્તા કરના હોય, ને મૂર્તિની સ્મૃતિ ન રહેતી હોય તેને કથા કીર્તનનું ફઝ થાય કે નહિ ?
- ૨ ૪૦ જેને ભગવાનની સ્મૃતિ ન રહે તેને સ્મૃતિનું ફઝ જે ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરતાં કોઈ પ્રકારનો વિશેષ ન આવે, ને સુણે મૂર્તિમાં હૃત્તિ રહે એ ફઝ ન થાય. તેથી તે ગાયું તે ન ગાયા જેવું કહ્યું છે, પણ કથા કીર્તનનું ફઝ જે ભગવાનની સ્મૃતિ રહેવા માંડે, તે ફઝતો થાય, કેમ જે કથા કીર્તનમાં ભગવાનની મૂર્તિના અંગનું વર્ણન આવે માટે કથા કીર્તન છે તે સ્મૃતિ રહેવાનો વપાય છે. ॥૨૨॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ શુદ્ધિ ૫ પંચમીને દિકસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં ઝગમગે વાર ઝોરવાની ઝોસરી એ દોલિયા ઉપર સિરાજમાન હતા, અને શ્રીજીમહારાજે માથે ઘોળો પેટો ઘાંખ્યો હતો, તથા ઘોળે અંગરતું પહેર્યું હતું,

તથા ધોલો સુરવાલ પહેયોં હતો, તથા કેઢે કસુંબલ શેલું બાંધ્યું હતું. ને પોતાના સુસ્વારવિંદની આગલ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સમા મરાદને બેઠી હતી.

- ૧ પછી કરુણા કરીને પરમહંસની આગલ શ્રીજીમહારાજ વાત વરવા લાગ્યા, જે (૧) વાસુદેવ મહાત્મ્ય નામે જે ગ્રંથ તે અમને અતિશે પ્રિય છે, કેમ જે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનને ખ્યાની જે રીતિ તે સર્વે ઇ ગ્રંથમાં કહી છે. અને ભગવાનના જે ભક્ત તે બે પ્રકારના છે. તેમાં એકને ભગવાનનો નિશ્ચય તો યથાર્થ છે, પણ તે દેહાત્મબુદ્ધિ સોતો ભગવાનનું ભજન કરે છે. અને બીજો તો જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ ઇ ત્રણ અવસ્થા તથા સ્થૂલ સૂક્ષ્મ ને કારણ ઇ ત્રણ દેહ તેથી પરને ચૈતન્યરૂપ પવું પોતાના સ્વરૂપને માને, અને તે પોતાના સ્વરૂપને વિષે ભગવાનની મૂર્તિને ધારીને ભગવાનનું ભજન કરે, પછી ત્રણ અવસ્થાથી ને ત્રણ શરીરથી પર જે પોતાનું સ્વરૂપ તેને અતિશે પ્રકાશમાન ખાલે ને તે પ્રકાશને વિષે ભગવાનની મૂર્તિ જેવી પ્રગટ પ્રમાણ છે, તેવી અતિશે પ્રકાશે યુક્ત થાસે ઇવી રીતની સ્થિતિવાલો હોય; અને ઇવી રીતની સ્થિતિ જ્યાં સુધી યદ નથી ત્યાં સુધી ભગવાનનો ભક્ત છે, તો પણ તેને માથે વિગ્ન છે. અને જો ઇવી સ્થિતિમાં શિવજી નહોતા વર્તતા તો મોહની સ્વરૂપમાં મોહ પામ્યા. અને ઇવી સ્થિતિમાં બ્રહ્મા નહોતા વર્તતા તો સરસ્વતીને દેહીને મોહ પામ્યા. અને ઇવી સ્થિતિમાં નારદજી નહોતા વર્તતા તો પર-પ્તાનું મન થયું. અને ઇંદ્ર તથા ચંદ્રાદિક તેમને જો ઇવી સ્થિતિ નહોતી તો કલંક લાગ્યાં. અને ભગવાનનો ભક્ત હોય પણ જો ઇવી સ્થિતિને ન પામ્યો હોય તો ભગવાનને વિષે પણ પ્રાકૃત ભાવ પરટાઈ જવાય છે, જેમ રાજા પરીસિત્ત્ એવો ભક્ત નહોતો તો રાસક્રીડા સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે સંશય થયો; અને શુકર્જી જો ઇવા ભક્ત હતા, તો તેને કોઈ જાતનો સંશય થયોજ નહિ. અને જે એવો ભક્ત હોય તે તો એમ સમજે જે, મારે વિષે કોઈ દોષ અહીં શકે નહિ તથા તે દોષ કાંઈ વાધ કરી શકે નહિ, તો જેને ભજને કરીને હું આવો થયો એવા જે ભગવાન તેને વિષે તો કોઈ માયિક દોષ હોયજ કેમ ? એમ દૃઢપણે સમજે છે. (૧) અને એવો જે ભગવાનનો ભક્ત છે તે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે જ્યારે દૃષ્ટિને રાસે છે, ત્યારે તે દૃષ્ટિના બે વિભાગ થાય છે તેમાં એક દૃષ્ટિ તો ભગવાનના સ્વરૂપમાં રહે છે, ને બીજી તો જે ભજનનો કરનારો તેમાં રહે છે, ને ભગવાનના સ્વરૂપમાં જે દૃષ્ટિ રહે છે તે પ્રેમે યુક્ત રહે છે, ને ભજનના કરનારામાં જે દૃષ્ટિ રહે છે તેતો વિચારે યુક્ત રહે છે, ને તે દૃષ્ટિ જે તે ભજનના કરનારાને વિષે ભગવાનના ભજન વિના બીજા જે જે ઘાટ સંકલ્પ થાય છે તે સર્વેને સ્વોટા કરી નાસે છે, તથા તે ભજનના કરનારામાં જે દોષ તે સર્વેને સ્વોટા કરી નાસે છે, ઇવી રીતે તેની દૃષ્ટિ ભગવાનમાં અસંદ રહે છે. અને ઘડીક તો એકાધ ચિત્તે બેસીને ભગવાનનું ભજન કરે ને ઘડી-

કમાં તો ચાલ્યા ચુંપતો ફરે તેને તો एवी સ્થિતિ યાતી નથી. જેમ પાણીનો ઘડો મરીને
 एक ठेकाणे ઢોઝી આવીए पळी वळी बीजे दिवस अथवा त्रीजे दिवस ते ठेकाणे पाणीनो
 घडो ढोऱीए तेणे करीने त्यां पाणीनो घरो भराय नहि, कां जे आगला दिवसतुं जळ
 आगले दिवसे सुकाइ जाय, ने पाळला दिवसतुं पाळले दिवसे सुकाई जाय; अने जो
 आंगळी जेवी नानीज पाणीनी सेरघ अखंड वहेती होय तो मोटो पाणीनो घरो भराइ
 जाय, तेम खातां, पीतां, हालतां, चालतां तथा शुभ क्रियाने विषे तथा अशुभ क्रियाने
 विषे सर्वे काले भगवानमां अखंड वृत्ति राखवी पळी एवी रीते भगवानमां अखंड वृत्ति
 राखतां राखतां एवी इह स्थिति घाय छे. (२) इति वचनामृतम् ॥२३॥

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં જળ વેદથી પર જે પોતાનો ઝીવાત્મા
 તેને ચૈતન્યરૂપ જે અમારું તેજ તે રૂપ માનીને તેમાં અમારી આ પ્રગટ મનુષ્યરૂપ મૂર્તિને ધારે તો પોતાના
 સ્વરૂપને તથા તે સ્વરૂપને વિષે આ અમારી મૂર્તિને અતિસે પ્રકાશમાન દેશે, અને તેને અમારા
 ચરિત્રને વિષે સંશય થાય નહિ. (૧) અને અમારી આ મૂર્તિમાં एक वृत्ति પ્રેમે યુક્ત ને બીજી
 वृत्ति વિષાદે યુક્ત અલંકાર રાક્ષણ કરીને एवी સ્થિતિ ધાય છે એમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું છે.
 [૨] વાચતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં ચૈતન્યને વિષે ઓઝીમહારાજની મનુષ્યરૂપ મૂર્તિને ધારે તો દેશે એમ
 કહ્યું તે ઓઝીમહારાજ મનુષ્યરૂપે વિષ્વરતા, ત્યારે તો તે મૂર્તિ ધાર્યામાં આવે, પણ આજ તો
 ઓઝીમહારાજ મનુષ્ય રૂપે વિષ્વરતા નથી ત્યારે કઈ મૂર્તિ ધારવી ?
- ૧ ૬૦ જેમ મનુષ્યરૂપે પ્રગટ હતા તેમજ આજ પ્રતિમારૂપે પ્રગટ છે. માટે ઓઝીમહારાજના
 તેજરૂપ પોતાને માનીને તેમાં ઓઝીમહારાજની પ્રતિમાને ધારેતો પ્રતિમાને તેજોમય દેશે માટે આજ
 ઓઝીમહારાજની પ્રતિમાને ધારવી.
- ૨ પ્ર૦ પોતાના ચૈતન્યને વિષે ઓઝીમહારાજની મૂર્તિને દેશે એવી સ્થિતિવાળો હોય તે એમ
 સમજે જે, મારે વિષે કોઈ દોષ અટી શકે નહિ તથા વાચ કરી શકે નહિ એમ કહ્યું તે એ
 દોષને વિષે પ્રવર્તે તો પણ વાચ ન થાય કે એ દોષ મોહ પમાડી શકે નહિ તે કેમ સમજવું ?
- ૨ ૩૦ એવી સ્થિતિવાળો હોય તે તો ઓઝીમહારાજની મૂર્તિને સુખે સુખીયો હોય ને માયિક
 પદાર્થને નરક તુલ્ય માને, અને આ લોકને વિષે ત્યાગીના આશ્રમમાં રહ્યો હોય, તો ત્યાગીના
 ધર્મે પ્રમાણેજ વર્તે. અને ગૃહસ્થના આશ્રમમાં રહ્યો હોય તો ગૃહસ્થના ધર્મે પ્રમાણેજ વર્તે,
 પણ આજા બહાર કોઈ ક્રિયા કરેજ નહિ અને જે કોઈ વર્ષમાન વિરુદ્ધ ક્રિયા કરે તેને
 ઓઝીમહારાજનું વર્ણનજ નથી ને આશરો પણ નથી. એ તો કેવલ ધંભી ને વિષયીજ છે ને
 મહાદુષ્ટ છે. તેને તો (મ૦ ૩૫ માં) પંદાલ જેવો કહ્યો છે, માટે તેને પંદાલ આપીને
 શ્વપચની પેટે ત્યાગ કરવો પણ તેને ઓઝીમહારાજનો અર્થ ન જાણવો. ॥૨૩॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ શુદ્ધિ ૬ છઠ્ઠને દિવસ સંધ્યા સમે ઓઝીમહારાજ શ્રી ગદા.
 મધ્યે દાદાજીજી. દરબારમાં ઉગમળે વાર ઓરદાની ઓસરીએ ઢોઝ્યા વપર કિા-

મવાન હતા, ને માથે ધોળાં પંટો બાંધ્યો હતો, ને ધોળો સેસ પહેર્યો હતો, તથા મરમ પોસની રાતી દગલી પહેરી હતી, ને ધોળો ચોફાઠ ઓઢ્યો હતો, ને પોતાના હુસ્તારચિંદની આગઠ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિમત્કની સમા મરાઠને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ પરમહંસ પ્રત્યે બોલ્યા જે, (૧) જે રીતે જ્ઞાને કરીને સ્થિતિ થાય છે તે કહીએ હૈય. તે જ્ઞાન કેતું છે તો પ્રકૃતિ પુરુષની પર છે, ને એ જ્ઞાનને વિષે સ્થિતિ થાય છે, ત્યારે પ્રકૃતિ પુરુષને પ્રકૃતિ પુરુષતું જે કાર્ય તે કાંઈ નજરમાં આવતું નથી. ને શું નામ જ્ઞાન પ્રલય કહેવાય છે અને એવી સ્થિતિ થાય છે તેને અકરસ વૈતન્ય માસે છે, ને તેને વિષે એક ભગવાનની મૂર્તિજ રહે છે, પણ સીજો કોઈ આકાર રહેતો નથી અને ક્યારેક તો એ પ્રકાશમાં ભગવાનની મૂર્તિ પણ દેસાય નહિ એકલો પ્રકાશજ દેસાય છે ને ક્યારેક તો પ્રકાશ પણ દેસાય ને ભગવાનની મૂર્તિ પણ દેસાય, અને જ્ઞાને કરીને સ્થિતિ જાણવો. (૧) અને જેવી ભગવાનની મૂર્તિ પ્રગટ દેસાય છે તે મૂર્તિને વિષે અગ્રંથ ૧
 હુતિ રહે તેણે કરીને એવી સ્થિતિ થાય છે. (૨) ને જેને જેવો ભગવાનનો મહિમા સમ- ૨
 જ્ઞાણો હોય તેના હૃદયમાં તેટલોજ પ્રકાશ થાય છે, ને તેટલોજ તેને પ્રજ્ઞ ને નાદ સંધ-
 કાય છે, ને જેટલો જેને ભગવાનનો નિશ્ચય, ને મહિમા સમજાય છે તેને તેટલા ઘુંદા ઘાટ
 બંધ થઈ જાય છે. ને ઉપારે ભગવાનનો નિશ્ચય યથાર્થ થાય છે, ને યથાર્થ મહિમા સમ-
 જ્ઞાય છે ત્યારે તેને ઘુંદા ઘાટ માત્ર ટળી જાય છે. જેમ લીંબુની એક ચીરણ વુસી હોય તો
 થોડા થોડા દાંત અંચાય પણ હલ્લા હલ્લા ચળા ચવાય સ્વર્ગ, ને જો આવું લીંબુ વુસ્યું
 હોય તો ચળા ચવાય નહિ ને પ્રમનો દાળો પરાળે પરાળે ચવાય, અને જો ઘણાં લીંબુ
 વુસ્યાં હોય તો રાંધેલો ખાત પણ ચવાય નહિ, તેમ ભગવાનના નિશ્ચયને મહાત્મ્ય કપી
 જેને સ્વટાઈ ચઢી હોય તેની ચાર અંતઃકરણને દૃષ્ટિ ઈંદ્રિયો રૂપ જે ઢાઢ્યો તે સર્વે અંચાઈ
 જાય છે, ત્યારે એ જીવ મનરૂપ પોતાની ઢાઢ્યે કરીને વિષયના સંકલ્પરૂપી ચળાને
 ચાલવાને સમર્થ થાતો નથી. તેમજ ચિત્તરૂપ પોતાની ઢાઢ્યે કરીને વિષયનું ચિત્તવન કરવા
 સમર્થ થાતો નથી. તેમજ શુદ્ધિરૂપ પોતાની ઢાઢ્યે કરીને વિષયનો નિશ્ચય કરવા સમર્થ થાતો
 નથી. તેમજ અહંકારરૂપ પોતાની ઢાઢ્યે કરીને વિષય સંબંધી અભિમાન કરવા સમર્થ
 થાતો નથી, તેમજ પંચજ્ઞાન ઈંદ્રિયોને પંચકર્મ ઈંદ્રિયોરૂપ જે ઢાઢ્યો છે, તે ઢાઢ્યે કરીને
 તે તે ઈંદ્રિયોના વિષયરૂપ જે ચળા તેને ચાલવાને સમર્થ થાતો નથી. અને જેને યથાર્થ
 ભગવાનનો નિશ્ચય ન હોય, ને યથાર્થ ભગવાનનો મહિમા જ્ઞાણો ન હોય તેનાં ઈંદ્રિયો
 તથા અંતઃકરણ તે પોતપોતાના વિષય થકી યથાર્થપણે નિહિતિ પામતાં નથી. (૩) ૩
 અને જે ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેવો માયાને માયાના જે ગુણ તે થકી પર છે, અને સર્વે
 વિકારે રહિત છે, પણ જીવના કલ્યાણને અર્થે મલુખ્ય એવા યાસે છે તે ભગવાનને વિષે.

જે અલ્પમતિવાળું છે, તે જેવા જેવા દોષ કલ્પે છે તે ભગવાનને વિષે તો એકે દોષ નથી, પણ કલ્પનારાની મુદ્ધિમાંથી ૧ દોષ કોઈ કાઢે ટક્કવાના નહિ. તેમાં જે ભગવાનને કામી સમજે છે તે પોતે અત્યંત કામી થઈ જાય છે, અને જે ભગવાનને ક્રોધી સમજે છે તે પોતે અત્યંત ક્રોધી થઈ જાય છે, જે જે ભગવાનને લોભી સમજે છે તે પોતે અત્યંત લોભી થઈ જાય છે, અને જે ભગવાનને ર્ષ્યાવાન સમજે છે તે પોતે અત્યંત ર્ષ્યાવાન થઈ જાય છે, ૧ આદિક જે જે દોષ ભગવાનને વિષે કલ્પે છે તે તો જેમ મૂર્ય સામી ધૂઝની ફાંટ ધરીને નાલીય તે પોતાની આંતમાં પડે છે, તેમ ભગવાનને વિષે જે જાત્યનો દોષ કલ્પે છે તે પોતાને દુઃસ્થ દે છે. અને પોતામાં ગમે તેવા મુંઢા સ્વભાવ હોય ને જો ભગવાનને અતિશે નિર્દોષ સમજે, તો પોતે પણ અતિશે નિર્દોષ થઈ જાય છે. (૪)

૪

૨. પછી શ્રદ્ધાનંદ સ્વામીયે પૂછ્યું જે, (૨) કોઈ વિષયમાં પણ પોતાનાં ર્દિયો તળામાં નહાય, ને અંતઃકરણમાં પણ સ્વોટા ઘાટ ઘાતા ન હોય, ને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ યથાર્થ છે; તો પણ અપૂર્ણપણું રહે છે, ને અંતર સુતું રહે છે તેનું શું કારણ છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ૧ પણ હરિમક્તમાં મોટી સ્તોત્ર્ય છે જે પોતાનું મન સ્થિર થયું છે ને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ અતિશે હૃદ છે તોય પણ ર્દયામાં અતિશે આનંદ આપતો નથી જે હું ધન્ય છું, ને હું કૃતાર્થ થયો છું, ને આ સંસારમાં જે જીવ છે તે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, આશ્વા, તૃષ્ણા, તેને વિષે હેરાન થાતા કરે છે, અને ત્રિવિધિ તાપમાં રાત્રિ દિવસ વહે છે ને મુને તો મગટ પુરુષોત્તમે કરુણા કરીને પોતાનું સ્વરૂપ ઓઝસ્થાપ્યું છે, ને કામક્રોધાદિક સર્વે ચિકારથી રહિત કર્યો છે, અને નારદ સનકાદિક જેવા સંત તેના સમાનમમાં રાહ્યો છે, માટે મારું મોટું ભાગ્ય છે, એવો ચિત્તાર નથી કરતો, ને આઠો પ્હોર અતિશે આનંદમાં નથી વર્તેતો ૧ મોટી સ્તોત્ર્ય છે. જેમ રાઝકના હાથમાં કિતામણિ ટીવો હોય, તેનું તેને મહાસ્મય નથી પટલે તેનો તેને આનંદ નથી, તેમ ભગવાન પુરુષોત્તમ મળ્યા છે ને તેનો અંતરમાં આઠો પ્હોર કેફ રહેતો નથી જે, મારું પૂર્ણકામપણું થયું છે એવું નથી સમજતો ૧ હરિના ચક્તને મોટી સ્તોત્ર્ય છે. (૫) અને જ્યારે કોઈ હરિમક્તનો દોષ મજ- ૫
રમાં આવે ત્યારે એમ સમજ્યું જે આનો સ્વભાવ તો સત્સંગમાં ન ઘટે એવો છે તોય પણ એને જો સત્સંગ મળ્યો છે ને ૧ જો જેવો તેવો છે તોય પણ સત્સંગમાં પડ્યો છે, તો એનો પૂર્વ જન્મનો અથવા આ જન્મનો સંસ્કાર ખારે છે તો આવો સત્સંગ મળ્યો છે, એમ સમજીને તેનો પણ અતિશે ગુણ લેવો. એમ વાર્તા કરીને શ્રીજીમહારાજ જય સચિદાનંદ કહીને પોતાને ઉતારે પથાર્યા. (૬) ર્દિતિ વચનામૃતમ્ ॥૨૪॥

૬

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—અમાં પ્રમ [૨] છે. તેમાં પહેલું કૃપાવાચ્ય છે. તેમાં જ્ઞાને કરીને સ્થિતિ થાય ત્યારે ઈકરસ ચૈતન્ય આસે છે ને ૧ ચૈતન્યને વિષે અમારી મૂર્તિ આવે છે. (૧)

અને એવી સ્થિતિ અમારી મૂર્તિમાં અલંકૃતિ રાસવાધી થાય છે. (૨) અને અમારો મહિમા ગ્રંથાય તેના હૃદયમાં પ્રકાશ થાય છે, ને પ્રણવ ને નાદ સંમળાય છે, ને મુંઝા ઘાટ ટળી આવે છે. (૩) અને અમારે વિષે જે જે દોષ કલ્પે તે એને દુઃખ દે છે. અને અમને નિર્દોષ જાણે તે નિર્દોષ થઈ આવે છે. (૪) બીજામાં જેનું મન સ્થિર થયું હોય ને અમારો નિઃશ્વય પણ દૃઢ હોય તો પણ તેના હૈયામાં આનંદ આવતો નથી તે મોટી સ્તોત્ર્ય છે. (૫) અને કોઈ હરિજનનો દોષ દેસવામાં આવે ત્યારે, એનો આરે સંસ્કાર છે તો સત્સંગ મળ્યો છે એમ ગુણ લેવો એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. [૬] બાબતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં પ્રકૃતિ પુરુષથી પર જ્ઞાન કહ્યું તે પર જ્ઞાન કેવી રીતે જાણવું ?
- ૧ ત૦ શ્રીજીમહારાજને ઝીંઘરકોટી, રૂધરકોટી, બ્રહ્મકોટી તથા મૂર્તિમાન મૂઢબશ્વરકોટીથી પર ને ઇ સર્વેના કર્તા ને ઇ સર્વેને વિષે અંતર્યામીપણે શ્લોક થકા અતિશે નિર્લેપ, નિર્વિકાર ને અતિશે અસંતોષ ને ઇ સર્વેથી જુદા જાણે, અને પોતાના ધામને વિષે પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા જે પોતાના મુક્ત તેમને સુસદાતા, ને સર્વ સુસમય મૂર્તિ એવા જાણે, ને શ્રીજી-મહારાજના તેજસ્વરૂપ જે પોતાનો આત્મા તેને વિષે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને સાક્ષાત્કાર દેશે તે જ્ઞાન પ્રકૃતિ પુરુષથી પર કહેવાય. અને તે મૂર્તિમાં અલંકૃતિ નિમગ્ન રહેવાય તે સ્થિતિ જાણવી.
- ૨ પ્ર૦ ઇકરસ ચૈતન્ય માટે છે એમ કહ્યું તે ઇકરસ ચૈતન્ય તે શું જાણવું ?
- ૨ હ૦ શ્રીજીમહારાજના તેજને ઇકરસ ચૈતન્ય કહ્યું છે તેને દેખે છે.
- ૩ પ્ર૦ ક્યારેક ઇકલો પ્રકાશ દેસાય ને મૂર્તિ ન દેસાય એમ કહ્યું તેનો શો હેતુ હશે ?
- ૩ હ૦ જ્યાં મુખી સિદ્ધદશા પરિપક્વ ન થઈ હોય ત્યાં મુખી કોઈક વસ્તુએ શ્રીજીમહારાજના તેજસ્વરૂપ પોતાના આત્માને વિષે મૂર્તિ દેસાય, ને કોઈ વસ્તુ ન દેસાય અને જ્યારે પરિપક્વ સિદ્ધદશા જેથી (કા૦ ૭ના ૬ ચોથા પ્રશ્નમાં) કહી છે તેવી દૃઢ થાય ત્યારે મૂર્તિ સદાય દેસાય.
- ૪ પ્ર૦ શ્રીજી વાચતમાં પ્રકાશ, પ્રણવ ને નાદ કહ્યો તે શો સમજવો ?
- ૪ હ૦ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાંથી તેજ છુટે છે તેના ગ્રણશળાટ-જુદા જુદા શબ્દ-ધાય છે તે શબ્દને પ્રણવ કહ્યો છે અને તે પ્રણવનો ધોષ થાય છે, તે ધોષને નાદ કહ્યો છે. અને ઇ તેજને પ્રકાશ કહ્યો છે.
- ૫ પ્ર૦ બીજી વાચતમાં અમારે વિષે દોષ દેસાય એમ કહ્યું, તે મનુષ્યરૂપે હતા ત્યારે તો દોષ જોનારાને દેસાય પણ આજ દોષ શી રીતે લેવાતા હશે ?
- ૫ હ૦ શ્રીજીમહારાજનાં ચરિત્ર શાસ્ત્રમાંથી સાંભળીને સંશય કરે તે શ્રીજીમહારાજનો દોષ લીધો કહેવાય.
- ૬ પ્ર૦ (૩ બીજા પ્રશ્નમાં) નારદ સમકાદિક કહ્યા તે કોને જાણવા ?
- ૬ હ૦ પોતાના મુકોને આ ઠેકાણે ઇ નામે કહ્યા છે. ॥૨૪॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ શુદ્ધિ ૭ સપ્તમીને દિવસ પ્રમાત સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રી મહાદેવ મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં પરમહંસની જાણવાને વિષે પધાર્યા હતા. ને ધોળો

स्वैस पहेंयो हतो, ने घोळो चोफाळ ओढ्यो हतो, ने घोळो फेंटा बांध्यो हतो ने आय-
मणे परवार उगमणुं मुखारविंद करिने विराजरान हता. ने पोताना मुखारविंदनी आगळ
परमहंस तथा देवदेवना हरिभक्तनी सभा भराइने वेठी हती.

- १ पछी श्रीजीमहाराज कृपा करिने बोल्या जे, (१) ब्रह्मानंद स्वामीए काल्य प्रश्न पुछ्यो
हतो तेनो उत्तर बळी आज करीए छइए जे इंद्रियो अंतःकरण पोताने वस होय तोय पण
अंतर सुनुं रहे छे तेनुं ए कारण छे जे, एने एकलुं साधनलुं बळ छे पण भगवानना
निश्चयलुं तथा आत्मज्ञानलुं बळ नथी, माटे एना अंतरमां न्यूनता रहे छे. ते सारु भग-
वानना निश्चयनो प्रताप, तथा भगवानना महिमानो प्रताप, तथा पोताना जीवात्माने
ब्रह्मरूपे मानवो, ए प्रण वानां तो एने अतिशे हृद जाण्यां जोइए छैये. अने एमां जेठली
स्वामी रहे तेठली तो समाधिमां पण नहे छे अने इमणां अमे एक हरिभक्तने समाधि
करावी हती तेने तेज अतिशे देखाणुं ते तेज जोइने चीस पादवा मांदी ने कडुं जे, हुं
बळुं छुं माटे समाधिवाळाने पण आत्मज्ञानलुं जरु काम परे छे अने पोतानुं स्वरूप
आत्मा न जाणे ने देइने माने तो तेने घणी काच्यप रही जाय छे. अने अमे ते हरि-
भक्तने समझाणुं जे, ताहं स्वरूप तो आत्मा छे, देह नथी, ने आ लाडकीबाई नामने
माटनो देह ते तुं नथी, ने अछेय, अभेय एवो जे आत्मा ते ताहं स्वरूप छे. पछी अमे
तेने समाधि करावीने कडुं जे, गणपतिने स्थानके चार पांखडीनुं कमळ छे त्यां जइने
ताहं स्वरूप जो. अने ज्यारे समाधिवाळो गणपतिने स्थानके जाय छे त्यारे त्यां नाद
संभळाय छे, ने प्रकाश देखाय छे. ने तेथी पर ब्रह्माना स्थानकने विषे जाय छे त्यारे
तेथी नाद पण घणो संभळाय छे ने प्रकाश पण तेथी अतिशे घणो देखाय छे. अने
तेथी पर विष्णुने स्थानके जाय छे त्यारे तेथी अतिशे नाद संभळाय छे ने तेथी तेज पण
अतिशे देखाय छे. एवी रीते जेम जेम उंचा उंचा स्थानकने विषे जाय छे तेम तेम बहुबहु
नाद संभळाय छे, ने बहु बहु प्रकाश देखाय छे. अने एवी रीते समाधिमां अतिशे तेज
देखाय छे, ने अतिशे नाद घाय छे, ने कटाका अतिशे घाय छे ते गमे तेवो धीरजवान
होय तो पण कायरपणुं आवी जाय छे. जो अर्जुन भगवानना अंश हता ने महा शूरवीर
हता तो पण भगवाननुं विष्णुरूप जोवाने समर्थ क्या नहि माटे एम बोल्या जे, हे
महाराज ! आ रूप जोवाने हुं समर्थ नथी, माटे तमारुं जेवुं प्रथम रूप इतुं तेवुं तमारुं
दर्शन करावो. एवी रीते एवा समर्थने पण समाधिने विषे ज्यारे ब्रह्मांड काटी जाय एवा
कटाका घाय छे ने जेम समुद्र मर्यादा मेले एवा तेजना समुद्र देखाय छे त्यारे धीरज
रहेती नथी, ते सारु देह बळी पोतानुं स्वरूप जुहुं समणुं जोइए. (१) अने एवी जे १
समाधि घाय छे तेना वे भेद छे एक तो प्राणावाये करिने प्राणनो निरोध घाय छे ते

મેલો ચિત્તનો પણ નિરોધ થાય છે; અને વીજો પ્રકાર થે છે જે, ચિત્તને નિરોધે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે. તે ચિત્તનો નિરોધ ક્યારે થાય છે તો જ્યારે સર્વે ટેકાળેથી ટુચિ તુટીને એક ભગવાનને વિષે ટુચિ જોડાય ને તે ભગવાનને વિષે ટુચિ ક્યારે જોડાયતો જ્યારે સર્વે ટેકાળેથી વાસના તુટીને એક ભગવાનના સ્વરૂપની વાસના થાય ત્યારે તે ટુચિ કોઈની હઠાવી ભગવાનના સ્વરૂપમાંથી પાછી હટે નહિ, જેમ કોઈ કુવો હોય ને તે ઉપર વીજ કોશ કરતા હોય ને તેનો પ્રવાહ જુદો જુદો ચાલતો હોય ત્યારે તે પ્રવાહમાં જોર હોય નહિ, અને તે વીજે કોશનો પ્રવાહ મેલો કરીશ તો નદીના જેવો અતિશે વજ્રવાન પ્રવાહ થાય તે કોઈનો હઠાવ્યો પાછો હટે નહિ તેમ જેની ટુચિ નિર્વાસનિક થાય છે, ત્યારે તેનું ચિત્ત છે તે ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડાય છે અને જેના ચિત્તમાં સંસારના મુલ્કની વાસના હોય તેને તો ઓત્ર ઇંદ્રિય દ્વારે અનંત જાતના જે સ્પર્શ તેને વિષે જુદી જુદી ટુચિ ફેલાઈ જાય છે, તેમજ ત્વચા ઇંદ્રિય દ્વારે હજારં જાતના જે સ્પર્શ તેને વિષે જુદી જુદી ટુચિ ફેલાઈ જાય છે, તેમજ નેત્ર ઇંદ્રિયની ટુચિ તે હજારં જાતનાં જે રૂપ તેને વિષે ફેલાઈ જાય છે, તેમજ રસના ઇંદ્રિયની ટુચિ તે હજારં જાતના જે રસ તેમાં ફેલાઈ જાય છે, તેમજ શાસ્ત્રિકા ઇંદ્રિયની ટુચિ તે અનંત જાતના જે ગંધ તેમાં ફેલાઈ જાય છે, તેમજ કર્મ ઇંદ્રિયોની ટુચિયું પણ પોતપોતના વિષયને વિષે હજારં પ્રકારે ફેલાઈ જાય છે. ઈથી રીતે દસે ઇંદ્રિયો દ્વારે ઇતું અંતઃકરણ છે તે હજારં પ્રકારે ફેલાઈ ગયું છે તે જ્યારે ચિત્ત તે ભગવાનનું ચિત્તવન કરે, અને મન તે ભગવાનનો જ યાદ ઘટે, અને જુદી તે ભગવાનના સ્વરૂપનો જ નિશ્ચય કરે, અને અહંકાર તે હું આત્મા છું, ને ભગવાનનો ભક્ત છું એવું જ અધિમાન થયે ત્યારે એની એક વાસના થઈ જાયવી. અને પ્રાણે કરીને જે ચિત્તનો નિરોધ થાય છે તેતો અહાંમ યોગે કરીને થાય છે તે અહાંમ યોગ તો યમ, નિયમ, આસન, પાનાચાર, પ્રત્યાહાર, ધ્યાન, ધારના ને સમાધિ એ જે આઠ અંગ તેણે યુક્ત છે. ને એ અહાંમ યોગ તે સાધનરૂપ છે ને ઇતું ફળ તે ભગવાનને વિષે નિર્વિકલ્પ સમાધિ છે. તે જ્યારે ઈથી નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય છે, ત્યારે પ્રાણને નિરોધે કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે, અને જો ચિત્ત નિર્વાસનિક થયે ભગવાનને વિષે જોડાય છે તો તે ચિત્તને નિરોધે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે, માટે જેમ અહાંમયોગ સાધ્યે કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે તેમ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જોડાયે કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે, માટે જે ભક્તની ચિત્ત ટુચિ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જોડાઈ તેને અહાંમયોગ વગર સાધે સધાઈ રહ્યો, માટે એવો જે ભગવાનના સ્વરૂપનો મહિમા તેને ટુકીને ફક્ત સાધનનું વજ્ર છે તેને કોઈ રીતે અંતરમાં મુલ્ક રહેતું નથી અને તેનું અંતઃકાલે પણ સાર્થક થાતું નથી, માટે સાધન છે, અધિમાન છે, તે તો ભગવાનની આજ્ઞા છે તે જસ્ટ રાક્ષસી, જેમ પ્રાણને વધે છે જે નાનું

ધોવું ને પવિત્રપણે રહેવું, તે કોઈ દિવસ શુદ્ધના ધરવું પાળી પીયેજ નહિ તેમ સત્સંપી હોય તેને ભગવાનની આજ્ઞામાં પેર પાઢવોજ નહિ, કેમજે એ ભગવાનની આજ્ઞા પાઢે તો તેની ઉપર ભગવાન રાજી થાય છે, અને ભગવાનનો નિશ્ચય તથા ભગવાનનું મહાત્મ્ય તથા વૈરાગ્ય સહિત આત્મજ્ઞાન એ ગ્રંથની અતિશે દૃઢતા રાસવી ને પોતાને વિષે પૂર્ણકામપણું સમજવું જે જુને સાસાત્ પુરુષોત્તમ નારાયણ મઢધા છે, ને તેની આજ્ઞામાં રહીને હું તેનું ભજન કરું છું, માટે હવે મારે કાંઈ ન્યૂનતા રહી નથી એમ સમજીને નિરંતર ભગવાનની શક્તિ કરવી, ને તે સમજણને કેકે કરીને છકી પણ જાવું નહિ, અને પોતાને અકૃતાર્થ-પણું પણ માનવું નહિ, અને જો અકૃતાર્થપણું માને તો એને ઉપર જે એવી ભગવાનની કૃપા થઈ તે જાળીએ સ્વારાપાટમાં બીજ વાવ્યું તે ડગ્યુંજ નહિ, ને જો છકી જડેને જેમ તેમ કરવા લાગે તો જાળીએ અધિમાં બીજ નાચ્યું તે વઢી ગયું, માટે અમે વહું તેમ જે સમજે તેને કોઈ પ્રકારની ન્યૂનતા રહે નહિ. એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ પોતાના આસન ઉપર વધાર્યા. (૨) इति वचनामृतम् ॥૨૫॥

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારો નિશ્ચય, મહિમા, ને આત્મનિષ્ઠા એ ગ્રંથ ન હોય તેને એકઠા સાધનથી કૃતાર્થપણું મનાવું મથી ને એ ગ્રંથનું વઢ હોય તેને પૂર્ણકામને કૃતાર્થપણું મનાય છે. (૧) અને સમાધિના એ પ્રકાર કહ્યા છે. (૨) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં નિશ્ચય કહ્યો તે કેવો જાણવો ?

૧ હ૦ પુરુષ, કાઢ, પ્રજા, અક્ષર તથા મુક્ત એ સર્વેથી શ્રીજીમહારાજને પર, સદા સાકાર, સર્વેના કર્તા, નિયંતા, ને સર્વેના ઇતર્યામી જાણવા, તે નિશ્ચય કહેવાય.

૨ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજનો મહિમા કહ્યો તે કેવો જાણવો ?

૨ હ૦ શ્રીજીમહારાજ ઝીવકોટી, ઈશ્વરકોટી, પ્રજાકોટી, તથા મૂઢઅક્ષરકોટીથી પર છે, ને સદા સાકાર મૂર્તિ છે, ને સર્વેને પોતાની શક્તિ કરીને ધરી રહ્યા છે. અને એ સર્વેમાં અન્વયપણે રહ્યા થકા પોતાના તેજરૂપ અક્ષરધામમાં જ્યોતિરૂપણે રહ્યા છે, એવો મહિમા જાણે તે મહિમા જાણવો કહેવાય.

૩ પ્ર૦ ઝીવારમાને પ્રજારૂપ માનવો એમ કહ્યું તે પ્રજારૂપ પટલે કેવો માનવો ?

૩ હ૦ પ્રજારૂપ પટલે શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ માનવો તે પ્રજારૂપ માન્યો કહેવાય.

૪ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં નાદ સંમજાવ્ય છે, ને પ્રકાશ દેસાવ્ય છે, એમ કહ્યું તે કોનો હજો ?

૪ હ૦ જેના જેના સ્થાનકને વિષે જાય તે તે સ્થાનના અધિપતિના તેજમાંથી ધ્વનિ થાય છે તેને આ ઠેકાણે નાદ કહ્યો છે અને પ્રકાશ પણ તે તે સ્થાનોના અધિપતિઓનો છે, તે દેવે છે.

૫ પ્ર૦ શ્રીજી વાચતમાં સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ મઢધા છે એમ કહ્યું, તે સાક્ષાત્ મઢધા ક્યારે કહેવાય ?

૫ હ૦ શ્રીજીમહારાજ અનુન્યરૂપે દર્શન દેતા હોય ત્યારે ધામમાં જે મૂર્તિ છે, તેજ આ મૂર્તિ છે

એમ જાણે, અને પ્રતિમારૂપે દર્શન આપતા હોય, ત્યારે તે પ્રતિમાને ધામમાં મૂર્તિ છે તેજ જાણે, ને બાજામાં રહીને અધિક કરે તો સાક્ષાત્ મળ્યા કહેવાય.

૬ પ્ર૦ છકી જાતું નહિ એમ કહ્યું તે કેમ કહેવું તો છકી ગયો કહેવાય ?

૬ ૦ શ્રીજીમહારાજના જ્ઞાનનો ને મહિમાનો ઓથ લઢને વર્તમાનમાં ફેર પાડે ને સત્સંગના ધોરણ પ્રમાણે ન વર્તે, ને બીજાથી પોતાને અધિક માને, તે છકી ગયો કહેવાય. તેને પ્રથમ શ્રીજીમહારાજની કાંઈક કૃપા થઈ હોય, તેણે કરીને કાંઈક શુભ ગુણ પ્રાપ્ત થયા હોય તે જણા રહે, ને ઉલટો શ્રીજીમહારાજનો કોપ થાય. ॥૨૫॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ શુદ્ધિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ વપેત્રના સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રી મહા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં ડગમણે બાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, ને માથે પોલો પેટો વાંધ્યો હતો, તથા પોલો સ્વેસ પહેર્યો હતો, તથા થોડો ચોપાલ ઓઢ્યો હતો, તથા બે કાનને ઉપર ગુલદાલદીનાં મોટાં બે ઘુપ્પ લોડ્યાં હતાં, તથા ઘુપ્પનો તેરો પાધને વિષે લોડ્યો હતો, ને પોતાના મુસ્તારાલદીની આગળ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. ને પરમહંસ તાલપસ્વાજ છેડેને કીર્તન ગાતા હતા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) હવે કીર્તન લોલવાં રાલો ને અમે આ એક વાતરૂપી કીર્તન બોલીએ તે સાંભલો. પછી પરમહંસે કહ્યું જે હે મહારાજ વહુ સારું તમે વાત કરો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભગવાનનાં રસિક કીર્તન ગાતાં ગાતાં જો એક ભગવાનના સ્વરૂપમાં જ રસ જણાય તો તો ઠીક છે, ને જો ભગવાનના સ્વરૂપ વિના બીજે ઠેકાણે રસ જણાય તો તો ઈમાં મોટી લોડ્ય છે, કેમજે એ ભક્તને જેમ ભગવાનના શબ્દમાં હેત થાય છે ને તે શબ્દમાં રસ જણાય છે, તેમજ ગીત વાર્તાના શબ્દમાં અથવા સ્ત્રિયા-લિંગના શબ્દમાં રસ જણાય છે ને હેત થાય છે, માટે એ ભક્તને અવિષેકી જાણવો, અને ભગવાન અથવા ભગવાનના સંત તેનાં જે વચન તેને વિષે જેવો રસ જણાય છે, તેવોજ બીજા વિષયના શબ્દમાં રસ જણાય છે, એવી જે એ મૂર્તતા તેનો ત્યાગ કરવો. અને એવી મૂર્તતાનો ત્યાગ કરીને, એક ભગવાનને શબ્દે કરીનેજ સુખ માનવું, ને એવી જાતનો જે રસિક ભક્ત છે તે સ્વરો છે, અને જેમ શબ્દ તેમજ સ્પર્શ પણ એક ભગવાનનોજ રૂપ છે. અને અન્ય સ્પર્શને તો કાલો નામ તથા વળતો અગ્નિ તે જેવો જાણે ત્યારે તે રસિક ભક્ત સાચો, તેમજ રૂપ પણ ભગવાનનું જોડેને પરમ આનંદ પામે ને બીજા રૂપને તો જેવો નરકનો ઢગલો તથા સહેલ કુતરું તેવું જાણે એ રસિક ભક્ત સાચો, તેમજ રસ પણ ભગવાનના મહામસાદનો હોય, તેણે કરીને પરમ આનંદ પામે પણ બીજા જે નાના વ્યકારના રસ તેને સ્વાદે કરીને આનંદ ન પામે તે રસિક ભક્ત સાચો, તેમજ ભગવાનને ચક્ષુ

एषा जे तुलसी पुष्पना हार तथा नाना प्रकारની सुगंधિય सुक्त एवा अत्तर चंदनादिक तेनी सुगंधीने ग्रहण करीने परम आनंद पामे पण कोइ अन्य विषयी जीवे देहे अत्तर चंदनादिक चर्चिया होय अथवा पुष्पना हार पहेंया होय तेना सुगंधने पायीने राजी नज धाय, एवी रीते पंचे विषय भगवान संबंधी होय तेने विषे अतिशे प्रीतिवान थाय. अने अगत् संबंधी जे पंच विषय तेने विषे अतिशे अपावे युक्त कें ते रसिक भक्त साचो छे. अने रसिक भक्त थइने जेय भगवान संबंधी विषयने योगे करीने आनंद पामे छे तेमज अन्य संबंधी जे शब्द स्पर्श रूप रस ने गंध तेने योगे करीने जो आनंद पामे छे तो ए खोटेा रसिक भक्त छे, केमजे जेय भगवानने विषे आनंदने पाम्यो तेमज विषयने विषे पण आनंद पाम्यो माटे एवा रसिकपणाने ने एवी उपासनाने खोटी करी नाखची, कांजे भगवान तो कांइ खोटा नथी पण एनो भाव खोटा छे. अने जेबां अन्य पदार्थने जाण्यां तेबाज भगवानने पण जाण्या माटे एनी भक्ति ने एनुं रसिकपणुं ते खोडुं कथुं. हचे जेय स्पृह देखने जाग्रत अवस्थामां पंचविषयनो विवेक कसो तेमज मृक्ष देखने स्वप्न अवस्था तेने विषे मृक्ष पंचविषय छे. ते स्वप्नां ज्यारे भगवाननी मूर्तिने देखीने ते भगवान संबंधी शब्द, स्पर्श, रूप, रसने गंधे करीने जेवो आनंद पमाय तेवोने तेवोण जो अन्य पंचविषयने देखीने स्वप्नां आनंद पमाय तो ते भक्तहुं रसिकपणुं खोडुं छे; अने स्वप्नां केवळ भगवानने संबंधे करीने आनंद पामतो होय ने अन्य विषयने विषे उलटा अक्की पेटे अभव रहतो होय तो ए रसिक भक्त साचो छे, अने एम न जाणतो होय तो जे भगवान स्वप्नां देख्वाणा तेतो साचा छे, पण ए भक्तने तो जेवो भगवानमां प्रेम तेवो अन्य विषयमां प्रेम छे, माटे एनी समझण खोटी छे. अने एक भगवानना स्वरूपमां लोभाइ रहे ने बीजा विषयमां न लोभाय ते समझण साची छे.

अने ज्यारे केवळ भगवानभुंज चितवन रहे छे त्यारे चितवन करतां करतां शून्य-भाक्ने पापी जाय छे. त्यारे ए भक्तने भगवाननी मूर्ति बिना छिंड झडांड कांइ भास्तुं नथी. पछी एवा शून्यने विषे भगवाननी मूर्तिने जोतां जोतां प्रकाश थइ आवे छे; ने ते प्रकाशमां भगवाननी मूर्ति देखाय छे माटे एवी रीते केवळ भगवानना स्वरूपमां प्रीति होय ए शक्तिवतानी भक्ति छे. (१)

अने अने पण ज्यारे तमे रसिक कीर्त्तन गावो छे, त्यारे आंखुं दीर्घां विचारसीय छइ, ते आवोज विचार करीए छइ, अने अमारो विचार योडोज छे, पण भगवान किना ते विचारमां बीजुं कांइ टकी शकतुं नथी, अने भगवानना स्वरूपमां रसिक प्रीति छे ने तेमां जो कोइ विषय आडो आवे तो तेहुं माथुं उडी जाय एवो अमारो बळ-वाल विचार छे. अने तमे जेय कीर्त्तन जोडी राखो छे तेम अने एण आ राख करी

પટ્ટું ૫ કીર્તન જોડી રાહ્યું છે તે તમ આગળ કહ્યું. ૫મ શ્રીજીમહારાજે પોતાનું પિપ્પલને પોતાના મસ્તકને અર્થે વાત કરી દેલાદી. (૨) इति वचनामृतम् ॥૨૬॥ ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારા સંબંધી પંચ વિષયમાં પ્રીતિવાન હોય, ને અગત સંબંધી પંચ વિષયમાં અભાવ રહે, તે સ્થૂઠ્ઠ દેહ ને જામત અવસ્થાનો વિવેક છે. અને સ્વપ્નમાં અમારા સ્વરૂપ વિના પટ્ટલે મૂર્તિ વિના શીજા વિષયમાં ન હોમાય તે સૂક્ષ્મ દેહને સ્વપ્ન અવસ્થાનો વિવેક છે. અને કારણ દેહમાંથી પંચ વિષયની સારથ ટાઢીને કેવળ અમારી મૂર્તિનું ચિતવન કરે તે ચિતવન કરતાં કરતાં દેહાદિકની વિસ્મૃતિ થાય ૫ કારણ દેહને સુપુમિ અવસ્થાનો વિવેક છે. અને શૂન્યભાવ પટ્ટલે આકાશવત્ નિર્લેપ કહેતાં માયાથી રહિત નિર્ગુણ થઈને પોતાને વિષે અમારી મૂર્તિને જોતાં જોતાં પ્રકાશ થઈ આવે, ને તે પ્રકાશમાં અમારી મૂર્તિ દેખાય છે તે જીવાત્માનો વિવેક છે. (૧) અને અમારે વિષે પ્રીતિમાં કોઈ વિષય આદો ન આવે તે ચિત્તાર બઢવાન છે. (૨) વાચતો છે. ॥૨૬॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ શુદ્ધિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ દિવસ ગયા પહેલાં શ્રી તથા મયે દાદાસ્વામીના દરબારમાં પરમહંસની જાયગાને વિષે પશ્યાં હતા, ને માયે ધોલો પેંડો વાંધ્યા હતા, તથા ધોલો વોફાલ ઓઢ્યો હતા, તથા ધોલો સેસ પહેર્યો હતો, ને ઓટા ઉપર આધમયું છુલારવિંદ રાહીને ચિરાજમાન હતા, ને પોતાના સ્વામીવિંદની આગળ પરમહંસની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ અર્ધ ઘડી સુધી તો પોતાની નાસિકાના અગ્ર સામું જોઈ રહ્યા ને પછી બોલ્યા જે, (૧) પરમેશ્વરને મનવાની તો સર્વેને ઇચ્છા છે પણ સમજાણમાં પેર રહે છે, માટે જેની આવી સમજાણ હોય તેના હૃદયમાં મનવાન સર્વે મકારે નિવાસ કરીને રહે છે. તેની વિગત જે ૫મ સમજાણે હોય જે, આ પૃથ્વી જેની રાહી સ્થિર રહી છે ને ઢોલા-વી ઢોલે છે. તથા આ તારામંદલ જેનું રાહ્યું અધર રહ્યું છે તથા જેના વર્ણવ્યા મેષ વર્ણ છે તથા જેની આજ્ઞા કરીને સૂર્ય, ચંદ્ર ઉદય અસ્તપણાને પામે છે તથા ચંદ્રમાની કળા વધે ઘટે છે. તથા વાલ વિનાનો સમુદ્ર જેની મર્યાદામાં રહે છે તથા જલ્લના વિંદુમાંથી મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે ને તેને હાથ, પગ, નાક, કાન ૫ આદિક દશ ઇન્દ્રિયો થઈ આવે છે તથા આંકાણને વિષે અધર જલ રાહી મુક્યું છે ને તેમાં માગવીજ થાય છે. ૫વાં અનંત આશ્ચર્ય છે તે સર્વે મુને મળ્યા ૫વા જે મનવાન તેનાં કર્યાંજ થાય છે ૫મ સમજે પણ મગદ પ્રમાણ જે આ મનવાન તે વિના વીજો કોઈ ૫ આશ્ચર્યનો કરનારો છે ૫મ માને નહિ. અને પૂર્વે જે જે અનંત પ્રકારનાં આશ્ચર્ય થઈ ગયાં છે તથા મનમાં જે થાય છે તથા આગળ વાણે તે સર્વે મુને મળ્યા ૫વા જે પ્રત્યક્ષ મનવાન તે વતેજ થાય છે ૫મ સમજે

અને વહી પોતે એમ સમજતો હોય જે, ચહાય કોઈ મારી વપર ધૂલ નાસો, ચહાય કોઈ ગમે તેવું અપમાન કરો, ચહાય કોઈ હાથીએ વેસારો, ચહાય કોઈ નાક કાન કાપીને મપેદે વેસારો, તેમાં મારે સમભાવ છે. તથા જેને રૂપવાન એવી યૌવન સ્ત્રી અથવા કુરૂપવાન સ્ત્રી અથવા દુદ્ધ સ્ત્રી તેને વિષે તુલ્યભાવ રહે છે તથા સુવર્ણનો ઢગલો હોય તથા પત્થરનો ઢગલો હોય તે વેચને જે તુલ્ય જાણે છે, એવી જ્ઞાતના જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્યાદિક જે અનંત શુભ ગુણ તેણે યુક્ત જે ભક્ત હોય તેના હૃદયમાં ભગવાન નિવાસ કરે છે. પછી તે ભક્ત જે તે ભગવાનને પ્રતાપે કરીને અનંત પ્રકારનાં પેશ્વર્ચને પામે છે અને અનંત જીવના ઉદ્ધારને કરે છે. અને એવી સામર્થી યુક્ત થકો પણ અન્ય જીવના માન અપમાનને સહન કરે છે એ પણ મોટી સામર્થી છે, કાં જે સમર્થ થકા જરૂણા કરવી તે કોઈથી થાય નહિ એવી રીતે જરૂણા કરે તેને અતિ મોટા જાણના. અને એ સમર્થ તો કેવો છે જે પોતાના નેત્રમાં ભગવાન જોનારા છે તે બ્રહ્માંડમાં જૈટલા જીવ પ્રાણી છે તેના નેત્રને પ્રકાશે છે, અને પોતાના પગમાં ચાલનારા જે ભગવાન તે બ્રહ્માંડમાં સર્વે જીવના પગને વિષે ચાલવાની શક્તિને પાસે છે, એમ એ સંતની ચૌદે ઇન્દ્રિયોદ્ધારે કરીને બ્રહ્માંડમાં સર્વે જીવોની ઇન્દ્રિયોને સચેતન કરે છે, માટે એ સંત તો સર્વે જગતના આધારરૂપ છે, તે તુચ્છ જીવતું અપમાન સહે તે એમની એ અતિશે મોટપ છે, ને એવી રીતની ક્ષમાવાળા છે તેજ અતિ મોટા છે. (૧) અને જે આંહુનું કાઢીને પોતાથી ગરીબ હોય તેને ચીવરાવે છે ને મનમાં જાણે જે, હું મોટો થયો છું પણ એ મોટો નથી, અથવા સિદ્ધાઈ દેવતાદીને લોહુંને ઢરાવે છે એવા જે જગતમાં જીવ છે, તે ભગવાનના ભક્ત નથી, એ તો માયાના જીવ છે, અને યમપુરીના અધિકારી છે. ને એવાની જે મોટપ છે તે સંસારના માર્ગમાં છે, જેમ સંસારમાં જેને ઘોડું ચઢવા ન હોય તેથી જેને ઘોડું હોય તે મોટો; અને એક ઘોડું જેને હોય તેથી જેને પાંચ ઘોડાં હોય તે મોટો એમ જેમ જેમ અધિક સંપત્તિ હોય તેમ સંસાર વ્યવહારમાં અતિ મોટો કહેવાય, પણ પરમેશ્વર બ્રહ્મામાં એ મોટો નથી. (૨) અને જેની મતિ એવી હોય જે આ સ્ત્રી તો અતિશે રૂપવાન છે, ને આ વસ્ત્ર તો અતિશે સારું છે, અને આ મેદી તો ઘણી સારી છે, અને આ તુંવડી તો અતિશે સારી છે, ને આ પાત્ર તો અતિશે સારું છે, એવી રીતના જે ગૃહસ્થ તથા ચેત્વધારી તે સર્વે તુચ્છ બુદ્ધિવાળા છે. ત્યારે તમે કહેશો જે એનું કલ્યાણ યાશે કે નહિ થાય ? તો કલ્યાણ તો પાપર જેવો સત્સંગમાં હોય તેનુંય થાય છે, પણ મોરે કહી એવી જે સંતતા તે એમાં કોઈ દહાડે આવતી નથી, તથા પૂર્વે કહ્યા એવા જે સંત તેના જે ગુણ તે પણ એવામાં આવતા નથી, કાં જે એ પાત્ર થયો નથી. એમ વાત કરી ને જયસચ્ચિદાનંદ કહીને શ્રીજીમહારાજ દાદાસ્વામીના દરબારમાં પોતાને ઉતારે પધાર્યા. (૩) શ્રી વચનામૃતમ્ ॥ ૨૭ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે.તેમાં અમને સર્વે કર્તા હતાં જાણે, અને માન અપમાન તથા સર્વે પદાર્થને વિષે સમભાવ થાય, એના દૃઢ્યમાં અમે નિવાસ કરીએ છીએ. પછી તે અત્ત અમારે પ્રતાપે કરીને અનંત દેશર્થને પામે છે, ને અનંત જીવોના ઉદ્ધારને કરે એવો સમર્થ થાય છે. (૧) અને ગરીબને બીજાએ તથા સિદ્ધાઈ દેસાડીને લોકોને બીજાએ તે માયાના જીવ છે, ને ચમપુરીના અધિકારી છે. (૨) અને રૂપવાન સ્ત્રી, સારી મેઢી, સારું વસ્ત્ર તેમાં મોહ પામે એવા ગૃહસ્થ તથા સારી તુંબડી, સારું પાત્ર તેમાં મોહ પામે એવા ત્યાગી તે તુચ્છ બુદ્ધિવાળા છે, એમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું છે. (૩) બાકી છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાક્યમાં આગળ થઈ ગયાં ને આજ થાય છે ને આગળ થશે તે સર્વે આશ્ચર્ય અમારાં જાણનાં એમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું તે આગળ તો બીજા અવતારોએ આશ્ચર્ય કર્યાં છે, અને પછી થશે તે પણ બીજા અવતારો થશે તે કરશે તે બીજા અવતારોમાં કંગળાં આશ્ચર્ય તે ઓઝીમહારાજનાં કેવી રીતે જાણનાં ?

૧ ૬૦ ઓઝીમહારાજના આપેલા દેશર્થ વહે કરીને સર્વે અવતારો આશ્ચર્ય જગાવે છે, માટે સર્વે આશ્ચર્ય ઓઝીમહારાજનાં છે એમ જાણવું.

૨ પ્ર૦ જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્યાદિક અનંત શુભ ગુણે સંપન્ન થાય અને તેમાં ઓઝીમહારાજ નિવાસ કરે ત્યારે તે અત્ત કેવો કહેવાય ?

૨ ૬૦ ઓઝીમહારાજ નિવાસ કરે ત્યારે તે ઉત્તમ ઇકાંતિક અત્ત કહેવાય.

૩ પ્ર૦ એ સંતને સર્વે જાણનાં આધારરૂપ કહ્યા તે આધાર કેવી રીતે સમજના અને સર્વની ઇન્દ્રિયોને સચેતન કરે છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૩ ૭૦ આ ટેકાળે આધારરૂપ પટલે સર્વે જીવમાત્રને આશ્રય કરવા રૂપ કહ્યા છે પણ ધારણ કરનાર કહ્યા નથી અને એવા ઇકાંતિકને વિષે ઓઝીમહારાજ રહીને તેનો આશ્રય કરનારને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સમજાવે ને એનાં ઇન્દ્રિયોને વિષયને માર્ગેથી પાછાં શાઝીને પોતાને સન્મુખ ચાલવાની સામર્થી આપે છે એમ સચેતન કરે છે એમ કહ્યું છે.

૪ પ્ર૦ બીજી વાક્યમાં ગરીબને દુઃસ્વાદે તો ચમપુરીમાં જાય એમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૭૨ ના ૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) ગરીબને દુઃસ્વાદવાળું પ્રજાહત્યા જેટલું પાપ કહ્યું છે તથા (૬૦ ૧૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) ગરીબને દુઃસ્વાદવાળી જીવ નાશ પામે છે એમ કહ્યું છે તે જો ગરીબને દુઃસ્વાદવાળી ચમપુરીમાં જવાય તે ગરીબ કેવો જાણવો ? અને જો ગરીબને દુઃસ્વાદવાળી પ્રજાહત્યા જેટલું પાપ થાય તે ગરીબ કેવો જાણવો ? અને જો ગરીબને દુઃસ્વાદવાળી જીવ નાશ પામે તે ગરીબ કેવો જાણવો ?

૪ ૬૦ દુઃવાદને સાનો થઈ શકે નહિ એવા ગરીબને દુઃસ્વાદે તો ચમપુરીમાં જાય અને પોહોંચી શકે એવો હોય પણ સ્વભાવે ગરીબ હોય તેને દુઃસ્વાદે તો પ્રજાહત્યા જેવું પાપ થાય અને સ્વભાવે ગરીબ હોય ને પ્રજાહત્યે અહિંસાદિક ધર્મને વિષે અતિશે દૃઢતાવાળો હોય ને દુઃસ્વાદનારનું, મુંડું થવાનો સંકલ્પ પણ કરે નહિ એવા ગરીબને દુઃસ્વાદે તો જીવ નાશ પામી જાય.

૫ પ્ર૦ ત્રીજી વાક્યમાં સંતતા કહી તે કેવી જાણવી ? અને સંતતા ગુણ કહ્યા તે કયા જાણવા ?

૧.

વંચનામૃત યા. પ્ર. ૨૭-૨૮

- ૫ ૪૦ સર્વ પદાર્થને વિષે તથા માનવપ્રમાણને વિષે સમભાવ તથા સહનહાવિત તે સંતતા જાણવી અને આત્મવૈતિક કલ્યાણ રૂપી પોષણ કરવાની સામર્થ્ય તે સંતતા ગુણ જાણવા.
- ૬ ૫૦ સત્સંગમાં પામર જેવો હોય તેનું પણ કલ્યાણ થાય છે એમ કહ્યું તે પામર જેવો કોને જાણવો ? તથા વિષયી તથા મુમુક્ષુ તથા પતિતનાં કેવાં લક્ષણ હોય ?
- ૬ ઈર્ષીમહારાજની થાંપેલી પંચવર્તમાનની મર્યાદા ચર્ચા પાછે પણ સાર અસારનો કાંઈ વિવેક ન હોય, ને શ્રમાવી હોય, ને સત્સંગની સેવા કાંઈ પણ કરે નહિ, અને ધ્યાન ભજન આદિક સાધન કરે નહિ, એ પામર કહેવાય. અને જે પંચવર્તમાનમાં રહીને, નવધા ભક્તિ આદિક ઈર્ષીમહારાજની પ્રસન્નતાનાં સાધન કરે, અને ઈર્ષીમહારાજને પામવાની ઘટલે આત્માને વિષે દેશવાની ઇચ્છા રાખે, પણ તેનો વચાવ ન કરે તે વિષયી કહેવાય. અને જે પંચવર્તમાનમાં રહીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, તથા મહાત્મ્યે સહિત નિષ્કામ ભક્તિ આદિક ઈર્ષીમહારાજની પ્રસન્નતાનાં સાધન કરે અને ઈર્ષીમહારાજને પોતાના આત્માને વિષે દેશવાનો અતિ આગ્રહ પૂર્વક અભ્યાસ કરે, તે મુમુક્ષુ જાણવો અને જે પંચવર્તમાનમાં ફેર પાડે તેને તો પતિત જાણવો ને તેનાથી કોઈ સાધન સિદ્ધ થાયજ નહિ, ને તેનું કલ્યાણ પણ થાયજ નહિ. ॥૨૭॥

સંસ્કૃ ૧૮૭૬ના પોષ સુદિ ૧૪ બૌદ્ધને દિવસ ઈર્ષીમહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના ઓરડાની દ્વારે જે ઓરડો તેની ઓસરીય દોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા. ને સર્વે ભેત ચક્ષુ ધારણ કર્યાં હતાં. ને પોતાના મુલ્તારવિદની આગળ સાધુની જગ્યા પંક્તિ વડે હતી.

તે સમે ઈર્ષીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જે સત્સંગી સત્સંગમાંથી પાછો વળવાનો હોય તેને અસદ્વાસનાની હિદ્દિ થાય છે, ને તેને પ્રથમ તો દિવસે દિવસે સત્સંગી યાત્રનો અર્થ-ગુણ આવે છે, ને પોતાના હૃદયામાં એમ જાણે જે, સર્વે સત્સંગી તો અજસમ્ય છે ને હું સમ્યક છું, એમ સર્વેથી અધિક પોતાને જાણે, ને રાત્રિ દિવસ પોતાના હૃદયામાં ધુંધાયા કરે, અને દિવસમાં કોઈ ટેકાણે સુલે કરીને બેસે નહિ, ને રાત્રિમાં સુલે તો નિદ્રા પણ આવે નહિ, ને ક્રોધ તો વ્યારેય મટેજ નહિ, ને અજબલેલા કાઠની પેટે ધુંધાયા કરે, પણ જેને સર્વે ત્યારે તેને એમ જાણીય જે એ સત્સંગમાંથી વળવાનો થયો છે, ને એવો હોય ને તે જેટલા દિવસ સત્સંગમાં રહે પણ તેના હૃદયામાં કોઈ દિવસ સુલ આવે નહિ ને અંતે પાછો પડી જાય છે. (૧) અને સત્સંગમાં જેને વ્યારેય થવાનો હોય તેને છુદ્ધ વાસના ૧ હિદ્દિ પામે છે, ત્યારે તેને દિવસે દિવસે સત્સંગી યાત્રનો હૃદયામાં ગુણજ આવે, અને સર્વે હરિવક્ત્રને મોટા સમક્ષે ને પોતાને ન્યૂન સમક્ષે, ને જાટે પહોર તેના હૃદયામાં સત્સંગનો આનંદ વર્ત્યા કરે, થર્વાં લક્ષણ વ્યારે હોય ત્યારે જાણીય જે શુભ વાસના હિદ્દિ પામી છે, ને તે જેવ જેમ થુ થુ સત્સંગ કરે તેમ તેમ થુ થુ સમાસ થાતો જાય, ને અતિમે થોડા-

પને પામી જાય છે. ૧૧ી રીતે શ્રીજીમહારાજ વાત કરીને જય સચ્ચિદાનંદ કહીને પોતાને આસને પધાર્યા. (૨) इति वचनामृतम् ॥૨૮॥

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે. તેમાં જે સત્સંગમાંથી પાછો પડવાનો હોય તેને અસદ્ વાસના વૃદ્ધિ પામે ને સત્સંગીમાત્રનો અવગુણ આવે ને પાછો પડી જાય. (૧) અને સત્સંગમાં વધારે થવાનો હોય તેને શુભ વાસના વૃદ્ધિ પામે, ને સત્સંગીનો ગુણ આવે, ને સત્સંગમાં મોટાપ પામે એમ શ્રીજીમહારાજ કહ્યું છે. (૨) વાવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ વીજી વાવતમાં આનંદ વર્તે તથા મોટાપ પામે એમ કહ્યું તે આનંદ ને મોટાપથી સમજવી ?
 ૧ ૪૦ શ્રીજીમહારાજનો નિશ્ચય સર્વોપરિ હોય, ને પંચચર્તમાન દૃઢપણ પાઠતા હોય, તેવા સત્સંગી માત્રનો ગુણ આવે તેણે કરીને તેમને વિષેથી મનુષ્યભાવ ટક્કીને મુક્તપણની વૃદ્ધિ થાય જે મુને સાધ્ધાન શ્રી સ્વામીનારાયણ ભગવાનના મુક્ત મઠ્યા, ને વેદ મુક્તીને જેને પામવા હતા તે છતે વેદે મઠ્યા એમ જાણે તેથી આનંદ આવે તે સત્સંગનો આનંદ જાણવો. અને પોતે મુક્ત થાય ૫ અતિશે મોટાપ સમજવી. ॥૨૮॥

સંવત્ ૧૮૭૬ના પોષ સુદિ ૧૫ ગુન્યમને દિવસ સાંજને સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગદદા મધ્યે લાદાસાચરના દરબારમાં આયવળે ચાર ઓરદાની ઓસરીએ હોણિયા વપર વિરાજમાન હતા, અને ધોઢો સેસ પહેર્યો હતો, ને ધોઢી ચાદર ઓઢી હતી, ને માથે ધોઢો ફેટો બાંધ્યો હતો, ને ધોઢા ઘુપ્પના હાર પહેર્યા હતા, ને પાઘને વિષે ધોઢા ઘુપ્પનો તેરો લટકતો હતો, ને પોતાના મુસારચિંદની આગઢ સાધુ તથા વેશવેશના હરિમક્તની સમા મરાણે બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે પ્રશ્ન પૂછો. ત્યારે ગોપાલાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૧) ધર્મ-જ્ઞાન વૈરાગ્યે સહિત જે શક્તિ તેનું બળ વૃદ્ધિ કેમ પામે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એના વપાય ચાર છે. એક તો પવિત્ર વેશ, વીજો રુઢો કાઢ, વીજી શુભ ક્રિયા અને વોયો સત્યુત્તવનો સંગ. તેમાં ક્રિયાનું સમર્થપણ તો થોડું છે, ને વેશ કાઢને સંગનું કારણ વિશેષ છે, કેમજે જો પવિત્ર વેશ હોય, પવિત્ર કાઢ હોય, ને તપ જેવા સંતનો સંગ હોય, તો ત્યાં ક્રિયા રૂઢીજ થાય અને જો સિંધ જેવો ઝુંદો વેશ હોય, તથા ઝુંદો કાઢ હોય, તથા પાતરું ને મટવા, અથવા દારૂ માંસના મજ્જન કરનારા તેનો સંગ થાય તો ક્રિયા પણ ઝુંદીજ થાય, માટે પવિત્ર વેશમાં રહેવું અને ઝુંદો કાઢ વર્તતો હોય ત્યાંથી આધુ પાછું સ્વસી નિસરવું. અને સંગ પણ પ્રજ્ઞના મક્તને પંચ વર્તપાને ચુક્ત એવા જે પ્રજ્ઞવેષ્ટા સાધુ તેનો કરવો, તો હરિમક્તને પરમેશ્વરની તે શક્તિનું બળ અતિશે વૃદ્ધિ પામે ૫ પ્રશ્નનો ૫ વત્તર છે. (૧)

૧

- ૨ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! કોઈક હરિમક્ત હોય તેને પ્રથમ તો

અંતર મોહરું સરસું હોય, અને પછી તો અતિશે શુદ્ધ થઈ જાય છે, તે એને કોઈ પૂર્વેનો સંસ્કાર છે તેણે કરીને એમ થયું ? કે મગવાનની કૃપાએ કરીને એમ થયું ? કે એ હરિમ-ક્તને પુરુષ પ્રયત્ન કરીને થયું ? પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યા જે, પૂર્વેને સંસ્કારે કરીને જે સારું અથવા નરસું થાય તે તો સર્વે જગતના જાણ્યામાં આવે, જેમ ભરતજીને ઘૂગલામાં આસક્તિ થઈ એવે ટેકાણે પ્રારબ્ધ લેવાય, અથવા કોઈ કંગાલ હોય ને તેને મોટું રાખ્ય મળે, એવી રીતે થાય તેતો સર્વે જગતના જાણ્યામાં આવે ત્યારે તેને તો પ્રારબ્ધ જાણવું. અને જે રૂઢા સાધુનો સંગ કરે ને પોતે પોતાને વિચારે કરીનેજ સારો થાય તે તો એમ કહ્યું પુરુષ પ્રયત્ન કહેવાય. પછી શ્રીજીમહારાજે પોતાની વાત કરી જે, અમે જે જે સાધન કર્યાં હતાં, તેને વિષે કોઈ રીતે દેહ રહેજ નહિ, ને તેમાં વળ દેહ રહ્યો તેને પ્રારબ્ધ કહીએ. તે શું તો અમે શ્રીપુરુષોત્તમપુરીમાં રહેતા, ત્યારે કેટલાક માસ સુધી તો વાયુ ભક્ષણ કરીને રહ્યા તથા ત્રણ વાર માઝના પહેલા પટવાળી એક નદી હતી તેને વિષે શરીર તળાતું મેલ્યું તથા શિયાળો, ડનાળો ને ચોમાસુ તેને વિષે છાયા બિના એક કૌપિનમર રહેતા તથા ફાટીને વિષે વાઘ હાથી તથા અરણા પાદા તેની ઘેઠે ફરતા, એવાં એવાં અનંત વિકટ ટેકાણાં તેને વિષે ફર્યાં તોય વળ કોઈ રીતે દેહ પડ્યો નહિ ત્યારે એવે ટેકાણે તો પ્રારબ્ધ લેવું. અને પોતાને વિચારે કરીને પોતાને સમાસ થાય તેને તો પુરુષ પ્રયત્ન કહીએ. એમ વાત કરીને જય સચિદાનંદ કહીને શ્રીજીમહારાજ હસતા હસતા પોતાને આસને પધાર્યા. (૨) इति वचनामृतम् ॥૨૧॥

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં દેશકાઢાદિક સારા સેવે, અને પંચ વર્ષમાને યુક્ત એવા બ્રહ્મચેતા સાધુનો સંગ કરે, તો અમારી ભક્તિનું બહુ અતિશે વૃદ્ધિ પામે છે. (૧) બીજામાં પૂર્વેનું પ્રારબ્ધ, તથા અમારી ને અમારા મુક્તી કૃપા, તથા પુરુષ પ્રયત્ન એ ત્રણ પ્રકારે અંતર શુદ્ધ થાય છે, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે, (૨) વાલ્મે છે.

૧ પ્ર૦ ઘળાંક વચનામૃતોમાં દેશકાઢાદિક કહ્યા છે, તે કેવા કેવા પ્રકારના જાણવા ?

૧ ૭૦ (પ્ર૦ ૨ માં) રૂપવાન સ્ત્રીનો એકાંતમાં યોગ થાય ને ધર્મમાંથી પાઠવાનો આમદ કરે, તથા આજ્ઞા વિરુદ્ધ ઘળુંક ઘન પ્રાપ્ત થયું હોય, તે કટણ દેશકાઢ કહ્યા છે. અને આમાં પહેલા પ્રશ્નમાં ધર્મવાળા મગવાનના ભક્ત રહેતા હોય તે સ્વ-જ્ઞને પવિત્ર દેશ કહ્યો છે, અને કોઈ પ્રકારનો ઉપદ્રવ ન હોય તે પવિત્ર કાઢ કહ્યો છે, અને શ્રીજીમહારાજના એકાંતિક સંતનો સંગ હોય તે પવિત્ર સંગ કહ્યો છે, અને જે સ્વ-જ્ઞમાં પાપી પુરુષો રહેતા હોય તે સ્વજ્ઞને મુંઢો દેશ કહ્યો છે, અધર્મી અને મગવાન મજ-વામાં તથા ધર્મ પાઠવામાં વિષ્ણ કરતા હોય તે મુંઢો કાઢ કહ્યો છે, અને ઉપર કહ્યા એવા પાપી પુરુષોનો સંગ થાય, તે મુંઢો સંગ કહ્યો છે, અને (પ્ર૦ ૨ માં) તથા પ્ર૦ ૩ માં તથા ૩૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, તથા છે. ૧૪ ના ૨-૩ બીજા પ્રશ્નમાં, તથા ૧૫ તથા ૩૫

ના પહેલા પ્રશ્નમાં) મુંડા તથા રુઢા દેશાદિક કહ્યા તે આ [૨૧ માં] મુંડા તથા પવિત્ર દેશાશિક કહ્યા તેવા જાણવા, અને (પ્ર૦ ૫૧ ના ચોથા પ્રશ્નમાં) શુભ અશુભ દેશકાળાદિકના હેતુ પુરુષને કહ્યા છે, અને (૭૮ ના ચાવીશમા પ્રશ્નમાં) જે સ્થલમાં શત્રુ ઘડી રહેતા હોય, તથા નાલનો તથા રાજાનો ઉપદ્રવ હોય, તથા ધનનો તથા લાજનો નાશ થતો હોય તે વિષમ દેશાદિક કહ્યા છે, અને (લો૦ ૬ ના ૨૬ અઢારમા પ્રશ્નમાં) જે સ્થલમાં લાગીઓને પોતાના વેહના સંબંધી રહેતા હોય તે દેશમાં રહેવું તે કઠળ દેશ કહ્યો છે, અને શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન મેઝાં સ્ત્રીઓનાં દર્શન થતાં હોય તેવો સંગ તે કઠળ સંગ કહ્યો છે, અને મંદિરો આદિક કારસ્થાનાં ધાતાં હોય તેમાં સ્ત્રીઓ વારંવાર જોવામાં આવે તે કઠળ ક્રિયા કહી છે, ને જે સ્થલમાં મારકુટ થતી હોય તેને વિષમકાલ કહ્યો છે, અને (લો૦ ૧૦ ના ૬ ચોથા પ્રશ્નમાં) કાલ કહ્યો તે (પ્ર૦ ૭૮ માં) કહ્યો તેવો જાણવો અને (૬ બાજતમાં) યુગના ધર્મને કાલ કહ્યો છે, તેમાં કલ્પિયુગના ધર્મને વિષમકાલ કહ્યો છે, અને (લો૦ ૧૭ ના બીજા પ્રશ્નમાં તથા ૪૦ ૨૬ માં તથા છે૦ ૧૧ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) પ્રગટ ભગવાન જે શ્રીસ્વામિનારાયણ તેમના ટ્રેપીનો સંગ થાય તે મુંડા દેશાદિક કહ્યા છે, અને [પ્ર૦ ૫૧ ના બીજા પ્રશ્નમાં] શ્રીજીમહારાજની બાંધેલી મર્યાદામાં રહે તે રુઢા દેશાદિક કહ્યા છે, અને મર્યાદાથી બહાર વળે તે મુંડા દેશાદિક કહ્યા છે, અને (મ૦ ૨૬ માં) જે દેશમાં માન મોટાવવો તથા માયિક પદાર્થનો બળો યોગ થાનો હોય તેને મુંડા દેશાદિક કહ્યા છે, અને (છે૦ ૨૬ ના બીજા પ્રશ્નમાં) માનરૂપી દોષને મુંડા દેશાદિક કહ્યા છે.

૨ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં હસતા હસતા પધાર્યા એમ કહ્યું તે હસવાનું શું કારણ હશે ?

૨ છે૦ અમારો વેદ પ્રારબ્ધે કરીને રહ્યો એમ કહ્યું તેથી કેટલાક શ્રીજીમહારાજને પ્રારબ્ધ છે એમ સમજ્યા તેથી હસ્યા જે અમારે માથે પણ પ્રારબ્ધ ટરાવ્યું. ||૨૧||

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ વદિ ૧ પદ્માને દિક્ષ સાંકળે સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવ નારાયણના મંદિરની હારે ઉત્તરાદે વાર ઓરદાની ઓસરીય ઢોલિયા ઉપર કિરાજમાન હતા, ને ધોઢ્યે સેસ પહેર્યા હતા, ને ધોઢી ચાદર ઓઢી હતી, ને માથે ધોઢ્યો ફેટો બાંધ્યો હતો, ને ધોઢ્યા પુષ્પના હાર પહેર્યા હતા ને વે કાનને વિષે ધોઢ્યા પુષ્પના ગુચ્છ સ્થોષ્યા હતા ને પાવને વિષે ધોઢ્યા પુષ્પના તોરા લટકતા હતા ને ધોઢ્યા પુષ્પના વેરસા પહેર્યા હતા ને પોતાના મુશ્વારકિંદની આમઝ મુનિ તથા વેશ વેશના દરિયક્તની સમા ભરાડને વેઠી હતી. ને મુનિ મંદર કાર્ત્તન ગાતા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હવે તો પ્રશ્ન ઉત્તર કરો ત્યારે શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યે ૧ દીનાનાથ મટે પુછ્યું જે, (૧) હે મહારાજ ! કોઈક સમે તો હજારં ઘાટ થાય, પણ તેનો મનને વિષે ટંસ વેસે નહિ અને કોઈક સમે તો અલ્પ ઘાટ થાય તેનો પણ

મનને વિષે ડંસ વેસે તેલું કારણ શું છે? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, एलું કારણ તો ગુણ છે તે જ્યારે તમોગુણ પ્રધાન હોય ને તેમાં ઘાટ થાય ત્યારે સુષુપ્તિ સરસી અવસ્થા રહેતી હોય, માટે તેમાં ઘાટનો ડંસ વેસે નહિ. અને જ્યારે સત્ત્વગુણ વર્તેતા હોય ત્યારે પ્રકાશ જેવું વર્તે ને તે સમે જે જે ઘાટ થાય તેને વિચારે કરીને સ્વોદા કરી નાસ્તે માટે તે ઘાટનો પળ ડંસ વેસે નહિ અને જ્યારે રજોગુણ વર્તે ત્યારે જે ઘાટ થાય તેનો મનને વિષે ડંસ વેસે. માટે ડંસ વેસે છે ને નથી વેસતો તેલું કારણ તો ગુણની દૃષ્ટિ છે. અને બુદ્ધિવાન હોય તો આ વાતને વિચારીને જે સમે ઘાટ થાય તે સમે તે ઘાટ સામું જુએ તો પોતામાં જે ગુણ પ્રધાન વર્તેતા હોય તેને ઓઢ્યે ને ઘડી ઘડી પક્ષ પક્ષમાં સૂક્ષ્મ ઘાટ થાય છે તે તો કોઈના ઓઢ્યવામાં આવે નહિ, ને તમ જેવો કોઈક બુદ્ધિવાન હોય તો આત્મા દિનમાં એ ત્રણ ચાર સ્પષ્ટ ઘાટ થાય તે તેના ઓઢ્યવામાં આવે, અને જે ગુણને પ્રધાનપણે પોતામાં ઘાટ થાતા હોય તે સામી દૃષ્ટિ રાસે અને સત્સંગમાં જે ભગવાનની વાર્તા થાય તેને ધાર્યા વિચાર્યા કરે, તો આ સત્સંગનો પ્રતાપ એવો છે જે, જે ગુણના ઘાટ થાતા હોય તે ઘાટની તેને નિવૃત્તિ થઈ જાય છે, ને નિરુત્થાન થઈને અસંદ પરમેશ્વરના સ્વરૂપનું ચિત્તવન થાય છે, અને સત્સંગ વિના તો બીજાં કોટી સાધન કરે પણ તેને ઘાટની તથા રજોગુણ આદિક ગુણની નિવૃત્તિ થાય નહિ, અને જો નિષ્કપટપણે કરીને સત્સંગ કરે ને પરમેશ્વરની વાર્તાને ધારે વિચારે તો એ મલીન ઘાટનો નાશ થાય છે. માટે સત્સંગનો પ્રતાપ તો અતિશે મોટો છે, અને બીજાં સાધન છે તે કોઈ સત્સંગ તુલ્ય થાય નહિ, કાંજે કોઈ સાધને કરીને જે ઘાટની નિવૃત્તિ નથી થાતી તેની નિવૃત્તિ સત્સંગમાં થાય છે. તે કારણપણા માટે જેને રજોગુણ સંબંધી મલીન ઘાટ ટાઢવા હોય તેને મન, કર્મ, વચને નિષ્કપટપણે સત્સંગ કરવો, તો સત્સંગના પ્રતાપથી એ ઘાટની નિવૃત્તિ થઈ જાશે. (૧) इति वचनामृतम् ॥૩૦॥

૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં રજોગુણમાં ઘાટનો ડંસ વેસે છે, ને નિષ્કપટપણે સત્સંગ કરે તો ઘાટની નિવૃત્તિ થઈ જાય એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે, (૧) વાક્ય છે.

૧ પ્ર૦ અમારી વાર્તાને વિચારે તો ઘાટ ટક્કી જાય એમ કહ્યું તે વાત શી જાણવી ?

૧ ૪૦ શ્રીજીમહારાજના મહિમારૂપ વાર્તા જાણવી તે મહિમા એવો જાણવો જે, શ્રીજીમહારાજને જીવ, માયા, દુશ્વર, પ્રહારને અશ્વર એ સર્વેના કર્તા, નિર્યંતા, આધાર, સર્વેને સુસુતા દાતા ને જેની સત્તાના પ્રતાપથી મૂલ્યઅક્ષરકોટી આદિક અનંત દેશવર્ચસીયો તે પ્રહારોની ઉત્પત્ત્યાદિક કરે છે, એવા અતિ સમર્થ ને સર્વે સુસમય મૂર્તિ શ્રીજીમહારાજને જાણે. આવો મહિમા વિચારે, ત્યારે બીજેથી પ્રીતિ ટક્કીને એક શ્રીજીમહારાજને વિશેષ પ્રીતિ થાય, ને નિરુત્થાન થવાય ને શ્રીજીમહારાજનું અસંદ ચિત્તવન થાય. ॥૩૦॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પૌષ વદિ ૨ બીજને દિવસ સાંજને સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાં પોતાને ઉતારે ઊગમળે ચાર ઓરદાની ઓસરીય ગાદી તકિયા નલાવીને વિરાજમાન હતા ને સર્વે જ્ઞેત્ર વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં.

૧ ને તે સમે કોઈક હરિમત્તે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) હે મહારાજ ! ભગવાનના ભક્ત કે હોય તેમાં એક તો નિહિતિ પક્કડીને કેસી રહે ને કોઈને વચને કરીને દુઃસ્વભે નહિ, ને એક તો પરમેશ્વર અથવા પરમેશ્વરના ભક્ત તેની અન્ન વસ્ત્ર ઘુણાદિકે કરીને સેવા કર્યાં કરે પણ વચને કરીને કોઈને દુઃસ્વધાય સ્વર્ગ, એવી રીતના કે ભક્ત તેમાં કિયો શ્રેષ્ઠ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજે એનો ઉત્તર કર્યો નહિ, ને શુક્તાનંદસ્વામી તથા બ્રહ્માનંદસ્વામીને તેઢાવ્યા ને એ પ્રશ્ન સંમળ્યાવ્યું, ને પછી કહ્યું જે, એનો ઉત્તર તમે કરો. ત્યારે એ કે જણે ઉત્તર કર્યો જે, વચને કરીને કોઈને દુઃસ્વભે છે પણ ભગવાનની અથવા સંતની સેવા કરે છે તે શ્રેષ્ઠ છે. ને નિહિતિને વિષે રહે છે ને કોઈને દુઃસ્વભે નથી ને તેથી ભગવાનની તથા સંતની કાંઈ સેવા થાતી નથી કેને અસમર્થ સરસ્વો જાણવો, ને જે ટેલ ચાકરી કરે તેને તો ભક્તિવાળો કહીયે, તે ભક્તિવાળો શ્રેષ્ઠ છે. (૨) પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એ ઉત્તર ઠીક કર્યો, ને એવી ભક્તિવાળો હોય ને ભગવાનના વચનમાં દૃષ્ટળે રહ્યો હોય ને તેને વિષે કાંઈક અલ્પ સરસ્વો દેખ દેસાય તે સામું જોડને તેનો અવગુણ લેવો તે મોટી સ્વોચ્ચ છે, અને એવી રીતે દોષ જુએ ત્યારે તો પરમેશ્વરે જીવના કલ્યાણને અર્થે દૈહ ધર્યો હોય તેમાં પણ દોષના જોનારને સ્વોચ્ચ દેસાય સ્વરી. અને અતિ મોટા ભગવાનના ભક્ત હોય તેમાં પણ સ્વોચ્ચ દેસાય સ્વરી, ને તે દોષને જોનારે સ્વોચ્ચ કાઢી તેણે કરીને પરમેશ્વરના અક્તાર અથવા સંત કે શું કલ્યાણકારી નહિ ? તે તો કલ્યાણકારીજ છે, પણ જેને અવળી બુદ્ધિ હોય તેને અવલંબ સુષ્ટે, જેમ શિશુપાલ એમન કહેતો જે, પાંદવ તો વર્ણસંકર છે ને પાંચ જણે એક સ્ત્રી રાક્ષી માટે અર્ધ્યાં પણ છે, અને ક્રુષ્ણ છે તે પણ પાશ્વંદી છે, કેમજે જન્મ થયો ત્યાંથી પ્રથમ તો એણે એક સ્ત્રી મારી ત્યાર પછી ચણ્ડો માર્યો, ચાણ્ડો માર્યો ને મથના પુરુષ ઉલ્લેખ્યા તેણે કરીને ધન મધુસૂદન કહે છે પણ એણે કાંઈ મધુનામે દૈત્ય માર્યો નથી, ને વર્ણસંકર એવા જે પાંદવ તેણે પૂજ્યો તેણે કરીને શું એ ભગવાન થયો ? એવી રીતે ભગવાનને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આસુરી બુદ્ધિવાળો શિશુપાલ તેણે લીધો પણ ભગવાનના ભક્ત હતા તેણે એવો અવગુણ કાંઈ ન લીધો, માટે એવી જાતનો જેને અવગુણ આવે તેને આસુરી બુદ્ધિવાળો જાણવો. (૨)

૨ ત્યારે ફરીને તે હરિમત્તે પૂછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! મોટા જે પ્રજ્ઞના ભક્ત હોય તેનો તો અવગુણ આવે નહિ પણ જેવો તેવો હરિમત્તે હોય તેનો અવગુણ તો આવે સ્વરો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેમ તમે સમજો છો તેમ નાન્યપ મોટ્યપ નથી, મોટ્યપ

તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનના નિશ્ચયે કરીને તથા તે ભગવાનની આજ્ઞાને વિષે વર્તવે કરીને છે ને
૧ વે વાનાં જેને ન હોય, ને તે ગમે તેવો વ્યવહારે કરીને મોટો હોય તો પણ ૧ નાનોજ
છે. અને પ્રથમ કહી પૃથી મોટણ તો આજ આપણા સત્સંગમાં સર્વે હરિમત્કને વિષે
છે, કેમ જે આજ જે સર્વે હરિમત્ક છે તે એમ સમજો છે જે, અક્ષરાતીત એવા જે ભગવાન
પુરુષોત્તમ તે અમને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે ને અમે કૃતાર્થ થયા હૃદય એમ સમજીને પ્રત્યક્ષ
ભગવાનની આજ્ઞામાં રહ્યા થકા ભગવાનની ભક્તિ કરે છે. માટે એવા જે હરિમત્ક તેનો
કાંઈક દેહસ્વભાવ જોઈને તેનો અવગુણ લેવો નહિ, અને જેને અવગુણ લીધાનો સ્વભાવ
હોય તેની તો આસુરી બુદ્ધિ થઈ જાય છે. (૩) इति वचनामृतम् ॥३१॥

૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૨] છે. તેમાં પહેલામાં અમારી ને અમારા સંતની સેવા
કરતો હોય તેનાથી વચ્ચે કરીને કોઈકને દુઃખવાય તો પણ તે નિવૃત્તિવાળા ભક્ત કરતાં
બેઠ છે. (૧) તેમાં અલ્પ સરસ્વો દોષ દેહીને અવગુણ છે તેને અમારે વિષે પણ દોષ દેશ્યા,
તેને આસુરી બુદ્ધિવાળો જાણવો. (૨) બીજામાં અક્ષરાતીત પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ શ્રીસ્વામીનારાયણ
જે અમે તે અમારો નિશ્ચય હોય ને અમારી આજ્ઞામાં વર્તે તે મોટો છે એમ શ્રીજીમહારાજે
કહ્યું છે. (૩) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ (૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) અલ્પદોષ જોઈને અવગુણ ન લેવો એમ કહ્યું તે ક્રિયા જાણવા ?

૧ ૭૦ વહુ બોલવાની ને ધાર્યું કરવાની કૃતિ હોય તથા દેહની ક્રિયા કોઈને મળતી આવે પૃથી
ન હોય, ને સરસ્વપુ ન હોય એવા સ્વભાવ હોય તે અલ્પદોષ જાણવા.

૨ પ્ર૦ (૨ બીજા પ્રશ્નમાં) અક્ષરાતીત તથા પ્રત્યક્ષ કહ્યા તે ક્રિયા અક્ષરથી પર કહ્યા હશે ?

૨ ૭૦ પોતાના તેજરૂપ અક્ષરથી પર કહ્યા છે. અને વચનામૃતમાં પ્રત્યક્ષ શબ્દ જ્યાં જ્યાં આવે ત્યાં
ત્યાં શ્રીજીમહારાજનેજ કહ્યા છે, તે હરિવાક્ય સુધાસિંધુના તરંગ (૨૨૭) માં કહ્યું છે એ:—
આજ્ઞાપ્યતં ચૈક એવ હ્યમં બ્રહ્મધામ વૈ ॥ તત્રમત્તઃ પરતરો ન દૃષ્ટઃ પુરુષોત્તમઃ ॥ મામેવ
પૂજયામાસુઃ સર્વે બ્રહ્માંડનાયકાઃ ॥૧૭॥ અહમેવાસ્તિભ્રાંડાનાં જન્માદેર્દેતુરસ્મિવૈ ॥ મત્તઃ
પરતરઃ કથિન્નાસ્ત્યેવ ભગવાન્ કચિત્ ॥ મત્તેજસંકર્મ્યાધાઃ સન્તિતેજસ્વિનોઽસ્તિલાઃ
॥ ૧૯ ॥ મદિચ્છયૈવ બ્રહ્માંડસિયતિરસ્તિ ન વાન્યથા ॥ એવં મયાસ્વસ્વરૂપં સર્વથાઽસ્તિ
સુનિશ્ચિતમ્ ॥ ૨૦ ॥

તે ગરુડને પટ્ટો મુકીને અમે એકલાજ બ્રહ્મધામ જે અમારું અક્ષરધામ ત્યાં જતા હવા.
ત્યાં અમારા વિના કોઈ બીજો પુરુષોત્તમ ન દેખ્યો, અને સર્વે બ્રહ્માંડના અધિપતિઓ અમારું
પૂજન કરતા હવા (૧૭) અને સમગ્ર બ્રહ્માંડની ઉત્પત્ત્યાદિકના કર્તા અમેજ છીએ, અમારા
વિના બીજો કોઈ પણ ભગવાન કોઈ સમયને વિષે છેજ નહિ, અને અમારે તેજે કરીને સૂર્યાદિક
કહેતાં સૂર્યથી આરંભીને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ, વૈરાજ પુરુષ, પ્રધાન પુરુષ, મૂળ પુરુષ, બ્રહ્મ તથા
મૂળ અક્ષરાદિક સર્વે તેજસ્વી છે. [૧૯] અને અમારી રૂપાળ કરીને સર્વે બ્રહ્માંડોની સ્થિતિ

છે, બીજે કોઈ પ્રકારે નથી, ૫ રીતે જમે જમાઈ સ્વરૂપ સર્વ પ્રકારે નિશ્ચય કર્યું છે. [૨૦] માટે મૂલબદ્ધરથી પર જે શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ અક્ષરધામ તેથી પર સર્વેના કારણ, સર્વાધાર પ્રત્યક્ષ ભગવાન તે શ્રીજીમહારાજ છે એમ આળસું ॥૩૧॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોપ વદિ ૩ ત્રીજને દિવસ પ્રમાત સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં આયમણે બાર ઓરડાની ઓસરીણ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા ને ધોળો સ્લેસ પહેર્યો હતો, ને યાથે ધોળી પાપ બાંધી હતી, ને ધોળી ચાદર ઓઢી હતી ને સ્લાટને વિષે કેસરની આઢ્ય કરી હતી ને ધોળા પુષ્પનો ઠાર પહેર્યો હતો ને પાપને વિષે ધોળા પુષ્પનો તોરો લટકતો હતો ને પોતાના મુલારવિદની આગળ મુનિ તથા દેશદેસના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી ને કીર્તન ગવાતાં હતાં.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (?) સાંભળો એક વ્રજ કરીએ. ત્યારે મુનિ તથા હરિભક્તે કર્યું જે, હે મહારાજ ! પૂછો, પછી શ્રીજીમહારાજ ઘળીકવાર સુધી વિચારીને બોલ્યા જે, આ સંસારમાં જે વિષયી જીવ હોય તે પંચ વિષય વિના રહી શકે નહિ, તે જોય ૫ ચિમ્બલ જીવને પંચ વિષય છે, તેમ હરિજનને પણ પંચ વિષય છે પણ તેમાં એદ છે તે એદ કેમ છે તેા વિષયી જીવતો ભગવાન વિના અન્ય જે ગ્રામ્ય વિષય તેને યોગવે છે, ને ભગવાનના ભક્ત છે તેને તેા ભગવાનની કયા સાંભળવી તેજ શ્રોત્રનો વિષય છે, અને ભગવાનના ચરણારવિદનો સ્પર્શ કરવો, અથવા સંતના ચરણની રજનો સ્પર્શ કરવો તે ત્વચાનો વિષય છે, અને ભગવાન અથવા સંત તેમાં દર્શન કરવાં તે નેત્રનો વિષય છે, અને ભગવાનનો પ્રસાદ લેવો તથા ભગવાનના ગુણ ગાવા તે જીભનો વિષય છે, અને ભગવાનને ચઢ્યાં ઇવાં જે પુષ્પાદિક તેની સુગંધી લેવી તે ઘ્રાણનો વિષય છે. ૫વી રીતે ચિમ્બલ અને હરિભક્તના વિષયમાં એદ છે, અને ૫વી રીતના વિષય વિના તેા હરિભક્તે પણ રહેવાતું નથી, અને નારદ સનકાદિક જેવા અનાદિશુક્ત છે તેણે પણ ૫વા પંચ વિષય વિના રહેવાતું નથી; તે સમાધિમાં ઘળા કાઢ રહે છે પણ તે સમાધિમાંથી નિકળીને ભગવાનની કયા કીર્તન શ્રવણાદિક વિષયને યોગવે છે, અને જોય પછી હોય તે પોતાના માઝાને શુક્તને ચરવા નિકળે છે તે ચારો કરીને રાત્રિને સમે પોત પોતાના માઝામાં જડને કિરામ કરે છે, પણ પોત પોતાના સ્થાનકને કોઈ દિવસ ચૂલીને બીજાને સ્થાનકે જાતાં નથી, તેમ ભગવાનના ભક્ત છે તે ભગવાનની કયાકીર્તન શ્રવણાદિક ઇવો જે ચારો તેને ચરીને પોતાનો માઝો જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેમાં જડને કિરામ કરે છે. અને વચ્ચી ૫શુ ૫શી સર્વે જીવ જોય પોત પોતાનો ચારો કરીને પોત પોતાને સ્થાનકે જડને કિરામ કરે છે તેમ મનુષ્ય પણ જે જે કાર્ય હોય તેને અર્થે દેશ વિદેશ જાય છે પણ પોતાને ઘેર આવે છે સ્થાને નિરાંત કરીને વેસે છે. ૫ સર્વે દૃષ્ટાંત સિદ્ધાંત કહ્યાં, તે ઉપર તમે સર્વે હરિભક્તને

અમે મશ્ન પૂછીએ છીએ જે, જેમ સ્થિતિ જીવ મામ્ય પંચ વિષયમાં વંધાણા છેને તે વિષય વિના પણ માત્ર ચાલતું નથી તેમ તમે મગવાનની કયા વાર્તાનું જે શ્રવણાદિક તે રૂપી જે વિષય તેમાં દૃઢપણે વંધાઈને એના વિષયી થયા છો કે નહિ ?

- ૨ અને વઢી વીંતું મશ્ન પૂછીએ છીએ જે, (૨) જેમ પછી ચારો કરીને પોતાના માઢામાં આવે છે, તેમ તમે સર્વે મગવાનની કયા કીર્તનાદિક રૂપી ચારો કરીને પાછા મગવાનના સ્વરૂપરૂપી માઢામાં વિરામ કરો છો કે વીંતે જ્યાં ત્યાં વિરામ કરો છો ? અને વઢી જેમ ધળીયાતું ઢોર હોય તે સીમમાં ચરીને સાંભે પોતાને સ્ત્રીલે આવે છે, ને જે હરાયું ઢોર હોય તે સ્ત્રીલે આવે નહિ ને જેનું તેનું સ્તેતર સ્ત્રાઈને જ્યાં ત્યાં વેસી રહે, પછી કોઈક થોકા મુકે કાં થાધ આવે તો મારે, તેમ તમે તે ધળીયાતા ઢોરની પેટે પોતાને સ્ત્રીલે આવો છો ? કે હરાયા ઢોરની પેટે કોઈનું સ્તેતર સ્ત્રાઈને જ્યાં ત્યાં વેસીને વિરામ કરો છો ? ૫ સર્વે મશ્નનો ઉત્તર પોતાના અંતરમાં વિચારીને મોટા મોટા હો તે કરો. પછી મુનિ તથા હરિમક્ત સર્વે જુદા જુદા બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! મગવાનની કયા કીર્તનાદિકના વિષયી પણ થયા છીએ, (૧) ને મગવાનની મૂર્તિરૂપી જે થાઢો તથા સ્ત્રીલો ? તેને મુકીને વીંતે ઢેકાળે રહેતા પણ નથી. (૨) તે વાર્તાને સાંધઢીને શ્રીજીમહારાજ ધણું ૨ પ્રસન્ન થયા, અને વઢી તેને તે દિક્સ વપોર નમતે શ્રીજીમહારાજ દાદાસ્થાચરના દરબાર વધે લિવઢા તઢે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા. ને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગઢ મુનિ તથા વેશ વેશના હરિમક્તની સમા મરાઈને વેઢી હતી ને પોતે શ્રીવસુદેવનારાયણના મંદિર સન્મુલ્લ વિરાજમાન હતા, ને મુનિ કીર્તન બોલતા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હવે તો મશ્ન ઉત્તર કરો. પછી દીનાનાથ મહે તથા

- ૩ મહાનાંદસ્વામીએ મશ્ન પૂછ્યો જે, (૩) કોઈ સમે તો મગવાનના મક્તના હૃદયમાં આનંદથી મગવાનનું મજન સ્મરણ થાય છે, ને મગવાનની મૂર્તિનું ચિંતવન થાય છે, અને કોઈ સમે તો અંતર ઢોઢાઈ જાય છે, ને મજન સ્મરણનું મુલ્લ આવતું નથી તેનું શું કારણ છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એને મગવાનની મૂર્તિ ધાર્યાની યુક્તિ આવઢતી નથી.

- ૪ ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૪) કેવી રીતે યુક્તિ જાણવી ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે યુક્તિ તો એમ છે જે, અંતઃકરણને વિષે ગુણનો પ્રવેશ થાય છે, તે જ્યારે સત્કગુણ વર્તી હોય ત્યારે અંતઃકરણ નિર્મલ્લ થતે ને મગવાનની મૂર્તિનું મજન સ્મરણ મુલ્લે થાય, ને જ્યારે રજોગુણ વર્તે ત્યારે અંતઃકરણ ઢોઢાઈ જાય, ને ઘાટ સંકલ્પ પળા થાય ને મજન સ્મરણ મુલ્લે થાય નહિ. અને જ્યારે તમોગુણ વર્તે ત્યારે તો અંતઃકરણ શુન્ય થતે, માટે મજનના કરનારાને ગુણ

ઓઢ્યત્વવા ને જે સમે સત્ત્વગુણ વર્તેતો હોય, તે સમે ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું. અને તમેગુણ ડ્યારે વર્તે ત્યારે કસો ઘાટ થાય નહિ, ને શૂન્ય સરતું વર્તે, તેમાં ભગવાનનું ધ્યાન ન કરવું અને ડ્યારે રજોગુણ વર્તેતો હોય, ત્યારે ઘાટ સંકલ્પ ઘણા થાય, માટે તે સમે પણ ભગવાનનું ધ્યાન કરવું નહિ. ને તે સમે તો ઇમ જાણવું જે, હું તો સંકલ્પ ઘણી જુદો છું ને આત્મા છું ને એ સંકલ્પનો જાણનારો છું ને મારે વિષે અંતર્યામીરૂપે આ પુરુષોત્તમ ભગવાન સદાકાલ વિરાજે છે. અને ડ્યારે રજોગુણનો વેગ મટી જાય ત્યારે ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું. અને ડ્યારે રજોગુણ વર્તેતો હોય ત્યારે સંકલ્પ ઘણા થાય, તે સંકલ્પને જોડને ઇંદ્રિય નહિ, કેમજે અંતઃકરણ તો જેવું નાતું છોકરું તથા વાનરું તથા વાલકનો રમાડનાર તેવું છે, ને એ અંતઃકરણનો એવા સ્વભાવ છે તે વિના પ્રયોજન વાલ્યા કર્યા કરે, માટે જેને ભગવાનનું ધ્યાન કરવું તેને અંતઃકરણના ઘાટને જોડને કચવાડે જાવું નહિ, ને અંતઃકરણના ઘાટને માનવા પણ નહિ, ને પોતાને ને અંતઃકરણને જુદું માનવું અને પોતાના આત્માને જુદો માનીને ભગવાનનું ધ્યાન કરવું. (૩) ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૩૨॥

૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—અમાં પ્રશ્ન (૪) છે. તેમાં પહેલા તથા બીજામાં અમારી કથાકીર્તના-વિક્તના વિષયી થવું. (૧) અને અમારી મૂર્તિરૂપી માલે તથા સ્ત્રીલે રહેવું. (૨) ત્રીજા તથા ચોથામાં સત્ત્વગુણ વર્તે, ત્યારે અંતરહૃત્તિએ અમારું ધ્યાન કરવું, પણ રજતમ વર્તેતો હોય ત્યારે ન કરવું, ને રજોગુણ વર્તે ત્યારે અંતઃકરણથી પોતાના આત્માને જુદો માનીને અમારું ધ્યાન કરવું ને ઘાટથી કચવાવું નહિ, ઇમ ત્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૩) વાનરો છે.

૧ પ્ર૦ વચનામૃતોમાં ઘણે ઠેકાણે નારદ સનકાદિક કથા છે તેમાં કિયામાં પરોક્ષ નારદાદિકને કથા હશે ? અને કિયામાં ત્રીજીમહારાજના મુકને કથા હશે ?

૨ પ્ર૦ (પ્ર૦ ૨૦ ના બીજા પ્રશ્નમાં, ૨૪ ના ૧ પહેલા પ્રશ્નમાં, ૩૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૬૮ ના ચોથા પ્રશ્નમાં, ૫૦ ૧ માં, ૫૦ ૨ માં, ૫૦ ૩ માં, ૬૨ ના બીજા પ્રશ્નમાં, ૭૦ ૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૭૦ ૪ ના ૧ બીજા પ્રશ્નમાં, ૭૦ ૧૦ ૧માં) ત્રીજીમહારાજે પોતાના સિદ્ધ મુકોને નારદ સનકાદિક નામે કથા છે. અને (પ્ર૦ ૧૬ માં, ૩૨ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૪૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૬૩ ના બીજા પ્રશ્નમાં, ૭૦ ૧૩ ના બીજા પ્રશ્નમાં, ૫૦ ૧ માં, ૧ માં, ૩ માં, ૩ માં, ૧૮ માં, ૨૭ ના ૧ બીજા પ્રશ્નમાં, ૭૦ ૨ માં, ૩ માં, ૨૨ ના બીજા પ્રશ્નમાં ૧માં) પરોક્ષ નારદ સનકાદિકને કથા છે. અને (પ્ર૦ ૨૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં ૩૪ ના ૧ પહેલા પ્રશ્નમાં, ૩ માં, ૫૦ ૧૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૭૦ ૧૫ ના ૧ છઠ્ઠા પ્રશ્નમાં, ૫૦ ૩ માં, ૩૪ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૫૧ ના બીજા પ્રશ્નમાં, ૫૦ ૩ માં, ૨૦ માં, ૭૦ ૩ માં ૧માં) પરોક્ષ નારદને કથા છે. અને (પ્ર૦ ૪૫ માં, ૫૦ ૨૦ ના ૧ પહેલા પ્રશ્નમાં, ૨૧ ના ૧ પહેલા પ્રશ્નમાં, ૫ માં, ૭૦ ૩ માં ૧માં) પરોક્ષ નારદ સનકાદિક મુકજીને કથા છે.

૩ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં અમારી મૂર્તિરૂપી માલે તથા સ્ત્રીલે રહેવું, ઇમ ત્રીજીમહારાજે કહ્યું તે મૂર્તિ

તો એકજ છે ને માઝાનું ને સ્ત્રીલાનું એ દર્શાવેલી વાંત તેનું શું કારણ હશે ?

૨ ૭૦ જેમ પણ સ્ત્રીને વંધાય છે તે સ્ત્રીલાને મુક્તિ ક્યાં જતું નથી. ને રજુપ વંધાયા છતાં સ્ત્રીલાને સન્મુલ્કજ રહે છે, તેમ શ્રીજીમહારાજના મત પ્રેમમૃતિપ કરીને શ્રીજીમહારાજને સન્મુલ્ક રહીને કથા, વાર્તા, સ્વાતું, પીતું ૫ આદિ સર્વે ક્રિયા કરે તેમાં ક્ષણવાર મૂર્તિનો વિયોગ ન થાય, સર્વે ક્રિયા મૂર્તિને સન્મુલ્ક રહીનેજ કરે, એવી સ્થિતિને સ્ત્રીલાને દર્શાવે કહી છે; તે સ્થિતિ પરમ ઇકાંતિક મુક્તી છે. અને જેમ પછી માઝામાં રહીને બોલે જુપ તેમ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં નિમગ્ન રહીનેજ સર્વે ક્રિયા કરે પણ મૂર્તિથી બહાર આવેજ નહિ, એવી સ્થિતિને માઝાને દર્શાવે કહી છે તે બનાવિમુક્તી સ્થિતિ છે. તેમાં જેવી સ્થિતિ પ્રમાણે સાધનકાઢમાં વર્તે તેવી સ્થિતિ અંતે પામે. ॥૩૨॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ વદિ ૫ પંચમીને દિવસ પાછલો પહેર દિવસ હતો ત્યારે શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની જોડે જે ઓરડો તેની ઓસરીયે હાથમે મુસ્તારવિંદે ઢોલિયા હપર ચિરામ્માન હતા, ને ધોલો સ્વેસ પહેર્યો હતો, ને ધોલો ચાદર ઓઢી હતી, ને માથે કઠુંથી રંગના છેદાનો પેંટો ધાંધ્યો હતો, ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ હુનિ તથા વૈષ્ણવેશના હરિમત્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ તે સમયે મુક્તાનંદસ્વામીયે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાનાં સાધન અનંત પ્રકારનાં શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે, પણ તે મધ્યે એનું એક સાધન કિયું બધ્ધવાન છે જે સમય સાધન કર્યે જેવા ભગવાન પ્રસન્ન થાય તેવા એક સાધને કરીને ભગવાન રાજી થાય તેવો એક ઉપાય કહો ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એકજ સાધને કરીને ભગવાન રાજી થાય તે કહીયે તે સાંભળો જે, ભગવાનનો જે હૃદ આશરો એજ એક સર્વ સાધનમાં મોટું સાધન છે. તેણે કરીને ભગવાન રાજી થાય છે, ને તે આશરો અતિ હૃદ જોઈયે, જેને વિષે કાંઈ પોલ્ય રહે નહિ, તે આશરોમાં વ્રણ એવું છે. એક મૂઢપણે કરીને ભગવાનનો આશ્રય થાય છે તે અતિ મૂઢ હોય તેને પ્રજ્ઞા જેવો હોય તે આશ્રયમાં ઢોલાયે તો પણ ઢોલે નહિ, અને બીજો પ્રકાર એ છે જે, ભગવાનમાં જે પ્રીતિ તેણે કરીને ભગવાનનો હૃદ આશરો થાય છે, તે જેને હૃદ પ્રીતિ હોય તે પરમેશ્વરને મુક્તિને બીજા પદાર્થમાં જોરાવરી પ્રીતિ કરે તોય પણ ઘાતી નથી, એવી રીતે જેને હૃદ પ્રીતિ હોય તે પ્રીતિપ્ર કરીને ભગવાનનો હૃદ આશરો કહેવાય છે, અને ત્રીજો પ્રકાર એ છે જે, જેને શુદ્ધિ વિશાળ હોય તે ભગવાનનું સગુણ નિર્ગુણપણું, તથા અન્ન્ય વ્યતિરેકપણું, તેને સમક્ષતો હોય, અને ભગવાનની માયા થકી જે જે સર્ગ થયો છે તેને સમક્ષતો હોય, અને ભગવાનના જે પૃથ્વીને વિષે અવતાર થાય છે તેની રીતને સમક્ષતો હોય, અને જગત્ની વૃત્તિકાળે ભગવાન જે પ્રકારે અક્ષરરૂપે વર્તે છે તથા પુરુષમકૃતિરૂપે વર્તે છે તથા કિરાદ

પુરુષરૂપે વર્તે છે તથા બ્રહ્માદિક પ્રજાપતિરૂપે વર્તે છે, તથા જીવના કલ્યાણને અર્થે નારદ સનકાદિકરૂપે વર્તે છે એ સર્વે રીતને સમજી જાણે, અને પુરુષોત્તમ ભગવાનને સર્વેથી પર ને નિર્વિકાર સમક્ષતો હોય, એવી રીતે જેની દૃષ્ટિ પહોંચતી હોય તેને બુદ્ધિ આપીને ભગવાનનો દૃઢ આશરો છે. તે બીજાનો ટાળ્યો ટાળે નહિ ને પોતાનો પણ ટાળ્યો ટાળે નહિ અને ભગવાન મનુષ્ય દેહને ગ્રહણ કરીને સમર્થપણે અથવા અસમર્થપણે વર્તેલા હોય તો તેને દેહીને તેની બુદ્ધિને વિષે ભ્રાન્તિ થાય નહિ. (૧)

૧

૨ એમ કહીને પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, કહો તો તમને એક પ્રશ્ન પુછીએ, ૨ ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામી બોલ્યા જે પૂછો મહારાજ. પછી એમ પૂછ્યું જે, (૨) અમે કહ્યાં જે ત્રણ અંગ તેમાં તમારું કિયું અંગ છે ? અને એ ત્રણે અંગ ભગવાનના ભક્તને મિશ્રિત હોય પણ તેમાં જે અંગ પ્રધાન હોય તેનું તે અંગ કહેવાય, માટે મૂઢપણું, મીતિ ને સમજણ એ જે ત્રણ અંગ તેમાં તમારું કિયું અંગ છે ? પછી મુક્તાનંદસ્વામી તથા બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે, અમારે તો સમજણનું અંગ છે અને બીજા સાધુએ પણ જેને જે અંગ હતાં તે કહ્યાં. (૨) ૨

इति वचनामृतम् ॥ ३३ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર.—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે મૂઢપણું, મીતિ ને સમજણ એ ત્રણ પ્રકારે આશરો કરવાથી પોતાની પ્રસન્નતા કહી છે ને તે આશ્રાનાં ત્રણ પ્રકારનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. (૧) બીજામાં સમજણનું અંગ એમ કહ્યું છે. (૨) બાકતો છે.

૧ પ્ર.—પહેલા પ્રશ્નમાં મૂઢપણે આશરો કરવા એમ કહ્યું તેનાં કેવાં લક્ષણ હોય ?

૧ જ૦ શ્રીજીમહારાજ વિના બીજા કોઈને ભગવાન માને નહિ, ને જંત્ર, મંત્ર, ઔષધ, પરબા જ્વરત્કારમાં ક્યોઈ લેણ માત્ર પ્રતીતિ આવે નહિ, ને શ્રીજીમહારાજ બીધ, ભાગે, હારે એવાં મનુષ્ય ચરિત્ર કરે અથવા એવી લીલા સાંભળે તેમાં લેણમાત્ર સંશય થાય નહિ, અને માયિક વિષયમાં તથા અક્ષરાદિકના પેશ્વર્થમાં રંધ માત્ર રાગ હોય નહિ, અને બીજે દિવસ જાવાનું કોઈ ન હોય તેની પણ ચિંતા ન હોય, એક શ્રીજીમહારાજનોજ આધાર હોય એવાં લક્ષણ હોય, અને કમળા આધમણી તથા પોતાના બ્યવહારની સ્થિતિ ન હોય તે મૂઢપણે આશરો જાણતો.

૨ પ્ર.—બ્રહ્મા જેવો ડોલોય તો પણ ડોલે નહિ એમ કહ્યું તે બ્રહ્મા જેવો તે કેવો જાણતો ?

૨ જ૦ બહુ વિચિત્ર બુદ્ધિશાળી ને યુક્તિવાળો ને શાસ્ત્રભેતા હોય તે જણાક પ્રકારની યુક્તિ આપીને શ્રીજીમહારાજના આશ્રયમાંથી પાઠવાના ઉપાય કરે, તેને આ ઠેકાણે બ્રહ્મા જેવો કહ્યો છે.

૩ પ્ર.—સમજણના અંગવાળો અમારું સર્ગનિર્ગુણપણું સમજે એમ કહ્યું તે કેમ સમજતું ?

૩ જ૦ અષ્ટાવરણે સ્થિતિ એવાં જે બ્રહ્માંડ તે મૂલપુરુષના તેજને આધારે રહ્યાં છે તે મૂલપુરુષના તેજનું સર્ગનિર્ગુણ છે અને પદ્મ એ તેજ પ્રધાન પુરુષાદિક સર્વે જીવને વિષે અંતર્યામીપણે રહ્યાં છે તે મૂલપુરુષના તેજનું નિર્ગુણ છે, તેમજ વાસુદેવ બ્રહ્મા તેજને આધારે મૂલપુરુષ સ્વરૂપી

૧.

વચનામૃત ગ. પ્ર. ૫૩

કોટીયો રહી છે તે બ્રહ્માના તેજનું સગુણપણું છે અને ઇનું એ તેજ અંતર્યામીપણે મૂળપુરુષરૂપી કોટીયોમાં વ્યાપક છે તે બ્રહ્માના તેજનું નિર્ગુણપણું છે, અને તેમજ અક્ષરના તેજને આધારે બ્રહ્માની કોટીયો રહી છે તે અક્ષરના તેજનું સગુણપણું છે અને ઇનું એ જે અક્ષરનું તેજ તે બ્રહ્માની કોટીયોને વિષે વ્યાપક છે તે અક્ષરના તેજનું નિર્ગુણપણું છે, તેમજ શ્રીજીમહારાજના તેજને આધારે મૂળઅક્ષરની કોટીયો રહી છે તે શ્રીજીમહારાજના તેજનું સગુણપણું ઘટલે અપારપણું છે, જેમ સૂર્યના પ્રકાશમાં તારા ચંદ્રાદિક પોતાના પરિવારે સહિત રહ્યા છે તેમજ એ સર્વે શ્રીજીમહારાજના તેજમાં પોત પોતાના પાર્શ્વોષ સહિત રહ્યા છે, અને ઇનું એ તેજ મૂળ-અક્ષરની કોટીયોને વિષે અંતર્યામીપણે વ્યાપક છે તે શ્રીજીમહારાજના તેજનું નિર્ગુણપણું ઘટલે સૂક્ષ્મપણું છે, અને શ્રીજીમહારાજ તો એ પોતાના તેજથી પણ પર છે, ને એ તેજના પણ આધાર છે ને સદા મૂર્તિમાન છે તેમને નો સગુણ કે નિર્ગુણ કહેવાયજ નહિ. માટે જ્યાં જ્યાં શ્રીજી-મહારાજનું સગુણ નિર્ગુણપણું આવે ત્યારે શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ અક્ષરધામનું સગુણ નિર્ગુણ-પણું જાણવું. તે (પ્ર૦ ૪૨ માં) કહ્યું છે.

૪ પ્ર૦ અન્વય વ્યતિરેકપણું કેવી રીતે જાણવું ?

૪ ૩૦ શ્રીજીમહારાજ જીવ, માયા, રૂપ, રાજ તથા મૂળઅક્ષરાદિક સર્વેને વિષે પોતાના તેજ-રૂપે અંતર્યામીપણે રહ્યા છે તે શ્રીજીમહારાજનું અન્વયપણું છે. અને પોતાના રાજવ્યોત્તિરૂપ અક્ષરધામને વિષે મૂર્તિમાન રહ્યા છે તે વ્યતિરેકપણું છે.

૫ પ્ર૦ ભગવાનની માયા થકી સર્ગ થયો છે એમ કહ્યું તે માયા તથા સર્ગ કિયો જાણવો ?

૫ ૩૦ મૂળ પ્રકૃતિને માયા કહી છે અને માયા થકી જે જે વસ્તુ થાય તેને સર્ગ કહ્યો છે. તે (પ્ર૦ ૧૨ ના વીજા પ્રશ્નમાં) કહ્યો છે.

૬ પ્ર૦ અમારા અવતારની રીત જાણવી એમ કહ્યું, તે રીત કેવી રીતે જાણવી ?

૬ ૪૦ મૂળઅક્ષરથી લઈને પૃથ્વીને વિષે જે જે અવતાર થાય છે તે સર્વેને વિષે શ્રીજીમહારાજનો આવિર્ભાવ છે. તે સર્વે મહારાજના અવતાર કહેવાય અને તે અવતારો પોતપોતાના સ્થાનોમાં હોય ત્યારે અક્ષર, રાજ, પુરુષ, પ્રધાન પુરુષ, વૈરાજપુરુષ અને વિષ્ણુ એવે એવે નામે કહેવાય છે અને પૃથ્વીને વિષે વૃષ, કપિલ, નરનારાયણ, વાસુદેવ ને રામ કૃષ્ણાદિક નામે કહેવાય છે.

૭ પ્ર૦ ઉત્પત્તિકાળે મૂળઅક્ષરથી લઈને બ્રહ્માદિકરૂપે વર્તે છે એમ કહ્યું તે કેમ સમજવું ?

૭ ૩૦ ઉત્પત્તિ સમયને વિષે અક્ષરાદિક સર્વેને વિષે કારણપણે અંતર્યામી શક્તિ પ્રવેશ કરીને ન્યૂનાધિક માથે પ્રકાશ કરે છે. તે, તેતે રૂપે વર્તે છે એમ જાણવું. તે (પ્ર૦ ૪૧ માં) કહ્યું છે.

૮ પ્ર૦ જીવના કલ્યાણને અર્થે નારદ સત્કાદિકરૂપે વર્તે છે એમ કહ્યું તે કેમ સમજવું ?

૮ ૩૦ જીવોના આત્મલિંગ કલ્યાણ કરવાને અર્થે પોતાની રૂપાથી પોતાના મુક્ત દ્વારે પૃથ્વીને વિષે દર્શન આપે છે તે નારદ સત્કાદિકરૂપે ઘટલે મુક્તરૂપે વર્તે છે એમ કહ્યું છે.

૯ પ્ર૦ અમને પરને નિર્ધિકાર સમજવા એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવા ?

૯ ૩૦ મૂળઅક્ષરાદિક સર્વેમાં અંતર્યામીપણે રહ્યા થકા મૂર્તિમાન સર્વેથી ન્યારા છે તે પર સમ-જવા અને એ સર્વેમાં અંતર્યામીરૂપે રહ્યા થકા તે તે ઉપાધિ થકી રહિત છે પણ કોઈની

કપાધિ શ્રીજીમહારાજને બઢતી નથી તે નિર્બિકાર સમજવા તે (સાં ૫ ના ૩ બીજા પ્રશ્નમાં) “ જ્ઞાનના ને બ્રહ્મના હૃદયમાં સાક્ષીરૂપે રહ્યા છે ને તે તે કપાધિથી રહિત છે ” એમ કહ્યું છે. ॥૩૩॥

સંવત ૧૮૭૬ ના પોષ વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સવારમાં શ્રીજીમહારાજ શ્રી મહા મધ્યે દાદાલાચરના દરવારમાં આયમણે બાર ઓરઠાની ઓસરીએ ટોલિયા ઉપર દક્ષિણાદુ મુસ્તારવિદ રાક્ષીને વિરાજમાન હતા, ને ધોળો સ્વેસ પહેર્યો હતો, ને ધોળો શોફાળ ઓઢ્યો હતો, ને માથે ધોળી પાથ બાંધી હતી ને ફુલના હાર પહેર્યા હતા, ને પાપને વિષે પુષ્પના તથા હીરના તોરા છટકતા મુક્યા હતા ને ને કાનની ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ સોધ્યા હતા, ને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના સસ્સંગીની સભા ભરાવેને લેટી હતી. ને મુનિ ધાર્મીજ લેટને કીર્તન ગાતા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે કીર્તન રાક્ષીને પ્રશ્ન ઉત્તર કરો. પછી બ્રહ્માનંદ-
૧ સ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) સર્વે મુલના થામ ને સર્વથકી પર પદા પરમેશ્વર છે તેમાં જીવની હૃત્તિ ચોટી નથી, ને માયિક એવાં જે નાશવંત તુચ્છ પદાર્થ તેમાં જીવની હૃત્તિ પોટી જાય છે તેનું શું કારણ છે ? પછી તેનો ઉત્તર મુક્તાનંદસ્વામી કરવા લાગ્યા પણ થયો નહિ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ૧ પ્રશ્નનો ઉત્તર સાંભળ્યો અમે કરીએ છીએ જે, જે દિવસથી પરમેશ્વરે આ જગતની સૃષ્ટિ કરી છે તે દિવસથી પરીજ કલ્પ થવાથી મુક્તી છે જે, પરીને પરમેશ્વરને દાસહો કરવો પડે નહિ ને સંસારની જે હૃદિ કરવી તે પોતાની શેલેજ થયા કરે એવો ફેર ચઢાવી મુક્યો છે, તે માટે સહેજેજ સ્ત્રીમાં પુરુષને હેત થાય છે ને પુરુષમાં સ્ત્રીને હેત થાય છે ને ૧ સ્ત્રીથી વપજી જે પ્રજા તેમાં પણ સહેજે હેત થાય છે તે હેતરૂપીજ ભગવાનની માયા છે. (૧) તે માયાના પ્રવાહમાં જે ન વહે તેની હૃત્તિ ૧ ભગવાનના સ્વરૂપમાં રહે છે, માટે જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે માયિક પદાર્થને વિષે દોષબુદ્ધિ રાક્ષીને વૈરાગ્યને પામે. ને ભગવાનને સર્વે મુલમય જાળીને ભગવાનમાં હૃત્તિ રાલે, અને જો માયિક પદાર્થને વિષે વૈરાગ્ય ન રાલે ને ભગવાનના સ્વરૂપથી યુદ્ધા પડે તો શિવ, બ્રહ્મા ને નારદાદિક જેવા સમર્થ મુક્ત હોય તે પણ માયિક પદાર્થમાં તળાઈ જાય છે, તેટલા માટે ભગવાનને મુક્તિને માયિક પદાર્થનો સંગ કરે તો જરૂર તેમાં જીવની હૃત્તિ ચોટી જાય તે સારુ પરમેશ્વરના મક્તને પરમેશ્વર વિના બીજે કોઈ ઠેકાણે મીતિ રાસવી નહિ. (૨)

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હવે મુક્તાનંદસ્વામીને પ્રશ્ન કર્યાનો વારો આવ્યો
૨ તે પ્રશ્ન કરો. પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૨) જીવને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય તે અતિ દુર્લભ છે, અને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ ત્યારે એવી બીજો મોટો લાભ પણ નથી.

ને તેથી આનંદ પણ થીજો નથી, તે જવા મોટા આનંદને મુકીને તુચ્છ પદાર્થ માટે હેશને કેમ પામે છે ? ૧ પ્રશ્ન છે, ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જ્યો જનો અમે ઈશ્વર કરીએ જે, પરમેશ્વરના વચનને મુકીને જ્યારે આઠો અવળો ઢોલો છે ત્યારે હેશને પામે છે, અને જો વચનને વિષે રહે તો જેવો ભગવાનનો આનંદ છે તેવા આનંદમાં રહે છે ને જેટલું જે ભગવાનનું વચન લોપે છે તેટલો તેને હેશ થાય છે, માટે ત્યાગીને જે જે આજ્ઞા કરી છે તે પ્રમાણે ત્યાગીને રહેવું ને ગૃહસ્થને જે પ્રમાણે આજ્ઞા કરી છે તે પ્રમાણે ગૃહસ્થને રહેવું ને તેમાં જેટલો ફેર પડે તેટલો હેશ થાય છે, અને ત્યાગી હોય તેને અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીનો ત્યાગ રાસલો ત્યારે તેનું બ્રહ્મચર્ય વ્રત પુરું કરેલાય, ને તેમાંથી જેને જેટલો ફેર પડે તેને તેટલો હેશ થાય છે અને ગૃહસ્થને પણ બ્રહ્મચર્ય કશું છે જે, પરસ્ત્રીનો ત્યાગ રાસલો તથા પોતાની સ્ત્રીનો પણ વ્રતને દિવસ ત્યાગ રાસલો ને કાતુ સમેજ સ્ત્રીનો સંગ કરવો, ૧ આદિક જે જે ત્યાગીને ને ગૃહસ્થને નિયમ કહ્યા છે તેમાં જેટલો જેને ફેર પડે તેટલો તેને હેશ થાય છે. (૩) અને ભગવાનથી જે વિમુક્ત બીજ હોય તેને જે સુખ દુઃખ આવે છે તે ૩ તો પોતાને કર્મ કરીને આવે છે ને જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને જેટલું સુખ દુઃખ થાય છે તે કર્મનું થેયું થાતું નથી, ભગવાનના ભક્તને તો જેટલું દુઃખ થાય છે તે ભગવાનની આજ્ઞા લોપે કરીને થાય છે ને જેટલું સુખ થાય છે તે ભગવાનની આજ્ઞા પાલ્પે કરીને થાય છે. (૪) इति वचनामृतम् ॥૩૪॥ ૪

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં સ્ત્રી પુરુષને તથા સ્ત્રીથી વપ્તેજી પ્રજાને પરસ્પર હેત થાય છે તે હેતુરૂપીજ ભગવાનની માયા છે. (૧) અને જે અમારા સ્વ-રૂપથી પડેલે અમારી મૂર્તિથી જુદા પડે તે આયિક પદાર્થમાં તજાઈ જાય છે. (૨) બીજામાં ત્યાગીને અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીનો ત્યાગ રાસલો અને ગૃહસ્થને પરસ્ત્રીનો ત્યાગ રાસલો તેમાં ફેર પડે તો હેશ થાય છે અને અમારી આજ્ઞા પાલે તો સુખ થાય છે. (૩) અને વિમુક્તને કર્મ પ્રમાણે સુખ દુઃખ આવે છે, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૪) વાક્યો છે. ॥૩૪॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ વદિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસાચરના વરવારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિર આગળ લિંબ-ઢાના ક્ષાટ તલે ઢોલિયા ઉપર જગમળે મુસ્તારવિંદે સિરાજમાન હતા, અને સર્વે નેત્ર વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા વેશવેશના હરિમત્કની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ મુનિ પ્રત્યે બોલ્યા જે, તમે પ્રશ્ન પૂછો કાં અમે પુછીએ. ત્યારે ૧ મુનિએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમે પૂછો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) કોઈ પુરુષ છે તેમાં થોડી શુદ્ધિ છે તો પણ પોતાના કલ્યાણને અર્થે જે યત્ન કરવું તેમાંથી પાછો

પદતો નથી, અને કોઈ બીજો પુરુષ છે તેમાં બુદ્ધિ તો ઘણી છે અને મોટા મોટામાં પણ સ્વોચ્ચ કાંદે ઘડો છે. તોય પણ તે કલ્યાણને માર્ગે ચાલતો નથી તેનું હું કારણ છે ? ત્યારે મુનિષ ઉત્તર કરવા માંઢ્યો પણ શ્રીજીમહારાજે આશંકા કરી તે ઉત્તર ન થયો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે લ્યો અમે ઉત્તર કરીએ જે, એમાં બુદ્ધિ તો શ્રાક્ષી છે પણ એની બુદ્ધિ દૂષિત છે, માટે એ કલ્યાણને માર્ગે ચાલી શકતો નથી, જેમ સુંદર મેંસનું દુષ્ણ હોય તેમાં સાકર ઘોઢી હોય ને તેમાં સર્પની લાઢ પડી પટલેસ સાકર નેદુષ્ણ હતું તે ક્ષેર થયું, પછી તેને જે પીએ તેના માણ જાય, તેમ બુદ્ધિ તો શ્રાક્ષી છે પણ એને કોઈ મોટા સંતનો અથવા પરમેશ્વરનો અવગુણ ત્રીષો છે તે અવગુણરૂપ દોષ એની બુદ્ધિમાં આવ્યો છે તે સર્પની લાઢ સરસો છે માટે એતો કલ્યાણને માર્ગે ક્યાંથી ચાલે ! પણ જો કોઈક એના મુશ્વતી વાત સાંભટે તો તે સાંભઢ્વનારાની બુદ્ધિ પણ સત્સંગમાંથી પાછી પડી જાય છે. (૧) અને એવી દુષિત બુદ્ધિવાળો ડ્યાં ડ્યાં જન્મ થરે ત્યાં ત્યાં ભગવાનનો અથવા ૧ ભગવાનના ભક્તનો ઢ્રોહજ કરે; અને જેની બુદ્ધિ એવી રીતે દુષિત ન હોય ને તેજો થોડીજ હોય તો પણ તે પોતાના કલ્યાણને અર્થે યત્ન કરતો થકો પાછો પડતો નથી. (૨) ૨

૨ ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! એ કોઈ દિવસ ભગવાનને સન્મુશ્ણ થાય કે ન થાય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, એ તો કોઈ કાલે ભગવાન સન્મુશ્ણ થાયજ નહિ. (૩) ૩

૩ ત્યારે વ્હી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૩) હે મહારાજ ! કોઈ રીતે એવી આસુરી બુદ્ધિ ન થાય તેનો જે ઉપાય હોય તે કહો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એક ક્રોધ, બીજું માન, ત્રીજી ર્શ્પ્યા, ચોથું કપટ એ ચાર વાનાં પરમેશ્વર સાથે તથા સંત સાથે રાશ્ણે નહી, તો કોઈ દિવસ એની આસુરી બુદ્ધિ થાય નહિ, અને એ ચાર વાનાં માંહેલું એકે જો રાશ્ણે તો જેમ જય વિજય ઘળાય ઢાઢ્ઢા હતા પણ સનકાદિક સંપાથે માને કરીને સ્કેંદ્ર લોકમાંથી પડી ગયા, ને આસુરી બુદ્ધિ થઈ તેમ તેની પણ આસુરી બુદ્ધિ થાય અને ડ્યારે આસુરી બુદ્ધિ થાય ત્યારે ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તના જે ગુણ હોય તે દોષ સરસા ખાસે છે ને એ ડ્યાં ડ્યાં જન્મ થરે ત્યાં ત્યાં કાં તો શિવનો ગળ થાય ને કાં તો કોઈ દૈત્યનો રાજા થાય ને વૈરભાવે પરમેશ્વરનું ઢ્રજન કરે. (૪) ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૩૫॥ ૪

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૩) છે. તેમાં પહેલામાં જેની બુદ્ધિમાં અમારો તથા અમારા મુક્તનો અવગુણરૂપ દોષ હોય તે તથા તેની વાત સાંભઢ્વનારો એ જે કલ્યાણના માર્ગથી પડી જાય છે. (૧) અને જેની બુદ્ધિ એવી દુષિત ન હોય ને તે થોડી હોય તો પણ તે કલ્યાણને માર્ગે ચાલે છે. (૨) બીજામાં દુષિત બુદ્ધિવાળો અમારા સન્મુશ્ણ થાયજ નહિ.

પ્ર.

વચનામૃતમ્ ગ. પ્ર. ૩૫-૩૬

(૩) ત્રીજામાં ક્રોધ, માન, ईर्ष्या ને કપટ ય ચાર વાનાં ન રાણે તેની વૃદ્ધિ બાસુરી ન થાય, એમ શ્રીશ્રીમહારાજે કહ્યું છે. (૪) બાવતો છે. ॥૩૫॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ વદિ ૧૩ તેરમ્ને દિવસ શ્રીશ્રીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવ નારાયણના મંદિરની આગળ લિલ્લટાના હાથ હેઠે ઓટા ઉપર દોલિયો ઢબાવીને સિરાજમાન થયા હતા, અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં. ને કંઠને વિષે ધોઢા ને પીઢા ઘુપ્પના હાર. ધારણ કર્યાં હતા ને બે કાન ઉપર ધોઢા ઘુપ્પના ગુચ્છ સ્પર્શ્યા હતા ને પાપને વિષે પીઢા ઘુપ્પનો તેરો લટકતો હતો તથા કર્ણિકારનાં રાતાં ઘુપ્પનું ઢોગલું મુક્યું હતું અને જમણા હાથને વિષે ધોઢા ઘુપ્પનો દડો ફેરવતા હતા, એવી રીતની શોભાને ધારણ કરતા ને પોતાના મક્તજનને આનંદ ઉપજાવતા થકા ચિરાજમાન હતા ને પોતાના મુસ્તારિકિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જેણે સંસાર મુક્યો ને ત્યાગીનો એવ લીધો અને તેને પરમેશ્વરના સ્વરૂપ વિના જે અસત્ પદાર્થમાં પ્રીતિ રહે છે, તેને કશો જાણવો ? તો જેવો મોટા શ્વાહુકાર માણસની આગળ કંગાલ માણસ હોય તેવો જાણવો, જેમ કંગાલ માણસ હોય ને પહેરવા વસ્ત્ર ન મળતું હોય ને ઉકરદામાંથી દાળા વીળી સ્વાતો હોય તે પેટે પોતાને પાપી સમજે અને વીજા શ્વાહુકાર લોક પણ તેને પાપી સમજે જે આળે પાપ કર્યાં હશે, માટે એને અજ વસ્ત્ર મળતું નથી, તેમ જે ત્યાગી થઈને સારાં સારાં જે વસ્ત્રાદિક પદાર્થ તેને એમાં કરી રાણે અને તેની તૃષ્ણા પણ ઘણી રાણે અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને મક્તિ તેને વિષે પ્રીતિ રહિત હોય એવો જે ત્યાગી તેને તો જે મોટા ઇર્કાંતિક સાધુ છે તે કંગાલ માણસની પેટે પાપી જાણે છે, કેમણે જો એ પાપી છે તો એને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને મક્તિ તેને વિષે પ્રીતિ થાતી નથી જે પરમેશ્વર વિના વીજા પદાર્થમાં પ્રીતિ થાય છે. (૧) ૧ અને જે ત્યાગી હોય તેને તો કચરો ને કંચન એ બેય બરાબર હોય અને આ પદાર્થ સારું ને આ પદાર્થ ઘુંટું એવી તો સમજણ હોયજ નહિ અને એક મગવાનને વિષેજ પ્રીતિ હોય તેજ સાચો ત્યાગી છે. (૨) ૨ ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૩૬॥ ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં વસ્ત્રાદિક પદાર્થને મેળા કરી રાણે ને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને મક્તિમાં પ્રીતિ ન હોય એવા ત્યાગીને શ્રીશ્રીમહારાજે પાપી કહ્યો છે. (૧) ને કચરો ને કંચન સરસાં થઈ આપ ને એક અમારે વિષેજ પ્રીતિ હોય તે સાચો ત્યાગી છે, એમ કહ્યું છે. [૨] બાવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ ત્યાગી વસ્ત્રાદિક પદાર્થ મેળા કરી રાણે તેને પાપી કહ્યો તે પદાર્થ કિવાં જાણવાં ?

- ૧ ૩૦ શ્રીજીમહારાજે “ સત્સંગી જીવનમાં ” સાધુ મહાત્મા પાર્થદોને વસ્ત્રાદિક રાસવાનું કહ્યું છે તેથી અધિક રાસે તેને પાપી કહ્યો છે.
- ૨ પ્ર૦ વસ્ત્રાદિક અધિક રાસે તેને પાપી કહ્યો ત્યારં દ્રવ્ય, પૈસા રાસે તેલાગીને કેવો જાણવો?
- ૩ ૩૦ (મ૦ ૩૧ ના ૬ બીજા પ્રશ્નમાં) અમારી બાંધેલી મર્યાદા લોપે તેની અધોગતિ થાય છે. અને (જે૦ ૪ માં) અમારા સત્સંગના નિયમ નહિ પાળ્યો તો મહા દુઃખ પામશો. તેમાં અમારે તમારે લેના દેણા નથી. અને (છે૦ ૩૮ ના બીજા પ્રશ્નમાં) દ્રવ્યાદિક છો વાનાં હોય તેને જીવનાં ને મરીને સુખ નહિ થાય. અને (મ૦ ૩૯ માં) ધર્મ રહિતને પંદાઝ કહ્યો છે. અને પ્ર૦ (૩૬ માં) સર્વે કરદેલ બાંગળી તથા કીટીયારાના રોગવાઝા બંગની પેટે કુપાત્રનો તત્કાલ ત્યાગ કરવો. અને (પ્ર૦ ૫૩ માં તથા છે૦ ૨૭ માં) પંચવર્તમાનમાંથી કોઈ વર્તમાનનો એગ કરે તેનો અશુભ લેવો. અને [પ્ર૦ ૭૭ ના ૧ પહેલા પ્રશ્નમાં] ધર્મભંગ થાત કરે તેને અધર્મી, વિમુક્ત, ગુરુદ્રોહી, વચનદ્રોહી ને અસુર કહ્યો છે. અને (છે૦ ૧ ના ૬ બીજા પ્રશ્નમાં) શિક્ષાપત્રીનો પાઠ કરવાનું કહ્યું છે; તેમાં શ્લોક [૧૮૧] માં—
 ન દ્રવ્ય સંગ્રહઃ કાર્યઃ કારણીયો ન કેનચિત્ અમારા આશ્રિત ત્યાગીપ દ્રવ્ય રાસવું રસ્તા-
 થવું નહિ. શ્લોક (૨૦૭) માં ચર્ચિત્તાં હિતિ ક્લેવં સ્ત્રીપુંસૈઃ સાંમદાયિકૈઃ અમારા કહેલા
 ધર્મમાં યથાર્થ વર્તનારા ઇલા અનેપ જે અમારા કહ્યા પ્રમાણે નહિ વર્તનારા તેમને, અમારા
 સંપ્રદાયથી બહાર જાણવા. માટે જે દ્રવ્ય રાસે લા રસાથે તે તો સ્વામિનારાયણનો કહેવાયજ
 નહિ. તે ઇલા મેલધારીના મુલ અધી કથા સાંભળનાર ગૃહસ્થ આંદ્રાષણ કરે ત્યારે
 ક્રુદ્ધ થાય. ॥ ૩૬ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પોષ વદિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવનારાયણના મંદિર આગળ લિંબદા તલે દોલિયા ઉપર આશમણે મુસ્તારવિંદે વિરાજમાન હતા ને માથે ધોળી પાંચ વિરાજમાન હતી અને તે પાંચમાં પીઠા ગુણનો તોરો વિરાજમાન હતો અને બે કાન ઉપર ધોળા ગુણના મુચ્છ વિરાજમાન હતા અને કંઠને વિષે પીઠા અને ધોળા ગુણનો દાર વિરાજમાન હતો અને ધોળી ચાદર ઓઢી હતી અને પોળે સેસ પહેર્યો હતો, અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા વૈષ્ણવેશના હરિજનની સમા ભરણે બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જે અજસમજુ હોય ને તેણે મેલ લીધો હોય તો પણ તેને જ્યાં જ્યાં પોતાની જન્મભૂમિ હોય તેને વિષે હેત ટક્કું નથી, એમ કહીને પછી પોતાના સાથઘ્ને વિષે નાનપણમાં જાદનો સ્નાંપો લામ્પો હતો તે સર્વેને દેસાદપો ને બોલ્યા જે, આ કિન્હને જ્યારે અમે દેસીઈ છદ્મ ત્યારે તે જાદ ને તલાકી સાંમરી આવે છે, માટે જન્મભૂમિ તથા પોતાનાં સગાં સંબંધી તેને અંતરમાંથી કિસારી વેષાં તે યથું કઠળ છે, માટે જેને જેને જન્મભૂમિ તથા વેદના સંબંધી તે ન સાંમરતાં હોય

તે વોલો ને જે લાજે કરીને ન વોલે તેને શ્રી નરનારાયણના સમ છે. પછી સર્વે મુનિ જેમ જેને વર્તેતું હતું તેમ વોલ્યા, પછી તે સાંમઠીને શ્રીજીમહારાજ વોલ્યા જે, જ્યારે પોતાને આત્મારૂપે માની પ્યારે તે આત્માની જન્મભૂમિ કેડ ? ને તે આત્માનું સગું કોણ ? ને તે આત્માની જાત્ય પળ કેડ ? અને જો સગપણ લેવું હોય તો પૂર્વે ચોરાશી લાસ જાત્યના દેહ ધર્યા છે તે સર્વેનું સગપણ સરાનું જાણવું ને તે સગાનું કલ્યાણ ઇચ્છવું તો સર્વેનું ઇચ્છવું અને આ મનુષ્ય દેહમાં આવ્યા ત્યારે ચોરાશી લાસ જાતનાં જે માવાપ તે અજ્ઞાને કરીને વિસર્ગો છે તેમ આ મનુષ્ય શરીરનાં જે માવાપ છે તેમને જ્ઞાને કરીને વિસારી દેવાં. (૧) અને અમારે તો કોઈ સમાં સંવંધી સાથે હેત નથી તથા ૧ અમારી સેવા કરતો હોય ને તેના હૃદયમાં જો પરમેશ્વરની ભક્તિ ન હોય તો તે ઉપર હેત કરી પોતે પળ ન થાય ને જો નારદજી જેવો ગુણવાન હોય ને તેને ભગવાનની ભક્તિ ન હોય તો તે અમને ન ગમે. (૨) અને જેના હૃદયમાં ભગવાનની ભક્તિ ૨ હોય ને એ સમક્ષતો હોય જે જેવા આ મગટ ભગવાન પૃથ્વી ઉપર વિરાજે છે અને જેવા ભગવાનના ભક્ત ભગવાનની સમીપે વિરાજે છે, તેવાને તેવાજ જ્યારે આત્મતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પળ રહે છે, અને આ ભગવાનને ભગવાનના ભક્ત તે સદા સાકારજ છે એ સમક્ષતો હોય ને ગમે તેવા વેદાંતના ગ્રંથ સાંખ્યે પળ ભગવાનને ભગવાનના ભક્તને નિરાકાર સમક્ષેન નહિ, અને એ જાણે જે આ ભગવાન વિના બીજો કોઈ જગત્તનો કર્તા છેજ નહિ, અને એ જાણે જે આ ભગવાન વિના મુકું પાંદું પળ ફરવાને સમર્થ નથી, એવી જેને ભગવાનને વિષે સાકારપણની હદ મતીતિ હોય, ને તે જેવો તેવો હોય તો પળ એ અમને ગમે છે ને એને માથે કાઢ, કર્મ ને માયા તેનો હુકમ નથી અને જો એનેદંદ દેવો હોય તો ભગવાન પોતે દે છે પળ બીજા કોઈનો એને માથે હુકમ નથી, અને એવી નિષ્ઠા ન હોય ને તે જો ત્યાગ વૈરાગ્યે યુક્ત હોય, તો પળ તેનો અમારાં અંતરમાં ખાર આવે નહિ અને જેના હૃદયમાં ભગવાનની એવી નિષ્ઠા અચ્છ હોય ને તે ગમે તેટલાં શાસ્ત્ર સાંખ્યે, અથવા ગમે તેનો સંગ કરે તો પળ પોતાને જે ભગવાનના સાકાર-પણની નિષ્ઠા છે તે ટકે નહિ, અને તેજના બિંબ જેવા નિરાકાર ભગવાનને કોઈ દિવસ સમક્ષેન નહિ, એવી નિષ્ઠાવાળો જે સંત છે તેના વગની રજને તો અમે પળ માથે ચટા-વીષ છડ્ડ અને તેને દુઃસ્વાતા થકા મનમાં બીષ છડ્ડ અને તેનાં દર્શનને પળ ઇચ્છી પ છડ્ડ. (૩) અને એવી નિષ્ઠા વિનાના જે જીવ છે તે પોતાના સાધનને ચઢે કરીને પોતાનું ૩ કલ્યાણ ઇચ્છે છે પળ એવા પરમેશ્વરના પ્રતાપે કરીને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છતા નથી એવા જે અદમતિવાળા પુરુષ છે તે તો જેમ નાચ વિના પોતાના ચાહુચઢે કરીને સમુદ્ર તરવાને ઇચ્છે તેવા મૂર્ખ છે. (૪) અને જે એવા ભગવાનને પ્રતાપે કરીને પોતાનું કલ્યાણ ૪

इच्छे छे ते तो जेम नावणां बेसीने समुद्र तरवाने इच्छे एवा दाहा छे, अने एवा जे भगवानना स्वरूपना ज्ञानबाळा छे ते सर्वे देहने मुक्तीने भगवानना धामणां चैतन्यनीज मूर्ति थइने भगवानना हजुरमां रहे छे; अने एवीं निष्ठा जेने न होय ने तेणे बीजां साधन जो कर्पां होय तो ते बीजा देवताना लोकमां रहे छे. अने जे एवा यथार्थ भगवानना भक्त छे तेनुं दर्शन तो भगवानना दर्शन तुल्य छे, अने एना दर्शने करीने अनंत पतित जीवोनो उद्धार थाय छे एवा ए मोटा छे, एवी रीते वार्ता करीने श्रीजीमहाराजे कछुं जे कीर्तन बोळो. (५) इति वचनामृतम् ॥३७॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં આત્મારૂપ માને તો જન્મમૂર્તિ તથા દેહના સંબંધીમાંથી હેતુ ટટ્ટી જાય છે. (૧) અને અમારી ભક્તિ ન હોય, ને તેમાં વીજા ગુણ ધળા હોય, તો પગ તેની સાથે હેતુ ન કરવું. (૨) અને અમને ને અમારા મુક્તોને સદા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિ સમજે, અને અમને એકનેજ કર્તા જાણે તેને માથે કાઢ, કર્મ ને માથાનો હુકમ નથી. [૩] અને એવી નિષ્ઠા ન હોય તે જઘનભિવાદા ને મૂર્ખ છે. (૪) ત્રીજી વાક્યમાં કહી ગયા એવા અમારા સ્વરૂપના જ્ઞાનવાદા છે તેમનો ચૈતન્ય મૂર્તિમાન થઈને અક્ષરધામને વિષે અમારી હજુરમાં રહે છે, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૫) વાક્યો છે.

- ૧ પ્ર૦ વીજી વાક્યમાં અક્ષરહિત ગુણવાન ગમે નહિ એમ કહ્યું તે ગુણને અતિ કિયાં જાણવાં ?
- ૨ ૬૦ શ્રીજીમહારાજની વાંધેલી મર્યાદાને સ્પૃહા વેદે કરીને યથાર્થ પાઠે, તથા કથા, કીર્તન, અપ, તપ, વ્રતાદિક કરે તે ગુણ જાણવા, તે ગુણે સંપન્ન હોય તો પણ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં હેતુ જે અતિ તે ન હોય તે ગમતો નથી એમ કહ્યું છે.
- ૨ પ્ર૦ ત્રીજી વાક્યમાં જેના દર્શનને શ્રીજીમહારાજ ઇચ્છે અને જેના દર્શનથી અનંત પતિત જીવોનો ઉદ્ધાર થાય તેવા સમર્થને જોવો તેવો કહેવાનો શો હેતુ હશે ?
- ૨ ૬૦ શ્રીજીમહારાજને વિષે પ્રેમલક્ષણા અભિપ્રાય યુક્ત હોય, તે વિના વીજે ક્યાંય પ્રીતિ ન હોય અને શ્રીજીમહારાજને એમના મુક્ત જેવા અક્ષરધામમાં છે તેવાજ અહીં મનુષ્યરૂપે દેશાત્મા હોય તેમને સદા દિવ્ય સાકાર જાણે, અને નિરાકાર પ્રતિપાદન કરનારા મંથનું શ્રવણ થાય, તો પણ શ્રીજીમહારાજને ને મુક્તોને નિરાકાર સમજેજ નહિ અને અતિ સમર્થ જાણે, એવી શ્રીજીમહારાજને વિષે દૃઢ પ્રતીતિ હોય, આવા ગુણે યુક્ત હોય, ને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં અલંકાર જોડાઈ રહ્યા હોય, અને પ્રકૃતિ પુરુષ, કાલ, જ્ઞાન, તથા મૂલઅક્ષર એ આદિક કોઈને અગત્યના કર્તા જાણે નહિ ને એ સર્વના કર્તા એક શ્રીજીમહારાજને જાણે અને શ્રીજીમહારાજ વિના વીજા કોઈને વિષે આસ્તા આવે નહિ ને જંત્ર મંત્ર દેવ દેવીમાં ક્યાંઈ હેશમાત્ર પ્રતીતિ આવે નહિ, અને તે જ્ઞાત્રીમાં રહ્યો હોય ને વિદ્યુત્તા કે આ લોકનો અધિકાર વગેરે લૌકિક મોટાઈ ન હોય ને ગૃહસ્થમાં હોય ને તેને ધન સમૃદ્ધિ ન હોય અને ગરીબ સ્થિતિમાં હોય, તેને આ લૌકિક મોટાઈની દૃષ્ટિએ જોવો તેવો કહ્યો છે, અને દર્શને કરીને અનંત પતિત જીવોનો ઉદ્ધાર થાય છે ને એ માથે કાઢ, કર્મ ને માથાનો હુકમ નથી.

૩૨.

વચનાસૂત્ર ગ. પ્ર. ૩૭-૩૮

૩ પ્ર० અને માથે કાઢ, કર્મ ને માયાનો હુકમ નથી એમ કહ્યું તે હુકમ શો સમજવો ?

૩ ૯૦ કોઈકના કર્મમાં દુઃખ લલ્લું હોય તે મટાડીને સુસ્વીઓ કરે અને કોઈકના કર્મમાં જીવનું લલ્લું હોય તેનો વેદ મુકાવે તેમાં કર્મનું ઓર ચાલે નહિ તે કર્મનો હુકમ ન ચાલ્યો કહેવાય. (૧) અને કોઈકની આયુષ્ય આવી રહી હોય તેને મરવા દે નહિ અને કાઢ કોઈક જીવને લઈ અતો હોય, તેની પાસેથી મુકાવીને પોતાની હૃદય હોય ત્યાં મુકી દે, તેમાં કાઢનું ઓર ચાલે નહિ તે કાઢનો હુકમ ન ચાલ્યો કહેવાય. (૨) અને માયાના તમાના પામર જીવને વગર સાધને માયાથી મુકાવીને, શ્રીજીમહારાજના ધામમાં મુકી દે તેમાં માયાનું ઓર ચાલે નહિ તે માયાનો હુકમ ન ચાલ્યો કહેવાય. (૩)

૪ પ્ર० પણ સમર્થને શ્રીજીમહારાજ દંડ શો દેતા હશે ?

૪ ૯૦ શ્રીજીમહારાજની મરજી વિના ઉપર કશું પણ કામ કરે તેને શ્રીજીમહારાજ ટપકો દે એ આવું કામ કેમ કર્યું ? એ દંડ જાણવો.

૫ પ્ર० પાંચમી વાણમાં સાકાર નિષ્ટાવાળો ચૈતન્યની મૂર્તિ થાય એમ કહ્યું તે કેમ સમજવું ?

૫ ૯૦ શ્રીજીના ધ્યાનથી ભક્તો ચૈતન્ય મૂર્તિમાન થાય છે તેને ચૈતન્યની મૂર્તિ જાણવી.

૬ પ્ર० સાધનને જાણે કરુણા હૃદયે તે દેવતાના લોકને પામે તે દેવ કિયા જાણવા ?

૬ ૯૦ આ ઠેકાણે દ્વંદ્વથી લગ્નને પ્રધાનપુરુષ સુધી દેવતા કહ્યા છે. ॥૩૭॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા શુદિ ૧ પદવાને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગદ્દા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં સાંજને સમે ઘોડશાઢની ઓસરીએ ગાદલું નસ્તાબીને વિરાજમાન હતા, ને ધોળો સ્વેસ પહેર્યો હતો ને માથે રાતા હેઢાનો ધોળો ફેટો બાંધ્યો હતો ને વેરીયાનું અંગરસું પહેર્યું હતું ને ધોળો ચોખાઢ ઓઢ્યો હતો અને પોતાના મુસ્તારબંદની આમઢ સાધુ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા મરાજને બેઠી હતી.

તે સમે શ્રીજીમહારાજ સર્વે હરિભક્ત સાધું જોડને જ્ઞાપીવાર વિચારી રહ્યા ને પછી ૧ એમ બોલ્યા જે (૧) સાંબઢો વાત કરીએ છીએ જે, જે સત્સંગી હોય તેને ક્યાંથી પોતાને સત્સંગ થયો હોય ત્યાંથી પોતાના મનનો તપાસ કરવો જે, પ્રથમના વર્ષમાં મારું મન આવું હતું ને પછી આવું હતું અને આટલી ભગવાનની વાસના હતી ને આટલી જગતની હતી, એ વર્ષોવર્ષનો સરવાળો વિચાર્યા કરવો. અને પોતાના મનમાં જેટલી જગતની વાસના વાકી રહી ગઈ હોય તેને થોડે થોડે નિરંતર ટાઢવી, અને એ વિચારે નહિ ને વધી મેળી કરે તો તે વાસના પની ટલે નહિ, જેમ વળિકને ઘેર નાણું કર્યું હોય તે જો મહિના મહિનાનું નિરંતર ચુકાવી દેણ તો દેતાં કઠળ ન પડે ને વર્ષ દહાડાનું મેળું કરીએ તો આવડું વહુ કઠળ પડે તેમ નિરંતર વિચાર કરવો, અને મન છે તે જગતની વાસનાએ કરીને વસાણું છે, જેમ ફુલે કરીને તિલ વસાય છે, તેમ મનને ભગવાન-

નાં જે ચરિત્ર તેનું જે મહિમાપ સહિત નિત્ય સ્મરણ તે રૂપ ફુલને વિષે વાસયું, અને ભગવાનનાં ચરિત્રરૂપ જાળને વિષે મનને ડુંચવી મેલયું ને ભગવાનના ઘાટ મનમાં કર્યા કરવા, એક સમ્યો ને બીજો કરવો બીજો સમ્યો ને ત્રીજો કરવો એમ ને એમ મનને નવરું રહેવા લેવું નહિ. એમ કરીને પછી ભૂતનું દૃષ્ટાંત વિસ્તારીને કહી દેસાડયું ને પછી શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે, એવી રીતે ભગવાનનાં જે ચરિત્ર તથા વાર્તા તથા દર્શન તે એક દિવસનાં જો સંભારવા માટે તો તેનો પાર ન આવે તો સત્સંગ થયાં તો દશ પંદર વર્ષ થયાં હોય તે એનો તો પારજ ન આવે, અને તે એવી રીતે સંભારવાં જે આ ગામમાં આવી રીતે મહારાજ તથા પરમહંસની સભા થઈ અને આવી રીતે મહારાજની પૂજા થઈ ને આવી રીતે વાર્તા થઈ इत्यादિક જે ભગવાનનાં ચરિત્ર તેને વારંવાર સંભારવાં; અને જે જ્ઞાનું ન સમજીતો હોય તેને તો એમ કરવું એજ શ્રેષ્ઠ ઉપાય છે, એ જેવો બીજો નથી. ત્યારે તમે કહેઓ જે, અજ થોડું સ્વાદુ તથા ઘણા ઉપવાસ કરીએ તો તે અમે કહેતા નથી, એ તો જેમ જેના નિયમ કહ્યા છે તે પ્રમાણે સાધારણપણે રહેવું અને કરવાનું તો આ અમે તમને કહ્યું તે છે. અને અમે તો એમ માન્યું છે જે, મન નિર્વાસનિક જોઈએ અને દેહે કરીને ગમે તેટલી પ્રવૃત્તિ હોય ને તેનું મન જો શુદ્ધ છે તો તેનું અતિ ઊંડું થાય નહિ અને બાહર લોકમાં તો તે પ્રવૃત્તિવાળાનું ઊંડા જેવું જણાય અને જેને મનમાં વાસના હોય ને તે બાહર સારી પેટે નિવૃત્તિપરાયણ થઈતો હોય તો તેનું બાહર લોકમાં તો સારું જણાય પણ તેના જીવનું અતિ ઊંડું થાય, કેમ જે મુલા ઢાળે તો જેવા મનમાં સંકલ્પ હોય તેવા સ્ફુરી આવે, જેમ મરતજાંને અંતકાળમાં મૃગનું ચાલક સ્ફુરી આવ્યું ત્યારે મૃગને આકારે થઈ ગયા ને પ્રથમ રાજ્ય મેલ્યું હતું ને ઋષભદેવ ભગવાન તો પોતાના ચાપ હતા તો પણ એમ થયું, માટે મને કરીને નિર્વાસનિક રહેવું એ અમારો મત છે. અને જે ઉપવાસ કરવા તેણે કરીને દેહ દુર્બલ થાય ત્યારે મન દુર્બલ થાય તો સ્વરં, પણ ડ્યારે દેહ પુષ્ટ થાય ત્યારે વચ્ચે મન પુષ્ટ થાય, માટે દેહે કરીને ત્યાગ ને મને કરીને ત્યાગ એ બે મેઝાં જોઈએ. અને જેને મનમાં ભગવાનના ઘાટ યાતા હોય ને જગતના ઘાટ ન યાતા હોય તે આપણા સત્સંગમાં મોટો છે ને એવા જે ન હોય તે નાનેરો છે. અને મુદ્દસ્ય હોય તેને પણ દેહે કરીને વ્યવહાર કરવો ને મને કરીને તો ત્યાગીની પેટેજ નિર્વાસનિક રહેવું ને ભગવાનનું ચિંતન કરવું ને વ્યવહાર તો ભગવાનને યચને કરીને રાત્રવો, અને મમનો ત્યાગ સાધો ન હોય તો જનક જેવા રાજા હતા તે રાજ્ય કરતા ને મન તો મોટા યોગેશ્વરના જેવું હતું, તે માટે મને કરીને જે ત્યાગ તેજ ઠીક છે, અને જે પોતાના મનમાં ઊંડા ઘાટ યાતા હોય તે કહેવા પણ જેમ કુતરાનું મૂલ્ય કુતરો ચાટે તથા સર્પને ઘેર પરોળો સાપ મૂલ્ય ચારીને વચ્ચીઓ આપ, તથા રાંદીની

पासे सुवासणी स्त्री जाय त्यारे ते कहे जे आव्व बाइ हुं जेवी तुं पण या, तेम पोतानी पेठे जेने झुंढा घाट बाता होय तेने आगळ जे घाट कहेवो ते तो आ वृष्टांत दीचां एम छे, माटे घाट केने कहेवो तो जेना मनपां कोइ दिवस जगत्तुनो झुंढो घाट न थातो होय एवो बळीयो होय तेनी आगळ कहेवो अने एम घाट न थाय एवा पण घणा होय तेमांथी पण एवाने घाट कहेवो जे ते घाटने सांभळीने ते घाट उपर वात करे, ते ज्यां सुधी ते कहेनारानो घाट टळी जाय, त्यां सुधी बेसतो, उठतो, खातो, पीतो, सर्व क्रियापां वात कर्पां करे, अने ते घाट टाळण्यापां केवी चाळ्य होय तो जेम पोताना घाटने टाळ-वाननी चाळ्य होय तेवीज होय, एवा आगळ घाट कहेवो; अने जेनी आगळ घाट कहीए ने ते आची रीते वात तो न करे ने पोते आळसु होय तो शेा समास थाय? माटे एवी रीते पोताना मनना घाट कहीने ते घाटने टाळी नाखीने पोताना मनने विषे केवळ भग-वानना घाट कर्पां करवा ने जगत्तुना सुखपी निर्वासनिक थातुं, अने एकादशीनेो उपवास करवो तेतुं छुं लक्षण छे तो, दश इंद्रियोने अगीयारहुं मन तेमने पोतपोताना विषयमांथी काढीने भगवानपां जोडवां तेने एकादशीतुं व्रत कर्तुं कहेवाय, ने एतुं व्रत तो भगवानना भक्तने निरंतर कर्पां करवुं. अने एवी रीते जेतुं मन निर्वासनिक न होय ने देहे करीने तो व्रत तप करे तो पण तेतुं अतिशे सारुं थातुं नथी, माटे जे भगवाननो भक्त होय तेने पोतपोताना धर्मपां रहींने, ने भगवानतुं महास्थ समजीने, पोताना मनने निर्वासनिक करवानो नित्ये अभ्यास राखवो, एम वार्ता करी. (१) अने बळी श्रीजीमहाराजे बीजी वार्तां करीजे, १ साचो त्यागी केने कहीए तो जे पदार्थ त्याग कर्पो तेनो पाछो कोइ दिवस मनपां संकल्प पण न थाय, जेम विष्टानो त्याग कर्पो छे तेनो पाछो संकल्प थातो नथी तेम संकल्प न थाय, त्यां शुक्ती प्रत्ये नारदजीनो कहेलो श्लोक छे जे ॥ त्यज धर्ममधर्मच ॥ ए श्लोकंतुं हारद ए छे जे, एक आत्मा विना बीजां जे जे पदार्थ छे तेनो त्याग करीने केवळ आत्मापणे बर्तेतुं ने भगवाननी उपासना करवी तेने पुरो त्यागी कहीए; अने जे गृहस्थ हरिभक्त होय ते तो जेम जनक राजाए कर्तुं जे, आ मारी मिथिला नगरी बळे छे, पण तेमां मारुं कांइ बळतुं नथी, त्यां श्लोक छे जे ॥ मिथिलायां प्रदीप्तायां न मे दक्षति किंचन ॥ एम सभजे ने गृहमां रहेंतो होय ते गृहस्थ हरिभक्त खरो कहेवाय, अने एवी रीतनो जे त्यागी न होय ने एवी रीतनो जे गृहस्थ न होय ते तो प्राकृत भक्त कहेवाय, अने मोरे कळो एवो जे होय ते तो एकांतिक भक्त कहेवाय, एवी रीते वार्ता करी. (२)

२ पळी मोटा आत्मानंद स्वापीए श्रीजीमहाराजने प्रश्न पूछयो, जे, (२) देह, इंद्रियो तथा अंतःकरण तथा देवता तेथी जुवो जे जीवात्मा तेतुं रूप केवी रीते छे? पळी

શ્રીજીમહારાજ વોલ્યા જે, થોડાકપાં એનો ઉત્તર કરીય છડ્ય જે, દેહને ઈંદ્રિયાદિકના સ્વરૂપનો જે વક્તા તે સર્વેના સ્વરૂપને જુદું જુદું કરીને શ્રોતાને સમજાવે છે તે જે સમજાવનારો વક્તા તે દેહાદિક સર્વેના પ્રમાણનો વરનારો છે ને જાણનારો છે ને સર્વેથી જુદો છે એને જીવ કહીય, અને જે શ્રોતા છે તે દેહાદિકના રૂપને જુદાં જુદાં સમજે છે ને એનું પ્રમાણ કરે છે ને એને જાણે છે ને એ સર્વેથી જુદો છે એને જીવ કહીય, એવી રીતે જીવના સ્વરૂપને સમજાવનારી રીત છે એવી રીતે વાર્તા કરી. (૩) इति वचनामृतम् ॥૩૮॥ ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલું કૃપાવાક્ય છે તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, પોતાના મનનો નિરંતર તપાસ કરવો તથા અમારી મૂર્તિમાં નિમગ્ન રહી ન શકે તેને અમારાં લીલા ચરિત્ર સંભારવાં, તથા અમારી મૂર્તિનું ચિંતવન કરવું, તથા બીજાના પાટને ટાઢી નાલે એવા અમારા સમર્થ મુક્તો સંગ કરવો, ને પોતપોતાના ધર્મમાં રહેવું, અને અમારો મહિમા સમજીને નિર્વાસનિક થાવું. (૧) અને અમારા વિના બીજો સંકલ્પજ ન થાય ને આત્માપણે વર્તે ને અમારી વપાસના કરે તે સાચો હાગી છે, અને અમારા વિના બીજું કાંઈ પોતાનું મનાયજ નહિ તે સ્વેરો હરિમત્ છે, (૨) બીજા પ્રશ્નમાં જે સમજાવી શકે ને સમજી શકે તે જીવનું સ્વરૂપ કહ્યું છે, (૩) વાક્યો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં જેને પાટ થતા હોય ને જેને પાટ ન થતા હોય ને જો બીજાના પાટ ટાઢી નાલે તેને કેવા જાણવા ?

૧ જ૦ જેને પાટ થતા હોય તે પ્રાકૃત ગુણશુદ્ધિવાઢા જાણવા, અને જેને પાટ ન થતા હોય તેને પૃથક્તિક સંત જાણવા, અને બીજાના પાટને ટાઢી નાલે તેને સિદ્ધદશાવાઢા જાણવા. ॥૩૮॥

સંવત્ ૧૮૭૬ના મહા સુદ ૩ શ્રીજીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિરની આગળ લિંગદાના વૃક્ષ હેઠે ઓઢા ઉપર ઢેલિયો ઢઢાવીને વિરાજમાન હતા ને પોઢો સ્વેસ પહેર્યો હતો. ને પોઢી ચાદર ઓઢી હતી ને માથે પોઢી પાષ વાંધી હતી ને પીઢા પુષ્પના તોરા પાષમાં લટકતા હતા ને કાન ઉપર પોઢા ને પીઢા પુષ્પના ગુચ્છ સોઢવા હતા ને કંઢમાં પીઢા પુષ્પના દાર પહેર્યો હતા ને પોતાના મુસ્યારવિદની આગળ સર્વેમુનિ તથા દેશદેશના હરિમત્કની સમા મરાઢને વેઢી હતી.

૧ પઢી શ્રીજીમહારાજે ઇક વેદાંતી બ્રાહ્મણ આવ્યો હતો તેને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે (૧) તમે ઇક બ્રહ્મનું પ્રતિપાદન કરો છો ને તે વિના જે જીવ, ઈશ્વર, માયા, ને જગત તથા વેદશાસ્ત્ર પુરાણ તે સર્વેને મિથ્યા કહો છો, ઇ વાત અમને સમજાતી નથી તથા માન્યામાં આવતી નથી, માટે તમને પુછીય છડ્ય તેનો ઉત્તર કરો. તે વેદશાસ્ત્ર, પુરાણ સ્મૃતિ, ઇતિહાસ તેની શાસ્ત્ર્યે કરીને કરો પણ કોઢક કલ્પિત ગ્રંથને વચને કરીને કરશો તો અમે તેને નહિ માનીય. અને જો વ્યાસજીને વચને કરીને કરશો તો અમારા માન્યામાં આવશે, કેમજે

અમારે વ્યાસજીના વચનમાં તો દૃઢ પ્રતીતિ છે. પછી તે વેદાંતીય ઘણીક પ્રકારની યુક્તિઓ લાવીને ઉત્તર કરવા માંડ્યો, પણ શ્રીજીમહારાજે તેમાં આશંકા કરી માટે તે પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ પછી શ્રીજીમહારાજે બોલ્યા જે સાંપજો એ પ્રશ્નનો ઉત્તર અમે કરીએ છીએ જે એટો પરમેશ્વરને ધર્મીને થયા જે મુક્ત તેની સ્થિતિના ભેદ છે, જેમ મેરુ પર્વત ઉપર ડબા જે પુરુષ તે જેતે તે મેરુ થકી ઓરા જે સર્વે પર્વત, તથા સર્વે દૃઢ તથા તે પર્વત દૃઢનું આધાર જે પૃથ્વીનું તથા તે સર્વેને પૃથક્ પૃથક્પણે દેસે છે, તેમ સવિકલ્પ સમાધિવાદા જે જીવનમુક્ત તે જેતે જીવ, ईश्वर, માયા તથા એમનું આધાર જે બ્રહ્મ એ સર્વેને પૃથક્ પૃથક્પણે દેસે છે, અને વહી જેમ લોકાલોક પર્વત ઉપર ડબા જે પુરુષ તે જેતે લોકાલોક પર્વતથી ઓરા જે પર્વત તથા દૃઢ તે સર્વેને એક પૃથ્વીરુપેજ દેસે છે, પણ પૃથક્ પૃથક્પણે નથી દેસતા, તેમ નિર્વિકલ્પ સમાધિવાદા જે વિદેહ મુક્ત તે જેતે જીવ, ईश्वर, ને માયા તેને એક બ્રહ્મરુપે કરીનેજ દેસે છે પણ પૃથક્પણે નથી દેસતા. એવી રીતે શે પ્રકારની સ્થિતિવાદા મુક્ત છે તેની સ્થિતિને યોગે કરીને એ સર્વેનું સત્યપણું કહેવાય છે ને અસત્યપણું કહેવાય છે, અને સવિકલ્પ સ્થિતિવાદાનાં વચન વેદશાસ્ત્રપુરાણાદિકમાં આવે છે તે એ સર્વેને સત્ય કહે છે, ને નિર્વિકલ્પ સ્થિતિવાદાનાં જે વચન તે એ સર્વેને અસત્ય કહે છે પણ કાંઈ એ સર્વે અસત્ય નથી, એટો એ નિર્વિકલ્પસ્થિતિને વહે કરીને દેસતા નથી, માટે અસત્ય કહે છે. અને વહી જેમ મૂર્ચના રમ્યાં જે વેઠા હોય તેને રાત્ય નથી પણ જે પૃથ્વી ઉપર રહ્યા છે તેને રાત્રિ દિક્ષ છે, તેમ નિર્વિકલ્પ સ્થિતિવાદાને મતે એ સર્વે છે નહિ પણ બીજાને મતે તો એ સર્વે છે; અને આવી રીતે બ્રહ્મનિરૂપણ કરે તો શાસ્ત્રના વચનમાં પૂર્વાપર વાઘ ન આવે, ને એમ ન કરેતો પૂર્વાપર વાઘ આવે તે વાઘને તો સમજતો ન હોય તથા એવી રીતની સ્થિતિને પણ ન પામ્યો હોય ને કેવળ શાસ્ત્રમાંથી શિલીને વચન માત્રે કરીને એક બ્રહ્મપણાનું પ્રતિપાદન કરતો હોય ને ગુરુ, શિષ્ય, જીવ, ईश्वर, માયા, જગત, તથા વેદ પુરાણ, શાસ્ત્ર એ સર્વેને કલ્પિત કહેતો હોય તે તો મહા મૂર્ખ છે, ને અંત્યે નારકી થાય છે. એમ કહીને બોલ્યા જે, આ અમે વાર્તા કરી તેમાં તમને આશંકા થતી હોય તો બોલો; ત્યારે તે વેદાંતી બ્રાહ્મણ બોલ્યો જે, હે મહારાજ ! હે પ્રભો ! હે સ્વામિન્ ! તમેતો પરમેશ્વર છો ને જગતના કલ્પાણને અર્થ પ્રગટ થયા છો; તે તમે જે ઉત્તર કર્યો તે યથાર્થ છે, એમાં આશંકાના માગ નથી એમ કહીને અતિ પ્રસન્ન થયો ને પોતાની જે અણસપશ્ચગતેનો ત્યાગ કરીને શ્રીજીમહારાજને આશ્રિત થયો. (૧) ૧

इति वचनामृतम् ॥૨૯॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં સવિકલ્પ સમાધિવાદા જીવનમુક્ત, જીવ, ईश्वर, માયા ને બ્રહ્મ એ સર્વેને જુદા જુદા દેસે છે, માટે સર્વેને સત્ય કહે છે અને નિર્વિક-

કલ્પ સમાધિવાળા વિદેહ મુક્ત તે જીવ, માયા, ईश्वर, તેમને બ્રહ્મરૂપે દેશે છે, અર્થાત્ જીવ, માયા, ईश्वर, તેમને દેસતાજ નથી, એક બ્રહ્મનેજ ઘટલે અમનેજ દેશે છે, જેમ લોકાલોક ઉપર ચહેલા પુરુષને પૃથ્વી ઉપર જ્ઞાત મનુષ્ય તથા બીજા પર્વત તે કાંઈ દેસતાતાં નથી, એક પૃથ્વીજ દેસાય છે, તે માટે તે જીવ, માયા, ईश्वરને અસભ્ય કહે છે, અને આવી સ્થિતિ ન થઈ હોય ને તે શાસ્ત્રમાંથી શિર્ષીને જીવ, માયા, ईश्वર, શુદ્ધ, શિષ્ય, વેદ, પુરાણ, શાસ્ત્ર તેમને મિથ્યા કહે તે નારકી થાય છે. (૧) વાચત છે.

૧ પ્ર૦ આમાં બ્રહ્મ કહ્યા તે કોને જાણવા ?

૧ ૩૦ આ ઠેકાણે બ્રહ્મ શબ્દે કરીને શ્રીજીમહારાજને કહ્યા છે.

૨ પ્ર૦ (પ્ર૦ ૪૫, ૩૧, પં ૨, મ૦ ૨-૨, ૧૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૩૨, અને ૩૨ માં) બ્રહ્મને પરબ્રહ્મનો પ્રકાશ કહ્યો છે તથા (લો ૧ ના આઠમા પ્રશ્નમાં, ૧૦ ના ૩ છઠ્ઠા પ્રશ્નમાં મ૦ ૮ ના બીજા પ્રશ્નમાં) બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મના દાસ થયું એમ કહ્યું છે. અને (મ૦ ૨૧ ના ૩ ચોથા પ્રશ્નમાં, ૩૦ માં અને મ૦ ૨ માં) બ્રહ્મરૂપ થઈને વાગ્બહાની અસ્થિ ઉપાસના કરવાનું કહ્યું છે, તથા (છે ૩૬ ના ૩ બીજા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિની ઉપાસના વિના આત્મા તથા બ્રહ્મ દેસાયજ નહિ એમ કહ્યું છે માટે એમ જોતાં તો બ્રહ્મ તે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો પ્રકાશ છે અને તમે શ્રીજીમહારાજને બ્રહ્મ કહ્યો છો તે કેવી રીતે સમજવું ?

૨ ૩૦ આમાં નિર્વિકલ્પ સ્થિતિવાળાને સર્વત્ર બ્રહ્મ દેસાય છે એમ કહ્યું તે બ્રહ્મ શ્રીજીમહારાજને જાણવા; તે હરિવાલ્મ્યસુધાસિંધુના તરંગ (૩૯) માં કહ્યું છે કે:—આદ્યાયાં તત્ર પશ્યંતિ જીવેશાયસ્થિલં પૃથક્ । દ્વિતીયાયાં તુનેસંતે મુક્તાઃ કિંચિત્પૃથગ્પરે: ॥ ૧૨ ॥ લોકાલોક નગ્નરુદાસ્ત્વેતર્કિચિત્સિતે: પૃથક્ । નપશ્યંતિ યથા તદ્વદન્યેપ્યેતદ્વરે: પૃથક્ ॥ ૧૫ ॥ પહેલી સવિકલ્પ સ્થિતિવાળાને જીવ, ईश्वર વગેરે પૃથક્ પૃથક્ દેસાય છે પણ બીજી નિર્વિકલ્પ સ્થિતિવાળા મુક્તને તો એક હરિ-શ્રીજીમહારાજ-વિના બીજું કાંઈ દેસાતું નથી (૧૨) જેમ લોકાલોક પર્વત પર ઊભેલા મનુષ્યને પૃથ્વી વિના કાંઈ પણ દેસાતું નથી તેમ બીજી નિર્વિકલ્પ સ્થિતિવાળા મુક્તને પણ એક શ્રીહરિ વિના બીજું કાંઈ દેસાતું નથી. (૧૫) માટે બ્રહ્મ જે શ્રીજીમહારાજ તે સર્વત્ર દેસાય છે તે (કા ૦ ૭ ના ૩ ચોથા પ્રશ્નમાં) આત્મ્યેતિક કલ્યાણ પાર્મણિ સિદ્ધદશા પામ્યો હોય તે “ અશ્વરધામને વિષે જે અગ્નિની મૂર્તિ અલંકાર વિરાજમાન રહે છે તે મૂર્તિને સ્થાવર જંગમ સર્વે આકારને વિષે જ્યાં જ્યાં દૃષ્ટિ જાય ત્યાં ત્યાં સાક્ષાત્કાર દેશે ને ૫ મૂર્તિ વિના બીજું અણુમાત્ર પણ આસે નહિ ૫ સિદ્ધદશાનું લક્ષણ છે. ” એમ કહ્યું છે. માટે આ ઠેકાણે બ્રહ્મ તે શ્રીજીમહારાજને કહ્યા છે પણ તેજને બ્રહ્મ કહેલ નથી કેમજે (અશ્વ ૧ ના ૩ બીજા પ્રશ્નમાં) આત્મદર્શનની ઇચ્છા રાગે તેને મધ્યમ કહ્યો છે તથા (છે ૦ ૫ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) અમારા વિના બીજું કાંઈ આત્મદર્શનાદિક ઇચ્છે તેને ન્યૂન સુસની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ કહ્યું છે. અને (કા ૦ ૧ ના ૨ પાંચમા પ્રશ્નમાં) કેવલ્યાર્થનું અમારી મૂર્તિને વિષે

તદાકારપણું થતું નથી. અને (લો० ૩૫ માં) અમારું તેજ એકલું દેશાય તો કદ પામતું અને [પાંચમી શ્લોકમાં] “ અમારી સાકારપણે ઉપાસના અર્થ કરવી. અને (૪૦ ૧ માં) અમને નિરાકાર જાણે તે અમારો દ્રેષી છે. અને [૪૦ ૩૫ માં] “ એકલું પ્રજ્ઞાજ્ઞાન નકાર્થ અને અકલ્યાણકારી છે. ” અને [છે० ૩૬ ના બીજા પ્રશ્નમાં] મૂર્તિની ઉપાસના પિના આત્મા કે પ્રજ્ઞ દેશાયજ નહિ. અને [છે० ૩૫ માં] કેવલ તેજને માનતો હોય ને તેની ઉપાસના કરતો હોય તે અમને ગમેજ નહિ. એવી રીતે પોતાના તેજસ્વ પ્રજ્ઞનો પળ નિષેધ કર્યો છે, અને શુદ્ધ વેદાંતીનો તો શ્રીજીમહારાજે [૪૦ ૧૮, ૧૯, ૪૦ ૪૮, લો० ૭ ના ૬ શ્રીજા પ્રશ્નમાં, છે० ૨૮ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, કલ્યાદિકમાં] અતિશે નિષેધ કર્યો છે. [અને ૪૦ ૪૨, ૫૦ તથા પરબારાની બીજી શ્લોકમાં તથા ૪૦ ૧૩ ના બીજા પ્રશ્નમાં] પ્રજ્ઞ તો અમેજ છીય દમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. માટે પ્રજ્ઞ નામે શ્રીજીમહારાજનેજ જાણવા પળ નિરાકાર પ્રજ્ઞ જે શ્રીજીમહારાજનું તેજ તે આ ઠેકાણે ન જાણતું. ॥૩૧॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા શુદ્ધિ ૪ ચોથને દિવસ માતઃકાળે શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાલાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ લિંગદાના દુશની હેઠે હોલિયા ઉપર ચિરાજમાન હતા અને પોઢો સ્વેસ પહેર્યો હતો, અને પોઢી વાદર ઓઢી હતી ને માથે પોઢી પાથ વાંધી હતી ને પાથને ચિપે પીઢા ધુપ્પનો તોરો લટકતો હતો ને કંઢને ચિપે પીઢા ધુપ્પનો હાર પહેર્યો હતો ને પોતાના મુસારવિદની આગળ સર્વે શુનિ તથા વેશ્વેશ્વના હરિમંત્રની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજને શુક્તાન્દસ્વામીય પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) હે મહારાજ સવિકલ્પ સમાધિ તે કેને કહીય ? ને નિર્વિકલ્પ સમાધિ તે કેને કહીય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને મગવાનના સ્વરૂપમાં સ્થિતિ થઈ હોય તેને અશુભ વાસના તો ન હોય ને શુભ વાસના રહી હોય જે, હું નારદ સનકાદિકને શુકાગ્રી તે જેવો વાઝં અથવા મર-નારાયણના આશ્રમમાં જડને તે આશ્રમમાં શુનિ જેવો રહીને તપ કરું અથવા શ્વેતદીપમાં જડને તપ કરીને શ્વેતશુક જેવો થઝં, એવી રીતનો જેને વિકલ્પ રહેતો હોય તેને સવિકલ્પ સમાધિવાળો કહીય. અને જેને એવી રીતનો વિકલ્પ ન હોય ને અક્ષરપ્રજ્ઞના સાધર્મ્યપણને પામીને કેવલ મગવાનની મૂર્તિને વિષેજ નિમગ્ન રહેતો હોય તેને નિર્વિકલ્પ સમાધિ-વાળો કહીય. (૧)

૧

૨ પછી બીજી શુક્તાન્દસ્વામીય પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૨) હે મહારાજ ! મક્તિમાં ને ઉપાસનામાં તે શો મેદ છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ॥ શ્રવણં કીર્તનં વિશ્વનોઃ સ્મરણં પાદરૂપનં અર્ચનં વંદનં દાસ્યં સત્યમાત્મનિવેદનમ્ ॥ એવી રીતે નવ પ્રકારે કરીને જે મગવાનને મગવા તેને મક્તિ કહીય. (૨) અને ઉપાસના તો તેને કહીય જે, મગવા- નવા સ્વરૂપને ચિપે સદા સાકારપણની રૂઢ નિહા હોય ને પોતે જે મગવાનો કરવાનો તે

અક્ષરૂપ થાય, તો પણ તે નિષ્ઠા જાયજ નહિ, ને ગમે તેવા નિરાકાર પ્રતિપાદનના ગ્રંથને સાંધે તો પણ ભગવાનના સ્વરૂપને સદા સાકારજ સમક્ષે, અને શાસ્ત્રને વિષે ગમે તેથી પાત આવે પણ પોતે ભગવાનના સાકાર સ્વરૂપનુંજ પ્રતિપાદન કરે, પણ પોતાની ઉપાસનાનું લંદન થાવા દેજ નહિ, એવી રીતે જેની દૃઢ સમજણ હોય તેને ઉપાસનાવાળો કહીય. (૩) इति वचनामृतम् ॥૪૦॥

૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં અમારા તેજરૂપ અક્ષરધામના સાધર્મ્યપણાને પામીને અમારી મૂર્તિમાં સ્નેહે કરીને જોડાઈ જાય તે નિર્વિકલ્પ સમાધિવાળો છે, અને જેને અમારી મૂર્તિમાં સ્થિતિ થઈ હોય એટલે અમારી મૂર્તિને દેશ્વરો હોય, પણ બદરિકા-અમ તથા શ્વેતદ્વીપમાં જાને યમના મુક્તજેઓ યાત્રા; એવો વિકલ્પ રહે તે સવિકલ્પ સમાધિવાળો છે. (૧) શ્રીજામાં નવ પ્રકારે અમને ભજે તે શક્તિ છે. (૨) અને અમને સદા સાકાર જાળીને અમારે વિષે સ્વામીસેવકભાવ રાહુઓ તે ઉપાસના છે એમ શ્રીજીમહારાજે બહુ છે. (૩) વાચ્યો છે.

- ૧ પ્ર૦ આમાં (૩ શ્રીજા પ્રશ્નમાં સા૦ ૧૭, મ૦ ૩૬, ૨૭ ના ૩ શ્રીજા પ્રશ્નમાં તથા લો૦ ૩૬ માં, ૫ પાંચમાં) ઉપાસના કહી તે એક પ્રકારની દશે કે જુદા જુદા પ્રકારની દશે ?
- ૧ ૭૦ આમાં શ્રીજીમહારાજને સદા સાકાર જાળવા તે ઉપાસના કહી છે અને (મ૦ ૨૭ માં) શ્રીજીમહારાજને સાકાર જાળીને શ્રીજીમહારાજની પ્રતિમાને થાઝ જમાડવા, વસ્ત્ર ધરેણાં પહેરાવવાં, આરતી ઉતારવી તે સેવાશક્તિરૂપ ઉપાસના કહી છે અને (મ૦ ૧૯ માં) પતિ-પ્રતાપનું રાક્ષીને પ્રેમે સહિત સેવાશક્તિ કરવારૂપી ઉપાસના કહી છે અને (સા૦ ૧૭ માં) શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને સાક્ષાત્કાર કરીને સ્વામીસેવકપણું ને દાસપણું દૃઢ કરવું એવી રીતની ઉપાસના કહી છે. આમાં ઉપાસના કહી તેથી (મ૦ ૨૭ માં) કહી તે એટલે છે અને તેથી (મ૦ ૧૯ માં) કહી તે એટલે છે, અને તેથી (સા૦ ૧૭ માં) કહી તે એટલે છે અને (લો૦ ૩૬ માં) સર્વેથી પર તેજના સમૂહને મધ્યે દિવ્ય મૂર્તિ એવા ને પોતાના મુક્તોપ સહિત દેશે તે સર્વેથી એટલે છે. ॥૪૦॥

સંવત્ ૧૮૭૬ના મઠા શુદ્ધિ ૫ પંચમીને દિવસ સાંજને સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસાધરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની સમીપે લિંબદા તહે ચોતરા હપર ઢોલિયે વિરાજમાન હતા, ને સર્વે ધોઝાં વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પીઝા પુષ્પના હાર કંધેયાં હતા ને પીઝા પુષ્પના ગુચ્છ કાનઉપર ધાર્યાં હતા ને પાધને વિષે પીઝા પુષ્પના તોરા લટકતા મુક્યા હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આમઝ મુનિ તથા દેશદેશના હરિશક્તની સમા મરાડને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે પ્રત્નોત્તર કરો. પછી તૃસિંહાનંદસ્વામીયે પૂછ્યું જે,
૧ (૧) હે મહારાજ ! ! પંકોઈં બહુર્યાં ! ! ૫ જે શ્રુતિ તેનો જે અર્થ તેને જગત્માં કેટલકા

પંડિત છે તથા વેદાંતી છે તે એમ સમજો છે જે, પ્રલયકાળને વિષે જે એક ભગવાન હતા તેજ પોતાની ઇચ્છાએ કરીને સૃષ્ટિકાળે સર્વે જીવ રૂપરૂપે થાય છે તે એ વાર્તા તો મૂર્ખ હોય તેના માન્યમાં આવે ને અમારે તો તપારો આશ્વરો છે, પટલે એ વાતની ઘેઘઘ વેસતી નથી ને અમે તો એમ સમજીએ છીએ જે, ભગવાન તો અચ્યુત છે તે વ્યવીને જીવ રૂપરૂપે થાય નહિ, માટે એ શ્રુતિનો જે અર્થ તે તો તમે કહો તો ચાર્ચ સમજાય. પછી શ્રીજીમ-હારાજ ચોલ્યા જે, એ શ્રુતિનો અર્થ તો એ સર્વે કરે છે એમ નથી, એનો અર્થ તો વીજી રીતે છે. તે વેદસ્તુતિના ગદ્યમાં કહ્યો છે જે, ॥ સ્વકૃતવિચિત્રયોનિષુ વિશાશ્વિન હેતુતયા તરતમતશ્વકાસ્ત્યનલવત્સ્વકૃતાનુકૃતિઃ ॥ એનો અર્થ એમ છે જે, પુરુષોત્તમ ભગવાને પોતે કરી ધવી જે નાના પ્રકારની યોનિયો તેમને વિષે કારણપણે અંતર્ધર્મારૂપે કરીને પ્રવેશ કરીને ન્યૂનાધિક ભાવે પ્રકાશ કરે છે. તેની વિગતિ જે અક્ષરમાંથી એવા જે પુરુષો-ત્તમ ભગવાન તે સૃષ્ટિ સમયને વિષે અક્ષર સામી દૃષ્ટિ કરે છે, ત્યારે તે અક્ષરમાંથી પુરુષ પ્રગટ થઈ આવે છે, પછી તે પુરુષોત્તમ જે તે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીને પુરુષને વિષે પ્રવેશ કરે છે ને પુરુષરૂપે થઈને પ્રકૃતિને મેરે છે, ધવી રીતે જેમ જેમ પુરુષોત્તમનો પ્રવેશ થાતો ગયો તેમ તેમ સૃષ્ટિની પ્રકૃતિ થઈને પછી તે પ્રકૃતિ પુરુષપત્ની પ્રધાનપુરુષ થયા અને તે પ્રધાનપુરુષ થકી મહત્ત્વ થયું ને મહત્ત્વ થકી ત્રણ પ્રકારનો અંકાર થયો ને અંકાર થકી શૂન, વિષય, ઇંદ્રિયો, અંતઃકરણ ને દેવતા તે થયા ને તે થકી ચિરાદ્પુરુષ થયા ને તેની નામિ કમલ્લમાંથી બ્રહ્મા થયા ને બ્રહ્માથકી મરીચ્યાદિક પ્રજાપતિ થયા ને તે થકી કલ્પપ્રજાપતિ થયા ને તે થકી ઇંદ્રાદિક દેવતા થયા ને દૈત્ય થયા ને રૂપાક્ષર જંગમ સર્વે સૃષ્ટિ થઈ અને પુરુષોત્તમ ભગવાન જે તે એ સર્વેમાં કારણપણે અંતર્ધર્મારૂપે પ્રવેશ કરીને રહ્યા છે એ જ એવા અક્ષરમાં છે તેવી રીતે પુરુષપ્રકૃતિમાં નથી ને એવા પુરુષ-પ્રકૃતિમાં છે તેવા પ્રધાનપુરુષમાં નથી ને એવા પ્રધાનપુરુષમાં છે તેવા મહત્ત્વાદિક ચોવીશ તત્ત્વમાં નથી ને એવા ચોવીશ તત્ત્વમાં છે તેવા ચિરાદ્પુરુષમાં નથી ને એવા ચિરાદ્પુરુષમાં છે તેવા બ્રહ્મામાં નથી ને એવા બ્રહ્મામાં છે તેવા મરીચ્યાદિકમાં નથી ને એવા મરીચ્યા-દિકમાં છે તેવા કલ્પપમાં નથી ને એવા કલ્પપમાં છે તેવા ઇંદ્રાદિક દેવતામાં નથી ને એવા ઇંદ્રાદિક દેવતામાં છે તેવા મનુષ્યમાં નથી ને એવા મનુષ્યમાં છે તેવા પશુપક્ષીમાં નથી, ધવી રીતે પુરુષોત્તમ ભગવાન જે તે તારતમ્યતાએ સર્વેમાં કારણપણે અંતર્ધર્મારૂપે કરીને રહ્યા છે, જેમ કાષ્ટને વિષે અગ્નિ રહ્યો છે તે મોટા કાષ્ટમાં મોટો અગ્નિ રહ્યો છે ને ને લાંબા કાષ્ટમાં લાંબો અગ્નિ રહ્યો છે ને વાંકા કાષ્ટમાં વાંકો અગ્નિ રહ્યો છે તેમ એ પુરુ-ષોત્તમ ભગવાન છે તે જે દ્વારે જેટલું કાર્ય કરાવ્યું હોય તેને વિષે તેટલી સામર્થ્ય યુક્ત થકા રહે છે અને અક્ષર ને પુરુષ પ્રકૃતિ આપે સર્વેને વિષે પુરુષોત્તમ ભગવાન અંતર્ધર્-

મીરૂપે રજા છે પણ પાત્રની તારતમ્યતાઈ કરીને સામર્થ્યમાં તારતમ્યપણું છે એવી રીતે
 એક પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તે અંતર્યામીરૂપે કરીને ય સર્વેને વિષે પ્રવેશ કરીને રજા છે
 પણ જીવ રૂપરૂપાને પોતે પામીને બહુરૂપે નથી થયા, એવી રીતે ય શ્રુતિનો અર્થ સમજવો.
 (૧) इति वचनामृतम् ॥४४॥

૧

રહસ્યાર્થે પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં મૂળમાયા સુધી અક્ષર અને મૂળઅક્ષર સુધી
 અક્ષર તે સર્વેથી પર અને સદા મૂર્તિમાન પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ જે અને તે મૂળઅક્ષરથી છાદને બ્રહ્મ,
 રૂપ, માયા, જીવ ય સર્વેને વિષે પાત્રની તારતમ્યતાઈ અંતર્યામીરૂપે ઘટલે અન્યથા સ્વરૂપ
 જે અમારું તેજ તે દ્વારે કરીને રજા હીઈ પણ અને જીવ, માયા, રૂપ, બ્રહ્મ ને અક્ષર તે
 રૂપે થયા નથી અને તો સર્વેથી પર હીઈ અને ય સર્વેને અગમ્ય હીઈ, યમ અજીમહારાજે કહ્યું
 છે. (૧) વાચ્ય છે.

- ૧ પ્ર૦ સ્વપતિ સમે અક્ષર સામી દૃષ્ટિ કરે છે યમ કહ્યું તે દૃષ્ટિ કેવી રીતે કરતા હશે ?
- ૨ પ્ર૦ અજીમહારાજ મૂળઅક્ષરાદિક સર્વેમાં તેજદ્વારે અન્યથાપણે રહીને પ્રેરણા કરે છે તે (પ્ર૦ ૧૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અને મૂર્તિમાન ને સર્વેથી જુદા હીઈ અને બ્રહ્મરૂપે અમારી શક્તિ તેણે કરીને સર્વેને વિષે વ્યાપક હીઈ ને ય બ્રહ્મ તે અમારી કિરણ છે અને (પ્ર૦ ૫૫ માં) અમારું તેજ જે આત્મા તે મૂળઅક્ષરમાં વ્યાપક છે ને તે અક્ષરના દૃષ્ટા છે યમ કહ્યું છે, માટે પોતાના તેજરૂપ અક્ષરમાંથી કિરણોદ્વારે મૂળઅક્ષરાદિક સર્વેને વિષે રજા છે, માટે અક્ષર સામી દૃષ્ટિ કરે છે યમ કહ્યું તે અંતર્યામીપણે તેજદ્વારે પ્રેરણા કરે છે યમ સમજવું. તે (પ્ર૦ ૪૫ ના બીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) છે.
- ૩ પ્ર૦ આ અક્ષરને વચનામૃતમાં ક્યાંયે મૂળઅક્ષરનામે કહ્યા નથી અને તમે મૂળઅક્ષર કહો છો તેનું શું કારણ હશે ?
- ૪ પ્ર૦ અજીમહારાજ સૃષ્ટિ કરવાની પ્રેરણા પ્રથમ અક્ષરને કરે છે તે અક્ષર મૂળપુરુષદ્વારે સૃષ્ટિ કરાવે છે, માટે સૃષ્ટિકર્તા મૂળકારણ ય છે, તેથી મૂળઅક્ષર કહેવાય છે.
- ૫ પ્ર૦ અક્ષરમાંથી પુરુષ પ્રગટ થઈ આવે છે તે પુરુષ માયા સાથે જોડાય છે યમ કહ્યું તે પુરુષના અવરિતો (પ્ર૦ ૧૦ ના ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) બ્રહ્મને કહ્યા છે તે બ્રહ્મને અહીં ગણ્યા નથી ને પાંચરાજ અક્ષરમાંથી પુરુષ પ્રગટ થઈ આવે છે યમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૧૨ ના બીજા પ્રશ્નમાં) અજીમહારાજ અક્ષરપુરુષરૂપે માયાને વિષે ગર્ભ ધરે છે યમ કહ્યું છે તે અક્ષરપુરુષ જે મૂળ-પુરુષ તેને તો પ્રેરણા બ્રહ્મની જોડાઈ ને બ્રહ્મને અક્ષરની જોડાઈ ને તે અક્ષરને અજીમહારાજની પ્રેરણા જોડાઈ, કેમજે ય સર્વે એક બીજાના અપરી છે તે અપરિમી પ્રેરણા હોવી જોડાઈ તેમને ગણ્યા વિના પાંચરાજ અજીમહારાજ પુરુષરૂપે માયાને વિષે ગર્ભ ધરે છે યમ કહ્યું અને અહીં પણ વાચ્યમાં પ્રધાનને વિષે પણ પ્રધાનના પતિ પુરુષરૂપે કરીને અજીમહારાજ ગર્ભ ધરતા હવા યમ કહ્યું છે, તેમાં પણ મૂળપુરુષ, બ્રહ્મ અક્ષર ય વ્યાખ્યાને ગણ્યા નહિ ને પાંચરાજ પ્રધાનના પતિ પુરુષરૂપે પ્રધાનને વિષે ગર્ભ ધરતા હવા યમ કહ્યું છે તેમજ (પ્ર૦ ૫૬ ના ૩ બીજા

પ્રશ્નમાં) પણ આ પ્રગટ મગવાન જે અને તે સૃષ્ટિ ત્વવાને સમે પ્રકૃતિ પુરુષદ્વારા સૃષ્ટિને ઉપજાવી પછી એમ કહ્યું છે તે ઠેકાણે પણ અક્ષર કે બ્રહ્મ કોઈને ગળ્યા નથી અને (મં ૩૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) પુરુષરૂપે કરીને માયાને વિષે વીર્ય ધરી પછી એ અને એજ વાક્યમાં મૂળપુરુષને મૂળમાયા થકી વૈરાજપુરુષ ઉત્પન્ન થાય છે એમ કહ્યું છે તે મૂળપુરુષને મૂળમાયા થકી તો પ્રધાનપુરુષ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે પ્રધાન પુરુષથી મહત્ત્વ ઉત્પન્ન થાય છે અને મહત્ત્વ થકી અર્હકાર ઉત્પન્ન થાય છે અને અર્હકાર થકી ચોવીશ તત્ત્વ ઉત્પન્ન થાય છે અને વૈરાજ તો ચોવીશ તત્ત્વથી ઉત્પન્ન થાય છે અને પાધરાજ મૂળપુરુષને મૂળમાયામાંથી વૈરાજપુરુષ ઉત્પન્ન થયા એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૩. ૭૦ ઉત્પત્તિ સમે શ્રીશ્રીમહારાજ પોતાની અંતર્યામી ક્ષત્તિ જે તેજરૂપઅક્ષર તે દ્વારા મૂળ-અક્ષરને ઉત્પત્તિની પ્રેરણા કરે છે, અને મૂળઅક્ષર પોતાના તેજદ્વારા બ્રહ્મને પ્રેરણા કરે છે ને વાસુદેવ બ્રહ્મ પોતાના તેજદ્વારા મૂળપુરુષને પ્રેરણા કરે છે તે મૂળપુરુષ માયા સાથે જોડાય છે ને તે થકી અનંત પ્રધાનપુરુષ થાય છે તે પ્રધાન સાથે તેનો પતિ પુરુષ જોડાય છે ને તે થકી બ્રહ્માંડ થાય છે, આવી રીતે અનુક્રમ પ્રમાણેજ પ્રેરણા થાય છે પણ એક શ્રીજાના ઉપરિને મુકીને પાધરાજ શ્રીશ્રીમહારાજ પ્રેરણા કરતા નથી પણ એ સર્વેને વિષે શ્રીશ્રીમહારાજની સત્તા રહી છે, માટે સુષ્તે તે દ્વારા પ્રેરણા કરે તો પણ શ્રીશ્રીમહારાજ પોતેજ પ્રેરણા કરે છે એમ કહ્યું હોય, માટે પુરુષરૂપે કરીને પ્રધાનને વિષે તથા મૂળપુરુષરૂપે કરીને માયાને વિષે શ્રીશ્રીમહારાજ ગર્ભ પરે છે એમ કહ્યું હોય તે ઠેકાણે તેમના ઉપર દ્વારેજ પ્રેરણા કરે છે એમ જાણવું પણ શ્રીશ્રીમહારાજ પોતે એક શ્રીજાના ઉપરિને પડ્યા મુકીને પ્રેરણા કરતા નથી પણ મંથ વિસ્તાર પામે તેથી સ્થલે સ્થલે સ્પૃક્તા નથી આ એક શ્રીજાના ઉપરીના મેદ (સાં ૧૭ ના ચોથા પ્રશ્નોત્તરમાં) છે. ॥૪૧॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા શુદ્ધિ ૬ છઠ્ઠે દિકસ શ્રીશ્રીમહારાજ શ્રી ગદ્દા મધ્યે ૧૨૬૩ વાચના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગળ લિંબદાના હસની હેંટે ઓટા માથે ઢોલિયા ઉપર આચમણે મુસ્તારકિંદે ચિરાજમાન હતા, ને માથે ધોળી પાથ ઢાંચી હતી ને ધોળી વાદર ઓઢી હતી ને ધોળો સ્લેસ પહેર્યો હતો, ને ધે કાનને ઉપર ધીઝા ઘુપ્પના ગુચ્છ ચિરાજમાન હતા, અને પોતાના મુસ્તારકિંદની આગળ શુદ્ધિ તથા વેષ્ણવેશના હરિમત્કની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

- અને તે સમાને વિષે કોઈક વેદાંતી બ્રાહ્મણ આવીને બેઠો હતો તેને જોઈને શ્રીશ્રી-
૧. મહારાજ બોલ્યા જે, (૧) વેદાંત શાસ્ત્રને જે જે મળે છે તથા સાંખ્યે છે તે એમ કહે છે છે, ત્રિવિનિષેષ તો મિથ્યા છે અને ત્રિવિનિષેષે કરીને પમાય પણ જે સ્વર્ગ ને નરક તે પણ મિથ્યા છે અને તેને પામનારો જે ક્ષિપ્ય તે પણ મિથ્યા છે અને ગુરુ પણ મિથ્યા છે ને એક બ્રહ્મજ સમર મર્યો છે તે સત્ય છે, એવી રીતે જે કહે છે તે શું સમજીને કહેતા હશે ? અને સર્વ વેદાંતીના આચાર્ય જે સંકરાચાર્ય તેને તો પોતાના ક્ષિપ્યને દંઢ કમંદલુ ધારણ

कराव्यां अने एम कसुं जे, भगवद्गीता ने विष्णुसहस्रनामनो पाठ करवो तथा विष्णुनुं पूजन करवुं, अने जेने ज्ञाहां चोमासां थयां होय तेनुं थोडा चोमासावाळाए वंदन करवुं, अने सारो पवित्र ब्राह्मण होय तेना घरनीज भिक्षा करवी, एवी रीते जे विधिनिषेधनुं प्रतिपादन करुं ते शुं एने यथार्थ ज्ञान नहि होय अने जे हमणाना ज्ञानी थया तेमणे विधिनिषेधने खोटा करी नाख्या ते शुं शंकराचार्य करतां ए मोटा थया ? माटे एम जणाय छे जे, एतो केवळ मूर्खाइमांथी बोले छे अने विधिनिषेध शास्त्रमां खोटा कथा छे ते तो एम कथा छे जेम कोइ मोटुं वहाण होय अने ते वहाण महासमुद्रने विषे एक वर्ष सुधी चाल्युं जाय छे तेने आगळो कांठो पण देख्यामां आवे नहि अने पाछलो कांठो पण देख्यामां आवे नहि अने ते वे कांठा उपर जे मोटा मोटा पर्वत ते पण देख्यामां आवे नहि तो झाडवां तथा मनुष्य ते तो कयांथी देख्यामां आवे ? अने ज्यां देखे त्यां एकलुं जळज देख्वाय पण जळ विना बीजो कोइ आकार देख्यामां आवे नहि अने उंचुं जुषे तो मोटी मोटी समुद्रनीं लहर्युं उठती होय, माटे उंचुं पण जळज जणाय त्यारे ते वहाणने विषे वेढा एवा जे पुरुष ते एम कहे जे, एकलुं जळज छे बीजुं कांइ नथी ए दृष्टांतुं सिद्धांत ए छे जे, जेने ब्रह्मस्वरूपने विषे निर्विकल्प स्थिति थइ होय ते एम बोले जे, एक ब्रह्मज छे अने ते विना बीजुं जे जीव, ईश्वर ने माया ए आदिक सर्वे ते मिथ्या छे अने तेनां वचन शास्त्रमां लखाणां होय तेने सांभळीने पोताने तो एवी स्थिति न थइ होय तो पण विधि निषेधने खोटा कहे छे अने स्त्रीनी शुभ्रपा करे ने जोकरांनी शुभ्रपा करे अने जेटलो संसारनो व्यवहार होय ते सर्वेने साचो जाणीने सावधान थइने करे छे शास्त्रे प्रतिपादन कयां एवा जे विधिनिषेध तेने खोटा कहे छे, एवा जे आ जगत्तने विषे ज्ञानना कथनारा छे तेने तो महा अधम जाणवा ने नास्तिक जाणवा. (१) अने शंकराचार्य तो जीवना इयामां नास्तिकपणुं आवी जाय तेनी बीके करीने ॥ भज गोविंद भज गोविंद गोविंद भज मूढमते ॥ ए आदिक घणांक विष्णुनां स्तोत्र कयां छे तथा शिवजी तथा गणपति तथा सूर्य ए आद्येदेने जे घणाक देवता तेनां स्तोत्र कयां छे जेने सांभळीने सर्वे देवता सत्य भासे एवो आशय जाणीने शंकराचार्य सर्वे देवतानां स्तोत्र कयां छे, अने आजना जे ज्ञानी थया ते तो सर्वेने खोटां करी नाखे छे ने वळी एम कहे छे जे, ज्ञानी तो गमे तेजुं पाप करे तो पण कांइ अदतुं नथी ते मूर्खपणांमांथी कहे छे अने जेटला त्यागी परमहंस थया ते सर्वेने विषे जडभरत श्रेष्ठ छे अने जेटलां पुराण मात्र तथा वेदांतना ग्रंथ ते सर्वेने विषे जडभरतनी वार्ता लखाणी छे एवा मोटा जे जडभरत ते पूर्व जन्ममां ऋषभदेव भगवानना पुत्र हता ने राज्यनो त्याग करीने वनमां गया हता तेने दयाये करीने पण जो धृग संघाचे भीति थइ तो तेनो दोष काम्यो ने पोताने मुग्नो

જન્મ લેવો પદ્ધતો અને મૃગના સરસા ચાર પગ ને ટુંકી ઘુંછડી ને માથે બાની શીંગદીયો
 એવો આકાર પોતાને પ્રાપ્ત થયો અને પરમાત્મા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેની સંધાથે વ્રજની
 ગોપીયોષ કામ હુદિષ કરીને પ્રીતિ કરી તો પણ સર્વે ભગવાનની માયાને સરી ગઈ ને
 પોતે ગુણાતીત થઈ ને નિર્ગુણ છું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામીયું, તેનું કારણ એ છે
 જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતે સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ ગુણાતીત દિવ્ય મૂર્તિ હતા તો તે સંધાથે
 ગોપીયોષ જાણે અજાણે પ્રીતિ કરી તો પણ તે ગોપીયો ગુણાતીત થઈયું અને ભરતજીઈ
 દયાઈ કરીને મૃગલામાં પ્રીતિ કરી તો પોતે મૃગલું થયા, માટે ગમે તેવા મોટા હોય તેનું
 પણ કુસંગે કરીને તો ઘુંદુંજ થાય છે. (૨) અને ગમે તેવો પાપી જીવ હોય ને તેજો સત્ય ૨
 સ્વરૂપ ઇશ જે ભગવાન તેનો પ્રસંગ કરે તો પરમ પવિત્ર થઈને અભયપદને પામે અને જો
 શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતે ગુણાતીત ન હોત તો એના ભક્ત જે ગોપીયો તે ગુણાતીતપણાને ન
 પામત ને જો ગુણાતીતપદને પામીયો તો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ગુણાતીત કૈવલ્ય દિવ્ય મૂર્તિજ
 છે અને વેદાંતિ કહે છે જે, સર્વેષ્વ શ્રદ્ધા સમ્ભર થયો છે, ત્યારે જેમ ગોપીયોષ શ્રીકૃષ્ણ
 ભગવાનને વિષે પ્રીતિ કરી તેમજ સર્વે સ્ત્રીયો પોત પોતાના ધર્મને વિષે પ્રીતિ કરે છે
 તથા સર્વે પુરુષ પોતાની સ્ત્રીયોને વિષે પ્રીતિ કરે છે તો પણ તેમને ગોપીયોના જેવી પ્રાપ્તિ
 થતી નથી તેમને તો ઘોર નરકની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે જે વિધિનિષેધ છે તે સાચા છે
 પણ સ્વોટા નથી ને જે એ વિધિનિષેધને સ્વોટા કરે છે તેતો નારકી થાય છે એમ વાર્તા
 કરીને શ્રીજીમહારાજ જય સચ્ચિદાનંદ કહીને પોતાને ઉતારે પધાર્યા. (૩) इति ३
 વચનામૃતમ્ ॥ ૪૨ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં બ્રહ્મસ્વરૂપને વિષે નિર્વિકલ્પ

સ્થિતિ થવા વિના જીવ, માયા ઈશ્વરાદિકને મિથ્યા કહે તથા વિધિનિષેધને સ્વોટા કહે
 તેને અયમને નાસ્તિક કહ્યા છે. (૧) અને કુસંગને વોગે ઘુંદું થાય છે. [૨] અને જેમ
 શ્રીકૃષ્ણને પ્રસંગે ગોપીયો અભયપદ પામી તેમ અમારા પ્રસંગ થકી અભયપદને પામે છે અને
 નાસ્તિકને નરકની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૩) વાચતા છે.

૧ પ્ર૦ બ્રહ્મસ્વરૂપનો અર્થ શો હશે ? અને નિર્વિકલ્પ સ્થિતિવાઙ્માનાં લક્ષણ શાં હશે ?

૧ લ૦ આ ઠેકાણે બ્રહ્મસ્વરૂપ પડે છે શ્રીજીમહારાજને જાણવા અને શ્રીજીમહારાજને મૂર્તિ વિના
 થીજું કાંઈ દેલે નહિ તેને નિર્વિકલ્પસ્થિતિવાઙ્મા જાણવા.

૨ પ્ર૦ થીજી વાચતમાં શ્રીકૃષ્ણને પ્રસંગે ગોપીયો અક્ષરધામને પામી એમ કહ્યું તે શ્રીકૃષ્ણ કોને
 જાણવા અને અક્ષરધામ કિયું જાણવું ? અને શ્રીકૃષ્ણને ગુણાતીત કહ્યા તે ગુણાતીત કેવી
 રીતે જાણવા ?

૨ લ૦ આ ઠેકાણે મૂલપુરુષને શ્રીકૃષ્ણ કહ્યા છે ને તેના ગોલોક ધામને અક્ષરધામ કહ્યું છે અને
 માયાના ગુણથી પર છે, માટે ગુણાતીત કહ્યા છે.

- ૩ પ્ર૦ ગમે તેવા મોટાનું કુસંગે કરીને મુંડું થાય તે મોટો કેવો, અને કુસંગ તે શું ?
- ૩ ૩૦ સાધન વ્રજાચાલો ઉત્તમ મુમુક્ષુ હોય પણ યકાંતિક થયલો ન હોય એવા મોટાને કુસંગ હાગે ને સ્ત્રીધનાદિક પદાર્થને વિષે મોહ પામીને તેમાં બંધાઈ જાય, અને જે યકાંતિક હોય તે તો સ્ત્રીધનાદિકને અતિ તુચ્છ જાણીને તેમાં પ્રીતિ કરેજ નહિ, અને જ્ઞાણને વિષે કહેલા વિધિને સ્તોટા કરીને જીમહારાજની આજ્ઞા ન પાછે તે કુસંગ છે અને તેનો સંગ તે કુસંગ જાણવો.
- ૪ પ્ર૦ શ્રીજી વાચતમાં પાપી જીવ અમારો પ્રસંગ કરે તો પરમપવિત્ર થઈને અમથપદને પામે છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે પ્રસંગ કેવી રીતે જાણવો ?
- ૪ ૬૦ શ્રીજીમહારાજને અંતર્યામી જાણીને આજ્ઞારો કરે તે પ્રસંગ કહેવાય, અને સરસંગમાં આપ્યા પછી આજ્ઞામાં રંજમાત્ર ફેર પડે નહિ તો તેનાં પ્રથમ કરેલાં પાપ યજ્ઞી જાય ને તે અમથપદ પડેલે અક્ષરધામને પામે છે અને સરસંગમાં આપ્યા પછી આજ્ઞા લોપે તો કરુણા ન થાય. ॥ ૪૨ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ના મહા શુદ્ધિ ૭ સાતમને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં ડગમળે ચાર ઓરદાની ઓસરીઈ ઢોલિયા ઉપર સાંજને સમે વિરાજમાન હતા અને માથે પોઢી પાપ બાંધી ને પોઢી ચાદર ઓઢી હતી ને પોઢી શ્વેસ પહેર્યો હતો. ને પાછને વિષે પીઠા પુષ્પના તેરા લટકતા હતા ને કંઠને વિષે પીઠા પુષ્પના દાર પહેર્યા હતા ને બે કાનની ઉપર પીઠા પુષ્પના ગુચ્છ સોઢ્યા હતા ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આમઝ મુનિ તથા વેશ વેશના હરિભક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

- તે સમે શ્રીજીમહારાજ સર્વ ભક્તજન ઉપર કરુણાની દૃષ્ટિ કરીને સર્વે સામું જોઈને
- ૧ બોલ્યા જે, સર્વે સાંમળો એક પ્રશ્ન પુછીઈ છાઈ જે, (૧) શ્રીમદ્માનવત પુરાણમાં કહ્યું છે જે, જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે ચાર પ્રકારની મુક્તિને નથી ઇચ્છતા અને બીજા ૬૫ જે જે ભગવાનના મોટા ભક્ત છે તે એમ કહે છે જે, ભગવાનના ભક્ત હોય તે ચાર પ્રકારની મુક્તિને નથી ઇચ્છતા તે ચાર પ્રકારની મુક્તિ તે શું ? તો એક તો ભગવાનના લોકમાં રહેવું અને બીજું ભગવાનને સમીપે રહેવું અને ત્રીજું ભગવાનના સરસ્તું રૂપને પેશ્વર્ય પામવું અને ચોથું ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે લીન થાવું, એવી રીતે જે ચાર પ્રકારની મુક્તિ છે તેને તો ભગવાનનો ભક્ત ન ઇચ્છે ત્યારે એ જ્ઞાને ઇચ્છે ? એ પ્રશ્ન છે તેનો ઉત્તર એને જેવો આવડે તેવો તે કતો. પછી સર્વે પરમદંસ ઉત્તર કરવા લાગ્યા પણ ઉત્તર થયો નહિ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એ પ્રશ્નનો ઉત્તર અમે કરીઈ છાઈ જે જે ભગવાનનો ભક્ત થઈને એ ચાર પ્રકારની મુક્તિની ઇચ્છા રાસે તો તે સકામ ભક્ત કહેવાય ને જે અતુર્ષા મુક્તિને ન ઇચ્છે ને કેવલ ભગવાનની સેવાનેજ ઇચ્છે તે નિષ્કામ ભક્ત

કહેવાય, તે શ્રીમદ્ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ *સાધુસાધુઃ સાધીપ્ય સારુર્વૈકત્વમ્પ્યુત ॥*
 દીપમાનં ન શુદ્ધંતિ વિના મત્સેવનં જનાઃ ॥ નેષ્ઠાન્તિ સેવ્યા ધૂર્ણાઃ સાલોક્ષ્યાદિ
 ચતુષ્ટયમ્ ॥ એ શ્લોકનો અર્થ એ છે જે જે ભગવાનના નિષ્કામ ભક્ત છે
 તે સેવા જે ભગવાનની પરિચર્યા કરવી તે જો એ ચતુર્થા શુક્તિમાં ન હોય તો
 અને ઇચ્છેજ નહિ ને એક સેવાનેજ ઇચ્છે અને એવા જે નિષ્કામ ભક્ત તેમને
 ભગવાન પોતાની સેવામાં રાखે છે ને એ ભક્ત નથી ઇચ્છતા તો પણ સ્વ-
 ત્કારે ભગવાન અને પોતાના દેશ્વર્ય મુલને પમાડે છે તે કપિલ દેવ ભગવાને કહ્યું છે જે,
 ॥ અયો વિશૂતિ મમ માયાવિનસ્તામૈશ્વર્યમહાંગમનુમદ્વત્તમ્ । શ્રિયં શાગવર્તી ચાસ્પૃહ્ય-
 ન્તિ મદ્રાં પરસ્પમેતેજ્જનુવતે તુલોકે ॥ અને એ નિષ્કામ ભક્તનેજ ગીતામાં ભગવાને જ્ઞાની
 કહ્યો છે ને જે સકામ ભક્ત છે તેને અર્થાર્થી કહ્યો છે, માટે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનની
 સેવા વિના શીડું કાંઈ ન ઇચ્છ્યું ને ઇચ્છે તો એમાં ઘટલી કાષ્ઠ્યપ કહેવાય અને જો
 કાષ્ઠ્યપ હોય તો નિષ્કામ એવા જે ભગવાનના વૈકાંતિક ભક્ત તેનો સમાગમ કરીને એ
 કાષ્ઠ્યપને ટાઢવી. (૧) इति वचनामृतम् ॥૪૩॥ ૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે ચાર પ્રકારની
 શુક્તિને ઇચ્છે તે સકામ ને અર્થાર્થી છે અને તે ન ઇચ્છે ને એક સેવાનેજ ઇચ્છે તે
 નિષ્કામ ને જ્ઞાની છે અને અમારા વૈકાંતિક ભક્તનો સમાગમ કરીને તે કાષ્ઠ્યપ ટાઢવી
 (૧) વાચ્ય છે.

૧ પ્ર૦ ભગવાનના સ્વરૂપમાં હીન થાવું તે શુક્તિ ન ઇચ્છવી એમ કહ્યું તે શુક્તિની ઇચ્છાવાઢા
 કેવી રીતે હીન થવા ઇચ્છતા હશે તે ના પાડી હશે, કેમકે (સા૦ ૧૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં)
 અતિ પ્રેમવાઢા ભક્ત ભગવાનની મૂર્તિમાં હીન થાય છે એમ કહ્યું છે, માટે તે કાંઈ સમજાવું
 નથી તે કૃપા કરીને સમજાવો ?

૧ વ૦ તે શુક્તિની ઇચ્છાવાઢા જઢમાં જઢવન્ અને અગ્નિમાં અગ્નિવન્ એક થઈ જવા ઇચ્છે છે
 તેનો નિવેધ કર્યો છે અને સેવાને ઘટલે દાસપણાને ઇચ્છનારા નિષ્કામ ભક્ત તો જઢમાં મીનવન્
 મૂર્તિમાન થકા મૂર્તિમાં રહે છે પણ એક થઈ જતા નથી. નિષ્કામ ભક્તને તો શ્રીજીમહારાજ
 પોતાની મૂર્તિમાં રાखીને પોતાનું મુલ દેશ્વર્ય આપે છે, આ જનાદિશુક્તિની સ્થિતિ છે. અને
 પરમ વૈકાંતિક જે મૂર્તિને સન્મુલ રહ્યા છે તે શુક્ત પણ દાસરત્વ અભિવાઢા છે, ને શ્રીજી-
 મહારાજના સાધર્મ્યપણાને પામેલા છે.

૨ પ્ર૦ નિષ્કામ ભક્તને દેશ્વર્ય મુલ પમાડે છે એમ કહ્યું તે કિયાં જાણવાં ?

૨ વ૦ કાઢ, કર્મ, માયાથી રહિતપણું અને અસંગી, નિર્વિકાર, નિલેપણું અને જનંત ઝીલોતો
 મોહ કરવાપણું, સ્વર્ત્ત્રપણું, સર્વજ્ઞપણું અને શ્રીજીમહારાજની પેઢેજ વહાય તે કરવાપણું
 ક્ષત્રાદિ દેશ્વર્ય જાણવાં અને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં મુલ રહ્યાં છે તે મુલ જાણવાં. ॥૪૩॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા શુદ્ધિ ૮ અષ્ટમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે હાદાસ્થાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ લિંબદાના હસ દેટે ઓટા મધ્યે ઢોલિયા ઉપર આયમણે મુસ્તારવિદે સવારના પહોરમાં વિરાજમાન હતા, ને ધોળો સ્તેસ પહેર્યો હતો ને ધોળી ચાદર ઓઢી હતી ને માથે ધોળો ફેટો બાંધ્યો હતો ને તે ફેટાને એક અંટિ કરીને ચોકાની વાઙી હતી ને તે પાઘ ઉપર ધોળા પુણ્ણનો હાર વિરાજમાન હતો ને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા વૈશ દેશના હરિમક્તની સમા મરાઠને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) ભગવાનને વિષે સ્નેહ હોય તેનું શું રુપ છે ? પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ સ્નેહનું રુપ કરવા માંડયું પણ સમાધાન ન થયું. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, તમને તો સ્નેહની દિશ્વજ જડી નહિ અને તમે જે પિંડબ્રહ્માંદથી નિસ્સૂદ્ધ રહેવું તેને સ્નેહ કહ્યો એ સ્નેહનું રુપ નહિ એ તો ચૈરામ્યનું રુપ છે, અને સ્નેહ તો શું નામ જે ભગવાનની મૂર્તિનો અલંદ સ્મૃતિ રહે શું નામ સ્નેહ કહીએ ને જે મક્તને પરિપૂર્ણ ભગવાનને વિષે સ્નેહ હોય તેને એક ભગવાન વિના બીજો સંકલ્પજ ન થાય અને બેદકો ભગવાન વિના બીજો ઘાટ થાય છે તેટલો તેના સ્નેહમાં ફેર છે અને જેને પરિપૂર્ણ ભગવાનમાં સ્નેહ હોય ને તેને જો જાણે અજાણે ભગવાનની મૂર્તિ વિના બીજો કાંઈક ઘાટ થાય તો, જેમ પંચામૃત મોજન જમતો હોય તેમાં ફોડ કાંકરા તથા ધુલ્લો સોષો જરીને નાસ્તે ને જેવું વસણું લાગે અથવા કપાળમાં વલ્લવલ્લતો દામ દે ને તે જેવો વસમો લાગે તેવો ભગવાન વિના બીજો ઘાટ થાય તે વસમો લાગે, એવી રીતે જેને વર્તેનું હોય તેને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ છે એમ જાણવું તે સર્વે પોત પોતાના હૃદામાં તપાસી શુઓ તો, જેને જેવી પ્રીતિ હશે તેને તેવી જગાહ આવશે. (૧)

૨ પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી પૂછ્યું જે, (૨) એવી દૃઢ પ્રીતિ ભગવાનને વિષે થાય તેનું શું સાધન છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સત્યરુપનો જે મસંગ પણ પરમેશ્વરને વિષે દૃઢ પ્રીતિ થાવાનું કારણ છે. (૨)

૩ ત્યારે સોમલોસ્થાચર બોલ્યા જે, (૩) એવો પ્રસંગતો અતિસે કરીએ છીએ પણ એવી દૃઢ પ્રીતિ કેમ થાતી નથી ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મસંગ તો કરો છો પણ અર્ષો અમારો પ્રસંગ કરો છો, ને અર્ષો જગત્નો મસંગ કરો છો, તે માટે ભગવાનને વિષે દૃઢ પ્રીતિ થાતી નથી. (૩)

૪ પછી ગામ વસોના વિશ્વલાલા ધુ તેણે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૪) હે મહારાજ ! વેદને વેદના સંબંધીને વિષે અહં મત્સવળના ઘાટ થાય છે તે કેમ ટકે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ

બોલ્યા જે, એ તો એ જીવને વિપરીત માવના થઈ છે જે પોતાને દેહથી પૃથક્ જે જીવાત્મા તે રૂપે નથી માનતો ને દેહરૂપે માને છે ને એ જીવાત્માને વિષે દેહ તો કેવી રીતે વચ્ચેનો છે તો, જેમ કોઈક પુરુષ હોય તેણે દરજીને ઘેર જઈને ઢગલો સીવાદીને પહેર્યો, ત્યારે તે એમ માને જે, દરજી તે મારો વાપ છે ને દરજણ તે મારી મા છે એમ જે માને તે મૂર્ખ કહેવાય, તેમ આ જીવને આ દેહરૂપ જે ઢગલો તે ક્યારેક તો બ્રાહ્મણ ને બ્રાહ્મણી થકી ઉત્પન્ન થાય છે અને ક્યારેક તો નીચ જાતિમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તથા ચોરાશી છાત્ર જાત્ર થકી દેહ ઉત્પન્ન થાય છે. તે દેહને વિષે પોતાપણું માને ને તે દેહના માવાપને પોતાનાં માવાપ માને તે મૂર્ખ કહેવાય ને તેને પણ જેવો જાણવો અને ચોરાશી છાત્ર જાત્રમાં જે પોતાની મા, વેન, ઢિકરીઓ ને સ્ત્રિયો છે તે પતિવ્રતાનો ધર્મ એકે પાઝતી નથી, માટે જે એવા સગવળને સાચું માને છે તેને અહં મમત્વના ઘાટ કેમ ટક્કો ? અને આવી રીતની સમજણ વિના જન્મમૃતિની જે દેશ વાસના તે ટક્કવી ઘણી કઠણ છે અને જ્યાં સુધી દેહને પોતાનું રૂપ માને છે, ત્યાં સુધી એની સર્વે સમજણ ઠુવા છે અને જ્યાં સુધી વર્ણનું કે આશ્રમનું માન લઈને કરે છે, ત્યાં સુધી એને વિષે સાધુપણું આવતું નથી, માટે દેહને દેહના સંબંધીને વિષે અહંમત્વનો ત્યાગ કરીને ને પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ માનીને, સર્વે વાસનાનો ત્યાગ કરીને, સ્વધર્મમાં રહ્યો થકો જે મગધાનને મળે છે તે સાધુ કહેવાય છે. અને જેને વધું સાધુપણું આવ્યું તેને ને પુરુષોત્તમ મગધાનને કાંઈ છેડું રહેતું નથી અને બીજું સર્વે થાય પણ એવી સાધુતા આવવી તો ઘણી કઠણ છે ને એવા સાધુ તો હું હું જે મારે વર્ણાશ્રમનું લેશ માત્ર પણ માન નથી, એવી રીતે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા તે તો, મરુને શિશાને અર્થે છે એમ જાણું ને પોતે તો સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ નારાયણ છે. (૪) ૪

इति वचनामृतम् ॥ ४४ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૪) છે. તેમાં પહેલામાં અમારી મૂર્તિની બસંદ સ્થિતિ રહે તે સ્નેહનું રૂપ છે. (૧) ત્રીજામાં સત્પુરુષને પ્રસંગે કરીને અમારે વિષે દૃઢ પ્રીતિ થાય છે. (૨) ત્રીજામાં જગતનો પ્રસંગ કરે તો અમારે વિષે એવી પ્રીતિ થાય નહિ. (૩) ત્રીજામાં દેહમાંથી ને સંવંધીમાંથી અહં મમત્વ ટાઢીને, પોતાના આત્માને અમારા તેજરૂપ જે બહુ-બ્રહ્મ તે રૂપ માનીને, વાસના ટાઢીને, સ્વધર્મમાં રહીને અમને મળે ત્યારે સાધુ થવાય એમ ત્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૪) વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં બ્રહ્માનંદસ્વામીય સ્નેહનું રૂપ કર્યું તે બ્રહ્માનંદસ્વામી તો બનાદિ મુક્ત હતા તેમણે સ્નેહનું રૂપ ચૈરાગ્યના રૂપમાં કેમ કર્યું હશે ?

૧ ૭૦ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર બ્રહ્માનંદસ્વામીને ત્રીજીમહારાજ પાસે કરાવ્યો હતો ને ત્રીજીમહારાજને સ્વામી પાસે કરાવ્યો હતો તે ત્રીજીમહારાજે બાબદ કરીને સ્વામી પાસે કરાવ્યો, તેથી

બ્રહ્માનંદસ્વામીએ શ્રીજીમહારાજ પાસે ઉત્તર કરાવવા સાઠ ચથાર્થે ઉત્તર ન કર્યો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે વિનોદ કર્યો જે, તમને તો વિજ્ઞાન અઢી નહિ પણ બ્રહ્માનંદસ્વામી, ગોપાલાનંદસ્વામી, સુકાનંદસ્વામી નિત્યાનંદસ્વામી આદિ સર્વે અનાદિમુક્ત હતા ને શ્રીજીમહારાજના સાધર્મ્યપણાને પામેલા હતા એમનું કાંઈ પણ અજાણ્યું નહોતું અને એમણે જે જે પ્રશ્ન પૂછ્યા છે તે થીજા જીવોના સમાસને અર્થે છે.

- ૨ પ્ર૦ થીજા પ્રશ્નમાં સત્પુરુષને પ્રસંગે શ્રીજીમાં દૃઢ પ્રીતિ થાય એમ કહ્યું તે સત્પુરુષ કેવા જાણવા ?
- ૨ ૭૦ આ ઠેકાણે શ્રીજીની મૂર્તિમાં નિમગ્ન એવા સિદ્ધમુક્તને સત્પુરુષ કહ્યા છે.
- ૩ પ્ર૦ શ્રીજા પ્રશ્નમાં જગત્નો પ્રસંગ કહ્યો તે જગત્ હું જાણતું ?
- ૩ ૭૦ આ ઠેકાણે દેહને દેહના સંબંધીને જગત કહ્યું છે.
- ૪ પ્ર૦ જોયા પ્રશ્નમાં સ્વધર્મમાં રહીને શ્રીજીને મજે એમ કહ્યું તે સ્વધર્મ કયો જાણવો ?
- ૪ ૭૦ દેહનો ને આત્માનો જે ધર્મ તે સ્વધર્મ જાણવો તે દેહના ધર્મ જે સ્થૂઠ દેહે નિષમ પાઢવા અને સૂક્ષ્મદેહે આઢ્યાવિકૃત્ સંકલ્પ થવા દેવા નહિ અને આત્માને વિષે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ અલંકૃત ધારી રાક્ષસી તે આત્માનો ધર્મ છે.
- ૫ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજ પોતેજ યગવાન છે તેમણે એવો સાધુ હું હું એમ કેમ કહ્યું હશે ?
- ૫ ૭૦ કર્ણ જે બ્રાહ્મણાદિક અને આશ્રમ જે બ્રાહ્મણવાદિક તેતું અભિમાન મુકીને તથા માવિક વિષયની તથા ઐશ્વર્યની વાસના માત્ર ટાઢીને, બ્રહ્મ જે શ્રીજીમહારાજનું તેજ તે રૂપ થયેને, શ્રીજીમહારાજનું અલંકૃત ચિંતવન કરે તે સાધુને શ્રીજીમહારાજે પોતા તુલ્ય કહ્યો છે, માટે એવો સાધુ હું હું એમ ક^મ તે જોવા અમે ડીપ એવોજ એ સાધુ છે એમ કહ્યું છે. ॥૪૪॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા શુદ્ધિ ૧૦ દશમને દિવસ સાંમને સમે સ્વામી શ્રીસહજાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મઘ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગઢ ઓટા ડપર દક્ષિણાદે મુસ્તારવિંદે વિરાજમાન હતા અને ધોઢી વાદર ઓઢી હતી ને ધોઢો સેસ પહેર્યો હતો ને માથે ધોઢી પાઘ વાંધી હતી ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગઢ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સમા મરાઇને બેઢી હતી.

- ૧ પછી ગોપાલાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૧) હે મહારાજ ! કેટલાક વેદાંતી એમ કહે છે જે, યગવાનને આકાર નથી અને તેવાજ પ્રતિપાદનની શ્રુતિઓને મણે છે અને કેટલાક જે નારદ શુક સનકાદિક સરસ્વા યગવાનના મક્ત છે તે તો યગવાનનું સાકારપણું પ્રતિપાદન કરે છે તે એ વેપાંથી કોણ સાવા છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે યગવાન પુરુષોત્તમ છે તે તો સદા સાકારજ છે ને મહા તેજોમય મૂર્તિ છે અને સર્વત્ર પૂર્ણ પવું સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ છે તે તો મૂર્તિમાન એવા જે પુરુષોત્તમ યગવાન તેતું તેજ છે અને શ્રુતિ પણ એમ કહ્યું છે જે, તે યગવાન માયા સામું જોતા હવા અને જ્યારે જુવે

ત્યારે તેને શું ફક્લી આંચ્છ્ય હોય ? હાથ પગ પળ હોય, માટે સાકારરૂપનું પ્રતિપાદન થયું અને ઘડી જેમ સમય જઠ્ઠ છે તેના જીવરૂપ જે વચ્ચે તે પોતાના લોકને વિષે સાકાર છે ને જઠ્ઠ નિરાકાર છે ને જેમ અગ્નિની જે જ્વાળા છે તે નિરાકાર છે ને તેના દેવતા જે અગ્નિ તે અગ્નિ લોકને વિષે સાકાર છે ને જેમ સમય તટકો તે નિરાકાર છે ને સૂર્યના મંદળને વિષે જે સૂર્યદેવ છે તે સાકાર છે, તેમ સચ્ચિદાનંદ જે બ્રહ્મ તે નિરાકાર છે અને પુરુષોત્તમ જે ભગવાન તે સાકાર છે અને સર્વત્ર પૂર્ણ પદ્મ જે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તે પુરુષોત્તમ ભગવાનનું તેજ છે અને કોઈ એમ કહે જે શ્રુતિમાં એમ કહ્યું છે જે, પરમેશ્વર તો કર ચરનાદિકે રહિત છે ને સર્વત્ર પૂર્ણ છે તો એ જે શ્રુતિ પર ચરનાદિકનો નિષેધ કર્યો છે તે તો માયિક કર ચરનાદિકનો નિષેધ કર્યો છે અને ભગવાનનો આકાર છે તે તો દિવ્ય છે પણ માયિક નથી; અને જેમ સૂર્યનું તેજ છે તેને આગળ દર્પણ ધરીય, ત્યારે તે ફિરણનું જે રૂપ તે સૂર્યના જેવુંજ થાસે છે, તેમ પુરુષોત્તમ ભગવાન મૂર્તિમાન છે તેની ફિરણરૂપ જે સર્વત્ર વ્યાપક સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તેનું રૂપ પણ દર્પણ જેવું જેનું નિર્મલ અંતઃકરણ થયું હોય તેને પુરુષોત્તમ ભગવાનના જેવું સાકારજ થાસે છે, માટે ભગવાન પુરુષોત્તમ તો સદા સાકારજ છે પણ નિરાકાર નથી ને જે નિરાકાર કહે છે તે તો સમગ્રતા નથી. (૧) ૧
ઈતિ વચનામૃતમ્ ॥૪૫॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે, તેમાં અમે મહા તેજોમય ને સદા સાકાર મૂર્તિ છીએ અને સર્વત્ર પૂર્ણ ને સર્વત્ર વ્યાપક એવું સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તે અમારું તેજ છે તે તેજ દ્વારા અમે સર્વત્ર વ્યાપક છીએ ને તે તેજ વસ્તુત્વાદ નિરાકાર હોવા છતાં પણ નિર્મલ અંતઃકરણવાળાને સાકાર જેવું થાસે છે એમ અગ્રીમહારાજે કહ્યું છે. (૧) બાકત છે.

૧ પ્ર૦ આમાં શ્રી ગોપાલાનંદસ્વામીએ વેદાંતીની સમજણનો પ્રથમ પૂછ્યો છે તે વેદાંતી જેને બ્રહ્મ કહે છે તે તો મૂઝ પુરુષનો પ્રકાશ છે તેનેજ બ્રહ્મ સમજે છે, માટે આમાં સચ્ચિદાનંદ તેજ કહ્યું તે મૂઝ પુરુષનું સમજાય છે ને મૂઝપુરુષનેજ પુરુષોત્તમ સમજાય છે માટે તે જેમ હોય તેમ કૃપા કરીને સમજાવો.

૧ ૯૦ શ્રી ગોપાલાનંદસ્વામીએ તો, ભક્ત ભગવાનને સાકાર સમજે છે, ને વેદાંતી નિરાકાર કહે છે, પણ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ જે તમે તે તમને કેવા સમજાવો, એવા આવધી પૂછ્યું છે, તેમને અમે સદા સાકાર છીએ ને સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તે અમારો પ્રકાશ છે એમ અગ્રીમહારાજે કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦ (હોં ૨૬ માં) અગ્રીમહારાજને સચ્ચિદાનંદરૂપ કહ્યા છે અને (આમાં તથા પરચારાની ઘીઝી બાકતમાં તથા કાં ૭ ના ચોથા પ્રથમાં) અગ્રીમહારાજના તેજને સચ્ચિદાનંદ નામે કહેલ છે અને (પ્ર૦ ૨ માં) મૂર્તિમાન મૂઝ અથ્વા બ્રહ્મને સચ્ચિદાનંદ

નામે કહ્યા છે અને (સાં ૫ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) ઈશ્વરના બ્યતિરેક સ્વરૂપને સચિદાનંદ નામે કહેલ છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૨. ૪૦ ઈશ્વર એ પુરુષ તથા બ્રહ્મ તથા અક્ષર તથા બીજીમહારાજ તે સર્વેને તથા તેમના તેજને સચિદાનંદ શબ્દે કહીને કહેવાય છે પણ જ્યાં એનો પ્રસંગ હોય ત્યાં તેને સચિદાનંદ નામે કહ્યા હોય, પણ જેમ તારા, ચંદ્ર ને સૂર્યના તેજમાં તથા વિંચમાં ને સામર્થ્યમાં મેલ છે, તેમ પુરુષ, બ્રહ્મ, અક્ષર ને પુરુષોત્તમ તેમને વિષે મુલ, સામર્થ્ય ને પ્રકાશમાં મેલ થયો છે પણ વસ્તુ સત્ત્વ અને ચૈતન્ય છે, માટે સચિદાનંદ નામે કહ્યા છે અને અક્ષરકોટી, બ્રહ્મકોટી ને પુરુષરૂપ એ ઈશ્વરકોટી તે સર્વ ચૈતન્ય મૂર્તિયો છે પણ દેહદેહી ભાવ નથી, માટે ૫ સર્વે દિવ્ય સાકાર છે અને માયાકોટી ને જીવકોટી તેને વિષે દેહદેહી ભાવ છે અને યમના દેહનું પરિણામ છે, ને તે નિરાકાર છે તે સાકારની ઘપાસના તથા ધ્યાનથી તટ્ટાવને પામે છે. અને બીજીમહારાજ તથા તેમના મુક્ત તો સદા સાકાર છે તે (મં ૩૦ માં) આત્મ્યેતિક પ્રલયને અંતે અમે તથા અમારા મુક્ત સદા સાકાર છીએ. (૩૧ માં) મૂલ અક્ષરથી પર અમારા પ્રકાશરૂપ અક્ષરધામને વિષે અનંતકોટી મુક્ત સહિત સદા મૂર્તિમાન છીએ અને અમારા તેજ દ્વારે સર્વેના આત્મા છીએ. (૪૧ ના પાંચમા પ્રશ્નમાં) નિરાકાર એવું એ અક્ષરબ્રહ્મ તેથી પર ને સદા સાકાર છીએ. (૫૦ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) જેવા અમારા તેજરૂપ અક્ષરધામને વિષે સદાય દિવ્યરૂપે કરીને વિરાજમાન છીએ. તેવાજ આ પ્રલય છીએ, (૬ માં) આ અમે મનુષ્યરૂપે આંહી પ્રલય વિચરીએ છીએ. પણ અમારું મૂલ સ્વરૂપ છે, (૭૦ ૧ ના આઠમા પ્રશ્નમાં) મોહોક, બ્રહ્મપુરાતિક ધામ તથા અનંત કોટીમુક્ત તે સર્વેના સ્વામી છીએ ને જીવોના કલ્યાણને અર્થે સર્વેને દષ્ટિગોચર થયા છીએ, (૭ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) પ્રકૃતિ પુરુષ, અક્ષર તેથી પર ને સર્વેના કારણ ને સર્વેના આધાર એવા એ અમે તે સદા સાકાર મૂર્તિ છીએ, (૮૫ માં) સર્વેથી પર અમારા તેજના સમૂહને વિષે દિવ્યમૂર્તિ થકા અનંતકોટી મુક્ત સહિત સદાય વિરાજમાન છીએ, (૯૫ માં) અમે સચિદાનંદ તેજોમય મૂર્તિ છીએ અને સર્વેના નિયંતા ને અંતર્યામી છીએ, (૧૦ ૨ માં) અક્ષરબ્રહ્મ એ અમારા અંતરે પ્રકાશ તેમાં અમે સદા સાકાર છીએ, (૧૧ માં) અમારું સ્વરૂપ અમારા તેજરૂપ ધામમાં તેજોમય છે તેજુંજ મનુષ્યાકાર પૃથ્વી ઉપર છે તથા બીજી વાચતમાં આત્મ્યેતિક પ્રલયને અંતે અમે અક્ષરધામમાં સદા સાકાર ને દિવ્ય તેજોમય છીએ તેવાને તેવાજ પૃથ્વી ઉપર છીએ, (મં ૩ માં) બ્રહ્મ, સર્વેના કારણ આધાર ને અંતર્યામી શક્તિ કરીને વ્યાપક છે ને અમે ૧ બ્રહ્મના પણ કારણને આધાર છીએ. (૧૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અમે સદા સાકાર મૂર્તિમાન છીએ. ને બ્રહ્મરૂપ એ અમારી શક્તિ તેને કરીને સર્વેને વિષે વ્યાપક છીએ અને ૧ સર્વેથી જુદા મૂર્તિમાન છીએ અને ૧ બ્રહ્મ તે અમારી કિરણ છે [૨૩ માં] અમારા તેજ રૂપ અક્ષરધામમાં અમે સદા મૂર્તિમાન છીએ પણ આ પ્રલય પ્રમાણ વિચરીએ છીએ [૨૫ માં] અક્ષરધામમાં અમે સદા સાકાર છીએ (૩૦ ૨ માં) અમે સદા મૂર્તિમાન ને

સર્વેના કર્તા હીં એ અમને જે અકર્તા તથા નિરાકાર કહે તે અમારો દ્રોહી છે (૧૩ ના થીજા પ્રશ્નમાં) અમે મૂર્તિમાન થકા સર્વેમાં વ્યાપક હીં, (હે ૭ ના ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) અમે અમારા તેજરૂપ બ્રહ્મપુર ધામને વિષે સદા સ્વાકાર મૂર્તિથકા અમારા મુક્તે સહિત વિરાજમાન હીં તેજ આ પ્રત્યક્ષ હીં, [૩૦ માં] ચૈતન્ય તેજના રાશિને મધ્યે મૂર્તિમાન સદા વિરાજમાન હીં. (૩૧ માં) બ્રહ્મરૂપ તેજોમય અમારા ધામમાં હીં તે આ પ્રત્યક્ષ મનુષ્યાકાર હીં. (૩૫ ના ૨ પાંચમા પ્રશ્નમાં) અમારા તેજરૂપ અક્ષરધામને વિષે સદા સ્વાકાર હીં તેજ આ પ્રત્યક્ષ હીં ને સર્વેના કર્તા હીં, [૩૭ માં] પ્રકૃતિમાંથી થપ્પા જે આકાર તે સર્વેથી ઐષ્ટ એવો અમારો સદા દિવ્યાકાર છે, (૩૮ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અમે અમારા ધામમાં સદા દ્વિમુજ મનુષ્યાકાર હીં તેવાને તેવાજ પૃથ્વી ઉપર હીં એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે માટે શ્રીજીમહારાજ તથા તેમના મુક્ત તે સદા સ્વાકાર, દિવ્ય, તેજોમય છે તેવાને તેવાજ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યરૂપે દેશાય છે, ત્યાં હરિ વાક્ય સુધાસિંધુમાં તરંગ (૧ નવમામાં) શ્લોકઃ ॥ ગોલોકાધિપતિર્યો દ્વિ સપ્તાસ્ત્યઞ્જનેતરઃ ॥ સ્વતંત્રઃ સ્વેચ્છયૈવાઙ્મૌ નરાકારેણ દૃષ્યતે ॥ ૧૦ ॥ વેષાંતરં ધૃતવતો નટસ્તેવાસ્ત્યસર્વથા ॥ સ્વરૂપમેદો નાસ્ત્યેવ જ્યેષ્ઠિસ્થે મર્નાપિભિઃ ॥ ૧૧ ॥ અર્થ—ગોલોકાદિક ધામના પતિ છે તેજ અગવાન આ સ્વરૂપને વિષે સ્વતંત્રપણે પોતાની ઇચ્છાએ મનુષ્યાકારે આ પ્રત્યક્ષ દેશાય છે, તે તો વેષાંતરને ધરતો એવો જે નટ તેમાં જેમ ભેદ નથી તેમજ ધામમાં રહેલું જે સ્વરૂપ અને આમાં (પ્રત્યક્ષ જનાતા જે અમે તે અમારામાં) ભેદ નથી એમ બુદ્ધિવાદા પુરુષોએ જાણવું. ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥ અતઃ પ્રત્યક્ષમાસાધ કુળ્ળંતદિતરત્ કચિત્ ॥ બાંછનીયં નૈવૈસ્તુ કાર્યા નિઘાદહાઞ્ચ ચ ॥ ૧૨ ॥ અર્થ—પણ હેતુ માટે આ પ્રત્યક્ષ કુળ્ળ (જે અમે તે અમને) ને પામીને તે કુળ્ળ વિના (અમારા વિના) થીજું કાંઈ ઇચ્છવું નહિ. અમારે વિષેજ દૃઢ નિઘા કરવી. તરંગ (૩૭) સાક્ષાત્ કુળ્ળસ્ય તત્સેવાનિરતાયેઞ્ચપુરુષાઃ ॥ ભવંતિયાદશાઃ સર્વે લય આત્યંતિકેઽપિતે ॥ ૧૬ ॥ તાદૃશાણ્વસાકારા વર્ચંતેનત્સલિંગિનઃ ॥ ઇવંયોષેદૈવસમ્યક્ સમક્તોનિર્ભયઃ સદા ॥ ૧૭ ॥ અર્થ—આ પ્રત્યક્ષ શ્રી કુળ્ળની સેવાને વિષે પ્રીતિવાદા ભક્તો આંહી જેમ સાકાર મૂર્તિમાન છે, તેવાજ આત્યંતિક પ્રલયને બંતે અક્ષરધામને વિષે સદા દિવ્ય સાકાર રહે છે, પણ નિરાકાર નથી એમ જે ભક્ત સર્વ પ્રકારે જાણે છે, તે ભક્ત સદાચ નિર્ભય છે, અર્થાત્ તેને કલ્યાણમાં અનુરાગળું રહેતું નથી. ॥ ૧૬-૧૭ ॥ તરંગ [૪૫] તમુવાચહરિઃ સાધો મગવાન સાકૃતિઃ સદા ॥ શૂરિ તેજો દિવ્યમૂર્તિસ્તીત્યેવમતં હિસ્ત ॥ ૬ ॥ સચ્ચિદાનંદરૂપં યત્પૂર્ણં બ્રહ્માસ્તિ સર્વતઃ ॥ તેજસ્તસ્યૈવતઞ્જેયં નિરાકાર મનાદૃતમ્ ॥ ૭ ॥ યથાવાકોસ્તિ સાકાર આતપોઽસ્તિ નિરાકૃતિઃ ॥ તથા કુળ્ળોસ્તિ સાકારસ્તેજો બ્રહ્મ નિરાકૃતિઃ ॥ ૧૭ ॥ અર્થ—શ્રીગોપાલાનંદસ્વામીને શ્રીજીમહારાજ કહેતા હતા જે અગવાન દિવ્યમૂર્તિ અતિ તેજોમય

ને સદા સાકાર છે તે મત નિશ્ચય સત્ય છે (૬) અને સત્ત્વિત્ત્વે આનંદરૂપ સર્વત્ર પૂર્ણ નિરાકારને આવરણે રહિત એવું જે બ્રહ્મ તે અગવાનનું તેજ છે [૭] જેમ સૂર્ય સાકાર છે ને તેનો પ્રકાશ નિરાકાર છે તેવી રીતે કૃષ્ણ સાકાર છે ને તેજ જે બ્રહ્મ તે નિરાકાર છે [૧૭] તરંગ [૬૩] સકુળ્ણો મહાસાસ્વેનાન્વિતોઽસ્તિ પુરુષાદિષુ ॥ [૫૨] જેના સેવકના એક એક રોમને વિષે કોટાનકોટી સૂર્યનો પ્રકાશ છે તો તે અગવાનના અંગનું તેજ તો કોનાથી વર્ણન કરી શકાય ? તે કૃષ્ણ પોતાના તેજે કરીને પુરુષ, કાલ, બ્રહ્મ, અક્ષર એ આદિકને વિષે અન્વયપણે કરીને રહ્યા છે (૫૨) તરંગ (૬૬) મૂર્તઃ સૂર્યઃ સ્વતેજોભિ જગદ્વ્યાપ્યાસ્તિતત્પૃથક્ ॥ યથા તથા સોપિમૂર્તિઃ કાંત્યા વ્યાપ્યાઽસ્તિ તત્પૃથક્ ॥ ૧૧ ॥ નિરાધારં ન તેજઃસ્પાદિતિ સર્વત્ર દૃષ્યતે ॥ તદંગકાંતિસ્તેજોતો ચદ્રોક્ષત્પુષ્પતેઽક્ષરમ્ ॥ ૧૨ ॥ દિવ્ય વિમ્બ ધ્વાઽસ્તિ હરિસ્તત્સંગતસ્તતઃ ॥ દિવ્યતાંયાંતિચહ્વઃ પ્રાકૃતા અપિ દેહિનઃ ॥ ૧૭ ॥ અતો નરાકૃતિ રપિ કૃષ્ણોઽ સ્ત્યેવાઽ સરાત્પરઃ ॥ અમાયિકાકૃતિ દિવ્ય રુપદ્વયઽસ્તિ સન્મતમ્ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—મૂર્તિમાન સૂર્ય પોતાના પ્રકાશે કરીને જગતમાં વ્યાપીને જેમ રહેલ છે ને તેથી મૂર્તિમાન જુદા છે તેમ પોતાના ધામને વિષે મૂર્તિમાન રહ્યા થકા કાન્તિપ કરીને સર્વત્ર વ્યાપક છે તોપણ તેથી બ્યતિરેક કહેતાં મૂર્તિમાન જુદા છે, [એમ તમે અમને જાણો.] ॥ ૧૧ ॥ અને તેજ જે તે નિરાધાર નથી રહેતું એ પ્રકારે સર્વ સ્થાનને વિષે વેશાય છે એજ હેતુ માટે અગવાનના અંગની કાન્તિ (અમારી મૂર્તિનો પ્રકાશ) જે તેજ તે અક્ષર બ્રહ્મ નામે કહ્યું છે. ॥ ૧૨ ॥ હરિ દિવ્ય સ્વરૂપ છે એમ અગવાનના સંતના સમાગમથી જાણીને ઘણા પ્રાકૃત મનુષ્યો તે પણ દિવ્યભાવને પામી જાય છે અર્થાત્ અગવાનને ધ્યાને કરીને સાકાર મૂર્તિમાન થાય છે. ॥ ૧૭ ॥ એજ હેતુ માટે મનુષ્ય જેવા અણાતા છતાં પણ કૃષ્ણ (આ પ્રત્યક્ષ અગવાન) અક્ષર થકી પર છે અને માયિક બાહ્ય-રૂપે રહિત અને દિવ્ય મૂર્તિમાન છે એ પ્રકારનો સત્પુરુષનો મત છે ॥ ૨૨ ॥ તરંગ [૭૧] સાકારમેવકૃષ્ણારૂપ્યં બ્રહ્માઽસ્ત્યભિમતંદિનઃ ॥ નરાકૃતેસ્તસ્યલબ્ધ્યા પરંનિઃશ્રેયસંભવેત્ ॥ ૧૭ ॥ તૃત્વદિવ્યસ્વયોર્ભેદસ્તેષાં નાસ્ત્યેવ સર્વથા ॥ યત્તાનેવ સમાધિસ્થા દિવ્ય રૂપાન્નિવચસતે ॥ ૩૦ ॥ કૃષ્ણ છે નામ જેનું એવું જે બ્રહ્મ તે સાકારજ છે એ પ્રકારે અમારો મત છે, ને મનુષ્યાકૃતિ ધ્વા અગવાન તેને પામીને પરમ કલ્યાણ થાય છે. ॥ ૧૭ ॥ અને અગવાનને મુલના મનુષ્ય માણને દિવ્ય ભાવમાં સર્વ પ્રકારે ભેદ નથી, કેમ જે સમાધિવાળા મજ્જો આ મનુષ્યરૂપે વિચરતા ધ્વા અગવાન તથા મુક્તોને દિવ્યરૂપે લેલે છે ॥ ૩૦ ॥ તરંગ [૧૦૩] આત્મંતિકો લયોપર્હિ જાયતે તર્હિ લીયતે ॥ સહ સ્વકાર્યૈઃ પ્રકૃતિઃ પુરુષે સોપિવાક્ષરે ॥ ૩૮ ॥ તદેકં સશ્વિદાનંદ રૂપં તેજઃ પ્રકાશતે ॥ બ્રહ્માસ્થ્યેતત્ર અગવાન્ રાજતેપુરુષોત્તમઃ ॥ ૨૯ ॥ દિવ્યમૂર્તિઃ કૃષ્ણસંજ્ઞો દિવ્યવાસો વિમૂષ્ણઃ ॥ સેવ્યમાનો મહાહૃદૈર્ બ્રહ્મભૂતઃ સહસ્રશઃ ॥ ૩૦ ॥

ભૂતવાનરાકૃતિર્મૃમૌ ચરત્યદ્ભૂતચેદ્રિતઃ ॥ ૨૨ ॥ આત્મલિંગ પ્રલય જ્યારે થાય છે, ત્યારે પ્રકૃતિ પોતાના કાર્યે સદિત પુરુષને વિષે લીન થાય છે, અને તે પુરુષ અક્ષરને વિષે લય પામે છે. ॥૨૮॥ તે સમયમાં સત્ત્વિત્ ને આનંદરૂપ બ્રહ્મને વિષે પુરુષોત્તમ ભગવાન રહે છે. ॥ ૨૯ ॥ બ્રહ્મરૂપ અનંત મહામુક્ત તેમણે સેવનને કર્યા ને દિવ્ય વસ્ત્ર આમૂ-પણને ધારણ કરી રહ્યા એવા દિવ્યમૂર્તિમાન ભગવાન જે તે કૃપાળુ કરીને મનુષ્યના જેવી આકૃતિ ધારણ કરીને આશ્ચર્યકારી ચરિત્રને કરતા છતાં આ પૃથ્વી ઉપર વિષ્ણુ છે. ॥ ૩૦ ॥

॥૩૨॥ તરંગ (૧૨૧) ॥ તેજોવિમળતાસામ્યાચંદ્રતારાચયયપિ ॥ તુલ્યાદૃશ સમીકૃયંતે તથાપ્યસ્ત્યેવતઙ્ગિદ્વા ॥ ૨૭ ॥ અર્થ—તેજોમય વેદે કરીને સરસ્વાપુંડ જેતુ માટે તારા અને ચંદ્રમા જો પણ તુલ્ય હોય ને હું ? એમ દેશાય છે તો પણ તેમાં અતિ ભેદ છે તેમજ અમારે વિષે ને મુક્તને વિષે ભેદ છે. ॥ ૨૭ ॥ તરંગ (૧૨૨) ॥ સદામંગલરૂપેદિ શ્રી-કૃષ્ણોભગવાન્ સ્વયમ્ ॥ અવતારાવતારિત્વ યેદોનૈવાશ્રવિદ્યતે ॥ ૨૪ ॥ દિવ્યસિંહાસનારૂ-પોઽનંતમુક્તગર્ભેવૃત્તઃ ॥ અતિ તેજસ્વિ દિવ્યમંગો દિવ્યવાસો વિભૂષણઃ ॥ ૨૫ ॥ અર્થ—દિવ્ય સિંહાસન ઉપર વિરાજમાનને દિવ્ય છે અંગ જેમનાં અતિ તેજસ્વી અને દિવ્ય વસ્ત્રામૂષણે યુક્ત ને અનંત મુક્તના જે સમૂહ તેણે વીંટાયલા ને સદા મંગલમૂર્તિ એવા પ્રત્યક્ષ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન છે [અમે છીએ] આમાં અવતાર અવતારી એવો ભેદ નથી. ॥૨૪॥૨૫॥ તરંગ. [૧૨૬] ॥ સચ્ચિદાનંદરૂપોતિ લાવળ્યો દિવ્ય વિમલઃ ॥ અપ્રાકૃતેદ્રિયો દિવ્ય વાસો લંકાર મંદિતઃ ॥૨૩॥ સોઽત્તોક્ષ્ણઃ સદૈવાસ્તે દ્વિભૂજોઽતિ મનોહરઃ ॥૨૮॥ અર્થ—અમરધા-મને વિષે સત્ત્વિત્ ને આનંદરૂપ એવા અને અતિ સુંદર દિવ્ય છે વેદ જેમનો, અને અપ્રાકૃત છે હૃદયો જેમનાં, કહેલાં દિવ્ય સાકારમૂર્તિ અને દિવ્ય એવા વસ્ત્રાલંકારે યુક્ત; ॥૨૩॥ તેજ આ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ કૃષ્ણ સદાય અતિ મનોહર દ્વિભુજ એવા સત્તા રહેલા છે. ॥૨૮॥ તરંગ [૧૨૭] ॥ સચ્ચિદાનંદરૂપયદ્બ્રહ્મનિર્ગુણમસ્રમ્ ॥ અંગપ્રકાશસ્તત્ત્વજ્વલ-મચેત્યુક્તમસ્તિદિ ॥ ૧૧ ॥ અર્થ—સત્ત્વિત્ આનંદ છે રૂપ જેતું એવું અને નિર્ગુણ એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તે તો આ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન જે અમે તે અમારા અંગનો પ્રકાશ છે, અને તેને ધામ એ નામે પણ કહેલું છે. ॥ ૧૧ ॥ તરંગ [૧૨૩]

॥ તથૈવશ્રાકૃતિરપિ દિવ્યમૂર્તિઃ સ્વયંપ્રભુઃ ॥ અસ્તીતિતત્ત્વતોજ્ઞેયઃ પ્રત્યક્ષઃ પુરુષોત્તમઃ ॥૧૧॥ અતઃ સાક્ષાદ્દેશરૂપં રૂપયંવાઝ્જરસ્થિતમ્ ॥ તથોર્યેનવિદુર્ભેદં જ્ઞાનમક્તાસ્ત ઉત્તમાઃ ॥૪૭॥ અર્થ—જે પ્રકારે અક્ષરધામને વિષે દિવ્ય મૂર્તિમાન છે, તેજ પ્રકારે મનુષ્યાકૃતિ આ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન દિવ્ય મૂર્તિમાન છે એમ ચતુર્થપણે કરીને જાણવા. ॥ ૧૧ ॥ એજ જેતુ માટે આ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ એવા હરિ જે અમે તે અમારાં રૂપમાં ને અક્ષરધામમાં રહું જે રૂપ તે તેમાં જે ભેદ ન જાણે તે જ્ઞાની ને ઉત્તમ ભક્ત છે. ॥ ૪૭ ॥ તરંગ (૧૪૬) ॥ યસ્મિન્તેજસિતદ્વયં મવત્યેકરસેસિતે ॥ આત્મમહાસરાધાધિ સ્વદાહ્યાધિઃ પ્રકીર્ત્યતે ॥

॥ ૩૦ ॥ ॥ યસ્ત્રયમગવાન્ સાક્ષાત્સપરબ્રહ્મસંજ્ઞકઃ ॥ આત્મતત્ત્વાભિષદ્ધાસૌ પુરુષોત્તમ-
 ઉચ્યતે ॥૩૧॥ અર્થ—અક્ષરસંચેત તેજ તેને વિષે અગવાનહું સ્વરૂપ રહું છે, તે તેજને
 આત્મા, બ્રહ્મ જે અક્ષર ૫ નામે કહેલું છે, અને તે તેજને વિષે પરબ્રહ્મ સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ ૫વા
 જે આ અગવાન તે જે તે આત્મતત્ત્વ ૫વે નામે તથા પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ ૫વે નામે કહ્યા
 છે. ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ તરંગ (૧૮૩) ॥ તાદાત્મ્યં તેજ સંપ્રાપ્ય નિષેદેકુળ્પ્યમેવહિ ॥ તેષો
 મયેક્ષરે તસ્મિન્ ધાત્રિ દિવ્યતનુમ્બદ્ધમ્ ॥૫॥ અર્થ—તે બ્રહ્મના સંપ્રાપ્તે તદાત્મકભાવને
 પામીને, તેજોમય ૫વું તે અક્ષરધામ તેને વિષે દિવ્ય મૂર્તિમાન અગવાન જે કુળ્પ તેમનું સેવન
 કરું છું ૫મ પોતાને મિથે અજ્ઞાનને શિક્ષવવાને વાસ્તે ઓઝીમહારાજે ધ્યાનની રીત વ્તાલી
 છે. ॥ ૫ ॥ તરંગ (૧૯૭) ॥ બ્રહ્મધાત્રિહરિઃ સાક્ષાત્ મહારાજાધિરાજવત્ ॥ વર્ષતે
 પૂજ્યપાનાંધિનૈકબ્રહ્માંડનાયકઃ ॥ ૧૪ ॥ તત્રસ્થપવધ્યામોતિ બ્રહ્માંડાનિ સ્વશક્તિભિઃ
 ગગનસ્યો યથામાલ્યાન દેશાન્ સર્વાન્મરીચભિઃ ॥૧૬॥ અર્થ—બ્રહ્મધામને વિષે અનંત
 બ્રહ્માંડના અધિપતિયો ૫વું છે ૫રળકમઢ જેમનાં ૫વા આ સાક્ષાત્ ઓહરિ તે મહારાજા
 ધિરાજપને વર્ષે છે. ॥ ૧૪ ॥ જેમ આકાશમાં રહેલો સૂર્ય પોતાના કિરણોવડે સર્વ દેશોમાં
 વ્યાપે છે તેમ અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા આ અગવાન પોતાની શક્તિવડે બ્રહ્માંડોમાં વ્યાપીને
 રહે છે. ॥ ૧૬ ॥ તરંગ (૨૧૩) ॥ બ્રહ્મતત્કુળ્પ્યવોક્ત ૫કદેશગતોપિસઃ ॥ સર્વેશ્વર્યા
 ૫કોસ્ત્યેષ સ્વહૃત્તયા તેજસાર્જવત્ ॥ ૧૯ ॥ અર્થ—બ્રહ્મ તે આ પ્રત્યક્ષ ઓકુળ્પજ છે તે
 ૫ક દેશને વિષે રહ્યા છે, તો ૫ળ પોતાની શક્તિરૂપ જે તેજ તેણે કરીને સર્વેશ્વર
 વ્યાપક છે. જેમ સૂર્ય પોતાની શક્તિ જે તેજ તેણે કરીને સર્વેશ્વર વ્યાપક છે તેમ.
 ॥ ૧૯ ॥ તરંગ (૨૪૧) ॥ યોબ્રહ્મ ધાત્રિ મગવાન્ સદાઽસ્તેદિવ્યવિગ્રહઃ ॥ સપદસા-
 સાત્ કુળ્પોસ્તિ નરાકારો ધરાતલે ॥ ૯ ॥ અર્થ—બ્રહ્મધામ જે પોતાના તેજરૂપ અક્ષરધામ
 તેને વિષે જે અગવાન સદાય દિવ્ય મૂર્તિમાન ધિરાજમાન છે તેજ અગવાન સાક્ષાત્ કુબ (આ
 ઓઝીમહારાજ) પૃથ્વી ઉપર ધિરાજમાન છે. ॥ ૯ ॥ તરંગ (૨૬૬) ॥ સદાકુળ્પોસ્તિ
 સાક્ષરો બૃહદામ્ન્યતિતેજસિઃ ॥ યોતર્થામી ચ સર્વેષાં સર્વકારણ કારણમ્ ॥૧૪॥ અનેક
 કોટિ બ્રહ્માંડ મહારાજશ્ચ ત્રિગુણઃ ॥ દિવ્યાનંદમયાકારઃ મત્યલોઽસ્તિ સર્વેશ્વરિઃ ॥૧૫॥
 અર્થ—અતિ તેજોમય ૫વું પોતાનું તેજરૂપ જે બ્રહ્મધામ તેમાં સદાય સાક્ષર કુળ્પ અગવાન
 રહેલા છે તેજ સર્વના કારણ જે અક્ષર તેના કારણ ને અંતર્યામી ને અનંતકોટી બ્રહ્માંડના
 રાજા અને ત્રિગુણ કહેતાં માયાના ગુણે રહિત દિવ્ય આનંદમય છે આકાર જેમનો ૫વા જે
 અગવાન છે તેજ આ પ્રત્યક્ષ ઓસ્વામિનારાયણ અગવાન છે ૫મ મિથે તમે જાણો. ॥૧૪॥૧૫॥
 તરંગ (૨૬૯) ॥ વિરાજતેક્ષરે ધાત્રિ સહિરાજાધિરાજવત્ ॥ સપદચ નરાકારો હૃદિ
 સમ્પ્રાત્સમીક્ષ્યતે ॥ ૪૮ ॥ અર્થ—અક્ષરધામને વિષે રાજાધિરાજપને વિરાજે છે તેજ આ
 પ્રત્યક્ષ ઓસ્વામિનારાયણ મનુષ્યાકારે દેસાય છે. ॥ ૪૮ ॥ તરંગ (૨૭૧)
 તેજઃ પુંજેશ્વરે ધાત્રિ ત્રિગુણે વિરાજતે ॥ તત્રક્ષાત્ તત્રકારાઃ સર્વેશ્વરે ॥૧૨॥

પ્ર.

વચનામૃતમ્ ગ. પ્ર. ૪૫

અર્થ—તેઓમય યવું જે અક્ષરધામ તેમાં અગવાન વિરાજે છે અને તે ધામમાં અગવાનના અક્ષર પળ અગવાનના જેવા છે આકાર એમના પણ સતા તે સ્વામિનારાયણ અગવાન તેમનું સેવન કરે છે. ॥ ૧૨ ॥ તરંગ (૨૦૨) દિવ્યદેહસ્ય સંપ્રાપ્તિસ્તસ્યકૃષ્ણેચ્છયાતતઃ ॥ જાપતે તેન સહરિં સેવતેઽક્ષરધામિનિ ॥ ૭ ॥ આકારસ્તત્રકૃષ્ણસ્ય મનુષ્યસ્યેવવર્તતે ॥ ચિદાનંદ મયોયોપવેશો દિવ્યોત્તિમાસુરઃ ॥ ૮ ॥ અર્થ—પ્રત્યક્ષ અગવાનની ઉપાસનાને કરતો પણો જે અક્ષર તેને અગવાનની ઇચ્છાપ કરીને દિવ્ય દેહની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને તે દિવ્ય દેહે કરીને અક્ષરધામને વિષે હરિ (પોતાના અત્તના દુઃખને હરનારા શ્રીસ્વામિનારાયણ) નું સેવન કરે છે, અને તે ધામને વિષે અગવાનનો [અમારો] આકાર મનુષ્યના જેવા છે, અને ચૈતન્યધનને આનંદમય અને દિવ્ય અતિ પ્રકાશમાન છે. ॥૭॥૮॥ આથી રીતે શ્રીજીમહારાજ સદા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિ છે અને દિવ્ય મૂર્તિમાન અનંત મુક્ષોપ સહિત પોતાના તેજરૂપ અક્ષરધામને વિષે વિરાજમાન છે ને પોતાના મુક્ષને મુક્ષ આપે છે, પણ ને પણ પોતે તથા પોતાના મુક્ષો તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે મર્ત્યલોકને વિષે મનુષ્ય જેવા દેખાય છે, અને પોતાના તેજ રૂપે સર્વેના આધાર કર્મફલપ્રદાતા ને અંતર્યામી છે.

અને મૂર્તિમાન પણ વ્યાપક છે તેની રીત કહીપ છીપ. તરંગ [૧૧૭] ઇકોઽપ્યનેક રૂપેણ પ્રયોજનવશાત્સઃ ॥ જાપતેઽદેશ્વિચ્છયૈવ સ્થાનંત્રઃ સિદ્ધયોગિભ્ય ॥ ૧૭ ॥ અર્થ—અક પણ અગવાન તે ધર્મસ્થાપનરૂપ પ્રયોજનના વશપણ થકી અનેકરૂપે પ્રજ્ઞા-કોને વિષે પોતાની ઇચ્છાપ સ્વતંત્રપણે પ્રગટ થાય છે એમ સિદ્ધયોગી અનેકરૂપે બાપ છે તેમ. ॥ ૧૭ ॥ તરંગ (૨૧૩) યદા યદા યત્ર યત્ર દાતુમિચ્છેત્સ્વર્દશનમ્ ॥ તદા તદા તત્ર તત્ર સ્વેચ્છયાવિશિષ્ટવત્સૌ ॥૨૨॥ ઇકોપ્યનેકરૂપોઽસૌ સ્વસામર્થ્યેન જાયતે ॥ ઇવં વ્યાપક તાતસ્ય જ્ઞાતવ્યા નસ્વરૂપતઃ ॥ ૨૩ ॥ અર્થ—અમારે અમારે જે જે સ્વચ્છને વિષે દર્શન દેવાને ઇચ્છે ત્યારે ત્યારે તે તે સ્વચ્છમાં પોતાની ઇચ્છાપ આ અગવાન પ્રગટ થાય છે ॥૨૨॥ અને ઇક પણ આ અગવાન તે અનેકરૂપે પોતાના સામર્થ્યે કરીને પ્રગટ થાય છે, એ પ્રકારે અગવાનનું વ્યાપકપણું જાણું પણ અરૂપપણે કરીને વ્યાપકપણું જાણું ॥૨૩॥ તરંગ (૧૦૦) શુદ્ધર્પણંવત્સ્પિન્ સકલાકૃતયોઽમલે ॥ વ્યાપ્યસ્વિતાયથાત્મદ્વત્સોઽપિ જીવેઽતિનિર્મલે ॥૧૨॥ અર્થ—શુદ્ધ ધર્પણમાં એમ આકૃતિયો દેખાય છે, તેમ નિર્મલ પણ ચિત્તમાં આકૃતિયો વ્યાપીને રહી છે, તેની પેઠે અતિ નિર્મલ કહેતાં ગુણ સંબંધે રહિત પણ જીવને વિષે અગવાન (શ્રીસ્વામિ-નારાયણ) મૂર્તિમાન રહ્યા છે ॥૧૨॥ તરંગ [૧૧૨] ઇકોપ્યનેકરૂપોઽસ્તિ કૃષ્ણ ઇવં નિ-જેચ્છયા ॥ નરાકૃતિ પરં બ્રહ્મ તત્ સદૈવાઽસરે સ્થિરમ્ ॥ ૮ ॥ અર્થ—એ પ્રકારે કહેતાં એમ પ્રજ્ઞાઈમાં મુર્ય દેખાય તથા મધ્યે રહેલ પુરુષ કાચની કોટડીઓમાં સર્વે પ્ર દેખાય છે, તેમ ઇક પણ મનુષ્યાકાર પરબ્રહ્મ કૃષ્ણ [મનુષ્યરૂપ જગાતા ને અક્ષરબ્રહ્માના કારણને પોતાના અકોને પોતાની મૂર્તિમાં આકર્ષણ કરનારા શ્રીસ્વામિનારાયણ] તે પોતાની ઇચ્છાપ કરીને અનેકરૂપે બાપ છે તે સદાય અક્ષરધામને વિષે ઇક સ્વચ્છમાં રહ્યા છે. ॥ ૮ ॥

આવી રીતે જીવના કલ્યાણને અર્થે શ્રીજીમહારાજ અક્ષરધામમાં રહ્યાથકા અનંતરૂપે મૂર્તિ-
માન વ્યાપક છે તે [૫૦ ૬૪ ના વીજા પ્રશ્નમાં] ધામમાં રહ્યા થકા અનંતકોટી જ્ઞાનાં-
દમાં જેને જેમ દર્શન લેવું પડે ત્યાં તેને તેમ દર્શન આપીએ છીએ. [૫૦ ૧૨ ના
વીજા પ્રશ્નમાં] અમે અક્ષરધામમાં રહ્યા થકાજ અનંતકોટી જ્ઞાનાંદમાં અનંતરૂપે દર્શન આપીએ
છીએ પણ અરૂપથકા વ્યાપક નથી, માટે જીવોના મોહને અર્થે શ્રીજીમહારાજ મૂર્તિમાન
વ્યાપક છે અને પોતાના ઇકાંતિક ભક્તને વિષે પણ સાક્ષાત્ મૂર્તિમાન રહ્યા છે તે (૫૦-૧૨
માં) જ્ઞાન, ભક્તિ વૈરાગ્યાદિક અનંત શુભ ગુણયુક્ત ભક્ત હોય તેના હૃદયમાં અમે નિવાસ
કરીએ છીએ. [છે. ૨૭ ના ચોથા પ્રશ્નમાં] નિષ્કામ, નિર્લોભ, નિર્માન, નિઃસ્વાદ, નિઃસ્નેહ
હત્યાદિક સંતનાં લક્ષણે યુક્ત હોય તે સંતને ને અમારે સાક્ષાત્ સંબંધ છે, [છે. ૧૫ ના
ચોથા પ્રશ્નમાં] તમારા ચિત્તની વૃત્તિનો મારે વિષે નિરોધ થાય તેને અર્થે નથી દેસાસો પણ
રહ્યો તો મૂર્તિમાન છું, [૫૦ ૪ ના વીજા પ્રશ્નમાં] ઇકાંતિક ભક્ત અંતરને વિષે રહી જે
સાક્ષીરૂપ મૂર્તિ ને બહારની મૂર્તિ તેને એક કરે (છે. ૪ ના વીજા પ્રશ્નમાં) જીવને વિષે
પરમેશ્વર સાક્ષીરૂપે રહ્યા છે એમ કહ્યું છે, માટે ઇકાંતિકને વિષે શ્રીજીમહારાજ મૂર્તિમાન
રહ્યા છે, અને (૫૦ ૭૮ ના સોઝમા પ્રશ્નમાં) અગત્યના જેવા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે તેવાને તેવાજ
અણુઅણુ પ્રત્યે અંતર્યામીરૂપે વિરાજમાન છે અને જીશૈતા કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા
શરને મને દર્શન આપે છે એમ ઇકાંતિક ભક્ત સમજે છે, માટે ઇકાંતિકને વિષે સાક્ષાત્
મૂર્તિમાન રહ્યા છે. અને જે સિદ્ધદશાવાઙ્મા છે તે તો અણુ અણુ પ્રત્યે જ્યાં દષ્ટિ જાય
ત્યાં સાક્ષાત્કાર લેશે છે, પણ મૂર્તિ વિના વીજું અણુમાત્ર ભાસે નહિ, માટે સિદ્ધમુક્તોને
તો સર્વત્ર સાક્ષાત્ મૂર્તિમાન છે. અને ઇકાંતિકને પોતાના આત્માને વિષે વ્યતિરેક મૂર્તિ
વિરાજમાન છે, અને મૂઝમશ્વરાદિક સર્વે અવતારોને વિષે શક્તિદ્વારે પટલે તેજદ્વારે અન્બચ-
પણે રહ્યા છે એ શ્રીજીમહારાજને સિદ્ધાંત છે. ॥ ૪૫ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા શુદ્ધિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સાંજને સમે શ્રીજીમહારાજ
શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવ નારાયણના મંદિરની સમીપે ઓટા
વપર દક્ષિણાદે મુસ્તારવિદે વિરાજમાન હતા, ને ધોળો સેસ પહેર્યો હતો ને ધોળી
ચાદર ઓઢી હતી ને માથે ધોળી પાઘ વાંધી હતી ને પોતાના મુસ્તારવિદની આંગઠ
હુનિની સમા તથા દેશવેશના હરિમત્તની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

તે સમે મટ માહેશ્વર નામે બેદાંતી બ્રાહ્મણ હતો તેણે શ્રીજીમહારાજને વન્ન પૂછ્યો
૧ જે (૧) સમાધિને વિષે સર્વે લીન થાય છે, આકાશ કેવી રીતે લીન થાય છે? પછી
શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે આકાશનું રૂપ અમે રહે પ્રકારે કરીએ તે તમે સર્વે સાવધાન
યાદને સાંભળો જે, આકાશ તે અવકાશને કરીએ અને જે જે પદાર્થ રહે છે તે અવકાશ-
માંજ રહે છે; અને તે પદાર્થમાં પણ આકાશ વ્યાપીને રહે છે ને એવું કોઈ પદાર્થ નથી જે

જેને વિષે આકાશ ન હોય, કેમ જે પૃથ્વીની એક રજ અતિ ક્ષીણી હોય તેને વિષે પણ આકાશ છે તે તે એક રજના કોટાનકોટી કટકા કરીએ તો પણ તેને વિષે આકાશ છે, માટે આકાશની દૃષ્ટિએ જ્યારે જોડે, ત્યારે પૃથ્વીયાદિક ચાર ભૂત દેસાતાં નથી, એકલો આકાશજ દેસાત છે, તે આકાશ સર્વનો આધાર છે અને સ્વૂચ, મૃશ્મ ને કારણ એ જે જીવ શરીર તે આકાશને વિષે છે અને આ બ્રહ્માંડ છે તે પણ આકાશને વિષે રહ્યું છે અને બ્રહ્માંડનું કારણ જે પ્રકૃતિ ને પુરુષ તે પણ આકાશને વિષે છે, એવો જે આકાશ તે પ્રકૃતિ પુરુષને તેનું કાર્ય જે પિંદ બ્રહ્માંડ એ સર્વની માંહિ પણ રહ્યો છે ને સર્વનો આધાર યદને બહાર પણ રહ્યો છે, એવો જે એ આકાશ તે તો સુષુપ્તિને વિષે અથવા સમાધિને વિષે લીન થાતો નથી અને કોઈ કહેશે જે, આકાશાદિક પંચભૂત તો તમોગુણથી વ્યવ્યાપ્ત છે તે આકાશ પુરુષ ને પ્રકૃતિનો આધાર કેમ કહેવાય ? ને સર્વમાં વ્યાપક કેમ કહેવાય ? તો એવો ઉત્તર એ છે જે, પ્રકૃતિમાં જો અવકાશરૂપ આકાશ ન હોય, તો જેમ દુક્ષ્માંથી ફાઠ પુષ્પાદિક બહાર નિસરે છે ને જેમ ગાયના પેટમાંથી વાછડું બહાર નિસરે છે તેમ પ્રકૃતિમાંથી મહત્ત્વ નીસરે છે તે કેમ નિસરે ? માટે પ્રકૃતિને વિષે આકાશ રહ્યો છે અને મહત્ત્વમાંથી અંકાર નિસરે છે, માટે મહત્ત્વમાં આકાશ રહ્યો છે અને અંકારમાંથી જીવ ગુણ નિસરે છે, માટે અંકારને વિષે આકાશ રહ્યો છે અને તમોગુણમાંથી આકાશાદિક પંચભૂત નિસરે છે, માટે તમોગુણને વિષે પણ આકાશ રહ્યો છે ને તમોગુણમાંથી જે આકાશ નિસરે છે તે આકાશ તો તમોગુણનું કાર્ય છે ને વિકારવાન છે ને સર્વનો આધાર જે આકાશ છે તે નિર્વિકારી છે ને અનાદિ છે ને એવો સર્વાધાર જે આકાશ છે તે આકાશને બ્રહ્મ કહીએ, વિદ્યા-કાશ કહીએ ને એ આકાશને વિષે પુરુષને પ્રકૃતિ તે સંકોચ અવસ્થા ને વિકાશ અવસ્થાને પામે છે, કેવી રીતે તો જ્યારે પુરુષ, પ્રકૃતિ સામ્ય હોય છે ત્યારે જેમ સ્ત્રી પુરુષધર્મ સંતાનની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેમ પુરુષ જે પતિને પ્રકૃતિરૂપ જે સ્ત્રી તે યત્ની મહત્ત્વવાદિક સંતાન ઉત્પન્ન થાય છે, એવી રીતે જે એ પ્રકૃતિ તે ચોવીશ તત્ત્વરૂપે ને પિંદ બ્રહ્માંડરૂપે પાયા છે એ પ્રકૃતિની વિકાશ અવસ્થા છે; અને જેટલાં પ્રકૃતિનાં કાર્ય છે તેને વિષે પુરુષ પોતાની શક્તિ કરીને વ્યાપકપણે રહે છે તે પુરુષની વિકાશ અવસ્થા છે. અને જ્યારે કાઠે કરીને પ્રકૃતિનું કાર્ય સર્વ નાશ પામી જાય છે અને પ્રકૃતિ પણ પુરુષના અંગમાં લીન જોવી રહે છે એ પ્રકૃતિની સંકોચ અવસ્થા છે, અને પુરુષ પણ પ્રકૃતિનાં કાર્ય સર્વ નાશ પામ્યાં, ત્યારે પોતાને સ્વરૂપે રહ્યો એ પુરુષની સંકોચ અવસ્થા છે, જેમ કાષ્ઠો છે તે જ્યારે વિકાશને પામે છે ત્યારે પોતાનાં અંગ સર્વે બહાર કાઢે છે અને જ્યારે સંકોચને પામે છે, ત્યારે સર્વ પોતાના અંગ તાળી છે છે ને સંકોચ રહી રહે છે,

તેમ પુરુષ પ્રકૃતિની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા છે. અને એ પ્રકૃતિને પ્રકૃતિના કાર્યને વિષે અન્વય વ્યતિરેકપણું પુરુષતુંજ છે, પણ સર્વનો આધાર એવો જે ચિદાકાશ તેનું નથી, કેમજે જે સર્વાધાર હોય તે કોણથી વ્યતિરેક હોય તે તો સદા સર્વમાં રશોજ હોય, અને આ બ્રહ્માંડ છે તેને ચારે કોરે લોકાલોક પવિત્ર છે તે ગદની પેટે રહ્યો છે ને તે લોકાલોકની બહાર તે અલોક છે તે તે અલોકથી પર સમ આવરણ છે ને તેથી પર એકલું અંધારું છે ને તે અંધારાથી પર પ્રકાશ છે તે પ્રકાશને ચિદાકાશ કહીએ, તેમજ ઉત્તું પણ બ્રહ્મ-પ્રકાશ સુધી કહેવાય ને તેની ઉપર સમ આવરણ છે ને તે આવરણની પાર અંધકાર છે ને અંધકારની પાર પ્રકાશ છે તે પ્રકાશને ચિદાકાશ કહીએ ને તેમજ હેટે પણ સમ પાતાલ સુધી કહેવાય ને તેથી હેટાં સમ આવરણ છે ને તેથી હેટું અંધકાર છે ને તેથી હેટો પ્રકાશ છે તે પ્રકાશને ચિદાકાશ કહીએ, એવી રીતે બ્રહ્માંડની ચારે પાસે ચિદાકાશ છે અને બ્રહ્માંડની માંદી પણ છે અને એવો જે સર્વાધાર આકાશ છે તેને આકારે જેની દૃષ્ટિ વર્તેલી હોય તેને દર્શવિદ્યા કહીએ, અને અસિવિદ્યા આદિક ઘણીક પ્રકારની બ્રહ્મવિદ્યા કહી છે તે માંદેલી એ પણ એક બ્રહ્મવિદ્યા છે. અતે એ ચિદાકાશ છે તે અતિ પ્રકાશવાન છે અને તે ચિદાકાશ અનાદિ છે ને તેની ઉત્પત્તિ વિનાશ નથી અને જે આકાશની ઉત્પત્તિ ને વિનાશ કયો છે તે આકાશનો તમોગુણનું કાર્ય છે ને અંધકારરૂપ છે તેની લીનતા થાય છે પણ સર્વનો આધાર એવો જે ચિદાકાશ તેની તો લીનતા થાતી નથી, એવી રીતે તમારા મનનો ઉત્તર કર્યો, હવે તેમાં કોઈને શંકા રહી હોય તો પૂછો. યજ્ઞે તે વેદાંતી બ્રાહ્મણ તથા સર્વે હરિજન બોલ્યા જે હવે કોઈને લેશમાત્ર સંશય નથી. ॥ ૧ ॥ इति ? वचनामृतम् ॥ ४६ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર०—આમાં પ્રમ (૧) છે, તેમાં ઓઝીમહારાજે પોતાના પ્રકાશરૂપ ચિદાકાશને સર્વનો આધાર ને નિર્બિકારી કહ્યો છે, ને એવી લીનતા નથી એમ કહ્યું છે. (૧) શબ્દ છે.

૧ પ્ર० અટાવરણ પારતો મૂલપુરુષનો પ્રકાશ છે અને રહસ્યાર્થમાં મહારાજનો કેમ કહ્યો ?

૧ પ્ર० પુરુષની તો સંકોચ વિકાસ અવસ્થા આમાં કહી છે, માટે તેના બેઝી તેના પ્રકાશની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા આવી ગઈ અને ચિદાકાશની તો સંકોચ વિકાસ અવસ્થા ક્યાં કહી નથી ને ઓઝીમહારાજની ઓરા જે રહ્યા તે સર્વનો આધાર કહ્યો છે, માટે સર્વાધાર તો ઓઝીમહારાજનું તેજ છે તેનેજ આ ટેકાપે ચિદાકાશ કહ્યો છે અને મૂલપુરુષ તથા ચામુદેવ બ્રહ્મ તથા મૂલ અક્ષર તે સર્વે એ ચિદાકાશને આધારે છે અને મૂલપુરુષાવિકાસ પ્રકાશને પણ પૂર્વ શાબ્દોમાં ચિદાકાશ નામે કહ્યો છે.

પ્ર.

વચ્ચાસુત ગ. પ્ર. ૪૬-૪૭

૨ પ્ર૦ પ્રાચીનની ચારે કોરે લોકાલોક પર્વત ગઢની પેઠે રહ્યો છે એમ કહ્યું અને તે લોકાલોકથી બહાર અલોક કહ્યો ને તે અલોકથી પર સપ્ત આવરણ કહ્યાં અને તે આવરણથી પર અંધારું કહ્યું અને તે અંધકારથી પર પ્રકાશ છે તેને વિદાકાશ કહ્યો અને હેંટે ને ઉપર પણ તેવીજ રીતે તે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૨ ૭૦ આ પૃથ્વીમાં પાતાલથી લઈને રસાતલ, મહાતલ, તલાતલ, સુતલ, વિતલ, અતલ, શૂર, શૂર્, સ્વર્ગ, મરુ, જન, તપ અને સત્ય લોક સુધી ચૌદ લોક રહ્યા છે તે ચૌદે લોકમાં સુંસરો લોકાલોક પર્વત રહ્યો છે તે પર્વતની બહાર અલોક છે તે ચૌદ લોકને પ્રાચીન કહ્યું છે તે પૂર્વ પશ્ચિમ અલતાલીશ કરોડ યોજનમાં છે અને ઉત્તર દક્ષિણ પણ અલતાલીશ કરોડ યોજન છે તે અલતાલીશ કરોડ યોજન અલકાશ અને તે અલકાશમાં રહ્યા પણ તે ચૌદ લોક તેના ફરતું એક કરોડ યોજન જાહું પૃથ્વીનું ફલ છે તે વર્ક સહિત પચાસ કરોડ યોજન પૃથ્વી છે અને તેના ફરતું તલે ઉપર અહલે પદલે સર્વે દિશામાં ફરતું પાંચ અક્ષત યોજન જલતું આકરણ છે, પૃથ્વી રીતે તેજ, વાયુ, આકાશ, અર્ધકાર ને મહત્ત્વ એમનાં એક એકથી દશ દશ ગણાં આવરણો છે. તેમાં મહત્ત્વનું સાતમું આવરણ પાંચ અલદિ યોજનનું છે; અને તેથી પર પાંચ પાંચ અંત યોજનનાં અનંત પ્રધાન પુરુષોનાં આવરણો છે; અને તેથી પર મૂલમાયાનો અંધકાર છે તે અંધકારમાં અનંત પ્રધાનપુરુષો રહ્યા છે તેમને માયાના અંધકારમાં મેઢા ગણ્યા છે, માટે મૂલમાયા સુધી આઠ આવરણ કહ્યાં છે અને તે માયાના અંધકારના ફરતો વિદાકાશ એ ઓઝીમહારાજની મૂર્તિનો પ્રકાશ છે, અને એમ આકાશમાં સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા રહ્યા છે, તેમ જ વિદાકાશને મધ્યે સુર્યને ઠેકાણે ઓઝીમહારાજને તેમના મુકો રહ્યા છે, ને ચંદ્રને ઠેકાણે મૂલઅશ્વને તેમના મુકો રહ્યા છે. અને તારાને ઠેકાણે વાસુદેવ પ્રજા ને તેમના મુકો રહ્યા છે તે સર્વે અલલ છે.

૩ પ્ર૦ હર તથા અશ્વિવિદ્યા કોને કહેવાય ?

૬ ૭૦ હૃદયમાં તેજના સમૂહને મધ્યે ઓઝીમહારાજની મૂર્તિને ધારવી તે હરવિદ્યા કહેવાય. અને શ્વ નેત્રે અંતરમાં મૂર્તિ જુલે ને બીજા નેત્રને લધાહું રાક્ષીને મટકા રહિત કરીને બહાર મૂર્તિ જુલે, અને ચેય નેત્રને લલટ સુલટ કરે પટલે જે નેત્રની વૃત્તિ અંતર સન્નુલ કરીને મૂર્તિ જોતો હોય તે નેત્રની વૃત્તિને બહાર લાવે ને બહાર મૂર્તિને જુલે; અને જે નેત્રને મટકાવ રહિત કરીને બહાર મૂર્તિ જોતો હોય તે નેત્રની વૃત્તિ અંતર સન્નુલ કરીને અંતરમાં મૂર્તિ જુલે તે અશ્વિવિદ્યા કહેવાય. ॥ ૪૬ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા શુદિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ સવારના પહોરમાં સ્વામીશ્રી સહ-જાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગલ ળિંબદાના રક્ષની હેંટે ઓઢા મધ્યે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, અને સર્વે સ્વતઃ વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુલ્તારકિંદની આગલ મુનિ તથા દેવદેવના હરિચન્દની સમા મરાઈને બેઠી હતા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ જમણે હાથે ચપટી વગાડીને બોલ્યા જે, (૧) સર્વે સાવધાન થઈને સાંભળો એક વાત કરીશ છીશ ને તે વાત તો સ્થૂઠ છે પણ સુધિ સુરત દર્શને સાંભળશો તો સમજાશે નહીં તો નહીં સમજાય. પછી સર્વે હરિભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ! કહો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, પરમેશ્વરના ભક્ત હોય તેમાં કોઈકને ભક્તિનિષ્ઠા પ્રધાન હોય અને કોઈકને સ્વરૂપનિષ્ઠા પ્રધાન હોય ને કોઈકને આત્મનિષ્ઠા પ્રધાન હોય તે કોઈકને ત્યાગનિષ્ઠા પ્રધાન હોય ને ગૌણપણે તો એ સર્વે અંગ સર્વે હરિભક્તમાં હોય. હવે જેને ભક્તિનિષ્ઠા પ્રધાન હોય તેને તો ભગવાનને યાજ્ઞ ધરવા અને ભગવાનના મંદિરમાં ગાર કરવી અને ભગવાનનાં કથા કીર્તન કરવાં તથા સંતની સેવા ચાકરી કરવી, એવી રીતની ભક્તિ કયાં વિના રહેવાય નહિ તેને ભક્તિનિષ્ઠા જાણવી. અને જે ભગવાનના સ્વરૂપમાં દૃષ્ટિ રાસતાં થકાં કથા કીર્તન અથવા સેવા ચાકરી થાય તેટલી કરે પણ પોતાને ભગવાનના સ્વરૂપમાં દૃષ્ટિ રાસવી તેમાં વિલેપ થાય તે ભ્રમી થકે નહિ, એવી રીતનો જેનો સ્વભાવ હોય તેને સ્વરૂપનિષ્ઠા જાણવી. અને જે આત્મારૂપે થઈને ને આત્માના સ્વરૂપને જ મોઢે કરીને પ્રતિપાદન કરે અને જે ગ્રંથમાં આત્માનું પ્રતિપાદન હોય તે ગ્રંથ તેને સારા લાગે, એવી રીતનો જે ભક્ત હોય તેને આત્મનિષ્ઠા જાણવી. અને ઘંટે ત્યાગી રહેતો હોય ને ત્યાગની જ રીત ગમતી હોય અને મોઢે પણ ત્યાગની જ વાત કરતો હોય અને શાસ્ત્ર પણ ત્યાગનાં જ સારાં લાગતાં હોય, એવી રીતનો જે હોય તેને ત્યાગનિષ્ઠા જાણવી, માટે એ વાર્તાને વિચારીને જેનું જેનું અંગ હોય તેનું તે કહો; અને આ વાર્તા છે તે તો દર્પણ તુલ્ય છે તે જેનું જેનું અંગ હોય તેનું તેને વેચાઈ આપે છે અને ભગવાનના ભક્ત હોય તે તો અંગ વિનાના હોય નહિ પણ પોતાના અંગને ઓઢાવે નહિ ઘટલે પોતાના અંગની દૃઢતા થાય નહિ. અને જ્યાં સુધી પોતાના અંગની દૃઢતા ન થઈ હોય ત્યાં સુધી જેવી વાત થાય તેનું તેનું અંગ વ્યભિચારી જાય, માટે આ વાર્તાને વિચારીને પોતપોતાના અંગની દૃઢતા કરો ને જેનું જેનું અંગ હોય તે તેમ બોલો. પછી હરિભક્ત સર્વે જેનું જેનું અંગ હતું તે તેવી રીતે બોલ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેનું એક સરસું અંગ હોય તે ઊઠી ડમા યાઓ. પછી જેનું જેનું એક સરસું અંગ હતું તે સર્વે ડમા થયા. પછી શ્રીજીમહારાજે એ સર્વેને પાછા બેસાયા. (૧)

૨ પછી નિત્યાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૨) એ ચારે અંગવાળાને પોતપોતાના અંગમાં કાંઈ ગુણ દોષ છે કે નથી? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ગુણ દોષ છે તે કદીએ તે સાંભળો જે ભક્તિનિષ્ઠાવાળો જે હોય તે તો જેમ પરમેશ્વર કહે તેમ કરે, જેમ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને કહ્યું જે, ॥ સર્વધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં કરણં વ્રજ ॥ એવી

રીતે જે વર્તેલું તે ભક્તિવાળાને વિષે ગુણ છે. અને શાસ્ત્રની સાચી લેવા જાય
પટલો અને વિષે દોષ છે અને સ્વરૂપનિષ્ઠાવાળાને જે ભગવાનનું સ્વરૂપ પોતાને પ્રાપ્ત
થયું છે તેજ સ્વરૂપને વિષે મતિ અચળ રહે છે એ અને વિષે ગુણ છે અને એમ જાણે જે
આ જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તે તો સગુણ છે ને નિર્ગુણ સ્વરૂપ તો બીજું છે એમ જો સમ-
જ્ઞાય તો એ સ્વરૂપનિષ્ઠાવાળાને વિષે દોષ છે. અને આત્મનિષ્ઠાવાળાને દેહ, ઇન્દ્રિયો,
મન અને પ્રાણ ધર્મી જુદું વર્તેલું અને ભગવાનની કથા કીર્તનાદિક કરવું તે પણ આત્મરૂપે
થઈને કરવું અને દેહાદિક જે માયિકભાવ તેમાં મળી જાવું નહિ, એવી રીતે વર્તાય તે
એને વિષે ગુણ છે; અને દેહાદિકને વિષે એકપણે વર્તાય એ અને વિષે દોષ છે, અને
ત્યાગનિષ્ઠાવાળાને ભગવાનની મૂર્તિ વિના પિંડ વ્રજાંઠમાં તથા અદ્વૈતિદ્વિ નવ નિર્ધિમાં
તથા બેંકુંટાદિક જે ભગવાનનાં ધામ તેમાં ક્યાંઈ પણ પ્રીતિ રહે નહિ એ અને વિષે ગુણ
છે; અને ભગવાન વિના બીજાને વિષે ભેદ માત્ર પ્રીતિ રહે એ અને વિષે દોષ છે. અને
એ ચાર પ્રકારની જે નિષ્ઠા તેનું ફલ એ છે જે, ભગવાનને વિષે દ્રઢ પ્રીતિ થાય અને
ભગવાન વિના બીજું જે માયિક પદાર્થ માત્ર તે તુચ્છ જણાય એ એનું ફલ છે. (૨) ૨

૩ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે (૩) એ ચાર નિષ્ઠાને વિષે કોઈ અધિક ન્યૂન
છે કે એ ચારે તુલ્ય છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જ્યાં સુધી એક એક
નિષ્ઠાને વિષે વર્તતા હોય, ત્યાં સુધી તો એ ચારે સરસા છે અને જ્યારે એ ચારે નિષ્ઠા એ-
કને વિષે વર્તે ત્યારે તે સર્વે ધર્મી અધિક છે અને જ્યારે એ ચારે નિષ્ઠા એકને વિષે
વર્તે ત્યારે તેને પરમ ભાગવત્ કહીએ અને એનેજ એકાંતિક ભક્ત કહીએ. (૩) इति ૩
વચનામૃતમ્ ॥૪૭॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૩) છે. તેમાં પહેલું કૃપાવાક્ય છે તેમાં શ્રીજીમહારાજે
ભક્તિનિષ્ઠા, સ્વરૂપનિષ્ઠા, આત્મનિષ્ઠા ને ત્યાગનિષ્ઠા એ ચારનાં રૂપ કર્યાં છે. (૧) બીજામાં
એ ચાર નિષ્ઠાવાળાને ગુણદોષ કહ્યા છે. [૨] ત્રીજામાં એ ચારે નિષ્ઠાઓને સરસી કહી
છે ને એ ચારેય નિષ્ઠા એકને વિષે વર્તે તેને પરમ ભાગવત્ સંત કહ્યા છે. [૩] ચાલતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં એકસરસું બંગ કહ્યું તે કેનું સમજવું ?

૧ જ૦ ચાર અંગમાંથી જે દ્રઢ થયું હોય તે અંગ કોઈ રીતે પડે નહિ તે સરસું અંગ
કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં ભક્તિવાળો શાસ્ત્રની સાચી છે તે તેને દોષ વહો તે દોષ શો સમજવો ?

૨ જ૦ શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યક્ષ મતુલ્યરૂપે દર્શન બાષતા હોય તે વક્ષતે શાકમાં જે પ્રમાણે
વર્તવાનું કહ્યું હોય તેથી બીજી રીતે વર્તવાનું વહે, ત્યારે શાકની સાચી લેવા જાય તે
દોષ કહ્યો છે. તે વચન પણ વચારેક નાદા વિના ઝમવાનું વહે, ધર્મ વચન જાણવાં
એ એવવર્તમાન લોપચા સંબંધી વચન તો ન માનવાં તે (લો. ૬ નાદૃદ બદારમાં પ્ર-

અમાં) અમારા મેઝાં સ્ત્રીઓનાં દર્શન થતાં હોય, ત્યાં અમારી આજ્ઞા કરીને પણ ન બેસવું, માટે પંચવર્તમાન હોપવા સિવાયનાં સ્ત્રીનાં વચન સ્ત્રીજીમહારાજ કહે તો, તેમાં શાસ્ત્રની સાત્ત્વ ન લેવી અને સ્ત્રીજીમહારાજ પ્રતિમારૂપે દર્શન દેતા હોય તે વસ્તે તો સ્ત્રીજીમહારાજનાં શાસ્ત્ર પ્રમાણેજ વર્તવું, અને કોઈક મોટા મુશ્કેલી વચન પણ સ્ત્રીજીમહારાજના શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ હોય તે ન માનવું. અને જે મુશ્કેલી હોય તે તો સ્ત્રીજીમહારાજનાં વચન યથાર્થ પાઠ્યે ને પોતાના આશ્રિતોને પઢાવે અને જે સ્ત્રીજીમહારાજના વચનથી બહાર થઈ ને વચનને કહે જે, અને મુશ્કેલી હોય એમ કહેતા હોય તેવું વચન ન માનવું.

- ૩ પ્ર૦ ભગવાનનું સ્વરૂપ પોતાને પ્રાપ્ત થયું છે તે સ્વરૂપને વિષે મતિ અવગત રહે એ સ્વરૂપનિરૂપણવાળાને વિષે ગુણ છે એમ કહ્યું તે પોતાને પ્રાપ્ત થયું તે સ્વરૂપ કિયું જાણવું ?
- ૩ ૬૦ સ્ત્રીજીમહારાજ અનંત જીવોના આત્મતિથિ કલ્યાણ કરવા સાથે વ્યા કરીને મનુષ્યરૂપે સ્ત્રી છપેયા ધામને વિષે અતિ ધર્મચક્રી પ્રગટ થયા તે સ્વરૂપ પોતાના અશ્રિત થઈને પ્રાપ્ત થયું છે તે સ્વરૂપ કહ્યું છે.
- ૪ પ્ર૦ સ્ત્રીજીમહારાજે મનુષ્યરૂપે દર્શન આપ્યાં તે વસ્તે તો સ્ત્રીજીમહારાજનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું હતું પણ આજ એ સ્વરૂપ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થયું કહેવાય ?
- ૪ ૬૦ જે સ્વરૂપ મનુષ્યરૂપે હતું તે સ્વરૂપ આજ પ્રતિમારૂપે દર્શન આપે છે, માટે તે સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું છે એમ જાણવું; અને સ્ત્રીજીમહારાજની પ્રતિમાને દિવ્ય ન જાણે ને પ્રતિમા જાણે ને સ્ત્રીજીમહારાજના મનુષ્ય સ્વરૂપને દિવ્ય ન જાણે ને સર્ગુણ દટલે મનુષ્ય જેવા જાણે તે એ સ્વરૂપનિરૂપણવાળાને દોષ કહ્યો છે.
- ૫ પ્ર૦ ચૈતુઢાદિક ધામોમાં પ્રીતિ ન રાક્ષસી એમ કહ્યું તે તો ઠીક પણ અક્ષરધામમાં સદા રહેવું છે તેમાં પ્રીતિ રાક્ષસી કે કેમ ?
- ૫ ૬૦ (હો ૩૪ માં) કહ્યું છે કે મુશ્કેલી સહિત અમારાં દર્શન ન થાય ને એકલું અમારું તેજ દેશાય તો કદાચ પામવું માટે ધામમાં પ્રીતિ ન રાક્ષસી. અને સ્ત્રીજીમહારાજમાં ને મુશ્કેલી પ્રીતિ રાક્ષસી એમ (મ. ૩૨ માં) કહ્યું છે તેમાં મુશ્કેલી વિષે પણ સ્ત્રીજીમહારાજના જેવી પ્રીતિ ન રાક્ષસી એમ (છે. ૧૬ માં) કહ્યું છે. ॥૪૭॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા શુદ્ધિ ૧૩ તેરજને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજીમહારાજ શ્રી મહા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ લિંગદાના દસની હેટે ઓટા મધ્યે ઢોલિયા ઉપર આયમણે શુભારવિંદ સંધ્યા સમે કિરાજમાન હતા ને સર્વે સ્વેત કલ્પ પહેર્યાં હતાં. અને પોતાના શુભારવિંદની આગળ શુનિ તથા વેશ વેશના હરિમત્કની સભા મરાઈને બેઠી હતી. અને પોતાના શુભારવિંદની આગળ વે વચાલું બઝતી હતી અને શ્રીવાસુદેવનારાયણની સંધ્યા આરતી તથા નારાયણ ધુન્ય ચાલ રહી.

તે કેદે સ્ત્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સર્વ સાવચાન થઈને સાંભળો એક વાર્તા કરીએ છીએ. ત્યારે સર્વે શુનિ તથા હરિમત્ક બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! કહો.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) એ અમારી આજ્ઞા છે જે, હરિભક્ત માત્રને શ્રીનરનારાયણની મૂર્તિ કાગદમાં લેવાવી વૈશ્ણવો તે પૂજાઓ અને એ પૂજા સર્વે શાસ્ત્રે કરીને પ્રમાણ છે અને શ્રીમદ્ભાગવતને વિષે પણ અષ્ટ પ્રકારની મૂર્તિ કહી છે, માટે ચિત્રમૂર્તિ પણ અતિ પ્રમાણ છે અને અમારી આજ્ઞા પણ છે, માટે હરિભક્ત માત્રને પ્રાતઃકાળમાં સ્નાન કરીને શ્રીનરનારાયણની પૂજા કરવી. (૧) અને પૂજા કર્યા પછી પ્રક્રમા કરવી ૧ ને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરવા પછી ભગવાન પાસે એમ માગવું જે, હે મહારાજ ! અમારી કુસંગથી રક્ષા કરજ્યો તે કુસંગ ચાર પ્રકારનો છે એક તો કુંડાપંચી, બીજા શક્તિપંચી, ત્રીજા વેદાંતી ને ચોથા નાસ્તિક એ ચાર પ્રકારનો કુસંગ છે, માટે જો કુંડાપંચીનો સંગ થાય તો વર્ષમાનમાં ઝુકાડે અને શક્તિપંચીનો સંગ થાય તો દારુ માટી લેવાથીને અષ્ટ કરે અને જો વેદાંતીનો સંગ થાય તો આકારમાત્ર છોટા કરે અને ભગવાનનાં ધામ તથા ભગવાનની મૂર્તિયો છોટા કરી દેવાથીને અષ્ટ કરે અને નાસ્તિક હોય તે કર્મનેજ સાચાં કરીને ફરને છોટા કરી દેવાથીને અષ્ટ કરે, માટે એવા કુસંગથી તથા ક્રોધક્રોધાદિકથી રક્ષિત થવા માસ્તે નરનારાયણનું સ્તવન કરવું. (૨) અને તમે સર્વે હરિભક્ત ૧ એમ મનમાં લાલશો માં જે, એ તો કાગદ ઉપર ચિત્રાવળ છે તે આપણી કેમ કુસંગથી રક્ષા કરશે ? એવો ધામ તો કોઈ દહાડે લાલશોજ માં, કાં જે અમે તો સત્કુલ છીએ તે અમારી આજ્ઞા કરીને તમે સર્વે નરનારાયણની પૂજા રાત્રીમાં, તો અમારે ને નરનારાયણને તો સુધો મન મેળાવ છે તે અમે નરનારાયણને કહેશું જે, હે મહારાજ ! જે પંચવર્ષમાનમાં રહીને અમારી આપેલ જે તમારી મૂર્તિ તેને પૂજે તેમાં અસ્વંદ શાસ કરીને રહેજો, માટે એ નરનારાયણ દેવ છે તેને અમે સ્નેહરૂપી પાશે બાંધીને જોરાવરી પણ રાત્રીમાં, માટે તમે સર્વે એમ નિશ્ચે જાણજ્યો જે, એ મૂર્તિ છે તે શ્રી નરનારાયણદેવ પંડેજ છે, એવું જાણીને કોઈ દહાડે મૂર્તિ અપૂજ્ય રહેવા દેશો માં અને પ્રાતઃકાળમાં સ્નાન કરીને ભગવાનની પૂજા કરવી ને પછી બીજો ધંધો કરવો અને જ્યાં સુધી પંચવર્ષમાનમાં રહીને એ નરનારાયણદેવની પૂજા કરશો ત્યાં સુધી એ મૂર્તિને વિષે શ્રીનરનારાયણ વિરાજમાન રહેશે એ અમારી આજ્ઞા છે તે સર્વે દૃઢ કરીને માનજ્યો, એવી રીતે શ્રીજી બોલ્યા તે શ્રીજીનાં વચન માથે ચઢાવ્યાં. (૩) इति वचनामृतम् ॥૪૮॥ ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે પોતાની ચિત્રમૂર્તિ પ્રમાણ કરી છે ને પ્રાતઃકાળે એ મૂર્તિ પૂજવાની આજ્ઞા કરી છે. (૧) અને ચાર પ્રકારના કુસંગથી તથા કામાદિક શત્રુથી રક્ષા કરજ્યો, એમ ચિત્રમૂર્તિની સ્તુતિ કરવાનું કહ્યું છે. (૨) અને એ ચિત્રમૂર્તિ અમે પંડેજ છીએ, માટે અપૂજ્ય રહેવા દેવો નહિ અને પંચવર્ષમાનમાં રહીને પૂજા કરશો ત્યાં સુધી એ મૂર્તિમાં અમે રહેશું એમ કહ્યું છે. (૩) વાક્યો છે.

- ૧ પ્ર૦ આમાં નરનારાયણની મૂર્તિ પૂજવાનું કહ્યું અને રહસ્યાર્થમાં ઓઝીની કેમ કહી ?
- ૧ ૩૦ મહારાજ મુક્તભાવે બોલ્યા છે માટે એમ કહ્યું છે તે (પ્ર૦ ૮ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં) છે.
- ૨ પ્ર૦ કુસંગથી રક્ષા માગવાનું કહ્યું તે કહારના તો ઓઝસાય પણ સત્સંગમાં કેમ ઓઝસાય ?
- ૨ ૩૦ ત્યાગી હોય તે સ્ત્રી ધનનો પ્રસંગ રાખે તથા સ્ત્રી સંબંધી સંકલ્પ થઈ જાય તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત ઇટલે ઉપવાસ ન કરે અને ગૃહસ્થ હોય તે પરસ્ત્રીનો સંગ કરે તથા પરધનને મદદ કરવાની ઇચ્છા રાખે તે કુંઢાપંથી જેવા જાણવા. અને ત્યાગી અથવા ગૃહસ્થ દાદ માંસના સંસર્ગવાળું ઔવધ સ્થાય અને જે પરદેશથી દવાની શીશીઓ આવતી હોય તે પણ દારૂજ છે અને લલ્હુન, કુંગલી, તમાકુ, લીલાગર, હિંગ, અપીળ આદિક અમ્મ બસ્તુ જ્ઞાતા હોય તે જ્ઞાતિપંથીના જેવા જાણવા. અને ઓઝીમહારાજને અંતર્યામી ન જાણે ને મર્યાદા ન રાખે અને પંચવર્તમાને યુક્ત ઓઝીમહારાજના ભક્તને વિષે મનુષ્યમાય રહે અને ઓઝીમહારાજની પ્રતિમાને વિષે ચિત્ર પાપાણાદિકનો ભાવ રાખે પણ વિષ્ણુ ન જાણે તેને નાસ્તિકતા જેવા જાણવા. અને જે ઓઝીમહારાજને નિરાકાર સમક્ષે તેને વેદાંતી જેવા જાણવા. તેમનો પણ સંગ ન કરવો. ॥૪૮॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા શુદ્ધિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ સંધ્યા સમે સ્વામી શ્રી સદ્-જાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ લિંબહાના દુકા હેંટે ઓટા મધ્યે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતાને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ બે દિવિયો બઝતી હતી અને કંઠને વિષે પીઠા પુષ્પનો દાર પહેર્યો હતો ને બે હાથમાં પીઠા પુષ્પના ગજરા ધારણ કર્યા હતા અને સર્વે થોઢાં વસ્ત્ર પહેર્યાં હતાં. અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સમા મરાઈને વેરી હતી.

- પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે પ્રશ્ન ઉત્તર કરો. પછી વ્રહ્માનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો
- ૧ જે, (૧) મગવાનને વિષે દુષ્તિ રાક્ષાએ છેવટે તે તો મુઘી ઝોરે કરીને રાક્ષાએ છેવટે ત્યારે રહે છે અને જગતના પદાર્થ સન્મુલ્ક તો ઈર્ષા મેલેજ રહે છે તેનું શું કારણ છે ? પછી શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે, મગવાનના ભક્ત હોય તેની દુષ્તિ તો મગવાન વિના બીજે રહેજ નહિ અને તેને તો એજ ફિઝર રહે છે જે, મારે જગતના પદાર્થમાં દુષ્તિ રાક્ષવી તે તો યશું કઠળ પદ્મો, માટે પરમેશ્વરના ભક્ત હોય તેને તો જગતના પદાર્થમાં દુષ્તિ રાક્ષવી એજ કઠળ છે અને જે જગતના જીવ છે તેને પરમેશ્વરમાં દુષ્તિ રાક્ષવી તે ઘર્ષા કઠળ છે, માટે જેને પરમેશ્વરમાં દુષ્તિ ન રહે તે પરમેશ્વરનો ભક્ત નહિ અને તે સત્સંગમાં આવતો હોય તો એ ધીરે ધીરે સંતની વાર્તા સાંભળતાં સાંભળતાં પરમેશ્વરનો ભક્ત થાશે. (૧) ૧

૨ પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીય વ્હી પૂછ્યું જે, (૨) ઈતી ભગવાનમાં કૃત્તિ રાખ્યાનું શું સાધન છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ઇતું સાધન તો અંતરદ્રિ છે તે અંતરદ્રિ તે શું તો જેવા પોતાને પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા છે તેનાં મૂર્તિ સામું જોઈ રહેવું એ અંતરદ્રિ છે; અને તે મૂર્તિ વિના પદ્મચક્ર દેશાય અથવા ગોલોક વૈકુંઠાદિક ભગવાનનાં ધામ દેશાય, તો પણ તે અંતરદ્રિ નહિ, માટે ભગવાનની મૂર્તિને અંતરમાં ધારીને તે સામું જોઈ રહેવું, અથવા બહાર ભગવાનની મૂર્તિ સામું જોઈ રહેવું તેનું નામ અંતરદ્રિ છે અને તે મૂર્તિ વિના બીજે જ્યાં જ્યાં કૃત્તિ રહે તે સર્વે બાહ્યદ્રિ છે. પછી વ્હી શ્રીજીમહારાજ પરમહંસ પ્રત્યે બોલ્યા જે, હવે તો બે બે જણ યજ્ઞને સામસામા પ્રશ્ન ઉત્તર કરો. પછી ઘણી વાર સુધી પરમહંસે પરસ્પર પ્રશ્ન ઉત્તર કર્યા તેને સાંખ્યતા થકા શ્રીજીમહારાજ તેમની બુદ્ધિની પરીક્ષા કરતા હવા. (૨) इति वचनामृतम् ॥ ૪૯ ॥

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારી મૂર્તિમાં કૃત્તિ ન રહે તે અમારો ભક્ત નહિ. [૧] બીજામાં અમારી મૂર્તિ સામું જોઈ રહેવું તે અંતરદ્રિ છે અને મૂર્તિ વિના બીજે કૃત્તિ રહે તે બાહ્યદ્રિ છે. (૨) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં તમારે વિષે કૃત્તિ જોરે કરીને રાક્ષીય છીપ ત્યારે રહે છે એમ બ્રહ્માનંદસ્વામીય પૂછ્યું તે બ્રહ્માનંદસ્વામી તો અનાદિ મુક્ત હતા તેમજે જોરે કરીને કૃત્તિ રાક્ષીય છીપ એમ કેમ પૂછ્યું હશે ?

૧ ૩૦ સાધનિકને ઉપદેશને માટે સર્વેના મેઢા બઝીને પૂછ્યું છે પણ પોતાને માટે પૂછ્યું નથી. એતો અનાદિમુક્ત હતા ને શ્રીજીમહારાજના મેઢા બીજા બીધોના કલ્યાણને અર્થે આવ્યા હતા, એમનું બ્રજાણ્યું કાંઈ નહોતું.

૨ પ્ર૦ મૂર્તિમાં તો કૃત્તિ ન રહે પણ મહારાજની આજ્ઞા ચથાર્થે પાઠે તે ભક્ત કહે-વાય કે નહિ ?

૨ ૩૦ ઇકાંતિક ભક્ત ન કહેવાય, ચાલોચાલ કહેવાય. અને આજ્ઞા ન પાઠે તે તો કુસંગી કહેવાય. ॥ ૪૯ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા વદિ ૧ પદવાને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વાચરની મેઢીની ઓસરી આગલ પ્રાતઃકાળે ચિરાંજમાન હતા ને સર્વે સ્થેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારકિંની આગલ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે મુનિ પ્રત્યે એમ પૂછ્યું જે, (૧) જેને કુશામ બુદ્ધિ હોય તેને બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય છે તે કુશામબુદ્ધિ તે જે સંસાર વ્યવહારમાં બહુ જાણતો હોય તેની કહેવાય

કે નહિ ? અથવા શાસ્ત્રપુરાણના અર્થને વહુ જાણતા હોય તેના કહેવાય કે નહિ ? પછી
 એનો ઉત્તર મુનિપર કરવા માંડ્યો પણ થયો નહિ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, કેટ-
 લાક તો વ્યવહારમાં અતિ ટાઢા હોય, તો પણ પોતાના કલ્યાણને અર્થે કાંઈ યત્ન કરે
 નહિ તથા કેટલાક શાસ્ત્ર પુરાણ ઇતિહાસ તેના અર્થને સારી પેઠે જાણતા હોય, તો પણ
 પોતાના કલ્યાણને અર્થે કાંઈ પણ યત્ન કરે નહિ, માટે એને કુશામ્ન બુદ્ધિવાળા ન
 જાણવા, એને તો જાડા બુદ્ધિવાળા જાણવા અને જે કલ્યાણને અર્થે યત્ન કરે છે ને
 તેની બુદ્ધિ યોદી છે તો પણ તે કુશામ્ન બુદ્ધિવાળો છે અને જે જગત્ વ્યવહારની કોરે
 સાવધાન થઈને મંદગ્યો છે ને તેની બુદ્ધિ અતિ ક્ષીણી છે, તો પણ તે જાડી બુદ્ધિવાળો છે,
 ૧ ઉપર ભગવદ્ગીતાનો શ્લોક છે જે ॥ યા નિશા સર્વભૂતાનાં તત્સ્યાં જાગર્તિ સંયમી ॥
 યસ્યાં જાગર્તિ ભૂતાનિ સા નિશા પશ્યતો મુનેઃ ॥ ૧ શ્લોકનો અર્થ એમ છે જે ભગવા-
 નનું ભજન કરવું તેમાં તો સર્વ જગત્ના જીવની બુદ્ધિ રાત્રિની પેઠે અંધકારેયુક્ત થતે છે.
 ફરેતાં ભગવાનનું ભજન નથી કરતા અને જે ભગવાનના ભક્ત છે તે તો તે ભગવાનના
 ભજનને વિષે જાગ્યા છે ફરેતાં નિરંતર ભગવાનનું ભજન કરતા થકા થતે છે અને દામ્બ,
 સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એજ પંચ વિષય તેને વિષે જીવ યાત્રની બુદ્ધિ જાગત થતે છે ફરેતાં
 વિષયને યોગવતા થકાજ થતે છે; અને જે ભગવાનનાં ભક્ત છે તેની બુદ્ધિ તો તે વિષય-
 યોગને વિષે અંધકારેયુક્ત થતે છે ફરેતાં તે વિષયને યોગવતા નથી, માટે એવી રીતે જે
 પોતાના કલ્યાણને અર્થે સાવધાનપણે થતે છે તેજ કુશામ્ન બુદ્ધિવાળા છે ને તે વિના તો
 સર્વે મૂર્ખ છે. (૧) ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૫૦॥

૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રથમ (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કલ્યાણને અર્થે
 સાવધાનપણે થતે તેને ક્ષીણી બુદ્ધિવાળો કહ્યો છે અને એને પ્રજ્ઞાની પટલે જમારી
 પ્રાપ્તિ થાય છે એમ કહ્યું છે. (૧) વાચ્ય છે. [આ જ્ઞાનો અર્થ પ્ર. ૩૯ ના વીજા
 પ્રશ્નોત્તરમાં કર્યો છે.]

૧ પ્ર૦ બુદ્ધિ અંધકારેયુક્ત થતે છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે થતે તે અંધકારેયુક્ત કહેવાય ?

૧ ૩૦ શ્રીજીમહારાજને વિષે પ્રીતિવાળા ભક્ત જગત્ની ઉદાસ હોય, પણ જો તેને પ્રાકૃત્ય
 વશ કરીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવું પડ્યું હોય તો તેને ગૃહસ્થાશ્રમની રીતિ પ્રમાણે વર્તવું
 જોઈય, પણ ઉદાસથકો વિષયને યોગવે તે અંધકારેયુક્ત થતે છે એમ જાણવું; અને યાગીમાં
 રહ્યો હોય તો પણ સારી પશારી, સારું સાધનું, સારું યાત્ર એ આદિક સારી વસ્તુને
 પ્રહ્ન ન કરે ને જોયી તેવી વસ્તુ પર કરીને ગુજરાન કરે અને સર્વે ક્રિયામાં શ્રીજીમહા-
 રાજની સ્મૃતિ રાખે પણ ક્રિયાની સ્મૃતિ ન રાખે, એવી રીતે થતે તે વિષયને વિષે
 અંધકારેયુક્ત થતે છે એમ જાણવું. ॥૫૦॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા વદિ ૨ થીજને દિવસ રાત્રિને સમે સ્વામી શ્રી સહજા-નંદગીરહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદામ્તાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ આયમણે ચાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, અને ધોળો સુરવાળ પહેર્યો હતો ને ધોળો અંગરત્તો પહેર્યો હતો ને માથે ધોળી પાઘ બાંધી હતી ને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીગીરહારાજ બોલ્યા જે, કાંઈ પ્રશ્ન પૂછો. પછી પૂર્ણાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો ૧ જે, (૧) દશ ઈંદ્રિયો છે તે તો રજોગુણની છે અને ચાર અંતઃકરણ છે તે તો સત્ત્વગુણનાં છે, માટે એ સર્વે ઈંદ્રિયો ને અંતઃકરણ તે તો માયિક છે ને ભગવાન તો માયાથી પર છે તેનો માયિક અંતઃકરણે કરીને કેમ નિશ્ચય થાય ? અને માયિક એવી જે ચક્ષુ આદિક ઈંદ્રિયો તેણે કરીને ભગવાન કેમ જોવામાં આવે ? પછી શ્રીગીરહારાજ બોલ્યા જે, માયિક વસ્તુ કરીને માયિક પદાર્થ હોય તે જણાય, માટે માયિક જે અંતઃકરણને ઈંદ્રિયો તેણે કરીને જો ભગવાન જણાયા તો એ ભગવાન પણ માયિક ઠર્યા એ રીતે તમારો પ્રશ્ન છે ? પછે પૂર્ણાનંદસ્વામી તથા સર્વ મુનિએ કહ્યું જે એજ પ્રશ્ન છે તેને હે મહારાજ ! તમે યુદ્ધ કરી આપ્યું પછે શ્રીગીરહારાજ બોલ્યા જે એનો તો ઉત્તર એમ છે જે, પચાસકોટી યોજન વૃધ્વીનું પીઠ છે તે વૃધ્વી ઉપર ઘટપટાદિક અનેક પદાર્થ છે તે સર્વ પદાર્થમાં એ વૃધ્વી રહી છે ને પોતાને સ્વરૂપે કરીને નોંલી પણ રહી છે અને ડ્યારે વૃધ્વીની દૃષ્ટિ કરીને જોઈએ, સ્વારે એ સર્વ પદાર્થરૂપે વૃધ્વી થઈ છે ને વૃધ્વી વિના થીડું કાંઈ પદાર્થ નથી ને તે વૃધ્વી જઙ્ગના એક અંશમાંથી થઈ છે ને જઙ્ગ તો વૃધ્વીની હેંડે પણ છે ને પદ્મસે પણ છે ને ઉપર પણ છે ને વૃધ્વીના મધ્યમાં પણ જઙ્ગ સર્વે વ્યાપી રહ્યું છે, માટે જઙ્ગની દૃષ્ટિ કરીને જોઈએ તો વૃધ્વી નથી એકલું જઙ્ગ છે અને એ જઙ્ગ પણ તેજના એક અંશમાંથી થયું છે, માટે તેજની દૃષ્ટિ કરીને જોઈએ તો જઙ્ગ નથી એકલું તેજ છે અને તે તેજ પણ વાયુના એક અંશમાંથી થયું છે, માટે તે વાયુની દૃષ્ટિ કરીને જોઈએ તો તેજ નથી એકલો વાયુ છે ને તે વાયુ પણ આકાશના એક અંશમાંથી થયો છે, માટે જો આકાશની દૃષ્ટિ કરીને જોઈએ તો વાયુ આદિક જે ચાર શૂત ને તેનું કાર્ય જે પિંડ ને બ્રહ્માંડ તે કાંઈ માસેજ નહિ એકલો આકાશજ સર્વે માસે અને એ આકાશ પણ તામસાહંકારના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયો છે ને તે તામસાહંકાર, રાજસાહંકાર, સાત્ત્વિકાહંકાર ને શૂત, ઈંદ્રિયો, અંતઃકરણ ને દેવતા એ સર્વે મહત્ત્વના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયા છે, માટે મહત્ત્વની દૃષ્ટિ જોઈએ તો વળ મકારનો અહંકાર તથા શૂત, ઈંદ્રિયો અંતઃકરણ, દેવતા એ સર્વે નથી એકલું મહત્ત્વજ છે અને તે મહત્ત્વ પણ પ્રકૃતિના એક અંશમાંથી

ઉત્પન્ન થયું છે, માટે પ્રકૃતિની દૃષ્ટિ જોઈએ તો મહત્ત્વ નથી ફક્તી પ્રકૃતિ જ છે અને તે પ્રકૃતિ પણ પ્રલયકાળમાં પુરુષના એક અંશમાં લીન થઈ જાય છે અને પાછી સૃષ્ટિ સમે એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે પુરુષની દૃષ્ટિ કરીને જોઈએ તો પ્રકૃતિ નથી ફક્તી પુરુષ જ છે અને એવા અનંતકોટી પુરુષ છે તે પુરુષોત્તમનું ધામ જે અક્ષર તેના એક દેશને વિષે લીન થઈ જાય છે ને પાછા ઉપજે છે, માટે એ અક્ષરની દૃષ્ટિ કરીને જોઈએ તો એ સર્વે નથી એક અક્ષર છે અને તે અક્ષરથી પર અક્ષરાતીત એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે છે ને તે સર્વેનાં ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલય તેના કર્તા છે ને સર્વેના કારણ છે અને જે કારણ હોય તે પોતાના કાર્યને વિષે વ્યાપક હોય ને તેથી જુદું પણ રહે માટે એ સર્વેના કારણ જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેની દૃષ્ટિ કરીને જોઈએ ત્યારે એ પુરુષોત્તમ ભગવાન વિના કશું કાંઈ ધાસેજ નહિ. એવા જે એ ભગવાન તેજ કૃપા કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીમાં સર્વે મનુષ્યને પ્રત્યક્ષ દર્શન આપે છે, ત્યારે જે જીવ સંતનો સમાગમ કરીને આ પુરુષોત્તમ ભગવાનનો આષો મહિમા સમજે છે ત્યારે એનાં ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ સર્વે પુરુષોત્તમરૂપ થઈ જાય છે, ત્યારે તેમણે કરીને આ ભગવાનનો નિશ્ચય થાય છે, જેમ હીરે કરીનેજ હીરો વેંધાય છે પણ કીજા ક્ષેત્ર નથી વેંધાતો, તેમ ભગવાનનો નિશ્ચય તે ભગવાન ક્ષેત્ર ધાય છે ને ભગવાનનું દર્શન પણ ભગવાન ક્ષેત્ર ધાય છે પણ માયિક એવાં જે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તેણે કરીને નથી યાતો, એમ વાર્તા કરીને શ્રીજીમહારાજ જયસચ્ચિદાનંદ કહીને પોતાને ઉતારે પધાર્યા. (૧) ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૫૧॥ ૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે, પૃથ્વીથી લઈને મૂળ અક્ષરઆદિક સર્વેના કર્તા ને સર્વેના કારણને એ સર્વેમાં અમારી અંતર્યામી દ્રષ્ટિ કરીને વ્યાપક ને મૂળ અક્ષરઆદિક સર્વેથી પર એવા જે અમે તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે સર્વે મનુષ્યને પ્રત્યક્ષ દર્શન આપીએ છીએ, ત્યારે જે જીવ અમારા મુક્તિનો સમાગમ કરીને અમારો મહિમા સમજે ત્યારે તે જીવના ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ સર્વે અમારા રૂપ થઈ જાય છે ત્યારે અમારું દર્શન અને અમારો નિશ્ચય થાય છે. [૧] શબ્દ છે.

૧ પ્ર૦ પૃથ્વી આદિકની દૃષ્ટિ જોઈએ એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ છ૦ જે જે દેવની ઉપાસના કરે તે તે દેવનાં આવડે પામીને ઘટલે તદ્રૂપ થઈને તે તે દેવના નેત્રે કરીને જુવે તે તેની દૃષ્ટિ જોયું કહેવાય. એવી રીતે વરુણ, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ, અર્ધકાર, મહત્ત્વ અને પ્રધાન પુરુષ તેમની ઉપાસના કરીને, તેમના આવડે પામીને તેમની દૃષ્ટિ કહેતાં તેમના નેત્રે કરીને જુવે તો તેથી ઓરું હોય તે નજરમાં આવે નહિ ઘટલે તુચ્છ થઈ જાય તેમજ મૂળ પુરુષની ઉપાસનાવાળા મૂળપુરુષને નેત્રે જુવે તો તેથી ઓરું તેમનું કાર્ય જે મૂળમાયાદિક તે કાંઈ નજરમાં આવે નહિ અને વાસુદેવ

૩.

વચનામૃત ગ. પ્ર. ૫૧

બ્રહ્મની ઉપાસના કરીને, તે રૂપ થઈને, તેમના નેત્રે કરીને જુએ તો મૂળમુખ્યા-
દિક કાંઈ નજરમાં ન આવે અને એવીજ રીતે મૂળઅક્ષરની ઉપાસના કરીને, સદૃષ્ય
થઈને, તે મૂળ અક્ષરના નેત્રે કરીને જુવે ત્યારે વાસુદેવ બ્રહ્મ આદિક કોઈ નજરમાં આંકે
નહિ અને પુરુષોત્તમની ઉપાસના કરીને તદ્વાચને પામીને ઘટલે તે રૂપ થઈને તે પુરુષોત્તમ
પરબ્રહ્મ જે શ્રીસ્વામીનારાયણ તેમની દૃષ્ટિય કહેતાં તેમનાં નેત્રે કરીને જુવે ત્યારે
મૂળઅક્ષરાદિક કોઈ ભાસેજ નહિ, ઘટલે શ્રીજીમહારાજનું સુલ્લ સામર્થ્યને પ્રકાશ તેના
આગળ મૂળઅક્ષરનું સુલ્લ સામર્થ્યને પ્રકાશ તે કોટીમા ભાગના પાસંગમાં પણ આવે નહિ,
તેથી એ અક્ષરાદિકની ગણતરી રહેજ નહિ, તેમજ તે અક્ષરના સુલ્લ આદિકની આગળ
વાસુદેવબ્રહ્મનું સુલ્લ સામર્થ્યને પ્રકાશ પણ તેજોજ છે, માટે મૂળઅક્ષર આગળ એ વાસુદેવ
બ્રહ્મની ગણતરી રહે નહિ, તેવી રીતે ઉત્તરોત્તર મૂળ પુરુષાદિકના સુલ્લ સામર્થ્યાદિકનું
પણ જાણવું.

૨ પ્ર૦ પ્રલયસમે અનંતકોટી પુરુષ જે મૂળ પુરુષ તે અક્ષરધામને વિષે લીન થઈ જાય છે
એમ કહ્યું તે મૂળ પુરુષના ઉપરિ તો વાસુદેવબ્રહ્મ છે તે વાસુદેવબ્રહ્મના તેજમાં લીન
થવા જોઈએ અને અક્ષરધામમાં લીન થાય છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૨ ૩૦ યથાર્થ અનુક્રમ કોઈક ઠેકાણે કહ્યો હોય ને કોઈક ઠેકાણે ન કહ્યો હોય, જેમ
મહત્ત્વની લીનતા પ્રધાન પ્રકૃતિમાં છે ને પ્રધાનની લીનતા પુરુષમાં છે અને એવા અનંત
પુરુષની લીનતા મૂળ પ્રકૃતિમાં છે ને મૂળપ્રકૃતિની લીનતા મૂળપુરુષમાં છે તો પણ મહત્ત્વની
લીનતા આ વચનામૃતમાં પાષરીજ મૂળ પ્રકૃતિમાં કહી, તેમજ મૂળ પુરુષની લીનતા બ્રહ્મના તેજને
વિષે ન કહી ને પાષરીજ અક્ષરને વિષે કહી છે, માટે કોઈક ઠેકાણે અનુક્રમ ન કહ્યો
હોય પણ અનુક્રમ પ્રમાણેજ ઉપજે છે ને લીન થાય છે એમ જાણવું.

૩ પ્ર૦ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તો જઠ છે તે પુરુષોત્તમરૂપ કેવી રીતે થતાં હશે ?

૩ ૪૦ શ્રીજીમહારાજ તથા મુક્તને યોગે કરીને શ્રીજીમહારાજનો યથાર્થ મહિમા સમજે પછી
તે ભક્ત શ્રીજીમહારાજનું તેજ જે અક્ષરધામ તે રૂપ પોતાને માનીને શ્રીજીમહારાજની
મૂર્તિનું ધ્યાન કરે તે ધ્યાને કરીને શ્રીજીમહારાજને આકારે થઈ જાય છે ત્યારે તે જીવ
મટીને મુક્ત થાય છે, જેમ અમરીને ધ્યાને કરીને ફળજ અમરી થાય છે, તેમ શ્રીજીમ-
હારાજ દિવ્યમૂર્તિ છે તેમને ધ્યાને કરીને ભક્તનો ચૈતન્ય દિવ્ય સાકાર થઈ જાય છે,
માટે યનાં ઇન્દ્રિયો પુરુષોત્તમરૂપ થઈ જાય છે એમ કહ્યું છે તે તો જેમ પુરુષોત્તમ ભગવાનને
દિવ્ય અવયવ છે તેવાજ યના અવયવ દિવ્ય થઈ જાય છે એમ કહ્યું છે, માટે ઇન્દ્રિયો
ઘટલે દિવ્ય અવયવ જાણવા પણ આ માયિક ઇન્દ્રિયો દિવ્ય થઈ જાય છે એમ ન જાણવું. આ
નિશ્ચય સ્થિતિય સહિત કહ્યો છે.

૪ પ્ર૦ ભગવાનનો મહિમા સંત સમાગમે સમજાય એમ કહ્યું ત્યારે ભગવાનને સમાગમે સમ-

જાય કે કેમ ? અને હીરે હીરો વિધાય તે બે હીરા કયા ? અને ભગવાનનો નિશ્ચય ને દર્શન ભગવાન બતેજ માય તે કેવી રીતે જાણવું ?

૪ ૩૦ જ્યારે ભગવાન પૃથ્વીને વિષે પધારે ત્યારે સંત્ર પળ મેઢાજ હોય તે સંત્ર જેને પ્રથમ મળે તે સંતના સમાગમથી ભગવાનનો મહિમા જાણે અને ભગવાન જેને પ્રથમ મળે તે ભગવાન થકી મહિમા જાણે, માટે ભગવાન તથા સંત ૫ વેધના સમાગમથી ઓઝીમ-હારાજનો મહિમા સમજાય છે અને સંતમાં પણ ઓઝીમહારાજ સાક્ષાત્ રહ્યા છે, માટે સંતદ્વારે પણ ઓઝીમહારાજ પોતેજ પોતાનો મહિમા સમજાયે છે. અને જેમ સમુદ્રમાં પાણીનો ઘડો ઢોઢીય તે સમુદ્રમાં જાય તેમ ઓઝીમહારાજ મનુષ્યરૂપે મળે તે મૂર્તિમાં ઇક્તા કરવાથી મૂર્તિમાં સંલગ્ન થવાય અને નદીમાં પાણી રેઢીય તે પાણીને નદીદ્વારે સમુદ્રમાં ઇક્તા થાય છે, તેમ ઓઝીમહારાજને મળેલા ઇટલે ઓઝીમહારાજની મૂર્તિમાં સંલગ્ન રહેલા સંત જે મુક્ત તેને વિષે આપોવું કરીને ઓઝીમહારાજની મૂર્તિને વિષે ઇક્તા કરે તો તે મુક્તદ્વારે પણ ઓઝીમહારાજની મૂર્તિમાં ઇક્તા થાય છે, કેમ જે તે મુક્ત મૂર્તિમાંજ રહ્યા છે, માટે તેની સાથે આપોવું કરવાથી પણ ઓઝીમહારાજની મૂર્તિમાં ઇક્તા થાય છે તે મૂર્તિમાં નિમગ્ન રહેવાનું (જો ૦ ૧૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે જે અમારે વિષે નિમગ્ન રહે તેને માયા પરાભવ ન કરે તથા (કાં ૦ ૧ ના પાંચમા પ્રશ્નમાં) અમારે જ્ઞાને કરીને અમારે આકારે ચ્હ જાય છે અને મુક્તમાં આપોવું કરવાનું [જો ૦ ૧ ના ચીજા પ્રશ્નમાં] કહ્યું છે માટે વેધનારા હીરાને દૃષ્ટાંતે ઓઝીમહારાજને ને મુક્તને જાણવા અને વેધવાના હીરાને દૃષ્ટાંતે મુમુક્ષુ જાણવા અને ઓઝી થકી અથવા ઇમના મુક્ત થકી ઓઝીમહારાજનો પદાર્થ મહિમા સમજીને ઓઝીમહારાજની મૂર્તિમાં સંલગ્ન થઈને ઓઝીમહારાજના મુક્તમાં મુક્ત, હસ્તામાં હસ્ત, ચરણમાં ચરણ, નેત્રમાં નેત્ર, મસ્તકે મસ્તક, ઇથી રીતે ઇક્તા કરીને ઓઝીમહારાજને નેયે કરીને ઓઝીમહારાજને જુવે તે ભગવાન બતેજ ભગવાનનું દર્શન કહેવાય ને ભગવાન બતેજ ભગવાનનો નિશ્ચય કહેવાય. આ ધ્યાનની છટક ઓઝીમહારાજ કાં ઇમના અનાદિમુક્ત થકીજ પમાય છે, ॥૫૧॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા વદિ ૩ શ્રીજને દિવસ ઓઝીમહારાજ શ્રી મઢઢા મધ્યે દાદા-સ્વાચરની મેદીની ઓસરીમાં કથા વંચાવતા હતા અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિમત્કની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ ૧ જો તે કથામાં ઇમ આવ્યું જે, સાંલ્ય, યોગ, વેદાંત ને પંચરાત્ર ૫ ચાર શાસ્ત્રે કરીને જે ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તે પુરો જ્ઞાની કહેવાય. ત્યારે મુક્તાન્દસ્વામીય પૂછ્યું જે, (૧) કે મહારાજ ! ૫ ચાર શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનને કેમ જાણવા ? ને ૫ ચાર શાસ્ત્રે કરીને જે ભગવાનને ન જાણે તેમાં શ્રી ન્યૂનતા રહે છે તે કહે ? ત્યારે ઓઝીમહારાજ બોલ્યા જે, જે સાંલ્યશાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને પચવીસપા કહે છે ને ચોવીસ તત્ત્વ જેમ ભગવાન વિના કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી થાતાં, તેમ જીવ ઇશ્વર પણ ભગવાન વિના કાંઈ કરવાને સમર્થ

નથી, માટે એને પણ ચોવીશ તત્ત્વ ષેઝાન ગણે છે ને જીવ ઈશ્વરે સહિત ઘણાં જે ચોવીશ તત્ત્વ તેને સેત્ર કહે છે ને પચ્ચીશમા જે ભગવાન તેને સેત્રજ્ઞ કહે છે અને યોગશાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને છવીશમા કહે છે ને મૂર્તિમાન કહે છે ને જીવ ઈશ્વરને પચ્ચીશમા કહે છે ને ચોવીસ તત્ત્વને પૃથક્ કહે છે ને એ તત્ત્વથી પોતાના આત્માને પૃથક્ સમક્ષીને ભગવાનનું ધ્યાન કરવું એમ કહે છે. અને વેદાંત શાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને સર્વ કારણ, સર્વ વ્યાપક, સર્વાધાર, નિર્ગુણ, અદ્વૈત, નિરંજન ને કર્તા થકા અકર્તાને પ્રાકૃત વિશેષણે રહિત ને દિવ્ય વિશેષણે સહિત એમ કહે છે અને પંચરાત્ર શાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને એમ કહે છે જે, એક જે શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ નારાયણ છે તેજ વાસુદેવ, સંકર્ષણ, અનિરુદ્ધ, પ્રદ્યુમ્ન, એ ચતુર્વ્યૂહરૂપે ઘાય છે ને પૃથ્વીને વિષે અવતારનું ધારણ કરે છે ને તેને વિષે જે નવ પ્રકારની ભક્તિને કરે છે તેનું કલ્યાણ ઘાય છે એવી રીતે એ ચારે શાસ્ત્ર ભગવાનને કહે છે તેને યયાર્ય સમક્ષે ત્યારે પુરો જ્ઞાની કહેવાય. અને જો ચીજાં ત્રણ શાસ્ત્રને ઘુફીને એક સાંછય શાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમક્ષે તો એ ચાલ આલે જે સાંછય-શાસ્ત્રમાં જીવ ઈશ્વરને તત્ત્વથી નોરવા નથી કહ્યા તે ઉપારે તત્ત્વનો નિષેધ કરીને તત્ત્વથી પોતાના જીવાત્માને નોરવો સમક્ષે ત્યારે પચ્ચીશમા પોતાનો જીવાત્મા સમ-જ્ઞાય પણ ભગવાન ન સમજાય; અને જો એકલે યોગશાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમક્ષે તો એ દોષ આવે જે, યોગશાસ્ત્રે ભગવાનને મૂર્તિમાન કહ્યા છે તેને પરિચ્છિન્ન સમક્ષે પણ સર્વાંતર્યામીને પરિપૂર્ણ એવા ન સમક્ષે; અને જો એક વેદાંત શાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમક્ષે તો એ દોષ આવે જે, જે ભગવાનને સર્વકારણ ને સર્વ વ્યાપક ને નિર્ગુણ કહ્યા છે તેને નિરાકાર સમક્ષે પણ પ્રાકૃત કરચરણાદિકે રહિત ને દિવ્ય અવયવે સહિત એવા સનાતન જે ભગવાનનો આકાર છે તેને ન સમક્ષે; અને જો એકલે પંચરાત્ર શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને સમક્ષે તો એવો દોષ આવે જે, જે ભગવાનના અવતારને વિષે ભક્તિ કહી છે તેને વિષે મનુષ્યભાવ આવે તથા એકદેશસ્થપણું સમજાઈ જાય પણ સર્વાંતર્યામીપણું ને પરિપૂર્ણપણું ન સમજાય, માટે એ સર્વે શાસ્ત્રે કરીને જો ભગવાનને ન સમક્ષે તો આવા દોષ આવે છે ને જો એ સર્વે શાસ્ત્રે કરીને સમક્ષે તો જે એકએક શાસ્ત્રની સમજણે કરીને દોષ આવે છે તે ચીજાં શાસ્ત્રની સમજણે કરીને ટઢી જાય છે, માટે એ ચારે શાસ્ત્રે કરીને જે સમક્ષે તે પરિપૂર્ણ જ્ઞાની કહેવાય અને જો એ ચારમાંથી એકને ઘુફી લેતો પુણો જ્ઞાની કહેવાય ને બેને ઘુફી દે તો અર્ધો જ્ઞાની કહેવાય ને ત્રણને ઘુફી દે તો પા જ્ઞાની કહેવાય, ને એ ચારેને ઘુફીને જે પોતાના મનની કલ્પનાએ કરીને ગમે તેવી રીતે શાસ્ત્રને સમક્ષીને ચર્તે છે ને તે જો વેદાંતી છે અથવા હણાસનાવાળો છે તે બેય ઘુલ્લા પડ્યા છે પણ કલ્પાણનો માર્ગ એ બેમાંથી કોઈને જરૂરો નથી,

માટે એ વેદાંતી તે દંબીજ્ઞાની છે ને એ ડાહ્યાનાવાળો તે દંબીભક્ત છે. (૧) ઇતિ ૧ વર્ચનામૃતમ્ ॥ ૫૨ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજે સાંખ્ય, યોગ, વેદાંત ને પંચરાત્ર એ ચાર શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને સમજાવે તેને પુરો જ્ઞાની કહ્યો છે અને શાસ્ત્રને સુકીને મનમતે જોતે તેને દંબી જ્ઞાની ને દંબી ભક્ત કહ્યો છે [૧] વાચત છે.

૧ પ્ર૦ સાંખ્યને મતે ચોવીશ તત્ત્વના મેઝા જીવ શ્વરને ગણીને પંચવીશમા પરમાત્મા કહ્યા તે મૂઝ પુરુષને કહ્યા છે, અને યોગને મતે તત્ત્વથી નોંસા જીવ શ્વરને કહીને છવીશમા પરમાત્મા કહ્યા તે પણ મૂઝ પુરુષને કહ્યા છે; અને વેદાંત પણ ઘનોજ મહિમા કહે છે; પંચરાત્ર છે તે વાસુદેવ ભગવાને કર્યું છે તે શ્વેતદ્વીપ પતિ વાસુદેવનું વર્ણન કરે છે એમ (૪૦ માં) કહ્યું છે, ઈથી રીતે ચારે શાસ્ત્ર જેમ મૂઝપુરુષનું તથા વાસુદેવનું ધ્યાન ભજન કરવાનું કહે છે, તેમ શ્રીજીમહારાજના ભક્તને શ્રીજીમહારાજનું સ્વરૂપ કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ૪૦ જેમ સાંખ્યવાળે મૂઝ પુરુષ વિના જીવ શ્વર કાંઈ કરવા સમર્થ નથી એમ જાણીને મૂઝ પુરુષને પરમાત્મા કહ્યા છે, તેમ પ્રત્યક્ષ શ્રી સ્વામીનારાયણના મહોપ મૂઝ પુરુષ તેથી. પર બ્રહ્મકોટી તેથી પર અક્ષરકોટી તે કોઈ શ્રીજીમહારાજ વિના કાંઈ કરવા સમર્થ નથી એમ જાણીને શ્રીજીમહારાજને પરમાત્મા જાણવા. (૧) અને જેમ યોગવાળા ત્રણ વેદથી ભિન્ન જીવાત્માને માનીને મૂઝ પુરુષની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવાનું કહે છે તેમ શ્રીજીમહારાજના ભક્તને શ્રીજીમહારાજનું તેજ જે અક્ષરધામ તે રૂપ પોતાના આત્માને માનીને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું. [૨] અને જેમ વેદાંત મૂઝ પુરુષને જીવ માયાને વિષે વ્યાપક ને જીવ માયાના કારણ જાણવા એમ કહે છે, તેમ પ્રત્યક્ષ શ્રી સ્વામિનારાયણના મહોપ પ્રત્યક્ષ શ્રીજીમહારાજને જીવ, માયા, મૂઝ પુરુષ, બ્રહ્મ, અક્ષર એ સર્વેને વિષે પોતાના તેજહારે વ્યાપકને એ સર્વેના આધાર, કર્તા, નિર્ચંતા ને કર્મફલ પ્રદાતા જાણવા. [૩] અને જેમ પંચરાત્રશાસ્ત્ર શ્વેતદ્વીપપતિ વાસુદેવને મચ્છ કુમાદિક તથા રામ કૃષ્ણાદિક સર્વે અવતારના કારણ જાણીને તેમની ભક્તિ કરવાનું કહે છે, તેમ શ્રીજીમહારાજના મહોપ શ્રીજીમહારાજને અક્ષરાદિક સર્વે અવતારના કારણ અવતારી જાણીને તેમની ભક્તિ કરવી. (૪) આવી રીતે પ્રત્યક્ષ શ્રી સ્વામિનારાયણને ચારે પ્રકારે જાણે તે પુરો જ્ઞાની કહેવાય. ॥૫૨॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા વદિ ૯ નવમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવ નારાયણના મંદિરની આગળ આયમણે ચાર ઓર-રાની ઓસરીયે ઢોલિયા ઉપર આયમણે મુસ્તારવિંદે કિરાજમાન હતા, ને ધોઝોસુરવાળ પહેર્યો હતો ને ધોઝો અંગરતો પહેર્યો હતો ને જરકસી છેડાનું કસુંબલ બારે શેલું કેઢે બાંધ્યું હતું ને જરકસી છેડાનો બારે કસુંબલ રેટો માથે બાંધ્યો હતો ને તે પાંચમાં પુષ્પના

તોરા શુકી રજા હતા ને કંટમાં પુષ્પના હાર પહેર્યા હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ સર્વે ઘુનિ તથા દેશદેશના હરિમત્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે કોઈ મન્ન પૂછો. ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે,
 ૧ (૧) કોઈક તો સત્સંગમાં રહીને દિવસ દિવસ પ્રત્યે વૃદ્ધિને પામતો જાય છે ને કોઈકતો સત્સંગમાં રહીને દિવસ દિવસ પ્રત્યે ઘટતો જાય છે તેનું શું કારણ છે? પછી શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે, પોટા જે સાધુ તેનો જે અવગુણ લે છે તે ઘટતો જાય છે ને તે સાધુનો જે જે ગુણ લે છે તેનું અંગ વૃદ્ધિ પામતું જાય છે ને તેને ભગવાનને વિષે ભક્તિ પણ વૃદ્ધિ પામે છે, માટે તે સાધુનો અવગુણ ન લેવો ને ગુણજ લેવો ને અવગુણ તો ત્યારે લેવો ત્યારે પરમેશ્વરની વાંધેલ જે પંચવર્તમાનની પ્રયાદા તેમાંથી કોઈક વર્તમાનનો તે સાધુ ભંગ કરે ત્યારે તેનો અવગુણ લેવો, પણ કોઈ વર્તમાનમાંતો ફેર ન હોય ને તેની સ્વાભાવિક પ્રકૃતિ ઠીક ન જણાતી હોય તેને જોડીને તે સાધુમાં ચીજા ઘણાક ગુણ હોય તેનો ત્યાગ કરીને જો ફક્લા અવગુણનેજ ગ્રહણ કરે તો તેના જ્ઞાન, વૈરાગ્યાદિક જે શુભ ગુણ તે ઘટી જાય છે, માટે વર્તમાનમાં ફેર હોય તોજ અવગુણ લેવો પણ અમયો ભગવાનના મત્તનો અવગુણ લેવો નહિ ને જો અવગુણ લે નહિ તો તેને શુભ ગુણની દિવસ દિવસ પ્રત્યે વૃદ્ધિ થાતી જાય છે. (૧) इति वचनामृतम् ॥૫૩॥

૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રમ [૧] છે. તેમાં પંચવર્તમાને ગુણ એવા જે અમારા મોટા સાધુ તેની સ્વાભાવિક પ્રકૃતિ દેખીને તેનો અવગુણ લે તેના ભક્તિ જ્ઞાનાદિક શુભગુણ ઘટી જાય છે અને એવા સાધુનો ગુણ છે તો તેના શુભગુણ વૃદ્ધિ પામે છે. અને પંચ વર્તમાનમાં ફેર હોય તો અવગુણ લેવો એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૧) વાસ્ત છે. [આ સ્વાભાવિક પ્રકૃતિનો સુલાસો પ્ર૦ ૩૧ ના ૧ પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં છે.] ॥૫૩॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ આયમણે વાર ઓરહાની ઓસરીએ દોલિઆ ઉપર ગાદી તક્કિયા નલાવીને ચિરાજમાન હતા, ને ખોલે સેસ પહેર્યો હતો ને જરીયાન છેઢાવાળો કસુંબલ રેટો ઓઢયો હતો અને આસમાની રંગનો જરીયાની રેશમનો પેંટો માથે બાંધ્યો હતો ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ ઘુનિ તથા દેશદેશના હરિમત્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ મન્ન પૂછ્યો જે, (૧) હે મહારાજ! શ્રીમદ્ભાગવતના એકા-દશ સ્કંધમાં કહ્યું છે જે, ભાગવત ધર્મને આશર્યો જે જીવ તે આંસ્યું પીંચીને ચાલ્યો જાય તો પણ પહેચ નહિ ને આસરહેચ નહિ તે ભાગવત ધર્મ તે કિયા? પછે શ્રીજીમહા-

રાજ બોલ્યા જે ॥ પ્રસંગપરં પાશ્વમાત્મનઃ કવયો વિદુઃ સ એવ સાધુષુ કૃતો મોહદાર મપાટ્તમ્ ॥ ૧ ॥ જેવો એ જીવને પોતાના સંબંધીને વિષે દૃઢ પ્રસંગ છે, તેવોને તેવોજ પ્રસંગ જો ભગવાનના ભક્તને વિષે થાય તો એ ભગવાનના માર્ગચક્રી કોઈ દિવસ પાછો પડે નહિ. (૧)

૧

- ૨ પછી શુક્રમુનિ પૂછ્યું જે, (૨) ગમે તેવો આપત્કાઠ પડે ને પોતાના ધર્મમાંથી ન સ્વસે તે કિયે લક્ષણે કરીને ઓઝસ્વાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને પરમેશ્વરના વચનની સ્વતંત્ર રહે અને નાનું મોટું વચન લોપી શકે નહિ, એવી રીતનો જેનો સ્વભાવ હોય તેને ગમે તેવો આપત્કાઠ આવે તોયપણ એ ધર્મચક્રી પડેજ નહિ, માટે જેને વચનમાં દૃઢતા છે તેનોજ ધર્મ દૃઢ રહે અને તેનોજ સત્સંગ પણ દૃઢ રહે. (૨) इति वचनामृतम् ॥ ૫૪ ॥ ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૨] છે. તેમાં પહેલામાં જીવને જેવો દેહના સંબંધીને વિષે દૃઢ પ્રસંગ છે, તેવો અમારા ભક્તને વિષે થાય તે આગવત ધર્મ છે. [૧] શ્રીજીમાં અમારાં નાનાં મોટાં વચન યથાર્થ પાછે તેનોજ ધર્મ ને સત્સંગ દૃઢ રહે છે, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૨) સાબતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં આગવતધર્મ કિયા હશે ? એમ પૂછ્યું છે તેના ઉત્તરમાં શ્રીજીમહારાજે સંતનો પ્રસંગ રાક્ષસાનું કહ્યું તેનો શો હેતુ હશે ?
- ૧ જ૦ મને, વચને ને દેહે કરીને ભગવાન સંબંધી શુભ ક્રિયા કરવી તે આગવત ધર્મ છે, પણ એ ધર્મ મુક્તના પ્રસંગથી આવે છે માટે મુક્તનો પ્રસંગ રાક્ષસાનું કહ્યું છે. ॥ ૫૪ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના મહા વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં પોતાના ઉતારાને વિષે ડગમણે ચાર ઓરડાની ઓસરી ઉપર વિરાજતા હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ સંત તથા દેશ દેશના હરિમુક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

- પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે પ્રશ્ન ઉત્તર કરો. પછી મુક્તાનંદસ્વામી પૂછ્યું જે,
- ૧ (૧) જીવને ધ્વજન સ્પર્શનો તથા વર્તમાનનો એક દૃઢાવ કેમ રહેતો નથી ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એ તો અશુભ એવા જે દેશકાઠ ક્રિયાને સંગ તેને યોગે કરીને રહેતો નથી ને તે દૃઢાવ પણ ત્રણ પ્રકારનો છે; : ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ, તેમાં જો ઉત્તમ દૃઢતા હોય ને દેશ કાઠ ક્રિયા ને સંગ એ જો અતિ ઘુંટા થાય તો તે ઉત્તમ દૃઢતાને પણ ટાઢી નાલે તો મધ્યમ ને કનિષ્ઠ દૃઢતાની તો શી વાત કહેવી ? અને દેશ, કાઠ, ક્રિયા ને સંગ એ અતિ ઘુંટા થાય ને તેમાં પણ દૃઢતા જેમ છે એમને એમ જો રહે તો એને પૂર્વેનું મારે શીજબઠ છે ને મારે પુન્ય છે; અને દેશ, કાઠ, ક્રિયા ને સંગ અતિ પવિત્ર છે અને

તેમાં પણ જો એની શુદ્ધિ ઘટી જાય છે તો એને પૂર્વ જન્મનું તથા આ જન્મનું કોઈ મોટું પાપ છે તે નહે છે અથવા કોઈ મોટા ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ થઈ ગયો છે તે એ નહે છે, કેમકે દેશ, કાલ, ક્રિયા ને સંગ રહ્યા છે તોય પણ એનું અંતર મુંઝું થઈ જાય છે. (૧) માટે હવે જો મોટા પુરુષની સેવામાં સ્વચ્છદાર થઈને રહેતા એનાં પાપ ઘટીને ૧ ભસ્મ થઈ જાય અને જો અતિ પાપીનો સંગ થાય તો પાપનો વધારો થાય અને કાંઈક સુકૃત હોય તે પણ નાશ પામે અને મદિરાપાનની કરનારી જે પાત્રીયો તેના ગઢામાં દાખ નાખીને થેસે અને પછી પરમેશ્વરનો ચાંક કાઢે જે, મારું મન કેમ ટેકાણે રાખું નહિ ? તેને તો મહા મૂર્ખ જાણવો. (૨) इति वचनामृतम् ॥૫૫॥ ૨

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે દેશકાળાદિક અતિ મુંઝા થાય તો અમારા ભજન સ્મરણની તથા વર્તમાનની વ્રતમ દહતાને પણ ટાઢી નાણે અને જોને પૂર્વનું મારે બીજાઘટને મારે પુન્ય હોય તેની દહતા ટલે નહિ અને જોને પૂર્વજન્મે તથા આ જન્મે મોટું પાપ કર્યું હોય અથવા અમારા મોટા ભક્તનો દ્રોહ કર્યો હોય તેને દેશ, કાલ, સંગાદિક અતિ પવિત્ર હોય તો પણ તેનું અંતર મુંઝું થઈ જાય છે. [૧] અને તે જો સ્વચ્છદાર થઈને પણ મોટા પુરુષની સેવા કરે તો એ પાપ ઘટીને ભસ્મ થઈ જાય છે, માટે સારા દેશાદિક સેવવા. (૨) વાવતો છે. [આ દેશકાળનું રૂપ પ્ર૦ ૨૧ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં કહ્યું છે.]

૧ પ્ર૦ પહેલી યાવતમાં ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ દહતા કહી તેના લક્ષણ કેવાં હશે ?

૧ ઉ૦ રૂપવાન સ્ત્રિઓનો ને સારા જ્ઞાનપાનાદિકનો યોગ હમેશાં રહેતો દેશભિમાન દહતું નથી તેથી ઢગી જાય અને શ્રીજીમહારાજના ધ્યાન ભજનમાં પણ તે સ્ત્રિયાદિકના સંકલ્પ વિશેષ કરે તે કનિષ્ઠ દહતા કહેવાય. અને એકાંતમાં રૂપવાન સ્ત્રીઓનો તથા જ્ઞાનપાનાદિકનો યોગ હમેશાં રહે તો ઢગી જાય, અને ભજન સ્મરણમાં પણ તે સંબંધી સંકલ્પ થાય તે મધ્યમ દહતા કહેવાય. અને રૂપવાન સ્ત્રિઓ ધર્મથી પાઢવા સારા ધનુંક દ્રવ્યાદિક આપીને પણ ધર્મથી પાઢવાનો અતિ આગ્રહ કરે તથા દુષ્ટ કર્મ કરનારા પાપી લોકો નાત બહાર મુકે તથા ધર્મમાંથી પાઢવા સારા વ્યવહારમાં અનેક પ્રકારની ઉપાધિઓ કરે તેને સહન કરી શકે નહિ ને ધર્મથી ઢગી જાય ને એ ઉપાધિની ચિંતા કરીને ભજન સ્મરણ પણ વિશેષરહિત થાય નહિ તે ઉત્તમ દહતા જાણવી. અને આથી ઉપાધિને પણ આત્મવિચારે કરીને દેહપર્યંત સહન કરે પણ પોતાના નિયમમાંથી પડે નહિ ને ભજનમાં પણ એ વિષેનો સંકલ્પ ચાલજ નહિ તે અતિ ઉત્તમ દહતા કહેવાય તે દેશકાલં કરીને પણ ટલે નહિ.

૨ પ્ર૦ દેશાદિક અતિ મુંઝા થાય તો પણ દહતા હોય તેથીને તેથી રહે તેને મારે બીજાઘટને મારે પુન્ય કરું તે બીજાઘટ તથા પુન્ય તે શું હશે ?

૨ ૬૦ પોતાને પુરુષ પ્રયત્ને કરીને ધર્મ, જ્ઞાન ચૈરાગ્ય ને મક્તિ ૫ ચાર સાધને સંપન્ન થયો હોય તે મારે બીજબલ કહ્યું છે. અને જે બીજીમહારાજની મૂર્તિના સુલ્કમાં રહ્યા હોય ને બીજાને મૂર્તિને સુલ્કે સુલ્કિયા કરતા હોય ને પંચવર્તમાન દૃઢ પાઠતા પઢાવતા હોય એવા અભિશે મોટા મુત્તની નિષ્કામભાવે અભિશે સેવા કરીને તેમની પ્રસન્નતા મેલ્લી હોય તે મારે પુન્ય કહ્યું છે એવાને દેશકાઢાવિક અભિ મલીન હોય તો પણ તેની દૃઢતા લેણ માત્ર ટલે નહિ.

૩ પ્ર૦ બીજી વાચતમાં મદિરાને પાતયોં કહી તે મદિરા તથા પાતયોં કોને જાણવી ?

૩ ૩૦ ઇન્દ્રિયોને ને પંચવિષયને એકતા છે, માટે વિષયરૂપી મદિરા પીનારી ઇન્દ્રિયોને પાતયોં કહી છે. તે ઇન્દ્રિયોનો દોયોં દોરાચ તેને ઇન્દ્રિયોરૂપી વેશ્યાના ગઢામાં હાથ નાસીને બેસે એમ કહ્યું છે. ॥ ૫૫ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ના મહા વદિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ સાંજને સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવનારાયણના મંદિર આગલ આધમણા વારના ઓરદાની ઓસરી ૫ દોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને ધોબ્યે સ્વેસ પહેયોં હતા ને જરિયાન ફસુંબલ રેટો ઓઢ્યો હતા ને માથે ફરતા છેદાનો કસુંબી રેટો વાંધ્યો હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગલ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી અને નારાયણ ધુન્ય કરીને મુનિ જ્ઞાંજ મૃદંગ લઈને કીર્તન ગાવતા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે કીર્તન રાસો ને ઘડીક પ્રશ્ન ઉત્તર કરીએ. એમ ૧ કહીને વ્હી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે લ્યો હું પ્રશ્ન પૂછું છું જે, (૧) શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ગીતામાં ચાર પ્રકારના ભક્ત કહ્યા છે તેમાં જ્ઞાનીને અધિક કહ્યો છે અને ચારે ને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય તો સરસો છે, માટે જ્ઞાની તે કેઈ રીતે વિશેષ છે ? પછી ૫ પ્રશ્નનો ઉત્તર મુનિ ૫ કરવા માંડ્યો પણ થયો નહિ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જ્ઞાની છે તે તો બ્રહ્મસ્વરૂપે થતો છે, માટે એને ભગવાનના સ્વરૂપ વિના બીજી મનમાં કાંઈ કામના રહેતી નથી અને બીજા જે વ્રણ પ્રકારના ભક્ત છે તેને ભગવાનનો નિશ્ચય તો છે તોય પણ પોતાને વિષે દેહાત્મબુદ્ધિ થતો છે તે માટે એને ભગવાન વિના બીજી કામના રહી જાય છે તે માટે જ્ઞાનીને ચરોચર થાતા નથી, તે સારુ ભગવાનના ભક્તને ભગવાન વિના બીજી કોઈ જાતની કામના રહે ૫ મોટી સ્વોચ્ચ છે. (૧) ? અને જેને કોઈ જાતની વાસના ન હોય ને તીવ્ર ચૈરાગ્યવાન હોય અને જો તે ચૈરાગ્યને યોગે અહંકારેયુક્ત થતો તો ૫ પણ એને વિષે મોટી સ્વોચ્ચ છે અથવા અત્યંત આત્મજ્ઞાનનું વલ્લ હોય અથવા ભગવાનને વિષે દૃઢ ભક્તિનું વલ્લ હોય ને તેના માનને યોગે કરીને જો ગરીબ હરિમક્તને નમાય નહિ અથવા તેની આગલ દીન વચન બોલાય નહિ તો ૫ પણ એને વિષે મોટી સ્વોચ્ચ છે તે સ્વોચ્ચે કરીને ૫ હરિમક્તનું અંગ રૂદ્ધિને ન પામે

જેમ સલાટ કુલો સોદતો હોય અને જો હેંઠે પાળો પોલો ચોલે તો સલાટ એમ કહે જે પાળી ધણું થાશે ને જો ઉપરથી રણકતો હોય ને માંહિ કાપે ત્યાં અગ્નિ ફરે તો સલાટ એમ કહે જે, આ કુલામાં પાળી થાશે તો અર્ધાં કોશતું કે પા કોશતું થાશે ૫૧ વધુ નહિ થાય, તેમ જ્ઞાન વૈરાગ્યને ભક્તિ તેના માનમાં જે અટંટ રહે તો ૧ મોટો કહેવાય પણ જેવું અર્ધાં કોશતું કે પા કોશતું પાળી થયું ૫૧ મોટો થાય પણ જેવા નિર્માની ભક્તમાં મોટા ગુણ આપે તેવા મોટા ગુણ ૫૧ ન આપે, માટે જેને મગવાનને પ્રસન્ન કરવા હોય તેને જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ તથા ધીજા કોઈ ઐષ્ટ ગુણ હોય તેને અભિમાને કરીને અટંટ થાણું નહિ તો ૧ પુરુષના હૃદયને વિષે પ્રગટ પ્રમાણ ૫૧ જે શ્રી નરનારાયણ તે પ્રસન્ન થઈને નિવાસ કરીને રહે છે. (૨)

૨

૨ પછી શુક્તિનંદસ્વામી ૧૫ પૃષ્ઠે જે, (૨) હે મહારાજ ! જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ તથા ધીજા જે શુભ ગુણ તેને યોગે કરીને માન આપે તે માનને કિયા ઉપાયે કરીને ટાલવું ? પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યા જે, મગવાનના ભક્તિ મહાત્મ્ય જાણીને પોતે દેહે કરીને તેમને નમસ્કાર કરે તથા તેમની સેવા ચાકરી કરે ને જો હૈયામાં માનનો સંકલ્પ થાય તો તેને ઓઢવે ને વિચારતું બધ રાલે તો માન ટકી જાય અને અતિશે પ્રેમભક્ષણા ભક્તિ હોય ને તે ભક્તિ કરીને મગવાન તેને વશ કરતા હોય અને જો તે ભક્તિનું ભક્તના હૃદયમાં માન આપે તોય પણ એને અતિ સ્તોત્ર્ય છે, અને આત્મજ્ઞાનનું માન હોય અથવા વૈરાગ્યનું માન હોય પણ તે અભિમાન તો વેદાત્મકુટિનેજ દટ કરાવે, માટે મગવાનના ભક્ત હોય તેને કોઈ પ્રકારે અભિમાન રાલવું નહિ, ૧૫ મગવાનને રાજી કર્યાનો ઉપાય છે અને અંતર્દૃષ્ટિવાળા જે મગવાનના ભક્ત હોય તે જો તપાસીને પોતાના હૃદય સામું જુષે તો જ્યારે જ્યારે માન આપતું હશે ત્યારે હૃદયમાં રહી જે મગવાનની મૂર્તિ તેની નજર કરડી વેસાતી હશે, અને જ્યારે નિર્માનીપણે કરતાં હશે ત્યારે પોતાના હૃદયમાં રહી જે મગવાનની મૂર્તિ તેની દૃષ્ટિ અતિ પ્રસન્ન જણાતી હશે, માટે મગવાનના ભક્ત હોય તેને વિચારતું બધ રાલીને કોઈ પ્રકારનું માન ઉદે ધાવા વેવું નહિ અને જો માનસહિત જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ હોય તો, જેમ સોનું હોય ને તેમાં મેગ મળે ત્યારે તે સોનું પનરવલું કહેવાય ને તેથી વધતો મેગ મળે તો બારવલું કહેવાય ને તેથી વધતો મેગ મળે તો આઠવલું કહેવાય, તેમ ૧ ભક્તને જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિમાં જેમ જેમ અહંકારનો મેગ મળતો આવે તેમ તેમ ૧ ગ્રણે ઓછાં ઘાતાં જાય છે, માટે માન સહિત જે જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ભક્તિ તે તો સોલ્લલા સોના જેવાં છે અને માન સહિત હોય તે ઉપરથી તો એ ઘણો શોખાહે પણ એના અંતરમાં શાંતું બધ હોય નહિ, ત્યાં દૃષ્ટાંત છે, જેમ પચાસકોટી યોજન પૃથ્વી તે સમુદ્ર, પર્વત ને સર્વભૂત પ્રાણીમાત્ર તેનો આચાર છે, માટે જ્ઞાની કલ્યાણ જણાય છે, ને

તે થકી જલ થકી ઘણું બહુવાન જણાય છે, જે જલને વિષે પૃથ્વી છાણાની પેટે તરે છે અને જલ થકી તેજમાં ઘણું વલ્લ જણાય છે અને તેજ થકી ધાતુમાં ઘણું વલ્લ જણાય છે અને આકાશનું તો કાંઈ વલ્લ જણાતું નથી પણ આકાશ સર્વેથી વલ્લવાન છે, કાં જે એ વારનો આકાશ આધારરૂપ છે, તેમ માન રહિત જે એ મક્તનાં જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને ભક્તિ તે આકાશ સરસાં વલ્લવાન છે, માટે ઉપરથી તો જણાય નહિ પણ નિર્માનિ મક્ત તે સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. ને જેમ વલ્લક હોય તે દિવસ કાંઈ માનનો ઘાટ સંકલ્પ હોય નહિ તેમજ સાધુને તો ગમે તેટલી પૂજા પ્રતિષ્ઠા થાતી હોય પણ વલ્લકની પેટે માનરહિત વર્તવું. (૩)

૩

૩ પછી થકી મુક્તાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૩) ઇંદ્રિયો, અંતઃકરણ ને પ્રાણ તથા જાગૃત, સ્વપ્ન, ને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા તથા સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ શરીર એ સર્વે થકી જીવનું સ્વરૂપ ન્યાતું છે, એવું સત્કર્મગાંધી સાંમર્શીને દૃઢ નિશ્ચય કર્યો છે, તોય પણ ઇંદ્રિયો અંતઃકરણાદિક મેલો મળીને સુલ્લરૂપ એવો જે જીવાત્મા તે પરમાત્માનું ભજન સ્મરણ કરતો થકો સંકલ્પને યોગે કરીને દુઃસ્વાંઓ કેમ થઈ જાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, કેટલાક સિદ્ધ થાય છે ને કેટલાક સર્વજ્ઞ થાય છે ને કેટલાક દેવતા થાય છે, ઇત્યાદિક અનંત પ્રકારની મોઝપ પામે છે તથા પરમપદને પામે છે એ સર્વે ભગવાનની ઉપાસનાને વલ્લે પામે છે પણ ઉપાસના વિના કોઈ વાત સિદ્ધ થાતી નથી, માટે શાસ્ત્રમાંથી આત્મા અનાત્માની વિગત સમજીને અથવા કોઈક મોટા સંતના મુલ્યથી વાત સાંમળીને જાણે જે, હું આત્મા અનાત્માની વિગતિ કરી લેઉં એમ વિગતિ થાતી નથી એ તો એ જીવને જેટલી પોતાના ઇષ્ટદેવ જે પરમેશ્વર તેને વિષે નિહા હોય તેટલોજ આત્મા અનાત્માનો વિવેક થાય છે પણ ઇષ્ટદેવના વલ્લ વિના તો કોઈ સાધન સિદ્ધ થાતાં નથી ને જેને ગોપિયોના જેવી પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ છે તેને તો સર્વે સાધન સંપૂર્ણ થયાં છે અને જેને એવો પ્રેમ જ હોય તેને તો ભગવાનનો મહિમા સમજાવો જે, ભગવાન તો ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ, બ્રહ્મમહોલ તેના પતિ છે અને મનુષ્ય જેવા જણાય છે તે તો મક્તના સુલ્લને અર્થે જણાય છે પણ ધર્મી એ સૂતિ છે તે ગોલોકાદિક જે પોતાનાં ધામ તેને વિષે એક એક નક્ષમાં કોટી કોટી સૂર્યના પ્રકાશો ધુક્ત જણાય છે ને મર્ત્યલોકને વિષે તો એ ભગવાનની મનુષ્ય સેવા કરે છે ને દીવો કરે ત્યારે ધર્મે આગલ પ્રકાશ થાય છે પણ એ તો સૂર્ય ચંદ્રાદિક સર્વેને પ્રકાશના દાતા છે ને ગોલોકાદિક જે ધામ છે તેને વિષે તો રાધિકાલક્ષ્મી આદિક જે પોતાના મક્ત છે તેમણે નિરંતર સેવ્યાં એવા એ ભગવાન છે અને જ્યારે બ્રહ્માંડોનો પ્રલય થઈ જાય છે ત્યારે આ પ્રગટ ભગવાન છે તેજ એક રહે છે ને પછી સૃષ્ટિ રચવાને સમે પણ પ્રકૃતિપુરુષદ્વારે કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડોને એ ભગવાન ઉપજાવે છે, એવી રીતે ભગવાનનો મહિમા વિચારવો

૫.

વચનામૃત ચ. પ્ર. ૫૬

એજ આત્મા અનાત્માના વિવેકનું કારણ છે ને જેટલી એ ભગવાનને વિષે નિષ્ઠા છે તેટલોજ એ ભક્તના હૃદયમાં વૈરાગ્ય આવે છે, માટે વીજા સાધનના ચઢવે તજીને એકલું ભગવાનની ઉપાસનાનું ચઢ રાખવું અને જે એવો ભક્ત હોય તે તો એમ સમજે જે, ગમે તેવો પાપી હોય ને અંતસમે જો તેને સ્વામિનારાયણ એવા જામનું ઉચ્ચારણ થાય તો તે સર્વ પાપ થકી છુટીને, બ્રહ્મમહોલને વિષે નિવાસ કરે એવો ભગવાનનો પ્રતાપ મોટો છે માટે ભગવાનનું ચઢ રાખવું, જેવ ધ્રુવની હતા તેણે યજ્ઞ સાથે લટાડ કરી ત્યારે ધ્રુવ પાસે નરનારાયણનું આપેલું નારાયણ અક્ષર હતું તે એક લાસ ને શ્રીશ હજાર ને ઊનમાને નારાયણ અક્ષરે કરીને યજ્ઞ માર્યા તે યજ્ઞ સર્વે મહા કામી ને અતિ પાપી હતા, તેાય પળ નારાયણ અક્ષરને પ્રતાપે કરીને ઉર્ધ્વેરતા જે મુનિ તે જે લોકને પામે છે તેલોકને પામ્યા, માટે નરનારાયણના અક્ષરમાં ઇટલો પ્રતાપ છે, તો જેને પ્રગટ નરનારાયણ મળ્યા હોય તેનું નામસ્મરણ કરતા હોય, ને ધ્યાન કરતા હોય અને જે સત્સંગના નિયમ હોય તેને સર્વેને શિરસાટે પાઠતા હોય તેના કલ્યાણમાં શું સંશય છે ? એમ મહાત્મ્ય સમજે તો સાક જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને ભગવાનની ઉપાસનાનું ચઢ સત્સંગ કરીને દિવસે દિવસે શ્રદ્ધિ પમાડવું. (૪) इति वचनामृतम् ॥૫૬॥

૬

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ [૧] છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે ત્રણ પ્રકારનાં ભક્ત્યી જ્ઞાનીને અધિક કહ્યો છે. (૧) અને જ્ઞાન ભક્તિ આદિક ગુણનું માન આવે તેમાં મોટા ગુણ નથી આવતા અને એ ગુણનું માન રાખે નહિ તેના હૃદયમાં અમે નિવાસ કરીને રહીએ છીએ. (૨) ત્રીજામાં ભક્તનું મહાત્મ્ય જાણીને સેવા કરે ને વિચારનું ચઢ રાખે તો એ મહા ગુણનું માન ટઢી જાય છે. [૩] ત્રીજામાં અમે સર્વે ધામોના પતિ છીએ ને ભક્તના સુખને અર્થે મનુષ્ય જેવા દેલાઈએ છીએ પણ અમે ધામને વિષે એક એક નક્ષમાં કોટી કોટી સૂર્યના પ્રકાશે યુક્ત છીએ ને આંહી તો દીવો કરે ત્યારે અમારું વર્ણન થાય છે પણ એ સર્વેને પ્રકાશના દાતા છીએ અને મહા પ્રભુ થાય છે ત્યારે પણ અમે એકજ ભગવાન રહીએ છીએ. અને પ્રકૃતિ પુરુષદ્વારા અનંતકોટી બ્રહ્માંડને અમેજ ઉપજાવીએ છીએ અને ગમે તેવો પાપી જીવ હોય તે અંતસમે અમારું સ્વામિનારાયણ પડું નામ ઉચ્ચારણ કરે તો અમારા ધામને વિષે નિવાસ કરે એવો અમારો પ્રતાપ છે, એવો અમારો મહિમા જાણે તો શુદ્ધ આત્મારૂપ ઇટલે અમારા તેજરૂપ ચઢને પરમપદ ઇટલે અમારા સાધર્મ્યવળાને પામે છે એમ કહ્યું છે. (૪) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં આર્ષ, જિજ્ઞાસુ, અર્થાર્થી ને જ્ઞાની એ ચાર પ્રકારના ભક્ત કહ્યા તેમનાં લક્ષણ શાં હશે ?

૧ ૭૦ શ્રીજીમહારાજ વિના ત્રીજા કોઈ પાસેથી દુઃખની નિષ્કૃષ્ટિ જુએ નહિ તે આર્ષ જાણવો. અને જો ક્ષત્રને રાજ્યાધિકારની જુએ હોય તે શ્રીજીમહારાજ વિના ત્રીજા કોઈ

દેવ પાસેથી ન રૂપે તે અર્ચાથી જાણવો. અને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ વિના શ્રીજી આત્મદર્શનાદિકની રૂપે રાસે તેને જિજ્ઞાસુ જાણવો તે જિજ્ઞાસુનું લક્ષણ [છે ૫ ના ૩ શ્રીજી પ્રશ્નમાં] કહ્યું છે અને પોતે અશ્વરૂપમય થઈને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં ઓઢાઈ રહે અને મૂર્તિ વિના થીડું કાંઈ પણ રૂપે નહિ તેને જ્ઞાની ને નિષ્કામ જાણવો.

- ૨ પ્ર૦ શ્રીજી પાસેથી રૂપે તેને સકામ કહ્યા, તો શ્રીજી દેવ પાસેથી રૂપે તેને કેવા જાણવા ?
- ૩ હ૦ શ્રીજીમહારાજ વિના શ્રીજી કોઈ દેવ પાસેથી કાંઈ પણ રૂપે તો તે સકામમય પણ ન કહેવાય, તે તો ગુણ તુલિતવાળો પ્રાકૃતને અજ્ઞાની મય કહેવાય અને એની મત્તિ [મ૦ ૨૬ માં તથા છે ૦ ના ૧૬ માં] વેદ્યાના જેવી કહી છે.
- ૪ પ્ર૦ [૩ વહેલા પ્રશ્નમાં] તીજ વૈરાગ્ય, આત્મજ્ઞાન, ને મત્તિનું માન આવે તેમાં મોટા ગુણ નથી આવતા એમ કહ્યું તે યવા કહા ગુણનું માન આવ્યાનું શું કારણ હશે ?
- ૫ હ૦ જેને શ્રીજીમહારાજનો મહિમા યદ્યર્થ ન સમજાવો હોય ને એમના મત્તિને વિષે વિષય આવ ન આવ્યો હોય પણ પોતાને માયિક પદાર્થમાંથી વૈરાગ્ય થયો હોય તેને શ્રીજી મત્તિને વિષે વૈરાગ્યમાં સ્થામી દેહીને માન આવે જે હું વૈરાગ્યવાન છું યવા શ્રીજી નથી અને પોતાને આત્મ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું હોય પણ આત્માને વિષે સ્થિતિ ન થઈ હોય તેને શ્રીજીને વિષે જ્ઞાન દેહવામાં ન આવે તેથી એમ જાણે જે, મારા જેવું જ્ઞાન શ્રીજીમાં નથી અને જે અતિશે માઢા, માનસી પૂજા, મજન, સ્મરણ કરતો હોય તે આ ઠેકાણે મત્તિ કહી છે તે મત્તિ શ્રીજીને વિષે ન દેશે તો એમ જાણે જે, મારા જેવી માત્ર શ્રીજી કરતા નથી હું સર્વથી જ્ઞાણી મત્તિ કંઈ છું, એવી રીતે માન આવે તે જો અતિશે મોટા સત્પુરુષની સેવા ને સમાગમે કરીને શ્રીજીમહારાજનો યદ્યર્થ મહિમા સમજે તો માન ટઢી જાય ને એને વિષે શ્રીજીમહારાજ પ્રસન્ન થઈને સાક્ષાત્ વિરાજમાન રહે યવા મોટા ગુણ આવે છે.
- ૬ પ્ર૦ (૩ શ્રીજી પ્રશ્નમાં) અતિશે પ્રેમ લક્ષણા મત્તિ કરીને અમે એને વશ વર્તતા હોઈએ તેનું માન આવે તે મોટી ચોટય છે એમ કહ્યું તે મત્તિ કઈ જાણવી ? અને શ્રીજીમહારાજ એને વશ કેવી રીતે વર્તતા હશે ? અને અંતર્દષ્ટિવાઢાને માન કેવી રીતે આવતું હશે ?
- ૭ હ૦ જે મત્તિ પ્રેમમય થઈને, રોમાંચિત ગાત્ર ને ગદ્ગદ્ કંઠ થઈને, શ્રીજીમહારાજની માનસી પૂજા, ધ્યાન મજન કરે તેથી મત્તિને આ ઠેકાણે પ્રેમ લક્ષણા કહી છે અને યવા મત્તિના અંતરને વિષે શ્રીજીમહારાજ સર્વ ક્રિયામાં દર્શન આપતા હોય તે વશ વર્તે છે એમ જાણતું પણ એને પોતાના આત્માને વિષે શ્રીજીમહારાજનો સાક્ષાત્કાર નથી થયો તે ૪ સત્સંગ વિષય જણાવો નથી, તેથી શ્રીજીથી પોતાને સરસ માને છે તે માનરૂપ સ્વોચ્છ છે, અને સાક્ષાત્કારવાઢાને તો માનનો સંમયજ નથી અને અંતર્દષ્ટિવાઢાને માન આવે છે એમ કહ્યું છે તે પણ ધ્યાને કરીને અંતરને વિષે મૂર્તિ દેશે છે પણ શ્રીજીઆત્માને

પ્ર.

લખનામુલ ધ. પ્ર. ૫૬

વિષે ઓઝીમહારાજનો સાક્ષાત્કાર નથી, માટે બીજા ધ્યાન ન કરતા હોય તેનાથી પોતાને સરસ માને, માટે ધને ળગારેક માન આવે છે ધને પણ આત્માને વિષે સાક્ષાત્કાર થાય તો માન ન આવે.

- ૫ પ્ર૦ (૩^૪ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) અમારી વપાસનાને કહે કરીને સિદ્ધ, સર્વજ્ઞને દેવતા થાય છે, તથા પરમપદને પામે છે તે કેવા થાય તે સિદ્ધ, સર્વજ્ઞ ને દેવતા કહેવાય, ને પરમપદને પામ્યા કહેવાય ?
- ૫ ઉ૦ પ્રકૃતિ પુરુષના કાર્યમાં તથા બ્રહ્મકોટી તથા મૂઢ અધ્ધરકોટીનાં એન્ધ્યમાં ક્યાંઈ મોહ પામે નહિ ને માયિક વિષય તથા અધ્ધરાદિકનાં એન્ધ્ય તેને વિષે સમભાવ થઈ જાય તેને જા ઠેકાણે સિદ્ધ કહ્યા છે. અને એક ઠેકાણે રહ્યાથકા સર્વજ્ઞ દેવે ને સર્વના અંતરને વિષે પ્રવેશ કરે અને સર્વના અંતરનું જાણે તેને સર્વજ્ઞ કહ્યા છે, અને મૂઢ અધ્ધરની પશ્ચીને પામે તેને દેવતા કહ્યા છે, અને ઓઝીમહારાજની મૂર્તિમાં રહે તે પરમપદ કહ્યું છે.
- ૬ પ્ર૦ (૩^૪ પ્રશ્નમાં) એટલી હૃદયને વિષે નિષ્ઠા હોય તેટલોજ આત્મા અનાત્માનો વિવેક થાય છે એમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું તેનો શો હેતુ હશે ?
- ૬ ઉ૦ (પ્ર૦ ૩^૪ માં) શરીર શરીરી મેદ કહ્યો છે તેથી રીતે જા ઠેકાણે આત્મા અનાત્મા પડે છે શરીર શરીરી ભાવનો વિવેક સમજવાનું કહ્યું છે તે જો રામચંદ્રજીના વપાસક હોય તે રામચંદ્રજીને પરમાત્મા સમજે અને તેમનો પ્રકાશ તે આત્મા સમજાય અને પોતાને પણ એ તેજરૂપ સમજે, માટે તેમની વપાસનાને કહે પટલીજ આત્મનિષ્ઠા સિદ્ધ થાય અને તેમના તેજથી ને પોતાથી જો ઓરું રહ્યું તે સર્વ અનાત્મા સમજાય. અને તેમજ મૂઢ પુરુષના વપાસક મૂઢ પુરુષને પરમાત્મા સમજે અને તેમના તેજને આત્મા સમજાય અને પોતાને પમતા તેજરૂપ માને પટલી આત્મનિષ્ઠા પ્રાપ્ત થાય અને તેથી ઓરા જો વૃધાનં પુરુષાદિક તે સર્વ અનાત્મા સમજાય. અને વાસુદેવ બ્રહ્મની વપાસના મઠી હોય તે તેમને પરમાત્મા સમજે અને તેમના તેજને આત્મા સમજીને તે રૂપ પોતાને માને પટલી આત્મનિષ્ઠા પ્રાપ્ત થાય અને તે બ્રહ્મથી ઓરા મૂઢ પુરુષાદિક સર્વને અનાત્મા સમજે. અને મૂઢ અધ્ધરનાં વપાસક મૂઢ અધ્ધરને પરમાત્મા સમજે અને તેના તેજને આત્મા સમજે ને તે આત્મારૂપ પોતાને સમજે અને વાસુદેવાદિક સર્વ અનાત્મા સમજાય. અને ઓઝીમહારાજનો વપાસક ઓઝીમહારાજની વપાસનાને કહે ઓઝીમહારાજના તેજને આત્મા સમજે અને પોતાને એ આત્મારૂપ માને સ્વારે સંપૂર્ણ આત્મનિષ્ઠાની સિદ્ધિ થાય અને તેથી ઓરા મૂઢ અધ્ધરાદિક સર્વ અનાત્મા સમજાય, પશ્ચી રીતે જો જો હૃદ દેવની વપાસના થાય તે તે હૃદદેવના તેજરૂપ પોતાને સમજે પટલોજ આત્મા અનાત્માનો વિવેક થાય એમ સમજવું.
- ૭ પ્ર૦ (કા૦ ૭ ના ૬^૪ ચોથા પ્રશ્નમાં, મ૦ ૩^૪ માં, ૩^૪ માં, ૪૦ ૧૩ ના બીજા પ્રશ્નમાં તથા ૪૦ ૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) ધમાં સિદ્ધવૃક્ષા કહી તે કેવી જાણવી ?
- ૭ ઉ૦ (મ૦ ૧ માં) સિદ્ધવૃક્ષા કહી તે જામાં સિદ્ધ કહ્યા તેથી જાણવી અને [કા૦ ૭ માં તથા ૪૦ ૧ માં તથા મ૦ ૨૦ માં] કહી તે સરસી છે અને

[વ૦ ૧૩ માં] સિદ્ધ દશા કહી તે આમાં સર્વજ્ઞ કહ્યા તેના જેવી જાળવી. આમાં પરમપદ સર્વથી અધિક છે.

૮ પ્ર૦ પ્રેમ લક્ષણા અતિ આવે તો સર્વે સાધન સંપૂર્ણ થાય એમ કહ્યું તે કેવી જાળવી ?

૮ વ૦ જગત સંબંધી સર્વે વિષય હરામ કરીને પાંચે પ્રકારે ઓઝીમહારાજ સાથે ઓઝાળા હોય ને ઓઝીમહારાજ વિના જ્ઞાન માત્ર રહેવાય નહિ એવી પ્રેમલક્ષણા અતિ આ ઠેકાણે કહી છે.

૯ પ્ર૦ સર્વ જ્ઞાંતોનો પ્રલય થઈ જાય છે ત્યારે પ્રગટ ભગવાન જે અમે તે અમે એકજ રહીએ છીએ એમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું તે પ્રલય તો મૂલ પુરુષના કાર્યનો થાય છે એમ (પ્ર૦ ૧૨ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે અને મૂલ પુરુષ હ્રસ્વ તે વાસુદેવ જ્ઞાને સમીપે જઈને રહે છે એમ તમે પણ વચનામૃતના (૩ ત્રીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) કહ્યું છે. તેમ જોતાં તો હ્રસ્વકોટી જ્ઞાનકોટી, અક્ષરકોટી તથા મુક્તકોટી એ સર્વે અવલ રહે છે, ને અમે એકલાજ રહીએ છીએ એમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૯ વ૦ અમે એકજ ભગવાન રહીએ છીએ એમ કહ્યું તે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિને પ્રલય એ સર્વેકાલે ભગવાન તો અમે એકજ છીએ પણ અમે જેની જેની પાસે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિને પ્રલય કરાવીએ છીએ તે કોઈ ભગવાન નથી ભગવાન તો અમે એકજ છીએ એમ કહ્યું છે, પણ અમારા વિના થીજું કોઈ રહેતું નથી એમ કહ્યું હોય તો [પ્ર૦ ના ૩૭ ના] પ્રલયકાલે અમે તથા અમારા મુક્ત સદા સાકાર રહીએ છીએ એમ કહ્યું છે અને આ ઠેકાણે મુક્તને પણ ગણ્યા નથી, માટે જો અમારા વિના થીજું કોઈ રહેતું નથી એમ કહ્યું હોય તો તો આ વચનામૃતમાં પોતાના મુક્તોને પોતાના મેઢા ગણ્યા જોડે, માટે અમે એકજ રહીએ છીએ એમ આ ઠેકાણે કહેવું નથી આ ઠેકાણે તો પોતાનું ભગવાનપણું કહેવું છે જે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિને પ્રલયકાલે અમે એકજ ભગવાન છીએ પણ અમારા વિના થીજો કોઈ ભગવાન નથી એમ પોતાનું ભગવાનપણું તથા કર્તાપણું કહ્યું છે, અને મુક્તકોટી, અક્ષરકોટી, જ્ઞાનકોટી, તથા મૂલપુરુષ હ્રસ્વકોટી તે તો સદા અવલ રહે છે.

૧૦ પ્ર૦ પાપી ઝીવે અંતકાલે સ્વામિનારાયણ નામનું ઉચ્ચારણ કરે છટલામાંજ ઓઝીમહારાજનો જ્ઞાનમહોલ જે અક્ષરધામ તેને પામે ત્યારે આજ્ઞાપાલે તેને શો વિશેષ છે ?

૧૦ વ૦ પાપી ઝીવે અંતકાલે ઓઝીમહારાજનું નામ ઉચ્ચારણ કરવાનું મુદ્દેજ નહિ પણ ઓઝીમહારાજે વચ્છવ સમેથા કર્યા હોય તે તેના દેહધામાં આવેલા હોય તે એના અંત વચ્ચે સાંભરી આવે કે તે વચ્ચે સંત કે સત્સંગી આવી વલયા હોય ને તેમણે ઉપદેશ કરીને ઓઝીમહારાજનું નામ એના મુલવચ્ચી ઉચ્ચારણ કરાવ્યું હોય તેજ વચ્ચે તેનો દેહ પડે તો ઓઝીમહારાજ પોતાના ધામમાં એ ઝીવે લઈ જાય, પણ એવો યોગ કષિત્ થને પણ સર્વેને એવો યોગ ન આવે, કેમ જે પાપી ઝીવ તો એમ જાણે જે હું પાપી છું તે મારું કલ્યાણ નહિજ થાય એમ એની મતિમાં રહ્યું છે, માટે તેનું કલ્યાણ ન થાય અને અક્ષરી મતિમાં તો મારું કલ્યાણ જ્ઞાન રહ્યું છે એમ હોય માટે તેનું કલ્યાણ થાય, માટે

૫.

અવતારવૃત્ત ગ. પ્ર. ૫૬-૫૭

કલ્યાણ તો શ્રીજીમહારાજના આશ્રયે કરીનેજ થાય છે અને પ્રસન્નતા પણ શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા પાછવાયીજ થાય છે, માટે જે કોઈ સ્વામિનારાયણના નામ ઉચ્ચારણથી પાપ વઠી જતા નમ જાણીને આજ્ઞા હોષે તેતો મહા અધમ, નાસ્તિક અને પંદાહ છે ને એનું કલ્યાણ થાતું નથી ને એના સંગ કરનારનું પણ કલ્યાણ થાતું નથી.

૧૧ પ્ર૦ નરનારાયણના આપેલા અંશ કરીને ધુવજીપ યજ્ઞ માર્યા એમ કહ્યું તે નરનારાયણ ક્રિયા જાણવા ? અને પ્રગટ નરનારાયણ કહ્યા તે ક્રિયા જાણવા ?

૧૧ ઉ૦ ધુવજીને મળ્યા તે નરનારાયણ જે ચંદ્રિકાઅંતરે વિષે દર્શન આપે છે તેમને કહ્યા છે અને પ્રગટ નરનારાયણ પોતાને કહ્યા છે.

૧૨ પ્ર૦ ધુવ, નરનારાયણ બન્ન તથા યજ્ઞના દૃષ્ટાંતનો સિદ્ધાંત શો હશે ?

૧૨ ઉ૦ ધુવજીને ટેકાળે અક્ષ જાણવા અને નરનારાયણને ટેકાળે શ્રીજીમહારાજને જાણવા અને બન્નને ટેકાળે શ્રીજીમહારાજનું જ્ઞાન જાણવું અને યજ્ઞને ટેકાળે કામ ક્રોધાદિક અંતર-જાનું જાણવા તે શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપનું ચર્ચાઈ જ્ઞાન થયું હોય તો અંતરજાનું નાશ કરે એમ જાણવું. ॥૫૬॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ફાગણ શુદ્ધ ૨ દ્વિતીયાને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં સાધુની આપવાને વિષે વિરાજમાન હતા ને સર્વે એત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને પોતાના મુલારવિદની આગળ સાધુ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જેને પ્રશ્ન ઉત્તર કરતાં આવડે તે એક એક પ્રશ્ન ૧ પૂછો. પછી શુક્તાન્દસ્વામીપ પૂછ્યું જે, (૧) હે મહારાજ ! મોક્ષનું અસાધારણ કારણ તે શું છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ને ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણવું એ અસાધારણ મોક્ષના હેતુ છે. (૧)

૨ પછી વઢી શુક્તાન્દસ્વામીપ પૂછ્યું જે, (૨) ભગવાનને વિષે જે સ્નેહ તેનું શું રૂપ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સ્નેહનું રૂપ તો એ છે જે સ્નેહમાં કોઈ જાતનો વિચાર ન જોઈ, અને જ્યારે જે ગુણ વિચારીને સ્નેહ કરે તે તો જ્યારે અવગુણ લેલે ત્યારે તેનો સ્નેહ તુટી જાય, માટે હેતુ તો જેમ થયું હોય તેમને તેમ રહેવા દેવું પણ વિચાર કરીને વારે વારે સ્થાપન ઉત્થાપન કરવું નહિ ને મૃદપણે ભગવાનને વિષે હેતુ કરવું ને જે ગુણને વિચારીને હેતુ કરે તે હેતુનો વિશ્વાસ નહિ, માટે હેતુ તો જેમ લેવું સંભવ છે તેવું ભગવાનને વિષે હેતુ કરવું ને એ હેતુને મૃદપણનું હેતુ કહીએ; અને ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણીને જે હેતુ થાય છે તે તો બીજી રીતનું છે એમ જાણવું. (૨)

૩ પછી શિવાન્દસ્વામીપ પૂછ્યું જે, (૩) સત્સંગમાં રહેવાનો સ્વપ્ન છે તો પણ કોઈક અયોગ્ય સ્વભાવ છે તે કેમ ટકતો નથી ? પછે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે સ્વભાવ

સત્સંગમાં અંતરાય કરતો હોય તે ઉપર જેને અવાય ન આવે ત્યાં મુખી અને ક્યાં સત્સંગનો પુરો સ્વપ્ને છે ? ને તે સ્વભાવને પણ ક્યાં પુરો શ્રુત જાણ્યો છે ? ત્યાં દૃષ્ટાંત છે, જેમ કોઈક પુરુષ આપણો મિત્ર હોય ને તેજ પુરુષે-આપણા માથેને મારી નાખ્યો હોય પછી તે સાથે મિત્રપણું ન રહે અને તેનું માથું કાપવાને તૈયાર થાય, કાં જે મિત્ર કરતાં માથેનો સંબંધ અધિક છે, તેમજો અને પેતાનો સ્વભાવ વર્તમાનમાં યંગ પટાવીને સત્સંગથી વિદ્યુત્કર કરે એવો છે, તોય પણ એની ઉપર વૈરથાવ આવતો નથી અને તે સ્વભાવ ઉપર રીસ ચઢતી નથી તો જો અને સત્સંગમાં પુરું હેત નથી અને જેનું માથું હેત મનુષ્યને છે તેનું જો સત્સંગ ઉપર હેત હોય તો શુંદા સ્વભાવને તત્કાલ ટાળી નાણે, શા માટે જે જીવતો અતિ સમર્થ છે, કેમજે મનને ઈન્દ્રિયો ય સર્વે તો ક્ષેત્ર છે અને જીવ તો એનો ક્ષેત્રજ છે, માટે જે કરે તે થાય. (૩) इति वचनामृतम् ॥૫૭॥

૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં પહેલામાં અંતરાયકારીને કહ્યું છે જે, અમારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન ને અમારું મહાસમ્ય ય જે મોક્ષના અસાધરણ હેતુ છે [૧] બીજામાં દેહના સંબંધીમાં હેતુ છે તેનું અમારે વિષે હેતુ થાય તે હેતુ મનુષ્યનાં છે અને અમારો મહિમા જાણીને હેતુ કરે તે વિશેષ છે. (૨) ત્રીજામાં સત્સંગમાં હેતુ રાણે તો અયોગ્ય સ્વભાવ ટળી જાય છે. (૩) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં અમારું જ્ઞાન ને મહિમા મોક્ષના હેતુ છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે જાણવા ?

૧ ૭૦ સર્વે ક્રિયાને કર્તાધિકા અર્થતા જાણવા ને સર્વના સંગીથકા અસંગી ને નિર્લેપ જાણવા, અને જીવોના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્યરૂપે દેહાતા હોય તો પણ એવા અક્ષરધામમાં વિષ્ણુ છે તેવા વિષ્ણુ જાણવા તે અંતરાયકારીના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કહેવાય. આ જ્ઞાનનું રૂપ (કા૦ ૭ ના ચોથા પ્રશ્નમાં) છે. અને મહિમાનું લક્ષણ [પ્ર૦ ૧૫ ના પહેલા પ્રશ્ન-ચરમાં] કૃત્યું છે.

૨ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં ગુણ વિચારીને સ્નેહ કરે તો અવગુણ દેણે ત્યારે હેતુ મટી જાય એમ કહ્યું અને [સા૦ ૨ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] ગુણે કરીને હેતુ થાય છે તે સદાય રહે છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૨ ૭૦ આમાં દેહબુદ્ધિ સહિત હેતુ કહ્યું છે તે ત્યારે અંતરાયકારીનાં મનુષ્ય ચરિત્ર દેણે અથવા સાંમળે ત્યારે અવગુણ આવે ને હેતુ મટી જાય અને [સા૦ ૨ માં] અંતરાયકારીનાં વિષ્ણુભાવે સહિત મહિમા જાણીને હેતુ કૃત્યું હોય તે અંતરાયકારીનાં મનુષ્ય ચરિત્ર ઓળે અથવા સાંમળીને પણ ન ટળે એમ કહ્યું છે. ॥૫૭॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના કાગળ શુદિ ૫ પંચમીને દિવસ સંધ્યા આરતીને સમે સ્વામી શ્રી ગુણદાસજીના શ્રી ગદ્ગદા મધ્યે દાદાસાવરના દરબારમાં જે પરમ-

હંસની જાયગા ત્યાં વિરાજમાન હતા ને સર્વે ધોઢાં વજ્ર ધારણ કર્યો હતાં. અને પોતાના મુલારવિદની આગળ ઘુનિતયા દેશ દેશના હરિભક્તની સમા મરાદને વેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે પ્રશ્ન કરો. પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે,
 ૧ (૧) હે મહારાજ ! જ્યારે ભજન સ્મરણ કરવા વેસે ત્યારે ભગવાનના ભક્તના અંતરમાં રજો-
 ગુણ તમોગુણના વેગ આવે ત્યારે ભજન સ્મરણનું સુસ્ત આવતું નથી તે એ ગુણના વેગ
 કેમ ટકે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એ ગુણની પ્રવૃત્તિના કારણ તો દેહ, કુસંગ
 ને પૂર્વ સંસ્કાર એ ઘણ છે. તેમાં દેહને યોગે કરીને જે ગુણ પ્રવર્ત્યા હોય તે તો આત્મા
 અનાત્માના વિચારે કરીને ટકી જાય છે ને કુસંગે કરીને પ્રવર્ત્યા હોય તે સંતને સંગે
 કરીને ટકે છે ને જે રજોગુણ તમોગુણના વેગ એ વેગે કરીને પણ ન ટકે તે તો કોઈ
 પૂર્વના ધુંડા સંસ્કારને યોગે કરીને છે, માટે એ ટકવા ઘણા કઠણ છે. (૧)

૨ પછી આનંદાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૨) પૂર્વના સંસ્કાર મલીન હોય તે કેમ
 ટકે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અતિશે જે મોટા પુરુષ હોય તેનો જે ઉપર રાજીપો
 થાય તેના ગમે તેવા મલીન સંસ્કાર હોય તો નાશ પામે ને મોટા પુરુષનો રાજીપો જયો
 હોય તો રાંક હોય તે રાજા થાય ને ગમે તેવાં ધુંડાં પ્રારબ્ધ હોય તો કદાં થાય ને ગમે
 તેવું તેને માથે વિક્ષ્ર આવનારું હોય તે નાશ થઈ જાય. (૨)

૩ પછી વળી આનંદાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૩) શો ઉપાય કરે તો મોટા પુરુષ
 રાજી થાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, પ્રથમ તો મોટા સંત સાથે નિષ્કપટપણે વર્તે
 ને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, આશા, તૃષ્ણા, અર્હકાર, ઇર્ષ્યા એ સર્વેનો ત્યાગ
 કરે અને સંતનો ગુલામ થઈને રહે ને અંતરમાં માન ટકે માથે રહે, પણ દેહે કરીને સર્વેને
 નમતો રહે તો એને ઉપર મોટા સંત રાજી થાય છે. (૩)

૪ પછી મહાનુભાવાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૪) હે મહારાજ ! સત્સંગમાં રહેતે થકે
 જેટલા અવગુણ હોય તે સર્વે નાશ પામી જાય અને દિન દિન પ્રત્યે ભગવાનની ભક્તિ
 વૃદ્ધિ પામતી જાય એનો શો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મોટા પુરુષનો
 જેમ જેમ ગુણ ગ્રહણ કરતો જાય તેમ તેમ એની ભક્તિ વૃદ્ધિ પામતી જાય ને અતિશે જે
 મોટા હોય તેને જો અતિશે નિષ્કામી જાણે તો પોતે કુતરા જેવો કામી હોય તે નિષ્કામી
 થાય અને જો મોટા પુરુષને વિષે કામીપણાનો દોષ પરટે તો ગમે તેવો નિષ્કામી હોય
 તોય પણ અતિશે કામી થાય અને મોટાને વિષે ક્રોધી લોભીપણું પરટે તો પોતે ક્રોધી
 લોભી થાય ને જો મોટા પુરુષને અતિશે નિષ્કામી, નિર્લોભી, નિઃસ્વાદી, નિર્માની,
 નિઃસ્નેહી સમક્ષે તો પોતે પણ એ સર્વે વિકારથી રહિત થઈ જાય ને પાકો હરિભક્ત થાય
 તે પાકા હસ્થિકતું ઠું કક્ષણ છે તો સારા જે શબ્દ, સ્વર્ષ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ પંચ

વિષય તેનો જેમ દુઃસ્વદાયક વસ્તુનો સહેજે અભાવ રહે છે, તેમ જેને સહેજે અભાવ રહે છે ને એક પરમેશ્વરના સ્વરૂપને વિષે અચળ નિષ્ઠા થતો છે તેને પાકો હરિભક્ત જાણવો, (૪) તે એવો પાકો હરિભક્ત થયાનો તો એજ ઉપાય છે જે, પરમેશ્વરના દાસનો ગુલામ થઈને રહે ને એ જાણે જે, એ સર્વે ભક્ત મોટા છે ને હું તો સર્વથી ન્યૂન છું, એ જાણીને હરિભક્તનો દાસાનુદાસ થઈ રહે ને એવી રીતે જે થતો તેના સર્વ વિકાર નાશ પામે ને તેને દિવસે દિવસે જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ આદિક જે શુભ ગુણ તે વૃદ્ધિ પામતા જાય છે. (૫) इति वचनामृतम् ॥૫૮॥

૫

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ [૪] છે. તેમાં પહેલામાં દેહ કુસંગને પૂર્વ સંસ્કાર એ ગુણ ગુણની પ્રવૃત્તિના દેહુ કહ્યા છે અને દેહને યોગે પ્રવર્ત્યા હોય તે ગુણ આત્મ વિચારે કરીને ટકે છે અને કુસંગને યોગે પ્રવર્ત્યા હોય તે ગુણ સંતને સંગે કરીને ટકે છે. (૧) શ્રીજામાં મોટા પુરુષના રાજીપાથી મલીન સંસ્કાર ટકે છે. (૨) શ્રીજામાં મોટા પુરુષની આગળ નિષ્કપટપણે થતો ને કામાદિક શત્રુનો ત્યાગ કરે ને તેનો ગુલામ થઈને રહે ને માન ટકે આવે પટલે માન હોય તો સ્વરૂપ પણ ઉપરથી દેશાવા દે નહિ એ રીતે રહે તો મોટા પુરુષ રાજી થાય [૩] જોશમાં મોટા પુરુષને નિર્દોષ જાણે તો સર્વ વિકારથી રહિત થઈને અમારો પાકો ભક્ત થાય. (૪) ને અમારા દાસનો ગુલામ થઈને રહે ને સર્વે ભક્તી પોતાને ન્યૂન માને એ પાકા ભક્તિનું લક્ષણ છે અને તેના શુભ ગુણ વૃદ્ધિ પામે છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૫) આવતો છે.

૧ પ્ર૦ શ્રીજા પ્રથમાં સંત, મોટા સંતને અતિશે મોટા સંત કહ્યા તે કોને જાણવા ?

૧ જ૦ [જ૦ ૬ ના શ્રીજા પ્રથમાં] વિજયી જેવા કહ્યા છે તે સંત જાણવા અને સિદ્ધદશા-વાળા મુછોને મોટા તથા અતિશે મોટા સંત જાણવા.

૨ પ્ર૦ રાંક તથા રાજા કહ્યા તે કોને જાણવા ?

૨ જ૦ કાઠ કર્મ માયાને આધીન હોય તેને રાંક જાણવા અને કાઠ કર્મ માયાથી રહીત થઈને સ્વતંત્ર થાય તેને રાજા જાણવા.

૩ પ્ર૦ મુંદાં તથા રહાં પ્રારબ્ધ કહ્યાં તે ક્રિયા જાણવાં ?

૩ જ૦ પૂર્વે અતિશે મુંદાં દેશકાઠ સંગાદિકે કરીને અતિશે મલીન કર્મ થઈ ગયાં હોય તે કર્મને મુંદાં પ્રારબ્ધ જાણવાં. અને સર્વે કર્મથી ને વાસનાથી રહિત થવાય ને મોટા પુરુષ રાજી થાય એવી ક્રિયા કરી હોય તે રહાં પ્રારબ્ધ જાણવાં.

૪ પ્ર૦ વિષ્ણુ તે શું જાણવું ? અને સ્વરૂપ તે શું જાણવું ?

૪ જ૦ કલ્યાણના માર્ગથી પાઠે યવા ક્રોધ માનાદિક દોષ હોય તથા જેમ ભરતજીને યુગલા સાથે દેત થયું એવો સંગ થઈ જાય તથા કોઈક સત્સંગથી વિમુક્ત થનારો હોય તેની સાથે દેત થઈ જાય તો તેના મેઝા વિમુક્ત થઈને સત્સંગથી બહાર જવું પડે એવું હોય

પ્ર.

અધ્યાત્મિક શા. પ્ર. ૧૮-૫૯

તથા જે પંચવર્તમાન પાઠશા ન હોય તેને મુક્ત જાણીને તેની સાથે હેતુ થઈ જાય તથા કોઈ મોટા પુરુષનો દ્રોહ થાય ઈવી ક્રિયા થઈ જાય, ઈવાં ઘણાક વિષ્ણુ છે તે મોટા પુરુષ સાથે જીવ જોડયો હોય તો ઇ વિષ્ણુ આવવા દે નહિ. અને સ્વરૂપ તે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ જાણવી પણ સ્વરૂપ તથા મૂર્તિ જુદી ન જાણવી, જેમ ડિલ્હીનાં વૃક્ષ કહીએ તે ડિલ્હીને વૃક્ષ જુદા નથી, તેમ ભગવાનનું સ્વરૂપ કહીએ અથવા ભગવાનની મૂર્તિ કહીએ અથવા ભગવાનનું અંગ કહીએ તે ભગવાનની મૂર્તિ કે સ્વરૂપ કે અંગ તે જુદાં ન સમજવાં; મૂર્તિ કહે તોય ભગવાન સમજવા અને સ્વરૂપ કહે તોય ભગવાન સમજવા અને ભગવાનનું અંગ કહે તોય ભગવાન સમજવા.

- ૫ પ્ર૦ શ્રીજી પ્રથમાં કામ, માતાદિક સર્વે વિકારનો ત્યાગ કરે તોજ મોટા પુરુષ રાજી થાય એમ કહ્યું અને ઉપર શ્રીજી પ્રથમાં મોટા પુરુષનો રાજીયો થાય તોજ મહીન સંસ્કાર નાશ પામે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૫ ૬૦ સ્થૂઝ વેદે કરીને કામાદિક વિકારને વિષે પ્રવર્તે નહિ તે ત્યાગ કહ્યો છે. માટે સ્થૂઝવેદે કામાદિક વિકારનું કહ્યું ન કરે તેના ઉપર મોટા પુરુષ રાજી થાય અને મોટા પુરુષનો રાજીયો થાય ત્યારે પના જીવમાંથી કામાદિક સર્વે વિકાર નાશ થઈ જાય. ॥ ૫૮ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ફાગણ શુદ્ધિ ૧૪ ચતુર્દશીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી મહા મધ્યે દાદાભાઈના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ આચમણે ચાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, ને પોઢો સ્વેસ પહેર્યો હતો ને ચોઢી ચાદર ઓઢી હતી ને માથે હીરકોરનું ધોલું પોતીયું બાંધ્યું હતું ને લઢાટને વિષે ચંદનની અર્ચા વિરાજમાન હતી ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા વૈષ્ણવેશના હરિભક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

- પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે પ્રશ્ન ઉત્તર કરો. પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન ૧ પૂછ્યો જે, [૧] હે મહારાજ ! ભગવાનને વિષે અસાધારણ પ્રેમ થાય તેનું શું કારણ છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એક તો ભગવાનનો વિશ્વાસ હોય જે, આ મુને મઝ્યા છે તે નિશ્ચેજ ભગવાન છે તથા આસ્તિકપણું હોય તથા ભગવાનનાં જે દેશ્ય તેને જાણે જે, આ ભગવાન છે તે બ્રહ્મમહોઠ, ગોલોક ચેતદ્વીપ ઇ આદિક સર્વે ધામના પતિ છે તથા અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ છે તથા સર્વના કર્તા છે અને પુરુષ, કાલ, કર્મ, ધાયા, ગુણ, ચોવીસ તત્ત્વ, બ્રહ્માદિક દેવ ઇ કોઈને આ બ્રહ્માંડના કર્તા જાણે નહિ. એક ભગવાન પુરુષોત્તમનેજ કર્તા જાણે અને સર્વના અંતર્યામી જાણે, ઈવી રીતની સમજણ સોતો જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે નિશ્ચય તેજ પરમેશ્વરને વિષે અસાધારણ સ્નેહનું કારણ છે, (૧)

૨ પછી વચ્ચી મુક્તાનંદસ્વામીજી પૂછ્યું જે, (૨) એવો ભગવાનનો મહિમા પણ જાણતો હોય અને અસાધારણ હેતુ ન થાય તેનું શું કારણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જો એ ભગવાનનો આયો મહિમા જાણે છે તો એને ભગવાનને વિષે અસાધારણ હેતુ છે પણ એ જાણતો નથી, જેમ હનુમાનજીમાં અપાર વલ્લ હતું પણ કોઈકના જળાબ્યા વિના જળાણું નહિ. અને જેમ પ્રલંબાસુર વલ્લદેવજીને લઈ ચાલ્યો ત્યારે પોતામાં વલ્લ તો અપાર હતું પણ પોતે જાણતા નહોતા પછી ય્યારે તપાસીને જોયું ત્યારે જાણ્યું તેવી રીતે એ ભક્તને ભગવાનને વિષે અસાધારણ પ્રીતિ તો છે પણ જણાતી નથી, (૨)

૩ પછી વચ્ચી મુક્તાનંદસ્વામીજી પૂછ્યું જે, (૩) એ પ્રીતિનું વલ્લ જળાયાનું શું કારણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સત્સંગ ને સત્સાક્ષનું શ્રવણ કરતે સતે એને ભગવાનને વિષે અસાધારણ પ્રીતિ છે તે જણાઈ આવે છે. (૩)

૪ પછી વચ્ચી મુક્તાનંદસ્વામીજી પૂછ્યું જે, [૪] દેશ, કાઠ ને ક્રિયા તે ઘુંટા થાય અથવા મળા થાય તેનું કારણ તે સંગ છે કે કોઈ વીજો છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, દેશ તો પૃથ્વી કહેવાય તે સર્વે ઠેકાણે સરસો છે અને કાઠ પણ સરસો છે પણ અતિશે જે મોટા સમર્થ પુરુષ હોય તે જે દેશમાં રહેતા હોય તેને પ્રતાપે કરીને ઘુંટો દેશ હોય, ઘુંટો કાઠ હોય, ઘુંટી ક્રિયા હોય તે સર્વે સારાં થઈ જાય છે; ને અતિશે ઘુંટા પાપી પુરુષ જે દેશમાં રહેતા હોય તેને યોગે કરીને સારો દેશ, સારી ક્રિયા, ને સારો કાઠ હોય તે પણ ઘુંટા થઈ જાય છે. માટે શુભ ને અશુભ એવા જે દેશ, કાઠ ને ક્રિયા તેના હેતુ તો પુરુષ છે તે પુરુષ જો અતિશે સમર્થ હોય તો સર્વે પૃથ્વીમાં દેશ, કાઠ ને ક્રિયા તે પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પ્રવર્તે ને તેથી ઉત્તરતો હોય તો એક દેશમાં પ્રવર્તે ને તેથી ઉત્તરતો હોય તો એક ગામમાં પ્રવર્તે ને તેથી ઉત્તરતો હોય તો એક પક્ષી તથા એક પોતાનું ઘર તેમાં પ્રવર્તે, એવી રીતે શુભ અશુભ જે દેશ, કાઠ ને ક્રિયા તેના હેતુ તો શુભ ને અશુભ એ બે પ્રકારના પુરુષ છે. (૪) इति वचनामृतम् ॥૫૯॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રમ [૪] છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારો નિઘ્રય, વિશ્વાસ ને આસ્તિકપણું હોય ને અમને સર્વેકર્તા જાણે તો અમારે વિષે અસાધારણ સ્નેહ થાય છે. (૧) વીજામાં અમારો મહિમા જાણે છે તેને અમારે વિષે પ્રીતિ છે. (૨) વીજામાં સત્સંગ ને સત્સાક્ષનું શ્રવણ કરવું તે પ્રીતિ જળાયાનું કારણ છે. (૩) ચોથામાં શુભ અશુભ દેશકાઠાદિકના હેતુ શુભ ને અશુભ બે પ્રકારના પુરુષ છે. (૪) વાવતો છે. [આ દેશકાઠનું રૂપ પ્ર૦ ૨૯ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં કર્યું છે.]

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે નિઘ્રય કહ્યો તે પ્રત્યક્ષ કેવી રીતે સમજવા ?

૧ ૭૦ શ્રીજીમહારાજે સંકલ્પ કર્યો જે, અમને મનુષ્ય જેવા દેસો, ત્યારે મનુષ્યરૂપે દેસાયા

૫.

વંચનામૃત ગ. પ્ર. ૫૯-૬૦

અને પછે સંકલ્પ કર્યો જે, અમને પ્રતિમારૂપે દેશો, માટે આજ પ્રતિમારૂપે પ્રત્યક્ષ છે.

૨ પ્ર૦ પ્રતિમારૂપે પ્રત્યક્ષ કહીપ ત્યારે તો સર્વે અવતાગેની પ્રતિમાઓ છે તેને પરોક્ષ કેમ કહે છે ?

૨ ૩૦ પ્રગટ થયે કરીને અને અંતર્ધાન થયે કરીને પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ કહેતા નથી, પ્રત્યક્ષ તો ઘપરીને કહે છે અને જે પના નીચે હોય તેને પરોક્ષ કહે છે, જેમ પરશુરામહું ऐश्वर्य रामचंद्रजीए लड्डी लीधું ત્યારે પરશુરામ પરોક્ષ કહેવાયા અને રામચંદ્રજી પ્રત્યક્ષ કહેવાયા, માટે જે ઘીજાતું ऐश्वर्य हांकीने बर्ते તે પ્રત્યક્ષ કહેવાય. અને જેનું ऐश्वर्य હંકાઈ જાય તે પરોક્ષ કહેવાય તે જેમ વ્યાપકાનંદસ્વામીને તથા અમય રાજા આદિકને પોતાની મૂર્તિમાં સર્વે અવતાર લીન કરી દેશાદ્યા એમ પોતાનું અલૌકિક ऐश्वर्य પ્રતાપ જળાવીને પોતાનું સર્વોપરિપણું જળાવ્યું છે, માટે ળીજીમહારાજ સદા પ્રત્યક્ષ છે પણ આગળ તે પરોક્ષ ને પછીથી આવે તે પ્રત્યક્ષ એમ ન સમજવું. સર્વોપરિ હોય તેજ પ્રત્યક્ષ કહેવાય. ને પરતંત્ર હોય તે આગળથી આવે અથવા પાછળથી આવે તો પણ તે પરોક્ષ કહેવાય, માટે ળીજીમહારાજ સર્વેના ઘપરી છે તેમની પ્રતિમાને સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ જાણીને વિશ્વમાવ લાવીને નિશ્ચય કરવો તો મોક્ષ થાય.

૩ પ્ર૦ ળીજા પ્રભમાં સત્સાક્ષ કહ્યાં તે ક્યાં જાળવાં ?

૩ ૩૦ પ્રત્યક્ષ ભગવાન તથા ધમના મુક્તું સાકારપણું પ્રતિપાદન કરેલું હોય ને ધમના ચરિત્રું તથા ધમણે કહેલા ધર્મનું જેમાં વર્ણન હોય તે સત્સાક્ષ જાળવાં. અને ધ શાસ્ત્રને વાંચવા સાંભળવાથી ળીજીમહારાજને વિષે પ્રીતિ થાય છે ને તે પ્રીતિનું શ્લઝ જળાઈ આવે છે. ॥ ॥ ૫૯ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ફાગણ વદિ ૧ પ્રતિપદાને દિવસ ળીજીમહારાજ ળી ગઢઢા મધ્યે દાદાત્માચરના દરબારમાં પરમહંસની જાપમાને વિષે વિરાજમાન હતા, ને બોલો સ્વેસ પહેર્યો હતો ને ધોઢી ચાદર ઓઢી હતી અને મસ્તક ઘપર પ્કેત પાપ બાંધી હતી ને તે પાપને વિષે ધોઢા ધુપ્પના તોરા વિરાજમાન હતા ને કંઠમાં ધોઢા ધુપ્પના હાર વિરાજમાન હતા અને પોતાના મુસારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિમક્તની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી ળીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) સર્વ સાધન કરતાં વાસના ટાઢથી ધ સાધન મોટું છે. તે વાસના ટાઢવાની એમ ચિકિત્ત છે જે, શ્વદ્ સ્પર્શ, રૂપ, રસને ગંધ ધ જે પંચ વિષય તેને વિષે જેટલી પોતાને તૃષ્ણા હોય તેનો ચિત્તાર કરવો જે, મારે જેટલી મળવા-નને વિષે વાસના છે, તેટલીજ જગતને વિષે છે કે ઓછી વધુ છે ? તેની પરીક્ષા કરવી ને જેટલી મળવાનની વાત સાંભળવામાં ઓત્ર ઈંદ્રિ લોખાતી હોય તેટ-લીજ જગત્ની વાત સાંભળવામાં લોખાતી હોય તો એ જાણવું જે, મળવાનમાં ને જગતમાં ચરોચર વાસના છે. ધ્વીજ રીતે શ્વદ્, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ ધ સર્વે

વિષયનો તપાસ કરવો, અને જ્યારે એવી રીતે તપાસ કરતો કરતો જગતની વાસનાને ઘટાડતો જાય ને ભગવાનની વાસનાને વધારતો જાય, તેણે કરીને એને પંચ વિષયને વિષે સમ્બુદ્ધિ થઈ જાય છે ને સમ્બુદ્ધિ થયા પછી નિંદા ને સ્તુતિ સરસ્તાં લાગે અને સારો સ્પર્શ ને ઘુંટો સ્પર્શ સરસો લાગે, તેમજ સારું રૂપ ને ઘુંટું રૂપ તથા બાહ્ય યૌવન ને દૃઢ એવી જે સ્ત્રિયો તથા કચરો ને કંચન એ સર્વે સરસું ભાસે, તેમજ સારા ને ઘુંટા જે રસ ને ગંધ તે પણ સરસા ભાસે એવી રીતે સ્વાભાવિકપણે વર્તાય, ત્યારે જાણીએ જે, વાસના જિતાળી, અને વાસના રહિત વર્તવું એ એકાંતિકનો ધર્મ છે, અને વાસના જરાફે રહી જાય તો સમાધિવાળો હોય અને નાદી માણ તળાતાં હો તોયપણ વાસના સમાધિ-માંથી પાછો લેંચી લાગે છે, માટે વાસના ટાળે તેજ એકાંતિક ભક્ત છે, (૧)

- ૨ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૨) વાસના ટાળ્યાનો શો ઉપાય છે ? પછી િતીપ્રજ્ઞાદેવે બોલ્યા જે, એક તો આત્મનિષ્ઠાની હલતા જોઈએ અને ત્રીજું પંચવિષયનું તુચ્છપણું જાણવું જોઈએ અને ત્રીજું ભગવાનનું અતિશયે મહાત્મ્ય જાણવું જોઈએ જે, ભગવાન કૈંકટ, ગોહોક, બ્રહ્મમહોક એ સર્વે વામના પતિ છે, માટે એવા ભગવાનને પામીને તુચ્છ વિષયના સુસમાં હું શું મીલિ શાહું ? એવી રીતે ભગવાનના મહિમાનો વિચાર કરે અને વહી એમ વિચાર કરે જે, ભગવાનને ભજતાં થકાં પણ જો કાંઈક સ્લોભ્ય રહી જાયો ને કદાપિ જો ભગવાનના વામમાં નહિ જવાય ને દ્વંદ્વલોક તથા બ્રહ્મલોકને વિષે ભગવાન છુકણે તોય પણ આ લોકના કરતાં તો ત્યાં કોટી ગણાં વધુ સુખ છે, એવા વિચાર કરીને પણ આ સંસારના તુચ્છ સુખ થકી વાસનાએ રહિત થાવું. અને એવી રીતે ભગવાનનો મહિમા જાણીને વાસનાએ રહિત થાય છે, ત્યારપછી એમ જણાય છે જે, મારે કોઈ કાળે વાસના હતીજ નહિ અને એ તો મુને જ્યાં કાંઈક ભ્રમ જેવું થયું હતું પણ હું તો સદા વાસનાએ રહિત હું છું ભાસે છે. (૨) અને આવી રીતનો જે એકાંતિક ધર્મ તે તો જે એવા નિર્વાસનિક પ્રુષ્ઠ હોય અને જેને ભગવાનને વિષે સ્થિતિ થઈ હોય તેને વચને કરીનેજ પમાય, પણ ગ્રંથમાં લખી રાખ્યો હોય તેણે કરીજ નથી પમાતો. અને કોઈક સાંભળીને તેવી વાત કહેવા જાય તો કહેતાં પણ આવડે નહિ, માટે જેને એકાંતિકના ધર્મમાં સ્થિતિ હોય તે થકીજ એકાંતિકનો ધર્મ પમાય છે. (૩) इति वचनामृतम् ॥ ૬૦ ॥ ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર.—આમાં પ્રથમ (૨) છે, તેમાં પહેલું કૃપાવાક્ય છે તેમાં શ્રીજીમહારાજે વાસના ટાળે તેને એકાંતિક ભક્ત કહ્યો છે, (૧) ત્રીજામાં આત્મનિષ્ઠા, વૈરાગ્ય, ને મહાત્મ્ય એ ત્રણ વાસના ટાળવાના ઉપાય કહ્યા છે. [૨] અને એકાંતિક ધર્મમાં સ્થિતિ થઈ હોય તે થકીજ એકાંતિક ધર્મ પમાય છે એમ કહ્યું છે. [૩] વાસ્તો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રથમાં વાસના ટાળતી તે સર્વેથી મોટું સાધન કહ્યું તે વાસનાનું શું રૂપ હશે ?

૬.

વચનાવૃત્ત ગ. પ્ર. ૬૦

૧ ૭૦ આમાં માયિક વિષયમાં પ્રીતિ રહે તેને વાસના કહી છે તે વાસનાને [પ્ર૦ ૧૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૩૮ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૭૮ ના તૈવીશમાં પ્રશ્નમાં, છે. ૧૬ ના બીજા પ્રશ્નમાં, મ, ૨૫ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, તથા ૫૨ માં] માયિક પંચ વિષયમાં આસક્તિરૂપ વાસના કહી છે. અને [પ્ર૦ ૫૮ ના બીજા પ્રશ્નમાં, કા. ૧૨ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં તથા મ. ૭ ના બીજા પ્રશ્નમાં] વિકાર નામે કહી છે, અને (છે. ૧૮ ના બીજા પ્રશ્નમાં) પૂર્વ કર્મરૂપ વાસના કહી છે, તથા (૨૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) પૂર્વકર્મને સ્વભાવ પ્રકૃતિને વાસના ય જળ નામે કહેલ છે. અને (છે. ૧૪ ના પહેલા પ્રશ્નમાં તથા ૩૮ ના બીજા પ્રશ્નમાં) સ્ત્રીના રાગ સંબંધી કામરૂપી વાસના કહી છે અને (પ્ર. ૭૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં] બ્રહ્મચર્યમાં કસરરૂપી વાસના કહી છે.

૨ પ્ર૦ ૫ વાસના ટાઢવાનો ઉપાય શો હશે ?

૨ ૭૦ [પ્ર. ૩૮ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] શ્રીજીમહારાજનાં ચરિત્ર સંમારણ, ને મુક્તોનો સમાગમ કરવો, ય એ ઉપાય બતાવ્યા છે અને (૫૮ ના બીજા પ્રશ્નમાં) મોટા પુરુષના ઘટલે મુક્તના સમાગમથી ને તેમના રાજીપાથી ટકે છે એમ કહ્યું છે અને (૭૩ ના ૧ પાંચમાં પ્રશ્નમાં) આત્મનિષ્ઠા અને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનું યથાર્થ જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને શ્રીજીમહારાજને ને મુક્તને નિર્લેપ જાળીને તેમને મન અર્થે તો હર્ષરેતા થવાય અને સર્વ વિકાર માત્ર ટક્કી જાય ય ઉપાય બતાવ્યો છે અને (સાં ૫ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અદ્ધા તથા શ્રીજીમહારાજના ને યમના અત્તના ઘટલે મુક્તના વચનમાં વિશ્વાસ તથા શ્રીજીમહારાજમાં પ્રીતિ તથા મહાત્મ્ય ય ચાર સાધને કરીને વાસના નિવૃત્તિ યદ્ જાય એમ કહ્યું છે; અને [કાં ૧૨ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં] વિશ્વાસ રાક્ષીને પ્રીતિ સહિત શ્રીજીમહારાજની વાત સાંમઢવી ય ઉપાય બતાવ્યો છે. અને (લોં ૧૬ ના બીજા પ્રશ્નમાં) આત્મનિષ્ઠા, વૈરાગ્ય, બ્રહ્મચર્યાદિક ધર્મને મહાત્મ્યે સહિત અક્ષિ ય ચાર ઉપાય બતાવ્યા છે અને (મ૦ ૭ ના બીજા પ્રશ્નમાં) અતિશે મોટા સંતની સેવા કરવી તે ઉપાય બતાવ્યો છે. અને (૨૫ ના બીજા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજની ને યમના સંતની સેવા ય ઉપાય બતાવ્યો છે. અને [૫૨ માં] સંતના સમાગમરૂપ ઉપાય બતાવ્યો છે અને (છે. ૧૪ ના ૧ બીજા પ્રશ્નમાં) પવિત્ર દેશ, કાઢ, ક્રિયા ને સંગ ય ચાર ઉપાય બતાવ્યા છે. અને [૧૮ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં] સત્પુરુષનાં સંગરૂપી ઉપાય બતાવ્યો છે આમાં સંતનો ઘટલે મુક્તો સમાગમ મન, કર્મ, વચને નિષ્કપટપણે કરવો તે સર્વથી ઓછ ઉપાય છે.

૩ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં આત્મનિષ્ઠા કહી તે કેવી જાણવી ?

૩ ૭૦ જળ દેહથી નોસ્થો પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ માનવો ય આત્મનિષ્ઠા આ ટેકાણે કહી છે.

૪ પ્ર૦ પંચ વિષયનું તુલ્યપણું જાણ્યાનો શો ઉપાય હશે ?

૪ ૭૦ (પ્ર૦ ૧૫ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) મહિમા કહ્યો છે એવો શ્રીજીમહારાજનો મહિમા જાણે ત્યારે શ્રીજીમહારાજનું સુખ સર્વથી અધિક જણાય ત્યારે માયિક વિષય તુલ્ય મદ્ જાય છે. ॥ ૬૦ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ફાગણ વદિ ૩ ત્રીજને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગદ્દા મધ્યે દાદાત્યાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવ નારાયણના મંદિરની આગળ લિંબદાના દુક્ક ની હેંટે ઓટાને વિષે દોલિયા ઉપર નિરાજમાન હતા, ને હીરકોરનું શ્વેત પોતીયું મસ્તકે બાંધ્યું હતું ને શ્વેત પછેદી ઓઢી હતી ને શ્વેત સ્વેસ પહેર્યો હતો ને કંઠમાં શ્વેત પુષ્પના દાર ધારણ કર્યા હતા ને શ્વેત પુષ્પના તોરા પાઘમાં ઢાંચી કોરેલટકતા હતા ને પોતાના મુસ્વારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શુક્તાનંદસ્વામીજી પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) કામ, ક્રોધ, લોભ, તથા મદ્ય એમને યોગે કરીને પણ ધીરજ રહે નહિ તેનો શો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હું વેદ નહિ, હું તો વેદથી નોલ્હો ને સર્વેનો જાણનારો છવો જે આત્મા તે હું, એવી જે આત્મનિષ્ઠા તે જ્યારે અતિશે દૃઢ થાય, ત્યારે કોઈ રીતે કરીને ધીરજ રહે નહિ ને આત્મ નિષ્ઠા વિના ધીરજ અનેક ઉપાય કરે તો પણ ધીરજ રહે નહિ. (૧)

૨ પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીજી પૂછ્યું જે, (૨) આત્મનિષ્ઠા હોય તે અંતસમે કેટલીક સહાય કરે છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેમ નદી તરવી હોય ત્યાં તો જેને તરતાં આવડતું હોય તે તરી જાય ને જેને તરતાં ન આવડતું હોય તે તો ડૂબી રહે પણ જ્યારે સમુદ્ર તરવો હોય ત્યારે તો તે બેયને બહાણનું કામ પડે છે, તેમ ટાઢ, તડકો, ખૂલ, તરસ, માન, અપમાન, સુખ, દુઃખ તે રૂપી જે નદી તેને તો આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય તે તરી જાય પણ મૃત્યુસમયે તો સમુદ્ર જેવો છે માટે ત્યાં તો આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય તથા ઘર આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય એ બેયને ભગવાનની ઉપાસનારૂપી બહાણનું કામ પડે છે, માટે અંતકાળે તો ભગવાનનો દૃઢ આશરો હોય તેજ કામમાં આવે છે પણ અંત સમે આત્મનિષ્ઠા કાંઈ કામમાં આવતી નથી, તે સારુ ભગવાનની ઉપાસનાને દૃઢ કરીને રાખવી. [૨]

૩ પછી વહી શુક્તાનંદસ્વામીજી પૂછ્યું જે, (૩) ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને સિદ્ધિયો આદી આવે છે તે જેને ભગવાનના નિશ્ચયમાં ડગમગાટ હોય તેનેજ આવે છે કે નિશ્ચય-વાળાને આવે છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સિદ્ધિયો તો જેને પરિપક્વ ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તેનેજ આવે છે ને ધીજાને તો સિદ્ધિયો ઘણી દુર્લભ છે અને એ સિદ્ધિયોને પણ એ ભક્તની પરીજ્ઞા લેવા સારુ ભગવાનજ ઘેરે છે જે એને હું ઉપર ઘણું હેત છે કે સિદ્ધિયો ઉપર ઘણું હેત છે ? એવી રીતે ભગવાન પોતાના ભક્તની પરીજ્ઞા જુએ છે પછી જો એ પાકો ભક્ત હોય ને ભગવાન વિના ધીરું કાંઈ ન ઇચ્છે ને નિર્વાસનિક છવો ઇત્યાંતિક ભક્ત હોય તો ભગવાન પોતે તે ભક્તને વશ ચડી જાય છે, જેમ વાપનગીજી વહીરાજાનું ત્રિલોકીનું રાજ્ય લઈ લીધું અને તે પગલાં કર્યા અને ધીરજા પગલાં સારુ તે વહીરાજાજી

પોતાનું શરીર આપ્યું, એવી રીતે શ્રદ્ધાસોત મગવાને સર્વસ્વ આપ્યું તોય મગવાને એમ ક્યાર વાંકે વાંધ્યો, તો પણ ભક્તિ થકી પછ્યો નહિ ત્યારે એવી પોતાની અનન્ય ભક્તિ જોડને પોતે મગવાને તે વઝીના વંધનમાં આવતા હવા અને મગવાને તો વઝીરાજાને સ્વપ્નાત્ર વાંધ્યો હતો અને મગવાને તો એની ભક્તિરૂપી દોરીય કરીને વંધાણા છે તે આજ દિવસ સુધી પણ અલંદ વઝીને દરવાજે ઉભા છે અને વઝીરાજાની દૃષ્ટિયકી પછ્યત્ર પણ મગવાને છેટે યાતા નથી, એવી રીતે આપણ પણ વીજી સર્વે વાસના ટાઢીને ને મગવાને સર્વસ્વ અર્પણ કરીને, મગવાના દાસ થઈ રહેશું અને એમ કરતાંય મગવાને આપણને વધુ દુઃખ દેશે તો મગવાને પણ પોતે આપણે વશ થઈ જાશે, શા માટે જે પોતે ભક્ત વત્સલ છે અને કૃપાસિધુ છે તે જેની પોતાને વિષે અતિ દૃઢ ભક્તિ દેલે તેને પોતે આધીન થઈ જાય છે. પછી તે દેવભક્તિય યુક્ત જે ભક્તનું મન તે મનરૂપી દોરીય કરીને વંધનમાં આવે છે પછી છુટવાને સમર્થ યાતા નથી. માટે જેમ જેમ મગવાને આપણને કસળીમાં રાલે તેમ તેમ વધુ રાજી થયું જોડે જે મગવાને જેમ જેમ મુને વધુ દુઃખ દેશે તેમ તેમ વધુ મારે વશ થાશે અને પછ્યત્ર મુજથી છેટે નહિ રહે, પણ સમજીને જેમ જેમ મગવાને અતિ કસળી દેતા જાય તેમ તેમ અતિ રાજી થાવું પણ કોઈ રીતે દુઃખ દેલીને અથવા દેહના મુલ સાક વાળો પણ મરવો નહિ. (૩) ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૬૧॥ ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૩) છે, તેમાં પહેલામાં આત્મનિષ્ઠા દૃઢ થાય તો ધીરજ રહે નહિ. (૧) વીજામાં અંતરસમે તો અમારી વપાસનાજ કામ આવે છે. (૨) ત્રીજામાં પાકા અવનેજ સિદ્ધિયો આવે છે તેમાં ન લોભાય, અમે કસળી વશ તો રાજી થાય તેને અમે વશ થાઈ છીય એમ અંતરમહારાજે કહ્યું છે. (૩) વાસ્તો છે.

૧ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં સિદ્ધિયો કહી તે શી સમજવી ? અને [પ્ર૦ ૩૬ માં] સિદ્ધિયો કહી તે શી જાણવી ?

૧ ૭૦ આમાં યોગ માર્ગે કરીને અંતરમહારાજનું ધ્યાન કરતાં અગ્નિમાદિક સિદ્ધિયો દેલ્યાય તથા વીજાના અંતરનું જાણે પણ સર્વજ્ઞપણુ આવે તથા વચનસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય પણ અંતર દેવર્ય આવે તથા આ લોકમાં પૂજા મતિષ્ઠા થાય પણ દેવર્ય આવે તે સર્વે સિદ્ધિયો કહેવાય તેમાં પણ ન લેવાય તે પરિપવન નિઝાયવાલો કહેવાય. અને [પ્ર૦ ૨૧ માં] જેને માયિક વાસના ચર્ચાર ટઢી ન હોય તેને દેહ મુકીને ધ્યાનમાં જાતાં અગ્નિમાદિક સિદ્ધિયો દેલ્યાય તો તેમાં લોભાઈ જાય એમ કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦ મગવાને વધુ કસળી દે તો વધુ વશ થાય એમ કહ્યું તે કસળી શું દેતા હશે ? અને વધુ વશ કેવી રીતે થાતા હશે ?

૨ ૭૦ ત્યાગી હોય તેને દેહમાં દીર્ઘરોગ આવી પડે ને કોઈ સેવા ન કરે ને ઔષધ કે શા-

વાની વસ્તુ કાંઈ ન મળે, તોપણ રાજી રહે ને ઝીઝીમહારાજ મારું સારુંજ કરે છે એમ સમજે પણ એ દુઃખ ટાળે એવો સંવલ્પ પણ ન કરે. અને ઝીઝીમહારાજને વિષે પ્રીતિ અવિશે વૃદ્ધિ યમાદતો જાય પણ દુઃખે કરીને હેશમાન સંદ પામે નહિ, એવી કસળીમાં રાજી રહે તો એને ઝીઝીમહારાજ સવાય સંભારે ને પત્ની દૃષ્ટિથી પઢમાત્ર છેટે રહે નહિ તે વશ થયા કહેવાય. અને ગૃહસ્થ હોય તેને સત્સંગ નિમિત્ત નાતીલા નાતબહાર મુકે ને છોકરાં પરણ્યા વિના રહે અને ઝીઝીમહારાજ યજ્ઞ સમૃદ્ધિનો ને સ્ત્રી પુત્રાદિકનો નાશ કરે ને રોગાદિક આપદા મુકે ને ઝીઝીમહારાજ દર્શન આપીને કહે જો, તારે દુઃખ ટાળું હોય તો અમે ટાળીએ પણ એ મક્ક મારું દુઃખ ટાળો એમ ન કહે અને કોઈ વિવશ દુઃખ મટવાનો સંવલ્પ પણ ન કરે તો એ મક્કને ઝીઝીમહારાજ રુદાય સંભારે ને પત્ની દૃષ્ટિથી પઢમાત્ર છેટે રહે નહિ એ વશ થયા કહેવાય. ॥૬૧॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ફાગણ વદિ ૪ ચોથને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં ચોક્ક વચ્ચે હોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને ધોળો સ્વેસ પહેર્યો હતો અને ધોળી વાદર ઓઢી હતી અને માથે શ્વેત પાદ વિરાજમાન હતી અને તે પાપને વિષે શ્વેત ધુળના દાર તથા શ્વેત ધુળના તોરા વિરાજમાન હતા ને પોતાના હુલારવિદની આગળ ઘુનિ તથા વેશ દેશના દરિયક્તની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી સ્વયંપ્રકાશાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૧) શ્રીમદ્ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ સત્યં શૌંચંદયાસાન્તિઃ ॥ इत्यादिक જે ઓગળાવીસ કલ્યાણકારી ગુણ તે મગવાનના સ્વરૂપને વિષે નિર્નતર રહે છે એ ગુણ સંતને વિષે કેડ રીતે આવે છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એ ગુણ સંતમાં આવ્યાનું કારણ તો એ છે જે એને મગવાનના સ્વરૂપનો યથાર્થ નિશ્ચય થાય તો એ કલ્યાણકારી ગુણ મગવાનના છે તે સંતમાં આવે છે. તે નિશ્ચય કેવો હોય તો જે મગવાનને કાઢ જેવા ન જાણે, કર્મ જેવા ન જાણે, સ્વભાવ જેવા ન જાણે, માગ જેવા ન જાણે, પુરુષ જેવા ન જાણે ને એ સર્વથકી મગવાનને જુદા જાણે અને એ સર્વના નિયંતા જાણે ને સર્વના કર્તા જાણે અને એ સર્વને કર્તા થકા પણ નિર્લેપ છે એમ મગવાનને જાણે અને એવી રીતે આ પ્રત્યક્ષ મગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કર્યો છે તે કોઈ રીતે કરીને ઢગે નહિ તે ગમે તેવાં તરે તરેનાં જાણ સંભાળે અને ગમે તેવા મતવાદીની વાત સંભાળે અને ગમે તેવા પોતાનું અંતઃકરણ કુતર્ક કરે પણ કોઈ રીતે કરીને મગવાનના સ્વરૂપમાં ઢગમગાટ થાય નહિ એવી જાતનો જેને મગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય હોય તેને મગવાનનો સંબંધ થયો કહેવાય, માટે જેને જે સંગાથે સંબંધ હોય તેના ગુણ તેમાં સહેજે આવે. જેમ આપણાં નેત્ર છે તેને જ્યારે દિવા સંગાથે સંબંધ થાય છે ત્યારે તે દિવાનો પ્રકાશ નેત્રમાં આવે છે, તેણે કરીને નેત્ર આગળ અંધારું હોય તેનો નાશ થઈ જાય છે, તેમ જેને મગવાનના સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય કરીને સંબંધ થાય છે તેને વિષે મગવાનના કલ્યાણકારી ગુણ આવે

१ प्र० पहेला प्रश्नां अमारे विषे कल्याणकारी गुण रखा छे एम कह्युं ते किया समझबा ?

१ उ० सत्य=सर्वे जीव प्राणीमात्रने मायाना बंधनथी रहित करीने ब्रह्मभावने पमाह्वारूपी हित छे जेम्ने विषे तथा पोताना मुक्तोदारे एवं हित कराववापणुं तथा सत्य जे ब्रह्म तेनुं कारणपणुं (१) शौच=पोतानुं ध्यान करनारा भक्तोनुं मायारूपी वगळ टाळीने पोता जेवा निर्दोष करवापणुं (२) दया=भवाब्धिमं हुंवेला एवा जीवोना अन्ममरणने यमयातनादिक दुःखने टाळीने पोतानुं सुख आपवापणुं (३) क्षांति=आसुरी जीवोए करेला अनेक उपद्रवोनुं सहन करवापणुं तथा पोताने मन अर्पनारा एवा पोताना आश्रितजनो तेम्ने क्रोध धवानुं निमित्त छतां पण चित्तमां क्रोध उत्पन्न न थवा देवापणुं [४] त्याग=मोक्षार्थी जनना अपराधने न गणीने, पोतानी मूर्तिना सुखने आपवापणुं (५) संतोष=निजाश्रितने पोताने सुखे सुखी करवापी पोताने परिपूर्ण मानवापणुं (६) आर्जव=बहारनी तथा अंदरनी एकठारूपी स्वभावनी सरळता, अथवा पोताना आश्रितना रज, तमादिक दोष टाळीने मन वाणी आदिके करीने कोइने दुःखनो छत्रव न थवा देवापणुं तथा सत्पुरुषद्वारे पण तेवी रीते कराववापणुं [७] शम=योगादिक प्रयास बिना पण पोताना ध्यानथी भक्तना मनने बस कराववापणुं (८) दम=पोते कहेली धर्म मर्थादामां वर्ताववाची भक्तना इंद्रियोनुं निग्रह करवापणुं (९) तप=जीवोना मोक्षने अर्थे पृथ्वी उपर विशरिने अनेक जनोना अपमानादिकनुं तथा अनेक प्रकारना कष्टनुं सहन करवापणुं अथवा वन विशरणादिक (१०) साम्य=अनवधिकातिशय जे पोतानुं सुख तेने विषे पोताना ध्याननिष्ठ भक्तोने निमग्न करवाची सारा नरसा विषयने विषे समभाव पमाहवापणुं (११) तितिक्षा=पोताना आश्रितने पोताना संबंधे करीने कोइना अपराधने न गणे एवा करवापणुं [१२] उपरति=पोताना आश्रितने अनेक प्रकारना वैभवनी प्राप्ति छतां पण रागे रहित करवापणुं (१३) शृङ्खल=पोताने विषे निष्ठावाळा भक्तने शास्त्रना अर्थने यथार्थ जाणी शक् एवी शक्ति देवापणुं [१४] ज्ञान=पोताना आश्रितोने जीव, माया, इधर, ब्रह्म, अक्षर तथा मुक्त ए सर्वेनुं नियंता एवं जे पोतानुं स्वरूप तेनुं यथार्थपणे जणाववापणुं (१५) विरक्ति=पोताना आश्रितोने पोतानी मूर्तिनुं सुख आपीने वासनाए रहित करवापणुं (१६) ऐश्वर्य=सर्वेनुं नियंतापणुं (१७) शौर्य=महापापीने पण भक्त बनावी देवापणुं तथा पोताना आश्रितोने नाना प्रकारना स्वभाव तथा काम क्रोधादिक क्षत्रुने जीतवामां सामर्थ्य आपवापणुं (१८) तेज=कोइथी पराभव न पामवापणुं अथवा पोताना आश्रितोने काळ मायादिकथी पराभव न पामवा देवापणुं (१९) बल=अनेक जनने समाधि करावीने नाडी प्राणनुं आकर्षण करवापणुं तथा पोताना आश्रितोने प्राणने नियममां कराववानुं सामर्थ्य आपवापणुं (२०) स्थिति=पोताना अक्षरधामधी जे कर्तव्यने अर्थे पोते पृथ्वीने विषे प्रगट बसला ते कर्तव्यनुं अनुसंधानपणुं तथा पोताना आश्रितोने ते अनुसंधान कराववापणुं (२१) स्वातंत्र्य=सर्वोपरिपणुं जे सर्वनुं नियंतापणुं अने पोताना आश्रितोने काळ मायादिकना भये रहित करीने पोतानुं साध्वर्षणुं पमाहीने स्वतंत्र

करवापणुं (२२) कौशल= आत्यंतिक मोक्ष करवारूप क्रियामां निपुणपणुं, कोइपण प्रकारे गमेतेवा जीवने पोताना सन्मुख करी आकर्षीं लेवानी कुशलता तथा पोते कहेछा नियम परायण एवा जे जन तेमने अनेक जीवना मोक्ष करवारूपी क्रियानुं सामर्थ्य दातापणुं (२३) कान्ति=ब्रह्मकोटी, अक्षरकोटी, तथा मुक्तकोटी ते सर्वेथी अतिशे प्रकाशमानपणुं वा ते सर्वेने प्रकाश देवापणुं [२४] धैर्य=पोताना आधितोने इंद्रियो अंतःकरणने जितवारूपी धीरज आपवापणुं तथा पोताना ध्याननिष्ठ भक्तोने साक्षात्कार यवा पर्यंत ध्यानमां एकाग्रता आपह तथा उत्साह टकाथी राखवारूपी धीरज आपवापणुं (२५) मार्दव=भक्तोनां दुःख न जोइ शकवापणुं तथा पोतानुं ध्यान करनारा भक्तोना चित्तने कोमल करवापणुं (२६) प्रागल्भ्य=पोताना भक्तोने पोतानी मूर्तिनुं नवीन नवीन सुखनुं अनुभव करवारूपी ज्ञाननुं देवापणुं तथा विद्वत्सभामां शास्त्रार्थ करी प्रतिपक्षीओने परास्त करी स्वमत स्थापन करवापणुं (२७) प्रभय=पोताना भक्तोने सत्पुरुष आगळ दासपणुं रहै एवी बुद्धि देवापणुं (२८) शील=पोताना आधितोने ब्रह्मचर्यवृत्त दृढ कराववापणुं [२९] सह=पोताना भक्तोनी प्राणवृत्तिओनुं स्वाभाविक पोतानी मूर्तिमां आकर्षण करवापणुं (३०) ओज=पोताना भक्तोनी ज्ञानइंद्रियो तथा कर्म इंद्रियोने जीतवामां सामर्थ्य देवापणुं तथा देहे करीने सुख दुःखादिकने सहन करवानी सत्ता आपवापणुं (३१) बल=जीव कोटी, ईश्वरकोटी, ब्रह्मकोटी, मूल अक्षरकोटी तथा मुक्तकोटी ते सर्वेने पोताना तेजरूप शक्तिद्वारे धारवापणुं तथा ते सर्वेने धारण करवानी शक्तिं आपवापणुं (३२) भग=पोताना भक्तोने आत्यंतिक कल्याण करवानुं सामर्थ्य आपवापणुं तथा मूल अक्षर तथा मूल पुरुषादिक सर्वे अवतारोने उत्पत्त्यादिक करवानुं ऐश्वर्य आपवापणुं [३३] गांभीर्य=घोडी बातमां राजी कराजी न बवारूप सागरद्वयपणुं तथा मूल पुरुष ब्रह्म तथा मूल अक्षरादिक ते कोइए पोतानो अभिप्राय न जाणी शकवापणुं तथा पोतानी समीपे रहैतारा निष्काम भक्तो तेमणे पण यथार्थ अभिप्राय न जाणी शकवापणुं तथा पोताना आधितोने कोइ विकारे करीने क्षोभ न पामवा देवापणुं (३४) स्वैर्य=पोतानी मूर्तिने पामेछा भक्तोने पोताना सुखथी चलायमान नहि बवा देवापणुं (३५) आस्तिक्य=पोताना भक्तोने पोतानी सर्वोपरि उपासनाना बलबलं पोता सिवाय बीजे कयाइ आस्ता नहि जाववा देवापणुं [३६] कीर्ति=घोर कलियुगमां एकांतिक धर्म स्थापन करी मोक्षदानरूपी अपूर्व कीर्ति फैलाववापणुं अने पोतानी आज्ञा पाळीने धर्मेने दृढ करनारा एवाजे भक्तो तेमनी कीर्तिनुं बवारवापणुं [३७] मान=पोतानी सर्वोपरी उपासना तथा ध्याने करीने पोताना तदाकार भावने पामेछा एवा जे पोताना भक्तो तेमने मोटा मोटा ईश्वरो तथा ब्रह्मकोटी तथा अक्षरादिक ऐश्वर्यार्थीओ द्वाराए मान-पूज्यपणुं अपाववापणुं (३८) अनहंकृति=पोताना भक्तोनी माया निवृत्ति पामवाथी अहंकारेरहित करवापणुं [३९] आ उपर कछा जे श्रीजीमहा-राजता कल्याणकारी गुण ते राजारूप ने साधुरूप ए सर्वे अवतारोना कारण एवा जे श्रीजीमहाराज तेमना निग्रहे करीने संतमां जाये छे.

- ૨ પ્ર૦ અમને કાઢ, કર્મ, સ્વભાવ, માયા ને પુરુષ જોવા ન જાણે એમ શ્રીજીમહારાજને કહ્યું તે કેવા જાણે તો કાઢ, કર્મ, સ્વભાવ, માયા અને પુરુષ જોવા જાણ્યા કહેવાય ? અને અને શ્રીજીમહારાજને સર્વેના નિયંત્રા, સર્વ કર્તા, ને નિર્લેપ કેવી રીતે જાણવા ?
- ૨ ૭૦ કાઢ છે તે પ્રકૃતિ પુરુષના કાર્યનો પ્રલય કરે છે ઘટલોજ મહિમા શ્રીજીમહારાજનો જાણે તો કાઢ જોવા જાણ્યા કહેવાય, અને કર્મ પ્રમાણે કાઢ મળે છે પણ એવી અધિક ભગવાન આપી શક્તા નથી, એમ જાણે તો કર્મ જોવા જાણ્યા કહેવાય. અને આ જગત સ્વાભાવિક થયાજ કરે છે પણ ભગવાન કર્તા છે એમ ન જાણે તો સ્વભાવ જોવા જાણ્યા કહેવાય. અને માયાદ્વારે જગત સૃષ્ટે છે તેટલુંજ કાર્ય ભગવાન કરી શકે છે એમ જાણે તો માયા જોવા જાણ્યા કહેવાય. અને જોતલું મૂઝપુરુષ થકી થાય છે તેટલુંજ મહારાજ જાણે શકે છે એમ જાણે તો પુરુષ જોવા જાણ્યા કહેવાય. અને જીવકોટી, માયાકોટી, પુરુષકોટી, બ્રહ્મકોટી, અક્ષરકોટી ને મુક્તકોટી એ સર્વે શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞામાં નિરંતર થઈ છે, એવી રીતે જાણે તો નિયંત્રા જાણ્યા કહેવાય. અને અનંત મૂઝ અશ્વમે તે અનંતકોટી બ્રહ્માંડોની ઝપ્પત્યાદિ કરે છે તે શ્રીજીમહારાજની આપેલી સલામી કરે છે પણ શ્રીજીમહારાજ વિના સીજો કોઈ સ્વતંત્રપણે કરી શકે તેમ નથી, એવી રીતે શ્રીજીમહારાજને જાણે તો કર્તા જાણ્યા કહેવાય, અને મૂઝ અક્ષરાદિક સર્વેને વિષે અંતર્યામીપણે રહ્યા છે પણ તે અક્ષરાદિકની તથા મૂઝ પુરુષાદિક કોઈની ઉપાધિ શ્રીજીમહારાજને અડતી નથી એમ જાણે તો નિર્લેપ જાણ્યા કહેવાય.
- ૩ પ્ર૦ સંત ભગવાનની પેટે નિર્વિષ ને જહાય તે કરવા સમર્થ થાય છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૩ ૭૦ નિર્વિષ ઘટલે મૂઝઅક્ષરાદિક કોઈના પ્રેર્યમાં લેવાય નહિ અને આશરણ રહિત થાય તે નિર્વિષ કહેવાય, અને શ્રીજીમહારાજની પેટેજ અસંખ્યાત જીવોનો ઉદ્ધાર સંકલ્પ માત્રમાં કરે તે જહાય તે કરવા સમર્થ જાણવા પણ મૂઝઅક્ષરાદિકની પેટે ઝપ્પત્યાદિક તથા કર્મફલ આપવું તે કામ નથી કરતા એ કામને તો તુચ્છ જાણે છે.
- ૪ પ્ર૦ શીજા પ્રમમાં ગરીબને દુઃસ્વેચી શ્રીજીમહારાજ દુઃસ્વાય એમ કહ્યું તે ગરીબ કેવા જાણવા ?
- ૪ ૭૦ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને અસંઘ ધારી રહ્યા હોય તેવા પોતાના ભક્તને ગરીબ કહ્યા છે, તે લોક ક્યવહારે ગરીબ હોય અને સ્વમાત્રે પણ ગરીબ હોય તે કોઈના સામો જવાબ ન આપે ને સંકલ્પ પણ ન કરે જો આણે મારું અપમાન કર્યું, પણ મોટા સહનશક્તિવાળા ભક્ત હોય તેને દુઃસ્વાયે તો તે પોતે જો ન દુઃસ્વાય, પણ શ્રીજીમહારાજ દુઃસ્વાય તો દુઃસ્વાયનારા જીવનો નાશ થઈ જાય છે. ॥૬૨॥

સંવત્ ૧૮૭૬ના ફાગણ વદિ ૭ સપ્તમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્થાવરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ આચ-

૫.

ભગવાનપ્રજ્ઞા ગ. પ્ર. ૬૩

મળે વાર ઓરદાની ઓસરીય ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને ઘોઢો સ્વેસ પહેયોં હતો ને ઘોઢી ચાદર ઓઢી હતી ને ઘોઢું હીરકોરતું ધોતીયું માથે બાંધ્યું હતું ને કોટને વિષે સ્વેત પુષ્પના દાર વિરાજમાન હતા અને પાઘને વિષે ગુલાબના પુષ્પના તોરા વિરાજમાન હતા અને પોતાના મુસ્વારબિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી તુર્સિહાનંદસ્વામીય પૂછ્યું જે, (૧) ભગવાનના નિશ્ચયમાં કસર હોય તેને કેવા સંકલ્પ થાય ? પછે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને નિશ્ચયમાં કસર હોય તેને જ્યારે ભગવાનમાં કાંઈ સામર્થ્ય દેસાય, ત્યારે અતિ આનંદ થાય અને જ્યારે સામર્થ્ય ન દેસાય ત્યારે અંતર ફાંસું થઈ જાય; અને પોતાના હૃદયમાં ઘુંટા સંકલ્પ યાતા હોય ને તેને ટાકે તોયપણ ટકે નહિ ત્યારે ભગવાનમાં અવગુણ પરટે જે, હું આટલા દહાડાથી સત્સંગ કરી કરીને મરી ગયો, તોય પણ ભગવાન મારા ઘુંટા ઘાટ ટાકતા નથી, એવી રીતે ભગવાનમાં દોષ પરટે, અને જે પદાર્થમાં પોતાને હેત હોય ને કોઈ પ્રકારે તે પદાર્થ-માર્થી મન પાછું ન ચઢતું હોય, ત્યારે તેવાને તેવો દોષ ભગવાનને વિષે પરટે જે, જેમ મારે વિષે કામાદિક દોષ છે, તેમ ભગવાનને વિષે પણ છે પણ જ ભગવાન છે તે મોટા કહેવાય છે, એવી રીતના જેને અંતરમાં ઘાટ યાતા હોય તેના નિશ્ચયમાં કસર જાણવી, એનો પરિપક્વ નિશ્ચય ન કહેવાય. (૧)

૧

૨ પછી પરમચૈતન્યાનંદસ્વામીય પૂછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! જેને ભગવાનનો પરિપક્વ નિશ્ચય હોય તેને કેવી જાતના ઘાટ થાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને પરિપક્વ નિશ્ચય હોય તેને તો મનમાં એમ રહે જે, મારે સર્વે પ્રાપ્તિ થઈ રહી છે, અને જ્યાં પ્રત્યક્ષ ભગવાન રહ્યા છે ત્યાંજ પરમધામ છે, અને આ સંત સર્વે તે નારદસનકાદિક જેવા છે, અને સત્સંગી સર્વે તે તો જેવા ઉદ્ધવ, અક્ષૂર, વિદુર સુદામા ને ઘુંટાબનના મોપ તેવા છે, અને જેવાઈયું હરિમક્ત છે તે તો જેવી મોપીયો તથા ટ્રોપદી કુંતાજી, સીતા, રુક્મિણી, લક્ષ્મી, પાર્વતી એવી છે. અને હવે મારે કાંઈ કરવું રહ્યું નથી ને ગોલોક, વૈકુંઠ, વ્રજપુર તેને હું પામી રહ્યો છું, એવી રીતના ઘાટ થાય અને પોતાના હૃદયમાં અતિ આનંદ વર્તે, એવી રીતે જેના અંતરમાં કર્તું હોય તેને પરિપક્વ નિશ્ચય જાણવો. (૨)

૨

૩ એમ કહીને પછી શ્રીજીમહારાજ એમ બોલ્યા જે, (૩) તત્ત્વે કરીને ભગવાનનું સ્વરૂપ જાણ્યા પછી એને કાંઈ જાણવું રહેતું નથી. તે તત્ત્વે કરીને જાણ્યાની રીત કહીયે તે સાંખ્યો, જે સાંખ્યોને પરમેશ્વરના સ્વરૂપનો અદગ નિશ્ચય થાય છે. જે પ્રથમ તો એને ભગવાનની મોટાઈ જાણી જોઈયે, જેમ કોઈક મોટા રાજા હોય તેના જે ગોલા ને ગોલિયો હોય તેને પણ સાત ભૂમિની તો હવેલીયો રહેવાની હોય અને વાગ, વગીચા ને ઘોઢા,

વેલું ધરેણાં એ આદિક જે સામગ્રી તેણે કરીને દેવલોક સરસ્તાં તેનાં ઘર જણાય, સ્વારે તે રાજાનો જે દરબાર તથા તેમાં જે સામગ્રી તે તો અતિ શોભાયમાન હોય, તેમ શ્રીપુરુષોત્તમ ભગવાનની આજ્ઞામાં કર્તતા ઇશ્વા જે બ્રહ્માંડના અધિપતિ બ્રહ્માદિક તેના જે લોકને તે લોકના વૈભવ તેના પારને પમાવો નથી તો જેના નાભિકપચ્ચમાંથી બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા ઇશ્વા જે વિરાટ પુરુષ તેના વૈભવનો પારતો કયાંથી પમાય ? અને ઇશ્વા અનંતકોટી જે વિરાટ પુરુષ તેમના સ્વામી જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેણું ધામ જે અક્ષર, જેને વિષે ઇશ્વા અનંતકોટી બ્રહ્માંડ તે શ્વક શ્વક રોમ પ્રત્યે અણુની પેઠે ઉદતાં ફરે છે એવું એ ભગવાનનું ધામ છે ને તે ધામને વિષે પુરુષોત્તમ ભગવાન પોતે દિવ્યરૂપે કરીને સદા વિરાજમાન છે અને તે ધામમાં અપાર દિવ્ય સામગ્રી છે તે ભગવાનની મોઝ્યપનો પાર તો આવેજ કેમ? ઇશ્વી રીતે ભગવાનની મોઝ્યપ સમક્ષે, અને જે જે થકી મોટા હોય તે તે થકી સૂક્ષ્મ હોય, અને તે તેણું કારણ પણ હોય, જેમ પૃથ્વી થકી જલ મોટું છે અને તે પૃથ્વીનું કારણ છે અને તે થકી સૂક્ષ્મ પણ છે ને જલ થકી તેજ મોટું છે ને તેજ થકી વાયુ મોટા છે ને વાયુ થકી આકાશ મોટા છે, ઇશ્વી રીતે અર્હકાર, મહત્ત્વ, પ્રધાનપુરુષ, મહત્તિ-પુરુષ ને અક્ષર એ સર્વે એક બીજાથી મોટા છે ને એક બીજાથી સૂક્ષ્મ છે ને કારણ છે અને એ સર્વે સૂક્ષ્મિમાન છે પણ ભગવાનનું જે અક્ષરધામ છે તે તો અત્યંત મોટું છે, જેના એક એક રોમને વિષે અનંતકોટી બ્રહ્માંડ અણુની પેઠે ઉદતાં ફરે છે, જેમ કોઈ મોટા હસ્તિ હોય તેના શરીર ઉપર કીડી ચાલી જાતી હોય તે કશી ગજાતીમાં આવે નહિ, તેમ એ અક્ષરની મોટાઈ આગલ બીજું કોઈ કાંઈ ગજાતીમાં આવતું નથી, જેમ શીખાં મચ્છર હોય તેને મધ્યે કીડી હોય તે મોટી દેસાચ ને કીડીને મધ્યે વિંછી હોય તે મોટા દેસાચ અને વિંછીને મધ્યે સાપ હોય તે મોટા દેસાચ અને સાપને મધ્યે સમઘા હોય તે મોટી દેસાચ ને સમઘાને મધ્યે પાદો હોય તે મોટા દેસાચ ને પાદાને મધ્યે હાથી હોય તે મોટા દેસાચ અને હાથીને મધ્યે મિરનાર સરસો પર્વત હોય તે મોટા દેસાચ અને તે પર્વતને મધ્યે મેરુ પર્વત મોટા દેસાચ અને તે મેરુ જેવા પર્વતને મધ્યે લોકાલોક પર્વત તે અતિ મોટા જણાય અને લોકાલોક પર્વતથી પૃથ્વી અતિ મોટી જણાય અને પૃથ્વીનું કારણ જે જલ તે તે થકી મોટું પણ છે અને સૂક્ષ્મ પણ છે, ઇશ્વી રીતે જલનું કારણ તેજ છે, તેજનું કારણ વાયુ છે, વાયુનું કારણ આકાશ છે, આકાશનું કારણ અર્હકાર છે, અર્હકારનું કારણ મહત્ત્વ છે, મહત્ત્વનું કારણ પ્રધાન ને પુરુષ છે અને પ્રધાન ને પુરુષનું કારણ મૂલ્યમહત્તિ ને બ્રહ્મ છે અને એ સર્વેનું કારણ અક્ષરબ્રહ્મ છે ને તે અક્ષર તો પુરુષોત્તમ ભગવાનનું ધામ છે અને એ અક્ષરની સંકોચ ને વિકાસ અવસ્થા થાતી નથી સદાય એક રૂપે રહે છે અને તે અક્ષર સૂક્ષ્મિમાન છે પણ અતિ મોટા છે માટે કોઈની

નજરે અસરનું રૂપ આવતું નથી, જેમ ચોવીશ તત્ત્વનું કાર્ય જે બ્રહ્માંડ તે પુરુષાક્તાર કહેવાય છે તે તે વિરાટપુરુષ જે તે કરચરણાદિકે કરીને યુક્ત છે પણ તેની સૂક્તિ મંથિલે મોટી છે માટે નજરે આવતી નથી અને તેની નાભિમાંથી થયું જે કમલ તેના ત્રાહ્માં બ્રહ્મા દેવતાનાં સો વર્ષ લગી ચાલ્યા પણ તેનો અંત ન આવ્યો ને જો કમલનોજ અંત ન આવ્યો તો વિરાટપુરુષનો પાર કેમ આવે ? માટે તે વિરાટનું રૂપ નજરે આવતું નથી, તેમ અસરધામ પણ મૂર્તિમાન છે પણ કોઈને નજરે આવે નહિ, તે જા માટે જે ઘણાં ઘણાં બ્રહ્માંડ એક એક રોમમાં અસંખ્યાત ઉડતાંન ફરે છે એવડા મોટા છે તે અસરધામને વિષે પુરુષોત્તમ ભગવાન પોતે સદા વિરાજમાન છે. (૩) અને પોતાની કાન્તિ કરીને અસરધામ અને અનંતકોટી બ્રહ્માંડ અને તે બ્રહ્માંડોના જે રૂપ તે સર્વેને વિષે અન્વયપણે રક્ષા છે અને તે અસરધામને વિષે પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા જે અનંતકોટી યુક્ત તે જ ભગવાનની સેવાને વિષે રહે છે. અને તે ભગવાનના સેવકના એક એક રોમને વિષે કોટી કોટી સૂર્યના જેવો પ્રકાશ છે, માટે જેના સેવક એવા છે તે એમના સ્વામી જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા તો કેમ કહેવાય ? એવા અતિ સમર્થ જે ભગવાન તે પોતે અસરમાં પ્રવેશ કરીને અસરરૂપે થાય છે ને પછી મૂલ્યપ્રકૃતિ પુરુષરૂપે થાય છે ને પછી પ્રધાન પુરુષરૂપે થાય છે ને પછી પ્રધાનમાંથી થયાં જે ચોવીશ તત્ત્વ તેને વિષે પ્રવેશ કરીને તે રૂપે થાય છે ને પછી તત્ત્વે કરીને સરજાણા જે વિરાટપુરુષ તેને વિષે પ્રવેશ કરીને તે રૂપે થાય છે ને પછી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવમાં પ્રવેશ કરીને તે તે રૂપે થાય છે, એવી રીતે અતિ સમર્થ ને અતિ પ્રકાશે યુક્ત ને અતિ મોટા જે જ ભગવાન તે પોતાનું જે આતું એન્વય ને તેજ તેને પોતામાં સમાવીને, જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા થાય છે ને મનુષ્ય વર્ણન કરી શકે તથા સેવા અર્ચનાદિક કરી શકે એવું રૂપ ધારણ કરે છે, જેમ કીરીના પગમાં ફીળો કાંટા ચામ્યો હોય તેને વરછી તથા નરેણી કરીને કાઢે તો નિસરે નહિ, તે તો અતિશે શીઘ્રું લોહું હોય તેને કરીને નિસરે, તેમ ભગવાન પણ પોતાની મોટાઈને પોતામાં સમાવીને અતિશે અન્વયરૂપનું ધારણ કરે છે જેમ અગ્નિ પોતાનો પ્રકાશ ને જ્વાળા તેને સમાવીને મનુષ્ય જેવો થાય, તેમ ભગવાન પણ પોતાની સામર્થ્ય છુપાવીને જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્યની પેઠે વર્તે છે અને જે સૂર્ય હોય તેતો એમ જાણે જે, ભગવાન કાંઈ સામર્થ્ય કેમ પ્રગટ કરતા નથી પણ ભગવાન તો હુલ્લી જીવનાં કલ્યાણને અર્થે પોતાની સામર્થ્ય ઢાંકીને વર્તે છે અને જો પોતાની મોટાઈ પ્રગટ કરે તો બ્રહ્માંડ પણ નજરમાં ન આવે તો જીવની શી ગણના ? એવી રીતે મહિમા સોતો જે આ ભગવાનનો નિશ્ચયતિ જેને હૃદયમાં હૃદયને થયો હોય તેને કાઢ, કર્મ, માયા કોઈ બંધન કરવા સમર્થ નથી, માટે એવી રીતે તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણે તેને કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. (૪)

૪ પછી નિત્યાનંદ સ્વામીયે પૂછ્યું જે, (૪) એવી રીતે અનુક્રમે કરીને ભગવાન મનુષ્યાકૃતિ ધરે છે કે અનુક્રમ વિના પણ મનુષ્યાકૃતિ ધરે છે ? પછી શ્રીજીમહારાજે બોલ્યા જે, અનુક્રમનો કાંઈ મેઝ નથી, ત્યાં દૃષ્ટાંત જેમ કોઈ પુરુષ હોય તે તઢાવને વિષે ઢબકી સ્વાય, તે ઢબકી સ્વાઈને ગમે તો ત્યાંને ત્યાં નિસરે અથવા કાંઠે નિસરે અથવા આસપાસ નિસરે, તેમ પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તે અક્ષરરૂપ ધામને વિષે ઢબકી સ્વાઈને ગમે તો ત્યાંથી પાષરાજ મનુષ્યાકૃતિને ધારે છે ને ગમે તો એવી રીતે અનુક્રમે કરીને મનુષ્યાકૃતિને ધારે છે એમ ધાર્તા કરી. (૫)

૫

૫ અને પછી બધી શ્રીજીમહારાજે બોલ્યા જે (૫) જેને અતિ દૃઢ નિશ્ચય હોય તેનું થોડાકમાં ક્ષણ કહું તે સાંખ્યો જે, જેને પરિપક્વ નિશ્ચય હોય ને તે પોતે અત્યંત ત્યાગી હોય તોય પણ તે પાસે ગમે તેવી પ્રવૃત્તિ માર્ગની ક્રિયા કરાવીય તો તેને કરે પણ તેમાંથી પાછો હટે નહિ ને કચવાઈને પણ કરે નહિ રાજીયકો કરે ને બાંહું એ લક્ષણ જે, ગમે તેવો પોતામાં કોઈક સ્વભાવ હોય ને તે કોટીક લપાય કરે તોય પણ ટકે એવો ન હોય ને જો તે સ્વભાવને છુટાવ્યાનો પરમેશ્વરનો આગ્રહ દેશે તો તે સ્વભાવને તત્કાલ છુટકે ને શીઝું એ લક્ષણ જે, પોતાને કાંઈ વર્તમાનમાં ઠીક જેવું ન હોય, તોય પણ પરમેશ્વરનાં કયા કર્તન તથા ભગવાનના સંત તે વિના ઘડીમાત્ર રહેવાય નહિ ને પોતાનો અવગુણ લે ને સંતનો અતિ ગુણ ગ્રહણ કરે અને ભગવાનની કયા કર્તનને ભગવાનના સંત તેનો અતિ મહિમા સમજે, એવું જેને વર્તેતું હોય તેને પરિપક્વ નિશ્ચય જાણવો, એવા નિશ્ચયવાળાને કોઈક દિવસ કોઈક પ્રારબ્ધને યોગે કરીને કાંઈક વર્તમાનમાં ફેર પડી જાય તોય પણ તેનું અ-કલ્યાણ ન થાય. (૬) અને એવો નિશ્ચય ન હોય ને તે ગમે તેવો ત્યાગી હોય, તોય પણ તેના કલ્યાણમાં ફેર છે. (૭) इति वचनामृतम् ॥૬૩॥

૭

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૫) છે. શ્રીજીને પાંચમું કૃપાવાક્ય છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારા નિશ્ચયમાં કસર હોય તેને ક્યારે અમારે વિષે સામર્થ્ય ન દેલાય, સ્વારે અંતર જાણું બહુ જાય અને પોતાને મુંઢા ઘાટ ઘાટા હોય તે ટકે નહિ ત્યારે અમારે વિષે વોધ પરટે જે, મારા ઘાટ કેમ ટાલતા નથી. (૧) બીજામાં અમારો પરિપક્વ નિશ્ચય હોય તે એમ જાણે જે, આ મહારાજ છે ત્યાંજ અક્ષરધામને મુક્ત છે. (૨) ત્રીજા માં પોતાને યથાર્થપણે જાણવાની રીત વધી છે જે પૃથ્વીથી લઈને સૂર્યમાન મૂલ્યઅક્ષર પર્યંત એક બીજાથી મોટા ને એક બીજાના કારણ ને એક બીજાથી સૂર્યમાને સૂર્યમાન વધ્યા છે અને એ મૂલ્યઅક્ષરને ધામ નામે કહ્યા છે ને અતિ મોટા વધ્યા છે ને એના અંકેકા રોમમાં ઘટલે તેની કિરણોમાં અસંખ્યાત અઘ્ઘાંડ ઘટતાં ફરે છે અને એ મૂલ્યઅક્ષરને વિષે જમે સદા ચિરા-અમાન હોય એમ કહ્યું છે તે કાંતિય કરીને રહ્યા છે તે જોવી વાચકમાં કહ્યું છે. (૩) અને

જોયી વાવતમાં અમે અમારી કાંતિષ કરીને પટલે અમારા તેજરૂપ અક્ષરધામ તે દ્વારે કરીને ત્રીજી વાવતમાં કઢી ગયા તે અક્ષરધામ જે મૂલઅક્ષર તથા અનંતકોટી પ્રજાંદ અને તે પ્રજાંદોના રૂપરો તે સર્વેને વિષે અન્વયપણે રહ્યા છીય, એવી રીતે મૂલઅક્ષરથી લઈને વિશ્વ, પ્રજા, શિવાદિકને વિષે અન્વયપણે રહ્યા છીય અને તે અમારી કાન્તિરૂપ જે અક્ષર-ધામ તેમાં કોટાનકોટી સૂર્યના જેવા પ્રકાશમાન એવા અમારા મુક્તોષ સેવ્યા થકા વિગ્રાજમાન છીય એવા અતિ સમર્થ ને અતિ પ્રકાશે યુક્ત જે અમે તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા થયા છીય, આલો અમારો મહિમા સમજો તેને અમારો અદ્ભુત નિશ્ચય આય ને તે કાઢ, કર્મ, માયાના બંધનથી મુકાય છે ને તેને કાંઈ કરતું રહેતું નથી. (૪) જોયામાં અમે અનુક્રમે તથા અનુક્રમ વિના પણ મનુષ્યાકૃતિ ધારીય છીય. [૫] પાંચમામાં અતિ દૃઢ નિશ્ચયવાદા અર્થમાં લક્ષણ કહ્યાં છે. (૬) અને એવો નિશ્ચય ન હોય તેના કલ્યાણમાં ફેર કહ્યો છે [૭] વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં જ્યાં અમે રહ્યા હોય ત્યાં પરમધામ આજે એમ કહ્યું તે કિયું જાણતું ?

૧ ૭૦ શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ અક્ષરધામને પરમધામ કહ્યું છે અને પ્રત્યક્ષ અગવાન પોતાને કહ્યા છે, માટે વચનામૃતમાં જ્યાં જ્યાં પ્રત્યક્ષ અગવાન કહ્યા હોય ત્યાં શ્રીજી-મહારાજને જાણવા.

૨ પ્ર૦ સંતને નારદસનકાદિક જેવા, સત્સંગીઓને વૃદ્ધ, અક્ષર તથા ગોપ જેવા, વાઙ્મયોને ગોપીયો, લક્ષ્મી, સીતા, પાર્વતી જેવી કહી અને (છે ૦ ૨ માં) ચોલોક, વૈશુંઠાદિક ધામોની સમાધી આ સત્સંગીની સમાને અધિક કહી છે, તે કેવી રીતે સમજતું ?

૨ ૭૦ જેમ નારદસનકાદિક, વૃદ્ધવાદિક તથા લક્ષ્મી આદિક તે સર્વે એમના રૂપરોના મુક્ત છે, તેમ આ સંત તથા સત્સંગીયો તથા વાઙ્મયો તે સર્વે અક્ષરધામના ધામી જે પ્રત્યક્ષ શ્રી સ્વામિનારાયણ અગવાન અમે તે અમારા મુક્ત છે એમ કહ્યું છે તે (છો ૦ ૧૧ ના બીજા પ્રશ્નમાં) તે તે સ્થાનોને તે તે રૂપરોના ધામ જાણવાં અને તે તે પાર્થદોને તે તે રૂપરોના મુક્ત જાણવા એમ કહ્યું છે.

૩ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં વૈરાજના સ્વામી પુરુષોત્તમ કહ્યા ને તેમનું ધામ અક્ષર કહ્યું તે વૈરાજની ને શ્રીજીમહારાજની વચ્ચે શો ઘણા ભેદ છે અને આ ઠેકાણે પાપરાજ વૈરાજના સ્વામી પુરુષોત્તમ કહ્યા તે પુરુષોત્તમ કિયા જાણવા ? અને એમનું અક્ષરધામ કહ્યું તે કિયું જાણતું ? અને અક્ષરધામનાં રોમ કહ્યાં તે કિયાં જાણવાં ?

૩ ૭૦ વૈરાજથી લઈને મૂલઅક્ષરપર્યંત તથા તેથી પર જે મુક્ત તે સર્વેના મૂલસ્વામી શ્રીજીમહારાજ છે, માટે શ્રીજીમહારાજને સ્વામી કહ્યા છે અને મૂર્તિમાન મૂલઅક્ષરને આ ઠેકાણે અક્ષરધામ કહ્યું છે અને ૫ મૂર્તિમાન અક્ષરધામની કિરણોને રોમ કહ્યાં છે.

૪ પ્ર૦ મૂલઅક્ષરના તેજની કિરણરૂપી રોમને વિષે પ્રજાંદ વદતાં પડે છે તે કિયાં જાણવાં ?

૪ ૭૦ આ ઠેકાણે મૂલપુરુષરૂપી પ્રજાંદ કહ્યાં છે અને વાસુદેવવ્રહ્માને તેના રૂપરો કહ્યા છે.

૫ પ્ર૦ પૃથ્વીથી લઈને ઠેઠ મૂલઅક્ષર સુધી એક બીજાના કારણને મૂર્તિમાન કહ્યા અને વહી પછીથી

મંગલાનું અક્ષરધામ છે તે તો અત્યંત મોટું છે એમ કહ્યું તે પહેલાં અક્ષર કહ્યા તે ક્રિયા જાણવા ? અને પછીથી અક્ષરધામ કહ્યું તે કિયું જાણતું ?

૫ ૪૦ મૂર્તિમાન અક્ષર કહ્યા તે મૂલઅક્ષરને કહ્યા છે, અને એ અક્ષર શ્રીજીમહારાજના અનંત સ્વરૂપને રહેવાનું પાત્ર છે, માટે એનેજ અક્ષરધામ નામે આ ઠેકાણે કહ્યા છે.

૬ ૪૦ શીળાં મચ્છરથી લઇને પૃથ્વી સુધી લઇને દસ દિશાંતને ઠેકાણે સિદ્ધાંત શો સમજાવો ?

૬ ૪૦ જેમ આ પૃથ્વી આગલ શીળાં મચ્છર હોય, તેમ મૂર્તિમાન મૂલઅક્ષર આગલ અનેક જ્ઞાંત્રીઓની અનેક પૃથ્વીઓનાં આવરણો છે તે શીળાં મચ્છર જેવાં છે. [૧] અને જેમ આ પૃથ્વી આગલ કીડી-ઓના સમૂહ હોય, તેમ એ અક્ષર આગલ જલનાં આવરણો તે કીડીઓ જેવાં છે. (૨) અને જેમ આ પૃથ્વી આગલ વિંછીયો હોય, તેમ તે અક્ષર આગલ તેજનાં આવરણો છે. (૩) અને જેમ આ પૃથ્વી આગલ સર્પોના સમૂહ હોય, તેમ એ મૂલઅક્ષર આગલ વાયુનાં આવરણો છે. (૪) અને જેમ આ પૃથ્વી આગલ સમઝાના સમૂહ હોય તેમ એ અક્ષર આગલ આકાશોનાં આવરણો છે. (૫) અને જેમ આ પૃથ્વી આગલ પાઠાનો સમૂહ હોય, તેમ એ અક્ષર આગલ અંકારોનાં આવરણો છે. (૬) અને જેમ આ પૃથ્વી આગલ હાથીના સમૂહ હોય, તેમ મૂલઅક્ષર આગલ મહત્ત્વોનાં આવરણો છે. [૭] અને જેમ આ પૃથ્વી આગલ ગિરનાર ના સમૂહ હોય, તેમ મૂલઅક્ષર આગલ પ્રધાન પુરુષોનાં આવરણો છે. (૮) અને જેમ આ પૃથ્વી આગલ મેક્ષા સમૂહ હોય, તેમ મૂલઅક્ષર આગલ પ્રકૃતિ પુરુષોનાં આવરણો છે. (૯) અને જેમ પૃથ્વી આગલ લોકાલોકો હોય, તેમ મૂલઅક્ષર આગલ વાસુદેવ જ્ઞાનાં આવરણો છે, એમ કહ્યું છે. [૧૦] માટે જેમ આ પૃથ્વી મચ્છર આદિકથી લઇને લોકાલોક પર્યંત સર્વથી ઘણી મોટી છે, તેમ આ પૃથ્વીઓથી લઇને વાસુદેવજ્ઞાની કોટીયો પર્યંત સર્વથી મૂલઅક્ષર તે અત્યંત મોટા છે અને ધ્વીજ રીતે શ્રીજીમહારાજની કાંતિ જે અક્ષરધામ તેના આગલ મૂલઅક્ષરો પણ અનંત છે એવું શ્રીજીમહારાજના પ્રકાશરૂપ ધામ તે અત્યંત મોટું છે ને તે ધામના પણ શ્રીજીમહારાજ કારણને આધાર છે.

૭ ૪૦ મૂલપ્રકૃતિના કારણ જ્ઞા અને સર્વેના કારણ અક્ષરજ્ઞા કહ્યા તે કોને જાણવા ?

૭ ૪૦ આ ઠેકાણે મૂલપુરુષને જ્ઞા નામે કહ્યા છે. અને મૂલઅક્ષરને અક્ષરજ્ઞા કહ્યા છે.

૮ ૪૦ જ્ઞા તો વાસુદેવને કહેવાય છે અને મૂલપુરુષને જ્ઞા કહ્યા તેનું શું કારણ હશે ?

૮ ૪૦ મૂલપુરુષ પોતાની ઓરા સર્વે અવતારોના તથા અનંતકોટી જ્ઞાંત્રીના કારણ છે ને પોતાના તેજવદે કરીને માયા તથા માયામાંથી વ્યવસ્થા કર્યાં એવાં જે અનંતકોટી જ્ઞાંત્રી છે સર્વેના આધાર ને તે સર્વેમાં વ્યાપક ને કર્મફલપ્રદાતા છે ને પોતાના કાર્યમાં સર્વેથી મોટા છે, માટે જ્ઞા નામે કહ્યા છે.

૯ ૪૦ આમાં મૂલઅક્ષરરૂપ ધામની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા નથી, એમ કહ્યું ને (લો ૭ ના ૩ શીલા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજની પણ સંકોચ વિકાસ અવસ્થા કહી છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૬.

જ્ઞાનામૃત ગ. પ્ર. ૬૩

૧ ૪૦ પુરુષના કાર્યમાં અન્વય અતિરેકણું તથા સંકોચ વિકાસ અવસ્થા તે પુરુષનીજ છે એમ (પ્ર૦ ૪૬ માં) કહ્યું છે પણ તે પુરુષને વિષે અન્વયપણે શ્રીજીમહારાજ તેજદ્વારે રહ્યા છે તે પુરુષની ઇકતાપ કરીને (હો૦ ૭ માં) શ્રીજીમહારાજની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા કહી છે પણ વાસ્તવ્ય તો પુરુષનીજ છે.

૧૦૨૦ વૈરાજનું ને મૂલઅક્ષરનું રૂપ અતિશે મોટું કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧૦૩૦ એમના તેજને ને મૂર્તિને અમેદપણે કરીને અતિશે મોટા કહ્યા છે તે (હો૦ ૨ ના બીજા પ્રશ્નમાં) મૂલપ્રકૃતિ તથા અગ્નિ, વરુણ, સૂર્ય તથા શ્રીજીમહારાજ તે સર્વે મનુષ્ય જેવડાજ છે ને તેમનાં કાર્ય મોટાં છે એમ કહ્યું છે, માટે શ્રીજીમહારાજ તથા મૂલઅક્ષર તથા બ્રહ્મા તથા મૂલપુરુષ શ્વર આદિ સર્વેની મૂર્તિયો મનુષ્યના જેવડીજ છે પણ કોઈની મૂર્તિ મોટી નથી, માટે જ્યાં મૂર્તિ મોટી કહી હોય ત્યાં મૂર્તિના તેજનું ને મૂર્તિનું અમેદપણું કહ્યું છે એમ જાણવું પણ મૂર્તિ મોટી છે એમ ન સમજવું, માટે આ ઠેકાણે અક્ષરની મૂર્તિ મોટી કહી છે તે એના તેજને ને એને અમેદપણે કરીને કહ્યું છે એમ જાણવું ને શ્રીજીમહારાજનું તેજ અતિશે અપાર છે તે (હો૦ ૧૫ ના પાંચમા પ્રશ્નમાં) જીવ, પુરુષ, અક્ષરને પુરુષોત્તમ તેમના પ્રકાશમાં મેદ ઘળો છે, માટે મૂલઅક્ષરના પ્રકાશથી શ્રીજીમહારાજનું તેજ અનંતગણું છે અને શ્રીજીમહારાજના તેજ આગલ મૂલઅક્ષરની કોટીયોનાં તેજ તે કોટીમા આગના પા સંગમાં પણ નથી આવતાં, એવું શ્રીજીમહારાજનું તેજ છે તે જેના ઉપર શ્રીજીમહારાજ કૃપા કરે તે વિલગ્નપણે દેલે છે પણ બીજો કોઈ વ્યક્ત દેલવા સમર્થ નથી એમ કહ્યું છે, માટે જે પુરુષોત્તમરૂપ થપલા પરમ ઇકાંતિક તથા અનાદિમુક્ત છે તે વ્યક્ત દેલે છે પણ મૂલઅક્ષરરૂપ પોતાને માનતા હોય તે મૂલઅક્ષરના ને શ્રીજીમહારાજના પ્રકાશને વ્યક્ત દેલી શકતા નથી માટે શ્રીજીમહારાજની મોટાવ તો અતિશે અપાર છે અને [પ્ર૦ ૭૨ ના ૬ બીજા પ્રશ્નમાં] જેના થક એક રોમના છિદ્રને વિષે અનંતકોટી બ્રહ્માંડ પરમાણુની પેઠે રહ્યાં છે એમ કહ્યું છે તે પણ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને તેજની અમેદપણે મોટાવ કહી છે અને તે બ્રહ્માંડ મૂલઅક્ષરરૂપી જાણવાં.

૧૧૨૦ ધામ તો (૫૦ ૬ માં તથા પ્ર૦ ૬૬ માં) પોતાના પ્રકાશને કહેલ છે તથા (મ૦ ૩૬ માં) પોતાના તેજને અક્ષરધામ કહ્યું છે તથા (૩૬ માં) એક રસ પરિપૂર્ણ પોતાના તેજને કહ્યું છે અને તેમાં અમારા મુક્તોષ સહિત રહ્યા હીંપ એમ કહ્યું છે તથા (પ્ર૦ ૪૫ માં) પોતાના તેજને સર્વેત્ર પૂર્ણ ને નિરાકાર કહ્યું છે તથા (પ્ર૦ ૬ માં) તથા [હો૦ ૩૬ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] પોતાના તેજનેજ બ્રહ્મચ્યોતિનો સ્મુદ્ધ કહ્યો છે ને તેમાં અમે ને અમારા મુખ સદા સાકાર મુર્તિમાન રહ્યા હીંપ હ્યાદિક ઘણે ઠેકાણે પોતાના તેજનેજ અક્ષરધામ કહ્યું છે અને આમાં મૂલઅક્ષરને ધામ નામે કહ્યા તેનું શું કારણ હશે ?

૧૧૪૦ મૂલઅક્ષરમાં શ્રીજીમહારાજ પોતાની કાન્તિદ્વારે અન્વયપણે રહ્યા છે, માટે તેને ધામ નામે કહ્યું છે. આ મૂલઅક્ષરમાં શ્રીજીમહારાજ અન્વયપણે રહ્યા છે (તે પ્ર૦ ૬, ૪૧ માં સા૦ ૫ ના બીજા પ્રશ્નમાં તથા કા૦ ૬ માં હ્યાદિકમાં) કહ્યું છે અને (પ્ર૦ ૩૬ માં)

આ મૂલઅક્ષરને શ્રીજીમહારાજના તેજસ્વરૂપ ધામનું બીજું સ્વરૂપ કહ્યું છે અને ઉત્પત્ત્યાદિક કરે છે તે સેવા કહી છે.

૧૨ પ્ર૦ આ મૂલ અક્ષરને આ વિના બીજા કોઈ વચનામૃતમાં ધામ નામે કહ્યા હશે કે નહિ ?

૧૨ વ૦ [પ્ર૦ ૫૧ માં તથા સા૦ ૧૭ માં] આ મૂલઅક્ષરને ધામ નામે કહ્યા છે.

૧૩ પ્ર૦ અમારું સાધર્મ્યપણું પામેલા મુક્ત ધામમાં સેવામાં રહ્યા છે એમ કહ્યું તેને કેવા જાણવા ?

૧૩ વ૦ સ્વામીત્વપણું, વ્રાતાપણું, નિયંતાપણું એ વિના બીજા રૂપ, ગુણ, લાવણ્યતા, સુંદરતા, સ્વતંત્રતા, ऐश्वर्य, પ્રતાપ, સામર્થ્ય, સુસદાવીવણું इत्यादિક ગુણે સરસા જાણવા. તે (પ્ર૦ ૬૭ માં) કહ્યું છે.

૧૪ પ્ર૦ અક્ષરમાં પ્રવેશ કરે છે તે અક્ષર કિયા જાણવા ? અને પ્રવેશ કેવી રીતે કરતા હશે ?

૧૪ વ૦ જેમાં પ્રવેશ કરે છે તે અક્ષર મૂર્તિમાન જાણવા અને તે અક્ષરથી હાથે પ્રજ્ઞાદિક સર્વેને વિષે પાત્રની તારતમ્યતા પ્રમાણે પોતાની અંતર્યામી શક્તિ કરીને રહ્યા છે, તે ઉત્પત્તિકાલે અંતર્યામી શક્તિ વહે પ્રેરણા કરે છે એમ પ્રવેશ જાણવો. માટે પ્રવેશ પડેલે પ્રેરણા જાણવી અને મૂર્તિમાન તો એ સર્વેથી જુદા પોતાના તેજસ્વરૂપ ધામને વિષે રહ્યા છે તે પોતાના મુક્તોને આનંદ ઉપજાવે છે.

૧૫ પ્ર૦ (૧ જોવા પ્રશ્નમાં) અમે પાધરાજ મનુષ્યાકૃતિ ધારીય છીએ અને અનુક્રમે કરીને પણ મનુષ્યાકૃતિ ધારીય છીએ એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧૫ વ૦ શ્રીજીમહારાજ પોતે સ્વયં પધારે તે પાધરાજ આવે છે એમ જાણવું અને બીજા પોતાના અવતારો આવે તેમાં પોતાનું ऐश्वર्य આવે છે તે અનુક્રમ જાણવો.

૧૬ પ્ર૦ (૨ પાંચમાં પ્રશ્નમાં) વર્તમાનમાં ફેર પડે તો પણ કલ્યાણ થાય એમ કહ્યું તે વર્તમાન કિંવુ જાણવું ? અને કલ્યાણ કેવું થતું હશે ?

૧૬ વ૦ પંચવર્તમાનમાં હિંદુ વર્તમાન જાણવું. તેમાં પ્રારબ્ધે કરીને ફેર પડે તો પણ દૃઢ નિશ્ચયવાળો કલ્યાણના માર્ગમાંથી પડે નહિ પણ દંઢ ભોગવવો પડે ને પછી ધામમાં જાય. ॥ ૬૩ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના કાગળ થદિ ૯ નવમીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વામીચરના દરબારમાં લગમણેવાર ઓરઢાની ઓસરીએ દોલિયા ઉપર બિરાજમાન હતા ને ધોલોલેસ પહેર્યો હતો ને કાઢા છેડાનો લેસ ઓઢ્યો હતો ને મસ્તકે હીરકોરતું ધોતીયું બાંધ્યું હતું ને તુઢ્ડસીની નથી કંઢી કંઢને વિષે પહેરી હતી ને મુસારવિંદની આગઢ મુનિ તથા વૈષ્ણવેશના હરિમત્કની સમા મરાઢને ઘેરી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે મુનિને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) પુરુષોત્તમ પણ જે મગવાન તેમનું શરીર આત્મા તથા અક્ષર છે એમ કૃતિએ કહ્યું છે તે આત્મા તો સર્વજ્ઞ પૂર્ણ છે ને વિકારે રહિત છે ને તે આત્માને વિષે કાંઈ હેતુ વપાધિ નથી ને જેમ મગવાન માયાશક્તી વર છે,

તેમ આત્મા પણ માયા થકી પર છે, એવો જે આત્મા તે કહી રીતે ભગવાનનું શરીર કહે-
વાય છે ? ને જીવનું શરીર તો જીવથકી અત્યંત વિલક્ષણ છે ને વિકારવાન છે ને દેહી
જે જીવ તે તો નિર્વિકારી છે. માટે દેહને ને દેહીને તો અત્યંત વિલક્ષણપણું છે, તેમ
પુરુષોત્તમને ને પુરુષોત્તમના શરીરને વિષે અત્યંત વિલક્ષણપણું જોડે તે કહો કેમ વિલ-
ક્ષણપણું છે ? પહે સર્વે છુનિષ્ જેની જેવી બુદ્ધિ તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો પણ યથાર્થ ઉત્તર
કોઈ થકી થયો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ન્યો અમે ઉત્તર કરીએ જે, પુરુષોત્તમ
ભગવાન છે તે સદાય મૂર્તિમાન છે ને મૂર્તિમાન હોય તે અશરીરીના આત્મા હોય, જેમ
શરણ મૂર્તિમાન છે તે અશરીરી જે જગ્મ તે સર્વનો આત્મા છે ને મૂર્તિમાન જે અગ્નિ તે
જ્વાલારૂપ જે અશરીરી અગ્નિ તે સર્વનો આત્મા છે ને મૂર્તિમાન જે સૂર્ય તે અશરીરી જે પ્રકાશ
તેનો આત્મા છે, તેમ અશરીરી જે બ્રહ્મ તેના મૂર્તિમાન જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે આત્મા છે,
એવી રીતે અક્ષરને આ જે બ્રહ્મ તે પુરુષોત્તમનું શરીર છે ને પુરુષોત્તમ ભગવાન પોતે શરીરી
છે અને જે અશરીરી હોય, તે અસમર્થ હોય ને આકાશની પેટે શૂન્ય ધર્મવાળો હોય, ને મૂ-
ર્તિમાન હોય, તેતો સમર્થ હોય ને જે ચાહે તે કરે, ને તે મૂર્તિમાન જે પુરુષોત્તમ ભગવાન
તે આત્મા જે દૃષ્ટાને તે આત્મા જેમાં વ્યાપક છે એવું જે દૃશ્ય ઇ બેયના આત્માપણે કરીને
વર્તે છે ને તે આત્મા જે પુરુષોત્તમ તે વ્યારે રૂપવાન એવું જે દૃશ્ય તેના આત્માપણે કરીને
શાસ્ત્રને વિષે કહ્યા હોય, ત્યારે તે પુરુષોત્તમને દૃશ્યરૂપે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય ને વ્યારે
જ દૃષ્ટાના આત્માપણે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય, ત્યારે જ પુરુષોત્તમને અરૂપપણે કરીને
શાસ્ત્રને વિષે કહ્યા હોય છે ને વસ્તુતાપ તો રૂપમાન જે દૃશ્ય ને અરૂપ જે આત્મા જ એ
થકી પુરુષોત્તમ ભગવાન ન્યારા છે ને સદા મૂર્તિમાન છે ને પ્રાકૃત આકારે રહિત છે ને
મૂર્તિમાનથકા પણ દૃષ્ટા ને દૃશ્ય ઇ બેયના દૃષ્ટા છે. (૧) એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન ૧
તે જીવના કલપાણને અર્થે કૃપાપ કરીને પૃથ્વીને વિષે મનુષ્ય જેવા જણાય છે. (૨) ૨
તેને જે આવી રીતે સદા દિવ્ય મૂર્તિમાન જાણીને ઉપાસના યજ્ઞ કરે છે, તેતો જ ભગ-
વાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે, ને અનંત દેશ્વર્યને પામે છે. (૩) અને જે જ ભગવાનને ૩
નિરાકાર જાણીને ધ્યાન ઉપાસના કરે છે, તેતો બ્રહ્મસુષુપ્તિને વિષે લીન થાય છે તે
પાછો કોઈ દિવસ નિસરતો નથી ને કોઈ દેશ્વર્યને પણ પામતો નથી અને આ જે વાર્તા તે
અમે પ્રત્યક્ષ દેહીને કહી છે, માટે એમાં કાંઈ સંશય નથી. (૪) અને આ વાર્તા તો જેને ૪
એવા ભગવાનના સ્વરૂપમાં સ્થિતિ થઈ હોય તે થકીજ પમાય છે પણ થીજા થકી તો પમા-
તીજ નથી, માટે આ વાર્તાને અતિ દૃઢ કરીને રાખજો. (૫) इति वचनामृतम् ॥૬૪॥ ૫

રૂપસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૧] છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, દૃષ્ટા જે
અમારું તેજ તે જેમાં વ્યાપક છે એવું દૃશ્ય જે મૂર્તિમાન અક્ષર ઇ બેયના અમે આત્મા છીએ

અને એ વેચકી ન્યારા ને સદા મૂર્તિમાન છીય. (૧) અને જીવોના કલ્યાણને અર્થે કૃપાપ કરીને મનુષ્યરૂપે દેસાદૃષ્ટ છીય. [૨] અને જે અમને આવી રીતે દિવ્યમૂર્તિમાન જાણીને અમારી ઉપાસના ભક્તિ કરે તે અમારા સાધર્મ્યપણાને પામે છે ને અનંત પેશ્વર્યને પામે છે. [૩] અને જે અમને નિરાકાર જાણીને અમે તે બ્રહ્મસુષુપ્તિમાં લીન થાય છે તે કોઈ દિવસ નિસરતો નથી. (૪) અને અમારી મૂર્તિમાં સ્થિતિ થઈ હોય તે ચક્રીજ આ વાત પંચાય છે. (૫) આવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાતમાં અક્ષર કરતાં આત્માને પહેલે નંબરે ગણવા છે અને વઢી સર્વેત્ર પૂર્ણ અને ચિકારે રહિત કહ્યા છે એ આદિક મોટાં મોટાં વિશેષણો શ્રીજીમહારાજના જેવાંજ આપ્યાં છે તે આત્મા કોને સમજવા ? અને આત્મા જેમાં વ્યાપક છે એવું દૃષ્ટ્ય કહ્યું તે દૃષ્ટ્ય કોને સમજવું ? અને આત્માના શરીરી શ્રીજીમહારાજને કેવી રીતે જાણવા ?

૧ ૪૦ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના પ્રકાશને આત્મા કહ્યા છે અને આ આત્માને (પ્ર૦ ૪૫ માં) સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ નામે કહ્યા છે, [૬૫ માં] બ્રહ્મસત્તારૂપ પ્રકાશ નામે કહ્યા છે. [૪૧ ના પાંચમા પ્રશ્નમાં] નિરાકાર અક્ષરબ્રહ્મ નામે કહ્યા છે. (કાં ૬ માં) નિર્ગુણ સ્વરૂપ નામે કહ્યા છે ને અક્ષરના આત્મા કહ્યા છે. (૫૦ ૨ માં) પોતાની મૂર્તિનો પ્રકાશ તથા અક્ષર બ્રહ્મ તથા ધામ નામે કહ્યા છે. (મ૦ ૩ માં) આત્મા, બ્રહ્મ તથા અક્ષરધામ એ ત્રણ નામે કહેલ છે, (૩૬ માં) દ્વિતીય પરિપૂર્ણ બ્રહ્મસ્વરૂપ તથા અક્ષર બ્રહ્મ એ બે નામે કહ્યા છે, (છે૦ ૩૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) ચૈતન્યનો રાશિ કહેલ છે, (૩૬ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) આ આત્માને બ્રહ્મ જ્યોતિ નામે કહ્યા છે, માટે આ બ્રહ્મ પટલે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના તેજસ્વરૂપ આત્મા તે સર્વેત્ર પૂર્ણ છે અને મૂર્તિમાન મૂળ અક્ષરના દૃષ્ટા છે અને મૂર્તિમાન મૂળ અક્ષર તે આ આત્માનું દૃષ્ટ્ય છે પટલે આ આત્મા મુર્તિમાન મૂળ અક્ષરમાં વ્યાપક છે, માટે આત્માને દૃષ્ટા કહ્યા છે અને મુર્તિમાન મૂળ અક્ષરને દૃષ્ટ્ય કહ્યા છે, માટે મૂળઅક્ષર છે તે આ આત્માનું શરીર છે અને આત્મા મૂળ અક્ષરના શરીરી છે એમ જાણવું અને આ બે બ્રહ્મ કહેતાં આત્મા એ શ્રીજીમહારાજનું તેજ તે શ્રીજીમહારાજને આધારે છે, માટે શ્રીજીમહારાજ શરીરી છે ને આત્મા શરીર છે.

૨ પ્ર૦ અશરીરી હોય તે અસમર્થ હોય ને શૂન્ય ધર્મવાળો હોય ને મુર્તિમાન હોય તે સમર્થ હોય એમ કહ્યું ત્યારે મૂળ અક્ષર તો મુર્તિમાન છે, માટે સમર્થ હોવા જોઈએ અને આત્મા તો નિરાકાર છે માટે અસમર્થ હોવા જોઈએ, માટે અસમર્થ હવા એ નિરાકાર આત્મા તે મુર્તિમાન મૂળઅક્ષરમાં વ્યાપક કેમ કહેવાય ?

૨ ૪૦ જે મુર્તિનું તેજ હોય તે મુર્તિ આગલ અસમર્થ હોય પણ ધૃષ્ટી જે ઓરા હોય તેનાથી તો સમર્થ હોય અને તેનું આધાર, વ્યાપક ને નિધામક હોય, માટે શ્રીજીમહારાજનું તેજ શ્રીજીમહારાજ આગલ અસમર્થ છે, પણ મૂળ અક્ષરનું તો આધાર ને વ્યાપક ને નિધામ છે. અને મૂળ અક્ષરનું તેજ મૂળ અક્ષરની મુર્તિ આગલ અસમર્થ છે, પણ

૧૮.

વચનામૃત ગ. મ. ૬૪

વાસુદેવ પ્રજ્ઞાનું નિયંત્રા આધારને ધ્યાપક છે, અને વાસુદેવ પ્રજ્ઞાનું તેજ તે વાસુદેવની મુર્તિ આગલ અસમર્થ છે, પણ મૂલ પુરુષનું નિયંત્રાને આધારને ધ્યાપક છે, માટે કારણ આગલ અસમર્થ કહ્યું છે, પણ કાર્ય આગલ તો સમર્થ છે.

૩ પ્ર૦ દૃશ્ય અને દૃષ્ટા કોને કોને કહેવાતા હશે ?

૩ ૦ દેહને દૃશ્ય અથવા શરીર કહેવાય અને દેહને ધારણ કરનાર ચૈતન્ય વર્ગ જે જીવાત્મા તેને દેહના શરીરી, દૃષ્ટા તથા આત્મા કહેવાય, અને ચૈતન્ય જીવ વર્ગને ધારણ કરનાર જે મૂલ પુરુષનું તેજ તેને જીવ વર્ગનું શરીરી, દૃષ્ટા તથા આત્મા કહેવાય, અને મુર્તિમાન મૂલ પુરુષને ચૈતન્ય જીવ વર્ગના પરમાત્મા કહેવાય. અને વાસુદેવ પ્રજ્ઞાનું તેજ છે તેને મુર્તિમાન મૂલ પુરુષાદિકનું શરીરી, દૃષ્ટા તથા આત્મા કહેવાય, અને મુર્તિમાન વાસુદેવને મૂલ પુરુષાદિકના પરમાત્મા કહેવાય, અને મૂલ અક્ષરના તેજને વાસુદેવ પ્રજ્ઞાવાદિકનું શરીરી, આત્મા તથા દૃષ્ટા કહેવાય, અને મુર્તિમાન મૂલ અક્ષરને વાસુદેવ પ્રજ્ઞાવાદિકના પરમાત્મા કહેવાય. અને શ્રીજીમહારાજનું તેજ છે તેને મૂલઅક્ષરાદિકનું શરીરી, દૃષ્ટા તથા આત્મા કહેવાય, અને મુર્તિમાન પુરુષોત્તમ શ્રી સ્વામિનારાયણ તેમને મુર્તિમાન મૂલ અક્ષરાદિક સર્વના પરમાત્મા કહેવાય.

૪ પ્ર૦ આ ઉપર કહ્યા તે સર્વેને ઇક બીજાના ઉપરીનાં દર્શન થતાં હશે કે નહિ ?

૪ ૦ જીવવર્ગ તો માયાબદ્ધ છે, તેથી મૂલપુરુષના તેજની ને જીવની વચ્ચે માયાનો પડદો છે, માટે જીવવર્ગને મૂલપુરુષના તેજનું દર્શન ન થાય ને મૂલપુરુષ તો વાસુદેવપ્રજ્ઞાની સમામાધી ઉઠ્યા છે ને પના કાર્યનો પ્રલય થાય છે, ત્યારે વાસુદેવની સમીપે રહે છે અને વાસુદેવપ્રજ્ઞાના તથા મૂલઅક્ષરોનાં ધામ જુદાં જુદાં છે ને અલગ છે ને ઘમને પોતપોતાના ઉપરી પાસે આવવા જવાની ગતિ નથી, માટે વાસુદેવપ્રજ્ઞાને મૂલઅક્ષરનાં તેજદ્વારે દર્શન થાય છે અને મૂલઅક્ષરને શ્રીજીમહારાજનાં તેજદ્વારે દર્શન થાય છે, જેમ સમુદ્રને વિષે જલજંતુ રહ્યા છે તે જલને દેખે છે, પણ વરુણને દેખતા નથી તેમ અને જેમ સૂર્યના પ્રકાશને વિષે મનુષ્ય પશુપક્ષી આદિક સર્વે રહ્યા છે તે સૂર્યના તેજને દેખે છે, પણ સૂર્યની મુર્તિને દેખતા નથી તેમ અને જેમ ચાલસિલ્લ્ય અપિ સૂર્યના સમીપે રહ્યા થકા સૂર્યનાં દર્શન કરે છે, તેમ શ્રી સ્વામિનારાયણના પરમપ્રકાશિક મુક્તો તો તે સાક્ષાત્ શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનનાં દર્શન કરે છે અને અનાદિમુક્ત શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનની મુર્તિમાં રહ્યા થકા સુખ ભોગવે છે, આ વાત અમે નજરે જોઈને યથાર્થ જેમ છે તેમ કહી છે.

૫ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજે મુર્તિમાન મૂલ અક્ષરને દૃશ્ય કહ્યા ને તે દૃશ્ય જે મુર્તિમાન મૂલ અક્ષર તેનું આત્મા પોતાનું તેજ કહ્યું અને પોતાનું તેજ જે દૃષ્ટા તેના આત્મા મુર્તિમાન પોતાને કહ્યા, અને શાસ્ત્રમાં દૃશ્યના આત્મા કહ્યા હોય, ત્યારે મુર્તિમાન કહ્યા હોય અને દૃષ્ટાના આત્મા કહ્યા હોય ત્યારે અરૂપ કહ્યા હોય એમ કહ્યું તે પરોક્ષ શાસ્ત્રનો મત જોતાં તો મુર્તિમાનના આત્મા મુર્તિમાન થયા અને નિરાકારના આત્મા નિરાકાર થયા તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૫ ૭૦ પરોક્ષ શાસ્ત્રમાં મૂળ પુરુષ પુરુષોત્તમને માયાષ્ટકી થયું જે વિશ્વ તેના આત્મા કહ્યા હોય ત્યારે વિશ્વરૂપે વર્ણવ્યા હોય, અને ૯ મૂળ પુરુષનું તેજ જે વિશ્વનું આત્મા તેના આત્મા કહ્યા હોય ત્યારે અરૂપપણે વર્ણવ્યા હોય પણ વિશ્વ જે દૃશ્ય અને દૃષ્ટા જે તેજ ૯ થેથી ન્યારા ન કહ્યા હોય, કેમ જે પરોક્ષશાસ્ત્રમાં દૃશ્ય જે વિશ્વ તેને વિષે પોતાના તેજરૂપ અંતર્યામી શક્તિ ૯ વ્યાપક થકા ૯ થેથી મુર્તિમાન ન્યારા છે તે વર્ણવ્યા નથી. માટે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, આજે અમે વાત કરી તેથી જોને અમારા સ્વરૂપમાં ઘટલે અમારે વિષે સ્થિતિ થઈ હોય તે ષકીજ પમાય છે. માટે શ્રીજીમહારાજે પોતાનો સિદ્ધાંત કહ્યો છે જે, અમારું તેજ મુર્તિમાન અક્ષરનું આત્મા છે ને નિયંત્રાને વ્યાપક છે અને ૯ તેજના પણ અને મુર્તિમાન આત્મા છીય, અને ૯ અક્ષરથી ને અમારા તેજથી ન્યારા છીય, ૯થી રીતે મૂળ અક્ષરથી તથા અમારા તેજથી અમને ન્યારા ને સદા દિવ્ય મુર્તિમાન જાણીને અમારી ઉપાસના અર્પિ કરે તે અમારા સાધર્મ્યપણાને પામે છે અને અંતર દૈશ્વર્યને પામે છે ઘટલે અમારા અનાદિમુક્ત જેવા થાય છે અને બીજા સર્વેને આવી વાત સમજાવીને, પોતાના જેવા મુક્ત કરીને, અમારી મુર્તિના મુખે સુસ્વીઆ કરે છે ૯મ કહ્યું છે, પણ અમારા વિના કાં અમારા મુક્ત વિના કોઈથી આ વાત પમાતી નથી ને સુસ્વીઆ પણ થવાનું નથી ૯મ કહ્યું છે. અને માયાની અંદર રહ્યા જે ચૈતન્ય જીવ વર્ગ તેમનાં દૃશ્ય જે માયિક દેહો તે સાકાર છે અને પોતે ચૈતન્ય જીવ વર્ગ જે દૃષ્ટા તે નિરાકાર છે અને માયાથી પર જે મૂળ પુરુષ તથા વાસુદેવ બ્રહ્મ તથા મૂળ અક્ષર તે સર્વે વિશ્વ મુર્તિમાન છે અને ૯ સર્વેનાં જે પોતપોતાનાં તેજ છે તે પોતપોતાનાં દૃશ્ય છે માટે મુર્તિમાનનાં દૃશ્ય નિરાકાર છે ને પોતપોતાના તેજના દૃષ્ટા જે પોતે તે મુર્તિમાન છે અને ૯ સર્વેના દૃષ્ટા શ્રીજીમહારાજ છે અને શ્રીજીમહારાજનું તેજ છે તે મુર્તિમાન શ્રીજીમહારાજનું દૃશ્ય છે ને મુર્તિમાન મૂળ અક્ષરનું દૃષ્ટા છે ને મૂળ અક્ષરનું તેજ તે મૂળ અક્ષરનું તેજ તે મૂળ અક્ષરનું દૃશ્ય છે ને મુર્તિમાન વાસુદેવ બ્રહ્મનું દૃષ્ટા છે ને વાસુદેવનું તેજ તે વાસુદેવનું દૃશ્ય છે ને મુર્તિમાન મૂળ પુરુષનું દૃષ્ટા છે અને મૂળ પુરુષનું તેજ તે મૂળ પુરુષનું દૃશ્ય છે ને મૂળ માયાની અંદર રહ્યા જે સર્વ ચૈતન્ય જીવ વર્ગ તેનું દૃષ્ટા છે અને ૯ જીવ વર્ગ સર્વે નિરાકાર છે ને પોતપોતાના દેહના દૃષ્ટા છે, કેમકે તેને વિષે દેહદેહી ભાવ છે.

૬ પ્ર૦ શ્રીજી શબ્દમાં ભગવાનને નિરાકાર જાણીને ધ્યાન ઉપાસના કરનારો બ્રહ્મ સુપુત્રિમાં હીન થાય છે ૯મ કહ્યું તે બ્રહ્મસુપુત્રિ કહ જાણવી ?

૬ ૭૦ આંદી સાધનકાળમાં ભગવાનના અવતાર થાય છે તેને સરુણ જાણીને ધ્યાન, ભજન, ઉપાસના, અર્પિ કરતો હોય અને ૯મની આજ્ઞામાં ચાર્ય વર્તનો હોય ને શાસ્ત્રમાં કહ્યા જે વિધિ નિયેષ તે ચાર્ય પાઠતો હોય પણ નિર્ણય સ્વરૂપ છે તે તો નિરાકાર છે ૯મ જાણતો હોય તે ભગવાનને મૂળ પુરુષના તેજથી પર જાણી શકે નહિ, માટે તે મૂળપુરુષના તેજમાં જલે પાવાળત્ત હીન થાય છે પણ તેથી પર નિરાકાર સમજનારની ગતિ નથી તે

પ્ર.

વચનામૃત ગ. પ્ર. ૬૪-૬૫

તેજને આ ટેકાણે બ્રહ્મસુપુત્ર કહી છે અને જે ભગવાનને કેવલ નિરાકાર જાણે છે ને પૃથ્વીને વિષે ભગવાનના અવતાર થાય છે તેનું મજન બંધન કરતા નથી તે શુદ્ધ વેદાંતી તો નારત્રી થાય છે. ॥૬૪॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના કામળ વદિ ૧૪ચૌદશને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી મદદા મધ્યે દાદાલાચરના દરબારમાં પોતાને પોદવાના ઓરઠાની ઓસરીય ગાદી તકિયા નસાવીને વિરાજમાન હતા ને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને પોતાના મુલ્તારવિદની આગલ પરમહંસ તથા દૈશદેશના હરિમક્તની સખા મરાડને બેઠી હતી. ને શ્રીજીમહારાજ કયા કરાવતા હતા તે સમે મોટા મોટા પરમહંસને પોતાને સમીપે બોલાવ્યા પછી કયાનો અધ્યાય પુરો થયો ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હવે જેટલા મોટા મોટા સાધુ છો તે પરસ્પર પ્રશ્ન ઉત્તર કરો, કેમ જે પ્રશ્ન ઉત્તર કરે ત્યારે જેને જેવી બુદ્ધિ હોય તે જાણ્યામાં આવે.

- ૧ પછી સ્વયંમકાશાનંદસ્વામીય પરમાનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) આકાશની ઉત્પત્તિ ને લય તે કિયે પ્રકારે છે ? ત્યારે પરમાનંદસ્વામી ૫ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરવા લાગ્યા પણ થયો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેમ વાલક હોય ને તે જ્યારે પ્રથમ માતાના ઉદરમાં હોય ત્યારે તથા જન્મ સમયમાં તેને હૃદયાદિક જે ઇંદ્રિયોનાં છિદ્ર તે સૂક્ષ્મ હોય ને પછી જેમ જેમ તે વાલક વૃદ્ધિને પામતા જાય, તેમ તેમ છિદ્રની વૃદ્ધિ થાતી જાય ને તેમાં આકાશ પણ ઉત્પન્ન થાતો જણાય અને જ્યારે ૫ વૃદ્ધ અવસ્થાને પામે, ત્યારે ૫નાં ઇંદ્રિયોનાં છિદ્ર તે સંકોચને પામતાં જાય ને તેમાં આકાશ પણ લય થાતો જણાય, તેમ જ્યારે વિરાટદેહ ઉપજે, ત્યારે તેને અવાંતર હૃદયાદિક છિદ્રમાં આકાશ ઉત્પન્ન થાતો જણાય અને જ્યારે ૫ વિરાટદેહનો લય થાય ત્યારે આકાશ લય પામ્યો જણાય, ૫મ આકાશની ઉત્પત્તિ ને લય છે, પણ જે આકાશ સર્વનો આધાર છે તે તો જેમ પ્રકૃતિપુરુષ નિત્ય છે તેમ નિત્ય છે ૫ની ઉત્પત્તિને લય તે કહેવાય નહિ અને બહી સમાધિ કરીને પણ આકાશની ઉત્પત્તિ ને લય છે તેની રીતને તો જે સમાધિ-વાળા છે તે જાણે છે. (૧)

- ૨ પછી પરમાનંદસ્વામીય સ્વયંમકાશાનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, [૨]સુપુમ્મા નાદી તે વેદને માંહિલી કોરે કેમ રહી છે ? ને દેહથી બાહેર કેમ રહી છે ? ત્યારે ૫ પ્રશ્નનો ઉત્તર સ્વયંમકાશાનંદસ્વામીય કરવા માંડ્યો પણ થયો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, આ બ્રહ્માંડમાં જેટલું કારસ્થાનું છે તેટલુંજ આ પિંડમાં પણ છે તે પિંડમાં અલ્પ છે ને બ્રહ્માંડમાં મહત્ છે ને જેનો આ પિંડનો આકાર છે તેવોજ બ્રહ્માંડનો આકાર છે ને જેમ બ્રહ્માંડમાં નદિયો છે તેમ પિંડમાં નાદીયો છે ને જેમ બ્રહ્માંડમાં સમુદ્ર છે તેમ પિંડમાં

કુસિને વિષે જઙ્ઘ છે ને જેમ ત્યાં ચંદ્ર સૂર્ય છે તેમ પિંડમાં ફદા પિંગ્લા નાદીને વિષે ચંદ્ર સૂર્ય છે સ્વપાદિક સામગ્રી જેમ બ્રહ્માંડમાં છે તેમ પિંડમાં છે અને આ પિંડમાં જે ઇન્દ્રિયોની નાદીયો છે તેની બ્રહ્માંડ સાથે એકતા છે તે જિહ્વાના અંતને પામે, ત્યારે વરુણ દેવ પમાય છે અને વાકુ ઇન્દ્રિયના અંતને પામે ત્યારે અગ્નિદેવને પામે છે અને ત્વચાના અંતને પામે ત્યારે વાયુદેવને પામે છે અને શ્વિન્નના અંતને પામે ત્યારે પ્રજાપતિને પામે છે અને હાયના અંતને પામે ત્યારે ઇન્દ્રને પામે છે અને તેપજ હૃદયને વિષે રહી જે સુષુ-મ્ણા નાદી તેતું અંત જે બ્રહ્મરંધ્ર તેને જ્યારે પામે ત્યારે શિશુમારચક્રને વિષે રહી જે વૈશ્વાનર નામે અગ્નિ અભિપાની દેવતા તેને પામે છે ત્યારે બ્રહ્મરંધ્રથી લઈને પ્રકૃતિ દુરુપ સુધી એક તેજનો માર્ગ સલંગ રહ્યો છે તેને દેસે છે તે તેજના માર્ગને સુષુમ્ણા કહીયે, એવી રીતે સુષુમ્ણા નાદી પિંડમાં ને બ્રહ્માંડમાં રહી છે. (૨)

૩ પછી વચ્ચી પરમાનંદસ્વામીયે સ્વયંપ્રકાશાનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૩) પ્રથમ જાગ્રત અવસ્થાનો લય છે કે સ્વપ્નનો લય છે કે સુષુપ્તિનો લય છે? ત્યારે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર સ્વયંપ્રકાશાનંદસ્વામીને ન આવડ્યો ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જાગ્રત અવ-સ્થાને વિષે સ્નેહે કરીને ભગવાનની મૂર્તિને વિષે લક્ષ ધાય ત્યારે પ્રથમ જાગ્રત અવસ્થાનો લય ધાય છે ને પછી સ્વપ્નનો ને સુષુપ્તિનો લય ધાય છે અને જ્યારે મને કરીને ચિંતવન કરતે કરતે સ્વપ્નને વિષે ભગવાનની મૂર્તિમાં લક્ષ ધાય, ત્યારે પ્રથમ સ્વપ્નનો લય ધાયને પછી જાગ્રતનો ને સુષુપ્તિનો લય ધાય છે અને જ્યારે ઉપશમપણે કરીને ભગવાનની મૂર્તિનું ચિંતવન કરતે કરતે સુષુપ્તિને વિષે લક્ષ ધાય છે, ત્યારે પ્રથમ સુષુપ્તિનો લય ધાય છે ને પછી જાગ્રતનો ને સ્વપ્નનો લય ધાય છે એવી રીતે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો. [૩]

૪ પછી વચ્ચી સ્વયંપ્રકાશાનંદસ્વામીયે પરમાનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, [૪] ભગવાનને વિષે જ્ઞાનશક્તિ, ક્રિયાશક્તિ ને ઇચ્છાશક્તિ છે તે કેમ સમજાવી? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ હસીને બોલ્યા જે એનો ઉત્તર તો તમને પણ નહિ આવડતો હોય એમ કહીને પોતે ઉત્તર કરવા લાગ્યા જે, આ જીવ જ્યારે સત્ચગુણ પ્રધાનપણે વર્તેતો હોય ને ત્યારે જે કર્મ કરે તે કર્મનું ફલ તે જાગ્રત અવસ્થા છે અને આ જીવ જ્યારે રજોગુણ પ્રધાનપણે વર્તે ને તે સમયમાં જે કર્મ કરે તે કર્મનું ફલ સ્વપ્ન અવસ્થા છે અને જ્યારે આ જીવ તમોગુણ પ્રધાનપણે વર્તેતો હોય ને તે સમયમાં જે કર્મ કરે તેનું ફલ તે સુષુપ્તિ અવસ્થા છે અને તે સુષુપ્તિ અવસ્થાને આ જીવ પામે છે, ત્યારે જેવી પાળાની ક્ષિત્તિ હોય તે જેવો જડ થઈ જાય છે અને એને કોઈ પ્રકારનું જ્ઞાન રહેતું નથી જે, હું પંડિત છું કે શૂર્લ છું કે આ કામ કર્યું છે કે આ કામ કરવું છે કે આ ધારી જાતિ છે કે આવો ધારો વર્ણ છે કે આવો ધારો

મં.

વચનામૃત ગ. મ. ૬૫

આશ્રમ છે કે આ મારું નામ છે કે આ મારું રૂપ છે કે હું દેવ છું કે મનુષ્ય છું કે વાઙ્ક છું કે શુદ્ધ છું કે ધર્મિષ્ઠ છું કે પાપિષ્ઠ છું इत्यादિક કોઈ પ્રકારનું જ્ઞાન રહેતું નથી અને એવી રીતનો જ્યારે આ જીવ થઈ જાય છે ત્યારે જે યોગવાન છે તે એને જ્ઞાનશક્તિ કરીને સુષુપ્તિમાંથી જાગાડીને એને એની સર્વ ક્રિયાનું જ્ઞાન આપે છે તેને જ્ઞાનશક્તિ કહીએ; અને એ જીવ જે જે ક્રિયાને વિષે પ્રવર્તે છે તે યોગવાનની જે ક્રિયાશક્તિ તેનું અવલંબન કરીને પ્રવર્તે છે તેને ક્રિયાશક્તિ કહીએ; અને એ જીવ જે જે કોઈ પદાર્થની ઇચ્છાને પ્રાપ્ત થાય છે તે પરમેશ્વરની ઇચ્છાશક્તિને અવલંબને કરીને પ્રાપ્ત થાય છે તેને ઇચ્છાશક્તિ કહીએ; અને એ જીવને જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા યોગવાય છે તે કેવળ કર્મે કરીનેજ નથી યોગવાતી એ તો એને કર્મના ફલપ્રદાતા જે પરમેશ્વર તે એ જીવને જ્યારે કર્મફળને યોગવાવે છે ત્યારે યોગવા છે, કેમ જે આ જીવ જ્યારે જાગ્રત અવસ્થાના ફળને યોગવાતો હોય ને ત્યારે એ ઇચ્છે જે મારે સ્વપ્નમાં જનું છે તો એની વતે સ્વપ્નમાં જવાય નહિ, શા માટે જે ફલપ્રદાતા જે પરમેશ્વર તે એની વૃત્તિયોને રંધી રાત્તે છે અને સ્વપ્નમાંથી જાગ્રતમાં આવવાને ઇચ્છે તો જાગ્રતમાં જવાય નહિ, અને સુષુપ્તિમાં પણ જવાય નહિ અને સુષુપ્તિમાંથી સ્વપ્નમાં તથા જાગ્રતમાં જવાય નહિ, એ તો જ્યારે જે કર્મના ફળના યોગવાવનારા પરમેશ્વર છે તે એને જે અવસ્થાના કર્મફળને યોગવાવે તેનેજ યોગવાી શકે છે પણ એ જીવ પોતાની ઇચ્છા કરીને અથવા કર્મે કરીને કર્મનાં ફળને યોગવાી શકતો નથી, એવી રીતે યોગવાનને વિષે જ્ઞાનશક્તિ, ક્રિયાશક્તિ ને ઇચ્છાશક્તિ તે રહી છે એમ શ્રીજીમહારાજે કૃપા કરીને ઉત્તર કર્યો. (૪) इति वचनामृतम् ॥ ૬૫ ॥

૪

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૪) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે તમોગુણનું કાર્ય જે આકાશ તેની ઉત્પત્તિ ને લય કહ્યો છે પણ સર્વાધાર આકાશનો લય નથી કહ્યો. (૧) શ્રીજામાં પિંડની ને પ્રજ્ઞાંદની એકતા કહી છે ને સુષુપ્તિ નાહીતું અંત પ્રજ્ઞાંધ્ર કહ્યું છે તે પ્રજ્ઞાંધ્રને પામે ત્યારે મૂલ્યુપવચના તેજને વેણે છે, [૨] શ્રીજામાં સ્નેહે કરીને અમારી મૂર્તિમાં લક્ષ થાય ત્યારે પ્રથમ જાગ્રતનો લય થાય છે અને મને કરીને ચિત્તવન કરતાં કરતાં સ્વપ્નને વિષે અમારી મૂર્તિમાં લક્ષ થાય ત્યારે પ્રથમ સ્વપ્નનો લય થાય છે અને તપશ્ચમપણે કરીને અમારી મૂર્તિનું ચિત્તવન કરતાં કરતાં સુષુપ્તિને વિષે અમારી મૂર્તિમાં લક્ષ થાય ત્યારે પ્રથમ સુષુપ્તિનો લય થાય છે. [૩] ચોથામાં જાગ્રત, સ્વપ્ન, ને સુષુપ્તિ અવસ્થાનું ફળ તેને જીવ પોતાની ઇચ્છાથી અથવા કર્મે કરીને યોગવાી શકતો નથી; અને યોગવા-થીયે તે અવસ્થાના ફળને યોગવાી શકે છે એમ કહ્યું છે. [૪] વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રથમાં સમાધિય કરીને આકાશની ઉત્પત્તિને લય કહ્યો તે કેવી રીતે સમજવો ?

૧ ૩૦ એમ ઇંદ્રિયોના છિન્નની વૃદ્ધિ અને કરીને અને સંકોચ પામવે કરીને ઉત્પત્તિ ને લય

છે, તેવી રીતે સમાધિલાઝા સમાધિમાં જાય છે ત્યારે નાઢીયો જીવમાં લેંચાઈને સંકોચને પામે છે, ત્યારે આકાશ લય પામે છે, અને જ્યારે સમાધિમાંથી બહાર આવે છે ત્યારે નાઢીયો વિકાસને પામે છે, ત્યારે આકાશ ઉત્પન્ન થાય છે, એવી રીતે સમાધિને વિષે આકાશની ઉત્પત્તિને લય છે.

૨ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં ઇન્દ્રિયોના અંતને પામે, ત્યારે દેવને પામે એમ કહ્યું તે ૩ી રીતે પમાતું હશે ?

૨ ૩૦ યોગાભ્યાસલાઝો હોય તે જે જે નાઢીને જે જે ઇન્દ્રિયો સાથે એકતા હોય તે તે નાઢીય જીવને જઢાવે, ને તે નાઢીના અંતને પામે ત્યારે તે ઇન્દ્રિયના દેવને દેવે.

૩ પ્ર૦ જોયા પ્રશ્નમાં ભગવાનની જ્ઞાનશક્તિના અવલંબને કરીને જીવ જ્ઞાન પામે છે અને ભગવાનની ક્રિયાશક્તિને અવલંબને કરીને જીવ ક્રિયા કરે છે ને ભગવાનની ઇચ્છાશક્તિને અવલંબને કરીને જીવ પદાર્થની ઇચ્છાને પામે છે એમ કહ્યું, ત્યારે તો કર્મના કર્તા ભગવાન થયા ત્યારે પુન્ય પાપ જીવને માર્થ ન રહ્યું અને (પ્ર૦ ૨૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં તથા ૭૮ ના પહેલા પ્રશ્નમાં ક્રિયાદિકર્તા) પવિત્ર દેશકાળાદિક સેવકા એમ કહ્યું છે તે જ્યારે કર્મના કર્તા ભગવાન હોય ત્યારે જીવને કહા દેશાદિક સેવકાતું શું પ્રયોજન છે, કેમજે કર્મ તો ભગવાન કરાવે ત્યારેજ થાય છે, માટે એ પરસ્પર વિરોધ આવે છે તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૩ ૩૦ જીવે ત્રણ ગુણ પ્રધાનપણે પૂર્વે ફરેલાં કર્મ તે કર્મનું ફલ ત્રણે અવસ્થાઓમાં ભોગવાય છે, તે ફલ ભોગવતાં તેમાં ભગવાનની ઇચ્છાશક્તિ, ક્રિયાશક્તિ ને જ્ઞાનશક્તિ મળે તો ભોગવાય. પણ કેવલ જીવની ઇચ્છાથી કે કર્મે કરીને ફલને ભોગવી શકાતાં નથી એમ કહ્યું છે, પણ જીવ જે જે કર્મ કરે છે તેમાં તો ભગવાનની એકે શક્તિ મળતી નથી માત્ર ફલ ભોગવવામાં મળે છે, પણ કર્મ કરવામાં મળતી નથી કર્મ તો બુદ્ધિ અનુસારે ને સંજાનુસારે કરે છે, તે (સા૦ ૬ ના ૩ પહેલા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે જે જીવને ત્રણે અવસ્થાઓના ફલને ભોગવાવનારા ભગવાન છે પણ કર્મ કરાવનારા ભગવાન છે એવું વ્યાંઠે કહ્યું નથી, માટે સારા દેશાદિક સેવકા ને સંતનો સંગ રાસલો ને નિયમમાં વર્તવું; જો નિયમમાં વર્તે નહિ તો ફરેલાં કર્મ જીવને ભોગવતાં પડે તે (જે૦ ૬ માં) અમારા નિયમ નહિ પાડો તો અમારે ને તમારે લેવા દેવા નથી એમ કહ્યું છે. ॥૬૫॥

સંવત્ ૧૮૭૬ના ફાગણ વદિ અમાસને દિક્ષ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજીપહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દ્વાદશાચરના દરવારમાં ઉગમણેવાર ઓરદાની ઓસરીએ હોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને કાઢા હેડાનો સેસ પહેર્યો હતો ને ધોળી પહેડી ઓડી હતી ને માથે ધોળો કેંટો બાંધ્યો હતો ને પોતાના મુસારબિંદની આગળ મુનિ તથા વેશદેશના હરિમત્કની સમા બરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીપહારાજ બોલ્યા જે, (૧) શ્રીમન્નામવત્તને [વિષે વાસુદેવ, સંકર્ષણ, પ્રપુન્ન ને અનિરુદ્ધ એ ચતુર્ગુહનીજ વાર્તા છે તે કોઈ ઠેકાણે અને સગુણ કરી કહે છે અને કોઈ ઠેકાણે અને નિર્ગુણ કરી કહે છે, તે જ્યારે નિર્ગુણ કરીને કહે છે, ત્યારે વાસુદેવ

ભગવાનને કહે છે ને ઝ્યારે સગુણ કરીને કહે છે ત્યારે સંકર્ષણ, અનિરુદ્ધ, પ્રદુમ્બને કહે છે, માટે ઝ્યારે નિર્ગુણપણે કહ્યા હોય, ત્યારે સાંખ્યનારાની ને વાંચનારાની પ્રતિ ભ્રમિ જાય છે અને એમ જાણે છે જે, ભગવાનને તો આકાર નથી તે સમક્ષનારાની અવઘ્ઘી સમક્ષણ છે અને શાસ્ત્રમાં જે શબ્દ છૂલ છે તે એકાંતિક ભક્ત વિના ધીજાને સમક્ષતા નથી તે કિયા શબ્દ છૂલ્લો જે, ભગવાન અરૂપ છે, ઝ્યોતિસ્વરૂપ છે, નિર્ગુણ છે ને સર્વેષ વ્યાપક છે, એવાં વચન સાંખ્યીને મૂર્ત્વ હોય તે એમ જાણે જે, શાસ્ત્રમાં તો ભગવાનને અરૂપજ કહ્યા છે અને જે એકાંતિક ભક્ત હોય તેતો એમ જાણે જે, શાસ્ત્રમાં ભગવાનને જે અરૂપ ને નિર્ગુણ કહ્યા છે તેતો માયિક એવા જે રૂપને ગુણ તેના નિવેધને અર્થે કહ્યા છે પણ ભગવાન તો નિત્ય દિવ્યમૂર્તિ છે અનંત કલ્યાણ ગુણે યુક્ત છે ને તેજપુંજ કહ્યા છે તે તો મૂર્તિ વિના તેજ હોય નહિ, માટે એ તેજ તે મૂર્તિનું છે, જેમ અગ્નિની મૂર્તિ છે તે મૂર્તિમાંથી અગ્નિની ઝ્વાલ્લા પ્રગટ થાય છે તેણે કરીને તે અગ્નિની મૂર્તિ દેખાતી નથી અને ઝ્વાલ્લા દેખાય છે, પણ સમજુ હોય તે એમ જાણે જે, અગ્નિની મૂર્તિમાંથીજ ઝ્વાલ્લા નિકળે છે તેમજ વરુણની મૂર્તિમાંથી જલ પ્રગટ થાય છે તે જલ દેખાય છે અને વરુણની મૂર્તિ દેખાતી નથી, પણ સમજુ હોય તે એમ જાણે જે, વરુણની મૂર્તિમાંથી સર્વે જલ છે, તેમ બ્રહ્મ સત્તારૂપ જે કોટી કોટી સૂર્ય જેવો પ્રકાશ છે તે પુરુષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિનો પ્રકાશ અને શાસ્ત્રમાં એવાં વચન હોય જે, જેમ કાંટે કરીને કાંટો કાઢીને પછી વેચનો ત્યાગ કરે, તેમ ભગવાન પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવાને કાજે વેદને ધરે છે ને ભાર ઉતારીને વેદનો ત્યાગ કરે છે એવા જે શબ્દના છૂલ તેને સાંખ્યીને મૂર્ત્વ હોય તે ખુલા પડે છે અને ભગવાનને અરૂપ સમજે છે, પણ ભગવાનની જે મૂર્તિ તેને દિવ્ય જાણતા નથી અને એકાંતિક ભક્ત હોય તેતો એમ જાણે જે, ઝ્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અર્જુનની પ્રતિજ્ઞા રાસ્રવાને કાજે બ્રાહ્મણના પુત્ર લેવાને ગયા, ત્યારે દ્વારિકામાંથી રથ ઉપર બેસીને અર્જુન સોતા ચાલ્યા તે લોકાલોક પર્વતને ઓલંધીને માયાનો જે અંધકાર તેને સુદર્શનચક્રે કરીને કાપીને તેને વિષે રચને હાંકીને તેજપુંજને વિષે પ્રવેશ કરીને અને ધ્રુવા પુરુષ પાસેથી બ્રાહ્મણના પુત્રને લઈ આવતા હવા, માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન દિવ્યમૂર્તિ હતા તો તેને પ્રતાપે કરીને છાકઢાનો જે રથ અને પંચભૂતના વેદવાલ્લા જે ઘોઢા તે સર્વે દિવ્યને માયાપર જે ચૈતન્ય તે રૂપે ઘાતા હવા; અને જો દિવ્યરૂપ ન થયા હોય તો જેટલું માયાનું કાર્ય હોય તેટલું માયામાંજ લીન થાય પણ માયાથી પર જે બ્રહ્મ ત્યાં સુધી પહોંચે નહિ, માટે જે ભગવાનની મૂર્તિને પ્રતાપે માયિક પદાર્થ હતાં તે પણ અમાયિક થયાં એવું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેને મૂર્ત્વ હોય તે માયિક સમજે. (૧) અને જે એકાંતિક સંત છે તેતો ભગવાનની મૂર્તિને અસ્રારાતીત સમજે છે ને મૂર્તિમાન એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેને બ્રહ્મરૂપ જે અનંતકોટી

મુક્ત અને અક્ષરધામ ૫ સર્વેના આત્મા જાણે છે, માટે કોઈ મમે તેવાં શાસ્ત્ર વંચાતાં હોય ને તેમાં ભગવાનનું નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન આવે તે ઠેકાણે ઇમ જાણવું જે, ૫ ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા કહ્યો છે પણ ભગવાન તો સદા મૂર્તિમાનજ છે, એવી રીતે જે સમજે તેને ઇકાંતિક મક્ત કહીય. (૨) इति वचनामृतम्. ॥ ૬૬ ॥

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે, તેમાં ઝીઝીમહારાજે વહ્યું છે જે, ભાગવત્માં નિર્ગુણ કરીને કહ્યા હોય, ત્યારે ઝી કૃષ્ણ ભગવાનને કહ્યા હોય અને સર્ગુણ કરીને કહ્યા હોય ત્યારે અનિરુદ્ધ, પ્રપુષ્ણને સંકર્ષણને કહ્યા હોય ઇમ જાણવું. પણ તેજપુંજ કહ્યા હોય ત્યારે તે તેજ સૂર્ય અને અગ્નિના પ્રકાશની પેટે મૂર્તિનું સમજવું, તેમજ બ્રહ્મ સત્તારૂપ પટલે અક્ષર બ્રહ્મરૂપ પ્રકાશ છે તે અમારી મૂર્તિનો છે અને અમે સદા દિવ્યમૂર્તિને અનંત કહયાણ ગુણે યુક્ત છીય. (૧) અને ઇકાંતિક સંત અમને દિવ્ય સાકાર, અક્ષરાતીત અનંતકોટી મુક્તના તથા અક્ષરધામના આત્મા જાણે છે અને અમે સદા સાકારને સર્વેના કારણ ને સર્વેના અવતારી છીય. [૨] વાવળો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં ભૂમા પુરુષ પાસે જતાં માયાનો અંધકાર આવ્યો તે કિયો જાણવો ?
- ૧ ૭૦ આ પૃથ્વીના ગોઝાની અંદર ૪૮ અઢતાઢીશ કરોડ યોજન અવકાશ છે તે અવકાશમાં સાત દ્વીપ ને સાત સમુદ્ર છે તેના પરતો લોકાલોક છે ને તે લોકાલોકને પરતું અંધકાર છે તે અંધકારના પરતું આ પૃથ્વીના ગોઝાનું દહ્મ એક કરોડ યોજન જાહું છે તે દહ્મની ને અંધકારની વચમાં ભૂમા પુરુષ પોતાના સાધનિક પાર્પદોષ સહિત રહે છે તે અંધકાર આ ઠેકાણે કહ્યો છે.
- ૨ પ્ર૦ ઉપર કહ્યું તે સિવાય ભૂમા પુરુષને રહેવાનું બીજું ધામ હસે કે કેમ ?
- ૨ ૭૦ જેને પ્રધાન પુરુષ કહે છે તેજ પોતે ભૂમા પુરુષ છે અને પૃથ્વીના દહ્મના પરતાં જહ્મ, તેજ, વાયુ, આકાશ, અર્હકારને મહત્ત્વ તેમના આવરણથી પર પ્રધાન પુરુષનું આવરણ છે તેજ ભૂમા પુરુષનું ધામ છે, ત્યાં રહ્યા ચકા પ્રથમ કહ્યું જે અવ્યાકૃત ધામ તેને વિષે દર્શન આવે છે.
- ૩ પ્ર૦ રથને ધોડા દિવ્ય ચૈતન્ય થયા તે કેવા જાણવા ? અને માયા પર બ્રહ્મ શું જાણવું ? અને માયા કદ જાણવી ?
- ૩ ૭૦ ૫ રથ ધોડાને વિષે ઝી કૃષ્ણ ભગવાને પોતાનું દેશ્ય સુષ્યું હતું તેને લહ્મને ચૈતન્યને દિવ્ય કહ્યા છે અને આ મર્થ્ય લોકને વિષે લોકાલોકના પરતું જે અંધકાર છે તે અંધકારનેજ માયા કહી છે તે અંધકારરૂપ માયાથી પર ગયા ઇમ કહ્યું છે પણ માયાના આઠમા આવરણથી પર ગયા ઇમ નથી કહ્યું. અને જેમ આ પૃથ્વીમાં લોકાલોકના પરતા અંધકારને માયાનો અંધકાર કહ્યો, તેમજ ભૂમા પુરુષના તેજને બ્રહ્મ કહ્યું છે તે ભૂમા પુરુષ માયા સ્વચ્છિત બ્રહ્મ છે, માટે તેનું તેજ તે પણ માયા સ્વચ્છિત બ્રહ્મ છે પણ માયાથી પર જે બ્રહ્મ છે તે ન જાણવું. ॥૬૬॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૭ સાતમને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાલાચરના દરબારમાં મુનિને ડતારે વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિ-ભક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજે મુનિ પ્રત્યે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) કોઈ પુરુષ છે તેને આ લોકના સુખમાં તો પ્રીતિજ નથી ને પરલોક જે ભગવાનનું ધામ તથા ભગવાનની મૂર્તિ તેને વિષે વાસના છે અને જે તેનો સંગ કરે તેનું પણ એવીજ જાતનું હિત કરે જે આ મારો સંગી છે તેને આ સંસારની વાસના તૂટી જાય ને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ થાય તો ઘણું સારું અને જેટલું કાંઈ યત્ન કરે તે સર્વે દેહને છુટીને ભગવાનના ધામમાં ગયા કેહે સુખ આપે એવુંજ કરે પણ દેહના સુખને અર્થે તો કાંઈ ક્રિયા કરેજ નહિ, એવા જે પુરુષ હોય તેના સરલા જે ગુણ તે મુમુક્ષુને વિષે કેમ સમજે તો આવે ? એ પ્રશ્ન છે. પછી મુક્તાનંદ-સ્વામીએ કહ્યું જે, જેને આ લોકના સુખમાં ઇચ્છા નથી એવા સત્પુરુષ છે તેને વિષે દેવની મુદ્દિ રાલ્સે અને જે વચન કહે તે સત્ય માને ને તે પ્રમાણે વર્તે, તો એ સત્પુરુષના ગુણ હોય તે મુમુક્ષુમાં આવે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એ વચ્ચર તો સ્વરો પણ આમ સમજે તો મોટા સત્પુરુષના ગુણ મુમુક્ષુમાં આવે છે તે સમજ્યાની રીત કહીએ તે સાંભળો જે, જે પુરુષને પરમેશ્વર વિના બીજે ક્યાંઈ પ્રીતિ ન હોય તેનો એમ ગુણ ગ્રહણ કરે જે, આ પુરુષ તો અતિશે મોટા છે ને એને આગળ લાલ્લો માણસ હાથ જોડીને ઝમા રહે છે તો પણ લેશમાત્ર સંસારના સુખને ઇચ્છતા નથી અને હું તો અતિશે પામર છું જે કેવળ સંસારના સુખમાં આસક્ત થઈ રહ્યો છું અને પરમેશ્વરની વાતમાં તો લેશમાત્ર સમજતોજ નથી, માટે મુને ખિકાર છે એવી રીતે અનુતાપ કરે અને મોટા પુરુષનો ગુણ ગ્રહણ કરે અને પોતાના અવગુણ ગ્રહણ કરીને અનુતાપ કરે, પછી એમને એમ પરિતાપ કરતે કરતે એના હૃદયને વિષે વૈરાગ્ય ડગ્ગે ને પછી તેમાં સત્પુરુષના જેવા ગુણ આવે છે. (૧)

હવે જેના હૃદયમાં સત્પુરુષના ગુણ નજ આવે તેનાં લક્ષણ કહીએ તે સાંભળો જે, (૨) જે પુરુષ એમ સમજે જે, આ મોટા કહેવાય છે પણ વિવેકતો કોઈ પ્રકારનો નથી અને સ્વાતાં પીતાં પણ આવડતું નથી અને ઓઢતાં પહેરતાં પણ આવડતું નથી ને પરમેશ્વરે સુખ ઘણું આપ્યું છે તેને ભોગવતાં પણ આવડતું નથી અને કોઈને આપે છે તે પણ વિવેક વિનાનું આપે છે, એવી રીતે સત્પુરુષમાં અનંત પ્રકારના અવગુણ વરટે ધવો જે કુમતિ પુરુષ હોય તેને વિષે કોઈ કાઠે સત્પુરુષના ગુણ આવેજ નહિ. (૨) इति वचनामृतम् ॥૬૭॥ ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે તેમાં બીજું કૃપાવાચ્ય છે, તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે સત્પુરુષના ગુણ મુમુક્ષુમાં આવવાની સમજણ કહી છે. (૧) બીજામાં સત્પુ-

રુપના ગુણ ન આવે તેનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. [૨] બાવલો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલામાં સત્પુરુષ કહ્યા છે તે કોને જાણવા ? અને દેવ કહ્યા તે કોને જાણવા ?
- ૧ ૩૦ આત્મા પરમાત્માના સાક્ષાત્કારવાળા હોય તેને સત્પુરુષ કહ્યા છે. અને આ ઠેકાણે પોતાના શુદ્ધદેવને દેવ કહ્યા છે તે દેવ જે ઋજીમહારાજ તેમના તુલ્ય એ મુક્તને જાણે તો તેના ગુણ મુમુક્ષુમાં આવે એમ કહ્યું છે.
- ૨ પ્ર૦ મુક્તાનંદસ્વામીના ઉત્તરને સાચો કહીને ઋજીમહારાજે બીજી રીતે કેમ ઉત્તર કર્યો હશે ?
- ૨ ૩૦ મુક્તાનંદસ્વામીનો કરેલો ઉત્તર વાસ્તવ્ય છે અને ઋજીમહારાજે પણ (પ્ર૦ ૭૮ ના ચારમા પ્રશ્નમાં) આવીજ રીતે ઉત્તર કર્યો છે, પણ મોટા મુક્તની ક્રિયા દેહીને કોઈકને અવગુણ આવેલો તે અવગુણ ટાલવા માટે જેવી રીતે અવગુણ ટાલે તેવો વધાય મતાવ્યો છે. ॥ ૬૭ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૯ નવમીને દિવસ સ્વામીશ્રી સહજાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાલાલચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવજીરાવળના મંદિરની આગળ લિંબદાના વૃક્ષ હેઠે હોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, ને ધોળો સેસ પહેર્યો હતો ને પોથી ચાદર ઓરી હતો અને માથે પોણે શીરકોરતું ધોતિયું બાંધ્યું હતું અને પોતાના મુસ્તાર-બિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિમત્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી ઋજીમહારાજ બોલ્યા જે, અમે એક પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ. ત્યારે મુનિએ કહ્યું જે પૂછો, પછી ઋજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) ઓગળતેરા કાઠમાં અમને એક મહિના સુધી જ્યારે નિદ્રા આવે ત્યારે એમ માસતું જે, અમે પુરુષોત્તમપુરીને વિષે જઈને ઋજીમ-જ્ઞાનજીની મૂર્તિને વિષે પ્રવેશ કરીને રહ્યા છીએ ને તે મૂર્તિ તો કાઠની જળાય પણ તેને નેત્રે કરીને અમે સર્વને દેવતા અને પૂજારીનો મત્તિભાવ તથા છલ્લકપટ સર્વે દેવતા અને પત્ની રીતે આપણા સત્સંગમાં જે સમાધિનિષ્ઠ પુરુષ હોય તે પણ સમાધિએ કરીને બીજાના દેહમાં પ્રવેશ કરીને સર્વને દેવે છે અને સર્વ શબ્દને સાંભળે છે અને શાસ્ત્રમાં પણ એવાં વચન છે જે, શુક્રજી વૃક્ષમાં રહીને બોલ્યા હતા. માટે મોટા જે સત્પુરુષ હોય અથવા જે પરમેશ્વર હોય તે જ્યાં ઇચ્છા આવે ત્યાં પ્રવેશ કરે છે, માટે તે પરમેશ્વરે પોતાની આજ્ઞા કરીને જે મૂર્તિ પૂજવા આપી હોય તે મૂર્તિ અદૃષ્ટ પ્રકારની કરી છે તેમાં પોતે સાક્ષાત્ પ્રવેશ કરીને વિરાજમાન રહે છે; તે મૂર્તિને જે ભગવાનનો મત્તિ પૂજતા હોય, ત્યારે જેમ પ્રત્યક્ષ ભગવાન વિરાજતા હોય ને તેની મર્યાદા રાત્રે, તૈય તે મૂર્તિની પણ રાત્રી જોઈએ, અને તેમજ સંતના હૃદયમાં ભગવાનની મૂર્તિ રહી છે તે સંતની પણ મર્યાદા રાત્રી જોઈએ તે તો એ મત્તિ લેશમાત્ર રાત્રે નથી અને મૂર્તિને તો ચિત્રામણની અથવા પાષાણ-દિશની જાણે છે અને સંતને બીજા માણસ જેવા જાણે છે. અને ભગવાને તો શ્રીમુક્તે એમ કહ્યું છે જે, મારી અદૃષ્ટ પ્રતિમા જે પ્રતિમા તથા જે સંત તેને વિષે હું અલંદ નિવાસ કરીને

- રહું છું. ને એ ભક્ત તો ભગવાનની પ્રતિમા આગળ તથા સંત આગળ ગમે તેટલાં ફેલકતુર કરે છે પણ લેશમાત્ર ભગવાનનો ડર રાખતો નથી અને ભગવાનનો નિશ્ચય છે કે નથી ? એ પ્રશ્ન છે ત્યારે પરમહંસ બોલ્યાં જે, જ્યારે એ ભગવાનને અંતર્યામી જાણીને મર્યાદા નથી રાખતો તો અને ભગવાનનો નિશ્ચયજ નથી. (૧) ૧
- ૨ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યાં જે, (૨) અને નિશ્ચય તો નથી અને ઉપરથી પાસંદ જેવી ભક્તિ કરે છે, ત્યારે એનું કલ્યાણ યાશે કે નહિ યાય ? પછી સંત બોલ્યાં જે એનું કલ્યાણ નહિ યાય. (૨) ૨
- ૩ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યાં જે, (૩) જેને ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નાસ્તિકપણું આવે ને સંતને વિષે નાસ્તિકપણું આવે તેને ઘટલેજ નહિ રહે, અને તો જેનું ભજન સ્મરણ કરે છે એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેને વિષે પણ નાસ્તિકપણું આવશે અને એ ભગવાનનાં જે ગોલોક, બ્રહ્મપુર આદિક ધામ છે તેને વિષે પણ નાસ્તિકપણું આવશે અને જગતની જે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલય તેને પણ કાઢે કરીને ને માયાએ કરીને ને કર્મે કરીને માનશે, પણ પરમેશ્વર બંધે કરીને નહિ માને એવા પાકો નાસ્તિક ધાશે. (૩) ૧
- ૪ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૪) એ નાસ્તિકપણાનો હેતુ તે કોઈ પૂર્વનું કર્મ છે કે કોઈ કુલંગ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યાં જે નાસ્તિકપણાના હેતુ તો નાસ્તિકના પ્રંય સાંખ્યવાદ એજ છે અને નાસ્તિકના પ્રંયને વિષે જેને પ્રતીતિ હોય તેનો જે સંગ તે પણ નાસ્તિકપણાનો હેતુ છે અને બધી કામ ક્રાધ, લોભ, અહંકાર, માન ને ર્હિયાં એ પણ નાસ્તિકપણાના હેતુ છે, કેમજે જ્યારે એ માર્હિલો એકે સ્વભાવ વર્તેતો હોય ત્યારે નારદ, સનકાદિક જેવા સાધુ વાત કરે તોયપણ યનાય નહિ અને એ નાસ્તિકપણું મટે ક્યારે તો જ્યારે શ્રીમદ્ભાગવત જેવા આસ્તિક ગ્રંથને વિષે કહી જે જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલયરૂપ એવી ભગવાનની લીલા તેને સાંખ્યે તથા ભગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય સમજે, ત્યારે એનું નાસ્તિકપણું જાય ને આસ્તિકપણું આવે. (૪) इति वचनामृतम् ॥ ૬૮ ॥ ૪
- રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૪) છે. તેમાં ત્રીજું કૃપાવાક્ય છે. પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારી પ્રતિમા તે અમે સાક્ષાત્ છીએ, માટે જે અમારી પ્રતિમાને સાક્ષાત્ભગવાન જાણીને ન પૂજે ને અમારી પ્રતિમાની તથા સંતની મર્યાદા ન રાખે તેને અમારો નિશ્ચય નથી. [૧] ત્રીજામાં પ્રતિમાની તથા સંતની મર્યાદા ન રાખે તેનું કલ્યાણ નહિ યાય. (૨) ત્રીજામાં જેને અમારી પ્રતિમાને વિષે ને મુક્તને વિષે નાસ્તિકપણું આવે તેને પ્રત્યક્ષ એવા જે અમે તે અમારે વિષે ને અમારા ધામને વિષે પણ નાસ્તિકપણું આવશે ને અમને કર્ણા નહિ માને, એવો પાકો નાસ્તિક ધાશે. (૩) ચોથામાં નાસ્તિકના પ્રંય સાંખ્યવાદી તથા તે પ્રંયમાં પ્રતીતિ આવવાથી અથવા નાસ્તિકના

સંગથી નાસ્તિક થાય છે; અને મગવાનના સાકાર સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરનારા મંથ સાંમંહે તો નાસ્તિકપણું જાય ને આસ્તિકપણું આવે. (૪) વાવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં મૂર્તિને વિષે નાસ્તિકપણું આવે તેને અમારા મનુષ્ય સ્વરૂપને વિષે પણ નાસ્તિકપણું આવશે, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે મનુષ્ય સ્વરૂપને પ્રતિમા તે જુદાં દશે કે કેમ ?
- ૧ ૭૦ મનુષ્ય સ્વરૂપને પ્રતિમા તથા ધામને વિષે જે મૂર્તિ છે તે એકજ છે પણ જુદાં નથી, તેથી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે જેને પ્રતિમાને વિષે નાસ્તિકપણું આવે તેને પ્રત્યક્ષ પણ જે અમે તે અમારે વિષે ને અમારા ધામને વિષે પણ નાસ્તિકપણું આવેલુંજ છે, કેમજે અમારે વિષે દિવ્ય ભાવ થયો નથી, તેથી અમારી પ્રતિમાને દિવ્ય જાણ્યો નથી એમ કહ્યું છે; તે જો શ્રીજીમહારાજનો દિવ્ય ભાવે સહિત મહિમા જાણે તો શ્રીજીમહારાજને વિષે સર્વોત્કર્ષામીયું સમજાય, તો મનુષ્યરૂપે શ્રીજીમહારાજ વિચરતા હોય, ત્યારે મનુષ્ય ચરિત્ર જોડને સંશય થાય નહિ અને પ્રતિમા બોલે ચાલે નહિ તો પણ પ્રતિમાને વિષે નાસ્તિકપણું આવે નહિ, માટે શ્રીજીમહારાજનો મહિમા યથાર્થ જાણીને પ્રતિમાને વિષે તથા મનુષ્ય સ્વરૂપને વિષે દિવ્ય ભાવ સમજે તોજ મોક્ષ થાય પણ તે વિના મોક્ષ થાયજ નહિ. ॥૬૮॥

સં.ત્ ૧૮૭૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગળ આય-મણેવાર ઓરદાની ઓસરીય ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુલ્ખારકિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સભા મરાડને ઘેરી હતી. પછી શ્રી વાસુદેવનારાયણની સંધ્યા આરતિ થઈ રહી.

- ૧ તે પછી નારાયણ ધૂન્ય કરી ને પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) ધર્મ તે કેનું નામ છે એનો શાસ્ત્રની રીતે કરીને વત્તર કરો ? અને જે હિંસક રાજા હતા તે પણ શરણે આવ્યો હોય તેને મારતા નહિ અને મારવા પણ દેતા નહિ, માટે શરણે આવ્યો જે જીવ તેને માર્યાનું જેમ પાપ છે, તેમ વીજાને માર્યાનું પાપ છે કે નથી ? પછી એનો વત્તર જેમ જેને માર્યો તેમ તેણે કરવા માંડ્યો, પણ શ્રીજીમહારાજે આગ્રહ કરી પટલે કોરૂથી વત્તર થયો નહિ. પછી મુનિ સર્વે બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! અમે પણ તમને મન્ન પૂછીએ છીએ જે યજ્ઞાદિકને પશુ હિંસા સહિત ધર્મ કશો છે અને અહિંસારૂપ પણ ધર્મ કશો છે, માટે એ જેમ યથાર્થ હોય તેમ કહો ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હિંસાપુત્ર જે ધર્મ છે તે તો ધર્મ અર્થને કામપર છે અને અહિંસામય જે ધર્મ છે તે મોક્ષપરાયણ છે અને એ સાધુનો ધર્મ છે ને હિંસામય જે ધર્મ છે તેતો વ્યવહારિક છે પણ કલ્યાણને અર્થે નથી અને જે અહિંસારૂપ ધર્મ છે તેતો કેવળ કલ્યાણને અર્થે છે, માટે યુદ્ધસ્થ અથવા ત્યાગી એ સર્વેને અહિંસારૂપ જે ધર્મ તેજ કલ્યાણને અર્થે કહ્યો છે, જેમ રાજા યુધિષ્ઠિર રાઝ્યમાં હતા તોય પણ અહિંસા ધર્મને વિષે રહ્યા હતા, તે માટે સાધુને તોમન, કર્મ, વચને કરીને કોરૂનું શું

બાંછું નહિ અને કોઈ શાતનો અહંકાર પણ રાખવો નહિ ને સર્વના દાસાનુદાસ થઈને રહેવું અને ક્રોધેયુક્ત જે પ્રકૃતિ તે તો દુષ્ટનો ધર્મ છે અને જ્ઞાત સ્વભાવે વર્તવું તેજ સાધુનો ધર્મ છે, અને કોઈ કહેશે જે, હજારો માણસને નિયમમાં વર્તાવવાં હોય તેને કેમ સાધુતા મેળવ કર્યે ચાલે ? તો એનો ઉત્તર એ છે જે, રાજા યુષ્કિરિતું હજારો ગાઝમાં રાજ્ય હતું, તોય પણ સાધુતા રાખી હતી ને દારા દેનારા તો भीમસેન જેવા હજારા હોય તે બારીષ તોય પણ તે કર્યા વિનાનું રહેવાય નહિ, માટે તીર્થા સ્વભાવવાળાની તો કાંઈ સ્વોદય નથી પણ તો યનાય હોય, પણ સાધુ થાવું પણ ઘણું દુર્લભ છે. (૧) હિતવચનામૃતમ્ ॥ ૬૧ ॥ ૧

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં અહિંસા ધર્મે કરીને કલ્યાણ થાય છે અને ક્રોધેયુક્ત પ્રકૃતિ હોય તે દુષ્ટનો ધર્મ છે ને જ્ઞાન્ત સ્વભાવે વર્તવું તે સાધુનો ધર્મ છે, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૧) બાબત છે. ॥ ૬૧ ॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૫ પુનમને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગંઢા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં ડગમણેબાર ઓરઠાની ઓસરીય ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને માથે હીરકોરતું ધોઢું ધોતીયું બાંધ્યું હતું ને ધોઢો સેસ પહેર્યો હતો ને ધોઢી ચાદર ઓઢી હતી ને હસ્તકમળમાં તુલસીની માળા લેટ્ટને ફેરવતા હતા ને પોતાના મુત્વા-રવિંદની આગળ પરમહંસ તથા વૈષ્ણવેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મોટા મોટા પરમહંસ માંઢોમાંથી પ્રશ્ન ઉત્તર કરો તથા કોઈ હરિભક્તને પૂછવું હોય તો પરમહંસને પૂછો. ત્યારે ગામ રોજકાના હરિમત્ત ૧ કાકામાહૃષ નિત્યાનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) અંતરને માંહિલી કોર એક કહે છે જે, વિષયને ભોગવીષ ને એક તેની ના પાડે છે તે ના પાડે છે તે કોણ છે ને હા પાડે છે તે કોણ છે ? ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીયે કહ્યું જે, ના પાડે છે તે જીવ છે ને હા પાડે છે તે મન છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ત્યો એ પ્રશ્નનો ઉત્તર અમે કરીય જે, આ આપણે છે તે જે દિવસથી સમજણા થયા ને માતાપત્ની ઓઢ્ઢલાણ પડી તે દિવસથી માતાપે નિશ્ચય કરાવ્યો જે, આ તારી મા ને આ તારો બાપ ને આ તારો કાકો ને આ તારો માઈ ને આ તારો મામે ને આ તારી બોન ને આ તારી મામી ને આ તારી કાકી ને આ તારી માશી ને આ તારી ખેસ ને આ તારી ગાય ને આ તારો ઘોડો ને આ તારું છુગડું ને આ તારું ઘર ને આ તારી મેઢી ને આ તારું સ્વેતર ને આ તારાં ધરેણાં ઇત્યાદિક જે કુસંગીના શબ્દ તે આ જીવની બુદ્ધિમાં રહ્યા છે તે કેવી રીતે રહ્યા છે તો, જેમ કોઈક ક્ષિયો ભરત મરે છે તેમાં કાચનો કટકો હોય છે તેમ ભરતને ઢેકાળે બુદ્ધિ છે ને કાચના કટકાને ઢેકાળે તે જીવ છે તે બુદ્ધિમાં એ કુસંગીના શબ્દને તેનાં રૂપ તે પંચવિષયે સહિત

રહ્યાં છે ને તે જીવને પછી સત્સંગ થયો, ત્યારે સંતે પરમેશ્વરના મહિમાની ને વિષયસંદ-
નની ને જગત્ મિથ્યાની વાત કરી તે સંતની વાતને તે સંતનાં રૂપ તે પળે જીવની
બુદ્ધિમાં રહ્યાં છે તે એ લડકર છે ને સામસામાં ડખાં છે, જેમ કુલ્લેત્રને વિષે કૌરવને
પાંડવનાં લડકર સામસામાં ડખાં હતાં ને પરસ્પર તીરને વરછી ને બંધુક ને તોપ ને
જંજાળોની લડાઈ થાતી હતી, અને કોઈક તરવારે લટકતા હતા ને કોઈક ગદાએ લટકતા
હતા ને કોઈક ઘયોઘય લટકતા હતા તેમાં કોઈનું માથું ઊઠી ગયું ને કોઈની સાથઠ
કપાઈ થઈ એમ કચરઘાણ ઊઠતો હતો, તેમ આ જીવના અંતઃકરણમાં પણ જે કુસંગીનાં
રૂપ છે તે પંચવિષયરૂપી શસ્ત્ર વાંધીને ડખાં છે; અને વચ્ચી જે આ સંતનાં રૂપ છે તે પણ
ભગવાન સત્યને જગત્ મિથ્યા ને વિષય સ્વોટા એવા જે શબ્દ તે રૂપી શસ્ત્ર વાંધીને ડખાં
છે ને એ વેને પરસ્પર શબ્દની લડાઈ થાય છે તે વ્યારે કુસંગીનું વઠ્ઠ થાય છે, ત્યારે
વિષય ભોગવ્યાની ઇચ્છા થઈ આવે છે ને વ્યારે આ સંતનું વઠ્ઠ થાય છે, ત્યારે વિષય
ભોગવ્યાની ઇચ્છા નથી થાતી, એમ પરસ્પર અંતઃકરણમાં લડાઈ થાય છે તે જેમ ॥ યત્ર
યોનેશ્વરઃ કૃણો યત્ર પાથોંચનુર્ધરાઃ ॥ તત્ર શ્રીર્વિજયો ભૂતિર્ધુવા નીર્તિર્મતિર્મમ ॥ એ શ્લોકમાં
કહ્યું છે, વ્યાં યોનેશ્વર એવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે ને ધનુષના ધરતલ અર્જુન છે ત્યાંજ લક્ષ્મી
છે, વિજય છે, એર્શ્વ છે ને અચલ નીતિ છે, તેમ જેની કોરે આ સંતમંદલ છે તેનોજ જય
થાશે એમ નિશ્ચય રાખવો. (૧)

૨ ત્યારે વચ્ચી કાકેમાઈએ મશ્ત પૂછ્યો જે, (૨) હે મહારાજ ! એ સંતનું વઠ્ઠ વધે ને
કુસંગીનું વઠ્ઠ ઘટે તેનો શો ઉપાય છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અંતરમાં જે કુસંગી
રહ્યા છે ને બહાર રહ્યા છે તે બે એક છે અને વચ્ચી અંતરમાં સંત રહ્યા છે ને બહાર રહ્યા છે
તે બે એક છે પણ જે અંતરમાં કુસંગી છે તેનું બહારના કુસંગીને પોષણે કરીને વઠ્ઠ વધે છે
અને અંતરમાં જે સંત છે તેનું પણ બહાર જે સંત છે તેને પોષણે કરીને વઠ્ઠ વધે છે, માટે
બહારના કુસંગીનો સંગ ન કરે ને બહારના જે સંત છે તેનોજ સંગ રાखે તો કુસંગીનું વઠ્ઠ
ઘટી જાય ને સંતનું વઠ્ઠ વધે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું. (૨)

૩ ત્યારે વચ્ચી કાકેમાઈએ મશ્ત પૂછ્યો જે, (૩) હે મહારાજ ! એકને તો કુસંગીની લડાઈ
આલ્હી ગઈ છે ને સંતનુંજ વઠ્ઠ છે એક એવો છે અને એકને તો એમને એમ લડાઈ થાતી
રહે છે તે બેમાં જેને લડાઈ આલ્હી ગઈ છે તેમરે ત્યારે તેને ભગવાનના ધામની પ્રાપ્તિ થાય
તેમાં તો કાંઈ સંભવ નથી પણ જેને લડાઈ એમને એમ થાય છે તે મરે તેની શી ગતિ થાય તે
કહો ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેમ એક લડવા નિસર્યો તેને આગળ વાળીયા
કે ગરીબ વર્ગે આવ્યા તેને જિતી ગયો તે પણ જિત્યો અને એક તો લડવા નિસર્યો તેને
આગળ આરવની વેરસ આવી તથા રજપૂત આવ્યા તથા કાઠી તથા કોઠી આવ્યા

તેને તો જીતવા કઠળજ છે પણ કાંઈ એ વાણીયાની પેટે તરત જિતાઈ જવાય એવા નથી માટે એ તો એમને એમ લહે છે ને તેમાં જો જિત્યો તો જિત્યો ને જો લડતે લડતે મરાણો તો પણ જે એનો ધણી છે તે શું નહિ જાણે જે, એને આગલ આવાં કરડાં માણસ આવ્યાં હતાં તે નહિ જિતાય ને આની આગલ તો વાણીઆ આવ્યા હતા તે જિતાય એવા હતા, એમ એ વેય ધણીની નજરમાં હોય તેમ એની ભગવાન સહાય કરે જે, આને આવા સંકલ્પ વિકલ્પનું વલ્લ છે ને લડાઈ છે છે માટે એને શાવાશ છે, એમ જાણીને ભગવાન એની સહાય કરે છે માટે વેપકર રહેવું કાંઈ ચિંતા રાસ્ત્રવી નહિ ભગવાનને એમને એમ મળ્યા કરવું ને સંતનો સમાગમ અધિક રાસ્ત્રવો ને કુસંગીથી છેટે રહેવું, એમ પ્રસન્ન થઈને શ્રીની મહારાજ બોલતા હતા. (૩)

ત્યારે જસકાવાલે જીવાભાઈને નિત્યાનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૪) ભગવાનનો અઢગ નિશ્ચય કેમ થાય ? ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, કુસંગીથી છેટે રહીએ ને સંતનો સમાગમ અતિશે રાસ્ત્રવો તો તે સંતની વાતે કરીને ભગવાનનો અઢગ નિશ્ચય થાય. ત્યારે કબી શ્રીજીવમહારાજ બોલ્યા જે સ્યો અમે એનો ઉત્તર કરીએ જે, ભગવાનનો નિશ્ચય કરવો તે એકલો પોતાના જીવના કલ્યાણનેજ અર્થે કરવો પણ કોઈક પદાર્થની ઇચ્છાએ કરીને ન કરવો જે, હું સત્સંગ કરું તો મારો દેહ માંદો છે તે સાજો થાય અથવા શાંતિયો છું તે દીકરો આવે કે દીકરા મરી મરી જાય છે તે જીવતા રહે કે નિર્ધન છું તે ધનવાન થાઉં કે ગામ શરાસ થયો છે તે સત્સંગ કરીએ તો પાછો આવે, એવી જાતની પદાર્થની ઇચ્છા રાસ્ત્રવીને સત્સંગ ન કરવો અને જો એવી જાતની ઇચ્છા રાસ્ત્રવીને સત્સંગ કરે ને એ પદાર્થની ઇચ્છા પુરી થાય તો અતિશે પાકો સત્સંગી થઈ જાય અને જો ઇચ્છા પુરી ન થાય તો નિશ્ચય પડી જાય, માટે સત્સંગ કરવો તે પોતે પોતાના જીવના કલ્યાણનેજ અર્થે કરવો પણ કોઈ પદાર્થની ઇચ્છા તો રાસ્ત્રવીજ નહિ, કાંજે ધરમાં દશ માણસ હોય ને તે દશેનું મૃત્યુ આવ્યું હોય તેમાંથી એક જણ જો ઉગરે તો શું થોડો છે ? કે હાથમાં રામપત્તર આવવાનું હોય ને રોટલા સ્વાવા મળે તો શું થોડા છે ? સર્વે જનારું હતું તેમાંથી એટલું રહ્યું તે તો ઘણું છે એમ માનવું, એમ અતિશે દુઃખ થવાનું હોય તો તેમાંથી પરમેશ્વરનો આશરો કરીએ તો થોડુંક ઝાંઝું થાય સ્વરૂં પણ એ જીવને એ સમજાતું નથી અને જો શૂઝી લક્ષી હોય તો કાંટેથી ટકી જાય એટલો તો પેર પડે છે, ત્યાં એક વાર્તા છે જે એક મામમાં ચોર વધુ રહેતા તેમાંથી એક ચોર સાધુને પાસે વેસવા આવતો હતો તેને માર્ગને વિષે પગમાં કાંટા વાગ્યા તે પગમાં સોંસરે નીકળ્યો તેણે કરીને પગ સુધ્યો તે ચોરીએ ન જવાવું ને બીજા ચોર તો ચોરી કરવા ગયા તે એક રાજાનો સ્વજીનો ફાદીને વળુંક ધન લઈ આવ્યા અને સૌએ માંદામાંથી વહેંચી લીધું

તે પૈસા વધુ આવ્યા, તેને સાંખલીને જે ચોર સાધુ પાસે આવતો હતો ને કાઢી લામ્બો હતો તેનાં માથાપ, શ્દી ને સગાં સર્વે વડવા લામ્બાં જે, તું ચોરી કરવા ન ગયો ને સાધુ પાસે ગયો તે આપણું ઘુંદું થયું ને તે ચોર ચોરી કરીને લામ્બા તો કેટલાય પૈસા એમને આવ્યા, એ વાર્તા કરે છે ત્યાં રાજાનું લશ્કર આવ્યું તે તે સર્વે ચોરને શાલીને શૂલીએ દીધા તેને મેલે એને પણ શાલીને શૂલીએ દેવા સારુ લઈ ગયા ત્યારે તે સર્વે ગામને માણસે તથા સાધુપ સામ્ય પુરી જે, આ તો ચોરી કરવા નહોતો ગયો, એને તો કાંટો વામ્બો હતો ત્યારે તે ઝગર્યો, એ સત્સંગ કરે છે તેને શૂલી જેટલું દુઃખ હોય તો કાંટા મટે છે, કાંજે અમે રામાનંદસ્વામી પાસે માગી લીધું છે જે, તમારા સત્સંગી હોય તેને એક વિંછીનું દુઃખ થાવાનું હોય તો તે મુને એક એક સ્વાડે કોટી કોટી વિંછીનું દુઃખ થાઓ પણ તમારા સત્સંગીને તે થાઓ નહિ અને તમારા સત્સંગીને પ્રારબ્ધમાં રામપત્તર લખ્યું હોય તે રામપત્તર મુને આવે પણ તમારા સત્સંગી અજ્ઞ વસ્ત્રે કરીને દુઃસ્ત્રી ન થાય એ વર મુને આપો, એ અમે રામાનંદસ્વામી પાસે માગ્યું, ત્યારે અમને રામાનંદસ્વામીએ રાજી થઈને વર આપ્યો છે, માટે જે કોઈ સત્સંગ કરે છે તેને વ્યવહારે દુઃખ થાવાનું લખ્યું હોય તે થાય નહિ તેાય પણ પદાર્થ નાશવંત છે માટે એ પદાર્થની ઇચ્છા સત્સંગ કરે તો એને નિશ્ચયમાં સંશય થયા વિના રહેજ નહિ, માટે સત્સંગ કરવો તે તો એકલો નિષ્કામ-પણે પોતાના જીવના કલ્યાણનેજ અર્થે કરવો તો અહમ નિશ્ચય થાય કલ્યાણની પ્રણીક વાત તો કરી છે પણ આ તો દિશ્વમાત્ર લક્ષી છે. (૪) इति वचनामृतम् ॥૭૦॥ ૪

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૪) છે, તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે વહું છે જે, કુસંગીના તથા સંતના શબ્દરૂપી લશ્કર આ જીવની કુદિમાં રહ્યાં છે તે બેને પરસ્પર શબ્દની લઢાઈ થાય છે તેમાં કુસંગીના શબ્દનું શબ્દ થાય ત્યારે જીવને વિષય ભોગવવાની ઇચ્છા થઈ આવે છે અને સંતના શબ્દનું શબ્દ થાય ત્યારે જીવને વિષય ભોગવવાની ઇચ્છા થાતી નથી. [૧] શ્રીજીમાં મહારાજા કુસંગીનો સંગ ન રાખે ને મહારાજા સંતનો સંગ રાખે તો કુસંગીનું શબ્દ પડી જાય છે. (૨) શ્રીજીમાં સંકરપનો હટાડ્યો હટ્ટે નહિ ને સાધુનો સંગ રાખે તેનું અમે પુરું કર્યું. (૩) જોશમાં શ્રીજી સર્વે ઇચ્છાનો ત્યાગ કરીને પોતાના કલ્યાણનેજ અર્થે સત્સંગ કરે તો અમારો અહમ નિશ્ચય થાય છે. (૪) વાતો છે.

૧ પ્ર૦ જોશ પ્રશ્નમાં નિલાનંદસ્વામીએ અહમ નિશ્ચય થવાનો ઉત્તર કર્યો તે સાચો હશે કે, શ્રીજીમહારાજે કર્યો તે સાચો હશે ?

૨ ૭૦ નિલાનંદસ્વામીએ કરેલો ઉત્તર વાસ્તવ્ય છે. પણ કોઈ મક્કને ગરાસ વિગેરેની ઇચ્છા હોય તે ટાળવા માટે એવો ઉત્તર કર્યો છે. ॥૭૦॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ચૈત્ર વદિ ૪ ચતુર્થીને દિવસ સાંજને સમે શ્રીજીમહારાજ શ્રી મહદા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં આયમણે વાર મેટીની આગળ ઓટા ઉપર દોલિપો

૬.

વચનામૃત ગ. મ. ૭૧

ઢાઢાવીને વિરાજમાન હતા ને ધોઢો સ્તેસ પહેયોં હતા ને ધોઢી ચાદર ઓઢી હતી ને માથે ધોઢો ફેંટા ઘાંધ્યો હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગઢ મુનિ તથા વેશ્વદેશના હરિમક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી. ને મુક્તાન્દસ્વામી આદિક સાધુ વાર્તાત્ર વજાઢીને કીર્તન ગાતા હતા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હવે કીર્તન મક્તિની સમાપ્તિ કરીમે માંહોમાંહી મશ્ન ઉત્તર કરો. પછી સોમલેસ્વાચરે મશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) મગવાન પોતાના મક્તના સર્વે અપરાધ માફ કરે છે પણ એવો કિયો અપરાધ છે જે મગવાન માફ ન કરે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, શીજા સર્વે અપરાધ મગવાન માફ કરે છે પણ મગવાનના મક્તનો દ્રોહ કરે એ અપરાધને મગવાન માફ નથી કરતા, માટે મગવાનના મક્તનો કોઈ મકારે દ્રોહ કરવો નહિ. (૧)

૨ પછી માતરેધાધલે પૂછ્યું જે, (૨) ર્વિપ્યાનું શું રૂપ છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેની ઉપર જેને ર્વિપ્યાં હોય તેનું રૂઢું ઘાય ત્યારે તેથી સ્વમાય નહિ ને તેનું શુંઈ ઘાય ત્યારે રાત્રી ઘાય એ ર્વિપ્યાનું લક્ષણ છે. (૨)

૩ પછી શ્રીજીમહારાજે મશ્ન પૂછ્યો જે, (૩) સર્વસ્તત્ત્વિદં બ્રહ્મ ॥ એ જે શ્રુતિ છે તેનો અર્થ સર્વે પંઢિત એમ કરે છે જે, આ જે યત્તિકિત્તુ નામ રૂપ છે તે સર્વે બ્રહ્મ છે; અને વઢી ષટ્ત્સર્ગાદિ વિનશ્યતિ ॥ એ જે શ્રુતિ તે સર્વેને નાશવંત કહે છે, માટે એ પરસ્પર શ્રુતિનો વિરોધ આવ્યો તે કેમ ટ્લે ? પછી સાધુમાં જેને જેવો સુશ્ચયો તેવો ઉત્તર કર્યો પણ એ મશ્નનું સમાધાન થયું નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ત્વો અને ઉત્તર કરીએ છેએ જે, પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ એવા જે મગવાન તે જીવના કલ્યાણને અર્થે વૃથ્વીને વિષે મગદ ઘાય છે ત્યારે જેજે તત્ત્વનો અંગિકાર કરે છે તે સર્વે તત્ત્વ બ્રહ્મરૂપ છે, કાંજે રામકૃષ્ણાદિક અવતારને વિષે સ્પૂઢ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ વેદ તથા જામલ, સ્વમ્ને સુપુત્તિ એ ત્રણ અવસ્થા તે જળાય છે તથા દશ ર્દ્રિયો પંચ પ્રાણ ર્ત્યાદિક સર્વે તત્ત્વ મનુષ્યની પેટે જળાય છે પણ એ સર્વે બ્રહ્મ છે પણ માયિક નથી, એમ એ શ્રુતિનો અર્થ છે અને એ મગવાનની મૂર્તિ વિના શીઢું જે માયિક નામ રૂપ છે તે સર્વે નાશવંત છે એમ શીજી શ્રુતિનો અર્થ છે, એવી રીતે એ જે શ્રુતિનો અર્થ કરીએ તો પરસ્પર વિરોધ નથી આવતો. (૩)

૪ પછી વઢી શ્રીજીમહારાજે મશ્ન પૂછ્યો જે, [૪] મગવાનની મત્ત્યજ્ઞ મૂર્તિનો નિશ્ચય હોય ને મગન કરતો હોય ને સત્સંગના નિયમ પ્રમાણે વર્તતો હોય તેનું કલ્યાણ ઘાય ત્તો સત્સંગની રીતિ છે પણ શાસ્ત્રમાં કલ્યાણની કેમ રીતિ છે ? અને વેદનો અર્થ તો અતિ કઢળ છે માટે તેની કથા ઘાતી નથી અને શ્રીમદ્ભાગવત્ પુરાણને મારત એમાં વેદનોજ અર્થ છે ને સુગમ છે માટે તેની જગતમાં કથા ઘાય છે, માટે શાસ્ત્રની રીતે કરીને કલ્યાણ

થાતું હોય તેમ કહો ? અને શંકરાચાર્યે તો નિરાકારપણે ભગવાનનું પ્રતિપાદન કર્યું છે અને રામાનુજાદિક જે આચાર્ય તેમણે તો સાકારપણે ભગવાનનું પ્રતિપાદન કર્યું છે તે એ પ્રકારનું જે પ્રતિપાદન તે અનાદિ શાસ્ત્રમાં છે એટલે પ્રતિપાદન કર્યું છે, માટે એવી રીતે શાસ્ત્રનો મત લઈને ઉત્તર કરો ? પછી મુનિજી શાસ્ત્રની રીતે નિરાકારનો પણ સ્વોદો કરીને સાકાર ભગવાનને ધમને કરીને કલ્પાળ છે, એવી રીતે પ્રતિપાદન કર્યું. (૪) ૫

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અમે પણ પણ પસનું મહાન કરીએ છીએ પણ તેમાં ૫ તમને એક મન્ન પૂછીએ છીએ જે, [૫] નિરાકાર ઇશ્વર જે અક્ષર બ્રહ્મ તેથી પરને સદા સાકાર એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ મળ્યા તે કેદે બ્રહ્મપુર તથા ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ, એ આદિક જે ભગવાનનાં ધામ તેને દેશવાની જેને છાલવ રહે ત્યારે અને નિશ્ચય છે કે નથી ? પછી મુનિજી બોલ્યા જે, ભગવાન મળ્યા પછી જેના મનમાં એમ રહેતું હોય જે ડ્યારે અક્ષરાદિક ધામ દેશશું અથવા કોટી કોટી સૂર્યનો પ્રકાશ દેશશું ડ્યારે આપણું કલ્પાળ થયું, એવી સમજણવાળાને તો યથાર્થ ભગવાનનો નિશ્ચય નથી. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અને બ્રહ્મપુરાદિક ધામને તથા બ્રહ્મસ્વરૂપને દેશવાની છાલવ રાક્ષી એ તે શું અને પાપ કર્યું જે નિશ્ચયની ના પાડો છો ? પછી મુનિજી બોલ્યા જે, જેણે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ ભગવાનને દર્શને કરીને કલ્પાળ માન્યું હોય તે બ્રહ્મપુર, ગોલોક આદિક જે ધામ છે તે પણ ભગવાનનાં છે, માટે તેની પણ અરુચિ જ્ઞા સાધ રાસે ? પણ ભગવાન વિના અને ઇચ્છે નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, તે ધામને તે ધામને વિષે રજા જે પાર્ષદ તેતો ચૈતન્ય મૂર્તિ છે ને માયા પર છે, માટે એમાં શું દુષણ છે જે અને ઇચ્છે નહિ ? અને ભગવાન પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ વિરાજતા હોય ને ત્યાં જે સેવક હોય તે પણ મરી જાય એવા હોય અને ઘર હોય તે પણ પડી જાય એવાં હોય તે કેમ સમજો છો ? પછી મુનિજી બોલ્યા જે, એ ઘરને તો અમે બ્રહ્મપુરાદિક ધામ સમક્ષીએ છીએ ને એ સેવકને તો અમે બ્રહ્મરૂપ સમક્ષીએ છીએ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, બ્રહ્મપુરને બ્રહ્મપુરને વિષે રજા જે ભગવાનના પાર્ષદ તેતો અસ્તંદ છે ને અવિનાશી છે તેને મર્ત્યલોકનાં નાશવંત એવાં જે ઘર ને પાર્ષદ તે એ ઘરોઘર કેમ કહો છો ? પછી નિત્યાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! એનો ઉત્તર તો તમે કરો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભગવાન જીવના વલ્પાળને અર્થે ડ્યારે મૂર્તિ ધારણ કરે છે, ત્યારે પોતાનું જે અક્ષરધામ અને ચૈતન્ય મૂર્તિ એવા જે પાર્ષદ અને પોતાનાં જે સર્વે શ્રેષ્ઠ્ય તે સરિત્તજ પધારે છે પણ એ બીજાના દેશવામાં આવે નહિ અને ડ્યારે કોઈ ભક્તને સમાધિને વિષે અલૌકિક દૃષ્ટિ થાય છે, ત્યારે તેને ભગવાનની મૂર્તિને વિષે કોટી કોટી સૂર્યના સરસો પ્રકાશ માસે છે અને અનંત કોટી જે મુક્ત તે પણ મૂર્તિ મેળા માસે છે અને અક્ષરધામ પણ એ ભગવાનની મૂર્તિ મેળુંજ માસે છે,

માટે એ સર્વે ભગવાન મેહું છે. [૫] તોય પણ ભગવાન મનુષ્ય જે પોતાના ભક્ત ૫ હોય તેનીજ સેવાને અંગીકાર કરે છે અને તે પોતાના ભક્તનાં ગાર, માટીને પાણાનાં જે ઘર તેને વિષે વિરાજમાન રહે છે અને તે ભક્ત ધૂપ, દીપ, અન્ન, વસ્ત્રાદિક જે જે અર્પણ કરે છે તેને ભગવાન પ્રીતિ આપીને અંગીકાર કરે છે તે એ મનુષ્ય સેવક છે તેને દિવ્યરૂપ પાર્પદ મેળા મેળવવા વાસ્તે કરે છે અને જે ભક્તજન જેણે ઘનુ ભગવાનને અર્પણ કરે છે તેણે ઘનુ ભગવાનના ધામને વિષે દિવ્યરૂપ થાય છે ને એ ભક્ત દિવ્યરૂપ થઈને તેને પામે છે, માટે એવું અચ્છ અગ્રેહ સુસ્વ ભક્તજનને પમાડવાને અર્થે ભગવાન જે તે મનુષ્ય પણ જે પોતાના ભક્તજન તેની સર્વે સેવાને અંગીકાર કરે છે, માટે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામ સોંતું પૃથ્વી ઉપર વિરાજમાન છે, એમ સમજવું. અને બીજા આગળ પણ એવી રીતે વાર્તા વરવી. (૬) इति वचनामृतम् ॥૭૧॥ ૬

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૫) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારા ભક્તનો દ્રોહ કરે તે અપરાધને અમે માફ કરતા નથી. (૧) બીજામાં કોણું રહું દેશી સમાય નહિ તે રૂપમાં રૂપ છે. (૨) શ્રીજીમાં જીવોના કલ્યાણને અર્થે અમે મર્ત્ય લોકને વિષે દર્શન આપીએ છીએ ત્યારે અમારી દિવ્યમૂર્તિને મનુષ્યના જેવી દેશા-હીએ છીએ. પણ મનુષ્યભાવ નથી, માટે મનુષ્યના જેવાં દેશાતાં પણ અંદરિયાદિક તત્ત્વ તે દિવ્ય છે પણ ત્યાગ ભાગ નથી, માટે સર્વ સ્થિતિવંત્ર ॥ એ જે શ્રુતિએ કહ્યું છે તે મનુષ્યરૂપે દેશાનું એવું જે અમારું સ્વરૂપ તે બ્રહ્મ છે ઘટલે દિવ્ય છે, એવો એ શ્રુતિનો અર્થ છે પણ સમય જગત બ્રહ્મ છે, એમ એ શ્રુતિનો અર્થ ન સમજવો ને અમારી મૂર્તિ વિના જે માયિક નામરૂપ છે તે નાશવંત છે, એમ ॥ ઘટવન, સર્ગાદિ ચિત્રદ્રવ્ય ॥ એ શ્રુતિનો અર્થ છે. (૩) ચોથામાં અમને સદા સાકાર જાણીને ભક્તિ કરે તો કલ્યાણ થાય છે. (૪) પાંચમામાં જીવના કલ્યાણને અર્થે અમે મૂર્તિ ધારીએ છીએ ત્યારે અમારું અક્ષરધામ ને દિવ્યમૂર્તિ પણ મુક્ત અને અમારું સર્વે ઉપર્યે તે સર્વે અમારી આ મૂર્તિના મેળાંજ હોય છે, એમ સમજવું [૫] અને આંહી જે ભક્તજન માયિક પદાર્થ કરીને અમારી તથા અમારા સંતની ઘટલે મુક્તની સેવા કરે છે તેને અમારી મૂર્તિનું દિવ્ય સુલ્લ આપીએ છીએ. (૬) વાક્યો છે.

૧ પ્ર૦ પાંચમા પ્રશ્નમાં શ્રીજીમહારાજે પોતાને નિરાકાર અક્ષરબ્રહ્મથી પર કહ્યા તે સાકાર અક્ષર બ્રહ્મથી પર તો [પ્ર૦ ૬ માં, ૪૧ માં, ૭૨ ના ૩ બીજા પ્રશ્નમાં, સા૦ ૫ ના ૬ બીજા પ્રશ્નમાં, કા૦ ૬ ઇત્યાદિકમાં] કહ્યા છે અને નિરાકાર અક્ષરબ્રહ્મ જે પોતાનું તેજ તેને વિષે તો શ્રીજીમહારાજ સદા વિરાજમાન રહ્યા છે, એમ (પ્ર૦ ૬ માં, ૩ માં, કા૦ ૭ ના ચોથા પ્રશ્નમાં, હો૦ ૧૪ માં, પં૦ ૩ માં, મ૦ ૩ માં, ૪ માં, ૫ માં, ૬ માં, ૭ માં, ૮ માં, ૯ માં, ૧૦ માં, ૧૧ માં, ૧૨ માં, ૧૩ માં, ૧૪ માં, ૧૫ માં, ૧૬ માં, ૧૭ માં, ૧૮ માં, ૧૯ માં, ૨૦ માં, ૨૧ માં, ૨૨ માં, ૨૩ માં, ૨૪ માં, ૨૫ માં, ૨૬ માં, ૨૭ માં, ૨૮ માં, ૨૯ માં, ૩૦ માં, ૩૧ માં, ૩૨ માં, ૩૩ માં, ૩૪ માં, ૩૫ માં, ૩૬ માં, ૩૭ માં, ૩૮ માં, ૩૯ માં, ૪૦ માં, ૪૧ માં, ૪૨ માં, ૪૩ માં, ૪૪ માં, ૪૫ માં, ૪૬ માં, ૪૭ માં, ૪૮ માં, ૪૯ માં, ૫૦ માં, ૫૧ માં, ૫૨ માં, ૫૩ માં, ૫૪ માં, ૫૫ માં, ૫૬ માં, ૫૭ માં, ૫૮ માં, ૫૯ માં, ૬૦ માં, ૬૧ માં, ૬૨ માં, ૬૩ માં, ૬૪ માં, ૬૫ માં, ૬૬ માં, ૬૭ માં, ૬૮ માં, ૬૯ માં, ૭૦ માં, ૭૧ માં, ૭૨ માં, ૭૩ માં, ૭૪ માં, ૭૫ માં, ૭૬ માં, ૭૭ માં, ૭૮ માં, ૭૯ માં, ૮૦ માં, ૮૧ માં, ૮૨ માં, ૮૩ માં, ૮૪ માં, ૮૫ માં, ૮૬ માં, ૮૭ માં, ૮૮ માં, ૮૯ માં, ૯૦ માં, ૯૧ માં, ૯૨ માં, ૯૩ માં, ૯૪ માં, ૯૫ માં, ૯૬ માં, ૯૭ માં, ૯૮ માં, ૯૯ માં, ૧૦૦ માં) કહ્યું છે અને આ ટેકાણે સાકાર બ્રહ્મથી પર એવું જે શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ

નિરાકાર અક્ષર શ્રદ્ધા તેથી ઓઝીમહારાજે પોતાને પર કહ્યા તે પોતાના તેજસ્વ અક્ષર શ્રદ્ધામાં તો પોતે રહ્યાજ છે અને તેથી પર પોતાને કેમ કહ્યા હશે ?

- ૧ ૬૦ સાકાર અક્ષરશ્રદ્ધાથી પર ને તેનું કારણ, આત્મા, આધાર, પ્રેરક ને નિયંત્ર, એવું જે પોતાના તેજસ્વ નિરાકાર અક્ષરશ્રદ્ધા તેના પળ ઓઝીમહારાજ આધાર, કારણ ને આત્મા છે, તે સાક પોતાના તેજથી પોતાને પર કહ્યા છે પણ પર પટલે પૃથક્ નથી કહ્યા, માટે પર પટલે કારણ, આધાર, આત્મા ને શરીરી કહ્યા છે, એમ સમજવું.
- ૨ પ્ર૦ શ્રદ્ધાપુર, ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ ય ધામ કહ્યાં તે કોનાં કોનાં સમજવાં ?
- ૩ ૬૦ શ્રદ્ધા જે ઓઝીમહારાજ તેમને રહેવાનું ધામ માટે અક્ષરધામને આ ઠેકાણે શ્રદ્ધાપુર નામે કહ્યું છે અને ગોલોક તે મૂલ પુરુષનું ધામ જાણવું અને વૈકુંઠ તે રામચંદ્રજીનું ધામ જાણવું અને વાસુદેવ શ્રદ્ધાના સાધનિક મુક્તો પૃથ્વી ઉપર સાધન કરે છે તે ધામને શ્વેતદ્વીપ કહ્યું છે.
- ૪ પ્ર૦ શ્રદ્ધાસ્વરૂપ કહ્યું તે શ્રદ્ધાસ્વરૂપ શું સમજવું ?
- ૫ ૬૦ [૬ જોશ પ્રશ્નમાં] ઓઝીમહારાજે શ્રદ્ધાપુરાદિક ધામને તથા શ્રદ્ધાસ્વરૂપને દેહ્યાની હાલત રાખી ય તે એણે શું પાપ કર્યું ? તેના ઉત્તરમાં ધામ અને ધામને વિષે શ્રદ્ધા જે પાર્થિવ તે તો ચૈતન્યમૂર્તિ છે, માટે એમાં શું વૃષ્ણ છે જે એને રૂપે નહિ ? એમ કહ્યું છે, માટે શ્રદ્ધા જે ઓઝીમહારાજ તેમના તદ્દાકારમાત્રને પામેલા મુક્તોને શ્રદ્ધાસ્વરૂપ કહ્યા છે.
- ૬ પ્ર૦ ધામ અને તે ધામને વિષે શ્રદ્ધા જે પાર્થિવ તે તો ચૈતન્ય મૂર્તિ છે એમ કહ્યું તે ચૈતન્ય મૂર્તિ તે પાર્થિવનેજ કહ્યા છે કે ધામને પણ ચૈતન્ય મૂર્તિ કહ્યું છે તે સમજાવું નથી, કેમ જે આમાં પાંચમા પ્રશ્નમાં ધામને નિરાકાર કહ્યું છે, માટે તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૭ ૬૦ ચૈતન્ય મૂર્તિ તો મુક્તનેજ કહ્યા છે તે પાંચમા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ઓઝીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમે જીવના વલ્યાણને અર્થે મૂર્તિ ધારણ કરીય છીય ત્યારે અમારું અક્ષરધામ અને ચૈતન્ય મૂર્તિ પાર્થિવો અને અમારાં સર્વે દેશ્યર્થ તે સહિતજ પધારીય છીય તેમાં પાર્થિવનેજ ચૈતન્ય મૂર્તિ કહ્યા છે પણ ધામને તથા દેશ્યર્થને મૂર્તિ શબ્દનો સંબંધ નથી, માટે ધામને તો ઓઝીમહારાજના તેજનાચક્રજ સમજવું.
- ૮ પ્ર૦ ઓઝીમહારાજને વિષે કોટી કોટી સૂર્ય સરસો પ્રકાશ માટે છે અને અક્ષરધામ પણ તે મૂર્તિ મેઘુજ માટે છે એમ કહ્યું ત્યારે તો પ્રકાશ ને ધામ એ વસ્તુઓ જુદી થઈ અને તમે તો પ્રકાશનેજ ધામ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૯ ૬૦ ઓઝીમહારાજની મૂર્તિના પ્રકાશરૂપ અક્ષરધામની અનંત કિરણો છે તેમાંની યક કિરણના કિષિત્ પ્રકાશને કોટી કોટી સૂર્ય સરસો પ્રકાશ કહ્યો છે અને ય સમગ્ર પ્રકાશને અક્ષરધામ કહ્યું છે, કેમજે (પ્ર૦ ૬૨ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) ઓઝીના સેવકના અંકેકા રોમમાં કોટી કોટી સૂર્યના જેવો પ્રકાશ કહ્યો છે તો ઉપારે સેવકના રોમમાં પટલો પ્રકાશ છે તો ઓઝીમહારાજના રોમના કિષિત્ પ્રકાશમાં કોટી કોટી સૂર્યથી અધિક પ્રકાશ હોય તેમાં શું કહેવું ? માટે આ ઠેકાણે અક્ષરધામની યક કિરણના કિષિત્

પ્રકાશને કોટી કોટી સૂર્ય સરસો પ્રકાશ કહ્યો છે તે (૫૦ ૫૬ નાં વીજા પ્રભમાં) અમારા એકેક નક્ષમાં કોટી કોટી સૂર્યનો પ્રકાશ છે માટે સમય પ્રકાશને અક્ષરધામ કહ્યું છે.

૬ ૫૦ ત્યારે અક્ષરધામનો પ્રકાશ દેખાય છે એમ કેમ ન કહ્યું ને પ્રકાશ ને ધામ એ બે દેખાય છે એમ કેમ કહ્યું ?

૬ ૫૦ યનો ઉત્તર પાંચમા પ્રભમાં છે જે સમાધિવાળાને દેખાય છે તે જંને જેટલી સ્થિતિ થઈ હોય તે પ્રમાણે પ્રકાશને દેખે છે, માટે સ્થિતિના મેદે કરીને અધિક ન્યૂન પ્રકાશ દેખવામાં આવે છે તે જે અધુરી સ્થિતિવાળો હોય તે કિંચિત્ પ્રકાશ દેખે છે અને પરિપૂર્ણ સ્થિતિવાળો હોય તે સમય પ્રકાશરૂપ અક્ષરધામને દેખે છે અને શ્રીજીમહારાજને ને મુક્તને પણ દેખે છે, માટે દેખનારાની સ્થિતિનો મેદ કહ્યો છે પણ આગળ કહ્યો જે કોટી કોટી સૂર્યનો પ્રકાશ તે તો એ અક્ષરધામનોજ છે. ॥૭૧॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ચૈત્ર વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામીશ્રીસજ્જાનંદજી મહારાજ શ્રી મઠઠા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં શ્રી બાસુદેવ નારાયણના મંદિરને સમીપે ઉત્તરાદેશ્વર ઓરહાની ઓસરીએ હોલિયા વપર ઝગમગે મુસ્તારાંબિંદે વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારાંબિંદી આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૧) હે મહારાજ ! કાલપને દિવસ તમે દાદાસ્વામી આગળ બહુ રૂઢી વાર્તા કરી હતી તે વાર્તા સાંભળવાની અમારે સર્વેને યજી ઇચ્છા છે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનનો નિશ્ચય મહાત્મ્યે સહિત હોય ને સંતતું ને સત્સંગીનું મહાત્મ્ય ઘણું જાણતો હોય ને તે ભક્તનું જો કર્મ કટણ હોય ને કાલ્ક પણ કટણ હોય તો પણ તે ભક્તને એવી ભક્તિનું અતિશે બલ છે તે કાલ્કને કર્મ એ વેય મળીને તેનું ઘુંટું કરી શકતાં નથી અને જેને ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે જો નિષ્ઠામાં કાંઈક પેર હોય તો તેનું ભગવાન રહું કરવાને ઇચ્છે તોય પણ રહું થાતું નથી. (૧) અને જે ગરીબને કલ્યાણે તેનું તો કોઈ રીતે રહુંજ યાય નહિ અને ૧ મહાભારતમાં ભીષ્મપિતાએ રાજા યુદિષ્ઠિરને એમ કહ્યું છે જે, જો તું ગરીબને કલ્યાણવિચ્છતો તું તારા બંધો સહિત વળીને મરમ થઈ જશ, માટે ભગવાનનો ભક્ત હોય અથવા કોઈ ધીજો હોય પણ ગરીબ માત્રને લેશ માત્ર દુઃસ્વાખનો નહિ અને જો ગરીબને દુઃસ્વાદે તો તેનું કોઈ પ્રકારે સારું થાય નહિ અને જો ગરીબને દુઃસ્વાદે તો બ્રહ્મહત્યા બેટહું પાપ થાય છે અને તેમજ કોઈકને યાથે ઝુટું કલંક વેશું તે પણ બ્રહ્મહત્યા બેશુંજ છે અને જો સાચું કલંક હોય તો પણ તેને પ્રકૃતિ તેડીને તેનું રહું થાય એમ કહેવું પણ તેને ફગેત કરવો

નહિ અને તેવજ પાંચ પ્રકારની જે સ્ત્રીયો છે તેનો જો ધર્મ ભંગ કરાવે તો તેને પણ દ્રઢ-
હત્યાનું પાપ લાગે છે તે પાંચ પ્રકારની સ્ત્રીયો કેદ તો, એક તો પોતાને શરણે આવી હોય
અને વીજી તે પોતાનો સંગ કરવા ન ઇચ્છતી હોય અને ત્રીજી તે પતિવ્રતા હોય અને
ચોર્થા તે વિધવા સ્ત્રી અને પાંચમી તે વિશ્વાસી સ્ત્રી એ પાંચ પ્રકારની સ્ત્રીયોને સંગાથે જો
વ્યભિચાર કરે તો તેને દ્રઢહત્યાનું પાપ લાગે છે. તેમાં જે વિધવા સ્ત્રી છે તેનું જો મન
કુમાર્ગને વિષે હોલતું હોય તો તેને સમજાવીને ધર્મમાં રાખવી. (૨)

૨

૨ પછી મુનિ જે તે ભગવાનનાં રસિક કીર્તન ગાવા લાગ્યા. તેને સાંભળીને શ્રીજી-
મહારાજ કોણ્યા જે, (૨) ભગવાન જીવના કલ્યાણને અર્થે દેહ ધરે છે ત્યારે મનુષ્યના
જેવીજ સર્વે ક્રિયા હોય તેને દેહીને જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેતો ચરિત્ર કરી જાણે
અને વિમુક્ત જીવ હોય અથવા કાચોપોચો હરિભક્ત હોય તેતો તે ચરિત્રને વિષે દોષ
પરટે, જેમ શુકજીએ રાસપંચાધ્યાયીનું વર્ણન કર્યું ત્યારે રાજા પરીક્ષિતને સંશય થયો,
પછી એમ પૂછ્યું જે, ભગવાન તો ધર્મની મર્યાદા સ્થાપન કરવાને અર્થે પ્રગટ થયા હતા તેણે
પર સ્ત્રીનો સંગ કરીને ધર્મનો ભંગ કેમ કર્યો ? એવી રીતે દોષ લીધો અને શુકજીએ તો
સમજી વિચારીને ભગવાનનું ગુણગાન કર્યું જે, કામદેવે દ્રઢાદિક દેવતાને જીતીને પોતાને
વશ કર્યા તેનો કામદેવને અતિશે ગર્વ થયો તે ગર્વને ઉતારવાને કાજે ભગવાને કામ-
દેવને પટકાર્યો, તે જેમ કોઈ વચ્ચવાન રાજા હોય તે શત્રુને પોતાના ગાંઠની દારુ ગોઠી
અપાવીને પછી તે સાથે લડવા જાય તેમ ભગવાને કામદેવરૂપી શત્રુને લલ્લાવનો સામાન
મોરથી આપ્યો તે શું તો કામદેવનું વચ્ચ જ્યારે સ્ત્રીનો સંધ થાય ત્યારે થાય તેમાં પણ
શરદ્ ક્રતુને વિષે રાત્રિમાં કામદેવનું વધુ વચ્ચ થાય તથા સ્ત્રીના રાગરંગ વિલાસના શબ્દ
સાંભળવા તથા સ્ત્રીનું રૂપ જોવું સ્ત્રીનો સ્પર્શ કરવો તેણે કરીને કામદેવનું અતિશે વચ્ચ વધે
છે, એ સર્વે સામાન શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કામદેવને આપીને તેને જીતી લીધો. અને અલંદ
દ્રઢચારીની પેટે ઉર્ધ્વેતા રક્ષા અને એવી રીતે કામનો ગર્વ ઉતાર્યો એવું અલૌકિક સામર્થ્ય
ભગવાન વિના બીજામાં હોય નહિ. એવું અતિ ભગવાનનું સામર્થ્ય જાણીને શુકજીએ ભગ-
વાનનાં ચરિત્ર ગાન કર્યાં. અને રાજા પરીક્ષિતને તે વાત સમજાળી નહિ, ત્યારે દોષ
પરટાવો, માટે કોઈક એમ કહે જે તમે પરમહંસ થાને રસિક કીર્તન કેમ ગાઓ છો ?
તો તેને એમ કહેવું જે, જો અમે રસિક કીર્તન ન ગાઈએ અને ભગવાનનાં રસિક ચરિત્રને
વિષે દોષ પરટીએ તો અમે પણ રાજા પરીક્ષિત તથા બીજા જે નાસ્તિક, વિમુક્ત જીવ
તેની પંક્તિમાં મળીએ માટે અમારે તો વિમુક્તની પંક્તિમાં મળવું નથી, જામાટે જે પરમહંસ
માત્રના ગુરુ જે શુકજી તેણે ભગવાનનાં રસિક ચરિત્ર ગાયાં છે, માટે અમારે પણ જરૂર
ગાવાં. અને હર, અહરથી પર એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન છે, તે જ્યારે જીવના કલ્યા-

ળને અર્થે બ્રહ્માંડને વિષે મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ કરીને વિચરે છે. ત્યારે સર્વે મનુષ્યના જેવાંજ ચરિત્ર કરે છે. અને જેમ મનુષ્યને વિષે હારણું, ખીતણું, મથ, શોક, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મસ્તર, આશ્વા, તૃષ્ણા, ર્ઘ્યાં ઇત્યાદિક માયિક સ્વભાવ હોય, તેવાજ સ્વભાવ ભગવાન પણ પોતામાં દેલાદે છે, તે સર્વે જીવોના કલ્યાણને અર્થે છે, પછી જે ભક્ત હોય તેતો એ ચરિત્રને માટેને પરમપદને પામે છે; અને જે વિમુક્ત હોય તે દોષ પરટે છે. (૩) ૩

અને એ ભગવાન તો જેમ ક્ષરના આત્મા છે. તેમજ પ્રકૃતિ પુરુષ ધર્મી પર જે અક્ષરબ્રહ્મ તેના પણ આત્મા છે. અને ક્ષર, અક્ષર એ બેયને પોતાની શક્તિ કરીને ધરી રહ્યા છે. અને પોતે તો ક્ષર, અક્ષરથી ન્યારા છે. અને ભગવાનની મોટાઈ તો એવા છે જે, જેના એક એક રોમના છિદ્રને વિષે અનંત કોટી બ્રહ્માંડ પરમાણુની પેટે રહ્યાં છે, એવા જે મોટા ભગવાન તે જીવોના કલ્યાણને વાસ્તે મનુષ્ય જેવહાજ થાય છે, ત્યારે જીવને સેવા કર્યાનો યોગ આવે છે અને જો ભગવાન જેવહા છે તેવહા ને તેવહા રહે તો બ્રહ્માદિક જે બ્રહ્માંડના અધિપતિ દેવ તેને પણ દર્શન કર્યાનું કે સેવા કર્યાનું સામર્થ્ય રહે નહિ તો મનુષ્યને તો રહેજ કર્યાંથી ? અને જેમ વહવાનજ અગ્નિ છે, તે સમુદ્રના જલને વિષે રહ્યો છે, ને સમુદ્રના જલને પીએ છે, ને સમુદ્રનો ઓલાવો ઓલાતો નથી, એવો મોટો છે, તે અગ્નિ જ્યારે આપણે ઘરમાં દીવો જોડીતો હોય ત્યારે આવીને આપણા ઘરમાં બેસે તો આપણને દીવા જેવું સુખ થાય નહિ અને વહીને સર્વે મમ્મ થઈ જઈએ અને તેજ અગ્નિ દીવારૂપે હોય તો અજવાલું કરે ને આનંદ થાય; અને તે દીવો છે તો તેનો તેજ અગ્નિ પણ પુકીએ તથા હાથે કરીને ઓલાવીએ તો ઓલાઈ જાય, એવા અસમર્થ છે તો પણ તે ધર્મી આપણને સુખ થાય. પણ વહવાનજ અગ્નિથી સુખ ન થાય, તેમજ ભગવાન મનુષ્ય જેવા અસમર્થ જનાતા હોય પણ અનેક જીવનું કલ્યાણ એ ધર્મીજ થાય. પણ જેના એક એક રોમમાં અનંત કોટી બ્રહ્માંડ રહ્યાં છે એવી મૂર્તિનું તો જીવ દર્શન કરવા પણ સમર્થ થાય નહિ. માટે એ રૂપે કરીને કલ્યાણ ન થાય. તે માટે ભગવાન મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ ધારીને જેવાં જેવાં ચરિત્ર કરે છે તે સર્વે ગાન કરવા યોગ્ય છે પણ એમ ન સમજવું જે, ભગવાન થડને એમ શું કરતા હશે ? અને ભગવાનનાં ચરિત્ર તો સર્વે કલ્યાણકારીન સમજ્યાં એજ ભક્તનો ધર્મ છે, અને એવું સમજે તેજ ભગવાનનો પુરો ભક્ત કહેવાય છે. (૪)

૩

પછી રોજકાના દરિભક્ત કાકેમાઈએ વૃણ્યું જે, (૩) જેને મહાત્મ્ય વિનાનો એકલો ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તેનાં શાં લક્ષણ છે ? અને જેને મહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચય હોય તેનાં શાં લક્ષણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને એકલો નિશ્ચય હોય, તેને એમ ઘાટ થાય જે, ભગવાન તો મલ્લ્યા છે, પણ શું જાળીએ કલ્યાણ તો યાશે કે નહિ થાય ? અને જેને મહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચય હોય તેને તો એમ સમજાય જે, જે દિવસે ભગ-

૪

વાનનું દર્શન થયું, તે દિવસથીજ કલ્યાણ તો થઈ રહ્યું છે. અને જે જીવ भावे કરીને મારું દર્શન કરે તથા મારું વચન માને તેનું પણ કલ્યાણ થઈ જાય તો મારે કલ્યાણનો શો સંશય છે ? હું તો કૃતાર્થહું. અને જે કાંઈ સાધન કરું, તેતો મગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે કરું, એમ સમજે તેને મગવાનનો મહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચય જાણવો. (૫)

૫

૪ પછી વધી કાકેમાદૃષ્ટ પૂછ્યું જે (૪) ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારના જે મગવાનના ભક્ત તેનાં શાં લક્ષણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે ભક્ત પોતાને દેહ યક્ષી જીવો જે આત્મા તે રૂપ માને અને દેહના ગુણ જે જડ, દુઃસ્વ, મિથ્યા, અવિત્રપણું इत्यादિક છે તે આત્માને વિષે માને નહિ અને અદેહ, અદેશ, અવિમાશી इत्याદિક જે આત્માના ગુણ તે દેહને વિષે માને નહિ અને પોતાના શરીરને વિષે રહ્યો જે જીવાત્મા તેને દેસે અને તે આત્માને વિષે રહ્યા જે પરમાત્મા તેમને પણ દેસે. અને શીજાના દેહમાં જે આત્મા રહ્યો છે તેને પણ દેસે ને એવો સમર્થ થયો છે તો પણ એ આત્મદર્શન યક્ષી મગવાનને મગવાનના સંત તેને અધિક જાણે છે પણ પોતાને આત્મદર્શન થયું છે તેનું અભિમાન ભેદ માત્ર ન હોય, એવાં જેનાં લક્ષણ છે તે ઉત્તમ ભક્ત કહેવાય. હવે જેને મગવાનનો નિશ્ચય હોય ને આત્મનિષ્ઠા પણ હોય તો પણ મગવાનના ભક્ત ઉપર ઈર્ષ્યા આવે અને જો મગવાન એનું અપમાન કરે તો મગવાન ઉપર પણ ઈર્ષ્યા આવે જે મોટા ચઢને વગર વાંકે આમ શીદ કરતા દશે ? એવાં જેનાં લક્ષણ હોય તે મધ્યમ ભક્ત જાણવો. અને મગવાનનો નિશ્ચય તો હોય પણ આત્મનિષ્ઠા ન હોય અને મગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય ને જગતના વ્યવહારને વિષે પણ પ્રીતિ હોય અને સંસારિક વ્યવહારને વિષે હર્ષ શોકને પામતો હોય, તેને કનિષ્ઠ ભક્ત જાણવો. (૬) इति ૬

વચનામૃતમ્ ॥૭૨॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૪) છે. તેમાં શીનું કૃપાવાચ્ય છે. તેમાં પહેલામાં શ્રી-જીમહારાજે જણાવ્યું છે જે, અમારો મહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચય હોય, અને અમારા સંતનું ને સત્સંગીનું મહાત્મ્ય ધણું જાણતો હોય તે ભગવંતું કાઢ કર્મ યુક્તું કરી શક્તાં નથી. અને એવી નિષ્ઠામાં ફેર હોય તેનું રહું થતું નથી. (૧) અને ગરીબને કલ્પાવે, કોઈને માથે જીતું કાઢે તે તથા પાંચ પ્રકારની સ્ત્રીઓનો ધર્મ અંગ કરાવે તેને પ્રજ્ઞાહત્યા બેઠહું પાપ લાગે છે. (૨) શીજામાં અમારાં મનુષ્ય ચરિત્રને અમારા ભક્ત દિવ્ય જાણે અને વિમુક્ત તથા કાચો હરિભક્ત દોષ પરટે છે (૩) અને અમે ક્ષર, અક્ષરથી ન્યારા ને તેના આધાર છીએ. અને અમારા એક એક રોમના છિદ્રમાં અનંત કોટી મહાઅક્ષર રૂપી પ્રજ્ઞાંડ પરમાણુવત્ રહ્યાં છે એવાં જે અમે તે મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ ધારીને મનુષ્ય જેવાં ચરિત્ર કરીએ તેને કલ્યાણકારી સમજે એજ અમારો પુરો ભક્ત છે. (૪) શીજામાં જેને અમારો મહાત્મ્ય વિનાનો નિશ્ચય હોય તેને કલ્યાણમાં સંશય રહે છે. અને જેને અમારો મહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચય હોય તેને

૩૧.

વચનામૃત ત. પ્ર. ૭૨

કલ્યાણમાં સંશય નથી રહેતો. (૫) જ્યોત્ષામાં હૃત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારનાં ભક્તનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. (૬) જાણતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં અમારો નિઘ્રય મહાત્મ્યે સહિત હોય ને અમારા સંતતું ને સત્સંગીતું મહાત્મ્ય ધણું જાણતો હોય તેનું કાઠ, કર્મ મળીને મુંઝું કરી શક્તાં નથી, એવું એ ભક્તને અમારી ભક્તિનું અતિશે જણ છે, એમ ઓઝીમહારાણે કહ્યું તે મહાત્મ્યે સહિત નિઘ્રય કેવો જાણવો ? અને સંતતું ને સત્સંગીતું મહાત્મ્ય કેવું જાણવું ? અને ભક્તિ કેવી જાણવી ? અને કર્મ ક્યાં જાણવાં ? અને કાઠ ક્યાં જાણવો ? અને કાઠ, કર્મ મુંઝું હું કરતાં હશે ?
- ૧ ૩૦ ઓઝીમહારાજને પ્રકૃતિ પુરુષ, જ્ઞા તથા મૂલઅક્ષરના આત્મા જાણે અને અનંત મૂલ-અક્ષરાદિક સર્વેને પોતાની અંતર્યામી શક્તિ કરીને ધારણ કરી રહ્યા છે અને પોતાના તેજની એક એક કિરણના છિદ્રમાં અનંત મૂલઅક્ષરરૂપી જ્ઞાંત રહ્યાં છે, એવા અતિશે એધર્થયુક્ત, અતિશે નિર્લેપ, અતિશે અસંગી, અતિશે પ્રકાશયુક્ત ને અતિશે સુલભ મુર્તિ એવા ભગવાન ઓસ્વામિનારાયણ તેજ આ પ્રત્યક્ષ મનુષ્યરૂપે દર્શન આપે છે, એવા જાણીને નિઘ્રય કયો હોય તે મહાત્મ્યે સહિત નિઘ્રય કહેવાય અને આજો મહિમા ઓઝીમહારાજનો જાણે ત્યારે એમના આશ્રિતને પણ ઓઝીમહારાજના જોવાજ દિવ્ય ને સમર્થ જાણે એ સંતતું ને સત્સંગીતું મહાત્મ્ય જાણવું કહેવાય. અને ઓઝીમહારાજને તથા એમના ભક્તને અતિશે દિવ્ય ને કલ્યાણકારી જાણીને સર્વ દોષે રહિત થઈને નિષ્કામભાવે અનુશ્ચિત સહિત અતિશે સેવાય કરીને ઓઝીમહારાજની તથા એમના મહોની અતિશે પ્રસન્નતા મેલવી હોય તે ભક્તિ આ ટેકાણે કહી છે. અને પૂર્વે કોઈક અતિશે મુંઝા વેશ, કાઠ, સંગાદિકે કરીને અતિશે મુંઝાં કર્મ થઈ ગયાં હોય અને તે કર્મનો પના જિત્તમાં અતિશે પાસ લાગ્યો હોય એ પ્રારબ્ધરૂપી કર્મ જાણવાં. અને અતિશે મલીન આચરણવાળા અધર્મી ને નિર્લેજ મનુષ્યો રહેતાં હોય તે સ્થલમાં નિવાસ થયો હોય તે કઠળ કાઠ કહ્યો છે. અને તે ભક્તને પ્રારબ્ધે કરીને મલીન વૈશમાં જવું પડે ત્યાં ઓઝીમહારાજનો કે સંતનો યોગ ન રહે ને નોંધું રહેવું પડે પણ કાઠ કે કર્મ તે એને એવી નિષ્ઠામાંથી તથા ધર્મમાંથી પાઠી શકે નહિ તે મુંઝું કરી શકે નહિ એમ જાણવું.
- ૨ પ્ર૦ (૩ ઓઝી પ્રશ્નમાં) અમે ક્ષર, અક્ષર વેચના આત્મા છીએ અને ક્ષર, અક્ષર વેચને અમારી શક્તિ કરીને ધરી રહ્યા છીએ એમ કહ્યું તે ક્ષર ક્યાં સુધી જાણવું ? અને અક્ષર ક્યાં જાણવા ? અને શક્તિ કહી તે જાણવી ?
- ૨ ૩૦ મૂલ પ્રકૃતિ સુધી ક્ષર જાણવું. અને મૂલઅક્ષરને અક્ષર જાણવા. અને શક્તિ જે પોતાના પ્રકાશરૂપ અક્ષરજ્ઞા તેણે કરીને એ વેચને ધરી રહ્યા છે અને તે પ્રકાશની કિરણોરૂપી જો રોમ તેને વિષે મૂલઅક્ષરરૂપી જ્ઞાંત અનંત રહ્યાં છે એમ સમજવું.
- ૩ પ્ર૦ જ્ઞાંત તો અટ્ટાવરણ સુધી કહેવાય છે ને મૂલઅક્ષરરૂપી કહ્યાં તે કેમ સમજવું ?
- ૩ ૩૦ અટ્ટાવરણે સહિત અનંત પ્રધાન પુરુષરૂપી જ્ઞાંત તે મૂલપુરુષરૂપી જ્ઞાના પ્રકાશમાં રહ્યાં છે, માટે મૂલપુરુષ આગલ પ્રધાનપુરુષરૂપી જ્ઞાંત કહેવાય. અને મૂલપુરુષ છે તે જાણવું

બ્રહ્માના પ્રકાશને આધારે રહે છે, માટે વાસુદેવબ્રહ્મ આગળ મૂલપુરુષરૂપી બ્રહ્માંડ કહેવાય. અને મૂલબ્રહ્મરના પ્રકાશને આધારે વાસુદેવ બ્રહ્મ રહે છે, માટે મૂલબ્રહ્મ આગળ વાસુદેવ બ્રહ્મ-રૂપી બ્રહ્માંડ કહેવાય, અને શ્રીજીમહારાજના પ્રકાશને આધારે અનંત મૂલબ્રહ્મ રહ્યા છે, માટે શ્રીજીમહારાજ આગળ મૂલબ્રહ્મરૂપી બ્રહ્માંડ કહેવાય. માટે શ્રીજીમહારાજના રોમ પટલે બ્રહ્મચોતિની કિરણો તેને વિષે મૂલબ્રહ્મરૂપી બ્રહ્માંડ અનંત રહ્યાં છે, એમ પરંપરાય બ્રહ્માંડનો અંતર્ભાવ છે માટે કહ્યાં છે.

૪ પ્ર૦ અમે જેવઢા છીય તેવઢાને તેવઢા રહીય તો બ્રહ્માદિકને પણ અમારાં દર્શન કરવાનું ક્ષામર્થ્ય રહે નહિ, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે જેવઢા પટલે કેવઢા જાણવા અને બ્રહ્માદિક કિયા જાણવા ?

૪ ૧૦ [પ્ર૦ ૬૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં] જેમ સૈરાજનું રૂપ તજરે આવતું નથી અને મૂલબ્રહ્મનું રૂપ તજરે આવતું નથી તે તેમના અન્યથા સ્વરૂપ સહિતનું રૂપ તજરે આવતું નથી એમ કહ્યું છે તેમ શ્રીજીમહારાજનું તેજ અતિશે અપાર છે તે તેજે સહિત શ્રીજીમહારાજ દર્શન આવે તો મૂલબ્રહ્માદિક કોઈ પણ દર્શન કરી શકે નહિ. પરંતુ સમયને વિષે શ્રીજીમહારાજ પોતાના તેજરૂપ અંતર્યામી શક્તિદ્વારે મૂલબ્રહ્મરને પ્રેરણા કરે છે, પછી તે બ્રહ્મ વાસુદેવ બ્રહ્મ દ્વારે મૂલપુરુષને પ્રેરણા કરે છે, પછી ને મૂલપુરુષ માયા સાથે જોડાઈને સૃષ્ટિ કરે છે તે પહેલી પ્રેરણા મૂલબ્રહ્મરને થઈ, માટે આ ઠેકાણે મૂલબ્રહ્મરને બ્રહ્મા કહ્યા છે. ॥૭૨॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના ચૈત્ર વદિ અમાસને દિવસ રાત્રિને સમે સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી-મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં પોતાના ઉતારાને વિષે ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા. ને શ્વેત શ્વેસ પહેર્યો હતો, અને શ્વેત ચાદર ઓઢી હતી, તથા શ્વેત પંટો મસ્તક ઉપર બાંધ્યો હતો. અને પોતાના મુરસારવિંદની આગળ હુકાનંદસ્વામી આદિક મોટેરા સાધુ ચાર તથા પચાસને આશરે હરિમસ્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી ગોપાલ્કાનંદસ્વામીય પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) કામનું શું રૂપ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, વીર્ય એ કામનું રૂપ છે. પછી આશંકા કરી જે, વીર્ય તો સાત ઘાતું માંદિલો ઘાતું છે, માટે એ કામનું રૂપ કેમ કહેવાય ? અને તે વીર્યની ઉત્પત્તિ શાળે કરીને છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મનોવહા નામે નાઢીને વિષે યન રહ્યું છે. તે યનને વિષે જ્યારે સ્ત્રી સંવંધી સંકલ્પ થાય છે, ત્યાર જેમ દર્દી હોય તે રવાણે કરીને મયાય ત્યારે ધી હોય તે સર્વ ઉપર તરી આવે છે, તેમ સ્ત્રી સંવંધી સંકલ્પે કરીને વીર્ય જે તે શરીરમાંથી મયાઈને મનોવહા નામે નાઢીને વિષે મેલું થઈને ક્ષિન્નદ્વારે આવે છે, અને જેને વીર્ય ક્ષિન્નદ્વારે જ આવે તે ઉર્ધ્વરેતા પુરુષ કહેવાય. અને તે નૈદ્રિક બ્રહ્મચારી કહેવાય. અને શ્રીકૃષ્ણ ધમવાને રાસક્રીડાને વિષે ક્ષિયોનો સંગ કરીને પણ વીર્યપાત થવા દીધો નહિ

તે માટે ઉર્ધ્વરેતા બ્રહ્મચારી કહેવાળા ને કામને જીત્યો, માટે વીર્ય તેજ કામનું રૂપ છે. પછી જેને વીર્યને જીતીને વશ રાખ્યું તેને કામને જીત્યો. (૧)

૧

૨ પછી વચ્ચી ગોપાલ્લાનંદસ્વામીપૂછ્યું જે, (૨) જ્યારે દેહને વાચી દે છે, ત્યારે સત્ થાતુ દેહ મેઝા વચ્ચી જાય છે. માટે જો વીર્યજ કામનું રૂપ હોય તો દેહ મેઝે વીર્યને વચ્ચે કરીને કામ પળ વચ્ચી ગયો જોઈએ, ત્યારે એ જીવ વીજા દેહમાં જાય છે, ત્યારે કામના કેમ ઉદય થાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સૂક્ષ્મ દેહ મેઝું વીર્ય રહે છે. તે સૂક્ષ્મ દેહને યોગે કરીને સ્પૃહ્ય દેહ ઉદય થઈ આવે છે, જેમ ભૂત હોય તે સૂક્ષ્મ દેહ પ્રધાન હોય. પછી સૂક્ષ્મ દેહમાંથી સ્પૃહ્ય દેહને ધરીને સ્ત્રીનો સંગ કરે છે. તે સ્ત્રીને ભૂત થકી વાચ્ચક ઉત્પન્ન થાય છે, માટે સૂક્ષ્મ દેહ મેઝુંજ વીર્ય રહે છે. (૨)

૨

૩ પછી વચ્ચી ગોપાલ્લાનંદસ્વામીપૂછ્યું જે, (૩) શિવજી ઉર્ધ્વરેતા હતા, પણ મોહની રૂપને જોઈને વીર્યપાત થયો, તેમ જેના દેહમાં વીર્ય હોય ને તેને જાગ્રતમાં અથવા સ્વપ્નમાં સ્ત્રીનો યોગ થાય ત્યારે વીર્યપાત થયા વિના રહે નહિ, માટે જ્યાં સુધી દેહમાં વીર્ય હોય, ત્યાં સુધી નિષ્કામી કેમ કહેવાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, શિવજીને પણ વચ્ચી યોગકળામાં લોટ કહેવાય છે. અને જેને જાગ્રત અથવા સ્વપ્નને યોગે કરીને સ્ત્રીના સંકલ્પ થકી વીર્યપાત થાય તો તેને પાકો બ્રહ્મચારી કહેવાય નહિ, માટે આ સંસારમાં હવે બ્રહ્મચર્યવાળા તો એક નરનારાયણ ઋષિ છે. અને તે નરનારાયણનો આપણે આશ્રય છે, તેના મતાપ થકી ધીરે ધીરે એ નરનારાયણનું ભજન કરીને આપણે પણ એ સરસ્વાજ નિષ્કામી થાઈશું. અને દેહમાં જે વીર્ય રહે છે તેને વાચી નાશવાને અર્થે યોગી કેટલાક પ્રકારનું યત્ન કરે છે. અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને સ્ત્રીઓને સંગે રહીને નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય રાખ્યું તેણે સામર્થ્ય તો ભગવાનમાં જ હોય. પણ વીજાથી એમ રહેવાય નહિ, માટે વીજા યોગીને તો જાગ્રતમાં અથવા સ્વપ્નમાં સ્ત્રીનો સંકલ્પ ન થાય પણ યત્ન કરવું. (૩)

૩

૪ પછી શુક્રમુનિપૂછ્યું જે, (૪) દારિકામાં સોઠ હજાર એકસોને આઠ જે ભગવાનની સ્ત્રીઓ તે પણ ભગવાનના મનને વચ્ચાવવાને સમર્થ ન થાતી હવી, એમ કહ્યું છે. ને એક એક સ્ત્રીને વિષે દશ દશ પુત્રને એક એક પુત્રી થઈ એમ પણ કહ્યું છે તેણે કેમ સમજવું ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, દારિકાની વાત વીજી છે, ને વ્રજની વીજી છે. દારિકામાં તો ભગવાન સાંલ્લય મતને આશ્ચર્યા હતા. તે સાંલ્લય મતવાળો હોય, તે દેહ, ઇન્દ્રિયો, મન, સર્વ થકી પોતાનું સ્વરૂપ ભિન્ન સમક્ષે, ને સર્વ ક્રિયાને કરતો થકો પોતાને અર્કતા સમક્ષે ને તે ક્રિયાએ કરીને હર્ષ શોકને પામે નહિ. એ મતને ભગવાન આશ્ચર્યા હતા, માટે ભગવાનને નિર્ભય કહ્યા. અને ભગવાન દારિકામાં જે સાંલ્લય મતને આશ્ચર્યા હતા, તે મત તો બનક જેવા રાજાઓનો છે, જેમ રાજા મુદસ્વાશ્રમમાં રહીને પ્રશ્નને

તેજ સાંસ્કૃત્ય મતને અનુસરે, એમ ભગવાન પણ કૃદસ્વાશ્રમમાં હતા, અને દ્વારિકાના રાજા કદેવાતા હતા, માટે સાંસ્કૃત્ય મતને અનુસર્યા થકા એમ નિર્ણય હતા. અને ટુંદાવનને વિષે તો યોગ કલ્પાને આશર્યા હતા, તે સ્ત્રિયોનો સંગ કરીને પણ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય વ્રત રાખ્યું. એ ટેકાણે તો પોતાને વિષે નરનારાયણ ઋષિપણું દેલાહયું તે શ્રીમદ્ભાગવતમાં કપિલદેવે દેવહૃતિ પ્રત્યે કહ્યું છે જે, સ્ત્રીરૂપ જે મારી માયા તેને જીતવાને અર્થે નરનારાયણ ઋષિ વિના ધીજો કોઈ સમર્થ નથી, માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને સ્ત્રિયોને સંગે રહીને કામને જીત્યો અને જ્યારે દુર્વાસા ઋષિ આવ્યા ત્યારે ભગવાને સર્વે ગોપીયોને અજ્ઞાના થાઠ મરીને મોકલવા માંડી ત્યારે ગોપીયો બોલી જે, અમે યમુનાજી કેમ ડતરશું? પછી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કહ્યું જે, યમુનાજીને એમ કહેજો જે, જો શ્રીકૃષ્ણ સદા વાઢબ્રહ્મચારી હોય તો અમને માગ લેજો. પછી ગોપીયોએ એમ કહ્યું, ત્યારે યમુનાજીએ માગ લીધો. પછી સર્વે ગોપીયો ઋષિને જમાદીને બોલી જે, અમારે આઠાં યમુનાજી છે, તે અમે ઘેર કેમ કરીને જાશું? પછી ઋષિએ કહ્યું જે, કેમ કરીને આવ્યાં હતાં? પછી ગોપીયોએ કહ્યું જે, અમે યમુનાજીને એમ કહ્યું જે, શ્રીકૃષ્ણ સદા બ્રહ્મચારી હોય તો માગ લેજો. પછી યમુનાજીએ માગ લીધો. પણ હવે કેમ કરીને ઘેર જાણ? પછી દુર્વાસાઋષિ બોલ્યા જે યમુનાજીને એમ કહેજો જે, દુર્વાસાઋષિ સદા ઉપવાસી હોય તો માગ લેજો. પછી ગોપીયોએ એમ કહ્યું ત્યારે યમુનાજીએ માગ લીધો ત્યારે ગોપીઓના મનને વિષે અતિ આશ્ચર્ય થયું. પણ ભગવાનનો તથા તે ઋષિનો જે મહિમા તેને ન જાણી શકતી હવી. અને ભગવાન તો નૈષ્ઠિક વ્રત રાત્રીને ગોપીને સંગે રમ્યા હતા, માટે બ્રહ્મચારી હતા. અને દુર્વાસાઋષિ તો વિન્વાત્મા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેને વિષે પોતાના આત્માને એક કરીને સર્વે ગોપીયોના થાઠ જમી ગયા, માટે ઋષિ પણ ઉપવાસીજ હતા. ને અજ્ઞ તો સર્વે ભગવાનને જમાહયું હતું, માટે પણ અતિ મોટા હોય તેની ક્રિયા કલ્પામાં આવે નહિ. અને સાંસ્કૃત્યવાદને સ્ત્રોષીએ તો હજારં જડે પણ યોગ કલ્પા કરીને ઉર્ધ્વેરતા હોય પણ તો એક નરનારાયણજ છે. અથવા જે નરનારાયણના અનન્ય ભક્ત હોય તે પણ તેના ધજનને પ્રતાપે કરીને હજ બ્રહ્મચર્યવાળા થાય છે પણ બીજાથી થવાતું નથી. અને જેને ઈન્દ્રિયદ્વારે કરીને જાણત અથવા સ્વપ્નમાં વીર્યનો પાત થાય છે તે બ્રહ્મચારી કહેવાય નહિ. અને જે સ્ત્રીનો અદ્ય પ્રકારે સ્વામ રાત્રે છે. તે તો બ્રહ્મચર્યને માર્ગે ચાલ્યો છે, તે હવે નરનારાયણને પ્રતાપે કરીને ધીરે ધીરે હજ બ્રહ્મચારી થાશે. (૪) અને જ્યારે અમે નાના હતા, ત્યારે એમ સાંધજી હતું જે, ૪ વીર્ય તો પરસેવાદ્વારે કરીને પણ નીકળી જાય છે, પછી તે વીર્યને ઉર્ધ્વે રાત્રવાને સાથ અમે બે પ્રકારની જઞ્ઞ વસ્ત્રી શિલ્પા હતા અને કુંજર ક્રિયા શિલ્પા હતા. અને કામને જીત્યા સાથ કેટલાંક આસન શિલ્પા હતા અને રાત્રિએ સુતા ત્યારે ગોરસ આસન કરીને

૫.

વર્ણનાવૃત્ત ગ. પ્ર. ૭૩

સુતા, જેણે કરીને સ્વપ્નમાં પણ વીર્યનો પાત થવા પામે નહિ. પછી તે કામ જીતવાનું એવું સાધન કર્યું જે, શરીરમાંથી પરસેવોજ નિકળે નહિ, અને ટાઢ, તદ્દકો પણ લાગે નહિ. પછી અમે રામાનંદસ્વામી પાસે આવ્યા ત્યારે સ્વામીએ પરસેવો વચ્ચા સાથે શરીરે આવળના પાટા બંધાવ્યા હતા, તો પણ શરીરમાં પરસેવો આવ્યો નહિ, માટે કામ જીતવાનું સાધન તો સૌથી ઘણું કઠણ છે. ૧ તો જેને ભગવાનના સ્વરૂપની ઉપાસમાનું દૃઢ વચ્ચ હોય અને અતિશે પંચ વિષયમાંથી નિર્વાસનિક થયો હોય અને તે નિર્વાસનિકપણાની અતિશે ગાંઠ બંધાણી હોય તો તે પુરુષ ભગવાનને પ્રતાપે કરીને નિષ્કામી થાય છે. (૫) ૫

૫ પછી નિત્યાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૫) નિર્વાસનિક થયાનું કારણ તે આવી વાત સાંભળ્યી તે છે કે વૈરાગ્ય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, વૈરાગ્ય તો એકલો ટકી શકે નહિ અંતે જાતો નાશ થઈ જાય છે અને જ્યારે આત્મનિષ્ઠા હોય અને ભગવાનની મૂર્તિનું યથાર્થ જ્ઞાન હોય પછી એમ વિચારે જે, હું તો આત્મા છું, સચ્ચિદાનંદ રૂપ છું અને પિંડ બ્રહ્માંડ તો માયિક છે ને નાશવંત છે માટે હું ક્યાં ને ૧ પિંડ બ્રહ્માંડ ક્યાં અને મારા ઇષ્ટદેવ જે શ્રીપુરુષોત્તમ ભગવાન તેતો અનંતકોટી બ્રહ્માંડના આધાર જે અક્ષર તે થકી પણ પર છે તે ભગવાનનો મારે દૃઢ આશ્રયો પયો છે, એવા વિચારમાંથી જે વૈરાગ્ય વદ્ય થાય તે વૈરાગ્ય જ્ઞાને યુક્ત કહેવાય ને ૧ વૈરાગ્યનો કોઈ કાળે નાશ થાય નહિ, જેમ અગ્નિ બલતો હોય તેને માથે જલ પડે તો ઓછાઈ જાય અને વદવાનજ અગ્નિ સમુદ્રને વિષે છે તે જલનો ઓલાવ્યો ઓલાતો નથી, તેમ જે જ્ઞાને યુક્ત વૈરાગ્ય છે તે તો વદવાનજ અગ્નિ તથા વીજળીનો અગ્નિ તેવો છે તે કોઈ કાળે ઓલાય નહિ અને તે વિના વીજા વૈરાગ્યનો તો વિશ્વાસ આવે નહિ અને અમારો જે વૈરાગ્ય તેતો જેવો વીજળીનો અગ્નિ તથા વદવાનજ અગ્નિ તે સરલો છે તે અમારા સ્વભાવને તો જે અતિશે અમારે મેળા રહ્યા હશે તે જાણે છે અને જે છેટે રહે છે તેને અમારો સ્વભાવ જાણ્યામાં આવતો નથી અને આ મુકુંદ બ્રહ્મ ચારી છે તે મોઢા જેવા જળાય છે તો પણ અમારા સ્વભાવને યથાર્થ જાણે છે જે, મહારાજ તો આકાશ જેવા નિર્લેપ છે અને એમને કોઈ પેતાનું પણ નથી અને પાત્રું પણ નથી, એવી રીતે જો અમારા સ્વભાવને જાણે છે તો જેવા ર્શ્વરમાં ગુણ હોય તેવા ગુણ બ્રહ્મચારીમાં વર્તે છે. અને અંતર્યામી સૌમાં રહ્યા છે તે વાદ બાદને મનમાં એમ સમજાવે છે જે, બ્રહ્મચારીમાં કોઈ વાતની સ્થાવર નથી. (૬) તે એવા રૂઢા ગુણ આપ્યાનું કારણ ૧ છે જે, મોટા પુરુષને વિષે જે નિર્દોષ બુદ્ધિ રાસે છે તે પોતે સર્વે દોષ થકી રહિત થાય છે અને જે મોટા પુરુષને વિષે દોષ પરટે છે તે દોષના પ્રદાનની બુદ્ધિ અષ્ટ થઈ જાય છે અને કામાદિક જે શત્રુ તે સર્વે તેના હૈયામાં આવીને નિવાસ કરે છે પછી ૧ સત્પુરુષને વિષે દોષ બુદ્ધિનો પરઠનારો જે પુરુષ તેના હૈયામાં હંબા ઘાટ પણ પીઠ્યા કરે છે અને ૧ સત્સંગ કરે છે તોય પણ દુઃસ્ત્રીયો યદે નહિ; અને જે બુદ્ધિમાન છે તે તો અમારે

સમીપે રહીને અમારી સર્વ પ્રકૃતિને જાણે છે જે, જેટલાં સંસારમાં મોહ ઉપજાવનારાં પદાર્થ ધન, સ્ત્રી, અલંકારાદિક તથા સ્નાનપાનાદિક છે તે કોઈમાં મહારાજને હેત નથી અને મહારાજ તો સર્વ થકી ઉદાસી છે અને કોઈકને દયા કરીને પાસે વેસવા દે છે કે જ્ઞાન વાર્તા કરે છે તે તો કેવલ તેના જીવના કલ્યાણને અર્થે દયા કરીને કરે છે અને જે મૂર્ત્વ હોય તે તો પાસે રહે, તોય પણ અમારા સ્વભાવને ધમ ન જાણે અને છેટે રહે તે પણ ધમ ન જાણે. (૭) અને આ વાત સમજાય પણ તેને, જેને આત્મનિષ્ઠા હોય અને ૭ તે આત્માને વિષે પરમેશ્વરની મૂર્તિને ધારીને તેની ભક્તિ કરતો હોય અને પોતે બ્રહ્મરૂપ થઈ ગયો હોય, તોય પણ ભગવાનની ઉપાસનાનો ત્યાગ કરે નહિ, માટે આત્મનિષ્ઠાને ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા સમજ્યા થકી કોઈ પદાર્થને વિષે વાસના રહેતી નથી. (૮) ૮ અને વાસના ટલ્લી પછી જેનું પોતાના દેહનું પ્રારબ્ધ હોય, તેવા સુલ્લુઃસ્વને મોગવે સ્વરો પણ ઇન્દ્રિયોની સીદ્ધિતા મટી જાય છે અને મનોમયચક્રની જે ચારા તે તો ઇન્દ્રિયો છે. તે ઉપરે બ્રહ્મને તેથી પરજે પરબ્રહ્મ તેનું સાક્ષાત્ દર્શન થાય છે ત્યારે જુટીયું થઈ જાય છે, પછી જેમ કોઈ પુરુષે લિંબુ ઘુસ્યાં હોય ને દાંત અતિશે અંબાઈ ગયા હોય ને પછી તેને ચળા ચાવવા વટે ત્યારે તેથી કોઈ રીતે ચવાય નહિ. અને અતિશે ખૂલ્યો થયો હોય તો તે ચળાને ગળી જાય પણ ચવાય નહિ. તેમ જેણે આત્માનોને ભગવાનનો યથાર્થ મહિમા જાણ્યો છે, તેને કોઈ લોકના વિષયસુલ્લને વિષે આનંદ થાય નહિ અને દેહનું પ્રારબ્ધ હોય ત્યાં સુધી સ્નાનપાનાદિક સર્વે મોગ મેઃગવે સ્વરો, પણ જેમ દાંત અંબાઈ ગયા હોય ને ચળા આજ્ઞા ગળી જાય ધમ મોગવે અને વાસના ટલ્લી ૫ પણ કામ અતિશે મારે છે. વાસના તો સમાધિનિષ્ઠ થાય, તોપણ રહી જાય છે. અને સમાધિ થયા કેડે તો બ્રહ્મના સ્વરૂપમાંથી દેહમાં કોઈ રીતે અવાતું નથી, અને જો અવાય છે તો તેના ત્રણ હેતુ છે. તેમાં એક તો જો કાંઈ સંસારના સુલ્લની વાસના હોય તો સમાધિમાંથી પાછો દેહમાં આવે અને કાંતો અતિ સમર્થ હોય તે સમાધિમાં જાય ને પોતાની ઇચ્છા ૫ પાછો દેહમાં આવે અને કાંતો કોઈ પોતા થકી અતિ સમર્થ હોય, તે પાછો સમાધિમાંથી દેહમાં લાવે ૫ ત્રણ પ્રકારે સમાધિમાંથી પાછો દેહમાં આવે છે. (૯) અને જ્યારે સમાધિ થાય છે ને તેમાં ૯ બ્રહ્મનું દર્શન થાય છે, ત્યારે કોટી કોટી સૂર્ય સરસો બ્રહ્મનો પ્રકાશ દેહીને જો થોડી સમજણ હોય તો પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાનની જે મૂર્તિ છે, તેને વિષે ન્યૂનપણું સમજે અને બ્રહ્મમાં અધિકપણું માની લે જટલે ઉપાસનાનો મંગ થયો, માટે પ્રત્યક્ષ મૂર્તિને વિષે અતિ દૃઢ નિશ્ચય થયો જોઈએ તો સર્વે કામ સરે. અને અમે પણ ૫૫ દૃઢ નિશ્ચય કર્યો છે જે કોઈ અમને સાચો થઈને મન અર્થે અને હેલ માત્ર અંતરાય રાત્તે નહિ તો તેમાં અમે કોઈ વાતની કસર રહેવા દઈ નહિ. (૧૦)

६ पछी मुक्तानंदस्वामीए पूछयुं जे, (६) जेणे मन दीधुं होय तेनां केवां लक्षण होय ? अने मन न दीधुं होय तेनां केवां लक्षण होय ? पछी श्रीजीमहाराज बोल्या जे, जेणे मन अर्पण कर्पु होय तेने जो परमेश्वरनी बात यती होय तथा परमेश्वरनां दर्शन यातां होय अने ते समे जो पोते न होय तो तेनी अतिशे पोताना हैयामां दास्य थाय. अने ज्यारे भगवाननी बात सांघळे तथा भगवाननां दर्शन करे तेने विषे अधिक अधिक प्रीति याती जाय पण तेमांयी मन पाछुं हटे नहि, अने परमेश्वर ज्यारे कोइकने परदेश मुक्पानी आझा करता होय, त्यारे जेणे मन अपर्पु होय तेना मनमां एम थाय जे, जो मुने आझा करे तो बुरानपुर तथा काशी ज्यां मुके त्यां राजी यको जाउं, एवी रीते परमेश्वरना गमतामां रहीने जे राजी रहेतो होय तेतो हजारो गाउ गयो होय तोय अमारे पासो छे. अने जेणे एवी रीते मन न अपर्पु होय ने ते अतिशे अमारे समीपे रहेतो होय तोय ते लासो गाउ छेदे छे. अने जेणे अमने मन न अपर्पु होय तेने तो उपदेश करतां पण बीक लागे जे, शुं जाणीए सक्ळं सपझो, के अक्ळं सपझो ? एवी रीते मन अपर्पु होय ने न अपर्पु होय, तेनां लक्षण छे. (११) इति वचनामृतम् ॥७३॥

११

रहस्यार्थ प्र०—आमां प्रभ [६] छे. तेमां पहेलामां श्रीजीमहाराजे कहुं छे के बीर्य कामतुं रूप छे. (१) बीजांमां बीर्य सूक्ष्मदेह भेलुं रहे छे. (२) बीजांमां स्त्रीना संकल्पपी बीर्यपात बाध ते काचो ब्रह्मचारी छे अने स्त्रीनो संकल्प न बाध एतुं बलन करतुं. (३) बीजांमां देह, इंद्रियोपी पोताने जुदो समजीने शास्त्रनी मर्यादा प्रमाणे क्रिया करे तेमां पोताने अकर्ता समजे ने हर्ष, शोक पासे नहि ए सांख्यवाळानुं लक्षण छे अने स्त्रीनो संग करे तो पण लब्धरेता रहे ते तथा अमारे विषे पोताना आत्मानी एकता करीने पोताने मुले अमने जमाडी दे ते योगवाळानुं लक्षण छे. (४) अने अमारी उपासनापी तथा निर्वासनिकपणापी हट निष्कामी ब्याय छे. (५) पांचमामां आत्मनिष्ठा ने अमां अमान ने यथार्थ ज्ञाने सहित वैराग्य ए वासना जित्यानो उपाय छे. (६) अने मोटा पुढ-वने विषे निर्दोष बुद्धि राखे ते दोषे रहित थाय छे ने दोष परटे ते भ्रष्ट थाय छे. (७) अने आत्मनिष्ठाने अमारी मुर्तिनो महिमा समजे तेने वासना रहेती नपी. (८) अने वासना समाधिमांयी पाछो खेंची लावे एवी बलवान छे. (९) अने समाधिमां ब्रह्मना प्रकाशमां अधिकपणुं माने तो अमारी उपासनानो भंग थाय छे, माटे आ मुर्तिनो हट निश्चय करवो. (१०) अने छठामां अमारे विषे अधिक प्रीति ब्यातुं कारण ते अमारी वार्ता तथा दर्शन बिना रहेवाय नहि ते छे; अने मन अपर्पु होय ने न अपर्पु होय तेनां लक्षण कहुं छे. (११) बाबतो छे.

१ प्र० बीजा प्रभमां ब्रह्मचर्य कहुं तेनुं शुं रूप हसे ?

१ उ० स्थूल देह करीने शिक्षापत्री, निष्कामबुद्धि, धर्मास्त तेमां कहेला नियम पाळे तथा तेमां दैवकाळे फेर पड़वा दे नहि तथा स्वप्नमां बीर्यपात बाध के मनमां संकल्प थाय तेनुं प्राय-

શ્રિષ્ઠ કરી નાણે તે કનિષ્ઠ બ્રહ્મચર્ય કહેવાય, અને મનમાં સંકલ્પ થાયા નહિ તે મધ્યમ બ્રહ્મચર્ય કહેવાય, અને ઊર્ધ્વરેતા રહે તે ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય કહેવાય, ને તે ત્રયાર્થ નિષ્કામી કહેવાય. તેના ઉપાય [લો० ૧ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં તથા મં० ૩૨ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં] કહ્યા છે, આ ત્રણ પ્રકારના બ્રહ્મચર્યમાં કનિષ્ઠ બ્રહ્મચર્ય પાછે તેના ઉપર પણ શ્રીજીમહારાજને સંત પ્રસન્ન થાય અને જેમ જેમ વિશેષ નિષ્કામી થાય તેમ તેમ વિશેષ પ્રસન્નતા થાય છે.

- ૨ પ્ર० નરનારાયણનો આપણે આશરો છે તે આપણે નરનારાયણને ભજને કરીને તથા એમને પ્રતાપે કરીને નરનારાયણ જેવાજ નિષ્કામી થાઈું એમ શ્રીજીમહારાજે આમાં કહ્યું અને [જો ૨ માં] અમેજ નરનારાયણ છીએ એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૨ ૩૦ કેટલાક વચનામૃતોમાં શ્રીજીમહારાજ પોતે ભગવાનપણે બોલ્યા છે અને કેટલાકમાં પોતાના મન મેલ્યા મળીને પોતે મનુષ્યપણે બોલ્યા છે તે [લો० ૧૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં] જો ભગવાન સરસ્તા થઈ જવાનું હોય તો એવડો દાસ્યહો શું કરવા કરીય. અને [જો ૨ માં] શુંજ પુરુષોત્તમ છું એમ કહ્યું છે માટે જ્યારે મનુષ્યપણે બોલ્યા હોય ત્યારે પોતાના મનને શિસ્તબંધાને અર્થે મનુષ્યભાવ જણાવીને મનુષ્યભાવે બોલ્યા છે એમ જાણવું; અને જ્યારે ભગવાનપણે બોલ્યા હોય ત્યારે પોતાને સ્વરૂપે બોલ્યા છે એમ જાણવું, માટે ભગવાન તો શ્રીજીમહારાજ એકજ છે. અને આમાં નરનારાયણનો આશરો છે એમ કહ્યું છે તે નરનારાયણ નામે પોતાનેજ કહ્યા છે અને આશરો તથા ભજન તે પોતાનુંજ કરવાનું કહ્યું છે.
- ૩ પ્ર० જોયા પ્રશ્નમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાને વિષે નરનારાયણ ક્ષત્રિપણું દેસાહયું એમ કહ્યું તે નરનારાયણ ક્ષત્રિ કિયા જાણવા ? અને ક્ષત્રિપણું દેસાહયું તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૩ ૪૦ આ ટેકાણે બદરિકાશ્રમને વિષે નરનારાયણ રહ્યા છે તે કહ્યા છે અને નરનારાયણ ક્ષત્રિપણું દેસાહયું એમ કહ્યું છે તે નરનારાયણમાં ઊર્ધ્વરેતાપણનો ગુણ છે તે એમાં આવેલો તે ગુણ દેસાહયો એમ જાણવું, માટે ઊર્ધ્વરેતાપણનો ગુણ દેસાહયો પૂર્વક જાણવું, પણ નરનારાયણપણ બતાવ્યું એમ ન જાણવું.
- ૪ પ્ર० બદરિકાશ્રમમાં નરનારાયણ રહ્યા છે તેને ભજને કરીને ઊર્ધ્વરેતા થાય કે નહિ ?
- ૪ ૩૦ શ્રીકૃષ્ણ, નરનારાયણ, વાસુદેવ બ્રહ્મ, મૂલબદ્ધર તથા શ્રીજીમહારાજ એ સર્વેને ભજને કરીને ઊર્ધ્વરેતા થાય છે અને જન્મમરણથી રહિત પણ થાય છે પણ સર્વોપરી એવું આત્મતિક કહ્યાના તે તો શ્રીજીમહારાજને ભજને કરીનેજ થાય છે.
- ૫ પ્ર० (૨ જોયા પ્રશ્નમાં) અતિશે નિર્વાસનિક કહ્યો તે કેવી સમજણવાલાને જાણવો ?
- ૫ ૩૦ મુર્તિમાન મૂલબદ્ધર કોટી મુધીના એઘર્યની કે સુલ્કની સારવ્ય ન રહે અને શ્રીજીમહારાજની મુર્તિ સિવાય ને મુર્તિના સુલ્ક સિવાય શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ ધામને વિષે પણ પ્રીતિ ન રાણે તે અતિશે નિર્વાસનિક જાણવો.
- ૬ પ્ર० શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ ધામમાં પ્રીતિ ન રાણવી એવું કિયા વચનામૃતમાં કહ્યું છે. ?
- ૬ ૩૦ [લો० ૨૪ માં] અમે ને અમારા મુલક વિના અમારું તેજ એકલું દેસાય તો કદ પામવું એમ કહ્યું છે, માટે તેજમાં પ્રીતિ ન રાણવી.

૬.

વચનામૃત ત. મ. ૭૩-૭૪

- ૭ પ્ર૦ (૩ પાંચમા પ્રશ્નમાં) આત્મનિષ્ઠા કહી તે કેવી જાણવી ?
- ૭ સ૦ શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ જે અક્ષરધામ તે રૂપ પોતાના આત્માને માનવો તે આત્મનિષ્ઠા આ ટેકાણે કહી છે.
- ૮ પ્ર૦ અનંતકોટી પ્રજાંડ ક્યાં જાણવાં ? ને પ્રજાંડોના આધાર અક્ષર કહ્યા તે ક્યાં જાણવા ?
- ૮ સ૦ મૂલઅક્ષરરૂપી પ્રજાંડ કહ્યાં છે અને પોતાના તેજને અક્ષર કહ્યું છે તે મૂલઅક્ષરનું આધાર છે.
- ૯ પ્ર૦ (૬ પાંચમા પ્રશ્નમાં) પ્રજાનું સ્વરૂપ કહ્યું તથા દશમી આવૃત્તમાં પ્રજાનો પ્રકાશ કહ્યો તે સ્વરૂપ તથા પ્રકાશ કહ્યો તે શો સમજવો ?
- ૯ સ૦ શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ પ્રજાજ્યોતિની કિરણના પ્રકાશને પ્રજાનું સ્વરૂપ તથા પ્રકાશ કહ્યો છે, આનો વિસ્તાર (પ્ર૦ ૩૨ ના ત્રીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) છે.
- ૧૦ પ્ર૦ [૭ પાંચમા પ્રશ્નમાં] સમાધિવાલો શ્રીજીમહારાજની મુર્તિથી પ્રજાના પ્રકાશને અધિક માને છે એમ કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજ કરતાં પ્રકાશને અધિક શાથી માનવો હશે ?
- ૧૦ સ૦ જ્ઞાનની અપક્વતા છે, તેથી યુગે શ્રીજીમહારાજની મુર્તિના સુચનું અભિલેખનું ને કારણપણું આપ્યું નથી, માટે તે સમાધિમાં પ્રથમ પ્રજાનો પ્રકાશ દેશે તે પ્રકાશને અધિક માનીને તેજા મુક્તમાં ઓઢાઈ જાય; અને શ્રીજીમહારાજને પ્રજાના યુગ કારણ ને આધાર ને પર, સમયો તો તેમાં બંધાય નહિ. ॥૭૩॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના વૈશાલ શુદ્ધિ ૧૧ પૃષ્ઠાદશીને દિવસ સવારમાં સ્વામી શ્રીસહ-જાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરવારમાં શ્રીવાસુદેવ નારાયણના મંદિરની આગળ લિમ્બદાના વૃક્ષની હેઠે ઓટા ઉપર દોલિયો બિઠાવ્યો હતો તે ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના હુસ્નારબિંદી આગળ હુનિ તથા વેશદેશના હરિમંત્રની સખા મરાદને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જેને જેટલો વૈરાગ્ય હોય અને જેને જેટલી સમજણ હોય, તેતો જ્યારે કોઈક વિષય ભોગની માત્રિ યાય, અથવા જ્યારે કોઈક આપ-ત્કાલ આવી પડે ત્યારે કળાય પણ તે વિના કળાય નહિ, અને જ્ઞાપી સંપત્તિ કે આપ્ત આપે એની વાત શી કહેવી ? પણ આ દાદાસ્વાચરને થોડુંજ આપત્કાલ જેવું આપ્યું હતું, તેમાં પણ જેનું અંતઃકરણ જેવું હશે તેવું સૌને જણાણું હશે. (૧) પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભગવાનના ભક્તનો પક્ષતો હૈયામાં રહે છે સ્વરો તે પણ સમજીને રહે છે જે, જો સત્સંગનું વસ્તુપ્રાપ્તિ હોય તો ઘણાં જીવોને સમાસ થાય અને જ્યારે કાંઈ સત્સંગનું અપમાન જેવું હોય ત્યારે કોઈ જીવને મગમ થાય નહિ, પટલા માટે હર્ષ શોક જેવું થઈ આવે છે.

- ૨ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, [૨] આપણ તો શ્રીનરનારાયણના દાસ છેવે તે શ્રીનરનારાયણને જેમ ગમે તેમ રાજી રહેવું ને શ્રીનરનારાયણની ઇચ્છા હશે તો સત્સંગની

દૃઢિ યાશે ને જો એમને ઘટાદબો દશે તો ઘટી જાણે, અને એ નરનારાયણ આપણને
 હાથીએ વેસાડે તો હાથીએ વેસીને રાજી રહેવું, અને ગધેડે વેસાડે તો ગધેડે વેસીને રાજી
 રહેવું. (૨) અને એ શ્રીનરનારાયણના ચરનારવિંદ વિના વીજે કયાંઈ પ્રીતિ રાખવી ૨
 મદી. (૩) અને આવા ધુંકના સાંધા હોય તેને વિષે જેનું મન સોમ પામે તો જ્યારે ૩
 સાવેસાચોજ ઝગતુ વ્યવહાર માથે આવ્યો હોય તો તેના શા હાલ થાય? માટે આપણા પતિ
 જે શ્રીનરનારાયણ તેતો ચોરડીના શાદ હેઠે વેઠા તપ કરે છે, અને કોઈ જાતના સંસારના
 મુલ્કને સ્પર્શ કરતા નથી, ત્યારે આપણા પતિ જે નરનારાયણ તેના આપણ દાસ હોય તે
 જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય, તે પોતાના પતિ કરતાં ઘરેણાં, વસ્ત્ર, સ્નાનપાનાદિક જે ભોગ એ
 સર્વે પતિથી પોતાને વાસ્તે ન્યૂન રાલ્લે પણ અધિક રાલ્લે નહિ, તેમ આપણા પતિ જે
 શ્રીનરનારાયણ તે યકી આપણે પણ સંસારિક મુલ્ક ન્યૂન રાલ્લું જોઈએ. (૪) અને ૪
 જેટલાં કાંઈક ભગવાનને વાસ્તે સારાં સારાં પદાર્થે ઇચ્છ્યાં તેતો એ ભક્ત પોતાની ભક્તિ
 કરીને, નિષ્કામી થઈને ઇચ્છતો હોય તો તો ઠીક છે, પણ પોતે ઇચ્છનારો જે ભક્ત તેને
 તે ભગવાન સંબંધી પદાર્થે ભોગવવાની ઇચ્છા રાખવી નહિ, અને ભગવાનને તો સંસારના મુલ્કની
 ઇચ્છા નથી. પણ પોતાના ભક્તની ભક્તિ જાણીને પોતાને જે જે પદાર્થ અર્પણ કરે છે તેનો
 અંતીકાર કરે છે. [૫] અને જો ભગવાનને સંસારનું સારું મુલ્ક જોઈતું હોય, તો અનંત ૫
 કોટી બ્રહ્માંડના પતિ, ને બ્રહ્મપુર ગોલોક ને બંકુઠાદિક થામના પતિ, અને રાધિકા લક્ષ્મી
 આદિક જે પોતાની શક્તિયો તેના પતિ, એવા જે ભગવાન તે સર્વે પોતાના વૈભવને તજીને
 ચોરડીના શાદ હેઠે તપ કરવાને શા સારુ વેસે? માટે ભગવાનને તો વિષય સંબંધી મુલ્કની
 આસક્તિ હોયજ નહિ. તેમાં પણ બીજા અવતાર કરતાં આપણા પતિ જે નરનારાયણ તેતો
 અત્યંત ત્યાગી છે. અને જીવના કલ્યાણને અર્થે તપ કરે છે. અને એ નરનારાયણને કોઈ
 વૈભવ જોઈતો હોય તો ચોર સ્વાઈને શા સારુ વેસી રહે? ને આ સંસારમાં મૂર્ખાં જીવ હોય
 છે તે પણ ગામ ગરાસ ભોગવે છે, તો નરનારાયણ તો સાસાતુ ભગવાન છે, તે જો એમને
 કાંઈ જોઈતું હોય તો વધુ તો નહિ પણ ચારતો ગામડાં વસાવી વેસે? પણ એ ભગવાનને કાંઈ
 જોઈતુંજ નથી. માટે આપણા સ્વામી જ્યારે એવા ત્યાગી છે, તો આપણે તો એ યકી વિશેષ
 ત્યાગી રહું જોઈએ અને ભગવાનની ઇચ્છા કરીને જેવી જેવી રીતે સત્સંગી દૃઢિ યાતી જાય
 તેવી તેવી રીતે રાજી રહેવું. પછી ભગવાનની ઇચ્છા હોય તો વધું જગત સત્સંગી થાઓ અથવા
 સર્વે સત્સંગી મટી જાઓ પણ કોઈ રીતે દર્ષ શોક મનમાં ધારવો નહિ. આ ભગવાનનું
 કર્ણું સર્વે થાય છે, માટે મુકું પાંદડું જેમ વાયુને આધારે ફરે તેમ ભગવાનને આધિન
 રહીને આનંદમાં મગન કરવું. અને કોઈ જાતનો મનમાં હ્રદય આવવા દેવો નહિ. (૬) ૬
 इति वचनामृतम् ॥७४॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૨) છે, તેમાં પહેલામાં સંપત્ મહાવાધી વૈરાગ્ય કઢાય છે અને આપત્કાલથી સમજણ કઢાય છે. (૧) બીજામાં અમારી હૃચ્છાથી સત્સંગનું સ્પર્કપણું થાય અથવા ગૌણપણું જાણાય અથવા પોતાને માત્ર અપમાન થાય તેમાં રાજી રહેવું. (૨) અને અમારી મુર્તિ વિના બીજે ક્યાંઈ પ્રીતિ રાખવી નહિ. (૩) અને અમારે તપની રુચિ છે અને તમે અમારા દાસ છો માટે તમારે પણ તપની રુચિ વિશેષ રાખવી. (૪) અને અમે કાંઈક અંગીકાર કરીએ છીએ તે મક્કની મક્કિ આપીને કરીએ છીએ [૫] અને બીજા અવતાર કરતાં અમે અત્યંત ત્યાગી છીએ ને જીવોના કલ્યાણને અર્થે અમે તપ કરીએ છીએ માટે અમારા આશ્રિતો સર્વેને ત્યાગ વિશેષ રાખવો. અને અમારે આધીન રહીને અમારું મનન કરવું, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. [૬] શાશ્વતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં દાદાશાસ્ત્રને આપત્કાલ જેવું આવ્યું હતું એમ કહ્યું તે આપત્કાલ શો આવ્યો હતો ?

૧ ૩૦ દાદાશાસ્ત્રને ને માણસાસ્ત્રને વૈર હતું તે હઠાદમાં મગુજીને ને વેચર શાશ્વતને ઘાયલ કર્યા હતા અને રોયી તથા આરબની હાલો બાવી હતી તે આપત્કાલ આવ્યો હતો.

૨ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે આપણ નરનારાયણના દાસ છીએ. ત્યારે તો શ્રીજી-મહારાજ પણ દાસ ઠર્યાં તે કેમ સમજવું ?

૨ ૩૦ શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યભાવે બોલ્યા છે પણ પોતાનેજ નરનારાયણ મામે કહ્યા છે અને બોધી શાશ્વતમાં નરનારાયણ આપણા પતિ છે એમ કહ્યું છે તે પણ મનુષ્યભાવે બોલ્યા છે પણ સર્વેના પતિ શ્રીજીમહારાજ છે અને નરનારાયણ ધોરદીના જ્ઞાદ તલ્લં વેસીને તપ કરે છે, એમ કહ્યું છે તે પણ શ્રીજીમહારાજ બનમાં વિષયો ત્યારે જૂઠ્ઠા નીચે રહેતા ને અતિશે તપ કર્યું છે તે તપ આ ઠેકાણે સમજવું. બાનો વિસ્તાર [પ્ર૦ ૮ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં તથા ૫૩ ના બીજા પ્રશ્નોત્તરમાં] કર્યો છે.

૩ પ્ર૦ [૧ બીજા પ્રશ્નમાં] શ્રીજીમહારાજ કરતાં આપણે વૈભવ ન્યૂન રાખવા એમ કહ્યું તે વૈભવ ક્યાં જાણવા ? અને એ વૈભવ ત્યાગીએ કેવી રીતે ન્યૂન રાખવા ? અને ગૃહસ્થોએ કેવી રીતે ન્યૂન રાખવા ?

૩ ૩૦ ત્યાગીએ શ્રીજીમહારાજની હૃચ્છાથી જે અન્નાદિક ખાધે તેનો થાઠ કરીને શ્રીજીમહારાજને જમાવવાને તે પ્રસાદીનું અન્ન પ્રસાદીના પાળીથી મેઢાવીને સ્વાદેરહિત જમવું પણ જીવું જીવું ન રાખવું અને મેઢાવ્યા વિના ન જમવું અને કાષ્ટ પાત્રમાં જમવું એ વૈભવ બોલ્યા મોગાવ્યા કહેવાય. અને ગૃહસ્થોએ જે વસ્ત્ર ધરેણાં ઠાકોરજીને ધરાતાં હોય તે પહેરવાં નહિ, હથેલેને જમવાના પાત્રમાં જમવું નહિ, એમને વેસવાના વાહનમાં વેસવું નહિ અને પોતાને જમવાની તથા પહેરવા બોદવાની વસ્તુઓ શ્રીજીમહારાજની મુર્તિની પ્રસાદી કરીને વાપરવી એ વૈભવ ન્યૂન મોગાવ્યા કહેવાય.

૪ પ્ર૦ મગવાન તો દિવ્યમુર્તિ છે તે માનિક વસ્તુ જમતા હશે કે કેમ ?

૪ ૩૦ જમાવનાર મક્કને અતિશે ભાવ હોય તો તેનો ભાવ જોડને મગવાન એ માનિક વસ્તુને

દિવ્ય નિર્ણય કરીને યંગીકાર કરે છે, માટે ભગવાનને અમાલ્યા વિના કોઈ વસ્તુ અમલી નહિ.

- ૫ પ્ર૦ [૬ થીજા પ્રમમાં] મહાપુર નામે ધામ કહ્યું તે કિયું જાણવું ?
- ૫ ૪૦ આ ટેકાણે અક્ષરધામને મહાપુર નામે કહ્યું છે.
- ૬ પ્ર૦ રાધિકાદિક શક્તિયોના પતિ અને છીંચ એમ કહ્યું તે ય શક્તિયોના પતિ શ્રીજીમહારાજને કેવી રીતે સમજવા ?
- ૬ ૪૦ મૂલઅક્ષરથી છાંદે વિશ્વ, મહા, શિવ સુધી સર્વને વિષે શ્રીજીમહારાજ અન્વયપણે રહ્યા છે માટે રાધિકાદિક સર્વે શ્રીજીમહારાજની પણ શક્તિયો કહેવાય તે [લો૦ ૧૭ ના ૬ પાંચમા પ્રમમાં] અક્ષર, પુરુષ, કાલ, માયાદિકને પોતાની શક્તિયો કહી છે.
- ૭ પ્ર૦ થીજા અવતાર કરતાં અને અતિશય ત્યાગી છીંચ એમ કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજને કેવી રીતે ત્યાગી સમજવા ?
- ૭ ૪૦ શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યરૂપે વિચરતા ત્યારે ત્યાગીના બાધપ્રમમાં રહ્યા હતા અને સ્ત્રીનો ગંધ આવે તો ડહાડી કરતા ને મરચાં ને મીંદીઆવળ જમતા અને પછી પણ પોતાના મક્તોને રાજી કરવા ને તેમનાં કલ્યાણ કરવા સાથે, સારાં સારાં ભોજન જમતા, પણ ત્યાગીની ઠપ્પી સ્વાય હતી ય ત્યાગ કહ્યો છે. ॥૭૪॥

સંસ્કૃ ૧૮૭૬ ના વૈશાલ વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગળ લિલ્લવાના હસ્ત હેઠે ઢોલિયા ઉપર ચિરાજમાન હતા અને પીઠા પુષ્પના દાર કંઠને વિષે ચિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા વૈદ્યવેદના હરિમત્કની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

- ૧ પછી મુરારાચરે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) જેના કુલમાં ભગવાનનો એક ભક્ત થાય તો તેના ઇકોતર પરિયાં ઉપરે છે એમ કહ્યું છે. અને તેના ગોશ્રમાં કેટલાક તો સંતના ને ભગવાનના દ્રેષી પણ હોય ત્યારે તેનો કેઈ રીતે ઉદ્ધાર છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યા જે, જેમ કર્દમઋષિનો વૈવહૃતિષ પતિતુદ્ધિષ કરીને પ્રસંગ કર્યો હતો, તોપણ કર્દમઋષિને વિષે સ્નેહ હતો તો એનો ઉદ્ધાર થયો, અને માન્વાતા રાજાની દિકરીયું પવાસ તે સૌંધ-રીઋષિનું રૂપ જોઈને કરીયું તેને કામનાષ કરીને સૌંધરીને વિષે હેત હતું, તો તે સર્વેનું કલ્યાણ ઋષિના જેવુંજ થયું, માટે જેના કુલમાં ભક્ત થયો હોય ને તેના કુટુંબી સર્વે એમ માને જે, આપણું મોડું ભાગ્ય છે જે, આપણા કુલમાં ભગવાનનો ભક્ત થયો છે, એવી રીતે મક્તું મહાત્મ્ય સમક્ષીને હેત રાલે તો તે સર્વે કુટુંબીનું કલ્યાણ થાય અને મરીને પિત્રી જે સ્ત્રીમાં ગયા હોય તે પણ જો એમ જાણે જે, આપણા કુલમાં ભગવાનનો ભક્ત થયો, તે આપણું મોડું ભાગ્ય છે, એ સમક્ષીને ભગવાનના ભક્તમાં હેત રાલે તોતે પિત્રીનું પણ કલ્યાણ થાય, અને જે ભગવાનના ભક્ત સંગાયે વૈરુદ્ધિ રાલે તેનું તો કલ્યાણ ન થાય,

અને જેવ જેવ વૈર કરતો જાય તેમ તેમ તેની બુદ્ધિ ઘટી જતી જાય, અને વેદ શ્રુતિ ત્યારે પંચ મહાપાપના કરનારા જે નરકના કુંડમાં પડે તે પણ તેજ કુંડમાં પડે છે, તે માટે ભગવાનના ભક્તમાં જેને હેત હોય, તો સંબંધી હોય અથવા વીજો કોઈ હોય તે સર્વેનું કલ્યાણ થાય છે. (૧)

૨ પછી નાજે ભક્તે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૨) ભગવાનનો ભક્ત હોય તે એક તો નિશ્ચયવાળો હોય, અને એકતો યોદા નિશ્ચયવાળો હોય, અને ઉપરથી તો વેય સારા દેલાતા હોય તે વે કેમ ઓઢાણવામાં આવે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને ભગવાનના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન હોય, અને હૃદ વૈરાગ્ય હોય, અને ભક્તિ ને સ્વધર્મ પણ અતિ હૃદ હોય, તેને પરિપૂર્ણ નિશ્ચય જાણવો. અને યમાંથી જો એકે વાનું ઓઢું હોય તો નિશ્ચય છે, તોપણ મહાત્મ્ય વિનાનો છે અને એ ચારવાનાં સંપૂર્ણ હોય તે મહાત્મ્ય સોતો ભગવાનનો નિશ્ચય જાણવો. (૨) इति वचनामृतम्. ॥૭૫॥

રૂઝસ્યાર્થ પ્ર०—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે, તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારા ભક્ત ઉપર હેત રાજે તેનું કલ્યાણ થાય ને રૂચ કરે તે નરકે જાય. (૧) બીજામાં જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ ને સ્વધર્મ સંપૂર્ણ હોય તેને અમારો મહાત્મ્ય સહિત નિશ્ચય થાય છે. (૨) વાક્યો છે.

૧ પ્ર० બીજા પ્રશ્નમાં જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ ને સ્વધર્મ કહ્યાં તેનાં લક્ષણ શાં હશે?

૧ ૭૦ શ્રીજીમહારાજને સદા મુર્તિમાન જાણે ને તેજદારે કરીને શ્રવ, અશ્રવના આધાર, પ્રેરક, ને નિર્યંત્રા જાણે અને એ તેજરૂપ શક્તિના પણ આધાર જાણે અને એ પ્રકારૂપ પવો જે પોતાનો આત્મા તેને વિષે શ્રીજીમહારાજની મુર્તિને દેશે તે શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કહેવાય. અને શ્રીજીમહારાજની મુર્તિ વિના બીજે ક્યાંઈ પ્રીતિ ન રહે તે વૈરાગ્ય કહેવાય. અને મહાત્મ્યજ્ઞાને સહિત શ્રીજીમહારાજની મુર્તિમાં પ્રેમે કરીને જોડાવું તે ભક્તિ કહી છે. અને શ્રીજીમહારાજની મુર્તિને આત્માને વિષે અચંદ ધારી રહેવું તે આત્માનો ધર્મ જાણવો અને સ્થૂલ, સુક્ષ્મ વેદે કરીને સર્વે નિયમ પાઠવા એ દેહનો ધર્મ જાણવો તે સ્વધર્મ કહેવાય. ॥૭૫॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના પ્રથમ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૧૧ વૃષાભીષે દિવસ શ્રી ગદ્દા મધ્યે દાદા-સ્વામીના દરવારમાં સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજ પોતાના ઉતારાને વિષે વિરાજમાન હતા અને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ મોટા મોટા સાધુ કેટલાક બેઠા હતા.

૧ તેમની આગળ શ્રીજીમહારાજે વાર્તા કરી જે, (૧) ક્રોધી, રૂપ્યાવાળો, કપટી ને માની એ ચાર પ્રકારના જે મનુષ્ય તે જો હરિભક્ત હોય તોયપણ તે સાચે અમારે બને નહિ, અને ક્રોધ ને રૂપ્યા એ વેય માનને આધરે રહે છે. (૧) અને કામીનો તો અમારે કોઈ? કાંઠે વિશ્વાસજ નથી, જે એ સત્સંગી છે અને કામી તો સત્સંગમાં હોય તોય વિમુક્તજેથો છે. (૨) અને જેને પંચ વર્ષમાનવાં કોઈ વાતે સોટ ન હોય, અને ગમે તેવા વચનના ૨

મીડામાં લેઇને એનું ગમતું છુકાવીને અમારા ગમતામાં રાસીય તોપણ કોઈ રીતે દેહ પર્યંત મુંઝાય નહિ એવો હોય, તે પાકો સત્સંગી છે, અને એવા હરિભક્ત ઉપર અમારે વગર કર્યું સહજેજ હેત ધાય છે અને એવા ગુણ ન હોય તો હેત કરવા જાડ્ય તોપણ હેત ધાય નહિ, અને અમારી તો ઈજ પ્રકૃતિ છે જે, જેના હૃદયમાં ભગવાનની ઈર્ષી પરિપૂર્ણ ભક્તિ હોય, તે ઉપરજ હેત ધાય છે. (૩) इति वचनामृतम्. ॥૭૬॥

૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય [૧] છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, ક્રોધ, માન, ઈર્ષ્યા ને કષ્ટ રાસે તે જમને ગમતો નથી. (૧) અને કામી તો વિમુગ્ધ છે [૨] અને અમારા ગમતા પ્રમાણે વર્તવામાં મુંઝાય નહિ તે પાકો સત્સંગી છે. (૨) કાચતો છે.

૧ પ્ર૦ શ્રીજી કાચતમાં અમે ગમે તેવા વચનનાં મીડામાં લઈએ અને અમારા ગમતામાં વર્તાવીએ તો પણ મુંઝાય નહિ તેને પાકો સત્સંગી કહ્યો તે શ્રીજીમહારાજ મનુષ્ય રૂપે વિચરતા તે વચ્ચે તો જેમ કહે તેમ વર્તે તે વર્ત્યો કહેવાય પણ આજ કેવી રીતે વર્તે તો વચનના મીડામાં તથા ગમતામાં વર્ત્યો કહેવાય ?

૧ જ૦ ધર્મામૃત, નિષ્કામશુદ્ધિ, શિક્ષાપત્રી આદિકમાં ત્યાગી ગૃહીન્ના ધર્મ શ્રીજીમહારાજે કહ્યા છે તે પ્રમાણે રાજી થકો વર્તે પણ તેમાં કાંઈ ફેર પડવા દે નહિ ને તે પ્રમાણે વર્તવામાં લેશ-માત્ર મુંઝાય નહિ તે વચનના મીડામાં તથા ગમતામાં રહ્યો કહેવાય. અને તે પ્રમાણે યથાર્થ વર્તે પણ એ પ્રમાણે ન વર્તવાનો મનમાં સંકલ્પ થઈ જાય તે મુંઝાણો કહેવાય. અને જે એ પ્રમાણે ન વર્તે તે સ્વામિનારાયણનો છેજ નહિ એ તો સંપ્રદાયથી બહાર છે તે (પ્ર૦ ૩૬ ના બીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) કહ્યું છે. ॥૭૬॥

સંવત્ ૧૮૭૬ ના દ્વિતીય ય્યેદ્દ વદિ અમાપ્રાસ્થાને દિવસ સ્વામી શ્રીસહાજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં પ્રીવાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગલ આયમણે બાર ઓરડાની ઓસરીય હોલિયા ઉપર વિજાજમાન હતા, અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં. અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગલ શુનિ તથા વેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી, અને શુનિ માંહો માંહી પ્રશ્ન ઉત્તર કરતા હતા, ને પછી એક શુનિય અળસમણે કરીને ભગવાનના નિશ્ચયતું વલ્લ લટકે ધર્મને સ્વોટાળ કરવા માંડયા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) ભગવાનના જ્ઞાનનો ઓથ લેઈને જે ધર્મને સ્વોટા કરી નાસે તેને અસુર જાણવો, અને ભગવાનના સ્વરૂપમાં તો કલ્યાણકારી અનંત ગુણ રહ્યા છે. તે શ્રીમદ્ભગવતને વિષે પ્રથમ સ્કંધમાં પૃથ્વીય ધર્મ પ્રત્યે કહ્યા છે, માટે જેને ભગવાનનો આશરો હોય તેમાં તો ભગવાનના કલ્યાણકારી ગુણ આવે છે, અને જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય હોય તેમાં તો એકાદશ સ્કંધમાં કહ્યાં એવાં જે સાધુનાં વત્રીશ લક્ષણ તે આવે છે, માટે જેમાં વત્રીશ લક્ષણ સંતનાં ન હોય તેને ધુરો સાધુ ન જાણવો, અને જેને ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તેના ઈશામાં તો પ્રજ્ઞા કલ્યાણકારી ગુણ જશ્વર આવે,

અને મધુના ગુણ સંતમાં આવે ત્યારે તે સાધુ બગીચા લક્ષણે યુક્ત હોય. (૧) માટે આજથી ૧ જે કોઈ પંચવર્તમાનરૂપ જે ધર્મ તેને મુકીને જ્ઞાનનું કે મક્તિનું ચઢ લેશે તે મુશ્કેલીથી, વચનદ્રોહી છે. અને એવી ધર્મભંગ વાત જે કોઈ કરતો હોય, તેને વિમુક્ત કહેવો, અને એમ કહેવું જે તમે તો અસુરનો પણ લીધો છે, તે અમે નહિ માનીએ, એમ કરીને તે અધર્મીની વાતને સ્વીકારી નાસ્તવી. (૨)

૨ પછી સંતે મશ્ન પૂછ્યો જે, (૨) હે મહારાજ! કોઈક ભગવાનનો અતિ દુઃખ મક્ત હોય ને દેહ મુકવા ટાળે તેને પીઠા થઈ આવે છે ને બોલ્યાનું પણ કાંઈ ઠેકાણું રહેતું નથી, અને કોઈક તો કાંઈ પાકો દરિમકત જળાતો ન હોય, ને તે દેહ મુકવા સમે તો અતિ સમર્થ જળાય છે, ને અતિશે ભગવાનના પ્રતાપને જાણીને ને ભગવાનનો મહિમા મુલે કરીને, સુસ્વીયો થકો દેહ મુકે છે એનું શું કારણ છે, જે સારો હોય તેનું અંત સમે સારું ન દેસાય ને જેવો તેવો હોય તેનું અંત સમે સારું દેસાય છે એનું કારણ કહો? ૧ મશ્ન છે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, દેસ, કાઠ, ક્રિયા, સંગ, દેવતા, મંત્ર, દિશા ને શાસ્ત્ર ૫ આઠ જેવાં હોય તેવી પુરુષની મતિ થાય છે, તેજો સારાં હોય તો સારી મતિ થાય છે, ને શુંદાં હોય તો શુંદી મતિ થાય છે, અને પુરુષના હૃદયને વિષે પરમેશ્વરની માયાના મેમાં થકા ચારે યુગના ધર્મ વારાફરતી વર્તતા હોય, તે જો અંત સમે સત્પુરુષનો ધર્મ આવી જાય તો મૃત્યુ બહુ શોભી ઉઠે, અને વ્રેતા ને દ્વાપરનો ધર્મ આવે તો તેથી થોડું શોભે અને કલ્ચિનો ધર્મ મૃત્યુ સમે આવે તો અતિશે શુદ્ધ દેસાય, એમ અંત સમે સારું નરસું તેતો કાઠે કરીને છે. અથવા જાગ્રત, સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ ૫ ત્રણ અવસ્થા છે તેમાં જો અંત સમે જાગ્રત અવસ્થા વર્તેતિ હોય તો પાપી હોય તે પણ બોલતાં ચાલતાં દેહ મુકે છે. અને અંત સમે સ્વપ્ન અવસ્થા વર્તેતિ હોય તો શંક્યા જેવું કાંઈને કાંઈ બોલતો થકો ભગવાનનો મક્ત હોય તોપણ દેહ મુકે, અને અંત સમે સુષુપ્તિ અવસ્થા પ્રધાન વર્તે તો ભગવાનનો મક્ત હોય અથવા વિમુક્ત હોય તોપણ ઘેનમાં ને ઘેનમાં રહીને દેહ મુકે, પણ સારું કે નરસું કાંઈ બોલાય નહિ. (૩) અને અંતકાઠે ૫ જળ અવસ્થા થકી પર ને બ્રહ્મ-રૂપ એવા પોતાના જીવાત્માને સાક્ષાત્કાર માનતો થકો જે દેહ મુકે તેતો જેવી રીતે રામની સામર્થી હોય, તેવી સામર્થી જળાવીને દેહ મુકે છે ને એમ બ્રહ્મરૂપ થઈને ને સામર્થી જળાવ-વીને દેહ મુકવો તે ભગવાનના મક્તનેજ થાય છે, પણ રીજા વિમુક્ત જીવને એમ થાયજ નહિ. (૪) એવી રીતે કાઠે કરીને અંત સમે સારું નરસું જળાય છે, અથવા અવસ્થાઓને યોગે કરીને સારું નરસું જળાય છે, અને વિમુક્ત હોય તેને અંતકાઠે જાગ્રત અવસ્થા વર્તેતિ હોય ને બોલતો બોલતો દેહ મુકે તેણે કરીને કાંઈ તેનું કલ્યાણ થાતું નથી. વિમુક્તો સારી રીતે દેહ મુકે અથવા શુંદી રીતે દેહ મુકે પણ નરકેજ જાય, અને ભગવાનનો

મક્ત હોય તે બોલતો બોલતો દેહ મુકે અથવા શ્રેણ્યા બેસું બોલીને દેહ મુકે, અથવા શૂન્ય મુન્ય રહીને દેહ મુકે પણ તેલું કલ્યાણજ છે, પણ એમાં કાંઈ સંશય નથી, એમ ભગવાનના થત્કને જાણવું. અને ભગવાનનો થત્ક હોય તેને અંત સમે સ્વપ્નાદિકને યોગે કરીને ઉપરથી પીટા બેસું જણાતું હોય પણ એને અંતરમાં તો ભગવાનને પ્રતાપે કરીને અતિ આનંદ વર્તેતો હોય માટે નકિ હરિમત્ક હોય ને અંત સમે લાવાં શ્રેણ્યાં કરતો થકો દેહ મુકે પણ એના કલ્યાણમાં લેશ માત્ર સંશય રાસ્તરો નહિ. [૫] इति वचनामृतम् ॥૭૭॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૨) છે. તેમાં પહેલું કૃપાવાક્ય છે તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારો આશરો ને નિશ્ચય હોય તેમાં અમારા કલ્યાણકારી ગુણ ને સાધુનાં બનીસ લક્ષણ આવે છે. (૧) અને જે પંચવર્તમાનને મુકીને જ્ઞાન, અતિયું થઈ છે તે ગુરુ દ્રોહી, વચનદ્રોહી ને અસુર છે તેની વાત ન માનવી. (૨) શ્રીજીમાં કાઢે કરીને અવસ્થાપ કરીને અંતસમે સારું નરસું જણાય છે. (૩) અને જ્ઞાનરૂપ થઈને ને સામર્થ્ય જણાવીને તો અમારો થત્ક દેહ મુકે. [૪] ને વિમુક્ત સારી રીતે દેહ મુકે તોય નરકે જાય ને અમારો થત્ક શૂન્યમુન્ય રહીને દેહ મુકે, તો પણ કલ્યાણજ થાય. (૫) વાક્યો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રથમાં અમારે આશરે કરીને કલ્યાણકારી ગુણ આવે છે એમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૬૨ ના પહેલા પ્રથમાં) અમારા નિશ્ચયે કરીનેજ કલ્યાણકારી ગુણ આવે છે એમ શ્રીજી-મહારાજે કહ્યું છે તે કેમ સમજવું ?

૧ ૭૦ નિશ્ચયમાં ને આશરામાં સરસી ગૌરવતા છે, માટે કલ્યાણકારી ગુણ એ વેય વતે આવે છે તે આમાં આ પ્રથમાંજ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારો નિશ્ચય હોય તેમાં અમારા કલ્યાણકારી ગુણ જહર આવે અને સાધુનાં લક્ષણ પણ એ વેયથી આવે છે.

૨ પ્ર૦ જે આશરે કરીને શ્રીજીમહારાજના કલ્યાણકારી ગુણ આવે તે આશરાતું શું રૂપ છે ?

૨ ૭૦ શ્રીજીમહારાજ વિના શ્રીજી કોઈને કર્તા જાણે નહિ એક શ્રીજીમહારાજનેજ સર્વ કર્તા ને સર્વેના સુખદાતા આપે અને શ્રીજીમહારાજની મુર્તિના સુખ વિના શ્રીજી કોઈ સુખ કે દેશ્ય થે તેને હચ્છેજ નહિ ને જેમ શ્રીજીમહારાજની મરજી હોય તેમજ થતે તે આશરો કહેવાય.

૩ પ્ર૦ સાધુનાં બનીસ લક્ષણ કયાં તે કયાં જાણવાં ?

૩ ૭૦ કૃપાકુ=પરતુ:સને સહન નહિ કરનારા. (૧) અઠતદ્રોહ=સર્વ પ્રાણીમાં કોઈનો દ્રોહ નહિ કરનારા. [૨] તિતિલુ=શ્રમાવાન. (૩) સત્ય=સત્ય એજ છે સાર. [થઈએને]. (૪) અનવ્યાત્મા=અસુયાદિ દોષે રહિત. (૫) સમ=સ્વપરમાં સમદૃષ્ટિવાળા. [૬] સર્વોપકારક=સર્વને ઉપકાર કરનારા. (૭) કામૈરહતથી=વિષયને વિષે શ્રોમ નહિ પામનારા. [૮] દાન્ત=ઓત્ર, ત્વક્, વ્યથ, રસના પ્રાણ એ જ્ઞાન હંદ્રિયો તથા વાક્, પાણી, પાદ, પાચુ ને ઉપસ્થ એ કર્મ હંદ્રિયો તેને શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞામાં યથાર્થ વર્તવાનારા. (૯) મૃદુ=કોમલ ચિત્ત-વાળા. (૧૦) શુચિ=શાદ્ધ શૌચ જે જ્ઞાનાદિક ક્રિયા કરવી તથા સ્પર્શ કરવા યોગ્ય નહિ તેના સ્પર્શે રહિત અને અંતરમાં શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા વિરુદ્ધ સંકલ્પે રહિત અને મુર્તિનું ચિનકન કરનારા. (૧૧) અર્કિજન=જ્ઞાનાદિક પરિપક્વ રહિત (થન જે સુવર્ણ, શુભ, તામ,

મુદ્રા તથા નોટ આવિક) દ્રવ્યનો સંપન્ન કરનાર કરાવનાર યથા. (૧૨) અનીહ=નહિ કરવા યોગ યથી ઓઝીમહારાજની આજ્ઞા ચિકિત્સા ક્રિયા તેને નહિ કરનારા. (૧૩) મિત-મુક્ત=હૃદયના ચાર વિભાગ પૂર્વેક ચે ભાગ અન્ન કરીને પૂર્ણ કરનારા અને એક ભાગ જલ્દે કરીને પૂર્ણ કરનારા અને એક ભાગ વાયુ પ્રચારને અર્થે સ્થાલી રાક્ષીને એકજ વાર અમનારા. [૧૪] શાન્ત=મન, સુદ્ધિ, પિત્ત ને અહંકાર એ અંતઃકરણને ઓઝીમહારાજની આજ્ઞામાં ચર્તાવનારા. (૧૫) સ્થિર=સાગી, ગૃહી પોતપોતાના આશ્રમના ધર્મ પ્રમાણે યથાર્થ ચર્તમારા. (૧૬) ચત્તરણ=સાક્ષાત્ સ્વામીનારાયણ ભગવાન જે અમે તે અમેજ છીએ રક્ષણ કરનાર ને પ્રાપ્ય તે જોને. [૧૭] મુનિ=ઓઝીમહારાજની મુર્તિનું મનન કરનારા. (૧૮) અમમત=સ્વૂઠ, સૂક્ષ્મ દેહે કરીને પાઠવાના જે ધર્મ તેને પાઠવામાં સ્પર્ધ. [૧૯] ગમીરા-સ્મા=જેનો અભિપ્રાય જાણી ન શકાય તેવા. (૨૦) ધૃતિમાન=આપસ્કાઠમાં પણ ધર્મનો સ્વાગ નહિ કરનારા [૨૧] જિતવદ્ગુણ=મૂલ, તરસ, શોક, મોહ, જરા, મૃત્યુ તે ઓતવા છે જોયે યથા. (૨૨) અમાની=માનની ઇચ્છા રહિત. [૨૩] માનદ=વીજાને માન આપનારા. [૨૪] કલ્પ=વીજાને વિવચની આસક્તિ ટલાવીને મોક્ષને માર્ગે જલાવવારૂપી જ્ઞાન વોષ દેવામાં સમર્થ. (૨૫) મેત્ર=કોઈને યાનારા નહિ. (૨૬) કાહણિક=અવાધિમાં હુલેલા ઓતોના દુઃક્ષની નિવૃત્તિ કરવારૂપી કૃપા કરીને છે વિચરણ જોનું. [૨૭] કથિ=ઝીવ, માયા, દેવર, બ્રહ્મ, અક્ષર તથા પરબ્રહ્મ જે ઓઝીમહારાજ તેમના સ્વરૂપને યથાર્થ જાણનારા. (૨૮) સત્તમ=અમે કપદેશ કરેલા આત્મનિદ્ધારૂપ ગુણ જે પોતાના આત્માને અમારા તેજરૂપ બ્રહ્મને વિષે એકતા કરીને, તેને વિષે અમારી મુર્તિને ધારીને આત્માનો તથા અમારા સાક્ષાત્કાર કરવો અને દોષ જે દેહાભિમાન તેને જાણીને સર્વ ધર્મના પદ્મનો લાભ કરીને અમને નિષ્કામ ભાવે મળે તે ઉત્તમ સાધુ છે. (સાધુનું ઉત્તમ લક્ષણ છે). [૨૯] ભક્તતમ=અમને ક્ષર જે મૂઠ માયા પર્યંત અને અક્ષર જે મૂઠ અક્ષર પર્યંત સર્વના નિર્યંતા, સર્વકારણના કારણ, સર્વોત્તર્યામી, સર્વકર્તા, સર્વના સુસ્વસ્તા, સર્વ સુલભ્યમુર્તિ, અતિશે તેજસ્વી અને સૌશિલ્ય, વાત્સલ્યાદિ સ્વયાંચ ચુક તથા અનંત દેવર્થ સંપન્ન જાણીને અનન્ય ભાવથી અમારી મુર્તિમાં લુલ્ય હાંને, અમારા સુલભે અનુભવે તે અતિ ઉત્તમ ભક્ત કહેતાં સાધુ છે. [તે સાધુનું અતિ ઉત્તમ લક્ષણ છે.] (૩૦) અજાતશત્રુ=તથા સ્પર્ધન થયો શત્રુ જોને. (૩૧) સાધુભૂષણ=શિલ્પ જે બ્રહ્મચર્ય તેજ છે ભૂષણ જોને (અદ્ય પ્રકારનું બ્રહ્મચર્ય તેને પાઠનારા) [૩૨] આ વત્રીજ લક્ષણે ચુક હોય તે અમારા સંત કહેવાય એમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું છે. ॥ ૭૭ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના અષાઢ શુદિ ૩ ત્રીજને દિવસ સ્વામી ઓસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી મઢા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રી શાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગળ આશ્રમણે વારણે ઓરડાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા, ને શ્વેત સેસ પહેર્યો હતો ને શ્વેત વાદર ઓઢી હતી, ને મસ્તક ઉપર શ્વેત પાંચ વિરાજમાન હતી, ને કંઠને વિષે શ્વેત પુષ્પનો હાર પહેર્યો હતો, ને પોતાના દુલ્હાસર્વિદની આગળ મુનિ તથા દેવદેવના દરિયકની સમા મરાણે બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સર્વે સંત સાંઘઝે એક પ્રશ્ન પુછીય છેવ. પછી સંતે કમું જે, પૂછો મહારાજ ! પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, [૧] દેશ, કાઝ, ક્રિયા, સંગ, ધંધ, દેવતા, શાસ્ત્ર, ઉપદેશ એ આઠ સારા હોય તો પુરુષની બુદ્ધિ નિર્મલ થાય છે ને એ આઠ ઝુંદા હોય તો પુરુષની બુદ્ધિ અદ્ધ થાય છે, માટે એ આઠમાં પૂર્વ કર્મનું કોઈ જોર છે કે નથી ? પછી મુનિ બોલ્યા જે, પૂર્વ કર્મનું જોર જણાય છે તો સ્વર્ગ, જો સારાં કર્મ હોય તો પવિત્ર દેશને વિષે જન્મ આવે ને ઝુંદાં કર્મ હોય તો ઝુંદા દેશને વિષે જન્મ આવે, તેમજ કાઝાદિક સાત છે તેમાંથી પણ જેવાં કર્મ હોય તેવાનો યોગ બને છે, માટે સર્વેમાં કર્મનું પ્રધાનપણું જણાય છે ને દેશકાઝાદિક જે આઠ તેનું તો કોઈક ઠેકાણે પ્રધાનપણું છે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, દેશકાઝાથી ભૂદને દેવતા જે પરમેશ્વર ત્યાં સ્થિત સર્વને વિષે કર્મને પ્રધાન કહો છે તે ક્રિયા શાસ્ત્રને મતે કહો છે તેનું કોઈ વચન ધર્મી દેવતાદો ? અને એક કર્મનુંજ પ્રધાનપણું તો જૈનના શાસ્ત્રમાં છે પણ શીજામાં નથી શીજા શાસ્ત્રમાં તો પરમેશ્વરને પરમેશ્વરના ભક્તનો સંગ તેનુંજ પ્રધાનપણું છે, માટે તમે કર્મનું પ્રતિપાદન કરો છે તે ઉપરથી સત્સંગી છે ને છાના નાસ્તિક છે કે શું ? કેમજે નાસ્તિક વિના શીજો તો કોઈ કર્મનું પ્રતિપાદન કરતો નથી, અને નાસ્તિક તો વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ ને ઇતિહાસ જે ભારતાદિક તેને સ્તોટાં જાણે છે ને પોતાના મામધિ ભાષાના જે ઘંચ તેનેજ સાચા માને છે, માટે સૂર્યચક્રા કર્મનું પ્રતિપાદન કરે છે અને જો કર્મ કરીને દેશાદિક આઠ ફરતા હોય તો મારવાડને વિષે કેટલાક પુન્યવાળા રાજા થયા છે તેમને અર્થે સો હાથ ડંદાં પાળી હતાં તે ઉપરછલાં થયાં નથી ને જો કર્મને વશ દેશ હોય તો પુન્યકર્મવાળાને અર્થે પાળી ડંદાં આવ્યાં જોઈએ ને પાળીને અર્થે ડંદાં ગયાં જોઈએ પણ એમ તો થાતું નથી ને મારવાડ દેશમાં તો પાળી હોય અથવા પુન્યવાળા હોય, પણ ડંદાં પાળી લપજે પણ પોતાના ગુણનો ત્યાગ કરતો નથી માટે દેશકાઝાદિક તો કર્મના ફેરબાંધે નહિ તે માટે જે પોતાના કલ્યાણને ઇચ્છે તેને તો નાસ્તિકની પેઠે કર્મનું કલ્લ રાત્રવું નહિ અને ઝુંદા દેશકાઝાદિક આઠ હોય તેનો ત્યાગ કરીને, કહા જે દેશ, કાઝાદિક આઠ તેનું સેવન કરવું અને દેશ તો ચારણે પણ સારો નરસો હોય અને પોતાના દેહમાં પણ હોય તે જ્યારે દેહરૂપ જે સારો દેશ તેને વિષે જીવ હોય ત્યારે શિલ્ક, સંતોષ, દયા, ધર્મ इत्यादિક જે કલ્યાણકારી ગુણ તે વર્તેતા હોય અને જ્યારે આ દેહરૂપ જે ઝુંદો દેશ તેને વિષે જીવ રક્ષો હોય ત્યારે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર इत्यादિક ઝુંદા ગુણ વૃદ્ધિ પામે છે અને સારો, ઝુંદો જે સંગ થાય છે તેની ચિકિત્સા થયે છે જે, જેનો સંગ થાય તે સાથે કોઈ રીતે અંતર રહે નહિ ત્યારે તેનો સંગ થયો જાણશે અને ઉપરથી તો જાણને પણ હૈયામાં ધાલીને મળે છે

પણ અંતરમાં તો તે સાથે લાલો ગાલનું છેડું છે, એવી રીતે ઉપરથી સંગ હોય તે સંગ ન કહેવાય અને મન, કર્મ, વચને કરીને જે સંગ કરે તેજ સંગ કયો કહેવાય, માટે એવી રીતે મન, કર્મ, વચને સંગ તો પરમેશ્વર અથવા પરમેશ્વરના ભક્ત તેનોજ કરવો જેથી જીવનું કલ્યાણ થાય પણ પાપીનો સંગ તો ક્યારેય ન કરવો (૧)

પછી મધ્યાન સમે શ્રીજીમહારાજે સર્વે નાના નાના વિદ્યાર્થી સાધુને પોતાને સમીપે બોલાવ્યા જે એમ કહ્યું જે, તમે સર્વે વિદ્યાર્થી છુને પ્રશ્ન પૂછો. પછી મોટા શિવા-
૨ નંદસ્વામી પૂછ્યું જે, (૨) જેને ભગવાનનો અચ્છ નિશ્ચય હોય તે કેમ ઓઝવાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને અચ્છ નિશ્ચય હોય તેને ભગવાન સારી ક્રિયા કરે અથવા નરસી ક્રિયા કરે તે સર્વે કલ્યાણકારી માસે અને ભગવાન જીતે અથવા હારે અથવા કોઈક ટેકાણે ભાગે અથવા ક્યારેક રાજી થાય, ક્યારેક શોક કરે इत्यादિક અનંત પ્રકારની ભગવાનની ક્રિયાઓ તેને જોડેને નિશ્ચયવાળો ભક્ત હોય તે એમ કહે જે, પ્રભુની સર્વે ક્રિયા કલ્યાણને અર્થે છે તે ક્યારે બોલે ત્યારે એવું ને એવું બોલતો હોય તો તેને પરિપક્વ નિશ્ચયવાળો જાણવો. (૨)

૩ પછી નિર્માનાંદસ્વામી પૂછ્યું જે, (૩) ભગવાનને ભગવાનના સંત તેને વિષે દોષબુદ્ધિ ન આવે તેનો મો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેવો પ્રથમ કહ્યો એવો ભગવાનનો અચ્છ નિશ્ચય હોય તો તેને કોઈ રીતે ભગવાનને વિષે દોષબુદ્ધિ આવે નહિ અને એવા મોટા જે ભગવાન તેના દાસનો મહિમા ક્યારે વિચારે ત્યારે ભગવાનના ભક્તનો પણ કોઈ રીતે અવગુણ આવે નહિ. (૩)

૪ પછી નિર્માનાંદસ્વામીને નાનામજ્ઞાનંદસ્વામી એ બેયે મળીને પૂછ્યું જે, (૪) જામત, સ્વમ્મ ને સુષુપ્તિ એ ત્રણે અવસ્થાને વિષે ભગવાનની મૂર્તિ અસ્તંદ કેમ જણાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, પૂર્વ જન્મનો કોઈક શુભ સંસ્કાર ચ્છિદ્ર હોય તેને ભગવાનની મૂર્તિ ત્રણે અવસ્થામાં અસ્તંદ દેસાય છે અથવા ભય, કામ ને સ્નેહ એ ત્રણ જેને વિષે અસ્તંદ હોય તેને ભગવાન વિના ચીતું પદાર્થ હોય તે પણ ત્રણે અવસ્થામાં અસ્તંદ દેસાય છે તો ભગવાન દેસાય એમાં શું કહેવું ? એ તો દેસાયજ. (૪)

૫ પછી નાના શિવાનંદસ્વામી પૂછ્યું જે, (૫) સત્સંગને વિષે અચ્છ પાયો જેનો

૬ હોય તે કેમ જણાય ? એક તો એ પ્રશ્ન છે, અને ચીજો પ્રશ્ન એ છે જે, (૬) માન, કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ, મત્સર, ईर्ष्या इत्याદિક જે શત્રુ તે કિયે પ્રકારે કરીને નાશ પામે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને સત્સંગનો અતિ દહ પણ હોય તે ક્યારે કોઈ સત્સંગનું ઘસાતું બોલે ત્યારે સ્વમી શ્રદ્ધેજ નહિ, જેમ પોતાના કુટુંબી હોય ને તે સાથે કચવાળ યદ હોય તો પણ ક્યારે તેનું કોઈ ઘસાતું બોલે ત્યારે સ્વમાય નહિ, એવી રીતે જેવો દેહના સ્કંધ-

ધીનો પણ છે તેવો જેને સત્સંગનો પણ હોય તેનો પાયો સત્સંગને વિષે અચઙ્ગ છે. (૫) અને બીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર ૫ છે જે, જેને એવો સત્સંગનો પણ છે તે સંત અથવા સત્સંગી તે સંગાયે માન, મત્સર ઈર્ષ્યા કેમ રાખી શકે ? માટે જેને સત્સંગનો પણ હોય તેના માન, મદ, મત્સર, ઈર્ષ્યા આદિક સર્વ ક્રમ્બુનો નાશ થઈ જાય છે. (૬) અને જેને ૬ સત્સંગીનો પણ ન હોય અને સત્સંગીને કુસંગીને વિષે સમભાવ હોય તો ગમે તેવો સત્સંગમાં મોટો કહેવાતો હોય પણ અંતે જાતાં જશ્ન વિમુક્ત થાય. (૭)

૭ પછી નાના આત્માનંદસ્વામીય પૂછ્યું જે, [૭] ભગવાન ને ભગવાનના સંત તે કોઈકને તો નિષદક થઈને જેમ કહેવું ઘટે તેમ કહે છે અને તેની કોરનો એમ મરુતો આવે છે જે, આતું માન કરીશું અથવા તિસ્કાર કરીશું તોયપણ કોઈ રીતે ૫ પાછો નહિ પડે એવો જે મરુતો તે ભગવાનને ભગવાનના સંતને કેમ આવે ? એક તોય પ્રશ્ન છે ૮ અને બીજો પ્રશ્ન ૫ છે જે, [૮] જે સંતને પાસે રહેતા હોઈય તેને જેવું આપણા ઉપર હેત હોય તેવું સમય સંતને કેમ રહે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેવો શિવાનંદ-સ્વામીના પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો છે તેવો સત્સંગનો જેને દૃઢ પણ હોય તો તેને કહેતાં સાંમ-ઝાંતાં ભગવાન ને ભગવાનના સંતને સંશય થાય નહિ અને એનો કોઈ રીતે કુવિશ્વાસ આવે નહિ જે આને કહેશું તો આ સત્સંગમાંથી જાતો રહેશે તેની કોરનો તો દૃઢ વિશ્વાસ હોય જે એનો સત્સંગ તો અચઙ્ગ છે, માટે એને કહેશું તેની કાંઈ ફિકર નથી અને બીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર ૫ છે જે, જેને પાસે પોતે પ્રથમ રહેતા હોઈય અને તેની સાથે પોતાને ન બન્ડું ત્યારે બીજા પાસે જઈને રહે તો પણ જેની પાસે પ્રથમ રહ્યો હોય તેવું જો કોઈક ઘસાતું બોલે તો સ્વમી શકે નહિ ત્યારે સર્વે સંતને એમ સમજાય જે આ તો કૃતઘ્ની નથી, જેને પાસે ચાર અક્ષર મળ્યા છે તેનો ગુણ મુક્તો નથી, માટે બહુ રહ્યા સાધુ છે એમ જાણીને સર્વે સંતને હેત રહે અને જેની પાસે પ્રથમ રહ્યો હોય તેને મુક્તિને બીજા પાસે જાય ત્યારે પ્રથમ જેની પાસે રહ્યો હોય તેની નિંદા કરે ત્યારે સર્વે સંતને એમ જણાય જે આ કૃતઘ્ની પુરુષ છે તે ય્યારે આપણી સાથે નહિ અને ત્યારે આપણી પણ નિંદા કરશે, પછી તે ઉપર કોઈને હેત રહે નહિ. [૮]

૯ પછી દહરાનંદસ્વામીય પૂછ્યું જે, (૯) ભગવાન તો અક્ષરાતીત છે, અને મન વાળી થકી પર છે અને સર્વને અગોચર છે, તે સર્વને મત્સર દેશાય છે તેનો શો ફેટુ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અક્ષરાતીત ને મન વાળી થકી પર ને અગોચર એવા જે ભગવાન તેજ પોતે કૃપા કરીને એમ ધારે છે જે, જ્ઞાની, અજ્ઞાની એવાં જે મર્ત્યલોકનાં મનુષ્ય તે સર્વે હૃને દેસો, એમ ધારીને સત્વ સંકલ્પ એવા જે આ ભગવાન તે કૃપા કરીને મર્ત્ય-લોકનાં સર્વે મનુષ્ય વેસે એવા થાય છે. (૯)

- ૧૦ પછી ત્યાગાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૧૦) ભગવાન રાજી કેમ થાય? પછી શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે, જેને ભગવાનને રાજી કરવા દોષ તેને તો દેહના મુલને ઇચ્છ્યું નહિ, અને દર્શનનો પણ લોભ રાલ્લવો નહિ ને ભગવાન જેમ કહે તેમ કરવું, એજ ભગવાનને રાજી થવાનું સાધન છે. (૧૦) ૧૦
- ૧૧ પછી લક્ષ્મણાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧૧) ભગવાન ને ભગવાનના સંતનો જે સમાગમ તે આશ્વર્થ સરલો કેમ સમક્ષીએ ત્યારે જળાય? અને આટે પહોર અહો અહો સરલું કેમ રહે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે ભક્ત એમ સમક્ષે જે, આ ભગવાન ને આ સંત તે સર્વે વૈકુંઠ, ગોલોક ને બ્રહ્મપુર તેના નિવાસી છે. તે સંતને પરમેશ્વર ડયાં બિરાજવાન છે ત્યાંજ એ સર્વે ધામ છે, અને એ સંત એઓ ધારો નિવાસ થયો છે, તે ધારું અતિ વડું ધામ્ય છે, એવી રીતે સમક્ષે તો આટેપહોર આશ્વર્થ સરલું રહે અને આટેપહોર આનંદના સમુદ્રમાં ઝીલતો રહે. (૧૧) ૧૧
- ૧૨ પછી પરમાત્માનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૧૨) સંતનાં વત્રીશ લક્ષણ કયાં છે, તે શો ઉપાય કરે તો આવે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે વત્રીશ લક્ષણે યુક્ત સંત હોય તેને વિષે ગુરુશુદ્ધિ ને દેવશુદ્ધિ રાલીને મન, કર્મ વચને એનો સંગ કરે તો એ સંગના કરનારાને વિષે પણ એ વત્રીશ લક્ષણ આવે છે. એવી રીતે સર્વે જ્ઞાત્રમાં કાંઈ છે જે સંતને સેવે ત્યારે સંત સરલો થાય છે. (૧૨) ૧૨
- ૧૩ પછી જ્ઞાતાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૧૩) એકતો અલંદ ભગવાનના સ્વરૂપમાં હુત્તિ રાલ્લતો હોય, અને બીજો તો ભગવાનનું ભજન સ્મરણ પણ કરે, અને કથા કીર્તન પણ કરે ને સાંમળે, એ બે પ્રકારના જે ભગવાનના ભક્ત તેમાં કયો શ્રેષ્ઠ છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાતી હોય, અને દેહની સ્વચર રહે નહિ એવો હોય, તો તે કથા કીર્તન ન કરે તોપણ શ્રેષ્ઠ છે, અને જેને દેહની સ્વચર રહેતી હોય, ને ભજન-માંમી પેતાની મેળે ડઠીને સ્વાતું, પીતું, દેહની ક્રિયા તે સર્વે કરતો હોય અને જો ભગવા-નની કથા કીર્તન ન કરે ને ન સાંમળે તો તે વકી તો ભગવાનની કથા, કીર્તન કરતો હોય ને સાંમળતો હોય તે શ્રેષ્ઠ છે. (૧૩) ૧૩
- ૧૪ પછી આધારાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૧૪) કેવી રીતે વર્તીએ તો ભગવાન ને ભગ-વાનના સંત પ્રસન્ન થાય? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, પંચ વર્તમાન સંપૂર્ણ રાલીએ ને તેમાં કોઈ રીતે સ્લોટય આવવા દેશ નહિ, તો ભગવાન ને ભગવાનના સંત પ્રસન્ન થાય છે, એમાં લેશ માત્ર સંશય નહિ. (૧૪) ૧૪
- ૧૫ પછી વૈદામ્તાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, [૧૬] જેને પ્રથમ કાંઈક ગોચરું વર્તાણું હોય, પછી તે શો ઉપાય કરે ત્યારે તેની ઉપર ભગવાન ને ભગવાનના સંત રાજી થાય?

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે પોતામાં ઘુંટો સ્વભાવ હોય, તેને દેહીને ભગવાન ને ભગવાનના સંત કુરાજી થતા હોય, તે સ્વભાવ સાથે જ્યારે વૈર કરીએ, ત્યારે જેને જે સાથે વૈર હોય તે તો સર્વે જગત્ જાણે ઘણું હોય, તે સંતને પણ સ્વર પડે. પછી સંતતો તે સ્વભાવના વૈરી છે, તે આપણા પક્ષમાં મળીને આપણા ઉપર દયા કરે અને જે પ્રકારે તે સ્વભાવને જીતીએ એવો ઉપાય બતાવે, માટે જે સ્વભાવે પોતાને ફજેત કર્યો હોય તે સ્વભાવ સાથે સુધું દહ વૈર બાંધીને તેનું મૂળ ઉત્તરી જાય એવો ઉપાય કરવો, ને જ્યારે એવી રીતે વર્તીએ ત્યારે ભગવાન ને ભગવાનના સંત આપણા ઉપર પૂર્ણ દયા કરે, અને જ્યારે હરિની ને હરિજનની તે ઉપર દયા થાય, ત્યારે તેને દૈયામાં અતિશે સુખ વત્યા કરે, અને કલ્યાણને માર્ગે ચાલ્યાની પણ સામર્થી વધે અને પોતાના શત્રુ જે કામ, ક્રોધ, લોભાદિક તેનું બળ ઘટી જાય છે, માટે જે પોતાના હૃદયને વિષે અતિશે શત્રુ પીઠતા હોય, તે સાથે અતિશે વૈર કરીએ તો તેની પરમેશ્વર સહાય કરે છે, માટે પોતાના શત્રુ જે કામાદિક તે સાથે જરૂર વૈર કરવું ઘટે છે, ને પોતાના અંતર શત્રુ સાથે વૈર કર્યામાં ઘણોજ લાભ છે. [૧૫] ૧૫

૧૬ પછી ભગવાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, [૧૬] હે મહારાજ ! જેવી ભગવાનની વીક, પાસે વેઠા હોઈએ ને રહે છે, તેવીને તેવી વીક, છેટે જાઈએ તોપણ રહે, તે કેમ સમજીએ તો રહે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેવી પાસે ભગવાનની મર્યાદા રહે છે, તેવી છેટે જાય તોપણ રહે, જો ભગવાનનું પુરું મહાત્મ્ય સમજે તો, તે મહાત્મ્ય એમ સમજવું જે, અસ-રાતીત એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેની ઇચ્છાએ કરીને અનંત કોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને તે બ્રહ્માંડને પોતાની શક્તિએ કરીને ધરી રહ્યા છે, અને તે ભગવાન વ્યતિરેક થકા સર્વમાં અન્વયપણે રહ્યા છે, અને અન્વય થકાં પણ વ્યતિરેક છે, અને તે ભગવાન જેવા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે, તેવાને તેવા અણુ અણુ પ્રત્યે અંતર્યામીરૂપે વિરાજમાન છે. અને તે ભગવાનના ઢોલાવ્યા વિના એક તુળ પણ ઢોલવાને સમર્થ નથી, અને અનંતકોટી બ્રહ્માંડને વિષે જે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, પ્રલય થાય છે, અને તેને વિષે સુખદુઃખનો જીવોને સંબંધ થાય છે, તે સર્વે પુરુષોત્તમના હાથમાં છે; જેટલું ભગવાન કરે તેટલુંજ થાય છે, એવા જે ભગવાન તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વી ઉપર પધારે છે ત્યારે પોતે ઘોડે ચઢીને ચાલે ત્યારે ઘોડો ભગવાનને ઝપાટી ચાલે છે, પણ એટો ઘોડાના આધાર છે. અને પૃથ્વી ઉપર વેઠા હોય ત્યારે એમ જણાય જે પૃથ્વી ભગવાનને ધરી રહી છે પણ એટો સ્થાવર જંગમ સોલી સમગ્ર પૃથ્વીને ધરી રહ્યા છે. અને જ્યારે રાત્રિ હોય ત્યારે ચંદ્રમા કે દિવો કે મન્દાલ તેને અજવાળે કરીને ભગવાનનું દર્શન થાય, અને દિવસે સૂર્યને અજવાળે કરીને કરીને દર્શન થાય પણ આ ભગવાન તો સૂર્ય, ચંદ્રમા, અગ્નિ એ સર્વેને પ્રકાશના દાતા છે એવી અદ્ભૂત સામર્થી છે, તોપણ જીવોના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા થઈને મુને દર્શન

૧.

વચનામૃત ગ. પ્ર. ૭૮

આપે છે, એવી રીતે મહાત્મ્ય સમક્ષે તો જેવી પાસે રહે મર્યાદા રહે છે તેવીને તેવી છેટે જાય તોય પળ રહે. [૧૬]

૧૬

૧૭ પછી વહી ભગવદાનંદસ્વામીજી બીજો પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, [૧૭] ભગવાનના કર્યા વિના કાંઈ થાતું નથી, સર્વ ભગવાનનુંજ કર્યું થાય છે, ત્યારે ભગવાનને અથવા ભગવાનના ભક્તને કાંઈક જ્યારે ઘેંડો દેશકાળ આવે છે, ત્યારે તે દુઃસ્વને કેમ ભગવાન ટાલતા નથી? અને તેને ટાલવાના મનસુબા કેમ કરે છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, एतो જ્યારે ભગવાન મનુષ્ય દેહ ધારણ કરે છે ત્યારે ભગવાનની એવી રીતજ છે જે, મનુષ્યની પેટે સર્વ વ્યવહાર કરે પણ અલૌકિક સામર્થ્યને પ્રગટ કરે નહિ. એવી રીતે સર્વ શાસ્ત્રમાં ભગવાનનાં ચરિત્ર કહ્યાં છે, તેથી જ્યારે ભગવાન કાંઈ નવાં ચરિત્ર કરે ત્યારે સંશય કરજ્યો પણ જ્યાં સુધી પૂર્વે અવતાર થયા છે, તેના જેવાં ચરિત્ર કરે ત્યાંસુધી તો સંશય કરવો નહિ. [૧૭] ૧૭

૧૮ પછી નિર્મલાનંદસ્વામીજી પૂછ્યું જે. (૧૮) કેમ સમક્ષીજી ત્યારે મહુના સંતનો મહિમા અતિશે જણાય? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મચ્છ, કચ્છ, વરાહ, વામન, પરશુરામ અને રામકૃષ્ણાદિક એ જે ભગવાનના અનંત અવતાર તેનો મહિમા વિચારે જે, જે ભગવાને રામકૃષ્ણાદિક અવતારે કરીને અનંત જીવનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, તે ભગવાનના આ સંત છે, તેનો મારે સમાગમ મળ્યો છે તે માટે હું પણ અતિ વદભાગી છું, એમ સમક્ષે તો દિવસે દિવસે સંતનો મહિમા અતિશે જણાતો જાય. [૧૮]

૧૮

૧૯ પછી નારાયણાનંદસ્વામીજી પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, [૧૯] સ્પૂઠ, મૂઢ્ય ને કારણ એ જળ દેહને વિષે જીવ અન્વયપણે કેમ છે ને વ્યતિરેકપણે કેમ છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જ્યારે દેહને વિષે સુસ્વદુઃસ્વનો યોગ થાય છે ત્યારે તે સુસ્વદુઃસ્વને જીવ પોતાને વિષે માને ત્યારે તે જીવ અન્વયપણે છે અને જ્યારે જળ દેહના સુસ્વદુઃસ્વથી પોતાને ન્યારો સમક્ષે ત્યારે એ જીવ વ્યતિરેક છે. [૧૯]

૧૯

૨૦ પછી શૂન્યાતીતાનંદસ્વામીજી પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૨૦) જ્યારે સત્સંગ કરે છે ત્યારે તો સંતમાં ને સત્સંગીમાં અતિશે હેત હોય અને પછી કેમ ઓછું થઈ જાય છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, પ્રથમ તો એ સંતને વિષે અલૌકિક મતિ હોય ને પછી તો તે સંતનો અલ્પ દોષ જોઈને પોતાની કુબુદ્ધિ કરીને જ્ઞાનો દોષ પરટે છે; પછી એની અસદ્વાસના થઈ જાય છે તેણે કરીને સંતને વિષે ઓછો ભાવ થઈ જાય છે તે જો વિચારીને અસદ્વાસનાને ટાળે તો પ્રથમ હતો તેવો શુદ્ધ થાય અને જો અસદ્વાસના ન ટાળે તો અંતે જાતાં વિમુક્ત થઈ જાય છે. [૨૦]

૨૦

૨૧ પછી પ્રસાદાનંદસ્વામીજી પૂછ્યું જે, (૨૧) જીવને મોક્ષનો શ્રો હેતુ છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેમ સંત કહે તેમજ સંશય રહિત થવો કરે એ જ જીવને મોક્ષનો હેતુ છે. (૨૧) ૨૧

- ૨૨ પછી ત્રિગુણાતીતાનંદસ્વામીજી પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૨૨) દેશ, કાઝ, ક્રિયા, સંગ એનું વિષમપણું હોય ત્યારે ત્યાં શો ઉપાય કરવો? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, દેશાદિક વિષમ હોય ત્યાંતો ભગવાનો એજ ઉપાય છે જે ત્યાંથી જેતે પ્રકારે કરીને ભાગી છુટવું. [૨૨] ૨૨
- ૨૩ પછી નાના નિર્વિકારાનંદસ્વામીજી પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૨૩) ભગવાનનો નિશ્ચય છે તોપણ અસદ્વાસના કેમ ટક્કતી નથી? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભગવાનનું મહાત્મ્ય ધર્માર્થ જાણ્યું નથી. ઇતલે અસદ્વાસના ટક્કતી નથી. (૨૩) ૨૩
- ૨૪ પછી મોટા યોગાનંદસ્વામીજી પૂછ્યું જે, (૨૪) ભગવાનનો નિશ્ચય પરિપૂર્ણ છે તો પણ ભગવાનને વિષે ને ભગવાનની કથાને વિષે હેત કેમ થતું નથી? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભગવાનનું જેવું મહાત્મ્ય છે, તેવું એને સમજ્યામાં આવ્યું નથી. અને જો ધર્માર્થ ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજાય તો ભગવાન વિના બીજામાં હેત રાસલે તોળણ રહે નહિ, ને એક ભગવાન ને ભગવાનના સંત અને ભગવાનની કથા, કીર્તન તેને વિષેજ અચઙ્ક હેત યાવશે. (૨૪) ૨૪
- ૨૫ પછી પ્રતોષાનંદસ્વામીજી પૂછ્યું જે, (૨૫) ભગવાનની શક્તિ અચઙ્ક કેમ રહે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અનિરુદ્ધ, પ્રજ્ઞ, સંકલ્પ ને વાસુદેવ એ જે ચતુર્વ્યૂહ તથા કેશવાદિક, જે ચોવીસ મૂર્તિઓ તથા વારાહાદિક જે અવતાર એ સર્વેના કારણ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેની મંદિમા અતિશેષણે કરીને સમજે, તો તેને ભગવાનની શ્રવણાદિક જે નવયા શક્તિ તે અચઙ્ક રહે. [૨૫] ૨૫

એવી રીતે સર્વે મુનિના પ્રશ્નો ઉત્તર કરીને પછી શ્રીજીમહારાજ સર્વેને પૂછતા હતા જે, ૨૬[૨૬] કામ, ક્રોધ ને લોભ એ ત્રણ નરકના દ્વાર છે. એમાંથી જેને જે અતિશે જીત્યામાં આવ્યો હોય તે સર્વે કહો? પછી જેને જે વાતની અતિશે દબતા હતા તે તેવી રીતે બોલ્યા. તે મુનિનાં વચન સાંભળીને શ્રીજીમહારાજ અતિશે રાજી થયા. [૨૬] અને આત્માનંદસ્વામી તથા યોગાનંદસ્વામી તથા ભગવાનંદસ્વામી તથા શિવાનંદસ્વામીજી ચાર જગને રાજી થઈને હૃદાને વિષે ચરણારવિદ્ દીધાં ને એમ બોલ્યા જે, જેમ મહાત્મભાવાનંદસ્વામી આદિક મોટેરા છે, તે ખેડા આ ચાર જગ છે, માટે એમનું કોરૂને અપમાન કરવા દેશો માં, એમ મુક્તાનંદસ્વામી આદિક જે મોટેરા સાધુ તેમને મળામળ કરીને શ્રીજીમહારાજ જયસચ્ચિદાનંદ કહીને પોતાને ઉતારે જમવા પધાર્યા. (૨૭) ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૭૮॥ ૨૭

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૨૬] છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, કર્મનું વઝ રાસ્યું નહિ ને રુદા દેશાદિક સેવવા. [૧] બીજામાં અમારા પ્રાકૃત ચરિત્રને કલ્યાણકારી જાણે તેનો પરિપક્વ નિશ્ચય છે. (૨) ત્રીજામાં એવા નિશ્ચયવાદાને અમારે વિષે ને અમારા મુક્તને વિષે દોષવુદ્ધિ ન આવે. (૩) ચોથામાં પૂર્વેનો વલિદ સંસ્કાર અથવા અય, કામ ને સ્નેહ અશંક હોય તેને અમારી મુર્તિ ત્રણે અવસ્થામાં દેશાય છે. (૪) પાંચમામાં

સત્સંગનો પક્ષ હોય તેનો અચળ પાયો છે. (૫) છટ્ટામાં ઘસા પક્ષવાલાના કામાદિક શત્રુ નાશ પામે છે, (૬) અને જેને સત્સંગીને વિષે ને કુલ્સંગીને વિષે સમભાવ હોય તે વિમુક્ત છે. (૭) સાતમા ને આઠમામાં એને સત્સંગનો પક્ષ હોય તેનો અમને ને સંતને મરુતો આવે છે ને તેના ઉપર હેતુ રહે છે. (૮) નવમામાં ઈન્દ્રિયો, અંતઃકર્ણ ને અગોચર અને અક્ષરધામથી પર ઘસા અમોષ દ્વારા કરીને વૈશ્વ જાણ્યા છે. (૯) દશમામાં વૈતાના રાજી-પાનો વપાય લતાવ્યો છે. (૧૦) અગીઆરમામાં અમે ને અમારા મુક્ત જેવા અક્ષરધામમાં દિવ્ય હીર તેવાજ દિવ્ય જાણે અને જ્યાં અમે ને અમારા મુક્ત વિરાજતા હોય તે સ્થાનને અક્ષરધામ જાણે તે આટો પહેર આશ્વર્યને આનંદ રહે છે. [૧૧] બારમામાં અમારા મુક્તને વિષે ગુરુબુદ્ધિ ને વૈષ્ણુબુદ્ધિ રાજીને મન, કર્મ, વચ્ચે સમાગમ કરે તો એમાં સંતનાં લક્ષણ આવે છે. (૧૨) તેરમામાં ત્રિવિધરૂપ સમાધિ ન થતી હોય તેણે કથા કીર્તન કરવાં. (૧૩) ત્રીસમામાં પંચવર્ષમાન સંપૂર્ણ રાણે તેના ઉપર અમે ને અમારા મુક્ત પ્રસન્ન થઈએ. (૧૪) પંદરમામાં કામાદિક શત્રુનું ઘડ ઘડવાનો એને કલ્પાણે મનમાં વાલ્યાની સામઘી વધવાનો વપાય લતાવ્યો છે. (૧૫) સોડમામાં અમને અક્ષરધામથી પર સર્વજ્ઞ કરતાં, નિર્મળા ને મૂલઅક્ષરવિક સર્વેને અમારી શક્તિદેવરીને ધરી રહ્યા હોય એવો અમારો મહિમા જાણે અને અમને અણુ અણુ પ્રત્યે સર્વજ્ઞ જાણે તો અમારી મર્ષારા રહે છે, (૧૬) છત્તરમામાં અમારા પ્રાકૃત પરિત્રામાં સંશય કરવો નહિ. (૧૭) અઠારમામાં અમે રામકૃષ્ણાદિક અવતારોમાં અમારું નેશવે મુકીને અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે ઘસા જે અમે તે અમારા આ સંત છે એમ જાણે તો અમારા સંતનો મહિમા અતિશે જણાય છે. (૧૮) બોઘાનીશમામાં જીવનું અન્નવશ ને વ્યતિરેકપણું પડ્યું છે. (૧૯) બીજમામાં અસદ્ગતના ઘવાનો ને વિમુક્ત ઘવાનો હેતુ કહ્યો છે. (૨૦) ઘઘીશમામાં મોહનો વપાય લતાવ્યો છે. (૨૧) ઘાઘીશમામાં ચારકૂટ ઘાઘી હોય, નિરાકારવાદી, ને કર્મવાદી, શક્તિપંથી, કુંડાપંથી તેમજો યોગ ઘાઘી હોય ત્યાંથી આગી છુટવું. (૨૨) તેઘીશમામાં અમારું મહારમ્ય ઘઘાર્ય જાણે નહિ તેને અસદ્ગતના રહે છે. [૨૩] જોઘીશમામાં ઘઘાર્ય મહારમ્ય જાણે તો અમારે વિષે ને મુક્તને વિષે ને અમારાં કથા કીર્તનને વિષે અચળ હેતુ થાય છે. (૨૪) ઘઘીશમામાં અમને સર્વ અવતારોના કારણ જાણે તો અમારી નવધામણિક અચળ રહે છે. (૨૫) છઠીશમામાં કામ, ક્રોધ, લોભ એ ત્રણ નરકનાં દાર છે. (૨૬) અને આત્માનેદ્વારા અધિક પાર સદ્ગુરુનો મોટો છે એમ કહ્યું છે. (૨૭) ઘાઘી છે.

૧ પ્ર૦ જોષા પ્રથમાં અય, કામને સ્નેહ એ ત્રણ ઘાઘાં માથિક પદાર્થમાં હોય તો તે અચળ દેસાવ તો અગવાન દેસાવ એમાં છું કહેવું એમ કહ્યું અને (સા૦ ૩ ના ૬ બીજા પ્રથમાં) માથિક પદાર્થ વિસરી જાય છે તો અગવાન ઘાઘાંથી સાંચે એમ કહ્યું છે તે કેમ ઘમજવું ?

૧ ૪૦ ઘાઘીશમામાં તો મોટો મોટો અક્ષરવિક સર્વેને અગમ્ય છે ને મોટો મોટો ઘોરીયોને પણ અગમ્ય કરતાં કોટી કલ્પ વિતી જાય તો પણ દેસાવા નથી ઘસા અતિશે અગમ્ય છે, ઘસા અહિર તે આજ દ્વારા કરીને જીવોને માવાનાં વંશમાંથી છોડાવીને પોતાના તેજસ્વ

દિવ્ય અક્ષરધામમાં લઈ જઈને પોતાનું બીજીક સુલ્લ આપવા પધાર્યા છે, માટે કૃપા કરીને પોતાના મુકોને કહ્યું છે જે, માયિક પદાર્થમાં જેને મધ, કામ, ને સ્નેહ હોય તેને માયિક પદાર્થ ત્રણે અવસ્થામાં અલંકૃત દેખાવ છે, તેમ તમે જન્મ મરણ ચક્રી મધ પામીને અમારા સુલ્લની રૂપ્પા રાત્રીને ચીંતું સર્વે વિસારીને અતિ સ્નેહે કરીને અમારી મુર્તિનો આલોચ રાત્રી તો તમોને અલંકૃત દેખાઈ પમ વરદાન આપ્યું છે, માટે ચીંતું સર્વે વિસારીને શ્રીજી-મહારાજની મુર્તિમાં અલંકૃત વૃત્તિ રાત્રી.

૨ પ્ર૦ અગ્નિયારમા પ્રશ્નમાં આ મગવાનને આ સંત વૈકુંઠ, ગોલોક, અક્ષપુર ધામના નિવાસી છે એમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૩૧ માં, જો ૧૩ ના બીજા પ્રશ્નમાં, ૩૨ માં, ૩૩ માં, ૫૦ ૩ માં, ૫૧ માં, ૫૨ માં, ૫૩ ના પહેલા તથા ૫૪ બીજા પ્રશ્નમાં, જે ૩૭ માં, તથા ૩૮ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજને મુક્ત તે અક્ષરધામના નિવાસી છે એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૨ જ૦ આમાં પોતાને તથા પોતાના મુકોને અક્ષપુર છત્તે અક્ષરધામના નિવાસી કહ્યા છે અને વૈકુંઠ તથા ગોલોકાદિકમાંથી પોતાના આત્મલિપ્ત કરવાએ અર્થે આપેલા હતા તેમને વૈકુંઠ, ગોલોકના નિવાસી કહ્યા છે પણ પોતાને તથા પોતાના મુકોને વૈકુંઠ, ગોલોકના નિવાસી કહ્યા નથી, માટે જે મુક્ત એમ સમજે જે, વૈકુંઠ, ગોલોકના નિવાસી પણ પોતાના આત્મલિપ્ત કરવાએ અર્થે આપ્યા છે, પણ મોટા શ્રીજીમહારાજ તેમના આ સંત છે, પવો મહિમા શ્રીજીમહારાજનો ને તેમના સંતનો સમજે તો તેને આટે પહોર આનંદ વર્તે છે એમ સમજવું.

૩ પ્ર૦ જોતમામાં પંચવર્તમાન કહ્યાં તે ત્યાગી તથા મૂલ્ય કેવી રીતે પાકે ત્યારે સ્વાર્થે વર્ત્યા કહેવાય ?

૩ જ૦ ત્યાગીના નિષ્કામ વર્તમાનનું લક્ષણ [પ્ર૦ ૭૩ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં] કહ્યું છે. (૧) અને ત્યાગીના નિર્લોભી વર્તમાનનું લક્ષણ કહીય છીય જે, ધર્મપુત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે વક્ષ રાણે પણ વધારે ન રાણે અને દ્રવ્ય રાણે રક્ષાવે નહિ તે સાધુ વ્રજાચારી પાર્શ્વે કનિષ્ઠ નિર્લોભી કહેવાય, અને અગ્નિયારથી વધારે વક્ષ કે દ્રવ્ય રાણવાનો મનમાં સંકલ્પજ ન થાય તે ત્યાગી કર્મ મધ્યમ નિર્લોભી કહેવાય, અને અગ્નિયારથી વધારે વક્ષ કે દ્રવ્ય રાણવાનો મનમાં સંકલ્પજ ન થાય અને મંદવાદમાં જોઈતી વસ્તુ ન મળે તો પણ કોઈ પ્રકારે મુંઝવણ થાય નહિ તે ત્યાગી કર્મ ઉત્તમ નિર્લોભી કહેવાય. [૨] અને નિઃસ્વાદી વર્તમાનનું લક્ષણ ૫ છે જે, ત્યાગી કર્મ શ્રીજીમહારાજની રૂપ્પાથી જે મળે તેમાં જલ્દ નાહી મેલથીને શ્રીજી-મહારાજને સંભારીને જમે પણ કોઈ વસ્તુ કોઈની પાસેથી માગે નહિ તે કનિષ્ઠ નિઃસ્વાદી કહેવાય, અને સહેજે મળ્યું હોય તેને પણ પ્રીતિપ રહિત કદાચ વળો જમે તે મધ્યમ નિઃસ્વાદી કહેવાય, અને સારી વસ્તુનો ત્યાગ રાણે તેનો પાકો સંકલ્પજ ન થાય તે ઉત્તમ નિઃસ્વાદી કહેવાય. (૩) અને નિર્માની વર્તમાનનું લક્ષણ ૬ છે જે, કોઈ અપમાન કે તાકન કરે તેને સહન કરે ને તેના કબ્જ પોતો ન કરે ને તેનું મુંઝવે ચલાવો સંકલ્પજ ન

કરે ૫ કનિષ્ઠ નિર્માની કહેવાય, અને માન, અપમાન કરનાર વેય સમ થઈ જાય તે મધ્યમ નિર્માની કહેવાય, અને નાના ચાલકની પેટે માન અપમાનની માનિતા રહે નહિ તે ઉત્તમ નિર્માની કહેવાય. (૪) અને નિઃસ્નેહી વર્તમાનનું લક્ષણ ૫ છે જે, ગ્રણ દેહથી પર પવો જે પોતાનો આત્મા તેને ગ્રહ જે ઝીઝીમહારાજનો પ્રકાશ તે રૂપ માનીને ઝીઝીમહારાજની અલંકાર સ્મૃતિ રાજ્ય તેમાં બીજો સંકલ્પ થાય તે તેનો નાશ કરી નાણે પણ તે સંકલ્પને પુરો થવા દે નહિ તે કનિષ્ઠ નિઃસ્નેહી કહેવાય, અને કોઈક સમે ઘાટ થઈ આવે તેા જેમ પંચા-મૃત ભોજન અમલો હોય તેમાં કોઈ ધૂલ નાણે ને વસનું લાગે તેનું વસનું લાગે તે મધ્યમ નિઃસ્નેહી કહેવાય, અને મુર્તિ વિના બીજો સંકલ્પ થાયજ નહિ તે ઉત્તમ નિઃસ્નેહી કહેવાય. [૫] આ સાચુ ગ્રહાચારી, પાર્ષદોનાં ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ વર્તમાન કહ્યાં તેમાં કનિષ્ઠ વર્તમાન દહ રાજ્ય તેના ઉપર પણ ઝીઝીમહારાજ ને સંત રાજી થાય છે તેા મધ્યમ ને ઉત્ત-મચાલ્લા ઉપર તેા રાજી થાય વર્મા ધું કહેવું ? માટે તે દહ કરવાં. હવે ગૃહસ્થનાં પંચવર્ત-માનનાં લક્ષણ કહીય છીય જે, ગૃહસ્થને ગ્રણ પ્રકારની મુરા, અગીયાર પ્રકારનું મણ, ગાઢયા વિનાનું દુધ, ધાંચ, અખીજ, હમાકુ, ગાંજો, માજન, પ્હા (પા), ડાકટરી જોષ તથા જેમાં દાહ આદિકનો સંસર્ગ હોય યનું અજાણ્યા વેણનું જોષ તે સર્વે દાહ કહેવાય અને (૩૦ -૬ માં) દ્વિત્રિયોને પાત્ર્યુ કરી છે અને વિષય ને મદિરા કહેલ છે, માટે ધાંદ, ધવાયા, સરકસ, માટક, તાપકા, જગતના મેઢા, જુગટું, જોપાટ, ગંજીકો ૫ સર્વે દાહ મુખ્ય છે, માટે આટલાનો ત્યાગ કરે તેા વાહનો ત્યાગ કર્યો કહેવાય. (૧) અને ગ્રહ્ય માંસ કોષ્ઠ્યા વિનાનું અન્ન, ગાઢયા વિનાનું જાઢ, પી, તેલ, લણ, ડુંગળી, હીંગ, ળંચરાનાં પઢ, કઠોલનું ળંચીયું, ડાકટરી કોરી ફાફી તથા માંસમા સંસર્ગવાહી વસ્તુઓ આટલીનો ત્યાગ કરે તેા માંસનો ત્યાગ કર્યો કહેવાય. (૨) અને કોઈની ધગિયાતી વસ્તુ તથા માર્ગમાં ને અર-પ્યમાં પહેલી વસ્તુ ન લેવી તથા કોઈને ડુઃખાવીને પરાણે તેની કાંઈ વસ્તુ ન લેવી તથા કોઈની ધાપણ ન બોલવવી તથા દેવની દસોંદ, વિશોંદ દેવને આપવી તેા ચોરી કરી ન કહેવાય. [૩] હવે અવેરી ઘટલે ગ્રહ્યર્થ કહીય છીય જે, પરસ્ત્રી માત્રનો સંગ ન કરવો ને મનમાં તેને ભોગવવાનો સંકલ્પ ન કરવો અને વર્ષાતમાં તેની સાથે ધાપણ ન કરવું અને માર્ગમાં તેની સાથે વકલા ચાલવું નહિ અને કુદસ્પિય તેને જોવી નહિ, વર્ષી રીતે પરસ્ત્રીનો ત્યાગ રાજ્યો અને પોતાની જીનો પણ આસપિય રહિત જતુસમે સંગ કરવો તેમાં પણ વર્ષાદક્ષીઓ તથા તેના આગલ્યા પાછલ્યા દિવસો તથા અગવાનની જન્મ તિથિયો તથા તેમા આગલ્યા પાછલ્યા દિવસો, અમાસ, આશ્વન માસ, આદ્ય, તીર્થ, વ્રત, યજ્ઞાદિકના દિવસોમાં પોતાની જીનો ત્યાગ રાજ્યો અને સમીપ સંવંધ વિનાની વિષવાનો સ્પર્શ ન કરવો આ ગૃહસ્થનું ગ્રહ્યર્થ કહેવાય. (૪) અને ન સ્વપનું હોય તેનું સ્વાપું નહિ અને જેને ન સ્વપે તેને સ્વરાવનું નહિ. (૫) તે પંચવર્તમાન ગૃહસ્થનાં છે. આ કહ્યાં જે દાહ માંસાદિક ગૃહસ્થ-નાં વર્તમાન તે ત્યાગીને તેા પૂર્વે આગમાં ત્યાગી થવાં મોરનાંજ છે તેવે સહિત નિહોંઆદિક પાંચ વર્તમાન જાણવાં. આ કહ્યાં તે વર્તમાન સર્વેને પાઢાં અને સધ્યા વિધવાઓય પણ પુરુષવર્જનાદિક ધર્મો તે પોતપોતાના આશ્રમ પ્રમાણે જાણવા.

- ૪ પ્ર૦ સોઢમા પ્રશ્નમાં ભગવાન વ્યતિરેક થકા અન્યથ રહ્યા છે અને અન્યથ થકા વ્યતિરેક છે અને આ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે તેવાને તેવાજ અણુ અણુ પ્રત્યે અંતર્યામીરૂપે વિરાજમાન છે એમ કહ્યું તે પ્રમાણે તો શ્રીજીમહારાજ મુર્તિમાન સર્વમાં રહ્યા છે એમ બાહ્યું અને [પ્ર૦ ૧૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નોત્તરમાં] અંતર્યામીરૂપે તેજહારે રહ્યા છે એમ કહ્યું છે તે પરસ્પર વિરોધ આવે છે તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૪ ૭૦ શ્રીજીમહારાજ સર્વમાં તેજહારે અંતર્યામીપણે રહ્યા છે પણ એ સિદ્ધદશાવાઙ્મા છે તે અણુ અણુ પ્રત્યે મુર્તિનેજ દેવ્ય છે, માટે તેમને તો વ્યતિરેકજ છે, તેવી સમજણ એકાંતિક ભક્ત રાજ્યે તો અર્થવા રહે એમ કહ્યું છે. બાનો વિસ્તાર (૪૫ ના ત્રીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) છે.
- ૫ પ્ર૦ અઢારમા પ્રશ્નમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે, રામકૃષ્ણાદિક અવતારોપ કરીને અનેક જીવોનો હઢાર કર્યો ધવા એ અને તે અમારા આ સંત છે એમ સમજે તો અમારા સંતનો મહિમા અતિશે સમજાવ તે એમ સમજવાથી સંતનો મહિમા શો બાબ્યો ?
- ૫ ૭૦ જેમ રાજાના અમલદારોથી રાણી મોટી કહેવાય, તેમ અવતારોથી મુક્તને મોટા કહ્યા છે તે (પ્ર૦ ૨૨ ના ૨ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) મુક્તને રાણીને ઠેકાણે ઘટલે પોતાની તુલ્ય ગણવા છે અને મજ્જ, કપ્પાદિકથી લઈને મૂઢઅધરપર્યંત સર્વ અવતાર જાણવા.

इति श्री कच्छदेशे वृषपुरनिवासी अनादिमुक्तराज श्रीअवजीभाइ-
विरचित साक्षात् पूर्णपुरुषोत्तम भगवान श्रीस्वामिनारायण
मुखकमळनिःसृत वचनामृत रहस्यार्थप्रदीपिकायां गडडा
प्रथम प्रकरणं समाप्तम्.

॥ અથ વચનામૃત સારંગપુર પ્રકરણમ્ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના શ્રાવણ વદિ ૫ પંચમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રી સારંગપુર મધ્યે જીવાસ્વાચરના દરવાજામાં ઉત્તરાદે વાર ઓરદાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્થેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિમક્તની સભા મરાઇને બેઠી હતી.

- ૧ પછી મુક્તાનંદસ્વામીય મન્ન પૂછ્યો જે, (૧) ॥ જિતંજગત્ કેન મનોહિયેન ॥ ૧ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે, જેણે પોતાનું મન જિત્યું તેણે સર્વે જગત્ જિત્યું, તે મન જિત્યું કેમ જણાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ પંચ વિષય તેમાંથી જ્યારે ઇંદ્રિયો પાછાં ફરે અને કોઈ વિષય પામવાની ઇચ્છા રહે નહિ, ત્યારે સર્વે ઇંદ્રિયો વશ થાય છે ને જ્યારે ઇંદ્રિયો વિષયનો સ્પર્શન ન કરે, ત્યારે મન પણ ઇંદ્રિયો લગણ આવે નહિ ને દૈવામાં ને દૈયામાં રહે, એવી રીતે જેને પંચ વિષયનો ત્યાગ અતિ દૃઢપણે કરીને થયો, ત્યારે તેનું મન જિત્યું જાણવું અને જો વિષય ઉપર કોઈ પ્રીતિ હોય તો મન જિત્યું હોય તોપણ જિત્યું ન જાણવું. (૧)
- ૨ પછી બીજી મુક્તાનંદસ્વામીય પૂછ્યું જે, (૨) વિષયની નિહત્તિ થયાનું કારણ તે વૈરાગ્ય છે કે પરમેશ્વરને વિષે પ્રીતિ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એકતો વિષયની નિહત્તિનું કારણ આત્મનિષ્ઠા છે અને બીજું મહાત્મ્યે સહિત જે યગવાનનું જ્ઞાન તે છે તેમાં આત્મનિષ્ઠા તો એવી રીતની જોઈએ જે, હું ચૈતન્ય છું ને દેહ જડ છે ને હું શુદ્ધ છું ને દેહ નરકરૂપ છે અને હું અવિનાશી છું ને દેહ નાશવંત છે ને હું આનંદરૂપ છું ને દેહ દુઃસ્વરૂપ છે, એવી રીતે જ્યારે દેહ ધર્મી પોતાના આત્માને સર્વે પ્રકારે અતિશે ચિત્તજન સમક્ષે ત્યારે વેદને પોતાનું રૂપ માનીને વિષયમાં પ્રીતિ કરેજ નહિ, એવી રીતે આત્મજ્ઞાને કરીને વિષયની નિહત્તિ થાય છે. અને યગવાનનો મહિમા એમ વિચારે જે, હું આત્મા છું, અને જે પ્રત્યક્ષ યગવાન મળ્યા છે તે પરમાત્મા છે અને ગોલોક, વૈકુંઠ, સ્વેતદ્વીપ તથા બ્રહ્મપુર તથા અનંત કોટી બ્રહ્માંડના પતિ જે બ્રહ્માદિક દેવ એ સર્વેના સ્વામી જે શ્રી પુરુષોત્તમ તે મુને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે અને તે મારા આત્માને વિષે પણ અલંદ વિરાજમાન છે અને તે યગવાનનું જે એક નિમિષ યાત્રનું દર્શન તે ઉપર અનંત કોટી બ્રહ્માંડનાં જે વિષય સુસ્ત છે તે સર્વેને બારી ફેરીને નાસ્તી વેદ્ય અને યગવાનના એક રોમમાં જેટલું મુલ્ય રાખું છે તેટલું મુલ્ય તો અનંત કોટી બ્રહ્માંડનાં વિષય સુસ્ત એવાં કરીય તોપણ તેના કોટીમા યાગની ધરોબર પણ થાય નહિ અને જે યગવાનનું અક્ષર ધામ છે તેની આગળ બીજા જે

દેવતાના લોક છે તેને મોક્ષ ધર્મને વિષે નરક તુલ્ય કહ્યા છે, એવા જે ભગવાન તે મુને પ્રગટ મળ્યા છે તેને મુકીને નરકના કુંડ જેવાં જે વિષયનાં સુખ તેને હું શું ઇચ્છું? અને વિષય સુખ તો કેવળ દુઃસ્વરૂપજ છે, એવી રીતે ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાળવે કરીને વિષયની નિવૃત્તિ થાય છે. અને એવી રીતે જે આત્મજ્ઞાન ને પરમાત્માનું જ્ઞાન તેમાંથી જે વૈરાગ્ય પ્રગટે તે વૈરાગ્યે કરીને સર્વ વિષય સુખની વાસનાની નિવૃત્તિ થઈ જાય છે અને જેણે એવી રીતે સમક્ષીને વિષય સુખનો ત્યાગ કર્યો તેને પાછી વિષયમાં પ્રીતિ થાયજ નહિ ને પરંતુ મન જીતાણું કહેવાય છે. (૨) અને એવી સમક્ષણ વિના જ્ઞાનું હેતુ જણાતું હોય પણ ક્યારે ૨ કોઈક સારા વિષયની પ્રાપ્તિ થાય, ત્યારે ભગવાનને પઢ્યા મુકીને વિષયમાં પ્રીતિ કરે અથવા પુત્રકલત્રાદિકને વિષે પ્રીતિ કરે અથવા રોગાદિક સંબંધી વીટા થાય અથવા પંચ વિષયનું સુખ હોય તે મટી જાય, ત્યારે ભગવાનને વિષે પ્રીતિ રહે નહિ ને વિકલ્પ જેવો થઈ જાય ને જેમ કુતરાનું ગલુરીયું હોય તે પણ નાનું હોય ત્યારે સારું દીસે તેમ એવાની પ્રતિ પ્રથમ સારી દીસે પણ અંતે જોએ નહિ. (૩) इति वचनामृतम् ॥१॥ (૭૯) ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ [૨] છે. તેમાં પહેલામાં પંચવિષયનો અતિશય ત્યાગ થાય તોજ મન ચિત્તું જાણતું. (૧) બીજામાં ત્રણ દેહધી પોતાના આત્માને ચિત્તશ્રવણ સમજે અને પ્રલય શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન જે અમે તે અમને વૈકુંઠ, ગોલોક, શ્વેતઢીપ તથા બ્રહ્મ-પુરાદિક ધામોના તથા અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિયોના સ્વામી જાણે અને અમને પોતાના આત્માને વિષે અલંકાર વિરાજમાન જાણે અને અમારા પદ્ય રોમના સુખ આગલ અનંત જીવ, પુરુષ, બ્રહ્મ, અક્ષર તેમની કોટીયોનાં જે સુખ તેને અતિશય તુલ્ય જાણે, આનું અમારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય તેનેજ સર્વે વિષય સુખની વાસનાની નિવૃત્તિ થઈ જાય. [૨] અને આથી સમક્ષણ વિનાનું જ્ઞાનું હેતુ જણાતું હોય તો પણ સારા વિષયની પ્રાપ્તિ થાય અથવા વિષયનું સુખ મટી જાય ત્યારે હેતુ રહે નહિ અને વિકલ્પ જેવો થઈ જાય, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. [૩] વાક્યો છે.

- ૧ પ્ર૦ બીજા પ્રથમાં ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતઢીપ ને બ્રહ્મપુર ધામ કહ્યાં તે કોનાં જાણવાં? અને અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ બ્રહ્માદિક દેવ કહ્યા તે કિયા જાણવાં?
- ૧ ૮૦ મૂલપુરુષના ધામને ગોલોક કહ્યું છે. ચિત્રુના ધામને વૈકુંઠ કહ્યું છે. વાસુદેવબ્રહ્માના સાધનિક મુક્તોના સ્થાનને શ્વેતઢીપ કહ્યું છે, અને ૯ વાસુદેવ બ્રહ્માના મૂલધામને બ્રહ્મપુર કહ્યું છે. અને મૂલઅક્ષર સર્વેની ઉત્પત્તિના મૂલ કારણ છે તેમને આ ટેકાણે બ્રહ્મા કહ્યા છે અને આદિ શબ્દથી વાસુદેવબ્રહ્મા તથા મૂલપુરુષ જાણવા. ॥૭૯॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના શ્રાવણ વદિ ૬ છઠને દિવસ શ્રીશ્રીમહારાજ ગાય શ્રીસારંગધર મધ્યે બીવાસ્વાચરના ઓરઢાની ઓસરીગંધપર ટોકિયો ચિહ્નાબ્યો હતો તે ઉપર ઉચ્ચરણે મુસ્તારકિંદે ચિરાંનમાન હતા અને શ્વેત પાદ્ય મસ્તક ઉપર બાંધી હતી તથા શ્વેત પદ્મથી

ઓઢી હતી તથા શ્વેત શ્વેસ પહેર્યો હતો અને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા શ્વેતદેશના હરિમત્તની સમા મરાઈને વેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ મુનિ પ્રત્યે બોલ્યા જે, માંહોમાંહી મશ્ન ઉત્તર કરો. પછી સ્વ-
 ૧ યમકાશાનંદસ્વામીય પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, [૧] મગવાનના મત્તને મગવાનની મૂર્તિમાં અતિશે
 હેત કિયે પ્રકારે થાય ? પછી તે મશ્નનો ઉત્તર મુનિય માંહોમાંહી કરવા માંડ્યો પણ થયો
 નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજે તેનો ઉત્તર કરવા માંડ્યો જે, સ્નેહતો રૂપે કરીને પણ થાય
 છે તથા કામે કરીને પણ થાય છે તથા લોભે કરીને પણ થાય છે, તથા સ્વાર્થે
 કરીને પણ થાય છે, તથા ગુણે કરીને પણ થાય છે. તેમાં રૂપે કરીને જે
 સ્નેહ થાય છે તેતો ગ્યારે તેના વેદમાં પિત્ત નિસરે અથવા કોઢ નિસરે ત્યારે સ્નેહ થયો
 હોય તે નાશ પામે છે, તેમજ લોભ, કામને સ્વાર્થે કરીને જે હેત થયું હોય તે પણ અંતે
 નાશ પામે છે અને જે ગુણે કરીને સ્નેહ થયો હોય તેતો અંતે રહે છે. [૧] ૧
- ૨ ત્યારે શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યે સોમલોસ્વાચર બોલ્યા જે, (૨) એ તે ગુણ કિયા ? ઉપરલા કે
 માંહીલા ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ઉપરલે ગુણે શું થાય ? પતો વચને કરીને
 રહે કરીને ને મને કરીને જે ગુણ હોય ને તે ગુણે કરીને જે હેત થયું હોય તે નવી
 નાશ પામતું. (૨) અને તમે પુછો છો તે મત્તને મગવાન ઉપર સ્નેહ થાય એમ કેવલ ૨
 પુછો છો ? કે મગવાને મત્ત ઉપર સ્નેહ થાય એમ પણ પુછો છો ? ત્યારે સ્વયંમકા-
 શાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, એ વેચને પુછીયે છીય. પછી શ્રીજીમહારાજે તેની વિસ્તારે કરીને
 વાર્તા કરવા માંડી જે, વચને કરીને તો કોઈ જીવ, માણીમાત્રને દુઃશબ્દવા નહિ અને
 પરમેશ્વર સાથે અથવા મોટા સંત સાથે મશ્ન ઉત્તર કરતા હોય અને તેમાં પરસ્પર વાદ-
 વિવાદ થાતો હોય ને તેમાં પોતે જિતીય એમ જણાય તો પણ જે મોટાથી નાનો હોય
 તેને મોટાને સમીપે નથી લેવું અને આપણ કરતાં મોટા સંત હોય તે સમામાં મશ્ન ઉત્તરે
 કરીને ઝૂંઢા પડે એમ કરવું નહિ મોટા સંત આગે ને પરમેશ્વર આગે તો જરૂર હારી
 જાવું અને પરમેશ્વર તથા મોટા સંત તે પોતાને કોઈ વચન યોગ્ય કહે અથવા અયોગ્ય
 કહે ત્યારે તે વચનને તત્કાલ સ્નેહે સહિત માનવું તેમાં યોગ્ય વચન હોય તેમાં તો આ-
 શંકા થાય નહિ પણ કોઈ અયોગ્ય વચન કહું હોય ને તેમાં આશંકા થાય થવું હોય તો
 પણ તે સમાને વિષે ના પાઢવી નહિ એ તો હાજ પાઢવી અને એમ કહેવું જે, હે મહા-
 રાજ ! જેમ તમે કહેશો તેમ હું કહીશ, અને તે વચન પોતાને મનાય નહિ એવું હોય તો
 પરમેશ્વર તથા મોટા સંત તેની મરજી હોય તો તેમને હાથ જોડીને ચક્તિય સહિત એમ
 કહેવું જે, હે મહારાજ ! તમે જે વચન કહું તે તો ઠીક છે પણ આટલી મુને તેમાં આ-
 શંકા થાય છે, એ પ્રકારનું દીન થવું વચન કહેવું અને જો પરમેશ્વરની મરજી ન હોય

તો તેમને સમીપે રહેતા હોય છે મોટા સંત તથા હરિમુક્ત તેમને આગે કહેવું છે, આવી રીતે પરમેશ્વરે વચન કહ્યું છે તે તો મુને માન્યામાં આવતું નથી. પછી તેવું મોટા સંત સમાધાન કરે તથા પરમેશ્વર આગે કરીને એ વચનનું સમાધાન કરાવે પણ પરમેશ્વરે વચન અયોગ્ય કે યોગ્ય કહ્યું હોય તે સમે ના પાડવી નહિ, એવી રીતની યુક્તિ એ મોટાના વચનને પાછું ટેલવું પણ કહ્યું ને તત્કાલ ના પાડવી નહિ, એવી રીતે તો વચનને ગુણે કરીને વર્તવું. પછી તે ભક્તને ઉપર પરમેશ્વર તથા મોટા સંત તેને સ્નેહ થાય છે અને તે ભક્તને પણ ભગવાનને વિષે દૃઢ સ્નેહ થાય છે. હવે દેહને ગુણે કેમ વર્તવું તો પોતાના દેહમાં જો કાંઈ ઉન્મત્તપણું જણાય તો ભજનમાં બેસવે કરીને અથવા ચાંદ્રાયણ વ્રતે કરીને દેહને નિર્મલ કરી નાસ્તવું. પછી તેને દેહીને તેના દેહની મોટા સંત અથવા પરમેશ્વર સ્વરૂપ રચાવે તો મળે પણ પોતાને જાણે દેહનું યતન કરવું નહિ તથા દેહ કરીને ભગવાનની ને ભગવાનના ભક્તની ટેલ વાકરી કરવી, એવી રીતે ઉપારે દેહને ગુણે કરીને થઈ ત્યારે તેને દેહીને તે ઉપર પરમેશ્વર ને મોટા સંત તેને સ્નેહ થાય છે અને એ ભક્તને પણ ભગવાનને વિષે પ્રીતિ થાય છે. હવે મનને ગુણે જેમ વર્તવું તેની રીત કહીએ છીએ, પરમેશ્વરનાં ઉપારે દર્શન કરવાં ત્યારે મને સહિત દૃષ્ટિને એકાગ્ર રાક્ષીને કરવાં અને પરમેશ્વરનાં દર્શન કરતો હોય ને ત્યાં કોઈ મનુષ્ય આવ્યું અથવા શ્વાન આવ્યું કે બીજું કોઈ પશુ પક્ષી આવ્યું ત્યારે પરમેશ્વરના દર્શનમાંથી વૃત્તિ તોડીને આદી અવધી ડેવીનીથી દૃષ્ટિ કરીને તેનાં પણ ખેલાં દર્શન કરતો જાય, પછી એવી ફાટેલ દૃષ્ટિવાળાને પરમેશ્વર કે મોટા સંત દેહીને રાત્રી થાતા નથી અને એ દર્શન કરે છે તે કેવાં કરે છે તો જેમ અન્ય મનુષ્ય કરે છે તેમ તે પણ કરે છે અને એવી લૌકિક દૃષ્ટિવાળો તો જેમ સ્ત્રિલકોડી બોલે છે તે મેલે પુંછું હવું કરે છે તેવો જાણવો, શ્વા સાક જે પરમેશ્વર મેલે બીજાં દર્શન કરે છે અને એવાં લૌકિક દર્શન ઉપારે એ કરવા માંડે ત્યારે જેવો પ્રથમ સારો હોય તેવો રહે નહિ અને તે દિવસે દિવસે ડતરતો જાય, તે માટે પરમેશ્વરનાં દર્શન કરતાં કરતાં આદી અવધી દૃષ્ટિ કરવી નહિ. પરમેશ્વરનાં દર્શન તો પ્રથમ પેરેલે અધીન થવાં હોય ને તે સમયને વિષે જેવું અંતરમાં અલૌકિકપણું હોય, તેવું ને તેવું મનમાં અલૌકિકપણું રહેતું જાય ને એક દૃષ્ટિ કરીને મૂર્તિને જોતે જાણું ને દૃષ્ટિ પલટીને અંતરમાં તેવી ને તેવી તે મૂર્તિને ઉતારવી, જેમ ધર્મપુરમાં કુશલકુંવરચાહ હતાં તે અપારાં દર્શન કરતાં જાતાં હતાં અને દૃષ્ટિ પલટાવીને મૂર્તિને અંતરમાં ઉતારતાં, તેમ દર્શન તો મને યુક્ત દૃષ્ટિને એકાગ્ર રાક્ષીને કરવાં પણ જેમ બીજાં દર્શન કરે છે તેમ ન કરવાં; અને જો પરમેશ્વરનાં દર્શન મેલે બીજાં દર્શન મનુષ્યનાં કે કુતરા બિલાડાનાં કરે છે તો તેને ઉપારે સ્વપ્ન થાય ત્યારે પરમેશ્વર પણ દેશાય ને તે અન્ય પદાર્થ પણ મેલે દેશાય, તે માટે પરમેશ્વરનાં દર્શન તો એક દૃષ્ટિ

કરવાં પણ ચપલ દષ્ટિ ન કરવાં અને પરમેશ્વરનાં દર્શન દષ્ટિને નિયમમાં રાखીને કરે છે તેને ઇ દર્શન નવીનનાં નવીન રહે છે અને પરમેશ્વરે જે જે વચન કહ્યાં હોય તે પણ અને નવીનનાં નવીન રહે છે અને લૌકિક વાણ દષ્ટિ કરીને દર્શન કર્યાં હોય તેને પરમેશ્વરનાં દર્શન તથા વચન ઇ સર્વે જુનાં થઈ જાય છે તે રોજ દર્શન કર્યાં કરે પણ એવાને તો જેમ ન થયાં હોય તેવાં ને તેવાં રહે છે તે જ્યારે ભજનમાં બેસે ત્યારે તેનું મન સ્થિર રહે નહિ બહુવારા ઇ યુક્ત થાય અને પરમેશ્વરને ધારે ત્યારે તે મેલે બીજાં દર્શન જે જે કર્યાં છે તે પણ વગર ધાર્યાં આવીને હૈયામાં સ્ફુરે છે, તે માટે દર્શન તો ઇક પરમેશ્વરનાં જ કરવાં ને ઇમ જે દર્શન કરે છે તેનું મન ભજન, સ્મરણ કરતે ઇક પરમેશ્વરમાં જ રહે છે પણ તેની બહુધારા નથી રહેતી ઇક રહે છે; અને જે ચપલદષ્ટિ દર્શન કરે છે તેને હું જાણું છું અને જેનાં દષ્ટિ ને મન નિયમમાં હોય એવા જે મોટા સંત તે પણ જાણે છે, આતો લૌકિક દર્શન કરે છે. પછી તે લૌકિક દર્શનનો કરનારો આ સમાગમમાંથી દિવસે દિવસે ઉતરતો જાય છે અને જેમ કોડક કામી પુરુષ હોય તેની રૂપવંતી સ્ત્રીમાં ઇક મને કરીને દષ્ટિ મોઢાળી હોય તે સમે વચમાં કોડક પશુપક્ષી આવે જાય કે બોલે પણ તેની તેને સ્વર રહે નહિ, ઇથી રીતે ઇકાદ્ય દષ્ટિ કરીને પરમેશ્વરમાં જોવાનું પણ લૌકિક દર્શન ન કરવાં.

- ૨ ત્યારે નિર્વિકારાનંદસ્વામી ઇ આશંકા કરી છે, (૩) હે મહારાજ ! અમારે તો વેશ્વદેશમાં મનુષ્ય આગલ વાર્તા કરવી પડે તેણે કરીને મનનું ઇકામપણું રહેતું નથી. ત્યારે શ્રીમદ્દેશમાં મનુષ્ય આગલ વાર્તા કરવી તેની તો અમે આજ્ઞા આપી છે પણ આંદી મૂર્તિનાં દર્શન મેલીને બીજાં દર્શન કરવાં ઇવી કે દિવસ અમે આજ્ઞા આપી છે ! ઇમ કહીને વ્હી વાર્તા કરવા લાગ્યા છે, પ્રથમ જ્યારે મૂર્તિનાં દર્શન થાય છે, ત્યારે અને કેવું અલૌકિકપણું રહે છે તેવું ને તેવું અલૌકિકપણું તો તો રહે જો મને સહિત દષ્ટિ ઇક પરમેશ્વરમાં રાखે, ઇવી રીતે મનને ગુણે કરીને વર્તે ત્યારે તે ઇક્તને ડપર નિત્ય પ્રત્યે ભગવાનને નવીન ને નવીન હેત રહે છે. ને તે ઇક્તને પણ ભગવાનને વિષે નિત્ય પ્રત્યે નવીનને નવીન હેત રહે છે. [૩] અને વ્હી નેત્ર ને શ્રોત્ર ઇ બેને તો વિશેષે ૩ કરીને નિયમમાં રાखવાં, આ સારુ જે ડર્ગા ત્યાં ગ્રામ્ય વાર્તા થાતી હોય તે તેને શ્રોત્રની દષ્ટિદ્વારે તળાઈ જઈને સાંમળી ઇ તો તે સર્વે ગ્રામ્ય શબ્દ ભજનમાં બેસે ત્યારે સાંમરી આવે છે અને ફાટેલ નેત્રની દષ્ટિ કરીને ને જે જે રૂપ જોયું હોય તે સર્વે ભજન કરતાં સાંમરી આવે છે, તે સારુ ઇ બે ઇન્દ્રિયોને તો અતિશે નિયમમાં રાखવાં અને નેત્રની ને શ્રોત્રની દષ્ટિ જ્યારે મૂર્તિનાં દર્શન કરતા રોઈને મૂર્તિને મેલીને અન્યમાં તળાય તો તેને ઇમ ડપદેશ દેવો છે, હે મૂર્તે ! તું ભગવાન વિના અન્ય રૂપને જુવે છે કે પરમેશ્વરની

વાર્તા વિના અન્ય વાર્તાને સાંભળે છે તેમાં તુંને શું પ્રાપ્ત થાશે ? અને હજી તુંને સિદ્ધ દશા તો આવી નથી જે જેનું તું ચિત્તવ્ય તેનું તુંને તત્કાલ મળે, શા સારુ જે હજી તો તું સાધક છું યાદે જે વિષયને તું ચિત્તવીશ તે વિષય મઘ્થો નહિ અને ઠાલાં વલસાં કરીને પરમેશ્વરને શા વાસ્તે મેળી દે છે ? અને કાંઈક જાં તુંને અલ્પ વિષય મઘ્થો તો તેના પાપમાં યમપુરીનો પાર સ્વાતાં સ્વાતાં અંત નહિ આવે, એવી રીતે નેશ્વરને ને શ્રોત્રને ઉપદેશ દેવો અને વ્હી એમ કહેવું જે જ્યારે તું ભગવાનની મૂર્તિમાં એકાગ્ર થઈશ તો તેમાંથી તું સિદ્ધ દશાને પામીશ પછી તું જે જે બ્રહ્માંડમાં વાર્તા થાય છે તેને સહેજે સાંભળીશ અને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને શિવના જેવા રૂપને ઇચ્છીશ તો તેવા રૂપને પામીશ અને લક્ષ્મી કે રાધિકા જેવો ભક્ત થાવા ઇચ્છીશ તો તેવો યાદશ અને ભગવાનનું ભજન કરતાં કરતાં સિદ્ધદશાને લેહ છતે નહિ પામ્ય તો લેહ પછ્યા પછી મુક્ત થાઈશ ત્યારે સિદ્ધદશા મઘ્થો પણ સિદ્ધદશા આપ્યા વિના રૂપને જોઈ જોડને મરી જાઈશ તો પણ તે રૂપ મઘ્થો નહિ અને ગ્રામ્ય મુન્દને પણ સાંભળી સાંભળીને મરી જાઈશ તો તેણે કરીને બુદ્ધિતો અતિશે ખટ્ટ થઈ જાશે પણ તેમાંથી કાંઈ પ્રાપ્તિ નહિ થાય, એવી રીતે નેશ્વરને ને શ્રોત્રને ઉપદેશ લેઈને એક ભગવાનની મૂર્તિમાંજ રાસવાં અને એવી રીતે જે વર્તે તેને ભગવાનની મૂર્તિમાં દિવસે દિવસે અધિક સ્નેહ થાય છે ને તે ભક્ત ઉપર પરમેશ્વરને ને મોટા સાધુને સ્નેહ હોય તેથી પણ દિવસે દિવસે વધતો જાય છે. (૪) इति वचनामृतम् ॥૨॥ (૮૦) ૪

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ [૩] છે. તેમાં પહેલામાં રૂપ, કામ, લોભને સ્વાર્થે કરીને અમારે બિંપે હેતુ કરે તે અંતે નાશ પામે છે. (૧) યીજામાં વચને લેઈ ને મને કરીને જે ગુણ ટેળે કરીને અમારે બિંપે હેતુ થયું હોય તે નાશ નથી પામતું. (૨) અને તે ગુણે કરીને અમારે ને ભક્તને પરસ્પર હેતુ થાય છે અને તે પ્રમાણે વર્તવાની વીત્તિ કહી છે. (૩) ત્રીજામાં મનુષ્ય આગલ વાત કરવી પણ અમારાં દર્શન કરની વસ્તે યીજાં દર્શન કરવા નહિ અને નેશ્વરને ને શ્રોત્રને વિશેષ નિયમમાં રાસવાં એમ ઓજીમહારાજે કહ્યું છે. (૪) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ આમાં પહેલા પ્રથમાં ગુણ કરીને હેતુ થાય તે અંતે રહે છે એમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૫૭ ત્રીજા પ્રથમાં) ગુણ વિચારીને હેતુ કરે તે હેતુનો વિશ્વાસ નહિ એમ કહ્યું છે, તે કેમ સમજવું ?

૧ વ૦ આમાં ઓજીમહારાજનો દિવ્યભાવે સહિત મહિમા આપીને હેતુ કર્યું હોય તે હેતુ ઓજીમહારાજનાં મનુષ્ય ચરિત્ર જોઈને બધવા સાંભળીને પણ ન ટલે એમ કહ્યું છે અને (પ્ર૦ ૫૭ માં) તો લેહબુદ્ધિ કરીને હેતુ કર્યું હોય તે જ્યારે ઓજીમહારાજનાં મનુષ્ય ચરિત્રને લેશે બધવા સાંભળે ત્યારે અવગુણ ભાવે ને હેતુ મટી જાય એમ કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦ (૧૦ ત્રીજા પ્રથમાં) સિદ્ધદશા પામ્યા પછી જે જે જોવાને ઇચ્છીશ અને જેવો થાવાને ઇચ્છીશ તેવો થાઈશ, એમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૫૮ માં) ભગવાનના ભક્ત ચાર પ્રકારની મુખિને નથી ઇચ્છતા એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૨ ૩૦ આમાં માયામાં પ્રીતિવાળા સકામ ભક્તને લોભ થતાવીને પગથીયે પડાવવા કહ્યું છે. ॥૮૦॥

સંવત્ ૧૮૭૭ના શ્રાવણ વદિ ૭ સાતમને દિવસ સાંજને સમે શ્રીજીમહારાજ ગાય શ્રી સારંગપુર મધ્યે જીવાસ્વાચરના ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને શ્વેત પાપ મસ્તકે બાંધી હતી ને કાબા છેડાનો સ્વેસ ઓઢ્યો હતો ને પોઢો સ્વેસ પહેર્યો હતો ને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેવદેશના હરિમત્કની સમાં મરાડને બેઠી હતી.

૧ પછી સ્વયંમકાશાનંદસ્વામીએ શ્રીજીમહારાજને મન્ન પૂછ્યો જે, (૧) હે મહારાજ ! એક ભક્ત તો નાના પ્રકારની પૂજા સામગ્રી લેડને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની પૂજા કરે છે અને એક ભક્ત તો નાના પ્રકારના માનસિક ઉપચારે કરીને ભગવાનની માનસી પૂજા કરે છે એ બે ભક્તમાં શ્રેષ્ઠ તે કોણ છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભગવાનને વિષે પ્રેમે કરીને અતિ રોમાંચિતગાત્ર થઈને તથા ગદગદ્ કંઠ થઈને જો ભગવાનની પ્રત્યક્ષ પૂજા કરે છે અથવા એવી રીતે જે ભગવાનની માનસી પૂજા કરે છે તો એ બેય શ્રેષ્ઠ છે અને પ્રેમે કરીને રોમાંચિત ગાત્ર ને ગદગદ્ કંઠ થયા વિના કેવલ શુદ્ધ મને કરીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની પૂજા કરે છે તોય ન્યૂન છે ને માનસી પૂજા કરે છે તોય ન્યૂન છે. [૧]

૨ ત્યારે સોમસ્વાચરે પૂછ્યું જે, [૨] એવી રીતે જે પ્રેમમય થઈને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની પૂજા કરતો હોય અથવા માનસી પૂજા કરતો હોય તે ભક્ત કયે લક્ષણે કરીને ઓઢ-ચાય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને ભગવાનની પૂજા સેવાને વિષે તથા કથા, વાર્તા, કીર્તનને વિષે અતિશે શ્રદ્ધા હોય તથા ભગવાનનું અતિશે મહાત્મ્ય સમજતો હોય ને એ બે વાનાં દિવસે દિવસે નવાં ને નવાંજ રહેતાં હોય પણ ક્યારેય ગૌણ ન પડે, જેમ મુક્તાનંદસ્વામીને અમે પ્રથમ લેાજપુરમાં દીઠા હતા ને જેથી શ્રદ્ધા ને ભગવાનનું મહાત્મ્ય હતું તેવું ને તેવુંજ આજ દિવસ સુધી નવું ને નવું છે પણ ગૌણ પડ્યું નથી, એવે લક્ષણે કરીને તે ભક્તને ઓઢ્યવેશ અને એવી રીતે મહાત્મ્ય ને શ્રદ્ધા વિનાના સર્વે પાદ્મ શ્રી-કૃષ્ણ ભગવાન એજાજ રહેતા ને જેમ બીજા રાજાની સેવા ચાકરી કરે તેમ સેવા ચાકરી કરતા તો પણ તેનું કોઈ નામ જાણતું નથી ને તે ભક્ત પણ કહેવાયા નથી અને વડ્ઢકી જો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની શ્રદ્ધા મહાત્મ્યે સહિત સેવા ચાકરી કરતા તો તે પરમ ભાગવત્ કહેવાયા ને તેની શાસ્ત્રમાં તથા લોકમાં અતિશે પ્રસિદ્ધિ છે. (૨)

૩ પછી નિર્વિકારાનંદસ્વામીએ મન્ન પૂછ્યો જે, [૩] હે મહારાજ ! શ્રવણ, ધ્વનિ, નિદિધ્યાસ ને સાક્ષાત્કાર તે કેને કહેવાય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, શ્રોત્રે કરીને વાર્તા સાંભળવી તેને શ્રવણ કહીયે, અને જે વાર્તા શ્રવણ કરી હોય તે વાર્તાનો મને કરીને

વિચાર કરીને જેટલી વાર્તા ત્યાગ કર્યા યોગ્ય હોય તેટલીનો ત્યાગ કરે"ને જેટલી વાર્તા મરણ કર્યા યોગ્ય હોય તેટલીનું મરણ કરે તેને મનન કહીએ, અને જે વાર્તા નિશ્ચય કરીને મનને વિષે મરણ કરી હોય તેને રાત્રિદિવસ સંભારવાનો જે અધ્યાસ રાત્રિવે તેને નિદિધ્યાસ કહીએ, અને જે વાર્તા જેવી હોય તેવીને તેવીજ ચિંતન કર્યા વિના પણ સર્વે મૂર્તિમાનની પેટે શ્રદ્ધે સાંખરી આવે તેને સાક્ષાત્કાર કહીએ. અને જો એવી રીતે આત્માના સ્વરૂપનું શ્રવણાદિક કર્યું હોય તો આત્મસ્વરૂપનો એવી રીતે સાક્ષાત્કાર થાય અને જો ભગવાનનો એવી રીતે શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસ કર્યો હોય તો ભગવાનનો એવી રીતે સાક્ષાત્કાર થાય છે પણ મનન ને નિદિધ્યાસ એ વે કર્યા વિના કેવલ શ્રવણે કરીને સાક્ષાત્કાર થાતો નથી અને જો ભગવાનના સ્વરૂપનું દર્શન કરીને તેનું મનન ને નિદિધ્યાસ તે ન કર્યો હોય તો લાસ વર્ષ સુધી દર્શન કરે તો પણ તે સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર ન થાય ને તે દર્શન તો કેવલ શ્રવણ માત્ર સરસું કહેવાય અને જેણે ભગવાનના અંગ અંગનું દર્શન કરીને પછી તે અંગ અંગનું મનન ને નિદિધ્યાસ તે કર્યો હશે તો તે અંગ આજ સહેજે સાંખરી આવતું હશે ને જે અંગનું દર્શન માત્રજ થયું હશે તો તે અંગને સંભારતો હશે તોપણ નહિ સાંખરતું હોય અને કેટલાક હરિષક્ત કહે છે જે, અમે તો મહારાજની મૂર્તિને ધ્યાનમાં લેસીને ઘણાય સંખરીએ છીએ તોપણ એકે અંગ ધાર્યામાં નથી આવતું તો સમગ્ર મૂર્તિનો ક્યાંથી આવે ? તેનું પણ એજ કારણ છે જે એ ભગવાનની મૂર્તિનાં દર્શન માત્રજ કરે છે પણ મનન ને નિદિધ્યાસ નથી કરતો માટે કેમ ધાર્યામાં આવે, કાં જે જે માયિક પદાર્થ છે તે પણ કેવલ દૃષ્ટિ માત્રે દેખ્યું હોય ને કેવલ શ્રવણ માત્રે સાંખર્યું હોય ને તેને જો મનમાં સંખરી ન રાખ્યું હોય તો તે લીસરી જાય છે તો જે અમાયિક ને દિવ્ય યંત્ર જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેતો મનન ને નિદિધ્યાસ કર્યા વિના ક્યાંથી સાંખરે ? માટે ભગવાનનું દર્શન કરીને તથા વાર્તા સાંખર્યાને જો તેનું મનન ને નિદિધ્યાસ નિરંતર કર્યા કરે તો તેનો સાક્ષાત્કાર થાય, નહિ તો આસી ઉપર દર્શન શ્રવણ કરે તો પણ સાક્ષાત્કાર થાય નહિ. [૩] इति वचनामृतम् ॥૩॥ [૮૧]

૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રમ (૩) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે પ્રત્યક્ષ પૂજા અને માનસી પૂજાનું સરસું ગૌરવ કહ્યું છે તે બે પ્રકારની પૂજા આત્મામાં મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર થાય તોપણ દેહની સ્મૃતિ રહે ત્યાં સુધી કરવી. (૧) શ્રીજીમાં પ્રત્યક્ષ પૂજા ને માનસી પૂજા કરતા હોય તેમને અમારી પૂજા, સેવા, કથા કીર્તનને વિષે અદ્ભુત ને અમાર્ગ અતિશે મહાસ્ત્ર્ય હોય તે પરમ આગવું છે. (૨) ને શ્રીજીમાં, શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસ ને સાક્ષાત્કારનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. (૩) બાકી છે. ॥ ૮૧ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના શ્રાવણ વદિ ૮ અષ્ટમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ નામ શ્રી સારં-

ગપુર મધ્યે જીવાસ્વાચરના ઓરડાની ઓસરીએ દોલિયા ઉપર ઉત્તર મુસ્તારવિંદે વિરાજ-
માન હતા, ને મસ્તકે શ્વેત પાપ વાંધી હતી, ને શ્વેત પટેલી ઓઢી હતી, ને શ્વેત સ્ત્રેસપહેર્યો
હતો ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ ઘુનિ તથા દેશદેશના હરિષક્તની સખા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી સ્વયંપ્રકાશાનંદસ્વામીએ મશ્ન પૂછ્યો જે, [૧] હે મહારાજ ! આત્મા અના-
ત્માની ચોક્ષી જે વિકિ તે કેમ સમજાવી ? જે સમજાવે કરીને આત્મા અનાત્મા એક સમ-
જાયજ નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એક શ્લોકે કરીને અથવા બે શ્લોકે કરીને
અથવા પાંચ શ્લોકે કરીને અથવા સો શ્લોકે કરીને અથવા હજાર શ્લોકે કરીને જે
ચોક્ષું સમજાય તે ઠીક છે જે સમજાણા કેટે આત્મા અનાત્માના એકપણાનો લોચો રહે
નહિ અને ચોક્ષું સમજાઈ જાય તેજ સમજણ સુલ્લદાયી થાય છે અને ગોવરી સમજણ
સુલ્લદાયી થાતી નથી, માટે એમ ચોક્ષું સમજે જે હું આત્મા તે મારા જેવો ગુણ દેહને
વિષે એકેય આવતો નથી અને જટ, દુઃસ્વને મિથ્યારૂપ જે દેહ તેના જે ગુણ તે હું ચૈતન્ય
તે મારે વિષે એકેય આવતો નથી એવી વિકિ સમજીને ને અત્યંત નિર્વાસનિક થઈને
ચૈતન્યરૂપ થકો પુરુષોત્તમ ભગવાનનું ચિંતવન કરે એવો જે જટ ચૈતન્યનો વિવેક તેને દૃઢ
વિવેક જાણવો. (૧) અને ઘડિક પોતાને આત્મારૂપ માને ને ઘડિક દેહરૂપ માનીને ૧
છીનું ચિંતવન કરે અને ગોવરો જાણવો માટે એના અંતરમાં સુલ્લ ન આવે, જેમ સુંદર
અમૃત સરલું અલ્પ હોય ને તેમાં થોડુંક શ્વેર નાંચું હોય તો તે અલ્પ સુલ્લદાયી ન થાય
સાથ દુઃસ્વદાયી થાય છે, તેમ આટે પહોર આત્માનો વિચાર કરીને એક ધડી
પોતાને દેહરૂપ માનીને છીનું ચિંતવન કરે ઇટલે એનો સર્વે વિચાર ધૂલમાં મળી જાય
છે. (૨) માટે અત્યંત નિર્વાસનિક થવાય એવો ચોક્ષો આત્મવિચાર કરવો અને કોઈ- ૨
કને એવો સંશય થાય જે, અત્યંત નિર્વાસનિક નહિ થવાય ને કાચાને કાંચા મરી જાણું
તો થા હવાલ યાશે, તો એવો વિચાર ભગવાનના ભક્તને કરવો નહિ ને એમ સમજાવું જે,
મરશે તો દેહ મરશે પણ હું તો આત્મા છું ને અજર અમર છું માટે હું મરું નહિ, એવું સમ-
જીને હૃદયામાં હિંમત રાસવી અને પરમેશ્વર વિના સર્વે વાસના ત્યાગ કરીને અચલ મતિ
કરવી અને એમ વાસના ટાલ્લતાં ટાલ્લતાં જો કાંઈક થોડી ઘળી વાસના રહી ગઈ તો જેવા
મોક્ષધર્મમાં નરક કહ્યા છે તેવા નરકની પાત્તિ યાશે તે નરકની વિગતિ જે ભગવાનનો
ભક્ત હોય તેને કાંઈ જગત્ની વાસના રહે તેને ઇંદ્રાદિક દેવતાના જે લોક તેની પ્રાપ્તિ
થાય ને તે લોકને વિષે જડને અપ્સરાઓ તથા વિમાન તથા યાનિમય મોહોલાલ્ય એ આદિ
દૃઢને જે વૈભવ તે સર્વે પરમેશ્વરના ધામની આગળ નરક જેવા છે તેને ભોગવે છે પણ
ચિદ્વસ્ત્ર જીવની પેટે યમપુરીમાં જાય નહિ અને ચોરાશીમાં પણ જાય નહિ, માટે જો સવા-
સનિક ભગવાનના ભક્ત હશે તો પણ ધનું યાશે તો દેવતા થવું પડશે ને દેવતામાંથી પડશે

તો મનુષ્ય થાશે ને મનુષ્ય થઈને વર્ગ પાઠી ભગવાનનાં ભક્તિ કરીને ને નિર્વાસનિક થઈને અંતે ભગવાનના ધામને પામશે પણ વિમુક્ત જીવની પેટે નરક ચોરાશીને નહિ ભોગવો, એવું જાણીને ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને વાસનાનું બદ્ધ દેહાને હિંમત હારવી નહિ ને આનંદમાં ભગવાનનું મજન કર્યા કરવું અને વાસના ટાક્યાના ઉપાયમાં રહેવું અને ભગવાનને ભગવાનના સંતના વચનમાં દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો. (૩) ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૪૧॥ [૮૨] ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૧] છે. તેમાં પોતાના ચિંતન્યને ત્રણ દેહથી પૃથક્ માનીને અમારી મૂર્તિનું ચિંતન કરે તે દૃઢ વિષેની છે. (૧) અને દેહરૂપ માનીને એક જાણવાર જીનું ચિંતન કરે તે ગોચરો છે. (૨) અને અત્યંત નિર્વાસનિક થાય ત્યારેજ અમારા ધામને પામે; નહિ તો રૂંધેથી લગ્ને પ્રધાન પુરુષ સુધી જે દેવતા તેના લોકને પામે એમ શ્રીજીમ-હારાને કહ્યું છે. (૩) વાચતો છે.

- ૧ પ્ર૦ આમાં શ્રીજી વાણતમાં એક પટ્ટી પટલે જાણવાર દેહરૂપ માનીને જીનું ચિંતન કરે તો તેનો બાંઠે પહોર કરેલો જે આત્માનો વિચાર તે પૂઠમાં મઝી જાય એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૧ ૭૦ માયાના કાર્યમાંથી નિર્વાસનિક થયો નથી તે આત્માનો વિચાર કરે પણ દટાવ થઈ શકે નહિ ને માયામય જે પંચભૂતાત્મક દેહ તેમાં અઝી જાય ને આત્મા સંબંધી કરેલો વિચાર નિષ્ફળ થાય તે દેહરૂપ પૂઠમાં મઝી ગયો જાણવું ॥ ૮૨ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના શ્રાવણ વદિ ૯ નવમીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રી સારંગપુર મધ્યે જીવાસ્વાચરના દરવારમાં ઉચ્ચારાદે વાર ઓરઠાની ઓસરીયે ઠાલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને વેઠી હતી.

- ૧ પછી મુક્તાનંદસ્વામીયે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) વાસનાની નિવૃત્તિ થયાનો એવો શો જવરો ઉપાય છે જે એક ઉપાયને વિષે સર્વે સાધન આવી જાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને શ્રદ્ધા તથા હરિને હરિજનના વચનને વિષે વિશ્વાસ તથા ભગવાનને વિષે પ્રીતિ તથા ભગવાનના સ્વરૂપનું મહાત્મ્ય એ વાર વાનાં જેના હૃદયમાં હોય તેની વાસના નિવૃત્તિ થઈ જાય છે. (૧) તેમાં પણ જો એક મહાત્મ્ય અંતિશે દૃઢ હોય તો શ્રદ્ધા તથા વિશ્વાસ તથા પ્રીતિ એ ત્રણ દુષ્કર્મો હોય તો પણ મહા વલ્લવાન થાય છે અને મહાત્મ્ય ચિનાની ભક્તિ જો જ્ઞાતી જણાતી હોય તો પણ અંતે નાશ થઈ જાય છે, જેમ દસ વાર વર્ષની કન્યા હોય ને તેને સ્વયં રોગ થાય પછી તે કન્યા યુવાન થયા મોરણ મરી જાય પણ યુવાન થાય નહિ તેમ જેને મહાત્મ્ય ચિનાની ભક્તિ હોય તે પણ પરિપક્વ થાતી થાતી નાશ થઈ જાય છે અને જેના હૃદયમાં મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ હોય તો વીજા કલ્યાણકારી ગુણ ન હોય તો પણ તેના હૃદયમાં સર્વે આપે છે અને જો મહાત્મ્ય સહિત ભક્તિ જેના હૃદયમાં નથી તો ક્ષય વમાયિક જે કલ્યાણકારી ક્રદા ગુણ તે તેના હૃદયમાં

મ.

વચનામૃત સા. ૫

છે તોયપણ નહિ જોવાજ છે, કેમજે અંતે નાશ પામી જાશે માટે એક મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ હોય તો તેની વાસના પણ નિવૃત્ત થઈ જાય અને કલ્યાણકારી જે ગુણ તે સર્વે આવીને હૃદયને વિષે નિવાસ કરીને રહે, તે માટે મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ એજ વાસના ટઢ્યાનું મહામોહું અવલ સાધન છે. (૨)

૨

૨ પછી સ્વયંમકાશાનેદસ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૨) જીવ અન્વયપણે કેમ છે ? ને વ્યતિરેકપણે કેમ છે ? અને ईश्वर અન્વયપણે કેમ છે ? ને વ્યતિરેકપણે કેમ છે ? અને અક્ષરબ્રહ્મ અન્વયપણે કેમ છે ? ને વ્યતિરેકપણે કેમ છે ? અને પુરુષોત્તમ ભગવાનને અન્વયપણે કેમ જાણવા ? ને વ્યતિરેકપણે કેમ જાણવા ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જન્મમરણનું મોક્ષાણું જે જીવનું સ્વરૂપ તે અન્વય જાણવું અને અગ્રેય અમ્રેય અવિનાશી ણું જે જીવનું સ્વરૂપ તે વ્યતિરેક જાણવું, અને વિરાટ, મુદ્રાન્માને અવ્યાકૃત એ ત્રણ શરીરમાં એકરસપણે વર્તે એ ईश्वરનું અન્વય સ્વરૂપ જાણવું અને પિંડ-બ્રહ્માંદધર્મી પર સચિદાનેદપણે કરીને જે નિરૂપણ કર્યું છે તે ईश्वરનું વ્યતિરેક સ્વરૂપ જાણવું, અને પ્રકૃતિ પુરુષ તથા સૂર્ય, ચંદ્રાદિક સર્વે દેવતા તેનું જે એક તે અક્ષરનું અન્વય સ્વરૂપ જાણવું અને જે સ્વરૂપને વિષે પુરુષ પ્રકૃતિ આપે દર્શને કાંઈ ઉપાધિ રહેતી નથી એક પુરુષોત્તમ ભગવાનજ રહે છે એ અક્ષરનું વ્યતિરેક સ્વરૂપ છે, અને વદ્ધર્મી તથા મુક્તજીવ એ વેના હૃદયમાં સાક્ષીરૂપ થકા રહ્યા છે અને વદ્ધપણું ને મુક્તપણું જેને અદ્વતું નથી તેમજ ईश्वરના ને અક્ષરના હૃદયમાં સાક્ષીરૂપે રહ્યા છે અને તે તે ઉપાધિથી રહિત છે એ પુરુષોત્તમનું અન્વય સ્વરૂપ છે અને જીવ ईश्वર ને અક્ષર તે થકી પર જે અક્ષરાતીત સ્વરૂપ એ પુરુષોત્તમનું વ્યતિરેક સ્વરૂપ જાણવું, એવી રીતે અન્વય વ્યતિરેકપણું છે. (૩) ૩

૩ પછી બીજી મુક્તાનેદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૩) ભગવાનના દર્શનનો મહિમા તથા ભગવાનના નામસ્મરણનો જે મહિમા તથા ભગવાનના સ્પર્શનો જે મહિમા તે ભગવાનના ભક્તને અર્થે છે કે સર્વે જીવને સારુ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, દર્શનાદિકનો તો ભેદ જુદોજ છે તે કહીએ તે સાંભળ્યો જે, જ્યારે એ દર્શનનો કરનારો ભગવાનનાં દર્શન કરે છે ત્યારે ણું મન છે તે દૃષ્ટિદ્વારે આવીને મને સોતી દૃષ્ટિ જો દર્શન કરે તો તે દર્શન ણું થાય છે જે વિસારે તોય પણ વિસારે નહિ એવી રીતે મને સહવર્તમાન ત્વચા સ્પર્શ કરે તો તે સ્પર્શ પણ વિસારે નહિ, જેમ ગોપાંગનાઓનાં ભગવાન પ્રત્યે ભાગવતમાં વચન છે જે, હે ભગવન્ ! જે દિવમયી તપારા ચરણનો સ્પર્શ થયો છે તે દિવસ થકી તમ વિના જે જે સંસારમાં મુલ છે તે અમને વિષ જેવાં લાગે છે, એવી રીતે સર્વે જ્ઞાન ઇન્દ્રિયે કરીને મને સહવર્તમાન જે દર્શન સ્પર્શ શ્રવણાદિક થાય છે તે કોઈ કાઠે વિસરી જાતાં નથી, જેમ મજ્જાની જીવ હોય તેણે મને સહવર્તમાન જે પંચજ્ઞાન ઇન્દ્રિયો તેણે કરીને જે જે વિષય

ભોગવ્યા હોય તે વિસારે તોય પણ વિસરે નહિ એવી રીતે ભગવાનનું પણ મને સહવર્તમાન જે દર્શનાદિક કરે છે તેનેજ દર્શનાદિક જાણવું ને બીજાને તો દર્શન થયું છે તોય પણ ન થયા જેવું છે, કાંણે જે સમે ઇણે દર્શન કર્યો તે સમે પળું મન તો ક્યાંઈ ફરતું હતું માટે પ દર્શન અને કાંતો એક દિવસમાં વિસરી જાશે અથવા પાંચ દિવસમાં અથવા પચાસ દિવસમાં અથવા છ મહિનામાં અથવા વર્ષમાં અથવા પાંચ વર્ષમાં જરૂર વિસરી જાશે પણ અંતે રહેશે નહિ, માટે જે મહાત્મ્ય જાણીને અતિ પ્રીતિ કરીને મને સહિત દષ્ટિ આદિક જ્ઞાન ઈન્દ્રિયે કરીને દર્શન સ્પર્શાદિક કરે છે તેનેજ તેમનું ફલ છે અને બીજાને તો જે પરમેશ્વરનાં દર્શનાદિક યાચ છે તેનું બીજ વલ્લ યાચ છે અને યથાર્થ મહિમા તો જે મને સહવર્તમાન દર્શનાદિક કરે છે તેને અર્થ છે. (૪) ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૫॥ (૮૩) ૪

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથ (૩) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અઢ્ઠા તથા અમારા ને સંતના વચનમાં વિશ્વાસ ને અમારે વિષે પ્રીતિ ને મહાત્મ્ય પ બાર હોય તેની વાસના ટઢી જાય છે. [૧] તેમાં એક મહાત્મ્ય અનિશે દૃઢ હોય તોપણ વાસના ટઢી જાય છે ને કલ્યાણકારી ગુણ આવે છે. (૨) બીજામાં જીવ, ईश्वर, અક્ષર ને પોતાનું અન્વય વ્યતિરેકપણું કહ્યું છે અને અમે જેમ વદને મુક્ત બીજોને વિષે અંતર્યામીપણે રહ્યા છીએ તેમજ ईश्वર ને અક્ષરને વિષે રહ્યા છીએ. (૩) ત્રીજામાં અમારું મહાત્મ્ય જાણીને મને સહિત જ્ઞાન ઈન્દ્રિયોપ કરીને દર્શન, સ્પર્શ, અવનાદિક કરે તેનેજ દર્શનાદિકનું સંપૂર્ણ ફલ થાય છે અને બીજાને બીજ વલ્લ યાચ છે. (૪) વાસ્તો છે.

- ૧ પ્ર૦ [૧ બીજા પ્રથમાં] વદ જીવ, મુક્ત જીવ, ईश्वર ને અક્ષર કહ્યા તે કોને જાણશ ?
- ૧ ૭૦ મૂળમાયાને વિષે રહ્યા તે સર્વને વદ જીવ કહ્યા છે. અને તે વદ જીવને વિષે અંતર્યામીપણે રહીને કર્મફલ આપનારા ને તેમના ઉપરી જે મૂળપુરુષ તેમને ईश्वર કહ્યા છે. અને મૂળપુરુષ ईश्वરથી પર બ્રહ્મકોટી ને તેથી પર મૂળઅક્ષરના મુક્ત તે સર્વને મુક્ત જીવ કહ્યા છે. અને તેમના ઉપરી જે મૂળઅક્ષર તેને અક્ષર કહ્યા છે. અને તે અક્ષરને વિષે ને મુક્ત જીવને વિષે તથા મૂળપુરુષ ईश्वરને વિષે તથા માયા વદ જીવને વિષે શ્રીજીમહારાજ તેજદ્વારે અન્વયપણે રહ્યા છે અને વદ જીવ તેથી પર જે ईश्वર ને તેથી પર મુક્તજીવ અને તેથી પર અક્ષર અને તે અક્ષરથી પર જે પોતાના તેજરૂપ બ્રહ્મજ્યોતિ જે અક્ષરધામ તેને વિષે દિવ્ય મૂર્તિમાન પોતાના મુકોઈ સહિત વિરાજમાન છે તે શ્રીજીમહારાજનું વ્યતિરેક સ્વરૂપ છે. અને તે વ્યતિરેક મુર્તિ જે શ્રીજીમહારાજ તેમનો સંબંધ પોતાના મુક્તોને છે પણ બીજા જે આગલ કહ્યા તે કોઈને નથી ઇમને તો અન્વયસ્વરૂપનો સંબંધ છે.
- ૨ પ્ર૦ જીવ, ईश्वર ને અક્ષરનું અન્વય ને વ્યતિરેક સ્વરૂપ કહ્યું તે પ એ સ્વરૂપ જુઠાં જુઠાં દશે કે કેમ ? અને બીજનું એક સ્વરૂપ જન્મ મરણ ભોગવતું દશે ને એકને નહિ ભોગવતું પદતું હોય ? અને ईશ્વરના અન્વય સ્વરૂપનેજ ઉત્પત્ત્યાદિક પ્રવૃત્તિની વપાધિ દશે અને વ્યતિરેકને પ પ્રવૃત્તિનો સંબંધ નહિ હોય ? અને અક્ષરના અન્વય સ્વરૂપનેજ પ્રેરણા ફરવી પદતી દશે અને

વ્યતિરેક સ્વરૂપને તેનો સંબંધ નહિ હોય ? તે કાંઈ સમજાતું નથી માટે કૃપા કરીને સમજાવો.

૨ ૬૦ જીવને જન્મ મરણ મોગવતું પડે તે પતું બન્વચણું કહ્યું છે પણ બન્વચને વ્યતિરેક બે સ્વરૂપ નથી. તે જ્યારે માયાના સંબંધથી મુકાય, ત્યારે જન્મ મરણરૂપ ઉપાધિ ટહે, અને ઈશ્વરને કલ્પસ્વાદિક કરવાં તે પોતાની સત્તાપ કરીને પોતેજ કરે છે તે સત્તાને બન્વચ સ્વરૂપ કહે છે તે જ્યારે કલ્પસ્વાદિક પ્રવૃત્તિ મુકી દે ત્યારેજ તેને ઉપાધિ ટહે, અને બહુર પણ પોતાના તેજરૂપ સત્તાપ કરીને પોતેજ પ્રેરણા કરે છે, માટે શક્તિમાનને વ્યતિરેક સ્વરૂપ કહે છે અને શક્તિને બન્વચ સ્વરૂપ કહે છે પણ બે સ્વરૂપ મુદાં નથી તે જ્યારે ૫ પ્રેરકપણું મુકીને પ્રજા જે ઓઝીમહારાજનું તેજ તે રૂપ શબ્દને ઓઝીમહારાજની મૂર્તિમાં ઓઢાય ત્યારે ઓઝીમહારાજના પરમ વકાતિક મુક્ત થાય, ત્યારેજ ઉપાધિથી રહિત થાય. અને ઓઝીમહારાજને કે તેજરૂપ શક્તિને ઉપાધિ છેજ નહિ અને બહુરના વ્યતિરેક સ્વરૂપમાં વક ઓઝીમહારાજ રહે છે વમ કહ્યું છે તે બન્વચપણે સાક્ષીરૂપે રહ્યા છે તે સ્વરૂપ જાણતું.

૩ પ્ર૦ (૩ જીજા પ્રથમાં) ઓઝીમહારાજનું મહાત્મ્ય જાણીને વર્ષનાદિક કરે તેને વર્ષનું કલ્લ છે વમ કહ્યું તે કલ્લ કિયું જાણતું ? ને ઓઝીમહારાજ જાણતું ?

૩ ૬૦ મહિમા સમજીને વર્ષને સ્પર્શ અવળાદિક કરે તે કોઈ કાલે વિસરી જાય નહિ તે કલ્લ કહ્યું છે, અને દેહને અંતે તેનો મોહ થાય. અને મહિમા જાણ્યા વિના વર્ષનાદિક કરે તેને વર્ષનાદિક કરેતું વિસરી જાય પણ તે જીવ કલ્પાણને માર્ગેપાલે ને તેનું જન્મ-મરણ કલ્પાય થાય તે ઓઝીમહારાજ જાણતું.

૪ પ્ર૦ જીવને વિષે ઓઝીમહારાજ વિના ઓઝીમહારાજના અણરૂપનું અંતર્યામીપણું છે તે જ્યારે ટહે ?

૪ ૬૦ ઓઝીમહારાજનો બાહરો કરે પણ ઓઝીમહારાજની અંતર્યામીપણું ટહે નહિ, અને ઓઝીમહારાજને પુરુષથી પર જે પ્રજા તેજા જાણે ત્યાં મુખી પ્રજાના પ્રજાશરૂપ પોતાને માને ત્યારે પુરુષનું અંતર્યામીપણું ટહી જાય પણ પ્રજાનું રહે, અને મૂલબહુર જેવા ઓઝીમહારાજને જાણે ત્યારે બહુરના તેજરૂપ પોતાને માને ત્યારે પ્રજાનું ટહી જાય ને બહુરનું રહે, અને જ્યારે ઓઝીમહારાજને બહુરથી પર સમજે ને તેમનાં તેજરૂપ પોતાને માને ત્યારે ઓઝીમહારાજ વિના ઓઝીમહારાજ કોણનું અંતર્યામીપણું રહેતું નથી. ॥ ૮૩ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના શ્રાવણ વદિ ૧૦ દશમીને દિવસ ઓઝીમહારાજ ગાય ઓસા-રંગપુર મધ્યે જીવાસ્થાવરના દરબારમાં ઉત્તરાદેવાર ઓસરીય શોભિયા વપર વિરાજમાન હતા ને સર્વે ભેત વજ્ર વારણ કર્યા હતાં ને પોતાના હુસારવિદની જાગજ હુનિ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સયા ધરાણે બેઠી હતી.

૧ પછી નેત્રાર્જુનનાથ મઠ મુક્યો બે, (૧) વક વક બવસ્થાને વિષે ઓઝીમહારાજ બે બવસ્થાઓ કેમ રહી છે ? પછી ઓઝીમહારાજ બોલ્યા બે, જા જીવાસ્થા બે તે બેને વિષે

રહીને વિષય ભોગને ભોગવે છે તેને અવસ્થા કહીયે તે અવસ્થા જાગ્રત, સ્વપ્નને સુષુપ્તિ
 એ ત્રણ પ્રકારની છે. તેમાં જે જાગ્રત અવસ્થા છે તે વૈરાગ્ય ધુરુષની જે સ્થિતિ અવસ્થા
 તેનું કાર્ય છે ને સત્ત્વગુણાત્મક છે ને નેત્ર સ્થાનકને વિષે રહી છે, એવી જે જાગ્રત અવસ્થા
 તેને વિષે વિશ્વાભિમાની નામે જે આ જીવાત્મા તે જે તે સ્પૃહા દેહના અભિમાને સહિત
 થકો દસ ઇન્દ્રિયોને ચાર અંતઃકરણે કરીને વિષેકે સહિત ચચાર્યપણે પોતાના પૂર્વ કર્મને
 અનુસારે શાશ્વત્ ગુણાદિક પંચ વિષયના ભોગને ભોગવે છે તેને સત્ત્વગુણપ્રધાન એવી જાગ્રત
 અવસ્થા કહીયે, અને એ જાગ્રતને વિષે જો એ જીવાત્મા આંતરિય કરીને અચચાર્યપણે શાશ્વત્
 વિષય ભોગને ભોગવે છે તો તેને જાગ્રતને વિષે સ્વપ્ન કહીયે, અને એ જીવાત્મા જે તે જાગ્ર-
 તને વિષે શોક તથા અપાદિકે કરીને વિષેકે રહિત થકો જો શાશ્વત્ વિષય ભોગને ભોગવે
 છે તો તેને જાગ્રતને વિષે સુષુપ્તિ કહીયે. અને જે સ્વપ્ન અવસ્થા છે તે હિરણ્યગર્ભની જે
 ઉત્પત્તિ અવસ્થા તેનું કાર્ય છે ને રજોગુણાત્મક છે ને કંઠ સ્થાનકને વિષે રહી છે, એવી
 જે સ્વપ્ન અવસ્થા તેને વિષે તૈજસાભિમાની નામે જે જીવાત્મા તે મૂર્ધન દેહના અભિમાને
 સહિત રહ્યો થકો ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને પૂર્વ કર્મને અનુસારે સુત્ત્વદુઃસ્ત્વરૂપ વાસનામય
 ભોગને ભોગવે છે તેને રજોગુણ પ્રધાન સ્વપ્ન અવસ્થા કહીયે, અને એ સ્વપ્નને વિષે એ જીવાત્મા
 જે તે ક્યારે જાગ્રતની પેઢેજ વિષેકે કરીને જાણતો થકો વાસનામય ભોગને ભોગવે છે,
 સ્થારે તેને સ્વપ્નને વિષે જાગ્રત અવસ્થા કહીયે, અને એ સ્વપ્નને વિષે જાણના જે વાસના-
 મય ભોગ તેને એ જીવાત્મા જે તે ભોગવતો થકો પણ જો જાણતો કરીને ન જાણે તો તેને
 સ્વપ્નને વિષે સુષુપ્તિ કહીયે. અને સુષુપ્તિ અવસ્થા છે તે ઈશ્વરની જે પ્રલય અવસ્થા તેનું કાર્ય
 છે ને તમોગુણાત્મક છે ને હૃદય સ્થાનકને વિષે રહી છે, એવી જે સુષુપ્તિ અવસ્થા તે ક્યારે એ
 જીવને આવે છે સ્થારે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણની જે હૃદયો તથા વિષય ભોગની વાસના તથા જ્ઞાતાપણું
 ને કર્તાપણું એ સર્વે કારણ દેરને વિષે લીન થઈ જાય છે અને તે કારણ દેરનો અભિમાની જે
 શાશ્વત્ નામે જીવાત્મા તેનું માયા સવલ્લ જાણના સુસ્ત્રલેખને વિષે અતિશે લીનપણું થઈ જાય છે
 તેને તમોગુણપ્રધાન સુષુપ્તિ અવસ્થા કહીયે, અને એ સુષુપ્તિને વિષે કર્મ સંસ્કારે કરીને કર્તા-
 હૃદય જે ઉત્પન્ન થાવું તેને સુષુપ્તિને વિષે સ્વપ્ન કહીયે, અને જાગ્રત ને સ્વપ્નને વિષે જે
 પીઠા તેના તાપ થકી થકી તે સુષુપ્તિના સુસ્ત્રને વિષે પ્રવેશ કરતી જે કર્તાહૃદય તેના
 પ્રતિલોપણાનું જે જ્ઞાન તેને સુષુપ્તિને વિષે જાગ્રત કહીયે, એવી રીતે એક એક અવસ્થાને
 વિષે વીજી રેવે અવસ્થાઓ રહી છે. (૧) અને એ જે અવસ્થાના મેદ તેનું જે જ્ઞાન ૧
 તે જીવાત્માને જે થતે થાય છે અને થકી તેને અવસ્થાને વિષે એ જીવને કર્માનુસારે
 જે ફલના પપાદનારા છે તેને તુર્યપદ કહે છે, અંતર્વામી કહે છે, દૃષ્ટા કહે છે, બ્રહ્મ કહે
 છે, પર બ્રહ્મ કહે છે. (૨)

૨ પછી વચ્ચી નિત્યાનંદસ્વામીજી પ્રજ્ઞ પુછ્યો જે, (૨) પરા, પદ્યંતી, મધ્યમા ને વૈશ્વરી એ જે ચાર વાણી તેને કેમ સમજાવી ? ત્યારે શ્રીમદ્માહારાજ બોલ્યા જે, એ વાર્તાતો ઘડી મોટી છે ને અતિશે મૂઝમ છે ને શ્રીમદ્માહારાજના એકાદશ સ્કંધને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ભવજી પ્રત્યે કહી છે તેને સંસેપે કરીને કહીએ તે સાંખ્યો જે, પ્રથમ ઉત્પત્તિ કાળને વિષે પુરુષોત્તમ ભગવાન જે તે વૈરાજ પુરુષના મસ્તકને વિષે રહ્યું જે સર્વદબ્ધનું કમલ તેને વિષે પ્રવેશ કરીને અક્ષર બ્રહ્માત્મક એવો જે નાદ તેને કરતા હવા. પછી તે નાદ જે તે સુષુપ્તના માર્ગે કરીને તે વિરાટ પુરુષના નામિકંદ પ્રત્યે વ્યાપીને મહા પ્રાણે સહિત થકો ત્યાંથી ઊંચો દૃઢિને પામતો હવો તેણે કરીને તે વિરાટ પુરુષનું જે નામિપદ્ય તે અપોમુલ્લ હતું તે ઊર્ધ્વમુલ્લ થાતું હતું. એવી રીતે તે વિરાટ પુરુષના નામિકંદને વિષે જે નાદ થયો તેને પરા વાણી કહીએ. અને તે પરાવાણી જે તે વેદની ઉત્પત્તિને અર્થે પોતે ભગવાને ધીજરૂપે કરીને પ્રકાશી છે ને તેજના પ્રવાહરૂપ છે ને અર્ધમાત્રારૂપ છે. પછી તે પરાવાણી જે તે ત્યાં થકી તે વિરાટના હૃદયાકાશને પામીને પદ્યંતી નામે થાતી હવી. ને ત્યાંથી કંઠ દેશને પામીને મધ્યમા નામે થાતી હવી. ને ત્યાંથી તે વિરાટના મુલને પામીને વૈશ્વરી સંજ્ઞાને પામતી હવી. અને અકાર ઉકાર, ને મકાર, એ ત્રણ વર્ણરૂપે થઈને પ્રણવ રૂપે થાતી હવી ને પછી બાવન અક્ષરરૂપે થઈને ચાર વેદરૂપે થાતી હવી. એવી રીતે વિરાટ પુરુષને વિષે પરા, પદ્યંતી, મધ્યમા ને વૈશ્વરી, એ ચાર વાણી સમજાવી. (૩) ૩ હવે આ જીવના દેહને વિષે પણ ચાર વાણી કહીએ તે સાંખ્યો જે, એના એ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે જીવને વિષે અંતર્યામીરૂપે કરીને રહ્યા છે. ને એ જીવની જે ત્રણ અવસ્થા તેને વિષે સ્વતંત્ર થકા અનુસ્યુત છે, એવા જે ભગવાન તેજ જીવના કલ્પાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે અવતાર ધારે છે, ત્યારે એ જીવ જે તે ભગવાનના સ્વરૂપનું જે પ્રતિપાદન કરે તથા તે ભગવાનનાં જે ધામ ગુણ ને પ્રેમ્બર્ય તેનું પ્રતિપાદન કરે તથા તેના ચરિત્રનું વર્ણન કરે તથા આત્મા અનાત્માના વિષેક કરી દેલાઢે તથા જીવ, રૂપ, માયા, બ્રહ્મ પરબ્રહ્મ તેના મેદને પૃથક્ પૃથક્ કહી દેલાઢે, એવી જે વાણી તેને પરાવાણી કહીએ. અને જે માયિક પદાર્થ તથા વિષય તેમને વિષેકે સહિત યથાર્થપણે કહી દેલાઢે તેને વૈશ્વરીવાણી કહીએ. અને પદાર્થને ને વિષયને પ્રતિષ્ઠિ સહિત અપયાર્થપણે કહી દેલાઢે તેને મધ્યમા વાણી કહીએ. અને એ પદાર્થને ને વિષયને અંધધંધ સરસું કહી દેલાઢે ને કાંઈ સમસ્યામાં ન આવે તેને પદ્યંતી વાણી કહીએ. એવી રીતે જીવની જામત અવસ્થાને વિષે એ ચાર વાણીનું રૂપ સમસ્યામાં આવે છે ને સ્કન્ધને સુપુત્રિ ને વિષે તો કોઈક સમાધિવાળાને એ ચાર વાણીનાં રૂપ સમસ્યામાં આવે પણ બીજાને સમસ્યામાં આવતાં નથી. (૪) ઇતિ વચના મુતમ્. ॥ ૬ ॥. ॥ ૮૪ ॥.

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે સ્થૂળ વેદે વિશેષે સહિત પૂર્વ કર્માનુસારે વાઘા પંચ વિષયના મોગને મોગવે તે સસ્વગુણ પ્રધાન જામત અવસ્થા કહી છેને તેમાં પ્રાંતિપ કરીને અવધાર્યપણે મોગ મોગવાય તે જામતમાં સ્વપ્ર અવસ્થા કહી છે, ને જામતમાં વિશેષ રહિત મોગ મોગવાય તે જામતમાં સુપુત્રિ કહી છે, આ સ્થૂળ વેદની વિષ્ણુ છે અને સૂક્ષ્મ વેદમાં પૂર્વ કર્માનુસારે વાસનામય મોગ મોગવે તે રજોગુણ પ્રધાન સ્વપ્ન અવસ્થા છેને સ્વપ્નમાં વિશેષે સહિત વાસનામય મોગ મોગવે તે સ્વપ્રમાં જામત અવસ્થા છે ને સ્વપ્નના મોગને મોગવતો કોઈ જાણે નહિ તે સ્વપ્નમાં સુપુત્રિ અવસ્થા છે, અને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણની કૃત્તિયો તથા વાસના તથા જ્ઞાતાપણું ને કર્તાપણું ય સર્વ કારણ વેદમાં લીધે વદ જાય તે તમોગુણપ્રધાન સુપુત્રિ અવસ્થા છે અને ય સુપુત્રિને વિશે કર્તાકૃતિ જપ્ત થાય તે સુપુત્રિમાં સ્વપ્ન છે અને જામતને સ્વપ્નની પીઠાના તાપની કૃતિ સુપુત્રિના મુલમાં પ્રવેશ કરે તેના પ્રતિલોમપણાં જ્ઞાન થાય તે સુપુત્રિમાં જામત અવસ્થા છે. આ કારણ વેદની વિષ્ણુ છે. (૧) અને આ અવસ્થાઓના મેવંતું જ્ઞાન આપનારા અને આ અવસ્થાઓને વિશે જીવોને કર્મ પડતે આપનારા મૂલ-પુરુષ દ્વારાય અમે લીધ. (૨) શ્રીજીમાં વૈરાજ પુરુષની ચાર વાળીનું રૂપ કર્યું છે. (૩) અને જીવની ચાર વાળીનાં રૂપ કર્યાં છે. (૪) વાચતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રથમાં જીવની જામત અવસ્થાને વૈરાજની સ્થિતિ અવસ્થાનું કાર્ય કહી, અને સ્વપ્ન અવસ્થાને હિરણ્યગર્ભની ઉત્પત્તિ અવસ્થાનું કાર્ય કહી અને સુપુત્રિ અવસ્થાને રૂંધરની પ્રલય અવસ્થાનું કાર્ય કહી તે વૈરાજ, હિરણ્યગર્ભ અને રૂંધર ક્રિયા જાણવા ?
- ૨ ૭૦ વૈરાજની સ્થિતિ અવસ્થાને જીવની જામત અવસ્થા તે મુહુર્રની સ્થિતિ અવસ્થાનું કાર્ય છે, માટે આ ઠેકાણે વૈરાજ નામે પ્રગુર્રને કહ્યા છે. અને વૈરાજની ઉત્પત્તિ અવસ્થા અને જીવની સ્વપ્ન અવસ્થા તે અનિરુદ્ધની ઉત્પત્તિ અવસ્થાનું કાર્ય છે, માટે આ ઠેકાણે હિરણ્યગર્ભ નામે અનિરુદ્ધને કહ્યા છે. અને વૈરાજની પ્રલય અવસ્થાને જીવની સુપુત્રિ અવસ્થા તે સંકર્ષણની પ્રલય અવસ્થાનું કાર્ય છે માટે રૂંધર નામે સંકર્ષણને કહ્યા છે.

૩ પ્ર૦ માયા સચ્ચિત્ત જ્ઞા કહ્યા તે કોને જાણવા ?

૪ ૭૦ પ્રજાનના પતિ પુરુષને માયા સચ્ચિત્ત જ્ઞા કહ્યા છે.

૫ પ્ર૦ (૨ પહેલા પ્રથમાં) તુર્યપદ, દૃષ્ટા, અંતર્યામી, જ્ઞા તથા પરજ્ઞા કહ્યા તે કોને જાણવા ?

૬ ૭૦ ય સર્વે નામે મૂલપુરુષને કહ્યા છે.

૭ પ્ર૦ (૩ શ્રીજી પ્રથમાં) અદ્ધર જ્ઞાતમક નાદ કહ્યો તેનો અર્થ શો સમજવો ?

૮ ૭૦ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના તેજનો વોષ થાય છે તેને નાદ કહ્યો છે. તે નાદ શ્રીજી-મહારાજના તેજરૂપ અદ્ધરજ્ઞાતમક નાદ કહ્યો છે તે નાદ મૂલઅદ્ધર દ્વારે મૂલપુરુષમાં જાય છે અને મૂલપુરુષ દ્વારે વૈરાજ પુરુષને વિશે જાય છે. ॥૮૪॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આશ્વિન વદિ ૧૧ વૈશાખીને વિશ્વ રાત્રિને સમે શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રીસારંગપુર મધ્યે જીવાસ્તાવરના દરબારમાં સપ્તાર્દે વાર ઝોરવાની ઝોસરી

દોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા. અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તાર-
ચિંદની આગળ ઘુનિ તથા વેશ વેશના હરિમત્કની સમા બરાફને બેઠી હતી.

અને શ્રીજીમહારાજે શ્રીમદ્ભગવત્ પુરાણના પ્રથમ સ્કંધની કથા વંચાવવાનો આરંભ
કરાવ્યો હતો ત્યારે તેમાં એમ વાર્તા આવી જે ક્યાં મનોમયચક્રની ધારા કુંઠિત થાય
? ત્યાં નૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર જાણવું. ૫ વાર્તાને સાંભળીને શુક્તાનંદસ્વામીજી પુછ્યું જે, (૧)
હે મહારાજ ! ૫ મનોમય ચક્ર તે શું છે ? ને ૫ની ધારા તે શી સમસ્યવી ? પછી શ્રીજી-
મહારાજ બોલ્યા જે, મનોમય ચક્ર તે મનને જાણવું. ને ૫ની ધારા તે દશ ઇંદ્રિયો છે,
૫મ જાણવું. (૧) અને તે ઇંદ્રિયો રૂપ જે મનની ધારા તે જે ઠેકાણે ઘસાફને બુંટી થઈ
જાય, તેને નૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર જાણવું. તે ઠેકાણે જપ, તપ, વ્રત, ધ્યાન, પૂજા ૫ આદિક
જે સુકૃત તેનો જે આરંભ કરે, તે દિનદિન પ્રત્યે વૃદ્ધિ પામે. ૫વું જે નૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર તે
જે ઠેકાણે ધનવાનના ઇર્ષ્યાતિક સાધુ રહેતા હોય તે ઠેકાણે જાણવું, અને ક્યારે મનોમય
ચક્રની ઇંદ્રિયો રૂપ જે ધારા તે બુંટી થઈ જાય ત્યારે જ્ઞાન્, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ને ગંધ, ૫
પંચ વિષયને વિષે ક્યાંક મીતિ રહે નહિ અને ક્યારે કોઈ રૂપમાન સ્ત્રી દેવતાય અથવા
વસ્ત્ર અલંકારાદિક અતિ સુંદર પદાર્થ દેવતાય ત્યારે મૂલ્યો તેના મનમાં અતિશે અથાવ
આવે. પણ તેમાં ઇંદ્રિયોની ઠણિ જાહેર ચોટે નહિ, જેમ અતિ તીસી અળીવાલું વાળ હોય
તે જે પદાર્થમાં ચોટાટે તે પદાર્થને વિધીને માંહી મવેશ કરી જાય છે, તે પાછું કાઢવું પણ
નિસરે નહિ અને તેના તે વાળમાંથી ફલ કાઢી લીધું હોય, ને પછી યોધું રાખું હોય, તેનો
મિતમાં ધા કરે તો ત્યાંથી યથાક્રીને પાછું પટે છે. પણ જેમ ફલ સોતું મિતને વિષે ચોટી
જાય છે તેમ ચોટે નહિ, તેમ ક્યારે મનોમય ચક્રની ધારા જે ઇંદ્રિયો તે બુંટી થઈ જાય
ત્યારે ગમે તેવો શ્રેષ્ઠ વિષય હોય, તેમાં પણ ઇંદ્રિયોની ઠણિ ચોટે નહિ. અને યોધાની પેટે
ઇંદ્રિયોની ઠણિયો પાછી રહે ૫વું વર્તાય ત્યારે જાણીજે જે મનોમય ચક્રની ધારા કુંઠિત
થઈ ગઈ. (૨) ૫વું સંતના સમાગમરૂપી નૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર ક્યાં દેવતાય ત્યાં કલ્યાણને ૨
ઇચ્છવું ને ત્યાં અતિ દૃઢ મન કરીને રહેવું. (૩) इति वचनामृतम्. ॥७॥. (૮૫) ૩

રહસ્યાર્થ. ૫૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે મનોમય
ચક્ર તે મન છે. અને દશ ઇંદ્રિયો તે ૫ની ધારા છે. (૧) અને તે ધારા ઇર્ષ્યાતિક સંતના
સમાગમથી બુંટી થાય છે. ૫વા સંત ક્યાં રહેતા હોય તે નૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર છે. (૨) અને
ત્યાં કલ્યાણને ઇચ્છવું ને ત્યાંજ દૃઢ મન કરીને રહેવું. (૩) વાચનો છે. ॥ ૮૫ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના શ્રાવણ વદિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ સ્વામી બીસહજાનંદજી મહા-
રાજ ગામ બીસારંગપુર મધ્યે જીવાસ્થાવરના ઉત્તરાયે વાર ઓરવાની ઓસરીજી દોલિયા
ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારચિંદની

રાત દિવસ તે ભગવાનનું હું નામ છું માટે હુંતો કૃતાર્થ થયો છું એવી રીતે વિચારીને આનંદમાં રહેતું પણ જેને તમોગુણ રજોગુણ વર્તતા હોય તેને ધ્યાન ધારણાને અર્થે આમદ કરવો નહિ અને જેનું બની આવે તેનું ધ્યાન સ્મરણ કરવું ને દેહે કરીને ભગવાનની તથા સંતની પરિચર્યા શ્રદ્ધાપ સહિત કરવી ને પોત પોતાના ધર્મમાં રહેતું ને પોતાને પૂર્ણકામ માનવું. (૩) ૩

૩ પછી વચ્ચી મુક્તાનંદસ્વામીજી પુછ્યું જે, [૩] જેને તામસિક કર્મ ઘણાં હોય તેના હૃદયમાં કલ્મિયુગ વર્તે તે કોઈ ઉપાયે ટકે કે ન ટકે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જો એને સંત તથા પરમેશ્વરના વચનને વિષે અતિશય શ્રદ્ધા હોય અને અતિ હૃદ વિશ્વાસ હોય તો મને તેવાં તામસિક કર્મ હોય પણ તેનો નાશ થઈ જાય અને કલ્મિયુગના ધર્મ પ્રતીને સત્ત્વ-યુગના ધર્મ હોય તે વર્તે, માટે અતિ સાચે ભાવે કરીને સત્સંગ કરેતો તેને કોઈ જાતનો દ્રોષ હૃદયમાં રહે નહિ અને દેહ છતાંજ બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય. (૪) ૪

૪ પછી સ્વયંભક્ષાનાંદસ્વામીજી પુછ્યું જે, [૪] સ્થાન તે કેને કરીય ? પછી શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે, ચારવર્ણ ને ચારઆશ્રમ તે ને જે પોતપોતાનો ધર્મ તેને સ્થાન જાણવું અને તમે ત્યાગી છો તે તમથી જો ત્યાગનો પક્ષ મુકીને શુદ્ધસ્થને માર્ગે ચલાવ તો તે સ્થાન-વધી અષ્ટ યથાર્ણ એમ જાણવું માટે મને તેવો આપત્કાઠ પહે અથવા અમે આજ્ઞા કરીય તો પણ તમારે પોતાના ધર્મમાંથી વઢવું નહિ અને જેમ શુદ્ધ વસ્ત્ર તથા અલંકારે કરીને અમારી પૂજા કરવાને ફરજે, તેમ તમારે ફરજવું નહિ તમારે તો પત્ર પુષ્પ, ફળને જલે કરીને પૂજા કરવી ને એવી પૂજાજી કરીનેજ આનંદ માનવો પણ પોતાના ધર્મથી વઢાયમાન થઈને પરમેશ્વરની પૂજા કરવી જ ઠીક નહિ માટે સર્વેને પોતાના ધર્મમાં રહ્યા વધા જેટલી પૂજા થાય તેટલી કરવી જ અમારી આજ્ઞા છે તેને હૃદ કરીને સર્વે રાત્રિઓ. (૫) ૫
ઈતિ વચનામૃતમ્ ॥૧॥ [૮૭]

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રશ્ન (૪) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે ગુણે કરીને ગુણની પ્રવૃત્તિ છે. (૧) બીજામાં કર્મે કરીને ગુણની પ્રવૃત્તિ છે. (૨) અને ધ્યાન કરવા ન દે વધા ગુણ જેને વર્તતા હોય તેને પોતાને ગુણાતીત માનવું અને અમારો મહિમા સમજવો જે, જેમનું નામ લીધાથી સર્વે પાપ વઢી જાય વધા આ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ તે મને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે, એવો અમારો મહિમા સમજીને અમારી આજ્ઞામાં રહીને પોતાને પૂર્ણકામ માનવું. (૩) ત્રીજામાં અમારા સંતનો સમાગમ કરેતો દેહ છતાં બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય. (૪) ચોથામાં શુદ્ધસ્થની પેઠે ત્યાગીજી વસ્ત્ર અલંકારે કરીને અમારી પૂજા કરવી નહિ. પત્ર, પુષ્પ, ફળ ને જલે કરીનેજ કરવી પણ પોતાના સ્થાન ઘટેલે ધર્મથી વઢવું નહિ. (૫) વાચતો છે.
૧ પ્ર૦ (૨) બીજા પ્રશ્નમાં) પોતાના આત્માને ગુણાતીત માનવાનું કહ્યું તે ગુણાતીતનો અર્થ શો સમજવો ?

૧ ૪૦ માયાના ત્રણ ગુણથી પોતાના જીવાત્માને પર માનવો તે ગુણાતીત કહ્યો છે.

- ૨ પ્ર૦ બ્રહ્માનેકે નારાયણ નામ લીધું તે અગત્ય મને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે એમ કહ્યું તે બ્રહ્મા-
મેકે તો પરોક્ષ નામ લીધું હતું તેમાં શ્રીજીમહારાજનો મહિમા શો બાબતો ? અને તે
પરમપદ પામ્યો તે કિન્નુ બાબતું ?
- ૨ ૭૦ નારાયણ આદિ સર્વ નામ શ્રીજીમહારાજનાં છે. તે પરજારાની બીજી વાચતમાં કહ્યાં
છે તે પોતાનાં નામ સર્વ અવતારોને આપેલાં છે. તે નામના નામી શ્રીજીમહારાજ મને પ્રત્યક્ષ
મળ્યા છે એમ મહિમા સમજો. અને બ્રહ્માનેક વચવાતનાના દુઃસ્વપ્ની મુકાદ્દને વિમુક્તા વૈકુંઠ
ધામને પામ્યો, તે ઇંદ્રાદિકના લોકથી પર છે, તેથી પરમપદ કહ્યું છે.
- ૩ પ્ર૦ (૧ પોથા પ્રશ્નમાં) ત્યાગીય વક્ષ બલંકારે કરીને અમારી પૂજા ન કરવી, એમ શ્રીજી-
મહારાજે કહ્યું તે સાધુ હરિકૃષ્ણ મહારાજની મૂર્તિ પૂજવા ગાલે તે મૂર્તિને જરીયાની વક્ષ
પરેણાં પહેરાવાય કે નહિ ?
- ૩ ૭૦ હરિકૃષ્ણ મહારાજની મૂર્તિ પોતે પૂજવા રાલી હોય તો તે મૂર્તિને સાચા છોટા તાર
ચિનાનાં વક્ષ ખરાવનાં, પણ જરીયાની વક્ષ કે સાચાં કે છોટાં પરેણાં પહેરાવનાં નહિ
અને કાઠ પાત્રથી નવરાવના અને મંદિરોમાં પૂજા કરવા રહ્યા હોય તે મૂર્તિયોને વક્ષ પરેણાં
પહેરાવે, તેનો વાચ નહિ. ॥ ૮૭ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આવળ વદિ ૧૪ ચૌદસને દિવસ શ્રીજીમહારાજ સર્વે સંતનું
મેટક લેટને ગામ કુંદલથી ચાલ્યા તે ઘાટમાં ગામ સ્તંભે આપ્યા ને ત્યાં પીંપરના ફલ
હેંટે ઉત્તર્યા. પછી તે ગાયના માળસે ઢોલિયો લાંબીને તે ઉપર પચરાવ્યા અને તે સમે
શ્રીજીમહારાજે સર્વે સ્નેહ વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં. ને પોતાને જારે કોરે સાધુ તથા દેશ
વેળના હરિવક્ત્રની સભા મરાદને બેઠી હતી. ને સાધુ કીર્તન ગાતા હતા.

- ૧ તે કીર્તન રલાવીને શ્રીજીમહારાજે તે ગામના માળસ આગળ વાત કરી જે, (૧)
આ સંસારને વિષે ધર્મવાળા ને અધર્મી એ બે પ્રકારનાં માળસ છે તેમાં ધર્મવાળા જે માળસ
હોય તેતો ચોરી તથા પરણીનો સંગ તથા જાદીજુગલી આદિક સર્વે વાપનો ત્યાગ કરીને
ને પરમેશ્વરથી દરીને ધર્મ મર્યાદામાં જાહે છે તેનો સંસારમાં જે પોતાના કુટુંબી હોય
અથવા કોઈ બીજા હોય, પણ તે સર્વે વિશ્વાસ કરે ને તે જે બોલે તે વચન સોને સત્યજ
માસે અને ઘણા જે ધર્મવાળા હોય તેનેજ સાચા સંતનો સમાગમ ગમે, અને જે અધર્મી
માળસ હોય તેતો ચોરી, પરણીનો સંગ, વચમાંસનું ખલણ, કટલું કટલાવું ઇ આદિક
જે સર્વે કુર્મ તેને વિષેજ મરુર હોય ને તેનો સંસારમાં કોઈ વિશ્વાસ કરેજ નહિ ને
જનાં સર્ગાં હોય તે પણ કોઈ જનો વિશ્વાસ ન કરે અને ઘણા જે અધર્મી હોય તેને સાચા
સંતનો સમાગમતો ગમેજ નહિ. અને જો કોઈ બીજો તે સંતનો સમાગમ કરે તો તેનો
પણ દ્રોહ કરે. [૧] માટે જેને કલ્યાણને ઇચ્છું તેને અધર્મીને માર્ગે ચાલવુંજ નહિ. ૧
અને ધર્મવાળાને માર્ગે ચાલીને સાચા સંતનો સમાગમ કરવો તો નિશ્ચય જીવંત કલ્યાણ

યાય, યમાં કાંઈ સંશ્ચય નથી. ઇચ્છી વાર્તા કરી તેને સાંબળીને તે ગામનાં કેટલાંક માણસે શ્રીજીમહારાજનો આશ્રય કર્યો. (૨) પછી ત્યાંથી શ્રીજીમહારાજ પાછા સારંગપુર પધાર્યા. પછી જીવાત્માચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા ને તે સમે પોતે સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતાં. અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા વેદવેદવેદના હરિષ્કની સમા મરાડને બેઠી હતી.

- ૨ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, [૨] ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ, બ્રહ્મપુર ૫ સર્વે જે ભગવાનનાં ધામ તેને વાહ્લદષ્ટિ કરીને જોઈએ તો ધનાં છેડે છે અને આત્મદષ્ટિ કરીને જોઈએ તો એક અણુ જેટલું પણ છેડું નથી, માટે વાહ્લદષ્ટિવાળાની સમજણ છે તે મિથ્યા છે. (૩) અને આત્મદષ્ટિવાળાની સમજણ છે તે સત્ય છે અને જે સાધુ એમ સમજીતો હોય જે ૩ મારા ચૈતન્યને વિષે આ ભગવાન સદાય વિરાજમાન છે તે જેમ વેદમાં જીવ હોય તેમ મારા જીવને વિષે ભગવાન રહ્યા છે ને મારો જીવ છે તે તો શરીર છે અને ભગવાન તો મારા જીવના શરીરી છે અને પોતાના જીવાત્માને સ્પૃહ, મૃદ્ધ્ય ને કારણ ૫ ગ્રણ શરીર થકી ધૃષ્ટ થાને અને તેને વિષે અલંદ ભગવાન વિરાજમાન છે એમ સમજે તો તે સંત થકી ભગવાન અથવા ભગવાનનાં ધામ તે અણુ માત્ર છેડે નથી અને એવી રીતનો જે સંત હોય તેતો જેવા શ્વેતદ્વીપમાં મુક્ત છે તે સરસ્વો છે અને એવા સંતનું દર્શન થયું ત્યારે એમ જાણું જે મુને સાક્ષાત્કાર ભગવાનનું દર્શન થયું ને એવી સમજણવાળો જે સંત તેતો કુતાર્થ છે. (૪) અને જેને આવી સમજણ તો આવી શકે નહિ, ને જો તે સંતના સમાગમમાં પડ્યો ૪ રહે ને તે સંત નિત્ય પાંચ સ્વાસદાં મારે તો પણ તે અપમાનનું સહન કરે ને સંતનો સમાગમ મુક્તી શકે નહિ, જેમ અપીણનો વંધાળી હોય તે તેને મુક્તી શકતો નથી તેમ ૫ પણ કોઈ રીતે સંતનો સમાગમ તજી શકે નહિ તો જેવા પ્રથમ સંત વક્ષા તે સરસ્વો અને પણ જાણવો અને જેવી પ્રાપ્તિ તે સંતને વાય છે તેથીજ જે સંત સમાગમમાં પડ્યો રહે છે તેને પણ વાય છે. (૫) इति वचनामृतम्. ॥ ૧૦ ॥ (૮૮). ૫

રહસ્યાર્થ ૩૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે ધર્મીને-અધર્મી ૫ જે પ્રકારના માણસનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. (૧) અને ધર્મવાળાને માનેવાળીને સાચા સંતનો સમાગમ કરવાનું કહ્યું છે. (૨) બીજામાં વાહ્લદષ્ટિવાળાની સમજણ મિથ્યા છે. (૩) અને આત્મદષ્ટિવાળાની સમજણ સત્ય છે ને ૫ મુક્ત છે ને યનું દર્શન તે સાક્ષાત્ ભગવાન જે જામે તે અમારા જેવુંજ છે. (૪) ને જે એવા સંતનું અપમાન સહન કરીને યના સમાગમમાં પડ્યો રહે તેને પણ ૫ સંતના જેવો જાણવો અને તે સંતના જેથીજ યને પ્રાપ્તિ થાય છે. [૫] શાકતો છે.

- ૧ ૩૦ (૩ બીજા પ્રશ્નમાં) ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ, બ્રહ્મપુર ધામ કહ્યાં તે કોનાં જાણવાં ?
૧ ૩૦ મુલ્લપુરુષના ધામને ગોલોક કહ્યું છે ને વિષ્ણુના ધામને વૈકુંઠ કહ્યું છે અને શ્રીજીમં-

હારાજના અક્ષરધામને આ ટંકાણે ચત્તઢીપ નામે કહ્યું છે અને વાસુદેવ પ્રજ્ઞાના ધામને પ્રજ્ઞપુર નામે કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦ વાઘાદષ્ટિવાઙ્માને ધામ પળાં છેડે છે અને આત્મદષ્ટિવાઙ્માને બળુ જોટણું છેડું નથી એમ કહ્યું, તે વાઘાદષ્ટિવાઙ્માને છેડે શી રીતે હશે ?

૨ ૩૦ વાઘાદષ્ટિવાઙ્મા પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશાદિક સર્વે આવરણથી પર ભગવાનનું ધામ છે તે દેહ મુક્યું ને ઓઝીમહારાજ તૈદવા આવશે ત્યારે એ આવરણ ઝાંખીને ધામમાં જવાશે એમ સમજે તેથી તેને ભગવાનનું સમીપપણું રહેતું નથી એ દોષ છે, માટે એની સમજણ મિથ્યા કહી છે; અને આત્મદષ્ટિવાઙ્મા પોતાના જીવાત્માને અક્ષરથી પર ઓઝીમહારાજના તેજરૂપ માને છે ને તેમાં ઓઝીમહારાજ રહ્યા છે એમ માને છે તેથી એને ઓઝીમહારાજનું સમીપપણું રહે છે પણ આવરણ રહેતું નથી માટે એની સમજણ સત્ય છે.

૩ પ્ર૦ (૧ ઓઝા પ્રમર્શ) આત્મદષ્ટિવાઙ્મા સંતને ચેતઢીપના મુક્ત જોવો કહ્યો ને એનું દર્શન પોતાના જોતુંજ કહ્યું અને તમે તો (સા. ૧ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં) વાસુદેવપ્રજ્ઞાના સાધનિક મુક્તો રહ્યા છે તેને ચેતઢીપ કહી ગયા છો તે ચેતઢીપના મુક્તનું દર્શન તો ઓઝીમહારાજના દર્શન જોતું ન કહેવાય તે કેવી રીતે સમજતું ?

૩ ૪૦ ચેત એનું જે તેજ તેનો ઢીપ પટલે સમૂહ તે તેજના સમૂહને આ ટંકાણે ચેતઢીપ કહ્યો છે માટે ચેતઢીપ પટલે અક્ષરધામ કહ્યું છે તે અક્ષરધામમાં જોવા મુક્ત છે તેવો એને કહ્યો છે અને તેનું દર્શન ઓઝીમહારાજને પોતાના જોતું કહ્યું છે.

૪ પ્ર૦ (૨ ઓઝા પ્રમર્શ) સંત નિત્ય પાંચ સ્વાસઢાં મારે ને સહન કરે એમ કહ્યું તે શું સમજતું ?

૪ ૩૦ પંચ વિષયઢું સંહન કરે તે સ્વાસઢાં માર્યા તુલ્ય વસતું લાગે તે સંહનરૂપી સ્વાસઢાં કહ્યાં છે. ॥ ૮૮ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના શ્રાવણ વદિ અમાસને દિવસ સ્વામી ઓસહજાનંદજીમહારાજ ગામ શ્રી સારંગપુર મધ્યે જીવાસ્વાચરના દરવારમાં ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે ચેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેવદેશના હરિમત્તની સભા ભરાઇને ઘેરી હતી.

૧ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો જો, [?] પુરુષપ્રયત્ન શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે પુરુષપ્રયત્ને કરીને કેટલું કામ થાય છે ? અને પરમેશ્વરની કૃપાએ કરીને કેટલું કામ થાય છે ? પછી ઓઝીમહારાજ બોલ્યા જો, સદ્ગુરુ ને સત્પ્રાસન્ને ઢચને કરીને દૃઢ વૈરાગ્યને પામ્યો હોય અને દૃઢ શ્રદ્ધાવાન હોય અને અદ્વ પ્રકારનું જો વ્રજભવ્ય તેને અતિ દૃઢ પાઘ્તો હોય અને અર્હિસા ઢર્મને વિષે દૃઢ પ્રીતિવાન હોય અને આત્મનિષ્ઠા પણ અતિ પરિપક્વ હોય તો તેને માયેયી જન્મપરણની નિવૃત્તિ થઈ જાય છે, જેમ શાઙ્કને માયેયી ફોતરું ઉતર્યું તે શાઙ્ક પાછી ડગે નહિ તેમ કહ્યા એવે ગુણે કરીને જો યુક્ત હોય તે જન્મપરણ થકી રહિત થાય છે ને આત્મસત્તાને પામે છે આઢ્લું તો પુરુષપ્રયત્ને કરીને થાય

- છે. [૧] અને પરમેશ્વરની કૃપા પણ જે એવે લક્ષણે યુક્ત હોય તે ઉપરજ ધાય છે ને ૧
 જ્યારે પરમેશ્વરની કૃપા થાય ત્યારે એ ભગવાનનો એકાંતિક ભક્ત થાય છે અને શ્રુતિએ
 કહ્યું છે જે ॥ નિરંજનઃ પરમં સામ્યમ્ભૂપૈતિ ॥ એ શ્રુતિનો એ અર્થ છે જે અંજન જે માયા
 તે થકી જે રહિત થયો તે ભગવાનના તુલ્યપણાને પામે છે કહેતાં જેમ ભગવાન શુભ
 અશુભ કર્મ કરીને બંધાતા નથી તેમ તે મુક્ત પણ શુભ અશુભ કર્મ કરીને બંધાય નહિ,
 અને જેમ લક્ષ્મીજી છે તે હેતે કરીને ક્યારેક તો ભગવાનના સ્વરૂપમાં લીન થઈ જાય છે
 ને ક્યારેક તો નોઆં રહ્યાં થકાં ભગવાનની સેવામાં રહે છે, તેમ તે ભક્ત પણ અતિશે
 હેતે કરીને ભગવાનને વિષે ક્યારેક તો લીન થઈ જાય છે ને ક્યારેક તો મૂર્તિમાન થકો
 ભગવાનની સેવામાં રહે છે અને જેમ ભગવાન સ્વતંત્ર છે, તેમ એ ભગવાનનો ભક્ત પણ
 સ્વતંત્ર થાય છે, આવી રીતની જે સામર્થી તે તો ભગવાનની કૃપા થકી આપે છે. [૨] ૨
- ૨ પછી નિત્યાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, [૨] જેમાં એ સર્વે અંગ સંપૂર્ણ હોય તેની ઉપર
 તો ભગવાનની કૃપા ધાય છે અને જો એ અંગમાંથી કાંઈક ન્યૂનતા હોય તો તેની શી
 ગતિ થાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, વૈરાગ્ય, ભક્ત્યર્થ, અદ્વા, અર્હિસાકર્થ જે
 આત્મનિષ્ઠા આમાંથી કોઈ અંગમાં ન્યૂનતા હોય તો આત્મ્યંતિક મોક્ષ જે ભગવાનનું અક્ષર-
 ધામ તેને તો ન પામે અને એ વિના બીજાં જે ભગવાનનાં ધામ છે તેને પામે અથવા કહ્યું
 સવાસનિક હોય તો દેવલોકને પામે જે દેવલોકને ભગવાનના ધામ આગળ મોક્ષધર્મને
 વિષે નરક તુલ્ય કહ્યા છે. અને દેવતામાંથી મનુષ્ય થાય અને મનુષ્યમાંથી વળી દેવતા
 થાય અને ॥ અનેક જન્મસંસિદ્ધસ્તો યાતિ પરંગતિમ્ ॥ એ શ્લોકનો પણ એજ અર્થ
 છે જે, જે ભગવાનનો ભક્ત સવાસનિક હોય તે નરક ચોરાશીમાં તો ન જાય અને દેવ-
 તામાં ને મનુષ્યમાં તો અનંત જન્મ ધરે પછી જ્યારે પૂર્વે કહ્યાં આ વૈરાગ્યાદિક લક્ષણેયુક્ત
 થાય ત્યારેજ ભગવાનની કૃપાનું પાત્ર થાય ને પછી ભગવાનનો એકાંતિક ભક્ત થઈને ગુણા-
 તીત થવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામે છે માટે એક જન્મે અથવા અનંત જન્મે પણ
 જે દિવસ પ્રથમ કહ્યાં એ લક્ષણે યુક્ત થઈને અતિશે નિર્વાસનિક થાશે ત્યારેજ ભગવાનની
 કૃપાનું પાત્ર થાશે ને આત્મ્યંતિક મોક્ષને પામશે પણ તે વિના તો નહિજ પામે. [૩] ૩
- ૩ પછી ટુસિહાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૩) આ દેહે કરીનેજ સર્વ કસર માત્ર મટી
 જાય એવો કોઈ ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જો સ્વચ્છદાર થઈને મંદે તો
 આને આ દેહેજ સર્વે કસર મટી જાય અથવા દેહ પર્યંત કસર ન મટી હોય ને અંત સમેજ
 નિર્વાસનિક થાય ને ભગવાનને વિષે અતિશે પ્રીતિ થાય તો અંતકાળે પણ ભગવાનની
 કૃપા થાય ને ભગવાનના ધામને પામે, માટે એક દેહે અથવા અનંત દેહે અથવા અંતસમે
 એક ઘડી મૃત્યુ આવી રહી હોય ત્યારે પણ જો અતિશે ભગવાનને વિષે દુત્તિ

જોડાઈ જાય તો તે મક્કને કોઈ જાતની કસર રહેતી નથી.[૪]ઈતિ ૧૦ ॥૧૧॥. [૮૯] ૪

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૩] છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજને કહ્યું છે કે, વૈરાગ્ય, અદ્વા, બ્રહ્મચર્ય, અહિંસા ને આત્મનિષ્ઠા એ પાંચ સાધન તે પુરુષપ્રયત્ન છે તેને સુક થાય તે જન્મમરણથી રહિત થઈને આત્મસ્થાને પામે છે એટલે અમારા તેજરૂપ થાય છે. (૧) તે ઉપરજ અમારી કૃપા થાય છે ત્યારે અમારા સુલ્લપણાને પામે છે ને અમારા ઝેવોજ સમર્થ થાય છે. (૨) બીજામાં એ અંગમાં ન્યૂનતા હોય તો અમારા અશ્વર્યામ વિના બીજા ધામોને પામે છે ને વધુ સલાસનિક હોય તો દેવલોકને પામે છે. [૩] ત્રીજામાં સ્વપદદ્વાર થઈને મંહે તો આ દેહેજ સર્વે કસર મટી જાય. (૪) થાયતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં વૈરાગ્ય, અદ્વા, બ્રહ્મચર્ય, અહિંસા ને આત્મનિષ્ઠા એ પાંચ સાધન કહ્યાં તેનાં રૂપ શાં હશે ?

૧ ૩૦ જીવકોટી તેથી પર માયાકોટી, તેથી પર ક્ષરકોટી, તેથી પર પ્રહ્લકોટી, તેથી પર અક્ષરકોટી, તેથી પર તે સર્વેનું આચાર એ શ્રીજીમહારાજની મુર્તિનું તેજ તેમાં પણ પ્રીતિ નહિ એક શ્રીજીમહારાજ તથા સુકમાંજ પ્રીતિ એ વૈરાગ્યનું રૂપ છે. અને શ્રીજીમહારાજ તથા સુકમા વચ્ચનમાં આસ્તિક બુદ્ધિ તેને આ ઠેકાણે અદ્વા કહી છે. અને બ્રહ્મચર્યનું રૂપ (પ્ર૦ ૫૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે. અને કોઈ જીવપ્રાણીમાત્રને મન, કર્મ, વર્ષને દુઃસ્વપ્નો નહિ તે અહિંસા જાણવી. ને પોતાના જીવાત્માને શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ માનવો તે આત્મનિષ્ઠા જાણવી.

૨ પ્ર૦ (૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) શુભ અશુભ કર્મે કરીને સુક વંધાતા નથી એમ કહ્યું તે કર્મ કયાં જાણવાં ?

૨ ૩૦ અશુભ એટલે મુંઝાં પાપ કર્મ અને શુભ તે મગધાનના સંબંધે રહિત સુકૃત કર્મ તેમાં અશુભ કર્મે કરીને નરકમાં જવાય છે ને શુભ કર્મે કરીને દેવાદિકૃત્તા લોકમાં જવાય છે, એવા કર્મવાળા જીવ પોતાને શરણે આવે તો તે જીવોને શુભ અશુભ કર્મનાં પલ્લ મોગ-વાળ્યા વિનાજ સુક કરીને શ્રીજીમહારાજને સમીપે મુકી દે પણ તેવા કર્મવાળા જીવોનો મોક્ષ કરવામાં વંધાય એટલે જાટકે નહિ તે શુભ અશુભ કર્મે કરીને નથી વંધાતા એમ જાણવું.

૩ પ્ર૦ ક્યારેક સુક મુર્તિમાં લીન રહે છે અને ક્યારેક બહાર રહે છે એમ કહ્યું તે કેમ સમજવું ?

૩ ૬૦ શ્રીજીમહારાજની મુર્તિમાં રહ્યા થકા સદા સુલ્લ મોગવે છે તે લીન સમજવા ને સુલ્લમાં રહ્યા થકાજ શ્રીજીમહારાજના સંકલ્પથી અનંત જીવોના ઉદ્ધારને અર્થે અનંત પ્રજ્ઞાંદમાં મનુષ્ય રૂપે દર્શન આપીને શ્રીજીમહારાજની મુર્તિના સુલ્લમાં લઈ જાય એવી સેવા કરે છે તે બહાર સમજવા.

૪ પ્ર૦ જ્યારે સુક શ્રીજીમહારાજની મુર્તિમાં લીન થાય ત્યારે તો મુર્તિ વ્યાપ્ત થઈ ને સુક વ્યાપક થયા તે મોટો થાવ આવે છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૪ ૩૦ પોતાને વિષે અતિશે પ્રીતિવાળા મક્કને શ્રીજીમહારાજ દર્શાવે કરીને પોતાની મુર્તિને વિષે રાખે છે, પણ સુક વ્યાપતા નથી અને સ્વામી હોય તે પોતાના સેવકને પોતાને વિષે લીન

૬.

વચનામૃત સા. ૧૧-૧૨

કરે યમાં કાંઈ બાઝ્યર્થ નથી, જેમ લક્ષ્મીજી છે તે ત્રીકુળ્ય ભગવાનનાં સેવક છે તેને ત્રીકુળ્ય ભગવાન પોતાને વિષે લીન કરે છે તેણે કરીને કાંઈ લક્ષ્મીજી વ્યાપક ન થયાં એ તો ઉપરિ હોય તે પોતાના સેવકને લીન કરેજ. તે (લો ૧૩ ના બીજા પ્રશ્નમાં) મુક્તોને લીન કરીપ છીપ એમ કહ્યું છે.

૫ પ્ર૦ (૩ બીજા પ્રશ્નમાં) પાંચ અંગમાંથી કોઈક અંગમાં ન્યૂનતા હોય તો અક્ષરધામ વિના બીજા ધામને પામે ને વધુ સવાસનિક હોય તો દેવલોકને પામે એમ કહ્યું તે બીજાં ધામ કયાં જાણવાં ? અને દેવલોક કયાં જાણવા ?

૫ ૩૦ બીજાં ધામ કદાં તે ચંદ્રિકાશ્રમ તથા ચેતડીપ જાણવાં અને દેવલોક કદાં તે દેવ જગ્યાદિકના લોક જાણવા.

૬ પ્ર૦ ગુણાતીત યંતું જે અક્ષરધામ કહ્યું તે ગુણાતીતનો અર્થ શો સમજવો ?

૬ ૩૦ માયાના ગુણ બધી પર માટે ગુણાતીત કહ્યું છે. જાનો વિશેષ વિસ્તાર (પ્ર૦ ૧૨ ના સોલ્લમા પ્રશ્નોત્તરમાં) કર્યો છે. ૥૮૧॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના ખાદરવા શુદ્ધિ ૧ પદવાને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રીસારંગપુર મધ્યે ઝીવાસ્વાચરના દરવારમાં ઉત્તરાવે વાર ઓરડાની ઓસરીપ દોલિયા ઉપર બિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્થિત વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુલ્તારવિંદની માગલ મુનિ તથા વેશ વેશના હરિમંત્રની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી નિર્વિકારાનંદસ્વામીપ મન્ન પુછ્યો જે, (૧) સાધુને વિષે કયા ગુણ અસંદ રહે છે ને કયા ગુણ આવે જાય એવાં છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એકતો આત્મનિષ્ઠા અને બીજો સ્વર્ધર્મ ને ત્રીજો ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય એ ત્રણ ગુણતો અસંદ રહે છે અને બીજા ગુણતો આવે સરા ને પાછા જાય પણ સરા માટે બીજા ગુણતો આવ્યા ગયા રહે છે અને એ ત્રણ ગુણતો અસંદ રહે છે. (૧)

૨ પછી આત્મનંદસ્વામીપ પુછ્યું જે, (૨) વેદનીને આત્માની નોંસી ચિત્તિ સમજાળી હોય તોય પણ તે ચિત્તિને કુલીને પાછો વેદાભિમાની કેમ થાય છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, વેદ આત્માની ચિત્તિ એકવાર ચોંસી સમજાળી હોય તો પછી પાછી કુલાય નહિ અને એમ માને જે, હું વેદ છું તોપણ વેદ પોતાનું રૂપ મનાવજ નહિ અને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ જો એકવાર હૃદ વ્યો હોય તો પાછો ટાલે તોપણ ટાલે નહિ અને એમ જણાય છે જે આત્મચુદ્ધિ મટીને વેદચુદ્ધિ બાવી જાય છે એટલે સોટા સોટા મનમાં શ્રમ પડે છે પણ વેદાભિમાનતા આવતુંજ નથી અને એવો જે પરિપક્વ જ્ઞાની તેને તો આત્માનું અભિમાન હૃદ રહે છે. (૨) ને તે પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ માને છે અને તે બ્રહ્મને વિષે ૨ પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે અસંદ ચિરાબવાન છે અને તે ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય પણ એને અસંદ ને અસંદ રહે છે. [૩]

- ૩ પછી સ્વયંપ્રકાશાનંદસ્વામીએ શુદ્ધ્યું જે, (૩) પોતાના આત્માનો વિચાર કેમ કરવો ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જ્યારે અંતઃકરણ સામું દૃષ્ટા થવો જે બીવાત્મા તે જોઈ રહે ત્યારે બહાર જે સ્પૃશ્ય શરીર અને તે સંબંધી જે વિષય તે સર્વે બિસરી જાય છે અને અંતઃકરણને દૃષ્ટા થવેના વચ્ચાં જે વિચાર ડરે છે તે વિચારે કરીને મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર એ સર્વેના રૂપને જાણવાં પછી વિચારની દૃષ્ટિએ એ અંતઃકરણના ઘાટ સામું જોતાં જોતાં જ્યારે ઘાટ વંધ થઈ જાય ત્યારે ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું અને જ્યાં સુધી ઘાટ સંકલ્પનું ચળ હોય ત્યાં સુધી તો સંકલ્પ સામું જોઈ રહેવું પણ ધ્યાન ન કરવું અને જે બહાર સ્પૃશ્ય દેહને વિષે પંચ જ્ઞાન ઈન્દ્રિયો છે તે જ્યારે પોતપોતાના વિષય સામાં જાય છે ત્યારે વિચારને જે પ્રકારે કરવો એકતો જે વિષયને આકારે ઈન્દ્રિયો થયાં હોય તે વિષયને આકારે વિચાર કરવો અને વીજો તે ઈન્દ્રિયોના ગોલકને વિષે જે જોનારો દૃષ્ટા છે તે દૃષ્ટાને આકારે વિચાર કરવો પછી વિષયને આકારે ને દૃષ્ટાને આકારે એ જે પ્રકારે જે વિચાર છે તે એક થઈ જાય છે પછી તે વિષયમાંથી વૃત્તિ અતિશે તુટી જાય છે, એમ વિચાર્યા વિના જો ચળાત્કારે કરીને વિષયમાંથી વૃત્તિને તોડે તો તે વૃત્તિને વિષયમાંથી મીતિ મટે નહિ અને જ્યારે વિચારીને વૃત્તિને પાછી ચાલે ત્યારે તે વૃત્તિ પાછી વિષયમાં જોડાયજ નહિ, માટે જ્યાં સુધી ઈન્દ્રિયોની વૃત્તિને વિષય સન્મુખ મીતિ હોય ત્યાં સુધી ભગવાનનું ધ્યાન કરવું નહિ ને જ્યારે ઈન્દ્રિયોની વૃત્તિ સ્થિર થાય ત્યારે ભગવાનનું ધ્યાન કરવું અને જ્યારે બહાર સ્પૃશ્ય દેહમાં દૃષ્ટા વર્તેતા હોય ત્યારે ચોસો વિભાગ કરી રાત્તવો જે જ્યારે સ્પૃશ્ય દેહમાં વર્તેવું ત્યારે મૂઢ્ય દેહના ઘાટ સામું તો જોવુંજ નહિ અને જ્યારે અંતઃકરણ સન્મુખ જોવું ત્યારે સ્પૃશ્ય દેહને કિસારી દેવું અને દૃષ્ટાને ને દૃષ્યનેમધ્યે જે વિચાર છે તે વિચારે કરીને એમ સમક્ષવું જે દૃષ્ટાને દૃષ્ય તે અતિશે જુદાંજ છે, એમ સમક્ષીને દેહના ભાવ તે દેહને વિષે હોમવા અને દૃષ્ટા જે ચૈતન્ય તેના ભાવ તે ચૈતન્યને વિષે હોમવા અને ચાલ, ચૌબન, હૃદ, સ્પૃશ્ય, કુશ, બીવું, મરવું એ સર્વે દેહના ભાવ છે તે આત્માને વિષે માનવાજ નહિ; અને અઢેચ, અમેચ, અજર, અમર, જ્ઞાનરૂપ, સુસ્તરૂપ, સત્તારૂપ એ જે સર્વે આત્માના ભાવ છે તે કોઈ કાલે દેહને વિષે સમક્ષવાજ નહિ એ ગુણતો આત્માને વિષેજ સમક્ષવા, ને એવો જે વિચાર તે જ્યાં સુધી ઘાટ સંકલ્પનું ચળ હોય ત્યાં સુધી શુકવો નહિ, જેમ રાજા હોય તે જ્યાં સુધી જાત્રુનું ચળ હોય ત્યાં સુધી રાજગાદી-એવેસિને સુલ્લ યોગવે નહિ અને જ્યારે જાત્રુ માત્રનો નાશ થઈ જાય ત્યારે પોતાના રાજ્ય-ના જે ચૈધવ છે તેને મોમવે છે, તેમ જે ભગવાનનો ચક્ત હોય તેને જ્યાં સુધી મનને ઈન્દ્રિયો-રૂપી જાત્રુ પીડતા હોય ત્યાં સુધી પૂર્વે કાલો એવો જે વિચાર તે દૃષ્યને રાત્તવો, અને જ્યારે મન ઈન્દ્રિયોના ઘાટ સર્વે શમી જાય ત્યારે કરમેશ્વરના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવું. (૪) ૬

इति वचनामृतम्. ॥ १२ ॥. (९०)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૩) છે. તેમાં પહેલામાં વીજા ગુણનો બાબ્યા ગયા રહે પણ આત્મનિષ્ઠા, સ્વધર્મને અમારો નિશ્ચય ય ત્રણ ગુણ એમાં અલંદ રહે તેજ સાધુ છે. (૧) વીજામાં પરિપક્વ જ્ઞાનીને આત્માનું અભિમાન દટ રહે છે. (૨) ને તે બ્રહ્મરૂપ આત્માને વિષે અમે અલંદ રહ્યા છીએ એવા અમારો નિશ્ચય પણ અલંદ રહે છે. (૩) ત્રીજામાં સંકલ્પનું ઘટ્ટ હોય ત્યારે આત્મા અનાત્માનો વિચાર કરવો ને ઘાટ શમી જાય ત્યારે અમારું ધ્યાન કરવું એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૪) વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં સાધુને વિષે આત્મનિષ્ઠા, સ્વધર્મ અને અમારો નિશ્ચય ય ત્રણ ગુણ અલંદ રહે છે એમ કહ્યું તે ત્રણેનાં લક્ષણ શાં હશે ?

૧ ઉ૦ સાધુનાં [૧૨] વગ્રીશ લક્ષણને આ ટેકાને સ્વધર્મ કહ્યો છે તે (પ્ર૦ ૭૭ ના ત્રીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) કહ્યાં છે. અને મૂલ અક્ષરથી પર સર્વેનું આત્મા યંત્રું એ શ્રીજીમહારાજનું તેજ એ બ્રહ્મ તે રૂપ આત્માને માનવો તે આત્મનિષ્ઠા કહી છે. અને ય તેજમાં શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને ધારીને તેમની ઉપાસના કરવી તે નિશ્ચય કહ્યો છે.

૨ પ્ર૦ સાધુને વિષે વીજા ગુણ બાબ્યા ગયા રહે છે એમ કહ્યું તે ગુણ કયા જાણવા ?

૨ ઉ૦ કોઈના અંતરનું જાણવું કે ભૂત ભવિષ્યનું જાણવું કે વચન સિદ્ધ થાય કે ભગવાનનાં ધામ દેશવાં ય ગુણ આવે ને શ્રીજીમહારાજની દૃષ્ટાથી જાય પણ સ્વરા.

૩ પ્ર૦ (૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) વિષયને આકારે ને દટ્ટા ને આકારે વિચાર કરવો એમ કહ્યું તે વિષયને આકારે ને દટ્ટાને આકારે કેવી રીતે વિચાર કરવો ?

૩ ઉ૦ વિષયને વિષે દોષ, દુઃખને નાશવંતપણું વિચારવું અને આત્માનું અજર, અમર, સુલ્લરૂપ, સત્તારૂપ, અવિનાશીપણું વિચારવું એવી રીતે વિચાર કરે ત્યારે દ્વિયોની શ્રુતિ વિક્ષયમાંથી પાછી વઢીને સ્થિર થાય ત્યારે ધ્યાન કરવું.

૪ પ્ર૦ સ્થૂલ દેહમાં વર્તવું ત્યારે સૂક્ષ્મ દેહના ઘાટ સામું ઝોવું નહિ અને અંતઃકરણ સન્મુલ્લ ઝોવું ત્યારે સ્થૂલ દેહને વિસારી દેવું એમ કહ્યું તે કેવી રીતે વિસારવાં ?

૪ ઉ૦ સ્થૂલ દેહે કયા વાર્તા સાંભળવી તે સ્થૂલ દેહે વર્તવું કહેવાય. તે વ્યવસ્થે સૂક્ષ્મ દેહમાં ઘાટ સંકલ્પ થતા હોય તેને સંભારે જો મને આવા ઘાટ થાય છે તો કયા વાર્તા સમજાય નહિ, માટે તે ટાળે તો કયા વાર્તાજ સાંભળવી પણ સૂક્ષ્મ દેહના ઘાટ સામું ઝોવું નહિ; અને અંતરશ્રુતિ કરીને આત્મા સામું ઝોવું ત્યારે પોતાને આત્મારૂપે માનવું પણ દેહરૂપ ન માનવું તે સ્થૂલ દેહને વિસારી દીધું કહેવાય. ॥ ૯૦ ॥

સંવત ૧૮૭૭ ના માદરવા શુદ્ધિ ૨ વીજને દિવસ સ્વામી શ્રી સદજાનંદજીમહારાજ ગામ શ્રીસારંગપુર મધ્યે જીવાસાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે વાર ઓરદાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા ને સર્વે સ્થેત રક્ષ ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના શુસ્વારવિદની આગલ્લ શુનિ તથા વેજ વેજના હરિભક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી મુક્તાન્દસ્વામીય ઘુછયું જે, (૧) જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય પ્રથમ થાને પછી મટી જાય છે તેને તે પ્રથમ નિશ્ચય થયો હતો કે નહોતો થયો ? પછી સ્વયં-મકાશાન્દસ્વામી બોલ્યા જે, જેને પોતાના જીવાત્માને વિષે નિશ્ચય થયો હોય તે તો કોઈ રીતે ટકે નહિ અને શાસ્ત્રની રીતે જો નિશ્ચય થયો હોય તો શાસ્ત્રમાં ન મળે પણ ચરિત્ર વ્યારે પરમેશ્વર કરે ત્યારે ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તે ટકી જાય છે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, શાસ્ત્રને વિષે તો પરમેશ્વરનું સમર્થપણું, અસમર્થપણું, કર્તાપણું, અકર્તાપણું એવી અનંત જાતની વાત છે, માટે પણ કિયું શાસ્ત્ર બહાર ચરિત્ર પરમેશ્વરે કર્યું હશે જેણે કરીને એનો નિશ્ચય ટકી ગયો ? ૫ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરો. પછી સર્વે મુનિ બોલ્યા જે શાસ્ત્ર બહાર તો કોઈ ચરિત્ર નથી, માટે હે મહારાજ ! ૫ જીવને નિશ્ચય થાને પાછો ટકી જાય છે તેનું શું કારણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને ભગવાનનો નિશ્ચય થાય છે તેને શાસ્ત્રે કરીનેજ થાય છે, કાં જે શાસ્ત્રમાં પરમેશ્વરનાં પળ લક્ષણ કહ્યાં હોય અને સંતનાં પળ કહ્યાં હોય માટે શાસ્ત્રે કરીને નિશ્ચય થાય તેજ અચલ રહે છે. [૧] અને શાસ્ત્ર વિના પોતાને મને ? કરીને જે નિશ્ચય કર્યો હોય તે નિશ્ચય ટકી જાય છે અને ઘડી ધર્મની મહત્તિનું જે કારણ છે તે પણ શાસ્ત્રજ છે અને જેણે શાસ્ત્ર કોઈ દિવસ સાંમઝપાંજ નથી એવા જે અજ્ઞાની જીવ તેમણે વિષે પણ મા, બોન, દિકરી જે સ્ત્રી તેની વિક્તિરૂપ જે ધર્મની મર્યાદા તે આજ મુઘી ચાલી આવે છે તેનું કારણ પણ શાસ્ત્રજ છે, કેમજે શાસ્ત્રમાંથી કોઈકે પ્રથમ એવી વાત સાંમઝી છે તે પરંપરા કરીને સર્વ લોકમાં પ્રવર્તી છે, માટે જેને ભગવાનનો નિશ્ચય થાને ટકી જાય છે તેને તો શાસ્ત્રના વચનની પ્રતીતિજ નથી ૫ તો કેવલ મન-હુસી છે ને નાસ્તિક છે. (૨) ને જો શાસ્ત્રની પ્રતીતિ હોય તો કોઈ કાલે પરમેશ્વરથી ૨ વિમુક્ત થાયજ નહિ, કાં જે શાસ્ત્રમાં તો અનંત જાતનાં ભગવાનનાં ચરિત્ર છે માટે પરમેશ્વર ગમે તેવાં ચરિત્ર કરે પણ શાસ્ત્રથી બહાર હોયજ નહિ, માટે જેને શાસ્ત્રના વચનનો વિશ્વાસ હોય તેનેજ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય અદગ થાય છે ને કલ્યાણ પણ તેનુંજ થાય છે અને તે ધર્મમાંથી પણ કોઈ કાલે ઢગેજ નહિ [૩] इति वच० ॥૧૩॥ [૧૧] ૩

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં પ્રશ્ન [૧] છે. તેમાં શાસ્ત્રે કરીને નિશ્ચય થાય તે અચલ રહે છે. [૧] અને મને કરીને નિશ્ચય કર્યો હોય તે ટકી જાય છે, ને જેને શાસ્ત્રના વચનની પ્રતીતિ ન હોય તે મનમુહીને નાસ્તિક છે. [૨] અને શાસ્ત્રે કરીને જેને નિશ્ચય થયો હોય તેનુંજ કલ્યાણ થાય છે ને ધર્મ પણ એનોજ અદગ રહે છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. [૩] થાતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલી વાતમાં શાસ્ત્ર કરીને અમારો નિશ્ચય થાય એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું અને

(મં ૩૧ ના ૨ શીજા પ્રમાણ) શાસ્ત્રના શબ્દ સાંખ્યજીને સમજાવવામાં ઠારહેતો નથી એમ કહ્યું છે. તથા [પ્રં ૬ માં] શાસ્ત્રમાં અધ્યાત્મ વાર્તા હોય તે કોઈને સમજાવી નથી અમિ જવાબ છે એમ કહ્યું છે અને (મં ૩૩ માં) સત્પુરુષ પ્રગટ થાય છે ત્યારેજ શાસ્ત્રની વાત સમજાવ છે એમ કહ્યું છે કેમ સમજવું ?

- ૧ ૩૦ આમાં ભગવાનનાં યોગ્ય અયોગ્ય ચરિત્રમાં સંશય ન થાય પટલોજ નિશ્ચય કહ્યો છે પણ સર્વે અવતારોથી પર સમજાવ એમ નથી કહ્યું અને (પ્રં ૭ માં) શાસ્ત્રમાં અધ્યાત્મ વાર્તા સમજાવ એવી ચોક્કી વિકિત્ર નથી તે અને સમજાવીએ એમ કહ્યું છે ને પછીથી પોતાનો સિદ્ધાંત કહ્યો છે. અને (મં ૩૧ માં) શાસ્ત્રના શબ્દ સાંખ્યજીને અમારા સર્વોપરિપણા-માં સંશય થાય એમ કહ્યું છે, પણ વધાર્ય નિશ્ચયને વધાર્ય મહિમાને શ્રીજીમહારાજનો સાધ્વા-સ્કાર તેતો સત્પુરુષ થકી થાય છે તે જેને આત્મા પરમાત્માનો સાધ્વાસ્કાર હોય તે પોતાનો સંગ કરનારના માયિક પાટ ટાળીને મૂર્તિને મુલે મુલ્લીયા કરે તે સત્પુરુષ જાગવા. ॥ ૧૧ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માદરવા શુદ્ધિ ૩ શ્રીજીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદશ્રી મહારાજ ગામ શ્રીસારંગપુર મધ્યે જીવાત્માચરના ઝોરદાની ઝોસરીએ હોલિયા ઉપર કિરાજ-માન હતા અને કાઝા હેડાનો શ્વેત શ્વેસ પહેર્યો હતો અને શ્વેત ચાદર ઓઢી હતી અને મસ્તક ઉપર શ્વેત પાંચ બાંધી હતી ને કાન ઉપર પીઝા પુષ્પના ગુચ્છ કિરાજમાન હતા અને પાંચમાં પીઝા પુષ્પનાં ઢોગાં ધારણ કર્યાં હતાં અને કંઠને વિષે પીઝા પુષ્પનો દાર નાખી મુખી હિંદવ્વતો કિરાજમાન હતો અને આશ્વમજું મુસ્તારાંબિંદકરીને શ્રીજીમહારાજ કિરા-જમાન હતા ને પોતાના આશ્વમજું આગળ મુનિ તથા વેશ વેશના હરિમત્કની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી સ્વયંમકાશાનંદસ્વામીએ મન્ન શુદ્ધિ જો, (૧) ભગવાનનો ભક્ત હોય તે ભગવાનનાં ધામ જે વૈકુંઠાદિક તેને પામીને શે દોષે કરીને પાછોપડતો હશે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, કોણ ભગવાનના ધામને પામીને પાછો પડ્યો છે એક તો બ-તાવો ? પછી સ્વયંમકાશાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, એક તો વૈકુંઠમાંથી જય વિજય ભગવા-નના પાર્શ્વ પડ્યા અને ગોલોકમાંથી રાધિકાજી ને શ્રીદામ પડ્યા. પછી શ્રીજીય-હારાજ બોલ્યા જે, જય વિજય પડ્યા એતો ભગવાને પોતાના સંતનો મહિમા દેહાદવા સાથે પાડ્યા જે સનકાદિક જેવા સંતનો ગ્રોહ કરેતો વૈકુંઠાદિક જેવા ધામને પામ્યો હોય તોય પણ પટી જાય છે અને જય વિજયતો પાછા શ્રીજી જન્મે ભગવાનના વૈકુંઠ ધામમાં પહોંચ્યા, માટે એ કાંઈ પડ્યા ન કહેવાય એતો ભગવાનની ઇચ્છાએ થયું અને પડ્યો તો તે કહેવાય જે તેને પાછો ભગવાનનો સંવંધન ન રહે અને ગોલોકથી રાધિકાજી પડ્યાં તે પણ ભગવાનનીજ ઇચ્છા હતી અને પોતાને પણ મનુષ્ય દેહ ધરીને અનંત જીવનો કંદાર કરવો હતો અને પોતાનાં કલ્યાણકારી જે ચરિત્ર તેને વિસ્તારવાં હતાં, માટે રાધિ-

કાઝીને કોઈ પઢ્યાં કહે તો ભગવાન પણ તે બેઠે પઢ્યા કહેવાય, તે સાહ ભગવાનની ઇચ્છાએ જે ગોલોકથી પૃથ્વીને વિષે આપ્યાં એ તે કાંઈ પઢ્યાં ન કહેવાય એ ટેકાએ તો ભગવાનની ઇચ્છા જાણવી તે ભગવાનની ઇચ્છાએ તો અક્ષરધામમાંથી પણ દેહ ધરે અને જટ હોય તે ચૈતન્ય થઈ જાય અને ચૈતન્ય હોય તે જટ થઈ જાય, કેમ જે ભગવાનનો અતિ સમર્પ છે તે જેમ કરે તેમ થાય પણ તે ભગવાનની ઇચ્છા વિનાતો ભગવાનના ધામને પામીને કોઈ પડેજ નહિ અને જે પડે છે તે તો આધુનિક ભક્ત હોય તે સાધન કાઢ-માંથીજ પડે છે તે તો યોગબ્રહ્મ કહેવાય પણ વૈરાગ્ય, આત્મનિષ્ઠા, ભગવાનની ભક્તિ ને બ્રહ્મચર્યાદિક જે ધર્મ તેણે કરીને જે સિદ્ધ થયા તે તો જેવા શ્વેતદ્વીપને વિષે મુક્ત છે તે સરસ્વા છે તે તો કોઈ કાઢે પડતા નથી. (૧)

૧

૨. પૃથ્વી રીતે શ્રીજીમહારાજ પટલી વાત કરીને પછી બોલ્યા જે, ત્યો હથે અમે એક પ્રશ્ન પુછીએ. પછી મુનિએ કહ્યું જે પુછો. સ્વારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૨) મહા-ધારતના ઉપોગ પર્વને વિષે સન્નમુખાત ઋષિએ ધૃતરાષ્ટ્ર પ્રત્યે કહ્યું છે જે, એક તો પ્રમાદ ને બીજો મોહ એ બેયનો ત્યાગ કરે તો તે સર્વે પ્રકારે ભગવાનની માયાને તરી રહ્યો છે અને પ્રમાદ ને મોહ ઇતુંજ નામ વાયા છે, માટે આપણે ત્યાગી થવા ભગવાનના ભક્ત કહેવાય એવી ને તેમાં જેને પ્રમાદ ને મોહ વર્તતા હશે ને ભગવાનના મહિમાનું વચ્ચે લઈને જે ભક્ત પ્રમાદને ને મોહને ટાઢવાનો સ્વતંત્રો નહિ રાસતો હોય તે ભક્તને વેદ છતે કેનું સુલ્લ હશે અને મરીને તે કેવા સુલ્લને પામશે ? એ પ્રશ્ન છે. પછી સ્વયંપ્રકા-શાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે ભગવાનનું મહાત્મ્ય અતિશે વિચારીને પ્રમાદ કે મોહ ન ટહે તો પણ તેની કાંઈ જાણી ચિંતા રાસે નહિ, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભગવાનનો ભક્ત હોય ને તેને પ્રમાદ ને મોહ વર્તતા હોય ને તેને ટાઢવાનો સ્વતંત્રો રાસે તેને સ્વોટ કેટલી છે અને જે ટાઢવાનો સ્વતંત્રો ન રાસે તેમાં શો વિશેષ છે ? પછી સ્વયંપ્રકાશાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, ભગવાનનું વચ્ચે રાસે અને સાધનનું વચ્ચે ન રાસે માટે એ વિશેષજ છે તો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને પ્રમાદ ને મોહરૂપ જનુ રહ્યા છે તોય પણ જે માફલ રહે છે તેને તો તમે એટુ કહો છો, જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય તે તે પોતાના પતિની બીકે ને પતિવ્રતાનો ધર્મ રાસવાની બીકે અતિશે મનમાં સ્વતંત્રો રાસીને કોઈ ધુલ્લ સાથે હસીને તાઢી લે નહિ ને તેને એમ મનમાં બીક રહે જે, જો હું માફલાઈ રાસીજ તો મારો પતિ મુને વ્યભિચારિણી જાણશે તો મારી સેવા અંગી-કાર નહિ કરે એટલે મારે પતિવ્રતાના ધર્મમાં સ્વોટ પડશે, એનું જાણીને મનમાં સ્વતંત્રો રાસે છે, તેમ જે ભક્ત એ પતિવ્રતાના જેવી ભક્તિ રાસે ને પ્રમાદને ને મોહને ટાઢવાનો સ્વતંત્રો રાસે તેને તો તમે મૂઝતી સ્વોટ ક્વાતો છો, અને વઢી જેમ કોઈક સ્ત્રી પોતાને મનમાં

આવે તે પુરુષ સાથે તાઢિયો દેતી કરે ને પતિવ્રતાના ધર્મ પાલ્લાનો સ્વટકો ન રાસે તેમ જો ભક્ત પ્રમાદને ને મોહને ટાઢ્યાનો સ્વટકો ન રાસે તેને તો તમે શ્રેષ્ઠ ચતાવો છો એ તે શું તમારી પૈવી અવળી સમજણ છે કે કેમ છે ? અને જો ગાફલાહ રાસજો ને તે ભગવાનનો ભક્ત હશે તો પણ તેને પ્રમાદ ને મોહ એ બે શત્રુ નહ્યા વિના નહિ રહે, જેમ મદિરા પીણ તથા ખાંચ પીણ તો જેમ વિમુક્તને કેફ ચઢે છે તેમજ ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને પણ કેફ ચઢે ને ગાંઠો ધાય તેમ મદિરા ને ખાંચરૂપ જો પ્રમાદ ને મોહ તે તો જેમ વિમુક્ત જીવને નહે તેમજ ભગવાનના ભક્તને પણ નહે અને વિમુક્તમાં ને હરિભક્તમાં પટ-લોજ ફેર છે જો, વિમુક્તને એ બે શત્રુ ટકે નહિ અને ભગવાનનો ભક્ત જો સ્વટકો રાસીને ટાઢ્યાનો ઉપાય કરે તો એ બે શત્રુ નાશ પામી જાય પટલો ભગવાનના ભક્તને વિશેષ છે અને જો ગાફલાહ રાસે તે તો ભગવાનનો ભક્ત હોય તોય સારો નહિ. (૨)

૨

૩ પછી શ્રીજીમહારાજે કરીને પ્રશ્ન પુછ્યો જો, (૩) સ્પૂઢ શરીર તે કેટલા તત્ત્વનું છે ? અને સૂક્ષ્મ શરીર તે કેટલા તત્ત્વનું છે ? અને સ્પૂઢ દેહમાં ને સૂક્ષ્મ દેહમાં શરેશ્વર તત્ત્વ છે કે કાંઈ ઓછાં અધિકાં છે એ બે શરીરનું રૂપ કયો ? પછી સ્વયંમકાશાનંદ-સ્વામીએ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરવા માંડ્યો પણ થયો નહિ, પછી સર્વે દુનિ બોલ્યા જો, હે મહારાજ ! એનો ઉત્તર તમે કૃપા કરીને કરો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જો, પંદર તત્ત્વનું સ્પૂઢ દેહ છે પણ તેમાં જ્યારે નવ તત્ત્વનું જો સૂક્ષ્મ દેહ તે વર્તે ત્યારે વિષયનું જ્ઞાન યથાર્થ થાય પણ તે વિના થાય નહિ, માટે સ્પૂઢ દેહને વિષે પણ ચોવીસ તત્ત્વ છે તે તત્ત્વ કયાં તો પંચભૂત, પંચજ્ઞાનઈન્દ્રિયો, પંચકર્મ ઈન્દ્રિયો એ પંદર તત્ત્વનું સ્પૂઢ દેહ છે ને તે સ્પૂઢ દેહ ને ઓત્ર ઈન્દ્રિય હોય ને તેણે કરીને વાત સાંભળતો હોય ને જો મન બીજે ટેકાળે જાય તો તે વાર્તા સમજાય નહિ એવી રીતે દશે ઈન્દ્રિયોને વિષે જો મન વર્તે તોજ તે ઈન્દ્રિયો પોતપોતાના વિષયને ગ્રહણ કરવા સમર્થ થાય અને જો મન ન વર્તે તો કોઈ ઈન્દ્રિયો પોતાના વિષયને ગ્રહણ કરવાને સમર્થ થાય નહિ અને મન, બુદ્ધિ, ચિત્તને અહંકાર એ તો એજાંજ હોય અને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ રસ ને ગંધ એ પંચ તન્માત્રા પણ એ અંતઃકરણ એજીજ હોય, એવી રીતે ચાર અંતઃકરણ ને પંચ તન્માત્રા એ નવ તત્ત્વનું સૂક્ષ્મ દેહ છે તે સ્પૂઢ દેહને વિષે વર્તે છે ત્યારે વિષયનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે, તેમજ સૂક્ષ્મદેહને વિષે પણ પંદર તત્ત્વનું જો સ્પૂઢ દેહ તે એકત્વપણે વર્તે છે ત્યારેજ સૂક્ષ્મ દેહના યોગ સિદ્ધ થાય છે અને સૂક્ષ્મ દેહ નવ તત્ત્વનું છે તેને વિષે પંદર તત્ત્વનું સ્પૂઢ દેહ ધકે છે, માટે સૂક્ષ્મ દેહ પણ ચોવીસ તત્ત્વનું છે અને જો સૂક્ષ્મ દેહમાં સ્પૂઢ દેહ છે તો સૂક્ષ્મ દેહમાં સ્ત્રીનો સંગ કરે છે તેનો સ્પૂઢ દેહમાં વીર્યપાત થઈ જાય છે, માટે સ્પૂઢ દેહને સૂક્ષ્મદેહની ખામત અવસ્થાને વિષે ને સ્વપ્ન અવસ્થાને વિષે એકતા : છે. (૩)

૩

૪ પછી મુનિષ મન્ન શુદ્ધો જે, (૪) હે મહારાજ ! આતો જેનું સ્થૂલ દેહ છે તેનું સૂક્ષ્મ દેહ યંત્ર ત્યારે જેમ સ્થૂલ દેહમાં કર્મ લાગે છે તેમજ સૂક્ષ્મ દેહમાં લાગે છે કે કાંઈ ફેર છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સ્થૂલ દેહને વિષે જેવી હલ પોતાપણની માની-મતા છે તેવીજ જો સૂક્ષ્મ દેહને વિષે માનીનતા હોય તો જેનું સ્થૂલ દેહમાં કર્મ લાગે છે તેનું સૂક્ષ્મ દેહમાં પણ લાગે અને જે સૂક્ષ્મ દેહના કર્મને અલ્પ કાળાં છે તેતો જીવને હિંમત દેવા સારું છે. (૪) અને જેને સ્થૂલ દેહને વિષે તથા સૂક્ષ્મ દેહને વિષે અભિમાન ૪ નથી તેને તો સ્થૂલ દેહનું કર્મ પણ લાગતું નથી ને સૂક્ષ્મ દેહનું પણ લાગતું નથી, કેમજે પૌત્રો કેવલ આત્મસત્ત્વારૂપેજ વર્તે છે માટે પૃથા જે આત્મજ્ઞાની હોય તેને તો સ્થૂલ દેહ સંબંધી તથા સૂક્ષ્મ દેહ સંબંધી કર્મ લાગે નહિ અને તે આ દેહે કરીને અણુમ કર્મને તો કરેજ નહિ ને મારવાનુસારે જે સુખ દુઃખ આવે તેને ભોગવે ને ભોગવતો યકો એમ માને જે, હું અને મોક્ષા નથી હું તો આત્મા છું. (૫) અને જે અજ્ઞાની દેશભિમાની ૫ હોય તેને તો સ્થૂલ દેહ અથવા સૂક્ષ્મ દેહ સંબંધી સર્વ કર્મ લાગે છે અને તે કર્મ પ્રમાણે સુખ દુઃખને પણ ભોગવે છે, કેમજે જે અજ્ઞાની છે તે જે જે વિષયને ભોગવે તે ભોગવતો યકો પોતાને દેહરૂપે માનીને એમ માને જે, હું એ વિષયનો મોક્ષાહું. (૬) પછી ત્યારે ૬ અંત સમો આવે ત્યારે તે અજ્ઞાની જીવને તો યમનાદત્ત દેસાઈ ને દેહની વિસ્મૃતિ થઈ જાય ને મૂર્છા અવસ્થા આવે છે પછી તે યમનાદત્ત દેહને ઘુકાવીને જીવને જુદો કરે છે ત્યારે એ જીવને પ્રેતનો દેહ બંધાય છે પછી તે દેહે કરીને યમધુરીના કહને ભોગવે છે. (૭) ૭ અને જ્ઞાની એવા ભગવાનનો ભક્ત તેને તો અંતકાળે ભગવાન કે ભગવાનના સંત દેસાઈ છે ને એને પણ દેહની વિસ્મૃતિ થઈ જાય ને મૂર્છા અવસ્થા આવે છે પછી એ દેહને ઘુકીને જુદો થાય છે ત્યારે એ ચક્રને ભગવાન ભાગવતીતલુ આવે છે ને તે દેહે કરીને એ ભગવાનના ધામને વિષે રહે છે. (૮) ૮

રહસ્યાર્થ પ્ર०—જામાં પ્રમ (૪) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, વૈરાગ્ય, આત્મનિષ્ઠા, પ્રેમલક્ષ્યાભિષિ ને પ્રાજ્ઞાત્યાદિક ધર્મે એ વાર સાધન સિદ્ધ કરે તે અમારા ધામમાંથી કોઈ કાલે પડે નહિ અને અમારી રૂચ્છાથી જીવોનાં કષ્ટપાળ કરવા સ્વતંત્રપણે આવે ને જાય. (૧) ત્રીજામાં પ્રમાદને મોહ એ ને જીવને અમારો ભક્ત સ્વતંત્ર રાસ્ટ્રીને ટાલે તોજ ટાલે. (૨) ત્રીજામાં સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ એ બે દેહની જામત ને સ્વપ્ન અવસ્થાને વિષે એકતા છે. [૧] ત્રીજામાં સ્થૂલ સૂક્ષ્મ બે દેહનું કર્મ સરસું છે પણ જીવને હિંમત દેવા સાથે સૂક્ષ્મ દેહનું પ્રાપ્તિ અલ્પ કાળું છે પણ જો અલ્પ પ્રાપ્તિ ન કરે તો સ્થૂલ દેહના બેઠકું કર્મ લાગે. (૪) અને જેને સ્થૂલ તથા સૂક્ષ્મ દેહનું અભિમાન નથી પડે તેને દેહની વિસ્મૃતિ છે ને કેવલ આત્મસત્ત્વારૂપ પડે પોતાના આત્માનેજ આકારે વૃત્તિ રહેતી હોય ને જગતની કોરે રૂપશમ રહેતું હોય તેને સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ દેહનું કર્મ લાગતું નથી. (૫) અને

૫.

અવતારમ્ભ સં. ૧૪-૧૫

દેહાભિમાનીને કર્મ લાગે છે. (૬) અને અજ્ઞાની જીવ ચમપુરીમાં જાય છે. (૭) અને અમારો જ્ઞાની અત્ત ભાગવતીતનુષ કરીને અમારા ધામમાં રહે છે [૮] શાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં વૈરાગ્ય, આત્મનિષ્ઠા, અમારી મક્કિને પ્રજ્ઞાચર્યાદિક ધર્મ તેને કરીને સિદ્ધ થાય તે ભેદગ્રીપના મુક્ત સરલો છે એમ કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજની મક્કિ કરીને સિદ્ધ થાય તેવો શ્રીજીમહારાજના અક્ષરધામમાં મુક્ત છે તેવો શાવો જોઈએ ને ભેદગ્રીપના મુક્ત જેવો કહ્યો તેવું હું કારણ હશે ?

૧ સ૦ ખેત પણ તેજ તેનો દ્વીપ કહેતાં સમૂહ એટલે તેજનો સમૂહ જે અક્ષરધામ તેને આ ઠેકાણે ભેદગ્રીપ નામે કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦ શીજા પ્રશ્નમાં પ્રમાદને મોહ કહ્યા તેનાં રૂપ શાં હશે ?

૨ સ૦ અગવાન અજવાને અગવાની આજ્ઞા પાલ્લી ને સંતનો સમાગમ કરવો ય કરવાનું છે તે ન થાય ને ન કરવાનું તે થાય તે પ્રમાદ જાણવો. અને કરવા યોગ્ય ને ન કરવા યોગ્ય તે સુષ્ટે નહિ ને પંચ વિષયને વિષે આસક્તિ હોય ય મોહનું રૂપ છે.

૩ પ્ર૦ પ્રમાદ ને મોહ તેને ટાલવાનો ઉપાય શો હશે ?

૩ સ૦ અતિશે મોટા સંત જે શ્રીજીમહારાજના ધામમાંથી જીવોનાં કલ્યાણ કરવા ને અર્થે આશેલા હોય તેમની અતિશે સેવા કરે ને શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞામાં યથાર્થ થઈ તો શ્રીજી-મહારાજ તથા મુક્ત થયા કરીને પ્રમાદને મોહને ટાલી નાશે.

૪ પ્ર૦ (૫ જોષા પ્રશ્નમાં) આત્મસત્તારૂપે થઈ તેને સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ વેદનું કર્મ લાગતું નથી એમ કહ્યું તે કર્મ વિનું જાણતું ?

૪ સ૦ વેદ કરીને વર્તમાન લોપાય પણ અણુધ કર્મ તો કરેજ નહિ પણ એને સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ વેદનું અભિમાન થટલે સ્થિતિ ન હોય, તેથી નાવા ધોયા ચિના તથા પૂજા કર્યા ચિના જમી જવાય તથા સ્પર્શ ન કરવા યોગ્ય તેનો સ્પર્શ થઈ જાય પણ જે કર્મ તેવું પ્રાપ્તિ ન લાગે અને જેને આત્મનિષ્ઠા હોય પણ જો વેદની સ્થિતિ રહેલી હોય તેને તો ઉપર કહ્યાં તે કર્મ લાગે, તો પંચ વર્તમાન લોપ્યાનું કર્મ લાગે તેમાં હું કહેવું પડે લાગેજ.

૫ પ્ર૦ [૬ જોષા પ્રશ્નમાં] અત્ત દેહ મુક્ત છે ત્યારે તેને ભાગવતીતનુ આપે છે એમ કહ્યું તે ભાગવતીતનુ હું સમજતું ?

૫ સ૦ અત્તને દેહ મુક્તના સમે જ્યારે શ્રીજીમહારાજનું વર્ણન થાય છે ત્યારે એનો ચૈતન્ય શ્રીજીમહારાજના જોગે મૂર્તિમાન થાય છે તે ભાગવતીતનુ જાણવું. ॥ ૧૨ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના ચાદરવા શુદ્ધિ ૪ ચોથાને દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રીસા-રંગપુર મધ્યે બીજાસાચરના ઓરવાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર કિરામવાન હતા અને સર્વે ચૈત વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં. ને વૈતાના મુસ્તારકિંદની આમળ મુનિ તથા વેદ વેદના હરિમક્કની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હો, સ્વો અમે પ્રજા કરીએ છીએ, (૧) વે પ્રકારના અગવાનના અત્ત છે તેમાં એકને તો અગવાનને વિષે અત્યંત મીતિ છે અને અગવાનના

દર્શન વિના જ્ઞાન માત્ર પણ રહેવાતું નથી અને તેનો મેમ બહાર પણ ઘણો દીઠામાં આવે છે અને ઘીજો જે ભગવાનનો ભક્ત છે તેને તો આત્મનિષ્ઠા પણ છે અને વૈરાગ્ય પણ પરિપૂર્ણ છે અને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ પણ છે તો પણ તેનો મેમ પ્રથમ કક્ષો જે ભક્ત તેના જેવો જણાતો નથી અને પ્રથમ કક્ષો તેને તો આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય એ બેય નથી તો પણ પૈની ભક્તિ અતિશે શોભે છે અને આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યે યુક્ત છે, તો પણ તેની ભક્તિ તો પ્રથમ કક્ષો જે ભક્ત તેના જેવી શોભતી નથી એ બે પ્રકારના ભક્તમાં કેની ભક્તિ ઐષ્ટ છે ને કેની ભક્તિ કનિષ્ઠ છે ? એ પ્રશ્ન છે પછી સ્વયંમકાશાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય નથી તો પણ જેને ભગવાનમાં અતિશે મેમ છે તેજ સરસ છે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને વૈરાગ્ય ને આત્મનિષ્ઠા નથી તેને ઐષ્ટ કહો છો તે શી સમજણે કહો છો, કેમજે એ તો વેદાભિપ્રાયી છે માટે ઉપારે પના વેદને સુલ યાય એવા એવ ચિષ્યનો યોગ થાશે ત્યારે પૂને ચિષ્યમાં પ્રીતિ થઈ જાશે પછી ભગવાનને વિષે એવી પ્રીતિ નહિ રહે તેને તમે ઐષ્ટ કેમ કહો છો ? પછી સ્વયંમકાશાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, જેને ચિષ્યમાં પ્રીતિ થઈ જાય અને અમે પ્રેમી કહેતા નથી, અમે ગોપિયો જેવા પ્રેમી ભક્ત હોય તેને કહીએ છીએ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ગોપિયો કાંઈ મોઝિયો નહોતી, એ તો આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યે યુક્ત હોય તેની સમજણને ડલ્લંધી જાય એવી ઢાઢિયો હતી જેમ કોઈક રાજનીતિનો જાણનારો હોય ને તે બોલે તેના જેવું તો ગોપિયોને બોલ્યામાં ઢહા-પણ હતું અને ભગવાનને પણ જેમ યયાર્યપણે જાળ્યા જોઈએ તેમ જાણતી હતી અને સર્વે યાદવમાં અતિશે ઢાઢ્યા ને ભગવાનના ચોવટિયા એવા જે ડલ્લવજી તે ગોપિયોની સમજ-જણે જોઈને મદગદ કંઠ થઈ ગયા અને તે ડલ્લવજી એમ બોલ્યા જે, ગોપિયો પાસે મુને જ્ઞાન કહેવા મોકલ્યો તે તો ભગવાને મારે ઉપર અતિશે અનુમદ કર્યો અને પોતે ગોપિયોને લપ્દેશ કરવા ગયા હતા પણ ગોપિયોનાં વચન સાંભળીને પોતે સામો લપ્દેશ ગ્રહણ કર્યો અને તમે કહેશો જે ગોપિયો તો એવી બુદ્ધિવાન નહોતી તો એમાં તો મુગ્ધા, મધ્યા ને મૌઢા એ ત્રણ પ્રકારના મેદ હતા તેમાં મુગ્ધાનું શું લક્ષણ છે જે, એક તો ભગવાન ઉપર ખોલ્લો ઘણો કરે અને એમ બોલે જે, અમે તમારે અર્થે કરી કરીને મરી ગયાં તો પણ તમે નજરમાં ઢાલતા નથી અને એમ કરતાં જો લુપ્ત હોય તો ભગવાન સાથે રીસ કરે અને તોછઢાં તોછઢાં વચન બોલે જે જાળીએ હમણાં ચિમ્મલ થઈ જાશે, એવી જાતનાં જેનાં શાક્ષને વિષે વચન હોય તે ગોપીને મુગ્ધા જાણવી. અને જે મધ્યા હોય તે તો કોઈ દિવસ ભગવાન સામો ક્રોધ ન કરે અને તોછઢું વચન પણ ન કહે અને ઢહાપણે કરીને યુક્તિએ યુક્તિએ પોતાનું સ્વાર્થીપણું ઘીજાને જાણાવા દે નહિ અને પોતાનું કામ સાથે તે મેલું ભગવાનનું ગમતું કરે પણ એકલું ભગવાનનું ગમતું કરે નહિ અને જો ભગવાનનું ગમતું

કરવું પડે તો પણ કાંઈક પોતાનું ગમતું કરવાની યુક્તિ જરૂર રાહે, એવાં જોનાં શાસ્ત્રને વિષે વચન હોય તે ગોપીને મધ્યા જાણવી. અને જે મૌઢા હોય તે તો કેવલ ભગવાનના ગમતા પ્રમાણેજ ચાલે અને કોઈ રીતે પોતાના સ્વાર્થને અર્થે યુક્તિ કરે નહિ અને કેવલ ભગવાનને રાજી કરવાને ઇચ્છે અને જે રીતે ભગવાન રાજી થાય તે રીતેજ પોતે રાજી રહે અને પોતાની ચરાચરની જે વીજી ગોપિયો હોય તે ઉપર ઈર્ષ્યા, ક્રોધ કરેજ નહિ અને માન, મત્સર આદિ સર્વે વિકારનો ત્યાગ કરીને ભગવાનની સેવામાં સાવધાન રહે અને જેણે કરીને ભગવાન કુરાજી થાય તેવું આચરણ તો મન, કર્મ, વચને કરીને કોઈકાઠે કરે નહિ, એવાં જોનાં શાસ્ત્રમાં વચન હોય તે ગોપીને મૌઢા જાણવી. એવી રીતે ઘુઘ્વા, મધ્યાને મૌઢા એવા ગોપિયોના ભેદ છે, માટે ગોપિયોની સમજણમાં તો અતિશે વિવેક હોતા તે માટે એની પ્રીતિ અણસમજણની કહેવાય નહિ ને ગોપિયો તો વધાર્થ ભગવાનના મદિમાને જાણતી હતી ને તે મદિમાને પ્રતાપે કરીને આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય સહેજે એના હૃદયામાં વર્ષતા હતા, માટે એ ગોપિયોને વિષે તો આત્મનિષ્ઠાને વૈરાગ્ય આદિક અનંત જે કલ્યાણકારી ગુણ તે ભગવાનના મહાત્મ્યને પ્રતાપે કરીને સર્વે સંપૂર્ણ હતા અને એવા મક્કની રીતેતો આમ છે જે, શ્રવ્ય, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ જે પંચ વિષય તે ભગવાન સંવંધીજ ઇચ્છે પણ વીજા કોઈ સંવંધી ઇચ્છે નહિ અને ભગવાનને વિષે એ પંચ વિષયે કરીને જે અતિશે હેત તે હેતે કરીને વૈરાગ્ય ને આત્મનિષ્ઠા નથી તો પણ ભગવાન વિના વીજો કોઈ જમતનો ઘાટ હૃદયામાં થાય નહિ અને જેમ વર્ષાદન કર્યો હોય ત્યારે નાના પ્રકારના તુળનાં જે વીજ તે પૃથ્વી ઉપર કાંઈ એ માસે નહિ અને જ્યારે વર્ષાદ વરસે ત્યારે પટલાં તુળ ઉમે જે પૃથ્વીજ દેસાચ નહિ તેમ જે આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યે કરીને રહિત છે તેને જો ભગવાન વિના વીજા કોઈ વિષયના ઘાટ જળાતા નથી તોય પણ જ્યારે એને કુસંગનો યોગ થાશે ત્યારે વિષયના ઘાટ થાવા લાગશે ને મુદ્ધિ અદૃશ્ય થઈ જાશે ને પરમેશ્વરની તો હૃદયામાં સ્પૃતિ પણ નહિ રહે ને અસ્લંદ વિષયનું ધ્યાન થાશે પછી એ જે વૈરાગ્યને આત્મનિષ્ઠા વિનાનો પ્રેમી તેને એમ માસશે જે પારે ભગવાનમાં લેશ માત્ર પ્રીતિ નથી, માટે આત્મનિષ્ઠાને વૈરાગ્ય વિનાનો જે પ્રેમી મક્ક જળાતો હોય તેવો અતિશે ન્યૂન છે. (૧) અને જેને આત્મનિષ્ઠા છે ને વૈરાગ્ય છે ને ભગવાનમાં પ્રીતિ પણ સાધારણ જેવી છે તેવો એમ જાણે છે જે, મારા જીવાત્માને વિષેજ આ ભગવાનની મૂર્તિ અસ્લંદ વિરાજમાન છે, એમ જાણીને ઉપરથી તો ભગવાનની મૂર્તિનાં દર્શન સ્પર્શાદિક ને વિષે આતુરતા જેવું નથી જળાતું ને શાન્તવળા જેવું જળાય છે, તોપણ એની પ્રીતિનાં મૂલ્ય હંદાં છે તે કોઈ કુસંગને યોગે કરીને પણ એની પ્રીતિ ઓછી થાય એવી નથી માટે એ મક્ક શ્રેષ્ઠ છે ને એકાંતિક છે. (૨) इति वचनामृतम्. ॥ १५ ॥ ९३ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે એકલા પ્રેમવાળા બનને કુર્સંગનો યોગ થાય તો તેની બુદ્ધિ ઘટ્ટ થઈ જાય છે માટે ન્યૂન કહ્યો છે. (૧) અને આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યવાળા બનને અમારું પ્રત્યક્ષપણું રહે છે તેથી અને કુર્સંગનો યોગ લાગેજ નહિ માટે તે શ્વેદ છે એમ કહ્યું છે. (૨) વાચતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં ગોપિયો ઓકુળનો મહિમા જાણતી હતી એમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૫૨ માં) ગોપિયોએ ઓકુળને ભગવાન જાળ્યા નહિ એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૧ શ૦ આમાં જે મહિમા જાણતી હતી તે ગોપિયોની વાત કહી છે અને આમાં ત્રણ પ્રકારના મેદ કહ્યા તે મહિમા જાણનારી ગોપિયોના કહ્યા છે અને ઓકુળ ભગવાન માવાના ગુણથી પર છે તેને પામી માટે ગુણાતીત કહી છે. ॥૧૧॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના બાદરવા શુદ્ધિ ૫ પંચમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રી-સારંગપુર મધ્યે જીવાત્સાવરના ઓરડાની ઓસરીએ દોઢાંચા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્નેહ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુસારાંબિંદની આગળ મુનિ તથા વેદ-વેદના હરિવંકની સમા ધરાંને બેઠી હતી.

- ૧ પછી પરમાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો છે, (૧) શ્રીમદ્ભાગવતમાં કહ્યું છે જે શ્રી-નરનારાયણ ઋષિ જે તે વદરિકાશ્રમમાં રહ્યા થકા આ મરતસ્તંદના સર્વે યતુષ્યના કલ્યાણને અર્થે ને સુસને અર્થે તપને કરે છે ત્યારે સર્વે યતુષ્ય કલ્યાણના માર્ગને વિષે કેમ નથી પ્રવર્તતાં ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, જેમ મૂર્ચ છે તેમ નરનારાયણ ભગ-વાનનું તપ છે તે મૂર્ચ બ્યારે અજવાલું કરે ત્યારે સર્વે પદાર્થ સુષ્ણે પછી જેને જેવા પદાર્થને જોવાની ઇચ્છા હોય તે તેવા પદાર્થને જુષે છે અને તે મૂર્ચના અજવાલમાં જે પુન્યવાળા જીવ છે તે પુન્યને માર્ગે ચાલે છે તથા ભગવાનને ભગવાનના સંતનાં દર્શન કરે છે અને જે પાપી જીવ છે તે પાપને માર્ગે ચાલે છે ને ન ઘટે પણ જોતા કરે છે તેમજ ભગવાનના તપને પ્રતાપે કરીને કેટલાક જે મુશ્મુ જીવ છે તે મોસને માર્ગે ચાલીને મોસને પામે છે અને જે મુશ્મુ નથી તેતો વિષય સુસને માર્ગે ચાલીને વિષય સુસને પામે છે, માટે ભગ-વાનનું તપ તો જે જીવ જેવું કાર્ય કરવાને ઇચ્છે છે તેને તેવું કાર્ય કરવાને અર્થે બુદ્ધિમાં પ્રકાશ કરી આપે છે, અને કહી જેમ કોઈ પુરુષ મશાલ ને ચેબી લઈને ભગવાનને ભગ-વાનના સંતનું દર્શન કરે તો તેને મશાલ પ્રકાશ કરી આપે અને પાતણોનું મોઢું જોવાને ઇચ્છે તો તેને પણ મશાલ પ્રકાશ કરી આપે, તેમ ભગવાનનું તપ છે તે જે જીવ જેવું કર્મ કરવાને ઇચ્છે તેને તેવાનો પ્રકાશ કરી આપે છે તેમાં જેની અલ્પબુદ્ધિ છે તે અલ્પ પણ જે વિષય સુસ તેને ઇચ્છે છે અને જેની મોટી બુદ્ધિ છે તે કલ્યાણને ઇચ્છે છે અને ભગ-વાનની તો સૌ ઉપર સમદષ્ટિ છે, માટે જે જીવ જેવું કર્મ કરે છે તેને તેવા ફાલને પમાડી

દે છે. (૧) इति वचनामृतम्. ॥ १६ ॥ (૧૪).

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથ (૧) છે. તેમાં જેમ સૂર્ય સર્વને પ્રકાશ કરી આપવા વડ્ય થાય છે પણ સૂર્યથી વિપરીત લુહિલાઢા જે પુહ તથા અંધને કામ નથી આપતો તેમ નરનારાયણ ભગવાન સર્વ જીવના કલ્યાણ સાહ તપ કરે છે, પણ ભગવાનથી વિમુક્ત પુહ તુલ્ય જીવોને તથા અંધવન્ અજ્ઞાની જીવોને ઉપયોગમાં નથી આપતું, ભક્તનેજ ઉપયોગમાં આવે છે, અને જેમ સૂર્ય તથા મશાલના પ્રકાશમાં પાથી પાપને માર્ગે ચાલે છે અને પુન્યલાઢા પુન્યને માર્ગે ચાલે છે તેને સૂર્ય તથા મશાલ સમદષ્ટિય પ્રકાશ કરી આપે છે, તેમ નરનારાયણ ભગવાન સમદષ્ટિય સૂર્ય મશાલવન્ તપ રૂપી પ્રકાશ કરી આપે છે પણ દ્વેષના કરતા નથી, તેમાં જે જીવ જેવાં કર્મ કરે છે તેને તેવા ફઢને પમાડે છે એમ ઓજીમહારાજે કહ્યું છે. (૧) થાયત છે. ॥૧૪॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના બાદરવા શુદિ ૬ છઠને દિવસ સંધ્યા સમે શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રી સારંગપુર મધ્યે જીવાસ્વાચરના ઓરદાની ઓસરીષ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા ને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યોં હતાં ને પોતાના મુત્વારવિદની આગઢ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સમા ભરાડને ષેડી હતી.

૧ પછી ઓજીમહારાજ વૅલ્યા જે, (૧) ભગવાનના ભજનનો કરનારો જે જીવ તેની દષ્ટિ જેમ જેમ મૂઢ્ય થાતી જાય છે તેમ તેમ અને પરમેશ્વરનું પરપશું જળાતું જાય છે ને ભગવાનનો મહિમા પણ અધિક અધિક જળાતો જાય છે તે જ્યારે એ ભક્ત પોતાને વેહરૂપે માનતો હોય ત્યારે ભગવાનને જામત, સ્વમ, સુપુમિના સાક્ષી જાણે અને જ્યારે પોતાને જામત, સ્વમ, સુપુમિ થકી પર માને ત્યારે ભગવાન તે થકી પર માસે છે, પછી જેમ જેમ મૂઢ્ય દષ્ટિ થાતી જાય તેમ તેમ ભગવાનને પોતા થકી પર જાળતો જાય અને મહિમા પણ વધુ વધુ સમજાતો જાય અને પછી જેમ જેમ પોતાની હુતિ હેતે કરીને ભગવાન સંઘાયે ચોટતી જાય તેમ તેમ ઉપાસના સુધી દહ થાતી જાય, ત્યાં દષ્ટાંત છે, જેમ સમુદ્ર છે તેને વિષે કીડી પણ જડને પાળી પીએ અને ચરકલું પણ પીએ અને મનુષ્ય, પશુ, ઘોરા, હાથી તથા મોટા મોટા મગર મચ્છ એ સર્વે સમુદ્રનું જઢ પીને વઢિયા થાય છે પણ સમુદ્ર લેશ માત્ર ઓછો થાતો નથી અને જે જે જીવનું જેવું જેવું મોટું ગડું હોય તે તે જીવ તે પ્રમાણે સમુદ્રનો મહિમા વધુ જાણે છે, વઢી કીડું દષ્ટાંત છે, જેમ આકાશ છે તેને વિષે મચ્છર ઉડે ને ચરકલું ઉડે ને સપઢા ઉડે ને ગરજવ પણ ઉડે ને અનઢ પક્ષી પણ ઉડે ને ગરુડ પણ ઉડે તો પણ એ સર્વેને આકાશ અપારનો અપાર રહે છે અને જેને પાંસને વિષે વધુ વઢ હોય તે આકાશનો મહિમા વધુ જાણે છે અને પોતાને વિષે ન્યૂનપણું સમજતો જાય છે તેમ મચ્છર જેવા જે મરીચ્પાદિક અને ચરકલા જેવા જે પ્રજ્ઞાદિક અને સપઢાને ઢેકાળે જે કિરાડ પુરુષાદિક અને ગરજવને ઢેકાળે જે પ્રધાન

પુરુષ અને અનલ પક્ષીને ટેકાળે જે શુદ્ધ પ્રકૃતિ પુરુષ અને ગરુડને ટેકાળે જે અસ્રર
 ધામમાં રહેનારા હુક્ત તથા અસ્રરધામ ૫ સર્વે જેમ જેમ વધુ વધુ સામર્થ્યને પામ્યા છે
 તેમ તેમ ભગવાનનો મહિમા વધુ વધુ જાણતા ગયા છે અને જેમ જેમ વધુ સામર્થ્યને
 પામતા ગયા તેમ તેમ ભગવાનને વિષે સ્વામી સેવકપણાનો ભાવ પળ અતિ દૃઢ થાતો ગયો
 છે. (૧) અને જ્યારે ભજનનો કરનારો જીવ રૂપે હતો ત્યારે ૫ જીવમાં સ્વયોત્ત જેટલો ૧
 પ્રકાશ હતો પછી જેમ જેમ ભગવાનનું ભજન કરતાં કરતાં આવરણ ટટતું ગયું તેમ તેમ
 દીવા જેવો થયો પછી મશાલ જેવો થયો પછી અગ્નિની જ્વાળા જેવો થયો પછી દાવાનલ
 જેવો થયો પછી વિજ્ઞાની જેવો થયો પછી ચંદ્રમા જેવો થયો પછી સૂર્ય જેવો થયો પછી
 પ્રલયકાળના અગ્નિ જેવો થયો પછી મહાતેજ જેવો થયો, ૫વી રીતે પ્રકાશ પળ દૃઢિને
 પામ્યો અને સામર્થ્ય પળ દૃઢિને પામી અને સુલ્લ પળ દૃઢિને પામ્યું, ૫વી રીતે સ્વયોત્તથી
 કરીને મહાતેજ પર્યંત આજ, મધ્ય ને અંત જે મેદ કલા તે સર્વે હુક્તના મેદ છે તે જેમ
 જેમ અધિક સ્થિતિને વામતા ગયા ને ભગવાનનો મહિમા અધિક જાણતા ગયા તેમ તેમ
 હુક્તપણામાં વિશેષપણું આવતું ગયું, ૫મ કરીને શ્રીજીમહારાજ જય સચ્ચિદાનંદ કરીને
 ઊઠ્યા, પછી આંબલીની ટાલ્લીને શાલીને ઝગમગે મુસ્તારાંવિંદે ડામ રાખા થકા ચોલ્યા
 જે, જેમ પુન્યપના ચંદ્રમાનું મંદલ હોય તે આંદીથી તો નાની ચાઘી જેવું દેરલાય છે પણ
 જેમ જેમ ૫ની સમીપે જાય તેમ તેમ મોટું મોટું જળાતું જાય પછી અતિશે દુકલો જાય
 ત્યારે તો દૃષ્ટિ પળ પહોંચી શકે નહિ પણ મોટું જળાય, તેમ માયારૂપી અંતરાય ટર્કીને
 જેમ જેમ ભગવાનને દુકલું થવાય છે તેમ તેમ ભગવાનની પળ અતિ અપાર મોલ્યપ જળાતી
 જાય છે અને ભગવાનને વિષે દાસપણું પળ અતિ દૃઢ થાતું જાય છે. (૨) इति वच- २
 नाद्युतम्. ॥ ૧૭ ॥. (૧૫)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારો
 અક્ત પોતાને વેદરૂપ માને ત્યારે અમને સાક્ષી જેવા ઘટલે પ્રધાનતા પતિ પુરુષ જેવા જાળે
 અને પોતાને સાક્ષીરૂપ માને ત્યારે અમને સાક્ષીથી પર જે શૂન્યપુરુષ તેવા જાળે, ત્યાર પછી
 સૂક્ષ્મદૃષ્ટિ જાવા માંડે તે જેમ જેમ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિ થાતી જાય તેમ તેમ અમને પોતાથી પર
 જાળતો જાય અને અમારો મહિમા વધુ વધુ સમજાતો જાય અને અમારી ઉપાસના દૃઢ થાતી
 જાય અને અમારી અતિ અપાર મોલ્યપ જળાતી જાય અને અમારે વિષે દાસપણું અતિ દૃઢ
 થાતું જાય. (૧) અને ભજનનો કરનારો જીવરૂપે હતો ત્યારે ૫માં સ્વયોત્ત જેટલો પ્રકાશ
 હતો પછી દીવા જેવો થાય છે પછી મશાલ જેવો થાય છે પછી જ્વાળા જેવો થાય છે
 પછી દાવાનલ જેવો થાય છે પછી વિજ્ઞાની જેવો થાય છે પછી ચંદ્ર જેવો થાય છે પછી
 સૂર્ય જેવો થાય છે પછી પ્રલયકાળના અગ્નિ જેવો થાય છે પછી મહાતેજ જેવો થાય છે, ૫વી
 રીતે સુલ્લ સામર્થ્યને પ્રકાશ તે દૃઢિ પામે છે ત્યારે ૫ અક્તને અમારે વિષે દાસપણું અતિ

ટહ થાતું જાય છે. (૨) વાવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલી વાવતમાં શ્રીજીમહારાજે સમુદ્ર તથા આકાશનું દષ્ટાંત લીધું તે સમુદ્ર તથા આકાશને ઠેકાણે શું સમજવું ? અને કીટી આદિકર્તા દષ્ટાંત લીધાં તેનો સિદ્ધાંત શો સમજવો ?
- ૧ ૪૦ સમુદ્રને તથા આકાશને દષ્ટાંતે શ્રીજીમહારાજે પોતાના મહિમાનું અપારપણું કહ્યું છે એ, બેશ્વર્યર્થીઓ અમારો મહિમા કેટલો જાણે છે તો કીટી સમુદ્રનો તથા મચ્છર આકાશનો જાણી શકે તેટલો મરીચ્યાદિક પ્રજાપતિ અમારો મહિમા જાણી શકે વટલે જેટલો બ્રહ્માનો મહિમા છે તેટલોજ જાણે છે. [૧] અને ચરકલું સમુદ્રનો તથા આકાશનો જાણી શકે તેટલો મહિમા બ્રહ્મા અમારો જાણી શકે વટલે જેટલો વૈરાજ પુરુષનો મહિમા છે તેટલોજ જાણે છે. (૨) અને મનુષ્ય સમુદ્રનો તથા સમઝા આકાશનો જાણી શકે તેટલો વૈરાજ પુરુષ અમારો મહિમા જાણી શકે છે વટલે જેટલો પ્રધાન પુરુષનો છે તેટલોજ જાણે છે. (૩) અને ગાય, ખેસ, વઝડ, પોઢા, ૫ સર્વે વસુ કહેવાય તે સમુદ્રનો તથા ગરજ્ય પક્ષી આકાશનો જાણી શકે તેટલો પ્રધાનપુરુષ જાણી શકે છે વટલે જેટલો પ્રકૃતિપુરુષનો છે તેટલોજ અમારો મહિમા પ્રધાનપુરુષ જાણી શકે છે. (૪) અને હાથી સમુદ્રનો તથા અનઝ-પક્ષી આકાશનો જાણી શકે તેટલો પ્રકૃતિપુરુષ અમારો જાણી શકે છે. વટલે જેટલો અશ્વ-રનો મહિમા છે તેટલોજ અમારો પ્રકૃતિપુરુષ જાણી શકે છે. (૫) અને મગરમચ્છ સમુદ્રનો તથા ગરુડ આકાશનો જાણી શકે તેટલો મહિમા મૂલઅક્ષર તથા તેના મુક્ત અમારો જાણી શકે છે પણ ૫ કોઈ અમારો મહિમા ચથાર્થે જાણી શકતા નથી. આ મૂલઅક્ષરથી સજ્જને મરીચ્યાદિક સર્વે શ્રીજીમહારાજનો મહિમા પોતપોતાના ગજા પ્રમાણે જાણે છે, પણ એમ મગરમચ્છાદિક સર્વે સમુદ્રનો તથા ગરુડાદિક સર્વે આકાશનો પાર પામતા નથી તેમ મૂલ અક્ષરાદિક કોઈ શ્રીજીમહારાજના મહિમાનો પાર પામતા નથી. તે (અ૦ ૧ માં) ગરુડ પણ ઊઠી શક્યો નહિ. વટલે ગરુડની ગતિ અટકી કહેતાં ત્યાં પહોંચી શક્યો નહિ તેમ મૂલઅક્ષરની ગતિ પણ અમે જ્યાં મુકોઈ સહિત રહ્યા છીએ, ત્યાંસુધી પહોંચી શકે નહિ એમ ગરુડના દષ્ટાંતથી સૂચવ્યું છે. પછી અમે એકલાજ સર્વથી વરણું એ અમારું ધામ ત્યાં ગયા એમ કહ્યું છે. માટે મૂલઅક્ષરાદિક કોઈ શ્રીજીમહારાજના પારને પામતા નથી અને મૂલઅક્ષરપર્યંત સર્વે શ્રીજીમહારાજને પ્રતાપે થયા છે તે [૧૦ ૧૦ ના ૧ પહેલા પ્રશ્નમાં] અમારા ભક્ત અમને અજીને પ્રકૃતિ પુરુષ તથા બ્રહ્મા તથા અક્ષર જેવા અમારે પ્રતાપે થાય છે પણ અમારા જેવો કોઈ થતો નથી અને અક્ષરાદિક સર્વે અવતારોથી શ્રીજીમહારાજના મુક્ત પર છે ને તે શ્રીજીમહારાજનો મહિમા મૂલઅક્ષરાદિક સર્વેથી અતિશે જાણે છે, તે જાણે શ્રીજીમહારાજના મહિમાનો ચથાર્થ પાર પામી શકતા નથી, એવા સર્વોપરિ સર્વનિયંત્ર સર્વાંવાર સર્વેકર્તા શ્રીજીમહારાજ એકજ છે. (૬)

૨ પ્ર૦ અક્ષરધામ અમારો મહિમા જાણે છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે તે અક્ષરધામને તમે પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં મૂલઅક્ષર કહ્યા તેનું શું કારણ છે ?

૨ ૪૦ મુર્તિમાન મૂલઅક્ષર છે તેને વિષે શ્રીજીમહારાજ અન્વય સ્વરૂપે રહ્યા છે માટે અન્વય

સ્વરૂપનું મામ કહેતાં પાત્ર છે, તેથી મૂલઅક્ષરને આ ટેકાળે અક્ષરધામ નામે કહ્યા છે, આનો વિસ્તાર [પ્ર૦ ૬૩ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં તથા ચારમા પ્રશ્નોત્તરમાંથી] જાણવો.

- ૩ પ્ર૦ વીજી વાવત્તમાં સ્વથોત્તરી લઈને મહાતેજ પર્યંત મુક્તના મેઢુ કહ્યા તે યેવી રીતે જાણવા ?
- ૩ ૭૦ માયાથી વત્તવજ થાય ને લય પામે તે મુક્ત ન કહેવાય માટે આ ટેકાળે માયાથી પર જે મૂલપુરુષ તેમના મુક્તને સ્વથોત્તરને ટેકાળે કહ્યા છે (૧) અને ચદ્રિકાશ્રમમાં ગ્રહા જે નર-નારાયણ તેમના મુક્તને દીવાને ટેકાળે કહ્યા છે (૨) અને મૂલપુરુષને મણાલને ટેકાળે કહ્યા છે (૩) અને મહાકાલને જ્વાલને ટેકાળે કહ્યા છે (૪) અને ચેતદ્વીપમાં વાસુદેવમહાના નિરજ મુક્તને દાવાનલને ટેકાળે કહ્યા છે [૫] અને નરનારાયણને વિજલોને ટેકાળે કહ્યા છે (૬) અને વાસુદેવને ચંદ્રને ટેકાળે કહ્યા છે [૭] અને મૂલઅક્ષરના મુક્તને સૂર્યને ટેકાળે કહ્યા છે (૮) અને મૂલઅક્ષરને પ્રલયકાલના અગ્નિને ટેકાળે કહ્યા છે (૯) અને શ્રીસ્વામિ-નારાયણ ભગવાનના મુક્તને મહાતેજને ટેકાળે કહ્યા છે. [૧૦] આ સર્વે શ્રીજીમહારાજના અક્ષર છે તે (પં૦ ૨ માં) પ્રકૃતિ પુરુષાદિક અમારા અક્ષર છે ને મોટા સંતની પેટ ધ્યાન કરે છે માટે ભગવાનરૂપ છે એમ કહ્યું છે માટે સર્વે શ્રીજીમહારાજના અક્ષર છે.

- ૪ પ્ર૦ મૂલપુરુષ, મહાકાલ, નરનારાયણ ને વાસુદેવ ગ્રહ તેમને ઉત્તરોત્તર ઐષ્ઠ કહ્યા તે કિયા વપ્તનામૂલમાં કહ્યા છે ?

- ૪ ૭૦ [કા૦ ૧૦ ના ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં] અમારા અક્ષર અમને અજીને પ્રકૃતિપુરુષ જેવા થાય અને ગ્રહ જેવા તથા અક્ષર જેવા થાય એમ કહ્યું છે, માટે ગ્રહનો દરજ્જો પુરુષથી પર છે ને તેથીપર અક્ષરનો દરજ્જો છે અને (મ૦ ૨૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) પણ એ પુરુષને ગ્રહને સુરેણે સુસીયા કહ્યા છે. અને (લો૦ ૧૨ માં) પણ પહેલા પ્રશ્નમાં નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયના મેઢુમાં શ્રીકૃષ્ણ જેવા શ્રીજીમહારાજને જાણે તેને કનિષ્ઠ કહ્યા છે અને વાસુદેવ જેવા જાણે તેને મધ્યમ કહ્યા છે. અને (પં૦ ૬ માં) પણ ચેતદ્વીપપતિ વાસુદેવને શ્રીકૃષ્ણના અવતારી કહ્યા છે, માટે વાસુદેવગ્રહ ઉપર છે. અને નરનારાયણને શ્રીકૃષ્ણના અવતારી નથી કહ્યા, માટે નરનારાયણ વાસુદેવથી ન્યૂન છે. અને [કા૦ ૧૦ ના ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં] દેવલોકથી લઈને ચૈકુંઠાદિક કહેતાં ગોલોક પર્યંત પંચવિષય સંબંધી ભોગ સુખ તે નથી જોડતા, દેહ છતાં તથા દેહનો ત્યાગ કરીને ચદ્રિકાશ્રમ તથા ચેતદ્વીપમાં અજને સહસ્ર જન્મ સુધી તપ કરીને ભગવાનને રાજી કરવા એમ કહ્યું છે, માટે ગોલોકથી ચદ્રિકાશ્રમને ઐષ્ઠ કહ્યું છે, માટે જેનું ધામ ઐષ્ઠ છે તો તેના ધામી ઐષ્ઠ હોયજ તેમાં શું કહેયું તે (લો૦ ૨૧ માં) પણ જેવા ચદ્રિકાશ્રમને ચેતદ્વીપ ગમે છે તેવા વીજા નથી ગમતા માટે શ્રીકૃષ્ણથી નરનારાયણ ઐષ્ઠ છે. અને (લો૦ ૧૭ ના ૭ પાંચમા પ્રશ્નમાં) કાલને શ્રીજીમહારાજે પોતાની શક્તિ કહેલ છે અને [પ્ર૦ ૧૨ ના વીજા પ્રશ્નમાં] શ્લોકર્તા કહ્યો છે. અને (પ્ર૦ ૪૬ માં) પ્રલયર્તા કહ્યો છે તથા [લો૦ ૨૮ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] માયામાંથી થયા જે આકાર તે કાલે કરીને નાશ પામે છે તથા [લો૦ ૩૭ માં] ભગવાન વિના વીજા સંવેને કાલ અક્ષર કરી જાય છે એમ કહ્યું છે, માટે જેના વપ્તનામૂલનો નાશ કરે તે તેનાથી સમર્થ હોય તેથી મૂલપુરુષથી મહાકાલ ઐષ્ઠ છે અને (કા૦

૧ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) માયાદિક તત્ત્વને નામરૂપણાને અને સ્વરૂપણાને પમાડે છે તથા [વ૦ ૬ માં] પ્રથમ જીવનાં વેદ, ઇન્દ્રિયો, મન, માણને કાઢે કરીને સૃજીષ છીષ એમ આ વે વચનાસૂતમાં કર્તા પણ કહ્યો છે એમ જોનાં મૂલપુરુષથી મહાકાઢ સમર્થ છે અને (મ૦ ૧૮ માં) ધેતરીપને વિષે નિરજ્ઞ મુક્ત છે તે પ્રજ્ઞસ્વરૂપ છે ને કાઢના પણ કાઢ છે એમ કહ્યું છે ત્યાં નિરજ્ઞ મુક્તને મહાકાઢથી સમર્થ કહ્યા છે, માટે નિરજ્ઞમુક્તથી મહાકાઢ ન્યૂન છે. ॥ ૧૫ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના ખાદરવા શુદ્ધ ૮ આઠમને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રીસારંગપુર મધ્યે જીવાસ્વાચરના ઉત્તરાદે વાર ઓરડાની ઓસરીષ વિરાજમાન હતા ને ધોળો સ્વેસ પહેર્યો હતો ને ધોળી ચાદર ઓરી હતી અને મસ્તક ઉપર શ્વેત પાઘ વાંધી હતાં ને ઉત્તરાદે મુસ્તારવિંદે વિરાજમાન હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા વેશદેશના હરિવક્ત્રની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજામહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જે શ્રદ્ધાવાન પુરુષ હોય ને તેને જો સાચા સંતનો સંગ મળે, ને તે સંતના વચનને વિષે શ્રદ્ધાવાન થાય તો એના હૃદયને વિષે સ્વર્ગ, વૈરાગ્ય, વિવેક, જ્ઞાન, ભક્તિ આદિક જે કલ્યાણકારી ગુણ તે સર્વે પ્રગટ થઈ આવે છે ને કામ ક્રોધાદિક જે વિકાર તે વળી જાય છે અને જો કુસંગ મળે ને કુસંગીના વચનને વિષે શ્રદ્ધાવાન થાય તો વૈરાગ્ય વિવેકાદિ જે ગુણ તે સર્વે નાશ પામી જાય છે, જેમ સ્વાર ભૂમિ હોય ને તેને ચિપે ગમે તેટલો મેઘ વરસે પણ તેમાં તુળાદિક ઝગતાં ન હોય ને તેજ સ્વાર ભૂમિને વિષે જો પાણીની રેલ આવે તો સ્વાર સર્વે ધોવાઈ જાય અને જે ટેકાળે સ્વાર હતો તે ટેકાળે કાંપ ચડી જાય, પછી તે કાંપ ખેલાં વડ પાંપલા આદિક વૃક્ષનાં બીજ આવ્યાં હોય તે બીજ ઝગીને મોટાં મોટાં વૃક્ષ થાય છે, તેમ જેના હૃદયને વિષે પૂર્વે કહ્યા જે સ્વર્ગમાદિક ગુણ તે હૃદ હોય ને જગત્ સંબંધી વિષય સુલ્લભો અંકુર પણ ઉઠે એમ ન હોય ને તેને જો કુસંગ થાય તો તેના હૃદયને વિષે કુસંગરૂપી પાર્ણવે વેગે કરીને જગત્ વાર્તારૂપિયો આવીને કાંપ ભરાય પછી તે કાંપમાં કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સરાદિક જે બીજ રહ્યાં છે તે સર્વે ઝગીને મોટાં મોટાં વૃક્ષ થાય છે, માટે મગવાનના ભક્ત હોય તેને કોઈ દિવસ કુસંગ ન કરવો. (૧) અને વળી પોતામાં કોઈ સ્વભાવ ૧ હોય ને તેને સંતનો સમાગમ કરીને સમગ્રી વિચારીને ટાલે તો તે સ્વભાવનો નાશ થઈ જાય છે પણ મૂર્ખાઈષ કરીને ગમે તેટલા ઉપાય કરે તોય મુંડો સ્વભાવ ટલે નહિ અને મૂર્ખ હોય તે જ્યારે મુંઝાય ત્યારે કાંતો મુઝ રહે ને કાંતો રૂપે અને કાંતો કોઈક સાથે વહે ને કાંતો ઉપવાસ કરે ૫ ચાર પ્રકારે કરીને મુંઝવણ ટાળ્યાનો ઉપાય કરે અને એમ કરતાં જો અતિશે મુંઝાય તો છેલી શાકી મરે પણ સ્વરો, સ્વીરીતે મૂર્ખને શોક ટાળ્યાના .

ઉપાય છે પણ એમ કર્યા થકી દુઃખ પણ ઘટે નહિ ને સ્વભાવ પણ ટકે નહિ અને સમઘીને ટાકે તો દુઃખને સ્વભાવ એ વેચ ટકી જાય, માટે સમઘ હોય તેજ સુખી થાય છે, અને જેમ અગ્નિની મોટી જ્વાળા હોય ને જો ઉપરથી જલ વરસે તો તત્કાલ ઓલાઈ જાય અને વિજળીના અગ્નિનો તો થોડોક ફાવકારો થાતો હોય પણ તે અગ્નિ મેષની ઘટામાં રહે છે તો પણ ઓલા-તો નથી, તેમ સમઘ્યા વિના ગમે તેટલો વૈરાગ્ય હોય અથવા ભગવાનમાં પ્રીતિ હોય તો પણ અગ્નિની જ્વાળાની પેટે કુસંગ રૂપી જલે કરીને સર્વે નાશ થઈ જાય છે અને સમઘીને જે વૈરાગ્યને પ્રીતિ હોય તે તો વિજળીના અગ્નિ જેવી છે તે થોડી હોય તો પણ નાશ ન પામે. (૨) ૨

૨ પછી નિર્વિકારાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! કોઈક પુરુષમાં ક્રોધાદિક ઝુંદા સ્વભાવ હોય તે ટકે કે ન ટકે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેમ વાળીયો હોય તે જેટલો વેપાર કરે તેનું નાણું માંડી રાखે છે તેની પેટે જે દિવસ થકી સત્સંગ થયો છે તે દિવસથી જેણે નાણું માંડી રાख્યું હોય તેનો સ્વભાવ ટકે છે અને તે એમ વિચારે જે, જ્યારે મારે સત્સંગ નહોતો ત્યારે મારે આટલો મલીન સ્વભાવ હતો અને સત્સંગ કર્યા પછી આટલો સ્વભાવ ઉત્તમ થયો છે અને વર્ષોવર્ષ પોતાનો વધારો થાતો હોય અથવા કાંઈ ફેર રહેતો હોય તે સર્વેને તપાસ્યા કરે પણ મૂર્ખ વાળીયો જેમ નાણું માંડે નહિ તેની પેટે ન કરે, એવી રીતે જે સત્સંગ કરીને પોતાનો જો તપાસ કરતો રહે તો તેના જે જે સ્વભાવ હોય તે સર્વે નાશ પામી જાય છે. (૩) ૩

૩ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, (૩) કુસંગ હોય ત્યારે તો ઝુંદો સ્વભાવ હોય પણ સંતનો સમાગમ કરીને પછી મલીન સ્વભાવ આવી જાય છે તેનું શું કારણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જ્યારે વાલ અવસ્થા હોય ત્યારે કામ, ક્રોધ, લોભાદિક શત્રુ હોય નહિ અને ભગવાનમાં પ્રીતિ પણ વિશેષ હોય પછી જ્યારે યુવાન અવસ્થા આવે ત્યારે કામાદિક શત્રુનો વધારો થાય અને દેહાભિમાન પણ વધે પછી તે જો જે સંતને વિષે કામાદિક શત્રુ ન હોય તથા દેહાભિમાને રહિત હોય, એવા સંતનો સમાગમ રાखે તો યુવાન અવસ્થારૂપી સમુદ્રને તરી જાય છે. [૪] અને જો એમ ન કરે તો કામાદિક શત્રુએ કરીને પરાધન પામીને ઐષ્ટ થઈ જાય છે અને જેની ધોઈ અવસ્થા હોય અને તે સત્સંગ કરતાં થકાં વગડે છે તેનું તો કારણ એ છે જે, મોટા પુરુષ હોય તેને વિષે જે જે જાતના દોષ પરટે તે તે જાતના દોષ પોતાના હૈયામાં આવીને નિવાસ કરે છે અને જો મોટા પુરુષના ગુણનું ગ્રહણ કરે અને એમ જાણે જે મોટા પુરુષ જે જે સ્વભાવ રાखે છે તે તો જીવના કલ્યાણને અર્થે છે અને મોટા પુરુષ તો નિર્દોષ છે અને મુને દોષ જાણો તે તો મારી કુમતિ કરીને જણાવો છે, એમ વિચારીને સત્પુરુષના ગુણને ગ્રહણ કરે અને પોતાના અપરાધને સ્મર કરાવે તો તે પુરુષની મલીનતા ઘટી જાય છે. [૫] ૫

- ૪ પછી મહાનુભાવાનંદસ્વામીજી પુછ્યું જે, (૪) રાજસી, તામસી ને સાત્ત્વિકી એ જે ત્રણ ગુણના સ્વભાવ તે સાધન કરતાં યકાં ટલે છે કે નથી ટલતા ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એ સર્વે સ્વભાવ ટાલ્યા ટલે છે. [૬]
- ૫ પછી ઘણી મહાનુભાવાનંદસ્વામીજી પુછ્યું જે, [૫] દુર્વાસાદિક મુક્ત થયા છે તો પણ તે તામસી કેમ રહ્યા છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, દુર્વાસાદિકમાં જે તમોગુણ આદિક ગુણ થઈ છે તે તે પોતાને એ ગુણ રાખ્યા છે માટે રહ્યા છે ને તે એમ જાણે છે જે કોઈક અવલોકી ચાલતો હોય તેને શિષ્ટા કર્યા સારુ આપણે તમોગુણ છે તે વધુ કહી છે, એમ ગુણ જાણીને રાહ્યો છે અને ડ્યારે પોતામાં જે સ્વભાવ વર્તતો હોય ને તે ઉપર અભાવ આવે જે, હું ધગવાનનો થકુ છું તે મારે આવો મુંડો સ્વભાવ જોડાઈ નહિ, એવી રીતે દોષરૂપ જાણીને જે જે સ્વભાવને તજવાને ઇચ્છે તે ધગવાનને પ્રતાપે કરીને તે તે સ્વભાવની નિહુતિ થઈ જાય છે. [૭] *इतिवचनामृतम्. ॥૧૮॥ [૧૬]*

૭

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૫] છે. તેમાં પહેલું કૃપાવાક્ય છે તેમાં સાત્ત્વ-ના યોગથી સ્વધર્માદિક કલ્યાણકારી ગુણ દ્રઢ થાય છે ને કામાદિક વિકાર ઘટી જાય છે ને કુસંગના યોગથી વેરાન્ય વિવેકાદિક ગુણ નાશ પામે છે માટે કુસંગ ન કરવો. (૧) અને અયોગ્ય સ્વભાવ સંતના સમાગમથીજ ટલે છે [૨] ત્રીજામાં સત્સંગ કરે ને તપાસ કરે તો સર્વે સ્વભાવ નાશ પામે છે [૩] ત્રીજામાં યુવાની અવસ્થામાં કામાદિક ઇન્દ્રિય રહિત એવા સંતનો સમાગમ રાખે તો તે અવસ્થાને તરી જાય. (૪) અને મોટા પુરુષને વિષે દોષ પડે તે દોષ તેને વિષે આવે છે ને મોટા પુરુષના સ્વભાવને કલ્યાણકારી જાણીને પોતાના અપરાધને ક્ષમા કરાવે તો મલીનતા મટી જાય છે. (૫) ચો-થામાં સર્વે સ્વભાવ ટાલ્યા ટલે છે. [૬] પાંચમાં દોષને વિષે ગુણ માન્યો હોય તો તે ટલે નહિ અને દોષરૂપ જાણે તો ટલે છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે (૭) બાકતો છે.

- ૧ પ્ર૦ (૧ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) મોટા પુરુષ જે જે સ્વભાવ રાખે છે તે ઝીંઘના કલ્યાણને અર્થે છે એમ સમજે તેની મલીનતા મટી જાય એમ કહ્યું તે સ્વભાવ ક્રિયા જાણવા ?
- ૨ ૭૦ મોટા પુરુષ હોય તે ધર્મમાં ગણવા સારુ ક્રોધ કરીને તેને વંદ અથવા કોઈકને વર્ત-માનમાં ટુક પડે તો તેને પ્રાયશ્ચિત્ત કરાવે અથવા કોઈક અવલોકી ચાલતો હોય તેને સત્સંગમાંથી કાઢી મુકે, એવા સ્વભાવ કોઈના હિતને અર્થે જણાવે તે સ્વભાવ કલ્યાણકારી કહ્યા છે પણ શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા વિરુદ્ધ સ્વભાવ ન હોય. ને જેમાં પંચ વર્તમાન વિરુદ્ધ સ્વભાવ હોય તેને મોટા પુરુષ ન જાણવા. ॥૧૬॥

**इतिश्री कच्छदेशे वृषपुरनिवासी अनादिमुक्तराज श्रीअवजीभाइविरचित
साक्षात् पूर्णपुरुषोत्तम भगवान श्रीस्वामिनारायण मुखकमलनिःसृत
वचनामृत रहस्यार्थप्रदीपिकायां सारंगपुर प्रकरणं समाप्तम्.**

॥ અથ વચનામૃત કારીયાણી પ્રકરણમ્ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માદરવા શુદ્ધિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ ગામ શ્રી કારીયાણી મધ્યે વસ્તાસ્થાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે ચાર ઓરડાની ઓસરીય સુરતના હરિભક્ત જાદવજી છપરપલંગ લાઘ્યા હતા તે ઢાઢ્યો હતો ને તે પલંગ ઉપર રેશમનું ગાદતું ધોઢ્યા ઓછાઢે સહિત ચીછાઢ્યું હતું ને તેની ઉપર ધોઢ્યા તકિયો તથા લાલ મશ્કનાં ઢીચળીયાં મુકધાં હતાં ને તે પલંગની ઉપર ચારે કોરે સોનેરી કસબના સેજવંધ લટકતા હતા, ધ્વો શોભાય મુક જો પલંગ તેની ઉપર શ્રીજીમહારાજ ઉત્તરાદે મુસ્તારવિંદે વિરાજમાન હતા અને સોનેરી ઢેઢાનો ધોઢ્યા ઢેંડો મસ્તકે બાંધ્યો હતો અને સોનેરી ઢેઢાનું શેઢું ઓઢપું હતું ને કાઢ્યા ઢેઢાનો ધોઢ્યા સ્વેસ પહેર્યો હતો અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગઢ મુનિ તથા વેશ્વ વેશ્વના હરિભક્તની સભા મરાડને વેઢી હતી અને શ્રીજીમહારાજના મુસ્તારવિંદરૂપ વેંદ્રમા સામા ચકોરની પેઢે સર્વે ભક્તજન જોડ રહ્યા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજ પરમહંસ પ્રત્યે વોલ્યા જો, માંઢોમાંઢી પ્રશ્ન ઉત્તર કરો ત્યારે ૧ ખૂશાનંદસ્વામીય પ્રશ્ન મુછયો જો, [૧] મગવાનનો નિશ્ચય થાય છે તે અંતઃકરણમાં થાય છે કે જીવમાં થાય છે? ત્યારે તેનો ઉત્તર શિવાનંદસ્વામીય કરવા માંઢયો પણ થયો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ વોલ્યા જો, આ જીવ છે તે બુદ્ધિ કરીને જાણે છે ને તે બુદ્ધિ છે તે સર્વેનું કારણ છે ને સર્વથી મોટી છે માટે તે બુદ્ધિ મનને વિષે રહી છે, ચિત્તને વિષે રહી છે, અહંકારને વિષે રહી છે, ઓત્રને વિષે રહી છે, ચક્ષુને વિષે રહી છે, ઘ્રાણને વિષે રહી છે, જિહ્વાને વિષે રહી છે, બાળીને વિષે રહી છે, ત્વચાને વિષે રહી છે, હાથને વિષે રહી છે, પગને વિષે રહી છે, શિખને વિષે રહી છે, ગુદાને વિષે રહી છે, ધ્વો રીતે બુદ્ધિ જો તે નસલશિસ્તા પર્યંત આ સ્ત્રીરને વિષે વ્યાપિને રહી છે ને તે બુદ્ધિને વિષે જીવ રહ્યો છે પણ તે જીવ જળાતો નથી ને ધ્વકલી બુદ્ધિ જળાય છે, ત્યાં રહ્યાંત છે, જોમ અગ્નિની જ્વાઢ્યા ઘટે છે ને થયે છે તે વાયુય કરીને થયે છે ને ઘટે છે તે અગ્નિની જ્વાઢ્યા વધતી ઘટતી જળાય છે પણ વાયુ જળાતો નથી, અને જોમ અગ્નિ લડને છાજામાં મુકીય ને તે છાજામાં સઢ્યગવા માંઢે તેને લડને જ્યાં વાયુ ન હોય ત્યાં મુકીય તે ધુંબાઢો ઁંચો ચઢવા માંઢે તે ધુંબાઢો ઁંચો ચઢતો જળાય પણ તેમાં વાયુ જળાતો નથી, અને જોમ આકાશને વિષે વાઢઢ્યાં ચાલે છે તે વાયુય કરીને ચાલે છે તે વાઢઢ્યાં ચાલતાં જળાય છે પણ તેમાં રહ્યો ધ્વો જો વાયુ તે જળાતો નથી, તેમ જ્વાઢ્યા, ધુંબાઢો ને વાઢઢ્યાં તેને ઢેકાળે બુદ્ધિ જાળવી ને વાયુને ઢેકાળે જીવ જાળવો. તે જીવ કેવો છે તેા બુદ્ધિય કર્યો જો નિશ્ચય તેને જાણે છે તે બુદ્ધિમાં નિશ્ચયની વિગતિનો કરનારો જો મશ્કા

તેને પણ જાણે છે ને મનના સંકલ્પને જાણે છે અને તે મનના સંકલ્પની વિગતિનો કર-
મારો જે ચંદ્રમા તેને પણ જાણે છે અને ચિત્તના ચિત્તવનને જાણે છે અને તે ચિત્તના
ચિત્તવનની વિગતિના કરનારા જે વાસુદેવ તેને પણ જાણે છે અને અહંકારની અહંમતિને
જાણે છે અને તે અહંમતિની વિગતિના કરનારા જે શુદ્ધ તેને પણ જાણે છે, એવી રીતે જે
ચાર અંતઃકરણને દશ ઇન્દ્રિયો તેના જે વિષય ને તે વિષયની વિગતિના કરનારા જે
દેવતા એ સર્વેને એકકાલાવાલિષ્ઠ જાણે છે એવો જે જીવ તે જીવ જે તે એકદેવસ્ય
જળાય છે અને ચરછીની અર્ણા જેવો તીસો જળાય છે અને અતિશે સૂક્ષ્મ જળાય છે તે
બુદ્ધિ સહિત છે, માટે એવો સૂક્ષ્મ જળાય છે પણ જ્યારે એ જીવને દેહ, ઇન્દ્રિયો, અંતઃ
કરણ, દેવતા ને વિષય તેના પ્રકાશકપણે જાળીએ ત્યારે તો જીવ બહુ મોટો જળાય છે
અને વ્યાપક જળાય છે તે બુદ્ધિ સહિત છે ને અનુમાને કરીને જળાય છે પણ સાક્ષા-
સ્કાર નથી જળાતો, ત્યાં દૃષ્ટાંત છે જેમ કોઈક દશ મળની તરવાર હોય તેને જોઈને
માનસ અનુમાન કરે જે, એ તરવારનો હપાટનારો વહુ મોટો હશે, તેમ એ સર્વે દેહ ઇન્દ્રિ-
યાદિક ને એક કાલે પ્રકાશે છે માટે એ જીવ વહુ મોટો છે, એવી રીતે અનુમાને કરીને
જળાય છે એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે ઉત્તર કર્યો. ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, હે
મહારાજ ! એમાં તે શું ઉત્તર થયો ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એમાં તો એ ઉત્તર
થયો જે, જ્યારે બુદ્ધિમાં નિશ્ચય થયો ત્યારે જીવમાં પણ નિશ્ચય થઈ ગયો એમ જાણતું તે
કેવી રીતે થાય છે તો પ્રથમ ઇન્દ્રિયામાં નિશ્ચય થાય છે પછી અહંકારમાં નિશ્ચય થાય છે
પછી ચિત્તમાં નિશ્ચય થાય છે પછી મનમાં નિશ્ચય થાય છે પછી બુદ્ધિમાં નિશ્ચય થાય
છે પછી જીવમાં નિશ્ચય થાય છે. (૧)

૧

૨. એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીએ વળી પુછ્યું જે, (૨) હે મહા-
રાજ ! ઇન્દ્રિયોમાં નિશ્ચય હોય તે કેમ જળાય ? ને અંતઃકરણમાં નિશ્ચય હોય તે કેમ
જળાય ? ને જીવમાં નિશ્ચય હોય તે કેમ જળાય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે,
ઇન્દ્રિયોમાં નિશ્ચય તે એમ જાણવો જે, આ જગતને વિષે જે જે પદાર્થ છે તે વીઠામાં સાં-
મળ્યામાં સુંઘ્યામાં અલ્યામાં આવે છે તેમાં કેટલાંક શુભ છે ને કેટલાંક અશુભ છે
ને કેટલાંક સુસ્વરૂપ છે ને કેટલાંક દુઃસ્વરૂપ છે ને કેટલાંક મિય છે ને કેટલાંક અમિય
છે ને કેટલાંક યોગ્ય છે ને કેટલાંક અયોગ્ય છે એ સર્વે મગ્ધાનમાં જળાય તેણે કરીને
કાંઈ સંશય ન થાય તો અને ઇન્દ્રિયોમાં નિશ્ચય જાણવો. અને સત્ત્વ, રજ ને તમ એ ત્રણ
ગુણનાં જે કાર્ય છે તેમાં આલસ નિદ્રાદિક તમોગુણનું કાર્ય છે ને કામ ક્રોધાદિક રજો-
ગુણનું કાર્ય છે અને જેમ નરનારાયણ પિતૃદેવ કર્મ કરતા હતા તે શમદ્વાદિક સત્ત્વગુ-
ણનું કાર્ય છે, એ સર્વે મગ્ધાનમાં ફેલાય ત્યાં તેમાં કાંઈ સંશય ન થાય તો હશે અંતઃ-

કરણમાં ભગવાનનો નિશ્ચય જાણવો. અને જેમ ઋષભદેવ ભગવાન નિર્વિકલ્પ સમાધિપ કરીને ઇન્દ્રિય ચક્રા વિચર્યાં ને મુક્તમાં પાળો રાહ્યો ને પોતાનો દેહ દાવાનલમાં બળી ગયો તોય સ્વપ્ન ન રહી, એવી રીતે જે ગુણાતીત સ્થિતિ તે ભગવાનમાં જણાય ને તેમાં કાંઈ સંશય ન થાય તો અને જીવને વિષે નિશ્ચય જાણવો, ત્યાં દૃષ્ટાંત છે, જેમ સમુદ્રમાં વહાણ ચાલે છે તેમાં જે હોદાનાં નાંગલ દોય તેને સમુદ્રમાં નાસ્તે તે તરત વુટી જાય પણ જો તરત તેને તાળી લેતો શ્રાદ્ધી મહેનત ન પડે ને તરત નિસરી આવે પણ જો તેને માડ અર્થો માઝ જાણ દર્શને તાળે તો ઘણી મહેનત નિસરે અને જો ધીરે ધીરે જાણ દે ને ધરતીમાં સુતે તો તે પાછો તાળ્યો તળાય નહિ ને નિસરે પણ નહિ, એમ જેને જીવને વિષે નિશ્ચય થાય તો તેનો નિશ્ચય કોઈ પ્રકારે તાળ્યો તળાય નહિ, એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે ઘણાં ઘણીક કરી પણ આ તો દિશમાત્ર લક્ષી છે, (૨)

૨

૩. એકી ચૈતન્યાનંદસ્વામીય પુછ્યું જે, (૩) હે મહારાજ ! ભગવાન તો યનવાળી ચક્રી પર છે ને ગુણાતીત છે તેને યાત્રિક ઘણાં જે અંતઃકરણ તે કેવ પામે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, આ દેહ, ઇંદ્રિયોને અંતઃકરણ તેને જાણનારો જે જીવ તે જ્યારે સુષુપ્તિમાં લીન થાય છે ત્યારે ઘણાં ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ પણ સુષુપ્તિમાં લીન થાય છે ત્યારે તે સમયમાં જ જીવને ભગવાન પ્રકાશે છે અને જ્યારે સુષુપ્તિમાંથી સ્વપ્નમાં આવે છે ત્યારે તે સ્વપ્ન સંબંધી જે સ્વાન, ધોગ, વિષય ને જીવ જ સર્વેને ભગવાન પ્રકાશે છે અને જાગ-તમાં પણ ભગવાન પ્રકાશે છે, એવી રીતે રૂપપણે ને અરૂપપણે કરીને રહ્યો જે જીવ તેને ભગવાન પ્રકાશે છે અને પ્રવાનમાંથી મહત્ત્વ ઘટ્યું અને મહત્ત્વમાંથી ગુણ પ્રકારનો અર્હ-કાર થયો ને તે અર્હકારમાંથી ઇંદ્રિયો, દેહતા, પંચભૂત, પંચમાત્રા જ સર્વે ઘણાં તેમને પણ જે ભગવાને પ્રકાશ્યાં છે અને જ સર્વે તત્ત્વે મળીને રહ્યો એવો જે વિરાટ તેને પણ ભગવાન પ્રકાશે છે અને જ સર્વે જ્યારે યાયામાં લીન થાય છે ત્યારે તે યાયાને પણ ભગ-વાન પ્રકાશે છે, એવી રીતે જીવ ને ઈશ્વર જ હોય જ્યારે રૂપપણે થાય છે ત્યારે જે ભગવાન પ્રકાશે છે અને જ્યારે જ જીવ ને ઈશ્વર હોય નામરૂપ રહિત થકા સુષુપ્તિમાં ને પ્રવાનમાં રહે છે ત્યારે પણ જે ભગવાન પ્રકાશે છે, ને જે કાલ્ક જ માયાદિક તત્ત્વને નામરૂપપણાને પમાડે છે ને અરૂપપણાને પમાડે છે, એવો જે કાલ્ક તે કાલ્કને પણ જે ભગ-વાન પ્રકાશે છે જ્યાં જે ભગવાન તે જેતે જ ઇંદ્રિયો અંતઃકરણે કરીને કેવ જાળ્યામાં આવે ? જ તમારો પ્રશ્ન છે કે અહિ ? ત્યારે સૌં જ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! જ પ્રશ્ન છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ઘણો એમ ઉત્તર છે જે, જ્યાં જે ભગવાન તેને આ જગ-તની ઉત્પત્તિ ને સ્થિતિ કર્યું છે તે કાંઈ પોતાને અર્થ નથી કાંજે શ્રીમદ્ભગવતમાં કહ્યું છે જે, ॥ કુર્ણોદ્વિયમનઃપ્રાણાન્જનાનામસ્તજત્ત્વઃ ॥ માત્રાર્થ ચ યથાર્થ ચ જ્ઞાત્યમે

૫.

વજનામૃત કા. ૧

કલ્પનાયચ ॥ ૧ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે, સર્વે જનનાં બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિયો, મન ને માણ તેને ભગવાન જે તે સૃજતા હતા તે જીવને વિષયભોગને અર્થે તથા જન્મને અર્થે તથા લોકાન્તરમાં જાવાને અર્થે તથા મોક્ષને અર્થે સૃષ્ટ્યાં છે, માટે આ જગત્ત્રી ઉત્પત્તિ કરે છે તે પણ જીવના કલ્યાણને અર્થે કરે છે અને સ્થિતિ કરે છે તે પણ જીવના કલ્યાણને અર્થે કરે છે અને પ્રલય કરે છે તે પણ જીવને અર્થે કરે છે, કાંજે નાના પ્રકારની સંસૃતિ કરીને યાક્યા જે જીવ તેના વિશ્રામને અર્થે પ્રલય કરે છે, એવી રીતે સર્વ પ્રકારે જીવના હિતને અર્થે પ્રવર્ત્યા પણ જે ભગવાન તે જે તે ઝ્યારે કૃપા કરીને મનુષ્ય સરસ્થા ધાય છે ત્યારે જે જીવ તે ભગવાનના સંતનો સમાગમ કરે છે તે જીવના જાણ્યામાં કેમ ન આવે ? ૧ તો આવેજ. (૩)

૩

૪

૧મ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું, ત્યારે મનનાન્દસ્વામીએ બુછ્યું જે, (૪) હૈ મહારાજ ! આ શ્રુતિમાં એમ કેમ કહ્યું છે જે ॥ યતોવાચો નિવર્તન્તે અમાપ્ય મનસા સહ ॥ ત્યારે શ્રીજીમહારાજ મસક થકા બોલ્યા જે એનું એમ છે જે, જેમ પૃથ્વી આકાશમાં રહી છે પણ આકાશના આવને નથી પામતી અને જઠ આકાશને વિષે રહ્યું છે પણ આકાશના આવને નથી પામતું અને તેજ આકાશને વિષે રહ્યું છે પણ આકાશના આવને નથી પામતું અને વાયુ આકાશને વિષે રહ્યો છે પણ આકાશના આવને નથી પામતો એમ મનલાણી ભગવાનને નથી પામતાં (૪)

૪

૫

ત્યારે નિત્યાન્દસ્વામીએ બુછ્યું જે, (૫) હૈ મહારાજ ! શ્રુતિ સ્મૃતિમાં એમ કહ્યું છે જે ॥ નિરંજનઃ પરમં સામ્યમુપૈતિ વહ્વો જ્ઞાન તપસા પૂતા મદ્રાશ્વપાનતાઃ ॥ ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ૧ તો અમે અમક્તનાં મન ઇન્દ્રિયોને કહ્યું છે પણ મક્તનાં મન ઇન્દ્રિયો તો ભગવાનને સાક્ષાત્કારપણે પામે છે, જેમ આકાશને વિષે રહી છે જે પૃથ્વી તે પ્રલયકાળને સમે આકાશરૂપ થઈ જાય છે અને જઠ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે અને તેજ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે અને વાયુ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે, એમ જે ભગવાનના મક્ત હોય તેનાં જે દેહ, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ ને માણ તે સર્વે ભગવાનને જ્ઞાને કરીને ભગવાનને આકારે થઈ જાય છે ને દિવ્ય થઈ જાય છે, કાંજે ભગવાન પોતે દિધ્વ-મૂર્તિ છે તેનાં ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ, દેહ તેને આકારે ૧ મક્તનાં દેહ, ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ધાય છે માટે દિવ્ય થઈ જાય છે, ત્યાં દર્શાત છે, જેમ મયરી રૂપને ફાલી લાવે છે ને તેને ઘટકો લઈને ઉપર ઘુંઝારવ કરે છે તેણે કરીને તે રૂપક તેને તે દેહે કરીને તદાકાર થઈ જાય છે પણ કોઈ અંગ રૂપક રહેતું નથી મયરી જેવીજ મયરી થઈ જાય છે, તેજ ભગવાનના મક્ત પણ એ ૧ દેહે કરીને ભગવાનને આકારે થઈ જાય છે અને આજે અમે વાર્તા કરી તેનું હારવ ૧ છે જે, આત્મજ્ઞાને સહિત જે મક્તિનિષ્ઠાવાળો છે તથા કેવલ

શક્તિનિષ્ઠાવાળો છે, તે ચેયની એ ગતિ કહી છે. (૫) પણ કેવલ આત્મનિષ્ઠાવાળો જે ૫ કેવલવાર્થી તેનાં દેહ, ઇન્દ્રિયોને અંતઃકરણ તેનું ભગવાનની મૂર્તિને તદાકારપણું નથી ઘાતું, છતાં કેવલ બ્રહ્મસત્તાને પામે છે એમ વાર્તા કરીને બોલ્યા છે, હવે એટલી વાર્તા રાસો અને સખા સર્વે શ્રુત્ય થઈ ગઈ છે માટે કોઈક સારાં કીર્તન બોલો, એમ કહીને પોતે ધ્યાન કરવા મંડ્યા ને સંત કીર્તન ગાવા લાગ્યા. (૬) ઇતિ વચનામૃતમ્. ॥૧॥૧૭॥ ૬

રહસ્યાર્થ. પ્ર૦—આમાં પ્રથમ(૫) છે.તેમાં પહેલામાં ઓઝીમહારાજે કહ્યું છે જે,ઝીવ, બુદ્ધિ સહિત હોય ત્યારે અંતઃકરણ, ઇન્દ્રિયો, વિષય ને દેવતા તેમને એકકાલાવચિત્ર જાણે છે અને બુદ્ધિ રહિત હોય ત્યારે ઇન્દ્રિયાદિકનો પ્રકાશકને વ્યાપક છે અને અમારો નિશ્ચય પ્રથમ ઇન્દ્રિયોમાં પછે અહંકાર, ચિત્ત, મન, બુદ્ધિ ને પછે ઝીવમાં થાય છે. (૧) ઝીજામાં ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ ને ઝીવમાં નિશ્ચયનાં રૂપ કર્યાં છે. (૨) ઝીજામાં મન ઘાળીને અગોચર પણ અમે તે કૃપા કરીને મનુષ્ય રૂપે દર્શન આપીએ છીએ ત્યારે જે અમારા મુક્તનો સમાગમ કરે તેના જાળયામાં આવીએ છીએ. (૩) ચોક્ષામાં અમક્તનાં મન ઘાળી અમને પામતાં નથી. (૪) પાંચમામાં અમારા અક્તમાં દેહ, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ તે અમારે જ્ઞાને કરીને અમારે આકારે થઈ જાય છે. (૫) અને કેવલવાર્થી કેવલ બ્રહ્મસત્તાને પામે છે (૬) ચાલતો છે.

૧ પ્ર૦ ઝીજા પ્રથમાં શુભ અશુભાદિક પદાર્થે કહ્યાં તે ક્યાં જાણવાં ?

૨ ૭૦ દુષ, સાકર, પી,ગોઝ, આદિક રસ, તથા ઘર્વ, બોલ્યા, તુવેર, જાજરી આદિક અનાજ તથા દાહમ, અંજીર,આદિક ફલ તથા હરીંગ, પલખી, સોપારી,તજ, એ આદિક મુલયાસ તથા ચંદન, તુલસી જાય, મેગરા, ચંબેલી, ગુલાબ, એ આદિક સુગંધીમાન પુષ્પ તે શુભ, મુલ્લાપી પ્રિયને યોગ્ય છે. અને કસાપલું, લતંગેલું, સહેલું,ભગડેલું, ઘણાં અનાજ તથા અપીળ, ગાંધો, માજમ, ધાંચ, તમાકુ, મણ, માંસ, હિંગ એ આદિક કેફી વસ્તુઓ તે અશુભ, દુઃસ્વાધી, અપ્રિય ને અયોગ્ય છે. તે સર્વે પદાર્થને ભગવાન અંગીકાર કરે તો પણ સંશય થાય નહિ તે ઇન્દ્રિયોમાં નિશ્ચય જાણવો, અને બાહ્યસ, નિદ્રા, કામ, ક્રોધાદિક સ્વભાવ ભગવાનમાં દેશાય તથા ભગવાન કોઈક દેવની પૂજા કરતા હોય, ત્યારે સંશય ન થાય જે ભગવાન હશે કે નહિ હોય તે અંતઃકરણમાં નિશ્ચય જાણવો. અને પોતાના દેહની સ્થિતિ ન રાસે ને પ્રાપ્તદેવની પેઠે શુભાશીત સ્થિતિમાં થઈ તો પણ સંશય ન થાય જે ભગવાન તો સ્વતંત્ર હોય ને આતું પરતંત્રપણું જણાય છે માટે ભગવાન હશે કે નહિ તે ઝીવમાં નિશ્ચય જાણવો.

૨ પ્ર૦ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તો જલ છે ને ભગવાનનો નિશ્ચય તો ચેતન્યમાં થવો જોઈએ અને ઇન્દ્રિયોમાં થાય એમ કહ્યું તે શી રીતે સમજવું ?

૨ ૭૦ ચેતન્ય ઘણો ઝીવ તે હૃદયને વિષે રહ્યો થકો ઇન્દ્રિયો દ્વારા આવીને વિષયનું તથા જ્ઞાનનું ગૃહણ કરે છે એમ (જે ૦ ૨ ના ઝીજા ૬અમાં) કહ્યું છે, માટે સાપુરુષ થકી અથવા ભગવાન થકી વાત સાંભળીને અથવા ભગવાન થકી પરખા ચમત્કાર સમાધિ

૨.

વચનાંકુલ કા. ૧-૨

જોડને ભગવાન આળ્યા હોય પણ તેનું મનન ને નિદિધ્યાસ કરીને ભગવાનનું અન્વય ધ્યતિ-
રૂપણું, સગુણ નિર્ગુણણું, કર્ણા અક્ષર્યા અન્યથાકર્તાણું, અવતાર અવતારીણું, નિર્લેપ-
ણું, અસંગીણું, નિર્વિકારણું, સર્વોપરિણું, એનું ચર્ચાર્થ જ્ઞાન થયું ન હોય તે નિશ્ચય ઈન્દ્રિ-
યોમાં કહેવાય: અને ભગવાન અથવા સત્યુત્પત્તિથી ઉપર કહ્યો એવો વર્ણ્ય મહિમા જાળીને
નિશ્ચય કર્યો હોય ને ધ્યાન કરીને અંતરને વિષે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને દેશે તે અંત:-
કરણમાં નિશ્ચય કહેવાય. અને એવો મહિમા સમગ્રીને પોતાના આત્માને વિષે મૂર્તિનો
સાક્ષાત્કાર થયો હોય તે શ્રીજીમાં નિશ્ચય કહેવાય, આ નિશ્ચય કોઈ રીતે દગું નહિ.

૩ પ્ર૦ પાંચમા પ્રશ્નમાં અમારા મહત્તાં ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણ સર્વે અમારે જ્ઞાને કરીને અમારે
આકારે થઈ જાય છે ને દિવ્ય થઈ જાય છે, એમ કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજને આકારે કેવી
રીતે થતાં હશે ? અને દિવ્ય કેવી રીતે થતાં હશે ? અને એને એ દેહે કરીને શ્રીજીમહારાજ-
ને આકારે થઈ જાય છે એમ કહ્યું તે એને એ દેહે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૩ ૮૦ જેવું (લો. ૭ ના ૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) અનુભવ જ્ઞાન કહ્યું છે એ, સ્વપ્નવાનને આગે ને
દેશે એનું સ્થિતિએ સહિત જ્ઞાન કહ્યું છે તે એ મક્ક શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપને, સંતના
અથવા શ્રીજીમહારાજના સમાગમે કરીને, ચર્ચાર્થ જાળીને ધ્યાને કરીને મૂર્તિનો સાક્ષા-
ત્કાર કરે ત્યારે ભગવાનને આકારે થાય છે પટલ ભગવાનના જેવોજ દિવ્ય મૂર્તિમાન થાય
છે, માટે એનાં ઈન્દ્રિયો પુરુષોત્તમ રૂપ થઈ જાય છે એમ કહ્યું, તે જેમ પુરુષોત્તમ ભગવાનને
દિવ્ય અવયવ છે તેમ એનાં અવયવ આજણાં પણ માયિક ઈન્દ્રિયો દિવ્ય થઈ જાય છે એમ ન
જાણવું, અને એને એ દેહે કરીને પટલ જે વેદમાં રહ્યો છે તે દેહેજ શ્રીજીમહારાજને આકારે
થઈ જાય છે પણ શ્રીજી વેદ ધરવો પડતો નથી.

૪ પ્ર૦ હવેલને દૃષ્ટાંતે શું જાણવું ? ને મમરીના દૃષ્ટાંતે શું જાણવું ? ને ચટકાને દૃષ્ટાંતે શું
જાણવું ? ને ગુંજારવને દૃષ્ટાંતે શું જાણવું ?

૪ ૮૦ હવેલને ઠેકાણે શીવ જાણવો, અને મમરીને ઠેકાણે ભગવાન જાણવો, અને ચટકાને
ઠેકાણે ભગવાનનું જ્ઞાન જાણવું, અને ગુંજારવને ઠેકાણે મહિમા જાણવો એટલે જીવને
ભગવાન અથવા ભગવાનના સંત મહેલે તે ભગવાનનું જ્ઞાન આપીને વારંવાર ભગવાનના
મહિમા કહે તે મહિમા સમજાય ત્યારે ભગવાનનું ધ્યાન થાય તેણે કરીને શીવ ભગવાનના
જેવો દિવ્ય સાકાર થઈને શ્રીજીમહારાજની હજુર સેવામાં રહે છે.

૫ પ્ર૦ (૧ પાંચમા પ્રશ્નમાં) કેવલ આત્મનિષ્ઠ બ્રહ્મસત્તાને પામે છે એમ કહ્યું તે બ્રહ્મસત્તા
કઈ જાણવી ?

૫ ૮૦ બ્રહ્મ જે મૂલપુરુષના તેજરૂપ અક્ષરબ્રહ્મ તેમાં લીન થાય તે બ્રહ્મસત્તા કહી છે. ૧૧૫૫

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આસો શુદ્ધિ ૨ દ્વિતીયાને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી
મહારાજ ગામ શ્રીકારીયાળી મધ્યે વસ્તાસ્વાચરના દરવારમાં ઉત્તરાદે વાર ઓરદાની
ઓસરીએ વિરાજમાન હતા અને સર્વે ચેત વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્વાર-
વિંદની આગળ પરમહંસ તથા વેદવેદાન્તા હરિચક્રની સથા બસાઈને બેઠી હતી.

અને શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા કરીને નાના નાના પરમહંસ આગળ આવીને મન્ન ઉત્તર કરતા હતા. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે લ્યો અમે એક મન્ન પુછીએ ત્યારે ૧ સર્વે બોલ્યા જે પુછો મહારાજ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) એકની બુદ્ધિ તો એવી છે જે, જે દહાદાયાી સત્સંગ કર્યો હોય તે દહાદાયાી મગવાનનો તથા સંતનો અવગુણ આવે સ્વરો પણ રહે નહિ, ટઢી જાય, પણ એમને એમ ગુણ અવગુણ આવ્યા કરે પણ સત્સંગ છુટીને કોઈ દિવસ જાય નહિ, જ્ઞા માટે જે એને બુદ્ધિ છે તે એમ જાણે જે, આવા સંત બ્રહ્માંડમાં ક્યાંઈ નથી અને આ મહારાજ વિના બીજો કોઈ મગવાન નથી, એમ સમજાણું હોય માટે સત્સંગમાં અટગપણે રહે છે અને એકની તો એવી બુદ્ધિ છે જે, સંતનો અથવા મગવાનનો કોઈ દિવસ અવગુણ આવતો નથી અને બુદ્ધિ તો એ એવી સરસી છે અને મગવાનનો નિશ્ચય પણ એ એવી સરસી છે પણ એકને અવગુણ આવ્યા કરે છે ને એકને નથી આવતો તે જોને અવગુણ આવે છે તેની બુદ્ધિમાં શો દોષ છે ? એ મન્ન નાના શિવાનંદસ્વામીને પુછીએ છીએ. પછી એ શિવાનંદસ્વામીએ એનો ઉત્તર કરવા માંડ્યો પણ ઉત્તર થયો નહિ. પછી મગવાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, એની બુદ્ધિ શાપિત છે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એ ઠીક કહે છે, એનો ઉત્તર પણ છે જે કોઈ જગત્માં કહેતા નથી જે, એને તો કોઈકનો કટકાર લાગ્યો છે, એમ મોટા સંતને દુઃસ્વપ્ના હોય અથવા કોઈ ગરીબને દુઃસ્વપ્ના હોય અથવા માવાપની પાકરી ન કરી હોય તે માટે એમણે જ્ઞાપ દીધો હોય તેણે કરીને એની બુદ્ધિ એવી છે. (૧)

૨ પછી મગવાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! એની શાપિત બુદ્ધિ છે તે કેમ સારી થાય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એનું તો એમ છે જે એક તો અમે આ માથે બાંધી રહ્યા એ વસ્ત્રને ધોવું હોય અને એક તો ધોષ જેવું જાડું વસ્ત્ર તેને ધોવું હોય ત્યારે તે કાંઈ સરસે દાલદે ધોવાય નહિ, કાંજે ફાંણું વસ્ત્ર ધોવું હોય ત્યારે તેમાં લગતેક સાબુ વેદને થોડે નાલીએ પટલે તરત ઝળઢં થાય અને બ્યારે જાડા વસ્ત્રને ધોવું હોય ત્યારે તેને બે ચાર દિવસ સુધી પાણીમાં પલાઢી મુકે ને પછી અગ્નિએ કરીને બાપે ને પછી સાબુ વેદને ધુવે ત્યારે ઝળઢં થાય, તેમ જોની બુદ્ધિ શાપિત હોય તે સર્વે પાઢે પટલું પાઢે તો એ દોષ ઢલે નહિ ને બીજા જેમ નિષ્કામી રહે છે, નિઃસ્વાદી રહે છે, નિર્લોભી રહે છે નિઃસ્નેહી રહે છે, નિર્માની રહે છે, તેમજ એ ન રહેવું; બીજા નિષ્કામી રહેતા હોય તેથી એને વિશેષે નિષ્કામી રહેવું અને બીજા નિર્લોભી રહેતા હોય તેથી એને વિશેષે નિર્લોભી રહેવું અને બીજા નિઃસ્વાદી રહેતા હોય તેથી એને વિશેષે નિઃસ્વાદી રહેવું અને બીજા નિઃસ્નેહી રહેતા હોય તેથી એને વિશેષે નિઃસ્નેહી રહેવું અને બીજા નિર્માની રહેતા હોય તેથી એને વિશેષે નિર્માની રહેવું અને બીજા સુદ રહે તે કેહે પછી

૫.

વચનામૃત કા. ૨-૩

મોઢું અને સુધું અને ઘીજા માઝા ફેરવે તેથી ૫ વિશેષે માઝા ફેરવે અને ઘીજા ઉઠે તેથી ઘડી વહેલો ડઠે, એ સર્વેથી વિશેષે પાઠે તો એની બુદ્ધિ શાપિત ટલે, નહિ તો ટલે નહિ. (૨)

૨

૩ પછી મોટા શિવાનંદસ્વામીએ મોટા યોગાનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પુછ્યું જે, (૩) કર્મ મૂર્તિમાન છે કે અમૂર્ત છે ? ત્યારે મોટા યોગાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે એનો ઉત્તર તો મુને આવહે એવું જણાતું નથી ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, વસ્તુતાએ કર્મ તો અમૂર્ત છે અને કર્મમાંથી થયું એવું જે શુભ અથવા અશુભ એવું ફલ તે તો મૂર્તિમાન છે, અને જે કર્મને મૂર્તિમાન કહે છે તે તો નાસ્તિક કહે છે, કાં જે કર્મ જે ક્રિયા તે કાંઈ મૂર્તિમાન ન હોય એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે ઘણીક વાર્તા કરી તેમાંથી આતો દિશમાત્ર ઢલ્લી છે. (૩) इति वचनामृतम्. ॥ ૨ ॥ (૧૮)

૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૩) છે. તેમાં પહેલામાં સંત, ગરીબ ને માથાપ તેને દુઃસ્વાથે તેની બુદ્ધિ શાપિત થાય છે તેથી અમારો ને સંતનો કવગુણ આવે છે, (૧) ઘીજામાં તે વિશેષે નિયમ પાઠે તો શાપિત બુદ્ધિ ટલે છે. (૨) ઘીજામાં કર્મ અમૂર્ત છે ને એવું ફલ મૂર્તિમાન છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૩) વાતો છે.

૧ પ્ર૦ (ઘીજા પ્રથમાં) કર્મનું શુભ અશુભ એવું ફલ તે મૂર્તિમાન જણું તે ફલ મૂર્તિમાન કેવી રીતે જાણવું ?

૧ ૯૦ શુભ કર્મ કરીને દેવાદિકના લોકની પ્રાપ્તિ થાય ને અનંત પ્રકારના વૈભવ પામે ને અશુભ કર્મ કરીને યમયાતના ને નરકચોરાણી આદિકની પ્રાપ્તિ થાય, ૫ શુભ અશુભ કર્મનાં ફલ જે સુઝને દુઃસ તે મૂર્તિમાન જાણવાં. ॥૧૮॥

સંસ્કૃ ૧૮૭૭ ના આતો વદિ ૭ સાતમ્ને દિવસ સાયંકાળને સમે શ્રીજી-મહારાજ ગામ ઓકારીયાળી મધ્યે વસ્તાસ્વાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદા વારના ઓરદાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા ને ઘાથે ચેત ફેંટો વાંધ્યો હતો અને ચેત સેસ પહેર્યો હતો ને ચેત વાદર ઓઢી હતો ને ઉત્તરાદે મુસ્તારવિંદે વિરાજમાન હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ પરમહંસની તથા વેશ્વદેવના હરિમક્તની સમા ધરાવે બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) આ શુક્રમુનિ વહુ મોટા સાધુ છે અને જે દિવસથી અમારે પાસે રહ્યા છે તે દિવસથી એનો વદતો ને વદતો રંગ છે પણ મંદ તો પદતો નથી, માટે એવો મુક્તાનંદસ્વામી જોવા છે એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મનુષ્યને પરસ્પર હેત થાય છે તે ગુણે કરીને થાય છે ને અવગુણ આવે છે તે દોષે કરીને આવે છે તે ગુણ ને દોષ તો માણસની ઉપરની પ્રકૃતિએ કરીને ઓઢ્યસ્વાતા નથી, કાંજે કોઈક મનુષ્ય તો ચિલ્લદાની પંઢે હેઠું જોડેને ચાલતો હોય પણ માંહિતો અતિ કામી હોય

તેને દેર્શાને અણસમઘુ હોય તે કહેજે, ઘટો બહુ મોટો સાધુ છે અને કોઈક તો ફાટી દટ્ટિપ ચાલતો હોય તેને જોડેને અણસમઘણબાળો હોય તે ઇમ કહેજે, આતો અસાધુ છે પણ તે માંહિતો મહાનિષ્કામી હોય, માટે શરીરની ઉપરથી મઠ્ઠતિ જોડેને મનુષ્યની પરીણા યાતી નથી પરીણા તો એટલે રહીથી થાય છે ને એવો રહે ત્યારે બોલ્યામાં જણાય, ચાલ્યામાં જણાય, સ્વાતે જણાય, પીતે જણાય, સુતે જણાય, ઊઠતે જણાય, સેઠતે જણાય इत्यादિક ક્રિયાને વિષે જણાય છે અને વિશેષે કરીને તેા ગુણ અવગુણ યુવાની અવસ્થામાં જણાય છે પણ શાઙ અવસ્થામાં તથા વૃદ્ધ અવસ્થામાં તો નથી જણાતા, કાંજે કોઈક શાઙ અવસ્થામાં ઠીક ન હોય ને યૌવનમાં સરસ થાય ને કોઈક શાઙ અવસ્થામાં સારો હોય ને યુવાની અવસ્થામાં બગડી જાય છે. (૧) અને જેને સ્વટકો હોય ? જે ઘુને આ ઘાટ થયો તે ઠીક નહિ ને તે ઘાટને ટાઢ્યાનો યત્ન કર્યા કરે ને તે ડયાં મુખી ટંકે નહિ ત્યાં મુખી સ્વટકો રાસે, ઇવો જેનો સ્વમાવ હોય તે યુવાની અવસ્થામાં વધી જાય અને જેને સ્વટકો ન હોય ને પ્રમાદી હોય તે વધે નહિ ને ઇવો સારો હોય તેતો શાઙકપણામાંથીજ જણાય. તે ઉપર પોતે પોતાના શાઙકપણાના ત્યાગી સ્વમાવની ઘણીક વાર્તા કરીને બોલ્યા જે, સારો હોય તેને તેા શાઙકપણામાંથીજ છોકરાંની સોબત ગમે નહિ ને જિઘ્ઘાનો સ્વાદિયો હોય નહિ ને શરીરને દમ્યા કરે, જુઓને ઘુને શાઙકપણામાં સ્વામીકાર્તિકની પેટે ઇવોજ વિચાર ઉપન્યો જે, મારે મારા શરીરમાં માતાનો ભાગ જે રુધિર ને માંસ તે રહેવા દેવું નથી માટે ઘણેક મયત્ને કરીને શરીર ઇવું મુકવી નાશું જે, શરીરમાં કાંઈક વાગે તેા ઘણીનું ટીપું નિસરે પણ રુધિર તેા નિસરેજ નહિ, ઇવી રીતે જે સારો હોય તેતો શાઙકપણામાંથીજ જણાય. (૨)

૨

૨ . ત્યારે મનનાનંદસ્વામીજ શુછયું જે, (૨) હે મહારાજ ? ઇવો વિચાર તે મને કરીને રાસે તે ઠીક કે શરીરને દમે તે ઠીક ? ત્યારે બીજીમહારાજ બોલ્યા જે, કેટલાક તો શરીરના દોષ છે તે જાણ્યા જોઈજ ને કેટલાક તો મનના દોષ છે તે પણ જાણ્યા જોઈજ તેમાં શરીરના દોષ તે શું જે શિશ્ર ઇંદ્રિ વારંવાર જાયત થાય તથા તેમાં ચઙ થાય તથા ટેકડો થરવો તથા ઘડીપકમાં સર્વેને જોઈબઙવું તથા ઘડોપકમાં ઘણા પ્રકારનાં ગંધ મુંધી લેવા તથા બીજા પચીજા ગાતની મજલ કરવી તથા વઢે કરીને કોઈકને મઢીને તેનાં હાટકાં યાંગી નાશવાં તથા સ્વપ્નાં વીર્યપાત થાય इत्याદિક જે દોષ છે તે સર્વે દેહના દોષ છે પણ મનના નથી તે જ શરીરના જે દોષ તે અતિશે ક્ષીણ થઈ જાય તોય પણ મનમાં જે કામનો સંકલ્પ તથા શ્વાષાનો તથા પીધાનો તથા ચાલ્યાનો તથા સ્પર્શેનો તથા ગંધનો તથા શ્રન્દનો તથા સ્વાદનો જે સંકલ્પ તે રહ્યા કરે તે મનના દોષ જાણવા, ઇમ મનના ને શરીરના દોષ જાણીને શરીરના દોષને શરીરને દમવે કરીને

ટાઢવા ને શરીર સીળ થયા પછી જે મનમાં દોષ રહ્યા તેને વિચારે કરીને ટાઢવા જે, હું આત્મા છું ને સંકલ્પ થકી મિશ્ર છું ને સુસ્વરૂપ છું. એવી રીતે શરીરતું દમનને વિચાર એ વે જેને હોય તે મોટો સાધુ છે ને જેને એકલું દમન છે ને વિચાર નથી તો તે ઠીક નહિ તથા જેને એકલો વિચાર છે ને દમન નથી તે પણ ઠીક નહિ, માટે એ વે જેને હોય તે શ્રેષ્ઠ છે અને શરીરતું દમન ને વિચાર એ વે વાનાં તો ગૃહસ્થ સત્સંગીને પણ જરૂર રાખ્યાં જોઈએ, ત્યારે ત્યાગીને તો જરૂર રાખ્યાં જોઈએ. (૩)

૩

૩ ત્યારે નિષ્કુલ્લાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, [૩] હે મહારાજ ! એમ જે રહેવાય છે તે વિચારે કરીને રહેવાય છે કે વૈરાગ્યે કરીને રહેવાય છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એતો મોટા સંતના સમાગમે કરીને થાય છે અને જેને મોટા સંતના સમાગમે કરીને પણ ન થાય તે તો મહા પાપી છે. (૪) એમ કરીને વહ્ની શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ૪ ત્યાગી થઈને ગૃહસ્થને ભોગવવા યોગ્ય ભોગની ઇચ્છા રાસે છે તે સ્વદ ત્યાગ છે, કાંઈ એને એ ભોગ પ્રાપ્ત થાનારા છે નહિ ને તેની ઇચ્છા રાસે છે, માટે એના સમસ્યામાં એવાત આવી નથી, કાંઈ જે ગામ જાતું નહિ તેતું નામ શું પુછવું ? તેમણે જે પદાર્થનો ત્યાગ કર્યો છે ને તેની પાછી અભિલાષા રાસે છે તે શું આ દેહે કરીને એને પ્રાપ્ત થવાતું છે ? તે તો જો આ સત્સંગમાંથી વિમુક્ત થાય તો પ્રાપ્ત થાય પણ સત્સંગમાં રહે થકે તો થાય નહિ, માટે સત્સંગમાં રહે થકે તે ભોગની જે ઇચ્છા રાસે છે તે મૂર્ત છે. (૫) કેમજે ૫ સત્સંગમાં જે રહેશે તેને તો જરૂર પાઢ્યું જોઈએ, જેમ કોઈક સર્વો થાવાને નિસરી ને પછી અગ્નિ જોઈને પાછી વહે તો તેને શું તેનાં સગાં પાછી વહવા દે ? એતો જોરે કરીને વાહે, અને જેમ કોઈક બ્રાહ્મણી હોય ને તે વિધવા થઈને તે જો સુવાસણીના જેવો બેશ રાસે તો શું તેનાં સગાં રાસવા દે ? ન રાસવા દે. તેમ જે સત્સંગમાં રહીને અવ્યોગ્ય સ્વભાવ રાસે છે તેને એવી રીતે વાત સમસ્યામાં આવી નથી ને જો આવી હોય તો અ-યોગ્ય સ્વભાવ રહે નહિ, એવી રીતે વાત કરીને શ્રીજીમહારાજ જય સ્વામિનારાયણ કહીને શયનને અર્થે પધારતા હતા. [૬] ઇતિ વચનામૃતમ્. ॥ ૩ ॥ (૧૧૧)

૬

રહસ્યાર્થ પ્ર.—આમાં પ્રમ (૩) છે. તેમાં પહેલું કૃપાવાચક છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, ગુણે કરીને હેત થાય છે ને દોષે કરીને અવગુણ આવે છે તે દોષ મેલું રહેવાથી જાળ્યામાં આવે છે. (૧) અને સ્વદકો રાસે તે વધે ને પ્રમાદી વધે નહિ. (૨) વીજામાં શરીરના ને મનના દોષ ઓઢકાઢ્યા છે. અને દમન ને વિચાર હોય તેને મોટા સાધુ કહ્યા છે. (૩) વીજામાં મોટા સંતને સમાગમે કરીને દમનને વિચાર આવે છે અને એવા સમાગમે કરીને દમન ને વિચાર ન આવે તે મહા પાપી છે. [૪] અને ત્યાગી થઈને ગૃહસ્થને ભોગવવા યોગ્ય ભોગની ઇચ્છા રાસે તે સ્વદ જ્ઞાનારોને મૂર્ત છે. (૫)

અને ત્યાગી થઈને અયોધ્ય સ્વભાવ રાણે તેને ત્યાગીના ધર્મની વાત સમજ્યામાં આવી નથી [૬] થાવતો છે. ॥૧૧॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આસો વદિ ૮ અષ્ટમીને દિવસ દોઢ પહોર દિવસ ચઢતે શ્રીજીમહારાજ મામ શ્રીકારીચાળી મધ્યે વસ્તાસ્વાવરના દરબારમાં ઉત્તરાદે વાર ઓર-ટાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિમત્કની સમા મરાઈને ઘેરી હતી ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે માંદામાંદિ મમ્મ ઉત્તર કરો.

૧ ત્યારે તોપાઘાનંદસ્વામીય મજનાનંદસ્વામીને પુછ્યું જે, (૧) આ દેહને વિષે જીવતું જાણપણું કેટલું છે ? ને સાક્ષીનું જાણપણું કેટલું છે ? પછી મજનાનંદસ્વામીય ઉત્તર કરતા માંઘ્યો પણ ઉત્તર થયો નહિ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, બુદ્ધિ છે તે આ દેહને વિષે નસ્યક્તિસ્થા પર્યંત વ્યાપીને રહી છે તે બુદ્ધિ જે તે સર્વે ઇંદ્રિયોની ક્રિયાને વક્ર કાઝાવછિમ્મ જાણે છે તે બુદ્ધિને વિષે જીવ વ્યાપીને રહ્યો છે તે બુદ્ધિના જાણપણા-ને કહેવે કરીને જીવતું જાણપણું કહેવાણું ને તે જીવના જાણપણાને વિષે સાક્ષીનું જાણ-પણું રહ્યું છે, માટે જીવના જાણપણાને કહેવે કરીને સાક્ષીનું જાણપણું પણ કહેવાણું. (૧) ૧

૨ ત્યારે શ્રીજીમહારાજને નિત્યાનંદસ્વામીય પુછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! જે આ જીવને વિષે સાક્ષી રહ્યા છે તે સાક્ષી જે હોય તે તો મૂર્તિમાન હોય ને જે મૂર્તિમાન હોય તે વ્યાપક કેમ હોય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મૂર્તિમાન હોય તે શું વ્યાપે નહિ ? જીવની ઉપરે સ્વપ્ન આવે છે ત્યારે સ્વપ્નમાં ચિત્તને વિષે જે આકૃતિઓ જળાય છે તે મૂર્તિમાન છે કે અરૂપ છે ? ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીય કહ્યું જે એ તો મૂર્તિમાન છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ચિત્તમાં જે આકૃતિઓ રહી છે તે ચિત્તને રહ્યાનું સ્પષ્ટ કેવડું છે ? ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીય કહ્યું જે, દશ આંગળનું છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે તે ચિત્ત કેવડું છે ? ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીય કહ્યું જે, ચિત્ત તો અત્ય છે. ત્યારે શ્રી-જીમહારાજ બોલ્યા જે, ચિત્તમાં જે આકૃતિઓ રહી છે તે કેવડી ભેટી છે ? ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીય કહ્યું જે, ચિત્તમાં તો વધું બ્રહ્માંડ જળાય છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ૧ ચિત્ત નિર્મલ છે માટે જેમ દર્પણને વિષે વધી સમા જળાય છે તેમ ચિત્તને વિષે સર્વે આકૃતિઓ જળાય છે એમ ૧ જીવ છે તે અતિ નિર્મલ છે, માટે જીવને વિષે મગવાન જળાય છે ને મગવાન પણ અતિશે નિર્મલ છે, માટે તે મગવાનને વિષે સર્વે વિશ્વ જળાય છે, એવી રીતે વિશ્વ મગવાનમાં રહ્યું છે ને વિશ્વમાં મગવાન રહ્યા છે. [૨] ૨

इति वचनामृतम्. ॥ ४ ॥ (१००).

રહસ્યાર્થ મ—જામાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પદ્ધતિમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે દેહને

વિષે બુદ્ધિ વ્યાપિ રહી છે ને બુદ્ધિને વિષે જીવ વ્યાપીને રહ્યો છે તે બુદ્ધિના જાણપણને કહેવે જીવનું જાણપણું કહેવાય છે અને જીવને વિષે સાક્ષીનું જાણપણું રહ્યું છે, માટે જીવના જાણપણને કહેવાથી સાક્ષીનું જાણપણું કહેવાય છે. (૧) વીજામાં જેનો જીવ અતિ નિર્મલ પટલે સર્વ વાસના ટાઢીને અમારા તેજસ્વય ધ્યાય તે પોતાને વિષે અમને દેશે છે અને અમારે વિષે પટલે સર્વાધાર ધ્યું અમારા તેજસ્વય અન્વય સ્વરૂપ તેને વિષે વિશ્વ રહ્યું છે તેને પણ દેશે છે. [૨] વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ (વીજા પ્રશ્નમાં) ચિત્તમાં પ્રજ્ઞાંદ જણાય છે એમ કહ્યું તે પ્રજ્ઞાંદ તો ચિત્તમાં નથી ને જણાય છે માટે જણાવા માત્ર છે, ત્યારે ભગવાન પણ તેમજ જણાતા હશે કે સાક્ષાત્ જણાતા હશે ?

૧ ૭૦ વિષ્ણુ તો દર્પણવત્ જડ છે તે જેમ દર્પણમાં આમાસ પડે છે તેમજ ચિત્તમાં પણ આમાસ પડે છે અને ભગવાન તો સર્વને વિષે અંતર્યામીપણે રહ્યા થકા સર્વને કર્મપલ્લવદાતા છે ને અતિશે સમર્થ છે ને સર્વદેશી છે તે પોતાના અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા અન્વય સ્વરૂપે સર્વને વિષે રહ્યા છે અને ચિત્ત તથા દર્પણનું દૃષ્ટાંત તો એકદેશી છે, કેમજે જડવસ્તુને વ્યાપવાની ગતિ નથી અને ચૈતન્ય વસ્તુ તો પોતાની દૃષ્ટા હોય ત્યાં વ્યાપી શકે છે માટે સર્વત્ર વ્યાપક ને ચૈતન્ય મૂર્તિ પણ જે ભગવાન તે તો અન્વય સ્વરૂપે સર્વને વિષે રહ્યા છે અને જડ વસ્તુનું દૃષ્ટાંત તો એકદેશીજ હોય પણ ચૈતન્યવસ્તુની પેટે સર્વદેશી ન હોય, માટે જ્યાં જ્યાં જડ વસ્તુનું દૃષ્ટાંત દીધું હોય તે ચૈતન્ય વસ્તુને મળતું નજ આવે, માટે શ્રીજીમહારાજ, જીવ, હૃદય, પ્રજ્ઞ, તથા અક્ષર તે સર્વને વિષે અંતર્યામીપણે રહ્યા છે ને વિશ્વ પણ અન્વય સ્વરૂપમાંજ રહ્યું છે તે (પ્ર૦ ૭૨ ના ૧ વીજા પ્રશ્નમાં) અમારા એક એક ગેમના છિદ્રમાં પટલે ફિરજમાં બનેલકોટી પ્રજ્ઞાંદ પરમાણુની પેટે રહ્યાં છે પણ મૂર્તિમાં વિશ્વ રહ્યું છે એવું કોઈ વચનાસૂત્રમાં કહ્યું નથી, માટે અન્વયસ્વરૂપમાંજ વિશ્વ રહ્યું છે અને વિશ્વમાં પણ ભગવાન અન્વય સ્વરૂપે રહ્યા છે, અને ક્યારે જીવ શ્રીજીમહારાજને ભજને કરીને નિર્મલ પટલે મહાતેજ જેવો ધ્યાય ત્યારે તેને વિષે મુર્તિનાન નિવાસ કરીને રહે છે.

૨ પ્ર૦ આમાં જીવને અતિ નિર્મલ કહ્યો અને [છે૦ ૩૧ માં] ગુણમય કહ્યો છે તે કેમ સમજવું ?

૨ ૭૦ જીવને તો (સા૦ ૫ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) વદ્ધ કહ્યો છે માટે જીવ તો માયાવદ્ધ છે પણ તે જીવ ક્યારે ભગવાનનો થકા ધ્યાય ને સત્પુરુષને યોગે કરીને શ્રીજીમહારાજનું તેજ જે અક્ષરધામ તે રૂપ પોતાને સમજે ત્યારે અતિ નિર્મલ થાય છે અને અતિ નિર્મલ પણ ભગવાન તેમને વિષે પટલે ભગવાનના તેજને વિષે વિશ્વ જણાય છે માટે આમાં અતિ નિર્મલ જીવની વાત કહી છે અને (છે૦ ૩૧ માં) પોતાને જીવરૂપ માવતો હોય તેની વાત છે. ||૧૦૦||

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આસો વદિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રીકારીયાળી મધ્યે વસ્તાસ્થાવરના દરવારમાં ઉત્તરાદે વાર ઓરઢાની ઓસરીય છપરપલંગ ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા દેશવૈજના હરિચંકની સખા મરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ વોલ્યા જે, અમે શ્રદ્ધા કરીએ છીએ પછી મુનિ વોલ્યા જે
 ૧ પુછો મહારાજ ! પછી શ્રીજીમહારાજે પુછ્યું જે, (૧) ભગવાન જીવના કલ્યાણને અર્થે
 પૃથ્વી ઉપર અવતાર ધરે છે તે અવતાર ધર્યાં વિના પોતાના ધામમાં રહ્યા થકા શું કલ્યાણ
 કરવાને સમર્થ નથી ? અને કલ્યાણ તો ભગવાન જેમ ધારે તેમ કરે ત્યારે અવતાર ધર્યાં
 શું પ્રયોજન છે ? અને જો અવતાર ધરે ત્યારેજ ભગવાનમાં કલ્યાણ કરવાની સામર્થ્ય
 હોય અને અવતાર ધર્યાં વિના જીવનાં કલ્યાણ ન કરી શકતા હોય તો ભગવાનને વિષે
 પણ ઇટલું અસમર્થપણ આવે માટે ભગવાન તો અવતાર ધરીને પણ કલ્યાણ કરે ને
 અવતાર ન ધરે તોપણ જીવનાં કલ્યાણ કરવા સમર્થ છે માટે એવા જે ભગવાન તેને અવ-
 તાર ધર્યાં શું પ્રયોજન છે ? એ પ્રશ્ન છે. પછી મોટા મોટા સંત હતા તેમણે જેની જેવી
 મુદ્ધિ તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નનું કોઈપણ સમાધાન ન થયું અને
 શ્રીજીમહારાજે આશંકા કરી તે સંવના ઉત્તર સ્વોટા થઈ ગયા. પછી મુનિ સર્વે હાથ
 જોડીને વોલ્યા જે, હે મહારાજ ! એ પ્રશ્નનો ઉત્તર તો તમેજ કરો તો થાય. પછી શ્રી-
 જીમહારાજ વોલ્યા જે, ભગવાનને અવતાર ધર્યાં પણ પ્રયોજન છે જે, ભગવાનને વિષે
 અતિશે પ્રીતિવાળા જે ભક્ત હોય તેની ભક્તિને આધીન થઈને તે ભક્તને સુખ દેવાને અર્થે
 જેવી ભક્તની ઇચ્છા હોય તેવા રૂપનું ધારણ કરે છે પછી જેવા જેવા પોતાના ભક્તના
 મનોરથ હોય તે સર્વે પુરા કરે છે અને તે ભક્ત હોય તે સ્પૂર્ક બાંધે યુક્ત છે અને દેહધારી
 છે, માટે ભગવાન પણ સ્પૂર્ક બાંધે ધારણ કરીને દેહધારી જેવા થાય છે અને તે
 પોતાના ભક્તને લાદ લટાવે છે અને પોતાની સામર્થ્યને છપાદીને તે ભક્ત સંધાયે પુત્ર
 બાંધે વર્તે છે અથવા સહા બાંધે વર્તે છે અથવા મિત્ર બાંધે વર્તે છે અથવા સગા સંબંધીને
 બાંધે વર્તે છે તેણે કરીને એ ભક્તને ભગવાનની શ્રાદ્ધી મર્યાદા રહેતી નથી પછી જેવી એ
 ભક્તને ઇચ્છા હોય તેવી રીતે લાદ લટાવે છે, માટે પોતાના જે પ્રેમીભક્ત તેના મનોરથ
 પુરા કરવા પણ ભગવાનને અવતાર ધર્યાં પ્રયોજન છે અને તે મેલું અસંલ્લય જીવનું
 કલ્યાણ પણ કરે છે ને ધર્મનું સ્થાપન પણ કરે છે, હવે ઇમાં આશંકા થાતી
 હોય તો બોલો, પછી મુનિએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ચકાર્થ ઉત્તર થયો. (૧)
 इति वचनामृतम्. ॥ ૫ ॥. (૧૦૧).

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૧] છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારા
 પ્રેમીભક્તોના મનોરથ પૂર્ણ કરવા માટે અમે પ્રગટ થઈએ છીએ તે મેલું અસંલ્લય જીવનું કલ્યાણ
 તથા ધર્મનું સ્થાપન કરીએ છીએ. (૧) વાક્ય છે. [આ હોય તેનું માંદિલો પહેલો હેતુ છે તે
 (મં ૫૮ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં) કહ્યો છે.]

૧ પ્ર૦ અમે પ્રેમીભક્તના મનોરથ પૂર્ણ કરવા માટે પ્રગટ થઈએ છીએ એમ કહ્યું તે પ્રેમીભક્ત કેવા

હશે ? અને યમના મનોરથ શા હશે ?

- ૧ ૪૦ સાધનદશાવાઙ્મા એકાંતિકને પ્રેમીમત્ત આજવા. તેમને અગવાનના સંવંધવાઙ્મી ક્રિયાઓના મનોરથ હોય તે પુરા કરવા માટે પ્રગટ થાય છે. ॥૧૦૧॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આસો વદિ અમાસ જે દિવાળી તેને દિવસ ગામ શ્રી કારીયા-
ળી મધ્યે વસ્તાસ્વાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે બાર ઓરડાની આગઢ દીપમાઙ્મા પુરી હતી
અને તે દીપમાઙ્મા મધ્યે મંચ બાંધ્યો હતો ને તે મંચ ઉપર છપરપલંગ વિછાવ્યો હતો તે ઉપર
સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ વિરાજમાન હતા અને સોનેરી કુટ્ટાદાર રાતા કિનસ્વાપનો
સુરવાઙ્મા પેહેર્યો હતો અને નરનારાયણ સ્વામિનારાયણ નામે અંકિત એવા કાઙ્મા કિન-
સ્વાપની ઢગલી પહેરી હતી અને માથા ઉપર સોનેરી તારના કરતા હેડાની કુસુંબલ પા-
ઘ બાંધી હતી અને અસમાની રંગનો કૈટો કમરે કસીને બાંધ્યો હતો અને કંઠને વિષે
પીઙ્મા ઘુષ્પના દાર ધારણ કર્યા હતા અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગઢ મુનિ તથા વેશ
વેશના હરિમત્તની સમા ધરાઈને વેઠી હતી, પછી દીવંદરના હરિમત્ત આવ્યા હતા તેણે
શ્રીજીમહારાજની પૂજા કર્યાને અર્થે પ્રાર્થના કરી, પછી શ્રીજીમહારાજ તે સિંહાસન ઉપર-
થી ઉતરીને તે મત્તજન સામા જઈને તેની પૂજા અંગીકાર કરી પછી તેનાં આપેલ વસ્ત્ર તથા
પીઙ્મા છત્ર તથા પાદુકા તેણે મદન કરીને પાછા તે સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન થતા હતા.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ એમ બોલ્યા જે, (૧) આટલાં આટલાં વર્ષ થયાં તેમાં અમારે
અર્થે કેટલાક હરિમત્ત વસ્ત્ર તથા હજારો રૂપૈયાના અલંકાર લાવે છે પણ અમે આવી
રીતે કોઈ સામા જઈને લેતા નથી અને આવી રીતે કોઈનાં વસ્ત્ર ધરેનાં પહેરીને રાજી થવા
નથી અને આજતો અમારે એ હરિમત્ત ઉપર અતિશે રાજીપો થયો. પછી મુનિ બોલ્યા જે,
એવાજ એ પ્રેમી હરિમત્ત છે. એવા સમામાં દીનાનાથ મદન આવીને શ્રીજીમહારાજને પો
લાગીને વેઠા પછી શ્રીજીમહારાજે મારે મારે વસ્ત્ર હતાં તે સર્વે દીનાનાથ મદને આપ્યાં. (૧) ૧

- ૨ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, [૨] હે મહારાજ ! મગવાન પોતાના મત્ત ઉપર
કિયે ગુણે કરીને રાજી થતા હશે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે મત્તજન કામ,
ક્રોધ, લોભ, કપટ, માન, ઈર્ષ્યા ને મત્સર પટલાં થાનાં રહિત થઈને મગવાનની મત્ત
કરે તેની ઉપર મગવાન રાજી થાય છે. (૨) તેમાં પણ મત્સર છે તે સર્વે વિકાર ધા- ૨
ત્રનો આધાર છે માટે શ્રીવ્યાસજીએ શ્રીમદ્ભગવતને વિષે નિર્મત્સર એવા જે સંત તેનેજ
માનવત ધર્મના અધિકારી કહ્યા છે, માટે મત્સર તે સર્વે વિકારથી ક્ષીણો છે અને મત્સર
ટકવો તે પણ ઘણો કઠણ છે. (૩)

- ૩ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, (૩) મત્સરટકવાનો જો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમ-
હારાજ બોલ્યા જે, સંતને માર્ગે ચાલે ને જે સંત હોય તેનો તો મત્સર ટકે ને જેને સંતને

માર્ગે ન ચાલવું હોય તેનો તો મત્સર ન ટલે. (૪)

૪

૪ પછી વળી મુક્તાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, (૪) મત્સર ઉપશ્યાનો શો હેતુ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યા જે એક સ્ત્રી, ધન અને સારું સારું ભોજન એ ત્રણ મત્સરના હેતુ છે અને જેને એ ત્રણવાનાં ન હોય તેને માન છે તે મત્સરનો હેતુ છે અને જે મત્સરવાળો હશે તેને તો અમે આ મટ્ટને વસ્ત્ર દીધાં તેમાં પણ મત્સર આવ્યો હશે પણ મત્સરવાળાને એવો વિચાર ન આવે જે વસ્ત્ર લાવ્યા હતા તેને ધન્ય છે જે આમાં મારે વસ્ત્ર મહારાજને પહેરાવ્યાં અને મહારાજને પણ ધન્ય છે જે તરત બ્રાહ્મણને દેઈ દીધાં. એવો જે વિચાર તે મત્સરવાળાના હૃદયમાં ન આવે અને કોઈક લે ને કોઈક દે તો પણ મત્સરવાળો હોય તે ઠાઠોઠાલો વચમાં વળી મરે અને અમારે તો કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, મત્સર રૂપાં એ સર્વેનો વ્યારેય હૃદયમાં લેશ પણ આવતો નથી અને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ જે પંચ વિષય તેનો તો હૃદયમાં અતિશે અમાવ વર્તે છે પણ પંચ વિષયમાંથી એકેને વિષે છેલ્લે માત્ર ધાવ ચાતો નથી. [૫] અને જેટલું કાંઈક અન્નવસ્ત્રાદિકનું મળણ કરતા હશે ૫ તેતા ધક્કની ભક્તિ વેલીને કરતા હશે પણ પોતાના વેદના સુરતને અર્થે નથી કરતા. અને અમારે જે સ્વાતું, પીંડું, ઓઢણું, પહેરણું છે તે સર્વે સંત અને સત્સંગીને અર્થે છે અને જો એમને અર્થે ન જણાય ને પોતાને અર્થે જણાય તો અમે એનો તત્કાલ ત્યાગ કરી દઈએ અને અમે આ વેદ રાક્ષીએ છીએ તે પણ સત્સંગીને અર્થેજ રાક્ષીએ છઈએ પણ ચીજો કોઈ દેઈ રાક્ષ્યાનો અર્થ નથી તે અમારા સ્વભાવને તો મુલ્કી બ્રહ્મચારી ને સોમલોસ્વાચર એ આદિક જે હરિજન છે તે કેટલાક વર્ષથી અમારે પાસે ને પાસે રહે છે તે જાણે છે જે, મહારાજને એક પ્રહ્લના ભક્ત વિના કોઈ સંધાયે હેત સંવંધ નથી ને મહારાજ તો આકાશ સરસા નિર્લેપ છે એમ નિરંતર અમારે પાસેના રહેનારા છે તે અમારા સ્વભાવને જાણે છે અને અમે તો જે ધન કર્મ વચને પરમેશ્વરના ભક્ત છે તેને અર્થે અમારો વેદ પણ શ્રીકૃષ્ણા-ર્પણ કરી રાક્ષ્યો છે, માટે અમારે તો સર્વ પ્રકારે જે કોઈ ભગવાનના ભક્ત છે તે સંધાયે સંવંધ છે અને ભગવાનના ભક્ત વિના તો અમારે ચૌદલોકની સંપત્તિ તે તરસલા જેવી છે. (૬) અને જે ભગવાનના ભક્ત હશે ને ભગવાન સંધાયેજ હૃદ મીતિ હશે તેને ૬ પણ રમણિક જે પંચ વિષય તેને વિષે તો આનંદ ઉપજેજ નહિ અને વેદને રાક્ષ્યો સારુ તો જેવા તેવા જે બ્રહ્માદિક વિષય તેને કરીને મુદરાણ કરે પણ રમણિક વિષય વધી તો તત્કાલ ઉદાસ થઈ જાય અને એવાજે હોય તેજ ભગવાનના પરિપૂર્ણ ભક્ત કહેવાય [૭] ૭

ઈતિવંચનામૃતમ્. ॥ ૬ ॥ ૧૦૨ ॥

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં પ્રશ્ન (૪) છે. તેમાં પહેલું કુપાત્કલ્ય છે તેમાં શ્રીજીમહારાજે ત્રીવંચવરના પ્રેમીભક્તી પૂજા કામના જાહેરે અંગીકાર કરીને એ ભક્ત ઉપર વહુ રાક્ષીયો જણા-

૩.

૪૫નામુલ કા. ૬-૭

વ્યો છે. (૧) વીજામાં કામ, ક્રોધ, લોભ, કપટ, માન, ઈર્ષ્યા ને મત્સરે રહિત થઈને અમારી મક્કિ કરે તેના ઉપર અમે રાજી થઈએ છીએ. (૨) અને સર્વે વિકારથી મત્સર શીળો વિકાર છે ને ટલ્લો કઠળ છે. (૩) વીજામાં સંતને માર્ગે ચાલે તેનો મત્સર ટલ્લે છે. (૪) બોધામાં સ્ત્રી, દ્રવ્ય, સાકં બોજન ને માન એ ચાર મત્સર ળપજ્યાના હેતુ છે. (૫) અને અમારો દેહ અમારા મક્કના મુક્તને અર્થે રાખ્યો છે. (૬) અને જે રમણિક પદાર્થથી ઉદાસ રહે તે અમારો પરિપૂર્ણ મક્ક છે એમ કહ્યું છે. [૭] બાબતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં દીવંદરના હરિમક્ક એક પીઠું વચ્ચે ને પીઠું છત્ર ને પાદુકા એ જળ વસ્તુઓ લાખ્યાં હતાં એમ કહ્યું તે પટલામાં શ્રીજીમહારાજ અતિશે રાજી થયા તેનું શું કારણ હશે ?
- ૧ ૩૦ એમનું નામ પ્રેમભાઈ હતું તેણે પોતાના ઘરમાં જોટલું દ્રવ્ય હતું તેનાં વચ્ચે ઘરેણાં શ્રીજી-મહારાજને પહેરાવવા સાઠ કરાખ્યાં હતાં તે કોઈક પરજીયા સોનીના જાળ્યામાં આવ્યું તે સોનીએ શ્રીજીમહારાજનો વેશ લઈને રાત્રિએ એ બાઈ પાસે આવીને કહ્યું જે, અમે સ્વામિના-રાયણ છીએ માટે અમારે અર્થે વચ્ચે ઘરેણાં કરાખ્યાં છે તે લાવો પહેરીએ પછી બાઈએ આપી દીધાં તે લઈને જતો રહ્યો તેની પાછળથી સ્વર્ પંડી પછી તે બાઈ હલકી વસ્તુ લાખ્યાં હતાં પણ શ્રીજીમહારાજને અર્થે પ્રથમ કરાવેલાં તેથી મહુ રાજી થયા અને દીનાનાથ મટ્ટને વચ્ચે આવ્યાં તે શ્રીજી કોઈ હરિમક્કે પ્રથમ પૂજા કરી હતી તે આવ્યાં હતાં.
- ૨ પ્ર૦ (૬ ચોથા પ્રશ્નમાં) અમારા મક્કને અર્થે અમારો દેહ શ્રીકૃત્યાર્પણ કરી રાખ્યો છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે અર્પણ કેવી રીતે સમજવો ?
- ૨ ૪૦ શ્રીજીમહારાજના મન કર્મ વચ્ચે મક્ક થાય એવા મક્કને શ્રીજીમહારાજ પોતાની મૂર્તિને વિષે રાખે છે એમ દેહ પટલે મૂર્તિ અર્પણ કરી છે. ॥ ૧૦૨ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧ પદવાને દિવસ રાત્રિને સમે ગામ શ્રી કારી-પાળી મધ્યે વસ્તાસ્વાચરના દરબારમાં ઉચરાયે વાર ઓરડાની આગળ દીપમાળા ધૂરી હતી અને તે દીપમાળા મધ્યે મંચ હતો ને તે ઉપર પલંગ વિછાવ્યો હતો ને તે પલંગ ઉપર શ્રીજીમહારાજ વિરાજમાન હતા અને સર્વે ચેત વચ્ચે વારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુ-સ્વારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિમક્કની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી ગામ બોચાસળ બાઝા કાશીદાસે શ્રીજીમહારાજને મક્ક પુછ્યો જે, (૧) હૈ મહારાજ ! ત્યાંથી હોય તે તો નિહિતિ માર્ગને અનુસર્યા છે તે અલંદ ભગવાનના સ્વરૂ-પમાં દૃષ્ટિ રાખે છે અને જે મુદ્દસ્યાશ્રમી છે તે તો મહત્તિ માર્ગને અનુસર્યા છે માટે તેને તો સંસારની અનંત વિટમળા રહ્યા છે માટે તે મુદ્દસ્યાશ્રમી કેમ સમક્ષે તો અલંદ ભગવા-નના સ્વરૂપમાં દૃષ્ટિ રહે છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મુદ્દસ્યને તો એમ સમક્ષે જે, જેમ પૂર્વે ચોરાશી લાસ જાતનાં મારે માલાપ તથા સ્ત્રો લોકરાં થયાં હતાં તેવાંને તેવાંજ આ દેહનાં પણ છે ને કેટલાક જન્મની મા બોન દોકરિયો તે કેટલીક રક્ષણી હશે તેની જેમ મારે મમતા નથી તેમ આ દેહનાં સંબંધી તેની પણ મારે મમતા ન રાખવી,

પરિ રીતે વિચાર કરીને સર્વમાંથી પ્રીતિ તોટીને ભગવાનને વિષે દૃઢ પ્રીતિ કરે ને સાધુનો સમાગમ રાત્રે તો ગૃહસ્થને પણ સ્વામીની પેઠે અલ્લંકાર ભગવાનમાં દૃષ્ટિ રહે. [૧] ૧

પછી પરી રીતે શ્રીજીમહારાજની વાત સાંભળીને જે ગૃહસ્થ સર્વે સમામાં વેઠા ૨ હતા તેમણે હાથ જોડીને પુછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! જે ગૃહસ્થને પરી રીતે ન વર્તાય તેના શા હાલ થાયો ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જ્યોતે જે ભગવાન વિના અન્ય પદાર્થમાંથી વાસના માત્રને ટાળીને ભગવાનમાં અલ્લંકાર દૃષ્ટિ રાત્રે તેની વાત કહી છે અને જે જ્યોતે બલિયો નહોય તેને તો સત્સંગની ધર્મ મર્યાદામાં રહેતું ને સંતનો ને નરનારાયણને જે પોતાને આશ્રય છે તેનું વલ રાત્રેનું જે, ભગવાન તો અવશ્ય ઉધારણ ને પતિતપાવન છે તે મુને સાક્ષાત્ મળ્યા છે. [૨] ૨

પછી જ્યાં શ્રીજીમહારાજનાં વચન સાંભળીને સર્વે હરિજન અતિશયે રાજી થયા. ૩ પછી શ્રીજીમહારાજે સંતને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૩] વૈરાગ્ય ઉદય થવાનું શું કારણ છે ? પછી જેને જેવો પ્રશ્નો તેવો ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ પછી સર્વે મુનિ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! જ્યોતે ઉત્તર તમે કરો પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, વૈરાગ્યનું કારણ તો એ છે જે, સદ્ગ્રંથને સત્પુરુષના વચન તેને સાંભળીને જેને ચટકી લાગે અને ચટકી લાગે તે પછી મટેજ નહિ પરી જે ચટકી તેજ વૈરાગ્યને હેતુ છે થીજો વૈરાગ્યનો હેતુ નથી અને જેને ચટકી લાગતી હોય ને તે તામસી હોય તથા રાજસી હોય તથા સાત્વિક હોય તે સર્વને વૈરાગ્ય ઉપજે અને જેને ચટકી લાગતી ન હોય તેને વૈરાગ્ય ન ઉપજે અને જેને ચટકી લાગી ને થોડા દિવસ કેટલે ટકી જાતી હોય તેને તો એ ચટકીનો વૈરાગ્ય અતિશયે સ્વાર કરે, કેમ જે જ્યારે ચટકી લાગે ત્યારે ઘર મુકીને જાતો રહે ને પછી ખેલ લીધા કેટલે જે ચટકી લાગી હોય તે ઉતરી જાય અને પછવાડે ઘર તો પુછાણી થઈ ગયું હોય, પછી જેમ થોડીનો કુતરો વાટનો નહિ ને ઘાટનો નહિ તેમ તે પુરુષ ઉભય અપ્રધાન છે અને જે દૃઢ વૈરાગ્યવાળા હોય છે તે પરમપદને પામે છે. [૩] ૩

પછી શ્રીજીમહારાજ અતિ પ્રસન્ન થકા ચીનું પ્રશ્ન પરમરસપત્યે પુછતા હતા જે, ૪ [૪] આત્મતિક કલ્યાણ તે કેને કહિયે ? અને આત્મતિક કલ્યાણને પામીને જે સિદ્ધદશાને પામ્યો હોય તે પુરુષની સર્વ ક્રિયાને વિષે કેવી દશા વર્તી હોય ? પછી જેને જેવો પ્રશ્નો તેવો સર્વે મુનિ ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ પછી સર્વે મુનિ હાથ જોડીને શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યે બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! જ્યોતે ઉત્તર તમે કરો. પછે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જ્યારે બ્રહ્માંડનો પ્રલય થાય છે ત્યારે પ્રકૃતિનાં કાર્ય જે થોડીસ તત્ત્વ તે સર્વે પ્રકૃતિને વિષે લીન થઈ જાય છે અને તે પ્રકૃતિ પુરુષ પણ અક્ષરબ્રહ્મના તેજમાં અદૃશ્ય થઈ જાય છે અને પછી પકલું સંશિદ્ધાન્ત

વિદ્યન જે તેજ તે રહે છે અને તે તેજને વિષે દિવ્યમૂર્તિ એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન
વાસુદેવ તે અલંદ વિરાજમાન રહે છે અને તેજ પોતે દિવ્યમૂર્તિ થકા જીવના કલ્યાણને
અર્થે રામકૃષ્ણાદિક અવતાર ધારણ કરે છે ત્યારે જે જગત્માં અણસમૃદ્ધ મૂર્તે જીવ છે તે
ભગવાનને માયિક ગુણે યુક્ત કહે છે પણ એ માયિકગુણે યુક્ત નથી એતો સદા ગુણાતીત
દિવ્ય મૂર્તિજ છે અને તેનું તેજ ભગવાનનું સાકાર દિવ્ય સ્વરૂપ તેને જે વેદાંત દ્વારા છે
તે નિર્ગુણ, અદ્વેષ, અમેદ, સર્વત્ર વ્યાપક એવી રીતે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે તે જીવની
બુદ્ધિમાંથી માયિક થાવ ટાલવાને અર્થે નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે અને એ
ભગવાન તો હતપતિ, સ્થિતિ ને પ્રલય એ સર્વે કાલને વિષે એકરૂપે કરીનેજ વિરાજ-
માન છે, પણ માયિક પદાર્થની પેટે વિકારને પામતા નથી સદા દિવ્યરૂપે કરીને વિરા-
જમાન રહે છે, એવી રીતે પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમને વિષે જે દૃઢ નિદ્રા તેને આત્યંતિક કલ્યાણ
કરીએ (૪) અને એવી નિદ્રાને પામીને જે સિદ્ધદશાને પામ્યો હોય તેની આવી દશા ૪
હોય જે પિંડ બ્રહ્માંડનો તથા પ્રકૃતિપુરુષનો પ્રલય થયા પછી અક્ષર થામને વિષે જે
ભગવાનની મૂર્તિ અલંદ વિરાજમાન રહે છે તે મૂર્તિને સ્થાવર જંગમ સર્વે આકારને વિષે
જ્યાં જ્યાં દૃષ્ટિ આવે ત્યાં ત્યાં સાક્ષાત્કાર વેશે ને એ મૂર્તિ વિના થીડું અણુ માત્ર પણ
ખાસે નહિ એ સિદ્ધદશાનું લક્ષણ છે. (૫) इति वचनामृतम् ॥ ૭ ॥. (૧૦૩). ૫

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૪] છે. તેમાં પહેલામાં બ્રીજીમહારાણે કહ્યું છે જે,
વેદનાં સંબંધીની મમતા ન રાણે અને અમારે વિષે દૃઢ શ્રીતિ કરે અને અમારા સંતનો
સમાગમ રાણે તો ગૃહસ્થને અમારી મૂર્તિમાં અલંદ દ્રુષ્ટિ રહે (૧) ત્રીજામાં જે નિર્બંધ
અક્ષ હોય તેમણે સાક્ષાત્ ભગવાન જે અમે તે અમારા બાહરાનું કલ રાખું (૨) ત્રીજામાં
બટકીનો વૈરાગ્ય ટલ્લી આવે તો સુવાર થાય છે અને એ વૈરાગ્ય દૃઢ રહે તો પરમપદને
પામે છે. [૩] ચોથામાં આત્યંતિક પ્રલયને વિષે અમે અમારા ચિદ્ધન તેજમાં સદા દિવ્ય
મૂર્તિમાન વિરાજમાન છીએ અને જીવના કલ્યાણને અર્થે અમે રામકૃષ્ણાદિક અવતાર
ધારણ કરીએ છીએ. તે અવતારોને મૂર્તે જીવ માયિક ગુણેયુક્ત કહે છે અને અમે આત્યંતિક
કલ્યાણ કરવાને અર્થે મનુષ્યરૂપે વિચરીએ છીએ તે અમને પણ મૂર્તેજીવ માયિક ગુણે
યુક્ત સમજે છે પણ અમે ગુણાતીત દિવ્ય મૂર્તિજ છીએ એમ કહીને પછી વેદાંતના દૃષ્ટાંત
પૂર્વક પોતાનું દિવ્ય નિર્ગુણપણે સાકારપણું કહ્યું છે જે અમે હતપતિ, સ્થિતિ, પ્રલય સર્વે
કાલને વિષે એકરૂપે સદા વિરાજમાન છીએ, એવી રીતે પ્રત્યક્ષ જે અમે તે અમારે વિષે
દૃઢ નિદ્રા ઘટકે સાક્ષાત્કાર સ્થિતિ પણ આત્યંતિક કલ્યાણ છે. (૪) અને એવી નિદ્રાને
પામીને સ્થાવર જંગમમાં જ્યાં જ્યાં જુએ ત્યાં અમારી મુર્તિનેજ વેશે તે સિદ્ધદશાનું લક્ષણ
છે. [૫] બાબતો છે.

૧ પ્ર૦ ચોથા પ્રશ્નમાં પ્રકૃતિ પુરુષ અક્ષરમહાના તેજમાં અદૃશ્ય શ્વ આવે છે એમ કહ્યું છે અક્ષર

મહાકવિયા જાણવા ?

૧ ૮૦ ચિદ્વન તેજ જે ઓઝીમહારાજનો પ્રકાશ તેને આ ટેકાણે અક્ષરમહા કહ્યા છે આ અક્ષર મહાના તેજમાં પટલે ફિરળોમાં મૂર્તિમાન અક્ષરની તથા મહાની કોટીયો સદા અપલટ રહી છે અને પુણ્ય પળ પ્રકૃતિને પેતાને વિષે હીન કરીને પોતે વાસુદેવ મહાના સમીપે રહે છે પણ એમ તારા ચંદ્રાદિ સૂર્યના તેજમાં રહે છે પણ જે સૂર્યના રથમાં બેઠા હોય તે તારા ચંદ્રને દેલે મહિ તેમ ઓઝીમહારાજને સમીપે રહ્યા જે શુક તેની દૃષ્ટિમાં આક્રાંતા નથી એકજી ઓઝીમહારાજનું તેજને મૂર્તિ એ વેગ રહે છે તેથી તેમને ગળ્યા નથી અને પાશરંજ ઓઝીમહારાજનું ચિદ્વન તેજને વિશ્વ મૂર્તિ યથા જમે રહીપ છીપ એમ કહ્યું છે.

૨ ૨૦ આમાં ચોથા પ્રશ્નમાં તથા (કા. ૧ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) ઓઝીમહારાજને ગુણાતીત કહ્યા અને (સા. ૧૧ ના ૬ વીજા પ્રશ્નમાં, મ. ૧૨ માં તથા છે. ૩૧ માં) ઓઝીમહારાજના તેજરૂપ અક્ષરધામને ગુણાતીત કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ૯૦ ગુણાતીત શબ્દ પણ ટેકાણે વપરાય છે અગાધાને પણ ગુણાતીત કહેવાય છે, અક્ષર ધામને પણ ગુણાતીત કહેવાય છે અને રૂપરને પણ ગુણાતીત કહેવાય છે, તથા જે ગુણ ધારી પર હોય તે સર્વેને ગુણાતીત કહેવાય છે. માટે આમાં તથા (કા. ૧ માં) ઓઝીમહારાજને ગુણાતીત કહ્યા છે ને (સા. ૧૧ ના ૬ વીજા પ્રશ્નમાં, મ. ૧૨ માં તથા છે. ૩૧) એ પ્રશ્નમાં અક્ષરધામને ગુણાતીત કહ્યું છે અને (પ્ર. ૫ માં) ઓઝીમહારાજને તથા ગોપિદાસને પણ ગુણાતીત કહેલ છે અને (મ. ૪૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) મહાની સ્થિતિને પણ ગુણાતીત કહી છે ને [૪. ૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] નિર્વિકલ્પ સમાધિને પણ ગુણાતીત કહી છે, માટે ગુણાતીત એવા નામ લઈ કરીને અક્ષર ધામજ કહ્યું છે એમજ ન જાણવું જે માયાધી વર હોય તે સર્વેને ગુણાતીત કહેવાય છે, માટે જે ટેકાણે જેનું પ્રકરણ આવે તેને ગુણાતીત કહ્યા હોય માટે ગુણાતીત શબ્દ તે વિશેષણ છે.

૨ ૨૦ ચિદ્વન તેજને વિષે વિશ્વ મૂર્તિ યથા ઓઝીમહારાજ અસંદ વિરાજમાન રહે છે અને ઘણે ઘણે વિશ્વમૂર્તિ યથા ઓઝીમહારાજને અર્થે મનુષ્યરૂપે દેસાય છે અને સર્વે કાલે એકરૂપે વિરાજમાન છે, ઘણી પ્રત્યક્ષ ઓઝીમહારાજને વિષે દૃઢ નિશ્ચા તેને આત્મચિત્ત કલ્યાણ કહ્યું અને (સા. ૧૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) ચૈરાગાદિક પાંચ સાધને શુક ધાય તો આત્મચિત્ત કલ્યાણને પામે એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ૯૦ જેને આમાં કહ્યું પણ ઓઝીમહારાજના સ્વરૂપનું ચર્ચા જ્ઞાન થયું હોય તે ઓઝીમહારાજને સદાય સર્વત્ર પ્રત્યક્ષ જાણે છે ને દેલે છે તેને કરીને ઓઝીમહારાજની ચર્ચાદા ચર્ચા રહે છે અને ઓઝીમહારાજ વિના માધિક વિષય તથા એર્થ થયે તે સર્વે ગુપ્ત જણાય છે માટે તેને વિષે ચૈરાગાદિક સર્વે ગુણ સહજેજ આવી જાય છે માટે એમાં આનું જ્ઞાન હોય તેમાં યથા ગુણ હોયજ.

૪ ૨૦ [૫ ચોથા પ્રશ્નમાં] સિદ્ધશાનું લક્ષણ કહ્યું તેમાં તો મૂર્તિને સદાય દેલે એમ કહ્યું અને (પ્ર. ૨૪ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) ચરારિક મૂર્તિ દેસાયને ચરારિક એકજી તેજ દેસાય એમ કહ્યું છે તેનું શું કારણ રહે ?

૪ ૪૦ (પ્ર૦ ૨૪ માં) થતી સ્થિતિવાઙ્માની વાત છે અને આમાં પરિપક્વસિદ્ધશા બા-
ઙ્માની વાત છે. ॥ ૧૦૩ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૪ ચતુર્થીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રી
કારીયાળી મધ્યે વસ્તાસ્વાચરના દરબારમાં ઉત્તરાવે વાર ઓરડાની ઓસરીય દોલિયા
ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે નેત્ર વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારકિંની
આગઢ મુનિ તથા વેશ દેશના હરિમંત્રની સભા મરાજને બેઠી હતી.

૧ પછી મુક્તાનંદસ્વામીયે પ્રશ્ન પૂછ્યોજે, (૧) હે મહારાજ ! વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ ને હિ
દાસ તેને વિષે ભગવાનનું સગુણ સ્વરૂપ નિરૂપણ કર્યું છે અને નિર્ગુણ સ્વરૂપ પણ નિરૂપણ
કર્યું છે તે ભગવાન જે શ્રીપુરુષોત્તમ તેનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ કેદ રીતે સમજવું ? અને સગુણ
સ્વરૂપ તે કેદ રીતે સમજવું ? અને તે ભગવાનનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ સમજાવે કરીને ભગવા-
નના મંત્રને કેટલો સમાસ છે ? અને તે ભગવાનનું સગુણ સ્વરૂપ સમજાવે કરીને
કેટલો સમાસ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ જોલ્યાં જો, ભગવાનનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ છે તે
તો સૂક્ષ્મ થકી પણ અતિ સૂક્ષ્મ છે અને પૃથ્વી આદિક જે સર્વ તથા તેનું આત્મા છે
અને તે થકી પર જે પ્રધાનપુરુષ તેનું આત્મા છે અને તે પ્રધાનપુરુષ થકી પર જે શુદ્ધ
પુરુષ ને પ્રકૃતિ તેનું આત્મા છે અને તેથી પર જે અક્ષર તેનું પણ આત્મા છે અને એ
સર્વે ભગવાનનું સ્વરૂપ છે અને જેમ દેહ થકી જીવ છે તે સૂક્ષ્મ છે ને શુદ્ધ છે ને ઘણો
પ્રકાશમાન છે તેમ એ સર્વે થકી ભગવાન અતિશે સૂક્ષ્મ છે ને અતિશે શુદ્ધ છે અને
અતિશે નિર્લેપ છે અને અતિ પ્રકાશેયુક્ત છે, અને જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વી આદિક
ચાર ભૂતમાં વ્યાપક છે ને પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત થકી અસંગી છે અને એ ચાર
ભૂતની વ્યાપ્તિ તે આકાશને અડતી નથી આકાશ તો અતિશે નિર્લેપ થકો એ ચાર
ભૂતને વિષે રહ્યો છે, તેમ પુરુષોત્તમ ભગવાન સર્વના આત્મારૂપે કરીને સર્વને વિષે રહ્યા
છે તો પણ અતિશે નિર્વિકાર છે ને અસંગી છે ને પોતે પોતાને સ્વભાવે યુક્ત છે અને તે
સરસ્વો યાવાને કોઈ સમર્થ નથી યાતો, જેમ આકાશ ચાર ભૂતમાં રહ્યો છે પણ ચાર
ભૂત આકાશ જેવાં નિર્લેપ તથા અસંગી યાવાને સમર્થ નથી યાતાં, તેમજ પુરુષોત્તમ
ભગવાન સર્વના આત્મા છે તો પણ અક્ષરપર્યંત કોઈ પણ પુરુષોત્તમ ભગવાન જેવા સમર્થ
યાવાને સમર્થ નથી યાતા, એવી રીતે જે અતિશે સૂક્ષ્મપણું અને અતિશે નિર્લેપપણું જે
અતિશે શુદ્ધપણું ને અતિશે અસંગીપણું અને અતિશે પ્રકાશેયુક્તપણું ને અતિશે એન્ધર્ય-
યુક્તપણું તે એ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિર્ગુણપણું છે. (૧) અને જેમ ગિરનાર પર્વત છે
તેને લોકાલોક પર્વતની પાસે મુકીયે સ્થાને તે અતિશે નાનો ભાસે પણ ગિરનાર પર્વત
કાંઈ નાનો થયો નથી એ તો લોકાલોકની અતિશે મોટાઈ આગઢ નાનો જણાય છે

તેમ પુરુષોત્તમ ભગવાનની મોટાઈ આગઢ અહુ આવરણે યુક્ત જે અનંતકોટી બ્રહ્માંડ તે અણુની પેઠે અતિ સૂક્ષ્મ માસે છે પણ તે બ્રહ્માંડ કાંઈ નાનાં થઈ ગયાં નથી, એ તો ભગવાનની મોટાઈ આગઢ નાનાં જણાય છે, એવી રીતે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે જે અતિ-
 શે મોટાઈ તે ભગવાનનું સગુણપણું છે. [૨] ત્યારે કોઈકને એમ આશંકા થાય જે ૨
 ભગવાન નિર્ગુણરૂપે તો અતિ સૂક્ષ્મ કરતાં પણ સૂક્ષ્મ છે અને સગુણ રૂપે તો અતિ સ્પૃહ કરતાં પણ સ્પૃહ છે ત્યારે એ વેચ રૂપનું ધરનારું જે ભગવાનનું મૂલ્યસ્વરૂપ તે કેવું છે? તો તેનો ઉત્તર એ છે જે, જે મગટ પ્રમાણ મનુષ્યાકારે દેશાય છે, પણ ભગવાનનું સદાય મૂલ્યસ્વરૂપ છે અને નિર્ગુણપણું ને સગુણપણું એ તો એ મૂર્તિનું કોઈક અલૌકિક દેશ્ય છે, જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બ્રાહ્મણના પુત્રને લેવા સારુ અર્જુન સોતા રમે વેસીને ચાલ્યા તે જોકાલોક પર્વતને વહ્નિમીને માયાનું તમ આવ્યું તેને સુદર્શન ચક્રે કરીને કાપીને તેવી પર જે બ્રહ્મજ્યોતિ તેને વિષે રહ્યા જે મૂળાપુરુષ તેની પાસેથી બ્રાહ્મણના પુત્રને લેઈ આવ્યા ત્યારે તે રથને ઘોડા તે માયિક હતા ને સ્પૃહમાથે યુક્ત હતા પણ તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને યોમે કરીને અતિ સૂક્ષ્મ ને ચૈતન્યરૂપ થઈને ભગવાનના નિર્ગુણ બ્રહ્મવામને પામ્યા, એવી રીતે જે સ્પૃહ પદાર્થને સૂક્ષ્મપણને પમાડી તેવું એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિર્ગુણપણું છે અને એમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેણે પોતાની માતા જે યશોદાબી તેને પોતાના મુલને વિષે અઘાવરણે યુક્ત સમય બ્રહ્માંડ દેશાદયું અને બહી અર્જુનને પોતાની મૂર્તિને વિષે વિશ્વરૂપ દેશાદયું અને અર્જુન ચિના જે બીજા હતા તે તો સાડા ત્રણ હાથની ભગવાનની મૂર્તિને દેશતા હતા અને જ્યારે ભગવાને વામનાવતાર થાયો ત્યારે પ્રથમ તો વામનરૂપે દર્શન આવ્યું અને ત્રણ પગલાં ધરતી બહી પાસે શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરાવ્યા પછી એવું પોતાના સ્વરૂપને વધાર્યું જે, સાતપાતાલનું તો એક પગલું કર્યું અને આકાશમાં તો પોતાનું શરીર વધેય માઈ રાહું અને બીજું પગલું ડુંગ્ર મેલ્યું તેણે સાત સ્વર્ગને વેંધીને ઇંદકટાઈ ફોડયું, એવું જે ભગવાનનું મોડું સ્વરૂપ થયું તેને બહી રાજાએ દીધું અને બહી ચિના જે બીજા હતા તેણે તો જેવું વામન સ્વરૂપ ભગવાને ધારણ કર્યું હતું તેવું ને તેવું દીધું, એવી રીતે જે ભગવાનને વિષે અતિશે મોટાઈ થકી જે મોટાઈ દેશાય એ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે સગુણપણું જાણવું, જેમ આકાશ છે તે શીત-કાળે તથા ઉષ્ણકાળે વાદળાં રહિત હોય અને જ્યારે વર્ષાક્રિતુ આવે ત્યારે અસંખ્ય વાદળાંની ઘટાણ કરીને ધરાઈ જાય છે તે કાળે કરીને આકાશમાં વાદળાં ઉપજે છે ને પાછાં લીન થઈ જાય છે તેમ ભગવાન પોતાની ઇચ્છાએ કરીને પોતામાંથી નિર્ગુણ ને સગુણ રૂપ જે દેશ્ય તેને મગટ કરીને પાછું પોતાને વિષે લીન કરે છે અને એવા જે ભગવાન તે મનુષ્ય જેવા જગતા હોય પણ તેના મહિમાનો પાર કોઈ પામતા નથી. (૩) અને ૩

જે મક્ક એવી રીતે મગવાનની મૂર્તિમાં નિર્ગુણપણું ને સગુણપણું સમક્ષે તે મક્કને કાઢ, કર્મ ને માયા તે બંધન કરવાને સમર્થ થાતાં નથી. (૪) અને તેને આઠેપહોર અંતરમાં ૪ આશ્વર્ય રચા કરે છે. (૫) ઇતિ વચનામૃત. ૮ ॥ (૧૦૪) ૫

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રમ (૧) છે. તેમાં ઓઝીમહારાજે કહ્યું છે જે, અમારું તેજ અક્ષરાદિક સર્વેમાં વ્યાપક છે અને અક્ષરાદિક સર્વેનું આત્મા છે અને અક્ષરાદિક સર્વેથી અતિશે વિલક્ષણ છે અને એ વ્યાપક તેજ તે નિર્ગુણ ઘટ છે સૂક્ષ્મ છે. (૧) અને એનું એ તેજ અક્ષરાદિક સર્વેનું આધાર થકેને બહાર રહ્યું છે તે સગુણ ઘટ છે અતિશે અપાર છે (૨) અને એ કેવ સ્વરૂપ છે તે અમારાં અલૌકિક એશ્વર્ય છે (૩) અને જે મક્ક આવી રીતે અમારું નિર્ગુણ સ્વરૂપ સમજે તેને કાઢ, કર્મ, માયા બંધન કરવા સમર્થ થતાં નથી. [૪] અને જે મક્ક આવી રીતે અમારું સગુણ સ્વરૂપ સમજે તેને આઠે પહોર આશ્વર્ય રહે છે. (૫) બાકતો છે.

૧ પ્ર૦ મુકાન્દસ્વામીય પરોક્ષ શાસ્ત્રમાં મગવાનનાં સગુણ નિર્ગુણ સ્વરૂપ કહ્યાં તે પુછ્યાં છે અને ઓઝીમહારાજે પોતાનાં કહ્યાં તેનું શું કારણ હશે ?

૧ શ૦ મુકાન્દસ્વામીય એમ પુછ્યું છે જે, પરોક્ષ શાસ્ત્રમાં તો પરોક્ષ મગવાનનાં સગુણ નિર્ગુણ સ્વરૂપ કહ્યાં છે પણ પુરુષોત્તમ એવા જે તમે તે તમારાં સગુણ નિર્ગુણ સ્વરૂપ કેવી રીતે સમજાવાં એમ પુછ્યું છે, તે ઉપર ઓઝીમહારાજે પોતાનાં સગુણ નિર્ગુણ સ્વરૂપ કહ્યાં છે જે, અમારા તેજસ્વ અક્ષરધામનાં સગુણ નિર્ગુણ સ્વરૂપ છે તે મૂઢઅક્ષરોનાં આત્માને આધાર છે એવી રીતે ઉત્તર આપ્યો છે, અને એવીજ રીતે મૂઢઅક્ષરના બ્રહ્મચ્યોતિનાં સગુણ નિર્ગુણ સ્વરૂપ છે તે વાસુદેવબ્રહ્મનાં આત્માને આધાર છે અને વાસુદેવબ્રહ્મના બ્રહ્મચ્યોતિનાં સગુણ નિર્ગુણ સ્વરૂપ મૂઢપુરુષોનાં આત્માને આધાર છે અને મૂઢપુરુષોના બ્રહ્મચ્યોતિના સગુણ નિર્ગુણ સ્વરૂપ તે પ્રધાનપુરુષાદિક સર્વે ઓઝમાત્રનાં આત્માને આધાર છે એમ જાણું.

૨ પ્ર૦ પહેલી બાકતમાં તમોગુણનું કાર્ય જે આકાશ તેને નિર્વિકાર કહ્યો અને [પ્ર૦ ૪૬ માં] એ આકાશને વિકારવાન કહ્યો છે તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૨ શ૦ આમાં પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂતથી નિર્લેપ કહ્યો છે પણ તેથી પર નિર્લેપ કહ્યો નથી અને (પ્ર૦ ૪૬ માં) પોતાના તેજસ્વ પિદ્ધાકાશ બાગલ આ આકાશને વિકારવાન કહ્યો છે.

૩ પ્ર૦ ત્રીજી બાકતમાં સગુણ નિર્ગુણ સ્વરૂપને ઓઝીમહારાજે પોતાની મુર્તિનાં એશ્વર્ય કહ્યાં છે, અને તમે રહસ્યમાં ઓઝીમહારાજના તેજસ્વ અક્ષરધામનાં એશ્વર્ય કહ્યાં અને જેમ તમે કહ્યું તેમજ (મ૦ ૪૬ માં) પણ સગુણ નિર્ગુણ મેદ અક્ષરધામના કહ્યા છે માટે તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૩ શ૦ [મ૦ ૪૬ માં] પોતાના તેજસ્વ અક્ષરધામના સગુણ નિર્ગુણ એ મેદ કહ્યા છે અને આમાં પણ પોતાના તેજસ્વ અક્ષરધામના સગુણ નિર્ગુણ એ મેદ કહ્યા છે તે દૃષ્ટાંતમાં કહ્યું છે જે, જેમ આકાશમાંથી વાદળાં ઉત્પન્ન થાય છે ને લીન થાય છે તેમ પોતાના તેજને આકાશને દૃષ્ટાંતે કહ્યું છે ને એ તેજનાં સગુણ નિર્ગુણ એશ્વર્યને વાદળાંને ટેકાને કહ્યાં છે માટે પોતાના તેજના સગુણ નિર્ગુણ એ મેદ કહ્યા છે પણ આ ટેકાને પોતાની મુર્તિને ને પોતાના

તેજને અમેદપણે કહ્યું છે, માટે સુર્તિમાંથી એશ્વર્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ કહ્યું છે તેથી શંકા ઉત્પન્ન થાય છે પણ સુર્તિના તેજનાંજ એશ્વર્ય કહ્યાં છે તે [પ્ર૦ ૬ માં] કહ્યું છે જે અમારી આ મનુષ્ય સુર્તિને વર્ણને કરીનેજ પોતાને પરિપૂર્ણ માને તેને અમે અમારા ધામને વિષે એશ્વર્ય છે તે બહાત્કારે દેસાંદીપ છીપ એમ કહ્યું છે માટે તે એશ્વર્ય બીજીમહારાજના પ્રકાશરૂપ ધામનાંજ છે (આ વ૦ નો, મ૦ ૪૨ નો, તથા પ્ર૦ ૬૪ નો) એક સરસો માથ છે.

૪ પ્ર૦ ભૂમાપુરુષ રહ્યા છે તે સ્થાનને જ્ઞાપ્યોતિ કહી અને [પ્ર૦ ૬ માં] મૂલઅક્ષરથી પર જ્ઞાપ્યોતિ કહી છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૪ વ૦ સર્વના કારણને સર્વથી મોટા ને સર્વથી પર હવા બીજીમહારાજ પરબ્રહ્મ છે તેમના તેજને (પ્ર૦ ૧ માં તથા છે. ૩૬ માં) જ્ઞાપ્યોતિ નામે કહેલ છે ને પ્રધાનપુરુષ છે તે માયા સર્વ-હીન જ્ઞા છે તે ભૂમાપુરુષ છે ને અવ્યાકૃત ધામને વિષે રહે છે તેના તેજને આ ટેકાણે જ્ઞાપ્યોતિ નામે કહેલ છે આનો સુહાસો (પ્ર૦ ૬૬ ના ત્રીજા પ્રબોધમાં) કયો છે. ૥૧૦૪॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૫ પાંચમને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગુણાંદજી મહારાજ ગામ પીકારીયાળી મધ્યે વસ્તાસાષરમા દરબારમાં ઉત્તરાદત્ત ઓરહાની ઓસરીપ હોલિયા ઉપર બિરાજમાન હતા અને સર્વે ખેત વસ્ત્ર પારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના સુ-સ્વારવિદની આગળ શુનિ તથા દેસદેશના હરિમત્કની સમા ખરાડને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજે નિત્યાનંદસ્વામી તથા બ્રહ્માનંદસ્વામી પ્રત્યે મન્ન પુછ્યો જે,
૧ (૧) જેને પૈવી મલીન રીસ હોય જે, જેની ઉપર આંટી પડે તે સંધાએ આંટી મુકેજ નહિ પાઢાની પેટે રીસ રાખ્યાન કરે પ્થો જે હોય તેને તે સાધુ કદીપ કે ન કદીપ? પછી જ બે બોલ્યા જે, જે પ્થો હોય તેને તો સાધુ ન કહેવાય. (૧)

૨ પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીપ મન્ન પુછ્યો જે, હે મહારાજ ! જે યગવાનનો ભક્ત હોય ને તેને કોઈ યગવદિનો હૈયામાં અક્ષુણઃ આવતો હોય અને તેણે કરીને તે યગવાનના ભક્ત ઉપર રીસ વદતી હોય તો તે અવગુણ ટાળ્યાનો શો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેના હૈયામાં યગવાનની ભક્તિ હોય ને યગવાનનો મહિમા જાણતો હોય તેને યગવાનના ભક્તનો અક્ષુણઃ આવે નહિ અને યગવાનના ભક્ત ઉપર રીસની આંટી બંધાય જ નહિ, જેમ વડદબી જો યગવાનના મહિમાને સમજતાં હતા તો એમ વર માગ્યો જે આ મોપિયોના કરબરજનાં અધિકારી એવાં જે તુંદાંવનને વિષે લતા તથા તુળ તથા ગુચ્છ તેને વિષે હું પણ કોઈક વાડ અને શ્રીકૃષ્ણ યગવાને તુંદાવનને વિષે હસને તથા પ-સીને તથા મુગલાને ચલ્લદેવશ્રી આગળ અતિ મોટા મામયશાળાં કહ્યાં છે અને બ્રહ્માપ પવ શ્રીકૃષ્ણ યગવાન પાસે એમ વર માગ્યો છે. જે હે મયો ! આ જન્મને વિષે અથવા પશુપ-સીના જન્મને વિષે હું જે તે તપ્તરા દાસને વિષે રહીને તપાસ કરનારવિદને સેવું છું વાર્ક મોટું મામય વાગ્યો માટે પ્થો જ્યારે યગવાનના ભક્તનો મહિમા સમજે સ્વારે તેને યગવા-

નના ભક્ત ઉપર કોઈ દિવસ અવગુણની માંઠ ન બંધાય અને પોતાના શુદ્ધદેવ જે પ્રત્યક્ષ શ્રીસ્વામીનારાયણ તેનો જે ભક્ત તેમને વિષે જે કાંઈક અલ્પ દોષ હોય તે મહિમાના સમક્ષનારાની દૃષ્ટિમાં આવેજ નહિ અને જે ભગવાનના મહિમાને જાણતો હોય તે તો ભગવાનના સંવંધને પામ્યાં ઈવાં જે પશુપક્ષી તથા વૃક્ષવેલી આદિક તેને પણ દેવ તુલ્ય જાણે તો જે મનુષ્ય હોય અને ભગવાનની ભક્તિ કરતા હોય તથા ચર્ચમાન પાઠતા હોય તથા ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરતા હોય ને તેને દેવ તુલ્ય જાણે ને અવગુણ ન હે તેમાં શું કહેવું ? માટે ભગવાનનો મહિમા સમક્ષે તેને ભગવાનના ભક્ત સંધાયે વૈર ન બંધાય અને જે મહાત્મ્ય ન સમક્ષે તેનેતો ભગવાનના ભક્ત સંધાયે વૈર બંધાય સ્વર્કમાટે જે ભગવાનનું તથા ભગવાનના ભક્તનું મહાત્મ્ય ન જાણતો હોય તો તે સત્સંગી છે તો પણ તેને અર્થો સત્સંગી જાણવો, માટે ભગવાનનો જે ભગવાનના ભક્તનો મહિમા સમક્ષે તો તે ભક્તના હૃદયમાં કોઈ કાલે હરિજન સંધાયે વૈર બંધાય નહિ એનો ૫ ઉત્તર છે. (૨) ઇતિવચનામૃતમ્. ॥૯॥ (૧૦૫) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે રીસની આંટી મુકે નહિ તે સાધુ ન કહેવાય (૧) બીજામાં પ્રત્યક્ષ ભગવાન ઈવા જે અને તે અમારોને અમારા ભક્તનો મહિમા સમજે તો અમારા ભક્ત સાથે વૈર બંધાય નહિ. [૨] કાયતો છે.

- ૧ પ્ર૦ બીજામાં પ્રત્યક્ષ શ્રીજીમહારાજના ભક્તને વિષે અલ્પ દોષ હોય તે મહિમાના સમક્ષનારાની દૃષ્ટિમાં આવે નહિ એમ કહ્યું તે મહિમા કેવો જાણવો ? ને અલ્પ દોષ કયો જાણવો ?
- ૧ શ૦ [૦ ૧૫ ના પહેલા પંચોત્તરમાં] મહિમાનું રૂપ કહ્યું છે અને પંચવર્તમાન સિંચાણની દૈશિક પ્રકૃતિ ચોલવા ચાલવાની તથા પોતાનું ચારું કરવાની રૂપાદિક પ્રકૃતિ હોય તે અલ્પ દોષ જાણવા.
- ૨ પ્ર૦ ભગવાનના સંવંધને પામ્યાં ઈવાં જે પશુપક્ષી વૃક્ષવેલી એમને દેવતુલ્ય જાણવાં એમ કહ્યું તે દેવ તુલ્ય પડેલે કેવાં જાણવાં ?
- ૨ ઉ૦ શ્રીજીમહારાજના સંવંધ વડે કરીને નિર્ગુણ, સીર્યરૂપને દર્શન કરવા યોગ્ય થાય છે માટે દેવતુલ્ય પડેલે દર્શનીય જાણવાં અને તેથી શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા પાઠનારા ભક્તને અધિક કહ્યા છે. ॥ ૧૦૫ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૦ દશમીને દિવસ રાત્રિ ૯ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ ગાય શ્રીકારીયાણી મધ્યે વસ્તાસાચરના દરબારમાં ઉગમણે ચાર ઓર-દામાં વિરાજમાન હતા અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ સાધુ મોટેરા દશબાર તથા પાંચ છો હરિમત્ત બેઠા હતા અને શ્રીજીને શરીરમાં તાવ બેવું જણાતું હતું અને આગળ સગલી મેલીને તાપતા હતા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદસ્વામીને કહ્યું જે [૧] અમારી નાઠી હુવો શરીરમાં કસર છે ? પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ નાઠી જોઈને કહ્યું જે હે મહારાજ ! કસરતો વહુ છે પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ વહી એમ કહ્યું જે હે મહારાજ ! હવળાં સત્સંગમાં કઠળ કાઢવે છે કેમજે હે મહારાજ તમે તો સર્વે સત્સંગીના જીવન પ્રાણ છો તે મહારાજને શરીરે કસર ખેતું છે એજ સર્વે સત્સંગીને કઠળ કાઢ છે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે નારદજીએ કેટલાક યુગ પર્યંત ટાઢ તહકો તથા ધ્રુસ્વ તરસને સહન કરીને મહા તપ કર્યું અને તે તપે કરીને ભગવાનને રાજી કર્યાં, એવી રીતે જે વિવેકી હોય તેવો જાણીને પોતાના વેદેશ્વરે દ્વિયોને દમીને તપ કરે છે અને આપણે તો શરીરમાં જે કાંઈ સુખ દુઃખ વર્તેતું હશે તેવો શ્રીનરનારાયણની ઇચ્છાએ કરીને વર્તેતું હશે ઘાટે જે વિવેકી સાધુ હોય તેને તો જાણીને વેદેશ્વરે દ્વિયોને કહ્યું ધ્યાય એમ વર્ત્યું જોઈએ તો હિંમત ઇચ્છાએ જે કાંઈ કહ્યું આવે તેને શીઘ્ર ટાઢવાને ઇચ્છે ? અને વહી ત્યાગી સાધુને તો પોતાના મનમાં એમજ દૃઢ રહિ રાહી જોઈએ જે, મારે તો દેવલોક, બ્રહ્મલોક ને વૈકુંઠાદિક લોકમાં જે પંચ વિષય સંબંધી ભોગ સુખ તે નથી જોઈતાં ને મારે તો હમણે વેદ છતે તથા વેદનો ત્યાગ કરીને વદરિકાશ્રમ તથા શ્વેતદ્વીપમાં જાઈને ને તપ કરીને ભગવાનને રાજી કરવા છે તે એક જન્મ તથા બે જન્મ તથા સહસ્ર જન્મ સુધી પણ તપ કરીનેજ ભગવાનને રાજી કરવા છે. (૧) અને જીવતું કલ્યાણ તો આટલીજ વાતમાં છે જે પ્રગટ પ્રમાણ એવા ? જે શ્રીસ્વામિનારાયણ તેમજ કર્તુ સર્વે ધ્યાય છે પણ કાઢ, કર્મ ને માયાદિક કોઈતું કર્યું કાંઈ થાતું નથી, એવી રીતે ભગવાનને વિષેજ એક કર્તાપણું સમક્ષતું એજ કલ્યાણતું પરમ કારણ છે. (૨) અને જે તપ કરતું તે તો ભગવાનની પ્રસન્નતાતું કારણ છે અને તે તપને ૨ વિષે પણ બેવો રાધિકાજી તથા લક્ષ્મીજી ભગવાનને વિષે પ્રેમ લક્ષણા અર્ચિત કરીને ભાવ રાસે છે તેવો ભાવ રાસવો અને જો તપ ન કરે ને ભગવાનનેજ સર્વકર્તા જાણે સોય પણ જન્મ મરણના દુઃસ્વપ્ની તો જીવ સરી જાય પણ તપ કર્યાં વિના તે જીવ ઉપર ભગવાનનો રાજીપો ધ્યાય નહિ અને જો નારદજીએ તપ કર્યું તો નારદ ઉપર શ્રીનરનારાયણ પ્રસન્ન થયા અને જ્યારે તપસ્યા નારદે અત્યંત કરી ત્યારે ભગવાને એમ ધાર્યું જે નારદજી જ્યાં હો ત્યાંથી અમારી પાસે આવો, પછી નારદજી મેઘ પર્વત ઉપર હતા ત્યાંથી ઉઠ્યા તે ગંધમાદન પર્વત ઉપર આવ્યા અને તે ગંધમાદન પર્વતથી ઉઠ્યા તે વદરિકાશ્રમને વિષે શ્રીનરનારાયણની સમીપે આવીને દર્શન કરતા હતા અને ભગવાને પણ નારદજી ઉપર પ્રસન્ન થઈને ઘણું સુખ આપ્યું અને જે જીવ ભગવાનને સર્વ કર્તાં કર્તાં નથી જાણતો તો તેથી શીજો કોઈ પાપી નથી અને ગૌ હસ્તા, અમ્બહસ્તા, ગુરુક્ષીનો સંગ તથા અમ્બવેષા સદ્ગુરુનો દ્રોહ તે વહી પણ અને વહુ પાપી જાણતો, કાંજે ભગવાન વિના

શીજા જે કાઠ કર્પાદિક તેને એ કર્તા જાણે છે, માટે એવા જે નાસ્તિક ચંદાલ હોય તેની તો છાયામાં પણ હું રહેતું નહિ ને મૂલમાં પણ તેના મુલ્યનું વચન સાંભળતું નહિ. (૩) અને જે ભગવાનના ધક્કા હોય તે ભગવાનને પ્રતાપે કરીને બ્રહ્મા, શિવ, શુક્રાજી, ૩ નારદ તે જેવા પણ યાચ અને પ્રકૃતિ પુરુષ જેવા પણ યાચ અને બ્રહ્મ તથા અક્ષર જેવા પણ યાચ તે પણ શ્રીપુરુષોત્તમનારાયણ જેવા યાચાને તો કોઈ સમર્થ નથી. (૪) માટે ૪ જેનો સંગ કર્યા થકી તથા જે શાસ્ત્ર સાંભળવા થકી ભગવાનની ઉપાસનાનું સંદન થઈને સ્વામી સેવક ભાવ ટઢી જાતો હોય તો તે સંગનો તથા તે શાસ્ત્રનો અપચની પેટે તત્કાલ ત્યાગ કરવો. (૫)

૨ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! જે ધક્કા સુંદર વસ્ત્ર તથા અલંકાર તથા નાના મકારનાં યોજનાદિક વસ્તુ તેણે કરીને ભગવાનની સેવા કરે છે તે પણ ભગવાનને રાજી કરવાને ઇચ્છે છે અને તમે તો તપે કરીનેજ ભગવાન રાજી થાપ એમ કહો છો તે તપ વિના ધર્મી સેવાએ કરીને રાજી કરે તેમાં શો વાધ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે સારાં સારાં પદાર્થે કરીને ભગવાનની ધક્કા કરે છે તે જો નિષ્કામ ભાવે કરીને કેવલ ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થેજ કરતો હોય તો તો ટીક છે પણ જો પોતે પણ ભગવાનની પ્રસાદી જાળીને તે પદાર્થને વિષે લોભાઈને જે ભગવાનને પડયા મેલીને તે પદાર્થને વિષે પ્રીતિ કરે તો તે પદાર્થને યોગક્તો થકો વિષયી થઈને બ્રહ્મ થઈ જાય છે એ વાધ છે, માટે જે ત્યાગી ધક્કા હોય તેને તો ભગવાનને સર્વકર્તા જાળીને તપે કરીનેજ ભગવાનને રાજી કરવા અને રાધિકાજી તથા કલ્પમીજી તેની પેટે ભગવાનને પ્રેમલક્ષણા ધક્કા કરીને મનવા એ અમારો સિદ્ધાંત છે. [૬]

૩ પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૩) હે મહારાજ ! અમારું આ લોકને વિષે તથા પરલોકને વિષે સારું વાચ તે કહો ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અમારો જે આ સિદ્ધાંત છે તેજ આ લોકને પરલોકને વિષે પરમ સુખનો હેતુ છે. (૭)

૪ પછી ગોપાલ્લાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, [૪] હે મહારાજ ! ત્યાગનો અને તપ કરવાનો મનમાં ઇશ્વક તો હોય અને ત્યાગ કે તપ કરતાં વચમાં કોઈક વિદ્યાર્થી પડે તો તેનું કેમ કરવું ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને જે વાતનો ઇશ્વક હોય ને તે વચમાં હજારો અંતરાય આવે તો પણ તે અંતરાયનો રોકવો રોકાય નહિ, ત્યારે તેનો સાચો ઇશ્વક જાણવો, જુવો અને દક્ષીણ વર્ષ થયાં શ્રીરામાનંદસ્વામી પાસે આવ્યા હજીપ તેમાં અનંત ભાત્યનાં વસ્ત્ર તથા અલંકાર તથા સ્નાનપાનાદિક તેણે કરીને સેવાના કરનારા અનંત ધક્કા યજ્ઞ છે પણ અમારું મન કોઈ પદાર્થમાં લોભાનું નથી, શા માટે જે અમારે ત્યાગનોજ ઇશ્વક છે અને આ સંસારને વિષે કેટલીક રાતું છે તે ધની મરીમયો હોય તો તેને નાંસે

છાતી કુદી કુદીને રોવાજ કરે છે અને કેટલીક વાઙ્ગ્યો છે તે પોતાના પરણ્યા ધણીનો પણ ત્યાગ કરીને ભગવાનનું ભજન કરે છે અને કેટલાક મૂર્ખ પુરુષ હોય છે તે પોતાની સ્ત્રી મરી ગઈ હોય તો તેને વાંસે રોવા કરે છે અને વીંછી સ્ત્રીને વાસ્ટે હાયવોય કરતાં કરે છે અને કેટલાક વેરાગ્યવાન પુરુષ હોય તે ઘરમાં પરણેલી સ્ત્રી હોય તેનો ત્યાગ કરીને પરમેશ્વરનું ભજન કરે છે, પૃથ્વી રીતે સૌ સૌના ઇશ્વક જુદી જુદી જાતના છે અને અમારો તો પણ ઇશ્વક છે ને પણ સિદ્ધાંત છે એ, તપે કરીને શ્રીનરનારાયણને રાજી કરવા. (૮) અને ભગવાનને સર્વેના કર્તા હર્ષા જાળીને અને સ્વામીસેવકને ભાવે કરીને તે ભગવાનની ભક્તિ કરવી અને કોઈ રીતે તે ભગવાનની ઉપાસના સ્વંદન થવા દેવી નહિ, માટે તમે પણ સર્વે મા અમારા વચનને પરમ સિદ્ધાંત કરી માનજો અને આપણા સ્વામી એ શ્રીનરનારાયણ દેવ છે તે તો વદરિકાશ્રમને વિષે તપ કરે છે અને શિયાળાની ટાઢ તથા ડનાઢાને તડકો તથા ચોમાસાના વરસાદની ખારા પૃ સર્વે પોતાના શરીર ઉપર સહન કરે છે માટે પૃ શ્રી નરનારાયણના ભક્ત હોય તેને પોતાના સ્વામી કરતાં કાંઈક વિશેષ રાહ્યું જોઈએ પણ સે-વકનો ધર્મ છે. (૯) રિતિવચનામૃતમ્. ॥૧૦॥ (૧૦૬)

૯

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૪) છે. તેમાં પહેલું કૃપાવાક્ય છે તેમાં શ્રીજીમહારાજે તપે કરીને પોતાની પ્રસન્નતા કરી છે અને અમારી ઇચ્છાએ કટ બાવે તેને ટાઢવા ઇચ્છ્યું નહિ [૧] અને અમને એકેજ કર્તા જાણવા તે કલ્યાણનું પરમ કારણ છે (૨) અને અમને સર્વે કર્તા હર્ષા ન જાણે અને બીજા કાઠ કર્તાવિકને કર્તા જાણે તે પંચમહા-પાંચીથી વધુ પાપી, જાસ્તિક ને વંદાઠ છે એની ધાંસે જનું ન રહેતું ને તેનું વચન પણ સાંભળતું નહિ (૩) અને અમારા ભક્ત અમારે પ્રતાપે કરીને પ્રજ્ઞા, શિવ, શુક્રજી, નારદ જેવા થાય અને પ્રકૃતિ પુરુષ, પ્રજ્ઞા તથા મૂલબધ્ધર જેવા પણ થાય પણ અમારા જેવો થવાને કોઈ સમર્થ નથી. (૪) પૃ સર્વે અમારા સેવક છે ને અમે પૃ સર્વેજ સ્વામી છીએ. એવા માથ ટઢી જાય અને અમને તે બીજા મૂલબધ્ધરાદિક બચતારાને સરસા સ્નાત્ય પણ સંગનો તથા પણ શાસ્ત્રનો શ્રવણની પેટે તરકાઠ ત્યાગ કરવો. [૫] બીજામાં અમને સર્વે કર્તા હર્ષા જાણવા અને તપ કરવું અને પ્રેમલભ્ણના મક્ષિય કરીને અમને ભજવા પૃ અમારો સિદ્ધાંત છે [૬] શ્રીજામાં પૃ સિદ્ધાંત માં લોક તથા પરલોકને વિષે પરમ સુક્ષ્મો હેતુ છે [૭] પોતામાં જેને તપ ત્યાગનો સાધો ઇશ્વક હોય તે કોઈ અંતરાયનો રોકવો રોકાય નહિ (૮) અને અમારા મક્ષેને અમારા કરતાં વિશેષ ત્યાગ રાહવો. (૯) વાચનો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં વેદ છતાં તથા વેદનો ત્યાગ કરીને વદરિકાશ્રમ તથા ચતુર્થીપમાં જવાનું કહ્યું તે વેદ મુકીને તો જર્થાંત્ર પણ વેદ છતાં શી રીતે જવાનું રહે ?

૨ વ૦ જે સંતની ધાંસે રહેતાં હોય તે સંત સાધા પીધાની આસક્તિવાઢા હોય તેનો ત્યાગ કરીને તપના અંગવાઢા સંતની પ્રાસે રહેતું છે વેદ છતાં વદરિકાશ્રમ જાણતું અને જે સંત તપ તથા વ્યાજ પૃ વે સ્ત્રી મુક્તિપ્રેય હોતો સંગ રાહવોને તેવા જેવું અંગ કરવું તે વેદ છતાં ચતુર્થીપમાં ગયા કરવું.

પ્ર.

વર્ષનામું નં. ૧૦

- ૨ પ્ર૦ આમાં (૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) અમારા અક્ષ અમારે પ્રત્યે કરીને પ્રકૃતિપુરુષ, ગ્રહ તથા અક્ષર જેવા થાય એમ શ્રીજીમહારાજને કહ્યું તે કોને જાણવા ?
- ૨ ૭૦ મૂલમાયાને મૂલપુરુષ છે તેમને પ્રકૃતિપુરુષ કહ્યા છે અને તેમના ઉપર શ્વેતદ્રીપતિ વાસુદેવગ્રહ છે તેમને ગ્રહ કહ્યા છે ને તેના ઉપર સુર્તિમાન મૂલઅક્ષર છે તેને અક્ષર કહ્યા છે તે શ્રીજીમહારાજને મંજીને અંતે થાય છે.
- ૨ પ્ર૦ જે પ્રકૃતિપુરુષના ઉપર ગ્રહને કહ્યા તે ગ્રહને આ વિના થીજા કોઈ વચનામૂલમાં પુરુષના ઉપર કહ્યા હશે ?
- ૩ ૭૦ (લો૦ ૧૨ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) શ્રીકૃમ્ણની ઉપાસના કરનારાને કનિષ્ઠ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહ્યો છે અને વાસુદેવની ઉપાસના કરનારાને મધ્યમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહ્યો છે તથા (પં૦ ૬ માં) વાસુદેવને શ્રીકૃમ્ણના અવતારી કહ્યા છે તથા (મ૦ ૩૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) મૂલપુરુષને ગ્રહ મુલે સુલ્લીયા કહ્યા છે તે ગ્રહ વાસુદેવને વહ્યા છે. આ ચારમાં મૂલપુરુષના ઉપર વાસુદેવને કહ્યા છે.
- ૪ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજને ભજને કરીને પુરુષ, ગ્રહને અક્ષર જેવા થાય એમ કહ્યું તે એમ અધિક ન્યૂત શાબાંતું કારણ શું હશે ?
- ૪ ૭૦ શ્રીજીમહારાજને વૈરાગ્યપુરુષ જેવા જાણીને ऐश्वर्यની इच्छाથી ભજન કરે તે ગ્રહા થાય અને અનિહદ્વાદિક જેવા જાણીને મજે તો વૈરાગ્ય થાય ને મહત્ત્વ જેવા જાણીને મજે તો અનિહદ્વાદિક થાય અને પ્રધાનપુરુષ જેવા જાણીને મજે તે મહત્ત્વ થાય અને મૂલ-પુરુષ જેવા જાણીને મજે તે પ્રધાનપુરુષ થાય અને વાસુદેવગ્રહ જેવા જાણીને મજે તે મૂલપુરુષ થાય અને મૂલઅક્ષર જેવા જાણીને મજે તે વાસુદેવગ્રહ થાય અને શ્રીજીમહારાજને સર્વોપર જાણીને ऐश्वर्यની इच्छाથી મજે તે મૂલઅક્ષર થાય માટે મહિમાની તારતમ્યતાથી સામર્થ્યમાં મેદ વહ્યા છે અને નિષ્કામભાવે જોને મજે તે તેના પાર્પદ થાય.
- ૫ પ્ર૦ આમાં અક્ષ છેવટ અક્ષર જેવા થાય એમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૫૧, ૬૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં, કા૦ ૧ ના પાંચમા પ્રશ્નમાં, મ૦ ૬૬ ના સાતમા પ્રશ્નમાં, તથા ૬૭ માં) અમારો અક્ષ અમારા સરસ્વો થાય છે એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૫ ૭૦ આમાં ऐश्वर्यની इच्छाવાळा सकામ અત્તની વાત કહી છે જે ऐश्वર્યને इच्छે તે છેવટ મૂલઅક્ષર થાય એમ કહ્યું છે અને (પ્ર૦ ૫૧, ૬૩, કા૦ ૧, મ૦ ૬૬, તથા ૬૭ માં) મોક્ષની इच्छાવાळा નિષ્કામ અત્તની વાત કહી છે એ નિષ્કામ અક્ષ શ્રીજીમહારાજના સાધર્મ્ય પાળેને પામે છે ને શ્રીજીમહારાજની હજુરમાં અક્ષર સેવામાં રહે છે.
- ૬ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજના અક્ષ હોય અને એને શ્રીજીમહારાજનો સેવામાં રહેવાની इच्छા હોય પણ પોતાને શ્રીજીમહારાજના તૈજરૂપ માનેવું એવી સમજણ ન હોય ને સાકાર મૂલઅક્ષર-રૂપે પોતાને માનીને શ્રીજીમહારાજને મંજતા હોય તેને કેવી પ્રાપ્તિ થાય ?
- ૬ ૭૦ એ અક્ષ નિષ્કામ છે માટે એને શ્રીજીમહારાજ પોતાના યુક્તીયોગ બોધે ને એવા યુક્તીયોગ ન હોય તો યુક્તિયોગ આપે તે યુક્તિય કરીને આ કાષ્ટમાંથી એ અક્ષ શ્રીજીમહારાજ-

જનો મહિમા જાળીને પોતાને શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ માનીને શ્રીજીમહારાજને ભજે ને પતું શ્રીજીમહારાજ પુરું કરે અને જો નિષ્કામ હોય ને મુક્તબક્ષરૂપ માનતું ધર્મી બાંટી ન મુકે તો એને ફેર જન્મ ધરાવીને મોટા મુક્તનો યોગ આપીને તેણે પુરું કરે.

- ૭ પ્ર૦ પ્રકૃતિપુરુષોનાં, જ્ઞાનાં ને મૂલબક્ષરોનાં ધામ ક્યાં હશે ?
- ૮ ૩૦ (અ૦ ૨ માં) ગોલોક ધામ ક્યાં છે તે પ્રકૃતિપુરુષોનાં છે અને જ્ઞાનપુર ક્યાં છે તે વાસુદેવજ્ઞાનાં ધામ છે અને અસંખ્ય કરોડ મૂમિકાઓ કહી છે તે મૂલબક્ષરોનાં ધામ છે.
- ૯ પ્ર૦ (આમાં ૧ બીજા પ્રશ્નમાં) જમને પછ્યા મેલીને પદાર્થમાં પ્રીતિ કરે તો પદાર્થને ભોગ-વતો થકો વિષયી થઈને ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે કેવી રીતે ભોગવે તો શ્રીજીમહારાજને પછ્યા મેલ્યા કહેવાય ?
- ૧૦ ૩૦ શ્રીજીમહારાજને જમાલેલી વસ્તુમાં સ્વાદ માનીને તેને વિષે મોહ પામીને આસક્તિપૂર્વક જમે ને શ્રીજીમહારાજની સ્થૂતિ ખુલી જાય તે શ્રીજીમહારાજને પછ્યા મેલીને ભોગવ્યું કહેવાય અને શ્રીજીમહારાજની મુર્તિને ધારી મુર્તિને જમાડું છું ધર્મી સ્થૂતિ રાક્ષીને આસ-ક્તિ રહિત થકો જમે ને શ્રીજીમહારાજને ખુલે નહિ તે શ્રીજીમહારાજને પછ્યા મેલ્યા ન કહેવાય અને ધર્મી રીતે ન જમે ને શ્રીજીમહારાજને ખુલીને જમે તે વિષયી થઈને ભ્રષ્ટ થાય.
- ૧૧ પ્ર૦ (૨ બીજા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજે કહ્યું કે નરનારાયણ ભગવાન શ્વરિકાશ્રમને વિષે તપ કરે છે ને શિયાળાની ટાણે તથા ઉનાળાનો તડકો તથા ચોમાસાનો વર્ષાદે તે પોતાના શરીર ઉપર સહન કરે છે તેથી તેમના મનને વિશેષ રાલ્લું જોડે તે નરનારાયણ કોને જાણવા ને વિશેષ કેવી રીતે વર્તવું ?
- ૧૨ ૩૦ શ્રીજીમહારાજે પોતાને નરનારાયણ કહ્યા છે તે વનમાં વિચર્યા ને જાડ ફેટે તપ કર્યું તે શ્વરિકાશ્રમ જાણવું. ધર્મી ત્યાગી તથા ગૃહસ્થો તપ કરવાની સદા રુચી રાલ્લથી ને તપ કર્યા કરવું અને મહારાજ રાજાધિરાજપણે એટ સામધિયો મહુણ કરતા તે પ્રમાણે ત્યાગી ગૃહીય પૂજાવા ઇચ્છવું નહિ ને પ્રતિમારૂપે વિરાજતા હોય ત્યારે ભગવાનને બાહ્ય ધરીને પ્રસાદી બ્રહ્મ ત્યાગીય મેઝાલી ધાળી નાલીને જમવું ને ગૃહસ્થો પળ બાહ્ય ધરીને મહારાજની સ્થૂતિ રાલ્લને જમવું. ॥૧૦૬॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૧ પચાદશીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગાંધી શ્રી કારીયાણી મધ્યે વસ્ત્રાસ્થાચરના દરવારમાં જગમળે વાર જોરહાની ઓસરીય રાત્રિ ને સમે વિરાજમાન હતા અને ઘોઢા સેસ પહેર્યો હતા ને ઘોઢી છાંટની ઢગલી પહેરી હતી અને માથા ઉપર ઘોઢી પાંચ બાંધી હતી અને પીઝાં ને રાતાં જે ગુલદાવદીનાં પુષ્પ તેના હાર પહેર્યા હતા અને પાંચમાં પીઝા પુષ્પના તોરા લટકતા હતા અને પોતાની આગળ બે કોરે બે વાંદ મણાલ લઈને ડાબા હતા અને પોતાના મુસારકિંદની આગળ મુનિ તથા દેવદેવના હરિમત્કની સમા ખાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજને સચ્ચિદાનંદસ્વામીય મન્ન પુછ્યો જે, (૧) ભગવાનને વિષે

મીતિ હોય તેનાં શાં લક્ષણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, જેને પોતાના મિત્ર પે ભગવાન તેને વિષે મીતિ હોય તે પોતાના મિત્રમની મરજીને લોપે નહિ એ મીતિનું લક્ષણ છે, જો ગોપિયોને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે મીતિ હતી તો ક્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન મથુરાં જાવા તૈયાર થયા ત્યારે ગોપિયો સર્વે મઝીને એમ વિચાર કર્યો છે આપણે કુટુંબીની તથા લોકની લાજનો ત્યાગ કરીને ભગવાનને જોરાઈ રાત્વણું, પછી ચાલવા સમે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના નેત્ર સામું જોયું ત્યારે ભગવાનની રજાની મરજી દેહી નહિ ત્યારે સર્વે દરીને છેટે રહી અને અંતરમાં એમ બીની જે જો આપણ ભગવાનના ગમનામાં નહિ રહીએ તો ભગવાનને આપણા ઉપરથી હેત્ર ઉતરી જાશે એમ વિચારીને કાંઈ કદી શકી નહિ, પછી ભગવાન મથુરાં પધાર્યા ત્યારે પણ ત્રણ ગાઢ ઉપર ભગવાન હતા તો પણ ગોપિયો કોઈ દિવસ મરજી લોપીને દર્શને ગઈ નહિ અને ગોપિયોએ એમ જાણ્યું જે, ભગવાનની મરજી વિના જો આપણ મથુરાં જાણું તો ભગવાનને આપણા ઉપર હેત્ર છે તે ટલી જાશે માટે હેત્રનું એક રૂપ છે જે, જેને જે સાથે હેત્ર હોય તેની મરજી પ્રમાણે રહે અને જો પોતાના મિત્રને પાસે રહે રાખી જાયે તો પાસે રહે અને જો પોતાના મિત્રને છેટે રહે રાખી જાયે તો છેટે રહે પણ કોઈ રીતે પોતાના મિત્રમની આજ્ઞાને લોપે નહિ એ મેમનું લક્ષણ છે. જો ગોપિયોને ભગવાનને વિષે સાચો મેમ હોય તો આજ્ઞા વિના ભગવાનને દર્શને ગઈ નહિ અને ક્યારે ભગવાને કુલ્લેત્રમાં વેદી ત્યારે ભગવાનનું દર્શન કર્યું પણ કોઈ રીતે ભગવાનના ધવનનો ધંગ કર્યો નહિ. માટે જેને ભગવાનને વિષે મીતિ હોય તે ભગવાનની આજ્ઞા કોઈ કાલે લોપે નહિ એમ ભગવાનનું ગમતું હોય તેમજ રહે એ મીતિનું લક્ષણ છે. (૧)

૧

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, સ્વો એક અને પ્રભુ બુદ્ધીએ પછી જુનિએ કહ્યું છે, ૨ હે મહારાજ ! બુદ્ધી. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, (૨) જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે ભગવાનની મૂર્તિના સંબંધ વિનાના જે અન્ય સંબંધી પંચ વિષય તેને હરામ કરી નાલે છે અને પંચે પ્રકારે એક ભગવાનનો સંબંધ રાલે છે એવો જે ભક્ત તેને ભગવાન એમ આજ્ઞા કરે છે, તમે એમ થકી છેટે રહો ત્યારે તે જો ભગવાનના દર્શનનો લોભ રાલે તો એને આજ્ઞાનો ધંગ થાય અને જો આજ્ઞા ન પાલે તો ભગવાનને એ ભક્ત ઉપર હેત્ર ન રહે માટે એ ભક્તે જેમ માયિક શબ્દાદિક પંચ વિષયનો ત્યાગ કર્યો છે તેમજ ભગવાન સંબંધી જે શબ્દ સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ પંચ વિષય છે તેનો પણ ત્યાગ કરે કે ન કરે ? એ પ્રશ્ન છે. પછી સર્વે જુનિ મઝીને જેને જેવી બુદ્ધિ હતી તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો પણ એ પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજને કહ્યું જે હે મહારાજ ! એનો ઉત્તર તમે કરો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, જેને ભગવાનને વિષે હૃદ મીતિ છે અને ભગવાનને અસંદ

સંબંધે રહિત જે માયિક પંચવિધ્ય તેને હરામ કરી નાખ્યા છે અને શબ્દાદિક પંચવિધ્યે કરીને ભગવાન સંધાયે દૃઢપણે જોડાણો છે તે મક્ત ભગવાનની આજ્ઞા કરીને ક્યાં ક્યાં જાય છે ત્યાં ત્યાં ભગવાનની મૂર્તિ પણ એ મક્ત મેલીજ જાય છે, ને જેમ એ મક્તને ભગવાન વિના રહેવાતું નથી તેમજ ભગવાનને પણ એ મક્ત વિના રહેવાતું નથી અને એ મક્તના હૃદયમાંથી અસ્તિત્વ મળેલું મર્યાદા ભરીએ પટલી વાર છેડે રહેતા નથી, માટે એ મક્તને પાંચ પ્રકારે ભગવાન સંધાયે અલંકાર સંબંધ રહે છે, કેમકે જે શબ્દાદિક પંચવિધ્ય વિના જીવ માત્રને રહેવાતું નથી તે શબ્દાદિક પંચ વિધ્યને એજ હરામ કર્યા છે ને પંચ પ્રકારે કરીને ભગવાનને વિષે જોડાણો છે તે માટે એ મક્તને ભગવાન સાથે અલંકાર સંબંધ રહે છે. (૨) ૨ હિતિ વચનામૃતમ્. ॥ ૧૧ ॥. [૧૦૭]

રહસ્યાર્થ. પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજને કશું છે જે, અમારી મરજી પડેલે આજ્ઞા હોયે નહિ એ પ્રીતિનું લક્ષણ છે. (૧) શ્રીજીમાં જગત સંબંધી પંચવિધ્યને હરામ કરીને પંચ પ્રકારે અમારી મુર્તિમાં જોડાણો હોય તે મક્તના હૃદયમાં અમે સત્ય મુર્તિમાન રહીએ છીએ. (૨) વાસ્તો છે.

[આ વાત સુવિદ્યાર્ણવસ્વામીને શ્રીજીમહારાજનો ચિત્તોગ થાય ત્યારે રામ રામ પ્રત્યે કથિર નિશ્ચરતું ને શરીરનું બાન રહેતું નહિ તેમના વિરહની નિવૃત્તિ સાધ કરી છે જે તમારા જેવા પ્રેમીમક્તને ક્યાં મુકીએ ત્યાં અમે તમારા મેલ્લાજ રહીએ છીએ પણ ક્ષણ માત્ર છેડે રહેતા નથી]. ॥ ૧૦૭ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫ પુન્યમને દિવસ સ્વામી ખીસજીનાંદજી મહારાજ ગામ શ્રીકારીયાળી મધ્યે વસ્તાત્વાચરના દરબારમાં ઉમળને વાર ઓરહાની ઓસરીએ હોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને ધોળો લેસ પહેર્યો હતો ને ધોળી હાંટની ઢગલી પહેરી હતી અને ધોળો પેંડો વોકાના સહિત વાંધ્યો હતો અને પોતાના મુસલ-વિદ્વી આગળ પરમહંસ તથા વેલ્લેક્ષનાં હરિમક્તની સભા ધરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે (૧) પ્રશ્ન ઉત્તર કરો પછી હુનિએ માંદેમાંહિ ધંબીવાર મુખી પ્રશ્ન ઉત્તર કર્યા તેમાં સ્પૂઠ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ શરીરનો વિચાર નિસર્વો તથા વિરાટ, સૂત્રાત્માને અવ્યાકૃત એ ત્રણ શરીરનો વિચાર નિસર્વો. પછી શ્રી-જીમહારાજ બોલ્યા જે સુષુપ્તિ છે એ જીવની માયા છે તેજ સુષુપ્તિ, સ્પૂઠ, સૂક્ષ્મ ને કારણરૂપે ધાય છે માટે સ્પૂઠ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ જીવની માયા છે તેમજ વિરાટ, સૂત્રાત્મા ને અવ્યાકૃત એ રૂપની માયા છે તે જીવની કારણ શરીરરૂપ જે માયા તે વર્ણસાર જેવો છે તે કોઈ રીતે જીવની જુદી પડતી નથી માટે જ્યારે એ જીવને સંતનો સં-માંગમ પડે તો તે સંતને વચન કરીને પરમેશ્વરનું સ્વરૂપ ઓળખાવ્યાં આવે ને તે પરમે-

શ્વરના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરે ને તે પરમેશ્વરના વચનને હૃદમાં ધારે તેણે કર્મને ધૃતિ કારણ શરીર છે તે વચીને સ્વોચ્છા જેવું થઈ જાય છે જેમ આંબલીનું બીજ હોય ને તે બીજની છાછ બીજ સાથે અતિ દૃઢ ચોટી હોય પછી તેને ઉપારે અગ્નિમાં શેકે ત્યારે તે છાછ દ્રાક્ષીને સ્વોચ્છા જેવી થઈ જાય ને પછી હાથમાં લેઈને ચોલે તો જુદી થઈ જાય તેમ ભગવાનનું ધ્યાન ને ભગવાનનું વચન તેણે કરીને કારણ શરીર શેકાઈને આંબલીના ફોતરાની પેઠે જુદું થઈ જાય છે ને તે વિના બીજા કોટી ઉપાય કરે તોયપણ કારણ શરીરરૂપ જે મ-જ્ઞાન તેનો નાશ થાતો નથી એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે વાર્તા કરી. (૧)

૧

૨ પછી શ્રીજીમહારાજે મુનિ પ્રત્યે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૨] જામત અવસ્થામાં સત્ત્વ-ગુણ થઈ છે અને સર્વે પદાર્થનું યથાર્થ જ્ઞાન થઈ છે તો પણ જામત અવસ્થામાં જે શ્રવણ કર્યું હોય તેને મૂઢમદેહમાં ઉપારે મનન કરે ત્યારે જે સાંખ્યનું હોય તે પાકું થાય છે અને મૂઢમદેહમાં તો રજોગુણ થઈ છે તે રજોગુણમાં તો અયથાર્થ જ્ઞાન રહ્યું છે તો પણ જે જામતમાં સાંખ્યનું હોય તેનું મૂઢમદેહમાં મનન કરે ત્યારે યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે તેનું શું કારણ છે ? પછી મુનિ સર્વે વચીને જેની જેવી બુદ્ધિ હતી તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ, પછી મુનિ સર્વે હાથ જોડીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આ પ્રશ્નનો ઉત્તર તો તમે કરો તો થાય પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એનો ઉત્તર તો એ છે જે, હૃદયને વિષે ક્ષેત્રજ્ઞ જે જીવ તેનો નિવાસ છે તે ક્ષેત્રજ્ઞ ચૌદ ઇન્દ્રિયોનો દેરક છે તેમાં અંતઃકરણ છે જે તે ક્ષેત્રજ્ઞને સમીપે થઈ છે માટે અંતઃકરણમાં મનન કરે ત્યારે દૃઢ થાય છે, કાં જે ક્ષેત્રજ્ઞ છે તે સર્વે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણથી સમર્પ છે, માટે ક્ષેત્રજ્ઞ પ્રમાણ કરે એ વાત અતિ દૃઢ થાય છે, એવી રીતે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો ત્યારે સર્વે મુનિષ્ કહ્યું જે, હે મહારાજ યથાર્થ ઉત્તર કર્યો એવો ઉત્તર બીજા કોણથી થાય નહિ. (૨)

૨

૩ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, [૩] ગમે તેવો કામી, ક્રોધી, લોભી, લંપટ બીજ હોય અને જો આવી રીતની વાતમાં વિશ્વાસ રાલીને પ્રીતિ કરીને સાંખ્યે તો તેના સર્વે વિકાર ટળી જાય છે, જેમ કોઈ પુરુષને પ્રથમ તો કાચા ચળા ચાવે પણ દાંતમાં ચઢી હોય ને તે જો કાચી કેળી સારી પેઠે ચાવે તો તેથી ખાત પણ ચવાય નહિ, તેમ ગમે તેવો કામદિકને વિષે આસક્ત હોય પણ આવી રીતની વાતને આસ્તિક થઈને શ્રદ્ધા સહિત સાંખ્યે તો તે પુરુષ મિષ્ટાન્નાં સુસ્થ ભોગવવાને સમર્થ રહે નહિ અને તથા કુચ્છ, ચાંદ્રાવળાદિક વ્રતે કરીને જો દેહને સુકવી નાસ્તે તો પણ જેવું આવી ભગવદ્વાર્તા સાંખ્યજનારાનું મન નિર્વિપયી થાય છે તેવું તેનું થાતું નથી અને આવી વાત સાંખ્યજીને જેવું તથા સર્વેનું મન નિર્વિકલ્પ થાતું હશે તેવું ધ્યાન કરતા હશે તથા માઝા ફેરવતા હશે

ત્યારે નહિ થાતું હોય, માટે વિશ્વાસ રાલીને પ્રીતિ સહિત જે ભગવાન પુરુષોત્તમ નારાયણની વાત સાંભળવી ઈથી વીજું મનને સ્થિર થવાનું ને નિર્વિષયી થવાનું કોઈ મોડું સાધન નથી. (૩) इति वचनामृतम्. ॥૧૨॥ (૧૦૮)

૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે તેમાં પહેલું ને ત્રીજું કૃપાવાચ્ય છે અને (જેતલપુર ૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) જેને સુપુત્રિ કહી છે તે પ્રધાન સુપુત્રિને આંદી પહેલા પ્રશ્નમાં શ્રીજીમહારાજે સ્વૂઠ સૂક્ષ્મને કારણ ત્રણ દેહનું કારણ કહી છે ને ૫ પ્રધાન સુપુત્રિને ને ત્રણ દેહને જીવની માયા કહી છે ને ચિરાદ સુત્રાત્માને અઘ્યાકૃત ૫ ઈશ્વરની માયા કહી છે. અને જીવની કારણ શરીરરૂપ માયાને વજસાર જોવી કહી છે. ને તે સંતના સમાગમથી અમને ઓઢાણીને અમારું ધ્યાનને અમારા વચનમાં વર્તેલો કારણ દેહ બહી બાક છે. (૧) શ્રીજીમાં સૂક્ષ્મ દેહને ને ક્ષેત્રજ્ઞને સમીપણું છે માટે જામતમાં સાંમઢેલી વાર્તાનું સૂક્ષ્મ દેહમાં મનન કરે તેનું ક્ષેત્રજ્ઞ પ્રમાણ કરે છે ત્યારે હૃદ બાય છે (૨) શ્રીજીમાં અમારો વિશ્વાસ રાલીને પ્રીતિ સહિત અમારી વાત સાંભળવાથી મન સ્થિરને નિર્વિષયી બાય છે તેનું કોઈ સાધને કરીને થતું નથી એમ કહ્યું છે. (૩) બાકી છે

૧ પ્ર૦ આમાં ત્રીજા પ્રશ્નમાં બાકી વાત સાંભળીને જેનું તમારું મન નિર્વિષય થતું હશે તેનું ધ્યાન કરતા હજો માઢા કેરવતા હજો ત્યારે નહિ થાતું હોય અને બાકી વાત સાંભળવી ઈથી મનને સ્થિર થવાનું ને નિર્વિષયી થવાનું કોઈ મોડું સાધન નથી એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું એમ જોતાં તો સર્વ સાધનથી વાત સાંભળવી તે સાધન અધિક થયું ત્યારે તો શ્રીજી સાધન કરવાનું કાંઈ પ્રયોજન રહ્યું નહિ માટે તે કેમ સમજવું ?

૧ હ૦ સર્વ સાધનથી ધ્યાન કરવું તે ઉત્તમ સાધન છે પણ શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયા પછી ધ્યાન કરે તથા માઢા કેરવે તો વિશેષ ન બાય અને જેને જ્ઞાન થયું ન હોય તેને માયિક શાસના ટઢી ન હોય ને પોતાને જુદા આત્મારૂપ માનવું તે પણ સમજ્યો ન હોય તેથી તેને વિશેષ ધના બાવે અને જો પ્રથમ આસ્તિક થાને વાત સાંભળે તો શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપનું જ્ઞાન યથાર્થ બાય ને મહિમા જણાય ત્યારે શ્રીજીમહારાજ વિના વીજું સર્વ તુષ્ઠ થઈ જાય પછી ધ્યાન તથા માઢા જે કરે તે વિશેષે રહિત સુખે બાય માટે સર્વ સાધન કરતાં શ્રીજીમહારાજની જ્ઞાને સહિત વાર્તા સાંભળવી તે સર્વથી અધિક કહી છે. ॥૧૦૮॥

इति श्री कच्छदेशे वृषपुरनिवासी अनादिमुक्तराज श्रीअबजीभाइविरचित
साक्षात् पूर्णरुषोत्तम भगवान श्रीस्वामिनारायण मुखकमळनिःसृत
वचनामृत रहस्यार्थप्रदीपिकायां कारीयाणी प्रकरणं समाप्तम्.

॥ અથ વચનામૃત લોયા પ્રકરણમ્ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક વદિ ૧૦ દશમીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ ગાય શ્રી લોયા મધ્યે સુરામ્ભક્તના દરબારમાં પરમહંસના ઉતારા મધ્યે ઠેલિયા ઉપર ચિરાજમાન હતા અને રુનો ભરેલો ધોલો સુરવાલ પહેર્યો હતો અને ધોલો છીંટની હાલી પહેરી હતી અને માથે ધોલો કંઠેટા બાંધ્યા હતા અને પોતાના હુસ્તારવિદની આગલ્ય મુનિ તથા વેશ્વેશ્વરના હરિમ્ભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ મુનિ પ્રત્યે બોલ્યા જે, [૧] શંકર સ્મરનો શો અર્થ છે ? પછી મુનિ બોલ્યા જે, સુરવને કરે તેને શંકર કહીયે. પછી ૯ વાતને સાંભળીને શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે, આજ પાછલી ચાર ઘડી રાત હતી તે સમે સ્વપ્નમાં અમને શિવજીએ દર્શન દીધાં તે શિવજી મોટા જબરો નેત્રીશ્વર તે ઉપર બેઠા હતા અને શરીરે વધુ બુદ્ધ હતા ને ચાલીસ વર્ષની અવસ્થા હતી ને મોટી જબરી બટા હતી ને તે શિવજી એકે પાર્શ્વે હતાં તેણે ધોલો વલ્લ પહેર્યો હતાં અને તે શિવજી મોટા સંતની પેઠે જ્ઞાત મૂર્તિ હતા ને અમારે ઉપર તો શિવજીને ઘણું હેત જણાણું તોપણ અમારે તો શિવ ઉપર હેત ન જણાણું, કેમજે અમે ઇમ જાળીયે છદ્મ જે, શિવ તો તમોગુણના દેવતા છે અને આપણ તો જ્ઞાત મૂર્તિ ઇવા જે શ્રીનરનારાયણ તેના ઉપાસક છદ્મ તે માટે રજોગુણી તમોગુણી દેવ ઇવા જે બ્રહ્મા, શિવ ને ઇન્દ્રાદિક દેવતા તેમની ઉપર આવે વેસે નહિ અને તેમાં પણ ક્રોધ ઉપર તો અમારે ઘણું વૈર છે ને ક્રોધી જે માણસ અથવા દેવતા તે મુને ગમેજ નહિ તથાપિ જે શિવજીને અમે માનીયે છદ્મ તેનું શું કારણ છે તો શિવજી તો ત્યાગી છે ને યોગી છે ને ભગવાનના મોટા ભક્ત છે, માટે શિવને માનીયે છદ્મ અને ક્રોધ તો કેવો છે તો જેવું હઠકાયું કુતરું હોય તેવો છે, જેમ હઠકાયા કુતરાની જે લાલ તે દેર અથવા મનુષ્ય જેને અડે તે હઠકાયા કુતરાની પેઠે ઢાચિયું નાસીને મરી જાય, તેમ ક્રોધની જેને લાલ અડે તે પણ હઠકાયા કુતરાની પેઠે ઢાચિયું નાસીને સંતના માર્ગે થકી પડી જાય અને બધી ક્રોધ કેવો છે તો જેવા કસાઈ, આરબ, ધાવર, વાધ, દીપડો, કાલો સર્પ તે જેમ સર્વને બીબરાવે છે ને બીજાના પ્રાણને હરી લે છે, તેમ ક્રોધ છે તે પણ સૌને બીબરાવે છે ને બીજાના પ્રાણને હરી લે છે એવો જે ક્રોધ તે જો સાધુમાં આવે તો તે અતિ મુંઠો લાગે, કેમજે સાધુ તો જ્ઞાત હોય પણ જ્યારે તેમાં ક્રોધ આવે ત્યારે તે સાધુ બીજાને ફૂર લાગે ને તે સાધુની આકૃતિ પણ ફરી જાય, કેમજે ૯ ક્રોધનું નામ વિકૃપ છે માટે ૯ ક્રોધ જેના દેહમાં આવે તેના દેહને વિકૃપ કરી નાસે. (૧)

૨ ત્યારે શુક્રણિષ્ણ પુછયું જે, (૨) હે મહારાજ ! જે હમારેક ક્રોધ ચઢી આવે ને પછી તેને ટાઢી નાસે એવો જે ક્રોધ તે કાંઈ નહતર કરે કે ન કરે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેમ આ સમા થેટી છે તેમાં જો હમણે સર્પ નિકળે ને કોઈને કરડે નહિ તો પણ ડઠીને સોને ભાગવું પડે તથા સોના અંતરમાં ત્રાસ થાય, અને વઢી જેમ ગામને જાંપે આવીને વાય હુંકારા કરતો હોય ને કોઈને મારે નહિ તો પણ સો માણસને અંતરમાં ભય છાગે ને ચારણે નિકળ્યાય નહિ તેમ થોડોક ક્રોધ ઉપજે તે પણ અતિશે દુઃસ્વદાવી છે. [૨]

૩ પછી નાના નિર્માનાન્દસ્વામીષ્ણ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૩) કામને મૂઝમાંથી ડલેડી નાસવો તેનું શું સાધન છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એક તો આત્મનિષ્ઠા અતિ દૃઢ હોય અને અદ્વ પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય વ્રત રાખવું એ આદિક જે પંચવર્ષમાન તેને દૃઢ કરીને પાઠે ને ભગવાનનો મરિયા અતિશે સમજે એ ઉપાયે કામને મૂઝ ડલેડી જાય છે, અને કામનું મૂઝ ડલેડી જાય તોય પણ બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમમાંથી કોઈ રીતે ડગવું નહિ અને અતિશે કામનું મૂઝ ડલેડ્યાનો તો ઉપાય એ છે જે ભગવાનનો મરિયા સારી પેટે સમજવો. [૩]

૪ અને તે પછી ભજનાન્દસ્વામીષ્ણ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૪) હે મહારાજ ! કનિષ્ઠ વૈરાગ્ય મધ્યમ વૈરાગ્ય ને ઉત્તમ વૈરાગ્ય એ ત્રણ પ્રકારના વૈરાગ્યનું શું રૂપ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, કનિષ્ઠ વૈરાગ્યવાળો જે હોય તે તો ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યા જે સ્ત્રીના સ્વાગ સંબંધી નિયમ તેમાં સારી પેટે વર્ષે ત્યાં સુધી તો એને ટોક રહે પણ જો કોઈ સ્ત્રીના અંગને દેહી જાય તો તે અંગમાં થતું ચિત્ત ચોટી જાય ને થતું ટેકાણું ન રહે તેને કનિષ્ઠ વૈરાગ્યવાળો કહીયે, અને જે મધ્યમ વૈરાગ્યવાળો હોય તે તો કદાચિત્ જો સ્ત્રીને ઉપાડી થકી લેતી જાય તોય પણ જેમ પશુને ઉપાડાં લેતીને ક્રોધ થતો નથી તેમ તેના મનમાં ક્રોધ ન થાય જે તે સ્ત્રીના અંગમાં ચિત્ત ચોટી જાય નહિ તેને મધ્યમ વૈરાગ્યવાળો કહીયે, અને જે ઉત્તમ વૈરાગ્યવાળો હોય તેને તો જો કદાચિત્ એકાંતમાં સ્ત્રિયાદિક પદાર્થનો યોગ થાય તો પણ એ ડગે નહિ તેને ઉત્તમ વૈરાગ્યવાળો કહીયે. (૪)

૫ અને વઢી ભજનાન્દસ્વામીષ્ણ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૫) કનિષ્ઠ, મધ્યમ ને ઉત્તમ એ ત્રણ પ્રકારે જે ભગવાનનું જ્ઞાન તેનું શું સ્વરૂપ છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, કનિષ્ઠ જ્ઞાનવાળો તે તો મધ્યમ ભગવાનનો પ્રતાપ લેતીને નિશ્ચય કરે ને પછી તેવો પ્રતાપ ન લેવાય ને ભગવાનનો કોઈક દુષ્ટ જીવ દ્રોહ કરતા હોય તેનું કાંઈ ઘટું ન થાય ત્યારે તેને નિશ્ચય રહે નહિ એને કનિષ્ઠ જ્ઞાનવાળો કહીયે, અને મધ્યમ જ્ઞાનવાળો જે હોય તે તો ઉપારે ભગવાનનાં શુભ અશુભ ઘર્ષાં મનુષ્ય ચરિત્રને લેતે ત્યારે તેમાં મોહ થાય ને

નિશ્ચય રહે નહિ તેને મધ્યમ જ્ઞાનવાળો કહીએ; અને ઉત્તમ જ્ઞાનવાળાને તો એમ વર્તે છે, ભગવાનને ગમે તેવી શુભ અશુભ ક્રિયાને કરતા દેલીને પણ તેમાં મોહ થાય નહિ ને નિશ્ચય જાય નહિ તથા જેણે પોતાને નિશ્ચય કરાવ્યો હોય ને તેજ વળી કહે છે એ ભગવાન નથી ત્યારે તેને એમ જાણે છે, પરંતુ માથું ફર્યું છે એવો છે હોય તેને ઉત્તમ જ્ઞાનવાળો કહીએ. અને તેમાં છે કનિષ્ઠ જ્ઞાનવાળો તે તો અનેક જન્મે કરીને સિદ્ધ થાય અને મધ્યમ જ્ઞાનવાળો વે વ્રણ જન્મે કરીને સિદ્ધ થાય ને ઉત્તમ જ્ઞાનવાળો તેજ જન્મે કરીને સિદ્ધ થાય એવી રીતે વાર્તા કરી. (૫)

૬ ત્યાર પછી મોટા શિવાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યો છે, (૬) ભગવાનનો નિશ્ચય તો સંપૂર્ણ હોય તો પણ અંતરમાં કૃતાર્થપણું મનાતું નથી તેનું શું કારણ છે? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, કામ, ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ, માન इत्यादિક છે શુભુ તેણે કરીને જેનું અંતઃકરણ દગ્ધ વર્તતું હોય ને તેને નિશ્ચય હોય તો પણ પોતાને કૃતાર્થ માને નહિ. (૬)

૭ પછી નિત્યાનંદસ્વામીએ પુછ્યું છે, (૭) એ કામાદિક શુભુને ટાળવાનો શો ઉપાય છે? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, એ કામાદિક શુભુ તો તો રહે જો એને ઉપર નિર્દેશ થકો દંડ દેવાને સત્પર રહે, જેમ ધર્મરાજા છે તે પાપીને મારવાને અર્થે દંડ છેડેને રાત દિવસ તૈયાર રહે છે તેમ ઈંદ્રિયો કુમાર્ને ચાલે તો ઈંદ્રિયોને દંડ દે ને અંતઃકરણ કુમાર્ને ચાલે તો અંતઃકરણને દંડ દે. તેમાં ઈંદ્રિયોને કુછ્વાંદ્રાયણે કરીને દંડ દે ને અંતઃકરણને વિચારે કરીને દંડ દે તો એ કામાદિક શુભુનો નાશ થઈ જાય ને પોતાને ભગવાનના નિશ્ચયે કરીને સંપૂર્ણ કૃતાર્થ માને. [૭]

૮ ત્યાર પછી શુક્તાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યો છે, [૮] સંપૂર્ણ સત્સંગ થયો તે કેને કહીએ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, એક તો અતિશે દૃઢ આત્મનિષ્ઠા હોય ને તે પોતાના આત્માને દેહ, ઈંદ્રિયો, અંતઃકરણથી અતિશે અસંગી માને ને એ દેહ ઈંદ્રિયાદિકની ક્રિયાઓ તે પોતાને વિષે ન માને તો પણ પંચવર્ષમાનના નિયમમાં લેશમાત્ર ફેર પડવા દે નહિ અને પોતે બ્રહ્મસ્વરૂપે વર્તે તો પણ પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનું હાસપણું શુકે નહિ સ્વામીસેવકપણે કરીને ભગવાનની દૃઢ ઉપાસના કરે અને મત્સ્ય સૂર્તિ જે ભગવાન તેને આકાશની પેટે અતિશે અસંગી સમજે, જેમ આકાશ છે તે ચાર શૂલમાં અનુસૂતપણે ઘાપીને રક્ષો છે ને ચાર શૂલની જે ક્રિયા તે આકાશને વિષે થાય છે તો પણ આકાશને એ પૃથ્વી આદિક ચાર શૂલના વિકાર અદૃશ્ય નથી તેમ મત્સ્ય જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તે શુભ અશુભ સર્વે ક્રિયાને કરતા થકા આકાશની પેટે નિર્લેપ છે એમ જાણે અને તે ભગવાનનાં જે અસંખ્યાત ષેષ્ઠ્ય છે તેને સમજે, જે આ ભગવાન જી-શોના કલ્યાણને અર્થે શત્રુણ્ય જેવા જનાય છે તો પણ અનંતકોટી બ્રહ્માંડના કર્તા હર્ષા

છે અને ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ, બ્રહ્મપુર ઇત્યાદિક જે ધામ તે સર્વેના સ્વામી છે અને અનંતકોટી એવા જે અસરૂપ મુક્ત તે સર્વેના સ્વામી છે, એવા ભગવાનનો મહિમા જાણીને વિશેષે શ્રવણાદિક ભક્તિને દૃઢ કરીને રાखે અને તે ભગવાનના ભક્તની સેવા શાકરી કરે તેવી રીતે જે વર્તે તેનો સંપૂર્ણ સત્સંગ કહીએ. [૮]

૯ પછી નાનાશિવાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૯) ક્યારેક તો ભગવાનના ભક્તનો મહિમા અતિશે સમગ્રાય છે ને ક્યારેક તો અતિશે સમક્ષાતો નથી તેનું શું કારણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સંત છે તેતો ધર્મવાળા છે તે જ્યારે કોઈકને અર્ધમાન થાલતો દેલે ત્યારે તેને ટોકે પછી જે દેહાભિમાની હોય તેને સવલો વિચાર કરીને શિષ્ટા મૂળ કરતાં આવડે નહિ ને સામો તે સંતનો અવગુણ લે, માટે જ્યાં સુધી એને દુઃસ્વાદીને કહે નહિ ત્યાં સુધી મહાત્મ્ય રહે ને જ્યારે હિતની વાત પણ દુઃસ્વાદીને કહે ત્યારે અવગુણ લે ને મહાત્મ્ય ન જાણે અને જેને સંતનો અવગુણ આવ્યો તેને કોઈ રીતે માપચિત્તે કરીને પણ શુદ્ધ થવાતું નથી, જેમ કાપાદિક દોષનાં પાપ નિવારણ છે તેમ સંતના દ્રોહનું પાપ નિવારણ છે નહિ, અને જેમ કોઈને જ્વરોગ થાય તેને ટાઢપાતું કોઈ ઔષધ નથી તે તો નિષે મરે તેમ જેને સંતનો અવગુણ આવ્યો તેને તો જ્વરોગ થયો જાણવો તે તો પાંચ દિવસ મોટો બેઠો નિષે વિમુક્ત થાશે, અને જ્યાં જેમ મનુષ્યના હાથ, પગ, નાક, કાન, માંસ, આંગળીઓ આદિક જે અંગ તે કપાપ તો પણ એ મનુષ્ય મુલો કહેવાય નહિ અને જ્યારે ઘટમાંથી માથું કપાઈ જાય ત્યારે તેને મુલો કહેવાય તેમ હરિજનનો જેને અવગુણ આવે તેનું તો માથું કપાઈ અને ળીજા વર્તમાનમાં કદાચિત્ત ફેર પડે તો અંગ કપાઈ કહેવાય પણ તે જીવે સ્વરો કહેતાં તે સત્સંગમાં ટકે સ્વરો ને જેને સંતનો અવગુણ આવ્યો તે તો નિષે સત્સંગથી જ્યારે ત્યારે વિમુક્ત થાય એ વર્તું માથું કપાઈ જાણવું. (૯)

૧૦ પછી ભગવદાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૧૦) હરિજનનો અવગુણ આવ્યો હોય તેને ટાઢપાનો કોઈ ઉપાય છે કે નથી ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ઉપાય તો છે પણ અતિ કઠણ છે તે અતિશે શ્રદ્ધાવાળો હોય તેથી થાય છે તે જ્યારે કોઈ સંતનો અવગુણ આવે ત્યારે એમ વિચાર કરે જે, મેં અતિ મોટું પાપ કર્યું જે બ્રહ્મસ્વરૂપ એવા જે ભગવાનના ભક્ત તેનો અવગુણ લીધો, એવા વિચારમાંથી અતિશે દાક્ષ હૈયામાં થાય તે દાક્ષને મારે અન્ન જમે તો તેના સ્વાદુ કુસ્વાદુપણની સ્વષર પડે નહિ તથા રાત્રિને વિષે નિદ્રા પણ આવે નહિ અને જ્યાં સુધી સંતનો અવગુણ હૈયામાંથી ટટે નહિ ત્યાં સુધી જેમ જલ વિનાનું માછું તદફલે તેમ અતિ વ્યાકુલ થાય અને જ્યારે એ સંતનો હૈયામાં અતિશે ગુણ આવે એ તે સંત કોઈ વાતે દુઃસ્વાદા હોય તો તેને અતિ

દીન થઈને પ્રસન્ન કરે, એવી જાતનો જેના હૃદયમાં વિચાર રહેતો હોય તેા તેને સંતનો અવગુણ આપ્યો હોય તે પણ ટઢી જાય ને સત્સંગમાંથી પણ વિદુર ન થાય પણ એ વિના ધીજો કોઈ એવો ઉપાય નથી કહ્યો એજ એક ઉપાય છે. [૧૦] હિતિ વ૦ ॥૧૧॥ (૧૦૯) ૧૦

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ [૧૦] છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, જ્ઞાન્ત મુર્તિ એવા જે અમે તે અમારા ઉપાસકોષ્ટ રજોગુણી તમોગુણી દેવમાં દેત ન કરતુંને ક્રોધી મનુષ્ય તથા દેવતા તે અમને ગમતા નથી. (૧) બીજામાં થોડોક ક્રોધ પણ દુઃખ-દાયી છે. (૨) ત્રીજામાં આત્મનિષ્ઠા, પ્રજ્ઞાચર્યાદિક પંચવર્તમાન અને અમારો મહિમા એ ત્રણ અતિશે દૃઢ થાય તો કામનું મૂલ ઊલટી જાય અને અતિશે કામનું મૂલ ઊલટ્યાનો ઉપાય તો અમારો સારી પેટ મહિમા સમજવો તેજ છે. (૩) ચોથામાં આગીના ત્રણ પ્રકારના ચૈતન્યનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. (૪) પાંચમાંમાં ઉત્તમ, મધ્યમ, કનિષ્ઠ જ્ઞાનનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. (૫) છઠ્ઠામાં અમારો નિઃશ્વય હોય પણ કામાદિક વિકાર ન ટલ્યા હોય તો કુતાર્થપણું મનાય નહિ. [૬] સાતમાંમાં ઈન્દ્રિયોને તપે કરીને દુર્મે અને અંતઃકરણને વિચારે કરીને દુર્મે તો વિકાર નાશ પામે ને કુતાર્થપણું મનાય. (૭) આઠમાંમાં આત્મનિષ્ઠા અતિ દૃઢ હોય અને પંચવર્તમાન પાછે અને અમારી સ્વામીસેવકપણે દૃઢ ઉપાસના કરે અને પ્રજ્ઞા ભગવાન જે અમે તે અમને અતિશે અંતર્ગતી ને અતિશે નિર્વિકાર ને સર્વેના સ્વામી ને સર્વેના કર્તા હૃતાં સમજે અને અમારી નવધા ભક્તિ કરે તથા અમારા ભક્તની સેવા કરે તેનો સંપૂર્ણ સત્સંગ કહેવાય. (૮) નવમાંમાં દેહાભિમાનીથી સંતની શિલામળ પ્રજ્ઞ ન થાય ને જ્ઞાનો અવગુણ છે ને વિદુર થાય. (૯) દશમાંમાં અતિ દીન થઈને તે સંતને પ્રસન્ન કરે તો અવગુણ આપ્યો હોય તે ટઢી જાય છે. [૧૦] થાયતો છે.

૧ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રથમાં કામનું મૂલ ઊલટ્યાનો ઉપાય અતિ દૃઢ આત્મનિષ્ઠા અને પ્રજ્ઞાચર્યાદિક પંચવર્તમાનને દૃઢ પાછે અને અમારો મહિમા અતિશે સમજે એ ત્રણ ઉપાય શ્રીજીમહારાજે કહ્યા અને વઢી કહ્યું જે, અમારો સારી પેટ મહિમા સમજે તો અતિશે કામનું મૂલ ઊલટી જાય તે પ્રથમ અતિશે મહિમા કહ્યો તેમાં ને સારી પેટ મહિમા સમજવાનો કહ્યો તેમાં શું ન્યૂન અધિકપણું આવ્યું તે સમજાણું નહિ માટે કૃપા કરીને સમજાવો ?

૧ હ૦ પ્રથમ અતિશે મહિમા કહ્યો તે જ્ઞાને કરીને સમજવાનો કહ્યો છે અને જે સારી પેટ મહિમા સમજવાનો કહ્યો તે મહિમા આકારે રૂપિ થઈ જાય તેણે કરીને જગતની વિસ્મૃતિપ્રમુક્ત થઈને ને મુર્તિ આકારે દૃષ્ટિ થઈ જાય એ સારી પેટ મહિમા કહ્યો છે.

૨ પ્ર૦ આઠમા પ્રથમાં અક્ષરરૂપ અનંતકોટી પ્રમુક્ત કહ્યા તે અક્ષરરૂપ પટલે કેવા જાણવા ?

૨ હ૦ જે ન જુએ તે સર્વ ચૈતન્યવર્ગને અક્ષર કહેવાય છે અને આ ઠેકાણે અક્ષરનામે શ્રીજીમહારાજને કહ્યા છે તે [પં. ૨ માં] ભગવાન અપ્પુત છે અક્ષર છે અસંદ છે તથા (અ. ૧ માં) ભગવાન અક્ષરરૂપ છે અંતર્યામી છે ને અનંતકોટી પ્રજ્ઞાંદના આધાર છે એમ કહ્યું છે માટે અક્ષર નામે શ્રીજીમહારાજને જાણવા ને તે શ્રીજીમહારાજરૂપ થયેલા પ્રમુક્ત અક્ષરરૂપ કહ્યા છે આ અક્ષરરૂપનો અર્થ (અ. ૪ ના બીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) કયો છે. ॥૧૦૯॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રીલોયા મધ્યે સુરામક્તના દરબારમાં દક્ષિણાદે મુસ્તારવિંદે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને રાતા કીનસ્વાપનો સુરવાઢ પહેર્યો હતો અને નરનારાયણ નામે અંકિત ઘરો જે કાઢ્યો કીનસ્વાપ તેની ઢગલી પહેરી હતી અને માથે ઘુરાનપુરી અસમાની રંગનો રેટો સોનેરી તારના ફરતા હેઢાનો બાંધ્યો હતો અને કમુંબી રંગનો રેટો કેઢે બાંધ્યો હતો અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગઢ મુનિ તથા દેશદેશના હરિમક્તની સમા ઘરાફને વેઢી હતી અને મુક્તાનંદસ્વામી આદિક જે પરમહંસ તે ઢુકઢ, સરોઢા, સતાર, મંજીરાદિક બાર્જાવને વજાઢીને કીર્તનનું ગાન કરતા હતા.

૧ પછી કીર્તનની સમાપ્તિ યદ્ રહી ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, [૧] સર્વે પરમ-હંસ સાંમઢ્યો હું તમને ઇક મશ્ન ધુલુંહું. ત્યારે મુનિ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! ધુલો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, આ સત્સંગમાં હરિમક્તને ક્યારે મૃત્યુનો ભય ટકી જાય ? અને વેદ છતેજ પોતાનું કલ્યાણ મનાઈ જાય ? પછી મુક્તાનંદસ્વામીજી જેનો આવઢ્યો તેવો જ-સર કયો પળ શ્રીજીમહારાજના મશ્નનું સમાધાન ઘયું નહિ. પછી બીજા પરમહંસ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! ઇ મશ્નનો ઉપર તો તમેજ કરો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, તમે ક્યાં મુખી કીર્તન બોલ્યા ત્યાં મુખી અને ઘનો વિચાર કયો છે તે અમારી નજરમાં તો ઇમ આમું છે જે, ચાર મકારના હરિમક્ત હોય તેને મૃત્યુનો ભય નાશ પામે છે અને કુતાર્થપણું મનાય છે તે ચાર મકારના હરિમક્તની વિક્તિ ઇક તો વિશ્વાસી, બીજો જ્ઞાની, ત્રીજો શૂરવીર, ઘોથો પ્રીતિવાઢ્યો ઇ ચાર મકારના જે ભક્ત તેને તો મૃત્યુનો ભય નથી રહેતો ને વેદ છતે કુતાર્થપણું મનાય છે. હવે ઇ ચાર મકારના ભક્તનાં લક્ષણ કહીજી છે. તેમાં જે વિશ્વાસી હોય તેતો મગવાનના નિશ્ચયના ચલવઢે કરીને મૃત્યુનો ભય રાલે નહિ ને ઇમ જાણે જે, મુને મત્સ્યજ ધુરુષોત્તમ મગવાન મલ્લપા છે માટે હું કુતાર્થ છું, અને જ્ઞાનીને તો આત્મજ્ઞાનનું વઢ્ઢ હોય તે ઇમ માને જે, હું તો વ્રક્ષસ્વરૂપ ઘરો મગવાનનો ભક્ત છું. માટે ઇને ધળ મૃત્યુનો ભય હોય નહિ, અને શૂરવીર હોય તે ધક્કી તો ડિવિયો તથા અંતકરણ ઇ સર્વે ધરધર કંપતાં રહે અને બીજા કોઈથી ધળ ઢરે નહિ માટે ઇને કોઈ રીતે પરમેશ્વરની આજ્ઞામાં યંગ ધાય નહિ, માટે પોતાને કુતાર્થપણું માને અને મૃત્યુનો જાસ તેના જનમાં લેજા માત્ર ધળ હોય નહિ, અને ઘોથો જે પ્રીતિવાઢ્યો તેને તો પતિ-વ્રતાનું અંગ છે, જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય તેને પોતાના પતિ વિના કીજે ટેકાળે ઢવ્તિ ઢોલે નહિ ને ઇક પોતાના પતિને વિષેજ પ્રીતિ રાલે તેમ તે મગવાનનો ભક્ત તે પતિવ્રતાની પેઢે પોતાના પતિ ઇવા જે મગવાન તેને વિષેજ પ્રીતિ રાલે, માટે પોતાને કુતાર્થપણું માને અને તેને મૃત્યુનો ભય ધળ લેજાજાત હોય નહિ. અને ઇ ચાર અંગ માંપણું ઇક મગવાન

હોય ને બીજાં ત્રણ ગૌણ હોય તોપણ જન્મ મૃત્યુના બંધ થકી તરે છે અને ચાર ઘાંવલું
 એક પળ ન હોય તેને તો મૃત્યુનો બંધ ઠકે નહિ, ઘટલી વાર્તા કરીને પછી શ્રીજીમહા-
 રાજ સર્વે પરમહંસ તથા હરિભક્ત પ્રત્યે બોલ્યા હે, ૫ ચાર માંચલાં જેને જે અંગ પ્રધાન-
 પળે વર્તતાં હોય તે કહો ? પછી પરમહંસ સમયને જે જે અંગ વર્તતાં હતાં તે કહ્યાં અને
 હરિભક્તને પણ જેને જે અંગ વર્તતાં હતાં તે કહ્યાં તે સાંખ્યીને શ્રીજીમહારાજ ઘણું પ્રસન્ન
 થયા. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હે, ૫ ચાર અંગમાંથી જેને શૂરવીરનું અંગ હોય તે સર્વે
 આવીને અમારે પળે લાગો, પછી જેને જેને શૂરવીરનાં અંગ વર્તતાં હતાં તે સર્વે શ્રીજીમ-
 હારાજના ચરનારબિંદને છાતીમાં છાડેને પળે લાગ્યા. [૧]

૨ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હે, થકી જેને પ્રભુ પુછવો હોય તે પુછો ત્યારે બ્રહ્મા-
 નંદસ્વામીજી પુછ્યું જે, (૨) કારણ હોય તે તો કાર્યથી મોટું જોઈએ ત્યારે ઘટનું બીજ તે
 તો નાનું છે ને તે થકી મોટો વડ કેમ થાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હે, કારણ
 હોય તે તો નાનું હોય ને સૂક્ષ્મ હોય તો પણ મોટા કાર્યની ઉત્પત્તિ કરવાને સમર્થ છે
 એજ કારણમાં મોટાઈ છે, જેમ મૂઝ પ્રકૃતિનાં કાર્યે એવાં જે અનંત પ્રધાન તેનો મોટો
 વિસ્તાર છે પણ કારણરૂપ જે મૂઝ પ્રકૃતિ તે તો સ્ત્રીને આકારે છે તથા પૃથ્વીનું કારણ
 જે ગંધ તે સૂક્ષ્મ છે ને તેનું કાર્ય જે પૃથ્વી તે મોટી છે, એમજ આકાશ આદિક જે બીજાં
 ચાર મૂલ તેનો મોટો વિસ્તાર છે ને તેના કારણ જે શબ્દાદિક તે સૂક્ષ્મ છે અને જે કાર-
 ણ હોય તે નાનું હોય તોપણ તે મોટા કાર્યને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ થાય એવી એમાં કહ્યા
 રહી છે, જેમ અગ્નિદેવ છે તેતો મનુષ્ય જેવો મૂર્તિમાન છે અને માણસ જેવો છે અને તેનું
 કાર્ય જે અગ્નિની જ્વાળાઓ તેતો અતિ મોટી છે, તથા જેમ વરુણની મૂર્તિ તેતો મનુષ્ય
 જેવો છે અને તેનું કાર્યરૂપ જે જલ તેતો અતિ જાણું છે, અને જેમ સૂર્યની મૂર્તિ તો મ-
 નુષ્યના જેવી રચમાં બેઠી છે અને તેનું કાર્ય જે પ્રકાશ તેતો આસ્તા બ્રહ્માંડમાં વ્યાપી
 રહ્યો છે, તેમ સર્વના કારણ એવા જે શ્રીપુરુષોત્તમ નારાયણ તેતો ક્રત્તિરૂપે મનુષ્ય જેવડા
 છે તો પણ અનંતકોટી બ્રહ્માંડના કારણ છે અને જે મૂર્ત્યુ હોય તેતો એમ સમજો જે, જેનું
 કાર્ય જાણું મોટું છે તો તેનું કારણ તો કેવળું થોડું હશે ! એતો મૂર્ત્યુની સમગ્રણ છે અને
 સર્વના કારણરૂપ એવા મગવાન તે મનુષ્ય જેવા છે તો પણ પોતાના અંગમાંથી યોગક-
 ઘ્યા કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડને ઉત્પન્ન કરવાને સમર્થ છે ને પાછાં પોતાને વિષે લય
 કરવાને સમર્થ છે જેમ અગ્નિ, વરુણ, સૂર્ય તે પોતાના કાર્યરૂપે મોટા જગાય છે ને થકી
 કાર્યને પોતામાં લીન કરીને એક પોતેજ રહે છે તેમ મગવાનના એક એક રોમમાં અનંત-
 કોટી બ્રહ્માંડ અણુની પેટે રહ્યાં છે તે અઘાવરણને ચૌદલોક સુધાં રહ્યાં છે, એવી રીતે
 કારણમાં અલૌકિકપણું છે ને મોટાઈપણું છે તેને સમજી હોય તે જાણે જે મગવાન મનુષ્ય

જેવા જાણાય છે તોપણ આ મગવાન સર્વના કારણ છે અને સર્વના કર્તા છે ને સમર્થ છે એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ ક્ષયન કરવા પધાર્યા. (૨) इति वचनामृतम्. ॥ ૨ ॥. (૧૧૦) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર.—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, વિ-
શ્વાસી, જ્ઞાની, શરવીરને પ્રીતિવાળો એ ચાર પ્રકારના અપ્તને સૂચુનો અર્થ નથી રહેતો (૧)
વીજામાં જેમ મૂલ પ્રકૃતિ સ્ત્રી બાકાર છે ને તેનું કાર્ય મોટું છે ને જેમ ચાર મૂતનો મોટો
વિસ્તાર છે ને તેના કારણ ગંધાદિક સૂક્ષ્મ છે અને જેમ સૂર્યાદિકની ધૃતિયો મનુષ્યના જેવ-
હી છે ને તેનું કાર્ય જે પ્રકાશાદિક તે અતિ વિસ્તારવાન છે તેમ અમે મનુષ્ય જેવડા
દેશાદિ છીએ તોપણ સર્વના કારણ છીએ એવા પ્રત્યક્ષ મગવાન જે અમે તે અમે મનુષ્યના
જેવડા છીએ પણ અનંત કોટી પ્રજાંતને ઉત્પન્ન કરવા ને અમારે વિષે છીન કરવા સમર્થ
છીએ અને અમારા એક એક રોમમાં પટલે કિરણોમાં અનંત કોટી પ્રજાંત અગુની પેઠે રહ્યાં છે
પણ અમારે વિષે કલૌકિકપણું ને મોટાદિપણું છે [૨] શાબ્દો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં ચારપ્રકારના અપ્તને સૂચુનો અર્થ ટક્કી જાય છે એમ કહ્યું તે આ દેહે
મરવાની થીક ટક્કી જતી હશે કે ફેર જન્મ મરવાની થીક ટક્કી જતી હશે ?

૧ ૬૦ એવા અપ્તને ફેર જન્મ મરવાનું તો હોયજ નહિ પણ આ દેહે કોઈક પ્લેગ કોલેરા
જેવો રોગ આવે અથવા રાજ્યવ્યથા આવે તેમાં મરી જવાની થીક ન રહે એમ કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦ વીજા પ્રશ્નમાં શ્રીજીમહારાજના એક એક રોમમાં અદ્વિત બાવરણે યુક્ત પ્રજાંત રહ્યાં છે એમ
કહ્યું તે અદ્વિત બાવરણે યુક્ત પ્રજાંત તો મૂલપુરુષના રોમમાં રહ્યાં છે અને શ્રીજીમહારાજના રોમમાં
રહ્યાં છે એમ કેમ કહ્યું હશે ?

૨ ૬૦ અદ્વિતનું તથા પ્રજાંતનું તથા મૂલપુરુષનું એ સર્વેનું આધાર તો શ્રીજીમહારાજનું તેજ છે તે
(કા૦ ૬ માં) કહ્યું છે જે, પૃથ્વી આદિક સર્વે તત્ત્વથી લીધે અદ્વિત પર્યંત સર્વેનું આત્મા
અમારું તેજ છે માટે મૂલપુરુષના તેજમાં રહ્યાં હોય તે પણ શ્રીજીમહારાજના તેજમાંજ
કહેવાય. ॥ ૧૧૦ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક વદિ ૧૩ તૈરશ્વને દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગામ બીલોષા
મધ્યે મુરારાચારના દરવારમાં રાત્રિને સમે હોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા ને ધોળી ઊં-
ટની ડગલી પહેરી હતી તથા રનો મરેલો ધોળો મુરવાલ પહેર્યો હતો ને મસ્તક ઉપર
ધોળો પેંટેટા બાંધ્યો હતો તથા ધોળી પહેડી ઓડી હતી અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આ-
ગલ હુનિ તથા વૈષ્ણવેશના હરિમંત્રની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

તે સમયને વિષે શ્રીજીમહારાજને મગવાદાનંદસ્વામી તથા શિવાનંદસ્વામીએ મશ

૧ પુછ્યો જે, (૧) મગવાન તથા સંત તેનો જેને મહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત નિશ્ચય હોય તેનાં
માં લક્ષણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને મગવાનનો ને સંતનો મહાત્મ્યજ્ઞાને
સહિત નિશ્ચય હોય તેથી મગવાનને અર્થ ને સંતને અર્થ શું ન થાય ? એને અર્થ કુટુંબનો
સ્વાગ કરે, લોક લાજનો સ્વાગ કરે, રાજ્યનો સ્વાગ કરે, મુક્તનો સ્વાગ કરે, ધનનો

૨.

વચનામૃત લો. ૩

ત્યાગ કરે, સ્ત્રીનો ત્યાગ કરે અને સ્ત્રી હોય તે પુરુષનો ત્યાગ કરે, એમ કહીને પછી આ સર્વે હરિભક્તની વાર્તાઓ એક ધીજા કેઢે કરી:—ગામ ઢહુસરવાળા રજપુત ગહુજી તથા ધરમપુરવાળાં કુશલકુંભરવાઈ તથા પર્વતમાઈ તથા રાજવાઈ તથા ઝીઝુવાઈ તથા છાહુવાઈ તથા મોટાં રામવાઈ તથા દાદોલાચર તથા માંચોભક્ત તથા મુલ્લજી બ્રહ્મચારી તથા મુજવાળાં લાર્ધાવાઈ ને માતાજી તથા મુક્તાનંદસ્વામી તથા વાળાક દેશનો આદીર પટેલ સામત તથા ગામ માનકુવાના મુલ્લજી તથા કુશ્રજી તથા વાળાક દેશમાં ગુંદાબ્ધી ગામના વે કાઠિ હરિભક્ત ઇત્યાદિક જે સત્સંગી તેમણે ભગવાનને અર્થે ને સંતને અર્થે જે જે કર્યું તેને વિસ્તારીને કહેતા હવા. અને વહી એમ કહું જે જેને ભગવાનનો નિશ્ચય મહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત હોય તે ભગવાનના વચનમાં પેર પાડે નહિ ને જેમ કહે તેમ કરે તે ઉપર પોતાની વાત કરી જે, અમારો સ્વભાવ કેવો હતો તો ગોદોહન માત્ર એક સ્થાનકમાં રહેવાય પણ વધુ રહેવાય નહિ એવા સ્થાગી હતા ને વૈરાગ્ય અતિશે હતો ને શ્રીરામાનંદસ્વામી ઉપર હેત પણ અસાધારણ હતું તોપણ સ્વામીએ મુજનમરથી કહાવી મેં કલ્પું જે, જો સત્સંગમાં રહાનો સ્વપ હોય તો યાંમલાને વાય લેરને પણ રહેવું પડશે, એમ મયારામ મટે આવીને કહું ત્યારે અમે યાંમલાને વાય લીધી. ત્યાર પછી તેમણે કહું જે, મુક્તાનંદસ્વામીની આજ્ઞામાં રહો. પછી અમે સ્વામીનાં દર્શન થયા મોર નવ મહિના સુધી મુક્તાનંદસ્વામીની આજ્ઞામાં રહ્યા, એવે ત્વણે કરીને જેને સંતનો ને ભગવાનનો એવો નિશ્ચય હોય તેને નિશ્ચય જાણીએ. અને પછી સુંદરજી સુતાર ને ઢોસા વાળિયાની વાત કરી. અને વહી જેને ભગવાનનો ને સંતનો એવો નિશ્ચય હોય તેને તેની કોરનો કેવલ વર્ષે એમ કહીને રાણા રાજમરની વાર્તા કરી અને મહાદની વાર્તા કરી જે, મહાદ જે તે તૃસિહજી મત્યે વોલ્પા જે હે મહારાજ ! હું આ તમારા વિકરાલ રૂપથી નથી ધીતો ને તમે જે મારી રક્ષા કરી તેને હું રક્ષા નથી માનતો ને તમે જ્યારે મારાં ઇંદ્રિયો રૂપ શુભના ગજ થકી રક્ષા કરશો ત્યારે હું રક્ષા માનીશ, યાટે જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે દૈહિક રક્ષા ભગવાન કરે તેણે કરીને હર્ષ ન પામે ને રક્ષા ન કરે તેણે કરીને શોક ન કરે અને અલમસ્ત થકો ભગવાનને મજે ને ભગવાન ને સંત તેનું મહાત્મ્ય વહુ જાણે તે ઉપર ગામ કઢલાલની ઢોશીની વાત કરી. (૧) અને આવી રીતનો જે હરિભક્ત હોય તેનો દેહ પણ ધસીને પડે, વાઘ લાઇ જાય, સર્પ કરડે, શસ્ત્ર વાગે, પાળીમાં ઘુડી જાય ઇત્યાદિક ગમે તેવી રીતે અપમૃત્યુપ કરીને દેહ પડે તોપણ એમ સમજે જે, ભગવાનના ભક્તની અવહી ગતિ ઘાયજ નહિ એતો ભગવાનના ધામનેજ પામે અને ભગવાનથી વિમુક્ત હોય તેનો દેહ સુધી સારી પેટે પડે ને ધંદનના લાકડામાં સંસ્કારે યુક્ત વહે તોપણ તેતો નિશ્ચે યમ-ધુરીમાં જાય. એ વેની વ્યક્તિ સારી પેટે સમજે એ સર્વે પ્રકારની જેના હૃદયમાં હૃદ ગાંઠ

પઢી હોય તેને ભગવાનનો ને સંતનો મહાત્મ્ય સહિત નિશ્ચય છે એમ જાણવું (૨) અને ૨
 એનો નિશ્ચય વાઙ્કો જે હોય તે જરૂર ગ્રહ્યમોહોલમાંજ પુને પણ લીજે કપાઈ કોઈ ધામમાં
 ઓરો રહે નહિ. (૩) इति वचनामृतम्. ॥ ૩ ॥. (૧૧૧). ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે તેમાં ઓઝીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારો તથા
 અમારા સંતનો પટલે મુક્તનો મહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત નિશ્ચય હોય તે કુંડુવનો તથા લોકલાજનો,
 રાજ્યનો, મુશ્વનો લ્યાગ કરે અને સ્ત્રી હોય તે પુરુષનો લ્યાગ કરે અને અમારા વચનમાં ફેર
 પડવા દે નહિ અને દૈહિક મુલ દુઃખમાં હર્ષ શોક પામે નહિ (૧) અને એવો જે અમારો ભક્ત
 તેનો દેહ અપમૃત્યુ કરીને પડે તો પણ એ ભક્ત અમારા ધામનેજ પામે અને વિમુલ્ક યમપુરીમાં
 જાય એમ સમજનારાને અમારો મહાત્મ્ય સહિત નિશ્ચય છે [૨] અને એવા નિશ્ચયવાઙ્કો અ-
 મારા ધામનેજ પામે. [૩] જાણતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાચનમાં જેને અમારોને અમારા સંતનો મહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત નિશ્ચય હોય તે
 કુંડુવ, લોકલાજ ને રાજ્યાધિકનો લ્યાગ કરે એમ કહીને ઓઝીમહારાજે સર્વે હરિમજ્જીનો
 નામ કહ્યાં તેમણે ઓઝીમહારાજને અર્થે હું હું કર્યું હશે તે કૃપા કરીને કહ્યો ?

૧ ૪૦ ઓઝીમહારાજ અરેરા ગામમાં પધાર્યા હતા ત્યાંથી ગલુજીને કહાલી મોકલ્યું જે, જાવા
 બેઠા હો તે પડ્યું મુકીને ધન, ધાન્ય, માણસ, પશુ, સર્વસ્વ લેઈને અહિં આવો. તે સાંભળીને
 પોતાનાં માતૃબ્રી માંદાં હતાં તેમને મુકીને લીજું થયું લઈને રાત્રિપ ગયા, એવા વચનમાં વર્તતા
 હતા અને તેમને ઘેર ઓઝીમહારાજ સંતોષ સહિત પધાર્યા હતા અને પોતાની માતૃબ્રીપ દેહ
 લ્યાગ કર્યો હતો તો જ ઓઝીમહારાજને ગાજતે વાજતે ઘેર પધરાવીને બે દિવસ પ્રેમપુર્વક સેવા
 કરીને કોઈને તે વાત જાણવા દીધી નહિ અને ઓઝીમહારાજને વચ્ચાવવા સીમાઢા મુખી
 ગયા ત્યારે ઓઝીમહારાજે કહ્યું જે, હવે જાઓ તમારું કામ કરો. પછી તે પાછા વળ્યા, એવા
 મહિમાવાઙ્કા હતા. (પ્ર૦) ગલુજી પાસે સર્વસ્વ મગાવેલું તે ઓઝીમહારાજે થયું રાહતું કે
 કેમ કર્યું ? (૪૦) ગલુજીને ઘેર પણ રાત્રિપ જાતું આવીને સર્વસ્વ છૂંટી જવાના હતા અને
 ગલુજીને તથા તેમનાં મનુષ્યોને મારી નાશવાના હતા પટલા સાથે ઓઝીમહારાજે મંગાવ્યું
 હતું. તે જાતું રાત્રિ ગલુજીને ઘેર આવીને પાછા ગયા અને સવારમાં ઓઝીમહારાજે ગલુ-
 જીને સર્વસ્વ પાછું આપીને હઠુસર મોકલ્યા. એવી રીતે મહારાજે પોતાના દૃઢ નિશ્ચયવાઙ્કા-
 ને વિશ્વાસવાઙ્કા ભક્તની રક્ષા કરી. ॥ ૧ ॥

અને કુશલકુંવરબાદ્ય ઓઝીમહારાજને પોતાને ઘેર તેહની રાજ્ય આપવા માંડ્યું
 ને ઓઝીમહારાજની મૂર્તિને નક્ષત્રી શિલા પર્યંત સમગ્ર જંગ નીરલીને અંતરમાં ઉતારી ઊંધી
 અને જેવા ધામમાં વિજય તેજોમય મૂર્તિ છે તેવી દેશતાં હવાં ને દેશતું માન મુઠી ગયાં ને
 મૂર્તિમાં ઝોઢાઈ ગયાં ને પંદર દિવસે દેહ મુકીને અક્ષર ધામમાં ગયાં એવાં હતાં. (પ્ર૦)
 કુશલકુંવરબાદ્યને સત્સંગ શી રીતે થયો હતો અને તેમનો જન્મ કયા ગામમાં હતો ? (૪૦)
 એ પૂર્વજન્મમાં સંપાદિત રાજાની, વેલ રહ્યાઈ નામે હતાં. ત્યાં વિન્દીનો વાલશાહ

આવેલ તેણે સંપ્રામજીતને મારી નાશ્યો ને રુઢવાડને લેઈ જવાનું કર્યું ત્યારે રુઢવાડે અને સમજાવ્યો જે, મારે નામના કરવી છે પછી તે ગયો. અને રુઢવાડે અઢાઢજની વાન્ય કરાવીને દેહ મેલ્યો અને તે ઓઢક ગામમાં કુશલકુંવરવાડ નામે થયાં. તેમણે પૂર્વ જન્મમાં કરાવેલી વાન્યમાં ળીજીમહારાજ ને સંતો નાહ્યા ને જઢ પીધું ને તેના ઉપરદયા કરીને પરમચૈતન્યાનંદસ્વામીને પ્રેરણા કરી તે ધરમપુર જડને ધર્મશાઢામાં ઉતર્યા. અને ધમને નિયમ હતું જે, જે અતિથિ આવે તેને નિત્ય જમાઢે અને મહિમા સમજીને ધરણ સ્પર્શ કરવા રાજે આવતાં. તેમને પરમચૈતન્યાનંદસ્વામીએ સ્પર્શ કરવા ઢીધો નહિ તેથી તેમને સ્વામીનો ગુણ આવ્યો ને સ્વામીએ ળીજીમહારાજના મહિમાની ને પ્રગટપણની વાતો કહીને સત્સંગ કરાવ્યો હતો અને પરમચૈતન્યાનંદસ્વામીને ળીમુત્તાનંદસ્વામી ગઢઢે તેડી ગયા પછી તેમણે ળીજીમહારાજને ધરમપુર તેઢાવ્યા હતા. ॥૨॥

અને પર્વતભાઈ પોતાનો ઢિકરો કંઠમાજ હતો તેને મુકીને ળીજીમહારાજનાં ઢર્શન કરવા ચાલ્યા તે ગામને સીમાઢે પહોંચ્યા પટલામાં ઢિકરો મરી ગયો ને મનુવ્ય તેઢવા ગયું તો પણ પાછા ચઢ્યા નહિ ને ગઢઢે ગયા. ત્યારે ળીજીમહારાજે કહ્યું જે, ઢિકરો મરી ગયો ને પાછા કેમ ચઢ્યા નહિ ? ત્યારે પર્વતભાઈ બોલ્યા જે ધમાં હું ? પ તો જ્ઞાનમાં ળીચઢા પઢે ને મરી જાય ધણું છે ધમ બોલ્યા. અને ત્યાં સાત ઢિવસ સુધી જમ્યા નહિ ને પાળી પણ પીધું નહિ. તેમને ળીજીમહારાજે કહ્યું જે, તમે ક્યાં જમો છો ? ત્યારે બોલ્યા જે આપનાં ઢર્શન કઢં હું તેમાં ચણું આવી જાય છે અને જે ઢાળા પાકે તે ચધા ળીજીમહારાજના સઢાવ્રતમાં આપી દેતા તેમને ળીજીમહારાજે કહ્યું જે થોઢાક ઢાળા છોકરાને ચાથા ચાઢ રાક્ષતાં હો તો ચાઢ ત્યારે કહ્યું જે કળચીનાં છોકરાં તો જેમ કુકઢાનાં ચધાં ઉકરઢામાંથી ઢાળા ચોતરી ચાથ તેમ પૃથ્વીમાંથી પેઢા કરી ચાથ માટે ધથી પિતા હું કરવા રા-ક્ષથી પઢે ધમ બોલ્યા. અને ળીજીમહારાજે સંતોને ચઢરસનાં ચર્તમાન આવ્યાં ત્યારે પર્વતભાઈ તથા તેમના ધરનાં સર્વે માણસોએ પણ તે વ્રત રાક્ષ્યાં હતાં ધવો મ-હિમા સંતનો આજતા ઢત્યાઢિક ધળી વાતો છે તે લખે પાર આવે તેમ નથી. પર્વતભાઈનો ચઢુ સમર્થે હતા અને ળીજીમહારાજે પણ ધમને ધેર ચઢુ લીઢાઓ કરીને ધળાંક સુચ આવ્યાં છે. (૫૦) પર્વતભાઈમાં ઢી ચામર્થી હતી અને ળીજીમહારાજે ધમને ધેર ઢી ઢી લીઢાઓ કરી હતી તે કહો ? (૫૦) ળીજીમહારાજ સર્વે સંતોને તથા કાઢીયોને લેઢને ગઢઢેથી ચાલ્યા તે ફરતા ફરતા અગત્રાઈ આવ્યા ત્યાં તાપ ગાઢવા ધક શ્રાઢ ટઢે ઉતર્યા ત્યાં ઢરિજનોએ ચાટલો લાવીને પાચર્યો તે ઉપર ળીજીમહારાજ ચિરાજમાન થયા અને સંત ને ઢરિજનો છેતરમાં પાચર્યા વિના ધમને ધમ ચેસી ગયા તે ચક્ષતે ળીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મારો બઢાલીઢો કેમ ન આવ્યો ? ધમ ચે ચાર વાર બોલ્યા, પટલાકમાં પર્વતભાઈ ધપાસની સાંઢીયો ચોઢીને આજ્યા ને જમેથી કોઢાઢી નાચી ઢ્ઢને ઢંઢવત્ કરવા મંઢ્યા. ત્યારે ળીજીમહારાજ ઉમા ઢ્ઢને બોલ્યા જે, મારા બઢાલીઢો આવ્યો, ધમ ચે ચાર ફેરા ચોલીને મઢ્યા ને પોતાની પાસે મશકની ગાઢી નાચીને ચેસાર્યા. ત્યારે સર્વે સંત ઢરિજનોને સંશય ચયો જે

આપણે સર્વે પૃથ્વી ઉપર બેઠા હીએ અને આ કળવીને શ્રીજીમહારાજે ગાદી ઉપર બેસાર્થા એ ઠીક ન કર્યું. પછી સાંજ બસને ત્યાંથી બાહ્ય તો બીજે ગામ ગયા પછી ફરતા ફરતા જ્યારે પાછા આવ્યા ત્યારે પણ એ ઠેકાણે આવ્યા ને વધારે થયા પછે ત્યાંજ રહ્યા. એવામાં પર્વતમાફ આવ્યા તેમની કેંઢે કરોડો વિમાન આવ્યાં તે જોઈને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, પર્વતમાફ આ લડકર ક્યાં ફેરવો છો ? ત્યારે પર્વતમાફ બોલ્યા જે એ તો માગણ છે ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ક્યાંથી આવેલા છે ? ત્યારે પર્વતમાફ કહ્યું જે, હૈંશ્વરકોટી, પ્રજ્ઞકોટી ને અક્ષરકોટી એ સર્વે નિત્ય મારી કેંઢે ફરે છે ને આત્યંતિક કલ્યાણ માગે છે તેમને આપના ધામમાં મોકલું છું. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું, જે આમને ધામમાં મોકલો તે અમે જોડપ. પછી પર્વતમાફ એમના સાચું જોઈને બોલ્યા જે, “જાઓ અક્ષરધામમાં” પછે બધાં વિમાન જતાં રહ્યાં તે જોઈને સર્વે આશ્ચર્ય પામ્યા ને સંજાય ટકી ગયો. અને એક સમે શ્રીજી-મહારાજનાં દર્શન કરવા સાઠ ગઢે ગયા ને પોતાના સ્વેતરમાં ઘડં પાકેલા હતા તે એક મુસ-લમાને સાંપી ગયા હતા તે મુસલમાને રાજે ઘડં કાપવા માંડ્યા તેને પર્વતમાફ સોટીયો મારી તે દાતરડું ને ઘડં મુકીને જતો રહ્યો. પછી જ્યારે પર્વતમાફ દર્શન કરીને આવ્યા ત્યારે એ મીયાને કહ્યું જે તને સોટીયો અમે મારી હતી ત્યારે તે સિપાઈ અતિ આશ્ચર્ય પામી કે પ્રાર્થના કરતો હતો. ઇત્યાદિક ઘણીક વાતો છે. હવે શ્રીજીમહારાજે એમને ઘેર લીઢા કરી છે તેમાંથી કિંચિત્ કહીએ હીએ:—પર્વતમાફ પોતાના ઢિકરા મેષજીમાફનો વિવાહ કર્યો ત્યારે ગઢેથી શ્રીજીમહારાજને તથા સંત હરિજનો બાફ માફને અગત્રાફ તેડી લાવ્યા ને શ્રીજી-મહારાજને ઢોહીયો પાઘરી આપ્યો તે ઉપર શ્રીજીમહારાજ વિરાજમાન થયા. અને પર્વત-માફ પણ શ્રીજીમહારાજના ઢોહીયા પાસે બેસી ગયા પણ કોઈની સંભાવના રાહી નહિ ત્યારે કાઢીએ શ્રીજીમહારાજને કહ્યું જે, તમે તો પર્વતમાફને બહુ વસાળતા હતા પણ હજુ સુધી અમારી સ્થિતિ લેતા નથી. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે પર્વતમાફને કહ્યું જે, કેમ આ સર્વેની સ્થિતિ લેતા નથી ? ત્યારે પર્વતમાફ બોલ્યા જે, મહારાજ હું તો શુમાસ્તો છું અને ઘણી તો આપ છો, માટે હવે મારે શા ઉચાટ ? પછી શ્રીજીમહારાજે સંતો પાસે રતોફ કરાવીને અસંખ્ય ઘારે ધી પીરસવા માંડ્યું તે જોઈને પર્વતમાફ બહુ રાજી થયા ને બોલ્યા જે, મને ન્યાલ કર્યો માટે પર્વતમાફ એ “ન્યાલકરણ વાપો” એવું શ્રીજીમહારાજનું નામ પાડ્યું પણ ધી બગાડ્યું એવો સંજય થયો નહિ તે જોઈને કાઢી તથા સર્વે સંતો આશ્ચર્ય પામ્યા ને બોલ્યા જે, પર્વતમાફના જેવી આપણી સમજણ થઈ નથી. પછી સર્વે જમી રહ્યા ને સર્વે સીધાનાં વાસણ વંધાં વાઢી મુક્યાં તે બધાં સવારે જુલે ત્યારે સવલ્લાં દીઠાં અને ધી ગોલ્ડ આદિક સર્વે સામાન ભરેલો જોઈને આશ્ચર્ય પામ્યા, એવી રીતે નિત્ય આલી વાચ ને નિત્ય અરાઈ જાય એમ સોલ્ડ દિવસ સુધી સર્વે અમ્યા અને સોનેરી સાજે રોશ્નો પોઢો શણગારીને રાત્રિએ વર-પોઢો ફેરવીને મેષજીમાફને પરજાવીને ઘેર આવ્યા અને સવારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અમારી આંલયમાં કહ્યું ૫૫૫ છે તે કોઈ કાઢે એવું છે ? પછી મેષજીમાફની પત્નીએ જીમે કરીને કાઢ્યું. તેને શ્રીજીમહારાજે વર દીધો જે, અમો તમને આ જન્મેજ અમારા અક્ષરધામમાં

૬.

લખનાયું હતો. ૩

અસંદ અમારી સેવામાં રાહીશું, યવી અનંત લીલાઓ કરીને સુખ આપ્યાં છે તેનો ભય પાર આવે તેમ નથી. ॥ ૩ ॥

અને શ્રીજીમહારાજે અનંત જીવોના ઉદ્ધાર કરવાને અર્થે આંદી પ્રગટ મનુષ્યરૂપે દેસાવાનો સંકલ્પ કર્યો ત્યારે ઘણાક મુશ્કોને આજ્ઞા કરી જે, તમે સર્વે કોઈક સ્ત્રીરૂપે ને કોઈક પુરુષરૂપે દેસાહને જીવનો ઉદ્ધાર કરો. તે આજ્ઞા મુશ્કો માથે ચઢાવી ને તે પ્રમાણે જુદા વર્ણમાં દર્શન આપ્યાં. ને જીવુષા, ને હાહુષા ને રાજવાહને કહ્યું જે, તમે કાઠીની જાત્યમાં સ્ત્રીરૂપે દેસાહો. ત્યારે તેમણે મહારાજની પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! અમે સ્ત્રી આકારે દેસાહ પે તો ય લોકની રીતિ પ્રમાણે સમામાં આપણી પાસે સંત તથા પુરુષો બેઠા હોય ત્યાં અમારાયી વેસાચ નહિ અને તમે જે વાર્તાઓ કરો અને પ્રશ્ન ઉત્તર થાય તે અમારા સાંભળવામાં આવે નહિ અને અમારાં માથાપ અમને જીવ સાથે પરણાયે તે અમારે મોટું લાંચળન આવે અને વઠી આપ દેશ વિદેશ વિચરો ત્યાં અમારાથી સાથે અવાચ નહિ અને તમે જે જે લીલા કરો તે અમારા જોષામાં આવે નહિ, માટે અમે સ્ત્રી આકારે દેસાહમાં લુપ્તી નથી. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, મર્યેલોકમાં તમે ને અમે મેઝા એક સ્થાનમાં રહીશું અને તમને નિરાવરણ રાહશું તે અમારી સર્વે લીલા ઘેર બેઠા થકા દેસાહો અને તમને પુરુષનો સ્પર્શ થવા નહિ દુષ્ટ. પછી તેમણે તે આજ્ઞા માથે ચઢાવી ને સ્ત્રી આકારે દેસાહમાં અને મહારાજ પળ યમને ઘેર રહેતા હતા. અને રાજવાહને યવનાં માથાપે પરણે પરણાવવાનું કર્યું ને ત્યાં મોઢલું ત્યાં રાજવાહનું સ્વરૂપ સિંહના જેવું દેખીને પાછાં થાઠી મુક્યાં પછી યમણે સર્વે સંબંધીનો તથા દેહનો અનાદર કરીને શ્રીજીમહારાજની પ્રસન્નતાનાં સાધન ઘણાં કર્યાં. ॥૪॥

અને જીવુષાનું પળ કુંડલમાં રાહવાહના દિકરા મામેયા પટગર સાથે સગપણ કર્યું હતું. પછી જીવુષા રાહવાહને કહ્યું કે મારે તો વ્યવહાર કરવો નથી અગવાન ભજવા છે. પછી રાહવાહ રાજી થઈને રજા આપી ને ગઢડે મોકલી દીધાં. અને હાહુષાનું ત્યાં યમને સાસરે જતું હતું તે ગામમાં ધાડું પડ્યું તેની કેડે વાર ચડી હતી. તેમાં જેની સાથે હાહુષાનું સગપણ કર્યું હતું તે વારે ગયેલ તે મરાળો. પછી હાહુષા ગઢડે આવતાં રહ્યાં, યવી રીતે ય ત્રણેની શ્રીજીમહારાજે રક્ષા કરી અને ય ત્રણેય શ્રીજીમહારાજના મેઝાં રહીને શ્રીજીમહારાજની પ્રસન્નતાનાં સાધન કર્યાં. ॥૫॥

અને મોટાં રામવાહ થાઠાના-જેતપુરાં હતાં. તેમને પીયરીયાં તથા સાસરીયાં બ્ય-વહાર કરાવવા બહુ વપાધિ કરી. પછી માદર નવીના ધરાના કાંઠા ઉપર રાત્રિ પોતાનાં વસ્ત્ર મુકીને થાઠી નિસર્ણો તે શ્રીજીમહારાજની પાસે ગઢડે જઈને ત્યાંની થઈને રહ્યાં. ॥૬॥

અને શાદાસ્વાચરે પોતાનું સર્વસ્વ શ્રીજીમહારાજને અર્પણ કર્યું ને જેમ શ્રીજીમહારાજ કહે તેમ કરતા પળ કોઈ પ્રકારનો સંસય કરતા નહિ યમની વાતો તો અપાર છે તે ઘણે ટેકાણે લખી છે. ॥૭॥

અને માંષો અષ્ટ પ્રથમ માર્ગાંત પંચમાં હતા પળ ત્રણચર્યજતમાં કુશલ હતા. અને એક કિમિયાવાઠો પોતાને ઘેર આવીને ઉતર્યો હતો તેણે તાંબાનું રૂપું કરી ચતાયું તેને લાકડી

છઠ્ઠે ગામ બહાર કાઢી મુક્યો પણ રૂપામાં લોભાયા નહિ અને જ્યારે ઓઝીમહારાજ મળ્યા ત્યારે વક્રાંતિક મત્ત થયા. તે મહારાજને વર્ણને ગયા ત્યારે પોતાને પાંચસો વીંધા કપાસ હતો તે સાંભરશે એમ જાણીને એઢાવી લીધો. ॥૮॥

અને મુઝજી બ્રહ્મચારી મછીયાવ ગામના બ્રાહ્મણ હતા. તે યજમાનની દિકરીને ટેવવા ગયા હતા તેને ટેવડીને બાવળાં માર્ગમાં એક ગામમાં રાત રહ્યા ત્યાં એ બાઈની નજર સોટી દેશવામાં આવી તેથી તેને ત્યાંને ત્યાં પટ્ટી મૂકીને પાલી નિસર્યા ને ઓઝીમહારાજ પાસે આવીને બ્રહ્મચારી થયા એવા નિષ્કામી હતા તેમને ઓઝીમહારાજે જોડા પહેરવાની અને વી ગોલ જમવાની બંધી કરી અને પોતાની સેવામાંથી પણ કાઢી મુક્યા તો પણ ઓઝી-મહારાજને વિષે જોવી પ્રીતિ ને દિવ્યભાવ હતો ને જોવી દટતા હતી તેથીને સેવીજ રહી પણ તેમાં ફેર પડ્યો નહિ, એવી રીતે ઓઝીમહારાજે પળીક પળીઆ લીધી તો પણ બ્રહ્મ-ચારી હર્યા નહિ એવા પરિપક્વ નિશ્ચયવાળા હતા, એવી ધમ્મવી કેટલીક વાર્તાઓ છે. ॥૯॥

અને છાધીયા મુજનાં કાચસ્થ હતાં અને હાલ મુજમાં મોગીલાલભાઈ છે તેનાં સંબંધી હતાં અને સ્વતંત્ર સમાધિનિષ્ઠ હતાં ને ઓઝીમહારાજની મુર્તિને દિવ્ય તેજોમય તેજના સમૂહને વિષે દેવતાં. તેમને એક સેતરમાંથી કપ્પડી વાર મળ મઠ આવતા, તેમાંથી નિર્બાહ ચલાવતાં તેમને ઓઝીમહારાજે કહાથી મોકલ્યું જે, તમારી પાસે માતાજીને મોકલ્યાં છે તેમનું પોષણ કરજ્યો ત્યારે રાજી થયાં પણ હી રીતે પોષણ કરીશ એવો સંકલ્પ પણ થયો નહિ, એવો ઓઝીમહારાજના વચનમાં વિશ્વાસ હતો શ્રેયાદિક પળી વાતો છે. ॥૧૦॥

અને માતાજી મારવાડમાં એક મહાન રાજાનાં રાણી હતાં. તેમની કુંવરીનો વિવાહ હતો ત્યાં જાન આવી હતી તેમાં ફટર તથા માળસા આદિકના રાજાની રાણીઓ ગયાં હતાં તે રાણીઓના મુલ થકી વાત સાંભળી જે, સ્વામિનારાયણ ભગવાન પ્રગટ થયા છે તેથી પોતાના મનમાં વિચાર થયો જે, ભગવાન પ્રગટ થયા ને હું રહી જાણ તો માર્ગ કળ્યાણ નહિ થાય, એમ જાણીને રાત્રિયે બારીયે દોરજું બાંધીને ઊતરીને પાલી નિસર્યાં તેમને સોઢ્યાં પણ જઠ્યાં નહિ. તેથી રાણાએ જ્યારે વિશે અસ્વાર મોકલ્યા તે પોતાનાં ઢાબલા વાગતા સાંભળીને એક મરેલા ઊંટના સોજામાં પેસી ગયાં ને અસ્વાર પાછા વળ્યા ત્યારે નિહરીને જાણ્યાં. તે વાટમાં જળજારાની વેઠ્ય સાથે બીસનગરના તબાવમાં જતર્યાં ત્યાં રાત્રિના ઊંઘા પહેરે બાઈઓ ગામમાંથી નહાવા આવ્યાં તેમનો સ્વામિનારાયણ સ્વામિ-નારાયણ એવો શબ્દ સાંભળીને તેમની પાસે આવીને જલેં હકીકત કહી પછી તે બાઈઓ ગામમાં છૂડ ગયાં પછી ઓઝીમહારાજ પાસે ગરબે આવ્યાં. તેમને મહારાજે માતાજી નામ પરાવીને છાધીવાડ પાસે મૂજ મોકલ્યાં ત્યાં રહીને છાધીવાડની સેવા કરી ને છાધીવાડે દેહ મુક્યો હતો તે દિવસે માતાજીને જીવું કે મારે બાજ બામમાં જીવું છે. પછી માતાજી વડાસ થઈ ગયાં ને બોલ્યાં જે, મને સાથે છૂડ જાઓ. પછી તેમને દેહ મુકાવીને પછી સ્વતંત્રપણે પોતે વેદોપદ્ય કરીને બામમાં ગયાં. ॥૧૧॥

અને મુજનાંદસ્વામીએ જે જાં ગુરુ કર્યાં પણ ગુરુને વિષે નિષ્કામી વર્તમાનમાં જામી

દેહીને પછલા મુક્યા ને રામાનંદસ્વામી તથા તેમના સાણુને દડ નિષ્કામી. દેહીને ત્યાં રહ્યા અને મન કર્મ વચને દાસ થઈને સેવા કરી પણ મુરુમાં ને અધિકારમાં ને મિલકતમાં બંધાયા નહિ અને શ્રીજીમહારાજ રાત્રિને વિષ્ણુ કહે ને રુમાલને તરવાર કહે તેા પણ જીવ-માંથી હા પાડે પણ સંકલ્પ થતો નહિ. ॥૧૨॥

અને સામત પટેલ પના દિકરાની જીને તેડવા ગયા હતા. તેણે મેળું દીધું છે, તારા દિકરાને નો સ્વપ નથી ને જો તારે સ્વપ હોય તેા તું લેજા. તે સાંભળીને વિચાર કર્યો છે હું સ્વામિનારાયણનો ભક્ત છું ને મને મેળું આપ્યું માટે ઇન્દ્રિય ન રાખવી, યમ વિચારીને ખસ્મ કરી નાલી. ॥૧૩॥

અને મુઝગી તથા કુમઝી કપ્પલ દેશમાં ગામ માનકુવાના હતા. તે શ્રીજીમહારાજ પાસે ત્યાગી થવા ગયા હતા તેમને મહારાજે ત્યાગી ન કર્યા ને પાછા વાઢી મુક્યા. પછી તેમણે પોતે ભગવાં છુટાડાં પહેરીને ગામમાં જોડી માગવા માંડી પછી તેમના સંબંધીય રજા આપી દટલે ગહડે આવ્યા. તેમને શ્રીજીમહારાજે વિમુક્ત કરીને કાઢી મુક્યા તો પણ વિમુક્તપણાની માનીનતા રાલી નહિ અને પેલા નવીના કાંઠે દેરીમાં જડને કીર્તન બોલવા માંઢ્યાં, પછી શ્રીજીમહારાજે તેડાવીને બેઠા રાખ્યા. (૩૦) જેમાંથી ખસ્મ કોણે કર્યું હતું ? (૪૦) કુમઝીય કર્યું હતું, તેમણું પનશ્યામાનંદસ્વામી નામ હતું ને મુઝગીનું સર્વજ્ઞાનંદસ્વામી નામ હતું. ॥ ૧૪ ॥

અને ગુંવાઢી ગામના જે કાઢી હરિમજ્જને ઘેર સાણુ આવ્યા તેમને એ કાઢીની માથે રસોઈ કરાવા માંડી તેની ગામના ઘરઢેરા કાઢીને સ્વર પડી. તેણે સાણુને રસોઈ કરવા દીધી નહિ ને કાઢી મુક્યા તે ઘરઢેરા કાઢીને મારી નાખ્યો ને પોતે પણ મરાણા ધ્વો પણ રાખ્યો. ॥ ૧૫ ॥

અને સુંદરગી સુતાર કપ્પલમુજના હતા. તેમણે શ્રીજીમહારાજની ઘણી સેવા કરી હતી અને શ્રીજીમહારાજ યમને ઘરે બહુ રહ્યા હતા ને શ્રીજીમહારાજની કૃપાથી વિશ્વ દષ્ટિ પામેલા હતા તે જાનમાં ગયા હતા તેમને શ્રીજીમહારાજે વચ્ચે ઘરેનાં ચોમા ડતરાવીને કોપીન વઢાવીને ટુંબડી આપીને કાશીય મોકલ્યા તેા પણ યમ ન કહ્યું છે હું જાન વઢાવીને પછી જાડે ને મનમાં સંકલ્પ પણ થયો નહિ, એ મહિમા વિના થાય નહિ. ॥૧૬॥

અને ગામ બંધીયાના ડોસાવાળીયાનું ઘન કુવામાં નાલી દેવાવ્યું ને કોપીન પહે-રાવીને ટુંબડી લઈને કાશીય મોકલ્યા. તે વડોદરે જાતાં શ્રીમુક્તનંદસ્વામી મળ્યા તેમણે પાછા વાઢ્યા ને શ્રીજીમહારાજ પાસે મોકલવા તે શ્રીજીમહારાજ પાસે આવ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું છે ઘેર જાઓ ને ઘરનું માળસ ધરમાં હોય ત્યારે તમારે બહાર રહેવું અને એ બહાર નિકળે ત્યારે તમારે ધરમાં જવું ને જો વેચ સાથે ધરમાં જાઓ તો ઉપવાસ કરવો યમ જાણા કરી તે દેહ પર્યંત પાઢી. ॥૧૭॥

અને રાણો, રાઘવ, વશરામને મીમ એ ચાર આઈ ગોઢીડા ગામના રાજગર બ્રાહ્મણ હતા. તે ગામમાં યમ પેઠા તેને દેહીને તેમણે કહ્યું કે અમારા ગામમાં પેસશે નહિ. પછી

યમ સામા થયા છે તમારાં ઘર સાવચો પળ ગામમાં તો તમારા રોક્યા નહિ રહીય, પછી તેમને લટાડ થડ તે યમને મારીને ફાટી મુક્યા એવા સમર્થ હતા. તે ઝીમ દેહ મુકી ગયા. ને વશરામ ને રાધવ ને સાધુ થયા. ને રાણે દેહ મુકતી વસ્તે ધની માતુશીને કહ્યું છે, મારા વારમાને યીએ દિવસે તને તેડી જશ. તે પ્રમાણે તેડી ગયા. ॥૧૮॥

અને કટલાલની ડોસી કસઢવા હતાં તેમણે ઓઝીમહારાજનો ળંગુટો પાળીના ઘડામાં બોઢાવીને તે પાળી ગામના કુવામાં નાંચ્યું, જે ગામના લોકો પાળી પીશે તે વધાતું કલ્યાણ થાશે એવો તેમને ઓઝીમહારાજનો મહિમા હતો. ॥૧૯॥

અને પ્રહ્લાદજીની વાત તો આ વચનામૃતમાં લેણી છે.

૧ પ્ર૦ અમને રામાનંદસ્વામીય કહી મોકલ્યું જે સત્સંગમાં રહ્યાનો સ્વયં હોય તેા થાંમલાને વાથ લેજને પણ રહેતું પદશે એમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું તેનું સિદ્ધાંત શું સમજ્યું ?

૨ ૦ રામાનંદસ્વામીય ઓઝીમહારાજને એમ કહ્યું જે તમે સાધ્વાન ભગવાન છો ને જીવોનાં કલ્યાણ કરવા મનુષ્યરૂપે પ્રગટ થયા છો તે તમારા આગઢ તો સર્વે થાંમલા જેવા પટલે માથિક ને અસમર્થ છે તેા પણ તમે જીવોનાં કલ્યાણ કરવા વધાર્યા છો તેથી આ લોકના મનુષ્ય મેઢું રહેતું પદશે અને મુક્તાનંદસ્વામી આદિક મુક્તોને મેઢા ઢાવ્યા છો તે મુક્તોની આજ્ઞામાં રહેજો પટલે મુક્તો જેવા તેવા પામર ને અધમ જીવોનો વઢાર કરવાનું કહે તે કરજ્યો ને કરવા દેજ્યો એમ કહ્યું છે. ॥૧૧૧॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક વદિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ પહોર એક દિવસ ચદતે સ્વામી ધ્રીસહજાનંદજી મહારાજ ગામ ધ્રીલોયા મધ્યે સુરામક્તના દરબારમાં વિરાજમાન હતા અને ધોઢો સુરવાઢ પહેર્યો હતો અને ધોઢી હીંટની ઢગઢી પહેરી હતી અને મસ્તક ઉપર શ્વેત ધાગ ધાંધી હતી અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગઢ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિમક્તની સભા મરાઈને વેઢી હતી.

૧ પછી અલંદાનંદસ્વામીય ધ્રીજીમહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) અનંત કોટી બ્રહ્માંડ છે તે બ્રહ્માંડોને વિષે જેવી આ બ્રહ્માંડમાં વર્ષમાન કાઢે ભગવાનની મૂર્તિ છે તેવી ને તેવીજ છે કે અંશ કઢાવ કરીને છે ? પછી ધ્રીજીમહારાજ બોલ્યાજે, જેમ વિલોરી કા-ચતું એક મોઢું મંદિર હોય ને તેને દશેદિશે અનંત વિલોરી કાચની નાની ઓરડીયો હોય પછી મધ્યનું જે કાચનું મંદિર તેમાં એક પુરુષ વખો હોય તે એક ઢેકાણે રહ્યો થકો સર્વે વીજી ઓરડીયોમાં થાસે તેમ ભગવાન પોતે પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા વિરા-જમાન છે અને મૂઢ માયામાંથી ઉપજ્યા જે અનંત કોટી મધાન પુરુષ તે થકી અનંત કોટી બ્રહ્માંડ ઉપજે છે પછી તે ભગવાન પોતાના અક્ષરધામમાં એક ઢેકાણે રહ્યા એકા પોતાની હ્ચછાવ કરીને અનંત કોટી બ્રહ્માંડને વિષે અનંત રૂપે દેસ્યાવ છે. (૧)

૨ પછી વ્હી અલંદાનંદસ્વામીય પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૨) ઓઢુળનારાયણ તેા સદા

મનુષ્યાકૃતિ છે ને તે મગવાનનું સ્વરૂપ સર્વે કાલે સત્ય છે અને તેજ મગવાન ક્યારેક મચ્છ, કચ્છ, વરાહ, હૃસિહાદિક અનંતરૂપે કરીને ખાસે છે તે કેમ સમજવું ? અને ઘડી ગ્રહાંદ ગ્રહાંદ પ્રત્યે કલ્યાણની રીતિ તથા મગવાનની મૂર્તિ એક સરસી છે કે જુદી જુદી છે ? ૧લી સ્ત્રીજીમહારાજ વેળ્યા બે, મગવાનની મૂર્તિ તો સદા એક સરસી છે, તો પણ મગવાન પોતાની મૂર્તિને જ્યાં જેવી દેસાંદી જોઈએ ત્યાં તેવી પોતાની ઇચ્છા કરીને દેસાંદે છે અને જ્યાં જેટલો પ્રકાશ કરવો ઘટે ત્યાં તેટલો પ્રકાશ કરે છે અને પોતે તો સદા દ્વિબુજ છે તોપણ પોતાની ઇચ્છા કરીને ક્યાં ચાર બુજ, ક્યાં અઘ્ચ બુજ, ક્યાં અનંત બુજને દેસાંદે છે તથા મચ્છ કચ્છાદિક રૂપે કરીને ખાસે છે, ૨લી રીતે જ્યાં જેવું ઘટે ત્યાં તેવું રૂપ પ્રકાશે છે અને પોતે તો સદા એક રૂપેજ ચિરાંજમાન રહે છે (૨) અને ઘડી એક ટેકાળે રહ્યા થકા અનંત કોટી ગ્રહાંદને વિષે અંતર્યામીરૂપે ૨ વ્યાપીને રહે છે, જેમ વ્યાસજી એક હતા તે શુકજીને સાદ કર્યો ત્યારે સ્વામી જંગમ સર્વે જીવમાં રહીને સાદ કર્યો અને શુકજીએ હુંકારો દીધો ત્યારે પણ સ્વામી જંગમ સર્વે છાત્રિમાં રહીને હુંકારો દીધો, ૨લી રીતે શુકજી જેવા મોટા સિદ્ધ હોય છે પણ સર્વે જગત્માં વ્યાપવાને સમર્થ થાય છે તે તો મગવાનના મગવાના પ્રતાપે કરીને ૨લી યોગ કલાને પામ્યા છે તો પોતે મગવાન પુરુષોત્તમ તે તો યોગેશ્વર છે ને સર્વ યોગ કલાના નિધિ છે તે એક ટેકાળે રહ્યા થકા અનંત કોટી ગ્રહાંદમાં પોતાની ઇચ્છા કરીને જ્યાં જેવું ઘટે ત્યાં તેમ ખાસે છે તેમાં શું કહેવું ? અને ૨ મગવાનમાં એમ હોય તેવું શું આશ્ચર્ય છે ? કેમ કે કેટલક ગોઠિયો હોય તે તુચ્છ માયાને જાણે છે તેમાં પણ છોકોને કેવું આશ્ચર્ય થાય છે ને તેની ચર્ચા સ્વર્ પડતી નથી તો મગવાનમાં તો સર્વ યોગ કલાઓ રહી છે તે મહા આશ્ચર્ય રૂપ છે તેને જીવકેમ જાણી શકે ! [૩] ૩ માટે મગવાનમાં કહ્યું છે બે આટલા મગવાનની માયાને તર્યા છે અને ઘડી એમ કહ્યું બે કોઈ મગવાનની માયાના ઘડને ચાર પામ્યા નથી તેને કરીને એમ જાણવું બે, ૨ મગવાનની યોગકલામાં ગ્રહાદિક જેવાને કુતર્ક થાય તો ૨ મગવાનની માયાના ઘડના પાત્રને ન પામ્યા કહેવાય તે કુતર્ક તે શું તો બે ૨ મગવાન તે કેમ એમ કરતા હશે ? અને મગવાનને એમ સમજે બે, પતો સમર્થ છે તે બેમ કરતા હશે તે ઠીક કરતા હશે, ૨લી રીતે મગવાનને નિર્દોષ સમજે તો માયાને તર્યા કહેવાય. (૪) અને કલ્યાણની ૪ રીત તો એક સરસી છે પણ મગવાનના બે પુરુષ તેને વિષે ઉચ્ચ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ ૨ ગ્રહ પ્રકારના મેદ છે બે તેમની શ્રદ્ધા અનંત પ્રકારની છે તેને યોગે કરીને કલ્યાણના માર્ગમાં પણ અનંત મેદ થયા છે અને વસ્તુગતે તો કલ્યાણની માર્ગ એક છે અને મગવાનનું સ્વરૂપ પણ એકજ છે. (૫) ને તે મગવાન અતિ સમર્થ છે ને તે બેવો વવાને કા-

જે અક્ષર પર્યંત કોઈ સમર્થ થાતો નથી એ સિદ્ધાંત છે. [૬] પછી મુક્તાનંદસ્વામીજી શ્રી ૬
 ઝીમહારાજને કહ્યું જે શ્રીગોપાલ તો આજ બહુ દિલ્ગીર થયા અને એમ થોડાં જો, જ્યારે
 મહારાજ અમારે ઘેર આવ્યા નહિ ત્યારે અમારે પણ ઘરમાં રહ્યાં શું કામ છે ? એ વાત
 સાંભળીને શ્રીઝીમહારાજ થોડાં જો, મુંઝાડને રીસે કરીને જે મેમ કરે તે મેમ અંતે નમ-
 થાનો નહિ અને રીસવાળાની ધક્કા તથા મેમ એ સર્વે અંતે સોટાં થઈ જાય છે, માટે
 મુંઝાડને જાણું છું કરવું તે તો અતિ મોટી ભોલપ છે.

૩ પછી શ્રીગોપાલજી પૂછ્યું જે, (૨) ભગવાન ને ભગવાનના સંત તેવોતાને ઘેર આવે
 ત્યારે દુઃખ પ્રફુલ્લિત થયું જોઈએ અને જ્યારે ભગવાનને સંત ન આવે ત્યારે તો દુઃખ જાણું
 થયું જોઈએ અને હૃદયમાં શોક પણ થયો જોઈએ, પછી એ વાર્તા સાંભળીને શ્રીઝીમહારાજ
 થોડાં જો, ભગવાન ને સંત તે આવે ત્યારે રાજી થાણું પણ શોક તો ક્યારેય પણ
 કરવો નહિ અને જો શોક કરવાનો સ્વભાવ હોય તો અંતે અક્ષર કાંઈક હુંડું થયા વિના
 રહે નહિ, માટે પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને જે રીતની ભગવાનની આજ્ઞા હોય તેને રાજી
 થકા પાલ્લી પણ પોતાનું ગયતું કરવા સારુ કોઈ રીતે મુંઝાડું નહિ અને ભગવાન ક્યાં
 ફક જાવાની આજ્ઞા કરે ને જો શોક કરીને મુંઝાય તો પ્રથમ જે ભગવાને દર્શન આપ્યું
 હોય તથા મસાદ આપ્યો હોય તથા અનંત પ્રકારની જ્ઞાન વાર્તા કરી હોય હૃદયદીક ક્રિ-
 યાઈ કરીને જે પોતાને સુખ પ્રાપ્ત થયું હોય તે જાણું રહે અને મુંઝવણે કરીને કુદિમાં પ-
 કલો તમેાગુણ હાઈ જાય તેણે કરીને કેવલ દુઃસ્વિયો થકોજ ક્યાં જુકે ત્યાં જાય પછીજ
 મુંઝવણે કરીને આજ્ઞા પણ ધર્યાં પડે નહિ, માટે ભગવાનના ધક્કાને તો સદા અતિ મ-
 સજ રહેવું અને મસજ મને કરીને ભગવાનનું ધનન કરવું પણ ગમે તેવો હુંડો વેશકાલ
 હોય તો પણ હૃદયમાં લેણમાત્ર મુંઝવણ આવવા દેવી નહિ. (૭) इति वचनामृतम्. ॥ ૧૧૨ ॥ ૭

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રજ (૩) છે તેમાં પહેલામાં શ્રીઝીમહારાજે કહ્યું છે જે
 અને અમારા ધામને વિષે રહ્યા થકા અમારી રૂપરાજ કરીને અનંત કોટી પ્રજાંદને વિષે
 અનંત રૂપે દર્શન આપીએ છીએ (૧) શ્રીજામાં અમારી સૂતિ સદાય એક સરસી છે પણ ક્યાં
 જોવી દેસાહી જોઈએ ત્યાં તેથી અમારી રૂપરાજ કરીને દેસાહીએ છીએ અને ક્યાં જોતલો
 પ્રકાશ કરવો થતે ત્યાં ભેટલો પ્રકાશ કરીએ છીએ અને સદાય ત્રિભુજ છીએ તોપણ અમારી
 રૂપરાજ કરીને ક્યાંક જતુરુજ, અણુજ, અનંત બુજને દેસાહીએ છીએ તથા મચ્છ કચ્છા-
 દિક રૂપે દેસાહીએ છીએ (૨) અને અનંતકોટી પ્રજાંદને વિષે અમે અંતર્યામીરૂપે વ્યાપીને
 રહ્યા છીએ (૩) અને અમને નિર્દોષ સમજે તે માથાને તર્યાં કહેવાય (૪) અને કલ્યાણ-
 ની રીત એક સરસી છે પણ અજનારા પુરુષના ઉત્તમ, મધ્યમ, કનિષ્ઠ મેદ છે ને તેમની
 અદ્વા અનંત પ્રકારની છે તેને જોગે કરીને કલ્યાણના માર્ગમાં પણ અનંત મેદ થાય છે
 (૫) અને અમારા જોયો જાવાને અક્ષર પર્યંત કોઈ સમર્થ નથી [૬] શ્રીજામાં અમારી

૫.

વચનામૃત ડો. ૪

પાસે તથા અમારા સંતની પાસે પોતાનું ધાર્યું ન કરાવતું અને મુંઢા રૈસકાઢાવિકમાં મુંઢા-
તું નહિ. (૭) બાબતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં બીહોરી કાચના મધ્યના મંદિરમાં પુરુષ ઘસો હોય તે પુરુષ ફરતી બોર-
હીયોમાં માસે તેમ અને અક્ષર ધામમાં રહ્યા થકા સર્વે જાહાંદોમાં દેસાઈ છીય એમ કહ્યું તે
પુરુષનું તો પ્રતિબિંબ દેસાઈ છે તે પ્રતિબિંબ તો દેસાવા માત્રજ છે પણ સત્ય નથી તેમ શ્રી-
જીમહારાજ પણ પ્રતિબિંબની પેટે દેસાવા માત્રજ ઠર્યા પણ સાક્ષાત્ દેસાતા નથી પરંતુ થયું
માટે તે કેમ સમજવું ?

૧ ૪૦ પુરુષનો દેહ તો જહ છે તે બીજે ઠેકાણે દેસાવા સમર્થ નથી અને મગવાન તો ચૈત-
ન્ય સૂત્રિ છે ને અતિ સમર્થ છે ને સર્વત્ર વ્યાપક છે માટે અનંત જાહાંદમાં પોતેજ દર્શન
આપે છે ને બોલવું પડે તેની સાથે બોલે ને જહાય તેનું રૂપ ઘરે ધમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી.
અને જહ દટાંત તો એકદેશીજ હોય પણ સર્વદેશી ન હોય માટે જહ વસ્તુના દટાંત પ્ર-
માણેજ સિદ્ધાંત હોવો જોઈએ એમ ન જાણવું.

૨ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે અને એક ઠેકાણે રહ્યા થકા અનંત ઠેકાણે દેસાઈ છીય તે
એને ૫ રૂપે દેસાતા હશે કે અનંતરૂપ ધારવાં પડતાં હશે ?

૨ ૪૦ પોતાના તૈજરૂપી અક્ષરધામમાં રહ્યા થકાજ અનંત ઠેકાણે સંકલ્પે કરીને ધામમાં છે
એજ દેસાઈ છે પણ બીજુંરૂપ ધારવું પડતું નથી એવી પોતામાં યોગ કઢા છે.

૩ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં જે મગવાન અક્ષરધામમાં રહ્યા છે તેજ મગવાન પોતે જ્યુર્નુજ, અહમુજ
અનંત મુજને દેસાઈ છે તથા મચ્છ કચ્છાદિક અનંતરૂપે માસે છે એમ કહ્યું અને (પ્ર૦
૪૧, ૪૫, ૫૧, ૫૬ ના ૧/૨ ત્રીજા પ્રશ્નમાં, ૬૨ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૬૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં,
૬૪ માં, ૭૨ ના ૧/૨ બીજા પ્રશ્નમાં, ૭૮ ના નવમા પ્રશ્નમાં, સાં ૫ ના ૧/૨ બીજા પ્રશ્ન-
માં, ૬૬ માં, કા ૭ ના જોષા પ્રશ્નમાં, ૬૬ માં, ૧૦ ના ૧/૨ પહેલા પ્રશ્નમાં, છોં ૭ ના
૧/૨ ત્રીજા પ્રશ્નમાં, ૧૦ ના ૧/૨ છટ્ટા પ્રશ્નમાં, ૧૨ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, ૧૩ ના બીજા પ્રશ્નમાં,
૧૪ માં, ૧૭ ના ૧/૨ પાંચમા પ્રશ્નમાં, ૫૦ ૧/૨ માં, ૨ માં, ૪ માં, ૬ માં, ૭ માં, ૮ માં, ૯ માં,
૧૦ માં, ૧૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં, તથા ૧૨ બીજા પ્રશ્નમાં, ૧૩ માં, ૬૭ માં અને અં ૧/૨
માં) શ્રીજીમહારાજને સર્વે અવતારોના કારણને સર્વેથી પર કઢા છે તે વિરોધ બાબતો
તે કેવી રીતે સમજવું ?

૪ ૪૦ શ્રીજીમહારાજમાં ને બીજા અવતારોમાં તો મેઘ અતિશે છે પણ આ વચનામૃતમાં તો
શ્રીજીમહારાજ ધનાક મતવાદીઓને મચ્છ કચ્છાદિક તથા રામકૃષ્ણાદિક અનંતરૂપે તથા
જ્યુર્નુજ, અહમુજ, અનંતમુજરૂપે દેસાવા હતા તે રૂપ કહ્યાં છે તે પરચારામાં અવની વાચ-
તમાં કહ્યું છે એ મતવાદીઓને ધમના ઇષ્ટ દેવ રૂપે પોતે દેસાતા હતા તે સ્વરૂપ જાણવાં.

૪ પ્ર૦ (૧/૨ બીજા પ્રશ્નમાં) મજનારામાં, અદ્વામાં ને કલ્યાણમાં મેઘ કહ્યા તે કેવી રીતે જાણવા ?

૪ ૪૦ શ્રીજીમહારાજને મજે પણ મૂલ અક્ષરાદિક સર્વે અવતારોના અવતારીને સર્વેના કાર-
ણને સર્વેથી પર ન જાણે ને બીજા અવતારો જેવા જાણે તે વપાસ્નાના મેઘ સમજવા તે

ઉપાસનાને મેદ કરીને મજનારામાં મેદ પડે છે પટલે કોઈક રામચંદ્રજી જેવા, કોઈક શ્રી-
કૃષ્ણ જેવા, ને કોઈક શામુદેવ જેવા, કોઈક અક્ષર જેવા, અને કોઈકવૈ. જેવા છે. પણ જા-
ળીને મજે છે એવી રીતે મજનારામાં મેદ પડે છે અને અદ્વા પટલે આસ્તા તે પણ ઉપાસના
પ્રમાણેજ જેસે પટલે આસ્તામાં પણ મેદ પડે છે. અને કલ્યાણનો માર્ગ તો શ્રીજીમહારાજના
તેજસ્વ થઈને શ્રીજીમહારાજને મજે તો આત્મલિંગ કલ્યાણ થાય તેમાં આત્મલિંગ કલ્યાણ
એક એક કલ્યાણનો માર્ગ છે પણ બીજો નથી, તે જ્યારે શ્રીજીમહારાજને સર્વોપરી જાળીને
મજે ત્યારેજ આત્મલિંગ કલ્યાણ થાય એક કલ્યાણ કહેવાય, પણ તે વિના બીજું એકે સર્વો-
પરી આત્મલિંગ કલ્યાણ ન કહેવાય, માટે આત્મલિંગ કલ્યાણનો એ એકજ માર્ગ છે. ॥૧૧૨॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક વદિ અમાસને દિવસ રાત્રિને સમે સ્વામી શ્રીસદ્ગજા-
નંદજી મહારાજ નામ શ્રીલોચા મધ્યે સુરામક્કના દરબારમાં વિરાજમાન હતા અને ધોલો
સુરવાજ પહેર્યો હતો અને ધોલો ઊંટની ડગલી પહેરી હતી ને મસ્તક ઉપર ત્રેલ વાજ
બાંધી હતી ને પોતાના ઘુસારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેવના હરિમક્કની સમા
મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વે પરમહંસને મન્ન પુછ્યો જે, (૧) કેટલા સંકલ્પ કહે-
વાય ત્યારે નિષ્કપટ કહેવાય ? ને કેટલા સંકલ્પ ન કહેવાય ત્યારે કપટી કહેવાય ?
પછી પરમહંસ થતે એનો ઉત્તર ન થયો ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, પંચ વર્તમાન સંબંધી
પોતામાં કાચ્યપ હોય ને તે પોતાથી વિચારે કરીને ટક્કી ન હોય તો તે કાચ્યપ જેમાં
ન હોય પણ જે સંત તેને આગળ કહેતું અને કોઈક સંતનો અવગુણ પોતાને આખો હોય
તો તે કહેવો તથા મગવાનના નિશ્ચયમાં અનિશ્ચયનો ઘાટ થયો હોય તે પણ કહેવો ત્યારે
તે નિષ્કપટ કહેવાય. અને એ માંહીલો સંકલ્પ થયો હોય ને તેને જે સંતની આગળ ન
કહે તેને કપટી જાણવો. (૧)

૨ પછી બીજી શ્રીજીમહારાજે મન્ન પુછ્યો જે, (૨) એવો કપટી હોય ને તે ટાલો
હોય તેને કેવી બુદ્ધિ કરીને ઓઝલીય ? ત્યારે એનો ઉત્તર પણ પરમહંસને ન આવડ્યો
ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે પતો એમ ઓઝલાય જે, એનો સહવાસ હોય ને સ્વાપે પીધે
બેઠે ઉઠે ચાલે હાલે પેતા મેલો રહેતો હોય ત્યારે પોતે તેની સ્વર રાસે ને પોતાથી
નોસો પડે ત્યારે પણ બીજા માનસ પાસે તેની છાનો સ્વર રસાવે ત્યારે તેનું કપટ
ઓઝકયામાં આવે. (૨)

૩ પછી બીજી શ્રીજીમહારાજે મન્ન પુછ્યો જે, (૩) દંમે કરીને વર્તમાન પાલે ને
દંમે કરીને મગવાનનો નિશ્ચય રાસતો હોય ને તે પોતે બુદ્ધિવાળો હોય ને માની હોય તે
પોતાના વર્તમાનને ને પોતાના નિશ્ચયને બીજાના સાચા વર્તમાનને નિશ્ચય તેની આગળ

अधिक करी देखादतो होय त्वारे तेने एम केम कळीए जे एनो दंभे करीने वर्तमान ने निश्चय छे ? त्वारे ए प्रभनो उत्तर पण परमहंस बते न बयो त्वारे श्रीजीमहाराज बोल्हा जे, एनी प्रतिष्ठानो मंग वाय त्वारे एनो दंभ कळाय नहि तो न कळाय. (३)

४ अने बळी श्रीजीमहाराज जे प्रभ पुछ्यो जे, (४) भगवाननो निश्चय तथा वर्तमान ते वेदांघी केवो घाट होय ते पाडे ने केवो घाट होय तो पण न पाडे ? अने तेने अवधि होय ते कहेवो जे कथां सुधी ए घाट रहे ते कर्मांघी पाडे ने भगवानना निश्चय-मांघी पाडे ? त्वारे एनो उत्तर पण परमहंस बते बयो नहि त्वारे श्रीजीमहाराज बोल्हा जे, जे घाटने टाळ्याचो यत्न करे तोपण छळे नहि एवो जे कांइक कर्म पाळ्यामां अ-योग्य घाट रहेतो होय अने ते घाट पंदर दिवस तथा अहिना सुधी न बावजे बळी कोइक दिवस मगट यद् आये एवो जे घाट ते कर्मांघी पडे अने एम भगवानना नि-श्चयमां पण जाणतुं अने जे घाट बयो ने तेने विचारे करीने टाळी नास्ते ने पाछे क-रीने ते घाट बाय नहि एवो जे घाट ते ए वेदांघी पाटी छके नहि. (४)

५ अने बळी श्रीजीमहाराज जे प्रभ पुछ्यो जे, (५) सत्संगमां दृढ पायो केनो बाय ने केनो न बाय ? पछी एनो उत्तर पण परमहंसने न जाबळ्यो त्वारे श्रीजीमहाराज कयों जे, जेम दत्तात्रेये पंचभूत, चंद्रमा, पशु, वेदवा, कुमारी, पोतानो देह इत्यादिक सर्वेमांघी पण गुण लीला, एनी रीते संतमां जेने गुण ग्रहण कर्मानो स्वभाव होय तेनो-ज सत्संगमां दृढ पायो बाय छे अने जेने संतमां गुण लीलानो स्वभाव न होय ते स-त्संगमां राखो छे तोपण एनो दृढ पायो नवी. (५)

६ पछी बळी श्रीजीमहाराज जे प्रभ पुछ्यो जे, (६) संत तथा ब्राह्म तथा श्रोतानो विचार ए त्रणे होय, त्वारे अतिशे इंद्रियो अंतःकरण जिताय के एमांघी छके वातुं होय तोपण जिताय ? अने जे एम कहेवो जे ए त्रणे बानां मेळां होय तो जिताय, त्वारे संत वासेयी केवी युक्ति लीखवी ? अने ब्राह्ममांघी ली युक्ति लीखवी ? अने पोतानो विचार करीने ली युक्ति लीखवी ते कहो ? त्वारे एनो उत्तर पण परमहंसपी बयो नहि, त्वारे श्रीजीमहाराज बोल्हा जे छाळे करीने तो भगवान तथा संत तेतुं महात्म्य समझतुं. अने संतपी एम लीखतुं जे, जे रीते संत इंद्रियोने जिखानी युक्ति बतावे जे आ रीते नेत्रनी दृष्टि नासिका उपर राखवी तथा ग्राम्य वार्ता न सांभळवी इत्यादिक जे युक्ति ते संतपी लीखवी. अने ते संते लीखवी जे युक्ति तेने पोताने विचारे करीने पो-ताना कल्याणने अर्थे सबळी समझीने दानवी जे तेम कर्तवा लागतुं, एम त्रणे बानाए करीने इंद्रियो अंतःकरण जिताय छे. (६)

७ अने ते पछी बळी श्रीजीमहाराज जे प्रभ पुछ्यो जे, (७) इंद्रियोने जिते अंतः-

કરણ જિતાય છે કે અંતઃકરણને જિતે ઇંદ્રિયો જિતાય છે ? પછી ૧ પ્રશ્નનો ઉત્તર પણ પરમહંસને ન આવડ્યો, ત્યારે શ્રીજીમહારાજે ક્યોં જે, બાહ્ય ઇંદ્રિયોને દેહ દમને કરીને જિતે અને દેહ દમને કરીને બાહ્ય ઇંદ્રિયો જિતાળી હોય તો પણ પાંચ વર્તમાનના નિયમમાં દૃઢ થઈને રહેતો હોય તો બાહ્ય ઇંદ્રિયોને જિતવે કરીને અંતઃકરણ જિતાય પણ એકલે અંતઃકરણને જિતવે કરીને બાહ્ય ઇંદ્રિયો જિતાય નહિ અને બાહ્ય ઇંદ્રિયોને જિતવે કરીને તો અંતઃકરણ જિતાય છે, કેમ જે જો બાહ્ય ઇંદ્રિયોને જિતેને વિષયમાં પ્રવર્તવા દે નહિ, ત્યારે અંતઃકરણ માંહિલી કોરથી નિરાશ થઈ જાય છે જે આ દેહે કરીને આ વાત ન-નવાની નથી. (૭)

૭

૮ અને તે પછી ૧૧મી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૮) બાહ્ય ઇંદ્રિયો જાણે કરીને જિતાય ને અંતઃકરણ જાણે કરીને જિતાય ? પછી ૧નો ઉત્તર પણ પરમહંસને ન આવડ્યો, ત્યારે શ્રીજીમહારાજે ક્યોં જે, ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યા છે જે સ્વામીના નિયમ તેને રાસે તથા આહારને નિયમમાં રાસે તથા તત્ત્વકૃષ્ણ ચાંદ્રાવળાદિક વ્રત કરે તથા જાળી જાળીને ટાઢ, તટકો, બુલ્લ, ઊસ તેતું સહન કરે અને ભગવાનનાં કયા કીર્તન વાપાં કરે તથા ભજન સ્મરણમાં બેસે તથા આસન જિતે ઇત્યાદિક સાધને કરીને બાહ્ય ઇંદ્રિયો જિતાય છે અને ભગવાનના મહાત્મ્યનો વિચાર ને ભગવાનનું ધ્યાન તથા આત્મનિષ્ઠા વૃદ્ધિ કરીને અંતઃકરણ જિતાય છે. (૮) ઇતિવચનામૃતમ્. ॥૫॥ (૧૧૩)

૮

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રશ્ન (૮) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કપટી નિષ્કપ-ટીનું લક્ષણ કહ્યું છે (૧) શ્રીજામાં કપટીને ઓઢાલવાનો કપાય કહ્યો છે (૨) શ્રીજામાં ઇંદ્રીની પ્રતિષ્ઠાનો યોગ થાય ત્યારે ૧નો દંભ કટાય છે [૩] જોશમાં અવોગ્ય ઘાટ ફેર ન થાય તો ધર્મમાંથી ને નિઘ્રયમાંથી વાલી શકે નહિ (૪) પાંચમામાં સંતનો ગુણ પ્રહણ કરવાનો સ્વભાવ હોય તેનો સ્વસ્તમામાં દૃઢ પાયો કહ્યો છે (૫) છઠ્ઠામાં ઇંદ્રિયો અંતઃકરણને જિતવાની ત્રણ પ્રકારની યુક્તિ વતાવી છે [૬] સાતમામાં ઇંદ્રિયો જિતે અંતઃકરણ જિતાય છે (૭) આઠમામાં ઇંદ્રિયો અંતઃકરણને જિતવાના પૃથક્ પૃથક્ ઉપાય વતાવ્યા છે. (૮) વાતનો છે.

૧ પ્ર૦ [૪ જોશ પ્રશ્નમાં] મહિના મુઘીમાં ઘાટ થાય તે ધર્મે ને નિઘ્રયમાંથી ઘાટે દમ કહ્યું તે ઘાટ ટાઢવાનો ઉપાય શો રહે ?

૧ ૭૦ માન મુઘીને નિષ્કપટ થઈને દીનતાપ સહિત ભગવાનની અથવા મોટા પુરુષની પ્રાર્થના કરવી અને સેવાપ કરીને તેમને રાજી કરવા તો તે કૃપા કરીને ઘાટને ટાઢી માંસે.

૨ પ્ર૦ (૫ પાંચમા પ્રશ્નમાં) કૃતાગ્રેયના વૃદ્ધાંતે કરીને સંતનો ગુણ પ્રહણ કરવાનું કહ્યું ને (પ્ર૦ ૫૩ માં) પંચ વર્તમાનરૂપી મર્વાદાનો યોગ કરે તેનો અવગુણ લેવાનું કહ્યું તે કેમ સમજાવું ?

૨ ૭૦ શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા પાઠતા હોય તે સર્વનો ગુણ લેવાનું કહ્યું છે ગુણ લેવે કરીને વૃદ્ધિ પામવાનો કપાય છે, માટે જે પંચવર્તમાને યુક્ત હોય તે સર્વનો ગુણ લેવો જાને જે પંચ-

વર્તમાનનો ધંગ કરતા હોય તેનો ગુણ છે તો તેને વિષે સત્પુરુષની બુદ્ધિ રહે; તેથી તેનો ત્યાગ કરીને ધર્મવાદ્ધાનો સમાગમ થઈ શકે નહિ તેથી કહ્યા ગુણ ન આવે. ને એવી નવઢી સોચતે કરીને ઘટી જાય માટે તેનો ગુણ ન લેવો ધમ કહ્યું છે માટે જે શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા ન પાળે તેનો સંગ કોઈ પ્રકારે મુલે પણ ન કરવો એ સિદ્ધાંત વાત છે. ॥૧૧૩॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માગસર શુદ્ધ ૧ પદવાને દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રી લોપા મધ્યે મુરાસાચરના દરવારમાં રાત્રિને સમયે બિરાજમાન હતા અને ધોળો સ્તેસ પહેર્યો હતો તથા ધોળી ઊંટની ડગલી પહેરી હતી તથા ધોળો કેટો માથે બાંધ્યો હતો તથા બીજે ધોળે પોંટે કરીને ચોકાની ચાલી હતી ને તે ધોળા કેટાનું ઊગલું માથે લટકતું હતું ને ચોકાઢ ઓઢયો હતો ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આમઢ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિમત્કની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે પરમહંસ મત્તે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૧) સત્સંગ થયા પછી દુર્લભમાં દુર્લભ તે શું સાધન માન્યું છે ? પછી એ પ્રશ્નનો ઉત્તર પરમહંસ ક્તે ન થયો, ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કયો જે, ઇકાંતિકપણું ઇમાં આવે એ અતિશે દુર્લભ છે તે ઇકાંતિકપણું તે શું તો ધર્મ, જ્ઞાન ને ચૈરામ્ય એ ત્રણે યુક્ત જે મગવાનની મત્તિક કરવી તેને ઇકાંતિક પણું કહીએ. (૧)

૨ પછી બઢી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૨] ધર્મ સંબંધી સાધનમાં ઇયું કિયું સાધન છે જે એક રાસત્તે કરીને સર્વે ધર્મ રહે અને મગવાન સંબંધી જે મજન, સ્મરણ કીર્તન, વાર્તા એ આદિક સાધન છે તેમાં ઇયું એક સાધન કિયું છે જે આપત્કાઢ હોય ને સર્વે જાય ને જો એક રહે તો સર્વે રહે ? પછી તેનો ઉત્તર જન પોતે કયો જે, ધર્મ સંબંધી સાધનમાં જો એક નિઃકામપણું હોય તો સર્વે સાધન આવે. [૨] અને મગવાન સંબંધી તો એ સાધન છે જે નિશ્ચય રહેતો સર્વે આવે. (૨)

૩ અને બઢી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૩) કેવી મતિ એક પ્રકારની રાસત્તે રહું થાય ને તેને જો ફેરવીએ તો ઇહું થાય ને કેવી મતિને વારંવાર ફેરવીએ તો રહું થાય ને ન ફેરવીએ તો ઇહું થાય ? પછી તેનો ઉત્તર પણ પોતે કયો જે, મગવાનના નિશ્ચય-રૂપ જે મતિ તેને તો ફરવાજ દેવી નહિ ને મગવાનનું મહાત્મ્ય સાંબઢીને તેની પુષ્ટિ વારંવાર કર્યા કરવી તો રહું થાય ને એ મતિને વારંવાર ફેરવે તો ઇહું થાય અને પોતે પોતાના મનને જાણે જે મતિમાં નિશ્ચય કયો હોય જે, મારે આમ કરવું છે તે મતિને સંતને વચને કરીને વારંવાર ફેરવી ને સંત કહે જે આંહિ બેસવું નહિ ને આ કરવું નહિ તો તે ઠેકાણે બેસવું નહિ ને તે કાલું નહિ, એવી રીતે મતિને ફેરવે તો રહું થાય ને એ મતિને ફેરવે નહિ ને પોતાનું ધાર્યું કરે તો ઇહું થાય. (૪)

४ अने वळी श्रीजीमहाराजे मन्त्र पुछ्यो जे, [४] केवो जातनो सत्संगी अवस्था परमहंस होय ने धर्ममां संपूर्ण रहेतो होय ने तेने पासे बेसीए ने बात सांमळीए तो दोष लागे ? त्वारे तेनो उत्तर पण पोते कर्चो जे, जेने भगवाननो निश्चय होय ने धर्ममां पण पोते रहेतो होय तोपण जो तेने व्यवहारमां आसक्ति होय तथा देहाभिमान होय तथा मान होय ने तेने भगवान तथा संत ते स्त्रोदे तो ते भगवाननो ने संतनो अवगुण जरूर छे, पछी श्रीजाने जागळ पण भगवानना तथा संतना अवगुणनी बात करीने तेने विद्वत् जेवो करे, एवो जे होय तेनो कोइ रीते संबंघ न राखवो ने राखे तो छेइ बाय. (५)

५ अने वळी श्रीजीमहाराजे मन्त्र पुछ्यो जे, (५) केवो साधु होय ने ते धर्ममां रहें तो होय ने निश्चय पण होय तो पण तेने मेळे नावा जावुं नहि ने पासे पयारी करवी नहि ने तेनी बात पण न सांभळी ? पछी तेनो उत्तर पण पोते कर्चो जे, जे संत हिमत् रहित बात करतो होय जे शुं एक जन्मे करीने निष्कामादिक गुण आवे छे ? ए तो भगवान कृपा करे तो आवे, नहि तो अनेक जन्मे करीने कल्याण बाय, पण आ जेवे करीने शुं कल्याण बाय छे ? एवी रीते जे हिमत् रहित बात करतो होय तेना संगनो सर्व प्रकारे त्याग करवो. (६) अने जे एव कहेंतो होय जे, आने आ वेहे करीने कृतार्थ वया छीए ने काय, क्रोध, मद, मत्सर, मान इत्यादिक दोषनो जो भार छे ? भगवान ने संतना प्रतावे करीने ए सर्वेनो नाश करी नाखवुं, एम जे कहेंतो होय जे कायादिक दोषने नाश करवाना उपायमां तत्पर बहने मंज्यो होय तेनो संग सर्वे प्रकारे करवो. [७]

६ अने वळी श्रीजीमहाराजे मन्त्र पुछ्यो जे, (६) केवो साधु हिमत् रहित बात करतो होय तो पण तेनो त्याग करवो ? पछी तेनो उत्तर पण पोते कर्चो जे, जे पेतताना पुष्करार्थनेज अधिक कहेंतो होय ने पुरुषार्थ करीनेज पोताने कृतार्थ मानतो होय पण भगवाननुं बळ न राखे ने एम सपक्षे जे, आ सापने करीने भगवानने राखी करवा छे तो तेनो पण त्याग करवो. [८]

७ अने वळी श्रीजीमहाराजे मन्त्र पुछ्यो जे, (७) केवो साधु होय तेनेसंग करवो ने केवानो न करवो ? त्वारे तेनो उत्तर पण पोते कर्चो जे, धर्ममां पण सुखां सांगां पाळतो होय ने निश्चय सुषो होय ने ते पासे आपण रहेता होइए ने आपणने टोके नहि ने पंपोळीने राखे ने जापरो राखे तो ते मुक्कानंदस्वामी जेवो लोक व्यवहारे जीवो कहेवातो होय तेनो पण संग न करवो अने जे संत पोताने टोका करे ने जे स्वभावदीप्ति ते उपर खटको राखे ने ते न ठळे त्यां सुधी बात कर्चो करे जे लोकोपे राखे नहि जे

૪.

વચનાવૃત્ત લો. ૬

તે લોક વ્યવહારે મોટો ન કહેવાતો હોય તો પણ તેનો સંગ કરવો. (૯)

૯

૮ પછી બધી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૮) જે સંતમાં વધા ગુણ સારા મોટા મોટા મક્તિજ્ઞાનાદિક હોય પણ તેમાં એક એવો કિયો ઝુંડો દોષ હોય જેને કરીને તેનો સંગ ન કરીયે ? ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કયો જે, જેને આલસ બહુ હોય ને નિદ્રા બહુ હોય ને સ્નાન ધ્યાનાદિક જે નિયમ તેને પાલવાનું કોઈક કહે તો કહે જે, હમણાં કરશું શી ઉતાવળ છે ધીરેધીરે વાણે એમ બોલે તે સુધે સારો હોય તો પણ તેનો સંગ ન કરવો. [૧૦]

૧૦

૯ અને બધી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૯) સુધી સારી વાત કરતો હોય તો પણ તેની વાત ન સાંભળીયે એવા એની વાણીમાં શો દોષ જાણવો ? ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કયો જે, વાત કરવામાં પોતાને વિષે જે મક્તિ, જ્ઞાન, ચૈરાગ્યને ધર્મ તેનીજ અહંકારે કરીને પોતે સરસાઈ દેલાદે ને ધીજા સંતમાં જે જ્ઞાન મક્તિ આદિક ગુણ તેની કાંઈક ન્યૂનતા દેલાદે, એવા જેની વાણીમાં દોષ હોય તેની વાત ન સાંભળવી. (૧૧) ૧૧

૧૦ અને બધી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે (૧૦) જેની વાણીમાં કુત્સિતવશું હોય તો પણ તે વાણીને અમૃતની પેટે પાન કરીયે એવી તે કેઈ વાણી છે ? પછી તેનો પણ પોતે ઉત્તર કયો જે, જે સંત વાત કરે ત્યારે પોતે પોતાના સંબંધી મા, વાપ, વેન, ખાઈ તથા પોતાની જાતી તેની કુત્સિત શબ્દે કરીને નિંદા કરતો હોય તો તે વાણી સારી જાણવી, છા સારુ જે તે વાણીને જે સાંપળે તેને તે સંતની કોરનો એમ ગુણ આવે જે, આ સંતને તો કોઈ રીતે પોતાના વેદ સંબંધી આદિકમાં હેત નથી માટે તે વાણીને અમૃતની પેટે પાન કરવી. [૧૨]

૧૨

૧૧ અને બધી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૧૧] કિયે ટેકાણે માન રાખવું ને કિયે ટેકાણે માન ન રાખવું ? પછી તેનો ઉત્તર પણ પોતે કયો જે, યગવાનનો દૃઢ આશ્રિત હોય ને તે જેવો તેવો ગરીબ હરિમુક્ત હોય તો પણ તે આગળ માન ન રાખવું અને જેને સત્સંગ થકી કાંઈક પાછો પગ પડી ગયો હોય તેને આગળ તો માન રાખવું પણ તેથી દબાઈ જાવું નહિ ને પ્રશ્ન ઉત્તરમાં તેના વેળ ઉપર વેળ લાવવું. [૧૩] ૧૩

૧૨ અને બધી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૧૨] કિયે ટેકાણે હેત રાખવું ને કિયે ટેકાણે ન રાખવું ? ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કયો જે, અમે સર્વે સંતને સાધારણપણે કહેતા હોઈએ જે વુરાનપુર તથા કાશીએ કોણ આશે ? ત્યારે કોઈ બોલે નહિ ત્યારે તે સધામાંથી પોતે ઊઠીને અપને એમ કહેવું જે કહે તો મહારાજ હું જાઉં, એમ કહીને અમારી આજ્ઞા લેઈને ત્યાં જવું એવું ટેકાણે અમારી પ્રસન્નતાને અર્થે અમારા દર્શનાદિકલું હેત પણ ન રાખવું. [૧૪] અને અમે તથા સંત તેજેને કચવાળા હોઈએ ને કહીને ૧૪

તિરસ્કાર કરીને બહાર કાઢી મુઝવો દોષ ને તે શોકે કરીને રોતો દોષ ને તે પાસે કો-
ઈક એકદમલ વિમુલ્લ જેવો આવીને સંતનો અથવા અમારો અવગુણ કહેવા લાગે, ત્યારે
તેની આગલ તે સંતની કોરતું ને ભગવાનની કોરતું વહુ દેત જણાયે ને એમ કહે જે હું
તો એનો વેચાણ છું અને મારા કટકા કરી નાલે તો પણ મારે એમનો અવગુણ ન આવે
એ તો મારા કલ્યાણના કરતલ છે, એવી રીતે તે ટેકાણે અતિથે દેત જણવું. (૧૫) ૧૫

૧૩ અને વ્હી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૧૩] જેણે કરીને ભગવાન રાજી
થાતા દોષ તો પણ તે કરવું નહિ અને જેણે કરીને ભગવાન કુરાજી થાય તો પણ તે
કરવું એવું તે છે ? પછી એનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, અમે કોઈક વચન કહીએ ને
તેમાં જો અર્થ જેવું દોષ તો તેને વિષે ચિરકારી યજું કહેતાં તેમાં યજીક વાર લગાડવી
પણ તુરત માનવું નહિ, જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને કહ્યું જે અશ્વત્થામાનું માથું કાપી
નાલે, પછી તે વચન અર્જુને ન માન્યું, તેમ એવી રીતનું જે વચન તેમાં અમે રાજી થાતા
દોષ તો પણ ન માનવું તથા પંચવર્ષમાન સંવંધી જે નિયમ કહ્યા છે તેમાંથી જેણે કરીને
ભંગ થયો દોષ એવું જે વચન તે ન માનવું અને એ વે વચન ન માનીએ ને ભગવાન કવ-
ચાતા દોષ તો સારી પેટે કચવાયા પણ તેમાં રાજી ન કરવા. [૧૬] ૧૬

૧૪ અને વ્હી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૧૪] ભગવાનનું ધ્યાન કરતે થકે
મનને વિષે અનેક પ્રકારના ઝુંડા ઘાટના તરંગ ઊઠવા માંડે, જેમ સમુદ્રના મોટા મોટા
તરંગ ઊઠે તેમ ઝુંડા ઘાટ ઊઠવા લાગે ત્યારે તે ઘાટ કેમ ટાલવા ? પછી એનો ઉત્તર
પણ પોતે કર્યો જે, જ્યારે એવા ઝુંડા ઘાટ થાવા માંડે ત્યારે ધ્યાનને પહોં મુકીને જીમે
કરીને ઊંચે સ્વરે નિર્ભજ થઈને તાઢી વજાદીને સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ભજન
કરવું ને હે દીનવંધો ! હે દયાસિંધો ! એવી રીતે ભગવાનની પ્રાર્થના કરવી તથા ભગ-
વાનના સંત જે મુક્તાનંદસ્વામી જેવા મોટા દોષ તેનાં નામ લઈને તેની પ્રાર્થના કરવી
તો ઘાટ સર્વે ટઢી જાય ને નિરાંત થાય પણ એ વિના બીજો એવો ઘાટ ટાલવાનો
હવાય નથી. [૧૭] ૧૭

૧૫ અને વ્હી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૧૫] જા સત્સંગમાં જે અતિ મોટો
ગુણ જણાતો દોષ ને તે ગુણના સર્વે વસ્ત્રાળ કરતા દોષ તો પણ તે દરાગ કરવા યો-
ગ્ય દોષ એવો કયો ગુણ છે ? અને દોષ દોષ ને તે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય દોષ એવો
કયો દોષ છે ? ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, મુક્તાનંદસ્વામી જેવા દોષ તે સ-
ર્વેથી સરસ વર્તમાન પાઠતા દોષ ને તેણે કરીને બીજા સંતને ઉદ્દેગ થાય, કેમકે એમની
બરોબર વર્તાય નહિ તે સાથે એ ગુણ યથાપિ મોટો છે તો પણ તેનો ત્યાગ કરીને સર્વે
સંતને બરોબર વર્તવું અને બરોબર વર્તવારૂપ દોષ છે તો પણ એવું ગ્રહણ કરવું. (૧૮) ૧૮

- ૧૬ અને વ્હી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૧૬] આ સંતમાં एवો કિયો एक दोष છે જે જેનો ત્યાગ કરે ત્યારે સર્વે दोष માનનો ત્યાગ થઈ જાય ? અને एवો કિયો एक गुण છે જે एक आवे सर्वे गुण आवे ? ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, देहाभिमान-रूप दोष છે તેમાં સર્વે दोष रह्या છે ને તેનો ત્યાગ કરે તો સર્વે दोषનો ત્યાગ થઈ જાય છે અને हुं तो देहर्था नोखो જે આત્મા તે છે, एवो જે आत्मनिष्ठारूप एक गुण તે आवे तो सर्वे गुण मात्र आवे છે. (૧૯) ૧૯
- ૧૭ અને વ્હી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૧૭) કેવા પંચ વિષયને સેવવે કરીને बुद्धिમાં પ્રકાશ થાય છે ? અને કેવા પંચવિષયને સેવવે કરીને बुद्धिમાં અંધકાર થઈ જાય છે ? ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, भगवान संबंधी જે पंचविषय તેને સેવે तो बुद्धिમાં પ્રકાશ થાય છે અને जगत् संबंधी पंचविषयને સેવે तो बुद्धिમાં અંધકાર થઈ જાય છે. [૨૦] ૨૦
- ૧૮ અને વ્હી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૧૮) કેવો વેશ, કેવો કાઢ, કેવો સંગ, કેવી ક્રિયા જેનો સંબંધ ભગવાનની આજ્ઞા કરીને પણ ન કરવો ? ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, જે વેશમાં રહે થકે પોતાના વેશના સંબંધીનો ચારંચાર વેઠા ડઠયાનો યોગ થતો હોય તો તે વેશમાં ભગવાનની આજ્ઞા કરીને પણ ન રહેવું અને અમારાં દર્શન થાતાં હોય ને તે મેઠે સ્ત્રિયોનાં દર્શન થાતાં હોય, एवો સંગ તથા ક્રિયા હોય ત્યાં અમે વેસારીએ ને કદીએ જે, અમારાં દર્શન કરો તો પણ તે ટેકાણે વેસવું નહિ ને કોઈક મિષ લેઈને ડઠી જવું અને જે કાઢમાં વિષમપશું વર્તવું હોય ને મારકુટ થાતી હોય ને જો ભગવાનની આજ્ઞા હોય તો પણ ત્યાંથી ચાલી નિકળવું પણ તેજ ટેકાણે રહીને માર ન સ્વાધો. [૨૧] ૨૧
- ૧૯ અને વ્હી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૧૯) કિયાં શાસ્ત્રને સાંમઝવાં ને મળવાં ને કિયાં શાસ્ત્રને ન સાંમઝવાં ને ન મળવાં ? પછી તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, જે શાસ્ત્રમાં ભગવાનનું સાકારપણું પ્રતિપાદન ન કર્યું હોય તથા ભગવાનના અવતારનું નિરૂપણ ન હોય ને તે ગ્રંથ જો શુદ્ધ વેદાંતના હોય ને एक अद्वितीय निराकारનું પ્રતિપાદન કરતા હોય ને તે ગ્રંથ સુધા बुद्धिવાનના કરેલા હોય તો પણ તે ગ્રંથને કોઈ દિવસ મળવા નહિ ને સાંમઝવા પણ નહિ અને જો રણજોડ મક્તના જેવાં કીર્તનન હોય ને તેમાં ભગવાનની મૂર્તિનું વર્ણન હોય તેને ગાવવાં ને સાંમઝવાં તથા एवी રીતના જે ગ્રંથ હોય તેને મળવાને સાંમઝવા. [૨૨] इति वचनामृतम् ॥૬॥ [૧૧૪]. ૨૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૧૯] છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે एकान्तिकणું આવે તે दुर्लभમાં दुर्लभ સાધન છે (૧) વીજામાં तिष्कामપણું હોય તો

સર્વે ધર્મ રહે છે (૨) અને નિશ્ચય રહે તો યજ્ઞિ આદિક સર્વે સાધન રહે છે (૧) ત્રી-
જામાં અમારા નિશ્ચયરૂપી મતિ ફરવા દે નહિ તો રુદ્ધ થાય અને તુચ્છ સ્વભાવની આંટી
સંતને વચને કરીને મુકી દેવી (૪) પોતામાં અમારો નિશ્ચય ને ધર્મ હોય પણ વ્યવહાર-
માં આસક્તિ ને દેહાભિમાન તથા માન હોય તેનો સંબંધ રાખે તો મુંડું થાય છે (૫) પાંચ-
મામાં ધર્મ ને નિશ્ચય વેચ હોય પણ હિંમત રહિત વાત કરતો હોય તેનો ત્યાગ કરવો [૬]
અને કામાદિક હોયને નાશ કરવાના ઉપાયમાં તત્પર થઈને મંદયો હોય તેનો સંગ કરવો
(૭) છટ્ટામાં અમારું ચક્ક ન રાખે ને પોતાના પુરુષાર્થનું જ ચક્ક રાખે તેનો ત્યાગ કરવો (૮)
સાતમામાં નિશ્ચય ને વર્તમાન હોય પણ ટોકે નહિ તો તેનો સંગ ન કરવો ને જે ટોકે
તે હોક વ્યવહારે મોટો ન હોય તો પણ તેનો સંગ કરવો (૯) આઠમામાં મક્તિ જ્ઞાનાદિક ગુણ
હોય પણ તે આહુત્ય હોય તો તેનો સંગ ન કરવો [૧૦] નવમામાં અહંકારે કરીને પોતાની
સરસાઈ દેલાહે ને વીજા સંતના યજ્ઞિ જ્ઞાનાદિક ગુણની ન્યૂનતા દેલાહે તેની વાત ન
સાંમઝવી [૧૧] દશમામાં પોતાના સંબંધીની નિંદા કરતો હોય તેની વાળી સાંમઝવી
(૧૨) અગીયારમામાં અમારા ગરીબ ભક્ત આગઠ માન ન રાખવું ને સત્સંગમાંથી પાછો
પડી ગયો હોય તેની આગઠ રાખવું (૧૩) બારમામાં અમે જ્યાં મુકિય ત્યાં જાવું પણ અ-
મારા વર્ણનાદિકનું ફેલ ન રાખવું (૧૪) અને વિમુક્ત અમારો કે સંતનો અવગુણ કહે
તેના આગઠ અમારું ને સંતનું ફેલ જળાવવું પણ અમારો અવગુણ લેવો નહિ (૧૫) તૈરમા-
માં અવર્મ જેવું ને નિયમ મેળ જેવું અમારું વચન ન માનવું (૧૬) ચૌદમામાં અમારું
ધ્યાન કરતાં ઘાટ થાય તો અમારીને મુક્તની પ્રાર્થના કરવી તો ઘાટ ટકી જાય [૧૭]
પંદરમામાં સર્વથી સરસ વર્તવારૂપ ગુણનો ત્યાગ કરીને શ્રેયસ્કર્મ (૧૮) સોઢમામાં દે-
હાભિમાનમાં સર્વે દોષ રહ્યા છે અને આત્મનિષ્ઠામાં સર્વે ગુણ રહ્યા છે (૧૯) સત્તરમામાં
અમારા સંબંધી પંચ વિષયને સેવે તો બુદ્ધિમાં પ્રકાશ થાય ને જગત સંબંધી પંચવિષયને
સેવે તો અંધકાર થાય છે (૨૦) અઠારમામાં દેહના સંબંધીનો યોગ તથા અમારા મેઝાં
ક્રિયોનાં દર્શન થતાં હોય પવો સંગ તથા ક્રિયા હોય ને મારકુટ થાતી હોય ત્યાં અ-
મારી આજ્ઞા પણ ન રહેવું (૨૧) બીજીસમામાં અમારું સાકારપણું પ્રતિપાદન કરતાં
હોય તે શાસ્ત્ર વાંચવાં ને સાંમઝવાં પણ નિરાકારનું પ્રતિપાદન કરતાં હોય તે વાંચવાં
સાંમઝવાં નહિ. (૨૨) શાવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ (૧૪૮ અગીયારમા પ્રશ્નમાં) સત્સંગથી પાછો પડી ગયો હોય તેના આગઠ માન રાખવું
ને તેના વેળ ઉપર વેળ લાગવું એમ કહ્યું તે પાછો પગ પડી ગયો તે કેમ જાણવો ?
- ૧ હ૦ નિષ્કામાદિક વર્તમાનમાં પુક પડી ગઈ હોય તથા સંતનો ને સત્સંગનો અવગુણ લેતો
હોય તે સત્સંગથી પાછો પડી ગયો કહેવાય યવાની મ્હોલતમાં ન લેવાવું.
- ૨ પ્ર૦ (૧૪૯ તૈરમા પ્રશ્નમાં) અમે અયોગ્ય વચન કહીએ તે ન માનવું એમ કહ્યું અને (સા.૦
૨ ના ૩૩ બીજા પ્રશ્નમાં) અમારું વચન અયોગ્ય હોય તો પણ તત્કાલ માનવું એમ કહ્યું
છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૫.

વચનાવૃત્ત લો. ૬-૭

૨ ૪૦ (સાં ૨ માં) શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યરૂપે વિચરતા હોય ત્યારે કહે જે ન્હાવા વિના જમો ને પકાદશીને દિવસે અન્ન જમો એવું કોઈક વચન જ્ઞાત્ય વિરુદ્ધ કહે તો તેમાં આ-શંકા થાય પણ તે સમે હા પાડવી અને શ્રીજીમહારાજનો આમ્રહ હોય તો તે વચન માનવું એમ કહ્યું છે ને આ વચનાવૃત્તમાં નિષ્કામાદિક વર્તમાનમાં ફેર પડતો હોય એવું અમારું વચન ન માનવું એમ કહ્યું છે અને ન્હાવા ધોયા વિના જાવાનું કે પકાદશીને દિવસે અન્ન જમવાનું આજ કોઈક મોટા મુક્ત હોય ને તે કહે તો પણ તે વચન ન માનવું તો વર્તમાન-ભંગ વચન તો મનાયજ કેમ ? એનો તો સંગ પણ ન રચાય.

૩ ૪૦ (૨૨ પંદરમા મશ્નમાં) અધિક વર્તવારૂપી ગુણનો ત્યાગ કરીને કરોબર વર્તવારૂપી વૈષ્ણવું પ્રવેશ કરવાનું કહ્યું તેનું શું કારણ હશે ?

૩ ૪૦ અગનોતેરની સાઠમાં ગઢદેવી શ્રીજીમહારાજે ચારસેં સંતોને આજ્ઞા કરીજે, પૂર્વ દેશમાં ચાલ્યા જાઓ ને અષાઢી પાંચમની વિજઠી થાય ત્યાંથી પાછા વઢજો. પછી સંત ચાલ્યા તે મુરાનપુર તરફ જાતાં વિજઠી થઈ ત્યાંથી પાછા વઢ્યા તે વઢોદરા પાસે એક ગામ આવ્યું ત્યાં વાળીખાની વલ્લારમાં રાત રહ્યા. ત્યાં ચાર દિવસ લાગઠ બરસાદ વહુ થયો તે ધોઠીય પણ જવાય નહિ ત્યારે વાળીય કહ્યું જે તમે મારું અન્ન જમો કાં મારા જતારામાંથી જતા રહો પણ હું તમને મુશ્કયા નહિ રહેવા દવં. પછી એક જવાનું ચાર દિવસ લાગઠ અન્ન લેવાની મહારાજે ના પાડી હતી તેથી સંતોષ ના પાડી. પછી મુકાનંદસ્વામીય સંતોને કહ્યું જે, આ વરસાદમાં ક્યાં જઈશું માટે મહારાજની હું પ્રાર્થના કરીશ અને તમે જમો, પછી સર્વે સંત જમ્યા પણ આત્માનંદસ્વામી ન જમ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે એક ગામ આવ્યું ત્યાં વારસનો દિવસ હતો તે પારણું કરાવ્યા એક સત્સંગીય રોક્યા અને શીષ્યદીમાં ચઢતાં છાત્રું ધી નચાવ્યું. પછી પંક્તિ થઈ ત્યારે ધીનો મુગંધ આવ્યો તેથી સંતે જમવાની ના પાડી. પછી મુકાનંદસ્વામીય કહ્યું જે, વારસનો દિવસ છે ને ખાલ સોંસરું જવું છે તે ખૂલ નહિ વેઠાય માટે જમો. પછી સંત સર્વે મુકાનંદસ્વામીની આજ્ઞાથી જમ્યા પણ આત્માનંદસ્વામી તો ન જમ્યા. પછી સંત સર્વે મહારાજ પાસે આવ્યા ને મુકાનંદસ્વામીય શ્રીજીમહારાજને કહ્યું જે, હું મહારાજ આપનાં વે વચન હોળ્યાં છે. પછી શ્રીજીમહારાજ વહુ રાજી થયને બોલ્યા જે, સ્વામી તમે વહુ સારું કર્યું, પણ આપત્ કાઢમાં પમજ કરવું એમાં જમે રાજી હોય, એમ કહીને પછી આત્માનંદસ્વામીને શ્રીજીમહારાજ વદ્યા જે તમારા કરતાં મુકાનંદસ્વામીને દશગળો વેરાવય છે ને એમને સાધુને રાક્ષતાં આવડે છે ને તમારી સાથે સાધુને મોકલ્યા હોય તો તમે તો રેલ્લ્ય છેલ્લ્ય કરી મુકો ને સાધુને વિલ્લી નાલો એમ વલ્યા, માટે જાવો આપત્કાઢ આવ્યો હોય તે વલ્લે કરોબર વર્તવાનું કહ્યું છે પણ નિષ્કામશુદ્ધિને ધર્માવૃત્તની આજ્ઞા હોપતા હોય તેની કરોબર વર્તવાનું કહ્યું નથી તેનો તો સંગજ ન કરવો. ॥૧૧૪॥

સંજ્ઞ ૧૮૭૭ ના માગશ્વર શુદ્ધિ ૩ શ્રાવને દિવસે શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રી જોયા મધ્યે મુરાસાચરના દરબારમાં ટેલિયા ઉપર બિરાજમાન હતા અને જાણે

ધોળી પાપતું છોગતું વિરાજમાન હતું તથા ધોળી ઈંટની ઢગલી પહેરી હતી અને ફનો ભરેલો ધોળો મુરવાઝ પહેર્યો હતો અને ધોળી પહેડી ઓડી હતી અને પોતાના મુલ્તાર-વિંદની આગલ્ય મુનિ તથા દેશદેશના હરિમત્કની સમા મરાણને વેટી હતી અને તે સમ-યમાં વચનામૃતતું પુસ્તક નિત્યાનંદસ્વામીપ લાવીને શ્રીજીમહારાજને આપ્યું પછી તે પુસ્તકને જોઈને મહુ રાજી થયા અને પરમહંસ પ્રત્યે બોલ્યા જે આજ તો મારે મારે મશ્ન પુછો તો વાત કરીશ.

- ૧ ત્યારે શુક્તાનંદસ્વામીપ મશ્ન પુછ્યો જે, (૧) શ્રુતિમાં કહ્યું છે જે, ॥કૃતે જ્ઞાનામ શુક્તિઃ તમેવ વિદિત્વાતિમૃત્યુમેતિ જ્ઞાન્વઃ પન્થા કિચિત્ચનાય ॥ ૧ શ્રુતિમાં એમ કહ્યું છે જે, મગવાનતું સાક્ષાત્ જ્ઞાન થાય ત્યારે બીજું કલ્યાણ થાય છે ત્યારે શાસ્ત્રમાં જે બીજાં સાધન કલ્યાણને અર્થે વતાવ્યાં છે તેનું શું પ્રયોજન છે ? કેમજે કલ્યાણ તો જ્ઞાને કરીનેજ થાય છે, એવા મશ્નને સાંમઝીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જ્ઞાન તે જાણવાનું નામ છે. ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીપ આશંકા કરીજે જાણવું એ જ્ઞાન હોય તો શાસ્ત્રે કરીને મગ-વાનને સર્વે અગત્ જાયે છે તેણે કરીને સર્વેનું કલ્યાણ થાતું નથી ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે શાસ્ત્રે કરીને પરોણપણે મગવાનને જાણ્યા તેણે કરીને જેમ કલ્યાણ નથી તેમજ રામકૃષ્ણાદિક મગવાનના અવતાર હતા ત્યારે તેમને સર્વે મનુષ્યે મત્યક્ષ દીઠા હતા તો તેણે કરીને પણ શું કલ્યાણ થયું છે ? ત્યારે શુક્તાનંદસ્વામીપ કહ્યું જે, જેણે મગવાનને મત્યક્ષ દીઠા હોય તેનું તો જન્માંતરે કલ્યાણ થાય છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેણે શાસ્ત્રે કરીને મગવાનને જાણ્યા તેણે કરીને પણ જન્માંતરે કલ્યાણ થાય છે, કાં જે જેને શાસ્ત્રે કરીને જાણ્યા છે તેનેજ નેત્રે કરીને દેસે છે અને જેને નેત્રે કરીને દેસે છે તેનેજ શાસ્ત્રે કરીને જાણે છે, માટે જેનું બીજવઝ બરોબર થાય છે ને જેનું જન્માં તરે કલ્યાણ પણ બરોબર છે, કેમ જે શ્રવણે કરીને મગવાનને સાંમઝ્યા તેમાં શું જ્ઞાન નથી ? પણ તેને તે સાંમઝ્યાજ કહેવાય, અને ત્વચાપ કરીને સ્પર્શ કર્યો તેમાં શું જ્ઞાન નથી ? પણ તેને તે સ્પર્શ કર્યોજ કહેવાય, અને નેત્રે કરીને જોષા તેમાં શું જ્ઞાન નથી ? પણ તેને તે જોષાજ કહેવાય, અને નાસિકા ૧ કરીને સુંઘ્યા તેમાં શું જ્ઞાન નથી ? પણ તેને તે સુંઘ્યાજ કહેવાય, અને જિહ્વાપ કરીને વર્ણન કર્યા તેમાં શું જ્ઞાન નથી ? પણ તેને તે વર્ણન કર્યાજ કહેવાય, એવી રીતે વાઙ્ગ ઇન્દ્રિયોપ કરીને જ્ઞાન છે. (૧) તથા અંતઃકરણે કરીને જે જ્ઞાન છે, અને અંતઃકરણ ઇન્દ્રિયોપર જે જાંઘસત્તા તદાશ્રિત જે અનુમત જ્ઞાન છે, તેમાંથી કયો કયા જ્ઞાનને કહે છે ? અને જે મગવાન છે તેણે તો આ અગત્ની ઉત્પત્તિને અર્થે અનિશ્ચય પૂર્વે સ્વરૂપ પાર્યું છે, જેને વિષે સ્વાચર જંગમરૂપ જે વિષય તે સાવકાણે કરીને રહ્યું છે અને સં-

૫.

વચનામૃત છો. ૭

કર્ષણરૂપે કરીને જગતનો સંહાર કરે છે અને મૃદુભ્રૂરૂપે કરીને જગતની સ્થિતિ કરે છે. તથા મચ્છ કચ્છાદિક અન્તરાર્તું ધારણ કરે છે. (૨) એવી રીતે જ્યાં જેવું ૨ કાર્ય ત્યાં તેવા કાર્યની સિદ્ધિને અર્થે તેવા રૂપનું ગ્રહણ કરે છે તેમાં કોઈ કાર્ય તો થવું છે જે, જેમાં અંતઃકરણ ઇન્દ્રિયો નથી પુગતાં કેવલ અનુભવ જ્ઞાને કરી-નેજ જળાય છે ત્યારે તેવા કાર્યની સિદ્ધિને અર્થે ભગવાન પણ તેવા સ્વરૂપનું ધારણ કરે છે અને કોઈ કાર્ય થવું છે જે, ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને જાણ્યામાં આવે છે ત્યારે તે કાર્યની સિદ્ધિને અર્થે ભગવાન પણ તેવાજ થાય છે, માટે તમે કયા ભગવાનના સ્વરૂપને જ્ઞાને કરીને કલ્યાણ થાય એમ પુછો છો ? ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીયે કહ્યું જે, જે ભગવા-નના સ્વરૂપને વિષે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ને અનુભવ એ ગ્રણે પુરો હવા ભગવાનના સ્વરૂપને જ્ઞાને કરીને મોક્ષ થાય એમ કહીએ છીએ ત્યારે શ્રીજીવહારાજ બોલ્યા જે, હવા જે ભગ-વાન તેતો શ્રીકૃષ્ણ છે તેતો પોતે પોતાને એમ કહે છે જે, ॥ યસ્માન્ સરમતીતોઽહમસરા-દપિ ચોત્તમઃ વિદ્યમ્યતામિદં જગત્સ્થિતો જગત્ ॥ યદિ સર્વમિદં મોતં મૃત્રે મણિ ગણાદિ ॥ મત્તઃ પરતરં નાન્યત્કિંચિદસ્તિ ધનં જગત્ ॥ વશ્યમે પાર્થ રૂપાણિ ક્ષતશ્ચોઽય સહ-સ્રશ્ચઃ ॥ इत्यादिक वचने करीने पोते पोताने इन्द्रियो अंतःकरण यकी अगोचर कहे છે, માટે ભગવાનને તત્ત્વે કરીને સમજવા તેતો એમ છે જે, ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તથા અનુભવ એ ગ્રણે કરીને યથાર્થપણે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને જાણે ત્યારે પુરો જ્ઞાની કહેવાય અને એ ગ્રણ પ્રકારમાંથી જો એકે ઓછો હોય તો તેને આત્મતિક જ્ઞાન ન કહેવાય ને તેણે કરીને જન્મમૃત્યુને પણ ન તરે. (૩)

૩

૨ ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીયે મન્ન પુછ્યો જે (૨) ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ને અનુભવ એ ગ્રણે કરીને જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાન જાણ્યામાં ન આવ્યા તેને જન્મમૃત્યુ થાય એતો ઠીક છે પણ જેને બ્રહ્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થયો હોય તેને જન્મ મૃત્યુ તે કેમ છે ? ત્યારે શ્રીજીવહારાજ બોલ્યા જે ॥ શ્રીમિરાપોનહોવાયુઃ સ્વપ્નોન્નુદિરેવચ । અહંકાર ઇતીયંમે મિત્રાપ્રકૃતિરુષ્ઠા ॥ એ જટ પ્રકૃતિ છે અને ॥ અપરેષમિતસ્ત્વન્યાં પ્રકૃતિવિદિયેપરાં । જીવભૂતાં મહાવાહો યયેદં ધાર્યતે જગત્ ॥ એ ચૈતન્ય પ્રકૃતિ છે અને એ વેશ પ્રકૃતિ ભગવાનને સૃષ્ટ્ય છે કહેતાં એ જટ પ્રકૃતિ મેલે એ ચૈતન્યરૂપ પ્રકૃતિ પણ સૃજાય છે, માટે એ ચૈતન્ય પ્રકૃતિને પામ્યો હવો જે કેવલચાર્યાં તે પણ આત્મતિક કલ્યાણને પામ્યો ન કહેવાય, માટે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ નૈવકર્મ્યમપ્યચ્યુત માવર્ગિતં નશોમતેજ્ઞાનમલં નિરંજનં ॥ તથા ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ કર્મણોશ્ચપિ બોદ્ધવ્યં બોદ્ધવ્યં ચ વિકર્મણઃ । અકર્મણ ચ્ચબોદ્ધવ્યં મહનાકર્મણોગતિઃ ॥ અકર્મ જે જ્ઞાન તેને વિષે પણ જાણવું રહ્યું છે તે શું તો જે બ્રહ્મરૂપ થયો તેને પણ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ તે જાણવા રહ્યા છે અને જે બ્રહ્મરૂપ થયો તેનેજ પુરુષોત્તમની ભક્તિનો અધિ-

કાર છે તે શક્તિ તે શું તો, જેમ નેત્રીપવાસી જે નિરજા મુક્ત છે તે બ્રહ્મરૂપ થકા
 ચંદન, પુષ્પાદિક નાના પ્રકારની પૂજા સામગ્રી કરીને પરબ્રહ્મ જે વાસુદેવ તેને પૂજે છે,
 તેમ જ પણ બ્રહ્મરૂપ થકા પ્રત્યક્ષ ભગવાનની શક્તિ ચંદન, પુષ્પ, શ્રવણ, મનનાદિકે
 કરીને કરે, તે ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ બ્રહ્મભૂતઃ પ્રસન્નાત્મા ન શોચતિ ન કાંક્ષતિ ।
 સમઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ મદ્ભક્તિં લભતે પરામ્ ॥ માટે બ્રહ્મરૂપ થઈને જે પરબ્રહ્મની શક્તિ ન
 કરે તો તે કૈવલ્યાર્થીને પણ આત્મ્યતિક કલ્યાણ ન કહેવાય. (૪) અને જે પ્રત્યક્ષ ૪
 ભગવાન છે તે કેવા છે તો અદ્વૈત પ્રકારની જે વ્યાપ્ય પ્રકૃતિ અને તેને વિષે વ્યાપક પૃથ્વી
 જે ચૈતન્ય પ્રકૃતિ તે વેવના આધાર છે, જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વીવાદિક ચાર તત્ત્વનો
 આધાર છે. (૫) ને પૃથ્વીની ઉપર સંકોચ અવસ્થા થાય છે તે મેઝી આકાશ પણ સં- ૫
 કોચને પામે છે ને પૃથ્વીની વિકાસ અવસ્થા થાય તે મેઝી આકાશની પણ વિકાસ
 અવસ્થા છે તથા જડ, તેજ ને વાયુની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા મેઝી આકાશની પણ
 સંકોચ વિકાસ અવસ્થા છે અને પૃથ્વીવાદિક તત્ત્વની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા તે જે
 આકાશને વિષે થાય છે તેમ જ જે પ્રકૃતિની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા મેઝી ભગવાનની
 પણ સંકોચ વિકાસ અવસ્થા છે ને જ જે પ્રકૃતિની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા તે ભગવા-
 નને વિષે છે જવા જે ભગવાન તે સર્વના આત્મા છે ત્યાં શ્રુતિયો છે ॥ યસ્યાસર્ગે શરીરં
 ચરમીત્યર્શરીરં યસ્ય પૃથ્વીશરીરં ॥ ઇત્યાદિક શ્રુતિયો છે તથા અન્નમય બ્રહ્મ કહ્યો છે,
 મનોમય બ્રહ્મ કહ્યો છે, ચિદ્વાનમય બ્રહ્મ કહ્યો છે, આનંદમય બ્રહ્મ કહ્યો છે ઇત્યાદિક
 ઘણીક પ્રકારની બ્રહ્મવિધ્યા કહી છે તેનું શું તાત્પર્ય છે જે ભગવાન સર્વના કારણ છે ને
 સર્વના આધાર છે, માટે જ સર્વને બ્રહ્મ કહ્યા છે પણ જ સર્વે શરીર છે ને જ સર્વના
 શરીરી તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ છે. (૬) તે ભગવાનને વિષે જ જડ ચૈત- ૬
 ન્યરૂપ જે જે પ્રકૃતિ તે સંકોચ વિકાસ અવસ્થા કરીને પોતાના કાર્ય સોંપી મુલે કરીને
 રહી છે અને જ સર્વને વિષે ભગવાન જે તે અંતર્યામીરૂપે કારણપણે કરીને રહ્યા છે અને
 પોતે તો અર્જુનના રજની પાટલી ઉપર બેઠા છે તેને વિષે અર્જુને સમય વિશ્વ, નદી, પર્વત,
 સમુદ્ર તેને વિકાસે સહિત દેખ્યાં, પૃથ્વી રીતે મહિમા સહિત જે ભગવાનને જાણે ને દેશે
 તેને પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કહીય. (૭) ૭

૩ ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીજી પુછ્યું જે, (૨) પૃથ્વી રીતે દેશાતું તો ન હોય ને અંતઃક-
 રણમાં તો પૃથ્વી રીતની દૃઢ આંટી હોય તેને પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કહેવાય કે નહિ ? ત્યારે શ્રી-
 જીમહારાજ બોલ્યા જે, જેમ અંધારું ઘર હોય ને તેમાં કોટી તથા થાંભલા રહ્યા હોય તેને
 દેશે છે તો પણ ચર્ચાર દેખ્યા ન કહેવાય, તેમ પુરુષોત્તમ ભગવાનને વિષે જડ ચિત્
 પ્રકૃતિ રહી છે ને જ પ્રકૃતિને વિષે પોતે રહ્યા છે તેને અનુમાને કરીને જાણે છે પણ જો

તેજને વિષે રહી છે. અને એ સર્વેને વિષે અમે અંતર્ધર્મારૂપે કારણપણે રહ્યા છીએ એમ જાણે ને देखे તે પરિपूर्ण જ્ઞાની છે ને તેનું કલ્યાણ વેદ છતાંજ છે. (૭) ત્રીજામાં પૃથ્વી રીતે જાણે પણ देखे નહિ તે પરિपूर्ण જ્ઞાની નથી અને જો નિઃસંદેહ બાંટી રાક્ષસીને કૃતાર્થ માને તો તે પણ પરિपूर्ण જ્ઞાની છે ને તેનો વેદાંતે મોક્ષ થાય છે. [૮] અને બ્રહ્મ-કુદાઝ આધુનિક વેદાંતી તે અતિ દુષ્ટ ને મહા પાપી છે તેનો નરકમાંથી છુટકો થતો નથી. [૯] વાતલો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં શ્રીજીમહારાજે શાસ્ત્ર કરીને જાણે ને देखे તેનું જન્માંતરે કલ્યાણ થાય એમ કહ્યું તે જોયું પરોક્ષ અવતારોને જાણવે ને देखे કરીને કલ્યાણ થાય તેવુંજ શ્રીજીમહારાજને શાસ્ત્રમાંથી જાણવે કરીને ને જાણે કરીને देखे કરીને કલ્યાણ થાતું હશે કે કાંઈ અધિક ન્યૂન થતું હશે ?

૨ ૭૦ જે અવતારને તેના સંબંધવાળાં શાસ્ત્રમાંથી જાણે જે ભગવાન છે, પણ કેવા છે એવો મહિમા ન જાણે અને ને देखे તે પણ બોલકાવાળાં देखે તે જન્માંતરે તેમના ધામમાં જાય; અને શ્રીજીમહારાજને તેમના સંબંધવાળાં શાસ્ત્રમાંથી ભગવાન છે એમ જાણે પણ મહિમા ન જાણે, અને देखे પણ શ્રીજી મનુષ્યની પેટે મનુષ્ય જાણે પણ ભગવાન છે એમ બોલ્યો નહિ તે જન્માંતરે શ્રીજીમહારાજના ધામને પામે. ને શાસ્ત્રમાંથી જેવા છે એવા તો સત્પુરુષ થકીજ જાણાય છે, માટે સત્પુરુષ થકી જેવા છે એવા શ્રીજીમહારાજને જાણે તો વેદને અંતે શ્રીજીમહારાજના ધામને પામે, અને જેવા છે એવા જાણે ને देखે તો છતાં વેદેજ અક્ષરધામને પામી રહ્યો છે.

૩ પ્ર૦ એકલો ભગવાન મનુષ્યરૂપે વિચરતા હોય તે સમે સત્પુરુષ થકી વા શાસ્ત્રમાંથી સત્પુરુષ દ્વારાપ યથાર્થ ભગવાનને જાણે અને એકને તો ભગવાને મનુષ્યરૂપ અદૃશ્ય કર્યું હોય ને સત્પુરુષ થકી વા શાસ્ત્રમાંથી સત્પુરુષ દ્વારાપ ભગવાનનું જ્ઞાન યથાર્થ થાય તે તેનું સરજું કલ્યાણ થાય કે કાંઈ અધિક ન્યૂન રહે ?

૪ ૭૦ પ્રતિમા તથા મનુષ્યરૂપ તથા ધામમાં જે મૂર્તિ છે તે એકજ છે માટે શ્રીજીમહારાજ સદાય એકજ રૂપે વિરાજમાન છે ને સદાય સાક્ષાત્ છે માટે વેચતું સરજું કલ્યાણ થાય છે.

૫ પ્ર૦ ત્યારે જાગૃત થયેલા અવતારો સાક્ષાત્ છે કે નથી ?

૬ ૭૦ જે અવતાર થયો હોય તેના ઉપર પૃથ્વી ઉપર ન જાગ્યા હોય ત્યાં સુધી અને પ્રલય કહેવાય ને એના મળો એના ધામમાં જાય અને જ્યારે એના અવતારી પ્રગટ થાય ત્યારે તે અવતાર પરોક્ષ કહેવાય ને એની ભક્તિ કરી હોય તેનું ફક્ત અવતારી આપે તે પોતાના સંપ્રદાયમાં લાવીને મોક્ષ કરે, માટે સર્વે અવતારોના અવતારી સાક્ષાત્ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન છે તે અવતારોનું તથા તેમના મળોનું આત્મતિક કલ્યાણ કરવા પ્રગટ થયા છે ને સદાય પ્રલય છે. અને જાગૃત થઈ ગયા ને હવે અંશે તે સર્વના ઉપર છે તે (મ ૫૮ ના પહેલા પશોત્તરમાં) જોધા હેતુમાં કહ્યું છે.

૭ પ્ર૦ (૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) અનિરુદ્ધ પ્રદુષ્ટ ને સંકર્ષણ કહ્યા તે કોને કહ્યા હશે ?

૮ ૭૦ આ ટેકાણે મૂકે અક્ષરને અનિરુદ્ધ કહ્યા છે તે અનિરુદ્ધને વિષે સ્થાવર ઘટલે સદા સ્થિર

૨.

જ્ઞાનાપ્ત ઓ. ૭

જે જાહે નદિ તે અને અંતમ ઘટલે જેની સ્થિરતા નદિ અર્થાત્ જેનો નાશ છે એવું વિશ્વ કહ્યું તે માયા સુખી જાણવું અને મૂલ માયાથી પર મૂલબધારતું કાર્ય જે જાણકોટી તે સર્વે અજાણ વિશ્વ જાણવું, તે જાણ અજાણ વિશ્વ સાવકાશે કરીને મૂલમધ્યરૂપ અનિરુદ્ધને વિષે રાખું છે, અને વાસુદેવ જાણને પ્રયુગ્મ કહ્યા છે તે પ્રયુગ્મ પોતાથી બીજા રહ્યા તે સર્વેનું પોષણ કરે છે, અને મહાકાળને સંકર્ષણ કહ્યા છે તે મહાકાળ મૂલપુરુષના કાર્યનો સંહાર કરે છે. આ અનિરુદ્ધ, પ્રયુગ્મ ને સંકર્ષણ તે અવિનાશી છે અને વિશ્વ છે ને મૂલપુરુષથી પર છે તે (૫૦ ૨ માં) કહ્યું છે જે સાંસ્ય જ્ઞાને કરીને પ્રકૃતિ પુરુષથી ઉપન્નું તેને મિથ્યા કહેવું પણ સંકર્ષણ, પ્રયુગ્મ ને અનિરુદ્ધ ઇમના રૂપને મિથ્યા ન કહેવાં તે આ સંકર્ષણાદિક ગ્રણને કહ્યા છે અને તે ગ્રણથી પર જે પોતાનું તેજ પ તેજને નિર્ગુણ વાસુદેવ કહ્યા છે પ નિર્ગુણ વાસુદેવ તે અનિરુદ્ધ જે મૂલમધ્યરાદિક સર્વે તેના આધાર ને આત્મા ને નિયંત્રા ને પ્રેરક છે, અને પ નિર્ગુણ વાસુદેવના આધારને આત્મા તે ઓઝીમહારાજ મૂર્તિમાન છે.

૫ પ્ર૦ (૧ પહેલા પદમાં) ઈંદ્રિયો અંતઃકરણને અનુભવે કરીને જાણ્યામાં આવે તે કાર્યની સિદ્ધિને અર્થે તેવા રૂપનું ધારણ કરીપ છીપ ઇમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું તે ઈંદ્રિયે કરીને પ્રવળ કરવામાં આવે એવું કાર્ય શું હશે ? અને પ કાર્યને માટે કેવું રૂપ ધરતા હશે ? અને અંતઃકરણે કરીને પ્રવળ કરવામાં ઘટલે જાણ્યામાં આવે તે કાર્ય શું હશે ? અને તે કાર્યને માટે કેવું રૂપ ધરતા હશે ? અને અનુભવે કરીને જાણ્યામાં આવે તે કાર્ય શું હશે ? અને તે કાર્યને માટે કેવું રૂપ ધરતા હશે ?

૫ ૭૦ ઓઝીમહારાજ મધ્ય કણ્ઠાદિક તથા રામકૃષ્ણાદિક અવતારો રૂપે પ્રગટ થાય છે તે રૂપ જાણવાં અને તેમણે આ લોકને વિષે આશ્ચર્ય રૂપી કાર્ય કર્યાં તે કાર્ય જાણવાં તે (પ્ર૦ ૨૬ માં) થઈ ગયલા અને થાય છે અને થાશે તે સર્વે આશ્ચર્ય અમારાં જાણવાં, ઇમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું છે તે કાર્ય ઈંદ્રિયે કરીને વીઠામાં આવ્યાં છે અને મૂલમધ્ય રૂપી અનિરુદ્ધ તથા વાસુદેવ જાણ રૂપી પ્રયુગ્મ તથા મહાકાળ રૂપી સંકર્ષણ તેમની પાસે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલય કરાવે છે તે રૂપ કહ્યાં છે અને ઉત્પત્ત્યાદિ કાર્ય કહ્યાં છે અને તે અંતઃકરણે કરીને જાણ્યામાં આવે છે. અને પોતાના મહોને મૂર્તિનું સુખ આપવું તે કાર્ય જાણવું અને તે સુખ આત્મસન્તાપી અનુભવાય છે અને તે સુખ આપવાને અર્થે મહત્ત્વા આત્માને વિષે સાક્ષાત્ દેશાય તે રૂપ જાણવું.

૬ પ્ર૦ ઈંદ્રિયો અંતઃકરણ ને અનુભવ પ ગ્રણે પહોંચે ઇવા ભગવાને જ્ઞાને કરીને મોક્ષ થાય ઇમ કહ્યું તે ભગવાન કિયા હશે અને પ ગ્રણે પહોંચ્યાં ક્યારે કહેવાય ?

૬ ૭૦ ઇવા આ પ્રત્યક્ષ ભગવાન ઓસ્વામિનારાયણ છે તે ભગવાન દયા કરીને મનુષ્ય રૂપે હશેન આપે તેનાં દર્શન કરે તે ઈંદ્રિયો પહોંચ્યાં કહેવાય. અને તે પ્રત્યક્ષ ઓસ્વામિનારાયણનો મહિમા સમજે જે, આ પ્રત્યક્ષ ઓસ્વામિનારાયણ છે તે ક્ષર જે માયા ને અક્ષર જે મૂલમધ્યરાદિક સર્વેના અંતર્યામી ને આધાર ને કારણ છે તે સર્વેને શિવ અંતર્યામી રૂપે રહ્યા અથા મૂર્તિમાન ન્યારા છે તે આ પ્રત્યક્ષ મુને મહત્ત્વા તંજ છે, ઇવો મહિમા સમજીને ઓઝીમહારાજન હૃદયને વિંધ દેશે ત્યારે અંતઃકરણ પોહોંચ્યાં કહેવાય. અને પ મૂર્તિને જાણરૂપ જે પોતાનો

આત્મા તેને વિષે દિવ્ય તેજોમય અસંહ દેલે ત્યારે પ્રણ પૂર્યાં કહેવાય. અને તેમની પ્રતિ-
માનો પણ પૃથ્વી રીતે મહિમા જાણીને પોતાના આત્માને વિષે ધ્યાને કરીને સાક્ષાત્કાર
કરે તો ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ને અનુભવ પહોંચ્યાં કહેવાય.

૭ પ્ર૦ (૩ પહેલા પ્રશ્નો) ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને અનુભવ એ પ્રણે પૂરો એકા શ્રીકૃષ્ણને કહ્યા
છે અને તમે શ્રીજીમહારાજને કહ્યા તેનું શું કારણ છે ?

૭ ૭૦ એકો શ્રીજીમહારાજે પરોક્ષના દૃષ્ટાંતે કરીને પોતાને કહ્યા છે, કેમ જે આ યાવતમાંજ
એ પ્રણ કરીને ચઢાથેપણે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને જાણે ત્યારે પૂરો જ્ઞાની કહેવાય એમ કહ્યું છે
માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાન પોતાનેજ કહ્યા છે.

૮ પ્ર૦ (૬ બીજા પ્રશ્નો) ભગવાનની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા કહી તે કેવી રીતે સમજવું ?

૮ ૭૦ જ્યારે વિશ્વ સૃજાય છે ત્યારે પુરુષદ્વારે અંતર્યામી શક્તિ વ્યાપે છે તે વિકાસને પામી
કહેવાય અને જ્યારે ધ્વલ્ય થાય છે ત્યારે અંતર્યામી શક્તિ સંકોચ પામે છે તે પુરુષ પોતાને
સ્વરૂપે રહે છે તે સંકોચ અવસ્થા કહી છે, માટે પુરુષદ્વારે સંકોચ વિકાસપણું છે તે
(પ૦ ૪૬ માં) કહ્યું છે.

૯ પ્ર૦ અજ્ઞમય, મનોમય, વિજ્ઞાનમય, તથા આનંદમય બ્રહ્મ કહ્યો તેનો અર્થ શો સમજવો ?

૯ ૭૦ અજ્ઞમય બ્રહ્મ તે વેદ જાણવો અને મનોમય બ્રહ્મ તે મન જાણવું અને વિજ્ઞાનમય બ્રહ્મ
તે આત્મા જાણવો અને આનંદમય બ્રહ્મ તે પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ શ્રી સ્વામિનારાયણ
ભગવાન જાણવા. ॥૧૧૫॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માગશર શુદ્ધિ ૫ પંચમીને દિવસ રાત્રિને સમે શ્રીજીમહારાજ
ગામ શ્રીલોવા મધ્યે સુરાલાચરના દરબારમાં વિરાજમાન હતા અને થોડો ફેટો મસ્તકે
બાંધ્યો હતો ને થોડી ઈંટની ઢગલી પહેરી હતી ને થોડો સ્વેસ પહેર્યો હતો ને પોતાના
શુભારવિદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિમત્કર્તા સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ તે સમયને વિષે શ્રીજીમહારાજને મુક્તાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) જે થોડો
હોય તેને તો કોઈ સ્વભાવ દેહીને સંતનો અવગુણ આવે પણ જે ઢાઢો હોય તેને સંતનો
અવગુણ કેમ આવે છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે ઢાઢો હોય તેને પોતામાં
જે કોઈ અયોગ્ય સ્વભાવ દેહ્યામાં આવ્યો ને તેની ઉપર પોતે અતિ વોષવુદ્ધિ રાલીને
દ્રેષે સહિત તે સ્વભાવને ટાલ્યાનો ટાલ્યો કરતો હોય અને તે સ્વભાવ ઉપર પોતાને
અતિ સ્વાર હોય અને તેનો તે સ્વભાવ કોઈ બીજા સંતમાં દેહ્યાય ત્યારે તેનો અભાવ આવે
છે, અને જે મૂર્ખ હોય તે તો પોતાના સ્વભાવને ટાલે નહિ ને બીજા સંતમાં કાંઈક તે
સ્વભાવ દેલે તો તેનો અવગુણ છે છે તેને મૂર્ખ કહીય. (૧)

ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજ નાના નાના પરમહંસને તેઢાવીને પોતે મશ્ન પિલવવા
૨ લામ્યા ને પોતે હસર કરવા લામ્યા તેમાં પ્રથમ તો પોતે એમ મશ્ન પૂછ્યો જે, (૨) કામ,

ક્રોધ ને લોભાદિક શુભુનો જે વેગ તેલું જે તીવ્રપણું ને મંદપણું તે બાલ યૌવન ને હૃદ્ય તેણે કરીને છે, તે કેવી રીતે તો બાલપણામાં મંદ વેગ હોય અને યૌવન અવસ્થામાં તીવ્ર વેગ હોય ને વઢી પાછું હૃદ્યપણામાં મંદપણું થાય, એમ કામાદિકતું તીવ્ર મંદપણું છે તે તો જણાય છે પણ વિચારે કરીને એનું મંદપણું છે કે નહિ? ત્યારે તેનો ઉત્તર પોતેજ કર્યો જે, વિચારે કરીને પણ કામાદિકતું મંદપણું છે તે વિચાર કેમ કરે તો બાલ અવસ્થામાં મંદપણું છે ને યૌવન અવસ્થામાં તીવ્રપણું છે ને હૃદ્ય અવસ્થામાં પાછું મંદપણું છે તે તો આહારે કરીને છે જે બાલ અવસ્થાને વિષે પણ આહાર થોડો છે માટે કામ પણ ઓછો છે ને હૃદ્ય અવસ્થામાં પણ આહાર ઓછો હોય એટલે કામ પણ ઓછો હોય, અને યૌવન અવસ્થામાં આહારની હૃદિ હોય એટલે કામની પણ હૃદિ હોય, તે માટે જો યૌવન અવસ્થામાં આહાર ઓછો કરે ને વેદે કરીને શીત, ઊષ્ણ, વર્ષાત, શુસ્વ તેલું જાળી જાળીને સહન કરે એવો જે વિચાર રાત્રે અને મોટા સાધુનો સમાગમ રાત્રે તો તેને યૌવન અવસ્થામાં પણ કામ મંદ પડી જાય. (૨)

૨

૩ અને વઢી શ્રીજીમહારાજે મન્ન પુછ્યો જે, (૩) જીવને નાના પ્રકારનાં વ્યસન પડે છે તે કોઈકને માંગવું, અકળવું, દારવું, ગાંજાનું સ્વાદિક અનેક પ્રકારનાં પડે છે તે વ્યસન ક્રિયમાળ છે કે પ્રારબ્ધે કરીને છે? ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતેજ કર્યો જે, એ વ્યસન તો કર્યો થાય છે પણ પ્રારબ્ધે કરીને નથી, માટે જો એ વ્યસનને ટાળવાનો શ્રદ્ધા સહિત આગ્રહ કરે ને શૂરવીરપણું હોય તો તે ટળી જાય ને શ્રદ્ધા ન હોય ને ફોફાં હોય તેથી એ સ્વભાવ ટળે નહિ. (૩)

૩

૪ પછી વઢી શ્રીજીમહારાજે મન્ન પુછ્યો જે, [૪] કેટલાક બાલકને તો હૃદના સરસી પ્રકૃતિ હોય છે ને કેટલાકને તો અતિ વેચલ પ્રકૃતિ હોય છે તે સંગે કરીને થાય છે કે એના જીવવાંજ એવી પ્રકૃતિ રહી છે? ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતેજ કર્યો જે બહુ-ધા તો સંગે કરીનેજ સારી નરસી પ્રકૃતિ થાય છે ને કેટલાકને પૂર્વે કર્માનુસારે પણ થાય છે. [૪]

૪

૫ પછી કપિલેશ્વરનાંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, (૫) હે મહારાજ ! પૂર્વનો સ્વભાવ હોય તે કેમ જાણવો? ને હમણાનો સ્વભાવ હોય તે કેમ જાણવો? ત્યારે શ્રીજીમહારાજે તેનો ઉત્તર કર્યો જે, જે સ્વભાવ હમણાનો હોય તે તો જો રુઢા સંતને સંગે રહીને થોડોક તેને ટાલવાનો ઉપાય કરે તો ટળી જાય, જેમ બંદી ઉપર તુળ ઊગ્યાં હોય તે પાંચ દહાડા મેઘ ન વરસે તો સુકાઈ જાય, તેમ હમણાંનો જે સ્વભાવ તે તો થોડાક દિવસમાં ટળી જાય છે અને જે પૂર્વનો સ્વભાવ હોય તેને ટાલવાનો તો અતિ દાલદો કરે ત્યારે માંદ માંદ ટળે, જેમ ખરતીમાં દ્રોનો કોઠ હોય અથવા ચોરડીનાં જાડ હોય તેને તો સ્નેહ અગ્નિ

લગાદીને વાલે તો પણ પાછો પુટી આવે ને જો કોદાચી છેડને મૂઝમાંથી સ્વોદી નાસે તો જાય તેમ જે પૂર્વનો સ્વભાવ હોય તેને રુઢા સંતના સમાગમમાં રહીને અતિ પ્રયાસે કરીને ટાલે તો માંડ માંડ ટલે. (૫)

૫

૬ અને ત્યાર પછી ચલી શ્રીનીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૬) જેનાં ઇંદ્રિયો ચંચલ હોય તે ચંચલતાને ટાલવાના પૃથક્ પૃથક્ ક્રિયા ઉપાય છે ? ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતેજ કર્યોજે, વધુ ઇંદ્રિયની ચંચલતા ટાલવાનો એ ઉપાય છેજે, નાસિકામ દૃષ્ટિ રાસે ને આંહું અવલું જુવે નહિ ને મળતું હોય તો મળ્યા કરે તથા મજન સ્મરણ કર્યા કરે અને એમ કરતાં સ્ત્રી આદિક દેલાઈ જાય અને અયોગ્ય ઘાટ ન થયો હોય તોપણ નેત્રને ઉઘાઠાં રાસીને મેષાન્મેષે રહિત કરીને ડાં સુધી નેત્ર સારી પેટે ચલે ને આંસુ ચાલે ત્યાં સુધી ઘડી વે ઘડી પર્યંત જોઈ રહે ત્યારે તેની દૃષ્ટિ ચંચલ હોય તો પણ વશ થઈ જાય છે, અને નાસિકા ઇંદ્રિય છે તે કોઈનું શરીર અથવા મુલ્ક કે વસ્તુ તે ગંભીર હોય તેનો ગંધ લે ત્યારે તે ન ગમે ત્યારે તેનો એમ વિચાર કરે જે, મારો દેહ પણ ઉપરથી સારો છે પણ માંદો તો કપીર, માંસ હાડકાં છે તથા પેટમાં મલમૂત્ર આંતરડાં છે, એમ વિચારે તો નાસિકાની ચંચલતા ટલે, અને કાનની ચંચલતા એમ ટલે જે, કોઈ રમુજ થાતી હોય અથવા ભવાઈ થાતી હોય તો તેને સાંભળવામાં હેત થાય ને મગવાનની કથા કીર્તન સાંભળવામાં નિદ્રા આવે ત્યારે ઉઘા થતું ને નિદ્રા આલસને ટાલતું ને મગવાનની કથા સાંભળવામાં શ્રદ્ધા રાસવી ને હેત રાસતું તો કાન જિતાય, અને ત્વચા ઇંદ્રિયને એમ જાતે જે, જાળી જાળીને ટાઢ, તલ્લો, વર્ષાત તેને સ્મરણે ને મોદદી હોય તે વચીકે મુકી રાસવી ને સારી પેટે ટાઢ વાય ત્યારે ઓડવી, તથા ડાં ત્યાં પડી રહેતું એમ કરીને રસવાને વાચી નાલે એમ કરે તો ત્વચા ઇંદ્રિયની ચંચલતા ટલે, અને હાથની ચંચલતા એમ ટલે જે, ઉપરે હાથ નવરા હોય ત્યારે હાથમાં માઝા રાસીને શ્વાસાશ્વાસે મગવાનનું નામ લેઈને તે માઝા ફેરવવી પણ લતાવળી લહર કે માઝા ન ફેરવવી ને કેટલાક એમ કહે છે જે, મને કરીને તો નામ વધુ લેવાય એ વાત સોટી છે, જેટલાં જીએ લેવાય તેટલાં જ મને કરીને લેવાય છે એમ કરે તો હાથની ચંચલતા ટલે, અને પણ ચંચલ હોય તો આસનને જિતવું તો પણ જિતાય, અને શિશ્ન ચંચલ હોય તો જેમ ક્ષીણા સ્વસ હોય કે રાત્રી દાદર હોય તેને સ્વંજોળીય તો છોડી નીકળે ત્યાં સુધી સ્વરજ ટલે નહિ અને જા ન સ્વંજોળીય તો તે એમને એમ ચલી જાય તેમ શિશ્ન ઇંદ્રિયમાં ચલ આવે તોપણ તેને હાથે કરીને અડેજ નહિ અને જો શિશ્નમાં વાયુ મરાતો હોય તો આહાર થોડો કરે ને ઉપવાસ કર્યા કરે ને દેહને વજીન કાઢી નાલે તો શિશ્ન જિતાય, અને જિહ્વા ઇંદ્રિયને જિતવું હોય તો જે વસ્તુ જીભને ગમતી હોય તે વસ્તુ ન ખાપવી અને આહાર યુક્ત કરવો તો જિહ્વાની ચંચલતા ટલે છે, અને વાળી ચંચલ હોય

બાળા છે તે તો જે જેથો હોય તેને તેમજ કહે માટે ઘનો સ્તર કહો ? પછી પોતેજ ઘનો સ્તર કર્યો જે જેનાં સંત સ્વભાવ કરે છે તેને શ્રદ્ધા છે માટે ધર્મ પાઠવાને વિષે તેનો વધારો છે ને તેને સંતની સેવા કરવાને વિષે તથા ભગવાનની શાંત સાંપડવાને વિષે પણ શ્રદ્ધા છે ને સંતનો વિશ્વાસ છે માટે એ વધી ગયો; અને જે આશા સમાગમમાં રહ્યો થ-કો વધ્યો નહિ તે શ્રદ્ધા રહિત છે એમ જાણવું. (૧૧) ઇતિવચનામૃતમ્. ॥૮॥ (૧૧૬) ૧૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧૧) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, જેને પોતાના અયોગ્ય સ્વભાવ ઉપર અભાવ હોય ને તે સ્વભાવ ધીજા સંતને વિષે દેહીને તે સ્વભાવનો અભાવ આથે તે હાંક્યા છે ને જે પોતાના સ્વભાવને ટાલે નહિ ને ધીજા સંતના સ્વભાવને દેહીને અવગુણ છે તે મૂર્ખ છે. (૧) ધીજામાં યોગ્ય અવસ્થામાં આહાર બોહો કરે તથા મોટા સાધુનો સમાગમ રાજે તો કામાદિક મંદ પડી જાય છે. (૨) શ્રીજામાં વ્યસન કર્યો થાય છે ને શ્રદ્ધાવાનથી ટલે છે (૩) વૈધામાં સારી નરસી પ્રકૃતિ સંગે કરીને તથા પૂર્વે કર્મનિવારે થાય છે. (૪) પાંચમામાં જે સ્વભાવ સંતને સંગે થોડા વપાયે ટલી જાય તે હમજાનો જાણવો અને ઘણે દાક્ષિણે ટલે તે પૂર્વનો જાણવો. (૫) છઠ્ઠામાં ઇન્દ્રિયોની ચંચળતા ટાલવાના પૃથક્ પૃથક્ ઉપાય જતાવ્યા છે. (૬) સાતમામાં જિહ્વા ઇન્દ્રિયને ક્રિયા સર્વે ઇન્દ્રિયો જિતાય છે. (૭) આઠમામાં સર્વે ઇન્દ્રિયો ચંચળ થાય ત્યારે કામ વ્યાખ્યો જાણાય. (૮) નવમામાં ચંચળને શાંત ને શાંતને ચંચળ થવાનો ઉપાય જતાવ્યા છે. (૯) દશમામાં પરોક્ષ આઠ શાસ્ત્રમાંથી જે પ્રકરણ પોતાના અંગમાં મળતું આવતું હોય તેનુંજ પ્રહ્ન કરવું. (૧૦) અગીયારમામાં શ્રદ્ધાવાળો વૃદ્ધિ પામેછે. (૧૧) જાણતો છે.

- ૧ પ્ર૦ નવમા પ્રશ્નમાં આત્મારૂપ ને શરીરરૂપ હું એમ વિચારવાથી ઉપશમ થાય છે એમ કહ્યું, અને (અ૦ ૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના ચિંતવનને વહે કરીને ઉપશમ અવસ્થા થાય છે એમ કહ્યું તે ઉપશમના એ પ્રકાર કહ્યા તેમાં ન્યુનાત્મિક ભાવ હશે કે નહિ હોય ?
- ૧ ૮૦ (અ૦ ૧ માં) મૂર્તિના ચિંતવને કરીને ઉપશમને પામે ત્યારે પંચ વિષય જન્મ મરણના હેતુ થતા નથી એમ કહ્યું ને આમાં ચંચળ પ્રકૃતિ ટલી જાય પટલુંજ ઉપશમ કહ્યું છે. તેમાં (અ૦ ૨ માં) કર્મ તેથી આ ન્યૂન છે.
- ૨ પ્ર૦ દશમા પ્રશ્નમાં આઃ સત્તાઃકર્મણ્યં વચન પોતાના અંગમાં મળતું આથે પટલુંજ પ્રહ્ન કરવું એમ કહ્યું તે અંગ કિયું જાણવું ?
- ૨ ૩૦ સ્વરૂપનિષ્ઠા, ધર્મનિષ્ઠા, આત્મનિષ્ઠા, શક્તિનિષ્ઠા, ત્યાગ, તપ, વૈરાગ્ય, એવાદિક અંગ છે તેમાંનું જે અંગ પોતાને વિષે મુલ્ય હોય તે અંગને મળતું આવતું હોય તે વચન પ્રહ્ન કરવું એમ કહ્યું છે ॥ ૧૧૬ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માગશ્વર શુદ્ધિ ૬ છઠ્ઠે દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગાય શ્રીલોચા મધ્યે મુરામકના દરવારયાં વિરાજમાન હતા ને ઘોઘી ઈંટની ઢગલી પહેરી હતી તથા ઘોઘો મુરબાઝ પહેર્યો હતો તથા ઘોઘો પેંટો મસ્તકે બાંધ્યો હતો ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સવા મરાઈને વેટી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યા જે, સર્વે પરમહંસ પરસ્પર પ્રશ્ન ઉત્તર કરો. ત્યારે ૧ આત્માનંદસ્વામીએ અલંદાનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૧) વૈરાગ્ય, જ્ઞાન, ભક્તિ ને ધર્મ ૫ ચારને ઉપજ્યાનો હેતુ શો છે ? પછી તેનો ઉત્તર શ્રીજીમહારાજે કર્યો જે વૈરાગ્ય તો ૫મ ઉપજે જે, જો કાઢતું સ્વરૂપ જાણ્યામાં આવે, તે કાઢતું સ્વરૂપ તે શું તો નિત્ય પ્રલયને જાણે, નૈમિત્તિક પ્રલયને જાણે, પ્રાકૃત પ્રલયને જાણે, અને આત્મતિક પ્રલયને જાણે તથા બ્રહ્માદિક સ્તંભ પર્યંત સર્વે જીવના આયુષ્યને જાણે ને ૫મ જાણીને પિંદ્રજ-છાંદ સર્વે પદાર્થને કાઢતું બસ સમજે ત્યારે વૈરાગ્ય ઉપજે. અને જ્ઞાન તો ૫મ થાય જે જો બૃહદારણ્ય, છાંદોગ્ય, કઠવલ્લી આદિક જે ઉપનિષદ્ તથા ભગવદ્ગીતા તથા વાસુદેવ મહાત્મ્ય તથા વ્યાસસૂત્ર ઇત્યાદિક ગ્રંથનું સદ્ગુરુ વચ્ચે શ્રવણ કરે તો જ્ઞાન ઉપજે. અને ધર્મ તો ૫મ ઉપજે જે, જો યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ, મનુસ્મૃતિ, પરાશર સ્મૃતિ, શંકરલિખિત સ્મૃતિ ઇત્યાદિક સ્મૃતિનું શ્રવણ કરે તો ધર્મ ઉપજે ને તેમાં નિષ્ઠા આવે. અને ભક્તિ ૫મ ઉપજે જે, જો ભગવાનની જે વિભૂતિયો છે તેને જાણે તે કેમ જાણે તો સંદર્શન પ્રત્યે ભગવાનની મૂર્તિયો જે રહી છે તેનું શ્રવણ કરે તથા ભગવાનનાં ગોલોક, કૈંકઠ, બ્રહ્મગુરુ, ચેતદ્વીપાદિક ધામ છે તેને સાંભળે, તથા જગત્ની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલય રૂપ જે ભગવાનની લીલા તેને મહાત્મ્યે સહિત સાંભળે તથા રામ કૃષ્ણાદિક જે ભગવાનના અવ-તાર તેની જે કથાઓ તેને હેતે સહિત સાંભળે તો ભગવાનને વિષે ભક્તિ ઉપજે. અને ૫ ચારમાં જે ધર્મ છે તેતો કાંચી બુદ્ધિ હોય ને પ્રથમજ કર્મ કાંદરૂપ જે સ્મૃતિયો તેનું શ્રવણ કરે તો ઉપજે. અને જ્યારે ધર્મને વિષે દૃઢતા થાય ત્યાર પછી ઉપાસનાના ગ્રંથનું શ્રવણ કરે ત્યારે ૫મ જ્ઞાન, ભક્તિ, વૈરાગ્ય ૫ વ્રણે ઉપજે, ૫વી રીતે ૫ ચારને ઉપજ્યાના હેતુ છે. (૧) इति वचनामृतम् ॥૧॥ (૧૧૭)

૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે વૈરાગ્ય, જ્ઞાન, ભક્તિ ને ધર્મ ૫ ચારને ઉપજવાના હેતુ બતાવ્યા છે. જામાં શ્રીજીમહારાજે પરાશરના દૃષ્ટાંતે કરીને બાત કરી છે, માટે પ્રલમ્બ શ્રીસ્વામીનારાયણના ઉપાસકને વચનામૃત, સત્સંગીજીવન, સત્સંગીભૂષણ, હરિલીલાકલ્પતરુ આદિક પોતાના સાંપ્રદાયિક ગ્રંથોનું શ્રવણ કરવાથી ૫ ચારે ઉપજે છે માટે પ્રત્યક્ષના ગ્રંથનું શ્રવણ કરવું. (૧) बावत છે.

૧ મ૦ શ્રીજીમહારાજે વૈરાગ્ય, જ્ઞાન, ભક્તિ ને ધર્મ તેને ઉપજવાના હેતુ કહ્યું ૫મ ૫ ચારેનાં

સ્વરૂપ તથા પદ્ધતિ શાં હશે ?

- ૧ જો સત્પુરુષના પ્રસંગથી માયિક વિષય તથા હૃદય કોટી, બ્રહ્મ કોટી ને અક્ષરકોટીનાં મુલ તથા ऐश्वर્યની અલ્પિયાય ને ધીર્જીમહારાજના મુલને સર્વથી અધિક જાણીને ધીર્જીમહારાજને વિષે હેતુ થાય તે વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ છે, અને ધીર્જીમહારાજના મુલથી ધોરાં જે સમગ્ર મુલ, ऐश्वર્ય તે માત્ર થાય તેને ભોગવવાનો સંકલ્પ ન થાય તે વૈરાગ્યનું પદ્ધતિ છે. (૧) અને ધીર્જીમહારાજને સર્વે પ્રકારના કર્તા યકા અકર્તા, સંગી યકા અસંગી, નિર્લેપ ને નિર્વિકારી જાણવા ને પોતાના આત્માને મૂલઅક્ષરાદિક સર્વથી પર ધીર્જીમહારાજના તેજસ્વરૂપ જે બ્રહ્મ તે રૂપ માનવું તે જ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે, અને ધીર્જીમહારાજનો સાક્ષાત્કાર કરીને જેમ જલથી મીન જુલું પડતું નથી તેમ મૂર્તિના મુલમાં નિમગ્ન રહેવું તે જ્ઞાનનું પદ્ધતિ છે. (૨) અને ધીર્જીમહારાજનાં પ્રાકૃત ચરિત્ર તેને વિષય જાણવાં, ને સર્વ પ્રકારે નિર્લેપ જાણવા, ને સર્વ મુલનાં ધામ ને અધ્યાત્મિકારી ગુણે મુલ જાણીને અતિશે પ્રીતિ કરીને આશ્રય કરવો તે મહિત્તું સ્વરૂપ છે, અને ધીર્જીમહારાજ સદાય અતિશે બક્ષાઈ તે મહિત્તું પદ્ધતિ છે. (૩) અને સ્પૃહા ને સૂક્ષ્મ દેહે યથાર્થ નિયમ પહે તે ધર્મનું સ્વરૂપ છે, અને બ્રહ્મરૂપ જે પોતાનો આરમા તેમાં ધીર્જીમહારાજને અલંકાર ધારી રહેવું તે ધર્મનું પદ્ધતિ છે. (૪) ॥ ૧૧૭ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માગસર ક્રુદ્ધિ ૮ આઠમને દિવસ ધીર્જીમહારાજ ગામ શ્રીલોપા મધ્યે મુરારાવરના દરબારમાં શેલિયા ઉપર માતઃકાળને સમે વિરાજમાન હતા ને ધોળી છીંટની ઢગલી પહેરી હતી તથા ધોળો મુરવાળ પહેર્યો હતો તથા ધોળો પેટો મસ્તક ઉપર બાંધ્યો હતો ને પોતાના મુલારબિંદની આગળ મુનિ તથા વૈશ્વદેવના હરિમંત્રની સભા ધરાવેને બેઠી હતી.

- ૩ તે સમયમાં નિશ્વાનંદસ્વામીપ્ર મંત્ર પુછ્યો જે, (૧) આ જગત્માં કેટલાક મનુષ્યને સ્ત્રી આદિક પદાર્થમાં વશ હેતુ થાય છે જે તેનો વિયોગ થયો હોય તો માણનો ત્યાગ થઈ જાય અને કેટલાકને સ્ત્રી આદિક પદાર્થમાં હેતુ છે પણ સાચારણ છે માટે તેના વિયોગે કરીને માણનો ત્યાગ ન થાય ને યે વે પ્રકારના જીવ છે તે વેષ સંસારમાં હેતુ કરીને જોડાય છે તેમ તે હેતુવાળાને જો યમવાન થકે તો તેમાં પણ એમ જોડાય જે મગવાનનો વિયોગ થાય તો માણ જાય અને જેને સંસારમાં સાચારણ હેતુ છે ને તેને જાગવાન થકે તો મગવાનમાં પણ સાચારણ હેતુ થાય, તે યે વે પ્રકારના જે મનુષ્ય તેને વિષે કર્મે કરીને વેગ મેદં છે કે યે વે પ્રકારના જીવ અનાદિનાજ છે? પછી ધીર્જીમહારાજ વેલ્યા જે, ય મેદં જીવમાં સ્વાભાવિક નથી હતો કર્મે કરીને થાય છે. [૧] તે કેવી રીતે થાય છે તો વ્યારે જીવ કર્મ કરે છે ત્યારે જીવની હિતનો વેગ ત્રણ પ્રકારે થાય છે ૬૬ મંદ વેગ સ્ત્રીનો મધ્ય વેગ ને સ્ત્રીનો, તીવ્ર વેગ તેમાં જેવે વેગે હિત પદાર્થમાં

- ચોટે ત્યારે તેને તેવી જાતનું કર્મ લાગે છે તે કર્મે કરીને સ્નેહમાં પણ ત્રણ પ્રકાર છે. (૨) ૨
- ૨ પછી વચ્ચી નિત્યાનંદસ્વામીય ધુણું છે, [૨] દૃષ્ટિના વેગમાં ૬ ત્રણ પ્રકાર થયા તે ગુણે કરીને થયા કે કોઈ બીજા હેતુ કરીને થયા ? ત્યારે શ્રીમદ્દેવરાજ બોલ્યા છે, ૬ ત્રણ પ્રકારના છે એવું તે ગુણે કરીને નથી ૬ તો છે પદાર્થમાં કેવળ ઇન્દ્રિયોગ્ય મર્તે ત્યારે મંદવેગ થાય છે, અને જ્યારે મને સહિત ઇન્દ્રિયો પદાર્થમાં જાય ત્યારે મધ્યવેગ થાય છે, અને જ્યારે ઇન્દ્રિયો મન ને જીવ ૬ ત્રણે વેગમાં થઈને પદાર્થમાં મર્તે છે ત્યારે તે દૃષ્ટિનો તીવ્રવેગ થાય છે. અને તે તીવ્રવેગ એક જણુ ઇન્દ્રિયને વિષે લાગ્યો હોય તો બીજી ઇન્દ્રિયો તેને અનુવર્તી થઈને સર્વે ઇન્દ્રિયોમાં લાગે છે, ૬વી રીતે છે જે દ્રિયમાં મુખ્યપણે તીવ્ર વેગ લાગ્યો હોય ત્યારે બીજી ઇન્દ્રિયો તેને અનુવર્તી થઈ રહે છે અને ૬ જે તીવ્ર વેગ તે રજોગુણી સત્ત્વગુણીને તમોગુણી ૬ ત્રણેને લાગે છે, અને એક એક ઇન્દ્રિયમાં તો સર્વેને તીવ્રવેગ હોય છે અને તદનુસારે પદાર્થમાં હેતુ થાય છે. (૩) ૩
- ૩ ત્યારે વચ્ચી નિત્યાનંદસ્વામીય ધુણું છે, [૩] અને મગધાનમાં કેમ તીવ્ર વેગે કરીને હેતુ પાતું નથી ? ત્યારે શ્રીમદ્દેવરાજ બોલ્યા છે, વેશ, કાઝ, ક્રિયા, સંગ, વંશ દીક્ષા, ઉપવેશ ને દેવતા પટલાને યોગે કરીને શુભ અથવા અશુભ આચરણ થાય છે તે જો કઢા, વેશ, કાઝ, સંગાદિક પ્રાપ્ત થયા હોય તો મગધાનને વિષે પણ તીવ્ર વેગે કરીને સ્નેહ થાય છે અને જો કુંડા દેશાદિકનો યોગ થાય તો મગધાન વિના અન્ય પદાર્થમાં પ્રીતિ થાય છે. (૪) ૪
- ૪ ત્યારે ચૈતન્યાનંદસ્વામીય ધુણું છે, [૪] કાઝ વિષય હોય ત્યારે કેમ કરવું ? પછી શ્રીમદ્દેવરાજ બોલ્યા છે, જ્યારે જે સ્વલ્પમાં કાઝનું વિષયપણું હોય ત્યારે તે કે-કાળેથી અન્ય સ્વલ્પમાં માગી જાવું પણ વિષય કાઝમાં રહેવું નહિ. (૫) તે કાઝ સત્ત્વ-યુગ, પ્રેતા, દ્વાપરને કઢીરૂપે કરીને વહાર વર્તે છે ને પોતાના અંતરમાં પણ વર્તે છે, તે જ્યારે હૃદયમાં કઢી વર્તેતો હોય ત્યારે મગધાનની મૂર્તિ હૃદયમાં ચારવી નહિ, બાહેર નેત્રને આગળ ચારવી. [૬] ૬
- ૫ પછી હુક્કાનંદસ્વામીય ધુણું છે, (૫) જેના હૃદયમાં મંદવેગ, મધ્યવેગ ને તીવ્રવેગ વર્તેતો હોય તે કેમ જાણવો ? પછી શ્રીમદ્દેવરાજ બોલ્યા છે, જ્યારે મંદવેગ વર્તેતો હોય ત્યારે નાની ચાલકી તથા નવ યૌવનવાળી સ્ત્રી તથા હદ્દ સ્ત્રી ૬ ત્રણેને દેસીને સરસ્થો માવ રહે, કેમ છે ત્યાં એકઠી ઇન્દ્રિયનીજ દૃષ્ટિ ગઈ છે ઘાટે તેમાં મંદ વેગ છે. અને જ્યારે ઇન્દ્રિયને વિષે મન મટે છે ને ૬ ત્રણ પ્રકારની સ્ત્રીને દેસી છે ત્યારે ચાલકી ને હદ્દ સ્ત્રી સ્ત્રી તો કુંડો ઘાટ નથી ઘાતો અને મુઘાન સ્ત્રીને વિષે કુંડો ઘાટ થાય છે ને વિકારનું પાંખી જાય છે અને મધ્યવેગ જાણવો. અને જ્યારે ઇન્દ્રિયને વિષે મનને જીવ ૬ વેગ ૬

હીને એ ત્રણ પ્રકારની સ્ત્રીને દેલે છે ત્યારે તો એ ત્રણે પ્રકારની સ્ત્રીને વિષે ઘૂંટા ઘાટ થાય છે ને વિકારને પામે છે અને પોતાની માં બોન હોય તો તેને દેહીને પણ વિકારને પામે અને તીવ્રભેગ જાણવો. (૭)

૭

૬ પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ પ્રથમ પુછ્યો જે [૬] એ ત્રણ પ્રકારની જે સ્ત્રીયો તેને દેહીને વ્યક્તિ જણાય તથા રૂપ કુરૂપ પણ જણાય અને વિકાર તો થાય નહિ ત્યારે તેને કિયો ભેગ જાણવો? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે પદાર્થને અત્યંત દુઃસ્વદાયી જાણીને મનન થયું હોય પછી તે મનને કરીને તે પદાર્થને વિષે અત્યંત દોષ જણાય છે તે દોષનો મનમાં વિચાર થઈને જીવમાં તે દોષ પ્રવેશ કરે છે અને જીવથી પર જે સાક્ષી તેણે પણ તે દોષનું પ્રમાણ કર્યું છે તેણે કરીને એ દોષની અતિ દટતા થઈ છે, માટે પદાર્થને વિષે જ્યારે ઈન્દ્રિયોની વૃત્તિ જાય છે ત્યારે તે વૃત્તિ એટલે મન તથા જીવ એ બેય આંખે છે પણ જીવમાં જે અતિએ દોષની દટતા છે તે દોષની સેવ્ય મન ઈન્દ્રિયોને વિષે સોંસરી નિસરે છે, માટે તે પદાર્થ યથાર્થ દેશ્વાય ને જાણ્યામાં આંખે પણ તેને વિષે અત્યંત અભાવ આવી જાય છે, જેમ દુધ સાફરતું પાત્ર થયું હોય ને તેમાં સર્વે લાલ નાલી હોય ને તેને નાલતાં દીઠી હોય પછી તે દુધ જેવું પૂર્વે દેશ્વાતું હતું તેવું ને તેવું દેશ્વાય પણ તેનો અતિ અભાવ હૃદયમાં થઈ છે, કેમ જે એણે એમ જાણ્યું છે, જેણે પીધે તો તત્કાલ પ્રાણ જાય, તેમ જેને એમ સમજાણું જે, આ રૂપવાન સ્ત્રી છે તે કસ્યાણના માર્ગમાં વિરોધી છે અને આ લોક પરલોકને વિષે પરમ દુઃસ્વદાયી છે ને સ્ત્રીની પ્રાપ્તિ તો મુને સર્વે પશુ આદિકના જન્મને વિષે અનંતવાર થઈ છે અને હમી જો પરમેશ્વરને નહિ મળું તો અનંત સ્ત્રીની પ્રાપ્તિ થાશે માટે એ વાત દુર્લભ નથી, અને ભગવાનને ભગવાનના સંતનો સંગ તેતો મહા દુર્લભ છે અને એ દુર્લભ વસ્તુની પ્રાપ્તિને વિષે એ સ્ત્રીજ પરમ વિગ્રહ છે, એવું જાણીને જે હૃદયમાં દોષની દટતા થઈ છે તેણે કરીને ગમે તેવી રૂપવાન સ્ત્રી દેશ્વાઈ જાય તો પણ વિકાર થાય નહિ. અને વર્તી અને વિષે અવિકારી રહાતું બીજું પણ કારણ છે, જેમ જનક વિદેહી જેવા જે મોટા ભગવાનના મક્ક રાજા હતા તે રાજ્યમાં રહ્યા હતા ને રમણિક દવા જે શબ્દાદિક પંચ વિષય તેને ધોગવતા થકા પણ જ્ઞાનની દટતાઈ કરીને નિર્વિકારણે રહ્યા અને એ જનક જેવા જે જ્ઞાની હોય તે એમ વિચારે જે, હું આત્મા છું, શુદ્ધ છું, ચૈતન્ય છું, નિર્વિકાર છું, સુસ્વરૂપ છું, અવિનાશી છું અને સ્ત્રી આદિક જે વિષય છે તેતો દુઃસ્વરૂપ છે, તુચ્છ છે, જડ છે ને નાશવંત છે, એમ વિચારીને કેવલ પોતાના આત્મ સ્વરૂપને જ સુસ્વરૂપ જાણે છે અને શબ્દાદિક વિષયમાં જે સુખ જેવું જણાય છે ને સારા જેવું જણાય છે તે આત્માવતે જણાય છે ને આત્મા દેહમાંથી નિકળી જાય ત્યારે સુસ્વરૂપ હોય તે ઘૂંટું થઈ જાય છે, એવી રીતે પોતાના આત્માને વિચારે અને આત્મા

યક્ષી પર જે પરમાત્મા તેનો વિચાર કરે જે, આતું જે માયા યક્ષી પર શુદ્ધ આત્માનું જ્ઞાન તેને હું પામ્યો તે સંતને મતાપે પામ્યો છું અને તે સંત પરમેશ્વરના ભક્ત છે અને પરમેશ્વર છે તે તો સર્વાત્મા એવા જે બ્રહ્મ તેના પણ આત્મા છે અને અક્ષરના પણ આત્મા છે અને અનંતકોટી જે શુક્ત તેના પણ આત્મા છે, એવા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્માનારાયણ તેનો હું બ્રહ્મરૂપ એવો દાસ છું, અને તે ભગવાનનો મહિમા તો એમ સમજો જે ॥ યુગતયપક્તેતનયપુરંતમનંતતયા ॥

ઈત્યાદિક શ્રુતિષ્ ભગવાનનો મહિમા અતિશે પ્રતિપાદન કર્યો છે, એવી રીતે પોતાના સ્વરૂપનું તથા પરબ્રહ્મના સ્વરૂપનું જેને જ્ઞાન છે તેને ગમે તેવા સુંદર વિષય માણ ધાય પણ તેણે કરીને કાંઈ લેશ્વમાત્ર પણ તેનું ઘન વિકારને પામે નહિ અને અવશ્યજે શબ્દાદિક વિષય ગ્રહણ કર્યા જોડતા હોય તેને ગ્રહણ કરે પણ તે વિષયને આધીન થઈ જાય નહિ સ્વતંત્ર પણે ગ્રહણ કરે, જેમ કરોળિયો પોતાની લાઝને વિસ્તારીને પાછી સ્વતંત્રપણે ગઢડી ઘટે ત્યારે ગઢી લે છે તેમ એવો જે જ્ઞાની તે પોતાનાં ઈન્દ્રિયોની દૃષ્ટિને વિષયમાં મસારીને પાછો સ્વતંત્ર થકો સંકેલી લે છે અને એવો જે હોય તે રાજ્યમાં હોય તો જળ ધનમાં છે અને ધનમાં હોય તો પણ તેને રાજ્ય કરતાં વધતો આનંદ છે અને એવા જે જ્ઞાની તે રાજ્યમાં રહ્યો હોય અને હજારો મનુષ્ય પોતાની આજ્ઞામાં રહેતાં હોયને સમૃદ્ધિપ્રયુક્ત હોય તેણે કરીને પોતાને કાંઈ એમ ન માને જે, હું બહુ મોટો થઈ ગયો અને તે રાજ્યનો નાશ થઈ જાય અને શાયમાં મૃતિકાનું પાષ્ણ લેશને ધરોધર માગી લાય તેણે કરીને એમ ન માને જે, હું તો હવે ગરીબ થઈ ગયો, કેમ જે સૈતો પોતાના કેવળમાં મહા અલમ્બસ્ત રહે તથા તેણે પોતાના સ્વરૂપનો તથા ભગવાનના સ્વરૂપનો મહિમા જાણ્યો છે તે માટે એને સોનું, કુવો, લોહું, પાવાળ એ સર્વેને વિષે સમવુદ્ધિ થતો છે તથા માન અપમાનને વિષે સમવુદ્ધિ થતો છે અને એવો જે જ્ઞાની તેને કોઈ પદાર્થ બંધન કરવા સમર્થ નથી, કેમજે એની દૃષ્ટિ તો અતિ મોટી થઈ ગઈ છે ને માયિક સર્વે પદાર્થને તુચ્છ જાણ્યાં છે, જેમ કોઈક પુરુષ મયમ કંઝાઝ હોય ને પછી તેને રાજ્ય મળે ત્યારે તેની દૃષ્ટિ મોટી થાય છે ને પ્રથમ ઝાકઢાના મારા કેવલો હોય તથા બીજાં તુચ્છ તુચ્છ કામ કરતો હોય તે સર્વે એને વિસરી જાય ને મોટાં મોટાં રાજ્ય સંબંધી કાર્ય કરવા લાગે, તેમ એવા જ્ઞાનીને સર્વ પદાર્થ માત્ર તુચ્છ થઈ જાય છે ને એવા જ્ઞાનને વિષે એની વિશાલ દૃષ્ટિ થાય છે અને એવી રીતે જે સમસ્યો છે તે સુલીયો છે. તથા જે વિશ્વાસી હોય કરેતાં એમ સમજતો હોય જે, આવા મોટા સંત તથા અગણન જે વાત કહે છે તે એમનું છે પણ એમાં કાંઈ સંશય નથી, એમ સમજીને તે ભગવાન તથા સંત જેમ કહે તેમ કરવા લાગે એ ને જળ સુલીયા છે ને એ વિના જે બીજા છે તે સુલીયા નથી ત્યાં શ્લોક છે ॥ યથ મૃદતમો લોકે પથ કુદેઃ પરંતઃ ॥ તાજુમૌ મુસ્લમેયેતે ક્રિશ્ચત્યંતરિતોજનઃ ॥ તથા

મગવદ્રીતામાં કહ્યું છે જે ॥ ચિવયા વિનિકર્ષતે નિરાહારસ્પર્શદિનઃ ॥ રસવર્જે રસોપ્વસ્ય પરં દૃષ્ટા નિવર્ષતે ॥ એવી રીતે જેની બ્લૌકિક દૃષ્ટિ થાય છે તેને પરમેશ્વર વિના સર્વે પદાર્થ તુચ્છ થઈ જાય છે અને આ એ શ્લોક છે તેનો પણ એક સરસો માત્ર છે. (૮)

૭ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ શ્રીજીમહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હવે તમે જે મગ-
 પુછતા હતા તે પુછો, ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૭) માયામાં તે કેવળ દુઃસ્થ છે કે સુસ્થપણ કાંઈક છે ? એ મગ છે, પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, માયા તો કેવળ દુઃસ્થદાયી છે, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, માયામાંથી વળ્યા એવા જે સત્ત્વ, રજ ને તમ એ ત્રણ ગુણ તેમાં જે સત્ત્વ છે તેવો સુસ્થરૂપ કહેવાય છે તથા શ્રીમદ્ભગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ સત્ત્વં ચદ્ બ્રહ્મદર્શનમ્ ॥ તથા સત્ત્વગુણની સંપત્તિ તે જ્ઞાન, ચૈરાગ્ય, વિવેક, શ્રમ, દયાદિક છે એવી જે માયા તે કેદ રીતે દુઃસ્થરૂપ છે ? અને કહી એકાદશસ્કંધમાં કહ્યું છે જે ॥ ચિયાવિયે મમતત્વ વિચ્છિદ્યુદ્ધવશરીરિણામ્ । બંધમોક્ષકરી આથે માયયા મે વિનિર્મિતે ॥ માટે મોક્ષને કરે એવી જે વિચારૂપ માયા તે કેદ રીતે દુઃસ્થદાયી છે ? પછી એ મગને સાંમઝીને મુક્તાનંદસ્વામી આદિક સર્વે પરમહંસ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! એનો ઉત્તર અમી થાય નહિ એનો ઉત્તરતો કૃપા કરીને તમેજ કરો. પછી શ્રીજીમહારાજ બો-
 લ્યા જે, જેમ યમરાજાનું જે રૂપ તે પાપી જીવને અતિ મવાનક ચિકરાલ જણાવ છે તથા મોટા મોટા દાંત ને મોટું હુલ્લ મવાનક લેવાય છે તથા કાજલ જેવું કાઢું ને પર્વત જેવું મોટું ને કાઢ જેવું મવાનક એવું દુઃસ્થરૂપ લેવાય છે; અને પુન્યવાળા જે જીવ તેને તો તે યમરાજાનું રૂપ અતિશે સુસ્થદાયી વિચ્છિન્નું જેવું જણાય છે, તેમ માયા છે તે જે મગ-
 વાનની વિમુલ્લ છે તેને તો અતિ બંધન કરનારી છે ને અતિ દુઃસ્થદાયી છે અને જે મગ-
 વાનના મક્ત છે તેને તો એ માયા અતિશે સુસ્થદાયી છે અને માયાનાં કાર્ય જે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ને લેવતા તે સર્વે મગવાનની મક્તિને અતિ પુટ્ટ કરે છે, માટે મગવાનના મક્તને તો માયા દુઃસ્થદાયી નથી પરમ સુસ્થદાયી છે. (૯)

૮ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ મગ પુછ્યો જે (૮) જ્યારે માયા સુસ્થદાયી છે ત્યારે પરમે-
 શ્વરનો મક્ત હોય તે મગવાનની મૂર્તિને હૃદયમાં ધારીને મગન કરવા કેસે છે, ત્યારે એને અંતઃકરણરૂપ માયા તે સંકલ્પ ચિકલ્પરૂપે કરીને કેમ દુઃસ્થ આપે છે ? પછી શ્રીજીમ-
 હારાજ બોલ્યા જે, જેને મગવાનનું મહાત્મ્ય સારી પેટે સમઝીને અતિશે દૃઢ મગવાનનો આશ્રય હોય તેને તો માયા છે તે દુઃસ્થ લેતી નથી અને જેને એવા આશ્રય માં પેર હોય તેને દુઃસ્થ દે છે, જેમ કાષો પોષો સત્સંગી હોય તો તેને કુસંગી હોય તે દગામવાનો આમ્ર કરે, પણ જે વાકો સત્સંગી હોય તેને દગામવાનો કોઈ કાલજ રાલે

નહિ અને તેને સાંભળતાં કોઈ સત્સંગનું પસાતું બોલી શકે નહિ, તેમ જેને એવો પરિપક્વ પરમેશ્વરનો આશ્રય થયો છે તેને ટગાવ્યાની લાલચ અંતઃકરણરૂપ માયા રાસે નહિ અને સામી તેની ચક્તિમાં ઘુષ્ટિ કરવા લાગે; અને બેના બીજને વિષે એવા આશર્યામાં કાંઈ કાચપ હોય તેને એ માયા ટગાવે છે ને દુઃસ વે છે અને બ્યારે પનો એ બીજ એવી રીતે મગવાનનો પરિપક્વ આશ્રય કરશે ત્યારે એને ટગાવ્યાને અર્થે ને પીટવાને અર્થે માયા સમર્થ નહિ થાય માટે પનો ઉત્તર પૂજ છે જે, જેને મગવાનનો એવો પરિપક્વ નિશ્ચય છે તેને કોઈ રીતે માયા દુઃસ દેવાને અર્થે સમર્થ થાતીજ નથી. (૧૦) इति वचना-१० मृतम् ॥१०॥ (११८)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૮] છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે અસાધારણ ને સાધારણ રૂપ થયાના મેદ કર્મે કરીને કહ્યા છે. (૧) અને ત્રણ પ્રકારના વેગમાં જેવે તેને કૃત્તિ પદાર્થમાં થોડે તેવું કર્મ લાગે છે અને કર્મે કરીને સ્નેહમાં ત્રણ પ્રકાર કહ્યા છે. [૨] શ્રીજીમાં હંદ્રિયો, મગ ને બીજ મગ્નવાધી મેદ મગ્ન્યમ ને તીજ્ર વેગ થાય છે તે તીજ્ર વેગ ત્રણે મુજબાજાને લાગે છે. (૩) શ્રીજીમાં તીજ્ર વેગવાજાને રહા દેશાદિક પ્રાપ્ત થાય તો અમારે વિષે સ્નેહ થાય છે અને મુંઢા દેશાદિકનો ધોગ થાય તો અમારા વિના શ્રીજી પદાર્થમાં પ્રીતિ થાય છે. [૪] ચોથામાં વિષમ વેગ કાલમાં ન રહેવું. [૫] અને હૃદયમાં કલ્લિ વર્તેતો હોય ત્યારે અમારી મૂર્તિને વહાર ધારવી. [૬] પાંચમાંમાં મેદ, મગ્ન્યમ ને તીજ્ર વેગ જાણવાના ઉપાય જતાવ્યા છે. [૭] છઠ્ઠામાં કોને કલ્યાણના માર્ગમાં વિરોધી ને દુઃસવાધી જાણે તેને વિકાર ન થાય અને શીતું પોતાને આત્મારૂપ માને અને સર્વાત્મા ધવા જે જ્ઞા તથા અજ્ઞર તથા મુક્તો એ સર્વેના આત્મા ધવા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા જે અમે તે અમારો મહિમા જાણે તેને સર્વ પદાર્થે સુખ્ય થઈ જાય. તે તથા વિશ્વાસી તે મુક્તીયા છે, તે વિના સર્વે દુઃસ્તીયા છે. [૮] જ્ઞાતમામાં અમારા જ્ઞા અર્જને માયા પરમ મુક્તવાધી છે. [૯] જાઠમામાં અમારો અતિશે દૃઢ આશરો હોય તેને અંતઃકરણરૂપ માયા દુઃસ દેવા સમર્થ તથી ને ધવા જા-શર્યામાં ફેર હોય તેને દુઃસ વે છે. [૧૦] થાવતો છે.

૧ પ્ર૦ [૬ ચોથા પ્રશ્નમાં] હૃદયમાં કલ્લિ વર્તેતો હોય ત્યારે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ નેજ આગળ ધારવી અને વહાર કલ્લિ વર્તેતો હોય ત્યારે અન્ય સ્થલમાં ભાગી જાતું એમ કહ્યું તે અન્ય સ્થલ કિંમું જાણતું ?

૨ ૭૦ મારફટ થતી હોય અથવા નિરાકારવાદી, કર્મવાદી, શક્તિપંથી તથા કુંઢા પંથી ધવા ઘુષ્ટ અનો રહેતા હોય તે સ્થલ કહ્યું છે ત્યાંથી બીજે ઠેકાણે જતું રહેવું પણ તે સ્થલમાં ન રહેવું.

૨ પ્ર૦ [૩ છઠ્ઠા પ્રશ્નમાં] શ્રીજીમહારાજે સર્વાત્મા જ્ઞા, અજ્ઞર તથા અનંતકોટી મુક્તોના આત્મા પોતાને કહ્યા તે સર્વાત્મા જ્ઞા કોને જાણવા અને અજ્ઞર કોને જાણવા ? અને મુક્ત કોને જાણવા ?

૨. ૪૦. શ્રીજીમહારાજનું તેજ અનંત મૂલ્યબદ્ધરૂપે સર્વેનું આત્મા છે તેને આ ઠેકાણે સર્વાત્માવસ્થા કહ્યા છે. અને ૫ તેજમાં રહ્યા જે શ્રીજીમહારાજના સાધ્યર્થવર્ણને પામેલા મુક્તો તેમને મુક્ત કહ્યા છે. અને તેથી ઓરા શ્રીજીમહારાજના પ્રકાશરૂપ બ્રહ્મજ્યોતિની ફિરનોમાં મૂલ્યબદ્ધરૂપની કોટિયો રહી છે તેને બદ્ધરૂપ કહ્યા છે તે બદ્ધરૂપના આત્મા પોતાના તેજ દ્વારે છે. અને મુક્તોના તથા ૫ તેજના આત્મા મૂર્તિમાન પોતે છે. ॥૧૧૮॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માગશર વદિ ૮ આઠમને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજીમહારાજ ગામથી લોયા મધ્યે સુરાસ્ત્રાચરના દરવારમાં પ્રાતઃકાળને સમે ચિરાજમાન હતા અને સર્વે ભેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતાં અને પોતાના મુસારવિંદની આગળ સાધુ તથા વેશવેશના હરિષક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧. પછી શ્રીજીમહારાજને શુક્રમુનિ પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૧) શ્રીમદ્ભાગવત્ તથા મગધશ્રીતા ૫ આદિક જે સત્સાસ્ત્ર તે થકી અસત્પુરુષ જે તે કેવી સમજણનું ગ્રહણ કરે છે? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એનો ઉત્તર કરીએ છીએ જે અસત્પુરુષની એમ સમજણ છે જે, આ વિશ્વને વિષે સ્થાવર જંગમ રૂપ એવી જે સ્ત્રી પુરુષની સર્વે આકૃતિયો તે જે તે ચિરાદ્ રૂપ એવા જે આદિ પુરુષ નારાયણ તે થકી માયાએ કરીને ઉપજી છે, માટે ૫ સર્વે આકૃતિયો તે નારાયણનીજ છે, તે સારુ જે મુશ્કુલ કલ્યાણને ઇચ્છતો હોય તેને મયમ પોતાનું મન વશ કરવું તે મન જે તે સ્ત્રિયો તથા પુરુષરૂપ એવી ઉત્તમ નીચ જે જે આકૃતિયો તેને વિષે આસક્ત થાય ત્યારે તેને તેજ આકૃતિનું મનને વિષે ધ્યાન કરવું તો એને સયસમાધિ થાય; અને તે આકૃતિને વિષે જો મન લેવાને કલ્પે તો તેમાં બ્રહ્મની ભાવના લાવવી જે સમય જગત્ તે બ્રહ્મ છે એમ વિચાર કરીને તે સંકલ્પને સ્તોષા કરવો, એવી રીતે જે સત્સાસ્ત્રમાંથી અનુભવનું ગ્રહણ કરવું તે અસત્પુરુષની સમજણ છે, અને એમ સમજવું ૫ એના મનનો અતિ દુષ્ટ ભાવ છે અને એનું ફળ અંતકાળે ધોરતમ નરક છે ને સંપ્રતિ છે. (૧)

૨. ત્યારે વઢી શ્રીજીમહારાજને શુક્રમુનિ પ્રશ્ન કર્યો જે, [૨] ૫ સત્સાસ્ત્ર થકી સત્પુરુષ જે તે કેવી સમજણનું ગ્રહણ કરે છે તે કહો? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ૫ સત્સાસ્ત્રને વિષેજ ૫ પ્રશ્નો ઉત્તર કર્યો છે જે, એક પુરુષોત્તમ નારાયણ વિના બીજા જે શિવ બ્રહ્માદિક દેવતા તેનું ધ્યાન જે મોક્ષને ઇચ્છતો હોય તેને કરવું નહિ અને મનુષ્યને વિષે તથા દેવતાને વિષે જે પુરુષોત્તમનારાયણની રામકૃષ્ણાદિક મૂર્તિયો તેનું ધ્યાન કરવું ને તેને વિષે પણ જે ટાણા છે તે જે તે જે સ્થાનકમાં ૫ રામકૃષ્ણાદિક મગવાનની મનુષ્યરૂપ મૂર્તિયો રહી છે તે સ્થાનકને વિષે વૈકુંઠ, ગોલોક, ચેતદીપ, બ્રહ્મપુર ૫ લોકની ભાવના કરે છે અને તે લોકોને વિષે રહ્યા જે પાર્ષદ તેની ભાવના રામકૃષ્ણાદિકના પાર્ષદ જે હનુમાન હદ્દાદિક તેને વિષે કરે છે અને કોટી કોટી સૂર્ય, ચંદ્રમા,

અમિ તેના પ્રકાશ જેવી પ્રકાશમાન એવી તે લોકોને વિષે રહી જે પુરુષોત્તમ નારાયણની દિવ્ય મૂર્તિયો તેની ભાવના તે રામકૃષ્ણાદિકને વિષે કરે છે, એવી રીતે જે સત્શાસ્ત્ર થકી સમજાણતું ગ્રહણ કરીને દિવ્યભાવે સહિત મનુષ્યરૂપ ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરે છે તેને ભગવાનના અવતારની જે મૂર્તિયો તથા તે વિનાના જે અન્ય આકાર તે વેચને વિષે સમપણું ધ્યાન નહિ. (૨) અને ભગવાનના અવતારની જે મૂર્તિયો તે છે તો દ્વિચ્છન ૨ અને તેને વિષે ચાર યુજાની ભાવના અષ્ટ યુજાની ભાવના કહી છે તે ૫૧ ભગવાનની મૂર્તિ ને તે વિનાના અન્ય આકાર તે વેષાં જે અવિવેકી પુરુષને સમભાવ ધાય છે તેની નિવૃત્તિને અર્થે કહી છે. (૩) અને જેવી ભગવાનની મૂર્તિ પોતાને મઝી હોય તેનું ધ્યાન ૩ કરવું અને પૂર્વે ભગવાનના અવતાર યદ્ ગયા તે મૂર્તિનું ધ્યાન ન કરવું અને પોતાને ભગવાનની જે મૂર્તિ મઝી હોય તેને વિષે પતિવ્રતાની પેટે ટેક રાખવી, જેમ પાર્વતીજી કહું છે જે 'કોટી જન્મ લગરગઢ દમારી વરું શંકુ કે રહું કુમારી' એવી રીતે પતિવ્રતાપણાની ટેક તે ૫૧ ભગવાનનું રૂપ ને અન્ય જીવનું રૂપ તે વેને વિષે અવિવેકી પુરુષને સમભાવ ધાય છે તેની નિવૃત્તિને અર્થે કહી છે, કેમજે પોતાને મઝી જે મૂર્તિ તેને મુક્તીને તેનાજ પરોક્ષ અવતાર થયા છે તેનું જો ધ્યાન કરે તો તે ભગવાન વિના વીજા જે દેવ મનુષ્યાદિક આકાર છે તેનું ૫૧ ધ્યાન કરે માટે પતિવ્રતાના જેવી ટેક કહી છે ૫૧ ભગવાનની મૂર્તિયોને રિંગે મેદ નથી, આવી રીતે સત્પુરુષની સમજણ છે. (૪) માટે ૪ સત્શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરવું તે સત્પુરુષપતીજ કરવું ૫૧ અસત્પુરુષ થકી સત્શાસ્ત્રનું કોઈ દિવસ શ્રવણ કરવું નહિ. [૫] इति वचनामृतम्. ॥૧૧॥ (૧૧૦) ૫

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રથમ (૨) છે. તેમાં પહેલામાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, સત્શાસ્ત્ર થકી શ્રવણ સમજે તે અસત્પુરુષ છે ને અતિ તુટ છે ને ઇતું પડ્યું પોરતમ નર-કને સંસૃતિ છે. (૧) બીજામાં જે જે સ્થાનોમાં જે જે અવતારોની મૂર્તિયો મનુષ્યરૂપે રહી હોય તે તે સ્થાનોને તે તે અવતારોનાં ધામ જાણવાં ઘટલે વૈકુંઠનાથની મૂર્તિ જે સ્થાનમાં મનુષ્યરૂપે વિરાજતી હોય તે સ્થાનને વૈકુંઠતુલ્ય જાણવું અને તેના પાર્ષદોને વૈકુંઠના પાર્ષદો તુલ્ય જાણવા અને તે મૂર્તિને જેવી વૈકુંઠમાં છે તેવી જાણવી, તેમજ ગોલોકનાસીની મૂર્તિ જે સ્થાનમાં મનુષ્યરૂપે દેખાતી હોય તે સ્થાનને ગોલોક તુલ્ય જાણવું અને તે મૂર્તિને ગોલોકમાં છે તેવી જાણવી અને તેના પાર્ષદોને ગોલોકના પાર્ષદો તુલ્ય જાણવા, તેમજ અક્ષરધામવાસી અમે છુપેયા ધામને વિષે પ્રગટ થઈને મનુષ્યરૂપે દેખાવા હીંચ, માટે અમે ભક્ત અક્ષરધામમાં હીંચ ટૈવા જાણવા પણ કાંઈ ફેર જાણવો નહિ, અને પ્રથમ આકર્ષિત્વા સ્થાન ઇતું જે છુપેયાપુર તે તો અક્ષરધામજ છે તેમાં તો શું કહેવું ? પણ વીજાં જે જે સ્થાનોમાં અમે વિચર્યાં તે તે સ્થાનોને પણ અક્ષરધામ તુલ્ય જાણવાં અને અમારા અહોને અક્ષરસ્થાનમાં શુદ્ધો છે તેવા જાણવા. (૨) અને અમારા અવતારની મૂર્તિઓ પ્રિયુષ છે અને

જે ચતુર્મુજ અષ્ટભુજની ભાવના કહી છે તે તો મનુષ્યરૂપ મુર્તિને વિષે અને અન્ય આકારોને વિષે અલિંગેની મનુષ્યોને સમભાવ ન થાય માટે કરી છે. (૩) અને તમને મળ્યા છે અને તે તમારે અમારી મુર્તિનું ધ્યાન કરવું પણ વીજા અમારા અવતારો શરૂ થયા તેમનું ધ્યાન કરવું નહિ. (૪) અને સનકાચરનું ધ્યાન સગપુરુષ થકીજ કરવું પણ અસનપુરુષથી ન કરવું. [૫] યાચતો છે.

- ૧ પ્ર० પહેલા પ્રશ્નમાં સર્વે આકૃતિયો નારાયણ થકીજ શરૂ છે તેને વિષે પ્રશ્નની ભાવના લાવીને તે આકૃતિનું ધ્યાન કરે તેને શ્રીજીમહારાજે અસત્પુરુષ કહ્યા ને અતિ દુષ્ટ કહ્યા ને અને ધોરતમ નરકને સંસ્કૃતિની પ્રાપ્તિ કરી તે પ્રમાં એવું શું વૃથા આવ્યું તે અને અસત્પુરુષ કહ્યા ?
- ૧ ૪૦ પોતાના દેહને દિવ્ય માનીને અથવા વીજા કોડકને દિવ્ય માનીને ધ્યાન કરે તો તે દેહ તો માયાનો છે તે કાંઈ દિવ્ય માનવે કરીને દિવ્ય શરૂ જાતો નથી, જેમ કોડી હોય હોને કોડી છેજ નહિ હોગે છે એમ માનવાથી કોડીનો હોગે થતો નથી, તેમ માયાના તત્ત્વનો વંધાયેલો અહ દેહ છે તેને દિવ્ય માનવાથી દિવ્ય શરૂ જાય નહિ, માટે ધર્મી સમજણવાળો નરકજ જાય ને જન્મ મૃત્યુને વારંવાર પામે પણ તેનું કલ્પણ કોટી કલ્પે થાય નહિ, માટે આ દેહ તો માયિક ને જહ છે તેને દિવ્ય ન માનવો.
- ૨ પ્ર० આ દેહનો જ્ઞાને કરીને પ્રલય કરી નાખે જે દેહ છેજ નહિ પુરુષોત્તમજ છે તો જેમ પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત તે પ્રલય સમે આકાશરૂપ શરૂ જાય છે તેમ આ દેહ પુરુષોત્તમ રૂપ થાય કે નહિ ?
- ૨ ૪૦ પૃથ્વી, જહ, તેજ, વાયુ ને આકાશ તે સજાતિ છે ને માયાનાં છે તે એક વીજામાં પ્રલય સમે મળી જાય છે અને પુરુષોત્તમ તો દિવ્ય છે માટે વિજાની છે તે વિજાતિ ઘસા જે પુરુષોત્તમ તેમને વિષે દેહ લીન શરૂ જાય નહિ, માટે ધર્મી રીતે સમજનારાનો અતિ દુષ્ટ ભાવ છે અને તે ખૂલો પડ્યો છે માટે દેહને દિવ્ય માનવો નહિ.
- ૩ પ્ર० (૬ વીજા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજે વીજા અવતારોનું ધ્યાન કરવાની ના પાડી અને આ તમને મળી જે મુર્તિ તેનું ધ્યાન કરવું એમ કહ્યું તે જ્યારે શ્રીજીમહારાજે કાલ કરી ત્યારે તો શ્રીજીમહારાજની મુર્તિ મળી હતી પણ એ મનુષ્યરૂપ મુર્તિ આજનો દૃષ્ટિગોચર નથી માટે આજ કઈ મુર્તિ જાણવી ?
- ૩ ૪૦ જે મુર્તિ મનુષ્યરૂપે હતી તેજ મુર્તિ આજ પ્રતિમારૂપે છે માટે પ્રતિમાનું ધ્યાન કરવું. આનો વિશેષ વિસ્તાર (પ્ર० ૧૪ના પાંચમા પ્રશ્નોત્તરમાં તથા ૫૯ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં) છે.
- ૪ પ્ર० શ્રીજીમહારાજનું ધ્યાન કેવી રીતે કરવું ?
- ૪ ૪૦ પોતાને શ્રીજીમહારાજનું તેજ જે અક્ષરપામ તે રૂપ માનીને તે તેજમાં મુર્તિ ધારવી તે પરમ ઇકાંતિકની સ્થિતિ પામવાનું ધ્યાન છે; અને શ્રીજીમહારાજની મુર્તિમાં રહીને શ્રીજીમહારાજની મુર્તિને ધારે તે અનાદિ મુર્તિની સ્થિતિ પામવાનું ધ્યાન છે.
- ૫ પ્ર० પાર્શ્વતીની પેટે દેવ રાક્ષવી એમ કહ્યું તે પગોશ્ચ અવતારોને વિષે ધર્મી દેવ રાક્ષી હોય

મ. -

વચનામૃત લો. ૧૧-૧૨

તે શ્રીજીમહારાજને વિષે પતિવ્રતાપણું કરે તો તેને સોટ્ય બાથે કે લાભ મળે ?

- ૫ ૭૦ એક દ્રષ્ટદેવ મળે તો ન્યૂન દ્રષ્ટદેવની ઉપાસના શુકી થતી એક દ્રષ્ટદેવની ઉપાસના કરવી ને તેમાં પતિવ્રતાપણાની ટેક રાખવી તેમાં તો લાભ છે. બામાં એમ સમજવાનું છે જે, પાર્વતીજી એમ પતિવ્રતાપણું ન શુક્યું તો અમે તો સર્વોપર મળ્યા છીએ તો અમારે વિષે તો અતિ દૃઢ પતિવ્રતાપણું રાખવુંજ એમ સુચવ્યું છે. ૥૧૧૧૫॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માગશ્વર વદિ ૯ નવમીને દિવસ સ્વામી શ્રી સદ્જાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રી લોયા મધ્યે સુરામક્તના દરવારમાં રાત્રિને સમે વિરાજમાન હતા ને ગરમ પોસની રાતી ઢગલી પહેરી હતી ને બીજાં સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ પરમહંસની સમા તથા દેશદેશના હરિમક્તની સમા મરા-
હને વેટી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન કર્યો જે, (૧) ભગવાનનો નિશ્ચય કે પ્રકારનો છે એક સવિકલ્પ ને બીજો નિર્વિકલ્પ ને તે બેમાં પણ ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારના ભેદ છે તે કે મઝીને છો ભેદ થયા તેનાં છણ પૃથક્ પૃથક્ કરીને કહો ? પછી તેનો ઉત્તર પરમહંસ બંધે થયો નહિ ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સવિકલ્પ નિશ્ચયમાં કનિષ્ઠ ભેદ તો એ જે, ભગવાન જે તે અન્ય મનુષ્યની ચોરબર કામ, ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ, માન એ આદિકને વિષે પ્રવર્તે ત્યાં સુધી તો ભગવાનનો નિશ્ચય રહે પણ જો વધારો કરે તો ન રહે, અને મધ્યમ ભેદ તો એ જે, મનુષ્ય થકી ચમણા કામાદિકને વિષે અધિક પ્રવર્તે ત્યાં સુધી પણ નિશ્ચય રહે, અને ઉત્તમ ભેદ તો એ જે, ભગવાન ગમે તેવું નીચ જાતિની પેટે આચરણ કરે તથા મથ, માંસ, પરસ્ત્રી, ક્રોધ, હિંસા इत्यादિક ગમે તેવું આચરણ કરે તોપણ સંશય થાય નહિ, કેમજે એ ભક્ત ભગવાનને એમ જાણે છે જે, ભગવાન તો સર્વના કર્તા છે ને પરમેશ્વર છે ને સર્વના ભોક્તા છે માટે જે જે ક્રિયા પ્રવર્તે છે તે અન્યથા નિયંત્રા રૂપે કરીને સર્વને વિષે રક્ષા જે ભગવાન તે થકીજ પ્રવર્તે છે, તો એ તો કાંઈક થોડીક એવા નાંચ જેવી ક્રિયા કરી તેણે કરીને કાંઈ બાધ નથી, કેમજે એ તો સર્વ કર્તા છે, એવી રીતે ભગવાનને વિષે સર્વેશ્વરપણું જાણે માટે એને ઉત્તમ સવિકલ્પ નિશ્ચયવાળો ભગવદ્ભક્ત કહીએ. અને હવે નિર્વિકલ્પમાં કનિષ્ઠ ભક્ત કિયો તો ભગવાનને સર્વ શુભ અશુભ ક્રિયા કરતાં દેશે તો પણ એમ સમજે જે, સર્વ ક્રિયાને કરે છે તો પણ અકર્તા છે, કેમજે એ ભગવાન તો બ્રહ્મરૂપ છે તે બ્રહ્મ કેવું છે તો આ-
કાશની પેટે સર્વને વિષે રહ્યું છે ને સર્વની ક્રિયાઓ તેને વિષેજ થાય છે એવું જે બ્રહ્મ-
પણું તે ભગવાનને વિષે જાણે, જેમ રાસપંચાધ્યાયીમાં શુકની પ્રત્યે પરીક્ષિત રાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, ધર્મરક્ષક ભગવાનનો અવતાર તેણે પરદારાનો સંગ કેમ કર્યો ? ત્યારે

તેનો ઉત્તર શુકર્જીવ કર્યો જે, શ્રીકૃષ્ણ તો અગ્નિની પેટે તેજસ્વી છે તે જે જે શુભ અશુભ ક્રિયાને કરે છે તે સર્વે મ્હમ થઈ જાય છે, એવી રીતે મળવાને નિર્લેપ એવા વ્રહ્મરૂપ જાણે તેને કનિષ્ઠ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ, અને ચેતદ્વીપને વિષે રહ્યા જે પટ્ટર્મિષ્ઠ રહિત એવા નિરજમ્બુક તે જેવો પોતે થઈને વાસુદેવની ઉપાસના કરે તેને મધ્યમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ, અને અઘ્રાવરણે યુક્ત એવાં જે કોટી કોટી વ્રહ્માંડ તે જે અસરને વિષે અણુની પેટે જળાય છે એવું જે પુરુષોત્તમનારાયણનું ધામરૂપ અક્ષર તેને વિષે રહ્યો યકો પુરુષોત્તમની ઉપાસના કરે તેને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ. (૧) ૧

૨ ત્યારે ચૈતન્યાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, [૨] હે મહારાજ ! એવી રીતે નિશ્ચયના મેદ તે જાણે કરીને થયા છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ત્યારે મુમુક્ષુ મધ્યમ ગુરુ પાસે આપે ત્યારે વક્તા જે ગુરુ તેને વિષે દેશ, કાળ, સંગ, દીક્ષા, ક્રિયા, મંત્ર શાસ્ત્રાદિકતું જે શુભ અશુભપણું તથા પોતાની જે શ્રદ્ધા તેનું જે મંદ તીક્ષ્ણપણું તેણે કરીને એવા મેદ પડી જાય છે, માટે સારા દેશાદિકને સેવવા તથા વક્તા પણ સુધો જ્ઞાન્ત હોય ને તેમાં કોઈ દોષ ન હોય તે સમે તે થકી જ્ઞાન સાંભળ્યું. (૨)

૩ ત્યારે વ્હી ચૈતન્યાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, (૩) કદાચિત્ કોઈક યોગે કરીને કનિષ્ઠ નિશ્ચય થયો હોય તેને પાછો વ્હી ઉત્કૃષ્ટ નિશ્ચય થાય કે નહિ ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જો શ્રોતાને ઉત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધા ઉપને તથા કદા દેશાદિક પ્રાપ્ત થાય તથા ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનવાળો વક્તા મળે તો સર્વોત્કૃષ્ટ નિશ્ચય થાય, નહિ તો જન્માંતરે કરીને ઉત્કૃષ્ટ નિશ્ચયને પામે. [૩] इतिवचनामृतम्. ॥૧૨॥ (૧૩૦)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે સવિકલ્પ ને નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયના ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ મેદનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. (૧) બીજામાં વક્તાને વિષે દેશાદિકતું શુભ અશુભપણું અને શ્રોતાને વિષે આસ્તાતું મેદતીક્ષ્ણપણું તેણે કરીને નિશ્ચયના મેદ પડે છે. (૨) ત્રીજામાં ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનવાળો વક્તા તથા કદા દેશાદિક પ્રાપ્ત થાય તથા શ્રોતાને ઉત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધા હોય તો સર્વોત્કૃષ્ટ નિશ્ચય થાય એમ કહ્યું છે. (૩) ચાલતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રથમાં છ પ્રકારનો નિશ્ચય કહ્યો તે છ પ્રકારના નિશ્ચયવાળા શ્રીજીમહારાજને કેવા જાણતા હશે ?

૧ ૯૦ વિશ્વ તથા વૈરાજના જેવા શ્રીજીમહારાજને જાણીને મળે તેને સવિકલ્પમાં કનિષ્ઠ જાણવા. (૧) અને અનિકટ્ત, મયુરન, સંકર્ષણ ને મહત્ત્વ જેવા જાણીને શ્રીજીમહારાજને મળે તેને સવિકલ્પમાં મધ્યમ જાણવા. (૨) અને પ્રચાલપુરુષ જેવા જાણીને શ્રીજીમહારાજને મળે તેને સવિકલ્પમાં ઉત્તમ જાણવા. (૩) અને મૂલપુરુષ તથા નરનારાયણ જેવા જાણીને શ્રીજીમહારાજને મળે તેને નિર્વિકલ્પમાં કનિષ્ઠ જાણવા [૪] અને વાસુદેવ તથા મૂલમક્ષર જેવા જાણીને મળે તેને નિર્વિકલ્પમાં મધ્યમ જાણવા. (૫) અને શ્રીજીમહારાજના તેજસ્વ જે અક્ષરધામ તેને વિષે

મ.

વંચનામૃત ડો. ૧૨

રહ્યો થકો ઓઝીમહારાજની ઉપાસના કરે તેને નિર્વિકલ્પમાં ઉત્તમ જાણવા. (૬) આ ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળા તે સિદ્ધિદાતાવાળા પરમૈકાંતિક મુક્ત જાણવા અને જે ઓઝીમહારાજની મુર્તિમાં સહજ રહ્યા થકા મુર્તિનાં રોમ રોમનાં નવીન નવીન સુસ્થ મોક્ષા દવા જે અનાદિમુક્ત તેમને નિર્વિકલ્પમાં અતિ ઉત્તમ નિશ્ચયવાળા જાણવા.

૨ પ્ર૦ ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળા પોતે ધામરૂપ થઈને ધામમાં રહીને ઉપાસના કરે ત્યારે મધ્યમ ને કનિષ્ઠ નિશ્ચયવાળા પોતાનું સ્વરૂપ કેવું સમજતા હશે ?

૨ ૭૦ મધ્યમ નિશ્ચયવાળા ઓઝીમહારાજને વાસુદેવ તથા મૂલબક્ષર જેવા જાણે તેથી તેમના તેજરૂપ જે અક્ષરબ્રહ્મા તે રૂપ પોતાને માને અને કનિષ્ઠ નિશ્ચયવાળા ઓઝીમહારાજને મૂલ-પુરુષ તથા નરનારાયણ જેવા જાણે તેથી તેમના તેજરૂપ પોતાને માને. તેમના તેજને પૂર્વે શાસ્ત્રોમાં તથા વેદ તથા ઉપનિષદોમાં બ્રહ્મા તથા અક્ષર શબ્દે કરીને કહેલ છે તે રૂપ માને તેને કરીને નિશ્ચયમાં ન્યૂનતા રહે છે, કારણ કે ઓઝીમહારાજના નહતી કાન્તિમાં અનંત મૂલ અક્ષરોનું તથા વાસુદેવ બ્રહ્મનું તેજ લીન થઈ જાય છે અને અક્ષર તથા વાસુદેવના કિ-ચિન્ તેજમાં નરનારાયણ તથા મૂલપુરુષોનાં તેજ લીન થઈ જાય છે, આ તેજના એક (લો. ૧૫ ના પાંચમા પ્રશ્નમાં) કહ્યા છે તેને ઓઝીમહારાજના પરમ ઈકાંતિક તથા અનાદિ દેલે છે ને જેના ઉપર દવા મુક્તની કૃપા થાય તે વળ જાણે ને દેલે.

૩ પ્ર૦ અક્ષરધામને વિષે અટ્ટાવરણે ચુક કોટી કોટી બ્રહ્માંડ અણુની પેઠે જણાય છે એમ કહ્યું તે બ્રહ્માંડ તો મૂલપુરુષના તેજરૂપ અક્ષરબ્રહ્મમાં રહ્યાં છે અને અક્ષરધામમાં રહ્યાં છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૩ ૭૦ અક્ષરકોટી, બ્રહ્મકોટી, પુરુષકોટી એ સર્વેનું આધાર ઓઝીમહારાજનું તેજ છે, માટે મૂલપુરુષના તેજમાં રહ્યાં હોય તો વળ ઓઝીમહારાજના તેજમાં રહ્યાં છે એમ કહેવાય, કેમજે સર્વાધાર તો ઓઝીમહારાજનું તેજ છે, માટે મુજે તેને વિષે રહ્યાં હોય તો વળ સર્વાધારને વિષેજ રહ્યાં છે એમ કહેવાય.

૪ પ્ર૦ ઘીજા પ્રશ્નમાં વક્ત્રને વિષે દેશ, કાઝ, દીક્ષા, ક્રિયા, મંત્ર, શાસ્ત્રાદિકનું શુભ અશુભપણું કહ્યું તે કેવી રીતે જાણવું ?

૪ ૭૦ જે દેશમાં ભગવાનના અવતાર પ્રગટ થતા હોય તથા તે અવતારો જે દેશમાં વિચરતા હોય ને પ્રગટ ભગવાનની ઉપાસનાવાળા સત્પુરુષ રહેતા હોય ને સ્વધર્મનિષ્ઠજનો રહેતા હોય તે શુભ દેશ જાણવો. (૧) અને જે સ્થાનમાં કોઈ પ્રકારના રોગાદિકની પ્રવૃત્તિ ન હોય કથા મારકુટ ન થતી હોય તથા અધર્મી માણસનો પ્રસંગ ન હોય તે શુભ કાઝ જાણવો. (૨) અને જ્યાં વળ ઓઝીમહારાજના સર્વોપરિ નિશ્ચયવાળા અને પંચવર્તમાનેચુક ને ઓઝીમહારાજને વિષે પ્રીતિવાળા મુક્તો યોગ કરીને તેવા શુભ સિદ્ધ કરેલા હોય તે શુભ સંગ જાણવો. (૩) અને ઉદ્ધવસંપ્રદાયની દીક્ષા હોય તે શુભ દીક્ષા જાણવી. (૪) અને કથા, ચાર્તા, ધ્યાન, મજન, મક્ષિ, સેવા, નિયમ, ધર્મ, આદિક ક્રિયા ઓઝીમહારાજ સંબંધી હોય તે શુભ ક્રિયા જાણવી. [૫] અને ઓઝીમહારાજના તેજરૂપ પોતાને માનીને

સ્વામિનારાયણ નામનો મંત્ર જપતો હોય તે શુભ મંત્ર જાણવો. (૬) અને જેમાં શ્રીજીમહારાજ તથા એમના મુક્તોના સ્વરૂપનું જ્ઞાન તથા દિક્ષ સાકારપણું તથા મહિમા તથા ચરિત્ર લીલા સ્થળ કરેલાં હોય તેવાં શાસ્ત્રને શુભ શાસ્ત્ર જાણવાં. (૭) અને પોતાને શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ માનીને શ્રીજીમહારાજનું ધ્યાન કરવું તથા શ્રીજીમહારાજની મુર્તિમાં એકતા કરીને શ્રીજીમહારાજનું ધ્યાન કરવું તે શુભ ધ્યાન જાણવું. (૮) આ કહ્યા તે સર્વે શુભ દેશકાળાદિક જાણવા.તથા દેશાદિક જે ગુરુમાં હોય તેના સંગર્ભા વસ્તુનિષ્ઠ થાય છે. ॥૧૨૦॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માગશ્વર વદિ ૧૦ દશમને દિવસ શ્રાવઃકાળને સમે શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રીલોયા માંચે સુરાસ્વાચરના દરવારમાં ઢોલિયા ઉપર ચિરાજમાન હતા અને ધોળો પેટો બાંધ્યો હતો ને બીજા ધોળા પેટાની ચોકાની ચાલી હતી ને ગરમ પોસની રાત્રી ઇગલી પહેરી હતી ને ધોળો સ્વેસ પહેર્યો હતો ને ચોપાક ઓઢ્યો હતો ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ પરમહંસની સમા તથા દેશ દેશના હરિશક્તીની સમા મરાણે બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે મોટેરા મોટેરા પરમહંસ પરસ્પર પ્રશ્ન ઉત્તર કરો. ૧ ત્યારે ગોપાલ્લાનંદસ્વામીજી બ્રહ્માનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૧] કેવો પુરુષ હોય તેને વેશ, કાઝ, ક્રિયા, સંગાદિકે કરીને પરામ્ભ ન થાય ? ને કેવો હોય તેને થાય ? અને સાંખ્યધામાં તો એમ આવે છે જે બ્રહ્માને પળ સરસ્વતીને દેવીને મોહ થયો ને શિવજાને પળ મોહનીને દર્શને કરીને મોહ થયો માટે વિચારીને ઉત્તર કરો, કેમજે એવા મોટાને પળ વેશકાળાદિકે કરીને પરામ્ભ થયો છે. પછી તેનો ઉત્તર બ્રહ્માનંદસ્વામીજી કરવા માંડ્યો પળ થયો નહિ ત્યારે શ્રીજીમહારાજ વોલ્યા જે, એનો તો ઉત્તર જ છે જે નાઠી પ્રાણ સંકેલાઈને નિર્વિકલ્પ સ્થિતિ કરીને શ્રીનારાયણના ચરણારવિંદમાં રહ્યો હોય તો તુલ્ય બેવો જીવ હોય તેને પળ વેશ, કાઝ, સંગાદિકે કરીને પરામ્ભ ન થાય ને એવી રીતે બ્રહ્માદિક રહ્યા હોય તો તેને પળ પરામ્ભ ન થાય, અને એવી રીતે સ્થિતિ ન થઈ હોય ને વેશમાં વર્તતા હોય તો બીજા જીવને પરામ્ભ થાય ને એવા મોટા જે બ્રહ્માદિક તેને પળ થાય અને એમ ન હોય તો ॥ તત્સદ્ગુણસદ્ગુણેષુ કોન્ન સંહિતબીઃ પુમાન્ । ઋષિનારાયણશૃતેયોપિન્મયેહ માયયા ॥ ૧ ॥ શ્લોકનો અર્થ ઠીક બેસે નહિ, માટે એને વિષે રહ્યા થકા તો એક નારાયણ ઋષિને પરામ્ભ ન થાય ને બીજો તો ગમે એવો મોટો હોય ને તે જો નારાયણના ચરણારવિંદને વિષે નિમગ્ન ન રહે તો તેને પરામ્ભ થાય અને જો નિમગ્ન રહે તો ન થાય, એવી રીતે અમે અમારા અંતરમાં અવલ સિદ્ધાંત કરી રાખ્યો છે અને તે ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ એતદ્દીશનમીશસ્ય પ્ર-કૃતિસ્થાપિતદ્ગુરૈઃ ॥ નપુરુષે સદાત્મસ્યૈકેયાદિસ્તદાખ્યા ॥ તથા ભગવાને કહ્યું

છે જે ॥ દૈવીલેખાગુણવધી મમમાયાદુરસ્યયા ॥ મામેવ યે પ્રપંથે માયામેતાંતરંતિતે ॥
 एवी रीते मायाए करीने निर्लेपपणुं ते एक नारायणनेज छे अववा ते नारायणने नि-
 र्विकल्प पणे पाप्मो होय तेने पण पराभव न थाय अने सविकल्पपणे जो नारायणने
 पाप्मो होय तो ते गये तेवो मोटे होय तेने पण पराभव थाय. (१)

२ અને ત્યાર પછી નિત્યાનંદસ્વામીજ પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૨) હે મહારાજ ! જ્યાં સુધી
 ए मुमुक्षुने गुणनो संबंध छे त्यां सुधी तो तेने देशकाळादिके करीने विपर्ययपणुं थाय
 અને નારાયણ છે તે તો ગુણમાં રહ્યા થકા દેશકાળાદિકે કરીને પરાધર્મને ન પામે એ
 તો ઠીક, પણ જ્યારે સર્વે મુક્તને ગુણનો સંબંધ ન હોય ને નિર્ગુણપણે કરીને અસરધામને
 વિષે રહ્યા હોય અને નારાયણ પણ ત્યાં તેવીજ રીતે રહ્યા હોય તે વારે એ સર્વે ચૈતન્ય-
 મય છે ને નિર્ગુણ છે ને ॥ મમસાધર્મ્યમાગતાઃ ॥ एवी रीते नारायणना साधर्म्यप-
 णाने पाप्मा छे एवा जे मुक्त अने नारायण तेमने विषे केव भेद समझवो ? त्यारे
 श्रीजीमहाराज बोल्या जे, जेव चंद्रमा छे ने तारा छे तेमां भेद छे के नहि ? जुवा ने
 प्रकाशपणे करीने सरखा नहीं अने विषमां पण यणो भेद छे अने सर्व औषधीनुं पोषण
 ते पण चंद्रमा वनेज थाय पण बीजे तारे न थाय अने रात्रिने अंधकार ते पण चंद्र-
 माए करीने टले पण ताराए करीने टले नहि, तेम नारायण तथा मुक्तोमां भेद छे अने
 वळी जेम राजाने राजाना चाकर ते मनुष्य जातिए करीने सरखा छे पण राजाहुं
 सामर्थ्य, ऐश्वर्य, रूप, लावण्यता ते सर्वोपरि छे अने जे राजावते थाय ते चाकर बते
 थाय नहि मुझे एवढो मोटो होय तोपण न थाय, तेम पुरुषोत्तम नारायण ते सर्वकर्ता
 छे, सर्वकारण छे, सर्वनिर्यता छे अने अति रूपवान छे, अति तेजस्वी छे अने अति
 समर्थ छे ने कर्तुमकर्तुमन्यथाकर्तुं छे ते जो पोतानी इच्छामां आवे तो ए अक्षरधामने
 विषे रह्या जे मुक्त ते सर्वेने पोताना तेजने विषे लीन करीने पोते एकज विराजमान
 रहे ने मुझे तो ए सर्व मुक्त तेमणे सेव्या थका धमनी भक्तिने अंगीकार करे ने ए सोता
 विराजमान रहे अने जे अक्षरधामने विषे पोते रह्या छे ते अक्षरने पण लीन करीने पोते
 स्वराद्धका एकलाज विराजमान रहे अने पोताने मनमां आवे तो ए अक्षरधाम बिना
 पण अनंतकोटी मुक्तोने पोताने ऐश्वर्य करीने धारवाने समर्थ छे. जेव पृथु भगवाने पृ-
 थ्वीने कथुं जे, मारा धनुषधकी निसर्गो जे बाण तेणे करीने तने मारीने मारा सामर्थ्य
 करीने आ सर्व जगत्ने धारवाने हुं समर्थ छुं, तेम ए नारायण पोताने ऐश्वर्य करीने
 सर्वोपरि वर्धे छे ते एने ने बीजा अक्षरादिक मुक्तोने सरखा कहे छे ते दुष्टमदवाळा
 जाणवा ने तेने अति पापी जाणवा अने एनां दर्शन पण करवां नहि ने एवी रीतनी
 समझणवाळानां दर्शन करीए तो पंचमहापाप जेहुं पाप थाय अने ए नारायणने लइने

તો જોને વિષે યોગ્યપ કરીએ તેને વિષે સંભવે અને એને લઈને વિન્નુ,બ્રહ્મા,શિવ,નારદ,સં-
નકાદિક એ સર્વેને ભગવાન કહેવાય છે અને ઉદ્ભવજીને વિષે એ નારાયણને લઈને ઉદ્ભવને
ભગવાન કહેવાય અને હમણાં આ મુક્તાનંદસ્વામી જેવા સંતને વિષે એ નારાયણને લઈએ
તો એને પણ ભગવાન જેવા કહેવાય અને એ નારાયણને લીધા વિના તો અક્ષરને પણ
ભગવાન ન કહેવાય તો બીજાની શ્રી વાર્તા કહેવી ? અને ॥ અપરિમિતાધ્રુવાસ્તુભૃતો
યદિ સર્વગતાઃ ॥ એ વેદસ્તુતિના ગયનો પણ એજ અર્થ છે અને જો એ ન હોય તો આ
આપણ સર્વે છડીએ તે આ વેદધર્મી નોસ્તો જે આત્મા તેને બ્રહ્મરૂપ જાણીએ છડીએ અને
જ્ઞાનવૈરાગ્યાદિક સાધનેયુક્ત છડીએ તો પણ એ નારાયણને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે રાતદિવસ
વ્રજાવરા કરીએ છડીએ ને કીર્તન નામ સ્મરણ તે તાલિયો વ્રજાદી વ્રજાદીને હાથની
આંગળીયો ફાટી જાય એમ કરીએ છડીએ તથા કયા વાર્તા રાતદિવસ કરીએ કરાવીએ
છડીએ તે જો એ નારાયણ સરસા થઈ જવાતું હોય તો એવો દાસવડો શું કરવા કરીએ ?
માટે એ નારાયણ જેવા તો એક નારાયણજ છે પણ બીજો કોઈએ જેવો થાતો નથી અને
॥ એકમેવાદ્વિતીયં બ્રહ્મ ॥ એ ભુતિનો પણ એજ અર્થ છે જે, એ નારાયણ જેવા તો એક
નારાયણજ છે એમ સર્વે જ્ઞાત્રુનો સિદ્ધાંત છે, એવી રીતે ચત્કજનની શિષ્યાને અર્થે શ્રીજી-
મહારાજે વાર્તા કરી ને પોતે તો સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ નારાયણ છે. (૨) इति ब०॥१३॥(१२१) ૨

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં પ્રમ (૨) છે, તેમાં પહેલામાં અમારે વિષે નિમગ્ન રહે તેને
વેશકાલાદિક પરામ્ભવ પમાડી શકે નહિ ને વેદમાં ચર્ચે પણ મુમુક્ષુને વેશકાલાદિક પરા-
મ્ભવ પમાડે. બીજામાં જેમ આકાશમાં તારા ને સ્વેદ રહ્યા છે તેમ અમારા તેજરૂપ અક્ષર-
ધામનેવિષે અમે ચંદ્રને ઠેકાણે હીએ અને તારાને ઠેકાણે અમારા મુક્ત છે એવી રીતે અ-
મારે વિષે ને અમારા મુક્તને વિષે મેદ છે અને જેમ રાજાને રાજાના પાકરોમાં મેદ છે
તેમ અમારે વિષે ને અક્ષરાદિક અવતારોને વિષે મેદ છે, અને અમારા તેજરૂપ અક્ષરધામ
ને વિષે અમારા સમીપમાં અમારા મુક્ત રહ્યા છે તેમને એ અક્ષરધામરૂપ જે અમારું જોજ
તેને વિષે લીન કરીએ, અર્થાત્ એ મુક્ત એક બીજાને દેશે નહિ એવી વિસ્મૃતિ કરાવીએ તે
અમારું કર્તવ્ય છે. અને એ અમારા તેજરૂપ ધામને વિષે મુક્તનો સેવાને અંગીકાર કરીએ
અર્થાત્ સેવકને આધીનપણાનો ભાવ જણાવીએ તે અમારું અકર્તવ્ય છે. અને એ અમારા
તેજને પણ અમારે વિષે લીન કરીને સ્વરાદ બહાર રહીએ અને એ અમારા તેજમાં રહેલા
મુક્તોને અમારા પેશ્યવહે ધારણ કરીએ અર્થાત્ અમારી મુર્તિમાં રાલીએ તે અમારું અન્ય-
ધાકર્તવ્ય છે. અને અમને ને અમારા અક્ષરાદિક અવતારોને તથા અમારા સાધમ્યપણાને
પામેલા અમારા મુક્તોને પણ સરસાં કહે તે દુષ્ટ મતવાલાને અતિ પાપી છે ને તેનાં દર્શન
પણ કરવાં નહિ, અને અમારી સત્તાના પ્રમાવકે કરીને મૂલઅક્ષરાદિકથી લઈને વિશ્વ પર્યંત
સર્વેને ભગવાન કહેવાય છે, અને અમને લઈને આ મુક્તાનંદસ્વામિને તો અગવાન જેવા
પડેલે જેવાં અને હીએ તેવાજ કહેતાં અમારા તુલ્ય કહેવાય અને અક્ષર પર્યંત કોઈ અક્ષરા

૧.

રચનામૃત લો. ૧૩

જેવો થવા સમર્થ નથી અને એકજ ભગવાન હીંપ એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે (૨) શાશ્વતો છે.

૧ પ્ર૦ અમારે વિષે નિમગ્ન રહે તો તુષ્ઠ જેવો જીવ હોય તે પણ પરામર્થ ન પામે એમ કહ્યું તે જ શ્રીજીમહારાજને વિષે નિમગ્ન રહે તેજ તુષ્ઠ કેમ કહેવાય ?

૧ ૮૦ આ લોકમાં સાધનકાઠમાં માયાવદ્ જીવ હોય તેને આ લોકની અપેક્ષા તુષ્ઠ કહેવાય પણ તે જીવને શ્રીજીમહારાજ અથવા સત્પુત્ર મઠે તેમના સમાગમે કરીને શ્રી-જીમહારાજનો વધાર્થ મહિમા જાણીને શ્રીજીમહારાજને ધ્યાને કરીને મૂર્તિને વિષે નિમગ્ન રહે તેને પરામર્થ ન થાય માટે આ લોકની અપેક્ષા તુષ્ઠ કહ્યા છે અને આ લોકની અ-પેક્ષા અધિકારને લઈને પ્રજાદિકની મોટપ કહેવાય.

૧ પ્ર૦ શીજા પ્રશ્નમાં અક્ષરધામમાં મુક્ત રહ્યા છે તેમને અમારા તેજમાં લીન કરીએ તે અમારું કર્તાપણું છે એમ કહ્યું તે અક્ષરધામ કિયું જાણવું ? અને શ્રીજીમહારાજનું તેજ કહ્યું તે કિયું જાણવું ? અને કર્તાપણું તો પોતે ક્રિયા કરે તે કહેવાય. અને શીજા પાસે કરાવે તે અકર્તા કહેવાય. અને સાહિત્ય વિના પણ કરી શકે તે અન્યથા કર્તા કહેવાય. માટે તે કાંઈ સમજાવું નથી તે કૃપા કરીને સમજાવો ?

૧ ૮૦ અક્ષરધામને અને તેજને જુદું કહ્યું નથી. એકવાર અક્ષરધામ કહ્યું તેનેજ શીજીવારે તેજ નામે કહ્યું છે, કેમકે પોતાનું તેજ છે તેજ અક્ષરધામ છે તે (પં ૧ માં) કહ્યું છે માટે આ ઠેકાણે તેજનેજ અક્ષરધામ કહ્યું છે પણ તેજ અને અક્ષરધામ જુદું નથી. અને મૂલ અક્ષરદિક અવતારો દ્વારે વ્યવસ્થાદિક કરાવે છે તે પોતે પ્રેરણા કરી માટે કર્તાપણું કહે-વાય. અને શીજા પાસે કરાવે છે પણ પોતે નથી કરતા માટે અકર્તાપણું કહેવાય અને સાહિત્ય વિના પણ જે ધારે તે કરી શકે તે અન્યથાકર્તાપણું કહેવાય, પણ એવી રીતનું કર્તા, અકર્તા અને અન્યથા કર્તાપણું તે અન્યથા સ્વરૂપનું છે. અને આમાં તો કર્તા, અ-કર્તાને અન્યથાકર્તાપણું તે પોતાના વ્યતિરેક સ્વરૂપનું કહ્યું છે જે, મુક્તને ધામરૂપ તેજમાં લીન કરે તે કર્તાપણું છે, અને સેવા અંગીકાર કરીને સેવકને આધીનપણું બતાવે તે અકર્તા-પણું છે, અને ધામ વિના પોતાની મુર્તિમાં સર્વે મુક્તને રાણે તે અન્યથાકર્તાપણું કહ્યું છે, માટે આ કર્તા, અકર્તા, ને અન્યથાકર્તાપણું તે વ્યતિરેક સ્વરૂપનું કહ્યું છે. પટકે આમાં પોતાની ને પોતાના તેજરૂપ ધામની ને પોતાના મુક્તનીજ વાત છે પણ અન્યથા સ્વરૂપના કર્તા, અકર્તા ને અન્યથાકર્તાપણાની વાત કહી નથી.

૧ પ્ર૦ વંદ્ર, તારા ને ઔપવીને દૃષ્ટિ છે શું સમજવું ?

૧ ૮૦ વંદ્રને ઠેકાણે શ્રીજીમહારાજને જાણવા અને તારાને ઠેકાણે મુક્તને જાણવા અને ઔપ-ધીયોને ઠેકાણે મુમુક્ષુઓને જાણવા ને શ્રીજીમહારાજનું સુખ આપવું તે પોષણ જાણવું, તે સુખ શ્રીજીમહારાજ મુક્તદ્વારે આપે છે તે મુક્તો શ્રીજીમહારાજને લીધા વિના સ્વતંત્રપણે સુખ આપવા કોઈ સમર્થ નથી.

૪ પ્ર૦ રાજા અને વાકરને દૃષ્ટિ છે શું સમજવું ? અને કરવાનું શું જાણવું ?

૪ ૮૦ રાજાને ઠેકાણે શ્રીજીમહારાજને જાણવા, અને વાકરને ઠેકાણે શૂલઅક્ષરકોટીથી લઈને

સર્વે અવતારો જાળવા તે સર્વેને વિશે ઈશીમહારાજની સત્તા જાણે છે ત્યારે એ દેશવર્ચાઓ વત્તપચાદિક કરવા તથા કર્મફળ આપવા સમર્થ થાય છે પણ ઈશીમહારાજની સત્તાને ગુહીને સ્વતંત્રપણે વત્તપચાદિક કરવા કે કર્મફળ આપવા કોઈ સમર્થ નથી એમ કહ્યું છે.

५ प्र० चंद्रमुं ने राजानुं के सप्रांत देवानुं कुं कारण हसे ?

૫. ૩૦ મોક્ષ કરવારૂપી અને વત્પત્ત્યાદિક કરવારૂપી ૧ થેય કાર્ય જુદાં જુદાં છે તેનાં મોક્ષ કરનારા મુક્ત છે અને વત્પત્ત્યાદિક કરનારા મૂઝવશ્ચારાદિક છે તે માટે બે દ્રષ્ટાંત દીધાં છે.॥૧૨૧॥

संवत् १८७७ ना भागशर वदि ११ एकादशीने दिवस श्रीजीमहाराज गामश्री कोषा मध्ये सुराभक्तना दरबारयां दोलिया उपर विराजमान हुता ने माये धोळो फेंडो धारण कर्यो हुतो तथा धोळी चादर ओढी हती तथा धोळो खेस पहेंयो हुतो ने पोता-ना घुस्वारविंदनी आगळ परमहंसनी सबा तथा देशदेसना हरिभक्तनी सभा भराने येदी हती.

૧ પછી શ્રીભીમહારાજ પરમહંસ શ્વેતે બોલ્યાજે, (૧) મોરે આચાર્ય યદ્ ગયા છે તેની પૃથક્ પૃથક્ રુચિ છે તેમાં શંકરસ્વામીને અદ્વૈતજ્ઞાનાંશ પ્રધાન જણાય છે, તથા રામાનુજનો દમ મત છે જે, જીવ, માયા ને પુરુષોત્તમ એ ત્રણે નિત્ય છે ને પુરુષોત્તમ છે તે જીવ પ્રાપ્તાના નિયંત્રા છે ને સર્વેના કારણ છે ને પોતાના અસરધામને વિષે સદા દિવ્યાકાર થકા ચિરાજમાન છે ને સર્વે જે અવતાર તે તેના છે, એવા જે પુરુષોત્તમ નારાયણ તેની વપાસના બીડને કરવી ઈશી રીતે રામાનુજની સમક્ષ જણાય છે, તથા શક્તિ/આર્યને કેવલ શક્તિ ઉપર નિષ્ઠા વહુ જણાય છે, અને એ સર્વે આચાર્ય પોતાના પ્રં-યોધાં પ્રસંમે કરીને બીજી વાર્તાઓ લક્ષી છે પણ ગમે તેવી રીતે કરીને અંતે પોતાની રુચિ ઉપર જાય દમ તેમના પ્રયોને વિષે તેમનાં વચન છે તેણે કરીને તેમનો અભિપ્રાય ષ્વચાર્ય જાણ્યામાં આવે છે, તેમ અમારી વાર્તા સાંખ્યીને તમને સર્વેને અમારી કેવી રુચિ જણાય છે ને જેમ સોય કેટલે દોરો ચાલ્યો જાય છે ને વ્હી જેમ માલ્લાના મળકાને વિષે દોરો સુંસરો છે, તેમ અમારી જે સર્વે વાર્તા તેમાં શો અભિપ્રાય નિરંતર સુંસરો ચાલ્યો આવે છે તે જેને જેમ જણાતો હોય તે તેમ કહો ? ત્યારે સર્વે મોટરા પરમહંસે જેને જેમ જળાણું તેણે તેમ કહ્યું. પછી શ્રીભીમહારાજ બોલ્યા જે, ત્યો અમે અમારો અભિપ્રાય તથા રુચિ તે કહીશ, એક તો અમને એ ગમે છે જે, કૃષ્ણમદેવ, ભગવાન બાસુદેવ સંધાયે એકાત્મતાને પામ્યા. હતા તો પણ ળશરે સિદ્ધિયો આવીને પ્રાપ્ત થઈ ત્યારે પોતે ભગવાન હતા તોપણ બીજા ત્યાગીની શિષ્યાને અર્થે તે સિદ્ધિયોને ગ્રહણ ન કરતા હવા ને દમ બોલ્યા જે, યોગી સિદ્ધ થયો હોય ને પોતાનું મન વશ થયું હોય તોપણ તે મનનો વિશ્વાસ ન કરવો તે શ્રીમદ્ભગવતમાં કહ્યું છે ॥ નક્યુર્તાર્કર્દિર્ચિત્સત્ત્વં મનસિશ્ચનવસ્તિતે ॥ ચદ્વિન્નંબાહિરા-

શીર્ષ ચસકંદતપરેશ્વામ્ ॥ નિત્યંદદાતિ કામસ્ય છિદ્રંતમનુવેઽરયઃ । યોગિનઃ કૃતમૈત્ર-
 સ્યપત્યુર્જાયેવુંધલી ॥ ૧ ॥

૧૧૧ રીતે જે મનનો વિશ્વાસ ન કરે તેવો ત્યાગ અમને ગમે છે, તથા અમારા મનમાં શ્વેતદ્વીપ તથા વદરિકાશ્રમ જેવા ગમે છે તેવા શીજા લોક ગમતા નથી ને એમ મનમાં રહે છે જે, શ્વેતદ્વીપને વિષે તથા વદરિકાશ્રમને વિષે જાણે નિરક્ષણે રહ્યા થકા તપ કરીએ તે બહુ સારું લાગે પણ શીજા લોકમાં અનેક પ્રકારના વૈષ્ણવ યોગ-
 વવા તે નથી ગમતા.(૧) તથા ભગવાનના જે ઘણાક અવતાર થયા છે તેને એમ જાણીએ છીએ જે, એ સર્વે અવતાર નારાયણના છે તેાપણ તે અવતારમાં ઋષભદેવની બહુ ગમે તથા તેથી ઉતરતા કપિલજી તથા દત્તાત્રેય એ બેય સરસ્વા જણાય છે અને એ બંને અવતાર કરતાં કોટીગણુ શ્રીકૃષ્ણને વિષે અમારે હેત છે ને એમ જાણીએ છીએ જે શીજા સર્વે અવતાર કરતાં આ અવતાર બહુ મોટો થયો ને બહુ સમર્થ છે અને આમાં અવતાર અવતારી એવો મેદ નથી જણાતો અને શીજા જે મજા કચ્છાદિક તે ભગવાનનાજ અવતાર છે પણ તેમાં અમારી અતિ કચિ નથી. અને આથી રીતે તો અમારે ડપાસના છે જે, સર્વેથી વર થકા મોટો તેજનો સમૂહ છે તે તેજનો સમૂહ અધોઽર્ધ્વ તથા ચારે કોરે પ્રમાણે રહિત છે ને અનંત છે ને તે તેજના સમૂહના મધ્ય ભાગને વિષે એક મોટું સિંહાસન છે, ને તેની ઉ-
 પર દિવ્યમૂર્તિ એવા જે શ્રીનારાયણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે વિરાજમાન છે ને તે સિંહાસ-
 નને ચારે કોરે અનંત કોટી મુક્ત બેઠા થકા તે નારાયણનાં દર્શન કરે છે, એવા જે મુક્તે સહિત શ્રીનારાયણ તેને અમે નિરંતર देखીએ છીએ અને તે ભગવાનને વિષે તેજનું અતિશેષણું છે તેણે કરીને જ્યારે સમા સહિત તે ભગવાનનાં દર્શન નથી થતાં ત્યારે અમને અતિશેષ કષ્ટ થાય છે અને તે તેજનો સમૂહ તો નિરંતર देखાય છે તો પણ એને વિષે ક-
 ચિ નથી અને ભગવાનની મૂર્તિનાં દર્શને કરીનેજ અતિ સુખ થાય છે, અમારે એવી રીતે ડપાસના છે. અને એ ભગવાનને વિષે ભક્તિ તો જેવી ગોપિયેને હતી તેવી ગમે છે, તે સાથે અમે સૌ માણસને જોતા રહીએ છીએ જે, કોઈક કામી સ્ત્રી હોય તેને પુરુષને વિષે જેવું હેત હોય તથા કામીપુરુષને સ્ત્રીને વિષે જેવું હેત હોય તેને देखીને એમ થાય છે, એવું હેત આપણે ભગવાનમાં હોય તો ઠીક, તથા કોઈકને પુત્રમાં ધનમાં બહુ હેત જણાય તેને देखીને એમ થાય છે, એવું હેત આપણે ભગવાનમાં હોય તો ઠીક, તથા કોઈક માતો હોય તો તેને સાંભળીને તેને પાસે કોઈ માણસને ધોકલીએ અથવા અમે પંટે એની પાસે જાણે ને જાણીએ જે એ બહુ ઠીક કરે છે. (૨) અને અમારે સુવાળ તો એવા સાથે થાય છે ૧
 જે, જેમાં કામ, ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ, માન, ર્ષ્યા, દંભ, કપટ ઇત્યાદિક હોય ન હોય ને ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે એવી રીતે ધર્મ પાઠ્યો હોય ને ભગવાનની ભક્તિયે યુક્ત હોય તે સાથેજ અમારે થેવ્યા ઉઠ્યાની સુવાળ થાય છે અને એવો ન હોય ને તે અમારે થેવો

રહેતો હોય તોપણ તેની સાથે સુષાણ થાય નહિ તેની તો વપેણા રહે છે. (૩) અને મોરે ૩
તો અમારે કામી ઉપર વધુ અવાહ રહેતો અને હવે તો ક્રોધ, માન, ईर्ष्या એ ત્રણ જેમાં
હોય તે ઉપર વધુ અવાહ રહે છે, કાંજે કામી હોય તેતો મુહસ્વની પેટે નિર્માની થઈને સત્સંગમાં
પડ્યો રહે છે અને જેમાં ક્રોધ, માન ને ईर्ष્યા હોય છે તે તો સત્સંગમાંથી જરૂર પાછા
પડી જાતા દેશાય છે, માટે એ ત્રણ ઉપર વધુ સ્ત્રેષ્ટ રહે છે, તે માન તે શું તો જે માની હોય
તેને પોતાથી મોટા હોય તેની આગળ પણ સ્ત્રવ્યપણું રહે પણ તેની આગળ હલકો થઈને
તેની સેવામાં વર્તાય નહિ. (૪) અને એ સર્વે જે અમારો અભિમાય તે યોદાકમાં લ્યો ૪
કહીએ જે; જેવી રીતે શંકરસ્વામીએ અદ્વૈત બ્રહ્મનું પ્રતિપાદન કર્યું છે તે બ્રહ્મને અમે પોતા-
નું સ્વરૂપ જાણીએ છીએ, તથા રામાનુજ સ્વામીએ જેવી રીતે શ્વર અશ્વરથી પર જે પુરુષોત્તમ
ભગવાન તેનું નિરૂપણ કર્યું છે તે પુરુષોત્તમ ભગવાનને વિષે તો અમારે વપાસના છે, તથા
ગોપિયોના જેવી તો એ પુરુષોત્તમ ભગવાનને વિષે અમારે ભક્તિ છે, તથા શુક્રજીના જેવો
તથા જદમરતના જેવો તો અમારે વૈરાગ્ય છે ને આત્મનિષ્ઠા છે, એવી રીતે અમારો અભિ-
માય તથા રુચિ છે તે અમારી વાર્તાએ કરીને તથા અમે માન્યા જે અમારા સંપ્રદાયના
ગ્રંથ તેણે કરીને જો પૂર્વાપર વિચારીને જુએ તો જે બુદ્ધિવાન હોય તેના જાણ્યામાં આવે
છે, એવી રીતે પોતાના ભક્તજનની શિક્ષાને અર્થે શ્રીજીમહારાજે વાર્તા કરી અને પોતે
તો સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ નારાયણ છે. (૫) इतिवचनामृतम्. ॥૧૪॥ (૧૨૨)

૫

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે, અ-
મને ત્યાગ ગમે છે પણ વૈભવ ભોગક્ષવા ગમતા નથી. (૧) અને અમારા યજ્ઞ અવતાર
થયા છે તેમાં વૃક્ષ કપિલથી અપમદેવ અધિક છે અને તેથી ઓઢુમ કોટીગણા અધિક
છે અને આ અવતાર પટલે અમે વધુ સમર્થ છીએ ને અમારે વિષે અવતાર અવતારી મેદ
નથી સંબંધા ઉપર છીએ, અને સંબંધી પર પરિમાણે રહિત ને અનંત એવો તેજનો સમૂહ છે
તેના મધ્ય ભાગને વિષે દિવ્ય સિંહાસન ઉપર અમે દિવ્ય મૂર્તિ વિરાજમાન છીએ અને
ચારે કોરે અનંત કોટી શુક્ર અમારાં દર્શન કરે છે તે શુક્રે સહિત અમારાં દર્શન થાય
ત્યારેજ સુખ માનવું ને અમારું તેજ એકલું દેશાય તો કદા પામવું, એવી રીતે અમારી જ-
પાસનાને ભક્તિ કરવી. (૨) અને કામાદિક દોષ ન હોય ને ધર્મશાસ્ત્ર જે સત્સંગીજી-
વન તેમાં કહ્યા તે પ્રમાણે ધર્મ પાઠવો હોય ને અમારી ભક્તિયુક્ત હોય તેનો સંગ
રાસલો ને એવો ન હોય તેની વપેણા રાસલો (૩) અને કામી કરતાં ક્રોધ, માન, ईर्ष્યા
હોય તેના ઉપર અમારે વધુ અવાહ રહે છે. (૪) અને શંકરસ્વામી અદ્વૈત બ્રહ્મનું
પ્રતિપાદન કરે છે તે મૂલપુરુષનું તેજ છે ને તેથી પર વાસુદેવ બ્રહ્મનું તેજ છે ને તેથી પરમૂલ-
અશ્વરનું તેજ છે, ને તેથી પર ને અર્થેનું આવાર, સર્વેનું કારણ ને અદ્વૈત યજ્ઞ જે અમારા તેજસ્વ
શ્રદ્ધા તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું. ને શ્વર અશ્વરથી પર પુરુષોત્તમ ભગવાન જે અમે તે જ-
મારી સાકારપણે વપાસના ને ભક્તિ કરવી, ને અમારા વિના બીજેથી વૈરાગ્ય ને આત્મ-

૧.

વચનામૃત ડો. ૧૪

નિષ્ઠા રાણવી એમ કહ્યું છે. (૫) બાવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલી બાવતમાં અતડીપ તથા વદનિકાચમમાં તપ કરવું તે સારું લાગે છે પણ બીજા લોકના વૈભવ નથી ગમતા એમ કહ્યું તે લોક ને વૈભવ કિયા જાણવા ?
- ૧ ૭૦ દ્વિતીયી લઈને પ્રકૃતિ પુરુષના સ્થાન સુધી સર્વે લોક જાણવા, તે લોકોમાં જે માવિક મુલ્ય છે તે વૈભવ જાણવા, તે ગમતા નથી એમ કહ્યું છે.
- ૨ પ્ર૦ બીજી બાવતમાં ઋષભદેવ વાસુદેવ સંવાદે એકાત્મતાને પામ્યા હતા, એમ કહ્યું તે વાસુદેવ કિયા જાણવા ?
- ૨ ૭૦ આ ઠેકાણે મૂલ્યપુરુષને વાસુદેવ કહ્યા છે તેના ઋષભદેવ અવતાર હતા ને એને વિષે એકાત્મતાને પામ્યા હતા.
- ૩ પ્ર૦ ઋષભદેવ કરતાં શ્રીકૃષ્ણને વિષે અધિક હેતુ કહ્યું તેનું શું કારણ હશે ?
- ૬ ૭૦ જે સર્વેથી મોટા હોય તેમને વિષે હેતુ કરવું એમ કહ્યું છે તે વત્તકપિલ્લી ઋષભદેવ મોટા છે ને તેથી શ્રીકૃષ્ણ અતિ મોટા છે અને પોતે તો સર્વેથી અતિશય મોટા છે તે સર્વે અવતાર કરતાં આ અવતાર વધુ મોટો ને વધુ સમર્થ છે એમ પોતાને સર્વેથી અત્યંત મોટા કહ્યા છે તે માટે પોતાને વિશેષ હેતુ કરવું એમ સૂચવ્યું છે.
- ૪ પ્ર૦ અમારે વિષે અવતાર અવતારી એવો એવું નથી એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તેમાં શું સમજવાનું હશે ?
- ૪ ૭૦ જોમ બીજા અવતારો છે તે પોતાના ઉપરના અવતાર છે પોતાના નીચેના જે અવતાર તેના અવતારી છે, તેમ અમે અવતાર નથી અમે તો અવતારીજ છીએ પણ અવતાર અવતારી એવા એ એવું અમારે વિષે નથી એમ કહ્યું છે. તે મચ્છકચ્છાદિકથી લઈને મૂલ્યભર સુધી સર્વે અવતાર કહેવાય અને અવતારી પણ કહેવાય, તેમાં મચ્છથી લઈને રામાવતાર સુધી સર્વે શ્રીકૃષ્ણના અવતાર કહેવાય ને શ્રીકૃષ્ણ એમના અવતારી કહેવાય અને વાસુદેવ બ્રહ્માના શ્રીકૃષ્ણ અવતાર કહેવાય અને વાસુદેવ બ્રહ્મ તે શ્રીકૃષ્ણના અવતારી કહેવાય અને મૂલ્યભરના અવતાર વાસુદેવને કહેવાય, ને મૂર્તિમાન મૂલ્યભરને વાસુદેવ બ્રહ્માના અવતારી કહેવાય અને શ્રીજીમહારાજના અવતાર મૂલ્યભરને કહેવાય, ને શ્રીજીમહારાજ સર્વેના અવતારી કહેવાય, પણ કોઈના અવતાર નથી પટલે કોઈ અમારો ઉપરી નથી એમ કહ્યું છે.
- ૫ પ્ર૦ અશ્વર પામમાં સિંહાસન કહ્યું તે શી વસ્તુ હશે ?
- ૫ ૭૦ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનું તેજ છે તે સિંહાસનરૂપે ધોખા આવે છે.
- ૬ પ્ર૦ જોયી બાવતમાં કામ કરતાં ક્રોધ, માન ને રૂપ્યાં એ ત્રણને મુંઠાં કહ્યાં ને [પ્ર૦ ૭૬ માં] એ ત્રણે કરતાં કામને મુંઠો કહ્યો તેનું શું કારણ હશે ?
- ૬ ૭૦ સત્સંગમાં ક્રોધ, માનાદિક ન રાખે તે કરતાં કામીને મુંઠો કહ્યો છે અને શ્રીજીમહારાજના મનુષ્ય આગળ માન, ક્રોધ ને રૂપ્યાં રાખે તેથી કામી સારો કહ્યો છે, કેમકે માનીથી શ્રીજીમહારાજ તથા એમના મનુષ્યો દ્રોહ થઈ જાય એવા માનીને કામી કરતાં, મુંઠો કહ્યો છે.
- ૭ પ્ર૦ પાંચમી બાવતમાં શંકરસ્વામીય અઢેત બ્રહ્મનું પ્રતિપાદન કર્યું છે તે બ્રહ્મને શ્રીજીમહારાજે પોતાનું સ્વરૂપ માનવાનું કહ્યું ને રામાનુજે શ્વર અશ્વરથી પર પુરુષોત્તમ કહ્યા તે પુરુષોત્તમની

ઘપાસના કરવાની કહી તે શંકરસ્વામીએ જે બ્રહ્મનું પ્રતિપાદન કર્યું છે તે બ્રહ્મ તો મૂલપુરુષનું તેજ છે અને રામાનુજાચાર્યે પણ મૂલપુરુષનેજ પુરુષોત્તમ કહ્યા છે અને શ્રીજીમહારાજે તે બદ્દેત બ્રહ્મને પોતાનું સ્વરૂપ માનવાનું કહ્યું ને રામાનુજાચાર્યે જેને પુરુષોત્તમ કહ્યા તેની ઘપાસના કરવી એમ કહ્યું તે કેમ સમજવું ?

- ૭ ૭૦ જેમ શંકરસ્વામીએ બદ્દેત બ્રહ્મથી પર કોઈ નથી એમ જાણીને તેનું પ્રતિપાદન કર્યું છે અને રામાનુજાચાર્યે મૂલપુરુષથી પર કોઈ નથી એમ જાણીને એમને પુરુષોત્તમ માનીને એમની ઘપાસના કરવાનું કહ્યું છે, તેમ અમારા અષ્ટોષ અમારા તેજરૂપ બ્રહ્મને મૂલઅધ્ધરાદિક સર્વે-થી પર જાણીને તે બ્રહ્મરૂપ પોતાને માનવું અને અમને એ બ્રહ્મથી પર ને એ બ્રહ્મના કારણ પર-બ્રહ્મ પુરુષોત્તમ જાણીને અમારી ઘપાસના કરવી. અને જેમ ગોપિયોને શ્રીકૃષ્ણને વિષે પ્રીતિ હતી તેવી પ્રીતિ અમારે વિષે કરવી, અને જહમરત તથા શુક્રગ્રીવ સર્વેથી પર શ્રીકૃષ્ણને જાણીને તે વિના બીજેથી વૈરાગ્ય પામીને પ્રીતિ ટાઢી નાચી હતી અને આત્મારૂપે વર્ષતા હતા, તેમ અમારા અષ્ટોષ અમને સર્વેથી પર ને સુસદાચી જાણીને અમારા વિના બીજેથી પ્રીતિ ટાઢીને વૈરાગ્ય દટ કરવો. ॥ ૧૨૨ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માગશ્વર વદિ ૧૩ તેરસને દિવસ રાત્રિને સમે શ્રીજીમહારાજ મામ ધીલોયા મધ્યે સુરામક્તના દરબારમાં વિરાજમાન હતા અને ધોલો કેંટો માથે બાંધ્યો હતો તથા બીજે ધોલે કેંટે બેઠાની બાજી હતી તથા ગરમ પોષની રાતી દગલી પ-હેરી હતી તથા ધોલો સેસ પહેર્યો હતો તથા ધોલો ચોપાઢને ધોલો પહેર્યો તે મેમાં કરીને ઓઢધાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગઢ્લ દેશ દેશના હરિમક્તની સમા તથા પરમહંસની સમા ખરાઈને વેડી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ કૃપા કરીને બોલ્યા જે, (૧) આ જીવ છે તે અધ્યાત્મ, અધિભૂત ને અધિદૈવપણે કરીને સર્વ દેહમાં નસમિસ્તા પર્યંત વ્યાપીને રહ્યો છે અને દે-વતા ને હિંદ્રિયોરૂપે કરીને જીવનું મોક્ષાપણું છે પણ દેવતા હિંદ્રિયોથી પૃથક્પણે મોક્ષાનથી. (૧) ૧
- ૨ ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીએ આશંકા કરી જે, (૨) હે મહારાજ ! ત્યારે એમ કહેવાય છે જે, જીવ જે તે સામાન્યપણે સર્વ દેહમાં વ્યાપીને વિશેષપણે હૃદયાકાશમાં રહ્યો છે ત્યારે સર્વ ઠેકાણે સરહું જાણપણું નથી જણાતું તેનું કેમ સમજવું ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેમ સૂર્ય છે તે કિરણે કરીને સર્વ પદાર્થમાં વ્યાપીને રહ્યો છે પણ આગઢ્લ જેવું પદાર્થ છે ત્યાં તેવો સૂર્યનો પ્રકાશ જણાય છે, કેમજે કાચની શૂમિ હોય તથા સ્વચ્છ નિર્મલ પાણી હોય ત્યાં જેવી રીતે સૂર્યનો શુદ્ધ પ્રકાશ જણાય છે તેવી રીતે પાણીની શૂ-મિ, રેતની શૂમિ તથા ઢોઢાપણું પાણી તેમાં જણાતો નથી. એવી રીતે સૂર્યના પ્રકાશમાં ન્યૂન અધિકપણું જણાય છે, તેમ એ જીવ, હિંદ્રિયો, અંતઃકરણ, મોલક એ સર્વેને વિષે સમાનપણે રહ્યો છે પણ હિંદ્રિયોને વિષે સ્વચ્છપણું છે પાંદે તેને વિષે વિશેષ પ્રકાશ જણાય

હે. જુવોને નેત્રમાં જેવું તેજ જળાય છે તેવું નાક કાનમાં કોઈ દિવસ જળાય છે ? નથી જળાતું, અને ચાર અંતઃકરણનું અતિ સ્વચ્છપણું છે તેા ત્યાં જીવનો અધિક પ્રકાશ જળાય છે અને ઘીઝીંદ્રિયોમાં ન્યૂન જળાય છે પણ જીવ તેા સર્વે દેહને વિષે સમાનપણે રહ્યો છે. (૨) ૨

૩ ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીજી મન્ન પુછ્યો જે, (૩) જીવને કેટલાક તેા તારા જેવો દેસે છે તથા દિવાની જોત્ય જેવો દેસે છે તથા ચપોરીઆ જેવો દેસે છે તે કેમ સમજવું ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એતા જમ છે જે, જેમ જેને અણિ બિયા છે તેને નેત્રદ્વારા-જીવનું દર્શન થાય છે ને તેને વિષે ભગવાનની મૂર્તિમે પણ દેસે છે, તેમ જેને જે ઇન્દ્રિય-દ્વારા લક્ષ થયો તે તેવો આત્માને દેસે છે, જેમ કાચનું પુતકું મનુષ્યને આકારે કર્યું હોય તેને જે જે અવયવ તથા મુલાબા તથા નાદિયો તે સર્વે કાચનાં હોય ને તે પૂતકાની માંદિલી કોરે તેજ મર્યું હોય તે તેજ દેસાય તે જેવો ઝુંગલીનો અવકાશ હોય તે પ્રમાણે દેસાય છે પણ સમય નથી દેસાતું, તેમ જીવનું સ્વરૂપ જેણે જેવું દીટું છે તે તેવું કહે છે પણ ધની નિરાવરણ દષ્ટિ નથી ચડે માટે એને જેવો આત્મા છે તેવો નથી દેસાતો; અને ઉપારે ધની નિરાવરણ દષ્ટિ યદને આત્માકારે થાય છે ત્યારે ઇન્દ્રિયોના ગોલકના જે વિભાગ તે ધની દષ્ટિમાં નથી આવતા ને જેવો આત્મા છે તેવો જળાય છે, જેમ જે આ-કાશની દષ્ટિને પામ્યો હોય તેની દષ્ટિમાં ઘીઝાં ચાર ભૂત નથી આવતાં, તેમ જેની નિરા-વરણ દષ્ટિ થાય છે તેને ગોલક, ઇન્દ્રિયો, દેવતા, અંતઃકરણ તેણે કરીને જળાતા જે જીવના પ્રકાશના ભેદ તે દષ્ટિમાં નથી આવતા ને જેવો જીવ છે તેવો ચર્ચા જળાય છે અને ભેદ દષ્ટિવાળાને જેવો છે તેવો નથી જળાતો, જેમ કોઈકે ગાયનું પુંછડું દીટું, કો-ઈકે મુસ દીટું, સુર દીટો, પેટ દીટું, સ્તન દીટો તે જેણે ને જે અંગ દીટું તે ગાયનુંજ દીટું છે પણ જેવી ગાય છે તેવી કોઈપ દીટી નથી ને એક અંગ દીટું માટે ગાય દીટી પણ કહેવાય તેમ જ આત્માના પ્રકાશનું દર્શન જેટલું જેને ઇન્દ્રિયોદ્વારા અથવા અંતઃકરણદ્વારા થયું તેટલો તે આત્મદર્શી કહેવાય પણ સમ્યક્ આત્મદર્શન એને કહેવાય નહિ. માટે અને તેા જ જીવને વિષે ધની રીતે સામાન્ય વિશ્લેષણું કરીએ છીએ. [૩]

૪ ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીજી મન્ન પુછ્યો જે [૪] હે મહારાજ ! તમે જીવને તેા નિરા-કાર કશો ત્યારે તે જીવને વિષે ભગવાન રહ્યા છે તે પણ અલિંગપણે રહ્યા છે કે મૂર્તિમાન રહ્યા છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભગવાન તેા ઇન્દ્રિયો, દેવતા, અંતઃકરણ ને જીવ જ સંવેના આશ્રયપણે રહ્યા છે તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને હૃદય મેલે ગોપિયોને કહેવાયું છે જે, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ દેવતા ને જીવ તેના આશ્રયપણે કરીને તમારે સમીપે હું રહ્યો છું, જેમ પંચમહાભૂત બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યાં છે ને તેનાં તેજ સર્વેના દેહમાં રહ્યાં છે તેમ જે હું આ મધુરામાં રહ્યો છું તે તેા જેમ મહાભૂત વિશ્લેષણે કરીને બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યાં છે તેમ રહ્યો

હે તે ચોવીશ તત્ત્વને પૃથક્ ગણે છે ને જીવ ईश्वરને પચવીશમા કહે છે ને પરમાત્માને છવીશમા કહે છે અને વિવેકે કરીને પચવીશમાને તત્ત્વયત્ની પૃથક્ સમક્ષીને તેને વિષે પોતાપણની દૃઢતા માનીને ચોવીશ તત્ત્વની જે દૃષ્ટિયો તેનો પિંડીમાવ કરીને બબ્બત્કારે છવીશમાને વિષે રાસે પણ વિષય સન્મુખ જાવા દે નહિ ને એમ સમક્ષે જે, મારી દૃષ્ટિ ભગવાનને દુર્કારને બીજે ટેકાળે જાશે તો મુને સંસૃતિ થાશે, માટે અતિ આગ્રહ કરીને इंद्रियो અંતઃકરણની જે દૃષ્ટિયો તેને ભગવાનને વિષે રાસે, અને જે સાંખ્યવાલો છે તે તો એમ સમક્ષે જે, મારે इंद्रियो અંતઃકરણજ નથી તો જાશે ક્યાં ? માટે પોતાને અક્ષરુપ માનીને નિર્મય રહે છે, અને યોગવાલો છે તે તો દરતોજ રહે છે, જેમ કોઈક પુરુષના હાથમાં તેલનું માથાલગણ ચરેલું પાત્ર હોય ને તે પુરુષને પગપીયાને ડપર લુંડું ચઢવું હોય ને તે કોરેથી ડઘાડી તરવારવાળા પુરુષ ડરાવવાને ડમા રહ્યા હોય ને તે તેલને ડઢ્યા વેવું ન હોય ને તે પુરુષ જેવો ભયને પામે તેમ યોગવાલો વિષયયત્ની બીને ભગવાનને વિષે દૃષ્ટિયોને રાસે છે એ યોગનો મત છે. અને વેદાંત જે ઉપનિષદ્ તેનો મત એ છે જે, સર્વજ્ઞા અતિશે મોટા કારણ એવા જે પુરુષોત્તમ નારાયણ અક્ષર તેનુંજ ગ્રહણ કરીને વીજા સર્વેંને મિથ્યા માને છે, જેમ આકાશની દૃષ્ટિને જે પામ્યો હોય તે વીજા તત્ત્વને દેસે નહિ, તેમ એ અક્ષરને જે દેસતો હોય તે વીજા કોઈને દેસે નહિ, એવી રીતે વેદાંતનો મત છે. [૭] ૭

इति वचनामृतम्. ॥૧૫॥ (૧૨૩)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૬) છે. તેમાં પહેલું ને છતું કૃપાવાચ્ય છે, તેમાં પહેલામાં બીજીમહારાજે દેવતાને इंद्रियो દ્વારે કરીને જીવનું મોક્ષાણું કહ્યું છે. (૧) ત્રીજામાં इंद्रियो કરતાં અંતઃકરણ સ્વચ્છ છે તેથી તેમાં અધિક પ્રકાસ જળાય છે. [૨] ત્રીજામાં જોને इंद्रियो દ્વારે લક્ષ જાય તેને સમગ્ર આત્મા નથી દેસાતો, જ્યારે નિરાધરણ દૃષ્ટિ જાય ત્યારે યથાર્થ આત્માને દેસે છે. [૩] ચોથામાં બીજીમહારાજે ગોપિયોના દૃષ્ટાંતે કહ્યું છે કે એવા અક્ષરને વિષે જામે મૂર્તિમાન રહ્યા હોય પણ એની ચિત્તવૃત્તિના વિરોધ માટે દેસાતા નથી. (૪) પાંચમામાં જીવ પુરુષ અક્ષરને અમાદં તેજ સજાતિ છે ને જો જીવને જામે કૃપા કરીને મૂર્તિમાન કરીય ત્યારે તે મુક્ત પોતાને તથા પુરુષને તથા અક્ષરને તથા જામને મૂર્તિમાન દેસે છે અને એ સર્વજ્ઞ પ્રકાશને પણ પૃથક્ પૃથક્ દેગે છે. [૫] અને જીવને વિષે મુદ્ધે એ રૂપે કરીને પટલે મૂલપુરુષ દ્વારે રહ્યા હોય. પણ મૂલઅક્ષરાદિકથી લેઈને સર્વેંને વિષે જામારી શક્તિ રહી છે, માટે જામે રહ્યા હોય એમ જાણવું. (૬) છઠ્ઠામાં ઉપનિષદ્, યોગ ને સાંખ્ય તેના મતને કરેલા પૂર્વક પોતાના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. (૭) વાસ્તો છે.

૧ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રથમાં इंद्रियो દ્વારે લક્ષ જાય તો સમગ્ર આત્મા દેસાતો નથી એમ કહ્યું; અને ચત્તી નેત્ર દ્વારે જીવનું ધર્મજ જાય છે ને તેને વિષે બીજીમહારાજની મૂર્તિને પણ દેસે છે એમ

કહ્યું તે નેત્ર દ્વારે જીવતું દર્શન સમ્બન્ધ પ્રકારે તો નથી ત્યારે મૂર્તિ કેવી દેખાતી હશે ?

૧ ૭૦ ઇન્દ્રિયોના અવકાશ પ્રમાણે જીવતું દર્શન થાય છે અને મૂર્તિ પણ ઇન્દ્રિયોની દૃષ્ટિ દ્વારા-
ય સમગ્ર દેખાતી નથી; જીવલક્ષણે જીવે ત્યારે જ જીવાત્માને તથા શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને
સમગ્ર દેશે પણ આવરણ ટલવા વિના ઇન્દ્રિયો તથા અંતઃકરણ દ્વારે જીવે ત્યાં સુધી જીવ
તથા શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ સમગ્ર દેશાય નહિ.

૨ ૬૦ ચોથા પ્રશ્નમાં નિરાકાર જીવને વિષે તમે તેજરૂપે રહ્યા છો કે મૂર્તિમાન રહ્યા છો ?
એમ નિત્યાનંદસ્વામીય પુછ્યું તેના ઉત્તરમાં શ્રીજીમહારાજે શ્રીકૃષ્ણનું દૃષ્ટાંત લીધું તેમાં તો
મૂર્તિમાન રહ્યા છે એમ કહ્યું તે જીવમાં તો તેજ દ્વારે રહ્યા છે એમ (૬૦ ૪૧ માં તથા સાં
૫ ના ૬ શીજા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે, માટે તે પરસ્પર વિરોધ આવે છે તે કેવી રીતે સમજાયું ?

૨ ૭૦ શ્રીજીમહારાજ માયાવદ્ જીવો તથા તે જીવોના ઉપર મૂલપુરુષ ઈશ્વર ને તેથી પરમુક્ત
જીવ ને મુક્ત જીવના ઉપર મૂલઅક્ષર તે સર્વેને વિષે અંતર્યામી રૂપે પોતાના પ્રકાશ દ્વારે રહ્યા
છે અને આમાં તો પોતાના ઇકાંતિક બન્યાને વિષે મૂર્તિમાન રહ્યા છે એમ કહ્યું છે માટે
વિરોધ નથી.

૩ ૬૦ પાંચમા પ્રશ્નમાં જીવને વિષે પુરુષ, અક્ષર તથા અમે ત્રણે પ્રકાશ દ્વારે રહ્યા છીએ ને
જીવ, પુરુષ, અક્ષર તથા અમારા પ્રકાશમાં મેંદ અભિષે છે તે મેંદને દેખવાને કોઈ સમર્થ
નથી, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે જીવને વિષે ત્રણે રહ્યા હશે કે કેમ ?

૩ ૭૦ મૂલઅક્ષરને વિષે શ્રીજીમહારાજ તેજ દ્વારે રહ્યા છે અને મૂલપુરુષને વિષે શ્રીજીમહારાજ-
રાજ, મૂલઅક્ષર ને બ્રહ્મ એ ત્રણે તેજ દ્વારે રહ્યા છે અને જીવને વિષે શ્રીજીમહારાજ, મૂલ-
અક્ષર, બ્રહ્મને મૂલપુરુષ એ ત્યારે તેજ દ્વારે રહ્યા છે તેમાં શ્રીજીમહારાજનું તેજ તે સર્વેનું
આધાર છે ને એ તેજને સચ્ચિદાનંદ, ચિદાકાશ, મહાતેજ, અક્ષરધામ, અક્ષરબ્રહ્મ, કાંતિ તથા
શક્તિ એવે પાંચે નામે કહેલ છે. તે (૬૦ ૪૫ ના શીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) છે.

૪ ૬૦ ત્યારે શ્રીજીમહારાજ કૃપા કરીને દિવ્ય દેહ આપે ત્યારે તે અંતઃ પોતાને, પુરુષને,
અક્ષરને તથા શ્રીજીમહારાજને પૃથક્કરણે દેશે અને એ સર્વેના પ્રકાશને ચિત્તલક્ષણને દેશે છે,
એમ કહ્યું તે દિવ્ય દેહ આપ્યા પછી તો એને વિષે શ્રીજીમહારાજ વિના શીજા કોઈનું અંત-
ર્યામીપણું બટતું નથી ત્યારે એ સર્વેને શી રીતે દેશે ?

૪ ૭૦ ત્યારે દિવ્ય દેહ વંધાય પડેલે મૂર્તિમાન થાય ત્યારે તેને આવરણ રહેતું નથી તેથી તે
સર્વેને તેના તેના ધામોને વિષે શ્રીજીમહારાજની પેઠેજ દેશે છે. ॥ ૧૨૨ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માગશર વદિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ સંધ્યા આરતી થયા કેટલે
શ્રીજીમહારાજ ગાય શ્રીલોચા મધ્યે સુરામક્તના દરવારમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન
હતા ને ધોળો સેસ પહેર્યો હતો તથા ગરમ પોસની રાતી ઢગલી પહેરી હતી તથા માથે
ધોળો ફેટો બાંધ્યો હતો ને શીજે ધોળે ફેટે કરીને લોકાની લાગી હતી ને પોતાના
મુસાવિંદની મામળ પરચંદસ થયા લેલ લેલના હરિભક્તની સમા મરાજને લેલી હતી.

- પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે સર્વે પરમહંસ પરસ્પર પ્રશ્ન ઉત્તર કરો. ૧૫ કહીને
- ૧ પોતેજ પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૧) જેને વાસના કુંઠિત ન થઈ હોય ને જેને વાસના કુંઠિત થઈ ગઈ હોય ને જેને વાસના નિર્મૂલક થઈ ગઈ હોય તેનાં શાં લક્ષણ છે? પછી મુક્તાનંદસ્વામીજી ૧૫ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરવા માંડ્યો પણ થયો નહિ, ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેની વાસના કુંઠિત ન થઈ હોય, તેનાં ઈન્દ્રિયોની ઘટિત વિષયમાં ચોટી જાય, તે પાછી વિચારે કરીને પણ નિસરે નહિ, અને જેને કુંઠિત વાસના થઈ ગઈ હોય તેની ઘટિત વિષયમાં તરફાલ પ્રવેશ કરે નહિ અને કદાચિત્ ઘટિત વિષયમાં પ્રવેશ કરી જાય ને તે ઘટિતને પાછી વાલે તો તરત પાછી વલે પણ વિષયમાં આસક્ત થાય નહિ, અને જેને વાસના નિર્મૂલક થઈ ગઈ હોય તેને તો જાગ્રતને વિષે સુષુપ્તિની પેટે વિષયનો અમાવ થઈને ને સાશ નરસા જે વિષય તે વેય સમાનપણે જળાવ ને પોતે ગુણાતીતપણે થઈ. (૧) ૧
- ૨ ત્યારે ગોપાલાનંદસ્વામીજી પુછ્યું જે, (૨) વાસના કુંઠિત તો હોય પણ તે મૂલકમાંથી ટકી નથી જાતી તેનું શું કારણ છે? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ૨૦નો ઉત્તર ૨૦ છે જે, આત્મનિદ્રારૂપ મુખ જે જ્ઞાન તથા પ્રકૃતિનાં કાર્ય ૨૦માં જે પદાર્થમાત્ર તેને વિષે અનાસક્તિરૂપ ૨૦માં જે વૈરાગ્ય તથા પ્રજ્ઞાચર્યાદિકરૂપ જે કર્મ તથા મહાત્મ્યેસહિત ૨૦માં જે મગવાનની મુક્તિ ૨૦માં ચાર વાનાં એમાં સંપૂર્ણ હોય તેની વાસના નિર્મૂલક થઈ જાય છે અને ૨૦માં ચારમાં જેટલી ન્યૂનતા રહે છે તેટલી વાસના નિર્મૂલક થાતી નથી. (૨) ૨
- ૩ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ૨૦નો અમે પ્રશ્ન પુછીએ જે, (૩) મુમુક્ષુને મગવાનની પ્રાપ્તિને અર્થે અનંત સાધન કરવાનાં કયાં છે તેમાં ૨૦માં ૨૦માં એક ૨૦માં મોટું કિયું સાધન છે જેને કરીને સર્વે દોષ ટકી જાય ને તેમાં સર્વે ગુણ આવે? ત્યારે ૨૦ પ્રશ્નનો ઉત્તર પરમહંસ થઈ થયો નહિ, પછી શ્રીજીમહારાજે ૨૦નો ઉત્તર કર્યો જે, મગવાનનું મહાત્મ્ય જેમ કપિલધેવજીજી દેવહૃતિ પ્રત્યે કાળું છે જે ॥ મર્યાદાદાતિવાતોયં મૃદ્યેસ્તપતિમર્યાદાત્ ॥ ૨૦માં રીતે અનંત પ્રકારના મહાત્મ્યે સહિત ૨૦માં જે મગવાનની મુક્તિ તે જેને હોય તેના દોષ ઘાત ટકી જાય છે ને તેને જ્ઞાન વૈરાગ્ય કર્મ ૨૦ ન હોય તો પણ ૨૦ સર્વે આવે છે માટે ૨૦ સાધન સર્વમાં મોટું છે. (૩) ૩
- ૪ અને ૨૦માં શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૪) જે કપટી હોય ને તે પુત્રિદાસો હોય માટે પોતાના કપટને અજાણા થઈ તેનું કપટ કેડી રીતે કઢાય તે કહો? ત્યારે ૨૦નો ઉત્તર ૨૦માં નિર્મૂલકમાંથી કર્યો જે, જેની જેલ્યંક, ઉચ્ચક તે જે સત્સંગનો દ્રેષી હોય ને સત્સંગ ને મગવાનનું ઘસારું ચોલ્યો હોય તે પાસે દોષ તેને કરીને તે ઓઝલાય પણ ૨૦માં રીતે તો ન ઓઝલાય પછી ૨૦ ઉત્તરને શ્રીજીમહારાજે માન્યો.
- ૫ ને પછી પોતે બોલ્યા જે, [૫] ૨૦માં સંગ ન કરતો હોય તો કેમ કહીએ? ત્યારે

આપાનંદસ્વામીએ કહ્યું છે, કોઈક દેશકાઠલું વિષમપણું આપે ત્યારે પતું કપટ કઢાઈ જાય ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે એ ટીક ઉત્તર કર્યો. [૪]

૪

૬ અને ધર્મી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો છે, [૬] એવો કિયો એક અવગુણ છે જેને કરીને સર્વે ગુણભાવ ન દોષરૂપ થઈ જાય છે તે કદો? ત્યારે શ્રીપાતદેવાનંદસ્વામી બોલ્યા છે, ભગવાનજી એ દ્રોહ કરે તેના જે સર્વે ગુણ તે દોષરૂપ થઈ જાય છે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, એ ઉત્તર પણ સ્વરો, પણ અમે તો એનો ઉત્તર વીજો ધાર્યો છે જે, સર્વે ગુણે સંપન્ન હોય ને જો ભગવાનને અલિંગ સમક્ષતો હોય પણ મૂર્તિમાન ન સમક્ષે એ મોટો દોષ છે એને કરીને એના બાંજા સર્વ ગુણ દોષરૂપ થઈ જાય છે. [૫]

૫

૭ અને ધર્મી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો છે, (૭) સંતનો અમાય જ્ઞાણે કરીને આપે છે તે કદો? પછી એનો ઉત્તર પરમરસે કરવા માંડ્યો પણ થયો નહિ ત્યારે શ્રીજીમહારાજે એનો ઉત્તર કર્યો જે જેને માન હોય તેને સંતનો અમાય આપે છે, કેમજે જે માની હોય તેનો એવો સ્વભાવ હોય જે, જે પોતાને વશાણે તેમાં સો અવગુણ હોય તે સર્વેને પઢ્યા છુકીને તેમાં એક ગુણ હોય તેને બહુ માને ને જે પોતાને વશાણતો ન હોય ને તેમાં સો ગુણ હોય તે સર્વેને પઢ્યા છુકીને તેમાં કોઈક જેવો તેવો એક અશુભ ગુણ હોય તેને બહુ માનીને તેનો પ્રથમ તો માન તથા વચન તેણે કરીને દ્રોહ કરે ને પછી વેદે કરીને પણ દ્રોહ કરે, માટે એ માનરૂપ મોટો દોષ છે અને તે માન સમશુભાંજ હોય ને બોલામાં ન હોય એ જાણતું નહિ બોલ્લામાં તો સમશુ કરતાં જ્ઞાતું હોય છે. [૬]

૬

૮ પછી શુક્તાનંદસ્વામીએ શ્રીજીમહારાજને પ્રશ્ન પુછ્યો છે, (૮) હે મહારાજ ! એ માન કેમ ટકે? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, જે ભગવાનનું મહાત્મ્ય અતિશે સમક્ષતો હોય તેને માન ન આવે, કેમજે હુલોને ઉઢવજી કેવા ઢાણા હતા ને નીતિશાસ્ત્રમાં કુચ્છ હતા ને વેદે કરીને રાજા જેવા હતા પણ જો ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમક્ષતા હતા તો ગોપિયોને વિષે ભગવાનનો સ્નેહ જોડીને તેને આગળ પોતાનું માન ન રાખું ને એમ બોલ્યા છે, એ ગોપિયોના ચરણની રજ જેને અઢતી હોય એવાં જે હસ, ક્રતા, ટૂણ, ગુચ્છ તે માંડલો હું કોઈક થાંડે અને તુલસીદાસજીએ કહ્યું છે જે, ॥ તુલસી જ્યાંકે છલનસે ઝુલેઈ નિકસે રામ તાંકે પગકી પહેનીયાં મેરે તનકી ચામ ॥ એમ જેને ઝુલે પણ ભગવાનનું નામ છલવી નિસરે તેને અર્થે પોતાના કીરીરના ચર્મના બોદા કરાવી આપે, તો જે ભગવાનના ચક્ક હોય ને ભગવાનનું નિંતર નામ સ્મરણ, મજન, કીર્તન, વંદન કરતા હોય ને જો ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમક્ષતો હોય તો તેને આગળ હું માન રહે ? નજ રહે. માટે મહાત્મ્ય સમક્ષે ત્યારે ઝુન જાય છે પણ મહાત્મ્ય સમક્ષ્યા વિના તો માન જાતું નથી તે સારુ જેને માન ઢાલું હોય તેને ભગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય સમક્ષતું. (૭) ૭

इति वचनामृतम्. ॥१६॥ [१२४]

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ [૮] છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે બહુકુંઠિત, કુંઠિત ને નિર્મૂલ્ય વાસનાનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. [૧] બીજામાં આત્મનિષ્ઠા, વૈરાગ્ય, પ્રજ્ઞાચર્ય અને મહાત્મ્યે સહિત અમારી અધિક ૫ વાર વાનાં સંપૂર્ણ હોય તો વાસના નિર્મૂલ્ય થઈ જાય છે. [૨] ત્રીજામાં અમારી મહાત્મ્યે સહિત અધિક હોય તો દોષ માત્ર ટક્કી જાય અને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ તે આવે. [૩] ચોથા ને પાંચમામાં કપટીતું કપટ આજ્ઞવાનો ઉપાય કહ્યો છે. (૪) છટ્ટામાં અમને મૂર્તિમાન ન સમજે તેના સર્વે ગુણ દોષ રૂપ થઈ જાય છે. [૫] સાત-મામાં માને કરીને સંતનો અભાવ આવે છે તે માન હાદ્યાથી બોઢામાં જાણું હોય છે. [૬] આઠમામાં અમારું ને સંતનું મહાત્મ્ય સમજે ત્યારે માન જાય ઇમ કહ્યું છે. [૭] નાશતો છે. ૧૨૪

સંવત્ ૧૮૭૭ ના માગશરવદિ અમાસને દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રીલોચા મધ્યે સુરાધક્તના દરવારમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને મસ્તક ઉપર ધોળો પેટો વાંધ્યો હતો ને બીજે ધોળે પેટે કરીને ચોકાની વાઝી હતી તથા ગરમ પોષની રાતી ર-ગલી માંહેલી કોર ધોળે અંગરસે સહિત પહેરી હતી તથા ધોળો સેસ પહેર્યો હતો તથા ચોકાઢ બોઢીને તે ઉપર પીઢી રજાઈ બોઢી હતી અને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગઢ મુનિની સભા તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા મરાડને વેઢી હતી, ૫વી રીતે શ્રીજીમ-હારાજ પ્રસન્ન થકા રાત્રિને સમે વિરાજમાન હતા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ પોતાની મેઢે બોલ્યા જે, (૧) જુવોને ભગવાનની માયાનું બઢ કેવું છે જેણે કરીને વિપરીતપણું ઘણું થાય છે, કેમજે પ્રથમ કેવો સારો જનાતો હોય ને પછી અતિશે બુંદો થઈ જાય છે. [૧]

૧

૨ ૫મ કહીને પછી વઢી પરમહંસ મત્યે બોલ્યા જે, આજ તો પ્રથમ પુછો તો વાર્તા કરી ૫ ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામી ૫ પુછ્યું જે, (૨) હે મહારાજ ! પ્રથમ સારો હોય ને સ્તુતિ કરતો હોય ને તેનો તે પાછો નિંદા કરવા માંડે છે, માટે સુસે ૫વો દેશ, કાઢ, ક્રિયા, સંગ વિષમ થાય તો ૫જ સારોને સારોજ રહે ૫જ કોઈ રીતે વિપરીત મતિ થાય નહિ તે જ્ઞાણે કરીને થાય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને દેહનો અનાદર હોય અને હદ આત્મનિષ્ઠા હોય ને ૫ંચ વિષયમાં વૈરાગ્ય હોય અને ભગવાનનો મહાત્મ્યે સહિત યથાર્થ નિશ્ચય હોય ૫વાને સુસે ૫નું દેશકાઢાદિકનું વિષમપણું થાય તો ૫જ ૫ની મતિ અઢકી થાય નહિ. [૨] અને જે દેહાભિમાની હોય ને ૫ંચ વિષયનો અતિશે અભાવ ન થયો હોય તેને જ્યારે સંત ૫ વિષયનું સંહન કરે ત્યારે તે સંત મોઢેરા હોય તેનો ૫જ અભાવ આવે ને ભગવાનનો ૫જ અભાવ આવે અને ભગવાનનો તો યથાર્થ નિશ્ચય હોય તો ૫જ જો ૫ંચ વિષયનો અસ્પંત અભાવ ન થઈ ગયો હોય ને તેની આસક્તિ હોય ને તે વિષયનું મુ-

૨

ક્ષાન્દસ્વામી જેવા સંદન કરે તો તેનું માથું ઝસે કરીને મુકાવી દે એવો દ્રોહ કરે. (૩) ૩

- ૩ પછી વઢી નિત્યાન્દસ્વામીજી પુછયું જે, (૩) કોડકને દેહાભિમાન તથા પંચવિ-
વયની આસક્તિ હોય તો પણ તે સત્સંગમાં નખ્યો જાય છે તે કેમ સમજાવું ? ત્યારે શ્રી-
જીમહારાજ બોલ્યા જે, એને જ્યાં સુધી કોડક થકો નથી લાગ્યો ત્યાં સુધી નખ્યો જાય
છે પણ જ્યારે કોડક મોટા સંત અથવા ભગવાન તે માનને સ્વોદશે તથા સ્વાદ, દેહાભિ-
માન, લોભ, કામ, ક્રોધ અને સ્વોદશે ત્યારે અને જરૂર તે સંતનો અભાવ આવશે ત્યારે જ
જરૂર સંતનો દ્રોહ કરશે ને સત્સંગમાંથી વિમુક્ત થાશે, જેમ સર્વે લાઠ નાચી હોય પણ જે
દુષ સાકર તેને જેણે પીધું હોય ને તે જીવે છે તો પણ તે ઘડી બે ઘડીમાં : સાંજ સવારે,
આજ કાલ જરૂર મરનારો છે, તેમ જે દેહાભિમાની છે તે મરિને, બે મરિને, વરસે, બે વરસે, દશ
વરસે દેહ મુક્ત્યા સમે, દેહ મુક્તિને જ્યારે ત્યારે પણ જરૂર સંતનો અભાવ લઈને પડી જાશે. [૪] ૪
અને જેને દેહાભિમાન ન હોય ને એ સમજતો હોય જે, અંતઃકરણ ઈન્દ્રિયોનો પ્રકાશક
ને જેણે કરીને દેહ ચાલે ફાલે છે એવો જે સ્વારૂપ આત્મા તે હું છું તે હું ધન સ્ત્રીઆદિક
કોઈ પદાર્થે કરીને સુખી થાઉં એવો નથી ને જ પદાર્થ ન મળે તેણે કરીને દુઃખી થાઉં એવો
નથી એમ હૃદ સમજણ જેને હોય તેને સંત ગમે તેવી રીતે પંચ વિષયનું સંદન કરે તથા
દેહાભિમાનનું સંદન કરે તો પણ તે સંતનો અભાવ કોઈ રીતે આવે નહિ ને તુલ્ય પદાર્થ
સાર સંત સાથે વલેટો થાય નહિ ને આંટી પણ પડે નહિ. (૫)

- ૪ પછી વઢી નિત્યાન્દસ્વામીજી પુછયું જે, (૪) જેને પંચવિષયનો અભાવ હોય તે
કેમ જણાય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેને વિષયનો અભાવ હોય તે એમ જ-
ણાય જે, જ્યારે કોઈ સારું સ્વાદાનું આવે ત્યારે તેને સ્વાદ પણ જેમ જેવું તિલું સ્વાદો હોય
ને તેમાં આનંદ હોય તેવો આનંદ રહે નહિ, મુંઝાઈ જાય અને લુગટાં જેવાં તેવાં જાડાં પહે-
રતો હોય તેમાં આનંદ હોય તેવો ફીણાં લુગટાં પહેરતાં પડે તેમાં આનંદ ન રહે ને મન
મુંઝાય, તેમજ સારી પયારી હોય અથવા કોડક માન વે સ્વાદિક જેણે સારા પદાર્થનો
યોગ થાય ત્યારે તેમાં તેનું મન મુંઝાય પણ તેમાં કોઈ રીતે આનંદ પામેજ નહિ ત્યારે તેને
એમ જાણીજે જે એને વિષયને વિષે અભાવ છે. [૬]

- ૫ પછી ક્ષાન્દસ્વામીજી પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૫) હે મહારાજ ! જ પંચ વિષયનો અભાવ
કેમ થાય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, વિષયનો અભાવ થયાનું મુખ્ય સાધન તો
પરમેશ્વરનું પ્રહાસ્ય છે ને તે પછી આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય છે તે પ્રહાસ્ય તે શું તો જે મન-
વાનની બીકે કરીને હૃદ વરસે છે, સૂર્ય, અગ્નિ, ચંદ્રમાં પ્રકાશ કરે છે, પૃથ્વી સર્વને ધારી
રહી છે, સમુદ્ર મર્યાદા નથી લોપતા, ઔષધિઓ કૃત્તુને પાર્થન કરે છે અને જે પ્રગણ્ય

જગત્ની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ પ્રલયને કરે છે અને જેની શક્તિ કાલ છે, માયા છે, પુરુષ છે, અક્ષર છે, એવી રીતે જે ભગવાનની મોટપપને સમગ્રતો હોય તેને જગત્માં એવું શું પદાર્થ છે તે બંધન કરે ? તે કામ, લોભ, ક્રોધ, માન, ईर्ष्या સ્વાદ, સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર, ધન, સ્ત્રી તથા એ જે પંચ વિષય સંબંધી પદાર્થ તે એને કોઈ બંધન કરે નહિ, કાંજે એણે તો સર્વતું પરિમાણ કરી રાહ્યું છે જે, ભગવાન તે આવા છે ને આવો એ ભગવાનના ભક્તન સ્મરણ, કથા વાર્તાને વિષે માલ છે, ને અક્ષર તે આવા છે ને આયું એ અક્ષર સંબંધી સુખ છે, તથા ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ સંબંધી સુખ તે આયું છે, તથા પ્રકૃતિ પુરુષ સંબંધી સુખ તે આયું છે અને બ્રહ્મલોક સંબંધી સુખ તે આયું છે ને સ્વર્ગનું સુખ તે આયું છે તથા રાજ્યાદિકનું સુખ તે આયું છે, એવી રીતે એ સર્વના સુખનું અનુમાન કરીને, અને ભગવાનના સુખને સર્વથી અધિક માનીને, જે ભગવાનને વિષે જોડાણો હોય તેને એવા ક્રિયો પદાર્થ છે તે ભગવાનના ચરણારવિંદથી પાડે ? કોઈ ન પાડે, જેમ પારસમણિ હોય તે કોઈક લોહાને અડીને તેનું સોનું થયું તે સોનું પાછું પારસમણિનું કર્યું પણ લોહું થાય નહિ તેમ એવું જોણે ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણ્યું છે તે ભગવાનનો પાછો પણ તે ભગવાનના ચરણારવિંદથી પડે નહિ તો શું કાંજે પદાર્થે કરીને એ પડે ? ન પડે. અને એ ભગવાનને ભક્તતા હોય એવા જે સંત તેનું પણ એ વધુ મહાત્મ્ય સમજે જે, એવા મોટા જે ભગવાન તેના સાક્ષાત્ ઉપાસક એ સંત છે પાટે એ વધુ મોટા છે, જેમ ઉદ્ધવ પોતે કેવા મોટા હતા પણ જો આથી રીતે ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજતા હતા તો પોતાને કાંઈ ઘટાપણનું માન ન રહ્યું ને ગોપિયોના ચરણની રજને પામવાને ઇચ્છ્યા ને ટુસવેલીનો અવતાર માગ્યો, કેમજે એવા મોટા ભગવાન, જેનાં માર્ગને બેઢની શ્રુતિ સ્તોત્રે છે તે ભગવાનને વિષે એ ગોપિયોની ધીતિ અતિશયે ખાત્રી, તેમ એવા ભગવાનના સંત હોય તેને આગળ માન કેમ રહે ? ને તેને નમાય કેમ નહિ ? તેને આગળ તો દાસાનુદાસ થઈને રહેવાય ને પાંચ પાંચ સ્વાસદાં મારે તો પણ સ્ત્રમે ને એમ સમજે જે, મારાં મોટાં માગ્ય થયાં જે એવા સંતનો હું તિરસ્કાર સહું છું, નહિ તો પ્રારબ્ધવશ થઈને થાયડી છોકરાંના તિરસ્કાર સહેવા પડત તથા માથાપના તથા રાજાના તિરસ્કાર સહેવા પડત અને પ્રારબ્ધવશ થઈને ઢોડીની માખી સ્વાધી પડત તથા મોઘ્ય સોડીને સ્વાધી પડત, તે કરતાં આ સંતને સંગે રહીને હું નિઃસ્વાદી વર્તમાન પાછું છું તે મારાં મોટાં માગ્ય છે ! અને પ્રારબ્ધવશ થઈને જેવાં તેવાં વસ્ત્ર તથા ચીંથરાં પહેરવાં પડત તે કરતાં આ સંતને સંગે રહીને હું ગોદડી ઓઢું છું તે મારાં મોટાં માગ્ય છે ! (૭) ૭

અને સંતની સમાપાં જાય છે ને પોતાને માન જઠતું નથી ત્યારે એ સંતનો અવગુણ છે કે ત્યારે એ સંતની મોટપપ જાણ્યામાં આવી નથી નહિ તો અવગુણ છેત નહિ, જેમ ધુંવરનો ગવર્નર સાહેબ સુરસી નાસીને બેઠો હોય ને તેની સમાપાં કોઈ મરીચ મા-

જસ જાય ને તેને સુરસી ન નાસી દે ને આદર કોઈ ન કરે ત્યારે કાંઈ પને તે દંબેજ
 ઘર ધોલો થાય છે ? ને કાંઈ તેને ગાઝ દીધાનું મનમાં થાય છે ? લેશમાત્ર પળ યાતું
 નથી. શા માટે જે એ દંબેજની મોટાઈ જાણી છે, એ, એ તો મુલકનો વાદશાહ છે ને હું તો કં-
 ગાઝ હું, એવું જાણીને ધોલો થાય નહિ તેમ જો સંતની મોટાઈ જાણી હોય તો તે સંત ગમે
 તેવો તિરસ્કાર કરે તો પણ ધોલો થાય નહિ ને જેટલો છે એટલો પોતાનો અવગુણ છે
 પણ સંતનો અવગુણ તો કોઈ રીતે લેજ નહિ, માટે જેને ભગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય
 સમજાણું છે તેનો પાયો સત્સંગમાં અચળ છે. (૮) અને જેને મહાત્મ્ય નથી સમજાણું ૯
 તેનો વિશ્વાસ નહિ. (૯) શ્રી વચનામૃતમ્. ॥૧૭॥ (૧૨૫) ૯

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રશ્ન (૫) છે. તેમાં પહેલું કૃપાવાક્ય છે તેમાં શ્રીજીમહા-
 રાજે માયાને વિપરીતપણામાં રેતુ કહી છે. (૧) શ્રીજામાં દેહનો અનાદર, આત્મનિષ્ઠા,
 ચૈરાગ્ય અને મહાત્મ્યે સહિત અમારો નિશ્ચય હોય તો દેશકાઠના અતિ વિષમપણામાં પણ
 મતિ અચળી થાય નહિ. (૨) અને દેહાભિમાનીને અમારો નિશ્ચય ચાર્થ હોય તો પણ
 પંચ વિષયનો અભાવ ન થયો હોય તેનું અમે કે સંત સંહન કરીએ તો અભાવ છે ને
 શક્તે કરીને માથું મુકાવી દે અને દ્રોહ કરે, (૩) શ્રીજામાં વિષયની આસક્તિવાળાના
 વિષયનું સંહન કરીએ નહિ ત્યાં મુખી સત્સંગમાં રહે અને સંહન કરીએ ત્યારે અભાવ લહેને
 વિમુક્ત થાય. (૪) અને જે પોતાને આત્મસત્તારૂપ માને તેના વિષયનું સંહન કરીએ તોય
 તેને અમારો ને સંતનો અભાવ ન આવે. (૫) ચોથામાં જેવી તેવી વસ્તુમાં જ્ઞાનંદ હોય તેવો
 સારીમાં ન રહે ને મન મુંઝાય તેને વિષયનો અભાવ છે. (૬) પાંચમાં આત્મનિષ્ઠા ને
 ચૈરાગ્ય હોય તથા સર્વેના સુખની અમારા સુખને અધિક જાણીને અમારે વિષે જોડાય તે
 અમારો પાઠવો પણ પડે નહિ ને અમારા સંતનું પણ મહાત્મ્ય ઘણું સમજે અને તેને માન
 પણ રહે નહિ. (૭) અને જેને આવો મહિમા જાણ્યામાં ન આવ્યો હોય તેને સંતની આ-
 ગઝ માન આવે છે. (૮) અને જેને અમારું ને સંતનું મહાત્મ્ય નથી સમજાણું તેનો વિશ્વાસ
 નહિ એમ કહ્યું છે. (૯) વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં માયાથી વિપરીતપણું થાય છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે થતું હશે ?

૧ ૮૦ માયાના ગુણ એ કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, આદિક છે તે દોષ જેમાં રહ્યા હોય તે દો-
 થતું ભગવાન કે સંત સંહન કરે ત્યારે પોતાના દોષનો અભાવ ન છે ને ભગવાનનો ને
 સંતનો અવગુણ લહેને પડી જાય અથવા શ્રીજીમહારાજના કેવીનો યોગ થાય તો તે શ્રીજી-
 મહારાજના ને સંતના અવગુણ ધાલે તેને કરીને વિમુક્ત થાય અથવા કુસંગનો યોગ થાય તો
 સત્સંગ મુકી દે એ વિપરીતપણું જાણવું.

૨ પ્ર૦ (૬ શ્રીજા પ્રશ્નમાં) દેહાભિમાની દેહ મુકીને પણ સંતનો અવગુણ લહેને પડી જાય
 એમ કહ્યું તે દેહ મુક્યા પછી અવગુણ શી રીતે લેવાતો હશે ?

૨ ૮૦ દેહાભિમાનીનું કલ્યાણ થાય નહિ માટે તેને ફેર જન્મ ઘરવો પડે તે કરીને જન્મ ઘરે

घ.

वचनामृत लो. १७-१८

त्यारे पण संतनो अवगुण ले ने पढी जाय.

- ३ प्र० (७ पांचमा प्रभमां) पुरुष, काळ ने अक्षर कछा ते कोने कोने जाणवा ?
  - ३ ४० मूलपुरुषने पुरुष कछा छे. ते पुरुषना कार्य ने नाछ करी नाखे तेने काळ कछा छे. अने मूलअक्षरने अक्षर कछा छे.
  - ४ प्र० गोलोकलुं ने प्रकृति पुरुषलुं मुख जुहुं जुहुं कसुं ते गोलोकलुं मुख कियुं जाणतुं ? अने प्रकृति पुरुषलुं मुख कियुं जाणतुं ?
  - ४ ४० गोलोकने विषे गोप गोपिका आदिक पार्षदोमा मुखने गोलोकलुं मुख कसुं छे. अने मूलमाया ने मूलपुरुषना मुखने प्रकृति पुरुषलुं मुख कसुं छे पण ए वे लोक जुता नथी, जेम नगरमां बस्ती होय ने राजानो दरबार होय तेम छे.
  - ५ प्र० आमां अक्षरने पोतानी शक्ति कही अने (प्र० ७२ ना ३ बीजा प्रभमां) अक्षरने पोतानी शक्ति करीने घरी रछा छीय एम कसुं छे ते घरी रछा छे ते शक्ति कइ जाणवी ? अने अक्षरने शक्ति कही ते कइ जाणवी ?
  - ५ ४० आमां उपकरण शक्ति जे मूलअक्षर तेने शक्ति कही छे. अने (प्र० ७२ मां) पोताना तेजरूप अनेद शक्तिने कही छे ते अनेद शक्तिबदे करीने भेद शक्ति जे मूल अक्षरादिक ते सर्वने घरी रछा छे अने पोते तो ते अनेद शक्ति जे पोतलुं तेज तेना पण आचार छे.
  - ६ प्र० (७ पांचमा प्रभमां) श्रीजीमहाराजलुं माहारम्य समजतो होय ते श्रीजीमहाराजनो पादपो पण श्रीजीमहाराजना करणारविंदबी पडे नहि एम कसुं ते श्रीजीमहाराज केवी रीते पाडे तोपण न पडे ?
  - ६ ४० श्रीजीमहाराज पोतानि विषे दीर्घरोग बतावे तथा हारे, भागे, बीय, तथा अवोच्य क्रिया करे, एषां करिज करे तोपण मनुष्यभाव न आये तथा अने तो साधु के सत्पुरुष के मुक्त छीय ने भगवाननी मूर्तिने देखीय छीय पण भगवान नथी एम कइ तोपण लेखमात्र संक्षय थाय नहि ते भगवाननो पादपो पण न पडथो कइबाय.
  - ७ प्र० एवा मोटा जे भगवान तेना साक्षात् उपासक ए संत छे एवो महिमा जमने भजता होय एवा संतनो जाणवो, एम श्रीजीमहाराजे कसुं ते साक्षात् उपासक पटले केवा जाणवा ?
  - ७ ४० साक्षात् भगवान जे श्रीस्वामिनारायण तेमना समीपमां सदाय रहनारा ने एक क्षण वार पण मूर्तिनो वियोग न होय एवा संतने साक्षात् उपासक जाणवा. ॥ १२५ ॥
- संज्ञ १८७७ ना पोष शुद्धि ? पढवाने दिवस रात्रिने समे स्वामी श्री सहजानंदजी महाराज गाय श्री लोवा मध्ये सुराभक्तना दरबारमां दोळिया उपर विराजमान हुता अने माये घोळो फँटा बांध्यो हुतो ने वोकांनी वाळी हती तथा गरम पोसनी राती दगळी पहेरी हती तथा चोफाळे सहित रजाइ ओढी हती तथा घोळो खेस पहेर्यो हुतो अने पोताना मुखारविंदनी आगळ परमहंसनी समा तथा देशदेशना हरि-भक्तनी समा भरझने बेठी हती.

તે સમયમાં સંધ્યા આરતી તથા સ્તુતિ પરમહંસ કરી રહ્યા પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કીર્તન માત્રો પછી ચાર્ગીત્ર વગાડીને શુક્તાર્નવસ્વામી આદિક પરમહંસે કીર્તન ગાયાં ને પછી શ્રીજીમહારાજ વેણુયા જે, હવે કીર્તન રાસો હવે તો અમે વાર્તા કરશું ને ? અમે આ વાત કરીએ તેમાં જેને આસંકા ઉપજે તે બુદ્ધિઓ, એમ કહીને બોલ્યા જે, (૧) મગવાનનો નિશ્ચય થાયો તે સૌથી મહા કઠણ છે ને નિશ્ચયની વાર્તા અતિ અટપટી છે માટે કહેતે થીક છાને છે જે શું જાણીએ વાત કરીએ ને તેમાંથી કોઈને અવલું પડે ને તેને જે પેતાના અંગની હરતા કરી હોય તે અંગ આ વાતે કરીને તુટી જાય તેા તે મૂઠ્ઠેયી જાય ને એ વાત કર્યા વિના પણ ચાલતું નથી અને એ વાત જો સમજતાં ન આવડે તો દુ-ષણ પણ વળાં આવે અને આ વાત સમજે નહિ ત્યાં લગણ તેના નિશ્ચયમાં પણ કાષ્ઠવળ ધળી રહે છે. (૧) તે સાચ વાત કરીએ છીએ જે મગવાને વારાહનો દેહ ધાર્યો તે શુંદરું ? રૂપ તે અતિ હુરૂપ કહેવાય તથા મચ્છાવતાર ધાર્યો ત્યારે માછલા જેવુંજ રૂપ હતું તથા મચ્છાવતાર ધાર્યો ત્યારે થીજા કાચવા જેવુંજ રૂપ હતું તથા તુસિંહાવતાર ધાર્યો ત્યારે વામના જેવું મયાનરૂપ રૂપ હતું તથા વામનાવતાર ધાર્યો ત્યારે તે વામન રૂપના હાથ પગ ટુંકા ને કેશ્ય થીનીને શરીર થિંમું એવા ટુંકડા હતા તથા વ્યાસાવતાર ધાર્યો ત્યારે તે વ્યાસ કાઝા હતા ને શરીરમાં શુવાઝા ઘળા હતા ને શરીર ગંધાતું હતું इत्याદિક જે મગવાને આકૃતિયો પારણ કરી હતી ત્યારે તેને તે કાઢે જે જે મળ્યા તેમણે તેવા તેવા રૂપનું ધ્યાન કર્યું છે અને તે ધ્યાને કરીને તે તે મગવાના રૂપને પામ્યા છે. તેમાં જે વારાહને મળ્યા તે શું ધામને વિષે મગવાને વારાહ રૂપજ દેસે છે ? અને મચ્છાનીને મળ્યા તે શું ધામને વિષે મચ્છ રૂપજ દેસે છે ? અને કૂર્મને મળ્યા તે શું ધામને વિષે કૂર્મ રૂપજ દેસે છે ? અને તુસિંહને મળ્યા તે શું ધામને વિષે તુસિંહ રૂપજ દેસે છે ? અને હયગ્રીવને મળ્યા તે શું ધામને વિષે યોડા રૂપજ દેસે છે ? અને જેણે વારાહને પતિમાથે મળ્યા તે શું શુંદર થઈ ? અને સસા માથે મળ્યા તે શું શુંદર થયો ? અને મચ્છને પતિ માથે મળ્યા તે શું માછલી થઈ ? ને સસા માથે મળ્યા તે શું માછલો થયો ? ને કૂર્મને પતિમાથે મળ્યા તે શું કાચવી થઈ ? ને સસા માથે મળ્યા તે શું કાચવો થયો ? અને તુસિંહને પતિમાથે મળ્યા તે શું સિંહ થઈ ? અને સસા માથે મળ્યા તે શું વાઘ થયો ? ને હયગ્રીવને પતિમાથે મળ્યા તે શું ઘોડી થઈ ? ને સસા માથે મળ્યા તે શું ઘોડો થયો ? માટે જો મગવાનું મૂળરૂપ વારાહાદિક જેવુંજ હોય તો તો તે તે અવતારના મળોને તેના ધ્યાને કરીને તદાકારણું થાય ત્યારે તો કશું તેમજ કશું જોઈએ પણ એ વાત એમ નથી ત્યારે તમે કહેશો જે તે મગવાનું કેવું રૂપ છે ? તો કહીએ છીએ જે મગવાન તો સચ્ચિદાનંદરૂપ છે ને તેજોમય મુર્તિ છે અને જેના એક એક રોમને વિષે

કોટી કોટી મૂર્ત્ય જેવો પ્રકાશ છે ને કોટી કામદેવને પણ લજ્જા પમાડે એવા તે ભગવાન રૂપાળા છે ને અનંત કોટી બ્રહ્માંડના પતિ છે, રાજાધિરાજ છે, સર્વના નિયંતા છે, સર્વના અંતર્યામી છે અને અતિશે સુસ્વરૂપ છે ને જોના સુસ્ત્રની આગળ અનંત રૂપવાન સ્ત્રિયો-ને જોયાતું છે સુસ્વ તે તુચ્છ થઈ જાય છે અને આ લોક પરલોક સંબંધી જે પંચ વિપવનાં સુસ્વ તે મગવાનની મૂર્તિના સુસ્વ આગળ તુચ્છ થઈ જાય છે, પણ મગવાનનું સ્વરૂપ છે તે સ્વરૂપ સદા દ્વિયુગ્મજ છે ને પોતાની ઇચ્છા કરીને ક્યારેક ચતુર્મુજ પણ જળાય છે, અષ્ટયુગ્મ પણ જળાય છે ને સહસ્રયુગ્મ પણ દેસાય છે ને તેજ મગવાન મચ્છ, કચ્છ બારાહાદિક રૂપને તથા રામકૃષ્ણાદિક રૂપને કોઈક કાર્યને અર્થે ધારણ કરે છે પણ જો પોતાનું મૂલરૂપ છે તેને તબીને પ અવતારનું ધારણ નથી કરતા તેજ મગવાન પોતે અનંત ઈશ્વર્ય ને અનંત શક્તિ સોતાજ મચ્છ કચ્છાદિક રૂપને ધારણ કરે છે અને જો કાર્ય નિમિત્ત જો દેહનું ધારણ કર્યું હોય તે કાર્ય થઈ રહે છે ત્યારે તે દેહનો ત્યાગ પણ કરે છે તે મગવતમાં કહ્યું છે ॥ મુખારઃ સ્પિતો વૈન તાં તત્તું વિજહાવજઃ ॥ કંઠ-કંઠ કંટકૈર્નૈવદ્રવ્યં ચાપીશિતુઃ સમસ્ય ॥ જો, જો દેહે કરીને મગવાને પૃથ્વીનો માર લલાણી તથા જીભાને દેહાધિમાનરૂપી જો ચૈતન્યમાં કાંટો સુંચી રહ્યો હોય તેને કાઢીને ને કાઢવાના કાંડા રૂપ જો પોતાનો દેહ તેને પણ ત્યાગ કર્યો અને રાત્રસને ધારવાને અર્થે મગવાને તૃસિહરૂપ ધાર્યું અને પછી તે કાર્યને કરીને પછી તે દેહનો ત્યાગ કરવાને ઇચ્છયા પણ તે સિંહને કોણ મારે? પછી પોતાની ઇચ્છા કરીને કાઢરૂપ શિવ તે શરખનું રૂપ ધારીને આઘ્યા ને તૃસિંહને ને શરખને યુદ્ધ થયો પછી વેય જળે દેહ ઘુલ્યો તેને કરીને શિવ શરમેશ્વર મહાદેવ થયા ને તૃસિંહજીવ દેહ ઘુલ્યો તે નારસિંહી સિંહા થઈ, માટે ચિત્રામણમાં જ્યાં જ્યાં મચ્છ કૂર્માદિક મગવાનના અવતારનાં ચિત્રામણ કરે છે તેમાં ત્યાં ત્યાં યોદ્ધોક મચ્છ કચ્છાદિકનો આકાર કરીને પછી તે ઉપર શંસ, વજ્ર, ગદા, પદ્મ, વૈષ્ણવી માઝા પીતાંબર, વજ્ર, કિરીટ, ઘુમટ, શ્રી ચ્છતું ચિન્હ દ્વિપાદિક ચિન્હે સહિત મગવાનની મૂર્તિને કરે છે તો જો મગવાનનું રૂપ જનાદિ પદ્મજ છે અને શ્રીકૃષ્ણ મગવાને પ્રથમ જન્મ સમયમાં વસુદેવ દેવકીને ચતુર્મુજરૂપે દર્શન દીધું ને અહૂર ને ચતુર્મુજ રૂપે દર્શન જઙ્ગને વિષે દીધું તથા રૂપણીને મૂર્છા આવી ત્યારે પણ ચતુર્મુજ રૂપે દર્શન દીધું અને અર્જુને પણ એમ કહ્યું છે ॥ તેનૈવરૂપેણ ચતુર્મુજેન સહસ્રચાહો મય ચિન્મૂર્તે ॥ માટે અર્જુન પણ ચતુર્મુજ રૂપે દેસતા અને યાદવાસ્થળી કરીને પીપ્પલાની હેંટે શ્રીકૃષ્ણ મગવાન બેઠા હતા તે સમયમાં ઉદ્ધવજીવ તથા પ્રૈશ્વજકપિ મગવાનનું સ્વરૂપ શંસ, વજ્ર, ગદા, પદ્મ, પીતાંબર સહિત દીઠું અને શ્રીકૃષ્ણ મગવાન તો શ્યામ હતા ને તેનું રૂપ તો કોટી કામને લજ્જા પમાડે પણ કહ્યું છે, માટે એવા યતુષ્ય જેવા જળાય છે તેને વિષે

જ પૂર્વે કયો ઇવો પ્રકાશ ને મુલ્ય તે સર્વે રાજાં છે તે જેને ધ્યાન ધારણા સમાધિનું અંગ હોય તેને ઇવીય મૂર્તિ છે તેજ કોટી કોટી સૂર્યના પ્રકાશે યુક્ત દેશ્વાય છે પણ મથાલ દીવાલું કામ પડતું નથી અને ઇવો પ્રકાશ ઇ મગવાને વિષે છે ને તે નથી દેશ્વાતો તે તો ઇ મગવાની ઇવી ઇચ્છા છે અને ઇ મગવાન ઇચ્છે છે, ઇવો પ્રકાશવાન હું આ મક્તને દેશ્વાં તો તે પ્રકાશે યુક્ત ઇવી ઇજ મૂર્તિને દેસે છે, માટે જેને મગવાનનો નિશ્ચય હોય તે તો ઇમ સમક્ષે છે, ગોલોક, વૈકુંઠ, ચેત્ત્રીપ, વ્રજપુર ઇ ધામનાં જે ઇશ્વર્ય, સમૃદ્ધિ તથા પાર્ષદ તેણે સહિત ઇ મગવાન છે ને ઇમની સેવાના કરતલ તો રાધિકા, કદમ્બી આદિક છે, ઇવા પરમ ભાવે સહિત મગવાને દેસે છે ને જે મૂઠ છે તે માણસ જેવા દેસે છે તે શ્રીકૃષ્ણ મગવાને ગીતામાં કહ્યું છે ॥ અવજાનંતિ ધ્યાં મૂઠા માનુષીતનુમાશિ-
તં ॥ પરમાવમાનંતો મમભૂતયદેશ્વરમ્ ॥ માટે જે મૂઠ છે તે મગવાનના ઇવા પરમ માવને જાણ્યા વિના મગવાને વિષે પોતાના જેવા મનુષ્યના માવને પરટે છે તે મનુષ્ય માવ તે શું તો કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, આજ્ઞા તુળ્યા ઇત્યાદિક અંતઃકરણના માવ છે તથા હાદ, વામ, શમ્ભૂજાદિક તથા જન્ય, ઘરણ, શાલ, યૌવન હ્રદ્ય ઇ સર્વે દેહના માવ છે ઇત્યાદિક જે મનુષ્ય માવ તે સર્વે માવને મગવાને વિષે પરટે છે, માટે ઇવા માવનો પરડનારો જે હોય તેને મગવાનના નિશ્ચય જેવું જણાય છે તોપણ તેનો નિ-
શ્ચય કાચો છે ને ઇ જરૂર સત્સંગમાંથી પડશે અને ઇ મગવાન તો પરમ દિવ્ય મૂર્તિ છે ને મગવાને વિષે તો મનુષ્ય માવનો લેશ નથી, માટે ઇ મગવાનમાંથી મનુષ્ય માવને ટાળીને દેવ માવ ઢાલવો, પછી વ્રજાદિકનો માવ ઢાલવો, પછી પ્રધાન પુરુષનો માવ આવે, પછી પ્રકૃતિપુરુષનો માવ આવે, પછી અક્ષરનો માવ આવે, પછી અક્ષરાતીત ઇવા પુરુષોત્તમ તેમનો માવ આવે છે, જેમ વ્રજના ગોપને આશ્ચર્યરૂપ શ્રીકૃષ્ણ મગવા-
નનાં ચરિત્રિં દેલીને પ્રથમ તો દેવ માવ આખ્યો પછી ગર્ગાચાર્યના વચનને સંભારીને નારાયણનો માવ આખ્યો, પછી ઇમ કહ્યું જે, તમે તો નારાયણ છો, માટે અમને તમારું ધ્યાન દેશ્વાદો ત્યારે અક્ષરધામ દેશ્વાદયું, ઇવી રીતે આ મગવાને વિષે જેને દિવ્ય માવ છે તેને પુરો નિશ્ચય જાણવો. (૨) અને ઇમ કહે છે જે, આને પ્રથમ મગવાનનો નિશ્ચય ન ૨
હોતો ને હવે થયો તે શું ઇ પ્રથમ મગવાને નહોતો દેશ્વતો? દેશ્વતો તો હોતો પણ મનુષ્ય માવે સહિત દેશ્વતો હોતો ને પછી જ્યારે નિશ્ચય થયો ત્યારે દિવ્ય માવે સહિત દર્શન કર્યું ત્યારે ઇને નિશ્ચય થયો જાણવો. અને જ્યારે મગવાને વિષે ઇવી દિવ્ય માવ ન સમક્ષે ત્યારે ઇને માટે માટે પોત્તો વાપ ને ગુણ અવગુણ લીધા કરે છે જે, આની કોરનો પણ રાસે છે ને અમારો પણ રાસતા નથી તથા આને વધુ પોત્તાયે છે ને અમને નથી પોત્ત-
વતા ને આને ડપર વધુ હેત છે ને અમારી ડપર નથી. ઇવી રીતે ગુણ અવગુણ પરત્યા કરે છે તેણે કરીને ઇતું અંતર દિવસે દિવસે પાકું વડીને અંતે તે ચિદ્રૂપ વાપ છે, માટે

મગવાનને વિષે તો મનુષ્ય ભાવ ન જ પરત્વો અને મગવાનના મક્તને વિષે પણ મનુષ્ય ભાવ ન પરત્વો, કાંત્રે દેહે કરીને તો મગવાનના મક્તમાં કોઈક આંધળો હોય, લુહો હોય, કોટિયો હોય, ચંદ્રો હોય, હડ હોય, કુરૂપ હોય, ને તે જ્યારે દેહ મુકે છે ત્યારે હું મગવાનના ધામમાં પણ આંધળા લુહાજ રહે છે? નથી રહેતા. પરંતુ સર્વે મનુષ્યવળાના ભાવ છે તેને મુક્તિને દિવ્યરૂપ ધાય છે, બ્રહ્મરૂપ ધાય છે, માટે હરિના મક્તને વિષે મનુષ્ય ભાવ ન પરતાય તો પરમેશ્વરને વિષે કેમ પરતાય? અને આ બે વાત છે તે મુશ્કેલી આજ સમજો તો ઘટલી સમજીને છે ને મુશ્કેલી તો સો વર્ષે કરીને સમજો તો પણ ઘટલી સમજી છે અને આ વાત સમજીને પત્ની દહતાની ગાંઠ પછ્યા વિના હુટકો નથી, માટે આ અમારી વાત છે તે સર્વે હરિમક્તને વાદ રાહીને પરસ્પર કરવી ને જ્યારે કોઈને અણસમજણે કરીને ખોલો ધાય ત્યારે તેને આ વાતે કરીને ચેતાવી દેવો અને આ બે અમારી વાતો છે તેને નિત્ય મત્તે દિવસમાં વારંવાર કરવી એ અમારી આજ્ઞા છે તેને મુશ્કેલી માં, અથવા મુશ્કેલી માં, એમ કરીને બીજીમહારાજ સર્વે મક્તને જય સ્વામીનારાયણ કરીને હસતા થકા પોતાને ઉતારે પધાર્યા, (૩) ॥૧૮॥ [૧૨૬]

૩

રહસ્યાર્થ મં—આમાં કૃપાવાચ્ય [૧] છે. તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે નિઃશ્વ-ની વાત સમજતાં ન આવે છે તો અમારે વિષે મનુષ્યમાત્ર રહી જાય ને અમને બીજા અવ-તારના જેવા જાણે તો દુષ્ણ આવે. (૧) ને મચ્છાદિકના દષ્ટાંત પૂર્વક પોતાનો દિવ્ય ભાવ કહ્યો છે જે અમે મનુષ્ય જેવા દેશાણ્ડ છીએ પણ અમારા ધામને વિષે સન્નિવૃત્તિ પ્રકાશમય મૂર્તિ છીએ અને અનંત કોટી બ્રહ્માંડના પતિ રાજાધિરાજ, સર્વનિયંતા, સર્વોત્તરમાં, અતિશે મુક્તરૂપને સદા હિંમુજ છીએ ને અમારી શ્રેષ્ઠાણ્ડ ક્યારેક ચતુર્મુખાદિક તથા રામહંમાદિક રૂપ ધારણ કરીએ છીએ અને કાર્ય શરૂ રહ્યા પછી અદૃશ્ય કરીએ છીએ અને બીજામ મગવાન ચતુર્મુખ છે અને મચ્છાદિક સર્વ ચતુર્મુખ અવતારોના નિયંતા છે અને બીજામને દષ્ટાંતે પોતાનું દિવ્યપદ્મ કહ્યું છે જે, અમે મનુષ્ય જેવા જાણાણ્ડ છીએ પણ અમારે વિષે અતિ પ્રકાશ ને સર્વે મુક્ત રહ્યાં છે તે ધ્યાન ધારણા ને સમાધિવાન અમને પ્રકાશે મુક્ત રહે છે અથવા અમારી શ્રેષ્ઠાથી પણ અમે તેજોમય દેશાણ્ડ છીએ અને બીજામ મગવાનને દષ્ટાંતે કહ્યું છે કે મૂઢ બીજ અમને મનુષ્ય જેવા જાણે છે તેમને અમારો નિઃશ્વ નથી અને તે અઠર સ્તંભમાંથી પડશે ને અમારે વિષેથી મનુષ્ય ભાવ ટાકીને દિવ્ય ભાવ કરે તોજ પુરો નિઃશ્વ કહેવાય. [૨] અને અમને દિવ્ય જાણીને વર્ણન કરે તેનેજ અમારો નિઃશ્વ જાણવો ને ત્યારેજ એને મોલો ન થાય ને ગુણ અવગુણ ન આવે ને વિમુક્ત ન થાય માટે અમને ને પંચ વર્તમાને મુક્ત અમારા મક્તને દિવ્ય જાણવા, પરી રીતે પોતાનું દિવ્ય ને સર્વો-પરિપૂર્ણ મતિપાવન કર્યું છે. ને દિવસમાં વારંવાર ૫ વાત કરવાની આજ્ઞા કરી છે. (૩) વાચવો છે.

૧ જા. બીજી વાચતમાં અમારી શ્રેષ્ઠાણ્ડ ચતુર્મુખાદિક દેશાણ્ડીએ છીએ અને મચ્છ, કૂર્મ, રામ-

૫.

કૃષ્ણાદિક રૂપ ધારણ કરીપ છીપ એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૧ ૭૦ પોતાને વિષે ભગવાનપણાનો નિશ્ચય કરાવવા સાઠ શ્રીજીમહારાજ ચતુર્મુજ, અષ્ટમુજ, સદ્ગુણમુજ રૂપે તથા રામકૃષ્ણાદિક અવતારોરૂપે દેસાચ ને નિશ્ચય રૂપ કાર્ય કર્યા પછી તે રૂપ અદૃશ્ય કરે અને રામકૃષ્ણાદિક એ પોતાના આવિર્ભાવ તે દ્વારે પ્રગટ થાય ત્યારે તે અવતારો પણ તેમનો નિશ્ચય કરાવવા સાઠ ચતુર્મુજાદિક રૂપે ને મચ્છ કચ્છાદિકરૂપે દર્શન આપે ને પછી તે રૂપ અદૃશ્ય કરે તે સર્વે અવતારોને વિષે પોતાની સત્તા રહી છે, માટે રામકૃષ્ણાદિક રૂપે પ્રગટ થઈપ છીપ એમ કહ્યું છે અને પોતે તો પોતાના તૈજસરૂપ અક્ષરધામમાં સદા દ્વિમુજરૂપે અસંદ વિરાજમાન રહે છે.

૨ પ્ર૦ પ્રથમ અનાદિ દ્વિમુજ કહ્યા અને પછીથી અનાદિ ચતુર્મુજ કહ્યા તે કેમ સમજાવું ?

૨ ૭૦ અનાદિ દ્વિમુજ શ્રીજીમહારાજે પોતાને કહ્યા છે અને પછીથી અનાદિ ચતુર્મુજ કહ્યા તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને કહ્યા છે તે એજ વાક્યમાં કહ્યું છે જે, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને વસુદેવ, દેવકી, અક્ષર અને હસ્તિમળીને ચતુર્મુજપણે દર્શન આપ્યું ને અર્જુન સદાય ચતુર્મુજરૂપે દેસતા ને કહ્યુંઅર્જુન ને મૈત્રેય જાણિપ પણ ચતુર્મુજ રૂપે રીઠા એમ કહ્યું તે મચ્છ, કચ્છ, વામન, રામ, રૂક્ષ, કપિલાદિક સર્વે ચતુર્મુજ અવતારોના અવતારી અનાદિ ચતુર્મુજ શ્રીકૃષ્ણ છે યદ્યપ્તા માટે મચ્છ કૂર્માદિકનાં ચતુર્મુજરૂપે ચિત્રામણ કરે છે તે ચતુર્મુજ શ્રીકૃષ્ણના અને વાસુદેવ શ્રદ્ધ તથા મૂઢબક્ષર ૫ દ્વિમુજ અવતારોના અવતારી અનાદિ દ્વિમુજ શ્રીજીમહારાજ છે.

૩ પ્ર૦ જેને અમારો નિશ્ચય હોય તે અમને ગોલોક, વૈકુંઠ, શેતઢીપ, બ્રહ્મપુર ૫ ધામનાં એશ્વર્ય, સમૃદ્ધિ તથા પાર્શ્વ તેજ સહિત સમક્ષ અને રાધિકા, લક્ષ્મી આદિક સેવા કરે છે એવા પરમ ભાવે સહિત દેશે છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૩ ૭૦ શ્રીજીમહારાજ જીવોના આત્મતિક કલ્યાણને અર્થે આંહી મનુષ્ય રૂપે દર્શન આપે છે તેમના મેઢા ગોલોક, વૈકુંઠ શેતઢીપ તથા બ્રહ્મપુરાદિક સર્વે ધામોના અધિપતિ તે પાર્શ્વો તથા સમૃદ્ધિ એશ્વર્ય સહિત આવે છે તે સર્વે શ્રીજીમહારાજની સેવા કરે છે એવા શ્રીજીમહારાજને દિવ્યભાવે સહિત સર્વોપરી જાણવા તે પરમ ભાવે સહિત જાણ્યા કહેવાય તે (મ૦ ૫૮ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં) છે.

૪ પ્ર૦ અમારાં દિવ્ય ચરિત્ર દેસીને અમારે વિષે દિવ્ય ભાવ આવે છે, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે કેવાં ચરિત્રથી દિવ્ય ભાવ આવતો હશે ?

૪ ૭૦ શ્રીજીમહારાજે સમાધિયો કરાવીને સર્વે અવતારોને પોતાની સ્તુતિ કરતા દેસાહ્યા તથા તે અવતારોને પોતાને વિષે છીન કરી દેસાહ્યા, એવાં આશ્ચર્ય જોઈને સર્વે અવતારોના અવતારી જાણવામાં આવે અને ત્યારે મુક્તો સમાગમ કરે ત્યારે શ્રદ્ધાકોટી, મૂઢબક્ષર કોટી ૫ સર્વેથી પર અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમ છે એમ જાણવામાં આવે છે.

૫ પ્ર૦ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાનું અક્ષરધામ દેસાહ્યું એમ કહ્યું તે અક્ષરધામ કિયું સમજાવું ?

૫ ૭૦ એમણે પોતાનું ગોલોક ધામ દેસાહ્યું હતું તેને આ ઠેકાણે અક્ષરધામ નામે કહ્યું છે.

૬ પ્ર૦ શ્રીજી વાક્યમાં દિવ્યભાવે સહિત દર્શન કરે ત્યારે નિશ્ચય જ્યો જ્ઞાનયો, એમ કહ્યું તે

प्र.

बयनासुत लो. १८-पं. ३

भगवानने दिव्य सेओमय देसता इसे के मनुष्य रूपेज देसता इसे ?

૬ ૪૦ પોતાની સમજણમાં દિવ્ય માથ ઝાલેને દર્શન કરે તેનો નિઃશ્વર પરિપક્વ જાણવો ને મનુષ્યભાવે તથા પ્રતિમા ભાવે દર્શન કરેતો તેનો નિઃશ્વર કાષ્ઠો કહેવાય, માટે ભગવાન તો મનુષ્ય રૂપે તથા પ્રતિમા રૂપે જોવા દેશ્વાતા હોય તેવાજ દેશ્વાય પણ સમજણમાં દિવ્ય માથ ઝાલવો તો પાકો નિઃશ્વર કહેવાય, અને જ્યારે પોતાના બાત્માની ઋત્રીહારાજના તેજ સાથે ઇકના કરીને ઋત્રીમહારાજનું ધ્યાન કરે, ત્યારે મહા તેજ જોવો શાય ત્યારે તે મૂર્તિને સર્વત્ર જ્યાં જુએ ત્યાં તેજોમય દેશે.

७ प्र० आ आपारी बातां नित्य प्रत्ये दिवसमां राखवार करवी एम भीजीमद्वाराणे आज्ञा करी ते वात कइ जाणवी ? अने जय स्वामितारायण कहीने हसत। बाबा पोताने उत्तार पद्यां ते हसवानुं काग्य हां हरो ?

૭ ૪૦ સ્ત્રીજીમહારાજ તથા તેમના અન્ન મનુષ્યરૂપે જળાય છે. તેમને જેવા અક્ષરધામમાં વિષ્ણુ તેજોમય છે તેવા સમસાચવા એમ બાજ્ઞા કરી છે. અને પોતાને વિષેથી તથા પોતાના અન્નોને વિષેથી મનુષ્ય આદિ દૃઢાવીને દ્રિષ્ય ભાવ ને સર્વોપરિપુર્ણ સમજાવ્યું તેથી વધુ પ્રસન્ન થાવને હસ્યા છે. ॥ ૧૨૬ ॥

इति श्रीकच्छदेशे वृषपुरनिवासी अनादिमुक्तराज श्रीअबजीभाइविरचित
साक्षात् पूर्णपुरुषोत्तम भगवान् श्रीस्वामिनारायण मुखकमळनिःसृत
वचनामृत रहस्यार्थप्रदीपिकायां खोया प्रकरणं समाप्तम्.

॥ अथ वचनामृत पंचाळा प्रकरणम् ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના ફાગણ શુદ્ધ ૪ વોષને દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રી પંચાલા મધ્યે શીખામાઈના દરબારમાં ઓઠા ઉપર ઢોલિયો ઢાઢીને વિરાજમાન હતા ને મસલક ઉપર ધોઢો ફેંટો ઢાંધ્યો હતો તથા ધોઢો અંગરસ્તો પહેર્યો હતો તથા ધોઢો સ્લેસ પહેર્યો હતો તથા ધોઢી પહેરી ઓઢી હતી અને માધાના ફેંટાનો પેઢ જમણી કોરે હુટો હતો અને પોતાના ઘુલારવિદની આગળ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સમા ધરાઈને બેઢી હતી.

ते समयमा संध्या आरती यह रही ते केहे श्रीजीमहाराज तक्रिया उपर बिराजमान यहने बोल्या जे अमे जा सर्वे मोटा परमहंस तथा मोटा हरिभक्तने पञ्च पुछीए छ-

१ इए जे, (१) भगवानमां हेत होय तथा धर्ममां निष्ठा होय तो एण जो विचारने न पाव्यो होय तो अति सारा जे शब्द, स्पर्श, रूप, रस, गंध ए पंच विषय ते अतिशे भंडा

જે શુદ્ધાદિક પંચ વિષય તે સરસ્વા થાય નહિ અથવા તેથી અતિશે ઉત્તરતા પણ થાય નહિ, માટે ક્રિયા વિચારને પામે સ્વારે અતિ સારા જે પંચ વિષય તે અતિશે મુંદા જે પંચ વિષય તે સરસ્વા થઈ જાય અથવા તે કરતાં પણ અતિશે મુંદા થઈ જાય ? ૯ પ્રથમ સર્વે મોટેરા પરમહંસ તથા સર્વે મોટેરા હરિભક્તને અમે ઘુછીએ છઈએ તે જોએ જે વિચારે કરીને ૯ સારા પંચ વિષયને મુંદા પંચ વિષય જેવા જાણ્યા હોય અથવા મુંદાથી પણ અતિશે મુંદા જાણ્યા હોય તે જે પોતપોતાનો વિચાર તે કહો ? પછી તે સર્વે પરમહંસે તથા સર્વે હરિભક્તે પોતપોતાનો વિચાર કહી દેલાદયો, ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજ ચોન્ધ્યા જે ત-
 ઘારો સર્વેનો તો ૯ વિચાર સાંભળ્યો પણ હવે અમે જે વિચાર કર્યો છે તે કહીએ છઈએ જે, જેમ કોઈકનો કાગલ પરવેલથી બાળ્યો હોય તેને વાંચીને તે કાગલના લક્ષનારાની જેવી બુદ્ધિ હોય તેવી જગાઈ આવે છે, તથા જેમ પાંચ પાંદર, ટ્રોપદી, કુંતાળી તથા રુપળી, સસ્યધાયા, જાંબુલી આદિક ભગવાનની પટરાણીયો તથા સાંબ જે ભગવાનનો ધુવ્વે સ્પાદિક ભક્તનાં રૂપ તથા વચન તે શાસ્ત્રમાં લખ્યાં છે તે શાસ્ત્રને અવળે કરીને તેમના રૂપનું પ્રમાણ તે દર્શન જોઈતું થાય છે તથા તેમને રચને કરીને તેમની બુદ્ધિનું પ્રમાણ થાય છે, તેમ દુરાણ ભારતાદિક ગ્રંથે કરીને એમ સાંભળ્યામાં આવે છે જે, ભગ-
 વાન જે તે આ જગતની જે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલય તેના કર્તા છે ને સદા સાકાર છે, અને જો સાકાર ન હોય તો તેને વિષે કર્તાપણું કહેવાય નહિ, અને જે અક્ષરબ્રહ્મ છે તે તો ૯ ભગવાનના અંગને પ્રકાશ છે અથવા એમને રજાતું ધામ છે, એવા દિવ્ય સૂતિ પ્રકાશમય ને સુલ્લ રૂપ જે ભગવાન તે જે તે માયા સ્ત્રી જીવોને સુજિને તેને બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિયો, ધન, પ્રાણ તે આવે છે તે જ્ઞાને અર્થે આવે છે તો ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ જે વિષય તેના યોગને અર્થે ને નોતરને અર્થે આવે છે અને ૯ જીવોને અર્થે યોગ ને યોગનાં સ્થાનક તે ભગવાને રચ્યાં છે તેમાં જે ઉત્તમ પંચ વિષય કર્યા છે તે મુંદા પંચ વિષયના દુઃખની નિહાળિને અર્થે કર્યા છે, જેમ કોઈક ભારે શાહુકાર હોય તે રસ્તાને જેમ કોરે છાયાને અર્થે શાહ રોપાવે છે તથા પાણીની પરબ વંચાવે છે તથા સદાગ્રત કરાવે છે તથા ધર્મશાળા કરાવે છે તે ગરીબ સાલ કરાવે છે, તેમ બ્રહ્મા, શિવ ને ઇન્દ્રાદિક દેવ છે તે તો ૯ ભગ-
 વાનની આગળ જેવા સદતાજ્ઞાનાં રાંક હોય ને પીપરની ટેડી ચાકીને સ્વાતા હોય તે જેવા ગરીબ છે તે બ્રહ્માદિક દેવ મનુષ્યના મુલને અર્થે ઉત્તમ એવા પંચવિષય તે ભગવાને રચ્યા છે ને જેમ શાહુકારે સદાગ્રત, ધર્મશાળાદિકમાં સુલ્લ જેવાં રાંકને અર્થે રચ્યાં છે તે કરતાં તે શાહુકારના ઘરમાં સુલ્લ તે અતિશે ઉત્તમ હશે એમ જણાય છે, તેમ ૯ ભગવાને બ્રહ્માદિકને અર્થે એવાં સુલ્લ રચ્યાં છે તો પોતાના ધામમાં તો ૯ કરતાં અતિ ઉત્તમ સુલ્લ હશે એમ બુદ્ધિવાળો હોય તેને જાણ્યામાં આવે છે, માટે ૯ ભગવાનના ધામના

સુખનું અભિષેપણું બુદ્ધિવાનને જાણ્યામાં આવે છે તેણે કરીને સારા વિષય તે મુંઢા થઈ જાય છે અને સંસારમાં જે પશુ, મનુષ્ય, દેવતા, મૂલકાદિક ક્યાં ક્યાં પંચ વિષય સંબંધી સુખ જળાય છે તે ધર્મે સહિત જે કિંચિત્ ભગવાનનો સંબંધ તેણે કરીને છે પણ પેટે ભગવાનમાં જેનું સુખ છે તેનું કોઈને વિષે નથી, જેમ આ મગ્ગાલ ઘટે છે તે મગ્ગાલ-ને સમીપે જેવો પ્રકાશ છે તેવો ઘોટેકા છેટે નથી અને તેથી વળે છેટે તે મૂલગો નથી, તેમ થીજે ટેકાણે તે કિંચિત્ સુખ છે ને સંપૂર્ણ સુખતો ભગવાનના સમીપમાં રહું છે અને જેટલું ભગવાનથી છેટે ઘવાય છે તેટલા સુખમાં ન્યૂનતા થાય છે, માટે જે હુણ્ણુ હોય તે પોતાના હૃદયમાં એમ વિચારે જે, જેટલું મારે ભગવાનથી છેટું વાશે તેટલું દુઃખ વાશે ને મહાદુઃસ્વીયો થાઈશ ને ઘોટેકા ભગવાનને સંબંધે કરીને રહું સુખ થાય છે, માટે મારે ભગવાનનો સંબંધ અતિશે રાસવો છે ને હું અતિ સંબંધ રાસીશ તો મારે વસ્કુદ સુખની પ્રાપ્તિ થાશે એમ વિચારીને, ને ભગવાનના સુખનો લોભ રાસીને, જેમ ભગવાનનો સંબંધ અતિશે રહે તેમ જપાય કરે તેને બુદ્ધિવાન કહીશ. અને વળુના સુખથી મનુષ્યમાં અધિક સુખ છે ને તે કરતાં રાજાનું સુખ અધિક છે ને તેથી દેવતાનું સુખ અધિક છે ને તેથી દેવતાનું અધિક છે ને તેથી બૃહસ્પતિનું ને તેથી વ્રહ્માનું ને તેથી કૈંકુડ લોકનું ને તેથી ગો-લોકનું સુખ તે અધિક છે ને તેથી ભગવાનના અક્ષરચામનું સુખ અતિ અધિક છે, એવી રીતે ભગવાનના સુખને અતિશે જાણીને થીજાં જે જે પંચ વિષયનાં સુખ તેને વિષે બુદ્ધિ-વાનને તુચ્છતા થઈ જાય છે ને તે ભગવાનના સુખ આગળ વ્રહ્માદિકનું સુખ તો જેનું મારે હૃદયને વારણે કોઈક રાંક ટીકલું લેઈને માગવા આવ્યો હોય તેના જેવું છે અને એ ભગવાનના ધામના સુખનો વ્યારે વિચાર કરીશ હૃદય ત્યારે સર્વે જે થીજાં સુખ તેથી ઉદાસ થઈને મનમાં એમ થાય છે જે, આ-વેહ મુકીને એ સુખને વ્યારે પામીશ ? અને સ્વાભાવિકરૂપે પંચ વિષયનું ગ્રહણ કરતા હોઈશ તેમાં તો કાંઈ શ્રાક્ષો વિચાર થાતો નથી પણ જો તે વિષયમાં કાંઈક સારખ્ય મનાય છે ત્યારે તુરત એ ભગવાનના સુખમાં દષ્ટિ ધુગી જાય છે ને મન અતિ ઉદાસી થઈ જાય છે. અને આ જે સર્વે વાત છે તે જે બુદ્ધિવાલો હોય તેને જાણ્યામાં આવે છે માટે બુદ્ધિવાલો ઉપર અમારે હેત છે, કેમ જે અને બુદ્ધિવા-ના હૃદય તો એવી રીતે અમારી દષ્ટિ ધુગે છે માટે બુદ્ધિવાલો જે હોય તેની પણ દષ્ટિ ધુગે સરી, અને આથી રીતે અમારો વિચાર તે તમારા સર્વેમા વિચાર કરતાં અમને અધિક જળાણો છે તે સાક આ અમારા વિચારને અતિ દૃઢરૂપે કરીને હૈયામાં સૌ રાસવ્યો. (૧) ૧

અને આ વિચાર વિના તો જો રમણીક પંચ વિષયમાં દષ્ટિ ચોટી હોય તેને અતિ વહે કરીને વહેલે ત્યારે માંદ માંદ વહેલે અને જો આ વિચારને પામ્યો હોય તો તે હૃદયને સ્વેચ્છામાં લેશ માત્ર મયાસ પડે નહિ, સહેજેજ વિષયની તુચ્છતા જળાઈ જાય છે અને

આ બે વાર્તા છે તે બેને જ્ઞાસી વૃદ્ધિ હોય ને જ્ઞાસા મુલના લોમને રૂપ છે તેને સમજાય છે, જેમ કોદી કરતાં પૈસામાં વધુ માલ છે ને તેથી રૂપૈયામાં વધુ માલ છે ને તેથી સોનામોર-
માં વધુ માલ છે ને તેથી ચિંતામણિમાં વધુ માલ છે, તેમ જ્યાં જ્યાં પંચ વિષયનું મુલ છે
તેથી ધનવાનના ધામમાં ધનવાનનું મુલ અતિ અધિક છે, માટે બે વૃદ્ધિવાળો હોય ને
જેની દૃષ્ટિ પુગે તેને આ વિચાર હૃદયમાં ટરે છે. અને આ વિચાર બેના હૃદયમાં દૃઢ થયો
હોય ને તેજો સ્મજાનમાં બેઠા હોય તો પેતાને એમ જાણે બે હું અનંત માણસ તથા રાજ્ય
સમૃદ્ધિ વિદાણો છું, એમ સમજે પણ દુઃસ્વિયો ન માને અને ઇંદ્રના લોકમાં હોય તો
જાણે બે ધનમાં બેઠો છું પણ તે ઇંદ્રના લોકના મુલે કરીને સુલિયો ન માને ને તે મુલને
તુચ્છ જાણે તે સારુ આ વિચારને રાક્ષીને એમ સર્વે નિશ્ચય રાક્ષ્યો જો, હવે તો ધન-
વાનના ધામમાંનું ટેઠું પુગવું છે પણ વચમાં કોઈ ટેકાણે તુચ્છ બે પંચ વિષય સંબંધી મુલ
તેમાં લોથાવું નથી, એવી રીતે સૌ દૃઢ નિશ્ચય રાક્ષ્યો અને આતો બે અમારો સિદ્ધાંત છે
તે તમને સર્વેને કહ્યો છે માટે દૃઢ કરીને રાક્ષ્યો. (૨) રૂતિવચનામૃતમ્. ૧૧૧. (૧૨૭) ૨

રૂતિવાચ્ય પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે. તેમાં ઝીઝીમહારાજે કહ્યું છે કે અ-
મારે વિષે હેતુને ધર્મમાં નિશ્ચય હોય તો પણ અમારા મહિમા રૂપી વિચારને ન પામ્યો
હોય તો સારા ને ખુંદા વિષય સરસા ન થાય અને સારા વિષય ખુંદાથી પણ ખુંદા ન
થાય. અને અમારા ઈંગને પટલે અમારો પ્રકાશ તેજ અશ્વર જ્ઞા છે તથા અમારે રહ્યાનું
ધામ છે અને અમને સર્વકર્તા સદા સાકાર દિવ્ય સૂચિમાન જાણે ને સર્વના મુલથી અ-
મારા મુલને અતિશે અધિક જાણે ને સર્વને મુલના વાતા જાણે તો અમારા મુલ વિના
બીજાં સર્વે મુલ અતિશે તુચ્છ થઈ જાય (૧) અને આવો મહિમા ન જાણે તો રમણિક
વિષયમાંથી કૃતિ માંડમાંડ ટલકે અને આવો મહિમા જામજે તો વિષયની તુચ્છતા થઈ જાય.
(૨) બાકતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં સારા અને ખુંદા અને ખુંદાથી ખુંદા વિષય કહ્યા તે કિયા જાણવા ?
અને સારા વિષય તે ખુંદાથી ખુંદા કેવી સમજણે જાણવા ?

૧ પ્ર૦ પ્રકૃતિ પુરુષ તથા પ્રધાન પુરુષના વિષય સારા જાણવા અને વૈરાટ ને જ્ઞાતાના ખુંદા
પટલે ધરતા જાણવા અને ઇંદ્ર તથા મનુષ્યાદિકના ખુંદાથી ખુંદા જાણવા. અને જેની
ઝીઝીમહારાજના મુલમાં દૃષ્ટિ પહેાંતી હોય તે વૈરાટાદિકની આયુષ્ય આ લોકથી લાંબી
જાણે તેથી આ લોકના વિષયથી વૈરાટાદિકના વિષયને વચારે વંચનકારી જાણે તેથી ખુંદા
હાગે ને તેથી પ્રધાનપુરુષ તથા પ્રકૃતિ પુરુષના લોકમાં યજ્ઞી લાંબી આયુષ્ય છે, માટે તેના
વૈભવને અતિશે વંચનકારી જાણે તેથી તે વિષય આ લોકના વિષયથી અતિશે ખુંદા હાગે
અને પ્રજાકોટી ને અશ્વર કોટીનાં દેશર્ય છે તે પણ ઝીઝીમહારાજનું મુલ પામવામાં વંચન
કારી છે, માટે તે દેશર્યની પણ સારણ્ય ન રાક્ષવી.

૨ પ્ર૦ દેવતાથી મૃતનાં મુલ અધિક કહ્યાં તે મૃત કિનાં જાણવાં ?

૬.

વંચનામૃત પ. ૧-૨

૨ ૪૦ મજાપતિ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ તથા વૈરાજ પુરુષ તે સર્વે દેવતા છે તે પૃથ્વીના અશ્વર-
ણની અંદર રહ્યા છે. તેમના કરતાં પૃથ્વી, અહ, તેજ, વાયુ, આકાશ એ પાંચ મૂલ છે તે
વૈરાજની પર છે ને તેમના લોકમાં તે સર્વે મૂર્તિમાન છે તેમનાં સુખ અધિક છે.

૩ પ્ર૦ મજાલને દટાંતે કરીને બીજા દેવતા આદિકના લોકમાં સુખ છે તેથી અમારા ધામમાં
અતિ અધિક સુખ છે એમ શ્રીજીમહારાજને કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૪ ૪૦ શ્રીજીમહારાજને સમીપે પટલે પાસે સુખ અધિક છે અને થોડેક છેટે પટલે મૂલઅશ્વ-
રાદિકના લોકમાં શ્રીજીમહારાજના સુખથી બોહું સુખ છે, પણ એમ પ્રકાશ વનોવ છે તેમ
જે શ્રીજીમહારાજનું સુખ છે તેનું તે સુખ અશ્વરાદિકમાં છે એમ નથી કહ્યું અને ઘણે છેટે
પટલે માયામાં તો સુખ છેજ નહિ, એમ કહ્યું છે. તે સર્વેના સુખની તારતમ્યતા (લો. ૧૭
ના ૬ પાંચમા પ્રશ્નમાં) કહી છે.

૫ પ્ર૦ બીજી શાબ્દમાં કોઢી આદિકને દટાંતે સુખ ક્યાં તે કોનાં કોનાં જાણનાં ?

૬ ૪૦ કોઢીને દટાંતે માયિક સુખ જાણવું અને પૈશાને દટાંતે મૂલપુરુષાદિક શ્વરનાં સુખ
જાણનાં ને કપૈયાને દટાંતે બ્રહ્મકોટીનાં સુખ જાણનાં અને સોનામોરને દટાંતે અશ્વરકોટીનાં
સુખ જાણનાં અને વિતામણિને દટાંતે શ્રીજીમહારાજનું સુખ જાણવું. (૧૨૭)

સંવત્ ૧૮૭૭ ના ફાગણ શુદ્ધ ૭ સાતમને દિવસ ગામ શ્રી પંચાલ્લા મધ્યે
શ્રીજામાફના દરબારમાં ઓટા ઉપર દોઢિયો ઢાઢયો હતો તે ઉપર શ્રીજીમહારાજ ચિરા-
અવાન હતા અને ધોઢો ફેંટો મસ્તક ઉપર બાંધ્યો હતો તથા ધોઢો શ્વેસ પહેર્યો હતો
તથા ધોઢી પહેડી ઓઢી હતી અને પરમહંસની સખા તથા દેશદેશના હરિમત્કની સખા
મરાઢને શ્રીજીમહારાજના મુશ્વરવિંદની આગઢ વેઢી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મોસધર્મનું પુસ્તક મગાવો તો સાંસ્કપના અધ્યાય-
ની તથા યોગના અધ્યાયની કવા કરાવીપ, એ વચનને સાંભઢીને પુસ્તક મગાવ્યું પછી

૧ નિત્યાનંદસ્વામીએ કયા કરવાનો આરંભ કર્યો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧)
યોગવાઢા છે તે પચવીશમા જીવ શ્વરને કહે છે ને છત્રીશમા પરમાત્માને કહે છે અને
સાંસ્કપવાઢા છે તે ચોવીશ તત્ત્વને અવાંતર જીવ શ્વરને કહીને પચવીશમા પરમાત્માને
કહે છે તેમાં જે યોગવાઢા છે તેનો એમ મત છે જે, સુષ્ણે ધ્વો આત્મા અનાત્માનો વિચાર
કરો સાચન કરો પણ પ્રત્યક્ષ મગવાનના આશ્રય વિના મોશ ન થાય. અને સાંસ્કપવા-
ઢાનો એમ મત છે જે, સર્વે દેશ યનુષ્પ્યાદિકની જે ગતિયો તેને જાણીને ને વિચપને વિષે
વૈરામ્યને પામીને ત્રણ વેઢ વધી પર ધ્વો જે આત્મા તેને જાણે ત્યારે મુક્ત થાય. અને એ
વે પ્રકારના જે મત છે તેને પોતપોતાના મતમાં જે દૂષણ છે તેના નિવારણને અર્થે યુક્તિ-
નું ગ્રહણ કરવું. તેમાં યોગ યતમાં એ દૂષણ છે જે, જીવને પચવીશમો કશ્વો તથા શ્વરને
પચવીશમો કશ્વો ને જીવનો ચોવીશ તત્ત્વનો વેઢ કશ્વો ને શ્વરનો પણ ચોવીશ તત્ત્વનો વેઢ
કશ્વો, માટે એ વેને વિષે તુલ્ય માત્ર આશ્રી જાય જે સ્પૂઢ ને ચિરાદ તે તુલ્ય છે તથા

સૂર્ય ને સૂર્યાત્મા તે તુલ્ય છે ને કારણ ને અન્યાકૃત તે તુલ્ય છે તથા જાગૃત ને સ્થિતિ અવસ્થા તે તુલ્ય છે તથા સ્વપ્નને ઉત્પત્તિ અવસ્થા તે તુલ્ય છે તથા સુષુપ્તિ ને પ્રલય અવસ્થા તે તુલ્ય છે અને વિષ્ણુ તૈજસ ને પ્રાણ ને વિશ્વતુ, બ્રહ્માને શિવ તે તુલ્ય છે એમ સર્વશીને છવીંશમાને ખરે છે, એવી રીતે જીવ ईश्वરને વિષે જે તુલ્ય યાવત્કાલ દોષ છે તેને ટાલવાને અર્થે કોઈક મોટા પાસેથી યુક્તિ શિલ્પી જે, ईश्वરના દેહમાં જે પંચભૂત રજાં છે તેની પ્રહાનૂત એવી સંજ્ઞા છે ને તે ભૂત સર્વે વ્યદ્ધિ દેશેને બારી રજાં છે અને જીવના દેહમાં જે પંચભૂત છે તે અલ્પ છે ને બીજાને બારવાને સર્વથ નથી ને જીવ છે તે અલ્પજ્ઞ છે ને ईश्वર છે તે સર્વજ્ઞ છે, એવી રીતે યુક્તિ શિલ્પીને જીવ ईश्वરને વિષે સમપણું ન સમજાવું અને જો એવી યુક્તિ ન શિલ્પો હોય ને કોઈ પ્રતિવાદી પ્રશ્ન પુછે તો તેનો ઉત્તર કરવો કઠણ પડે ને સમજણ તુંબાઈ જાય અને કોઈક પ્રશ્ન કરે તે તો જીવ ईश्वરને વિષે સમપણું રહેવા દે નહિ, માટે જીવ ईश्वરને વિષે સમપણું ન આવે એવી રીત્યની યુક્તિ શિલ્પી ને એવી રીત્યનાં જે વચન તેને સાંભળ્યાં, અને સાંખ્યવાળાને એ દુષણ છે જે, ચોવીંશ તત્ત્વ કળાં છે ને પચવીંશમા પરમાત્મા કળા છે ને તે ચોવીંશ તત્ત્વને મિથ્યા કળાં છે ને પરમાત્માને સત્ય કળા છે ત્યારે તે પરમાત્માને પામે છે કોણ ? કેમજે પામનારા જીવને તત્ત્વથી ભિન્ન કળો નથી, માટે એ જે દુષણ છે તેને ટાલવાને અર્થે મોટાઓ થકી એમ યુક્તિ શિલ્પી જે, એ ચોવીંશ તત્ત્વ કળાં તે જીવ વિનાનાં હોય નહિ માટે એ તત્ત્વ મેઝાન જીવ ईश्वરને કળા છે તે જીવ ईश्वર એ તત્ત્વ થકી પૃથક્ છે ને પરમાત્માને પામે છે, એવી રીતની યુક્તિ શિલ્પી ને આ યુક્તિ ન શિલ્પી હોય ને કોઈ પ્રતિપક્ષી પ્રશ્ન પુછેતો સંશય થાય જે, તત્ત્વ તો મિથ્યા છે ત્યારે તે પરમાત્માને પામવાને અર્થે બ્રહ્મચર્યાદિક ધર્મ કળા છે તથા શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસાદિક સાધન કળાં છે તે જ્ઞાને અર્થ કળાં છે ? માટે તત્ત્વના તદાત્મકપણાને પામ્યા જે જીવ ईश्वર તેને તત્ત્વરૂપે કરીને કળા છે તે એ તત્ત્વ થકી અતિ ક્લિષ્ણક છે તે પરમાત્માને પામે છે ઇત્યાદિક જે યુક્તિયો તેને મોટા સંત થકી સાંખ્યવાળાને શિલ્પી અને યોગવાળા જે છે તે પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ એવા જે મ્મચ્છ, કચ્છ, વારાહ, સુસિંહ, વામન, રામકૃષ્ણાદિક યગવાનના અવતાર તેને ધ્યાને કરીને યોગ થાય એવી યુક્તિનું પ્રહણ કરે છે અને જે સાંખ્યવાળા છે તે જે તે ॥ યતોવાન્ચોન્મિત્તેતે અમાપ્ય મનસાસહ ॥ ઇત્યાદિક કૃતિશાસ્ત્રે કરીને કશું જે યગવચનનું સ્વરૂપ તેને અનુભવે કરીને થયાર્થ જાણે ત્યારે યોગ થાય થવિ યુક્તિનું પ્રહણ કરે છે અને એ વેય મત છે તે સારા છે ને મોટાએ માન્યા છે ને એ વેયનું યથાર્થ જો આચરણ કરે તો તે પરમ ગતિને પામે છે અને એ જે ક્ષત છે તેમાં સાધન સરસાં કળાં છે પણ ઉપાસનાની જે રીત તે સરસી નથી ધર્મી પૃથક્ છે, એવી રીતે વાર્તા કરીને બીજીમહારાજ પચ્ચાંસ પ્રત્યે

બોલ્યા જે હવે તો કીર્તન ગાઓ, પછી શુક્તાન્દસ્લામી આદિક જે પરમહંસ તે નામિત્ર
 લેડેને કીર્તન ગાવા લાગ્યા તે પછી વધી શ્રીગીપદારાજ બોલ્યા જે હવે કીર્તન રાસો અને
 ૫ સાંલ્ય ને યોગ ૫ થેપનો સિદ્ધાંત તમે કીર્તન ગાયાં ત્યાં સુધી અમે વિચાર્યો છે તે
 કહીએ તે સાંભળો જે યોગવાળા છે તેને આત્યંતિક પ્રલયને વિષે જે અસરવાસમાં તેજો-
 મય પરી દિવ્યરૂપ ભગવાનની મૂર્તિ રહી છે તે ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે નેતેથીઓરા પ્રકૃતિ
 પુરુષરૂપ ભગવાન ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે ને તેથી ઓરા પ્રકૃતિ પુરુષનાં કાર્ય જે ચોવીશ
 તરફ તે રૂપ ભગવાન ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે ને તેથી ઓરા હિરણ્યગર્ભ ને તેથી ઓરા ચોવીશ
 તત્ત્વથી વપઘ્યો જે ચિરાદ તે ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે ને તેથી ઓરા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ,
 તથા પૃથ્વીને વિષે જે મન્થ, કૂર્મ, વૃસિંહ વારાહાદિક ભગવાનના અવતાર તથા શા-
 ક્ષ્માદ્યાદિક પ્રતિમાઓ ૫ સર્વે ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે, પણ યોગવાળાં તાત્પર્ય જનાણું
 પછી સાંલ્યનો વિચાર વપઘ્યો ત્યારે તેને ૫ આકાર માત્રનું નિરાકરણ કરી નાણું ને
 ૫ જનાણું જે ૫ સર્વના વિચારનો કરતલ જે ઝીંઘ છે તે જેવો શુદ્ધ કોઈ નથી, માટે
 બીજાનું ધ્યાન કરવું ૫ ઠીક છે એવો જે સાંલ્યનો વિચાર તેને જોવાને અર્થે પછી યોગનો
 વિચાર થયો જે ૫ પરાત્પર ઇશ જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનું ૫ પ્રકૃતિ પુરુષાદિક સર્વને
 વિષે અન્વયવર્ણ છે માટે ૫ સર્વે ભગવાનનું જે ને દિવ્યરૂપ છે ને સત્ય છે ને ધ્યેય છે ને ૫
 વાતને દૃઢ કરવાને અર્થે શ્રુતિ છે જે ॥ સર્વસ્વત્વિદંબ્રહ્મ નેહ નાનાસ્તિકિંચન ॥ તથા ॥ ર્દંદિ
 વિશ્વં ભગવાનિવેતરો યતોન્મતસ્થાનનિરોષસંભવાઃ ॥ ૫વી રીતનો યોગ માર્ગ છે તેને
 વિષે પ્રશ્નો જે શુભશુ તેને કોઈ વિદ્ય નથી. શા માટે જે ૫ માર્ગ સ્પૂષ્ટ છે ને ૫ને વિષે પ્ર-
 ત્યક્ત મૂર્તિ ભગવાનનું આલંબન છે તે સાક જેવા તેવો હોય તે પણ ૫ માર્ગે કરીને નિર્વિદ્ય
 થકો મોક્ષને પામે છે પણ ૫ માર્ગમાં ૫ દોષ છે જે, ૫ સર્વથી પર જે પુરુષોત્તમ ભગવાન
 તેને અને પ્રકૃતિ પુરુષાદિકને અંશઅંશી ભાષ આવી જાય છે જે, ભગવાનના અંશ પ્રકૃતિ
 પુરુષ છે ને તેના અંશ હિરણ્યગર્ભ ચિરાદાદિક છે ૫વી રીતે સમજાવ તો મોટો દોષ આવે
 કાંજે ભગવાન અપ્યુત છે, નિર્દશ છે, નિર્વિકાર છે, અસર છે, અસંદ છે તેને વિષે
 વ્યુત ધાવ આવે છે ને અંશઅંશી ધાવ આવે છે માટે એવો દોષ આવવા દેવા નહિ અને
 ૫ સમજવું જે, ૫ ભગવાન જેવા તો ભગવાનનું છે ને બીજા જે પ્રકૃતિ પુરુષાદિક છે તે
 તો ૫ના પ્રકૃત છે ને ૫નું ધ્યાન કરે છે માટે ૫ ભગવાન રૂપ છે, જેમ કોઈ મોટા સંત દેશ ને
 જે ભગવાનનું ધ્યાન કરતા હોય ને તેને ભગવાન રૂપ જાણે છે તેમ ૫ પ્રકૃતિ પુરુષાદિક પણ
 ભગવાન રૂપ છે અને ૫ સર્વથી પર જે પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ તેજ વાસુદેવ સંકર્ષણ, પ્રધુમ્ન, અનિ-
 રુદ્ધ રૂપે થાય છે તથા રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું પ્રદર્શન કરે છે તે ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે ૫મ
 સ્વચ્છો તો ૫ યોગ માર્ગ તે અતિસે નિર્વિદ્ય છે ને એમ છે, ને સાંલ્યવાળા છે તેમાં ૫ દોષ છે જે

સાંખ્યવાદાદ્યોય તે એમ કહે છે જે, અંતઃકરણે કરીને તથા ઇન્દ્રિયે કરીને જે જે ગ્રહણ કર્યામાં આવે છે તે સર્વે મિથ્યા છે ને અનુપવે કરીને જે ગ્રહણ કર્યામાં આવે છે તે સત્ય છે, એવી રીતે આકાર માત્રને મિથ્યા કરે છે તે એકે જીવના કલ્યાણને અર્થે પ્રગટ થયા જે ભગવાન તેમના રૂપને પણ મિથ્યા કરે છે તથા અનિરુદ્ધ, મધુચ્છ્ર, સંકર્ષણ એમના રૂપને પણ મિથ્યા કરે છે ને નિર્ગુણ એવા જે વાસુદેવ તેનું ગ્રહણ કરે છે એવો એ મોટો દોષ છે માટે એ સાંખ્યવાદા એમ સમજે તો ઠીક જે સાંખ્ય વિચારનું ગ્રહણ કરીને પ્રકૃતિ પુરુષથી જે જે ઉપજ્યું તેને મિથ્યા કરીને, ને પોતાના આત્માને સર્વેથી પૃથક્ શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ માનીને, તે પછી જીવના કલ્યાણને અર્થે પ્રગટ થયા જે ભગવાન તેના રૂપને સત્ય જાણીને તેનું ધ્યાન કરવું, એવી રીતે એ બે પ્રકારના જે વિચાર છે તે કોઈક અમ બેવા મોટા પાસેથી શિલ્પે ત્યારે આવડે, નહિ તો શાસ્ત્રને મળે સાંમળે પણ આવડે નહિ અને છે તો એમ જે પ્રથમ સાંખ્ય વિચારે કરીને જે બ્રહ્મરૂપ થયો હોય તેને અર્થે યોગનો ઉપવેશ છે તે કશું છે જે ॥ બ્રહ્મભૂતઃ પ્રસન્નાત્મા નશોચતિનકાંસતિ । સમઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ મદ્રક્તિલયતેપરાં ॥ તથા ॥ આત્મારામાયમુનયો નિર્મયા અપ્યુત્ક્રમે । કુર્વત્યૈતુર્કીયક્રિયામિત્યંભૂતમુણોદરિઃ ॥ પરિનિષ્ઠિતોપિ નૈર્ગુણે ચત્તમશ્ચોકલીલયા ॥ શ્રદ્ધાતત્ત્વેતારાજર્વે આત્મ્યાનં યદધીતવાન ॥ એવી રીતે સાંખ્યવાદાને યોગની અપેક્ષા છે, કાંચે એ સાંખ્યવાદે વિચારે કરીને પોતાના આત્માથી વ્યતિરિક્ત જે જે કાંઈ પાંચ ઇન્દ્રિયો ને ચાર અંતઃકરણે કરીને મોગવવામાં આવે એવા વિષયમોગ છે તેને અતિશે તુચ્છ જાણ્યા છે, માટે એ કોઈ પદાર્થને વિષે આશ્ચર્ય પામે નહિ તથા વંચાય નહિ અને એને પાસે કોઈ આવીને પ્રમ કહે જે, આ પદાર્થ તો મહુજ રહ્યું છે ત્યારે તેને એમ વિચારે જે મમે તેનું સારું હશે પણ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણે કરીને ગ્રહણ કર્યામાં આવે ત્યું હશે ને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણના ગ્રહણમાં જે આવે તે તો અસત્ય છે, નાશવંત છે, એવી એ સાંખ્યવાદાને હદ સમજણ રહે છે ને પોતાના આત્માને શુદ્ધ જાણે છે એવો જે સાંખ્યવાદો તેને યોગ માર્ગે કરીને ભગવાનની જે ઉપાસના ધ્યાન પ્રકૃતિ તે કરવાં અને એમ ન કરે તો એને વિષે અતિન્યૂનતા કહેવાય છે, એવી રીતે સાંખ્યશાસ્ત્ર તથા યોગશાસ્ત્ર તેનો જે સનાતન સિદ્ધાંત છે તે અમે યથાર્થ વિચારીને કશો છે અને જે આધુનિક યોગવાદા ને સાંખ્યવાદા છે તેમણે તો એ બેય માર્ગને વગાડી નાંખ્યા છે, જે યોગવાદા છે તે આકારનું સ્થાપન કરવા જાય છે ત્યારે બીજા જીવના આકાર તથા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવના આકાર તથા રામકૃષ્ણાદિક અવતારના આકાર તે સર્વેને તુલ્યપણે જાણે છે અને સાંખ્યવાદા છે તે આકારનું સંદન કરે છે તે એકે તીર્થ, વ્રત, પ્રતિમા, યજ્ઞ, નિષય, બ્રહ્મચર્યાદિક ધર્મ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ તથા રામકૃષ્ણાદિક અવતાર એ સર્વેનું સંદન કરે છે, માટે આધુનિક જે સાંખ્ય-

વાઙ્મા ને યોગવાઙ્મા તે શ્વેય માર્ગને છુટકીને કુમાર્ગે ચાલ્યા છે તે નારકી થાય છે. (૧) ૧
 ઇતિ ચત્વનામૃતમ્. ॥૨॥ (૧૨૮)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં ઝીઝીમહારાજે કહ્યું છે કે યોગવા-
 ઙ્મા ઝીવે ઈશ્વરને સમ કહે છે ને અક્ષરધામને વિષે રહ્યું પશું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તથા
 પ્રકૃતિ પુરુષાદિક તથા મચ્છ કચ્છાદિક અવતાર તે સર્વેને ધ્યાન કરવા યોગ્ય કહે છે ને
 ઇમાં અંશ અંશી માત્ર કલ્પે છે એ દોષ છે; અને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના આશ્રયે કરીને મોક્ષ
 થાય એમ કહે છે, તેમણે ઝીવથી ઈશ્વરને મિત્ર ને સર્વજ્ઞ સમજવા ને પ્રકૃતિ પુરુષથી લઈને
 બ્રહ્મા, વિશ્વ, શિવાદિક સર્વેને ભગવાનના મચ્છ સમજવા ને અંશઅંશી માત્ર ટાલવો અને
 આત્મ્યંતિક પ્રલયને વિષે અક્ષરધામમાં પુરુષોત્તમ ભગવાન રહે છે તે પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થાય
 તેમનું ધ્યાન કરવું. અને સાંકલ્યવાઙ્મા પરમાત્માને પામનારા ઝીવે ઈશ્વરને તત્ત્વથી મિત્ર
 કહેતા નથી ને ઝીવનેજ ધ્યાન કરવા યોગ્ય માને છે તે દોષ છે, તેમણે તત્ત્વથી ઝીવે ઈશ્વ-
 રને મિત્ર સમજવા અને પ્રકૃતિ પુરુષથી થયું તેને મિથ્યા કહેવું ને ભગવાનના અવતારને
 સત્ય જાણવા. આ યોગ તથા સાંકલ્યવાઙ્માએ જેને અક્ષરધામ શબ્દથી કહ્યું છે તેને મૂલપુન-
 ષ્વનું તેજ જાણવું અને જેને પુરુષોત્તમ શબ્દથી ઘર્ણન કર્યા છે તેને મૂલપુરુષ જાણવા અને
 નિર્ગુણ વાસુદેવ પણ એના તેજનેજ કહે છે અને પ્રધાન પુરુષને પ્રકૃતિપુરુષ શબ્દથી કહ્યા છે.
 તે યોગવાઙ્મા જેમ પ્રત્યક્ષને આશ્રયે કરીને મોક્ષ કહે છે તેમ અમારા અષ્ટોપ પ્રત્યક્ષ ભગવાન
 જે અમે તે અમને બ્રહ્માદિકથી લઈને મૂલ અક્ષર પર્યંત સર્વેથી પર જાણવા ને એ સર્વેને
 અમારા મચ્છ જાણવા અને અમે અનિરુદ્ધ જે મૂલ અક્ષર અને પ્રયુક્ત જે વાસુદેવ બ્રહ્મા અને
 સંકર્ષણ જે મહાકાલ તેમને વિષે નિર્ગુણ વાસુદેવ જે અમારાં તેજ તે દ્વારે પ્રવેશ કરીને
 તેતે રૂપે હાથે હીપે તથા રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું પ્રહ્ણ કરીએ હીપે તે સર્વેને સત્ય જાણવા
 અને પ્રકૃતિ પુરુષથી થયું તેને મિથ્યા માનવું અને એ સર્વેથી પર નિર્ગુણ વાસુદેવ જે અમારા
 તેજરૂપ અક્ષરધામ તે રૂપ પોતાના આત્માને માનીને યોગ માર્ગે કરીને અમારી ઉપાસના
 ધ્યાન મક્તિ કરવાં પણ અમારા વિના વીજા કોઈનું કરવું નહિ. (૧) વાક્ય છે.

૧ પ્ર૦ વિશ્વ, તેજસ ને બ્રહ્મા ને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને શિવ તે તુલ્ય કહ્યા તે કેવી રીતે સમજવા ?

૧ ૮૦ વૈરાજ પુરુષ પોતાના ઉપર જે અનિરુદ્ધ, પ્રયુક્ત ને સંકર્ષણ થકી ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને
 પ્રલય કરવાની સામર્થ્ય પામીને બ્રહ્મા પાસે ઉત્પત્તિ કરાવે છે તે ઉત્પત્તિના અભિમાને કરીને
 બ્રહ્મા નામે કહેવાય છે અને વિષ્ણુ પાસે સ્થિતિ કરાવે છે તે સ્થિતિને અભિમાને કરીને
 વિષ્ણુ નામે કહેવાય છે અને શિવ પાસે પ્રલય કરાવે છે તે પ્રલયના અભિમાને કરીને શિવ
 નામે કહેવાય છે તે એ ત્રણ દેવો દ્વારે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય કરે છે તે ક્રિયાના અભિમાને
 કરીને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને શિવ નામે કહેવાય છે પણ જેમ ઝીવનાં પોતાનાં વિશ્વ, તેજસ ને
 બ્રહ્મા નામ કહેવાય છે તેમ વૈરાજનાં પોતાના એ નામ નથી. એ તો બ્રહ્મા, વિષ્ણુને શિવ દ્વારે
 ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય કરે છે તે માટે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને શિવની તુલ્યતા કહી છે

૨ પ્ર૦ (આમાં તથા અ૦ ૬ માં) ભગવાનને અક્ષર કહ્યા છે ને (પ્ર૦ ૬ માં, સાં ૫ ના ઝીજા

પ્રશ્નમાં, કાં ૬ માં તથા પ્ર૦ ૪૧ પ આદિકમાં) અક્ષરથી પર કહ્યા છે, માટે પ્રત્યક્ષ અગ-
વાન જે અસ્વામિનારાયણ તેતો અક્ષરથી પર છે તેમને અક્ષર કહેવાતું શું કારણ હશે ?

૨ ૩૦ અત્રીજીમહારાજને અત્યુત છે, નિર્મલ છે, નિર્વિકાર છે, અક્ષર છે, અલંક છે એવાં વિશેષણ
આપ્યાં છે પણ અક્ષર તેજ અત્રીજીમહારાજ છે એમ નથી કહ્યું.

૩ પ્ર૦ અનિરુદ્ધ, પ્રયુક્ત ને સંકર્ષણ તેમને મિથ્યા ન કરવા એમ કહ્યું અને પછીથી પ્રકૃતિપુરુ-
ષના કાર્યને મિથ્યા કરવું એમ કહ્યું તે અનિરુદ્ધાદિક તો પ્રકૃતિ પુરુષના કાર્યમાં આવી ગયા
માટે તેને તો મિથ્યા કહેવા જોઈએ ને મિથ્યા કરવા નહિ એમ કહ્યું તેનું શું કારણ હશે ?

૪ ૪૦ આ ટેકાને અનિરુદ્ધ, પ્રયુક્ત ને સંકર્ષણ કહ્યા તે મૂલપુરુષથી પર છે તેમાં મૂલઅક્ષરને
અનિરુદ્ધ કહ્યા છે તે (લો ૭ ના ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) જગત્ની વસ્તુતિ અર્થે અને અનિ-
રુદ્ધ રૂપે હાથ ધરી, ઇતલે એ મૂલઅક્ષર જે અનિરુદ્ધ તેને વિષે નિર્ગુણ વાસુદેવ જે અમારું
તેજ તે તેજ દ્વારે રહ્યા છીએ એમ અત્રીજીમહારાજે કહ્યું છે, માટે અનિરુદ્ધ નામે મૂલઅક્ષરને
કહ્યા છે અને માયા સુધી જંગમ ઇતલે ચઢ વિષ અને મૂલપુરુષથી લઈને બ્રહ્મકોટી તથા,
મૂલઅક્ષરના મુક્ત ત્યાં સુધી સર્વ સ્થાવર ઇતલે અચઢ વિષ એ વેષ વિષ મૂર્તિમાન મૂલ-
અક્ષર જે અનિરુદ્ધ તેના તેજને વિષે સાવકાણે કરીને રહ્યાં છે. અને ચેતઃવીપ પતિ વાસુદેવ
ને પ્રયુક્ત કહ્યા છે. અને મહાકાલને સંકર્ષણ નામે કહ્યા છે, માટે આ સંકર્ષણાદિ ત્રણ તે
મૂલપુરુષથી પર છે તેથી એમને સત્ત્વ કહ્યા છે અને પ્રકૃતિમાંથી જે સંકર્ષણાદિક વસ્તુ થાય
છે તે તો પ્રલય સમે લય પામે છે માટે મિથ્યા કહેવાય.

૫ પ્ર૦ વાસુદેવ કોને કોને કહેવાતા હશે ?

૬ ૩૦ અત્રીજીમહારાજ મૂલ અક્ષરને વિષે પોતાના તેજદ્વારે વાસ કરે છે માટે અત્રીજીમહારાજને
વાસુદેવ કહેવાય, અને વાસુદેવ બ્રહ્મને વિષે મૂલ અક્ષર પોતાના તેજદ્વારે વાસ કરે છે માટે
મૂલ અક્ષરને વાસુદેવ કહેવાય, અને મૂલ પુરુષને વિષે વાસુદેવ બ્રહ્મ પોતાના તેજદ્વારે વાસ
કરે છે માટે વાસુદેવ બ્રહ્મને વાસુદેવ કહેવાય, અને માયાબદ્ધ જીવોને વિષે મૂલપુરુષ
પોતાના તેજદ્વારે વાસ કરે છે માટે મૂલ પુરુષને વાસુદેવ કહેવાય અને તે મૂલપુરુષ ક્ષુ-
દેશના પુત્ર થવા માટે વાસુદેવ કહેવાય અને તે મૂલપુરુષ દ્વારાય માયામાંથી અનેત પ્રધાન
પુરુષ થાય છે અને તે થકી મહત્ત્વ થાય છે ને તે થકી રાજસાહકાર (અનિરુદ્ધ),
સારિકાહકાર (પ્રયુક્ત), તામસાહકાર (સંકર્ષણ) એ ત્રણ પ્રકારનો અર્હકાર થાય છે
અને તેમાંથી ચોવીસ તત્ત્વ થાય છે ને તે થકી વિરાટ થાય છે ને તે થકી બ્રહ્મા, વિદ્યુ ને
શિવ થાય છે, તે પ્રધાન પુરુષ, મહત્ત્વ, પ્રયુક્ત, વૈરાજ અને વિદ્યુ તે પણ સૌ સૌના કાર્ય-
માં વાસ કરે છે માટે તેમને પણ વાસુદેવ કહેવાય, અને મૂલપુરુષને મૂલ માયાથી બદ તે
સૃષ્ટિને [લો ૭ ના ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં] જંગમ ઇતલે પ્રલયમાં નાશ પામતી એવી ચઢ
સૃષ્ટિ કહી છે, આ ચઢ વિષના વાસુદેવ મૂલપુરુષ છે, અને જે મહત્ત્વમાંથી અનિરુદ્ધા-
દિક થાય છે તે તથા મહત્ત્વ, પ્રધાન પુરુષ તે સર્વે મહામાવાને વિષે લય પામે છે
અને મહામાયા મૂલપુરુષમાં લય પામે છે ત્યારે મૂલ પુરુષ જે તે વાસુદેવ બ્રહ્મા બ્રહ્મપુરુ-
ષામને વિષે વાસુદેવ બ્રહ્મને સ્મીપે રહે છે.

૫. પ્ર૦ પોતાના આત્માને સર્વેથી પૃથક્ શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ માનીને બમારા રૂપને સ્વયં જાણીને બમારું ધ્યાન કરતું. એવો જે વિચાર તે તો બમ જેવા મોટા પાસેથી શિલે તોત્ર અમ્બડે. પણ શુદ્ધતાને અળને સાંમઝને કરીને આવડે નહિ એમ બીજીમહારાજે કહ્યું તે બમ જેવા મોટા કોને કહ્યા હશે?
૫. ૭૦ બીજીમહારાજે પોતાના સાધનવૃત્તિને પામેલા મુક્તને પોતા જેવા કહ્યા છે, માટે બીજીમહારાજ તથા તેવા મુક્ત ચકીજ આ વિચાર આવડે ને બીજીમહારાજનું જ્ઞાન, ધ્યાન ને કલ્યાણ થાય છે પણ કેવલ શાસ્ત્ર ચકી ચર્ચાર્થ સમજાતું નથી. [૧૨૮]

સંવત્ ૧૮૭૭ ના ફાગણ શુદ્ધ ૮ અષ્ટમીને દિવસ બીજીમહારાજ ગામ બી પંચાળા મધ્યે ધ્રીળામાડના દરબારમાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને ધોળો ફેંદો માથે બાંધ્યો હતો તથા ધોળો સ્વેસ પહેર્યો હતો તથા ધોળી પછેદી ઓઢી હતી અને પોતાના મુસ્તારચિંટની આગળ પરમહંસની સમા તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સમા ખરાડને બેઠી હતી.

- પછી બીજીમહારાજ બોલ્યા હે, સર્વે પરમહંસ માંદોમાંદી પ્રથમ ઉત્તર કરો. સ્વારે
૧. મુનિવાણે બ્રહ્માનંદસ્વામીને પ્રથમ પુછ્યો હે, (૧) આવો સત્સંગનો ને ધનશાનનો યોગ મઠ્યો છે ને બીજા વિકાર સર્વે ટઢી ગયા છે તથા સત્સંગનો સ્વપ્ન છે, તો પણ યાન ર્દિપ્તિ કેમ રહી જાય છે? પછી એનો ઉત્તર બ્રહ્માનંદસ્વામીય કરવા માંડ્યો પણ થયો નહિ. પછી બીજીમહારાજ બોલ્યા હે, એવો જે છે તેમાં બુદ્ધિ નથી અને હે બુદ્ધિવાળો છે તે તો પોતામાં બેટલા અવગુણ હોય તેને જાણે તથા બેટલા ગુણ હોય તેને પણ જાણે, અને બીજામાં જે ગુણ તથા અવગુણ હોય તેને પણ જાણે અને હે બુદ્ધિવાળો ન હોય તે તો પોતામાં ગુણજ જાણે પણ અવગુણ હોય તેને તો જાણે નહિ ને પોતાને સનકાદિક્ક જેવો મોટા જાણે ને બીજા મોટા હોય તેને પણ પોતાથી ઉતરતા જાણે; અને જે બુદ્ધિવાળો હોય તે પોતાના અવગુણને જાણતા હોય હે મુમાં આટલો અવગુણ છે પછી તેની ઉપર ચાલ્ય રાત્નીને તે અવગુણને ટાઢી નાસે તથા તે અવગુણને ટાઢવાની ધીજા સંત ચાર્વા કરતા હોય તેને હિતકારી માને માટે એમાં યાન ર્દિપ્તિદિક્ક કોઈ અવગુણ રહે નહિ. અને કોઈકમાં મોટી બુદ્ધિ જણાતી હોય ને તે જો પોતાના અવગુણને ન વિચારતો હોય તો તેની વ્યવહારિક બુદ્ધિ જાણવી ને તે બુદ્ધિ ઉપરથી તો વધુ ચોગાઢિ જમાય પણ એને બુદ્ધિવાળો ન કરેવાય તેને તો અતિ મૂર્સ જાણવો ને એની એ બુદ્ધિ પોતાના મોજના કામમાં આવે નહિ અને થોડીક બુદ્ધિ હોય ને જો પોતામાં અવગુણ હોય તેને જાણીને તેને ટાઢવાનો ઉપાય કરે તો એની થોડી બુદ્ધિ પણ મોજને ઉપયોગી પાય છે ને એનેજ બુદ્ધિવાળો કહીય અને જે પોતામાં તો કોઈવારે અવગુણ પરટે નહિ ને ગુણજ પરટે તેને મૂર્સ કહીય ને પોતામાં અવગુણ પરટે તેને બુદ્ધિવાળો કહીય. પછી બીજીમહારાજે આજ્ઞા

કરી જે કીર્તન ગાઓ પછી ॥ સહી આજ મોહન દીઠારે શેરીય આવતારે ॥ ૫ કીર્તન પરમહંસ ગાવવા લાગ્યા. (૧)

૨ સ્વારે વઢી ધીજીમહારાજ વોલ્યા જે, [૨] હવે કીર્તન રાત્રો અને આ કીર્તન ગાયાં તેમાં હેત વહુ છે તે હેતનો અમે વિચાર કર્યો જે હેત મોટી વાત છે ને હેતે કરીને ભગવાનને મગવા ૫ ટીક છે પણ સારી પેટે વિચારીને જોયું સ્વારે ૫મ જણાણું જે, હેત છે તેજ ભગવાનની માયા છે, કેમ જે સ્ત્રિયો પરસ્પર વોલતી હોય જોતી હોય સ્પર્શ કરતી હોય તેમાં ધીજી રીતનું હેત છે અને પુરુષ હોય ને પરસ્પર ચોલે જુવે સ્પર્શ કરે તેમાં પણ ધીજી રીતનું હેત છે, અને પુરુષ જે તે સ્ત્રીને જોતો હોય ને આલિંગન કરતો હોય તેની વાર્તા સાંભળતો હોય તેનો સુગંધ લેતો હોય ને તેની વાર્તા કરતો હોય તેને વિષે જેવું હેત થાય છે ને તે સ્ત્રીમાં પુરુષનું મન આકર્ષણ થઈ જાય છે તેવું પુરુષ પુરુષમાં નથી થાતું, તથા સ્ત્રી હોય ને પુરુષને જોતી હોય, આલિંગન કરતી હોય इत्यादિક પુરુષના સંબંધે કરીને સ્ત્રીને હેત જેવું પુરુષમાં થાય છે ને તેનું મન પુરુષમાં સમમપણે સ્વેચ્છા જાય છે તેવું સ્ત્રીને સ્ત્રીમાં નથી થાતું, માટે જે થકી જગત્નો મવાહ છે ને જે જીવને સંસૃતિને ચંચળની કરનારી છે એવી જે ભગવાનની માયા તેજ હેતરૂપે છે, પછી ૫મ વિચાર થયો જે, શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ ૫ જે પંચવિધ છે તે ધીજે ટેકાળેથી મિથ્યા કરીને એક ભગવાનમાં આત્મલિપ્ત સુખ જાળીને જોડણાં હોય તો તો ટીક છે, તે માયા નથી. પછી વઢી તેમાં પણ વિચાર થયો જે, ૫ પણ ટીક નહિ, કાં જે ભગવાનના રૂપ કરતાં અધિકરૂપ, અધિક સ્પર્શ, અધિક રસ, અધિક ગંધ, અધિક શબ્દ, તે ધીજાને વિષે જણાય તો ભગવાનને ઘુકીને તેને વિષે હેત થઈ જાય, જેમ સોઝ હજાર ને એકસો, જે ધીકૃષ્ણ ભગવાનની સ્ત્રિયો હતી તે જન્માન્તરે અપ્સરાઓ હતી તેમણે બ્રહ્મા પાસે વર માગ્યો જે, હે મહારાજ ! અમે દેવ, દૈત્યને મનુષ્ય ૫ સર્વેનો સ્પર્શ કર્યો છે પણ જે નારાયણ પુરુષ છે તેનો વતિમાવે સ્પર્શ નથી કર્યો, માટે એવી કૃપા કરો જે ૫ અમારા પતિ થાય. પછી બ્રહ્મા ૫ કહ્યું જે, તમે તપ કરો તમારા પતિ નારાયણ થાશે. સ્વારે તેમણે ઘણું તપ કર્યું પછી તેમની ડપર અષ્ટાવક્રકૃષ્ણ તથા નારદ મુનિ તે પણ પ્રસન્ન થયા ને વર આપ્યો જે, તમારા પતિ નારાયણ થાશે, એવી રીતે જન્માન્તરે ઘણુંક તપ કરીને ધીકૃષ્ણ ભગવાનને પામી હતી પણ જો ભગવાન કરતાં સાંબંધે વિષે અધિક રૂપ દીઠું તો તેમાં મોહ પામી માટે જેની એક વતિ રહેતી ન હોય તેને પંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયના સુખ સંબંધે કરીને ભગવાનમાં પ્રીતિ કરતો તે ટીક નહિ ને જેની વતિ એકનીએક નિસ્તર્કપણે રક્ષા કરે તેને તો ટીક છે અને જેને બુદ્ધિ હોય તેને ભગવાનમાં હેત કેમ કરવું તો જે ચોવીશ તત્ત્વ છે તે થકી પોતાના જીવને પૃથક્ જાણવો ને તે જીવને વિષે સુતીને રહી :

જે પંચ इंद्रियोની ટુત્તિયો તેને ડલાદી નાસ્તીને इंद्रियोની ટુત્તિ વિના જીવ સંતાપણે રહ્યા થકા નિર્ગુણપણે કરીને જેટલું ધગવાનમાં હેત થાય તેટલું કરવું તે નિર્ગુણપણું તે હું જે, દશ इंद्रियो તે રજોગુણની સંપત્તિ છે અને અંતઃકરણ ને દેવતા તે સત્ત્વગુણની સંપત્તિ છે, અને પંચભૂત ને પંચવિષય તે તમોગુણની સંપત્તિ છે તે ૯ ત્રણ ગુણની સંપત્તિયો ને ત્રણ ગુણ તેને પૃથક્ માનીને કેવલ જીવસંતાપ કરીને રહે તેને નિર્ગુણ કહીએ. એવો નિર્ગુણ થઈને ધગવાનમાં હેત કરવું તે કશું છે જો। નૈર્ગુણ્યસ્થાયમંતેસ્મ ગુણાનુકયને હરેઃ।। તથા।। પરિનિષ્ઠિ-
તોપિનૈર્ગુણ્યે વતપમ્લોકલીલયા। મુહીતવેતારાજર્વે આલ્યાનંયદધીતવાન।। અને એવી રીતના જે જ્ઞાની છે તે ક્ષેત્ર ને ક્ષેત્રજ્ઞના રૂપને જાણીને પોતે ક્ષેત્રજ્ઞરૂપે થઈને ધગવાનમાં પ્રીતિ કરે છે તે ક્ષેત્ર તે હું તો સ્પૃહ્ય, સૂક્ષ્મ ને કારણ ૯ ત્રણ દેહ તથા જાગ્રત, સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ ૯ ત્રણ અવસ્થા ૯ સર્વે ક્ષેત્ર છે તે ક્ષેત્રને પોતાના આત્માથી પૃથક્ જાણે છે જે, ૯ મારે વિષે કોઈ દિવસ હોય નહિ, હું તો એનો જાણનારો હું ને અતિ શુદ્ધ હું, અરૂપ હું, અલિંગ હું, ચૈતન્ય હું અને ૯ ક્ષેત્ર તો અતિ મલિન છે, જદ છે, નાશવંત છે એમ દૃષ્ટપણે સમજીને, ને ૯ સર્વથી વૈરાગ્યને પામીને સ્વર્ધર્મે સહિત જે ધગવાનને વિષે ભક્તિ કરવી તેને એકાં-
તિકની ભક્તિ કહીએ અને એને જ્ઞાની કહીએ અને ૯ જે જ્ઞાની તે સર્વથી બ્રેહ્ છે તે ધગ-
વાને કશું છે જે ।। તેપાંજ્ઞાની નિત્યયુક્ત એકબક્તિર્વિશિષ્યતે ।। હદારાઃ સર્વેષ્વૈતે જ્ઞાની ત્વાત્મૈશ્વમેતત્મ ।। એમ સમજીને इंद्रियो અંતઃકરણ વિષય ૯ સર્વેનાં જે મૂલ્ય તે જીવમાંથી ડલેદી નાસ્તીને ધગવાનને વિષે હેત કરવું એન ટીક છે. [૨] અને ડ્યાં સુધી એનાં મૂલ્ય ૩
ડલાદી નાસ્તી ન હોય ડ્યાં સુધી ૯ इंद्रियो અંતઃકરણે કરીને ધગવાનનાં દર્શન સ્પર્શ-
નાદિક રૂપ જે કામ તે લેવું પણ એને પોતાનાં હેતુ ન માનવાં, વૈરી માનવાં ને એનો ગુણ ન લેવો જે, ૯ ધગવાનની ભક્તિને વિષે ઉપકાર કરે છે, કેમકે નેત્રે કરીને ધગ-
વાનનાં દર્શન થાય છે, શ્રવણે કરીને ધગવાનની કથા સંઘડાય છે, સ્વચાપ કરીને ધગવાનનો સ્પર્શ થાય છે, નાસિકાપ કરીને ધગવાનની બાહ્યાને તુલસીનો મુગંધ લેવાય છે ને મુલે કરીને ધગવાનનાં કથા કીર્તન કહેવાય છે તથા જિહ્વાપ કરીને ધગવાનની પ્રસાદીનો રસ લેવાય છે ઇત્યાદિક ધગવાનની ભક્તિને વિષે ઉપયોગી છે એમ સમજીને એનો ગુણ ન લેવો ને એનો વિશ્વાસ ન કરવો એને તો વૈરી જાણવાં કાં જે હું જાણીએ ૯ ધગવાનનાં દર્શન સ્પર્શનાદિકે કરીને સુખ માનતા થકાં સ્ત્રિયાદિકના દર્શન સ્પર્શ-
નાદિકે કરીને જ સુખ માની શે તો મુંદું થાય માટે ૯ પંચ इंद्रियो રૂપ શબ્દને કેદમાં રાસીને ધગવાનની ભક્તિરૂપ કામ લેવું, જેમ કોઈ રાજાએ શ્રેષ્ઠસેના શત્રુને પકડ્યો હોય તેને ઘેડીમાં બાંધી રાસીને કામ કરાવે પણ છુટો મેલે નહિ ને વિશ્વાસ પણ કરે નહિ અને જો તેને છુટો મેલે ને વિશ્વાસ કરે તો તે રાજાને તે વૈરી નિશંક મારે તેમ જો इंદ્રિ-

યો રૂપ વૈરીનો વિશ્વાસ કરે ને છુટા મુકે ને કેદમાં ન રાસે તો એને વિષે ભગવાનના માર્ગ થકી પાટી નાસે છે, માટે એનો વિશ્વાસ ન કરવો, અને થકી જેમ ઈમેન કોઈક ગુનેગારને વકરે છે ત્યારે તેને પાંચરામાં ડબો રાસીને બુઢે છે પણ છુટા મુકતો નથી ને તેનો વિશ્વાસ કરતો નથી, તેમ જ ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણને પંચવર્ષમાનના નિયમરૂપ જે પાંચરું તથા વેદી તેમાં રાસીને ભગવાનની ભક્તિ કરાવવી પણ એને વિષે ગુણ ન લેવો શત્રુભાવજ રાસવો અને જો એમને ભક્તિમાં ઉપયોગી માનીને હેતુ માને ને એનો ગુણ લે તો ભગવાનનાં દર્શન સ્પર્શનાદિકને વિષે સુસ્થ ધનાવતે થકે જો સ્ત્રિયાદિકને વિષે કાંઈક સુસ્થ ધનાવી એ તો એનું કર્યું કારમ્યું સર્વ સ્વર્થ થઈ જાય, જેમ જ્ઞાણો દારુનો ઇગલો હોય ને તેમાં એક અગ્નિના તળેણો પડ્યો હોય તો તે દારુ સર્વે થસ્ય થઈ જાય છે તેમ એનું કાંઈ ઠેકાણું રહેતું નથી માટે કેવળ આત્મારૂપ થયે થકે જે ભગવાનને વિષે હેતુ થાય તે ઠીક છે એમ અમારો સિદ્ધાંત છે ને એવી રીતે જે ભગવાનમાં હેતુ કરે છે તે અમને મમે છે. અને એમ પણ વિચાર કરવો જે, ભગવાનમાં જેવું રૂપ છે તેવું બીજે નથી અને જેવો યગવાનનો સ્પર્શ છે તેવો બીજે નથી અને જેવો ભગવાનમાં સુગંધ છે તેવો બીજે નથી અને ભગવાનના અગ્નિમાં જેવું સુસ્થ છે તેવું બીજે નથી અને જેવો ભગવાનમાં રસ છે તેવો બીજે નથી, એમ જ ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણને હોય વેલાદીને બીજા વિષયથી પાછાં વાળ્યાં જ પણ સમજાણ ઠીક છે. (૩) ૩

૩ ત્યારે સ્વયંવકાશાનંદસ્વામીજી મન્ન બુદ્ધ્યો જે, (૩) હે મહારાજ ! આ જે સર્વે વિચાર તે કિયા સ્થાનકે રહીને કરવો ? ત્યારે બીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એમ વિચાર કરે જે સ્પૂષ્ક દેહ, સૂક્ષ્મ દેહ, કારણ દેહ જ હું નહિ ને જામત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ જ ગ્રજ અવસ્થા તે હું નહિ ને પંચજ્ઞાન ઈન્દ્રિયો ને પંચકર્મ ઈન્દ્રિયો ને ચાર અંતઃકરણ ને એમના દેવતા જ સર્વે હું નહિ, હુંતો જ સર્વથી પૂર્વજ હું, ચૈતન્ય હું, ને ભગવાનનો ભક્ત હું ને જ ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણ કાંઈક જાણા કરે તો એને કહેવું જે કેમ તારે તે એક ભગવાનનુંજ રૂપ જોવું છે કે બીજાનું પણ જોવું છે ? ને કેવળ ભગવાનનો જ્ઞાન્દ સાંમજ્ઞો છે તથા ગંધ લેવો છે કે બીજાનો પણ જ્ઞાન્દ સાંમજ્ઞો છે ને ગંધ લેવો છે ? અને જો યમવાન વિના બીજા વિષયમાં તું જાણ તો તારે મારે હું છે જાણ ? તું કોણ ને હું કોણ ? તારે મારે લેવું વેવું નથી. તમે કરણો તે તમે યોગવતો, એમ જ ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણને કરીને પછી ભગવાનની માર્ષના કરવી જે, હે મહારાજ ! હે સ્વામિન ! હે ચત્કવત્સલ ! હે દયા મિત્રે ! આ ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણનો જાંક છે ને હું તો એવી બોલો છું જે જ તો ચાર શત્રુ છે માટે જ થકી જાણી રજા કરણ્યો, એમ જિંતર માર્ષના કર્યા કરવી ને પોતમ્ને શેષજ્ઞ ચૈતન્ય બીજરૂપ માનીને યમવાનને વિષે હેતુ યક્તિ કરવી. (૪) इति प० ॥३॥[१२९] ૪

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં ગ્રજ (૩) છે. તેમાં બીજું ક્રપાવાચ્ય છે, તેમાં વહેલામાં જે યક્ત

પોતાના અવગુણ ઓઢાસીને ટાઢાવાનો વપાય કરે ને બીજાના અવગુણ છે નહિ તે સુદિવાઢો છે અને માને કરીને પોતાથી મોટાને ન્યૂન માને તે મૂર્ખ છે. (૧) બીજામાં નિર્ગુણસત્તા જે અમારું તેજ તે રૂપ અને અમારે વિષે હેત કરવું ને સેવા કરવી પણ વિવચના સુલ્લ સંબંધ કરીને અમારે વિષે હેત કરવું નહિ. (૨) અને ઇંદ્રિયો અંતઃકરણને પંચવર્તમાનના નિયમમાં રાલ્લવાં. [૩] ત્રીજામાં ત્રણ દેહ ને ત્રણ અવસ્થાથી પોતાના ચૈતન્યને પૃથક્ માનવો એમ ઓઢીમહારાજે કહ્યું છે. (૪) બાલતો છે.

૧ પ્ર૦ [પહેલા પ્રશ્નમાં] બીજા વિકાર ટઢી ગયા છે ને માન ઈર્ષ્યા કેમ રહે છે એમ પુછ્યું તે બીજા વિકાર કયા ટઢયા હશે ?

૧ ઠ૦ કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ તે વિકાર ટઢી ગયા હોય એમ જાણવું.

૨ પ્ર૦ [બીજા પ્રશ્નમાં] નિસ્તર્કેણે યક મતિ રહેતી હોય તેને પંચઇંદ્રિયોના વિષય સુલ્લ સંબંધે કરીને અમારે વિષે હેત કરવું એમ કહ્યું તે કેવી રીતે કરવું ?

૨ ઠ૦ ઓઢીમહારાજની મૂર્તિ વિના બીજો કોઈ આકાર રીટોજ ગમે નહિ ને ઓઢીમહારાજના શબ્દ વિના બીજો શબ્દ ગમે નહિ, તથા ઓઢીમહારાજના સ્પર્શ વિના બીજો સ્પર્શ ગમે નહિ અને ઓઢીમહારાજના મહાપ્રસાદ વિના બીજો રસ ગમે નહિ ને મહારાજને વહવાં જે તુઢસી પુષ્પ તે વિના બીજો ગંધ ગમે નહિ, પઘી રીતે ઓઢીમહારાજ સંબંધી પંચવિષયમાં આનંદ વર્તે ને તે વિના બીજા માનિક વિષયને વિષે અમાલ વર્તે અને ઓઢીમહારાજને વિષે માનિકપદ્માનો સંકલ્પ ન બાલ ધવી રીતે ઓઢીમહારાજને વિષે હેત કરવું હોય તો કલ્પણ બાલ.

૩ પ્ર૦ (૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) તમે કરશો તે તમે ભોગવશો એમ ઇંદ્રિયો અંતઃકરણને કહેવું એમ કહ્યું અને [જે ૨ ના બીજા પ્રશ્નમાં] ઇંદ્રિયોદારે વિષયનું પ્રાણ જીલ કરે છે ત્યાં જીલનેજ ઓઢા કહ્યો છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૩ ઠ૦ ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ ઓઢા મળી, કર્તા ઓઢા તો જીલજ છે, પણ જીલ ઇંદ્રિયાદિક મેઢો ઓઢી ગયો છે તેને જુદો પઢવાનો તથા ઇંદ્રિયો અંતઃકરણદારે ઘાટ કરતો હોય તે ઘાટને સોટા કરી નાલ્લવાનો વપાય લ્લાલ્યો છે. ॥ ૧૨૧ ॥

સંલ્લ ૧૮૭૭ના ફાગણ ઘદિ ૩ ત્રીજને દિલ્લ ઓઢીમહારાજ ગામ થી પંલાઢા મધ્યે શીળાઘાઈના દરબારમાં ઓટા ઘર ઢોલિલો ઢઢાસીને લિરાજમાન હતા અને ઘોલ્લો ફેઢો મલ્લક ઘર ઘાંધ્લો હતો તથા ઘોલ્લો સેલ પઘેયો હતો તથા શીળીલેઢી પઢેઢી ઓઢી હતી ને હલ્લકપઢને વિષે તુઢસીની માઢા ફેલ્લતા હતા અને ઘોળાના સુસાર-લિલ્લથી આગલ પરમહંસની સમા લ્લા દેલ્લેલ્લના હરિમલ્લની સમા ઘરાઢને ઘેઢી હતી.

પઢી ઓઢીમહારાજ ઘોલ્લા જે, સર્લે પરમહંસ પરસ્પર પ્રલ્લ ઘરો. સ્વારે ૧ ઢુલ્લિલાલે લ્લામાનેદ્લામીને પ્રલ્લ ઢુલ્લ્યો લે, (૧)-પ્રલ્લ તો ઘલ્લવાનનો નિલ્લ્ય હેલ્લ ને લ્લાલ્લન ઘરણ કર્લો હોય ને પઢી લ્લાલ્લાના ઢનુપ્લ ચરિત્ર ઘેલ્લીને તે લિલ્લ્યલ્લા સંલ્લ્ય લ્લાલ્લા છે તેલ્લું લ્લાલ્લ કારણ છે ? પઢી ૫ પ્રલ્લનો ઘર લ્લામાનેદ્લામી કરલા લાગલા

પણ થયો નહિ, ત્યારે શ્રીગ્રીમહારાજ જ્ઞાણીવાર સુધી વિચારી રહ્યા ને પછી વૈભ્વા
 જે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર અમે કરીએ છીએ જે, વેદ, પુરાણ, મહામારત, સ્મૃતિયો ઇત્યાદિક
 જે શાસ્ત્ર તેને વિષે ધગવાનું સનાતન અનાદિ દિવ્ય ઇત્યં જે મૂઠરૂપ પોતાના અક્ષર-
 ધામમાં રહ્યું છે તે કહ્યું છે. તે ધગવાન કૈવા છે તો આ ચક્ષુરિન્દ્રિયે કરીને ટીઠામાં આવે
 છે જે યત્કિચિત્તરૂપ તે જેવું તેમનું રૂપ નથી અને શ્રવણે કરીને સાંમઝઘામાં આવે છે
 જે કોઈ શબ્દમાત્ર તે જેવો એ ધગવાનનો શબ્દ નથી અને સ્પર્શ કરીને સ્પર્શમાં આવે
 છે જે સ્પર્શ તે જેવો ઇમનો સ્પર્શ નથી અને નાસિકાએ કરીને મુંઘ્યામાં આવે છે જે મુંઘ
 તે જેવો ઇમનો મુંઘ નથી અને જિહ્વાએ કરીને વર્ણન કરવામાં આવે એવા પણ એ ધગ-
 વાન નથી અને મનના સંકલ્પમાં આવે એવા નથી તથા ચિત્તના ચિંતનમાં આવે એવા
 નથી તથા બુદ્ધિના નિષ્કલ્પમાં આવે એવા નથી તથા અહંકારે કરીને અહંપણું બરાય એવા
 નથી જે એ ધગવાનનો હું હું ને એ મારા છે, એવી રીતે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ ને અગોચર
 એ ધગવાન રહ્યા છે અને એ ધગવાનનું જેવું રૂપ છે તેવું આ બ્રહ્માંડમાં બ્રહ્માદિક સ્વંશ
 પર્યંત કોઈનું રૂપ નથી જે જેની એને ઉપમા વેદે તથા એનો જેવો શબ્દ છે તેવો બીજો
 આ બ્રહ્માંડમાં કોઈનો શબ્દ નથી જે જેની એને ઉપમા વેદે અને એ ધગવાનનો જેવો
 મુંઘ છે તેવો આ બ્રહ્માંડમાં કોઈનો મુંઘ નથી જે જેની એને ઉપમા વેદે, તથા એ
 ધગવાનનો જેવો સ્પર્શ છે તેવો આ બ્રહ્માંડમાં કોઈનો સ્પર્શ નથી જે જેની એને ઉપમા
 વેદે તથા એ ધગવાનમાં જેવો રસ છે તેવો આ બ્રહ્માંડમાં કોઈનો રસ નથી જે જેની
 એને ઉપમા વેદે અને એ ધગવાનનું જેવું ધામ છે તેવું સ્થાનક આ બ્રહ્માંડમાં કોઈ નથી
 જે જેની એને ઉપમા વેદે તે સમગ્રીય ને નવસંદમાં જે જે સ્થાનક છે તથા મેઘ ઉપર
 ઘણીક શોભાએ યુક્ત બ્રહ્માદિકનાં સ્થાનક છે તથા લોકાલોકાચક્ષુને વિષે ઘણાંક
 સ્થાનક છે તથા ઈંદ્ર, વરુણ, કુબેર, શિવ, બ્રહ્મા એનાં જે સ્થાનક છે તથા બીજાં પણ ઘણાંક
 સ્થાનક છે એ સર્વે માંહેલું ઇત્યં એક સ્થાનક નથી જે જેની ધગવાનના ધામને ઉપમા થાય
 અને એ ધગવાનના ધામને વિષે રહ્યા જે ધગવાનના થત તેને જેવું સુખ છે તેવું આ
 બ્રહ્માંડમાં કોઈ સુખ છે નહિ જેની એને ઉપમા વેદે અને એ ધગવાનનો જેવો આકાર
 છે તેવો આ બ્રહ્માંડમાં કોઈનો આકાર નથી જેની એને ઉપમા વેદે, કેમજે આ બ્રહ્માં-
 ડમાં જેટલા દુઃખ પ્રકૃતિ થકી ઉત્પન્ન થયા જે આકાર તે સર્વે માયિક છે અને ધગ-
 વાન છે તે દિવ્ય છે ને અમાયિક છે, માટે એ વેચને વિષે અતિશે વિલક્ષણપણું છે તે
 સારુ એને ને એને સાદૃશ્યપણું કેમ થાય ? જેમ મનુષ્યને કરીએ જે આ માનસ મેંદ્ર
 જેવો છે, સર્પ જેવો છે, ચરકલા જેવો છે, ગધેડા જેવો છે, કુતરા જેવો છે, કાગડા
 જેવો છે, હાથી જેવો છે, એવી ઉપમા મનુષ્યને સંભવે નહિ, કેમજે મનુષ્યચક્રી એ બીજા

જે સર્વે તે વિજાતિ છે; અને મનુષ્ય મનુષ્યમાં પણ અતિશે સાદશ્યપણું નથી જે જેની
 ઉપમા એમ દેશ્યે, જે આવે આ જેવોજ છે અને જો તે તે જેવોજ હોય તો તેની ઓઢ-
 સ્થાન કેમ થાય ? માટે મનુષ્ય મનુષ્ય સજાતિ છે તેને વિષે પણ સાદશ્યપણું અત્યંત છે
 નહિ, જુઓને આ મળેા છુલ્લો વે સરસા કહેવાય છે પણ જ્ઞાતા દિવસ મેળા રહીયે તો
 ઓઢલાઈ જાય જે આ મળેા છે ને આ છુલ્લો છે, માટે જો વિલસણતા ન હોય તો ઓ-
 ઢલાય કેમ ? માટે મનુષ્ય મનુષ્યમાં પણ અતિ સાદશ્યપણું નથી તો માયિક અમાયિકને
 વિષે સાદશ્યપણું કેમ આવે જેની ઉપમા મગવાનને દેશ્યે તથા મગવાનના ધાપને દેશ્યે,
 કાંજે એ મગવાન છે તે ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણને મગાવર છે એમ સર્વ જ્ઞાત્રમાં કાંઈ છે
 જે એ મગવાન ઉપરે જીવને પોતાનું દર્શન દેવાને ન ઇચ્છે ત્યારે તો આવી રીતે દિવ્ય
 રૂપ મગાવર થકા પોતાના અજ્ઞરધાપને વિષે રહ્યા છે અને એ મગવાન મહારાજાધિ-
 રાજ છે ને દિવ્યરૂપ ઈશ્વરી જે અસંખ્ય સમૃદ્ધિ તથા અસંખ્ય પાર્થદ તેણે યુક્ત છે ને
 અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ છે, જેમ આ લોકમાં કોઈક મોટા ચક્રવર્તી રાજા હોય તેનું
 સૂર્યના ઉદય અસ્ત સુધી રાજ્ય હોય અને તેજ રાજા પોતાના તપને પટેલ કરીને દેવતાના
 જેવા ઈશ્વર્યને પામ્યો હોય ને સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાલ એ ત્રિલોકીના રાજ્યને કરતો હોય,
 જેમ અર્જુન હતા તે એને એ દેહે કરીને સ્વર્ગને વિષે ઇંદ્રાસનને ઉપર કેટલાક વર્ષ સુધી
 રહ્યા તથા નહુષ રાજા પણ ઇંદ્ર થયો હતો એવા જે પ્રતાપી ચક્રવર્તી રાજા તેને
 ઘેર જેટલાં ગામ છે તેની ગણતી થાય નહિ એ તો અસંખ્ય છે તથા ગામ ગામના
 જે પટેલ તેની પણ ગણતી નથી અને તે ગામ ગામના અસંખ્ય પટેલ તે એના દરબારમાં
 અરજ કરવા આવતા હોય અને તે રાજાના ધન, માલ, ભોગ, સ્થાનક, સમૃદ્ધિ
 તે પણ ગણતીમાં આવે નહિ, તેમ એ મગવાન અસંખ્ય કોટી છે બ્રહ્માંડરૂપ ગાય
 તેના રાજાધિરાજ છે અને એ બ્રહ્માંડરૂપ જે ગામ તેના મુલ્ય પટેલ તો બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને
 શિવ છે, જેમ એક ગામમાં એક પટેલ મોટો હોય તેને તે ગામની સર્વે પ્રજા તે આવીને
 નમે ને આજ્ઞામાં રહે ને તે પટેલ રાજાને નમે તેમ બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ,
 શિવ છે તે મોટા છે ને બીજા જે બ્રહ્માંડમાં દેવ, દૈત્ય, મનુષ્ય, ઋષિ, પ્રજાપતિ તે એને
 મજે છે ને આજ્ઞામાં રહે છે ને એ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ તે મગવાન પુરુષોત્તમને મજે છે
 ને આજ્ઞામાં વર્તે છે તે એ બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડના જે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને શિવ તે મગવાનની
 પ્રાર્થના કરે છે જે, હે મહારાજ ! કૃપા કરીને તમે અમારા બ્રહ્માંડમાં પધારો, જેમ કોઈ-
 ક ગામનો પટેલ હોય તે ચક્રવર્તી રાજા આગળ જઈને પ્રાર્થના કરે જે, હે મહારાજ !
 હું મરીશ છું તે તમે મારે ઘેર પધારો ને હુંથી જેવી તમારી ચાકરી થી આવશે તેવી ક-
 રીશ, તેમ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ તે એ મગવાનની પ્રાર્થના કરે છે જે હે મહારાજ ! તમે અ-

મને દયા કરીને દર્શન થો ને અમારા પ્રજ્ઞાંદમાં પચારો, ત્યારે એ બે ભગવાન તે પ્રજ્ઞાંદ-
માં વેહતું ધારણ કરે છે તે જ્યાં જૈવું કાર્ય ત્યાં તેવા વેહતું ધારણ કરે છે ને તેવી રીતે જ
વર્તે છે. જો દેવમાં વેહ ધારણ કરે છે તો દેવના જૈવીજ વેષ્ટા કરે છે તથા પશુના વેહતું
ધારણ કરે છે ત્યારે તે પશુની પેટેજ વર્તે છે, જેમ વારાહરૂપ ભગવાને થાંયું ત્યારે સુંડીને
પૃથ્વીને સ્વોચ્છી કાઢી તથા હયમીવ રૂપે થયા ત્યારે ઘોડાની પેટે કુંકાદા મારવા માંઘ્યા
તથા મળ્લ કચ્છાદિક જલ્લંતુનો વેહ ધારણ કર્યો ત્યારે જલ્લમાંજ કર્વા પણ પૃથ્વીમાં
ન કર્યા તથા તુસિહરૂપે થયા ત્યારે સિંહની પેટેજ તર્વા પણ મનુષ્યના જૈવી વેષ્ટા ન કરી
અને એ ભગવાન મનુષ્યના વેહને ધારણ કરે છે ત્યારે મનુષ્યના જૈવીજ ક્રિયા કરે છે તે
જ્યારે સત્યયુગ હોય ત્યારે મનુષ્યને લાસ વર્ષની આવરદા હોય ત્યારે એ ભગવાન પણ
લાસ વર્ષે વેહ રાસે અને તે સત્યયુગના માણસ મનોવાંચ્છિત યોગને યોગે ત્યારે
ભગવાન પણ તેમજ યોગને યોગે પણ અધિકપણે ન વર્તે અને ત્રેતાયુગમાં વેહ ધારણ કરે
ત્યારે માણસને દસહજાર વર્ષની આવરદા હોય ત્યારે ભગવાન પણ તેટલા વર્ષ વેહ રાસે
ને દ્વાપરયુગમાં હજાર વર્ષની આવરદા હોય ને દસહજાર હાથીતું ચલ્લ માણસમાં હોય છે ત્યારે
ભગવાનનું પણ વટલું ચલ્લ ને વટલી આવરદા હોય છે અને કલ્પિમાં વેહ ધારણ કરે ત્યારે
કલ્પિ પ્રમાણે આયુષ્ય ને ચલ્લ તેનું ભગવાન ધારણ કરે છે, અને જેમ ચાલ્લક ગર્ભમાં આવે
ને તે ગર્ભ દૃઢિને પામે પછી જન્મે છે ને ચાલ્લ, યૌવન, દૃઢ અવસ્થા થાય છે ને મૃત્યુને
પામે છે તેમજ ભગવાન પણ એવીજ મનુષ્યની વેષ્ટા કરે છે, અને જેમ મનુષ્યમાં કામ,
ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ, માન, સ્નેહ, મદ, ઘસ્ટર, ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, રાગ, મોહ, મુલ, દુઃખ,
ભય, નિર્ભય, શૂરાતા, કાપરતા, મૂલ, તરસ, આશા, તૃષ્ણા, નિદ્રા, પક્ષપાત, પારકું,
પેતાતું, ત્યાગ, વૈરાગ્ય ઇત્યાદિક સ્વભાવ છે તેમ તેવાન એ સર્વે સ્વભાવ મનુષ્ય વેહને ભ-
ગવાન ધારે ત્યારે તેમાં જળાય છે તે એ મનુષ્ય સ્વરૂપ પણ ભગવાનનું સર્વ શાસ્ત્રમાં વર્ણન
કર્તું છે અને મૂલ જે દિવ્યરૂપ છે તેનું પણ વર્ણન કર્યું છે; તે એ વેદ રૂપનું જેને યથાર્થ
ભવણ, મનન, કરીને દૃઢ નિશ્ચય કર્યો હોય તેને તો કોઈ રીતે સંશય થાય નહિ અને જેને
આવી રીતની સમજણમાં કસર હોય તેને ભગવાનમાં સંશય થાય છે અને એજ દિવ્યરૂપ
એવા ભગવાન મનુષ્યના વેહતું ધારણ કરે છે ત્યારે મનુષ્યના જેવા સ્વભાવે યુક્ત વર્ણના
હોય પણ જે બુદ્ધિવાન હોય તેને એમ જળાય સ્વં જે યમાં કામ છે તે વીજા મનુષ્ય જેવો
નથી તથા ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ, માન ઇત્યાદિક મનુષ્યના સ્વભાવ તે એ ભગવાનમાં છે
પણ વીજા માણસ જેવા તો નથી યમાં કોઈક દિવ્ય ભાવ છે તે બુદ્ધિવાનના જાણવામાં
આવે છે તેણે કરીને ભગવાનવખાનો નિશ્ચય કરે છે; જેમ યંકરાચાર્યે યુંગાર રસની ચાર્લ
જાણવાને અર્થે રાજાના વેહમાં મયેષ્ઠ કર્યો હતો ત્યારે તે રાજાના બેઠાજ સર્વે યુંગારાદિક

ધાવને દેહની વેદ્યા તે હતી પણ તે રાજાની રાણી બુદ્ધિવાંઝી હતી તેણે એમ જાણ્યું જે, મારા ધર્મીમાં માંવેા ચમત્કાર નહોતો માટે આ દેહને વિષે કોઈક બીજે જીવે પ્રવેશ કર્યો છે, તેમ મનુષ્યરૂપ એવા જે તે ભગવાન તેને વિષે દિવ્યભાવ જણાય છે તેણે કરીને ભગવાનપણાનો નિશ્ચય થાય છે ત્યારે તમે કહેશો જે, કાંઈક દિવ્યભાવ જાણવામાં આપ્યો તેણે કરીને મનુષ્યને ભગવાનપણાનો નિશ્ચય થયો ત્યારે યજ્ઞો દિવ્યભાવ જણાવે તો તો ઘડુ માગસને નિશ્ચય થાય તો એનું તો એમ છે જે આ સૂર્ય છે તેને સર્વ જ્ઞાત્રમાં કક્ષા છે જે એ નારાયણ છે ને તે સૂર્ય સર્વ મનુષ્યને દૃષ્ટિગોચર પણ છે ને નિત્યે એનું દર્શન મનુષ્યમાત્ર કરે છે તો પણ એને દર્શને કરીને મનુષ્યને પોતાના કલ્યાણનો નિશ્ચય નથી થાતો જે મારું કલ્યાણ થયું અને મનુષ્યપણે રચા જે રામકૃષ્ણાદિક અવતાર તથા નારદ શુક્રાદિક સંત તેનાં દર્શન કરીને મનુષ્યને એમ નિશ્ચય થાય છે જે, મારું કલ્યાણ નિશ્ચે થયું ને હું કૃતાર્થ થયો છું ને તે ભગવાન ને સંત તેમાં તો કાંઈ પ્રકાશ છે જો દીવો કરીએ ત્યારે તેનાં દર્શન થાય છે તા પણ એવો કલ્યાણનો નિશ્ચય થાય છે તથા અગ્નિ છે તે પણ સાક્ષાત્ ભગવાન છે, કાંજે ભગવાને કહ્યું છે જે ॥ અહં વૈશ્વનારોયૃત્વા પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ । પ્રાણાપાન સમાયુક્તઃ પવામ્યશ્ચં ચતુર્વિધં ॥ એવો જે અગ્નિ તેનાં પણ સર્વને દર્શન છે પણ મનુષ્યને કલ્યાણનો નિશ્ચય થાતો નથી અને ભગવાનને ને સંતને દર્શને કરીને થાય છે તેનું શું કારણ છે જે મનુષ્યને ને સૂર્ય અગ્નિને વિજાતિપરું છે માટે એને દર્શને કરીને કલ્યાણનો નિશ્ચય નથી થાતો, કાંજે એ અગ્નિનો સ્પર્શ કરે તો ઘડી મરે તથા સૂર્ય છે તેને કુંતાગ્રીએ દુર્વાંસાના આપેલ ધંધે કરીને લેખ્યા ત્યારે તે સૂર્ય કુંતાગ્રી પાસે આવ્યા તે મનુષ્યરૂપે જેવાં કુંતાગ્રી હતાં તેવાજ સૂર્ય થઈને આવ્યા ત્યારે તેના અંગસંગતું સુખ આવ્યું ને કર્મરૂપ ગર્ભ રાષો પણ જેવા સૂર્ય પ્રકાશવાન છે તેવા પ્રકાશ સોતા આવ્યા હાત તો કુંતાગ્રી ઘડી ઘરત ને સ્પર્શનું સુખ પણ ન આવત તથા સત્તાજિત્ યાદવ પાસે સૂર્ય આવતા તે પણ માગસ જેવા થઈને આવતા અને ડ્યારે એ સૂર્ય કુંતાગ્રી પાસે તથા સત્તાજિત્ પાસે આવ્યા ત્યારે શું આકાશમાં નહોતા ? આકાશમાં પણ હતા ને બીજે રૂપે એના એજ સૂર્ય કુંતાગ્રી ને સત્તાજિત્ પાસે આવ્યા અને જેવો સૂર્યનો પ્રકાશ છે તે સર્વ એમાં છે સ્વરો પણ તેઓ સંકોચ કરીને માગસ જેવા થઈને આવ્યા છે તેમ એ જે ભગવાન છે તે પોતે પોતાના દિવ્યભાવ સોતાજીવીને જો દર્શન આપે તો મનુષ્યને ઠીક ન પડે ને એમ જાણે જે આવે શું ભૂત રક્ષે કે શું રક્ષે ? માટે એ ભગવાન પોતાના એર્થનો સંકોચ કરીને મનુષ્ય જેવાજ થઈને દર્શન આપે છે ને પોતે પોતાના ધામમાં પણ વિરાજમાન છે ત્યારે તે મનુષ્યને દર્શનમાં સ્પર્શમાં તથા નવ પ્રકારની ભક્તિ કર્યામાં આવે છે અને જો ભગવાન મનુષ્ય જેવા ન થાય ને દિવ્ય

માથે વસે તો મનુષ્યને પોતામાં હેત થાય નહિ ને સુવાણ ન પડે શ્રા માટે તો મનુષ્ય મનુષ્યને વિષે હેત થાય છે ને સુવાણ થાય છે પણ પશુને ને મનુષ્યને હેત સુવાણ થાતી નથી અને વશુ પશુને પરસ્પર હેત ને સુવાણ થાય છે, કેમજે સજ્ઞાતિ સજ્ઞાતિમાં હેત થાય પણ વિજ્ઞાતિમાં થાય નહિ, તેમ ભગવાન પોતાના દિવ્ય ભાવનો સંકોચ કરીને પોતાના ભક્તને પોતામાં હેત થાય તે સારુ માણસ જેવાજ ભગવાન થાય છે પણ દિવ્ય ભાવ જણાવતા નથી ને દિવ્યભાવ જણાવે તો વિજ્ઞાતિપર્ણ થાય માટે ભક્તને પોતામાં હેત ને સુવાણ થાય નહિ તે સારુ મનુષ્યરૂપે ઇ ભગવાન થાય છે ત્યારે પોતાનો દિવ્ય ભાવ છે તેને છપાવી રાસલો તે વપરજ પોતાની દૃષ્ટિ રહે છે. અને છપાવતે છપાવતે કદાચિત્ પોતે કોઈક કાર્યમાં હતાવઠા થઈ જાય છે ત્યારે દિવ્યભાવ જણાઈ આવે છે ને સ્વારેક પોતે પોતાની ઇચ્છાઈ કરીને પણ પોતાના કોઈક ભક્તને જણાવે છે, જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન મીષ્ણને ઘરવાને હતાવઠા થયા ત્યારે મનુષ્યભાવ ઝૂલી ગયા ને પોતામાં દિવ્યભાવ આવ્યો તેણે કરીને પોતાના ધારને પૃથ્વી સહન કરવા સમર્થ ન થઈ તથા અર્જુનને દિવ્યભાવ દેસાસ્યો તે પોતાની ઇચ્છાઈ દેસાઠયો પણ તે દિવ્યભાવે કરીને અર્જુનને સુસ્થ ન થયું ને વહુ વ્યાકુલ થઈ ગયા, ત્યારે કથું જે ॥ તેનૈવરૂપેણ ચતુર્સૃજેન સહસ્રાહો ભવ વિષ્ણુર્મૂર્તે ॥ પછી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાનું મનુષ્યપણે દર્શન અર્જુનને આપ્યું ત્યારે અર્જુનને સુસ્થ થયું, માટે મનુષ્યપણે કરીને ભગવાન વર્તે તોજ જીવને સાતુકુલ પડે, નહિ તો ન પડે તે સારુ ઇ ભગવાન મનુષ્યપણે વર્તે છે ત્યારે જે આવી રીતે સ્ત્રી સમકુતો તેને મનુષ્યભાવ દેખીને અવહું પડે છે; અને જો ઇ ભગવાન દિવ્યભાવેજ વર્તે તો મન વાળીને અગોચર હોય તે કીડના અખ્યામાં આવે નહિ. માટે ઇ એ પ્રકારે ભગવાનને શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે તેવી રીતે જેણે સ્વાર્થે જાણ્યા હોય તેને સંશય ન થાય અને જો એમ ન સમજે તો સંશય જરૂર થાય અને જે એમ કહે છે જે મેં ભગવાનને જાણ્યા છે મેં મુને નિશ્ચય છે ને જો તે આ વાતને સમજ્યો નથી તો તેનો નિશ્ચય કાઢો છે, જેમ કોઈક પુરુષ શ્લોક શિલ્પો હોય તથા કીર્તન શિલ્પો હોયને તેને પુછી-ઈ જે તુને આ શ્લોક તથા કીર્તન આકલ્પ્યાં ? ત્યારે કહે જે આકલ્પ્યાં ને કંઈથી મુસ-પાટે કહી દેસાઠે પણ પછી ઘોઠાક દિવસ થાય ત્યારે તે શ્લોક કીર્તનને ઝૂલી જાય, ત્યારે ઇ તે હું જે ઇ સ્વારે શિલ્પો હતો ત્યારેજ એને ઇટલાં આકલ્પ્યાં નહોતાં, કેમજે ધ્રુવ મનને કરીને એનો દૃઢ અખ્યાસ યદને એના જીવમાં ઇ શ્લોક કીર્તન ચોટી નહોતાં ગયાં. અને કોઈક વાતનો ચાલકપણાવાંજ એવો અખ્યાસ થયો હોય છે તો ઇ યુવાન થાય દૃઢ થાય તો પણ તે વાતનું જ્યારે કામ પડે ત્યારે સાંમરી આવે છે, તેમ એજે ભગવાનનો નિશ્ચય કર્યો હતો ત્યારેજ એના નિશ્ચયમાં કસર રહી નહીં અને જો

કસર ન રહી હોત ને આવી રીતે પ્રથમથીજ શ્રવણ કરીને ને તેતું ઘનન કરીને તેના દૃઢ અધ્યાસ ઇના જીવમાં થયો હોત તો ઇને કોઈ દિવસ સંશય યાતજ નહિ. (૧) ?
 इति वचनामृतम्. ॥૪॥ (૧૩૦)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રશ્ન [૧] છે. તેમાં ઓઝીમહારાજે વેદાદિકને ટહાંતે પોતાનું સનાતન બનાદિ દિવ્ય સ્વરૂપ અક્ષરધામમાં રહ્યું છે તેનું અવર્ણનીયપણું તથા અગોચરપણું કહ્યું છે જે, માયિક આકાર માત્રમાં અમારા તુલ્ય કોઈમાં રૂપઆદિક નથી અને અમારા ધામ જેનું કોઈનું સ્થાનક નથી અને અમારા ધામને વિષે અમારા અક્ષોને જેનું મુલ્ય છે તેનું કોઈને મુલ્ય નથી અને અમારા જેવો કોઈનો આકાર નથી અને પ્રકૃતિ યાત્રી થયા જે આકાર તે માયિક છે અને અમે ને અમારા મુલ્ય દિવ્ય હોય. અને જેમ મનુષ્યને મેંશ આદિકની લપમા દેવી તે અપટિલ છે તેવી રીતે અમને પ્રકૃતિના કાર્યની લપમા દેવી તે અવિશે અપટિલ છે, અને જેમ મનુષ્યો સજાતિ છે તેમાં પણ સાદૃશ્યપણું નથી, તેમ માગા-થી પર રૂંધરકોટી, બ્રહ્મકોટી ને અક્ષરકોટી તે દિવ્ય, સજાતિ ને ચૈતન્ય છે તો પણ તેમાં ને અમારામાં કાંઈ સાદૃશ્યપણું નથી, અને જેમ અગો મુલ્યો સરસ્વા છે તેમ અમારા ધામમાં અમારા મુલ્ય અમારા સરસ્વા છે તેમાં પણ અત્યંત સાદૃશ્યપણું નથી તો ઉપર કહ્યા જે પેશ્વર્યાવીઓ તેમાં સાદૃશ્યપણું ન હોય તેમાં શું કહેવું ? અને માયિક આકારમાં તો સાદૃશ્યપણું હોયજ ક્યાંથી ? ઇવા દિવ્ય ને સર્વને અગોચર અમે અક્ષરધામમાં રહ્યા હોય અને રાજાધિરાજને અસંકલ્પ સમૃદ્ધિ તથા પાર્વદો તેમણે મુલ્ય ને અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ હોય અને તે બ્રહ્માંડોના પતિયો તે અમને અંગે છે ને અમારી આજ્ઞામાં થઈ છે ને પ્રાર્થના કરે છે, ત્યારે અમે જ્યાં જેમ પડે ત્યાં તેમ અમારી રૂચ્છાથી દર્શન આપીય હોય અને યુગાનુરૂપ આચરણ કરીય હોય આવો અમારો દિવ્ય ભાવ ને મનુષ્ય ભાવ થયાર્થે જાણ્યો હોય તેને અમારા નિશ્ચયમાં સંશય થાય નહિ અને દિવ્યરૂપ ઇવા અમે તે મનુષ્યરૂપ આપીય હોય ત્યારે મનુષ્યના જેવા સ્વભાવે યુલ્ક વર્તીય તે અમારો મનુષ્ય ભાવ ને દિવ્યભાવ તે બુદ્ધિવાનના જાણ્યામાં આવે છે ને તેનેજ અમારો નિશ્ચય થાય છે; અને અમે દિવ્યભાવે સહિત દર્શન આપીય તો મનુષ્યને દર્શન સ્પર્શાદિકનું મુલ્ય ન આવે ને કલ્પાણનો નિશ્ચય ન થાય, જેમ સુર્ય ને અગ્નિને દર્શને મુલ્ય નથી થતું તેમ, માટે અમે તમારા કલ્પાણને અર્થે દિવ્ય ભાવ છુવાવીને મનુષ્ય જેવા દેસાડય હોય, અને કોઈક સ્વલ્કમાં દિવ્યભાવ જણાવીય હોય, જેમ ઓઝીમ મગવાને ઓખને જણાવ્યો તેમ. માટે અમારો દિવ્ય ભાવ ને મનુષ્ય ભાવ જાણ્યો હોય તેને અમારા ચરિત્રમાં સંશય થાય નહિ ને નિશ્ચય ટલે નહિ, નહિતો ટલ્લી જાય. (૧) થાવત છે.

૧ પ્ર૦ બ્રહ્માદિક મગવાની પ્રાર્થના કરે છે ઇમ કહ્યું તે ઇમની ગતિતો ઓઝીમહારાજ મુખી છે નહિ ત્યારે તે કેવી રીતે પ્રાર્થના કરતા હશે ?

૧ ૪૦ પોતાના ડરિની પ્રાર્થના કરે છે તેમાં ઓઝીમહારાજનો આધિર્ભાષ છે તે ડરે જેનું કાર્ય કરવું હોય તેનું રૂપ ધારણ કરીને તે કાર્ય કરાવે છે અને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ અમને

અને છે એમ કહ્યું છે, તે પણ એમના ઉપર દ્વારે શ્રીજીમહારાજને અને છે એમ જાણશું અને આજતો શ્રીજીમહારાજ કેવલ કૃપા કરીને જીવોનું આત્મતિક કલ્યાણ કરવા સારંગ પધાર્યા છે તે (પ્ર૦ ૭૮ ના ત્રત્તમા પ્રશ્નમાં) અમે કૃપા કરીને મર્ત્ય લોકનાં મનુષ્ય દેણે એવા થયા છીએ એમ કહ્યું છે માટે આજતો કૃપા કરીનેજ દર્શન આપ્યાં છે અને દેવમાં દેહ ધારણ કરે છે તે પણ વામનાદિક અવતારો દ્વારેજ દર્શન આપે છે.

! પ્ર૦ દેવમાં અવતાર ધારવાનું અગવાનને શું પ્રયોજન હશે ?

! જ૦ દેવને કોઈક દેવ થકી કષ્ટ આવ્યું હોય તે કષ્ટ વિષ્ણુ આદિક અવતારો દ્વારે નિવારણ કરે છે.

! પ્ર૦ અગવાન બીધને મારવા ઉતાવળા થયા દ્વારે મનુષ્ય માત્ર મુલી ગયા એમ કહ્યું તે અગવાન ભો સ્વતંત્ર હોય તે મુલી કેમ જાય ?

! જ૦ મનુષ્ય માત્ર મુલી ગયા પછે મુકી લીધો ને દિવ્ય માત્ર દેશાલયો એમ કહ્યું છે પણ મુલી ગયા પછે તેની વિસ્મૃતિ થઈ એમ નથી કહ્યું. ||૧૩૦||

સંવત્ ૧૮૭૭ ના ફાગણ વદિ ૮ અષ્ટમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રી પંચાલ મધ્યે શ્રીનાથાદિના દરબારમાં આઠાને ત્રિષે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા ને ધોળાં લેસ પહેર્યો હતો ને ગરમ પોસની રાતો ઢગલી પહેરી હતી ને મસ્તક ઉપર ધોળો કેટા બાંધ્યો હતો ને ધોળાં ચાદર ઓઢી હતી ને પોતાના મુસ્તારાંબંદની આગળ વરદાસ તથા વૈષ્ણવના હરિમંત્રની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી સ્વયંપ્રકાશાનંદસ્વામીજી મક્ષ પુછ્યો જે, (૧) કિયે ટેકાણે માન સારું છે ને કિયે ટેકાણે સારું નથી ? ને કિયે ટેકાણે નિર્માનીપણું સારું છે ને કિયે ટેકાણે સારું નથી ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે સત્સંગનો દ્રોહી હોય ને પરમેશ્વરનું ને પોતા સંતનું પસારું બોલતો હોય તેની આગળ તો માન રાખવું તેજ સારું છે અને તે ઘસારાતું બોલે ત્યારે તેને તીસા વાળ જેવું વચન મારવું પણ વિમુક્તની આગળ નિર્માની થાવું નરિ તેજ રહ્યું છે; અને અગવાનને અગવાનના સંતની આગળ તો જે માન રાખવું તે સારું નથી ને તેની આગળ તો માનને મુકીને દાસાનુદાસ થઈને નિર્માનીપણે રહેવું તેજ રહ્યું છે. (૧) इति वचनान्मृतम्. ||૫|| (૧૩૧)

૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં અમારા તથા અમારા અમલી આગળ નિર્માની રહેવું અને વિમુક્ત જે સત્સંગનો દ્રોહી હોય અને અમારું તથા અમારી મુર્તિમાં નિમગ્ન એવા સંતનું પસારું બોલતો હોય તેના આગળ માન રાખવું એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૧) વાચ્ય છે. || ૧૩૧ ||

સંવત્ ૧૮૭૭ ના ફાગણ વદિ ૯ નવમીને દિવસ રાત્રિને સમે શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રી પંચાલ મધ્યે શ્રીનાથાદિના દરબારમાં ઓઠા ઉપર ઢોલિયો ઢાકાવીને વિરાજ-

માન હતા ને મસ્તક ઉપર ધોળો ફેંટો બાંધ્યો હતો ને ધોળે અંગરણે સહિત ગરમ પોસની રાતી દગલી પહેરી હતી ને ધોળો સ્તેસ પહેર્યો હતો ને ધોળી પટેડી ઓઢી હતી ને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા વેદવેદના હરિમત્કની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હે, (૧) અમે શ્રાદ્ધીયાર સુધી વિચાર કર્યો ને સર્વ શાસ્ત્રમાં નજર ફેરવીને જોયું ત્યારે એમ જણાઈ જે, શ્રીકૃષ્ણ જેવો અવતાર સર્વ શક્તિયુક્ત થીજો કોઈ નથી થયો, કેવળે વીજી જે સર્વે પોતાની અનંત મૂર્તિયો મિશ્ર મિશ્રપણે રહી છે તે સર્વેનો માથે શ્રીકૃષ્ણ મગવાને પોતાને વિષે દેસાડ્યો તે કેવી રીતે તો પ્રથમ પોતે દેવકી થકી જન્મ્યા ત્યારે સંત્ર, ચક્ર, ગદા, પદ્મ, ધારીને ચતુર્હજ રૂપે દર્શન દીધું તેણે કરીને લક્ષ્મીપતિ જે વૈકુંઠનાથ તેનો માથે પોતામાં જણાવ્યો તથા માતા યશોદાને પોતાના મુલ્તમાં વિશ્વરૂપ દેસાડયું તેણે કરીને સહસ્રશીર્ષાપણે કરીને અનિરુદ્ધપણું પોતામાં જણાવ્યું તથા અકૂરને યમુનાના ધરામાં દર્શન દીધાં તેણે કરીને શેષ-શાધીપણું જણવ્યું તથા અર્જુનને રણસંઘામમાં વિશ્વરૂપ દેસાડયું હે ॥ ૧૬૫મે પાર્વરૂપાણિ શતશોષસદ્ભજઃ ॥ ૧૬૧ી રીતે અનંત બ્રહ્માંડ દેસાડીને પુરુષોત્તમપણું જણવ્યું તથા પોતે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું હે ॥ યસ્માત્ સરમતીતોદયઃપરાદવિચોત્તમઃ । અતોસ્મિલોકૈવેદેવ પ્રયિતઃ પુરુષોત્તમઃ ॥ ૧૬૧ી રીતે પોતે પોતાનું પુરુષોત્તમપણું જણવ્યું તથા મોલોકવાસી જે રાષ્ટ્રિકા સહિત શ્રીકૃષ્ણ તે તો પોતેજ હતા અને બ્રાહ્મણના બાલકને સેવા મથા ત્યારે અર્જુનને પોતાનું ભૂમાપુરુષ રૂપે દર્શન કરાવ્યું તથા ભેતદ્વીપવાસી વાસુદેવ તેણે તો પોતેજ એ અવતાર થયો હતો તથા નરનારાયણ તો સમગ્ર ભારતને વિષે તથા ભાગવતમાં એ શ્રીકૃષ્ણને જ કહ્યા છે તે માટે એ શ્રીકૃષ્ણના અવતારને વિષે તો મિશ્ર મિશ્રપણે રહી જે એક મગવાનની મૂર્તિયો તથા શક્તિયો ઈશ્વર્ય તે સમગ્ર છે, માટે એ અવતાર તે બહુ મોટા થયો છે અને થી-જી મૂર્તિને વિષે થોડું ઈશ્વર્ય છે, ને એને વિષે સંપૂર્ણ ઈશ્વર્ય છે, માટે કૃષ્ણાવતાર જેવો કોઈ અવતાર નથી અને એ અવતાર સર્વોપરિ વર્તે છે. (૧) અને થીજા અવતારે કરીને થોડી શક્તિ જળવી છે ને આ અવતારે કરીને સંપૂર્ણ ઈશ્વર્ય શક્તિયો જળવી, માટે આ અવતાર સર્વોત્કર્ષપણે વર્તે છે, ૧૬૧ી રીતે જેની પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપમાં અવલમ્બિત હોય ને એમતિ કોઈ દિવસ વ્યભિચારને ન પાવતી હોય ને તેથી કવે કોઈ કુસંગે કરીને કદાચિત્ કાંઈક અઘરું સઘરું વર્તાઈ ગયું હોય તો પણ તે કલ્યાણના માર્ગબાંધી પડે નહિ પણ કલ્યાણજ યાય, માટે તમે સર્વે પરમહંસ હરિમત્ક છો તે પણ ૧૬૧ી રીતે જો વપાસનાની દદતા આ મગવાનને વિષે રાક્ષસો તો કદાચિત્ કાંઈક અઘરું વર્તાઈ જાય તો પણ અંત્યે કલ્યાણ યાશે, ૧૬૧ી રીતની વાર્તાને સાંમળીને સર્વે સાધુ તથા હરિમત્ક તે શ્રીજીમહારાજને વિષે સર્વે કારણપણું જાણીને વપાસનાની દદતા કરતા હયા. (૨) ઇતિ ચ ॥ ૬ ॥ (૧૩૨) ૨

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં કૃપાવાક્ય [૧] છે. તેમાં ળીઝીમહારાજે વૈકુંઠનાથ જે રામચંદ્રજી તથા સદ્ગુણીયો જે અનિરુદ્ધ તથા ક્ષેપશાયી જે વૈરાજનારાયણ તથા ધૂમાપુરુષ તેમના કારણ, અવતારી ને પુરુષોત્તમ તે ળીકૃમને કહ્યા છે અને તે ળીકૃમને ગોલોકવાસી કહ્યા છે અને ચેતદ્વીપપતિ વાસુદેવ બ્રહ્માના અવતાર કહ્યા છે ને વાસુદેવ બ્રહ્માને ળીકૃમના અવતારી કહ્યા છે અને ભારતમાં ને ભાગવતમાં ળીકૃમને નરનારાયણ નામે કહ્યા છે. (૧) અને આ અવતાર દટલે અમે વાસુદેવાદિક સર્વે અવતારોના કારણ હીપ્પે દવા સર્વોપરિ અમને આપીને, અમારી દટ્ટ રૂપાસના કરવી ને આવી રીતની અમારે વિષે રૂપાસનાની દટ્ટતા હોય તેનાથી કોઈક અબલું વર્તાઈ ગયું હોય તોપણ અંતે તેનું કલ્યાણ થાય. [૨] વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાવતમાં ચેતદ્વીપપતિ વાસુદેવ તેજેજ કૃમાવતાર ઘર્યો હતો દમ કહું અને તમે આવાથેમાં વાસુદેવને ળીકૃમના અવતારી કેમ કહ્યા ?

૧ સ૦ ચેતદ્વીપપતિ વાસુદેવે કૃમાવતાર ઘર્યો હતો દમ કહેવાથીજ ળીકૃમ વાસુદેવના અવતાર થયા ને વાસુદેવ અવતારી થયા તે (કા૦ ૧૦ ના ૩ પહેલા પ્રશ્નમાં) પ્રકૃતિ પુરુષથી પર બ્રહ્મ કહ્યા છે તે આ વાસુદેવ બ્રહ્માને કહ્યા છે અને (લો૦ ૧૨ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) શુક્રજી તથા નિરમ્મ મુક્તને દટ્ટાંતે ળીકૃમ જોવા આજનારાને નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયમાં કનિષ્ઠ કહ્યા છે અને વાસુદેવની રૂપાસના કરનારાને મધ્યમ કહ્યા છે માટે દમમાં શંકાનો માગ નથી.

૨ પ્ર૦ ભારતને ભાગવતમાં ળીકૃમને નરનારાયણ નામે કહ્યા છે દમ કહું તે ળીકૃમ તેજ નરનારાયણ હશે કે જુદા હશે ?

૨ સ૦ ળીકૃમને નરનારાયણ યહું વિશેષણ આપું છે, જેમ રામચંદ્રજીને નારાયણ, વાસુદેવ, પરમાત્મા, પુરુષોત્તમ, કૃમ દવાં વિશેષણો આપ્યાં હોય તેણે કરીને તે કાંઈ વૈરાજ નારાયણ કે ચેતદ્વીપપતિ વાસુદેવ કે ગોલોકવાસી ળીકૃમ કહેવાય નહિ; દમનું મુખ્ય નામ જે રામચંદ્રજી છે તેજ કહેવાય, અને ળીઝીમહારાજને પણ વાસુદેવ, ળીકૃમ, નરનારાયણ, દવાં વિશેષણો આપ્યાં હોય પણ મુખ્ય નામ સ્વામિનારાયણ છે ને ચીજાં સર્વ વિશેષણો છે, તેમજ ળીકૃમને નરનારાયણ, વાસુદેવ, રામ, પુરુષોત્તમ, પરમાત્મા દવાં વિશેષણો આપ્યાં હોય પણ મુખ્ય નામ ળીકૃમ છે માટે શાસ્ત્રોમાં સર્વ અવતારોને દવાં વિશેષણો આપ્યાં હોય છે દમ આજનું અને રામચંદ્રજી, ળીકૃમ, નરનારાયણ, વાસુદેવ, મૂળઅક્ષર તથા સર્વના અવતારી દવા ળીઝીમહારાજ તે સર્વ જુદા છે અને (લો૦ ૧૨ માં) વૈકુંઠ અને આદિ શબ્દથી ગોલોક તે કરતાં અધિકાશ્રમ તથા ચેતદ્વીપને ઁષ્ટ કહ્યા છે તો જોનાં ધામ ઁષ્ટ હોય તેના ધામી તો ઁષ્ટ હોયજ તેમાં શું કહેવું ? માટે ળીકૃમથી નરનારાયણ ઁષ્ટ છે અને તેથી વાસુદેવ બ્રહ્મ ઁષ્ટ છે, અને શાસ્ત્રમાં ળીકૃમને વિષે વાસુદેવ કે નરનારાયણ હીન થયા દમ કહું હોય ત્યારે તે ળીકૃમથી ઓરા જે પ્રધાન પુરુષ તથા મહત્ત્વ રૂપી વાસુદેવ તથા નર કહેતાં અર્જુન અને નારાયણ કહેતાં વૈરાજ નારાયણ તથા ક્ષેપનારાયણ તે જાણવા.

- ૩ પ્ર૦ બીજી વાતમાં અવલું જણાઈ અને તોપણ એને કલ્યાણ થશે એમ કહ્યું તે અવલું શું જાણવું ?
 ૪ વ૦ મુંઝા દેશકાલાદિકને યોગે કરીને વર્તમાનમાં એકાદ વસ્તુ ફેર પડી આવે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરે તો કલ્યાણ થાય; અને પ્રાયશ્ચિત્ત ન કરે તો તેને બીજો જન્મ ઘરાબીને વંદઃ ભોગવાવીને કલ્યાણ કરે અને જે જાણીને વર્તમાન લોપે તે તો અવતોજ પ્રજા રાક્ષસ છે ને મરીને નરકમાં પડે છે. ॥ ૧૩૨ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના ફાગણ વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ છો ઘડી દિવસ ચઢતે શ્રીજીમહારાજ નામ શ્રીપંચાલ્કા મધ્યે શ્રીનાથાઈના દરવારમાં ઓટા ઉપર ઢોલિયો ઢાળાવીને વિરાજમાન હતા ને માથે ધોળો ફંટો બાંધ્યો હતો તથા મરમ પોસની રાતી ઢગલી પહેરી હતી તથા ધોળો સ્વેસ પહેર્યો હતો તથા ધોળી શીઘી પહેડી ઓડી હતી અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આમળ પરમહંસની સમા તથા દેશદેશના હરિમંત્રની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

- અને શ્રીજીમહારાજ નિત્યાનંદસ્વામી પાસે શ્રીમદ્ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધના ત્રીજા અધ્યાયની કથા કરાવતા હતા. તેમાં આ શ્લોક આવ્યો જે ॥સ વેદ ધાતુઃ પદર્થી પર-સ્પર્શુરંતવીર્યસ્ય રથાંગપાણેઃ । યોઽધ્યાયથા સંતતયાનુદૃષ્ટ્યા ભજેત તત્પાદ સરોજમંથમ્ ॥
 ૧ શ્લોકનો અર્થ કર્યો ત્યારે ॥અધ્યાય ॥૧૫૦ જે ૧ શ્લોકનું પદ તેનો અર્થ પેતે શ્રીજી-
 ૧ મહારાજ કરવા લાગ્યા જે, (૧) ભગવાનનું સ્વરૂપ માયાયે રહિત સમક્ષીને જે ભગવાનના ચરણકમળને યજે તે ભગવાનની પદવીને જાણે. તે માયા તે શું તો જે પંચભૂત ઇંદ્રિયો, અંતઃકરણ ને દેવતા ૧ માયા છે તે માયા ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે ત્રિકાલમાં છેલ નહિ, એમ સમજે તથા ભાગવતના ॥ જન્માયસ્ય ॥ ૧ શ્લોકનું પદ જે ॥ યત્ર ત્રિ-સર્ગો મૃષા ॥ તેનો ૧ અર્થ છે જે, ૧ ભગવાનને વિષે ત્રણગુણનો સર્ગ જે પંચભૂત ઇંદ્રિયો, અંતઃકરણ ને દેવતા તે જોટા છે અને ॥ ધાત્રા સ્વેન સદા નિરસ્ત કુલકમ્ ॥ કહેતાં ધામ જે પોતાનું સ્વરૂપ તેણે કરીને ટાઢ્યું છે ૧ માયારૂપ કપટજેણે ૧૫૦ ભગવાનનું પરમ સત્ય સ્વરૂપ છે તે આત્મતિક પ્રલય ને એવે અક્ષર ધામને વિષે જેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ અનંત એર્થ્ય તેજે યુક્ત છે તેવું ને તેવુંજ જે પ્રત્યક્ષ મનુષ્ય રૂપ ભગવાનને વિષે જાણવું તેણે તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણ્યા કહેવાય; અને ૧૫૧ પ્રત્યક્ષ ભગવાનને મૂઢ જીવ છે તે માયિક દૃષ્ટિ કરીને જુલે છે ત્યારે પોતા જેવા મનુષ્ય દેસે છે, ને જેમ પોતે જન્મ્યો હોય ચાલક થાય, યુવાન થાય, ટૂઢ થાય ને મરી જાય, તેમજ ભગવાનને પણ જાણે છે અને જ્યારે ૧૫૧ માયિક દૃષ્ટિ મટે ત્યારે ૧૫૧ ૧ જે ભગવાનની મૂર્તિ તેને પરમ ચૈતન્ય સત્ ચિત્ આનંદમય જાણે અને ૧ ભગવાનને વિષે જે ચાઢક યુવાન ટૂઢપણું દેસાય છે તથા જન્મ મરણવળું દેસાય છે તે તો ૧૫૧ યોગમાયાયે કરીને દેસાય છે પણ વસ્તુગતે

તો ભગવાન જેવા છે તેવાને તેવાજ છે, જેમ નટ વિદ્યાવાદો હોય તે શક્તિ વાંધીને આકા-
શમાં ઇંદ્રના યોદ્ધા સાથે વઢવા જાય પછી કટકા ચડેને ઘેટો પડે ને તે પડે તે કટકાને
મેળા કરીને તે નટની સ્ત્રી બધી મરે, પછી યોદ્ધીક વારે તે નટ પાછો આકાશમાંથી
હથિયાર વાંધીને જેવો હોય તેવાને તેવોજ આવે ને રાજા પાસે મોઝ માગે ને કહે જે
મારી સ્ત્રી છાવો, એવી રીતની જે નટની માયા તે પળ કઢ્યામાં કોઈને આવતી નથી
તો ભગવાનની યોગ માયા કઢ્યામાં કેમ આવે ? અને જે નટની માયાને જાણતોહોય
તેતો એમ જાણે જે, એ નટ મર્યો પણ નથી ને વઢ્યો પણ નથી જેવો છે તેવાને તેવોજ
છે, તેમ ભગવાનના સ્વરૂપને જે તત્ત્વે કરીને સમજાવે છે તેમ જો ભગવાનને અલંકાર
વિનાશી જેવા છે તેવાજ સમજે, જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને દેહ દુલ્લભો ત્યારે એ ભગવાનની
પત્નિયો જે રુક્મણી આદિક હતા તે એ ભગવાનના દેહને લઈને ચઢી મરી, ત્યારે અ-
જ્ઞાની હતા તેણે તો એમ જાણ્યું જે હવે એ નાશ થઈ ગયા ને જે જ્ઞાની હતા તેણે તો એમ
જાણ્યું જે આંદીથી અંતર્યામિ ચડેને શીજે ટેકાણે જળાળા છે, એમ ભગવાનને અલંકાર સમજે
તે પોતે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું છે જે ॥ અવજ્ઞાનંતિમાં મૃદા માતુર્પીતનુમાશ્રિતમ્ ॥ પરંભાવ મજાનંતો
મમ ભૂત મહેશ્વરમ્ ॥ માટે મૂર્ત્યુ હોય તે જો ભગવાનને સાકાર સમજે તો કેવલ મનુષ્ય
જેવાજ સમજે ને જો નિરાકાર સમજે તો શીજા આકારને જેમ માયિક જાણે તેમ ભગ-
વાનના આકારને પણ માયિક જાણે ને અરૂપ એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ કલ્પે માટે એ બે
પ્રકારે મૂર્ત્યુને તો અવલું પડે છે. અને જો ભગવાનને આકાર ન હોય તો ત્યારે આત્મ-
તિક પ્રભવ હોય ત્યારે શ્રુતિએ એમ કહ્યું છે ॥ સર્વંભૂત ॥ કહેતાં તે ભગવાન છે તે જોતા
હવા ત્યારે જો જોયું તો એ ભગવાનનું નેષ ઓગાદિક અવયવે સહિત સાકાર એવું દિવ્ય
સ્વરૂપ હતુંજ, અને વધી એમ પણ કહ્યું છે જે ॥ પુરુષેનાત્મજૂતેન વીર્ય માપત્ત વીર્યશાન્ ॥
એવી રીતે પુરુષ રૂપે ચડેને એ પુરુષોત્તમ તેણે માયાને વિષે વીર્યને વારણ કર્યું ત્યારે એ
ભગવાન પ્રથમજ સાકાર હતા. [૧] અને એ જે પુરુષોત્તમ નારાયણ તે કોઈક કાર્યને
અર્થે પુરુષરૂપે થાય છે, ત્યારે એ પુરુષ છે તે પુરુષોત્તમના પ્રકાશમાં હીન થઈ જાય છે
ને પુરુષોત્તમજ રહે છે તેમજ માયારૂપે થાય છે ત્યારે માયાપણું પણ પુરુષોત્તમના તેજમાં
હીન થઈ જાય છે ને તે રૂપે ભગવાનજ રહે છે અને પછી એ ભગવાન મહત્ત્વ રૂપે થાય
છે ને તેમજ મહત્ત્વમાંથી થયાં જે વીજાં તત્ત્વ તે રૂપે થાય છે અને પછી તે તત્ત્વનું કાર્ય
જે વિરાટ તે રૂપે થાય છે તથા તે વિરાટ પુરુષથી થયાં જે બ્રહ્માદિક તે રૂપે થાય છે
તથા નારદ સનકાદિક રૂપે થાય છે, એવી રીતે અનેક પ્રકારના કાર્યને અર્થે જેને જેને
વિષે એ પુરુષોત્તમનો પ્રવેશ થાય છે તેને તેને પોતાના પ્રકાશે કરીને હીન કરી નાસ્તીને
પોતેજ તે રૂપે કરીને સર્વોત્કર્ષણે વિરાજમાન રહ્યા રહે છે અને જેને વિષે પોતે વિરા-
જમાન રહે છે તેના પ્રકાશને પોતે દાંત્રીને પોતાનો પ્રકાશ પ્રગટ કરે છે, જેમ અગ્નિ હો-

દાને વિષે આવે છે ત્યારે છોટાનો જે શીતલ ગુણ ને કાઢો કર્ણ તેને ટાઢીને પોતે પોતાના ગુણને પ્રકાશ કરે છે, તથા જેમ સૂર્ય વદ્ય થાય છે ત્યારે તેના પ્રકાશમાં સર્વે તારા ચંદ્રાદિકનાં તેજ તે લીન થઈ જાય છે ને એક સૂર્યનોજ પ્રકાશ રહે છે તેમ જ ભગવાન જેને જેને વિષે આવે છે ત્યારે તેના તેજનો પ્રભાવ કરીને પોતાના પ્રકાશને અધિકરણે જણાવે છે અને જે કાર્યને અર્થે પોતે જેમાં પ્રવેશ કર્યો હતો તે કાર્ય કરી રહ્યા કેહે તેમાંથી પોતે મોઢા નિકરી જાય છે ત્યારે તો તે પંદે જેવો હોય તેવો રહે છે ને તેમાં જે અધિક દૈશ જણાતું હતું તે તો પુરુષોત્તમ ભગવાનનું હતું એમ જાણવું, એવી રીતે સર્વના કારણ ને સદા દિવ્ય સાકાર એવા જે પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ નારાયણ તેમની મૂર્તિને વિષે સાકારના નાઢિયોરની પેઠે ત્યાગ ભાગ સમજવો નહિ ને જેથી મૂર્તિ હીઠી હોય તેનુંજ ધ્યાન ડપાસના ષક્તિ કરવી પણ તેથી કાંઈ પુષ્કળ ન સમજવું અને જે ધમધાનમાં જે દેશ થાય જણાય છે તે તો બટની માધાની પેઠે સમજવો ને જે આવી રીતે સમજે તેને તે ધમધાનને વિષે કોઈ રીતે યોદ્ધા થાતો નથી. અને આ થાતાં છે તે કેને સમજાવા આવે છે તો જેને એવી દદ મતિતિ હોય જે, આત્મતિક મલ્લ થાય છે ત્યારે પણ ધમધાન ને ધમધાનના ષક્ત તે દિવ્ય સાકાર રૂપે કરીને અસરધામને વિષે દિવ્ય ધોગને ધોગવતા થકા રહે છે અને તે ધમધાનનું રૂપ ને ધમધાનના ષક્તનાં રૂપ તે અનંત સૂર્ય ચંદ્રના પ્રકાશ સરસા પ્રકાશે યુક્ત છે, એવી જાતની જેને દદ મતિ હોય તેજ આ વાંઠાને સવધી જુકે. અને દવા તેજોમય દિવ્યમૂર્તિ જે ધમધાન તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે ને પોતાને વિષે નહ પ્રકારલી ષક્તિ જીવોને કરાવવાને અર્થે કુપા કરીને પોતાની જે સર્વ શક્તિયો એશ્વર્ય પાર્વદ તેજે સહિત થકાજ મનુષ્ય જેવા થાય છે ત્યારે પણ જે એક મર્મના જાણનારા છે તે આ ધમધાનનું સ્વરૂપ અસરધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેનુંજ પૂજીને વિષે જે ધમધાનનું મનુષ્ય સ્વરૂપ રહ્યું છે તેને સમજે છે પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપને વિષે લેણપાત્ર પેર સમક્ષતા નથી અને આવી રીતે જેને ધમધાનને જાણ્યા તેજે તત્ત્વે કરીને ધમધાનને જાણ્યા કહેવાય ને તેને માધાની ગિરિધિ થઈ કહેવાય ને એવ જે જાણે તેને જ્ઞાની ષક્ત કહીય ને તેને એકાંતિક ષક્ત કહીય. [૨] અને આવી રીતે જેને પ્રત્યક્ષ ધમધાનના સ્વરૂપની દદ ડપાસના હોય ને ૨ ધમધાનના સ્વરૂપમાં કોઈ દિવસ માધિકરણનો સંસ્કાર ન થાતો હોય ને તેને કલ્પાન્નિત કોઈ કુશળને યોગે કરીને અથવા ધારકર્ય કર્મને યોગે કરીને કાંઈ અવલું થાઈ જાય તો પણ તેનું કલ્યાણ થાય; અને જો આવી રીતે ધમધાનને જાણ્યામાં જેને સંશય હોય ને તે જો વર્ધરેતા નૈદિક પ્રવચનારી હોય ને મહા ત્યાગી હોય તો પણ તેનું કલ્યાણ થાઈ અતિ કલ્પ છે. અને જેને પ્રથમ એવો દદ નિશ્ચય કર્યો હોય જે, ત્યારે આત્મતિક

મધ્ય થાય છે તેને અંતે પણ આ ભગવાન સાકાર છે એવી દૃઢ ગ્રંથી હૃદયમાં પડી
 હોય ને પછી જો તેને તેજોવ્ય અલિંગપણું જે શાસ્ત્રમાં કમું હોય તેનું શ્રવણ થાય તથા
 એવી વાર્તા કોઈક ચક્ષી સાંભળે તો પણ તેને સંશય થાય નહિ, કેમકે એ તો એમ સમ-
 મ્યો છે જે ભગવાન તો સદા સાકારજ છે પણ નિરાકાર નથી અને તેજ ભગવાન
 રામકૃષ્ણાદિક મૂર્તિયોને ધારણ કરે છે, એવી રીતે જેની દૃઢપણે સમજણ હોય તેની પ-
 રિષ્ક નિષ્ઠા જાણવી, એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતાના ભક્તજનની શિશુને અર્થે પોતાના
 સ્વરૂપની એ અનન્ય નિષ્ઠા તે સંબંધી વાર્તા કરી તેને સાંભળીને સર્વે પરમહંસ તથા હરિ-
 ભક્ત તે શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપની એવીજ રીતે વિશેષે દૃઢતા કરતા હતા. (૩) ૩
 હૃતિ જ્વનામૃતમ્. ૥૭૥ (૧૩૩)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાશબ્દ (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે ધામ જે પોતાનું
 સ્વરૂપ કહેતાં પોતાને ધામ શબ્દથી કહ્યા છે અને તે સ્વરૂપ જેનું અક્ષરધામને વિષે
 છે તેનુંજ મનુષ્યરૂપે દેશાય છે એમ સમજે તેનું માયારૂપીકપટ રહેતું નથી. અને બ્રહ્માની
 ળીષ અમને મનુષ્ય જેવા દેશે છે ને પોતાની પેટેજ અમારે વિષે જન્મ મરણ આવ કલ્પે
 છે તે અમારે પની માયિક દૃષ્ટિ મટે ત્યારે અમને પરમ ચૈતન્ય સન્નિત્ જ્ઞાનદમય જાણે
 છે અને અમે મનુષ્ય ધામ દેશાદીય છીએ તેવો નટની પેટે અમારી યોગમાયા છે, અને જેમ
 શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો વૈદ્યાનાદિક જોડને જ્ઞાની બાળને મોહ ન થયો, તેમ અમને યથાર્થપણે
 સમજનારા ભક્ત અમે જેવા અક્ષરધામમાં છીએ તેવાજ સમજે છે ને મૂલ અમને સાકાર
 સમજે તો મનુષ્ય જેવાજ સમજે અને નિરાકાર સમજે તો તે દેહદેહી ધામ સમજે, જેમ
 વૈદ્યામાં ળીષ રહ્યો છે તેમ ભગવાન માયિક દેહમાં રહ્યા છે પણ સ્વરૂપે નિરાકાર છે એમ
 સમજે પણ અમે તો સદા દિવ્ય સાકાર છીએ તે સાકારપણું ધૃતિ સ્મૃતિય પણ પ્રતિપાદન
 કર્યું છે. (૧) અને જેમ અગ્નિ જ્વાળા રૂપે લોહાને વિષે આવે છે, ત્યારે લોહાના ગુણ
 દ્વારીને પોતાના ગુણને પ્રકાશ કરે છે, તેમ અમે પુરુષમાં અમારા પ્રકાશ દ્વારે પ્રવેશ કરીએ
 છીએ ત્યારે જેમ સૂર્યના પ્રકાશમાં તારા ચંદ્રનાં તેજ ળીન થઈ જાય છે, તેમ પુરુષનો પ્રકાશ,
 પેશ્ય, સામર્થી તે અમારા પ્રકાશમાં ળીન થઈ જાય છે અને પ્રકાશ દ્વારે પુરુષમાં રહીને
 અમે ઉત્પત્તિ કરીએ છીએ અને તેમજ માયામાં પ્રકાશ દ્વારે પ્રવેશ કરીએ છીએ ત્યારે માયાના
 જટણાદિક ગુણને દ્વારી દૃષ્ટ્યે છીએ ત્યારે તે માયાયકી અનંત કોટી પ્રજાંબને ઉત્પન્ન કરે
 યવા પ્રધાન પુરુષાદિક ઉત્પન્ન થાય છે તે માયાપણું ઢંકાઈ ગયું જાણતું એવીજ રીતે જોનીશ
 તત્ત્વ તથા વૈરાજાદિકને વિષે પણ ઉત્પત્ત્યાદિક કાર્ય અમારા પ્રકાશ દ્વારે કરીને કરીએ છીએ
 અને નારદ સનકાદિક રૂપે પૃથ્વી સુક્તને વિષે અમે પ્રગટ વિરાજીને મોહરૂપી કાર્ય કરીએ
 છીએ અને જેમ લોહામાં અગ્નિ રહ્યોજ છે પણ વિશેષ પ્રવેશ કર્યો હોય તે નિકળી જાય છે
 ત્યારે તે લોહું હતું તેનું રહે છે તેમ અમે ઉત્પત્ત્યાદિક કાર્ય કરી રહ્યા પછે વિશેષ પ્રવેશ કરેલો
 તે પ્રકાશ ધમાંથી નિકળી જાય છે, ત્યારે તો તે સર્વે જેવા છે તેવાજ રહે છે અને તેમાં અધિક

[૧.]

વચનામૃત પં. ૭

દૈવત જણાતું હતું તે અમારું હતું અને અમે અમારા અધરધામને વિષે સદા સાકાર મૂર્તિ છીએ અને અમારી આ મૂર્તિમાં ત્યાગ થાય નથી માટે આ મૂર્તિનુંજ ધ્યાન વપાસના અર્થ કરવી પણ ધામમાં બીજું સ્વરૂપ હશે અને આ બીજું સ્વરૂપ છે એમ ન સમજવું, અને આત્મતિક પ્રલય થાય છે, ત્યારે પણ અમે ને અમારા અર્થ દિવ્ય સાકારરૂપે અતિશે પ્રકાશે યુક્ત અધર ધામમાં રહીએ છીએ અને અમે ને અમારા અર્થ અતિશે પ્રકાશે યુક્ત છીએ ને તમારા કલ્યાણને અર્થે કૃપા કરીને સર્વ શક્તિ પાર્ષદોષ સહિત મનુષ્ય જેવા દેસાદ્રષ્ટ છીએ, આવી રીતે સમક્ષે તેનેજ અમને યથાર્થ જાણ્યા કહેવાય ને તેનીજ માયા નિવૃત્ત થાય છે ને તેજ જ્ઞાની ને વૈકાંતિક અર્થ છે. (૨) આવી અમારી દૃઢ વપાસનાવાલાને કુસંગને યોગે અથવા પ્રારબ્ધે કરીને અવલું વર્ષાઈ જાય તોપણ તેનું કલ્યાણ થાય પણ તે વિના ઉર્ધ્વરેતા ને મહા-ત્યાગીનું પણ ન થાય; અને આવી સમક્ષણવાલાને નિરાકાર પ્રતિષ્ઠાન કરનારાં શાસ્ત્ર સાંભ-લ્લિને પણ સાકારણમાં સંશય થાયજ નહિ તેનોજ પરિપક્વ નિષ્ઠા જાણવી. (૩) વાચતો છે. ૧ પ્ર૦ આમાં મૂર્તિને ધામ નામે કહી અને (પં૦ ૧ માં) મૂર્તિના પ્રકાશને ધામ નામે કહે છે તે કેમ સમજવું. ?

૧ ૭૦ ધામ શબ્દ મૂર્તિ, તેજ અને સ્થાન વાચક છે અને આ વચનામૃતમાં મૂર્તિને ધામ નામે કહી છે તે આમાંજ કહ્યું છે જે ધામ જે પોતાનું સ્વરૂપ તેને કરીને ટાલ્યું છે માથાના સર્ગરૂપી કપટ જેને યજ્ઞ ભગવાનનું સત્ સ્વરૂપ છે તે સ્વરૂપ આત્મતિક પ્રલયને અંતે અધર ધામને વિષે અનંત ઐશ્વર્ય તેજે યુક્ત છે તેજ આ પ્રલય મનુષ્ય રૂપ જાણવું એમ કહ્યું છે માટે આ ટેકાણે પોતાનેજ ધામ નામે કહ્યા છે. ॥ ૧૧૨ ॥

इतिश्रीकच्छदेशे वृषपुरनिवासी अनादिमुक्तराज श्रीअवजीभाइविरचित
साक्षात् पूर्णपुरुषोत्तम भगवान श्रीस्वामिनारायण मुखकमलनिःसृत
वचनामृत रहस्यार्थप्रदीपिकायां पंचाला प्रकरणं समाप्तम्.

पंचला प्रकरणं
समाप्तम्.

॥ અથ વચનામૃત ગદ્ય મધ્ય પ્રકરણમ્ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના જેઠ શુદ્ધિ ૧૫ પૂર્ણમાસીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગદ્દા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના પંદિરની આગળ આયમણે વાર ઓરહાની ઓસરીણ વિરાજમાન હતા અને ધોળો સેસ પંથ્યો હતો અને ઘોઢી ચાદર ઓઢી હતી અને માથે ઘોઢી પાથ બાંધી હતી અને ઘોઢા ધુધ્ધનો હાર પથ્યો હતો અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ હુનિમંદલ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

અને પોતાની આગળ પરમહંસ બ્રાહ્મણ દુર્ગ સેઝને ગાવતા હતા. પછી શ્રીજીમહારાજે કીર્તનિયાને કહ્યું છે હમણાં કીર્તન રાત્રો ને પ્રભુ ઉત્તર કરો. પછી મુક્તાનંદસ્વામીયે ? હાથ જોડીને નમસ્કાર કરીને શ્રીજીમહારાજને પ્રભુ પુછ્યો છે, (૧) હે મહારાજ ! મોહતું શું રૂપ છે ? અને મોહની નિહિતિ થયાનો શો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ ઘોડીકબાર વિચારી રહીને પછી બોલ્યા છે, મોહતું રૂપ તો મનને વિષે વિભ્રાંતિ છે ત્યારે મનમાં વિભ્રાંતિ વિશેષ થાય છે. અને જ્યારે પુરુષના હૃદયમાં મોહ વૃદ્ધિ પામે છે ત્યારે મનમાં વિભ્રાંતિ વિશેષ થાય છે. પછી આ કરવા યોગ્ય અને આ ન કરવા યોગ્ય એવા વિષેક રહેતો નથી, ને તે મોહ થયાનું કારણ તો આજન અમે વિચાર્યું છે જે આજ અર્ધ રાત્ર હતા ત્યારે અમારે નિદ્રા ઊડી ગઈ હતી પછી અમે ઉત્તરાદિદિશ સામું મુલ્ક કરીને સુતા હતા પછી ધ્રુનો તારો ડીઠો ત્યારે એમ વિચાર થયો છે આ તો ઉત્તર ધ્રુ છે પણ શાસ્ત્રમાં દક્ષિણ ધ્રુ કહ્યો છે તે કયાં રહે ? પછી અમે દક્ષિણ ધ્રુ જોયો ત્યારે તે પણ ડીઠો, અને જેમ કુશા ઉપર પાણી સિંચવાનો ફાલ્કો હોય તેવી રીતે જે ધ્રુને વચ્ચે મોઢો ફાલ્કો ડીઠો ને તે ફાલ્કાના મેરનાં જે ઠેકાં તે જે કોરે ધ્રુને અડી રહ્યાં છે, જેમ છા-કદાના સ્થંભ હોય ને તેમાં લોઢાની આરં સુતીને રહી હોય તેમ છે અને તે ફાલ્કા ઉપર જેમ સુતરની ફેલ્કા વીંટી હોય ને તે ફાલ્કા સંધાએ જેમ પિત્તલની ફુદ્દીયો જડી હોય તેમ સર્વે તારા ને દેવતા ને નકષ્ટ્રાદિક તેનાં જે સ્થાનક તે ફાલ્કા સંધાએ જડાળાં છે તે સર્વેને જોયાં ને પછી સૂર્ય ને ચંદ્રમાનો હૃદય ને અસ્ત તેમ જ ઠેકાળેથી થાય છે તે પણ જોયાં પછી અંતર્દષ્ટિ કરીને જોયું ત્યારે જેટલું ધ્રુજાદિ દર્શને ગ્રહાંદમાં છે તેટલું સર્વે પિંડમાં પણ દીઠું પછી આ દેહને વિષે જે સ્ત્રેષ્ઠ છે તેને પણ દીઠો પછી તે સ્ત્રેષ્ઠમાં મુલ્યોચ્ચ ભગવાન રહ્યા છે તેને પણ દીઠો તે યગજાનને જોઈને ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે અતિશ્લેષ્ટિ જોડાઈ ગઈ પછી સઘાચિંપાંથી કોઈ પ્રકારે નિઃકલ્પાંશું નહિ પછી તો કોઈક ચક્ત્રને આવીને અધારી સ્તુતિ વદુ કરી તેની દવાએ કરીને અમારે પાતું કૈવલ્ય

અવાણું. (૧) પછી અમારા હૃદયમાં વિચાર થયો જે અમારે જે સમાધિમાંથી નિસ- ૧
રાણું તે તો દયાયે કરીને નિસરાણું પણ ધીજાને સમાધિમાંથી નિસરાણું હશે તેવું શું કાર-
ણ હશે ? પછી અમને એ જાણાણું જે એને કોઈક વિષયમાં આસક્તિ રહે છે તેણે કરીને
પાણું નિકળાય છે. અને મોહનું જે કારણ તે પણ પંચ વિષયજ છે તે વિષય પણ ઉત્તમ,
મધ્યમ ને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારના છે તેમાં જ્યારે ઉત્તમ વિષયની પ્રાપ્તિ થાય અને તેમાં-
થી કોઈ અંતરાય કરનારો આવે ત્યારે તે ઉપર ક્રોધ થાય પછી ક્રોધ થકી મોહ થાય છે
અને સામાન્યપણે તો શ્રોત્રને ને શબ્દને સદા સંબંધ છે અને ત્વચાને ને સ્પર્શને સદા
સંબંધ છે એવી રીતે પંચજ્ઞાન ઇન્દ્રિયોને પંચ વિષયનો સંબંધ છે માટે જે પદાર્થને સામાન્યપણે
જોયું હોય ને તે પદાર્થમાંથી વૃત્તિને તોડીને ભગવાનના સ્વરૂપમાં રાસ્ટ્રવી હોય તો તેમાં
કાંઈ દાસ્ટ્રવો પડે નહિ સહેજેજ તે રૂપ વિષયમાંથી વૃત્તિ તુટીને ભગવાનના સ્વરૂપમાં રહે
અને જો સ્ત્રી આદિકલું અતિશે રમણિકરૂપ દીઠામાં આવી ગયું હોય ને તેમાં વૃત્તિ જો-
ડાળી હોય ને પછી જો ભગવાનના સ્વરૂપમાં વૃત્તિ રાસ્ટ્રવા જાય તો રહે નહિ અને ચિત્ત
પણ એક ટેકાળે રહે નહિ, માટે જ્યાં સુધી રમણિક પંચવિષયમાં ચિત્ત લોભાય છે ત્યાં
સુધી મોહ ટલે નહિ અને જ્યારે એને ગમતો વિષય હોય ને તેમાં ચિત્ત તળાણું હોય ને સંત
તથા શુરુ તથા પોતાના ઇષ્ટદેવ જે ભગવાન તે જાં નિષેધ કરે તો તે ઉપર રીસ ચડે અને
તેનો દ્રોહ થાય પણ તેવું વચન મનાય નહિ, એવું જેના અંતરમાં વર્તતું હોય તેને મોહ
કહીએ. તે ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ વિષયાન્ ધ્યાયતઃપુંમઃ સંગસ્તેષ્ટપ્રજાયતે ।
સંગત્સંજાયતે કામઃ કામાત્ક્રોધોમિજાયતે ॥ ક્રોધાદ્વર્ણત સંયોઃ સંયોદાત્સ્પૃતિ ચિત્ર-
મઃ । સ્પૃતિર્બ્રંશાદ્બુદ્ધિનાશો બુદ્ધિનાશાત્પ્રણવતિ ॥ માટે આ વચન જે શ્રીકૃષ્ણ ભગ-
વાને કહ્યું છે તે પરમ સિદ્ધાંત છે જે જ્યારે શબ્દાદિક કોઈ વિષયમાં ચિત્ત લોભાણું ત્યારે
ગમે તેવો બુદ્ધિવાન હોય પણ તેની બુદ્ધિનું કાંઈ ટેકાણું રહે નહિ ને પશુ જેવો થઈ જાય
છે માટે મોહને વદય થયાનું કારણ તે વિષયમાં આસક્તિ તેજ છે. [૨] અને જેને એ ૨
વિષયમાંથી ચિત્તને ઝલેટનું હોય તેને પ્રથમ તો આત્મનિષ્ઠા અતિ દૃઢ કરીને રાસ્ટ્રવી જે
હું આત્મા હું પણ વેદ તે હું નહિ એક તો એ વિચાર દૃઢ કરવો, અને રીજું જે પ્રકારે
જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય થાય છે તે વાર્તા પણ સારી પેટે સમજાવી, અને રીજું
ભગવાનના સ્વરૂપનું પ્રહાત્મ્ય અતિશેપણે સમજાવું, તે એ વિચારનું જે, પંચ વિષય છે તે
તો ભગવાનના કર્યા થયા છે માટે ભગવાનમાં તો એવી અતિ શાણું મુલ છે, શામાટે જે
શબ્દ હોય તેમાં એકલું શબ્દ સંબંધીજ મુલ હોય પણ રીજા જે ચાર વિષય રજા તેવું મુલ
શબ્દમાં ન હોય, એવીજ રીતે સ્પર્શમાં સ્પર્શનુંજ મુલ હોય પણ રીજું ન હોય, તેવજ રૂપમાં
રૂપ સંબંધીજ મુલ હોય, તેવજ રસ ને ગંધ તેમાં પણ પોતપોતા સંબંધીજ મુલ હોય પણ

એક વિષયમાં પંચ વિષયનું મુખ્ય મેલું ન આવે અને ભગવાનનું જે સ્વરૂપ છે તેમાં તો સર્વે
 મુખ્ય મેલું રજાં છે તે એક દર્શન કરે તો પણ તે ભક્ત પૂર્ણકામ થઈ જાય, એવી રીતે
 ભગવાનના સ્પર્શાદિક પણ પોતાના મક્તને પૂર્ણકામ કરે છે અને માયિક જે વિષય
 સંબંધી મુખ્ય છે તેમાં સર્વે નાશવંત છે અને ભગવાન સંબંધી મુખ્ય છે તેમાં અશ્વંદ છે. એવો
 જે ભગવાનના સ્વરૂપના પ્રદાત્મ્યનો વિચાર તે પણ અતિ દૃઢ કરવો એ જે ત્રણ વિચાર
 કહ્યા તેણે કરીને વિષયમાંથી આસક્તિ ટાલી જાય છે. અને ડ્યારે વિષયમાંથી આસ-
 ક્તિ ટાલે ત્યારે વિષય સારા કે નરસા તેનો મેદ રહે નહિ જેવી રૂપવાન સ્ત્રી તેવીજ કુ-
 રૂપવાન સ્ત્રી માસે અને તેવીજ રીતે વશુપત્ની લાકડાં છાણાં પથરા સુવર્ણ એ સર્વને તુલ્ય-
 પણે જુએ પણ સારું પ્રદાર્યે દેલ્હીને તેમાં મોઢ ન પામે, એવી રીતે પંચ વિષયને વિષે વર્તે
 પણ સારો કે નરસો એવા બુદ્ધિને વિષે મેદ રહે નહિ એવું જેને વર્તે તેને નિર્મોહી કહીએ
 તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પણ ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ સમલોષ્ટાશ્મ કાંચનઃ ॥ એમાં જેનાં કષ્ટણ
 હોય તેણે ભગવાનનું સ્વરૂપ તત્ત્વે કરીને જાણ્યું છે, અને એનેજ અનન્ય મક્ત કહીએ અને
 પતિવ્રતાનું અંગ પણ તેનુંજ જાણવું અને જ્ઞાની પણ તેનેજ જાણવો અને ભગવાન પણ તેની
 વપરજ રાજી થાય છે અને ભગવાનને એવો ભક્ત અતિશે જ્ઞાનો છે તે ભગવાને ગીતામાં
 કહ્યું છે જે ॥ વિયોહિ જ્ઞાનિનોહ્યર્થ મહં સચયમપ્રિયઃ ॥ માટે એવા જે પતિવ્રતાના
 અંગવાળા ભગવાનના ભક્ત છે તેજ ભગવાનને અતિશે ચાહ્યા છે. અને તે પતિવ્રતાનું અંગ
 ઢાઢાનેજ આવે એમ નથી જેને સ્વપ્ન હોય તેને સૌને આવે, જેમ આ સંસારમાં મોઢી સ્ત્રિયો
 હોય ને તે પતિવ્રતા હોય અને ઢાઢી સ્ત્રિયો હોય ને તે વ્યભિચારિણી હોય માટે ઢાઢા
 મોઢાનો કાંઈ મેલ નથી એ તો જેને કલ્યાણનો સ્વપ્ન હોય તે પતિવ્રતાનું અંગ રાસ્ટ્રીને
 ભગવાનની ભક્તિ કરે છે અને જે એવી રીતે સાગ નરસા વિષયમાં સમાનબુદ્ધિ ધારી તેતો
 જાણે જે એક દિવસેજ એમ કરી લેડં ને નિર્મોહી થાડં એમ ડતાવલે એ કામ થાતું નથી એતો
 હલ્કે હલ્કે આદર રાસ્ટ્રીને થાય છે, જેમ કુવાના કાંઠા વપર પથરો નાસ્ટ્રી હોય તેમાં
 પાણી સિંચતાં સિંચતાં દોરડી નરમ હોય તેપણ ઘણે કાઠે કરીને તે પાણામાં કાપા
 પડે છે અને જો લોટાની સાંકળે કરીને સિંચે તેપણ ડતાવલે એવા કાપો ન પડે માટે
 કલ્યાણને અર્થે જેને યત્ન કરવું હોય તેને વિષયમાંથી આસક્તિ ટાલશી અને વિષે આ-
 કલ્યા યદને અકલ્યાડ જાણું નહિ, એવી રીતે ગીતામાં પણ કહ્યું છે જે ॥ અનેક જન્મ સં-
 સિદ્ધસ્તો યાતિ પરાંગતિમ્ ॥ માટે એમ વિચારવું જે, આ જન્મે લેટલી વિષયમાંથી આ-
 સક્તિ ટાલશે તેટલી ટાલશી છે અને એમ કરતાં જો કાંઈક રડી ગઈ તો વાંજે જન્મે કરી
 ને ટાલશી છે પણ ભગવાનના ભક્ત હઈએ તે નરક ચોરાશીમાં તો જાણું નથી, એવી રીતે
 ભગવાનના ભક્તને હિંમત રાસ્ટ્રીને ધીરે ધીરે મોહનું મૂલ ડલાઢ્યાનો આદર રાસ્ટ્રી.

અને ય્યાં મુખી સારા ને નરસા એ વે વિષય તુલ્ય ન જણાય ત્યાં મુખી એ ભગવાનનો ધક્ક સાધન દશામાં કહેવાય અને જ્યારે સારા નરસા વિષય તુલ્ય થાશે ત્યારે એ ધક્ક સિદ્ધદશાને પામ્યો જાણવો અને જ્યારે વિષયમાંથી આસક્તિ છુટીને સિદ્ધદશાને પામે છે ત્યારે એને કૃતાર્થ કયો જાણવો અને વેદશાસ્ત્ર પુરાણ ઇતિહાસ એ સર્વે ગ્રંથોનો એમ મલિતાર્થ છે. આ જે અમે વાત કરી છે તે સર્વે શાસ્ત્રાંતર રહસ્ય છે માટે આ વાર્તાને સર્વે હરિધક્ક દહ કરીને રાક્ષસ્યો. (૩) ઇતિ લચનાપ્રતમ્ ॥ ૧ ॥ [૧૨૪] ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે. તેમાં વિષયની આસક્તિને દવાયે કરીને સમાધિમાંથી પાછું આવ્યું છે, (૧) અને રમણિક વિષયમાં આસક્તિ એ મોહ બધાનો હેતુ છે, તેને સંત, ગુરુ તથા શુદ્ધદેવ પાછો લાકે તો ત્રોહ કરે પણ લાકે નહિ (૨) અને આત્મનિષ્ઠા, વૈરાગ્ય અને અમાર્ગ મહાત્મ્ય જાળવાથી મોહ ટલે ત્યારે સિદ્ધદશા આવી જાળવી ને કૃતાર્થ માનવું એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૩) આવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં જોની સ્તુતિ સાંભળીને તેના ઉપર દયા કરીને શ્રીજીમહારાજ સમાધિમાંથી પાછા પચાર્યા તે દયા લલ્લવાન હરિધક્ક કોણ હશે ? અને શ્રીજીમહારાજ તો સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તેમને સમાધિ કરીને શું જોવાનું હશે ?

૧ ૩૦ સ્તુતિ પર્વતભાષ્ય કરી હતી. અને શ્રીજીમહારાજને સમાધિ કહી તેતો કબજ માત્રજ છે ઘસો પોતાના ધક્કને સિલ્લકલા જ્ઞાનં ઇવં વનાવ્યું હતું પણ સાધનિકની પેટે સમાધિ નહોતી. દેવાલા માત્રજ છે.

૨ પ્ર૦ સંત ગુરુ ને શુદ્ધદેવ કહ્યા તે કોને જાણવા ?

૨ ૪૦ (કે૦ ૩૫ ના ૬ પાંચમા પ્રશ્નમાં) જો લક્ષણ સંતનાં કહ્યાં છે તેજે યુક્ત હોય દયા એકાંતિકને સંત જાણવા. અને શ્રીજીમહારાજના ધામમાંથી આવેલા પરમ એકાંતિક તથા મૂર્તિમાં રહેલા બનાદિ મુક્તને ગુરુ જાણવા. તેમનાં લક્ષણ (વ૦ ૩ ના ત્રીજા પ્રશ્નોત્તરમાં તથા જૈ૦ ૧ ના આઠમા પ્રશ્નોત્તરમાં) કહ્યાં છે. અને શ્રીજીમહારાજને શુદ્ધદેવ જાણવા. ॥૧૨૪॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના શ્રાવણ શુદ્ધિ ૩ ત્રીજને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગલ રેશમના વાકળા ઉપર સિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગલ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિધક્કની સવા મરાઈને બેઠી હતી ને મુનિ જ્ઞાંઞ મુર્દંગ હોઈને કીર્તન ગાતા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે કીર્તન રાત્રો અમે વાત કરીશ છદ્મ, એમ કરીને ૧ શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હૈ, (૧) જૈને આત્મંતિક કલ્યાણ પામવું હોય ને મારદસનકાદિક જેવા સાધુ વાતું હોય તેને એમ વિચાર કરજો જૈ આ દેશ છે તેને વિષે બીજ રજો છે અને ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ છે તે બીજ સાથે લક્ષ્મી રજાં છે અને બાહર પણ પંચવિધકર્મા

વજી રણાં છે તે અજ્ઞાને કરીને જીવ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને પોતાનું રૂપ માને છે પણ વસ્તુગતે જીવ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણથી નોસ્તો છે અને પંચવિષય છે તે અંતઃકરણથી નોસ્તો છે પણ એ તો વિષયને અભ્યાસે કરીને અંતઃકરણને વિષે પંચવિષયની વ્યક્તા જણાય છે અને વિષયની જે ઉત્પત્તિ તે તો ઇન્દ્રિયો થઈ શકે છે પણ અંતઃકરણમાંથી નથી થતી, જેમ અતિશે તદ્દત્તો હોય અથવા ટાઢ્ય હોય તેનો પ્રથમ બહાર ઇન્દ્રિયોને સંવેદ શકે છે પછી ઇન્દ્રિયોદ્વારે કરીને શરીરને માહિલી કોરે તેનો પ્રવેશ થાય છે પણ પછી ઉત્પત્તિ માહિલી કોરેથી નથી એ તો બહારથી ઉત્પન્ન થઈને માહિલી કોરે પ્રવેશ કરે છે તેમ પંચવિષય છે તે પ્રથમ અંતઃકરણમાંથી ઉપજતા નથી એ તો પ્રથમ ઇન્દ્રિયોને બહાર વિષયનો સંવેદ થાય છે ને પછી અંતઃકરણમાં પ્રવેશ કરે છે, માટે જેમ બહાર ગુંથું થયું હોય તેને ઔષધ ચોષ્ટે ત્યારેજ કરત થાય પણ કેવલ વાર્તા સાંભળે કરાર થાય નહિ, અને જેમ ક્રુષા પિપાસા લાગી હોય તે સ્વાદે પીપેજ નિવૃત્તિ થાય પણ અન્ન-જલની વાત કહે નિવૃત્તિ ન થાય તેમ પંચવિષયરૂપી જે રોગ છે તે તો તેનું યારે ઔષધ કરીએ ત્યારેજ નિવૃત્તિ થાય તે ઔષધની રીત એમ છે જે, યારે ત્વચાને ક્ષિપાદિક વિષયનો સ્પર્શ થાય છે ત્યારે ત્વચાદ્વારે થઈને અંતઃકરણમાં તેનો પ્રવેશ થાય છે ને અંતઃકરણદ્વારે થઈને જીવમાં પ્રવેશ કરે છે પણ મૂલ થઈ વિષયની ઉત્પત્તિ જીવમાંથી પણ નથી અને અંતઃકરણમાંથી પણ નથી અને જે જે વિષય અંતઃકરણમાંથી સ્ફુરતા હશે તે પણ પૂર્વ જન્મને વિષે બહારથીજ ઇન્દ્રિયોદ્વારે કરીને આવ્યા છે માટે વિષય ટા-લ્યાનું પણ ઔષધ છે જે, ત્વચા કરીને ક્ષિપાદિક પદાર્થનો સ્પર્શ તજવો ને નેત્રે કરીને તેનું રૂપ ન જોઈ અને જિહ્વા કરીને તેની વાત ન કરવી અને કાને કરીને તેની વાત ન સાંભળવી અને નાસિકા કરીને તેનો ગંધ ન લેવો, એવી રીતે પંચઇન્દ્રિયોદ્વારે વિષ-યનો ત્યાગ દૃઢ રાખે તો બહારથી વિષયનો પ્રવાહ માહિલી કોરે પ્રવેશ કરે નહિ, જેમ કુશમાં પાણીની સેરણ આવતી હોય પછી તેને ગોદવાના માથા ભરીને બંધ કરે ત્યારે તે કુશો ગળાય તેમ વાજા ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખવે કરીને વાજા વિષયનો અંતઃકરણમાં પ્રવેશ ન થાય, અને જેમ હૃદમાં રોગ થયો હોય તે તો હૃદમાં ઔષધ જાય ત્યારેજ ટકે તેમ પ્રથમથી જે ઇન્દ્રિયદ્વારે કરીને વિષય અંતઃકરણમાં ભરાયા હોય તે તો આત્મ-વિચારે કરીને ટાઢ્યા તે આત્મવિચાર એમ કરવો જે, હું આત્મા છું ને મારે વિષે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણનો સંવેદન નથી, એમ દૃઢ વિચાર કરીને અને તે જૈતન્યને વિષે મગવાનની મૂર્તિ ધારીને અને પોતાના આત્મસુખ વતે કરીને પૂર્ણ રહેવું, જેમ કુશો જાડે કરીને પૂર્ણ ભરાવો હોય ત્યારે જે બહારથી પોતામાં સેરણ આવતી હોય તેને પોતાનું પાણી ટેલી રાખે છે પણ માહિલી કોરે તે સેરણના પાણીનો પ્રવેશ કરવા દે નહિ અને જો હલેચાઈને ઢાલો

થાય તો સેરથતું પાળી સહારથી માંહી આવે પથી રીતે આત્મસુસ્તે કરીને માહિલી કોરે પૂર્ણ રહેતું અને સહાર પંચ ઇન્દ્રિયાદ્વારે વિષયનો માર્ગ સંચ રાસલો પણ કામાદિકને જિત્યાનો દહ ઉપાય છે પણ એ વિના એકલા ઉપવાસે કરીને કામાદિકનો પરાજય યાતો નથી માટે આ વિચાર દહ કરીને રાસલ્યો. [૧] इति वच० ॥२॥ (૧૩૫) ૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે જેને આત્મલિંગ કહ્યાન પામતું હોય તે મુક્ત થતું હોય તેને ઇન્દ્રિયો દ્વારે વિષયનો માર્ગ સંચ રાસલો અને આત્મસુસ્ત થતે પૂર્ણ રહેતું તે પોતાને બ્રહ્મ જે સમાધિ તેજ તે રૂપ માનીને તે ચૈતન્યને વિષે ભયારી મૂર્તિ ધારી તો ઇન્દ્રિયો દ્વારે થઈને અંતઃકરણમાં આવેલા વિષય નિવૃત્ત થાય છે તે તેનું કહ્યાન થાય છે. આમાં નારદસનકાદિક નામે પોતાના મુક્તોને કહ્યા છે (૧) થાય છે ॥ ૧૩૫ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ના આશ્વિન શુદ્ધ ૪ ચોથને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજીમહારાજ શ્રી રહદા મધ્યે દાદાસ્વામીચરના શરણમાં શ્રીભાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ વાકલા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત સ્વરૂપ ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુસ્તાર્બિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેસદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને ઘેરી હતી તે પોતાની આગળ પરમહંસ શાંક શૃંગ છેડેને કીર્તન ગાતા હતા.

૧૫મી શ્રીજીમહારાજ નેત્રકમળની સાને કરીને સૌને છાના રાસીને વોલ્યા જે, મોટેરા મોટેરા પરમહંસ હો તે આગળ આવો વાત કરવી છે. એમ કરીને શ્રીજીમહારાજ વોલ્યા જે, [૧] જે ભગવાનને ભજતા હોય તેને મોટી પદવી પામ્યાના જે ઉપાય છે અને પદયાના પણ જે ઉપાય છે તે કહીએ છીએ જે, એક તો રસિક માંગે કરીને ભગવાનની ભક્તિ કરવી અને બીજો આત્મજ્ઞાન એ જે મોટાપ પામ્યાના પણ માર્ગ છે અને પચ્યાના પણ છે. તેમાં રસિક માંગે તો હજારોને છાસો પડી ગયા છે અને ભગવાનને તો કોઈક પામ્યો હશે અને મોટા મોટા આચાર્ય થયા તેણે પણ રસિક માંગે કરીને ભક્તિ કરાવી છે પણ તેમાં વગાડ ધણાને થયા છે ને સાદું તો કોઈકતું થયું છે, કાંબે રસિકપણે કરીને જ્યારે ભગવાનનું વર્ણન કરે ત્યારે ભગવાન મેહું રાધિકાજી તથા લક્ષ્મીજી તથા તેની સતિયો તેનું પણ વર્ણન આવે અને જ્યારે સ્ત્રિયોનું વર્ણન આવે ત્યારે તો તેના અંગોઅંગનું વર્ણન થાય ત્યારે વર્ણનના કરનારાનું ધન નિર્બિકાર કેમ રહે? અને ઇન્દ્રિયોનો તો પણ સ્વભાવ છે જે, સારો વિષય હોય તે ઉપરજ પ્રીતિ હોય અને રાધિકાજી ને લક્ષ્મીજી તેના જેવું તો ત્રિજોક્ષીમાં કોઈ સ્ત્રીનું રૂપ હોય નહિ અને ઇના જેવી કોઈની વોલી; પણ મીઠી ન હોય અને ઇના દેહનો મુગ્ધ પણ અતિશે હોય માટે ઇના રૂપને દેહીને અથવા સાંપઝીને કિયે મકારે મોહ ન થાય? એ તો થાયજ. અને હેમ માત્ર જો ધન વિકાર પાયે તો તે કહ્યાનના માર્ગમાંથી

પદ્ધતો માટે રસિકની રીતે જે ભગવાનને ખબે તેને એ મોટું વિગ્ન છે, અને બ્રહ્મજ્ઞાનમાં તો આવી રીતે અવલું સમજાય છે જે, જે બ્રહ્મ છે તેજ પ્રકૃતિ પુરુષરૂપે થાય છે, અને પછી તેજ બ્રહ્મ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવરૂપે થાય છે, ને પછી તેજ બ્રહ્મ સ્થાવર જંગમરૂપે થાય છે, અને તે સ્થાવરજંગમરૂપ જે આકાર તેને વિષે રહ્યા જે જીવ તે રૂપે પણ બ્રહ્મ થાય છે, એવી રીતે બ્રહ્મજ્ઞાનને અવલું સમજીને પછી સમજનારો પોતાના જીવને પણ ભગવાન જાણે છે. ત્યારે એમ સમજનારાને ઉપાસનાનો અંગ થયો માટે એ પણ ભગવાનના માર્ગ-થકી પદ્ધતો, એવી રીતે બ્રહ્મજ્ઞાનમાં પણ ઉપાસનાનું સંકટ થાય એ મોટું વિગ્ન છે, કાં જે સમજી સમજીને સર્વના કારણ અને સર્વના સ્વામી એવા જે ભગવાન તેનુંજ સંકટ થયું, માટે એમ સમજનારો પણ કલ્યાણના માર્ગથકી પદ્ધતો જાણવો, અને એ જે માર્ગ છે તે કલ્યાણના છે અને એ કેમાં વિગ્ન પણ અતિ મોટાં છે માટે જે કલ્યાણને ઇચ્છતો હોય તેને કેમ કરું ? એ પ્રશ્ન છે તેનો ઉત્તર કરો. પછી સર્વે પરમદંસ વિચારી રહ્યા પણ કો-ઈવી ઉત્તર ન થયો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એનો ઉત્તર તો એ છે જે, જેમ પોતાની માતા હોય અથવા વેન હોય તથા દિકરી હોય તે ઘણી રૂપવાન હોય તો પણ તેને દેલીને મનને વિષે વિકાર થાતો નથી, તેમજ તેની સાથે બોલે છે સ્પર્શ કરે છે તો પણ મનને વિષે લેશમાત્ર વિકાર થાતો નથી, એવી રીતે ભગવાનના ભક્ત જે બાંહેધો હોય તેને વિષે મા વેન ને દિકરી તેની બુદ્ધિ રહે તો કોઈ રીતે વિકાર થાય નહિ અને રસિક માર્ગે કરીને ભગવાનને મજીને અભયપદને પામે; અને જ્યારે એમ ન સમજે અને કોઈ મોટા ભગવાનના ભક્ત બાંહેધો હોય તેને દેલીને અવલું સમજે ત્યારે એને મોટા દોષ લાગે અને જે અન્ય સ્ત્રીને દેખવે કરીને દોષ લાગ્યો હોય તે તો ભગવાનના ભક્તને દર્શને કરીને ટલે છે અને ભગવાનના ભક્તને બોડેને જે દોષ લાગ્યો હોય તેને ટાઢ્યાનો ઉપાય શાસ્ત્રમાં કલોજ નથી તેમજ ભગવાનનો ભક્ત જે પુરુષ હોય તેને દેલીને જે સ્ત્રી અવલું સમજે તેને પણ એ પાપ થકી કોઈ કાઢે છુટાય નહિ ત્યાં શ્લોક ॥ અન્ય સ્ત્રેષ્ઠે કૃતં પાપં તીર્થસ્ત્રેષ્ઠે વિનશ્યતિ ॥ તીર્થસ્ત્રેષ્ઠે કૃતં પાપં વજ્રલેપો ભવિષ્યતિ ॥ એ શ્લોકનો અર્થ એ છે જે સ્ત્રીને ટેકાણે પાપ કર્યું હોય તે તો ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત પાસે ગયે છુટે અને ભગવાનને ભગવાનના ભક્ત પાસે જઈને જે પાપ કરે તે તો તીર્થસ્ત્રેષ્ઠું પાપ છે તે વજ્રલેપ થાય છે. માટે જેને રસિક માર્ગે કરીને ભગવાનને મનવા હોય તેને તો જે રીતે અમે વાત કરી તેવી રીતે નિર્દોષ બુદ્ધિ રાખવી. [૧] હવે જે બ્રહ્મજ્ઞાનનો માર્ગ છે તેમાં તો એમ સમજવું જે, જે બ્રહ્મ છે તે તો નિર્વિકાર ૧ છે ને નિરંજ છે માટે એ વિકારને પામે નહિ ને એના અંશ પણ થાય નહિ, અને બ્રહ્મને જે સર્વરૂપે કહે છે તેનું તો એમ છે જે, એ બ્રહ્મ જે તે પ્રકૃતિ પુરુષ આદિક સર્વેનું કારણ છે તે આધાર છે. માટે જે કારણ ને આધાર હોય તે કાર્ય થકી પૂવક હોય નહિ એ

સમજાણને લેઈને એ વ્રજાને જાણ્યું છે તે સર્વરૂપ કહે છે, પણ એ વ્રજાનું વિકાર પામીને ચરાચર જીવરૂપે થઈ ગયું એમ ન સમજવું. અને એ વ્રજાધર્મી પરવ્રજા છે પુરુષોત્તમ નારાયણ તે નોત્વા છે ને એ વ્રજાના પણ કારણ છે ને આધાર છે ને ધેરક છે એમ સમજીને પોતાના જીવાત્માને એ વ્રજા સંપાદ્યે વૃક્તા કરીને પરવ્રજાની સ્વામીસેવકભાવે ડાપાસના કરવી, એવી રીતે સમજે ત્યારે વ્રજાજ્ઞાન છે તે પણ પરમપદને પામ્યાનો નિર્વિઘ્ન માર્ગ છે. [૨] ઇતિ વચનાત્મક. ॥૩॥ (૧૩૬)

૨

રૂપસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચક (૧) છે. તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે બે, રસિક માર્ગવાળો બ્રજ બાઈયોને વિષે મા, બેન, વિકરીનો આવ રાણે તો વિકાર ન થાય અને જમને બીજીને મોહ પામે અને બબલું સમજે તો મોહના માર્ગ થકી પડી જાય છે (૧) અને પ્રકૃતિ પુરુષાદિક સર્વેનું કારણ ને આધાર ને નિર્વિકાર ને નિરંજન ને વ્યાપક યંત્ર છે બ્રજ તે જમાનું તેજ છે એમ સમજે અને એ વ્રજાના પણ કારણ ને આધાર ને મૂર્તિમાન જમને સમજે અને એ વ્રજારૂપ થઈને જમારી સ્વામી સેવકભાવે ડાપાસના કરે તો નિર્વિઘ્ન થકો પરમપદ જે જમારી હજુર સેવા તેને પામે. (૨) વાવતો છે.

પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં બાઈયોને વિષે મા બેન વિકરીનો આવ રાણે તો વિકાર ન થાય એમ કહ્યું અને (હો. ૧૦ માં) પાંચમા પ્રજમાં) પોતાની મા બેનને વિષે વિકાર પામે એમ કહ્યું છે તે કેમ સમજવું ?

જ૦ (હો. ૧૦ માં) બહુમ દેશ, કાઠ, ક્રિયા, સંગ, મંત્ર, વીક્ષા, વપદેશ ને દેવતા તેને યોગે મલીન બુદ્ધિ થઈ ગઈ હોય તેનાં ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ને જીવ એ ત્રણે બહે ત્યારે તે પોતાની મા બેન વિકરીને વિષે વિકાર પામે એમ કહ્યું છે, અને આમાં તો જ્ઞાનીની વાત છે માટે વિરોધ નથી એમ સમજવું.

પ્ર૦ બીજી વાચતમાં પરવ્રજાને વ્રજાધર્મી પર ને નોત્વા કહ્યા તે વ્રજાનો પરવ્રજાનું તેજ છે તે તે-જથી પરવ્રજાને નોત્વા શી રીતે સમજવા ?

જ. (પ્ર. ૪ માં) બીજીમહારાજે પોતાના તેજને સચ્ચિદાનંદ વ્રજા નામે કહ્યું છે તથા (મ. ૧૦ માં) વ્રજા છે તેનો પુરુષોત્તમ ભગવાનની કિરણ છે તથા (૧ માં) પોતાના તેજને વ્રજા નામે કહ્યું છે અને (પ્ર. ૬ માં) અક્ષરીરી જે પ્રકાશ તેના સૂર્ય જગત્તે જમ આત્મા છે તેમ અક્ષરીરી જે વ્રજા તેના પુરુષોત્તમ ભગવાન આત્મા છે, તથા (પ્ર. ૬ માં) વ્રજાસત્તારૂપ કોટી સૂર્ય જેવો પ્રકાશ છે તેનો પુરુષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિનો છે તથા (પં. ૨ માં) પોતાના અંગ પટલે મૂર્તિના પ્રકાશને અક્ષરવ્રજાનામે કહ્યું છે માટે પોતાનો પ્રકાશ છે પણ શરીર શરીરી, આધાર આધેય ને કાર્યકારણ આવે નોત્વા કહ્યા છે. ॥ ૧૩૬ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આશ્વિન શુદ્ધ ૫ પંચમીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદશી મહારાજ શ્રી તથા મધ્યે દાદાસાહિત્ય દરવારમાં આશ્વપણે ચાર મેથીની બોસરીય.

વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત ધન્ય ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્યારવિંદની આગલ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિમક્તની સમા મરાડ વેઠી હતી ને પરમહંસ દુકલ સરોદા સતાર વગાડીને મલાર રાગનાં કીર્તન ગાતા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે કીર્તન ગાતવાં રેવા યો હવે તો પરમેશ્વરની વાર્તા કરીય. પછી પરમહંસે કહ્યું જે સારુ મહારાજ, પછી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન કર્યો જે, (૧) શાસ્ત્રમાં કહ્યાં એવા ધર્મ પાલ્તો હોય અને મગવાનની ભક્તિ પણ કરતો હોય ને તેને પવો આપત્કાલ આવે જે ભક્તિ રાસવા જાય તો ધર્મ જાય ને ધર્મ રાસવા જાય તો ભક્તિ જાય ત્યારે કેને રાસવો ને કેનો ત્યાગ કરવો ? પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે, જો મગવાન ભક્તિ રાસવે રાજી હોય તો ભક્તિ રાસવી અને જો ધર્મ રાસવે રાજી હોય તો ધર્મ રાસવો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, જેને પ્રગટ મગવાન મળ્યા હોય તેને તો જ્યે મગવાન રાજી હોય તેમજ કરવું એ ઠીક છે પણ જ્યારે મગવાનનું પેરોણપણું હોય ત્યારે કેમ કરવું ? પછી મુક્તાનંદસ્વામી જનો ઉત્તર કરવા લાગ્યા પણ થયો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જ્યારે મગવાન પેરોણ હોય ને આપત્કાલ પડે ને કાંઈ ન રહે ત્યારે તો મગવાનનું એક અલંદ ચિંતવન કરવું તો એ મગવાનના માર્ગ થકીપડે નહિ. [૧]

૨ પછી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૨) જે મગવાનનો મહિમા અતિશે સમજતો હોય તેણે કીતેને ધર્મ જાણે જે ગમે તેટલાં પાપ કર્યાં હોય ને જો મગવાનનું એક નામ લીધું હોય તો સર્વે પાપ ક્ષીને મરમ થઈ જાય પણ મહાત્મ્ય સમજતો હોય તેને કેઈ રીતે સમજે ત્યારે ધર્મમાંથી દગાય નહિ ? પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરવા માંડ્યો પણ થયો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે મગવાનનો મહિમા અતિશે જાણતો હોય તેને તો આવી રીતે સમજાય ત્યારે ધર્મમાં રહેવાય જે મારે તો અલંદ મગવાનનું ચિંતવન કરીને એકાંતિક મક્ત થાવું છે અને જો કામ ક્રોધ, લોભાદિક વિકારને વિષે મારી ટૂંચી જાણે તો મારે મગવાનના ચિંતવનમાં ઇસ્ટો ચિંતેપ થાશે એમ જાગીને કુમાર્ગ થકી અતિશેન ડરતો રહે અને અર્થને વિષે કોઈ કાલે મવર્તન નહિ, એવી રીતે સમજે તો મગવાનનું મહાત્મ્ય અતિશે સમજતો હોય તો પણ ધર્મમાંથી કોઈ કાલે પડે નહિ અને મગવાનનું જે અલંદ ચિંતવન થાવું તે કાંઈ ઘોડી વાત નથી ને મગવાનનું ચિંતવન કરતાં કરતાં જો દેહ મૂકે તો તે અતિ મોટી પદ્ધતિને પામે છે. (૨) ૨

૩ પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૩) એમ જાણીએ છીએ તો પણ અલંદ ચિંતવન રહેતું નથી પણ કું કારણ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એક તો અલંદ ચિંતવન થાય એવી શ્રદ્ધા જોડાય અને જ્યારે એવી શ્રદ્ધા નહોતી ત્યારે તેટલું મહાત્મ્ય જાણ્યામાં પણ ઓછા છે એ જ્યારે જાણ્યામાં જોડાય છે ત્યારે મગવાનના સ્વરૂપના

નિશ્ચયમાં પણ ઇટલી ઓછાવ છે માટે જો ભગવાનના સ્વરૂપનું મહાત્મ્ય તથા શ્રદ્ધા હોય તો અલંદ ચિત્તવન થાય. તે મહાત્મ્ય એમ જાનું છે, ભગવાન તો જેવા પ્રકૃતિ પુરુષવર્ગી પર છે તેવાને તેવા પ્રકૃતિ પુરુષમાં આવ્યા છે તો પણ પ્રતાપે યુક્ત છે અને પ્રકૃતિપુરુષનું કાર્ય જે બ્રહ્માંડ તેને વિષે આવ્યા છે તોપણ ભગવાન તેવાને તેવા પ્રતાપે યુક્ત છે પણ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે કોઈ રીતે માયાનો લેશ અટતો નથી, જેમ અન્ય ધાતુ છે તે સોતું પણ છે તેને ઘેઝાં કરીને પૃથ્વીમાં ઢાટે તો સોના વિના અન્ય ધાતુ છે તે સર્વે ઘણે કાળે કરીને ધુલ્ય ઘેઝાં ધુલ્ય થઈ જાય અને સોતું હોય તે તો જેમ પૃથ્વીમાં રહે તેમ વૃદ્ધિ પામે પણ ઘટે નહિ તેમ ભગવાન અને વીજા જે બ્રહ્માદિક દેવ તથા મુનિ તે કાંઈ સરસ્વા નથી, કેમજે જ્યારે વિષયરૂપી હુદયનો યોગ થાય ત્યારે ભગવાન વિના વીજા ગમે તેવા મોટા હોય તો પણ વિષયમાં એકરસ થઈ જાય અને ભગવાન તો મનુષ્ય જેવા જ્ઞાતા હોય તો પણ અને માયિક પદાર્થે બાધ કરવા સમર્થ થાય નહિ અને ગમે તેવા વિષય હોય તો તેમાં કોઈ દિવસ ઓપાવ નહિ પણ ભગવાનનું અલૌકિક સામર્થ્ય છે, એમ ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણે તો તેને ભગવાનનું અલંદ ચિત્તવન થાય અને જ્યાં સુધી વિષયનો લીધો લેવાય ત્યાં સુધી એ ભક્ત ભગવાનનો અલૌકિક મહિમા જાણ્યો નથી અને જો ઉદ્ભવની હતા તેને ભગવાને એમ કહ્યું છે, ઉદ્ભવ હું થઈ અણુ માત્ર ન્યૂન નથી તે જ્ઞાતાટે જે ઉદ્ભવગ્રીષ્ઠ અલૌકિક ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણું હતું ને પંચ વિષયના લીધા લેવાતા નહોતા અને જેને ભગવાનનો મહિમા સમજાય છે તેને રાજ્ય હોય અથવા ભિલ માગી લાય તે વેવ સરસું વર્ષે અને શાલક સ્ત્રી અને સોલ વર્ષની સ્ત્રી અને પશી વર્ષની સ્ત્રી તે સર્વેમાં સરસ્વો ભાવ વર્ષે અને જે જે સંસારમાં સારું નરસું પદાર્થ હોય તે સર્વેમાં સરસ્વી ભાવના રહે પણ સારા પદાર્થમાં પતંગીયાની પેટે અંજાઈ જાય નહિ અને ભગવાન વિના વીજા કોઈ પદાર્થમાં લોભાય નહિ એક ભગવાનની મૂર્તિમાં લોભાય ને વી રીતે વર્તતો હોય તે ભક્ત ગમે તેવા મોટા વિષય હોય તેમાં વંચાય નહિ અને જો એવા મર્મ ન સમજાણો હોય તો ફાટેલ ગોદડી તથા તુંબડી તેમાંથી પણ ધનને ઉલેદતું મરા મુષકેલ છે, માટે આવી રીતે ભગવાનની મૂર્તિનું મહાત્મ્ય જાણ્યા વિના વીજાં કોટી સાધન કરે તો પણ ભગવાનની મૂર્તિનું અલંદ ચિત્તવન થાતું નથી અને જે ભગવાનના સ્વરૂપનો મહિમા જાણે છે તેનેજ ભગવાનનું અલંદ ચિત્તવન થાય છે (૨) ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રમ (૨) છે, તેમાં પહેલામાં ઝીઝીમહારાજે કહ્યું છે જે, અને પ્રમશ્ચ હોઈય ત્યારે અને અર્થ રાજ્યે રાજી હોઈય તો અર્થ રાજ્યે અને ધર્મ રાજ્યે રાજી હોઈય તો ધર્મ રાજ્યે અને અને મનુષ્ય રૂપે વિચરતા ન હોઈય ને આપનુકાલ પડે ત્યારે

प्र.

बचनासुत ग. म. ४

अमारुं अखंड चितवन करतुं, तो मोक्षना मार्गमांभी पढाय नहि (१) बीजामां अमारुं स्वामिनारायण एतुं नाम एकवार छीतुं होय तो सर्व पाप कळीने भस्म भइ जाय एतुं अतिशे महारम्य जाणतो होय ते एम विषारे जे हुं कामादिकमां प्रवर्तसि तो मारे श्रीजी-महाराजना चितवनमां विक्षेप भशे अने तेथी एकांतिक नहि बचाय एम डरतो रहे तो ते धर्ममांभी पडे नहि अने मोक्षने पामे. (२) बीजामां अमारुं महारम्य ने श्रद्धा ए वे होय तो अमारुं अखंड चितवन थाय ने विषयमां लेवाय नहि ने जेटलो अमारो महिमा जाणाय सेटलोअ निश्चय थाय छे. (३) बाधतो छे.

- १ प्र० पहिला प्रश्नमां भक्ति राखवा जाय तो धर्म जाय ने धर्म राखवा जाय तो भक्ति जाय एम कसुं ते एवो आपत्काळ शो हशे ?
- १ व० शरीरमां रोगादिक उपद्रव होय, तथा कृद्धावस्था होय, तथा आंखें थोडुं देखातुं होय ए आपत्काळ कहेवाय. ते आपत्काळमां वहेलुं उठीने नावा धोवातुं बनी अके नहि, ने मोडुं नवाय, ते बलते कथा बाती होय ने पूजा करबी होय ते पूजा करवा रहे तो कथा जाती रहे ने कथा सांभळवा जायतो पूजा रही जाय, त्वारे पहेळी कचारुपी अवण भक्ति करबी अने पछी पूजा मंत्र जप ते करबां तो बेध रहे; अने दीर्घरोग भावे के राजा बंधीखाने नाणे त्वारे कर्मकांड रूपी धर्म तथा सेवा अवण रूपी भक्ति ए कांड न रहे त्वारे श्रीजीमहाराजतुं अखंड चितवन करतुं तो कल्याणता मार्गभी पडे नहि.
- २ प्र० बीजा प्रश्नमां महारम्य कसुं तेमां जेबा प्रकृति पुरुषभी पर छीप तेवाने तेबाज प्रकृति पुरुषमां आत्मा छीप तोपण प्रतापे युक्त छीप, ने तेवाने तेबाज ब्रह्मांडने विषे आत्मा छीप तोपण प्रतापे युक्त छीप, एम श्रीजीमहाराजे कसुं ते प्रकृति पुरुषमां केवी रीते आव्या छे ? अने ब्रह्मांडमां केवी रीते आव्या छे ?
- २ व० प्रकृति पुरुषादिकने विषे अंतर्दामीपणे अन्वयस्वरूपे रह्या छे तोपण ते ते उपाधिप रहित छे पण कोइनी उपाधि अदती नथी, अने ब्रह्मांडने विषे कल्याण करवा मनुष्यने रूपे दर्शन आपे छे तोपण जेबा अक्षरधाममां दिव्य छे तेवाने तेवा दिव्य छे पण मायिक विकार कोइ अदतो नथी एम समजतुं.
- ३ प्र० बीजा अमां अमारुं महारम्य तथा निश्चय जाणवामां ओछयप छे तेथी अमारुं चितवन थतुं नथी एम श्रीजीमहाराजे कसुं तेमां ओछयप शो हशे ?
- ३ व० मनुष्य भावे सहित महिमा जाणयो छे पण दिव्य भावे सहित महिमा जाणवामां जाणयो नथी ए कसर छे, तेथी अखंड चितवन थतुं नथी.
- ४ प्र० दिव्य भावे सहित महिमा न जाणयो होय तंतुं आ देहे कल्याण थाय के जन्म घरवो पडे ?
- ४ उ० क्वां सुयी दिव्य भावे सहित महिमा न समजाय त्वां सुयी जन्म घरवो पडे खरो. ॥१२३॥

संवत् १८७८ ना भावण शुद्धि ७ सातघने दिवस स्वामी श्रीसहजानंदजी महा-
राज श्री गडदा मध्ये दादासावरना दरबारमां श्री बासुदेव नारायणना मंदिर आगळ
ओटा उपर चाकळो नस्ताबीने बिराजमान हता अने सर्वे श्वेत वस्त्र धारण कर्षीं हतां

અને પોતાના દુસ્તારવિદની આગળ ઘુનિ તથા દેશદેશના હરિ ભક્તની સભા ભરાડને વેડી હતી અને ઘુનિ તાક મૃદંગ લેડને કીર્તન ગાવતા હતા.

- પછી શ્રી જીમહારાજ મેત્રકમળની સારને કરીને તે કીર્તન રસ્તાવીને વોલ્યા જે,
 ૧ (૧) સર્વે સાંખજો એક થાત કરીએ છડીએ જે, જે યગવાનના ચક્ત હોય તેને એક પતિ-
 વ્રતાનો ધર્મ રાક્ષસો અને બીજું શૂરવીરપણું રાક્ષસું, જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય તેને પોતાનો
 પતિ દુદ્ધ હોય તથા રોગો હોય તથા નિર્ધન હોય તથા કુરૂપ હોય પણ પતિવ્રતા સ્ત્રીનું
 મન કોઈ બીજા પુરુષના ક્રુદા ગુણ દેસીને ઢોલેજ નહિ અને જો રાંકની સ્ત્રી હોય ને
 તે જો પતિવ્રતા હોય તો મોટા રાજા હોય તો પણ તેને દેસીને તે પતિવ્રતાનું મન ચહેજ
 નહિ, એવી રીતે યગવાનના ચક્તને પતિવ્રતાનો ધર્મ યગવાનને વિષે રાક્ષસો અને પોતાના
 પતિનું કોઈ ઘસાતું ઘોળે તે ઠેકાણે કાચર ચડને ગબ્બી જાડું નહિ અતિશે શૂરવીર ઘડને
 જવાબ દેવો પણ પાણીપલાઈની છાયામાં યગવાનના ચક્તને દવાડું નહિ એવી રીતે શૂરવીર-
 પણું રાક્ષસું. (૧) અને લોકમાં એમ કહે છે જે, સાધુને તો સમદષ્ટિ જોડીએ પણ એજ્ઞાસ્થનો મત ૧
 નયો કેમજે નારદ સનકાદિક ને ધ્રુવ મહાદાદિક તેમજે યગવાનનો ને યગવાનના ચક્ત-
 જોજ પણ રાક્ષસો છે પણ વિદુસ્થનો પણ કોઈએ રાક્ષસો નથી અને જે વિદુસ્થનો પણ
 રાક્ષસો હશે તે આ જન્મે અથવા બીજે જન્મે જાતો જરૂર વિદુસ્થ થાશે, માટે જે યગવાનના
 ચક્ત હોય તેને જરૂર યગવદિનો પણ રાક્ષસો જોડીએ અને વિદુસ્થનો પણ ત્યાગ્યો જોડીએ
 આ અમારી વાર્તાને સર્વે અતિ દૃઢ કરીને રાક્ષસ્યો (૨) इति वचनामृतम् ॥૫॥૧૩૮॥ ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—અમાર્મ કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં અમારે વિષે પતિવ્રતાપણું ને શૂરવીર
 પણું રાક્ષસું ને સમારા પતિ એવા જે અમે તે અમાર્મ કોઈ ઘસાતું ઘોળે એવા પાણીપલાઈની
 છાયામાં દવાડું નહિ. (૧) અને અમારો ને અમારા ચક્તનો પણ રાક્ષસો ને વિદુસ્થનો પણ
 રાક્ષસો ને વિદુસ્થ થાય એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૨) થાવતો છે. ॥ ૧૨૮ ॥

સંવત ૧૮૭૮ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૮ અષ્ટમીને દિવસ સ્વામી શ્રી સદ્ગજાનંદજી મહા-
 રાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગળ
 વેદી ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના દુસ્તાર-
 વિદનો આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાડને વેડી હતી ને પરમહંસ
 તાલ, મૃદંગ લેડને કીર્તન ગાતા હતા.

- પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે કીર્તન રાક્ષસો હવે યગવદ્વાર્તા કરીએ. પછી સર્વે ઘુનિ
 ૧ હાથ જોડીને વેડા. પછી શ્રીજીમહારાજ વોલ્યા જે (૧) આ સંસારમાં કેટલાક યવન
 સરસ્થા જીવે હોય તે એમ કહે છે જે, ગંગામાંનું પાણી ને બીજું પાણી એ નેય સરસ્થા જ-
 નાવ છે ને શાસ્ત્રમાયને બીજા પાણા તે સરસ્થા જનાવ છે ને તેમજ તુલસીને બીજાં શ્વાદ

તે સરસ્તા જળાય છે ને શ્રાવણ ને શુદ્ધ છે તે પણ સરસ્તા જળાય છે અને ઠાકોરજીની પ્રસાદી અજ ને શીતું અજ તે વેળ સરસ્તા જળાય છે ને એકાદશીને દિવસ ધ્રુવ્યા રહ્યા ને શીતે દિવસ ધ્રુવ્યા રહ્યા તે વેળ સરસ્તા જળાય છે ને સાધુ ને અસાધુ વેળ સરસ્તા જળાય છે, તે માટે આ વિધિ નિષેધનો જે વિભાગ તે મોટા પુરુષ કહેવાળા તેણે શાસારુ શાસ્ત્રમાં કહ્યો હતો ? એવ દુષ્ટમતિવાળા જે જીવ છે તે કહે છે માટે સર્વે સંતને અમે આ પ્રશ્ન પુછીએ છીએ એ, એ વિધિ નિષેધનો વિભાગ મોટા પુરુષે શાસ્ત્રમાં કહ્યો છે તે સાચો છે કે કલ્પિત છે ? તે પ્રશ્નનો ઉત્તર નાના નાના પરમહંસ હોય તે કરો. પછી નાના નાના પરમહંસ હતા તે બોલ્યા એ, વિધિ નિષેધનો મેદ તો સત્ય છે ને એમ ન હોય તો દર્શન, નરક કેને માથે કરેવાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા એ, નાના છે પણ સારી દિશ ઉપર સમક્ષે છે, એમ કહીને શ્રીજીમહારાજે એનો ઉત્તર કરવા માંડ્યો એ, મોટાપુરુષે જે શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે તે સર્વે સત્ય છે ત્યાં દર્શાવે છે એ જેમ કોઈક મોટો શાહુકાર હોય ને તે કોઈને હુંડી લચ્છી આપે ત્યારે કાગળમાં તો એકે રૂપૈયો જળાતો નથી પણ રૂપૈયા સાચા છે તે વ્યારે એ હુંડી જે શાહુકાર ઉપર લચ્છી હોય તેને આપે ત્યારે એ હુંડીમાંથીજ રૂપૈયાનો ઢગલો ધાય છે તેમ મોટા પુરુષની આજ્ઞા કરીને જે ધર્મ પાકે ત્યારે દવળાં તો કાંઈ વિધિ નિષેધમાં વિશેષ જળાતું નથી પણ અંતે મોટા પુરુષની આજ્ઞા પાઠનારાતું કલ્લાજ ધાય છે, જેમ હુંડીમાંથી રૂપૈયા નિસરે છે તેમ. અને જે સમયે શાહુકારે હુંડી લચ્છી હોય અને તેનો વિશ્વાસ ન કરે તેને મૂર્ખ જાણવો અને તેને તે શાહુકારના પ્રતાપની સ્વરૂપ નથી તેમ નારદ, સનકાદિક, વ્યાસ, વાલ્મિકિ, ઇત્યાદિક જે મોટા પુરુષ તેના વચનનો જેને વિશ્વાસ નથી તેને નાસ્તિક જાણવો ને મહા પાપીષ્ઠ જાણવો અને વળા જે નાસ્તિક મતિવાળા હોય તેને એમ સમજાવે છે જે શીજા પાળામાં ને ઠાકોરજીની મૂર્તિમાં શો ફેર છે ? સર્વે શાળા એક સરસ્તા છે, ને પરણેલ સ્ત્રી ને ન પરણેલ સ્ત્રી તેમાં શો ફેર છે, ? સર્વે સ્ત્રી સરસ્તી છે, અને ઘરની સ્ત્રીને મા વેન તેમાં શો ફેર છે ? સર્વેનો સરલોજ આકાર છે, અને રામકૃષ્ણાદિક જે ભગવાનની મૂર્તિયો તે પણ સર્વે મનુષ્ય જેથી છે માટે અધિક ન્યૂન ભાવતો માણસે કલ્પીને લખો કર્યો છે પણ શું કરીએ માણસ મેલું રહેલું તે માણસની હાથ હા કરી જોઈએ પણ વિધિ નિષેધનો માર્ગ છે તે સ્વોટો છે એમ પાપી એવા જે નાસ્તિક તે પોતાના ધનમાં સમક્ષે છે માટે જેની આવી જાતની બોલી સાંભળીએ તેને પાપીષ્ઠ જાણવો ને નાસ્તિક જાણવો અમે એને વાંદાજ જાણીને એનો કોઈ પ્રકારે સંગ રાસવો નહિ. (૧)

૨ અને વળી શ્રીજીમહારાજે શીજી ચાર્ચા કરી એ, (૨) મનુષ્ય માણસું ચિત્ત કેલું છે તો, જેમ જાપ હોય અથવા નોજ સાકર સ્નાંદ તેનું પાડું પાળી હોય તે સરલું છે તે

મધમાં કે મોઝ, સાફર, શાંદના પાણીમાં ઘાસી, કોટી, મકોડો જે આવે તે ચોટી રહે અને મનુષ્ય જો હાથ અડાડે તો માનસની આંગળીય પણ ચોટી જાય, તેમ વિષ નો સ્વભાવ ઘસો છે જે, જે જે પદાર્થ સાંભરે તે તે પદાર્થમાં ચોટી જાય છે તે જો પયરો તથા કચરો તથા કુતરાનો મળ્લ એ આદિક જે નકારી ચતુર હોય તેમાં તો લેલ્લ માત્ર સુલ્લ નથી તોપણ એ નકારી ચતુરમાં પણ વિષ વલ્લગે છે અને તે સાંભરી આવ્યું હોય તો તેનું પણ ચિત્તવન કરે છે એવો એનો વલ્લગવાનો સ્વભાવ છે, જેમ મોટું કાચનું દર્પણ હોય તેમાં મોટા સાધુ આવે તો તેનું પણ પ્રતિબિંબ દેસાય તથા કુતરાં, ગધેડાં, ચંદાલાદિક જે જે આવ્યા હોય તો તેનું પણ પ્રતિબિંબ તેમજ દેસાય તેમ વિચિત્રે વિષે અતિ નિર્મલ્લપણું છે તે જે પદાર્થ સાંભરે તે દેસાઈ આવે છે એમાં સારા નરસાનો કાંઈ મેલ નથી માટે જે ઘુમુધુ હોય તેને ધમ ન વિચારતું જે મારે વૈરાગ્ય નથી તે માટે સ્ત્રિયાદિક પદાર્થ મારા ચિત્તમાં સ્ફુરે છે એ તો જે વૈરાગ્યવાન હોય તેના ચિત્તમાં પણ જે સમે જે પદાર્થ આવ્યું તે સહેજે સ્ફૂરી આવે છે માટે વૈરાગ્ય અવૈરાગ્યનું કાંઈ કારણ નથી એ તો ચિત્તનો સ્વભાવજ એવો છે જે, મનું અથવા મુંદું જે સાંભર્યું તેને ચિત્તવે અને જ્યારે જે પદાર્થનું ચિત્તવન કરે ત્યારે તે પદાર્થ જેમ દર્પણમાં દેસાય તેમ દેસાઈ આવે તે માટે ધમ જાગતું જે, હું તો એ વિષ થકી જુદો છું અને હું તો એનો જોનારો આત્મા છું, ધમ જાણીને ચિત્તના સારા મુંદા ઘાટે કરીને ગ્લાનિ પામવી નહિ પોતાને ચિત્ત થકી જુદો જાણીને મગધાનનું મગ્ધન કરતું અને સદાય આનંદમાં રહેવું. [૨] ૬૦ વ૦ ॥૬॥૧૩૯॥ ૨

રહસ્યાર્થ ૨૦—જામાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં વીરું કૃપાવાક્ય છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીશ્રીમહારાજે કહ્યું છે કે વિધિ નિયેષ સરલ છે અને મોટા પુરુષની આજ્ઞા પાઠનારાનું કલ્પણ થાય છે ને મોટા પુરુષના વ્યવહારનો વિશ્વાસ ન હોય ને વિધિ નિયેષને છોટા કહે તે પાપીષ્ઠ, નાસ્તિક કે પંથાલ છે ને એનો સંગ રાક્ષસો નહિ. (૧) શ્રીજામાં ઘાટ સંકલ્પમાં ચિત્તથી પોતાના જીવાત્માને જુદો માનીને અમારું મગ્ધન કરતું ધમ નથા આદરવાલાને દિમલ્લ આપી છે. (૨) વાચતો છે. ॥૧૩૯॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના આવળ શુદ્ધિ ૧૧ દશમીને દિવસ રાત્રિને સમે સ્વામી શ્રી સહજાનંદશ્રીમહારાજ શ્રી મઢા મધ્યે દાદાસાવરના દરબારમાં શ્રી શાસુદેવનારાયણના મંદિર આગલ વિરાજવાન હતા અને સર્વ ચેત વલ્લ ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુલ્તારબિંદની આગલ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિમલ્કની સલા મરાઈને ઘેરી હતી.

૧ પછી શુક્લાનંદસ્વામીય શ્રીશ્રીમહારાજને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૧) મગધાનનો અક્ક હોય તેના મનમાં તો ધમ હોય જે મગધાનના મગ્ધનમાં અંતરાય કરે એવો એક સ્વભાવ રાક્ષસો નથી, તોય પણ અયોગ્ય સ્વભાવ રહી જાય તેનું શું કારણ છે? પછી શ્રીશ્રી-

મહારાજ બોલ્યા જે જેને વૈરાગ્યની દુર્બલતા હોય તેને ટાલવાની શ્રદ્ધા હોય તોય સ્વમાય ટકે નહિ, જેમ દગિટ્ટી હોય તે ઘણો સારાં સારાં ભોજન ને સારાં સારાં વસ્ત્રને ઇચ્છે પણ તે વચાંધી યત્ને ? તેમ વૈરાગ્યહીન હોય તેના હૃદયમાં ઇચ્છા તો હોય પણ સાધુતાના ગુણ આવવા ઘણા દુર્લભ છે. (૧)

- ૨ પછી વઘી મુક્તાનંદસ્વામીજી પુછ્યું જે (૨) જેને વૈરાગ્ય ન હોય તે શો વપાય કરે સ્યારે વિકાર ટકે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે વૈરાગ્યહીન હોય તે તો કોઈ મોટા સંત હોય તેની અતિશે સેવા કરે અને પરમેશ્વરની આજ્ઞામાં જેમ કહે તેમ મંથવો રહે પછી પરમેશ્વર તેને કૃપાદષ્ટિ કરીને જુલે જે, આ વચારો વૈરાગ્ય રહિત છે તેને કામ ક્રોધાદિક વધુ પીઠે છે, માટે યના ય સર્વે વિકાર ટલો, તો તત્કાલ ટલી જાય અને સાધને કરીને તો વધુ કાલ મહેનત કરતાં કરતાં આ જન્મે ટકે અથવા બીજે જન્મે ટકે અને તરત જે વિકાર માય ટકે તે તો પરમેશ્વરની કૃપા કરીને ટકે. (૨) इति २ वचनावृतम् ॥ ७ ॥ (૧૪૦)

રહસ્યાર્થ ૫૦—જામાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં વૈરાગ્ય ન હોય તો અવ્યવસ્થા ટકે નહિ. (૧) બીજામાં અમારી આજ્ઞામાં વર્તનારા અને અમારી મૂર્તિમાં નિમગ્ન થવા સંતની સેવા કરે ને અમારી આજ્ઞામાં જેં તો અમારી કૃપા થાય ને તત્કાલ વિકાર ટલી જાય અને સાધને કરીને તો વધુ કાલે ટકે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૨) વાચતો છે.

- ૧ પ્ર० પહેલા પ્રશ્નમાં વૈરાગ્ય નથી તેથી વિકાર ટલતા નથી એમ કહ્યું અને (૫૦ ૬ ના બીજા પ્રશ્નમાં) વૈરાગ્ય હોય તો પણ પદાર્થ સ્ફુટી આવે છે એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજાવું ?
૧ ૭૦ (૫૦ ૬ માં) જવાબ આપવામાં આવેલું છે કે આ સારું એમ કહ્યું છે પણ વૈરાગ્ય હોય તો બીજાં પદાર્થ સાંભરેજ નહિ. ॥ ૧૪૦ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના આવળ શુદ્ધિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ માતઃકાલને સમે સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિર આગલ ચાકલા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગલ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા મરાઈને બેઠી હતી. ને પરમહંસ તાલ, મૃદંગ લેઈને કીર્તન ગાતા હતા.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ સંતો પ્રત્યે બોલ્યા જે (૧) એકાદશીનું વ્રત કરવું તેની તો એમ વિગતિ છે જે, પૂર્વે મગવાન દશ ઇન્દ્રિયો ને અગિયારમું મન તેને અંતર સન્મુખ કરીને પોઠ્યા હતા તે સમયમાં નાદિજંમનો દિકરો જે મુરદાનવ તે યુદ્ધ કરવા આવ્યો પછી મગવાનના એકાદશ ઇન્દ્રિયોના તેજમાંથી એક કન્યા વસ્ત્ર વધે ત્યારે મુરદા-

નવ કન્યા પ્રત્યે ચોક્ષ્યો જે, તું મને વરણ. પછી કન્યા ચોક્ષ્યાં જે મારે તો પૃથી પ્રતિજ્ઞા છે જે, જે છુને યુદ્ધમાં બીતે તેને હું વરું. પછી દુરદાનવને ને કન્યાને યુદ્ધ થયો ત્યારે કન્યાએ દુરદાનવનું મસ્તક સ્વદને કરીને કાપી નાખ્યું, પછી ભગવાને પ્રસન્ન થઈને તે કન્યાને કહ્યું જે, તું વર માગ્ય. ત્યારે તે કન્યાએ વર માગ્યો જે, મારા વ્રતને દિવસ કોઈ અન્ન ન સ્વાદ અને હું તમારા એકાદશ ઇન્દ્રિયોના તેજમાંથી પ્રગટ થઈ માટે મારું મામ એકાદશી છે અને હું તપસ્વી છું માટે મારા વ્રતને દિવસ મમ આદિક જે અગિયાર ઇન્દ્રિયો તેનો જે આહાર તે કોઈ કરે નહિ, પણ એકાદશીનું વચન સાંભળીને ભગવાને તે વર આપ્યો પૃથી રીતે પુરાણની કથા છે. અને વળી ધર્મશાસ્ત્રમાં પણ એમ કહ્યું છે જે, એકાદશીનું વ્રત કરવું તે દિવસ કામ, ક્રોધ, લોભાદિક સંબંધી ઘેંટા ઘાટ મનમાં થાવા દેવા નહિ અને દેહે કરીને કાંઈ ઘેંટું આચરણ કરવું નહિ એમ શાસ્ત્રમાં વચન છે અને તે શાસ્ત્ર પ્રમાણેજ અને પણ કરીશ છાંવ જે, એકાદશીને દિવસ દોર છાંવણ કરવી નહિ અને એકાદશ ઇન્દ્રિયોના આહારનો ત્યાગ કરે ત્યારે તે એકાદશી સાચી ને તે વિના તો દોર છાંવણ કહેવાય, અને જેમ પ્રાણને અન્નનો આહાર છે તેવજ શ્રોત્રને શબ્દનો આહાર છે અને સ્વચાને સ્પર્શનો આહાર છે અને નેત્રને રૂપનો આહાર છે અને જિહ્વાને રસનો આહાર છે ને નાસિકાને ગંધનો આહાર છે અને મનને સંકલ્પ વિકલ્પનો આહાર છે, પૃથી રીતે અગિયારે ઇન્દ્રિયોના જુદા જુદા આહાર છે તે સર્વે આહારનો ત્યાગ કરે તેનું નામ એકાદશી વ્રત કહેવાય પણ અગિયારે ઇન્દ્રિયો કુર્માને દોઢે અને પોત પોતાના અન્નને સ્વાદ તે એકાદશીનું વ્રત શાસ્ત્ર પ્રમાણે ન કહેવાય. માટે એકાદશીનું વ્રત કરવું ત્યારે તો અગિયારે ઇન્દ્રિયોને આહાર કરવા દેવા નહિ પણ વ્રત પંદર દિવસમાં એકવાર આવે છે તે સ્વચરદાર થઈને કરવું તો તેને ઉપર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે પણ તે વિના જે દોર છાંવણ તેણે કરીને ભગવાન પ્રસન્ન થાતા નથી અને શ્વેતદ્વીપમાં જે નિરજપુત્ર કહેવાય છે તે તો સદાય એ વ્રત રાત્રે છે વ્યારેય પણ એ વ્રતનો મંગ થાવા દેતા નથી માટે નિરજ કહેવાય છે અને આપણે પણ ઇચ્છા તો એમ રાત્રી જે જેવા શ્વેતદ્વીપમાં નિરજપુત્ર છે તેવુંજ થાવું છે પણ એ વ્રતમાં હિમત દારવી નહિ, પૃથી રીતે જે હિમત રાત્રીને જેવું મોરે કહ્યું તેવું એકાદશીનું વ્રત કરે અને ભગવાનની કથાકીર્તનાદિકને કરે ને સાંભળે ને રાત્રિએ જાગરણ કરે તો તે વ્રત સાચું છે અને શાસ્ત્રમાં પણ નામ એકાદશી કહી છે. [૧]

૧

૨ એકી વાત કરીને શ્રીનીમહારાજ મૌન રહ્યા ને સંતે કોર્ષન ગાથા માંઢયાં. પછી ૨ વળી શ્રીનીમહારાજ ચોક્ષ્યા જે, (૨) જ્યારે વ્રજાવ પ્રથમ સૃષ્ટિ કરી ત્યારે સર્વે પ્રજાને કહ્યું જે, તમો સર્વે યજ્ઞ કરવ્યો ને તે ચણે કરીને તમારે સર્વે ધુસ્થાર્યની સિદ્ધિ થાશે અને

છટ્ટિની પણ વૃદ્ધિ થાણે માટે યજ્ઞ તો જરૂર કરવ્યા. પછી વેદમાં વહુ પ્રકારના જે યજ્ઞ હતા તે સર્વે બ્રહ્માણ વિધિ સોતા ચતાવ્યા તેમાં જે મહત્તિમાર્ગવાળા હતા તેને તો રાજસી તામસી પણ મહત્તિમાર્ગના યજ્ઞ ચતાવ્યા અને જે નિઠ્ઠિમાર્ગવાળા હતા તેને તો સાત્ત્વિક યજ્ઞ ચતાવ્યા તે યજ્ઞ ધીકૃશ્ન ભગવાને મગવત્રીતાને વિષે પણ કહ્યા છે માટે આપણે તો નિઠ્ઠિમાર્ગવાળા છડ્ડ તે આપણે તો સાત્ત્વિક યજ્ઞ કરવા પણ જોમાં પશુ ચરતાં હોય પણ જે રાજસી તામસી યજ્ઞ તે આપણે કરવા નહિ. તે સાત્ત્વિકયજ્ઞની રીત જે દશ ઇન્દ્રિયો ને અગિયારમું ઘન ૫ સર્વે જે જે વિષયમાં બાંટે ત્યાંથી પાછાં લેંચીને બ્રહ્મઅગ્નિને વિષે હોમમાં પહું નામ યોગ યજ્ઞ કહેવાય, અને એવી રીતે હોમતાં હોમતાં જેમ યજ્ઞ કરનારાને ભગવાન દર્શન આપે છે, તેમજ ૫ યોગ યજ્ઞના કરનારાના અંતરને વિષે પોતાનું સ્વરૂપ જે બ્રહ્મ તેને વિષે પાંચજા જે શ્રીગુરુજીતમ તે પ્રગટ થઈ આપે છે ૫ યોગયજ્ઞનું પાલ છે. [૨] અને અંતર્દષ્ટિ કરીને જે ભગવાનના ભક્તને વર્તું ૨ તે જ્ઞાનયજ્ઞ કહેવાય છે. હવે કોઈ પણ પુછે જે અંતર્દષ્ટિ તે શું ? તો તેનો ઉત્તર ૫ છે જે બાહર અથવા માંદિલી કોરે ભગવાનની મૂર્તિ સામી જે ટુલિ કરવી પણ અંતર્દષ્ટિ છે અને તે વિના તો અંતર્દષ્ટિ કરીને ઘેટો છે પણ બાહરદષ્ટિ છે, માટે બાહર ભગવાનનું દર્શન તથા પૂજન તથા ભગવાનનાં કયા કીર્તન ૫ આદિક જે જે ભગવાન સંબંધી ક્રિયાઓ હોય તે સર્વે અંતર્દષ્ટિ છે અને ૫ સર્વે જ્ઞાનયજ્ઞ થાય છે અને તેજ ભગવાનની મૂર્તિને અંતરમાં ધારીને તેનું પૂજનવંદનાદિક જે જે કરવું તે પણ અંતર્દષ્ટિ છે ને જ્ઞાનયજ્ઞ છે, માટે સત્સંગીમાત્રને તો ઘણો અલંક જ્ઞાનયજ્ઞ થાય છે અને સમાધિ તો કોઈકને થાય છે ને કોઈકને નથી થાતી તે તો પરમેશ્વરની રૂપાણે કરીને ૫મ રહું છે અથવા કોઈક ટેકાણે ભક્તની કચાઈ વતે કરીને ૫મ રહું છે અને કોઈક મૂર્તિ લોક છે તે ૫મ કહે છે જે, મૌલિકાના અંગનાં કીર્તન હોય તે રહેલા યો ને નિર્ગુણ કીર્તન હોય તે ગાઓ તથા જે ઉઘાડા ચડ્ડને કરતા હોય તેને મૂર્તિ હોય તે નિર્ગુણ પુરુષ કહે છે પણ જો ઉઘાડા ચાલે નિર્ગુણ થવાતું હોય તો કુતરાં, ગધેડાં इत्यादિક સર્વે નિર્ગુણ કહેવાય, માટે ૫ તો મૂર્તિની સમજણ છે, અને જ્ઞાની ભક્ત હોય તે તો ૫મ જાણે જે, ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેજ નિર્ગુણ છે અને જેને જેને તે ભગવાનનો સંબંધ થયો તે સર્વે નિર્ગુણ માર્ગવાળા છે અને જે જે કયા કીર્તનને વિષે ભગવાનના સ્વરૂપનો સંબંધ છે તે સર્વે નિર્ગુણ કહેવાય અને જે કયા કીર્તનને વિષે ભગવાનનો સંબંધ ન હોય તે માત્રિક ગુણે યુક્ત છે, માટે સગુણ કહેવાય અને જો ભગવાનની પ્રાપ્તિ ન થઈ હોય ને તે ઉઘાડા કરે તો પણ નિર્ગુણ ન કહેવાય અને જેને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે અને ઘૃહસ્થાશ્રમી છે તો પણ તે નિર્ગુણ કહેવાય અને સ્વામી હોય તે પણ નિર્ગુણ કહેવાય, માટે ભગવા-

નને પામવાનો જે માર્ગ તેન નિર્ગુણ માર્ગ છે અને તે જે જે ભગવાન સંબંધી ક્રિયા કરે તે સર્વે નિર્ગુણ છે. અને જેને ભગવાનનો સંબંધ થયો છે તેના માગ્યનો પાર આવે નહિ અને તે ભગવાનનો સંબંધ એક જન્મને જુન્યે કરીને થાતો નથી એ તો બીજા ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ અનેકજન્મસંસિદ્ધસ્તો યાતિપરાંગતિમ્ ॥ ૧ શ્લોકનો ૧ અર્થ છે જે અનેક જન્મનું સુકૃત ચેલું થાય છે તેણે કરીને જે સંસિદ્ધ થયો તે પરમપદને પામે છે તે પરમપદ તે શું છે મત્સ્ય ભગવાનની પ્રાપ્તિ તેજ પરમપદ છે. અને વહ્ની બીજા ભગવાને એમ પણ કહ્યું છે જે ॥ મર્મવાંસો જીવલોકે જીવભૂતઃ સનાતનઃ । મનઃ ષઠાન્નિદ્રિયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિકર્પતિ ॥ ૧ શ્લોકનો અર્થ એ છે જે આ સંસારને વિષે ભગવાનના અંશ જે બીજ છે તે તો મને સહિત જે પંચજ્ઞાન ઇન્દ્રિયો તેને પંચવિષય થકી સ્ત્રેષીને પોતાને થા રાસે છે અને જે ભગવાનના અંશ નથી તેને તો ઇન્દ્રિયો સ્ત્રેષીને જ્યાં પોતાની ઇચ્છા હોય ત્યાં લેઈ જાય છે, માટે આજણ સર્વે ઇન્દ્રિયોના દોર્યા દોરાતા નથી તો જો ભગવાનના અંશ છાડે, એવું જાણીને અતિશે આનંદમાં રહીને ભગવાનનું ભજન કરવું અને સર્વે ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિયોને ભગવાનના સ્વરૂપમાં હોવથી અને સદા જ્ઞાનચક્ષુ કર્યા કરવો અને યજ્ઞ રહિતનું કોઈ રીતે કલ્યાણ થાતું નથી; અને ચાર વેદ, સાંખ્યશાસ્ત્ર, યોગશાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર, મહાર પુરાણ, મારત, રામાયણ ને નારદ પંચરાત્ર એ આદિક સર્વે સત્શાસ્ત્રનો પણ સિદ્ધાંત છે જે, યજ્ઞ રહિતનું કલ્યાણ થાતું નથી, માટે અમારી પણ પણ આજ્ઞા છે જે સર્વે પરમહંસ તથા સર્વે સત્સંગી જ્ઞાનચક્ષુ કરતા રહેજ્યો અને એમને પણ જ્ઞાનચક્ષુ કરતાં કરતાં જ્યારે પોતાનું સ્વરૂપ જે બ્રહ્મ તેને વિષે પરબ્રહ્મ ભગવાન સાક્ષાત્કાર દેશાય પણ જ્ઞાનચક્ષુનું પાઠ છે, એવી રીતે જ્ઞાનચક્ષુ કરતાં કરતાં જ્યારે શ્વેતદ્વીપમાં નિરખમુક્ત છે એવું થવાય ત્યારે જ્ઞાનચક્ષુના વિધિનો અવધિ આવી રહ્યો; અને જ્યાં સુધી એવું ન થવાય ત્યાં સુધી એટલું અધુરું જાણવું. અને નિરખમુક્ત જેવા થાવાની અતિશે ઇચ્છા રાખવી પણ શ્રદ્ધા રહિત થાવું નહિ અને પોતાને વિષે અપૂર્ણપણું માનવું નહિ ને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે તેણે કરીને પોતાને કુતાર્થ માનીને ને સાવધાન થઈને જ્ઞાનચક્ષુ કર્યા કરવો. (૩) ઇતિ વચનામૃતમ્. ॥ ૮ ॥ (૧૪૧)

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૨) છે. તેમાં પહેલામાં બીજીમહારાજે એકાદશીનું વ્રત કરવાની વિધિ કહી છે. [૧] બીજામાં ઇન્દ્રિયોને પાછાં લાઠીને આત્માને વિષે રાસે તે યોગચક્ષુ છે અને આત્મામાં મૂર્તિ દેશાય એ યોગચક્ષુનું પાઠ છે. (૨) અને બ્રહ્મરૂપ જે પોતાના આત્મા તેને વિષે પરબ્રહ્મ થવા જે અને તે અમારો સાક્ષાત્કાર થાય તે જ્ઞાનચક્ષુનું પાઠ છે અને પોતાના આત્માને વિષે અમારું દર્શન થાય ત્યારે જ્ઞાનચક્ષુના વિધિની અવધિ પુરો જાણવો એમ કહ્યું છે. [૩] થાયતો છે.

૧.

અવનાંદુત મી. મ. ૮-૯

૧ પ્ર૦ [૧/૨ બીજા મન્ત્રમાં] અમારી મૂર્તિ ધાર્યા વિના અંતર્દષ્ટિ કરીને બેઠો છે તોપણ બાહ્યદષ્ટિએ એ પદ્મ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે મૂર્તિ વિના અંતર્દષ્ટિએ બીજું શું જોતો હશે ? અને બહાર અથવા માંહી મૂર્તિ સાચું જોઈ રહેતું કે અંતર્દષ્ટિ કહી તે બહાર માંહી કેવી રીતે મૂર્તિ જોવી ?

૧ ૭૦ ઉપાસના વિનાનો કેવલ આત્મનિષ્ઠ હોય તે આત્માને જોવાની ઇચ્છાથી ધ્યાન કરતો હોય તેપણ બાહ્યદષ્ટિવાળો છે, કેમ કે મૂર્તિની ઉપાસના વિના આત્મા પણ દેખાય નહિ અને મૂર્તિથી બહાર રહીને મૂર્તિ જોવી અથવા મૂર્તિને અંદર રહીને જોવી કે પરમાત્માની અંતર્દષ્ટિ છે અને આત્માને માંહી ને આત્માથી બહાર મૂર્તિ જોવી તે અંદર આવતી અંતર્દષ્ટિ છે.

૨ પ્ર૦ ઇન્દ્રિયોના તોચાં ન દોરાય તેને અગવાનના અંશ કહ્યા તે અંશ કેવી રીતે જાણવા ?

૨ ૭૦ અગવાન સ્વતંત્ર છે તે સ્વતંત્રપણાનો અંશ જેમાં આવે તે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને પણ રાણે પલા મળે થાય માટે અંશ કહ્યા છે.

૩ પ્ર૦ જ્ઞાનચક્ષુ કરતાં કરતાં ડચારે ચેતદ્વીપમાં નિરજ સુક છે તેનું ધ્યાય ત્યારે જ્ઞાનચક્ષુના વિધિનો અવધિ આવી રહ્યો પદ્મ કહ્યું અને વઝી નિરજ સુક જેવા થવાની ઇચ્છા રાખવી પદ્મ કહ્યું તે નિરજ સુકતો વાસુદેવના મળે છે અને આપણે તો તેથી પર જે અક્ષરકોટી ને તેથી પર જે શ્રીજીમહારાજના સુક છે તેનું બાંધું છે અને ચેતદ્વીપના સુક જેનું ધ્યાનું પદ્મ કહ્યું તે કેમ સમજાવું ?

૩ ૭૦ જેમ ચેતદ્વીપના સુક વાસુદેવ અગવાનની મૂર્તિને સજાય દેશે છે તેમ તમે સર્વે તમારા આત્માને વિષે અમારી મૂર્તિ દેશો ત્યારે તમારું પુરું થયું પદ્મ માનવ્યો પદ્મ કહ્યું છે. ॥૧૪૧॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના શ્રાવણ શુદ્ધિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ સ્વામી શ્રી સજ્જાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગળ મણકના ચાકળા ઉપર વિરાજમાન હતા ને તે સમે આનંદાનંદસ્વામીજી પૂજા કરી હતી તે રાત્રી કિનસ્વાપનો સુરવાલ પડેયો હતો તથા રાત્રી કિનસ્વાપની ટાળી પડેરી હતી તથા મસ્તક ઉપર સોનેરી ફરતા હેઠાનો કસુંબી રેડો બાંધ્યો હતો તથા કમરે જરકડી શેલું બાંધ્યું હતું તથા ગુડો અસપાની રંગનો રેડો સ્થાપા ઉપર નાખ્યો હતો અને હાથે રાસદીઓ બાંધી હતી અને પેતાના હુસ્તારબંદની આગળ ઘુનિ તથા વેશ વેશના હરિષક્તની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

પછી શુક્લાનંદસ્વામીજી કહ્યું જે કીર્તન બોલીએ. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે સ્વો ? પરમેશ્વરની વાર્તા કરીએ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જ્ઞાનમાર્ગનો પદ્મો સમજાવો જે, કોઈ રીતે અગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થાય નહિ ને કોઈક કાલે અગવાનના ચંચળનો છોપ થાતો હોય તો તેની વિંતા નહિ પણ અગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થાવા દેવો નહિ ને જો અગવાનનું ચંચળ કાંઈક લોપાણું હોય તો તે અગવાનની માર્ચના કરીને પણ છુટકો થાય પણ અગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ કર્યો હોય તો તેનો કોઈ રીતે છુટકો

ધાય નહિ, માટે જો સમજી હોય તેને મગવાના વચનમાં તો જોઈતું પોતાની સામર્થ્ય મ-
 માળે રહેવાય તેટલું અવગચ રહેતું પણ મગવાનની મૂર્તિનું વચ્ચે અતિશે રાક્ષસું જે, સર્વોપરિ
 જે મગવાનનું સ્વરૂપ છે તેજ મુને પ્રાપ્ત થયું છે અને જે એ જાણતો હોય ને તેથી જો
 કદાચિત્ સત્સંગથી બાહેર નિસરી જવાણું તોય પણ તેને મગવાનની મૂર્તિમાંથી હેત ટઢતું
 નથી ને તે હમણાં તો સત્સંગથી બહાર છે પણ વેદ મુકીને તો અંતે મગવાનનું જે અક્ષર
 ધામ તેને વિષે મગવાનને સમીપે જાણે. (૧) અને હમણે સત્સંગમાં રહેતો હશે અને શાસ્ત્ર- ૧
 ના વચનમાં પણ રહેતો હશે ને તેને જો મગવત્સ્વરૂપની નિષ્ઠા પાકી નહિ હોય તો તે
 ઉપરે વેદ મુકશે ત્યારે કાંતો બ્રહ્માના લોકમાં જાશે ને કાંતો કોઈક ધીજા દેવતાના
 લોકમાં જાશે પણ તે પુરુષોત્તમ મગવાનના ધામને વિષે નહિ જાય. (૨) અને જેમ ૨
 અર્જુન હતા તેને તો મગવત્સ્વરૂપનું વચ્ચે હતું અને યુધિષ્ઠિર રાજાને તો શાસ્ત્રના વચનનું
 વચ્ચે હતું પછી ઉપરે ભારતની લઢાઈ થઈ ત્યારે બીકુશ મગવાને અર્જુનને કહ્યું છે ॥
 સર્વે ધર્માન્પરિત્યજ્ય મામેકંશરણં ત્રજ । અહં ત્વાં સર્વે પાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ માશુચઃ ॥
 એ શ્લોકનો એ અર્થ છે જે હે અર્જુન ! સર્વ ધર્મને તજીને તું એક મારાજ શરણને પામ્ય,
 તો હું તુને સર્વે પાપ થકી મુકાવીશ તું કાંઈ શોક કરીશમાં, એ વચનને માનીને અર્જુન
 જે તે લઢાઈને વિષે અનંત દોષ થવા તોળણ લેશ માત્ર મનમાં જાણ્યા થયા નહિ અને
 મગવાનના આશ્રયનું વચ્ચે રાક્ષી રહ્યા, અને યુધિષ્ઠિરે કાંઈ પાપ કર્યું નહિ તોળણ શાસ્ત્ર-
 ના વચનનો વિશ્વાસ હતો તેણે કરીને એ જાણ્યું જે, મારું કોઈ કાલે કરવાળ નહિ
 થાય. પછી સર્વે કૃપિયે સમજાવ્યા તથા વાસનીએ સમજાવ્યા તથા બીકુશ મગવાને
 પોતે સમજાવ્યા તોય પણ શોક છુલો નહિ. પછી બીકુશ મગવાને ધીમ્પ પાસે લેઈ
 જાઈને શાસ્ત્ર સંવેધી કયા સંમજાથી ત્યારે કાંઈક વિશ્વાસ આવ્યો તોય પણ અર્જુન
 જેવા નિઃસંશય થયા નહિ, માટે બુદ્ધિમાનને તો મગવત્સ્વરૂપનું વચ્ચે અતિશે રાક્ષસું
 જોડ્યું એ વચ્ચે જો લેશ માત્ર પણ હેય તો મોટા મગથી રજા કરે તે પણ બીકુશ મગ-
 વાને કહ્યું છે જે ॥ દ્વત્યમમ્પત્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતો મયાત્ ॥ એ શ્લોકનો એ અર્થ
 છે જે મગવત્સ્વરૂપના વચ્ચે લેશ માત્ર હોય તે પણ મોટા મગ થકી રજાને કરે છે,
 જેમ અર્જુને ભારતની લઢાઈ કરી ત્યારે તેને વિષે કેટલીક જાતના અર્ધરૂપી મોટા
 મોટા મગ આવ્યા પણ તે મગ થકી જે અર્જુનની રજા થઈ તે મગવત્સ્વરૂપના વચ્ચે
 મતાપે થઈ, માટે જેને સર્વથી મગવત્સ્વરૂપનું વચ્ચે અધિક હેય એનું વર્ણનક અક્ષર કહે-
 વાય જે તેજ પાકો સત્સંગી કહેવાય. અને બીમજાગવતમાં પણ એજ વાત મવાન છે જે,
 શ્રુતિ સ્મૃતિના ધર્મને કાંઈક લખાય તો તેની ચિંતા નહિ પણ મગવાનનો આશ્રય તજવો
 નહિ અને કોઈક એમ જાણે જે, જાણી વાત કરીય તો ધર્મ મોટા થઈ જાય પણ આ

વાર્તા કાંઈ ધર્મને સોટા કર્યા સાર નથી જાતો પટલા સાર છે જે દેશ, કાઝ, ક્રિયા, સંગ, મંત્ર, શાસ્ત્ર વંશદેશ ને દેક્તા પટલાં વાનાં શુભ ને અશુભ એ પ્રકારનાં છે તેમાંથી જો અશુભનો યોગ થાય ને એને કાંઈક વિગ્ન પડે તોપણ જો ધગવાનના સ્વરૂપમાં નિષ્ઠા પાકી હોય તો તે કલ્યાણના માર્ગમાંથી કોઈ કાઢે પડેનહિ. (૩) અને જો ધગ- ૩
સ્વસ્વરૂપની નિષ્ઠામાં કાચ્યપ હોય તો જે દિવસે ધર્મમાંથી ચઢી જવાય તે દિવસે તે એમ જાણે જે હું નરકમાં પડી જુલ્યો, માટે જેને ધગસ્વસ્વરૂપનું વઝ તેજ પાકો સત્સંગી છે અને એ વિના વીજા તો ગુણબુદ્ધિવાઝા કહેવાય અને જેને ધગસ્વસ્વરૂપનો નિષ્ઠા પાકી હોય તેનેજ શાસ્ત્રમાં પણ પ્રકાંતિક મત્ત કયો છે. (૪) અને આ સમાપ્ત જેવો ૪
સત્સંગમાં વાર્તા થાય છે તેને જો નારદ સનકાદિકને બ્રહ્માદિક દેવતા સાંભળે તો સાં-
ભળીને એમ કહે જે આવી વાર્તા કોઈ કાઢે સાંભળી પણ નથી અને સાંભળું પણ નહિ
આ વાર્તા તો ॥ ન ભૂતો ન ખવિષ્યતિ ॥ એવી છે અને અતિશે શીળી વાર્તા થાય છે તો
પણ અતિશે સ્પુહુબુદ્ધિવાઝા હોય તેને પણ સમજાય છે એવી મૂર્તિમાન વાર્તા થાય છે
માટે આ સમે જેને સત્સંગમાં મતીતિ આવી છે તેના ઘુન્વનો પાર આરો એમ નથી, પણ
જાણીને સત્સંગી હોય તેને પોતાને વિષે કૃતાર્થપણું માન્યું જોઈએ અને જેને ધગવાનને
વિષે અતિશે પ્રીતિ હોય તેને તો આ વાર્તા સમજાય અથવા ન સમજાય તોપણ તેને તો
કાંઈ કરવું રહ્યું નથી પણ જેને પરમેશ્વરને વિષે અતિશે પ્રીતિ તો ન હોય તેને તો જરૂર
ધગવાનના સ્વરૂપનો મહિમા સમજ્યો જોઈએ, માટે જે ટાણો હોય તેને તો આ વાર્તા
સમજી વિચારીને અતિ દૃઢ ધગવાનનો આશરો કરવો એમ મત અતિ સારમાં સાર છે.
(૫) इति वचनामृतम् (९) ॥ ૧૪૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાશાસ્ત્ર [૧] છે. તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે સર્વેથી
પર પણ જે અમે તે સમને મળ્યા હોય માટે અમારી મૂર્તિનું વઝ અતિશે રાજ્યું અને અ-
મારું સર્વોપરિણાનું વઝ હોય તો તેથી સત્સંગ વહાર જવાયું હોય તોપણ અમારે વિષેથી હેત
ઠકે નહિ ને તે અંતે અશ્વરવામને વિષે અમારે સમીપે રહેશે. (૧) અને હમણાં સત્સંગમાં
રહેલો હોય તે શાસ્ત્રના વચનમાં પણ રહેલો હોય તોપણ અમારા સ્વરૂપની પાકી નિષ્ઠા ન
હોય તો તે અમારા ધામ વિના વીજા લોકમાં જાય. [૨] અને જેને અમારા સ્વરૂપનું વઝ
હોય તેજ પ્રકાંતિક ને પાકો સત્સંગી છે. અને એ અશુભ દેશકાઝાદિકને યોગે કદાપિ ધર્મ-
માંથી ચઢી જાય તો પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને શુદ્ધ થાય પણ કલ્યાણના માર્ગથી પડે નહિ. [૩] અને
અમારા સ્વરૂપની નિષ્ઠામાં કાચ્યપ હોય ને ધર્મથી ચઢી જાય તો નરકમાં પડી જુલ્યો
એમ જાણીને કલ્યાણને માર્ગે ચાલી શકે નહિ. [૪] અને જેને અમારે વિષે અતિશે પ્રીતિ હોય
જેને કાંઈ કરવું રહ્યું નથી અને જેને અમારે વિષે અતિશે પ્રીતિ ન હોય તેને તો અમારો મહિમા
સમજ્યો. [૫] વાવલો છે.

૧ પ્ર૦ પોલી વાચકમાં જે અમને સર્વોપરિ જાણે તેને કદાપિત સત્સંગ વહાર જનું પડે તોપણ

तेतुं कल्याण धाय एम कहु ते एने सा कारणधी सत्संग बहार अनु पडतुं हसे ? अने त्या-
गीमांभी नीकळीने गृहस्वाश्रममां जाय ते सत्संग बहार कहेबाय के त्यागीना वेळे एकली
पत्ते ने मागीं लाय ते सत्संग बहार कहेबाय ? अने ते शास्त्रांतुं केतळुं वचन छोपे तोपण
अभ्यसामने पामे ?

१ ८० श्रीजीमहाराजने स्वा साकार दिव्य मूर्तिने सर्व अवतारना अवतारी ने सर्वना कारण
जणे पण छुसकणीपो स्वभाव होय ते सत्संगमां रहेवा वे नहि तेणे करीने सत्संग बहार अनु
पडे पण श्रीजीमहाराजनो मिश्रय सर्वोपनि होय ने श्रीजीमहाराजने विषे अचळ हेत होय ने
श्रीजीमहाराजने तथा संतने कल्याणना दाता जाणे अने हेमना गुण ग्रहण करे ने पोताने
विषे दोष पडते ते मागीं खावने पोतळुं गृहस्वत्व चळवे ने श्रीजीमहाराजनी बांकेली नवदाह
प्रमाणे व्हें ने नियममां कुसळ रहे ते अभ्यसामने पामे. अने त्यागीमांभी गृहस्वमां जाय
ते सत्संग बहार न कहेबाय, ते एकदमल बह जाय ते सत्संग बहार कहेबाय, ते एकलो होय
माटे ते भिक्षा मागवा जाय त्यारे बाइओ साये. बोलतुं पडे पडतुं ज्ञानांतुं वचन छोपय पण
तेधी अचिड न छोपे तो अभ्यसाममां जाय अने बोलवा सिवायनी बीजी आवा छोपे तो
अभ्यसामने न पामे अने गृहस्वने अजुभ देशकाळाविकने योगे सत्संगना नियम धर्म पळी
सके नहि ते सत्संग बहार कहेबाय तोपण श्रीजीमहाराजना स्वरूपनी निष्ठा पाकी होय
तो तेतुं जन्मांतरे कल्याण धाय पडले कल्याणना मागींमां रहे पण कल्याणनो मागीं बंध
धाय नहि.

२ २० बीजी वावतमां अमारा स्वरूपनी निष्ठा पाकी न होय सोते ज्ञानाता तथा बीजा देव-
ताना लोकमां जाशे एम श्रीजीमहाराजे कहु, ते निष्ठा केवी जाणवी ? ने ज्ञाना तथा
देवता किया जाणवा ?

२ ८० छुपेया धामने विषे मनुष्य रूपे प्रगट बडने मळया जे साक्षात् श्रीजीमहाराज तेमने
दिव्य साकार मूर्ति ने सर्व अवतारना कारण ने अवतारी जाणे ते पाकी निष्ठा कहेबाय अने
निराकार के बीजा अवतार जेवां जाणे तो द्रोह कर्यो कहेबाय, अने ज्ञाना पडले मूळ पुरुष
जाणवा अने प्रधान पुरुषने देवता कळा छे ते लोकने पामे.

३ २० बीजी वावतमां अजुने शास्त्रांतुं वचन न मान्युं तेने वखाणया ने युधिष्ठिरने न्यून कझ
तेतुं छे कारण हसे ? केम जे (प्र० ७८ ना ओगणीसमा प्रभमां) पंच वर्त्तमान संपूर्ण राखेतो
अमे प्रसन्न बहए एम कहु छे तथा (लो० ६ ना १२ तैरमा प्रभमां) अमारे वचन अच्यो
जेतुं ज्ञानायतो न मानतुं तथा (छि० २७ ना बीजा प्रभमां) वर्त्तमाननी आंटी मुकवी नहि एम
कहु छे. ते प्रमाणे तो युधिष्ठिरने वखाणवा जोइए माटे ते केवी रीते समजतुं ? अने
स्वरूपनिष्ठा शी, समजवी ?

४ ८० जेम अजुने श्रीकृष्णना वचननी प्रतीति राखी अने शास्त्रना वचननी साख्य ने बीजी
तेम अमे सर्वोपनि सर्वना कारण सर्वनिष्ठ सवोप्रास्य बीड पण अमारा ते अमारा हज-
नधीज जाणज्यो पण तेमां शास्त्रनी साख्य देशो नहि एम श्रीजीमहाराजे कहु छे ॥ म०

३१ ना २ बीजा प्रथमां) आवी वात अमे घणीकवार करी छे एण शास्त्रनां वचन सांभ-
ळनि समझणमां ठा रहेतो मयी एम कसुं छे, माटे श्रीजीमहाराजने सर्वोपरि समझवा
तेमां बीजा शास्त्रनी वा श्रीजीमहाराजने सर्वोपरि न कहेतां होय तेमां वाक्योनी साक्ष्य
छेवा प्राय तेने युधिष्ठिरनी पेटे संसृवात्मक जाणवो अने जे श्रीजीमहाराजना स्वरूपने
जाणवामां बीजा साक्ष्य न गोते तेनो अर्जुननी पेटे परिपक्व निश्चय जाणवो अने जेम
अर्जुनने श्रीकृष्ण भगवानने विषेज निष्ठा हती तेमज श्रीजीमहाराजने विषेज निष्ठा होय
तेज स्वरूपनिष्ठा जाणवी एण स्वरूप स्वरूपी भाव जुदो न समझवो अने वचनानुसृतमां
क्यां संत के अवतार अमार्ग स्वरूप छे एम कसुं होय सांज स्वरूप स्वरूपी जुदा सम-
झवा एण ते बिना न समझवा. ॥ १४२ ॥

संवत् १८७८ ना भावण वदि ३ तृतीयाने दिवस स्वाधी श्रीसहजानंदजी महा-
राज श्री गडदा मध्ये दादासावरना दरबारभांषी घोटीए अस्वार यद्ने श्रीलक्ष्मीबाहीए
पथभां हता पछी ते कुलवाहीने मध्ये आवांना हुसनी हेंटे वेदी छे ते उपर उचाराहुं मु-
स्वारविद करीने विराजमान हता ने श्रीजीमहाराजे सर्वे श्वत वस्त्र धारण कर्यो हतां तथा
पौताना मुखारविंदनी आगळ परमहंस तथा देशदेशना हरिभक्तनी सभा भराइनेवेठीहती.

१ पछी श्रीजीमहाराज बोल्या जे, [१] श्रीमद्भागवतमां साकार ब्रह्मनुं प्रतिपादन
छे एण जे वांचनारा होय तेने जो परमेश्वरनी भक्ति न होय तो भगवाननुं स्वरूप
श्रीमद्भागवतभांषी एण निराकार समझाय छे अने द्वितीय स्कंधमां क्यां आश्रयनुं रूप
कयुं छे त्यां एण भगवाननुं स्वरूप भक्तिहीन होय तेने निराकार समझाय छे एण
भगवाननुं स्वरूप निराकार नयी, कबि भगवान यकीज सर्वे स्थावर जंगम सृष्टि थाय
छे ते जो भगवान निराकार होय तो ते यकी साकार सृष्टि केम थाय ? जेम आकाश
निराकार छे तो ते यकी जेवा पृथ्वीयकी घटादिक आकार थाय छे तेवा थाता नयी
तेम ब्रह्मादिक जे सृष्टि ते साकार छे तो तेना करनारा जे परमेश्वर ते एण साकारन
छे अने भागवतमां अध्यात्म, अधिभूत ने अधिदैव ए त्रणनो जे आवार छे ते भग-
वाननुं स्वरूप छे एम कसुं छे तेनी बात करए ते सांभळो, अध्यात्म जे विराट्पुरुषनां
इन्द्रियो ने अधिभूत जे तेनां पंच महाभूत अने अधिदैव जे विराट्नां इन्द्रियोना देवना
ए सर्वे विराट्ने विषे आल्वा तो एण विराट् उभो न ययो पछी वासुदेव भगवाने पुरुष
रूपे यद्ने ग्यारे विराट् पुरुषने विषे प्रवेश कर्यो त्यारे विराट् पुरुष उभा यया ते भग-
वान विराट् पुरुषनां जे अध्यात्म, अधिभूत ने अधिदैव तेने विषे तदात्मकपणे करीने
वंचे छे जे स्वरूपे तो विराट्पकी ग्यारा छे तेनेज आश्रय करवा योग्य स्वरूप कसुं
छे, अने जेम अग्नि छे ते प्रकाश स्वरूपे तो अरूप छे ने अग्नि पोते ती मूर्तिमान
ते ग्यारे अग्निने अजीर्ण वा हुं त्यारे मूर्तिमान अग्नि श्रीकृष्ण भगवान ने अर्जुन

પાસે આવ્યો હતો પછી જ્યારે ઇન્દ્રનું સાંઢવે વન ચાલ્યા મયો ત્યારે તેજ અગ્નિ વ્યાઘ્રા રૂપ થઈને સમગ્ર વનમાં વ્યાપ્યો તેમજ પુશ્વોત્તમ ભગવાન છે તે જ્ઞાનરૂપ છે તે પોતાની શક્તિ તેણે કરીને સર્વેને વિષે વ્યાપક છે ને મૂર્તિમાન યકા સર્વથી જુદા છે અને જ્ઞાન છે તે તો પુશ્વોત્તમ ભગવાનની કિરણ છે ને પોતે ભગવાન તો સદા સાકાર મૂર્તિજ છે, માટે જેને કલ્યાણને ઇચ્છું તેને તો ભગવાનને મૂર્તિધાન સમઘીને તેનો આશ્રય રહ રાત્રે અને રાત્રે પળ પળ કરી છે, કોઈને ભગવાનનો આશ્રય હોય તે ટલે નહિ, અને જેમ સ્ત્રીના ઉદરમાં ગર્ભ હોય પછી તેમાંથી પુત્રરૂપ ફળ ઉદય થાય છે તેમ જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચયરૂપ ગર્ભ હોય તેને ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તે રૂપ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે એવા ઉપાય કરવો જેણે કરીને એ ગર્ભને વિજ્ઞાન થાય ને બીજાએ પણ એવી રીતે કરવી જોઈએ કરીને ભગવાનના નિશ્ચયરૂપ ગર્ભનો પાત મ થાય. [૧] ૧

૨ પછી શ્રીશ્રીમહારાજ વાઘી થકી દાદાસ્વામીના દરબારમાં પધાર્યા ને ઉગવળે ચાર ઓરઠાની ઓસરીએ હોલિયા ઉપર વિરાજવાન હતા અને પોતાના મુસારકિંદની આગળ પરમહંસ તથા વૈશ્વદેવના હરિમંત્રની સખા મરાઈને બેઠી હતી. પછી શ્રીશ્રીમહારાજે નાના નાના પરમહંસને બોલાવીને પરસ્પર ચર્ચા કરાવી પછી અર્ચિત્યાનંદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો છે, (૨) જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ને ભક્તિ એ ત્રણને વિષે ભગવાનના સ્વરૂપમાં પ્રીતિ થયાનું વિશેષ કારણ કોણ છે ? પછી એ પ્રશ્નનો ઉત્તર તો કોઈથી થયો નહિ. પછી શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યા છે, સ્વો એ પ્રશ્નનો ઉત્તર અમે કરીએ. ને જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ભક્તિ તેનું રૂપ જુદું જુદું કરીએ છે, જીવમાત્રનો એવો સ્વભાવ છે જે, સાદું પદાર્થ સેલે ત્યારે તેથી ઉત્તરતું જે પદાર્થ હોય તેમાંથી સહેજેન પ્રીતિ ટકી જાય છે માટે ભગવાનનું જે અક્ષરધામ છે ને તેને વિષે જે મુલ છે તેની આગળ જે આ માયિક મુલ છે તે તો નકલ જેવું છે ને અવલ મુલ તો ભગવાનના ધામને વિષે છે, માટે પરમેશ્વરની રીત સાંખ્યજ્ઞતાં સાંખ્યજ્ઞતાં જો ભગવાન સંબંધી મુલ ઓઝસાય તો જેટલું માયાચક્રી હત્યમ થયું છે તે સર્વે તુલ્ય જણાય, જેમ ત્રાંબાનો પૈસો કોઈક પુરુષના હાથમાં હોય તેને જ્યારે તે પૈસા સાટે સોનાબોર કોઈ આલે ત્યારે ત્રાંબાના પૈસામાંથી હેત ઉતરી જાય છે. એવી રીતે જ્યારે ભગવાન સંબંધી મુલમાં દષ્ટિ પહોંચે ત્યારે જેટલું માયિક મુલ છે તે સર્વે થકી વૈરાગ્યધામે છે, ને એક ભગવાનની મૂર્તિમાં જ હેત થાય છે એ વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. હવે જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહીએ છીએ જે, જ્ઞાન નિરૂપણને વિષે જે જ્ઞાન છે, એક સાંખ્ય જ્ઞાન જે વીજું યોગજ્ઞાન. તેમાં સાંખ્ય જ્ઞાનનો મત એ છે જે, જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, તેમાં વ્યાપક છે અને આકાશ વિના એક અણુ પણ વ્યાપી શકી નથી તો પણ પૃથ્વી આદિકના જે વિકાર તે આકાશને અદતાજ નથી તેમ પુશ્વોત્તમ ભગવાન

હે તેને આકાશની પેઠે વાયિક વિકાર કોઈ જડતોજ નથી. એ વાર્તા કુશતાપની ઉપ-
 નિષદ્ધાં કરી છે છે, ડ્યારે દુર્વાસાકૃષ્ણિ હન્દાવનને વિષે આવ્યા ત્યારે શ્રીકૃષ્ણભગવાને
 ગોપિયોને કહું છે, દુર્વાસા ક્રુણ્યા છે માટે સર્વે વાઙ્ગ છડને જાઓ. પછી ગોપિયોએ
 ક્રુણ્યું છે, આઠાં યજ્ઞનાજી છે તે કેવે ઉત્તરાશે ? ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કહું છે યજ્ઞ-
 નાજીવે તમે એમ કહેજો છે, શ્રીકૃષ્ણ સદા વાઙ્ગ વ્રજાચારી હોય તો માગ લેજો. પછી
 ગોપિયો હસતી હસતી યજ્ઞનાજીને કાઠિજડને એમ કહું ત્યારે યજ્ઞનાજીએ તત્કાલ માગ
 લીધો પછી ગોપિયોએ કૃષ્ણને જપાળ્યા તે કૃષ્ણે સર્વના વાઙ્ગ જમી ગયા. પછી ગોપિ-
 યોએ કહું છે, અમે ઘેર કેવે કરીને જડ ? આઠાં યજ્ઞનાજી છે. ત્યારે કૃષ્ણે ક્રુણ્યું
 છે, આવ્યાં ત્યારે કેવે કરીને આવ્યાં હતાં ? પછી ગોપિયોએ કહું છે, શ્રીકૃષ્ણે એમ
 કહું હતું છે, અમે સદા વાઙ્ગ વ્રજાચારી હોઈએ તો યજ્ઞનાજીને કહેવ્યો છે માગ લેવ્યો.
 પછી યજ્ઞનાજીએ માગ લીધો તે ત્ય પાસે આવ્યાં છડ, એ વાત સાંભળીને કૃષ્ણે બોલ્યા
 છે હવે યજ્ઞનાજીને એમ કહેવ્યો છે, દુર્વાસા સદા ઉપવાસી હોય તો માગ લેવો. પછી
 ગોપિયો હસતી હસતી જડને એમ કહું ત્યારે યજ્ઞનાજીએ તત્કાલ માગ લીધો. ત્યારે ગોપિયો
 સર્વે એ વાત જોડને અતિશે આશ્ચર્ય પામી, માટે ભગવાનનું સ્વરૂપ તો એવું આકા-
 શની પેઠે નિર્લેપ છે એ સર્વે ક્રિયાઓને કરતા સદા ભગવાન અકર્તા છે અને સર્વના સંગી
 થકા પણ અસ્થંત અસંગી છે, એવી રીતે સાંસ્કૃત શાસ્ત્ર ભગવાનના સ્વરૂપને નિર્લેપપણે કરીને
 કહે છે એવું સમજાવું એ સાંસ્કૃતને ઘટે જ્ઞાન છે. હવે યોગશાસ્ત્રનો મત કરીએ તે સાંખ્યો,
 યોગનો મત એમ છે છે, જેને ભગવાનનું ધ્યાન કરવું હોય તેને મધ્ય દૃષ્ટિ સ્થિર કરવી
 તે દૃષ્ટિ સ્થિર કરવા સદા ભગવાનની પ્રતિમા અથવા ચીતું કાંઈ પદાર્થ હોય તેમાં મધ્ય
 દૃષ્ટિને ડરાવવી. પછી એકને એક આકાર જોતાં થકાં દૃષ્ટિ સ્થિર થઈ જાય ત્યારે તે
 ચેતું અંતઃકરણ પણ સ્થિર થાય છે, જે ડ્યારે અંતઃકરણ સ્થિર થાય ત્યારે ભગવાનની
 મુર્તિ હૃદયમાં ધારવી. તેમાં ધારણા કરનારા યોગીને અપાસ ન પડે સુલે ધરાવ છે, અને
 જો મધ્યમથી અપાસ કરીને અંતઃકરણ સ્થિર ન કરે તો ડ્યારે ભગવાનનું ધ્યાન કરે
 ત્યારે ચીજાં પણ કેટલાંક ઈશ્વર આઠાં આવીને ઉઘાં રહે, માટે યોગશાસ્ત્રનો એ સિદ્ધાંત
 છે છે, મધ્ય અપાસ કરીને દૃષ્ટિ સ્થિર કરવી, જે પછી ભગવાન સંપાદ્યે જોડવી એમ
 જાણવું, એ યોગશાસ્ત્ર સંલેખી જ્ઞાન છે. એવી રીતે એ વે શાસ્ત્રને ઘટે કરીને જે સમજણ
 દદ કરવી તેનું જ નામ જ્ઞાન છે. હવે ચક્ષુની રીતનો એમ છે છે ડ્યારે સમુદ્ર મંથન કર્યું
 ત્યારે સમુદ્રમાંથી લક્ષ્મીની નિસર્વાં પછી લક્ષ્મીનીએ હાથમાં વરમાળા લેડને વિચાર
 કર્યો છે, વરમા યોગ્ય કોણ છે, તેને હું વરું. પછી જ્યાં તપાસીને જોયું ત્યાં તો જેમાં
 એમ તેમાં સદા શુભ મંદિ જે જેમાં કાંઈક શુભ તેમાં એમ નદિ એવી રીતે ઘણાકને વિષે

મોટાં મોટાં કરંક દીઠાં. પછી દેવતા યાત્ર તથા દૈર્ઘ્ય માત્ર તેને કલંકના ધર્મા દેહીને સર્વે ગુણે કરીને સંપૂર્ણ અને સર્વે દૌષે રહિત ને સર્વે સુલભા નિવાન એવા એક ભગવાનને જ દીઠા, સ્વારે લક્ષ્મીજીને ભગવાનને વિષે દહ મક્તિ થઈ, પછી અતિ પ્રેમે કરીને ભગવાનને વરમાળા પહેરાવી ને ભગવાનને થર્વા, માટે એવા કલ્પાણકારી ગુણને જે જાણવા ને પરમેશ્વરનો દહ આશ્રય કરવો તેનુંજ નામ મક્તિ છે. (૨)

૩. ૧ થર્વા સાંખ્યીને મુક્તાન્દસ્વામીય શ્રીજીમહારાજને પુછ્યું જે, [૩] હે મહારાજ ! જ્ઞાન, વૈરાગ્યને મક્તિ ૧ યગપ્રાંચી પરમેશ્વરને વિષે પ્રીતિ યાચાતું કેને વિષે અધિક દૈવત આવ્યું તે સમજાણું નહિ ? પછી શ્રીજીમહારાજ વેલ્યા જે, મક્તિને વિષે દૈવત વળું છે. ને જ્ઞાન વૈરાગ્યમાં દૈવત તો છે પણ મક્તિ જેટલું નથી, અને મક્તિ તો અતિ દુર્લભ છે, તે મક્તિવાળાનાં લક્ષણ આવાં હોય છે જે, ઉવારે ખીવના કલ્પાણને જ્યેં ભગવાન મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ ધરીને પૃથ્વીને વિષે વિચરે છે ત્યારે ભગવાનનાં કેટલાંક ચરિત્ર તો દિવ્ય હોય ને કેટલાંક ચરિત્ર તો માનવિક જેવાં હોય તે ઉવારે ભગવાને કૃષ્ણાવતાર ધાર્યો ત્યારે દેવકી વસુદેવને મનુષ્યને દર્શન દીધું તથા યોગધેન ઠાકરો, તથા કાઠી નાગને કાઠીને યમુનાનીનું જલ નિર્વિપ કર્યું, તથા બ્રહ્માનો મોહ નિવારણ કર્યો, તથા મકુરતીને યમુનાનાં જલને વિષે દર્શન દીધું, તથા મહા, હસ્તી, કંસાદિક ને મારીને સર્વે યાદવનું કટ નિવારણ કર્યું, તેમજ રામાવતારને વિષે મનુષ્ય ધાર્યું, તથા રાવણાદિક દુષ્ટને મારીને સર્વે દેવતાનું કટ નિવારણ કર્યું, રિસાદિક જે પરાક્રમ તે ભગવાનનાં દિવ્ય ચરિત્ર કહેવાય. અને સીતાહરણ થયું ત્યારે રઘુનાથજી સેતા રોતાં વેળા જેવાં થઈ ગયા, તથા કૃષ્ણાવતારમાં કાલિયવ્રતની આતંક આગ્યા તથા જરાસંઘની આગલ હાર્યા, ને પેતાની રાજધાની જે મથુરા તેને તર્જીને સહુદ્રના વેટમાં જઈ વસ્યા, રિસાદિક જે ભગવાનનાં ચરિત્ર તે પ્રાકૃત જેવાં જણાય છે. માટે દિવ્ય ચરિત્ર હોય તેમાં તો પાપી હોય તેને પણ દિવ્યવળું જણાય. પણ ઉવારે ભગવાન પ્રાકૃત ચરિત્ર કરે તેને વિષે પણ જેને દિવ્યવળું જણાય ત્યારે તે પરમેશ્વરનો મક્ત સાચો અને ભગવાને મોક્ષપ્રાપ્તિ કર્યું છે જે, ॥ જન્મ કર્મ ચ ને દિવ્ય મેવ યોષિસિ તત્ત્વઃ । ત્યજત્વા મૃદં પુનર્મૈત્ત્મ નૈતિ મામેતિસોર્જન ॥ ૧ શ્લોકનો પ્રમ અર્થ છે જે, હે જનુન ! મારાં જન્મ ને કર્મ તે દિવ્ય છે તેને જે દિવ્ય જાયો તે વેદને મુક્તીને કરી જન્મને નવો પામતો મુક્તિ પ્રાપ્ત છે, માટે જે ભગવાન દિવ્ય ચરિત્ર કરે તે તો મક્ત ને અમક્ત વેચને દિવ્ય જણાય પણ ઉવારે ભગવાન મનુષ્યના જેવાં પ્રાકૃત ચરિત્ર કરે તો પણ તેને વિષે જેને દિવ્યવળું જણાય, પણ કોઈ રીતે ભગવાનનાં તે ચરિત્રમાં અમાય આવે નહિ, એવાં જેની બુદ્ધિ તોય તેને પરમેશ્વરની મક્તિ કહેવાય ને એવી મક્તિ કરે તેને મક્ત કહેવાય, અને ૧ શ્લોકનો

કહ્યું છે. પદ છે. અથવા ધક્કાને જ શબ્દ છે. અને જેમ ગોપિયો ભગવાનનાં ભક્ત હતાં તો કોઈ રીતે ભગવાનનો અવગુણ લીધોજ નહિ, અને રાજા પરીક્ષિતે તો ગોપિયોની સાથે સામગ્રી પટલામાંજ ભગવાનનો અવગુણ લીધો. પછી શુક્રમીષ ભગવાનનું સમર્પણું લેવાઈને તે અવગુણને સ્વોદ્યો કરી માણ્યો માટે જે જે ભગવાન ચરિત્ર કરે તે સર્વેને ગોપિયોની પેઠે દિવ્ય જાણે પણ કોઈ રીતે પ્રાકૃત જાણીને અમાય તો આવેજ નહિ, એવી જે ભક્તિ તે તો મહા દુર્લભ છે અને એક જે જન્મને સુકૃતે કરીને એવી ભક્તિ ન આવે, પણ તો અનેક જન્મના ઉચારે શુભ સંસ્કાર મેળા થાય છે ત્યારે તેને ગોપિયોના સરખી ભક્તિ વદવ થાય છે, અને એવી ભક્તિ છે તેજ પરમપદ છે, માટે આવી રીતની જે ભક્તિ તે જ્ઞાન વેરાગ્ય વગેરે અધિક છે અને જેના હૃદયને વિષે આવી રીતની ભક્તિ હોય તેને ભગવાનને વિષે પ્રીતિમાં શું વાકી છે? કાંઈ વાકી નથી. (૨) પ્રતિવચન ૧૧૦-૧૧૧-૧૧૨-૧૧૩

૧૧૨ સ્વાર્થ ૫૦—આમાં પ્રથમ [૧] છે. તેમાં પ્રવેશું કૃપાવાચ્ય છે. તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે કે જગદ્ગુણ જે અમારી શક્તિ તેણે કરીને અમે મૂલ અધારાદિક સર્વેને વિષે વ્યાપક છીએ અને તે જગદ્ અમારી કિરણ છે. અને સૂચિમાન સર્વેથી જુદા છીએ પણ અમને જાણીને અમારો આશ્રય કરે તે આત્મલેખક કલ્યાણને પામે છે. (૧) બીજામાં અમારા સુખને સર્વેથી અધિક જાણે તે વેરાગ્યનું સ્વરૂપ છે, અને અમને સર્વ ક્રિયને કરતા વધારા અકર્તા ને નિર્લેપ જાણે તે સાંકય સર્વેથી જ્ઞાન છે, અને પ્રતિયો દિપ્ત કરીને અમારે વિષે જોડે તે યોગ સર્વેથી જ્ઞાન છે, અને અમારા મનુષ્ય ચરિત્રને દિવ્ય ને કલ્યાણકારી જાણીને દૃઢ આશ્રય કરે તે ભક્તિનું સ્વરૂપ છે. (૨) બીજામાં જ્ઞાન વેરાગ્યથી અમારે વિષે પ્રીતિ થવાનું દેવત ભક્તિને વિષે અધિક છે. (૩) આવેલો છે.

- ૧ પ્રથમ પહેલાં અમને આસુદેવ ધ્યાનને મુકવ્યું કરે તે વેરાગ્ય મુકવે વિષે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે વેરાગ્ય વ્યાપક થયો અને કહ્યું છે આસુદેવ કોને કદા હશે? અને પ્રવેશ કેવી રીતે જાણવો?
- ૨ ૫૦ વેરાગ્યને વિષે મુકવ્યું કરે ત્યારે આસુદેવ પ્રવેશ કર્યો છે તે કેતકીપતિ આસુદેવ મજાને આઠકાળે આસુદેવ નામે પચાસ છે.
- ૩ ૫૦ ગોપિયો અને દુર્વાસા દર્શાવે સિદ્ધાંત કો સમજવો?
- ૪ ૫૦ જેમ દુર્વાસા બીજા ભગવાનને વિષે વૈકાત્મતાને પામ્યા હતા તેની સેવાથી ગોપિયોને યજ્ઞનું આચરણ ટકી ગયું તેમ બીજીમહારાજને વિષે વૈકાત્મતાને પામ્યા હોય પણ સત્પુરુષની સેવાથી માયારૂપી આચરણ ટકી આવ્યું છે, અને જેમ બીજા ભગવાને ગોપિયોને આજ્ઞા કરી હતી તેમ બીજીમહારાજે સુમુખનોને પણ સત્પુરુષની સેવા કરવી એમ આજ્ઞા કરી છે અને તેમની સેવાથી અમારી સેવા થાય છે એમ અજ્ઞાન છે અને અમે તથા પણ સત્પુરુષ અકર્તા નિર્લેપ અજ્ઞાની ને વિર્તિકાનું છીએ એમ જણાવું છે.
- ૫ ૫૦ બીજા પ્રથમ જ્ઞાન વેરાગ્યથી ભક્તિમાં અધિક દેવત કહ્યું તેનું શું કારણ હશે?

૩ ૪૦ બીજીમહારાજ મનુષ્ય ચરિત્ર કરે તે ચરિત્ર જોઈને પણ કોઈ સંશય થાય નહિ ને સદા નિર્દોષ બુદ્ધિ ને દિવ્ય બુદ્ધિ રહે તેનેજ અધિક કહી છે. ૫ અધિક જ્ઞાન વૈરાગ્યથી અધિક છે. આ અધિક અસાધારણ કહી છે.

૪ ૪૦ આમાં જ્ઞાનથી અધિક અધિક કહી અને (૭૦ ૭ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અમારું જ્ઞાન જ્ઞાન થાય ત્યારેજ કલ્યાણ થાય એમ જોતાંતો જ્ઞાન અધિક થવું તે કેવી રીતે સમજવું? ૪ ૪૦ આમાં બીજીમહારાજના મનુષ્ય સ્વરૂપને વિષે દિવ્ય બુદ્ધિ થાય અને કોઈ કાળે બી-જીમહારાજના પ્રાકૃત ચરિત્રમાં સંશય થાયજ નહિ એવી નિર્દોષ અધિક કહી છે, માટે આ અધિક જ્ઞાને સહિત જે અસાધારણ છે માટે આ અધિકની ને સાધ્વાત્ જ્ઞાનની સરખી ગોરવતા છે. ॥ ૧૪૩ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના શ્રાવણ ચદિ ૫ પંચમીને દિવસ સ્વામી બીસજ્ઞાનંદની મહારાજ બી ગઢડા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં બી વાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગળ લિખદાના હસ્ત દેવે દેહલિયા ઉપર ચિરાંતમાન હતા અને સર્વે ચેત વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુલારવિંદની આગળ હુન્નિ તથા વેણવેણના હરિમંત્રથી સખા ખરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી બીજીમહારાજ વેાવ્યા એ, (૧) જેટલા યંત્ર છે તે સર્વે યંત્રોને સંબંધીને કેટલાક જે બીજ છે તે ૫ યંત્રોને ચર્મ અર્થ એ કામ પર બાળે છે પછી ૫૪ જાળીને પોતે પણ ચર્મ અર્થ ને કામ તેરેજ અર્થે વજ્ર વ્રતાદિક શુભ કર્મ કરે છે. પછી તે કર્મનું ફળ ફેલ્લોક અથવા જ્ઞાનલોક અથવા મર્ત્યલોક તેને વિષે યોગથીને પછી સ્વાંથી પડે છે ને નરક ચોરાશીમાં બાંધ છે, માટે જે બીજ ચર્મ અર્થ ને કામને વિષે મીતિ રાસીને જે જે સુકૃત કરે છે તે સર્વે સામ્બિકી, રાગસી ને તામસી બાંધ છે. જે તે કર્મનું ફળ સર્વ હૃત્સુ ને પાતાલ ૫ વ્રણ લોકમાં રહીને યોગવાચ છે, પણ યુગાતીત જે યમવાનનું વામ તેને પામે નહિ અને વ્યારે મોક્ષ ન થાય ત્યારે બ્રમ્મ મરણ ને નરકનું દુઃસ્વ તે બંદે નહિ. (૧) અને જો ચર્મ અર્થ ને કામ સંબંધી જે કલ્મસી રૂપના તેનો સ્થાપ કરાંને તેનાં તે શુભ કર્મ જો યમવાનની મસમતાને અર્થે કરે, તો ૫૪ શુભ કર્મ છે તે અધિક કપ થાને કૈવલ્ય મોક્ષને અર્થે થાય છે. સ્વાં શ્લોક છે એ ॥ આપવોયેન મૂતાનાં આપવેયમસુવ્રત । તદેવશ્ચામયંદ્રવ્યં નદુનાતિચિકિત્સિત્વં ॥ ૫૪ ॥ તુષાં કિયા યોગાઃ સર્વેસંસૃતિદેહમઃ । ત દ્વાત્મવિનાશાય કર્મયંતે કલ્પિતાઃ પરે ॥ ૫ શ્લોકનો પૂર્વે વાત કરી ૫૪ થાય છે, માટે ૫ વાર્તા છે તે સુખી અટપડી છે તે જો દુરી સમજાણી ન હોય તો અજ્ઞાનજ્ઞ થક હૈય તેનો પણ સર્વ અજ્ઞાની બીચના સરસો વેદનો અવધાર જોઈને અજ્ઞાનજ્ઞ થકનો અવગુણ છે તેને કરીને અશુભનો હેનારો નાશથી થાય છે. [૨] ને યમવાનજ્ઞ થકની ૨ ને વિમુક્ત બીચની કિવાર્પા તો વળો પેર છે, કેમકે વિદ્યુત જે જે કિયા કરે છે તે

પોતાનાં ઇન્દ્રિયોને કઠાવવાને અર્થે કરે છે ને યગવાનનો યત્ન જે જે ક્રિયા કરે છે તે તો કેવલ યગવાનને યગવાનના યત્ન તેની સેવાને અર્થે કરે છે માટે હરિજનની જે સર્વે ક્રિયા તે તો યત્નરૂપ છે ને જે યત્ન છે તે તો નૈષ્કર્મ્ય જે જ્ઞાન તે રૂપ છે માટે હરિ-જનની ક્રિયા છે તે તો સર્વે નૈષ્કર્મ્યરૂપ છે. ત્યાં શ્લોક યગવદ્ગીતાનો છે ॥ કર્મણ્યક-ર્મયઃ પશ્યેદકર્મણિચ કર્મ યઃ । સત્ત્વદિમાન્મનુષ્ઠેષુ સયુક્તઃ કૃત્સ્નકર્મકૃત્ ॥ ૧ શ્લોકનો એમ અર્થ છે જે યગવાનનો યત્ન હોય તે યગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે જે જે કર્મ કરે છે તે કર્મને વિષે અકર્મ જે જ્ઞાન તેને જે દેશે છે ને ચિહ્ન હોય તે નિહિતિ માર્ગ પકડીને અકર્મણે રહેતો હોય તો એ તેને કર્મમાં બુદ્ધિ છે એમ જે દેશે છે તે દેશનારો સર્વે મનુષ્યને વિષે બુદ્ધિમાન છે ને જ્ઞાની છે. (૨) માટે યગવાનની આજ્ઞા કરીને યગવા- ૨ ની પ્રસન્નતાને અર્થે યગવાનના યત્ન જે જે કર્મ કરે છે તેનો કોઈ રીતે અવગુણ જો છે તો તેના હૃદયને વિષે કુટુંબે સહિત અર્પણ આવીને નિવાસ કરે છે. (૪) इति ४ वचनामृतम् ॥ ११ ॥ (૧૪૪)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં ધીર્મહારાજે કહ્યું છે જે, ધર્મ, અર્થ ને કામને વિષે પ્રીતિ રાખીને સુકૃત કરે તેનું ફલ સ્વર્ગ, સૂચુ ને પાતાલમાં ભોગવીને નરક ચોરાશીમાં જાય છે. [૧] અને તેમાં તે કર્મ અમારી પ્રસન્નતાને અર્થે કરેતો યત્ન-રૂપ થઈને મોહને અર્થે જાય છે અને અમારા યત્નના દેહનો વ્યવહાર અજ્ઞાની યોગના જેવો જોઈને અવગુણ હેનારો નારકી જાય છે. (૨) અને અમારા યત્નની ક્રિયા અમારી તથા અમારા યત્નની સેવાને અર્થે છે માટે તે નૈષ્કર્મ્યરૂપ ને યત્નરૂપ છે એમ જાણે તે જ્ઞાની છે. (૩) અને અમારા યત્નની સેવારૂપ ક્રિયામાં અવગુણ છે તેને વિષે અર્પણ નિવાસ કરે છે. [૪] વાચતો છે. [પહેલી વાક્યમાં ગુણાતીત ધામ કહ્યું તે ધામનો સુલાસો (પ્ર૦ ૧૨ ના ૧૬ મા પ્રબોધરમાં) છે.] ॥ ૧૪૪ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના શ્રાવણ વદિ ૬ છઠ્ઠને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજીપહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાં આશ્રમને વારણે ઓરહાની ઓસરીપ શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિરની આગળ વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્થિત વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતાં ને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશવેશના હરિમત્કની સખા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી ધીર્મહારાજ બોલ્યા જે, (૧) એક વાત કરીપ છડ્ડ તે સર્વે સાંખજો અને આજે વાર્તા કહેશું તેમાં એકજ સાધન કલ્યાણને અર્થે કોશું તે એકને વિષે સર્વે સાધન આવી જાય એવું એક વચ્ચવાન કલ્યાણનું સાધન છે, તે કરીપ છડ્ડ જે, દેહને

વિષે જે જીવ છે તે એમ જાણે છે જે કામ ક્રોધાદિક ઝુંદી પ્રકૃતિયો છે તે મારા જીવ સાથે જઠાળી છે, એવી રીતે કામાદિક જે જે પ્રકૃતિ જેને વિષે મુખ્ય હોય તે પ્રકૃતિને યોગે કરીને પોતાના જીવને કામી, ક્રોધી, લોભી इत्यादિક કુલસણે યુક્ત માને છે પણ જીવને વિષે તો એ એકે કુલસણ છે નહિ, એ તો જીવે મૂર્ખાઈ કરીને પોતાને વિષે પાની લીધાં છે, માટે જેને પરમપદ પામવા ઇચ્છું તેને કાંઈક પોતાને વિષે પુરુષાતન રાસતું પણ છેક નાદાર થઈને વેસતું નહિ. ને એમ વિચાર કરવો જે, જેમ આ દેહમાં ચાર અંતઃકરણ છે તથા ઇન્દ્રિયો છે પંચ માણ છે, તેમ હું જીવાત્મા છું તે પણ આ દેહને વિષે છું તે એ સર્વેથી અધિક છું ને એ સર્વેનો નિયંત્રા છું. પણ એમ ન માનું જે, હું તો તુચ્છ છું ને અંતઃકરણ ઇન્દ્રિયો તો ચઢવાન છે, જેમ કોઈક રાજા હોય ને તે બુદ્ધિશીન હોય પછી એના ધરના મનુષ્ય હોય તે પણ તેનું વચન માને નહિ, પછી એ વાર્તાની જ્યારે ગામના મનુષ્યને સ્વર પટે ત્યારે ગામમાં પણ કોઈ હુકમ માને નહિ, પછી દેશના મનુષ્ય એ માત્ર સાંઘલે ત્યારે દેશના મનુષ્ય પણ કોઈ એનો હુકમ માને નહિ, પછી તે રાજા ગઢાનિ પામીને અસમર્થ થઈને વેસી રહે; અને કોઈ ઉપર હુકમ ચલાવે નહિ. તેમ રાજાને ટેકાણે જીવ છે અને ધરના મનુષ્યને ટેકાણે અંતઃકરણ છે. ને ગામનાં ને દેશનાં મનુષ્યને ટેકાણે ઇંદ્રિયો છે તે જ્યારે એ જીવ નાદાર થઈને વેસે, ને પછી અંતઃકરણ ઉપર હુકમ કરીને પરમેશ્વર સન્મુલ્ક રાસવાને ઇચ્છે ત્યારે અંતઃકરણ પણ કંઈ કરે નહિ, ને ઇંદ્રિયોને વશ રાસવા ઇચ્છે તો ઇંદ્રિયો પણ એને વશ રહે નહિ, પછી એ જીવ કાયા નગરને વિષે રાજા છે તો પણ રાંકની પેટે ઓશિયાળો થઈ રહે છે. અને જ્યારે રાજા નાદાર થાય ત્યારે તેના નગરને વિષે મનુષ્ય હોય તે સાંઘ થઈને વેસે છે, ને રાજાનું લેશ માત્ર ચાલવા દે નહિ, તેમ આ જીવના કાયા નગરને વિષે પણ જે કામાદિક રાજા નથી તે રાજા થઈને વેસે છે, અને એ જીવનું લેશ માત્ર ચાલવા દેતા નથી, માટે જેને કલ્યાણને ઇચ્છું તેને પણ નાદારપણું રાસતું નહિ. ને જે પ્રકારે પોતાનાં ઇંદ્રિયો ને અંતઃકરણ તે સર્વે પોતાના હુકમમાં વર્તે એવો ઉપાય કરવો, જેમ રાજા હોય તે રાજનીતિના ગ્રંથ મળીને પોતાના રાજ્યમાં પોતાનો હુકમ ચલાવે, પણ રૈયતનો દાવ્યો દવાય નહિ, અને જો રાજનીતિ ન જાણતો હોય તો તે વસ્તિ હુકમ ન માને ને તેને મારવાન માંડે, પછી પોતાનો દેશ હોય તે ઉઘડ થઈ જાય અને કાંતો કોઈ હુકમજ માને નહિ, તેણે કરીને પોતે દુઃખીયો થઈને વર્તે એવી રીતે રાજનીતિ જાણ્યા વિના વે વાટે વગાડ થાય છે તેમ જીવ પણ જો રાજનીતિને જાણ્યા વિના કાયા નગરમાં હુકમ કરવા જાય તો ઇર્ષ્યા સુલ્ક થાય નહિ. [૧]

૧

૨ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ બ્રીજીમહારાજને : પુછ્યું, [૨] કલ્યાણને ઇચ્છે તેને

કેમ રાજનીતિ ભગવી ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હો, રાજનીતિ એમ ભગવી હો, પ્રથમ તો ભગવાનનું મહાત્મ્ય સારી પેઠે જાણવું. પછી ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરીને મનને વશ કરવું, ને ભગવાનની કથા સાંભળીને શ્રોત્રને વશ કરવા, પણ ગ્રામ્ય વાર્તા હોય તે સાંભળ્યા દેવી નહિ, તેમજ ત્વચા તે ભગવાન ને ભગવાનના જન તેનોજ સ્પર્શ કરે, ને મેત્ર તે પરમેશ્વર ને તેના દાસ તેનુંજ દર્શન કરે, ને રસના તે અલંકાર ભગવદ્ગુણનેજ ગાય-ને ભગવાનનો પ્રસાદ હોય તેનોજ સ્વાદ હો, ને નાસિકા તે ભગવાનના પ્રસાદિ જે ઘુષ્પાદિક તેનોજ સુગંધ હો પણ કુપાંગે કોઈ ઈન્દ્રિયને ચાલ્યા દે નહિ, પૃથ્વી રીતે હો વર્ષે તેનો વેદ રૂપી નગરને વિષે હુકમ કોઈ ફેરવે નહિ અને પૃથ્વી રીતે પુરુષમયત્વને યુક્ત હો વર્ષે ને નાદારપણાનો સારી પેઠે સ્થાગ કરે એજ કલ્યાણને માંગે ચાલ્યો તેને સ્વભાવ જીત્યાનો અતિશે મોટો ઉપાય હો ને એ પુરુષમયત્વનું રૂપ હો ઉપાય હો તેને સાવધાન થઈને કરે તો જોટલાં કલ્યાણને અર્થે સાધન હો તે સર્વે પુરુષમયત્વનું રૂપી સાધનને વિષે આવે હો માટે પુરુષમયત્વ હો તેજ કલ્યાણને અર્થે સર્વે સાધન થકી મોટું સાધન હો.

(૨) હિતિ વચનામૃતમ્ ॥ ૧૨ ॥ [૧૪૫]

૨

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં પ્રથમ [૨] હો. તેમાં પહેલું કૃપાવાક્ય હો, તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું હો જો ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણને ટાંકીને વર્તવું પણ તેથી દુષ્ટાંતું નહિ. (૧) શ્રીજીમાં અમારું મહાત્મ્ય જાણીને ધ્યાન કરે અને ઈન્દ્રિયોનું નિયમમાં રાખીને વશ કરે તેનું આત્મચિક્રિક કલ્યાણ થાય હો. [૨] બાકી હો. ॥ ૧૪૫ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ના શ્રાવણ વદિ અમાવાસ્યાને દિવસ સ્વામી શ્રી સદ્ગજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્થાનચરના દરબારમાં શ્રીશત્રુદેવનારાયણના મંદિરની ઓસરીએ ચાકળા ઉપર ચિરાજમાન હતા ને પોલો સ્વેસ પહેર્યો હતો તથા થોડી ચાદર ઓઢી હતી ને મસ્તક ઉપર શ્વેતપાષાંધી હતી અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ ઘુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સલામ ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજે પોતાના બે ખુજ ડંબા ઉપાડીને સર્વેને છાના રાખ્યા ને પછી પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ સ્તુતિ કરીને બેઠા એવા હો સંત તે પ્રત્યે શ્રીજીમહારાજ ૧ એમ બોલતા હતા હો, [૧] હો સંતો ! જો મોટો હો ને વાતમાં સમજતા હો તે આગળ બેસો ને આ એક વાત કરું છું તે સર્વ ચિત્ત દઈને સાંભળજો, અને આજે મારે વાત કરવી હો તે કાંઈ દંમે કરીને નથી કરવી તથા માને કરીને નથી કરવી તથા પોતાની મોઢપ વધાર્યા સારું નથી કરવી, પણ તો એમ જાણીએ છીએ જો, આ સર્વે સંત તથા હિન્દુ-મુસ્લિમ હો તેમાંથી પણ વાત કોઈને સમજાઈ જાય તો તેના જીવનું અતિ રહું યાય તે સ્મારક કરીએ છીએ, અને આ હો વાત હો તે મારી દીઠેલ હો ને મારા અનુભવે કરીને પણ મેં

સિદ્ધ કરી છે અને સર્વ સાક્ષ્યમાં પળ મળતી આવે છે, ને એ વાત સમાપ્ત કર્યા બેઠી નથી; તોપણ સમાપ્ત કરીએ છીએ, મારે સહજ સ્વભાવે એમ વર્તે છે જે, આ સંસારને વિષે જે અતિ કડો શબ્દ તથા અતિ કડો સ્પર્શ તથા અતિ કડો ગંધ તથા અતિ કડો રસ તથા અતિ કડું રુચિ એ જે પંચ વિષય તેમાં હું મારા જીવને બાંધવાને ઇચ્છું તોપણ નથી બંધાતો ને એમાં અતિશે ઉદાસ રહે છે. અને એ જે સારા પંચ વિષય તથા નરસા પંચ વિષય તે બેય સમ વર્તે છે, અને રાજા તથા રંક તે પણ સમ વર્તે છે, અને ત્રિલોકીનું રાજ્ય કાવું તથા ડોકરું લેફને માગી લાવું તે પણ સમ વર્તે છે, અને હાથીને હોદ્દે બેસવું તથા પગપાઠા ચાલવું તે પણ સમ વર્તે છે, ને કોઈક ચંદન તથા પુષ્પ તથા સારાં વસ્ત્ર તથા ઘરેણાં ચઢાવે તથા ધૂલિ નાલે તે બેય સમ વર્તે છે, ને કોઈક મામ આપે તથા કોઈક અપમાન કરે તે બે પણ સમ વર્તે છે, તથા સોનું ચુંડી હીરો તથા કચરો તે બેય સમ વર્તે છે, અને આ હરિમુક્ત બહુ મોટો છે ને આ હરિમુક્ત નાનો છે એમ પણ નથી જણાતું. વધારે હરિમુક્ત સરસ્વા જણાય છે, અને મારા અંતઃકરણને વિષે અતિ સીઝ વૈરાગ્ય વર્તે છે તેનો પણ માર નથી જણાતો, જેમ કોઈકે માથે પાળો ઉપાખ્યો હોય તથા રૂપિયા ને સોનામહેરની બાંસળી કેડે બાંધી હોય તેનો માર જણાય છે તેમ માર નથી જણાતો, ને મારે વિષે સદ્ગતિ છે તેનો પણ માર નથી જણાતો, તથા મારે વિષે જ્ઞાન છે જે, હું બ્રહ્મ છું, કોઈ દિવસ જીવ નથી તેનો પણ માર નથી જણાતો, અને આજે હું ઉપર ધર્મી કોઈક પદાર્થને લાગણું છું ને કોઈક પદાર્થને કુલ્લાણું છું તેનો જાણી જાણીને કરું છું, અને જે જે પદાર્થને વિષે ઈન્દ્રિયોની વૃત્તિને લગાડકારે જોઈું છું તે માંડ માંડ તે પદાર્થ સન્મુલ્ય રહે છે, અને જ્યારે ઢીલી મેલું છું ત્યારે તરત પાછી લગી આવે છે, જેમ આકાશને વિષે પથરો ફગાવીએ તે જ્યાં સુધી હાથને જોરે કરીને ટેલાય ત્યાં સુધીજ આકાશને વિષે રહે ને પછી પાછો પૃથ્વીને વિષે આવવાને પડે છે, અને જેમ પુંછલેલો ઘેર હોય તેને માણસ લગાડકારે કરીને જ્યાં સુધી ઝંચુ જાડી રાખે ત્યાં સુધી રહે ને જ્યારે મુક્તિ દે ત્યારે ધબકે છે પડી જાય, અને જેમ કોઈક પુરુષ મુસે પટલો લગીયો હોય ને દાંતે આંખી સોપારી માંગી નાલતો હોય, અને તે પુરુષને દસવીશ કાગડો લીંબુ ચુસાવ્યાં હોય પછી તે શેકેલ ચણા પણ માંડ માંડ લાવે, તેમ વિષય સન્મુલ્ય લગાડકારે વૃત્તિને જોડીએ છીએ તો માંડ માંડ જોડાય છે, તે આ જે એમ મુને વર્તે છે તેનું શું કારણ છે, તો મારી ઈન્દ્રિયોની જે વૃત્તિ છે તે પાછી લગીને સદા હૃદયને વિષે જે આકાશ છે તેને વિષે વર્તે છે. અને તે હૃદયકાશને વિષે અતિશે તેજ લેવાય છે, જેમ ચોમાસાને વિષે આકાશમાં વાદળાં છાઈ રહ્યાં હોય તેમ મારા હૃદયને વિષે એકલું તેજ જવાળી રહ્યું છે, અને તે તેજને વિષે એક અગમનની શક્તિ લેવાય છે. જે અતિ મહા-

સમય છે ને તે મૂર્તિ ધનશ્યામ છે તો પણ અતિશે તેજે કરીને શ્યામ નથી જણાતી, અતિશે શ્વેત જણાય છે, ને તે મૂર્તિ દિશ્વજ છે, અને તે મૂર્તિને વે ચરણ છે અને અતિશે મનોહર છે પણ ચાર ઝુજા કે અષ્ટ ઝુજા કે સદસ્ર ઝુજા તે એ મૂર્તિને નથી એ મૂર્તિ તો અતિ સૌન્દર્ય છે અને મનુષ્યના બેવી આકૃતિ છે ને કિશોર છે, તે મૂર્તિ ક્યારેક તો એ તેજમાં હમી દેશ્યાય છે ને ક્યારેક બેઠી દેશ્યાય છે ને ક્યારેક હરતી ફરતી દેશ્યાય છે ને એ મૂર્તિને ચારે કોરે મુક્તનાં મંદક બરાહને બેઠાં છે તે સર્વ મુક્ત છે તે એક નગરે તે મગવાનની મૂર્તિ સામું જોઈ રહ્યા છે, તે મૂર્તિને અમે પ્રગટ પ્રમાણ હમણાં પણ દેશ્વી છદ્દ અને સસ્તંગમાં નહોતા આવ્યા ત્યારે પણ દેશ્વતા અને માતાના ગર્ભમાં હતા તે દિવસ પણ દેશ્વતા અને ગર્ભમાં આવ્યા મોરે પણ દેશ્વતા, અને અમે બોલીએ છદ્દ તે પણ ત્યાંજ બેઠા થકા બોલીએ છદ્દ, અને તમે પણ સર્વે ત્યાંજ બેઠા છો એમ હું દેશ્વું છું, પણ આ મદદું શહેર કે આ ઓસરી એ કાંઈ દેશ્વાતું નથી. અને ક્યારે એ સ્વરૂપ જોને જાણ્યામાં આવે તેને જોમ અમને કોઈ વિષય સંબંધી મુલમાં આસક્તિ નથી તેમ તે પુરુષને પણ વ્યાંજ આસક્તિ રહેજ નહિ અને તે સ્વરૂપને તો તમે પણ દેશ્વો છો પણ તમારા સમ-શ્યામાં પરિપૂર્ણ આવતું નથી અને ક્યારે એ વાર્તા સમશ્યામાં આવશે ત્યારે પંચવિષય કે કામ ક્રોધાદિક સ્વભાવ તે મિત્યામાં પ્રયાસ થાશે નહિ સહેજે જિતાઈ જશે. (૧) અને ૧
 એ એ એકરસ તેજ છે તેને આત્મા કરીએ, તથા બ્રહ્મ કરીએ, ને અક્ષરશ્યામ કરીએ. અને એ પ્રકાશને વિષે જે મગવાનની મૂર્તિ છે, તેને આત્માનું તત્ત્વ કરીએ, તથા પરબ્રહ્મ કરીએ, તથા પુરુષોત્તમ કરીએ. તેજ મગવાન રામકૃષ્ણાદિકરૂપે કરીને પોતાની ઇચ્છાએ જીવોના કલ્યાણને અર્થે યુગ યુગને વિષે પ્રગટ થાય છે. તે મગવાન ક્યારેક તો તે તત્ત્વને ગ્રહણ કરીને પ્રગટ થાય છે ને ક્યારેક ચાર તત્ત્વને ગ્રહણ કરીને પ્રગટ થાય છે અને ક્યારેક પાંચ તત્ત્વને ગ્રહણ કરીને પ્રગટ થાય છે, અને ક્યારેક ચોવીશ તત્ત્વને ગ્રહણ કરીને પ્રગટ થાય છે, ને ક્યારેક તો કેવલ્યપણે પ્રગટ થાય છે, માટે આ લોકને વિષે મનુષ્ય જેવા જણાય છે તો પણ મનુષ્ય જેવા નથી ને અક્ષરશ્યામના પતિ છે તે શ્રીકૃષ્ણ મગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ નતઝાસયતૈ સૂર્યો ન શશાંકો ન પાવકઃ ॥ યદ્રત્ના ન નિષર્ષતૈ તદ્દામ પરમં મય ॥ માટે શ્રીકૃષ્ણ મગવાન મનુષ્ય જેવા જણાતા હતા તો પણ અક્ષરાતીત કેવલ્ય મૂર્તિજ છે અને મગવાન જે મનુષ્ય દેહ ધરે છે તે મગવાનની મૂર્તિનું જે ધ્યાન કરે ત્યારે એ ધ્યાનના કરનારાને એ મૂર્તિ તેજોમય એવી અક્ષરશ્યામને વિષે કેવલ્યસ્વરૂપે માસે છે ને ધ્યાનના કરનારાનો જે જીવ તે માયાને તરે છે અને પરમપદને પામે છે, માટે મગવાન તો મનુષ્યદેહ ધારણ કરે છે તો પણ કેવલ્યરૂપેજ છે અને તે મગવાન જે જગ્યામાં વિરાજતા હોય તે જગ્યા પણ નિર્ગુણ છે અને તે મગવાનનાં શક્તિ અલંકાર તથા વાહન તથા પરિચર્યાના કરનારા

સેવક તથા સ્નાનપાનાદિક જે જે પદાર્થ ભગવાનના સંબંધને પામે છે તે સર્વે નિર્મુળ છે. એવી રીતે જેણે ભગવાનનું સ્વરૂપ જાણ્યું તેને અમારી પેટેજ પંચવિધયમાં વ્યાંહ પ્રીતિ રહેતી નથી ને તે સ્વતંત્ર થાય છે. અને એ અક્ષરાતીત જે પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તેજ સર્વ અવતારનું કારણ છે અને સર્વે અવતાર પુરુષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરુષોત્તમને વિષે ઢીન થાય છે; તે જ્યારે ભગવાન મૂર્તિ ધરીને પાછા અંતર્ધાન થાય છે ત્યારે તે જો ભગવાનની મૂર્તિ તે વ્યારેક તો યનુષ્યની પેટે આ પૃથ્વીને વિષે પડી રહે છે, તે જોમ શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિને સ્ત્રોત્રામાં લેઈને હવળીની વઢી મુવાં, તથા ઋષભદેવનો દેહ હતા તે દાવાનલને વિષે વઢી ગયો, એમ પણ થાય. અને વ્યારેક તો હાટ માંસ સહિત દિવ્ય ભાવ પામીને કાંઈ રહે નહિ અંતર્ધાન થઈ જાય. અને જ્યારે પ્રગટ થાય ત્યારે પણ વ્યારેક તો સ્ત્રી થકી જન્મ ધરે, ને વ્યારેક તો પોતાની ઇચ્છામાં આવે ત્યાં થકી પ્રગટ થઈ આવે છે, એમ એ ભગવાનના જન્મ ને દેહ મુલ્યાની રીતિ તો અલૌકિક છે. અને જ્યારે એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેને દટ કરીને સમસ્રણો ત્યારે તમને કોઈ પ્રકારનું ચિદ્ર કલ્યાણના માર્ગને વિષે નહિ થાય. (૨) ને એ ભગવાનના સ્વરૂપની દટતા વિના તો ૨

ગમે તેટલો સ્થાગ રાસો ને ગમે તેટલો ઉપવાસ કરો પણ કોઈ રીતે સ્થામી ભાગશે નહિ અને તમે એમ કહેશો જો, અમને તો એ સ્વરૂપની તમે જોમ કહો છો તેમ દટતા છે તો- પણ પ્રાગ્ દંદિયો કેવ ઢીન નથી ધાતાં ? તો એ તો પરમેશ્વરની ઇચ્છાએ કરીને એમ રહ્યું છે એમ સમજવું, પણ તેને કાંઈ કરવું રહ્યું નથી એ તો કુતાર્થ છે અને એ તો સર્વ સાધનના અંતને પામ્યો છે અને જો ભગવાનના સ્વરૂપની આવી રીતે દટતા હોય ને કદાચિત્ જો નિર્માન, નિર્લોભ, નિષ્કામ, નિઃસ્વાદ ને નિઃસ્નેહ એમાં કાંઈક ધોડી ઘળી કાઢ્યપ રહી જાય તો તેની કાંઈ ચિંતા નથી, પણ ભગવાનના સ્વરૂપમાં જો કોઈ રીતની સમસ્યામાં કસર રહી તો કોઈ રીતે બાંધો ભાગશે નહિ. ઘાટે દેહ છતે જો પ્રકારે આવું રહસ્ય સમસ્યાય તૈષો ઉપાય કરશે ને આ વાર્તા યથાર્થ સમસ્યાની હોય ને કોઈક પ્રારબ્ધ કર્મને વશ થઈને જો કોઈક નીચ ડંચ દેહની પ્રાપ્તિ થાય તોપણ દુઃખાસુરની પેટે જ્ઞાન જાય નહિ, તથા જોમ ધરતીને મુગનો દેહ આવ્યો તોપણ પૂર્વ જન્મનું જ્ઞાન ટક્યું નહિ એવું આ જ્ઞાનનું અતિશે મહાત્મ્ય છે. અને નારદ સનકાદિક ને બ્રહ્માદિક દેવ તેમની સમાર્માં પણ નિરંતર આજ વાર્તા થાય છે અને આવી ભગવત્સ્વરૂપ સંબંધી જો વાર્તા તે તો શાસ્ત્રમાંથી પણ પોતાની મેળે સમસ્યાય નહિ, અને સદ્ગંધોમાં આવી વાર્તા તો હોય પણ જ્યારે સત્પુરુષ પ્રગટ થાય છે ત્યારે તેમના મુલ્ય થકીજ આ વાત સમસ્યામાં આવે છે, પણ પોતાની બુદ્ધિ ઘટે કરીને સદ્ગંધોમાંથી પણ સમસ્યાતી નથી અને જોને આવી રીતે યથાર્થ ભગવાનનું સ્વરૂપ સમસ્યામાં આવ્યું છે તેને જો યૂત, ધવિષ્ય ને વર્તમાન એ ત્રણે કાલને વિષે દૃષ્ટિ ધોંતી હોય તોપણ તેને એ વાતનો કાંઈ ગર્વ હોય

નહિ, અને કોઈને વર કે શાપ દે નહિ ને કોઈ ઠેકાણે વર કે શાપ દે પણ સ્વરા, જે કોઈ ઠેકાણે નિર્ભય રહે ને કોઈ ઠેકાણે ધીમે પણ સ્વરા, પણ તેણે કરીને પોતે કાંઈ કર્યે શોક મનમાં છાએ નહિ. અને જેને ભગવાનનો આ કાળો પરી રીતે દહ આશ્રય હોય તે જાણીને તો ઘુંટું કર્ય કરેજ નહિ પણ કરાવિત્ ઘુંટા દેશ કાઢાદિકને યોગે કરીને જો કાંઈક અવલું કર્ય થઈ જાય, તોપણ તે દહ આશ્રયવાળો કલ્યાણના માર્ગ થકી પડી જાય નહિ, માટે એ જે ભગવાનનો દહ આશ્રય છે એવા નિર્વિગ્ન માર્ગ કોઈ નથી. એ વાત જેને સમજાણી હોય તેનો તો અતિ મોટો આશ્રય હોય, જુવોને અમારે પરમહંસ તથા સત્સંગી સમસ્ત પાસેથી કાંઈ સ્વાર્થ સાધવો નથી, તોપણ કોઈને બોલાવીએ છઈએ કોઈને વડોએ છઈએ ને કોઈને કાઢી છૂકીએ છઈએ, તેનું એજ પ્રયોજન છે જે કોઈ રીતે આ વાત સમજાય તો બહુ સારું થાય, માટે આ વાર્તા છે તે સર્વે દહ કરીને રાસજ્યો. અને જે તેજને વિષે મૂર્તિ છે તેજ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ છે એમ જાણજ્યો, જે જો એમ ન જાણાય તો ઘટલું તો જરૂર જાણજ્યો જે અક્ષરરૂપ જે તેજ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તેને મહારાજ દેવે છે એમ જાણજો, તોપણ તમારે મારે વિષે હેત રહેશે તેણે કરીને તમારું પરમ કલ્યાણ ધાશે અને આ વાતને નિત્યે નવીને નવી રાસજ્યો પણ ગાફલપણે કરીને વિસારી દેશોમાં. આજ છે તેવીજ કાલ નવીને નવી રાસજ્યો, અને તેવીજ દેહનો અંત થાય ત્યાં સુધી પણ દિન દિન પ્રત્યે નવીને નવી રાસજ્યો, અને જે જે ભગવાનની વાત કરો તે તે વાતને વિષે આ વાતનું વીજ લાવજ્યો, એમ અમારી આજ્ઞા છે, અને આ વાર્તા પરી જીવનદાર છે જે દેહ રહે ત્યાં સુધી પણ નિત્ય પ્રત્યે કરવી, અને દેહ છૂકીને ભાગ્યવતી તનુયે કરીને પણ આજ વાર્તા કરવી છે, ને આજે અમે તમને વાત કરી તે સર્વે જાણનો સિદ્ધાંત છે, ને અનુચક્ષાં પણ એમજ દહ છે, અને અમે પ્રત્યક્ષ નજરે જોઈને તમને આ વાત કહી છે. ને જો પ્રત્યક્ષ જોઈને ન કરી હોય તો અમને સર્વે પરમહંસના સમ છે, પરી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતાના ભક્તજનની શિક્ષાને અર્થે પરોક્ષ પણે પોતાના પુરુષોત્તમપણાની વાર્તા કરી તેને સાંભળીને સર્વે સાધુ તથા હરિભક્ત તે એમજ માનતા હવા જે, જે તેજને વિષે મૂર્તિ કહી તેજ આ શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે. (૩) ૩

इति वचनामृतम्. ॥ १३ ॥ (१४६)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે પોતાને મિથે પોતાના મુક્તની સ્થિતિ કહી છે જે અમારા મુક્તને સારા નરસા વિષય, માન, અપમાન, કચરો કંચન સમ વર્તે છે અને વૈરાગ્યવાદિક સાધનનો ભાર નથી રહેતો અને વઢાલકારે વૃત્તિને વિષય સન્મુખ જોડે તો માંદમાંદ જોડાણે પાછી વઢી આવે છે તેનું કારણ એ છે જે, અમારા તેજમાં દિવ્ય તેજોમય દિગ્મુજ મૂર્તિ, સૌમ્ય ને કિશોર યથા અમને સદાય દેવે છે, પરી રીતે અમને જાણે ને દેવે છેને પણ કયાંદ આસક્તિ રહે નહિ. (૧) અને એ અમારા પ્રકાશમાં

આત્મા, પ્રજ્ઞા ને અક્ષરધામ એ ત્રણ નામ છે અને અમારાં પરમાત્મા, પરજ્ઞા ને પુરુષોત્તમ એ ત્રણ નામ છે, અને અમે ઝીંબોના કલ્પાણને કાચે પ્રગટ થયા છીએ, અને ક્યારેક તત્ત્વને પ્રગટ કરીને પ્રગટ થઈએ છીએ અને ક્યારેક કેવલ્યપણે પ્રગટ થઈએ છીએ, અને આ ઊંઘને વિષે મનુષ્ય જેવા દેશાદિ છીએ, પણ અક્ષરધામના પતિ છીએ, અને શ્રીકૃષ્ણને દૃષ્ટાંતે કહ્યું છે કે અમે અક્ષરાતીત કહેતાં અમારા તેજસ્વ અક્ષરધામ તેથી અતીત પડેલે પર છીએ ને કેવલ્ય મૂર્તિ છીએ ને અમારું ધ્યાન કરનારાને કેવલ્યરૂપે દર્શન આપીએ છીએ ને તે પર-મપદને પામે છે અને અમારાં સંપર્કને પામે તે જગ્યા, પદાર્થ ને સેવક તે સર્વે નિર્ગુણ થાય છે, અમને આવા જાણે છે તે સ્વતંત્ર થાય છે. અને અમે સર્વે અવતારના કારણ છીએ, ને સર્વે અવતાર અમારામાંથી પ્રગટ ને અમારામાં લીન થાય છે. અને અમારી પ્રગટ થવાની તથા અંતર્યામિ થવાની રીત અલૌકિક છે. ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ અગત્યના દેહ ત્યાગ કર્યાંતું દૃષ્ટાંત આપ્યું છે અને આશા અમને સમજે તેને કલ્યાણના માર્ગમાં વિદ્યુત્ થાય નહિ. (૨) અને આ વાર્તા સદ્મંયોમાં હોય પણ અમારા ધામમાંથી આવેલા મુક્તના મુક્ત ધર્મીજ સમજાય છે અને આપું અમારું સ્વરૂપ સમજ્યામાં આવે તેને ત્રિકાલદૃષ્ટિનો ગર્વ કે હર્વ શોક હોય નહિ ને આવી નિર્વિદ્ય માર્ગ યીજો નથી, માટે આ વાર્તા દૃઢ કરીને રાક્ષસ્યો. અને તેજમાં મૂર્તિ કહી તે અમે પોતેજ છીએ એમ જાણજ્યો ને આ વાતનું યીજ લાવજો, પડેલે જો જો વાત કરો તેમાં અમે સર્વેથી પર ને સર્વેના કારણ છીએ અને અમારા તેજસ્વ અક્ષરધામમાં સદાય ચિરાજમાન છીએ એ વાત લાવજ્યો. [૩] બાબતો છે.

૧ પ્ર૦ મોટેરા હો તે આગલ થેસો એમ કહ્યું તે મોટેરા કોને જાણવા ?

૧ ૭૦ પોતાના સિદ્ધ મુક્તો જો આ વાતમાં સમજે છે તેમને આ ઠેકાણે મોટેરા કહ્યા છે.

૨ પ્ર૦ પહેલી બાબતમાં આ વાત સમામાં કર્યાં જોવી નથી એમ કહ્યું તેનું શું કારણ હશે ?

૨ ૭૦ પોતે પોતાનાં બચાવ સમામાં ન કરતાં એમ પોતાના આધિયોને સુચવ્યું છે.

૩ પ્ર૦ અમારા જીવને વાંધવાને ઇચ્છીએ તોપણ નથી વંધાવો એમ કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજ તો સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ અગત્ય છે તેમણે પોતાને જીવ કેમ કહ્યા હશે ?

૩ ૭૦ જો આધાર, વ્યાપક ને પ્રકાશક હોય તે જીવ કહેવાય તે જેમ આ દેહનો પ્રકાશક ને હલાવનાર ચલાવનાર ચૈતન્ય છે તેને જીવ કહેવાય છે, તેમ શ્રીજીમહારાજ જીવ, હૃદય, પ્રજ્ઞા, અક્ષરાદિક સર્વેના આધાર, આત્મા, વ્યાપક ને પ્રકાશક છે, એવી રીતે સર્વેને જીવાદતારા હોવાથી જીવ કહ્યા છે.

૪ પ્ર૦ સર્વે હરિભક્ત સરસ્વા જાણાય છે પણ નાના મોટા નથી જાણતા એમ કહ્યું તેનું શું કારણ હશે ?

૪ ૭૦ જો ભક્ત અંતરહૃત્તિ કરીને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને દેસે ત્યારે તે ભક્તને સારા નરસા વિષય તથા નાના, મોટા, રાજા, રંક, માન, અપમાન, કચરો, કંચન એ સર્વે સમ થઈ જાય છે તે એવા ભક્તને મેદ રહેતો નથી એમ કહ્યું છે પણ નાના મોટા એવો મેદ નથી એમ નથી કહ્યું મેદ તો સદાય છેજ અને જ્ઞાન વૈરાગ્યાદિક સાધનનો માર પડેલો મહત્તા રહેતો નથી પણ સાધન સુધી દે છે એમ ન જાણવું.

૩.

વચનામૃત ઘ. મ. ૧૩

- ૫ પ્ર૦ જ્ઞાન વૈરાગ્યાદિકનાં રૂપ શાં હશે ?
- ૫ ૩૦ ઓઝીમહારાજની મૂર્તિ વિના ઓઝીમહારાજના તેજરૂપ અશ્વરૂપામને વિષે પળ પ્રીતિ નહિ તે વૈરાગ્યનું રૂપ છે. અને સ્થૂઠ દેહે કરીને ઓઝીમહારાજનાં નાનાં મોટાં વચન પાઠનાં તથા અંતઃકરણમાં ઓઝીમહારાજની આજ્ઞા વિકલ્પ સંકલ્પ ન થાય તે સદ્ગતિનું રૂપ છે. અને ઓઝીમહારાજના તેજરૂપ જે પ્રજા તે રૂપ પોતાને માનવું તે આંદી જ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે.
- ૬ પ્ર૦ મૂર્તિ ધનદયામ છે પણ અતિશે તેજે કરીને એન જણાય છે એમ કહ્યું તે મૂર્તિને ધન-દયામ કહીને તેજને અત કહ્યું તે ધનદયામ મૂર્તિનું તેજ એત શી રીતે હોવું જોઈ ?
- ૬ ૩૦ અમે આંદી મનુષ્ય માથે ધનદયામ દેસાઈ છીએ પણ જોને અમારે વિષે સ્થિતિ થાય છે તે અમને અમારા તેજમાં જોવા એતમૂર્તિ છીએ તેવાજ દેલે છે, માટે મનુષ્યમાથે દયામ જણાઈ છીએ એમ કહ્યું છે.
- ૭ પ્ર૦ અમે માતાના પદરને વિષે અગવાનની મૂર્તિ દેસતા એમ કહ્યું અને (અ૦ ૨ માં) અમે પક્ષ અગવાન છીએ એમ કહ્યું છે તે પરસ્પર વિરોધ આથે છે તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૭ ૩૦ આ ઠેકાણે ઓઝીમહારાજને પોતાના મુક્તી સ્થિતિ કહી છે જે અમારા મુક હોય તે અમારી મૂર્તિને સદાય દેલે છે એમ કહ્યું છે.
- ૮ પ્ર૦ બીજી વાક્યમાં રામકૃષ્ણાદિક રૂપે અમે પ્રગટ થઈ છીએ એમ કહ્યું તે રામકૃષ્ણાદિક રૂપે કેવી રીતે પ્રગટ થાતા હશે ?
- ૮ ૩૦ રામકૃષ્ણાદિક અવતારોને વિષે પોતાની અંતર્યામી શક્તિદ્વારે રજા છે તેથી એ રૂપે થાય છે એમ જાણવું તે (પ્ર૦ ૬૩ ના સાતમા પ્રશ્નોત્તરમાં) કહ્યું છે અને તે અવતારો તેમના ધા-મમાં લઈ જાય છટલું કલ્યાણ કરે છે પણ આત્મલેખિક કલ્યાણ તો ઓઝીમહારાજ તથા એમના મુક્ત કરે પણ બીજાથી ન થાય.
- ૯ પ્ર૦ ક્યારેક બે તત્ત્વનું, ક્યારેક ત્રણ તત્ત્વનું, ક્યારેક પાંચ તત્ત્વનું ને ક્યારેક ચોવીસ તત્ત્વનું પ્રજ્ઞ કરીને પ્રગટ થઈ છીએ અને ક્યારેક કેવલપણે પ્રગટ થઈ છીએ એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૯ ૩૦ ઓઝીમહારાજ પ્રકૃતિપુરુષ થકી સૃષ્ટિ કરે છે તે સૃષ્ટિમાં અનુક્રમે તથા કેવલપણે અવતાર ધારે છે એમ (પ્ર૦ ૬૩ ના ચોથા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે તે ક્યારે અનુક્રમે અવતાર ધારે છે ત્યારે પ્રકૃતિપુરુષદ્વારે ધારે છે તે એક તત્ત્વ પુરુષ ને બીજું તત્ત્વ પ્રકૃતિ એમ બે તત્ત્વ કહ્યાં છે અને પ્રધાન પુરુષ દ્વારે ધારે ત્યારે તે પ્રધાન પુરુષમાં પ્રકૃતિ અને પુરુષ બેનો પ્રવેશ હોય છે, માટે એ બે તત્ત્વ ને પ્રધાન ને પુરુષ એ બે તત્ત્વ મળીને ત્રણ તત્ત્વ કહ્યાં છે અને મહત્તત્ત્વદ્વારે અવતાર ધારે ત્યારે તે મહત્તત્ત્વ મળીને પાંચ કહ્યાં છે અને વૈરાજ્ય રૂપે ધારે ત્યારે ચોવીસ તત્ત્વનું પ્રજ્ઞ કરીને પ્રગટ થાય છે એમ કહ્યું છે એવી રીતે તત્ત્વનું પ્રજ્ઞ કરે છે એમ આખું, અને જીવોનાં આત્મલેખિક કલ્યાણ કરવા સાદ પોતે આથે તે કેવલપણે પ્રગટ થાય છે એમ કહ્યું છે.
- ૧૦ પ્ર૦ સર્વે અવતાર અમારે વિષેથી પ્રગટ થાય છે ને પાછા અમારે વિષે લીન થાય છે એમ

કહ્યું તે પ્રગટ ને લીન કેવી રીતે થાતા હશે ?

૧૦૭૦ શ્રીજીમહારાજની મુર્તિમાં અનાદિ મુક્તો રહ્યા છે તે મુક્તો જીવોના મોક્ષ કરવા શ્રીજી-મહારાજના સંકલ્પથી કાંઈ દર્શન આપે છે અને જીવોનો વધાર કરીને અંતર્ધાન થઈને શ્રીજીમહારાજની મુર્તિમાં લીન થઈ જાય છે એવી રીતે મુક્તદ્વારે પ્રગટ થાય છે. અને જેમ લોહામાં અગ્નિ ઝબાઝાદારે આવે છે ને પાછો નિકળી જાય છે તેમ થીજા અવતારોમાં પોતાનું દેશ્વર્ય મુકે છે ને પાછું લઈ લે છે એમ પ્રગટ ને લીન સમજવું.

૧૧૫૦ આવી રીતે અમારા સ્વરૂપની દટલા હોય તેને કદાચિન્ નિર્લેખ, નિષ્કામ, નિઃસ્વાદ, નિઃસ્નેહ એમાં થોડી ઘણી કાચ્યપ રહી જાય તેની કાંઈ ચિંતા નથી એમ કહ્યું તે કાચ્યપ કેટલી હોય તો બાંધો ન રહે ?

૧૧૮૦ શ્રીજીમહારાજને સર્વેના કારણને અવતારી ને સદા દિવ્ય તેજોમય સાકાર મૂર્તિ સમજે તે સ્થૂલ દેહે તો નાનાં મોટાં અથવા શિષ્યાપત્રી, નિષ્કામશુદ્ધિ તથા ધર્મામૃતમાં કહ્યા પ્રમાણે પધાર્યે પાછે પણ સંકલ્પ ટાઢી નાકયા ન હોય તે કાચ્યપ કહી છે તે કાચ્યપ હશે તો પણ તેનું અંતે પુરું કરીશું એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે.

૧૨૫૦ શ્રીજી વાચતમાં નારદ સનકાદિક ને પ્રહ્લાદિકની સભામાં નિરંતર આ વાર્તા થાય છે એમ કહ્યું અને (મં ૬ માં) નારદ સનકાદિકને પ્રહ્લાદિક તે આ વાર્તા સાંભળે તો એમ કહે છે આવી વાર્તા અમે કોઈ દિવસ સાંભળી નથી એમ કહ્યું છે તે પરસ્પર વિરોધ આવ્યો તે કેમ સમજવું ?

૧૨૭૦ (મં ૯ માં) શ્રીજીમહારાજ તથા મુક્ત પધાર્યાં પહેલાંની વાત કરી છે જે અમે મનુષ્યરૂપે દર્શન નહોતાં આપ્યાં ત્યારે એમણે આ વાત સાંભળી નહોતી અને આજ અમે ને અમારા મુક્ત પધાર્યાં ત્યારથી નિરંતર એમની સભામાં આ વાર્તા થાય છે તે (જે ૭ માં) અમારાં ને આ સભાનાં દર્શન કરવા નિરંતર આવે છે તે શ્રીજીમહારાજ તથા મુક્ત પધાર્યાં ત્યારથી નિરંતર સમજવું, માટે નવમામાં પોતે પધાર્યાં પહેલાંની વાત છે ને આનાં પોતે પધાર્યાં પછીની વાત કહી છે.

૧૩૫૦ અર્ધધર્મા વાત હોય તે સત્પુરુષના મુક્ત થઈ સમજાય છે એમ કહ્યું ને તમે ધામમાંથી આવેલા મુક્તથી સમજાય છે એમ કેમ કહ્યું ?

૧૩૮૦ સત્પુરુષ 'પ્રગટ થાય છે' ત્યારે સમજાય છે એમ કહ્યું, તે સાધનિકને 'પ્રગટ થાય' એમ કહેવાય નહિ ધામમાં રહેતા હોય તેનેજ 'પ્રગટ થાય' એમ કહેવાય. માટે પ્રગટ થાય એમ કહેવાથીજ મુક્તનેજ કહ્યા છે એમ જાણવું માટે મહાશુ બિના કે તેમના મુક્ત વિના આ વાત સમજાવી નથી.

૧૪૫૦ તેજમાં મૂર્તિ છે તેને અમે દેલીપ છીપ એમ જાણશો તો પણ તમારું પરમ કલ્યાણ થાશે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે એમ જાણવાથી પરમ કલ્યાણ જી રીતે થાય ?

૧૪૭૦ શ્રીજીમહારાજે અમે ભગવાન છીપ એમ કહ્યું તેમાં કેટલાકને સંશય થયો, તેથી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે અમને ભગવાન ન આજો તો મુક્ત જાણવ્યો પટેલે તમારે મુક્ત-

મ.

વચનામૃત ગ. મ. ૧૩-૧૪

જાણું દેવ થશે તેણે કરીને વિશ્વાસ બાવશે ત્યારે અમારે વિષે ભગવાનપણાની દૃઢતા થાશે ને તેમાં પરમ કલ્યાણ થાશે એમ સમજવાનું છે.

૧૫૫૦ દૃઢ આશ્રયવાળાને મુંઢા દેશકાળાદિકને યોગે કરીને અવલું કર્મ થઈ જાય તોપણ કલ્યાણના માર્ગથી પડી જાય નહીં એમ કહ્યું તે અવલું કર્મ કિયું આણું ?

૧૫૬૦ પંચવર્તમાન માંહિલું કોઈક વર્તમાન લોપાઈ અવાય અથવા કોઈક પાપ થઈ જાય, એ કર્મ અવલું આણું. તોપણ શ્રીજીમહારાજનો દૃઢ આશરો હોય તો કલ્યાણના માર્ગમાં રહે પણ પડી જાય નહિ પણ પાપનો દંડ ભોગવાવીને મોક્ષ કરે ને આ વેદે પ્રાયશ્ચિત્ત ન કરે તો બીજે દેને પણ દંડ ભોગવાવીને મોક્ષ કરે પણ દંડ ભોગવાવ્યા વિના મોક્ષ ન થાય. ૧૪૬।

સંવત્ ૧૮૭૮ના ભાદરવા શુદ્ધ ૧ પ્રતિપદાને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી-મહારાજ શ્રી ગદદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રીબાસુદેવનારાયણના મંદિર પાસે લચરાદે બારણે ઓરડાની ઓસરી ઉપર ચિરાજમાન હતા ને શ્વેત શ્વેત પહેર્યો હતો ને શ્વેત ચાદર ઓઢી હતી ને મસ્તક ઉપર શ્વેત પેંટો બાંધ્યો હતો ને તે પેંટા ઉપર રાતા કર્ણિ-કારના ઘુપ્પનું છોપું ચિરાજમાન હતું અને સુંદર કુંકુમનો પાંદલો ખાલને વિષે ચિરાજમાન હતો ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિમંદલ તથા વેશદેશના હરિચક્રની સમા ભરાઈને વેઠી હતી.

૧ પછી શુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, (૧) ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જે સંત તદા-ત્મકપણાને પામે છે તે સમાધિ કરીને પામે છે કે એનો કોઈ બીજો પણ પ્રકાર છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેણે ભગવાનનું સ્વરૂપ જેવું કાલ્યે અને કહ્યુંતેવું યથાર્થ જાણ્યું હોય ને તેમાં કોઈ જાતનું ઉત્થાન રહ્યું ન હોય, જેમ આ લિષ્ટાનું હૃષ્ટ છે તે એકબાર જાણી લીધું છે પછી કોઈ રીતે મનમાં સંકલ્પ થાતો નથી જે લિષ્ટો હશે કે નહિ હોય ? એવી રીતે ગમે તેનો સંગ થાય અને ગમે તેવાં શાસ્ત્ર સાંખ્યે પણ કોઈ રીતે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપનો જે નિશ્ચય કર્યો હોય તેમાંથી મન ડગમગે નહિ એવો જે નિરુત્થાનપણે ભગવાનનો નિશ્ચય એને અને તદાત્મકપણું કહીએ છીએ; અને એને જ નિર્વિકલ્પ સમાધિ કહીએ છીએ, ને એવી જાતની જેને નિર્વિકલ્પ સમાધિ થઈ હોય તે સંતનું સ્વરૂપ પણ નિર્ગુણ વ્રક્ષા છે, અને એવા અઢગ નિશ્ચયવાળા જે સંત તે નિવૃત્તિ માર્ગને વિષે વર્ષે અથવા પ્રવૃત્તિ માર્ગને વિષે વર્ષે તો પણ એનું નિર્ગુણજ સ્વરૂપ છે. જેમ નારદ ને સનકાદિક એ સર્વે નિવૃત્તિમાર્ગને વિષે પ્રવર્ત્યા અને સપ્તઋષિ તથા જનકા-દિક રામા એ સર્વે પ્રવૃત્તિમાર્ગને વિષે પ્રવર્ત્યા પણ એ સર્વેને ભગવાનના નિશ્ચયે કરીને નિર્ગુણ જાણવા. (૧) અને જે નિવૃત્તિમાર્ગને વિષે પ્રવર્ત્યા હોય ને જો ભગવાનનો નિશ્ચય ૧ ન હોય તો તેને માયિકગુણે કરીને સગુણ જાણવા, અને એમ જાણવું જે, આ અતિશે

ત્યાગી જાણવ છે પણ અને ભગવાનનો નિશ્ચય નથી માટે એ અજ્ઞાની છે તે જરૂર નર-
કમાં જાશે; અને જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો એવો નિશ્ચય છે ને જો તેમાં કાંઈક થોડી
ઘણી છોટ રહી ગઈ હશે તો પણ તે ઝુંડી ગતિને નહિ પામે; તેતો અંતે જાતો નિર્ગુણ-
પણાનેજ પામશે. અને જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો તો એવો નિશ્ચય નથી ને તે સુષો ત્યા-
ગી રહેતો હોય, ને કામ, ક્રોધ, લાભાદિકને ટાલ્યામાં સાવધાન વર્તતો હોય, તો પણ
એના ટાલ્યા કામાદિક નહિ ટાલે અને તે અંતે સ્વરાવ થઈને નરકમાંજ જાશે, અને
આવું જો ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન તે જેને થયું હોય ને તેને થોડી બુદ્ધિ હોય તો પણ
અને થોડી બુદ્ધિવાળો જાણતો. અને આવું ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન જેને ન હોય ને
તેને જો જ્ઞાતી બુદ્ધિ હોય તો પણ તેને બુદ્ધિહીન જાણવો. (૨) હિ વ૦ ॥૧૪॥ (૧૪૭) ૨

રૂપસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે, તેમાં ઓઝીમહારાજે કહ્યું છે જો, નિરુત્થાનપણે
અમારો નિશ્ચય હોય તેજ તદાત્મકપણું છે ને પણ નિર્વિકલ્પ સમાધિ છે, ને એ સંતનું
સ્વરૂપ પણ નિર્ગુણ બ્રહ્મજ છે, ને યથા અદ્ય નિશ્ચયવાળા નિવૃત્તિ માર્ગને વિષે અથવા પ્રવૃ-
ત્તિ માર્ગને વિષે કંઈક ટોપણ તે નિર્ગુણજ છે. (૧) અને જેને આનો નિશ્ચય ન હોય ને
તે નિવૃત્તિ માર્ગમાં પ્રવર્ત્યા હોય ટોપણ તે સગુણ ને અજ્ઞાની છે ને નરકમાં જાશે. (૨)
વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ અમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય કયો હોય તેમાંથી મન ઢગે નહિ તેને ઓઝીપ તદાત્મકપણું કહ્યું
તે નિશ્ચય કેવી રીતનો જાણવો ?

૧ ૭૦ (મ૦ ૧૩ માં) ઓઝીમહારાજે વાત કરી હતી એવી રીતે જેની ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિ
પાછી થઈને હૃદયને વિષે તેજમાં ઓઝીમહારાજની શૂર્તિ દેશે, યથા નિશ્ચયને તદાત્મક
પણું કહ્યું છે; ને તેનેજ નિર્વિકલ્પ સમાધિ કહી છે. અને એવી રીતે મહાતેજ રૂપ થઈને
ઓઝીમહારાજની શૂર્તિને દેશે તે સંતને નિર્ગુણ બ્રહ્મ કહ્યા છે. તે સુષુ બા ધૃતીને વિષે
નિવૃત્તિ માર્ગમાં ઘટલે ત્યાગીના આશ્રમમાં અને પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં ઘટલે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા
હોય ટોપણ નિર્ગુણજ છે.

૨ પ્ર૦ પહેલી વાતમાં એ સંતનું સ્વરૂપ નિર્ગુણ બ્રહ્મજ છે એમ કહ્યું ને વીજીમાં અંતે નિ-
ર્ગુણપણાને પામશે એમ કહ્યું તેનું શું કારણ હશે ? અને ઝુંડી ગતિ નહિ વાચ તે શું સમજાવું ?

૨ ૭૦ પહેલી વાતમાં સ્થિતિપ સહિત નિશ્ચયવાળાને નિર્ગુણ બ્રહ્મ કહ્યા છે, અને વીજી
વાતમાં જ્ઞાને કરીને નિશ્ચય કયો હોય પણ સ્થિતિ ન થઈ હોય તેની વાત કહી છે તે
જેને સ્થિતિપ સહિત નિશ્ચય ન હોય તેને છોટ રહી જાય તે છોટ કહ્યું તો મહાતેજ
રૂપ માનીતે ઓઝીમહારાજની શૂર્તિને ધારતો હોય તેમાં માયિક સંકલ્પ કોઈક વસ્તુ સ્ફુટી
આવે ને ક્ષેપ કરે ઘટલીજ છોટ કહી છે. અને ઓઝીમહારાજનો વિયોગ વાચ ને ફેર
જન્મ ધરતો પહેલેથી ઝુંડી ગતિ નહિ વાચ થયું દેહને અંતે કલ્પવાળા બાલે. એમ કહ્યું છે. ॥૧૪૦॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના માદરવા શુદ્ધિ ૨ વીજીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી

મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિર ની ઓસરીય ચાકલો નસાવીને વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વે પરમહંસને મન્ન શુભચો જે, [૧] ગમે તેવો કટણ સ્વભાવ હોય ને બો એક વિચાર કરીય તો તે સ્વભાવનો નાશ થઈ જાય અને એ વિચારને મુકીને બીજા હજારો વિચાર કરે તોય પણ તે ઘૂંટા સ્વભાવ હોય તે ટલે નહિ એવો તે કિયો વિચાર છે તે જેને જેમ સમજાતું હોય તે તેમ કહો ? પછી પરમહંસમાં જેમ જેને સમજાતું હતું તેમ તેણે કહ્યું પણ ચચાર્ય કોઈથી કહેવાયું નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે સ્વો અમે કહીય જે, જેમ બહાર કોઈક પોતાનો શત્રુ હોય તે આપણું કાંઈક કામ ધાતું હોય તેને બગાડી દે અથવા પોતાની મા બોન સામી માલો દે પછી તેનો જેમ અતિશે અમાવ આવે છે, અને જે ઉપાયે કરીને તેનું ઘૂંટું થાય તે ઉપાય કરાય છે અથવા કોઈક બીજો તે શત્રુનું ઘૂંટું કરે તો પણ અતિશે રાજી થવાય છે, તેમ જે મોક્ષને અર્થે યત્ન કરતા હોય ને તેમાં જે કામ, ક્રોધાદિક માહેલા શત્રુ વિદ્ય કરે તો તેની ઉપર પણ તેવીજ વૈરબુદ્ધિ થાય, અને તેનો સ્વટકો ચ્વારેય પણ ટલે નહિ, એવો વિચાર જેને હાથ આવે તે એ વિચારે કરીને શત્રુ માત્રને ટાલે. અને જ્યારે કોઈક સંત એ કામાદિક શત્રુની નિંદા કરે તથા તે શત્રુને સ્તોત્રે તેમાં જેને મોરે કણો એવો વિચાર હોય તેને તે સાધુનો અમાવ આવે નહિ ને સામો તે સાધુનો અતિશે ગુણ લે ને એમ જાણે જે, આ સાધુ મારા શત્રુને માર્યાનો ઉપાય કરે છે માટે મારા પરમહેતુ છે. આવી જાતનો વિચાર જેના હૃદયને વિષે પ્રાપ્ત થયો હોય તે શત્રુ માત્રનો નાશ કરી નાલે અને કોઈ ઘૂંટો સ્વભાવ તેના હૃદયને વિષે રહી શકે નહિ. અને એ વિના બીજા ગમે તેટલી જાતના વિચાર કરે પણ કામાદિક સ્વભાવરૂપી શત્રુ નાશ પામે નહિ, માટે એ સ્વભાવ ઉપર જો શત્રુપણું રાત્તવું એજ સર્વ વિચારમાં શ્રેષ્ઠ વિચાર છે. [૧]

- ૨ પછી શ્રીજીમહારાજે વઢી મન્ન કર્યો જે, (૨) ધર્મ, ચૈરામ્ય આત્મજ્ઞાન ને મહા-સ્મૃતિ સહિત પરમેશ્વરની ભક્તિ એ ચાર વાનામાંથી કોઈ કાલે પડે નહિ એવો જે હોય તેને જો લક્ષણે કરીને ઓળખવો ? પછી સર્વે સંતે જેવું જેને સમજાણું તેમણે તેવું કહ્યું પણ કોઈથી ચચાર્ય કહેવાયું નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જેનો ચાલકપણા-થીજ એવો સ્વભાવ હોય જે કોઈની છાયામાં તો દ્વાયન નહિ, અને એ જ્યાં બેઠો હોય ત્યાં કોણેય હાંસી મઝકરી થાય નહિ, અને તેને કોણેય હલ્લું વેળ પણ કહેવાય નહિ, એવાં જેનાં ળક્ષણ હોય તે કોઈ દિવસ ધર્મ, ચૈરામ્ય જ્ઞાન ને ભગવાનની ભક્તિ તેમાંથી

પહેજ નહિ. અને તેનો માનીના જેવો સ્વભાવ હોય તો પણ તેને કલ્યાણનો સ્વપ્ન હોય માટે તે સત્સંગમાંથી કોઈ પ્રકારે જાય નહિ. [૨] इति वचनामृतम्. ॥૧૫॥ (૧૪૮) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર०—જામાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં સ્વભાવ ઉપર ક્ષુબ્ધાંતુ રાખે અને સ્વભાવને જ્યોતે તેનો ગુણ છે તો સર્વે ક્ષુબ્ધ નાશ પામે.(૧) ધીજામાં કોઈની છાયામાં દ્વાપ્ય નહિ પવો હોય તે ધર્મ, જ્ઞાન, ચેરાગ્ય ને અધિકમાંથી પડે નહિ એમ ઓજીમ-હારાજે કહ્યું છે. (૨) વાવનો છે. ॥ ૧૪૮ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના ભાદરવા શુદ્ધિ ૧૦ દશમીને દિવસ સ્વામી શ્રી સદ્ગાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢઠા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવનાગાયણના મંદિર પાસે પાટ ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પૌતાના મુસ્તારવિદની આગળ મુનિ મંડલ તથા દેશદેશના દરિયકત્તો સમા ચરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી મુક્તાનંદસ્વામીજી પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૧) એક તો અર્જુનની પેટે જે સ્વરૂપ નિષ્ઠા અને બીજી યુધિષ્ઠિર રાજાની પેટે જે ધર્મનિષ્ઠા એ બે નિષ્ઠા છે તેમાંથી જે સ્વરૂપ નિષ્ઠાનું વલ્લ રાખે તેને ધર્મનિષ્ઠા મોઢી પડી જાય છે અને જે ધર્મનિષ્ઠાનું વલ્લ રાખે તેને સ્વરૂપનિષ્ઠા મોઢી પડી જાય છે માટે એકો શો ઉપાય છે જે, જેણે કરીને એ વેમાંથી એકે નિષ્ઠા મોઢી ન પડે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, પૃથ્વીનો ને ધર્મનો શ્રીમદ્ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધને વિષે સંવાદ છે તેમાં એમ કહ્યું છે જે, સત્ત્વ શૌચાદિક જે કલ્યાણકારી એવા ઓગળવાળીશ્વર ગુણ તેણે યુક્ત ભગવાનનું સ્વરૂપ છે માટે સર્વે ધર્મ ભગવાનની મૂર્તિને આધારે રહે છે તે સારુ ભગવાનને ધર્મધુરંધર કહ્યા છે. અને વઢી શ્રીમદ્ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધને વિષે શૌનકાદિક ઋષિ સુતપુરાણીને પુછ્યું છે જે, ધર્મના ચક્તરૂપ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે અંતર્ધાન ચયા પછી ધર્મ કેને શરણે રહ્યો? માટે ધર્મ તે ભગવાનની મૂર્તિનેજ આશરે રહે છે, તે સારુ જે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિષ્ઠા રાખે તેને ભગવાનનું સ્વરૂપ હૃદયમાં રહે જટલે તેના હૃદયમાં ધર્મ પણ રહે માટે જે સ્વરૂપનિષ્ઠા રાખે તેને ધર્મનિષ્ઠા સહેજેજ રહે અને એકલા ધર્મનિષ્ઠા રાખે તો સ્વરૂપ નિષ્ઠા મોઢી પડી જાય છે, તે કારણપણા માટે બુદ્ધિવાન હોય તેને સ્વરૂપનિષ્ઠાજ દૃઢ કરીને રાખવી તો તે મોઢી ધર્મનિષ્ઠા પણ દૃઢપણે રહેશે. [૧]

૨ પછી મુક્તાનંદસ્વામીજી બીજો પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૨] પંચવિધ્ય જિતાય તે વૈરાગ્યે કરીને જિતાય છે કે કોઈ બીજો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, વૈરાગ્ય હોય અથવા ન હોય પણ જો પરમેશ્વરે કહ્યા એવા જે નિયમ તેને વિષે સ્વચ્છદાર રહે તો પંચવિધ્ય જિતાય છે અને જો શબ્દચક્રી વૈરાગ્યે કરીને દૃષ્ટિ પાછી વાઢે તો ધન્યો પ્રયાસ કરે તો પણ શબ્દ સંબંધાય સ્વરો અને કાનને બીચી છે તો સહેજે શબ્દ સંબં-

જાય નહિ, તેમજ અયોગ્ય વસ્તુઓને ત્યાજ કરીને અદે નહિ તો સહેજે સ્પર્શ જિતાય, તેમજ અયોગ્ય વસ્તુ હોય તેને નેત્ર કરીને જુએ નહિ તો સહેજે રૂપ જિતાય, તેમજ જે સ્વાદુ ભોજન હોય તેને મેઝાવી પાળી નાસ્તીને જમે તથા યુક્ત આહાર કરે છટલે સહેજે જ રસ જિતાય, તેમજ અયોગ્ય ગંધ હોય ન્યાં નાકને ધીટી લે તો સહેજે ગંધ જિતાય, પૃથ્વી રીતે નિયમે કરીને પંચ વિષય જિતાય છે અને જો નિયમમાં ન રહે તો ગમે તૈવો વૈરાગ્યવાન હોય તથા જ્ઞાની હોય પણ તેનો ઠા રહે નહિ, માટે વિષય જિત્યાનું કારણ તો પરમેશ્વરના બાંધેલ જે નિયમ તેજ છે, તેમાં પણ મંદ વૈરાગ્યવાલાને તો નિયમમાં રહેવું પણ ડગર્યાનો ઉપાય છે, જેમ માંદો હોય તે કરી પાઠીને ઔષધ સ્વાય તેજ નિરોગી થાય. (૨)

૨

૩ પછી અત્વંદાનંદ સ્વામીજી પુછ્યું જે, (૩) માંદાને તો કરીનો નિયમ હોય જે આટલા દિવસજ કરી રાખવી તેમ કલ્યાણના સાધનને કોઈ નિયમ છે કે નથી ? પછી શ્રીજીવહારાજ વોલ્યા જે, તેને શ્રદ્ધા મંદ હોય તેને તો ઘણેક જન્મે કરીને સાધનની સમાપ્તિ થાય છે તે ભગવદ્ગીતામાં કહ્યું છે જે, ॥ અનેક જન્મ સંસિદ્ધસ્તો યાતિ પરાંગતિ ॥ ૧ ॥ એકમાં એમ કહ્યું છે જે અનેક જન્મે કરીને સંસિદ્ધ થયો જે યોગી તે જે તે પરમપદને પામે છે ૧ મંદ શ્રદ્ધાવાલાનો પક્ષ છે. અને જેને વચ્ચવાન શ્રદ્ધા હોય તે તો તત્કાલ સિદ્ધ થાય છે. તેમજ ગીતામાં કહ્યું છે જે, ॥ શ્રદ્ધાવાન લભતે જ્ઞાનં તત્પરઃ સંયતેન્દ્રિયઃ । જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાંતિપચિરેનાધિગચ્છતિ ॥ ૧ ॥ શ્લોકનો એમ અર્થ છે જે, નિયમમાં છે ઇન્દ્રિયો જેનાં ને શ્રદ્ધાવાન પણ જે પુરુષ તે જ્ઞાનને પામે છે ને જ્ઞાનને પામીને તત્કાલ પરમપદને પામે છે. માટે જે અતિશય શ્રદ્ધાવાન હોય તેને કહેલી સાધનની સમાપ્તિ થાય છે. અને જેને મંદ શ્રદ્ધા હોય તેને તો અનેક જન્મે કરીને સાધનની સમાપ્તિ થાય છે, જેમ કોઈ પુરુષ કાશીજી જાતો હોય ને તે આત્મા દિવસમાં જે ઢગલાં ચાલતો હોય તેને તો કાશીજી જાતાં વહુ દિવસ લાગે અને જે બીજીવીશ ગાડ ચાલવા માંડે તેતો આંધીવી કાશીજી થોડા દિવસમાં પહોંચે તેમ જેને શ્રદ્ધા વચ્ચવાન છે તેતો હમણાં તરત સત્સંગી થયો હોય તેપણ અતિશય સરસ થઈ જાય છે અને જેને શ્રદ્ધા મંદ હોય તે તો ઘણાકાલ થયાં સત્સંગી થયો હોય તોય પણ લોચો પોચો રહે છે. (૩) ૩

૪ પછી શ્રીગુરુચરણરતાનંદસ્વામીજી પુછ્યું જે, [૪] જ્યારે મંદ શ્રદ્ધાવાલાનું અનેક જન્મે કલ્યાણ થાય ત્યારે ત્યાં સુધી તે ક્યાં રહેતો રહે ? પછી શ્રીજીવહારાજ વોલ્યા જે, સુંદર દેવલોક હોય ત્યાં જઈને રહે છે. અને જ્યારે ૧ ભગવાનનું ધ્યાન કરતો ત્યારે ૧ ભક્ત ભગવાન સામું જોતો ત્યારે ભગવાન પણ તે ભક્ત સામું જોતા, પછી ભગવાનનું ધ્યાન કરતાં ચકાં જે જે વિષયનું પણ ચિંતવન કર્યું હતું અને જે જે વિષયમાં

ए भक्तने हेत हतुं, ते भगवान सर्वे नजरे जोड़ने अने ए देह हुके त्यारे एने जेवा भोग-
वाळा छे तेवा भोग जे लोकमां छे ते लोकमां ए भक्तने पहोंवाटे छे, अने काळने एम
आज्ञा करे छे जे, ए भक्तना भोगने तुं खंडन करीशमां, माटे ते निरंतर देवलोकमां राखो
यको भोगने भोगवे छे पछी मर्त्यलोकमां आबीने अनेक जन्मे करीने मोक्षने पायेछे. (४) ४

૫ પછી અસ્વદાનંદસ્વામી૫ વીજા પ્રશ્ન પુછ્યો જો, (૫) તીવ્ર શ્રદ્ધાવાન પુરુષનાં
લક્ષણ શાં છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જો, જેને તીવ્ર શ્રદ્ધા હોય તેને જ્યારે ભગવા-
નને દર્શને આવવું હોય અથવા ભગવત્કથા વાર્તા સાંભળવી હોય તથા ભગવાનની માન-
સી પૂજા કરવી હોય રૂપાદિક જે જે ભગવાન સંબંધી ક્રિયા તેને કર્યા સાથે સ્નાના-
દિક જે પોતાની દેહ ક્રિયા તેને અતિશય ઉતાવળે કરે; અને કાગળ લખીને અથ-
કોઈક વર્તમાન પેરવું હોય તો તેને કરવાને અર્થે પણ આકાંક્ષે રહ જાય અને મોટું
માણસ હોય તો પણ ભગવાનનાં દર્શન સાથે બાલકની પેટે આકાંક્ષા કરવા માંહે; એવાં
જેનાં લક્ષણ હોય તેને તીવ્ર શ્રદ્ધાવાન જાણવો. અને જે એવી શ્રદ્ધાવાળો હોય તે સર્વે
ઇન્દ્રિયોને પણ તત્કાલ વશ કરે છે. અને જેને ભગવાનના માર્ગમાં મંદ શ્રદ્ધા હોય તેનાં
ઇન્દ્રિયો વિષય સન્મુલ્લ અતિ તીક્ષ્ણપણે યુક્ત હોય તે ગમે તેટલો સંતાડવા જાય પણ
સૌને જગાડ જાય જે આની ઇન્દ્રિયોનો વિષય સન્મુલ્લ તીક્ષ્ણ વેગ છે, અને ઇન્દ્રિયોનું
રૂપ તો વાયુના વેગ જેવું છે; જેમ વાયુ દેવાય નહિ પણ ટૂટને ફલાવે તેણે કરીને જગા-
ય છે જે વાયુ વાય છે; તેમ ઇન્દ્રિયોની ટૂંચિયો દેખાતી નથી પણ વિષય સન્મુલ્લ દોડે તે
સૌને જગાડે છે; અને જો કપડે કરીને તે ઢાંકવા જાય તો કપડી જાળીને તેનો સૌને
અતિશય અવગુણ આવે છે; માટે જેનાં ઇન્દ્રિયોમાં વિષય ભોગવ્યાની તીક્ષ્ણતા હોય તે કોઈ
પ્રકારે છાની રહે નહિ. (૫) ૫

૬ પછી શ્રીકાનંદસ્વામી૫ પુછ્યું જો, (૬) વિષય સન્મુલ્લ ઇન્દ્રિયોની જે તીક્ષ્ણતા
તેને ટાલ્યાનો શો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જો ઇન્દ્રિયોની તીક્ષ્ણતાને
મટ્ટ્યાનો પણ ઉપાય છે જે, પરમેશ્વરે ત્યાગીના ને ગૃહસ્થના જે નિયમ બાંધ્યા છે તેમાં
સર્વે ઇન્દ્રિયોને મરદીને રાखे તો સહેજે જ ઇન્દ્રિયોની તીક્ષ્ણતા મટી જાય અને શ્રોત્ર,
સ્પર્શ, ચક્ષુ રસના ને घ्राण ए पांचे ઇન્દ્રિયોને જ્યારે કુમાર્ગમાં ન જાવા દે ત્યારે ઇન્દ્રિયોના
આહાર શુદ્ધ થાય છે, તે કેહે અંતઃકરણ પણ શુદ્ધ થાય છે; માટે વૈરાગ્યનું બલ હોય
અથવા ન હોય તો પણ જો ઇન્દ્રિયોને વશ કરીને પરમેશ્વરના નિયમમાં રાखे તો જેમ
તીવ્ર વૈરાગ્યે કરીને વિષય જિતાય છે તે થકી પણ તે નિયમબાજીને વિશેષે વિષય જિ-
તાય છે માટે પરમેશ્વરના વાંપેલ જે નિયમ છે તેને અતિ દૃઢ કરીને રાखવા. (૬) ૬

૭ પછી બન્ની અસ્વદાનંદસ્વામી૫ પુછ્યું જો; (૭) જેને મંદ શ્રદ્ધા હોય તેને શ્રદ્ધા

હુદિ કેવ પામે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જો મગવાનું મહાત્મ્ય જણાવ તો મંદ બદ્ધા હોય તે પણ હુદિને પામે, જેમ પાળી પીવાનું વાસણ હુદિકાનું હોય તેમાં સહેજેજ ધીતિ થાય નહિ અને તે પાત્ર જો સુવર્ણનું હોય તો તેમાં સહેજેજ ધીતિ થાય, તેમ મગવાનું તથા મગવાનની કથા કીર્તનાદિકનું મહાત્મ્ય જણાવ તો સહજ સ્વભાવેજ મગવાનમાં તથા કથા કીર્તનાદિકમાં શ્રદ્ધા હુદિ પામે છે, માટે જે શકારે મગવાનું મહાત્મ્ય સમજાય તે ઉપાય કરવો ને જો એ ઉપાય કરે તો શ્રદ્ધા ન હોય તો પણ શ્રદ્ધા વાપ છે અને જો મંદ શ્રદ્ધા હોય તો તે હુદિને પામે છે. (૭) इति वचनामृतम् ॥ ૧૬ ॥ (૧૪૯) ૭

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં પ્રથમ (૭) છે. તેમાં પહેલામાં બીજીમહારાજે વધું છે જે અમારા સ્વરૂપની દૃઢ નિષ્ઠા હોય તો તે મેઝી ધર્મનિષ્ઠા રહે. (૧) બીજામાં નિષ્ઠા કરીને વિષય જિતાય છે. (૨) ત્રીજામાં અનિષ્ઠા અટ્ટાવાન હોય તેને વહેલી સાધનની સમાપ્તિ થાય છે. (૩) ચોથામાં મંદ અજ્ઞાણને અનેક જન્મે મોહને પામે. (૪) પાંચમાં ત્રીજા અજ્ઞાવાન પુરુષનાં સ્પર્શન કર્યાં છે. (૫) છઠ્ઠામાં દંડિયોને વશ કરીને અને કહેલા નિયમમાં રાણે તો વિષય જિતાય છે. (૬) સાતમાં અમારું મહાત્મ્ય જાણેતો અજ્ઞા હુદિ પામે એમ વધું છે. (૭) વાતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રથમાં સ્વરૂપનિષ્ઠા કહી તે સ્વરૂપનિષ્ઠાનું છું રૂપ હશે ? અને ધર્મનિષ્ઠાનું છું રૂપ હશે ?

૧ હ૦ પોતે અજ્ઞાનરૂપ બહુને તેને વિષે બીજીમહારાજની મૂર્તિનો અલંકાર સાધારણરૂપે વાપ તે સ્વરૂપનિષ્ઠા જાણવી. અને બીજીમહારાજે ત્યાગી, યુદ્ધીના જેવે ધર્મ કર્યા છે તેને આપ-ત્કાલમાં પણ સ્પૂર્ણ સૂક્ષ્મ વેદે કરીને ચતુર્થ પાલે તે ધર્મનિષ્ઠા જાણવી.

૨ પ્ર૦ જોવા પ્રથમાં સુંદર દેવલોક કહ્યા તે કયા જાણવા ?

૨ હ૦ પ્રધાન પુરુષ તથા પ્રકૃતિ પુરુષનાં લોકને આ ઠેકાણે સુંદર દેવલોક કહ્યા છે.

૩ પ્ર૦ જોવા ભોગ વાલા છે તે લોકમાં એ મળતે પહોંચાડે છે એમ વધું તે ખ્યાનમાં વાતો વાપ પણ જે ભોગના વાટ થતા હોય તે ભોગની રૂચના ન હોય ને તેની રાજ્ય થતી હોય ને ટાલવાની રૂચના હોય તેની શી ગતિ થાય ?

૩ હ૦ આથી સમજણશક્તિ ભોગપ્રદ કહેવાય માટે તેને વૈકાલ્યે અન્ન ધરવો પડે અથવા બીજી-મહારાજ કૃપા કરે તો અંતે નિર્વાસનિક કરીને ધામમાં લઈ આવ. ॥ ૧૪૯ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના આસો વદિ ૧૧ વૈકાદશીને દિવસ રાત્રિને સમે સ્વામી શ્રીસ-રજાનેંદ્રજીમહારાજ શ્રીમદ્દા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવનાગવળના મંદિરની સમીપે ઓરહાની ઓસરીએ સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્નેહ વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાની આગળ મન્નાલ જે રહતી હતી અને પોતાના મુસ્તાર-રવિદ્રી આગળ પરમહંસ તથા દેવદેવના હરિમંત્રની સભા ધરાવે બેઠી હતી. ને કીર્તન ગવાતાં હતાં.

- પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, કર્તેન ગાનાં રહેવા યો મક્ક ડાહર કરીશ.
- ૧ પછી સર્વે શુનિ બોલ્યા જે યશું સારું મહારાજ, પછી શ્રીજીમહારાજે મક્ક પૂછ્યો જે, (૧) મગવાનનું સ્વરૂપ છે તેને કોઈક મક્ક તો માયાનાં ચોવીશ તત્ત્વે સહિત સમજે છે અને કોઈક મક્ક તો માયાના તત્ત્વે રહિત કેવલ ચૈતન્યમય મગવાનનું સ્વરૂપ સમજે છે એ જે મકારના મક્ક છે તેમાં કેની સમજણ ઠીક છે ને કેની સમજણ ઠીક નથી ? પછી શુકાનેંદસ્વામીએ કહ્યું જે, જે મગવાનને વિષે માયિક ચોવીશ તત્ત્વ સમજે એની સમજણ ઠીક નથી અને મગવાનનું સ્વરૂપ માયાના તત્ત્વે કરીને રહિત કેવલ ચૈતન્યમય સમજે તેની સમજણ ઠીક છે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, સાંખ્યવાલે ચોવીશજ તત્ત્વ કહ્યાં છે તે સાંખ્યને મતે વ્રેવાશ તત્ત્વને ચોવીશમો શ્લેષજ જે જીવ ईश्वर રૂપ ચૈતન્ય તે છે એ રીતે ચોવીશ તત્ત્વ કહ્યાં છે, કેમજે શ્લેષ શ્લેષજને તો અન્યોઅન્ય આશ્રયપણું છે તે શ્લેષજ વિના શ્લેષ કહેવાય નહિ ને શ્લેષ ચિના શ્લેષજ કહેવાય નહિ તે માટે તત્ત્વ મેલાજ જીવ ईश्वરને કહ્યા છે અને મગવાન છે તે તો શ્લેષ અને શ્લેષજ એ વેવના આશ્રય છે માટે મગવાન થકી માયિક તત્ત્વ શુદ્ધાં કેમ કહેવાય ? અને જેમ આકાશ છે તેને વિષે ચાર તત્ત્વ રહ્યાં છે તો પણ આકાશને વેાહનો દોષ અદતો નથી તેવ પરમેશ્વરના સ્વરૂપને પણ માયિક તત્ત્વનો એકેય દોષ અદતો નથી એવુંજ મગવાનનું સ્વરૂપ છે તેમાં ચોવીશ તત્ત્વ કહીએ તેમાં શો વાધ છે ? અને તત્ત્વે રહિત કહેવું તેમાં શું નિર્વાપણું આવી ગયું ? [૧]
- ૨ પછી દીનાનાથ મટે પૂછ્યું જે, (૨) જેને મગવાનની સૂતિનું ધ્યાન કરવું હોય તેને મગવાનનું સ્વરૂપ તત્ત્વે સહિત સમજવું કે તત્ત્વે રહિત સમજવું ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મગવાનના સ્વરૂપને જે તત્ત્વે સહિત સમજે છે તે પણ પાપી છે અને જે તત્ત્વે રહિત મગવાનના સ્વરૂપને સમજે છે તે પણ પાપી છે. મગવાનના સ્વરૂપમાં તો મગવાનના મક્ક હોય તેને તત્ત્વ છે કે નથી એવું કુંચણું કરવું ગમેજ નહિ, મક્ક હોય તે તો શ્મ જાણે જે, મગવાન તે મગવાન એને વિષે મગવાન સ્વાગ કર્યાનો વાગ નથી. એ મગવાન તો અનંત વ્રહ્માંડના જાત્યા છે અને જેને મગવાનના સ્વરૂપમાં કોઈ રીતનું વૃત્તાન નથી તેને નિર્વિકલ્પ સ્થિતિવાલો જાણવો. અને જેને એવો એક મતિ હોય તેને સ્થિત મક્ક જાણવો, અને જે પુરુષને મગવાનને વિષે એવી દૃઢ મતિ છે તેને મગવાન સર્વે પાપ થકી શુકારે છે, તે મગવાને મગવાડીતામાં અર્જુન મત્યે કહ્યું છે જે, ॥ સર્વધર્માન પરિત્યજ્ય પ્રમેર્ષક ધરાણં વ્રજ । અહંતાં સર્વે પાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યાપિમાશુચ ॥ અને આ સંસ્તારણાં પણ એ રીત છે જે, જે થકી પોતાનો મોટો સ્વાર્થ સરતો હોય તેનો બુદ્ધિવાન હોય તે શ્લેષ મદ્દજ કરે નહિ, જેમ જી હોય તે પોતાના સ્વાર્થ સાર પતિનો દોષ મદ્દજ કરતો નથી તથા બીજા પણ શુદ્ધ હોય તે પોતાના માદ્દ મજિજા દિકરા હિત્યાદિક

જે સર્વથી તેને વિષે જો પોતાનો અતિશે સ્વાર્થ હોય તો દોષનું ગ્રહણ નથી કરતા તેમ
 ભગવાન થકી જેને મોટા સ્વાર્થ જાણ્યો હોય એ ભગવાન તો પાપ થકી ને જ્ઞાનવકી
 શુકાલીને પોતાના મક્કને અવગણ્યા આપે છે એવો મોટોસ્વાર્થ જાણ્યો હોય તો કોઈ
 રીતે ભગવાનનો અવગુણ આવેજ નહિ, જેમ શુકલીએ રાસપંચાધ્યાયીનું વર્ણન કર્યું
 ત્યારે રાજા પરીસિતને સંશય થયો જે ભગવાને પરસ્ત્રોનો સંગ કેમ કર્યો ? પછી શુક-
 લીને સ્તેષમાત્ર સંશય થયો નહિ અને જેગોપિયો સંગે ભગવાને વિહાર કર્યો તે ગોપિયોને
 પણ સંશય ન થયો જે, ભગવાન હોય તો આમ કેમ કરે ? એવો કોઈ રીતે સંશય થયો
 નહિ. અને જ્યારે ભગવાન કુલવપાને ઘેર ગયા ત્યારે ઉદ્ધવજીને એલા ભેટી ગયા હતા
 તો પણ ઉદ્ધવજીને કોઈ રીતે સંશય થયો નહિ, અને જ્યારે ઉદ્ધવજીને વ્રજનાં મોકલ્યા
 ત્યારે ગોપિયોની શાળી સાંભળીને પણ કોઈ રીતે સંશય ન થયો, અને સામું ગોપિયોનું
 મહાસ્મ્ય અતિશે સમસ્થા, ઘાટે જેને ભગવાનનો અચ્છ આશ્રય થયો હોય એ તે અતિશે
 શાસ્ત્રવેદા હોય અથવા એકાંજ હોય પણ તેની મતિ થયે નહિ, અને ભગવાનના જે
 હૃદ્ય ભક્ત હોય તેનું એ મહાસ્મ્ય તે પણ ભગવાનનો ભક્ત હોય તેજ જાણે પછી શાસ્ત્રવેદા
 હોય અથવા મોઢો હોય પણ જેની ભગવાનને વિષે હૃદ્ય મતિ હોય તેજ ભગવાનના
 ભક્તનું મહાસ્મ્ય જાણે, અને હૃદ્ય મતિવાળા ભક્ત હોય તેને ઓઝલે પણ સ્વરા. અને તે
 વિના જે જગતના વિદ્યુત્ત્વ જીવ હોય તે તે પંડિત હોય અથવા મૂર્ખ હોય પણ ભગવાનને
 વિષે હૃદ્ય મતિ પણ કરી શકે નહિ અને જે હૃદ્ય મતિવાળા ભક્ત હોય તેને પણ ઓઝલે
 નહિ અને હરિજનનું મહાસ્મ્ય પણ જાણે નહિ, ઘાટે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેજ ભગવા-
 નના ભક્તને ઓઝલે અને મહાસ્મ્ય પણ તેજ જાણે, જેમ ઉદ્ધવજીએ ગોપિયોનું અતિશે
 મહાસ્મ્ય જાણ્યું તેમ ગોપિયોએ પણ ઉદ્ધવજીનું મહાસ્મ્ય જાણ્યું. અને પુરુષોત્તમ ભગવાન
 છે તે સર્વે સ્તેષજ્ઞના સ્તેષજ્ઞ છે તે પણ નિર્વિકાર છે અને શાસ્ત્રાદિક એ વિકારવાન
 પદાર્થ તેનો વિકાર પુરુષોત્તમ ભગવાનને અડતો નથી અને જે આત્મનિષ્ઠ પુરુષ છે તેને
 પણ સ્થૂલ સૂક્ષ્મ ને કારણના વિકાર નથી અડતા તો પુરુષોત્તમ ભગવાનને ન અડે
 એવાં શું કહેવું ? ભગવાન તો નિર્વિકારી ને નિર્લેપજ છે, એવી રીતે જે ભગવાનના સ્વ-
 રૂપને સમક્ષે તે ભગવાનનો ભક્ત સ્થિતમજ્ઞ જાણવો, જેમ પોતાના આત્માને વિષે જેને
 સ્થિતિ હોય તે પણ સ્થિતમજ્ઞ કહેવાય છે, તેમ જેને ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે કોઈ
 જાતનો ઘાટ ન હોય અને જેમ ભગવાનનું સમર્પણું હોય તેનું જ્ઞાન કરે તેમજ અસમર્પ-
 ણું હોય તેનું પણ જ્ઞાન કરે, અને જેમ ભગવાનનું યોગ્ય ચરિત્ર હોય તેનું જ્ઞાન કરે
 તેમજ એ અયોગ્ય જેનું ચરિત્ર જણાવું હોય તેનું પણ જ્ઞાન કરે, પણ ભગવાનના ચરિત્રને
 વિષે યોગ્ય અયોગ્ય એવો ઘાટ ઘટે નહિ, એવો જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને પુરુષોત્તમના

સ્વરૂપને વિષે સ્થિતવજ્ર જાણવો. અને જોને સ્વી પુલ્લોચનના સ્વરૂપને વિષે દૃઢનિષ્ઠા થઈ તેને સ્વી ઉપરાંત ધીરું કાંઈ સમજવાનું રહ્યું નથી. [૨] इति ६० ॥ ૧૭ ॥ (૧૫૦) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે સત્કલમત કહે-
વાપૂર્વક પોતાનો સિદ્ધાંત કહ્યો છે જે, અમે સર્વને વિષે અંતર્ધર્માપણે રહ્યા છીએ પણ
આકાશની પેઠે નિર્લેપ છીએ. (૧) ધીરમાં અમને તત્ત્વે સહિત અને રહિત સમજનાર પાપી
છે અને અમારે વિષે ભાગ સ્વાગ નથી ને અનંત પ્રજ્ઞાંકના આત્મા છીએ અને અમારા
સ્વરૂપને વિષે કલ્પાને રહિત મત્ત નિર્વિકલ્પ સમાધિવાળો ને સ્થિતવજ્ર છે. અને અમે
સર્વે પાપ થઈ શુકાવીએ છીએ, જોમ શીકુન મગવાને અર્જુનને શુકાવ્યા તેમ અને જોમ
સંસારિક સ્વાર્થેશાઝા સંસ્પર્શીને અશુભ લેતા નથી, તેમ અમારા થઈ અમથપદ રૂપી
સ્વાર્થે જાણવો હોય તેને અમારો અશુભ આવે નહિ, જોમ શુકની આદિકને ન આવે
તેમ. અને જોને અમારો અશુભ આશ્રય હોય તેની મતિ અમે નહિ ને અમારા દૃઢ મત્તને
બોલ્યો ને પરસ્પર મહાત્મ્ય આવે, જોમ કદવજી તથા ગોપિયોદ જાણું તેમ. અને મૂઝ
અશ્વરાદિક સર્વે લેમજ્ઞતા લેમજ્ઞ છીએ સોપન નિર્વિકાર છીએ અને આત્મનિષ્ઠાને વિકાર
નથી અહતો તો પુલ્લોચન યવા જે અમે તે અમને તો અહેમ કેમ ? એમ સમજનાર
મત્તને સ્થિતવજ્ર જાણવો અને આત્માને વિષે સ્થિતિવાળો સ્થિતવજ્ર કહેવાય તેમ અમારા
યોગ્ય અયોગ્ય શરિરમાં સંસય ન કરે તેને અમારે વિષે સ્થિતવજ્ર જાણવો. [૨] થાવતો છે.

૧ પ્ર૦ ધીર પ્રશ્નમાં તત્ત્વે સહિત ને તત્ત્વે રહિત સમને તે વેળે પાપી કહેવાનો શોધેલુ હશે ?

૧ ૭૦ તત્ત્વે સહિત સમજનાર શ્રીજીમહારાજને માનિક સમને અને તત્ત્વે રહિત સમજનાર
નિરાકાર સમને, પણ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને વિષે ભાગ લાગ નથી, સ્વાય વિન્ધ મૂર્તિ
જ છે, એમ ન સમને તેથી પાપી કહ્યા છે.

૨ પ્ર૦ આમાં આત્મનિષ્ઠા પુલ્લને વિકાર અહતા નથી એમ કહ્યું તે આત્મનિષ્ઠા કેવી જાણવી ?
અને વિકાર કેવી રીતે નહિ અહતા હોય ?

૨ ૭૦ પ્રશ્ન રહેલી મોલો જે પોતાનો આત્મા તેમાં સ્થિતિ તે આત્મનિષ્ઠા આ ઠેકાણે રહી
છે. અને વિકાર અહતા નથી યદે પના વિકાર ટઢી જાય છે એમ જાણવું, પણ આજ્ઞા
વિકલ્પ ક્રિયા કરે ને પાપ ન લાગે તથા વિકાર ન થયે એમ કહ્યું નથી, માટે આત્મ-
નિષ્ઠા પુલ્લ તો આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે તેનેજ (પ્ર૦ ૫૧ ના ધીર પ્રશ્નમાં) કહ્યો છે માટે
આજ્ઞા વિકલ્પ વર્તે તેને આત્મનિષ્ઠ ન જાણવો. ॥ ૧૫૦ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના શાનકર વદિ ૬ છઠને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગુણેશ્વરી મહા-
રાજ શ્રી મહદા મધ્યે દમ્હાલાશરના દરવારમાં પોતાના ઉતારાને વિષે ગાદી તક્કિયા
મલાવીને ચિરામવાન હતા અને પોત્તો લેસ પહેર્યો હતો અને પોત્તી ચાદર ઓઢીને
તે ઉપર કુદાદાર રજાઈ ઓઢી હતી અને યલ્લક ઉપર પોત્તો પેટે ચિરામવાન હતો

અને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ પરમહંસ તથા વૈષ્ણવેશના હરિવક્ત્રની સમા મરાદને બેઠી હતી.

અને પોતાની આગળ પ્રાગજી દ્વે કથા કતા હતા, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા ૧ જે (૧) અમે તો સર્વ પ્રકારે વિચારીને જોયું જે, આ સંસારમાં જેટલા કુસંગ કહેવાય છે તે સર્વ કુસંગથી અધિક કુસંગ તે કિયો છે તો જેને પરમેશ્વરની યત્તિ નહિ ને મગ-
ધાન સર્વેના સ્વામી છે, મક્ત વત્સલ છે, પતિત પાવન છે, અધમ ઉધ્ધારણ છે, એવો પણ મગધાનનો કોરનો જેના હૃદયમાં વિશ્વાસ નહિ, તે એવા તો આ સંસારમાં જે મત છે એક તો નાસ્તિકનો ને બીજો વેદાંતીનો એ બે અતિ કુસંગ છે. અને પંચ મહાપાપેયુક્ત હોય ને તેને જો મગધાનનો વિશ્વાસ હોય તો તેનો કોઈ કાલે છુટકો થાય તથા બાલ-
હત્યા, ગૌહત્યા, સ્ત્રીહત્યા ઇત્યાદિક જે મોટાં પાપ તેના કરનારાનો પણ કોઈકાલે છુ-
ટકો થાય સ્વેરો પણ એ મતની જેને મતીતિ આવી તેના કોઈ કાલે છુટકો થાય નહિ, ક્ષામાટે જે એની સમગ્રજી વેદશાસ્ત્ર ને પુરાણ તે બધી ઓખી છે. તેમાં નાસ્તિક તો એમ સમજે છે જે, રામચંદ્રજી ને શ્રીકૃષ્ણ મગધાન એ તો રાજા હતા ને શ્રીકૃષ્ણ દૈત્ય માર્યા તથા પરશ્વીના સંગ કીધા માટે ત્રીજા નરકમાં પડ્યા છે, એવી રીતે અધમ ઉધ્ધારણ ને પતિત પાવન એવા જે શ્રીકૃષ્ણ મગધાન તેને વિષે પરમેશ્વરની ધુધિજ નથી અને કર્મે કરીને પોતાનું કલ્યાણ માન્યું છે જે, ઝ્યારે કર્મ કરતાં કરતાં કેવલ જ્ઞાન પ્રગટે ત્યારે તે મગધાન થાય, એવી રીતે અનંત મગધાન માન્યા છે પણ અનાદિ પરમેશ્વર નાસ્તિક-
ને મતે કોઈ નથી જેને મગધાન કરીને જીવ મરના બંધન થકી છુટે, માટે એ મત છે તે અતિ ઘેરો છે અને વેદાંતી છે તે તો એમ સમજે છે જે, બ્રહ્મ છે તેજ જીવ રૂપ થયા છે, ને એમ સૂર્યનું પ્રતિબિંબ છે તેમ બ્રહ્મ તે જીવ રૂપ છે માટે ઝ્યારે એમ સમજ્યા જે હું બ્રહ્મ છું ત્યારે એને કાંઈ સાધન કાર્યું રહ્યું નહિ, અને ઝ્યારે પોતે પરમેશ્વર થયા ત્યારે હવે મગધાન પણ કોઈનું કાર્યું રહ્યું નહિ, એમ માનીને પછી પાપ કરતાં પણ બીજું નહિ અને મનમાં એમ સમજે જે, આપણે નિર્મુળ માર્ગને પામ્યા છીએ માટે આપણે કરીને જન્મ નહિ થયો પડે પણ મૂર્ખાં વેદાંતી પટ્ટો તપાસ કરતા નથી જે, ધાયા પર જે નિર્મુળ બ્રહ્મ તેને પણ એની સમગ્રજી કરીને જન્મ મરણ ઠેરાયું, કેમકે એ મૂર્ખાં એમ કહે છે જે, બ્રહ્મ છે તેજ ત્યાંજ જન્મ રૂપ થયા છે ત્યારે જે જીવ હોય તેને ધાયા તો જન્મ મરણ હોય તે જન્મ મરણ બ્રહ્મને ધાયા માન્યું ને એ મૂર્ખાં તો એમ જાણે છે જે અને જન્મ મરણથી છુટકું પણ એમ વિચારતા નથી જે આપણે મતે કરીને બ્રહ્મને ધાયાજન્મ મરણ સાનું થયું, ત્યારે આપણ પણ થયું સમગ્રજી તો પોતાને બ્રહ્મરૂપ માન્યું તો પણ જન્મ મરણ નહિ ઢલે, માટે એમને મતે કરીને પણ જે જ્ઞાન માન્યો છે તે જ્ઞાનો થઈ જાય છે તેપણ કાંઈ

તપાસીને જોતા નથી અને જામે તો એમ વકે છે જે આપણ તો બ્રહ્મ સ્વરૂપ છઈએ તે કેનું મનન કરીએ? અને કેને નમસ્કાર કરીએ? એમ માનીને અતિશે અહંકારી થઈ જાય છે અને સમસ્યામાં તો કાંઈ આપ્યું નથી ને મૂર્ત્ય છે માટે જ્ઞાનીનું માન લઈને બેઠા છે પણ એમ વિચારતા નથી જે, પોતાને મતે કરીનેજ પોતાનો મોજા સ્વેટો થઈ ગયો અને જે એનો સંગ કરે તેને પણ એવાને એવા મૂર્ત્ય કરીને મુકે છે; અને સાચા જ્ઞાની જે નારદ સનકાદિક શુકની તે તો નિરંતર ભગવાનનું ધ્યાન નામ રટન ને કીર્તન તેને કરે છે અને શ્વેતદ્વીપને વિષે જે નિરજ મુક્ત છે તે તો બ્રહ્મ સ્વરૂપ છે અને કાલના પગ કાલ છે તોય પણ પરમેશ્વરનું ધ્યાન, નામ રટન, કીર્તન, પૂજન, અર્ચન, ચંદન તેને કરતા રહે છે અને પેતે અક્ષર સ્વરૂપ છે તો પણ અક્ષરતીત જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેના દાસ થઈને થઈ છે અને ચદરિકાશ્રમને વિષે જે હટવને તત્તુ કૃષિ આદિક મુનિ રહ્યા છે તે પણ તપ કરે છે ને નિરંતર ભગવાનની ભક્તિ કર્યા કરે છે અને એ વેદાંતી ઠી કેવલ શ્વે-
 હાભિપાની બીષ છે તોપણ ભગવાનનું ધ્યાન સ્મરણ ને ચંદ્ર કર્ણ નથી અને નારદ સનકાદિક ને શુકગ્રી તેમની જેવી સામર્થ્ય છે ને જેવું જ્ઞાન છે તથા શ્વેતદ્વીપવાસી જે નિરજમુક્ત તેને વિષે જેવી સામર્થ્ય છે ને જેવું જ્ઞાન છે તથા ચદરિકાશ્રમવાસી જે કૃષિ તેમાં જેવી સામર્થ્ય છે ને જેવું જ્ઞાન છે તેના કોટીયા ભાગની પણ એ વેદાંતીને વિષે સામર્થ્ય પણ નથી ને જ્ઞાન પણ નથી તો પણ પરમેશ્વરના સામાન્યદિશા થઈને બેઠા છે માટે એ વાકા મૂર્ત્ય છે અને જેટલા મૂર્ત્ય કહેવાય તેના રાજા છે અને એ તો કોટી કોટી કલ્પ મુખી નરકના કુંડમાં પડશે ને યમના માર સ્વાશે તો પણ એનો છુટકો નહિ થાય અને એવા દુષ્ટનો જે સંગ તેનુંજ નામ કુસંગ છે, ને જેમ સમ્યુક્ષનો જે સંગ તેથી કોઈ મોટું બુન્ય નથી તેમ ચાંદાલ એવા જે શુષ્ક વેદાંતિ તેના સંગથી કોઈ મોટું પાપ નથી, માટે જેને કલ્યાણને ઇચ્છ્યું તેને નાસ્તિક તથા વેદાંતિનો સંગ કરવોજ નહિ. (૧) ૧
 ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥ ૧૮ ॥ (૧૫૧)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચક્ય (૧) છે. તેમાં બ્રીજીમહારાજે નાસ્તિક ને શુષ્ક વેદાંતી એ બે મતને અતિશે દુષ્ટ ને મહા પાપી કહ્યા છે ને તેમનો કોઈ કાલે નરકમાંથી છુટકો નહિ થાય ને એના સંગ કરનારાને પણ અતિ પાપી કહ્યા છે. (૧) ચાલત છે.

૧ પ્ર૦ શ્વેતદ્વીપને વિષે નિરજ મુક્ત છે તેને બ્રહ્મ સ્વરૂપ તથા અક્ષર સ્વરૂપ કહ્યા અને અક્ષરતીત પુરુષોત્તમના દાસ કહ્યા તે પુરુષોત્તમ કયા આજવા? ને તે નિરજ મુક્ત કોને કહ્યા રહે?

૧ ૪૦ જા ઠેકાણે વાસુદેવ બ્રહ્મને પુરુષોત્તમ કહ્યા છે તે મૂળ પુરુષોત્તમ પુરુષોત્તમ છે ને યમના તેજને અક્ષર કહ્યું છે ને તે અક્ષરથી તેમને અતીત પડેલે પર કહ્યા છે. અને તેમના સાધનિક મુખોને કાલના કાલ ને અક્ષર સ્વરૂપ કહ્યા છે.

૩.

સ્વામીશ્રી ગ. મ. ૧૮-૧૯

૨ પ્ર૦ કોના કોના તેજને બહુર નામે કહેવાતું હશે ?

૨ ૭૦ મૂલપુરુષ બ્રહ્મ મૂલબહુર તથા શ્રીજીમહારાજ ૫ સર્વેના તેજને બહુર તથા બહુર-
ધામ કહેવાય. ॥ ૧૫૧ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના માગશ્વર વદિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી મહદા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં પરમહંસને ઉતારે દિવસ ઉગ્યા સમે પધાર્યા હતા પછી ત્યાં આવીને ગાદી તકિયા ઉપર ઉદાસ થઈને બેઠા તે કોઈને બોલાવે પણ નહિ અને કોઈના સાંભું પણ જુવે નહિ અને મસ્તક ઉપર ધોળો કોટા સાંધ્યો હતો તે છુટીને શિથલ થઈ ગયો તેને પણ સંભારે નહિ, પૈવી રીતે એક ઘડી સુધી અતિશે ઉદાસ થઈને બેસી રહ્યા અને નેત્રમાંથી જલ પડવા લાગ્યાં.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ પરમહંસ પ્રત્યે બોલ્યા જે, [૧] અમે વેદાંત શાસ્ત્રનો મત જાણવા સારુ વેદાંત શાસ્ત્રનું શ્રવણ કર્યું તે શ્રવણ માત્રે કરીનેજ અમારા અંતરમાં આવ્યો ઉદ્વેગ થઈ આવ્યો, કેમ જે જે વેદાંત શાસ્ત્રને શ્રવણે કરીને જીવની બુદ્ધિમાંથી ભગવાનની ઉપાસનાનું સંકલન થઈ જાય છે અને હૃદયમાં સમમાન આવી જાય છે ત્યારે અન્ય લેખની પણ ઉપાસના થઈ જાય છે અને તે વેદાંતીના વચનને જે સાંભળે તેની બુદ્ધિ અતિશે આદ્ર થઈ જાય છે. (૧) અને અમે તો કાંઈક પ્રયોજન સારુ વેદાંતની વાત સાંભળી હશે તેણે કરીને પણ હવે અમારે શોક ધળો થાય છે, એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ સુધાવદાસ થઈ ગયા. પછી પળીવાર સુધી દિલગીર થઈને પછી પોતાને હાથે નેત્રમાંથી જલ છુટ્ટને એમ બોલ્યા જે, ભગવદ્રીતા ઉપર જે રામાનુજ પ્રાપ્ત છે તેની કથા સાંભળીને અમે આજ રાત્રિજ સુતા હતા પછી અમને સ્વપ્ન થયું જે અમે ગોલોકમાં ગયા, ત્યાં ભગવાનના અનંત પાર્ષદ દીઠા તેમાં કેટલાક તો ભગવાનની સેવામાં રહ્યા છે તે તો સ્થિર સરસા જળાળા અને કેટલાક તો પરમેશ્વરનાં કીર્તન ગાય છે તે કીર્તન પણ હુક્કાનંદસ્વામી ને બ્રહ્માનંદસ્વામીનાં ગાય છે અને તે કીર્તન ગાતા જાય અને ઢોલતા જાય, જેમ કેફે કરીને માંદા થયા હોય ને તે ઢોલે ને ગાય તેમ કીર્તન ગાય ને ઢોલે પછી અમે પણ ૫ ગાવતા હતા તે મેળા બાદને મળ્યા ને કીર્તન ગાવા લાગ્યા તે ગાવતાં ગાવતાં એવો વિચાર થયો જે આવી જે પરમેશ્વરની પ્રેમમક્તિ અને આવી જે પરમેશ્વરની ઉપાસના તેનો ત્યાગ કરીને જે બ્રહ્મજ્ઞાની થાય છે અને એમ જાણે છે જે અમેજ ભગવાન છડે તે મહાદુષ્ટ છે એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, જે પ્રકારે ધર્મવર્ધી તથા ભગવાનની મક્તિ થકી કોઈ રીતે પાછો ન પડે અને પોતાના રૂદ્ધેવ જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તેમાંથી કોઈ રીતે બુદ્ધિ રંગે નહિ એવો લાલો એક કાગડ લશ્વીને વેશદેશના સત્સંગી પ્રત્યે મોકલીએ. લિલાલિતં સ્વામીશ્રીસહજાનંદજી મહારાજના સર્વે પરમહંસ

તથા સર્વે સત્સંગી થાઈ ખાઈ નારાયણ વાંચજો. વીજું અમારી આજ્ઞા એમ છે જે, શ્રી-કૃષ્ણ નારાયણ એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેના જે અવતાર તે ધર્મના સ્થાપનને અર્થે તથા અભ્યર્ચ્ય, અર્હિમાદિક ધર્મ, આત્મનિષ્ઠા, વૈરાગ્ય ને મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ એ ચાર ગુણે સંપન્ન એવા જે પોતાના પ્રકાંતિક ભક્ત તેને દર્શન દેવાને અર્થે ન તેમની રક્ષા કરવાને અર્થે તથા અધર્મનો ઉચ્છેદ કરવાને અર્થે દેવ મનુષ્યાદિકને વિષે થાય છે તે અવતારને વિષે પતિવ્રતાના જેવી અનન્યપણે નિષ્ઠા રાખવી, જેમ સીતામીને શ્રીરામ-ચંદ્રમીને વિષે નિર્દોષપણે નિષ્ઠા હતી તેમ નિષ્ઠા રાખવી. અને એવા જે ભગવાન તેની હેતે કરીને માનસી પૂજા કરવી તથા વેદે કરીને નવ મકારે ભક્તિ કરવી અને જો એ શ્રીકૃષ્ણ નારાયણના અવતાર વૃંધ્વીને વિષે ઘગટ ન હોય તો તેની જે પ્રતિમા તેની પૂજા મને કાંઈ તથા વેદે કરીને ચંદન, ગુપ્પ, તુલસી આદિક સામગ્રી વતે કરવી પણ ભગવાન વિના વીખા દેવની ઉપાસના ન કરવી અને જો વીખા દેવની ઉપાસના કરીએ તો તેમાં મોટા દોષ લાગે છે ને પતિવ્રતાપણું ખાય છે ને વેદવાના જેવી ભક્તિ થાય છે, માટે ભગવાનને વિષે સીતા ને કૃષ્ણમીના જેવી ભક્તિ કરવી ને તે ભગવાનનું જ ધ્યાન કરવું અને તે વિના વીખા કોઈ દેવનું ધ્યાન ન કરવું. વીજું જે સાધુ સિદ્ધગતિને પામ્યા હોય ને સમાધિનિષ્ઠ હોય તેનું પણ ધ્યાન ન કરવું. અને સર્વને પાત પોતાના વર્ણાશ્રમધર્મને વિષે દૃઢપણે વર્તવું. વીજું આજે અમારી આજ્ઞા છે તેને જે પુરુષ દૃઢપણે પાળ્યો તેને શ્રીકૃષ્ણનારાયણને વિષે નારદના જેવી દૃઢભક્તિ થાશે અને આ અમારી આજ્ઞાને જે સ્ત્રી માનશે તેને શ્રીકૃષ્ણનારાયણને વિષે કલ્પીત્રી તથા રાધિકામી આદિક જે મોપિયો તેના જેવી ભક્તિ થાશે અને આ અપારા વચનને જે નહિ માને તેની ભક્તિ વેદવાના જેવી થાશે. સંવત્ ૧૮૭૮ ના માગશ્વર વદિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ લઘ્યો છે. એવી રીતે વાગઝ લક્ષ્મીને દેશદેશના સત્સંગી વ્રત્યે મોકલાવ્યો. (૨) રૂતિ ૧૦૥૧૧૧ (૧૫૨) ૨

રૂત્યાર્થ ૫૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીગીમહારાજે કહ્યું છે જે વૈદાંત શાસ્ત્રના અવળથી શુદ્ધિ અદ્ધ થાય છે ને પોતાને ભગવાન મનાવ છે ને અમારી વપાસનાનું સંદ્રન થઈ જાય છે સાટે તેનું અવળ ન કરવું. (૧) અને અમારા પ્રકાંતિક ભક્તને દર્શન દેવાને તેમની રક્ષા કરવાને અધર્મનો નાશ કરવા મનુષ્યરૂપે થયા હીય, એવી અમારે વિષે નિષ્ઠા રાખીને માનસી પૂજા તથા ભક્તિ કરવી અને જ્યારે અમે આ મનુષ્ય સ્વરૂપ અદૃશ્ય કરીએ ત્યારે અમારી પ્રતિમાની પૂજા, ભક્તિ, ઉપાસના તથા ધ્યાન કરવું પણ વીખા કોઈ દેવનું ધ્યાન કરવું નહિ ને સાધને કરીને સિદ્ધ ગતિને પામ્યા હોય એવા સાધુનું પણ ધ્યાન કરવું નહિ, તો અમારે વિષે દૃઢ ભક્તિ થશે અને આ અમારા વચનથી વીજી રીતે વર્તશે તેની ભક્તિ વેદવાના જેવી થશે. (૨) વાક્યો છે.

૧ મ૦ પહેલી વાક્યમાં શુદ્ધ વૈદાંત શાસ્ત્રના અવળે કરીને ભગવાનની ઉપાસનાનું સંદ્રન

૩.

વચનાવૃત્ત ગ. પ્ર. ૧૯

થઈ જાય છે એમ કહ્યું અને પછી અન્યદેવની ઉપાસના થઈ જાય છે એમ કહ્યું તે મગ-
વાનની ઉપાસના ટક્કીને અન્યદેવની ઉપાસના થવાનો શો હેતુ હશે ?

૧ ૪૦ શુદ્ધ વેદાંત શાસ્ત્રના શ્રવણથી સર્વ દેવને વિષે સમમાન થઈ જાય છે પણ એ શ્રવણ ક-
રનાર પાકો વેદાંતી થયો ન હોય તેને ઝગારે કાંઈક સંકટ આવે ત્યારે પોતાની રક્ષાને માટે
કોઈક દેવની ઉપાસના કરે એમ અન્ય દેવની ઉપાસના આપત્કાલે કરે.

૨ પ્ર૦ બીજા શ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણમહારાજે કહ્યું જે અમો ગોલોકમાં ગયા ત્યાં અનંત પાર્થદેવીઠા
તે ગોલોક કોને કહ્યું હશે ?

૨ ૪૦ પોતાના તેજસ્વ અક્ષરધામને આ ઠેકાણે ગોલોકનામે કહ્યું છે તે (અ૦ ૬ ના બીજા
પ્રશ્નમાં) ગોલોક અને યજ્ઞ કહીપ છોડે એમ કહ્યું છે.

૩ પ્ર૦ મગવાનના અવતાર દેવ મનુષ્યાદિકને વિષે થાય છે એમ કહ્યું તે દેવલોકમાં ધર્મશાસ્ત્ર
અત્ત હશે અને ત્યાં મગવાન ધર્મશાસ્ત્ર સ્થાપન કરતા હશે કે નહિ ?

૩ ૪૦ દેવલોકમાં ધર્મશાસ્ત્ર સ્થાપન થાતું નથી અને ત્યાં ધર્મશાસ્ત્ર અત્ત પણ નથી
ધર્મશાસ્ત્ર અત્ત તો મત્સ્ય લોકમાંજ છે અને ધર્મશાસ્ત્ર ધર્મ પણ મત્સ્ય લોકમાં સ્થાપન થાય
છે, કેમ કે આ કર્મ ભૂમિ છે તે એ મોગ ભૂમિ છે માટે દેવલોકમાં શ્રીકૃષ્ણમહારાજ પ્રગટ
થતા નથી; બીજા અવતારો કોઈક પ્રયોગના માટે દેવલોકમાં પ્રગટ થાય છે તે બીજા અવ-
તારોને વિષે પોતે અંતર્ધામી શક્તિયે રહ્યા છે માટે અવતારોના અમેદપણે કરીને દેવલોકને
વિષે પ્રગટ થાય છે એમ કહ્યું છે.

૪ પ્ર૦ ધ્યાન કરવાનું કહ્યું તે ધ્યાન કેવી રીતે કરવું ?

૪ ૪૦ વૈદ્યમનુજિ સોતો શ્રીકૃષ્ણમહારાજને સન્મુખપારીને ધ્યાન કરે તે અવરભાવનું ધ્યાન છે;
અને સદા વિષ્ણુસાકાર મૂર્તિમાન સર્વોપરિ પુરુષોત્તમ એવા બ્રહ્માના સ્વામિનારાયણ તેમના તેજસ્વ
થઈને એ તેજસ્વ જે અક્ષર બ્રહ્મ તેમાં મૂર્તિ ધારી તે પરમાત્મનું ધ્યાન છે અને મૂર્તિના
સાકારભાવને પામીને ધ્યાન કરવું તે પરમાત્મના ઉત્તમ ધ્યાન છે.

૫ પ્ર૦ બીજા કોઈ દેવનું ધ્યાન કરવું નહિ એમ કહ્યું તે દેવ કયા જાણવા ?

૫ ૪૦ તે ટાળે પ્રત્યક્ષ સર્વોપરિ બ્રહ્માનારાયણ મગવાનપોતે વિરાજમાન હતા તેમણે પોતા-
નું ધ્યાન કરવાનું કહ્યું છે જે અમારા આધિતોષ અમરુંત ધ્યાન કરવું પણ બીજા કોઈ
દેવનું ધટકે કોઈ અવતાર માત્રનું ધ્યાન કરવું નહિ એમ પતિવ્રતાપણે નિષ્ઠા રાક્ષસી તે
(લો૦ ૧૧ ના ૬ ના બીજા પ્રશ્નમાં) પણ કહ્યું છે અને સિદ્ધગતિને પામ્યા એવા સાધુનું
પણ ન કરવું એમ કહ્યું છે.

૬ પ્ર૦ આ અમારી આજ્ઞા પાછશે તેને શ્રીકૃષ્ણનારાયણને વિષે નારદ, લક્ષ્મી, રાધિકા તથા
ગોપિયોના જેવી મત્તિ થશે એમ શ્રીકૃષ્ણમહારાજે કહ્યું તે શ્રીકૃષ્ણનારાયણ કોને કહ્યા હશે
અને નારદાદિકના જેવી મત્તિ થશે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૬ ૪૦ શ્રીકૃષ્ણનારાયણ પોતાને કહ્યા છે અને જેવી મત્તિ નારદને તથા લક્ષ્મી આદિકને એમના

શુદ્ધેષને વિષે હતી તેવી અવિત બમારી બાહ્યા પાઠ્યે યવા જે બમારા બાધિત તેમને
અમારે વિષે બાશે યમ કહ્યું છે. ॥ ૧૫૨ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના પોષ વદિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી મઢદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવ નારાયણના મંદિરની આગળ વિરાજમાન હતા અને પોઠો લેસ પહેર્યો હતો ને પોઠો ચોફાઠ ઓઢીને તે ઉપર ઊંઠની રજાડ ઓઢી હતી ને મસ્તક ઉપર શ્વેત પાષ વાંધી હતી ને પોતાના મુસ્વાર-ચિહ્નની આગળ ઘુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી અને પરમ-હેસ તાઠ, સુદંગ, વગાડીને કીર્તન ચોલતા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજ પરમહંસ મત્યે ચોલ્યા જે આજ તો અમારા ઉતારામાં અમારી પાસે રહેનારા જે સોમલાસ્વાચર આદિક હરિભક્ત તેમને અમે એક મશ્ન પુછ્યો છે તેનો સર્વે પરમહંસ મઝીને ઉત્તર કરો. પછી પરમહંસે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! એ મશ્ન
૧ અમને સંમળાવો. પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યા જે, (૧) સમાધિનિષ્ઠ પુરુષ પાષ છે તેને તો પાષા થકી પર સ્થિતિ થાય છે અને ધગવાનના સ્વરૂપનો પણ હદ સંબંધ રહે છે માટે એ સમાધિનિષ્ઠને તો જ્ઞાન શક્તિ તથા દેહ ઈન્દ્રિયોની શક્તિ તે હૃદિ પામી જો-ઈય, થામાટે જે માયા થકી જે ચોવીશ તત્ત્વ થયાં છે તે જહ ચૈતન્ય રૂપ છે પણ એકલાં જહ ન કહેવાય, તેમ એકલાં ચૈતન્ય પણ ન કહેવાય, અને તે તત્ત્વમાં શક્તિ પણ સરસ્તી ન કહેવાય, ઈન્દ્રિયો થકી અંતઃકરણમાં જાળપયું વિશેષ છે અને અંતઃકરણ થકી ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણનો દૃષ્ટા જે જીવ તેમાં જ્ઞાન વિશેષ છે તે જીવને ઘ્યારે સમાધિ થાય છે ત્યારે ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણના દૃષ્ટાપણનો ત્યાગ કરીને માયા પર જે બ્રહ્મ તે સરસ્વો એ જીવ ચૈતન્ય થાય છે અને ધગવાનના સ્વરૂપનો સંબંધ રહે છે તે સમાધિવાળાને કેટલાક એમ સમજે છે જે જોને સમાધિ થાય છે તેને તો મોરે સમજણ હતી તેટલી પણ રહેતી થથી, માટે એ સમાધિવાળાને જ્ઞાન તથા દેહ ઈન્દ્રિયોની શક્તિ હૃદિ પામે છે કે નથી પામતી ? એ મશ્ન છે. પછી પરમહંસે જોથી જોની બુધ્ધિ ઘુગી તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજી-મહારાજના મશ્નનો ઉત્તર થયો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યા જે, જ્યો અમે ઉત્તર કરીય એ મશ્નના તો એમ ઉત્તર છે જે, સાક્ષી જે બ્રહ્મ તે તો માયામાંથી હત્યમ થયું થયું જે ચોવીશ તત્ત્વાત્મક બ્રહ્માંડ તેને વિષે પ્રવેશ કરીને તેને ચૈતન્યમય કરે છે અને તેને સર્વે ક્રિયા કરવાની સામર્થ્ય આપે છે અને તે બ્રહ્મનો એવો સ્વભાવ છે જે, કાઠ તથા પાપાળ જેવું જહ દોય તેને વિષે પ્રવેશ કરે ત્યારે તે ચાલે હાલે થયું થઈ જાય છે. (૧) તે બ્રહ્મ સંપાથે સમાધિય કરીને તુલ્ય થાવને પામે ત્યારે એ જીવ પણ બ્રહ્મરૂપ ! કહેવાય છે ને તેને જ્ઞાનગી હૃદિ થાય છે. અને ઈન્દ્રિયોની શક્તિ તો ઘ્યારે તપ ને નિ-

વૃત્તિ ધર્મે ને વૈરાગ્ય તેણે યુક્ત હોય તેને શુક્રજીના જેવી સિધ્ધદશા પ્રાપ્ત થાય છે અને જેને તપ તથા નિવૃત્તિ ધર્મ તથા વૈરાગ્ય તેનું સામાન્વયપું હોય અને ધર્મ, અર્થ ને કામ રૂપ જે પ્રવૃત્તિ માર્ગે તેને વિષે રજો હોય તેને તો સમાધિ થાય તોય પણ ફક્ત જ્ઞાનજ દૃષ્ટિ પામે પણ ઇન્દ્રિયોની શક્તિ દૃષ્ટિ પામીને સિધ્ધદશા ન આવે, ને જેમ જનકરાજા જ્ઞાની હતા તેણે જ્ઞાની થાય પણ પ્રવૃત્તિમાર્ગવાળાને નારદ સનકાદિક શુક્રજીના જેવી સિધ્ધદશા ન પમાય અને જે સિધ્ધ હોય તે તો ચ્વેતદ્વીપાદિક જે ભગવાનનાં ધામ તેને વિષે પને એ જ છરીરે કરીને જાય અને લોક અલોક સર્વે ટેકાણે પની ગતિ હોય, અને પ્રવૃત્તિ માર્ગવાળાને તો જનકની પેઠે કેવલ જ્ઞાનનીજ દૃષ્ટિ થાય છે પણ જ્ઞાન ઘટતું નથી, અને જેમ શ્રીકૃષ્ણ યગવાને ગીતામાં કહ્યું તેમ તો થાય છે, ત્યાં શ્લોક છે ॥ યા નિશ્ચા સર્વે ભૂતાનાં તત્ત્વાં જાગર્તિ સંયમી ॥ યત્ત્વાં જામતિ ભૂતાનિ સા નિશ્ચા પશ્યતો મુનેઃ ॥ ૯ ॥ એ શ્લોકનો એ અર્થ છે જે, જેને વિષે ભૂત પ્રાણી માત્ર સુતા છે તેને વિષે સંયમી પુરુષ જાગ્યા છે અને જેને વિષે ભૂત પ્રાણી માત્ર જાગ્યા છે તેની કોરે સંયમી પુરુષ સુતા છે, માટે જે પુરુષની અંતરાત્મા સન્મુલ્ક દૃષ્ટિ ચર્ચતી હોય તેને દેહ, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણની કોરે શૂન્ય માત્ર થઈ છે તેને દેહીને અનસવદ્દ હોય તે એમ જાણે જે, સમાધિવાળાને જ્ઞાન ઓછું થઈ જાય છે પછી રમોગુણ, તમોગુણ તથા મલીન સપ્ત-ગુણમાં રહીને આ મશ્નનો ઉપર કરવા જાય તેને એમ જ મુક્તે જે, સમાધિવાળાને જ્ઞાન ઓછું થઈ જાય છે પણ એમ નથી જાણતો જે હું દેહાભિમાની છું તે મૂર્ખાઈમાંથી કદું છું. માટે સમાધિવાળો તો દેહ ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણથી જુદો પડીને થઈ છે તોપણ જ્ઞાનની દૃષ્ટિ થાય છે અને પાછો ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણમાં આવીને થઈ તોપણ પોતાને સમાધિને વિષે જે જ્ઞાન થયું છે તેનો નાશ થાય નહિ અને તપ, નિવૃત્તિ ધર્મે ને વૈરાગ્ય તેને પ્રવૃત્તિ કરીને પ્રવૃત્તિમાર્ગનો ત્યાગ કરે તો જેમ જ્ઞાન દૃષ્ટિ પામ્યું છે તેમ ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણની શક્તિ-યો પણ દૃષ્ટિ પામે અને નારદ સનકાદિક શુક્રજીના જેવી સિધ્ધગતિને પણ પામે. (૨) इति वचनावृत्तम्. ॥ २० ॥ (૧૫૩)

૨

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે. તેમાં સાક્ષી જે પ્રજ્ઞ, કહેતાં અને, હોદાને વિષે જાગિતી પેઠે, પ્રજ્ઞાંકને વિષે પ્રવેશ કરીને સર્વેને સર્વે ક્રિયા કરવાની સામર્થ્ય આપી ઈપ. [૧] અને સમાધિપ કરીને અમારી સાથે તુલ્ય આવને પામે ત્યારે તે ઝીવ પ્રજ્ઞરૂપ કહેવાય છે ને તેને જ્ઞાનની દૃષ્ટિ થાય છે અને તપ, નિવૃત્તિધર્મે ને વૈરાગ્ય તેણે યુક્ત હોય તેને શુક્રજીના જેવી સિદ્ધદશા આવે છે ને સર્વે ગતિ થાય છે અને દેહાભિમાની ઝીવ હોય તે એમ જાણે છે જે, સમાધિવાળાને જ્ઞાન ઓછું થઈ જાય છે પણ સમાધિવાળા ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણથી જુદો પડીને થઈ છે તોપણ જ્ઞાન દૃષ્ટિ પામે છે અને પાછો તેમાં મલીને થઈ તોપણ સમાધિમાં થયું જ્ઞાન નાશ થતું નથી અને એ સમાધિવાળા પ્રવૃત્તિ માર્ગનો ત્યાગ

કરીને તવાદિકે ચુકાયાય તો અમારા ચુકના જેવી સિદ્ધરક્ષા પામે, જેમ પૂર્વે નારદ સનકાદિક શુક્રની પામ્યા છે તેવ. (૨) વાચતો છે. ॥ ૧૫૩ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના ફાગન શુદ્ધિ ૧૫ પુન્યમને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ ચિરાન્નપાન હતા અને શ્વેત સ્ત્રેષ પહેર્યો હતો ને શ્વેત ચાદર ઓઢી હતી તથા શ્વેત પાંચ બાંધી હતી અને શ્રીજીમહારાજના હુસ્તારવિદની આગળ પ્રેમાનંદસ્વામી આદિક સર્વે પરમહંસ ચિન્નુદ બોલતા હતા.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, [૧] કાંતન રહેવા યો ને સર્વે સુરત દેહને સાં-
ખ્યો એક વાર્તા કરીએ છદ્દ જે બેટલા કલ્પાણને અર્થે વ્યાસજીએ પ્રય કર્યા છે તે
સર્વે સુરત રાસ્ટ્રીને અમે સાંખ્યના તે સર્વે શાસ્ત્રમાં પણ સિદ્ધાંત છે અને જીવના ક-
લ્પાણને અર્થે પણ પટલીજ વાત છે જે આ સર્વે જગત્ છે તેના કર્તા હતાં એક ભગવાન
છે અને એ સર્વે શાસ્ત્રને વિષે ભગવાનનાં ચરિત્ર છે કાં ભગવાનના સંતનાં ચરિત્ર છે
અને વર્ણાધમના ધર્મની જે વાર્તા છે અને તેનું કલ્પ જે ધર્મ, અર્થ ને કામ છે તેણે કરીને
કાંઈ કલ્પાણ થાતું નથી અને કેવલ વર્ણાધમના ધર્મ વહે તો સંસારમાં કીર્તિ પાપ ને
વેદે કરીને મુશ્કેલીયો રહે પટલુંજ કલ્પ છે. (૧) અને કલ્પાણને અર્થે તો ભગવાનને સર્વ ૧
કર્તા હતાં જાણવા પણ છે. [૨] અને જેવું પરાશ ભગવાનના રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું ૨
મહાત્મ્ય જાણે છે તથા નારદ, સનકાદિક, શુક્રની જટધરત, હનુમાન, હવ્યવૈત્ત્યા-
દિક જે પરાશ સાધુ તેનું જેવું મહાત્મ્ય જાણે છે તેવુંજ પ્રત્યક્ષ પણ જે ભગવાન તથા તે
ભગવાનના ભક્ત સાધુ તેનું મહાત્મ્ય સમક્ષે તેને કલ્પાણના માર્ગમાં કાંઈ સમક્ષનું વાકી
રહું નહિ તે આ વાર્તા એક વાર કલ્પે સમક્ષો અથવા કાલ્પવાર કલ્પે સમક્ષો આજ સમક્ષો અથવા
કાલ્પ વર્ષ કેહે સમક્ષો પણ એ વાત સમક્ષેજ છુટકો છે અને નારદ, સનકાદિક, શુક્રની,
બ્રહ્મા, શિવ અને પુણે તો પણ ઠાણા છે તે અનેક વાતની યુક્તિ લાવીને પ્રત્યક્ષ
ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંત તેનેજ કલ્પાણના દાતા બતાવે અને જેવું પરાશ ભગવાન ને પરાશ
સંતનું મહાત્મ્ય છે તેવુંજ પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંતનું મહાત્મ્ય બતાવે અને પટલો
જેને દૃઢ નિશ્ચય થયો હોય તેને સર્વે હુશો હાથ આવ્યો અને કોઈ કાલે તે કલ્પાણના
માર્ગ થકી પડે નહિ, જેમ બ્રહ્મા, શિવ, કૃદસ્વતિ ને પરાશરાદિક તે કાપાદિકે કરીને
ધર્મ બકી પડ્યા તો પણ પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંત તેનો પરાશના જેવો જો મહા-
ત્મ્યે ચુક નિશ્ચય હતો તો કલ્પાણના માર્ગમાંથી પડ્યા નહિ, માટે સર્વે શાસ્ત્રનું રહસ્ય આ
વાર્તા છે. (૩) અને તેજ દિવસ સાંજને સમે સ્વામી શ્રી સહજાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢદા ૩
મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાંથી ધોરીએ ચઢીને શ્રી કલ્પી શરીરે પધાર્યા હતા ને ત્યાં

આંધાના હાથ હૈંતે ઓટા ઉપર ઢેલિયે વિરાજમાન હતા અને શ્વેત સ્ત્રેષ પહેર્યો હતો ને શ્વેત ચાદર ઓરી હતી ને શ્વેત પાવ માથે બાંધી હતી અને તે પાવને વિષે પીઠા પુષ્પનો તોરો વિરાજમાન હતો ને કાન ઉપર મોગરાના પુષ્પના મુચ્છ વિરાજમાન હતા અને કંઠને વિષે મોગરાના પુષ્પનો હાર વિરાજમાન હતો અને પોતાના મુલ્તારવિંદની આમલ મુનિ તથા દેશદેશના હરિમત્કની સમા મરાઈને વેઠી હતી.

૨. પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યા જો, સાંમઝો એક તપને પ્રશ્ન પુછીય જો, (૨) જીવને સ્વપ્ન અવસ્થાને વિષે જો જો સ્વપ્નમાં સૃષ્ટિ દેલાય છે અને તે સ્વપ્નની સૃષ્ટિના જો મોગ તેને જીવ મોગવે છે તે એ સૃષ્ટિ રૂપે તે જીવ પોતે યાય છે કે એ જીવ પોતાના સંકલ્પે કરીને સ્વપ્નને વિષે એ સૃષ્ટિને સૃજે છે ? અને જ્યે જીવને છે તેમજ સર્વે બ્રહ્માદિક ઈશ્વર છે તેને પણ સ્વપ્ન સૃષ્ટિ છે તે પોતે એ સૃષ્ટિરૂપે યાય છે કે સંકલ્પે કરીને સૃજે છે કે એ જીવ ઈશ્વર થકી પર જો પરમેશ્વર તેજ સ્વપ્નની સૃષ્ટિને સૃજી આપે છે ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરો. પછી જોવી જોની બુધ્ધિ તેણું તેણે કહ્યું પણ કોણેય ચર્ચા ઉત્તર થયો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યા જો, જીવ તથા ઈશ્વર ઇમાંથી કોઈ સ્વપ્ન સૃષ્ટિને સૃજતા નથી અને પોતે પણ સ્વપ્ન સૃષ્ટિ રૂપે યાતા નથી એ તો એ જીવ ઈશ્વર થકી પર જો પરમેશ્વર કર્મફલપ્રદાતા છે તે એ જીવ ઈશ્વરના કર્મને અનુસારે કરીને એ સ્વપ્ન સૃષ્ટિને સૃજે છે. [૪] અને એ સ્વપ્ન સૃષ્ટિને વિષે જો અસ્થિરપણું છે ને ભ્રાંતપણું છે તે તો દેશને યોગે કરીને પ્રવર્તે છે, કેમજે કંઠ દેશ છે તે પવોજ છે એ એ સ્થળમાં અનંત માતની એવી સૃષ્ટિ દેલાઈ આવે એમ કાચતું મંદિર હોય તેમાં એક દીશે દીવો કર્યો હોય તો અનેક દીવા દેલાઈ આવે તેમ કંઠદેશને યોગે કરીને એક સંકલ્પ હોય તે અનંત રીતે દેલાય છે અને જો જ્ઞાની હોય તે તો ઘણાં દેશતું પ્રધાનપણું હોય ત્યાં દેશતુંજ સમક્ષે અને કાલતું પ્રધાનપણું હોય ત્યાં કાલતુંજ સમક્ષે અને કર્મતું પ્રધાનપણું હોય ત્યાં કર્મતુંજ સમક્ષે અને પરમેશ્વરતું પ્રધાનપણું હોય ત્યાં પરમેશ્વરતુંજ સમક્ષે અને મૂર્ત્ત્વે હોય તે તો જો કોઈક એક વાત સમક્ષાઈ ગઈ તેનેજ મુખ્ય જાણે જો કાલની વાત સમક્ષાણી હોય તો કાલનેજ મુખ્ય જાણે અને કર્મની વાત સમક્ષાણી હોય તો કર્મને મુખ્ય જાણે અને માયાની વાત સમક્ષાણી હોય તો માયાને મુખ્ય જાણે પણ ઘણાં જોતું પ્રધાનપણું તેને ત્યાં હુંદું હુંદું મૂર્ત્ત્વે સમક્ષતાં ન આવડે અને જ્ઞાની હોય તે તો જો ઠેકાણે જોતું પ્રધાનપણું હોય તે ઠેકાણે તેતુંજ પ્રધાનપણું છે અને પરમેશ્વર છે તે તો દેશ, કાલ, કર્મ, માયા એ સર્વેના મેરક છે અને પોતાની ઇચ્છા કરીને દેશકાલાદિકતું પ્રધાનપણું રહેવા દે છે પણ સર્વે પરમેશ્વરને આધારે છે, જ્યે શિશુચાર ચક્ર છે તે ધ્રુવંદલને આધારે છે, અને જ્યે યજ્ઞ સર્વે રાજાને આધારે છે તેમાં દિવાન હોય તથા વઝીર હોય તેણું રાજા ચાલવા વે તેણું

ચાલે પળ ન ચાલ્યા દે સ્યારે એક અણુમાત્ર પળ ન ચાલે તેમ દેશ, કાઝ, કર્મ, માયા તેહું પરમેશ્વર ચાલ્યા દે તેટલું ચાલે પળ પરમેશ્વરના ગમતા વહાર અણુમાત્ર પળ ન ચાલે, માટે સર્વ કર્તા તે પરમેશ્વરજ છે. ઇટલા વાર્તા કરીને શ્રીજીમહારાજ પાછા દરબારમાં પધારતા હવા. (૫)

૫

૩. પછી ચલી તેજ દિવસે અર્ધ રાત્રિએ શ્રીજીમહારાજ પોતે સાધુની બાયમાએ પધાર્યા હતા, પછી સર્વ સાધુ શ્રીજીમહારાજને નમસ્કાર કરીને પાસે બેઠા. પછી તે છુનિ પ્રત્યે શ્રીજીમહારાજ એમ બોલ્યા હે, (૩) અમને એક વિચાર ઉપડ્યો તે સારુ આ ટાળે તમ પાસે આવ્યા છડે જે અમારા ઘનમાં એમ સમઘાય છે જે આ સંસારને વિષે જોને ગામ ગરાસ હોય વા ઘન દોલત હોય પણ અતિશે દુઃસ્વીયો છે અને જોને ઘન, દોલત, રાજ ન હોય તેજ સુસ્વીયો છે. (૬) માટે આપણે પણ શ્રીનરનારાયણનું મંદિર શ્રીનગરને વિષે કરાવ્યું છે અને બીજાં પણ ચાવાનાં છે, માટે તે નિમિત્ત શ્રદ્ધા વિના કોઈને મેરવું નહિ ને શ્રીનરનારાયણ દેવની ઇચ્છા હશે તો મંદિર યાજે અને ઇચ્છા નહિ હોય તો નહિ યાય પણ તે સારુ આપણે તો કોઈ પ્રકારનો વલેશ ન યાય તેમ કરવું ને સમયો આવે સ્યારે જન્માષ્ટમી આદિક ઉચ્છવને દિવસ શ્રીનરનારાયણની ઇચ્છાએ કરીને કોઈ વાર હજારું ને હારું રૂપવાની સામયીએ કરીને ઉચ્છવ યાય ને કોઈ ફેરે તુલસીનું પણ છુ-કીને ઉચ્છવ યાય પણ જે સહેજે યાય તે સર્વ પણ આમદ કરીને કોઈ વાત કરવી નહિ, અને એ શ્રી નરનારાયણ દેવને પોતાની શ્રદ્ધાએ કરીને ધરતી, વાહી, ગાય, ગરાસ આવે તે સુલે આપે પણ આપણે કોઈને વઝારકારે મેરવું નહિ. [૭]

૭

૪. પછી શ્રીજીમહારાજે પ્રસન્ન થઈને સાધુને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૪) ઇકાંતિક પ્રભુનો યત્ન કેને કહીએ ? પછી સુક્તાન્દસ્વામીએ આવલ્યો એવો ઉત્તર કર્યો પણ સમાધાન થયું નહિ, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ઇકાંતિક યત્ન તો તે સ્વરો જે પોતાને બ્રહ્મ-રૂપ માનીને, સ્વધર્માદિક અંગે યુક્ત જે યત્ન તેણે યુક્ત જ્યો પરબ્રહ્મ એવા જે શ્રીપુરુષોત્તમ તેમનું ધ્યાન, સ્મરણ ને ઉપાસના તેને કર્યા કરે અને વેદે કરીને જોટલાં રૂપે વર્તમાન કલાં હોય તેમાં ફેર પડવા દે નહિ, એવો હોય તે ઇકાંતિક યત્ન જાણવો. (૮) એવી ઇકાંતિક યત્નની પ્રવૃત્તિ બ્યારેક તો સદ્ધિમાં ન હોય તો શ્રીનરનારાયણને વિષે રહે છે અને શ્રીનરનારાયણ પોતે ઇકાંતિક યત્નની પેઠે વર્તીને પોતાના શરણાગત એવા જે યત્ન તેને સિલ્લવાડે છે ને એવા ઇકાંતિક તો સત્સંગ વિના બીજે નથી. (૯) અને બીજે તો કોઈ યત્નમાં ઉપાસના છે તો આત્મજ્ઞાન ને ત્યાગ નથી અને કોઈ યત્નમાં આત્મજ્ઞાન છે તો ત્યાગ ને ઉપાસના નથી ને કોઈ યત્નમાં ત્યાગ છે તો આત્મજ્ઞાન ને ઉપાસના નથી અને આ સમામાં સત્સંગમાં તો સર્વે અંગે સંપૂર્ણ ઇકાંતિક યત્ન યજા છે,

૯

એમ થાત કરીને શ્રીજીમહારાજ પોતાને ઉતારે વધાર્વા.(૧૦)ઈતિચ્ચ૦ ॥૨૧॥૧૫૪॥૧૦

રૂપસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૪) છે. તેમાં ત્રણ કૃપાવાચ્ય છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજી-મહારાજે કહ્યું છે જે, કેવળ વર્ણાશ્રમ ધર્મે કરીને સંસારમાં કીર્તિ થાય ને દેહે કરીને સુખીયો રહે. (૧) અને અમને સર્વ કર્તા હર્તા જાણે તોજ કલ્યાણ થાય. [૨] અને જેમ શમકૃપ્યાદિક પરીણ અવતાર ૨૨૧ છે તેમને વૈકુંઠ ગોલોકના પતિ જાણે છે અને તેમના અપ્તોને તે તે ધામના પાર્શ્વદો જાણે છે, તેમ અમને અક્ષયધામના ધામી સમક્ષ અને અમારા અપ્તોને અમારા ધામના પાર્શ્વદો જાણે અને અમને સર્વ કર્તા હર્તા જાણે તો કોઈ કાલે કલ્યાણના માર્ગથી પડેજ નહિ. (૩) ત્રીજામાં જીવ વૈરાજ પુરુષ ને પ્રધાન પુરુષ ૫ સર્વેને સ્વપ્ન સૃષ્ટિ તથા સ્વપ્ન સૃષ્ટિના ભોગ તે મૂલ પુરુષ દ્વારે અમે ત્રણી આપીય છીય (૪) અને દેશકાળાદિચંત્રું અમે ખાલ્યા દૃષ્ટ તેટલુંજ ચાલે. [૫] ત્રીજામાં જેને ગામ, ગરાસ, ધન, લોભ હોય તે દુઃસ્વીયો છે અને ન હોય તે સુસ્વીયો છે. [૬] અને દેવને બ્રહ્માપ કરીને ધરતી, વાડી, ગામ, ગરાસ કોઈ આપે તો મટે પણ આપ્રહ પૂર્વક વજ્રાત્કારે પ્રેરણા ન કરવી. (૭) જ્યોષા પ્રશ્નમાં જે પોતાને બ્રહ્મરૂપ માનીને પરબ્રહ્મ એવા જે અમે તે અમારી સ્વધર્માદિક અંગે યુક્ત ભક્તિ તથા ધ્યાન, સ્મરણ ને વપાસના કરે અને જેટલાં વર્ષમાન અમે કહ્યાં છે તેમાં ફેર પડવા દે નહિ તે અમારો વૈકાંતિક ભક્ત છે. [૮] અને જ્યારે અમે પ્રગટ થઈય ત્યારે વૈકાંતિક ભક્તિ પ્રવર્તાવીય છીય. (૯) અને ત્રીજા મતોમાં તો વૈકાંતિક ભક્તિ નથી. [૧૦] વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ (૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) અમને સર્વ કર્તા હર્તા જાણવાથી કલ્યાણ થાય, એમ શ્રીજી-મહારાજે કહ્યું છે શ્રીજીમહારાજને કર્તા હર્તા જાણે અને વર્ણાશ્રમના ધર્મ ન પાઠે તો કલ્યાણ થાય કે નહિ ?

૧ ૪૦ શ્રીજીમહારાજને સર્વ કર્તા હર્તા જાણે અને વર્ણાશ્રમના ધર્મ પણ દટ કરીને પાઠે તોજ કલ્યાણ થાય પણ ૫ વેમાંથી વક ન હોય તો કલ્યાણ ન થાય. તે (મ૦ ૨૫ માં) અમારી વપાસના હોય પણ જો તેમાં ધર્મ ન હોય તો તેનું કલ્યાણ ન થાય અને તેને પંડાઠ કહ્યો છે માટે વપાસના તથા ધર્મ વેચ શસ્ત્રમાં તોજ કલ્યાણ થાય.

૨ પ્ર૦ (૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) નારદ, સત્કાદિક, શુકજી, બ્રહ્મા, શિવને પુછો તો તે પ્રત્યક્ષ અ-ગચાન ને પ્રત્યક્ષ સંતનું મહાત્મ્ય વતાવે એમ કહ્યું છે ૫ નારદાદિક તો દૃષ્ટિગોચર નથી માટે એમને શી રીતે પુછાય અને ૫ શ્રીજીમહારાજનું મહાત્મ્ય શી રીતે વતાવી શકે ?

૨ ૪૦ જેમ નારદાદિકને જે જે અવતારો મળ્યા હતા તેમનું મહાત્મ્ય તેમણે વતાવ્યું હતું તેમજ આજ અમારા સંત તથા અમારા હરિભક્ત છે તેમને પુછો તો પ્રત્યક્ષ અગચાન એવા જે અમે તે અમારો તથા અમારા મુખનો મહિમા વતાવે, એમ નારદાદિકના દૃષ્ટાંતે પોતાના સંત હરિજનોને કહ્યા છે.

૩ પ્ર૦ કેવી રીતે પ્રેરણા કરે તે વજ્રાત્કારે પ્રેર્યા કહેવાય ?

૩ ૪૦ દેવની સેવા હરિજનની બ્રહ્માધી વિશેષ કરાવવાનો આમહ કરે તે વજ્રાત્કારે પ્રેર્યા કહેવાય.

- ૪ પ્ર૦ [૪ થોડા પ્રભમાં] નરનારાયણ પોતે વર્તીને શરનાગતને પર્કાલિક ભક્તિ શિલ્પવાદે છે તે કિયા જાણવા ?
- ૪ ષ૦ આ ટેકાળે ધીઝીમદારાએ પોતાનેજ નરનારાયણ નામે કહ્યા છે તે પોતાના ભક્તોને પર્કાલિક ભક્તિ શિલ્પે છે. આ નામનો કુલાસો (પ્ર૦ ૮ ના સાતમા પ્રભોતરમાં) કર્યો છે. ॥ ૧૫૪ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના ફાગણ વદિ ૧૦ દશમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ અર્ધરાત્રિને સમે જાગ્યા ને શ્રી મદદા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ દક્ષિણાદે મુસ્તારવિદે દોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા ને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને તે સમે સર્વે સાધુ તથા હરિવક્ત્રને તેડાવ્યા પછી પોતાના મુસ્તાર-વિદની આગળ તે સર્વેની સભા મરાડને બેઠી હતી.

- ૧ સ્વારે શ્રીજીમહારાજ સાધુ પ્રત્યે બોલ્યા જે, [૧] એક વાર્તા કરીએ તે સાંભળો જે, જેમ મેં સેના હોય ને તે પરસ્પર ળદવાને તૈયાર થઈ હોય ને વેવનાં નિશાન સામ-સામાં રોપ્યાં હોય પછી વેવના મનમાં એ રોવ જે આપણું નિશાન છે તે એના નિશાનને ટેકાળે માંડીએ ને એનું નિશાન લઈ લેઈએ પણ એવા વિચાર નથી થાતો જે, એના નિશાન લગી જાણું તેમાં તો કેટલાકનાં માથાં પડશે ને હોરીની નદી ચાલશે તેનો તો એને ભય નથી, કાં જે શૂરવીર હોય તેને મરવાની ચીક હોય નહિ અને જે કાયર છે તેણે મારવાના હજારો વિચાર કરે છે અને એમ પણ વિચાર કરે છે જે આપણી ફોજ જિતશે તો કોઈકનું વન હથિવાર હશે તે હુંટી લેશું; અને તે વેવ રાજાના જે શૂરવીર છે તેને તો મરવાનો પણ ભય નથી ને હુંટવાનો પણ લોભ નથી પણ તેનું નિશાન લેવું ને પોતાની જિત કરવી એવોજ એક સંકલ્પ છે. એનો દૃઢાંત છે ને એનું સિંધ્યાંત તો એ છે જે, નિશાન જે ટેકાળે તો મગવાનનું ધામ છે ને રાજાના શૂરવીરને ટેકાળે તો મગવાનના દૃઢ વક્ત છે તેને તો આ સંસારને વિષે માન થાઓ અથવા અપમાન થાઓ, દેહને મુલ થાઓ અથવા દુઃખ થાઓ, શરીર રોગી રહો અથવા નિરોગી રહો, વેદ જીવો અથવા મરો પણ એને કોઈ જાતનો હેયામાં ઘાટ નથી જે આપણે આટલું દુઃખ થાશે કે આપણે આટલું મુલ થાશે એ વેમાંથી કોઈ જાતનો હેયામાં ઘાટ નથી. એ વક્ત જનના હેયામાં તો એજ દૃઢ નિશ્ચય છે જે આ વેદે કરીને મગવાનના ધામમાં નિવાસ કરવો છે પણ વચમાં ક્યાંઈ લોભાવું નથી. અને કાયરને ટેકાળે જે વેદાભિયાની એવા મગવાનના વક્ત છે તેને તો પ્રભુ મગ્યામાં હનાવ જાતના ઘાટ થાય છે જે જો કરદાં વર્તમાન થાશે તો નહિ નમાય ને મુગન વર્તમાન હશે તો નમાશે, અને વઢી એવા પણ વિચાર કરે જે આવો ઉપાય કરીએ તો સંસારમાં પણ મુલ્લીયા વાપ અને નમાશે તો હજીવા હજીવા સત્સંગમાં નમશું,

૧૧.

વચનામૃત ૧૧. મ. ૨૧

એવો ભક્ત હોય તે કાચરને ટેકાણે જાણવો. અને શૂરવીર જો યગવાનના રૂઢ ભક્ત હોય તેને તો િંદ બ્રહ્માંડ સંવંધી કોઈ જાતનો ઘાટ ન થાય. (૧)

૧

૨ પછી શ્રીજીવહારાજે પોતાના વૃત્તાંતની વાર્તા કરવા માંડી જે, (૨) અમે અમદા-
વાદમાં શ્રીનરનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા કરવા મથા હતા ત્યારે હજારો માણસનો મેઝો
ભરાણો હતો પછી જ્યારે શ્રીનરનારાયણ દેવની પ્રતિષ્ઠા થઈ રહી અને અમદાવાદના
બ્રાહ્મણ ચોરાશી જમી રહ્યા પછી અમે સાવદા થઈને ચાલી નિસર્યા તે જેતલપુરમાં જ-
ાને રાત રહ્યા. પછી ત્યાં જઈને એવો વિચાર કરવા માંડ્યો જે જેટલાં માણસ દેશ્યાં
હે જે જેટલી મહત્તિ દેશી હે તેને ટાઢી નાલવી, પછી તેને વિસાર્યાને અર્થે હૈયામાં
અતિશે દુઃખ થયું તેણે કરીને શરીરે પણ માંદા થઈ ગયા. પછી ત્યાં થકી ધોઢકે જઈને
રાત રહ્યા. અને ધોઢકાના ચાલ્યા અને એ વિચારમાં ગાય કોઢને પાસે મળેશ ધોઢ-
કાની રાખોમાં જાને રાત રહ્યા તે વિચાર એવો કરવા માંડ્યો જે, દેહની સ્મૃતિ ન
રહી પછી વિચારતાં વિચારતાં સર્વે મહત્તિને વિસારી મેઢી જે જેવા અમે કાંકરીયે તલાય
ઉતર્યા નહોતા તે મેઢો પણ ભરાણો નહોતો ને ત્યારે કોઈ જાતનો ઘાટ નહોતો તેથી
રીતે સર્વે ઘાટ ટાઢી નાલ્યા. (૨) અને જ્યારે લૌકિક ઘાટ મટી ગયા ત્યારે અંત ૨
દૃષ્ટિ રહેવા માંડી પછી અલૌકિક આશ્ચર્ય દેશવા માંડ્યાં અને દેવતા સંવંધી જે ધોગ
હે તે દેશવા માંડ્યા જે અનંત પ્રકારમાં વિમાન ને અનંત પ્રકારની અપ્સરા અને અ-
નંત પ્રકારનાં વજ્ર ને અનંત પ્રકારના અલંકાર, તે જેમ આંહી સર્વે લોકને વિષે હે
તેમજ ત્યાં દેશવા લાગ્યા પણ અમારા અંતરમાં તો એક શ્રીનરનારાયણ વિના શીજું
કાંઈ ગમ્યું નહિ, ને જેમ આંહીના પંચ વિષય તે અધને તુલ્ય માલ્યા ને તેમાં અમારું
મન લોખાણું નહિ તેમજ દેવલોક બ્રહ્મલોક પર્યંત અમારું મન ક્યાં લોખાણું નહિ તેને
દેશીને દેવતા સર્વે અમારાં વચ્ચાણ કરવા મંદયા જે તમે શ્રીનરનારાયણના એકાંતિક
ભક્ત હરા, કેમ જે તમારું મન યગવાનને શુકીને ક્યાં લોખાણું નથી. પછી તેમનાં
વચન સાંભળીને અમારા હૈયાને વિષે સુધી દિપ્ત આવી પછી અમે મનને કશું જે તારું
જેવું રૂપ હે તેવું હું જાણું છું જો યગવાન વિના શીજા પદાર્થનો ઘાટ ઘટ્યો તો તારા
શુકા કરી નાશીશ, તેમજ બુદ્ધિને કશું જે, યગવાન વિના શીજો નિશ્ચય કયોં હોતારી
નાત હે ? તેમજ વિત્તને કશું જે, યગવાન વિના શીજું વિત્તવન કયું તો તારા પણ શુકા
કરી નાશીશ, તેમજ અંકારને કશું જે, યગવાનના દામસ્ત્રપણા વિના શીજું અધિમાન
થયું તો તારો નાશ કરી નાશીશ. પછી તો અમારે જેમ આ લોકના પદાર્થની અત્યંત
વિસ્મૃતિ થઈ હતી તેમજ દેવલોક, બ્રહ્મલોકના પદાર્થની પણ અત્યંત વિસ્મૃતિ થઈ ગઈ,
અને જ્યારે એ સર્વે સંકલ્પ ટઢી ગયા ત્યારે સંકલ્પનો મંદવાહ હતો તે પણ ટઢી ગયો;

एवी रीते भगवाननो भक्त होय तेने वर्त्तुं एम श्रीजीमहाराजे पोતાतું वृत्तांत भक्तजनना कल्याणने अर्थे कहुं ने पोते तेा साक्षात् श्रीकृष्ण पुरुषोत्तम ज्ञापण छे. (३)

- ૩ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે, (૩) વાસુદેવમહાત્મ્યને વિષે એકાંતિક ભક્તના ધર્મ કયા છે એ એકાંતિક ભક્ત હોય તે પોતાનું રૂપ વેદ માને નહિ ને પોતાને ચૈતન્ય રૂપ માને અને સ્વધર્મ, જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય તેણે સહિત ભગવાનની ભક્તિ કરે ને એક ભગવાનવિના વીજા કોઈ પદાર્થની વાસના રાલે નહિ. (૪) અને જ્યારે એ ભગવાનને ધર્મીને આવી રીતનો સાધુ થયો ત્યારે સાધુ થકી કાંઈ બીજી મોટી પદવી નથી, જેમ રાજા હોય ને તેની રાણી હોય તે બેટલામાં રાજાનું રાજ્ય છે તેટલામાં રાણીનું રાજ્ય પણ કહેવાય અને જેવો રાજાનો હુકમ ચાલે તેવોજ રાણીનો પણ હુકમ ચાલે તેમ ભગવાનનો જેવો પ્રતાપ છે તેવો એ સાધુનો પણ પ્રતાપ છે. માટે તુચ્છ એવાં જે સંસારનાં સુખ તે સાધુને ઇચ્છ્યાં નહિ, કાં જે એ સાધુ જ્યારે ભગવાનના ધામને પામે છે ત્યારે અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ જે બ્રહ્માદિક ईश्वर તે ભગવાનને અર્થે જેમ અનંત પ્રકારની યેટ સાવ-ગ્રીઓ લાવે છે તેમ એ સાધુને અર્થે પણ લાવે છે ને ભગવાનને પ્રતાપે કરીને એ સાધુ અલૌકિક ऐश्वर्य સામર્થ્યને પામે છે એવો મોટો વિચાર હૈયામાં રાલીને એક ભગવાન-વિના બીજું કાંઈ પણ વનમાં ઇચ્છું નહિ, અને જેમ હાથમાં ચિંતામણિ આવી ત્યારે તે ચિંતામણિને યત્ન કરીને રાખવી, કેમ જે જો હાથમાં ચિંતામણિ છે તો જે પદાર્થને ઇચ્છ્યો તે પદાર્થને આપ્યો તેમ ભગવાનના ભક્તને ભગવાનની મૂર્તિરૂપી ચિંતામણિને છાલી રાખવી પણ તેને હુકવીજ નહિ તો એને સર્વે વાતની સિદ્ધિ થાય છે. [૫] इति ૫ વચનામૃતમ્. ॥૨૨॥ (૧૫૫)

इहस्याय प्र०—जामां कृपावाक्य [३] छे. तेमां पहिलामां श्रीजीमहाराजे शूरवीर ने कायर भक्तनां लक्षण कक्षां छे. (१) बीजामां पोताने मिषे करीने पोताना भक्तने प्रवृत्ति टाढवानो उपाय बताव्यो छे. (२) અને બહુરાદિક કોઈ ऐश्वर्यમાં લોભાતું નહિ. (૩) ગ્રીજામાં પોતાના એકાંતિક ભક્તનાં લક્ષણ કક્ષાં છે, [૪] ને રાજા ને રાણીને દટાંતે પોતાના મુક્તોનો મહિમા પોતાના જોબોજ કહ્યો છે. (૫) વાવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં નરનારાયણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી તથા કાંકરીવાની જોરાશી કરી તે લીલાને પ્રવૃત્તિ કહી અને તેને ટાઢી નાલવાનું કહ્યું અને [પ્ર૦ ૩ માં] લીલા સંભારી રાલવી એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજાવું ?

- ૧ ૭૦ [પ્ર૦ ૩ માં] અંતરમાં મૂર્તિ દેખાતી હોય તેને મૂર્તિ મુલી જવાય માટે લીલા સંભારી રાલવાનું કહ્યું છે અને જામાં આત્માને વિષે મૂર્તિ સિદ્ધ કરવાનો ઉપાય વતાવ્યો છે જો, અમારી લીલાને પણ વિચારી વજને એકાંતમાં રહીને પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ માનીને તેને વિષે અમારી મૂર્તિ ધારીને મૂર્તિ સિદ્ધ કરો તો મુક્ત થવાય એમ કહ્યું છે.

૬.

વચનામૃત યા. મ. ૨૨-૨૩

- ૨ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજ તો પોતે ભગવાન છે, એમને પ્રવૃત્તિ વિસારી મુકી એમ કહેવાનો શો હેતુ હશે ?
- ૨ ૭૦ પોતાને વહેશે કરીને પોતાના ભક્તોને પ્રવૃત્તિ વિસારવાની રીત ચલાવી છે.
- ૩ પ્ર૦ (૧ વીજા પ્રશ્નમાં) દેવતા કહ્યા તે કિયા જાણવા ? અને શ્રીજીમહારાજ તો પોતે ભગવાન છે તેમને દેવતાપ ભક્ત કેમ કહ્યા હશે ?
- ૩ ૭૦ આ ઠેકાણે શંદ્ર તથા શ્રદ્ધાને દેવતા કહ્યા છે. અને શ્રીજીમહારાજ એમના વૈભવમાં હોમાળા નહિ તેથી દેવોળ અતુમાન કર્યું જે આપણા વૈભવમાં હોમાતા નથી માટે ભગવાનના ઇકાંતિક ભક્ત હશે એમ જાણીને ભક્ત કહ્યા છે પણ ભગવાન છે એમ જાણી શક્યા નહિ.
- ૪ પ્ર૦ [૨ વીજા પ્રશ્નમાં] વાસના કહી તે વાસના કેટલા પ્રકારની હશે ?
- ૪ ૭૦ માયિક ભોગની ઇચ્છા તે માયિક વાસના છે; અને મૂઝપુરુષ, બ્રહ્મા, મૂઝબક્ષર આદિકના ઐશ્વર્યની ઇચ્છા તે ઐશ્વર્યરૂપી વાસના છે. એ બે પ્રકારની વાસના છે તેને ટાલે ત્યારે સાધુ પટલે મુક્ત થાય તેવા મુક્તને શ્રીજીમહારાજે રાણીને ઠેકાણે કહ્યા છે.
- ૫ પ્ર૦ (૩ વીજા પ્રશ્નમાં) અનંત કોટી શ્રદ્ધાંકના પતિ શ્રદ્ધાદિક મેટ સામમિ હાથે છે તે અમારી તથા અમારા સાધુની પ્રાર્થના કરે છે એમ કહ્યું તે કિયા જાણવા ?
- ૫ ૩૦ આ ઠેકાણે મૂઝપુરુષ તથા બ્રહ્મા તથા બક્ષર તેમને શ્રદ્ધાદિક રૂપર કહ્યા છે.
- ૬ પ્ર૦ અમારા સાધુ જ્યારે અમારા બક્ષરધામને પામે છે ત્યારે અનંતકોટી શ્રદ્ધાંકના પતિયો તેમની પ્રાર્થના કરે છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું અને (સાં ૫ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં) શ્રીજીમહારાજના મુક્ત વિના કોઈને શ્રીજીમહારાજની વ્યતિરેક મૂર્તિનો સંબંધ નથી એમ કહ્યું છે તે જો સંબંધ ન હોય તો મેટ તથા પ્રાર્થના શી રીતે કરતા હશે ?
- ૫ ૭૦ આમાં શ્રીજીમહારાજે પોતાના ભક્તની મોટવપ કહી છે જે જેમ અમારી પ્રાર્થના સંભળે છે તેમજ અમારા મુક્તની પણ કરે છે તે પ્રાર્થના બાંદીજ કરે છે પણ બક્ષરધામમાં જઈને કરે છે એમ તથી કહ્યું અને બક્ષરધામને અમારા સાધુ પામે છે એમ કહ્યું છે તેલો જ્યારે પોતાના આત્માને વિષે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર થાય ત્યારે તે બક્ષરધામને પામી રહ્યો છે માટે જ્યારે પોતાના આત્માને વિષે શ્રીજીમહારાજનું દર્શન થાય ત્યારે બક્ષરધામિક પણ પ્રાર્થના કરે છે એમ સમજવું. ॥ ૧૫૫ ॥

સંવત્ ૧૮૭૮ ના જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવનારાયણના મંદિરની આગળ બિરાજમાન હતા તે મસ્તક ઉપર ધોળી પાથ બાંધી હતી તે બોળે સેસ પહેર્યો હતો ને ધોળી ચાદર ઓઢી હતી ને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગળ મૂનિ તથા દેશ-દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ વેલ્યા જે, (૧) આજતો અમે મનનું રૂપ વિચારી બોધું તે મન જીવષકી શુદ્ધ ન વેલ્યાનું મન તો જીવનીજ કોઈક કિરણ છે પણ જીવ ધક્કી શુદ્ધ

નથી. અને મનનું રૂપ તો ઘડું દેશાણું છે, જેવ વનાઝામાં લુક હોય તથા જેમ શિવાઝા-માં દિવ હોય તેવું મનનું રૂપ દેશાણું, અને જેમ માણસનાં દેહમાં લુક પેસે તથા દિમ પેસે ત્યારે તે માણસ મરી જાય છે, તેમ જ મન ઈંદ્રિયો દ્વારે ચડને જ્યારે વિષય સમુલ્લ જાય છે, ત્યારે તે વિષય જો દુઃસ્વદાવી હોય તો મન તપીને વનાઝાની લુક જેવું થાય છે, અને તે વિષય જો સુસ્વદાયક હોય તો તેને વિષે મન શિવાઝાના દિમ જેવું થાય છે, તે જ્યારે દુઃસ્વદાવી વિષયને મોગવીને લુક સરલું હતું ચડને જીવના હૃદયમાં પેસે છે, ત્યારે જીવને અતિશે દુઃસ્વીયો કરીને કલ્યાણના માર્ગમાંથી પાઠી નાસે છે, જ તે લુક લાગીને મરે તેમ જાણવું; અને જ્યારે જ મન સુસ્વદાવી વિષયમાં સુલ્લને મોગવે ત્યારે ટાઢું દિમ સરલું ચડને જીવના હૃદયમાં પેસે છે, અને જીવને સુસ્વીયો કરીને કલ્યાણના માર્ગથી પાઠી નાસે છે, જ તે દિશાઝાનો જા આશ્વે ને મરે તેમ જાણવું. માટે જેવું મન ઝુંઢા વિષયને દેહીને તપે પણ નહિ અને સારા વિષયને દેહીને ટાઢું પણ થાય નહિ, પવી રીતે જેવું મન અવિકારી રહેતું હોય તેને પરમ ભાગવત સંત જાણવા. અને ઘડું મન થાવું જ કાંઈ થોડી વાત નથી અને મનનો તો કેવો સ્વભાવ છે તો જેમ ચાલક હોય તે સર્પને અગ્નિને તથા વડાડી તરવારને શાલવા આવે તે જો શાલવા ન દેઈ તો પણ દુઃસ્વીયો થાય અને જો શાલવા દઈ તો પણ દુઃસ્વીયો થાય તેમ જો મનને વિષય મોગવવા ન દેઈ તો પણ દુઃસ્વીયું થાય ને જો મોગવવા દેઈ તો પણ સિમુલ ચડને અતિશે દુઃસ્વીયું થાય, માટે જેવું મન ભગવાનને વિષે આસક્ત થયું છે ને વિષયને યોગે કરીને ટાઢું હતું થાતું નથી તેનેજ સાધુ જાણવા. [૧]ઈતિ વચનામૃતમ્ ॥૨૩॥ (૧૫૬) ૧

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં કૃપાશાક્ય (૧) છે. તેમાં જેવું મન દુઃસ્વદાવી વિષયમાં તપે નહિ અને સુસ્વદાવી વિષયમાં ટાઢું ન થાય, એક અમારે વિષેજ આસક્ત થાય તેજ પરમ ભાગવત સંત છે એમ બીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૧) વાક્ય છે.

૧ મં ૦ આમાં મનને જીવથી જુડું ન કહ્યું, અને (જો ૧ માં) મનનો વિશ્વાસ ન કરવો એમ કહ્યું છે તથા (જો ૧ માં) મનને જીવનું મિત્ર કહ્યું છે એમ જોતાં તો મન જીવથી જુડું થયું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ૭૦ મન આદિક ઈંદ્રિયોદ્વારે જીવની વૃત્તિ આવીને વિષયને મોગવે છે એમ (જો ૨ ના બીજા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે અને (જો ૧૫ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) પણ દેવતાને ઈંદ્રિયો ક્રુપે કરીને જીવ વિષયને મોગવે છે એમ કહ્યું છે ને (મં ૨ માં) ઈંદ્રિયો અંતઃકરણનો વૃત્તિયોને જીવની વૃત્તિ કહી છે, અને મનને વિષે કર્ણાણું જીવનું છે તેથી જીવની વૃત્તિ-ની ને મનની વૃત્તિયો કરીને જા ટેકાણે મનને કિરણ કહેલ છે ॥૧૫૬॥

સંવત્ ૧૮૭૯ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૮ અષ્ટમીને દિવસ સ્વામી બીસહજાનેંદ્રમહારાજ ધીંગદડા મળ્યે દાદાલાલજીના દરબારમાંથી વોટીફ વહીને બીલપ્તી વારીય પચાર્યા

હતા ને ત્યાં ચોતરા ઉપર ઉત્તરાદે મુસ્તારવિદે બિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને કંઠને વિષે મોગરાના પુષ્પનો હાર પહેર્યો હતો ને પાપને વિષે મોગરાના પુષ્પનો તોરો ધારણ કર્યો હતો ને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સખા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી મુક્તાનંદસ્વામીજી શ્રીજીમહારાજને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૧] હે મહારાજ ! ભગવાનને વિષે અચ્છ નિષ્ઠાવાળો જે ભક્ત હોય તેને કોઈ જાતનો વિલેપ આડો આવે કે ન આવે ? પછી શ્રીજીમહારાજે વોલ્યા જે એક યોગનિષ્ઠા છે ને બીજી સાંખ્યનિષ્ઠા છે તેમાં યોગનિષ્ઠાવાળો જે ભગવાનનો ભક્ત તે ભગવાનના સ્વરૂપમાં પોતાની અલંકાર હૃત્તિ રાસે અને સાંખ્યનિષ્ઠાવાળો જે ભગવાનનો ભક્ત તેવો મનુષ્યનાં સુખ તથા સિદ્ધ, ચારણ, વિદ્યાધર, ગંધર્વ, દેવતા એ સર્વેનાં જે સુખ તેને સપક્ષી રાસે તથા ચૌદ લોકની માહિછી ફોરે જે જે સુખ છે તે સર્વેને પ્રમાણ કરી રાસે જે આ સુખ તે આટલુંજ છે અને એ સુખની કેડે જે દુઃખ રહ્યું છે તેનું પણ પ્રમાણ કરી રાસે પછી દુઃખ સોતાં પણ જે સુખ તે યકી વૈરાગ્ય પામીને પરમેશ્વરને વિષેજ દૃઢ પ્રીતિ રાસે, એવી રીતે સાંખ્યનિષ્ઠાવાળાને તો સમક્ષગતું બઝ હોય અને યોગનિષ્ઠાવાળાને તો ભગવાનના સ્વરૂપમાં અલંકાર હૃત્તિ રાસવી તેનુંજ બઝ હોય પણ કોઈક વિષય દેશકાળાદિકને યોગે કરીને કોઈક વિલેપ આવે તો ભગવાનના સ્વરૂપમાં હૃત્તિ રહેતી હોય તે વ્યાંક્ર બીજે પણ ચોટી જાય, કેમ જે યોગનિષ્ઠાવાળાને સમક્ષગતું બઝ થોડું હોય માટે કાંઈક વિગ્ર થઈ જાય સ્વં; અને સાંખ્યનિષ્ઠા ને યોગનિષ્ઠા એ બેય જો એકને વિષે હોય તો પછી કાંઈ વાંધોજ ન રહે. અને એવો જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેવો ભગવાનની મૂર્તિ વિના બીજા કોઈ પદાર્થમાં લેખાયજ નહિ અને એવ સમક્ષે જે, ભગવાનનું જે અક્ષર ધામ ને તે ધામને વિષે રહી એવી જે ભગવાનની મૂર્તિને તે ધામને વિષે રહ્યા એવા જે ભગવાનના ભક્ત તે વિના જે જે લોક છે ને તે લોકને વિષે રહ્યા એવા જે દેવ છે ને તે દેવના જે વૈષમ્ય છે તે સર્વે નાશવંત છે એમ જાણીને એક ભગવાનને વિષેજ દૃઢ પ્રીતિ રાસે છે માટે એવા ભક્તને કોઈ જાતનો વિલેપ આવતો નથી. [૧] इति ॥ ૨૪ ॥ (૧૫૭) ૧

રહસ્યાર્થ મં—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં સાંખ્યનિષ્ઠાવાળા ભક્ત સર્વના સુખ દુઃખનું પ્રમાણ કરી રાસે ને તેમાંથી વૈરાગ્ય પામીને અમારે વિષે પ્રીતિ રાસે એનું સમક્ષગતું બઝ હોય; અને યોગનિષ્ઠાવાળાને વિષય દેશકાળે કરીને અમારી મૂર્તિમાંથી બીજે હૃત્તિ પોટી જાય અને એ જે નિષ્ઠા મેઝી હોય તો અમારા વિના બીજે લેખાય નહિ, કેમ જે અમે તથા અમારા મુખ ને અમારું અક્ષર ધામ તે વિના બીજા દેવોના વૈષમ્ય તે સર્વેને તે નાશવંત જાણે ને અમારે વિષેજ પ્રીતિ રાસે માટે તેને વિલેપ આવેજ નહિ એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૧) વાચ્ય છે.

૧ પ્ર૦ અમે ને અમારા મુક્ત ને ધામ તે વિના બીજા લોકદેવ ને વૈભવ સર્વે નાશવંત જાણે યમ કહ્યું ત્યારે તો રૂપર, બ્રહ્મ ને અમર તે સર્વે દેવ સંજ્ઞામાં મેઢા બાધી ગયા તેતો અવિનાશી છે તેને નાશવંત કેમ કહેવાય ?

૧ ૩૦ શ્રીજીમહારાજે નાશવંત છે યમ નથી કહ્યું યતો જેની શ્રીજીમહારાજને આકારે વૃત્તિ થઈ હોય તે ભક્ત યમ સમક્ષે, કેમકે યની દષ્ટિ શ્રીજીમહારાજને આકારે થઈ ગઈ હોય તેથી તેને બીજું કાંઈ ભાસેજ નહિ. (તે પ્ર૦ ૫૧ માં) પુરુષોત્તમ વિના બીજું કાંઈ ભાસેજ નહિ તેની દષ્ટિય કહ્યું છે અને પ્રકૃતિ પુરુષનું કાર્ય તો નાશવંત છેજ. ॥ ૧૫૭ ॥

સંવત્ ૧૮૭૯ના શ્રાવણવદિ ૬ છઠને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં દક્ષિણાદે વાર ઓરહાની ઓસરીય ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સમા ધરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વે પરમહંસને કહ્યું જે સાંખ્યે અમે એક પ્રકષ પુછીય છઈય

૧ જે (૧) એક તો ભગવાનનો ભક્ત ત્યાગી છે ને દેહેકરીને તો સર્વ વર્તમાન દહ રાખે છે ને અંતરમાં તો વિષય ભોગવાની વાસના અતિશે તીક્ષ્ણ છે તેપણ દેહે કરીને તો બ્રહ્મ થાતો નથી એવો તો ત્યાગી છે ને બીજો ભક્ત છે તે તો યુદ્ધસ્થાશ્રમી છે ને તેને તો દેહે કરીને ધન સ્ત્રીનો પ્રસંગ છે ને અંતરમાં તો સર્વે પ્રકારે નિર્વાસનિક છે એ વેપજના ઉપારે દેહ મુક્તશે ત્યારે એ વેપ શી ગતિને પામશે ? એ વેપ તે સરસ્વી ગતિને પામશે કે અધિક ન્યૂન થાશે, એ વેપનો વિક્તિય કરીને જુદો જુદો ઉત્તર આપો ? પછી ગોપાલ્કાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, એ ત્યાગી ઉપારે દેહ મુક્તશે ત્યારે એને વિષય ભોગવાની અંતરમાં તીક્ષ્ણ વાસના છે માટે એને તો ભગવાન મર્ત્ય લોકને વિષે અથવા દેવલોકને વિષે મોટો યુદ્ધસ્થ કરશે અને અતિશે વિષય યોગ પ્રાપ્ત થાશે તે જેવા ભગવદ્ગીતામાં યોગબ્રહ્મને ભોગ કહ્યા છે તેવા યોગને દેવલોકમાં યોગવશે. અને એ યુદ્ધસ્થ હરિભક્ત છે તે તો દેહ મુક્તશે ત્યારે નિર્વાસનિક છે માટે ભગવાનનું જે વ્રહ્મપુર-ધામ તેને પામશે ને ભગવાનના ચરનારવિંદમાં નિવાસ કરીને રહેશે. અને પ્રથમ કહ્યો જે ત્યાગી તે તો વિષય યોગવીને ઉપારે તપ્ત થાશે ત્યારે તે વિષય થકી વૈરાગ્યને પામીને ને મનમાં પ્રજ્ઞાત્તાપ કરીને ભગવાનનું યજન કરશે પછી નિર્વાસનિક થઈને ભગવાનના ધામમાં જાશે. (૧) પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ઠીક કહ્યું એનો ઉત્તર એજ છે. ૧

૨ પછી મુક્તાનંદસ્વામીય પુછ્યું જે (૨) પરી દહ વાસના હોય ને તેની જેને ટાલવાની ઇચ્છા હોય તો તે જો ઉપાય કરે ત્યારે ટાલે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જેવું ઉકાસાચરને સંતની સેવા કર્યાનું વ્યસન પડ્યું છે તેવી રીતે ભગવાન તથા ભગવાનના સંત તેની સેવા કર્યાનું જેને વ્યસન પડે ને તે વિના એક સ્થળ માત્ર જન રહેવાય

નહિ તો એના અંતઃકરણની જે યલીન વાસના તે સર્વે નાશ પામી જાય છે. [૨] ૨

૩ પછી સ્વયંપ્રકાશનેદસ્વામીય પદ્મ પુછ્યો છે, (૨) હે મહારાજા! જેણે કરીને ભગવાન અતિશે રાજી થાય એવું કિયું સાધન છે ! પછી શ્રીમીપ્રહારાજ બોલ્યા જે, જ્યારે ઘરમાં એક મળ અથવા મઠનું હોય ને ત્યારે જેવી સંતની ઉપર પ્રીતિ હોય ને જેવું દીનપણું હોય અને પછી તેને એક ગામનું રાજ્ય આવે અથવા પાંચ ગામનું રાજ્ય આવે અથવા પચાસ ગામનું રાજ્ય આવે અથવા સો ગામનું રાજ્ય આવે અથવા સર્વે પૃથ્વીનું રાજ્ય આવે તો પણ સંતની આગળ જેવો કંગાળ હોતો ને દીનઆધીન રહેતો તેણેને તેણે પ્રીતિ પુક્ત થકો દીન આધીન રહે તેમજ દંદ્રલોક તથા બ્રહ્મલોકનું રાજ્ય પામે તો પણ સંતની આગળ તેણેને તેણે દીન આધીન રહે અને જે ત્યાગી હોય ને તે જેવો પ્રથમ ગરીબ હોય ને જેમ સૌ સંતની ટેલ ચાકરી કરતો હોય તેવીને તેવીજ પોતામાં ભગવાનના જેવાં ऐश्वर्य આવે તો પણ કરતો રહે પણ સાધુ સાચે વિશ્વારાધ દાશે બાંધે નહિ ને શરોશરીયાપણું કરે નહિ એવાં જેનાં લક્ષણ હોય તેની ઉપર ભગવાન અતિ પ્રસન્ન થાય છે. (૩) ॥ इति वचनावृत्तम् ॥ २५ ॥ (૧૫૮)

૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં વાસના રહિત ગૃહસ્થ દેહમુક્તને અશ્વર ધામને પામે અને વાસનાવાળા ત્યાગીને દેહ ધરવો પડે. [૧] ત્રીજામાં સંતની સેવા કરવાનું વ્યસન હોય તેની વાસના નાશ પામી જાય. (૨) ત્રીજામાં ગૃહસ્થને ચક્રવર્તી રાજ્ય મળે કે બ્રહ્માદિકની પદ્વી મળે તો પણ સંતની આગળ દીન આધીન રહે અને ત્યાગીને અમારા જેવાં ऐश्वर्य આવે તો પણ દીન આધીન રહે તેના ઉપર અમારી અતિશે પ્રસન્નતા થાય છે એમ શ્રીમીમહારાજે કહ્યું છે. (૩) બાંધતો છે.

૧ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં ગૃહસ્થ દંદ્ર, બ્રહ્માનું રાજ્ય પામે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે પામતા હશે ? અને ત્યાગીને વિષે અમારા જેવાં ऐश्वર્ય આવે એમ કહ્યું તે ऐश्वર્ય કિવાં આજવાં ?

૧ ૭૦ આને આ દેહે નહુપ ને અર્જુનની પેઠે દંદ્ર, બ્રહ્માના લોકમાં જાય ને તેનું સ્થાન મેળવે એવી સામર્થ્ય આવે તે દંદ્ર બ્રહ્માનું રાજ્ય પામ્યો કહેવાય; અને શ્રીમીમહારાજના જેવાં ऐश्वર્ય આવે ત્યારે તે ભક્ત અનંત જીવોનો ઝડ્ઝાર કરે એવો સમર્થ થાય એટલે સિદ્ધ સુ-ક્ષ્મા જેવો થાય તથા નિર્લેપ, અસંગી, નિર્વિઘ્નરૂપણું इत्याદિક ऐश्वર્ય આજવાં. ॥ ૧૫૮ ॥

સંવત્ ૧૮૭૯ ના માગશ્વર શુદિ ૧૧ વક્રાદશીને દિવસ રાત્રિને સમે શ્રીમીપ્રહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરવારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિરની આગળ વિગ્રજમાન હતા ને સર્વે ખેન વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતાં ને પોતાના મુસ્વારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સયા મરાદને વેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીમીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો ભગવાનને તથા ભગવાનના ભક્તને જે ન મળતું હોય તે ન જ કાતું અને પરમેશ્વરને મળ્યામાં

અંતરાય કરતાં હોય ને તે પોતાનાં સર્ગાં વહાલાં હોય તેનાં પણ સ્વાગ કરવો, અને
 યગવાનને ન ગમે એવો કોઈક પોતામાં સ્વપાત્ર હોય તો તેનો પણ શુઝની પેટે સ્વાગ
 કરવો, પણ યગવાનથી જે વિમુક્ત હોય તેનો પણ લેવો નહિ, જેમ ભરતજીએ પોતાની
 માતાનો પણ ન લીધો. [૧] અને યગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો સૌથી વિશેષે પોતામાંજ ૧
 અવગુણ ધામે, અને જે બીજામાં અવગુણ જુવે અને પોતામાં ગુણ પરટે તે તો સત્સંગી
 છે તો પણ અર્થો વિમુક્ત છે. (૨) અને યગવાનના ભક્તને તો યગવાનના ભક્તિ કરતાં ૨
 આત્મજ્ઞાન તથા ચૈરાગ્ય તથા ધર્મ તેનો અંતરાય કરતા હોય તો તેને પણ પાછા પાડીને
 યગવાનની ભક્તિનું મુખ્યપણું રાખવું અને જો ભક્તિને વિષે સદાયરૂપ ધાતા હોય
 તો તો એ ટીક છે એમ સમજે તેજ યગવાનનો પુરો ભક્ત કહેવાય. [૩] અને જેને ૩
 બીજાને અવગુણ આપે ને પોતામાં ગુણ પરટે તે તો ગમે તેવો મોટો હોય તો પણ તેને
 કલ્યાણના માર્ગમાં વિગ્રહ થાય છે, જેમ રાધિકામી ઘણાં મોટાં હતાં અને યગવાનને
 વિષે અવગુણ ધામ્યો ત્યારે પોતાના મેમમાં તપોગુણનો ખાગ આવ્યો પછી શ્રીકૃષ્ણ
 યગવાન તથા શ્રીદાસ સાથે વલ્લભ કરી પછી શ્રીદાસનો જાપ થયો તેણે કરીને
 મોલોકમાંથી પડીને ગુજરને વેર અવતાર લીધો અને યગવાન વિના અન્ય પુરુષ હતા
 તેને ધની કર્યો, એવા મહામોટા લાંચ્છનને પામ્યાં, અને શ્રીદાસ હતો તેણે પણ
 પોતામાં ગુણ ધામ્યો અને રાધિકામાં અવગુણ પરટ્યો તો રાધિકાને જાપ પામીને
 દૈત્ય થાતું પડ્યું. અને એ પામ્યાંથી તો પદવાની રીત નથી ને જે પદવ્યા તે તો યગ-
 વાનની હચ્છા એવી હતી, તો પણ યગવાને એમ જળવ્યું જે, રાધિકામી જેવો મોટો
 હોય ને તે પોતામાં ગુણ ધામીને યગવાનના ભક્તનો અવગુણ લે તો તે પણ પડી જાય
 તો બીજાનો શી ગણતી? માટે યગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો સર્વે સત્સંગીનો ગુણ
 લેવો ને પોતાનો તો અવગુણજ લેવો, એવી રીતે સવસતો હોય ને થોડી મુદ્ધિ હોય તો
 પણ તેનો સત્સંગ દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતો જાય, અને તે ચિન્તા તો શાસ્ત્રી મુદ્ધિ
 હોય તો પણ દિવસ દિવસ પ્રત્યે સત્સંગમાંથી પાછો દૃઢતો જાય અને અંતે જાતાં નિઃ
 વિમુક્ત થાય. [૪] અને વચ્ચે એ રીત તો સર્વ ટેકાણે છે જે, જે ચાકર હોય અથવા ૪
 શિષ્ય હોય તેને રાના હોય અથવા ગુરુ હોય તે જેમ વહીને કહેવા માંડે તેમાં જે
 સવચ્છં લે તો તે ડપર રાજા તથા ગુહને અવિશે હેત થાય છે, અને જેને શિલામળની
 વાત કહે ને અવચ્છં લે તો તે ડપર હેત થાતું નથી. તેમજ યગવાનની પણ રીત છે જે
 જેને શિલામળની વાત કહે ને સવચ્છં લે તો તે ડપર હેત થાય છે, પણ જે અવચ્છં લે તે
 ડપર થાતું નથી. (૫) ॥ इति वचनामृतम् ॥ २६ ॥ (૧૫૯).

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીમદ્દેવદાસે કહ્યું છે જે

અમને મનમાં અંતરાય કરે પણ સંસ્કૃતિના જુદા અમને તથા અમારા અમને ન મળે પણ સ્વભાવનો સ્વાગ કરશે. [૧] અને પોતાનાં ગુણ જુદે ને વીજામાં અવગુણ પરતે તે સત્સંગી છે તે પણ અર્થે વિમુક્ત છે. (૨) અને અમારી અસ્થિમાં આત્મજ્ઞાન, ચૈરાગ્ય ને ધર્મ તે અંતરાય કરે તે તેને પાછા પાડીને અમારી અસ્થિ મુક્ત્ય રાણે તે અમારો પુરો મન્ય છે. [૩] અને અમારા અર્થે સર્વે સત્સંગીના ગુણ લેવા અને પોતાનો અવગુણ લેશે તે સત્સંગ વૃદ્ધિ પામે અને અવગુણ છે તે વિમુક્ત થાય. (૪) અને શિશ્યામળની વાત સચલી છે તેના ઉપર અમારે હેતુ થાય છે અને અવલું છે તેના ઉપર નથી થતું. (૫) થાયતો છે.

૧ પ્ર૦ ત્રીજી વાચતમાં અસ્થિમાં આત્મજ્ઞાન, ચૈરાગ્ય ને ધર્મ અંતરાય કરનારા કહ્યા તે કેવી રીતે અંતરાય કરતા હશે ?

૧ હ૦ અગવાનની તથા અસ્થિ સેવાકપી પ્રવૃત્તિ ન મળે તથા અગવાનને મુક્ત, તરલ, હાલ, તરફો નથી માટે અમારવા, પોદાહવા, પંલો નામનો વળી કાંઈ અસ્થિ નથી, યશી રીતે આત્મજ્ઞાન અસ્થિમાં અંતરાય કરનાર છે અને ચૈરાગ્યવાનને દેહનો અનાદર હોય તેથી અગવાનને માલ કરીને અમારવા તથા માંદાને હથિ પ્રમાણે અવગણું કરી આપણું તેમાં હથિ ન રહે, યશી રીતે ચૈરાગ્ય અસ્થિમાં અંતરાય કરે. અને ધર્મશાસ્ત્રી અગવાનને અર્થે મુક્તસી, ગુપ્ત, શાકભાજી કાચાં તથા વાગ વગીષા કરાવવા, મંદિરો કરાવવાં તેમાં ધર્મ અંતરાય કરે તેમને પાછા પાડીને શ્રીશ્રીમહારાજની અસ્થિ કરવી. ॥૧૫૧॥

સંવત્ ૧૮૭૯ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૧ વ્રજાદશીને દિવસ સ્વામીશ્રી સદ્ગાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરવારમાં દક્ષિણાદે વાર ઓરડાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્થેત વસ્ત્ર વારણ કર્યો હતાં ને કંઠને વિષે મુક્તદાશીના થોળા ને પીઢા ગુપ્તના દાર વિરાજમાન હતા અને વાપમાં જે કોરે તોરા કટકતા હતા અને પોતાના મુક્તારવિદની આગળ પરમહંસ તથા વૈષ્ણવેશના હરિશક્તી સભા શરાદને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીશ્રીમહારાજે શુક્લાન્દસ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) તમારે ક્રોધ થાય છે ત્યારે શે નિમિષે થાય છે ? અને કેટલું નિમિષ હોય ત્યારે ક્રોધ થાય છે ? અને અમારે તેા એકવી કાલ લઈયા સુધી વગાડ કરે તેા પણ પોતા સાથે તેા ક્રોધ આવે નહિ, અને ય્યારે ધર્મ હોય કરે, અથવા વચ્ચીયો હોય તે મરીવને પીઠે, અથવા અન્ધાયનો પણ છે ત્યારે તેની ઉપર અમારે ક્રોધકૂને અર્થે અમારે ક્રોધની વટકી આવે છે, પણ પોતા સાથે તેા લેણ માત્ર ક્રોધ આવેતો નથી અને ક્રોધ સાથે આવે છે તે પણ જણ થાય પણ નથી રહેતો ને માંડી વંચાતી નથી, તેમ તમારે કેહ રીતે આવે છે ? ને કેહ રીતે ટકે છે ? પછી શુક્લાન્દસ્વામીયે કહ્યું જે, ક્રોધક પદાર્થને થોગે તથા ક્રોધકની અવગાહ દેશાય તેને ઉપર ક્રોધ થાય પણ તરફાક અપી આવે છે.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હે, (૨) શું તમારે વિચારનું થઈ રહે છે તે જ્ઞાને યોગે રહે છે ? ત્યારે શુક્તાનંદસ્વામીજી કહ્યું હે, એકતો મગવાનું મહાત્મ્ય વિચારીને એમ સમજાય છે હે, હે રીતે મગવાનને કુરાજીવો થાય તે સ્વમાવ રાસલો નથી, અને બીજો શુક્રજીને જટમરત જેવા સંતનો માર્ગ બોદને એમ વિચાર રહે છે હે, સાધુમાં એવો અયોગ્ય સ્વમાવ ન જોડાય. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હે, કામ ક્રોધાદિકના જોરને ઠટાવે એવો હે વિચાર તેતો યુગ શકી પર છે તે એ તમારા જીવમાં રહ્યો છે અને એવી રીતે કામ ક્રોધાદિકને ઠટાવે શું હે જોર છે તે પૂર્વ જન્મનો સંસ્કાર છે અને તમારું ઇચ્છુંતો અપને જળાય છે હે, તમારે હે હે માયિક પદાર્થનો યોગ થાય તેની આંદીમાં પ્રથમતો આવી જાય પછી અંતે જાતાં એના વંધનમાં રહેવાય નહિ વંધન તેાદીને નિકળાય સ્વં. (૧)

૧

પછી શુક્તાનંદસ્વામીજી પુછ્યું હે, (૩) પ્રથમ આવરણ થઈ જાય એવી કાચ્ચપ રહે છે તે જ્ઞાને યોગે રહે છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હે, દેશ કાઢાદિક હે આઠ છે તેમાં જેવું પૂર્વના સંસ્કારમાં જોર છે તેવુંજ એક એકમાં છે માટે જ્યારે એનો યોગ થાય ત્યારે જરૂર વંધન થાય છે અને પૂર્વના સંસ્કારનું જોર રહેવા દેતા નથી અને જો સંસ્કારમાં લછ્યું ઇચ્છુંજ શુક્રત દુષ્ક્રત થાયતો એદ શાસ્ત્રને પુરાણ તેને વિષે વિધિ નિષેધના એદ કહ્યા છે હે, આ કારણે ને આ ન કરવું તે સર્વે સ્વેદનું થઈ જાય તે એ મોટાનાં કરેલાં શાસ્ત્રો સ્વેદનું થાયજ નહિ. અને જય વિજય હતા તેણે જો અયોગ્ય ક્રિયા કરી તેા હે ટેકાળે કાઢ, કર્મને માપા નથી શું હે મગવાનું ધામ સ્વાધી પડી ગયા, અને જો નારદજીને રાજી કર્યા તેા મહાદેવે દેશકાઢાદિક અશુભ હતા તેા પછી શક્યા નહિ, અને જો સનકાદિકને કોપાયમાન કર્યા તેા દેશ કાઢાદિક શુભ હતા તેા પછી જય વિજય પડી ગયા, માટે જેને કલ્યાણને ઇચ્છવું તેને તેા જેમ મોટા પુરુષ રાજી થાય તેમ કરવું. (૨) અને તે મોટા પુરુષ પછી ત્યારે રાજી થાય જ્યારે કોઈ પ્રકારે ૨ અંતરમાં મલીનવાસના ન રહે, અને જેને ગરીબ ઉપર ક્રોધાદિકનો સંકલ્પ થાતો હોય તેા તેને મોટા ઉપર પછી થાય અને પોતાના ઇષ્ટદેવ ઉપર પછી ક્રોધાદિકનો મલીન ઘાટ થાય, માટે જેને કલ્યાણને ઇચ્છવું તેને કોઈ ઉપર મલીન ઘાટ કરવો નહિ, અને જો કોઈ ઉપર મલીન ઘાટ કરે તેા તેને મગવાનના મંક્ત તથા મગવાન ઉપર પછી મલીન ઘાટ થઈ જાય, અને અમથી તેા જો એક ગરીબ પછી દુવાળો હોય તેા અમારા અંતરમાં એવો વિચાર આવે છે હે, મગવાન સર્વોત્કર્ષી છે તે એક ટેકાળે રહીને સર્વેના અંતરને જાળે છે માટે જેને અમે દુલ્લો તેનાજ અંતરમાં વિરાજતા હોય, તેા અમે મગવાનનો અપરાધ કર્યો એમ જાણીને તેને પમે જાગીએ, ને તેને કોઈ બોદતું હોય તે આપીએ પછી

જે મકારે તે રાજી થાય તેમ કરીજી છડજી. [૩] અને વચ્ચી અમે વિચારીને જોયું છે, ૩ જે અતિશે ત્યાગ રાસે અથવા દયા રાસે તેથી ભગવાનની ભક્તિ થાય નહિ, ત્યારે ઉપાસનાનો ભંગ થાય છે અને પૂર્વે જે જે અતિશે ત્યાગી થયા છે તેના માર્ગમાં ઉપાસનાનો નાશ થઈ ગયો છે, માટે અમે એમ વિચારીને પરમેશ્વરની ઉપાસના રહેવા સારુ ત્યાગનો પણ મોઝો કરીને ભગવાનનાં મંદિર કરાવ્યાં છે, તેમાં જો થોડો ત્યાગ રહેશે તો પણ ઉપાસના રહેશે તો તેણે કરીને ઘણાક જીવનાં કલ્યાણવાશે. અને જેને ભગવાનની ભક્તિ કરવી તેને તો હુંદિયાની પેટે દયા રાસે પણ કેમ ઠીક પડે ? અને તો પરમેશ્વરને વાસ્તે પુષ્પ લાવ્યાં જોડજી, તુલસી લાવ્યાં જોડજી, ખાંડી તરકારી લાવી જોડજી, ઠાકોરજીને વાસ્તે વાગ વગાંચા કરાવ્યાં જોડજી, મંદિર કરાવ્યાં જોડજી, માટે જે અતિશે ત્યાગ રાસીને ને અતિશે દયા રાસીને છુટી વાચીને બેસી રહે તેણે ભગવાનની ભક્તિ થાતી નથી, અને ડ્યારે ભક્તિજી રહિત થાય ત્યારે ભગવાનની ઉપાસનાનો નાશ થઈ જાય પટલે પછવાડેથી એવું પરંપરા ચાલે તે સારુ અમે મંદિર કરાવ્યાં છે તે અશ્વંદ ભગવાનની ઉપાસના સારુ કરાવ્યાં છે. અને જે ઉપાસક હોય તે પોતાના ધર્મમાંથી અષ્ટ થાયજી નહિ, માટે પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને ભગવાનની ભક્તિ ઉપાસના કરવી જ અમારો સિદ્ધાંત છે. (૪) ॥ ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥ ૨૭॥ (૧૬૦) ૪

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં પ્રથમ (૩) છે. તેમાં પહેલામાં તથા ત્રીજામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે એ અમારું મહાત્મ્ય વિચારે તથા સંતનો માર્ગ વિચારે તો કામકોપાદિકને હટાવી દે, અને જ વિચાર ગુણથી પર છે અને એવો વિચાર પૂર્વના સંસ્કારે કરીને આવે છે તે વિચાર માયિક પદાર્થનું બંધન રહેવા દે નહિ. (૧) ત્રીજામાં મુંડા દેશ કાઢાવિકને યોગે કરીને પ્રથમ આવરણ થઈ જાય એવી કાષ્ઠપ રહે છે તે મોટા પુરુષને રાજી કરે તો નહીં શકે નહિ. (૨) અને કોઈ ઉપર મહીન ઘાટ ન કરે તો મોટા પુરુષ રાજી થાય અને અમારા મનને દુઃખવ્યા હોય તો રાજી કરવા. [૩] અને ત્યાગનો પણ મોઝો પાડીને પોત પોતાના ધર્મમાં રહીને અમારી ભક્તિ ઉપાસના કરવી જ અમારો સિદ્ધાંત છે. (૪) આવતો છે.

- ૧ મ૦ (૧) ત્રીજા પ્રશ્નમાં) મુક્તાનંદસ્વામીને પ્રથમ માયિક પદાર્થની આંટીમાં આવી જવાય એમ કહ્યું છે મુક્તાનંદસ્વામીને તો (મ૦ ૬૨ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) દાહરત્વ અધિકમાં ગોપાલ્લાનંદસ્વામીના બેવાજ કહ્યા છે તથા (કા૦ ૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) શુક્રમુનિની પ્રશંસા કરી છે તેમાં પણ તેમને મુક્તાનંદસ્વામીની કષ્ટના દીધી છે માટે મુક્તાનંદસ્વામી તો શ્રીજીમહારાજના હજુરી મુક હતા તે એવા મોટાને આવરણ થઈ જાય એમ કહ્યું તેનું શું કારણ હશે ?
- ૧ ૭૦. શ્રીજીમહારાજનો મહિમા તથા સંકનો માર્ગ વિચારે તેને કદાપિ માયિક પદાર્થના બંધનમાં આવી જવાનું હોય તો તેનું બંધન તોડીને નિકળી જવાય એમ મુક્તાનંદસ્વામી-

ના ઉદ્દેશ કરીને સાધનિકને સમજાવવા સાદુ કહ્યું છે. પણ મુકાનંદસ્વામીને વંચન થાય એમ ન સમજવું.

- ૨ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં જય વિજય વહવા તે ધામ તો આ પૃથ્વીના ગોઠાની અંદર છે ત્યાં કાઢ, કર્મ, માયા નથી એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૨ ૭૦ જેવા પ્રલહદજીને દેશ, કાઢ, કર્મ, માયા અશુભ હતા તેવા અશુભ બેહુઠમાં નથી એમ કહ્યું છે પણ શુભ દેશાદિકતો છે તે આ વાક્યમાંજ જય વિજયને દેશકાઢાદિક શુભ હતા એમ કહ્યું છે અને માયા નથી એમ કહ્યું છે તે ત્યાં કપટ રૂપ માયા નથી એમ કહ્યું છે.
- ૩ પ્ર૦ ($\frac{૩}{૨}$ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) ઉવાસક પોતાના ધર્મમાંથી અટ્ટ થાયજ નહિ એમ કહ્યું તે કેવી ઉવાસનાવાળો હોય તે ધર્મથી અટ્ટ ન થાય ?
- ૩ ૭૦ શ્રીજીમહારાજને સહાય સાકારને અહારાદિક સર્વેથી પર ને સર્વેના કર્તા નિવંતાને પોતાના આત્માને વિષે સદાય ચિરાજમાન છે એવી રીતે સદા સર્વત્ર પ્રત્યક્ષ જાણે ને દેશે તો તે ધર્મમાંથી ન પડે. ॥ ૨૬૦ ॥

સંવત્ ૧૮૭૯ ના ફાગણ શુદ્ધિ ૨ દ્વિતીયાને દિવસ સ્વામી શ્રીસહ્યાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં પોતાને ઉતારે જેવી ઉપર આચમણે મુસ્તારાવિદે ચિરાજમાન હતા ને પોણે સ્વેસ પહોં હતો અને પોણી ચાદર ઓઢી હતી અને મસ્તક ઉપર ચેત પાવ ઢાંધી હતી અને પોતાના મુસ્તારાવિદની આગળ મુનિ તથા વેદવેદના હરિભક્તની સમા ધરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી દશે પ્રાગ્ભીષ કહ્યું જે, શ્રીમદ્ભાગવત જેવો કોઈ ગ્રંથ નથી, પછી શ્રીજી-
૧ મહારાજ બોલ્યા જે, (૧) શ્રીમદ્ભાગવત તો સારંગ છે પણ સ્કંદપુરાણને વિષે શ્રી વાસુદેવમહાત્મ્ય છે તે જેવો કોઈ ગ્રંથજ નથી, કાંતે ૯ ગ્રંથને વિષે ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યને મક્તિ તથા અર્હિસાપથું એમનું અતિશે પ્રતિપાદન કર્યું છે, એમ કહીને પછી શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે, વાલ્મીકિ રામાયણને વિષે અને હરિવંશને વિષે અતિશે હિસાલું પ્રતિપાદન કર્યું છે અને રઘુનાથજી પણ સત્રિયની મકુતિયે કર્ત્વા છે અને રઘુનાથ-જીને વિષે ષરણાગતવત્સલપથું તો સર્વ પણ જે ષરણાગત હોય ને તે જો જરાય ઢાંકમાં આવ્યો હોય તો તેના તત્કાલ ત્યાગ કરી દે, જો સીતાજીને માથે ક્યારેક લોકાપહાદ આવ્યો તો અતિ ન્હાલાં હતાં પણ તત્કાલ ત્યાગ કરી દીધો. પછી મુક્તા-નંદસ્વામી કહ્યું જે, એવી તો રામાનંદસ્વામીની મકુતિ હતી. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અમારી મકુતિ તો એવી નથી અમારે તો પરમેશ્વરના ભક્ત ઉપર અતિશે દયા વર્તે છે અને ઢાંકવોને વિષે પણ અર્જુનની મકુતિ વડુ કપાલ હતી અને કુલ્પ માત્રને વિષે તો રામચંદ્રજી તથા અર્જુન ૯ જેવો કોઈ પુરુષ નથી અને સીતામીને ટ્રોપ્દી એવી કોઈ સ્ત્રી માત્રમાં સ્થિતો નથી. હવે અને અમારી જે મકુતિ છે તે કહી

છીએ જે, અમારો દયાહુ સ્વભાવ છે, તો પણ એ હરિચક્તનો દ્રોહી હોય તેનો તો અમારે અમાવ આવે છે અને હરિચક્તનું ઘસાતું જો કોઈ બોલ્યો હોય અને એને જો હું સાંભળું તો તે સાથે હું બોલવાને ઘણો રુદ્ધું પણ બોલવાનું મનજ થાવ નહિ, અને એ મગધાનના ચક્તની સેવા ચાકરી કરે તે ઉપર તો અમારે અતિશ્લે રાખીપો થઈ જાય છે. [૧] અને અમારી પ્રકૃતિ એ છે જે, યોદીક વાતમાં કુરાખી પણ ન થાઉં અને ૧ યોદીક વાતમાં રાખી પણ ન થાઉં, ને જ્યારે જેમાં રાખી યથાનો કે કુરાખી યથાનો સ્વભાવ મહુ દિવસ સુધી જોડું છું ત્યારે રાખીપો ને કુરાખીપો થાય છે, પણ કોઈના કાશા સાંભળ્યા થકી કોઈને ઉપર રાખીપો કે કુરાખીપો વાતો નથી, અને ઘેટલો જેનો ગુણ અમારા મનમાં જળાઈ જાય છે તેટલો તેનો ગુણ આવે છે. (૨) અને ૨ અમારે તો પણ અંગ છે એ જો મગધાનનો સ્વસ્વરો ચક્ત હોય તો હું તો તે મગધાનના મ્વત્તનો પણ મ્વત્ત છું અને હું મગધાનના ચક્તની ચક્તિ કરું છું, પણ મારે વિષે ઘોટા ગુણ છે અને ઘટલો ગુણ જેમાં ન હોય તો તેમાં કોઈ જાતની ઘોટાચપ શોધે નહિ. [૩] ૩ અને મગધાનના ચક્તનો જેને જેને અમાવ આવ્યો છે તે અતિશ્લે ઘોટા હતા તો પણ પોતાની પદ્ધતી થકી પડી ગયા છે, અને જેનું હું થાય છે તે પણ મગધાનના ચક્તની સેવામાંથીજ થાય છે, અને જેનું ઘુંડું થાય છે તે પણ મગધાનના ચક્તના દ્રોહમાંથીજ થાય છે. અને વધી જીવને મગધાનને રાખી કર્યાનો ઉપાય તો મન, ક્રમ વચ્ચે મગધાનના ચક્તની સેવા કરવી પણ છે અને મગધાનના ચક્તનો દ્રોહ કરવો પણ મગધાનને કુરાખી કરવાનો ઉપાય છે. [૪] માટે અમારો તો પણ સિદ્ધાંત છે એ મગધાનના રાખીપો હોય, ને મગધાનના મ્વત્તનો સંગ હોય, તો મગધાનથી અનંત વર્ષ સુધી છેટે રહીએ તો પણ કાંઈ મનમાં શોક ન થાય અને મગધાનની પાસે રહેતા હોઈએ ને જો મગધાનનો રાખીપો ન હોય તો તેને હું સારું નથી જાણતો અને સર્વ શાક્તનું પણ પણ સાર છે એ, મગધાનનો જેમ રાખીપો હોય તેમજ કરવું અને જેમ મગધાનનો રાખીપો હોય તેમ એ ન કરે તેને મગધાનના માર્ગ થકી પદ્ધતી જાણવો અને જેને મગધાનના મ્વત્તનો સંગ છે એ મગધાનનો રાખીપો છે, ને તે જો અર્થલોકમાં છે તો પણ મગધાનના ધામમાંજ છે, કેમ એ જે સંતની સેવા કરે છે એ મગધાનના ગમતામાં છે તે મગધાનને સમીપે જાડેનેજ નિવાસ કરશે અને જો મગધાનના ધામમાં છે ને મગધાનનો રાખીપો નથી એ મગધાનના મ્વત્ત ઉપર રૂપ્યાં છે તો તે ચક્ત મગધાનના ધામમાંથી પણ જશ્વર હેઠો પડશે, માટે અમારે તો મગધાનનો રાખીપો થવા સાર જન્મો જન્મ મગધાનના મ્વત્તનીજ સેવા કરવી છે, અને એમ અમારો નિશ્ચય છે તેમજ તમારે પણ નિશ્ચય કરવો. પછી શુક્તાનંદસ્વામી આદિક જે સર્વે હરિચક્ત હતા તેમણે હાથ

જોડીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! અમારે પણ એજ નિશ્ચય રાહનો છે, એમ કહીને સર્વે હરિમત્ત વિનવિષ્ સહિત શ્રીજીમહારાજને પગે લાગ્યા. પછી વચ્ચે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, આ વાર્તા જે અમે કરી છે તે કેવી છે તો વેદશાસ્ત્ર, પુરાણ આદિક જે જે કલ્પાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે શબ્દ માત્ર છે તે સર્વેનું અમે યવળ કરીને તેનું સાર કાઢીને આ વાર્તા કરી છે તે પરમ રહસ્ય છે ને સાગનું પણ સાર છે અને પૂર્વે જે જે મોક્ષને પામી ગયા છે ને હવે જે જે પામશે ને હપણાં જે જે મોક્ષને માગે ચાલ્યા છે તે સર્વેને આ વાર્તા છે તે જીવનદોરી રૂપ છે. (૫) इति वचनामृतम् ॥ २८ ॥ (૧૬૧) ૫

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમે દયાલુ હીપ પણ અમારા ભક્તનો દ્રોહ કરે તેનો અમાવ આવે છે. (૧) અને રાજી બચાનો ને કુરાજી બચાનો તપાસ કરીને રાજી કુરાજી યદ્ય હીપ. (૨) અને અમારા ભક્તની ભક્તિ પટલે સેવા કરવી ય શુણ જેમાં ન હોય તેની મોટવપ શોમે નહિ. (૩) અને અમારા ભક્તની સેવાથી કહું આવ છે ને દ્રોહથી મુંડું આવ છે ને અમારા ભક્તની સેવા કરે તેના ઉપર અમે રાજી યદ્ય હીપ અને દ્રોહ કરે તે ઉપર કુરાજી યદ્ય હીપ. (૪) અને જેના ઉપર અમારો રાજીપો હોય તે મર્ત્યલોકમાં છે તો પણ અમારા ધામમાંજ છે અને જેના ઉપર અમારો રાજીપો નથી તે અમારા ધામમાંથી પણ પડશે. (૫) વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ શ્રીજી વાવતમાં અમે અમારા ભક્તની ભક્તિ કરીય હીપ એમ કહું તે શ્રીજીમહારાજ શી ભક્તિ કરતા હશે ?

૧ ઉ૦ પોતાના ભક્તની કાલ, કર્મ, માયા બધી રક્ષા કરીને પોતાના ધામમાં લઈ જઈને પોતાનું મુલ આવે છે ય ભક્તિ કહી છે.

૨ પ્ર૦ અમારા ભક્તની ભક્તિ કરવી ય શુણ જેમાં ન હોય તેની મોટવપ શોમે નહિ એમ કહું તે ભક્તિ કહ જાણવી ?

૨ ઉ૦ આ ઠેકાણે ભક્તિ પટલે સેવા કહી છે તે સેવા કહ તો જેમ શ્રીજીમહારાજને અર્થે થાલ કરીને જમાડે તેમ શ્રીજીમહારાજના ઉત્તમ ભક્તને અર્થે પણ થાલ કરીને તેમને જમાડે અને શ્રીજીમહારાજને અર્થે જેમ પાંચ રૂપીયાનું સ્વરચ કરે તેમ તે ભક્તને અર્થે પણ કરે ને સંત માંડા હોય તો તેનું માથું દાબે, પગ દાબે, નવરાબે, તે ભક્તિ જેમાં ન હોય તેને વિષે કોઈ જાલની મોટવપ શોમે નહિ.

૩ પ્ર૦ પાંચમી વાવતમાં જેના ઉપર અમારો રાજીપો છે તે મર્ત્ય લોકમાં છે તો પણ ધામમાંજ છે અને ધામમાં છે તોપણ અમારો રાજીપો નથી તો તે ધામમાંથી પડશે એમ કહું તે શ્રીજીમહારાજના ધામમાંથી પડવાની રીત નથી માટે તે મર્ત્યલોક અને ધામ શું સમજવું ?

૩ ઉ૦ શ્રીજીમહારાજ મનુષ્ય રૂપે જ્યાં વિરાજમાન હોય ત્યાં સદાય સેવામાં મેલો રહેતો હોય તે સ્થલને આ ઠેકાણે ધામ કહું છે અને શ્રીજીમહારાજથી જુદો રહેવું પડતું હોય તેને મર્ત્ય લોક કહું છે. અને જે શ્રીજીમહારાજથી જુદો રહીને સંતની સેવા કરતો હોય

ને તેના ઉપર શ્રીજીમહારાજનો રાજીયો હોય તો તે અક્ષર ધામમાં જાય; અને એટલો રહે તો હોય પણ શ્રીજીમહારાજનો રાજીયો ન હોય તો તે પડી જાય એમ કહ્યું છે.

૪ ૫૦ આ વાર્તા સારાં સાર ને જીવનદોરી રૂપ છે એમ કહ્યું તે વાત કહે જાણવી ?

૪ ૫૦ સર્વે કારણના કારણ અશ્વરાતીત પૂર્ણ પુરુષોત્તમ શ્રીસ્થામિનારાયણ ભગવાન તેમની ત્રિ કોટી સાધને ને કોટી કલ્પે પણ તેમના ધામમાંથી આવેલા સંત વિના થાય તેમ નથી તે સંતની સેવા કરવી ને મન ક્રમ વચને અનુવૃત્તિમાં રહેવું ને તેમનો દ્રોહ થવા દેવો નહિ, કેમ જે બાવા ભગવાનને બાવા મુક્ત તે સર્વને અગમ્ય છે ને ફેર મઢવા દુર્લભ છે, માટે આ વાત સારાં સાર છે ને જીવનદોરી રૂપ ઘટલે પોતાના પ્રાણથી પણ અધિક ઘડાલી કરી રાખવા એવી છે ને આજવા એવી છે માટે જીવનદોરી રૂપ કહી છે અને જો પણ મોટા સંતનો દ્રોહ થાય તો આત્મિક મોક્ષ થંબ હટ જાય માટે સેવા કરવી ને દ્રોહ ન કરવો એમ કહ્યું છે. ॥ ૧૬૧ ॥

સંવત્ ૧૮૭૯ ના ફાગણ શુદ્ધ ૮ અષ્ટમીને દિવસ સ્વામી શ્રી સદ્જાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાલાલચરના દરવારમાં ઉત્તરાદે વાર ઓરહાની ઓસરીય દોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારબિંદીની આગળ મુનિ તથા વેશદેશના હરિભક્તની સખા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, [૧] શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જે ભવતંતુ વિષ્ણુ અતિ આસક્ત થયું હોય તેનાં આવાં લક્ષણ હોય જે પોતે માર્ગે ચાલીને અતિશે થાકી રહ્યો હોય ને બેઠું થાવાનો પણ શરીરમાં શક્તિ ન રહી હોય ને તેવા સમામાં કાંઈક ભગવાનની વાર્તાનો પ્રસંગ નિસરે તો જાણીય એકે ગાઝ પણ ચાલ્યો નથી એવો સાવધાન થઈને તે વાર્તાને કરવા સાંભળવામાં અતિશે તત્પર થઈ જાય, અથવા ગમે તેવા રોગાદિકે કરીને પીડાને પામ્યો હોય, અથવા ગમે તેવું અપમાન થયું હોય, ને તેવામાં જો એ ભગવાનની વાર્તા સાંભળે તો તત્કાલ સર્વે દુઃખ થકી રહિત થઈ જાય, અને ઘડી ગમે તેવી રાજ્ય સમૃદ્ધિને પામીને અવરાઈ ગયો એવો જળાતો હોય, અને જે ઘડીયે એ ભગવાનની વાર્તા સાંભળે તો તે ઘડીયે જાણાણ એને કોઈનો સંગજ નથી થયો. એવો થકોતે ભગવાનની વાર્તા સાંભળવામાં સાવધાન થઈ જાય, એવી જાતનાં જેને વિષે લક્ષણ હોય તેને એ ભગવાનને વિષે દૃઢ આસક્તિ થઈ જાણવી. (૧) ॥

૨ પછી હુત્તાનંદરાયનીય પુલયું જે, (૨) એ ભગવાનને વિષે એવી દૃઢ આસક્તિ શા થકી થાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, કાંતો પૂર્વ જન્મનો એવો અતિ ઘર્ષીયો સંસ્કાર હોય અથવા જે સંતને ભગવાનને વિષે એવી દૃઢ આસક્તિ હોય તેને સેવા કરીને રાજી કરે એ વેચે કરીને એ ભગવાનને વિષે એવી દૃઢ આસક્તિ થાય છે પણ એ વિના બીજો ઉપાય નથી. (૨) इति वचनामृतम् ॥ ૨૯ ॥ (૧૬૨)

रहस्यार्थ ३०—आमां प्रज (२) के तैमां पहेलुं कृपावाक्य के, तैमां श्रीजीमहाराजे कहुं के जे बाकी रह्यो होय, पीछा पाप्मो होय, अवमान अणु होय तथा खरुदिमां अवराइ गयो होय, तो पण अमारी बाव सांभळवामां सावधान बह आव, ते भक्तने अमारे बिचे दह आसक्ति जाणवी. (१) बीजामां पूर्वतो बलीयो संस्कार होय अथवा एवी आसक्तिबाळा संतनी सेवायी दह आसक्ति बाव के. (२) बावतो के.

१ प्र० पहेली बावतमां श्रीकृष्ण भगवानना स्वरूपने बिचे जे भक्तनुं चित्त जति आसक्त अणु होय पण कहुं ते श्रीकृष्ण कोने जाणवा ?

१ व० श्रीकृष्ण नामे श्रीजीमहाराजे पोताने कळा के ते इतिवाक्यसुधाधिनुना तरंग (१६८ मां) कहुं के जे ॥ सांप्रतंस्तिवह सर्वेषां भवतां सुहृदामतिः । मध्येव कृणोऽयमिति तरकायामनुपासना ॥ ३२ ॥ महरिप्राणि जेवानि ओतध्यानि वसाहरम् । मनध्या-मंविधातुधं स्मरंस्या मरुतोत्सवाः ॥ ३४ ॥ महासमासुमहासाः कृतंभक्तैर्मदर्थेनम् । साधुसंतर्पणेषापि स्मरंस्मरंमत्कृतंमुहुः ॥ ३५ ॥ एवंबिद्वद्योयूयं मज्जन्तेस्तु प्रतापतः । ऐहांतेपरमंयाम मदीयंमात्स्वबुद्धम् ॥ ३६ ॥ स्वरूपानंदनामासीत् पुरा साधुमदाश्रितः । आत्मदर्शिसदेहांते प्रास्ववाद्बुद्धिदुःखभूत् ॥ २० ॥ तत्तत्सद्वैचार्यैः मवास्वित्वास्वयंकृता । तदास्वहित्वात्मध्यानं ममध्यानरतोऽभवत् ॥ २८ ॥ सद्यःशान्तिगतः प्राप्यदेहंस्वित्वासभौ-तिकम् । मद्भामप्रापपरमंयूयंभजनमांततः ॥ २९ ॥ आ समयमां तो आ लोकने बिचे आ श्रीजीमहाराज श्रीकृष्ण के ५ प्रकारे तमारे सर्वेने अमारे बिचे अस्तंत दह मनि करवी त्वार पछी अमारी उपासना करवी ॥ २३ ॥ अने अमारां चरित्र भावर सहित सांभ-ळवां, गाववां, जाणवां अने अमार्क ध्यान करणुं अने अने करेला उत्सव संभारवा ॥ २४ ॥ अने मोटी समाने बिचे अमोए करेली चार्चाओ तथा भक्तोए करेली अमारी पूजा अने अमोए बारंवार संतोने अमाक्या ए आवि अमारी लोळा तेने बारंवार संभारवी ॥ २५ ॥ आ प्रकारे करता एवा तमो अमारी भक्तिना प्रतापवी देहने अंते सर्वोत्कृष्ट वतुं अमार्क धाम तेने निश्चय पामणो ॥ २६ ॥ अने अमारा आश्रित स्वरूपानंदस्वामी ते प्रथम आत्मदर्शी हता ते देहना अंतसमे जति दुःखी होता हवा ॥ २७ ॥ त्वार पछी तेमना पासे वसोने अमोए उपर कहेली अमारा चरित्र संबंधी सर्व चार्चा करी त्वारे ते आत्मानुं ध्यान त्याग करीने अमार्क ध्यान करणुं तैमां प्रीतिबाळा होता हवा ॥ २८ ॥ त्वार बली तत्काळ शान्ति पामोने भौतिक ज्ञानाना देहने त्याग करीने अ-मार्क सर्वोत्तम अक्षर धाम तेने पावता हवा तेज हेतु माटे तमे सर्वे पण अमार्क भजन करो तो अमारा धामने पामणो ॥ २९ ॥

संवत् १८७९ ना द्वितीय चैत्र शुदि ९ नवमीने दिवस स्वामी भीमहृदयानंदजी महाराज श्री गढदा मध्ये दादासावरना दरबारवां श्री बामुदेव नारायणना मंदिरनी ओसरपी गादी तकिया उपर बिराजवाण हता ने नेत स्वैस पहेंयो हता ने नेत चादर ओढां हती ने काळा छेदाजी योक्की मस्तके बांधी हती ने मोळा दुप्यनो हार पहेंयो

હતો ને પોઝા ધુળનો તોરો પાધમાં લટકતો હતો ને પોતાના મુલારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સયા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) શ્રીમદ્ભગવત આદિક જે સત્શાસ્ત્ર ને સત્ય છે ને એ શાસ્ત્રમાં જે કહ્યું હોય તે તેવીજ રીતે બાય છે પણ વીઝી રીતે યાતું નથી જુઓને શ્રીમદ્ભગવતમાં સુવર્ણને વિષે કહ્યું નો નિવાસ કશો છે તો તે સુવર્ણ અમને દીઠું પણ ગપતું નથી અને જેવું બંધનકારી સુવર્ણ છે તેવુંજ બંધનકારી રૂપ પણ છે, કેમ જે ઉપારે રૂપવાન સ્ત્રી હોય ને તે સખામાં આવે ત્યારે ગમે તેવો ધોરજવાન હોય તેની પણ દૃષ્ટિ તેના રૂપને વિષે તળાયા વિના રહે નહિ, માટે મોતું ને સ્ત્રી એ બે અતિ બંધન કારી છે ને એ બે પદાર્થનું બંધન તો ત્યારે ન થાય ઉપારે પ્રકૃતિ પુરુષ થકી પર પછું જે શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મ તેનેજ એક સત્ય જાણે ને તે બ્રહ્મનેજ પોતાનું સ્વરૂપ માને, ન તે બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મ પણ જે શ્રીકૃષ્ણ અગવાન તેનું મજન કરે, અને એ બ્રહ્મ થકી ઓળં જે પ્રકૃતિ ને પ્રકૃતિનું કાર્ય માત્ર તેને અસત્ય જાણે ને નાશવંત જાણે ને તુલ્લ સમક્ષે ને માયિક જે નામ રૂપ તેને વિષે અતિશે દોષ દૃષ્ટિ રાણે ને તે સર્વ નામરૂપને વિષે અતિશે વૈરાગ્ય પામે, તેને સોતું ને સ્ત્રી બંધન ન કરે અને વીજાને તો જરૂર બંધન કરે. (૧) इति वचनामृतम् ॥ ૩૦ ॥ (૧૬૩)

૧

રહસ્યાર્થ ૧૦—આમાં કૃપાવાક્ય [૧] છે. તેમાં શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મ જે અમારું તેજ તે રૂપ થઈને પરબ્રહ્મ જે અમે તે અમારું મજન કરે અને અમારા વિના વીજેથી વૈરાગ્ય પામે, તેને સોતું ને સ્ત્રી બંધન કરે નહિ એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. [૧] વાક્ય છે.

- ૧ પ્ર૦ શુદ્ધ-ચૈતન્ય-બ્રહ્મ કહ્યું તેને તમે રહસ્યાર્થમાં શ્રીજીમહારાજનું તેજ કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજના તેજને શુદ્ધ-ચૈતન્ય-બ્રહ્મ કહેવાનો શો હેતુ હશે ?

- ૧ ૭૦ મૂલપુરુષ-ઈશ્વર, વાસુદેવ-બ્રહ્મ તથા મૂલ અક્ષર એમના તેજને ચૈતન્ય-બ્રહ્મ કહેવાય છે પણ એ ત્રણને વિષે એક વીજાના ઉપરિનું શક્તિ દ્વારે અન્વયપણું છે અને શ્રીજીમહારાજનું તેજ એ સર્વનું આધાર ને કારણ ને પ્રેરક છે ને એમાં પરાન્વય નથી, માટે આ ટેકાણે શ્રીજીમહારાજના તેજને શુદ્ધ-ચૈતન્ય-બ્રહ્મ કહ્યું છે એમ સમજી. ॥૧૬૩॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૪ ચોથને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રીગદ્દા મધ્યે દાદાસાવરના દરવારમાં પોતાને ઉતારે વેદીકા ઉપર માઁદી લકિયા નસાવીને વિરાજમાન હતા અને સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને કાઝા હેટાની ધોતલી મસ્તકે ધારી હતી અને પોતાના મુલારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સયા મરાઈને બેઠી હતી ને પ્રાગત્રી દશે પાસે શ્રીમદ્ભગવતમાં કપિલગીતાની કથા વંચાતા હતા.

પછી કથાની સમાપ્તિ થઈ ત્યારે શ્રીજીવહારાજ પરમહંસ પ્રત્યે બોલ્યા હૈ, (૧)
 સર્વ કારણના પળ કારણ ને અસરાતીત ને પુરુષોત્તમ એવા હૈ વાસુદેવ મગધાન તે
 પુરુષરૂપે કરીને માયાને વિષે ચીર્યને ધરે હૈ તે પુરુષ અસરાત્મક હૈ મુક્ત હૈ ને એને
 બ્રહ્મ કહે હૈ અને એ પુરુષે માયામાં ચીર્ય થયું ત્યારે તે માયાચકી વૈરાજપુરુષ હત્યજ
 થયા ત્યારે એ વૈરાજપુરુષ તે તે પુરુષના પુત્ર કહેવાય, જેમ આ જગતમાં કોઈક આશ્રમ,
 સંન્યાસ, વૈષ્ણાદિક જે પ્રાકૃત માણસ હોય ને તેની સ્ત્રીમાંથી તેનો દિકરો થાય તેમ એ
 વૈરાજપુરુષ થાય હૈ એવાજે વૈરાજપુરુષ તે આ વ્યવસ્થિ પુરુષ જેવાજ હૈ ને એની ક્રિયા પળ
 આ વ્યવસ્થિ જીવના લેખીજ હૈ ને તે વૈરાજપુરુષની દ્વિપરાર્થે કાઢની આવરદા હૈ. (૧) ૧
 અને આ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, પ્રલયરૂપ એની ત્રણ અવસ્થા હૈ, જેમ આ જીવની
 જ્ઞાપત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા હૈ તેમ, અને એ વૈરાજપુરુષનાં ચિરાદ્, મૃત્વાત્મા,
 અવ્યાકૃત એ ત્રણ દેહ હૈ ને તે દેહ અઘાવરણે મુક્ત હૈ ને તે દેહ મહત્ત્વાદિક જે ચો-
 થીજ તત્ત્વ તે દ્વારે થયાં હૈ તે એ ચિરાદ્ને વિષે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ને દેવતાએ પ્રવેશ કર્યો
 ને એને ઘડાઘડા માંડપું ને ચિરાદ્નો જીવ પળ માંડી હતો તો પળ એ ચિરાદ્ ઘડપું જહિ
 ને વ્યારે ક્ષેત્રજ્ઞ એવાજે વાસુદેવ મગધાન તે પુરુષરૂપે કરીને એમાં આવ્યાત્યારે એ ચિરાદ્
 દેહ ઘડપું, ને એ વૈરાજપુરુષ પોતાની ક્રિયાને વિષે સમર્થ થયા. અને એજ જે મગધાન
 તે આ જીવને પ્રકાશ્યાને અર્થે સુષુપ્તિરૂપ માયા ચકી પર રહ્યા થકા એ જીવને વિષે
 સાક્ષીરૂપે રહ્યા હૈ તોપણ જીવને દેહ ઇન્દ્રિયો ને વિષય તેનો સંગ ધણો થયો હૈ માટે સંગ
 હોષે કરીને એ જીવ દેહાદિક રૂપ થઈ ગયો હૈ તે એના સંગ ને મુક્તિને એ જીવ એમ
 સમજે હૈ, ધારું સ્વરૂપતો માયાચકી મુક્ત ને પર ઇચ્છું જે બ્રહ્મ તે હૈ, એવી રીતે નિરં-
 તર મનન કરતો સતો બ્રહ્મનો સંગ કરે તો એ બ્રહ્મનો ગુણ એ જીવને વિષે આવે પળ
 એને આ જ્ઞાત્મા સાંખ્યી હોય તો પળ નિરંતર સ્મૃતિ રહેતી નથી એ મોટો દોષ હૈ, એવી
 રીતે ઈશ્વર જે વૈરાજપુરુષ ને આ વ્યવસ્થિ જીવ એ સર્વેના પ્રકાશક તો પુરુષરૂપે કરીને
 પુરુષોત્તમ એવા વાસુદેવ હૈ (૨) અને એ વૈરાજપુરુષ પળ જીવની પેટે બદ્ધ હૈ તે દ્વિપ- ૨
 પાર્થ સુધી પોતાની આવરદા મોગવે હૈ ત્યાં સુધી બદ્ધ વેતે હૈ ને એનો પ્રલય થાય ત્યારે
 એને એ પુરુષનો સંબંધ સાક્ષાત્ થાય હૈ, કેમજે એનો વાપ જે પુરુષ તે સમર્થ હૈ તે એને
 ઇટલો જાઢવે હૈ અને વૈરાજપુરુષને માયાનો સંબંધ રહ્યો હૈ માટે પ્રલયને અંતે પાછો
 માયામાંથી ઉપજે હૈ. અને આ જીવ હૈ તે જેવો પોતે બદ્ધ હૈ ને અસમર્થ હૈ તેવી રીતેજ
 એનો જે વાપ હોય તે પળ બદ્ધ ને અસમર્થ હોય માટે એ વાપ તે દિકરાનો શો સહાય
 કરે ? માટે એને સુષુપ્તિ રૂપ માયાનો સંબંધ નિરંતર રહે હૈ ટકતો નથી એતો વ્યારે પૂર્વે
 કહ્યો તેવી રીતે નિરંતર પાતાના પ્રકાશક જે બ્રહ્મ તેનો મનન દ્વારા સંગ કરે ત્યારે ટકે

અને ઘડી એ વિરાટ પુરુષ પણ સંકર્ષણ, અનિરુદ્ધ, પ્રથુઙ્ગની ઉપાસના કરે છે તેમાં પ્રલય રૂપ અવસ્થાને વિષે સંકર્ષણની ઉપાસના કરે છે ને સ્થિતિરૂપ અવસ્થાને વિષે પ્રથુઙ્ગની ઉપાસના કરે છે ને ઉત્પત્તિરૂપ અવસ્થાને વિષે અનિરુદ્ધની ઉપાસના કરે છે અને તે સંકર્ષણાદિક ત્રણ હોતે વાસુદેવ ભગવાનનાં સગુણ રૂપ છે ને તેની ઉપાસનાને વહે કરીને વૈરાજપુરુષ હોતે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય રૂપ ક્રિયાને વિષે સામર્થ્યને પામે છે અને જ્યાં સુધી એ ત્રણની ઉપાસના કરે છે ત્યાં સુધી એને ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, પ્રલય રૂપ જે માયાનો સંબંધ તે ટઢઢો નથી ને જ્યારે એ નિર્ગુણ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેની ઉપાસના કરે છે ત્યારે એ વૈરાજ પુરુષ માયાનો ત્યાગ કરીને બ્રહ્મ રૂપ થાય છે, જેમ આ જીવ છે તે બ્રહ્માદિક દેવરૂપે ભગવાનની ઉપાસના કરે છે ત્યારે ધર્મ, અર્થ કામ રૂપ ફરને પામે છે અને જ્યારે ભગવાનના અવતાર જે રામ કૃષ્ણાદિક તેની ઉપાસના કરે ત્યારે બ્રહ્મ રૂપ થાય ને એની મુક્તિ થાય તેમ એ વિરાટ પુરુષને પણ છે.

(૩) અને એ વૈરાજ પુરુષ દ્વારા એ અવતાર થાય છે એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે તો એ ૩ સમજવું જો, એ જે વાસુદેવ નારાયણ તે પુરુષ રૂપે કરીને વૈરાજ પુરુષને વિષે આશીને વિરાજમાન હોય ત્યારે અવતાર કહ્યા છે માટે તે અવતાર તો સર્વે વાસુદેવ ભગવાનના જ છે અને એ વાસુદેવ ભગવાન જ્યારે પ્રતિકોપપણે એ વૈરાજ પુરુષ ઘડી નોસા પડી જાય ત્યારે એ કેવલ વૈરાજ પુરુષ ઘડી અવતાર સંભવેજ નહિ, માટે એ ઘડી અવતારતો એને વિષે વાસુદેવ આવ્યા છે તે સારુ કહ્યા છે અને એને વિષે વાસુદેવ જે સ્નેહજ તેણે પ્રવેશ કર્યો નહોતો ત્યારે એ વૈરાજ પુરુષ પોતાની ક્રિયા કરવી તેને વિષે પણ સમર્થ નહોતો થયા અને પૂર્વે જે પુરુષ કહ્યા તે માયામાં ગર્ભ ધરે ત્યારે એક એવા જે વૈરાજ પુરુષ રૂપ દિકરો તે થાય અને એજ માયામાંથી ધીમા પણ ઘણાંક એવાં વૈરાજ પુરુષ રૂપ બ્રહ્માંદ થાય છે અને તે પુરુષતા નિરસ છે ને શુક્ત છે ને બ્રહ્મ છે ને માયાના કારણ છે તે માયાને વિષે લોપપણે વર્તે છે તો પણ એને માયાનો શાધ પાતો નથી ને માયાને વિષે એને યોગની ઇચ્છા નથી એટો પોતે બ્રહ્મ સુત્રે સુસ્ત્રીયા છે ને પૂર્ણ કામ છે અને જે વૈરાજ પુરુષ ઈશ્વર છે તે માયાના યોગને યોગવીને પ્રલય કાઢ્યો વિષે માયાનો ત્યાગ કરે છે ને જે જીવ છે તે તો માયાના યોગને યોગવીને દુઃસ્ત્રીયો ઘડો માયામાં જીન થાય છે (૪)

૪

૨ ત્યારે શુકલ્પની એ પુરુષ જે (૨) પુરુષોત્તમ વાસુદેવ છે તે શુક્લ રૂપે કરીને અનેક બ્રહ્માંદની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, પ્રલયના કર્તા છે માટે પુરુષ રૂપે કરીનેજ શુદ્ધ શાસ્ત્રમાં પુરુષોત્તમને કહ્યા છે ત્યારે પુરુષમાં ને વાસુદેવમાં કેટલો મેદ છે ? ત્યારે બીજીયારાજ બોલ્યા જે જેમ આ જીવને વિષે ને વૈરાજ પુરુષ ઈશ્વરને વિષે મેદ છે

ને વચ્ચે જેમ ઈશ્વરને વિષે ને પુરુષને વિષે ભેદ છે, તેમ પુરુષને પુરુષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેને વિષે એવા ઘણો ભેદ છે ને પુરુષોત્તમ વાસુદેવ તો સર્વના સ્વામી છે. અને એવા અસારાત્મક પુરુષ બ્રહ્મરૂપ ઘણાક છે તેજે તે વાસુદેવના ચરણારવિન્દની વપાસના કરે છે ને સ્તુતિ કરે છે એવી રીતે પુરુષોત્તમ, પુરુષ, ઈશ્વર ને જીવ એ ચાર ભેદ અનાદિ છે. તે આવી રીતે વાર્તા અમે ઘણીક વાર કરી છે પણ એનું મનન કરીને સારી પેટે પોતાના અંતરમાં ઘેઝવે વેસારતા નથી એટલે શાસ્ત્રના શબ્દને સાંભળીને સમગ્રણમાં ઠા રહેતો નથી ને ઠાવકો ઘેઝવે વેસારી ફોપ તો એની સમગ્રણ કોઈ દિવસ તે શબ્દને સાંભળવે કરીને ફરે નહીં માટે આ વાર્તાને સારી પેટે વિચારજો અને લક્ષ્યો એવી રીતે આ વાર્તા શ્રીજીમહારાજે કરી છે તે લક્ષી છે. (૫) ઇતિ ૫ વચનામૃતમ્ ॥૩૧॥ (૧૬૪)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. પહેલું કૃપાવાચ્ય છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમે સર્વે કારણના કારણ, અશ્વરાતીત ને પુરુષોત્તમ વાસુદેવ છીએ અને પુરુષ-દ્વારાય માંયાને વિષે વીર્ય ધારણ કરીએ છીએ તે પુરુષધર્મી વૈરાજપુરુષ થાય છે. (૧) અને વૈરાજપુરુષ તથા વ્યવિટિ જીવોના પ્રકાશક પુરુષરૂપે કરીને અમે છીએ. (૨) અને એ વૈરાજપુરુષ આ વ્યવિટિ જીવોના પેટે વદ્ધ છે અને વૈરાજપુરુષ તથા જીવ તે જ્યારે અમારી વપાસના કરે ત્યારે માયાનો ત્યાગ કરીને બ્રહ્મરૂપ થાય ને મોક્ષને પામે. (૩) અને અમારું એશ્વર્ય પુરુષદ્વારે વૈરાજમાં આવ્યું હોય ત્યારે એ વૈરાજપુરુષ થકી અવતાર કહ્યા છે. (૪) સીજામાં જીવમાં ને વૈરાજમાં ભેદ છે અને વૈરાજમાં ને પુરુષમાં ભેદ છે તેમ પુરુષને વિષે ને અમારું વિષે તો એવો ઘણો ભેદ છે અને પુરુષ ઘણો છે અને એ ચાર ભેદ અનાદિ છે. (૫) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં અમે સર્વે કારણના પણ કારણ ને અશ્વરાતીત ને પુરુષોત્તમ વાસુદેવ છીએ એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે સર્વ શબ્દ વહે કરીને કોને જાણવા ? અને તે સર્વના કારણ કોને જાણવા ? અને કિયા અશ્વરથી અતીત કહ્યા ? અને વાસુદેવ એનું નામતો મૂળ પુરુષના ઉપર જે બ્રહ્મ તેમનું છે અને આ ટંકાણે શ્રીજીમહારાજે પોતાને વાસુદેવ નામે કહ્યા તેનું શું કારણ હશે ?

૧ ૬૦ જીવકોટી, મૂળ પુરુષરૂપ ઈશ્વરકોટી, અશ્વકોટી તથા મૂર્તિમાત્ર મૂળ અશ્વરકોટી તે સર્વે ને સર્વ શબ્દ વહે કરીને જાણવા અને તે સર્વેનું કારણ શ્રીજીમહારાજનું તેજ છે તે અશ્વરાતીત સર્વેનું કારણ જાણવું અને એ તેજનેજ અશ્વર નામે કહ્યું છે તે તેજથી શ્રીજી-મહારાજ અતીત પડેલે પર છે ને તે તેજ પોતાનું છે માટે તેના કારણ છે. અને શ્રીજી-મહારાજ પોતાના તેજ રૂપે મૂળ અશ્વરાતીતને વિષે વ્યાપક છે તેથી વાસુદેવ કહ્યા છે.

૨ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજના તેજને મૂળ અશ્વરનું કારણ કિયા વચનામૃતમાં કહ્યું છે ?

૨ ૬૦ (પ્ર૦ ૬૧ માં) શ્રીજીમહારાજના તેજને અશ્વરનું આત્મા, દૃષ્ટા ને વ્યાપક કહ્યું છે

પ્ર.

વચનામૃત મ. મ. ૩૧

તથા (કાં ૬ માં) મૂર્તિમાન અક્ષરનું આત્મા કહ્યું છે અને (પ્ર૦ ૬૧ ના ૧૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) અક્ષરને વિષે બંને કાંતિષ્ કરીને અન્વયપણે રહ્યા છીએ તથા (૭૨ ના ૧૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) ક્ષર અક્ષરને અમારી શક્તિ કરીને ધરી રહ્યા છીએ, માટે મૂર્તિમાન મૂલ અક્ષરનું કારણ, આધાર, વ્યાપક ને પ્રેરક શ્રીજીમહારાજનું તેજ છે અને તે તેજના કારણ પોતે શ્રીજીમહારાજ મૂર્તિમાન છે.

- ૩ પ્ર૦ મૂલ પુરુષાદિક સર્વેને પ્રેરણા તો અક્ષરદ્વારે શ્રીજીમહારાજ કરાવે છે એમ [પ્ર૦ ૪૧ માં તથા સાં ૫ ના ૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં] કહ્યું છે ને [આમાં ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં] શ્રીજી-મહારાજ પાધરાજ પુરુષદ્વારે વેરાજને વિષે આપ્યા એમ કહ્યું તેનું હું કારણ હશે ?
- ૪ ૭૦ શ્રીજીમહારાજના આપેલા પેશ્વર્થ વડે કરીને મૂલ અક્ષર વાસુદેવ બ્રહ્મને પ્રેરણા કરે છે ને તે બ્રહ્મ મૂલ પુરુષને પ્રેરણા કરે છે અને મૂલ પુરુષ પોતાથી ઓરા રહ્યા તે સર્વેને પ્રેરણા કરે છે પણ તે શ્રીજીમહારાજના પેશ્વર્થ વડે કરીને કરે છે માટે સર્વેના મૂલ પ્રેરક શ્રીજી-મહારાજ છે માટે મુક્તે તે દ્વારે પ્રેરણા કરે શોષણ પોતેજ કરે છે એમ જાણવું. બાનો વિ-સ્તાર [પ્ર૦ ૪૧ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં] છે.
- ૪ પ્ર૦ (૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) મનન દ્વારા બ્રહ્મનો સંગ કરવાનું કહ્યું તે બ્રહ્મ કિયું જાણવું ?
- ૪ ૭૦ માયા થકી મુક્ત કહેતાં રહિત અને પર પશું બ્રહ્મ કહ્યું છે માટે સર્વથી પર તો શ્રીજીમહારાજના તેજ રૂપ બ્રહ્મ છે તે બ્રહ્મ સાથે એકતા કરવી એમ કહ્યું છે.
- ૫ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજના તેજને ને શ્રીજીમહારાજને સ્વામી સેવક ભાવ નથી એમ (પ્ર૦ ૨૧ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે ત્યારે એ તેજ રૂપ જો બ્રહ્મ તેનો મનનદ્વારા સંગ કરવાથી શ્રીજીમહારાજને વિષે સ્વામી સેવકપણું કેમ આવે ?
- ૫ ૭૦ શ્રીજીમહારાજના તેજને વિષે એકતા કરવાથી શ્રીજીમહારાજની ને મક્તની વચ્ચે આવરણ રહેતું નથી ને શ્રીજીમહારાજનું દર્શન થાય છે, એમ સૂર્યનો પ્રકાશ આપણા નેત્રમાં આવે છે તેણે કરીને સૂર્યનું દર્શન થાય છે પણ ચંદ્રનો પ્રકાશ નેત્રમાં આવે તેણે કરીને સૂર્ય દેખાય નહિ તેમ શ્રીજીમહારાજના તેજને ને મક્તના ચેતન્યને એકતા થાય છે ત્યારેજ શ્રીજીમહારાજનું દર્શન ને સમીપપણું થાય છે તે હેતુ માટે શ્રીજીમહારાજના તેજ સાથે એકતા કરવી તે (મ૦ ૨૬ માં) કહ્યું છે અને ક્યારે સમીપપણું થાય ત્યારે સ્વામી સેવકપણું અતિશ દૃઢ થાય છે તે (સાં ૨૬ માં) દાસપણું અતિ દૃઢ થાય છે એમ કહ્યું છે. માટે શ્રીજીમહારાજનું સમીપપણું કરવા સાદા શ્રીજીમહારાજના તેજ સાથે એકતા કરવી અને સ્વામીસેવકપણું તો સાધનકાલમાંથીજ છે માટે ક્યારે શ્રીજીમહારાજનું દર્શન થાય ત્યારે સ્વામીસેવકપણું તો અતિ દૃઢ થાય છે, માટે શ્રીજીમહારાજનું સમીપપણું થવા વાસ્તે શ્રીજી-મહારાજના તેજ સાથે એકતા કરવી, કેમજે મૂલઅક્ષરાદિકના તેજ અથવા મૂર્તિ સાથે એકતા કરવાથી શ્રીજીમહારાજનું દર્શન થાતું નથી. દર્શન તો જો જોના તેજરૂપ થાય તેનુંજ થાય, માટે આપણે તો શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ બ્રહ્મ સાથે એકતા કરવી.
- ૬ પ્ર૦ (૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) વેરાજ પુરુષને પનો થાય જો પુરુષ તે જાણે છે તે થાય કિવા જાણ્યા ?

અને તે પેટલો આઢવે છે ?

૬ ૩૦ વૈરાજ પુરુષો સો વર્ષની આયુષ્ય પુરો થાય છે ત્યારે તેના કાર્યનો તથા પંચભૂતનો તથા અહંકાર મહત્ત્વ ધ સર્વેનો નાશ થાય છે તે વચ્ચે પ્રધાન પુરુષની સાંસ પડે છે ત્યારે પ્રધાન પુરુષ તે વૈરાજ પુરુષને પોતાના લોકમાં રાણે છે. અને સૃષ્ટિ સમે પ્રધાન દ્વારે ઉપજાવે છે તે પના સ્થાનમાં રાણે છે પટલો આઢવે છે.

૭ પ્ર૦ (૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) મૂલ્યપુરુષને મુક કદા અને બ્રહ્મસુણે સુલોચા કદા તે મુક કોના હણે ? ને કયા બ્રહ્મના સુણે સુલોચા હણે ?

૭ ૩૦ શ્વેતદ્વીપપતિ વાસુદેવ બ્રહ્મના પ મૂલ્યપુરુષ મુક છે અને વાસુદેવ બ્રહ્મને સુણે સુલોચા છે તે (લો૦ ૧૨ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) નિર્વિકલ્પ નિઃશ્વયમાં ઓકુમ એવા જાણે તેને કનિષ્ઠ કદા છે અને વાસુદેવની ઉપાસના કરે તેને મધ્યમમાં ગણ્યા છે માટે તે વાસુદેવના મુક છે.

૮ પ્ર૦ [૨ વીજા પ્રશ્નમાં] બહુવા શાસ્ત્રમાં પુરુષનેજ પુરુષોત્તમ કદા છે એમ કહ્યું તે શાસ્ત્ર કયાં જનવાં ?

૮ ૩૦ ભાગવત, ગીતા આદિક શાસ્ત્રને વિષે મૂલ્ય પુરુષને પુરુષોત્તમ તથા ઓકુમ વાસુદેવ નામે કદા છે.

૯ પ્ર૦ મૂલ્ય પુરુષને અધરાત્મક કદા તે કયા અધર રૂપ કદા હણે ?

૯ ૩૦ ઓઝીમહારાજ તથા મૂર્તિમાન મૂલ્યઅધર તથા વાસુદેવ બ્રહ્મ તથા મૂલ્ય પુરુષ ધ સર્વેને પુરુષોત્તમ કહેવાય છે ને સર્વના તેજને અધર કહેવાય છે. અને મૂલ્ય પુરુષનું આત્મા તે વાસુદેવ બ્રહ્મનું તેજ છે તે વાસુદેવ બ્રહ્મના તેજને આ ઠેકાણે અધર નામે કહ્યું છે તે મૂલ્ય પુરુષનું આત્મા કહેતાં અંતર્યામી છે માટે તેને અધરાત્મક કદા છે.

૧૦ પ્ર૦ જીવમાં ને વૈરાજ પુરુષમાં એક કદા તે એક કયો જાણવો ? અને વૈરાજમાં ને મૂલ્ય પુરુષમાં એક કદા તે એક કયો જાણવો ? અને મૂલ્ય પુરુષમાં ને ઓઝીમહારાજમાં ધણો એક કદા તે કેવી રીતે જાણવો ?

૧૦ ૪૦ એક જીવનો, વીજો દેવનો, વ્રીજો બ્રહ્મા, વિશ્વ, શિવનો ને ચોથો વૈરાજનો આવી રીતે એક છે. અને વૈરાજની પર ચોવીસ તત્ત્વ તેથી પર અહંકાર તેથી પર મહત્ત્વ તેથી પર પ્રધાન પુરુષને તેથી પર મૂલ્ય પુરુષ છે એવી રીતે વૈરાજ પુરુષને મૂલ્ય પુરુષની વચ્ચે ચાર એક છે. ને મૂલ્ય-પુરુષની પર મહાકાલ, નરનારાયણ, વાસુદેવ બ્રહ્મ તેથી પર મૂલ્ય અધરના મુક ને તેથી પર મૂલ્ય અધર ને તેથી પર ઓઝીમહારાજના મુકને તેથી પર ઓઝીમહારાજ છે. માટે એવી રીતે મૂલ્ય પુરુષની ને ઓઝીમહારાજની વચ્ચે એવો ધણો એક છે તેમાં જીવ તથા વૈરાજ તે તો સજાતિ છે એજ વૈરાજને વિષે સામર્થિ વિશેષ છે પટલોજ એક છે અને વૈરાજ જીવ સંજ્ઞામાં છે અને પુરુષ ઈશ્વર છે ને એવા અનંત વૈરાજના ઉપર છે ને તેથી સામર્થિ ધણો વિશેષ છે ને વૈરાજની વિજાતિ છે અને પુરુષમાં ને ઓઝીમહારાજમાં તો એવો અવિશે ધણો એક છે એ એવા અનંતકોટી પુરુષના ઉપર વાસુદેવ બ્રહ્મ છે ને તે બ્રહ્મ સંજ્ઞામાં છે ને પુરુષના કારણ છે ને એવા અનંતકોટી વાસુદેવ

મગ્ધ તેના ઉપરિ મૂલ અક્ષર છે તે અક્ષર સંહારમાં છે ને મગ્ધના કારણ છે અને એવા અનંતકોટી મૂલ અક્ષરના કારણ શ્રીજીમહારાજ છે ને તે પુરુષોત્તમ છે તેથી પર કોઈ નથી માટે પુરુષમાં ને પુરુષોત્તમ એ શ્રીસ્વામિનારાયણ મગધના તેમાં ધ્વજોજ મેદ છે.

૧૧ પ્ર૦ શાસ્ત્રના શબ્દને સાંખ્યીને સમજાવવામાં ઠા રહેતો નથી ધમ કહ્યું તે ઠા કેવી રીતે નહિ રહેતો હોય ?

૧૧ ઉ૦ સર્વોપરિ પુરુષોત્તમ મગધના એક શ્રીજીમહારાજ છે પણ શ્રીજીમહારાજ વિના બીજો કોઈ મગધના નથી, એવી સમજણ શ્રીજીમહારાજ બધી અથવા મોટા મુકલ બધી થઈ હોય અને તેથીજ રીતે બીજાં શાસ્ત્રે બીજા અવતારોને સર્વોપરિ પુરુષોત્તમ કહ્યા હોય તેને સાંખ્યીને સમજાવ કરી જાય છે ઠા ન રહ્યો ધમ જાણતું ॥ ૧૬૪ ॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના આવળ શુદ્ધિ ૫ પંચમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રીગદ્વાદ મધ્યે દાદાસ્વામીચરના દરવારમાં પોતાને ઉતારે વિરાજમાન હતા અને શ્રીજીમહારાજે અંગને વિષે સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર પહેર્યા હતાં અને મસ્તકને ઉપર કાઢા હેડાની ધોતલી બાંધી હતી અને કંઠને વિષે પુષ્પના દાર વિરાજમાન હતા તથા કર્ણને ઉપર પુષ્પના મુચ્છ વિરાજમાન હતા તથા મસ્તક ઉપર પુષ્પના તોરા વિરાજમાન હતા અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના દરિયકત્તી સભા ધરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ સર્વે દરિયકત્ત પ્રત્યે બોલતા હતા એ, (૧) આ સંસારને વિષે પોતાના કુટુંબીનો સંબંધ છે તેતો જોય ચોરને જાદ હોય અથવા વડનું કે પીપરનું કાઢા હોય તે એક ટેકાળેથી કાપીને બીજે ટેકાળે રોપીએ તો ડગીને જાદ થાય અને આંબો તથા લીંબડો હોય ને તેને એકવાર કાપ્યો પટલે ફરીને ચોટે નહિ, તેમ કુટુંબી વિના બીજાને એ સંબંધ છે તે તો આંખના જાદ જોય છે તે એકવાર કાપ્યો પટલે ફરીને ચોટે નહિ, અને કુટુંબીનો સંબંધ છે તે તો યોરના અને વડના જાદ જોય છે ને કાપી નાસ્તો હોય તો પણ ધરતીમાં પડ્યો પડ્યો પણ પાકવા વિના રહે નહિ, માટે એ કુટુંબીનો સંબંધ તો તો ટલે જો સ્પૂઢ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ જોયે દેહ બધી નોતો એવા એ આ દેહને જીવાત્મા તેને પોતાનું રૂપ જાળીને, ને તેને વિષે મગધનાની મુર્તિને ધારીને, ને જાતિ, વર્ણ, આશ્રમ, તેના માનને છુટીને, ને કેવલ મગધનાના સ્પરણને વિષે તત્પર થાય તો કુટુંબીનો સંબંધ ચોત્લો ટલે તે વિના બીજો ઉપાય કોઈ નથી. (૧) અને બધી જીવતું ૧ જે કલ્યાણ થાય અને જીવ માયાને તરીને બ્રહ્મસ્વરૂપ થાય તેનું કારણ તો પુરુષોત્તમ એવા શ્રી બાસુદેવ મગધના તેના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપનું ધ્યાન, સ્મરણ, કીર્તન, કથા પણ છે ને પણ કરીનેજ એ જીવ છે તે માયાને તરે છે અને અતિ મોટાઈને પામે છે અને મગધનાનું એ અક્ષર ધામ તેને પામે છે. (૨) અને આત્મ- ૨ નિષ્ઠા, વૈરાગ્ય ને ધર્મ તે તો મગધનાની મક્તિનાં સદાયરૂપ વપકરણ છે પણ મગધનાની મક્તિ વિના એકલો વૈરાગ્ય તથા આત્મનિષ્ઠા તથા ધર્મ તે જીવને માયા

તર્યાનું સાધન નથી; અને જો અતિશે આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય ન હોય ને પક્ષી ભગવાનની ભક્તિ હોય તો પણ એ જીવનું કલ્યાણ થાય અને માયાને તરે પાટે જીવને કલ્યાણનું કારણ તો ભગવાનની ભક્તિ જ છે ને ત્યારે ભગવાનનો ભક્તિ દેહને મેલીને નિમરે છે ત્યારે આત્મનિષ્ઠાને વૈરાગ્ય એ બેને ભગવાન પોતે જ જીવને વિષે પ્રવેશ કરાવે છે પાટે ભગવાનની ભક્તિ તે જ જીવને તર્યાનું કારણ છે. (૩) પણ જો ઘુંડા દેશ, કાઝ, ક્રિયાને સંગ છે તેને વિષે પ્રવર્તાય તો ભગવાનનો ભક્તિ હોય તેનું પણ અંતર ડોઝાઈ જાય ને તેના સ્વભાવનો ટા ન રહે, પાટે ઘુંડો દેશ, ઘુંડો કાઝ, ઘુંડો ક્રિયાને ઘુંડો સંગ તેનો ત્યાગ કરીને રૂડો દેશ, રૂડો કાઝ, રૂડો સંગ, રૂડો ક્રિયા તેને વિષે સદા પ્રવર્તેનું પણ ઘુંડા દેશાદિકનો સંગ કરશે જ નહિ. (૪) इति वचनापृतम् ॥૩૨॥(૧૬૫)

રહસ્યાર્થ ૫૦--આમાં કૃપાશબ્દ (૧) છે. તેમાં શ્રીગીમહારાજે કહ્યું છે જે પ્રજા દેહથી નોત્તો પોતાના જીવાત્માને આવીને તેને વિષે શાસુદેવ જે બ્રમે તે અમારી મૂર્તિને ધારીને અમારું સ્મરણ કરે તો કુટુંબીનો સંબંધ ટકી જાય. (૧) અને પ્રત્યક્ષ કહેતાં મમારી દૃષ્ટિને આગળ દેશના પદા પરગણ જે બ્રમે તે અમારા સ્વરૂપનું પટલે અમારું ધ્યાન, સ્મરણ, કીર્તન ને કથા કરે તો માયાને તરીને અમારા અક્ષર ધામને પામે. (૨) ને આત્મનિષ્ઠા વૈરાગ્ય ને ધર્મ એ પ્રજા ભક્તિનાં સહાયરૂપ વપકરણ છે ને કલ્યાણ તો અમારી ભક્તિ કરીને જ છે ને અમારો ભક્તિ દેહ મેલે છે ત્યારે અમારા વિના બીજે પ્રીતિ ન રહે તે સારું આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય તે બન્ને વિષે પ્રતીપ છીએ. (૩) અને મહા દેશાદિક સેવકા ને ઘુંડા ન સેવકા. (૪) શાવતો છે.

- ૧ પ્ર० પહેલી શાવતમાં કુટુંબી કહ્યા તે કિયા જાણવા ?
- ૧ ૭૦ દેહનાં સંબંધી તથા ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તે સર્વે કુટુંબી જાણવા.
- ૨ પ્ર० પહેલી શાવતમાં જે ઉપાય ચલાવ્યો તેને કરીને કેવલ કુટુંબીનો સંબંધ ટકો એમ કહ્યું અને કલ્યાણનો ઉપાય તો શ્રીગી શાવતમાં ભક્તિ થઈ ચલાવ્યો તે પહેલો જે ઉપાય કહ્યો તેમાં શ્રી ન્યૂનતા આવી તે કૃપા કરીને સમજાવો ?
- ૨ ૭૦ પોતાને પ્રજા દેહથી નોત્તો જીવાત્મા તે રૂપ માનીને ભગવાનનું સ્મરણ કરે પણ તેને કથા કીર્તનને ધ્યાન તે રૂપ ભક્તિ ન હોય તો પ્રજારૂપ ન થવાય, પટલે શ્રીગીમહારાજના તેજ રૂપ પોતાનું સ્વરૂપ સમજાવ નહિ એ ન્યૂનતા રહે છે.
- ૩ પ્ર० શ્રીગી શાવતમાં આત્મનિષ્ઠા, વૈરાગ્ય ને ધર્મ તે વિના પક્ષી ભક્તિ કરીને કલ્યાણ થાય છે એમ કહ્યું, તે પક્ષી ભક્તિએ કલ્યાણ થાય ત્યારે આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય તેને પ્રવેશ કરાવવાની શી જગર રહેલી હશે ?
- ૩ ૭૦ શ્રીગીમહારાજનું ધ્યાન, સ્મરણ, કથા, કીર્તન એ ભક્તિ કરી હોય, અને આત્મનિષ્ઠાને વૈરાગ્ય દટ ન કર્યાં હોય તેથી તે બન્ને અંત સમે દેહ ગેહાદિકમાં પ્રીતિ રહી ગઈ હોય, તેને વિષે આત્મજ્ઞાન ને વૈરાગ્ય શ્રીગીમહારાજ પ્રેરે છે તેને કરીને બીજે દેહ

રહું હોય તે ટઢી જાય છે ॥ ૧૬૫ ॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના શ્રાવણ વદિ ૧૩ તૈરસને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગાનંદજી મહારાજ શ્રીગદદા મળ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં પોતાને ડતારે દોહીયા હપર માઢી તકિયા નસાધીને વિરામમાન હતા ને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર વારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના હુસ્તારવિદની આગઢ મુનિ તથા વેદ વેદના હરિમક્તની સમા મરાહને વેઢી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ સર્વે સંત તથા સર્વે હરિમક્ત મત્તે યમ ચોલતા હવા જો (૧) પ્રથમ અમે અમારા ઝંગની વાત કહીય પછી તમે સર્વે પોત પોતાનો જો રીતે મોત માન્યો હોય તથા અમે આવી રીતે વર્તણું તો આ લોકમાં ને પરલોકમાં મગવાન અમ હપર રાત્રી રહેશે યમ જો માન્યું હોય તે કહેજ્યો, યમ સર્વેને કરીને પછી શ્રીજીમહારાજ પોતાના ઝંગની વાત કહેવા માંડી જો, અમને તો જો પદાર્થમાં હેત જનાય તો તેનો ત્યાગ કરીય ત્યારે મુલ થાય, અને મગવાનના મક્ત વિના જો મનુષ્ય માત્ર અથવા પદાર્થ માત્ર તેનો જો મનમાં સ્મૃતિ થઈ હોય તો તેથી અતિથે છેડું કરીય ત્યારે મુલ થાય, અને જો મગવાનના મક્ત હોય તો તેનો કોઈ રીતે કરીને હૈયામાં અયાવ આવેજ નહી, અને અમારે મગર હપ્પે પંચ વિષય છે તે જોરાવરીય આવીને માત્ર થાય છે તો પણ તેને અમે હપ્પતા નથી અને યમે કરીને ટેહી નાહીય છઈય, અને જો દિવસ વર્ષી અમે જન્મ્યા છઈય તે દિવસથી કરીને આજ દિવસ પર્યંત કોઈ દિવસ જાગ્રતમાં અથવા સ્વપ્નમાં દ્રુષ્યનો કે સ્ત્રીનો હુંદો ઘાટ થયો હોય તો આ સમગ્ર પરમહંસના સય છે, અને યથી રીતે અમે સદાચ નિર્દોષપણે છઈય ને જો અમારે વિષે વોષમુદિ કરશે તો તેને જાગ્રતમાં તથા સ્વપ્નમાં હુંદા ઘાટ થાશે ને તેને વેદ મૂલ્યા સમે મહુ કહ વાજો. (૧) અને અમારા અંતરમાં તો એક મગવાનના સ્વરૂપતુંલ ચિત્તવન રહે છે, અને ડપરથી તો મગવાનના અક્ક હોય તેના બીજું સાકં થાય તે સાક હત્તીમજીને રહીય છીય અને જો દિવસ અમારા હૈયામાં મગવાનને મગવાનના મક્ત વિના થીજે ક્યાંઈ હેત જનાશે તો અમે યમ માનણું જો અને અમારી સ્થિતિમાંથી દમ્યા પણ અમને યવો નિશય છે જો અમે ય સ્થિતિમાંથી ડગીયજ નહિ ય અમે અમાકં ઝંગ હતું તે કહું, હવે તમે સૌ પોત પોતાનું ઝંગ હોય તે કહો ? પછી સર્વે સંતે તથા સર્વે હરિમક્તે જોવાં જોનાં ઝંગ હતાં તેવાં કહ્યાં જો આ લોકને વિષે ને પરલોકને વિષે આવી રીતના ઝંગમાં અમે રહીય તો અમારા ડપર મગવાન રાજી રહે યથી રીતે કહું. તે સર્વે હરિમક્તના ઝંગની વિસ્તિ જો. કોણેક નો મગવાન વિના થીજે ટેક ને વૈરાગ્ય કહું, અને કોણેક આત્મનિષ્ઠાનું કથં ને કોણેક મગવાનને વિષે પ્રાપ્તિનું કહું ને કોણેક ધર્મમાં રહેવાનું કહું, યથી રીતે મહુ મકારે કહું પણ શ્રીજીમહારાજે યનમાં વારી

રાત્ર્યું હતું તે કોળેય ન કહું, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એક નિષ્કામી વર્તમાન હદ હોય તો તેને આ લોકમાં તથા પર લોકમાં કોઈ ઠેકાણે અગવાનથી છેદું રહે નહિ અને અમારે પણ તે ઉપરથી કોઈ દિવસ હેત ઓછું થાય નહિ. અને અમે અહિંયાં ટવ્યા છઈય તે પણ અહિંયાંના હરિમક્તને અતિ નિષ્કામી વર્તમાનનો દ્રઢાવ દેલીને ટવ્યા છઈય અને જેને નિષ્કામી વર્તમાન હદ હોય તો તે ચકી અમે હજાર ગાઝ છેટે જાઈય તો પણ તેની પાસેજ છઈય અને જેને નિષ્કામી વર્તમાનમાં કાચ્ય છે તે તે જો અમ પાસે રહે છે તોય પણ તે કાલ્સ ગાઝ છેટે છે અને અમને નિષ્કામી થત્ક હોય તેનાજ હાથની ફરી સેવા ગમે છે, માટે આ મુઝની જાણવારી છે તે અતિશે હદ નિષ્કામી છે તો અમને પ્ત્રી કનેક્કી સેવા અતિશે ગમે છે, અને થીજો કોઈ સેવા વાકરી કરે તો તે પ્ત્રી ગમથી નથી અને અમે જે જે વાર્તાં કરીય છઈય તેને વિષે પણ નિષ્કામી વર્તમાનનુંજ અતિશે પ્રતિપાદન થાય છે અને અમે જે દિવસ ચકી વ્રગટ થયા છઈય તે દિવસ ચકી નિષ્કામી વર્તમાનનેજ અતિશે હદ કરતા આધીય છીય અને સખા વેટી હોય ત્યાં કોઈક સ્ત્રી અથવા પુરુષ તેને જોયામાં ફેર પડે ત્યારે પ ગમે તેટલી યુક્તિ કરીને સંતાડે તોપણ અમને જળાપા વિના રહેજ નહિ ત્યારે અમારો તે મનુષ્ય ઉપર અતિશે કુરામીયો થઈ જાય છે અને અમારું મુલ્ક પણ ઇયામતું થઈ જાય છે અને તેનું દુઃખ તો અતિશે લાગે છે પણ મોવત જાણીને જ્ઞાનું કહેવાય નહિ અને વ્ત્રી સાધુ દાસો છે માટે હેપામાં સમક્ષી રહીય છઈય પણ જો રાજાના જેવી રીત હોય તો તેને માથે જ્ઞાનો દંડ થાય, માટે સર્વે મોટા મોટા પરમદંસ તથા મોટી મોટી બાઈયો તેને અમે મોરચીજ કહી રાત્ર્યું છે જે, સત્સંગમાં કોઈ પુરુષને તથા કોઈ સ્ત્રીને કદાચિત્ જો નિષ્કામી વર્તમાનમાં ફેર પડે તો અમને સંચળાવજોમાં, જા માટે જે ઉપારે અમે પ્ત્રી વાર્તાં સાંમજીય ત્યારે જેમ માંજિયાને ચેર દિકરો આપ્યો હોય ને તે મરી જાય ને તેને જેવો જોત્ક થાય તેવો અમારે પણ જોત્ક થાય છે તથા મનમાં એમ વિચાર થઈ જાય છે જે થયા સત્સંગને મુક્તિને જાતા ર-હીય, માટે જે નિષ્કામી વર્તમાન રાત્રે તેજ અમને વ્ત્રાલો છે અને તેને અમારે આ જોત્ક પરલોકમાં હદ મેળાપ રહે છે. (૨)

૨

૨ પછી હરજી ઠકરે વ્રજ વૃછયો જે (૨) ૫ નિષ્કામી વર્તમાન શે ઉપાયે કરીને અતિશે હદ થાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, એનો એક મકારનો ઉપાય નથી પણ તો વ્રજ મકારના જ્ઞાપાય છે, જેમ હાંકનારો, ચઝવીયા, પેદાં, ખુસરી, ઉધ્ય, માંચહી રથા પળાક સામાને કરીને એક ગાઠું કહેવાય છે તેમ નિષ્કામી વ્રત હદ રાત્રજાની પણ ઘળીક સ્ત્રામગી જોઈય છીય તેમાં પણ વ્રજ ઉપાય છે તે તો અતિશે મુલ્ક છે તેમાં મુક્તો મનને વ્રજ કરતું જે મનને વિષે અત્વંદ થતું મનન કરતું જે હું

આત્મા છું દેહ નથી ને ભગવાનની કથા શ્રવણાદિક જે નચા યક્તિ તેને વિષે મનને અલંદ જોડી મેલું પળ જાણ માત્ર મનને નચું રહેવા લેવું નહિ, જેમ કોઈક પુરુષને ભૂત વશ થયો હતો તે જ્યારે કામ ન લતાયે ત્યારે તેને સ્વાભાવ તૈયાર થાય તેમ આ મન છે તે પણ ભૂત લેવું છે તે જ્યારે ભગવદ્ભક્તિમાં ન રાસે ત્યારે અર્ચના ઘાટ ઘડે ત્યારે જ ભૂતની પેટે જીવને સ્વાભાવ તૈયાર થવું કહેવાય, માટે મનને અલંદ ભગવાનની કથા કીર્તનાદિકમાં જોડી રાસવું ઘટલે જ મન વશ થવું કહેવાય. અને વીજો ઉપાય જ છે જો, માણને નિયમમાં રાસવો તે જોય ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જો, આહાર વિહાર યુક્ત રાસવો પણ અતિશે સ્વાભાવી છોટપટા ન રાસવી જુદી રીતે જો ત્યારે માણ નિયમમાં થયો કહેવાય અને માણ નિયમમાં ન કર્યો હોય તો સ્વાભાવી વધુ મનમાં તુળા રહે પછી અનંત પ્રકારના જે રસ તેને વિષે રસના ઇન્દ્રિય છે તે દોડતી કરે ત્યારે વીજી ઇન્દ્રિયો વશ કરી હોય તે પણ સર્વે મોકલી થઈ જાય, માટે આહારને નિયમમાં રાસીને માણને નિયમમાં કરવો. અને વીજો ઉપાય જ છે જો, આ સત્સંગને વિષે જોને જોને જોને નિયમ કહ્યા છે તેમાં લેઈને રાસીને લેઈને નિયમમાં કરવો જુદી રીતે જ પ્રણ ઉપાયને જે દહ રાસે તેને નિષ્કામી વર્ષમાન અતિશે દહ થાય છે. અને જોને વિષે જમ ન જાણવું જે જુદી રીતે રાસવું ઘણું કઠણ છે, કેમજો જો સાધુજ હોય તેને તો જમ રાસવું કાંઈ કઠણ છે નહિ અને સાધુ હોય તે તો કામ, ક્રોધ, લોભાદિક ધન્યું વશ હોય તોપણ ભગવાનને રાજી કર્યા સારુ તેનો ત્યાગ કરે ત્યારેજ જ પાકો સાધુ કહેવાય. અને મનુષ્ય લેઈ કરીને ન થાય જવું શું છે? જે નિત્ય અભ્યાસ રાસીને કરે તે થાય છે, જેમ કુશાના કાંઠા ઉપર મહા કઠણ પથરો હોય છે તેને વિષે નિત્ય પાણીને સિંચવું તેને કરીને નરમ દોરતી છે તે પણ કાપા પાટે છે તેમજો સાધુજ છે ને તે જો સ્વભાવને ટાલવાનો નિત્ય અભ્યાસ રાસશે તો તે સ્વભાવ ક્યાં લગી રહેશે. - જ તો નિશ્ચય નાશ પામશે. માટે જોને નિષ્કામ હૃત રાસવું હોય તેને કહ્યા જવા જો પણ ઉપાય તે દહ કરીને રાસવા. [૩] ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૩૩॥ [૧૬૬] ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલું કૃપાવાચ્ય છે, તેમાં શ્રીગીમ-હારાને કહ્યું છે જો, અમારા મક્તોષ અમારા વિના વીજો હૈત ને સ્થિતિ ન રાસવાં અને અમારા મક્તનો અમાર અવાજ લેવો નહિ ને વિષયનો ત્યાગ કરવો. (૧) અને નિષ્કામી વર્ષમાન દહ હોય તેજ અમને બહાલો છે ને અને તેના મેજાજ છીય ને તેનીજ સેવા ગમે છે ને વર્ષમાન દહ ન હોય તેના ઉપર કુરાજી છીય ને તેની સેવા ગમતી નથી અને સત્સંગમાં કોઈ જી હા પુરુષને નિષ્કામી વર્ષમાનમાં ફેર પડે તો અમને સંમજાવશો નહિ અર્થાત્ અમને સંમજાવ્યા વિનાજ તેને સત્સંગ બહાર કાઢી મુકવ્યો જમ મુશ્કળું છે. તે

(૪૦ ૧/૨ માં) કુપાત્રને સ્વસ્થગ કહાર કાઢી મેલ્યો એમ બાજા બાપી છે. (૨) બીજામાં નિષ્કામી વર્તમાન દટ કરવાના ઉપાય જણાવ્યા છે જે, અમારી કથા, કીર્તનાદિક અભિષ્ઠ કરીને મનને વશ કરવું અને બાહ્ય નિયમમાં કરીને પ્રાણને નિયમમાં કરવો અને નિયમમાં વર્તીને દેહને નિયમમાં કરવો. એ ત્રણ ઉપાયે નિષ્કામ વર્તમાન દટ થાય છે. અને સ્વભાવ ટાલવાનો અન્યાય રાલે તો તે નાશ થઈ જાય છે. (૩) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ (૧/૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) વૈરાગ્ય, આત્મનિષ્ઠા, અગવાનને વિષે પ્રીતિ ને ધર્મમાં રહેતું ધર્મી રીતે સર્વે હરિજનોપ સૌ સૌનાં અંગ કહ્યાં તેથી પણ નિષ્કામવ્રત ઉપર બીજીમહારાજે ક્યારે પ્રશ્નવ્રતા કહી તે ઉપર કહ્યાં જે અંગ તેમાં નિષ્કામ વર્તમાન પણ બાવી જાય છે તો પણ નોંધી વિશ્લિ કરી તેનું શું પ્રયોજન હશે ?

૧ ૭૦ આમાં વૈરાગ્ય, આત્મનિષ્ઠા, પ્રીતિ અને ધર્મ તે સામાન્ય કહ્યા છે તે સામાન્ય વૈરાગ્યાદિકે કરીને પ્રજ્ઞાચર્ય દટ રહે નહિ અને પ્રજ્ઞાચર્ય દટ કર્યા વિના આત્મવૈતિક મોક્ષ જાય નહિ તે (૭૦ ૪ ના ૧/૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) જે વર્તમાનમાં કસરવાળો પટલે બાજા વિરુદ્ધ સંકલ્પ થઈ જતો હોય તેવાથી પણ વૈકલ્પિક અથવા ધર્મ નહિ અને અમારા નિર્ગુણ ધામને ધામે નહિ અને સ્વસ્થગમાં પણ વેણાય નહિ પટલે પ્રજ્ઞાચર્યાદિક વર્તમાને મુક્તિ પણ સત્યુક્ત તેના મેલું રહેવાય નહિ એમ કહ્યું છે, માટે પ્રજ્ઞાચર્ય વ્રત દટ કર્યા વિના સામાન્ય વૈરાગ્ય, આત્મનિષ્ઠાદિક સાધને કરીને મોક્ષ થતો નથી પટલા સારણ બીજીમહારાજે પોતે તપ તથા ગોરલ આસનાદિ દટ કરીને પ્રજ્ઞાચર્ય સિદ્ધ કરી જતાવ્યું તે બીજીમહારાજ તો સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ અગવાન છે તેમને તો કાંઈ કરવું શાકી હોયજ નહિ પણ પોતાના મનને ઉપદેશ કર્યો છે કે અમને પ્રજ્ઞાચર્ય વ્રત ચ્હાતું છે, માટે જે પ્રજ્ઞાચર્ય દટ કરે તેજ અમને પ્રિય છે, ને ઇત્યુત્ત કલ્યાણ કરાવું. પણ જે પ્રજ્ઞાચર્ય દટ નહિ કરે તેનું કલ્યાણ નહિ કરીય એમ કહ્યું છે એ સિદ્ધાંત થાય છે, માટે જેને પ્રજ્ઞાચર્ય વ્રત અતિ દટ કરેલું હોય પણ મુક્તિના યોગ કરીને, આમાં (૧/૨ બીજા પ્રશ્નમાં) ત્રણ ઉપાય કહ્યા છે, તે દટ કરીને વિવિધ સંબંધી સંકલ્પ ટાલે તોજ કલ્યાણ થાય, તે જા દેહે અથવા બીજે દેહે અથવા અનેક દેહે કરીને પણ પ્રજ્ઞાચર્ય દટ કરવું; અને જે સ્વચ્છ દેહે પ્રજ્ઞાચર્ય લેયે તે તો ચમત્કૃતિમાં જાય ને તેનું કલ્પ મોગલે ને પછી મનુષ્ય દેહ આવે ત્યારે પણ પ્રજ્ઞાચર્ય સિદ્ધ કરે તોજ અશ્વરધામને ધામે. ॥૧૬૬॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના માદરવા શુદ્ધિ ? પદવાને દિવસ સ્વામી બીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી મહાદેવ ધર્મ દાદાસાચરના દરબારમાં હાજરે બાર ઓરહાની બેસરીય કિરામજાન હતા. અને ધોલું ઘોડીયું પહેર્યું હતું ને ધોળી બાદર ઓઢી હતી, ને કાઢા છેદાની ઘોલકી મસ્તકે બાંધી હતી, ને પોતાના મુસારકિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિ મહાની સખા મરાઈને વેઠી હતી, ને પરમહંસ દુકડ, સરોદા લઈને ગાવતા હતા.

પછી બીજીમહારાજ વોલ્વા જે કીર્તન રાલો મન ઉત્તર કરીય તે બાજસ

૧ મટે. એ કહીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હોય થયમ હું એક મન્ન પુરું છું હો, (૧) આ જીવને વિષે માયાનાં કાર્યે એવાં હોઈયો, અંતઃકરણ આદિક ચોવીશ તત્ત્વ તે રહ્યાં હો તે તત્ત્વ જદ હો કે ચૈતન્ય હો? પછી પરમહંસે કહ્યું હો એ તત્ત્વ ચૈતન્ય હો ત્યારે પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હો, જ્યારે એ તત્ત્વ ચૈતન્ય હો ત્યારે આ જીવને વિષે જીવ હો તે એવા ચોવીશ તત્ત્વના પણ ચોવીશ જીવ થયા ત્યારે આ જીવનું હો કલ્પાળ યાશે તે પણ સર્વને વેંચાતું થામે આવશે ત્યારે સુખ દુઃખનું હો એકાપણું તે એક જીવને વિષેજ નહિ કહેવાય ને સંચિત, પ્રારબ્ધ ને ક્રિયામાળ એ ત્રણ પ્રકારનાં હો કર્મ તે પણ એક જીવનેજ નહિ કહેવાય ને નારદ સનકાદિક હો પૂર્વે શુક્ત થયા હો તેમનો એક પોત પોતાનો જીવજ શુક્ત થયો હો, પણ તે એવા ચોવીશ તત્ત્વના જીવનો શુક્ત થયા કયા નથી, એવી રીતે આશંકા કરીને તત્ત્વને નિર્જીવ કરી દેવાડયાં. પછી તેમાં હો હો રીતે પરમહંસે ઉત્તર કર્યાં તેને તેને આશંકા કરીને સોડા કરી નાલ્યા તે કોઈ રીતે પરમહંસથી ઉત્તર થયો નહિ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હો ત્યો એનો ઉત્તર અમે કરીએ હો આ જીવ હો તે પોતે વિશેષ સત્તાએ કરાને હૃદયને વિષે રહ્યો હો, ને પોતાની સામાન્ય સત્તાએ કરીને દેહ, ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણમાં તદાત્મકપણે ધણ્યો હો તેણે કરીને એ વેદાદિક ચૈતન્ય જોવાં જણાય હો, પણ એટો જદજ હો અને જ્યારે એ જીવ મગધાનનો મન્ન થઈને મગધાનના ધામમાં જાય હો. ત્યારે જદ એવાં હો તત્ત્વ હો તે પદમાં રહે હો અને એ ચોવીશ તત્ત્વ હો તે માયામાંથી થયાં હો માટે માયા રૂપ હો ને જદ હો, ને દેહ, ઈન્દ્રિયો ને અંતઃકરણ રૂપે જુદાં જુદાં જણાય હો તે તે જોય એક પૃથ્વી હો તેજ ત્વચા, માંસ, યજ્ઞા, અસ્થિ ને સ્નાયુ એ પાંચ રૂપે થઈ હો ને કાષ રૂપે પણ કરનારાની કિંમતે થઈ હો, તેમ એ માયા હો, તે પરમેશ્વરની ઇચ્છાએ કરીને એ વેદાદિક રૂપે જુદે જુદે પ્રકારે જણાય હો.

૨ પછી શુકલ્પનિષ્ઠ પુણ્ય હો, (૨) તત્ત્વ જદ હોય ત્યારે તેમણે મગધાનની સ્તુતિ કેમ કરી? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હો એ તત્ત્વને વિષે કોઈક શુક્ત હતા તેમણે મહેશ્વર કરીને એક એક તત્ત્વને વેદે સ્તુતિ કરી હોય પૃથ્વીનો જીવ હતા તે પૃથ્વીના સોલામાંથી નિસરીને ગ્રહા પાસે ગયો, ત્યારે કશ્ચપ ઋષિ હતા તેણે તે સોલામાં મહેશ્વર કરીને તેને જીવાદયું, પછી પૃથ્વીએ આવીને માર્ચના કરી હો માર્ચ વેદ પાઠું આપો ત્યારે કશ્ચપ ઋષિ પૃથ્વીના સોલામાંથી નિસરીને પૃથ્વીને પૃથ્વીનું વેદ પાઠું આપ્યું, તેણે કરીને પૃથ્વીનું કાશ્ચપી શું નામ પડ્યું તેમ માયાનું કાર્ય હો નામ રૂપ માત્ર તે સર્વે જદ દ્રવ્ય હો ને તે માયાનો પ્રકાશનારો હો પુણ્ય તે ચૈતન્ય દ્રવ્ય હો, તે એ માયાને વિષે મહેશ્વર કરીને ચૈતન્ય કરે હો. (૧) અને ?

પરમેશ્વર છે તેતાં એ પ્રકૃતિને પુરુષ વેષ થકી ન્યારા છે, તે પરમેશ્વરનો આ જીવ જ્વારે આધ્ય કરે છે ત્યારે એ માયા ને માયાના કાર્ય તેને તરીને ગ્રહરૂપ થાય છે. ને ભગવાનના ધામને પામે છે, પણ તે વિના બીજો જીવને માયાના બંધન ટક્કાનો ઉપાય નથી. [૨] इतिवचनामृतम्. ॥ ૩૪ ॥ (૧૬૭)

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તે જેમાં માયાનાં કાર્યને જાહેર તત્ત્વ કહ્યાં છે, અને માયાના પ્રકાશક મૂલપુરુષને ચૈતન્ય તત્ત્વ કહ્યાં છે. (૧) અને અને માયાથી ને પુરુષથી ન્યારા છીય, અને જે જીવ અમારો આશરો કરે તે માયાને તરીને અમારું તેજ જે ગ્રહ તે રૂપ થયને અમારા ધામને પામે છે, એમ બીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૨) શાબ્દો છે. ॥ ૧૬૭ ॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના ભાદરવા શુદ્ધિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ રાત્રિ પાછલી છેા ઘડી રહી ત્યારે શ્રીજામહારાજ સુતા ઊઠીને શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં જારની સ્થાન ઉપર ઢોલિયો ઢાઢાવીને વિરાજમાન થયા હતા ને ધોઢો તેસ પહેયોં હતો અને ધોઢી પછેડી ઓઢી હતી ને ડ્યામ છેડાની ધોતલી મસ્તકે બાંધી હતી.

- ૧ પછી પરમહંસ તથા હરિમત્તને તેડાવીને તે મત્તે બોલ્યા છે (૧) આજ તો અમને નિદ્રા વહુ આવી તે ઘણું ડઢાનું કર્ધું પણ ડઢાય નહિ ને તે નિદ્રામાં અમે વિચાર ઘણો કર્યો છે ને તે વિચારે કરીને જે નિરચાર કર્યો છે તે કહું છું જે હું રામાનંદસ્વામી પાસે આવ્યા ધોર પણ આત્માને સાક્ષાત્ દેસતો ને હમણાં પણ દેસું છું તે આત્મા સૂર્યના જેવો પ્રકાશે યુક્ત છે ને આ મારી સર્વે ઇંદ્રિયોની ક્રિયાને વિષે છુને આત્માનું જ્ઞાન માત્ર પણ વિસ્મરણ થાતું નથી, પણ એ આત્મદર્શન થાવું વહુ કઠણ છે યવું આત્મદર્શન તો પૂર્વના ઘળાક જન્મના સત્સંસ્કારવાઢો કોઈક ચિરલા હોય તેને થાય છે, ને બીજો તો એ આત્માનો વિચાર સો વર્ષ પર્યંત કરે તો પણ આત્માનું દર્શન થાય નહિ. ઇતો જ્વારે થાય તો જ્વારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરે ત્યારે એ આત્માને દેસલો એ કાંઈ કઠણ નથી અને ભગવાનના ધ્યાન વિના કેવલ આત્માને વિચારે કરીને આત્મા જનાય છે કે દેસાય છે એવી તો આપ્તા કાંઈને રાક્ષસી નહિ (૧) અને ભગવાનની ઇપાસના કરવી, અને ભગવાનનાં ચરિત્ર ગાયવાં સાંચઢવાં, ૧ ને ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરવું, ને પોતપોતાના ધર્મવાં રહેવું, એવી રીતે પોતાના જીવનું કલ્યાણ થાવું તે કાંઈ કઠણ નથી; ઇતો જ્યે વહાજમાં બેસીને સદ્ગુને તરવા એવો સુગમ માર્ગ છે અને આત્મદર્શને કરીને કલ્યાણ કરવું તે તો જોમ તુંબદાં બાંધીને સદ્ગુ તરવો એવો કઠણ માર્ગ છે. અને અને જે આત્મજ્ઞાનની ચાર્તા કરીએ છઈએ તેમાં તો ઇચ્છુંજ પ્રયોજન છે જે જા પોતાના આત્માને દેહથી જુદો માને તો દેહને વિષે મીઠિ

ન રહે તથા દેહના સંબંધીને વિષે હેતુ ન રહે તથા યગ્મવાનની યત્તિને વિષે કોઈ વિદ્ય ન થાય એટલુંજ પ્રયોજન છે પણ કેવળ એને કરીનેજ કલ્યાણ થાય એમ તો માનવુંજ નહિ. (૨) અને ઘડી જગતમાં એમ વાર્તા છે કે, ‘મન હોય યંગા તો કયરોટમાં ગંગા’ ૨ એ વાર્તા સ્વોદી છે એવો ગમે તેવો સમાધિનિષ્ઠ હોય અથવા વિચારવાન હોય, ને તે પણ જો સ્થિતિમાં પ્રસંગમાં રહેવા માટે તો એનો ધર્મ કોઈ રીતે રહેજ નહિ, ને ગમે તેવી ધર્મવાળી સ્ત્રી હોય ને તેને જો પુરુષનો સહવાસ થાય તો તેનો પણ ધર્મ રહેજ નહિ, અને એવી રીતે સ્ત્રી પુરુષને પરસ્પર સહવાસ થાય ને એનો ધર્મ રહે એવી તો આજ્ઞા રાસલી નહિ, તે આ વાર્તા તે એમજ છે પણ એમાં કાંઈ સંશય રાસલો નહિ તે માટે ધર્મમાં તો ક્યારે રહેવાય તો પરમહંસ હોય તથા બ્રહ્મચારી હોય ને તે જો પોતપોતાના બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ કહ્યા છે તેમાં રહે તો એને ધર્મમાં રહેવાય, અને સ્ત્રી હોય ને તે પણ જો પોતપોતાના નિયમ કહ્યા છે તેમાં રહે તો તેને ધર્મમાં રહેવાય, અને ધીજા જે સત્સંગી મુદ્દસ્ત હોય તે પણ જો પોતપોતાના નિયમ કહ્યા છે તેમાં રહે ને યુવાન અવસ્થાવાળી જે પોતાની મા બોલ ને દિકરી તે એકે પણ એકાંતમાં ન બેસે ને તેની સાથે પણ દષ્ટિ ઘાંટીને ન જુએ તો એને ધર્મમાં રહેવાય. એવી રીતે ધર્મમાં રહેવું, તથા યગ્મવાનના સ્વરૂપની ઉપાસના કરવી, તથા યગ્મવાનના અવતાર ચરિત્રનું શ્રવણ કરીર્ષન કરવું, તથા યગ્મવાનનું નામ સ્મરણ કરવું, એ ચાર વાનાંજ ળીજના અતિશે કલ્યાણને અર્થ છે. (૩) અને આ તમે સર્વે છો તે હુને યગ્મવાન જાણો છો તે અમે ડ્યાં ડ્યાં ઉચ્છવ ૩ સમૈયા કર્યા હોય ને જે જે ટેકાણે પરમહંસ બ્રહ્મચારી તથા હરિમક્ત સત્સંગી ગાઈ ગાઈ સર્વે મેળા થયા હોય ને અમે કરીર્ષન ગવરાવ્યાં હોય ને વાર્તા કરી હોય ને અમારી પૂજા થઈ હોય એ આદિક જે અમારાં ચરિત્ર લોલા તેને કહેવાં ને સાંખજીવાં, ને તેનું મનમાં ચિંતવન કરવું, અને જેને એનું ચિંતવન અંતકાળે જો થઈ આવ્યું હોય તો તેનો ળીજ યગ્મવાનના ધામને જરૂર પામે માટે એવાં જે અમારાં સર્વે ચરિત્ર ક્રિયા તથા નામ સ્મરણ તે કલ્યાણકારી છે. અને આવી રીતે અમે સ્વરૂપાનંદસ્વામીને વાર્તા કરી હતી તે વાર્તાને ધારી ત્યારે દેહમાં જે મંદવાહનું ઘણુંક દુઃસ્થ હતું તે સર્વે નિવૃત્તિ પામી ગયું ને પરમ શાંતિ થઈ પણ એ ધણાય આત્માને દેહતા હતા તો પણ તેણે કરીને કાંઈ સિદ્ધિ થઈ નહિ અને ઘડી પરીણ જે શ્રીકૃષ્ણ રામચંદ્રાદિક યગ્મવાનના અવતાર તેનાં જે ચરિત્ર તે ડ્યાં ડ્યાં કહ્યાં હોય તેને પણ સાંખજીવાં ને ગાવવાં અને એ ચાર વાનાની હદતા થાય તેને અર્થ અમે ળીજદ્રાગત આદિક આટ યંચવું અતિશે પ્રતિપાદન કર્યું છે માટે એ યંચવે સાંખજીવાને ળીજવા ને એ ચાર વાનાનીજ વાર્તા કરવી અને ઘડી યગ્મવાનની મૂર્તિની ઉપાસના, ને યગ્મવાનનાં ચરિત્ર, ને યગ્મવાનનું નામ સ્મરણ, એ

ત્રણ વાનાં વિના કેવલ ધર્મે કરીને કલ્યાણ થાતું તે તો તુંપટાં ઘાંધાને સમુદ્ર તરશે તેવું કટણ છે, અને યગવાનની મૂર્તિનો આશ્રય હોય, ને યગવાનનાં ચરિત્રને ગાતો સાંખ્યજ્ઞ હોય, ને યગવાનનું નામ સ્મરણ કરતો હોય, ને જો તેમાં ધર્મ ન હોય તો તે યાચે પાગો લેઈને સમુદ્રને તરવાને રૂચે એવો જાણવો, ને તેને ચાંદાઝ બેવો જાણવો. માટે ૧ ચાર વાનાં કરીને જીવતું કલ્યાણ જરૂર થાય છે પણ ૧ વિના ઘીડું કોઈ એવું સાધન નથી જે બેળે કરીને કલ્યાણ થાય. (૪) અને મુક્તાનંદસ્વામી આદિક ૪ સાધુનાં જે કાવ્ય કીર્તન તે ગાવવાં ને સાંખ્યજ્ઞાં તથા યગવાનના અવતાર ચરિત્રે યુક્ત એવાં કાવ્ય કીર્તન ઘીઝા કવિનાં હોય તો તેને પણ ગાવવાં ને સાંખ્યજ્ઞાં. પણ કર્ણારને અસ્વાનાં જે કાવ્ય કીર્તન હોય તથા ૧ જેવાં બેનાં બેનાં કાવ્ય કીર્તન હોય તેને ગાવવાં નહિ ને સાંખ્યજ્ઞાં પણ નહિ અને તમારે સર્વેને મારે વિષે વિશ્વાસ છે ને હું તમને બેવી તેવી અવધી થાતે પંચાવી વેડે, તો બેમ સર્વેને કુલાવાં નાસીને હવરથી પાળામી શિલા ઢાંકે ત્યારે તેને નીકળવાની આશા નહિ, તેમ તમે પણ અમારા વચ-મને વિશ્વાસે કરીને અવલે યાગે જરી જાઓ તો એમાં અમારે શું સાદું થાય માટે આ વાર્તા તમારા કલ્યાણની છે તે અમે તમને રૂંટે કરીને કહી છે તે સાહ તમે સર્વે રૂંટે આવી જ રીતે સમગ્રીને દટવળે વર્તવો એ કહીને પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જો તમે સર્વે આ અમે વાર્તા કરી એવી રીતે વર્તવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય તો એક એક આવીને અમારે પગે બધીને સમ સ્વામી ને એવી પ્રવિશ્તા કરો, જે અમારે દટવળે એમજ વર્તવું છે. પછી સર્વે પરમહંસ તથા સર્વે સસ્તંગી રાજી ચક્રા ઊઠીને શ્રીજીમહારાજના ચરણ કમલનો સ્પર્શ કરીને ને નમસ્કાર કરીને પાછા બેઠા, પછી સર્વે વાઙ્મયોને પણ એવી રીતે કહું ત્યારે વાઙ્મયો પણ હેટે જમી રહીને એ વર્તવાનો નિશ્ચય કરીને સમ-સ્વામી. પછી શ્રીજીમહારાજ પ્રસન્ન થકા પોતાને ઉતારે પંચાર્વા. (૫) इति वचनाम्- ૫ તમ્ ॥ ૩૫ ॥ (૧૬૮)

રહસ્યાર્થ મ.—આમાં કુવાચાવ્ય [૧] છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે શ્રીકૃષ્ણ જે બમે તે અમારી મૂર્તિના ધ્યાન વિના કેવલ આત્માને વિચારે કરીને આત્મા દેશાતો નથી. (૧) અને અમારી ઉપાસના ને અમારાં ચરિત્ર કહેવાં ને સાંખ્યજ્ઞાં ને અમારું નામ સ્મરણ કરવું ને પોત પોતાના ધર્મમાં રહેવું તેને કરીને કલ્યાણ થાય છે ને આત્મદર્શને કરીને તો અમારી મહિમા વિન્ન ન થાય ૧ પ્રયોજન છે. [૨] ને ક્રીપુરુષ તે ગમે તેવાં ધર્મવાળાં ને સમાધિનિષ્ઠ હોય તો પણ સહવાસ રાણે તો તેમનો ધર્મ રહેજ નહિ માટે બમે નિયમ કહ્યા છે તે પ્રમાણે રહેવું. [૩] અને અમારી ઉપાસના, ચરિત્ર ને નામ સ્મરણ ૧ ત્રણ વિના એકલા બ્રહ્મચર્યાદિક ધર્મે કરીને કલ્યાણ થાતું નથી અને જો ૧ ત્રણે હોય પણ ધર્મ ન હોય તો પણ કલ્યાણ ન થાય. (૪) અને અમારા ચરિત્રનાં કાવ્ય સાંખ-

- ઠાવાં પણ કષીર ને અસા આદિનાં કાવ્ય કીર્તન કહેવાં, સાંભળવાં નહિ. [૫] યાચનો છે.
- ૧ પ્ર૦ પહેલી વાતમાં પૂર્વતા યજ્ઞાક જન્મના સત્સંસ્કારવાદાને આત્માનું દર્શન થાય છે એમ કહ્યું અને વલ્લી અમારી મૂર્તિનું ધ્યાન કરે તો આત્માને દેસવો તે કઠિન નથી એમ કહ્યું તે મૂર્તિના ધ્યાન વિના યજ્ઞા કયા સંસ્કારે કરીને આત્મા દેસવો હશે ?
- ૧ ૪૦ મૂર્તિની ઉપાસના વિના યજ્ઞા કોઈ પણ સંસ્કારે કરીને આત્મા કે પ્રભુ દેસાયજ નહિ, એમ (છે૦ ૩૬ ના યજ્ઞા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે, માટે આ ટેકાળે ઉપાસક ભક્તનેજ સરમસ્કારી કહ્યો છે. તે [૪૦ ૧ ના યજ્ઞા પ્રશ્નમાં] ઇકાંતિક ભક્તનેજ અમાને ધ્યાન સિદ્ધ થાય છે પણ યજ્ઞાથી તો ય યાગે જલાતુંજ નથી એમ કહ્યું છે. માટે ઇકાંતિક ભક્તનેજ સરસંસ્કારી કહ્યો છે, અને અમે આત્માને દેસીય હીય એમ કહ્યું છે તે પણ ભક્તભાવેજ બોલ્યા છે.
- ૨ પ્ર૦ ચોથી વાતમાં પરોક્ષ ઓક્ષમ ગમચંદ્રાવિકનાં ચરિત્ર સાંભળવાં ને કહેવાં એમ કહ્યું ને આઠ પ્રયત્ન પ્રતિપાદન કર્યું તથા (મ૦ ૩૯ ના યજ્ઞા પ્રશ્નમાં) ભાગવતના બે સ્કંધનું પ્રતિપાદન કર્યું છે અને (મ૦ ૫૮ માં) અમારા ઉપાસકને અમારાં ચરિત્રનાં શાસ્ત્રીય પુષ્ટિ થાય પણ યજ્ઞા પ્રંથથી પુષ્ટિ ન થાય એથી રીતે પરોક્ષ શાસ્ત્રનો નિવેધ કર્યો છે તે કેથી રીતે સમજાવું ?
- ૧ ૩૦ ય પરોક્ષ પ્રંથોમાં પરોક્ષ અવતારોનાં યજ્ઞાક પ્રકારનાં ચરિત્ર છે તે સાંભળેલાં હોય તો ઓક્ષમહારાજના મનુષ્ય ચરિત્રમાં સંશય થાય નહિ માટે ઓક્ષમહારાજનાં મનુષ્ય ચરિત્રમાં સાચ્ય કેવા સાક પ્રતિપાદન કર્યું છે. તે (મ૦ ૭૮ ના સત્તરમા પ્રશ્નમાં) ઓક્ષમહારાજે ભગવાનદસ્વામીને કહ્યું છે એ પરોક્ષ અવતારોના જેવાં મનુષ્ય ચરિત્ર અમે કરીય ત્યાં સુધી સંશય કરશો નહિ. (૧) અને [મ૦ ૩૯ ના ૬ યજ્ઞા પ્રશ્નમાં] દશમ સ્કંધ ને પંચમ સ્કંધમાં ઓક્ષમ ભગવાનને સર્વે અવતારોથી પર કહ્યા છે તેને કરીને મચ્છકચ્છાદિક અવતારોથી ઓક્ષમ પર સમજાય છે. અને (૫૦ ૬ માં) જેમ ઓક્ષમ ભગવાને પોતાથી ઓરા જે સર્વે અવતારો તેનો આવ પોતાને વિષે જાણાવ્યો છે તેને કરીને તે ઓક્ષમને સર્વોપરી સમજાય છે તેમ ઓક્ષમહારાજે પદ્યારાની [૯ મી વાતમાં] ઓક્ષમાદિક સર્વે અવતારોનો આવ પોતાને વિષે જાણાવ્યો છે માટે ઓક્ષમહારાજ ઓક્ષમાદિક સર્વે અવતારોથી પર પુરુષોત્તમ ભગવાન છે એમ સમજવા પૂર્વક ય બે પ્રંથ સાંભળવાનું કહ્યું છે અને (મ૦ ૫૮ માં) તો પોતાનો સિદ્ધાંત કહ્યો છે એ અમો સર્વોપરિ સર્વ કારણ અવતારો હીય માટે અમારા પ્રંથનેજ માનવા કેમ જે અમારા સંપ્રદાયની પુષ્ટિ અમારા પ્રંથ કરીનેજ થાય છે પણ યજ્ઞા કોઈ પ્રંથ કરીને થાવી નથી એમ કહ્યું છે.
- ૨ પ્ર૦ ઓક્ષમહારાજની ઉપાસના ચરિત્ર તથા નામ સ્મરણ ય જાળ વિના કેવલ ધર્મે કરીને કલ્યાણ થાતું તે તુંબડાં બાંધીને સમુદ્ર તરવા જેવું કહ્યું અને ય જાળ હોય પણ ઓ ધર્મ ન હોય તો માથે પાળો લટકે સમુદ્ર તરવા જેવું કહ્યું તે સમુદ્રને ટેકાળે શું જાણવું ? અને તુંબડાં બાંધીને સમુદ્રમાં પડવો તે અને માથે પાળો લટકે પડવો તે વેમાં અધિક ન્યુન કોણ હશે ?

૩ ૬૦ સમુદ્રને ઠંકાણે માયા જાણવી. અને જેને ધર્મ ન હોય તે ઉપાસના આદિક ગ્રંથ હોય તેને બીજીમહારાજ આ લોકને વિષે રાણે તે તેને સત્પુરુષ મળે તે તે સત્પુરુષને ઉપદેશે કરીને ધર્મ પાછીને કલ્યાણને માર્ગે જાણે તે વચ્ચે તે જન્મે પણ તેનું કલ્યાણ થાય માટે તે અધિક છે અને ધર્મ પાછાં હોય પણ તેને ઉપાસનાદિક ગ્રંથ વાંતાં ન હોય માટે તેને ધર્મ પાછાં પાતું પડ્યું મળે તેથી તે જાંબી આયુષ્યવાળાં લોકોતરમાં આવે તે સત્પુરુષના યોગમાં ન આવે તે તેનું કલ્યાણ ન થાય માટે તે ન્યૂન છે અને ધર્મ ન પાછે તેને પંદાઝ કહ્યો તેવો એને માયારૂપી સમુદ્ર તરવાનું બીજીમહારાજની ઉપાસના રૂપી વહાણ મળ્યું છતાં તેણે ધર્મ લોપ્યો તે પોતાનું કલ્યાણ કરી શક્યો નહિ તેથી તેને પિચ્ચાર આવ્યો છે જે આવો અવસર મળ્યા છતાં પોતાનું કલ્યાણ કરી શક્યો નહિ માટે તેને પંદાઝ કહ્યો છે પણ જેમ બ્રહ્માદિક ધર્મ થકી પદ્ધતિ પણ કલ્યાણના માર્ગમાંથી પદ્ધતિ નહિ તેમ તે ઉપાસનાવાળો પણ કલ્યાણના માર્ગમાંથી પડે નહિ.

૪ ૬૦ પાંચમી વાચતમાં કહીને અસ્થાનાં કાઢ્ય કીર્તન સાંમલવાનો નિષેધ કર્યો તેનું કું કારણ હશે ?

૪ ૬૦ જગત કારણ યહું જે બ્રહ્મ તેને નિરાકારવાદીયો નિર્ગુણ ને આકૃતિમાત્રનું કારણ કહે છે અને માધિક આકૃતિને જેમ માધિક ગણે છે, તેમજ પરબ્રહ્મ પરમાત્માની આકૃતિને માધિક ગણીને સગુણ અવતારોની પેઠેજ તેમણે પણ માધિક કહે છે પણ નિર્ગુણ બ્રહ્મથી પર ને તે બ્રહ્મના કારણ જે પરબ્રહ્મ તેને દિવ્ય સાકાર જાણી શકતા નથી અને સગુણ અવતારની પેઠેજ નિર્ગુણ બ્રહ્મથી પર જે પરબ્રહ્મ તે પૃથ્વી ઉપર જીવનાં આત્મિક કલ્યાણ કરવા મનુષ્યાકૃતિ દેખાય છે તેમણે દિવ્ય સાકાર ને પરબ્રહ્મ જાણીને, અને નિર્ગુણ બ્રહ્મરૂપ થઈને, પરબ્રહ્મની ઉપાસના કરનારા પણ શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મરૂપ બનને તથા પરબ્રહ્મને જેવા છે તેવા દિવ્ય જાણી શકતા નથી. અને પોતે જેમ સાધનકાલમાં સગુણની ઉપાસના કરીને નિર્ગુણ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ માની છે, તેમજ પરબ્રહ્મની સાથે યજ્ઞ કરીને પરબ્રહ્મને યજ્ઞનારા જે બ્રહ્મ તેમણે પણ પોતાની પેઠેજ સગુણની ઉપાસના કરનારા માને છે. માટે એ મતમાં મોહ નથી કેમ જે, નિર્ગુણ બ્રહ્મથી પર જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તે સાક્ષાત્ મળ્યા વિના આત્મિક મોહ થાય નહિ તેથી એ મતનાં જાણનો નિષેધ કર્યો છે. ॥ ૧૬૮ ॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના આદરવા શુદ્ધિ ૧૫ પુનવસે દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રીગદાદા મધ્યે દાદાશ્લાવરના દરવારમાં આઠમણે ચાર આરદાની ઓસરીયે દોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વ ચેત વજ્ર ચારણ કર્યાં હતાં તે પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિભક્તો સમા બરાદને બેઠી હતી.

પડી બીજીમહારાજ બોલ્યા જે મક્ક ઉચર કરો ત્યારે શુક્લાનંદસ્વામીદેવ મક્ક ? પૂછ્યો જે (૧) જે ભગવાનના સ્વરૂપમાં અસંદૃષ્ટિ રહે તેનો શ્રો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એનો ઉપાય તો ચાર પ્રકારનો છે. તેમાં પ્રકારો જેના વિષયો

ચોટવાનો સ્વભાવ હોય તે ઘ્યાં ચોટાદે ત્યાં ચોટી જાય તે જેમ ધુન કલ્પાદિકમાં ચોટે છે તેમ પરમેશ્વરમાં પણ ચોટે માટે એક તો એ વપાય છે. અને બીજો વપાય એ છે જે અતિશે શૂરવીરપણું તે શૂરવીરપણું જેના હૈયામાં હોય ને તેને જો મગવાન વિના બીજો ઘાટ થાય તો પોતે શૂરવીર મક્ક છે માટે તેના હૃદયમાં અતિશે વિચાર વપજે તે વિચારે કરીને ઘાટ માત્રને ટાળીને અલંદ મગવાનના સ્વરૂપમાં હૃતિ રાલે છે. અને ત્રીજો વપાય તે ધય છે તે જેના હૃદયને વિષે જન્મ મૃત્યુ ને નરક ચોરાત્રી તેની થીક અતિશે રહેતી હોય તે થીકે કરીને મગવાનના સ્વરૂપમાં અલંદ હૃતિ રાલે છે. અને ચોથો વપાય તે વૈરાગ્ય છે તે જે પુરુષ વૈરાગ્યવાન હોય તે સાંસ્ય શાસ્ત્રને જ્ઞાને કરીને દેહ થકી પોતાના આત્માને જુદો સપર્જીને તે આત્મા વિના બીજા સર્વ પ્રાયિક પદાર્થને અસત્ય જાણીને પછી તે આત્માને વિષે પરમાત્માને ધારીને તેનું અલંદ ચિત્ત-વન કરે અને એ ચાર વપાય વિના તો જે વપર મગવાન કુપા કરે તેની તો વાત ન કહેવાય પણ તે વિના બીજા તો અનેક વપાય કરે તો પણ મગવાનને વિષે અલંદ હૃતિ રહે નહિ અને મગવાનને વિષે અલંદ હૃતિ રહેતી તે તો યજ્ઞ ભારે કામ છે તેજેને અનેક જન્મનાં મુકુત વડે યજ્ઞ હોય તેને મગવાનના સ્વરૂપમાં અલંદ હૃતિ રહે છે ને બીજાને તો અલંદ હૃતિ રાલેથી મહા દુર્લભ છે એવી રીતે મગવાનના સ્વરૂપમાં અલંદ હૃતિ રાલેવાની વાત કરી. (૧)

૧

- ૨ ને પછી બીજીમહારાજ વોલ્વા જે, (૨) આ સંસારને વિષે માયા માયા કહે છે તે માયાનું રૂપ અમે જોઈ લીધું છે જે મગવાન વિના બીજે ટેકાએ જે હેત રહે છે તેજ માયા છે અને આ જીવને પોતાનો જે દેહ ને દેહનાં સર્ગાં સંધેથી ને દેહનું મરણ પોષણ કરનારો ઘટલાને વિષે તો જેનું પંચ વિષયમાં જીવને અતિશે હેત છે તે થકી પણ વિશેષે હેત છે. માટે જેને દેહને દેહનાં સર્ગાં સંધેથી ને દેહનું મરણ પોષણ કરનારા યજ્ઞાંથી રહે તુટ્યો તે પુરુષ મગવાનની માવાને તરી રહ્યો છે અને જે પુરુષને મગવાનવિના બીજામાંથી હેત તુટે છે તેનેજ મગવાનને વિષે હેત થાય છે અને ક્યારે મગવાનને વિષે હેત થયું ત્યારે તેની મગવાનમાં અલંદ હૃતિ રહે છે ને ક્યારે મગવાનમાં અલંદ હૃતિ રહી ત્યારે તેને થીજું કાંઈ કરવું રહ્યું નથી તે તો કુતાર્થ થયો છે. (૨) इति वचनामृतम्. ॥૩૬॥ (૧૬૯) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રમ (૨) છે. થીજું કુપાવાચ્ય છે, તેમાં પહેલામાં બીજી-મહારાજે કહ્યું છે જે જેના ચિત્તનો ચોટવાનો સ્વભાવ, શૂરવીરપણું, ધય ને વૈરાગ્ય હોય તેઓને તથા જેના વપર અને કુપા કરીએ તથા પૂર્વનો સંસ્કારી હોય તે સર્વને જમારી મૃતિમાં અલંદ હૃતિ રહે છે (૧) બીજામાં જમારા વિના બીજો હેત રહે તે માયા છે ને બીજેથી હેત તુટીને જમારે વિષે હેત થાય તે માયાને તરી-રહ્યો છે. (૨) વાચતો છે. ॥૧૬૯॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના માદરવા વદિ ૧ પદવાને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદશ્રી મહારાજ શ્રી ગદદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં આશમળે વાર ઓરદાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા, ને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુલ્હારચિહ્નની આગળ પરમહંસ તથા વૈષ્ણવેશના હરિમુક્તની સમા ધરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીશ્રીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે [૧] ગીતામાં કહ્યું છે જે જ્ઞાની હોય તે પણ પોતાની પ્રકૃતિ સરલું આચરણ કરે, અને જાણે કશાં ધર્મો જે નિમ્મલ તેનું જોર જાણે નહિ. માટે ૫ સ્વભાવિક પ્રકૃતિ છે તે શો ઉપાયે કરીને ટલે ? પછી સર્વે જે મુનિર્મંદક તેણે વિચારી જોયું પણ શ્રીશ્રીમહારાજના પ્રશ્નનો ઉત્તર થાય એમ જણાયું નહિ, પછી શ્રીશ્રીમહારાજ ચોરવા જે ધર્મનો ઉત્તર એમ છે જે ૫ સ્વભાવ મુકાબ્યા સાથે જે સત્યરૂપ ઉપદેશ કરતા હોય, તેના વચનને વિષે અતિશય વિશ્વાસ હોય, અને ઉપદેશના કરનારની ઉપર સાંઘજનારાને અતિશય પ્રીતિ હોય, અને ઉપદેશનો કરનારો હોય તે ગમે તેટલાં દુઃસ્વભાવે કઠળ વચન કહે તો પણ તેને ક્ષિત્કારીય માનતો જાય, તો સ્વભાવિક જે પ્રકૃતિ છે તે પણ નાશ થઈ જાય, પણ ૫ વિના શ્રીમો કોઈ ઉપાય નથી માટે જેને પોતાની પ્રકૃતિ ટાલ્યાની રૂચ્છા હોય, તેને પરમેશ્વર તથા સત્યરૂપ તે સ્વભાવ ટાલ્યા સાથે ગમે તેટલા તિરસ્કાર કરે, ને ગમે તેવાં કઠળ વચન કહે તો પણ કોઈ રીતે દુઃસ્વાયું નહિ, ને કહેનારાનો ગુણમ લેશે ધર્મી રીતે વર્તે તો કોઈ રીતે ન ટલે ધર્મી પ્રકૃતિ હોય તોય પણ ટલ્લી જાય છે. (૧)ઈતિ વચનામૃતમ્. ॥૩૭॥ [૧૭૦] ૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૧] છે. તેમાં શ્રીશ્રીમહારાજે કહ્યું છે જે અમે ને અમારા સંત તિરસ્કાર કરીય તોય ગુણ છે, ને દુઃસ્વાય નહિ તો ન ટલે ધર્મી પ્રકૃતિ હોય તે પણ ટલ્લી જાય. (૧) બાબત છે.

- ૧ પ્ર૦ આમાં જ્ઞાની હોય તે પણ પોતાની પ્રકૃતિ સરલું આચરણ કરે એમ કહ્યું, અને (૪૦ ૧૭ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) ઇન્દ્રિયોને જિતે તેને જ્ઞાની કહ્યો છે, માટે આમાં કહ્યું તે જ્ઞાન કેવું જાણવું ? અને ધર્મમાં કહ્યું તે કેવું જાણવું ?

- ૧ ૪૦ આમાં સાર અસારને જાણે પણ વૈદ્યાદિક સર્વે પદાર્થને દુઃસ્વભાવથી જાણીને તેમાં દોષ હુદ્ધિ થઈ ન હોય, તેથી પ્રકૃતિ વશ ન રહે માટે તે અવસ્થા જ્ઞાન જાણવું, અને (૪૦ ૧૭ માં) શ્રીશ્રીમહારાજ વિના શ્રીમો સર્વે અસત્ય ને દુઃસ્વભાવથી જાણીને તેને વિષે દોષદષ્ટિ થઈ હોય, અને તે પદાર્થનો અતિશય અમાય થઈ ગયો હોય તેનું જ્ઞાન કહ્યું છે, માટે તે ધરિયસ્થ જ્ઞાન જાણવું ॥ ૧૭૦ ॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના માદરવા વદિ ૬ છઠ્ઠે દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદશ્રી મહારાજ શ્રી ગદદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં અમલે વાર ઓરદાની ઓસરીય સોશ્યા ઉપર માદા તકાયા નસાવીને વિરાજમાન હતા ને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને

પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા શેષદેશના હરિમક્તની સધા મરાઈને પેઢી હતી.

- ૧ પછી શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યા જે (૧) સંસારી જીવ છે તેને તો કોઈ ધન દેનારો મળે કે દિકરો દેનારો મળે તો ત્યાં તુરં પ્રતીતિ આવે અને ધનવાનના મક્ત હોય તેને તો જંત્ર મંત્ર નાટક ચેટકમાં વ્યાંધ પ્રતીતિ આવેજ નહિ અને જે હરિમક્ત હોય ને જંત્ર મંત્રમાં પ્રતીતિ કરે તે સત્સંગી હોય તો પણ અર્થો વિમુક્ત જાગરો અને જે સાચા ધનવાનના મક્ત હોય તે ઘણા હોય નહિ યથાર્થ ધનવાનના મક્ત તો કારિયાળી મામમાં માંચો મક્ત હતા તે સત્સંગ થયા મોર માર્ગીના પંથમાં હતા તો પણ નિષ્કામી વર્ધપાનમાં ફેર પડ્યો નહિ અને પોતે શાસ્ત્ર પ્રજ્ઞાવારી રહ્યા અને કોઈક કિમિયાવાળો પોતાને ઘેર આવીને જત્યોં હતો તેને જાંબામાંથી કપું કરી દેલાઈયું ને પછી ૧ મક્તને કપું જે તમે સદાહતી છો માટે તપને આ જુટી વતાવીને કપું કરતાં સિલ્લું પછી ૧ મક્તે લાકડી લઈને તેને ગાય બહાર કાઢી મુક્યો અને તેને ૧૫ કપું જે અમારે તો ધનવાન વિના બીજા પદાર્થની ઇચ્છા નથી પછી ૧ મક્તને સત્સંગ થયો ત્યારે ધનવાનના ઇકાંતિક મક્ત થયા. (૧) માટે જે ઇકાંતિક મક્ત હોય તેને ૧૫૦ આત્મનિષ્ઠા ૧ હોય ને બીજો વૈરાગ્ય હોય ને ત્રીજો પોતાનો ધર્મ હરખળે હોય ને ચોથી શ્રીકૃષ્ણધનવાનને વિષે અત્યંત મક્તિ હોય ને તે ઇકાંતિક મક્ત ત્યારે વેદ મુકે ત્યારે તેનો શ્રીકૃષ્ણ-ધનવાનને વિષે પ્રવેશ થાય છે. (૨) અને જે ઇકાંતિક ન હોય તેનો તો જ્ઞાપાદિ- ૨ કમાં પ્રવેશ થાય છે અથવા સંકર્ષણાદિકને વિષે પ્રવેશ થાય છે પણ ઇકાંતિક થયા વિના શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવમાં પ્રવેશ થાતો નથી તે પ્રવેશ તે ૧૫ સમયનો જે જેમ અતિશે લોભી હોય તેનો ધનમાં પ્રવેશ થાય છે અને જેમ અતિ કામી હોય તેનો ધનમમતી સ્ત્રીમાં પ્રવેશ થાય છે ને જેમ ઘણીક દોષતવાળો હોય ને તે વાંછીયો હોય ને તેને દિકરો આવે તેનો દિકરામાં પ્રવેશ થાય છે તેમ ૧૫ રીતે જેનો જીવ જે સંધાયે વંચાણો હોય તેને વિષે તેનો પ્રવેશ જાગરો પણ જેમ જલમાં જલ થઈ જાય છે ને અગ્નિમાં અગ્નિ મળી જાય છે તેમ પ્રવેશ નથી થાતો ૧૫૦ જેનો જેને વિષે પ્રવેશ હોય તેને પોતાના હૃદય વિના બીજા કોઈ પદાર્થને વિષે હેતુ ઉપજે નહિ ને ૧૫ તેનીજ રટના લામી રહે ને તે વિના બીજે તે મહાદુઃસ્થના દિવસ મોગવીને બીજે પણ મુક્ત ન થાય. (૩) ૩

રહસ્યાર્થ મ.—આમાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીશ્રીમહારાજે કહ્યું છે જે જંત્ર મંત્રમાં પ્રતીતિ કરે તે સત્સંગી અર્થો વિમુક્ત છે [૧] અને આત્મનિષ્ઠા વૈરાગ્ય ધર્મ ને અમારે વિષે અત્યંત મક્તિ ૧ ચાર જાનાં હોય તે અમારો ઇકાંતિક મક્ત છે અને તે મક્ત વેદ મુકે ત્યારે તેનો અમારે વિષે પ્રવેશ થાય છે અને ઇકાંતિક ન હોય તેનો જ્ઞાપાદિ અથવા

સંકર્ષણાદિકને વિષે પ્રવેશ થાય છે. (૨) અને એવા દેહમાં હોય ત્યાં સુધી લોભી કામીને વાંઝીયાની પેટે અમારીજ રટના રહે છે. (૩) થાયતો છે.

૧ મં० બીજી વાચતમાં દેહમાં અત્યંત અગ્નિને વિષે પ્રવેશ થાય છે એમ કહ્યું અને ત્રીજીમાં જાળમાં જાળ ને અગ્નિમાં અગ્નિ મળે તેમ પ્રવેશ નથી થતો એમ કહ્યું ત્યારે કેવી રીતે થતો હશે ?

૧ મં० અત્યંત ચૈતન્ય શ્રીજીમહારાજને ધ્યાને કરીને હટ્ત ભ્રમરવત્ તદાકારમાવને પામી જાય છે તો પણ શ્રીજીમહારાજ તથા અત્યંત એક થઈ જતા નથી શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં એ અત્યંત વસ્તુતાવ જુદા રહે છે ને શ્રીજીમહારાજને વિષે સ્વામી સેવક ભાવ રહે છે. પણ જાળમાં જાળ ને અગ્નિમાં અગ્નિ એક થઈ જાય ને તેમાં જેમ જુદાપણું રહેતું નથી એવી રીતે પ્રવેશ નથી થતો અને એવો જે દેહમાં રખો હોય ત્યાં સુધી તેને કામી, લોભી, ને વાંઝીયાની પેટે શ્રીજીમહારાજનીજ રટના રહે છે.

૨ મં० શ્રીજીમહારાજનો અત્યંત શ્રીજીમહારાજને વિષે હીન થાય છે એવું આ વિના બીજા કિયા વચનામૃતમાં કહ્યું છે ?

૨ મં० [સાં ૧૧ ના ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં તથા છે. ૧૧ ના ૨ બીજા પ્રશ્નમાં] શ્રીજીમહારાજને વિષે હીન થાય છે એમ કહ્યું છે તે જેને સાધનકાળમાં અનાદિ મુક્તતા યોગે કરીને મૂર્તિમાં હીન રહેવાની સમજણ થઈ હોય તે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં રહે છે અને જેને પરમ દેહમાંથી યોગ મળ્યો હોય તેને શ્રીજીમહારાજના તેજસ્વરૂપ અક્ષર ધામમાં રહેવાની સમજણ થઈ હોય તે અક્ષરધામમાં શ્રીજીમહારાજને સન્મુખ રહે છે.

૩ મં० આ વર્તમાનકાળે તો શ્રીજીમહારાજની ક્ષેપ્તધામી આપ અનાદિ મુક્ત મનુષ્યરૂપે પ્રલંબ વિરાજો છો પણ ક્યારે આપ જેવા અનાદિ મુક્ત તથા પરમ દેહમાંથી મુક્ત આ સત્સંગમાં મનુષ્યરૂપે વિચરતા ન હોય ત્યારે આ પ્રશ્નમાંથી તેવી સમજણ થાય કે કેમ ? અને એવી સ્થિતિને પામે કે કેમ ? કેમજે [મં ૬૦ ના ૨ બીજા પ્રશ્નમાં] જેને અમારે વિષે સ્થિતિ થઈ હોય તે થકીજ દેહમાંથી ધર્મ પમાય છે પણ પ્રશ્નમાં લખી રાખ્યો હોય તેણે કરીને પમાતો નથી તથા [૩૫ માં] જેને અમારા સ્વરૂપમાં સ્થિતિ થઈ હોય તે થકી આ વાતમાં પમાય છે તથા [મં ૨૦ માં] ક્યારે સત્પુરુષ પ્રગટ થાય છે ત્યારે તેમના મુલ્યધર્મી આ વાત સમજ્યામાં આવે છે પણ બુદ્ધિકલ્પે કરીને સદ્ધર્મમાંથી પણ સમજાતી નથી એમ કહ્યું છે માટે તેવી સમજણ ને તેવી સ્થિતિ વચનામૃતની આ રહસ્યાર્થ મહીપિકામાંથી પમાય કે કેમ ?

૪ મં० શ્રીજીમહારાજને જેવા છે તેવા સમગ્રી શકાય તે સારુ અને આ ટીકા કરી છે માટે આ ટીકામાંથી શ્રીજીમહારાજને સર્વેના કારણ સર્વેના કર્તા સદા સાકાર દિવ્ય મૂર્તિમાન ને પ્રહાકોટી, મૂળઅક્ષર કોટી તેવી પર શ્રીજીમહારાજના પરમ દેહમાંથી મુક્ત તથા અનાદિ મુક્ત તે સર્વેથી પર ને તે સર્વેના આશ્રય ને તે સર્વેના સ્વામીને સર્વેને મુક્તતા આપના તે સર્વ મુલ્ય-મય મૂર્તિ ધવા આવે ને તેજ આ અત્યંત શ્રીજીમહારાજ પ્રતિમારૂપે સાક્ષાત્ વિરાજમાન છે એવી રીતે સમજીને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિની અર્ચના રાખીને (જો ૧૧ ના બીજા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે તેવી રીતે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનું ન્યાન કરશે ને સત્સંગી ત્રીવેન-

૫૧

અવનિવૃત્તિ ગ. મ. ૩૮-૩૯

માં ધર્માંસુત, નિષ્કામશુદ્ધિ, શિષ્યાપત્રી, જનશિક્ષા, સુદૃઢર્મ, નારાયણગીતા આદિકમાં જેના જેના ધર્મે જેવી જેવી રીતે કહ્યા છે તથા આ ગ્રંથમાં ત્યાગી ગૃહી આદિક સર્વેના ધર્મે તથા જ્ઞાન વૈરાગ્ય અતિ ઉપાસના મહિમા સમજરાના ઉપાય કહ્યા છે તે પ્રમાણે સમજશે ને વર્તશે તે સર્વે ઈવી સ્થિતિને પામશે.

૪ પ્ર૦ ત્રીજી શાબતમાં ઇકાંતિક ન હોય તેનો બ્રહ્માદિકમાં અથવા સંકર્ષણાદિકને વિષે પ્રવેશ કહ્યો તે બ્રહ્મા તથા સંકર્ષણાદિક કિયા જાણવા ?

૪ ઉ૦ ઇકાંતિકપણમાં ન્યૂનતા છે માટે વૈરાગ્ય બ્રહ્માને તેથી પર સગુણ જે અનિકટ, પ્રશુદ્ધ, સંકર્ષણ તેમના લોકને પામે તે જ્યારે શ્રીશ્રીમહારાજ આ લોકને વિષે પથારે ત્યારે તે પથ તે તે લોકોમાંથી સ્વસ્થમાં આવે ને જ્યારે ઇકાંતિક થાય ત્યારે આત્મતિક કલ્યાણ થાય ॥ ૧૦૧ ॥

સંવત્ ૧૮૮૦ મા આદરશા વદિ ૧૦ દશમીને દિવસ શ્રીશ્રીમહારાજ શ્રીગદ્વા મધ્યે શાદાલાચરના દરબારમાંથી ઘોડીપ ચઢીને શ્રી લક્ષ્મીવાદીપ્ પથાર્યા હતા પછી છાં ઓઢા ઉપર ટોલીયો હઠાવીને તે ઉપર વિરાજમાન થયા હતા ને સર્વે ભેત રજા ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિમંત્રની સભા ધરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીશ્રીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) દેશ કાઠ ક્રિયા સંગાદિકે કરીને પણ જે પોતામાં ઈશો ગુણ હોય જે જાણજ નહિ ઈશો બેને જે સ્વભાવિક ગુણ હોય તે કહો. એમ કહીને શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યા જે ત્યો અને અચારામાં ઈશા સ્વભાવિક ગુણ રજા છે તે કહીપ જે, એક તો અમારે એમ વર્તે છે જે પંચ પ્રકારના વિષય સંબંધી જે જે પદાર્થ છે તેનો દેહે કરીને મુશ્કે પટલો યોગ થાય તો પણ તેનો મનમાં ઘાટ ન થાય તથા સ્વપ્નમાં પણ ન આવે. અને શ્રીજો એમ જે બાહેરથી મુશ્કે પટલો મહત્તિમાં રજા હોઈપ પણ જ્યારે અંતર્દૃષ્ટિ કરીને પોતાના આત્મા સાચું જોઈપ તો કાચવાના અંગની પેટે સર્વે દૃષ્ટિ સંકોચાઈને આત્મસ્વરૂપને પામી જાય ને પરમ સુલ્લરૂપે વર્તાય. અને શ્રીજો એમ જે ચૈતન્યરૂપ ને તેજોમય પરું જે ભગવાનનું અક્ષર શામ છે તેમાં સદા સાકાર મૂર્તિ ઈશા શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ વિરાજમાન છે ને તે સાકાર શકાજ સર્વેના કર્તા છે પણ નિરાકાર શક્તિ તો કાંઈ યાતું નથી ઈવી રીતે સાકારની રદ પ્રતીતિ છે, તે કેટલાક વેદાંતના ગ્રંથ બંચાવ્યા ને સાંખ્યમાં તોપણ એ પ્રતીતિ ટઢી નહિ. અને ચોથો એમ જે જે કોઈ માઈ માઈ હોય ને તેની કોરતું એમ અમારે જાણ્યામાં આવે જે જાતો ઉપરથી દંમે કરીને ભગવાનની થત્તિ કરે છે પણ એ સાચો ભગવાનનો ભક્ત નથી તો તેને દેસીને મન રાખી ન થાય ને તેની સાથે સુવાળ પણ ન થાય ને જે સ્વેચ્છા ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને દેસીનેજ મન રાખી થાય ને તેની સાથેજ સુવાળ થાય. એ ચાર ગુણ અમારે

વિષે સ્વભાવિકપણે રહ્યા છે તે કહ્યા ને હવે તમે સર્વે કરો. પછી જે મોટેરા પરમહંસ તથા મોટેરા હરિભક્ત હતા તેઓ જેમાં જે ગુણ एबो હતો તે કહી દેસ્વાહયો. (૧) પછી ? શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યાજે, જે મોટેરો હોય તેને વિષે નિષ્કામરૂપ ધર્મ છે તે અવશ્ય જોડેપ ને બીજી વાતમાં તો કાંઈક કાચ્ચપ હોય તો ચાલે પણ પનીતો દહતા અતિશે જોડેપ કેમ જે એ મોટેરો છે તેની સારખ્યે સર્વેની સારખ્ય કહેવાય. (૨) ૨

एबी રીતે વાર્તા કરીને પાછા દાદાલાચરના દરવારમાં પધારીને સંખ્યા આરતી નારાયણ ધુન્ય સ્તુતિ કરીને પછી સર્વે સાધુ તથા હરિભક્તની સભા થઈ પછી શ્રીજીમ-
૨ હારાજે મોટેરા પરમહંસને પુછ્યું જે, (૨) અમે પંચમસ્કંધ તથા દશમસ્કંધનું અતિશે પ્ર-
તિપાદન કર્યું છે માટે એ વે ગ્રંથનું જે રહસ્ય તે જોય તપને સમસ્યામાં આવ્યું હોય તે
કહો ત્યારે મોટેરા સર્વે પરમહંસે પોત પોતાની સમજણ પ્રમાણે જેમ જનાશું તેમ કહી
દેસ્વાહયું. પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યાજે, સ્થા હવે અમે એ વે ગ્રંથનું રહસ્ય કરીએ જે
રહસ્ય તે છું તો મને एबો જાણી હોય પુરાણી હોય અતિશે શુદ્ધિવાચી હોય તે પણ સાંખ-
જીને તે વાર્તાને નિષેધ સહ્ય માને ને શા વાટે પણ તેને કોઈ રીતે સંશય ન રહે જે એ
વાર્તા એમ મંદિ હોય एबी રીતે જે કહી દેસ્વાહયું તેનું નામ રહસ્ય કહેવાય. અમે એ વે
ગ્રંથમાં દશમસ્કંધનું તો એ રહસ્ય છે જે ઉપનિષદ્, વેદાંત ને શ્રુતિ, સ્મૃતિ તેમાં જોને પ્રજા
કહ્યા છે, જ્યોતિસ્વરૂપ કહ્યા છે, જ્ઞાનરૂપ કહ્યા છે, તત્ત્વ કહ્યા છે, મુદ્રા કહ્યા છે, નૈર્ગંજન
ક્ષેત્ર સર્વે કારણ પરબ્રહ્મ બ્રહ્મોત્તમ વાસુદેવ વિષ્ણુ નારાયણ નિર્ગુણ એવે એવા નામે કરીને
જોને પરોક્ષપણે કહ્યા છે, તે તે આ પ્રત્યક્ષ વસુદેવના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ છે. एबी રીતે જ્યાં
જ્યાં સ્તુતિ ભાગ છે ત્યાં ત્યાં એવા એવા સ્તુતિના શબ્દને લેઈને પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને જ
કહ્યા છે, પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનથી અધિક કાંઈ મધી કશું. તથા સર્વે જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ
પ્રલયના કર્તા તે પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે એમ કહ્યું છે. અમે પંચમસ્કંધને વિષે તો એ
શ્રીકૃષ્ણભગવાનનું પ્રકાશ્ય કહ્યું છે તથા એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જે તે આ જગતની સ્થિતિને
અર્થે ને પોતાના ભક્ત જનને સુલ્લ આપવાને અર્થે અનેક પ્રકારની મૂર્તિપોને ધારીને સ્તંદ
સ્તંદ પ્રત્યે રહ્યા છે એમ કહ્યું છે અને પોતે વાંધો જે મર્યાદાઓ તેને વિષે જે રહે તે અ-
તિશે મોટાપણે વામે ને જે ન રહે તે જોડા હોય તો પણ પોતાની સ્થિતિચક્રી પરી
જાય અને જે સાધારણ જીવ હોયને તે મર્યાદાને છોડે તો તેને અધોગતિ વાય છે એમ
કહ્યું છે. અને એ જ જે શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ તેણે વસુદેવ દેવકીને પ્રત્યક્ષ ચતુર્થાંશરૂપે અદ્ભુત
વાચક થકા દર્શન દીધું એ અનાદિ વાસુદેવરૂપ છે અને એ શ્રીકૃષ્ણભગવાન ધર્મ અર્થ
કામને વિષે વર્ણ્યા છે તે ધર્મ અર્થ કામ સારુ જે જે પ્રગવાને વરિત્ત કર્યાં તેનું જે
ગાન કરે અથવા શ્રવણ કરે તે સર્વે જીવ સર્વ પાપચક્રી છુટાઈને પરમપદને વામે છે.

અને એ વાસુદેવ ભગવાનના જન્મ કર્મને મૂર્તિ એ સર્વે દિવ્ય સ્વરૂપ છે અને એ જે વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ તેજ સર્વોપરિ છે એવી રીતે એ વે ઘેળતું રહ્યું છે. અને જે શુક્રાંશી જેવા પ્રજાસ્થિતિને પામ્યા હોય તેને પણ એ શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મની ઉપાસના મલ્લિ કરવી. જે દશમમાં કહ્યાં છે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં ચરિત્ર તે શુક્રાંશી જેવાને પણ ગાથાં ને સાંમ-અર્થાં, તે શુક્રાંશી પણ કહ્યું છે જે ॥ પરિનિશ્ચિતોર્પિર્નિશ્ચિતો વસતમશ્લોકલીલયા ॥ પૃથીત વેતારાજર્વે આશ્વાનં વદધીતયાન્ ॥૧॥ અને એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેના આકારને વિષે દહ પ્રતીતિ રાસવી અને જો ભગવાનના આકારને વિષે દહ પ્રતીતિ હશે ને કદાચિત્ત એ જીવ કાંઈક પાપ કરશે તો પણ એનો ઉદ્ધાર થાશે કેમકે પાપ કરે તેનું તો પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું છે પણ ભગવાનને જે નિરાકાર સમક્ષે એ તો પંચમહાપાપ કરતાં પણ અતિ મોટું પાપ છે એ વાળું કોઈ પ્રાયશ્ચિત્ત નથી. અને ભગવાનને સાક્ષાર જાણીને મિથ્યા રાસી હોય ને કદાચિત્ત તેથી કાંઈક પાપ થઈ ગયું હોય તો એનો શો માર છે ? એ પાપ તો ભગવાનને પ્રતાપે કરીને સર્વે વચ્છી જાશે ને એનો જીવ ભગવાનને પામશે. માટે ભગવાનના આકારને વિષે દહ પ્રતીતિ રાસીને એવી દહ ઉપાસના કરવી એમ અને તમને સર્વને કદીયે છડ્યે તે વાતને સર્વે દહ કરીને રાસજો. એવી રીતે શ્રીભીમહારાજ સર્વને શિષ્ણા વચન કહીને ભોજન કરવા સાદુ પધાર્થ. (૩) ઇતિ વચ ૦ ॥ ૩૯ ॥ (૧૭૨) ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૨) છે, તેમાં પહેલામાં શ્રીભીમહારાજે કહ્યું છે ને અમારા વૈકાંતિક મક્તને અમારા વિના થીજા પદાર્થનો પાટ ખાતો નથી ને સ્વપ્રમાં પણ જાણતાં નથી ને પ્રવૃત્તિમાં રહ્યા હોય પણ અંતર્દૃષ્ટિ કરે સ્યારે આત્મસ્વરૂપને પામીને પરમ સુલ્લરૂપે વર્તાય ને અમને સદા જ્ઞાકાર જાણે અને જે દંભે કરીને અમારી મલ્લિ કરતા હોય તેના ઉપર રાજી ન થાય ને સાધા મક્તને દેહીનેજ રાજી થાય પણ સ્વભાવિક રૂપ અમારા વૈકાંતિક મક્તને વિષે રહ્યા છે. [૧] અને મોટેરા હોય તેને નિષ્કામ વૃત્તની અતિશે દહતા કરવી. (૨) થીજામાં પરોક્ષ શ્રીકૃષ્ણને દૃષ્ટાંતે કરીને પેતાનો મહિમા કહ્યો છે જે જેમ દશમસ્કંધમાં અનેક નામે કરીને વસુદેવના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણનેજ કહ્યા છે અને સર્વકર્તા કહ્યા છે તેમ વચનામૃત, સત્સંગીજીવન, સત્સંગીમુખ, હરિલીલાકલ્પવૃત્ત, હરિદિગ્વિજય આદિક સાંપ્રદાયિક મંથોમાં નારાયણ વિષ્ણુ પરમાત્મા પુરુષોત્તમ વાસુદેવ નરનારાયણ નીલકંઠ હરિ હરિકૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ પદ્મવ્યામ સહજાનંદ નારાયણમુનિ બ્રહ્મ વરબ્રહ્મ પૂર્ણબ્રહ્મ इत्याદિક વિશેષયોપ કરીને સાક્ષાત્ત્વિ દિવ્યવિમલ સદા સાકાર મૂર્તિ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન જે અમે તે અમનેજ કહ્યા છે એમ જાણતું અને પંચમસ્કંધમાં જેમ એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું મહાત્મ્ય કહ્યું છે તેમ અમારા સાંપ્રદાયિક સર્વે મંથોમાંથી અમને સર્વે કર્તા સમજવા અને સર્વેને આત્મલિક મોક્ષરૂપી સુલ્લ દેવાને અર્થે અનેક પ્રકારે અનંત બ્રહ્માંડમાં મુર્તિયો ધારણ કરીને ધર્મ મર્યાદા બાંધીયે હીય. તેમાં જે રહે તે અતિ મોટાવ પામે ને તે મર્યાદા હોયે તો

અતિ મોટો હોય તે પોતાની સ્થિતિમાંથી પડી જાય છે જે સાધારણ હોય તે અધો ગતિને પામે છે. અને અમારા અન્ન કર્મ વિષય છે તે અમારા ચરિત્રનું ગાન શ્રવણ કરે તે સર્વે પાપથી મુક્તિને પરમપદ જે અમારું અક્ષર ધામ તેને પામે છે. અને સર્વે નામના નામી સર્વે અવતારોના કારણ અવતારી અને મૂલપુરુષ જે રૂપકોટી, પ્રજાકોટી, મૂળ અક્ષર કોટી, ને તેથી પર જે અમારા મુક્ત તે સર્વેથી પર ને તે સર્વના નિયંત્રા પ્રત્યક્ષ ભગવાન હોય આવી રીતે અમારો મદિમા આળીને નિષ્ઠા રાણે તે અંતે અક્ષર ધામને પામે છે (૧) શાશ્વતો છે. ॥૧૭૨॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના આસો વદિ ૩ ત્રીજાને દિવસ શ્રીજીયહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં પોતાના ઉતારાને વિષે વિરાજમાન હતા પછી સ્નાન કરીને ભેત વસ્ત્રનું ધારણ કરીને પોતાના આસન ઉપર વિરાજમાન થયા ને પોતાનું દેશાર્ચનાદિક જે નિત્ય કર્મ તેને કરીને ઉત્તરાદે મુલે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને સાદાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરતા હતા તે પ્રતિદિન બેઠકા દંડવત્ પ્રણામ કરતા તેથી તે દિવસે તો પોતે ૧ એક દંડવત્ પ્રણામ અધિક કર્યો તેને જોઈને શુકમુનિયે પુછ્યું જે, (૧) હે મહારાજ ! આજ તમે એક પ્રણામ અધિક કેમ કર્યો ? સ્થાને શ્રીજીયહારાજ વાલ્યા જે નિત્ય પ્રત્યે તો અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને નમસ્કાર કરીને એમ કહેતા જે હે મહારાજ આ દેશદિકને વિષે અહંમત્ત્વ હોય તેને તમે ટાલવ્યો અને આજ તો અમને પણ વિચાર થયો જે ભગવાનના ભક્તનો મને વચને ને લેહે કરીને જે કાંઈક જાણ્યે અજાણ્યે દ્રોહ થઈ આવે ને તેણે કરીને જેવું આ જીવને દુઃખ થાય છે તેવું બીજે કોઈ પાપે કરીને થાતું નથી. માટે જાણે અજાણે મને વચને લેહે કરીને જે કાંઈ ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ થઈ આવ્યો હોય તેનો દોષ નિવારણ કરાવ્યા સારું એક પ્રણામ અધિક કર્યો. (૧) અને અમે તો ૧ એમ જાણ્યું છે જે ભગવાનના ભક્તના દ્રોહે કરીને જેવું આ જીવનું હુંદું થાય છે ને એ જીવને કદા થાય છે તેવું કોઈ પાપે કરીને થાતું નથી. અને ભગવાનના ભક્તની મને વચને લેહે કરીને જે સેવા થઈ આવે ને તેણે કરીને જેવું આ જીવનું હુંદું થાય છે ને એ જીવને મુલ્લ થાય છે તેવું બીજે કોઈ સાધને કરીને થાતું નથી. (૨) અને એ ભગવાનના ૨ નના ભક્તનો જે દ્રોહ થાય છે તે ક્રોધ, માન, રૂપ્યા ને ક્રોધ એ ચારે કરીને થાય છે. અને ભગવાનના ભક્તનું જે સન્માન થાય છે તે ભેદાં એ ચાર વાનાં ન હોય તેથી થાય છે. માટે જેને આ લેહે કરીને પરમ સુસ્તીયા થાવું હોય ને લેહે મુલ્લ્યા કેહે પણ પરમ સુસ્તીયા થાવું હોય તેને ભગવાનના ભક્તનો મને વચને લેહે કરીને દ્રોહ ન કરવો, અને જો ભગવાનના ભક્તનો કાંઈક દ્રોહ થઈ જાય તો તેની વચને કરીને માર્ગના કરવી ને મને કરીને ને લેહે કરીને તેને દંડવત્ પ્રણામ કરવા ને કરીને દ્રોહ ન થાય એવી રીતે વર્તવાનો આદર કરવો, પણ એકવાર દ્રોહ કરીને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા ને બચી કરીને

દ્રોહ કરીને દંડવત્ પ્રણામ કરવા એવી રીતે વર્તેલું નહિ. અને આ વાર્તા દાદી સાંભરતી રહે તે સારુ આજથી સર્વે સંત તથા સર્વે હરિભક્ત માથે એવો નિયમ રાસ્રચ્ચો જે, મગ-વાનની પૂજા કરીને પોતાના નિત્ય નિયમના જે દંડવત્ પ્રણામ હોય તે કરવા જે તે પછી થયા દિવસમાં જે કાંઈ જાણે અજાણે મને વચને દેહે કરીને મગવાનના ભક્તનો દ્રોહ થયો હોય તેનું નિવારણ કરાવવા સારુ એક દંડવત્ પ્રણામ નિત્યે કરવો એમ અમારી આજ્ઞા છે તેને સર્વે પાલ્લવ્યો. [૩] इति वचनामृतम् ॥૪૦॥ [૧૭૩]

રહસ્વાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રમ (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે એ જાણે અજાણે અમારા ભક્તનો દ્રોહ અહિં ગયો હોય તેના નિવારણ સારુ અમારી પૂજા કરતી વસ્તુએ અમને એક પ્રણામ અધિક કરવો (૧) અને અમારા ભક્તના દ્રોહ કરીને મુંડું થાય છે અને સેવાય કરીને મુંડું થાય છે. (૨) અને લોભ, માન, ईर्ष्या ને ક્રોધ એ વાતોને કરીને અમારા ભક્તનો દ્રોહ થાય છે. (૩) વાતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાતમાં શ્રીજીમહારાજ નિત્ય કરતા હયા એમ કહ્યું તેનો હેતુ હશે ?

૧ ૭૦ પોતાના આક્રિતિને સિદ્ધિવાનને અર્થે શ્રીજીમહારાજની સર્વે ક્રિયાઓ છે. ॥૧૭૩॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના કાર્તિક વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રી સદ્ગાનંદ-જીમહારાજ શ્રી ગદદા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં આયમણે વાર ઓરડાની ઓસ-રીય ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, અને સર્વે શ્રેષ્ઠ વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, ને કંઠને વિષે પીઢા ઘુપ્પના દાર પહેર્યાં હતા, ને પાપને વિષે પીઢા ઘુપ્પના તોરા સ્વેચ્છા હતા, અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સમા મરાઈને બેઠા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજ કૃપા કરીને પોતાના ભક્તજનને ઉપદેશ કરતા થકા બોલ્યા ૧ જે, (૧) જેને પરમેશ્વર મગવા હોય તેને મગવાનની અથવા મગવાનના ભક્તની સેવા ચાકરી મળે ત્યારે પોતાનું મોટું ભાગ્ય ધાનીને તે સેવા કરવી તે પણ મગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે ને પોતાના કલ્યાણને અર્થે મક્ષિપ્ત કરીનેજ કરવી, પણ કોઈક વસ્તુને તે સારુ ન કરવી. અને જીવનો તો એવો સ્વભાવ છે જે જોમાં પોતાને માન જાહે તેજ કરતું સારું લાગે, પણ માન વિના એકઠી તો મગવાનની મક્ષિ કરવી પણ સારી લાગે નહિ, અને જેમ જ્ઞાન હોય તે મુકા હાલકાને એકાંતે લેઈ જઈને કરડે, પછી તેણે કરીને પોતાનું મોટું ઊંચાણ ને તે હાલકું લોહીયાલું થાય, તેને વાટીએ રાત્રી થાય છે પણ મૂર્ત્તિ એમ નથી જાણતો જે મારાજ મોટાનું લોહી છે તેમાં હું સ્વાદ માતું છું, તેમ મગવાનનો મક્ષ હોય તો પણ માન રૂપી હાલકાને મુકી મક્ષ તો નથી અને જે જે સાધન કરે છે તે માનને મક્ષ થઈને કરે છે, પણ કેવલ મગવાનની મક્ષિ જાણીને મગવાનની મક્ષિતાને અર્થે

કરતો નથી, અને ભગવાનની ભક્તિ કરે છે તેમાં પણ માનનો સ્વાદ આવે છે, ત્યારે કરે છે પણ કેવલ ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે નથી કરતો અને માન વિના કેવલ ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે ભગવાનની ભક્તિ તો રતનજી તથા મીયાંજી બેબા કોઈકજ કરતા હશે પણ સર્વેથી તો માનનો સ્વાદ છુટી જાયતો નથી. પછી તે ઉપર છુટાનંદસ્વામીજી તુલસીદાસની સાક્ષી કરી બે “કનક તજ્યો કામની તજ્યો તજ્યો પાતુકો સંગ તુલસી લગુ મોજન કરી જીવે માનકે રંગ” એ સાક્ષીને સાંભળીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા બે બેવો જીવને માનમાંથી સ્વાદ આવે છે તેવો તો કોઈ પદાર્થમાંથી આવતો નથી માટે માનને તજીને બે ભગવાનને યજે તેને તો સર્વે હરિભક્તમાં અતિશે મોટો જાણવો. [૧] હિતિ વચનામૃતમ્. ૧૧૪૧૧ (૧૭૪).

૧

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે બે અમારા ભક્તની સેવા મહેલે તો મોટું આગ્ય માર્ગની કલ્યાણ તથા પ્રસન્નતાને અર્થે ભક્તિ કરીને કરવી, પણ માને કરીને કરવી નહિ. (૧) વાજત છે.

૧ મ૦ માન વિના કેવલ અમારી પ્રસન્નતાને અર્થે અમારી ભક્તિ તો રતનજી તથા મીયાંજી બેબા કોઈકજ કરતા હશે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજની સાથે આવેલા મુક્તો તો માયાથી પર ને ચૈતન્ય મૂર્તિ છે, તેમાં તો માયાનો ગુણ હોયજ નહિ ને કોઈકજ માન રહિત ભક્તિ કરતા હશે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૧ ૩૦ પણ રતનજી તથા મીયાંજીને મિથે સાધનિકને ઉપદેશ કર્યો છે, અને કોઈકજ કરતા હશે એમ કહ્યું છે, તે પણ સાધનદશાવાળા મુમુક્ષુઓમાંથી કોઈકજ કરતા હશે એમ કહ્યું છે, પણ આવેલા સિદ્ધમુક્તોને કહ્યું નથી, અને રતનજી તથા મીયાંજી પણ સાથે આવેલા મુક્ત હતા તેમને મિથે વાત કરી હોય તેણે કરીને એમનેજ કહ્યું છે એમ ન જાણવું. ૧૧૪૪૧

સંવત્ ૧૮૮૦ ના માગશ્વર વદિ ૧૨ દ્વાદશાને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રીગદ્દા મધ્યે દાદાસાવરના દરબારમાં ડગમળે વાર ઓરડાની ઓસરીજી વિરાજમાન હતા, અને સર્વે નેત્ર વજ્ર પારણ કર્યાં હતાં, અને પોતાના હુસ્તારવિદની આગળ હુનિ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી મગદાનંદસ્વામીજી શ્રીજીમહારાજને મક્કા પુછ્યો બે [૧] દેવમહારાજ! મગવાનના એક એક રોપને વિષે અનંત કોટી ગ્રહાંડ રક્ષાં છે તે કેટલી રક્ષાં છે ? અને ગ્રહાંડમાં કિયે કિયે ઠેકાણે મગવાનના અવતાર પાવે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા બે પુરુષોત્તમ મગવાનજી બે અતર ચાપ તેના બે ચેદ છે, એક સગુણપદ્મ ને બીજું નિર્ગુણપદ્મ અને પુરુષોત્તમ નારાયણ છે તેને તો સગુણે ન કહેવાય બે નિર્ગુણે ન કહેવાય બે સગુણ નિર્ગુણ એક તો અતરને વિષે છે, તે અતર નિર્ગુણપદ્મે તો અણુવકી પણ અતિ

સૂક્ષ્મ સ્વરૂપે છે, અને સગુણ સ્વરૂપે તો બેટલું મોટું પદાર્થ કહેવાય તે થકી પણ અતિશે મોટું છે, તે અસરના એક એક રોમને વિષે અણુની પેટે અનંત કોટી બ્રહ્માંડ રહ્યાં છે, તે કાંઈ એ બ્રહ્માંડ અસરને વિષે નાનાં થઈ જાતાં નથી એતો અઘાતરણે સહ-વર્તમાન હોય પણ અસરની અતિશે યોગ્ય છે, તે આગળ બ્રહ્માંડ અતિશે નાનાં દેસાચ છે, જેમ ગિરનાર પર્વત છે તે મેઘ આગળ અતિશે નાનો દેસાચ અને ઢોકાઢોક પર્વતની આગળ મેઘ પર્વત અતિશે નાનો દેસાચ, તેમ બ્રહ્માંડ તો આવડાં ને આવડાં હોય પણ અસરની અતિશે યોગ્ય છે તેની આગળ અતિ નાનાં દેસાચ છે માટે અણુ સરસાં કહેવાય છે. (૧) અને અસર બ્રહ્મ તો જેમ સૂર્યનું મંદલ છે તેમ છે તે સૂર્ય જ્યારે ૧ માથે આવે ત્યારે સૂર્યને યોગે કરીને દશે દિશું કઢાય છે તેમ અસર વામ છે અને તે અસરને ઉપરને હેઠે ને ચ્યારે પડતે સર્વ દિશુંમાં બ્રહ્માંડની કોટિયો છે અને ભગવાન જે પુરુષોત્તમ તેતો અસર ધામને વિષે સદાય વિરાજમાન રહે છે ને તે સત્યસંકલ્પ છે ને અસર ધામને વિષે રહ્યા થકાજ જે જે બ્રહ્માંડમાં જે જે રૂપ પ્રકાશમાં જોઈએ તેવા તેવા રૂપને પ્રકાશ કરે છે જેમ એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને રાસક્રીડા કરી ત્યારે પોતે એક હતા, તે બેટલી ગોપાંમનાઓ હતી તેટલા રૂપે થયા, તેમજ પુરુષોત્તમ ભગવાન બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે જ્યાં જેવું રૂપ પ્રકાશ્યું જોઈએ ત્યાં તેવા રૂપને અસર ધામમાં રહ્યા થકા પ્રકાશે છે અને પોતે તો સદાય અસર ધામમાં રહે છે અને જ્યાં આ પુરુષોત્તમની મૂર્તિ છે ત્યાંજ અસર ધામનું મધ્ય છે. (૨) इति वचनामृतम्. ॥૪૨॥ [૧૭૫]. ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં શ્રીશ્રીમહારાજે કહ્યું છે જે મૂલઅક્ષર કોટી આદિકને વિષે વ્યાપકપણું તે અમારા તેજરૂપ અક્ષરધામનું નિર્ગુણપણું છે, અને એ અક્ષર કોટી આદિકને ધારવાપણું તે અક્ષરધામનું સ્વરૂપણું છે. (૧) અને સૂર્યને ઠેકાણે અમારી મૂર્તિ છે, અને સૂર્યના તેજના ગોઠાને ઠેકાણે અમારા તેજરૂપ અક્ષર ધામ છે, અને એ અક્ષરધામને અટલે પડલે હેઠે ઉપર સર્વે દિશુંમાં બ્રહ્માંડની કોટીઓ રહી છે, અને એ અક્ષરધામને વિષે અમે સદાય રહ્યા થકા જ્યાં જેવું રૂપ દેસાહનું જોઈએ ત્યાં તેવા રૂપને દેસાહીએ હીએ અને જ્યાં અમારી મૂર્તિ છે ત્યાંજ અક્ષરધામનું મધ્ય છે, પડલે અમારા તેજરૂપ અક્ષરધામને મધ્યે અમે રહ્યા હીએ એમ કહ્યું છે. (૨) થાયતો છે.

૧ પ્ર૦ શ્રીશ્રીમહારાજને ભગવદાનંદસ્વામીએ તમારા એક એક રોમમાં અનંત કોટી બ્રહ્માંડ કેવી રીતે રહ્યાં છે? ને કિયે કિયે ઠેકાણે તમે પ્રગટ થાઓ છો? એમ પૂછ્યું છે પણ તમે સગુણ છો કે નિર્ગુણ છો એવો પ્રશ્ન પૂછવો બધી તોપણ શ્રીશ્રીમહારાજે અમને સગુણ કે નિર્ગુણ ન કહેવાય એમ કહ્યું હતું કું કારણ હશે?

૧ ૭૦ (પ્ર૦ ૭૨ ના ૩ પહેલાં પ્રશ્નમાં) અમારા એક એક રોમના હિસ્સામાં અનંત કોટી

જઘાંડ પરમાણુની પેટે રહ્યાં છે, એમ ઓળખાવવાને કહ્યું છે. તે ઉપર મગધવાનંદસ્વામીએ પુછ્યું એ હે મહારાજ ! તમારા એક એક રોમમાં અનંત કોટી જઘાંડ રહ્યાં છે તે જઘાંડથી તો તમારાં રોમ મોટાં થયાં, અને તમારા રોમથી તમારી મૂર્તિ મોટી થઈ, માટે તમે જ્યારે જઘાંડમાં પચારો ત્યારે તમારી મૂર્તિ જઘાંડમાં છી રીતે માથે, એવા અભિપ્રાયથી પુછ્યું છે. તે ઉપર ઓળખાવવાને કહ્યું છે એ અમારા પ્રકાશરૂપી અશ્વરધામ છે તે અશ્વર ધામની કિરણોને અમારાં રોમ જાળવાં, તે રોમ સગુણ ઘટલે અતિશે મોટાં ને સર્વાધાર છે અને નિર્ગુણ ઘટલે સર્વત્ર વ્યાપક ને સૂક્ષ્મ તથા બીજાને સૂક્ષ્મપણાને વમાહે તેવાં છે અને અમારી મૂર્તિનો સદાય મનુષ્યના જેવડો છે અને એ જ અમારા તેજરૂપ અશ્વર ધામની કિરણોમાં અસંખ્ય જઘાંડ રહ્યાં છે, તે જઘાંડમાં અમે મનુષ્યરૂપે દર્શન આપીએ છીએ એમ કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં અશ્વરધામને વિષે અષ્ટાવરણે યુક્ત જઘાંડ રહ્યાં છે એમ કહ્યું તે જઘાંડો તો મૂળપુરુષના તેજમાં રહ્યાં છે અને તેથી પર તો વાસુદેવ જઘાંડ છે ને તેથીપર મૂળઅશ્વર છે. ને તેથીપર ઓળખાવવાને તેજરૂપ અશ્વરધામ છે, તે ધામનો સંવંધ અષ્ટાવરણે યુક્ત જઘાંડને કેવી રીતે હશે ?

૨ ૭૦ અષ્ટાવરણે યુક્ત જઘાંડનો મૂળપુરુષના તેજમાંજ રહ્યા છે, પણ મૂળપુરુષ, જઘાંડ, તથા મૂળઅશ્વરાદિક સર્વે ઓળખાવવાને તેજરૂપ અશ્વરધામને આધારે છે. માટે સર્વાધાર હોય તેનેજ આધારે રહ્યાં છે એમ કહેવાય, અને મૂળપુરુષની દૃષ્ટિ પ્રધાનપુરુષ રૂપી જઘાંડ કહેવાય, અને વાસુદેવ જઘાંડની દૃષ્ટિ મૂળપુરુષ રૂપી જઘાંડ કહેવાય ને મૂળ અશ્વરની દૃષ્ટિ વાસુદેવ જઘાંડની દૃષ્ટિ જઘાંડ કહેવાય ને ઓળખાવવાને તેજરૂપ અશ્વરધામની કિરણોમાં મૂળઅશ્વર રૂપી જઘાંડ રહ્યાં છે એમ જાણવું.

૩ પ્ર૦ બીજી વાચતમાં અશ્વરજઘાંડો જેમ સૂર્યનું મંડલ હોય તેમ છે એમ કહ્યું તે કેમ સમજવું ?

૩ ૭૦ સૂર્યને ઠેકાણે ઓળખાવવાને તેજરૂપ અશ્વરધામ છે, અને સૂર્યના મંડલ ઘટલે તેજના ગોળાને ઠેકાણે અશ્વરધામ છે એમ જાણવું.

૪ પ્ર૦ સૂર્ય માથે આવે ત્યારે હશે વિશું કહાય છે એમ કહ્યું તે માથે કેવી રીતે સમજવું ?

૪ ૭૦ જ્યારે સૂર્ય માથે આવે ત્યારે સર્વે દિશાઓ કહાય છે ઘટલે સરસી દેશાઈ આવે છે, અને તે દિશાઓમાં રહેલાં સર્વે સ્થાનોનો સૂર્યના ફરતાં દેશાઈ છે તેમ ઓળખાવવાને તેજરૂપ અશ્વરધામ છે, અને તે મૂર્તિને યોગે કરીને અશ્વરધામના ફરતી સર્વે દિશામાં મૂળઅશ્વરાદિકની તથા જઘાંડની તથા મૂળપુરુષાદિકની કોટીઓ તથા સર્વે જઘાંડ તે કહાય છે ઘટલે દેશાઈ આવે છે.

૫ પ્ર૦ ઓળખાવવાને સદાય અશ્વરધામમાં રહ્યાં વકાજ જ્યાં જેવું રૂપ પ્રકાશવું જોઈએ ત્યાં તેવા રૂપને પ્રકાશે છે એમ કહ્યું તે એ રૂપ અનંત ઠેકાણે દેશાઈ છે, તે રૂપમાં ને અશ્વર ધામમાં એ મૂર્તિ છે તેમાં કાંઈ ફેર હશે કે કેમ ?

૫ ૭૦ ઓળખાવવાને સદાય અશ્વરધામમાં રહ્યાં વકાજ પોતાની રૂપ પ્રકાશ કરીને અનંત ઠેકાણે અનંત રૂપે દર્શન આવે છે, વોપજ થતી એ મૂર્તિ છે માટે એક મૂર્તિ સર્વે ઠેકાણે દેશાઈ છે.

અને એ મૂર્તિ ઉપાં દર્શન આપે ત્યાં અક્ષરધામનું મધ્ય સમજવું, કેમકે જે મૂર્તિ અક્ષરધામમાં છે તેજ મૂર્તિ સર્વ ઠેકાણે દર્શન આપે છે, માટે પોતાનું તેજસ્વ્ય ધામ તે એ મૂર્તિ મેલુંજ હોય પણ જુવું નહોત્ય, માટે ઉપાં અંતીમહારાજ દર્શન આપે ત્યાંજ અક્ષરધામનું મધ્ય છે એમ જાણવું ॥૧૭૫॥

સંવત્ ૧૮૮૦ પોષ શુદ્ધ ૪ ચોથને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્જાનંદજી મહારાજ શ્રીમદ્દશ મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં અયોધ્યાવાસીએ ઘેર માદી તકિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે નેત્ર વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતાંને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ હુનિ તથા દેશ વેષના હરિભક્તની સમા ભરાઈને ઘેરી હતી, અને મેમાનંદસ્વામી સરોદો છેડેને કીર્તન ગાવતા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ત્યો પ્રશ્ન ઉત્તર કરીએ એમ કહીએ શ્રીજીમહારાજે ૧ રાજે પૂછ્યું જે, (૧) જે યગવાનનો ભક્ત ગુણાતીત હોય તે કેવલ સત્તારૂપે વર્તતો હોય તે તેને વિષે વૈરાગ્યરૂપ જે સત્ત્વગુણ અને વિષયમાં પ્રીતિરૂપ જે રજોગુણ અને મુદ્ધપણારૂપ જે તમોગુણ એ જાણે ગુણના ખાલ તો ન હોય અને તેતો કેવલ ઉત્થાને રહિત શૂન્ય સમતા થરી રહે તે સુપુતિ જેવી અવસ્થા થઈ પછી રીતે સત્તારૂપે રહ્યો જે નિર્ગુણ ભક્ત તેને યગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય કે ન હોય ? એ પ્રશ્ન છે પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે જે સત્તારૂપે વર્તે તેને યગવાનને વિષે તો પ્રીતિ હોય. [૧]

૨ ત્યારે શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે [૨] સત્તારૂપે રહ્યો એવો જે એ ભક્ત તેને યગવાનને વિષે પ્રીતિ છે તે આત્માને સજાતિ છે કે વિજાતિ છે ? પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે એ પ્રીતિ તો આત્માને સજાતિ છે પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે મધ્વાચાર્ય નિર્વાર્ક ને વલ્લભાચાર્ય એમણે આત્મારૂપે રહીને જે યગવાનને વિષે પ્રીતિ કરતી એ પ્રીતિને પ્રભસ્વરૂપ કહી છે માટે ગુણાતીત થઈને જે યગવાનને વિષે પ્રીતિ કરે છે એજ પ્રભાનું સ્વરૂપ છે એમ મોટા મોટા આચાર્યનો સિદ્ધાંત છે [૨] ઇતિ વચ. ॥૪૩॥ (૧૭૬) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર. — આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે નિર્ગુણ ભક્તને અમારે વિષે પ્રીતિ હોય (૧) બીજામાં આચાર્યોને દૃષ્ટાંતે એ પ્રીતિને પ્રભારૂપ કહી છે. [૨] વાસ્તવે છે.

૧ પ્ર. પહેલા પ્રશ્નમાં ગુણાતીત થઈને પ્રીતિ કરવાનું કહ્યું તે ગુણાતીતનો યો અર્થ સમજવો ?
૧ પ્ર. ગુણાતીત પટલે પ્રજા ગુણથી પર પ્રભા જે શ્રીજીમહારાજનું તેજ તે રૂપ થઈને શ્રીજીમહારાજને મળે તે ભક્ત ગુણાતીત કહેવાય તે પછી રીતે ગુણથી પર થઈને શ્રીજીમહારાજને વિષે પ્રીતિ કરે એ પ્રીતિ પ્રભારૂપ કહેવાય.

૨ પ્ર. ઉત્થાને રહિત શૂન્ય સમતા થરી રહે તે સુપુતિ જેવી અવસ્થા થઈ એમ કહ્યું તે શૂન્ય સમતા પટલે શું જાણવું ? અને સુપુતિ જેવી પટલે કેવી જાણવી ?

૨ ૪૦ જેમ આકાશ નિર્લેપ છે તેને આરમૂતના વિકાર અઢતા નથી તેમ જ અક્ષને દેહના વિકાર અઢતા નથી કેવલ આત્મસ્વરૂપે રહે છે તે શૂન્ય સમતા કહી છે, અને તે નિર્ગુણ છે તે સ્વરૂપે રહે છે માટે સિદ્ધદશાવાળો છે તેથી જેમ સુપુત્રિમાં વિસ્ફુટિ રહે તેમ બીજીમહારાજ વિના બીજા વિસ્ફુટિ રહે છે એમ કહ્યું છે પણ સુપુત્રિ અવસ્થા કહી નથી માટે સુપુત્રિને દટાવે કરીને તેની સ્થિતિ કહી છે એમ જાણવું. ॥૧૭૬॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના પોષ શુદ્ધ ૮ અષ્ટમીને દિવસ સ્વામી બીસહજાનંદજી મહારાજ બીગહવા મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાં જગમળે વાર ઓરઠાની ઓસરીજ વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર વારણ કર્યાં હતાં તે પોતાના હુલારાવિદની આમલક દુનિ તથા વેણ વેણના હરિશક્તની સમા ધરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી બીજીમહારાજે હજ્જતાનંદસ્વામીને પૂછ્યું કે (૧) ત્યારે કોઈક હરિશક્તનો અવગુણ આજે ત્યારે મોરે ખેટલા તમાં દોષ સુક્ષ્મતા દોષ પટલાને પટલા સુક્ષ્મે કે કાંઈ વધુ સુક્ષ્મે ? પછી હજ્જતાનંદસ્વામી બોલ્યા જે અટકલે તો એ જળાય છે જે મોરે સુક્ષ્મતા પટલાને પટલા સુક્ષ્મે છે. પછી બીજીમહારાજ બોલ્યા જે જ્ઞાતમાં તમારી મજર પડી નહિ. પટલાને પટલા અવગુણ સુક્ષ્મતા દોષ તો અવગુણ આમ્યો એમ કેમ કહેશાય ? માટે એવો ખુંદા દેશ કાઢ ક્રિયા સંગ આદિકને યોગે કરીને બુદ્ધિ પટલાઈને બીજી રીતની થઈ જાય છે તેણે કરીને અવગુણ વધુ સુક્ષ્મે છે ત્યારે એમ જાણવું જે બુદ્ધિને વિષે ખુંદા દેશ કાઢાદિકતું દૂષણ લાગ્યું છે. (૧) અને અને તો એ જાણીજ છાઈ જે જેને પૂર્વે ૧ મોટા પુરુષનો સંગ હશે અથવા ભગવાનનું દર્શન થયું હશે તેને તો પોતાના અવગુણ ખાસે પણ બીજા હરિશક્તના અવગુણ ખાસેજ નહિ ને એવાં જૈનાં લક્ષણ હોય તેને દૈવી જીવ જાણવા. (૨) અને જે આસુરી જીવ હોય તેને તો પોતામાં એક અવગુણ ખાસેજ નહિ ૨ અને બીજા જે હરિશક્ત હોય તેને વિષેજ કેવલ અવગુણ ખાસેજ એવી જૈની બુદ્ધિ હોય તેને આસુરી જીવ જાણવો ને તે આસુરી જીવ સસ્તંગીમાં રહ્યો હોય અથવા સંતના મંદલમાં રહ્યો હોય પણ જેવા કાઢનેમી, રાવળ ને રાહુ હતા તે સરસો રહે પણ એને સંતનો સંગ લાગે નહિ માટે પાકો હરિશક્ત હોય તેને પોતાના અવગુણ સુક્ષ્મે પણ બીજા હરિશક્તના દોષને તો દેશેજ નહિ. [૩] इति वचनामृतम् ॥૪૪॥ (૧૭૭).

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રથમ [૧] છે. તેમાં જેને ખુંદા દેશાદિકને યોગે કરીને બુદ્ધિ દૂષિત થાય છે તેણે કરીને અવગુણ વધુ સુક્ષ્મે છે (૧) અને પૂર્વે મોટા પુરુષનો યોગ થયો હોય અથવા અમારું દર્શન થયું હોય તેને પોતાના અવગુણ સુક્ષ્મે પણ બીજા હરિશક્તના અવગુણ દેશેજ નહિ (૨) ને આસુરી હોય તેને પોતામાં અવગુણ ન ખાસે ને બીજા હરિશક્તના કેવલ અવગુણ ખાસે એમ બીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૩) થાવતો છે ॥૧૭૭॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના પોષ વદિ ૧ પદવાને દિવસ સ્વામી બીજીસહજાનંદજી

મહારાજ બીજાદલા મધ્યે દાદાસ્થાવરના દરબારમાં ડગમળે બાર ઓરઠાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુત્વારવિદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી બીજીમહારાજ બોલ્યા હે, (૧) તમે સર્વે મુનિમંદલ તથા બ્રહ્મચારી તથા યુદ્ધસ્થ સત્સંગી તથા પાઠ્યા તથા અયોધ્યાવાસી એ તમે સર્વે અમારા કહેવાઓ છો તે જો હું તમને સ્વદેહો રાક્ષીને વર્તાવું નહિ અને તમે કાંઈક ગાફલપણે થઈો તે અમથકી દેશાય નહિ. માટે હે જે અમારા કહેવાના છો તેમાં અમારે એક તલમાત્ર કસર રહેવા દેશી નથી માટે તમે પણ સુધા સાવધાન રહેઓ. જો જરાય ગાફલાઈ રાખશો તો તમારાં પગ ટકડો નહિ અને અમારે તો જે તમે ભગવાનના મક્ત છો તેના હૃદયમાં કોઈ જાતની વાસના તથા કોઈ જાતનો અયોગ્ય સ્વભાવ તે રહેવા દેવો નથી. અને માયાના મળ ગુણ દશ ઇન્દ્રિયો દશ માળ ચાર અંતઃકરણ પંચમૂત પંચવિપય ને ચૌદ ઇન્દ્રિયોના દેવતા ઇમાંયી કોઈનો સંગ રહેવા દેવો નથી ને એ સર્વે માયિક ઉપાધિ થકી રહિત સત્તામાત્ર એવો જે આત્મા તે રૂપે થઈને ભગવાનની મક્ત કરે એવા સર્વેને કરવા હે પણ કોઈ જાતનો માયાનો ગુણ રહેવા દેવો નથી. અને આ જન્મમાં સર્વે કસર ન ટક્કી તો ચદરિકાશ્રમમાં જઈને તપ કરીને સમય વાસના વાળીને ભ્રમ કાઢી હે તથા શ્વેતદ્વીપમાં જઈને નિરમમુક્ત મેળા તપ કરીને સમય વાસના વાળીને ભ્રમ કરી નાશવી હે, પણ ભગવાન વિના બીજા કોઈ પદાર્થમાં મીતિ રહે એવું રહેવા દેવું નથી. માટે સર્વે હરિમક્ત તથા સર્વે મુનિમંદલ સાવધાન રહેઓ ઇટલી વાર્ષા કરીને શ્રીજીમહારાજ પોતાના ઉતારામાં પધાર્યા. (૧)

૧

- પછી તેજ દિવસ સાયંકાળે વડી સભા કરીને વિરાજમાન થયા પછી આરઠો ૨ થઈ રહી ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હે, [૨] સાન્નિક કર્યે કરીને દેવલોકમાં જાય હે અને રાજસિ કર્યે કરીને મધ્યલોકની પ્રાપ્તિ થાય હે અને તામસિ કર્યે કરીને અધોગતિને પામે હે. (૨) તેમાં કોઈ એમ આશંકા કરે જે રાજસિ કર્યે કરીને મનુષ્ય ૨ લોકની પ્રાપ્તિ થાય હે ત્યારે તો સર્વે મનુષ્યને સુખ દુઃખ સરસું જોઈએ તો એનો ઉત્તર એમ હે જે એક રજોગુણ હે તેના દેશકાળાદિકને યોગે કરીને અનંત મફારના ભેદ થાય હે માટે રાજસિ કર્યેનો એક સરસ્વો નિર્વાર રહેતો નથી એ તો જેવા દેશ કાલ સંગ ને ક્રિયાનો યોગ આપે તેવું કર્યે થાય હે. (૩) તેમાં પણ ભગવાનના મક્ત સંત ૩ અને ભગવાનના અવતાર તે કુમારની થાય એવું કાંઈક કર્યે થઈ જાય તો આને આ દેહે મર્ત્ય લોકમાં યમધુરીના જેવું દુઃખ ભોગવે અને ભગવાનને ભગવાનના મક્ત રાજી થાય એવું કર્યે કરે તો આને આ દેહે પરમપદ પામ્યા જેવું સુખ ભોગવે. અને ભગવાન ને ભગ-

વાનના સંતને કુરાજી કરે ને તેણે જો સ્વર્ગમાં ગયા જૈતું કર્યું કર્યું હોય તો પણ તેનો નાશ થઈ જાય ને નરકમાં પડતું પડે, અને ભગવાન ને યગવાનના સંત રાજી થાય એવું કર્યું કર્યું હોય ને તેને જો નરકમાં જાવાનું પ્રાર્થ્ય હોય તો પણ તે ઘુંડા કર્મનો નાશ થઈ જાય ને પરમપદને પામે માટે જે સમજુ હોય તેને તો યગવાન ને ભગવાનના મક્ક રાજી થાય તેમજ વર્તેતું અને પોતાના સંબંધી જે માણસ હોય તેને પણ એમ ઉપ-દેશ કરવો જે યગવાનને યગવાનના સંત જે જે પ્રકારે આપણી ઉપર રાજી થાય ને કૃપા કરે તેમજ આવળે વર્તેતું અને યગવાનને યગવાનના સંતને અગ્નિ ઉપારે રાજી કર્યા હશે ત્યારે અગ્નિને યજ્ઞો મકાશ માપ્ત થયો છે અને સૂર્ય ચંદ્રાદિક જે પ્રકાશ જ્ઞાન છે તેણે પણ યગવાનને યગવાનના સંતને શુભ કર્મ કરીને રાજી કર્યા હશે ત્યારે યજ્ઞ પ્રકાશને પામ્યા છે અને દેવલોક મર્ત્યલોકને વિષે જે જે સુખીયા છે તે સર્વે યગવાનને યગવાનના સંતને રાજી કર્યા હશે તે પ્રતાપે કરીને સુખીયા છે માટે જે પોતાના આસ્થાનું રહું થાવાને રૂચે તેને તો સદ્ગંધને વિષે કહ્યા જે સદ્ગંધ તેને વિષે રહીને યગવાન ને યગવાનના સંત રાજી થાય એમ ઉપાધ્ય કરવો. (૪) રૂચિ વચના ૦ ॥ ૪૫ ॥ (૧૭૮) ૪

સ્વસ્થાર્ય પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે. તેમાં પહેલામાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે તમે સર્વે અમારા કહેવાજો છો માટે તમારે વિષે કાંઈ કસર રહેવા દેવી નથી અને તમે પણ અમારી બાજામાં તત્ત્વ રહેજો ને જો ગાફલાદિ રાક્ષસો પટલે દેહરૂપે વર્તણો તો અમારી બાજા પાઠી શકાશે નહિ, તથા અમારા સંત હરિજનના સમુદાયમાં રહી શકાશે નહિ. અને અમારે તો આત્મારૂપ થઈને અમારી મક્ષિકરો યજ્ઞ સર્વેને કરવા છે ને જો તેમાં કસર રહેશે તો વ્હરિકાશ્રમ તથા ચેતઢીપમાં જાતું પડશે માટે સાધ-વાન પટલે આત્મસત્તારૂપે રહેજ્યો. (૧) બીજામાં રાજસ તામસ ને સાત્ત્વિક કર્મ કરીને સ્વર્ગ મર્ત્ય ને પાતાલને પામે છે. (૨) અને દેશકાલ્પાદિકને યોગે કરીને રાજસ કર્મના બર્નત પ્રકારના મેઢ થાય છે. (૩) અને અમે તથા અમારા સંત કુરાજી થાઈય એવું કર્મ કરે તો સ્વર્ગમાં ગયા જૈતું કર્મ કરેલું હોય તે નાશ પામે અને મર્ત્ય લોકમાં રહે કરીને યમપુરીના જૈતું દુઃખ ભોગવે અને અમે તથા સંત રાજી થાઈય એવું કર્મ કરે તો આ રહે પણ અમારા પામના જૈતું સુખ ભોગવે ને નરકમાં જવાનું પ્રાર્થ્ય હોય તે નાશ પામે ને અમારા અશ્વરવામને પામે અને મૂર્ચચંદ્રાદિક જે જે સુખીયા છે તે અમને ને અમારા સંતને રાજી કર્યા હશે તે પ્રતાપે સુખીયા છે. (૪) વાચનો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રથમાં આ ટેકાણે વાચના ન ટલ્લી તો વ્હરિકાશ્રમમાં તથા ચેતઢીપમાં જઈને વાચના ટાલજાતું કહ્યું અને (છે ૨ માં) એ વે પામ કરતાં આ સત્સંગીની સમાને અ-ધિક કહી છે માટે આ સમામાં વાચના ન ટલ્લે તો ત્યાં કેમ ટલ્લે ?

૧ ૪૦ બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે તમને અમે દયા કરીને આ સત્સંગમાં અમારા તથા અમારા શુક્તના સમીપમાં રાખ્યા છે માટે જો તમે ગાફલાદિ કરીને વાચના નહિ ટાલો

તો તમને યદરિકાઅન નવા બેતહીપમાં મેલણું ને ત્યાં ઘણાક કાઝ પર્વત મહાતપ કરતું પડશે અને અમારું કે અમારા મુક્તું દર્શન નહિ થાય એમ ચીક જતાથી છે પણ એ સ્થાનોને આ સમા કરતાં વચાળ્યાં નથી ત્યાંતો ઓઝીમહારાજના ને મુક્તના વિયોગરૂપી દુઃખ છે. [૧૭૮]

સંવત્ ૧૮૮૦ ના પોષ વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ રાગી શ્રીસહ્યાનંદની મહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાં અઘમળે વાર ઓરદાની ઓસરીએ વિરાજમાન હતા ને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, ને પીઝી છીંટની રજાઈ ઓઢી હતી, ને પોતાના મુલારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિવક્ત્રની સભા ભરાઈને બેઠી હતી, ને શાંશ પદંગ લેઈને સંત કીર્તન ગાવતા હતા.

- ૧ પછી કીર્તન ગાઈ રહ્યા ત્યારે શ્રીમદ્દેવરાજ વેળ્યા જે (૧) આ સંસારને વિષે જે સરુપ રોય તેને તો કોઈક જીવને લૌકિક પદાર્થની રાખ હૃદિ યાત્રી વેલીને તેની કોરનો હર્ષ શોક થાય નહિ, અને જ્યારે કોઈકનું મન મગવાનના ધર્મમાંથી પાછું પડે ત્યારે સ્વસ્વરો થાય છે કાંતે પોતાક કાઝ જીવું ને એના પરલોક મગદશે માટે એને મોટી રાખ થાય છે. (૧) અને મગવાનના જે અવતાર વૃષ્ટીને વિષે થાય છે તે ધર્મના સ્થાપનને અર્થે થાય છે તે કેવલ વર્ણાશ્રમના ધર્મ સ્થાપન કરવાને અર્થે જ નથી યાતા, કેમ જે વર્ણાશ્રમના ધર્મ તો સમર્પિઆદિક જે મહત્તિ ધર્મના આચરિ છે, તે પણ સ્થાપન કરે છે માટે એટલા સાકર મગવાનના અવતાર નથી યાતા, મગવાનના અવતાર તો પોતાના એકાંતિક ભક્તના જે ધર્મ તેને પ્રવર્તાવવાને અર્થે થાય છે. (૨) અને ૨ વલી જે એકાંતિક ભક્ત છે તેને દેહ કરીને મરવું એ મરણ નથી, એને તો એકાંતિકના ધર્મમાંથી પડી જવાય એજ મરણ છે, તે જ્યારે મગવાન કે મગવાનના સંત તેનો હૈયામાં અભાવ આવ્યો ત્યારે એ ભક્ત એકાંતિકના ધર્મમાંથી પડ્યો જાણવો, અને તે જો ક્રોધે કરીને પડ્યો હોય તો તેને સર્પનો દેહ આવ્યો જાણવો, અને કાંતે કરીને પડ્યો હોય તો ચક્ષુરાસનો અવતાર આવ્યો જાણવો, માટે જે એકાંતિકના ધર્મમાંથી પડીને એવા દેહને પામ્યા છે, ને જો તે ધર્મવાળા હોય અથવા તપસ્વી હોય તો પણ તે ધર્મે કરીને તથા તપે કરીને દેવલોકમાં જાય, પણ જ્યે મગવાનનો ને મગવાનના સંતનો અભાવ લીધો તેનો મગવાનના ધામને તો નજ પામે. (૩) અને વલી જે પંચ મહાપાપે પુલ્ક ૨ હોય ને તેને જો મગવાનને મગવાનના સંતને વિષે અચ્છુન ન આવ્યો હોય, તો એનાં પાપ નાશ થઈ જાય ને એનો મગવાનના ધામમાં નિવાસ થાય, છાટે પંચ મહાપાપ થકી પણ મગવાનને મગવાનના ભક્તનો અવશુન લેવો એ મોટું પાપ છે. [૪] इति वचनावृत्तम् ॥ ४६ ॥ (૧૭૯)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કુપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં જેને કોઈક જીવને લૌકિક પદા-
ર્થની હાળ્ય શુદ્ધિ થતી દેખીને હર્ષ શોક ન થાય, અને મોક્ષના માર્ગમાંથી પાછો પડે
ત્યારે સ્વસ્થરો થાય તેને સત્પુરુષ કહ્યા છે. [૧] અને અમે ઇર્વાંતિક અક્ષના ધર્મ પ્રવ-
ર્તાઈવાને અર્થે પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થઈ પહોંચીએ. (૨) અને અમારો કે અમારા સંત પટલે
સિદ્ધ મુક્તનો અભાવ આવે તે ઇર્વાંતિકતા ધર્મમાંથી પડ્યો જાણવો, ને પણ એવું મરજ
છે. તે જો અમારે વિષે ને અમારા મુક્તને વિષે ક્રોધ પરટીને અભાવ છે, તો તેને સર્પ
જાણવો; અને જો અમારે કે અમારા મુક્તને વિષે કામ પરટીને અભાવ છે તો તેને વશ-
રાક્ષસ જાણવો, અને તે ધર્મવાળો કે તપસ્વી હોય તો દેવલોકને પામે, પણ અમારા
ધામને તો ન જ પામે. [૩] અને પંચ મહાપાપીને પણ જો અમારો કે અમારા મુક્તને
વશ રાક્ષસ જાણવો, અને તે ધર્મવાળો કે તપસ્વી હોય તો પનાં પાપ નાશ થાય, ને અમારા અશ્વર
ધામને પામે એમ બીજીમહારાજે કહ્યું છે. [૪] વાતો છે.

૧ પ્ર૦ ત્રીમી વાતમાં અમારો કે અમારા મુક્તનો અશ્વરુણ આવે એમ કહ્યું તે અક્ષનો અશ્વ-
રુણ તો આવે સ્વરો પણ મગધાનનો અશ્વરુણ શી રીતે આવતો હશે ?

૧ ઉ૦ બીજીમહારાજ ક્યારે મનુષ્યરૂપે ચિરાંજીવ હોય ત્યારે શાંક વિના વારંવાર વંદે, અથવા
કોઈકને વારંવાર બોલાવે પ્રસાદી આવે વચ્ચાણે, ને એને બોલાવે નહિ ને વચ્ચાણે નહિ, તે
જોઈને એના મનમાં એમ થાય જો મને તો વારંવાર ચર્યા કરે છે, ને બોલાવતા કે વચ્ચા-
ણતા નથી એમ અશ્વરુણ આવે. અને મનુષ્યરૂપે ચિરાંજીવ ન હોય, ત્યારે પણ બીજીમહારાજે
મંદિરો કરાવીને મૂર્તિઓ પચરાવી છે તથા ત્યાગી, ગૃહી, શાસ્ત્ર ભાંડના જે બધું કર્યા છે,
ને ધોરણ શાંક્યાં છે તેમાં આશંકા થાય જો આ ટીક નથી કર્યું, તે બીજીમહારાજનો
અશ્વરુણ આવ્યો જાણવો.

૨ પ્ર૦ કેવી રીતે પડે તે ક્રોધ કરીને ને કામે કરીને પડ્યો કહેવાય ? અને સર્પ ને રાક્ષસ-
નો અવતાર તે આ દેહ આવ્યો જાણવો કે દેહ પડ્યા કેહે આવતો હશે ? ને દેવલોક
કિયા જાણવા ?

૨ ઉ૦ મોટા સંતમાં ક્રોધ ન હોય, ને પરંતુ તે ક્રોધે કરીને પડ્યો જાણવો, અને મોટા
સંતમાં કામ ન હોય ને પરંતુ તે કામે કરીને પડ્યો જાણવો. અને છતી દેહેજ જે વચ્ચે
ક્રોધ આવે તે વચ્ચેજ સર્પનો દેહ જાણવો, પટલે તેને તે વચ્ચે સર્પ જેવો જાણવો અને
જે વચ્ચે મોટાને વિષે કામ થયે તે વચ્ચે વશરાક્ષસના જેવો જાણવો. અને આ ટેકાણે
ઇંદ્ર તથા મહાના લોકને દેવલોક જાણવા.

૩ પ્ર૦ મગધાન કે મગધાનના મુક્તનો અશ્વરુણ લેવો તે પંચ મહાપાપથી મોટું પાપ કહ્યું ને
વચ્ચે તેને દેવલોકની પ્રાપ્તિ કહી, તે એવા પાપીને દેવલોકની પ્રાપ્તિ શાથી થતી હશે ?

૩ ઉ૦ કિંચિત્ અભાવ આવ્યો હોય, ને તે માફ ન કરાવ્યો હોય તેને દેવલોકની પ્રાપ્તિ
થાય, અને જેનો અભાવ આવ્યો હોય તેને રાજી કરે તો મોક્ષ થાય, અને શાસ્ત્રો અશ્વ-
રુણ આવે તેનો થો બીજ પણ નાશ પામે એમ (ઉ૦ ૧૩ માં) કહ્યું છે.

૪ પ્ર૦ જેને ભગવાનનો કે સંતનો અવગુણ ન જાણ્યો હોય તેના પંચ મહાપાપ ઘટી જાય, ને તે ધામને પામે એમ કહ્યું છે આ જન્મેજ પામે કે બીજો જન્મ ધરવો પડે ?

૪ ૭૦ શ્રીજીમહારાજનો ને સંતનો અવગુણ ન જાણે તેણે કરીને તે સત્સંગમાં જાવીને ભગવાન ભજીને ધર્મ પાઠીને ધામમાં જાય, અને કદાપિ યને ૫ વેદે સત્સંગમાં ન જાણે તો બીજે જન્મે યને શ્રીજીમહારાજ સત્સંગમાં લાવે, ને પોતાના મુશ્કનો રોગ જાણે તે મુશ્કનો યોગ ને સેવા કરે, પછી મુશ્ક થડને ધામને પામે પણ યથાર્થ જ્ઞાન યથા વિના ધામને પામે નહિ, માટે ધામને પામે એમ કહ્યું છે તે જાવી રીતે પામે એમ કહ્યું છે પણ જે સત્સંગમાં જાવીને પાપ કરે તેને તો (પ્ર૦ ૭૭ ના ૨ પહેલા મંત્રમાં) જ્ઞાનનું કે મક્તિનું ઘડ લઈને ધર્મને છોટા કરે તેને અસુર, ગુરુદ્રોહી, વચનદ્રોહીને વિમુક્ત કહ્યો છે. તથા (મ૦ ૩૫ માં) ધર્મ ન પાળે તેવો મહા દુષ્ટ છે ને તેનું કલ્યાણ ન થાય ૫ સિદ્ધાંત કહ્યો છે. ॥૧૭૧॥

સંવત ૧૮૮૦ ના મહા અદિ ૧૦ દશમીને દિવસ સ્વામીશ્રી સદ્ગજાનંદજી મહારાજ શ્રીમદ્દશ મધ્યે દાદાશાચરના દરબારમાં ડગમળે બાર ઓરહાની ઓસરી ૫ વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પીઠી ઈંટની રજાઈ ઓઢી હતી ને પોતાના મુશ્કારવિંદની આમળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સખા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે (૧) જે સંતની પાસે ચાર સાધુ રહેતા હોય તેને જો મન દેશને માણસાદિ ૫ રાક્ષસાં આવડતું હોય તો તેની પાસે સાધુ રાજીવે રહે અને જેને સાધુને રાક્ષસાં આવડે નહિ તેની પાસે સાધુ રહે પણ નહિ અને જે સાધુને મોક્ષનો સ્વપ્ન હોય તેને તો જેમ દુઃસ્વપ્ન ને વિષયનું સંહન કરી ૫ તેમ અતિ રાજી થાય જેમ જા મુક્તાનંદસ્વામીને જ્વરોગ થયો છે તે દર્શાં દુષ્ક મળ્યું ચીકણું કાંઈ જાવા દેતો નથી તેમ જો સમજુ હોય તેને એમ જણાય જો આ રોમે સારું સારું જાવા પીવાનું સર્વે સંહન કરી નાલું માટે આતો જ્વરોગ રૂપે જાળી ૫ કોઈક મોટા સંતનો સમાગમ થયો હોયને શું ? એમ ખાસે છે જામાટે જે શિશુ ને ઉદર ૫ વેને વિષે જે જીવને આસક્તિ છે એજ અસત્પુરુષપણું છે તે જ્વર રોગ ૫ વેષ પ્રકારની છોટને કાઢે એવો છે તેમ ૫ રોગની પેટે જો સત્પુરુષ હોય તે વિષયનું સંહન કરતા હોય ત્યારે જો મુશ્કુ હોય તેને તેમાં દુસ્વાદ જાતું નહિ અને જો જાવાપીવાની લાલચે કે લુગડાની લાલચે અથવા પોતાને મનમગ્નતા પદાર્થની લાલચે કોઈ મોટેરા સંત એવો રહેતો હોય તેને તો સાધુજ ન જાણવો તેને તો લઢાલ જાણવો ને કુતરા જેવો જાણવો ને એવો મલીન આશ્વયજ્ઞો હોય તે અંતે જાતાં વિમુક્ત થાય અને ઘડી સંતને કોઈ સારું પદાર્થ આપે તેમાં જો રૂપ્યાં કરે તથા જો પંચ વિષયનો લાલચી હોય ૫ તેવો પંચ મહાપાપીયી પણ અતિ દુષ્ટ છે માટે જે સમજુ હોય તેને સૈવજ્ઞ સવામ્યમાં રહીને જાવો ઘડીન આશ્વ

અંતરમાં રાસ્યો ન જોઈ (૧) કેવળે આ સવા તો વદરિકાશ્રમમાં તથા શ્વેતદ્વીપમાં ૧
 હોય તેવી છે તેમાં વેસીને ક્યારે મઝીન વાસના ન ટઝી ત્યારે વીંતું ટાઢવાનું ઠેકાણું
 વ્યાં મઝશે અને પંચ વિષય છે તેતો પૂર્વે દેવ મનુષ્યાદિકને વિષે અનંત વેદે કરીને
 આપણે જીવે ભોગવ્યા છે તો પણ હજુ લગણ ૫ વિષયની તૃપ્તિ થઈ નથી તો હવે ભગ-
 વાનના પ્રકૃત થઈને વર્ષ કે વે વર્ષ કે પાંચ વર્ષ વિષય ભોગવીને પૂર્ણ થવાશે નહિ જેમ
 પાતાઢ સુધી પૃથ્વી ફાટી હોય તેને વાળી ૫ કરીને ભરવા માંડી ૫ તે વ્યારેય ભરાય
 નહિ તેમ હૃદિયો છે તેને વ્યારેય વિષય થકી તૃપ્તિ થઈ નથી ને થાશે પણ નહિ માટે
 હવે તો વિષયની આસક્તિને ત્યાગ કરીને અને સાધુ જેમ વઢીને કહે તેમ ગુણ લેવો
 પણ અવગુણ લેવો નહિ તે શુક્તિનેદસ્વામીના કીર્તનમાં કહ્યું છે જે ॥ શુઢી ડપર શયન
 કરાવે તોય સાધુને સંગે રહીરે ॥ માટે આવો અવસર પામીને તો અશુભ વાસના
 ટાઢીનેજ મરવું પણ અશુભ વાસના સોતા મરવું નહિ અને આ વેદમાંથી નિસરીને
 મારદ સનકાદિક શુક્રમી જેવા વ્રજરૂપ થઈને ભગવાનની પ્રકૃતિ કરવી છે ૫થી
 વાસના રાસવી. (૨) ને ૫મ કરતાં થકાં જો વ્રજલોકમાં નિવાસ થઈ ૨
 જાશે તો પણ કાંઈ ચિંતા નથી જેમ જાહે ફરવા મવા ને પાચતાનામાં માથામર પડી
 મવા તો નાહ થોડને પવિત્ર થાવું પણ ૫માં પડી ન રહેવું તેમ શુભ વાસના રાસતાં રા-
 સતાં વ્રજલોકમાં કે હૃદ લોકમાં જવાનું તો ૫૧ જાણવું જે માથામર નરકના ત્રાહામાં
 પડ્યા હઈ ૫ જાણીને શુભ વાસનાને વઢે કરીને વ્રજલોક હૃદલોકના ભોગને ત્યાગ
 કરીને ભગવાનના વામમાં ઘુગવું પણ વ્યવમાં વ્યાંઈ ન રહેવું ૫મ નિશ્ચય રાસવો. [૩] ૩
 અને વઢી જેમ પોતાની સેવા ગૃહસ્થ કરે છે અથવા ત્યાગી સેવા કરે છે તેમ આપણે
 પણ હરિમક્તનું મહાત્મ્ય જાણું જોઈ ૫ જેમ અમારી વાકરી શુઢી વ્રજવારી મહાત્મ્ય
 જાણીને કરે છે તેમ અને પણ વ્રજવારીનું મહાત્મ્ય જાણી ૫ હઈ તેમ આપણી ગૃહસ્થ
 અથ વઢે કરીને વાકરી કરે છે તેમ આપણે પણ ૫મનું મહાત્મ્ય સમજીને ૫મની વાતે
 ચિંતે કરીને વાકરી કરવી ૫મ અસ્પર્શ મહાત્મ્ય સમજીને હરિમક્તની સોલસ
 રાસવી. (૪) इतिवचनामृतम् ॥૪૭॥ (૧૮૦)

૪

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે મો-
 દેરા સંતોષ સાધુને મન વઢીને રાસવા અને મુમુક્ષુઓપ સ્વપુરુષ દુઃખને ને વિષયનું સંહન
 કરે તેમાં રાજી થાવું ને કોઈ પદાર્થની લાઢવ રાસવી નહિ. (૧) ને બા સંતની સમાને
 વિશ્વ જાણીને તેનો સંગ કરીને અશુભ વાસના ટાઢીને અમારા વામમાં જાવાની વાસના
 રાસવી. (૨) અને અશુભ વાસના રહી જાય ને હૃદ કે વ્રજાના લોકમાં જાવું પડે તો જે
 લોકને નરક જેવા જાણીને ૫માંથી નીકઢીને અમારા વામમાં જવાનો નિશ્ચય રાસવો.

(૧) અને ગૃહસ્થોએ બજા થયે કરીને ત્યાગીની સેવા કરવી ને ત્યાગીય ગૃહસ્થની વાતેથી તે કરીને સેવા કરવી. (૪) વાંચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાંચતમાં સાધુને માળસાડી રાલવા એમ કહ્યું તે સાધુને કેવી રીતે રાલે તે માળસાડી રાલ્યા કહેવાય ?

૧ ૪૦ વપદેશ આપીને તેના જીવમાં ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ભક્તિ તથા શ્રીજીમહારાજનો મહિમા દર્શ કરાવે તો તે સાધુ જીવતપર્યંત સત્સંગમાં રહે તે માળસાડી રાલ્યા કહેવાય. અને આશું જ્ઞાન દર્શ ન કરાવ્યું હોય ને પદાર્થ આપીને તથા સ્વચરાત્રી પીચરાત્રીને પંપોઢીને રાલ્યો હોય તો તે સત્સંગમાં રહીને જીવતપર્યંત ધર્માશ્રમ નિષ્કામશુદ્ધિને શિક્ષાપત્રીમાં શ્રીજીમહારાજે કહેલી જે આજ્ઞા તે પ્રમાણે વર્તિ શકે નહિ તે માળસાડી રાલતાં ન આવડતું કહેવાય. અને બીજો અર્થ એ છે જે શ્રીજીમહારાજની શૃત્તિને પોતાના ચૈતન્યને વિષે અલંકાર દેલતા હોય ને પંચ વર્તમાન પાઠના પઢાવના હોય એવા સાધુની અનુવૃત્તિમાં રહીય તો તે રાત્રી થઈને આપના એજા રહે અને જો અનુવૃત્તિમાં ન રહીય તો તે આપના એજા ન રહે માટે સાધુની અનુવૃત્તિમાં રહીયે તો સાધુને રાલતાં આવડ્યા કહેવાય.

૧ પ્ર૦ બીજી વાંચતમાં ચરિકાશ્રમ તથા ચતુર્થીની સમા જેથી આ સત્સંગીની સમા કહી અને (કે૦ ૨ માં) એ વે ધામની સમાથી આ સત્સંગીની સમાને અધિક કહી છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૨ ૪૦ નિર્વાસનિકપનામાં મરહી કહી છે પણ ઉપાસનામાં તથા વ્રાસિમાં સરહી નથી કહી માટે આવી નિર્વાસનિક સમામાં આવીને મહીન વાસના ન ટઢી તો બીજું ટાઢયાનું ઠેકાણું કયાં મઢશે એમ કહ્યું છે.

૩ પ્ર૦ આમાં વિષય ભોગથીને તૃપ્ત થવાશે નહિ એમ કહ્યું ને (મ૦ ૨૫ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) વિષય ભોગથીને તૃપ્ત થાશે ત્યારે વૈરાગ્ય પામશે એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૩ ૪૦ આમાં વિષયની આસક્તિવાઢાને વિષયની વાસના મુકાવવા સારુ વપદેશ કર્યો છે અને (મ૦ ૨૫ માં) મોહના માર્ગમાં વિષયને વંધનકારી આપીને ધર મુકીને ત્યાગી થયો હોય ને શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા યથાર્થ પાઢતો હોય ને અંતરમાંથી વિષયભોગની રૂપના ન ટઢી હોય તેજે વેદ મુક્યા પઢી ભગવાન વિષય આપે ને તેના મેલું જ્ઞાન પણ આપે તેથી તે એમ વિચાર કરે જે મારે ભગવાનના ધામમાં જવું છે ને હું આવા તુષ્ણને દુઃસદાયી વિષયમાં વંધાઈ રહ્યો છું એમ પશ્ચાત્તાપ કરીને શ્રીજીમહારાજનું ભજન કરીને નિર્વાસનિક થાય ત્યારે ધામમાં આવે એમ કહ્યું છે.

૪ પ્ર૦ નારદ સનકાદિકને તો પરોઢ ભગવાનની ઉપાસના છે અને તે કાંઈ શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ જે શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મ તે રૂપ થવા મથી માટે નારદ સનકાદિક ને શુકની જેવા બ્રહ્મરૂપ થવાનું કહ્યું તે કેમ સમજવું ?

૪ ૪૦ પોતાની સાથે લાવેલા મુકનંદસ્વામી આદિક સિદ્ધમુકોનાં નારદ શુક સનાદિક એવાં વપનામ પાઢયાં હતાં તે નામ કઢ્યાં છે તે મુકના જેવા બ્રહ્મરૂપ થવું એમ કહ્યું છે. ॥૧૮૦॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના મહા વદિ ૧૪ ચૌદસને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી મઢદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં સગમણે વાર ઓરદાની ઓસરીપ વિરાજમાન હતા. અને સર્વે ઋતેત નક્ષ ધારણ કર્યા હતાં અને તુલસીની નવી ઋતેત કંઠિયો કંઠને વિષે ધારણ કરી હતી, ને પાપને વિષે પીઝા ઘુપ્પનો તોરો વિરાજમાન હતો, ને કંઠને વિષે ઘુપ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા ને પોતાના મુલ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા દેશ ઘેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી, ને સાધુ મેમાનંદસ્વામી ભગવાનના ધ્યાનના અંગની ગરવિયો જે ‘વંદુ સહજાનંદ રસરૂપ અનુપમ સારને રે લોલ’ એ ગાવતા હતા.

- ૧ પછી ડ્યારે ગાઈ રહ્યા ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, [૧] ઘડુ સારાં કીર્તન ગાયાં, આ કીર્તનને સાંભળીને તો અમારા મનમાં એમ વિચાર થયો જે આવી રીતે અને ભગવાનની મૂર્તિનું ચિત્તવન છે, માટે એ સાધુને તો વડીને સાઠાંગ દંઢવત્ પળાવ કરીએ અને જેને આવી રીતે અંતઃકરણમાં ભગવાનનું ચિત્તવન થાતું હોય, ને એવી વાસનાએ યુક્ત જો દેહ છૂકે તો તેને ફરીને મર્થવાસમાં આવતું પડેજ નહિ, અને એવી રીતે ભગવાનનું ચિત્તવન કરતાં જીવતો હોય તોપણ એ પરમપદને પામ્યોજ છે, અને જેના ભેતડીપમાં નિરજા મુક્ત છે તેવોજ એ પળ નિરજા મુક્ત થઈ રહ્યો છે, અને દેહ ક્રિયા તો યોગ્ય હોય પટલાં સહેજેજ ધાય છે, અને જેને ભગવાનના સ્વરૂપનું એવી રીતે ચિત્તવન ધાય છે તેવો કૃતાર્થ થયો છે, ને તેને કાંઈ કરવું વાકી રહ્યું નથી. (૧) અને જેને ભગવાન વિના ધીજા પદાર્થનું ચિત્તવન કરતે થકે દેહ પડ્યો તેને કોટી કરવે દુઃખનો અંત આવતો નથી, માટે આજો અવસર આગ્યો છે તેને પામીને ભગવાન વિના ધીજા પદાર્થનું ચિત્તવન મુકીને એક ભગવાનના સ્વરૂપનુંજ ચિત્તવન કરવું. (૨) અને જો ભગવાનના સ્વરૂપનું ચિત્તવન થઈ ન શકે તોપણ ૨ ધર્મ, જ્ઞાન, ચૈરાગ્ય ને મક્તિ તેણે યુક્ત એવા જે આ સાધુ તેને મધ્યે પડી રહેવું. (૩) ૩ અને અપારે પળ એજ અંતરમાં વાસના છે જે આ દેહને છુકવું પછી કોઈ રીતનો જન્મ થાવાનું નિમિત્ત તો નથી, પણ અંતરમાં એમ વિચારીએ છઈએ જે જન્મ ધર્માનું કોઈક કારણ હવેલ્લ કરીને પણ સંતના મધ્યમાં જન્મ વરવો એમ હચ્છીએ છઈએ. (૪) અને ૪ જેને એ કીર્તનમાં કહ્યું એવી રીતનું ચિત્તવન થતું હોય તેવો કાઝ, કર્મ ને માયાના પાસ થકી મુકાળો છે, અને જેને ઘેર એવા પુરુષે જન્મ ધર્મો તેનાં માવાપ પણ કૃતાર્થ થયાં જાણ્યાં. (૫) અને ભગવાન વિના ધીજા વિષયનું જે ચિત્તવન કરે છે તેવો અતિશે ૫ મુલ્યો જાણવો. (૬) અને સ્ત્રી, પુત્ર ને ધનાદિક પદાર્થ તો જે જે યોનિમાં જાય છે ૬ તે સર્વેમાં મલ્લે છે, પણ આજા બ્રહ્મચૈયા સંતનો સંગ ને શ્રી વાસુદેવ ભગવાનનું સાક્ષાત્કાર દર્શન ને ચિત્તવન તેવો અતિશે દુર્લભ છે, માટે જેમ વિષયીજનને પંચ વિષયનું

ચિત્તવન અંતઃકરણમાં થયા કરે છે તેમ જોના અંતરમાં અલંકૃત ભગવાનનું ચિત્તવન થયા કરે એવી ઉપરાંત મનુષ્ય દેહનો વીજો ક્ષાંભ નથી, અને એતો સર્વે હરિભક્તમાં મુક્તીપો છે અને એ થવતને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ પંચ વિષય હોય તોપણ ભગવાન સંબંધીજ હોય ને તેના શ્રવણ તે અલંકૃત ભગવાનની કયા સાંબંધવાને ઇચ્છે ને ત્વચા તે ભગવાનનો સ્પર્શ કરવા ઇચ્છે, ને નેત્ર તે ભગવાન ને ભગવાનના સંતનાં દર્શન કરવાને ઇચ્છે ને રસના તે ભગવાનના મહામસાદના સ્વાદને ઇચ્છે, અને નાસિકા તે ભગવાનને ચંદ્રપાં જે પુષ્પ તુલસી તેના સુગંધને ઇચ્છે, પણ પરમેશ્વર વિના અન્ય વસ્તુને સુખદાયી જાણેજ નહિ, એવી રીતે જે વર્તે તે ભગવાનનો ઇકાંતિક ભક્ત કહેવાય. (૭) इति वच- ७ નામૃતમ્ ॥૪૮॥ (૧૮૧).

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય [૧] છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે વધું છે જે જોને અંતઃકરણમાં અમારું ચિત્તવન રહે, તેને કરીને ગર્ભવાસમાં જન્મું પડે નહિ, અને રેહમાં રહ્યો થકો પણ મુક્ત થઈ રહ્યો છે, ને તેને કાંઈ પણ થાકી રહ્યું નથી. (૧) અને જોને વીજા પદાર્થનું ચિત્તવન કરનાં દેહ પડે તેને દુઃખનો અંત આવતો નથી. (૨) અને જોને અમારું ચિત્તવન થઈ ન શકે તેને ધર્મ જ્ઞાનાદિક સાધને યુક્ત પણ અમારા સાધુના સંગમાં પડે મન, કર્મ, વચને અનુદૃષ્ટિમાં રહેતું દમ સંતમાં પડી રહેતું, તેણે કરીને એ સંતના જોવા ગુણ આપે ને મોક્ષ થાય. [૩] અને અમારે ફેર જન્મ ધરવાનું નિમિત્ત નથી તો પણ કોઈક કારણ ઉત્પન્ન કરીને પણ સંતના મધ્યમાં જન્મ થરવા ઇચ્છીપ છીય. [૪] અને જોને અમારું ચિત્તવન થાય તેનાં માવાપ પણ કૃતાર્થ છે. [૫] અને જે અમારા વિના વીજું ચિત્તવન કરે છે તેતો અતિશ્લેષ્ઠ બૂઝ્યો છે. [૬] અને અમારા બ્રહ્મવેદના સાધુનો સંગ ને અમારું સાક્ષાત્ દર્શન તેતો મહાદુર્લભ છે, માટે અમારા વિના અન્ય વસ્તુને સુખદાયી જાણેજ નહિ, એ અમારો ઇકાંતિક ભક્ત છે. [૭] વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં જે અમારું ચિત્તવન કરે તે ચેતદ્વીપમાં નિરજ મુક્ત છે તેવો છે દમ કહ્યું તે જે શ્રીજીમહારાજનું ચિત્તવન કરે તેતો શ્રીજીમહારાજનો મુક્ત થાય, તેને નિરજ મુક્ત જોવો કહેવાનું શું કારણ હશે ?

૧ ૪૦ આમાં શ્રીજીમહારાજે પોતાના તેજરૂપ અક્ષરધામને ચેતદ્વીપ નામે કહ્યું છે, જે ચેત પતું તેજ તેનો દ્વીપ પડેલે સમૂહ માટે તેજનો સમૂહ જે અક્ષરધામ તેને આ ટેકાને ચેતદ્વીપ નામે કહ્યું છે, અને પોતાના મુખને નિરજ મુક્ત નામે કહ્યા છે, પણ વાસુદેવ બ્રહ્માના સાધનિક મુક્તોત્તું ધામ છે તે નથી કહ્યું, કેમજે એ ચેતદ્વીપતો પ્રલય સમે નાશ પામે છે, અને સાતમી વાચતમાં વાસુદેવ નામે કહ્યા છે તેપણ પોતાનેજ કહ્યા છે.

૨ પ્ર૦ ત્રીજી વાચતમાં શ્રીજીમહારાજે સંતના મધ્યમાં જન્મ થવાનું કહ્યું તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૨ ૪૦ વૈરાગપુરુષની આયુષ્યમાં ઇકવાર આ બ્રહ્માંડમાં દર્શન દેવાં પતું નિમિત્ત છે, તેથી હવે આ વૈરાગની આયુષ્યમાં ફેર આવવાનું નિમિત્તતો નથી પણ કોઈક કારણ ઉત્પન્ન કરીને

પણ સંતના મધ્યમાં પડેલે સ્વપુરુષરૂપે ફેર બાવવાની હુછા બળાવી છે. અને સુસુણને સ્પર્શ કર્યો છે એ અને અમારા પરમ ઇર્ષાંતિક તથા બનાવિસુક મેઢા સહાય વિચરીય છીયે પણ વક ક્ષણમાત્ર પણ સંતથી ઝુલા રહેતા નથી, માટે તમારે પણ પણ સંત મેઢું સદા રહેવું વમ મુચવ્યું છે. ॥૧૮૧॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના કામળ છુદિ ૨ થીત્રને દિવસ રૂશમી થીસહજાનંદમી મહારાજ શ્રીગદદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રીવાસુદેવ નારાયણના મંદિરની આગળ આયમણે ચાર મેડીની ઓસરીય ઢોલિયા ઉપર ગાદી તકિયા વિઠાવીને વિરાજમાન હતા, અને સર્વે ઋચેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતાં, અને પાવમાં થોડા ઘુણનો હાર લટકતો મુખ્યો હતો ને પોતાના મુરબારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સમા મરાફને ઘેટી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે (૧) પ્રત્યક્ષ મગવાનની જે મૂર્તિ ને થીજા જે માયિક આકાર ઇ વેચને વિષે તો ઘણો ફેર છે પણ જે અજ્ઞાની છે ને અતિશે મૂર્ખ છે તે તો મગવાનને ને માયિક આકારને સરસ્થા જાણે છે કેપત્રે માયિક આકારના જે જોનારા છે ને માયિક આકારના જે ચિત્તવન કરનારા છે તે તો અનંત કોટી કલ્પ સુધી નરક ચોરાશીને વિષે મમે છે. [૧] અને જે મગવાનના સ્વરૂપનાં દર્શન કરનારા છે, ને મગવા- ૧
નના સ્વરૂપના ચિત્તવન કરનારા છે તે તો કાઠ કર્મ ને વાયા ઇ સર્વેના બંધન થકી છુટ્ટીને મમવપદને વામે છે ને મગવાનના પાર્ષદ ધાય છે માટે અમારે તો મગવાનની કથા કીર્તન વાર્તા કે મગવાનનું ધ્યાન ઇમાંથી કોઈ કાઠે મનને તુષ્ણિ થાતીજ નથી, ને તમારે પણ સર્વેને ઇવી રીતે કરવું. [૨] ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૪૯॥ (૧૮૨) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારી આ પ્રત્યક્ષ મૂર્તિમાં ને થીજા માયિક આકારમાં ઘણો ફેર છે પણ જે અજ્ઞાની ને અતિશે મૂર્ખ છે તે અમને ને માયિક આકારને સરસ્થા જાણે છે, ને માયિક આકારનું ચિત્તવન કરનારા નરક ચોરાશીમાં મમે છે. [૧] અને જે અમારા સ્વરૂપનું દર્શન ને ચિત્તવન કરનારા છે તે અમારા મુક્ત ધાય છે. (૨) વાચવો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં પ્રત્યક્ષ પણ જે અમે તે અમારી મૂર્તિમાં ને માયિક આકારમાં ઘણો ફેર છે વમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજે જ્યારે વાત કરી ત્યારે તો પ્રસન્ન હતા પણ આજ મનુષ્યરૂપે પ્રત્યક્ષ કેવી રીતે જાણવા ?

- ૧ ૩૦ શ્રીજીમહારાજે સંકલ્પ કર્યો જે અમને મનુષ્યરૂપે રેવો ત્યારે મનુષ્યરૂપે દર્શન આપ્યું, અને પછી સંકલ્પ કર્યો જે હવે અમને પ્રતિમારૂપે રેવો માટે જેમ મનુષ્યરૂપે દેલાતા તેમ આજ પ્રતિમારૂપે દર્શન આપે છે, માટે આજ પ્રતિમારૂપે પ્રત્યક્ષ છે.

- ૨ પ્ર૦ ત્યારે ઇર્ષાંતિકને વિષે પણ મગવાન રહ્યા છે તે ઇર્ષાંતિકને મગવાનરૂપ માનીય

તો એ મનુષ્ય રૂપે પ્રત્યક્ષ ભગવાન કહેવાય કે નહિ ?

- ૨ ૩૦ એકાંતિકમાં ભગવાન રહ્યા છે પણ એક તો એનો દેહ ને બીજો એનો જીવ ને ત્રીજા ઓજીમહારાજ રહ્યા છે, માટે ઓજીમહારાજની મૂર્તિની અને મુમુક્ષુની વચ્ચે એકાંતિકના દેહનો ને ચૈતન્યનો એ ને પલ્લવ રહ્યા, માટે એકાંતિકને ભગવાન માનવાથી ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાતી નથી.
- ૩ ૪૦ જેમ ઓજીમહારાજ મનુષ્ય રૂપે વિષ્ણુતા તેમાંથી મનુષ્ય માત્ર ટાલવાનો છે, ને જેમ પ્રતિમામાંથી પ્રતિમા માત્ર ટાલવાનો છે તેમ એકાંતિકમાંથી મનુષ્ય માત્ર ટાલીએ તો પછી એકાંતિકને ભગવાન માનવામાં છો શંકો છે ?
- ૪ ૩૦ ઓજીમહારાજને વિષેથી મનુષ્યમાત્ર ને પ્રતિમામાત્ર ટાલીએ છટકે સાક્ષાત્કાર થાય, અને એકાંતિકને વિષેથી દેહ માત્ર ટાલીએ તો પણ એના ચૈતન્યનો પલ્લવો રહ્યો તેથી ભગવાનની પ્રાપ્તિ ન થાય, માટે મોક્ષમાં શંકો આવે છે કેમ જે એકાંતિક તો સાધનવૃદ્ધમાં છે માટે એનો દેહતો માયિક છે તે દેહનો નિષેધ કરીએ તેણે કરીને દેહમાત્ર ટાલી જાતો નથી, અને ઓજીમહારાજ તો કેવલ્ય મૂર્તિ છે, માટે એકાંતિકને ભગવાન માનવા છતો જણું મૂકમરેલું છે.
- ૫ ૪૦ (૪૦ ૫૧ માં) મક્ષમાં દેહ, ઇન્દ્રિયોને પુરુષોત્તમરૂપ કહ્યાં છે અને (કા. ૧ ના પાંચમા પ્રશ્નમાં) મક્ષમાં દેહ ઇન્દ્રિયો ભગવાનને જ્ઞાને કરીને ભગવાનને આકારે થાય છે એમ કહ્યું છે એમ જોતાં તો એકાંતિકમાં ને ઓજીમહારાજમાં કાંઈ ભેદ રહેતો નથી માટે તે કેમ સમજાવું ?
- ૬ ૪૦ ઓજીમહારાજના મુક્ષને યોગે કરીને ઓજીમહારાજનો વધાર્થ મદિમા સમજીને પછી ઓજીમહારાજના તેજરૂપ પોતાને માનીને ઓજીમહારાજનું ધ્યાન કરે ત્યારે તે ધ્યાને કરીને ઓજીમહારાજને આકારે થઈ જાય છે, છટકે દેહમાં રહ્યો થકો મૂર્તિમાન થઈ જાય છે, અને હવલની અમરી થાય છે એમ કહ્યું છે તે પણ હવલના સ્વભાવમાં અમરીનો દેહ વંચાય છે, તેમ ઓજીમહારાજના જ્ઞાને તથા ધ્યાને કરીને જીવ પોતાના દેહમાં રહ્યો થકો મૂર્તિમાન થાય છે, પણ માયિક દેહ ઇન્દ્રિયો ભગવાન રૂપ થાય છે એમ નથી કહ્યું, ઓજીમહારાજનો કેવલ્ય મૂર્તિ છે, અને એકાંતિક મક્ષનો દેહ તો માયિક છે તે દેહ ચૈતન્ય થતોજ નથી, અને ઓજીમહારાજને જ્ઞાને તથા ધ્યાને કરીને જીવ ઓજીમહારાજના સાધર્મ્યવળાને પામીને ઓજીમહારાજના જેવો સાકાર થાય છે, ને દેહતો માત્રમાં પલ્લવો રહે છે તે (૪૦ ૧૪ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) જીવ અમારો મક્ષ બંધને અમારા શામમાં જાય છે ત્યારે જદા વર્ષાને તસ્વ તે પલ્લવો રહે છે એમ કહ્યું છે, માટે તસ્વતો જદ છે તે ચૈતન્ય થાયજ નહિ.
- ૭ ૪૦ ત્યારે કેટલાક એમ કહે છે કે અમારે વિષે ભગવાન રહ્યા છે તે માટે અમારું ધ્યાન ને સેવા કરો, છટકે તમને ઓજીમહારાજ મલ્લે એમ કહે છે તે છું ઓજીમહારાજની મરજીથી મુહું કહેતા હશે ?
- ૮ ૩૦ જે ઓજીમહારાજને મુક્ષીને પોતાનું ધ્યાન કરાવે અને પ્રતિમાને ન્યૂન કહીને પ્રતિમાને વિષેથી કુલ્હા કરે તે એકાંતિક નથી, ને એને ઓજીમહારાજનો સંબંધ પણ નથી ને અનાદિ મુક્ષનો કે વરણ એકાંતિકનો યોગ પણ શું થશે નથી માટે ઓજીમહારાજનું રહસ્ય

પના આપ્યામાં આણું નથી, પણે જ્યારે સિદ્ધશાલાઠ્ઠા પરમ પર્કાંતિકનો કે અનાદિનો યોગ થાય ને શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા ચર્ચાર્થે પાર્શ્વેને શ્રીજીમહારાજને તથા મુક્તને મસજ કરે ત્યારે તે મુક્તોની કૃપા થાય ને શ્રીજીમહારાજનો રહસ્ય ચર્ચાર્થ સમજાવે ત્યારે પર્કાંતિક થવાય છે.

- ૬ પ્ર૦ પર્કાંતિકથી પરમ પર્કાંતિક મુક્ત તથા અનાદિ મુક્ત જુદા કહ્યા તે કિયા જાણવા ?
- ૬ ૩૦ શ્રીજીમહારાજના તેજસ્વ અક્ષરધામમાં સન્મુલ રહ્યા છે તે પરમ પર્કાંતિક કહેવાય છે, અને જો શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં રહ્યા છે તે અનાદિ કહેવાય છે, તે મુક્ત શ્રીજીમહારાજની રૂપાથી અનંત જીવોનો હટ્ટાર કરવાને અર્થે પૃથ્વીને વિષે દર્શન આપતા હોય, હૈમનો સમાગમ ને સેવા કરીને શ્રીજીમહારાજનો ને એ મુક્તો મહિમા ચર્ચાર્થ સમજે અને સર્વે વાસનાથી રહિત થાય, ત્યારે તે પર્કાંતિક કહેવાય, તોપણ એનો દેહતો માયિક છે.
- ૭ પ્ર૦ પરમ પર્કાંતિકના તથા અનાદિ મુક્તના સમાગમે કરીને દેહ હટાંજ યમના જેવી સ્થિતિ થાય કે કેમ ?
- ૭ ૩૦ પણ મુક્તો સમાગમ કરીને શ્રીજીમહારાજનું ચર્ચાર્થ જ્ઞાન સમજે ને શ્રીજીમહારાજનું ધ્યાન કરે તો દેહ હટાંજ યમના જેવી સ્થિતિ થાય.
- ૮ પ્ર૦ પરમ પર્કાંતિક તથા અનાદિ મુક્તો દેહ કેવો જાણવો ?
- ૮ ૩૦ જો શ્રીજીમહારાજ કેવલ્યમૂર્તિ છે તેમજ તે મુક્ત પણ કેવલ્યમૂર્તિ છે પણ તેમાં દેહ દેહીભાવ નથી.
- ૯ પ્ર૦ ત્યારે તો જોવા શ્રીજીમહારાજ છે તેવાજ તે મુક્ત થયા ત્યારે તે મુક્ત પૃથ્વીને વિષે પથારે તે મુક્તદારે શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યક્ષ કહેવાય કે નહિ, ને એ મુક્તનું ધ્યાન થાય કે નહિ ?
- ૯ ૩૦ પરમ પર્કાંતિક તથા અનાદિ મુક્ત છે તે તો મુક્ત છે, ને શ્રીજીમહારાજ તો મુક્તના સ્વામી છે, ને પ્રતિમા પણ સ્વામીજ છે, ને મુક્ત દાસ છે માટે મુક્તનું ધ્યાન થાય નહિ ને એ મુક્તોને પ્રત્યક્ષ અગવાન પણ કહેવાય નહિ. શ્રીજીમહારાજની પ્રતિમાનેજ પ્રત્યક્ષ અગવાન કહેવાય ને પ્રતિમાનું ધ્યાન થાય, પણ મુક્તનું ધ્યાન થાય નહિ, તો મૂલમહાર તથા મૂલપુરુષાદિકનું તો થાયજ કેમ ? જજ થાય. તે (મ૦ ૩૬ માં) અમારા વિના કોઈ અવતારનું ધ્યાન કરવું નહિ એમ કહ્યું છે.
- ૧૦ પ્ર૦ ત્યારે (૪૦ ૩૬ માં) શ્રીજીમહારાજની પ્રતિમાથી મુક્તને ડંચે નંબરે કહ્યા છે તેનું શું કારણ હશે ?
- ૧૦ ૪૦ જ્ઞાન સ્વરૂપ કરવાની વાતમાં મુક્તને એટલું કહ્યા છે પણ મુક્તની મતિ પટલે મજન સ્મરણ કરવું, એમ કહ્યું નથી મતિ તો પ્રતિમાની કરવી એમ કહ્યું છે, અને મુક્તો તો જ્ઞાન હોવાને માટે આશ્રય કરવો એમ કહ્યું છે, માટે કવત સ્વરૂપ દેવામાંજ મુક્તને એટલું કહ્યા છે, પણ ધ્યાન મજન તો મુક્તનું થાયજ નહિ, અને જો મુક્ત હોય તે પ્રતિમાનો મહિમા સમજાવીને પ્રતિમાને વિષેજ સમજાવે, ને પ્રતિમાનું ધ્યાન કરાવે માટે

૬.

શ્રીજીમહારાજ મ. મ. ૪૧-૫૦

જે પોતાનું ધ્યાન કરાવે તેને મુક્ત ન જાણવા, ને પદાંતિક પળ ન જાણવા, તેને તો બાધુનિક જાણીને તેનો ત્યાગ કરવો કેમ જો તેનો સંગ કરવાથી મોઝ થતો નથી.

૧૧ પ્ર૦ ત્યારે શ્રીજીમહારાજનો ને યમના મુક્તનો રહસ્ય શો હશે ?

૧૧ ૩૦ (મ૦ ૩૫ માં) શ્રીજીમહારાજે પોતાનું રહસ્ય કહ્યું છે જે અમારી મૂર્તિના તેજમાં તમારા આત્માને લીન કરીને એ તેજમાં અમે ને અમારા મુક્ત રહ્યા છીએ તે અમારે વિષે ને અમારા મુક્તને વિષે પ્રીતિ જોડી રાखવી એ પરમ પદાંતિકની સ્થિતિ કહી છે અને (જો ૧ માં) સંતને વિષે આપોયું કરવાનું કહ્યું છે એ અનાદિ મુક્તની સ્થિતિ કહી છે. તે શ્રીજીમહારાજનું ને મોટા મુક્તોનું રહસ્ય છે, માટે યવી રીતે નિરંતર વર્તવું.

૧૨ પ્ર૦ માયિક આકારનું ચિંતવન કરનારા નરક જોરાશીને વિષે અમે છે એમ કહ્યું તે માયિક આકાર કિયા જાણવા ને નરક જોરાશી કહ જાણવી. ?

૧૨ ૩૦ શ્રીજીમહારાજ પૃથ્વીને વિષે મનુષ્યરૂપે વિચરતા હોય તે મનુષ્ય રૂપ મૂર્તિને વિષે મનુષ્ય ભાવ પડે પણ દિવ્ય ન જાણે તે માયિક આકારના ચિંતવન કરનારા કહેવાય, તે નરક જોરાશીને વિષે અમે છે એમ કહ્યું છે તે માયારૂપી નરક જાણવું, ને જન્મ મરણ તે જોરાશી જાણવી, ઘટકે શ્રીજીમહારાજની મનુષ્યરૂપ મૂર્તિને અથવા પ્રતિમાને માયિક જાણીને ચિંતવન કરનારા તે માયારૂપી અને જન્મ મરણથી મુકાય નહિ એમ કહ્યું છે. ॥૧૮૨॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના ચૈત્ર વદિ ૨ દ્વિતીયાને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગજાનંદજી મહારાજ શ્રીગઢદા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રીભાસુદેવ નારાયણના મંદિરની આગળ આષમણે વાર મેડીની બોસરી ઉપર રાત્રીને વિષે વિરાજમાન હતા, ને સર્વે ભેત બક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં, ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા વેશ વેશના હરિમઠની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે (૧) જાતો અચારં જે રહસ્ય છે તે તમને સર્વેને અમારા જાણીને કહીએ છીએ જેમ નદિયો સમુદ્રને વિષે લીન થાય છે, ને જેમ સતી ને પતંગ તે અગ્નિને વિષે બળી જાય છે ને જેમ શૂરા રણને વિષે ટુકડુક થઈ જાય છે, તેમ એકરસ પરિપૂર્ણ થવું જે બ્રહ્મસ્વરૂપ તેને વિષે અમે અમારા જીવાત્માને લીન કરી રાખ્યો છે, અને તેજોમય થવું જે અંતર બ્રહ્મ તેને વિષે મૂર્તિમાન યથા જે પુરુષોચ્ચ મગવાન ને તે મગવાનના જે થક તે સંધાયે અસંદ પ્રીતિ જોડી રાखી છે અને તે વિના કોઈ પદાર્થમાં પ્રીતિ નથી થવું અમારે અસંદ વર્તે છે. (૧) અને ઉપરથી ૧ તો અમે અતિશયે ત્યાગનો પુંકાઢો જણાવતા નથી પણ ત્યારે અમે અમારા અંતર સાહ્ય જોડીને શીખા હરિમઠના અંતર સાહ્ય જોડીએ છીએ ત્યારે મોટા મોટા પરમહંસ તથા મોટી મોટી સાંસ્કૃત્યોની વાદ્યો એ સર્વેને કાંઈક અગત્યની કોરનો કોયો જણાવવું અચારા

અંતરને વિષે તો વધારેય સ્વપ્નમાં પળ જગતની કોરનો ઘાટ થાશે નથી, અને મગવાન ને મગવાનના મક્કની મક્કિમાંથી મળને પાટવાને અર્થે કોઈ સમર્થ નથી એમ જણાય છે. (૨) ૨ અને જે દિવસ મગવાનની પ્રાપ્તિ નહોતી થઈ તે દિવસ પણ મગવાનની શક્તિ જે કાઠ તે પણ આ નીવડો નાશ કરી શક્યો નથી અને કર્મ પણ નાશ કરી શક્યાં નથી અને માયા પણ પોતાને વિષે લીન કરી શકી નથી ને હવે તો મગવાન મળ્યા છે માટે કાઠ, કર્મ માયાનો શો માર છે? (૩) એમ જાણીને એવી હિંમત બાંધી છે જે હવે તો મગવાનને મગવાનના ૩ મક્ક વિના કોઈને વિષે પ્રીતિ રાખવી નથી, અને જે અમારી સોવત રાખશે તેના હૃદયમાં પણ કોઈ જાતનો લોચો રહેવા દેશે નથી, જાણાટે જે જેને અમારા જેવો અંતરનો દટાવ દોય તે સાચેજ અમારે બને છે અને જેના હૃદયમાં જગતના સુલ્ખની વાસના દોયતે સંગાથે તો અમે હેત કરીએ તો પણ થાય નહિ, માટે જે નિર્વાસનિક મગવાનના મક્ક દોય તેજ અમને વરાલા છે, એ અમારા અંતરતું રહસ્ય છે તે કહ્યું, એવી રીતે શ્રીમીમહારાજે પોતાના મક્કજનની સિંજાને અર્થે ચર્ચા કરી. (૪) ૪ ઇતિ ૪ વચનામૃતમ્ ॥૫૦॥ (૧૮૩)

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીમીમહારાજે કહ્યું છે જે સર્વથી પર એકરસ પરિપૂર્ણ પદ્મ જે અમારા તેજસ્વ અક્ષરજ્ઞ તેને વિષે તમારા આત્માને લીન કરીને તેમાં અમે તથા અમારા મુક્ત સદા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિમાન રહ્યા છીએ તેમાં અલંદ પ્રીતિ જોડી રાખો. (૧) અને મોટા મોટા પરમહંસ તથા મોટી મોટી સાંલ્પયોગી વાદ્યો તેને વિષે પણ જગતની કોરનો લોચો જણાય છે. (૨) અને જીવને અમારી પ્રાપ્તિ નહોતી થઈ જાયે પણ કાઠ કર્મ નાશ કરી શક્યાં નથી, ને માયા લીન કરી શકી નથી તો હવે તો અમે મળ્યા છીએ માટે કાઠ, કર્મ, માયાનો માર રાખવો નહિ. (૩) અને જગત સુલ્ખની વાસનાવાલા સાથે અમારે હેત થાતું નથી, ને નિર્વાસનિક મક્ક વહાલા છે. [૪] વાચતો છે.

- ૧ ૫૦ નવી, સતી ને શુરાના દર્શાવમાં કોઈ અધિક ન્યુન હશે કે ઓછા હશે? અને શ્રીમીમહારાજના તેજસ્વ જ્ઞમાં આત્માને લીન કરીને અમારે વિષે ને મુક્તને વિષે પ્રીતિ જોડી રાખવી એમ કહ્યું તે આત્માને કેવી રીતે લીન કરવો? અને શ્રીમીમહારાજ તો મગવાન છે તેમણે અમે અમારા જીવાત્માને લીન કરી રાખ્યો છે એમ કેમ કહ્યું હશે?
- ૧ ૫૦ ૫ દર્શાવમાં અધિક ન્યુન નથી એ તો જેમ નહીંને સમુદ્રમાં મલ્ખાનો વેગ છે તો મોટા મોટા પર્વતોને ટોડીને પણ સમુદ્રમાં ખાવ છે, અને સતીને પતિમાં પ્રીતિ છે તો દેહ સંબંધી વૈભવનો ને સર્વ સુલ્ખનો ત્યાગ કરીને ને મલ્ખાની વીક તરીને પણ અગ્નિમાં વઝી મરે છે, અને શુરો પોતાનાં ફી છોકરાંમાંથી તથા સુલ્ખમાંથી તથા વેદમાંથી સ્નેહ જોડીને કોઈનો રોક્યો ન રોકાયાં રાજાં ટુક ટુક થઈ જાય છે, તે એમને જેવો વેગ છે

તેમ તમારે અમારા વિના સર્વમાંથી પ્રીતિ ટાળીને અમારા તેજકપ જાણને વિષે પક્ષતા કરવી તેણે કરીને ૫ જાણના સાધર્મ્યપણાને પમાય પછી અમારું દર્શન ધાય ત્યારે તે અમારા જોગજ સાકાર થઈ જાય તે અમારા સાધર્મ્યપણાને પામીને અમારી હજુર સેવામાં રહે છે એમ ઓઝીમહારાજે પોતાના બકતને સિલવવાને વાસ્તે વહું છે અને ઓઝ શબ્દે કરીને ઓઝને, આત્માને, તથા પરમાત્માને કહેવાય છે.

૨ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં સર્વેથી પર એકરસ પરિપૂર્ણ જાણ સ્વરૂપ વહું તે સર્વેથી ઘટલે કોનાથી પર સમજવું ?

૩ ૪૦ સર્વે શબ્દવચ્ચે કરીને ઓઝકોટી, હંધરકોટી, જાણકોટી ને મૂલ અધર કોટી ૫ આદિથી પર સમજવું.

૪ પ્ર૦ બીજી વાચતમાં મોટા મોટા ને વિષે જગતની કોરનો લોચો જગાય છે એમ વહું ને (પ્ર૦ ૫૮ ના બીજા પ્રશ્નમાં) મોટા પુરુષનો રાજીપો ધાય તો ગમે તેવા મહાન સંસ્કાર હોય તે પણ નાશ પામે, તથા (મ૦ ૭ ના બીજા પ્રશ્નમાં) મોટા સંનને રાજી કરે તો સર્વે વિકાર ટળી જાય, તથા [પ્ર૦ ૫૯ ના ચોથા પ્રશ્નમાં] મોટા પુરુષને પ્રતાપે ખુંડા દેશાદિક પણ સારા થઈ જાય એમ વહું છે, ને પરસ્પર વિરોધ આવે છે તે કેવી રીતે સમજવું ? અને અમારે જગતની કોરનો પાટ યાતો નથી એમ વહું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૫ ૪૦ આ ઠેકાણે માયાનું શબ્દ વર્તાવીને મોટાને મિથે કરીને સાધનિકને ઉપદેશ કર્યો છે, પણ મોટા સિદ્ધદશાવાળા મુક્તોની દૃષ્ટિમાં માયા છેજ નહિ તો જગતની કોરનો પાટ-તો હોયજ ક્યાંથી તે તો જાણ અઝીમહારાજની મૂર્તિમાંજ નિમગ્ન રહેલા છે, અને એમની કૃપાથી મહા અધમ ઓઝ પણ મુક્ત થઈ જાય એવા સમર્થ છે. અને અમારા અંતરને વિષે પાટ નથી એમ વહું છે તે પણ પોતાને મિથે કરીને પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા જે સિદ્ધમુક્તો તેને વિષે કોઈ જાતનો પાટ નથી એમ વહું છે, અને ભગવાનને ભગવાનના અક્ષની ભક્તિમાંથી અમને પાઠવાને અર્થે કોઈ સમર્થ નથી એમ વહું છે, તે પણ પોતાને મિથે કરીને પોતાના મુક્તને પાઠવાને કોઈ સમર્થ નથી, એમ વહું છે કેમજે ઓઝીમહારાજ તો પોતેજ ભગવાન છે, માટે એમને પાઠવા કોઈ સમર્થ હોયજ નહિ, ૫ તો જાણોપરિ, સર્વે નિયંતા, સર્વે કર્તા પરમેશ્વર છે.

૬ પ્ર૦ ઓઝી વાચતમાં કાલ્ કર્મ ઓઝનો નાશ કરી શક્યાં નથી અને માયા લીન કરી શકી નથી એમ વહું તે જાણ ને લીન કેવી રીતે સમજવું ?

૭ ૪૦ ઓઝ ચૈતન્ય વસ્તુ છે તેને કાલ્, કર્મ મહાને નાશ પટલે જાડવન કરી શક્યાં નથી, અને માયા પોતામાંથી નીકળીને જુરો ન પડી શકે એવી રીતે લીન કરી શકી નથી. ॥૧૮૧॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના ચૈત્ર વદિ ૯ નવમીને દિવસ સ્વામીશ્રી સદ્ગાનંદજી મહારાજ શ્રીગદ્ગદા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં દક્ષણાદે વાર ઓરવાની ઓસરી ૯ ઢોલિયા જણ ગાદી તકિયા નસાવીને વિરાજમાન હતા ને પોતાના મુસારવિંદની આગળ મુનિ

તથા દેશવેશના હરિભક્તની સઘા મરાઈને બેઠી હવી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે પરમહંસને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે(૧)કોઈક સમાધાં તો જીવ સુપુ-
ત્તિમાં જાય છે ત્યારે અતિશે સુલ્લ થાય છે અને કોઈક સમાધાં તો સુપુત્તિમાં જાય છે
તો પણ હટ્ટગ મટતો નથી તેનું શું કારણ છે? પ્રશ્ન છે પછી મોટા મોટા સંત હતા તેમણે
૫ મમ્મનું સમાધાન કરવા માંડ્યું પણ ચર્ચાર્ય સમાધાન થયું નહિ પછી શ્રીજીમહારાજ
બોલ્યાં જે યતો રજોગુણનું વલ્લુ વૃદ્ધિ પામી જાય છે તે સુપુત્તિમાં પણ તમોગુણ મેલો રજો-
ગુણનો વિલેપ રહે છે માટે સુપુત્તિમાં પણ અસુલ્લ રહે છે માટે ગુણનો સંગ ક્યાંસુધી રહે
ત્યાંસુધી કોઈ જીવ સુલ્લીયો રહે નહિ ને ક્યારે આત્મસત્ત્વરૂપે રહે ત્યારેજ સુલ્લી
રહે છે (૧)

૧

૨ પછી શુક્તાનંદસ્વામી ૫ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે (૨) આત્મસત્ત્વરૂપે રહે તેનાં શાં લક્ષણ
છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યાં જે સિવ બ્રહ્મા જેવા કોઈ સમર્થ કરેલાય નહિ યતો
મારદ જેવાના પણ ગુરુ છે અને ૫ જેવા બ્રહ્મ સ્વરૂપે થઈ છે તેનું તો વીજાને વર્તેનું
કઠન છે તો પણ દેશ, કાલ, ક્રિયા, સંગ, યંત્ર, શાસ્ત્ર દીક્ષાને દેવતા ૫ માટે જો હુંડા
થવા તો તેને યોમે કરીને ૫ સિવ, બ્રહ્મા જેવાને પણ અંતરમાં અતિશે દુઃલ્લ થયું માટે
મમે તેઓ નિર્મુગ્ધ હોયને આત્મસત્ત્વરૂપે રહેતો હોય ને જો તેને હુંડા દેશકાલ્યાદિકનો
યોગ થાય તો તેને જરૂર અંતરમાં દુઃલ્લ થાય માટે મોટા પુરુષની બાંધેલ જે મર્યાદા
તેને લોપીને કોઈ સુલ્લી થાતો નથી માટે જેટલા ત્યાગી છે તેને તો ત્યાગીના ધર્મ પ્રમાણે
વર્તેનું અને જેટલા ગૃહસ્થ હરિભક્ત છે તેમણે ગૃહસ્થના ધર્મ પ્રમાણે વર્તેનું અને જેટલી
બાઈયો હરિભક્ત છે તેને બાઈયોના ધર્મ પ્રમાણે વર્તેનું અને જો તે થકી ઓછું થઈ તો પણ
સુલ્લ ન થાય અને જો તે થકી અધકું થઈ તો પણ સુલ્લ ન થાય ક્યાં માટે જે પરમે-
શ્વરના કહેલ જે ધર્મ તે પ્રમાણેજ યંચવાં લલ્લું હોય તેવાં કોઈ રીતે બાધ આવે પણ
જોય ને સુલ્લે પડે પણ હોય ને તેથી ઓછું અધકું કરવા જાય તે કાનારો જરૂર દુઃલ્લી
થાય માટે સત્પુરુષની આજ્ઞા પ્રમાણે જે રહે છે તેજ હટ્ટા દેશકાલ્યાદિકને વિષે રહ્યો છે
અને જે સત્પુરુષની આજ્ઞાથી બહાર પડ્યો તેજ અને હુંડા દેશકાલ્યાદિકના યોગ
થયો છે માટે સત્પુરુષની આજ્ઞાને વિષે થઈ છે તેન આત્મસત્ત્વરૂપે થઈ છે. (૨) इति २
वचनामृतम् ॥ ५१ ॥ [१८४]

રૂપસાર્ય પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પેદેલામાં ગુણનો સંગ ટાલીને આત્મારૂપે થાય
ત્યારેજ સુલ્લી થાય (૧) વીજામાં અમારી બાંધેલી મર્યાદા પાછે તે આત્મસત્ત્વરૂપે થઈ છે ને
ન પાછે તે હુંડા દેશકાલમાં રહ્યો છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૨) બાધતો છે.

૧ પ્ર૦ પેદેલા પ્રશ્નમાં ગુણનો સંગ હોય ત્યાં સુધી કોઈ સુલ્લી રહે નહિ એમ કહ્યું અને (લો૦

૧૦.

અવતારાવૃત્ત ગ. મ. ૧૧-૧૨

- ૧૦ ના ૬ સાતમા પ્રશ્નમાં) માયાના સત્સ્વરુપને સુલ્લરૂપ કહ્યો છે તે કેમ સમજાવું ?
- ૧ ૪૦ આમાં રજોગુણને દુઃસ્વદાવી કહ્યો છે પણ સત્સ્વરુપને દુઃસ્વદાવી કહ્યો નથી માટે વિ-
રોધ નથી પણ ચર્ચાર્થે સુસીયો તો જ્યારે નિર્ગુણ સત્ત્વરૂપ થાય ત્યારેજ થાય.
- ૨ ૫૦ શીજા પ્રશ્નમાં શિવ બ્રહ્માને સમર્થ ને નારદજીના ગુરુ કહ્યા અને બ્રહ્મસ્વરૂપે વર્તે છે
એમ કહ્યું અને વહી મુંડા દેશાદિક નહયા, એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજાવું ?
- ૨ ૪૦ ઈંદ્ર તથા પ્રજાપતિ આદિકથી શિવબ્રહ્માનું એવર્થ અધિક છે માટે તેથી સમર્થ કહ્યા
છે અને બ્રહ્મા નારદજીના પિતા હતા ને તે શિવ થઈ વર પામ્યા હતા તેથી ગુરુ કહ્યા
છે, અને તે સ્વરુપ છે ને વપાસના પણ વૈરાગ્યની છે તે પણ સ્વરુપ છે અને યમના જેવું
શીજાથી બ્રહ્મરૂપે જ વર્તાય એમ કહ્યું છે તે શીજા છટકે જ્વલિ તથા પ્રજાપતિથી યમના
જેવું વર્તે શકાય નહિ, એમ કહ્યું છે. અને શુકજીના જેવી સ્થિતિ યમની નહોતી તેથી
મુંડા દેશાદિક નહયા છે તે જ્યારે પરબ્રહ્મની વપાસના થાય ને પોતે બ્રહ્મરૂપ થાય ને પો-
તાના ચૈતન્યને વિષે પરબ્રહ્મની મૂર્તિને સાધ્યાન્ લેખે ત્યારે મુંડા દેશાદિક નહી શકે
નહિ તે (પ્રશ્ન ૩૬ માં) કહ્યું છે. ॥ ૧૮૪ ॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના ચૈત્ર વદિ ૧૧ એકાદશીને શિવસ શ્રીશ્રીમહારાજ શ્રી મહદા
મધ્યે દાદાસ્થાપરના દરબારમાંથી ઘોડીય અસ્તાર થાને શ્રી લક્ષ્મીવાહીયે વપાર્યા હતા
ને ત્યાં વેદિકા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા ને સર્વેશ્વર વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને કંઠને
વિષે ઘુપ્પનો હાર પહેર્યો હતો ને પાઘને વિષે ફુલનો તોરો વિરાજમાન હતો અને પોતાના
મુસારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેવદેવના હરિમુક્તની સભા ધરાઈને બેઠી હતી.

- અને પોતાની આગળ મુનિ મંદલ જ્ઞાંજ્ઞ મુદંગ લેઈને કીર્તન ગાતા હતા
- ૧ તે જ્યારે કીર્તન ગાઈ રહ્યા ત્યારે શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યા જે. (૧) સ્વો હવે વાર્તા કરીય
તે સાંમલો. જે આ સંસારને વિષે મુદસ્વાશ્રમી ને ત્યાગી ૫ બેના માર્ગ જુદા જુદા
છે તે જે મુદસ્વને શોભા હોય તે ત્યાગીને દુષ્ણરૂપ હોય ને જે ત્યાગીને શોભા હોય
તે મુદસ્વને દુષ્ણરૂપ હોય તેને બુદ્ધિમાન હોય તે જાણે પણ શીજો જાણી શકે
નહિ માટે તેની ચિકિત્સા કરીય છઠ્ઠ જે, જે મુદસ્વાશ્રમી છે તેને ધન, દોલત, હાથી,
ઘોડા, ગાય, મેંસ, મેટી, હવેલી, સ્ત્રી, જોકરાં, ખારે ખારે વસ્ત્ર આશ્રુવળ ૫ સર્વે
પદાર્થ શોભારૂપ છે અને ૫ જ જે સર્વે પદાર્થ તે જે ત્યાગી હોય તેને દોષરૂપ છે.
અને ત્યાગી છે તેને વનમાં રહેવું, વસ્ત્ર વિના ડાંગાડું એક કૌપિનધર રહેવું પાયામાં
ટોપી ધાલવી, ઢાઢીમુઠ મુંડાવી નસાવવી, ધગવાં વસ્ત્ર રાસવાં, અને કોઈ ગાળ્યું દે,
ને કોઈ ધુલ નાસે, તે અપમાનને સહન કરવું એ ત્યાગીને પરમ શોભારૂપ છે. અને
૫ ત્યાગીની જે શોભા તે મુદસ્વને પરમ દોષરૂપ છે. માટે આ સંસારમાંથી જે નિસર્વો
ને ત્યાગી થયો તેને તો એમ વિચારવું જે હું ક્રિયા આશ્રમમાં રહ્યો છું, એમ બુદ્ધિમાન

होय तेने विचार करचो पण मूर्खनी पेंठे विचारां विना कोइ बाळे चढी जावुं नहि.

[१] अने जे समझ होय तेने कोइक बढीने कहे त्वारे सामो गुण ले, अने जे मूर्ख १ होय तेने कोइक हितनी बात कहे त्वारे ते भुंझाव जाय. अने मुकुंदब्रह्मचारी तथा रतनजी ए वे भुंझाता नवी तो पयनी साये अपारे घणुं बने छे. [२] अने बळी वे २ अढाये सहित सेवा चाकरी करे ते अपने गये अने अढा विना तो कोइ जम्प्यानुं छाये तो ते जम्प्यानुं गये नहि ने वस्त्र छाये तो ते वस्त्र ओवळुं गये नहि अने पूजा छाये तो पूजा गये नहि अने अढाये करीने करे ते अतिशे गये अने अढाये करीने भक्ति करता होय ने बीजो कोइक तेमां भक्ति करवा जाये तेनी उपर ईर्ष्या करे तो ते अपने न गये माटे अढाये सहित ने ईर्ष्याये रहित जे भक्ति करे ते अपने अतिशे गये छे. [३] इतिवचनामृतम् ॥५२॥१८५॥ ३

रहस्याय प्र०—आमां कृपावाक्य (१) छे, तेमां श्रीजीमहाराजे गृहस्थनी शोभा त्वागीने होयरूप कही छे. ने त्वागीनी शोभा गृहस्थने होयरूप कही छे. (१) अने हेतनी बात बढीने कहे त्वारे समजु गुण ले ने मूर्ख भुंझाय (२) अने अढाये सहित ने ईर्ष्याये रहित अमारी भक्ति करपी धम कणुं छे. (३) बाबतो छे.

१ प्र० पहेली बाबतमां मूर्खनी पेंठे विचार कर्पां विना कोइ बाळे चढी जावुं नहि पय कणुं ते केवी रीते बर्त्ते तो बाळे न चढया कहेबाय? अने केवी रीते बर्त्ते तो बाळे चढया कहेबाय?

१ व० श्रीजीमहाराजे त्वागीने वनमां घटले स्त्रियोमा प्रवेशे रहित स्वच्छ ते वन कहेबाय माटे तेमां मंदिरोमां रक्षेयानी आज्ञा करी छे तेमां रक्षेयुं ते वन जाणवुं. ने वनमां वनमां कक्षां जे अगीयार वस्त्र तेथी विशेष न राख्वां ते वस्त्र विना रक्षा समझवुं. अने कौपिन इमेशां पहेरवी ते कौपिनभर रक्षा समझवुं. ने टोपी घालवी ने डाढीमुख न राख्वां ने अगीयारमां एके वस्त्र घोलुं न राखवुं ने मान अपमान सहन करवुं आ प्रमाणे बर्त्ते तो बाळे चढया न कहेबाय. अने एमां फेर पडे तो बाळे चढया जाणवुं अने त्वागी व्रज्य राखे रखावे के पोताचकी हरिकुम महाराजनी मूर्ति राखी होय ते मूर्तिने जरी-यानी वस्त्र के खाचां लोटां घरेणां राखे तो अधिक बाळे चढया जाणवुं.

२ प्र० हालमां नोटो बाळे छे तेने खासु ब्रह्मचारीनी अढाय के नहि?

२ व० जेवा पेक्षा छे तेवीज नोट छे माटे पेक्षाने जेय न अढाय तेम नोटने पण न अढाय अने रखाय रखाबाय पण नहि. ॥ १८५ ॥

संवत् १८८० ना वैशाख शुद्ध ५ पंचमीने दिवस स्वामीश्री सहजानंदजी महाराज श्रीगढवा मध्ये दादासावरना दरबारयां पोताने उतारे मादी तकिया बिछा-वीने विराजमान हता ने सर्वे भक्त वस्त्र धारण कर्पां हतां ने पोताना हुस्वारबिंदनी आगळ मुनि तथा देवदेवना हरिवक्त्री सदा मराइने वेठी हवी.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે [૧] શાસ્ત્રને વિષે જે મોહ કશો છે તે મોહનું
 ૫ રૂપ છે જે વ્યારે હૃદયને વિષે મોહ વ્યાપે ત્યારે ૫ જીવને પોતાનો અવગુણ તો સુક્ષેપ્ત
 નહિ માટે પોતાનો અવગુણ ન સુક્ષેપ્ત પણ મોહનું રૂપ છે [૧] અને બહી જીવ માત્રને ?
 પોતાના રહાપણનું અતિથે માન હોય પણ ૫મ વિચારે નહિ જે મુંને મારા જીવની સ્વર
 નથી જે આ શરીરમાં જીવ રહ્યો છે તે કાઠો છે કે ગોરો છે કે લાંબો છે કે ટુંકો છે એની
 કાંઈ સ્વર નથી તો પણ મોટા પુરુષ હોય અથવા મગવાન હોય તેને વિષે પણ સ્લોટ
 કાઢે અને ૫મ સમક્ષે જે આ મોટા પુરુષ છે અથવા મગવાન છે પણ આટલું ઠીક કરતા
 નથી ૫મ સ્લોટ કાઢે છે પણ ૫ મૂર્તિ ૫મ નથી જાણતો જે ૫ મગવાન તો અનંત
 કોટી બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યા ૫વા જે જીવને ईશ્વર તેને જેમ હચેલીમાં જબ્બું ટીપું હોય ને
 તેને લેલે તેમ લેલે છે અને અનંત કોટી બ્રહ્માંડના આચાર છે ને લક્ષ્મીના પતિ છે અને
 અનંતકોટી બ્રહ્માંડના કર્તા હર્ષા છે અને જેમ હારવા ને બ્રહ્માદિક લેવ તે પણ જેના
 મહિમાના પારને પામતા નથી અને નિગમ પણ જેના મહિમાને નેતિ નેતિ કાંઈ છે માટે
 ૫વાજે પરમેશ્વર તેના ચરિત્રને વિષે ને તે મગવાનની જે સમજણ તેને વિષે જે હોય
 લેલે છે તેને વિમુક્ત ને અર્ધમાં જાણવો અને સર્વ મૂર્તિનો રાજા જાણવો એ મગવાન ને
 મગવાનના ભક્ત તેની તો અઠોક્કિક સમજણ હોય તેને દેશમિમાની જીવ ક્યાંથી સ-
 મજી શકે ? માટે પોતાની મૂર્તિ દર્શ કરીને મગવાન ને મગવાનના જે ભક્ત તેનો અવગુણ
 લઈને વિમુક્ત થઈ જાય છે. અને ૫ મગવાનના સ્વરેસરા ભક્ત જે સત્પુરુષ હોય તે તો
 અઠોક્કિક દૃષ્ટિયે યુક્ત વર્ણા કરે છે. [૨] इति वचनावृत्तम् ॥ ૫૫૩ ॥ ૧૮૬ ॥ ૨

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં જેને પોતાના અવગુણ ન સુક્ષેપ્ત
 તે મોહનું રૂપ કહ્યું છે. [૧] અને મૂર્તિ જીવને પોતાની સ્વર ન હોય જે હું કેવો છું
 તો પણ મોટા પુરુષને વિષે તથા અમારે વિષે સ્લોટ કાઢે પણ અમે સર્વેના બેઠવાની ને
 સર્વેના આચાર ને સર્વેના કર્તા હોય એવો અમારો મહિમા સમજે નહિ. ને અમારાં ને
 અમારા ભક્તનાં ચરિત્રમાં હોય લેલે છે તેને કરીને વિમુક્ત થઈ જાય છે ૫મ શ્રીજીમહારાજે
 કહ્યું છે. (૨) વાચવો છે.

- ૧ ૫૦ શ્રીજી શાવતમાં જીવ કાઠો છે કે ગોરો છે કે લાંબો છે કે ટુંકો છે ૫મ કહ્યું તે કાઠો,
 ગોરો, લાંબો, ટુંકો કંઈ રીતે જાણવો ?
- ૧ ૫૦ માયિક વિષયમાં રાગ હોય ત્યાં સુધી કાઠો કહેવાય. અને માયિક વિષયમાંથી
 રાગ ટૂંકી જાય પણ દેષ્યમાં રાગ હોય ત્યાં સુધી ગોરો કહેવાય. અને ૫ લેવ પ્રકારની
 શાસ્ત્રના ટાઢીને શ્રીજીમહારાજના તેજ સાથે યજ્ઞતા કરીને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને ધારતાં
 ધારતાં પોતાના અસ્તમાને વિષે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને લેલે તે લાંબો કહેવાય. અને શ્રીજી-
 મહારાજના શાસ્ત્રવ્યવસ્થાને પામીને આકાર દિવ્ય મૂર્તિવાન થઈને શ્રીજીમહારાજની દ્રષ્ટિ

રમાં રહે, અથવા શ્રીજીમહારાજના તદાકારપણાને પામીને મૂર્તિમાં રહ્યો થકો મૂર્તિના સુઝને ભોગવે, તે ટુંકો કહેવાય. ॥ ૧૮૬ ॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના જેષ્ઠ શુદ્ધ ૭ સપ્તમીને દિવસ ત્રીજાપોરને સને સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી મઢદા મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાંથી ધોડીયે અસ્થાન થઈને શ્રીલક્ષ્મી વાડીયે પધાર્યા હતા ત્યાં ઘણીવાર સુધી તો ધોડી ફેરવી પછી તે વાડી મધ્યે ઘેડી ઉપર વિરાજમાન થયા હતા અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર પહેર્યાં હતાં અને મસ્તક ઉપર કાઝા છેડાની ધોતલી બાંધી હતી ને કંઠને વિષે યોગરાના ઘુપ્પનો હાર વિરાજમાન હતો ને પાપને વિષે તોરો વિરાજમાન હતો અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આમલ મુનિ તથા દેશદેશના હરિશક્તની સવા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે મુનિ પ્રત્યે પ્રશ્ન પુછ્યો જે (૧) એકાદશ સ્કંધના ચારમા અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ધવ પ્રત્યે કહ્યું છે જે અષ્ટાંગયોગ, સાંસ્કૃત્ય, તપ, ત્યાગ, તીર્થ, વ્રત, યજ્ઞ ને દાનાદિક પળે કરીને હું તેવો વક્ષ થાતો નથી જેવો સત્સંગે કરીને વક્ષ થાઉં છું એમ ભગવાને કહ્યું છે માટે સર્વ સાધન કરતાં સત્સંગ અધિક થયો તે જેને સર્વ સાધન થકી સત્સંગ અધિક જણાતો હોય તે પુરુષનાં કેવાં લક્ષણ હોય ? પછી જેને જેવું સમજાણું તેવું તેણે કહ્યું પણ મતાર્ય ઉત્તર થયો નહિ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જેને ભગવાનના સંતને વિષેજ આત્મવુદ્ધિ છે, જેમ કોઈક રાજા હોય ને તે બાંહી-યો હોય ને પછી તેને ઘરદપણમાં દિકરો આવે પછી તે છોકરો તેને ગાઝો દે, મુછો તાળે તોપણ અઘાવ આવે નહિ અને કોઈકના છોકરાને મારે તથા મામમાં અનીતિ કરી આવે તો પણ કોઈ રીતે તેનો અવગુણ આવેજ નહિ, જ્ઞા માટે જે એ રાજાને પોતાના દિકરાને વિષે આત્મવુદ્ધિ થઈ ગઈ છે, એવી જેને ભગવાનના થકુને વિષે આત્મવુદ્ધિ થાય છે તેણેજ સર્વ સાધન થકી અધિક કલ્યાણકારી સત્સંગને જાણ્યો છે. એ વાર્તા ભાગવતમાં કહી છે જે ॥ “યસ્યાત્મવુદ્ધિઃ કુળપેન્નિષાતુકે સ્વધીઃ કલ્પાદિપુમૌમદ્વ્યધીઃ । યતીર્થવુદ્ધિઃ સલિલેનકર્હિચિજ્જનેષ્વભિલેપુસપ્કોત્તરઃ” ॥ ૧. શ્લોકને વિષે એ વાર્તા મતાર્ય કહી છે. (૧) इति वचनामृतम्. ॥ ૫૪ ॥ (૧૮૭)

૧

રહસ્યાર્થ પ્ર—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે જેવી રીતે ને વિષે આત્મવુદ્ધિ છે તથા શ્રીગુણાદિકને વિષે પોતાપણની વુદ્ધિ છે અને દેવની જે મૂર્તિયો તેને વિષે જેવી પૂજ્યવુદ્ધિ છે કહેતાં દેવને ચંદનગુણ યૂપ વીપ આરતી થાઝ અનેક પ્રકારની પૂજા સેવા કરવામાં કોઈ પ્રકારે સંકાય જતો નથી તેવીજ અમિલ્લગન કહેતાં ભગવાનની મૂર્તિના સાહ્યત્કારવાઝા કલ્પકળને વિષે આત્મવુદ્ધિ તથા પોતાપણની વુદ્ધિ તથા દેવતાવુદ્ધિ હોય અને તીર્થના જઝને વિષે જેમ ધર્મિય કરવાપણની વુદ્ધિ છે તેવીજ કલ્પવત્તા મસાદી જઝને વિષે ધર્મિય કરવાપણની વુદ્ધિ છે તેણે સર્વ સાધનથી અધિક કલ્યા-

જાકારી સત્સંગને જાણ્યો છે અને યેવી રીતે સત્પુરુષને વિષે તુદિ નથી તે ગો કહેતાં
ચલ્ય અને સ્વર કહેતાં ગર્ભમ તુલ્ય છે. (૧) વાત છે.

૧ ધ૦ સત્પુરુષને વિષે આત્મતુદિ અને પોતાપણની તુદિ અને પૂજ્યતુદિ અને તીર્થતુદિ
કરવાનું કહ્યું તે કેવી રીતે કરવાં ?

૧ ધ૦ વાત પિત્ત ને કફયુક્ત યવાં દેહને જ્ઞાનપાનાદિક હરકોઈ પ્રકારે કરીને જેમ મુક્ત તપજે
તેમ કરે છે તેવી રીતે સત્પુરુષને મુક્ત તપજે યેવી શુભુષા કરે ને તેમને દુઃખે દુઃખી ને
તેમને મુલે મુલ્લી થાય તે સત્પુરુષને વિષે આત્મતુદિ કહેવાય. અને ક્ષીપુત્રને બ્રજવલ્લ
ઘરેણાં જ્ઞાનપાન વૈભવ આદિકે કરીને મુલ્લી રાલે છે ને તેમને અર્થે દેશપરદેશ જાહેને,
દુઃસ્થાને ન ગળીને તેમને અર્થે પૈસા પેદા કરી લાવે છે ને તેમના ઉપયોગમાં વાપરે
છે તેમજ સત્પુરુષને અર્થે વાપરે તે સત્પુરુષને વિષે પોતાપૂં કહેવાય. અને જેમ ધાતુ
કાષ્ટ પાષાણાદિકની મૂર્તિયોને થાઠ જમાડવા પોઠાડવા જમાડવા ધૂપદીપ આરતી
તંદવત્ પ્રદક્ષિણા થાય છે યેવી પૂજ્યતુદિ ને વેચતાતુદિ છે તેવી પૂજ્યતુદિ ને વેચતાતુદિ
સત્પુરુષને વિષે થાય. અને તીર્થ જે ગંગા, યમુના, સાન્નમતિ, ઉન્નમસંગમા આદિકના જાળને
વિષે ન્હાવે તથા પીવે કરીને પાંચ્ર જવાપણની તુદિ છે તેવીજ સત્પુરુષના ચરણોવકનું
પાન કરવે કરીને પવિત્ર થવાય તેવી તુદિ થાય તેજે સર્વ સાધનથી અધિક કન્યાય-
કારી સત્સંગને જાણ્યો છે અને યમ ન થાય તો તે ચલ્યને ગણેદા જોવો છે. ॥૧૮૭॥

સંવત્ ૧૮૮૦ ના જ્યેષ્ઠ શુદિ ૧૧ વકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્જ્ઞાનંદજી
મહારાજ ધાંગઢઢા મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાં ઉગમણે વાર ઓરદાની ઓસરીય
ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને યસ્તક ઉપર નવાનગરનું સોનેરી કોરે યુક્ત ભેત
મોઢીયું બાંધ્યું હતું અને ભેત પહેઢી ઓઢી હતી અને ભેત સ્વેસ પહેર્યો હતો અને શ્રી-
જીમહારાજના મુસારબંદની આગઢ મુનિ તથા વૈષ્ણવેશના હરિભક્તની સમા મરા-
હને વેઢી હતી.

અને તે સમાને વિષે મુનિ શાંખ મુદંગ લેહને કીર્તન ગાયતા હતા. પછી તે મુનિ
૧ કીર્તન ભક્તિ કરી રજા. સ્વારે શ્રીજીમહારાજ વૈરવ્યા જે (૧) જેતું આજ જેતું ંગ
હોય તેતું સરસંગ થયા મોરે પણ કાંઈક હોય સ્વંતે માટે આજ તો સર્વે જેતું જેતું ંગ
હોય તે તેતું કહો તેમાં પ્રથમ તો અમે અવાર્થ જેતું ંગ છે તેવી વાર્તા કહીયે જઈય તે
સાંમલ્લે જે વ્યારે અવારે વાઢ અવસ્થા હતી ત્યારે પણ વૈષ મંદિર હોય ત્યાં વૈષને જાતું
કયા વાર્તા સાંમલ્લવી, સાધુનો સમાગમ કરવો, તીર્થ કરવા જાતું, યેવી વાર્તા ગમતી અને
વ્યારે ઘર મુકીને નિસર્વા ત્યારે તો સ્વ રાસતું પણ ગમતું નહિ, અને વનમાં જ રહેતું
ગમતું અને વીક તો લેષ માત્ર જાગતીજ નહિ, અને વનને વિષે મોઢામોઢા સર્પ, સિંહ,
હાથી સ્વાદિક અનંત બનાવર દીઢમાં આખ્યાં પણ કોઈ પ્રકારે હેવામાં સરવાતી

તો શીકજ લાગતો નહિ, ઈવી રીતે મહાવનને વિષે સદા નિર્ભય રહેતા, પછી તીર્થને વિષે
 કરતા કરતા શ્રીરામાનંદસ્વામી પાસે આવ્યા. અને પછી શ્રીરામાનંદસ્વામી ઘ્યારે અંતર્ધાન
 થયા તે કેહે સત્સંગનું રૂઢું થાવાને અર્થે કાંઈક વીક રાત્રવા માંડી, પણ અંતરમાં અલંદ
 વિચાર ઈવો રહે છે જેમ મનુષ્યને મુલા ટાળે પથારી ઉપર સુવાયું હોય ત્યારે તે મનુષ્ય-
 માંથી સોને પોતાના સ્વાર્થની વાસના ટલ્લી જાય છે અને તે મરનારાને પણ સંસારચક્રી
 મન ઉદાસ થઈ જાય છે તેમનું તેમ અમારે પોતાની કોરનું અને બીજાની કોરનું અંત
 અવસ્થા જેવું સદા થતું છે. અને જેટલું માયિક પદાર્થ માત્ર છે તે સર્વે નાશવંતને તુચ્છના
 સરનું જાણ્યા કરે છે પણ એમ ચિત્તિ નથી જાણતી જે આ સારું પદાર્થ છે ને આ
 ઝુંડું પદાર્થ છે જેટલાં માયિક પદાર્થ છે તેતો એક સરસાં જાણ્ય છે જેમ કાલના
 મુલાજા છે તેમાં સારો ક્રિયો ને નરસો ક્રિયો, તેતો સારો નરસો સૌ એકપાદમાં છે
 તેમ માયિક પદાર્થ પણ સર્વે સરસાં છે. અને કાંઈક સારું નરનું જે કહીયે છઈ
 તે તો મગવાનના મક્કને સારું લગાડવાને અર્થે કહીયે છઈ જે આ સારું યોજન છે,
 આ સારું વજ્ર છે આ સારું ધરેશું છે આ સારું ઘર છે આ સારું વોડું છે આ સારાં
 પુષ્પ છે તે મક્કને સારું લાગે તે સારું કહીયે છઈ અને અમારી સર્વે ક્રિયા છે તે મ-
 ગવાનના મક્કને અર્થે છે પણ પોતાના મુલને અર્થે એકે ક્રિયા નથી. (૧) અને મગવા- ૧
 નના જે એકાંતિક મક્ક હોય તેનું જે મન તે મગવાનના સ્વરૂપનુંજ ચિંતવન કરે અને
 વાળી તે મગવાનના યજ્ઞનેજ ગાય અને હાથ તે મગવાન કે મગવાનના મક્કની સેવા
 પરિચર્યાનેજ કરે અને કાન તે અલંદ મગવાનના યજ્ઞનેજ સાંભળે એમ મગવાનની મક્તિ
 જાણીને જે જે ક્રિયા કરીયે છઈ તે ચાય છે, પણ એ મગવાનની મક્તિ વિના તો
 અમે સર્વ પદાર્થો ઉદાસી છઈ, જેમ કોઈક મોટો રાજા હોય ને તેને એકજ દિકરો
 હોય અને તે રાજા સાઠ સીંધર વર્ષનો ચાય ને પછી તેનો દિકરો મરી જાય ત્યારે
 તે રાજાનું મન સર્વ પદાર્થમાંથી ઉદાસ થઈ જાય તેમ અમારે પણ સ્વાતાં, પીતાં વોડે
 જહતાં, રાજીકુરામીપણમાં સર્વે કાલે મન ઉદાસીજ રહે છે. [૨] અને અંતરમાં એમ ૨
 વિચાર રહે છે જે આપજ તો દેહ વક્રી પૂજક્ આત્મા છઈ પણ દેહ જોવા નથી અને
 વક્રી અંતરમાં એમ વિચાર રહ્યા કરે છે જે આત્માને વિષે રહે રજોગુણ તમોગુણ
 આદિક કોઈક માવાનો યાગ મળી જાય નહિ તેને ધડીય ધડીય તપાસતા રહીય
 છઈ. જેમ સાઠા સોલ્લહું કંચન હોય ને તેને સોનીની પેડીય છઈ જાય અને જો ઘનીની
 લગારેક નજર ચુકે તો સોની સોનું કાઢી છઈને તેમાં થાંડું ચેબીદે તેમ આ હૃદયરૂપી
 તો સોનીની પેડી છે અને તેમાં યાયારૂપી સોની છે તે પોલે વેડો વક્રો સંકલ્પરૂપી
 જે દ્યોદો તેવા અલંદ ટચ ટચ ટચકા ધારતા રહે છે અને જેમ સોનીનાં છોકરાં, જાં,

હોય તે પારસી કરીને તેને હાથ આવે તો કાંઈક સોનું ચોરી આવ, તેમ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ૫ સર્વે માયારૂપી જે સોની તેનાં ઢોઢકરાં છી છે તે કંચનરૂપ જે ચૈતન્ય તેને વિષે-અજ ગુણ તથા પંચ વિષયમાં આસક્તિ તથા દેશભિયાન તથા કામ, ક્રોધ, છો-ભાદિક, રૂપ જે ગ્રાંથું તેને એવીને જ્ઞાન વૈરાગ્યાદિક ગુણરૂપ જે સોનું તેને કાઢી લેહે, અને જે સોનામાંથી સોનું કાઢીને ગ્રાંથું એવે તો તે સોનું ચારવલું થઈ જાય છે અને પછી તે સોનાને તાલી તાલીને પાછું સોજવલું કરે તો ચાપ છે, તેમ આ જીવને વિષે રજ, તપ, આદિક જે ગ્રાંથું બળ્યું છે તેને તાલીને કાઢી નાશવું ને પછી કંચનરૂપ જે એક આત્મા તેજ રહે એ જીવો માયિક મેગ કાંઈ રહે નહિ એવી રીતના વિચારમાં અને રાત દિવસ મંદષા છડે ૫ અમે અમારું અંગ છે તે કશું હવે એવી રીતે જેને જે અંગ હોય તે કહો. પછી સંત મંદલે એમ કહ્યું જે હે મહારાજ ! તમારે વિષે તો માયિક ગુણનો મેગ હોયજ નહિ તમે તો કંચન્ય મૂર્તિ છો પણ ૫ જે સર્વે તમે વાત કરી તેતો અમારા અંગની છે અને તમે કહ્યો જે વિચાર તે અમારે સર્વેને રાખ્યો જોડે પછી શ્રી-ખીમહારાજ અય સચ્ચિદાનંદ કહીને પોતાના ઉતારાને વિષે વચાર્યા. (૩) इति वच- ३ नास्तम. ॥ ૫૫ ॥ [૧૮૮].

રહસ્યાર્થ પ્ર०—આમાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજે પોતાના કરેશે કરીને દૈવ, દર્શન, કષા, વાર્તા, સાયુષમાગમ, તીર્થ, ત્યાગ, વૈરાગ્યની રુચિ રાક્ષી એમ પોતાના આશિતોને સિલ્લખ્યું છે. (૧) અને પોતાના પદ્ધતિક અત્તનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. અને પોતાના અત્તને આત્મવિચાર કરવાનું કહ્યું છે. (૨) વાચતો છે.

૧ પ્ર० પહેલી વાચતમાં સત્સંગનું કહ્યું થાવાને અર્થે કાંઈક વીક રાક્ષવા માંડી એમ ખીખી-મહારાજે કહ્યું તે વીક ક્ષી રાક્ષી હશે ?

૧ સત્સંગનું કહ્યું પડેલે આત્મવિચાર મોજ કરવા સાથે મનુષ્યરૂપે દર્શન આપવાં પણ અદૃશ્ય ન થવું એવો સંકલ્પ કર્યો માટે વીક રાક્ષવા માંડી પડેલે સત્સંગમાં મનુષ્યરૂપે દેશાનું એવો સંકલ્પ કર્યો એમ જાણવું. ॥ ૧૮૮ ॥

સંવત્ ૧૮૮૧ ના અષાઢ શુદ્ધિ ૫ પંચમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી મઢઢા મળ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં ડગમળે વાર ઓરઢાની ઓસરી ૫ ઢો-લિયા ઉપર ગાદી તકિયા ચિલાખીને ચિરાજમાન હતા, ને સર્વે ન્વેત વક્ષ પારણ કર્યો હતાં, ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ મંદજીની સમા તથા દેશ દેશના હરિપક્ત-ની સમા મરાઈને વેઢી હતી, અને સાયુ ઢુકઢ સરોદા લેઈને કીર્તન ચોક્તા હતા.

૧ તે કીર્તનમકિ થઈ રહ્યા પછી ખીખીમહારાજ એમ ચોલ્યા જે (૧) આ કીર્ષન સાંમળ્યામાંથી તો અમારો જીવ વિચારમાં જાતો રહ્યો, પછી તેમાં એમ જણાવું જે ધ-મજાને વિષે જે અતિશે મીતિ ૫ ધળી મોટી વાત છે, પછી તો ગોપાલકાંદસ્વામી આદિક

જે ભગવાનને વિષે પ્રીતિલાઠા હરિચક્ર તે સર્વે સાંભરી આવ્યા, અને એ સર્વેના અંતઃ-
કરણ ને એ સર્વેના બીજ ને યમની જે ભગવાનને વિષે પ્રીતિ તે સર્વે જોયામાં આવ્યાં
પછી અમે અમારા બીજને પણ તપાસીને જોયો, ત્યારે અમારે જેવી ભગવાનને વિષે
પ્રીતિ જણાવી તેવી બીજાની પ્રીતિ જણાવી નહિ જાણાતે એ કોઈક ઘુંટા દેશકાઝા-
દિકનો જ્યારે યોગ થાય છે ત્યારે એ સર્વે મોટા છે, તોજી કાંઈક યમની બુદ્ધિને વિષે
ફેર પડી જાય છે, ત્યારે પણ જણાય છે અંતે પાયો કાચો વેસાય છે, તે સારી પેટે
જો કોઈક ઘુંટા દેશ કાઝાદિકનો યોગ થાય તો ભગવાનમાં પ્રીતિ છે તેનું કાંઈ ટેકા-
ણું રહે નહિ. (૧) માટે એ સર્વેને જોતાં અમને અમારી કોરનું ઠીક થાસે છે જે ગમે ૧
તેવા ઘુંટા દેશકાઝાદિકનો યોગ થાય પણ કોઈ રીતે અમારું અંતઃકરણ ફરે નહિ, અને
ભગવાનને વિષે પ્રીતિ તો તેનીજ સાચી છે જેને ભગવાન વિના બીજા કોઈ પદાર્થને
વિષે પ્રીતિજ ન થાય, અને સર્વે સદ્ગ્રંથનું પણ રમ્ય રહ્ય છે જે ભગવાન છે પણ પરમ
સુસ્થાવક છે, ને પરમ સાર વસ્તુ છે, ને તે પ્રહુવિના જે જે બીજાં પદાર્થ છે તે અતિશે
તુચ્છ છે ને અતિ અસાર છે, અને જેને ભગવાન જેવી બીજા પદાર્થમાં પણ પ્રીતિ હોય
તેનો તો ધ્વજોજ પાયો કાચો છે, જેમ કતુંચલ વસ્તુ હોય તે યશું સારું જનાતું હોય પણ
જ્યારે તે ઘર પાળી પડે ને પછી તેને તદકામાં સુકવીષ ત્યારે સુધું નકારું થઈ જાય,
જે થોડા વસ્તુ જેનું પણ ન રહે. તેમ જેને પંચ વિષયમાં પ્રીતિ હોય તેને જ્યારે કુસંમનો
યોગ થાય ત્યારે કાંઈ ટેકાણું રહે નહિ. માટે જે ભગવાનનો ચક્ત હોય તેને તો ભગ-
વાનને રાખી કર્યાં સારું પંચ વિષયનો અતિશે ત્યાગ કર્યો જોઈએ પણ ભગવાનને વિષે
જે પ્રીતિ તેમાં વિદ્ય કરેણું કોઈ પદાર્થવદાતું રાખવું નહિ. (૨) ૬. ૪. ॥૫૬॥. (૧૮૯) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે પ્રીતિને વસ્થાવી છે
અને અનાદિમુક્તરાજ શ્રીગોપાલજ્ઞાનદસ્વામી આદિક સિદ્ધ મુક્તને મિષે કરીને સાવનિકની
પ્રીતિમાં ઘુંટા દેશ કાઝાદિકે કરીને ફેર પડી જાય અને પોતાને મિષે કરીને પોતાના
સિદ્ધ મુક્તને પોતાને વિષે પ્રીતિ છે, તેમાં ઘુંટા દેશ કાઝાદિકને યોગે પણ ફેર
પડતો મધી, યમ કહ્યું છે. (૧) અને અમે પરમ સુસદાધી છીએ ને અમારા વિના બીજાં
પદાર્થો અતિશે તુચ્છ ને અસાર છે, માટે અમારા અક્ષોષ પંચ વિષયનો ત્યાગ કરવો.
(૨) થાયતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં અમારો બીજ વિચારમાં અતો રહ્યો એમ કહ્યું તે બીજતો માયાવદ્
છે, ને શ્રીજીમહારાજ તો સર્વે બીજ, રૂપર, પ્રકાશ, અક્ષર અને મુક્ત એ સર્વેથી પર સાક્ષાત્
પૂર્ણ પુરુષોત્તમ નારાયણ છે, તેમણે પોતાને બીજ કહ્યું કરીને કેમ કહ્યા હશે ?

૧ ૪૦ બીજાહે તે બીજ કહેવાય, માટે બીજ દેહને વસ્ત્રાવે હતાવે છે ને દેહનો પ્રકાશવારો
છે એમ દેહને બીજાહે છ તેથી તેને બીજ કહેવાય છે, તે (જો ૦ ૧૭ ના ૩ પ્રીજા પ્રશ્નમાં)

અંતઃકરણ, ઇન્દ્રિયોનો પ્રકાશકને જોળે કરીને વેદ જાહેર હાલે છે એમ કહ્યું છે, માટે તે ઝીવ કહેવાય છે. તેમજ ધૂલપુત્ર, રૂઢ, અક્ષર તે પણ પોતપોતાના કાર્યમાં પ્રવેશ કરીને તેને સચેતન કરે છે, ને હલાવે જલાવે છે; ને પ્રકાશ કરે છે ને ધારણ કરે છે, માટે તેમની પણ ઝીવ સંજ્ઞા કહેવાય, તે (લો० ૫ ના ૩ વીજા પ્રમાણે) ॥ અપરેવમિતસ્ત્વત્ત્વાં પ્રકૃતિ વિદ્ધિમેપરામ્ઝીવમૂતાં મહાબાહો કવેર્ધ ધાવેતે જગત્ઝીવમૂતાં કહેતાં અક્ષરરૂપી ચેતન્ય પ્રકૃતિ જે અક્ષર જોળે કરીને આ જગત્ ધારણ કરાવે છે ત્યાં અક્ષરને ઝીવ શબ્દથી કહેલ છે. અને ઝીવકોટી, માવાકોટી, ફંશ્વરકોટી, રૂઢકોટી, મૂલ અક્ષરકોટી, ને મુક્તકોટી ૫ સર્વેના પ્રકાશક ને ધારણ કરનારા ને સચેતન કરનારા ઝીવમહારાજ છે, માટે સર્વેને ઝીવા-હનારા ઝીવમહારાજ પોતેજ છે, તેથી અમારો ઝીવ એમ પોતાને ઝીવ શબ્દથી કહ્યા છે.

૧ પ્ર० પહેલી વાચનમાં ગોપાલ્લાનંદસ્વામીની પ્રીતિ કરતાં ઝીવમહારાજે પોતાની પ્રીતિને વક્ષાણી તે ઝીવમહારાજ તો પોતે ભગવાન છે, તેમને કોનો છાવે પ્રીતિ કરવાની હશે તે પોતાની પ્રીતિ વક્ષાણી હશે ?

૨ ૪૦ ઝીવમહારાજ તો પોતે સાધ્વાન્ ભગવાન પુરુષોત્તમ નારાયણ છે, પણ પોતાને મિથે કરીને પોતાના સિદ્ધ મુક્તની પ્રીતિને અધિક કહી છે, અને અનાદિ મુક્તરાજ ઝીવગોપાલ્લાનંદ સ્વામીને મિથે કરીને પોતાના સાધનદશાવાળા અક્ષોની પ્રીતિ કહી છે, પણ ગોપાલ્લાનંદ સ્વામીને પ્રીતિ ઓછી છે એમ કહ્યું નથી, ગોપાલ્લાનંદસ્વામીને તો (કે० ૩૧ માં) ધામમાં સન્મુલ રહેલા પરમ એકાંતિક મુક્તોથી અધિક ઘટલે મૂર્તિમાં રહેલા અનાદિ મુક્ત કહ્યા છે, અને જો ગોપાલ્લાનંદસ્વામીને સાધનિક કહ્યા હોય તો ઝીવમહારાજે અમારે ભગવાનને વિષે પ્રીતિ છે એમ કહ્યું છે, હારે તો ઝીવમહારાજ પણ મુક્ત ઈર્ષા, ને ભગવાન કોઈક ઝીજા ઈર્ષા માટે એમ નથી, પણ ઝીવમહારાજે પોતાને મિથે કરીને સિદ્ધ મુક્તની પ્રીતિ કહી છે, અને ગોપાલ્લાનંદસ્વામીને મિથે કરીને સાધનદશામાં ઉત્તમ અક્ષોની પ્રીતિ કહી છે. ॥૧૮૧॥

સંવત્ ૧૮૮૧ ના અષાઢ શુદ્ધિ ૬ છત્રને દિવસ સંધ્યા આરતીને સમે સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં જગમળે ચાર બોરડાની ઓસરીય ઢોલિયા ઉપર ચિરામ્બાન હતા અને યસ્તક ઉપર શ્વેત પાષ પુષ્પ-ને તોરે યુક્ત ચિરામ્બાન હતી અને શ્વેત ચાદર ઓઢી હતી ને શ્વેત સેસ પહેર્યો હતો અને ઝીવમહારાજના હુસ્વારવિદ્ આગલ પરમર્સ તથા વેશવેશના હરિવક્ત્રની સભા ધરાઈને બેઠી હતી અને યજ્ઞાલનો પ્રકાશ ઘડે રહ્યો હતો અને મુનિમંડલ દુકલ સરોદા છાંને ભગવાનના કીર્તનનું ગાન કરતા હતા.

૧ પછી ઝીવમહારાજ બોલ્યા જે (૧) સાંઘલો એક વાર્તા કરીય જે જ્યારે તમે કીર્તન ગાતા હતા ત્યારે અમે કીર્તન સાંઘલતાં જેમ વિચાર કર્યો છે તે વિચાર કહીય છાંય જે ભગવાનમાં પ્રીતિ કરવી તે એક સત્ત્વારૂપે રહીનેજ કરવી તેવું સત્ત્વારૂપ આસ્થા

કેનો છે તો જોને વિષે માયાને માયાનાં કાર્ય છે ત્રણગુણ ને વેદ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તેનું કોઈ આવરણ નથી અને કાંઈક જે આત્માને વિષે આવરણ જેવું જણાય છે તે અજ્ઞાને કરીને દૃષ્ટા શ્રાંતિ જણાય છે પણ જોને જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને ઇનો સર્વ પ્રકારે નિષેધ કરી નાશ્યો છે તેને તો એ આત્માને વિષે કોઈ જાતનું આવરણ નથી અને એ આત્મા-રૂપે જે વર્તેલું તે કેવલ બ્રહ્મ થઈને ઘસ્ટ થાતું તેને અર્થે નથી એ તો પોતાને આત્મારૂપે રહેતું તેનું એ પ્રયોજન છે જે હું આત્માહું તે મારે વિષે કોઈ જાતનું માયાનું આવરણ નથી તો આત્મા થકી પર જે પરમાત્મા નારાયણ બાસુદેવ તેને વિષે તો માયાનો લેણ પણ કેમ હોય ? એવી રીતે ભગવાનમાં કોઈ રીતનો દોષ ન આવે તે સાર આત્મનિષ્ઠા દૃઢ કરાને રાક્ષવી અને એ આત્માના પ્રકાશને વિષે વિચારને રાક્ષીને સત્તારૂપમાં જે પેસવા આવે તેનો નાશ કરી નાશવો, જેમ દિવાના પ્રકાશમાં ગરોચી આવી ને જે જે જંતુ આવે તેને નાશ કરે છે તેમ, આત્માનો જે પ્રકાશ તેમાં રહ્યો જે વિચાર તે આત્માચિના બીજા પદાર્થનો નાશ કરી નાશ્યે છે. (૧) અને ઘડી જોને પરમેશ્વરને વિષે પ્રીતિ હોય તેને પરમેશ્વર ચિના બીજા કોઈ પદાર્થમાં પ્રીતિ ન હોય અને પરમેશ્વર ચિના બીજું જે જે પદાર્થ અધિક જણાય તેનો જે અતિશે ત્યાગ કરે તે ત્યાગ સ્વરો છે અને તે પદાર્થ નાનું હોય અથવા મોટું હોય પણ તેનો જે ત્યાગ કરવો તેનુંજ નામ ત્યાગ કહેવાય અને જે પદાર્થ ભગવાનના મનમાં આહું આવતું હોય તેને તો ન તરી શકે ને બીજો ઉપરથી તો ઘણો ત્યાગ કરે પણ તેનો તે ત્યાગ દૃષ્ટા છે અને એમ કાંઈ જાણતું નહિ જે સારું પદાર્થ હોય તેજ ભગવાનના મનમાં આવ્ય કરે ને નરસું પદાર્થ હોય તે ન કરે એ તો બીજનો એવો સ્વભાવ છે જે જેમ કોઈકને મળ્યું થાયે કોઈકને સ્વારં થાયે કોઈકને સ્વાદું થાયે કોઈકને કટું થાયે તેમ બીજની તો એવી તુચ્છ બુદ્ધિ છે તે અલ્પ પદાર્થ હોય તેને પણ ભગવાન કરતાં અધિક બહાલું કરી રાખે છે. (૨) અને જ્યારે ભગવાનની એ મોટયપ સાહું જોડવે ત્યારે તો શું કોઈ પદાર્થ છે નહિ જે તેની કોટોમા ભાગના પા-સંગમાં પણ આવે એવા ભગવાનને ચર્ચાર્ય જાણીને જો દેત કર્યું હોય તો માયિક પદાર્થ જે પિંદ બ્રહ્માંદાદિક તેમાં વ્યાંડ પણ પ્રીતિ રહે નહિ માયિક પદાર્થ સર્વે તુચ્છજ થઈ જાય અને એ ભગવાનનો જ્યારે ચર્ચાર્ય મદિમા જણાણો ત્યારે ચિત્રકેતુ રાજાએ કરોંદ સ્ત્રિયોનો ત્યાગ કર્યો અને સર્વે પૃથ્વીનું ચક્રવર્તી રાજ્ય હતું તે રાજ્યનો પણ ત્યાગ કર્યો, ને તે એમ સપજ્યા જે એ ભગવાનના સુખ આગળ એ સો લાચ સ્ત્રીયોનું સુખ તે શી મળતીમાં અને ચક્રવર્તી રાજ્યનું સુખ પણ શી મળતીમાં અને તેથી ઇંદ્રના લોકનું ને બ્રહ્માના લોકનું સુખ પણ શી મળતીમાં અને એવા જે ભગવાન તે ચિના જે બીજા પદાર્થ ને વિષે પ્રીતિ કરે છે તેતો અતિશે તુચ્છ બુદ્ધિવાળો છે જેમ કુતરં હોય તે મુકા હાલ-

કાને દકાંતે લઈ જાડને કારડે ને તેમાં સુખ માને છે તેમ મૂર્ખ જીવ છે તે દુઃસ્વને વિષે સુખને માનીને તુચ્છ પદાર્થને વિષે પ્રીતિ કરે છે. અને જે ભગવાનનો ભક્ત કહેવાતો હોય ને તેને ભગવાન યજ્ઞી વીજા પદાર્થમાં તો હૈત વધુ હોય તે તો કેવલ મીનટીયો ભક્ત છે, અને જે યજ્ઞી ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો ભગવાનથી વીજું કોઈ પદાર્થ અધિક હોયજ નહિ. (૩) અને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ ને ધર્મ તેણે યુક્ત એવો જે ભગવાન- ૩ નો ભક્ત તે તો એમ જાણે જે જે શૂરવીર હોય તે લઢવા સમે શત્રુ સન્મુલ્ય ચાલે પણ વીરો નહિ તે શૂરવીર સાચો. અને શૂરવીર હોય ને લઢાઈમાં કામ ન આવ્યો ને ગાંટે ઘન હોય ને તે સ્વરચ્યા વાચ્યામાં કામ ન આવ્યું તે ઘુષ્ટા છે, તેમ છુને ભગવાન પ્રલ્યા છે તે જે જીવ મારો સંગ કરે તેની આગલ ટું કલ્યાણની વાત ન કરું તારે મારું જ્ઞાન તે જ્ઞા કામમાં આવ્યું એમ વિચારીને ઉપદેશ કર્યા નિમિત્ત કાંઈક થોડી ઘણી ઉપાધિ રહે તો પણ પરમેશ્વરની વાત કર્યામાં કાચરપણું રાલે નહિ. (૪) એમ કહીને બીજી- ૪ મહારાજે તુલસીદાસનાં જળ પદ ગવરાવ્યાં તે જળ પદનાં નામ એક તો ॥ ઉપાકી લગન રામ સો નાંહિ ॥ તથા વીજું ॥ એહ કહ્યો સુતુ વેદ વહુ ॥ તથા પ્રીજું ॥ ડગાંકું વિશ ન રામ વૈદેરી ॥ એ જળ પદ ગવરાવીને પછી બીજીમહારાજ શોભા જે જોવી રીતે આ પદમાં કહ્યું છે તેવી રીતે આપણે રહેવું છે તે કરતાં કરતાં જો કાંઈક અધુરું રહ્યું અને પટલામાં જો વેદ પટલો તોપણ મરીને નરક ચોરાણીમાં જાવું નથી કે કાંઈ ધૂન મેત થાવું નથી સુદો ઘુંઢામાં ઘુંઢો દેહ આવશે તોપણ ઇંદ્રના જોવો કે બ્રહ્માના જોવો તો આવશે પણ એવી ઉતરતો તો નહિ આવે માટે નિર્મે રહીને ભગવાનનું ધનન કરવું એમ કહીને બીજીમહારાજને મુહુંદ બ્રહ્મચારી તેડવા આવ્યા તે મેલે જમવા પધાર્યા. (૫) ॥ ૫

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે સત્તારૂપ એવો જે આત્મા તેને માયાનું આચરણ નથી તો પરમાત્મા નારાયણ વાસુદેવ જે અમે તે અમારે વિષે તો કોઈ જાતનું આચરણ હોયજ કેમ ? એવો અમારો મહિમા જાણીને અમારે વિષે પ્રીતિ કરવી. (૧) અને જે પદાર્થ અમારાથી અધિક જણાય અને અમારા ભજનમાં જાવું આવે તેનો ત્યાગ કરવો. (૨) અને અમારા કરતાં વીજું પદાર્થ વહાણું રાલે તે મીનટીયો ભક્ત છે. (૩) અને અમારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન કહેવામાં ઉપાધિ રહે તોપણ અમારી વાત કરવામાં કાચરપણું રાલવું નહિ. (૪) અને અમારે વિષે પ્રીતિ કરવામાં અધુરું રહે ને વેદ પટે તો પણ ઇંદ્ર કે બ્રહ્માના જોવો તો વેદ આવશેજ એમ નિર્ભય રહીને અમારું ભજન કરવું. (૫) વાચતો છે. ૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં આત્માને સત્તારૂપ કહ્યો તે સત્તારૂપ ઘટલે કેવો જાણવો ? અને આત્માને વિષે આચરણ નથી એમ કહ્યું અને (કા૦ ૧૨ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) કાચળ શરીરરૂપ જીવની માયા તે કોઈ રીતે ઝુલી પડવી નથી એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

- ૧ ૭૦ જીવને આંબલીવાની છાત્રચની પેટે માવાનો દૃઢ સંબંધ છે પણ જીવ મેઢી મઢીને યકરસ થઈ ગઈ નથી એમ સત્તારૂપ કહ્યો છે તે અને ઓઝીમહારાજના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય ને ઓઝીમહારાજનું ધ્યાન કરે ને આજ્ઞા પાઠે પટલે માવાનું આચરણ નાશ પામે, ને પોતે ઓઝીમહારાજના તેજરૂપ થાય ત્યારે તે આત્મસત્તારૂપ કહેવાય.
- ૨ ૭૦ પોથી શાસ્ત્રમાં મને મગવાન મઢયા છે માટે હું કલ્યાણની વાત ન કરું ત્યારે મારું જ્ઞાન શા કામમાં આવ્યું ? એમ કહ્યું તે ક્યારે વાત કરી તે વચ્ચે તો મનુષ્યરૂપે મઢયા હતા પણ આજ કેવી રીતે મઢયા જાણવા ?
- ૩ ૭૦ ક્યારે ઓઝીમહારાજના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય ને યથાર્થ મહિમા સમજાય ત્યારે અને સદાય મેઢાજ છે અને જો મહિમા યથાર્થ ન જાણ્યો હોય ને મનુષ્યરૂપે રાતદિવસ મેઢા રહેતા હોય તોપણ તેને પરોક્ષ છે એવો ક્યારે ઓઝીમહારાજનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય ત્યારેજ મઢયા સમજવા. માટે જ્ઞાને કરીને મઢયા એજ મઢયા કહેવાય કેમજે જ્ઞાનીને મગવાન આશ્રિતા જતા નથી સદાય છે છે ને છેજ તે મનુષ્યરૂપે અથવા પ્રતિમારૂપે મઢે પણ ક્યારે મનુષ્યરૂપમાંથી મનુષ્યમાત્ર ટલે અને પ્રતિમાને વિષેથી પ્રતિમામાત્ર ટલે ને દિવ્ય ભાવ સમજાય તોજ મઢયા કહેવાય પણ જ્યાં સુધી દિવ્યમાત્ર ન આવે ત્યાં સુધી મનુષ્યરૂપે મઢે તોપણ યથાર્થ મઢયા ન કહેવાય અને પ્રતિમારૂપે મઢે તોપણ યથાર્થ મઢયા ન કહેવાય માટે ક્યારે દિવ્યમાત્ર સહિત સાક્ષાત્ જ્ઞાન થાય ત્યારેજ મઢયા કહેવાય.
- ૪ ૭૦ અમારી વાત કરવામાં ઉપાધિ રહે તોપણ વાત કરવી એમ ઓઝીમહારાજે કહ્યું તે ઉપાધિ શી સમજવી ?
- ૫ ૭૦ ઓઝીમહારાજનો મહિમા કહેતાં જોને ઉપાસના પુરી ન હોય તે ઉપાધિ કરે જો તમે આવી વાતો કરશો નહિ કેમ જો જ્ઞાત્રમાં થાય આવે છે માટે તમારે જ્ઞાત્રો મહિમા કહેવો નહિ એવી રીતે ઉપાધિ કરે તે ઉપાધિને સહન કરીને પણ ઓઝીમહારાજની ઉપાસનાની વાતો કરવી. ॥ ૧૧૦ ॥

સંવત્ ૧૮૮૧ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૪ ચોથને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગજાનંદશ્રી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં હામણે વોર ઓરદાની ઓસરીષ્ ઢોલિયા ઉપર માદી તકિવા વિઠાવીને ચિરાજવાન હતા અને ઓઝીમહારાજે સર્વે ઋણેત વક્ષ ચારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારચિંદની આગઢ મુનિ પંડઢ તથા વેદ વેદના હરિમઢની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી ઓઝીમહારાજે મઢ પુછ્યો જો, (૧) જે જો આચાર્ય થયા છે તેના સંપદાવની ધૃષ્ટિ ઘનાક કાઢ સુધી જો ઉપાયે કરીને રહે છે ? પછી મુક્તાનંદસ્વામીષ્ કહ્યું જે એક તો સંપદાવ સંવંધી મંચ હોય, અને બીજો જ્ઞાત્રે કહ્યો એવો વર્ણાશ્રમનો ધર્મ હોય, અને શ્રીજી પોતાના હૃદયેવને વિષે અધિષ્ઠે હલતા હોય, એ જગતે યોગે કરીને પોતાના સંપદાવની ધૃષ્ટિ રહે છે. પછી ઓઝીમહારાજે મુક્તાનંદસ્વામી તથા નિત્યાનંદસ્વામીયે પણ

પુછ્યું ત્યારે એમણે પણ એવીજ રીતે કહ્યું. પછી બીજીમહારાજ બોલ્યા જે સ્વો એ પ્રશ્નનો ઉત્તર અમે કરીશ જે સંપ્રદાયની પ્રુષ્ઠિ તો એમ થાય છે જે, જે સંપ્રદાયના હૃદયે હોય તેનો જે હેતુ માટે પૃથ્વીને વિષે જન્મ થયો હોય, અને જન્મ ધરીને તેમણે જે જે ચરિત્ર કર્યાં હોય અને જે જે આચરણ કર્યાં હોય તે આચરણને વિષે ધર્મ પણ સહેજે આવી જાય અને તે હૃદયેવનો મહિમા પણ આવી જાય. માટે પોતાના હૃદયેવનાં જે જન્મથી કરીને દેહ છુકવા પર્યંત ચરિત્ર તેનું જે શાસ્ત્ર તેણે કરીને સંપ્રદાયની પ્રુષ્ઠિ થાય છે, તે શાસ્ત્ર સંસ્કૃત હોય અથવા માળા હોય પણ તેજ યંચ સંપ્રદાયની પ્રુષ્ઠિ કરે પણ તે વિના બીજો યંચ પોતાના સંપ્રદાયની પ્રુષ્ઠિ ન કરે. જેમ રામચંદ્રના ઉપાસક હોય તેને શાલ્મીકિ રામાયણે કરીનેજ પોતાના સંપ્રદાયની પ્રુષ્ઠિ થાય, અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના જે ઉપાસક હોય તેને દશમ સ્કંધ અને એકાદશ સ્કંધ એ જે બામવતના સ્કંધ તેણે કરીનેજ પોતાના સંપ્રદાયની પ્રુષ્ઠિ થાય, પણ રામચંદ્રના ઉપાસક તથા શ્રીકૃષ્ણના ઉપાસક તેને કંદે કરીને પોતાના સંપ્રદાયની પ્રુષ્ઠિ ન થાય. માટે પોતાના સંપ્રદાયની રીતનું જે શાસ્ત્ર હોય તેજ પાછલે હાથે પોતાના સંપ્રદાયને પ્રુષ્ઠ કરે છે એમ કરીને બીજીમહારાજે શુક્તાનંદસ્વામીને કહ્યું જે તમે પણ પોતાના સંપ્રદાય સંબંધી ને પોતાના હૃદયે સંબંધી જે વાણી તથા શાસ્ત્ર તેજ દેહ પર્યંત કર્યાં કરજો ને તમારે (દેહ રહે ત્યાં) સુધી તમને એજ આજ્ઞા છે પછી એ જે બીજીમહારાજનું વચન તેને શુક્તાનંદસ્વામીએ અતિ આદર કરીને માથે ઘડાવ્યું અને બીજીમહારાજને જે હાથ બોલીને નમસ્કાર કર્યો. (૧) ૧

इति वचनामृतम् ॥ ५८ ॥ १९१ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર०—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે કે જે સંપ્રદાયમાં જે હૃદયે હોય તે જે હેતુ માટે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થયા હોય તેના ચરિત્રના શાસ્ત્રથીજ તેના સંપ્રદાયની પ્રુષ્ઠિ થાય છે પણ બીજા યંચે કરીને થતી તરી માટે અમારા સંપ્રદાયની પ્રુષ્ઠિને અર્થે અમારા ચરિત્રનાં શાસ્ત્ર કરનાં એમ શુક્તાનંદસ્વામી આદિક સંતોને આજ્ઞા કરી છે. (૧) થાય છે.

૧ પ્ર० બીજીમહારાજને પ્રગટ થાવાનો હેતુ શો હતો ?

૧ ઉ० પોતાના દર્શનિક મળને મુક્ત આપવા તથા તેમના મનોરથ પૂર્ણ કરવા અને તેમને છાદ છઢાવવાં એ એક હેતુ. (૧) અને અક્ષર્મી તથા અસુરોથી કષ્ટ પામતાં એવાં મળિક ધર્મ તેમનું રક્ષણ કરવું અને તેમની પૃથ્વીને વિષે પ્રવૃત્તિ કરવી તે બીજો હેતુ. [૨] અને પોતાનું સર્વોપરિ જ્ઞાન તથા સર્વોપરિ ઉપાસના પ્રવર્ત્તિથી અને બીજોને પોતાના મુક્ત મેઝા મેઝા-વવા એ બીજો હેતુ. (૩) અને પોતાના અવતારોને તથા અવતારોના મસ્તકોને પૃથ્વીને વિષે મનુષ્યરૂપે ધરાવીને પોતાનું જ્ઞાન તથા ઉપાસના સમજાવીને તેમને પોતાનાં ધામમાં લઈ જવા એ ચોથો હેતુ. (૪) અને દર્શનિકમળને સ્વાર્પન કરવો તથા હૃદયમંત્રની નાજ કરવો

તથા સત્પુરુષનું રક્ષણ કરવું ૫ પાંચમો હેતુ. (૫) અને મુમુક્ષુને મુક્ત કરવા તથા પોતાના અને પોતાના મુક્તોના દર્શન સ્વર્ગાદિક સંબંધે કરીને નવા મુમુક્ષુ કરીને તેમનો આત્મ-લિંગ મોક્ષ કરવો ૫ છઠ્ઠો હેતુ. (૬) એવી રીતે શ્રીજીમહારાજને પ્રગટ થવાના આ છો હેતુ છે.

૨ પ્ર૦ કેવી ક્રિયા કરે તે ચરિત્ર કહેવાય ?

૨ ૭૦ ચરિત્ર એ પ્રકારનાં છે પ્રાકૃત ને દિવ્ય, તેમાં ક્યાંઈક આગે ક્યાંઈક દારે इत्यादिक પ્રાકૃત ચરિત્ર કહેવાય, અને સમાધિવો કરાવીને તેમાં સર્વે અવતારોને પોતાની વંદના કરતા દેશાહે ને પોતાને વિષે સર્વે અવતારોને લીન કરી દેશાહે, इत्यादिक આશ્ચર્ય જણાવે તે દિવ્ય ચરિત્ર કહેવાય. પણ ધમત્કારમાં મહિમા આવી જાય પણ પોતાનાં ચરિત્ર તેના મંથ કરવાની મુકાનંદસ્વામી આવિકને આજ્ઞા કરી તેથી મોટા સંતોષ મંથો કર્યા છે. તે મંથોષ કરીને આ સંપ્રદાયની પુષ્ટિ થાય પણ પરોક્ષના મંથોથી પુષ્ટિ ન થાય. આમાં શ્રીજીમહારાજનો અભિમાય એવો છે જે અમારા ચરિત્ર સંબંધી પ્રંયનેજ વાંચવા ને સાંભ-લવા ને કરવા તેણે કરીને અમારે વિષે સર્વોપરિપજ્ઞાની દેવતા થશે એમ કહ્યું છે. માટે આપણા હૃદયે સાક્ષાત્ શ્રી સ્વામિનારાયણ મગવાન તેમનાં ચરિત્ર સંબંધી પ્રંય વાંચવા ને સાંભલવા. તે પ્રંયોનાં નામ:-વચનામૃત, (હરિશાખ્યસુવાસિધુ) [૧] સસ્તંગીજીવન, [૨] સસ્તંગીમૂષળ, [૩] હરિદિગ્વિજય, [૪] હરિલીલાકલ્પલઠ, [૫] મર્કષિતામળી, [૬] પુરુ-ષોત્તમ પ્રકાશ, [૭] વનદલામ લીલામૃતસાગર, [૮] પુરુષોત્તમ લીલામૃતસુલસાગર [૯] પુરુષોત્તમચરિત્ર (૧૦) હરિચરિત્રામૃત, (૧૧) इत्यादिक સંપ્રદાય સંબંધી પ્રંયે કરીને આ સંપ્ર-દાયની પુષ્ટિ થાય.

૩ પ્ર૦ કેવી રીતની ક્રિયા કરે તે આચરણ કહેવાય ?

૩ ૭૦ શ્રીજીમહારાજે નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય પાઠ્યું, તપ કર્યું, ત્યાગ વૈરાગ્ય શત્રુઓ, મિત્રા માગી, ટુંબડીય પાળી પીધું, પત્તરમાં જપ્ત તથા દેવની સેવા કરી, इत्यादिक ક્રિયાઓ પોતાના અક્ષત્તને શિલ્પવતી સાદ કરી તે આચરણ કહેવાય તે આચરણમાં ધર્મ આવી જાય. ||૧૧૧||

સંવત્ ૧૮૮૧ ના આવળ શુદ્ધિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્જ્ઞાનંદજી મહારાજ શ્રી ગદડા મધ્યે દાદાસાવરના દરવારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિરની ઓસરીય ટોલિયા ઉપર ઊગમણે મુલારવિદે નિરાજમાન હતા અને સર્વે રક્ત વશ્ન વારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુલારવિદેની આગળ શુનિ તથા વૈશ્વ દેવના હરિમક્તની સમા મરાઈને બેઠી હતા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે. (૧) ચાર વેદ પુરાણ ઇતિહાસ ૫ સર્વેમાં એજ વાર્તા છે જે મગવાન ને મગવાનના સંત એજ કલ્યાણકારી છે અને મગવાનના જે સાધુ છે તે તો મગ્ન બ્રહ્માદિક દેવ થકી પણ અધિક છે તે મગવાન કે મગવાનના સંતની જ્યારે માતિ થઈ ત્યારે ૫ બીજને ૫થી ઉપરાંત બીજું કોઈ કલ્યાણ નથી એજ પરમ કલ્યાણ છે અને મગવાનના સંતની સેવાતો વધુ મોટા મુગ્ધવાકાને યજ્ઞે છે પણ થોડા

पुण्यवाळांने मळगी नथी पाटे भगवानना संत साये तो एतुं हेत राखतुं जेवुं हेत खी
 उपर छे के पुत्र उपर छे के मा बाप ने भाई उपर छे तेवुं हेत राखतुं तो ए हेत करीने
 जाव कुतार्थ यह जाय छे. (१) अने पोतानां जे खी पुत्रादिक होय ते तो कुपात्र होय ?
 ने कुलक्षणवाळां होय तोपण कोइ रीते तेनो अवयुण ए जीवने आवतो नथी अने जे
 भगवानना भक्त होय ते तो सर्वे कडे गुणै करीने युक्त होय पण जो तेणे लगारेक
 कठण वचन कथुं होय तो तेनी आंटी जीवे त्यांसुधी भुके नही एवी जेनी वृत्ति छे
 तेने तो जेवुं पोताना संबंधी उपर हेत छे तेवुं ते भगवानना भक्त उपर कहेवायज नहि,
 त्यारे एतुं कल्याण पण थाय नहि. (२) अने संतनो यहिमा तो मयम कसो एवो २
 मोटो छे ते संतनी ने भगवाननी प्राप्ति यह छे तो पण कोइकने एम डगमगाट रहे छे जे
 मारं कल्याण थाये के नहि थाय, तेवुं शुं कारण छे ? तो ए जीवने पूर्व जन्मने बिषे
 भगवान के भगवानना संतनी प्राप्ति यह नथी ने तेमनी सेवा पण तेणे करी नथी
 एने तो आ जन्ममांज नवो आदर छे ते आगला जन्ममां फलसे अने जेने पूर्व जन्ममां
 भगवाननी के भगवानना भक्तनी प्राप्ति यह हसे तथा तेमनी सेवा करी हसे तेने तो
 आ जन्ममां भगवान के भगवानना भक्तमांथी हेत मटेज नहि अने निश्चयमां पण डग-
 मगाट थाय नहि, अने काम, क्रोध, लोभ संबंधी घाट तो कदाचित् रहे पण भगवा-
 ननो निश्चय तो कोइ रीते मटे नहि. ते कोइकने बचने करीने न मटे एमां शुं कहेवुं
 एने तो जो पोतानुं मन डगमगाट करावे तोपण डगमगाट थाय नहि, अने तेनी हठ-
 तातो जेथी नाय भक्तनी छे के जेवी विष्णुदासनी हती के जेवी हिमराजधानी हती के
 जेवी काशीदासने छे के जेवी माइचंद शेटने हती के जेवी दामोदरने छे एवी हठता होय
 त्यारे जाणवुं जे आ पूर्व जन्मनो भगवाननो भक्त छे. (३) इति वच० ॥५९॥ (१९२) ३

रहस्यार्थ म०—आमां कुपावाक्य (१) छे. तेमां श्रीजीमहाराजे कथुं छे जे अने तथा

अमारा संत कल्याणकारी छाप अने अमारा साधु भव ब्रह्मादिक देवधी अधिक छे अने
 अमारी के अमारा संतनी प्राप्ति थाय एज परमकल्याण छे ने अमारा संतनी सेवा ने
 तेमां हेत करवायी जीव कुतार्थ थाय छे. (१) अने अमारा संत कोइकने कठण वचन
 कहे तेनी आंटी भुके नहि तेने अमारा भक्त उपर हेत छेज नहि. [२] अने जेने पूर्वजन्ममां
 अमारी के अमारा संतनी प्राप्ति यह हसे अने तेमनी सेवा करी हसे तेने आ जन्ममां
 अमारे ने अमारा संतने बिषेथी हेत मटेज नहि अने अमारा निश्चयमां पण डगमगाट
 थायज नहि त्यां भक्तानां नाम आप्यां छे. (३) वावतो छे.

१ म० पहेली वाक्यमां अमारा साधु भव ब्रह्मादिकधी अधिक छे एम कथुं ते भव ब्रह्मा तो
 वैराज बकी उत्पन्न थया छे तेथी अधिक जाणीए तो वैराज जेवा थया, अने (छे०
 ५मां) आ सत्संगीनी सभा जेवी कोइ नाममां सभाज नथी एम कथुं छे ते एम जोतां

તો મૂઝ બહારાદિક સર્વે થકી સંતનો મહિમા વિશેષ થયો અને [મં ૨૨ ના ૬ શ્રીજા પ્રભામાં] રાણીની વપના બાપી છે અને (૫૦ ૭ માં) પણ અને ને અમારા મુક્તો અમારા ધામને વિષે અતિશે પ્રકાશયુક્ત હૃદય અને [મં ૬૩ના ૬ શ્રીજા પ્રભામાં] પણ ઇમજ કહ્યું છે અને (મં ૬૪માં) પોતાના સરસા કહ્યા છે તે પરસ્પર વિરોધ આવે છે માટે આ મત પ્રમાણ કિયા સમજાવા ?

૧ ૫૦ આ ઠેકાણે મૂઝ પુલકને પ્રમાણ કહ્યા છે અને મહાકાળને મત કહ્યા છે અને તેથી પ્રમાણકોટી ને મૂઝ બહારકોટી તેમને જાદિ શબ્દથી જાણવા તે સર્વેથી અમારા સંત અધિક છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે.

૨ ૬૦ અમારા સંતની સેવા જુ મોટા પુન્યવાળાને મળે છે એમ કહ્યું તે પુન્ય કિયું જાણું ? અને હરિમત્તોની દટલા ચલાણી તે કિયા કિયા ગામના હતા ?

૩ ૬૦ શ્રીજી વાચનમાં પૂર્વે જન્મને વિષે શ્રીજીમહારાજની બધવા સંતની ઘટકે મુક્તની સેવા કરી હોય તેનેજ ઘીજે જન્મે ઇમની સેવા મળે છે પણ ઘીજે કોઈ સાધને કરીને સેવા મળતી નથી એમ કહ્યું છે માટે પૂર્વની સેવા તે પુન્ય જાણું. અને ત્રાથ મત્ત કળમાના પાટી-દાર હતા. અને વિશુદાસ કમાળના પાટીદાર હતા. હિમરાજ શા સુંદરીયાળાના ઘણીક હતા. કાશીદાસ ચોપાસળના પાટીદાર હતા. ખાશ્વેદ શેઠ સુરતના ઘણીક હતા. દાનોદરમાજ અમ-દાશવના પાટીદાર હતા. ॥ ૧૧૨ ॥

સંવત્ ૧૮૮૧ ના શ્રાવણ વદિ ૪ ચોધ્યને દિવસ સ્વામીશ્રીસહજાનંદજી ઘરા-રાજ ધીગઢવા મધ્યે દાદાસાવરના દરબારમાં આષમણેવાર ઓરહાની ઇમણી ઓસ-રીષ હોઢિવા ઉપર ચિરામવાન હતા ને ચેત પાઘ ચસતક ઉપર ઘાંધી હતી અને ચેત પઢેડી ઓઢી હતી અને ચેત સ્વેસ પઢેડો હતો અને પોતાના મુસારવિંદની આગળ પર-મહંસ તથા વેષવેષના હરિમત્તની સમા ખરાઈને વેડી હતી, પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે મત્ત ઉત્તર કરો.

૧ ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીષ્ મત્ત પુછ્યો (૧) જે હે મહારાજ ! આ સંસારને વિષે તો કેટલીક જાતના વિલેપ આવે છે તેમાં કેઈ રીતે મગવાનનો મત્ત સમક્ષે તો અંતરે મુક્ત રહે ? પછી શ્રીજીમહારાજ ચોખ્ખા જે ઇનો ઉત્તરતો જેવ અમને ચર્તાય છે તેમ કરીષ જે ઉપારે કોઈ જાતના વિલેપનો યોગ આવે ત્યારે ઉપરથી તો ચિત્તનો અર્થ છે તે વિલેપ જેવું જનાવ પણ તે વિલેપનો પોતાના ચેતન્યમાં તો ઢંસ વેસતો નથી તે કેમ જનાવ જે ઉપારે મુદ્દષ હૃદય ત્યારે ચારવ્યો જે વિલેપ તે કોઈ દિવસ સ્વપ્નામાં દેલાતોજ નથી અને જે ચેતન્યમાં વિલેપ વેડો હોય તે તો ત્રણે અવસ્થામાં જનાવ છે માટે સ્વપ્નામાં કોઈ રીતે વિલેપ જનાતો નથી તે થકી એમ જાણીયે હૃદય જે ચેતન્યમાં વિલેપ કોઈ રીતે વળતો નથી (૧) અને જે મગવાનનો મત્ત હોય ને તેને કોઈક પ્રકારના દુઃખનો વિલેપ ?

થયો હોય એ તો સારી પેટે અંતરમાં જાણાય છે પણ ન જાણાય પણ નથી અને એવો રઘુ-
 નાથદાસ સરસ્વો વિમુક્ત હોય તેને તો ન જાણાય તે જ્યારે રામાનંદસ્વામીજી વૈદ્ય હુલ્લો
 ને સર્વે સત્સંગી રોષા લાગ્યા ત્યારે પણ રઘુનાથદાસને તો જરાય શોક થયો નહિ અને
 હસતો જાય ને શીજાને આગળ વાત કરતો જાય માટે ભગવાનના ચક્તને દુઃખ આવી
 પડે ત્યારે તો જે ચાંદાલ ને વિમુક્ત હોય તેને દુઃખ ન થાય. (૨) પણ જે ભગવાનનો ૨
 ભક્ત હોય તે તો હરિભક્તને દુઃખે કરીને જરૂર દુઃખીયો થાય અને જે ભગવાનનો ભક્ત
 હોય ને તેને કોઈક મારી નાશતો હોય અથવા તેને કોઈક દુઃખ દેતો હોય ને તે ભગ-
 વાનના ભક્ત આદો જાહેને જો મરે કે વાયક થાય, તો શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું છે જે તેનાં
 બ્રહ્મહત્યાદિક જે પંચમહાપાપ તે સર્વે મરી જાય છે એવો ભગવાનના ભક્તનો પણ રાહ્યા-
 નો મતાપ છે. (૩) અને જેને ભગવાનના ભક્તનું જ્વન જાણની પેટે રૂપમાં વસતું લાગે ૩
 અને તેની વૈરભાવે આંટી પડી જાય તે જીવે ત્યાંસુધી ટકે નહિ એવો જે ચાંદાલ જેવો
 જીવ હોય, તે જ્યેં યુક્ત હોય ત્યાંજે યુક્ત હોય તપે યુક્ત હોય તે સર્વે રૂપા છે અને શીજા
 પણ કોટીક સાધન કરે પણ તેના જીવનું કોઈ કાલે કલ્યાણ થાય નહિ. (૪) અને ૪
 આ સંસારને વિષે જેમ કોઈક જી રોય તે પોતાના પતિ ઉપર ને શીજા દુઃખ ઉપર
 સરસું રેત રાલે તે વેડ્યા સરસી ઝુંદી કહેવાય તેમ આ સંસારને વિષે જે એવા દુઃખ
 હોય જે આપને તો વધાય સાધુ સરસા છે કેને સારો નરસો કહીયે તો તે સત્સંગી
 કહેવાતો હોય તોપણ તેને વિમુક્ત જાણવો અને જે દુઃખ એમ જાણે જે આપણ કાંઈક
 અવલું સવલું ચોલીયે તો આપણો ધાનસ અવગુણ છેલ્લે જ્યો રીતે પોતાની સારવ્ય રા-
 હ્યા સાથે ભગવાનનું કે ભગવાનના ભક્તનું કોઈક વસાતું ચોલે ને તેને સાંભળી રહે
 તો તે સત્સંગી કહેવાતો હોય તોપણ તેને વિમુક્ત જાણવો. (૫) અને જેવો પોતાનાં સગાં ૫
 મહાલો હોય અથવા માથાપ હોય તેના પણ રહે છે તેવો ભગવાનના ભક્તનો દૃઢ પણ
 રાહ્યો અને ભગવાનના ભક્ત સાથે કોઈ રીતનો ચિલેપ થાય તો જલ્દમાં ઝિટાની પેટે
 ફેર એક થઈ જાય પણ આંટી રાલે નહિ તેજ ભગવાનનો વધાર્ય ભક્ત કહેવાય. (૬) ૬
 ઘટ્ટી વાર્તા કરીને પછી શ્રીશ્રીમહારાજ એમ ચોલ્યા જે હું તો દત્તાત્રેય જદમરત નાર-
 દ જે શુક્રજી તે સરસ્વો દયાચાલો છું અને પૂર્વે વૈદ્યમાં એક સમયે નાગદા વેરાગીની જ-
 માત મેલો હતો તે મુને સર્વે વેરાગીજી કહ્યું જે, તાંદલમાની લીલી માજી તોટો, ત્યારે
 મેં કહ્યું જે, એમાં તો જીવ છે તે અમે નહિ તોટીયે, પછી એક જળે તરવાર લપાટી ક-
 રીને ચારો કર્યો તોપણ અમે લીલી માજી ન તોટી એવો અમારો દયાચાલો જીવ છે
 તોપણ જો કોઈક ભગવાનના ભક્તને ક્રૂરદૃષ્ટિ કરીને જોતો હોય ને તે જો પોતાનાં
 સગો મહાલો હોય તોપણ જાણીયે જે તેની આંસ્ય પોટી નાસીયે અને રાપે કરીને જો

મગધાનના મક્કને દુષ્ણે તો તે હાથને કાપી નાસીઈ ધવો તેનો અમાર આલે છે પણ ત્યાં દયા નથી રહેતી અને ધવો જેને મગધાનનો ને મગધાનના મક્કનો પણ હોય તેનેજ મગધાનનો પુરો મક્ક કહેવાય. [૭] इति वचनादुक्तम् ॥ ૬૦ ॥ (૧૯૩)

૭

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજને કહ્યું છે જે વિશ્લેષ સ્વ-પ્રમાં આલે તોજ તે વિશ્લેષ ચેતન્યમાં પેઠો છે એમ જાણવું. (૧) અને જે અમારા મક્કને દુઃખે દુઃખી ન થાય તે પંડાહને વિમુક્ત છે. (૨) અને જે અમારો મક્ક હોય તેતો અમારા મક્કને દુઃખે જરૂર દુઃખી થાય અને અમારા મક્કને કોઈક મારતો હોય તેને બાહો પહોંને મરે કે પાચલ થાય તો તેનાં સર્વ પાપ નાશ પામી જાય. (૩) અને જેને અમારા મક્કનું વચન વસતું લાગે ને વરં વંધાય તે ધર્મ, ત્યાગ, તપ તેણે યુક્ત હોય, તોપણ તેનું કલ્યાણ થાય નહિ. (૪) અને જે વધાય સાધુને સરસા જાણે તથા અમારું ને અમારા મક્કનું કોઈક પસાતું બોલે તેને સાંમઝી રહે તે વિમુક્ત છે. (૫) અને જે અમારા મક્કનો પણ રાણે ને તેમની સાથે વિશ્લેષ ન રાણે તે અમારો વચાર્ય મક્ક છે. (૬) અને અમે હયાહુ છીઈ પણ અમારા મક્કને દુઃખે તે ઉપર દયા નથી રાક્ષતા અને જેને અમારો ને અમારા સંમનો પણ હોય તેજ અમારો પુરો મક્ક છે. (૭) વાવતો છે.

- ૬ પ્ર૦ જોથી વાવતમાં વધાય સાધુ સરસા જાણે તથા મગધાનનું કે મક્કનું કોઈક પસાતું બોલે તેને સાંમઝી રહે તેને વિમુક્ત કહ્યો તે કેવી રીતે સરસા જાણે તો વિમુક્ત કહેવાય ?
- ૧ જ૦ સિદ્ધવશાવાહા અને સાધવદશાવાહાને સરસા જાણે તથા શ્રીજીમહારાજનો વચાર્ય નિ-શ્ચય હોય ને વંચ વર્તમાન વચાર્ય પાઠતા હોય તેને ને નિશ્ચયમાં ને વર્તમાનમાં ફસરવાહાને સરસા જાણે અને શ્રીજીમહારાજનો સર્વોપરિ નિશ્ચય હોય ને સાધુનાં વત્રીશ લક્ષણે યુક્ત હોય તેનું ને શ્રીજીમહારાજનું કોઈ પસાતું બોલે તેને સાંમઝી રહે તેને વિમુક્ત જાણવો. ॥ ૧૯૩ ॥

સંવત્ ૧૮૮૧ ના શ્રાવણ વદિ ૭ સાતમને ત્રિવસ સ્વામીશ્રીસહજાનંદજી મ-હારાજ શ્રીગઢવા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં આવશ્યે બાર ઓરહાની વગવળી ઓસરીઈ ઘોલિયા ઉપર વિરામમાન હતા, અને ઘસતક ઉપર શ્વેત શેલું સોનેરી છેદાહું બાંધ્યું હતું, અને ઈક બીજું શ્વેત શેલું ઓઢપું હતું, અને શ્વેત લેસ પહેર્યાં હતા અને મોમરાના પુણ્પના દાર પહેર્યાં હતા, અને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગળ પરવહસ તથા વેશવેશના હરિમક્કની સવા ધરાઈને ઘેરી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા, જે (૧) જેમાં જગ વાનાં હોય તે વાકો સત્સંગી કહેવાય, તે જગ વાનાં કિંઈ તો ઈકતો પોતાના ઇદ્દેવે જે નિયમ ધરાવ્યાં હોય તે પોતાના શિર સાટે દૃઢ કરીને પાઠે, પણ એ વર્ષનો કોઈ દિવસ ત્યાગ ન કરે, અને વીજો મગધાનના સ્વરૂપનો જે નિશ્ચય તે અતિશે દૃઢપણે હોય તેમાં કોઈ સંશય નાસે તો સંશય-પદે નહિ ને પોતાનું મન સંશય નાસે તોય પણ સંશય પદે નહિ, ધવો મગ-

વાનનો અટગ નિશ્ચય હોય, અને ત્રીજો પોતાના ઇષ્ટદેવને મજતા હોય એવા જે સત્સંગી
 વૈશ્વતેનો પણ રાસલો તે જેમ માથાપ દિકરા દિકરી તેનો પણ રાસે છે, ને જેમ
 પુત્ર હોય તે પોતાના પિતાનો પણ રાસે છે, ને જેમ સ્ત્રી હોય તે પોતાના પતિનો પણ
 રાસે છે, તેમ મગવાનના મક્કનો પણ રાસલો એ ત્રણ વાનાં જેમાં પરિપૂર્ણ હોય તે પાકો
 સત્સંગી કહેવાય. (૧) અને હરિમક્કની સમામાં મોટા આગઠ આવીને વેસતો હોય ?
 ત્યારે બીજાને એમ બળાય જે એ મોટેરો સત્સંગી છે પણ મોટેરાની તો એમ પરીણા છે,
 જે યુદ્ધસ્ય હોય તેતો પોતાનું જે સર્વસ્વ તે મગવાન ને મગવાનના મક્કને અર્થે કરી રાસે
 અને સત્સંગને અર્થે માથું વેંટું હોય તો એ, અને જે પડીય પોતાના ઇષ્ટદેવ આજ્ઞા કરે જે તું
 પરમહંસ થા તો તે તત્કાલ પરમહંસ થાય, એનાં બેનાં લક્ષણ હોય તે હરિમક્કની સમાને
 આગઠ વેસે અપવા વાંસે વેસે પણ તેનેજ સર્વે હરિમક્કમાં મોટેરો જાણવો અને જે ત્યાગી
 હોય તે જ્યારે વૈશ્વ પ્રવેશમાં આવે ને ત્યાં કનક કામનીનો યોગ થાય હોય પણ તેમાં
 ફેર પડે નહિ, અને પોતાના જે જે નિયમ હોય તે સર્વે હટ કરીને રાસે તે સર્વે ત્યાગીમાં
 મોટેરો કહેવાય. [૨] અને વળી જે કોઈક સંસારમાં રજોગુણી મોટું મનુષ્ય કહેવાતું ?
 હોય, ને તે જ્યારે સમામાં આવે ત્યારે તેને આદર કરીને સર્વે સમાને મોટા આગઠ
 વેસાર્થો જોઈય, તે એ વ્યવહાર છે તે જ્ઞાની હોય ત્યાગી હોય તેને પણ રાસ્યો જોઈય,
 અને જો ન રાસે તો એમાંથી હુંદું થાય છે, જેમ રામા પરીક્ષિત ઋષિના આશ્રમમાં
 ગયા ત્યારે ઋષિ સમાધિમાં હતા, તે રામાનું સન્માન થયું નહિ પછી તે રાજાને રીસ
 ચઢી તે મરેલ સર્પ હતો તે ઋષિના ગઢામાં નાસ્યો, પછી તે ઋષિના પુત્રે શાપ દીધો
 તેણે કરીને તે રાજાનો સાત દિવસમાં મૃત્યુ થયો, અને જ્યારે જ્ઞાની સમામાં વક્ષ
 મજાપતિ આવ્યા ત્યારે ક્ષિવબી લમા ન થયા, અને વચને કરીને પણ વક્ષનું સન્માન ન
 ન થયું, પછી વક્ષને રીસ ચઢી તે ક્ષિવનો ચક્ષમાંથી માગ કાઢી નાસ્યો પછી મંદીશ્વર
 ને મૃત્યુ ઋષિ તેને સામસામા શાપ થયા પછી તે પાપમાં સતી વક્ષના ચક્ષમાં વળી છુવાં
 અને વીરમદ્રે વક્ષનું માથું કાપીને અગ્નિમાં હોમ્યું અને વક્ષનું છૂલ વક્ષરાતું થયું માટે
 યુદ્ધસ્ય તથા ત્યાગી એ સૌને એ રીત રાસવી જે સંસાર વ્યવહારે જે મોટું માણસ કહે-
 વાતું હોય તેનું સમામાં કોઈ રીતે અપમાન કરવું નહિ, જે જો અપમાન કરે તો એમાંથી
 જલ્દા દુઃખ થાય, અને મગન સ્વરણમાં પણ વિશેષ થાય માટે આ વાર્તા સત્સંગી
 યુદ્ધસ્ય સર્વે તથા ત્યાગી સર્વે હટ કરીને રાસજ્યા. (૩) इति वचनामृतम् ॥ ૬૧ ॥ [૧૯૪] ૩

રાહસ્યાર્થ પ્ર.—આમાં કુપાવાચ્ય (૧) છે. તેમાં ઓઝીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારા
 કહેલા નિયમ તથા અમારો નિશ્ચય તથા અમારા મક્કનો પણ એ ત્રણ વાનાં જેને હોય
 તે પાકો સત્સંગી છે. [૧] અને અમારે ને અમારા સંગને અર્થે પોતાનું સર્વસ્વ કરી રાસે,

ને સત્સંગને અર્થે માથું દે, અને અને આજ્ઞા કરીય તો પરમહંસ થાય તે સર્વે હરિમત્કમાં મોટો છે, અને ત્યાગી કનક કામનીમાં લેવાય નહિ, ને નિયમ દહ રાસે તે ત્યાગીમાં મોટો છે. [૨] ને જ્ઞાની કે ત્યાગી હોય તેને પણ મોટા મનુષ્યનું સન્માન કરવું યમ કહ્યું છે. (૩) વાસ્તો છે.

૧ મ૦ પહેલી વાચતમાં નિયમ કહ્યા તે કિયા જાણવા ?

૧ ૭૦ શ્રીજીમહારાજે શિક્ષાપત્રી, ચર્માયુત, નિષ્કામ શુદ્ધિ, જનશિક્ષા તથા નારાયણ ગીતામાં ત્યાગી ગૃહીને જે પ્રમાણે વર્તવાનું કહ્યું છે તે નિયમ જાણવા.

૨ મ૦ શ્રીજીમહારાજનો નિશ્ચય કહ્યો તે નિશ્ચય કેવો જાણવો ?

૨ ૭૦ શ્રીજીમહારાજને બીજકોટી, રૂંધરકોટી, જાજકોટી, મૂલજાજકોટી ૫ સર્વેના પોતાની બંધવાંની છાતિ કરીને આધાર ને ૫ સર્વેના કર્વા ને નિયંતા ને સદા સાકાર મૂર્તિ ને ૫ સર્વેને અગમ્ય અને પોતાના મુકોને મુલના દાતા પણ જાણે તે નિશ્ચય કહેવાય.

૩ મ૦ સત્સંગીનો પણ રાસવાનો કહ્યો તે કેવા સત્સંગી હોય તેનો પણ રાસવો ?

૩ ૭૦ આમાં બીજી વાચતમાં ગૃહી ત્યાગીનાં લક્ષણ કહ્યાં છે તે લક્ષણે યુક્ત હોય તેવાનો પણ રાસવો, ને યજ્ઞને દુઃસ્થે દુઃસ્થી થાવું યમ કહ્યું છે. ॥૧૧૪॥

સંસ્કૃ ૧૮૮૧ ના યાગજ્ઞર શુદ્ધિ ૨ વીજને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજીમહારાજ શ્રી મહાદા મધ્યે દાદાલાલરના દરબારમાં ઉત્તરાદે વાર જોરહાની ઓસરીય ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, અને શ્વેત પાષ મસ્તક ઉપર બાંધી હતી, તથા શ્વેત ચોખાલ ઓઢણો હતો તથા શ્વેત શ્વેસ પહેર્યો હતો, અને શ્રીજીમહારાજના મુલ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા વેશ વેશના હરિમત્કની સયા મરાઈને બેઠી હતી, પછી શ્રીજીમહારાજે પાતાના મંત્રિજા જે અયોધ્યાવસાદખી અને રજુવીરજી તેને બોલાવીને કહ્યું જે તમે અમને વક્ષ પૂછો.

૧ પછી પ્રથમ અયોધ્યાવસાદનીય પ્રશ્ન પૂછ્યો જે (૧) આ સંસારને વિષે યવો પુરુષ હોય જે આઠ પહોર તો સંસારની કિંમતનામાં રહ્યો હોય, ને ગમે વડું યોગ્ય અયોગ્ય કર્મ પણ વડું જાતું હોય અને તે વક ઘડી કે જે ઘડી મગવાનનું મગન કરતો હોય ત્યારે તે મગને કરીને તેણે દિવસ વધામાં પાપ કર્યું તે વહે કે ન વહે ? ૫ પ્રશ્ન છે, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે સારો દિવસ મહત્તિ માર્ગમાં રહીને ગમે તેવી ક્રિયા કરી હોય ને મગવાનનું મગન કરવા બેસે તે સમે ૫ મગનના કરનારાનાં રૂંદ્રિયો ઐતઃકરણ ને બીજ ૫ સર્વે વકામ વડેને જો મગનમાં જોડાય, તે વધી રીતે વક ઘડી કે અર્ધ ઘડી પણ જો મગવાનના મગનમાં જોડાય, તો સપમ પાપ વકીને ચસમ વડું જાય છે. અને રૂંદ્રિયો, ઐતઃકરણ ને બીજ તે વકામ વડેને જો મગવાનના મગનમાં ન જોડાય તો તેના મગન વડાં તો ઘડી કે અર્ધ ઘડીમાં પાપ ન વહે, અને વડું જે કમ્પાન તે તો મગવાનને મતાપે કરીએ થાય અને વક ઉપર છે. (૧)

૨ પછી રઘુવીરજીઈ મન્ન પુછ્યો જે (૨) હે મહારાજ ! આ જીવનેા મોક્ષ તે કેમ કરે ત્યારે થાય છે ? પછી શ્રીમદ્દેવરાજ કોલ્યા જે જેને પોતાના કલ્યાણની ઇચ્છા હોય તેને પોતાનું જે વેદ, ધન, ધામ, કુટુંબ, પરિવાર ઇત્યાદિ મગવાનની સેવામાં બોડી વેવાં ને મગવાનની સેવામાં જે પદાર્થ કામ ન આવે તો તેનો ત્યાગ કરી દેવો પવી રીતે જે મગવાન પરાયણ થઈ તે મુદ્ધસાધ્યની હોય, તોપણ મરે ત્યારે મગવાનનાં ધામમાં નારદ સનકાદિકની પંક્તિમાં થઈ, અને પરમ મોક્ષને પામે અને એજ ઉત્તર છે. (૨) ૨

૩ પવી રીતે શ્રીમદ્દેવરાજે વાર્તા કરીને પછી પોતાની ઇચ્છા કરીને કોલ્યા હવા જે (૩) અને જે દિવસથી વિચારીઈ છડીઈ તે દિવસથી અમારી નજરમાં એ આવે છે જે જીવના કલ્યાણને અર્થે ત્રણ અંગ છે, તે અતિસુલભાઈ છે. તેમાં એક તો અતિશે આત્મનિષ્ઠા જે શુક્રાચાર્ય પેટે આત્મારૂપ થઈને પરમેશ્વરનું ધ્યાન કરવું. અને બીજું પતિવ્રતાનું અંગ જે ગોપિયોની પેટે પતિપાસે મગવાનનું ધ્યાન કરવું. અને ત્રીજું દાસપણનું અંગ જે હનુમાનજી તથા હનુમાનજીની પેટે દાસપાસે મગવાનનું ધ્યાન કરવું ઇ ત્રણ અંગ વિના કોઈ રીતે કરીને જીવનું કલ્યાણ થાતું નથી, અને એમાં તો ઇ ત્રણ અંગને હટ કરીને રાહીઈ છડીઈ, અને ઇ ત્રણ અંગમાંથી જેને એકે અંગ હટવળે હોય તો તે કુતાર્થ થાય છે. અને હવે ઇ ત્રણ અંગવાળાનાં જે કલ્પન તે નોલ્લાં નોલ્લાં કરીને કહીઈ છડીઈ. તેમાં આત્મનિષ્ઠાવાળાનું તો ઇ કલ્પન છે જે, એક કોરે તો આત્મા છે, અને એક કોરે તો વેદ, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ ત્રણ ગુણ વંચ વિષય આદિક જે માયાનું ટોલું તે છે, ને ઇ વેના મધ્યને વિષે જે વિચાર રહે તે વિચાર જ્ઞાનરૂપી છે, તે વિચાર જેમ વાયુઈ રહિત સ્થાનને વિષે દીપકની શિલા અતિશે સ્થિર થઈને રહે છે તેમ સ્થિર થઈને રહે છે, ને તે વિચાર વેદ, ઇન્દ્રિયોને અંતઃકરણ વગેરે આત્મા સંધાયે એક થાવા વેતો નથી, અને તે વિચાર પણ આત્મા સંધાયે એક થાતો નથી, અને વ્યારે તે વિચારને જીવ પામે છે, ત્યારે તે જીવની હાલિ કાશી સુખી લાંબી હોય તે વરતાલ જોટલામાં આવે છે, અને પછી તે વિચાર વ્યારે હટ થાય ત્યારે વરતાલ થકી આ મઢદા જોટલામાં આવે છે, ને પછી આ મઢદા જોટલે લાંબી હાલિ હોય તે સંકેલાઈને પોતાના વેદ જોટલામાં રહે છે, અને પછી વેદમાંથી હાલિ ટુંકી થઈને ઇન્દ્રિયોના મોલકમાં રહે છે. જે પછી ઇન્દ્રિયોના મોલક થકી ઇન્દ્રિયોની હાલિ છે તે અંતઃકરણ સન્નિવૃત્ત થઈ જાય છે, ને પછી ઇન્દ્રિયોની ને અંતઃકરણની જે હાલિ છે તે આત્માને વિષે જીન થઈ જાય છે. ત્યારે ઇ જીવના વાસના ઈંગ વેદનો નાશ થયો કહેવાય છે, અને ઇ વિચાર છે તે વ્યારે આ જીવ સંધાયે મળે છે ત્યારે તે જીવના હાલિને વિષે વ્રજાસ થાય છે, ને પોતાના આત્માનું વ્રજાસને વર્ણન થાય છે, ને તે વ્રજાસને વિષે વ્રજાસ જે વારાવળ તેનું વળ ઇ-

શૈન થાય છે, અને તે દર્શનના કરનારાને એમ અનુમતિ થાય છે જે હું આત્મા છું, અને મારે વિષે આ પરમાત્મા છે તે અલંદ રહ્યા છે, અને એવી રીતની અલંદ સ્થિતિ રહે. આત્માનિષ્ઠાની અતિ ઉત્તમ દશા છે અને પતિવ્રતાતું જે અંગ છે તેતો વ્રજની ગોપિયોના જેવું જોડે. જેમ ગોપિયોએ જે દિવસ થકી શ્રીકૃષ્ણ યગવાનના ચરનારવિદનો સ્પર્શ કર્યો તે દિવસ થકી જેટલાં સંસાર સંબંધી જે મુક્ત તે સર્વે ક્ષેર જેવાં થઈ ગયાં, તેમ જેને પતિવ્રતાના અંગની ભક્તિ હોય તે ગમે તો ઈંદ્ર જેવો રુપાઓ પુરુષ હોય તથા દેવતા જેવો હોય તથા કોઈક રાજા હોય ને તેને ક્યારે દેલે ત્યારે જેમ સદેહ કુતરાને લેલે અથવા વિદ્યાને લેલે ત્યારે અતિશે જ્ઞાનિ પામીને દૃષ્ટિ પાછી સ્વેચ્છી છે છે તેમ દૃષ્ટિ પાછી સ્વેચ્છા જાય તે ઉત્તમ પતિવ્રતાની રીતિ છે, તે માટે જેની એક યગવાનને વિષેજ પતિભાવે કરીને દૃષ્ટિ જોડાળી છે તેતું બીજા કોઈ પુરુષને લેલીને મન રાજી થાયજ નહિ. અને જીતું જેને દાસમાથે કરીને ભક્તિતું અંગ છે તેને પણ પોતાના જે હૃદયે છે, તેતુંજ દર્શન ગમે, અને તેનીજ વાર્તા સાંભળવી ગમે, ને પોતાના હૃદયેજ સ્વભાવ ગમે, અને તેનીજ પાસે રહેતું ગમે, એવો પ્રીતિવાન હોય તોપણ પોતાના હૃદયેજ સેવા સારું ને રાજીવા સારું રાત દિવસ એમ રુચ્યા કરે જે જુને મારા હૃદયેજ કોઈક આજ્ઞા કરે તો હું અતિશે હર્ષે કરીને કરું પછી પોતાના હૃદયે છે, તે આજ્ઞા કરે તો છેટે જાઈને રહે તોપણ રાજી થકોજ રહે પણ કોઈ રીતે અંતઃકારણમાં સ્વેદ પામે નહિ, અને આજ્ઞાને વિષેજ પરમ આનંદ માને એ દાસત્વ ભક્તિની ઉત્તમ દશા છે એવા દાસત્વ ભક્તિવાળા તો આજ ગોપાલાનંદસ્વામી છે અને બીજા મુક્તાનંદસ્વામી છે. (૩) ૩

અને એ વ્રજ અંગવાળા જે યગવાનના ભક્ત તેમાં ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠ પણ છે, અને એથી જે બહાર રહ્યા તે તો કેવળ પાવર કહેવાય. માટે એ વ્રજમાંથી એક અંગ પરિપૂર્ણ થાય ને તે કેહે લેઈ મુકે તેતો ટીક છે, અને એ વ્રજમાંથી એક અંગ જેને પરિપક્વ ન થયું હોય ને તેને જે મરતું તે ટીક નથી, ને તેતો પાંચ દહાડા વધુ બીધે ને પોતાની અણસમજાણને ટાલીને એ વ્રજ અંગમાંથી કોઈક એક અંગ હટ કરીને મરે પણ ટીક છે. અને જ્યાં આ બીજનો તો એવો સ્વભાવ લેસાય છે જે ક્યારે, હૃદયસ્વાભાવમાં હોય ત્યારે સંસારનો ત્યાગ કરવો ગમે, અને ક્યારે ત્યાગ કરે છે ત્યારે પાછા સંસાર સંબંધી મુક્તના ઘાટ થયા કરે, એવી રીતે એ બીજનો અવજો સ્વભાવ જણાય છે. માટે જે યગવાનના હટ અખિત હોય તેને તો એવા અવજો સ્વભાવનો ત્યાગ કરીને પોતાના મનતું મરતું સર્વે મુક્તિને યગવાનને અથવા ને યગવાન વિના બીજી સર્વે વાસનાને ટાલીને મરતું તેજ ટીક છે, અને જેને યગવાનમાં અતિશે પ્રીતિ ન હોય તેને તો આત્મનિષ્ઠાજ વિચારે કરીને હટ કરવી કેવળે જે યગવાનના ભક્ત હોય, તેને કાંતો આત્મ-

નિહા દહ જોડે ને કાંતો ભગવાને વિષે અતિશે દહ પ્રીતિ જોડે, અને એ વે અંગ-
માંથી જેને એકે અંગની અતિશે દહતા ન હોય તેને તો જે આ સત્સંગના નિયમ છે તેમાં
દહપણે કરીને રહેવું તોજ સત્સંગી રહેવાય નહિ તો સત્સંગ થકી વહાર પડી જવાય.
અને ભગવાનને જે ભક્ત હોય તેને તો જે પ્રકારનાં દુઃખ આવે છે તે દુઃખના દેનારા
કાલ, કર્મ, માયા એમાંથી કોઈ નથી એતો પંદે ભગવાનજ પોતાના ભક્તની ધીરજ જો-
વાને અર્થે દુઃખને મેરે છે, અને પછી જેમ કોઈક પુરુષ પડદામાં રહીને જુવે તેમ ભક્તની
ધીરજને ભગવાન ભક્તના હૃદયમાં રહીને જોયા કરે છે, પણ કાલ, કર્મ, માયાનો
શો માર છે જે ભગવાનના ભક્તને પીડી શકે એતો ભગવાનનીજ ઇચ્છા છે, એમ જાણીને
ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને મમ રહેવું. (૪)

૪

૪ એ વાર્તા સાંભળીને શુક્તાનંદસ્વામીજ મન્ન પુછ્યો જે (૪) હે મહારાજ ! એ જન
જે અંગ તમે કહ્યાં તે વાત તો અતિ પ્રીતિ છે ને કઠણ છે, તે કોઈકનાજ સમજવામાં
આવે ને કોઈકનાજ વ્યાખ્યામાં આવે, પણ સર્વેને ન આવે અને આ સત્સંગમાં તો લક્ષા-
વધિ મનુષ્ય છે તે સર્વેને તો આ વાર્તા સમજવી કઠણ છે માટે તે કેમ કરે સ્વારે તેવું
વહું થાય ? પછી શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યા જે તેનો એ જન અંગવાળા માંદિલો જે હરિભક્ત
હોય તેનો દાસનુદાસ થઈને તેની આજ્ઞામાં રહે તો તે કાંઈ ન સમજતો હોય તો પણ છતી
વેદેજ ભગવાનનો પાર્વદ થઈ રહ્યો છે, ને કુતાર્થ થઈ રહ્યો છે, અને આ સંસારને વિષે
ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો તો મહિમા અતિશે પોટો છે, તે ગમે તેવો પામર ને પતિત
જીવ હોય પણ ભગવાન કે ભગવાનના ભક્તને આશ્રિત થાય તો તે જીવ કુતાર્થ થઈ
જાય છે, એવો ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો મહિમા છે, માટે જેને ભગવાનના ભક્તની
સેવા પ્રાપ્ત થઈ તેને તો નિષદક રહેવું. અને આ જન અંગની જે અમે વાર્તા કરી છે તે
વહુથા તો આ શુક્તાનંદસ્વામી સાદ કરી છે, અને શુક્તાનંદસ્વામી ઉપર અમને વહું હેત
છે, ને એમને જીરે મંદલાદ છે તે રસે કોઈ વાતની સમજણમાં લામી રહી જાય નહિ,
એમ જાણીને આ વાર્તા કરી છે, પછી શુક્તાનંદસ્વામીજ કહ્યું જે હે મહારાજ ! મેં પણ
જાણું છે જે હું સારંજ આ વાર્તા કરી છે. (૫) *હિતવચનાશુત્તમ્ ॥૬૨॥ (૧૯૫)* ૫

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રજ (૪) છે. ત્રીજું કૃપાવાક્ય છે. તેમાં પહેલામાં દ્વિત્રિયો
અંતઃકરણ ને જીવ એકાગ્ર થઈને અમારા અજ્ઞાનમાં જોડાય તો સંસારની ચિટમતામાં ઘણાં
યોગ્ય અયોગ્ય સર્વે પાપ મરુમ થઈ જાય, ને એકાગ્ર ન જાય તો પાપ ન બહે ને મોહ તો
અમારા પ્રતાપે કરીય. (૧) ત્રીજામાં વેદાદિક સર્વેને અમારી સેવામાં જોડી દે ને જે અ-
મારા ઉપયોગમાં ન આવે તેનો ત્યાગ કરે તો ગૃહસ્થાશ્રમી અમારા અશ્વરથામમાં શુક્તની
પંક્તિમાં મળે અને પરમ મોક્ષને પામે (૨) ત્રીજામાં શુક્રજી આદિકને દટાંતે કહ્યું છે કે
વેદાદિક માયાના ટોઢાથી પોતાને જુદો માને ને જ્ઞાન રૂપી વિચારે કરીને વૃત્તિ પાછી

થાકે તે વૃત્તિ આત્માને વિષે ક્ષીન થાય ત્યારે શાસ્ત્રના ક્રિયા દેહ માણ પામે, ને તેના દુ-
શ્વમાં પ્રકાશ થાય ને પોતાના આત્માનું પ્રજ્ઞરૂપે દર્શન થાય ને તેમાં અમારું દર્શન
થાય, પૃથ્વી આત્મનિષ્ઠા દર કરવી, અને ગોપિયોને દષ્ટાંતે અમને દેહીનેજ રાજી થવું પણ
અમારા વિના થીજા કોણે દેહીને રાજી ન થવું ને તેમાંથી વૃત્તિ પાછી લેંધી લેવી, પણ
પતિવ્રતાપણું અમારે વિષે દર કરવું, અને હનુમાન, હનુજને દષ્ટાંતે અમાનંજ દર્શનને અ-
મારીજ શત ને અમારોજ સ્વભાવ ને અમારી પાસેજ રહેવું ગમે, અને અમારોજ રાજીપો ને
સેવા હૃષ્ણવી ને અમારી આજ્ઞામાં પરમ આનંદ પામવો પણ હાથપણું દર કરવું તોજ સુસ્તી
અથાથ. એમ કહીને ઓગોપાકાનેદસ્વામી તથા ઓગપાકાનેદસ્વામીની હાસ્ય અભિના
બંગાળી પ્રશંસા કરી છે. (૧) આ ગ્રંથ બંગવાકા અષ્ટમાં ઉત્તમ, મધ્યમ, કનિષ્ઠ હોય અને આમાંનું
પ્રથમ અંગ ન હોય તે પામર છે, અને આ ગ્રંથ દર કરીનેજ મગ્નું ને અવકાશ સ્વભાવનો ત્યાગ
કરીને અમને મજા, અને આત્મનિષ્ઠા ને પ્રીતિ ન હોય તેને સત્સંગના નિયમમાં રહેવું, અને ન
રહે તો સત્સંગથી બહાર પડી જાય, અને દુઃખ આવે તો અમારી હૃષ્ણા જાણવી પણ કાઠ આદિ
કને દુઃખ આપનારા ન જાણવા. (૪) અને આ ગ્રંથ બંગવાકાનો હાથ બહુને તેમની આજ્ઞામાં રહે
તે છઠી દેહજ અમારો પાંચદ બદ રહ્યો છે, અને પામર કે પતિત ક્ષીન અમારે કે અમારા સંતને
આશરે આવે તો કુતાર્થ થઈ જાય એવો અમારી ને અમારા મનુષ્યો મહિમા છે એમ ઓ-
ગીમહારાજે કહ્યું છે. (૫) થાયતો છે.

- ૧ ૪૦ પહેલા પ્રશ્નમાં હિંદુઓ, અંતઃકરણ ને ક્ષીન ૫ ગુણે વધારી બહુને અમારા મનુષ્યમાં
જોડાય તો અમમ પાપ અમમ થઈ જાય એમ ઓગીમહારાજે કહ્યું તે પાપ કયાં જાણવાં ?
- ૧ ૪૦ સંસારને વિષે રહેનારા પુરુષોને સંસાર સંબંધી પ્રવૃત્તિ હોય તેમાં જે પાપ થાય તે
પાપ કહ્યું તે એક હોય તેને એલીમાં જીવજંતુ મરે તથા વેપારી હોય તેને વેપારમાં જીવ-
જંતુ મરે, પૃથ્વી રીતે સર્વે વર્ણને પોતપોતાના વશમાં સહેજસાજ પાપ થાય તથા વર્ષ-
નમાં બહાર સંકલ્પ થઈ જાય, તે પાપ ઓગીમહારાજની શ્રુતિમાં વપસા કરે તો કહે એમ
કહ્યું છે, પણ જે પાપનું શાસ્ત્રમાં પ્રાચલિત થતાનું છે તે પાપનું તો પ્રાચલિત કરવુંજ પડે.
- ૨ ૪૦ થીજા પ્રશ્નમાં નારદ સનકાદિકની પંક્તિમાં અહે એમ કહ્યું તે નારદ સનકાદિક
કેને કહ્યા હશે ?
- ૨ ૪૦ રતુવીરજી મહારાજે આર્થિક મોહ કેમ કરે તો પામે એમ ઓગીમહારાજને પૂછ્યું
ત્યારે ઓગીમહારાજે કહ્યું કે સર્વેને અમારી સેવામાં જોડી દે તો અમારા ધામમાં નારદ
સનકાદિકની પંક્તિમાં અહે, ને પરમ મોહને પામે એમ કહ્યું તે ત્યાં પરાણ નારદ સન-
કાદિક અનાદિ કાઠથી તો છે નહિ. માટે આ ઠેકાણે અનાદિ કાઠથી પોતાના ધામમાં
પોતાના સિદ્ધ મુક્ત રહ્યા છે, તે મુક્તોને ૫ નામે કહ્યા છે, એમ જો ન કહીયે તો પૂર્વે ના-
રદ સનકાદિક જે સ્વાનકોમાં વિચરતા હતા તેટલીજ મતિ થઈ જોડાય પણ પરમ મોહ
પમાય નહિ, માટે આ ઠેકાણે પરમ મોહ પામે એમ કહ્યું છે તે પરમ મોહ તો ઓગીમ-
હારાજના મુક્ત પામેલા છે, માટે નારદાદિક નામે પોતાના મુક્તોનેજ કહ્યા છે.

૩ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં બીજા વિચારને પામે છે ત્યારે તેની હુતિ કાશી સુધી ઝાંચી શોષ તે ચરતાલ જેટલામાં આવે છે, ને પછી ગઢડા જેટલામાં આવે છે એમ કહ્યું તે કાશી જેટલે ઘટલે ક્યાંસુધી જાળવી ? અને ચરતાલ જેટલામાં ઘટલે ક્યાંસુધી સમજવી ? અને ગઢડા જેટલે ઘટલે ક્યાંસુધી સમજવી ? અને દેહ જેટલામાં ઘટલે ક્યાં સુધી સમજવી ? અને ઇન્દ્રિયોના ગોલકમાં તે ક્યાંસુધી સમજવી ? અને અંતઃકરણ સન્મુલ્ય તે ક્યાંસુધી સમજવી ? અને આત્માને વિષે હીન તે કેવી રીતે સમજવી ?

૩ ૭૦ માયાના કાર્ય આકારે જે હુતિ તે કાશી સુધી જાળવી, અને માયાનાં કાર્ય જે દેહાદિક તેથી પોતાનો આત્મા વૃષક ને સત્ય છે, પણ જ્ઞાને પામીને મોહની રૂપ્પા થાય તે ચરતાલ જેટલામાં આવી એમ જાણવું, આ કુમેષ્ઠા નામની વહેલી ભૂમિકા જાળવી. (૧) અને દેહથી આત્મા કુદો છે પણ દૃઢ અવળ, મનન કરીને આનંદ પામવો એ ગઢડા જેટલામાં આવી એમ સમજવું, આ વિચારના નામની ચીજી ભૂમિકા જાળવી. (૨) અને આત્મ-વિચારના નિદિષ્ણાસે કરીને અત્યુચ્ચ સંકલ્પને ટાકીને આત્મસ્વરૂપને પ્રજ્ઞા કરવામાં યોગ્ય-પણું તે દેહ જેટલામાં આવી એમ સમજવું, આ તતુમાનસા નામની ત્રીજી ભૂમિકા જાળવી. (૩) આ ત્રણ ભૂમિકાઓ જાણત અવસ્થાની કહી છે, અને દેહની વિસ્તૃતિ જ્ઞાને આત્માકારે હુતિ થાય તે ઇન્દ્રિયોના ગોલકમાં રહી એમ જાણવું, આ સત્તાપતિ નામની ચોથી ભૂમિકા જાળવી. (૪) અને સંશય રહિત ને મહારત્ને સહિત પરમાત્મા જે ચીસ્વામિનારાયણ આવા-તના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય, ને મન સ્થિર થાય ને સુષુપ્તિની પેઠે જાણતની વિસ્તૃતિ થાય, પણ દેશ્વર્યમાં રાગ રહે તે અંતઃકરણ સન્મુલ્ય હુતિ થયે એમ જાણવું, આ અસંશયિત નામની પાંચમી ભૂમિકા જાળવી. (૫) અને દેશ્વર્યરૂપ વદાર્થની આકના ટાકીને પોતાના આત્માને બીજીમહારાજના તેજસ્વ અધરાત્મ સાથે યકતા કરવી તે આત્માને વિષે હીન થયે જાણવી, આ વદાર્થમાથી નામની છઠી ભૂમિકા જાળવી. [૬] અને પોતાના આત્માનું પ્રજ્ઞારૂપે દર્શન થાય, ને એ આત્માને વિષે પરમાત્મા જે બીજીમહારાજ તેમની શૂર્તિનું સાધ્વાત્કાર દર્શન થાય, ને તેમાં સદા નિમગ્ન રહે તે તુર્યંગા નામની સાતમી ભૂમિકા જાળવી. [૭]

૪ પ્ર૦ આત્મનિષ્ઠા, શ્રીતિ ને દાસપણું એ ત્રણ બંગ કલાં તે સરલાં હશે કે અધિક ન્યૂન હશે ?

૪ ૭૦ આ ત્રણ બંગની ઉત્તમ રૂપા કહી છે માટે ત્રણે સરલાં છે, પણ યમાં કોઈ બંગ અધિક ન્યૂન નથી, આ બંનેકા બંગમાં કર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને અતિ એ ચારે આવી જાય છે.

૫ પ્ર૦ દાસસ્વ ભક્તિલાઠા બીજોપાઠાનંદસ્વામી છે, તથા ત્રીજા મુક્તાનંદસ્વામી છે એમ કહ્યું તે યમને દાસસ્વપણનું યકજ બંગ હશે કે એ ત્રણે બંગ હશે ?

૫ ૭૦ ગોપાઠાનંદસ્વામી તથા મુક્તાનંદસ્વામી તેતો બનાદિ મુક્ત છે તેમને પ્રતાપે કરીને અનંત બીવો આ ત્રણ બંગે સંપન્ન જ્ઞાને બીજીમહારાજની શૂર્તિને મુખે સુસીયા થયે જાય છે, પણ મહા સમર્થ છે તેતો બીજીમહારાજની સાથે આવેલા હતા એમને વિષે સાપત્નિક-પણાનો થાય લાગવો નહિ.

૬ પ્ર૦ (૨ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) પાંચ રૂપાકા બધુ બીવીને બળસમજણ ટાકીને મરવું એમ કહ્યું, ને [૫૦ રૂ નાં] ક્યારે દેહ પડે ને ક્યારે અગાધાનના ધામમાં જવાય એમ કહ્યું છે, તે

કેવી રીતે સમજાવું ?

૬ ૪૦ આમાં અણસમજણ ટાલવા માટે જીવનું એમ કહ્યું છે, અને (૧૦ ૧ માં) જેને ઓળખી-મહારાજનો સ્વાર્થ મહિમા સમજીને ઓળખીમહારાજના સુલભમાં દષ્ટિ પહોંચી હોય તેની માત્ર કહી છે.

૭ ૪૦ (૬ પોતા પ્રશ્નમાં) ગમે તેવો પાત્ર જે યતિત્વ ઓળખી હોય તે તે અમારો કે અમારા અંતરનો આશિષ આપે, તો કુતાર્થ થઈ જાય એમ કહ્યું તે ઓળખીમહારાજના આશિષ તો યથાવત્ત પળ ઓળખીમહારાજના અંતરનો આશિષ કેવી રીતે થવાનું હશે ?

૮ ૪૦ ઓળખીમહારાજને વિષે સ્વામી સેવકપણે આશરો કરવો ને પંચ વર્તમાને યુક્ત પણ તે-મના અવતરને વિષે ઓળખીમહારાજનું જ્ઞાન પામવાને અર્થે ગુહ્યમાત્રે આશરો કરવો. [૧૧૫૫]

સંવત્ ૧૮૮૧ ના માગસર પદિ ૨ બીજાને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગુણાનંદજી મહારાજ ઓળખવા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં પોતાના હતારાને વિષે ચિરાંતમાં હતા અને સર્વે સ્વતંત્ર ધારણ કર્યો હતાં ને પોતાના સુલભાવિદની આગળ ધજાનાનંદ સ્વામી ઓળખીમહારાજનો પાઠ કરતા હતા ને પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિવક્ત્રી સમા ધરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી સુલભાવિદસ્વામીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો છે(૧) હે મહારાજ! હજી ને હજીના મધ્ય-માં જે વિચાર રહે છે તે હજીને ને હજીને જુદા જુદા રાસ્ટે છે એમાં જીવનું જાણપણું કિયું જાણવું ? ને હંદ્રિયો અંતઃકરણનું જાણપણું કિયું જાણવું ? પછી ઓળખીમહારાજ બોલ્યા જે અવતરે તો એમ જાણાય છે જે બેનો જીવ અતિશે વચ્ચે પામ્યો હોય તેને તો અંતઃકરણની હુશિયો તે જીવનીજ હુશિ છે ને તેના ચાર ક્રિયાએ કરીને ચાર વિભાગ જાણાય છે અને તે અંતઃકરણમાં ને હંદ્રિયોમાં જાણપણું છે તે જીવનુંજ છે તે હંદ્રિયો અંતઃકરણને જ્યાં ઘટિત હોય ત્યાં ચાલવા દે અને જ્યાં ઘટિત ન હોય ત્યાં ન ચાલવા દે અને બેનો જીવ અતિશે વચ્ચે પામ્યો હોય તેને તો હુંડું સ્વપ્ન પણ આવે નહિ.(૧) અને બેનો ૧ જીવ નિર્બળ હોય તેને તો સાંસ્કૃતિક માર્ગે અનુસરીને એક હજી એવો જે પોતાનો આત્મા તે આત્માપણે રહેવું પણ હંદ્રિયો અંતઃકરણ એકું મળવું નહિ એવી રીતે સચારુપ રહેતાં થકાં એનો જીવ વચ્ચે પામે છે. (૨) અને એવી પણ વચ્ચે પામવાનો એક અતિશે મોટો ઇલાક ૨ છે જે યગવાનને યગવાનના જે સંત તેને વિષે બેને મીતિ હોય ને તેની સેવાને વિષે અતિ-શે શ્રદ્ધા હોય ને યગવાનની નવધા શક્તિએ યુક્ત હોય તેના જીવને તો તત્કાલ અતિશે વચ્ચે આવે છે માટે જીવને વચ્ચે પામવાને અર્થે યગવાન ને યગવાનના યવતની સેવા ચરોચર લીધે કોઈ ઇલાક નથી. [૩] અને વચ્ચે અમે અમારા અંતરની ધાર્તા કરીએ જે જ્યારે ૩ અમે અગનોતરની સાલમાં ઘાંટા ચડ્યા હતા ત્યારે કૌલાસ ને વૈકુંઠ તે વેલ્લામાં આવ્યાં ને નંદીશ્વરની અસ્થરી ને ગયત્રીની અસ્થરી પણ અમે કરી એમ અમારા લીઠામાં આવ્યું

પણ તે સામર્થ્યમાં અમને કાંઈ સાધેં લાગ્યું નહિ પછી તો અમે કેવળ સત્તારૂપે રહેવા માંડ્યું ત્યારે સર્વે વળાંકિની શાંતિ થઈ. (૪) પછી તેમાં પણ અમને એમ વિચાર થયો ૪
 કે સત્તારૂપે રહેવું તેથી પણ મગવાન ને મગવાનના મક્ત એકે દેહ ધરીને રહેવું એ એટલે
 માટે અમને એમ વીકલ લાગી કે રહે સત્તારૂપે રહીએ ને પાછો દેહ ન થરાય માટે દેહ
 ધરીને મગવાન ને મગવાનના મક્તની એકે રહીએ ને તેને અર્થે જે સેવા બની આવે તેજ
 અતિશે એટલે સાધન છે. [૫] અને વ્યારે જીવને અંત સમો આવે છે ત્યારે અનંત જાતની ૫
 આધિ ને વ્યાધિ મગટ થાય છે પછી મગવાન કે મગવાનના સંતતું વ્યારે દર્શન થાય છે
 ત્યારે સર્વે દુઃખનો નાશ થઈ જાય છે, એવો મગવાનનો ને મગવાનના મક્તનો મહિમા
 મોટો છે અને મગવાનના મક્ત છે તે તો કેવળ પ્રજ્ઞનીજ મૂર્તિયો છે અને વિષે તો
 મનુષ્ય ભાવ કાલ્પવોજ નહિ. [૬] અને જોય પોતાના દેહનાં કુટુંબી હોય છે ને તેને તેના ૬
 હેતને અર્થે આપણ થીને કરીએ ને આપણને તે થીને કરે પણ અંતરમાં કોઈને આંટી
 પહોંતી નથી, તેમ મગવાન ને મગવાનના મક્ત સંપાદ્યે વસ્તુ જોઈએ અને જોને મગવાન કે
 મગવાનના મક્ત સંપાદ્યે આંટી થી જાય છે તે તો અમને થીકો પણ મગતો નથી ને
 તે વપરથી રીસ પણ કોઈ દિવસ વતરતી નથી અને આ સંસારમાં પંચ મહાપાપની કર-
 નારાનો કોઈ દિવસ છુટકો થાય પણ મગવાનના મક્તના દ્રોહના કરનારાનો કોઈ
 દિવસ છુટકો થાતો નથી. [૭] માટે મગવાનના મક્તની જે સેવા ચાકરી કરવી તે ૭
 વરોધર કોઈ પુણ્ય નથી, ને મગવાનના મક્તનો દ્રોહ કરવો તે વરાવર કોઈ પાપ નથી,
 માટે જેને પોતાના જીવને ચલવાન કરવો હોય તેને તો મગવાન કે મગવાનના મક્તને
 મન ક્રમ થયને શુદ્ધ થાયે કરીને સેવવા. (૮) इति वचनामृतम् ॥ ૬૩ ॥ (૧૯૬). ૮

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં પ્રમ [૧] છે, તેમાં ઝીઝીમહારાજે કહ્યું છે જે જીવ અતીશે
 થલને પામ્યો હોય તો હિંદ્રિયો અંતઃકરણને જ્યાં વલિત હોય ત્યાં જાલવા દે પટલે અમારી
 આજ્ઞા વિકલ્પ જાલવા દે નહિ અને તેને મુંડું સ્વપ્ન પણ આવેજ નહિ. [૧] અને આત્મસત્તા-
 રૂપે રહેવાથી યંતું થલ આવે છે. (૨) અને અમારે ને અમારા સંતને વિષે પ્રીતિ ને સેવામાં અ-
 તિશે પ્રજ્ઞા ને અમારી મજબા મક્તિ તેને કરીને જીવને તત્કાલ અતિશે થલ આવે છે;
 અને એશ્વર્યમાંથી રાગ ટાઢીને કેવળ સત્તારૂપે રહેવું તે એટલે છે. (૪) અને તેથી પણ અમા-
 રીને અમારા મક્તની દેહે કરીને સેવા કરવી તે એટલે છે. [૫] અને જીવને અંત સમે અ-
 નંત પ્રકારની આધિવ્યાધિ થઈ આવે છે તે દુઃખ અમાં અથવા અમારા સંતતું દર્શન થાય
 ત્યારે નાશ પામે છે એવો અમારા મક્તનો પટલે મુક્તનો મહિમા મોટો છે. અને પંચ વર્ત-
 માને મુક્ત અમારા મક્ત તેમને કેવળ પ્રજ્ઞનીજ મૂર્તિયા સમજવા. (૬) અને અમારી ને અમારા
 મક્તની સાથે આંટી પાડે તે તો પંચ મહા પાપીથી પણ મનુ પાપી છે. [૭] અને અમારા મક્તની
 પટલે મુક્તની સેવા જેવું કોઈ પુણ્ય નથી અને તેના દ્રોહ જેવું કોઈ પાપ નથી. [૮] થાવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પાંચમી વાતમાં સત્તારૂપે રહેવાથી પણ મગવાન જે મગવાનના મક્કની મેઝા રેહ ધરીને રહેતું તે એટલે કે એમ કહ્યું તે સત્તારૂપ રહેવા કરતાં રેહ ધરવામાં કું વિશેષ હશે ?
- ૧ ૪૦ સત્તારૂપે રહે તેનાથી શ્રીજીમહારાજની તથા એમના મુક્કોની સેવારૂપ પ્રસન્નતાનાં સાધન થઈ શકે નહિ અને વનના યુગ્મલાની પેટે ઇકલોજ પરતો રહે પટલે મોટા સંતનો સમાગમ પણ થાવ નહિ અને શ્રીજીમહારાજનો તથા એમના મુક્કોનો મહિમા પણ યથાર્થ સમજાય નહિ માટે તેને પ્રસન્નતાનાં સાધન કરવા સારુ તથા મહિમા જાણવા સારુ ફેર જન્મ ધરવો પડે એ ન્યૂનતા રહે છે, તે શ્રીજીમહારાજે આ વાતમાં કહ્યું છે કે સત્તારૂપે રહીશ તો રહે પાછો રેહ ન ધરાવ પટલે આ રેહે કરીને પ્રસન્નતા નક્કરી શકાય તો પ્રસન્નતાનાં સાધન કરવા પાછો કરીશી બીજો રેહ ધરવો પડે માટે રેહ ધરીને પટલે આ ધરેલો છે તે રેહે કરીનેજ સત્તારૂપે રહેવા કરતાં પણ શ્રીજીમહારાજ ને તેમના મુક્કોના મેઝા રહીને તેમની સેવા કરવી તે અતિશે એટલે સાધન છે. કેમ કે શ્રીજીમહારાજની ને તેમના મુક્કોની સેવા કરે તેને આ ફેરેજ ધામમાં શ્રીજીમહારાજનું મુક્ક મળે અને જે સત્તારૂપે રહે તેને પ્રસન્નતાનાં સાધન કરવા સારુ બીજો રેહ ધરવો પડે પટલી ન્યૂનતા રહે છે. તે [૪૦ ૧૦ ના બીજા પ્રશ્નમાં] કેવલ આત્મનિષ્ઠાવાળા જાગી કરતાં જે અમારી ને અમારા મક્કની સેવાને અર્થે પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં રહે છે તે અતિશે એટલે કે ને અમારી કૃપાનું પાત્ર છે એમ કહ્યું છે. માટે સત્તારૂપે રહેવા કરતાં શ્રીજીમહારાજની ને તેમના મક્કની સેવા કરવી તે એટલે છે. ૥૧૧૬॥

સંવત્ ૧૮૮૧ ના પોષ શુદ્ધ ૭ સાતમને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી મઢકા મધ્યે હાદાસ્ત્રાચરના દરવારમાં શ્રી શામુદેવ નારાયણના મંદિરની ઓસરીય હોલિયા ઉપર ગાદી તકિયા નંસ્તાવીને ઉપરાયે મુસ્તારબંદે બિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારબંદની આમઝ દુનિ તથા રેહ વેણના હરિમક્કની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી સ્વયંમકાશાનંદસ્વામીયે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે (૧) રે મહારાજ ! મગવાનના જે અવતાર છે તે સર્વે સરસાજ છે કે તેમાં અધિક ન્યૂન થાવ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે અને વ્યાસનીના કરેલ જે સર્વે યંથ તે સાંમળ્યા ને પછી પૂર્વાપર વિચારીને જોયું સ્વારે તેમાંથી અમને એમ સમજાયું છે જે મચ્છ, કચ્છ, વારાહ, વૃસિહાદિક જે મગવાનના અવતાર છે તે સર્વે અવતારના અવતારી તે શ્રીકૃષ્ણ મગવાન છે પણ બીજા અવતારની પેટે શ્રીકૃષ્ણ મગવાન તે અવતાર નથી થતો અવતારીજ છે એવા જે શ્રીકૃષ્ણ મગવાન તે આપના શૃણુ છે અને તે શ્રીકૃષ્ણ મગવાનનાં ચરિત્ર શ્રીમદ્માયકત પુરાણના દક્ષમસ્કંધને વિષે સંપૂર્ણ કહ્યાં છે માટે આપના ઉદ્ધવ સંપ્રદાયને વિષે અને દક્ષમસ્કંધને અતિશે પ્રમાણ કર્યો છે અને બીજા જે સર્વે અવતાર તે પણ શ્રીકૃષ્ણ મગવાનના છે માટે જ અવતાર ને જ અવતારને ગણિત કરનારા જે યંથ તે સર્વેને આપને

માનવા પણ વિશેષે કરીને તો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ને તેના પ્રતિપાદન કરનારા જે મંથ તેનેજ માનવા. (૧)

- ૨ પછી પુરુષોત્તમ મટે પ્રથમ પુછ્યો જે (૨) મગવાન બીજના કલ્યાણને અર્થે આ જગતને સૃષ્ટે છે તે વિશ્વ ન રચું હોય ને કાલ્યાણના ઉદરમાં બીજ હોય તેનું મગવાન કલ્યાણ કરે તો શું ન થાય ? જે આટલો વિશ્વ સજવાનો મગવાન વાસ્તવો કરે છે એ પ્રથમ છે. પછી શ્રીજીમહારાજ કહેલા જે, જે મગવાન શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ છે તેતો રાજા-ધિરાજ છે અને અસંદ મૂર્તિ છે અને પોતાનું અસરધામ સ્થી જે તક્ષત તેને વિષે સદા વિરાજમાન છે અને તે અસરધામને આશ્રિત અનંતકોટી જગ્યાંદ રહ્યાં છે. તે જેમ કોઈક મોટો ચક્રવર્તી રાજા હોય ને તેને અસંખ્ય ગામડાં હોય તેમાંથી એક જે ગામ સમગ્ર થયાં હોય અથવા કલ્યાણ હોય પણ તે તો તે રાજાની ગણતીમાં પણ નહોય તેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે અનંતકોટી જગ્યાંદના પતિ છે તે જગ્યાંદનો કાંઈ એક સામટો પ્રભુ થાતો નથી અને તેમાંથી એકાદ જગ્યાંદનો પ્રભુ થાય તેતો મગવાનની ગણતીમાં પણ નથી અને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો દેવકીની ચક્રી જે જન્મ તેતો કલ્પન માત્ર છે અને એ શ્રીકૃષ્ણતો સદા અજન્મા છે. (૨) અને તે શ્રીકૃષ્ણ મગવાનનું જે અસરધામ છે તે વ્યતિ-
રેકપણેતો પ્રકૃતિ પુરુષ ચક્રી પર છે અને અન્વયપણે કરીને તો સર્વે ઠેકાણે છે. જેમ આકાશ છે તે અન્વયપણે કરીને તો સર્વેજ છે અને વ્યતિરેકપણે તો ચાર ચુત ચક્રી પર છે, તેમજ શ્રીકૃષ્ણ મગવાનનું અસરધામ છે અને તે ધામને વિષે મગવાન અસંદ વિરાજમાન રહે છે. અને તે ધામમાં રહ્યા ચક્રા અનંતકોટી જે જગ્યાંદ છે તેને વિષે જ્યાં જેને જેમ દર્શન થેવું ઘટે ત્યાં તેને તેમ દર્શન થે છે અને જે સાથે થોછું ઘટે તે સાથે થોલે છે અને જેનો સ્પર્શ કરવો ઘટે તેનો સ્પર્શ કરે છે. જેમ કોઈક સિદ્ધ પુરુષ હોય તે એક ઠેકાણે થેતો ચક્રો હજારો ગાડ દેલે ને હજારો ગાડની વાર્તાને સાંમલે તેમ મગવાન પોતાના અસરધામમાં રહ્યા ચક્રા અનંત કોટી જગ્યાંદને વિષે જ્યાં જેમ જણાવું ઘટે ત્યાં તેમ મગવા છે, અને પોતે તો સદા પોતાના અસરધામમાં છે અને એક ઠેકાણે રહ્યા ચક્રા જે અનંત ઠેકાણે જણાય છે તેતો પોતાની યોગકલા છે, જેમ રાસ મંદલને વિષે જેટલી ગોપીયું તેટલાજ પોતે ચક્રા માટે એક ઠેકાણે રહ્યા ચક્રા જે અનંત ઠેકાણે દેલાવું પણ મગવાનનું યોગકલા કરીને વ્યાપકપણું છે પણ આકાશની પેઠે અરુપપણે કરીને વ્યાપક નથી. અને જે મગવાનની યોગધાયાયે કરીને પવાસકોટ યોગન જે પૃથ્વીનું મંદલ છે તે પ્રભુકાળને વિષે પરમાચુરુષ થઈ જાય છે અને તે પૃથ્વી પાછી સૃષ્ટિકાળને વિષે પરમાણુમાંથી પવાસ કોટ યોગન થાય છે, અને ચોમાસું આવે છે ત્યારે ગાય ચિત્રને ચેપની ધવા થઈ આવે છે એ આદિક સર્વે આશ્ચર્ય તે મગવાનની

યોગમાયાયે કરીને થાય છે એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે સુદુષ્ટને સર્વે પ્રકારે મજન કરવા યોગ્ય છે. જ્ઞામાટે જે બીજા અવતારને વિષે તો એક કે જે કલાનો પ્રકાશ હોય છે, અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે તો સર્વે કલાઓ છે, માટે એ શ્રીકૃષ્ણભગવાન તો રસિક પણ છે ને ત્યાગી પણ છે ને જ્ઞાની પણ છે ને રાજાધિરાજ પણ છે ને કાયર પણ છે ને શૂરવીર પણ છે ને અતિશે કૃપાલુ પણ છે ને યોગકલાને વિષે મવીળ છે ને અતિશે વચ્ચીયા પણ છે ને અતિશે છઠ્ઠીયા પણ છે માટે સર્વે કલાયે સંપન્ન તો એક શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનજ છે. અને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તેને આશ્રિત જે અનંતકોટી જગ્યાંદ તે પણ સદાય રહે છે તેપાંચી જે જગ્યાંદની સો સર્વની આવરદા પુરી થાય તે જગ્યાંદનો નાશ થાય તેણે કરીને કાંઈ સર્વે જગ્યાંદનો નાશ થાતો નથી માટે પ્રલયકાલમાં શા સારુ કલ્યાણ કર્યું જોઈએ સર્વે જગ્યાંદ વસેજ છે તો એવી રીતે એ મનનું સમાધાન છે. એવી રીતે પરાક્ષપણે પોતાના પુરુષોત્તમવળાની વાર્તા બીજીમહારાજે કરી તેને સાંભળીને સર્વે હરિમત્ત એમ જાણતા હતા જે એ જ શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ તેજ આ મહત્તિ ધર્મના ધુન બીજીમહારાજ છે. (૩) इति वचनामृतम् ॥ ६४ ॥ (૧૯૭) ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર०—જામાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે એ મષ્ટ કષ્ટાદિક અવતારોના અવતારી શ્રીકૃષ્ણ છે માટે એ મષ્ટ કષ્ટાદિક અવતારોના પ્રંથવી શ્રીકૃષ્ણના પ્રંથને અધિક માનવા તેમજ અમે સર્વે અવતારના અવતારી સર્વોપરી સાક્ષાત્ ભગવાન હીંએ માટે અમારા પ્રંથને વિશેષ માનવા એમ બળાવ્યું છે. (૧) બીજામાં પરાક્ષ શ્રીકૃષ્ણના દૃષ્ટાંતે કરીને પોતાનું સર્વોપરીપણું કહ્યું છે એ અમે રાજાધિરાજ અશ્વત્થ ધૃતિ અક્ષરધામને વિષે વિરાજમાન હીંએ અને અમારા અક્ષરધામને આશરીને અનંતકોટી જગ્યાંદ રહ્યાં છે તે જગ્યાંદોનો એક સામટો પ્રલય થાતો નથી એમ કહ્યું છે અને શ્રીકૃષ્ણને દૃષ્ટાંતે કરીને પોતાને અજન્મા કહ્યા છે. [૨] અને અક્ષરધામ જે પોતાનું તેજ તેનું અનન્ય વ્યતિરેકપણું કહ્યું છે ને એ અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા યોગકલાએ કરીને અનેક ઠેકાણે દર્શન આપીએ હીંએ એમ કહ્યું છે. [૩] થાવતો છે.

૧ પ્ર० પહેલા પ્રશ્નમાં બીજીમહારાજે શ્રીકૃષ્ણને પોતાના હૃદયે કહ્યા અને [હો० ૩૪-માં] શ્રીકૃષ્ણને નારાયણના પટકે પોતાના અવતાર કહ્યા છે અને (અ० ૬-માં) અમારા વિના બીજો કોઈ ભગવાન નથી એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ૬૦ બીજીમહારાજ મનુષ્યમાયે બોલે ત્યારે પરાક્ષ અવતારોને દૃષ્ટાંતે કરીને પોતાની વાત કરે અને જ્યારે પોતે ભગવાનપણે બોલે ત્યારે અમે ભગવાન હીંએ એમ કહે માટે આ ઠેકાણે મનુષ્યમાયે બોલ્યા છે તેથી શ્રીકૃષ્ણને હૃદયે કહ્યા છે અને જામાં બીજા પ્રશ્નમાં પોતાના ધામને પણ પ્રકૃતિ પુરુષથી પર કહ્યું છે તે પ્રકૃતિપુરુષ તેજ શ્રીકૃષ્ણ છે તે જ્યારે શ્રીકૃષ્ણથી પોતાનું ધામ પર કહ્યું તો પોતે તો પર હોવાનું જાનો વિસ્તાર (પ્ર० ૮ ના પહેલા પશોત-રમાં) કહે છે.

૩.

વચનામૃત ગ. મ. ૬૪-૬૫

૨ પ્ર૦ આમાં થીજા પ્રથમાં વકાદા પ્રજાંદનો પ્રલય થાય છે પણ સામટો જાતો નથી એમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૮ ના ૨ થીજા પ્રથમાં) જ્યારે મહાપ્રલય થાય છે ત્યારે પુરુષોત્તમ જે અને તે અને એકજ રહીય છીય તથા (૫૬ ના ૩ થીજા પ્રથમાં) સર્વે પ્રજાંદનો પ્રલય થઈ જાય છે ત્યારે પ્રગટ ભગવાન જે અને તે અને એકજ રહીય છીય તથા (કા૦ ૭ માં) પણ થોડા પ્રથમાં આત્મ્યતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે વકલું સન્નિધાનંદ ચિદ્વન જે અમારું તેજ તે રહે છે અને એ તેજમાં વિશ્વમૂર્તિ ધવા અને રહીય છીય એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૩ ૭૦ મૂલપુરુષ અનંત છે તે સર્વે મૂલપુરુષોના કાર્યનો સાથે પ્રલય થતો નથી અને એક મૂલપુરુષના કાર્યનો પ્રલય થાય તેને મહાપ્રલય તથા આત્મ્યતિક પ્રલય કહે છે માટે (પ્ર૦ ૮ તથા ૫૬ માં) પ્રલય કહ્યો છે તથા [કા૦ ૭ માં] આત્મ્યતિક પ્રલય કહ્યો છે તે એક મૂલપુરુષના કાર્યનેજ કહ્યો છે અને થીજા મૂલપુરુષોનાં કાર્ય તો હોય છે તેથી આમાં સામટો પ્રલય થતો નથી એમ કહ્યું છે આનો વિસ્તાર (પ્ર૦ ૮ ના પાંચમા પ્રભોત્તરમાં) કર્યો છે.

૪ પ્ર૦ [૩ થીજા પ્રથમાં] અક્ષરધામ વ્યતિરેકપણે તો પ્રકૃતિ પુરુષથી વર છે અને અન્વયપણે તો સર્વે ઠેકાણે છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે જાણવું ? કેમકે જે મૂર્તિમાન હોય તે મૂર્તિને વ્યતિરેક કહેવાય અને તેના પ્રકાશને અન્વય કહેવાય પણ અક્ષરધામ તો નિરાકાર એક રસ તેજ છે તેમાં અન્વય વ્યતિરેકપણું કેવી રીતે જાણવું ?

૫ ૭૦ થીજીમહારાજ પોતાના તેજના સમુદાને વિષે પોતાના મુક્તોયે સહિત વિરાજમાન છે તે સમુદાને વ્યતિરેક કહેલ છે અને એ તેજના સમુદાની અનંત ફિરણો છે તે ફિરણો મૂલ અક્ષર, પ્રજા તથા મૂલપુરુષાદિક સર્વેને વિષે અંતર્યામીપણે વ્યાપક છે તેને અન્વય કહેલ છે આ અન્વય સ્વરૂપને (પ્ર૦ ૩૬ માં) તથા (કા૦ ૬ માં) સાકાર મૂલઅક્ષરનું આત્મા કહ્યું છે માટે મૂલઅક્ષરાદિકમાં વ્યાપક છે તે તેજને અન્વય કહે છે. આનો વિસ્તાર [પ્ર૦ ૭ ના પાંચમા પ્રભોત્તરમાં, તથા ૨૧ ના સાતમા પ્રભોત્તરમાં, તથા ૪૧ ના પહેલા પ્રભોત્તરમાં] કર્યો છે. ॥ ૧૯૭ ॥

સંવત્ ૧૮૮૧ ના પોષ શુદ્ધિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા પથ્થે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિરની સમીપે ટોકિયા વપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત સ્વલ્લ વારણ કર્યાં હતાં તે પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ હુનિ તથા વૈષ્ણવેશના હરિવક્ત્રની સભા ભરાઈને બેઠી હતી પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે સાંખ્યો અમવાનની વાર્તા કરીય ત્યારે તાઝ પલ્લાજ લડીને સંત કીર્તન ગાયતા હતા તે જાના રમ્યા અને સર્વે હાથ જોડીને સાંખ્યવા બેઠા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જીવના કલ્યાણને અર્થે ભગવાનના રામ કૃષ્ણાદિક જે અવતાર થાય છે તેને તો માયાનું કાર્ય થયું જે આ જગત તેમાં કોઈ ઠેકાણે મોહ થતો નથી અને પોતાના અલૌકિક પ્રતાપે કરીને નિઃશંક વર્તે છે અને પોતાના પ્રકટ જનની શક્તિને અંગીકાર કરવાને અર્થે પંચ વિષયને પણ સારી પેઠે મોગથે

હે તેને જોઈને આ સંસારને વિષે જે અસત્તરહાયા મનુષ્ય હે તે પરમેશ્વરને વિષે દોષ પરટે હે અને એમ જાણે છે આ તો પરમેશ્વર કહેવાય છે તોપણ એને આપણા કરતાં પણ વધુ સંસારને વિષે આસક્તિ હે એમ જાણીને યગવાનને પણ પોતા લેવા મનુષ્ય જાણે પણ યગવાનનો જે અલૌકિક મહિમા તેને જાણતા નથી એમ યગવાનની માયા હે અને બ્રહ્મસ્થિતિને પામ્યા એવા જે આત્મદર્શી સાધુ તેને પણ આ સંસારને વિષે કોઈ પદાર્થ દેહીને મોહ થાતો નથી તો બ્રહ્મચી પર પરબ્રહ્મ એવા જેશ્રીકૃષ્ણ યગવાન તેને માયા ને માયાના કાર્ય થકી નિર્લેપ રહેવાય એમાં તે શું કરેલું ? એ તો રહેવાયજ. (૧) અને આત્મનિષ્ઠાવાળા જે સંત તેને આત્મનિષ્ઠા ને તીવ્ર વૈરાગ્ય એ જે હોય તેણે કરીને કોઈ રીતનું બંધન તો ન થાય પણ જો તેને યગવાનને વિષે શક્તિ ન હોય તો એમ વધુ પ્રકારનાં ધોજન ને વધુ પ્રકારનાં વ્યંજન કર્યાં હોય ને તેમાં જો એક લગ્ન ન હોય તો તે સર્વે નકારાં થઈ જાય છે, તેમ યગવાનની શક્તિ વિના એકલું જે બ્રહ્મજ્ઞાન હે તથા વૈરાગ્ય હે તેતો નકારંજ હે ને સદા અફલપ્રાપ્તકારીજ હે. એમ જાણીને શુકદેવજી બ્રહ્મસ્વરૂપ થવા હતા તોપણ શ્રીમદ્ભગવાનને શબ્દતા હવા અને શ્રીકૃષ્ણયગવાનને વિષે હૃદ શક્તિને કરતા હવા માટે આત્મનિષ્ઠાવાળાને જો યગવાનને વિષે શક્તિ ન હોય તો એ અને મોટું દુષ્ણ હે. (૨) અને જેને યગવાનને વિષે શક્તિ હોય તેને પણ જો આત્મ- ૨ નિષ્ઠાને વૈરાગ્ય ન હોય તો જેવી યગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય તેવી શીખા પદાર્થને વિષે પણ પ્રીતિ થઈ જાય માટે એ શક્તિમાર્ગવાળાને પણ મોટું દુષ્ણ હે અને જે આવો પરિપક્વ યગવાનનો ભક્ત હોય તેણે તો યગવાનનો ચચાર્થ મહિમા જાણ્યો હે માટે તેને તો પરમેશ્વર વિના શીજું સર્વે તુષ્ણ જનાણું હે તે સાથે કોઈ પદાર્થમાં તે મોહ પામતો નથી માટે આત્મનિષ્ઠા વૈરાગ્ય ને યગવાનને વિષે શક્તિ એ જણેય ચેત્ત્વાં હોય ત્યારે કોઈ આત્મની સ્લોટપ ન કહેવાય અને એવો જે હોય તેતો યગવાનનો જ્ઞાની ભક્ત કહેવાય, એકાં- વિક ભક્ત કહેવાય, અનન્ય ભક્ત કહેવાય. ॥૩॥ इति वचनामृतम् ॥ ૬૫ ॥ ૧૯૮ ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર०—જામાં કૃપાવાક્ય (૧) હે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું હે જે અમે જીવોના કલ્યાણ અર્થે પ્રગટ થઈય છીય ત્યારે અમારા ભક્તની શક્તિને ઝંગીકાર કરવાને અર્થે એકવિષયને મોગવીય છીય તે જોઈને અસત્તરહાયા મનુષ્યો અમારે વિષે દોષ પરટે હે પણ બ્રહ્મસ્થિતિને પામેલા એવા જે આત્મદર્શી સાધુ તેમને પણ મોહ થતો નથી તો અમને તો મોહ હોય જ કેમ ? અમે તો સદા નિર્લેપ છીય. (૧) અને કેવલ આત્મ- નિષ્ઠા ને વૈરાગ્યવાળાને કોઈ જાતનું બંધન તો ન થાય પણ અમારી શક્તિ નહોય તો મોક્ષોપયોગી નથી થતાં. (૨) અમારે વિષે શક્તિ હોય પણ જો એ જે નહોય તો અમારા વિના શીખા પદાર્થમાં પ્રીતિ થઈ જાય માટે એ જણે હોય તે અમારા અનન્ય ભક્ત કહેવાય. (૧) થાયતો હે.

૩.

વચનામૃત ગ. મ. ૬૫-૬૬

- ૧ પ્ર૦ પહેલી વાચનમાં શ્રદ્ધાસ્થિતિને પામ્યા પછા આત્મદર્શી સાધુને મોહ ન થાય એમ કહું તે કિવા શ્રદ્ધાને વિષે સ્થિતિને પામેલા જાણવા ?
- ૧ ૭૦ પોતાના આત્માને જોવાની રૂચ્છાથી ભગવાનનું ધ્યાન કરતાં કરતાં પોતાનો આત્મા તે રૂપ શ્રદ્ધાને વિષે સ્થિતિ થઈ હોય તેને આત્મદર્શી કહ્યા છે.
- ૨ પ્ર૦ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કહ્યા તે શ્રીકૃષ્ણ કોને જાણવા ?
- ૨ ૭૦ આ પહેલી વાચનમાં પરબ્રહ્મ તથા શ્રીકૃષ્ણ નામે શ્રીજીમહારાજને કહ્યા છે, અને બીજી વાચનમાં દૃષ્ટાંતમાં જે શ્રીકૃષ્ણ કહ્યા છે તે મૂલપુરુષને કહ્યા છે. ॥૧૧૮॥

સંવત્ ૧૮૮૧ ના પોપ વર્ષ ૧ મનિપદાને દિવસ દશમી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરવારમાં ઉગમણે ત્રાર ઓરઠાની ઓસરીએ હોઝળ્યા ઉપર ગાદી તકિયા ઘિછાવીને વિરાજમાન હતા, અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, ને પીઝા ઘુપ્પના ને રાત્રી મુલદાવડીના ઘુપ્પના હાર કંઠને વિષે વિરાજમાન હતા, ને પીઝા ઘુપ્પનો તોરો પાછને વિષે વિરાજમાન હતો, અને પોતાના મુલ્તાર-ચિંદની આગળ મુનિ મંદલ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા મરાડને બેઠી હતી, અને પોતાની આગળ સરોદા ને ટુકડ લઈને સંત મંદલ ચિત્રનુપદ ગાવતા હતા.

તે કીર્તિનમસ્તિ થઈ રહ્યા પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે આજ તો અમારે મોટા મોટા સંતને મશ્ન પુછવાં છે. એમ કહીને પ્રથમ આનંદસ્વામીને પુછતા હતા, જે, ૧ (૧) કોઈક પશ્વો પુરુષ હોય જે તેને બુદ્ધિ થોડી હોય તોપણ પોતામાં જે દોષ હોય તેને દેલે અને બીજા હરિભક્તમાં દોષ હોય તેને ન દેલે, અને ગુણ હોય તેનેજ દેલે, અને બીજો જે પુરુષ છે તેને તો બુદ્ધિ ઘણી છે તોપણ પોતાના અવગુણને દેલતોજ નથી, અને બીજા હરિભક્તને વિષે ગુણનો ત્યાગ કરીને કેવલ દોષજ દેલે છે એવું શું કારણ હશે ? જે થોડી બુદ્ધિવાળો હોય તે પણ પોતાના દોષને દેલે છે, અને જ્ઞાશ્રી બુદ્ધિવાળો છે તેને પોતાના દોષ સુદ્ધતા નથી, એ મશ્ન છે. પછી આનંદાનંદસ્વામીએ જેવો સુધ્યો તેવો ઉત્તર કર્યો પણ મશ્નનું સમાધાન થયું નહિ, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એનો ઉત્તર એમ છે જે આ જન્મે અથવા કોઈ જન્માંતરને વિષે પણ કોઈક મોટા ભગવાનના ભક્તનો અપરાધ કર્યો છે, તે પાપે કરીને એની બુદ્ધિ દોષે યુક્ત છે માટે અને હરિભક્તના દોષ સુદ્ધ છે, ને પોતાના દોષ સુદ્ધતા નથી પણ એનો ઉત્તર છે. (૧)

- ૨ એમ કહીને પછી શ્રીજીમહારાજ નિત્યાનંદસ્વામીને મશ્ન પુછતા હતા, જે (૨) ભગવાનને પામ્યાનું એકજ સાધન છે કે ઘણાક સાધને કરીને ભગવાન પમાય છે ? ત્યારે તમે એમ કહેશો જે જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ ને ધર્મ એ ચાર સાધને કરીને પમાય છે, તે જ્યારે એ ચાર સાધને કરીને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, ત્યારે એક ભગવાનના આશ્રયે કરીનેજ કલ્યાણ થાય એવા અનન્ય માવનો નિરવાર રહ્યો નહિ, પછી નિત્યાનંદસ્વા-

મીષ મકારે ઉત્તર કર્યો પણ મશ્નતું સમાધાન થયું નહિ, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે કલ્યાણ તો એક ભગવાનના આશ્રયે કરીનેજ છે, પણ ભગવાન છે તે અતિ સમર્થ છે ને તેની આજ્ઞાને બ્રહ્માદિક સમગ્ર દેવ પાછે છે, તથા કાલ માયાદિક જે સર્વે બ્રહ્માંદના કારણ તે પણ ભગવાનના થયે યકી સાવધાન થઈને ભગવાનની આજ્ઞામાં રહે છે, માટે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને એ ભગવાનની આજ્ઞા છે તે દૃઢ કરીને માનવી, એજ ભગવાનના ભક્તિનું ઇષ્ટન છે તે સારુ સાધન સર્વે અતિ દૃઢ કરીને રાખવાં, ઇચ્છે એક ભગવાન થઈજ કલ્યાણ છે, અને એ સાધન છે તેનો ભગવાનની પ્રમથતાને અર્થ છે, એજ એ મશ્નનો ઉત્તર છે. (૨)

૨

૩ પછી શ્રીજીમહારાજ બ્રહ્માનંદસ્વામીને પુછતા હવા, જે (૩) આ દેહને વિષે જીવ છે તે સાકાર છે કે નિરાકાર છે ? પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે જીવ તો સાકાર છે, ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે જો જીવ સાકાર હોય તો તે કર ચરણાદિકે યુક્ત થયો, ત્યારે દશમસ્કંધને વિષે વેદવત્તુતિના અધ્યાયમાં એમ કહ્યું છે જે ભગવાન જે તે જીવના કલ્યાણને અર્થે તે જીવનાં બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય, મન ને પ્રાણ તેને સજ્જતા હવા, તે જો જીવ સાકારજ હોય તો તેને અર્થે બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય, મન, પ્રાણ સજ્જાનું શું કામ છે ? માટે એવી રીતનાં શાસ્ત્રનાં વચનને જોતાં એમજ નિર્ધાર થાય છે જે જીવતો સત્તામાત્ર છે, અને ચૈતન્ય વસ્તુ છે તે જેમ વ્યક્ત થાય હોય તે છોટાને તાર્ણાને છોટા સાથે ચોટી રહે છે, તેમ એ ચૈતન્ય દ્રવ્ય છે તેનો પણ ચોટવાનો સ્વભાવ છે તેને માયિક એવાં જે સ્પૂહ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ શરીર તેનો સંવંધ વર્તે છે, અને એ જીવ અજ્ઞાને કરીને તે શરીરને વિષે પોતાપણું માને છે, પણ વસ્તુગતે તો જીવ નિરાકારજ છે. [૩]

૩

૪ પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, (૪) વસ્તુગતે એ જીવ નિરાકાર છે તો જ્યારે એ જીવના અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થાય છે ત્યારે એ જીવને સ્પૂહ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ માયિક ત્રણ દેહનો સંવંધ રહેતો નથી, ત્યારે એ જીવ ભગવાનના ધામમાં જઈને નિરાકારપણે રહે છે કે સાકારપણે રહે છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જ્યારે એ જીવના અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થાય છે ત્યારે એ માયિક ત્રણ દેહનો સંગ છુટી જાય છે, પછી નિરાકાર જે ચૈતન્ય તે રહે છે, તેને ભગવાનની ભૂમિ આદિક જે આઠ પ્રકારની પ્રકૃતિ તે યકી જુદી જે ચૈતન્ય પ્રકૃતિ તેનો ભગવાનની ઇચ્છાએ કરીને દેહ બંધાય છે, ને તેણે યુક્ત યકો ભગવાનના અસરધામને વિષે રહે છે, એવી રીતે એ મશ્નનો ઉત્તર છે. (૪)

૪

૫ પછી ગોપાલ્લાનંદસ્વામીને શ્રીજીમહારાજ પુછતા હવા જે, (૫) અષ્ટાંગ યોગ સિદ્ધ થાય છે અથવા આત્મદર્શન થાય છે તેતો ભગવાન ને ભગવાનના સંતની કૃપા યકી થાય છે તે એ યોગ ને આત્મદર્શન સિદ્ધ થયાનું કારણ જે ભગવાન ને ભગવાનના સંત તેને વિષે દૃષ્ટિ ગૌણ થઈ જાય છે, અને અષ્ટાંગ યોગ ને આત્મદર્શન એને વિષે થયું

કશિ ધાય છે તેતું શું કારણ હશે ? પછી ગોપાલ્લાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે એને યોગાશ્વાસ કરતે થકે યોગ સિદ્ધ ધાય છે તેતું કાંઈક માન આવે છે, તેણે કરીને ભગવાનની કોરે કાંઈક વૃત્તિ ગૌણ થઈ જાય છે, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે વ્યારે સિદ્ધદક્ષાને પામે ત્યારે એ યોગી છે તે બ્રહ્મરૂપ ધાય છે, તે બ્રહ્મમાં તો કોઈ જાતનું માન હોય નહિ. માટે એ ઉત્તર સંભવે નહિ, પછી ગોપાલ્લાનંદસ્વામી બોલ્યા જે હે મહારાજ ! એ તો કાંઈ સમજાતું નથી, માટે તમે કૃપા કરીને કહો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એ તો એમ સમજ્યું જે વ્યારે પોતાની છોટ કાઢવી હોય ત્યારે તેને મોટાઓના વચનની સારૂપ લઈને કાઢવી, જેમ કોઈક વ્યવહારિક કામ હોય ને તે કામને અતિશય સિદ્ધ કર્યું હોય, ત્યારે સારા સારા માણસની સાઈદી કરવી તેમ આંહીપણ એ સાઈદી છે, જે શુકદેવજી બ્રહ્મસ્વરૂપ થયા હતા, તોપણ અતિ પ્રીતિએ કરીને શ્રીમદ્ભગવત મળ્યા અને આજ દિવસ સુધી પણ ભગવાનની ભક્તિને જ કરે છે, અને શૌનકાદિક અઢયાળી હજાર ઋષિ તે બ્રહ્મ સ્વરૂપ છે તોપણ સુતપુરાણના મુલ્ય થકી ભગવાનની કૃપાને સાંભળે છે એવી જાતના વચનની સારૂપ ભક્તિની દહતાને અર્થ લેવી, અને જે સ્ત્રોત્ર્ય પોતાના જાણ્યામાં ન આવતી હોય તેની કોરની ભગવાનને આગલ પ્રાર્થના કરવી જે હે મહારાજ ! મુંમાં જેજે છોટય હોય તે કૃપા કરીને નાશ કરજો, જેમ કોઈક પુરુષને માથે કલંક આવ્યું હોય ને તે કલંક ટાલવાનો કોઈ સાઈદી નહોય ત્યારે તે કોદાનો ગોલો રાતો ચોલ હોય તેને ઉપાદીને પોતાનું કલંક ટાલે છે, તેમ જે દોષ ન ઓલવાતો હોય ત્યારે તે દોષ ટાલવાને અર્થે ભગવાનની સ્તુતિ કરવી, એ તે કોદાનો ગોલો જાણ્યા જેવી છે એમ કરીને પોતાની છોટ્યને ટાલવી એ તમારા પ્રશ્નો ઉત્તર છે. (૫)

૫

૬ પછી શ્રીજીમહારાજ શુક્તાનંદસ્વામીને પુછતા હતા જે (૬) ભગવાનને યથાર્થ જાણ્યા હોય, ને ભગવાન તો કાંઈ ચમત્કાર ન દેસાદતા હોય ને વીજા જે ઐંજ મંત્ર-શાલા હોય તેતો પરતો દેસાદતા હોય તેને દેહીને ભગવાનનો ભક્ત હોય તેતું મન ભગવાનમાંથી વ્યારેય રહે કે ન રહે ? પછી શુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે હે મહારાજ ! જેને ભગવાનનો યથાર્થ નિશ્ચય હોય તેને તો ભગવાન વિના કીજે ક્યાંઈ પ્રતીતિ આવેજ નહિ, અને જો કીજે ટેકાળે પ્રતીતિ આવે તો તેને ભગવાનનો નિશ્ચયજ નથી, એ તો ગુણ કુદિવાલો હરિભક્ત કહેવાય, પણ યથાર્થ ભગવાનનો ભક્ત ન કહેવાય. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એજ એનો ઉત્તર છે. (૬)

૬

૭ પછી શ્રીજીમહારાજે શુકમુનિને પુછ્યું જે (૭) ભગવાનનો ભક્ત હોય ને તે ભગવાન તથા ભગવાનના સંત તેને સાક્ષાત્કાર પામ્યો તેને જીવતાં શી પ્રાપ્તિ ધાય છે ? અને મુલા કેદે શી પ્રાપ્તિ ધાય છે ? પછી શુકમુનિ બોલ્યા જે હે મહારાજ ! એનો ઉત્તર

તો તમે કરશો ત્યારે થશે, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જેને ભગવાન ને ભગવાનના સંતની પ્રાપ્તિ થઈ છે તેને જીવતે તો ભગવાનનાં કથા કીર્તન કરતાં ચકાંજ દિવસ ને રાત્રિ બીતે છે. અને ત્રણે અવસ્થાથી પર જે પોતાનો જીવાત્મા તેતું બ્રહ્મરૂપે સાક્ષાત્ દર્શન થાય છે, અને ભગવાન વિના અન્ય પદાર્થ માત્રને વિષે વૈરાગ્ય થાય છે, અને અર્ધમેના ત્યાગ કરીને ધર્મને વિષે રહેવાય છે, અને દેહ મુકે ત્યારે એવા ભક્તને ભગવાન પોતા જેવોજ કરે છે, જેમ ભગવાને વ્રણાને કહ્યું છે, જે ‘હે વ્રણા ! જેવો હું છું ને જેવો મારો મહિમા છે ને જેવાં મારાં ગુણ ને કર્મ છે, તેવું મારા અનુગ્રહ થકી તુંને વિજ્ઞાન થાઓ ’ એવું જે વ્રણાને કહ્યું છે, તેમ જે પોતાના અનન્ય ભક્ત હોય તે સર્વને ભગવાન એવી પ્રાપ્તિ કરાવે છે, ને જેમ ભગવાન કાઠ, કર્પ ને માયા થકી રહિત છે, તેમજ ભગવાનના ભક્ત પણ કાઠ, કર્પ ને માયા થકી રહિત થાય છે, ને અલંદ ભગવાનની સેવાને વિષે રહે છે એવી દેહ મુક્યા કેઢે પ્રાપ્તિ થાય છે એજ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર છે. (૭) **इति वचनामृतम् ॥ ६६ ॥ (૧૯૯)**

૭

- રહસ્યાર્થ પ્રશ્ન—**આમાં પ્રશ્ન (૭) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે આ જન્મે અથવા જન્માંતરે અમારા મોટા ભક્તો અપરાધ કર્યાં હોય તેને હરિમહત્તા ડોષ મુક્ત, ને પોતાના ન મુક્ત. (૧) બીજામાં અમારે આશ્રયે કરીને કલ્યાણ થાય છે ને ચાર સાધને કરીને અમારી પ્રસન્નતા થાય છે. [૨] ત્રીજામાં જીવને નિરાકાર કહ્યો છે. (૩) ચોથામાં જીવ જ્યારે અમારા ધામમાં આવે છે ત્યારે સાકાર થાય છે. (૪) અને પાંચમાં અમારી તથા અમારા મુક્તની કૃપાથી અષ્ટાંગયોગ ને આત્મદર્શનની સિદ્ધિ થાય છે. તે અષ્ટાંગયોગને વિષે ને આત્મદર્શનને વિષે થયું હગિન થાય તો અમારો તથા અમારા સંતનો મહિમા સમજીને અમારીને અમારા સંતની સેવા કરવી પણ અષ્ટાંગયોગને વિષે ને આત્મદર્શનને વિષે અમારા જેવી તથા અમારા ભક્તના જેવી હગિન થવા દેવી નહિ. (૫) છઠ્ઠામાં અમારા વિના બીજો પરવા ચમત્કાર જળાયે તેમાં જેને પ્રતીતિ આવે તે ચર્ચાર્થ ભક્ત નથી. (૬) અને સાતમાં અમારી ને અમારા સંતની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તેને અમારાં કથા કીર્તન કરતાં દિવસ ને રાત્રિ બીતે, અને પોતાના જીવાત્માનું અમારા તેજ રૂપ જે બ્રહ્મ તે રૂપે દર્શન થાય છે, અને અમારા વિના બીજીથી વૈરાગ્ય થાય છે, અને ધર્મમાં રહેવાય છે, અને દેહ મુક્યા પછી અમારા જેવોજ સ્વતંત્ર થાય છે, ને અમારી અલંદ સેવામાં રહે છે. (૭) થાયતો છે.
- ૧ પ્રશ્ન ચોથા પ્રશ્નમાં બ્રહ્માનંદસ્વામીજી જીવને સાકાર જ્ઞા કારણથી કહ્યો હશે ?
- ૨ ૪૦ ભક્તો જીવ શ્રીજીમહારાજના ધ્યાને કરીને અજ્ઞાનથી મુકાય છે ત્યારે સાકાર થાય છે, એવા અભિપ્રાયથી સાકાર કહ્યો છે, અને શ્રીજીમહારાજે માયાવદ્ જીવ નિરાકાર છે એવા અભિપ્રાયથી પુછેલું તેથી પરીચી ઉત્તર કર્યો છે.
- ૩ પ્રશ્ન પાંચમા પ્રશ્નમાં ચૈતન્ય પ્રકૃતિનો દેહ બંધાય છે એમ કહ્યું તે ચૈતન્ય પ્રકૃતિ શી આપવી ?
- ૪ ૪૦ આ ટેકાણે ચૈતન્ય પ્રકૃતિ જીવને કહ્યો છે તે જીવ શ્રીજીમહારાજના ધામમાં સાકાર

૧.

વૈષ્ણવમુક્ત મ. મ. ૬૬-૬૭

થાય છે, તે [પ્ર૦ ૨૦ માં] ચૈતન્યનીજ મૂર્તિ મહને અમારી હજુરમાં રહે છે એમ કહ્યું છે.

૧ પ્ર૦ સાતમા પ્રશ્નમાં અમારી ને અમારા સંતની સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ કહી, તે સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ તો દષ્ટિગોચર હોય તેજ કહેવાય, તે બ્રાજ તો દષ્ટિગોચર છે નહિ, માટે બ્રાજ સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ કેવી રીતે સમજવી ?

૨ ૦ શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યરૂપે દર્શન આપતા હોય ત્યારે તેમાંથી મનુષ્યભાવ ટાળીને તથા પ્રતિમારૂપે દર્શન આપતા હોય ત્યારે પ્રતિમાભાવ ટાળીને દિવ્ય સાક્ષાત્ જાળીને આશરો કરે તે સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ કહી છે. અને જગીશ લક્ષણે યુક્ત ઇશ જે સંત તેમને વિષેથી મનુષ્યભાવ ટાળીને દિવ્યમુક્ત જાળીને તેમનો સમાગમ ને સંવા કરે તે સંતની સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ કહી છે. ॥ ૧૯૯ ॥

સંવત્ ૧૮૮૧ ના મહા વદિ ૩ તૃતીયાને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાલાચરના દરબારમાં પોતાના ઉતારાને વિષેંગંગાજીનીયા કુવા પાસે ઓઢા ઉપર ઢોલિયો ઢબાવીને ગાદી તકિયા નલાવીને ષિરાજમાન હતા, અને સર્વે ચૈત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગઝ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઇને બેઠી હતી, અને પોતાની આગઝ સાધુ દુકદ સરોદા લઇને વિષ્ણુપદ ગાવતા હતા.

તે કીર્તનભક્તિ ચડ રાજા પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે અમે સર્વે સંત પ્રત્યે ? પ્રશ્ન કરીએ છીએ જે(૧)મગવાનનો ભક્ત હોય તે દેહ છુકીને વ્રણરૂપ ચડને મગવાનના ધામમાં જાય છે, પછી ઇમાં ને મગવાનમાં શો અંતરાય રહે છે જેણે કરીને સ્વામી સેવક પળાનો નાતો રહે છે કેમ જે ૧ મગવાનનો ભક્ત છે તેપણ જેવા મગવાન સ્વતંત્ર છે, ને કાઠ, કર્પ ને માયા તેને આવરણે કરીને રહિત છે તેવોજ થાય છે. માટે ઇમાં શો મેદ રહે છે જેણે કરીને સ્વામી સેવકપણું રહે છે ? ૧ પ્રશ્ન છે, પછી પરમહંસે જેને જેણું સમ-જ્ઞાણું તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ, પછી સર્વે સંતે કહ્યું જે હે મહારાજ!તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર તો તમેજ કરશો ત્યારે થાશે,પછી શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે ઇનો ઉત્તર એમ છે જે મગવાનનો ભક્ત હોય તેણે જેવા મગવાનને જાણ્યા હોય, જે મગવાન આટલી સામર્થિય યુક્ત છે, અને આટલો શોભાએ યુક્ત છે અને આવા સુત્રરૂપ છે, ઇવી રીતેએ મક્તે જેટલો મગવાનનો મહિમા જાણ્યો છે,અને જેવા પ્રતાપેયુક્ત મગવાનને જાણ્યા છે તે ભક્ત બ્યારે દેહ છુકીને મગવાનના ધામમાં જાય છે, ત્યારે રૂપતથા સામર્થિય તે ૧ ભક્તની પણ તેવીજ થાય છે,તોપણ મગવાનની સામર્થિ અને મગવાનનું સુંદરપણું રૂપાદિક જે પ્રતાપ તે ૧ ભક્તને મગવાનને વિષે અતિશ્લેષ જણાય છે,ત્યારે ૧ ભક્ત એમ જાણે છે જે મેં જેટલો પ્રતાપ જાણ્યો હતો ને સુંદરપણું જાણ્યું હતું તેટલું ઇશ્વર્ય ને સુંદરપણું તો મુને પણ મગવાને જાણ્યું છે, તોપણ મગવાનનું ઇશ્વર્ય ને

ભગવાનનું સુંદરપણું તે તો અતિશે અપાર દેખાય છે, માટે મું જેવા અનંત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે, તોપણ ભગવાન જેવો કોઈ થાવાને સમર્થ થાતો નથી, શા માટે જે ભગવાનનો મહિમા, ગુણ, કર્મ, જન્મ ને સામર્થ્ય તથા સુંદરતા સુલ્લદાયક-પણું ય આદિક જે અનંત કલ્યાણકારી ગુણ તેના પારને શેષ, શારદા, બ્રહ્માદિક દેવતા તથા ચાર વેદ ય પામતા નથી, અને ભગવાન પોતે પણ પોતાના મહિમાના પારને પામતા નથી, માટે ભગવાન તો સર્વે સામર્થ્ય કરીને અપાર છે, અને ય ભગવાનને મંજીને અનંત કોટી વૈષ્ણવ ભગવાન સરલા થયા છે, તોપણ ભગવાનમાંથી કોઈ જાણ્યનો પ્રતાપ અણુ જેટલો પણ ન્યૂન થયો નથી, જેમ મીઠા જલનો સમુદ્ર મર્યા હોય તેમાંથી મનુષ્ય, પશુ, પંક્તી સર્વે જેટલું માથે તેટલું જલ પીય તથા પાત્ર ભરી લે, તોપણ ઓછું થાતું નથી, શા માટે જે તે સમુદ્ર તો અગાધ છે તેમજ ભગવાનનો મહિમા પણ અતિશે અપાર છે, માટે કોઈ રીતે કરીને થયે ઘટે થયો નથી તે સારુ જે જે ભગવાનના ભક્ત બ્રહ્મસ્વરૂપ થયા છે, તોપણ ભગવાનના દૃઢ દાસ થઈને ભગવાનનું મંજન કરે છે, એવી રીતે ભગવાનના ભક્ત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે, તોપણ સ્વામી સેવકપણું રહે છે યજ ય પ્રશ્નો ઉત્તર છે. (૧) इति वचनामृतम् ॥ ६७ ॥ (૨૦૦)

૧

રૂપસાર્થ પ્ર૦—જામાં પ્રશ્ન [૧] છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારા ભક્ત જામને જેવા જાણે તેવા થાય છે. તોપણ અમારો મહિમા, સામર્થ્ય, પ્રતાપ, ઐશ્વર્ય તે અતિશે અપાર દેખાય છે તેણે કરીને અમારે વિષે સ્વામી સેવકપણું અતિ દૃઢ થાય છે. (૧) થાય છે.

૧ પ્ર૦ અમારા ભક્ત અમારા સરલા થાય એમ કહ્યું અને (કાં ૧૦ ના ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) અમારો ભક્ત છેવટ બક્ષર જેવો થાય, પણ અમારા જેવો ન થાય, એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ૯૦ (કાં ૧૦ માં) ઐશ્વર્યની રૂચાવાલા સકામ ભક્તની વાત કહી છે જે અમારા ભક્ત ઐશ્વર્યને રૂચે તો છેલ્લામાં છેલ્લી મૂલબક્ષરની પદવીને પામે, પણ અમારી જે પદવી છે તે ન મળે અને જામાં જે ઐશ્વર્યને ન રૂચે તે એક શ્રીજીમહારાજની સેવાનંદ રૂચે એવા નિષ્કામ ભક્તની વાત કહી છે, માટે જે સેવાનંદ રૂચે એવા જે નિષ્કામ ભક્ત તે શ્રીજી-મહારાજના સાધર્મ્યપણાને પામે, ઘટેલું મુક્ત થાય એમ કહ્યું છે માટે એમાં સકામ ભક્તની પ્રાપ્તિ કહી છે. અને જામાં નિષ્કામ ભક્તની પ્રાપ્તિ કહી છે.

૨ પ્ર૦ જેવા શ્રીજીમહારાજને જાણે તેવો ભક્ત થાય એમ કહ્યું ત્યારે મૂલબક્ષર તથા તેથી પર પરમપ્રકાશિક તથા તેથી પર અનાદિમુક્ત તેથી શ્રીજીમહારાજને પર જાણે તો તે મક્ત કેવો થાય ?

૨ ૯૦ અનાદિમુક્તની પદવીથી પર દાસની પદવી છેજ નહિ તેથી પર તો સ્વામીનીજ પદવી છે, અને જે દાસ હોય તે સ્વામીની પદવીને રૂચેજ નહિ, અને જે દાસપણું મુકી થઈને સ્વામીની પદવીને રૂચે તેને તો કાંઈપણ પ્રાપ્તિ ન થાય, અને ય શ્રીજીમહારાજને મનેજ

૩.

વચનામૃત ગ. મ. ૬૭

નહિ, તે (છે૦ ૨૬ ના $\frac{૩}{૪}$ ગ્રીજા પ્રશ્નમાં) શ્રીજીમહારાજને કહ્યું છે જે અમને અમેરૂપણે મળે તે ન ગમે, માટે જો દાસપણું મુકી દે તે અમેરૂપણે મળ્યા કહેવાય.

૨ પ્ર૦ અમે અમારા મહિમાના પારને પામતા નથી એમ કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજ તો પોતે સા-
ક્ષાત્ ભગવાન છે તેમને તો કાંઈપણ અગમ્ય ન હોય, માટે પારને પામતા નથી એમ કહેવાતું
છું કારણ હશે ?

૩ હ૦ એવો પોતાના મહિમાનું અપારપણું કહેવા માટે એમ કહ્યું છે. જે અમારો મહિમા તો
અતિશે અપાર છે, તેને કોઈ જાણી શકવા સમર્થ છેજ નહિ, અને અમે આટલુંજ કરી
શકીએ ને આટલું જાણી શકીએ એવો કોઈ અવધિ નથી માટે અમારા મહિમાનો કોઈ
પ્રકારે અવધિ નથી.

૪ પ્ર૦ આમાં તથા [પ્ર૦ ૬૩ ના $\frac{૩}{૪}$ ગ્રીજા પ્રશ્નમાં, $\frac{૫}{૬}$ માં, સા૦ ૧૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં,
છો૦ ૧૩ ના ગ્રીજા પ્રશ્નમાં, મ૦ ૬૬ ના સાતમા પ્રશ્નમાં, છે૦ ૩૭ તથા $\frac{૩}{૪}$ માં] પુરુ-
ષોત્તમના સાધર્મ્યપણાને પામે છે, એમ કહ્યું છે અને [પ્ર૦ $\frac{૩}{૪}$ માં, ૪૦ ના પહેલા પ્રશ્નમાં,
તથા સા૦ $\frac{૩}{૪}$ માં] મહાતેજ જેવો થાય એમ કહ્યું છે, તે અશ્વર્યામયું અને પુરુષોત્તમનું
સાધર્મ્યપણું કેવી રીતે જાણવું ?

૫ હ૦ (પ્ર૦ $\frac{૩}{૪}$ માં) અશ્વરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે એમ કહ્યું છે, તે સાધન કાઢતાં
સાધન કરતાં કરતાં પામે છે અને અશ્વરના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા અનંત મુક્તો
રહ્યા છે એમ કહ્યું છે, તે પણ સાધન કરીને પામ્યા પછી રહ્યા છે તેમની શાલ
છે, અને (પ્ર૦ ૪૦ માં) પણ અશ્વર બ્રહ્માના સાધર્મ્યપણાને પામીને અમારી મૂર્તિને વિષે
નિમગ્ન રહેતો હોય તે નિર્વિકલ્પ સમાધિવાલો છે, તે પણ સાધનદશાવાળાને કહ્યું છે અને
(સા૦ ૧૭ માં) સ્વોત્તમી કરીને મહાતેજ જેવો થાય છે તે પણ સાધનદશાવાળાની શાલ
છે, માટે સાધનકાઢતાં બ્રહ્મનું મનન કરતાં કરતાં બ્રહ્માના ગુણ એમાં આવે છે, તે (મ૦ ૩૧ ના
 $\frac{૩}{૪}$ પહેલા પ્રશ્નમાં) બ્રહ્મનું મનન કરતાં કરતાં બ્રહ્માના ગુણ એમાં આવે છે એમ કહ્યું છે, ને
બ્રહ્માના ગુણ આવે ત્યારે તે બ્રહ્મરૂપ થાય ત્યારે તે શ્રીજીમહારાજનો કૃપાવાત્ર થયો પછી
શ્રીજીમહારાજની કૃપા થાય, તે [સા૦ ૧૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] આત્મસત્તાને પામે કહેતાં
શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ આત્મા તે જેવો થાય છે, તે પછી અમે કૃપા કરીએ ત્યારે અમારા
બુદ્ધ્યપણાને કહેતાં સાધર્મ્યપણાને પામે છે એમ કહ્યું છે, માટે સાધન કાઢતાં સાધન કરતાં
કરતાં અશ્વરબ્રહ્મ જે શ્રીજીમહારાજનું તેજ તે રૂપ થાય, ને પછી શ્રીજીમહારાજની કૃપા
થાય ત્યારે તે પુરુષોત્તમરૂપ થાય, માટે સિદ્ધ થયા પછી તો પુરુષોત્તમનુંજ સાધર્મ્યપણું રહે
છે, પણ અશ્વરનું રહેતું નથી કેમકે શ્રીજીમહારાજ જેવા દિવ્ય સાક્ષાર છે તેવાજ મુક્તપણ
દિવ્યસાક્ષાર છે, માટે મૂર્તિમાન થયા પછી મૂર્તિમાન પુરુષોત્તમ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન-
નુંજ સાધર્મ્યપણું રહે છે, પણ નિરાકાર શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ અશ્વરધામનું સાધર્મ્યપણું
રહેતું નથી, માટે અશ્વરબ્રહ્મનું સાધર્મ્યપણું કહ્યું છે તે સાધનકાઢતી વાત છે.

ઈતિશ્રીકચ્છદેશે વૃષપુરનિવાસી અનાદિમુક્તરાજ શ્રીઅવજીભાઈવિરચિત

સાક્ષાત્ પૂર્ણપુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ મુખકમલનિઃસ્રુત

વચનામૃત રહસ્યાર્થપ્રદીપિકાયાં મધ્ય પ્રકરણં સમાપ્તમ્.

॥ अथ वचनामृत वरताल प्रकरणम् ॥

संवत् १८८२ ना कार्तिक शुद्धि ११ एकादशीने दिवस स्वामी श्रीसहजानंदजी महाराज श्री वरताल मध्ये श्री लक्ष्मीनारायणना मंदिराची उत्तरादि कोरे गोमतीजीने कठि आंबावाडीयामां सिंहासन उपर गादि तकिया नखाबीने विराजमान होता ने घोळो सुरवाळ ने घोळो अंगरखो पहेर्यो हतो अने गुढा रंगनो रेटो कपरे बांध्यो हतो ने माथा उपर कसुंबल रेटो सोनेरी तारना छेढावाळो बांध्यो हतो, ने खमे कसुंबल रेटो जरकसि छेढानो विराजमान हतो ने कंठने विषे गुलाबना पुष्पना हार विराजमान होता. ने माथा उपर गुलाबना पुष्पना तोरा विराजमान होता, ने भुजाओने विषे गुलाबना मजरा ने बाजुबंध बांध्या होता एवी शोभाने घरता वका उत्तरीदे मुखारविंदे विराजमान होता अने पोताना मुखारविंदनी आगळ मुनि तथा देश देशना हरिमक्कनी सया घराउने बेठी होती.

- १ पळी वडोदरावाळा शोभाराम शास्त्रीए श्रीजीमहाराजने प्रश्न पुछ्यो जे (१) हे महाराज! ह्मस्तु होय ते ज्यारे निर्विकल्पसमाधिने पामे त्यारे ते गुणातीत थाय ने भगवाननो एकांतिक भक्त थाय त्यारे जेने निर्विकल्प समाधि न थाय तेनी श्री गति थाय ? पळी श्रीजीमहाराज बोल्या जे प्राणनो निरोध थाय त्यारेज निर्विकल्प समाधि थाय एम नवी निर्विकल्पसमाधिनी रीत तो बीजी के ते कहीए ते सांमळो जे श्रीमद्भागवतमां कथुं के जे ॥ अत्र सर्गो विसर्गश्च स्थानपोषणमृतयः । मन्वंतरेषानुक्थानिरोधो ह्युक्तिराश्रयः ॥ ए श्लोकनो एम अर्थ के जे बिम्बना सर्ग विसर्गादिक जे नव लक्षण तेणे करीने जाण्यामां आवे एतुं आश्रयरूप जे श्रीकृष्णभगवाननुं स्वरूप तेने विषे जे ह्मस्तुनी अवळ मति यह जेम आ आंबातुं ह्म के ते एकरा ह्द करीने जायुं पळी काम व्यापे क्रोध व्यापे लोभ व्यापे तो पण काह रीते आंबाने विषे भ्रांति न थाय जे आंबातुं ह्म ह्म के नहि होय. तेम जेने प्रत्यक्ष श्रीकृष्ण भगवानना स्वरूपनो ह्द निश्चय थयो ने तेमां कोइ जात्यनो कुतर्क न थाय तो ते पुरुषना प्राण लीन न थया होय तो पण निर्विकल्पसमाधि के ने प्राण लीन थया होय तो पण निर्विकल्पसमाधि के. (१) अने जेने आ भगवानना स्वरूपमां संकल्पविकल्प रहेता होय जे ब्रह्मपुरने १ विषे केतुं भगवाननुं स्वरूप ह्म अने श्वेतद्वीप ने वैकुण्ठने विषे केतुं भगवाननुं स्वरूप ह्म अने ते स्वरूपतुं क्यारे दर्शन थाले एवी जातना संकल्प विकल्प कयां करे पण प्रगट भगवान मळया तेनेज सर्वना कारण जाणीने तेणे करीनेज पोताने कुतार्थ न थाने अने एवाने जो दैव इच्छाए करीने समाधि थाय तो पण संकल्पविकल्प प्रटे नहि

૫

અવનાવન વ. ૧

અને સમાધિમાં જે જે દેસાચ તેથી નહું નહું બોવાને રૂપે પણ મનના વિકલ્પ યદે
નરિ એવો હોય તેને સમાધિ છે તો પણ સવિકલ્પ છે ને સમાધિ ન હોય તો પણ સ-
વિકલ્પ છે યદે એવો હોય તે ગુણાતીત એકાંતિક મક્ત ન કહેવાય. અને જેને મગવા-
નના સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય હોય તે તેને સમાધિ છે અથવા નથી તોય પણ તેને સદા
નિર્વિકલ્પ સમાધિજ છે. (૨)

૨

૨ પછી દીનાનાથ યદે પ્રથમ પુછ્યો છે (૨) મનના સંકલ્પવિકલ્પ ટાલવાનો જ-
વાબ કરે અને જો મનને ન જિતી શકે તો તેની શી ગતિ થાય ? પછી શ્રીશીમહારાજ
બોલ્યા છે જ્યારે કૌરવને ને પાંડવને યુદ્ધ કરવાનો પ્રારંભ થયો ત્યારે કૌરવ ને પાંડવ
વિચાર્યાં જે આપણે એ ઠેકાણે યુદ્ધ કરીશું જે તે યુદ્ધમાં જે કોઈ મરે તો પણ તેના બી-
જનું રહું થાય પણ વિચારીને કુલસેવને વિષે યુદ્ધ કર્યો પછી જિત્યા તેનું પણ સારું થયું
ને એ સંભાવના ધરાવ્યા તેને પણ વેલોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ ને રાજ્યચક્રી પણ અધિક સુ-
ખને પામ્યા. તેમ જે મન સાથે હતાશું આદરે અને જો મનને જિતે તો નિર્વિકલ્પસ્થિતિ
ને પામે ને મગવાનનો એકાંતિક મક્ત થાય. (૩) અને જો મન આગળ હારે તો ૩
પણ યોગબ્રહ્મ થાય તે પછી એક જન્મે અથવા બે જન્મે અથવા ઘણે જન્મે પણ અંત્યે-
જાતો એ એકાંતિક મક્ત થાય પણ એને હાલમાં ક્યો તે કુટીન પડે માટે શુદ્ધિમાન હોય
તેને તો પોતાના કલ્યાણને અર્થે મન સાથે બરુર વૈર રાખવું પછી એ મનને જિતે તો
પણ સારું છે ને એ મનથી હારણે તો બપ યોગબ્રહ્મ થાયે તેમાં અંત્યે જાતાં સારું છે તે
માટે જે કલ્યાણને રૂપે તેને તો મન સાથે બરુર વૈર રાખવું. (૪) इति ॥ ૧૧ ॥ (૨૦૧) ॥ ૪

રૂપસાર્ય પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીશીમહારાજે કહ્યું છે કે

જે મક્તને જમારા આ પ્રત્યક્ષ મનુષ્યરૂપને વિષે વિષ્ણુભાવના દૃઢ નિશ્ચય થાય તેના
પ્રાણ હીમ ન થયા હોય તોપણ સદા નિર્વિકલ્પ સમાધિજ છે. અને એ ગુણથી પર એવો
એકાંતિક મક્ત છે. (૧) અને જામને વિષે જમારું સ્વરૂપ કેટલું હશે ? અને એ સ્વરૂપનું
ક્યારે દર્શન થશે ? એવા વિકલ્પ રહે તેને સમાધિ હોય તોય સવિકલ્પ છે. (૨) શીજામાં
જમારી આ પ્રત્યક્ષ મૂર્તિને વિષેથી મનુષ્યભાવના વિકલ્પને જિતે, અને પ્રતિમાને વિષેથી
પ્રતિમાભાવના વિકલ્પને જિતે તો તેનું આ જન્મેજ કલ્યાણ થાય. (૩) અને વિકલ્પ ન
જિતે તે યોગબ્રહ્મ થાય, ને તેનું જન્માંતરે કલ્યાણ થાય છે. (૪) થાયતો છે.

૧ પ્ર૦ (૨ શીજા પ્રથમાં) યોગબ્રહ્મનું એક ને જન્મે કલ્યાણ કહ્યું, અને (પ્ર૦ ૭૦ના
શીજા પ્રથમાં) પિઠ્ઠ ન રાક્ષસી અને સહાય કરતું યમ કહ્યું તે કેમ સમજાવું ?

૧ ૭૦ આમાં જેને મગવાનના મનુષ્ય સ્વરૂપને વિષે વિષ્ણુભાવ સમજાવામાં સ્થામી રહે તેને
જન્મ ધરવાનું કહ્યું છે, અને (પ્ર૦ ૭૦ માં) શ્રીશીમહારાજની મનુષ્યરૂપ મૂર્તિને વિષે
વિષ્ણુભાવ તો કયેલો હોય પણ પંચ વિષય સંબંધી સંકલ્પ થતા હોય તેને કહ્યું છે જે

અમે સહાય કરશું કેમ કે તે સ્થૂલ દેહે કરીને પંચ વર્તમાન પાછે છે, અને શાસના ટાઢવાના ષપાયમાં મંડયો છે તેવામાં દેહ પડી જાય તો તેની અગવાન રાખા કરે છે, અને જેને ઓઝીમહારાજના મનુષ્ય સ્વરૂપને વિષે દિવ્યમાત્ર ન કયો હોય તેને તો અગ્નિ ઘ-
રીને ૫ અજ્ઞાન ટાઢશું ઓદવજ. ॥૨૦૧॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૩ તૈરસને દિવસ સ્વામી ધીસદ્વાનંદજી-
યહારાજ શ્રી વરતાલ મધ્યે શ્રીલક્ષ્મીનારાયણના મંદિરથી ઉત્તરાદિ દિશે ગોમતીજીને
કવિ આવાના ટૂસની હેંટે હોકિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, અને ધીજા તાસતાનો સુર-
શાઢ પહેયો હતો, તથા શાતા કિનસ્થાપની ઢગલી પહેરી હતી, તથા મસ્તક ઉપર જર-
કસિ છેદાની કસુંબલ પાથ બાંધી હતી, તથા જરકસિ છેદાનું કસુંબલ ડોલું શ્રમે નાશું
હતું, અને પાવને ઉપર ચંપાના પુષ્પના હાર વિરાજમાન હતા, ને કંઠને વિષે ધોજા
પુષ્પના હાર વિરાજમાન હતા, અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ
દેશના દરિયકની સમા મરાદને બેઠી હતી, પછી ઓઝીમહારાજ બોલ્યા કે કાંઈક
મક્ક ઉત્તર કરો.

- ૧ પછી ગાય કુશાના પટેલ કાનદાસજીઈ હાથ ઓઢીને પુછયું કે (૧) હે મહા-
રાજ ! અગવાન શે વકારે રાજી થાય છે ? પછી ઓઝીમહારાજ બોલ્યા કે જો અગવા-
નનો દ્રોહ ન કરીઈ તો અગવાન રાજી થાય, સ્પારે કહેયો કે દ્રોહ તે શું તો કે આ
સર્વે જગતના કર્તા હર્તા અગવાન કે તેને કર્તા હર્તા ન સમઢીઈ ને વિશ્વના કર્તા હર્તા
કાઢને જાળીઈ, અથવા માયાને જાળીઈ, અથવા કર્મને જાળીઈ, અથવા સ્વમાયને
જાળીઈ, ૫ તે અગવાનનો દ્રોહ છે, કેમ કે અગવાન સર્વના કર્તા હર્તા છે, તેનો સ્થાગ
કરીને કેવલ કાઢ, કર્મ, સ્વમાય ને માયા તેને જગતના કર્તા હર્તા કહે છે, માટે ૫
અગવાનનો અતિ દ્રોહ છે, ત્યાં દહાંત જેમ તમે ગાયના પટેલ છો તે કે તમારી ગાયમાં
પટલાઈ ન રહેવા દે તે તમારો દ્રોહી કહેવાય, અને વઢી જેમ વઢવર્તી રાજા હોય તેનો
હુકમ સોટો કરીને કે રાજા ન હોય તેનો હુકમ ચલાવે તો તે પુરુષ રાજાનો દ્રોહી
કહેવાય, અને વઢી જેવ કોઈક ઘણા કાગલ લઢી લઢીને મેલે કે અમારો રાજા છે
તે નાક, કાન બિનાનો છે, અથવા હાથ, પગ બિનાનો છે, ઘડી રીતે રાજાનું રૂપ સં-
પૂર્ણ હોય તેને સંદિત કરીને વર્ણવે તે રાજાનો દ્રોહી કહેવાય, તેમ અગવાન છે તે કર-
ચરનાદિક સમય અંગે કરીને સંપૂર્ણ છે, ને લેશ વાજ વળ કોઈ અંગેચિકલ નથી અને
સદા મૂર્તિમાનજ છે, તેને અકર્તા કહેવા તથા અરૂપ કહેવા, ને અગવાન વિના ધીજા
કે કાઢાદિક તેને કર્તા કહેવા ૫ અગવાનનો દ્રોહ છે. ઘડી જાતબનો કે અગવાનનો
દ્રોહ તેને કે ન કરે તેણે સંપૂર્ણ અગવાનની પૂજા કરી અને તે વિના તો ચંદન પુષ્પાદિકે
કરીને પૂજે છે તો વળ અગવાનનો દ્રોહી છે, માટે અગવાનને જગતના કર્તા હર્તા જાણે

ને મૂર્તિમાન જાણે તે ઉપરજ ભગવાન રાખી ધાય છે. (૧) અને વેદમાં તો ભગવાનનું ૧ સ્વરૂપ વહુ રીતે વર્ણવીને નારાયણે પોતે પોતાને મુલ્કે કહ્યું છે પણ તે કોઈના સમક્ષમાં આવ્યું નહિ, ત્યારે સાંસ્કૃત શાસ્ત્રે કરીને ચોવીશ તત્ત્વ કહ્યાં ને પચવીશનું ભગવાનનું સ્વરૂપ કહ્યું તે સાંસ્કૃતના આચાર્ય જે કપિલમુનિ તેણે એવ વિચાર્યું જે સ્પૂઠ સૂક્ષ્મને કારણ તેને વિષે બીજા એકપણે કરીને શું છે અને એવી ન્યારોબીજ રહી શકતો નથી. અને ઈશ્વર છે તે પણ પોતાની ઉપાધિ જે વૈરાટ સુત્રાત્મા ને અવ્યાકૃત તેને વિષે એકપણે શું છે, પણ તે વિના રહી શકતો નથી, માટે સાંસ્કૃત શાસ્ત્રે બીજાને ને ઈશ્વરને ચોવીશ તત્ત્વ એલાજ ગણ્યા છે અને પચવીશમા પરમાત્માને કહ્યા છે, અને યોગશાસ્ત્રના આચાર્ય જે હિરણ્યગર્ભ ઋષિ તેણે ચોવીશ તત્ત્વ કહીને પચવીશમો બીજાને કહ્યો છે તેમજ સમક્ષિને વિષે પચવીશમા ઈશ્વરને કહ્યા છે અને પરમાત્માને છવીશમા કહ્યા છે. એવી રીતે સાંસ્કૃત શાસ્ત્ર ને યોગશાસ્ત્ર તેણે ભગવાનનું સ્વરૂપ કહ્યું તો પણ સાક્ષાત્કાર ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન થયું, અને અનુમાન મમાણે તો થયું જે સાંસ્કૃતને મતે ચોવીશ તત્ત્વથી પર છે તે વસ્તુ સત્ય છે, અને યોગને મતે ચોવીશ તત્ત્વથી પર બીજા ઈશ્વર છે ને તેથી પર પરમાત્મા છે તે સત્ય છે, એવી રીતે પરમાત્માના સ્વરૂપનું શેષ શાસ્ત્ર મતે અનુમાન મમાણે કરીને જ્ઞાન થયું, પણ તે ભગવાન કાલા છે કે પીલા છે કે લાંબા છે કે ટુંકા છે કે સાકાર છે કે નિરાકાર છે પણ કાંઈ જ્ઞાન ન થયું. પછી પોતે શાસુદેવ ભગવાને પંચરાત્ર નામે તંત્ર કર્યું, તેને વિષે પણ પ્રતિપાદન કર્યું જે શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તે પોતાના અસંરવામને વિષે સદા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિમાન રહ્યા છે, અને તેજ ભગવાન જે તે શ્વેતદ્વીપવાસી જે અનંત નિરજા મુક્ત તેમને પાંચ વસ્ત્ર પોતાનું દર્શન આપે છે, તથા ચૈકુંઠ લોકને વિષે તેજ ભગવાન ચતુર્બુજ મૂર્તિ થકા લક્ષ્મીબીજ સહિત છે ને તે ધૈર્ય ચક્ર ગદા પદ્મને ધરી રહ્યા છે, તથા ચિન્મયકૃતેનાદિક જે વાર્ષદ તેમણે સેવ્યા છે અને પણ ભગવાન પૂજવા યોગ્ય મજવા યોગ્ય ને વાયવા યોગ્ય છે અને તેજ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક અવતાર ધારણ કરે છે, અને શાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રયુજા અનિરુદ્ધ ૫ ચતુર્બુજ રૂપે શું છે, એવી રીતે સાકાર મૂર્તિનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. પછી તેજ પંચરાત્રતંત્રને નારદબીજ કરીને કર્યું તારે તે નારદ પંચરાત્ર કહેવાયું તેને વિષે એવી રીતે ભગવાનના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કર્યું જે કોઈ રીતે સંશય રહ્યો નહિ. અને તેજ રીતે શિવબીજ પાશુપત શાસ્ત્ર કર્યું, તેને વિષે પણ અદ્વૈતજ ચતુર્બુજ રૂપે કરીને બીનારાયણના સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે તે માટે બીજાગ્રાંથમાં કહ્યું છે, જે ॥ નારાયણ પરાવેદા દેવા નારાયણાજ્ઞાયાઃ । નારાયણપરાહ્લોકા નારાયણ પરામત્તાઃ ॥ નારાયણપરો યોગો નારાયણપરંતપઃ । નારાયણ પરંજ્ઞાનં નારાયણપરાગતિઃ ॥ તથા ॥ શાસુદેવપરાવેદા

શામુદેવપરામત્તાઃ । શામુદેવ પરાયોગા શામુદેવ પરાઃક્રિયાઃ ॥ શામુદેવપરાંજ્ઞાનં શામુ-
દેવ પરંતત્પઃ । શામુદેવપરો ધર્મો શામુદેવપરાં ગતિઃ ॥ ૧૧ ॥
૧૧ રીતે ૫ પાંચ શાસ્ત્રે કરી-
ને શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ શામુદેવના સ્વરૂપતુંબ પ્રતિપાદન કર્યું છે અને ૫ પાંચ શાસ્ત્રે કરી-
ને જે ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તેજ પુરો જ્ઞાની કહેવાય જેમ દુષ્ક છે તેને નેત્રે હુલે
ત્યારે ધોળું દેસાચ અને નાકે મુંધે ત્યારે મુગંધવાન જળાય અને આંગઝીપ કરીને અડે
ત્યારે ટાટું ડાટું જળાય. અને જિઘ્રાપ કરીને વાસે તારે સ્વાદુ જળાય, પણ ૬૬ક ઇન્દ્રિયે
કરીને દૂષના સ્વરૂપતું સંપૂર્ણ જ્ઞાન ન યાય અને સર્વે ઇન્દ્રિયે કરીને તપાસી હુલે ત્યારે
સંપૂર્ણ જ્ઞાન યાય છે. તેમ વેદાદિક પાંચ શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે ત્યારે
સંપૂર્ણ ભગવાનના સ્વરૂપતું જ્ઞાન યાય છે ને ૫મ જાણતું તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન કહીએ. અને
ભગવાન પણ ૫મ સમજેજ રાજી યાય છે પણ પરમેશ્વરને રાજી કર્યાનો બીજો તપાય
નથી. માટે ૧૧ રીતે સમજે તેજ પુરો જ્ઞાની કહેવાય અને ભગવાન પણ તે ઉપરજ અ-
તિથે રાજી યાય છે. (૨) इति वचनामृतम् ॥ २ ॥ (२०२)

૨

૧૧સ્થાય ૧૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે તેમાં અમને અરૂપને અર્ચ્યા કહે ને અ-
મારા બિના બીજા કાઢાદિકને કર્તા કહે તે અમારી ચંદનપુષ્પાદિકે પૂજા કરે, તોપણ
તે અમારો દ્રોહી છે, અને અમને મૂર્તિમાન ને સર્વ કર્તા હર્તા સમજે તે સેવા માનીએ છીએ
ને રાજી થઈએ છીએ. [૧] અને પરોક્ષશાસ્ત્રને દૃષ્ટાંતે કરીને તે શાસ્ત્રનાં નામપૂર્વક પોતાના
સ્વરૂપને સમજવાની રીત કહી છે, જે વેદમાં અગવાનનું સ્વરૂપ નારાયણે કહ્યું પણ અ-
મજાણ્ય પદું નથી અને સાંકળ્યશાસ્ત્રે જોવીશ તત્ત્વથી પર પરમાત્માને કહ્યા છે અને
યોગશાસ્ત્રે તત્ત્વથી પર જીવ ઈશ્વરને કહીને તેથી પર પરમાત્માને કહ્યા છે, પણ ચર્ચાએ
જ્ઞાન થતું નથી, અને પંચરાત્રશાસ્ત્રે અગવાનને સાકાર મૂર્તિમાન અક્ષરધામમાં પાર્વ-
દોષ સહિત છે. અને સર્વ અવતારનું ધારણ કરે છે ૫મ કહ્યું છે માટે અમારા અષ્ટોષ
અમને જીવ, ઈશ્વર, બ્રહ્મ, અક્ષર, તે સર્વથી પર સમજવા તે સાંકળ્ય વિચાર જાણવો અને
યોગશાસ્ત્ર જીવ, ઈશ્વરથી પર પરમાત્માને કહે છે તેમ પ્રધાન પુરુષ સુધી જીવ અને મૂલ
અક્ષર સુધી ઈશ્વરને તેથી પર અમારા તેજરૂપ બ્રહ્મ તે બ્રહ્મથી પર અમને જાણીને અમારું ધ્યાન
કરતું, અને વેદ કોઈક ભગવાન છે ૫મ કહે છે તે અમે જા પ્રત્યક્ષ છીએ, ૫મ જાણતું, અને
પંચરાત્રશાસ્ત્ર સદા સાકાર ને સર્વ કર્તા કહે છે તેથી રીતે અમને સદા વિષ્ય સાકાર
મૂર્તિને સર્વના કર્તા હર્તા ને સર્વ અવતારો માત્રના અવતારી સર્વને મુસદ્દાતા સર્વોપરી
સમજવા, અને અમારી મલિક કરવી અને અમારી પ્રતિમાની પૂજા બારતી કરવી ને થાઢ
અમાદલા, પોઢાલવા યથી રીતે સેવા કરવી. બાવી રીતે સમજે તેજ જ્ઞાની અક્ષર છે ને
તે ઉપર અને રાજી થઈએ છીએ, ૫મ જીવીમહારાએ કહ્યું છે. (૨) વાક્યો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાક્યમાં કાઢકર્તાદિકને કર્તા જાણે તેને દ્રોહી કહ્યો તે કેવી રીતે સમજે
તે કાઢાદિકને કર્તા જાણ્યા કહેવાય ?

- ૧ ૪૦ મલયના કર્તા કાઠને જાણે પણ ઝીઝીમહારાજની પ્રેરણાથી કરે છે એમ ન જાણે તેણે કાઠને કર્તા જાણ્યો કહેવાય, અને આ જગત્ની ઉત્પત્તિકર્તા માંબાને જાણે પણ ઝીઝીમહારાજની પ્રેરણાથી કરે છે એમ ન જાણે તેણે માંબાને કર્તા જાણી કહેવાય. અને કર્મે કરીનેજ સુખ દુઃખ મોઘવાય છે, ને મોઘ થાય છે, એમ જાણે પણ ઝીઝીમહારાજને કર્મકલ્પપ્રદાતા ને મોઘકર્તા ન જાણે તેણે કર્મેને કર્તા જાણ્યું કહેવાય. અને આ જગત્ની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલય તે સ્વમાધિકર થવા કરે છે એમ જાણે પણ તેના કર્તા ઝીઝીમહારાજને ન જાણે તેણે સ્વમાધિકર કર્તા જાણ્યો કહેવાય.
- ૨ પ્ર૦ ઘીઝી વાચનમાં વેદમાં અગવાનું સ્વરૂપ નારાયણે કહ્યું છે એમ કહ્યું તે નારાયણ કિયા જાણવા ? અને અગવાન કિયા જાણવા ?
- ૨ ૪૦ આ ઠેકાણે મૂલપુરુષને નારાયણ કહ્યા છે. અને તેમણે પોતાના સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે, અને વેદમાં તેમનેજ અગવાન કહ્યા છે.
- ૩ પ્ર૦ વાસુદેવ અગવાને પંચરાત્ર તંત્ર કર્યું એમ કહ્યું તે વાસુદેવ કિયા જાણવા ? અને તેમણે ઝીઝીમ પુરુષોત્તમ અગવાન કહ્યા તે અગવાન કિયા જાણવા ? અને તેમનું અક્ષરધામ કહ્યું તે કિયું જાણવું ?
- ૩ ૪૦ મૂલપુરુષના ઉપર જે વાસુદેવશબ્દ છે તેમણે પંચરાત્રતંત્ર કર્યું છે. અને ઝીઝીમ પુરુષોત્તમ અગવાન તે પોતાનેજ કહ્યા છે. અને (જ૦ ૧ માં) જે શ્રદ્ધાપુર નામે ધામ કહ્યું છે તેણે આ ઠેકાણે અક્ષરધામ નામે કહ્યું છે. અને પણ વાસુદેવ પોતે શ્રદ્ધાપુરમાં રહ્યા થકા નિરજ મુકોને ખેતડીપમાં પાંચ વલ્લભ દર્શન આપે છે, અને રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું ધારણ કરે છે, અને વાસુદેવાદિક ચતુર્વર્ણ કરે એ છે એમ કહ્યું છે તેનો મહત્ત્વ જે વાસુદેવ ને તેથી ઉત્પન્ન થવા જે અનિરુદ્ધ, પ્રયુક્ત, સંકર્ષણ તે રૂપે થાય છે વટલે તેમાં અંતર્ધર્માસિદ્ધિદારે પ્રવેશ કરે છે એમ કહ્યું છે, અને વાસુદેવ કોને કોને કહેવાય છે ? તેનો સુહાસો (પ૦ ૨ ના ૪ પ્રભોષરમાં) છે.
- ૪ પ્ર૦ વાસુદેવ શબ્દને ઝીઝીમથીપર ને તેના કારણ જામાં છો કહ્યા પણ ઘીઝે ક્યાં કહ્યા હશે ?
- ૪ ૪૦ (કા૦ ૧૦ ના ૬ પહેલા પ્રભમાં) મહત્તિ પુરુષથી પર શબ્દ કહ્યા છે તે વાસુદેવને કહ્યા છે ને (જ૦ ૧૨ ના પહેલા પ્રભમાં) ઝીઝીમ જેવા ઝીઝીમહારાજને જાણે તેનો નિર્વિકલ્પમાં કનિષ્ઠ નિશ્ચય કહ્યો છે, અને ખેતડીપપતિ વાસુદેવ જેવા જાણે તેને નિર્વિકલ્પમાં મધ્યમ કહ્યો છે. અને (પ૦ ૬ માં) ઝીઝીમજ્ઞના અવતારી વાસુદેવને કહ્યા છે. અને એમનું ધામ ગોલોક ધામથી પર શ્રદ્ધાપુર નામે (જ૦ ૬ માં) કહ્યું છે, માટે વાસુદેવ શબ્દ ઝીઝીમજ્ઞના અવતારી, કારણ ને નિયંત્રા છે.
- ૫ પ્ર૦ નારાયણ નામે કોને કોને કહેવાતા હશે ?
- ૫ ૪૦ વિભુથી હાને વૈરાજ પુરુષ, પ્રજાપુરુષ, મૂલપુરુષ, જરનારાયણ, વાસુદેવ, મૂલઅક્ષર ૫ સર્વેને નારાયણ કહેવાય, અને સર્વેના સ્વામી ઝીઝીમહારાજ છે, માટે ઝીઝીમહારાજને સ્વામિનારાયણ કહેવાય છે.
- ૬ પ્ર૦ ઘીઝી વાચનમાં વાસુદેવ અગવાને પંચરાત્ર શાસ્ત્ર કર્યું તેમાં વાસુદેવનું પ્રતિપાદન

છે એમ કહ્યું અને પછીથી પાંચે શાસ્ત્ર ઓક્રમનું પ્રતિપાદન કરે છે એમ કહ્યું તે; કેવી રીતે સમજાવું ?

૬ ૭૦ પાઠ્યક્રમી પણ શ્રીકૃષ્ણનારાયણ અને વામુદેવનું પ્રતિપાદન ૫ પાંચ શાસ્ત્ર કરે છે એમ મેં કહ્યું હતું છે તેમાં પંચરાત્ર વામુદેવનું પ્રતિપાદન કરે છે, ને બીજાં ચાર શાસ્ત્ર ઓક્રમનું પ્રતિપાદન કરે છે એમ સમજાવું ॥ ૨૦૨ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના કાર્તિક વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહ્યાનંદજી મહારાજ ઓવરતાલ મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરમાં સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન હતા. ને સર્વે સ્ત્રેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં. ને કંઠને વિષે ગુલાબના પુષ્પના હાર ધારણ કર્યાં હતા. અને મસ્તકને વિષે પાપમાં તોરા વિરાજમાન હતા. અને પોતાના મુસ્તાર-વિંદની આગળ મુનિ મંદલ સમસ્ત તથા વૈષ્ણવેશના હરિમત્કની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) આપણા ઉદ્ધવ સંપ્રદાયને વિષે જ્ઞાન, ચૈરામ્ય, ધર્મ ને યગ્નનાની યત્તિ ૫ ચાર વાનાં જેમાં હોય તે એકાંતિક ભક્ત કહેવાય અને આપણા સત્સંગમાં મોટો કરવા યોગ્ય પણ તેજ છે. ને ૫ ચાર સંપૂર્ણ ન હોય ને એકજ મુલ્યવળે કરીને હોય તો પણ ત્રણ જે વાકી રહ્યાં તે એકના પેટમાં આવી જાય પણ એક કિયું ૫ ચારમાં બેઠું છે ? ત્યારે ગોપાલનાંદસ્વામી ૫ તથા મુક્તાનંદસ્વામી ૫ કહ્યું જે હે મહારાજ ! એવો તો એક ધર્મ છે તે ધર્મ હોય તો ત્રણે વાનાં તે પુરુષમાં આવે ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ધર્મ તો કેટલાક વિમુક્ત યાગસ હોય, તેમાં પણ હોય માટે તેને શું સત્સંગમાં મોટો કરશું ? પછી ૫ વાત સાંભળીને કોઈથી ઉત્તર દેવાનો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જો મહાત્મ્યે સહિત યગ્નનાની યત્તિ હોય ને આત્મ-નિષ્ઠા, ધર્મ ને ચૈરામ્ય ૫ સામાન્યવળે હોય તો પણ કોઈ દિવસ ૫ ધર્મમાંથી પડે નહિ કેમ જે જે યગ્નનાનું મહાત્મ્ય જાણતો હોય તે તો એમ વિચારે જે યગ્નનાની આજ્ઞાને વિષે જ્ઞાનાદિક સમય દેવ રહ્યા છે તે યગ્નનાની આજ્ઞા હુંથી કેમ લોપાય ? એમ જાણીને યગ્નનાના નિયમમાં નિરંતર રહે. (૧)

૨ ત્યારે શુક્રમુનિ પુછ્યું જે (૨) જ્યારે એક મહાત્મ્યે સહિત યત્તિ ૫ કરીને સંપૂર્ણ થાય ત્યારે એક યત્તિજ કેમ ન કરી ને ચાર વાનાં જ્ઞા સારું કહ્યાં ? પછી શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે અતિશ્લેષ મહાત્મ્યે સહિત યત્તિ યગ્નનાને વિષે હોય તો એક યત્તિને વિષે ત્રણે જાવી જાય. અને સામાન્ય યત્તિ હોય તો એકમાં ત્રણ ન આવે માટે ચાર વાનાંયે સહિત જે યત્તિ તે જેમાં હોય તે એકાંતિક ભક્ત કહેવાય એમ કહ્યું છે અને એવી અસાધારણ યત્તિ તો પૃથુરાજીને હતી તે યગ્નનાને વર લેવાનું કહ્યું ત્યારે યગ્નનાની કથા સાંભળ્યા સાત દસ હજાર કાન ધામ્યા પણ બીજું કાંઈ ન માગ્યું અને જે ગોપિયોને રાસક્રીડામાં ન જાણા હોય તે દેવ શુકીને ઓક્રમ પાસે ગઈ એવી અસા-

ધારણ મક્તિ હોય તો જ્ઞાનાદિક ત્રણે વક્ત્રિમાં આવી જાય. (૨)

૨

૨ ત્યારે પ્રજ્ઞાનંદસ્વામીય પુછયું છે (૩) ય્વીઅસાધારણ મક્તિ એ ઉપાયે કરીને આવે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે મોટા પુરુષની સેવા થકી આવે છે તે મોટા પુરુષ પણ ચાર પ્રકારના છે. એક તો દીવા જેવા, ને બીજા વજ્રાલ જેવા, ને ત્રીજા વિજળી જેવા, ને ચોથા વટવાનલ અગ્નિ જેવા. તેમાં દીવા જેવા હોય તે તો વિષયરૂપી શાયુષ કરીને ઓલાઈ જાય, ને વજ્રાલ જેવા હોય તે પણ તેથી અધિક વિષયરૂપી શાયુષને તો તેણે કરીને ઓલાઈ જાય. ને વિજળી જેવા છે હોય તે તો માયારૂપી વર્ષાદને પાળીય કરીને પણ ન ઓલાય, અને વટવાનલ અગ્નિ જેવા હોય તે તો જેમ વટવાનલ સમુદ્રમાં રહે છે પણ સમુદ્રના જલનો ઓલાવ્યો ઓલાતોજ નથી, અને સમુદ્રના જલને પીને મૂલદ્વારે કાઢી નાલે છે તે પાણી પીટું થાય છે તેને મેષ લાશીને સંસારમાં ઘટ્ટિ કરે છે તેણે કરીને નાના પ્રકારના રસ થાય છે, તેમ જવા છે મોટા પુરુષ છે તે સમુદ્રના જલ જેવા સારા જીવ હોય તેને પણ પીટા કરી નાલે છે. ય્વી રીતે ૪ ચાર પ્રકારના છે મોટા પુરુષ કહ્યા તેમાં છે વિજળીના અગ્નિ જેવા તથા સમુદ્રના અગ્નિ જેવા મોટા પુરુષ છે તેમની સેવા જો પોત પોતાના ધર્મમાં રહીને સનકપ વચ્ચે કરે તો તે જીવના હૃદયમાં મહાત્મ્યે સરિત મક્તિ આવે છે. તે વિજળીના અગ્નિ જેવા તો મગવાનના ઈર્કા-તિક સાધુ છે અને વટવાનલ અગ્નિ જેવા તો પોતે મગવાન છે એમ જાણવું. (૩) ૩

इति वचनामृतम् ॥ ३ ॥ (२०३)

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે એ જોને અમારી મહાત્મ્યે સહિત મક્તિ હોય ને આત્મનિષ્ઠા ધર્મે ને વૈરાગ્ય ૫ ત્રણ સામાન્ય હોય તોપણ તે ધર્મમાંથી પડે નહિ. માટે ત્રણથી મક્તિ એટલે છે, (૧) ત્રીજામાં ય્વી અ-સાધારણ મક્તિમાં જ્ઞાનાદિક ત્રણે આવી જાય છે. (૨) ત્રીજામાં ચાર પ્રકારના મુખ છે તેમાં વિજળી તથા વટવાનલ જેવા મુખની સેવાથી અસાધારણ મક્તિ આવે છે. (૩) શાયુષો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રથમમાં શ્રીગોપાલાનંદસ્વામીય તથા મુક્તાનંદસ્વામીય ધર્મે હોય તો ત્રણે તે પુરુષમાં આવે ય્વી સ્વર કયો તે યતો અનાદિ મુખ હતા તેમણે ય્વી સ્વર કેમ કયો હશે?

૧ ૪૦ શ્રીગોપાલાનંદસ્વામીય તથા મુક્તાનંદસ્વામીય આગવત ધર્મ હોય તો જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને મક્તિ ૫ ત્રણે ધર્મમાં આવી જાય એમ સ્વર કયો છે, પણ આગવત ધર્મ ન બોલ્યા ને શાયે મારે ધર્મ બોલ્યા તેથી કોઈકને સામાન્ય ધર્મ સમજાય તે સાક શ્રીજીમહારાજે ફરીથી સ્વર કરીને ધર્મને નિશ્ચિત કરી રહ્યાં છે ને મક્તિ હોય તો ધર્માંદિક ત્રણ આવે એમ કહ્યું તે મક્તિ ને આગવત ધર્મ તે એકજ છે. માટે શ્રીજીમહારાજના તથા તેમના સ્વરમાં ફેર નથી.

૨ પ્ર૦ શ્રીગોપાલાનંદસ્વામીય તથા શ્રીમુક્તાનંદસ્વામીય આગવત ધર્મને અધિક કહ્યો હોય તો શ્રીજીમહારાજે આશંકા કરી ત્યારે અને આગવત ધર્મ કહ્યો છે એમ બોલ્યા કેમ નહીં?

- २ ४० ए वेय मुक्त दासत्व भक्षिता जंगवाळा हे ते श्रीजीमहाराज उत्तर करवा लाव्या तेथी वचमां न बोलवा केमजे सोटा बात करता होय त्यारे वचमां न बोलवुं ए दासना धर्म हे माटे न बोलया.
- ३ ४० श्रीजा प्रभमां वीबा जेबा ने मलाळ जेबा विषयरूपी वायुप करीने ओलाहू जाय एम कळुं ते केबा विषयमां लेबाच ते वीबा जेबा कहेबाच, अने केबा विषयमां लेबाच ते मलाळ जेबा कहेबाच ?
- ४ ४० श्री, इष्य, खान, पान, आदिक पदार्थाना संबंध जणे जाय तेने भोगववानो कोइक वस्तु संकल्प बहू जाय ते वीबा जेबा कहेबाच. अने एबा पदार्थाना योगमां खदाय रहेता बका पण तेने भोगववानो संकल्प जाय नहिं, पण बळात्कारे नियम मुकावे एबा जवर्मी मनुष्योनो ज्ञासो असंग होय तो तेने भोगववानो मममां संकल्प बहू जाय ते म-
लाळ जेबा कहेबाच. अने जो वेई करीने जाळा बिकट भोगवे तो ते वीबा जेबा पण न कहेबाच, केमके श्रीजीमहाराजे धर्मावृत्त, निष्काम बुद्धि, शिक्षापत्री, आदिकमां कहेलां वर्तमानता अर्थेव जमाने न बलें तेतो मोटा पुरुष कहेबाचन नहिं, अने मायारूपी वर्चाने वाणीप करीने न ओलाव घटके मायाना कार्यमां जळ कमळवल् रहे अने तेमां मुंडा ऐशकाळादिके करीने पण लेबाचन नहिं, अने एना समागम करनाराने पण पोता जेबा निर्वासनिक करीने श्रीजीमहाराजनी मूर्तिने बिबे हेत करावे ने बीजे बघेथी लुळा करे ते द्वांतिव विनळी जेबा कहेबाच. अने मला जवम जीवने पण संकल्प मात्रमां निर्वा-
खनिक करीने श्रीजीमहाराजने मुले सुलीया करे ते सिद्धदाबाळा परमपदांतिक तथा जनादि ते बडवानळ जेबा कहेबाच.
- ५ ४० जामां बडवानळ जेबा तो पोते भगवान हे एम कळुं अने तमे तो श्रीजा प्रभो-
सरमां सिद्धदाबाळा परम द्वांतिव तथा जनादि मुळजे बडवानळ जेबा कळा तेनो तो हेतु हसे ?
- ६ ४० श्रीजीमहाराजना साकर्म्यपणाने पामेळा सिद्धमुक्त हे ते श्रीजीमहाराजना जेबाच समर्थ हे ते (प्र० ६२ ना पहेळा प्रभमां) भगवावळा कडवाचकारी शुण जाये हे. पही जेम भगवान सर्व प्रकारे निर्वचने बहाय ते करवा जवर्मे हे तेम ते अकत समर्थ ने निर्वच जाय हे, तथा (सा० ११ ना पहेळा प्रभमां) भगवावळा तुल्यपणाने पामे हे ने भगवानना जेवोन स्वतंत्र जाय हे तथा (प्र० १ मां) मुळने पोतानी मूर्तिवो कही हे तथा (म० ६ मां) मुळने पोताना सरखा कळा हे. माटे आ ठेकाजे बडवानळ जेबा तो पोते भगवान हे एम कळुं हे तेतो पोताना मुळवोनो महिमा कळो हे, जे जमारा सिद्धदाबाळा मुक्त हे तेतो जेबा अने जीव तेबाच हे, एम सम-
जवातुं हे पण बडवानळ जेबा पोते श्रीजीमहाराज हे एम न समजतुं जो एम समचीय तो श्रीजीमहाराज पण असुरूप ठर्या माटे एम नवी. श्रीजीमहाराज तो ए मुक्तपण निर्वथा ने स्वामीने जावार हे, जे एमने सुखवा दाता हे ने असुरूप तो

૧.

વચ્ચનામુલ્ય ચ. ૩-૪

શ્રીજીમહારાજના દાસ છે, ને સુસના મોઢા છે પણ શ્રીજીમહારાજની પેઠેજ ઝીવોતાં આત્મચંતિક કલ્યાણ કરવા સમર્થ છે, તે માટે પોતા તુલ્ય કહ્યા છે; માટે વહવાનજી જેવા તો પોતે મગવાન છે એમ કહ્યું તે જેવા મગવાન છે તેવાજ તે મોટા પુરુષ છે એમ કહ્યું છે. ॥૨૦૩॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના માગશર શુદ્ધિ ૧૦ દશમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રીવરતાલ મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરમાં વિરાજમાન હતા, ને અંગને વિષે સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ વેશના હરિમત્કની સભા મરાઈને નેઠી હતી, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે પ્રશ્ન ઉત્તર કરો.

૧ ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીજી પુછ્યું જે [૧] મક્તિ માર્ગને વિષે પ્રત્યેયોં ઇશો જે મગવાનનો ભક્ત તેને પણે એક સાધન તે કિયું છે જે એક સાધનને કર્યા થકી જેટલાં કલ્યાણને અર્થે સાધન છે તે સર્વે તે એક સાધનને વિષે આવી જાય ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે વગ્રીજી લક્ષ્મણે યુક્ત પણે જે સંત તેનો જે સંગ તે મન ક્રમ વચને કરીને રાસે તો જેટલાં કલ્યાણને અર્થે સાધન છે, તેટલાં સર્વે તે સંતના સંગમાં આવી જાય છે, (૧) ૧

૨ એમ ઉત્તર કરીને પછી શ્રીજીમહારાજ પ્રશ્ન પુછતા હવા, જે (૨) મગવાનનો પ્રકાંતિક ભક્ત ઇશો જે યોગી હોય તે સાંસ્કૃત્યશાસ્ત્ર ને યોગશાસ્ત્ર એ બેયનો મત એક વાસુદેવ નારાયણ પર છે એમ જાણે, માટે તે યોગી કિયે પ્રકારે મગવાનના સ્વરૂપમાં હૃદિ રાસે ? અને કેમ પોતાના મનને ચલાવે ? ને તે મન એવી કેમ મૂર્તિને રાસે ? અને તે કેવી રીતે અંતરમાં હૃદિ રાસે ? ને કેવી રીતે બારણે હૃદિ રાસે ? અને નિદ્રારૂપી લય ને સંકલ્પ વિકલ્પ રૂપી વિલેપ તે થકી કેદ યોગની કઢાણ કરીને જુદો પડે ? એનો ઉત્તર કહો. પછી મુક્તાનંદસ્વામીજી તથા ગોપાલ્લાનંદસ્વામીજી જેવું આશ્ચર્ય તેવું કહ્યું પણ કોઈ થકી ઉત્તર થયો નહિ, પછી શ્રીજીમહારાજ ચોંચ્યા જે જેમ જલનો ફુવારો હોય તેને યોગે કરીને ઘુમરી સ્વાઈને જલ ઇંચું ઉછળે છે, તેમ અંતઃકરણરૂપી જે ફુવારો તેને વિષે જીવની હૃદિ છે, તે ઘુમરી સ્વાઈને પંચ દ્રિયદ્વારે ઉછળે છે તેને જે યોગી હોય તેને પ્રકારે કરીને એક હૃદિ કરીને તો પોતાના હૃદયને વિષે સાક્ષીરૂપે રહ્યા પણે જે શ્રીવાસુદેવ મગવાન તેવું ચિંતન કરે, અને બીજી હૃદિ છે તેને તો દૃષ્ટિદ્વારે કરીને બહાર રાસે, અને તે હૃદિ કરીને બહાર મગવાનનું ચિંતન કરે, તે પણ નસ્તશિસ્તા-પર્યંત સમગ્ર મૂર્તિનું એલ્લેજ ચિંતન કરે પણ એક એક અંગનું જુદું જુદું ચિંતન ન કરે, જેમ મોટું મંદિર હોય તેને એક સામડું એલ્લેજ જુલે, તથા જેમ મોટો પર્વત હોય તેને એક સામડો એલ્લો ને એલ્લોજ જુલે. એવી રીતે મગવાનના સ્વરૂપને જુલે પણ એકલું અંગ ન જુલે, અને તે મૂર્તિને જ્યારે પોતાની દૃષ્ટિ આગળ હેટે ધારે ને તે મૂર્તિને પડસે બીજું કાંઈક પદાર્થ દેસાય તો તે મૂર્તિ હેટે ખાસી છે તેને ટુકડી લાવીને પોતાની નાસિકા-

ના અમની ઉપર ૫ મૂર્તિને રાત્રે, ૫મ કરતાં પણ આસપાસ ફાંફક પદાર્થ જળાય તો પોતાની ઞ્રકુટીના મધ્યને વિષે મૂર્તિને ધારે, ૫મ કરતાં જો આઝસ કે નિદ્રા જેવું જળાય તો વઘી મૂર્તિને દૃષ્ટિ આગલ છેટે ધારે, પછી જેમ છોકરાં પતંગને લડાડે છે તેવી રીતે મૂર્તિરૂપી પતંગને પોતાની દૃષ્ટિ રૂપી જે દોરી તેણે કરીને મૂર્તિને ડંચી ચઢાવે, અને વઘી પાછી છેટે લાવે અને અદલે પદલે ઢોલાવે એવી રીતે યોગકલા ૫ કરીને ધ્યારે સચેત થાય, ત્યારે વઘી પાછી મૂર્તિને નાસિકાને અગ્રે ધારે ને ત્યાંથી ઞ્રકુટીમાં લાવીને હૃદયને વિષે મૂર્તિને ડતારે, અને અંતરને વિષે સાક્ષી રૂપ જે મૂર્તિ અને વહારની મૂર્તિ ૫ વેચને ૫ક કરે, પછી અંતઃકરણની ૫ે પ્રકારે દૃષ્ટિ હોય તે ૫ક થઈ જાય છે, ૫મ કરતાં જો આઝસ કે નિદ્રા જેવું જળાય તો વઘી ૫ે પ્રકારે દૃષ્ટિને કરીને મૂર્તિને વહાર લાવે, એવી રીતેજ શ્રોત્ર, ત્વક્, ચક્ષુ, રસના ને ઘ્રાણ તે દ્વારે પણ યોગકલા સાધે અને તેમજ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર તે દ્વારે પણ યગવાનની મૂર્તિને ધારે, અને ઇંદ્રિયો ને અંતઃકરણ ૫ સર્વેને સાંખ્ય વિચારે કરીને જુદાં કરીને ૫કલા ચૈતન્યને વિષેજ યગવાનની મૂર્તિને ધારે અને તે યગવાનની મૂર્તિને અંતરમાં કે વહાર ધારી હોય, અને તે સમે કોઈક વ્યવહાર સંબંધી વિશેષ આદો આવે તો તે વિશેષજું પણ મૂર્તિને ધારવાપમે કરીનેજ સમાધાન કરે, પણ વિશેષને વિષે પણ પોતાની યોગકલાનો ત્યામ ન કરે એવી રીતની યોગકલા ૫ યુક્ત ૫ યોગી રહે છે. [૨] इति २ वचनामृतम्. ॥ ४ ॥ (૨૦૪)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૨) છે. તેમાં પહેલામાં ળીજીમહારાજે કહ્યું છે જે વ્રજીશ લક્ષણેયુક્ત ધવાજે અમારા સંત તેમનો મન, ક્રમ વચને સંગ રાત્રે તો તેના સંગમાં જઈ સાધન આવી જાય. (૧) ળીજામાં દૃષ્ટિને ૫ે પ્રકારે કરીને ૫ક દૃષ્ટિ ૫ હૃદયને વિષે અમારી મૂર્તિનું ચિત્તવન કરજું, ને ળીજી દૃષ્ટિ ૫ નેત્ર આગલ છેટે અમારી મૂર્તિને ધારીને ચિત્તવન કરજું, અને મૂર્તિને અદલે પદલે ળીજું પદાર્થ દેશાય તો નાસિકામાં મૂર્તિ ધારવી, ૫મ કરતાં અદલે પદલે પદાર્થ દેશાય તો ઞ્રકુટીના મધ્યે ધારવી, અને આઝસ નિદ્રા આવે તો મૂર્તિ છેટે ધારવી ને જુકડી લાવવી ને અદલે પદલે ધારવી પછી સચેત ધવાય ત્યારે નાસિકામાં લાવવી ને ઞ્રકુટીમાં લાવીને હૃદયમાં ડતારવી, અને ૫ે દૃષ્ટિયો હોય તે ૫ક કરવી ૫મ કરતાં આઝસ નિદ્રા આવે તો મૂર્તિ વહાર લાવવી એવી રીતે જ્ઞાન ઇંદ્રિયોદ્વારે અમારી મૂર્તિ ધારવી, પછી ચૈતન્યમાં ધારવી તેમાં વ્યવહારિક વિશેષ આવે તો મૂર્તિ ધારવી પડી મુકવી નહિ ૫ યોગકલા ૫ કરીને અમારી મૂર્તિ ધારવાનો વપાય છે (૨) વાતો છે.

૧ પ્ર૦ ળીજા પ્રથમાં જ્ઞાન ઇંદ્રિયો ૫ કરીને મૂર્તિ ધારવાની કહી તે] જ્ઞાન ઇંદ્રિયે કરીને ળીજીમહારાજને કેવી રીતે ધારવા ?

૨ ધ૦ ળીજીમહારાજ ગાતા ગાતા આવે છે ૫મ કાને કરીને ધારવા ને કાન દ્વારે મૂર્તિને હૃદયમાં ડતારવી, અને ળીજીમહારાજને મહેજું ૫મ ત્વચા ૫ કરીને ધારવા, અને ત્વચા દ્વારે પ્રેમે

કરીને હૃદયને વિષે ઠારવા, અને શ્રીજીમહારાજ છેટેથી મહા તેજોમય મૂર્તિ ચાલ્યા આવે છે એમ નેત્રદ્વારા ધારવા અને નેત્રદ્વારા કરીને હૃદયમાં ઠારવા, અને શ્રીજીમહારાજ ભારે ભારે ભોજન જામે છે ને મને પ્રસાદી આવે છે તે હું જાનું છું એમ ધારવા, ને એમ ધારતાં ધારતાં જિવ્હા-દ્વારે હૃદયમાં ઠારવા, અને શ્રીજીમહારાજ ચારે વક્ષ પરીણાં તથા પુષ્પના હાર તથા બચ્ચર પંચન તેણે ગરકાવ થકા આવે છે તેનો સુગંધ આવે છે, એમ ટ્રાણ દ્વિયે ધારવા અને તે ટ્રાણ દ્વિય દ્વારે હૃદયમાં ઠારવા અને ચિત્તમાં ચિત્તબન કરવું, મનમાં મનન કરવું, બુદ્ધિમાં નિશ્ચય કરવો, અને હું ધમનો છું ને ય મારા છે પણ અહંકારે કરીને અહંપણું લાવવું, એમ સર્વે દ્વિયોદ્વારે શ્રીજીમહારાજને પોતાના હૃદયમાં ઠારવા.

- ૨ ૫૦ મૂર્તિને ધારવાપણે કરીને વ્યવહારિક વિશેષનું સમાધાન કરવું એમ કહ્યું તે મૂર્તિને ધારવાપણે સમાધાન કેવી રીતે કરવું ?
- ૨ ૫૦ જ્યારે વ્યવહારિક વિશેષ આવે ત્યારે એમ વિચારવું જે આપણે તો મૂર્તિજ ધારવી ને વ્યવહાર તો જોમ થવાનો હશે તેમ થશે એમ વિશેષનું સમાધાન કરવું પણ વિશેષ નેહું મળ્યું નહિ ને મૂર્તિ સુકવી નહિ એ સમાધાન આણવું. ॥ ૨૦૪ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના માગશર વદિ ૪ ચતુર્થીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદશ્રી મહારાજ શ્રીવરતાલ મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરથી વચ્ચર દિશે ગોમતીજીને કાંઠે આંબાના દુસ દેડે બેઠી ઉપર ડોહ્યાને વિષે ઉચ્ચારે મુસ્તારવિંદે ચિરાજમાન હતા અને અતિ સૂક્ષ્મ પર્વાં ભેત વક્ષ ધારણ કર્યાં હતાં અને કંઠને વિષે ગુલાબના પુષ્પના હાર ધણાક ધારણ કર્યાં હતા, અને શ્રવણ ઉપર મોટા બે બે ગુલાબના પુષ્પના ગુચ્છ ધારણ કર્યાં હતા. અને પાવને વિષે ગુલાબના પુષ્પના તોરા ચિરાજમાન હતા અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગલ છુનિ મંદલ સમય તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે વાંકડાં વાંકડાં પ્રશ્ન કરો જે જેણે કરીને સૌની આલસ ડહી જાય એમ કહીને પોતે આયમણી કોરે વસીકું કરીને પદસામર થયા.

- ૧ પંડી શુક્લાનંદશામીય પ્રશ્ન પુછ્યો જે [૧] ॥ દૈર્ઘ્યેષા ગુણમયી મય માયા દુરત્થયા । મામેશ્યે મપયંતે માયામેતાંતરંતિતે ॥ એ શ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણમગવાને એમ કહ્યું છે જે જે પુણ્ય મુને પામે તે દુઃખે કરીને પણ ન તરાય એવી જે યારી ગુણમયી માયા તેને તરે છે ત્યારે જેને મગવાનની પ્રતિ થઈ છે તેને મગવાનનું મજન કરતાં થકાં કાંઈક અંતરમાં સંકલ્પ વિકલ્પનો વિશેષ થઈ આવે છે તેને માયા વિના ધીજું કોણ કરું છું ? એ પ્રશ્ન છે. પછી શ્રીજીમહારાજ પોઢયા હતા તે બેઠા થઈને અતિકરુણાયે બિના થકા બોલતા હતા જે માયાના ત્રણ ગુણ છે તેમાં તમોગુણનાં તો પંચમૂત ને પંચ માત્રા છે અને રજોગુણનાં દશ દ્વિયો ને પ્રાણ છે અને સત્ત્વગુણનાં ચાર અંતઃકરણ ને દ્વિયો અંતઃકરણનાં બેવતા છે તે જે જે મક્ક થઈ ગયા છે તે સર્વમાં એ ત્રણ ગુણનાં કા-

યંરૂપ જે ભૂત, ઇંદ્રિયો, અંતઃકરણ ને દેવતા તે સર્વે હતાં માટે એનો એમ ઉત્તર છે જે પરમેશ્વરને યથાર્થપણે કરીને પરમેશ્વર જાણ્યા જે એ ધગવાનના સ્વરૂપને વિષે કોઈ પ્રકારે માયિકભાવ નથી અને એ ધગવાન તો માયા ને માયાતું કાર્ય જે ત્રણ ગુણ તે યક્ષી પર છે એવો જેને ધગવાનનો દૃઢ નિશ્ચય થયો તે ધગવાનની માયાને તરીકે જુલ્યો છે. અને પોતામાં તો માયાના ગુણતું કાર્ય જે ભૂત ઇંદ્રિયો, અંતઃકરણ ને દેવતા તે પોત પોતાની ક્રિયાને વિષે પ્રવર્તે છે તોપણ એ માયાને તર્યાં કહેવાય કેમજે એ માયાતું કાર્ય પોતાને વિષે તો હોય પણ પોતાને ધ્વજન કરવા યોગ્ય પણ જે પ્રગટ પ્રમાણ શ્રીવાસુદેવ ધગવાન તેને તો એ માયાના ગુણથી પર સમક્ષે છે માટે એને પણ માયાથી પરજ જાણવો અને ત્રણાદિક દેવને સ્થિત, પરાશર, વિશ્વામિત્રાદિક ઋષિ એ સર્વેમાં ગુણનો પ્રવેશ જણાવો છે તે શાસ્ત્રમાં પણ સ્પષ્ટ છે માટે તે શું શુદ્ધ ન કહેવાય ? ને માયાને તર્યાં ન કહેવાય ? સર્વે શુદ્ધ છે ને સર્વે માયાને તર્યાં છે અને એમ જો ઉત્તર ન કરીએ તો એ પ્રશ્નનું સમાધાન પામ નહિં માટે એજ ઉત્તર છે. (૧)

૨

પછી નિત્યાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે (૨) હે મહારાજ ! ધગવાનને આશરો જાતું તે આશરાતું શું રૂપ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ધગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ સર્વધર્માનં પરિત્યજ્ય મામેકં શરણંત્રજ । અહંતાં સર્વં પાપેભ્યો મોક્ષવિધ્યામિ માનુષઃ ॥ એ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે વીજા સર્વ ધર્મનો પરિત્યાગ કરીને મારે એકનેજ શરણે આવ્ય તો હું તુને સર્વ પાપથી મુક્તકરીશ, તું શોક માં કર્ય, અને એવો જે ધગવાનનો દૃઢ આશ્રય તે બેને હોય તેને મહા પ્રલય જેવું દુઃખ આવી પડે તોપણ તે દુઃખ થકાં રક્ષાનો કરનારો ધગવાન વિના વીજાને ન જાણે અને જે જે પોતાને સુખ જોઈતું હોય તેપણ ધગવાન થકીજ રૂંચે પણ પ્રભુ વિના વીજાને સુસ્વદાયક ન જાણે ને પ્રભુની જેમ મરજી હોય તે પ્રમાણેજ વર્તે એવો જે હોય તે પ્રભુનો શરણાગત જીવ કહેવાય ને તેજ ધગવાનનો અનન્ય મક્ક કહેવાય. (૨)

૩

પછી નાગેમકે પુછ્યું જે [૩] જેને પરિપૂર્ણ ધગવાનનો આશરો ન હોય ને બોલ્યામાં તો નકી હરિમક્ત હોય તેના જેવુંજ નિશ્ચયનું ચક્ર દેસાદતો હોય તે શી રીતે કરીને કલ્યાણમાં આવે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ધગવાનના મક્કનો સરસ નરસ નિશ્ચય હોય તે તો મેઝા રક્ષા થકી અને મેઝો વ્યવહાર કર્યા થકી જેવો હોય તેવો કલ્યાણ આવે છે. પછી જેને થોડો નિશ્ચય હોય તે કલ્યાણને સત્સંગના મીઠામાંથી પામ દેને એકાંત પક્કડીને જેવું જાય તેવું ધ્વજન કરે પણ હરિમક્કની મિસળમાં રહેવાય નહિ માટે ધગવાનનો આશરો પણ ઉત્તમ, યથ્યય ને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારનો છે અને તેણે કરીને મક્ક પણ ત્રણ પ્રકારના છે. (૩)

૧

૨

૩

४ पछी बळी नित्यानंदस्वामीए प्रभ प्रुछयो जे, [४] ए कनिष्ठ होय ते घटीने आ जन्मने विषेज उत्तम भक्त थाय के न थाय ? पछी श्रीजीमहाराज बोल्या जे जेभ भगवाननी मानसी पूजा करे तेभज जे उत्तम हरिभक्त होय तेनी पण भगवाननी प्रसादीए करीने भगवान येळी मानसी पूजा करे अने जेभ भगवानने अर्थे याळ करे तेभज उत्तम जे भगवानना भक्त तेने अर्थे पण याळ करीने तेने जमाटे अने जेभ भगवानने अर्थे पांच रुपैयातुं खरच करे तेभज ते मोटा संतने अर्थे पण खरच करे एवी रीते भगवान ने उत्तम लक्षणबाळा, जे संत तेनी अति प्रेमे करीने सरस्वी सेवा जे करे तो ते कनिष्ठ भक्त होय ने ते वे जन्मे तथा चार जन्मे, तथा दश जन्मे के सो जन्मे करीने उत्तम भक्त जेवो थानारो होय ते आने आ जन्मे करीने उत्तम भक्त थाय छे. एतुं भगवान ने ते भगवाननाभक्ततेनी सरस्वी सेवा कर्पातुं फळ छे. (४) इ० व० ॥ ५ ॥ (२०५) ४

रहस्यार्थ प्र०—आमां प्रभ (४) चार छे. तेमां पहेलामां श्रीजीमहाराजे कहुं छे जे अमने मायाधी पर जाणे तो ते भक्त मायाधी पर थाय छे. (१) बीजामां महाप्रलय जेतुं दुःख जाये के दीर्घ रोगादिक तथा राजा संबंधी नाय संबंधी एवा घणाक प्रकारमां दुःख ने उपद्रव जाये तोपण अमारा बिना कोइने रक्षानो करतारो जाणे नहि, ने अमारी मरजी प्रमाणे बर्त्ते ते अमारो शरणागत छे. (२) बीजामां जेने अमारो निश्चय थोडो होय तेनाधी सत्संगना भीडामां रहेवाय नहि. (३) चोद्यामां अमारी ने अमारा उत्तम लक्षण बाळा संतनी सरस्वी सेवा करे तेना उपर सोमणा राजी बहने सोजन्मनी कसर आ जन्मेज टाळीए छीए. (४) बाबतो छे.

१ प्र० पहेला प्रभमां अमने मायाधी पर जाणे तेमां मायातुं कार्य होय तोपण ते मायाने तरी चुक्यो छे एम श्रीजीमहाराजे कहुं. अने (प्र० २४ ना ३ पहेला प्रभमां) अमारो यथार्थ महिमा समजाय तो हुंदा पाट मात्र टळी जाय एम कहुं ते केम समजलुं ? अने श्रीजीमहाराजे बांकटां प्रभ प्रुछवालुं कहुं ते बांकटुं प्रभ केवी रीते आपलुं ?

१ ४० आमां श्रीजीमहाराजने मायाधी पर दिव्य जाणे पण जेवा छे तेवो यथार्थ महिमा न जाणे ने श्रीजीमहाराजनी भूर्तिमां अखंड वृत्ति राखवानो अभ्यास न होय तेवा काबा मछ्ने कहुं छे जे अमने दिव्य जाणे छे, तो अंत कस्ते दिव्य बक्षे एतुं पोताना मत्ता-एतुं बळ बतावुं छे, अने (प्र० २४ मां) यथार्थ महिमा तथा ज्ञान तेजे सहित अखंड श्रीजीमहाराजमां वृत्ति राखतो होय तेवा पाका मछ्नी बात कही छे अने श्रीजीमहाराजे बांकटां प्रभ प्रुछवालुं कहुं तयारे मुक्तानंदस्वामीए कहुं जे तमे कहो छो के अमने पामे ते मायाने तरे तयारे हमारा मछ्ने माया विशेष केम करे छे अर्थात् तमे मछ्नी मायाने टा-ऊता केम नथी एम टीखळ कर्तुं ते बांकटुं कहेवाय तयारे श्रीजीमहाराजे पण पूर्वना मछो ब्रह्मा, बसिद्धादिकने विषे मायानो संबंध हतो तोपण ते मायाने तर्था कहेवाय छे तेम आज पण अमारा मछ्ने मायाता गुण आपता होय पण अमने मायाधी पर जाणे छे तो ते

મરુતને પણ માયાને તથા જાણવા એમ રમુજ કરીને સમાધાન કર્યું છે.

- ૨ પ્ર૦ વીજા પ્રશ્નમાં શ્રીકૃષ્ણને બર્જુનને દર્શાવે શ્રીશ્રીમહારાજનો આશરો કરવામાં લાગ કરવા યોગ્ય સર્વ ધર્મ કહ્યા તે કયા જાણવા ?
- ૨ ૩૦ જેમ હિમરાજસાના પરિવારને નાલીલાય નાલ્ય બહાર મુક્યા હતા તથા બા ગામના રતના મરુતને રાજાપ તથા નાલીલાય ગામમાંથી કાઢી મુક્યા હતા, એવાં દુઃખ બાવે તથા મા, બાપ, ક્ષી, પુત્રાદિક સગાં સંબંધી ગુદ અંતગાય કરે દેહમાં હીર્ય રોગ બાવે વ્યવહારમાં દુઃખ બાવે ને આજીવિકા તુટી જાય એવાં ધર્મો દુઃખ બાવે તોપણ શ્રીશ્રીમહારાજનો આશરો મુકવો નહિ, અને શ્રીશ્રીમહારાજ વિના વીજા કોઈ દેવ દેવીને સુલ્લવાથી જાણવા નહિ, ને શ્રીશ્રી-મહારાજની મરજી પ્રમાણે જે સુલ્લ દુઃખ બાવે તેને ટાલવા ઇચ્છતું નહિ અને ક્યારે ક્યારે ધર્મનો નાશ થાય છે ત્યારે ત્યારે મગવાન પ્રકટ થાય છે તેમ બા સમે શ્રીશ્રીમહારાજ ઇકાંતિક ધર્મ સ્થાપન કરવા પ્રગટ થયા છે, માટે જેમ શ્રીકૃષ્ણ મગવાન પ્રકટ થયા ત્યારે ગોપી ગોલાએ રામચંદ્રજીનો આશરો મુકીને શ્રીકૃષ્ણ મગવાનનો આશરો કર્યો, તેમ શ્રીશ્રી-મહારાજનો આશરો કરવામાં પ્રથમ જેનો આશરો કર્યો હોય તે કેમ મુકી દેવાય પછી આશરો કરવી નહિ, પણ પંચ વર્તમાન સંબંધી ધર્મનો ત્યાગ કરવો નહિ, તે [૩૦ ૬ ના ૧૫ સત્તરમા પ્રશ્નમાં] અમારા મંડાં ક્ષિયોમાં દર્શન થતાં હોય ત્યાં અને બેસારીય તોપણ ન બેસતું ધમ કહ્યું છે, અને ધર્મો (૨૬ તેરમા પ્રશ્નમાં) જેમ શ્રીકૃષ્ણ અવત્વામાને માર-વાતું વચન કહ્યું તે બર્જુને ન માન્યું તેમ અમારું વચન અધર્મ જેવું હોય તો ન માન્યું ધમ કહ્યું છે, માટે અગીવાર નિયમ સંબંધી વચન સિવાયના વીજા મને માનેલા ધર્મ હોય તે મુકી દેવા તથા શ્રીશ્રીમહારાજ વિના વીજા કોઈને કર્તા જાણવા હોય તે ધર્મ મુકી દેવા.
- ૩ પ્ર૦ જોવા પ્રશ્નમાં અમારી ને ઉત્તમ લક્ષણવાળા મરુતની સરસ્વી સેવા કરવી એમ શ્રીશ્રી-મહારાજે કહ્યું તે કેવા હોય તે ઉત્તમ લક્ષણવાળા જાણવા ?
- ૩ ૪૦ (૩૦ ૩૫ ના ૬ પાંચમા પ્રશ્નમાં) હો લક્ષણ કયાં છે તથા (૪૦ ૪૭ ના વીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) સાધુનાં વત્રીશ લક્ષણ કયાં છે તેણે મુક હોય તથા (૪૦ ૬ ના વીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) વિજાની જોવા તથા વલવાનક જોવા મોટા પુરુષ કહ્યા છે તેવા જાણવા. ॥૨૦૫॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના માગશર વદિ ૧૧ પંચમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ચરતાલ ગચ્છે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના મંદિર આગળ મંચ ઉપર બિરાજમાન હતા ને સર્વે ભેત વક્ષ પારણ કર્યાં હતાં. ને કંઠને વિષે ધુપ્પના હાર પારણ કર્યાં હતા ને પાથને વિષે ધુપ્પના તોરા કટકતા હતા ને પોતાના હુસ્તારવિંદની આગળ હુનિ તથા દેશ દેશના હરિવક્તની સવા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી ચિમનરાવનીય પ્રશ્ન પુછ્યો જે [૧] હે મહારાજ ! જીવ ક્યારે મયમ કારણ કરીને મુક્ત થકા માયાને વિષે હતા ત્યારે એને કર્મ વિનાનું સ્થુલ શરીર કેમ થઈ આવ્યું ? અને જો કર્મ અને હતાં ધમ કરીય તો જોય જીવ અનાદિ છે તેમ કર્મ પણ

અનાદિ થાય ત્યારે તો જૈનના જેવો યત થાયછે માટે કર્મવિના જીવને સ્થૂળ દેહની પ્રાપ્તિ કેદ રીતે છે ? ૧ પ્રશ્ન છે. પછી શ્રીજીવહારાજ નોલ્યા જે એકલું કાલ્પનું જીવ કહે તે પળ પ્રમાણ નહિ ને એકલું કર્મનું જીવ કહે તે પળ પ્રમાણ નહિ ને એકલું પરમેશ્વરનું જીવ કહે તે પળ પ્રમાણ નહિ ૨ તો જ્યારે જેનું પ્રવાનપણું હોય તે સમે શાસ્ત્રમાં તેનું પ્રવાન પણું કહ્યું હોય પણ સર્વ ટેકાણે પડું ૨ લેવું નહિ અને જ્યારે જેવી પરમેશ્વરની ઇચ્છા હોય ત્યારે તેનું કાલ્પનું સામર્થ્ય પ્રવર્તે છે તે કાલે કરીને પરમેશ્વર જે તે જીવના વેદ, ઇન્દ્રિય, યત્ન, માણને સજે છે. પછી તો જે જીવ જેવું કર્મ કરે તેને તેવા વેદની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧) તે જ્યારે પ્રથમ આ વિશ્વ રચ્યું ત્યારે પ્રથમનો જે સત્યયુગ તેને વિષે સર્વે મનુ- ૧
ષ્યના સંકલ્પ સત્ય થાતા અને સર્વે બ્રાહ્મણજ હતા. અને મનમાં સંકલ્પ થારે ત્યારે સં-
કલ્પ માત્રે કરીને પુણી ઉત્પત્તિ થાતી અને સૌને વેર કલ્પવૃક્ષ હતાં અને જેટલાં મનુ-
ષ્ય હતાં તે સર્વે પરમેશ્વરનું યજન કરતાં અને જ્યારે ત્રેતાયુગ આવ્યો ત્યારે મનુષ્યના સં-
કલ્પ સત્ય રહ્યા નહિ જ્યારે કલ્પવૃક્ષ ફેટે જાય ત્યારે સત્ય સંકલ્પ થાય અને સ્ત્રીનો સ્પર્શ
કરે ત્યારે પુણી ઉત્પત્તિ થાય, અને જ્યારે દ્વાપર યુગ આવ્યો ત્યારે સ્ત્રીનો અંગ સંગ કરે
ત્યારે પુણી ઉત્પત્તિ થાય, પૃથ્વી રીતનો જે સત્યયુગ, ત્રેતાયુગનો સ્વભાવ તે સર્વે સત્યયુગ ત્રેતા
યુગમાં ન હોય ૨ તો પ્રથમ સત્યયુગ ને પ્રથમ ત્રેતાયુગ હતા તેમાં હતું ૨૫૧ રીતે જ્યારે કાલ
જીવના પ્રવર્તે ત્યારે કર્મના સામર્થ્યને ન્યૂન કરી નાસ્તે છે અને જ્યારે અતિશે દુર્ભક્ત થઈ
જાય ત્યારે સર્વે મજાને દુઃખ આવે અથવા જ્યારે લડાઈ થાય ત્યારે લડાઈથી માણસ એક
કાલે મરાઈ જાય છે ત્યારે શું નવાવનું એક મેલે કર્મ સુટી રહ્યું? ૨ તો કાલનીજ અતિશે
સામર્થ્ય છે તેણે કર્મના જીવને હઠાવી દીધું માટે જ્યારે જીવના કાલનો વેગ પ્રવર્તે ત્યારે
કર્મનો મેલ રહે નહિ કર્મમાં સુલ્લભ્ય હોય તે દુઃખ થઈ જાય ને કર્મમાં જીવનું જીવનું
હોય તે કાલે કરીને મરી જાય, ૨૫૧ રીતે જ્યારે જીવના કાલનો વેગ હોય ત્યારે કાલે
કરીને સર્વ થાય છે ૨મ શાસ્ત્રમાં કહ્યું હોય, અને જ્યારે ઘણાક મનુષ્ય ભગવાનના
एकांतिक भक्त થાય છે ત્યારે કલ્પયુગને વિષે પણ સત્યયુગ થાય છે, ૨ ટેકાણે એ-
કાંતિક ભક્તના જે ભગવાનની ભક્તિ સંબંધી કર્મ તેનું જોર શાસ્ત્રમાં કહ્યું હોય, પણ
કાલનું જોર કહ્યું ન હોય તે વર્તાને જાણ્યા વિના નાસ્તિક મતજાળા છે તે કર્મનેજ
સર્વે કર્તા કહે છે પણ એમ નથી જાણતા જે ૨૫૧ ભગવાનના એકાંતિક જે ભક્ત તેના
કર્મનું સામર્થ્ય કહ્યું છે પણ વિમુલ્ક જીવના કર્મનું ૨૫૧ સામર્થ્ય કહ્યું નથી અને જ્યારે
ભગવાન એવો સંકલ્પ થાતો ને પ્રગટ થાય છે જે આ વેદે કરીને તો પાત્ર કુપાત્ર જે જે જી-
વને મારી મૂર્તિનો યોગ થાય તે સર્વનું કલ્યાણ કાલું છે ત્યારે કાલનું ને કર્મનું કાંઈ સા-
મર્થ્ય રહે નહિ ત્યારે તો એકલું પરમેશ્વરનું સામર્થ્ય રહે છે તે જ્યારે ભગવાને કૃષ્ણ-

શ્વતાર પાર્થો ત્યારે મહાપાપીને પૂતના તેણે મગવાનને શ્વેર પાર્યું તેને શ્રીકૃષ્ણ મગવાને પોતાની માતા જે યજ્ઞોદાજી તે ચરોચર ગતિ આપી અને વીજા પણ મહાપાપી દૈત્ય હતા તે મગવાનને પારવા આઘ્યા હતા તેને પણ શ્રીકૃષ્ણમગવાન પરમપદ આપતા હતા ને વીજા પણ જે જે માથે કરીને શ્રીકૃષ્ણ મગવાનના સંવંધને પામ્યા તે સર્વેનું કા-
ચ્ચાન કર્યું માટે એ ટેકાણે તો પરમેશ્વરનું જ વળ અતિશે કર્યું છે પણ કાઢ્યું કે કર્યું
કાંઈ સામર્થ્ય નથી કર્યું માટે જે ટેકાણે જેનું પ્રકરણ તે ટેકાણે તેનું જાણવું એવી રીતે
જ્યારે પ્રથમ વિશ્વ રચ્યું ત્યારે કર્મવિનાશ પરમેશ્વરની ઇચ્છાએ કાઢે કરીને બીજને
સ્પૂલ દેહની પ્રાપ્તિ થઈ અને તે પછી જેમ જેમ યુગ પલટાતા ગયા ત્યારે જેવાં જેણે કર્મ
કર્તા તેને તેવા તેવા દેહની પ્રાપ્તિ થાતી ગઈ. (૨) શ્વચર્યાસૂત્રમ્ ॥ ૬ ॥ (૨૦૬) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં બ્રહ્મ (૧) છે. તેમાં શ્રીગીમહારાજે કર્યું છે જે પ્રથમ કર્મ વિ-
નાશના બીજને કાઢવાને અને સ્પૂલ દેહ આપીને છોડે. પછી જેવાં કર્મ કરે તેવા દેહની
પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧) બીજે કર્મથી કાઢ્યું થઈ વિશેષ છે અને કાઢ્યો બ્રહ્માના પદાંતિક
અક્તનાં બ્રહ્માની અંતિક સંબંધી કર્મનું થઈ વિશેષ છે, ને પદાંતિક અક્તનાં અંતિક સંબંધી
કર્મથી બ્રહ્મા થઈ અંતિક છે. (૨) થાયતો છે. ॥ ૨૦૬ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના માગશ્વર વદિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ શ્રીગીમહારાજ શ્રીવરતાલ
મધ્યે શ્રીલક્ષ્મીનારાયણના મંદિરની આગળ મંચ ઉપર વિરામવાન હતા, ને સર્વે સ્નેહ
વશ ધારણ કર્યો હતાં, ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશ દેશના
હરિમુક્તની સખા મરાઈને બેઠી હતી.

અને હરિમુક્ત વરસ્પર મગવદ્વાર્તા કરતા હતા, તેમાં એવો પ્રસંગ નિસર્પો જે દેવીને
આસુરી એ વે પ્રકારના બીજ છે તેમાં દેવી બીજ હોય તે તો મગવાનના અક્ત થાય, ને
આસુરી હોય તે તો મગવાનથી વિરુદ્ધ રહે. ત્યારે વિપ્રનારાયણ શ્રીગીમહારાજને
૧ મન્ન પુછ્યો જે (૧) હે મહારાજ ! આસુરી બીજ હોય તે કોઈ પ્રકારે દેવી થાય કે ન ?
થાય ? પછી શ્રીગીમહારાજે બોલ્યા જે આસુરી બીજથી દેવી ન જ થાય, એનું તો બીજજ
આસુર છે, અને જો કોઈક રીતે કરીને આસુરી બીજ સત્સંગમાં આવી પડ્યો, તો પણ
આસુરભાવ તો ટકે નહિ, પછી સત્સંગમાં રહ્યો થકોજ જ્યારે શરીરને મુકે ત્યારે બ્રહ્માને
વિષે કીન થાય, ને વળી પાછો નિકળે એમ અનંતવાર બ્રહ્મામાં લીન થાય ને પાછો નિસરે
ત્યારે એનો આસુરભાવ છે તે નાશ પામે, પણ તે વિના તો આસુરભાવનાશ પામે નહિ. (૧) ૧

૨ પછી શોધારાવ શાસ્ત્રીએ પુછ્યું જે (૨) હે મહારાજ ! મગવાનનું અન્વયપણું
કેમ છે ? ને વ્યતિરેકપણું કેમ છે ? પછી શ્રીગીમહારાજે બોલ્યા જે અન્વય વ્યતિરેકની
વાર્તાતો એમ છે જે મગવાન અર્થાત્ માયાને વિષે અન્વય થયા છે, ને અર્થાત્ પોતાના
ધામને વિષે વ્યતિરેક રહ્યા છે એમ નથી, એ તો મગવાનનું સ્વરૂપજ એવું છે, જે માયામાં

અન્વય થયા થકા પણ વ્યતિરેકજ છે, પણ ભગવાનને એમ બીજ નથી જો રહેલું માયામાં જાડું ને અશુદ્ધ થઈ જાડું, ભગવાનનો માયાને વિષે આવે ત્યારે માયા પણ અક્ષર ધામરૂપ થઈ જાય છે, અને ચોવીશ તત્ત્વને વિષે આવે તો ચોવીશ તત્ત્વ પણ વ્રક્ષરૂપ થઈ જાય છે, તેથી વદ્યગાનવત્તામાં કહ્યું છે જો||ધામ્નાસ્થેન સદા નિરસ્ત કુહકં સત્યં પરંધીમશિ||આદ્યાદિક અનંત વચને કરીને ભગવાનના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કર્યું છે, અને જેમ દસનું બીજ હોય તેમાં પણ આકાશ છે, પછી ૯ બીજમાંથી દસ થયું ત્યારે તે દસનાં ઢાઢ, પાંદડાં, ફુલ, ફલ, ૯ સર્વેને વિષે આકાશ અન્વય થયો, પણ જ્યારે દસને કાપે ત્યારે દસ કપાય તે મેલો આકાશ કપાય નહિ, અને દસને વાલે ત્યારે આકાશ વહે નહિ, તેમ ભગવાન પણ માયા ને માયાનું કાર્ય તેને વિષે અન્વય થયા થકા પણ આકાશની પેઠે વ્યતિરેકજ છે, એમ ભગવાનના સ્વરૂપનું અન્વય વ્યતિરેકપણું છે. (૨) इतिवचनामृतम् ॥૭॥ (૨૦૭) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રજા [૨] છે, તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જો આસુરી જીવ સત્સંગમાં આવે તો તે વ્રક્ષમાં અનંતવાર હીન થાય, ને નિકળે ત્યારે આસુર માથ નાશ પામે. (૧) શીજામાં જમે માયાને માયાના કાર્યમાં અન્વય થયા થકા આકાશની પેઠે વ્યતિરેકજ હોય [૨] આવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રજામાં આસુરી જીવ વ્રક્ષમાં હીન થાય ને નિકળે એમ કહ્યું તે વ્રક્ષમાંથી તો નિકળાય નહિ એમ (પ્ર૦ ૧૪ માં) કહ્યું છે તે કેમ સમજાવું ?
- ૧ વ૦ આ ટેકાને શ્રીજીમહારાજના મચ્છને વ્રક્ષની મુર્તિયો કહ્યા છે તેને ઘેર અનંતવાર જન્મ ધરે ત્યારે તે દેવી થાય તે (પ્ર૦ ૧૬ માં) કહ્યું છે.
- ૨ પ્ર૦ શીજા પ્રજામાં જમે માયાને વિષે તથા તત્ત્વને વિષે આવીપ ત્યારે ૯ માયા આદિક અક્ષરધામ રૂપ થઈ જાય છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે માયાને વિષે કેવી રીતે આવતા હશે ?
- ૨ વ૦ અગ્નિની જ્વાળા હોઢાને વિષે આવે છે ત્યારે તે લોટું અગ્નિનું કામ કરે છે, તેમ માયાને વિષે તથા તત્ત્વને વિષે શ્રીજીમહારાજ અંતર્યામી રૂપે પ્રવેશ કરે ત્યારે તે દ્વારે પોતે ઉપસ્યાદિક કરે છે અને ક્યારે ૯ કાર્ય થઈ રહે પટલે પ્રલય થાય ત્યારે તે માયા તથા તત્ત્વ તે જોઈ હોય તેમાં રહે છે, જેમ હોઢામાંથી અગ્નિ નિકળી જાય ત્યારે તે લોટું પ્રથમ જેવું હોય તેવું રહે છે તે [પ્ર૦ ૧ માં] કહ્યું છે જો જોને વિષે જમે પ્રવેશ કરીપ છોપ તેના પ્રકાશને ઢાંકીને અમારો પ્રકાશ પ્રગટ કરીપ છોપ એમ કહ્યું છે. ॥ ૨૦૭ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના પોષ શુદ્ધ ૪ ચોથને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગાનંદજી મહાગજ શ્રી ઘરતાલ યથે શ્રીલક્ષ્મીનારાયણના મંદિરની આગળ ધંચ હપર વિરાજમાન હતા, ને સર્વે સ્થેત રક્ષ ધારણ કર્યા હતાં, ને પોતાના મુસારવિદની આગળ મુનિ તથા વેશ દેશના હરિભક્તની સઘા ધરાડને બેઠી હતી.

જને મુનિ દુકડ સરોદા વ્યરને કીર્તન ગાયતા હતા, તે સમે શ્રીજીમહારાજ અંત

દેહિ કરીને ધ્યાન હૃદાય યુક્ત થઈને યોદીકરાર્ધન દીધાં ને પછી નેત્રકમળને ઉઘા-
 ૧ દીને સર્વે સખા સન્નિપ્ત જોઈને બોલ્યા હે [૧] હવે સર્વે સાંખજો વાત કરીએ છઈએ
 જે આ વેત્રની હે દૃષ્ટિ તે અરૂપ છે, તોપણ તે દૃષ્ટિને આહું કાંઈક સ્પૃહ પદાર્થ આવે
 ત્યારે તે દૃષ્ટિ રોકાય છે, માટે એ દૃષ્ટિ પણ સ્પૃહ છે, ને પૃથ્વી તત્ત્વ પ્રધાન છે, ને તે
 દૃષ્ટિને ડ્યારે પરમેશ્વરનો મક્ત પરમેશ્વરના સ્વરૂપમાં રાસ્ટે છે ત્યારે તે દૃષ્ટિ પ્રથમ તો
 પાતળી દોરડીની પેઠે પીઢી ખાસે છે, અને જેમ કરોઝિયો હોય તે પોતાની ઢાઢને એક-
 સ્વંધથી ઘીજા સ્વંધ સુધી લાંબી કરે પછી એ કરોઝિયો વ્યારેક તો આ સ્વંધ ઉપર જાય
 ને વ્યારેક ઓ સ્વંધ ઉપર જાય, ને વ્યારેક બે સ્વંધને મધ્યે બેસે તેમ કરોઝિયાને
 ઠેકાણે બીધ છે, ને એક સ્વંધને ઠેકાણે ભગવાનની મૂર્તિ છે, અને ઘીજા સ્વંધને ઠેકાણે
 પોતાનું અંતઃકરણ છે, ને ઢાઢને ઠેકાણે દૃષ્ટિ છે તે દ્વારે કરીને ધ્યાનનો કરનારો જે યોગી
 તે વ્યારેક તો ભગવાનના સ્વરૂપ સંધાએ સંલગ્ન થઈ રહે છે, ને વ્યારેક તો અંતઃકરણ
 ને વિષે રહે છે, ને વ્યારેક તો અંતઃકરણને ભગવાન તેના મધ્યે રહે છે એમ વર્તતાં થકાં
 પૃથ્વીતત્ત્વ પ્રધાન ઘી જે પીઢી દૃષ્ટિ તે વ્યારે જઠ તત્ત્વ પ્રધાન થાય ત્યારે જ્વેત જ-
 નાય, ને વ્યારે અગ્નિ તત્ત્વ પ્રધાન થાય ત્યારે રક્ત જનાય, ને વ્યારે વાયુ તત્ત્વ પ્રધાન
 થાય ત્યારે નીઢી જનાય, ને વ્યારે આકાશ તત્ત્વ પ્રધાન થાય ત્યારે ડ્યામ જનાય, પછી
 પંચ ભૂતનું પ્રધાનપણું મટીને દૃષ્ટિ નિર્ગુણ થાય, ત્યારે અતિશે પ્રકાશે યુક્ત અજાય છે, ને ભ-
 ગવાનના સ્વરૂપને આકાર થાય છે, માટે ઘી રીતે જે ભગવાનના સ્વરૂપમાં દૃષ્ટિ રાસ્ટો
 હોય તેને અતિશે પવિત્રપણે રહેવું, જેમ દેવને પૂજવાને તત્પર થાય તે દેવ સરસ્ટો પવિત્ર
 થઈને જો દેવની પૂજા કરે ત્યારે તેનીજ જૂજાને દેવ અંગીકાર કરે છે, તેમ પરમેશ્વરને
 વિષે દૃષ્ટિ રાસ્ટો હોય તેને પણ સાંખ્ય પ્રાક્ષની રીતે કરીને સ્પૃહ, સૂક્ષ્મને કારણ એ
 જણ વેદથી પોતાનું સ્વરૂપ ત્યારે જાણીને કેજઠ આત્મારૂપ થઈને પરમેશ્વરના સ્વરૂપને
 વિષે દૃષ્ટિ રાસ્ટી, એમ દૃષ્ટિ રાસ્ટતાં રાસ્ટતાં વ્યારે એ દૃષ્ટિ ભગવાનના સ્વરૂપમાં લીન
 થઈ જાય એજ ધ્યાન કરનારા યોગીને નિદ્રા કહી છે, પણ સુપુત્રિમાં લીન થાવું ઘી
 એ યોગીને નિદ્રા હોય નહિ. (૧) इति वचनामृतम् ॥ ૮ ॥ (૨૦૮)

રહસ્યાર્થ ૦ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારો
 મક્ત પ્રથમ અમારી મૂર્તિમાં દૃષ્ટિ રાસ્ટે ત્યારે પંચ ભૂતના આકારે તે દૃષ્ટિ ખાસે છે પછી
 દૃષ્ટિ નિર્ગુણ થાય ત્યારે અંત તેજોમય થાય છે, ને પછી અમારી મૂર્તિને આકારે થાય
 છે, ઘી રીતે અમારે વિષે દૃષ્ટિ રાસ્ટતાં રાસ્ટતાં અમારે વિષે લીન થઈ જાય ઘટ્ટે એક
 મૂર્તિજ દેસ્ટાય થીડું કાંઈ દેસ્ટાય નહિ તે યોગીની નિદ્રા છે. (૧) વાચત છે ॥ ૨૦૮ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના વાષ શુદ્ધિ ૮ અષ્ટમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહા-
 રાજ શ્રી વરતાલ મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરની આગળ મંચ ઉપર ગાદી તકિયા

ચિહ્નાવીને વિરાજમાન હતા, અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, અને પોતાના મુક્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિવક્ત્રની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે મુનિ મંદલ સમસ્ત મત્સ્યે પ્રશ્ન પુછ્યો જે (૧) રાજસી તામસીને સાત્ત્વિકી ૫ ત્રણ પ્રકારનું જે માયિક સુલ્લ તે જેમ ત્રણ અવસ્થાને વિષે જણાય છે, તેમ નિર્ગુણ ૫૦ જે ભગવાન સંબંધી સુલ્લ તે કેમ જણાય છે ? પછી ૫ પ્રશ્નનો ઉત્તર મુનિમંદલ સમસ્ત મત્સ્યેને કરવા માંડ્યો પણ ૫૦ સમાધાન થયું નહિ, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત વિના ફકલોજ આકાશ હોય, અને જેટલા આકાશને વિષે તારા છે તેટલા ચંદ્રમા હોય, ને તેનો જેવો પ્રકાશ થાય, તેવો ચિદાકાશનો પ્રકાશ છે અને તે ચિદાકાશને મધ્યે સદાય ભગવાનની મૂર્તિ વિરાજમાન છે, તે મૂર્તિને વિષે જ્યારે સમાધિ થાય ત્યારે એક સળ માત્ર ભગવાનના સ્વરૂપમાં સ્થિતિ થઈ હોય, તે ભજનના કરનારાને એમ જણાય જે હજારો વર્ષ પર્યંત મેં સમાધિને વિષે સુલ્લ ભોગવ્યું. પૃથ્વી રીતે ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી જે નિર્ગુણ સુલ્લ તે જણાય છે, અને જે માયિક સુલ્લ છે તે વધુ કાઠ ભોગવ્યું હોય તો પણ અંતે સળ જેવું જણાય છે, માટે ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી જે નિર્ગુણ સુલ્લ છે તે અસંલઘ અવિનાશી છે, ને જે માયિક સુલ્લ છે તે નાશવંત છે. (૧) इतिवचनामृतम् ॥૯॥ (૨૦૯)

રહસ્યાર્થ ૦ પ્ર—મામાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારા તેજસ્વિ ચિદાકાશને મધ્યે અમે સદાય વિરાજમાન છીએ તે અમારે વિષે સમાધિ કરીને છળ-માત્ર સ્થિતિ થાય તો તે સમાધિવાળાને હજારો વર્ષ સુલ્લ ભોગવ્યું એમ લાગે ૫૦ અમારું નિર્ગુણ સુલ્લ છે, અને માયિક સુલ્લ નાશવંત છે. [૧] વાચ્ય છે. ॥ ૨૦૯ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ના પોષ શુદ્ધિ ૧૧૫કાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી વરતાલ મત્સ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના દરબારમાં લિલ્લતાના હાથ હેંટે પાટ ઉપર ગાદીતકિયા નસાવીને વિરાજમાન હતા અને અંગને વિષે સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુક્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિવક્ત્રની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

- તે સમયમાં ગાય માદરણના કોડક પાટીદાર આવ્યા તેણે શ્રીજીમહારાજ મત્સ્યે પ્રશ્ન પુછ્યો જે (૧) હે મહારાજ ! જીવતું કલ્યાણ કેમ થાય ? પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે આ પૃથ્વીને વિષે રાજારૂપ ને સાધુરૂપ ૫ બે પ્રકારે ભગવાનના અવતાર થાય છે. તેમાં રાજારૂપે જ્યારે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય ત્યારે તો તે ભોગવવાલીજી લક્ષણે યુક્ત હોય અને જ્યારે સાધુરૂપે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય ત્યારે તો વ્રજીજી પ્રકારને લક્ષણે યુક્ત હોય અને જ્યારે રાજારૂપે ભગવાન હોય તે તો ચોસડ પ્રકારની કળ્યાયે યુક્ત હોય તથા સામ, દાન, મેદ, દંડ ૫ ચાર પ્રકારના જે ઉપાય તેણે યુક્ત હોય તથા ગુનાર આદિક

જે નવ રસ તેણે યુક્ત હોય, અને તે ભગવાન જ્યારે સાધુરૂપે હોય ત્યારે તેમાં ૯ લક્ષણ હોય નહિ અને જે રાજારૂપે ભગવાન હોય તેને જો આપત્કાઠ આપ્યો હોય તો મૃગ-યાકરીને પણ જીવે અને ચોર હોય તેને ગર્દન પણ મારે અને ઘરમાં સ્ત્રિયો પણ રાસે અને સાધુરૂપે ભગવાન હોય તે તો અતિશે અર્હિસાપર વર્તે તે નિલા તૃણને પણ તોડે નહિ અને કાઠુની તથા ચિત્રામણની સ્ત્રીનો પણ સ્પર્શ કરે નહિ માટે સાધુરૂપે જે ભગવાનની મૂર્તિ ને રાજારૂપે જે ભગવાનની મૂર્તિ ૯ વેની રીતિ એક હોય નહિ અને શ્રીમદ્ભગવતના પ્રથમ સ્કંધને વિષે પૃથ્વી ને ધર્મના સંવાદે કરીને રાજારૂપ જે શ્રીકૃષ્ણાદિક ભગવાનના અવતાર તેનાં ઓગળવાળીસ લક્ષણ કહ્યાં છે અને એકાદશ સ્કંધને વિષે શ્રીકૃષ્ણભગવાન ને હ-દ્વચના સંવાદે કરીને સાધુરૂપ જે દત્તાત્રેય કપિલ આદિક ભગવાનના અવતાર તેનાં ત્રિવિધ લક્ષણ કહ્યાં છે. [૧] માટે જેને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છું તેને તે લક્ષણે કરીને તે ભગવાનને ઓઢાવીને તે ભગવાનને શરણે થાવું, અને તેનો દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો ને તેની આજ્ઞામાં રહીને તેની ભક્તિ કરવી એજ કલ્યાણનો ઉપાય છે, અને ભગવાન જ્યારે પૃથ્વીને વિષે પ્રત્યક્ષ ન હોય ત્યારે તે ભગવાનના મહેલા જે સાધુ તેનો આશ્રય કરવો તો તે થકી પણ ૯ જીવંતું કલ્યાણ થાય છે, અને જ્યારે એવા સાધુ પણ ન હોય ત્યારે ભગવાનની પ્રતિમાને વિષે દૃઢ પ્રતીતિ રાખવી ને સ્વર્ધર્મમાં રહીને ભક્તિ કરવી તે થકી પણ જીવંતું કલ્યાણ થાય છે. (૨) इति वचनामृतम् ॥ ૧૦ ॥ (૨૧૦)

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર.—આમાં પ્રથમ [૧] છે તેમાં શ્રીગોમહારાજે રાજારૂપે ને સાધુરૂપે પોતાના અવતાર થાય છે તેનાં લક્ષણ કહ્યાં છે, (૧) અને અમે પૃથ્વીને વિષે મનુષ્ય રૂપે પ્રગટ થયા છીએ, તે અમને ઓઢાવીને અમારો આશરો કરે તેનું કલ્યાણ થાય છે, અને અમે પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યરૂપે વિચરતા ન હોઈએ ત્યારે અમને મહેલા પદેલે અમારા ધામમાંથી આવેલા મુક્ત મઠે તેનો આશરો કરે તો કલ્યાણ થાય, અને એવા મુક્ત મનુષ્યરૂપે ન હોય ત્યારે અમારી પ્રતિમાને વિષે પ્રતીતિ રાખીને ભક્તિ કરે તો મોક્ષ થાય એમ કહ્યું છે. (૨) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં રાજારૂપે ને સાધુરૂપે ભગવાન પ્રગટ થાય છે એમ કહ્યું તે રાજારૂપે કેવી રીતે જાણવા ? અને સાધુરૂપે કેવી રીતે જાણવા ?

૧ ૭૦ ભગવાન પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થઈને પૃથ્વચના આશ્રમમાં રહે તે રાજારૂપે જાણવા, અને ત્યાગીના આશ્રમમાં રહે તે સાધુરૂપે જાણવા, પણ સાધુને ભગવાન ન જાણવા એવો ભગવાન પોતેજ પ્રગટ થઈને ત્યાગીને વેષે વિચરતા હોય તેજ સાધુરૂપ જાણવા.

૨ પ્ર૦ ચોથી વાચતમાં પ્રતિમાથી મુક્તને વિશેષ કહ્યા તે કેમ સમજવું ?

૨ ૭૦ પદ્મ શ્રીગોમહારાજનું જ્ઞાન સમજવા માટે પ્રતિમાથી મુક્તને વિશેષ કહ્યા છે, પણ ધ્યાન મગ્ન કરવાનું કહ્યું નથી. ॥ ૨૧૦ ॥

સંવત ૧૮૮૨ ના પોષ શુદ્ધ ૧૫ પુન્યમને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી વરતાલ મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના દરબારમાં ઊંચડાના દુધ દેટે પાટ ઉપર ગાદી તકિયા નસાવીને વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેતવસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને કંઠને વિષે શ્વેત ધુપ્પના હાર પહેર્યાં હતાં. ને કર્ણની ઉપર ધુપ્પના મુગ્ધ સ્વાંશ્યા હતા, ને પાંચને વિષે ધુપ્પના તોરા લટકતા હતા ને પાંતાના મુક્તારવિંદની આગળ મુનિ મંદલ સમસ્ત તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યાજે (૧) અમારો તો એવો સ્વભાવ છે જે પકતો ભગવાન, ને બીજા ભગવાનના ભક્ત, ને બીજા બ્રાહ્મણ, ને ચોથો કોઈક ગરીબ મનુષ્ય, એ ચારથી તો અને અતિશે થીંઈ છીંઈ જે રહે એવો દ્રોહ થઈ જાય નહિ ને એવા તો બાંજા કોઈથી અમે બીતા નથી. કેમજે એ ચાર વિના બીજાનો કોઈક દ્રોહ કરે તો તેના વેદનો નાશ થાય, પણ જીવ નાશ પામે નહિ અને એ ચારમાંથી એકનો જો દ્રોહ કરે તો તેનો જીવ પણ નાશ પામી જાય છે. (૧)

૨ એ વાત સાંભળીને મુક્તાનંદસ્વામીએ મન પુછ્યો જે [૨] હે મહારાજ ! જીવ તો અવિનાશી કહ્યો છે તેનો નાશ તે કેમ જાળવો ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે પર્વતનું કે બીજું પર્વત જે કોઈક જટ દેહ આવે તેમાં કોઈ કાઠે બીજાનું કલ્પાણ થાય નહિ એટલે એના જીવનો નાશ થઈ ગયો એમ જાણવું. [૨] માટે જેને પોતાનું કલ્પાણ ૨ ઇચ્છું તેને એ ચારમાંથી કોઈનો દ્રોહ ન કરવો અને ઘણી ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત તે આગળ કોઈ મકારે માન રાખવું નહિ કેમજે માન છે તેતો ક્રોધ, ઘરસર ઈર્ષ્યાને દ્રોહ એવો આધાર છે અને માની હોય તેની શક્તિ પણ આમુરી કહેવાય અને ભગવાનના ભક્તને જો વિચારવતો હોય ને તે મનુષ્યનો ભક્ત હોય તો પણ તેને અમુર જાણવો અને અમારો તો એ સ્વભાવ છે જે બ્રાહ્મણનો ને ગરિબનો ને ભગવાનના ભક્તનો કોઈક દ્રોહ કરે તે તો અમને વીંટોળ ગમે નહિ અને આ લોકમાં ને પરલોકમાં તેને ને અમારે સોવત રહેવાની નથી. એટલી વાર્તા કરીને પછી શ્રીજીમહારાજે એ પદ ગવરાવ્યાં જે ॥ ॥મારા હરજીશું હેત ન દિસેરે તેને ઘેર શિદ્ધ જઈશ ॥ એક તો એ ને બીજું જે ॥ મારા ચાલાની શું ચાલ્યો દિસેરે તેનો સંગ કેમ તનીયે ॥ અને પછી એ એ પદ શિલ્પાની સસ્સંગી ધાત્રને આજ્ઞા કરીને એમ કહ્યુંજે એ પદમાં વાર્તા છે તેને નિલ્ય ગાઈને સંભારી રાખવી. (૩) ૩

૩ એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ શ્રીલક્ષ્મીનારાયણના મંદિર આગળ એક મંચ હતો તે ઉપર આવીને વિરાજમાન થયા પછી ગોપાલ્લાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે (૩) આ સંસારને વિષે જે પંડિત છે તે શાસ્ત્રપુરાણ સર્વે બાંધે છે પણ તેને ભગવાનનો ને સંતનો બેધ છે તેમ મહિમા કેમ સમજાતો નથી ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે શાસ્ત્રપુરાણ બાંધે છે

તો સ્વરા પળ એને ભગવાનનો આશ્રયો નથી માટે કામ, ક્રોધ, લોભ, ईर्ष्या, મત્સર તેણે એના જીવને દરવિ નાશ્યો છે અને કામાદિક જે શત્રુ તે એને કોઈ કાલે માથું ઘપાડવા દેતા નથી. પછી તે પંડિત પોતાની પેટેન ભગવાનને ભગવાનના સંતને સમક્ષે જે જેમ અમારા કામાદિ શત્રુ કોઈ કાલે નિવૃત્તિ પામતા નથી તેમ એના પળ કામાદિક શત્રુ નિવૃત્તિ નહિ પામતા હોય એમ ભગવાનને ભગવાનના સંતને વિષે દોષ સમક્ષે માટે શાસ્ત્રપુરાણ બાંધે પળ એને ભગવાન કે ભગવાનના સંતનું જેમ છે તેમ યથાર્થ મહાત્મ્ય સમજાવું નથી. (૪)

પછી શ્રીજીમહારાજે દીનાનાથ મટ તથા મુનિ મંડલ સમસ્ત મત્યે મશ્ન પુછ્યો જે ૪ (૪) બ્રહ્મસ્વરૂપ એવા જે સત્પુરુષ તે તો જળ ક્ષીરને જળ અવસ્થા તે થકી પર વર્તતા હોય અને જોઈ દ્વિયોની ક્રિયા તે પોતાને વિષે એકે માનતા ન હોય તેને અજ્ઞાની જીવ છે તે ઓઝણી શકે નહિ ને જ્યારે એને મોટા પુરુષના સરણી સ્થિતિ થાય ત્યારે એ મોટા પુરુષ જેમ વર્તે છે તે સત્વ પનાય અને જ્યાં સુધી એ સત્પુરુષનો મહિમા એને ન જણાય ત્યાં સુધી બ્રહ્મસ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ પણ ન થાય અને જ્ઞાત્યને વિષે સ્થિતિ થવા વિના સત્પુરુષનો મહિમા પણ ન જણાય. માટે પરસ્પર વિરોધ આવ્યો તે વિરોધ ટલે તે ઘવાય કહો ? પછી જેની જેવી નજર પુગી તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો પણ એ મશ્નનું સમાધાન થયું નહિ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે સ્વો અને ઉત્તર કરીએ એનો ઉત્તર તો એ છે જે પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનનો અવતાર તેમને મળેલા જે સંત તે સંપાદ્યે જ્યારે એને અતિશે પ્રીતિ થાય ત્યારે એ સત્પુરુષને વિષે એને કોઈ પ્રકારે દોષ ખાસે નહિ, અને જેને જે સંપાદ્યે હદ હેત હોય તેને તેનો અવગુણ કોઈ પ્રકારે આવેજ નહિ અને તેનાં વચન પણ સત્ય મનાય. એવીરિતે લૌકિક માર્ગમાં પણ રીતિ છે અને કલ્યાણના માર્ગમાં પણ એ રીતિ છે માટે સત્પુરુષને વિષે હદ પ્રીતિ એજ આત્મદર્શનનું સાધન છે, અને સત્પુરુષનો મહિમા જાણવાનું પણ એજ સાધન છે અને પરમેશ્વરનું સાક્ષાત્ દર્શન થવાનું પણ એજ સાધન છે. [૫] इतिवचनामृतम् ॥૧૧॥ (૨૧૧)

૧૧ સ્વાર્થ પ્ર૦—જામાં મશ્ન (૪) ચાર છે, તેમાં પહેલું કૃપાવાક્ય છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારો, અમારા મન, જાણણ ને ગરીબ પમાંથી કોઈનો દ્રોહ કરે તેનો જીવ નાશ પામે. (૧) શ્રીજામાં કોઈ કાલે કલ્યાણ ન થાય એવો જાડ દેહ આવે, તે જીવનો નાશ જાણવો. (૨) અને ક્રોધ, મત્સર ને ईर्ष્યાનું આધાર માન છે, અને માનીની મક્ષિત આસુરી છે. [૩] શ્રીજામાં અમારે વિષે ને મક્ષને વિષે દોષ પરટે તે શાસ્ત્ર, પુરાણ બાંધે તોપણ અમારું મહાત્મ્ય સમજી શકે નહિ. (૪) જોયામાં સત્પુરુષને વિષે પ્રીતિ એજ આત્મદર્શનનું ને મુક્તનો મહિમા જાણવાનું, ને અમારું દર્શન જવાનું સાધન છે. (૫) ધાવતો છે. ૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રમમાં ભગવાન, મન, જાણણ, ને ગરીબનો દ્રોહ કરે તેનો જીવ નાશ પામે એમ કહ્યું તે દ્રોહ કેવી રીતે થયો હશે ?

૧ ૯૦ શ્રીજીમહારાજને નિરાકાર તથા અકર્તા જાણે ને તેમની વાંધેલી જે પંચવર્તમાન સંબંધી બ્રાહ્મા તે ન પાલે તે શ્રીજીમહારાજનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય. અને બ્રાહ્મા યથાર્થ પાઠતા હોય ને ધ્યાન ભજન કરતા હોય તેને ધ્યાન ભજન કરવામાં વિશેષ કરે, દુઃખ દે, તાડન કરે ને ઇંદુ મુદ્દુ અવાનો સંકલ્પ કરે, પંચી રીતે મક્તનો દ્રોહ થાય છે. અને બ્રાહ્મણના લક્ષણે યુક્ત પદા બ્રાહ્મણને અર્થકર વચને કરીને હારો દે તથા બ્રાહ્મીવિકા નોડે ઇમ દુઃસ્વદે તે બ્રાહ્મણનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય. અને ગરીબને વાંક ચિના પીડે, તથા વડે, તાડન કરે ઇમ દુઃસ્વ દે તે ગરીબનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય. બા ગરીબનો મુલાસો [પ્ર૦ ૧૭ ના ચોથા પ્રશ્નોત્તરમાં] કર્યો છે. ॥ ૨૧૧ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના પોષ વદિ ૨ બીજને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી વરતાલ મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના દરવારમાં લિંબડાના ત્વસ તલે પાટ ઉપર ગાદી તકિયે યુક્ત ઢોલિયો હતો તે ઉપર વિરાજમાન હતા અને શ્વેત શ્વેત પહેર્યો હતો અને માંદિલી કોરે શ્વેત પહેરીદી યુક્ત ગુલાબી રંગની શાલ ઓઢી હતી અને મસ્તક ઉપર શ્વેત પાપ વાંધી હતી, અને કંઠને વિષે મુલાવના ઘુપ્પનો દાર પહેર્યો હતો અને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગલ હુનિમંદલ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સમા મરાઈને વેઠી હતી અને તે સમે શ્રીજીમહારાજ અંતર્દષ્ટિ કરીને બહુબાર સુખી વિરાજમાન થયા હતા.

પછી નેત્ર કમળને ઉઘાડીને સર્વે હરિમક્તની સમા સામું કરુણાકટાક્ષે કરી જો-
૧ ૧૨ શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે (૧) આજ હો સર્વને નિશ્ચયની વાત કરશી છે તે સર્વે સાવધાન થઈને સાંભળો જે અનંતકોટી સૂર્ય ચંદ્રમા ને અગ્નિ તે સરસું પ્રકાશમાન પવુંજે અસરધામ તેને વિષે પુરુષોત્તમ ભગવાન સદા દિવ્ય મૂર્તિ થકા વિરાજમાન છે અને તેજ ભગવાન જીવોના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે રામ કૃષ્ણાદિક અવતારસું ધારણ કરે છે ત્યારે તે ભગવાનના સ્વરૂપનો જેને સંત સમાગમે કરીને દદ નિશ્ચય થાય છે તેનો જીવ બીજના ચંદ્રમાની પેઠે દિવસે દિવસે દૃઢિને પામતો જાય છે અને જેમ ચંદ્રમાને વિષે જેમ જેમ સૂર્યની કળા આવતી જાય તેમ તેમ તે ચંદ્રમા દૃઢિને પામતો જાય છે તે જ્યારે પૂર્ણમાસી આવે ત્યારે સંપૂર્ણ ચંદ્રમા થાય છે. તેમ ભગવાનનો પરિપૂર્ણ નિશ્ચય થયા મોર તો જીવ અમાવાસ્યાના ચંદ્રની પેઠે કળાયે રહિત સ્વયંત જ્યોત હોય પછી જેમ જેમ પરમેશ્વરના મહિમાયે સહિત નિશ્ચયને પામે છે તેમ તેમ દૃઢિને પામીને પૂર્ણમાસીના ચંદ્ર જેવો જીવ બીજામા થાય છે. પછી અને ઇંદ્રિયો કે અંતઃકરણ નિશ્ચયમાંથી ઢગાવવાને સ-
મર્થ નથી થતાં અને પરમેશ્વર ગમે તેવાં ચરિત્ર કરે તોપણ તેને કોઈ રીતે ભગવાનને વિષે દોષ ખાસતોજ નથી. પવો જેને મહિમાયે સહિત ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તે મક્ત નિર્મય થઈ પુરુષો. (૧) અને તેજ મક્તને વ્યારેક અસત્ દેશ અસત્કાલ અસત્સંગ ને અસત્ શાસ્ત્રા- ૧
દિક્ષને યોગે કરીને અથવા દેશાધિપાને કરીને ભગવાનનાં ચરિત્રને વિષે સંદેહ થાયને ધ-

भगवानो अभाव आवे तो ए जीव पूर्णमासीना चंद्र जेवो हतो पण पाछो अभावास्याना चंद्र जेवो थड जाय छे माटे पोतामां जे कांडक थोदी घणी खोट होय ते ए जीवने छाक्षी नदती नयी. पण परमेश्वरना चरित्रमां कोइ रीते संदेह थाय अथवा परमेश्वरनो कोइ रीते अभाव आवे त्यारे ए जीव कल्याणना मार्गमांथी तत्काळ पटी जाय छे. जेम वृक्षनां मूलकपाणां त्यारे ते वृक्ष एनी मेलेज सुकाइ जाय तेम जेने भगवानने विषे कोइ रीते दोषबुद्धि थड ए जीव कोइ रीते विमुख यथा विना रहे नहि. (२) अने जेने निश्चयतुं अमदुबलुं होयने ते सत्संगमां होय तोपण तेने एवा घाट थाय, जे शुं जाणीए मारुं ते कल्याण घाशे के नहि थाय, अने हुं थ्यारे मरीश त्यारे देवता थइश के रामा थइश के भूत थइश, जेने भगवानना स्वरूपनो परिपूर्ण निश्चय न होय तेने एवा घाट थाय. (३) अने जेने परिपूर्ण निश्चय होय ते तो एम समझे जे हुने आ भगवान मळ्या ते दिवसधीज मारुं कल्याण थड चुपयुं छे, अने जे मारुं दर्शन करणे के मारी बार्ता सांभळणे ते जीव पण सर्व पाप थकी हुकाशेने परमपदने पायशे, माटे एबी रीते भगवाननो महिमा सहित निश्चय राखीने पोताने विषे कृतार्थपणुं पानवुं ए वात सर्वे स्वबददार थइने राखजो. (४) पछी श्रीजीमहाराजे कहुं जे ॥ घन्य वृंदावन वंसीवदनी छावारे ज्यां हरि बसता ॥ ए महात्म्यनुं कीर्तन गाओ पछी ते कीर्तन गायुं पछी श्रीजीमहाराज बोल्या जे एबी रीते श्रीकृष्ण भगवाने पण भागवतमां कहुं छे जे ॥ अहो अमी देवचरामराचितं पादां जुमं तेसुमनः फलार्हणम् ॥ नम्युपादायश्रित्वाभिरात्वनस्तमोपहत्यै तरुजन्म यत्कृतम् ॥ एम परमेश्वरना योगने पापीने वृक्षनो जन्म होय तेपण कृतार्थ थाय छे माटे जे वृक्ष तळे भगवान वेडा होय ते वृक्षने पण परमपदनुं अधिकारी जाणवुं. अने जेना हृदामां एवो भगवाननो महिमा सोतो हृद निश्चय न होय तेने तो नपुंसक जेवो जाणवो, ते एने वचने करीने कोइ जीवनो उद्धार थवानो नहि जेम रामा होय ने ते नपुंसक होय ने तेनुं राज्य जातुं होय ने वंश जातो होय पण ए थकी तेनी स्त्रीने पुत्र थाय नहि, अने सर्वे मूलकमांथी पोता जेवा नपुंसकने तेढाकीने ते स्त्रीने संगे राखे तोपण ते स्त्रीने पुत्र थाय नहि, तेम जेने भगवाननो महिमा सहित निश्चय नयी, तो तेने मुखे गीता भागवत जेवा सदयंथ सांभळे पण तेणे करीने कोइनुं कल्याण नयी थातुं अने बळी जेम दुध ने साकर होय ने तैमां सर्पनी लाळ पटी पछी एने जे कोइ पीए तैना प्राण जाय तेम महात्म्ये सहित जे भगवाननो निश्चय तेणे रहित एवो जे जीव तेना मुखथकी गीता भागवतने पांभळे तेणे करीने कोइनुं कल्याण थातुं नयी, एमांथी तो मुळगुं थुंहुं थाय छे. (५) इति वचनामृतम् ॥१२॥ (२१२)

रहस्यार्थ प्र०—जामां कृपाबाक्य (१) छे, तैमां श्रीजीमहाराजे कहुं छे जे अतिशे प्रकाशमान एतुं जे अमारा तेनरूप अक्षरधाम तेने विषे अने सदा दिव्य साकार मूर्ति

મ.

વચનાવૃત્ત વ. ૧૨-૧૩

વિરાજમાન છીય, અને જીવોના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થવા છીય, તે અમારા સંતના સમાગમે કરીને અમારો મહિમાય સહિત નિશ્ચય થાય, તે જીવ પૂર્ણમાસીના ચંદ્ર જેવો ઘટલે સર્વ અંગે સંપન્ન થાય છે ને નિર્ભય થાય છે. (૧) અને તેને પણ જો અમારા ચરિત્રમાં અમાવ આવે તો અમાવાસ્વાના ચંદ્ર જેવો ઘટલે યના ધર્મ જ્ઞાનાદિક ગુણ નાશ પામીને નિસ્તેજ થઈ જાય છે. (૨) અને જોને અમારો નિશ્ચય યથાર્થ ન હોય તેને પોતાના કલ્યાણનો મરંસો બાવતો નથી. (૩) અને જોને અમારો યથાર્થ મહિમાય સહિત નિશ્ચય હોય તેને છત્રી વેદે કલ્યાણ મનાઈ જાય છે, અને પોતાનું દર્શન કરનારું ને વાત સાંભ-જ્ઞનારું પણ કલ્યાણ થઈ ગયું યમ માને છે. (૪) અને અમારા સંબંધને પામે તે વક્ષ પણ પરમપદ જે અક્ષરધામ તેનું અધિકારી છે એવો મહિમાય સહિત અમારો નિશ્ચય જોને ન હોય તેના મુલ્ય થકી કથા સાંભજ્ઞનારું કલ્યાણ ન થાય, ને મુલ્યું સુંડું થાય છે. (૫) બાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી વાતમાં જીવના કલ્યાણને અર્થે રામ કુમાદિક અવતારનું ધારણ કરીય છીય યમ કહ્યું, અને (વ૦ ૩૬ માં) અમે કાં અમને મહેલો સંત તથા અમારી પ્રતિમા તેજ કલ્યાણકારી છે, અને (જે૦ ૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અમારી અથવા અમને મહેલો (અમારા ધામમાંથી આવેલા) સંત ઘટલે મુક્ત તેમની ડ્યારે જીવને પ્રાપ્તિ થાય ત્યારેજ માયા ઓછંપાય છે યમ કહ્યું છે, તે કેમ સમજવું ?

૧ ઠ૦ રામ કુમાદિક અવતારો જીવને પોતાના ધામમાં લઈ જાય પણ આત્મલિપ્ત કલ્યાણ તો શ્રીજીમહારાજ તથા તેમના મુક્ત કરે.

૨ પ્ર૦ અમારો મહાત્મ્યે સહિત યથાર્થ નિશ્ચય થાય તે જીવ પૂર્ણમાસીના ચંદ્ર જેવો થાય ને નિર્ભય થાય, પણ જો તેને અમારા ચરિત્રમાં અમાવ આવે તો અમાવાસ્વાના ચંદ્ર જેવો થઈ જાય યમ શ્રીજી વાતમાં કહ્યું તે જે નિર્ભય થયો તેનો મુક્ત થયો કહેવાય તેને પાછો શ્રીજીમહારાજનો અમાવ કેમ બાવતો હશે ?

૨ ઠ૦ સાધને કરીને વૃદ્ધિને પામ્યો હોય પણ મુક્તદશા નથી આવી તેને દેશકાઢાદિકે કરીને પશો લાગે પણ પૂરો આત્મનિપ્ત થયો હોય, તેને તો કોઈ રીતે કોઈ કુસંગે કરીને અથવા ગમે તેવાં પ્રાકૃત ચરિત્ર દેસીને અમાવ આવેજ નહિ, માટે જોને અમાવ આવે કે દેશકાઢ લાગે તે મુક્તમાવને પામ્યો નથી. ॥ ૨૧૨ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના પોષ વદિ ૭ સપ્તમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રીવરતાલ મધ્યે શ્રીલક્ષ્મીનારાયણના દરબારમાં લિલ્લવાના વૃક્ષની તલે પાટ ઉપર ગાંડી તકિયા નસ્તાલીને વિરાજમાન હતા, અને અંગને વિષે સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં, અને કંઠને વિષે સ્વેત પુષ્પના દાર પહેર્યા હતા, અને હસ્ત કમલે કરીને એક દાઢપનું ફલ ઉઠાઢતા હતા, અને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમ-ક્તનો સમા મરાઈને વેડી હવી, અને શ્રીજીમહારાજને ઉપર સોનાને રૂંદાયે સહિત છત્ર વિરાજમાન હતું, એવી શોધાને ઘરતા યકા શ્રીજીમહારાજ વિરાજમાન હતા.

- તે સમયમાં ગાય માદરજના પાટીદાર શ્રીજીમહારાજ પાસે આવ્યા હતા તેણે ? પુછ્યું જે (૧) હે મહારાજ ! આ સમાધિ તે કેમ થાતી હશે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જીવોના કલ્યાણને અર્થે આ ભરતલંહમાં મગવાન અવતાર થયે છે, તે મગવાન સ્વારે રાજારૂપે હોય ત્યારે તો ઓમનવાશીશ્વ લક્ષણે યુક્ત હોય, અને દત્ત કપિઠ જેવા સાધુ રૂપે હોય ત્યારે વ્રજીશ્વ લક્ષણે યુક્ત હોય, તે મગવાનની મૂર્તિ દેશ્વરમાં તો મનુષ્ય સરસ્વીજ આવતી હોય પણ અતિશે અલૌકિક મૂર્તિ છે, જેમ પૃથ્વીને વિષે સર્વે પથરા છે તેમ ચમકપાણ પણ પથરો છે, પણ ચમકપાણમાં સહેજે ધ્વજો ચમત્કાર રહ્યો છે જે ચમકના પર્વતને સમીપે વહાળ જાય ત્યારે તેના સ્ત્રીઠા ચમકના પાળા પાસે તળાઈ જાય છે, તેમ મગવાનની જે મૂર્તિ રાજારૂપે છે ને સાધુરૂપે છે તે મૂર્તિનું સ્વારે જે જીવ અદ્વાઈ કરીને દર્શન કરે છે તેનાં ઈન્દ્રિયો મગવાન સામાં તળાઈ જાય છે, ત્યારે સમાધિ થાય છે, જેમ શ્રીકૃષ્ણ મગવાનનું દર્શન કરીને ગોકુલવાસી સર્વેને સમાધિ થઈ હતી, ને મગવાને તે સમાધિમાં પોતાનું ધામ દેશ્વરદયું હતું. તેથી રીતે જે જે સમયમાં મગવાનના અવતાર હોય તે તે સમયમાં મગવાનની મૂર્તિને વિષે ધ્વજો ચમત્કાર બહાર હોય, તે જે અદ્વાઈ યુક્ત મગવાનનાં દર્શન કરે તેનાં ઈન્દ્રિયો સર્વે મગવાન સામાં તળાઈ જાય, અને તત્કાલ સમાધિ થાય, અને કોઈક સમયમાં મગવાનને ઘણાક જીવને પોતાને સન્નિવૃત્ત કરવા હોય ત્યારે તો અમલ્લ જીવ હોય અથવા પશુ હોય તેને પણ મગવાનને જોઈને સમાધિ થઈ જાય છે, તો મગવાનના ધક્કાને ધાય દયાં છું આશ્ચર્ય છે ? (૧) ?
- ૨ પછી મુક્તાનંદસ્વામીય પુછ્યું જે (૨) બ્રહ્મ છે તે તો સર્વજ્ઞ વ્યાપક છે એમ સર્વે કહે છે ને જે વ્યાપક હોય તેને મૂર્તિવાન કેમ કહેવાય ? ને જે મૂર્તિવાન હોય તેને વ્યાપક કેમ કહેવાય ? ૧ મત્ત છે, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે બ્રહ્મ તો એકદેશી છે પણ સર્વદેશી નથી, ને તે બ્રહ્મ તે શ્રીકૃષ્ણમગવાન છે તે એકદેશી થકા સર્વદેશી છે, જેમ કોઈક પુરુષે સૂર્યની ઉપાસના કરી હોય પછી સૂર્ય તેને પોતાના સરસ્વી દષ્ટિ આપે ત્યારે તે પુરુષ સ્વાંમી સૂર્યની દષ્ટિ પહોંચતી હોય ત્યાં સુધી વેલે, અને વળી જેમ સિદ્ધદત્તાત્રાજ્યો પુરુષ હોય તે હજારોને લાલ્હો ગાઝ ઉપર કોઈક વાત કરતો હોય તેને જેમ પાસે વાર્તા કરે ને સાંપડે તેમ સાંપડે છે, તેમજ લાલ્હો ગાઝ ઉપર કોઈક વસ્તુ પડી હોય તેને મનુષ્યના જેવડા હાથ હોય તેણે કરીને પણ ઉપાડે, તેમજ શ્રીકૃષ્ણમગવાન એક ઠેકાણે રહ્યા થકા પોતાની ઇચ્છા કરીને સ્વાં દર્શન દેવાં હોય ત્યાં દર્શન આપે છે, અને એકરૂપ થકા અનંતરૂપે થાસે છે અને સિદ્ધ હોય તેમાં પણ દુર્ગ્ગવળ દૂરદર્શન રૂપ ચમત્કાર હોય, તો પરમેશ્વરમાં હોય તેમાં છું આશ્ચર્ય છે ! અને મગવાનને મંથમાં વ્યાપક કલા છે તે તો મૂર્તિવાન છે તેજ પોતાની સા-

મર્થિય કરીને એક ઠેકાણે રહ્યા થકા સર્વેને દર્શન આપે છે, એમ વ્યાપક કહ્યા છે પણ આકાશની પેઠે અરૂપ થકા વ્યાપક નથી, ભગવાન તો સદા મૂર્તિમાન છે. તે મૂર્તિમાન ભગવાન અસર ધામમાં રહ્યા થકાજ અનંતકોટી બ્રહ્માંડમાં પાસે છે. (૨) ૬. વ. ૥ ૧૩ ૥ (૨ ૧૩) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં અમે જીવોનાં કલ્યાણ કરવા રાજા રૂપે ને સાધુ રૂપે પ્રગટ થઈ પછી તે જ્યારે રાજા રૂપે પ્રગટ થઈ પછી ત્યારે (૧૫) લક્ષણે યુક્ત હોઈ, અને સાધુ રૂપે પ્રગટ થઈ પછી ત્યારે (૧૨) લક્ષણે યુક્ત હોઈ, અને અમે મનુષ્યના જેવા દેહાદિય છીએ પણ અલૌકિક મૂર્તિ છીએ, અને અમારું દર્શન અદ્વાય સહિત કરે તેને સમાધિ થાય છે, જેમ બ્રહ્મણ્યને દર્શને ગોકુલવાસીને થઈ તેમ, અને જેમ જમ-કમાં સહજ ચમત્કાર રહ્યો છે તેમ મનુષ્ય રૂપે દેહાતા યવા જે અમે તે અમારે વિષે સહજ જમત્કાર છે ને અમારે અનુસૂત કરવા સાદુ અમરુત તથા પશુઓને પણ સમાધિ કરાવી પછી. (૧) બીજામાં બ્રહ્મ કહેતાં સર્વથી મોટા સાક્ષાત્ બ્રહ્મણ્ય અમે તે અમે અમારા અક્ષરધામ રૂપ એક દેશમાં મૂર્તિમાન રહ્યા થકા સર્વે ઠેકાણે દર્શન આપી પછી અને જેમ સૂર્યના વધાસકને સૂર્ય પોતાના સરસ્વી દષ્ટિ આપે છે, તેમ અમે અમારા આશ્રિતને અમારા સરસ્વી દષ્ટિ આપી પછી, અને અનંત બ્રહ્માંડમાં મૂર્તિમાન દર્શન આપી પછી, એમ વ્યાપક છીએ, પણ અરૂપ થકા વ્યાપક નથી. (૨) બાકી છે. [આમાં બ્રહ્મ નામે તથા બ્રહ્મણ્ય નામે બ્રહ્મીમહારાજને કહ્યા છે તેમાં બ્રહ્મ નામનો સુલાસો (પરધારાના બોધા પ્રશ્નોત્તરમાં તથા પ્ર૦ ૩૫ ના બીજા પ્રશ્નોત્તરમાં, કર્યો છે, અને બ્રહ્મણ્ય નામનો સુલાસો (પરધારાના પાંચમા પ્રશ્નોત્તરમાં) કર્યો છે.]

૧ પ્ર૦ (બીજા પ્રશ્નમાં તથા પ્ર૦ ૬૪ ના બીજા પ્રશ્નમાં) બ્રહ્મીમહારાજે પોતાને મૂર્તિમાન વ્યાપક કહ્યા છે, અને (પ્ર૦ ૬૦ તથા ૪૧, ૪૫, ૪૬, સાં ૫ ના ૬ બીજા પ્રશ્નમાં, કાં ૬, માં ૫૦ ૬ માં) પોતાના તેજ રૂપે વ્યાપક કહ્યા છે તે મૂર્તિમાન વ્યાપક કેવી રીતે સમજવા ? અને તેજ રૂપે વ્યાપક કેવી રીતે સમજવા ?

૧ ૮૦ જીવોના કલ્યાણ કરવાને અર્થે મનુષ્ય રૂપે દર્શન આપે છે તથા પોતાના મસ્તોને વિષે મૂર્તિમાન રહ્યા થકા તે અંતરોને ધ્યાનમાં આત્માને વિષે દર્શન આપે છે તથા પોતાના અંતરોને અંત વચ્ચે દર્શન આપે છે તે સાકાર વ્યાપક કહ્યા છે, અને જીવ, દેહ, બ્રહ્મ તથા અક્ષરાદિક સર્વેને વિષે પોતાના તેજ રૂપે કર્મફલપ્રદાતાપણે અંતર્યામીપણે રહ્યા છે, માટે કલ્યાણ કરવાને અર્થે સાકાર વ્યાપક છે, અને કર્મફલ આપવાને અર્થે અન્યથસ્વ-રૂપ જે તેજ તે દ્વારે વ્યાપક છે. આનો વિસ્તાર [પ્ર૦ ૪૫ ના બીજા પ્રશ્નોત્તરમાં] છે. ૥ ૨૧૧ ૥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના પોષ વદિ ૯ નવમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી વરતાલ મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના મંદિર આગળ વિરાજમાન હતા, અને સર્વે શ્રેષ્ઠ ધારણ કર્યાં હતાં. અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેવ દેવના હરિ-ચત્રની સખા ધરાવેને બેઠી હતી.

૧ પછી વડોદરાના વાપપોદીયા રામચંદ્રે શ્રીબીમહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે (૧) છે

મહારાજ ! જે કુપાત્ર જીવ જનાતો હોય ને તેને સમાધિ થઈ જાય છે તેનું શું કારણ હશે ? પછી શ્રીજીમહારાજ ઘોરવા જે ધર્મશાસ્ત્રને વિષે જે વર્ણાશ્રમના ધર્મ કહ્યા છે તે ચક્રી જે શાસ્ત્ર વર્તતો હોય તેને સર્વે લોક એમ જાણે જે આ કુપાત્ર માણસ છે, અને તે કુપાત્રને ભગવાન કે ભગવાનના સંતનો જો હૈયામાં ગુણ આવે તો અને એ મોટું પુન્ય પાવ છે, ને વર્ણાશ્રમના ધર્મ છોડ્યા હતા તેનું જે પાપ લાગ્યું હતું તે સર્વે નાશ થઈ જાય છે, અને તે જીવ અતિશે પવિત્ર થઈ જાય છે માટે એને ભગવાનના સ્વરૂપમાં ચિત્ત ચોટે છે, ત્યારે સમાધિ થઈ જાય છે. (૧) અને જે પુરુષ ધર્મશાસ્ત્રે કહ્યા એવા જે વર્ણાશ્રમના ધર્મ તેને પાઠતો હોય ત્યારે તેને સર્વે લોક ધર્મવાળો જાણે પણ ભગવાન ને ભગવાનના સાધુ તેનો જો દ્રોહ કરતો હોય તો તે સત્પુરુષના દ્રોહનું એવું પાપ લાગે છે જે વર્ણાશ્રમના ધર્મ પાઠવાનું જે પુન્ય તેને બાઝીને ખસ્ય કરી નાસે છે, માટે સત્પુરુષના દ્રોહનો કરનારો તેનો પંચ મહાપાપનો કરનારો તેથી ઘણું પાપી છે, શ્રી માટે જે પંચ મહાપાપ કર્યાં હોય તે તો સત્પુરુષને આશરે જડને છુટાવ છે, પણ સત્પુરુષનો દ્રોહ કરે તેને તો કોઈ ટેકાણે છુટ્યાનો ઉપાય નથી, કેવળ જે મન્ય ટેકાણે પાપ કર્યું હોય તે તો તીર્થમાં જડને છુટાવ છે, અને તીર્થમાં જડને પાપ કરે તે તો વચ્ચેથી થાય છે, માટે સત્પુરુષનો આશરો કરે ત્યારે ગમે તેવો પાપી હોય તોરણ અતિ પવિત્ર થઈ જાય છે, ને તેને સમાધિ થઈ જાય છે, અને સત્પુરુષનો દ્રોહી હોય ને તે ગમે તેવો ધર્મવાળો જનાતો હોય તોપણ મહાપાપી છે, ને તેને કોઈ કાઢે ભગવાનનું દર્શન હૃદયને વિષે યાચન નહિ, માટે જેને વિમુક્ત જીવ પાપી જાણે છે તે પાપી નથી, અને જેને વિમુક્ત ધર્મી જાણે છે તે ધર્મી નથી. [૨] ઇતિવચનામૃતમ્ ॥૧૪॥ (૨૧૪)

૨

રહસ્યાર્થ ૫૦—મામાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં વર્ણાશ્રમના ધર્મથી શાસ્ત્ર વર્તતો હોય એવા કુપાત્રને પણ અમારો કે અમારા સંતનો ગુણ આવે તો તેનું પાપ વઢી જાય છે, ને તે પવિત્ર થાય છે ને અમારે વિષે ચિત્ત ચોટે છે ને સમાધિ થાય છે. (૧) અને વર્ણાશ્રમના ધર્મ પાઠતો હોય ને તે અમારો કે અમારા સંતનો દ્રોહ કરે તો તે પંચ મહાપાપીથી ઘણું પાપી છે, અને પંચ મહાપાપી અમારો કે અમારા સંતનો આશરો કરે તો અતિ પવિત્ર થાય, ને તેને સમાધિ થાય માટે વિમુક્ત પાપી જાણે તે પાપી નથી, ને ધર્મી જાણે તે ધર્મી નથી એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૨) વાચતો છે. ॥ ૨૧૪ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના પોષ વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી વરતાલ મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના મંદિર આગળ લિંગદાના દૃક્ષ હેઠે મંચ ઉપર માદી તકિયા વિહારીને વિરાજમાન હતા, અને કિનિસાપનો સુરવાલ ને દગલી પહેર્યાં હતાં, અને મસ્તક ઉપર મોઢા સોનેરી હેડાનું મારે કસુંબલ શેલું બાંધ્યું હતું, અને મોઢા મોઢા સોનેરી હેડાનું કસુંબલ શેલું સમા ઉપર વિરાજમાન હતું, અને મસ્તક ઉપર

સોનેરી ઇંદાનું ઊંચ ચિરાજમાન હતું, અને પોતાના મુલ્યારવિંદની આગલ મુનિ મંદલ સમસ્ત તથા દેશ વૈજ્ઞાના હિમ્મતકની સભા ભરાઈને પેઠી હતી.

- ૧ તે સમામાં શોભારામ શાસ્ત્રીએ પ્રશ્ન પુછ્યો જે (૧) હે મહારાજ ! દૈવી ને આસુરી એ પ્રકારના જીવ છે તે અનાદિકાલના છે કે કોઈક યોગે કરીને થયા છે ? પછી શ્રીમહારાજ ચોલ્યા જે પ્રથમ તો જીવ માયાને વિષે સત્તામાત્ર હતા, પછી એ જીવ જોવાં જોવાં કર્મ કરતા જાય છે તેવા તેવા બાવને પામતા જાય છે. (૧) જેમ જય ? વિજય ભગવાનના પાર્ષદ હતા તેણે સત્પુરુષ એવા જે સનકાદિક તેનો દ્રોહ કર્યો ત્યારે અસુર બાવને પામી ગયા, અને પ્રહાદ્વી દૈત્ય હતા તેણે નારદગ્રીનો ઉપદેશ મળી કર્યો તો પરમ ભાગવત સંત કહેવાળા, માટે મોટા પુરુષનો જે ઉપર કોપ થાય તે જીવ આસુરી થઈ જાય છે, અને જે ઉપર મોટા પુરુષ રાજી થાય તે જીવ દૈવી થઈ જાય છે. પણ જોઈું દૈવી આસુરી થવાનું કારણ નથી, માટે જેને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છું હોય તેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તેનો કોઈ રીતે દ્રોહ કરવો નહિ, અને જે રીતે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત રાજી થાય તેમ કરવું. (૨) ઇતિવચનામૃતમ્ ॥૧૫॥ (૨૧૫) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૧] છે, તેમાં શ્રીમહારાજે કહ્યું છે જે જીવ પ્રથમ માયાને વિષે સત્તામાત્ર ઘટકે કર્મ વિનાના હતા તે જોવાં જોવાં કર્મ કરે છે તેવા તેવા બાવને પામે છે. [૧] અને જોના ઉપર મોટા પુરુષનો કોપ થાય તે જીવ આસુરી થઈ જાય છે, જે મોટા પુરુષ રાજી થાય તે જીવ દૈવી થઈ જાય છે, માટે જેને કલ્યાણ ઇચ્છું તેને અમારા ભક્તનો દ્રોહ કરવો નહિ. (૨) બાવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલી બાવતમાં જીવ માયાને વિષે સત્તામાત્ર હતા એમ કહ્યું અને [સા૦ ૧૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] પાંચ સાધને વુક્ત થાય તે આત્મસત્તાને પામે છે એમ કહ્યું તે આત્મસત્તા કહી જાણવી ? અને આમાં કહી તે કહી જાણવી ?
- ૧ ૩૦ આમાં કર્મે રહિત ઘટલાજ સત્તારૂપ કહ્યા છે, અને [સા૦ ૧૧ માં] તો શ્રીમહારાજના તેજ રૂપ સત્તા કહી છે, માટે આમાં કહી તે અને [સા૦ ૧૧ માં] કહી તે એક નથી.
- ૨ પ્ર૦ શ્રીમહારાજના મોટા પુરુષનો કોપ એમ આસુરી થવાનું કારણ કહ્યું, અને [વ૦ ૭ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] દૈવીને આસુરી થ પ્રકારના જીવ અનાદિ છે એમ કહ્યું તે કેમ સમજવું ?
- ૨ ૪૦ પ્રથમ તો જીવ સત્તામાત્ર કર્મ વિનાનો હોય પણ પછી જ્યારે સૃષ્ટિમાં આવીને કર્મ કરે છે ત્યારે જો મોટા પુરુષ કુરાજી થાય એવું કર્મ કરે તો તે આસુરી થાય છે, જે રાજી થાય એવું કર્મ કરે તો દૈવી થાય છે, માટે મોટા પુરુષના કોપથીજ પ્રથમ આસુરી થયેલા તેની વાત [વ૦ ૭ માં] કહી છે પણ સૃષ્ટિમાં આવીને કર્મ કર્યા વિના આસુરમાથ નહોતો માટે સૃષ્ટિમાં આવ્યા પછી આસુર થયેલા જાણવા, પણ સૃષ્ટિ પહેલાં માયામાં હતા ત્યારે જે પ્રકારના હતા એમ જ જાણવું ॥ ૨૧૫ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના પોપ વદિ ૧૩ તૈરશને દિવસ સ્વામી શ્રી સદ્જાનંદજી મહારાજ બ્રાંચરતાલ મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના દરવારમાં લિલ્લદાના દુલ્લ દેટે મંચ ઉપર ગાદી તરિક્યા વિછાલીને વિરાજમાન હતા, ને સર્વે યથેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં, ને પોતાના મુસ્તારબંદની આગલ હુનિમંદલ સમસ્ત તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સમા ભરાઈને વેઠી હતી.

- ૧ તે સભામાં વડોદરાના શાસ્ત્રી વેઠા હતા તેણે એમ કહ્યું જે (૧) હે મહારાજ તમે જો કોઈક મોટા માણસને ચમત્કાર બળાવો તો તેમાંથી ઘણો સમાસ થાય. પછી શ્રીજી-મહારાજ ચોક્ક્યા જે મોટા માણસ સાથે અમારે જ્ઞાનું બને નહિ. જ્ઞા માટે જે એને રાજ-જો ને ધનનો મદ હોય, અને અમારે ત્યાગનો ને ચક્તિનો મદ હોય, માટે કોઈ કેને નથી જે એનું કામ નથી અને કોઈક મોટા માણસને જો સમાધિ કરાવીએ તો કોઈક ગામ ગરાસ આપે તેની અમારા હૈંયામાં લાલ્લવ નથી, કેમ જે ગામ ગરાસ તો સુલ્લને અર્થ ફક્છીએ તે અમારે તો નેત્ર મીનીને ભગવાનની મૂર્તિનું ચિત્તવન કરીએ તેમાં જેનું સુલ્લ છે તેનું ચૌદ લોકના રાજ્યને વિષે પણ નથી, અને જો ભગવાનના ભજન જેનું રાજ્યને વિષે સુલ્લ હોય તો સ્વાયંભૂપનુ આદિકજે મોટા મોટા રાજા તે સર્વે રાજ્ય મુક્તીને વનમાં તપ કરવા શા સારું જાય ? અને ભગવાનના ભજન જેનું સ્ત્રીને વિષે સુલ્લ હોય તો ચિત્રકેતુ રાજા કરોડ જિપોને શા સારું મુકે ? અને ભગવાનના ભજનના સુલ્લ આગલ તો ચૌદ લોકનું જે સુલ્લ તે નરક જેનું કહ્યું છે, માટે જે ભગવાનને સુલ્લે સુલ્લીયો થયો હોય તેને તો જ્ઞાંદને વિષે જે વિષયનું સુલ્લ છે તે નરક તુલ્ય માસે છે. [૧] અને અમારે પણ ૧ ભગવાનના ભજનનું સુલ્લ તેજ સુલ્લ જણાય છે ને વીંટું સર્વે દુઃસ્વરૂપ જણાય છે, માટે પરમેશ્વરનું ભજન સ્મરણ કરતાં થકાં જેને સદેહે સત્સંગ થાય તેને કરાસીએ છડી પણ કોઈ વાતનો અંતરમાં આમદ નથી, ને આમદ તો કેવલ ભગવાનના ભજનનો અને ભગ-વાનના ચક્તનો સત્સંગ રાખવાનો છે, એ અમારા અંતરનો રહસ્ય અભિપ્રાય હતો તે બધે તમારી આગલ કહ્યો. (૨) ઇતિચતુર્નામક ॥૧૬॥ [૨૧૬]

૨

- રહસ્યાર્થ પ્ર૦—અમાર્માં પ્રશ્ન (૧) છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારા ભજનના સુલ્લ આગલ ચૌદ લોકનાં તથા જ્ઞાંદોનાં સુલ્લ તે નરકતુલ્ય ને દુઃસ્વરૂપ છે. (૧) અને અમારા ભજનનો ને અમારા ચક્તનો સત્સંગ રાખવાનો આમદ રાસલો પણ અમારું ભજન મૂક્તીને કોઈ પ્રકારનો આમદ રાસલો નહિ એ અમારો રહસ્ય અભિપ્રાય છે. [૨] વાકતો છે.
- ૧ પ્ર૦ જ્ઞાંદોનું સુલ્લ નરકતુલ્ય કહ્યું તે જ્ઞાંદો ક્યાં જાણવાં ?
- ૧ ૯૦ પ્રકૃતિ પુલ્લના લોક સુધી જ્ઞાંદ જાણવાં તે નરક તુલ્ય ને દુઃસ્વરૂપ છે કેમજે માત્રા જલ દુઃસ્વ ને મિથ્યા રૂપ છે, તેમાં સુલ્લ હોયજ નહિ, કેવલ દુઃસ્વ રહ્યું છે.
- ૨ પ્ર૦ વીંટી વાકતમાં કોઈ પ્રકારનો આમદ ન કરવો એમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૧૬ માં) ઉપ-દેશ કર્યા નિમિત્ત થોડી બળી થયાધિ રહે તોવન કષ્ટદેશ કરવો એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૪.

અપનાયુત વ. ૧૬-૧૭

૨ ૪૦ જોને ધ્યાન કરીને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ સિદ્ધ કરવી હોય તેને તે મૂર્તિનું અનુ-
સંધાન તુરં જવાબ એવો આપ્યો ન કરવો. મૂર્તિનું અનુસંધાન રાણીને સંસ્તન કરાવવો.
પ્રતી રીતે ધર્મની, જ્ઞાનની, વૈરાગ્યની, પંચ વર્તમાનની, ધ્યાન વપાસનાની વાતો કરીને
સમસંગીને પુષ્ટિ કરવી તેમાં મૂર્તિનું અનુસંધાન મુલ્કી જવાબ એવો આપ્યો ન રાણવો એમ
કહ્યું છે, અને તે વપાસના આદિની વાતો કરવામાં કોઈ વપાધિ કરે તોપણ વાતો કરવી
એમ (મં ૫૭ માં) કહ્યું છે. ॥ ૨૧૬ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના પોષ વદિ અપાસને દિવસ સ્વામી શ્રી સદ્ગાનંદજી મહારાજ
શ્રી ચરતાજી મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણને સન્મુલ્ક હવેલી ઉપર ગાદી તકિયા નલાવીને
વિરાજમાન હતા, અને સર્વે સ્વેત ચક્ષુષારણ કર્યો હતાં, ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આ-
ગળ સર્વે સાધુ તથા દેશ દેશના હરિપક્તની સખા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો જે [૧] પંચજ્ઞાનંદ્રિયો ને પંચ કર્મંદ્રિયો છે તે પોત
પોતાના વિષયને ચર્ચાય જાણે છે તે જ્ઞાની તથા અજ્ઞાની ને ઇંદ્રિયોદ્વારે એક સરસો વ્ય-
વહાર છે પણ જ્ઞાની હોય તેનાં ઇંદ્રિયો અજ્ઞાની થકી બીજી રીતે નથી વર્તતાં, માટે જ્ઞાનીને
જિતેંદ્રિય કહ્યા છે તે કેટલી રીતે જાણવા? ૫ પ્રશ્ન છે. પછી મુક્તાનંદસ્વામીજી કહ્યું જે નિર્વિ-
કલ્પ સમાધિ થાય ત્યારે જિંદ્રિય થાય એમ જણાવ્યું છે, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે
નિર્વિકલ્પ સમાધિવાળાને પણ પંચ વિષય ગ્રહણ કરવા તે તો સૌની પેટે ઇંદ્રિયો દ્વારે જ
ગ્રહણ થાય છે, માટે જિતેંદ્રિયવશું કેમ છે? પછી ચહુરીતે કરીને મુક્તાનંદસ્વામીજી ઉત્તરકર્યો
પણ સમાધાન થયું નહિ, પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે એનો ઉત્તર તો એમ છે જે સ્વદ્વા-
દિક જે પંચ વિષય છે તેમાં જે દોષ રહ્યા છે તેને જાણે અને મગવાનની જે મૂર્તિ છે
તેમાં જે કલ્યાણકારી ગુણ છે, તેને પણ જાણે અને માયિક જે પંચ વિષય તેને મોગ-
યવે કરીને જીવને નરકના કુંડની પ્રાપ્તિ થાય છે ને મહાદુઃખ મોગયમાં પડે છે તેને પણ
જાણે ત્યારે એને પંચ વિષયનો અતિશય અભાવ આવે છે, ને એને વિષે ચૈતુદિ થાય છે
ને જે સાચે જોને ચૈત્ર થયું તેને વિષે કોઈ રીતે પ્રીતિ થાયજ નહિ, એ સમજીને જ્યારે
પંચ વિષયનો મનમાંથી જોને અતિશય અભાવ થઈ જાય તે જિતેંદ્રિય પુરુષ કહેવાય. પછી
મગવાનની શ્રવણ કીર્તનાદિક શ્રક્ષિય કરીને પોતાનું જીવિતવ્ય પુરું કરે પણ વિમુક્ત
જીવની પેટે પંચ વિષયમાં આસક્ત થાય નહિ, એવો હોય તે જિતેંદ્રિય કહેવાય. (૧) ૧

૨ પછી શ્રીજીમહારાજે બીજો પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૨) એક ત્યાગી સંત છે તેનો કેવલ
નિઠ્ઠિય માર્ગવાળા છે, અને તે એમ જાણે છે જે અને આત્મા છડીય પણ દેહને પોતાનું રૂપ
માનતા નથી, ને તેના દેહની રીતિ તો જાદ ને ઉન્મત્તના જેવી હોય, અને તે પુરુષને
આતિ વર્ણાશ્રમ તેનું પ્રધિવાન હોય નહિ, ને સ્વાનું, પીનું, ઉઠવું, બેસવું તે સર્વે ઘેલાના
જેવું હોય પણ લોકમાં ધરતું આવે તેવું ન હોય ને એના જે ત્યાગી હોય તેને કોઈનો

સંગ પણ રહે નહિ, જેમ વનતું ઘુમતું હોય તેની પેટે ઉન્મત્ત થકો ફક્કો ફરતો રહે, ને
 અને કોઈ રીતનું વંધન પણ થાય નહિ, અને બીજા ત્યાગી સંત છે તેતો નિવૃત્તિમાર્ગવાળા
 છે તોપણ પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં વર્તે છે, અને જે પ્રવૃત્તિને યોગે કરીને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ,
 મદ, મત્સર, આશા, તૃષ્ણા ઇત્યાદિક દોષ હૃદયને વિષે પ્રવર્તે તેવી ક્રિયાને વિષે પ્રવર્તે
 છે ત્યારે કોઈક જાતનો અંતરમાં વિકાર પણ થઈ આવે છે, માટે ત્યાગીને એ પ્રવૃત્તિ
 માર્ગમાં રહેવું ઘટે કે ન ઘટે, અને વળી એ પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં રહેતાં થકાં કેડીતે નિર્વિ-
 કાર રહેવાય? અને તમે કહેશો જે જો પરમેશ્વરની આજ્ઞાએ કરીને એ પ્રવૃત્તિ
 માર્ગમાં રહે તો વંધન ન થાય, તે ઉપર એ આશંકા છે જે પરમેશ્વરની આજ્ઞાએ
 કરીને આંતર પીપ્પ તો શું માંડો ન થાય? જરૂર માંડો થાય, માટે એ ત્યાગી કેવી
 રીતે પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં રહે તો વંધન ન થાય, એ પ્રશ્ન છે? પછી નિત્યાનંદસ્વાધીપ્ત
 ને શુદ્ધનિષ્ઠાપણે સમાધાન કરવા માંડવું પણ ચર્ચાર્ય ઉત્તર થયો નહિ. પછી
 બીજીમહારાજ બોલ્યા છે જે કેવલ નિવૃત્તિર્થવાળા ત્યાગી છે ને ઉન્મત્તની પેટે વર્તે છે
 તેતો કેવલ આત્મનિષ્ઠાવાળા જાણશ, અને વળી જે નિવૃત્તિર્થવાળા ત્યાગી ભગવાન-
 ની ભક્તિયે યુક્ત છે તેને તો પરમેશ્વરે કહ્યા પૈવા જે નિયમ તેને વિષે રહીને ભગવાન ને
 ભગવાનના ભક્ત સંબંધી જે પ્રવૃત્તિ માર્ગ તેને વિષે સાધવાન થાને જોડાવું, અને એ જે
 ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને અર્થે પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં જોડાવું એનું નામજ ભક્તિ છે, અને
 એવી પ્રવૃત્તિવાળા જે ત્યાગી છે તેની વચ્ચે નિવૃત્તિ માર્ગવાળો જે કેવલ આત્મનિષ્ઠ ત્યા-
 ગી તે થઈ શકતો નથી, ક્ષા માટે જે આતો ત્યાગી છે ને નિવૃત્તિમાર્ગવાળા છે તોપણ
 ભગવાનના ભક્તની સેવાને અર્થે પ્રવૃત્તિમાં પ્રવર્તે છે, અને એ જે ભગવાનનો ભક્ત ત્યાગી
 તેને તો પરમેશ્વરના નિયમમાં રહીને પ્રવૃત્તિમાર્ગને વિષે રહેવું પણ પરમેશ્વરના નિયમથી
 અધિક પણ વર્તવું નહિ, ને ન્યૂન પણ રહેવું નહિ અને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, આશા
 તૃષ્ણા, સ્વાદ એ આદિક જે વિકાર તેને ત્યાગ કરીને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તની
 સેવાને અર્થે પ્રવૃત્તિ માર્ગને વિષે વર્તવું તો અને કોઈ જાતનું વંધન થાય નહિ, અને
 કેવલ આત્મનિષ્ઠાવાળો જે ત્યાગી તે કરતાં તો આ ત્યાગી શ્રેષ્ઠ છે, ને ભગવાનની
 કૃપાનું પાત્ર છે. (૨) इति वचनामृतम् ॥૧૭॥ (૨૧૭)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે, તેમાં પહેલામાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે
 અમારે વિષે કલ્યાણકારી ગુણ રહ્યા છે તેને જાણીને અમારી નવધા ભક્તિ પોતાનું જી-
 વિતવ્ય પુરું કરે, અને પંચ વિષયમાં આસક્ત થાય નહિ, તે જિતંદિવ છે. (૧) બીજામાં
 કેવલ આત્મનિષ્ઠ ત્યાગી કરતાં કામાદિક વિકારનો ત્યાગ કરીને પોતાના નિયમમાં રહી
 ને અમારી ને અમારા ભક્તની ભક્તિ ઘટકે સેવા કરે એ ત્યાગી કેવલ આત્મનિષ્ઠ ત્યાગી
 કરતાં શ્રેષ્ઠ છે ને અમારી કૃપાનું પાત્ર છે. (૨) વાચ્યો છે.

૧ ૪૦ શીજા પ્રથમાં નિવૃત્તિ માર્ગશાસ્ત્ર ત્યાગી સંતને જમારી તથા અમારા મક્કતની સેવા રૂપ પ્રવૃત્તિને યોગે વિકાર થઈ આવે એમ કહ્યું તે કામાદિક વિકાર થઈ આવે યશી થી ક્રિયા હશે ?

૧ ૪૦ શૈવની સેવામાં રહ્યા હોય ત્યાં જી આદિક દેસવામાં જાવી જાય, તે કોઈક મક્કત રજોગુણ જામ્યો હોય તે સમે કામનો છોટો સંકલ્પ થઈ જાય, તથા કોઠાર બંદારમાં રહ્યા હોય તે શીજા સંતને સેવા કરાવે તે કહ્યું ન માને ત્યારે તેના ઉપર ક્રોધ થઈ આવે, અને જર્ણ પદાર્થ શીટામાં આવે તેમાં પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાનો સંકલ્પ થાય એ લોભ કહેવાય, તથા સાધાની વસ્તુ સારી હોય તેને સાધાનો સંકલ્પ રહી જાય તે મોહ કહેવાય, તથા પોતાને કોઠાર કે બંદારનો અધિકાર મલ્યો હોય તેનો મર્ષ આવે તે મદ્દ કહેવાય, તથા પોતાથી માતા હોય તેની કોઈક પૂજા, સેવા, સન્માન કરે તે તેની ન કરે તો મત્સર આવે, તથા પોતે સેવા કરતો હોય તેના પગ્ગની ઇચ્છા રહે એ હું સેવા કરું હું તે મને ધી, દુષ્ક મલ્લે કે ગાદી તકિયો આપે તો ઠીક યશી ઇચ્છા રહે તે આજ્ઞા કહેવાય, અને તે ઇચ્છા પુરી ન થાય તો તેની તુષ્ણા રહે, આ ઉપર કહ્યા તે કોષનો ત્યાગ કરીને શ્રીજીમહારાજના તિ-થમમાં રહીને નિષ્કામભાવે સેવા કરે તો તેને કોઈ જાતનું બંધન થાય નહિ ॥૧૧૭॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના મહા શુદ્ધિ ૧ પદવાને દિવસ શ્રીજીમહારાજ બી વરતાકમણ્ણે સંધ્યા આરતી થવા કેહે બી લક્ષ્મીનારાયણના મંદપમાં ગાદી તકિયા નસાવીને ચિરા-જમાન થયા હતા. ને સર્વે ભેત વજ્ર ધારણ કર્યા હતાં ને પોતાની ચારે કોરે મંદપને ઉપર તથા ફેટે પરમહંસ સર્વે તથા વેશ વેશના હરિચક્ર સર્વે વેદા હતા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે (૧) આ તમે સર્વે મોટા મોટા પરમહંસ છો તેમને અને મક્ક પુછીયે હજી જે સત્સંગી હોય તેને અવધ્યપણે ધી ધી વાર્તા જાણી જોઈ ? કેમજે તેને કોઈ પુઠે અથવા પોતાના મનનાં કોઈક તર્ક થઈ આવે ત્યારે જો તે વાર્તા જાણી ન હોય તો તેનું સમાધાન કેમ થાય ? એમ મક્ક પુછીને પછી પોતેજ બોલ્યા જે ત્યાં અને ઉચ્ચર અમેજ કરીયે હજી જે એકનો આવળો ઉદ્ધવ સંપ્રદાય છે તેની રીત જાણી જોઈય તથા શીજી ગુરુ પરંપરા જાણી જોઈય, તે કેહ રીતે તો ઉદ્ધવ તે રામાનંદસ્વામી રૂપે હતા. (૧) ને તે રામાનંદસ્વામી બીરંગ સ્ત્રેષ્ટને વિષે સ્વપ્નમાં સાક્ષાત્ રામાનુજા-૧ ચાર્ય થકી વૈષ્ણવી દીક્ષાને પામ્યા માટે રામાનંદસ્વામીના ગુરુ તે રામાનુજાચાર્ય છે ને તે રામાનંદસ્વામીના શિષ્ય અને હજી પરી રીતે ગુરુ પરંપરા જાણવી. [૨] અને અને ૨ અમારા ધર્મજીહ્વનું સ્થાપન કર્યું છે તેની રીત જાણવી. [૩] અને શીજા અમારા સંપ્રદા-૩ યમાં અતિ પ્રમાણ રૂપ જે શાસ્ત્ર છે તેને જાણવાં તે શાસ્ત્રનાં નામ:-વેદ, (૧) વ્યોસ સૂત્ર; (૨) શ્રીમદ્ભાગવત પુરાણ, (૩) અને મહાભારતને વિષે વિષ્ણુસહસ્ર નામ; (૪) મગવત્રીતા, (૫) વિદુરનીતિ, (૬) અને સ્કંદપુરાણના વિશ્વસંદ પાંચિહું વાસુદેવ મહાસ્થ,

[૭] અને યાજ્ઞવલ્કય સ્મૃતિ (૮) ૫ જે આઠ શાસ્ત્ર તેને જાણતાં. (૪) અને ચોથા સર્વે ૧ સત્સંગીના જે જે નિયમ છે તેને જાણવા. [૫] અને પાંચમા આવળા ઇષ્ટદેવ જે શ્રીકૃષ્ણ ૨ ભગવાન તેને જાણવા. (૬) અને સ્થાનક સેવક ને કાર્ય તેને ખેદે કરીને તે શ્રીકૃષ્ણ ૩ ભગવાનની મૂર્તિપોતું બહુપણું છે તેને જાણવું. [૭] અને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં જે પરોક્ષ ૪ રૂપને મત્સ્યરૂપ તેને જાણનાં તેમાં પરોક્ષરૂપ તે કેદ રીતે તો યાયાના તમ થકી પર પવો જે ગોકોક તેને મધ્યે જે અસરવાય તેને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન રહ્યા છે, તે દ્વિદુન છે, ને કોટી કોટી સૂર્ય સરસ્વા પ્રકાશમાન છે ને ક્યામસુંદર ને રાધિકાગ્રી ને લક્ષ્મીગ્રી સહિત છે ને નંદ સુનંદ ને બ્રીદામાદિક જે પાર્ષદ તેમણે સેવ્યા છે, ને અનંત કોટી બ્રહ્માંદની જે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય તેના કરતાં છે, ને મહારાજાધિરાજપણે વિરાજમાન છે, અને એવા જે ભગવાન તે ચતુર્બુજરૂપને ધારે છે, અષ્ટબુજ રૂપને ધારે છે ને સદશ્ચતુર્બુજરૂપને પણ ધારે છે, ને વાસુદેવ, સંકર્ષણ, અનિરુદ્ધ ને પ્રથુમ્ન ૫ જે ચતુર્વ્યૂહ ને કેશવાદિક જે ચો-વીસ વ્યૂહ ૫ સર્વે રૂપને ધારે છે, તથા વાગાહ, તુસિહ, વામન, કપિલ, હયગ્રીવ ૫ આદિક જે અનેક અવતાર તેને ધારે છે, ને પોતે તો સદા દ્વિદુન છે, અને ઉપનિષદ તથા સાંખ્ય શાસ્ત્ર ને યોગશાસ્ત્ર તથા પંચરાત્ર એમને વિષે એમ સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે, એવી રીતે પરોક્ષપણે ભગવાનનું સ્વરૂપ કહું. અને સર્વે જે આચાર્ય થયા છે તેમાં વ્યાસગ્રી મોટા આચાર્ય છે ને તે વ્યાસગ્રી જેવા તો શંકરાચાર્ય ન કહેવાય, રામાનુજાચાર્ય ન કહેવાય, મધ્વાચાર્ય ન કહેવાય, નિર્વાર્ક ન કહેવાય, વિષ્ણુસ્વામી ન કહેવાય, વલ્લભાચાર્ય ન કહેવાય, કેવ જે ૫ આચાર્ય જો વ્યાસગ્રીના વચનને અનુસરે તો ૫ આચાર્યના વચનનું કોઈમાં પ્રમાણ થાય, નહિ તો ન થાય અને વ્યાસગ્રીને તો ધીમા કોઈની અપેક્ષા નથી કેમ જે વ્યાસગ્રી તો વેદના આચાર્ય છે ને પોતે ભગવાન છે માટે આપણે તો વ્યાસગ્રીના વચનનેજ અનુસરવું. અને તે જે વ્યાસગ્રી તેણે જીવના કલ્યાણને અર્થે વેદનો વિભાગ કર્યો ને સત્તર પુરાણ કર્યો ને મહાભારત કર્યું તોપણ તે વ્યાસગ્રીના મનમાં એમ થયું જે જીવના કલ્યાણનો ઉપાય એમ છે તેમ થયાર્ય ન કહેવાયો ને તેણે કરીને પોતાના મનમાં સંતોષ ન થયો. તે પછી સમગ્ર વેદ પુરાણ ઇતિહાસ પંચરાત્ર યોગશાસ્ત્ર સાંખ્ય શાસ્ત્ર તેનું સાર એવું જે શ્રીમદ્ભગવત પુરાણ તેને વ્યાસગ્રી કરતા હતા. તે ભાગવતને વિષે સર્વે અવતાર કરતાં શ્રીકૃષ્ણભગવાનનેજ અધિકપણે કહ્યા છે ને સર્વે અવતારના ધરનારા જે છે તેમ સ્વર્ગ શ્રીકૃષ્ણભગવાન છે, અને ૫ શ્રીકૃષ્ણભગવાને ઉદ્ધવ પ્રત્યે ગુણ વિમાળના અધ્યાયમાં કહું છે જે હું નિર્ગુન છું ને મારા સંબંધને જે પામે છે તેવળ નિર્ગુન થાય છે. માટે કામમાત્ર, દ્રેશમાત્ર, મયમાત્ર, સંબંધમાત્ર, સ્નેહમાત્ર એમાંથી જે જે માટે કરીને ૫ શ્રીકૃષ્ણભગવાનને જે જીવ આપ્યાં તે નિર્ગુન વદે મવા, માટે ૫ શ્રી

કૃષ્ણભગવાન તે નિર્ગુણ છે એવી રીતે વ્યાસઝીણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને કહ્યા છે ને તે વ્યાસઝીણ એમ સિદ્ધાંત કર્યો છે જે સર્વ અતારના ચરતક જે પરમેશ્વર તેજ સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે ને વીજા જે અવતાર તે એના છે. (૮) અને જો એ શ્રીકૃષ્ણભગવાનને નિર્ગુણ નહિ કહે ને શુદ્ધ સત્ત્વાત્મક કહેશે તો તેને ભાગવતના પૂર્વાપર સંબંધની સ્વરૂપ નથી ને તે તેને વિષે મોટો શાષ આવશે કેમ જે મોપિયોણ શ્રીકૃષ્ણને યગવાન ન જાળવાને કામ ભાવે કરીનેજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને મર્યા તેણે કરીને તે મોપિયો નિર્ગુણ થઈ ગઈ ત્યારે તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને શુદ્ધ સત્ત્વાત્મક કેમ કહેવાય ? માટે શ્રી કૃષ્ણભગવાન તો નિર્ગુણજ છે. (૯) તથા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતે અર્જુન પ્રત્યે કહ્યું છે જે ॥ જન્મકર્મવમેદિધ્યમેવં યોયેષિતત્ત્વતઃ । ત્વષ્ટાદેહેતુનન્મનૈતિમાયેતિસોઽર્જુન (૧૦) અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ૧૦ પોતાના જન્મ સમયમાં વસુદેવ દેવકીને પરમેશ્વરપણાની પ્રતીતિને અર્થે જે ચતુર્થુજ રૂપ લેલાદ્યુત્તમ તથા બ્રહ્માને જે અનેક ચતુર્થુજ રૂપ લેલાક્યાં તથા અક્ષરને જે શેષશાયી રૂપ લેલાદ્યુત્તમ તથા અર્જુનને વિષ્ણુરૂપ લેલાદ્યુત્તમ આદિક રૂપને એવે કરીને જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની વપાસનાના એવ કહેવા તે તો યોગ્ય છે. (૧૧) પણ ૧૧૧ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન વ્રજને વિષે શાલ્કુકુંદ કહેવાયા, મોરલીમનોર કહેવાયા, રાધા-કૃષ્ણ કહેવાયા, તથા શાલ્કુકાં ચાર્યો ગાયો ચારી, મોર્ચન ધર્મર ધાર્યો, મોપિયો સાથે રાસ ક્રીડા કરી, તથા મધુરાપુરીમાં આવીને કંસને માર્યો, ને યાદ્યને સુત્તીયા કર્યા, તથા સાંદીપિની બ્રાહ્મણને ઘેર વિદ્યા પ્રણ્યા, તથા કુરુક્ષેત્ર સંગાથે બિહાર કર્યો, તથા દ્વારિકાપુરીમાં વસ્યા, ને હવમળી આદિક અષ્ટ પટરાણીયોને પરણ્યા તથા સોઢ હજાર સ્ત્રિયોને પરણ્યા, તથા હસ્તિનાપુરમાં રક્ષા ને પાંડવની સર્વ કષ્ટ થકી રક્ષા કરી, ને દ્રૌપદીની લાજ રાલી, ને અર્જુનના સાથિ થયા આદિક સ્થાનકને એવે કરીને જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની અનેક હીલા છે તેણે કરીને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના દ્વિધ્વજ સ્વરૂપ-ને વિષે વપાસનાના એવ ન કરવા, ને જે કરશે તે વચનદ્રોહી ગુરુદ્રોહી છે. [૧૨] ૧૨ અને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં આચરણ જે ગોબાઝીયાનું વચ્છિષ્ટ સ્નાનું, તથા રાસરમણ કર્યું, આદિક અનેક પ્રકારનાં છે તે આચરણ પ્રમાણે તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના મહત્ત્વને આચરણ ન કરવું, અને એ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને વ્રજાદ્ય સ્કંધમાં તથા યગવત્રીતામાં તથા વાસુદેવ મહાત્મ્યમાં વૈષ સાધુનાં લક્ષણ કહ્યાં છે તથા વર્ણાશ્રમના ધર્મ કહ્યા છે તથા પોતાની મત્તિક કર્યાનું કહ્યું છે તે પ્રમાણે વર્તવું. (૧૩) પણ એ શ્રી કૃષ્ણ ભગવા-૧૩ નના આચરણ પ્રમાણે આચરણ ન કરવું ને જે કરશે તે વિમુક્ત છે ને અમારો સત્ત્વની નથી. અને એ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન તેના આચરણ પ્રમાણે લેમ ન કરવું તેમજ તમારો સર્વેનો આચાર્ય જે ગુરુ ને વપદેશા ને હૃદયેવ દર્શો જે હું તે મારા દેશનાં જે આચરણ

તે પ્રમાણે પણ તપારે ન કરતું, અને અમારા સંપ્રદાયને વિષે જેમ જેના ધર્મ કહ્યા છે તે બે અમારાં વચન તે પ્રમાણે તપારે સર્વેને રહેતું પણ અમારા આચરણ પ્રમાણે ન રહેતું, ને આ જે અમે વાર્તા કરી તેને સર્વે પરમહંસ તથા સર્વ સત્સંગી શિસ્તી લેખ્યો ને એ પ્રમાણે સમક્ષીને એમજ વર્તેજ્યો ને બીજા આગળ પણ એમજ વાર્તા કરવ્યો. એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ ખોજન કરવા પધાર્યા. પરી રીતની વાર્તાને સાંભળીને સર્વે સાધુ ને સત્સંગી તે એમ સમક્ષતા હવા બે એ પેરોજ જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કહ્યા તેજ આ મત્તિ ધર્મના પુત્ર શ્રીજીમહારાજ છે, પણ એ થકી પર કોઈ નથી અને એજ આપણા ઇષ્ટદેવ છે ને ગુરુ પણ એજ છે. (૧૪) ૧૪ ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૧૮॥ (૨૧૮)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે અમારા સત્સંગીય ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની રીત જાણવી. (૧) તથા ગુરુ પરંપરા જાણવી. (૨) તથા ધર્મકુળના સ્થાપનની રીત જાણવી. (૩) તથા પેરોક્ષના દટાંતે કરીને કહ્યું છે કે સંપ્રદાય સંબંધી જ્ઞાન જાણવાં. (૪) તથા સત્સંગીતા નિયમ જાણવા. (૫) તથા ઇષ્ટદેવને જાણવા (૬) અને સ્થાનક સેવક ને કાર્ય તેને મેદે કરીને મૂર્તિયોનું ચતુષ્પુ જાણવું. (૭) અને અમારું પેરોક્ષ ને મત્સ્યરૂપ જાણવું [૮] અને અમારાં જન્મ કર્મ વિષય જાણવાં. [૯] અને અમારા સંબંધને ધામે તે સર્વ નિર્ણય થાય છે. [૧૦] અને અમારે વિષે પરમેશ્વરપણની પ્રતીતિ લઘરાવવાને અર્થે અમે ચતુર્મુખાદિક તથા મપ્પલ કપ્પાદિક અનંત રૂપ દેશાદીપ ઊપ તે રૂપને મેદે કરીને ઉપાસનાના મેદ કહેવા. [૧૧] અને સ્થાનકના મેદ કરીને અનેક પ્રકારની ઊંઠા કરી હોય તેણે કરીને ટ્રિમુખ પણ બે અમે તે અમારા સ્વરૂપને વિષે ઉપાસનાના મેદ કરવા નહિ. [૧૨] અને સાધુપ સાધુનાં લક્ષણ પ્રમાણે વર્તવું ને પોત પોતાના વર્ણાશ્રમના ધર્મમાં રહીને અમારી મત્તિ કરવી. (૧૩) અને તમારા ઇષ્ટદેવ બે અમે તે અમારા આચરણ પ્રમાણે તમારે આચરણ ન કરવું, અમારી આજ્ઞા પ્રમાણેજ વર્તવું. (૧૪) થાયલો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલી વાચતમાં આપણો ઉદ્ધવ સંપ્રદાય છે એમ કહ્યું તે ઉદ્ધવ સંપ્રદાયનો અર્થ શો સમજવો ?
- ૧ જ૦ જન્મ કહેતાં વરકુટ અને ધવ પહેતાં સ્વામી તે ઉદ્ધવ કહેવાય, તેનો સંપ્રદાય ઘટલે વરકુટ સ્વામી પણ બે જ્ઞાણાત્મી સ્વામિનારાયણ ભગવાન તેમનો સંપ્રદાય તે ઉદ્ધવ સંપ્રદાય કહેવાય.
- ૨ પ્ર૦ ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની રીત જાણવાની કહી તે રીત કેવી રીતે જાણવી ?
- ૨ જ૦ મૂળ અક્ષરાર્થે સર્વે અવતારનું કારણ અવતારી ને સર્વોપરિ યજ્ઞ શ્રીજીમહારાજનું સ્વરૂપ જાણવું, અને તેમના આશ્રિત જ્ઞાતી ગૃહીના ધર્મ જાણવા તથા પોતાને પ્રજારૂપ ઘટલે શ્રી-જીમહારાજના વૈજરૂપ અક્ષરધામ તે રૂપ માનીને ધર્માદિક અંગે સહિત શ્રીજીમહારાજની મત્તિ કરવી તે રીત જાણવી.
- ૩ પ્ર૦ ઉદ્ધવ તે રામાનંદસ્વામી રૂપે હતા એમ કહ્યું તેનો શો અર્થ જાણવો ?
- ૩ જ૦ વરકુટસ્વામિ પણ બે જ્ઞાણાત્મ અવતાર શ્રીસ્વામિનારાયણ તે રામાનંદસ્વામી રૂપે

પ્ર.

વચનામૃત વ. ૧૮

- પ્રગટ થયા હતા, ઘટલે રામાનંદસ્વામી તે શ્રીજીમહારાજના મુક્તાવતાર હતા એમ જાણવું.
- ૪ પ્ર૦ મુક્તને શ્રીજીમહારાજના અવતાર કિયા વચનામૃતમાં કહ્યા છે ?
- ૪ વ૦ (પ્ર૦ ૩૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અમે જીવોનાં કલ્યાણને અર્થે નારદ સનકાદિક રૂપે ઘર્તિત છીએ તથા (પ્ર૦ ૨ માં) અમે નારદ સનકાદિક રૂપે ચરણ છીએ એમ કહ્યું છે, માટે જીવોના કલ્યાણને અર્થે શ્રીજીમહારાજ મુક્ત રૂપે પ્રગટ થાય છે તે મુક્તને અવતાર જાણવા, અને હરપન્થાદિકને અર્થે મૂઝબધરાદિ રૂપે થાય છે ઘટલે મૂઝબધરાદિકને વિષે પોતાની શક્તિદ્વારે અન્વયવળે રહ્યા છે. તે (પ્ર૦ ૭૨ ના ૨ શ્રીજી પ્રશ્નમાં) અમે શ્રી અશ્વ-રાદિકને અમારી શક્તિ કરીને ધરી રહ્યા છીએ, તથા (૬૩ ના ૨ શ્રીજી પ્રશ્નમાં) અમે કાંતિ કરીને અશ્વરાદિક સર્વને વિષે અન્વયવળે રહ્યા છીએ, તેમજ મોક્ષ કરવાને અર્થે મુક્તરૂપે પ્રગટ થાય છે તે મુક્તને વિષે સાક્ષાત્ જ્યોતિરેક મૂર્તિમાન રહ્યા છીએ એમ કહ્યું છે.
- ૫ પ્ર૦ શ્રીજી વાવતમાં ગુરુ પરંપરા કહી તે કેવી રીતે જાણવી ?
- ૫ વ૦ રામાનંદસ્વામી સ્વપ્નમાં રામાનુજાચાર્ય થકી વીક્ષા પામ્યા માટે રામાનંદસ્વામીના વીક્ષા ગુરુ રામાનુજાચાર્ય છે અને રામાનંદસ્વામી થકી શ્રીજીમહારાજ વીક્ષા પામ્યા માટે શ્રીજી-મહારાજના વીક્ષાગુરુ રામાનંદસ્વામી છે, અને શ્રીજીમહારાજે અમદાવાદ તથા વરતાલ દેશ ધરવાલીને ગાદી સ્થાપન કરી શ્રીઅયોધ્યાપ્રસાદજી તથા શ્રીરણુવીરજીને ગુરુપદવી આવી તે ગુરુ જાણવા ને એ ગાદી ઉપર જે જે આચાર્ય સ્થાપન થાય તેમનેજ આચાર્ય તથા ગુરુ જાણવા એમ ગુરુ પરંપરા જાણવી.
- ૬ પ્ર૦ કેવા હોય તે આચાર્ય કહેવાય ?
- ૬ વ૦ પોતે શ્રીજીમહારાજે સિદ્ધાપત્રી તથા સત્સંગીત્રીવનમાં આચાર્યના ધર્મ કહ્યા છે તે પ્રમાણે ધર્મમાં વર્તે ને શ્રીજીને વ્રતવિ, અને પોતાના સંપ્રદાયના શાસ્ત્રના અર્થને જાણતા હોય. આવા ગુણે મુક્ત હોય તે આચાર્ય કહેવાય.
- ૭ પ્ર૦ શ્રીજીમહારાજ તો પોતે સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તેમને રામાનંદસ્વામીને ગુરુ કરવાનું શું કારણ હશે ?
- ૭ વ૦ મુમુક્ષુભોને ગુરુ કરવાની રીત શિલ્પકલાને અર્થે પોતે રામાનંદસ્વામીને ગુરુ કર્યા છે.
- ૮ પ્ર૦ શ્રીજી વાવતમાં ધર્મકુઝના સ્થાપનની રીત જાણવાની કહી તે કેવી રીત જાણવી ?
- ૮ વ૦ ધર્મદેવના કુઝમાંથી બે ગાદી ઉપર બે આચાર્ય સ્થાપન કર્યા તેમને આચાર્ય તરીકે માનવા અને શ્રીજી સર્વને ધર્મકુઝ તરીકે માનવા, તે ધર્મકુઝના સ્થાપનની રીત જાણવી.
- ૯ પ્ર૦ શ્રીજી વાવતમાં સંપ્રદાય સંબંધી શાસ્ત્ર કહ્યાં તે કિયાં જાણવાં ? કેમ જો આ વચનામૃતમાં તો પરોક્ષ શાસ્ત્રનું પ્રમાણ કર્યું છે, અને (પ્ર૦ ૫૮ માં) શ્રીજીમહારાજે પોતાના સંબંધના શાસ્ત્ર કરીને પોતાના સંપ્રદાયની પુષ્ટિ કહી છે, તે વિરોધ આવે છે માટે સંપ્રદાય સંબંધી શાસ્ત્ર કિયાં જાણવાં ?
- ૯ વ૦ જ્યારે શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યભાવે બોલે ત્યારે પરોક્ષને દૃષ્ટાંતે કરીને પોતાની વાત કરે અને પરોક્ષ શાસ્ત્રને દૃષ્ટાંતે કરીને પોતાનાં શાસ્ત્ર માનવાનું કહે માટે આમાં શ્રીજી-

મહારાજ મનુષ્યમાયે ઘોરવા છે તેથી પરીક્ષા શ્રીકૃષ્ણને દૃષ્ટાંતે કરીને પોતાની વાત કહી છે. માટે જાણે તો જાણના રૂપે જો સાક્ષાત્ શ્રીસ્વામિનારાયણ તેમનાં લીલા ચરિત્ર જો શાસ્ત્રમાં વર્ણન કર્યા હોય એવાં જો શાસ્ત્ર તે માનવાં તે શાસ્ત્રનાં નામ:—વચનામૃત જો હરિ-વાક્ય સુવાસિધુ (૧) સત્સંગીશ્રીવન (૨) સત્સંગીભૂષણ (૩) હરિદિગ્વિજય (૪) હરિલીલાકલ્પવૃત્ત (૫) મહાવિતામણિ (૬) હરિચરિત્ર વિતામણિ (૭) હરિલીલામૃત (૮) પદમયા-મલીલામૃતસાગર (૯) પુરુષોત્તમલીલામૃત સુસાગર (૧૦) પુરુષોત્તમ પ્રકાશ (૧૧) કલ્યાણ નિર્ણય (૧૨) હરિલીલા સિંધુ (૧૩) પુરુષોત્તમચરિત્ર (૧૪) इत्यादिक જે. શ્રીજીમહારાજ સેવકી શાસ્ત્ર તે પ્રત્યક્ષ શ્રીજીમહારાજના જો વપાસક તેમજે વાંચવાં, સાંભળવાં ને જાણવાં જાને તેમાં કહ્યા પ્રમાણે વર્તેલું.

૧૦૪૦. પાંચમી વાચતમાં સત્સંગીના નિયમ જાણવાના કહ્યા તે નિયમ કયા જાણવા ?

૧૦૪૦. સત્સંગીશ્રીવનમાં શિક્ષાપત્રી ધર્મામૃત નિષ્કામ શુદ્ધિ આદિકમાં જો જો કહ્યા છે તે નિયમ જાણવા.

૧૧૪૦. છઠ્ઠી વાચતમાં જાણના રૂપે શ્રીકૃષ્ણ મગવાન તેમને જાણવા એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧૧૪૦. શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યમાયે ઘોરવા છે માટે પરીક્ષાને દૃષ્ટાંતે કરીને પોતાને રૂપે માનવા એમ કહ્યું છે.

૧૨૪૦. સાતમી વાચતમાં સ્વામી સેવક ને કાર્યે કહ્યાં તે કયાં જાણવાં ? જાને તેને મેદે કરીને મૂર્તિયોતું વહુવળું કહ્યું તે કેવી રીતે જાણવું ?

૧૨૪૦. અક્ષરધામ રૂપી સ્વામીનાં મૂર્તિ દિવ્ય તેજોમય છે જાને તે મૂર્તિ જો જો લોકોમાં કલ્યાણ કરવા દેખાય તે તે લોકોમાં તે તે લોકોનાં જાંવી દેખા. તે લોકોનાં સ્વામ જાણવાં, જાને તે લોકમાં રહ્યા જો મળતે સેવક જાણવા, જાને મનુષ્યરૂપે મળત વહાને મગવાન જો જો જાણવું કરે તે કાર્ય જાણવાં, જાને જીવોના કલ્યાણને અર્થે જાનેત જગ્યાંમાં એકમૂર્તિ થઈ જાનેત રૂપે દેખાય છે તે મૂર્તિનું વહુવળું જાણવું, તેને કરીને દિવ્ય મૂર્તિને વિષે મેદ ન કરવા. જો મૂર્તિ અક્ષરધામમાં છે તેજ મૂર્તિ મનુષ્યરૂપે જાંવી દેખાય છે એમ જાણવું.

૧૩૪૦. આઠમી વાચતમાં પરીક્ષાને પ્રત્યક્ષરૂપ જાણવાં એમ કહ્યું તે કેવી રીતે જાણવું ?

૧૩૪૦. અક્ષરધામમાં દિવ્યમૂર્તિ શ્રીજીમહારાજ વિરાજે છે તે જાણવી દૃષ્ટિ દેખવામાં નથી જાણવું તે પરીક્ષરૂપ સમજવું, જાને જાંવી મનુષ્યરૂપે તથા પ્રતિમારૂપે રહેત જાણે છે તે પ્રત્યક્ષરૂપ જાણવું.

૧૪૪૦. માવાના તમ થકી પર પદા ગોલોકને મધ્યે જો અક્ષરધામ તેને વિષે ટિપ્પણ પદા જો શ્રીકૃષ્ણ તે રહ્યા છે એમ કહ્યું, જાને (મં. ૧૫ના ૧ વીજા પ્રમાણ) જો શ્રીકૃષ્ણે વસુદેવ દેવકીને જન્મ્યુંનુંરૂપે રહેત થીયું તે જન્મ્યુંનુંરૂપ જાણવાં છે એમ કહ્યું છે, માટે વસુદેવના પુત્ર જો શ્રીકૃષ્ણ તે તો કહ્યા જન્મ્યુંનું છે, તેમની સેવામાં તો રાધિકા, લક્ષ્મી, મંદ, શુનેહાદિક પાર્યદ હોય પણ અક્ષરધામને વિષે રહ્યા પદા ટિપ્પણ શ્રીકૃષ્ણ જો શ્રીસ્વામિનારાયણ મગવાન

તૈમની સેવામાં શાધિકા, સદ્મી તથા નેદ્ર સુમંદાદિક પાર્ષદ કહ્યા તે કેવી રીતે સમજવા ? ૧૪૭૦ બીજીમહારાજ મનુષ્યમાત્રે થોડે સ્થાને પરીક્ષણે દૃષ્ટાંતે પોતાને ભગવાન કહે અને પરીક્ષણમાં શાસ્ત્ર તથા પાર્ષદને નામે કરીને પોતાનાં શાસ્ત્ર તથા પોતાના પાર્ષદોને કહે તે (મં ૮, ૧૮, ૪૮, इत्यादिमां) ઘણે ઠેકાણે છે.

૧૫૫૦ (અગ્નીચારમી શાસ્ત્રમાં) પરીક્ષ બીકૃષ્ણે પોતાને વિષે પરમેશ્વરપણાની પ્રતીતિ લઘરાશ-વાને અર્થે ઘળાંક રૂપ દેલાઠ્યાં તે રૂપને મેદે કરીને જૈમ બીકૃષ્ણને વિષે સ્વાસનાના મેદુ કહેવા યમ કહ્યું તેમજ બીજીમહારાજે પોતાને વિષે પ્રતીતિ લઘરાશવાને અર્થે ક્રિયાં રૂપ આપ્યા હશે ? અને તે રૂપને મેદે કરીને સ્વાસનાના મેદુ કેવી રીતે કહેવા ?

૧૫૭૦ બીજીમહારાજ પોતાને વિષે સર્વોપરિપણાની પ્રતીતિ લઘરાશવાને અર્થે ઘળાંક મતશા-દીયોને તથા મચ્છ, અમચ્છ, સર્વેને મચ્છ, કચ્છ, રામકૃષ્ણાદિક ઘળાંક રૂપ દેલાઠ્યાં હતાં, જે છીન કર્યાં હતાં તે પરધારામાં નવમી શાસ્ત્રમાં મચ્છ, કચ્છાદિક ઘળા રૂપે દેલાઠ્યા હતા યમ કહ્યું છે, અને (મં ૧૩ માં) અવતાર પ્રગટ થાય છે ને છીન થાય છે યમ કહ્યું છે, માટે તે રૂપ યતાઠ્યાં દટલે જો જો અવતારો થયા હતા, તેમાં રૂપ યત.ઠ્યાં હતાં તે અવતારોથી બીજીમહારાજને પર કહેવા, એવી રીતે તો સ્વાસનાના મેદુ કહેવા પણ પોતાની મૂર્તિ અનંત અવતારો રૂપે બીજીમહારાજે દેલાઠ્યો તે મૂર્તિમાં મેદુ ન કરવા પણ અવતારી સ્વરૂપ બીજીમહારાજ અને બીજા અવતારો તે પૃથક્ છે યમ તો મેદુ કરવા સારા.

૧૬૨૦ જૈદમી શાસ્ત્રમાં અને તમારા આચાર્ય, ગુરુ, ઉપદેશ ને રૂદ્રદેવ છીપ યમ કહ્યું તે રૂદ્ર-દેવ તો છેજ પણ આચાર્ય ગુરુ ને ઉપદેશ કેમ કહ્યા હશે ?

૧૬૭૦ બીજીમહારાજ અનંત જીવોનાં કલ્યાણને અર્થે મનુષ્યરૂપે પ્રગટ થઈને મુમુક્ષુ જીવોના ઉપદેશને અર્થે રામાનંદસ્વામીના શિષ્ય થઈને આચાર્ય રૂપે વર્ત્યાં તેથી પોતાને આચાર્ય કહ્યા છે. અને સર્વે ત્યાગી, ગૃહીના ગુરુપણે વર્ત્યાં તેથી ગુરુ કહ્યા છે. અને સર્વેને ઉપદેશ કર્યો માટે ઉપદેશ કહ્યા છે, પણ આચાર્યને તથા ગુરુને તથા ઉપદેશ કરનારાને ભગવાન જ જાણવા. યમ (કાં ૧૦ માં ૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) અમારા જેવો થયા કોઈ સમર્થ નથી ને બહાર પર્યંત સર્વે અમારા સેવક છે ને અમે સ્વામી છીય. તથા [પં ૧ માં] પ્રકૃતિ પુરુષાદિક અમારા મચ્છ છે. માટે ભગવાન તો એક બીજીમહારાજજ છે. અને નાના મોટા સર્વે અવતારો તથા મુક્ત તે સર્વે બીજીમહારાજના મચ્છ છે.

૧૭૨૦ આ વાર્તા શિશ્વી લેજો ને ૫ પ્રમાણે વર્તેજ્યો ને બીજા આગલ કરજો તે વાર્તા શી સમજવી ?

૧૭૭૦ ઉપર કહી જો સમય રીત તથા જૈમ બીકૃષ્ણ ભગવાનના મચ્છને તેમનાં આચરણ પ્રમાણે આચરણ ન કરતું, તથા તે બીકૃષ્ણભગવાને એકાદશ સ્કંધ આદિ શાસ્ત્રમાં સાધુનાં લક્ષણ તથા ધર્મે તથા મક્તિ કરવાનું કહ્યું છે તેમ વર્તેજું, તેમજ અમારા અષ્ટોપ અમારા આચરણ પ્રમાણે આચરણ ન કરતું, અને અમારા સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રે જ વચનામૃત, સત્સંગી જીવન આદિકમાં અમે જોના જોના ધર્મ કહ્યા છે ને અમારી મક્તિ કરવાનું કહ્યું છે તે પ્રમાણે વર્તેજું, ૫ શાસ્ત્ર શિશ્વીને બીજા આગલ કરવી યમ કહ્યું છે. ॥૨૧૮॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના મહા શુદ્ધિ ૨ થીજને દિવસ શ્રીજીમહારાજ સાંઘને સમે શ્રી ચરતાલ મધ્યે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરમાં ઝગમગી કોરની રૂપચોક્કી ડપર માદી તકિયા નલાલીને વિરાજમાન હતા ને સર્વે સ્વેત શસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ શુનિ તથા દેવ દેવના હરિપત્તની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી ટાકોરશ્રીની સંઘા આરતી ચડી રહી ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હૈ (૧) સાંઘજો ભગવાનની વાર્તા કરીય છાપ જે આ જીવને ધ્યારે ચરતસંઘને વિષે મનુષ્ય દેહ આવે છે ત્યારે ભગવાનના અવતાર કાં ભગવાનના સાધુ એ જહર પૃથ્વી ડપર વિચરતા હોય, તેની જો એ જીવને ઓઝસાળ યાવ તો એ જીવ ભગવાનનો ભક્ત યાવ છે, પછી એ ભગવાનનો ભક્ત થયો તેને ભગવાન વિના થીજા કોઈ પદાર્થને વિષે પ્રીતિ રાસલી પટે નહિ, યા માટે જે ભગવાનના ધામજું જે સુખ છે તેની આગળ માયિક પંચ વિષયનું સુખ છે તે તો નરક જેવું છે, અને જે નરકના કીડા છે તે તો નરકને વિષે પરમ સુખ ધાને છે, પણ જે મનુષ્ય હોય તે તો તે નરકને પરમ દુઃખદાયી જાણે છે, તેમ જોને ભગવાનની ઓઝસાળ ચડે તે તો ભગવાનનો પાર્વદ થયો ને તેને ભગવાનનો પાર્વદ મઠીને વિદ્યાના કીડાની પેટે માયિક પંચ વિષયના સુખને દૃષ્ટવું નહિ. અને જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે તો જે જે ઘનોરથ કરે તે સર્વે સત્ય યાવ છે, માટે ભગવાન વિના થીજા પદાર્થને અણસમજણે કરીને જે દૃષ્ટે છે એજ એને ઘોટો અવિષેક છે, તે સારુ જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો ચોંદ લોકમાં જે મોગ સુખ છે તેને કાકવિદ્યા તુલ્ય જાણ્યાં જોઈએ ને મનક્રમ વચને કરીને ભગવાનના ભક્તને વિષેજ હદ પ્રીતિ કરી જોઈએ, અને એમ સમજવું જોઈએ જે જે ભગવાનનો ભક્ત હોય ને તેને જો કદાચિત્ ભગવાન વિના થીજી વાસના રહી ગઈ હોય તો તે પણ દંડ પદ્ધતીને પામે કાં બ્રહ્મલોકને પામે પણ પ્રાકૃત જીવની પેટે નરક ચોરાશીમાં તો જાયજ નહિ. ત્યારે જે યથાર્થ ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને જે મરિયા ને તેવું જે સુખ તે તો વર્ણવ્યા-માંજ કેમ આવે ? માટે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો ભગવાનમાંજ પ્રદ પ્રીતિ રાસલી. (૧) ?
- હિત વચનાવૃત્તમ્ ॥૧૯॥ (૨૧૯)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) વક છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે અમે કાં અમારા સંત આ પૃથ્વી ડપર જહર વિચરતા હોઈએ તે જોને અમારી ઓઝસાળ પટે તે અમારો ભક્ત યાવ તે પછી તેને અમારા સુખ વિના માયિક સુખ ન દૃષ્ટવું કેમ જે અમારા ધામના સુખ આગળ માયિક સુખ છે તે નરક જેવું ને કાકવિદ્યા તુલ્ય છે, માટે જેમ મનુષ્ય નરકને પરમ દુઃખદાયી જાણે છે તેમ અમારા ભક્તો માયિક સુખ નરક જેવું જાણવું ને અમારા સંતને વિષે પ્રીતિ રાસલી, અને અમારા ભક્ત સવાહનિક હોય તેવળ

દેશ જાણીને પક્ષી પામે તો અર્થ અમારા અક્તનો મહિમા ને સુલ તેનો વર્ણન થાય અ કેમ, એમ જાણીને અમારે વિષે પ્રીતિ કરવી. [૧] આવત છે. ॥ ૨૧૯ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના મહા શુદિ ૩ ત્રીમને દિવસ સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ચરતાલ મધ્યે શ્રી હૃદયીનારાયણના દરવારમાં કિંચદાના દસની દેટેવેદી ઉપર માદી તકિયા નસાવીને વિરાજમાન હતા અને સર્વે ભેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને કંઠને વિષે ચંમેલીના ઘુણનો દાર વિરાજમાન હતો અને મસ્તક ઉપર રાતા અતલસતું હવ વિરાજમાન હતું અને પોતાના ઘુસ્વારવિદની આગળ યુનિ તથા વેશ દેશના હરિભક્તની સમા મરાઈને વેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે પરમહંસને પ્રશ્ન પુછ્યો (૧) જે રજોગુણમાંથી કામની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તમોગુણમાંથી ક્રોધ ને કોપની ઉત્પત્તિ થાય છે માટે એ કામાદિકતું ધીજ ન રહે પણ એક સાધન કિયું છે ? પછી શુક્રમુનિએ કહ્યું છે ઉપારે નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય ને ઉપારે આત્મદર્શન થાય ત્યારેજ એના હૃદયમાંથી કામાદિકતું ધીજ વધી જાય. પછી શ્રીજીમહારાજે આશંકા કરીજે શિષ્ય, બ્રહ્મા, કુંગી ઋષિ, પરાશર, એમને હું નિર્વિકલ્પ સમાધિ નહોતી જે કામે કરીને એ સર્વે વિશેષને પામ્યા ? માટે એ સર્વ નિર્વિકલ્પ સમાધિવાળાજ હતા તોપણ ઈંદ્રિયોની દૃષ્ટિ કોમ થઈ ત્યારે કામાદિકે કરીને વિશેષને પામ્યા, માટે તમે કહ્યું પરી રીતે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર ન થયો. અને જેમ જ્ઞાની નિર્વિકલ્પ સમાધિને વિષે જાય ત્યારે નિર્વિકાર રહે છે તેમજ અજ્ઞાની સુષુપ્તિને વિષે નિર્વિકાર રહે છે, અને ઉપારે ઈંદ્રિયોની દૃષ્ટિ કોમ થાય છે ત્યારે તો જ્ઞાની ને અજ્ઞાની બેય કામાદિકે કરીને વિશેષને પામે છે એમાં તો જ્ઞાની અજ્ઞાનીનો કાંઈ વિશેષ જાણતો નથી માટે હવે ધીજા પરમહંસ ઉત્તર કરો. પછી તે ગોપાલ્લાનંદસ્વામી દેવાનંદસ્વામી નિલ્લાનંદસ્વામી શુક્લાનંદસ્વામી એ સર્વે મળીને ભેલો બેને ખાસ્યો તેલો તેણે ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજીમહારાજના મશ્નું કોઈથી સમાવાન થયું નહિ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જેમ જનક વિદેશી હતા તે મૃત્તિ માર્ગમાં હતા તોપણ નિર્વિકાર હતા અને ઉપારે જનકની સમામાં સુલભા નામે સન્યાસિની આવી ત્યારે જનક રાજા સુલભા પ્રત્યે બોલ્યા જે તું મારા ચિત્તને મોહ પમાડ્યાતું કરે છે પણ મારા ગુરુજે પંચશિલ્પ ઋષિ તેની કૃપાથી હું સાંસ્ક્ર્ય ને યોગ એ મતને અનુસર્યો છું માટે મારા અર્ધા શરીરને ચંદન ચર્ચે અને અર્ધું શરીર તરવારે કરીને કાપે એ વેવ મારે ચરોચર છે અને આ મારી વિધિ-લાપુરી વધી જાય તોપણ મારું કાંઈ વધતું નથી, એમ હું મૃત્તિમાં રહ્યો યકો અસંગી ને નિર્વિકાર છું પરી રીતે રાજા જનકે સુલભા પ્રત્યે કહ્યું અને શુક્રદેવર્જનાના પણ રાજા જનક ગુરુ કહેવાળા. માટે એ મક્તનો વજ ઉત્તર છે જે ઈંદ્રિયોની દૃષ્ટિ કોમપણે વર્તેલો હોય

અને પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં રહ્યો હોય તો પણ જો રાજા જનકની પેટે જૈના હૃદયમાં સમજણની દૃઢતા થઈ હોય તો તે કોઈ રીતે વિકારને પામે નહિ અને જેને જેનું જાણું જોઈએ તેનું યથાર્થ જાણું હોય જે આ તે સાર છે ને આ તે બસાર છે પછી એક ભગવાનની મૂર્તિ વિના બેટલા માયિક આકાર છે તે સર્વે અતિશે દુઃસ્વદાયક છે ને નાશવંત છે એમ જાણે, અને પોતાને દેહ ઇન્દ્રિયોને અંતઃકરણ તે થકી નોસ્વો આત્મારૂપે જાણે પછી એને એનું કોઈ પદાર્થ નથી જે મોઢ પમાડવાને અર્થે સર્પ થાય કેમકે એતો સર્વે માયિક આકારને તુચ્છ કરી જાણે છે અને એવી રીતે જેના અંતરમાં સમજણની ઘેટણ બેઠી હોય ને તેનાં ઇન્દ્રિયા પ્રવૃત્તિ માર્ગ ને વિષે સર્વે ક્ષોભણે વર્તતાં હોય તો પણ તે કામાદિકે કરીને સોમને ન પામે એવોજે હરિમત્ત હોય તે ત્યાગી હોય અથવા ગૃહસ્થ હોય પણ તેના હૃદયમાંથી કામાદિકનું ધીજ નાશ પામી જાય છે, અને એવો હોય તેજ સર્વે હરિમત્તમાં શ્રેષ્ઠ વૈશ્વ છે માટે ગૃહી ત્યાગીનો કાંઈ મેલ નથી જેની સમજણ મોટી તેનેજ સોંપી મોટો હરિમત્ત જાણવો, અને શિવ બ્રહ્માદિકને વિષે જે છોટા કહેવાય છે તેનું તો એમ છે જે કેટલાકને વિષે તો આવી રીતની સમજણની કસર છે, ને કેટલાકને વિષે તો આવી સમજણ હોય તો પણ ઝુંડા દેશ કાલ સંગ ક્રિયાદિકને યોગે કરીને તેમને કામાદિક વિકારરૂપ છોટા કહેવાળી છે, માટે આવી સમજણ હોય તો પણ કોઈ પ્રકારે કુસંગતો કરવોજ નહિ એ સિદ્ધાંત ચાર્તા છે. (૧) इतिवचनामृतम् ॥२०॥ (२२०)

૧

રહસ્યાર્થ ૨૦—આમાં પ્રશ્ન [૧] એક છે. તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારી મૂર્તિ વિના બીજા માયિક આકારને અતિ તુચ્છ ને દુઃસ્વદાયીને નરક રૂપ જાણીને પોતાને આત્મારૂપ માને તે ત્યાગી હોય કે ગૃહસ્થ હોય પણ તેના હૃદયમાંથી કામાદિકનું ધીજ નાશ પામે છે, તે સર્વે ભક્તથી શ્રેષ્ઠ છે, અને આવી સમજણ ન હોય, કાંતો ઝુંડા દેશકાલનો યોગ થાય તો છોટા આવે, માટે એવી સમજણ હોય તો પણ કુસંગ તો કરવોજ નહિ. (૧) વાચત છે.

૧ ૨૦ આમાં જનકરાજાને શુકજીના ગુરુ કહ્યા, અને (૨૦ ૨૨ માં) જનકથી શુકજીની સ્થિતિ અધિક કહી છે, તે કેમ સમજવું ?

૧ ૩૦ શુકજીની સ્થિતિ જનક કરતાં અધિક હતી પણ જનક રાજાએ શુકજીને જ્ઞાન કંઈ હતું તેથી ગુરુ કહ્યા છે.

इति श्रीकच्छदेशे वृषपुरनिवासी अनादिमुक्तराज श्रीअवजीभाइविरचित
साक्षात् पूर्णपुरुषोत्तम भगवान श्रीस्वामिनारायण मुखकमळनिःसृत
वचनामृत रहस्यार्थप्रदीपिकायां वरताल प्रकरणं समाप्तम्.

॥ અથ વાન્દામૃત અમદાવા - પ્રકરણમ્ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના મહા અદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રીમદાવાદ મધ્યે શ્રીનરનારાયણના મંદિરમાં આયમગીતોરે મુસ્તારવિદ્ કરીને વિરાજમાન હતા. ને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને કંઠને વિષે ગુલાબના પુષ્પના દાર વિરાજમાન હતા ને કાનની ઉપર ગુલાબના પુષ્પના ગુચ્છ વિરાજમાન હતા ને પાંચને વિષે ગુલાબના પુષ્પના તોરા વિરાજમાન હતા અને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા દેશવૈદ્યના હરિમુક્તની સભા ધરાઈને બેઠી હતી તે સમાવાં શ્રીજીમહારાજ અંતર સામી દષ્ટિ કરીને વિરાજમાન હતા.

૧ પછી નેત્રકમલને ઉપાડીને સર્વે સામું જોયું પછી એમ બોલ્યા જે (૧) અમારે એક ધ્યાનના અંગની વાર્તા કરવી છે તે વાર્તા મોક્ષ ધર્મને વિષે વળ કહી છે. અને જે મોટા મોટા ૫ ધ્યાને કરીને સિદ્ધદશાને પામ્યા છે તેવળ અને ધણાક હીઠા છે ને અમારા વળ અનુવચમાં એમ થઈ છે જે અનંત પ્રકારનાં ધ્યાન છે વળ જે આ વાર્તા કહેવી છે તેની ચરોચર બીજું કોઈ ધ્યાન થાય નહિ જેમ કોઈક ચમત્કારી મંત્ર હોય અથવા ચમત્કારી ઔષધિ હોય તેમાં સ્વાધ્યાયિકા ચમત્કાર રહ્યો છે તેમ જે આ ધ્યાન અમારે કહેયું છે તે ધ્યાનમાં વળ એવો સ્વાધ્યાયિક ચમત્કાર છે જે તત્કાલ સિદ્ધદશાને પામી જાય. ને હવે તે વાર્તા કરીશ છદ્મ જે ધ્યાનનો કરનારો છે તેને જ-મળા નેત્રમાં સૂર્યનું ધ્યાન કરવું ને ઢાલા નેત્રમાં ચંદ્રનું ધ્યાન કરવું. એવી રીતે ધ્યાન કરતાં કરતાં સૂર્ય ને ચંદ્રમા જેવા આકાશમાં છે તેવાને તેવાજ દેખાવા માંડે, ત્યારે જમણું નેત્ર છે તે તપવા માંડે ને ઢાલું નેત્ર છે તે ઠરવા માંડે, ત્યારે સૂર્યની ધારણા ઢાલા નેત્રમાં કરવી ને ચંદ્રની ધારણા જમળા નેત્રમાં કરવી. એવી રીતે ધારણા કરીને પછી સૂર્યને ને ચંદ્રને અંતર્દષ્ટિ કરીને હૃદાકાશમાં જોયા કરવા, અને જોનારો જે પોતાનો બીજ નૈના રૂપને વળ દેખવું અને દેખનારો જે બીજાત્મા તેને વિષે પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું. પછી તેનું જે વાસનાલિંગ દેહ છે તે જેમ રેંદનો કાલ્પકો કરે તેમ આકાશને વિષે પરતું જણાય પછી એવી રીતે ધ્યાન કરતાં થકાં ધગવાનનું જે ચિત્તરૂપ છે તેનું દર્શન તેને થાય છે, ને તે રૂપને વિષે ચૌદે લોકની રચના છે તે દેખાઈ આવે છે, અને તે સ્વરૂપ અતિશે મોટું વળ નથી દેખાતું જેમ વટવજ્રાથી ધગવાન એક વટના વજ્રમાં નાના વાલ્કર થઈને પોઢ્યા હતા અને તેજ ધગવાનના વડાને વિષે શાર્કટેલ ઋષિષ્વ સમગ્ર ગ્રહાંદ દીટું એવી રીતે ધગવાનનું ધ્યાન કરતાં થકાં જેટલાં કાંઈ શાસ્ત્રમાં પદ્યાર્થ કથાં છે તે સર્વે પની દષ્ટિમાં આવે છે, ત્યારે એના બીજાત્માને વિષે જે કાંઈક નાસ્તિકભાવ રહ્યો હોય તે મટી જાય

હે અને તેનો જીવ અતિ ઘઝીયો થાય છે અને જે જે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે સર્વે સત્ય છે. એવી અને હદ પ્રતિતિ બાંધે છે. અને અણિમાદિક અણસિદ્ધિયો તેપણ એ ધ્યાનના કરનારાને આવીને હાજર થાય છે, અને જ્યાં લગણ સૂર્યની ને ચંદ્રની કિરણ પહોંચતી હોય ત્યાં છત્રી તેની દૃષ્ટિ પહોંચે, એવી અનંત સિદ્ધિયો પ્રગટે છે. પણ પરમેશ્વરનો મત્ત છે માટે કોઈ સિદ્ધિયોને પ્રહણ કરતો નથી કેવલ પરમેશ્વરનું ધ્યાન કરે છે, સ્વારે એ ધ્યાનનો કરનારો નારદ સનકાદિક શુક્રમીના સરસી સિદ્ધદશાને પામે છે. માટે અનંત પ્રકારનાં ધ્યાન છે પણ તત્કાલ સિદ્ધદશાને પમાટે એવું તો એ ધ્યાન છે. ઘટલી ચાર્તા કરી રહ્યા. (૧)

૧

૨. સ્વારે શુક્તનેદસ્વામીએ પુછ્યું જે (૨) એવું ધ્યાન તે અઘાંગયોગને માર્ગે કરીને પ્રાણાયામ કરતો હોય તેનેજ સિદ્ધ થાય છે કે બીજાને પણ થાય છે? સ્વારે શ્રીમીરા-રાજ ઘોમયા જે પ્રાણાયામવાલાનો કાંઈ મેલ નથી, એ તો મો એવા ધ્યાનનો અભ્યાસ કરે ને તે પરમેશ્વરનો વૈકાંતિક મત્ત હોય તો તેનેજ એ ધ્યાન સિદ્ધ થાય છે. પણ બીજા જીવ ઘઝી તો એ માર્ગને વિષે ચલાતું જ નથી માટે એ ધ્યાનના જે અધિકારી છે તેને તો કહ્યું એવું જે ધ્યાન તે થકો બીજો તત્કાલ સિદ્ધ થયાનો ઉપાય નથી. (૨) ૨
॥ इति वचनामृतम् ॥१॥ (२२१)

રહસ્યાર્થ પ્ર.—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં વહેલું કૃપાવાક્ય છે તેમાં યોગમા-ર્ગના ધ્યાનની પ્રવેશા કરીને તેની રીત ચતાવી છે જે સૂર્ય ચંદ્રને નેત્રદ્વારે કરીને હૃદયમાં ઝોલા ને પોતાના આત્માને ઝોલો ને તે આત્મામાં અમારું ધ્યાન કરાવું તેને કરીને સૂક્ષ્મ દેહ હુંદું દેલાય ને પ્રજ્ઞાંદની રચના દેલાય ને નાસ્તિક આવ ટકી જાય ને સિદ્ધિયો પ્રાપ્ત થાય પણ અમારો મત્ત તે સિદ્ધિયોને પ્રહણ ન કરે ને કેવલ અમારુંજ ધ્યાન કરે, તો જેમ સૂર્યને ધ્યાને કરીને સૂર્યના સરસી દૃષ્ટિ થાય છે તેમ અમારે ધ્યાને કરીને અમારા સિદ્ધ શુક્ર સરસી સિદ્ધદશાને પામે છે, ઘટલે જેમ અને અનંત-કોટી પ્રજ્ઞાંદમાં વ્યાપકા સમર્થ હૃદય તેમ તે પણ અમારા જેવોજ સમર્થ થાય છે. (૧) બીજામાં અઘાંગ યોગ સિદ્ધ કર્યા વિના પણ અમારા વૈકાંતિક મત્ત અમારું ધ્યાન કરે તો તત્કાલ તે ધ્યાન સિદ્ધ થાય છે. (૨) ચાલકો છે.

- ૧ પ્ર. (છે. ૩૧ માં) જીવને વિષે અમારી મૂર્તિને ધારે તો અંગુલ માત્રજ હુવે પણ જેવી છે તેવી ન દેલે યમ કહ્યું છે ને આમાં જીવને વિષે મૂર્તિ ધારે તો તત્કાલ સિદ્ધ દશાને પામે યમ કહ્યું તે કેમ જામજું ?

- ૧ પ્ર. (છે. ૩૧ માં) બુદ્ધિને વિષે જીવ રહ્યો છે તેમાં મૂર્તિ ધારે તો જેવી છે તેવી ન દેલે યમ કહ્યું છે શા હેલું માટે તો બુદ્ધિ ગુણમય છે અને જ્યાં સુધી બુદ્ધિમાં જીવ રહ્યો છે ત્યાં સુધી જીવ પણ ગુણમય કહેવાય, માટે તેમાં મૂર્તિ ધારે તો અંગુલ માત્ર દેલે પણ જેવી છે તેવી ન દેલે યમ કહ્યું છે પણ પ્રજ્ઞ દેહથી નોલો પડીને પછી જી-

શાસ્ત્રાને વિષે મૂર્તિ ધારે તો જોવી છે તેવી ન દેશે એમ નથી કહ્યું અને આમાં તો શાસ્ત્રના લિંગ દેહથી જુદો પટ્ટીને શુદ્ધ આત્મારૂપ થાને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ ધારે તો મૂર્તિ જોવી છે તેવી દેશે ત્યારે કારણ શરીર નાશ પામે. અને (કે. ૧૧ માં) ધ્યાન કરવાનો વપાય કહ્યો તેમાં પોતાને અજ્ઞાનરૂપ માનીને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ ધારથી એટલું છે અને એવી રીતે ધ્યાન કરવામાં પ્રવાસ ઘણોજ મોટો પડે અને હતકાઠ મૂર્તિ સિદ્ધ થાય છે તે ધ્યાન કરવાનો વપાય બાકી એટલું છે.

૨ ૪૦ યોગ માં ધ્યાન કરનારા સૂર્ય ચંદ્રને ન ધારે અને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને ધારે તો ધારાય કે નહિ ?

૧ ૪૦ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ ધારથી તેટલા સર્વેથી એટલું છે.

૩ ૪૦ પહેલા પ્રશ્નમાં જ્ઞાત્રમાં કહ્યું છે તે પદાર્થે ક્યારે દૃષ્ટિમાં આવે ત્યારે જીવને વિષેથી નાસ્તિક ભાવ સંપૂર્ણ આવે એમ કહ્યું ત્યારે સત્પુરુષના સમાગમથી નાસ્તિકભાવ આવે કે નહિ ?

૩ ૪૦ આમાં જેણે કેવલ શાસ્ત્ર બાકી સમજાવે દૃઢ કરી હોય તે શાસ્ત્રમાં કહેલું હોય તેને ક્યારે દૃષ્ટિપ દેશે ત્યારે વ્યર્થ મનાય એમ કહ્યું છે. અને જેને યુક્તનો યોગ થયો તેને તો આત્મા પરમાત્માનું દર્શન થાય એમ (૪૦ ૧૧ ના ૧ જોષા પ્રશ્નમાં) કહ્યું છે, તો નાસ્તિકવર્ણ આવે એમાં શું કહેવું ? ॥ ૨૨૨ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના ફાગન શુદ્ધ ૧૧ વક્રાવલીને દિવસ રવાબી શ્રીસહજાનંદશ્રી મહારાજ શ્રી અવધાવાદ મધ્યે શ્રીનરનારાયણના મંદિરની આગળ બેઠીને વિષે પાટ જાડી તકિયા નચાવીને વિગ્રમમાન હતા તે ધોળો સ્વેસ પહેર્યો હતો તે ધોળી વાદર અંદી હતી તે મસ્તકને વિષે ગુલાબી રંગનો ફેટો બાંધ્યો હતો તે તે પાછને વિષે ગુલાબના પુષ્પના તોરા છુકો રાખા હતા તે કાનને ઉપર ગુલાબના વેગુચ્છ ચોડ્યા હતા તે કંઠને વિષે ગુલાબના પુષ્પના હાર પહેર્યા હતા તે વે ધ્રુજને વિષે ગુલાબના શાંત્રુ બાંધ્યા હતા તે વે હાથને વિષે ગુલાબના પુષ્પના ગજરા પહેર્યા હતા એવી રીતે સર્વે અંગમાં ગુલાબના પુષ્પે ગરકાવ થયા હતા તે પોતાના હુસ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા વેશ વેશના શરિરિકની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ સર્વે પરમહંસ મત્તે ચોડ્યા એ વક્ત્ર મન શુદ્ધિ જે (૧) વક્ત્ર પરમેશ્વરનો ભક્ત છે તે તો આગ્રત સ્થાન ને સુપ્રતિષ્ઠિત થકી પર મર્તે છે ને મલીન રાજ તમ ને મલીન સત્ત્વ તેનો ત્યાગ કરીને શુદ્ધ સત્ત્વવય્ વર્તે છે ને વનો ચક્રો પરમેશ્વરને ભજે છે ને બીજો ભક્ત છે ને તો ત્રિગુણાત્મક વર્તે છે ને પરમેશ્વરને વિષે તો અતિશય પીતિપ્ત યુક્ત વર્તે છે એ વે મત્તમાં કિયો ભક્ત એટલું છે ? પછી સંત મંદલે તો એમ કહ્યું જે મગધાનને વિષે પીતિવાલો એટલું છે ત્યારે શ્રીજીમહારાજ ચોડ્યા એ વક્ત્ર તો નાઈ ધોઈ પવિત્ર થઈને મગધાનની પૂજા કરે છે અને વક્ત્રો મલ્લમૂજનો મર્થો ચક્રો મગધાનની પૂજા કરે છે એ વેમાં કિયો એટલું છે ? ત્યારે મુનિ મંદલે કહ્યું જે પવિત્ર થઈને મગધાનની પૂજા કરે

તે ઐષ્ટ છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે માયિક ઉપાધિને તજીને ભગવાનને મળે છે તેને તો તમે ન્યૂન કહો છો ને જે માયિક ઉપાધિ સહિત યકો પરમેશ્વરને વિષે પ્રીતિવાન છે તેને ઐષ્ટ કહો છો તે એ કેટલી રીતે ઐષ્ટ છે? પછી એ મમ્મતું કોઈપણ સમાધાન ન થયું પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ગીતામાં ચાર પ્રકારના ભક્ત કહ્યા છે તેમાં જ્ઞાનીને જ ભગવાને પોતાનો આત્મા કહ્યો છે માટે જે માયિક ઉપાધિને તજીને બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનને મળે તે જ ભક્ત ઐષ્ટ છે. શા માટે જે નિત્ય પ્રલય જે જીવની સુષુપ્તિ, જે નિમિત્ત પ્રલય જે બ્રહ્માની સુષુપ્તિ, ને પ્રાકૃત પ્રલય જે પ્રકૃતિનું કાર્ય સર્વે પ્રકૃતિને વિષે લીન થઈ જાય, અને આત્મતિક પ્રલય જે જ્ઞાન પ્રલય તેમાં તો પ્રકૃતિ પર્યંત સર્વે બ્રહ્મના પ્રકાશને વિષે લીન થઈ જાય છે, અને નિત્ય પ્રલયમાં જીવની ઉપાધિ લીન પાવે છે, અને નિમિત્ત પ્રલયમાં ईશ્વરી ઉપાધિ લીન થઈ જાય છે. ને પ્રાકૃત પ્રલયમાં પુરુષની ઉપાધિ સર્વે લીન થઈ જાય છે, પણ ત્યારે સૃષ્ટિ સંજ્ઞા છે ત્યારે એ ત્રણેને પોત પોતાની ઉપાધિ વચ્ચે છે અને આત્મતિક પ્રલય જે જ્ઞાન પ્રલય તેણે કરીને જેણે માયિક ઉપાધિનો ત્યાગ કર્યો તેને તો પાછી કોઈ કાલે માયિક ઉપાધિ વચ્ચે લીન નથી, અને એ જો કોઈક કાલે દેહ ધરે તો જેવ ભગવાન સ્વતંત્ર થકા દેહ ધરે છે તેવ તે પણ સ્વતંત્ર થકો દેહ ધરે છે. પણ કાલ કર્મને માયા તેને બાંધી રાખે દેહને નથી ધરતો માટે બ્રહ્મરૂપ થઈને પરમેશ્વરને મળે તે જ ઐષ્ટ છે. (૧) અને આ વાર્તા છે તે જે પરમેશ્વરનો અનન્ય ભક્ત છે અને એકાંતિક ભક્તના લક્ષણે શુદ્ધ છે તેને જ સમજાય છે. (૨) इतिवचनामृतम् ॥૨॥ (૨૨૨) ૨

રહસ્યાર્થ પ્ર०—આમાં પ્રથમ (૧) એક છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે નિમ્ન નિમિત્ત ને પ્રાકૃત પ્રલયમાં જીવ ईશ્વર ને પુરુષની ઉપાધિ લય પામે છે ને પાછી સૃષ્ટિ સમે વચ્ચે છે પણ જ્ઞાન પ્રલયે કરીને માયિક ઉપાધિને તજીને બ્રહ્મરૂપ પડેલે અમારા તેજરૂપ થઈને અમને મળે તેને કોઈ કાલે માયિક ઉપાધિ વચ્ચે લીન નથી અને તે જીવોનાં આત્મતિક કલ્યાણ કરવાને અર્થે સ્વતંત્રપણે દેહ ધરે ને શુદ્ધે એવો સમર્થ થાય. (૧) અને આ વાર્તા અમારા એકાંતિક ભક્તને સમજાય છે. (૨) વાસ્તો છે.

- ૧ પ્ર० પહેલી વાર્તામાં શુદ્ધ સત્ત્વમય વર્તે છે એમ કહ્યું છે શુદ્ધ સત્ત્વમય કેવી રીતે જાણવું?
- ૧ ૪૦ એનો ઉત્તર પણ વાર્તામાં નીચે કર્યો છે જે માયિક ઉપાધિનો ત્યાગ કરીને શ્રીજીમહારાજના તેજ રૂપ જે બ્રહ્મ તે રૂપ થઈને શ્રીજીમહારાજને મળે તેને આ ટેકાણે શુદ્ધ સત્ત્વમય વર્તે છે એમ કહ્યું છે માટે શુદ્ધ સત્ત્વમય પડેલે બ્રહ્મરૂપે વર્તે છે એમ સમજવું.
- ૨ પ્ર० આમાં શ્રીજીમહારાજના તેજરૂપ જે બ્રહ્મ તે બ્રહ્મરૂપે વર્તે તેને શુદ્ધ સત્ત્વમય કહ્યો અને (૪૦ ૧/૨ માં) શ્રીકૃષ્ણને પણ શુદ્ધ સત્ત્વાત્મક કહે તો શાવ આવે એમ કહ્યું છે માટે શ્રીકૃષ્ણને શુદ્ધ સત્ત્વાત્મક ન કહેવાય તો તેથી પર મહાકાલ ને તેથી પર નર નારાયણ ને તેથી પર વાસુદેવજીને ને તેથી પર મુલબજારના શુદ્ધ ને તેથી પર મુલબજાર ને તેથી પર શ્રીજીમહારાજના શુદ્ધ છે તેમને શુદ્ધ સત્ત્વમય વર્તે છે એમ કેમ કહેવાય માટે તે કેમ સમજવું?

૩

લેખનામુત્ર બં. ૨-૧

- ૨ ૭૦ [૭૦ ૧૮ માં] રજતમયી રહિત માયાનો સર્વગુણ તેને શુદ્ધસર્વ કહ્યો છે તે સ-
ર્વાત્મક શ્રીકૃષ્ણને ન કહેવા, ૧ ગુણથી પર કહેવા યમ કહ્યું છે, અને આમાં તો સર્વ
શબ્દ શક્તિવાચક છે તે શ્રીગીમહારાજની શક્તિ જે પ્રજા તે પ્રજારૂપે વર્તે તેનેજ શુદ્ધ
સર્વમય કહ્યો છે માટે શુદ્ધ સર્વમય વર્તે છે ઘટલે પ્રજારૂપે વર્તે છે યમ જાણવું.
- ૩ પ્ર૦ નિત્ય નૈમિત્તિક પ્રાકૃત ને આત્મેતિક ૫ ચાર પ્રકારના પ્રલય કહ્યા તે કેવી રીતે
થતા હશે ?
- ૪ ૭૦ પાતાલથી આરંભીને સ્વર્ગલોક પર્યંત દશ લોકમાં શ્રીજા અંતુથી લઈને ઇંદ્ર સુધીના
દેહનો ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે નાશ થાય છે તેને નિલ્ય પ્રલય કહેવાય છે. (૧) અને જ્યારે મર્ત્ય
લોકમાં ચાર અવજને ત્રીશ કરોડ વર્ષ થાય છે ત્યારે વૈરાજ પુરુષની સાંજ પડે છે,
ત્યારે પ્રથમ સો વર્ષ પર્યંત અનાદૃષ્ટિ થાય છે, પછી કૌશલનારાયણના મુજ થતી અગ્નિ ઉ-
ત્પન્ન થાય છે અને હવેથી સૂર્ય તપે છે તે દશ લોકને ઝાલી દે છે. ત્યારે મહાલોકનિવાસી
તે જનલોકમાં જાય છે પછી સાંવર્તક નામના મેઘ મુસલધારાથી વરસે છે, ને હના તારા
સુધી જલ મરાઈ જાય છે, ત્યારે વૈરાજ તથા પ્રજા, વિષ્ણુ, શિવની રાત્રી પડે છે ત્યારે
તે સૂઈ જાય છે તેના મેઢા તપ તથા જન ૫ લોકમાં રહેનારા તે પણ સૂઈ જાય છે.
આવી રીતે નૈમિત્તિક પ્રલય થાય છે. [૨] અને ૫ વૈરાજનો જોશહો દિવસ તેજહી રાત્રી છે
તે રાત્રી દિવસ ચાંદને આપણાં આઠ અવજને ચોસઠ કરોડ વર્ષ થાય છે અને તેણું સવાર
થાય છે ત્યારે જાગીને નૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરે છે. પૃથ્વી રીતે છત્રીશ હજાર નિમિત્ત પ્રલય
થાય છે, ત્યારે વૈરાજની સો વર્ષની આયુષ્ય પુરી થાય છે, ત્યારે તેનો દેહ નાશ પામે છે ત્યારે
પ્રધાન પુરુષની સાંજ પડે છે ત્યારે અષ્ટાવરણને ચૌદ લોકનો નાશ થઈ જાય છે તેને પ્રાકૃત
પ્રલય કહે છે. [૩] અને પ્રધાન પુરુષનો જોશહો દિવસ છે તેજહી રાત્રી છે તે પ્રધાન પુરુષની
આયુષ્યમાં છત્રીશ હજાર પ્રાકૃત પ્રલય થાય છે ત્યારે તે પ્રધાન પુરુષ મૂલ માયાને વિષે
લય પામે છે, એવાં અર્ચત પ્રધાન પુરુષો માયામાં લીન થાય છે અને મૂલ માયા મૂલ પુરુ-
ષને વિષે લીન થાય છે તેને મહા પ્રલય અથવા આત્મેતિક પ્રલય કહે છે. ત્યારે મૂલ પુરુષ
વાસુદેવ પ્રજાના પ્રજાપુર ધામમાં વાસુદેવને સમીપે જઈને નિવાસ કરે છે. આવી રીતે આત્મે-
તિક પ્રલય થાય છે. (૪) આવી રીતે જ્ઞાને કરીને પ્રકૃતિનું કાર્ય સર્વે પ્રકૃતિને વિષે લય
કરીને ત્રણ દેહથી પર પવો પોતાનો ચૈતન્ય તેને ઈશ્વરકોટી, પ્રજાકોટી, મૂલ અક્ષર કોટી
થી પર શ્રીગીમહારાજના તેજ રૂપ માનીને શ્રીગીમહારાજની મૂર્તિમાં જોડાય તે મુક થાય
છે તેને ફેર ઉપાધિમાં આશરું પહોંતું નથી, ને શ્રીગીમહારાજની પેટે સ્વતંત્રપણે જીવોનાં
કલ્યાણ કરવાને અર્થે શ્રીગીમહારાજની મૂર્તિમાં રહ્યા થકા અથવા શ્રીગીમહારાજના તેજરૂપ
જે ધામ તેમાં શ્રીગીમહારાજની સમીપે રહ્યા થકા આંહી વર્ણન આપે, ને શ્રીગીમહારાજની
દૃષ્ટાથી અંતર્યામિ થાય પણ કાઢ આદિક કોઈને આવી ન થાય નહિ. ॥ ૨૨૨ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના ફાગળ વદિ ૨ દ્વિતીયાને દિવસ શ્રાવ્ય શ્રીસરજાનંદજી
પદારાજ શ્રીઅમદાવાદ મધ્યે શ્રીનરનારાયણના ધંદિરને સન્મુલ્લ ઓઢા હપર યોજિયો

ચિંતાઓ હતો તે ઉપર વિરાજમાન હતા ને મસ્તક ઉપર ગુલાવી રંગની પાપ વિરાજમાન હતી ને તે પાપને વિષે ગુલાવના ને ચંદેલના ઘર વિરાજમાન હતા તથા પોતાના મુલારવિદની આગળ મુનિ તથા વેદવેદના દરિશક્તની સખા મરાડને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીવહારાજે સમગ્ર મુનિપંડિત પ્રત્યે પ્રશ્ન પુછ્યો કે (૧) જીવ માત્ર છે તે પંચ વિષયને આધારે જીવે છે તે કાંતો બહાર પંચવિષયને ભંગ-વતો હોય અને જ્યારે બહાર પંચવિષયનો યોગ નહોય ત્યારે અંતઃકરણમાં પંચ વિષયનું ચિંતન કર્યા કરે પણ એ જીવ વિષયના ચિંતન વિના ને વિષયને ભોગવ્યા વિના જ્ઞાનમાત્ર પણ રહી શકતો નથી અને જ્યેમ વડતું વૃક્ષ છે તેનાં જે મૂળ તેજ વડને છીલો રાસે છે અને શીમાં સર્વે મૂળ ઉસડી ગયાં હોય ને જો એક વડ-વાઈ પૃથ્વીમાં ચોટી રહી હોય તોપણ એ વડતું વૃક્ષ છીલું રહે છે, તેમ ઉપર થકી કદા-ચિત્ત પંચવિષયનો સ્થાગ કર્યો છે પણ અંતરમાં વિષયનું ચિંતન થાય છે પણ એને જન્મ મરણનો હેતુ છે પણ એ પંચવિષય તે પરમેશ્વરના મક્તને કેદી રીતે જન્મ મરણના હેતુ નથી એ પ્રશ્ન છે ? પછી એનો ઉત્તર જ્યેમ સમજાવ્યો તેમ મુક્તાનંદસ્વામીએ કર્યો. પણ ય-થાર્થ સમાધાન થયું નહિ. પછી શ્રીજીવહારાજ બોલ્યા કે જ્યો એ પ્રશ્નનો ઉત્તર અમે ફરીએ જે માયામય પણ એ જન જીર તેની ભાવનાએ રહિત કેવલ આત્મસત્ત્વરૂપે રહીને જે મક્ત પરમેશ્વરની મૂર્તિનું ચિંતન કરતો હોય તેને અગ્નિનાના ચિંતનને બલે ફરીને જ્યારે અપશ્વમ અવસ્થા વર્તે ત્યારે એ મક્તને અપશ્વમને બલે ફરીને પંચવિષય જન્મ મરણના હેતુ ન થાય જ્યેમ મરી જેવી કે સાવરમતી જેવી નદી કે કાંઠામાં વહેતી હોય ત્યારે હાથી ઘોડા વૃક્ષ સર્વે તળાઈ જાય પણ કોઈ ઠરી શકે નહિ તેમ અપશ્વમવાળાને પણ ગમે તેવા રમણિક ભોગ ઈન્દ્રિયોને ગાંધર થયા હોય પણ જ્યારે અંતર સન્મુલ દષ્ટિ કરે ત્યારે જેવા પૂર્વજન્મને વિષે લેખ્યા હોય તે આ જન્મમાં વિસરી જાય છે તેવી તેની વિસ્મૃતિ થઈ જાય છે. પણ રીતે જે મક્તને વર્તેતું હોય તે અપશ્વમ કહેવાય તે અપશ્વમનો મહિમા અતિ મોટો છે. અને જ્યેમ આ સંસારને વિષે જ્ઞાની સ્ત્રી શુદ્ધ હાય ને તેને પરજાખ્યા મોરે અ-તિશે મીતિ વર્તેતી હોય ને પછી તેને પરજાખીને જન રાત ને જન દિવસ સુધી ઝા-ગરોને પંચ કરાવ્યો હોય ને પછી એ બેને ચેલાં કર્યાં હોય તો નિદ્રાને માર્યે એક શીખાના રૂપનું કે સ્પર્શનું સુલ્લ ભોગવવાને સમર્થ થાય નહિ. અને એક શીખાને આલિંગન કરી રહ્યાં હોય તોપણ જ્યેમ કાઢીને સામસામાં વાંધી મૂક્યાં હોય તેમ સુતાં હોય પણ પંચ વિ-ષયમાં એકે સુલ્લ આવે નહિ. એ જો જ્ઞાનકાળે સુપ્રતિમાં અપશ્વમને પામ્યાં છે તોપણ કોઈ ભાતની વિષયની સ્વપ્ન રહેતી નથી તોજે જ્ઞાની છે ને પરમેશ્વરના સ્વરૂપને ધ્યાને રાખ્યો છે તેને પંચવિષય કેમ થાય કરે ? નહ કરે. માટે જે અપશ્વમજ્ઞાને

પામ્યો તેને પંચવિષય જન્મ મરણના હેતુ થાતા નથી. (૧)

૧

૨ પછી નિત્યાનંદસ્વામિષ્ પુછ્યું જે (૨) ઉપશ્ચમદશા પામ્યાનો શા હેતુ છે? પછી શ્રીજીમહારાજ વોલ્યા જે એક તો ભગવાનનું અતિશે મહાત્મ્ય સમજતો હોય અને વીહું ભગવાનને ભગવાનના મક્કની સેવા, ચાકરી, દર્શન કરવું તેમાં અતિશે વેગવાન બ્રહ્મા વર્તેતી હોય એવો જે ભગવાનનો મક્ત તેને ૯ ઉપશ્ચમ દશા આવે છે. [૨] પણ અમને ૨ એમ થાસે છે જે જે સેવક માની હશે તે તો કોઈને નહિ ગમતો હોય, અને માની સેવક પાસે જે ટેલ ચાકરી કરાવવી તે તો જેમ કાલ પહે ત્યારે મોટા માણસ પણ કોદરા સ્નાઈને જીવે તેમ માની સેવકને પાસે જે સેવા ચાકરી કરાવવી તે પણ એવી છે અને ધનીનો રાજીવો તો જેવો નિર્માની સેવક ઉપર હોય એવો માની ઉપર ન હોય માટે ધનીનું ગમતું કરે તેજ સેવક સાચો. [૩]

૩

૩ પછી શુક્રશુનિષ્ પુછ્યું જે (૩) જેને વિવેક ને સમજણ ન હોય તે ધનીને કેમ રાજી કરે? પછી શ્રીજીમહારાજ વોલ્યા જે મુઠ્ઠાજી બ્રહ્મચારી ને રતનજી ૯ અતિશે ક્યાં ઢાઢા છે, પણ કલ્યાણનો સ્વપ અતિશે છે માટે ભગવાન જેમ રાજી થાય તેમ એમને કરતાં આવશે છે સ્વં. અને વઢી આ સપયર્પાં તો અયોધ્યાવાસી માઈ માઈ સર્વે જેવા અમારા ગમતામાં વર્તે છે તેવા તો પરમહંસ તથા સ્નાંત્યયોગી ને વર્મયોગી સત્સંગી તે પણ અમારા ગમતામાં નથી વર્તતા કેમકે અયોધ્યાવાસી ૯ તો અતિશે જ સત્સંગપારાણ પોતાનું જીવિતવ્ય કર્યું છે માટે અયોધ્યાવાસીની પેટે ભગવાનને રાજી કરતાં કોઈને આવડતું નથી અને ૯ અયોધ્યાવાસી તો વધુ ત્રિશ્વાસી છે માટે કોઈક કાઠી હશે તો એમને છેતરી જાશે તે સારુ એમને કોઈક કાર્યનો આદર કરવો હોય ત્યારે મોટરા પરમહંસ તથા મોટરા સત્સંગી શુદ્ધસ્થ તેમને પુછીને તે કામ કરવા દેવું પણ કોઈક એક જાણને કહે કરવા દેવું નહિ એવી રીતે સ્વામી તથા શુદ્ધસ્થ સત્સંગીને અયોધ્યાવાસીની સ્વર રાસવી એમ અમારી આજ્ઞા છે. (૪) इति वचनामृतम् ॥૩॥ (૨૨૩)

૪

રહસ્યાર્થે પ્ર૦—આમાં પ્રમ [૩] છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે પંચ વિષયનું ચિત્તવન તે જન્મ મરણનો હેતુ છે તે માયામય શરીરની માલના ૯ રહિત કેવલ આસ્થાસ્તારુપે રહીને અમારી મૂર્તિનું ચિત્તવન કરે તે ચિત્તવને કરીને ત્યારે ઉપશ્ચમદશાને પામે ત્યારે પંચ વિષય જન્મ મરણના હેતુ ન થાય. (૧) શ્રીજીમાં અમારો અતિશે મહિમા હમણે અને અમારી તથા અમારા મક્કની સેવા ચાકરી દર્શન કરવામાં અતિશે વેગવાન બ્રહ્મા હોય તો ઉપશ્ચમ દશા આવે. (૨) અને માની સેવકની સેવા અમને નથી ગમતી ને નિર્માની સેવક ઉપર અમે વધુ રાજી છીએ ને તે સાચો મક્ત છે. (૩) શ્રીજીમાં અયોધ્યાવાસીની પ્રશંસા કરી ને પછી એમને કોઈક કાર્યનો આદર કરવો ૯ ત્યારે મોટરા શુદ્ધે સ્વર્મનિષ્ઠ ને સત્સંગના ધોરણને જાણનારા ને સત્સંગના મયસ્વજાલા પરમહંસ સવા

પણ સત્સંગી ગૃહસ્થ ભેમને પુછીને તે કામ કરવા લેવું પણ કોઈક વાક અજાણને ઘટલે સત્સંગના ધોરણને ન જાણનાર ને ધર્મે રહિત પલાને કહેવેથી કોઈ કામ કરવા લેવું નહિ પણ સ્વધર્મનિષ્ઠ મોટેરા ત્યાગી ગૃહીને આજ્ઞા કરી છે. (૪) વાતો છે.

- ૧ ૪૦ પહેલા પ્રશ્નમાં આત્મસત્ત્વારૂપે રહીને અમારી મૂર્તિનું ચિત્તવન કરે તે ઉપશમ દશાને પામે પણ કશું તે આત્મસત્તા કદ જાણવી ?
- ૧ ૪૦ પ્રશ્ન લેખી પર પવો જે બીવાત્મા ભેમને પ્રજ્ઞરૂપ માનીને બીજીમહારાજનું ચિત્તવન કરે તે ચિત્તવનને થકે ઉપશમદશા પમાય છે ત્યારે વિષય જન્મ મરણના હેતુ થતા નથી તે પ્રજ્ઞ રૂપે થતેવું તે આત્મસત્તા કહી છે.
- ૨ ૪૦ ઉપશમદશાનો ન આવે ને વિષયનું ચિત્તવન થાય પણ તેને અંતરમાં મહુ એક થતો હોય તેને જન્મ મરણ ટલે કે ન ટલે ?
- ૨ ૪૦ યંત્રે તો બીજીમહારાજ પુરું કરે પણ જન્મ ધરાવે નહિ પણ જોને વિષયના સંકલ્પ જોડેને એક ન થાય તેને તો જન્મ મરણ થાય સત્ત્વ ॥ ૨૨૬ ॥

સંસ્કૃ ૧૮૮૨ ના કાગળ વદિ ૩ તૃતીયાને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ બી અપદાબાદ મધ્યે બીનરનારાયણના મંદિરને સન્મુલ્ય વેદિકા ઉપર ગાદી વક્ત્રિયો ભેમે યુક્ત જે ટોલિયો તે ઉપર વિરાજમાન હતા ને ઘસ્ટક ઉપર ગુલામી રંગની પાપ વિરાજમાન હતી અને તે પાપને વિષે ગુલાવના તોરા છુકી રહ્યા હતા ને અવળ ઉપર ગુલાવના ગુચ્છ સ્ત્રોશ્યા હતા ને ગુલાવના અગણિત દાર તે કોટને વિષે વિરાજમાન હતા અને શાલુબંધ વાંચે ગુલાવના શાંધ્યા હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા વૈષ્ણવ દેહના હરિમુક્તની સવા મારાને વેળી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ મુનિમંદલ તથા હરિમુક્ત મધ્યે પણ ચોલ્યા જે (૧) સર્વે સાંખ્યો આજ વાત કરવી છે તે કહીજ છડજ જે મગવાન કેવા છે તો જન્મ ધરતે થકે પણ મજન્યા છે અને લેહને મુક્તે થકે પણ અજર અમર છે ને નિરંજન છે કહેતાં માવાના અંજન થકી રહિત છે ને મૂર્તિમાન છે અને સ્વપ્રકાશ છે પ્રજ્ઞ છે અક્ષર છે અંતર્યામી છે ને અનંત કોટી પ્રજ્ઞાંદના આધાર છે. અને યતુષ્ય લેહને જે ધરતું ને મુક્તું તે તો નયશાની પેટે દ્વિજાલ સરતું છે અને અનંતકોટી અક્ષરાતીત મુક્તના નિપંતા છે ને સર્વેના સ્વામી છે. (૧) પણ જે બીનરનારાયણ તે જે તે પ્રથમ ધર્મવૈષ્ણવ થકી મૂર્તિને વિષે ૧ પ્રગટ થઈને વહરિકામને વિષે તપ કરે છે અને થકી તે બીનરનારાયણ જે તે મચ્છ, કચ્છ, વારાહ, શામન, રામકૃષ્ણાદિક જે લેહ તેને પ્રવળ કરીને અને તે પોતાને લેહેકરીને અન્ય જીવોના લેહના અધિમાનનો ત્યાગ કરાવીને અને પ્રજ્ઞ અધિમાનનું પ્રવળ કરાવીને તે પછી પોતાના લેહને ને અન્ય જીવોના લેહને સમ લેસાટે છે જેમ કાંટે કરીને કાંટાને કાઢીને જે કાંટાનો ત્યાગ કરે છે તેમ મગવાન પોતાના લેહનો અને અન્ય જીવોના લેહનો તુલ્યાર્થે ત્યાગ કરે છે. તે મારત્વે વિષે આસ્થાન છે જે નૃસિંહજીને ક્યારે

દેહનો ત્યાગ કર્યાની ઇચ્છા થઈ ત્યારે અંતર્ધર્મીરૂપે કરીને શિવના હૃદયને વિષે મેરીને શિવપાસે સરખનો દેહ ધરાવ્યો અને તે સરખને ને તૃસિંહજીને માંહોમાંદી મુદ્ધ થયું ને પછી તૃસિંહમીં પોતાનો દેહ મૂકી દીધો પરી રીતે દેહનું મહાન કરે છે ને પછી દેહનો ત્યાગ કરે છે તે જેમ ઋષભદેવે અગ્નિને વિષે વઢીને દેહનો ત્યાગ કર્યો અને શ્રીકૃષ્ણમહાવાનના પગમાં તીર લાગ્યો ને દેહના ત્યાગ કર્યો, તે ચરિત્રને દેહીને જે નાસ્તિકમતિવાળા છે ને અમક્ક છે તેની બુદ્ધિ ખરબાઈ જાય છે અને મહાવાનને વિષે જન્મ મૃત્યુનો આરો-
પણ કરે છે અને તેની મતિને વિષે દુષ્ણ જણાય છે જે મહાવાન પણ કર્મ કરીને દેહને ધરે છે અને કર્મ કરીને દેહને છુકે છે અને નૈષ્કર્મ્ય કર્મને કરશે ત્યારે કર્મ સ્વપીને છુકા થાશે અને જે આસ્તિક બુદ્ધિવાળા છે અને દરિયક્ક છે તે દુષ્ણ જાય છે જે નાસ્તિકર્મી સમ-
જણ છે તે તો જુદી છે ને મહાવાનનો દેહ તો નિત્ય છે અને વાઙ્, યૌવન, હૃદયને જન્મ મૃત્યુ ઇત્યાદિક જે દેહના શુભ તે મહાવાનની લીલા છે અને જે કાલને માયા તે તો મહા-
વાનના દેહને વિષે લેટા કરવાને અર્થે સર્વથા યાતા નથી. અને જ મહાવાનના દેહને વિષે પરિણામપણું જણાય છે જ તો જ મહાવાનની માયાજ કરીને જણાય છે અને તેને વિષે જે મહાવાનના ધક્ક છે તે મોહ નથી વામતા ને જે અમક્ક છે તેમિ મતિ ખરિ જાય છે જેમ નટવાના ચરિત્રને દેહીને જગતના બીજની મતિ ખરિ જાય છે અને નટની ચિયાનો જા-
ણતલ જે વુલ્લ તેની મતિ નથી ખરમાતી તેમ મુકુષેત્તમ દવા જે શ્રીનરનારાયણ તે અનેક દેહ ધરીને નટવાની પેટે વદલી દે છે, ને જ.શ્રીનરનારાયણ તો સર્વે જે અવતાર તેના કારણ છે ને તે શ્રીનરનારાયણને વિષે ધરણભાષ જે કલ્પે છે તેને અનેક દેહ ધરવા પડે છે ને ચોરાશીના દુઃસ્વનો ને યમપુરીના દુઃસ્વનો તેને પાર આવતો નથી. (૨) અને જે શ્રી ૨
નરનારાયણને વિષે અજર અમરપણું સમજે છે તે કર્મ વધી ને ચોરાશી વધી છુકાઈ જાય છે. માટે આપણા હૃદય સંપદાવના સર્વે સત્સંગી સાધુ તે જે તે મહાવાનની મૂર્તિયો જે થઈ ગઈ ને દમણા છે ને આગલ થાશે તેને વિષે મરણયાવ કોઈ કલ્પલોમાં અને જા થાતાં સૌ કલ્પી લેજો દુષ્ણ કરીને બીજીમહારાજ પોતાનું વર્ષમાનકાલે મગટપણું જના-
વતા હવા. (૩) ॥ ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥ ૪ ॥ (૨૨૪)

રહસ્યાર્થ ૫૦—જામાં કૃપાવાક્ય [૧] છે, તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે કે અને અજન્મા, અજર, અમર, ને માયાને જાણરણે રહિત ને મૂર્તિમાન હીંપ ને સર્વેના આધાર ને સ્વામી હીંપ અને નટની પેટે મનુષ્ય રૂપે દેખાઈવ હીંપ. (૧) અને શ્રીનરનારાયણ જે અને તે અને પ્રથમ ધર્મદેવ થકી મૂર્તિને વિષે મગટ થઈને વદરિકાઅમમાં તપ કરીવ હીંપ અને મચ્છ, કચ્છ, રામકૃષ્ણાદિક રૂપને મહાન કરીને જીવોના દેહાભિમાનનો ત્યાગ કરાવીને ને મદ્દા અભિમાન મહાન કરાવીને અન્ય જીવોની પેટે દેહનો જાગ કરીવ હીંપ જેમ તૃસિંહજી આપમદેવ તથા બીકૃષ્ણ મહાવાને દેહનો ત્યાગ કર્યો તેમ, અને ઘણાં અમારાં ચરિત્રને વિષે

માત્સિક અને અધિકની મતિ ઋમિ જાય છે, ને અમારા મત મોહ નથી પામતા, અને ધીપુરપો-
તમ નરનારાયણ જે અમે તે અમે સર્વના કારણ છીએ અને અનેકરૂપે દર્શન આપીને અદૃશ્ય
થઈએ છીએ ને અમારે વિષે મરણભાવ કહ્યે તેને ચોગણી ને ચમપુરીના ડુઃખનો અંત નથી
આવતો. (૨) અને અમને અજર, અમર જાણે તે ચોગણી ને કર્મથી મુકાય છે. માટે આગલ
થયા જે અવતાર અને હમણાં આ પ્રગટ પ્રમાણ જે અમે ને આગલ થશે જે અવતાર તે સર્વેમાં
મરણભાવ પરદાનો નહિ. [૧] આવતો છે.

૧ પ્ર૦ ધીજીમહારાજને સ્વપ્રકાશ કહ્યા તે સ્વપ્રકાશ કેવી રીતે જાણવા ?

૧ ૩૦ સ્વપ્રકાશ ઘટલે ધીજા કોઈનો આપેલો પ્રકાશ નહિ પોતાનેજ પ્રકાશ પ્રકાશમાન છે,
માટે સ્વપ્રકાશ કહ્યા છે.

૨ પ્ર૦ આમાં ધીજીમહારાજને બ્રહ્મ ને અક્ષર કહ્યા અને (પ્ર૦ ૧૧, ૪૨, ૫૦ તથા
૪૦ ૧૩ ના ૨ ધીજા પ્રશ્નમાં) બ્રહ્મ કહ્યા છે. અને (પ૦ ૨ માં) અક્ષર કહ્યા છે
અને કેટલાંક વચનામૃતોમાં પરબ્રહ્મ તથા અક્ષરાતીત કહ્યા છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ૩૦ જે સર્વથી અતિશે મોટા હોય તે બ્રહ્મ કહેવાય, અને જે ન ક્ષરે તેમને તથા જે મૂર્તિ-
થી જુદા ન પડે તે સર્વને તથા ચૈતન્ય વર્ગ સર્વને અક્ષર કહેવાય તે ધીજીમહારાજ જેવા
અક્ષર ધીજા કોઈ નથી માટે ધીજીમહારાજને અક્ષર કહ્યા છે. અને ધીગોપાઠાનેદ્વસ્વામી
મુક્તાનેદ્વસ્વામી, બ્રહ્માનેદ્વસ્વામી, નિત્યાનેદ્વસ્વામી, ગુણાતીતાનેદ્વસ્વામી, જ્ઞાનાનેદ્વસ્વામી આદી
સર્વે અનાદિ મુક્ત છે તે ધીજીમહારાજની મૂર્તિમાં સદાય રહ્યા છે પણ જુદા પડતાજ
નથી માટે તેમને પણ અક્ષર કહેવાય છે. પણ જે સૃષ્ટિકર્તા મૂલપ્રકર છે તેનો અનાદિ
તથા પરમ પદાતિકથી ન્યૂન છે અને ગોપાઠાનેદ્વસ્વામી આદિકને મૂલઅક્ષરની ઉપમા
આપી હોય તે જો શાસ્ત્રમાં તેની મોટવપ હોય તેથી તેની ઉપમા આપી છે પણ અનાદિ
મુક્ત જેવા અક્ષર ધીજા કોઈ કહેવાય નહિ અને બ્રહ્મ તથા અક્ષરથી પર છે માટે પરબ્રહ્મ
તથા અક્ષરાતીત કહ્યા છે.

૧ પ્ર૦ વદરિકાશ્રમમાંતો નરનારાયણ કલ્પ કલ્પ પ્રત્યે આવીને તપ કરે છે અને પ્રથમ
પ્રગટ થઈને વદરિકાશ્રમમાં તપ કરે છે એમ ધીજી આવતામાં કેમ કહ્યું હશે ?

૧ ૪૦ આ બ્રહ્માંડમાં ધીજીમહારાજ પ્રથમ પ્રગટ થયા છે તેથી પ્રથમ ધર્મરેષને સુર્તિ જે
અક્ષિ તે થકી પ્રગટ થઈને તપ કરે છે એમ કહ્યું છે અને સુમુક્ત ળીવોના કલ્પાણને અર્થે
વનમાં વિષ્ણુ ને તપ કરવું તે તપ કહ્યું છે અને આ લોકને વિષે પોતાના અક્ષોને દર્શન
સ્પર્શાદિકનું સુખ આપવા સારું ડંબ ડંજાગરો ખુલ્લ તરસ ટાલ તડકાને સહન કરીને વૈદ્ય
વિદેશમાં વિચરતા હતા માટે તપ કરે છે એમ કહ્યું છે. અને જોમ પોતાને નરનારાયણ
નામે કહ્યા છે તેમ વનને વદરિકાશ્રમ નામે કહ્યું છે પણ જે વદરિકાશ્રમમાં તપ કરે છે તે
નરનારાયણ અને ધીજીમહારાજ તો જુદા છે ને સર્વના કારણ ને અવતારી છે તે પણ આવ-
તામાં અમે મચ્છ, કચ્છ રામકુમાદિક અવતારોનું પ્રહન કરીએ છીએ એમ કહ્યું છે. ॥૨૨૪॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના ફાગણ વદિ ૪ પતુર્થીને દિવસ સ્વાધી શ્રીસહજાનેદ્વજી
મહારાજ શ્રીઅમદાવાદ મધ્યે ધીનરનારાયણના મંદિરને વિષે પોતાને પોહવાની મેદીને

વિષે વિરાજમાન હતા અને ઢોલિયા ડર તકિવાનું ડડીમળ દીર્ઘ હનું ને સર્વે સ્વેત વશ ધારણ કર્યો હતાં ને કંઠને વિષે ગુલાચનો મોટો ઢાર વિરાજમાન હતો ને મસ્તકને વિષે પુષ્પના તોરા લટકતા હતા ને હસ્તને વિષે તુલસીની ઢાઢાને ફેરવતા હતા અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મોટા મોટા મુનિ તથા વેશ વેશના હરિમત્તની સમા મરાઈને વેઢી હતી.

૧ તે સમે કુવેરસિંહજી છત્રીદારે શ્રીજીમહારાજને મત્ર પુછયો કે [૧] હે મહારાજ ! શ્રીપુરુષોત્તમ ધવા જે મગવાન તેનું અસાધારણ લક્ષણ તેનું છે? વઢી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જીવનાં માણ, નાઢી, તેનો સંકેલો કરવો તે બીજાથી ધાય નહિ, ને લાલું માણસ નિયમમાં રઘા થકાં વશ ચડ રહે તે બીજા કોઈથી ધાય નહિ, અને અસર આદિક જે મુક્ત તેને પણ નિયમમાં રાલવાને સમર્થ છે ધ અસાધારણ લક્ષણ કહું. (૧) ૧

૨ વઢી કુવેરસિંહે બીજો મત્ર કર્યો જે (૨) હે મહારાજ ! અસંખ્ય કોટી બ્રહ્માંડ છે ને મગવાનનો અવતારતો આન બ્રહ્માંડમાં ને જંબુદ્વીપના મત્તલંઢને વિષે છે અને બીજા બ્રહ્માંડમાં અસંખ્ય જીવ છે તે જીવોનો ડઢાર મગવાન શી રીતે કરતા હશે ? તે કહો. વઢી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જે મગવાન આ બ્રહ્માંડને વિષે વિરાજે છે તેજ મગવાન સર્વના સ્વામી છે ને અંત કોટી બ્રહ્માંડને વિષે અસંખ્ય જીવોના કલવાળને અર્થે બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ મત્રે મગવાન પોતે વેઢને ધારણ કરે છે તેને સ્થરણે અસંખ્ય જીવ ધાય છે તેજે કરીને અસર ધામમાં શ્રીપુરુષોત્તમના સ્થરણારવિંદને ધળાક જીવ પામે છે ધ ઉત્તર ધનો છે. (૨)

૨

૩ અને વઢી કુવેરસિંહે મત્ર પુછયો જે (૩) હે મહારાજ ! મગવાનને જાણવાબાઢા જે મગવાનના મત્ર સત્સંગી તેને શું શું તજવું ને શું શું મ્રહણ કરવું ? તે કહો. વઢી શ્રીજીમહારાજ ધમ બોલ્યા જે આ લૌકિક આજ્ઞા છે જે તેનો સ્થામ કરવો ને મગવાનની તરફની આજ્ઞાનું મ્રહણ કરવું. તે જો ધનને વિષે આજ્ઞા હોયતો ધમ આજ્ઞા બાંધવી જે મગવાનના ધામમાં સોનામહોરંના ઢગલાને ઢગલા છે ને ઢીરા, રત્ન, માળેક અમુલ્ય તેના પણ ઢગલાને ઢગલા છે ધ સર્વે મગવાનને મજાનું તોપામશું ધમ આજ્ઞા બાંધવી, પણ અર્ધિયાંની આજ્ઞા ન બાંધવી. અને જો કામી હોય તો ધમ ચિવાર કરે જે ધર સ્ત્રી સામી સ્ત્રોટી નમર કરશુંતો નરક ચારાશીમાં તે પાપે જાવું વડશે ને ત્યાં મહાદુઃસ ધાશે, ને ચિપયતો કુતરાં ગવેઢાં પણ મોગવે છે અને મુને તો મગટ પુરુષોત્તમ મલ્ધ્યા છે તે કુરાંજી ધાશે તો મોટી સ્ત્રોટય આવશે, ધમ જાણીને કામ વાસનાનો સ્થામ કરવો અને મગવાન સંવંધી મુસનું મ્રહણ કરવું. ને વેઢના સંવંધીમાં પ્રીતિ હોય તેનો સ્થામ કરવો ને મગવાન ને મગવાનના ઢાસ જે સંત તે સંધાયે પ્રીતિ કરવી ધ મ્રહણ કરવું ને વેઢને વિષે અંબુદિ હોય તો તેનો

ત્યાગ કરીને ધનધાનના દાસપણની બુદ્ધિનું મદન કરવું ને ધનધાન અથવા સાધુ તે પોતાને કાંઈક રીતે બઢ્યા હોય ને તિરસ્કાર કર્યો હોય તો તેનો મનમાંથી ત્યાગ કરવો ને પોતાની મુલ્ય આળવી ને ધનધાનનો ને સંતનો ગુણ મદન કરવો એવી રીતે સર્વે સ-
વર્ણ વિચારવું પણ અબલું તો કોઈ દિવસ વિચારવું નહિ એ ઉત્તર છે. (૩)

૪ અને વઢી કુવેરમિદે પ્રભ પુછ્યો છે (૪) કે મહારાજ ! ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ એ ચારેનું રૂપ કહો. પછી શ્રીમદ્દેવદાસ મંદમંદ હસીને એમ કહ્યો છે અર્થનું રૂપ તો એ છે જે જેને કરીને ધન મેળું કાવું અથવા મોક્ષ સંબંધી પોતાનો અર્થ સાધવો એ પણ અર્થનું રૂપ છે. અને ધર્મનું રૂપ તો એ છે તે ધન ધર્મને અર્થે મત્સંગમાં જાણે પણ કુ-
માર્માં જવાં ન જાણે એ ધર્મનું રૂપ છે. અને કામનું રૂપ તો એ છે જે એક પરોક્ષ સ્ત્રી રાણે ને તેનો પણ મનુષ્યકાળે સંગ કરે અને સ્ત્રી સ્ત્રીઓ મનમાં છે તેને મા, વેન, દિ-
કરી મુલ્ય આળવીને ત્યાગ રાણે. અને મોક્ષનું રૂપ તો એ છે મત્સંગ સંબંધી જે સર્વે વ-
ર્ણધાન તેને સ્વચ્છદાર રહેને રાણે ને ધનધાનનો પ્રયત્ન નિમિત્ત રાણે એ એ ચારેનો ઉત્તર છે. એમ કરીને શ્રીમદ્દેવદાસ પછી પોદી આતા હવા. (૪) ઇતિવચનમયુક્ત ॥૫॥ (૨૨૫) ૪

રહસ્યાર્થ ૦ ૫૦—આમાં પ્રભ (૪) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીમદ્દેવદાસને કહ્યું છે જે ઝીંજના નાદી પ્રાણનો સંકેતો કરવો તથા લાલો માનસોને વધા કરવાં તથા મૂર્તિમાન અક્ષર કોટીને નિયમમાં રાખવા તથા અમારા મુકને પણ નિયમમાં રાખવા તે અમારું અસાધારણ લક્ષણ છે (૧) શ્રીજામાં અમે સર્વેના સ્વામી છીએ અને અનંત પ્રજામાં અસંખ્ય જીવોના કલ્યાણને અર્થે પ્રજાંદ પ્રજાંદ પ્રત્યે દુઃખ આપીને અસંખ્ય જીવોને અમારા ધામમાં લઈ અહીં છીએ. (૨) શ્રીજામાં ધનની તથા કામની વાસનાનો ત્યાગ કરવો ને અમારા મુકની વાસના રાખવી, અજે દેહ જે દેહના સંબંધીને વિષે પ્રીતિ ને અહંબુદ્ધિ ત્યાગ કરીને અમારે ને સંતને વિષે પ્રીતિ ને અમારે વિષે દાસપણ રાખવું, ને અમે તિર-
સ્કાર કરીએ તો પોતાની મૂલ્ય આળવી ને અમારો ને સંતનો ગુણ લેવો. (૩) જોધામાં ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષનાં રૂપ કહ્યાં છે. (૪) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રભમાં સર્વોપર ને મૂલ્ય અક્ષરોદિક સર્વ અવતારોના અવતારોને અનંતકોટી મુક્તોના સ્વામી સાક્ષાત્ શ્રીસ્વામિનારાયણ પૂર્ણપુરુષોત્તમ તેમજ પોતાના અસાધારણ લક્ષણ કહ્યાં તે વિનાનાં શ્રીજાં અસાધારણ લક્ષણ હોય તે કહ્યા કરીને કહો.

૧ ૭૦ પૂર્વે થઈ ગયેલા સર્વ અવતારોને પોતાની મૂર્તિને વિષે દેખાડે તે દિવ્ય મૂર્તિ એવા શ્રીમદ્દેવદાસનું પ્રથમ લક્ષણ છે [૧] અને વૈકુંઠાદિક લોકને વિષે ગૌરી દિવ્ય મૂર્તિઓ તથા તે મૂર્તિઓમાં ગૌરું દિવ્ય અદ્ભુત ધનું જે એશ્વર્ય ને મુક્ત તે પોતાની મૂર્તિને વિષે વધુ મનુષ્યોને દેખાડે તે શીલું લક્ષણ છે. [૨] અને સાધારણ મનુષ્યોને પણ સમાધિ કરાવીને પોતાની મૂર્તિને વિષે પિત્તનો નિરોધ કરાવે તે આમાં પહેલી વાચતમાં પ્રથમ લક્ષણ કહ્યું જે નાદી પ્રાણનો સંકેતો કરવો તે આ શ્રીમદ્દેવદાસનું શ્રીજી લક્ષણ છે. (૨)

બને ધીજા અવતારોપ કલ્યાણ કર્યું તથા ચિત્તનો નિરોધ કર્યો તેનું સામર્થ્ય તો પોતાના મ્હો દ્વારે જણાવ્યું તે ધીર્મહારાજનું ચોથું લક્ષણ છે. (૪) અને પોતાનું અપાર તેજોમય પદું જે અક્ષરધામ તેને વિષે દિવ્યસિદ્ધાસન ઉપર ચિરાજમાન ને અનંતકોટી મુકો પોતાની સેવામાં છે. યથા પોતાનાં દર્શન જેવા તેવા મનુષ્યોને કરાવે તે પાંચનું લક્ષણ છે [૫] અને પૂર્વના શાસ્ત્રને વિષે જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, મક્ષિ, ધર્મ, યોગ, સૌહાર્ય, વિગેરેનાં સ્વરૂપનું વર્ણન કરેલું છે તેનું વર્ણન પોતાના યોગ વલ્લભી કરે અથવા પોતાના મ્હો પાસે વર્ણન કરાવે ત્યારે પૂર્વના શાસ્ત્ર કરતાં તેમાં મહુ જમત્કાર આવે અને અર્થ પણ સોના સમજ્યામાં આવે ને અમૃતની પેટ સર્વેને જ્ઞાન્તિ કરે તે સાધ્યાત્ ભગવાન ઐસ્વામિનારાયણ તેમનું છઠું લક્ષણ છે. (૬) અને લોહચમકવત્ પોતાના દર્શન માત્રે કરીને અનેક ઝીવની વૃત્તિઓનો પોતાને વિષે સહજ સ્વમાયે નિરોધ થાય ને હાલો માણસને વશ કરવા તથા મૂઢબક્ષર કોટીને તથા અનંતકોટી મુકોને પણ નિયમમાં રાખવા સમર્થ એમ આ વચનામૃતમાં પહેલી વાચતમાં પછીથી ધીજું લક્ષણ કહ્યું તે આ સાતનું લક્ષણ છે. (૭) અને ઝીવનું પોતાના આશ્રય માત્રે કરીને પરમ કલ્યાણ થાય ને અંત-કાલે પોતાના મુકોપ સહિત દર્શન આપીને અક્ષરધામમાં લઈ જાય તે આઠનું લક્ષણ છે. (૮) અને ધોર કલ્પિનને વિષે પોતાની આજ્ઞાને વિષે અનેક મનુષ્યોને વર્તાવીને તેમને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, મક્ષિને વિષે સ્થિતિ કરાવે તે નવનું લક્ષણ છે. [૯] અને અઠાંગયોગ સિદ્ધ કર્યા વિના પણ, પોતાના સંસ્કૃતિને પામેલું વક્ષ તથા પુષ્પ તથા છદી તેના સ્પર્શે કરીને તથા દર્શને કરીને સમાધિયો કરાવે, એક સમાધિયોમાં પોતાનું દેશ્વર્ય મૂર્તિ ધામ તે સર્વેને દેલાડે તે દસનું લક્ષણ છે. (૧૦) અને કોઈ પરદેશમાં જઈને મનુષ્યોની આગલ ધીર્મહારાજની મૂર્તિ સંબંધી વાર્તા કરે તે વાર્તાને સાંભળનારા મનુષ્યો ધીર્મહારાજને તેજના સમુદમાં દેલે તે અગીઆરનું લક્ષણ છે. [૧૧] અને પ્રધાનપુત્ર વર્ણત ઝીવકોટી અને મૂઢ પ્રકૃતિરૂપ માયા ને મલ્લપુત્રરૂપ રૂંધર અને મહાકાલ ને બ્રહ્મા ને મૂઢ-અક્ષર ૫ સર્વ કોટીયોથી પર પરમ દૈવિક તથા અનાદિ મુક તે સર્વેના સ્વરૂપનાં તથા પોતાના સ્વરૂપનાં મેદે સહિત જુદાં જુદાં લક્ષણ કરે અથવા પોતાના મ્હો પાસે કરાવે અને તે સર્વેનાં દેશ્વર્ય સહિત સ્વરૂપને યજ્ઞાક મનુષ્યોને દેલાડે તે સર્વોપરી અક્ષરધામા-ધિપતિ યથા પુરુષોત્તમ ઐસ્વામિનારાયણ ભગવાન તેમનું આ બારનું લક્ષણ છે. (૧૨) અને પોતાના પૂર્વના અવતારોને પોતાની મૂર્તિને વિષે કીન કરતાં યજ્ઞાક મનુષ્યોને દેલાડે અને પોતે કોઈ અવતારમાં લીન ન થાય તે ધર્મ દેવતા પુત્ર ઐહરિભગવાનનું આઠ્ઠવર્ષકારક આ તેરનું લક્ષણ જાણું. (૧૩)

- ૨ પ્ર. ૦ ધીજા પ્રશ્નમાં અમારા થામમાં સોના મહોરોના તથા ફીરા માણેકના ઢગલા છે ધમ કહ્યું છે ૧ માથિક વસ્તુ ધીર્મહારાજના થામમાં તો નહોત મારે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૨ ૩૦ નવા આદરવાલા સહામ મ્હોને કોઈ દેલાડીને આ લોકમાંથી વલેડવા સાદ કહ્યું છે. પણ માયાવી:પર:જે લોક છે તેમાં માથિક વસ્તુ કેમ નહિ. ॥ ૨૨૫ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના ફાલગુણ શુક્ર ૬ છઠ્ઠે દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ

શ્રીઅમદાવાદ મધ્યે શ્રીનરનારાયણના મંદિરને સન્નિહિત વેદિકા ઉપર ગાદી તકિયો તેણે યુક્ત જે ઢોલિયો તે ઉપર વિરાજમાન હતા ને સર્વે ચેતવણ ધારણ કર્યાં હતાં ને કોટને વિષે ગુલાબના ફાર પહેર્યાં હતા ને પાષને વેડ કોરે ચમેલીના ઘુપ્પના તોરા ઢૂકી રહ્યા હતા ને વેડ કાન ઉપર ગુલાબના ગુચ્છ વિરાજમાન હતા ને ગુલાબનો મોટો ગુચ્છ હસ્ત કમલમાં ઢડને મુસ્તારવિદ ઉપર વારંવાર ફેરવતા હતા ને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી સંધ્યા આરતી થઈ રહી તે કેટે કુવેરસિંહે શ્રીમીમહારાજ પ્રત્યે પ્રશ્ન પુછ્યો ? જે (૧) હે મહારાજ ! જે ધગવામને ધગવાન જાણ્યા તેને સર્વે અંગે ધગવાનનો નિશ્ચય હશે નહિ તે અંગ કહો ? પછી શ્રીમીમહારાજ બોલ્યા જે આ વાત તો સૌને સાંભળવા યોગ્ય છે તે માટે સર્વે સાંભળો, જે આ સત્સંગને વિષે ધગવાન વિરાજે છે તેજ ધગવાનમાંથી ચો-વીશ અવતાર થયા છે ને પોતે તો અવતારી છે, ને એજ સર્વે જીવોના અંતર્યામી રૂપ છે ને એજ અસરધામને વિષે તેજોમય છે ને સદા સાકાર રૂપ છે ને અનંત પ્રેમ્ય યુક્ત છે, ને એજ રાજાધિરાજ અનંત બ્રહ્માંડના છે ને અસર બ્રહ્માના પણ કારણ છે ને તે ધગવાન પ્રગટ થઈને કૃપમહેશ્વરી ક્રિયાને પ્રણ કરે ત્યારે જાણીએ જે કૃપમહેશ્વર છે ને રામાવ-તારનાં ચરિત્ર કરે ત્યારે જાણીએ જે રામચંદ્રમી છે, ને શ્રીકૃષ્ણાવતારની લાલા આચરે ત્યારે જાણીએ જે શ્રીકૃષ્ણ છે, એજ પ્રકારે ચોવીશ અવતારમાં જે જે અવતારની ક્રિયા જાણ્યામાં આવે ત્યારે એમ સમજવું જે મોરે ધગવાનના જેટલા અવતાર થયા છે તે સર્વે આમાંથી થયા છે અને તેજ આ છે એમ સર્વે અંગે સમજે ત્યારે નિશ્ચય તેનાં હશે નહિ ને એમ ન સમજે તો કાંઈક ઢગમગટ વાય સરો એ ઉત્તર છે. ને તમને સર્વેને આજ ધગ-વાન પ્રગટ છે તે તો સર્વના કારણ છે ને સર્વે અવતારના અવતારી છે ને અસરધામના ધામી છે ને તેજ શ્રીનરનારાયણ રૂપે થઈને ધર્મ થકી થકિને વિષે પ્રગટ થયા છે તે માટે આ શ્રીનરનારાયણને અમે અતિ આગ્રહ કરીને અમારું રૂપ જાણીને સર્વેથી પ્રથમ આ શ્રીનરને વિષે પથરાવ્યા છે એજ બ્રહ્મામહોલના નિવાસી છે. (૧)

૨ ત્યારે વચ્ચે કુવેરસિંહે કહ્યું જે (૨) બ્રહ્મા મહોલ કેવો છે તેનું રૂપ કહો અને તેને વિષે જે ધગવાનના મહત્ત્વ છે તેનું રૂપ કહો ? પછી શ્રીમીમહારાજ બોલ્યા જે અસરરૂપ જે બ્રહ્મા છે તેજ શ્રી પુરુષોત્તમનારાયણને રહેવા સારુ મહોલરૂપ થયો છે ને સર્વે અસર બ્રહ્મા થકી ધગવાનના મહોલરૂપ જે અસર બ્રહ્મા તે અનાદિ છે. ને તે બ્રહ્મા મહોલને વિષે વહુ પ્રકારના મહોલ છે ને તે મહોલને વહુ પ્રકારના મોલ છે ને વહુ પ્રકારના બહુતા છે ને વહુ પ્રકારની તેને અગાસીયો છે ને તેને વિષે વહુ વિવિધ વિવિધપણું છે ને વહુ પ્ર-કારના કુવારા છે ને વહુ પ્રકારના પાન થમીના છે ને તેમાં પુલ્લ પન્ન અન્ત જાતનાં છે

ને તેજોમય છે ને અનંત છે ને એને કોઈ ધામની ઉપમા ન દેશાય એવું છે અને ગોલોક પળ એને કહીપ છદ્દ અને અનંત અન્ય ધામની વિભૂતિથી તે થકી અસંખ્ય કોટી જાતની શોભાનું અધિકપણું છે ને અપાર છે તેનું દૃષ્ટાંત જે જેમ વાદળને ચારે દિશામાં જોઈએ સ્વારે એમ જગાયા છે એ દબતું દબતું પૃથ્વીને આળીએ અદ્યું છે પણ ચાલી ચાલીને થાકી જાઈએ તોય પણ પાર આવે નહિ, ને વાદળને ડુંગ્રુ જોઈએ તોપણ જાળીએ જે આ રહ્યું પણ વિચારીને જુવે તો ઘડું ડુંગ્રુ છે ને અપાર છે ને તેનો જો પાર લેશ માંડે તો પાર આવે નહિ એવું વ્રજ ધામ મોટું છે. (૨) તે ધામને વિષે જે અસંખ્ય મુક્ત ૨ રહ્યા છે તે આકારે સહિત તેજોમય છે ને સર્વભૂત માણી માત્રના અંતર્યામી છે ને તે સર્વે ભગવાનની સેવામાં નિરંતર તત્પર રહે છે અને તેજ ધામના જે ધણી અને અસરા તીત મુક્તના સ્વામી ને પરબ્રહ્મ શ્રી પુરુષોત્તમ જે છે તેજ આ સત્સંગને વિષે વિરાજમાન છે આશો જેને નિશ્ચય છે તેજ વ્રજ ધામને પામે છે. (૨) *ઈતિવચનામૃતમ્ ॥૬॥ (૨૨૬) ૩*

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં પ્રજ (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે ને બંને ભગવાન હીપ સર્વે અવતારોના અવતારી, સર્વેના અંતર્યામી ને અક્ષરધામને વિષે તેજોમય ને સદા સાકાર ને અનંત દેશ્યેયુક્ત ને અનંત પ્રજાંજલિ રાજાધિરાજ હીપ ને અક્ષરબ્રહ્મ જે અમારું તેજ તેના પણ કારણ હીપ. માટે અમારી ક્રિયામાં સર્વે અવતારોના ચરિત્ર જોડેને અમને સર્વે અવતારોના અવતારી જાળીને અમારો નિશ્ચય કરવો તો તે નિશ્ચય હશે નહિ. ને આજ તમને બંને ભગવાન મળ્યા હીપ ને બંને સર્વેના કારણ અવતારી ને અક્ષરધામના ધામી હીપ ને બંને નરનારાયણરૂપે ઘટલે નરનારાયણને વિષે કરીને ધર્મમક્ષિ થકી પ્રગટ થયા હીપ તે અમારું રૂપ આ શ્રીમદ્વાવાદને વિષે પવગયું છે. (૧) વીજામાં અમારા તેજરૂપ જે અક્ષરબ્રહ્મ તે અનાદિ છે ને એને બંને પ્રજામહોલ અક્ષરધામ તથા ગોલોક નામે કહીપ હીપ. અને તે બ્રહ્મ ધામ તે અપાર છે ને તેને વિષે શોભાનું અધિકપણું છે. (૨) અંત ૫ અક્ષરધામમાં અક્ષરાતીત પણ અમારા મુક્ત રહ્યા છે તે સાકાર તેજોમય છે અને સર્વેના અંતર્યામી છે ને અમારી સેવામાં નિરંતર તત્પર રહ્યા છે અને બંને સર્વેના સ્વામી હીપ આશો અમારો નિશ્ચય હોય તેજ ૫ ધામને પામે છે. (૧) યાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રજમાં અમારે વિષે જોવાશે અવતારોના ચરિત્ર જોડેને અમને સર્વે અવતારોના કારણ સમજવા એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે શ્રીજીમહારાજે સર્વે અવતારોની ક્રિયા કહી કરી રહે ?

૧ ૭૦ રામાવતારે એક પત્નીવ્રત રાહુનું ને વર્ણાશ્રમ ધર્મમાં દૃઢપણે વત્સ્યાં તેમ શ્રીજીમહારાજે પોતાના સત્સંગીયોને એક પત્નીવ્રત રહ્યાનું અને વર્ણાશ્રમના ધર્મ અનિદૃઢ પછાડ્યા. અને જેમ કૃષ્ણાવતારે અસુરાંશને મારીને પૃથ્વીનો ભાર ઉતાર્યો તેમ શ્રીજીમહારાજે અગ્રાજપુરી આદિક ટીર્થોમાં રહેલા અસુરોને મારીને પૃથ્વીનો ભાર ઉતાર્યો અને પોતાના આધિપતોને વિષેથી કામ ક્રોધાદિક અપર્મનો સર્વ નાશ પમાડીને શકાંતિક ધર્મ સ્થાપન કર્યો. અને

જેમ અપભ્રંશે પોતાના દેહની સંમાઠ ન રાખી ને ઢાલાનઠમાં દેહ થઢી થયો તેમ અ-
જીમહારાજે નદીને વિષે પોતાનો દેહ તળાતો મુક્યો ને વનને વિષે અનંત જનાવરો મેઢા
વિચર્યા ત્યાં કાંઈ થીક રાસી નહિ અને પોતાના આશ્રિતોને પણ વનમાં રાહથા ગોઢા
અભરાવથા ટાટ પહેરાવ્યાં તથા માંસ મચ્છર આદિક કરડે તો પણ દેહની સંમાઠ ન
રહે પથી સ્થિતિ કરાવી તે સર્વે ચરિત્ર જાણવાં, અને સર્વે અવતારોને પોતાની મૂર્તિમાંથી
દેસાડ્યા ને સર્વેને પોતાની મૂર્તિને વિષે ઢીન કર્યા તે ચરિત્ર સર્વે ચરિત્રથી મોટું છે
તેણે કરીને અજીમહારાજને સર્વોપરિ સર્વતા કારણ અવતારી જાણવા.

- ૨ પ્ર૦ અને નરનારાયણરૂપે ધર્મમત્તિ થકી પ્રગટ થયા હીંઈ એમ અજીમહારાજે કહ્યું તે
નરનારાયણરૂપે કેવી રીતે સમજવા. અને તે નરનારાયણને અમારું રૂપ જાણીને પચરાવથા
એ એમ કહ્યું તે રૂપ કેવી રીતે સમજવું અને પણ મદ્ય મહોલના નિવાસી કહ્યા તે કેવી
રીતે સમજવું ?
- ૩ ૭૦ અશ્વરધામના ધામી જે અજીમહારાજ તેમના રામકૃષ્ણાદિક તથા નરનારાયણાદિક
અનંત અવતારો છે, તેમાં આજ અજીમહારાજ નરનારાયણના શાપ નિમિત્તે પ્રગટ થયા છે
તેથી નરનારાયણરૂપે પ્રગટ થયા હીંઈ એમ કહ્યું છે માટે નરનારાયણને મિથે પ્રગટ થયા
છે એમ સમજવું. અને અજીમહારાજે લોકોને સમાધિયો કરાવીને નરનારાયણાદિક અનંત
રૂપે દર્શન આપ્યાં હતાં તે રૂપ પચરાવ્યાં છે એમ સમજવું. અને નરનારાયણ રૂપે અજી-
મહારાજ પ્રગટ થયા છે તે અજીમહારાજ અશ્વરધામના નિવાસી છે એમ સમજવું.
- ૪ પ્ર૦ થીજા પ્રથમ અશ્વરરૂપ જે ગ્રહ તે અમારે રહેલા સાત મહોલરૂપ થયો છે એમ
અજીમહારાજે કહ્યું અને (પૃ૦ ૧ માં) અમારા અંગનો પ્રકાશ તેજ અમારે રહ્યાં ધામ
છે એમ કહ્યું છે અને (પૃ૦ ૧ માં) પણ પોતાના તેજનેજ અશ્વરધામ કહ્યું છે તે કેવી
રીતે સમજવું ?
- ૫ ૭૦ અજીમહારાજના તેજરૂપ અશ્વરધામ છે તે મહોલરૂપે થયા છે પટલે મહોલરૂપે શોભા
આપે છે એમ કહ્યું છે. અને આ પોતાના તેજને અશ્વરધામ તથા ગ્રહ મહોલ તથા ગ્રહ જ્યોતિ
તથા ગોલોક આદિક ઘણે નામે કહેલ છે તે [પૃ૦ ૭ ના છટા પ્રશ્નોત્તરમાં] છે.
- ૬ પ્ર૦ અજીમહારાજના તેજને અજીમહારાજ તથા મુકોને રહ્યાં ધામ કહ્યું તે ધામ ઠો
આધાર રૂપ કહેવાય ને (પૃ૦ ૬૪ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં) તેજના આધાર અજીમહારાજે
પોતાને કહ્યા છે તે કેમ સમજવું ?
- ૭ ૭૦ જેમ સૂર્યને આધારે સૂર્યેનું તેજ છે અને અગ્નિને આધારે અગ્નિનો પ્રકાશ છે તેમ અ-
જીમહારાજને આધારે અજીમહારાજનું તેજ છે પણ તેજ આધાર નથી પણ એ તેજમાં પોતે
રહ્યા છે માટે ધામરૂપ અથવા મહોલરૂપ કહેવાય તેણે કરીને આધારરૂપ ન સમજવું.
- ૮ પ્ર૦ સર્વે અશ્વર ગ્રહ તે કયા જાણવા ?
- ૯ ૭૦ મૂલઅશ્વર અનંત છે; તેમને સર્વે અશ્વરગ્રહ કહ્યા છે તે સર્વે મૂલઅશ્વર ગ્રહથી અજી-
મહારાજના તેજરૂપ જે અશ્વરગ્રહ તે જનાદિ છે ને સર્વેનું આધાર છે.
- ૧૦ પ્ર૦ અજીમહારાજના તેજરૂપ ગ્રહ ધામને વિષે વધુ પ્રકારના મહોલ તથા ગોલ, કાલસા

૬.

વચનાવૃત્ત અ. ૬-૭

આદિક કદા તે અશ્વરધામમાં મહોલ શરૂઆત આદિક કેવી રીતે સમજવા ?

૬ ૫૦ આ લોકને વિષે મહોલ, ગોલ્લ, શરૂઆત, યાગ યગીયાને વિષે શ્રીજીમહારાજ વિરાજ્યા હોય તે કદા છે કેમ કે જે શ્રીજીમહારાજના સંબંધને પામે તેને નિર્ગુણ કહેવાય તે (મં ૧૨ માં) અમે જે જગ્યામાં વિરાજતા હોઈએ તે જગ્યા તથા વસ્ત્ર વાદન સેવક આદિક જે જે અમારા સંબંધને પામે તે નિર્ગુણ છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે યાદે મહોલ ગોલ્લ શરૂઆત આદિક જે જે શ્રીજીમહારાજના સંબંધને પામ્યા તેને અશ્વરધામના કદા છે એમ જાણવું ॥ ૨૨૬ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના કાગળ વદિ ૭ સાતમને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી અમદાવાદ મધ્યે શ્રીનરનારાયણના મંદિરને વિષે દરબાજાના મેદા ઉપર વા-
સુદેવ મહાસ્થ વેંચાવતા હતા પછી ઊઠીને દરબાજા પાસે ઊંચકાના દસ તલ્લે ઢોલિયા ઉપર સંધ્યા સમે વિરાજમાન થયા હતા અને ઘસ્ટક ઉપર ગુલાબી રંગની પાપ વાંધી હતી ને તેમાં ગુલાબના તોરા સોડ્યા હતા ને ગુલાબના હાર પહેરીને ગરકાવ થયા હતા ને શ્વેત પહેડી ઓઢી હતી ને શ્વેત સુરવાલ પહેર્યો હતો ને ઝગમગે છુલ્હારવિદે ચિરામમાન હતા ને પોતાના છુલ્હારવિદની આગળ મુનિ તથા વૈશ વૈદ્યના હરિમંત્રની સમાધાન હને બેઠી હતી.

૧ તે સમે પ્રાગ્ગ્રીવેશ મુનિયોને પ્રશ્ન પુછ્યો જે (૧) ભગવાનને વિષે અન વ્યધિ-
ચારને કોઈ કાઠે ન પામે તે કહો ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એનો ઉત્તર-તો અ-
મે કરું એમ કરીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે અમે ગામ પિપ્પળામાં છાયા બ્રાહ્મણને
ઘેર રામાનંદસ્વામીને એમ પુછ્યું હતું જે તમે સનાતન હિંદુ છોકે આધુનિક હિંદુ છોકે ?
ત્યારે રામાનંદસ્વામી તો બોલ્યાજ નહિ ને ઉત્તર ન કર્યો ત્યાર પછી અગતોતરા કાર્યમાં
અમે માંદા થયા હતા ત્યારે અમે શ્રી સાગરને વિષે શેષશ્યાવને વિષે શેષશ્યાવી ના-
રાયણ સુતા છે ત્યાં ગયા ત્યારે ત્યાં અમે રામાનંદસ્વામીને જોયા તે ધોળી ધોતી પહેરી
હતી ને પહેડી ઓઢી હતી ને વા વીજા પળ પળાક શેષશ્યાવી નારાયણના ચાળાર-
વિદને સમીપે બેઠા હતા તેને અમે જોયા ત્યારે અમે નારાયણને કહ્યું જે આ રામાનંદ-
સ્વામી તે કાળ છે ? પછી નારાયણે કહ્યું જે એ તો બ્રહ્મચેતા છે. પછી રામાનંદસ્વામી
તો નારાયણના શરીરને વિષે લીજ થયા ત્યાર પછી અમે દેહને વિષે બાવ્યા પછી અમે
અંતર્દષ્ટિ કરી ત્યારે પ્રગટનાદને જોયો તે જોતાં જોતાં નંદીશ્વર પોઠીયો બાવ્યો તે
ઉપર બેસીને કૈલાસમાં ગયા ને ત્યાંથી ગરુડ ઉપર બેસીને વૈકુંઠ તથા બ્રહ્મા મહોલને
વિષે જાતા હતા ત્યાં ગરુડ પણ ઊઠી જાયો નહિ ઘટલે અમે પ્રકાશન બહ્યા તે સર્વ
થકી પર પડ્યું જે શ્રી પુરુષોત્તમનું ધામ તેમાં ગયા. ત્યાંપણ હુંજ પુરુષોત્તમ છું પણ મારા
બિના વીજો માટો કોઈ દેખ્યો નહિ. ઘટલે ટેકાને કર્યા ને પછી અમે દેહને વિષે આ-

થ્યા ને ફેર અંતરમાં જોયું ત્યારે એમ જણાણું જે સર્વે બ્રહ્માંડોની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય તેનો કર્તા પણ હુંજ છું. અને મારે તેજે કરીને અનેત બ્રહ્માંડના અસંખ્ય શિવ અસં-
ખ્ય બ્રહ્મા અસંખ્ય વૈભાસ અસંખ્ય વૈકુંઠ અને ગોલાક બ્રહ્મપુર અને અસંખ્ય કરોડ
ચીમી ભૂમિકાઓ પણ સર્વે તેજાવમાન છે. ને વળી હું કેવો છું તો મારા પગને અંગુઠે
કરીને પૃથ્વીને ઢગાવું તો અસંખ્ય બ્રહ્માંડની પૃથ્વી ઢગવા લાગે, ને મારે તેજે કરીને
સૂર્ય ચંદ્રમા તારા આદિક સર્વે તેજાવમાન છે. એવો જે હું તે મારે વિષે એમ સમજીને
નિશ્ચય કરે તો મગવાન એવો જે હું તે મારે વિષે પણ કોઈ કાલે વ્યભિચારને પામે નહિ.
(૧) ને જે જે જીવ મારે જ્ઞાને આપ્યા છે ને આવશે ને એમ સમજશે તે મર્વેને હું સર્વો-
પરિ એવું જે મારું ધાર છે તેને પમાડીશ ને સર્વને અંતર્યામી જેવા કરીશ ને બ્રહ્માંડોની
ઉત્પત્ત્યાદિક કરે એવા સમર્થ કરીશ. પણ પછી સામર્થ્ય પાવીને એમ જાણે જે હુંજ મોટો
છું એમ જાણીને ક્ષયિરૂપ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રી નરનારાયણ તેને ગણવાન નહિ એવો અ-
હંકાર આપવા દેવો નહિ, ને એમ જાણવું જે આર્થ સાધનામાયણ મગવાનની કહ-
નાવ કરીને હું મોક્ષવ પામ્યો છું એમ ધોર્નાવશારાજે પણ મનનો ઉત્તર કર્યો. (૨) इति २
શ્વનાસુત્ર ॥ ૭ ॥ (૨૨૭)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે રામાનંદસ્વામીને વિષે
કેટલાકને મગવાનપણાનો નિશ્ચય થયેલો તે દલાવવા સાથે રામાનંદસ્વામી શેપનાગણમાં
છીન થઈ ગયા એમ વાત કરીને પછી પોતાનો મહિમા કહ્યો છે, જે અમે નંદીશ્વર અને
મહાદેવી અસ્વારી કરીને ધામોમાં જતાં મહાદેવો કહી શક્યો નહિ તેને પછ્યો સુકીને સર્વથી
પર અમારા ધામમાં ગયા. ત્યાંપણ અમેજ પુરપોત્તમ છીએ અમારા વિના કોઈ મોટો ફીટો
જ નહિ ને સર્વે બ્રહ્માંડોની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયના કર્તા અમેજ છીએ અને અસંખ્યાત
કૈલાસ, વૈકુંઠ, ગોલોક, બ્રહ્મપુર ને તેથીપર ભૂમિકાઓ આદિ સર્વે અમારે તેજે તેજાવ-
માન છે આવો મહિમા સમજીને અમારો નિશ્ચય કર્યો હોય તેને ઢગમગાડ ન થાય. (૧)
અને અમારે જ્ઞાને જે આપ્યા છે ને આવશે ને અમને આવા સમજશે તે સર્વને ઉપર પછી
ગયા જે કૈલાસથી આરંભીને ભૂમિકાઓ પર્યંત તે સર્વથીપર એવું અમારું અક્ષરધામ તેને
પમાડીશું ને ઉત્પત્ત્યાદિક કરે એવા સમર્થ કરીશું તે સામર્થ્ય અમારી કૃપાવ આવી છે
એમ જાણવું. (૨) સાબતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી શબ્દમાં રામાનંદસ્વામીને શ્રીજીમહારાજે પુછ્યું જે તમે આધુનિક દેશ્વર છો
કે સનાતન છો તે આધુનિક ને સનાતન દેશ્વર કોને કહેવાય ?

૧ ડ૦ જે સ્વતંત્ર સત્તાવાન હોય તે સનાતન દેશ્વર કહેવાય અને જેમાં ઉપરનો પ્રવેશ
હોય તે આધુનિક દેશ્વર કહેવાય. માટે સનાતન દેશ્વર તો શ્રીજીમહારાજનેજ કહેવાય અને
પૈરાજ અહંકાર મહત્ત્વ પ્રધાન પુરુષ શૂંઘપુરુષ વાસુદેવ બ્રહ્મા ને શૂંઘબક્ષર પર્યંત સર્વે શ્રીજી-
મહારાજ આગળ પરતંત્ર ને આર્મંતુક દેશ્વર્યવાન છે માટે તે આધુનિક દેશ્વર કહેવાય.

૧૧.

વચનામૃત ભ. ૭-૮

૧ પ્ર૦ રામાનંદસ્વામી શ્લેષાચી નારાયણને વિષે હીન થવા ઇમ કહ્યું ને (પરવારાના તેરમા પ્રમોત્તરમાં તથા ૧૦ ૧૮ ના ત્રીજા પ્રમોત્તરમાં) રામાનંદસ્વામીને શ્રીજીમહારાજના મુક કહ્યા છે માટે તે કેમ સમજ્યું ?

૨ ૪૦ રામાનંદસ્વામીને ભગવાન જાળીને કેટલાક સંત તથા હરિભક્તો ધ્યાન ભજન કરતા તે રામાનંદસ્વામીને વિષેથી ભગવાનવળાની પ્રતીતિ ટટાવવાને માટે ઇમ કહ્યું છે. પણ રામાનંદસ્વામી તો શ્રીજીમહારાજના મુક હતા

૩ પ્ર૦ અસંલ્પ વૈકુંઠાદિક ધામ કહ્યાં તે કોનાં કોનાં જાળવાં ?

૩ ૪૦ વૈકુંઠધામ કહ્યાં તે ચિણ્ણબોનાં જાળવાં અને ગોલોક કહ્યાં તે મૂલપુરુષોનાં જાળવાં અને બ્રહ્મપુર કહ્યાં તે વાસુદેવ બ્રહ્મનાં જાળવાં અને ધૃમિકાઓ કહી તે મૂલબક્ષોનાં ધામ જાળવાં આ સર્વે અસંલ્પ છે. આનો વિશેષ વિસ્તાર (કા૦ ૧૦ ના ત્રીજા પ્રમોત્તરમાં) કર્યો છે.

૪ પ્ર૦ ત્રીજી વાચતમાં બ્રહ્માંડની ઉત્પત્ત્યાદિક કરે યથા શરણાગતને કરવા છે ઇમ કહ્યું તે ઉત્પત્ત્યાદિક તો મૂલબક્ષરાદિક દેશ્વર્યાર્થીયો કરે છે ને મુક તો ય કાર્ય કરતા નથી ઇમ [કા૦ ૧૦ ના પાંચમા પ્રમોત્તરમાં તથા પ્ર૦ ૬૭ ના પહેલા પ્રમોત્તરમાં] કહ્યું છે તે કેમ સમજ્યું ?

૪ ૪૦ ય તો સકામભક્તની પ્રાપ્તિ કહી છે એ સકામ ભક્ત હોય તેને પણ મૂલબક્ષરાદિક બેશા દેશ્વર્યવાન કરીશું અને નિષ્કામ ભક્તને તો પોતાની હજુમાં તથા પોતાની મૂર્તિમાં રાજે છે.

૫ પ્ર૦ જ્વલિરૂપ કહ્યા તે જ્વલિરૂપનો અર્થ શો હશે ? અને જ્વલિરૂપ કોને કહ્યા હશે ?

૫ ૪૦ પોતે બ્રાહ્મણના કુટુંબમાં પ્રગટ થઈને જ્વલિરૂપે વર્ત્યાં ને તપ કર્યું તેથી જ્વલિરૂપ કહ્યા છે અને તે જ્વલિરૂપ પોતાનેજ કહ્યા છે તે હરિવાલ્ય સુવાસિંધુના તરંગ (૨૨૭)માં કહ્યું છે જે:-

॥સમર્થ મંડજન્માદૌ કરિષ્યામિવ તંજ્ઞમ્ । અંતર્યામિસપંકૃત્વા પ્રાપયિષ્યેસ્વથાથ્થા॥૨૨॥

તાદૃશં તત્પસામર્થ્યં સાંપતં ગોપ્યતે યથા!અન્યથા ઋષિરૂપમાં સોઽશ્વમ્યેત ધર્મજમ્॥૨૩॥

જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્માદિ સામર્થ્ય ચક્ર્યવચ્ચાપાત્તસ્વાચેન તેનાપિ જ્ઞેયં તન્મત્ કૃપાફલમ્॥૨૪॥

૫ કારે અમારા શરણને પામીને અમને મજનાર ચક્ષો તેજે અમે બ્રહ્માંડોની ઉત્પત્ત્યાદિકને કરે યથા સમર્થ કરીશું અને અંતર્યામી તુલ્ય કહેતાં અમારા તુલ્ય કરીને અમારા ધામને પમાડીશું. ॥૨૨॥ તે પ્રકારનું તેનું સામર્થ્ય તેને અમે ઢાંકી રાખીપ છીપ જો ન ઢાંકી રાખીપયો ધર્મદેવનાપુત્ર ને જ્વલિરૂપ યથા જો અમે તે અમને પણ ગણે નહિ. ॥૨૩॥ અને જોને જોને જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્માદિકનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તેણે તેણે અમારી કૃપાનું ફલ છે કહેતાં અમારી કૃપાવીજ પ્રાપ્ત થયું છે ઇમ જાણવું. ॥૨૪॥ માટે પોતાનેજ જ્વલિ રૂપ કહ્યા છે. ॥૨૨૭॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના વાગળ વદિ ૮ આટળને દિવસ રવામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રીઅપદાવાદ મધ્યે શ્રીનરનારાયણના મંદિરને વિષે સંતોની વૈકિર્ત્યાં લાઙ્ઘ ફેરવતા હતા ને સુંદર શ્વેત રવાઠ મસ્તક ઉપર વાંદળો હતો ને શ્વેત શ્વેસ પહેર્યો હતો ને ઢાવા સમા ઉપર શ્વેસ નાંચીને કેડ વાંધી હતી. ને કંઠને વિષે મુલાબનો મોટો હાર ચિરાજમાન હતો.

૧ અને પછી કાઠુ પેરવતાં પેરવતાં શ્રીજીમહારાજે સાધુ સર્વેને વાર્તા કરી જે (૧) પરમંસને માંહોમાંથી પ્રભુ ઉત્તર કરતાં ક્રોધ ઉપજે, તથા નાદવિવાદ કરતાં ક્રોધ ઉપજે તથા કોઈક પદાર્થ લેવા દેવામાં ક્રોધ ઉપજે, તથા કોઈકને શિક્ષા કરતા હોઈને ક્રોધ ઉપજે, તથા પોતાની કુશ્રુપાને વિષે રહેતો હોય જે સાધુ તેને પસપાટે કરીને ક્રોધ ઉપજે, તથા અપમાને કરીને ક્રોધ ઉપજે તથા રૂપ્યાયે કરીને ક્રોધ ઉપજે, તથા આસન કરવાને વિષે ક્રોધ ઉપજે તથા ભગવાનની પ્રસાદી વેચવાને વિષે ન્યૂનાતિકપણ કરે તે ક્રોધ ઉપજે ક્રોધાદિક જે જે ક્રિયાને વિષે ક્રોધ ઉપજે તે મોટા સાધુને ઉપજે અથવા નાના સાધુને ઉપજે, તો જેની ઉપર ક્રોધ ઉપજે તેને એક સાષ્ટાંગ દંડવત મળામ કરવો. અને મદમદ હૃદય થઈને દીનતાવ કરીને સદાંસદાં વચન બોલીને તેને પ્રસન્ન કરવો એ અપારી આજ્ઞા છે. અને જો કોઈક સાધુ ઉપર દ્રોહની બુદ્ધિનો સંકલ્પ થાય તો નિષ્કપટ થઈને પોતાને બુદ્ધિ તે સંકલ્પ કહેવો જે હે મહારાજ આ રીતનો હુંદો સંકલ્પ તમારી ઉપર થયો અને તે સંકલ્પનો જે દોષ તેની નિષ્ઠિતિને અર્થે તેની મર્યાદા કરવી. બીજું જો યુદ્ધ ઉપર પરમંસને ક્રોધ ઉપજે તો તે પરમંસ તે યુદ્ધની વચને કરીને મર્યાદા કરે અને બેઠે થકે નમસ્કાર કરે પણ સાષ્ટાંગ દંડવત નકરે. અને જે સાંખ્યયોગી બાહ્યો તેને જો પરસ્પર ક્રોધ ઉપજે તો વચને કરીને મર્યાદા કરવી જે બેઠે થકે નમસ્કાર કરવો અને જે સાંખ્યયોગી પુરુષ તથા પરમંસ તેની તો એક રીત છે. અને જેની ઉપર ક્રોધ ઉપજે તેની આગળ પોતાની ધોષ્યવ બુદ્ધિને તેને પોતાના ક્રોધ જે શ્રીસ્વામિનારાયણ તેના ચક્ર જાળીને નમસ્કાર કરવો તે મર્યાદા કરવી. (૧) ૧ પણ દેહદષ્ટિ ન રાક્ષસી જે હું મોટો છું ને ઉત્તમ છું ને આ તો મોટો નથી ને નાનો છે એવી રીતે દેહદષ્ટિ નકરવી. ૧ બીજું આપણા ક્રોધ જે શ્રીનારાયણ તે ક્રોધ તથા માન તેને નવી રાક્ષસી માટે આપણી ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના જે હોય તે ક્રોધ તથા માન ત્યાગ કરવો. બીજું આ જે અમે ક્રોધનું પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું છે તેને જે કરશે તેને ઉપર શ્રી નરનારાયણ પ્રસન્ન થાશે ને તેનું અંતઃકરણ શુદ્ધ થાશે અને તેના કામ, ક્રોધ, માન, ક્રોધ, રૂપ્યા, મદ, મત્સર, તે સર્વ નાશ પામી જાશે. (૨) અને ક્રોધ ઉપજ્યો ને જે આ ૨ પ્રાયશ્ચિત્ત નહિ કરે તેને સર્વ તુલ્ય જાણવો પણ તેને સાધુ નજાણવો. (૩) इति ३ वचनामृतम् ॥ ८ ॥ (૨૨૮)

રહસ્યાર્થ મં—આમાં કૃપાવાચ્ય [૧] છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે ત્યાગી, પૃથી, બાહ્ય માટે કોઈ ક્રિયામાં ક્રોધ ઉપજે તો દંડવત આદિકે કરીને જેના ઉપર ક્રોધ ઉપજે તેને પ્રસન્ન કરવાની રીત કહી છે. [૧] અને અમારા અંતરને વિષે દેહમાત્ર ન રાક્ષસી અને કષ્ટા પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત્ત કરશે તેનું અંતઃકરણ શુદ્ધ થશે ને કામાદિક દોષ ટક્કી જશે અને એ

મ.

વચનામૃત ખંડ ૮-અક્ષ. ૧

પ્રાયશ્ચિત્ત નહિ કરે તેને સર્પ તુલ્ય જાણવો. (૩) વાચવો છે. ॥ ૨૨૧ ॥

इति श्रीकच्छदेशे वृषपुरनिवासी अनादिमुक्तराज श्रीअबजीभाइविरचित
साक्षात् पूर्णपुरुषोत्तम भगवान श्रीस्वामिनारायण मुखकमळनिःसृत
वचनामृत रहस्यार्थप्रदीपिकायां अमदावाद प्रकरणं समाप्तम्.

॥ अथ अश्ली वचनामृतम् ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૨ દ્વિતીયાને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદની મહા-
રાજ શ્રીઅમદાવાદ નગરથી ગાજતે બાજતે ચાલ્યા તે સાંજે ગામ શ્રીઅશ્લાકીય વધાર્યા
ને ઉત્તરાદિ કોરે ગામથી બહાર આંવાવાડીઆમાં ઉતર્યા ને ત્યાં મંચ ઉપર વિરાજમાન
થયા ને સર્વે જ્ઞેત વક્ષ ધારણ કર્યા હતાં ને કંઠને વિષે સુંદર પુષ્પના હાર પોર્યાં હતા
ને પાવને વિષે પુષ્પના તોરા લટકતા હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગઝ મુનિ તથા
દેશવેશના હરિમત્કની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

તે સમે શ્રીત્રીમહારાજ મુક્તાનંદસ્વામી તથા જ્ઞાનંદસ્વામી આદિક સર્વે સાધુ
૧ પ્રત્યે બોલ્યા જે (૧) સાંખજો એક વાત કરવી છે જે કાંઈક પ્રશ્ન મજતાં સમજાવમાં ફેર
રહે છે તેને સ્લોટ પણ વધુ મોટી આવે છે ને ભગવાન જે શ્રી પુરુષોત્તમ જેને શ્રીકૃષ્ણ
કહીયે જેને શ્રીવાસુદેવ કહીયે જેને શ્રીસ્વામિનારાયણ કહીયે જેને શ્રી નરનારાયણ કહીયે
જેને પરબ્રહ્મ કહીયે જેને શ્રીનારાયણ કહીયે તેનું સુલ્લ વધાર્યું આવતું નથી અને એકાં-
તિક મક્ત થવાતું નથી. માટે જુઓને પ્રજાપતિ આદિ દર્શને જે જગતના સૃષ્ટા તે જેતે
બારંબાર સૃષ્ટિ મેઝા ઉત્પન્ન થાય છે ને અંતે માવાને વિષેજ લીજ થાય છે પણ શ્રીપુરુ-
ષોત્તમ ભગવાન તેમને સર્પીએ અક્ષરધામને વિષે એ જાતાજ નથી તે જ્ઞા સારુ તો તેમની
સમજાવમાં શૂલ્ય છે. (૧)

૨ ત્યારે સર્વે મુનિ બોલ્યા જે (૨) હે મહારાજ એમને વિષે એવી શી જાતની શૂલ્ય
છે તે કહો ? પછી શ્રીત્રીમહારાજ બોલ્યા જે સ્વો એમની શૂલ્ય કહીયે તે સાંખજો જે
એકતો પોતપોતાની જે ક્રિયા તેનું વજ્ર સમજો છે અને મગવાનના બાસરાનું ને મગવા-
નનું વજ્ર નથી સમજતા, ને બીજું જ્ઞાનરૂપ પોતાને નથી માનતા ને અક્ષર રૂપ થઈને ભગ-
વાન જે શ્રીપુરુષોત્તમ નારાયણ તેના દાસપણને નથી માનતા એ શૂલ્ય છે, અને ત્રીજું
જે રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનના અનંત અવતાર તેને તો એ સર્વે અંજ કરીને જાણે છે. પણ
એમને વિષે મોટી શૂલ્ય છે. અને આ જ્ઞાનંદની ઉત્પત્તિ કેમ થાતી હશે ? તે એકવાર જોઈયે
તો સ્વર પથો સંકલ્પ પોતાના મનમાં સ્થાપે હતા તે સંકલ્પ બાદને અવધાને તેમને જ્ઞાન-

હની ઉત્પત્તિ કરવા સારુ તે સાથે જોડી લીધા છે તે બ્રહ્માંદમાં જોટલા જીવ છે તેટલી-
 થાર બ્રહ્માંદની ઉત્પત્તિ સાથે જોડાશે ત્યારે તેનો છુટકો થાશે ને ત્યાર પછી તે સમક્ષ-
 ણનો સ્વાગકરીને ભગવાનના સમીપવળાને પામશે તે સારુ ભગવાનને જાણ્યા પછી ભગ-
 વાન વિના વીજું કાંઈ જાગવા ઇચ્છું નહિ. (૨) અને ભગવાનને મન્ત્રીને જે બ્રહ્માંદની ૨
 ઉત્પત્તિના સામર્થ્યને ઇચ્છે તે થકુ સાવધર્મી કહીય ને કનિષ્ઠ કહીય. અને જે કેવલ
 આત્મારૂપ થઈને ભગવાનને મળે તેનો કૈરલ્યાર્થી જાણવો ને તે થકુતો મધ્યમ છે. અને
 મીજો જે આ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિ તેની નિરંતર અનુવણને કરીને સેવાને
 વિષે નિષ્ઠા રાશે તે મગત્ નિષ્ઠાર્થી જાણવો ને એ થકુ અતિ શ્રેષ્ઠ છે ને અતિ ઉત્તમ
 છે માટે આપણ તો સર્વે મગદ મધાન શ્રી નરનારાયણ તેની નિષ્ઠાવાળા છઈ. (૩) इति ३
 वचनामृतम् ॥ १ ॥ (૨૨૯)

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં પ્રમ (૦) છે. તેમાં (૧) પહેલું કૃપાવાક્ય છે તેમાં શ્રીજી-
 મહારાણે કહ્યું છે જે અમને મજતાં સમક્ષણમાં પેર રહે છે. તેને ચોટ્ય વટુ આવે છે, અને
 શ્રીપુરુષોત્તમ ભગવાન યદા અમે તે અમારું મુલ્લ યદાર્થે આવતું નથી અને અમારા ઇર્ષાદિક
 થકુ થવાનું નથી પછી આ જગતના સજ્જાની સમક્ષણમાં મૂલ છે તથા તે અમારા ધામને
 પામતાં નથી. (૧) શીજામાં એ સજ્જા ઉત્પત્તિદિક પોતાની ક્રિયા તેનું થકુ સમક્ષ છે પણ
 અમારા આશરણું થકુ નથી સમજતા, અને અશ્વરધામરૂપ થઈને અમારા દાસવળાને નથી
 પામતા, અને રામકૃષ્ણાદિક અમારા અવતારોને અંશ જાણે છે અને 'બ્રહ્માંદની ઉત્પત્તિ જો-
 શાની પૂર્વ સંકલ્પ હશે તેથી અમે તેમને તે ક્રિયામાં જોડી લીધા છે તે પછી સમક્ષણનો
 સ્વાગ કરશે ત્યારે અમારા સમીપવળાને પામશે. માટે અમારા વિના વીજું કાંઈ જાણવાને
 ઇચ્છું નહિ. (૨) અને અમને મન્ત્રીને ઇર્ષ્યને ઇચ્છે તે કનિષ્ઠ છે, ને કેવલ આત્મારૂપ
 થઈને અમને મળે તે મધ્યમ છે, અને પ્રત્યક્ષ શ્રીસ્વામિનારાયણ અમે તે અમારી સેવાને
 ઇચ્છે તે ઉત્તમ છે. [૧] થાવો છે.

૧ મ૦ શીજા પ્રમમાં જગતના સજ્જા રામકૃષ્ણાદિક અવતારોને અંશ કરી જાણે છે એમ કહ્યું
 છે અંશ કેવી રીતે જાણતા હશે ?

૧ ૭૦ જે જે અવતારો બ્રહ્માંદોને વિષે મગદ થઈને કાંઈ ઇર્ષ્ય જણાવે છે તે અવતારોને પો-
 તાની સુષ્ટિમાંના માને છે અને તે અવતારોને વિષે શ્રી ઇર્ષ્ય હોય તેને પોતાનું આપેલું
 માને છે જેમાર્ગે ઇર્ષ્ય તે યમને વિષે આવેલું છે એમ અંશ માને છે.

इति श्रीकच्छदेशे वृषपुरनिवासी अनादिमुक्तराज श्रीअवजीभाइविरचित
 साक्षात् पूर्णपुरुषोत्तम भगवान् श्रीस्वामिनारायण मुखकमळनिःसृत
 वचनामृत रहस्यार्थप्रदीपिकायां अश्वाली वचनामृतं समाप्तम्.

॥ અથ વચનામૃત જેતલપુર પ્રકરણમ્ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૩ ત્રીજને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગુણાનંદજી મહારાજ ગાય શ્રીજેતલપુર મધ્યે મોરોલની જગ્યામાં આસોપાલવની હેઠે ઢોલિયો વિઠાવ્યો હતો તે ઉપર વિરાજમાન હતા, ને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, ને કંઠને વિષે મુલ્કદા-વદીના બહુ દાર પહેર્યા હતા, ને મસ્તક ઉપર સ્વેત પાથ ઢોલરીયાના તોરા તેણે કરીને વ્યાપ્ત હતી, ને બે કાન ઉપર બે કર્ણિકારનાં ઘુવ્વ સ્ત્રોશ્યાં હતાં, ને હસ્તને વિષે સુંદર લિલુના કાઢને ફેરવતા હતા, ને દહાડો ચાર ઘડી ચઢ્યો હતો ને પોતાના મુસારાવિંદની આગળ સંત તથા વેદવેદના સસ્તંગી પાઠ માફ સર્વેની સભા મરાફને ઘેરી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વે સભા પ્રત્યે મન ધુલ્યો જે, (૧) એક તો દ્વૈત મત છે ને એક તો અદ્વૈત મત છે, તે બેમાંથી મુમુક્ષુ હોય તે કોણ મતને મરણ કરે તે કહો ? ત્યારે મુમુક્ષોત્તમ મદ્દ બોલ્યા જે હે મહારાજ ! મુમુક્ષુ હોય તેને તો દ્વૈત મતને મરણ કરવો, ત્યારે શ્રીજીમહારાજે આસંકા કરી જે દ્વૈત મત તો બીજ, રૂપર ને માયા, તે ત્યારે માયા રહે છે ત્યારે બીજનો મોક્ષ કેમ થાય ? ત્યારે મુમુક્ષોત્તમ મદ્દ બોલ્યા જે શુદ્ધ કર્મ કરતાં કરતાં મોક્ષ થાય. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે વ્હી આસંકા કરી જે નિશ્ચિત ને મહત્તિ એ બે મહારનાં જે કર્મ છે તે તો મુશુક્તિમાં લીન થઈ જાય છે, તે મુશુક્તિ કેવી છે તો બેવલોકા-લોક પર્વત ડલંપવા કોઈ સમર્થ નથી, તેમ મુશુક્તિ જે છે તેને ડલંપવાને બીજ કાઈ સમર્થ થાતો નથી, તો જે આગળ સામ્પ્રાવશ્યા છે તેતો મદ્દ મોટી છે તેતો કેમ બીજથી ડલંપાય ? ત્યારે સર્વેને એ સમક્ષરું જે ઉપારે સર્વે કર્મ અને માયા તેના નાશ કરનારા ને માયાથી પર જે સાક્ષાત્કાર શ્રીમુક્ષોત્તમ મહાવાન ના મહાવાનના મલ્લ સંત તેમની બીજને પાતિ ત્યારે પાથ છે ત્યારે તે સર્વેને ડલંપાય છે, આ સાદ જે ત્યાં કર્મની તો ગતિજ નથી. (૧) ૧

૨ એમ કરીને પછી શ્રીજીમહારાજ મોરોલ ઉપર યોજન કરવા વર્ષાર્યા, પછી યોજન કરીને પાછા આસોપાલવ હેઠે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થવા, ને સર્વે સંતને ને હરિ-મક્ષને અમૃતદ્રવ્યે ખોતા ચકા શ્રીજીમહારાજ એમ બોલ્યા જે, (૨) મધ્ય તો આ બી-જને કોઈ ન માનતો હોય ત્યારે એની વૃષ્ટિ કેવી હોય, અને પછી ત્યારે સો મનુષ્ય એને માને ત્યારે એનો અર્હકાર તે પણ નોત્તી જાતનો થાય છે, ને હમાર મનુષ્ય માને તથા સાક્ષ મનુષ્ય માને તથા કટોર મનુષ્ય માને ત્યારે એનો અર્હકાર તે જુદી જાતનો થાય છે, અને એ વધારેક જઘ્ઘા બેવો થાય, વધારેક શિવ બેવો થાય, વધારેક દ્વંડ બેવો થાય, ત્યારે તે સવળા વિચારવાનો એમ જાણે જે આ મારી જે મોટપપ તે આ રહે નથી, ત્યારે આ રહે છે ? તો આત્મા રહે મોટપપ છે, અને વીડું સંતને સમાગમે કરીને મોટપપ છે,

ત્યારે જુઓને એવા મોટા છે તે પણ સંતના ચરણની રજને રચ્છે છે, ત્યારે મતને વિષે શી મોટચપ છે તે કહી શકાય, જે દ્રવ્ય પદાર્થે કે રાજ્યે કરીને તો કાંઈ સંતને મોટચપ નથી, પણ સંતને તો મોટચપ મનવાનની હવાસના ને ધક્કા તે વડે છે, ને બીજું સંતને આત્મનિષ્ઠા છે તે મોટચપે મોટચપ છે, અને એમ ન જણાય તો આત્માના જમ નિશ્ચય કરવો જે મગઢ મગવાન જેને મળ્યા હોય એવા જે સંત તેને વિષે આત્મનિષ્ઠા રાત્રીની ને તેન પોતાનું સ્વરૂપ માનવું, ત્યારે કોણક આશંકા કરે જે ત્યારે સ્વામી સંવકપણું કેમ રહે? ત્યાં દૃષ્ટાંત છે, જે ગાલર રામા હતો તેને ચઢ કરવો હતો ત્યારે તેને ક્યામકરણ ઘોડા લાવવા હતા તે ક્યામકરણ ઘોડા તો વરુણને ઘેર હતા ત્યાં તો પોતાથી જવાય નહિ, ત્યારે ગાલરરાજાએ મહદમીને તેડાવ્યા ત્યારે મહદમી આવ્યા, પછી તે મહદ હવર વેસીને ઘોડા ત્યાંથી લઈને આવ્યા ત્યારે શું મહદમીને વિષેથી ગાલરરાજાને દાસ પણું મટી ગયું? એ તો ન મટ્યું, તેમ બ્રહ્મવેદાને વિષે આપોણું માનવું, તે શા સારુ જે એને આવરણ મેળાની ગતિ છે, તે સારુ એને વિષે આત્મવુદ્ધિ રાત્રીની. પછી એમ કહ્યું જે આ વાર્તા સર્વે રાત્રીને ને આ વાત સર્વે જીવન છે. (૨) इति ८० ॥ ૧૧ ॥ (૨૩૦) ૨

રહસ્યાર્થ ૫૦—માયા પ્રમ (૨) છે, તેમાં બીજું હવાવાક્ય છે, તેમાં પહેલામાં મુમુક્ષુ પોતાના મોહને અર્થે જીમ કર્મ કરે તોપણ એને સાંસ્ક જ્ઞાન સિદ્ધ કર્યું નથી ને માયા ને મિથ્યા જાણી નથી લાંસુધી તેની વેદાત્મવુદ્ધિ ટલે નહિ ને હવાસ્ય મૂર્તિને પણ ક્યારે વિવેક જાણી શકે નહિ તેથી તે જીમ કર્મે કરીને પ્રધાન માયા સુધી પહોંચે પણ તે પ્રધાન માયારૂપ સુપુત્રિને બોલંપી શકે નહિ, તો સાંસ્કાવસ્થારૂપ મૂઠમાયા તેણે બોલંપાય જ કેમ? એ તો સર્વે કર્મ ને માયા તેના નાશ કરનારા અને માયાથી પર સાક્ષાત્ બીપુરુષોત્તમ મગવાન જે અમે તે અમારી અથવા અમને મહેલા અમારા સંતની ક્યારે બીજને પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે માયા બોલંપાય છે. (૧) બીજામાં જીવને ઘણાં માણસો માને અથવા કોઈ મોટચપ પામે ત્યારે તેને અહંકાર આવે છે, ને સ્વહતા વિચારવાડો એને કરીને મોટચપ ન માને એટો આત્માવહે ને અમારા સંતના સમોગમવહે કરીને મોટચપ માને, અને અમને મહેલા સંતને તો અમારી હવાસના ને આત્મનિષ્ઠા તેણે કરીને મોટચપ છે, અને એવા અમને મહેલા સંતને વિષે આપોણું કરવું તો ગાલર રાજાની પેટે આવરણ મેળાવે એમ બીજીમહારાજે કહ્યું છે. (૨) વાવનો છે.

૧ ૫૦ પહેલા પ્રમમાં નિવૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિ એ બે પ્રકારનાં કર્મ કહ્યાં તે નિવૃત્તિ કર્મ ક્યાં જાણવાં? અને પ્રવૃત્તિ કર્મ તે ક્યાં જાણવાં?

૧ ૫૧ ત્વાગીને પાલંબાનાં જે બ્રહ્મચર્ય, અદિલાદિક નિયમ છે તે નિવૃત્તિ કર્મ જાણવાં, અને મુદ્ધવને પાલંબાનાં જે નિયમ છે તે પ્રવૃત્તિ કર્મ જાણવાં.

૨ ૫૦ તે કર્મ સુપુત્રિને વિષે લીન થઈ જાય છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે લીન થતાં હશે?

૨ ૫૦ એ બે પ્રકારનાં કર્મ કરનારા બીજોને તે તે કર્મનું ફળ સુપુત્રિ સુચીત મોગવાય છે

પણ તે કર્મ કરીને સુપુત્રિથી પરગતિ થતી નથી પણ ઊંન કહ્યા છે. ઘટલે કર્મ ઊંન થઈ જાય છે એમ નહિ પણ એ કર્મ કરનારને સુપુત્રિથી પરગતિ થતી નથી એમ કહ્યું છે.

- ૩ પ્ર० સર્વે કર્મને માયાના નાશને કરનારા એમ કહ્યું તે કર્મ કયાં જાળવાં ? અને માયા કઈ જાળવી ?
- ૩ ૩૦ આ ટેકાળે કર્મ ઘટલે વાસના જાળવી તે વાસના બે પ્રકારની છે, એક તો માનવિક પંચવિધ સંબંધી વાસના છે, અને બીજી બ્રહ્મકોટી તથા મૂલબ્રહ્મ કોટીના એશ્વર્યની ઇચ્છા તે એશ્વર્ય સંબંધી વાસના કહેવાય; એ બે પ્રકારની વાસના તે બીજીમહારાજનાં પામના મુક્ત નાશ કરે. અને મૂલ માયાને માયા કહી છે.
- ૪ પ્ર० સાક્ષાત્કાર જે બીપુરપોત્તમ ભગવાન જે અમે ને અમને મહેલ સંતની ડયારે જીવને પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે કર્મ તથા માયા ઝોલેપાય છે, એમ કહ્યું તે બીજીમહારાજને મહેલ કેવી રીતે જાળવા ?
- ૪ ૪૦ બીજીમહારાજની મૂર્તિમાં તથા બીજીમહારાજના તૈજસ્ય ધામમાં સદા મેલ્યા રહેના હોય તેમને આ ટેકાળે મહેલો વઘ્યા છે, અને એને પણ મુક્તના યોગે પણ સ્થિતિ થઈ હોય ઘટલે આત્માને વિષે બીજીમહારાજનો સાક્ષાત્કાર થયો હોય તે પણ મહેલો કહેવાય અને તેનો યોગ કરનારને પણ માયા ને કર્મ ઝોલેપાય છે.
- ૫ પ્ર० બીજા જન્મમાં ક્યારેક બ્રહ્મા જેવો થાય, શિવ જેવો થાય, ઇંદ્ર જેવો થાય, ત્યારે સર્વજ્ઞા વિચારવાળો આત્માએ સંતના સમાગમએ મોટવ્ય માને એમ કહ્યું તે બ્રહ્મા શિવ જેવો ઘટલે કેવો જાળવો ? કેમ જે બ્રહ્મા, શિવ, ઇંદ્રના સ્થાનમાં તેને પદ્મી પામે તેને તો સર્વજ્ઞો વિચાર રહે નહિ, કેમકે એ સ્થાનોમાં સર્વજ્ઞો વિચાર રહેવો તે અગમ્ય છે તે કેવી રીતે સમજવું ?
- ૫ ૪૦ પોતાને આત્મારૂપ ઘટલે બીજીમહારાજના તૈજસ્ય માનવું અને સંતનો સમાગમ કરવો તૈજ મોટવ્ય છે એમ માને, પણ યશ કીર્તિ ને માન સન્માનમાં મોટવ્ય માને નહિ, તે મનાવાની કે પૂજાવાની કે કોઈ એશ્વર્યની ઇચ્છા ન રહે તેને વિષે બ્રહ્મા જે મૂલ અક્ષરાદિ તથા શિવ જે મહાકાલ્યાદિક તથા ઇંદ્ર જે મૂલપુરુષાદિકના જેવાં એશ્વર્ય બાબે સોપન તેમાં મોટવ્ય ન માને, પણ મુક્તનો સમાગમ ને પોતાને અક્ષરધામરૂપ માનવું પણ મોટવ્ય માને એમ કહ્યું છે.
- ૬ પ્ર० મૂલબ્રહ્મને બ્રહ્મા કહ્યા અને મહાકાલને શિવ કહ્યા ને મૂલપુરુષને ઇંદ્ર કહ્યા તે કેવી રીતે સમજવા ?
- ૬ ૪૦ ઉત્પત્તિ કરે તે સર્વને બ્રહ્મા કહેવાય માટે આદિ સૃષ્ટિના કર્તા મૂલબ્રહ્મ છે, તેઓ મૂલબ્રહ્મને બ્રહ્મા નામે કહ્યા છે, અને પ્રલય કરે તેને શિવ કહેવાય, તે આત્મલિપિ પ્રલય જે મહાપ્રલય તે મહાકાલ કરે છે માટે મહાકાલને શિવ કહ્યા છે. અને જે સૃષ્ટિ કરે તેને ઇંદ્ર કહેવાય, તે ભેમ ઇંદ્ર વર્ણાદિ કરે છે તેને કરીને પૃથ્વીમાંથી વીજ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ મૂલ પુરુષ મેળને ટેકાળે છે ને માયા પૃથ્વીને ટેકાળે છે તે મૂલપુરુષ માયાને વિષે વીર્યને ધરે તેને કરીને માયામાંથી જીવ ઉત્પન્ન થઈ આવે છે, માટે મૂલપુરુષને ઇંદ્ર કહ્યા

હે તે (ક્રિ. ૧૦ માં) પુનઃમે મેચને ઠેકાણે કહ્યા છે.

૭ પ્ર. ગગદ મગધાન જે અને તે જામને મહેલા સંતને વિષે આત્મનિષ્ઠા રાખવી, ને પણ પોતાનું સ્વરૂપ માનવું એમ અંતીમહારાજને કહ્યું તે અંતીમહારાજને મહેલા સંતને વિષે આત્મનિષ્ઠા કેવી રીતે રાખવી ને એમને પોતાનું સ્વરૂપ કેવી રીતે માનવું ?

૮ ૭. અંતીમહારાજના મુકને વિષે પોતાના આત્માની પકડા કરવી જે તે મુક તે હું હું એમ પોતાને મુકરૂપ માનવું, અને એમ મુક મૂર્તિમાં જોડાયા છે તેમ અંતીમહારાજની મૂર્તિમાં જોડાયું, આ વાતો સર્વેનું જીવન છે કહેતાં સર્વોત્તમ છે અને એવા અંતીમહારાજની મૂર્તિમાં પકડાવાઝા મુક વૃક્ષીને વિષે પ્રત્યક્ષ નહોય ત્યારે તો (મ. ૫૦ માં) પક્ષસ પરિપૂર્ણ એમ અંતીમહારાજનું તેમ તેમાં પકડા કરીને અંતીમહારાજની મૂર્તિમાં ને મુકમાં પ્રીતિ જોડવી એમ કહ્યું છે તેમ કરવું. પણ અંતીમહારાજના ધામમાંથી આવેલા ન હોય તેને વિષે આપોનું નકરવું.

૯ ૦. અંતીમહારાજના ધામમાંથી આવેલા મુકનાં લક્ષણ કેવાં હોય? ને પકાંતિકનાં કેવાં હોય?

૯ ૧. જે ધમનો સમાગમ કરે તેના પાટ સંકલન થયે જાય, ને ધ્યાનમાં વિશ્લેષ નથાય, ને મૂર્તિનું સુલ આવે ને છેડે રહે થકે પણ જે સંમારે તેના પાટ સંકલન ટકી જાય, ને ધમની પાસે બેઠા હોય તો તે વસ્ત્રે માયિક પાટ સંકલન ટકી જાય, અને કોઈ દેહ મુક તેને અધ્ધરભાગમાં તેડી જાય, ધમાં કેટલાકને દર્શન આપે ને કોઈને તેડી જવા હોય તેને આગમથી દર્શન આપીને દેહ મુકવાનો અવધિ પણ કહી જાય, અને કોઈક પ્રાર્થના કરે તો તેને રાહી પણ જાય, ને કોઈને દેહ મુકવો હોય તો તેને આવુલ્ય હોય તોપણ તેને તેડી જાય એવી જામચિ હોય તે અંતીમહારાજના ધામમાંથી આવેલા પરમપકાંતિક તથા અનાદિમુક જાનવા. અને અંતીમહારાજને કહ્યા જે ધર્મ તે વધાર્યે પાકે તથા ત્યાગી, મૂર્તિને પોતપોતાના ધર્મે વધાર્યે પકાવે અને અંતીમહારાજની પ્રતિમાને વિષે સર્વેને જોડે પણ પોતાને વિષે જોડે નહિ અને માનસપમાન સુલ દુઃલ હાવ્ય વૃદ્ધિ કચરો કંચન મશુ મિત્ર સર્વેમાં સમવુદ્ધિ હોય અને પોતાના સંગીને સત્સંગમાંથી લુલા થવા દે નહિ ને માયિક વિષય તથા પૈશ્વૈની વાસનાય રહિત હોય ને અંતીમાં અસંદ્ધ વૃત્તિ રાખના હોય આમાં લક્ષણ હોય તે પકાંતિક જાનવા.

૧ પ્ર. ગાલક રાજાને દટાંતે સિદ્ધાંત શો સમજવો ?

૧ ૩. એમ ગાલક રાજાને વઠન પાસે જવું હતું પણ ત્યાં પોતાથી જવાય તેમ નહોતું. તેને ગલક ઉપર અત્વારી કરી પણ તેને વિષેથી વાલપણું મટ્યું નહિ, તેમ મુમુક્ષુ જીવને અંતીમહારાજ પાસે જવું તે તેનાથી જવાય તેમ નથી, માટે મુક જે ગુરુ, તેમને વિષે આપોનું પડશે પણ જોતાનું સ્વરૂપ માનવું કે તે મુક તે હું હું એમ ગુરુને વિષે આપોનું માનવાથી તે ગુરુને વિષેથી વાલપણું મટે નહિ. અને તે ગુરુને વિષે આત્મવુદ્ધિ રાખવાથી અંતીમહારાજની ને મુમુક્ષુની વચ્ચે આવરણ છે તે ટકી જાય છે. અને અંતીમહારાજની મૂર્તિનો આશ્વાત્કાર થાય છે, અને એમ મુકને વિષે આપોનું માનવું તેમજ અંતીમહારાજ મુમુક્ષુ

रूपे साक्षात् मलया होय तो भीजीमहाराजने विषे पण तेवज्ज आपोतुं मानतुं तोपण स्वा-
मीसेवकपणुं टळी जतुं नथी. आ बात सर्वेजुं जीवन छे, पटले भीजीमहाराजने पामबाबा
जेटला उपाय मात्र छे ते सर्वे उपायबी आ बात सर्वोपम छे. ॥ २३० ॥

संवत् १८८२ ना चैव शुद्धि ३ जीवने दिवस स्वामी भीसहजानंदजी महाराज
गाम भीजेतकपुर मध्ये सांझने सवे भीरापाकुभव। मंदिरना चोक बच्चे डोलियो जि-
छाव्यो हतो तेने उपर पोते बिराजमान हता ने सुंदर श्वेत वस्त्र धारण कर्वां हतां, ने
पायने विषे डोलरियाना दुष्पना तोरा लटकता हता, ने श्वेत पडेडी ओडी हती, ने
श्वेत स्वेल पहेंयो हतो, ने श्वेत क्वाल हस्त कमळने विषे धरी रक्ता हता, ने पोताना
मुलारविंदनी आगळ मुनि तथा देस देशना हरिपत्तनी सवा भराइने वेठी हती.

१ पछी भीजीमहाराज प्रत्ये ब्रह्मानंदस्वामीए एम व्रज बुछयो जे (१) हे महाराज !
यति ते केने करीए ते करो ? पछी भीजीमहाराज बोखा जे हनुमानजी त्वारे लंका-
यां जानकीजीनी खबर काढबा गया त्वारे जानकीजीने ओळखयां हतां ते साध जेटली
स्त्रियो लंकायां हती ते सर्वेने जेता हवा, ने ते पछी मंदोदरीने हनुमानजी देखाहवा,
त्वारे पोने एम जान्पुं जे आ जानकीजी हसे ? पछी एम मनयां विचार कर्वां जे जान-
कीजीने तो भगवान रघुनाथजीनो बियोग छे तेने करीने जातुं धरीर वृष्ट होयन नहि,
ने आबी निद्रा पण न होय एवो मनयां विचार करीने हनुमानजी पाछा बळी भितर्यां,
पछी पोताने एवो मनयां संकल्प ययो जे हुं यति छुं ने में आ स्त्रियो सर्वेने जोइ तेनो
हुने काइ बाध हसे के नहि ? पछी बळी एम विचार कर्वां जे मेंतो रघुनाथजीनी
आज्ञाए करीने जानकीजीनी खबर काढबी छे ते सारू में स्त्रियोने जोइ तेनो ओ बाध
छे ? पछी बळी मनयां एम विचार कर्वां जे मारी हत्तिनां ने मारी इंद्रियायां रघुना-
थजीनी कृपाए करीने शोभ पण नथी उपज्यो एवो होय ते यति काइबाध, अने बळी
उपारे जानकीजीतुं हरण ययुं त्वारे रघुनाथजी ने लक्ष्मणजी ए देव ययां सुग्रीव कटक
झिळा उपर हतो त्यां गया त्वारे सुग्रीवने जणाप्युं जे जानकीजीतुं हरण ययुं छे ते
माटे बर्बां आव्या छइए ते ओ काइ तजने खबर होय तो करो, त्वारे सुग्रीवे कहुं जे
हे महाराज ! आकाशने विषे हे राव ! हे राव ! एवो शब्द बातो हतो ते में सांभळ्यो
हतो, अने बीजुं जे आ चिरयां बांधीने घरेणां पढतां हक्यां हतां ते मारे पासे में राख्यां
छे, त्वारे रघुनाथजीए कहुं जे ते लाबो जोइए, त्वारे ते घरेणां सुग्रीवे रघुनाथजीने
आप्यां, पछी रघुनाथजीए लेहने लक्ष्मणजीने देखाहयां ते प्रथम तो काननां देखाख्या
पछी हाथनां बाजुबंध आदिक देखाहया ते लक्ष्मणजीए न ओळख्यां, त्वार पछी
पगनां झांझर देखाहया त्वारे लक्ष्मणजीए कहुं जे हे महाराज ! आतो जानकीजीयां

શાંસર સ્વરાં, ત્યારે રતુનાથજીવ પુછ્યું જે હે લક્ષ્મણજી વીમાં ઘરેળાં ન ઓઝલ્યાં ને શાંસર કેમ ઓઝલ્યાં ? ત્યારે લક્ષ્મણજીવ કહ્યું જે હે મહારાજ જાનકીજીનું સ્વરૂપ તેમે નથી દીટું અને સાંસે પગે લામવા જાતો ત્યારે શાંસર દીઠાં હતાં તે સારું મેં ઓઝલ્યાં, પૃથી રીતે ચૌદ વર્ષ સુધી સેવામાં રહ્યા પળ દૃષ્ટિયે કરાંને જાનકીજીનું સ્વરૂપ એક ચર-નારવિદ વિના ખીજું દીટું નહિ થવો હોય તે યતિ જાણવો. એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ ચોડ્યા જે આ બ્રહ્માનંદસ્વામી છે તે પણ તે જોવાનું યતિ છે, એમ સર્વે સમજાને સાંખ-જીએ સવે બ્રહ્માનંદસ્વામીની શ્રીજીમહારાજે યતિપણાની વહુ પ્રશંસા કરી. (૧) ને ગામ ૧
વહાર પધાર્યાં ને યજ્ઞ થયા હતા તે ઢેકાળે પરચાર વપર ઢોલિયો ચિલાવ્યો હતો તે ઉ-
પર પોતે વિરાજમાન થયા, અને પોતાના મુસ્તારવિદની આગઝ મુનિ તથા દેશ દેશના
હરિમુક્તની સભા મરાઈને બેઠી હતી. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે કાંઈક મક્ત વચ્ચર કરો.

- ૨ ત્યારે પટેલ આજ્ઞાજીવાઈ મક્ત પુછ્યો જે, (૨) હે મહારાજ ! આ જીવનું સ્વરૂપ તે
કેવું છે તે કહો ? પછી શ્રીજીમહારાજ ચોડ્યા જે જીવતો અદેશ, અમેષ, અરિનશી,
ચૈતન્યરૂપ અણુ માત્ર એવો છે ત્યારે તે જીવ વળાં રહે છે ? તો હૃદાકાશને વિષે રહે છે
અને વિવિધ ક્રિયાને ત્યાં રહ્યો થકો કરે છે અને રૂપ જાંવું હોય ત્યારે નેત્રદ્વારે કરીને
જુએ છે, અને શબ્દ સાંખજી હોય ત્યારે શ્રાવણદ્વારે આવીને સાંખજી છે, ને નાસિકાદ્વારે
સારો નરસો ગંધ લે છે ને રસનાદ્વારે રસ લે છે, ને ત્વચ્છાદ્વારે સ્પર્શનું સુખ લે છે, અને
મનદ્વારે મનન કરે છે, ને ચિત્તદ્વારે ચિત્તવન કરે છે, ને બુદ્ધિદ્વારે નિષ્કર્ષ કરે છે એમ્દશ
ઇન્દ્રિયોદ્વારે તથા ચાર અંતઃકરણ દ્વારે સર્વે વિષયનું પ્રાણ કરે છે, ને નાલથી તે શિશ્વા
ધર્યત શરીરમાં વ્યાપીને રહ્યો છે, પૃથી રીતે જીવનું સ્વરૂપ છે. અને આપણે તો પ્રગટ પ્ર-
માણ પુરુષોત્તમ એવા જે શ્રી જાનારાયણ તેને પ્રતાપે કરીને એ જીવને સારી પેઠે ઓઝ-
લ્યો છે ને જાણ્યો છે. એમ કહીને સર્વેને રાખીકરીને જવ સચિવદાનંદ કહીને મોહોલમાં
પોહવા પધારતા હવા. (૨) હિતિ વચનાવલિ ॥ ૨ ॥ (૨૩૧)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે હનુમાનજીને
લક્ષ્મણજીને દૃષ્ટાંતે યતિનાં લક્ષણ કહ્યાં છે, અને બ્રહ્માનંદસ્વામીની યતિપણાની પ્રશંસા
કરી છે. (૧) શ્રીજીમાં જીવ હૃદયને વિષે રહ્યો થકો ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ દ્વારે વિષ-
યનું પ્રાણ કરે છે, ને શરીરમાં વ્યાપી રહ્યો છે તે જીવને પ્રગટ પ્રમાણ પુરુષોત્તમ શ્રીન-
રનારાયણ જે અમે તે અમારે પ્રતાપે કરીને તમે સારીપેઠે પટેલે જેવો જાણવો જોઈએ તેવો
પ્રકારૂપ જાણ્યો છે એમ કહ્યું છે. (૨) જાવતો છે ॥૨૩૧॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૪ ચતુર્થીને દિવસ સ્થાપી શ્રીસહ્યાનંદજી મહા-
રાજ ગામ શ્રીજેતલપુર મધ્યે પોત ને રહેવાનો જે મોહોલ તેની અધઃપાળી કોરને સમીપે

જે ફુલગાદી તેને વિષે સારમાં વેઠા પચારીને વાદીને વચમાં મોટું બોરસડીનું દુષ્ઠ તેની હંટે ચોતરા ઉપર ગાદી તકિયે સહિત જે ઢોલિયો તે ઉપર ઝગમગે મુસ્તારવિંદે વિરામમાન હતા, ને સર્વે શ્વેતવસ્ત્ર પારણ કર્યા હતાં, ને કંઠને વિષે ચંપાના તથા બોરસડીના તથા ગુલદાવડીના દાર પહેર્યા હતા, ને પાઘને વિષે ચંમેલીને ઢોલરીયાંગ તોરા કટકતા મેલ્યા હતા, ને વેશ્વળ ઉપર હજારી ધુપના ગુચ્છ સ્થોડ્યા હતા, ને વેસ્ત્રક્રમઙ્ગને વિષે ઢાઢ-મ તથા લિયુના કઙ્ગને ફેરવતા હતા, અને પોતાના મુસ્તારવિંદી આંગઙ્ગ મુક્તાનંદસ્વાધી તથા બ્રહ્માનંદસ્વાધી આદિક મુનિ તથા દેશ્વદેશના હરિમુક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીશ્રીમહારાજ ઘડીકચારમુખી વિચારીને એમ બોલ્યા જે (૧) સર્વે સાંપઙ્ગો એક વાર્તા કહીએ જે દુષ્ટવાસના રાક્ષસી તેથી કાંઈ શુંદું નથી ને દુષ્ટવાસનાચાળા બધક છે તે અમારે સમીપે રહે છે, પણ તે સુસ્ત્રીયા નથી રહેતા કાંતે તેમણે પ્રમુખમતાં મુખ્ય એમ માગું હતું જે સમીપે રાક્ષસ્યો પણ દુષ્ટ વાસના ન મુક્તી તે સારુ દુઃસ્ત્રીયા છે. [૧] ૧

ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીએ વળું જે, (૨) હે મહારાજ એ દુષ્ટ વાસના કેમ ટળે ? ત્યારે શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યા જે દુષ્ટ વાસના ટાઢવાનો તો એ વપાય છે જે વ્યારે વર્તમાનથી બાહરે સંકલ્પ થાય, તથા કોઈ હરિજનના તથા સંતના અમાલનો સંકલ્પ થાય, ત્યારે નરનારાયણ સ્વામિનારાયણ એમ વારંવાર પોકારીને નામ ઉચ્ચારણ કરવું, અને બીજું મહાત્મ્યે સહિત ને ધર્મે સહિત ભગવાનની ખવ મકારની મક્તિ કર્યા કરે, ત્યારે ભગવાન તેના હૃદયમાં વાસ કરીને દુષ્ટ વાસનાને નાશ પધાડે છે જેમ મળને માઈના મુલ્યથી ભગવાને છોદાવ્યો તેમ, માટે આઠલી વાત સમજ્યા તો સર્વે સમજાઈ રહું. (૨) ને ૨ વળી કહીએ છઈએ જે એકનો પાંચ વર્તમાન પાઢવાં, ને બીજું પોતાનું સ્વરૂપ સાક્ષી માનવું જે સંકલ્પ તથા નાના મકારના જે તર્ક તે થકી પર જે આત્મા તે હું છું, અને મને સહિત જે દેહ તે હું નહિ એમ વિચારે, ને ત્રીજું ભગવાન કોઈના સાધું જોઈને હસતા હોય વા કોઈને બોલાવતા હોય વા બીજાં ગમે તેવાં ચરિત્ર કરે તેમાં કોઈ દહાડે અમામ ન આવે એવી રીતનો નિશ્ચય રાક્ષસો ઇટલું સમજ્યા તો સર્વે સમજ્યા છો અને વળી કોઈક એમ જાણે છે જે મેં તો મહારાજને બહુ મળ્યા ને ઘણીક સેવા કરી, પણ માપણને તો મહારાજ બોલાવતા નથી, ને બીજાને તો બહુ બોલાવે છે ત્યારે માપણે ઘેર બેઠાજ પ્રમુખમજા, એમ અવગુણ છે જે ત્યારે અમે પણ એમ પચારીએ જે એ જીવને ને અપારે શું તો એ જીવનું ટેકાણું રહેજ નહિ, પણ અમે તો કોઈનો અવગુણ લેતાજ નથી, અને અપારો સ્વમામ તે તો સદા ગુણમાહકજ છે. ને હવે એ મળને ગુણ મળ કરવો ને અવગુણ ટાઢવો તેનો વપાય કહીએ છઈએ, જે એ મળક પણ વિચારે જે હું સત્સંગ મોરે કેવો હતો તો કાઢ, કર્મ, જન્મ, મરણ, ચોરાશી તેનો બોક્ષા હતો, તે હુને સર્વે થકી છોદાવીને

નિર્મેય કીધો ને હજા ગુણ આપીને મોટો કીધો, તે મગધાનનો અપાવ કેમ હું લેઉં ? ને મધ્યું ગમતું હુકાને પોતાનું ગમતું કેમ રચું ? એ વિચારીને અમાય ન લે સ્વારેજ તે સુલીયો થાય છે, અને આ દેહ કરીને મગધાનનું ગમતું કરવું, ધર્મી બીજી વાત કાંઈ મોટી નથી, ને એ અતિ છે અને કરીનેજ મગધાનને પમાય છે માટે માન, ઈર્ષ્યા, કામ, ક્રોધ, લોભ, એ આદિક કલ્યાણના વિરોધી છે તે સર્વને ત્યાગ કરવા ને તેમાં માન છે તેનો અતિ ઘંટામાં ઘંટું છે, જુઓને શીશા વર્ષપાનમાં કાંઈક કાવપ થોડી ઘળી હોય તો પણ સત્સંગમાં નહવા જાય છે, પણ માનવાળા તો નથી શવયાન નહિ, માટે હે સંતો ! નિર્વાન આદિક વર્ષપાનમાં કોઈ દિવસ તુક પડવા દેશોમાં અતિ કુશળ રહેવું, અને દેહ થકી પોતાનું સ્વરૂપ હું જાણવું, અને શ્રીકૃષ્ણોચ્ચ એવા બે નરનારાવણ વૈષ્ણો નિરંતર સદાકે સહિત થકિ કરવી ને મગધાનની અલંક સ્મૃતિ સહિત ધ્યન કરવું તે તો મગધાનના મગદ દર્શનના સુસ્ત તુલ્ય છે. (૩) બીજું આપણા સત્સંગમાં જાણ મળતાં આવશે તેણે કરીને કાંઈ મોટો નહિ, સ્વારે કોણ મોટા ? તો બે બોદ છોક પર્વત તુજ સમાન જાણે ધર્મી વૈરાગ્યની અવધિવ યુક્ત હોય, અને જ્યેમ દેહને વિષે આત્મબુદ્ધિ છે તેમ પરમાત્મા બે કૃષ્ણોચ્ચ તેના સ્વરૂપની દટતા સાક્ષાત્કાર થોવે યુક્ત હોય, અને સુપુત્રિને વિષે જ્યેમ જગત્ની વિસ્મૃતિ છે એમ જાણત અવસ્થાને વિષે જગત્ની વિસ્મૃતિ યુક્ત થઈ એ હોય તે આપણા સત્સંગમાં મોટેરો છે. [૪] ૪

इति वचनामृतम् ॥ ૩ ॥ [૨૩૨]

રહસ્યાર્થે પ્ર૦—જામાં પ્રશ્ન [૨] છે. તેમાં પહેલું કૃપાવાચ્ય છે. તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે હુદ્ર વાસના રાસે તે સુલી ન થાય. (૧) શીશામાં વર્ષમાન બહાર સંકલ્પ થાય ત્યાં અમારા મનને વિષે અમારો સંકલ્પ થાય ત્યારે અમારું નરનારાવણ સ્વામિનારાવણ એવા નામનું કલ્પાવળ ચારંચાર કરે, ને મહાત્મ્યે ને ધર્મે સહિત અમારી નવજા અતિ કરે તેના હુદામાં વાજ કરીને વિષયની આસક્તિનો નાશ કરી નાલીય. [૨] અને એ વર્ષમાન પાછે ને પોતાને આત્મારૂપ માને અને અમારાં ચરિત્ર વિષય જાણે ને અમારો નિશ્ચય હોય ને અમારા ગમતામાં થઈ, ને માન કામાદિકનો ત્યાગ કરીને અમારી મત્તિ કરે, ને અલંક સ્મૃતિ સહિત અમારું ધ્યન કરે તેને અમારા મગદ દર્શન તુલ્ય સુક આવે. (૩) અને જગત્ની વિસ્મૃતિ યુક્ત થઈને અમારા સ્વરૂપની દટતા જાણે યુક્ત સાક્ષાત્કાર કરે તે સત્સંગમાં મોટો છે. (૪) વાક્યો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં હુદ્રવાસનાવાજા થક અમારે સમીપે રહે છે, પણ સુલીયા નથી એમ કહ્યું તે હુદ્ર વાસના કહ જાણવી અને તે હુદ્રવાસનાવાજાથી બીજીમહારાજને સમીપે થી રીતે અવાતું રહે !

૨ પ્ર૦ બીજીમહારાજે કહ્યું છે કે અમારી આજ્ઞા વિરુદ્ધ પોતાનાં મનમાં સંકલ્પ થાય તે હુદ્ર વાસના જાણવી તે તરંગ. ૨૩૨ નાં શ્લોક છે બે:-

प्र.

वचनावृत जे. ३

यदा मदीय सर्वादोल्लेखने घनसो भवेत् । संकल्पसिद्धिं विज्ञेया सैव दुर्वासनात्मनः॥८॥
जीवोनां कल्याण साह क्यारे श्रीजीमहाराज पृथ्वीने विषे मनुष्य रूपे प्रगट कया होय ते वस्तुते श्रीजीमहाराजने समीपे भक्त रखा होय पण मायिक वासना अंतरमां रही होय, तो तेने ध्यान भक्त्यंतुं सुख आवे नहिं. तेथी दुःखीया रहे माटे आ लोकने विषे समीपे कया छे पण अक्षर घाममां समीपे नवी कया.

- १ प्र० अमने भजतां प्रथम मागुं हतुं एम कहुं ते प्रथम मागुं क्यारे जाणवुं ?
- २ उ० पूर्व जन्मने विषे पण मागे ने आ जन्मे पण श्रीजीमहाराजनी समीपे सेवामां रहे-
वातुं मागे माटे समीपे राख्या पहेलां मागे ते प्रथम मागुं कहेबाय, पण दुष्ट वासना जे वर्तमान बहार संकल्प बला होय तेथी श्रीजीमहाराजनी प्रसन्नता बाळ नहिं ने ध्यान भ-
क्त्यंतुं सुख आवे नहिं, माटे दुःखीया रहे.
- ३ प्र० (१ बीजा प्रश्नां) वर्तमानमां बोटीपणी काचप होय तोपण सत्संगमां नभ्या जाय
छे एम कहुं ते काचप केटली जाणवी ?
- ४ उ० श्रीजीमहाराजने सर्वोपरि जेबा जाण्या जोइए तेबा जाण्या होय पण पंच वर्तमान
विकट संकल्प टळी गबा नहोय ते काचप करी छे, जानो खुसाबो [म० ११ ना अ-
गीआरमा प्रभोत्तरमां] क्यो छे.
- ५ प्र० (२ बीजा प्रश्नां) जेम देहने विषे आत्मसुद्धि छे तेम अमारा स्वरूपनी दृढता सा-
क्षात्कार ज्ञाने मुक्त होय एम कहुं ते साक्षात्कार दृढता केवी रीते जाणवी ?
- ६ उ० जेम देहमां जीव रह्यो छे ते देहने विषे एकत्वभाव छे तेम श्रीजीमहाराजनी मूर्तिने
विषे एकत्वभाव बाय, ने श्रीजीमहाराजनी मूर्तिमां सुख भोगये ते श्रीजीमहाराजनी मू-
र्तिनी साक्षात्कार दृढता कहेबाय, पण एवी स्थिति क्यारे बाय तो पोताने देहवी पृथक्
मानेने श्रीजीमहाराजने आकारे बहने मूर्तिने घारे ते मूर्तिने धारतां धारतां मूर्तिनो सा-
क्षात्कार बाय, ने ते मेळी जगतनी विस्तृति बह जाय ने एक श्रीजीमहाराजनेज देखे
पण बीजुं काइ देखेन नहिं पण जगतनी विस्तृति बयाविना ने मूर्तिनो साक्षात्कार बया
विना पाथरीज उपर करी एवी जे अनादि मुक्तनी स्थिति ते बायन नहिं.
- ७ प्र० देहमां जीवात्मा रखा छे ते देहनेज पुरुषोत्तमनुं स्वरूप माने जे आ पुरुषोत्तमनुंज
स्वरूप छे, ने देह तो छेन नहिं, एम मानेने ए देहमां रह्यो बको ध्यान करेते अनादि
मुक्तना जेवी स्थिति कहेबाय के नहिं ?
- ८ उ० एवी रीते मानवाची माणानो संबंध टळतो नवी, ने देह तो मायिक छे ते पुरुषोत्तम
रूप मानवाची पुरुषोत्तमरूप बतो नवी, ने एम मानवाची एवी स्थिति कोटी कवने पण
बाय नहिं, एम मानवार तो असत्पुरुष छे ने वेदांतिची पण अति नीच ने मळीन छे,
केम जे वेदांती तो मायिक देहनो निषेध करीने सत्यरूप एको जे आत्मा तेने ब्रह्म माने
छे, ने आ तो असत्य ने मिथ्या एको जे देह तेने सत्य माने छे माटे वेदांतीची पण
अति पापी ने दुष्ट छे. ने ए तो असत्पुरुषनी समझन छे एम (कौ० ११ना पहेला
प्रश्नां) कहुं छे. ॥९३२॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના વૈશ શુદ્ધ ૪ ચતુર્થીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રી વૈતલપુર મધ્યે મોઢોલને વિષે દસળાદા ગોસને વિષે માદી ઉપર તક્કિયાલું છર્તાગણ દર્શને વિરાજમાન હતા, ને મસ્તક ઉપર ઘુલ્પનો સુંપ તેણે યુક્ત સ્વેત પાપ શોભતી હતી, ને સ્વેત ઘુલ્પની પછેડી ઓઢી હતી, ને કેસરે સહિત જે ચંદન તેણે કરીને સર્વે અંગ ચરચ્યાં હતાં, ને સ્વેત હીરકોરી સ્વેસ પહેર્યો હતો, ને કંઠને વિષે ગુલ્લદાવદીના હાર પહેર્યાં હતા, ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીશ્રીમહારાજ સર્વે સમા પ્રત્યે એમ બોલ્યા, (૧) જે જીવતું કલ્યાણ તો પટલા વડેજ છે, જે પ્રત્યક્ષ ધમ્મવાનના દર્શન ને તેની અલંદ સ્મૃતિ તેણે કરીને થાય છે, કાં જે ધાગવતમાં એમ કહ્યું છે જે કંસ, શિશુપાલ, દંતવક આયે દર્શને જે નિદક તેને અલંદ ધમ્મવાનની સ્મૃતિ રહી તેણે કરીને કલ્યાણ થયું છે, માટે ધમ્મવાનની નિરંતર સ્મૃતિ એજ શક્તિ છે. (૧) ત્યારે તમે કહેશો જે ધમ્મવાન તો મળ્યા છે, ને તેમની સ્મૃતિ પણ નિરંતર રહે છે તેને વર્તમાન પાલ્પાલું શું પ્રયોજન છે ? તો તેનું તો એમું છે જે એક તો વર્તમાન દૃઢ રાલે છે ને એક તો વર્તમાનમાં કસરચાલો છે, તે વેમાં પેર કેટલો છે તે કહીએ જે સ્મૃતિ તો યેયને છે પણ નિયમ ધર્મે રહિત છે તે પોતાનું કલ્યાણ કરે પણ ધીજા જીવતું કલ્યાણ યથી થાય નહિ, ને ઇકાંતિક મક્ત પણ તે ન થાય, ને ધમ્મવાનના નિર્ગુણ ધામને પણ ન પામે ને જન્મ મરણ રહિત તો થાય, ને તેથી સત્સંગમાં પણ ન વેસાય. (૨) અને તમ જેવા સંત જે ધર્મ નિષ્ઠને યુક્ત તેની તો વાતજ નોસી છે, તે કહીએ છીએ જે તમને કોઈક ખાવે કરીને જમાડે તેને કોટી યજ્ઞનું ઘુલ્પ થાય, ને અંતે મોસને પામે છે, અને તમારા ચરણનો કોઈ સ્પર્શ કરશે તેનાં કોટી જન્મનાં પાપ નાશ પામશે ને તમને ખાવે કરીને સ્વર્ગ ઓઢાડશે તેનું પણ પરમ કલ્યાણ થાશે, અને તમે જે જે નદી તળાવને વિષે પગ મોલો છો તે તે સર્વે સીધે રૂપ થાય છે, અને તમે જે દુસ તલે બેઠા હો ને જે જે દુસતું ફાલ જમ્યા હો તે તે સર્વેનું કહુંજ થાય છે, અને તમારાં કોઈક ખાવે કરીને દર્શન કરે છે ને કોઈ તમને ખાવે કરીને મમસ્કાર કરે છે તેના પાપનો સ્વ થાય છે, ને કહી તમે જેને ધમ્મવાનના વાત કરો છો અને કોઈને ધર્મ સંબંધી નિયમ ચરાવો છો તેનો મોક્ષ થાય છે, સ્વાદિક જે ધર્મ નિયમ વાલ્કા તમ જેવા સંત તેની સર્વે ક્રિયાકલ્યાણ રૂપ છે કા સારુ જે પ્રત્યક્ષ ધીનારાયણ ઋષિનો તમને દૃઢ આશરો છે, ને તે શ્રી નારાયણ ઋષિ તમારી સન્મામાં નિત્ય વિરાજે છે. (૩) અને કહી તમે કહેશો જે ધમ્મવાનનો દૃઢ આશરો છે, ને યાચિક ગુણ કેમ વ્યાપે છે ? તો તે કહીએ છીએ જે વદ્વર્મિયે રહિત ને યાચિક ગુણે રહિત સર્વેએ કરવા તેમાં તો કાંઈ હાર નથી, જાણે અસંભવ જન્મની સ્મૃતિ થઈ આવે ને અલંત

મહાંદની ક્રિયાને જુએ દશા સર્વને કરવા તેમાં તો કાંઈ વાર નહિ, પણ અમારી દ-
ષ્ટાએ કરીને એમ તમને રાહ્યા છે ને તમારા સામર્થ્યને કંઈ રાહ્યું છે, તે પ્રત્યક્ષ
મગવાનના મુલને બર્ણે છે, ને ચીજું શ્રી ગુણોત્તમ તે છે તે આજ તમને સર્વને શ્રી નર-
નારાયણ કૃપિ રૂપ થઈને મળ્યા છે. માટે નિઃસંશય થઈને આનંદમાં મગન કરજો. (૪) ૪

૨ તે સમયે આશ્વજીવાઈ શ્રીજીમહારાજને પ્રશ્ન પુછ્યો છે, [૨] હે મહારાજ !
ઘેર માથે કરીને કલ્યાણ થાય છે તે કેમ થાય છે તે કહો ? પછી શ્રીજીમહારાજ એમ
બોલ્યા છે દુષ્ટ રાજા હતા તેને દ્રૌપદી જે પોતાની પુત્રી તેને પરણાવ્યાં હતાં, તે સારું
સ્વયંવર રચ્યો હતો ત્યાં રાજા માગને તેડાવ્યા હતા, અને દ્રોણાચાર્ય પણ આવ્યા હતા,
અને પાંદબ પણ આવ્યા હતા, પછી વીજા સર્વે રાજાએ મળીને મચ્છ વેંધવા માંડ્યો પણ
કોઈથી મચ્છ ન બેંધાળો, ત્યારે યુધિષ્ઠિરે કહ્યું જે હું મચ્છ વેંધું એમ કરીને યુધિષ્ઠિરે
મુરત બાંધી ત્યારે દ્રોણાચાર્યે કહ્યું છે આ સમા દેસાચ છે ? ત્યારે કહ્યું છે દેસાચ છે,
અને વક્ષી કહ્યું છે તમારું શરીર દેસાચ છે ? ત્યારે કહ્યું છે દેસાચ છે, પછી દ્રોણા-
ચાર્યે કહ્યું છે તમથી મચ્છ નહિ બેંધાય, એવી રીતે વાર થાઈ વક્ષી મચ્છ ન બેંધાળો,
ત્યાર પછી અર્જુને ડઠીને ધનુષ્ય ઢાંચે મુરત બાંધી ત્યારે દ્રોણાચાર્યે પુછ્યું છે આ
સમાને દેસો છો ? ત્યારે અર્જુને કહ્યું છે સમા નથી દેસતો, ને મચ્છ પણ નથી દેસતો
અને મચ્છ ઉપર પક્ષી છે તેને દેસું છું, ત્યારે દ્રોણાચાર્યે કહ્યું છે એના માથા સામી
મુરત રાત્રો ત્યારે અર્જુને મુરત બાંધીને કહ્યું છે પક્ષી નથી દેસતો, ને એકલું મસ્તક
દેસું છું ત્યારે દ્રોણાચાર્યે કહ્યું છે હવે ધા કરો ત્યારે અર્જુન મચ્છના મસ્તકને વેંધતા
દશા, એવી રીતે જ્યારે હૃષિ ઇલાય થાય ત્યારે તે દેવમાથ કલ્યાણકારી છે જેમ
શિશુપાલ, તથા કંસ ઇ આદિકની શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપને વિષે તદાકારહૃષિ થઈ થઈ
હતી, ત્યારે કલ્યાણ થયું એવી રીતનો દ્રોહ જો ન આવડે તો નારકી થાય, અને તે ક-
રતાં મક્તિ મુલમ છે અને દ્રોહબુદ્ધિ રાહીને મજે તેલું અસુર પણ નામ મટેજ નહિ, ને
તે મક્તિ તો કહેવાયજ નહિ, માટે અસુરની રીત મેલીને ઘેને ધ્રુવહાદ, નારદ, સનકા-
દિકની પંક્તિમાં મથ્તું હોય તેને તો મક્તિ કરીને મગવાનને મગવા તે અતિ શ્રેષ્ઠ છે.
(૫) इति वचनामृतम् ॥ ૪ ॥ (૨૩૩)

રહસ્યાર્થ પ્ર.—આમાં પ્રશ્ન (૨) ને છે, પહેલું કૃપાવાચ્ય છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે
કહ્યું છે જે પ્રત્યક્ષ મગવાન એમ તે અમારું દર્શન ને અમારી અલંકૃત સ્મૃતિ તેણે કરીને
કલ્યાણ થાય છે, ને અમારી અલંકૃત સ્મૃતિ પણ મક્તિ છે. (૧) અને જૈનમાનમાં કસર
લાગે અમારી અલંકૃત સ્મૃતિ રાસે તો પણ તેનાથી કોઈનું કલ્યાણ થાય નહિ, ને તે
એકાંતિક ન થાય, ને અમારા ધામને ન પામે ને એનાથી સત્સંગમાં ન બેસાય. (૨) અને
અમારી અલંકૃત સ્મૃતિય વુક ને ચથાર્થ ધર્મ નિયમલાઠા તમ જેવા સંતનાં દર્શન, સ્પર્શ,

સેવા, શ્રુત્યાદિક કરે તેમાં સર્વે પાપનો ક્ષય થાય છે, ને તમે જેને ધર્મ સંબંધી નિયમ ધરાવો છો તેનો મોહ થાય છે, ને તમ બેધા ધર્મ નિયમવાળા સંતની સર્વે ક્રિયા કથ્યાનકારી છે, કેમ કે પ્રત્યક્ષ ઓમનારાયણ જ્ઞાપિ એ અમે તે તમારી સમામાં નિત્ય વિરાજીત છીએ ને અમારો તમારે બાધારો છે. (૩) અને તમારું દેશ્ય અમારું વધાર્યું સુખ આપવા સારું અમે રોકી રાખું છે. (૪) બીજામાં દ્રોહબુદ્ધિ અને તે અસુર છે, ને અક્ષિય અને તે યુક્ત થાય છે. (૫) વાતો છે.

૧ પ્ર૦ (૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) નિયમ ધર્મે રહિત કેવલ ઓમનારાયણની અસંલક્ષ્યવિવાહાનું કથ્યાન કહ્યું તે કેનું થાય ?

૧ ૪૦ યનો ઉત્તર ૫ વાક્યમાં છે કે વર્કાતિક ન થાય ને નિર્ગુણધર્મને ઘટલે અશ્વરથા-યને ન ધારે ને સ્વસ્થામાં ન લેવાય પણ સર્વે અશ્વરથોના અશ્વરથી ને સર્વોપરિ યથા ઓમનારાયણ અગત્ય તેમની અસંલક્ષ્ય હોય તે સ્તુતિના પ્રતાપથી ઓમનારાયણ યને અન્નમરણથી રહિત કરે ને યાચાથી પર ઈશ્વરકોટીમાં યુક્તે પછી સ્વાંથી પસ્તાવો પામીને મોહની ઇચ્છા પરે ત્યારે તેને ક્યાં ઓમનારાયણનો ને મુક્તનો યોગ હોય ત્યાં લાંબીને નિર્વાસનિક કર, ને આત્મતિક મોહ કરે ઘટલે અશ્વરથામમાં લઈ જાય પણ ઓમનારાયણે આ ઠેકાણે પોતાની અસંલક્ષ્ય સ્તુતિના પ્રતાપનું વલ્લ દેલાવડું છે.

૨ પ્ર૦ (૨ પહેલા પ્રશ્નમાં) ધર્મ નિયમે યુક્ત સંતની વાત નોતી છે યમ કહ્યું તે કેવા હેતુ આપવા ?

૨ ૪૦ બી દ્રવ્યાદિક માયિક પદાર્થનો કોઈ દિવસ સંકલ્પન થાય નહિ, ને પ્રણે અવસ્થામાં પંચ વિષયનો અભિલે અભાવ થઈ ને ઓમનારાયણની મૂર્તિ વિના બીજી કોઈ પ્રકારની વાચના ન હોય, ને આત્માને વિને ઓમનારાયણનો સાક્ષાત્કાર હોય તેવા આપવા.

૩ પ્ર૦ (૩ પહેલા પ્રશ્નમાં) અમે તમારા સુખને અર્થે તમારા સામર્થ્યને કંપી રાખું છે યમ કહ્યું તે સામર્થ્ય આપવાથી ઓમનારાયણના સુખમાં યી ન્યૂનતા રહેવી હશે ?

૩ ૪૦ શુદ્ધિમિદ ને માયિક ગુણે રહિત થાય તથા અસંલય અન્નની સ્તુતિ થઈ આવે, અને અનંત પ્રજ્ઞાંકની ક્રિયાને લેલે પણ દેશ્ય આવે તેમાં લોભાદિ જાય, ને ૫ દેશ્યમાં શુદ્ધિ જાય, તો ઓમનારાયણને મુક્તી જાય ને કથ્યાનને રસ્તેથી બીજે દેશ્યને રસ્તે જાય, તો ઓમનારાયણનું સુખ ન આવે ઘટલા સારું સામર્થ્ય રોકી રાખી છે, અને જો સામર્થ્ય રોકી ન રાખે તો તેમાં મોટાપ માની વેલે ને મોટા મુશ્કેલી મહાત્મ્ય આપીને તેમનો સમાગમ ને સેવા કરે નહિ, ને બીજાનું કાળે તેથી નથી જવાવતા. ॥૨૩૩॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના વૈશ્વ દુરિદિ ૫ પંચમીને દિવસ સ્વામી ઓમનારાયણની મહારાજ ગામથી લૈતલપુર મધ્યે યોદ્ધાની દલિલાદિ કોરે જમ્યાની માંદી ચોકને વિષે ઉત્તરાવે દુસારવિદે પાટ ઉપર ચિરાજધાન હતા ને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર વારણ કર્યા હતાં અને યસ્તક ઉપર ક્ષીળપોલી સ્વેત પાથ વરી રહ્યા હતા ને સ્વેત ક્ષીળી વાદર ઓઢી હતી ને સ્વેત ધોતીનું પેદ્યું હતું અને પોતાના દુસારવિદની આગળ દુનિ તથા લેલ લેલના

હરિમુક્તની સખા યરાહને ઘેરી હતી અને રાત્ર્ય દોઢ ઘંટોર ચીતી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ ઘડીક વિચારીને બોલ્યા જે (૧) સર્વે સાંમળો આજ તો ? અમારે જેમ છે તેમ વાત કરશી છે જે ભગવાનને મળવા ઇચ્છી વીજી વાત મોટી નથી, કાં જે ભગવાનનું કર્યું સર્વે યાચ છે, અને આ સમે તો આ સમાનું કર્યું પણ યાચ છે, અને શ્રીનરનારાયણને મતાપે કરીને અમારું કર્યું પણ યાચ છે. તે સ્થો કહીઈ જે જોયો અને મનમાં પાટ કરીઈ છીઈ તેવો આ જગતને વિષે મવસે છે અને જેમ ધારીઈ છીઈ તેમ યાચ છે પણ સ્વહં, જે આને રાજ આવો તો તેને રાજ પણ આવે છે અને આનું રાજ્ય છે તે જાઓ તો તેનું યાચ છે, અને ધારીઈ જે આ પટે આટલો વરસાદ આંદિ યાઓ તો ત્યાં જરૂર યાચ છે અને આંદિ ન યાઓ તો ત્યાં નથી યાતો, અને વહી ધારીઈ જે આને ધન પ્રાપ્ત યાઓ તો તેને યાચ છે ને આને ન યાઓ તો તેને વાતું નથી, અને આને દિકરો આવો તો તેને દિકરો આવે છે અને ધારીઈ જે આને દિકરો ન આવો તો તેને આશ્વતોજ નથી, અને આને રોગ યાઓ તો તેને રોગ પણ યાચ છે અને આને રોગ ન યાઓ તો તેને રોગ નથી યાતો, ઇચ્છી રીતે અને ધારીઈ છીઈ તેમ યાચ છે સ્વહં. ત્યારે તમે કહેશો જે સત્સંગીને મુલ્લદુઃખ યાચ છે અને રોગાદિક પ્રાપ્ત યાચ છે ને કાંઈક થન સમૃદ્ધિની હાનિ યાચ છે અને મહેનત કરીને ધરી જાય છે તોય પણ ઇ દરિદ્રી જોયો કેમ રહે છે ? તો શું તો શ્વ છે જે અને ભગવાન ભગવાન ઘેટલી કસર છે ઘેટલી અને સર્વ ક્રિયાને વિષે વરકત ધારી નથી. અને ભગવાનને તો શું સારંગ કરવું છે જે શૂલીનું દુઃસ્વ હશે તે ભગવાન પોતાના આશ્રિતજનનું કાંટ કરીને ટાલતા હશે. અને અને તો શ્વ જાણીઈ છીઈ જે સત્સંગીને તો શ્વ ઘાંછીની પીડા થાતી હોય તો અમને હજાર ગણી યાઓ પણ તે પીડાથી તે હરિમુક્ત રહિત યાઓ અને મુલ્લીયા રહો, શ્વ અને રાવાનંદસ્વામી આમલ્લ બોલ્યા હતા, માટે અમારી તો નજર ઇચ્છી છે જે સર્વેનું સારું યાઓ. અને ભગવાનને વિષે બીજા મનની હચિને રાસવાનો ઉપાય નિરંતર કરીઈ છીઈ તે શા સારું જે અને તો શૂત, અધિષ્ઠ્ય ને વર્તમાન ૫ વ્રજ કાળને વિષે સર્વે ક્રિયાને જાણીઈ છે અને આંદિ ઘેટાં છતાં પણ સર્વેને જાણીઈ છીઈ અને માતાના ઉદરને વિષે હતા તે દિવસ પણ જાણતા હતા અને ઉદરને વિષે નહોતા આવ્યા તે દિવસે પણ જાણતા હતા, કેમ જે અને તો ભગવાન જે શ્રીનરનારાયણ કૃષિ તે છીઈ અને મહાપાપવાળો બીવ હશે ને અમારે આસરે આવશે ને ધર્મ નિયમમાં રહેશે તેને અને અંતકાળે દર્શન દેઈને ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તેને પમાડીઈ છીઈ. અને હવે તે અક્ષરધામના પતિ શ્રી પુરુષોત્તમ જે તે મયમ ધર્મ દેવ યક્ષી જે મૂર્તિ નામે દેવી જોને ચક્તિ કહીઈ તેને વિષે શ્રીનરનારાયણ કૃષિ રૂપે પ્રગટ થઈને

વદરિકાપ્રમણે વિષે તપને કરતા હતા. અને તે શ્રી નરનારાયણ કૃપિ આ કલ્પિયુગને વિષે પાલંદી યત તેનું સંવન કરતા અને અર્ચના વંચનો નાશ કરતા અને ધર્મના વંચને ઘુટ કરવાને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય તેણે સહિત જે ચક્તિ તેને પૃથ્વાને વિષે વિસ્તારતા સાક શ્રી ધર્મદેવ યકી ભક્તિને વિષે નારાયણ મુનિ રૂપે પ્રગટ થઈને આ સમાને વિષે વિરાજે છે તે જાણવ્યો. એમ કહીને પોતાના બનને અતિ મધ્ય કરતા હતા. અને વઘી શોભ્યા છે અને વારે વારે શ્રી નરનારાયણ દેવનું મુખ્યપદું ડાબીયે છાઈ તેનું તો પણ દારદ છે, જે શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ અસરવામના થાપી શ્રી નરનારાયણ તેજ આ સમાધાં નિત્ય વિરાજે છે તે સાક મુખ્યપદું ડાબીયે છાઈ. અને તે સાક અમે અમારું રૂપ જાળીએ કાલો રૂપવાનું સ્વર્ગ કરીને શિશ્વરવંશ મંદિર, શ્રી અમદાવાદમાં પ્રથમ કરાવીને શ્રી નરનારાયણની મૂર્તિયો પ્રથમ પથરાવી છે. અને એ શ્રી નરનારાયણ તો અનંત બ્રહ્માંડના રાજા છે અને તેમાં પણ આજે ભરતસંહ તેના તો વિશેષે રાજા છે. અને એજ શ્રી નરનારાયણ તેને મેલીને આ ધરતસંહનાં યજુષ્ય વાંજા દેવને ધણે છે, તે તો જેમ વ્યખિ-ચારિણી સ્ત્રિયો હોય તે પોતાના વળીને મેલીને વીજા જારને ધણે તેમ છે. અને શ્રી નરનારાયણ ધરતસંહના રાજા છે, તે શ્રીમદ્ભાગવતમાં કહ્યું છે અને અમે આ સંત સહિત જીવોના કલ્યાણને અર્થે પ્રગટ થયા છાઈ, તે માટે તમે અમારું જો વચન માનશો તો અમે જે ધામમાંથી આવ્યા છાઈ તે ધામમાં તપને સર્વેને તેડી જાણું, અને તમે પણ એમ જાણવ્યો જે અમારુ કલ્યાણ થઈ જુવું છે. અને વઘી અમારો હૃદ વિશ્વાસ રાક્ષશો ને કહીયે તેમ કરશો તો તપને મહા કષ્ટ કોઈક આવી પડશે નેથી અથવા સાતદકાલી જેવું પડશે તે યકી રક્ષા કરશું. અને કોઈયે ઉગર્યાનો આરો નથી એવું કષ્ટ આવી પડશે તોય પણ રક્ષા કરશું, જો અમારા આ સત્સંગના ધર્મ વધુ રીતે કરીને પાલ્લશો તો, ને સત્સંગ રાક્ષશો તો. અને નહિ રાલો તો મહા દુઃખ પામશો તેમાં અમારે છેળા દેળા નથી. (૧) ને અમે તો આ સમે કોઈ વાતનું કાનું રાખ્યું નથી. ને જુઓ ને ! આ ૧ જયતલ્લુર ગામમાં અમે કેટલાક વજ્ર કર્યા, અને કેટલાંક વર્ષે થયાં આંદિ રહીયે છાઈ. અને જુઓને આ તલાવને વિષે અમે સર્વે સંતે સહિત જ્ઞારો વાર નાશ્યા છાઈ, અને આ જયતલ્લુર ગામમાં અમે ઘેર ઘેર સો વાર કર્યા છાઈ, અને ઘેર ઘેર મોજન કર્યા છે, અને આ મામની સીમને ગામ તે વૃંદાવન કરતાં પણ વિશેષ રમણ સ્થલ કર્યું છે. (૨) એમ વાત મહારાજ કરે છે પટલાકમાં તો આકાશમાં એક ધોટો તેજનો ગોઝો ૨ દેલાળો, અર્થે તે એક ગોઝાના ત્રણ ગોઝા થઈ ગયા, ને મોહોલ ઉપર ઘડીક આકાશમાં દેલાઈને અદૃશ્ય થઈ ગયા. ત્યારે સૌયે કહ્યું જે હે મહારાજ ! એ શું હતું ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે બ્રહ્મા, કિન્તુ ને શિવ એ દેવ નિત્ય આ સંતની સમાનાં ને અ-

મારાં દર્શન કરવા આવે છે, પણ આજ તો કિમાને સોતા હરિ ઇચ્છાપ કરીને દેસાળા.
[૩] ॥ इति वचनामृतम् ॥ ५ ॥ २३४ ॥

૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે સર્વે સાધન કરવાથી જમને મજબા પ મોટી વાત છે. ને જમારુંજ કર્યું સર્વે થાય છે ને જ-મારે પ્રતાપે કરીને આ સમાનું કર્યું પણ થાય છે અને જમને મજ્યામાં કસર રહે તેટલી વરફત થતી નથી અને જમે તો જમારા સત્સંગીને સર્વે પીઠાથી રહિત કરીપ છીપ અને જાંદી બેઠા થકા સર્વેને જાળીપ છીપ અને જમે મગવાન છીપ અને મહાપાપીની જમારે જાણે જાવીને ધર્મે નિયમમાં રહે તેને જમારું જાણવામ પમાડીપ છીપ. અને જમે પાંચવી મતનું સંહન કરવા, ને અધર્મના વંશનો નાશ કરવાને ધર્મના વંશને પુટ કરવાને ધર્મા-વિક્ર જંગે સહિત અક્ષિને પૃથ્વીને વિષે વિસ્તારવા, ધર્મમક્ષિ થકી પ્રગટ થઈને આ સમાને વિષે વિરાજીપ છીપ. અને જમને મેલીને ધીજા ફેરવે મજે તે જારને મજે તેમ છે. અને જમે આ જમારા સંત સહિત જીવોનાં કલ્યાણ કરવાને અર્થે પ્રગટ થયા છીપ તે જમારા વચનમાં રહેલો તો જમારા ધામમાં લેડી જાણું અને તમે પણ તમારું કલ્યાણ થયું છે એમ જાણજ્યો. અને જમારો દુટ વિધાસ રાસજો ને જમે કહીપ તેમ કરજો તો જગ્યાનો જારો નહિ હોય પણ કટમાં પણ રક્ષા કરજું, ને સત્સંગ નહિ રાજો ને નિયમ નહિ પાળો તો જમારે જ-મારે લેવા દેવા નથી. (૧) અને આ જેતલપુર ગામ તથા સરોવર તથા સીમ જોતું રમણ સ્થાન કર્યું છે તેણું કોઈ કર્યું નથી. [૨] અને આ દેવો જિલ્લે જમારાં ને આ સમાનાં દર્શન કરવા આવે છે, એવી રીતે સમાની પ્રશંસા કરી છે. [૩] થાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલી થાવતમાં જમે કરીપ તે થાય છે અને [પ્ર૦ ૮ માં ૬ થીજા પ્રશ્નમાં] જમને દિકરો જાપતાં કે મુવાને જીવતો કરતાં નથી જાવડતું એમ કહ્યું તે કેડ રીતે સમજાવું ?

૧ જ૦ કોઈને દિકરો જાપવો કે મુવાને જીવતો કરવો એ જમને ને જમારા મુક્તને પ્રિય નથી એમ કહ્યું છે પણ એ કામ ન કરી શકીપ એમ નથી કહ્યું.

૨ પ્ર૦ જાણવામના પતિ શ્રીપુરુષોત્તમ તે પ્રથમ ધર્મદેવ થકી અક્ષિને વિષે શ્રીનરનારાયણ અક્ષિ રૂપે પ્રગટ થઈને બદરિકાજમને વિષે તપ કરતા હતા તેજ નરનારાયણ ધર્મદેવથકી અક્ષિને વિષે પ્રગટ થઈને આ સમાને વિષે વિરાજે છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું અને (જ૦ ૨ માં) જેતલીપ, ગોઝોક, લેકુંડ બદરિકાજમની સમાધી આ સત્સંગીની સમા અધિક છે એમ સમજાઈને પોતે કહ્યું છે માટે એમ જોતાં તો બદરિકાજમને વિષે નરના-રાયણ રક્ષા છે તેથી શ્રીજીમહારાજ અતિસે મોટા થયા અને જો બદરિકાજમમાં નરનારાયણ છે તેજ શ્રીજીમહારાજ હોય તોતો આ સમા ને બદરિકાજમની સમા તે સરસી હોવી જોઈપ માટે તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૩ જ૦ બદરિકાજમને વિષે નરનારાયણ રક્ષા તે નરનારાયણને વિષે શ્રીજીમહારાજ અંતર્યા-મીરૂપે રક્ષા છે માટે નરનારાયણ રૂપે રક્ષા છે એમ કહેવાય માટે જાણવામના પતિ જો શ્રીજીમહારાજ તે નરનારાયણરૂપે યદે નરનારાયણ દ્વારે બદરિકાજમમાં રક્ષા છે પણ જો

બહુરધામમાં પોતે સ્વયં વિરાજમાન છે તેમ નથી રહ્યા માટે નરનારાયણથી જુલા છે ને પર છે ને કારણ છે. અને નરનારાયણ ત્રિપિ ધર્મ અક્ષિ થકી પ્રગટ થયેને બા સમામાં વિરાજે છે ધમ કહ્યું તે તો નરનારાયણના શાપ નિમિત્તે પોતે પધાર્યા તેથી કહ્યું છે. અને બમે બ- માંનં રૂપ જાળીને ઓનરનારાયણની મૂર્તિથી પ્રથમ પધારાથી છે ધમ ઓળીમહારાજે કહ્યું તે મતવાદીઓને પોતે સંકલ્પે કરીને ૫ રૂપે દેસાવા હતા તે રૂપ પધારાવાં છે ધમ જાણજું અને નરનારાયણને અજવાતું કહ્યું છે તે પણ પોતાનેજ અજવાતું કહ્યું છે.

૧ પ્ર૦ બીજી વાવતમાં બા જોતલપુર ગામની સીમ ને ગામ તે વૃંદાવન કરતાં પણ વિશેષ રમણ સ્થલ કર્યું છે ધમ કહ્યું તે વૃંદાવનમાં તો ઓળીમ અગવાન રહ્યા હતા તે વૃંદાવનથી તો જોતલપુર વિશેષ હોયજ માટે વૃંદાવનથી વિશેષ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૨ ૭૦ જોમ ઓળીમઅગવાને ગોઠુલ મથુરા બાદિકથી વૃંદાવનને વિષે અધિક લીલા કરી હતી તેમ ઓળીમહારાજે સર્વ ધામ થકી જોતલપુર ધામમાં વિશેષ લીલા કરી છે ને વિશેષ રહ્યા છે ને મોટા મોટા યજ્ઞ કર્યા છે માટે સર્વ ધામથી વિશેષ કહ્યું છે.

જિતિશ્રીકચ્છદેશે વૃષપુરનિવાસી અનાદિમુક્તરાજ શ્રીઅવજીભાઈ વિરચિત
સાક્ષાત્ પૂર્ણપુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ મુલ્લકમલ્લનિઃસૃત
વચનામૃત રહસ્યાર્થપ્રદીપિકાયાં જયતલપુર પ્રકરણં સમાપ્તમ્.

॥ અથ વચનામૃત ગઢડા છેલ્લું પ્રકરણમ્ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના વૈશાલ વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે હાદાલાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના ફક્કીયાની માંહેલીકોરે આચમણે વાર ઓરડાની ડંબી ઓસરિં ગાદી તકિયે પુલ્ક જે સુંદર રંગત ઢોલિયો તે ડપર વિરાજમાન હતા ને સર્વે સ્વેત સ્વરૂપ ચારણ કર્યા હતાં અને ઘસતકને ચિપે જે મોટી સ્વેત પાવ તેમાં સુંદર મોગરાના ઘુપ્પનો તોરો વિરાજમાન હતો અને કંઠને ચિપે મોગરાના ઘુપ્પનો હાર વિરાજમાન હતો ને બે હાથને ચિપે તે ઘુપ્પના ગજરા વિરાજમાન હતા અને પોતાના મુલ્લારકિંદની આગળ જુનિ તથા વૈશ વૈશના હરિમલ્કની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી ઓળીમહારાજે પરમહંસને પુછ્યું જે (૧) પરમેશ્વરના ચક્તને ઘુંડા વૈશકા- બાદિકનો યોગ વાચ તોય પણ અગવાનની ભક્તિમાં ચિત્ર વાચ નહિ એવી શ્રી સમજાણ છે ? પછી પરમહંસને જેવું સમજાણું તેવું કહ્યું, પણ ચર્ચાર ઉત્તર થયો નહિ. પછી ઓ- ઓળીમહારાજ બોલ્યા જે જે અગવાનને યજ્ઞે તેને એક તો હવે વૈરામ્ય જોઈ જે બીજી અ-

સ્થનિષ્ઠા જોઈએ. તેમાં જો વૈરાગ્ય ન હોય તો જ્યારે મનમમતું પદાર્થ મળે ત્યારે જેય મગવાનમાં પ્રીતિ કરે છે તેમ વીના પદાર્થમાં પણ મગવાનના જેવી પ્રીતિ થઈ જાય. અને જો આત્મનિષ્ઠા ન હોય તો જ્યારે વેદમાં સુલ્લદુઃસ આવી ત્યારે એ મક્તની દૃષ્ટિ ઘુંચાઈ જાય, પછી જેને સુલ્લદાયી જાણે તેમાં પ્રીતિ કરે અને જેને દુઃસદાયી જાણે તે સાથે દ્વેષ કરે. એવી રીતે એની બ્રહ્મ બુદ્ધિ થઈ જાય માટે મગવાનના મક્તને આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય એ વેય અતિશે દૃઢ જોઈએ. તે જ્ઞા સાક જે વૈરાગ્યે કરીને તો મગવાનની મૂર્તિ વિના વીજા માયિક આકાર માત્ર સ્થોટા થઈ જાય છે, અને આત્મનિષ્ઠાએ કરીને માયિક જે સુલ્લ ને દુઃસ તે સ્થોટાં થઈ જાય છે. અને જેને વૈરાગ્ય ને આત્મનિષ્ઠા ન હોય તેને તો નિર્વિકલ્પ સમાધિ થઈ હોય તો પણ જ્યાં સુધી સમાધિમાં રહે ત્યાં સુધી સુલ્લ શાન્તિ રહે, અને જ્યારે સમાધિમાંથી બહાર નિસરે ત્યારે નારાયણદાસની પેટે સારા પદાર્થને જોઈને ચાલ્યા ઘુંચવા માટે. (૧) અને વચ્ચે જે મગવાનના મક્ત હોય તેને તો મગવાનને વિષે જ્ઞાનતું અંગ હોય ને કાંતો હેતુ અંગ હોય. તેમાં જેને જ્ઞાનતું અંગ હાય તે તો મગવાનતું અતિશે મહાત્મ્ય સમજે. અને જેને હેતુ અંગ હોય તેને તો મગવાન વિના અર્થ પડી પણ ચાલે નહિ. તે જ્ઞાનના અંગવાળા તો ક્ષીણો-માઈ, દેવરામ, ને પ્રમાદંકર એ છે. એવી રીતે જે હરિમક્ત મગવાનતું મહાત્મ્ય જાણે તેને જ્ઞાનના અંગવાળા જાણવા. અને જેણું વ્રજની ગોપિયોને મગવાનને વિષે હેતુ હતું તેવી રીતના જે હરિમક્ત હોય તેને હેતુ અંગ જાણવું. અને જેને જ્ઞાનતું અંગ હોય તે મગવાનને અંતર્વાસી જાણે ને એમ જાણે જે મગવાન તે કોઈતું કહું સાંમળેજ નહિ, ને મગવાન તો જે મક્તતું જેણું અંગ હોય તેને તેણું જાણીને તેવી રીતે કહે છે, પણ કોઈની શિલ્પામણે કરીને ચાલતા નથી. અને જે એમ જાણે જે મગવાન તો કોઈકના શિલ્પવ્યાયકા હુમાં વાંક નથી તોય પણ મુને કહે છે તેને તો મગવાનના સ્વરૂપતું જ્ઞાનજ નથી. અને આ સંસારમાં પણ જે મનુષ્યને જે સંવાયે સ્વાર્થ હોય તેનો તે કોઈ રીતે અવગુણ છે નહિ, જ્ઞા માટે જે એને પોતાના સ્વાર્થતું હેતુ છે તો જેણે મગવાન સાથે જન્મ મરણના મય થકી છુટવાનો સ્વાર્થ જાણ્યો હોય, તેને કોઈ રીતે મગવાનનો અવગુણ આવે નહિ. અને જે એમ જાણે જે મગવાન તો કોઈકના ફેરવ્યા કરી જાય છે, એમ સમજીને જે મગવાનનો અવગુણ છે તેને તો જ્ઞાનતું અંગ પણ નથી અને હેતુ અંગ પણ નથી. એવી રીતે કદીને શ્રીજીમહારાજે મોટા મોટા પરમહંસને કહું જે તમે તપાસ એ વેમાંથી જે અંગ હોય તે કહો. પછી સર્વે પરમહંસે કહું જે અમારે તો જ્ઞાનતું અંગ છે. પછી શ્રીજીમહારાજ ચોસ્વા જે જેને હેતુ અંગ હોય તેને તો પોતાના જે પ્રિતમ તેને અર્થે જે ન કરવાનું હોય તે પણ થાય, કેમ જે આ સંસારને વિષે જે ચોર હોય તેને પોતપોતાની

છીને લોકરાં તેને વિષે હેત હોય છે તે ક્યારે ચોરી કરવા બાબ સ્વારે બીજા માણસને મારીને પોતાના ઘરના માણસને દ્રવ્ય આપે છે. ને એ ચોર ધણો નિર્દય છે પણ પોતાના કુટુંબી ઉપર હેત છે તો તે સંઘાથે નિર્દય નથી થાતો. તેમ જોને ભગવાન કે ભગવાનના મક્ત સંઘાથે હેત હોય તેને ભગવાન કે ભગવાનના મક્ત ઉપર ક્રોધ કે ઈર્ષ્યા આવેજ નહિ અને અવગુણ પણ કોઈ રીતે આવેજ નહિ. એવું જોને હોય તેને હેતવું અંગ કહાવે. અને જોને જ્ઞાન કે હેત એ વેમાંથી એકેય અંગ નથી તેને ચાલાચુલ્લો કહીએ. (૨) ૨

પટ્ટી વાર્તા કહીને શ્રીજીમહારાજ પોતાના ઉતારામાં પધાર્યા. પછી તેજ દિવસ સાંજને સમે દાદાસ્થાચરના દરબારમાં ઇગમળે વાર ઓરદાની ઓસરીએ ગાદી તકિયા બિઝા-બેઠક ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા હતા. અને સર્વે સ્વેત ક્ષ્ત ધારણ કર્યાં હતાં અને કંઠને વિષે મોગરાના પુષ્પનો હાર પહેર્યો હતો અને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા વેશ વેશના હરિમત્કની સભા મરાઈને બેઠી હતી અને પોતાની આગળ સાધુ દુકડ સરોદા બજાવીને કીર્તન ગાતા હતા.

- ૨ તે કીર્તન થઈ ક્યારે કરી રહ્યા સ્વારે શ્રીજીમહારાજે એ આજ્ઞા કરી, જે (૨) અમારી લલેહી જે શિષ્ટાપત્રી તેનો પાટ અમારા આશ્રિત જે સ્વામી સાધુ, તથા વ્રજ-ચારી, તથા સુદસ્ય, વાદ, માદ, સર્વે તેને નિત્ય કરવો. અને જોને મળતાં ન આવતું હોય તેને નિત્યે શ્રવણ કરવું. અને જોને શ્રવણ કરવાનો યોગ ન આવે તેને નિત્યે શિષ્ટા પત્રીની પૂજા કરવી, એવી રીતે અને શિષ્ટાપત્રીમાંજ લખ્યું છે માટે એ વ્રજમાંથી જોને પેર પડે તેને એક ઉપવાસ કરવો એમ અમારી આજ્ઞા છે. એવી રીતની જે શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા તેને પાઠવાનો નિયમ એ સર્વે ધાર્યો, જે હે મહારાજ! જેમ તમે કહો છો તેમ અમે સર્વ પાઠ્યું. તેને સાંભળીને શ્રીજીમહારાજ અતિશે પ્રસન્ન થઈને સર્વે સાધુને ને સર્વે વ્રજચારીને મળતા હવા અને સર્વે સત્સંગીના હૃદયને વિષે પોતાનાં ચરણારવિંદ આપતા હવા. (૩) ॥ ઇતિ વચનાવૃત્તમ્ ॥ ૧ ॥ ૨૩૫ ॥ ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. બીજું કૃપાવાક્ય છે, તેમાં પહેલામાં શ્રીજી-મહારાજે કહ્યું છે જે વૈરાગ્ય ન હોય તો બીજા મન ગમતા પદાર્થમાં અમારા ભેલી પ્રીતિ થઈ જાય. ને આત્મનિષ્ઠા ન હોય તો વૈદિક સુખ દુઃખમાં વૃત્તિ યુગાદ જાય. અને વૈરાગ્યે કરીને અમારી મૂર્તિ વિના બીજા માયિક આકાર સ્વોટા થઈ જાય છે. અને આત્મનિષ્ઠા એ કરીને માયિક સુખ દુઃખ સ્વોટા થઈ જાય છે. અને આત્મનિષ્ઠા ન હોય તો સમાધિ-માંથી બહાર આવે ત્યારે પાછા યુગવા માંડે. (૧) અને જ્ઞાનના અંગવાળાને અમારું અ-તિશે મહાત્મ્ય સમજાય ને અમને અંતર્યામી જાણે ને હેતના અંગવાળાથી અમારા વિના રહેવાય નહિ ને અમારે અર્થે ન કરવાનું પણ કરે ને એ વેમાંથી એકેય અંગ ન હોય તે પાછા યુગવો છે. (૨) અને બીજામાં શિષ્ટાપત્રી વાંચવી ને વાંચતાં ન આવડે જેને સાંભળ્યો

૧:

જન્મસાક્ષી છે ૧-૨

અને સંમજાસનાર ન હોય તો પૂજા કરવી તેમાંથી કેર પછે તેને વક્ર ઉપવાસ કરવો એમ કહ્યું છે. (૧) વાવતો છે. ॥ ૨૩૫ ॥

સંવત્ ૧૮૮૨ ના જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૬ છઠ્ઠે દિવસ સાંજને સમે સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રીમદ્દાદાસ્વાચરના દરવારમાં શ્રીવાસુદેવનારાયણના મંદિરના કલ્પિયાને વિષે વાજોટ ઉપર ચિરાજમાન હતા અને મસ્તક ઉપર ધ્યામ છેટાની પોલી પાપ ઘાંધી હતી અને શ્વેત વાદર ઓઢી હતી અને શ્વેત સ્ત્રેસ પહેર્યો હતો અને પાઘને વિષે મોગરાના પુષ્પનો તોરો સ્ત્રોડયો હતો ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ મુનિ તથા વેશ દેશના હરિમત્કની સમા ભરાડને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પુછ્યો (૧) જે જગતને નાશકંત દેસે છે અને દેહને છુટીને ચૈતન્ય જુદો થઈ જાય છે તેને પણ દેસે છે તો પણ આ જીવને જગતનું પ્રધાનપણું હૈયામાંથી મટતું નથી. અને પરમેશ્વરને સર્વ પ્રકારે સુસ્તના સિંધુ જાણે છે તો પણ પરમેશ્વરમાં જીવનું ચિત્ત ચોટતું નથી તેમ સત્સંગ પણ એના હૃદયમાં મુલ્ય ધાતો નથી, અને ધન સ્ત્રી આદિક જે સંસારિક પદાર્થ તેમાંથી પ્રીતિ મટતી નથી તેનું શું કારણ હશે ? પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, જીવના હૃદયમાં વૈરાગ્ય નથી તેણે કરીને જગતનું પ્રધાનપણું મટતું નથી ને ભગવાનમાં પ્રીતિ થાતી નથી. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, વૈરાગ્યની ન્યૂનતા છે એ તો વાત સાચી; પણ અમને તો એમ ખાસે છે, જે જેને સત્સંગ ધાતાં વાંત જેવું અંગ બંધાઈ જાય છે તેવું ને તેવું સદાય રહે છે પણ તે બિના બીજું થાતું નથી અને સત્સંગે કરીને તે અંગની પુષ્ટિ તો થાય પણ અંગ તો તેવું તેજ રહે છે. અને જ્યારે જેને જે અંગ બંધાય છે ત્યારે અંગ બંધાતા વાંત એનું ચિત્ત વિખાંત જેવું થઈ જાય છે. જેમ કામી હાય તેનું ચિત્ત કામે કરાને વિખાંત થાય ને જેમ ક્રોધી હોય તેનું ચિત્ત ક્રોધે કરીને વિખાંત થાય, ને જેમ લોભી હોય તેનું ચિત્ત લોભે કરીને વિખાંત થાય, તેમ એનું ચિત્ત અંગ બંધાતાં વાંત વિખાંત થઈ જાય છે, પછી તે વિખાંતિમાં જેવું અંગ બંધાય તેવું અંગ રહે છે. ઘાટે જે સમુદ્ર હોય તેને પોતાનું જે અંગ હોય તેમ જોડાલી રાસ્યું જોડે, તે જ્યારે કામ ક્રોધાદિકે કરીને પોતાને વિશેષ ધાતા હોય ત્યારે પોતાના અંગનો વિચાર કરે તો તે કામાદિક સીળ પડી જાય, જેમ કોઈક મૃદસ્થ હોય તેને પોતાની માતા, બોન, અથવા દિકરી અતિ રૂપવાન હોય તેને જોડેને જો હુંદો ઘાટ થઈ જાય તો પછી તેની કેવી દામ્ય થાય? તેવી દામ્ય જ્યારે સત્સંગ બિના બીજું પદાર્થ પ્રધાન થાય ત્યારે થઈ જોડે. અને જ્યારે એવી દામ્ય અયોગ્ય પદાર્થના સંકરપને દેલીને ન થાય તેના હૃદયમાં તો સત્સંગ પણ પ્રધાન ન રહે. અને સર્વે સાધનનું વક્રરૂપ તો આ સત્સંગ છે, તે શ્રીકૃષ્ણભગવાને ઉદ્ભવ મત્તે વક્રાદય સ્વરૂપમાં કહ્યું છે જે, અષ્ટાંગ યોગ, તથા સાં-

સ્વયં વિચાર, તથા શાસ્ત્ર પઠન તથા તપ, સ્વામ, વગ્નને વ્રતાદિકે કરીને હું તેવો વશ થાતો નથી જેવો સત્સંગે કરાંને વશ થાઉં છું, માટે અમને તો એમ માસે છે કે પૂર્વે જન્મનો સંસ્કાર હશે તેપણ સત્પુરુષને યોગે કરીને થયો હશે. અને આજપણ જેને જેને સંસ્કાર થાય છે તે સત્પુરુષને યોગે કરીનેજ થાય છે. માટે એવા સત્પુરુષનો સંગ પ્રાપ્ત થયો છે તોપણ જેને જેમ છે તેમ સમજાતું નથી તેને અતિશે મંદબુદ્ધિવાળો જાણવો. (૧) શા ૧ માટે જે જેવી ચેતદ્વીપમાં સમા છે ને જેવી ગોઠોક વૈકંઠલોકને વિષે સમા છે ને જેવી ચદ્રિકાશ્રપને વિષે સમા છે તેથી પણ હું આ સત્સંગીની સમાને અધિક જાણું છું અને સર્વે હરિમત્કને અતિશે પ્રકાશે યુક્તદેહું છું, એમાં જો લગારપણ મિથ્યા કહેતા હૃદય તો આ સંતસમાના સમ છે, તે સમ આ સાર સ્વાભા પટે છે જે સર્વને એવું અલૌકિકપણ સમજાતું નથી અને દેહસ્વામાં પણ આવતું નથી, તે સાર સમ સ્વાભા પટે છે. અને જ્ઞાદિકને પણ દુર્લભ એવો જે આ સત્સંગ તેમાં આવીને પરમેશ્વર વિના જેને વીજા પદાર્થમાં હેત રહે છે તેનું કારણ એ છે જે જેવી એ જીવને પરોણને વિષે પ્રતીતિ છે તેવી પ્રત્યક્ષને વિષે હૃદયને પ્રતાપિ થાતી નથી, તે શ્રુતિમાં કાણું છે જે જેવી પરોણ દેવને વિષે જીવને પ્રતીતિ છે તેવી જો પ્રત્યક્ષ ગુરુરૂપ હરિને વિષે આવે તો જેટલા અર્થ પ્રાપ્ત થવાના કલા છે તેટલા સર્વે અર્થ તેને પ્રાપ્ત થાય છે. અને જ્યારે આશો સંત સમાગમ પ્રાપ્ત થયો ત્યારે દેહ છુટીને જેને પામવા હતા તેતો દેહ છતાં જ મળ્યા છે, માટે જેને પરમપદ કહીએ મોક્ષ કહાએ તેને છતે દેહેજ પામ્યો છે. અને આ વાર્તા જે કહી તે જણાય છે તો જાદી જેવી પણ વતો અતિશે શ્રીળી છે. તે જે એવી રીતે વર્તતો હોય તેને એમ સમજાવ જે એવાર્ચા અતિ શ્રીળી છે ને વીજાને તો સમજ્યામાં પણ આવે નહિ એવી અતિશે શ્રીળી વાર્તા છે એમ વાર્તા કરીને શ્રીજીમહારાજ જય સચિદાનંદ કહીને પાતાના ઉતારામાં પધાર્યા. (૨) ૨ ॥ ૬ ॥ ૨૩૬ ॥

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રજા (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે સત્સંગ થાતાં જેનું ળંગ મંથાય છે તે ળંગ સદા રહે છે અને અયોગ્ય પદાર્થના સંકલ્પે કરીને દ્વાષ્ટ્ય ન થાય તેને સત્સંગ પ્રધાન રહે નહિ. અને સત્પુરુષને યોગે કરીને સંસ્કાર થાય છે માટે સત્પુરુષને યોગે પણ જેમ છે તેમ ન સમજે તે અતિશે મંદ બુદ્ધિવાળો છે. (૧) અને સર્વે ધામોની સમાધી આ સત્સંગીની સમા અધિક છે ને આ સત્સંગ જ્ઞાદિકને પણ દુર્લભ છે, ને જેવી પરોણ ઘટકે અશ્વરણમાં અમે દિવ્ય સ્વરૂપે વિરાજમાન હીએ તેમાં પ્રતીતિ ઘટકે દિવ્યભાવનો દૃઢ વિશ્વાસ છે તેવોજ આ પ્રત્યક્ષ મનુષ્યરૂપે દેખાતા જે અમે તેમાં દિવ્યભાવ નથી આવતો, ને આ મૂર્તિ ને અશ્વરણમાં મૂર્તિ તે એકજ છે એમ સમજાતું નથી, એજ અમારા વિના વીજે હેત રહેવાનું કારણ છે, અને જો પરોણના જેવીજ પ્રત્યક્ષને વિષે પ્રતીતિ આવે તો છતે દેહેજ મોક્ષને પામી રહ્યો છે. (૨) માણસો છે.

૧૬.

વચનાસૂત્ર છે. ૨

- ૧ પ્ર૦ પહેલી વાક્યમાં સત્સંગ થાતાં જેવું અંગ વંધાય છે તેવું સદાય રહે છે એમ કહ્યું તે સત્સંગનો અર્થ શો હશે ?
- ૧ ૭૦ સત્ રૂપ યવા અગ્નિના અસ્તિત્વામિનારાયણ, તથા તેમની મૂર્તિના સુલભોષા ને તેમની આજ્ઞામાં વર્ણનારા યવા સત્પુરુષ, તથા અગ્નિમહારાજને વર્ણન કરેલો યવો તેમનો ધર્મ, તથા એ વર્ણનું એમાં વર્ણન છે એવાં વચનાસૂત્ર તથા સત્સંગી જીવન આદિક શાસ્ત્ર, એ ચારનો સંગ તેવું નામ સત્સંગ કહેવાય.
- ૨ પ્ર૦ પહેલી વાક્યમાં અંગ વંધાતાં ચિત્ત વિપ્રાંત જેવું થઈ જાય છે એમ કહ્યું તે વિપ્રાંત કેવી રીતે થતું હશે ?
- ૨ ૭૦ ક્યારે સંતનો સમાગમ કરે ત્યારે કોઈક પાસેથી જ્ઞાનની વાત સાંભળે, ને કોઈક પાસેથી વૈરાગ્યની વાત સાંભળે, ને કોઈક પાસેથી ધર્મની ને કોઈક પાસેથી ભક્તિની, એમ નોંધી નોંધી વાતો સાંભળે ત્યારે સંશય થાય જે કોની વાત સાચી હશે ? અને કિયું અંગ વાંધીય તો મોટું થાય ? એમ પ્રશ્ન રજા કરે પછી તેમાંથી જે અંગની દૃઢતા થાય તે અંગ વંધાય માટે અંગ વંધાયા પહેલાં સંશયવત્ થાય તે વિપ્રાંતિ જાણવી.
- ૩ પ્ર૦ કામ ક્રોધાદિકે કરીને વિશેષ થાય ત્યારે પોતાના અંગનો વિચાર કરે તો તે કા-માદિક ક્ષીણ પછી જાય એમ કહ્યું તે અંગ કિયું જાણવું ?
- ૩ ૭૦ જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ, ભક્તિ આદિક અંગ છે તેમાંનું જે અંગ પોતાને હોય તે અંગનો વિચાર કરે તો કામાદિક જિજ્ઞાસ એમ કહ્યું છે.
- ૪ પ્ર૦ જ્ઞાન વૈરાગ્યાદિક અંગનો વિચાર કેવી રીતે કરવો ?
- ૪ ૭૦ જ્ઞાનના અંગવાદાને કામ ક્રોધ લોભાદિકનો સંકલ્પ થાય ત્યારે એમ વિચાર કરે જે સર્વ સુલભ્ય મૂર્તિ ને સર્વોપરિ યવા અગ્નિમહારાજને સુકીને અતિ તુષ્ણ નાશવંત ને દુઃસ્વરૂપ માયિક પદાર્થમાં જો હું પ્રવર્તીશ તો અગ્નિમહારાજ કુરાજી થશે ને મોહમાં વિપ્ન પડશે ને મારે માથે જન્મ મરણ રહેશે ને મહાદુઃખીયો થઈશ, એમ પશ્ચાત્તાપ કરીને સંકલ્પને ટાળી નાંશે. અને વૈરાગ્યના અંગવાદાને કામ ક્રોધ લોભાદિકનો સંકલ્પ થાય ત્યારે તે નાશવંત ને તુષ્ણ પદાર્થમાં પ્રીતિ કરવા જેવું લખી એમ વિચારીને સંકલ્પને ટાળી નાંશે. અને ધર્મવાદાને અગ્નિમહારાજની આજ્ઞા વિરુદ્ધ સંકલ્પ થાય ત્યારે એમ વિચારે જે આ સંકલ્પ પ્રમાણે હું પ્રવર્તીશ તો જન્મ મરણ ને ગર્ભવાસ ને યમયાતનાનાં દુઃખ ભોગવવાં પડશે એમ વિચારીને આજ્ઞા વિરુદ્ધ સંકલ્પને ટાળી નાંશે. અને ભક્તિ પટલે પ્રીતિના અંગવાદાને અગ્નિમહારાજ વિના વીજો સંકલ્પ થાય તો તેને લઈને જાય જે આવા મોટા અગ્નિનાને સુકીને મને આનો તુષ્ણ ઘાટ થાય તે ઠીક નહિ એમ વિચારે તો કામાદિકના ઘાટ ટાળી જાય.
- ૫ પ્ર૦ સર્વે સાધનનું ફલરૂપ આ સત્સંગ કહ્યો તે ફલરૂપ કેવી રીતે સમજવો ?
- ૫ ૭૦ સમય સાધન તથા અર્પિતું ફલ જેવું આ સત્સંગમાં મળે છે તેવું વીજા કોઈ સં-ગથી મળતું નથી એવો અગ્નિમહારાજનો ને એમના અનાદિ તથા પરમ વર્ણાદિક સુષ્કનો

સંગ મળ્યો છે તે આત્મેતિક કલ્યાણ રૂપી પડ્ડ બાપે છે તેવું બીજાથી મળતું નથી એમ કહ્યું છે.

૬ પ્ર૦ બીજી શાલમાં શેત્રીપ, ગોલોક, વૈકુંઠ તથા શ્વરિકાશ્રમની સમાબોધી બા શ્વરસંગીની સમાને અધિક કહી અને વઢી પછીથી શ્રદ્ધાદિકને પણ આ સત્સંગ દુર્લભ છે એમ કહ્યું તે શ્રદ્ધાથી તો વૈકુંઠની સમા અધિક છે ને તેથી ગોલોકની અધિક છે ને તેથી શ્વરિકાશ્રમની અધિક છે ને તેથી શેત્રીપની અધિક છે તે સર્વેને આ સત્સંગ દુર્લભ છે તો શ્રદ્ધાને તો દુર્લભ હોયજ માટે શ્રદ્ધાદિકને દુર્લભ કહેવાની તો કાંઈ જરૂર રહી નહિ માટે તેને દુર્લભ છે એમ કહેવાનો શો હેતુ હશે ?

૬ ૭૦ આ ટેકાણે મૂલઅક્ષરને શ્રદ્ધા નામે કહ્યા છે તે મૂલ અક્ષરને પણ આ સત્સંગ દુર્લભ છે તો તેના મુકને તથા શેત્રીપપતિ વાસુદેવાદિકને તથા તેમના મુકોને દુર્લભ હોય તેમાં શું કહેવું ? એમ કહ્યું છે.

૭ ૦ જેથી પરોક્ષદેવને વિષે પ્રતીતિ છે તેથી જો પ્રત્યક્ષ ગુરુ રૂપ હરિને વિષે બાપે તો જોડલા અર્થ પ્રાપ્ત થવાના કહ્યા છે તે સર્વે અર્થ પ્રાપ્ત થાય છે એમ કહ્યું તે પરોક્ષદેવ કિવા સમજવા ને પ્રત્યક્ષ ગુરુ રૂપ હરિ કિવા સમજવા ?

૭ ૭૦ શ્રીજીમહારાજ અક્ષરધામમાં રહ્યા છે તે પરોક્ષ જાણવા અને બાંહી દર્શન બાપે છે તે પ્રત્યક્ષ જાણવા ને શ્રીજીમહારાજ પોતે ત્યાગી ગૃહીના ગુરુપણે વર્ણ્યા તેથી એમ કહ્યું જે અમે તમારા ગુરુરૂપે છીએ પણ અમે પોતે હરિ પટલે ભગવાન છીએ માટે અમને પ્રત્યક્ષ ભગવાન જાણીને અમારે વિષે પ્રતીતિ લાવો એમ કહ્યું છે એમ ગુરુરૂપ હરિ કહ્યા છે પણ સત્પુરુષ જે ગુરુ તેમને હરિ પટલે ભગવાન જાણવા એમ નથી કહ્યું.

૮ પ્ર૦ આ વાત્તા જાડી જેથી જગાય છે પણ અતિશે શીળી છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજે તો જાડી કહેવાય ને કેવી રીતે સમજે તો શીળી કહેવાય ?

૮ ૭૦ જેથી પરોક્ષને વિષે પ્રતીતિ છે તેથી પ્રત્યક્ષને વિષે પ્રતીતિ બાપે તો સર્વે અર્થ પ્રાપ્ત થાય એમ કહ્યું તે પરોક્ષ અવતાર થઈ ગયા પણ શ્રીજીમહારાજને સમજે તે જાડી થાત કહેવાય અને અક્ષરધામમાં શ્રીજીમહારાજ દિવ્ય તેજોમય મૂર્તિ વિગતે છે તે પરોક્ષ છે તેવાને તેવાજ બાંહી મનુષ્યરૂપે અથવા પ્રતિમારૂપે દર્શન બાપે છે તે પ્રત્યક્ષ છે એમ સમજે તો શીળી થાત કહેવાય.

૯ પ્ર૦ જ્યારે શ્રીજીમહારાજ મનુષ્યરૂપે દર્શન આપતા ત્યારે તો પ્રત્યક્ષ ગુરુરૂપ હરિ હતા પણ બાજ પ્રત્યક્ષ ગુરુરૂપ હરિ કોને જાણવા ?

૯ ૭૦ જે મૂર્તિ અક્ષરધામમાં છે તેજ મૂર્તિ મનુષ્યરૂપે છે અને તેજ મૂર્તિ પ્રતિમા છે પણ પ્રતિમા તથા મનુષ્યરૂપ મૂર્તિ તથા અક્ષરધામમાં મૂર્તિ તે જુદી નથી એકજ છે. માટે પ્રતિમારૂપે દર્શન બાપે છે તેજ પ્રત્યક્ષ હરિ છે. અને જે મુખ હોય તેમને ગુરુ જાણવા પણ હરિ પટલે ભગવાન જાણવા નહિ. ॥ ૨૩૬ ॥

સંવત્ ૧૮૮૩ ના અષાઢ વદિ ૧ પદવાને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગદડા મધ્યે દાદાલાલચરના દરવારમાં પોતાના ઉતારાને વિષે ચિરાન્નમાન

હતા ને તે દિવસ ઠકર દરજીએ પોતાને ઘેર શ્રીજીમહારાજની પદમાવળી કરી ત્યારે શ્રીજીમહારાજ ત્યાં પધાર્યા પછી હાથમળે વાર ઓઘડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર ગાદી તક્કિયા ચિહ્નથીને શ્રીજીમહારાજને વિરાજમાન કર્યા પછી દરજી ઠકરે શ્રીજીમહારાજની કેસર બંદને કરીને પૂજા કરી અને રીતે શ્રીજીમહારાજ પૂર્વે મુલ્તારબિંદે વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને કંઠને વિષે મોમરાના પુષ્પના હાર તથા બે શુભાને વિષે તે પુષ્પના ગજરા તથા પાંચને વિષે તે પુષ્પના તોરાતે અતિશે વિરાજમાન હતા અને શ્રીજીમહારાજના મુલ્તારબિંદની આગળ મુનિમંડલ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ તે સમયમાં શ્રીજીમહારાજે સર્વે સંત મંદલને મન્ન પુછ્યો જે (૧) જે હરિમત્કના હૃદયને વિષે દયા ને સ્નેહ એ સ્વભાવિક રજાં હોય. ત્યારે સ્નેહનું સ્વરૂપ તો મધ જેવું છે તે જ્યાં ત્યાં ચોટે, અને દયાનો સ્વભાવ એવો છે જે જ્યાં ત્યાં દયા કરે, ત્યારે મર-તબીએ મૃગલા ઉપર દયા કરી તો તે મૃગલીને પંડ જન્મ લેવો પડ્યો, અને જે દયાવાન હોય તેને જે ઉપર દયા આવે તે સંધાથે સ્નેહ થયા વિના રહે નહિ અને એ દયા ને સ્નેહ તેને ટાલવાનો ઉપાયતો આત્મજ્ઞાન ને વૈરાગ્ય એ વેળ છે તે આત્મજ્ઞાન એવું છે જે જેમાં કોઈ બીજું પેસેજ નહિ અને વૈરાગ્યનું એવું સ્વરૂપ છે જે સર્વે નામરૂપને નાશવંત દેસાહે માટે આત્મજ્ઞાન ને વૈરાગ્ય એ બે વતે કરીને દયા ને સ્નેહનો નાશ થઈ જાય છે, અને કષ્ટ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ આદિક સર્વે ઉપાધિનો પણ નાશ થઈ જાય છે, અને કેવલ બ્રહ્મ સત્તામાત્ર રહે છે. પછી એને મગવાન તથા મગવાનના મત્કને વિષે દયા ને સ્નેહ રહે છે કે નથી રહેતાં ? એ મન્ન છે પછી મુક્તાનંદસ્વામી, તથા શુકાદિનિ તથા નિત્યાનંદસ્વામી એ આદિક પરમહંસે જેવો જેની દૃષ્ટિ ધુમી તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજીમહારાજના મન્નનું ચપાર્થ સમાધાન થયું નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે હવે અમે ઉત્તર કરીએ એનો તો ઉત્તર એમ છે જે જ્ઞાન ને વૈરાગ્યે કરીને ત્રણ શરીર ને ત્રણ અવસ્થા ને ત્રણ ગુણ એ સર્વે માયિક ઉપાધિ થકી ચૈતન્ય હુદો થઈ જાય છે, ને કેવલ સત્તામાત્ર રહે છે પણ માયિક ઉપાધિનો લેશ પણ રહેતો નથી, ત્યારે જેમ દીપકનો અગ્નિ તે કોટીનું તેલ ને વાટ એ મળને યોગે કરી ને દૃષ્ટિમાં આવે તથા ગ્રહણકર્યામાં આવે, પણ જ્યારે એ ત્રણે પ્રકારની ઉપાધિનો સંગ હુદી જાય છે ત્યારે એ અગ્નિ કોટીની દૃષ્ટિમાં પણ ન આવે ને ગ્રહણ પણ ન થાય, ને ઉપાધિ એ મુક્ત હોય ત્યારેજ દૃષ્ટિ આવે ને ગ્રહણ કર્યામાં આવે, તે જ્ઞાન ને વૈરાગ્યે કરીને સર્વે માયિક ઉપાધિ નિવૃત્તિ પામે છે ત્યારે એ જોવાત્યા છે તે કેવલ બ્રહ્મ સત્તામાત્ર રહે છે, ને તે મન બાળીને અગોચર છે ને કોઈ ઈન્દ્રિયે કરીને ગ્રહણ કર્યામાં આવતો નથી. પછી તે કાલે તો એને જા શુદ્ધ સંમદાવે કરીને મગવાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય ને મન-

જ્ઞાન ને ભગવાનના મક્તનું મહાત્મ્ય ચર્ચાર્પણે સમજાણું હોય, તેને તો સર્વ માયિક લ-
પાધિનો સંગ ટક્કી જાય ને પોતાનો જીવાત્મા બ્રહ્મરૂપ થાય તોપણ ભગવાન ને ભગવા-
નના મક્તને વિષે જે દયા ને પ્રીતિ તે નિરંતર રહે છે. ત્યાં દૃઢાંત છે જેમ દીપકની જ્યોત
છે તેને જ્યારે લપાધિનો સંગ ટક્કી જાય છે ત્યારે એ અગ્નિ કોઈ દૈદ્રિયે કરીને મહાજ ન
ચાય પણ આકાશને વિષે રહે છે, તોપણ એ અગ્નિને વિષે મુગંધી તથા દુર્ગંધીનો જે પાશ
લાગ્યો હોય તે ટક્કો નથી, તથા જેમ વાયુ છે તે તો અગ્નિ થકી પણ વધુ અસંગી છે
તોપણ તેને મુગંધી તથા દુર્ગંધીનો પાશ લાગે છે, તેમજ જીવાત્માને જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને
માયિક લપાધિનો સંગ ટક્કી જાય છે તોપણ સત્સંગનો પાશ લાગ્યો છે તે ટક્કો નથી,
અને તે બ્રહ્મસ્વરૂપ થાય છે તોપણ નારદસનકાદિક ને શુક્રજીની પેટે ભગવાન તથા
ભગવાનના મક્તને વિષે અતિશે દયા ને પ્રીતિ ઉક્ત થતું છે, ત્યાં શ્લોક ॥ પરિનિષ્ઠિ
તોયિર્નૈર્ગુણ્યે ઉત્તમ શ્લોકલીલયા । યદીત ચેતારાજર્વે આરુપાનંયદધીતવાન ॥૧॥ તથા
॥ નિત્યેવિષ્ણુજનઃ પ્રિયઃ ॥ તથા ॥ આત્મારામાશ્વજનયો ॥ તથા ॥ પ્રાચેણ મુનયોરાજન્
॥ તથા ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ બ્રહ્મભૂતઃ પ્રસન્નાત્મા નશોચતિનકાંસતિ । સમઃ સર્વેષુ
તેષુ મદ્વક્તિલભતે પરાં ॥ ૧ ॥ इत्यादिक घणाक श्लोके करीने प्रतिपादन कर्तुं છે જે
ભગવાનના મક્ત હોય તે જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને માયિક લપાધિનો ત્યાગ કરીને બ્રહ્મરૂપ
થયા હોય તોપણ ભગવાન તથા ભગવાનના મક્તને વિષે દયા ને પ્રીતિ તેણે યુક્ત હોય છે.
(૧) અને જે ભગવાનનો મક્ત ન હોય ને કેવળ આત્મજ્ઞાનને વૈરાગ્યે કરીને માયિક લ-
પાધિને ટાળીને સત્તામાત્ર થતો હોય તેને તો સાધનદશાને વિષે ભગવાનના લપા-
સનાદ રહિત પણ જે કેવળ આત્મજ્ઞાની તેના સંગ રૂપ કુસંગનો પાશ લાગ્યો છે, માટે
ભગવાનને ભગવાનના મક્તને વિષે દયા ને સ્નેહ યાતો નથી. જેમ વાયુને ને અગ્નિને
દુર્ગંધનો પાશ લાગે છે તેમજ પાને તે કુસંગના પાશ લાગ્યો છે તે કોઈ પ્રકારે ટક્કો નથી.
જેમ અન્ધરામાં બ્રહ્મરૂપ થયો હતો પણ તેને કુસંગનો પાશ લાગ્યો હતો માટે શ્રીકૃષ્ણ
ભગવાન ને તે ભગવાનના મક્ત જે પાંડવ તેને વિષે દયા ને સ્નેહ થયો નહિ, તેમ કેવળ
જે આત્મજ્ઞાની છે તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે તોપણ તેને કુસંગનો પાશ જાતો નથી ને ભગવાન
ને ભગવાનના મક્તમાં દયા ને સ્નેહ યાતો નથી, માટે ભગવાનના મક્તને તો માયિક
લપાધિનો સંગ મટી જાય છે તોપણ, ભગવાન તથા ભગવાનના મક્ત તેને વિષે અતિશે
દયા ને પ્રીતિ દૃઢિને પામે છે પણ કોઈ રીતે દયા તથા પ્રીતિ ટક્કી નથી અલંકાર રહે
છે પણ વાર્તા કરીને શ્રીનીમહારાજ જય સન્નિદાનંદ કહીને પોતાને ઉતારે વધાર્યા. (૨) ૨
॥ इति अवनामृतम् ॥३॥२३७॥

રહસ્યાર્થ ૧૦—જામાં પ્રશ્ન [૧] છે. તેમાં શ્રીનીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારા

મળને સાધનદશાને વિષે અમારી ઉપાસનાવાઙ્મા સત્પુરુષના સંગે કરીને અમારું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય ને અમારું ને અમારા મળતું મહાત્મ્ય અર્થાથ સમજાણું હોય તેને માયિક ઉપાધિનો સંગ મટી જાય ને પોતાનો જીવાત્મા પ્રજ્ઞરૂપ થાય તો પણ અમારે વિષે ને અમારા મળને વિષે દયા ને પ્રીતિ નિરંતર રહે છે. (૧) અને જે અમારો મળ ન હોય ને કેવલ આત્મજ્ઞાન ને વૈરાગ્યે કરીને માયિક ઉપાધિ ટાઢીને સત્તામાત્ર વર્તતો હોય તેને સાધનદશામાં અમારી ઉપાસનાયે રહિત કેવલ આત્મજ્ઞાની એવા કુસંગીનો પાશ છાગ્યો છે તેને અમારે વિષે ને અમારા મળને વિષે દયા ને સ્નેહ જથી રહેતાં. (૨) જાવતો છે.

- ૧ પ્ર૦ બીજી વાચતમાં અધત્થામા પ્રજ્ઞરૂપ થયો એમ કહ્યું તે કેવી રીતે પ્રજ્ઞરૂપ જાણવો ?
 ૧ ૭૦ એને કોઈક સાધને કરીને નાશબંત દેહને ચિરંજીવી કર્યો હશે તે દેહતું અખલ-
 પણું કર્યું હતું ઘટલો પ્રજ્ઞરૂપ કહ્યો છે પણ દેહથી નોલ્યો જે આત્મા તે રૂપે થયો ન
 હોતો ॥ ૨૧૦ ॥

સંવત્ ૧૮૮૩ ના શ્રાવણ શુદ્ધિ ૩ તૃતીયાને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજશ્રી ગઢદા મધ્યે હાદાસ્થાવરના દરબારમાં પોતાને ઉતારે મેદીની ઓસરી ઉપર ગાદી તક્કીયા બિઝાબીને ઉત્તરાયે મુસ્તારવિદે ચિરાંજીવાન હતા અને સર્વે સ્થેત વક્ષ પારણ કર્યા હતાં જે પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા શૈલ દેશના હરિમત્તની સખા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે (૧) મળવાનનો મળત હોય, ને તે જ્ઞાન વૈરાગ્યે મુક્ત હોય ને વિચારને વલે કરીને પોતાને બંધન કરે એવી જે માયિક પદાર્થમાં પ્રીતિ તેને ટાઢી નાલી હોય, તોપણ એ મળતને ઇવાંમુખી નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય નહિ ત્યાંમુખી વાંધિતાનુદૃષ્ટિ રહી જાય છે, તેણે કરીને વિચારમાં એમ રહે છે જે રહે મારે મા, વાપ, છી, છોકરાં દ્રવ્ય, કુટુંબ, વેદ મેહ એમને વિષે પ્રીતિ રહી ગઈ હોય નહિ ! એમ બીતો રહે છે, એમ કોઈક છુરચીર પુરુષ હોય તેણે પોતાના સર્વે શત્રુ મારી નાંખ્યા હોય તોપણ તે મરેલ શત્રુ થકી પણ વ્યારેક બી જાય છે તથા સ્વપ્નામાં તે શત્રુને દેલે ત્યારે બી જાય છે, તેમ તે જ્ઞાની મળતને પણ જે જે પદાર્થ અંતરમાંથી લુટું કરી નાંખ્યું છે ને તેમાંથી પ્રીતિ તોડી નાલી છે તોપણ વાંધિતાનુદૃષ્ટિએ કરીને અંતરમાં માયિક પદાર્થના બંધન થકી બીક લાગે છે અથવા ધન કલત્રાદિક પદાર્થની કોઈક સમે એ સ્મૃતિ થઈ આવે છે ત્યારે મનમાં બી જવાય છે જે રહે મને બંધન કરે. એવી રીતે જે પદાર્થ અંતરમાંથી અસત્ય કરી નાંખ્યાં તે પદાર્થની પાછી સ્મૃતિ થઈ આવે તેને વાંધિતાનુદૃષ્ટિ કદીયે તે વાંધિતાનુદૃષ્ટિ વ્યારે નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય ત્યારે નાશ થાય છે, ને એ પુરુષને સ્વાધ્યાય પીધાની તથા દિવસ રાત્રિની તથા મુલદુઃસ્વની કશી સ્વચર રહેતી નથી અને વ્યારે એ નિર્વિકલ્પ સમાધિમાંથી વારણે નિસરે ને સવિકલ્પ સમાધિમાં વર્તે ત્યારે તો વાંધિતાનુ-

ટુચિ રહે સ્વરી માટે તે હરિવક્ત્રને તાવ આપે અથવા દેહ પટવાનો સમો ધાય ત્યારે વાધિતાનુદૃત્તિને યોગે કરીને ભગવાન વિના ધીન્ના પદાર્થની પળ વ્યારેક સ્મૃતિ થઈ આપે અને તે સમામાં જે બોલાય તે પળ ચરલ્યા જેવું બોલાય અને ઓય વાય ! ઓયમા! ઇશાં વચન પળ બોલાય ત્યારે જે આ વાધિતાનુદૃત્તિના મર્મને ન સમજીતો હાય તેના હૈયામાં તે હરિવક્ત્રનો અવગુણ આવી જાય, જે આ ભગવાનનો ભક્ત કહેવાતો હતો ને અંતકાળે આમ કેમ ચરલે છે ? એવો જે અવગુણ લેવાય છે તે વાધિતાનુદૃત્તિનો મર્મ જાણ્યા વિના લેવાય છે, અને આ સંસારમાં કેટલાક પાપી મનુષ્ય હોય ને તે અંતસમે બોલતાં ચાલતાં સ્વચરદાર થકા દેહને મેલે છે, અથવા કોઈક સિપાઈ ને રખતુ હોય ને તેને છરીમાં ધા થાગે પટલે સ્વચરદાર થકા ને બોલતા ચાલતા મરી જાય છે, માટે ભગવાનથી વિમુક્ત હોય ને તે સ્વચરદાર થકો દેહને મુકે તો પળ શું તેવું કલ્યાણ ધાય છે ? તેનો તો નરકમાંજ નિવાસ ધાય છે. અને ભગવાનનો ભક્ત હોય તે ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરતાં થકો દેહ મુકે અથવા વાધિતાનુદૃત્તિને યોગે કરીને વેશુદ્ધ થઈને દેહ મુકે તો પળ એ ભગવાનનો ભક્ત ભગવાનના ચરણારવિદને જ પામે છે. (૧) અને તેજ ? દિવસે વધ્યા સમે ધીનાવહાગન પોતાના ઝારામાં મેડીની ઓસરીય વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ સાધુ તથા શેઠદેશના હરિવક્ત્રની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૨ પછી ધીન્નીમહારાજે માટેરા પરમહંસ મત્યે મશ્ન પુછ્યો જે (૨) આ દેહને વિષે જીવ રહ્યો છે, તે એક ઠેકાણે કેવી રીતે રહ્યો છે ? ને સર્વે દેહમાં કેવી રીતે વ્યાપી રહ્યો છે તે કહો ? પછી બેને જેવું પ્રાસ્યું તેવું તેણે કહ્યું પળ ધીન્નીમહારાજના મશ્નનું કોઈથી સમાધાન થયું નહિ. પછી ધીન્નીમહારાજ બોલ્યા જે જેમ દેહને વિષે અજ્ઞાદિકના વિકારરૂપ થીય છે તેમ પંચ મહાભૂતનો વિકારરૂપ એવું એક હૃદયને વિષે માંસતું ચક્ર છે તેને વિષે જીવ રહ્યો છે તે બેષ વિચરાનો કાકડો હોય તેને તેલે પલાળીને અગ્નિ સ-ક્ષમાવ્યો હોય તેમ જીવ છે, તે માંસના ચક્ર સંધાયે વળગીને રહ્યો છે, અને વળી જેમ કોંઠાનો સ્તીઓ હોય તેને વિષે અગ્નિ વ્યાપી રહ્યો હોય તેમ માંસના ચક્રને વિષે જીવ જે તે વિશેષ સલાય કરીને વ્યાપી રહ્યો છે, અને સામાન્ય સલાયે કરીને વધા દેહને વિષે વ્યાપી રહ્યો છે, માટે જે જે ઠેકાણે દેહમાં દુઃસ ધાય છે તે સર્વે દુઃસ જીવને જ છે પણ દેહના મુલદુઃસ થકી એ જીવ હુદો ન કહેવાય. અને કોઈક એમ કહેશે જે જીવતો પ્રકાશમાન છે અને માંસતું ચક્ર ને દેહ તો પ્રકાશે રહિત છે તે બેને એક ધીન્નામાં મળ્યા કેમ કહેવાય ? તો એનો જવાબ એ છે જે બેષ તેલ કોરિયું ને ઘાટ તેના સંવેચ વિના પ્રકાશે અગ્નિનો થયોતિ આકાશને વિષે અચર પચર રહેતો નથી, તેમ પંચભૂતના વિકાર

૩.

વચનામૃત છે. ૪

રૂપ એવું જે માંસનું ચક્ર તેના સંબંધ વિના પકલો બીજ રહેતો નથી. અને જ્યેષ્ઠ કોદિયા યક્ષી, તેલ યક્ષી ને ઘાટ યક્ષી અગ્નિ જુદો છે તે કોદિયાને ભાગવે કરીને અગ્નિનો નાશ થાતો નથી, તેમ માંસના ચક્રને વિષે ને દેહને વિષે બીજ વ્યાપીને રહ્યો છે તો પણ દેહને ઘરવે કરીને બીજ મરતો નથી અને દેહ એટલો સુખદુઃસ્વનો તો પામે સ્વરો, પણ દેહના જ્યેષ્ઠો જ બીજનો નાશવંત સ્વમાવ નથી. એવી રીતે બીજ અવિનાશી છે ને પ્રકાશરૂપ છે ને દેહને વિષે વ્યાપક છે, અને જ્યેષ્ઠ મંદિરને વિષે પદ સ્થલમાં દિવો દુષ્કયો હોય તે દિવાના અગ્નિની વ્યોતિ વિશેષે કરીને તો ઘાટને વિષે વ્યાપી રહી છે, અને સામાન્યપણે કરીને તો ઘડા ઘરને વિષે વ્યાપી રહી છે, તેમ જીવાત્મા છે તે પણ વિશેષે કરીને તો પંચ ધરાભૂતના વિકાર રૂપ જે માંસનું ચક્ર તેને વિષે વ્યાપીને રહ્યો છે, અને સામાન્યપણે કરીને તો ઘડા દેહમાં વ્યાપીને રહ્યો છે, એવી રીતે આ દેહને વિષે બીજ રહે છે અને જીવને વિષે પરમેશ્વર પણ સાક્ષીરૂપે કરીને રહે છે. (૨) इतिवचनानामृतम् ॥૮॥૨૩૮॥ ૨

રહસ્યાય મ૦—આમાં પ્રજા (૨) છે, તેમાં પહેલું કૃષાવાચ્ય છે, તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અંતરમાંથી અસત્ય કરેલાં પદાર્થની સ્મૃતિ થઈ આવે તે બાધિતાનુવૃત્તિ છે. તે જ્યારે નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય ત્યારે નાશ પામે છે ને કશી સ્મર રહેતી નથી, ને જ્યારે બહાર નિસરે ને સવિકલ્પ સમાધિમાં વર્તે ત્યારે બાધિતાનુવૃત્તિ રહે ત્યારે બીજા પદાર્થની સ્મૃતિ થઈ આવે તે જોઈને બાધિતાનુવૃત્તિનો મર્મ ન જાણતો હોય, તે અવગુણ છે છે. અને પાપી મનુષ્ય ઘોલત્રાં પાલત્રાં મરે તોપણ નરકે જાય અને અમારો મત્ત બાધિતાનુવૃત્તિને યોગે યેજુદ થઈને દેહ મુકે તોપણ અમનેજ પામે. (૧) અને બીજામાં માંસના ચક્રને વિષે બીજ વિશેષસત્તાયે કરીને વ્યાપીને રહ્યો છે ને સામાન્યસત્તાયે કરીને ઘડા દેહમાં વ્યાપી રહ્યો છે, ને દેહને યોગે સુખદુઃસ્વનો ભોક્ષા છે પણ દેહને મરવે કરીને બીજ મરતો નથી અવિનાશી ને પ્રકાશમય છે અને જીવને વિષે અમે સાક્ષીરૂપે રહ્યા છીએ એમ કહ્યું છે. (૨) વાચ્યો છે.

૧ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં જીવને વિષે અમે સાક્ષીરૂપે રહ્યા છીએ એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તે સાક્ષી તો સાકારનેજ કહેવાય અને (૪૫ ના બીજા પ્રશ્નોત્તરમાં) સર્વને વિષે તેજ દ્વારા રહ્યા છે એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ૩૦ શ્રીજીમહારાજ સાકાર વ્યાપે તેજ સાક્ષી કહેવાય ને તેજ દ્વારા વ્યાપે તો સાક્ષી ન કહેવાય એમ નથી. સૂર્તિમાન વ્યાપે તોપણ સાક્ષી કહેવાય અને તેજ દ્વારા વ્યાપે તો પણ સાક્ષી કહેવાય છે. જ્યેષ્ઠ જીવ દેહમાં વ્યાપે છે તો તે નિરાકાર છે તોપણ તેને (જો ૦ ૧ ના ૩ બીજા પ્રશ્નમાં) સાક્ષી કહ્યો છે. અને પ્રજાને પણ (મ૦ ૨૫ માં) સાક્ષી કહેલ છે, માટે જે વ્યાપે ને દેલે તે સર્વજ્ઞ સાક્ષી કહેવાય છે. માટે શ્રીજીમહારાજ પોતાના તેજ દ્વારા જીવ, રૂપ, રાગ અને અજ્ઞર તે સર્વને વિષે રહ્યા છે, અને પરમ પદાંતિક મુક્તને વિષે સૂર્તિમાન રહ્યા છે એવી રીતે શ્રીજીમહારાજ સર્વના સાક્ષી

હે ને સદા મૂર્તિમાન છે ને પોતાના અક્ષરધામ કૃપી તસ્મત્માં સદા વિરાજમાન છે ॥૨૧૮॥

સંવત ૧૮૮૩ ના માદરવા શુદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગદદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં ઊગમણે ચાર ઓરડાની ઓસરીપ માદી તકિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને કંઠને વિષે મોગરાના ઘુળ્પના હાર પહેર્યા હતા ને વાપને વિષે મોગરાના ઘુળ્પના તોરા વિરાજમાન હતા ને હાથને વિષે મોગરાના ઘુળ્પના ગમરા વિરાજમાન હતા ને પોતાના મુસ્તારાવિદની આગળ મુનિમંદલ તથા દેશ દેશના હરિમુક્તની સભા ખરાડને બેઠી હતી,

તે સમયમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે કાંઈક પ્રશ્ન પૂછો પછી મુક્તાનંદસ્વામીપુછ્યું
૧ જે (?) હે મહારાજ! ભગવાનની જે ભક્તિ છે તેમાં કોઈ રીતનું વિગ્ર ન થાય એવી તે કેફ ભક્તિ છે? અને જે ભક્તિમાં કાંઈક વિગ્ર થાય છે તે કેફ જાનની ભક્તિ છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે તૃતીય સ્કંધમાં કવિલ મોતાને વિષે માતા દેવહૃતિયે કવિલદે-
શમી પ્રત્યે કહ્યું છે જે ॥૧૫માપપેયશ્રવણાતુકીર્તનાત્ ॥ ૧ જે શ્લોકે કરીને જેવું ભગવાનનું મહાત્મ્ય કહ્યું છે, તથા કવિલજીઈ માતા દેવહૃતિ પ્રત્યે પોતાનું માહાત્મ્ય કહ્યું છે જે ॥ મજ્જમાદ્વાતિ વાતોયંમૂર્ચસ્તપતિપજ્ઞવાત્ ॥ એવી રીતે મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ હોય તેમાં તો કોઈ જાતનું વિગ્ર આવે નહિ. અને મહાત્મ્ય જાળ્યા વિના પ્રાકૃત જુદિયે કરીને જો ભક્તિ કરે તો તેમાં વિગ્ર આવે છે. (૧)

૧

૨ પછી બીજી મુક્તાનંદસ્વામીપુછ્યું જે(૨)૧ મહાત્મ્યેયુક્ત ભક્તિ આન્યાનું શું સાચન છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે શુક સનકાદિક જેરા પોટા પુરુષ તેની જે સેવા ને પ્રસંગ તેમાંથી મહાત્મ્યે સહ કર્તમાન એવી જે ભક્તિ તે જીવનાહૃદયમાં ઉદય થાય છે.(૨) ૨

૩ પછી શુકહુનિઈ પૂછ્યું જે [૩] એક તો ભગવાનનો ભક્ત એવો હોય જે તેને ભ-
ગવાનનો નિશ્ચય પણ પરિપક્વ હોય ને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહાદિક જે વિકાર તેણે તેના હૃદયમાં આવે નહિ, અને બીજો ભક્ત હોય તેને તો ભગવાનનો નિશ્ચય પરિપક્વ હોય પણ કામ ક્રોધ લોભ મોહાદિક વિકારે કરીને અંતરમાં વિશેષ યાતો હોય ૧ જે પ્રકારના ભક્ત બ્યારે દેશને શુકે ત્યારે ૧ વેય ભક્તને ભગવાનના ધામમાં સરસા મુલ્લની પ્રાપ્તિ થાય છે? કે અધિક ન્યૂન મુલ્લની પ્રાપ્તિ થાય છે? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ પરિપૂર્ણ હોય ને કામ, ક્રોધ, લોભા-
દિકે કરીને વિશેષને ન પામતો હોય ને અતિથે ત્યાગી ને અતિ વૈરાગ્યવાન ને અતિ આસ્થનિષ્ઠાવાળો હોય ને જો તે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણભગવાનની મૂર્તિ વિના કાંઈક બીજું જુલે તો તેને ન્યૂન મુલ્લની પ્રાપ્તિ થાય છે. [૩] અને બીજો જે ભક્ત છે તેને પણ ભગવાનનો ૩ નિશ્ચય તો પરિપૂર્ણ છે તો પણ હૃદયમાં કામ, ક્રોધ લોભ, મોહાદિકનો વિશેષ આવે

ત્યારે પોતાના હૃદયમાં દાક્ષ થાય ને યગવાન જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ તેની મૂર્તિ વિના ધીજા કોઈ પદાર્થને ઇચ્છે નહિ, તેને આત્મચિહ્ન ને વૈરાગ્ય જો ચોટાં હોય તોપણ જ દેહને મુક્તિને યગવાનના ધામમાં વહુ મોટા મુશ્કેલી પામે છે, શા માટે છે પ્રથમ વક્ષો જે મક્ત તે ઉપરથી તો ત્યાગી ને નિષ્કામી જણાય છે પણ યગવાનની મૂર્તિ વિના ધીજી આત્મદર્શનાદિક પ્રાપ્તિની હૃદયમાં ઇચ્છા છે, માટે જ સકામ મક્ત કરેલાય ને જને પરલોકને વિષે જરૂર ન્યૂન મુશ્કેલી પ્રાપ્તિ થાય છે. અને જે ધીજો મક્ત કયો તે ઉપરથી તો સકામ જેવો જણાય પણ જ મક્ત યગવાનની મૂર્તિ વિના અંતરમાં ધીજું કાંઈ ઇચ્છતો મથી, અને યગવાનની મૂર્તિ વિના ધીજા મુશ્કેલી ઇચ્છાનો જો ઘાટ થઈ જાય ત્યારે અતિશે મનમાં દાક્ષ છે, માટે જ નિષ્કામ મક્ત કરેલાય, તે જ્યારે દેહને મુક્તે ત્યારે વહુ મોટા મુશ્કેલી પામે છે ને યગવાનનો પાર્ષદ થાય છે અને શ્રીકૃષ્ણયગવાનની મૂર્તિને વિષે અતિશે પ્રાપ્તિયે મુક્ત થાય છે. (૪) ॥ ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥ ૫ ॥ ૨૩૯ ॥

૪

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં પ્રથમ (૧) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજને કહ્યું છે જે અમારી મહાત્મ્યે સહિત મક્તિ હોય તેમાં કોઈ વિધન આવે નહિ ને પ્રાકૃત મુશ્કેલી કરીને મક્તિ કરે તેમાં વિધન આવે છે. (૧) ધીજામાં અમારા મોટા સંતની સેવા ને પ્રસંગથી પૃથ્વી મક્તિ આવે છે. [૨] ધીજામાં અમારો નિશ્ચય પરિપૂર્ણ હોય ને કામાદિકે કરીને વિશેષને ન પામતો હોય ને અતિશે ત્યાગીને વૈરાગ્યવાન ને આત્મચિહ્ન હોય પણ જો પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ યગવાન જે અમે તે અમારા વિના ધીજું કાંઈ આત્મદર્શનાદિક ઇચ્છે તો તેને ન્યૂન મુશ્કેલી પ્રાપ્તિ થાય છે. (૩) અને કામાદિકનો વિશેષ આવે પણ તેની દાક્ષ થાય ને પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ જે અમે તે અમારા વિના ધીજું કાંઈ ન ઇચ્છે તો દેહ મુક્તિને અમારા ધામમાં વહુ મોટા મુશ્કેલી પામે છે. (૪) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ આમાં ધીજા પ્રથમાં શુકસનકાદિક જેવા મોટા પુરુષની સેવા ને પ્રસંગથી અમારી મહાત્મ્યે મુક્ત મક્તિ આવે છે એમ કહ્યું તે શુક સનકાદિકની સેવા ને પ્રસંગથી શ્રીજીમહારાજની મહાત્મ્યે સહિત મક્તિ શી રીતે આવે કેમ છે એવો પરોક્ષના મક્ત છે માટે કેમ સમજવું ?

૧ ૪૦ જેમ શુક સનકાદિક પરોક્ષ અવતારોના મક્તોમાં મોટા મક્ત હતા તેમની સેવા ને પ્રસંગથી પરોક્ષ અવતારોની મહાત્મ્યે સહિત મક્તિ આવે તેમજ આજ ગોપાલ્લાનંદસ્વામી આદિક શ્રીજીમહારાજના મોટા મુક્ત હોય તેમની સેવા ને પ્રસંગથી શ્રીજીમહારાજની મહાત્મ્યે સહિત મક્તિ આવે છે. તે (પ્ર૦ ૨૯ ના પહેલા પ્રથમાં) તમ જેવા સંતના સંગથી અમારી મક્તિનું વક્ષ અતિશે મુશ્કેલીને પામે એમ શ્રી ગોપાલ્લાનંદસ્વામીને કહ્યું છે માટે આજ શ્રીજીમહારાજના મોટા સંતના સમાગમથી પૃથ્વી નિર્વિધન મક્તિ આવે છે.

૨ પ્ર૦ (૩ ધીજા પ્રથમાં) કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહાદિકનો વિશેષ આવે છે તોપણ દેહ મુક્તિને અધર ધામને વિષે વહુ મોટા મુશ્કેલી પામે છે એમ કહ્યું અને [પ્ર૦ ૩ ના પહેલા

પ્રશ્નમાં] બેંતરમાં વિષયનું ચિંતવન થાય તેને માયે કાન્ય મરણ કહ્યું છે તે કેમ સમજવું ?
૨ ૫૦ [અ. ૩ માં] વિષયનું ચિંતવન થાય તેની શાશ્વત ન થતી હોય તેને કાન્ય મરણ કહ્યું
છે અને આમાં લઘાઈ છે ને દ્વયમાં દાહ થાય તેને અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થાય એમ કહ્યું છે.
તે (૫૦ ૭૦ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં) તેની અમે સહાય કરીએ છીએ એમ કહ્યું છે. ॥ ૨૩૯ ॥

સંવત્ ૧૮૮૩ ના માદરવા વર્ષ ૫ પંચમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહા-
રાજ ધીરવદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં પોતાના ઉતારાને વિષે વિરાગ્નમાન હતા
અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ-
વેશના હરિષ્કતી સવા ધરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ સર્વે હરિષ્કત ઉપર કૃપાદૃષ્ટિ કરીને બોલતા હતા કે (૧)
મગવાનનો ભક્ત હોય ને મગવાનની કથા કાર્ષ્ણ શ્રવણાદિક જે નવધા ભક્તિ તેને જો
હરિષ્કત ઉપર રૂપિયારે કરીને કરે તો તે ભક્તિયે કરીને મગવાન અતિશે રાજી થાતા
નથી અને રૂપિયાનો ત્યાગ કરીને કેવલ પોતાના કન્યાળને અર્થે ભક્તિ કરે પણ લોકને
ચેલાવધા મારુ ન કરે, તો તે ભક્તિયે કરીને મગવાન પસન્ન થાય છે માટે જેને મગ-
વાનને રાજી કરવા હોય તેને તો લોક રીક્ષવાને અર્થે તથા કોડકની રૂપિયારે કરીને
ભક્તિ ન કરવી કેવલ પોતાના કન્યાળને અર્થે જ કરવી. (૧) અને મગવાનની ભક્તિ ૧
કરતાં થતાં કાંઈક પોતાને અપરાધ થઈ જાય તેનો દોષ બીજાને માયે ધરવો નહિ. અને
જીવ માત્રનો તો એવો સ્વભાવ છે જે ડ્યારે કાંઈક પોતામાં વાંક આવે ત્યારે એમ બોલે
જે મુને વીઝે કોઈય જુલાવ્યો ત્યારે મારામાં ખુલ પડી પણ મારામાં કાંઈ વાંક નથી,
પણ એમ કહેનારો મહા મૂર્ખો છે કેમ જે બીજો તો કોઈક કહેશે જે તું કુશર્મા પદ્યત્યારે
એમ કહેવે કરીને જુ કુશર્મા પદ્યું માટે વાંક તો અવલું કરે તેનો જ છે, ને બીજાને માયે
હોષ વે છે. તેમજ ઇંદ્રિયોને અંતઃકરણનો વાંક કાઢવો એ પણ જીવની મૂર્ખાઈ છે, ને
જીવ ને મનતો પરસ્પર અભિ મિત્ર છે જેમ દુધને ને પાણીને મિત્રતા છે તેમ જીવને ને
મનને મિત્રતા છે, તે ડ્યારે દુધને ને પાણીને ઘેઠાં કરીને અગ્નિ ઉપર મૂકે ત્યારે પાણી
હોય તે દુધને તલે બેસે ને પોતે બલે પણ દુધને વલ્લવા નદે, ત્યારે દુધ પણ પાણીને ડગા-
રવાને સાથ પોતે ધમરાઈને અગ્નિને ઓલાવી જાત્તે છે, એવી રીતે વેવને પરસ્પર મિત્રાવાર
છે તેમજ જીવને ને મનને પરસ્પર મિત્રાવાર છે, તે જેવાત જીવને નગમતી હોય તેવાતનો
મનમાં ઘાટ થાપજ નહિ. ડ્યારે કાંઈક જીવને ગમતું હોય ત્યારે જ મન જીવને સપ-
જાવે. અને જીવ ડ્યારે મગવાનનું ધ્યાન કરતો હોય ત્યારે મન કહેશે જે ભક્ત કોઈક
વાઈ હોય તેનું એમ મેલું ધ્યાન કરવું, પછી તેના સર્વે અંગનું ચિંતવન કરાવીને
પછી જેમ બીજી સ્ત્રીને વિષે સ્વોટો ઘાટ ઘટે તેમ તેને વિષે પણ સ્વોટો ઘાટ ઘટે

ત્યારે જો એ મક્કનો જીવ અતિશે નિર્મલ્લ હોય તોતો મનનું કશું ન માને
 ને અતિશે દાઢ થાય તો મન એનો ફરીને વ્યારેય ઘાટ ઘટે નહિ. અને જો એનો જીવ
 મલીન હોય ને પાપે યુક્ત હોય તો મનનું કશું માને ત્યારે વઠ્ઠી મન એને હુંડા ઘાટ ક-
 રાથી કરાવીને કલ્યાણના માર્ગમાંથી પાડી નાલે. તે સારુ કલ્યાણના માર્ગથી અઘઠી
 રીતે અધર્મની વાર્તા પોતાનું મન કહે અથવા વીજો કોઈ માણસ કહે તો તેને સંધાએ બે
 છુદ્ધ હુમ્મુલ્લુ હોય તેને અતિશે વૈર થઈ જાય છે, પછી પોતાનું મન અથવા વીજો માણસ
 તે ફરીને તેને તે વાર્તા કહેવા આવે નહિ, અને મન છે તેવો જીવનું મિત્રન છે તે જીવને
 ન ગમે એવો ઘાટ ઘટેજ નહિ, અને જ્યારે કાંઈ મનને અયોગ્ય ઘાટ થઈ જાય ત્યારે જો
 જીવને મન ઉપર અતિશે રીસ ચઢતી હોય તો ફરીને મનમાં એવો ઘાટ થાયજ નહિ, અને
 જ્યારે મનને સદાચ અયોગ્ય ઘાટ થયા કરતા હોય ત્યારે એને પોતાના જીવનોજ વાંક
 સમજવો પણ વકલા મનનો વાંક સમજવો નહિ. એવી રીતે સમજીને ભગવાનની શક્તિ
 કરે તો તેને કોઈ ધિમ્મુલ્લ જીવનો તથા પોતાના મનનો જે કુસંગ તે લેણ માગ અઢી
 શકે નહિ અને નિર્વિદ્ય થકા ભગવાનનું મનન કરે. (૨) इति वचनामृतम् ॥ ૬ ॥ (૨૪૦) ૨

રહસ્યાર્થ મૃ—આમાં કૃપાવાચક (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાને કશું છે બે રૂપ્યયિ
 રહિત કેવલ પોતાના કલ્યાણને અર્થે અમારી મક્કિ કરે તો અમે રાજી થઈએ. (૧) અને
 અમારી મક્કિ કરતાં કાંઈક અપરાધ થઈ જાય તો તે દોષ પોતાને માથે લેવો પણ રૂપ્યયો
 ઐતઃકરણનો વાંક કાઢવો તે જીવની મુલ્યાંક છે. અને જીવને ન ગમતું હોય તેનો ઘાટ મન
 કરે તો તે જીવ નિર્મલ્લ હોય તો મનનું કશું ન માને, ને મલીન ને પાપે યુક્ત હોય તો માને
 તો તે મન એ જીવને કલ્યાણના માર્ગમાંથી પાડી નાલે, માટે જીવનો વાંક સમજવો પણ
 વકલા મનનો વાંક સમજવો નહિ. મન સમજે તેને કુસંગ અઢી શકે નહિ ને નિર્વિદ્ય થકો
 અમારું મનન કરે. (૨) વાચતી છે. ॥ ૨૪૦ ॥

સંવત્ ૧૮૮૩ ના માદરવા વદિ ૬ છઠ્ઠે દિવસ સ્વામી શ્રીસહમાનંદજી મ-
 હારાજ શ્રીગદ્વા મધ્યે દાદાસ્તાવરના દરબારમાં પોતાના ઉતારાને વિષે ગાદીતકિયા
 ઉપર વિરાજમાન હતા, અને સર્વે ચેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, અને કંઠને વિષે યોગ-
 રાના ધુપ્પના દાર પહેર્યાં હતા, ને પાછને વિષે યોગરાના ધુપ્પના તોરા વિરાજમાન હતા,
 ને પોતાના મુસારવિદના આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સખામરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ સર્વે હરિમક્ત પ્રત્યે બોલ્યા જે, (૧) અમારા અંતરનો જે
 સિદ્ધાંત છે તે કહીએ છઈએ, જે બેને પોતાનું કલ્યાણ રૂપ્યનું તેને તો ભગવાન ને ભગ-
 વાનના સાધુ એવી ઉપરાંત વીજો કાંઈ જગતમાં સુલ્લદાપી નથી, માટે જેમ પોતાના શરો-
 રને વિષે જીવને આત્મબુદ્ધિ વર્ધે છે, તેવી ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે આત્મબુદ્ધિ
 રાસી જોઈએ અને ભગવાનના શક્તનો પક્ષ હલ કરીને રાસ્યો જોઈએ, અને તે પક્ષ રા-

સ્વતાં થકાં આવક વધો અથવા ઘટો અથવા માન યાત્રો કે અપમાન યાત્રો અથવા દેહ
 જીવો કે મરો પણ કોઈ રીતે મગવાનને મગવાનના મક્કનો પણ મુકવો નહિ, ને ઇમનો
 અમાય આવવા દેવો નહિ, અને મગવાનના મક્ક જેવાં દેહને દેહના સર્ગાસંવેધિને મહાલાં
 રાક્ષસાં નહિ, એવી રીતે બે હરિમક્ત વર્તે તેને અતિ વલ્લવાન એવા જે કામ ક્રોધાદિક
 શત્રુ તે પણ પરામલ્લ કરી શકતા નથી. (૧) અને જે મગવાનનું બ્રહ્મપુર ધામ છે તેને વિષે ૧
 મગવાન સદાય સાકાર મૂર્તિ વિરાજમાન છે, અને મગવાનના મક્ક પણ એ મગવાનના
 ધામમાં મૂર્તિમાન થકા મગવાનની સેવાને વિષે રહે છે, તે મગવાનનો જેને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ
 હઠ આશરો હોય તેને મનમાં એવી ચીક ન રાક્ષવી જે હું રહે મરીને મૃત મેત યાદં કેરસે
 હંદ્રલોકનેજ પામું, કે રસે બ્રહ્મલોકનેજ પામું, એવી આશંકા મનમાં રાક્ષવી નહિ, કેમકે એવો
 મગવાનના મક્ક હોય તે તો મગવાનના ધામનેજ પામે પણ વચમાં ક્યાંક તેને મગવાન
 રહેવા દે નહિ. (૨) અને એ મક્કજમને પણ પોતાનું બે મન છે તેને પરમેશ્વરના ચરણા- ૨
 રવિંદને વિષે હઠ કરીને રાક્ષવું, જેમ વલ્લની પૃથ્વી હોય તેમાં વલ્લની સ્ત્રીલી ચોદી હોય
 તે કોઈ રીતે વસ્ત્ર છે નહિ, તેમ મગવાનના ચરણારવિંદને વિષે પોતાના મનને હઠ રાક્ષવું
 અને એવી રીતે જે મગવાનના ચરણારવિંદને વિષે પોતાના મનને રાક્ષે તેને મરીને મ-
 ગવાનના ધામમાં જાયું ઇય નથી, એ તો છતી દેહેજ મગવાનના ધામને પામી રહ્યો છે
 એમ વાર્તા કરીને જય સચ્ચિદાનંદ કરીને સર્વે સમાને વડવાની આજ્ઞા કરી. (૩) इति- ૩
 વચનાવૃત્તમ્ ॥ ૭ ॥ (૨૪૧)

રહસ્યાર્થ મં—આમાં કૃપાવાન્ય (૧) છે, તેમાં ધીર્મહારાજે કહ્યું છે એ જેને
 કલ્પયાણ હ્વચ્છવું હોય તેણે અમને ને અમારા સંતનેજ સુલ્લદાવી જાણીને અમારા સંતને
 વિષે આત્મવુદ્ધિ રાક્ષવી ને અમારા મક્કનો પણ રાક્ષવો, ને તેમનો અમાય આવવા દેવો
 નહિ, ને તેમના જેવું ચીજું કોઈ મહાલું રાક્ષવું નહિ, તો અતિ વલ્લવાન જે કામાદિક શત્રુ
 તે પરામલ્લ કરી શકે નહિ. (૧) અને બ્રહ્મપુર જે અમારું અશ્વરધામ તેને વિષે અમે સદા
 સાકાર મૂર્તિમાન વિરાજમાન છીય, ને અમારા મક્ક પણ ધામમાં મૂર્તિમાન છે ને અ-
 મારી સેવા કરે છે એવા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ અમને જાણીને જેણે અમારો આશરો કર્યો હોય તે
 અમારા ધામને પામે. (૨) અને જે મક્ક પોતાના મનને અમારા ચરણારવિંદને વિષે ઘડે
 મૂર્તિને વિષે હઠ કરીને રાક્ષે તે છત્રે દેહેજ અમારા ધામને પામી રહ્યો છે. (૩) વાવતો છે.

૧ મં પહેલી વાવતમાં પોતાના શરીરને વિષે આત્મવુદ્ધિ થઈ છે તેવી અમારે વિષે ને સંતને
 વિષે રાક્ષે ઇમ કહ્યું તે કેવી રીતે રાક્ષવી ?

૧ વં જેમ દેહને દુઃખે દુઃખી ને મુલે મુલ્લો બચાય છે એવો માવ ધીર્મહારાજ તથા મુ-
 ક્તને વિષે રાક્ષે તે મહારુદ્ધિથી આત્મવુદ્ધિ છે, અને જેમ સમગ્ર દેહમાં રહીને જીવ મુલ્લ
 દુઃખને મોલમે છે તેમ ધીર્મહારાજની મૂર્તિમાં નક્ષત્રિકા પર્યંત રહીને ધીર્મહારાજનું

સુખ ભોગશું તે અંતર્વૃત્તિયે ઓજીમહારાજને વિષે આત્મનુદ્ધિ જાણવી. અને ઓજીમહારાજનો સાક્ષાત્કાર હોય યથા સત્પુરુષને વિષે આપોરું માનશું એ તે સંત તે હું છું તે સંત ને વિષે આત્મનુદ્ધિ જાણવી.

૨ ૫૦ અમારો ને અમારા અક્ષતો પણ રાજવો યમ ઓજીમહારાજે કશું તે અક્ષતો તો કોઈક દુઃખ દેતો હોય તો ન દેવા દ્રષ્ટ યમ પણ રાજવી, અને ઓજીમહારાજ પણ ક્યારે મનુષ્યરૂપે વિચરતા હોય, ત્યારે પણ રાજવી પણ જ્ઞાન ઓજીમહારાજનો પણ કેવી રીતે રાજવો ?

૨ ૫૦ ઓજીમહારાજનું કોઈ યજ્ઞનું બોલે તે સાંભળી રહેવું નહિ, તેને તોલાં બાળ જેવાં જ્ઞાન મારવાં ને પોતાથી જાણીયો હોય ને સામું બોલી જાણ્ય યમ ન હોય તો ત્યાંથી જાણી નિસરવું, અને ઓજીમહારાજે મંદિરો કરાવીને પોતાની મૂર્તિયો પધરાવી છે, તે મંદિરોને કોઈ નુકસાન કરવું હોય કે મંદિરોની જાળીવિકાઓને અર્થે દ્રવ્યાદિક હોય તેની કોઈ હાનિ કરવું હોય તેની તન, મન, ધનથી રક્ષા કરવી તે ઓજીમહારાજનો પણ રાજવો કહેવાય. ॥ ૨૪૧ ॥

સંવત્ ૧૮૮૩ નો માદરવા વદિ ૯ નવમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગુણાનંદજી મહારાજ ઓગણદસ મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં જગમળેવાર ઓરડાની ઓસરીય હો-લિયા ઉપર માદી તકીયા નસાવીને વિરાજમાન હતા, અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને કંઠને વિષે યોગરાના ઘુપ્પના દાર વિરાજમાન હતા, ને પાછને વિષે યોગરાના ઘુપ્પના તોરા વિરાજમાન હતા, ને પોતાના મુલ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિમત્તની સમા ધરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી ઓજીમહારાજે મુનિમંદલને પ્રશ્ન પુછ્યો, જે (૧) ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને યવો કિયો વપાય છે જે જેને કરીને સદા સુખી રહેવાય ? પછી મોટા મોટા સાધુ હતા તેણે જેવું જેને સમસાણું તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો, પછી ઓજીમહારાજ બોલ્યા જે યવો વ-સર તો યમ છે જે ભગવાનના ભક્તને યક તો દૃઢ વૈરાગ્ય હોય, અને યીનો અતિશે સ્વર્ગ્ય હોય, અને જેણે ય વે સાવને કરીને સર્વે ઇન્દ્રિયોને જિતીને પોતાને વશ કર્યાં હોય અને જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે અતિશે પ્રીતિ હોય, અને જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે અતિશે પ્રિયમાત્ર વર્તેતો હોય, અને જે કોઈ દિવસ ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત થકી વદાસ વાય નહિ, અને જે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને સંગેજ રાજી રહે પણ કોઈ વિમુક્ત જીવની સોવત ગમે નહિ, યવાં જે હરિમત્તનાં લક્ષણ હોય તે જા લોકને વિષે તથા પરલોકને વિષે સદાવ સુસીયો રહે છે, અને વૈરાગ્ય ને સ્વર્ગ્ય તેણે કરીને જેણે પોતાનાં ઇન્દ્રિયોને વશ ન કર્યાં હોય તો તે ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્ત ને સંગે રહ્યો થકો પણ દુઃસીયો રહે છે, જા માટે જે જેણે પોતાનાં ઇન્દ્રિયો ન જિત્યાં હોય

તેને કોઈ ટેકાણે સુલ થાય નહિ, અને મગવાનની મક્કિ કરતો હાથ તોપણ ક્યારે ઇંદ્રિયો વિષયમાં તળાઈ જાય ત્યારે તે હરિમક્તના હૃદયમાં અતિ દુઃખ થાય છે, માટે સર્વે પોતાનાં ઇંદ્રિયોને જિતીને વશ કરે તેજ સદા સુખીયો રહે છે અને જેણે સર્વે ઇંદ્રિયોને જિતીને વશ કર્યાં હોય તેનેજ વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો જાણવો, પણ જેનાં ઇંદ્રિયો વશ ન થયાં હોય તેને વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો ન જાણવો, અને જે વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો હોય તેને તો સર્વે ઇંદ્રિયો નિયમમાં હોય અને તે સદાય સુખીયો હોય. (૧)

૧

૨ પછી મુક્તાનંદસ્વામીજી પુછ્યું છે, (૨) હે મહારાજ મગવાનનો મક્ક હોય તેને મગવાનની મક્કમાં કિયું અતિશે મોટું વિગ્ર છે ? પછી શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યા જે મગવાનના મક્કતને પણ મોટું વિગ્ર છે જે જે પોતામાં દોષ હોય તેને દેલે નહિ, અને મગવાન ને મગવાનના મક્કત થકી જેનું મન નોલું પડી જાય, અને તે મગવાનના મક્કત થકી જેને બેપરવાઈ થઈ જાય પણ અને અતિશે મોટું વિગ્ર છે. (૨) इति वचनामृतम्॥૮॥(૨૪૨)

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન [૨] છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીશ્રીમહારાજે કહ્યું છે જે વૈરાગ્ય ને સ્વર્ગમાં જ ને સાધને કરીને સર્વે ઇંદ્રિયોને જિતીને વશ કર્યાં હોય ને અમારે ને અમારા મક્કને વિષે પ્રીતિ ને મિત્રભાવ હોય, ને અમારા ને અમારા મક્કના સંગેજ રાજી રહે, ને વિમુક્તની સોબત મમેજ નહિ, તે આ લોક પરલોકને વિષે સદાય સુખીયો રહે છે, ને ઇંદ્રિયો વશ ન કર્યાં હોય તે દુઃખીયો રહે છે. (૧) વીજામાં જે પોતાના દોષને દેલે નહિ, ને જામે ને અમારા મક્કથી મન નોલું પડી જાય પટલે અમારે વિષે ને અમારા મક્કને વિષે હેત ન રહે, ને બેપરવાઈ પટલે અમારા મક્કને મોક્ષના વાતા જાળીને તેની ગરજ ન રાલે, તેને અમારી મક્કમાં મોટું વિગ્ર છે. (૨) વાલો છે. ॥૨૪૨॥

સંવત્ ૧૮૮૩ ના આસો શુદ્ધિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ શ્રીગઢા મધ્યે દાદાસાધરના દરવારમાં આયમણે વાર ઓરડાની ઓસરીજી વિરાજમાન હતા, અને સર્વે ભેત વશ્ન ધારણ કર્યાં હતાં, અને પુષ્પના હાર તથા ગજરા વિરાજમાન હતા. અને પાછ ઉપર પુષ્પના તોરા છુકી રહ્યા હતા, અને પોતાના મુલા-રવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સમા મરાદને બેઠી હતી. પછી શ્રીશ્રી-મહારાજે સર્વે હરિમક્તને કહ્યું જે જે અમારા મોટા મોટા વરમંત્ર છે તેની જેવી સ્થિતિ છે તે અમે તમને બાઈ બાઈ સર્વેને કહીજી તેને સાંમળીને પછી જેવી રીતે તમે સર્વે મક્તતા હો ને જેવી તમને સ્થિતિ હોય તેવી રીતે તમે કહી દેલાડજો.

૧

૨મ કહીને શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યાજે, (૧) અમારા મુનિ મંદળમાં જે મોટા મોટા સંત છે તેને ૯૫ વર્ષે છે જે પોતાના હૃદયને વિષે જે જાણપણું છે તે મગવાનના ખામનો દરવાજો છે તે દરવાજા ઉપર સર્વે સંત બસા છે, જેમ રાજાના વાકર છે તે રાજાના ખરને દરવાજે બસા રહ્યા બસા કોઈ બોરજકારને રાજા વાસે જાણાં લેતા નથી, અને તે

રાજાના ચાકરને એમ હિંમત રહે છે એ કોઈ રાજા પાસે વિગ્ર કરવા જાય, તો તેના કટકા કરી નાસીવે પણ કોઈ રીતે રાજા સુધી પુગવા દેશ્ય નહિ, એવી હિંમતે સહિત ઢાલ સ-
રખાર બાંધીને ડખા રહે છે, તેમ જા સર્વે સંત છે તે જાણવળાકુપ જે ભગવાનના ધા-
મનો દરવાજો ત્યાં ડખા રહે છે ને એ જાણવળાજે માંદી જે અક્ષર ધામ તેમાં મગવાન
છે તેનાં દર્શન કરે છે, અને તે મગવાન મેલું પોતાના હૃદયને વિષે ધન જ્ઞા આદિક
જે માયિક પદાર્થ તેને પેસવા દેતા નથી, અને કોઈ જોરે કરીને માયિક પદાર્થ હૃદયમાં
પેસવા આવે તો તેનો નાશ કરી નાસે છે પણ કોઈ રીતે જે ટેકાણે મગવાનને હૃદયમાં
ધાર્યા છે તે ટેકાણે પેસવા દેતા નથી, અને શૂરવીરની પેટે સાવચાન ધકા ડખા રહે
છે, અને હાળ, ટુદ્ધિ, સુસ્થ, દુઃસ્થ, પાન, અપમાન, આદિક અનંત જાતનાં વિગ્ર માથે
તેણે કરીને પોતાના મુકામથી ડગતા નથી. ત્યારે કોઈક આચંકા કરે જે ત્યાંથી ડગતા
નથી, ત્યારે વેદની ક્રિયા જે સ્નાનપાનાદિક તેને કેમ કરતા રહે? તો તે દૃષ્ટાંતે કરીને
કરીવે છદ્મ જે જેમ પાળીધારી હોય તે કુલા ઉપર જલ સિંચવા જાય છે ત્યારે કુલાના
કાંઠા ઉપર વગ મુક્યો હોય તેની પણ સુરત રાસે છે જે રસે કુલામાં પડી જાડું, અને
વીંછી ટુટિવે કરીને કુલામાંથી પાળી સિંચે છે, ને વચ્ચી વીંછું દૃષ્ટાંત જેમ કોઈક ધુલ
યોડે વચ્ચો હોય ત્યારે ઘોડાના પેગદામાં વગ હોય ત્યાં પણ સુરત રાસે, અને ઘોડાની
લગાવ વફવી હોય ત્યાં પણ સુરત રાસે, અને દોડતાં ધકાં ઘાટ્યાં ઘાટ આવે, ત્યાહો
આવે, પથરો આવે, ત્યાં પણ સુરત રાસે, એવી રીતે આ સર્વ સાધુ છે તે અંતર સન્મુલ
દૃષ્ટિ રાસીને મગવાનની સેવામાં પણ રહે છે, ને વેદની ક્રિયા પણ કરે છે ને પોતાની
સ્થિતિમાંથી ડગતા નથી, એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોટા ઘોટા જે સંત તેની સ્થિતિ
કરી દેલાહી, ને પછી એમ કોમ્યા જે તમારે સર્વેને પણ એવી રીતે અંતર સન્મુલ દૃષ્ટિ
રાસીને નિરંતર મગવાનની સેવામાં રહેવું, અને મગવાન વિના વીજાં પદાર્થ બહાલાં
ધાવા દેવાં નહિ, એ વાતની અતિશે સાવચાનિ રાસવી અને જેમ રાજાનો ચાકર છે તે
રાજા પાસે ગાફલ થઈને ડખો હોય તો રાજા પાસે ચોરચકાર બડ પુગે ત્યારે એ ચા-
કરની ચાકરી સ્લોટી થાય. તેમ હરિમક્તને પણ મગવાન વિના વીજા પદાર્થમાં પ્રીતિ
થઈ જાય તો જે ટેકાણે પોતાના હૃદયને વિષે જાણવળામાં મગવાન રચા છે તે ટેકાણે
ધન, જ્ઞા આદિક વીજાં પદાર્થ પણ પેસી જાય, ત્યારે એની મક્તિ સ્લોટી થઈ જાય
માટે પોતાની મક્તિને નિર્વિગ્ર રાસીને જે પરમેશ્વરના ચરખારવિંદને પામવાને રૂંચે તેને
જાણવળા રૂપ જે મગવાનના ધામનો દરવાજો તેને વિષે સાવચાન થઈને રહેવું, ને મ-
ગવાન વિના વીજાં પદાર્થ ત્યાં પેસવા દેવાં નહિ, એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતાના સર્વ
મક્તજનને શિષ્ટાનાં વચન કહ્યાં. (૧) इति वचनामृतम् ॥९॥ (૨૪૩)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે એ ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, શક્તિ ય ત્ત્વાર સાધને સંપન્ન થયા અંતર્દષ્ટિવાળા અમારા વર્ત્તાત્તિક સંત છે, તે હૃદયને વિષે જાણપણાકૃપ અમારાં ધામનો દરબાજો ત્યાં રહે છે, ને એ જાણપણાની માંહી એ અક્ષરધામ તેમાં અમારાં દર્શન કરે છે ને અમારા મેલું પોતાના હૃદયને વિષે થીલું માયિક પદાર્થ પેસવા દેતા નથી, એવી રીતે અંતર્ગુણિય અમારી સેવા કરે છે, જે વેદની ક્રિયા પણ કરે છે; ને પોતાની સ્થિતિમાંથી પણ હમતા નથી, એવી રીતે સર્વેને સર્તેલું. (૧) વાચત છે.

૧ પ્ર૦ જાણપણાકૃપ ધામનો દરબાજો કહ્યો ને તેની માંહી અક્ષર ધામ કહ્યું ને મોટામોટા સંત અક્ષરધામમાં અગાધાનનાં દર્શન કરે છે, ને દરબાજે પણ ઘમા રહે છે એમ કહ્યું તે દરબાજો ને અક્ષરધામ શું ધમજાયું ? અને સંત એ કેટલાયે કેવી રીતે રહ્યા હશે ?

૧ જ૦ અંતર્દષ્ટિવાળા સંત પોતાને ધામરૂપ માનીને તે અક્ષરધામમાં શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરે છે, ને પોતાના હૃદય સામી દષ્ટિ રાક્ષીને હૃદયને વિષે ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય શક્તિ એ સહિત આત્મા પરમાત્માના જ્ઞાન રૂપી જાણપણું છે, તે હૃદયને વિષે કામક્રોધાદિક તથા શ્રી વ્રજ્યાદિક કોઈ પદાર્થનો સંકલ્પ થવા દેતા નથી. માટે જાણપણાકૃપ એ જ્ઞાન તે રૂપ દરબાજો જાણ્યો અને તે દરબાજે સંત ઘમા છે, ઘટેલે આત્મા, પરમાત્માના જ્ઞાન રૂપી શુદ્ધ વિચાર છે તે વિચારે કરીને માયિક સંકલ્પ હૃદયમાં થવા દેતા નથી, ને હૃદયને માંહી અક્ષર ધામ છે તેમાં શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરે છે. ॥૨૪૧॥

સંવત્ ૧૮૮૩ ના આસો વદિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ બીગહવા ઘણે દાદાસાચરના દરબારમાં હમણે વાર ઓરદાની બોસરીય વિરાજમાન હતા, ને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, ને પોતાના મુસારવિંદની જાગજ સાધુ તથા વૈષ્ણવ-જ્ઞાના હરિમલ્લની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

તે સમે શ્રીજીમહારાજ પાસે એક માધ્વી સંપ્રદાયનો વિદ્વાન બ્રાહ્મણ આવ્યો તેને ૧ શ્રીજીમહારાજે પુછ્યું જે [૧] તમારા સંપ્રદાયના ગ્રંથને વિષે તુંદાવનને જ મળવાનું ધામ કહ્યું છે, અને વળી એમ કહ્યું છે એ મહામલયમાં પણ તુંદાવનનો નાશ થાતો નથી, અને શિવમાર્ગી હોય તે એમ કહે છે એ મહામલયમાં કાશીનો નાશ નથી થાતો એ વાર્તા અમારા સમસ્યામાં આવતી નથી, જા માટે એ મહામલયમાં તો પૃથ્વી આદિક પંચમૂતનો અતિશે મલય થઈ જાય છે, ત્યારે તુંદાવન ને કાશી તે કેમ રહેતાં હશે ? ને જ્ઞાને આધારે રહેતાં હશે ? એવી જાતનો અતિશે ઘોટો સંશ્લેષ થાય છે. એમ વાર્તા ક-રીને શ્રીજીમહારાજે માગજતું પુસ્તક મળાવીને એકાદશ સ્કંધમાંથી તથા દ્વાદશસ્કંધ-માંથી ત્રણ પ્રકારના મલયનો મસંગ હતો તેમાંથી સંમળાવ્યો, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે આ મળાવતનો તથા ગીતાનો મત જોતાં તો જેમલું મકુતિ ધુરુપથી થયું છે, તે મહા મલયમાં કાંઈ રહેતું નથી અને જો મહામલયમાં તુંદાવન અસંદ રહેતું હોય તો તેના મ-

માણનો વ્યાસજીના ગ્રંથનો શ્લોક તથા વેદની શ્રુતિ તે કહી સંમજાઓ, શા માટે જે વ્યાસજીવી સીજા કોઈ પોટા આચાર્ય નથી, અને સીજા તો જેને આચાર્ય થયા છે તેમણે વ્યાસજીના કરેલા ગ્રંથને આશ્ચર્યને પોત પોતાના સંપ્રદાય ચલાવ્યા છે, માટે આદિ આચાર્ય જે વ્યાસજી તેનાં જે વચન તે સર્વે આચાર્યના વચન કરતાં અતિ પ્રમાણ છે, માટે વ્યાસજીનાં વચન તથા વેદની શ્રુતિ કરીને ત્રંદાવન મહા પ્રલયમાં નાશ નથી થાતું પણ જે પ્રમાણ તે કહી સંમજાઓ તો અમારો સંશય નિરૂપ થાય. અને જે જે આચાર્ય થયા તેણે પણ પુરાણના વચને કરીને પોતપોતાનો મત સ્થાપન કર્યો છે, તે તો પણ પુરાણમાં શેષક શ્લોક નાસ્તી નાસ્તીને સ્થાપન કર્યો છે, તે પોતાના મતના હોય તે માને પણ સીજા કોઈ માને નહિ, માટે શ્રીમદ્ભાગવત સરસ્વાત મસિદ્ધ પુરાણનું વચન કહી સંમજાઓ તો અમારે મતીતિ આવે, શા માટે જે વ્યાસજી વેદ, પુરાણ, ઇતિહાસ ૯ સર્વેનું સાર સાર ગ્રહણ કરીને શ્રીમદ્ભાગવત કર્યું છે, માટે જેનું ભાગવત પ્રમાણ ૯વાં સીજાં પુરાણ અતિશે પ્રમાણ નહિ, અને જેથી ભગવદ્ગીતા પ્રમાણ તેનું સમગ્ર મારત પ્રમાણ નહિ માટે ૯વાં ચલ્લવાન શાસ્ત્રનું વચન કહી સંમજાઓ તો અમને હા પડે. ૯વી રીતનાં જે શ્રીજીમહારાજનાં વચન તેને સાંભળીને તે બ્રાહ્મણ પ્રમદોશ્યો જે દે મહારાજ ! તમે જે મક્ષ કર્યું તે સત્ય છે, ને તમારા મક્ષનો ઉત્તર કરવાને આ પૃથ્વી ચપર કોઈ સમર્થ નથી, અને મારા મનને તો તમારા સ્વરૂપની હદ મતીતિ આવી છે જે તમે તો સર્વ આચાર્યના આચાર્ય છો ને ર્શ્વના ર્શ્વર છો માટે હું ને તમારો સિદ્ધાંત હોય તે કૃપા કરીને કહો.

- ૨ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે (૨) વેદ પુરાણ ઇતિહાસ ને સ્મૃતિયો ૯ સર્વે શાસ્ત્રમાંથી અને ૯ સિદ્ધાંત કર્યો છે, જે બીજ, માયા, ર્શ્વર ને પરમેશ્વર ૯ સર્વે અનાદિ છે, અને માયા છે તે તો પૃથ્વીને ઠેકાણે છે, ને પૃથ્વીમાં રક્ષાં જે સીજાં તેને ઠેકાણે બીજ છે, અને ર્શ્વર તો મેઘને ઠેકાણે છે તે પરમેશ્વરના ર્ચ્છા ૯ કરીને પુરુષરૂપ જે ર્શ્વર તેનો માયા સંપ્રાયે સંબંધ થાય છે, ત્યારે જેમ મેઘના જલના સંબંધે કરીને પૃથ્વીમાં હતાં જે સીજા તે સર્વે ઊગી આવે છે, તેમ માયામાંથી અનાદિ કાલના બીજ હતા તે હૃદય થઈ આવે છે, પણ નવા બીજ નથી થાતા માટે જેમ ર્શ્વર અનાદિ છે તેમ માયા પણ અનાદિ છે. ને તે માયાને વિષે રક્ષા જે બીજ તે પણ અનાદિ છે, પણ ૯ બીજ પરમેશ્વરના અંશ નથી ૯તો અનાદિ બીજ છે, તે બીજ વધારે પરમેશ્વરને શરણે જાય, ત્યારે ભગવાનની માયાને તરે ને નારદ સનકાદિકની પેટે બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના શામમાં જાય છે, ને ભગવાનનો પાર્ષદ થાય છે, ૯વી રીતે અમારો સિદ્ધાંત છે. ૯વી રીતનાં જે શ્રીજીમહારાજનાં વચન તેને સાંભળીને તે બ્રાહ્મણ પોતાના જીવનવળાના માનનો ત્યાગ કરીને શ્રીજી-

મહારાજનો સમાધ્રવ્ય કરતો હશે, અને હૃદય સંપદાપત્રની દીક્ષાને પ્રવેશ કરતો હશે. (૧) ૧
 इति वर्चनामृतम् ॥ १० ॥ (૨૪૪)

રહસ્યાર્થ મ૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે ધાંગધરા નિવાસી શાસ્ત્રી
 અબાનીસેફર શાસ્ત્રી સંપ્રદાયના હતા તેને પોતાનો સિદ્ધાંત સમજાવ્યો છે, જે અમારી હ-
 મ્કાયા કરીને પુરુષ જે હૈશ્વર તેનો માયા સંધાયે સંબંધ થાય છે, સ્વાયે માયામાં અના-
 દિકાકલ્પના જીવ રહ્યા છે. તે હૃદય થઈ આવે છે પણ નવા થતા નથી, અને જેમ હૈશ્વર
 અનાદિ છે તેમ માયા તથા જીવ પણ અનાદિ છે અને તે જીવ અમારા બંધ નથી અ-
 નાદિ જીવજ છે, તે ક્યારે અમારે કારણે થાય ત્યારે પ્રજારૂપ થઈને અમારા ધામને પામે
 ૫ અમારો સિદ્ધાંત છે. (૧) વાચન છે.

૧ પ્ર૦ આમાં મૂળપુરુષને હૈશ્વર કહ્યા અને માયામાંથી પ્રધાન પુરુષાદિક સ્વપ્ન થાય છે, તે
 જાગૈને જીવ કહ્યા. અને (મ૦ ૧૧ ના ૬ બીજા પ્રશ્નમાં) વૈરાજ પુરુષને હૈશ્વર કહ્યા
 છે તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૧ જ૦ વૈરાજ પુરુષને વિષે મૂળ પુરુષનો આધિર્ભાવ છે તેથી તેને હૈશ્વર કહેવાય છે, પણ વા-
 સ્તવ્ય હૈશ્વર તો મૂળપુરુષજ છે માટે આમાં વાસ્તવ્ય હૈશ્વરને હૈશ્વર કહ્યા છે. અને પર-
 મેશ્વર શ્રીજીમહારાજે પોતાને કહ્યા છે. ॥૨૪૪॥

સંવત્ ૧૮૮૪ ના અષાઢ શુદ્ધિ ૩ તૃતીયાને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી
 મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસાહરના દરબારમાં ડમરમે વાર ઓરડાની ઓસરીએ
 હોલિયા વપર વિરાજમાન હતા, અને સર્વે નેત્ર વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં, અને પોતાના
 હુસારવિંદની આગળ શુભિ તથા વેશ્વ દેશના હરિભક્તની સભા ધરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે અમે એક પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ જે (૧) હિંદિયો ને
 મન પવેને જિત્યાનું એક સાધન છે કે હિંદિયોને જિત્યાનું હૃદય સાધન છે ને મનને જિ-
 ત્યાનું હૃદય સાધન છે ૫ પ્રશ્ન છે ? પછી મોટા મોટા પરમહંસ હતા તેમણે જેવું જેને મા-
 સ્યું તેવું તેણે કહ્યું પણ શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ, પછી શ્રીજીમહારાજ
 બોલ્યા જે પનો સત્તરતો એમ છે જે વૈરાગ્યસ્વર્ચ્ય તપ ને નિષ્ઠા ૫ ચાર સાધને કરીને
 હિંદિયો જિતાય છે, અને યગવાનની મહાત્મ્યે સહિત જે નવવા યજ્ઞિ તેણે કરીને મન
 જિતાય છે. (૧)

૨ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું, જે (૨) જેવી નિર્વિકલ્પસમાધિને વિષે યગવાનના
 યજ્ઞને જ્ઞાતિ રહે છે તેવી ૫ સમાધિ વિના પણ જ્ઞાતિ રહે એવો જો ઉપાય છે ? પછી
 શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે જેવી પોતાના દેહને વિષે આત્મવૃદ્ધિ ને દૃઢ મીતિ રહે છે તેવા-
 જ યગવાન તથા યગવાનના યજ્ઞને વિષે આત્મવૃદ્ધિ ને દૃઢ મીતિ રહે તો જેવી નિર્વિ-
 કલ્પ સમાધિમાં જ્ઞાતિ રહે છે તેવી જ્ઞાતિ ૫ સમાધિ વિના પણ સદાશ રહ્યા કરે એજ
 એવો સત્તર છે. (૨)

૧

૨

૩ પછી શ્રીજીમહારાજે વ્હી પરમહંસ મત્યે પુછ્યું જે (૩) ગમે તેવા ઝુંડા વેશકા-
લાદિક પ્રાપ્ત થાય તોપણ કોઈ રીતે કલ્યાણના માર્ગમાંથી પાછો પડેજ નહિ, એવો જે
હરિમત્ક હોય તેની કેદ જાતની સમ્મણ હોય જે, જે સમ્મણે કરીને એવી રીતની એને
દટતા આવે છે જે તેને વિષે કોઈ રીતતું વિદ્ય લાગતું નથી ? પછી મોટા મોટા સંત
હતા તેમાં જેવું જેને માસ્યું તેવો તેણે ઉત્તર કર્યો, પણ શ્રીજીમહારાજના મશ્નતું સમા-
ધાન થયું નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ ચોલ્યા જે એનો ઉત્તર તો એમ છે જે, જીવને જેથી
વેદને વિષે આત્મચુદ્ધિ છે તેથી ભગવાન તથા ભગવાનના મત્કને વિષે આત્મચુદ્ધિ
હોય તો તેને કોઈ રીતતું વિદ્ય લાગે નહિ, ને ગમે તેવા વેશકાલાદિક ઝુંડા આવે તેણે
કરીને એ ભગવાન ને ભગવાનના મત્ક થકી વિમુક્ત થાય નહિ. (૩)

૩

૪ પછી વ્હી શ્રીજીમહારાજે પરમહંસ મત્યે મશ્ન પુછ્યો જે [૪] જ્ઞાનકીજીને
રામચંદ્રજીઈ વનવાસ દીધો ત્યારે જ્ઞાનકીજીઈ અતિશે વિલાપ કરવા માંડ્યો ત્યારે
લક્ષ્મણજી પણ અતિશે દિલગીર થયા, પછી સીતાજી લક્ષ્મણજી મત્યે ચોલ્યાં જે હું
મારા દુઃખ સારું નથી રોતી હું તો રામચંદ્રજીના દુઃખ સારું રોઝું, શા માટે જે રઘુ-
નાથજી અતિ કૃપાલુ છે તે લોકાવવાદ સારું મુને વનમાં મુકી પણ હશે એમ વિચારતા
હશે જે, સીતાને પેં વગર વાંકે વનમાં મુકી છે, એમ જાણીને કૃપાલુ છે તે વનમાં વહુ
દુઃખ પામતા હશે. માટે રામચંદ્રજીને કહેજો જે સીતાને તો કાંઈ દુઃખ નથી, ને વાલ્મીક
ઋષિના આશ્રમમાં જઈને સુલે તપાનું ભજન કરશે, માટે તમે સીતાને દુઃખે કરીને કાંઈ
દુઃખ પામશો માં એમ સીતાજીઈ લક્ષ્મણજી સંધાએ કહી યોગલ્લું, પણ કોઈ રીતે રામ-
ચંદ્રજીના અવગુણ લીધો નહિ. એવી રીતે જે ભગવાન ને ભગવાનના મત્કનો કોઈ
રીતે અવગુણ છે નહિ, અને વૈરાગ્ય ને ધર્મ તે તો સામાન્યપણે હોય, એક હરિમત્ક તો
એવો છે; અને બીજો હરિમત્ક છે તેને તો વૈરાગ્ય ને ધર્મ તો અતિ આકરા છે, પણ
સીતાજીના જેવી સમ્મણ નથી એ વે પ્રકારના હરિમત્ક છે તેમાં કિયા સંધાએ અતિશે
પ્રીતિ રાખીને સોવત કરવી ? પછી ચૈતન્યાનંદસ્વામીઈ કહ્યું જે ધર્મ ને વૈરાગ્ય જો સા-
માન્યપણે હોય તોપણ જેની જ્ઞાનકીજીના જેવી સમ્મણ હોય તેનોજ અતિશે પ્રીતિ
કરીને સમાગમ કરવો પણ અતિશે વૈરાગ્ય ને ધર્મવાલો હોય, ને ભગવાન ને ભગવાન-
ના મત્કનો અવગુણ લેતો હોય તો તેનો સંગ કરવો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું
જે થયાર્થે ઉત્તર થયો. (૪) इति वचनावृत्तम् ॥ ૧૧ ॥ (૨૪૫)

૪

રૂઝવાર્થે પ્ર—મામાં મશ્ન (૪) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે
વૈરાગ્ય, સ્વધર્મ, તપ ને નિયમે કરીને ઇંદ્રિયો જિતાય છે ને મહાત્મ્યે યદિત મલ્લિયઃ ધન-
તઃકરણ વિદ્યાય છે. (૧) બીજામાં અમારે શિષ્યે ને અમારા સંતને શિષ્યે આત્મચુદ્ધિ ને

દૃઢપ્રીતિ થાય તેને નિર્વિકલ્પ સમાધિના જેવી શાંતિ રહે છે. (૨) શ્રીજામાં ધર્મી આત્મ-
બુદ્ધિ હોય તેને દેશકાઝાદિકતું ચિન્ત ન હાગે, ને અમારાથી ને અમારા સંતથી વિમુક્ત ન
થાય. [૧] જોશામાં ધર્મે ને વૈરાગ્ય સામાન્ન્ય હોય પણ અમારો ને અમારા અક્ષનો અ-
વગુણ ન છે તેનો સંગ કરવો, અને અવગુણ ભેટો હોય ને ધર્મ ને વૈરાગ્ય બાકરા હોય
તોપણ તેનો સંગ કરવો નહિ. (૪) યાચતો છે.

૧ પ્ર. ૦ શીજા પ્રશ્નમાં જેવી રહેને વિષે આત્મબુદ્ધિ ને દૃઢપ્રીતિ છે તેવીજ અમારે વિષે ને
અમારા અક્ષને વિષે રહે તો નિર્વિકલ્પ સમાધિના જેવી શાંતિ સદાય રહે એમ કહ્યું તે આ-
ત્મબુદ્ધિ ને પ્રીતિ કેવી રીતે જાણવી ?

૧ સ. ૦ જેમ અજ્ઞાની જીવને રહેને વિષે પક્તવપણાની ભાવના થઈ ગઈ છે તે કોઈ પ્રકારે
ટાઢી ટકે નહિ, ધર્મી દૃઢ પ્રીતિ છે તેમ શ્રીજીમહારાજને વિષે ને મુક્તિ વિષે પક્તા
થઈ જાય એ શ્રીજીમહારાજ ને સંત તે મુલાયજ નહિ, ધર્મી આત્મબુદ્ધિ ને દૃઢ પ્રીતિ હોય
ને અગવાન ને અગવાનના અક્ષને મુલે મુલ્લીયો થાય, ને અગવાન ને અગવાનના અક્ષને મુલે
દુઃખીયો થાય ઘણું છઠ્ઠાજ જેને સાધનકાઢમાં હોય તેને શ્રીજીમહારાજને વિષે, ને સંતને
વિષે આત્મબુદ્ધિ કહેવાય. અને જ્યારે સિદ્ધજ્ઞાને પામે ત્યારે જેવી રીતે રહેમાં રહિને મુક્ત
દુઃખ ભોગવે છે તેવી રીતે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં મુક્તભોજાપણે રહે તે દૃઢ આત્મ-
બુદ્ધિ કહેવાય.

૧ પ્ર. ૦ શ્રીજીમહારાજ જ્યારે મનુષ્યરૂપે વિચરતા હોય ત્યારે તો તેમને દુઃખે દુઃખી ને મુલે
મુલ્લી થવાય પણ આજ શ્રીજીમહારાજને દુઃખે દુઃખી ને મુલે મુલ્લી થી રીતે થવાય ?

૧ સ. ૦ પોતાના આત્માને વિષે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને અંજલ દેખતા હોય, ને શ્રીજીમહા-
રાજની પેઠેજ જીવોને અંત ચક્ષતે દર્શન આપીને અજ્ઞરધામમાં ભેટી જતા હોય, ને સર્વના
સંકલ્પને આળતા હોય ને કોઈકને કહેતા પણ હોય, ને પોતાના સમાગમ કરનારના ઘાટ
સંકલ્પ ટાઢી નાલતા હોય, ને સરજાગતને વિશેષે રહિત કરીને જ્ઞાનમાં શ્રીજીમહારાજને
મુલે મુલ્લીયા કરતા હોય ને શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા ચર્ચાર પાઢતા પઢાવતા હોય તેજા
સત્પુરુષને મુલે મુલ્લી ને દુઃખે દુઃખી થાય તેમાં અગવાન આવી જાય. ॥૨૪૫॥

સંવત્ ૧૮૮૪ ના અષાઢ વદિ ૮ અષ્ટમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહા-
રાજ શ્રી ગદડા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરવારમાં પોતાના ઉતારાની મેદીના ગોલને વિષે
વિરાજમાન હતા, ને સર્વે ખેત વજ્ર ચારણ કર્યાં હતાં, અને પોતાના મુસારવિદ્વી
આગઢ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સમા મરાફને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ પોતાના અક્ષનને પ્રિતા કરવાને અર્થે વાર્તા કરતા
૧ હજા છે (૧) જેને પોતાનું કલ્યાણ હચ્છતું તેને કોઈ પ્રકારનું ધાન રાસતું નહિ, જે હું
જંચા કુલ્યાં જન્ય પામ્યો છું કે હું ધનાઢય છું કે હું રૂપધાન છું કે હું પંડિત છું પણ
કોઈ પ્રકારનું ધનમાં ધાન રાસતું નહિ, અને ગરીબ સત્સંગી જોય તેના પણ દાસાજીદાસ
થઈ રહે, ને અગવાન તથા અગવાનના અક્ષને તેને જેને અવગુણ આવડો હોય, તે તે

સત્સંગી કહેવાતો હોય તો પણ તેને હૃદકાયા સ્થાન જેવો જાણવો, જેમ હૃદકાયા સ્થાનની લાલ જોને અદે તેને પણ હૃદકાયા હાલે, તેમ જોને મગવાન ને મગવાનના મક્તનો અવગુણ આવ્યો હોય તે સાથે જો હેત રાસે, અથવા તેની વાત સાંમળે તો તે હેતનો કરનારો ને વાતનો સાંમળનારો પણ વિમુક્ત સરસો થાય. અને વઢી બેમ જ્યારો થયો હોય તે કોઈ ઔષધે કરીને મદેજ નહિ, તેમ જોને મગવાન ને મગવાનના મક્તનો અવગુણ આવ્યો હોય તેના હૃદયમાંથી ચ્યારેય આધુરી મતિ ટલે નહિ, અને અનંત વ્રજાહત્યા કરી હોય, અને અનંત શાહત્યા કરી હોય, ને અનંત સ્ત્રીહત્યા કરી હોય ને અનંત ગૌહત્યા કરી હોય ને અનંત ગુરુસ્ત્રીનો સંગ કર્યો હોય તેના પણ કોઈ કાલે છુટકો થાય, ને શાસ્ત્રમાં તે પાપ છુટકાનાં ઉપાય પણ કહ્યાં છે, પણ મગવાન ને મગવાનના મક્તના અવગુણ છેવાલાનાં કોઈ શાસ્ત્રમાં ૫ પાપ છુટકાનાં ઉપાય કહ્યો નથી. અને શેર સ્વાય અથવા સમુદ્રમાં પડે અથવા પર્વતમાં પડે અથવા કાંઈ રાક્ષસ મળે ને સ્લાહ જાય તો એક જ વાર મરતું પડે, અને જો મગવાન ને મગવાનના મક્તનાં દ્રોહી હોય તેને તો અનંત કોટી કર્મ સુધી મરતું પડે ને અવતરતું પડે. અને વઢી ગમે તેવો શરીરમાં રોગ થયો હોય ને તેણે કરીને શરીર પડે અથવા કોઈ જનુ મળે ને શરીરનો નાશ કરી નાલે પણ જીવનો નાશ થાતો નથી, અને મગવાન ને મગવાનના મક્તનો દ્રોહ કર્યાંથી તો જીવનો પણ નાશ થઈ જાય છે. ત્યારે કોઈ કહેશે જો જીવનો નાશ કેમ થાતો હશે ? તો ત્યાં દૃષ્ટાંત જો જેમ હિનદો હોય તે પુરુષ પણ ન કહેવાય ને સ્ત્રી પણ ન કહેવાય, એવો કેવલ વૃંદલ કહેવાય, તેમ જો મગવાન ને મગવાનના મક્તનાં દ્રોહનાં કરનારો હોય તેનો જીવ પણ એવા નકારો થઈ જાય, જો કોઈ દિવસ પોતાના કલ્યાણના ઉપાયને કરીજ શકે નહિ, માટે એનો જીવ નાશ થઈ ગયો જાણવો, એ જાણીને મગવાન ને મગવાનના મક્તનાં દ્રાહ કરવાંજ નહિ. (૧) અને વઢી પોતાના વેદનાં જો સગાં સંબંધી હોય ને તે સત્સંગી હોય તો પણ તેમાં અતિશે હેત રાસતું નહિ, જેમ દુષ સાકર હોય ને તેમાં સર્પની લાલ પદી હોય તેનું જો પાન કરે તેના માણ જાય, તેમ પોતાના વેદનાં જો સગાં સંબંધી હોય ને તે હરિમક્ત હોય તો પણ તેમાં વેદના સંબંધ રૂપ સર્પની લાલ પદી છે, માટે તેમાં હેતના કરનારાનું જરૂર અકલ્યાણ થાય છે. એ જાણીને જોને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છતું હોય તેને વેદનાં જો સગાં સંબંધી હોય તે સાથે હેત રાસતું નહિ. એ સંસારમાંથી નિસૂદ થઈને મગવાનના વરણારંધિમાં પ્રીતિ રાસીને મગવાનનું મજન કર્યાં કરતું. આ જો અમે વાત કરી છે તેને જો અંતરમાં રાસે તેને કોઈ રીતે કલ્યાણના માર્ગમાં વિદ્ય થાય નહિ, અને આ જો વાત તે કરામત જવી છે એમ કહીને શ્રીજીવહારાજે વાર્તાની સમાપ્તિ કરી. (૨) इति वचनामृतम् ॥ १२ ॥ (૨૪૬) ૨

રહસ્યાર્પ ૫૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે કે કલ્યાણ હચ્છતું હોય તેને માન રાખતું નહિ, ને દાસ થઈને રહેતું ને અમારો કે અમારા મક્કનો અવગુણ છેનારો ને તેની વાત સાંભળનારો વેવ વિમુક્ત થાય છે, ને ૫ પાપથી છુટવાનો કોઈ ઇપાય નથી, ને એના બીજનો પણ નાશ થઈ જાય છે. (૧) અને સંબંધી હરિમુક્ત હોય તોપણ તેના સાથે હેત કરનારતું કલ્યાણ થાય નહિ, ને અમારે વિષેય પ્રીતિ રાહીને અમારું મજન કરે તેને કલ્યાણમાં વિઘ્ન થાયજ નહિ. (૨) આવતો છે.

૧ મ૦ એને દ્રોહે બીજ નાશ પામે તે મક્ક કેવા જાણવા ?

૧ ડ૦ બીજીમહારાજના ધામમાંથી આવેલા મુક્ત જાણવા. અને સાધનદશાવાળા હોય તેમાં કોઈ પ્રકારનો દોષ ન હોય, ને પંચ વર્તમાન ચર્ચાર્થ પાઠતા હોય ને અલપ વચન પણ ન છોપતા હોય, ને જ્ઞાન મિત્ર સમ થઈ ગયા હોય ને પોતાને અધરપામ રૂપ માનીને બીજીમહારાજની મૂર્તિને ધરી રહ્યા હોય, એવા પ્રકારિક મક્કનો દ્રોહ પમ બીજીમહારાજના જોરોજ છે. અને અલેહ ધ્યાન ન કરી શકતા હોય પણ અલપ વચન છોપતા ન હોય, ને દ્રોહ કરનારતું મુંઝું ન હચ્છતા હોય અને બીજીમહારાજની સર્વોપરિ ઇપાસના હોય એવા મક્કના દ્રોહે કરીને પણ યતુંજ પાપ થાય છે, અને જે પંચ વર્તમાનમાં ફેર પાડતો હોય તેનેતો મક્ક ન જાણવો, અને તેનો અવગુણ છે તેમાં થાય નથી ૫મ (પ્ર૦ ૫૩ તથા છે. ૧૩ માં) કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦ બીજી વાક્યમાં આ વાત કરામત જેવી કહી તે કેવી જાણવી ?

૨ ઇ૦ એમ પ્રાંશાતું કુંપ કરતું હોય તથા લોહાતું સોતું કરતું હોય તે કોટી સાથેને પણ થાય નહિ, પણ જો કરામતવાળો હોય તે વગર દાસહે ને વગર સ્વરથે કરી દે તેમ આ બીજ કોટી કલ્પે ને કોટી સાથેને પણ બીજ મટીને રૂંધર પણ થઈ શકે નહિ તો તેથી પર મજન તેથી પર મૂઠ અધર ને તેથી પર મુક્ત થતું તે થવાય જ નહિ, તે બીજીમહારાજનો ને તેમના મક્કનો દ્રોહ ન કરે ને દેહના સંબંધી સાથે હેત ન રાણે ને બીજીમહારાજને વિષે પ્રીતિ રાહીને મજન કરે ઘટલામાંજ મુક્ત થાય તે વાત કરામત જેવી ઘટલે આશ્ચર્યકારી કહી છે. ॥ ૨૪૬ ॥

સંવત્ ૧૮૮૪ ના અષાઢ વદિ ૧ નવમીને દિવસ સ્વામી બી સહજાનંદબી મહારાજ ધીંગડા મળ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં ઇગળ્યે વાર બોરદાની બોસરીય વિરાજમાન હતા અને સર્વે ભેત વક્ષ ધારણ કર્યા હતા અને કંઠને વિષે મોગરાના પુષ્પના હાર ને પાથને વિષે તોરા વિરાજમાન હતા ને પોતાના મુસ્તારબંદની આગળ હુનિ લ્યા વેષ વેષના હરિમુક્તની સમ્મત મરાધને વેઠી હતી અને આગળ હુનિ મંદલ દુકલ સરોદા કાઢને કીર્તન ગાતા હતા.

૫મી બીજીમહારાજ મોલ્યા જો કીર્તન રાણો હવે મગવદાર્તા કરીય. એ કહાને ૧ બીજીમહારાજે હુનિમંદલ કલ્પે મક્ક પુછ્યો જો (૧) બીજનો વેદ છે તે તો પૂર્વ કર્મને આધીન છે તેનો શુદ્ધ નિસ્વાર રહેવો જોઈ તે વચનેક સાચા રહે ને વચનેક કર્મ-

ધીનપણે કરીને માંદો થઈ જાય ને વ્યારેક સ્વર્ત્ત્વ વર્તતો હોય ને વ્યારેકપરાધીન પણ થઈ જાય અને ધાર્યું હોય તે ઠેકાણે રહેવાય કે નહિ રહેવાય, અને વ્યારેક હિર-
 મ્મકના મંદબુદ્ધિ રહેતા હોઈએ ને કર્મ કે કાલને યોગે કરીને નોત્તા પડી ગયા ને શ-
 કલાજ રહી જવાય, ત્યારે જે જે નિયમ રાસવાની હદતા હોય તેનો કાંઈ મેલ રહેજ નહિ. અથવા હ્યેજ જેવો કોઈક રાજા હોય ને તેણે વ્યાંક પરવજ રાસ્યા અથવા પોતામાં
 મન ને હિંદ્રિયો તે હ્યેજ જેવાંજ છે તેણેજ પરવજ રાસ્યા, ત્યારે જે સંતના મંદબુદ્ધિ રહેજું
 ને સત્સંગની ચર્ચાદા પાઠવી તેનો કાંઈ મેલ રહે નહિ. અને જાણ્યાં તો એમ કહ્યું છે જે
 ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ભક્તિ એ ચાર સંપૂર્ણ હોય ત્યારે ઇલાંતિક ભક્ત કહેવાય ને ઇલાં-
 તિકની જે શુક્તિ છે તેને પામે, ને કાલ કર્મને યોગે કરીને વેદની વ્યવસ્થા તો ઇકની
 ઇક રહે એમ જણાતું નથી માટે ભગવાનના ભક્તને કેઈ રીતે ઇલાંતિકપણું રહે છે ? એ
 મમ છે. પછી ગોપાલાનંદસ્વામી ચૈતન્યાનંદસ્વામી, નિત્યાનંદસ્વામી, શુક્લાનંદસ્વામી
 જ્ઞાનાનંદસ્વામી શુકલુનિ કૃત્યાદિક મોટા મોટા સાધુ હતા તેમણે જેવું જેને જણાતું તેવો
 ઉત્તર કર્યો પણ એ મમતું સમાધાન ન થયું. પછી બીજીમહારાજ કોલ્યા જે ભેમ અપારે
 ભગવાનને વિષે નિષ્ઠા રહે છે તેમ અમે કરીએ, જે અપારે તો ગમે તેવું સુલ દુઃસ આપે
 તથા સંપત્તિ વિપત્તિ આવે તેમાં એમ રહે છે જે ઇકતો ભગવાનની અતિશ્લેષે માંદગ્ય જાણી
 વે છડીએ તેણે કરીને આ સંસારમાં મોટા મોટા રાજાની સમૃદ્ધિ ને રાજ્ય લક્ષ્મી તેને
 જોડને લેશમાત્ર પણ અંતરમાં તેનો ખાર આવતો નથી, અને એમ સમજીયે છડીએ જે
 આપણે તો ભગવાન થકી કાંઈ અલિક નથી ને આપણો જીવ છે તે ભગવાનના ચર-
 નારવિદ્યામાં ચોટાળ્યો છે અને ભગવાન સંધાયે ઈશી હદ મીતિ કરી છે જે તે મીતિ
 ને કાલ કર્મ માયા ઇમાંથી કોઈએ ટાલવાને અર્થે સમર્થ નથી, અને પોતાનો જીવ એ
 મીતિ ટાલવાને કરે તોય પણ ભગવાનમાંથી એ મીતિ ન ઠલે ઈશી રીતનો હદાય છે, તે
 ગમે તેવું સુલદુઃસ આવે છે તોય નથી ટકતો. અને સ્વમાલિક બીજમાં ઈશી રુચિ રહે
 છે જે શહેર હોય કે મેટી હોય કે રાજ દરવાર હોય ત્યાં તો ગમેજ નહિ, અને વન હોય
 પર્વત હોય નદી હોય, શાદ હોય ચકાંત ઠેકાણું હોય ત્યાં અતિશ્લેષે ગમે છે, ને એ જાણાયે
 છડીએ જે ઇલાંતમાં વેસીને ભગવાનનું ધ્યાન કરીએ તો સારું ઈશી સદાય રુચિ રહે છે. અને
 વ્યારે અમને રામાનંદસ્વામીનું દર્શન નહોતું થયું ત્યારે શુક્લાનંદસ્વામી સંધાયે અમે એમ
 ઠરાવ કરી રાસ્યો હતો, જે શુને રામાનંદસ્વામીનું દર્શન કરાશે તો આપણે તે જળ વ-
 નમાં જડને ભગવાનનું અલંકાર ધ્યાન કર્યાં કરશું. અને કોઈ દિવસ વસ્તીમાં તો જાવડુંજ નહિ
 એમ મનનો ઠરાવ હતો, તે હમણાં પણ મન એવું ને એવુંજ વર્તે છે. અને ભગવાનને ભગ-
 વાનના જે ભક્ત તેમાં તો એવું હદ હેલ છે જે તેને કાલ કર્મ ને જાણા તેમાંથી કોઈએ ટા-

ઢવાને સમર્થ નથી ને પોતાનો જીવ ટાઢવાતું કરે તોય પણ હૃદયમાંથી ટક્કે નહિ એવી
 ધગવાન ને ધગવાનના ચક્ક સંપાદે અતિશે પ્રીતિ છે. અને અમે કેટલીકવાર સત્સંગ-
 માંથી જાવાને અર્થે હતાસ થવા છડ્ડ પણ ધગવાનના ચક્કનો સમૂહ જોડેને ટક્યા છડ્ડ,
 તે કોઈ રીતે છુકીને જવાતું નથી. અને જોડે હું ધગવાનનો ચક્ક ન જાણું તે ટેકાળે તો
 મુને રાહ્યાના કોટી ઉપાય કરે તોય નજ રહેવાય, અને ગમે તેવી અમારી શુશ્રુષા કરે
 તોય અમલ્ક સંપાદે અમારે વનેજ નહિ એવી રીતે ધગવાનના ચક્ક સંપાદે અમે અમારા
 જીવને અતિશે પ્રીતિયે કરીને જોડી રાહ્યો છે, અને તે ધગવાન વિના વીજું કાંઈ પદાર્થ
 ઘડાતું રાહ્યું નથી. માટે જા સાક ધગવાનમાં પ્રીતિ નહિ રહે? અને ધગવાનનાં કયા
 કીર્તનાદિક કરતા હોઈ સ્વારે તો એવી યસ્તાઈ આપે છે, જે જાણીયે દિશાના થઈ જ-
 વાશે અને જોડો વિવેક રહે છે તે તો કોઈક ચક્કજનના સમાસને અર્થે રહે છે. પણ ધ-
 ગવાં તો એવીને એવીજ શુભારી રહે છે અને ઉપરથી તો લોકને ચક્કો વ્યવહાર રાહીય
 છડ્ડ. [૧] અને તે ધગવાન છે તે આ વેદના ધર્મતાવમારા છે તે ગમે તો વેદને હાથીય ૧
 વેસારો ને ગમે તો બંધીસ્તાનામાં નસાવો અને ગમે તો આ વેદમાં કોઈક મોટો રોગ મેરો,
 પણ કોઈ દિવસ ધગવાન આગલ એવી ધાર્યના કરવી નથી જે હે મહારાજ ! આ ધારં
 દુઃસ છે તેને ટાલો જા માટે જે આપણે તો પોતાના વેદને ધગવાનના ગમતામાં ધર્મતાવો
 છે. તે જોય ધ ધગવાનતું ગમતું હોય તેમજ આપણે ગમે છે પણ ધગવાનના ગમતા થકી
 પોતાતું ગમતું લેય માત્ર પણ નોસું રાહ્યું નથી. અને આપણે ડ્યારે તન, ધન, ધન,
 ધગવાનને અર્પણ કર્યું, સ્વારે હવે ધગવાનની હ્ચ્છા તેજ આપણું પ્રારબ્ધ છે તે વિના વીજું
 કોઈ પ્રારબ્ધ નથી માટે ધગવાનની હ્ચ્છાયે કરીને ગમે તેવું સુસ દુઃસ આપે તેમાં કોઈ
 રીતે અકલ્કાઈ જાણું નહિ, ને જોય ધગવાન રાજી તેમજ આપણે રાજી રહેવું. એવી રીતે
 શ્રીજીમહારાજ પોતાને હદશે કરીને જે ધગવાનના અતિ હદ ચક્ક હોય તેને જોય સમ-
 જાણું ઘટે ને જોય ધગવાનમાં હદ પ્રાતિ કરી જોઈય તે સર્વે વાર્તા કરી વેસાહતા હવા.
 (૨) હિતિ વચનામૃત ॥૧૩॥ (૨૪૭)

૨

૧૦ રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં પ્રથ (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારી મોટવપ
 આણે તથા વૈરાગ્ય હોય તથા અમારું ધ્યાન કરવાની રખિ હોય તથા અમારે વિષે ને
 અમારા અમ્મને વિષે અતિશે પ્રીતિય કરીને જીવ જોડવો હોય અને કાલ કર્મદિક પરામ્મ
 કરી શક્તા નથી. (૧) અને અમારી હ્ચ્છા પણ અમારા ચક્કને પ્રારબ્ધ માનવું (૨) વાવતો છે.
 ૧ પ્ર૦ પહેલી વાવતમાં શ્રીજીમહારાજે પોતાના હદશે કરીને પોતાના વ્યકાંતિક અમ્મની સમ-
 જાણ કહી તેમાં અમારા ચક્ક અમારે વિષે હદ પ્રીતિ કરે છે તે પ્રીતિને કાલ કર્મ માવા
 ટાઢવાને સમર્થ નથી એમ કહ્યું તે કેવી રીતે પ્રીતિ ટાઢવાં હશે? અને જે અમ્મને ધગવા-
 નને વિષે પ્રીતિ કરી છે તેનો જીવ પ્રીતિ ટાઢવાતું કરે તો પણ ટક્કે નહિ એમ કહ્યું

તે પ્રીતિ કરનારાનું એવી પ્રીતિ ટાલવાનું કેવી રીતે કરતો હશે ?

૧ ૫૦ એ મક્તે ઓઝીમહારાજનો મહિમા જાળીને ઓઝીમહારાજ તથા તેમના મુખ સાથે દૃઢ પ્રીતિ કરી હોય તે મક્તે પ્રારબ્ધ વશે કરીને પરદેશમાં જાવું પડે ત્યાં સત્પુરુષનો યોગ ન હોય તે દારૂ માંસના મજ્જણ કરનારા અધર્મી મનુષ્યોના મેલું રહેવું પડે, ત્યાં પણ પોતાને ઓઝીમહારાજને વિષે તે તેમના મક્તેને વિષે પ્રીતિ હોય તેમાં ફેર પડે નહિ, ને તે વિના થીને ક્યાંઈ ભેદ માત્ર પ્રીતિ થાય નહિ. અને કમં કરીને દેહમાં રોગાદિક પ્રાપ્ત થાય તે સ્વાભાવિક પણ મહે નહિ ને અતિશે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય તો પણ અકલ્પ્ય નહિ જો હું ક્ષા-મિનારાયણ ભગવાનને મળું છું તોપણ મારી સ્થાપ કરતા નથી એવો સંકલ્પ થાય નહિ ને સદા રાક્ષી રહે અને એ દુઃખ ઓઝીમહારાજ ટાલે તો ઠીક એવો પણ સંકલ્પ કરે નહિ ને ઓઝીમહારાજ મને દુઃખ દે છે તે માંડ ધારણ કરતા હશે એમ સમજે પણ તે દુઃખથી ભેદમાત્ર મુંઝવણ થાય નહિ. અને માયા છે તે દ્રવિયો અંતઃકરણ દ્વારા બાંધ કરાવે જો હું ભગવાનને મળી મળીને મરી ગયો તોય ભગવાન તને દુઃખ દે છે માટે અજ્ઞ મુકી દે તો મુખ થાય તથા થીજા લોકો દ્વારા ક્ષાન્દ્ય બોલાવીને ઓઝીમહારાજને વિષેથી પ્રીતિમાં હગમગાટ કરાવે તો પણ હશે નહિ એ કાલ્પ કર્મ માયાનો હગમગો ન હશે કહેવાય. અને આ લોકની અતિશે લેપ્ત જાય ને જ્યાં એવર્ય પ્રાપ્ત થાય તેમાં લોભાવાનો સંકલ્પ જાય પણ પ્રથમ ઓઝીમહારાજની મોટવણ જાણેલી છે તે ઓઝીમહારાજનો મહિમા વિચારે તે શુદ્ધ વિચારવશે કરીને સંકલ્પને ટાલી જાંશે તે પોતાનો જીવ ટાલવાનું કરે તોપણ ટાલે નહિ એમ જાણવું.

૨ ૫૦ ઓઝીમહારાજે રામાનંદસ્વામીનાં દર્શન ક્ષણમાં ને વનમાં જાહેને અલંકાર ધ્યાન કરવાનું કહ્યું અને અરસંગમાંથી કેટલીકવાર જવાને અર્થે વદાસ થયા હરપ એમ કહ્યું તે ઓઝીમહારાજ તો પોતે ભગવાન છે એમને રામાનંદસ્વામીના દર્શનનું છું મયોજન હશે ? અને ધ્યાન કોનું કરવાનું હશે ? અને વદાસ થવાનું છું કારણ હશે ?

૩ ૫૦ અમારા તથા સરપુરુષના દર્શનની આતુરતા રાક્ષી તથા અમારું ધ્યાન કરવું એમ પોતાના આમિતોને સિલ્લકવાને અર્થે પોતાને વિષે બાંધ કરી છે. અને જોને અમારું સદાચ ધ્યાન કરવાની રાધિ હોય તેને પણ અમારા મક્તેના સમૂહમાં રહીનેજ અમારું ધ્યાન કરવું એમ અમારા મક્તેના સંગથી વદાસ ન થાયું એમ પોતાના આમિતોને સુષ્પન્નું છે.

૪ ૫૦ ભગવાનનાં કથા કીર્તનાદિક કરતા હોરપ ત્યારે દિવાના જાહે જવાશે ધવી મસ્તાહ આવે છે એમ કહ્યું તે મસ્તાહ શી સમજાવી ? અને કોઈક મક્તેજનનાં સમાધાને અર્થે વિવેક રહે છે એમ કહ્યું તે વિવેક શો સમજાવો ?

૫ ૫૦ ઓઝીમહારાજની કથા કીર્તનાદિકમાં ઓઝીમહારાજનો મહિમા આવે ત્યારે અતિશે પ્રીતિવાળા મક્તે પ્રેમમગ્ન થઈને પોતાની દેહદશા સુલી જાય ને મૂર્તિમાં બોલાઈ જાય ને અલમસ્થની પેટે વર્ષે અને મૂર્તિમાંથી બહાર નિકળવું તે પ્રિય ન લાગે તો પણ થીજા મક્તેના કલ્પાવને અર્થે દેહમાં વર્ષિને તેમને જ્ઞાન ઉપદેશ કરવો એ વિવેક સમજાવો.

૪ ૪૦ પહેલી વાતમાં જીવનો રોદ પૂર્વ કર્મને આધીન કહ્યો અને વીજીમાં અમારી રૂઢાણ તમારું પ્રારબ્ધ છે એમ કહ્યું તેનું શું કારણ હશે ? અને વીજીમાં તન મન ધન અર્પણ કર્યું કહ્યું તે અર્પણ કર્યું ક્યારે કહેવાય ?

૪ ૪૦ સ્પૂઠ રોદે કરીને શિષ્યાવત્તી, અનશિષ્યા, નિષ્કામશુદ્ધિ, ને ધર્મામૃત તેને વિષે કહેલા છે ત્યાગી ગૃહીના નિયમ તે સર્વે પાઠે ત્યારે તન અર્પણ કર્યું કહેવાય. અને મને કરીને શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા વિરુદ્ધ એકે સંકલ્પ થાવા જે નહિ ને મનની વૃત્તિ મૂર્તિમાં અસંદ રાણે ત્યારે મન અર્પણ કર્યું કહેવાય, અને પોતાના ઝલમમાંથી જે પ્રાપ્ત થાય તેમાંથી હસોંદ વિશોંદ આગ શ્રીજીમહારાજને અર્પણ કરે ત્યારે ધનની શુદ્ધિ થાય છે ને શેષ રહ્યું છે પોતાના નિર્વાહમાં ને સત્સંગમાં જાપરે તે ધન અર્પણ કર્યું કહેવાય. (૧) આવી રીતે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જે અશ્વજન થઈ તેને શ્રીજીમહારાજની રૂઢાણ એમ પ્રારબ્ધ છે. ||૨૪૭||

સંવત્ ૧૮૮૪ ના અષાઢ વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ બ્રીગદદા મધ્યે હાદાલાપરના દરવારમાં હમણે વાર ઓરદાની ઓસરીએ વિરાજમાન હતા અને સર્વે ભેત વસ્ત્ર પારણ કર્યા હતાં ને મસ્તક ઉપર પાંચમાં ઘુણના તોરા છુકી રહ્યા હતા ને કંઠને ચિંપે ઘુણના દાર પંદર્યા હતા ને પોતાના મુલારવિંદની આગળ પરમંસ તથા દેશ દેશના દરિયકની સભા મરાઈને બેઠી હતી ને મુનિમંદલ કીર્તન ગાયતા હતા પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે કીર્તન ભક્તિના સવાસિ કરો ને મશ્ન ઉચ્ચર કરીય.

૧ પછી મુક્તનંદસ્વામીએ હાથ જોડીને પુછ્યું જે (૧) હે મહારાજ ! પરમેશ્વર થકી તો થાંતું કાંઈ સાર વસ્તુ નથી તો પણ એ પરમેશ્વરમાં એ જીવને કેમ રહ મીતિ થાતી નર્યા ? એ મશ્ન છે પછી શ્રીજીમહારાજ ચોખ્યા જે એને વિવેક નથી, જો વિવેક હોય તો એમ વિચાર થાય જે મારે તો બ્રહ્મચર્ય વ્રત છે તો પણ સ્ત્રીના મુલમી છુણા હૃદયમાંથી ટક્કતી નથી તે વહુ સ્ત્રોતું છે. અને તે સ્ત્રીનું મુલ તો ચોરાશી લાલ ચોનિમાં ધ્યાં ધ્યાં જન્ય થયાં ત્યાં ત્યાં સર્વત્ર પ્રાપ્ત થયું છે, તે પણ મનુષ્યદેહથી અધિક પ્રાપ્ત થયું છે, કેમ જે એ જીવ વકરો થયો હશે ત્યારે હજાર વકરીયોને પોતે એકલો મોગવતો હશે અને ક્યારે પોટો કે પાટો કે સાંઢ કે તુડીયો બાંદરો ઇત્યાદિક પશુના દેહને પામ્યો હશે ત્યારે તેને વિષે પોતપોતાની જાત્યની અતિશે રૂપવાન ને પૌંવનવાન એવી અનંત સ્ત્રિયો તે એકે એક અને યક્ષી હશે, ને તેમાં કાંઈ પ્રારબ્ધનું કારણ નથી ને મગશા-નમી કુપાતું પણ કારણ નથી એ તો સહેજેત્ર મચી હતી, ને યક્ષી પણ જો મગશાનું મગન નહિ કરે તો જે જે ચોનિમાં જાણે ત્યાં ત્યાં અનંત સ્ત્રિયો પ્રાપ્ત થાશે ને તેમાં કોઈ દેવતાનું પણ સેન પુનન નહિ કર્યું જોઈએ, ને કોઈ મંત્રનો પણ જપ નહિ કર્યો જોઈએ, એ તો સહેજેત્ર તે સ્ત્રિયાદિકના મુલને પામશે અને આ જીવે કેટલીકવાર દેવતા થઈને દેવકોકનાં પણ મુલ મોગમ્યાં છે ન કેટલીકવાર વક-

સર્તા રાજા બંદને પૃથ્વીમાં પણ અનંત સુખ મોગધ્યાં છે તો પણ એ જીવને સ્ત્રિપાદિક જે પદાર્થ છે તેને મોગધ્યાની તૃષ્ણા ટક્કતા નથી, જે સ્ત્રિપાદિકનું જે સુખ છે તેનું અતિશે દુર્લભપણું જાણે છે, જે તેનું અતિ મહાત્મ્ય જાણાને તેમાં પ્રીતિ કરે છે તે પ્રીતિ કોઈ રીતે ટાળી ટક્કતી નથી. એ પાપે કરીને પરમેશ્વરમાં દૃઢ પ્રીતિ થાતી નથી, અને એવી મલીન શાસના આ જીવને થાય છે તે અમે નમરે દીઠી છે. જ્યારે અમે નાના હતા ત્યારે અયોધ્યાપુરીમાં એક શિવનું મંદિર હતું તેમાં જઈને અમે સુતા ત્યાં એક કાયશ નિત્ય શિવનું પૂજન કરવાને આવતો તે શિવની પૂજા કરીને માઠ બનાડીને એક વર માગતો, જે હે મહારાજા! હે શિવજી! મને કોઈ દિવસ મનુષ્યનો અવતાર દેશો માં, શ્રા માટે જે મનુષ્ય દેશમાં તો જાંબુ સ્નાહ સ્નાહને મરી ગયા પણ સ્ત્રીનું સુખ સારાં પેટે મોગવાતું નથી, માટે હે શિવજી! મને તો જન્મો જન્મ લંબકર્ણનોજ અવતાર દેજો, જે હાજ મર્યાદા મુકીને સારી પેટે સ્ત્રીનું સુખ તો મોગવીશ, એમ નિત્ય શિવજી પાસે વર માગતો એવી રીતે આ જીવના હૃદયમાં પાપરૂપ શાસના થાય છે માટે એને કોઈ રીતે પરમેશ્વરમાં પ્રીતિ થાતી નથી. (૧) ૧

૨ પછી મુક્તાનંદલામીએ વળી બુદ્ધનું જે (૨) હે મહારાજા જેને એવો અતિશે અવિષેક હોય તેને તો મગવાનમાં પ્રીતિ ન થાય પણ જેને એમ જણાતું હોય જે મગવાન સર્વે સુખના નિધિ છે જે મગવાન વિના સીજાં પદાર્થ છે તે તો કેવલ દુઃસહાવીન છે તો પણ તેને મગવાનમાં પ્રીતિ નથી થાતી તેનું શું કારણ છે? પછી શ્રીજીમહારાજ ચોર્યા જે એ જીવને પૂર્વ જન્મને વિષે અથવા આ જન્મને વિષે કોઈક અતિશે ઝુંડા જે વેશ કાઢ સંગ ને ક્રિયા તેનો યોગ થઈ ગયો છે તેણે કાંઈને અતિશે તીક્ષ્ણ કર્મ થયાં છે, તે ઝુંડા કર્મનો એના ચિત્તમાં પાશ હાળ્યો છે માટે સાર જસારને જાણે છે તો પણ એને અસારનો ત્યાગ કરીને પરમેશ્વરને વિષે દૃઢ પ્રીતિ થાતી નથી (૨) તે જેવી રીતે ઝુંડા વેશ ૨ કાઢ ક્રિયા ને સંગ તેને યોગે કરીને ઝુંડા કર્મનો ચિત્તમાં પાશ વેતો છે, તેવી રીતે અતિશે પવિત્ર વેશ પવિત્ર કાઢ પવિત્ર ક્રિયા ને પવિત્ર સંગ તેને યોગે કરીને અતિશે તીક્ષ્ણ જો મુક્ત કર્મ થાય તો તેને મોગે કરીને અતિ તીક્ષ્ણ જે ઝુંડાં પાપકર્મ તેનો નાશ થઈ જાય છે ત્યારે એને મગવાનને વિષે દૃઢ પ્રીતિ થાય છે એ મક્કનો એજ વચર છે. (૩) ૩

૩ પછી અયોધ્યામસાદમીએ બુદ્ધનું જે (૩) એકની તો બુદ્ધિ પણ યગી હોય ને શાસ્ત્રમાં પણ વધુ દૃષ્ટિ ધુગવી હોય, જે સીધો છે તેની તો બુદ્ધિ પણ થોડી હોય ને શાસ્ત્રમાં પણ જાણતો ન હોય, અને યગી બુદ્ધિવાળો હોય તે સત્સંગમાંથી વિદુલ થઈ જાય છે ને થોડી બુદ્ધિવાળો હોય તે દૃઢ ચક્ષુ સત્સંગમાં રહે છે, તેનું શું કારણ છે? પછી શ્રીજીમહારાજ ચોર્યા જે આ સંસારને વિષે દૈશ ને આસુરી વે મકારના જીવ છે, તેમાં આસુરી જીવ હોય તેને કાચી બુદ્ધિ હોય તો પણ સત્સંગમાંથી વિદુલ થાય, જે દૈશી જીવ હોય

તે તેને થોડી જુદી હોય તોપણ કોઈ કાલે સત્સંગમાંથી વિમુક્ત નવાય. જેમ મરવાનું બીજ હોય તે લિવટાનું બીજ હોય તે સિંગડિયા વછનાગનું બીજ હોય તેને વાવીને નિત્ય સાકરનું પાણી સિંચીએ તો પણ મરવાં તે લીલાંજ થાય તે લિવટો તે કટવોજ થાય તે સિંગડિયો વછનાગ તે શેરજ થાય, જા માટે જે પટું બીજ હુંદું છે. અને શેલડીને વાવીને લિવટાના પાનનું સ્વાતર નાચીએ ને કટવું પાણી સિંચ્યા કરીએ તો પણ શેલડીનો રસ તે મીઠોજ થાય તેમ દેવી બીજ છે તે મગવાનને સન્નિયત્વજ રહે છેને આસુરી બીજ હોય તે વિમુક્તજ થાય છે. [૪]

૪

૪ પછી શુક્રાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે (૪) દેવી ને આસુરી બીજ હોય તે કેમ જાણવામાં આવે ? પછી બીજીમહારાજ બોલ્યા જે દેવી બીજ હોય તેને કામ ક્રોધ લોભાદિક દોષ હોય તે હુંદા વેણકાઝાદિકને યોગે કરીને હોય, પછી સારા વેણકાઝાદિકનો યોગ થાય તો થોડેક કાલે કરીને નાશ થઈ જાય અને આસુરી બીજને જે કામ ક્રોધ લોભાદિક દોષ હોય તે કોઈ કાલે નાશ થાય નહિ, અને તેને એકવાર જો કાંઈક કઠળ વચન કહ્યું હોય તો બીજે સ્વાંસુખી થીલે નહિ, અને તે આસુરી બીજ જો સત્સંગી થયો હોય તો સૌ કરતાં સરસ હરિમત્ત જનાય, પણ જેમ માલ વેણમાં મોરે સમુદ્ર હતો તે કાંપ જમાઈને મીઠી વૃધી થઈ છે તે વ્યાં સુધી કાંપ હોય ત્યાંસુખી જો સ્વોદીએ તો પાણી મીઠું નિસરે અને તેથી જો ફેટું સ્વોદીએ તો સમુદ્રના જેવું સ્વાર્ક શેર પાણી નિસરે, તેમ આસુરી બીજ હોય તે હરિમત્ત થયો હોય ને પટું ગમતું મરદીને હગારેક છેલ્લો હોય તો જેલ્લી મોરે સાધુની સેવા કરી હોય તેથી કાલગળો દ્રોહ કરે તો પણ યનમાં સંતોષ ન થાય. (૫)

૫

૫ પછી શુક્રાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે (૫) હે મહારાજ ! તમે એમ કહ્યું જે આસુરી બીજ હોય ને હરિમત્ત થયો હોય તો તેનું વ્યાં જગી ગમતું રાસીએ સ્વાં સુધી તો સત્સંગી રહે ને જો ગમતું ન રાસીએ તો વિમુક્ત થાય તે વ્યાં જગી વિમુક્ત નથી થયો તેવામાં જો તેનો વેર પડી જાય તો આસુરી રહે કે દેવી થાય ? પછી બીજીમહારાજ બોલ્યા જે તે આસુરી બીજ વ્યાંસુખી સારો હોય ને તેવામાં વેર પડે તો દેવી થાય અને મગવાનની મત્તિ કરીને પરમપદને પામે. (૬)

૬

૬ પછી ટૃસિંહાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે [૬] નવવા મત્તિમાં એટ મત્તિ કઈ છે? પછી બીજીમહારાજ બોલ્યા જે નવવા મત્તિમાંથી જેને જે મત્તિએ કરીને મગવાનમાં દહ સ્વેદ થાય તેમ મત્તિ તેને એટ છે. [૭]

૭

૭ પછી ગોપાલ્લાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે (૭) જેને માલ અવસ્થા હોય અથવા ચૌકન અવસ્થા હોય તેને કેવા પુરવનો સંગ રાસવો ? પછી બીજીમહારાજ બોલ્યા જે જે થયે કરીને પણ દહ હોય ને વર્મ જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય જેને દહ હોય અને મગવાનને વિષે થય

હવે પ્રીતિ હોય તૈવા પુરુષનો સંગ પ્રીતિયે કરીને એ બેય બચાવે કરવો. (૮)

૮ પછી ત્રાસે જોગીય પુછયું જે (૮) એકલું ક્રોધે કરીને ભગવાનમાં મન જોડાયું છે, ને એકલું મયે કરીને ભગવાનમાં મન જોડાયું છે, અને એકલું તો સ્નેહે કરીને ભગવાનમાં મન જોડાયું છે, એ ત્રણમાં કયો એટલે છે ? પછી શ્રીભીમહારાજ બોલ્યા જે જેનું હેતુ કરીને ભગવાનમાં મન જોડાયું છે તે એટલે છે. (૯)

૯ પછી શિવાનંદસ્વામીય પુછયું જે [૯] ભગવાનનો મન તો હોય પણ જેને શ્રીભીમ-હારાજે કહ્યો એવો જે સાર અસારનો વિવેક તે ન હોય ને ચૈરાગ્ય પણ નહોય તેને એવો વિવેક તથા ભગવાન વિના બીજા પદાર્થમાં ચૈરાગ્ય તે કેમ થાય ? પછી શ્રીભીમહારાજ બોલ્યા જે જો મધ્યમજ ભગવાનમાં દ્રઢ હેતુ થઈ જાય, તો વિવેક ને ચૈરાગ્ય તે હેતુને યોગે કરીને પ્રગટ થાય છે. ને જોને જે પદાર્થમાં હેતુ થાય છે તેને હેતુ કરીય અથવા કામના કરીય, તે જે જે પદાર્થમાં હેતુ હોય ને તેમાં જો અંતરાય કર તો તે ઉપર ક્રોધ થઈ જાય છે, તે માણસના સ્વેદમાં તો થાય પણ પશુ ને પણ ક્રોધ થઈ જાય છે. જ્યે પાદો હોય તે કામનાયે કરીને મેલ ઉપર આસક્ત થયો હોય ને બીજો પાદો આવે તો તેને મારી નાલે છે એવી રીતે પશુ પક્ષીમાં સર્વજ સ્વેલાય છે, તેમ જોને ભગવાનને વિષે હવે પ્રીતિ હોય તેને જે પદાર્થ તે પ્રીતિમાં અંતરાય કરવા આવે તો તે ઉપર તુરત ક્રોધ થઈ જાય ને તે પદાર્થનો તરકાઝ ત્યાગ કરે. માટે જો ભગવાનમાં હવે હેતુ હોય તો એની મેલેજ ચૈરાગ્યને વિવેક થઈ આવે છે ? (૧૦)

૧૦ પછી બીજી શિવાનંદસ્વામીય પુછયું જે (૧૦) બુદ્ધિમાન તો એવ પુરુષ છે તેમાં એક તો જેમ પરમેશ્વર કહે તેમજ માની છે એવો વિશ્વાસી છે, ને બીજો તો પરમેશ્વરનાં મંત્રન હોય તેમાં પણ માનતું ઘટે તેટલું માને, એ તેમાં કયો એટલે છે ? પછી શ્રીભીમ-હારાજ બોલ્યા જે વિશ્વાસી એટલે છે. ને રામકથામાં રામચંદ્રાચીયે કહ્યું છે જે જે મારે હવે વિશ્વાસે રહે તેની જેમ માતા બાલકની રક્ષા કરે છે તેમ હું રક્ષા કરું છું માટે વિ-શ્વાસી એટલે છે. (૧૧)

૧૧ પછી આત્માનંદસ્વામીય પુછયું જે (૧૧) જનમાં તો એમ નિમિષ છે જે સ્વેદ પર્યંત પરમેશ્વરના મમતામાં રહેલું છે તો પણ એમ જાણીયે છડાય જે પરમેશ્વરને ને સંતને કેમ કરીય તો આપણો વિશ્વાસ આવે ? પછી શ્રીભીમહારાજ બોલ્યા જે વિશ્વાસ તો પરમે-શ્વરને ને સંતને ત્યારે આવે ત્યારે અતિશે માંદો થાય ને તેમંદવાદમાં ચાકરી પણ સારી પેટે ન થઈ હોય તો પણ કોઈનો અવગુણ ન છે ને થોડે ઘૂંસાય પણ નહિ, તથા કોઈ વિના પણ પરમેશ્વરને સંત તે પોતાનું અવિશે અપમાન કરે તો પણ કોઈનો અવગુણ ન છે, ત્યારે એવો પરમેશ્વરને ને સંતને વિશ્વાસ આવે, અને શ્રીજી મકાર એ છે જે જેટલા

સત્સંગમાં નિયમ છે તેવાંથી જો લેણ માત્ર ફેર પડે તો અતિશે દુઃસ્વાદિય, ને તેનું સત્કાર્ય પ્રાપ્તિ કરે અને જો મનમાં સ્વોદો ઘાટ થાય તો બીજાને દેહે કરીને વર્તમાનમાં ફેર પડે તેટલો જ દુઃસ્વાદને ત્રાસ પામે, ત્યારે एनो પરમેશ્વરને ને સંતને પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ આવે જો આ કોઈકાઠે સત્સંગમાંથી ડગશે નહિ. (૧૨)

૧૨

૧૨ પછી ભગવાનંદસ્વામીયે પુછ્યું જે (૧૨) કેમ કરીયે તો ભગવાન ને ભગવાનના મક્કલું અલંદ મહાત્મ્ય રહે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે પ્રથમ તો એમ કરવું જે દેહે કરીને સર્વે સંતને પગે લાગવું અને કોઈક સંત માંદા હોય તો તેનું માથું દાવવું પણ દાવવા ને સ્વાધા પાવાના સ્વર રાસથી અતે પોતાની પાસે પોતાને મન ગમતી મહાબી વસ્તુ આવે તો ને સંતને આવીને પછી પોતાના કામમાં બાંધવી. એવી રીતે દેહે કરીને જો વર્તે તો અંતરમાં ભગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય અલંદ રહે. (૧૩)

૧૩

૧૩ પછી શ્રીજીમહારાજે સંતને મથ પુછ્યો જે (૧૩) ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને મક્તિ એ ચારે અતિ તીવ્રપણે કરીને વર્તતાં હોય તો પળ ધર્મમાં કાંઈક સંકરપણું થાય, ને વૈરાગ્યમાં કોઈક ટેકાજે રાગ રહી જાય, અને મક્તિમાં પણ કાંઈક ક્ષિયિત્વપણું થઈ જાય, અને જ્ઞાનમાં પણ કાંઈક વેદાસક્તિ રહી જાય તેનું શું કારણ હશે ? પછી ગોપાલ્લાનંદસ્વામીયે ને જ્ઞાનંદસ્વામીયે કહ્યું જે જોને ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્યને મક્તિ એ ચાર તીવ્ર વર્તે છે એવા જે હૃદયમૂર્તિ સમર્થ તેમાં જો કાંઈક કસર જેવું જણાય છે તે તો કેવલ દયાયે કરીને રહે છે પણ શ્રીજી કોઈ જાતની કસર નથી, અને એવા જે મોટા હોય તે બાહ્ય દષ્ટિ રાસીને વર્તે ત્યારે કેટલાક જીવોને જડભરત જેવા ને શુકળી જેવા કરી મુકે માટે એવા અતિશે જે મોટા તેમને જે વ્યવહારિકદષ્ટિયે વર્તવું તે કેવલ જીવો ઉપર દયાયે કરીને છે, પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે एनो ઉત્તર એજ છે. (૧૪) इति ૧૪ વચનામૃત ॥ ૧૪ ॥ (૨૪૮)

રૂપવાર્ષ ૪૦—જામાં મથ (૧૩) છે તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે જોને જી સંબંધી મલીન વાસના હોય તેને અમારે વિશે પ્રીતિ ન થાય. (૧) બીજામાં અતિશે મુંઝા વેદશાસ્ત્રાદિકને યોગે મુંઝા કર્મનો પાશ લાગ્યો હોય તે સાર અસારને આળે તોપણ અમારે વિશે પ્રીતિ ન થાય. (૨) અને અતિશે પવિત્ર વેદશાસ્ત્રિક ને અતિશે સુદૃઢ કર્મ થાય તો એ પાપ કર્મનો નાશ થઈ જાય. (૩) ત્રીજામાં આસુરીને જ્ઞાતી બુદ્ધિ હોય પણ તે વિમુક્ત થાય ને દેવીને ચોટી બુદ્ધિ હોય તોપણ સત્સંગમાંથી વિમુક્ત થાય નહિ. (૪) ચોથામાં દેવીના દોષ સારા વેદશાસ્ત્રિકને યોગે નાશ થાય ને આસુરીના ન થાય ને યહુ ગમતું મરહીયે તો ત્રોડ કરે. (૫) પાંચમાં આસુરી બીજનું ગમતું રાસીય એવામાં દેહ પડી જાય તો પરમપદને પામે, (૬) છઠ્ઠામાં નવવામાં જે અક્ષિય અમારે વિશે સ્નેહ થાય છે અક્ષિય તેને પ્રેમ છે. (૭) સાતમાં વાલ તુષા ચોદક અવસ્થાવાળાને

જ.

વચનાવૃત્ત છે. ૧૪

વયોદુહ્ત ને ધર્મજ્ઞાન વૈરાગ્ય ને અમારે વિષે ટઢ પ્રીતિવાન હોય યથા પુરુષનો સંગ કરવો [૮] આઠમામાં હેતે કરીને અમારે વિષે મન ઝોડાણું હોય તે એછ છે. (૯) નવ-મામાં પ્રથમ અમારે વિષે દેન થાય તો વૈરાગ્ય ને વિવેક આવે. (૧૦) દશમામાં વિશ્વાસી એછ છે. (૧૧) અતીયારમામાં મંદવાદમાં પાકરી ન થઈ હોય ને બગરથાંકે અમે ને સંગ અપમાન કરીયે તેવળ અઘરુણ ન છે, અને નિયમમાં લેણમાત્ર ફેર પડે તો તરછાડ પ્રાપ્તિ કરે ને સોટો પાટ થાય તો વર્તમાનમાં ફેર પડ્યા એટલો ગ્રાહ પામે ભારે તેનો અમને ને સંગને વિશ્વાસ આવે. (૧૨) ચારમામાં વેદે કરીને સર્વેને પગે લાગે ને માંદાની સેવા કરે ને વ્હાલી વસ્તુ સંગને આપીને પછી પોતાના કામમાં ચાપરે તેના અંદરમાં અમારં ને સંગનું મહાસ્વય રહે [૧૩] તેરમામાં ધર્મજ્ઞાન વૈરાગ્યને મક્કિ અતિ સીઝ વર્તતાં હોય યથા અતિશે મોટાને વ્યવહારિક દૃષ્ટિયે વર્તેનું તે કેવલ ઝીવો હવર દયાયે કરીને છે. (૧૪) ચાલતો છે.

૧ મ૦ શ્રીજા પ્રથમાં અતિશે મુંઝાં કર્મ કદમાં તે કિયાં જાણવાં ! અને શ્રીજી ચાલતાં અતિશે સુદૃઢ કર્મ કદમાં તે કિયાં જાણવાં.

૧ ૦ મથ, માંસ, લલણ ડુંગળી હીંગ આદિક અમલ્ય વસ્તુનું ભક્ષણ કરવું તથા ચોરી હિંસા, વ્યભિચારાદિક કર્મ કરવાં ન ઝોવાણું ઝોણું ન ચોલવાનું ચોલવું ક્ષત્રાદિક ધીઝીમહારાજની આજ્ઞા વિરુદ્ધ આચરણ થાય તે મુંઝાં કર્મ જાણવાં અને જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મે મક્કિ ધ્યાન ભજન સત્પુરુષની સેવા પ્રણયર્થે અહિંસા ય આદિક ધીઝીમહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તેનું તે શુભકર્મ જાણવાં. આવાં અતિશે શુભકર્મ કરીને અતિશે મુંઝાં પાપ કર્મનો નાશ થઈ જાય યમ કદમાં છે.

૨ ૦ (૬ આઠમા પ્રથમાં) સ્નેહે કરીને મન ઝોડાણું હોય તે એછ છે યમ કદમાં તે સ્નેહે કરીને તો ધીઝીમહારાજને વિષે મન ઝોડાય પણ ક્રોધ ને મયે કરીને કેથી રીતે ઝોડાણું હશે ?

૨ ૦ ડ્યારે મગવાન મનુષ્ય ક્યે પૃથ્વીને વિષે વિચરતા હોય સ્યારે મગવાનને વિષે જો ને દુવમાયે કરીને અતિશે વૈરદુષ્ટિ થઈ હોય તેને અસંહ મગવાનમાં વૈરમાયે કરીને નૃત્તિ રહે તે ક્રોધે કરીને મન ઝોડાણું કહેવાય. અને જોને અગ્ન મરણ ગર્ભશાસ ચોરાશી ને યમ યાતનાની ચોક હોય તેને મગવાનનાં સ્મૃતિ અસંહ રહે તે મયે કરીને મન ઝોડાણું કહેવાય.

૩ ૦ (૧૨ તેરમા પ્રથમાં) કદમાં તે ધર્મમાં સંદરવણું કેવી રીતે જાણું હશે અને વૈરાગ્યમાં રામ શો રહેનો હશે અને મક્કિમાં સિધિલવણું શું ચાણું હશે ? અને જ્ઞાનમાં વેદા સક્કિ શી રીતે રહેતી હશે ?

૩ ૦ ત્યાગીય જ્ઞાન હવેલ કરીને યજ્ઞ મજસોને મગવાન મજાત્મીને નિર્વાસનિક કરીને તેમના કલ્પણ કરવાં, અને લીઝા તૃપ્તને યજ્ઞ તોડવું નહિ પચો ધર્મે છે, તોપણ મંદિરો સંભવી કિયામાં તૃણાદિકના ઉદ્વન રૂપ અહિંસા ધર્મમાં કલ્પર દેસવામાં આવે અને અતિ સીઝ

બૈરાગ્ય હોય પણ કોઈક ભક્તને રાજી કરવા સાઠ સારી વસ્તુ આવે તે અને એમ બૈરાગ્યમાં પણ રાગ દેશવામાં આવે અને શ્રીજીમહારાજને વિષે અતિશય સ્નેહ કરીને જોડાઈ રહ્યા હોય તેથી ઉપરથી દર્શન સ્વર્ણાદિકને વિષે આતુરતા જેવું ન જણાય તેણે કરીને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને વિષે પ્રીતિમાં શિથિલપણું બીજાને દેશવામાં આવે તે (સાં ૧૫ માં) જેને આત્મનિષ્ઠિતા બૈરાગ્ય ને પ્રીતિ હોય તેને ઉપરથી લોભમારા દર્શન સ્વર્ણાદિકને વિષે આતુરતા જેવું જણાતું નથી પણ એની પ્રીતિનાં મૂલ્ય ડંડા છે માટે તે મલ્લ એણે છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે માટે ઉપરથી દર્શનાદિકની આતુરતા ન જણાય તેણે કરીને બીજાને દેશવામાં શિથિલપણું આવે પણ એમને વિષે કસર ન હોય, અને જ્ઞાને કરીને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો પોતાના આત્માને વિષે સાક્ષાત્કાર હોય ને દેશને લોટો ફરી નાંભળો હોય તો પણ બીજાના કલ્યાણને અર્થે તેને પોતાના દેશની સેવા કરવાદે સ્વારે બીજાના દેશવામાં દેહાવધિ આવે પણ પોતાને દેશમાં આવડતિ ન હોય આવા મોટા મુક હોય તે અલ્પદ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં રહ્યા હોય ને મૂર્તિમાં રહ્યા થકા થકા દૃષ્ટિ રાખીને જ્ઞાન ઉપદેશ કરીને તથા સેવા બંગીકાર કરીને ને શ્રીજીમહારાજનું ધ્યાન ભક્તન કરાવીને જહમત છુકવી જેવા પટકે પોતાના જેવા મુક્ત કરી મૂકે. ॥૨૪૮॥

સંસ્ત ૧૮૮૪ ના અષાઢ વદિ ૧૩ તૈરસને દિવસ સ્વામી બીસહજાનેદજી મહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાસ્તાચરના દરવાજામાં પોતાના ઉતારાની મેદીના ગોસ્ટ ઉપર બિરાજમાન હતા ને સર્વે ભેત વચ્ચે ધારણ કર્યોં હતાં ને કંઠને વિષે યોગરાના વુડપના હાર પહેર્યા હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદી આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમકની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

૭ પછી શુક્લાન્દસ્વામીને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે આજતો અને અમારા રસોડ્યા હરિમકની આગળ વહુ વાત કરી ત્યારે શુક્લાન્દસ્વામી બોલ્યા છે કે મહારાજ ! કેહ ૧ રીવે વાત કરી ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે (૧) વાતતો એમ કરી છે મગવાનનો મલ્લ હોય ને તે મગવાનની માનસી પૂજા કરવા વેસે તથા મગવાનનું ધ્યાન કરવા વેસે તે સમે એનો બીવ પ્રથમ જે જે હુંદા લેશકાળાદિકને યોગે કરીને પંચ વિષય થકી પરામય પામ્યો હોય અથવા કામ, ક્રોધ, લોભાદિકને યોગે કરીને પરામય પામ્યો હોય તે સર્વેની અને સ્મૃતિ થઈ આવે છે જેમ કોઈ શૂરવીર ધુલ્ય હોય ને સંપ્રામયાં જઈને ઘાઈ આવ્યો હોય ને તે ઘાયલ થાને પાછો સ્વાટલામાં આવીને મુખે પછી અને વ્યાંસુધી પાટો મોઠે નહિ ત્યાંસુધી ધાની વેદના ટકે નહિ ને નિદ્રા પણ આવે નહિ, ને વ્યારે પાટો મોઠે સ્યારે ધાની પીઠા ટઠી આવ ને નિદ્રા પણ આવે તૈય હુંદા લેશકાળ સંગ ને ક્રિયા તેને યોગે કરીને બીવને પંચવિષયના જે ધા કામ્યા છે તે ઉપારે નથા થકિ થાઈલી છે થકિ કરતાં થકાં ૫ પંચવિષયના ધાની પીઠા નરહે ને પંચવિષયનું સ્વરણ નથાય એજ અને પાટો મોઠથો બાજનો અને એજ અને મગને સ્વરણનું અંગ દદ બાજનું, પછી ૫

અંગમાં રહીને માનસી પૂજા કરવી નામ સ્મરણ કરવું જે કરવું તે પોતાના અંગમાં રહીને કરવું તો એને અતિશે સમાસ થાય અને જો પોતાના અંગને ઓઢણે નહિ તો બેય ધાયકને પાટો મોટે નહિ ને સુસ્ત ન થાય તેમ એને ધ્યજન સ્મરણમાં કોઈ રીતે સુસ્ત ન થાય ને પંચવિષયના જે ધ્યા એને લાગ્યા હોય તેની પીટા ટકે નહિ. માટે એ નવધા ભક્તિમાંથી જે ભક્તિ કરતે થકે પોતાનું મન ધ્યવાનમાં ચોટે અને ધ્યવાન વિના બીજો ધાટ કરે નહિ ત્યારે તે હરિભક્તને એ જાણવું જે મારું તો એ જ અંગ છે. પછી તે જાતની ભક્તિ એને પ્રધાન રાખવી એ સિદ્ધાંત વાત છે. (૧) इतिवचनामृतम् ॥૧૫॥ (૨૪૯) ૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે ખુંદા વેશ કાઢાદિકને યોગે કરીને પંચ વિષયના ધ્યા લાગ્યા હોય તે નવધા ભક્તિ માટેની જે ભક્તિયે કરીને પંચ વિષયનું સ્મરણ નથાય તે અંગમાં રહીને અમારી માનસી પૂજા નામ સ્મરણ કરવું તો અતિશે સમાસ થાય, ને જે પોતાના અંગને ઓઢણે નહિ તેને સુસ્ત ન થાય. ॥ ૨૪૯ ॥

સંવત્ ૧૮૮૪ ના અષાઢ વદિ અમાવાસ્યાને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રીમદ્દા મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાં વગમણે વાર ઓરહાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વતઃ સજ્જ ધારણ કર્યા હતાં ને કંઠને વિષે યોગરાના ધુલ્પના દાર પહેર્યા હતા તથા પાઘમાં તોરા અતિશે શોભાયમાન શુકી રશ્મા હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા વેશ વેશના હરિભક્તની સમા મરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે મુનિ મંદલ સમસ્ત તથા ગૃહસ્થ હરિભક્ત ? સમસ્ત મત્યે અમે પ્રશ્ન શુછીય છઈય (૧) તે જોયી ઉત્તર થાય તે કરજો તે પ્રશ્ન એ છે જે ધ્યવાનનો ભક્ત હોય તેને અવગુણવાળાનો ત્યાગ કરતાં કાંઈ વાર લાગે નહિ, પણ જોમાં અતિશે રહ્યા ગુણ હોય તેનો કેઈ રીતે ત્યાગ થાય ? અને જોમાં રહ્યા ગુણ હોય તે તો પોતાના સંબંધી હોય અથવા બીજો કોઈક હોય પણ ગુણવાન સંધાથે સહેજેન પ્રીતિ થાય, ને તે ગુણને યોગે કરીને જે પ્રીતિ થઈ હોય તે ટાઢી ટકેજ નહિ, માટે ધ્યવાનના ભક્તને ધ્યવાન વિના બીજે ટેકાને મમે તેવો ગુણવાન હોય તેની સંધાથે પ્રીતિજ ન થાય એવો શો ઉપાય છે એ પ્રશ્ન છે ? પછી મોટા મોટા જે સંત તેણે જેવો આપ્યો તેવો ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે ત્યો અમે ઉત્તર કરીયે એનો ઉત્તર એ છે જે બેય પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય તેને પોતાનો પતિ કંગાલ હોય ને કુરુપ હોય અથવા રોગી હોય કે દુઃખ હોય તોપણ બીજા જે તાલેવર જે રૂપવાન ને યૌવનવાન પુરુષ તેને ઓડીને લેશયાજ મનમાં ગુણ જાણે નહિ. અને જે

પતિવ્રતા હોય તેતો બીજા પુરુષ સાથું માથે કરીને જુલે અથવા હસીને બોલે ત્યારે પરંતુ પતિવ્રતાપણું નાશ પામે. અને તે પતિવ્રતાને ઘેર કોઈક પરુણા આવ્યા હોય તો તેને અન્નજલ આપે તથા પોતાના પતિના જે સંબંધી પુરુષ તેને પણ અન્નજલ આપે, તેતો પતિના સંબંધી જાણીને આપે. પણ પોતાના પતિના જેવી બીજા પુરુષ માત્ર સંધાયે લેશમાત્ર મીતિ નહોય, અને પોતાના પતિના જેવો બીજા પુરુષનો ગુણપણ નમાવે, ને પોતાના પતિની મરજી પ્રમાણેજ વર્ષે, એવી રીતે પતિવ્રતા સ્ત્રીને પોતાના પતિ સંધાયે દૃઢ ટેક છે, તેમજ ધનવાનના મક્કને પણ ધનવાન સંધાયે દૃઢ ટેક જોડે. અને જેવે રૂપે કરીને ધનવાનનું દર્શન પોતાને થયું છે ને તે સંધાયે જેને પતિવ્રતાના જેવી દૃઢ મીતિ વંધાળી છે, તેને મોટામોટા જે બીજા છુત્ત સાધુ તે સંધાયે પણ મીતિ યાચન નહિ અને પોતાના ઇષ્ટદેવ જે ધનવાન તેના જે બીજા અવતાર હોય તે સંધાયે પણ મીતિ યાચ નહિ, કેવલ જે સ્વ-કપની પોતાને પ્રાપ્તિ થઈ હોય તેને સંધાયેજ મીતિ રહે ને તેની મરજી પરમાણેજ વર્ષે, જે બીજાને જે કાંઈક માને તેતો તેના જાણીને માને એવી જેને પોતાના ઇષ્ટદેવ જે ધનવાન તેને વિષે પતિવ્રતાના જેવી દૃઢ મક્તિ હોય ને તે ગમે તેવા બીજા ગુણવાન ને દેલે પણ તેને વિષે મીતિ યાચન નહિ. જેમ હનુવાનની શ્રીમધુનાથજીના મક્તિ છે તે રામાવતાર પછી બીજા કેટલાક ધનવાનના અવતારથયા છે પણ હનુવાનજીને રામચંદ્રજીને વિષેજ પતિવ્રતાના જેવી મક્તિ રહી છે. તે માટે હનુમાનજીની મક્તિ તે પતિવ્રતાના જેવી છે એવી રીતે જે ધનવાનના મક્તિની ટેક હોય તેની પતિવ્રતાના જેવી મક્તિ કહેવાય અને જેનું ળંગ પરંતુ નહોય તો તેની વ્યભિચારજીના જેવી મક્તિ કહેવાય માટે જાણી જોડેને પોતાનું નાક કપાય એવી મક્તિ ન કરવી ને ધનવાનના મક્તિને તો સમક્ષી વિચારીને પતિવ્રતાના જેવી દૃઢ મક્તિ કરવી. (૧) इति वचनामृतम् ॥ ૧૬ ॥ (૨૫૦) ૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—પ્રામાં પ્રમ [૧] છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે કે અમારે વિષે પતિવ્રતાપણે મીતિ કરવી ને અમારા મુક્તમાં જીવોનો મોહ કરે એવો મોટો ગુણ છે તો પણ તે સાથે અમારા જેવી મીતિ ન કરવી જે બીજા અવતારને વિષે તો કરવીજ નહિ ને અમારી મરજી પ્રમાણેજ વર્ષનું અને જેમ હનુમાનજીવ રામચંદ્રજીને વિષે તિષ્ઠા રાક્ષીદૂતી તે પછે ધનાક અવતાર થઈ ગયા તોપણ તિષ્ઠા મુક્તી નહી તેમ તમારે અમારે વિષે તિષ્ઠા છે. તે અમારા પછી બીજા અવતારો આવ તોપણ અમારે વિષેથી તિષ્ઠા કરવા દેવી નહિ તે પતિવ્રતાની મક્તિ છે, અને જેનું ળંગ પરંતુ ન હોય તેની મક્તિ વ્યભિચાર-જીના જેવી છે. (૧) વાચન છે.

૧ પ્ર૦ પતિવ્રતા સ્ત્રી પતિવિના બીજા પુરુષ સાથું માથે કરીને જુલે કે હસીને બોલેતો પરંતુ પતિવ્રતાપણું નાશ પામે એમ કહ્યું તે પતિને ઠેકાણે તો શ્રીજીમહારાજ છે અને પતિવ્રતાને ઠેકાણે શ્રીજીમહારાજના મક્તિ છે પણ બીજા પુરુષને ઠેકાણે કોને જાણવા ને માથે કરીને જોવા કે હસીને બોલનું તે શું સમજવું ?

૨.

વંચનામૃત છે. ૧૬

- ૧ ૪૦ બીજા પુરુષને ઠેકાણે સર્વે અવતારો જાણવા તે અવતારોને શ્રીજીમહારાજના અવતાર જાણીને દર્શન કરવાં તે ઠીક અને જો ઇમને શ્રીજીમહારાજના જેવાજ જાણીને દર્શન કરે તો ભાવે કરીને જોયું કહેવાય. અને શ્રીજીમહારાજના દર્શન જોવોજ બાનેદ ઇમને દર્શને થાય તે દસીને લોક્યું કહેવાય. માટે શ્રીજીમહારાજ વિના અન્ય અવતારોની મોટવપ રહી જાય કે તેમને દેહીને દર્પે પામે તો તે અક્ષતું પતિવ્રતાવળું નાશ પામે.
- ૨ ૫૦ પતિવ્રતાને ઘેર પરોળા આવ્યા હોય તેને તથા પોતાના પતિના સંબંધીને અન્નત્ત્વ આપે ઇમ કહ્યું તે પરોળાને ઠેકાણે કોને જાણવા ? ને સંબંધીને ઠેકાણે કોને જાણવા ?
- ૩ ૬૦ વિદ્યુ વેરાજાદિયી આરંભીને મૂઠબહાર પર્યંત સર્વે અવતારોને વિષે શ્રીજીમહારાજનો આગેશ છે તેમને પરોળા જાણવા. અને શ્રીજીમહારાજના મુકને શ્રીજીમહારાજનો સાક્ષાત્ સંબંધ છે તેમને સંબંધી જાણવા.
- ૪ ૫૦ જે જેવે રૂપે કરીને ભગવાનનું દર્શન પોતાને થયું છે તે સંપાદે જેને પતિવ્રતાના જેવી દૃઢ પ્રીતિ બંધાણી છે તેને મોટા મોટા જે બીજા મુક સાધુ તે સંપાદે પણ પ્રીતિ થાયજ નહિ ઇમ કહ્યું તે જેવે રૂપે, તે કેવે રૂપે જાણયું ?
- ૫ ૪૦ જેવે રૂપે ઘટલે છપેયા ધામને વિષે ધર્મ મલ્લિ થકી શ્રીજીમહારાજે મનુષ્યરૂપે પ્રગટ થઈને દર્શન આપ્યાં છે તે રૂપ જાણયું અને તેમને હૃદયે જાણીને પ્રીતિ થાંધવી ને તેમના જેવી મોટા મુકને વિષે પણ પ્રીતિ ન કરવી તો બીજા અવતારોને વિષે તો કરામજ કેમ ? માટે શ્રીજીમહારાજને વિવેજ હૃદયેવળાની પતિવ્રતાવળે ટેક રાખવી. અને બાજ મલિમારૂપે શ્રીજીમહારાજ સાક્ષાત્ દર્શન આપે છે તે સૂરિને વિષે પતિવ્રતાવળાની ટેક રાખવી અને મુકને વિષે મુકવળાની જુદી રાખવી.
- ૬ ૫૦ પોતાના હૃદયેથી મરજી પ્રમાણેજ ગર્ભે ઇમ કહ્યું તે મરજી સ્ત્રી જાણવી ?
- ૭ ૪૦ શ્રીજીમહારાજે પૃથ્વી જ્ઞાનીને જે જે આજ્ઞા કરી છે તે ચથાર્થ પાલે તે મરજી પ્રમાણે ચર્ચા કહેવાય.
- ૮ ૫૦ આમાં હનુમાનજીવે રામચંદ્રજી પછી કેટલાક અવતાર થયા તોપણ રામચંદ્રજીને વિષેથી પતિવ્રતાની ટેક મુકી નહિ ઇમ કહ્યું, ત્યારે કોઈ મુમુક્ષુવ અવતારને વિષે પતિવ્રતાની ટેક રાખી હોય ને પછી તેને અવતારી મલ્લે, ને તે અવતારને વિષેથી પતિવ્રતાની ટેક મુકીને, અવતારીને વિષે પતિવ્રતાની ટેક રાખે તો તેને પતિવ્રતાવળામાં સોટય આપે કે લામ થાય ?
- ૯ ૪૦ હનુમાનજીને જે રામચંદ્રજીમાં પતિવ્રતાની ટેક છે તેને મૂઠવળાનો નિશ્ચય કહેવાય, તે મૂઠવળાના નિશ્ચયવાલા કરતાં, ચમણના નિશ્ચયવાલા જ્ઞાનીને શ્રીજીમહારાજે વધારે ચલાવ્યો છે. અને ધવો જે જ્ઞાની તે તો, અવતાર અવતારીનો મેદ, સગુણ નિર્ગુણ, અન્યથ વ્યતિરેકવળું, તથા પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનના અવતાર થાય છે તે સર્વે રીતને જાણે. માટે તે સર્વે અવતારોના તથા મુજોના સ્વામી એક શ્રીસ્વામીનારાયણનેજ જાણે. માટે તેને વ્યારે અવતારી મલ્લે ત્યારે અવતારને વિષે નિષ્ઠા કરી હોય તે મુકીને અવતારીને વિવેજ પતિવ્રતાની ટેક રાખે, તેમાં કાંઈ થાય નથી, ઇમાં તો લામજ છે. કેમજે સર્વના પતિ

તો એક અવતારીજ છે, માટે અવતારમાંથી નિષ્ઠા મુકીને અવતારીમાં નિષ્ઠા કરવીજ. અને જ્યાં સુધી સર્વે મુલના ધામ એવા અવતારીની સ્થાપના ન મળે ત્યાં સુધી સર્વોપરિ મુલ ન મળે પણ તો જ્યારે અવતારી મળે ને તેમને બોલ્લસીને તેમની સ્થાપના કરે ત્યારેજ સર્વોપરિ મુલની પ્રાપ્તિ થાય. ॥ ૨૫૦ ॥

સંવત્ ૧૮૮૪ ના શ્રાવણ શુદ્ધિ ૬ સ્થળે દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાં ડગળે ચાર ઓરઢાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને કંઠને વિષે પુષ્પનો હાર પહેર્યો હતો ને પોતાના મુસારવિ-
દની આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સમા મરાંને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે (૧) શ્રીમદ્માગવતમાં જેવું મરતજીનું આરુપાન ચમત્કારી છે તેવી તો કોઈ કથા ચમત્કારી નથી, કેમ જે મરતજી તો ઋષભદેવ મગવાનના પુત્ર હતા ને મગવાનને અર્થે સમગ્ર પૃથ્વીનું રાજ્ય ત્યાગ કરીને વનમાં ગયા હતા. અને ત્યાં મગવાનનું મજન કરતાં યકાં મુગલીના વચ્ચાને વિષે પોતાને હેત થયું ત્યારે તે મુગને આ-
કારે પોતાના મનની વૃત્તિ થઈ ગઈ, પછી એવા મોટા હતા તો પણ તે પાપે કરીને મુગનો અવતાર આવ્યો, માટે અનંત પ્રકારના પાપ છે પણ તે સર્વે પાપ યકી મગવાનના મક્કને મગવાન વિના વીજે ઠેકાણે હેત કાવું તે અતિ મોટું પાપ છે, માટે જે સમજ્ઞ હોય ને તે જો પણ મરતજીની વાત વિચારે તો અંતરમાં અતિશે વીક લાગે જે રસે મગવાન વિના વીજે ઠેકાણે હેત થઈ જાય એવી રીતની અતિશે વીક લાગે અને મરતજી જ્યારે મુગના દેહનો ત્યાગ કરીને જ્ઞાણને ઘેર અવતર્યા ત્યારે મગવાન વિના વીજે ઠેકાણે હેત, થઈ જાય તેની વીકે કરીને સંસારના વ્યવહારમાં વિચિત્ર દીધુંજ નહિ, ને જાણીને ગાંઢાની પેટે બંધ્યા અને જે પ્રકારે મગવાનમાં અસંદ વૃત્તિ રહે તેમજ રહેતા હતા. પટલી વાત કરીને શ્રીજી મહારાજ ડાકોરજીની આરતી થઈ ત્યાં પધાર્યા. (૧) હિત વચનામૃત ॥ ૧૭ ॥ (૨૫૧) ૧

રૂઝસાર્થ ૫૦—જામાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે, તેમાં અમારા અન્ને અમારા વિના વીજે ઠેકાણે હેત રહે તે અતિ મોટું પાપ છે માટે વીજે ઠેકાણેથી હેત ઢાઢીને અમારે વિષે અસંદ વૃત્તિ રાસવી એમ શ્રીજીમહારાજે કંઠું છે (૧) વાચત છે ?

- ૧ ૫૦ મરતજીનું આરુપાન ચમત્કારી કહ્યું તે યમાં શો ચમત્કાર હશે ?
૧ ૬૦ મરતજી રાજ્ય સમૃદ્ધિ મુકીને વનમાં ગયા પટલું થયું ત્યાગ કર્યું ને મહા તપ કર્યું તો પણ એક મુગલીના વચ્ચામાં હેત થયું પટલામાં ત્રણ જન્મ મરવા પડ્યા એમ વાસ-
નાયે કરીને મહા દુઃખ થાય છે તે વાર્તા સાંભળીને સર્વને મલ લાગે જે વાસના રાસકું તો મહા દુઃખ થાશે અને વીજું એમને મગવાનની સ્મૃતિ રહી તે ચમત્કારી વાત જાણવી ॥ ૨૫૧ ॥

સંવત્ ૧૮૮૪ ના શ્રાવણ વદિ ૧૦ રૂઝનીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસાચરના દરવારમાં ડગળે ચાર ઓરઢાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા અને

સર્વે ભેત વક્ષ ધારણ કર્યો હતાં ને કંઠને વિષે ઘુષ્પના દાર પહેર્યા હતા ને પાછને વિષે ઘુષ્પના તોરા લટકી રહ્યા હતા ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજના મંત્રીજા જે રઘુવીરજી તેમણે મંત્ર ઘુછ્યો જે [૧] જેવી જાગ્યત અવસ્થાને વિષે જીવની સ્થિતિ છે તેવી સ્વપ્ન અવસ્થાને વિષે કેમ રહેતી નથી ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જીવ જેવો જાગ્યત અવસ્થામાં રહે છે તેવોજ સ્વપ્ન અવસ્થાને વિષે રહે છે કેમ જે જાગ્યત અવસ્થામાં જેવી વાસના હોય તેવીજ સ્વપ્ન અવસ્થામાં સ્ફુરે છે. (૧)

૧

૨ પછી નિર્લોભાનંદ સ્વામીજી ઘુછ્યું જે (૨) હે મહારાજ ! જાગ્યત અવસ્થામાં તો કોઈ દિવસ દીઠાંચ નહોય ને સાંભળ્યાં પણ નહોય તેવાં તેવાં પદાર્થ સ્વપ્નમાં સ્ફુરે આવે છે તેતું શું કારણ હશે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે ન દીઠાં હોય ને ન સાંભળ્યાં હોય એવાં જે પદાર્થ સ્ફુરે છે તેતો પૂર્વ જન્મનાં જે કર્મ તેની વાસનાજી કરીને સ્ફુરે છે. (૨)

૨

૩ પછી અલંકારાનંદ સ્વામીજી ઘુછ્યું જે (૩) હે મહારાજ ! આ જીવને પૂર્વ જન્મનાં જે કર્મ તે કર્મનું જોર ભગવાનનો ભક્ત થાય તોવળ વ્યાં સુધી રહે છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જીવને જ્યારે સંતુષ્ટિનો સંગ થાય છે ત્યારે જેમ જેમ સમાગમ કરતો જાય તેમ તેમ પૂર્વ કર્મ સંબંધી જે વાસના તે જુની થાતી જાય છે, પછી એને જન્મ મરણ યોગવાળે એવી તે વાસના રહે નહિ. જેમ ત્રણ વર્ષની તથા ચાર વર્ષની જે જુની ડાંગર થઈ પછી તે જમ્યામાં તો આવે સરી પણ વાળે તો હમે નહિ, તેમ પૂર્વ કર્મની વાસના છે તે જીર્ણ થાય ત્યારે જન્મ મરણને યોગવાળે એવી રહે નહિ. ત્યારે કોઈ એમ ઘુછ્યો જે વાસના જીર્ણ થઈ કેમ જગાય ? ત્યાં હૃદયમાં જેમ કોઈક પુરુષો ઢાલો તરવારો લઈને સામસામા લડાઈ કરતા હોય તે વ્યાં સુધી સામસામા એમને એમ વધ્યા રહે ત્યાં સુધી એ વેતું ચઢ ચરોચર જગાય, અને જ્યારે એક જનાનો પગ પાછો હટયો ત્યારે એ હાયો કહેવાય. તેમ ભગવાનનો જે ભક્ત હોય તેને ભગવાન સંબંધી ને વિષય સંબંધી જે સંકલ્પ તે જ્યાંસુધી તુલ્યવળે વર્તતા હોય ત્યાંસુધી એ જાણવું જે વાસના ચઢવાન છે, અને જ્યારે ભગવાન સંબંધી જે સંકલ્પ તે વિષય સંબંધી સંકલ્પને હઠાવી દે ત્યારે એ જાણવું જે વાસના જીર્ણ થઈ ગઈ છે. (૩)

૩

૪ પછી શ્રીજીમહારાજે પરમહંસ પ્રત્યે મંત્ર ઘુછ્યો જે [૪] જે ભગવાનના ભક્તને દેહાભિમાનની નિહિતિ થઈ હાય ને પંચવિષયનો અવાધ થઈ ગયો હોય તે ધીના સર્વે ભક્તને કેમ કલ્યાણમાં આવે ? પછી અલંકારાનંદ સ્વામીજી કહ્યું જે હે મહારાજ ! આ તમારા મનનો ઉત્તર અપસી નહિ થાય માટે તમે કુપા કરીને કરો. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા

જે મગવાનનો ચક્ક ગૃહસ્થાશ્રમી હોય અથવા ત્યાગી હોય ને તેને દેહાભિમાન તથા પંચવિષયમાંથી આસક્તિ તેવો નિવૃત્ત થઈ હોય પણ પરમેશ્વરની આજ્ઞાએ કરીને જેવી રીતે ઘટે તેવી રીતે દેહાભિમાન પણ રાહતું જોડે અને જેમ જેને યોગ્ય હોય તેમ પંચવિષય પણ મોગવા જોડે. ત્યાં દૃષ્ટાંત જેમ અતિશે દુષ્કંઠ દોર હોય તેને હેંટે લાકડાં ખરાબીને ને શિંગદે પુંછડે શ્લાઘીને ડહું કરે તે જ્યાં સુધી એ માણસ શ્લાઘા રહે ત્યાં સુધી ડહું રહે અને જ્યારે માણસ મુર્ખા જે ત્યારે વૃધ્ધી હપર પડી જાય, તેમ જે નિર્વાસનિક હોય તેને તો જ્યાં સુધી પરમેશ્વર આજ્ઞા કરીને જેટલી ક્રિયામાં જોડે તેટલીજ ક્રિયાને કરીને રહેવા દે. જેમ કોઈક પુરુષના હાથમાં તારકમાન્ય હોય તે જ્યાં સુધી એ પુરુષ સેંચે ત્યાં સુધી એ કમાન્ય કરડી યાય અને જ્યારે એ પુરુષ કમાન્યને સેંચતો આઢસી જાય, ત્યારે એ કમાન્ય ઢીઢી થઈ જાય છે. તેમ જે નિર્વાસનિક પુરુષ છે તે તો જેટલી પરમેશ્વરની આજ્ઞા હોય તેટલાજ વ્યવહારમાં જોડાય પણ આજ્ઞાથી બહાર કાંઈ ન કરે, અને જે સવાસનિક હોય તે તો જે જે વ્યવહારમાં જોડાયો હોય તે વ્યવહારમાંથી પોતાની મેળે છુટી શકે નહિ અને પરમેશ્વરની આજ્ઞાએ કરીને પણ છુટી શકે નહિ. એવી રીતે નિર્વાસનિક પુરુષ ને સવાસનિક પુરુષનાં લક્ષણ છે. (૪) इति व०॥१८॥(२५२) ४

રહસ્યાર્થ મ૦—જામાં પ્રશ્ન (૪) છે, તેમાં પહેલામાં ત્રીજીવહારાને કહ્યું છે જે જીવ જેવો જામત અવસ્થામાં રહે છે તેવોજ સ્વપ્નઅવસ્થાને વિષે રહે છે. (૧) ત્રીજામાં ન ત્રીઠાં હોય ને ન સાંમજ્ઞતાં હોય પણ પદાર્થો તે પૂર્વે જન્મના કર્મની વાસનાએ કરીને સ્ફુરે છે. (૨) ત્રીજામાં સ્તપુરુષનો સમાગમ કરતાં કરતાં વાસના જીર્ણ થઈ જાય ને જન્મ મરણ મોગવાયે એવી રહે નહિ અને તે વાસના જાગવાની ચિકિત્સા કહી છે. (૩) ત્રીજામાં નિર્વાસનિક પુરુષ અમારી આજ્ઞા હોય તેટલોજ વ્યવહારમાં જોડાય અને સવાસનિક અમારી આજ્ઞાએ કરીને પણ છુટી શકે નહિ. (૪) શાલ્વો છે.

- ૧ મ૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં ઘટિત દેહાભિમાન રાહતું ને યોગ્ય પંચ વિષય મોગવા એમ કહ્યું છે તે કેવી રીતે દેહાભિમાન રાહતું ? ને કેવી રીતે વિષય મોગવા ?
- ૨ ૬૦ પણ જે નિર્વાસનિક અથ તો ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા હોય તેને પોતાની આશય પ્રમાણે ને સમૃદ્ધિ પ્રમાણે સારાં વસ્ત્ર પહેરવાં તથા વાહન રાહતું પણ દરિદ્રીના જેવો થેવ ન રાહતો તે યોગ્યતા પ્રમાણે દેહાભિમાન રાહતું કહેવાય. અને પરમાં પરણીને સ્ત્રી રાહતી તથા જ્ઞાનવાનાદિક મોગ જ્ઞાનની મર્યાદા પ્રમાણે મોગવા તે પંચ વિષય કહેવાય. અને જે ત્યાગીના આશ્રમમાં રહ્યા હોય ને તે સાધુતાના ગુણે કરીને માત્ર સત્કારને યોગ્ય હોય અથવા વૃદ્ધાવસ્થા હોય અથવા વિદ્વાન હોય તેમને ઘટિત સત્કાર કોઈક કરે તે સત્કારને યોગ્યકાર કરવો તે યોગ્યતા પ્રમાણે દેહાભિમાન રાહતું કહેવાય, અને પોતાને જેવું તેવું જ્ઞાનની ચિકિત્સા હોય તો પણ સર્વના મેલું જે મઠે તે જમવું પણ કાષા ઢાળા જાહને કે પાક ફુલ જાહને કે લોટ પાકીને ચક્રવર્તુ નહિ તે યોગ્યતા પ્રમાણે પંચ વિષય મોગવા કહેવાય. ॥ ૨૫૨ ॥

સંવત્ ૧૮૮૪ ના આશ્વિન વદિ ૧૩ તૈરસને ૧૬વસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદશ્રી મહારાજ શ્રી ગઢવા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં આપમળે બાર ઓરદાની ઓસરીય દોઢિયા ઉપર ગાદી તકિયા નસાવીને ચિરાજમાન હવા અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતાં ને કંઠને વિષે યોગરાના ને કર્ણિકારના ઘુપ્પના દ્વાર ચિરાજમાન હતા અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગઢ મુનિ મંદઢ તથા વેશ વેશના હરિમક્તની સમા બરાફને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ શોભ્યા છે (૧) જેને સંસારનો ત્યાગ કર્યો હોય એવા જે હરિમક્ત તેને વે કુઢસણ છે તે આ સત્સંગને વિષે શોભયા દેતાં નથી. તેમાં એક તો કામના ને શ્રીજી પોતાના કુટુંબીને વિષે પ્રીતિ યે વે કુઢસણ જેમાં હોય તે તો અમને યશુ બેધો જણાય છે, તેમાં પણ જેને પોતાના સંબંધીમાં થયું હેત હોય તેનો તો અમારે અતિશે અવગુણ આપે છે. માટે જેને સંસાર ત્યાગ કર્યો હોય તેને તો લેશમાત્ર પણ પોતાના સંબંધી સાથે હેત ન રાસ્યું જોડય, શા માટે જે પંચમહાપાપ છે તે થકી પણ દેહના સંબંધીમાં હેત રાસ્યું તે થયું પાપ છે. માટે જે યગવાનનો ત્યાગી મક્ત હોય તેને તો આ દેહ થકી ને દેહના સંબંધી થકી પોતાનો ચિંતન્ય જુદો જાણ્યો જોડય, જે હું તો આત્મા છું અને મારે કોઈ સાથે લેશ માત્ર સંવંચ નથી, અને દેહનાં સંબંધી છે તે તો ચોરાશી લાસ જાતની દારે ગળ્યાં જોડય, અને તે સંબંધીને સરસંગી જાળીને તેનું મહા-ત્વ્ય સમજવા જાય તો એક તો સંવંચનું હેત જ હોય, ને બઢી તેનું હરિમક્તવળાનું મ-હાત્વ્ય સમજે, પછી યગવાનને યગવાનના મક્તથી સંબંધીમાં થયું હેત વંચાઈ જાય છે. માટે જેમાં સ્વભાવિક હેત રહ્યું જ છે એવાં જે પોતાનાં સંબંધી તેને હરિજન જાળીને જો તેમાં હેત કરે તો તેનો જન્ય સરાવ થઈ જાય છે, અને બઢી દેહનો સંબંધી ન હોય પણ જે પોતાની સેવા ચાકરી કરતો હોય તેમાં પણ સ્વભાવિક હેત થઈ જાય છે, માટે જે સમજી હોય તેને પોતાની ચાકરી કરતો હોય ને તે હરિમક્ત હોય તો પણ તેને વિષે હેત ન રાસ્યું, જેમ દુધને સાકર હોય તેમાં સર્પે મોહું નાંસ્યું હોય તો તે પણ શ્વેર કહેવાય તેમ જેમાં સેવા ચાકરી રૂપ સ્વાર્થ મળ્યો હોય ને તે હરિમક્ત હોય તો પણ તેમાં પોતાનું સ્વાર્થ લેઈને હેત ન રાસ્યું. શા માટે જે પોતાના જીવને યે થકી વંધન થાય છે અને જેમ યગવાનનું ચિંતન થાય તેમજ જેમાં પોતાનો સ્વાર્થ હોય તેનું પણ ચિંતન થાવા માંડે એજ એને યગવાનના મજનમાં વિગ્ર કહેવાય, જેમ યરતજીને મુગલીનું વસ્તું તેમ અવિધારૂપ થયું પડી રીતે વે વે યગવાનના મજનમાં અંતરાય થાતા હોય તેનો યગ-વાનના મક્તને અવિધારૂપ જાળીને અતિશે ત્યાગ કરવો. અને આ મકરણની જે વાર્તા તેને સંતમંદઢ તથા સાંરૂબળોગી હરિમક્ત સમસ્ત તેમને નિત્ય પ્રત્યે કહેવી જે

સાંઘઝબી. તેની વિગત જે જોના મંડલમાં જે ધોટેરો હોય તેને નિત્ય પ્રત્યે આ વાત કરવી અને ધીજાને સાંઘઝબી અને જે ધોટેરો હોય તે જે દિવસ વાત ન કરે તો તેને તે દિવસ ઉપવાસ કરવો. અને જે શ્રોતા હોય તે તે અદ્યાયે કરીને આ ધગવાનની વાત સાંઘઝબી ન આવે તો તેને પણ ઉપવાસ કરવો. અને આ વચનને અતિશ્લેષ્ટ દૃઢ કરીને રાસજો. [૧] इति वचनामृतम् ॥ १९ ॥ (૨૫૩)

૧

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે કામ-માલાલા તથા કુટુંબીને વિષે હેતુવાલા ત્વાગી યજુ જેવા છે. તેમાં પણ કુટુંબીને વિષે હેતુ-વાલાનો અમને અવગુણ આવે છે માટે ત્વાગીને લેશ માત્ર પોતાના સંબંધી સાથે હેતુ ન રાસજું, અને પોતાની વાકરી કરતો હોય તેના ઉપર પણ હેતુ ન રાસજું. આ વાત નિત્ય ન કહે જે ન સાંઘઝે તેણે ઉપવાસ કરવો, [૧] વાક્ય છે. ॥૨૫૩॥

સંવત્ ૧૮૮૪ ના શ્રાવણ વદિ અચાવાસ્વાને દિવસ રાત્રિને સમે સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં પોતાને ઉતારે ચિરા-જમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં જે પોતાના મુસ્તારચિંદની આગળ સાધુ તથા દેશ દેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી દિનાનાથ મટે પ્રશ્ન પુછ્યો જે (૧) હે મહારાજ ! કાલ તો ધગવાનની શક્તિ છે અને કર્મ તો જીવે કર્યાં હોય તે છે પણ સ્વભાવ તે વસ્તુગતે શું હશે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જીવે જે પૂર્વજન્મને વિષે કર્મ કર્યાં છે તે કર્મ પરિપક્વ અવ-સ્થાને પામીને જીવ થેલાં વકરસ ચઢ ગયાં છે, જેમ કોહાને વિષે અગ્નિ પ્રવેશ ચઢ જાય તેમ પરિપક્વવળાને પામીને જીવ સાથે પક્ષી રહ્યાં છતાં જે કર્મ તેને જ સ્વ-ભાવ કહીએ અને તેને જ વાસના તથા પ્રકૃતિ કહીએ. (૧)

૧

૨ પછી શુક્તાનંદસ્વામી પ્રશ્ન પુછ્યો જે, (૨) હે મહારાજ ! જીવ સાથે વકરસ-વળાને પામી રહ્યાં છતાં જે કર્મ વળે જ સ્વભાવ તથા વાસના કરીને કદો છો એ વાસ-નાને ટાળ્યાનો શો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એ વાસના ટાળ્યાનો ઉપાય તો આત્મનિષ્ઠાએ સહિત શ્રીકૃષ્ણ ધગવાનના મંત્રિત કરવી પણ ખાસે છે. અને જો આત્મનિષ્ઠા વિના વકરસ શ્રીકૃષ્ણ ધગવાનની મંત્રિત હોય તો જેમ ધગવાનમાં હેતુ કરે તેમ ધીજા પદાર્થમાં પણ હેતુ ચઢ જાય માટે આત્મનિષ્ઠા સહિત મંત્રિત કરવી પણ વાસના ટાળ્યાનો ઉપાય છે. અને આત્મનિષ્ઠાવાળાને પણ કોઈક હુંદા સેષકા-લ્પાદિકને યોગે કરીને અજ્ઞાનીની પેટે જ સોમ ચઢ આવે પણ જ્ઞાત્રીવાર ટકે નહિ. (૨) ૨ इति वचनामृतम् ॥ २० ॥ (૨૫૪)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રશ્ન (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે પરિપક્વવળાને

મ.

વચ્ચાવૃત્ત છે. ૨૦-૨૧

પામીને બીજ સાથે મઠી રહ્યાં છતાં જે કર્મ તેનેજ સ્વભાવ, વાસના, ને પ્રકૃતિ કહી છે.

(૧) અને બીજામાં આત્મનિષ્ઠાએ સહિત મક્કિ કરવી એવાસના ટાઢ્યાનો ઉપાય કહ્યો છે.(૨)

૧ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં આત્મનિષ્ઠાવાઢાને ડુંદા વેશકાઢાદિકને યોગે કરીને શોધ પટલે મોઢ થઈ જાયે યમ કહ્યું અને (પ્ર૦ ૬૧ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) આત્મનિષ્ઠાવાઢાને ધિરજ ઢગલી નથી યમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજવું ?

૧ ૫૦ (પ્ર૦ ૬૧ માં) દૃઢ આત્મનિષ્ઠાવાઢાની વાત કહી છે અને જામાં જ્ઞામાન્ય આત્મ-નિષ્ઠાવાઢાની વાત કહી છે. ॥ ૨૫૪ ॥

સંવત્ ૧૮૮૪ ના માદ્રવા શુદ્ધ ૯ નવમીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી મઢ્ઢા મધ્યે દાદાસાવરના દરવારમાં જાયમણે વાર ઓરઢાની ઓસ-રીએ ઢોલિયા વપર માદી તકિયા નસાર્થીને વિરાજમાન રતા ને સર્વે સ્થેત વજ્ર ધારણ કર્યાં રતાં ને કંઠને વિષે ચમેલીના ડુપ્પના દાર વિરાજમાન રતા જે પોતાના મુસાર-વિદની જાગલ મુનિમંદલ સમસ્ત તથા વેશ વેશના હરિમક્કની સભા મરાઈને વેઢી રતી.

પછી શ્રીજીમહારાજે ગોપાલજાનંદસ્વામીને ને શુકમુનિને મજ્ઞ ઉત્તર કરવાની ૧ જ્ઞાણ કરી. પછી શુકમુનિયે ગોપાલજાનંદસ્વામીને મજ્ઞ પુછ્યો જે, (૧) મગવાનની જે મક્કિ છે તેણે કરીને બીજ મગવાનની માપાને તરે છે ને અસરવામને પામે છે, અને જે ધર્મ છે તેણે કરીને તો દેવલોકની માસિ થાય છે ને તે પુન્યને જંતે પાછો વેશલોક-માંથી તે બીજ પડી જાય છે. અને મગવાનના જે અવતાર થાય છે તે તો વ્યારે વ્યારે ધર્મની મ્હાનિ થાય છે ત્યારે ત્યારે તે ધર્મને સ્થાપન કરવાને અર્થ થાય છે, પણ મ-ક્કિના સ્થાપનને અર્થ થાતા નથી, અને જે માસિ મક્કિ વડે થાય છે તે માસિ ધર્મે કરીને જણાતી નથી. માટે મક્કિ સરસી કિયે મકારે ધર્મમાં મોટાઈ જાયે એ મજ્ઞ છે ? પછી ગોપાલજાનંદસ્વામીએ એ મજ્ઞનો ઉત્તર કરવા માંખ્યો તે જે વાત કરી તેમાં ધર્મ તે મક્કિતું અંગરુપ થઈ જાય પણ કોઈ રીતે મક્કિ સરસી ધર્મમાં મોરજતા જાયે નહિ. પછી એ વાર્તા સાંમર્જીને શ્રીજીમહારાજ અતિશે હસતા હવા. અને એમ વોલ્યા જે એ મ-જ્ઞનો ઉત્તર ઘણો કઠળ છે માટે લ્યો અને ઇનો ઉત્તર કરીએ. જે એ ધર્મ તો વે મકારનો છે. એક નિષ્ઠિ ધર્મ છે ને બીજો મટ્કિ ધર્મ છે તે એ વે મકારનો ધર્મ તે મગવાનના સંવંધે સહિત પણ છે ને મગવાનના સંવંધે રહિત પણ છે. તેમાં મગવાનના સંવંધે સહિત જે ધર્મ છે તે તો નારદ સનકાદિક શુકજી ડુ મહાદ જંકરીએ એ જાદિક જે મક્કિ જન તેનો છે, અને એ ધર્મનેજ માગવત ધર્મ કહે છે તથા એકાંતિક ધર્મ કહે છે. અને તે ધર્મ ને મક્કિ તો વે નથી એકજ છે. અને જે ધર્મ સ્થાપનને અર્થ મગવાનના અવતાર થાય છે તે પણ એજ ધર્મના સ્થાપનને અર્થ થાય છે, અને જે કેવલ ષર્ણાશ્રમના ધર્મ છે તે તો માગવત ધર્મ થકી અતિશે મોળ છે, અને માગવત ધર્મે કરીને તો બીજ જે તે મજ્ઞ-

વાનની માયાને તરીને ધુલ્યોત્તમના વામને પામે છે. ઘાટે માગવત વર્મ ને મક્તિ પતું તો વક સરતું ગૌરવપણું છે અને માત્રિ પણ વક સરસ્તીન છે એવી રીતે મક્તિની ને ધર્મની સરસ્તી મોટાઈ છે. [૧] અને કેવલ જે વર્ણાશ્રમ વર્મ તે તો તે વધી અતિશે દુષ્કા ૧ છે ને તેનું કલ્પ પણ નાશવંત છે. [૨] અને અધારો પણ મત ય છે જે મગવાન તથા ૨ મગવાનના વ્યકાંતિક મક્ત તે વિના કોઈ સંધાયે હેત કરીય તો પણ થાતું નથી. અને અમને વ્ય જળાય છે જે અદ્ભરત, શુકદેવ, દ્વાપ્રેય, કૃષ્ણમયેવ મગવાન એના સરસ્તી અપારા જીવનો દાખો છે ઘાટે અમને પણ હન વર્ષત ને બંગલ વ્યાંજ રહેતું ગમે છે, પણ મોટાં મોટાં શહેર વાટળ હોય વ્યાં રહેતું ગમતું નથી એવો અધારો સહજ સ્વભાવ છે. તો પણ મગવાન તથા મગવાનના મક્તને અર્થે લાસો માળસના મીઠામાં રહીય છડ્ય તો પણ અધારે જેનું હનમાં રહીય ને નિર્બિધ રહેવાય તેનું રહેવાય છે. અને અને પોતાને સ્વાર્થે કરીને લાસો બાળસમાં નથી રહેતા અને તો મગવાન તથા મગવાનના મક્તને અર્થે માળસના મીઠામાં રહીય છડ્ય અને મગવાનના મક્તને અર્થે ગમે તેટલી પ્રવૃત્તિ કરવો પડે તો પણ અમે એને નિવૃત્તિ જાણીય છડ્ય. અને મગવાનનો જે મક્ત હોય ને તે ગમે તેટલા વાંકમાં આવ્યો હોય તો પણ અધારે તેનો અવગુણ આવતો નથી, અને તો વ્ય જાળીયે છડ્ય જે મગવાનના મક્તમાં જો કોઈક સ્વભાવિક અલ્પ દોષ હોય તો પણ તે જોશ નહિ અને વ દોષ જો પોતામાં હોય તો તેને ટાળવાનો ઉપાય કરવો, પણ મગવાનના મક્તમાં વ જાત્યનો દોષ હોય તો પણ વ હરિજનનો અવગુણ લેવો નહિ, અને હરિમક્તનો તો અવગુણ વ્યારે મોટા વર્તમાનમાં જુકી જાય ત્યારે લેવો, ને મીઠા અલ્પ દોષ હોય તે સારુ મગવાનના મક્તનો અવગુણ લેવો નહિ. (૩) ૩ ને મગવાનના મક્ત હોય તેને વાદવિવાદે કરીને જીતીને રામી થાતું નહિ વ સાથે તો હારીનેજ રાખી થાતું, ને જે વાદવિવાદે કરીને મગવાનના મક્તને જીતે છે તે તો વેક-મહાપાપના જે કરનારા તેથી પણ વધુ પાપી છે. અને અવ આગલ્ય જે કોઈ મગવા-નના મક્તનું ઘસાતું ચોલે તે તો અમને દીઠોજ ગમે નહિ, ને જે મગવાનના મક્તનો અવગુણ લેતો હોય તેના હાથનું તો અજ્ઞજલ્પ પણ થાય નહિ, અને દેહનો સંબંધી હોય પણ જો મગવાનના મક્તનો અવગુણ લે તો તે સાથે પણ અતિશે ક્રૂરેત થઈ જાય. [૪] ૪ જ્યાં ઘાટે જે આપણ તો આત્મા છડ્ય તે આપણે દેહના સંબંધી સાથે જ્યાં સારુ હેત જોઈય, આપણે તો સત્તારૂપે રહીને મગવાન તથા મગવાનના મક્ત સંધાયે હેત કર્યું છે પણ વેદવૃદ્ધિયે કરીને હેત કર્યું નથી. ને જે સત્તારૂપ રહી નહિ શકે તેને તો કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મસ્તરાદિક જે મગ્નુ તે પીઠ્યા વિના રહેજ નહિ, ઘાટે જે આત્મસત્તારૂપ થઈને મક્તિ નહિ કરતા હોય તેનું રૂપ તો જા સત્સંગમાં ઉઘાડું થયા

વિના રહેજ નહિ. (૫) જ્યાં માટે જે આ સત્સંગ છે તે તો અઢોંધિક છે ને જેવા પ્રવેત- ૫
ટીપ, ચેકુંટ ગોલોક તેને વિષે ધગવાનના પાર્ષદ છે, તે જેવાજ આ સર્વે સત્સંગી છે
ને અમે તો જેવા સર્વથી પર જે દિવ્યવામ તેને વિષે ધગવાનના પાર્ષદ છે, તે થકી અ-
ધિક જો આ સત્સંગીને ન જાણતા હોઈય તો અમને ધગવાન તથા ધગવાનના ધવત્તના
સમ છે. (૬) અને જેને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મને અક્તિ ય અતિશે દૃઢ નહિ હોય તે તો ૬
અંતે જાતાં ઢીલો પડ્યા વિના નહિજ રહે. જેમ મીળે પાણી દોરો હોય ને તે શિયાળામાં
ને ચોમાસામાં તો અકદ રહે પણ જ્યારે ડનાલો આવે ત્યારે બહાર ઢીલો થઈ જાય.
તેમ અર્હિયાં હરિધવતને સર્વે પ્રકારે સુખ રહે ને સત્સંગમાં પણ સન્માન પાતું રહે, તે
રૂપ જે ચોમાસું ને શિયાળો તેમાં તો જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ ને અક્તિ તે સુધાં આકરાં
જગ્યાય પણ જ્યારે સત્સંગમાં અપમાન થાય ને દેહે કરીએ પણ દુઃખી થાય તે રૂપ જે
ડનાલો, તેમાં તો જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ ને અક્તિ તે મીળે પાણી દોરાની પેઠે ઢીલાં થઈ
જાય. તો પણ અમે તો તેનો ત્યાગ કરતા નથી પણ પણ દુઃખી મેઠે ઓડીયાલો થઈને
સત્સંગમાંથી પાછો હટી જાય છે. પછી તે સત્સંગી કહેવાતો હોય તો પણ તેને અંતરે
સત્સંગ સંબંધી સુખ ન રહે. માટે સત્સંગ કરવો તેનો આત્મસત્તારુપ થઈને અતિ દૃઢપણે
કરવો પણ દેહ તથા દેહના સંબંધીને સંવાયે રહેત રહી જાય એવો સત્સંગ કરવો નહિ.
જેમ સોનાનો દોરો કપોં હોય તે છો યે ઋતુમાં સરસો રહે પણ ડનાલાને તાપે કરીને
ઢીલો થાય નહિ. તેમ જેનો દૃઢ સત્સંગ હોય તેને ગમે તેમાં દુઃખ આવી પડે તથા ગમે
તેટલું સત્સંગમાં અપમાન થાય પણ તેનું કોઈ રીતે સત્સંગમાંથી મન પાછું હટે નહિ. પણ
જે દૃઢ સત્સંગી વૈશ્વ છે તેજ અમારે તો સગા વઠાકા છે, ને તેજ અમારી નાત છે, ને
આ દેહે કરીને પણ પણ વૈશ્વ મેલુંજ રહેલું છે ને શ્રીકૃષ્ણ ધગવાનના વામમાં પણ પણ
વૈશ્વ મેલુંજ રહેલું છે એમ અમારો નિશ્ચય છે, ને તમારે પણ એમજ નિશ્ચય રાખ્યો
જોઈય, જ્યાં માટે જે તમે સર્વે અમારે આશિત થયા છો માટે અમારે તમને હેતની વાત
હોય તે કહી જોઈય, ને મિત્ર પણ તેનેજ જાણવો જે પોતાના હેતની વાત હોય તે દુઃખ
કળાવીને પણ કહે પણ મિત્રનું લક્ષણ છે, તે સમજી રાસજો. (૭) ૬૦૪૦ ॥ ૨૧ ॥ (૨૫૫) ૭

રહસ્યાર્થ પ્ર-—આમાં પ્રશ્ન (૧) છે. તેમાં ચીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારા સં-
બંધે સહિત જે નિવૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિ ધર્મે તે આગવત ધર્મે છે તે ધર્મને અક્તિ ય ને એકજ છે
એ ધર્મ કલાપન કરવાને અર્થે અમે પ્રગટ થયા હીય તે આગવત ધર્મે કરીને બીજ અમારા
ધામને પામે છે. (૧) અને કેવલ વર્ણાશ્રમ ધર્મનું ફલ નાશવંત છે. (૨) અને અમને વન
પર્વત જંગલમાંજ રહેલું ગમે છે તો પણ અમારા મળને અર્થે માનવતા ખીડામાં રહીય
હીય ને અમારા મળને અર્થે પ્રવૃત્તિ કરવી તે નિવૃત્તિ જાતીય કાવ્ય, અને અમારા મળ-

નો અલપ દોષ જોડને અવગુણ નહેવો અને મોટા કર્તમાનમાં તુકે ત્યારે અવગુણ લેવો. (૩) અને અમારા મક્કને વાદે કરીને જીતે તે પંચમહાપાપીથી તથુ પાપી છે અને અમારા મક્કનું પદાતું ચોલે તે અમને વીઠો ગમતો નથી ને અમારા મક્કનો અવગુણ છે તેના હાથનું અગ્રમજ્જા આવે નહિ. (૪) અને રેહના સંબંધી સાથે દેત ન રાજનું સત્તારૂપ થઈને અમારી સાથે દેત કરતું જે સત્તારૂપ નહિ રહી શકે તેને કામાદિક શત્રુ પીઢશે અને અમારા દિવ્ય અક્ષરધામને વિષે અમારા પાર્ષદ છે તેથી અધિક આ સત્સંગી દટલે આ ગોપાલ્લાનંદસ્વામી છે. (૬) અને જેને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ ને મક્તિ અતિ દટ નહિ હોય તે અંત્યે ઢીલો પડશે તો પણ અમે તેનો ત્યાગ કરતા નથી પણ એજ ઘની મેલે સત્સંગમાંથી પાછો પડી આવે છે. અને જે દટ સત્સંગી છે તેના મેઠું બાંધિ તથા અક્ષરધામમાં રહેતું ધવો નિશ્ચય રાજવો. (૭) વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ (૧) પહેલી વાવતમાં અંતીમહારાજ અતિશે હસતા હવા એમ કહ્યું તે અતિશે હસવાનું શું કારણ હશે ?

૧ ૮૦ આ પ્રમ અક્ષર ઓરડીમાં જીવુવા, લાહુવા અને રાજવાળ અંતીમહારાજને પુછેલો તેનો ઉત્તર અંતીમહારાજે કરેલો તે શુદ્ધસ્વામીય સાંમહેલો તે પ્રમ અંતીમહારાજ પાસેથી સાંમહીને મોટા મુક્ત સાથે વિવાદ કરે છે એ હસવાનું કારણ છે.

૧ પ્ર૦ ત્રીજી વાવતમાં અંતીમહારાજે જઠમરતાદિકના સરસો અમારા જીવનો ઢાલો છે એમ કહ્યું તે જીવ તો જે માયાની અંદર હોય ને જેને માંધે અન્ન મરણ હોય તેનેજ કહેવાય ને અંતીમહારાજનો જીવ, માવા, રૂંધર, મજ્જા, અક્ષર ને મુક્તથી પણ પર ને દિવ્ય ચૈતન્યવન મૂર્તિ છે છતાં પોતાને જીવ શબ્દથી કેમ કહ્યા હશે ?

૧ ૮૦ જઠમરતા દાદિકને એમ વસ્તિમાં રહેલું ગમતું નહિ તેમ અમને પણ વસ્તિમાં રહેલું ગમતું નથી તે કથિ વતાવી છે. અને જીવાડે ને જીવ કહેવાય તે અંતીમહારાજ જીવ રૂંધરાદિક સર્વેને સુલહાતા ને પ્રકાશક ને અવેગન કરે છે એવી રીતે સર્વેને જીવાડે છે માટે જીવ શબ્દે કહ્યા છે આનો વિસ્તાર (મ૦ ૫૬ ના પહેલા પ્રશ્નોત્તરમાં) છે.

૧ પ્ર૦ (૬ છટ્ટી વાવતમાં) ચેતઢીપ, વૈકુંઠ, ગોલોકને વિષે મ્હાવાનના પાર્ષદ છે તે એવાજ આ સર્વ સત્સંગી છે એમ કહ્યું અને પછીથી સર્વથીપર જે દિવ્ય અક્ષરધામ તેને વિષે જે પાર્ષદો રહ્યા છે એમ કહ્યું તે કેવી રીતે સમજતું ?

૧ ૮૦ ત્યારે અંતીમહારાજ તથા તેમના મુક્તો જીવોના કલ્યાણને અર્થે આ પૃથ્વી ઉપર પધારે ત્યારે ગોલોકાદિક સર્વે ધામોના પાર્ષદ તથા અધિપતિ તે પોતાના કલ્યાણને અર્થે આ લોકને વિષે મનુષ્યવેદ કરીને સત્સંગમાં આવે છે. તે સર્વેની તથા અક્ષરધામના મુક્તોની કહ્યા મેલી હોય તે ગોલોકાદિકને વિષેથી આવેલાં તે ધામોના પાર્ષદ કહ્યા છે અને અત્ત્યામનાં આવેલા મુક્તો તે સમાજોથી અધિક કહ્યા છે.

૪ પ્ર૦ દિવ્યધામને વિષે અમારા પાર્ષદો છે તેથી અધિક જો આ સત્સંગીને ન આવતા હો-

૩.

અવનાસુત છે. ૨૧-૨૨

ઇપ્તો જમને અમારાં તથા અમારા મક્કના સમ છે એમ બીજીમહારાજે કહ્યું તે દિવ્ય ધામતો પોતાના પ્રકાશરૂપ અશ્વરધામને કહ્યું છે પણ તે અશ્વરધામમાં રહેનારા પાર્શ્વ પટલે મુક્તી અધિક કહ્યા તે અધિક પટલે કેશ જાળવા અને અધિક કોને કહ્યા હશે ?

૪ ૪૦ બીજીમહારાજના ધામને વિષે બીજીમહારાજને સન્મુલ્ય પરમ પ્રકાંતિક મુક્ત બીજી-મહારાજની હજુરમાં રહ્યા છે તેથી પણ બીજીમહારાજની મૂર્તિમાં રહેનારા અનાદિ મુક્ત અધિક છે તે અનાદિ મુક્તોને અધિક કહ્યા છે ને આ સત્સંગી કહ્યા તે ત્રીગોપાલાનંદ સ્વામીના સન્મુલ્ય હસ્ત કરીને કહ્યા છે એ આમની સાથે તમે સંવાદ કરોછો તેતો અમારી મૂર્તિમાં રહેનારા અમારા અનાદિ મુક્ત છે એમ શુક્રમુનિને ઠપકો લીધો છે.

૫ ૫૦ દટ સત્સંગી વૈભવ છે તેજ અમારે તો સગાવાહા છે ને એમ અમારી નાત્ય છે ને આ દેહે કરીને પણ યમના મેલુંજ રહેવું છે અને બીકુમભગવાનના ધામમાં પણ એવા વૈભવ મેલુંજ રહેવું છે, એમ બીજીમહારાજે કહ્યું તે વૈભવ કોને કહ્યા હશે ? અને સગાવાહા તેનો શો અર્થ જાણવો ? અને નાત્ય કેવી રીતે જાણવી ? અને બીકુમભગવાન કોને કહ્યા છે ?

૬ ૬૦ પોતાના મુક્તોને વૈભવ નામે કહ્યા છે, અને મુક્ત ભેષા થીજા કોઈ મહાકા નથી માટે સગાવાહા કહ્યા છે, અને એ મુક્ત પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે માટે પોતાની નાત્ય કહી છે, અને અશ્વરધામમાં પોતાના મુક્તોએ હાલિ સદાય મેઝા રહે છે અને અશ્વરધામમાં રહ્યા થકાજ જીવોના કલ્યાણ કરવાને અર્થે આ લોકને વિષે દર્શન બાપે છે, તો પણ સદાય મેઝાને મેઝાજ રહે છે પણ કોઈ કાલે જુદા પડતા નથી તેથી મેઝા રહેવું છે પટલે મેઝા રહીએ હરિપ એમ કહ્યું છે, અને બીકુમનામે પોતાને કહ્યા છે. ૥૨૫૫॥

સંવત્ ૧૮૮૪ ના માદરવા વદિ ૪ ચોથને દિવસ સ્વામી શ્રીસહજાનંદની મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાલાલચરના દરવારમાં આયમણે ચાર ઓરડાની ઓસરીપ ચિરાજમાન હતા અને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પાપને વિષે ધોઝા ધુણના ધોરા છૂતી રહ્યા હતા અને કંઠને વિષે ધોઝા ધુણના હાર ચિરાજમાન હતા ને પોતાના છૂલારવિદની આગળ પરમહંસ તથા વૈષ્ણવ દેશના હરિમક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી ને પરમહંસ દુકડ સંતાડા લેઈને પોતાની આગળ વિષ્ણુપદ ચ.વતા હતા તે સમયમાં બીજીમહારાજ અંતર સન્મુલ્ય દષ્ટિ કરીને ચિરાજમાન હતા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ એમ બોલ્યા હો (૧) ભેવું મેપલસળા મક્તિયે મુક્ત આ કીર્તિનને વિષે હરિમનનું અંગ કહ્યું છે એવું તો શ્રીનાથાઈનું અંગ છે તથા પરવેતમાઈ ને છૂઝમી પનાં પણ એવાં અંગ હતાં માટે અમે અંતર સન્મુલ્ય દષ્ટિ કરીને વિચારતા હતા અને થીજા પણ સત્સંગમાં એવા અંગવાહા હશે, અને જેને મેપલસળા મક્તિયું અંગ બાપે તેને પંચ વિષયને વિષે મીતિ ટક્કી બાપ છે અને આત્મનિષ્ઠા રાસ્યા પિનાનીજ રહે છે. (૧)

- ૨ પછી શુકાનેદ્વારામીયે શુદ્ધ જે (૨) નરસિંહ મહેતો તો સત્સ્વીમાયે શ્રી કૃષ્ણ
 ભગવાનને મળતા ને કેટલાક નારદાદિક ભગવાનના ભક્ત છે તે તો દાસ માયે કરીને
 ભગવાનને યજ્ઞ છે એ વે પ્રકારના ભક્તમાં કેની ભક્તિ શ્રેષ્ઠ જાણવી ? પછી શ્રીમદ્મા-
 રાજ ચોલ્યા છે નરસિંહ મહેતો ગોપિયો ને નારદ સનકાદિકની ભક્તિમાં વે પ્રકાર નથી
 એતો એક પ્રકારજ છે. અને વેદ તો પુરુષનો ને જ્ઞાનો વેવ માયિક છે ને નાશવંત છે
 અને મજનનો કરનારો જે જીવાત્મા તે પુરુષ પણ નથી ને સ્ત્રી પણ નથી એ તો સત્તા-
 માત્ર ચૈતન્ય છે. (૨) તે વેદ શુકીને ભગવાનના વામમાં જાય છે ત્યારે જૈવી ભગવાનની ૨
 ધરજી હોય તેવો તેનો આકાર વંધાય છે અથવા એ ભક્તને જેવો સેવાનો અવકાશ માયે
 તેવો આકાર ધરીને ભગવાનની સેવા કરે છે, (૩) અને જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને ૩
 જૈવ ભગવાનમાં મીતિ હોય તેમજ જો ધન સ્ત્રી આદિક પદાર્થમાં મીતિ થઈ જાય તો એ
 ભગવાનનો દૃઢ ભક્ત કહેવાય નહિ, અને પરમેશ્વરનો ભક્ત થઈને ભક્તિ કરતાં થકાં જે
 પાપ કરે છે ને સત્સંગમાં જુલાસના બાંધે છે તે પાપ તો એને વજલેપ થાય છે. અને
 કુર્તંગમાં બંદીને પરજીનો સંગ કરે તે થકી પણ સત્સંગમાં ભગવાનના ભક્ત ડર કુદૃષ્ટિ
 વે જોવાનું હોય તેને તો તેનું વધુ પાપ છે. માટે જોને ભગવાનમાં દૃઢ મીતિ કરવી હોય
 તેને તો કોઈ જાતનું પાપ પોતાની બુદ્ધિમાં રહેવા વેનું નહિ જા માટે જે સત્સંગી હરિજન
 છે તે તો જોવાં પોતાનાં મા બોન દિકરી હોય તેવાં છે. અને આ સંસારને વિષે અતિશો
 જે પાપી હોય તે પોતાના ગોપ્રતી સ્ત્રિયોને વિષે કુદૃષ્ટિ રાલે છે માટે જે હરિજનને વિષે
 કુદૃષ્ટિ રાલે તે અતિશો પાપી છે, ને તેનો કોઈ કાલે છુટકો થાય નહિ, માટે જોને ર-
 સિક ભક્ત થાવું હોય તેને આવી જાતનું પાપ તેનો ત્યાગ કરીને પછી રસિક ભક્ત
 થાવું. (૪) અને સર્વ પાપમાંથી મોટું પાપ એ છે જે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે ૪
 દોષ બુદ્ધિ થાય ને તે દોષબુદ્ધિયે કરીને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત સંપાદ્યે વૈર વંધાઈ
 જાય માટે કોટી ગૌહત્યા કરી હોય તથા મય માંસનું ભક્ષણ કર્યું હોય તથા અસંસ્કૃત ગુ-
 રુક્ષીનો સંગ કર્યો હોય તે એ પાપ થકી તો કોઈ કાલે છુટકો થાય, પણ ભગવાનને
 ભગવાનના ભક્તનો જે દ્રોહી તેનો તો કોઈ કાલે એ પાપ થકી છુટકો ન થાય. અને તે
 પુરુષ હોય તો રાસસ થઈ જાય ને સ્ત્રી હોય તો રાસસી થઈ જાય પછી તે કોઈ જન્મમાં
 અમુર મટીને ભગવાનનો ભક્ત થાતો નથી. (૫) અને જેણે ભગવાનના ભક્તના દ્રોહ ૫
 આદ્યો હોય ને પરિપક્વ દ્રોહી ન થયો હોય તેની તો દ્રોહબુદ્ધિ મોટા પુરુષને સંગે
 કરીને ઢલે છે, પણ જૈવી પરિપક્વ દ્રોહબુદ્ધિ થઈ હોય તેની તો કોઈ યોગે કરીને દ્રોહ
 બુદ્ધિ ઢલે નહિ, અને દ્રોહ કર્યાની સાચનદશામાં હોય ને એ જાણે જે ભગવાનને ભ-
 ગવાનના ભક્તનો જે દ્રોહ કર્યો એ મોટું પાપ કર્યું માટે હું તો અતિશો નીચ છું અને ધ-

મગ્ધાને મગ્ધાનના મગ્ધ તે તો વહુ મોટા છે એવી રીતે જે મગ્ધાનનો જે મગ્ધાનના મગ્ધનો ગુણ છે અને પોતાને વિષે દોષ જુએ, તો મમે તેવાં મોટાં પાપ કર્યાં હોય તોપણ તે નાશ પામે છે અને મગ્ધાન પોતાના મગ્ધના દ્રોહના કરનારા ઉપર જેવા કુરાજી થાય છે તે દુઃસ્વાય છે તેવા કોઈ પાપે કરીને દુઃસ્વાતા નથી. અને જ્યારે વેંકુટ લોકમાં જય વિજયે સનકાદિકલું અપમાન કર્યું ત્યારે મગ્ધાન તત્કાલ સનકાદિક પાસે આવ્યા એ સનકાદિક પ્રત્યે એમ બોલ્યા જે તમ જેવા જે સાધુ છે તેનો જે દ્રોહ કરે તે તો મારા મનુ છે, માટે તમે જય વિજયને જાપ દીધો એ વહુ સારું કર્યું અને તમ જેવા મગ્ધાદિ આશ્રય તેનો જો મારો હાથ દ્રોહ કરે તો તે હાથને પણ હું કાપી નાશું તો બીજાની ધીવાત કહેવી ! એવી રીતે વેંકુટનાથ મગ્ધાન સનકાદિક પ્રત્યે બોલ્યા ને જય વિજય હતા, તે મગ્ધાદિના અપરાધરૂપા જે પાપ તેને કરીને દેવ થયા. એવી રીતે જેને મગ્ધાનના મગ્ધનો દ્રોહ કર્યો છે તે સર્વે મોટી પદવીમાંથી પડી ગયા છે તે શાસ્ત્રમાં થત પ્રસિદ્ધ છે. માટે જેને પોતાનું રહું રાખું તેને મગ્ધાનના મગ્ધનો દ્રોહ કરવો નહિ જે જો જાણે અજાણે કાંઈક દ્રોહ થઈ ગયો હોયતો પમે લાગી સ્તુતિ કરીને જેમ તે રાજી થાય તેમ કરવું. (૬) इति वचनामृतम् ॥ २२ ॥ (૨૫૬)

૬

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં પ્રમ (૨) છે, તેમાં પહેલું કૃપાશાસ્ત્ર છે, તેમાં બીજીમ-હારાને કહ્યું છે જે જેને પ્રેમલક્ષણા મક્ષિતું બંગ આવે તેને પંચ વિષયને વિષેથી પ્રીતિ ટક્કી જાય છે ને આત્મનિષ્ઠા રાખ્યા વિનાનીજ રહે છે. (૧) ને બીજામાં સહી આવે અથવા દાસ આવે અમને મને તે વેળની મક્ષિત એકજ છે, (૨) અને અમારો મક્ષિત રહે મુક્તિને ધામમાં જાય છે ત્યારે અમારી કાં મક્ષિતી મરજી હોય તેવો આકાર વંધાય છે. (૩) અને સત્સંગી શાહ ઉપર કુલ્લિષ્ટ જુએ તે અતિશય પાપી છે. (૪) અને અમારા મક્ષિતો દ્રોહ કરે તે રાક્ષસ થઈ જાય છે. (૫) અને પરિપક્વ દ્રોહી ન થયો હોય તેની દ્રોહબુદ્ધિ મોટા પુરુષને સંગે ટક્કે છે, અને પરિપક્વ દ્રોહીની કોઈ યોગે દ્રોહબુદ્ધિ ટક્કવી નથી ને અમારા મક્ષિતો દ્રોહ કરનારા ઉપર અમારો અતિશય કુરાજીપો થાય છે, ને તેને અમને અતિશય વશ કર્યાં હોય ને અમારે વિષે અતિશય એકતા થઈ હોય ને જેમ હાથ સેવા કરે તેમ હાથની પેટે સેવા કરતો હોય તો પણ તેનો ત્યાગ કરી દૂર. અને જેનો દ્રોહ થયો હોય તે રાજી થાય તેમ કરવું. [૬] થાવનો છે.

૧ પ્ર૦ (૧) બીજા પ્રશ્નમાં) અમારી કાં મક્ષિતી મરજી પ્રમાણે આકાર ધરીને અમારી સેવામાં રહે છે એમ બીજીમહારાજે કહ્યું તે બીજીમહારાજની મરજીથી કેવો આકાર વંધાતો હશે ? ને પોતે કેવો આકાર ધરતો હશે ? ને ધામમાં સેવા શી હશે ?

૧ ૭૦ જેને વિશ્વાસતું બંગ હોય તે જ્ઞાન માર્ગ સમજતો ન હોય જે મગ્ધાનના ધામમાં કેવી રીતે રહેવાતું હશે તેને મગ્ધાન પોતા જેવો મૂર્તિમાન કરે છે તે મગ્ધાનની રૂપરાજે આકાર વંધાવો કહેવાય અને જેને જ્ઞાનતું બંગ હોય તે એમ જાણે જે મગ્ધાનના ધામમાં મગ્ધાનના સરસ્વા આકારવાળા મુક્ત રક્ષા છે તેવા મૂર્તિમાન આપણ થઈએ એમ જાણે તેને પણ

મગવાન પોતા જેવો શ્રીર્ષિમાન કરે એ મક્કની ક્ષણથી વંધાયો કહેવાય, ને શ્રીજીમહારાજને વિષે દાસપણું રાખવું તે સેવા કહી છે. ॥ ૨૫૬ ॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના આસો છુદિ ૧૫ પુનવને દિવસ રાત્રિને સમે સ્વામી શ્રી સદ્-જ્ઞાનંદજી મહારાજ શ્રી ગદદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરબારમાં પોતાના હાથારાને વિષે પઢીયાની વચ્ચે ઢોલિયો દબાવીને તે ઉપર ચિરામયાન હતા અને સર્વે ચેત વચ્ચે ધારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિમક્તની સમાધરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ કૃપા કરીને સર્વે હરિજન પ્રત્યે વોલયા જે (૧) જે મગવા-નનો મગવ હોય તે નિસ્યે મગવાનની માનસી પૂજા કરે તે માનસી પૂજા કરવાની એમ ચિહ્નિ છે જે, ડનાઢો શિયાઢો ને ચોપાસું એ અને ક્રતુને વિષે મોઢી મોઢી માનસી પૂજા કરવી. તેમાં ડનાઢાના ચાર મહિના સુધી તો એમ પૂજા કરવી જે સારું ટાહું મુગંધી-માન પવિત્ર બજ હોય તેણે કરીને મગવાનને મગવ નવરાવરા, ને પછી ધોયેલો ધોઢો સ્લેસ સુંદર શ્રીળોને ધોઢો હોય તે પહેરવા આપશે ને પછી સુંદર આસન ઉપર ચિરાજ-માન એવા જે મગવાન તેના અંગ અંગને વિષે સુંદર મલિયાનર ચંદન પસીને ઢાઢકામાં હાથારી રાખવું હોય તે ચર્ચવું. તે મધ્યમ તો ઢઢાઢને વિષે ચર્ચીને ઢઢાઢને સારી પેઢે નિરલ્લવું તથા હાથને વિષે ચર્ચીને હાથને સારી પેઢે નિરલ્લવા, તથા હૃદય ઉદર સાબજ પિંડી એ આદિક જે અંગ તેને વિષે તે ચંદનનું લેપન કરી કરીને તે તે અંગને નિરલ્લવાં તથા ચરણારવિદની ઉપર ને તઢે સુંદર કુંકુમ ચોરઢવું ને તે ચરણારવિદને નિરલ્લવાં. પછી મોગરા વચેઢી ગુલાબ વંધો એ આદિક જે મુગંધીમાન પુષ્પ તેના હાર તથા કંકળ ઢાઢુવંધ ટોપી એ આદિક જે આધૂષણ તે તે પુષ્પનાં પહેરાવવાં. અને માગરા-ના પુષ્પ જેવું ધોઢું ને શ્રીળું ને ઢહુ મારે નહિ ઇવું વચ્ચે મસ્તકને વિષે ધરાવવું તથા ધોઢી શ્રીળી ને હલકી એવી જે સુંદર પઢેઢી તે ઓઢાઢવી પછી તે મગવાનને મઢવું તે એકઢાર મઢવું જે વાર મઢવું જેવું પોતાને હેત ઉપજે તેમ મઢવું, તથા મગવાનનાં ચરણા-રવિદ પોતાની હાનીમાં લેવાં તથા મસ્તક ઉપર ધારવાં, અને તે મઢવે કરીને જે મગવા-નના અંગનું ચંદન પોતાના અંગમાં વઢગે તથા મગવાનના ચરણારવિદને પોતાની હાનીમાં ને મસ્તક ઉપર ધાર્યાં હોય તેણે કરીને જે કુંકુમ વઢગે તથા પુષ્પનાં હારનાં ચિન્હ ઇત્યાદિક જે જે પોતાના અંગમાં વઢગે, તેને ધારવું કહેતાં એમ જ્ઞાનવું જે મગવાનનું પ્રસાદી ચંદન કુંકુમ ને હાર તે મારા અંગમાં અઢવાં છે. અને શિયાઢાના ચાર મહિના સુધી તો એમ પૂજા કરવી જે મધ્યમ તો મગવાનને અને બઢે કરીને નવરાવરા, ને પછી ધોઢો સ્લેસ પહેરવા આપવો ને પછી ઢોઢિવાઉપર મલ્લમઢવું માર્દલું પાઢરીને તે ઉપર ધોઢો ઓઢાઢ ઓ-

છાટીને તે ઉપર ભગવાનને વિરાજમાન કરવા. ને પછી સુરબાહ પહેરાવવો તથા ઢગલી પહેરાવવી તથા સોનેરી તારાઓ ખારે કરુંબી રેટો ઘસતકે બંધાવવો તથા કેડે ખારે રેટો બંધાવવો તથા સ્વમે ખારે રેટો ધરાવવો તથા હીરા મોતી સુવર્ણ છાલનાં જે ખાલ્ય ભા-
સ્વનાં ધરેણાં તે અંગ અંગને વિષે ધરાવનાં તથા મોતીની માઝા પહેરાવવી. અને વસ્ત્ર પહેરાવીને તથા આશ્રુષણ પહેરાવીને ભગવાનનાં જે તેતે અંગ તેને સારી પેટે નિરસવાં અને ભગવાનના છલાટને વિષે એક કુંકુમનો ચાંદલો કરવો. અને ચોમાસાના ચાર મહીના સુધી એમ પૂજા કરવી જે, જાળીયે ભગવાન કોઈક ગાયત્રી આપ્યા તે ધોળાં વસ્ત્ર સર્વે પલ્લવી ગયાં છે, અથવા નદીયે પરમહંસે સહિત નાવા પચાર્યા હતા ત્યાંથી પલ-
લીને આપ્યા છે પછી તે પલ્લેલાં જે વસ્ત્ર તેને ઉતારાવીને સર્વે કરુંબલ વસ્ત્ર પહેરવા આપવાં, અને છલાટને વિષે પીછે જે કેસર વંદન તેનું લેપન કરવું અને ડનાઝો હોય ત્યારે યોગાન જાણ્યામાં તથા ફુલબાદીમાં ભગવાન વિરાજમાન છે એવી રીતે ભગવાનને ધારવા અને જિયાળો ને ચોપાસું હોય ત્યારે કોઈક સારી મેદીને ઉપર ભગવાન વિરા-
જમાન છે અથવા ધરને ઘાટેલી કેારે વિરાજમાન છે એવી રીતે ભગવાનને ધારવા અને ભગવાનને જપવા કેઈ વસ્તુ આપવી તો જે મક્ક મોક્ષ લેશ્વ ચોસ્ય પોતાના મનમાં સાવાને ગમતાં હોય તેવાં ભગવાનને અર્થે ચિંતવવાં, અને તેવાં ભગવાનને નાખતાં હોય તોષણ પોતાને ગમતાં જોજન ભગવાનને અર્થે ચિંતવવાં. અને વીજા જે ઘૂપ દિપ આ-
રતી એ આદિક ઉપચાર તે યથાયોગ્ય ભગવાનને અર્પણ કરવા, એવી રીતે જળે ક્રતુમાં મિશ્ર મિશ્ર પૂજા કરે તો તે મક્કને ભગવાનને વિષે હેતની વૃદ્ધિ થાય છે ને તેના જીવને બહુ સન્માસ થાય છે, માટે જેણે આ વાત સાંપળી છે તે રાક્ષસો ને નિત્યે આવી રીતે ભગવાનની માનસી પૂજા કરજો ને આવી વાત અમે કોઈ દિવસ કરી નથી. (૧)

૨

અને વહી શ્રીજીમહારાજે એક વીજી વાત કરી જે (૨) ઉપારે ભગવાન ને ભગ-
વાનના મક્ક તે પોતાની ઉપર રાજી થાય ત્યારે તે મક્કને એમ વિચારવું જે મારાં મોટાં માગ્ય જે મારી ઉપર ભગવાન ને ભગવાનના મક્ક રાજી થયા, અને શિલ્લાને અર્થે ભગ-
વાન ને ભગવાનના મક્ક પોતાને વહે ત્યારે પણ એમ વિચારવું જે મારાં મોટાં માગ્ય જે મુને ભગવાન ને ભગવાનના મક્ક વહ્યા, જેણે કરીને મારામાં અશ્વગુણ હશે તે જાણે. એવી રીતે વહે તો પણ રાજી થાવું પણ વહે ત્યારે મનમાં શોક ન કરવો ને કચવાવું નહિ, ને પોતાના જીવને અતિ પાથી ન માનવો ને રાજી રહેવું આ વાત પળ રાલ્યા જેવી છે. (૨) इति वचनामृतम् ॥ ૨૩ ॥ (૨૫૭)

૨

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચ્ય (૨) છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારા મક્કોષ અમારી માનસી પૂજા જળે ક્રતુને વિષે મિશ્ર મિશ્ર પ્રકારે કરવી તેણે

કરીને અમારે વિષે દેતની તૃપ્તિ થાય છે. (૧) બીજામાં અમે તથા અમારાં બધાં વડીલ ત્યારે રાજી થાણું પણ કચ્છાણું નહિ. (૨) થાણો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં ભિન્ન ભિન્નપણે માનસી પૂજા કરવાની કહી તેથી બીજી રીતે થતી હશે કે કેમ ?

૧ ૯૦ આ માનસી પૂજા કહી તે અવર આવતી છે અને પોતાને દિવ્ય ચૈતન્યમય અવધે રહિત માનીને પોતાના આત્માને વિષે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ દિવ્ય તેજોમય ધારવી ને સર્વે પદાર્થ ચૈતન્યમય ધારીને જમાદવા અને વસ્ત્રાદિક અલંકાર તે મૂર્તિ બેઠાંજ દિવ્ય ધારવાં પણ મૂર્તિથી ભિન્ન ન ધારવાં પણ પરમાત્મની માનસી પૂજા છે.

૨ પ્ર૦ બીજા પ્રશ્નમાં કહ્યું જે આ થાણું પણ રાહ્યા જેવી છે તે કેટલું થાણું હશે ?

૨ ૯૦ આ માનસી પૂજા કરવાની કહી તે થાણું રાહ્યા જેવી, ને શિશ્નને કથે શ્રીજીમહારાજ તથા મોટા સંત થડે ત્યારે મારે વિષે દોષ છે તેથી હું પાપી છું એમ માને તો શ્વાનિ પામીને હિંમત્ય હારી જાય ને કલ્પાનને માર્ગેથી પાછો પડી જાય માટે પોતાને પાપી ન માનવો અને મારા ઉપર દયા કરીને શ્રીજીમહારાજ ને મોટા સંત મને બદલા તેથી હવે મારા દોષ નાશ પામશે એમ રાજી થાણું પણ કચ્છાણું નહિ, પણ વે થાણો રાહ્યા જેવી કહી છે. ॥૨૫૭॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના આસો વદિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રીગઢડા પ્રધે દાદાલાચરના દરબારમાં શ્રીગોપીનાથજીના મંદિરને વિષે ચિરાંતમાન હતા ને સર્વે ચૈત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ સાધુ તથા દેશદેશના હરિમત્કની સમા ભરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજને શુક્તાનંદસ્વામીજી પ્રશ્ન પુછ્યો જે (૧) ॥ યાનાસ્થાય નરો રાજન્ ॥ ૧ શ્લોકમાં કથા જે યાગવત ધર્મ તેને કેવી રીતે આશરવા ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે ॥ પ્રસંગ મનરં પાશ ॥ તથા ॥ યસ્યાત્મ બુદ્ધિઃ ॥ ૧ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે આ જીવને જેવી રીતે દેહગેહાદિકને વિષે પ્રસંગ છે, તેવી રીતે ત્યારે એને સંતનો દૃઢ પ્રસંગ થાય ત્યારે ૧ નેત્રને મીંચીને દોડે તોપણ યાગવત ધર્મથી પડે નહિ ને આસરે પણ નહિ. (૧)

૨ પછી શુક્લગુણિજી પ્રશ્ન પુછ્યો જે [૨] આપના સર્વે સંત વર્તમાનમાં રહેલેતથાપિ એમને વિષે એટું કિયું લક્ષણ છે જે બેળે કરીને એ જાણીએ જે એને આપત્કાલ પડશે તોપણ ૧ ધર્મવાંધી નહિ દગે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે યાગવાનનાં જે જે નાનાં મોટાં વચનતેની ઉપર નિરંતર જેની દૃષ્ટિ રહે, પણ વચન વાહેર એમ દેશો પડે તેમાં અતિ કઠળ પડે અને તે વચનથી આગળ એમ માંડીને અધિક પણ ન થતે અને ઓછો પણ ન થતે તેને જાણીએ જે ૧ ધર્મવાંધી આપત્કાલે પણ નહિ પડે. [૨]

૩ પછી શ્રીજીમહારાજે કૃપા કરીને એમ ચાતાં કરી જે (૩) પ્રકૃતિ જે જાતી તે જી-

વને ઘડુ કઠળ છે, તથાપિ જો સસ્તંગમાં સ્વાર્થ જણાય તો પ્રકૃતિ ટઢઢી કઠળ નપડે જેમ દાદાસ્વાચરના વરનાં માળસોને અમને રાત્રવાનો સ્વાર્થ છે તો અમને જે પ્રકૃતિ ન ગમે તે રાત્રતા નથી. તેમ સ્વાર્થે કરીને પ્રકૃતિ ટઢે છે તથા મયે કરીને પણ ટઢે છે પણ તે અતિશે નથી ટઢઢી, કેમ જે વ્યારે કોઈક માળસ હોય ત્યારે તેનો મય રાત્રે ને માળસ નહોય તો નરાત્રે. જેમ રાજાને મયે કરીને ચોર પ્રકૃતિનો ત્યાગ કરે છે તેમ જોનો જે સ્વમાય હોય તેની ઉપર ચારંચાર અમે કઠળ વચનના ટંક માર્યા હોય ને કવચાવ્યો હોય તોપણ તે કોઈ રીતે પાછો ન પડ્યો હોય, તે ઉપર તો અમારે ધવું હેત રહે છે તે આમત સ્વમમાં સંભાર્યા વિના તે હેત ધમતું ધમ રહું જાય છે ને ગમે તેમ ધાય પણ તે હેત ટઢતું નથી. [૩] અને કહી જે હરિચક્ત્રને વિષે જે અંગ હોય તેમાં એક અંગ સરસ ૩ હોય તે કહીએ છીએ, જે દાદાસ્વાચરને વિશ્વાસતું અંગ, અને રાજવાડને ત્યાગતું અંગ, અને જીજુવાડને શ્રદ્ધાતું અંગ, અને કાઠુવાડને અમારી પ્રસન્નતા કરવી એ અંગ, અને નિશ્વાનંદ સ્વામીને અમારી પ્રસન્નતા કરવી એ અંગ, અને બ્રહ્માનંદસ્વામીને સસ્તંગની મર્યાદાનો કોઈ રીતે અંગ નધાય એવો આમહ એ અંગ, અને મુક્તાનંદસ્વામીને અમારી પ્રસન્નતા કરવી તથા અમારો વિશ્વાસ એ અંગ, અને સોમલાસ્વાચરને સદા એકરેખીપણું એ અંગ, અને ચૈતન્યાનંદસ્વામીને ધમ જે કોઈ રીતે મહારાજ પ્રસન્ન ધાય એ આપણી કલે વર્તાય તો ઠીક એ અંગ, અને સ્વયંમકાશ્વાનંદસ્વામીને નિશ્વય તથા મહાત્મ્ય એ અંગ, અને ઠાકોરશ્રીણામાડને ધમ જે મગવાન વિના ધીજા પદાર્થમાં રહેતે મારં મન બંધાઈ જાય નહિ ધવું અંગ, અને મોટા આત્માનંદસ્વામીને અમારા વચનતું લલંબન ધાય નહિ ધવું અંગ, એવી રીતે ઘણાક મોટેરા પરમહંસ તથા હરિચક્ત્ર તેનાં અંગ કહ્યાં. અને પછી ધમબોસ્વા જે આદિની મોટેરી ત્રણ વાડ્યો તથા ગોપાલાનંદસ્વામી, બ્રહ્માનંદસ્વામી, મુક્તાનંદસ્વામી નિશ્વાનંદસ્વામી, શુકાધુનિ, સોમઢોસ્વાચર, દાદોસ્વાચર, એ તમે સર્વે જેમ હમણાં આ વર્તમાનકાલે કેવા કહી રીતે વર્તો છો, તથાપિ જો દેશકાલ, સંગ, ક્રિયા એ ચારને વિષે વિષમપણું ધાય તો ધવનો ધમ રંગ રહે નહિ એ વાતમાં કાંઈ સંશય નથી. [૪] ૪ અને કદાચિત્ વિષયમાં બંધાઈ ગયો હોય પણ જો જેને વિષે જેટલો જ્ઞાનાંશ વચારો હોય તે વિષયના બંધનને તોડીને નિકળે તે જ્ઞાનાંશ તે શું ? તો ધમ સમજન હોય જે હું જે જીવ તે આલો છું તથા દેહ તે આલો છે તથા દેહના સંવંધી તે આલો છે, તથા પ્રકૃતિ પુરુષ, ચિરાદ્, મુજાત્મા ને અખ્યાકૃત તેનાં સ્વરૂપ તે આલો રીતનાં છે, તથા મગવાન તે આલો રીતના છે તથા મગવાનતું ધાય તે આલો રીતતું છે, इत्यादिक જે જ્ઞાનાંશ તેની જે અંતરમાં દૃઢતાની યંબી તે પડી હોય, જે પછી જે વૈરાગ્ય વપમે તે વૈરાગ્ય સ્વરો. અને એ વિના ધીજો જે વૈરાગ્ય તેતો વપવી જણાય પણ ધમાં કલ નહિ, જે

થત તો જ્ઞાનાંશથી વપસ્યો જે વૈરાગ્ય તેમાંજ છે. જેમ દિવાનો અગ્નિ તેને ઘાયુ લાગે ત્યારે ઓઝાડ જાય અને વડવાનલ અગ્નિ તથા મેઘમાં જે વિજળીનો અગ્નિ તે જલમાં રહ્યો છે પણ તે જલનો પરાભવ અને ઘાતો નથી ને પ્રજ્વલિત થકા રહે છે, તેમ જ્ઞાનાંશ વિનાનો જે વૈરાગ્ય તેને વિષયનો સંબંધ ઘાય ત્યારે એ વૈરાગ્ય ટકે નહિ, અને જ્ઞાનાંશે કરીને થયો જે વૈરાગ્ય તેને વિષયનો સંબંધ ઘાય તો પણ એ વૈરાગ્ય સીળ ન પડે, વડવાનલ અગ્નિની પેટે પ્રજ્વલિત થકો રહે છે, અને એવો જે જ્ઞાનાંશ તેની કોઈ રીતે કરીને તમારા મનમાં આંટી પડી જાય તે સારુ અમે નિરંતર વાર્તા કરીએ છીએ. કેમ જે કોઈક વાર્તાની ટુંક લાગે તો એવી આંટી પડી જાય. અને જે એમ ન સમજે ને આમારી જાત, આમારી મા, આમારો વાપ, આમારાં સંબંધી, એવી રીતની અર્થમતતા એ યુક્ત જેની સમજણ છે તેને તો અતિ પ્રાકૃત મતિવાળો અનસમજી જાણશે. (૫)

૪ અને વહી શ્રીજીમહારાજે કૃપા કરીને એ વાર્તા કરી જે (૪) મુશ્કુને વસ્કુલ ગુણની પ્રાપ્તિ થાય તેનું કારણ શું છે ? તો મગધાનની કથા વાર્તામાં જેને જેટલી મીતિ તેને તેટલો જગતનો અભાવ થાય તથા કામ ક્રોધ લોભાદિક દોષનો નાશ થાય. અને જો કથા વાર્તામાં જેને આલસ્ય હોય તેની કોરની એમ અટકાવ કરવી જે એમાં મોટા ગુણ નહિ આવે. અને જાણમાં નવ પ્રકારની ભક્તિ કરી છે તેમાં શ્રવણ ભક્તિને પ્રથમ ગણી છે, માટે જો શ્રવણ ભક્તિ જેને હોય તો મેઘલક્ષણા પર્યંત સર્વ ભક્તિનાં અંગ અને પ્રાપ્ત થાય. (૬)

એવી રીતે વાર્તા કરી અને તેજ દિવસ મધ્યાન સમે દાદાસ્વાચરના દરવારમાં ઉત્તરાધે ચાર ઓરડાની ઓસરીની આગલ પરમહંસ સર્વેની પેક્તિ જમવા સારુ ઘેટી હતી તે સમયમાં શ્રીજીમહારાજ લિલવાના દુલ્હની હેંટે ઢોલિયો ઢાઢાવીને વિરાજવાન ૫ હતા પછી શ્રીજીમહારાજે પરમહંસ આગલ એમ વાત કરી જે, (૫) ચાહ્યો હરિમત્ત છે તેનું મહાત્મ્ય તો જ્ઞાણ સમજવું નહિ કેમ જે એ મહાત્મ્યને મિષે કરીને મનમાં એનું મનન થાય એટલે સ્વપ્નમાં આવે માટે મહાત્મ્ય લેવું તો સૌનું સમપણે લેવું, જે એ સર્વે મગધાનના મત્ત છે પણ અધિક ન્યૂનપણે મહાત્મ્ય લેવું નહિ અને જો અધિક ન્યૂનપણે મહાત્મ્ય સમજે તો તેમાં મોટું વિઘ્ન છે. તેમજ ચાહ્યોને ચાહનું મહાત્મ્યજન સમપણે સમજવું અને જો એમ ન સમજે તો એ ચાહ્યોને પણ મોટું વિઘ્ન છે. (૭) ૭

इति वचनामृतम् ॥ २४ ॥ (२५८)

રહસ્યાર્થ ૫૦—આમાં પ્રગ (૫) છે, તેમાં છેલ્લાં (૩) પ્રગ કૃપાશબ્દ છે, તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે જ્યારા યુક્તનો દૃઢ પ્રસંગ રાલે તો આગવત્ ચર્મથી પડે નહિ. (૧) બીજામાં જ્યારા વચન મનાવે ત્યારે તે આત્મકારકે પણ ચર્મ વહી પડે

નહિ, (૨) ત્રીજામાં જોને મોછનો સ્વપ્ન હોય તેની પ્રકૃતિ ટકે છે. (૩) અને મોટેરા પર-
મહંસ તથા હરિમજ્જનાં અંગ કઢાં છે, (૪) અને જ્ઞાને સહિત વૈરાગ્ય હોય તે વિષયમાં
વંચાય નહિ અને માયિક પદાર્થમાં અહંમત્ત્વવાળો અળસમણુ છે. (૫) જોધામાં અ-
વળ મળિ હોય તેના કામાદિક નાશ પામે ને અમારે વિષે પ્રેમલક્ષણા મળિ થાય છે.
(૬) પાંચમાંમાં વાદ માદ્વ અસ્પરસ મહાત્મ્ય અમપણે સમજવું. (૭) થાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં આગવત ધર્મેને કેવી રીતે આસરવા એમ પુછ્યું તેના ઉત્તરમાં ત્રીજી-
મહારાજે સંતનો પ્રસંગ રાસવાનું કહ્યું તેનું શું કારણ હશે ? ને આગવત ધર્મનું શું રૂપ
હશે ? અને નેત્ર મીચીને જાલયો જાય તોપણ આગવત ધર્મમાંથી પડે આસરે નહિ એમ
કહ્યું તે નેત્ર શાં સમજાવું ? ને નેત્ર મીચવાં તે શું સમજવું ? અને પછું આસરવું તે
શું સમજવું ?

૧ હ૦ નિવૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિ એ બે પ્રકારનો ધર્મ છે તે ત્રીજીમહારાજના સંબંધે સહિત હોય
તે આગવત ધર્મ કહેવાય પણ તે ધર્મનું પોષણ ત્રીજીમહારાજના મુક્તને પ્રસંગે કરીને થાય
છે તેથી સંતનો પ્રસંગ રાસવાનું કહ્યું છે. અને શ્રુતિ ને સ્મૃતિ એ બે નેત્ર છે તે શ્રુતિ
સ્મૃતિને જાણતો ન હોય તે નેત્ર મીચવાં કહેવાય, અને સ્પૃહા દેહે કરીને ધર્મ છોપે તે
આગવત ધર્મથી પછડો કહેવાય, અને ઐતઃકરણમાં છોટા ઘાટ થાય તે આસરવો કહે-
વાય, તે સ્તુરુષનો પ્રસંગ રાસે તો સ્પૃહા દેહે નિવસમાં ફેર પડે નહિ ને મનમાં છોટા
ઘાટ પણ થાય નહિ. કેમ જો સ્તુરુષના પ્રસંગથી સ્તુરુષના ગુણ તેમાં આવે છે.

૨ પ્ર૦ ત્રીજા પ્રશ્નમાં વચનથી અધિક પણ ન વર્ષે ને ઓછો પણ ન વર્ષે તો આપત્કાણે
પણ ધર્મમાંથી પડે નહિ એમ કહ્યું તે અધિક વર્ષે તે ધર્મમાંથી આપત્કાણે શી રીતે
પડતો હશે ?

૨ હ૦ ત્રીજીમહારાજે ત્યાગી ગૃહી વાદ માદ્ સર્વેને જો જો વચન પાઠવાનાં કહ્યાં છે તેથી
અધિક વર્ષે તો તેને ત્રીજા મતનો અવગુણ આવે તો તેનું પાપ લાગે તેણે કરીને તે
પડી જાય.

૩ પ્ર૦ (૩ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) ગોષાઢાનંદસ્વામી તથા સોમલ્લાસાધર આદિક મોટા સંત હરિ-
જન તથા મોટેરી ગ્રંથ વાંચ્યો એવા મોટાને વિષમ દેશકાઢામાં એવો રંગ ન રહે એમ કહ્યું
અને (લો૦ ૧૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) અમારી મૂર્તિમાં નિમગ્ન રહે તેને દેશકાઢાદિકે
કરીને પરામત્ત ન થાય તો ક્યારે સાધનિકને પરામત્ત ન થાય તો સદા મૂર્તિમાં રહેના-
રાને ધામમાંથી ત્રીજા જીવોનાં કલ્યાણ કરવા આવેલા એવા મોટાને પરામત્ત થાય એમ
કહેવાનો શો હિતુ હશે ?

૩ હ૦ એમને હરેશે કરીને સાધનિકને શિક્ષા કરી છે પણ યતો મૂલપુષ્પ તથા મૂલઅશ્વઘાદિ-
કના એધર્થને પણ તુષ્ણ જાણે છે તો માયા તો વિચારી શક્યું પણ ક્યાંથી ઝોડ શકે ? તો
માયાનું કાર્ય એવા જો દેશકાઢાદિક તેતો વિચાર શું કરી શકે ? એવા સમર્થ મુક્ત
છે અને જો એમને કારણે આવે કે દૃષ્ટિવે જાહે એવા જીવને પણ મગાથી રહિત કરીને

અશ્વરૂપામમાં તદ્દ બાય વધા સમર્થ છે, પણ સાધનિકને વીક લાગે તે માટે કહ્યું છે. ॥૨૫૮॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૦ દસમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગાનંદશ્રી મહારાજ શ્રી મદદા મધ્યે દાદાસાવરના દરબારમાં બાથમળા વારના ઓરડાની ઓ-સરીય દોહિયા ઉપર બિરાજમાન હતા તે સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં તે પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા વૈષ્ણવ દૈવના હરિમંત્રની સખા મરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે કૃપા કરીને એમ વાર્તા કરી જે (૧) મગવાન સંબંધી માર્ક ઉપાસના, સેવા, શ્રદ્ધા, ધર્મનિષ્ઠા એ આદિક જે જે કરવું તેમાં વીજા ફલની ઇચ્છા ન રાસતી એમ સત્સાક્ષમાં કહ્યું છે તે તો સાતું પણ પટલી તો ઇચ્છા રાસતી જે વળે કરીને મારી ઉપર મગવાનની પ્રસન્નતા થાય પટલી ઇચ્છા રાસતી. અને એવી ઇચ્છા રાસતી વિના અવધું કરે તો તેને તમોગુણી કહેવાય. માટે મગવાનની મક્તિ આદિક જે ગુણ તેણે કરીને મગવત્ પ્રસન્નતા રૂપ ફલને ઇચ્છવું, અને જો એ વિના વીજી ઇચ્છા રાસતે તો ચતુર્થા શુદ્ધિ આદિક ફલની પ્રાપ્તિ થાય. અને મગવાનની જે પ્રસન્નતા તે ઘણા ઉપચારે કરીને જે મક્તિ કરે તેનીજ ઉપર થાય ને ગરીબ ઉપર ન થાય એમ નથી. ગરીબ હોય ને શ્રદ્ધા સહિત જલ વગેરે ફલ ફુલ મગવાનને અર્પણ કરે તો પટલામાં પણ રાખી થાય, કેમ જે મગવાન તો અતિ મોટા છે. તે જોય કોઈક રાજા હોય તેના નામનો એક શ્લોકજ કોઈક કરી છાવે તો તેને માથે આવે તેમ મગવાન તુરત રાખી થાય છે. (૧) અને વળી મગવાનનો ૧ સ્વરો મક્ત તે કોણ કહેવાય તો પોતાના વેદમાં કોઈક લેખ રોગ આવી પડે, તથા અન્ન લાવા ન મળે, વસ્ત્ર ન મળે, હત્યાદિક ગમે પડતું દુઃખ અથવા સુખ તે આવી પડે તો પણ મગવાનની ઉપાસના, મક્તિ, નિયમ, ધર્મ, શ્રદ્ધા વગેરે રંચ માત્ર પણ મોઝો ન પડે રતિયા સરસ થાય તેને સ્વરો મક્ત કરીય. (૨)

- ૨ પછી શ્રીજીમહારાજને રાજવાડે મક્ત પુછ્યો જે (૨) હે મહારાજ ! કિયા ગુણે કરીને તમે રાજી થાઓ ને કિયા દોષે કરીને કુરામી થાઓ ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે બાટલા તો વચનમાં દોષ છે, તે કિયા તો પોતાના અંતરમાં કાંઈક વિ-શેષ વર્તવાનું હોય તેનું અપને એકવાર કહી દેવું જે હે મહારાજ ! તમે કહો તો હું આપી રીતે વર્તું પણ વારંવાર ન કહેવું, જે હે મહારાજ ! હું બાથ વર્તું, હું આમવર્તું, તમે કેમ કહેતા નથી ? તે ન ગમે. અને મને પોતાનો દૃષ્ટિય જાણે ને ધારેવારે ધારા વેળ ઉપર વેળ લાગે તે ન ગમે. અને હું કોઈની આગળ વાત કરતો હોઉં ને ચોક્કાવિના વચમાં ઘોલે તે ન ગમે. અને મગવાનનું ધ્યાન કરવું તથા ધર્મ પાઠ્યોમક્તિ ક-રતી હત્યાદિક જે જે શુભ ક્રિયા કરવાની છે તેને જે મગવાન ઉપર નાસે જે મગવાન કરાવશે તો થાશે તે ન ગમે. અને આમ હું કરીશ એમ કેવલ પોતાનુંજ વલ રાસે પણ

૩.

અવતારવૃત્ત કે. ૨૫-૨૬

મગવાનું કામ ન રાલે તે ન ગમે. અને જેને ચોલવામાં પોતાના અંગનો ઠા ન હોય તે તો અતિથે ન ગમે. અને શીખાં વ્યવહારિક કામ કરવાં હોય તેમાં તો લાજ તથા આલસ ન હોય ને મગવાનની વાર્તા કરવી કથા કરવી કીર્તન ગાવાં તેમાં કાજ રાલે ને આલસ રાલે તે ન ગમે. અને સ્વાગનો અથવા ધક્કિનો અથવા કોઈ રીતનો જે અહંકાર ઘોઘીમાં લાવે તે ન ગમે. અને સવા થેડી હોય ત્યારે સૌથી ઢેલો આવીને બેસે પણ પોતાને ક્યાં ઘટું હોય ત્યાં ન બેસે તે ન ગમે. તથા કોઈક મોટા તે સમામાં બેઠા હોય ને તેને કુળી બારીને માગ કરીને પોતે બેસે તે ન ગમે. અને વાદ મા-ળસ હોય ને તે પોતાના અંગને ઢાંકીને કાજા સહિત ચર્ચે તે ગમે. તથા ચાલે ત્યારે નીચી દૃષ્ટિ રાસીને ચાલે પણ ફાટી દૃષ્ટિ રાલે નહિ તે ગમે. અને અમારાં દર્શન કરતા હોય ને કોઈક વાદ માદ આપે કે કુતલ નિસરે કે કાંઈ સ્વસ્થે તેની સામું વારંવાર દર્શન શ્રુતીને જુવે, પણ એક દૃષ્ટિએ દર્શન ન કરે તેની ચપર તો એવી રીસ વહે જે શું કરીએ સાધુ થયા, નહિ તો એનું કાંઈક તાદન કરીએ પણ તે તો ધાય નહિ, કેમજે સાધુને કોઈનું તાદન કરવું એ અતિ અવોગ્ય કર્ય છે. અને જે કપટ રાલે પણ પોતાના મનના જે સંકલ્પ તે જેને કહેવા યોગ્ય હોય તેની આગળ પણ કહે નહિ તે ન ગમે. અને માન, તથા ક્રોધ તથા કોઈવી દ્વાદને રહેવું, તે શું સો પોતાના મનમાં જેવું હોય તેવું શીખાવી દ્વાદને કહેવાય નહિ એ ગ્રનવાનાં તો અતિથે છેડાં છે. અને હરિમક્તને માંહોમાંહી બરોબરીયાપણું રહે પણ એક વક્તો બાર ન આવે એ પણ અતિથે છેડું છે.

(૩) ॥ કૃતિચનામૃત ॥ ૨૫(૨૫૯)

૩

રહસ્યાર્થ ૫૦—જામાં પ્રથમ (૧) છે, તેમાં પહેલું કૃપાવાચ્ય છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે અતિ આત્મિક ગુણે કરીને અમારી પ્રસન્નતા કૃપા પાડેને કૃપાજી અને અજ્ઞાપે કરીને ઘોઘી સેવા કરે તો પણ અને રાજી કહ્યું હીય. (૧) અને ગમે તેવું સુખ દુઃખ આવી પડે તો પણ નિયમ ધર્મમાંથી મોઢો પડે નહિ તે અમારો સ્વરો મક્ક છે. [૨] શીખામાં રાજી, કુરાજી, યવાના ગુણ વેષ બતાવ્યા છે અને માન ક્રોધ તથા કોઈવી દ્વાદને રહેવું ઘટકે જેને જેમ કહેવું ઘટે તેમ તેને કહેવામાં તેનાથી દ્વાદને તેની મોખમમાં લેવાવું તેતો અતિથે મુંઝું છે તથા માંહોમાંહી બરોબરીયાપણું રહે તે પણ અતિથે મુંઝું છે. (૧) વાવતો છે. ॥ ૨૫૯ ॥

સંવત ૧૮૮૫ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૧ એકાદશીને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદશી મહારાજ શ્રી ગઢવાળ્યે દાદાસ્વાચરના વરંવારમાં શ્રીમોપીનાથજીના મંદિરને વિશે વિરાજવાન હતા ને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. ને પોતાના મુસ્તારબિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેવદેશના હરિમક્તની સમા મરાદને થેડી હતી.

૧

પછી શ્રીજીમહારાજે થય વાર્તા કરી જે (૧) મગવાનની પેટે સેવા કરવા યોગ્ય

પણ જે સંત તે કેરા હોય તો, ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ આદિક જે બાવાના ગુણ તેની જે ક્રિયા તેને પોઠે દાર્બીને વર્તે પણ પની ક્રિયા કરીને પાંતે દવાય નહિ, ને ભગવાન સંબંધી ક્રિયાનેજ કરે, ને પંચ વર્તમાનમાં દદ રહેતા હોય, ને પોતાને બ્રહ્મરૂપ માને ને પુરુષો-ચમ ભગવાનની વપાસના કરે, પણ જે સંત તેને યતુષ્ય જેવા ન જાણવાને દેવ જેવા પણ ન જાણવા, કેવ જે પની ક્રિયા દેવ યતુષ્યને વિષે હોય નહિ અને પણ સંત યતુષ્ય છે તો પણ ભગવાનની પેટે સેવા કરવા યોગ્ય છે. માટે જેને કરવાળનો સ્વપ્ન હોય પણ જે પુરુષ તેને પણ સંતની સેવા કરવી અને પણ સાધુગુણે યુક્ત જે બાદ તેની સેવા બાંહે કરવી. (૧)

૧

૨ પછી બીજીયહારાજને આત્માનંદસ્વામીય પ્રશ્ન મુજબો જે, (૨) આ સત્સંગમાં જે વર્તમાનનો પ્રવંચ છે તેમાં જ્યાં સુધી રહેતો હોય ત્યાં સુધી તો જેઓ તેઓ હોય તેને પણ પંચવિધે કરીને વંચન થાય નહિ, પણ કોઈક દેશકાળને યોગે કરીને સત્સંગથી બહાર નિસરી જવાય તો પણ જેને પંચવિધ વંચન ન કરી શકે તે પુરુષ કેવો હોય તેનાં જાણ કરો ? ત્યારે બીજીયહારાજ બોલ્યા જે જેની બુદ્ધિમાં ધર્મોક્ષ વિશેષણે વર્તતો હોય, ને આસ્તિકપણું હોય જે આ લોકમાં જે સારું નરતું કર્મ કરે છે તેનું જે સારું નરતું કર્મ તેને જરૂર પરલોકમાં યોગ્ય છે એવી દદ મતિ જેને હોય, તથા જ્ઞાન હોય જે હુંદે કરદું તો આ લોકમાં મળસ આગલ શું મુલ્ય લેતાદહું ? એવો જે હોય, તે ગમે ત્યાં જાય તો પણ એને કોઈ પદાર્થ તથા સ્ત્રી આદિક તે વંચન કરી શકે નહિ. જેમ મયારામ. મદ્દ છે તથા મુલમી બ્રહ્મચારી છે તથા નિષ્કલ્લાનંદસ્વામી છે એવી જાતના જે હોય તેને સ્ત્રી ધનાદિક વર્તમાનનો યોગ થાય તો પણ એ દગે નહિ. (૨) અને એવો ન હોય ને તેને જો ૨ એક આત્મનિષ્ઠાપણું હોય જે હું તો આત્મા હું બ્રહ્મ હું તે મારે વિષે શ્રુમ અશ્રુમ ક્રિયા લાગતી નથી હું તો અસંગ હું વૃત્ત અંગ હોય, તથા ધીરું એમ હોય જે ભગવાનનો મદિમા થદુ સમક્ષે, ને તે મદિમાની થદુ વાર્તા કરે જે કાંઈક ધર્મ વિકલ્પ વર્ત્યાદ જાણે તેનો જો માર છે ? ભગવાનનો મદિમા થદુ મોટો છે. એ જે રીતના જે હોય તેમાં એ જે રીતના જે દોષ તે ધર્મ પાલકમાં મોટા અંતરાય રૂપ છે. માટે આવી રીતે સમક્ષે તો સારું જે આત્મનિષ્ઠા પણ વર્તાય હોય તથા ભગવાનનું મદાત્મ્ય પણ સારી પેટે સમક્ષે અને નિષ્કામપણું, નિર્લોભપણું, નિઃસ્વાદપણું, નિઃસ્નેહપણું, નિર્માનપણું એ આદિક જે ધર્મ તેને ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે સમક્ષી ને દદવળે પાલે ને એમ સમક્ષે જે હું એ ધર્મને પાલીશ તો મરી સપર ભગવાન થદુ રાત્રી થાશે. ને જો હુને કોઈ રીતે ધર્મમાંથી કાંઈક અંગ પદક્ષે તો ભગવાનનો મારી સપર થદુ કુરાત્રીયો થાશે. એવી રીતે જેના અંતરમાં દદ મંચી હોય તે મક્ક ધર્મમાંથી કોઈ વિવલ પડેજ નહિ, અને એવો જે હોય તેને કોઈ

૩૮

અવનિવૃત્તિ છે. ૨૧

માયિક પદાર્થ વંચન કરી શકે નહિ. અને આવી રીતની સમજણવાળો ન હોય ને ધીમો ગમે તેવો જ્ઞાનવાળો હોય કે ભક્તિવાન હોય તેને પણ ધર્મવાંધી કાંઈક મેંગ થઈ જાય સ્વરો, તથા માયિક પદાર્થ વંચન કરે સ્વયં એ સિદ્ધાંત વાર્તા છે. (૩)

૩

૩ પછી વચ્ચે ધીમીમહારાજે કૃપા કરીને એમ વાર્તા કરી છે (૩) અમને અહંકાર ન ગમે, તે અહંકાર ભક્તિપણાનો હોય, સ્વામ્યપણાનો હોય, વૈરામ્યપણાનો હોય, જ્ઞાનપણાનો હોય, સમજણનો હોય, વર્તમાન પાલ્લવાનો હોય એ રીતનો છે એ અહંકાર તે અમને ન ગમે. અને દંધ ન ગમે, તે દંધ શું તો પોતાના હૃદયમાં ભગવાનનો નિશ્ચય ભક્તિ ને ધર્મ તે ધોટાં હોય ને ધીમા આગળ પોતાની મોટવણ વધાર્યા સારુ ડરધી તો તેને વધુ જણાવે તે ન ગમે, અને પોતાને ને ભગવાનને એ અમેદપણે મળે તે ન ગમે, તથા એ નિયમ ધાર્યો હોય તે નિયમને ઘડીક છુટી દે ને વધી ઘડીકમાં પાછે પરી રીતે એ શિથલ વર્તવો હોય તે ન ગમે, અને ભગવાનનો મહિમા તો હામો મોટો સમક્ષે ને પોતાને અતિશે તુલ્યપણે સમક્ષે પણ દેહથી જુદો એ આત્મા તે રૂપ પોતાને ન માને તે ન ગમે. ને હવે એ ગમે તે કઠીર છદ્મ એ ભગવાનનો મહિમા તો ચર્ચાર્ય સમક્ષે ને પોતાના દેહથી વ્યતિરંક એ પોતાનો આત્મા તેને જ્ઞાનરૂપ સમક્ષે ને ધર્મમાં દૃઢ રહ્યો હોય, ને ભગવાનની અવલ ભક્તિ કરતો હોય, અને આવી રીતનો પોતે હોય તો પણ સત્સંગમાં કોઈક કાંઈ ન સમજતો હોય ને ભગવાનનો નિશ્ચય તો હોય તેને મોટો જાણે ને તેની આગળ પોતાને અતિ તુલ્ય જાણે, અને વાર્તા કર્યામાં પોતાને મુલ્યે કરીને પોતાની સમજણનો કેપ કોઈની આગળ લગાર પણ જણાવે નહિ, એવો એ હોય તે અમને વધુ ગમે. એ રીતે ધીમીમહારાજે વાર્તા કરી. (૪) ॥ ૬૦ ૪૦ ॥ ૨૬ ॥ (૨૬૦) ૪

૪૬૫૫૫ ૫૦—મામાં પ્રથમ [૧] ગ્રજ છે, તેમાં પહેલું ને ત્રીજું કૃપાવાક્ય છે. તેમાં પહેલામાં દ્વિત્રિયો અંતઃકરણને ઢાલીને અમારા સંબંધી ક્રિયા કરે ને છુદ્ધ જ્ઞાનરૂપ પોતાને માનીને અમારી કપાસના કરે પણ આંતરિક સંતની સેવા તે અમારી સેવા તુલ્ય છે અને પણ ગુણે યુક્ત થઈ હોય તેની સેવા ચાહ્યોય કરવી એમ ધીમીમહારાજે કહ્યું છે. [૧] ધીમામાં ધર્મ તથા આસ્તિકપણું ને લાજ એ ગ્રજ હોય તે સ્ત્રી આદિકમાં લેવાય નહિ, (૨) અને આત્મનિષ્ઠા હોય ને અમારું મહાત્મ્ય વધુ જાણતો હોય તે એમ જાણે એ હું નિષ્કામાદિક ધર્મ નહિ પાડું તો ધીમીમહારાજ કુરાજી મને એમ સમજેતો ધર્મથી વહે નહિ. (૩) ત્રીજામાં પોતાને એ અંગ ગમે ને ન ગમે તેની ચિન્તિ કહી છે. (૪) માવતો છે.

૧ ૫૦ પહેલા પ્રથમાં અમારી પેટે સેવા કરવા યોગ્ય પણ એ સંત તેમને મનુષ્ય જેવા ન જાણવા ને દેવ જેવા પણ ન જાણવા એમ ધીમીમહારાજે કહ્યું છે મનુષ્ય કોને જાણવા? ને દેવ કોને જાણવા?

૧ ૫૦ માયામાંથી રૂપજ ચાલ છે પણ એ જીવ તે જીવકોટીને આ ઠેકાણે મનુષ્ય જાણવા,

અને માયાથી ઘર જે રૂંધરફોટી, પ્રજાફોટી, મૂલજાણરફોટી તે સર્વેને આ ઠેકાણે દેવ આગવા કેમ જે ૫ સર્વે સ્વસ્થવાદિક ક્રિયા કરે છે તે ક્રિયા સંત નથી કરતા સંત તો ૫૬ મૂર્તિના સુખમાંજ તુલ્ય રહે છે. માટે તે સર્વથી ઓજીમહારાજના સંત પડેલે સુખ તેમને અધિક કહ્યા છે.

- ૧ ૨૦ જામાં અમારા સંબંધીજ ક્રિયા કરે પણ જે અમારા સંત તે અમારી પેટે સેવા કરવા યોગ્ય છે એમ ઓજીમહારાજે કહ્યું અને (છે ૦ ૩૫ ના ૬ પાંચમા પ્રશ્નમાં) છો સ્થળે યુક્ત સાધુની સેવા પણ ઓજીમહારાજે પોતાની સેવા તુલ્ય કહી છે અને (૪૦ ૫ના પોષા પ્રશ્નમાં) મોટા પુરુષની અને ઓજીમહારાજની સરસી સેવા કરવાથી સો અન્ને કસર મટવાની હોય તે આ અન્ને મટી જાય એમ કહ્યું છે આ પ્રશ્નમાં ઓજીમહારાજના સર-સીજ મોટા સંતની સેવા કરવાનું કહ્યું તે સરસી સેવા કેવી રીતે કરવી ?
- ૨ ૪૦ (૨૦ ૫૪ ના પોષા પ્રશ્નોત્તરમાં) જેવી રીતે આત્મચુદ્ધિ, પોતાપણની ચુદ્ધિ, દેવ ચુદ્ધિ ને તીર્થચુદ્ધિ રાખવાની કહી છે તેવી રીતે સેવા કરવી.
- ૩ ૨૦ (૩૦ ૩૩મા પ્રશ્નમાં) પોતાને ને અમને અભેદપણે ધરજે તે અમને ન ગમે એમ કહ્યું છે ઓજીમહારાજને કેવી રીતે ધરજે તે અભેદપણે અથવા કહેવાય ?
- ૪ ૨૦ પરમજ્ઞ જે અગવાન તે હું હું એમ માને પણ સ્વામી સેવકપણું ન શકે તે અભેદપણે અથવા કહેવાય તે ઓજીમહારાજને ન ગમે ॥ ૨૬૦ ॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫ બુનવને દિવસ સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી મદદા મધ્યે દાદાસાવરના દરબારમાં ઓગોપીનાથજીના મંદિરને વિષે વિ-રાજમાન હતા ને સર્વે સ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતાં ને પોતાના મુસ્તારબિંદી આગળ પરમર્સ તથા વેશ વેશના હરિવક્ત્રની સખા મરાઈને બેઠી રહી.

- ૧ પછી ઓજીમહારાજે વાર્તા કરી જે, (૧) શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ, ૫ પંચ વિષય સંબંધી જે સુલ તે દિવ્ય મૂર્તિ પણ જે અગવાન હુલોષપ તેની જે સુલભ્ય મૂર્તિ તે રૂપ જે ૫૬ સ્વલ્લ તેને વિષે રહ્યું છે. તે જો અગવાનની મૂર્તિનાં દર્શન કરતા શીશ્વ તો રૂપનું સુલ પ્રાપ્ત થાય ને વીજા જે સ્વર્ગાદિક પાર વિષય તેનું સુલ પણ પ્રાપ્ત થાય તે ૫૬ સમયને વિષે થાય છે. અને વીજા માધિક જે પંચ વિષય છે તેમાંતો ૫૬ વિ-વ્યનો સંબંધ થાય ત્યારે ૫૬ વિષયનું સુલ પ્રાપ્ત થાય પણ વીજાનું ન થાય. ઘાટે માધિક વિષયમાં મિષ્ટ મિષ્ટાળે સુલ રશાં છે, અને તે સુલ તો તુષ્ક છે ને નાશવંત છે ને અંતે અપાર દુઃસ્થનું કારણ છે, અને અગવાનમાં તો સર્વે વિષયનું સુલ ૫૬ કાલે પ્રાપ્ત થાય છે ને તે સુલ મહા અલૌકિક છે અને અસંદ અધિનાશી છે. તે સાથે જે મુશુહુ હોય તેને માધિક વિષયમાંથી સર્વે પ્રકારે વૈરાગ્ય પામીને અલૌકિક સુલભ્ય થવી જે અગવાનની દિવ્ય મૂર્તિ તેને વિષે સર્વે પ્રકારે જોડાયું. (૧)

૨ અને વ્હી બીજીમહારાએ એ વાર્તા કરી છે, (૨) જે હરિમત્કને મગવાનની મક્કિનો સ્વપ્ન હોય તથા સંત સમાગમનો સ્વપ્ન હોય તો તે ગમે તેવો પોતાનો સ્વપ્નાવ હોય તો તેને ટાઢીને એમ તે સંત કહે ને તેની મરબી હોય તેમ વર્ષે અને તે સ્વપ્નાવ તો ઘસો હોય જે ચૈતન્ય સાથે જડાઈ ગયો હોય તો પણ તેને સત્સંગના સ્વપ્નાવો ટાઢી નાલે. તે ઉપર પોતાની વાર્તા કરી જે અમારો મધ્યમ ત્યાગી સ્વપ્નાવ હતો પણ જો રા-માનંદસ્વામીનાં દર્શનનો સ્વપ્ન હતો તો મુક્તાનંદસ્વામીની આજ્ઞા અનુસારે વર્ષા, પણ અમારા મનનું મનનું કાંઈ ન કર્યું. અને વ્હી જે હરિમત્ક હોય તેને કોઈ જાતની આંટી પાડવી તેની એવ બિક્કિ છે, જે એક તો નિષ્કામાદિક વર્તમાનની આંટી પાડી હોય, ને એક એવી આંટી પાડી હોય જે આ ટેકાને હું આસન કરું તો નિદ્રા આવે ને બીજે ટેકાને ન આવે. એ આદિક અનેક પ્રકારની જે તુચ્છ સ્વપ્નાવની આંટી પાડી હોય એ બેયને એક રીતની ન સમજવી, વર્તમાનની આંટી તો પોતાના બીજનરુપ છે, ને તેને વિષે થડુ માલ છે એવી રીતે મહાત્મ્યે સહિત તેની આંટી પાડવી, અને બીજા સ્વપ્નાવની આંટી પાડી હોય તેને વિષે તો તુચ્છપણું જાણવું ને તેને સંત મુકાવે તો મુકી દેવી, ને મધ્યમની આંટી મુકવી નહિ. અને એ બેયને બરોબર સમજે તો એને વિષે મુદપણું જાણવું. એમ બા-લ્લક હોય તેણે મુઠીમાં વદામ છાલી હોય તેને કોઈ મુકાવે તો મુકે નહિ, ને રૂપિયાની મુઠી વાળી હોય ને સોના મહોરની મુઠી વાળી હોય ને તેને મુકાવે તો તેને મુકે નહિ. ત્યારે એ બાલ્લકે વદામ તથા રૂપિયા ને સોના મહોર તેને વિષે બરોબર માલ જાણ્યો માટે એ બાલ્લકને વિષે મુદપણું છે. અને વ્હી એમ કોઈકના હાથમાં વદામ હોય ને ચોર આવીને કહે જે તું મુકી દે નહિ તો તરબારે માર્યું કાપી નાલીશ ત્યારે તે ડાહ્યો હોય તો તેને આપીશે ને મૂલ્ય હોય તો ન આવે, તેમ એ બે પ્રકારની આંટીમાં ન્યૂનાધિકપણું જાણવું. ને એમ હોય નહિ ને બેયમાં સામાન્યપણું જાણે તો એનો આંટીદાર સ્વપ્નાવ જા-ણવો ને તેને ધાની જાણવો, ને આંટીવ કરીને તે વર્તમાન પાલ્લતો હોય ને જો મરણ પર્યંત એમને એમ નમે તો ઠીક પણ તેનો ધુરો વિશ્વાસ ન આવે, કેમ જે જો એને કોઈક જાતનાં વેળ કાને અથવા તેનું માન ન રહે તો એવો એ રહેશે નહિ, અને જે આંટીવ કરીને વર્તમાન પાલ્લતો હોય ને મક્કિ કરતો હોય તેવો રાજર્ષિ કહેવાય, ને જે મગવાનની પ્ર-સમતાને અર્થ મગવાનની મક્કિ કરતો હોય તથા વર્તમાન પાલ્લતો હોય તે તો મહર્ષિ કહેવાય ને તે સાધુ કહેવાય, એવી રીતે એ બેમાં ફરકનો ખેદ પણ છે. (૨)

૨

૩ અને વ્હી એમ વાત કરી છે, (૩) ધાન દેખ્યાં જે ક્રોધ એ ત્રણ દોષ તે કામ કરતાં પણ અવિશે હુંદા છે, કેમ જે કામી ઉપરતો સંત દયા કરે પણ ધાની ઉપર એ કરે, ને ધાનમાંથી દેખ્યાં ને ક્રોધ વપાય છે માટે ધાન મોટો દોષ છે, ને ધાને કરીને

સત્સંગમાંથી પછી આવે છે એવો કામો કરીને નથી પડતો, કેમ જે આપણા સત્સંગમાં યુક્ત્ય હરિચક્ર ઘળા છે તે સત્સંગમાં પડ્યા છે માટે એ માન ર્હ્યાં ને ક્રોધ એ ગ્રગ વપર અમારે અતિશે અવાય રહે છે, ને અમારાં જે જે વચન હલેલાં હશે તેમાં પણ એ-મગ્ન હશે તે વિચારીને જુઓ તો જગાડ આવશે માટે મગ્નનનું મહાત્મ્ય સમજીને માનને ઠાઠવું. (૩)

૪ અને ચઢી શ્રીજીમહારાજે એમ વાર્તા કરી જે, (૪) મગ્નનનો નિશ્ચય તે કેને કરીએ તો જેમ આ સંસારમાં પ્રથમ વાલ્કયનામાંથી મા, વાય, વર્ણ, આશ્રવ, નાત્ય, જાત્ય, પશુ, મનુષ્ય, જલ, અગ્નિ, પૃથ્વી, વાયુ, આકાશ इत्यादિક જે જે પદાર્થનાં નિશ્ચય થયો છે તે જાણે કરીને થયા છે. ને જ્ઞાત્ર ન મંખલયાં હોય તો જોકમાં જે શબ્દ તે જ્ઞાત્રવીજ પ્રત્યક્ષે તેણે કરીને તેનો નિશ્ચય કર્યો છે. તેમ જાણે કદાં જે નિષ્કામ, નિર્જોષ, નિર્માન, નિઃસ્વાદ, નિઃસ્નેહ इत्यादિક સંતનાં લક્ષણ તેને સાંખ્યીને એવાં લક્ષણ જ્યાં દેસાય એવા જે સંત તેને ને મગ્નનને સાક્ષાત્ સંવંધ હોય માટે એવા સંતના વચને કરીને મગ્નનનો નિશ્ચય કરશે ને તેના વચનમાં દૃઢ વિશ્વાસ કરશે તેને નિશ્ચય કરીએ. (૪)

૫ અને તે પછી ચડોદરાવાળા નાગવલ્લે શ્રીજીમહારાજને પ્રશ્ન પુછ્યો જે [૫] જેને મગ્નનનો દૃઢ નિશ્ચય હોય એવો જે મગ્નનનાં ભવત તેનાં જે સંવંધી તેનું કલ્યાણ તે ભવતના સંવંધે કરીને છે કે નથી ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ ચોત્પા જે, જો એના સંવંધીને તથા એના વિચીને એને વિષે હેત હોય તો એનું કલ્યાણ થાય ને હેત ન હોય તો ન થાય ને જો સંવંધી પણ ન હોય ને જો તેને એ ભવતને વિષે હેત હોય તો તેનું પણ સારું થાય કેમ જે એને છુટાટાણું થાય ત્યારે તે ભવત તેને સાંખી આવે ને તે ભવતની વૃત્તિ તો મગ્નન સાથે નિરંતર લાગી છે ને તે ભવતનું તેને સ્મરણ થાય માટે તેનું કલ્યાણ થાય છે. [૫]

૬ અને ચઢી શ્રીજીમહારાજ ચોત્પા જે [૬] અમે આત્માના સ્વરૂપની વાર્તા કરીએ છીએ તથા મગ્નનના સ્વરૂપની વાર્તા કરીએ છીએ તે વાર્તા કરીને જેનું એનું મુલ્લ છે તેનુંજ મુલ્લ તો આવતું નથી. અને જેનું એનું યથાર્થ મુલ્લ છે તે તો સમાધિ કરીને જા-શ્યામાં આવે છે, તથા વેદ છુટકા કેડે જાળ્યામાં આવે છે, પણ કેવલ વાર્તા કરીને જાળ્યામાં આવતું નથી. જેમ રુપનું મુલ્લ તે જેને કરીને યોગવાય છે, પછી તે મુલ્લને છુલ્લે કરીને વસાળ કરે જે વડુ સારુ રૂપ દીઠું ત્યારે તે મુલ્લનો અનુભવ જેવો નેમને થયો તેવો છુલ્લને ન થયો. તથા અચ્છે કરીને શબ્દને સાંખ્યી નાસિકા કરીને ટીપ સુંઘ્યો, બીજા કરીને રસ પાચ્યો, પછી તે તે મુલ્લનું વચને કરીને વસાળ કરે

તો વેદાંતના ગ્રંથને સાંયત્તીને ધીજા આકારને સ્વોટા કરે તેમ ઓઠુઆદિક જે ધગવા-
નના આકાર તેને પણ સ્વોટા કરે એ વેદાંતીને અતિ પામી જાણવા. અને ધીજો જે એમ
સમક્ષતો હોય જે ધગવાનને મચીએ તો ગોલોકને વૈકુંઠ લોકમાં સ્ત્રી, મોગ, સ્નાન, પાન
આદિક જે પંચ વિષયનાં મુલ્ય તેને પામીએ, પત્ની તે મુલ્યની આસક્તિએ કરીને ધગ-
વાનને પણ ખુલી જાય ને હુલ્લો કુલુદિશાળો થઈને એમ સમક્ષે, જે એ મુલ્ય ન હોય તો
એ ધામમાં રાધિકા લક્ષ્મી આદિક સ્ત્રીઓ મેલે ધગવાન પણ રમે છે માટે એ મુલ્ય પણ
સ્વર્ગ છે. પણ ધગવાનને પૂર્ણકામ ને આત્મારામ ન સમક્ષે અને એવી જે ધગવાનની ક્રિયા
છે તેતો પોતાના મલ્લના મુલ્યને અર્થ છે તે સારુ જ્ઞાન વૈરાગ્યે સહિત ધગવાનની મક્તિ
કરવી. અને એ ધગવાનના સ્વરૂપને જેણે એમ જાણ્યું હોય જે સર્વ મુલ્યમય મૂર્તિઓ એ
ધગવાનજ છે ને ધીજે પંચ વિષયમાં જે મુલ્ય તેતો એ ધગવાનના મુલ્યનો કિંચિત્ લેત
છે. એમ ધગવાનને ઘરાલ્યે સહિત જે સમક્ષો હોય તે કોઈ પદાર્થમાં વંચાવણ નહિ
અને એ ધગવાનના ધામના મુલ્ય આગઢ ધીજા ઢોકનાં જે મુલ્ય તે તો નરક જેવાં છે
એમ મોક્ષ ધર્મમાં કહ્યું છે. આવી રીતે ધગવાનના મલ્લને સમક્ષવું. અને એમ ન સમક્ષે
તો એ મે મકારે કરીને ધગવાનમાંથી પડી જાય છે. (૧)

૧

૨

પછી ઓઠીમહારાજને મુરોલાચરે મક્ષ પુછ્યો જે, (૨) ધગવાનને તથા સંતને
જેવા છે તેવા નિશ્ચયપણે જાણીને પણ કોઈતું અંતર પાછું પડી જાય છે તેતું શું કારણ
છે ? પછી ઓઠીમહારાજે ઉત્તર કર્યો જે એણે ધગવાનનો નિશ્ચય કર્યો હતો ત્યારેજ
એમાં કાચપ રહી ગઈ છે. તે શું તો કોઈકને સ્વાદે કરીને સારું સારું સ્વાદા જોઈતું
હોય ને તેને ધગવાન તથા સંત તે સ્વોદે ત્યારે તેતું અંતર પાછું પડી જાય, તથા કામનો
પાટ રહી ગયો હોય ને તેને સ્વોદે તથા લોભ રહ્યો હોય ને તે લોભને મુકાવે ને કાંઈ
જે આ તારું ધન, માલ, સેવરવાદી તે કોઈકને આપી દે ત્યારે તે વચન પછે નહિ તેણે
કરીને પાછો પડી જાય, તથા માન હોય ને તે માનને સંત તથા ધગવાન સ્વોદે ને અપ-
માન કરે તેણે કરીને પણ પાછો પડી જાય એવી રીતે નિશ્ચય હોય ને જે જે પોતામાં
અચ્છુણ રહી ગયો હોય તેણે કરીને પાછો પડી જાય છે અને જેણે નિશ્ચય કર્યો હોય
તે સમયમાંજ એ અચ્છુણને ટાઢીને કર્યો હોય તો તે પાછો પડે નહિ. અને એ અચ્છુણ
હવળાં પણ જેમાં જેમાં હશે તે જો વિચારીને પોતાના અંતર સામું હુલે તો જખાઈ આવે
જે આ રીતને અંગે હું કાચો છું તે જો એમ હુલે પાખવાતું કહેશે તો હું વિમુલ્ય થઈશ
એમ યથાર્થ જાણે. (૨)

૨

પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી તથા શુકલનિ તથા મુરોલાચર એ ત્રણને ઓઠીમહારાજે
૩ પુછ્યું જે (૩) તમે જેણે કરીને પાછા પડી જાઓ એવી તથારામાં કિયો અચ્છુણ છે ?

૩.

અવધાનુવ્રત છે. ૨૮

સ્વારે ૬ ગમે કહું છે હે મહારાજ ! ધાનકુપ દોષ છે માટે જો કોઈક ચરોચરીવા સંત અપમાન કરે તો કાંઈક ધુંધળ થાય.

૪ પછી શ્રીજીમહારાજ ચોત્થા જે અમે શુદ્ધીએ છેવ્ છે, (૪) ॥ યુવતય યથા તૈ ન યયુરન્તમનન્તતયા ॥ ૧૧ ॥ રાતે મહાસ્મ્યે સહિત મગવાનને જાખ્યા હોય ને ૧૧ જે અગવાન તેના જે સંત તે સાચે માન, રૂપ્યા, ક્રોધ કેમ થાય ? ને જો થાય છે તો શું જાખ્યામાં પેર છે ? કેમ જે બનરક સાહેબને જાખ્યો છે જે ૧ સમય પૃથ્વીનો પાદલાહ છે ને ચઢીયો છે ને જો તેનો એક ગરીબ સરસો હમેલીયો જાખ્યો હોય તો તેનો હુકમ મોટો રાજા હોય તે પણ માને ને તે જેમ કહે તેમ દોર્યો દોરત્ય. જામાટે છે તે રાજા ૧૧ એમ જાખ્યું છે જે ચઢીયો જે બનરક સાહેબ તેનો ૧ હમેલીયો છે, અને બેથી જે ચઢીયો તેની આગળ ધાન રહે નહિ, તેમ જેણે મગવાનને સમય દેખ્યે સહુદિના બની જાખ્યા હોય તો તેના સંતની આગળ ધાન કેમ રહે ? પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી ૧૧ કહું છે હે મહારાજ ! તમે ઠીક કહોજો જો ૧૧ મહાસ્મ્યે સહિત મગવાનને જાખ્યા હોય તો માન રૂપ્યા ક્રોધ તે સંતને આગળ થાયજ નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજ ચોત્થા જે હુલોને ચઢ-વજા કેવા મોટા હતા ને કેવા ઢાઢા હતા પણ જો મગવાનની મોટાઈને જાણતા હતા તો તે મગવાનને વિષે હેતવાઢી જે વ્રજની ગોપીયું તેના ચરણની રજને પામ્યા સારુ થન બેઠીનો અચતાર પામ્યો તે કહું છે જે ॥ આસાપહોચરખેણુજુપામૈસ્વા ॥ તથા બ્રહ્માયે પણ કહું છે જે ॥ અહોમામ્યમહોમામ્યનંદગોપજૈકસાં । યન્નિવ્રજં પરમાનંદં પૂર્ણં બ્રહ્મ સનાતનં ॥ ૧૧ ॥ રીતે બ્રહ્મા પણ મગવાનનું મહાસ્મ્ય જાણતા હતા તો ૧૧ રીતે બોલ્યા તે માટે જો મગવાનની ને સંતની ૧૧ રીતે મોટાઈ જાણતો હોય તો માન, રૂપ્યા, ક્રોધ રહેજ નહિ ને તેને આગળ દાસાનુદાસ થાને જો ને ગમે તેટલું અપમાન કરે તોપણ તેના સંગને શુદ્ધીને છેટે જવાને રૂચેજ નહિ. અને ૧૧ પનમાં થાય નહિ જે હવે તો ક્યાં હુપી સમી ૧ ? આપણ તો આપણે પેર બેઠા ચકાજ મજન કરશું તે માટે ૧૧ મહાસ્મ્ય સમગ્રે તો માન ઠલે ૧૧ રીતે વાર્તા કરી. [૩]

૩

૫ અને ચઢી શ્રીજીમહારાજે ૧૧ વાર્તા કરી જે, [૫] મગવાનનો મક્ક હોય ને તેને કોઈક કર્મયોને કરીને શુદ્ધી ૧૧ ચડાખ્યો હોય ને તે સમયમાં અમે પણ તેની પાસે ગયા હોઈએ, પણ તે મક્કના હૃદયમાં ૧૧ ઘાટ ન થાય જે આ મગવાન હુને શુદ્ધીના કષ્ટ થકી શુદ્ધાથે તો ઠીક. ૧૧ રીતે પોતાના વેદના સુલ્કનો સંકલ્પ ન થાય ને જે કષ્ટ પડે તેને ધોગથી લે ૧૧ જો જે નિષ્કામી મક્ક તેની ઉપર મગવાનની ચહુ મસખતા થાય છે. (૪)

૪

૬ અને ચઢી શ્રીજીમહારાજે ૧૧ વાર્તા કરી જે, (૬) મગવાન સંબંધી સુલ્કને

કોણ પામે છે તો તે કહીશ છદ્દ, જે જેમ માછલું હોય તેને જલ છે તે જીવન-
રૂપ છે તે જલનો યોગ જ્યાં સુધી હોય ત્યાં સુધી તે જલમાં માછલું પાછે, ફાસે
ક્રીડા કરે, ને જલનો વિયોગ થાય ત્યારે તેની ચંચલતા ટક્કી જાય ને મરી જાય.
તેમ જેને પંચ વિષયે કરીને જીવનપણું ઝાંચાં સુધી મનાણું છે ને તેણે કરીને સુલ્લ
માણું છે ને તેનો વિયોગ થાય ત્યારે હુલા જેવો થઈ જાય છે, જ્યારે જે હોય તે
મગવાનના સુલ્લને ક્યારે પણ પામે નહિ. અને પંચ વિષયે કરીને જેને જીવનપણું
ટક્કી મળ્યું છે તેજ મગવાનના સુલ્લને અનુભવે છે ને મોગવે છે ને જ્વાનેજ મગવાનના
સુલ્લની પ્રાપ્તિ થાય છે. [૫] इति वचनामृतम्. ॥૨૮॥(૨૬૨)

૫

- રહસ્યાર્થ પ્ર०—જામાં પ્રશ્ન (૬) છે, તેમાં પહેલું પોણું, પાંચમું ને છઠ્ઠું એ ક્રપા-
શબ્દો છે. તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે મગવાનના આકારને ઓટા કરે અને
મગવાનના શામમાં માયિક પંચ વિષય સુલ્લની રૂપરૂપ રાણે એ વેચ મોહના માર્ગમાંથી
પડી જાય છે. (૧) શીજામાં પોતાના અશ્વરૂપ ટાઢીને અમારો નિશ્ચય કરે તે સત્સંગ-
માંથી પાછો પડે નહિ. (૨) શીજા તથા પોશામાં અમારું મહારાજ્ય જાણે તો માનાવિક
હોય ટક્કી જાય છે, (૩) પાંચમાંમાં નિષ્કામ ભક્ત સ્વરૂપે અને રાજી થઈ પડી (૪)
છટ્ટામાં માયિક પંચ વિષયે કરીને જીવનપણું મનાણું હોય તે અમારા સુલ્લને પામે નહિ
ને માયિક પંચ વિષયમાંથી પ્રીતિ ટક્કી ગઈ હોય તેજ અમારા સુલ્લને પામે છે. (૫)શબ્દો છે.
- ૧ ૫૦ શીજા પ્રશ્નમાં મહાનંદસ્વામી, શુક્રમુનિ તથા મુરારાજપરે માને કરીને પાછા પડી
જાણે એમ કહ્યું તે જવા મોટા સુલ્લમાં તો માન હોય નહિ ને એમ કેમ કહ્યું હશે ?
- ૧ ૭૦ જોઈએ દોષમાં માનરૂપી હોય મોટો છે. માટે સર્વે તજાય પણ માન તજાય નહિ એણે
ચલવાન છે એમ માનતું અધિકપણું અજાણ્યું છે પણ પલો શ્રીજીમહારાજ મેઢા અશ્વરૂપ-
મમાંથી આવેલા હતા તેમનામાં તો માણાં કાર્ય હોયજ નહિ પણ પોતાને મિથે કરીને
સાધનિકને સ્વદેશ કયા છે. ॥૨૬૨॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના પોષ શુદ્ધિ ૨ રોજને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રીમદ્દા મધ્યે
દાદાસાચરના વરદારમાં મેદીની આગલ ઓટા સ્વરૂપે ઢોલિયો ઢાઢીને રાત્રિને સમે
વિરાજમાન હતાને સર્વે સ્વતઃ સ્વતઃ વારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારબંદીની આગલ
સાધુ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સમા મરાઈને વેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજે શુક્રમુનિને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, [૧] જે સત્સંગ છે તેની
અવસ્થા વીશ વીશ વર્ણની છે, તથા વેચને નિશ્ચય હેતુ શક્તિ વૈરાગ્ય ધર્મ તે સ્વરૂપ છે,
અને તેમાંથી એકને તો મારગ્યયોગે કરીને પરણીને છી મળી, ને એકને ન મળી ને
સાંસ્કૃત્યયોગી રહ્યો, ને એને પણ પરણ્યાની તો રૂચ્છા હતી પણ મળી નહિ. ત્યારે એ જે
જળને તીવ્ર વૈરાગ્ય તો પ્રથમથીજ નહોતો, માટે વિષયમોગમાં વેચને તીક્ષ્ણહૃદિ
હતી, તે તીક્ષ્ણહૃદિ ઓછી તે એ મુદ્દસ્ત થયો તેથી થાય કે સાંસ્કૃત્યયોગીની થાય તે

કહો ! અને વેદ તો એમ કહે છે જે જેને તીવ્ર વૈરાગ્ય હોય તેને બ્રહ્મચર્યવ્રતના વક્રીજ સન્યાસ કરવો ને જેને મંદ વૈરાગ્ય હોય તેને વિષયમોગની તીક્ષ્ણતા ટાળવાને અર્થે સુહૃસ્થાશ્રમ કરવો ને પછી વાનવસ્થા થાવું ને પછી સન્યાસ કરવો માટે વિચારીને ઉત્તર કરવો ? પછી શુક્રહૃતિએ એનો ઉત્તર કરવા માંડ્યો પણ થયો નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજે એનો ઉત્તર કર્યો જે એ સુહૃસ્થાશ્રમી સારો, ને બીજો જે સાંખ્યયોગી તે ઘૂંટો કેમ જે એને તીવ્ર વૈરાગ્ય નથી માટે એને વિષયને તુચ્છ ને અસત્ય જાણ્યા નથી, તેમ કાંઈ પોતામાં આત્મનિષ્ઠાની પણ દૃઢતા નથી, તે સારુ એ સત્સંગથી બાહર જાય ને વિષયનો યોગ થાય તો વંધાઈ જાય, ને જો વિષયનો યોગ ન થાય તો સત્સંગની પાછી ઢાલવ રાલીને સત્સંગમાં આવે. અને જે સુહૃસ્થ છે તેને છ મહિને સંતનાં દર્શન થાય તો પણ સમાસ રહે માટે મંદ વૈરાગ્યવાળાને ત્યાગ કરવો એ ઠીક નથી, ને ત્યાગ તો તીવ્ર વૈરાગ્યવાળાને કરવો તે ઠીક છે. અને મંદ વૈરાગ્યવાળો ત્યાગ કરે તો એનો ત્યાગ વેદ પર્યંત નમે નહિ થઈ જાય તે વર્ષે વર્ષે દશ વર્ષે તેના ત્યાગમાં વિઘ્ન જનર પડે.

૨ ત્યારે શુક્રહૃતિએ આશંકા કરી જે, (૨) હે મહારાજ ! એ મંદવૈરાગ્યવાળો ત્યાગી છે તે સંત થકી ભગવાનના મહાત્મ્યની વાત સાંભળે ને પછી પોતે મનમાં વિચાર કરે તો શું એને તીવ્ર વૈરાગ્ય ન આવે ? અને મધ્યમથીજ તીવ્ર વૈરાગ્ય તો કોઈકને માર-ગ્યયોગે કરીએ હશે ને વ્રુહુવા તો એમ પ્રત્યક્ષ દેશ્વાયકે જે આવે વૈરાગ્ય નહોતો ને પછી થયો ત્યારે યંતું કેમ સમજવું ? પછી શ્રીજીમહારાજબોલ્યા જે એનો તો એમ ઉત્તર છે જે પોતાને વિચારે તો કોઈ રીતે તીવ્ર વૈરાગ્ય થાય નહિ અને જો ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય મક્તિ એ ચાર ગુણે કરીએ સંપન્ન એવા જે મોટા સાધુ તેની સાથે એને અતિશે દેવ થાય, જેમ ભગવાન સાથે દેવ થાય છે ત્યારે તો તે જુએ સાંભળે બોલે ક્રિયાદિક જે જે ક્રિયા કરે તે પોતાને જે મોટા સંત સાથે દેવ છે તેની મરજી પ્રમાણે કરે, પણ તેની મરજી ન હોય તેથી કોઈ ક્રિયા કરે નહિ અને તે સંતની મરજીથી બાહર વર્ત્યામાં તેના વનને વિષે નિરંતર ધ્યય વર્તે, જે જો હું એમની મરજી પ્રમાણે નહિ વર્તું તો એ મારી સાથે દેવ નહિ રાસે. તે સારુ નિરંતર તેની મરજી પ્રમાણે વર્તે માટે જો એનું સંત સાથે દેવ થયું હોય તો વૈરાગ્ય ન હોય તો પણ એનો ત્યાગ પાર પડે. અને જુઓ આ-પણા સત્સંગમાં વાઈ માઈ પરપદંસ એ સર્વને અમારી ઉપર દેવ છે, તો મોટેરી વે મળ્યાઈયું છે તે ચરોવર બીજી સર્વે વાઈયું વર્તમાન પાળે છે કેમ જે એ મનમાં એમ જાણે છે, જે જો અમે સ્વચરદાર થઈને વર્તમાન નહિ પાળીએ તો મહારાજનું દેવ અમારી ઉપર નહિ રહે ને કુરાજી વાડો. તથા પરપદંસમાં પણ એમ છે તથા બીજા જે સત્સંગી બ્રહ્મચારી તથા પાળા એ સર્વેમાં પણ એમ છે, તથા વેશવેશના દરિયક વાઈ માઈ છેને

રક્ષા છે તે પણ વર્ષેમાનમાં સ્વચરદાર વર્તે છે, ને વ્ય જાણે છે જે જા આપણ સારી પેટે નદિ વર્તીએ તો મહારાજ કુરાની થાશે. ઘાટે અમારે વિષે હેતે કરીને સંવાળા થકા સર્વે ધર્મમાં દૃઢપણે વર્તે છે, પણ વૈરાગ્ય તો કોઈકને યોદો દશે ને કોઈકને શાશ્વો દશે તેનો કાંઈ મેલ છે નહિ. અને અમે પંચાંગમાં મોરે માંદા થયા હતા ને તેમાંથી જો કાં-ઈક થયું હોય તો જોય હપણે સર્વેની દૃષ્ટિયો છે તેવી ન રહત. (૧) સ્વારે તો જે તીવ્ર ૧ વૈરાગ્યવાળા હોય તે ધર્મમાં રહે, તથા તેની સાથે જોણે પોતાના બીજને હેતે કરીને થાંધી રાખ્યો હોય તે ધર્મમાં રહે, તથા જે સત્સંગનો યોગ રાલે ને ભગવાનને ઐતર્યામી જા-ળીને પોતપોતાના નિયમ કહ્યા છે તે પ્રમાણે વર્તે તો ધર્મમાં રહે, અને જ વિના થીજાનું તો કાંઈ ટીક રહે નહિ. ઘાટે અમે જે મક્કા ધુલયો હતો તેનો તો આ અમે કશો પણ ઘર છે. (૨) ક્વિચ્ચનામૃતમ્ ॥૨૯॥ (૨૬૩)

૧

રહસ્યાર્થ પ્રૌ—જામાં પ્રજ (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે તીવ્ર વૈરા-ગ્યવાળો ત્યાગી થાય તો વિપ્ત થાય નહિ, અને મંદ વૈરાગ્યવાળો સ્થાગી મોટા સંત જાણે હેતે કરીને પોતાના બીજને થાંધે તો પત્નો સ્થાગ પાર પડે. (૧) અને સત્સંગનો યોગ રાલે ને અમને ઐતર્યામી જાણે ને પોત પોતાના નિયમ પ્રમાણે વર્તે તો ધર્મ રહે. (૨) થાવતો છે. ॥ ૨૬૩ ॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના પોષ સુદિ ૧૫ ધુન્ધવને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે દાદાસાવરના દરબારમાં શ્રી ગોપીનાથજીના મંદિરને વિષે વિરાજમાન હતા ને સર્વે સ્વતઃ સ્વયં ચારણ કર્યાં હતાં ને પોતાના મુસ્તારવિદની આગળ મુનિ તથા વેશવેશના હરિમંત્રની સમા બરાડને વેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, (૧) જે અમારા યનમાં આ જે વાર્તા ગમે છે જે ત્યાં મન અટકે છે. તેમાં એક તો જોને પ્રમ્મ હોય જે એક ચૈતન્યના તેજનો રાશ્ત્રિ છે ને તેના મધ્યને વિષે શ્રીધુલ્લોચન ભગવાની મૂર્તિ સદા વિરાજમાન છે એવો દૃઢ નિ-શ્ચય હાય, ને તે ભગવાનની ઉપાસના થક્તિ કરતો હોય તે વાગ ગમે. પણ કેવલ ચૈતન્ય તેજને જાનતો હોય ને તેની ઉપાસના કરતો હોય ને ભગવાનને સદા સાકાર ન જાનતો હોય ને તેની ઉપાસના ન કરતો હોય તો તે ન ગમે. [૧] અને થીજું ૧ પ્રમ્મ જે એવા જે ભગવાન તેને અર્થે જે તપને કરતો હોય તથા યોગને સાધતો હોય તથા પંચવિષયના અમાથને કરતો હોય તથા વૈરાગ્યવાન હોય, ક્વિચ્ચક જે જે સા-ધન તે ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે નિર્દમ્પણે કરે તે ગમે. અને જ્યાંને વૈશ્વેશને અમાલં યન રાજી થાય છે જે એને જાણાય છે જે આવી રીતે વર્તે છે. (૨)

૨

૨ અને થળી આ પાંચ વાર્તાનું અમારે નિત્યે નિરંતર અનુસંધાન રહે છે (૨) તેમાં,

પ્ર.

વચનામૃત છે. ૩૦

એક તો એ જે આપણે આ દેહને મુકીને બ્રહ્મ મરી જાણું છે ને તેનો વિલંબ નથી જણાતો, એવો એમન નિધે જણાય છે જે આ ઘડી આ સ્વર્ગમાં આપણે મરણું છે ને સુ-સ્વદુઃસ્વ રાજીપો કુરાજીપો સર્વે ક્રિયામાં એવી રીતે વર્તે છે એવો વૈરાગ્ય કક્ષો. અને ચીજું એ જે આપણ મરણું તેમાં આવડું કામ તો આપણે કર્યું છે ને આટલું બાકી છે તે કરણું છે એવું નિરંતર અનુસંધાન રહે છે. અને ચીજું એ જે અમારા મનમાં પંચવિષયની વાસના ટકી ગઈ છે કે નથી ટકી ? અને એ જાણું છું જે ટકી તો ગઈ છે ત્યારે તે તે વિષયની જે ક્રિયા તે કેમ થાય છે ? ત્યારે રહે ન ટકી હોય એમ અળવિશ્વાસનું નિરંતર અનુસંધાન રહે છે. અને ચોથું એ જે મુક્તાનંદસ્વામી આદિક મોટા મોટા સાધુ તથા બીજા પણ મોટા મોટા હરિમુક્ત એ જે સર્વે છે તેને પંચવિષયની વાસના ટકી ગઈ છે કે નહિ ? અને આને આની વાસના ટકી છે ને આની નથી ટકી એમ સર્વના હૃદય સાથું જોયા કરણું એ અનુસંધાન રહે છે. અને પાંચમું એ જે જો હું મારા બીજને ઉદાસી કરવા છાણું તો કોણ જાણે ક્યાં જાતુ રહેવાય ને વેદ પડી જાય, માટે એ જાણીયે છાણે જે મનને ઉદાસી ન કરણું. કેમ જે મક્કા અમારે યોગે કરીએ આ સર્વે બાઈ બાઈ પરમહંસ રાજીપે મેટા મગવજ્ઞકિ કરે છે તો એ ટીક છે. ને મગવજ્ઞકિને કરતા દેવીને મનમાં બહુ રાજીપો થાય છે, જે મરી તો સર્વેને જાણું છે પણ આવી રીતે ભક્તિ કરવી એ જીવ્યાનો મોટો લાભ છે એમ નિરંતર અનુસંધાન રહે છે. એવી રીતે બીજીમહારાજે પોતાના મુક્તિની શિષ્ટાને અર્થે પોતાનું વર્તન ભેદને વાર્તા કરી ને પોતે તો સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ નારાયણ છે. (૩) इतिवचनमृतम् ॥૩૦॥(૨૬૪) ૩

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય (૨) છે. તેમાં પહેલામાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે જે સર્વથી પટલે જીવ, માથા, હૃદય, જઘ્ન ને મૂલબદ્ધર તેથી પર અમારા તેજસ્વ્ય અક્ષરધામ છે તેને મળ્યે અને સદા સાકાર મૂર્તિ વિરાજમાન છીએ એવો નિશ્ચય કરીને અમારી ઉપાસના ભક્તિ કરે તે મુક્ત અમને ગમે છે, પણ કેવલ તેજની ઉપાસના કરે તે ગમે નહિ. (૧) અને ત્યારે વૈરાગ્યાદિક સાધન અમારી પ્રવ્રજ્ઞતાને અર્થે કરે તે ગમે. (૨) બીજામાં પાંચ વાતોનું નિરંતર અનુસંધાન રાખવાનું કહ્યું છે. (૩) વાચતો છે.

- ૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં આ બે વાર્તા અમને ગમે છે એમ બીજીમહારાજે કહ્યું તે બે વાર્તા કઈ જાણવી ? અને ત્યાં મન બદલે છે એમ કહ્યું તે ત્યાં પટલે કિયાં બદલકું હશે ?
- ૨ પ્ર૦ ચૈતન્ય તેજનો રાશિ જે પોતાની મૂર્તિનો પ્રકાશ તેના મધ્યમે ચિત્તે આકારમૂર્તિ થકા બીજીમહારાજ સદાચ વિરાજે છે એવો દૃઢ નિશ્ચય ને તે સાકાર મૂર્તિની ઉપાસના કરવી એક એ વાત. અને ચીજું બીજીમહારાજની પ્રવ્રજ્ઞતાને અર્થે તપ કરે યોગ સાધે તથા પંચ વિષયનો અભાવ કરે તથા વૈરાગ્યાદિક સાધન તે નિર્વિભજને કરે એ બીજી વાત એ બે વાતો જાણવી. અને બીજીમહારાજની પર કોઈ નથી પટલે ત્યાં મન બદલે

કે ઘટલે ટેલી પર કાંઈ જાળવાતું નથી એમ સમજાતું.

૨. ૫૦ (૨ વીજા પ્રશ્નમાં) અમારે પાંચ વાતોનું અનુસંધાન રહે છે એમ કહ્યું તે બીજી-મહારાજ તો સાક્ષાત્ મળવાને છે ને અનંત પ્રજાંડ તથા મૂઠમજ્જરાદિક સર્વેના અંતર્યામી છે ને એક કાઢાવચ્છિન્ન સર્વેને જાણે છે એમને અનુસંધાન શું રાજતું પડે તે એમ કહ્યું હશે ? અને જાટલું કામ કર્યું છે ને જાટલું બાકી છે એમ કહ્યું તે શું જાણતું ?

૩. ૬૦ પોતાને વિષે કરીને પોતાના સાધનિક ભક્તોને સ્પર્દેશ કર્યો છે એ તમે તમારો દેહ પડી જવાનું અનુસંધાન રાણીને સર્વે વાસના ટાઢી નાણો એવ પોતાને વિષે પ્રીતિ કરવામાં પોતાના ભક્તને સાધવાને રાજા પોતાનું હારદ છે તે વાસના ટાઢીને બીજીમ-હારાજને વિષે પ્રીતિ કરીને મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર કરવો તેમાં બાકી હોય તે બાકી જાણતું. અને મુક્તાન્દસ્વામી જેવા મોટાને વિષે વાસના છે કે ટઢી ગઈ છે એમ કહ્યું છે તે પણ સર્વે વાસના ટઢી ગઈ હોય એવા અમારા મોટા સંતને ઓઢીને એમનો સમાગમ કરવો ને અમારા વિના સર્વે વાસના ટાઢી નાણવી એમ કહ્યું છે. અને હું મારા મનને વઢાસી કરવા છાતું તો ક્યાં જાતું રહેવાય તે પોતાના મુક્તની વાત કહી છે એ અમારા મુક્ત આ ડોકમાંથી વઢાસ થાય ઘટલે મનુષ્ય રૂપે ઈર્ષ્ય જાણે છે તે અદૃશ્ય થઈ જાય તો સાધનિકને અમારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપીને અમારી ભક્તિ કોણ કરાવે તેથી અમારા મુક્ત જાંદિ ઈર્ષ્ય જાણે છે એમ બીજીમહારાજે કહ્યું છે. ॥ ૨૬૪ ॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના મહા શુદ્ધિ ૪ ચોથને દિવસ સાંજને સમે બીજીમહારાજ થી મઢા મધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં આવમળા વારના ઓરદાની ઓસરીઈ ડોઢિયા સ્પર ચિરાજમાન થયા હતા ને માથે થોઢો ફેંટો બાંધ્યો હતો ને થોઢો સેસ પહેર્યો હતો તથા રાતી કોરતું ચિઢાવતી થોઢું થોતિયું ઓરદું હતું ને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા વેશ વેશના હરિમઢની સયા મરાઈને થેઢી હતી ને વાજાં મગાડીને કીર્તનનું ગાન પરમહંસ કરતા હતા તે “ હરિ મેરે હાલકી ઢકરી ” એ કીર્તન ગાઈ રહ્યા ત્યારે મહારાજે કહ્યું એ “ યમુનાકે તીર ઢાઢો ” એ કીર્તન ગાયો પછી એ કીર્તન નાબા ઢાઢ્યા.

૧. ત્યારે એવા સમયમાં બીજીમહારાજ વહુ વાર વિચારી રહ્યા ને પછી બોલ્યા (૧) ૧ જે હવે કીર્તન રાત્રો અને આ એક વાર્તા કરીઈ છડી, તે છે તો થોડીક પણ ધ્યાનના કરનારાને વહુ ઢીક આવે પછી છે, ને એ વાત કોઈ દિવસ અને કરી નથી. પછી થી નેત્રકમળને મિત્તીને વિચારી રહ્યા ને પછી બોલ્યા જે, કોટી કોટી વેદપા સૂર્ય અગ્નિ તેના જેવો તેજનો સમૂહ છે તે તેજનો સમૂહ સમૂદ્ર જેવો અગ્નિ છે, એવું પ્રસરૂપ તેજોમય જે અગ્નિનું ધામ તેને વિષે આ મુલ્તોત્તમ અગ્નિનની આકૃતિ રહી છે. તે આકૃતિમાંથી પોતે અગ્નિન અક્ષર વારે છે અને આ અગ્નિન કેવા છે તો સર અક્ષર

યક્ષી પર છે ને સર્વ કારણના પળ કારણ છે ને અસરરૂપ એવા છે અનંત કોટી શુક તેમણે સેવ્યાં છે ચરણ કમલ જોડનાં એવા છે અને એવા છે મગવાન તેજ પોતે દયાયે કરીને જીવોનાં પરમકલ્યાણ કરવાને અર્થે હમણાં મગટ પ્રમાણ ચક્રા તમારી સર્વેની દૃષ્ટિને ગોચર સાક્ષાત્ પળે વર્ણે છે માટે છે ધામમાં રહી મૂર્તિ ને આ મગટ શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિ તેમાં અધિકપણે સાદૃશ્યપણું છે તે શ્રીકૃષ્ણની જે મનુષ્યરૂપ મૂર્તિ તેના ધ્યાનનો કરતલ છે હોય તેની જે દૃષ્ટિ તે મગવાનના રૂપ વિના રીતના રૂપ વિષય માત્રમાં અતિશે વૈરાગ્યને પાપીને મગવાનના રૂપમાંજ લુપ્ત થાય ત્યારે તેને આ પ્રત્યક્ષ મગવા- નની મૂર્તિ ને ધામની મૂર્તિ તે વેદમાં હમાર પણ મેદ ન જણાય. અને તે મૂર્તિને આ મૂર્તિનાં રૂપ ને અવસ્થા તે વરોવર જણાય, તથા તે મૂર્તિ જોટલી ડંચી છે ને જોટલી ઘુટ છે, તેથીને તેથીજ આ મૂર્તિ પણ જણાય છે, પણ તેમાં ને આમાં વક રોપનો પણ ફેર ન જણાય અતિશે વકરણું જણાય. એવી રીતે તેમાં ને આ મૂર્તિમાં ફેર હમાર પણ નથી. તે મૂર્તિ ને આ મૂર્તિ વકર છે. એવી છે પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ તેનું ધ્યાન નેત્રને આગળ વાહેર કરે ત્યારે તો તેમાં ને આમાં હમાર ફેર નથી. ને તેજ મૂર્તિને ધ્યાનનો કરતલ પ્રતિભોમ પળે પોતાના નેત્રમાં જુલે ત્યારે તેજ મૂર્તિ પ્રથમ જણાતી તેથી ન જ- ણાય જે નેત્રની કીકીમાં જોડતી મૂર્તિ છે તેવડી જણાય. પછી વળી વ ધ્યાનનો કર- તલ પ્રતિભોમ પળે કંઠથી હંટે સુધી માંહેલી કોરે ધ્યાને કરીને જુલે ત્યારે પણ મૂર્તિને મોરે જે પ્રકારે દેશતો તેમ ન દેશે ને તેજ મૂર્તિને વહુજ મોટો વહુજ ડંચી વહુજ જા- હીને વહુજ મયંકર એવી દેશે, જેમ મધ્યાન કાલનો સૂર્ય હોય ત્યારે હાયા પુરુષના શરીર વરોવર હોય ને તેજ સૂર્યને આયમ્યાટાણું થાય ત્યારે હાયા મોટી હાંચી થાય પણ પુરુષના શરીર પ્રમાણે નથી રહેતી, તેમ તે મૂર્તિ પણ પૂર્વે કરી તેથી મોટો થાય પછી વ મૂર્તિને હૃદયને વિષે રહી જે બુદ્ધિ તે બુદ્ધિને વિષે જુલે તથા તે બુદ્ધિમાં રહ્યો જે પોતાનો જીવ તેને વિષે જુલે ત્યારે તેજ મૂર્તિને અંગુષ્ઠ માત્ર પરિમાણે જુલે, અને દ્વિહાજ જણાય કે ચતુર્હાજ જણાય પણ મોરે જન પ્રકારે દેશી તેથી ન દેશાય અને પછી વળી વ ધ્યાનના કરતલને પ્રતિભોમપણે પોતાના જીવથી પર કોટી કોટી સૂર્ય ચંદ્ર અગ્નિના તેજના સમૂહને વિષે આ મૂર્તિ જણાય છે, તે જોવી દૃષ્ટિ આગળ જણાતી હતી તેથીજ રીતની જણાય છે પણ હમાર ફેર નથી જણાતો. માટે ગુણાતીત પદ્મ જે અસરધામ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તે મૂર્તિ આ પ્રત્યક્ષ છે વ વેમાં ફેર નથી, જેમ ધામની મૂર્તિ ગુણાતીત છે તેમજ મનુષ્ય મૂર્તિ પણ ગુણાતીત છે. અને પૂર્વે જે મૂર્તિમાં ફેર વચ્ચો તે તો ગુણમય એવાં જે સ્થાનક તેને કરીને વચ્ચો તે નેત્રમાં સત્ત્વ ગુણ ને કંઠમાં રજોગુણ ને બુદ્ધિમાં રજો જે જીવ તે પણ ગુણમય છે એમ વાર્તા કરીને પછી

बोल्या जे मोरे गाथा हवा ते कीर्तन गाओ एबी रीते श्रीजीमहाराजे पोताना द्रुक्पोक्ष्य स्वरूपना निरूपणनी बाता परोक्षपणे करीने कही. (१) इति वचनामृतम् ॥३१॥ (२६५) १

रहस्यार्थ प्र०—आमां कृपावाक्य (१) के तेषां श्रीजीमहाराजे कछुं के के ब्रह्म-रूप तेजोमय एवं अमारा तेवरूप अक्षर धाम के तेषां अमारी आकृती रही के पटले अमे मूर्तिमान रक्षा छीए अने ए आकृतिमांथी अवतारधारण करीए छीए पटले त्वां रक्षा अकाज सर्वे ब्रह्मांडमां देखाइए छीए. अने क्षर अक्षरसीपरनेसर्वेनु कारण जे अ-माहं तेज तेना पण कारण छीए अने अमाग धामने विषे अनंतकोटी सुस्तोए संख्या एवा अमे ते द्या करीने जीवोना परमकल्याण करवाने अर्थे प्रगट प्रमाण तमारी खर्वेनी दृष्टि गोचर साक्षात्पणे वर्तिए छीए. अने अमारी आ मनुष्य रूप मूर्ति ने धाममां मूर्ति के ते एकज के पण जुदी नथी अने अमाह ध्यान नेत्रने आगळ बहार करे तेने धाममां जे मूर्ति के ते अने आ अमारी मनुष्यरूप मूर्ति ते एकज जणाय. अने अमारी आ मनुष्यरूपमूर्तिने नेत्रमां जुवे तो नेत्रनी कीकीमां जेवढी मूर्ति के तेवढी जणाय. अने कठबी हेटे सुवि महिळी कोरे जुवे तो बहुत मोटी देखे अने बुद्धिमां तथा बुद्धि ए युक्त एवो जीव तेषां जुवे तो अंगुष्ठ मात्र देखे अने अमारा तेज रूप धाम ते धाम रूप यह ने जुवे तो प्रथमना जेबी देखे. अने अमे अक्षरधाममां जेवा गुणयी पर छीए तेवाज मनुष्यरूपे देखाइए छीए तो पण तेवाज गुणयी पर छीए पण मनुष्यरूप मूर्तिमां ने धाममां मूर्ति के तेषां किंचितपण केर नथी (१) बावत के.

१ प्र० हरी मेरे हारलकी लकरी अने यमुनाके तीर ठाटो ए ने कीर्तनमां कांइ अथीक न्यून भाव हसे के नहि ?

१ व० जेम हारल लाकडी राले के, तेषां मूर्तिने त्रण अवस्थामां क्षणवार पण दृष्टिधीछेटे मुके नहि, एम ए कीर्तनमां अन्मुख मूर्ति धारवानो भाव के. अने यमुना के तीर पटले खर्वेनी पर अक्षर धाम ते रूप यहने, तेषां मूर्ति धारीने मूर्तिमां जोडाह जातुं एवो अंतर दृष्टिनो भाव के, माटे आ अथीक के.

२ प्र० आमां तथा (अ० १ ना पहेळा प्रथमां, तथा व० ४ ना बीजाप्रथमां, तथा ८ मां) आ चारेमां ध्यान करवातुं कछुं तेषां किंचुं अष्ट हसे ?

२ व० चारेमां श्रीजीमहाराजनी मूर्तिनुं ध्यान करवाना उपाय कछा के. ते खर्वेनी आमां श्रीजीमहाराजना तेज रूप यहने ध्यान करतुं. तेषां मूर्तिविना बीजुं कांइ देखवामांज न आवे. माटे आ ध्यान खर्वेनी सुगम, ने अष्ट के.

३ प्र० तेजनुं कारण तो मूर्ति के. अने केटलाक तेजने मूर्तिनुं कारण कहे के. ते केवी रीते समजता हसे ?

३ व० मूलरूपना तेजरूप ब्रह्म ते द्वारे सर्वे जगत उत्पन्न बाध के ने तेषां लय पावे के. ते ब्रह्मने परोक्षसाक सर्वेनुं कारण कहे के. पण ए ब्रह्मना कारण ने आधार मूलरूप मूर्तिमान के, एम जाजता बची तेबी तेजने कारण कहे के. ने ते तेजनुं कारण जे मूर्ति,

૩.

વચનાવૃત્ત છે. ૧૧-૧૨

તેને કાર્ય સમજે છે. અને આ વચનાવૃત્ત પ્રથમાં તો તેજથી પર મૂલ્યપુરુષ, અને તે મૂલ્ય પુરુષથી પર વાસુદેવજગદ્ગુણ તેજ, અને તેથી પરબ્રહ્મનીમૂર્તિ, અને તેથી પર બ્રહ્મણ્ડતેજ ને તેથી બ્રહ્મરત્ની મૂર્તિ, અને તેથી પર શ્રીજીમહારાજગુણ તેજ, અને તેથી પર શ્રીજીમહારાજને કથા છે. યદ્યપિ સાત્ત્વ સર્વેથી પર એવો તેજનો સમૂહ છે. યમાં અને રહ્યા છીય. એમ કહ્યું છે તે પુરુષોનાં, તથા જગદનાં, તથા બ્રહ્મરોનાં એ સર્વેનાં તેજથી પર અમારું તેજ છે. તેમાં અને રહ્યા છીય. એમ કહ્યું છે, માટે એને સાત્ત્વરત્ની કથાકથના નથી, તે મૂર્તિનું કારણ તેજને કહે છે. પણ એ તેજનું કારણ મૂલ્યપુરુષમૂર્તિમાન છે. તે એના જાણવામાં આવે તે તેજને કારણ કહે નહિ, મૂર્તિનેજ કારણ કહે.

૪ પ્ર૦ બામમાં રહી જે મૂર્તિને આ મૂર્તિમાં અધિકપણે જાદવ્ય પડ્યું છે. એમ કહ્યું તે જાદુ-ઇયપણું શું સમજાયું ?

૪ ૧૦ બામને વિષે શ્રીજીમહારાજ વિષ્ણુમૂર્તિ છે, તેજ આ મૂર્તિ છે. પણ તુલ્ય નથી એમ સમજાયું.

૫ પ્ર૦ ગુણાતીત પડ્યું બ્રહ્મરત્ન કહ્યું તેનો શો અર્થ હશે ?

૫ ૧૦ સર્વે ગુણથી પર હોય તેને ગુણાતીત કહેવાય, માટે સર્વે ગુણથી પર જાણાયું.

૬ પ્ર૦ બામની મૂર્તિ ગુણાતીત છે, એમ કહ્યું તેનો અર્થ શો હશે ? અને મનુષ્યમૂર્તિ ગુણાતીત છે, એમ કહ્યું તેનો અર્થ શો હશે ?

૬ ૧૦ બામની યદ્યપિ બામમાં રહી જે શ્રીજીમહારાજનીમૂર્તિ તે ગુણથી પર છે, અને યની એ મૂર્તિ મનુષ્ય રૂપે દેખાય છે. તો પણ ગુણથી પર છે. એમ મનુષ્યરૂપમૂર્તિ અને બામમાં રહી મૂર્તિ તે ને નથી એકજ છે. એમ કહ્યું છે. અને ગુણાતીતનો અર્થ (પ્ર૦ ૧૨ ના શ્લોકમાં પ્રશ્નોત્તરમાં છે ॥ ૨૬૫ ॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના મહા શુદ્ધિ ૫ પંચમીને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગદગદા મધ્યે દાદાસ્વામીના દરબારમાં આશ્રમણે વાર ઓરડાની ઓસરીય ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે વસંતિ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં ને પોતાના મુલ્તારવિંદની આગલ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સભા બરાણે બેઠી હતી ને ગવૈયા પરમહંસ વસંતનાં કીર્તન ગાવતા હતા.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદસ્વામી આદિક સાધુને કહ્યું જે (૧) ॥ વિષયા-વિનિર્મલ તે ॥ એ શ્લોકનો અર્થ કરો ત્યારે તેમણે રામાનુજ શાસ્ત્રી સહિત અર્થ કર્યો. ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે એનો તો અર્થ એમ નિશ્ચય કર્યો જે યુવાન અવસ્થા જેને હોય તેને આહાર સ્તીન કરવો ને યુક્તાહાર વિહારપણે રહેવું, ને આહાર સ્તીન યાય ત્યારે વેદાંતુ વજ સ્તીન યાય ત્યારેજ હંદ્રિયો જિતાય તે વિના હંદ્રિયો જિતાય નહિ. અને એવો થકો પોતાના જનને ભગવાનની નવ પ્રકારની શક્તિને વિષે કવિ સહિત રાસે ને શક્તિમાં પ્રીતિ રાસે. એ વે પ્રકારે એ વર્ણે તો એનો સત્સંગ પાર પડે, ને એમ જ હોય તો એ ત્યારે ત્યારે બ્રહ્મ હંદ્રિયોને વજ ચડેને ચિહ્નલ યાય. તે ગોવર્ધન જેવો

સમાધિ નિષ્ઠ હોય તો પણ અને અને નય છે તો બીજાની ક્ષી વાર્તા ? અને આહાર નિયમમાં કરવો તે ઘળાક સપવાસ ઠામુકા કરવા માંડે તેણે કરીને ન થાય, એમ તો શક્તી સૃષ્ટિ થાય ને મુક્તિ આહાર વધે ને હવવામનો સાંગો સ્વાય ત્યારે વળણો વાઢે. માટે પતો ધીરે ધીરે આહારને ઘટાડવા માંડે તો નિયમમાં આવે, જેમ મેઘ ક્ષીણી ક્ષીણી ઘુંદે વર્ષે છે પણ વધુ પાણી થાય છે; તેમ ધીરે ધીરે આહારને નિયમમાં કરવો ને એમ કરે ત્યારે ઇન્દ્રિયો નિયમમાં આવે. ને શક્તિમાં પ્રીતિ હોય તો એ વાર પાઠે એ નિશ્ચિત વાર્તા છે. (૧)

૧

- ૨ અને વળી શ્રીજીમહારાજે એ વાર્તા કરી છે (૨) યગદાનનો જે સાચો મુક્ત તેને યગદાનનું મહાત્મ્ય સમજવાની કેવી રીત છે ? તો જે યગદાન છે તે તેજોમય એવું જે પોતાનું અસરવામ તેને વિષે સદા સાકાર મૂર્તિ થકા ચિરાજમાન છે ને સર્વના કારણ છે, સર્વના નિર્ણયતા છે, સર્વના અંતર્યામી છે, અનેકકોટી જગ્યાંદના રાજાધિરાજ છે ને અલૌકિક દિવ્ય સુલભમય મૂર્તિ છે ને યાયાના ગુણ વધી રહિત છે, એવી રીતે આ પ્રત્યક્ષ યગદાનને જાણીને યગદાન વિના જે બીજા સર્વે પાત્રિક પદાર્થ માત્ર તેને અતિશે તુચ્છ ને નાશવંત સમજે, ને એક યગદાનને વિષે પ્રીતિ કરે ને નવ પ્રકારની પ્રતિક્ષે કરે. અને વળી એ સમજે જે આવા અતિશે મોટા જે યગદાન તેની મર્યાદાને વિષે કાઢ માયા જગ્યા શિવ સૂર્ય ચંદ્રમા ઇત્યાદિક સર્વે સમર્થ છે તે પણ નિરંતર વર્તે છે, એવું જાણીને યગદાન વાંધી જે ધર્મ મર્યાદા તેને વિષે યગદાનની પ્રસન્નતાને અર્થે પોતે નિરંતર વર્તે, પણ તે ધર્મ મર્યાદાનો વ્યવરેષ કોપ ન કરે. (૨) અને ૨ જે હુલુદિશાળો હોય તે કેમ સમજે તો એવા મોટા જે યગદાન તે તો પતિત પાવન છે અપમ ઉપારણ છે, તે માટે કાંઈક ધર્મ વિકલ્પ અવલું વર્તાઈ જાય તો તેની ક્ષી વિતા છે ? યગદાન તો સમર્થ છે એવી રીતે મહાત્મ્યની ઓથ લઈને મુક્તિ પાપ કરવા થકી દરે નહિ એવો જે હોય તે તો દુઃખ છે પાપ છે. ને એવી સમજણ થાળો હોય ને તે સપરથી મુક્ત જેવો જળાવો હોય તો પણ તેને મુક્ત ન જાણવો ને તેનો સંગ વ્યવરેષ ન કરવો અને મુક્ત તો મયમ કરી તેવી રીતની સમજણવાળાને જ જાણવો ને તેનો જ સંગ કરવો. (૩) ॥ ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥ ૩૨ ॥ ૨૬૬ ॥

૩

રહસ્યાર્થ ૪૦—અમારાં કૃપાવાચ્ય(૨)છે, તેમાં પહેલામાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે આહાર વિહાર મુક્ત કરે તો ઇન્દ્રિયો જિતાય ને એવો થકો નવ પ્રકારની શક્તિમાં પ્રીતિપ્રસન્ન થકિ રાલે તો સ્તસંગમાં વાર પડે. (૧) બીજામાં સર્વેથી પર અમારા તેજસ્વ્ય અસરવામમાં અને સદા સાકાર મૂર્તિ ચિરાજમાન છીય ને સર્વના કારણ ને સર્વના નિર્ણયતા ને સર્વના અંતર્યામી ને દિવ્ય સુલભમયમૂર્તિ છીય જાઓ અમારો મહિમા સમજીને

૬.

અવસાનુત છે. ૩૨-૩૩

અમારે વિષે પ્રીતિ કરે ને નવવા અતિ કરે ને અમારી આજ્ઞામાં થઈ તે અમારો સાચો શક્ત છે. (૨) અને અમારા મહિમાનો ઓશ લઈને અમારી વાંધેલી મર્વાદાનો મંગ કરે તે પાપી ને હુદ છે. (૩) વાવતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રશ્નમાં સમાધિનિહને દંડિયોનો અથ કહ્યો ને (અ૦ ૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) વપશમ દશાને પામે તેને પંચ વિષય વાચ ન કરે એમ કહ્યું છે તે કેમ સમજવું ?

૧ ૭૦ આમાં પોતાના સાપ્તિક મલ્લોને શિશ્વાને અર્થે માયાનું વઢ વતામ્બું છે પણ ગો-વર્ધન માહના જેવી વપશમદશા આવે તેને વિષય વાચ કરેજ નહિ. ॥ ૨૬૬ ॥

સેવત્ ૧૮૮૫ ના કાગળ શુદિ ૧૧ એકાદર્શને દિવસ સ્વામી મીસહના-મેદ્જી મહારાજ શ્રી મદદામધ્યે દાદાસાચરના દરબારમાં શ્રીગોપીનાથજીના મંદિરને વિષે વિરાજમાન હતા ને સર્વે સ્થેત વક્ષધારણ કર્યા હતાં. ને પોતાના મુસ્તારચિદની આગળ પરમહંસ તથા વેશદેશના હરિશક્તની સખા મરાઈને બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વે પરમહંસ આગળ એ વાર્તા કરી જે (૧) ઘન દોલત સ્ત્રી ને ધુવ એ આદિક જે પદાર્થ તેણે કરીને બેની શુદ્ધિમાં ફેર પડે નહિ, ને એને અર્થે કોઈને વિષે આસ્તા આવે નહિ પણ તો સત્સંગમાં થોડાક ગણતીના હરિશક્ત હોય પણ જ્ઞાતા હોય નહિ, એમ કહીને વઢી યોગ્યા જે પણ તો આ મુક્તાનંદસ્વામી તથા ગોપાલ્લાનંદસ્વામી છે તે એમને કોઈ સીજો ગમે તેવો હોય ને ચમત્કાર લેલાહે તો પણ તેનો કોઈ રીતે ખાર આવેજ નહિ, અને કેવો હોય તેને કોઈનો ખાર ન આવે ? તો જે એમ સમજતો હોય જે આ લેખી નોલ્લો જે આત્મા તે હું છું ને તે હું પ્રકાશમાન સત્ત્વરુપ છું, ને તે મારા સ્વરુપને વિષે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અસંદ વિરાજમાન છે, અને તે ભગવાનના આકાર વિના સીજા જે પ્રાકૃત આકારમાં તે અસત્ય છે ને અનંત દોષે યુક્ત છે એવો વૈરાગ્ય હોય, ને ભગવાનનું મહાત્મ્ય ચર્ચાજાણતો હોય તેને કોઈ જાતનો શુદ્ધિમાં ઝ્રમ થાય નહિ. (૧) પણ એ વાર્તા અતિ કટણ છે કેમ જે પણ મોટા છે તો પણ જો એમને માનનો વહુ યોગ થાય તથા કપૈયા ને સોના મહોરના ઢગલા આગળ આવીને પડલા લાગે તથા રુપવાન પૈવી જે સ્ત્રિયો તેનો યોગ થાય તો એ ત્યાગી છે તોય પણ એને કરીને એમનું ટેકારું રહે નહિ. અને જો એવો યોગ થાય તો આજ આપણા ત્યાગીમાં જે અતિ હતરતો હશે તે જેવા પણ રહે કે ન રહે એવાં પણ સંશય છે કેમ જે એ પદાર્થનો તો યોગજ એવો છે જેમ આરણ સર્વે બેઠા છડ્યે તે કેશ ઢાઢા છડ્યે પણ જો દાઢના ધીંગાનું પાન કર્પું હોય તો કાંઈ ઠા રહે નહિ તેમ એ પદાર્થનો સંગ જરૂર લાગ્યા વિના રહેજ નહિ માટે એ પદાર્થનો યોગજ ન થવા લે તો એ પૈવી બને ને એનો યોગ થવા ધોર થનો થય રાસે જે રસે મુને એનો યોગ થાય. અને એ વાર્તા શાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે જે એનો સંગ તો શ્રદ્ધ ભગવાનને ન લાગે તે કહ્યું છે જે ॥ કૃષિ નારાયણ-

મૃતે ॥ તથા ॥ ચેન્દ્યેસ્વતઃ પરિહૃતાદપિ વિશ્વવિસ્મય ॥ [૨]

૨

- ૨ અને પછી શ્રીજીમહારાજ એમ બોલ્યા છે (૨) વાસુદેવભગવાનનો ઇકાંતિક ભક્ત કેને કહીયે ? તો જેને વિષે સ્વર્ગ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને મહાત્મ્યે યુક્ત એવી વાસુદેવ ભગવાનની અનન્ય શક્તિ ઇટલાં વાતોં હોય તેને ઇકાંતિક ભક્ત કહીયે ને એની મતિ એમ કતી છે જે એનો વાસુદેવભગવાનમાં પ્રવેશ થાય. તે પ્રવેશ તે શું તો તેજના મંદ-જ્ઞને વિષે દિવ્યમૂર્તિ એવા જે વાસુદેવભગવાન તેને વિષે એ ભક્તને સ્નેહ હોય, તે સ્નેહે કરીને વાસુદેવભગવાનની મૂર્તિને વિષે એના મનનું નિરંતર અનુસંધાન રહે ને આ સત્ક ચકોં થઈ, ને એવી રીતે રચોં થકોં એ વાસુદેવભગવાનની સેવાને વિષે પણ બાહર થકી રહે. જેમ જીવંતીની છે તે વાસુદેવભગવાનના હૃદયને વિષે ચિન્હ રૂપે સ્નેહના અધિક વળે કરીને રચાં છે ને બાહર થકી સ્ત્રી રૂપે કરીને સેવામાં પણ રચાં છે, તેમ એ ઇકાંતિક ભક્તનો વાસુદેવભગવાનને વિષે પ્રવેશ જાણવો. (૩) અને હમણાં પણ જે ૩ ભક્તને ભગવાનની કથા કીર્તન નામ સ્મરણ ઇત્યાદિક જે દશ પ્રકારની શક્તિ તથા ભગવાનનું મહાત્મ્ય તથા સ્વર્ગ તથા વૈરાગ્ય તથા આત્મનિષ્ઠા તથા સંતનો સમાગમ એવું વંચાણ હોય તે એવું હોય જે તે વિના કોઈ રીતે ચાલેજ નહિ, જેમ અપીણ આદિકનો વંચાણી હોય તેને તે વિના ચાલે નહિ, ને તે અપીણ તો કદવું ઘેર છે તો પણ અપીણના વંચાણીને અપીણ વિના ચાલે નહિ, તથા દારુનું વંચાણ હોય તો તે દારુ પણ પીયે ત્યારે ગળું વળે એવો છે તો પણ તે વિના ચાલે નહિ, તે એ ઘણાક હપેલા આપે તો પણ તે વંચાણથી તે મહાઠા ન થાય ને ન લે, કેમ જે એ વ્યસન એના જીવ સં-ધાયે જડાઈ ગયું છે. તેમ જેને ભગવદ્ભક્તિ આદિક ક્રિયાનું વંચાણ થયું હોય તે ગમે તેવો કુસંગ થાય તો પણ તે વિના એ ચાલેજ નહિ, ને એ વિના વીજા કાર્યમાં એવું મન રાજી થાય નહિ, ને ભગવદ્ભક્તિ આદિક ક્રિયામાં એનો જીવ જડાઈ ગયો હોય જે એનોજ એને અતિ ઇશ્વર હોય એવો જે ભગવાનનો ભક્ત તેનો પણ વાસુદેવભગવાનને વિષે પ્રવેશ છે એમ જાણવું, અને તે ભગવદ્ભક્ત કેવો હોય તો ભગવાનની સેવા વિના ચતુર્થા શ્રુતિને પણ નહીંજે તો વીજાની શી વાર્તા? એવો હોય તે ભગવાનનો ઇકાંતિક ભક્ત જાણવો ને એને કોઈ પદાર્થમાં ઇશ્વર ન હોય. (૪) અને એવો ન હોય ને વ્યારેક ૪ ભગવાનની ભક્તિમાંય સુવાચ થાય ને જો કુસંગનો યોગ થાય તો ભક્તિને શુદ્ધી જાય ને તે વાલે વડી જાય, એને તો પ્રાકૃત દેહાભિમાની કહીયે પણ એ ભક્ત સ્વરો નહિ ને એનો વિશ્વાસ નહિ. (૫)

૫

- ૩ અને વધી શ્રીજીમહારાજે એમ વાર્તા કરી છે, (૩) જે ભગવાનના ભક્તને સ્ત્રી વન દેહાભિમાન ને સ્વમાત્ર એ વાર વાતમાં કાચ્યવ હોય, ને તે ભગવાનની શક્તિ કરતો હોય તો પણ એની ભક્તિનો વિશ્વાસ નહિ એની ભક્તિમાં જસર ચિદ્ર આવે. કેમ જે સ્વા-

રેક અને સ્ત્રી ધનનો યોગ થાય તો ભક્તિનો ઠા રહે નહિ ને તેમાં આસક્ત થઈ જાય, તથા દેહાધ્યાસ હોય તો ક્યારે વેશમાં રોગાદિક કદાચ માત્ર થાય તથા અન્ન ચક્ષાદિક ન થયે અથવા કોઈક કઠળ વર્તમાન પાલ્લવાની આજ્ઞા થાય, ત્યારે પણ તેને ભક્તિમાં ધન થાય ને વિકલ થઈ જાય ને કાંઈ વિચાર ન રહે ને ચાલ્યા પુલકા લાગે, તથા કોઈક રીતનો સ્વભાવ હોય તેને સંત ટોકવા ઘાટે ને તે સ્વભાવ માળે વર્તવા ન હે ને બીજી રીતે વર્તાવે ત્યારે પણ એ મુશ્કાળ, ને અને સંતના સમાજમાં રહેવાય નહિ ત્યારે ભક્તિ તે વ્યાપી રહે ? માટે જોને હવે ભક્તિ ઇચ્છતી હોય તેને એ ચારનામાં કાચપ રાસતી નહિ ને એ ચારની કાચપ હોય તો પણ સમક્ષીને ધીરે ધીરે ત્યાગ કરવી તો વાસુદેવધનનાની નિશ્ચલ ભક્તિ થાય. આ વાર્તા તે આમળ છે પણ એમાં કાંઈ સંશય નથી. (૬) इति बन्धनामृगम् ॥૩૩॥ (૨૬૭)

૬

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—જામાં કૃપાવાચ્ય (૧) ગ્રણ છે, તેમાં પહેલામાં શ્રીમહારાજ કહ્યું છે કે પોતાના આત્માને પ્રકાશરૂપ ને સત્તારૂપ માને ને તેને વિષે અમારી આ પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ વિરાજમાન છે એમ ધમકે, ને આ અમારી મૂર્તિ વિના બીજા પ્રાકૃત આકારને અસત્ય ને દોષે યુક્ત ધમકે તેની યુક્તિમાં કોઈ જાતનો ભ્રમ થાય નહિ. (૧) અને પદાને પણ માત્ર દ્રવ્ય તથા રૂપવાન ક્ષિયોનો યોગ થાય તો ટેકાણું રહે નહિ માટે અને યોગ થાવા દેવો નહિ. (૨) બીજામાં સ્વધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને મહાત્મ્યે યુક્ત પત્ની અમારી અત્યંત ભક્તિ હોય તે અમારો પ્રકાંતિક ભક્ત છે ને અને અમારે વિષે પ્રવેશ થાય છે અને અમારી સેવાને વિષે વહાવથી પણ રહે છે, (૩) અને દેહ છતાં પણ જે ભક્તને અમારી હૃદય પ્રકારની ભક્તિ તથા અમારું મહાત્મ્ય તથા સ્વધર્મ વૈરાગ્યને આત્મનિષ્ઠા તથા અમારા સંનનો સમાગમ તે વિના જાણે નહિ પણ વંચાણ હોય તેનો પણ અમારે વિષે પ્રવેશ જાણવો ને તે પ્રકાંતિક છે, (૪) અને જે કુસંગને યોગે અમારી ભક્તિને ખુલી જાહેને જાણે જાડી જાય તે પ્રાકૃત દેહાભિમાની છે, [૫] ત્રીજામાં સ્ત્રી ધન દેહાભિમાન ને સ્વભાવ એ ચારમાં કાચપ હોય તેની ભક્તિ રહે નહિ એ કાચપનો ત્યાગ કરે તો અમારી નિશ્ચલ ભક્તિ થાય. (૬) થાયતો છે.

૧ પ્ર૦ (૧ પહેલા પ્રશ્નમાં) શુક્લાનંદસ્વામીને તથા ગોપાલ્લાનંદસ્વામીને માનવો તથા દ્રવ્યનો તથા ક્ષિયોનો યોગ થાય તો તેમણે ટેકાણું રહે નહિ એમ કહ્યું ને (છે૦ ૨૬ ના બીજા પ્રશ્નમાં) મચારામ મટ તથા મુલ્લજી જ્ઞાપચારી તથા નિષ્કુલ્લાનંદસ્વામીને સ્ત્રી આદિક કોઈ પદાર્થે બંધન કરી શકે નહિ એમ કહ્યું છે તેણે શું કારણ હશે ? કેમ જે શ્રીજી-મહારાજે દેહોપ્પજ વચ્ચે સર્વે સાધુ જ્ઞાપચારી પાર્થદ હરિકૃષ્ણને આજ્ઞા કરી હતી કે શ્રીગોપાલ્લાનંદસ્વામીની આજ્ઞામાં રહેજો ને જે એમની આજ્ઞામાં નહિ રહે તે અમારા નથી એમ ત્યાગી ગૃહી સર્વેને ગોપાલ્લાનંદસ્વામીની આજ્ઞામાં રહેવાનું કહ્યું હતું માટે ગોપાલ્લાનંદસ્વામી તો અત્યંતમાં સર્વથી મોટા હતા ને (છે૦ ૨૬ માં) અધરજામમાં પરમ એ-

કાંતિક મુક્ત રહ્યા છે તેથી પણ અધિક કઢ્યા છે ને હાસત્વ અધિકમાં પણ [મં ૦ ૬૧ ના ત્રીજા પ્રશ્નમાં] ગોપાલ્લાનંદસ્વામીને તથા મુકાનંદસ્વામીને ઉત્તમ કઢ્યા છે અને [કા ૦ ૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં] શુકસ્વામીની પ્રશંસા કરી છે, તેમાં પણ યમને મુકાનંદસ્વામી જેવા કઢ્યા છે માટે મુકાનંદસ્વામી પણ ગોપાલ્લાનંદસ્વામીના જેવાજ મુક્ત છે તે પણ મોટા અનાદિ મુક્તનું ટેકાણું રહે નહિ યમ કહ્યું તો વીજાની તો વાત હી કહેવી અને (લો ૦ ૧૩ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) પણ તુચ્છ જેવો જીવ ત્રીજીના ચરણાર્બિદમાં નિમગ્ન રહે તો તેને પરામશ્વ ન થાય યમ કહ્યું છે તે સાવનિકને પરામશ્વ ન થાય તો આતો અનંતને વધી સ્થિતિ કરાવતા પણ મોટા સિદ્ધ મુક્તને પરામશ્વ થાય યમ કેમ કહ્યું હશે ?

૧ ૭૦ ગોપાનંદસ્વામી તથા મુકાનંદસ્વામી તો ત્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં રહેનારા અનાદિ મુક્ત હતા યમના સામુ તો માયા ઓહજ શકે નહિ પણ મોટા હતા પણ યમને મિથે કરીને સાવનિકને શીઘ્રા કરી છે કેમ જે મોટાને જોડેશીને વાત કરે ત્યારે સાવનિકને વીક લાગે જે પણ મોટા ને પરામશ્વ થાય તો આપણને તો યાવજ યમ વીક લાગે પટલા માટે મોટાને મિથે કહ્યું છે.

૨ મં ૦ (૫ ત્રીજા પ્રશ્નમાં) ત્રીજીમહારાજે પોતાને વિષે પ્રવંશ કહ્યો તે તેજના મંદહમાં વિષ્વ મૂર્તિ છે ત્યાં તો માયિક મનની ગતિ હોય નહિ તે કેમ સમજવું.

૨ ૭૦ જેમ લક્ષ્મીજી અક્રમવાસુદેવને વિષે રહે છે ને વહારથી સ્ત્રી રુપે સેવામાં રહે છે તેમજ મુક્ત પણ ત્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં રહે છે ને વહાર પણ રહે છે અને મનનું અનુસંધાન રહે છે યમ કહ્યું છે તે મન શબ્દ તો આ લોકની રુઢીયે વાપર્યો છે પણ જે મુક્ત થાય તેને મન છેજ નહિ ને યને વિષે દેહ દેહી ભાવ પણ નથી મુક્ત પણ ત્રીજીમહારાજની પેઠેજ વિષ્વ મૂર્તિયોજ છે. ॥ ૨૬૭ ॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૩ ત્રીજીને દિવસ ત્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢદા મધ્યે હાદાલાચરના દત્તારમાં શ્રીગોપીનાથત્રીજીના મંદિરને વિષે વિરાજમાન હતા ને સર્વે પ્થેત વક્ષ ધારણ કર્યા હતાં ને પોતાના મુસ્તારબિંદની માગલ પરમહંસ તથા દેશ દેશના હરિમત્કની સમા બરાહને બેઠી હતી.

૧ પછી ત્રીજીમહારાજને શુકલનિષ્ઠ પક્ષ પુલ્લખો જે (૧) ભગવાન વિના વીજાં માયિક પદાર્થ માત્રને વિષે વાસના ન રહે ને એક ભગવાનને વિષેજ વાસના રહે તેનાં બે સાધન જણાય છે. એક તો ભગવાનને વિષે પ્રીતિ ને ત્રીજો જ્ઞાને સહિત વૈરાગ્ય એ બે સાધન છે. તે એ બે સાધન તો જેને અતિથે પળે ન ચર્તતાં હોય ને ભગવાનનો નિશ્ચય ને વિશ્વાસ તો હોય, પણને પણ એક ભગવાનનીજ વાસના રહે ને ત્રીજા પદાર્થની વાસના ન રહે એવો ત્રીજો કોઈ વધાય છે ? ત્યારે ત્રીજીમહારાજ બોલ્યા છે એ પ્રશ્ન સ્વરો ને એ બે સાધને કરીનેજ એક ભગવાનની વાસના રહે ને ત્રીજા પદાર્થની ન રહે તે સ્તંભ, અને જો એ બે સાધન ન હોય તો યને ભગવાન વિના અવ્યવધાર્થની વાસના

ન ટાલે માટે જીવ તે દુઃસ્વીયો થઈ. ને મગવાનનો નિયમ છે માટે મરે ત્યારે પંતું ક-
સ્વાળ, મગવાન કરે, અને મગવાન વિના અન્ય પદાર્થની વાસના ટાળવાનાં જોમ એ
વે સાધન છે તેમ શ્રીહંતુ પણ એક છે. તે શું તો જોના બેલા નિયમ કહ્યા છે તેમાં સાવધાન
પણે થઈ, તે નિયમ કિયા તો એક તો સ્વર્ગ સંબંધી નિયમ તે કેમ તો જોમ આત્મનિવેદી
સાધુ બ્રહ્મચારીના નિયમ છે, તેમજ આત્મનિવેદી ન હોય તો પણ જીને ન જોવાનો
નિયમ રાસે તથા સ્ત્રીની વાર્તા ન સાંભળવાનો નિયમ રાસે. એવી રીતે પંચ વિધવના
ત્યાગ સંબંધી નિયમને દરબણે સાવધાન થકો પાળે, તથા મગવાનને મગવાનનાં ચક્ત
તેની લેદે કરીને પરિચર્યા કરે, તથા મગવાનની કપા સાંભળે ક્ષત્યાદિક નવ પ્રકારની
ચક્તિ સંબંધી જે નિયમ તેને પાળે, ત્યારે એના ધનમાં પણ શુભ સંકલ્પ થાવા કામે
એવી રીતે વે પ્રકારના નિયમમાં જે થઈ તો તેને ચૈરાગ્ય ને મગવાનને વિષે પ્રીતિ એ વે
ન હોય તો પણ તે થાય, ને અતિશે વ્હીયો થઈ જાય ને એને પદાર્થમાં અશુભ વાસના
ટળીને એક મગવાનની વાસના દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતી જાય છે. (૧)

૧

૨ પછી વ્હી શ્રીજીમહારાજને શુકલનિષ્ઠ પ્રશ્ન પુછ્યો જે (૨) જે મહારાજ ? જે
ક્રોધ છે તે આમાંથી વચ્ચે થાય છે તો પોતાને જે પદાર્થની કામના હોય તથા જેમાં
પોતે મમલ વાંધ્યો હોય ને તેનો મંગ કોઈક કરે ત્યારે તેને તેમાંથી ક્રોધ વળે છે,
ને કામના જે ઇચ્છા તેનો મંગ થયો ત્યારે તે કામ હતો તે ક્રોધ રૂપે પરિણમીને પામે
છે. માટે એનો તો એવો સ્વભાવ જયો જે એમાં ક્રોધ વળે અને એ થાય તો પણ
ક્રોધ ન વળે એ છે કે નહિ ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જે મોટા સાધુ છે
તેમણે મગવાનની આજ્ઞા કરીને અથવા શાસ્ત્ર દર્શિ કરીને મહાત્મ્ય જાળીને પોતાની
ઇચ્છા કરીને અનેક જીવાને ધર્મ મર્યાદામાં રક્ષાવાને મગવાનને માર્ગે ચઢાવવા એવો
શુભ સંકલ્પ ધનમાં ઇચ્છ્યો હોય ને તેમાં પ્રવર્ત્યા હોય, અને કોઈક જીવ ધર્મ મર્યાદાને
મંગ કરીને અધર્મમાં મર્તે ત્યારે તે મોટા ગુરુપને તે જાવની ઉપર ક્રોધ વળી આવે.
કેમ જે પોતાને જે શુભ સંકલ્પ તેનો તેણે મંગ કર્યો માટે ધર્મ મર્યાદામાં રક્ષાવાની
શિષ્ટાને અર્થે તેની ઉપર ક્રોધ કરીને તેને શિસ્તાવળ ન દે તો મર્યાદાનો મંગ થાતો
જાય ને તે જીવનું સારું ન થાય. માટે એવી રીતે તો ક્રોધ થાય તે ટીક ને એમાં કાંઈ
થાય નહિ. કેમ જે એવા મર્ગમાં જે મોટા સાધુ પ્રવર્ત્યા તેને આશ્ચર્યને હજારો માણસ રક્ષાં
હોય તેને કાંઈક રીસ કરીને કહ્યા વિનાનું કેમ ચાલે? અને ક્રોધ તો ત્યારે ન થાય જે
જેમાંથી ક્રોધ થાય તેનો ત્યાગ કરીદે અને એકાએક વનમાં ફરતો રહે ત્યારે ક્રોધ ન
થાય. પણ એમ તો એનામાં કેમ કરાય? કેમ જે એમણે તો અનેક જીવને વાર્તા કરીને
મગવાન સમ્મુલ્લ કરવા જે તેનું જે કવચાળ થાય તેનું જે મહાપદ તે શાસ્ત્રદર્શિ કરી-

ને સમજ્યું છે. તથા વધી રીતની જે મગવાનની આજ્ઞા તેનું મહાત્મ્ય જાણ્યું છે, માટે ક્રોધ વાય તોય પણ એ જે પોતાનો હુમ સંકલ્પ તેનો ત્યાગ કરેજ નહિ, અને થઈ જોને કોઈક મોટા સાધુ સંધાયે હેતુ થયું હોય એ તેને વિષે પોતાના કલ્પવાળ વાવા રૂપ સ્વાર્થ માન્યો હોય, ને એમ જાણતો હોય એ આ સાધુથીજ મારું સારું થાશે વધો એ હોય તેને કોઈનો સ્વભાવ હોય તોયજ તે મોટા સાધુ ઉપર અને કોઈ દિવસ ક્રોધ ન વાય ને એ ક્રોધને છૂકીજ એ એમ પણ ક્રોધ જાય છે, અને પદાર્થના લેખ દેજ સારુ તે તુચ્છ પદાર્થને અર્થે જે સાધુ સંધાયે ક્રોધ કરે છે તેને તો સાધુનું મહાત્મ્ય તથા સાધુનો જે આવી રીતનો માર્ગ તે સમજાવોજ નથી. ને મગજાગા હાવ તો તુચ્છ પદાર્થ સારુ ક્રોધ કરે નહિ ને બુદ્ધિવાન હોય સવહુ હોય ને તુચ્છ પદાર્થ મારુ સાધુ સંધાયે ક્રોધ કરે તો તેની બુદ્ધિ રાજાના કામદારના જેવી વ્યવહારિક જાણવી, પણ સાધુ પજાની બુદ્ધિ અને આવીજ નથી એ સમજ્યું. (૨) ॥ ઇતિ વચનાવૃત્તિ ॥૩૪॥૨૬૮॥

૨

રહસ્યાર્થ ૫૦—જામાં પ્રશ્ન (૨) છે, તેમાં પહેલામાં બીજીમહારાજે કહ્યું છે એ અમારા વિના બીજેથી વાસના ટક્કીને એક અમારે વિષે વાસના થવાનાં સાધન તો અમારે વિષે પ્રીતિ ને જ્ઞાને સહિત વૈરાગ્ય છે અને અમારો નિઃશ્વ ને વિશ્વાસ હોય ને પંચ વિષયના ત્યાગ સંબંધી નિયમ તથા અમારી ગત પ્રકારની ભક્તિ સંબંધી નિયમમાં સાધ-વાન બહો વર્ષે તો અમારા સંબંધી વાસના બુદ્ધિ પામતી જાય. (૧) બીજામાં બીજને અમારા અનુમુલ્ક કરવાને તેમને અમારી આજ્ઞા પઠાવવા માટે તેના ઉપર ક્રોધ કરવો તે ઠીક છે, અને મોટા સાધુ સાથે હેતુ હોય ને પોતાના કલ્પવાળનો સ્વાર્થ માન્યો હોય તો ક્રોધ જાય છે, અને તુચ્છ પદાર્થ સારુ સાધુ સાથે ક્રોધ કરે તેને સાધુનું મહાત્મ્ય સમજાણું નથી અને બુદ્ધિવાન તુચ્છ પદાર્થ સારુ સાધુ સાથે ક્રોધ કરે તો તેની બુદ્ધિ સાધુપજાની નથી. (૨) વાચતો છે.

૧ પ્રશ્ન બીજા પ્રશ્નમાં શુદ્ધસ્વામીય મમત્વનો યોગ કરે તો પણ ક્રોધ ન પડે તેનો ઉપાય શો છે ? એમ પુછ્યું તેનો ઉપર કેમ નહિ કર્યો હોય ?

૧ જ્ઞાન શુદ્ધસ્વામીય પણ હારદેવી પુછ્યું હતું જે તમારી આજ્ઞા પઠાવવાનો મમત્વ હોય તેને કોઈકને ધર્મેમાં રજાવવા સાદુ તેના ઉપર ક્રોધ કરવો પડે તે અમારે સ્વામીને ઘટે નહિ માટે તે ન જાય તેનો ઉપાય જણાવો ત્યારે બીજીમહારાજે તેમને કહ્યું જે ધર્મેમાં જઈ-શ્વના સાદુ તમારે ક્રોધ કરવો તેમાં વાવ નથી. એમ કહીને પછી તે ક્રોધ ન થવાનો ઉપાય જણાવ્યો છે જે એ હુમ સંકલ્પનો ત્યાગ કરીને એકાદેથી જનમાં કરે તો ન જાય, અને બીજું જોને મોટા સાધુ સાથે હેતુ હોય ને કલ્પવાળનો સ્વાર્થ હોય તો ક્રોધ ન પડે એ ઉપાય જણાવ્યો છે.

૨ પ્રશ્ન પહેલા પ્રશ્નમાં અમારે વિષે પ્રીતિને જ્ઞાને સહિત વૈરાગ્ય એ ને સાધન ન હોય તે બીજેથી બુદ્ધિથી રહે ને મરે ત્યારે શું કલ્પવાન તો અને કરીય, એમ બીજીમહારાજે

૩.

વચનપુત્ર છે. ૩૪-૩૫

કહ્યું કરને (જા. ૩ મા પરેલા પ્રશ્નો) એવ વિષયનું ચિંતન થાય તેને જગમ મરવનો દેવ છે એવ કહ્યું માટે તે કેવી રીતે સમજવું ?

- ૨ ૧૦ જામાં વિષયનું ચિંતન થાય છે તેને કરીને ૯ યુઃશીનો રહે છે એ મને જાયા છુંડા પાટ શ્રીશ્રીમહારાજના મંત્રન સ્મરણમાં વિશેષ કરે છે એવ યથાચાપ કરે છે તેથી શ્રીશ્રીમહારાજ પના ઉપર પ્રસન્ન થઈને યનું વચ્ચાપ કરે છે એવ કહ્યું છે, ૫૩ (જા. ૩ માં) એને વાદ્ય ન થાય તેને પ્રગમરગ કહ્યું છે. ॥ ૨૧૮ ॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના વૈશ શુદ્ધિ ૯ તરવાને દિવસ સ્વામી શ્રીસદ્ગાનંદશ્રીમહારાજ શ્રી ગદદા મધ્યે દાદાસાવરના દરવારમાં શ્રી ગોપીનાથજીના મંદિરને વિષે વિરાગવાન રતા ને સર્વે સ્વેત રક્ત પારણ કર્યો હતાં ને પોતાના મુસારવિદની આગલ સાધુ તથા દેશદેસના દરિયક્ષની સયા કરાઈને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીશ્રીમહારાજને શુકલનિષ્ઠ પ્રશ્ન પૂછ્યો છે, (૧) હે મહારાજ ! જેના હૃદયમાં મગવાનનો ને મગવાનના મક્કનો દર આશ્રય હોય તે આશ્રય મને તેવો આવસ્કાક આવી પડે ને દેશને સુલ દુઃલ થાન અપવાન દેશકાલનું ચિવમપણું ઇત્યાદિકે કરીને જાય નહિ તે કેમ જાણાય છે એને એવો આશ્રય છે, ને તેના મનનો અભિપ્રાય તથા વેદનો આચાર તે કેવો હોય તે કહો ? ત્યારે શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યા છે એ મક્કને એક મગવાનને વિષેજ મોટાપ હોય ને મગવાનથી થીજું કોઈ પદાર્થ અધિક ન જાણતો હોય, ને મગવાન વિના થીજા સંવેને તુલ્ય જાણતો હોય, તથા પોતાની જે પ્રકૃતિ હોય તેમ મગવાન તથા સાધુ તે મરોડે ને પ્રકૃતિ મમાળે ન ચાલવાદે ને પ્રકૃતિ હોય તેથી થીજી રીતે થતાં, ત્યારે જે મુંદ્રાય નહિ ને પ્રકૃતિ મરોડે તેમાં કચવાઈ જાય નહિ ને પોતાની પ્રકૃતિ મને તેવી કઠળ હોય તેને મુક્તિને લેય મગવાન તથા સાધુ ને કહે તેમ જે સરલ પળે થઈ, એવી થે પ્રકારે જેની સમગ્રણ્ય હં.ય તેને મને તેવો આવસ્કાક પડે તો પણ મગવાનનો આશ્રય ન ટકે. (૧)

- ૨ ત્યારે થીજી શુકલનિષ્ઠ પૂછ્યું છે, (૨) મુંદ્રાતો તો હોય કેમ જે પ્રકૃતિને મરોડે ત્યારે થીજને મુંદ્રવળ થાય પણ ને મુંદ્રવળમાં પણ કાંઈ ફેર છે કે નહિ ત્યારે શ્રીશ્રીમહારાજ બોલ્યા છે પ્રકૃતિ મરોડે ને મુંદ્રાય ત્યારે જે પોતાનોજ અવગુણ છે, પણ મગવાનનો ને સાધુનો અવગુણ ન છે એ સારો, અને જે પોતાનો અવગુણ ન છે ને મગવાનનો ને સાધુનો અવગુણ છે, તો એનો વિશ્વાસ નહિ ને એવો જે હોય તેના આશ્રયનો પણ ઠા નહિ. (૨)

- ૩ ત્યારે થીજી શુકલનિષ્ઠ પૂછ્યું છે, (૩) જેની જે પ્રકૃતિ હોય તેને મગવાને તથા સાધુને કોઈ દિવસ મરોડી ન હોય ત્યારે તે પોતાના જનમાં કેમ સમજે છે મારી મક્ક-

૧

૨

તિને મરોટશે ત્યારે ધારું ઠીક નહિ રહે કેમ જે પોતે જે અજમાવેલ વાર્તા નહોય તેનો વિશ્વાસ કેમ આવે ? ત્યારે બ્રીજીમહારાજ ચોક્કસા જે એ તો પોતાના મનના જે સંકલ્પ તેના સામી દષ્ટિ રાણે, જે મારા મનમાં મગવાન વિના કીજા એવ વિષય સંબંધી ધોગ છે તેમાં ધાની વાસના વજવાન છે ને વજવાન પળે ક્રિયા વિષય ધોગનો સંકલ્પ થાય છે ? એમ વિચારે તો જેનો પોતે હોય તેમ માલુમ પડે પણ કીજી રીતે ન પડે અને ત્યારે એ વિચારે ત્યારે એમ વિચારે જે આ પદાર્થને મારે વજવાન ઘાટ છે ને તેમાં હું મરતું છું ને તેમાંથી ત્યારે મુને સાધુ મરોટશે ત્યારે મારે ઠીક નહિ રહે એમ અને પોતાનો નિશ્ચય થાય અને વજવાન માલુમિ હોય ને તદ્વિજો એની પ્રકૃતિને મગવાન તથા સાધુ કોઈ દિવસ મરોટે નહિ તો તો એ પાર પડી જાય, ને જો મરોટે તો તો એનો ઠા રહે નહિ એવે અતિ ઘુંસાડને વિમુક્ત થઈ જાય. (૩)

૪

અને વળી બ્રીજીમહારાજે એમ વાર્તા કરી જે (૪) સાધુના દ્રોહનું જાણનાં સર્થ કરતાં અધિક પાપ કર્યું છે તેનું શું કારણ છે ? તો એ સાધુના હૃદયને વિષે સાક્ષાત્ બ્રીજીમગવાન રહ્યા છે માટે સાધુનો દ્રોહ કરે ત્યારે મગવાનનો દ્રોહ થાય છે. કેમ જે તે સાધુનો દ્રોહ કરે ત્યારે તેના હૃદયમાં રહ્યા જે મગવાન તે દુસ્વાય છે ત્યારે એ મગવાનના દ્રોહનું અધિક પાપ છે માટે સંતના દ્રોહનું સર્થ કરતાં અધિક પાપ કર્યું છે. (૪) અને કંઈ શિશુપાલ પૂતના એ આદિક જે દૈત્ય તેમજ મગવાનનો દ્રોહ કર્યો ને તેનું પણ મલતીને પેટે મગવાને કલ્યાણ કર્યું તેનો જો અભિમાય છે ? જે એ દૈત્ય વૈર બુદ્ધિયે કરીને મગવાનનું ચિત્તવન કર્યું ત્યારે મગવાને એમ જાણ્યું જે વૈર બુદ્ધિયે કરાવે પણ એ દૈત્યે ધારું ચિત્તવન કર્યું ને મારા સંબંધને વામ્વા, માટે મારે એનું કલ્યાણ કરવું એવી રીતે અને વિષે મગવાનની દયાનું અધિકપણું જાણવું અને વળી એમ જાણવું જે એ વૈર બુદ્ધિયે કરીને આશ્ચર્યા તેનું પણ મગવાને કલ્યાણ કર્યું તો જે યત્ન યત્ન કરીને એમો આશ્ચર્યો લેજો ને મગવાનને યત્ન કરીને રાજી કરજો તેનું મગવાન કેમ કલ્યાણ નહિ કરે ? કરજો એવી રીતે મગવાનની દયાનું અધિકપણું જાણીને મનુષ્યને મગવાનની યત્નમાં પ્રવર્તવાવા એવો અભિમાય જાણના કરનારાનો છે. પણ એમ નથી જે દૈત્યની પેટે મગવાનનું અજગમતું કરવું માટે મગવાનની ઉપર વૈરભાવ રાણીને જે મગવાનનો દ્રોહ કરે ને અજગમતું કરે તેને તો દૈત્યન જાણવા, ને એ પણ તો દૈત્યનો છે, અને જેમ મગવાનનું ગમતું હોય તે પરમાણેય વર્તવું ને યત્ન કરવી જે મગવાન ને મગવાનના યત્નને રાજી કરવા એવો મગવાનના યત્નનો પક્ષ છે. (૫)

૫

પછી શુક્રાનિય બ્રીજીમહારાજને પૂછ્યું જે (૫) હે મહારાજ ? જે સાધુના હૃદયમાં મગવાન રહ્યા હોય ને તેના દ્રોહથી મગવાનનો દ્રોહ થાય ને તેની સેવા કરીય તો

મગધાનની સેવા થાય તે સાધુનાં લક્ષણ શાં છે તે કહો ? ત્યારે બીજીમહારાજ શોરી-
કવાર વિચારીને કૃપા કરીને બોલ્યા છે પ્રથમ તો મોટું લક્ષણ એ છે જે મગધાનને વ્યા-
રેય પણ નિગાકાર ન સમજે સદાય દિવ્યસાકારમૂર્તિ સમજે અને ગમે પટલાં પુરાણ
વપનીવદ્ વેદ ઇત્યાદિક ગ્રંથનું ધ્રુવન થાય ને તેમાં નિરાકારપણા જેવું સાંમલ્લપ્યામાં
માથે તોપણ એ જાણે છે કાંનો આપણને એ શાસ્ત્રનો અર્થ સમજાતો નથી ને કાંતો એમાં
કેમે કશું હશે પણ મગધાન તો સદા સાકારજ છે અને જો સાકાર ન સમજે તો તેની
વપાસના દૃઢ ન કહેવાય, ને સાકાર ન હોય તેને વિષે આકાશની પેઠે કર્તાપશું ન કહે-
વાય તથા એક વેશને વિષે રહેવાપશું ન કહેવાય માટે મગધાન તો સદા સાકારજ છે,
ને અનેક વ્રજાંદની હમ્મતિ સ્થિતિ પ્રલયના કર્તા છે, ને સદા પોતાના અસરવામને વિષે
ચિરાજમાન છે ને રાજા ચિરાજ છે ને તેજ આ પ્રત્યક્ષ છે, એવી રીતે જે આ સમક્ષણ તે કોઈ
રીતે કોઈ કાલે ઢગી ન જાય સદા એમજ સમજે એકતો એ લક્ષણ હોય. (૧) તથા એ
મગધાનની જે ઇકાંતિક ભક્તિ તેને પોતે કરતો હોય ને એ મગધાનનું જે નામ સ્મર-
ણને કથા કીર્તનાદિક તેને કોઈ કરતું હોય તેને દેશીને મનમાં બહુ રાજી થાય. (૨)
તથા એ મગધાનના ભક્તમાં રહેવું હોય તેમાં કોઈ સ્વભાવ ખાટો આવે નહિ, ને તે સ્વભાવને
દુકે પણ મગધજ્ઞકના સંગને ત્યાગ ન કરે ને તે પોતાના સ્વભાવને સાધુ સ્થોલેતો સા-
ધુનો અમાય ન છે ને પોતાના સ્વભાવનો અવગુણ છેતોરહે, પણ કચવાઈને ભક્તના
સમૂહમાંથી છેડે રહેવાનો કોઈ દિવસ મન ઘાટ પણ ન કરે, ને એમને એમ ભક્તના સમૂહમાં
પડ્યો રહે એવો હોય. (૩) તથા સારું શુદ્ધ, સારું મોજન, સારું જ્ઞાન તથા જે જે કાંઈ
સારું, પદાર્થ પોતાને પ્રાપ્ત થાય તો મન એમ ઘાટ કરે, જે આ પદાર્થ હું મગધાનના,
ભક્તને આપું તો ઠીક ને તે પદાર્થ તેને આપે ને રાખી થાય એવો હોય. (૪) તથા
મગધના સમૂહમાં રહેતો હોય ને તેની કોરનું એમ ન થાય જે આ તો કેટલાય વર્ષ મેગો
રખો પણ એના અંતરનો તો કાંઈ તાગ આવ્યો નહિ, ને આઠે કોણ જાણે કેવોય હશે.
પણ તો કાંઈ કળાતું નથી, એવો ન હોય, ને જેવો એ યાંહી બાહર હોય તેને સર્વે જાણે
જે આતો આવે છે. એવો જે સરલ સ્વભાવ ધાવ્યો હોય. (૫) અને જ્ઞાન્ત સ્વભાવ ધાવ્યો
હોય તોપણ કુસંગીની સોલત ન મળે, ને તે થાય તો તપી જાય, એવી રીતે ચિદ્રસના
સંગની સ્વભાવિક અરુચિ વર્ષતી હોય. [૬] આવે છો લક્ષણે યુક્ત જે સાધુ હોય તેના
હૃદયમાં સાત્તાત્ મગધાન ચિરાજમાન છે એમ જાણવું, અને એવા સાધુનો દ્રોહ કરે તો
મગધાનનો દ્રોહ કર્યાં બરોબર પાપ લાગે, અને એવા સાધુની સેવા કરે તો મગધાનની
સેવા કર્યાં તુલ્ય ફલ થાય છે. [૭] ઇતિ વચનાવૃત્તમ્ ॥૩૫॥ ॥૨૬૯॥

રહસ્યાર્થ ૪૦—આમાં પ્રગ (૫) છે, તેમાં બોલું કૃપાવાચ્ય છે, તેમાં પહેલામાં

श्रीजीमहाराजे वस्तु है जो अमारा बिना बीजा छेनें तुच्छ जाये ने पोतानी प्रकृति शुद्धिने अमे ने अमारा साधु पड़ीए तेम बसे तेने आपत्काळे पण अमारो आश्रय छे नहि. (१) बीजामां अमे तथा अमारा साधु प्रकृति मरोडीए ल्यारे अमारो ने साधुनो अवशुण्य न छे ते सारो ने अमारो ने साधुनो अवशुण्य छे तेना आश्रयनो ठा नहि. (२) श्रीजामां जे विषयनो बलवान पाट बातो होय ल्यारे एम विषारे जे आ पदार्थनो मारे बलवान पाट छे ने तेमां हुं प्रवर्तुं छुं तेमांभी मने साधु मरोडणे ल्यारे मारे ठीक नहि रहे, एम पोतानो निश्चय जाय अने एनी प्रकृतिने अमे के साधु न मरोडीए तो तो ए पार पड़ी जाय ने मरोडीए तो मुंसाइने विमुख बह जाय. (३) बोधामां साधुने विषे अमे साक्षात् रक्षा छीए माटे साधुना द्रोहणी अमारो द्रोह जाय छे तेथी संतना द्रोहहुं अधिक पाव छे. (४) अने अमारा उपर बैरभाव राखीने अमारो द्रोह करे ते देखनो पक्ष छे, अने अमारा गमता प्रमाणे वर्तनें अमारी भक्ति करवी ए भक्तनो पक्ष छे. (५) पांचमामां अमने खड़ा दिग्बद्धाकार खमने. ने अमारी एकांतिक भक्ति करे ने अमारं नाम स्मरणादिक कर्ता होय तेने देखीने राजी जाय, अने स्वभावनो त्याग करे पण अमारा भक्तना समुह्यो छेते न रहे, अने खारं पदार्थ अमारा भक्तने आपीने राजी जाय, अने खरल स्वभाव होय, अने बिमुखना संगीनी अरुचि बसें, आ छो लक्षणे तुच्छ होय तेने विषे अमे साक्षात् विराजमान छीए माटे एवा साधुनो द्रोह ते अमारा द्रोह तुच्छ छे ने एवा साधुनी सेवा ते अमारी सेवा तुच्छ छे एम कथुं छे. (६) बाबतो छे. ॥२६५॥

संवत् १८८५ ना वैशाख शुद्धि १ पडवाने दिवस स्वामी श्रीसहजानंदजी महा-
राज श्रीगढडा मध्ये दादासावरना दरबारमांभी घोडीए चढीने श्री लक्ष्मीबाडीए पचा-
यां हता ने ते बाहीने मध्ये जे ओटो ते उपर विराजमान बया हता ने सर्वे श्वेत वस्त्र
धारण कर्यो हतां ने पोताना मुखारविंदनी आगळ परमहंस तथा देश देशना हरिभ-
क्तनी सभा बराइने बेठी हती.

- १ पछी श्रीजीमहाराजे सर्वे परमहंस तथा हरिभक्त मत्ये प्रभ कर्यो जे (१) आ
जीवने कल्याणतुं असाधारण साधन शुं छे जे जेने विषे ए प्रवर्तें तो एनुं निम्मे क-
ल्याण जाय ने तेमां बीजां कोइ विघ्न प्रतिबंध करे नहि ते कहो तथा एवा कल्याणना
साधनयां मोहुं विघ्न शुं छे जे जेने करीने तेमांभी निम्मे पड़ी जाय ते एण कहो ?
पछी सर्वे ए पोतानी बुद्धि पमाणे उत्तर कर्यो एण ए प्रभतुं समाधान न वयुं, ल्यारे
श्रीजीमहाराज बोल्या जे कल्याणतुं असाधारण साधन तो ए छे जे श्रुतचम भगवा-
न ने ब्रह्मश्रोतिना समुहने विषे अनादि साकार मूर्ति समझवा, ने तेनाज सर्वे
अवतार छे एम समझीने ते मत्वस्त भगवाननो जे ते भावे करी ने आश्रय करवो, ने
चर्चे महित ते भगवाननी भक्ति करवी, ने तेथी भक्ति ए युक्त जे साधु तेनो संग करवो ए
कल्याणतुं असाधारण साधन छे. अने क्मां बीजां कोइ विघ्न प्रतिबंध करतां नयी. [१] १

અને એ સાચમને વિષે મોટું વિદ્વ એ છે જે શુષ્કવેદાંતીનો સંગ કરવો. ને જો એનો સંગ કરે તો તેને શું વિદ્વ યાય ? તો તેનો સંગ કરનારો જે યુગ્ય તેને તેને વિષે હેત યાય, ને જે હેત યાય તે ગુણે કરીને યાય છે, એવ કોઈકે કાઢ્યાં બધાં માર્ગાને બીવાદયો હોય તેની ઉપર હેત યાય એવી રીતે જેણે ગુણ કર્યો હોય તેની ઉપર હેત યાય, તેમ તે વેદાંતિ તે એને એ ગુણ દેલાટે, જે આત્મા છે તેને બન્ધ ધરણ નથી ને તે નિરાકાર છે ને તે ગમે પટલું પાપ કરે તોપણ તેને દોષ ન કામે. એવો એને ગુણ વર્તાવીને યગવાનની મૂર્તિના આકારનું સંદન કરી નાસે ત્યારે એને એ મોટું વિદ્વ થયું કેમ જે યગવાનની મૂર્તિવાંધી પડી ગયો માટે એ વેદાંતીનો સંગ કરારેય ન કરવો ને એ વેદાંતીનો મહાદુષ્ટ છે ને યગવાનની યક્તિ માર્ગમાં એવું મોટું કોઈ વિદ્વ નથી. [૨]

પટલી વાર્તા કરીને બીજીમહારાજ વાઘા દાદાસાચરના દરબારમાં પચાયાં ૨ ને યગમળા વારના બોરદાની બોસરીએ હોલિયા ઉપર મેસીને એ વાર્તા કરી જે (૨) અને સર્વ શાસ્ત્રને સાંવચીને એ સિદ્ધાંત કર્યો છે અને અને આ પૃથ્વીમાં સર્વ ટેકાણે કર્યા ને તેને વિષે યગાક સિદ્ધ દીઠા છે, એ કરીને મોપાલદાસશ્રી માદિક સાધુની વાર્તા કરી દેલાટી, ને પછી એમ બોરવા જે હું તો એમ બાણું કું જે યગવાનની મૂર્તિની જે ઉપાસના ને ધ્યાન તે વિના જે આત્માને દેલ્લો ને બ્રહ્મને દેલ્લું તે તો યાગ્ય નહિ. અને ઉપાસનાયે કરીનેજ આત્મા દેલાય, બ્રહ્મ દેલાય, પણ તે વિના તો દેલાયજ નહિ, ને ઉપાસના વિના આત્મા બ્રહ્મને દેલ્લવાને શ્વેચ્છું તે કેમ છે તો એમ આકાશને બીમે કરીને સો વર્ષ મુખી વાટીએ તોપણ વધારેય સ્વાદો સ્વારો સ્વાદ આવેજ નહિ, તેમ યગવાનની મૂર્તિની ઉપાસના વિના આત્મા બ્રહ્મ દેલાયજ નહિ. તે ગમે પટલું યત્ન કરે તોપણ ન દેલાય અને નિર્વિજ એવાજે સાંભળને યોગ તેણે કરીને જે આત્મા તું વર્ષેન શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે મલે કહ્યું છે, પણ અને એવો કોઈ દીઠા નથી ને અનુચ- વર્માં પણ એ વાર્તા મલ્લી આવતી નથી માટે એ વાર્તા સોટી છે. (૩) શ્લોક ૦||૩૬||૨૭૦|| ૩

રહસ્યાર્થ ૫૦—જામાં પ્રથમ (૧) છે, તેમાં બીજું કૃપાવાક્ય છે, તેમાં પહેલામાં બીજી- મહારાજે કહ્યું છે જે જમને બ્રહ્મજ્યોતિના સમુદ્ધને વિષે બનાવિ સાકાર મૂર્તિ ને સર્વેના બવભારી સમક્ષીને આશ્રય કરે, ને થર્મે સહિત જમારી યક્તિ કરે, ને એવી યક્તિય યુક્ત સાધુનો સંગ કરે, તે કલ્યાણનું અસાધારણ સાધન છે તેમાં બીજાં કોઈ વિદ્વ પ્રતિબંધ કરતાં નથી. (૧) અને મહાદુષ્ટ પણ જે શુષ્ક વેદાંતી તેનો સંગ કરવો એ મોટું વિદ્વ છે. (૨) બીજામાં જમારી ઉપાસના ને ધ્યાન એ ને હોય તો આત્મા તથા બ્રહ્મ દેલાય પણ તે વિનાનો દેલાયજ નહિ એમ કહ્યું છે. (૩) વાચતો છે.

૧ પ્ર૦ પહેલા પ્રથમાં જમારો જે તે જાણે કરીને આશ્રય કરવો એમ બીજીમહારાજે કહ્યું છે એવે યાગ તે વિષે સમજવો !

- १ उ० श्रीजीमहाराज सर्वे अवतारजा अवतारी ने ब्रह्मज्योति जे अक्षरधाम तेने विषे अनादि साकार मूर्ति विराजे छे तेज आ मनुष्यरूपे प्रत्यक्ष दर्शन आपे छे एम समझबा पयो जे भाव ते आवे करीने आश्रय करबो.
- २ प्र० (३ बीजा प्रश्नां) अमारी मूर्तिनी उपासना बिना आत्मा के ब्रह्म देखायज नहि एम श्रीजीमहाराज कहुं अने (लो० ७ ना ३ बीजा प्रश्नां) ब्रह्मरूप थयो तेने पण परब्रह्म पुरुषोत्तम ते जाणवा बाकी रह्यो छे एम कहुं ते परब्रह्मने जाणवा न होय तो पण ब्रह्मरूप थाय एम कहुं छे ते केबी रीते समझयुं ?
- ३ उ० (लो० ७ मां) मूर्तिनी उपासना बिना ब्रह्मरूप थाय एम नथी कहुं एमां तो मूल-पुरुषादिक अवतारने भजिने तेना तेजरूप थइ गयो होय ते ब्रह्मरूप कहुं छे, तो पण श्रीजीमहाराजने यथार्थ महिमा जाणवो बाकी रह्यो छे एम कहुं छे, माटे मूर्तिनी उपासना होय तोज ब्रह्मरूप थाय ने ब्रह्मने तथा आत्मामे देखे पण ते बिना तो ब्रह्मरूप बघायज नहि ने आत्मा के ब्रह्म देखायज नहि.
- ४ प्र० निर्बिज सांख्यने निर्बिज योग कहुं तेनुं रूप छुं हयें ?
- ५ उ० देख्यो नोग्यो जे आत्मा तेने जाणवो ते निर्बिज सांख्य कहेवाय अने ते आत्माकारे वृत्ति करबी ते निर्बिज योग कहेवाय. ॥२००॥

. संवत् १८८५ ना बैसाक शुदि ३ बीजने दिवस स्वामी श्रीसहजानंदजी महाराज श्री गढवा मध्ये दादास्वाचरना दरबारमां उचरावै चार ओरदानी ओसरीय चाकळा उपर विराजमान हवा ने सर्वे श्वेत वस्त्र धारण कर्यां हतां ने पोताना हुस्वार-बिंदनी आगळ परमहंस तथा देश देशना हरिभक्तनी सभा भराइने वेठी हती.

- १ पछी श्रीजीमहाराज सर्वे साधु तथा सर्वे हरिभक्त मत्ये एमवार्ता करी जे (१) जेने भगवानना स्वरूपतुं यथार्थज्ञान एकवार थयुं होय, ने पछी तेने देश काळ क्रिया संग विषय थइ जाय तोपण ते ज्ञानने लेख जाय नहि. त्यां दृष्टांत छे जेय कोइक मोटो राजा होय अथवा मोटो कलेगरी शाहुकार होय ने तेने प्रारब्धानुसारे ते अधिकार छुटी गयो ने दारीद्रपणुं आबी गयुं, तेणे करीने खदवान खावा मळे अथवा दोडीनी भानी मळे तथा कोठां चोरां बाफेनी पीपयां इत्यादिक जेजुं तेजुं खावा मळे, त्यारे तेने खाव पण मोरे जे पोते भारे भारे सेवा खावा होय तथा भारे मुख्यवाची चीजुं कोइने न मळे एबी बगाबीने खापी होय ते सर्वे सांभरी आवे, ने घनमां एम घाट करे जे एबी एबी भारे चीजोने हुं मोरे खातो ने हवे हुं जाजुं जेजुं तेजुं अन्न खावं छुं एबी रीते प्यारे प्यारे खाव त्यारे ते सांभरी आवे ने जे प्रबन्धीज जेजुं तेजुं अन्न खातो होय ने तेने दारीद्रपणुं बधु आवे तारे पण तेज खाव त्यारे तेने छुं सांभरे ? तेय जेने भगवानना स्वरूपतुं सुख तथा भगवानना भजनतुं सुख पोछना मनपां एक-

વારે ચતુર્થ પળે જાણ્યું છે ને તેને પછી સમાગમનો યોગ ન રહ્યો ને બાહર નિકળી ગયો તો પણ તે સુલને સંહારો ચક્રોજ સુલદુઃસને મારવાનુસારે મેળવે પણ તે સુલને ધૂલી ન જાય. અને જેણે ભગવાનનું સુલ જાણ્યું નથી ને તેનો અનુભવ થયો નથી તે શું સંભારે ? તો યજ્ઞ લેવો છે. હવે તે ભગવાનનું જે સ્વરૂપ તેનું જ્ઞાન કદીયે હૃદયે છે, ભગવાનનો જેવો આકાર છે તેવો આકાર બીજા દેવ યજ્ઞાદિક જે પ્રકૃતિમાંથી આકાર થયા છે તે કોઈનો નથી, ને ભગવાન વિના બીજા સર્વેને કાઢી મૂકી જાય છે ને ભગવાનના સ્વરૂપમાં કાઢીને સામર્થ્યશું નથી વાળતું એવા ભગવાન છે. ને ભગવાન જેવા તો એક ભગવાન છે પણ બીજો કોઈ નથી, અને ભગવાનના સામર્થ્યવાને પામ્યા એવા જે ભગવાનના ધામમાં ભક્ત છે તેનો આકાર પણ ભગવાન જેવો જ છે, તો પણ તે પુરુષ છે ને ભગવાન પુરુષોત્તમ છે ને તે સર્વેમાં શ્રેષ્ઠ છે ને એને ઉપાસ્ય છે ને એ સર્વેના સ્વામી છે ને એ ભગવાનના મહિમાનો કોઈ પારપામતા નથી. એવા દિવ્ય સૂત્રિ જે ભગવાન તે નિર્ગુણ છે ને ધ્યેય છે ને એનું ધ્યાન કરે છે તે નિર્ગુણ થઈ જાય છે એનું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે. અને જેમ ચારે કોરે ઢાલો કાચનાં પુતળાં હોય ને તેના મધ્યને વિષે એક પુરુષ ઉભો રહ્યો હોય ત્યારે તે સર્વે પુતળાંને વિષે તે એકલોજ અનેક રૂપે દેખાય, તેમ એક ભગવાન છે તે પોતાના ધામરૂપ એક દેશને વિષે રહ્યા થકાજ અનેક ગ્રામમાં અને વિષે રહ્યા જે સર્વે જીવના સમૂહ તેમને વિષે તેમના યથાથોમ્ય કર્મફલપ્રદાતાપણે અંતર્ધામી રૂપે કરીને રહ્યા છે, ને જેવા પોતે છે તેવાજ દેખાય છે તે કશું છે ને ॥ ક્ષેત્રજ્ઞં ચાપિમાંવિદિ સર્વક્ષેત્રેષુ ભારત ॥ અને સર્વ જીવના જીવન છે ને એ ભગવાન વિના એ જીવ કાંઈ કરવાને ને ધોમવવાને સમર્થ નથી થાતો. અને એ જે ભગવાન તે સિદ્ધેશ્વર છે જેમ કોઈક સિદ્ધિવાળા પુરુષ હોય તે અર્હાવાં મેટો થકો ગ્રામના લોકમાં પદાર્થ હોય તેને આ હાથે કરીને ગ્રહણ કરી છે, તેમ ભગવાન એક દેશમાં રહ્યા થકાજ પોતાના યોગ-કાળના સામર્થ્ય કરીને સર્વે ક્રિયાને કરે છે, અને જેમ અગ્નિ જે તે કાષ્ટને વિષે ન પાષાણને વિષે રહ્યો છે તે અગ્નિનું સ્વરૂપ બીજી રીતનું છે, ને કાષ્ટ પાષાણનું સ્વરૂપ બીજી રીતનું છે, તેમ ભગવાન તો પ્રથમ કાચનું દૃઢાંત દીધું તેવી રીતે સર્વ જીવને વિષે રહ્યા છે તે ભગવાનનું સ્વરૂપ બીજી રીતનું છે, અને તે જીવનું સ્વરૂપ બીજી રીતનું છે. અને એવી રીતના અનંત અંશર્યે યુક્ત એવા જે એ ભગવાન તેજ પોતે જાંબાના ક-રણને અર્થે યજ્ઞુગ્ય જેવા થાય છે, તે ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન જેને આવી રીતે થયું હોય ને તે ભગવાનનાં ભક્તિ કરી હોય ને તે જ્ઞાન ચક્તિના સુલનો પોતાના જીવમાં અનુભવ એકાર થયાર્થ થયો હોય, તો તેનાં વિસ્મૃતિ વધારેય થાય નહિ, તે ગમે તેનું સુલદુઃસ પડે તો પણ તેને વિષે તે ભગવાનના સ્વરૂપના સુલનો જે અનુભવ તે વિસરી

જાય નહિ. જેમ તે રાજાને મધ્યમંત્રે જે પોતાનું મુખ તે દરીદ્રપણમાં પણ વિસરતું નથી તેમ, અને આ વાર્તા શા સારું કરીયે. ઈંદ્રે તો આવો સત્સંગનો યોગ હમણાં તો છે પણ કદાચિત્તે દેશકાલ મારઝ્ઘના વિષમપણા થકી એવો યોગ ન રહે, તો જો આવી વાર્તા સમક્ષી રાત્રી હોય તો તેના જીવંતું કલ્યાણ થાય, અને એવો દૃઢ નિશ્ચય હોય તો એને ક્યારેય પણ ન સમજાય જે મારું અકલ્યાણ થાશે, અને આવો યોગ રહેવો તે વધુ દુર્લભ છે ને આવી રીતે સૈદ્ધે ચત્રંત્રુ તે પણ દુર્લભ છે. કેમ જે કોઈક દિવસ બાહેર નિકળી જવાય ત્યારે આપ સૈદ્ધે ન ચર્તાય તો પણ આ વાર્તા સમક્ષી રાત્રી હોય તો એના જીવંતું વધુ સારું થાય માટે આ વાર્તા કરી છે. (૧) इतिवचनामृतम् ॥૩૭॥ (૨૭૧) ?

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાક્ય(૧) છે, તેમાં શ્રીશ્રીમહારાજે કહ્યું છે જે અમારા જેવો ધીજા કોઈને આકાર નથી, ને અમારા વિના ધીજા સર્વેને કાઢ મણ્ણ કરે છે ને અમારા જેવો ધીજો કોઈ નથી, અને અમારા ધામમાં અમારા અંત્ર છે તેનો આકાર અમારા જેવોજ છે, સોપણ તે પુરુષ છે અને અમે પુરુષોત્તમ છીએ ને એ મુષ્કોથી અંદ્ર છીએ ને એ મુષ્કોને ત્રપાસ્ય ને સ્વામી છીએ ને એ મુષ્કો અમારા મહિમાના પારને પામતા નથી, યજ્ઞા વિષ્ણુ મૂર્તિ નિર્ગુણ ને ધ્યેય છીએ અને અમારું ધ્યાન કરનારા નિર્ગુણ થઈ જાય છે અને અમારા ધામને વિષે ઇક્ષ્ણુને વિષે રહ્યા થકા અનેક પ્રજ્ઞાંડમાં કર્મફલ-પ્રદાતાપણે અંતર્યામીરૂપે રહ્યા છીએ, અને જેવા અશ્વર ધામમાં છીએ તેવા બ્રહ્મિ દેસાઈયે છીએ ને સર્વે જીવોના જીવન છીએ અને સિદ્ધેશ્વર છીએ અને અમારું સ્વરૂપ ધીજી રીતનું ઘટલે અશ્વરાદિક સર્વેથી અતિ વિલક્ષણ છે અને જીવોના કલ્યાણને અર્થ મનુષ્ય જેવા દેસાઈયે છીએ આનું અમારું જ્ઞાન થયું હોય ને અમારી અતિ કરી હોય હો તે ક્યારેય વિચરી જાય નહિ ને તેના જીવંતું સારું થાય. (૧) વાચત છે.

૧ પ્ર૦ ચારે કોરે ઢાલો કાચનાં પુત્રાં હોય તેના મધ્યને વિષે એક પુરુષ ડમો હોય તે પુરુષ સર્વે પુત્રાંમાં દેસાઈયે તેમ અમે ધામમાં રહ્યા થકા અનેક પ્રજ્ઞાંડને વિષે જીવ જીવ પ્રત્યે કર્મફલપ્રદાતાપણે અંતર્યામીરૂપે રહ્યા છીએ એમ શ્રીશ્રીમહારાજે કહ્યું અને (કા૦ ૪ ના ધીજા પ્રશ્નમાં) પણ જેમ દર્પણને વિષે સ્વમા જગાય છે તેમ જીવને વિષે અમે જગાઈયે છીએ એમ કહ્યું છે અને (લો૦ ૪ ના પહેલા પ્રશ્નમાં) મધ્યના કાચના મંદિરમાં પુરુષ ડમો હોય તે ફરતી કાચની બોરડીયોમાં દેસાઈયે, તેમ અમે જેવા અશ્વરધામમાં છીએ તેવાજ અનંતકોટી પ્રજ્ઞાંડને વિષે અનંતરૂપે દેસાઈયે છીએ, એમ કહ્યું છે તે જીવ જીવ પ્રત્યે જેવા ધામમાં છે એવાજ રહ્યા હોયતો તો જીવનાં કલ્યાણ કરવા યાદ (લો૦ ૪ માં) કહ્યું તેવી રીતે પ્રજ્ઞાંડમાં દેસાઈયાની કાંઈ અરુ રહી નહિ કેમ જે અશ્વરધામમાં છે તેવાજ જીવમાં હોય તો જીવનાં કલ્યાણ થઈ અર્થ બોઈયે માટે તે કેવી રીતે સમજાવું ?

૧ ૮૦ આમાં સર્વે જીવના સમૂહને વિષે ફલપ્રદાતાપણે અંતર્યામીરૂપે રહ્યા છીએ એમ જે કહ્યું છે તે તો અંતર્યામીરૂપે પોતાના ભેગાને રહ્યા છે અને જેવા છીએ તેવા દેસાઈયે

હીં પણ એ કહ્યું છે તે તો ધ્યાને કરીને મૂર્તિને જોઈ શકે પણ એ પોતાના અંતરે તેને જ દેશ્વારૂપ હીં પણ એ કહ્યું છે પણ સર્વેને દેશ્વારૂપ હીં પણ એ નથી કહ્યું માટે તેજ દારેજ સર્વે જીવોને વિષે રહ્યા છે તે તેજ દારે મૂલબદ્ધરને વિષે પણ રહ્યા છે અને મૂલબદ્ધરદારે વાસુદેવપ્રકાશને વિષે રહ્યા છે અને પ્રકાશ દારે મૂલપુરુષને વિષે રહ્યા છે અને જીવોમાં તે મૂલપુરુષ દારે રહ્યા છે તે (પ્ર૦ ૧૩ માં) પુરુષ પ્રકૃતિરૂપ એ અમારી શક્તિ તેણે સહિત જીવ જીવ પ્રત્યે અંતર્ધર્મા રૂપે રહ્યા હીં અને (પ્ર૦ ૪૬ માં) પ્રકૃતિ એ માયા તેના કાર્યને વિષે અન્વય વ્યતિરેકપણું તે મૂલપુરુષનુંજ છે એમ કહ્યું છે માટે જીવમાં તો પુરુષદારેજ રહ્યા છે અને (મ૦ ૧૩ માં) એ એ પદાર્થ અમારા સંબંધને પામે તે નિર્ગુણ થઈ જાય છે અને જ્યાં પણ એ અમારું ધ્યાન કરે છે તે નિર્ગુણ થઈ જાય છે એમ કહ્યું છે માટે એ સંબંધને પામે તથા ધ્યાન કરે તે નિર્ગુણ થઈ જાય, તો જીવમાં સાક્ષાત્ રહ્યા હોય તો જીવ નિર્ગુણ કેમ ન થાય ? અને (પ્ર૦ ૨૭ માં) જાણે લક્ષણે યુક્ત થાય તેને વિષે અને સર્વ પ્રકારે નિવાસ કરી હીં તો જો પદ્ધતિથી રહ્યા હોય તો સર્વ પ્રકારે નિવાસ કરવાનું શું કરવા કહે ? અને (છે૦ ૨૭ માં) પાંચ વર્તમાને યુક્ત હોય તેમજ અમારો સંબંધ હોય છે, માટે જીવમાં તો અંતર્ધર્મા પણે પોતાના તેજદારેજ રહ્યા છે, તે પણ પાત્રની તારતમ્યતા રહ્યા છે તે (પ્ર૦ ૪૧ માં) જેવા અક્ષરમાં હીં તેવા પુરુષ પ્રકૃતિમાં નથી અને જેવા પુરુષ પ્રકૃતિમાં હીં તેવા પ્રધાનપુરુષમાં નથી, અને પ્રધાનપુરુષમાં હીં તેવા મહત્ત્વમાં નથી, અને તેવા અહંકારમાં નથી ને તેવા જોવીશ તત્ત્વમાં નથી ને તેવા વૈરાગ્યમાં નથી ને વૈરાગ્યમાં હીં તેવા વિશુદ્ધ જ્ઞાન શિવમાં નથી, અને જેવા ૫ ગ્રંથમાં હીં તેવા મનુષ્યમાં નથી ને મનુષ્યમાં હીં તેવા ૫ શુદ્ધ પક્ષીમાં નથી, એમ કહ્યું છે માટે તેજ દારે પણ પાત્ર પ્રમાણે રહ્યા છે અને (સા૦ ૧ ના ૩ વીજા પ્રશ્નમાં) પણ વદ્ધ જીવ તથા મુક્ત જીવ તથા રૂંધર તથા અક્ષર તેને વિષે અન્વયપણે રહ્યા હીં અને વ્યતિરેક સ્વરૂપે તો મૂલબદ્ધરાદિક સર્વેથી પર હીં પણ એમ કહ્યું છે. અને (પ્ર૦ ૬૪ માં) જેમ સૂર્ય પોતાના પ્રકાશનો આત્મા છે તેમ અમે અમારા તેજના આત્મા હીં અને અમારું તેજ મૂલબદ્ધરનું આત્મા છે એમ કહ્યું છે. માટે બીજીમહારાજ તો મૂલબદ્ધરાદિક સર્વેથી પર છે ને સર્વેને અગમ્ય છે ને પોતાના તેજરૂપ ધામને વિષેજ મૂર્તિમાન રહ્યા છે તે મૂર્તિનાં દર્શન તો ધમના મુખનેજ છે પણ બીજા કોઈને નથી. અને જ્યારે જીવોમાં આત્મલેખિક કલ્યાણ કરવા સાદુ પૃથ્વીને વિષે મનુષ્યરૂપે દર્શન આપે, ને ધમના મુખને યોગે કરીને જોને બીજીમહારાજના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય, ને ધમની ઉપાસના ધ્યાન ભજન કરે, ને ધમની આજ્ઞા પાઠે ત્યારેજ આત્મલેખિક કલ્યાણ થાય છે ને દર્શન પણ ત્યારેજ થાય છે. અને (કા૦ ૪ માં) પણ અન્વયપણે રહ્યા છે તેનો મુલાસો ધર્માંજ પહેલા પ્રભોત્તરમાં કર્યો છે અને કાષ્ઠની ઓરડીવોની તથા પુતળાંની મધ્યે પુરુષ ઉભો હોય તે વધેય દેશ્વારૂ છે તેમ અમે દેશ્વારૂ હીં પણ એમ કહ્યું, તે તો સમજાવવા સાદુ દર્શાવે રીધું છે પણ પુરુષ તો જદને અસમર્થ છે તે વધે દેશ્વારૂ સમર્થ નથી અને અગ-

જાન તો સમર્થ છે ને સર્વજ્ઞ છે માટે જીવોના કલ્યાણને અર્થે જેવા અસરધામમાં છે તેવાજ અનંત પ્રજ્ઞાંદમાં દર્શન આપે છે, પણ પુરુષની પેઠે પ્રતિબિંબ નથી દેશાતું પુરુષનો તો આભાવ પડે છે, માટે જઠવસ્તુનું દૃષ્ટાંત ચેતન્ય વસ્તુને સર્વ પ્રકારે આદર્ય ચાચજ નહિ. ॥ ૨૭૧ ॥

સંવત્ ૧૮૮૫ ના વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૪ ચૌદસને દિવસ સ્વામિ શ્રીસદજ્ઞાનંદજી મહારાજ શ્રી ગદદા મધ્યે દાદાસ્વાચરના દરવારમાં શ્રીગોપીનાથજીના મંદિરને વિષે વિરાજમાન હતા ને સર્વે જ્ઞેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યો હતો ને પોતાના મુસ્તારવિંદની આગળ પાશ્વરંસ તથા દેશ દેશના હરિમંત્રની સભા મરાડીને બેઠી હતી.

- ૧ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે (૧) અમે સાંઘ્યાદિક જ્ઞાસૂત્રના વિચારે કરીને એમ નિશ્ચય કર્યો છે જે માયાના કાર્યમાંથી ઉત્પન્ન થયા જે આકાર માત્ર તે સર્વે મિથ્યા છે કેમ જે એ સર્વે આકાર કાઢે કરીને નાશ પામે છે અને ભગવાનના અસરધામને વિષે જે ભગવાનનો આકાર છે તથા તે ભગવાનના પાર્પદ જે મુક્ત તેમના જે આકાર છે તે સર્વે સત્ય છે ને દિવ્ય છે ને અતિશે પ્રકાશે મુક્ત છે અને તે ભગવાનનો ને તે મુક્તનો જે આકાર તે પુરુષના જેવો દ્વિમુખ છે ને સચિદાનંદ રૂપ છે અને તે અસરધામને વિષે રહ્યા જે એ ભગવાન તે જે તે તે મુક્ત પુરુષ તેમણે દિવ્ય એવા જે નાના પ્રકારના ઉપચાર તેણે કરીને સેવ્યા થકા ને તે મુક્ત પુરુષને પરમ આનંદને ઉપજાવતા થકા સદા વિરાજમાન છે. અને એવા સર્વોપરિ જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેજ દયાપૂર્ણ રીતે જીવોના કલ્યાણને અર્થે આ પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થયા થકા સર્વ જનના નયનગોચર થઈ છે ને તમારા હૃદયે છે ને તમારી સેવાને અંગીકાર કરે છે ને એવા જે પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં ને અસરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં કાંઈ પણ એદ નથી એ વે એકજ છે અને એવા જે આ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે અસરધામ સર્વના નિયંત્રા છે ને ईશ્વરના પણ ईશ્વર છે ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે ને સર્વોપરિ થઈ છે ને સર્વ અવતાગના અવતારી છે ને તમારે સર્વેને એકાંતિક ભાવે કરીને ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે અને આ ભગવાનના જે પૂર્વ ઘણાક અવતાર થયા છે તે પણ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે ને પૂજતા યોગ્ય છે. (૧) અને વચ્ચીશ્રીજીમહારાજે ૧
- ૨ એમ વાર્તા કરી જે (૨) એકદ્રવ્યાદિકનો લોભ તથાસ્ત્રીને વિષે બેઠા બેઠાની વાસનાતથા રસને વિષે જિહ્વાની આસક્તિ તથા દેહાભિમાન તથા કુસંગીયાં હેત રહી જાય તથા સંવંધીમાં હેત હોય એ જો વાનાં જેને હોય તેને કોઈ દિવસ જીવે ને મરીને પણ મુક્ત તો ક્યારે ચાચજ નહિ માટે જેને મુક્ત દેખવું હોય તેને એવા સ્વભાવ હોય તો ટાઢધાને નિઠ્ઠત્તિપર થાતું ને સ્ત્રોતરીયાની સત્ત્વ ન રાક્ષસી ને દેહાભિમાને રહિત ને વૈરાગ્યે મુક્ત ને ભગવાનનું મૂળ વચન હોય તેમાં પેર પડે તો તે મહત્ત્વ વચનમાં પેર પડ્યો હોય તેમ માનતા હોય એવા જે મગકરૂક્ત મોટા સાધુ તે સંપાદે પોતાના જીવને

जही देवो ने सेना बचनमां मन कर्म बन्दे वरतुं जे विषयना संबंधी तो छेदेन रहैतुं पण एनो संबंध पोताना नियमनो त्याग करिने बाबा देवो नहि ने जो विषयनो संबंध करबा मांटे तो एनो ठा रहेन नहि ए सिद्धांत वाचां छे. (२) इ० व० ॥ ३८ ॥ (२७२) २

रहस्यार्थ ५०—आमां कृपावाक्य (२) छे तैमां पहेलामां श्रीजीमहाराजे कहुं छे के मायामांथी भया ते आकार मिथ्या ने साक्षवत छे अने अमारा अक्षरधामने विषे अमारो ने अमारा हृत्को आकार सत्य दिव्य ने अतिशे प्रकाशे युक्त सच्चिदानंदरूप अने त्रिभुज छे अने सुकृत पुरुषोप सेव्या सका सर्व सुकृतोने आनंद उपजावीए छीए अने सर्वोपरि छीए ने दयाए करीजे जीवोना कल्याणने अर्थे आ शुद्धीने विषे प्रगट भया छीए अने तमारा सर्वना इष्टदेव छीए ने तमारी सेवाने अंगीकार करीए छीए अने अमारा आ मनुष्य स्वरूपमां ने धाममां रहुं जे स्वरूप तैमां कांइ पण भेद नथी एकज छे. अने अमे अक्षरादिक सर्वना नियंता ने ईश्वरना ईश्वरने सर्व कारणना पण कारण ने सर्व अवतारना अवतारी छीए ने तमारे एकान्तिकमाये उपासना करबा योग्य छीए (१) अने बीजामां छो वानां होय तेने सुख क्यारे पण बाध नही मांटे अमारा मोटा खाधु संपाये जीव जही देवो ने एमना बचनमां वरतुं अने विषयनो संबंध करे तेनो ठा रहे नहि. [२] बाधतो छे.

१ ५० बीजा कृपावाक्यमां द्रव्यादिक छो वानां होय तेने जीवतां ने मरीने सुख न आवे एम कहुं ते त्यागी, गृहीने केवी गीते वासना होय तेने सुख न बाध ?

१ ५० त्यागी होय तेने स्त्रियो पासे वेसवानो तथा बोलवानो तो संकल्प न होय पण की समीपे आवी जाय तेने जीवानो संकल्प भइ जाय ते कीनी वासना कहेबाय. (१) अने अंतरमां पण की साथे बोलवानो के वेसवानो संकल्प अतो होय ते गृहस्थने वासना कहेबाय. (१) अने त्यागीने गोमादिक आपत्काल आवे तथा कोइक तीर्थादिकमां जातुं होय त्यां आठानो योग न बने त्यारे द्रव्य शक्त्युं होत तो आवा आपत्कालमां काम आवे एवो संकल्प बाध, तेमज ब्रह्मादिक जे वस्तु जेओइतुं होय ते वस्तु ते न मळे जे विलंब बाध त्यारे तेने शक्त्युं होय तो जेओइ ते वस्तु के काम आवे तेवो संकल्प बाध ते लोभ कहेबाय. (२) अने गृहस्थने न्याये करीने भेदुं करेछुं द्रव्य तेने श्रीजीमहाराज तथा पंचवर्तमाने युक्त एवा सत्पुरुषना उपयोगमां न आवे, तथा पंचवर्तमाने युक्त एवा सत्संगी होय ने तेने खाबा पीवानी तंगाछ होय अथवा कोइ राज्य संबंधी संकट आवुं होय तेने छोडाबवाना उपयोगमां न आवे ते द्रव्यादिकनो लोभ कहेबाय. (२) अने त्यागी जे मळे तेने पाणीमां मेळाव्याविना जुदी जुदी वस्तुजो राखीने अमे ते रसनी आसक्ति कहेबाय. [३] अने गृहस्थने अमती वस्तु खारं मोछुं होय तो मजमां कचबाय के रसोइ करनार साथे कछीयो करे ते रसनी आसक्ति जानवी, तो त्यागीवी तो खारं मोछुं बोलायज केम ? [३] अने त्यागीने विद्यादिक गुणहुं अभिमान आवे के शीणां वस्तु पहरेवानो संकल्प बाध के मोटा संतनी सेवा

મદ્ય શકે નહિ ક્રિયાદિક દેહાભિમાન કહેવાય. (૪) અને ગૃહસ્થને નાત્યનું, કુલનું, ધનનું તથા લોકમોટાઈ આદિકનું અભિમાન હોય તથા સારાં વસ્ત્ર, ઘરેણાં પહેરીને દેહને શોભાઢવાની આમંક્તિ રહે, તથા સત્તમ અન્ન હોય ને તે લોક વ્યવહારે ગરીબ હોય કે પોતાથી સ્તરતી જાતિ હોય તેનો મહિમા ન જળાય, તથા દેહે કરીને ભગવાનની કે તેમના અન્નની સેવા ન થાય, તે દેહાભિમાન કહેવાય. [૪] અને જે શ્રીજીમહારાજના આશિષ ન હોય પણ સત્સંગ વહારના કુસંગીમાં તથા શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા ન પાલતા હોય પણ ત્યાગીમાં તથા પણ સત્સંગીમાં હેત ને પણ હોય તો ત્યાગી તથા ગૃહસ્થને કુસંગમાં હેત કહેવાય. [૫] અને પોતાનાં પૂર્વનાં માયાપ આદિ સંબંધીને સુખી દુઃખી દેખીને હર્ષ શોક કરે તથા તેની સ્થિતિ રહ્યાયે, ને તેના સમાચાર પુછે ને છેને બોલાવે તે ત્યાગીને સંબંધીમાં હેત કહેવાય. [૬] અને પંચવર્તમાને યુક્ત પણ શ્રીજીમહારાજના અન્ન હોય તેના કરતાં પોતાનાં જી પુત્રાદિક તથા સગાં સંબંધી તે શ્રીજીમહારાજનાં અન્ન ન હોય તો પણ અન્ન કરતાં વધારે વૃષ્ટિ ભેગવાય ને વધારે પણ રહે તે ગૃહસ્થને સંબંધીમાં હેત કહેવાય. (૬)

૨ ૪૦ મોટા સાધુ સંવાધ પોતાના જીવને જાડી દેવો દમ કરું તે જીવ કેવી રીતે જાડી દેવો ?

૨ ૪૦ જેણું જીવને દેહને વિષે હેત છે એણું મોટા સંતને વિષે કરવું અને જેવી દેહમાં પકળા છે તેવી રીતે સંતમાં પકળા કરવી. ॥ ૨૭૨ ॥

સંવત્ ૧૮૮૬ ના અષાઢ વદિ ૧૦ દશમીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગઢવા-મધ્યે દાદાસાવરના દરબારમાં સગળે ચાર ઓરડાની ઓસરીય વિરાજમાન હતા, ને સર્વે ભેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં, ને પોતાના મુસ્તારબિંદીની આગળ પરમહંસ તથા દેવદેવના હરિમંત્રની સભા ધરાવે બેઠી હતી.

૧ પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વે પરમહંસ તથા સર્વે સત્સંગી આગળ વાર્તાકરી જે(૧)જે ભગવાનની માયા તે કેડ છે ? તો દેહને વિષે અહંબુદ્ધિને દેહ સંબંધી પદાર્થને વિષે અ-મત્તવબુદ્ધિ પણ માયા છે. તે ૫ માયાને ટાલવી ને ૫ માયાને જેણે ટાલવી તે માયાને તર્પો કહેવાય, ને ૫ માયાને ટાલવીને ભગવાનમાં પ્રીતિ કરવી ઇટલો સર્વ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે, તેને આજ સમયો કે ધણે દિવસે કરીને સમયો. અને હનુમાન, નારદ, મહાદેવ જે મોટા મોટા ભગવાનના અન્ન તેમણે પણ ભગવાન પાસે પ્રમથ માગ્યું છે જે અહંમત્તરૂપ માયા થકી રહ્યા કરજો, ને તમારે વિષે પ્રીતિ થાજો, ને ૫ માયાને તર્પો હોય ને તમારે વિષે પ્રીતિવાજ્યા હોય પણ જે સાધુ તેનો સંગ થાજો, ને ૫ સાધુને વિષે હેતને અમત્ત થાજો, માટે આપણે પણ પ્રમથ કરવું ને પ્રમથ માગવું, ને પ્રમથ શ્રવણ, ધનન, નિદિધ્યાસ કરવો. (૧) અને ભગવાનનો જે અન્ન હોય તેને આત્મનિ- છાનું વજ તથા ભગવાનના મહાત્મ્યનું વજ ૫ વે વજ જોઈએ. તે આત્મનિષ્ઠા તે છું તો

પોતાના આત્માને દેહથી પૃથક્ જાણવો, અને સાધુ એવા રહેતા હોય તેમાં પરસ્પર કોઈક નિમિત્તે સોજા ચાલી વાય તથા કોઈક જાતનો અદમ્યત્વ વાય તથા માન, ક્રોધ, સ્વાદ, ક્રોધ, કામ, ધત્તર, રૂપ્યા, વ આદિક અવગુણની મહત્તિ વાય ત્યારે જો આત્મા પોતાને ન જાણતા હોય તો સાધુનો અવગુણ આવે તેમાંથી પતું બહુ ધુંડ વાય, માટે પોતાને દેહથી પૃથક્ આત્મા જાણવો, ને તે આત્મા છે તે જાણના નથી, સત્રિય નથી, કળશી નથી, કોઈનો દિકરો નથી, કોઈનો વાવ નથી, એની કોઈ જાત્ય નથી, નાત્ય નથી એવો છે. અને એ આત્મા તો સૂર્ય તથા અગ્નિ જેવો તેજસ્વી છે, ને જાણપણે યુક્ત છે ને તે અગ્નિની જ્વાળા તથા સૂર્યની કિરણ તે તો જડ છે, કેમ કે તેને આંગઢી અઢાદીય તો સ્વસે નહિ, ને કીરી હોય તેને આંગઢી અઢાદીય તો સ્વસી ને અવઢી ચાલે, માટે આત્મા તે જાણપણે યુક્ત છે ને એને સૂર્ય, અગ્નિ જેવો કહીયે છાય, તે તો એનો આકાર એવો તેજસ્વી છે, તે માટે કહીયે છાય. અને એ આત્મા અનેક યોનિને પામ્યો છે, અને એમ કહેવાય છે જે જેટલું સમુદ્રનું પાણી છે તેટલું એ જીવ પોતાની માતાનું દુધ ધામ્યો છે, અને ત્યાં ત્યાં અનેક પ્રકારે મરાણો છે તો પણ થયો નથી જેવો છે તેવોને તેવોજ છે. ને એ અજ્ઞાન અવસ્થામાં પોતાને દેહરૂપે માનતો હતો ત્યારે પણ ન થયો તો હવે આપણે પતું જ્ઞાન થયું ત્યારે તો એ કેમ મરશે એવો છે આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું. (૨) અને યગવાનનું પ્રહાસ્ય કેમ જાણવું તો યગ- ૨ વાન છે તે અનેક પ્રહાંડના રાજાધિરાજ છે અને જે પ્રહાંડના એ રાજા છે તે પ્રહાંડની પણ ગણતી નથી તે કહું છે જે ॥ ઇપ્પયક્તેનયપુરંતમંતતયા ॥ અને તે એક એક પ્રહાંડમાં પ્રહા, વિષ્ણુ, શિવ હોય તથા સાત દ્વીપ, સાત સમુદ્ર, મેઠ, કોકા-કોક આદિક પર્વત તેણે યુક્ત પૃથ્વીની રચના હોય તથા ચૌદલોકની રચના હોય તથા અષ્ટ આચરણની રચના હોય ઇત્યાદિક સામગ્રીય સોતાં છે અનેક પ્રહાંડ તેના રાજા યગવાન છે, ને જેમ આ પૃથ્વીનો ચક્રવર્તી રાજા હોય ને તે રાજાનાં જે ગામડાં તે તો ગણાય એવાં હોય તો પણ તેની કેટલી મોટયપ જાણ્યામાં આવે છે, ને યગવાનને તો એવા પ્રહાંડની પણ ગણતી નથી, માટે યગવાનની તો વહુજ મોટયપ છે. અને તે પ્રહાંડને વિષે આ જીવ છે તે યગવાનની જાગલ જા લેલામાં છે? કોઈ નથી અતિ તુચ્છ છે. અને તે યગવાને એ પ્રહાંડોને વિષે પંચ વિષય સંબંધી મુક્ત જીવોને આપ્યું છે, તે મુક્ત કેવું છે? તો એ મુક્તને સારું કેટલાક પોતાનાં માયાં કપાયે છે પતું પ્રહાદુર્લેખ જેવું જણાય છે, ત્યારે પોતાની મુક્તિમાં તથા પોતાના ધામમાં જે મુક્ત છે તે તો વહુ મારે છે, અને પ્રાકૃત વિષય મુક્ત છે તે તો અન્ય પદાર્થને આશરીને રહું છે, તથા પૃથક્ પૃથક્ છે, અને જે યગવાન છે તે તો સર્વ મુક્ત યાત્રના રાશિ છે, ને એ યગવાન સંબંધી

જે સુખ છે તે અવિનાશી છે, ને મહા અલૌકિક છે. અને જેમ કોઈક મારે ધનાઢ્ય સુસ્થ હોય તે પોતાના ઘરમાં અનેક પ્રકારનાં મોજન જમતો હોય, ને તે જમીને ઇચ્છિષ્ટ કાંઈક વટકું રોટલો વધે તે કુતરાને નાસે ત્યારે તે અતિશે તુચ્છ કહેવાય, ને પોતે જમતો હોય તે મહા સુખમય કહેવાય, તેમ મગવાને ઝાઝાંટોને વિષે અનેક બી-બોને પંચવિધ સંબંધા સુખ આપ્યું છે, તે તો કુતરાને નાસ્કો જે વટકું રાટલો તેની પેટે અતિ તુચ્છ છે, ને પોતાને વિષે જે સુખ છે ને તો મહા મોટું છે. અને વહ્ની સુપુત્રિ અવસ્થાને વિષે એ જીવને મગવાન મોટું સુખ પમાડે છે, તે ગમે તેવી વેદના યજ્ઞ હોય ને સુપુત્રિનાં જાય ત્યારે સુસ્વીયો યજ્ઞ જાય છે. અને વહ્ની એ મગવાનના ચરણકમલની રજને ઝાઝા, શિવ, હર્ષમાની, રાષ્ટ્રાની, નારદ, શુક, સનકાદિક નવયોગેશ્વર પણ પોતા છે તે પણ પોતાના મસ્તક વપર ચડાવે છે, ને યાનને યુક્તિને એ મગવાનની નિરંતર ભક્તિ કર્યા કરે છે, અને વહ્ની એ મગવાને જગતમાં વિચિત્ર સદૃષ્ટિ કેવી કરી છે, ને તેમાં કેતું ઢહાપણ કર્યું છે જે જીવોને માણસમાંથી માણસ થાય છે, પશુમાંથી પશુ થાય છે, જ્ઞાતમાંથી જ્ઞાત થાય છે, કીડામાંથી કીડો થાય છે, ને માણસના અંગ-માંથી કોઈક અંગનો મંગ થઈ ગયો હોય ને ગમે તેવો દાહો હોય, તોપણ તે અંગને તેણે ને તેણે કરવાને સમર્થ કોઈ રીતે નજ થાય, ઇત્યાદિક અનેક કલા મગવાનમાં રહી છે, એવી રીતે મગવાનનું મહાત્મ્ય જાણીને તથા મગવાનને સુખમય મૂર્તિ જાણીને બીજા સર્વ પદાર્થમાં વૈરાગ્ય થાય છે, ને એક મગવાનમાં જ પ્રીતિ થાય છે. અને એવી રીતે પ્રથમ કહ્યું જે પોતાના જીવાત્માનું જ્ઞાન તથા મગવાનના મહાત્મ્યનું જ્ઞાન એ જે જોને સિદ્ધ થવાં હોય, ને તે જો ગમે તેવા પંચ વિષય સંબંધી સુખમાં કદાચિત્ત બંધાઈ ગયો હોય તો પણ તેમાં બંધાઈ રહે નહિ, તેને તોટીને નિકળેજ રહે અને જે વિષયના સુખનો ત્યાગ કરીને વર્તતો હોય ને તે ન બંધાય એમાં તે શું કહેવું? માટે એ જે પ્રકારના જ્ઞાનને સાંખ્યીને એનો પોતાના મનમાં વેગ ળગારી દેવાં, જેમ કોઈક શૂરવીર ને આ-કરો માણસ હોય ને તેનો કોઈ પ્રતિપક્ષી હોય તેણે તેનો વાપ મારી નાસ્કો હોય તો તેની તેને વહુ દાહ થાય, ને તે દાહ થાતાં હોય ને વહ્ની તેનો દિકરો મારી નાસે, ને વહ્ની માથે મારી નાસે, ને વહ્ની વાચડીને લેઈ જાય ને વહ્ની માને લેઈને હુસલમાનને આપે, ને વહ્ની ગામગરાસ ઝૂંટી છે, એવી રીતે જેમ જેમ એનો પરામથ કરે તેમ તેમ એને વહુ મનમાં દાહ થાય, ને જાણત, સ્વપ્નમાં સર્વ કાલે એને એ વાતનો જ આલોચ રહે, તેમ જેને આ જે વાતનો નિરંતર આલોચ રહે ત્યારે એને એ જ્ઞાન સિદ્ધ થાય. અને એને ગમે તેવો આત્મકાલ પડે તો તેને વિષે એનો સહાય કરે. અને જેમ વિશ્વસ્વકરણી ઔપચિ કાશીને હનુમાનજીએ રામચંદ્રજીને બીજાની ત્યારે જે વેદમાં વ્રત્ય કામમાં હતાં તે

સર્વે ઈની શેઠે વેદથી બાહર નિકળી ગયાં, તેમ જોને આ જે વાત ઘનમાં છાગી ગઈ હોય તેને ઈંદ્રિયોને વિષયયોગની ઇચ્છા રહી છે એ જીવ્ય છે તે સર્વે નિકળી જાય, કહેતાં વિષય યોગમાંથી ઈની ઈંદ્રિયોની ટૂંચી નિકળીને એક મગવાનમાં ઘડ્યે, અને સત્સંગી પણ અનેક કરીએ કેમ જે સત્પરુષ પદો જે પોતાનો આત્મા તથા સત્પરુષ ઇલા જે યગવાન તેનો જોને આવી રીતે સંગ થયો તેને સત્સંગી કરીએ. (૩) અને આ જે મકારે જે વાર્તા છે તેને દેવી જીવ સાંખે ત્યારે તેના હૃદયમાં કાગીને રગરગમાં પ્રવર્તી જાય, ને જે આસુરી જીવ હોય ને તે સાંખે ત્યારે તેને તો કાનથી બાહરજ નિકળી જાય પણ હૃદયમાં હતરે નહિ, જોમ જ્ઞાન હોય ને તે સ્તીર જ્ઞાન તે તેના પેટમાં રહેજ નહિ, વચન થઈ જાય, ને સ્તીર જોતું કાંઈ યોગન સરસ ન કહેવાય તો પણ તે જ્ઞાનના પેટમાં રહીને રગરગમાં પ્રવર્તે નહિ, ને તે સ્તીરને યાગસ જ્ઞાન ત્યારે તેને પેટમાં રહે જે રગરગમાં પ્રવર્તે ને બહુ સુસ થાય, તેમ જ્ઞાન જોલો જે આસુરી જીવ તેના હૃદયમાં તો આ વાત પેસેજ નહિ, ને યાગસ જોલો જે દેવી જીવ તેના હૃદયમાં હતરે જે રગરગમાં વ્યાપી જાય. (૪) અને વળી જે યગવાન છે તે જોવા તો એકજ છે, ને યગવાનને ખજી ખજીને યજ્ઞાક યગવાનના સાધર્મ્યવળાને પામ્યા છે, તોપણ તે યગવાન જોવા તો થતાજ નથી ને જો યગવાન જોવાજ વાચ તો તો યગવાન યજ્ઞાક વાચ, ત્યારે તો જગતની સ્થિતિ તે એક જાત્વનીજ ન રહે. કેમ જે એક યગવાન કહેશે જે હું જગતની ઉત્પત્તિ કરીશ ને બીજો કહેશે હું જગતનો મરુદ કરીશ, અને વળી એક યગવાન કહેશે હું વર્ષા કરીશ ને બીજો કહેશે હું નહિ કરું, ને એક કહેશે હું યાગસના કર્મ પશુમાં કરીશ ને બીજો કહેશે હું પશુના કર્મ યાગસમાં કરીશ, એવી રીતે સ્થિતિ ન રહે. અને આ તો જુલોને જગતમાં કેવી રીતે બરાબર અદ્-ક પ્રમાણે સર્વે ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ વાચ છે, પણ તરુબાર પણ ફેર પડતો નથી, માટે સર્વે ક્રિયાના પ્રવર્તાવનારા ને સર્વેના સ્વામી આ એકજ યગવાન છે, તથા યગવાન સંધાયે બીજાને હાથ બંધાય એમ પણ જગાતું નથી, માટે યગવાન તે એકજ છે પણ બીજો આ જોલો ધાતો નથી, અને આ સર્વે વાત કરી તે ચોટીક છે પણ એમાં સર્વે વાત આવી ગઈ. અને આ વાતનું જે રહસ્ય છે તે જે ટાઢો હોય તેને સમજાય પણ બીજાને સમ-જાય નહિ, એને જાઢી વાત સમજીને જોણે દડ કરી તેને સર્વે વાત સંપૂર્ણ થઈ એને કાંઈ કરતું બાકી ન રહ્યું. અને આથી રીતે જે અને વાત કરી તેને સાંખથીને તે વાતની જે યગવાનના મકને દહતા હોય તેનો સંગ રાસલો તો અને આ વાર્તાની દિશસે દિશસે દહતા વાતી જાય. (૫) અને આ વાત જે અને કરીએ છીએ તે કાંઈ જુદીની કલ્પનાપ નથી કરતા, તથા સિદ્ધાઈ જગાવવા જાક નથી કરતા જાતો જગારી અજમાવેક વાત

હે, ને હેમ અને વર્ધાઈ છાઈ તેમ થાત કરીઈ છાઈ કેમ જે અમારે છી ધનાદિક પદાર્થનો મારે યોગ છે, તથા પંચવિવચનો મારે યોગ છે, તથા સુરત, અમદાવાદ, વડોદરે, કરતાલે જાઈઈ છાઈ ત્યારે હમારો માણસ મેમાં થાય છે, ને તે માને છે તથા જાતે માણતે અતિ સન્માન કરીને પચારાવે છે, તથા ત્યાં ત્યાં મારે મારે જાયમાઓ જોયામાં આવે છે, તથા મારે વસ્ત્ર વાહનાદિકનો યોગ થાય છે એ સર્વે છે તથાપિ પોતાના આત્મા સામી દષ્ટિ કરીઈ છાઈ તથા મગધાનના મહાત્મ્ય સામી દષ્ટિ કરીઈ છાઈ ત્યારે એ સર્વેનું અતિ તુષ્ણવશું થઈ જાય છે એમાં કોઈ ટેકાળે વંચાઈ જવાતું નથી, ને પૂર્વ દેહની જ્યે વિસ્મૃતિ છે તેમજ એ સર્વેની વિસ્મૃતિ થઈ જાય છે. માટે એ વે થાત અમારે સિદ્ધ થઈ છે, તે સારું એમ અમારે વર્તાય છે, અને બીજો પણ જો એ વે થાતને સિદ્ધ કરે તો તેને કદાચિત્તુ એવો કોઈક યોગ થઈ જાય, તો પણ એને એમ વર્તાય માટે આ થાત અવશ્ય સમજવાની છે. ઘણી રીતે શ્રીજીમહારાજે કૃપા કરીને બીજાને સમજાવવા સારું પોતાનું વર્તન ભેદને વાર્તા કરી, ને પોતે તો સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણોત્તમ નારાયણ છે. (૬) ૬

ઈતિ વચનાવલિ ॥ ૩૧ ॥ (૨૭૩)

રહસ્યાર્થ પ્ર૦—આમાં કૃપાવાચ્ય (૧) છે. તેમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે જે દેહમાં અહંબુદ્ધિ ને પદાર્થમાં મમત્વબુદ્ધિ એજ માયા છે, તે માયાને ટાઢીને અમારે વિષે પ્રીતિ કરવી, અને માયા થકી રક્ષા કરજો ને તમારા સાધુનો યોગ થજો, ને તે સાધુને વિષે હેત ને મમત્વ થજો, એમ અમારી પાસે માગતું. (૧) અને સાધુ સાથે કોઈક નિમિત્તે થોડાજાહી થાય તો પોતાને આત્મા જાણતા હોઈઈ તો સાધુનો અવગુણ ન આવે, માટે પોતાને દેહથી વૃથાક આત્મા જાણવો તે આત્મા તેજસ્વી છે, જાણપણે યુક્ત છે ને અજર અમર છે. (૨) અને જમે અનંત પ્રજાંહના રાજા છીઈ, ને અતિશય સુખમય છીઈ ને સર્વેને સુખના હાથા છીઈ ને સર્વેના કર્તા છીઈ ને અતિશય સમર્થ છીઈ, આનું અમારું મહાત્મ્ય જાણે તો અમારા વિના બીજેથી પેરામ્ય થાય ને અમારે વિષે પ્રીતિ થાય ને આત્માપરમાત્માના જ્ઞાનનો વેગ લગાડી દે તો આ જ્ઞાન સિદ્ધ થાય, ને ઈંદ્રિયોની દુષ્ટિ વિષયમાંથી નીકળીને અમારે વિષે વઢગે ને તેનેજ સત્સંગી કહીઈ. (૩) અને જા થાત દેહી જીવને રાગરમ્યાં પ્રવર્તી જાય, ને આસુરી જીવને વહાર નિકળી જાય. (૪) અને જમે એકજ મગવાળ છીઈ પણ અમારા જેવો કોઈ થતો નથી, આ થાત સમજાય તેને કોઈ કરતું થાકી રહ્યું નથી, ને આવી દટલાવાઢાને સંગ રાક્ષસો. (૫) ને આત્મા તથા અમારા મહાત્મ્ય સામી દષ્ટિ રાખે તો કોઈ ટેકાળે વંચાય નહિ. (૬) થાતો છે.

૧ પ્ર૦ પ્રીતિ થાતમાં આત્મા પરમાત્મામાં વેગ લગાડવો એમ કહ્યું તે પરમાત્મા તો શ્રી-જીમહારાજ છે પણ આત્મા કિયો જાણવો ? ને વેગ લગાડનાર કોને જાણવો ?

૧ સ૦ પ્રજા દેહી નોલો એવો જે હીઆત્મા તે પોતે પોતાને વિષે ને શ્રીજીમહારાજને વિષે તેમ જાણે એમ કહ્યું છે તે (પ્ર૦ ૧૦ થા પહેલ પ્રશ્નમાં) પોતે પોતાને જોતો નથી

तेज ब्रह्मानीमां अलिने ब्रह्मानी के एम कहुं के, माटे जीव पोते पोताने बिने देग
छगाहे के हुं ब्रह्मरूप एवो आत्मा हुं ने मारे बिने श्रीजीमहाराज एछा के एवो
आलोच राखीने पोताना आत्माने श्रीजीमहाराजना तेजकप मानीने तेने बिने श्रीजी
महाराजनी मूर्तिने अखंड धारे एम कहुं के एज जोनारो आत्मा ने जोबानो आत्मा
जुदो नथी. ॥ १७३ ॥

इति श्रीकच्छदेशे वृषपुरनिवासी अनादिमुक्तराज श्रीअवजीभाइ विरचित
साक्षात् पूर्णपुरुषोत्तम परब्रह्म भगवान श्रीस्वामिनारायण मुखकमळ
निःसृत वचनामृत रहस्यार्थप्रदीपिकायां गढडाअंत्य

प्रकरणं समाप्तम् ॥ २७३ ॥

एसी रीते आ के सर्वे श्रीजीमहाराजनां वचनामृत ते मुक्तानंदस्वामी तथा गोपा-
कानंदस्वामी तथा ब्रह्मानंदस्वामी तथा नित्यानंदस्वामी तथा शुक्लमुनि ए पांच सद्गुरु
ए मकीने जेय सांभळ्युं के ने जेय पोतानी बुद्धि के ते वमाणे कख्यां के, अने श्रीजी-
महाराज के ते दिवस दिवस मये आवी रीतनी अनेक प्रकारनी बातने करता वका
ने पोताना वक जनने आनंद उपजावता वका श्रीगढडा, श्रीनगर ने बरताळ आदिने बिने
विराजता इवा. ॥ श्लोकाः ॥ मुक्तानंदो गोपाकानंदो मुनिस्वरूपी । ब्रह्मानंदमुनि
नित्यानंदः शुक्लमुनिस्तथा ॥ १ ॥ तैः पञ्चभिः सुरसंगत्य श्रीहर्ष्युक्तिमुचोदधिः । क्लिप्तः
शोचितापि यथा बुद्धिर्यथाश्रुतम् ॥ २ ॥ वचोमृतान्तित्रादौ दुर्गपुरे तु वार्मिणा ।
अष्टसप्तति संख्यानि शोक्तानीष्टप्रदानि हि ॥ ३ ॥ शोक्तानि च ततस्तेन सारंगपुरसंग्रहे ।
ग्रामेऽष्टादशसंख्यानि तानीष्टानि प्रवर्तन्ति हि ॥ ४ ॥ तेनोक्तानि ततस्तानि ग्रामे कार्या-
यनाभिधे । सन्ति द्वादश संख्यानि सर्वे सौख्यकराणि हि ॥ ५ ॥ लोहाभिधे ततो ग्रामे
तानि शोक्तानि तेन च । सन्त्यष्टादशसंख्यानि भक्ताभीष्टप्रदानि हि ॥ ६ ॥ ग्रामे
पंचाळसंग्रहेऽप्येन तान्युद्धितानि वै । सन्त्येकान्तिकमक्तानां श्रेष्ठानि सप्तसंख्या ॥ ७ ॥
पुनर्दुर्गपुरे तेन स्वामिना कथितान्यप्य । सन्ति तानि सप्तषष्टि संख्यातानि हितवन्तः ॥ ८ ॥
ततोऽष्टादशपुरे तेन धर्ममुतेन च । तानि विंशति संख्यानि कथितानि प्रवर्तन्ति हि ॥ ९ ॥
ततः श्रीनगरे शोक्तान्यष्टौ श्रेष्ठप्रदानि च । श्रीभक्तिधर्मपुत्रेण सन्ति भक्तमिषाणि हि ॥ १० ॥
अश्रीलसंग्रहे ग्रामेऽप्येकमुक्तं हि वार्मिणा । पञ्चतान्युक्तवान् स्वामी जयतनपुरे ततः ॥ ११ ॥
कथितानि पुनस्तेन स्वामिना दुर्गपत्रे । तानि सन्त्येकोनषष्टारिंशत्संख्यानि सत्त्वतः ॥ १२ ॥
एवं कृतानि सर्वाणि मितानि त्रिनगासिभिः । सन्ति सलिलस्त्रितानि श्रीमहाराजनिवेशतः ॥ १३ ॥
इमानि पठिष्यन्ति श्रोष्यन्ति चादराज्जनाः । भक्तिरहितरोतेषां भक्तिकेकान्तिकी ध्रुवम् ॥ १४ ॥
आप्याययन्निजजनान् स्वकीयवचनामृतैः । जयति श्रीहरिः स्वामी श्रीमदुर्गपुरे

प्रभुः ॥ १५ ॥ स्वधर्मस्य च जीवात्मज्ञानस्य विस्तेस्तथा। माहात्म्येन सहस्वीय ज्ञानभक्त्यो
र्ययार्थितः ॥ १६ ॥ कलत्रानि स्वयमेकैभ्यो यत्तवाचक्ष्यानिधिः । जानाविधैः प्रसंगैस्त्वं
नमामो भक्तिर्नन्दनम् ॥ १७ ॥ निर्गैर्बोमुत्तैर्लोकैः तर्षयन्तो निजाश्रितान् । प्रीतो नः सर्व-
दासोऽस्तु श्रीहरिर्धर्मनन्दनः ॥ १८ ॥ तद्गोमृतपातारो ये स्युस्तत्पदसंभवाः । सत्संगिनः
प्रसन्नास्ते भवन्त्वस्मासु सर्वदा ॥ १९ ॥

॥ इति श्रीभक्तिवर्मात्मजः श्रीसहजानन्दस्वामी बचनानुसूचि संपूर्णानि ॥

॥ અથ નિષ્કામ શુદ્ધિ પ્રારમ્ભ્યતે ॥

શ્લોક. ॥ સુમત ઉવાચ ॥ પટપાનિશામમેરાજન્સદસ્યુચાસનસ્થિતમ ॥ બ્રહ્માન્દોહ-
ર્નાદ્રસ્તૃમળમ્પામૃચ્છદીશ્વરમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સુવ્રત નામે ઋષિ જે તે વ્રતાપસિંહ નામે રાજા મળ્યે કહે છે ॥ હે રાજન્ છત્રપને
દિવસ સંધ્યા આરતિ થયા કેહે સખાને વિષે ડંચા સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન ધ્યાને
સાક્ષાત્ પરમેશ્વર નારાયણ એવા જે શ્રી સહજાનંદસ્વામી મહારાજ તેમને નમસ્કાર ક-
રીને મુનિ મધ્યે બેઠા એવા જે બ્રહ્માનંદ મુનિ તેજેતે પુછતા હવા ॥ ૧ ॥ હે મગધન્
આ હૃદય સંમદાયને વિષે તમારા મક્ત એવા જે અમે ઘણાક પુરુષ તે જે તે નિષ્કામ થવું
જે બ્રહ્મચર્ય વ્રત તેને આશ્વર્યા છાણ ॥ ૨ ॥ હે સ્વામિન તેજે અમે તે અમને ક્યારેક
છોના સંબંધે કરિને તે બ્રહ્મચર્ય વ્રતનો મંગ થઈ જાય ત્યારે તેની શુદ્ધિ જે માપવિષય
તે જોય હોય તેમ તમે કહેવાન યોગ્ય છો ॥ ૩ ॥ એવિ રીત્યે પુછ્યા એવા શ્રી નારા-
યણમુની જે શ્રી સહજાનંદસ્વામિ મહારાજ તેજેતે ચોલતા હવા ॥ હે મુનિ જાણિનેતો તે
બ્રહ્મચર્ય વ્રતનો જે મંગ તે ક્યારેય ન કરવો અને જો અજાણે તે વ્રતનો મંગ થઈ જાય
તો તેની શુદ્ધિ જેતે તત્કાલ કરવી. ॥ ૪ ॥ અને તે શુદ્ધિયે કરીને અદ્વ અંગે હુલ્ક
થવું જે બ્રહ્મચર્ય વ્રત તેનું રક્ષણ થાય છે અને તે બ્રહ્મચર્ય વ્રતના રક્ષણ થકી મગધા-
નના જે સ્વામી મક્ત તેમને ઇકાંતિકપણું થાય છે તે કારણવખા માટે તે શુદ્ધિ જે તે
કરીય છીય ॥ ૫ ॥ નિષ્કામ થવું જે બ્રહ્મચર્ય વ્રત તેનો પાલનારો જે પુરુષ તેજેતે સ્ત્રિ-
યોની જે વાર્તા તેને પ્રીતિયે કરીને કાન દેડને ક્યારેય પણ જો સાંભળે તો એક ઉપ-
વાસ કરે ॥ ૬ ॥ અને તે નિષ્કામ વ્રતવાળો જે પુરુષ તેજેતે સત્શાસ્ત્ર જે શ્રીમદ્ભાગ-
વતાદિક ગ્રંથ તેને વિષે કહી જે સ્ત્રિયોના ગુણ અવગુણની કથા તે વિના જો બીજી
સ્ત્રિયોના ગુણનું વર્ણન કરે તો એક ઉપવાસ કરે અને તેમજ તે સ્ત્રિયોના અવગુણનું
જો વર્ણન કરે તો પણ એક ઉપવાસ કરે ॥ ૭ ॥ અને અસત્કાવ્ય જે રસમંજરીને રસિ-
કમિયા આદિક રસિક ગ્રંથ તેમને વિષે વર્ણન કર્યા એવા જે મુગ્ધા મધ્યા આદિક
સ્ત્રિયોના મેદ તેમને જો નિષ્કામવ્રતવાળો પુરુષ સાંભળે તો એક ઉપવાસ કરે અથવા
તે મેદનું જો પોતે વર્ણન કરે તો પણ એક ઉપવાસ કરે ॥ ૮ ॥ અને પોતાની ઇચ્છા
કરીને પરસ્પર ક્રીડા કરતી એવી જે સ્ત્રિયો તેમને જોતો ચકો મુરસની પેટયે પટિક-
વાર જો હ્યાં હમો રહેતો એ નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે ॥ ૯ ॥
અને સ્ત્રીની દ્રષ્ટિ સંધાએ પોતાની દ્રષ્ટિને વાંચતો ચકો સ્વમમાત્ર પણ જો તે સ્ત્રીને જુએ
તો એ નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે ॥ ૧૦ ॥ અને સ્ત્રીના અંગ
ઉપર રણું જે વસ્ત્ર તેનો જો સ્પર્શ થાય તો નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જેતે એક ઉપવાસ
કરે અને સ્ત્રીના હાથ પણ આદિક જે અંગ તેનો જો સ્પર્શ થાય તો એક ઉપવાસ કરે
અને સ્ત્રીને પહેરવાનું જે વસ્ત્ર તેનો જો સ્પર્શ થાય તો પણ એક ઉપવાસ કરે અને તે વસ્ત્ર

જો ખોયું થકું ખીનું હોય અથવા ખોયું થકું સુકાયેલું હોય અથવા નવું હોય તેને અડી
 જવાય તો તેનો ઉપવાસ નહીં અને સ્ત્રિયે પોતાના અંગ ઉપરથી ઉતારીને ઘુલ્યું જે
 વસ્ત્ર તેને જો અડી જવાય તો એક ઉપવાસ કરે ॥ ૧૧ ॥ અને નિષ્કામ વ્રતવાળો જે
 પુરુષ તેજેતે જો ધગવાનની વાર્તા સ્ત્રીને સંઘડાવવા સારુ પુરુષની આગળ કરે તો એક
 ઉપવાસ કરે ॥ ૧૨ ॥ અને જેના ચિત્તને વિષે સ્ત્રી સંવંધી યલીન સંકલ્પ પળ જો થઈ
 જાય તો તે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે ॥ અને સ્ત્રી સંવાયે બોલી
 જવાય તો એક ઉપવાસ કરે ॥ ૧૩ ॥ સ્ત્રી અને પુરુષ પાસે સ્ત્રીને છાનો જ્ઞાન વાર્તા જો
 કરી મોકલે તો તે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે તથા તે સ્ત્રિયે કોઈક
 પુરુષ પાસે છાની વાર્તા કહેવરાવી હોય ને તેને જો છાનો સાંભળે તો એક ઉપવાસ કરે
 ॥ ૧૪ ॥ અને નિષ્કામવ્રતવાળો જે પુરુષ તેજેતે ધગવાનની પ્રસાદી ઇવું જે ધુપ્પચંદન
 અથવાસ્નાદિક પદાર્થ તે જો છાનું સ્ત્રીને દઈ મોકલે તો એક ઉપવાસ કરે ॥ ૧૫ ॥
 અને સ્ત્રિયે મોકલ્યું જે ધગવાનનું પ્રસાદિ ઇવું ધુપ્પ ચંદન અથવાદિક વસ્તુ તેને જો
 છાનું ગ્રહણ કરે તો એ નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે ॥ ૧૬ ॥ અને
 પુસ્તક લક્ષ્મીને અથવા લક્ષ્મીનીને જો છાનું સ્ત્રીને અર્થે મોકલે તો તે નિષ્કામવ્રત-
 વાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે ॥ અને પુસ્તક લક્ષ્મીના સારુ સ્ત્રિયે મોકલ્યા જે
 કોરા કાગલ તેને જો છાના ગ્રહણ કરે તો એક ઉપવાસ કરે ॥ ૧૭ ॥ અને અથ
 વસ્ત્રાદિક જે કાંઈક પદાર્થ હોય ને તે જો છાનું સ્ત્રીને અર્થે મોકલે તો તે નિષ્કામ
 વ્રતવાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે તથા તે સ્ત્રિયે મોકલ્યું જે અથ વસ્ત્રાદિક કાં-
 ઇક પદાર્થ તેને જો છાનું ગ્રહણ કરે તો તે એક ઉપવાસ કરે ॥ ૧૮ ॥ અને સ્ત્રિયોનાં
 જે ચિત્રામણ તેને મન હેડને જો ઝુલે તો તે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ તેજેતે એક ઉપવાસ
 કરે ॥ તથા જો સ્ત્રીનું ચિત્રામણ પોતે કરે તો એક ઉપવાસ કરે ॥ તથા સ્ત્રીના વેશને
 ખારી રશો જે પુરુષ તેને જો અડે તો એક ઉપવાસ કરે ॥ તથા તે સાયે જો બોલે તો
 એક ઉપવાસ કરે ॥ ૧૯ ॥ અને જે સ્થળને વિષે સ્ત્રિયોની જે સ્નાન આસનાદિક
 ક્રિયા તે થાતી હોય ને તે સ્થળને વિષે જો તે ક્રિયાને કરે તો એ નિષ્કામ વ્રતવાળો
 પુરુષ જેતે એક ઉપવાસ કરે ॥ ૨૦ ॥ અને જે સ્થળને વિષે સ્ત્રિયોનો પગ ફેર હોય
 તે સ્થળને વિષે જો લઘુગંઢા કરવા જાય તો તે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જેતે એક ઉપ-
 વાસ કરે ॥ તથા તે સ્થળને વિષે જો દીઝા ફરવા જાય તો પણ એક ઉપવાસ કરે ॥ ૨૧ ॥
 નિષ્કામ વ્રતવાળો જે પુરુષ તેજેતે જો સ્ત્રીના મુલ થકી ધગવાનની વાર્તા સાંભળવા
 સાથં ડમો રહેતો તે એક ઉપવાસ કરે અને થકો જો સ્ત્રિયોને સન્નમુલ થેતે તો પણ
 એક ઉપવાસ કરે ॥ ૨૨ ॥ અને ધાર્ગ પોઠો હોય તથા કોઈ આપત્કાળ ન પથ્યો હોય
 તો પણ જો સ્ત્રી થકી પાંચ હાથને છેટે ન ચાલે ને હુકડો ચાલે તો નિષ્કામ વ્રતવાળો
 પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે ॥ ૨૩ ॥ અને નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જેતે જો સ્ત્રી

એલો એક ગાદા ઉપર બેસે તો તે એક ઉપવાસ કરે ॥ તથા સ્ત્રીના ચિત્રામળને અંદે તો પણ તે એક ઉપવાસ કરે ॥ ૨૪ ॥ અને દેવતાની પ્રતિમા વિના શીજી જે કાદૃ મૃતિકાને પાપાળ આદિકની સ્ત્રીની પુતળી તેને જો બંદી જવાય તો નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે ॥ અને સ્ત્રીનું જે ગુહ્ય અંગ તેને જો દેલી જવાય તો એક ઉપવાસ કરે ॥ ૨૫ ॥ અને મૈથુનને વિષે આસક્તિ એવાં જે પશુ તથા પક્ષી તેમને જો સ્વારેક યનને પરબ્રહ્મ થઈને જોવાઈ જવાય તો તે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે ઉપવાસ કરે ॥ ૨૬ ॥ અને વાદ તથા બંદી તથા મિત્ર તેણે કરીને બંધીયે યુક્ત એવું જે પોતાનું સ્થાનક તેને વિષે કોઈક પ્રયોજન સારુ અથવા અજાણે અથવા સહન સ્વભાવે કોઈક સ્ત્રી આપે ને ત્યાં જો એકલો હોય તો તે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે ॥ ૨૭ ॥ અને કોઈક કાર્યને અર્થે અથવા સહન સ્વભાવે અથવા આપ-ત્કાંતે કરીને નિષ્કામ વ્રતવાળો જે પુરુષ જે તે પોતે એકલોજ જે ઘરમાં સ્ત્રી હોય તે ઘરમાં પેસીને જો તરકાલ પાછો નિસરી આવે તો પણ તે એક ઉપવાસ કરે ॥ ૨૮ ॥ અને સ્ત્રીના સંબંધે કરીને પોતાના વ્રતને દુષણ પમાડે એવું મલ્લિન સ્વપ્ન જો થાય તો તે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે તથા સ્ત્રીના દર્શને કરીને જો વીર્યપાત થાય તો એક ઉપવાસ કરે ॥ ૨૯ ॥ અને ખોળમ કરવાને અર્થે બેઠો એવો જે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ તેને જો સ્ત્રી પારસે તોતે પોતાના આત્માની શુદ્ધિને અર્થે એક ઉપવાસ કરે ॥ ૩૦ ॥ અને નિષ્કામ વ્રતવાળો જે સ્વામી પુરુષ તેણે બહિરવાસે કરીને અર્ધા ઢાંચું કૌપિન જેણે એવો યકો જો ક્ષિયોયે યુક્ત એવીજે સખા તેમણે આવે તો એક ઉપવાસ કરે ॥ ૩૧ ॥ એવી રિત્યે સામાન્યપણે કરીને સ્ત્રીના સંબંધને વિષે એક એક ઉપવાસ કરવો કઠો અને એવીજ રિત્યનું જે વિનું સ્થાનક તેને વિષે પણ જો એવો સ્ત્રીનો સંબંધ થાય તો તે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે એક ઉપવાસ કરે. ॥ ૩૨ ॥ હવે એવી કાંઈક વિશેષે સ્ત્રીનો સંબંધ થાય તેને વિષે વિશેષે ઉપવાસ કરવાની રિત્સ કહિયે છદ્દ ॥ એકલી જે સ્ત્રી તે સંવાયે એકલો જે પોતે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ તેની એકાંત સ્થાનને વિષે ધોટીકવાર જો રિપતિ થઈ જાય તો તે નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જેતે કાગઠ ગ્રંથ ઉપવાસ કરે તથા એકલી જે સ્ત્રી તે એકલો એકલાવતેજો માર્ગમાં ચલાઈ જવાય તો પણ તે કાગઠ ગ્રંથ ઉપવાસ કરે ॥ ૩૩ ॥ અને નિષ્કામ વ્રતવાળો પુરુષ જે તે કાચ વસ્ત્ર થઈને જો પોતાને હાથે કરીને વીર્યપાત કરે અથવા શીજીને હાથે કરીને વીર્યપાત કરાવે તો તે કાગઠ ચાર દિવસ સુધી ઉપવાસ કરે. ॥ ૩૪ ॥ અને જો સા-ક્ષાત્ સ્ત્રીનો સંગ થાય તો ચાર મહિના સુધી નિતંતર પારણા પારણા નામે જે વ્રત છે તે કરે તેજે દિવસ ઉપવાસ કરે તે દિવસ તો કેવલ જલ્મમાત્રજ પિયે અને જે દિવસ પારણા કરે તે દિવસ તો મીઠા વિનાનો કેવલ સાચવો પાણીમાં ઘોલીને પિયે એવી રીતે ચાર મહિના સુધી કરે. ॥ ૩૫ ॥ અને ચાર મહિના સુધી જે ૫ પારણા પારણા વ્રત છે તે કરવાને અર્થે અસત્ત્વ એવો જે પુરુષ તેણે કર્યાપણે વિષે કઠો જે ૫ પાપ નિવારણ.

નો ઘીનો પ્રકાર તેને જાળીને પોતાની શક્તિને અનુસારે કરીને કરે. ॥ ૩૬ ॥ અને
 ૫ નિષ્કામ વ્રતની શુદ્ધિને અર્થે જે જે ઉપવાસ કરવા કહ્યા છે તેને વિષે નિષ્કામ વ્રત-
 વાળો જે ઉપવાસનો કરનારો પુરુષ તેજેતે એક જઝમાવજ પિંચે પણ વિહું કાંઈ સ્થાય
 નહિ અને વાઙ્મક હોય તથા રોગી હોય તથા દુઃખ હોય તે તેમને પણ જો ૫ પૂર્વે કહી
 આગળા તે માહિત્યો ઉપવાસ કરવો પડે તો તે ઉપવાસને દિવસ એક જઝમાવજ પિંચું
 પણ વિહું કાંઈ સ્થાયું નહિ ॥ તેમાં આઠ વર્ષથી ઊપર ને સોલ વર્ષ સુધી વાઙ્મક કહેવાય
 અને એથી વર્ષનો હોય તે દુઃખ કહેવાય એવી રીતે વ્યવસ્થા છે ॥ ૩૭ ॥ અને ૫ નિ-
 ષ્કામ વ્રતના પાઠવાવાળા જે પુરુષ તેમણે ઘટલા જે ૫ ઉપવાસ તે અવશ્ય કરવા કહેતાં
 જરૂર કરવા એવી રીતે અધારીજ આજ્ઞા છે એમ તમારે સર્વને જાણવું. ॥ ૩૮ ॥ અને
 નિષ્કામ વ્રતના પાઠનારા જે પુરુષ તેનેતે ૫ નિષ્કામ વ્રતના ધંગને વિષે કહ્યા જે ઉપ-
 વાસ તેમને જો કરશે નહિ તથા તે ઉપવાસને કોઈક કરતો હશે તેને વારશે ૫ જે જળા
 જે તે અતિશે કામે કરીને વ્યાકુલ યાશે. ॥ ૩૯ ॥ અને ૫ નિષ્કામવ્રતના ધંગના જે
 ઉપવાસ તેને કરશે એવા જે વાઙ્મક દુઃખ ને રોગી તેમને દયાયે કરીને જે વારે તો તેમની
 શુદ્ધિને અર્થે તે વારનારો પોતે તે ઉપવાસને કરે. ॥ ૪૦ ॥ અને નિષ્કામ વ્રતના પા-
 ઠનારા જે પુરુષ તેમના અંતઃકરણને શુદ્ધિને અર્થે અને કરી જે આ મર્યાદા તેને જે
 નિષ્કામ વ્રતવાળા પાઠે તેમને અપારા ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના જ્ઞાનવા અને ૫ મર્યાદાને
 જે ન પાઠે તે ઉદ્ધવ સંપ્રદાય થકી વાદેર છે ને વિમુલ્ક છે ॥ ૪૧ ॥ હવે સુવ્રત ઋષિ
 કહે છે કે રાજન સર્વ દુઃસ માત્રને નાશ કરી નાલે એવા હરિ જે શ્રીસહજાનંદસ્વામી
 મહારાજ તેનું જેવથી રિત્યનું વચન તેને સાંભળીને પોટા ઋષિ જે તે અસાનંદમુનિ
 તથા તે સખાને વિષે બેઠા જે દૃઢસ્થ વિનાના યોગી ૫ નિષ્કામ વ્રતના પાઠનારા હરિના
 જન તે સર્વે જે તે પ્રસન્ન થયા થકા પોતાના થકાજનનું જે હિત કરવું તેને વિષે તત્પર એવા
 જે તે શ્રીજીમહારાજ તેને નમસ્કાર કરીને જેમ ૫ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તેવીરિત્યે
 પાઠવાની સર્વે પ્રતિજ્ઞા કરતા હવા ॥ ૪૨ ॥

ઇતિપરમપવિત્રામ્રનિષ્કામશુદ્ધિપર્તિદિનમનુરાગાયંપટેયુઃ પ્રભાતે । ત્રિશુબનજ-
 યદર્પતેસુસ્તેનૈવકામસકલગુણકલંકનનમુન્મૂલયેયુઃ ॥ ૪૩ ॥

એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે કહીને પરમ પવિત્ર એવી જે આ નિષ્કામ શુદ્ધિ તેનો
 આ જોકને વિષે જે નિષ્કામ વ્રતવાળા પુરુષ તેજેતે દિવસ દિવસ પ્રત્યે પ્રભાતને સમે
 અતિ હેત થકી જો પાઠ કરે તો તે સુસ્થે કરીને પોતાના હૃદય થકી કામને મૂલમાંથી
 હસાવી નાંશે તે કામ કેવો છે તો ત્રિલોકીનો જે જય તેણે કરીને છે અતિશે અદ્વંકાર
 જેને એવો છે અને સમય જે રુદા ગુણ માત્ર તેનો કલંકરૂપ છે કહેતાં સમય કદા ગુણને
 ઘુંટા કરી નાંસનારો છે.

।इति श्रीसहजानंदस्वामी शिष्य निःशानंदमुनि किरित्ता निष्कामशुद्धि टीका समाप्ता॥

श्री स्वामिनारायणी विजयनेतराम

॥ अथ वचनामृतस्थविषयानुक्रमणिका अकारादिक्रमेण ॥

+ विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०	विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
अकसांपणुं वर्णन	लो.	१३	२	२	अनादि मुक्ततां लक्षण	प्र.	१८	१	४
अकलषाण न यथार्थो हेतु	प्र.	६३	५	६	अनेकजन्ममोक्षपामवानोहेतुम.	१६	४	४	
अखंड चित्तचन यथानोहेतु	म.	४	३	३	अनेकजन्मसिद्धयथानोहेतुलो.	१	५	५	
अखंड चित्तचननुं फळ	म.	४	१	१	अनेकदेहधरचापडयानोहेतुअ.	४	१	२	
अखंड चित्तचननो उपाय	प्र.	३०	१	१	अव्यथा कर्तापणुं	लो.	१३	२	२
अखंड चित्तचननो महिमा	प्र.	४८	१	७	अव्ययपणुंअक्षरधामनुं	म.	६४	२	३
अखंडभगवाननांमैवधरहेयानोका.	११	२	२		अव्ययपणुं कान्ति करीने	प्र.	६३	३	४
अखंड वृत्तिनुं तुल्यभपणुं	म.	३६	१	१	अव्ययपणुं जीव, इश्वर अक्षर				
अखंडवृत्तिनुंफळ(प्र.११११२)प्र.	२४	१	२		नेपुरुषोत्तमनुं (प्र.अ१११)सा.	५	२	३	
अखंड वृत्ति रहेवानुं फळ	प्र.	२३	१	२	अव्ययपणुं जीवनुं	प्र.	७८	१२	१९
अखंडवृत्तिरहेवानोउ.(काअ११२)म.	३६	१	१		अव्ययपणुं पुरुषनुं	प्र.	४६	१	१
अखंड वृत्ति रहेवानो हेतु	म.	३६	२	२	अव्ययपणुं पुरुषप्रकृतिद्वारे	प्र.	१३	१	१
अखंड स्मृतिनुं फळ	जे.	३	२	३	अव्ययपणुंभगवाननुं(व.अ२१२)छे.	३७	१	१	
अखंड स्मृतिनो महिमा	जे.	४	१	१	अपमानमोडानुंकरवानुंफळ	म.	६१	१	३
अगोचरभगवाननेरहेवानोहे.पे.	४	१	१		अपराध माफ न करवायोग्यप्र.	७१	१	१	
अग्निदेवने पामवानो उ.	प्र.	६५	२	२	अपूर्ण मानवानो हेतु	प्र.	२४	२	५
अचळ पायो यथानो हेतु	लो.	१७	५	८	अभयपड पामवानो उपाय	प्र.	४२	१	३
अणसमजुनुं लक्षण	प्र.	३७	१	१	अभयपडपामवानो हेतु	म.	४९	१	२
अति भुडानुं लक्षण	प्र.	४७	१	१	अभाव आवचानो हेतु	लो.	१७	२	३
अधम कहैवानो हेतु	प्र.	४२	१	१	अभावदवावाननेआव्यानोहे.म.	२८	१	१	
अधर्म निबासतो हेतु	म.	११	१	४	अभाव न आवचानो हेतु	लो.	१७	३	५
अधर्मी जाणवानो हेतु	म.	५३	१	२	अभावनुं फळ	म.	४६	१	३
अधर्मितुलक्षण(प्र.७अ११२) सा.	१०	१	१		अभावसंततोआव्यानोहेतु	लो.	८	१	१
अपुष्ट रहेवानो हेतु	म.	८	२	३	(लो. १६१७६)	लो.	१७	२	३
अनन्यमत्तनुंलक्षण(म.१११३)					अभेदपणे भद्रवानो निषेध	छे.	२६	३	४
(म. ६५११३)	व.	५	२	२	अयोध्यावासीनी प्रज्ञासा नवा				
अनादिपणुं जीव-माया इश्वर					भलागण	अ.	३	३	४
ने धरमेश्वरनुं	छे.	१०	२	१	अर्थनुं रुप	अ.	५	४	४

+संकेतसूची:-

ल० लक्षण	वि० विवेक	प्र० प्रकार	वि० विगत
उ० उपाय	नि० निरूपण	व० वर्णन	क० कहैवानो हेतु
वि० विशेषण	प्र० प्रयोजन	का० कारण	प्र० प्रतिपादन

विषय	प्रक०	व०	प्र०	बा०	विषय	प्रक०	व०	प्र०	बा०
अर्थसर्वप्रप्त यथानुकारण छे. २	१	२			अवस्थाओनुं लक्षण सा. ६	१	१		
अर्थाधी कहेवानुं का. प्र. ४३	१	१			अविधानावधनधीमुकाशानोउ.प्र. १२	१	१		
भलीकिकपणुं रहेवानो उ. सा. २	३	३			अविवेक टळवानो उ. प्र. ६	१	२		
अवगुण आग्यानो हेतु लो. १७	५	८			अविवेकीनुं लक्षण.प्र. ६।१।१)				
अवगुणटाळवानोउ.(लो.१।१०।१० जे.३	२	३			(प्र. २६।१।२)	छे. १४	१	१	
अवगुण न्यागीनो भगवानने					अष्टांग योगनुं फळ प्र. २५	१	२		
आवधानो हेतु छे. १९	१	१			असत्पुरुषनी समझण लो. ११	१	१		
अवगुण न आवधानो हेतु प्र. ७८	३	३			असत्पुरुषपणुं व. म. ४७	१	१		
(का. ९।२।२) व. ११	४	५			असत्प्राप्तना टळवानुं का. प्र. ७८	२३	२३		
अवगुण न भासवानो हेतु म. ४४	१	२			असत्प्राप्तना यवानो हेतु प्र. ७८	२०	२०		
अवगुण नलैनारनुं धर्म वैराग्य					असाधारणप्रीतिजणावानुंका.प्र. ५९	२	२		
बाळाधी विशेषपणुं छे. ११	४	४			असाधारणप्रीतिजणावानुंका.प्र. ५९	३	३		
अवगुण न लेवानुं का. छे. १	१	२			असाधारणभक्तिआवधानोउ.व. ३	३	३		
अवगुण न लेवानुं फळ म. ४६	१	४			असाधारण भक्तिनुं लक्षण व. ३	२	२		
अवगुण निषेध म. ४६	१	४			असाधारणलक्षणपुरुषोत्तमनुं अ. ५	१	१		
अवगुणनुं फळ (छे. १२।१।१)जे. ३	२	३			असाधारण स्नेहनुं का. प्र. ५९	१	१		
अवगुणभक्तनीनलेवानीआज्ञाछे. २१	१	३			असुर न मटवानो हेतु छे. २२	२	५		
अवगुणभगवाननीनआवधानो म. १७	२	२			असुरनुं लक्षण प्र. ७७	१	१		
अवगुणलनारनलेनारनोवि.छे. ३५	२	२			असूयानी प्रवृत्तिनो हेतु सा. ८	१	१		
अवगुणलेवानीआज्ञाछे. २१।१।३म. ५३	१	१			असंगीपणुं भगवाननुं सा. ८	१	१		
अवगुण बहु सुझवानुं का. म. ४४	१	१			अहंकार आवधानो हेतु जे. १	२	२		
अवगुणसाधुनीआवधानोहेतुछे. ३९	१	२			अहंकार निषेध छे. २६	३	४		
अवगुणहरिजननोलेवानीहे.छे. २१	१	३			अहंकारनुं लक्षण प्र. १२	२	२		
अवतार, अवतारीमेव निरूपणलो. १४	१	२			अहंनुंछि निवृत्तिनो उ. प्र. ८	१	३		
(लो. १३।२।२) म. ६४	१	१			अहंमत्त्वनटळवानोहेतु प्र. ४४	४	४		
अवतारधर्मानुप्रयोगजन(का.५।१।१)					अहिंसाधर्म प्रतिपादन प्र. ६९	१	१		
(व. १२।१।२) व. १३।१।१) म. १९	१	१			अक्षरधी न्यारापणुं प्र. ७२	२	४		
(म. ४६।१।२) छे. २१	१	१			अक्षरधी परपणुं प्र. ७२	२	३		
अवतारधारणकरवानोहेतु लो. ७	१	२			अक्षरधाम कांतिवाचक प्र. ६३	३	४		
अवतारवैराजज्ञाऐकहेवानोहे म. ३१	१	४			अक्षरधाम पामवानो उ. म. ३२	१	२		
अवतारीपणुंनि.(लो.१४।१।२)म. १३	१	२			अक्षरधाम पामवानो हे. सा. ११	२	३		
(व. १२।१।२) (अ. ४।१।२) अ. ६	१	१			अक्षरधामना जेमेव म. ४२	१	१		
(अ. ४।१।२)					अक्षरधामनी मोटपण व. म. ४२	१	१		
अवतारनुं निर्माहीपणुं म. ६५	१	१			अक्षरधामनुं मज्य व. म. ४२	१	२		
अवतारोनुंन्यूनाधिकपणुं लो. १४	१	२			अक्षरधामनेपमाडवानोहेतु जे. ५	१	१		
अवतारोरुपे देखावानुं म. लो. ४	२	२							

विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
अक्षरधाममां रक्षा यका				
देखावापणुं	म.	४२	१	२
अक्षरधाममूर्तिभेदुभासवानोहे.प्र.७१	५	५		
अक्षरधामरूपफळपामवानोहे.म.१०	१	१		
अक्षरनां ये स्वरूप	प्र.	२१	१	७
अक्षरनी मोटाइ व.	प्र.	६३	३	३
अक्षरनुंआत्मानाद्वयपणेव. प्र. ६४	१	१		
अक्षरनुंमहत्त्वपणुं(प्र.५१।१।१)प्र.६३	३	३		
अक्षरनुं मूर्तिमानपणुं व. प्र. ६३	३	३		
अक्षरनुं साधन्यपणुं	प्र.	२१	१	८
अक्षरनेष्टाकिवदेधारवापणुं प्र. ७२	२	४		
अक्षरपर्यंतभगवाननैवानवायका.	८	१	१	
लो.	४	२	६	
अक्षरपुकोत्तमनाशरीरपणेव.प्र.६४	१	१		
अक्षरब्रह्मजीनाप्रकाशवाचकपे.	१	१	१	
अज्ञानधी मुकावानो उ. प्र. १२	२	२		
अज्ञानीनी गति व. सा. १४	४	६		
अज्ञानीनीसमग्रण(सा.१४।४।६)पं	७	१	१	
अज्ञानीनुं लक्षण	प्र.	९	१	१
(प्र. २०।१।१) म.	१४	१	२	
आकाशनी उत्पत्तिने लय	प्र.	६५	१	१
आकाशनुं महत्त्वपणुं	प्र.	५१	१	१
आकाशनुंरूप	प्र.	४६	१	१
आकाशनुं ल.	प्र.	१२	२	२
आचरण भगवानना अनुक-				
रणनीनि.	व.	१८	१	१३
आचरणनुं आशितने नि. व. १८	१	१४		
आत्ममेजसिद्धयवानोहेतु लो.	१	५	५	
आंटीपाडवानपाडवानीवि. छे. २७	२	२		
आत्मदर्शनयवानयवानोहेतुम.	३५	१	१	
आत्मदर्शननुं साधन	व.	११	४	५
आत्मदर्शनुं निर्मोहोपणुं	म.	६५	१	१
आत्मदष्टिनुं फळ	सा.	१०	२	४
आत्मदष्टिनुं रुप	सा.	१०	२	३
आत्मनिष्ठधी भक्तिवाळोभेष्टव.	१७	२	२	
आत्मनिष्ठनुं(प्र.२३।१।१)लो.	१	८	८	

विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
आत्मनिष्ठने क्षोभनी हेतु छे. २०	२	२		
आत्मनिष्ठसाधुनीसमग्रण सा. १०	२	४		
आत्मनिष्ठ करवानो प्रकारजे. १	२	२		
आत्मनिष्ठानुंफळ(प्र.६१।१।१)लो.	१७	२	२	
आत्मनिष्ठानुंरुप (प्र.८।२।४) सा.	१	२	२	
आत्मनिष्ठा रहेवानो हेतु छे. २२	१	१		
आत्मनिष्ठा व.	प्र.	४७	१	१
आत्मनिष्ठार्तवानुंकारण सा. १५	१	१		
आत्मनिष्ठवाळानुं लक्षण म. ६२	३	३		
आत्मनिष्ठवाळानेगुणदीव प्र. ४७	२	२		
आत्मबुद्धिनुं फळ (छे.७।१।१)				
(छे. ११।२।२) छे. ११	३	३		
आत्मबुद्धिलेखतमांकरवानुंफळछे.२४	१	१		
आत्मविचारव. (सा.९।२।३)सा.	१२	३	४	
(म. २।१।१) म.	५५	१	३	
आत्मसत्तारूपेवर्तनारनुंल. म. ५१	२	२		
आत्मज्ञाननी अपेक्षा व. प्र. १९	१	१		
आत्मज्ञाननुं प्रयोजन म. ३५	१	२		
आत्मज्ञानीनुं लक्षण सा. १४	४	५		
आत्मा अनात्मानो विवेक प्र. ५६	३	४		
सा. ४	१	१		
आत्मानुं अक्षरना द्वापणुं प्र. ६४	१	१		
आत्मादेखावानदेखावानोहे.छे. ३६	२	३		
आत्मानुंपुरुषोत्तमनाशरीरपणेव.प्र.६४	१	१		
आत्मानुं स्वरूप व. छे. ३९	१	२		
आत्मपणुं प्रतिपादन लो. ७	२	६		
आत्मापरमात्मानोवेगलगाडपोछे. ३९	१	३		
आत्माना सुखनी अनुभव यवा				
न यवानो प्रकार छे. २७	६	६		
आत्मारूपेवर्तनानुंप्रयोजन म. ५७	१	१		
आत्यंतिककल्याणनयवानोहे.लो. ७	२	४		
आत्यंतिककल्याणनुंलक्षण का. ७	४	४		
आत्यंतिककल्याणपामवानोउ.म.	२	१	१	
आत्यंतिक प्रलयनी अर्थ प्र. १२	२	२		
अ. २	१	१		
आत्यंतिकमोक्षनपामवानोहे.सा. ११	२	३		

विषय	प्र०व०प्र०बा०	विषय	प्र०व०प्र०बा०
आत्यंतिक मोक्षनो हेतु	लो. ७ ३ ८	इच्छा शक्ति	प्र. ६५ ४ ४
आधारपणुंचैतन्यप्रकृतिनुं	लो. ७ २ ५	इच्छा साधानुं रूप	का. १० ४ ८
आनंद न ध्वानो हेतु	प्र. ७३ ५ ९	इच्छरनी भाषा व.	का. १२ १ १
आनंद पामधानो उपाय	प्र. ३४ २ ३	इच्छरनेपरमेष्ठरनुंअनादिपणुंछे.	१० २ १
आनंद रहेवानो हेतु	प्र. ७८ ११ ११	इच्छरमूर्ति समर्थने वाद्वरष्टिप	
आपोनुं मज्जवेताने विषे		वर्तवानो हेतु	छे. १४ १३ १४
मानवानो हेतु	जे. १ २ २	इच्छरमेधनेडेकाणेकहेवानुंका.छे.	१० २ १
आवरण टळवानो हेतु	सा. १७ १ २	इच्छेवतुल्य बीजा गुणवानां	
आव्यवधानप्रकार(प्र.३३।१।१२)प्र.	५ ३ ३	मीतिनो निषेध	छे. १६ १ १
आशरानुं फळ (जे.५।१।१२) छे.	१० २ १	इच्छेवने जाणवानी रीत	व. १८ १ ६
आमयकरबायोग्यस्वरूप	प्र. १० १ १	इच्छां करवानकरवानो वि.	प्र. ४ १ १
आमयनडळैतेवानांलक्षण	छे. ३५ १ १	इच्छां न आववानुं का.	छे. १ १ २
आमयनुं रूप	व. ५ २ २	इच्छांनी परीक्षा	सा. ८ १ १
आमितनुं हित इच्छावापणुं	छे. २१ १ ७	इच्छांनी प्रवृत्तिनोहेतु	सा. ८ १ १
आमय्य रहेवानो हेतु	का. ८ १ ५	इच्छांनुं लक्षण (प्र.७१।१।२)सा.	८ १ १
आमय्य सरसुरहेवानो हेतु	प्र. ७८ ११ ११	इच्छां रहेवानो हेतु	प्र. ७६ १ १
असक्तिबीजीमांढवाळानुंल.म.	२९ १ १	इच्छांवान ध्वानो हेतु	प्र. २४ १ ४
आसुरभावनाशपामवानोड.व.	७ १ १	इच्छेने पामवानो ड.	प्र. ६५ २ २
आसुरीयवानोहेतु	व. १५ १ १	इच्छादिनालोकमांजवानोहे.सा.	४ १ ३
	व. १५ १ २	इन्द्रियपकजीतेसर्वजिताय लो.	८ ७ ७
आसुरीने ओळखवानो प्र.छे.	१४ ४ ५	इन्द्रियादिकमगवाननाआकारे	
आसुरीने दिवी ध्वानोड. छे.	१४ ५ ६	ध्वानो हेतु	का. १ ५ ५
आसुरीनेपरमपदपामवानोड.छे.	१४ ५ ६	इन्द्रियो जितवानो उपाय लो.	५ ६ ६
आसुरीनांलक्षण(प्र.३१।१।२)प्र.	६२ २ २	(लो. ५।८।८) (छे.११।१।२)छे.	३२ १ १
(छे.३९।१।४) (म.४४।१।३) छे.	१४ ३ ४	इन्द्रियोजितेअंतःकरणजितायलो.	५ ७ ७
आसुरी बुद्धि ध्वानो ड. प्र.	३१ २ ३	इन्द्रियो न जितवानुं फळ	छे. ८ १ १
आसुरी बुद्धि न ध्वानुंका.प्र.	३५ ३ ४	इन्द्रियोनीवैधळताटाळवानोड.लो.	८ ६ ६
आसुरीमतिनटळवानुंकारण	छे. १२ १ १	इन्द्रियोनीतीक्ष्णताटाळवानोड.म.	१६ ६ ६
आस्तिकपणुं आववानोहेतु	प्र. ६८ ४ ४	इन्द्रियोनीतीक्ष्णतामदवानोहे. प्र.	७३ ५ ९
आहारनियममांकरवानोड. छे.	३२ १ १	इन्द्रियोनुं लक्षण	प्र. १२ २ २
आहार शुद्धिनी आज्ञा	प्र. १८ १ ४	इन्द्रियोनेशिक्षाकरवानोम. सा.	२ ३ ४
आज्ञा न पाळवानो हेतु	लो. ४ ३ ७	म. २२ २ ३	
आज्ञा न मानवानो हेतु	लो. ६ १८ २१	इन्द्रियोपुरुषोत्तमरूपवावते	प्र. ५१ १ १
आज्ञा न लोपवानो हेतु	व. ३ १ १	का. १ ५ ५	
आज्ञानी आवश्यकता	प्र. २५ १ २	इन्द्रियो बुद्धी ध्वानो हेतु	प्र. ७३ ५ ९
आज्ञा पाळवानुं फळ	म. ६ २ २	इन्द्रियोबीजीसामांतजवानोहेतुव.	१३ १ १

विषय	प्र० व प्र० बा०
इन्द्रियोमां निश्चय	का. १ २ २
इन्द्रियोमांविषयभोगनीतीक्षण- तानु लक्षण	म. १६ ५ ५
इन्द्रियोषष्ठ्यथवानोउपाय	छे. ८ १ १
उत्तमपद्धता दृष्टवानोहेतु	प्र. ५५ १ १
उत्पत्तिनो अनुक्रम	प्र. ४१ १ १
उत्पत्ति वर्णन	प्र. १२ २ २
उत्पत्त्यादि करवानाहेतु	का. १ ३ ३
उत्तमसंप्रदायनी रीत	क. १८ १ १
उन्मत्तपणुंटाळवानोउ.	सा. २ २ ३
उपदेशकरतांवीकलागवानोहे.प्र.	७३ ६ ११
उपदेशकरतांमांडपाबिलहनक.म.	५७ १ ४
उपदेशवर्णन (प्र.३२।४।३)	प्र. ३७ १ १
(प्र. २१।१।३)	प्र. २१ १ ८
(प्र.३८-१-१)(म.४४-४-४)	प्र. ४७ १ १
(प्र.५६-३-४)(प्र.६२-२-२)	प्र. ७० ४ ४
(प्र.७८-१-१)(सा.२-२-३)	सा. २ ३ ४
(सा.४-१-३)(सा.९-२-३)	सा. ९ ४ ५
(सा.१०-१-२)(सा.१२-३-४)	सा. १८ १ १
(सा.१८-२-३)(का.३-२-३)	का. ३ ३ ७
(का.१०-१-१)(का.१०-१-३)	का. १० ४ ८
(लो.४-३-७)(लो.१०-६-८)	पं. १ १ २
(पं.३-२-३)(पं.३-३-४)	पं. ७ १ २
(म.१-१-३)(म.५-१-१)	म. ६ २ २
(म.८-२-३)(म.१२-१-१)	म. १९ १ २
(म.३२-१-४)(म.३३-२-३)	म. ३५ १ ५
(म.४०-१-३)(म.४१-१-१)	म. ४५ १ १
(म.४५-२-४)(म.४७-१-२)	म. ४७ १ ३
(म.४८-१-३)(म.५५-१-३)	म. ५६ १ २
(म.५७-१-५)(म.६२-३-४)	म. ६३ १ ७
(क.११-२-३)(क.१९-१-१)	जे. ३ २ ३
(छे.९-१-१)(छे.१३-१-१)	छे. १३ १ २
उपशमअवस्थावर्तवानोउ.	अ. ३ १ १
उपशम दशा पाप्मानोउ.	अ. ३ २ २
उपाधि न वल्लगवानो हेतु	अ. २ १ १
उपाधि निषेध	प्र. १८ १ ४

विषय	प्र० व प्र० बा०
उपासकगमवानगमवानोहेतु.छे.	३० १ १
उपासकनुं लक्षण	म. २७ ३ ४
उपासनाकरवायोन्यस्वरूप पं.	७ १ २
लो. १४	२ २
उपासनादृष्टवानोहेतु	सा. १७ १ १
उपासनानाभेदकहेवानोहेतु	क. १८ १ ११
उपासनानाभेदनकहेवानोहेतु.क.	१८ १ १२
उपासनानी आवश्यकता	प्र. ६१ २ २
उपासनानिरूपण(प्र.८-२-४)लो.	१४ १ २
(प्र. ४३-२-३)	म. ३ १ २
उपासनानुं प्रतिपादन	प्र. ५६ ३ ४
उपासनानुं कळा(प्र.५६-३-४)प्र.	६४ १ ३
उपासनानुं मूलधरणुं	प्र. ५६ ३ ४
उपासनाभेगवानुं कारण	म. २७ ३ ४
प्र. ७३	५ १०
उपासना साकारनी	छे. ३० १ १
उत्कर्षेतानुं ल.	प्र. ७३ १ १
एकादशीव्रतनुं ल.(प्र.३८-१-१)	म. ८ १ १
एकांतिकववानोउ.सा.११-१-२,क.	१ २ ३
एकांतिक धर्मेनां लक्षण	प्र. २१ १ १
(प्र. ६०-१-१)	म. २२ ३ ४
एकांतिकधर्मपामवानोउ.	प्र. ६० २ ३
एकांतिकधर्मवीपडवानोहेतु.म.	४६ १ ३
एकांतिकनयवानुंका.(अम्ल.१-१-१)जे.	४ १ २
एकांतिकनीगति(प्र.२१-१-६)छे.	३३ २ ३
एकांतिकनीमुक्तिपामवानोहेतु.छे.	१३ १ १
एकांतिकनीसमझण(प्र.६६-१-१)प्र.	६६ १ २
एकांतिकनुं बहुत्वधणुं	म. २१ ४ १०
एकांतिकनुं मरण	म. ४६ १ ३
एकांतिकनुं लक्षण(प्र.११-२-२)प्र.	१५ १ २
(प्र.२१-१-६)(प्र.३८-१-२)	प्र. ४७ ३ ३
(प्र.६०-१-१)(सा.१५-१-२)लो.	६ १ १
(पं.७-१-२) (म.९-१-३)	म. ९ १ ४
(म.२१-४-८)(म.२२-२-३)	म. ३८ १ २
(म.४८-१-७)(म.५५-१-२)	क. ३ २ २
(म.६५-१-३)(छे.१३-१-१)	छे. ३३ २ ३

विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
पक्षांतिकनोधर्मप्र. (प्र. ६०-१-१) म.	२२	३	४	
पक्षांतिकनो प्रवेश	म.	३८	१	२
पक्षांतिकनोस्वसिवाचनि. म.	२१	४	९	
पक्षांतिक मर्कितु लक्षण	पं.	३	२	२
पेश्वर्ययीसत्तारूपतु अधिकपणुं	म.	६३	१	४
पेश्वर्यपामवानोहेतु (प्र. ४३-१-१) म.	६४	१	३	
अंगरुह जाणवानो विवेक छे.	१५	१	१	
अंग वर्णन	प्र.	८	२	४
अंगधुळि न पामवानुं कारणप्र.	५६	१	२	
अंतकाळे स्मृतिनुं फळ	प्र.	३	१	१
अंतर डोळवानुं कारण	म.	३२	१	४
अंतरमांसाफलाहरहेवानोहे.	प्र.	१८	१	१
अंतरशुभसाधेबेरक्यांतुं फळप्र.	७८	१५	१५	
अंतर सुनुं रहेवानुं कारणप्र.	२४	२	५	
अंतरईतिनुं फळ	प्र.	२०	२	२
अंतरईतिनुं लक्षण (प्र. ४९-२-२) म.	८	२	३	
अंतरईतिनो उ०	अ.	१	१	१
अंतरईति रहेवानो उ०	म.	२२	२	३
अंतर्वांमिपणुं (प्र. ४१-१-१) लो.	४	२	३	
(लो. ७-२-७) (अ. ६-१-१) छे.	३२	२	२	
	जे.	५	१	१
अंतर्वांमिपणुं मुकुनुं	अ.	६	२	३
अंतर्वांमिपणेव्यापवानीरीतलो.	४	२	३	
अंतर्वांमिस्वरूपनुं तारतम्यपणुं प्र.	४१	१	१	
अंतर्वांसत्तादेनरसुं अणावानुं का. प्र.	७७	२	५	
अंतःकरण जितवानो उ० लो.	५	६	६	
	लो.	५	८	८
अंतःकरणनिर्मळववानुं का. प्र.	३२	४	३	
	अ.	८	१	२
अंतःकरणपुरुषोत्तमरूपववानुं का. प्र.	५१	१	१	
अंतःकरणमांशुणप्रवृत्तिनोहेतु प्र.	१८	१	२	
अंतःकरणशुद्धतथाव्रथवानुं का. प्र.	८	१	२	
(प्र. १८-१-१) प्र.	२९	२	२	
अंतःकरण शुद्ध ववानो उ० प्र.	८	१	१	
कथावातां मां प्रीतिनुं फळ छे.	२४	४	३	

विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
कपट ओळखवानो प्रकार	(लो. ५-२-२)	लो.	१६	५ ४
कपटीनुं लक्षण	लो.	५	१	१
करवुंवाकीनरहेवानुं कारण	म.	९	१	५
कर्तापणुं भगवानुं का. १०-४-९ लो.	२	२	२	
(लो. १३-२-२) (म. २१-२-५) जे.	५	१	१	
कर्म अमूर्त	का.	२	३	३
कर्म नाश ववानो उ०	जे.	१	१	१
कर्मनी गति निवेध	जे.	१	१	१
कर्मनुं पापअल्पकहेवानोहेतु सा.	१४	४	४	
कर्मफळ भोगववानुं स्थान म.	११	१	१	
कर्मवळ निवेध	प्र.	७८	१	१
कर्मनुं हुं करीनशकवानोहेतु प्र.	७२	१	१	
कर्मराजसिकाविनुं फळ	म.	४५	२	३
कर्मलागवानलागवानोहेतु सा.	१४	४	५	
कर्मस्थूळ, सूक्ष्मदेहनां लागवान				
लागवानो हेतु	सा.	१४	४	४
कलेकईप्रादिकनेलागवानां का. प्र.	२३	१	१	
कल्याण करवानी रुचि	प्र.	८	२	४
कल्याणइच्छनारमेजाणवानो प्र. छे.	७	१	१	
कल्याणइच्छनारमेवर्तवानो प्र. जे.	१२	१	१	
कल्याणकारीगुणआववानोहेतु प्र.	७७	१	१	
	सा.	५	१	२
कल्याणकारीगुणप्रगटव. हेतु सा.	१८	१	१	
कल्याणकारीचरित्रादिसाधन प्र. म.	३५	१	४	
कल्याणकोइकाकिनववानुं का. म.	६०	१	४	
कल्याणधनुं मानवानुं कारण जे.	५	१	१	
कल्याणवधानववानुं कारण प्र.	७२	२	४	
(प्र. ७५-१-१) (पं. ७-१-३) म.	२१	१	१	
कल्याणवधानोहेतु (प्र. १४-२-२) म.	३२	१	३	
(प्र. ७७-२-५) सा.	१३-१-३ प्र.	७८	१	१
(जे. ४-१-१) (छे. २७-५-५) छे.	३७	१	१	
कल्याण वधानां साधन	म.	३५	१	२
कल्याणधी न पडवानोहेतु प्र.	३५	१	२	
कल्याणनकरीशकवानुं कारण जे.	४	१	२	

विषय	प्रक०	व०	प्र०	भा०
कल्याणनयनानुका (प्र. ६३-५-७) म.	६८	२	२	
(प्र. ७२-२-४) (म. ८-२-३)				
(व. ११-२-२)	छे.	१२	१	२
कल्याणनामार्गशीलपट्टबानोहे. म.	९	१	३	
(म. १३-१-३)	म.	२१	१	३
कल्याणनामार्गशीलपट्टबानोहेतु. म.	८	१	२	
(व. १२-१-२)	छे.	६	१	२
कल्याणनामार्गमार्गनिधिप्रपणु. म.	१३	१	२	
	छे.	१२	१	२
कल्याणना मार्गमां बाकी न				
रहेबानो हेतु	म.	२१	१	३
कल्याणनामार्गमांभिदपट्टबानो. लो.	४	२	५	
कल्याणनामार्गमांमोडुविग्र छे.	३६	१	२	
कल्याणनामार्गमांभिन्नयवानुछे.	१२	१	२	
कल्याणनामार्गमांभिन्नोहेतु. म.	२६	१	४	
कल्याणना मार्गे प्रवर्तया न				
प्रवर्तयानो हेतु	सा.	१६	१	१
कल्याणना विरोधीनु व०	जे.	३	२	३
कल्याणनुअसाधारणकारण छे.	३६	१	१	
कल्याणनु एक साधन	म.	६६	२	२
कल्याणनु परम कारण	का.	१०	१	२
कल्याणनु मोडु साधन	म.	१२	२	२
कल्याणनु सुलभ साधन	जे.	४	२	५
कल्याणने अर्थ प्रज अंग	म.	६२	३	३
कल्याणनेमार्गेनवालबानोहेतु. म.	३५	१	१	
कल्याणने विषे मोडु विग्र छे.	३६	१	२	
कल्याणनो एक मार्ग	लो.	४	२	५
कल्याणनोउपाय (प्र. ७१-४-४) सा.	१०	१	२	
(म. ३२-१-२) (व. १-२-४) व.	१०	१	२	
	म.	२७	३	२
कल्याणनो उपाय न करी श-				
कवानु कारण	छे.	१२	१	१
कल्याणनो एक मार्ग प्र. लो.	४	२	५	
कल्याणनोनिष्पद्यबानोहेतु पं	४	१	१	
	छे.	३५	४	५

विषय	प्रक०	व०	प्र०	भा०
कल्याणनो हेतु (म. ६-१-१) म.	२१	१	२	
कल्याणमांडगमगाटनुकारण. म.	५९	१	३	
	व.	१२	१	३
कल्याणमांसिधायनरहेबानोहे. प्र.	५६	३	४	
कसर न रहेबानो हेतु	सा.	११	३	४
कसर रहेबानो हेतु	प्र.	२०	२	२
काचप टाळबानो उ.	प्र.	४३	१	१
कामकोधादिउद्वययवानोहेतुसा.	१८	१	१	
कामकोधादिनाशपामबानोहे. छे.	२४	४	६	
कामकोधादि यवबानो हेतु प्र.	७८	१	१	
कामजितबानोउ. (प्र. ७३-१-१) म.	२	१	१	
कामयोकोधादिकनुअधिकपणुलो.	१४	१	४	
कामदेवनुवळवधवानुकारण प्र.	७२	२	३	
कामनी उत्पत्तिनु कारण	व.	२०	१	१
कामनु मूल उल्लेखबानोउ. लो.	१	३	३	
कामवासनात्यागकरबानोउ. प्र.	७१	४	४	
(सा. १०-१-२) (म. ३२-१-२) व.	१	२	४	
(अ. ५-३-३)	व.	१०	१	२
कामनु रूप (प्र. ७३-१-१) अ.	५	४	४	
कामादिकजितबानोउपाय	म.	२	१	१
कामादिकयी इठबानो हेतु व.	११	३	४	
कामादिक पीडबानो हेतु छे.	२१	१	५	
कामादिकक्षीणपट्टबानोउ. छे.	२	१	१	
कामादिकेपराभजनपामबानोउछे.	७	१	१	
कामादिक टाळबानो उ. लो.	१	७	७	
कामादिक न टळबानो हेतु म.	१४	१	२	
कामादिकनातीप्रमदपणानोहे. लो.	८	२	२	
कामादिनाशपामबानोहेतु	व.	२०	१	१
	अ.	८	१	२
कामोयबानोहेतु (प्र. २४-१-१) प्र.	५८	४	४	
कामोनी निषेध	प्र.	७६	१	१
कामेव्याकुलजनावानोप्रकार लो.	८	८	८	
कायरपणु आववानु कारण प्र.	२५	१	१	
कार्य कारण भेद	प्र.	६३	३	३
कारणनी महत्ता	लो.	२	२	२

विषय	प्रक०	अ०	प्र०	पा०	विषय	प्रक०	अ०	प्र०	पा०
कारणने सुपुत्रिनी विवेक	प्र.	२६	१	१	कृपा धवानी उपाय	प्र.	५	१	१
कारणपणु व. (लो.२-२-२)लो.	७	२	७		कृपा धवानी हेतु	सा.	११	१	२
	छे.	३२	२	२	कृपानिष्कल्यधनानुकारण	प्र.	२५	१	२
कारण शरीर बळवानो उ. का.	१२	१	१		कृपानु फळ	सा.	११	१	२
काशीदासनी प्रशंसा	म.	५९	१	३	कैवल्यआत्मनिष्ठनुलक्षण	व.	१७	२	२
काळ कर्म जीवनी नाशनकरी					कैवल्यार्थीनी गति	का.	१	५	६
शकवानो हेतु	म.	५०	१	३	कैवल्यार्थीनु लक्षण	अ.२८.	१	२	३
काळकर्मनेमायाधीमुकावानोहे.म.४८	१	५			कोटीजन्मनांपापनाशपामवानोमे.	४	१	३	
	म.	६६	७	७	कोटीयज्ञनांपुण्यधवानोहेतु	ज.	४	१	३
काळिकर्मभुङ्गनकरीशकवानोहे.प्र.७२	१	१	१		कांति अक्षर धाम वाचक	प्र.	६३	३	४
काळनु कर्मधीबळवानपणु	व.	६	१	२	कांतिप करीने अन्वयपणु				
काळनु लक्षण	प्र.	१२	२	२	अक्षरमां	प्र.	६३	३	४
काळबंधन करीशकवानोहेतु					क्रियाशक्ति व.	प्र.	६५	४	४
[प्र. ६३-३-४]	का.	८	१	४	क्रोधउपजवानोहेतु(अ.८-१-१)छे.	३४	२	२	
काळमां निर्वाहनी उपाय लो.	१०	४	५		क्रोध टळवानो विचार	म.	२७	२	१
कीर्तन गाथा न गाथा योग्य-					क्रोधधवा नधवानुं निमित्त	म.	२७	१	१
नी विवेक (लो.६-१९-२२)म.	३५	१	५		क्रोध नउपजवानुं कारण	छे.	१	१	२
कुटुंबीनी त्याग	लो.	३	१	१	क्रोध न धवानो उपाय	छे.	३४	२	२
कुटुंबीनी संबंध टळवानोउ म.	३२	१	१		क्रोधनिषेध (लो.१-१-१)	अ.	८	१	२
कुपाधनु लक्षण	प्र.	६२	२	२	क्रोधनीउत्पत्तिनुकारण	व.	२०	१	१
कुपाधनोत्यागकरवानोआज्ञाप्र.	१८	१	३		क्रोधनुं आश्चर्यकपणु	छे.	३४	२	२
कुपाधनो भंग निषेध	प्र.	१८	१	३	क्रोधनुं प्रायश्चित्त	अ.	८	१	१
कुबुद्धिवाळानी समझण	छे.	३२	२	३	क्रोधनुं फळ	लो.	१	२	२
कुराजी करवानो उ.	म.	२८	१	४	क्रोधनुं रूप	लो.	१	१	१
कुद्याप्र बुद्धिवाळानुं लक्षणप्र.	५०	१	१		क्रोध रडेवानो हेतु	प्र.	६६	१	१
कुसंग चार प्रकारनुं रूप	प्र.	४८	१	२	क्रोधीधवानोहेतु(प्र.२४-१-४)प्र.	५८	४	४	
कुसंग न प्रदीशकवानोहेतु छे.	६	१	२		क्लेश पामवानुं कारण	प्र.	३४	२	३
कुसंगनुं फळ	प्र.	४२	१	१	खवार धवानो हेतु	का.	७	३	३
कुसंग व.	म.	१८	१	१	खीलातुं वर्णन	प्र.	३२	२	२
कुसंगीनुबळवधवाधटवानोहेतुप्र	७०	२	२		खोटयनुंकारण(प्र.२४-२-५)प्र.	५६	२	३	
कुसंगीनुं रूप	प्र.	७०	१	१	खोटनी उपाय	प्र.	३१	१	२
कुसंगीनुं लक्षण	प्र.	१०	१	२	गमनायोग्यनुल[प्र.३७-१-३] छे.	२६	३	४	
कुसंगीनी त्याग	प्र.	१०	१	२	गमे न गमे तेचा स्वभाव छे.	३५	२	३	
कृतार्थधवानुंकारण(म.५९-१-१)प्र.	३१	२	३		गरीबउपप्रसन्नधवानोहेतु छे.	२५	१	१	
(लो.१-७-७)(लो.२-१-१)	म.	४८	१	१	गरीबना जपमानुं फळ	प्र.	६२	२	२
कृतार्थनमनावानोहेतु	लो.	१	६	६					

विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०	विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
गरीयने तुसाद्वानु फल	प्र.	७२	१	२	गृहस्थ निर्वासनीकनी गतिम.	२५	१	१	
गर्भवासमां न आवधानोहेतु म.	४८	१	१		गृहस्थनिर्वासनिकनुभेदपणुं प्र.	१४	१	१	
गारु ते न गारु यवानो हेतुप्र.	२२	१	१		गृहस्थनीशोभात्यागीनेदुषणरूपम.	५२	१	१	
गीताभागवतादिसांभळतांछतां					गृहस्थने क्लेश यवानुं का. प्र.	३४	२	३	
कल्याणनयवानु कारण	व.	१२	१	५	गृहस्थने सारी कहेवानोहे. छे.	२९	१	१	
गुणअवगुणलेवानुकारण	लो.	१८	१	३	गृहस्थने सुखनो उ.	म.	५१	२	२
गुण आवधानो हेतु	लो.	६	१६	१९	गृहस्थ सावानुं ल.	प्र.	१४	१	१
गुणप्रवरना आवधानोहेतु	प्र.	७३	५	६	गोपाकनंद स्वामीनीप्रशंसा म.	६२	३	३	
गुणकल्याणकारीवर्तवानोहेतुसा.	१५	१	१		छे.	३३	१	१	
गुणप्रवणकरवानोउपाय	जे.	३	२	३	गोपाकनंद स्वामीनी प्रीति-				
गुणचारदेष्टाकालेकरीनेनजाय म.	३९	१	१		नुं अधिकपणुं	म.	५६	१	१
गुणटळवानटळवानोहेतु	प्र.	५८	१	१	गोचरानुं लक्षण	सा.	४	१	२
गुण टाळवानो उपाय	सा.	९	२	३	घटवत्सर्गादिविनश्यतिनोअर्थम.	७१	३	३	
गुण त्याग करवानो हेतु	लो.	६	१५	१८	घटवानो उ.	प्र.	६	१	२
गुण दोष ओळखवा न ओळ-					घटवानो हेतु (व. १२१ २) प्र.	५३	१	१	
खवानो हेतु	का.	३	१	१	घटवा वधवानुं का.	प्र.	५३	१	१
गुण दोषरूप यवानो हेतु	लो.	१६	६	५	घाट ओळखवानो उ.	प्र.	३०	१	१
गुण न गमवानो हेतु	प्र.	३७	१	२	घाटकहेवानकहेवायोग्यनुंल.प्र.	३८	१	१	
गुण नाश पामवानो हेतु	सा.	१८	१	१	घाटटाळवानोउ.(लो.६-१४-१७)म.	२२	२	२	
गुणनीप्रवृत्तिनुंका.(प्र.५८-१-१)सा.	९	२	२		घाट धर्मेने निश्चयमांभी पाडे				
गुणप्रवर्तवानो हेतु	प्र.	१८	१	१	न पाडे तेनी वि.	लो.	५	४	४
गुणभगवाननास्तंभाआवधानुंका.	प्र.	६२	१	१	घाट न टळवानुं का.	प्र.	४४	४	४
गुण मोटा आवधा न आव-					घाट न यवानो हेतु	छे.	६	१	२
धानो हेतु (प्र. ५३-१-२) छे.	२४	४	६		घाट निवृत्तिनो उ.	प्र.	३०	१	१
गुण लेवानो उपाय	प्र.	२४	२	६	घाटनोहेस्तवेस्तवानोहे.प्र.	३०	१	१	
गुणगुम वधवाघटवानोहेतु	प्र.	५३	१	१	घाट बंध यवानो हेतु	सा.	१२	३	४
गुणगुमवृद्धिपामवानोउ.	प्र.	५८	४	५	घाट भुंडा यवानो हेतु	म.	३३	१	१
गुणातीत यवानो हेतु	प्र.	४२	१	२	घाट भुंडा पीडवानो हेतु	प्र.	७३	५	७
गुणातीत भक्तनुं लक्षण	म.	४३	१	१	घाटभुंडा बंध यवानो उ.	प्र.	२४	१	३
गुदशेदी कहेवानोहेतु	व.	१८	१	१२	घाटविषयनायवानयवानोहेतुसा.	१५	१	१	
गुदमोदीनुं लक्षण	प्र.	७७	१	२	वेळानुं लक्षण	प्र.	२०	१	१
गुदपरंपरा व.	व.	१८	१	२	वतुधुं मुक्तिनो हेतु	छे.	२५	१	१
गंधनुं लक्षण	प्र.	१२	२	२	वतुधुंजादिभाववानोहेतु	लो.	११	२	३
गृहस्थ करा भक्तनुं लक्षण	प्र.	३८	१	२	वतुधुंजादपदेकावानुंप्रयोजनलो.	४	२	२	
गृहस्थ मुच्छ बुद्धिवाळा	प्र.	२७	१	३	वरिप्रमांस्तंभयवानयवानोहे.प्र.	२३	१	१	

विषय	प्रक० व० प्र० बा०	विषय	प्रक० व० प्र० बा०
पंचल यवानो उ.	लो. ८ १ १	जन्ममरण निवृत्तिनो उपाय (सा. ११-१-१)	म. १० ३ ३
चारो वर्णन	प्र. ३२ २ १	जन्ममृत्यु अनंतकल्पसुधीनो हे. छे. १२ १ १	
चित्तधीनुदापदवानोविचार म.	६ २ २	जन्ममृत्यु नटलवानो हेतु लो. ७ १ ३	
चित्त निरोधनो उ.	प्र. २५ १ २	जन्ममृत्युनो हेतु अ. ३ १ १	
चित्तनु रूप	का. ४ २ २	जन्मांतरनीस्मृतिनयवानुका. जे. ४ १ ४	
चित्तने रद्यानु स्थल	का. ४ २ २	अपतप आदि वृद्धिनुस्थल सा. ७ १ २	
चित्तनो स्वभाव	म. ६ २ २	अथ यवानो हेतु प्र. ७० १ १	
चित्रमूर्तिनु प्रमाण	प्र. ४८ १ १	अळनु महत्त्वपणु प्र. ५१ १ १	
विद्याकाशनु निर्विकारीपणु प्र. ४६ १ १		अळनु लक्षण प्र. १२ २ २	
विद्याकाशनुबलशक्त्यधीम.	प्र. ४६ १ १	अळने नीर्थरूप यवानो हेतु जे. ४ १ ३	
विद्याकाशनु रूप	प्र. ४६ १ १	जाग्रत अवस्थानु रूप सा. ६ १ १	
विद्याकाशनु व्यापकपणु प्र. ४६ १ १		जाग्रतअवस्थानो लययवानो हे. प्र. ६५ ३ ३	
विद्याकाशनु सर्वाधारपणु प्र. ४६ १ १		जाग्रतमां स्वप्न सुषुप्ति सा. ६ १ १	
चित्तचनअखंडयवानयवानो हे. म. ४ ३ ३		जीर्तेप्रिय पुरुषनु ल. व. १७ १ १	
चित्तचन न यवानु कारण प्र. ३२ ३ ३		जीव इन्द्रादिवेसावानुका. प्र. १ १ १	
चित्तचननु फल म. ३५ १ ४		जीव वेदवेदप्रत्ये एककळे प्र. १३ १ १	
चित्तचननु सुख व. १६ १ १		जीवना नाशनो प्रकार व. ११ २ २	
चित्तचननो द्रविमा म. ४८ १ १		जीवना नाश यवानु का. छे. १२ १ १	
चित्तचन तेजमां रवेचापणु छे. ३० १ १		जीव नाश पामवाना उ. व. ११ १ १	
चित्तचनमां विक्षेप पेटी न पेटी		जीवनी खबर रहितनु व. म. ५३ १ २	
ते जाणवानो प्रकार म. ६० १ १		जीवनी माया व. का. १२ १ १	
चित्तचन मूर्ति पार्यद प्र. ७१ ५ ५		जीवननु अजर अमरपणु छे. ४ २ २	
चित्तचनमूर्तिमानयवानो हेतु प्र. ३७ १ ५		जीवननु अनंतपणु प्र. १३ १ १	
चौराशी पार आवचा न		जीवननु जाणपणु (का. १-२-२) का. ४ १ १	
आववानो हेतु. अ. ४ १ २		जीवननु जीवपणु छे. ३७ १ १	
छेदु भगवानधीयवानो हेतु प्र. १८ १ ४		जीवननु देकापु नरहेवानुका. जे. ३ २ ३	
अगतनु प्रधानपणु नमटवानुका. छे. २ १ १		जीवननु बल व. म. ६३ १ १	
अगतनो अभाव यवानो हे. छे. २४ ४ ६		जीवननु भोकापणु लो. १५ १ १	
जन्मकर्मनु दिव्यपणु व. १८ १ १०		जीवननु रूप (प्र. ३८-२-३) म. ६६ ३ ३	
जन्मत्यागीनो खराबयवानो हे. छे. १९ १ १		(जे. २-२-२) छे. ३८ १ १	
जन्ममूर्ति विसरवानो उ. प्र. ३७ १ १		जीवननु व्यापकपणु छे. ४ २ २	
जन्म मरण तरवानो हे. का. १० १ ३		जीवने वेदप्राप्तीनो हेतु (प्र. १३-१-१) व. ६ १ १	
जन्ममरणधी रहितयवानो हे. जे. ४ १ २		जीवने वेदमार्गापवानो प्रकार लो. १५ १ १	
जन्ममरण नटलवानो हेतु म. ११ १ १		जीवने प्रकाशवान जीवानो उ. प्र. २० २ २	
जन्ममरण नयवानु कारण छे. १८ ३ ३		जीवने प्रलयसमये रहवानु स्थान प्र. १२ २ २	

विषय	प्रक० अ० प्र० बा०	विषय	प्रक० अ० प्र० बा०
जीवने बल पमादवानो उ. म. ६३	१ ८	तप प्रतिपादन	का. १० २ ६
जीवने बल पामवानो उ. म. ६३	१ २	तप वृथा यवानुं का.	म. ६० १ ४
	म. ६३ १ ३	तमोगुणप्रवर्तमानो हेतु	लो. ४ ३ ७
जीवने बलवान यवानो उ. अ. १	१ १	तामसाईकारनुं महत्त्वपणुं	प्र. ५१ १ १
जीवने बीजने ठेकाणे कहैवानुं का. छे. १०	२ १	तामसीकर्मनाश पामवानो उ. सा. ९	३ ४
जीवने मरीने सुखन यवानुं का. छे. ३८	२ २	तीव्र वेगनुं लक्षण	लो. १० ५ ७
जीवने रहेवानुं स्थान	जे. २ २ २	तीव्र अद्यावानुं ल.	म. १६ ५ ५
	छे. ४ २ २	तुच्छ बुद्धिवाळानुं ल.	म. ५७ १ ३
जीवने वृद्धि पामवानो उ. व. १२	१ १	तुल्यपणाने पामवानो हेतु	सा. ११ १ २
जीवने तन्मयकप्रकारे देखवानो प्र. लो. १५	३ ३	तेजनां प्रण नाम	म. १३ १ २
जीवने साकार यवानो उ. म. ६६	४ ४	तेजना भेद	लो. १५ ५ ५
जीवने सुखदुःखनो हेतु	छे. ४ २ २	तेजनुं महत्त्वपणुं	प्र. ५१ १ १
जीवनी प्रकाश अधिक न्यून		तेजनुं लक्षण	प्र. १२ २ २
जणावानो हेतु	लो. १५ २ २	तेजनुं वर्णन	म. १३ १ १
जीवनी स्वभाव व.	म. ५७ १ २	तेजने कार्यपणेक बुद्धि.	प्र. ६६ १ १
जीवमृकनुं ल.	प्र. ३९ १ १	तेज पुंज कहैवानो हेतु	प्र. ६६ १ १
जीव, पुरुष अक्षरने पुरुषोत्तम		तेजमां सृष्टिनुं व.	प्र. ६६ १ १
ते पृथक् देखावानो हेतु लो. १५	५ ५	त्याग करानुं लक्षण	म. ५७ १ २
जीवमां भगवान जणावानो हे. का. ४	२ २	त्यागछतां सामीन भागवानो हे. म. १३	१ ३
जीवमां सुजे ते रुपे पोताने रहेवापणुं लो. १५	५ ६	त्याग छतां नरक जवानुं का. म. १४	१ २
जीवात्मानुं रक्षण	छे. २२ २ २	त्याग न नभवानो हेतु	छे. २९ १ १
जीवात्मानो चिबैक	प्र. २६ १ १	त्याग निष्ठा व.	प्र. ४७ १ १
जेतल पुरधामनुं अधिकपणुं	जे. ५ १ २	त्याग निष्ठावाळाने गुणदोष	प्र. ४७ २ २
हीना भाइनी प्रशंसा	छे. १ १ २	त्याग प्रतिपादन	लो. १४ १ १
	छे. २२ २ १	त्याग पार पदवानो हेतु	छे. २९ २ १
डाड्यानां लक्षण	प्र. ३७ १ ५	त्याग वृथा यवानुं कारण	म. ६० १ ४
तत्त्वनुं निर्जीवपणुं	म. ३४ १ १	त्यागी गृहीने परस्पर सेवानी अ. म. ४७	१ ४
तत्त्वसृतिमान (प्र. ४६-१-१)	प्र. ६३ ३ ३	त्यागीनी शोभा गृहस्थने दूषणरूप म. ५२	१ १
तत्वेकरी भगवानने ज्ञानवानी प्र. ६३	३ ३	त्यागीने क्लेश यवानुं का. प्र. ३४	२ ३
रीति (प. ७-१-१) (प. ७-१-२) म. १	१ ३	त्यागीने बे कुलक्षण	छे. १९ १ १
तदाकारपणुं न यवानुं का. का. १	५ ६	त्यागीने सुखनो उ.	म. ५१ २ २
तदात्मकपणुं	म. १४ १ १	त्यागीने स्वेच्छीमां हेत निषेध	छे. १९ १ १
तप करवानो हेतु	प्र. ७४ २ ६	त्यागी पापीनुं ल.	प्र. ३६ १ १
तपनुं फळ (का १०-१-३)	छे. ३० १ २	त्यागीमां मोटेरानुं ल.	म. ६१ १ २
तपनुं सूर्यना च्छाने व. सा. १६	१ १	त्यागी मूर्खनुं ल.	का. ३ ३ ६
		त्यागी विद्येय रहेवानी मा. प्र. ७४	२ ६

विषय	प्रक०	व०	प्र०	बा०
त्यागी सवासनिकी गति म.	२५	१	१	
त्यागी सवासनिकानुसूचपणुं प्र.	१४	१	१	
त्यागी साचानुं ल.	प्र. १४	१	१	
(प्र. ३६-१-२)	प्र. ३८	१	२	
श्रीमन्नाने वाच लेखानो हेतु लो.	३	१	१	
दया यथानो उ.	प्र. ७८	१५	१५	
दया भगवान तथा भक्तने				
विषे रवेथानुं का.	छे. ३	१	१	
दयाळुछतां दयानरवेथानुं का. म.	६०	१	७	
दयाळुपणुं व. (प्र. १०-१-१) जे.	५	१	१	
दयानकरथानुं सामर्थ्यनरवेथानो हे. प्र.	७२	२४		
दयान करथानो विवेक सा.	२	२	३	
दयानकीर्त्तिकाळनयथानुं का. व.	१४	१	२	
दयानविसरथानविसरथानो हे. सा.	५	३	४	
दयाननो महिमा जे.	४	१	१	
दयानादिकनायथार्थफळनो हे. सा.	५	३	४	
दहर विधानुं ल.	प्र. ४६	१	१	
दामोदरभाइनी प्रशंसा म.	५९	१	३	
दासत्वबाळानुं ल.	म. ६२	३	३	
दासनुं ल. (प्र. १४-२-३) प्र.	७४	२	४	
दासपणुं दह यथानो हेतु सा.	१७	१	२	
दासभावने सखीभावनुं				
सरक्षापणुं छे.	२२	२	२	
दिव्यआकारभीजीतथानुं लनो छे.	३८	१	१	
दिव्यईश्वरिदादिकयथानो हेतु का.	१	५	५	
दिव्यपणुं प्रतिपादन व.	७	१	२	
म.	१३	१	१	
दिव्यभावमनुष्यभावनीयकाळो.	१८	१	२	
दिव्यभाव व.	व. ४	१	१	
दिवा जीवा सत्पुरुष व.	३	३	३	
दुःख यथानो हेतु म.	६१	१	३	
दुःख न यथानो उ.	प्र. ७०	४	४	
दुःखनीअंतनभावयथानो हेतु म.	४८	१	२	
दुःखपामयथानो हेतु (प्र. २४-१-४) जे.	५	१	१	
दुःख भक्तने प्रेरथानो हेतु म.	६२	३	४	

विषय	प्रक०	व०	प्र०	बा०
दुःखी यथानुं का.	म. ५१	२	२	
दुःखीया न मटथानो हेतु प्र.	७३	५	७	
दुःखीयानुं व.	म. २१	३	६	
दुःखीयो वर्तयथानो हेतु छे.	३४	१	१	
दुःखानोहोवतेनेराजीकरथानो हे. म.	२७	३	३	
दुर्लभ साधन व.	लो. ६	१	१	
दुष्टनो धर्म प्र.	६९	१	१	
दुष्ट तथा पापी कहेथानो हेतु छे.	३२	२	३	
दुष्ट वासना टाळथानो उ. जे.	३	२	२	
दुष्ट वासनानुं फळ जे.	३	१	१	
दुषित बुद्धि यथानुं का.	प्र. ३५	१	१	
दुषित बुद्धिबाळानुं ल.	प्र. ३५	१	२	
दुष्टताउत्तमदुष्टवानदुष्टयानो हे. प्र.	५५	१	१	
दुष्ट निधयनुं फळ व.	५	१	१	
दुष्ट विश्वासनुं का.	प्र. ७८	७	८	
दुष्टपणुं पुरुषोत्तमनुं प्र.	६४	१	१	
दुष्टिगोचर यथानो हेतु प्र.	८	२	४	
दुष्टता यथानो हेतु प्र.	५६	३	४	
दुष्टदयाने आज्ञा ते व. जे.	५	१	३	
दुष्ट मनुष्य यथानो हेतु सा.	११	२	३	
दुष्टरामनी प्रशंसा छे.	१	१	२	
दुष्टसेवामां भद्रापी अधिक				
प्रेरथानो निषेध म.	२१	३	७	
दुष्टादिकलोकमांरवेथानो हेतु प्र.	३७	१	५	
दुष्ट काळ, क्रिया, सारा				
मुंडा यथानो हेतु प्र.	५९	४	४	
दुष्टकाळमां उगयानो उ. प्र.	७८	२२	२२	
दुष्टकाळ सारानरसानुं फळ प्र.	७८	१	१	
दुष्टकाळादिकदुष्टासेयथानी आज्ञा प्र.	७८	१	१	
दुष्टछतां कल्याणमनायथानी हेतु लो.	२	१	१	
दुष्ट छतां प्रवेशनुं ल. छे.	३३	२	४	
दुष्टना अनादरनुं फळ लो.	१७	२	२	
दुष्टना दोष व. का.	३	२	३	
दुष्टने गुणे वर्तयथानो विवेक सा.	२	२	३	
दुष्टने नियममां करथानो उ. म.	३३	२	३	

विषय	प्रक०	प०	पा०	विषय	प्रक०	प०	पा०
देहमुक्तवासमेककथयवानोहेतु	म.	३३	१ १	ग्रीहनिवारणनीति (म. ४०-१-१) अ.	८	१	२
देह मुक्तवा लमे सामर्थी				ग्रीह निषेध (म. ७१-१-१) छे.	१२	१	१
जणाचारी हेतु	म.	७७	२ ४		छे.	२२	२ ६
देहधीजीने राखयानो हेतु	का.	६	४ ६	ग्रीहलुं पाप	छे.	३५	५ ६
देहस्वतंत्रपणे धारयानोहेतु	अ.	२	१ १	ग्रीहलुं फळ (म. ५५-१-१) म.	२८	१	४
देहात्म बुद्धि यवानुं	का.	म.	५६ २ ३	म.	६३-१-८	म.	६३ १ ७
देहात्म बुद्धिवाळानुं	क.	म.	२३ १ १	(म. ११-१-१) छे.	१२ १ १	जे.	४ २ ५
देहाभिमानत्यागीगृहीनेषदित				ग्रीहलुं लक्षण	व.	२	१ १
राखयानुं प्रयोजन	छे.	१८	४ ४	ग्रीहबुद्धि टळयानो उ.	छे.	२२	२ ६
देहाभिमानानी समझण	म.	२०	१ १	ग्रीह भगवानो यवानो हेतु	छे.	३५	४ ४
देहाभिमानानुं	क.	(लो. १-९-९) छे.	३३ २ ५	ग्रीहमोटापुरुषनो कर्वाचुं फळ	छे.	२२	२ ६
दैत्य यवानो हेतु	छे.	२२	२ ६	ग्रीहीने शिक्षार	व.	११	२ ३
दैत्यनुं कल्याण यवानो हेतु	छे.	३५	४ ५	ग्रीहीने न सुटयानो हेतु	छे.	२२	२ ५
दैत्यनुं क.	छे.	३५	४ ५	त्रिभुजपणुं प्रतिपादन	म.	१३	१ १
दैत्यनो राजा यवानो हेतु	म.	३५	३ ४	धनमां न बंधाय तेनां क.	छे.	३३	१ १
दैवी ओळखयानो प्रकार	छे.	१४	४ ५	धर्म उपजयानो हेतु	को.	९	१ १
दैवी जीवचुं	क.	(म. ४४-१-२) छे.	१४ ३ ४	धर्मकुल स्थापननी रीत	व.	१८	१ ३
	छे.	३९	१ ४	धर्मसकी आपत्काळनपडनारनुं	छे.	२४	२ २
दैवी यवानो हेतु	व.	१५	१ १	धर्मसकी न पडयानो हेतु	सा.	१३	१ ३
दोष ग्रहण करवा योग्य	को.	६	१५ १८	(म. ४-२-२) (म. १५-२-२) व.	३	१ १	
दोष टळयानो उ.	को.	१६	३ ३		छे.	२६	२ ३
दोष टळयानो उ.	का.	३	२ ३	धर्मसकी आपत्काळनपडयानो हेतु	म.	५४	२ २
दोष त्याग यवानो हेतु	को.	६	१६ १९	धर्मसदरहेवाचो उ.	(म. ५४-२-२) म.	१६	१ १
दोष न टळयानो हेतु	म.	२४	१ ४	धर्मनी अपेक्षा.	म.	१९	१ १
दोषनिवासनो हेतु	म.	७३-५-७ सा.	१८ ३ ५	धर्मनुं रुप	अ.	५	४ ४
दोष पोताना सुखयानुं	का.	म.	६६ १ १	धर्मने भागवत धर्मकहेवाचो हेतु	छे.	२१	१ १
दोषबुद्धि न आव्याचो हेतु	म.	७८	३ ३	धर्मपाळयामां जंत राखरुपबेदो	छे.	२६	२ ३
दोषबुद्धिनुं फळ	वर.	१२	१ २	धर्म पाळयानुं पुण्य माघ			
दोषरहित यवानो उ.	म.	७३	५ ७	धर्मवाचो हेतु	व.	१४	१ २
बंध कळायानो हेतु	को.	५	३ ३	धर्मग्रह न यवानुं का.	म.	२७	३ ४
बंधीनुं क.	छे.	२६	३ ४	धर्ममां वटपणे वसयानो हेतु	छे.	२९	२ १
बंधी भक्तनुं क.	म.	५२	१ १	धर्म रहेवा न रहेवाचो हेतु	म.	३५	१ ३
बंधी ज्ञानीनुं क.	म.	५२	१ १	धर्म रहितमे शिक्षार	म.	३५	१ ४
ग्रीहयवानो हेतु	(लो. १७-२-३) को.	१७	३ ४	धर्मवाळानुं क.	सा.	१०	१ १
	म.	४०	१ ३	धर्मवाळाने जळयानो न जाण-			

विषय	प्रक०व०प्र०बा०	विषय	प्रक०व०प्र०बा०
वानो प्रकार	छे. ८ १ १	धाममां छद् जवानी कृषी प्र.	८ २ ४
धर्मबाळाने महापापीची बहु		धामस्य पार्षदयो गोपाळानेद	
पापी कहेवानो हेतु	व. १४ १ २	स्वामीनुं अधिकपणुं	छे. २१ १ ६
धर्म बराग्यबाळानो संग न		धामस्य, पृथ्वीस्य स्वरूपनुं	
करवानुं का.	छे. ११ ४ ४	प्रकपणुं (म. १३-१३)	पं. ७ १ २
धर्मवृत्ता घवानुं का.	म. ६० १ ४	(अ. ७-१-१)(छे. ३८-१-१)	छे. ३१ १ १
धर्मज्ञानादि जाववानो हेतुलो.	१६ ३ ३	धीरज न डगवानो हेतु	प्र. ६१ १ १
धाम देखवानो उ.	प्र. १२ ३ ३	धीरज न रहेवानो हेतु	प्र. २५ १ १
धाम देखवानो हेतु	प्र. १ १ १	ध्यानकरवान करवानोप्रकारसा.	१२ ३ ४
धाम न पामवानो हेतु	म. ११ १ १	ध्यानकरवानकरवानोविवेकलो.	११ २ ४
(म. ४६-१-३)	सा. ११ ३ ४	ध्यान करवानी युक्ति	प्र. ३२ ४ ३
धामना सुखनुं अधिकपणुं	छे. २८ १ १	ध्यान करवा योग्य स्वरूप पं.	७ १ २
धामना सुखनुं अरुपणुं	व. १९ १ १	ध्यान न घवानो हेतु	सा. ९ २ ३
धामनुं अनुपमेयपणुं	पं. ४ १ १	ध्यानना अधिकारी	अ. १ २ २
धामनुं महात्मय	सा. १ २ २	ध्याननुं फळ (म. १३-१-२)	अ. १ १ १
धामनुं व. (प्र. १२-३-३)	छे. ३१ १ १	ध्याननो महिमा	छे. ३७ १ १
धामनुं सर्वोपरिपणुं	अ. ७ १ १	ध्यान वृत्तिद्वारे करवानो उ.व.	८ १ १
धामनेछतीयेहेपामवानोहेतु	छे. ७ १ ३	ध्यानसिद्ध दशा पमाडनारअ.	१ १ १
धामने विषे नास्तिकपणुं		ध्यान सूर्यचंद्रनुं करवानो हेतुअ.	१ १ १
जाववानो हेतु	प्र. ६८ ३ ३	ध्येयपणुं प्रतिपादन	छे. ३७ १ १
धामनी दूरवाजी व.	छे. ९ १ १	नपुंसक जाणवानो हेतु	व. १२ १ ५
धाम पमाडवानो हेतु	अ. ७ १ २	नपुंसकनं लक्षण	प्र. १७ १ १
धामपामवानुंका.(प्र. ४२-१-२)	छे. ७ १ २	नरकचोराशीमां जवानो हेतु	म. ११ १ १
	छे. २१ १ १		म. ४९ १ १
धाम पामवानोउ.सा.४-१-३.		नरकनुस्य प्राप्ति	सा. ४ १ ३
म. ३४-२-२ (म. ३५ १ ४)प्र. १२ ३ ३		नरकनुं द्वार व.	प्र. ७८ २६ २६
धामप्राप्तिमांसंशयनघवानोहेतुप्र.७०	३ ३	नरकनेठेकाणेलोकांतरनुं व.	म. ४७ १ ३
धाममांआकारवैधावानोप्रकारछे.२२	२ ३	नरकमां पडवानो हेतु	प्र. ७७ २ ५
धाममां जवानो अवधि	प्र. १८ १ ४	(छे. ११-१-१)(प्र. ७५-१-१)	म. ४५ २ ४
धाममां जवानो उ.	छे. १० २ १	नरनारायण नामनुं मुख्यपणुं	
धाममां जवानो प्रकार	प्र. १ ३ ३	लाववानो हेतु	जे. ५ १ १
धाममांवीपडवानपडवानोहेतुसा.१४	१ १	नरनारायणनी मूर्ति प्रथम	
धाममां न जवानो हेतु	म. ९ १ २	पधराव्यानुं का.	जे. ५ १ १
धाममांवापीनेनिवासघवानोउ.म.४६	१ ४	नवा आधराव्यानुं छ.	म. ५९ १ ३
धाममां भेगा रहेवानो उ.	प्र. १८ १ ४	नाथभक्तनी प्रज्ञंसा	म. ५९ १ ३

विषय	प्रक०व०	प्र०वा०
बादसंभळाधानोड (प्र.२४-१-३) प्र. २५	१	१
नाम स्मरणादिमां समास		
यधानो हेतु	छे. १५	१ १
नारकीयधानोहेतु (प्र.४२-१-३) प्र. २	१ १	१
(म. ११-१-२)	जे. ४	२ ५
नारदने विप्र यधानुं का. प्र. २३	१ १	१
नास्तिक कहेधानो हेतु प्र. ४२	१ १	१
नास्तिकनीबुद्धिभ्रमधानोहे. अ. ४	१ २	२
नास्तिकनीसमग्रण (प्र.७८-१-१) म. १८	१ १	१
नास्तिकनुळ. (सा. १३-१-२) का. २	३ ३	३
(प्र. ६८-३-३) म. ६	१ १	१
(प्र. ४८-१-२) का. १०	१ ३	३
नास्तिकने दंड व. म. १८	१ १	१
नास्तिकनी संग निषेध म. १८	१ १	१
नास्तिक पाको यधानो हेतु प्र. ६८	३ ३	३
नास्तिकभाव दळधानो उ. अ. १	१ १	१
नास्तिकभावनआवधानोड. प्र. ४२	१ २	२
नित्य प्रलय (प्र.१२-२-२) अ. २	१ १	१
निदिध्यासनुं ल. सा. ३	३ ३	३
निमित्तप्रलय (प्र.१२-२-२) अ. २	१ १	१
नियम जाणवानी रीत व. १८	१ ५	५
नियमधर्मयुक्तनी महिमा जे. ४	१ ३	३
नियमधर्मरहितमांवीध व. जे. ४	१ २	२
नियमनुं प्रतिपादन व. १७	२ २	२
नियमनुं फळ छे. ३४	१ १	१
निराकार अक्षरमग्न व. प्र. ७१	५ ५	५
निराकार कहेधानो हेतु प्र. ८	२ ४	४
निराकार निषेध (प्र.८-२-४) प्र. ६६	१ १	१
निराकारनुं भजन निषेध प्र. ७१	४ ४	४
निराकार समजावानी हेतु म. १०	१ १	१
निर्गुण जाणवानुं का. म. १४	१ २	२
निर्गुणयधानोहे. (म. १३-१-२) छे. ३७	१ १	१
निर्गुणधामनेनपामधानोहेतु जे. ४	१ २	२
निर्गुणधामनेनपामधानोहेतु म. १४	१ २	२
निर्गुणपणुं धामनुं म. ४२	१ १	१

विषय	प्रक०व०	प्र०वा०
निर्गुणपणुं ओळखनुं व. १८	१ ९	९
निर्गुण मार्गनुं लक्षण म. ८	२ ३	३
निर्गुण स्वरूप व. का. ८	१ १	१
निर्गुणसुखनुं अविनाशीपणुं व. ९	१ १	१
निर्गुणस्वरूपसमजवानुं फळका. ८	१ ४	४
निर्दोष यधानो उ. प्र. २४	१ ४	४
निर्वैजने द्विमत वाक्य का. ७	२ २	२
निर्भय यधानुं का. व. १२	१ १	१
निर्माणी यधानुं का. प्र. ५८	४ ४	४
निर्माणी साधुनी धर्म प्र. ६२	२ २	२
निर्माणी यधानो उ. म. १	१ ३	३
निर्माणीनुं ल. म. १	१ ३	३
निर्लेप रहेधानो हेतु प्र. १८	१ ४	४
निर्लेपपणुं म. १७	२ २	२
निर्लाभी यधानुं का. प्र. ५८	४ ४	४
निर्वासनिक यधानो उ. सा. ४	१ ३	३
निर्वासनिकनुं ल. छे. १८	४ ४	४
निर्वासनिकपर प्रसन्नता म. ५०	१ ४	४
निर्विकल्प समाधि व. व. १	१ १	१
	प्र. २५	१ २
निर्विकल्प समाधिनुं ल. प्र. ३९	१ १	१
	प्र. ४०	१ १
निर्विकल्प समाधिनी फ. म. १४	१ १	१
निर्विकल्प स्थितितुं व. प्र. ४२	१ १	१
निर्विकल्पस्थितिपामवानोड. व. १	२ ३	३
निर्विकल्पस्थितिवाळानुं व. म. १७	२ २	२
निर्विकारपणुं (म. १७-२-२) का. ८	१ १	१
निर्विकार रहेधानो उ. लो. १०	६ ८	८
निवृत्तिधर्मवाळा त्यागीने प्र-		
वृत्तिची वंघन व. १७	२ २	२
निश्चयअण्वरहेधानोहेतु सा. १३	१ १	१
निश्चयमदगयधानोड. सा. १३	१ ३	३
निश्चय अदय यधानो हेतु प्र. ७०	४ ४	४
निश्चय अनिश्चयवाळानुं ल. म. ६६	६ ६	६
निश्चय इत्थियो अंतःकरणे		
जीवमां होय तेनुं ल. का. १	२ २	२

+ विषय	प्रक०	प०	वा०
निश्चय उत्कृष्टयवानो हेतु	लो.	१२	३ ३
निश्चय काचो रहेवानुं का.	पं.	४	१ १
निश्चय घटवानो हेतु	प्र.	७०	४ ४
निश्चय जीवमां होयतेनुं ल. का.	१	२	२
निश्चय टळवानो हेतु	सा.	१३	१ २
निश्चय यवान यवानुं का.	प्र.	५१	१ १
निश्चय यवानो प्रकार	का.	१	१ १
निश्चय यवानो हेतु	पं.	४	१ १
निश्चय दृढ यवानो हेतु	व.	१२	१ १
निश्चय न दृढवानो उ.	अ.	६	१ १
निश्चय नयी कहेवानुं का.	प्र.	६८	१ १
निश्चय ना भेदो हेतु	लो.	१२	२ २
निश्चय भिन्निकल्पमां कनिष्ठ, मध्य मने उत्तमनुं ल.	लो.	१२	१ १
निश्चयनी परिक्षा	प्र.	२४	१ ३
निश्चयनुं प्रबळपणुं	प्र.	७२	१ १
निश्चयनुं फळ (प्र. ७३-५-१०) प्र.	७७	१ १	
(प्र. ६२-१-१) (प्र. ७८-३-३) व.	१२	१ १	
(प्र. ६३-५-६)	लो.	१७	२ २
निश्चयनुं रूप	प्र.	६२	१ १
निश्चय परिपक्वनुं लक्षण	प्र.	६३	२ २
	प्र.	६३	५ ६
निश्चय प्रतिपादन	लो.	६	२ ३
निश्चय पुरानुं ल.	लो.	१८	१ २
निश्चय महात्म्ये सहित	प्र.	७२	३ ५
(प्र. ७५-२-२)	लो.	३	१ १
निश्चय महात्म्ये रहित होय तेनुं लक्षण (प्र. ७२-३-५) प्र.	७५	२ २	
निश्चयमां कसरनुं ल.	प्र.	६३	१ १
निश्चयमां काचपणुं फळ	छे.	२८	२ २
निश्चयमां काचपरहेवानो हेतु लो.	१८	१ १	
निश्चयमां संशयनी हेतु	प्र.	७०	४ ४
निश्चयवाळानी गति	लो.	३	१ ३
निश्चयवाळानी समक्षण	लो.	३	१ २
निश्चयवाळानुं ल.	लो.	१८	१ २
निश्चय सर्वोपरिकरवानो प्र.	अ.	७	१ १

विषय	प्रक०	प०	वा०
निश्चय सविकल्पमां कनिष्ठ;			
मध्यमने उत्तमनुं ल.	लो.	१२	१ १
निष्कपटीनुं ल.	लो.	५	१ १
निष्कामधर्मनी मोटेरामां			
आवश्यकता	म.	३९	१ २
निष्कामपणुं प्र.	लो.	६	२ २
निष्कामभक्तनुं लक्षण	छे.	२८	५ ४
(प्र. ४३-१-१)	छे.	५	३ ४
निष्कामी यवानो उ. (प्र. ५८-४-४) प्र.	७३	३ ३	
	प्र.	७३	४ ५
निष्कामी भक्तपर प्रसन्नता	म.	३३	१ २
निष्कामी वर्तमाननुं प्रतिपादन म.	३३	१ २	
निष्कामी वर्तमान धडकरवानो उ. म.	३३	२ ३	
निष्कलानंदस्वामीनी प्रशंसा छे.	२६	२ २	
निष्ठाचारनुं फळ	प्र.	४७	२ २
निष्ठानुं सखापणुं	प्र.	४७	३ ३
निष्ठा परिपक्वनुं ल.	पं.	७	१ ३
निष्ठा रहितनी प्राप्ति	प्र.	३७	१ ५
निष्ठा रहेवानुं का.	छे.	१३	१ १
निष्ठावाळानुं ल. (प्र. ३७-१-३)	छे.	१३	१ १
निःसंशय न यवानुं का.	म.	९	१ ३
निःस्वादी यवानुं का.	प्र.	५८	४ ४
नीचनुं ल.	प्र.	२०	१ १
न्यूनता टाळवानो उ.	प्र.	२५	१ १
न्यूनता न रहेवानुं का.	प्र.	२५	१ २
न्यूनता रहेवानुं का.	प्र.	२५	१ १
नैमिषारण्य क्षेत्र	सा.	७	१ २
पडवा चढवानो मार्ग	म.	३	१ १
पडवाना वे मार्ग	छे.	२८	१ १
पडवानो हेतु (प्र. ३५-३-४)	लो.	१७	३ ४
पतितना उद्धारनो हेतु	प्र.	३७	१ ५
पतिव्रतानुं अंग	म.	१	१ ३
पतिव्रतापणुं (म. ५-१-१)	छे.	१६	१ १
पतिव्रतापणुं नाशयामवानुं का. छे.	१६	१ १	
पतिव्रता भक्तिनुं रूप	प्र.	२६	१ १
पदवीधी चढवानो हेतु	म.	१८	१ ४
	छे.	२२	२ ६

विषय	प्रक०	व०	प्र०	बा०	विषय	प्रक०	व०	प्र०	बा०
पद्मीभगवाननीजावधानोऽ.प.	७	१	१		पवित्रयवानोहेतु	व.	१४	१	१
पद्मी मोटी पामवानो उ.	प्र.	३	१	१	पर्वतमाइनी प्रशंसा	छे.	२२	१	१
	म.	४	२	२	पशुजेवानो कल्याणनी हेतु	प्र.	२१	१	५
पदार्थअंगीकारकरवानोहेतु	प्र.	७४	२	५	पशुजेवानांल.	प्र.	४४	४	४
पदार्थहेतुच्छपणुंजइवानोहेतुछे.	३९	१	६		पशुतुल्यत्यागोनेकहेवानोहेतुछे.	१९	१	१	
पदार्थबंधन न करवानो हेतुलो.	१०	६	८		पश्यति वाणी जीवनी	सा.	६	२	४
पदार्थमां हेत यवानो हेतु लो.	१०	२	३		पश्यति वाणोनुं रूप	सा.	६	२	३
पदार्थमां हेत रहेवानुं का.	छे.	२	१	२	पक्षराजवानराजवानोविवेकम.	५	१	२	
परमज्ञानुं दर्शन यवानो उ.	म.	६२	३	३	पक्षराजवानुंफळ	(म.६०-१-३)छे.	७	१	१
परभाव व.	म.	१३	१	१	पाकास्तन्मगीयवानोहेतु	प्र.	७०	४	४
परम कल्याणनी हेतु	म.	१३	१	३	पाका स्तन्मगीनुं ल.	प्र.	५८	४	४
परम कल्याणनी हेतु	म.	१३	१	३	(प्र.७६-१-३)(म.९-१-४)	म.	६१	१	१
(म.५९-१-१)	जे.	४	१	३	पाका इग्मिक यवानोऽ.	प्र.	५८	४	४
परमपद्धतीदेहेपामवानोहेतुछे.	२	१	२			प्र.	५८	४	५
परमपद्धपामवानोऽ.(प्र.७२-२-३)					पाछी न पडवानो हेतु	प्र.	५४	१	१
(प्र. १३-१-२)	सा.	९	२	३	पाछीपडवानपडवानोहेतु	छे.	२८	२	२
परमपद्ध पामवानो हेतु का.	७	३	३		पात्रनीतारतम्पता पं.७	१२	प्र.४१	१	१
(म.८-२-३)(म.१३-१-२)	म.	४५	२	४	पापधी न मुदधानुं का.	व.	१४	१	२
(म.५६-३-४)(म.८-२-३)	व.	१२	१	४		छे.	१२	१	१
परमपद्धपाम्यानीनिधिप्रमानम.	३	१	२		पाप नाश यवानो उ.	प्र.	८	१	१
परमभागवतनुं ल.	प्र.	४७	३	३	(प्र.५५-१-२) (म.४६-१-४)	छे.	२२	२	६
परमसुखनी हेतु का.	१०	३	७		पापनिवृत्तिनीहेतु	प्र.	१	४	४
परमसुखीया यवानो हेतु	म.	४०	१	३	पाप बळवानो उ.	म.	६२	१	१
परमेश्वरना आभयनुं फळ	म.	३४	२	२	पाप मोडुं व.	छे.	१७	१	१
परमेश्वरना योगनुं फळ	व.	१२	१	५	पापबळलेपयवानुं का.	छे.	२२	२	४
परमेश्वरनुं काल कर्मथी					पाप क्षय यवानो हेतु	जे.	४	१	३
विशेष सामर्थ्य	व.	६	१	२	पापी कहेवानो हेतु	म.	१७	२	२
परमेश्वरनुंपरपणुंजणावानोहेतुसा.	१७	१	१			छे.	२२	२	४
परामव यवा न यवानो हेतुलो.	१३	१	१		पापी दर्शन, स्पर्शनिषेध	प्र.	१८	१	१
परावाणी जीवनी	सा.	६	२	४	पापीना उद्धारनी हेतु	जे.	५	१	१
परावाणीनुं रूप	सा.	६	२	३	पापीना संगनुं फळ	प्र.	५५	१	२
परिपक्व निश्चयनुं ल.	प्र.	७८	२	२	पापीनुं ल०(का.१०-१-३)	छे.	२८	१	१
परिपूर्ण निश्चयवाळानुं ल.	व.	१२	१	४		प्र.	३६	१	१
परोक्षनेप्रत्यक्षस्वरूपनीयकताम.	२१	१	३		पापीनेअतिपवित्रयवानोहेतुव.	१४	१	२	
परोक्षरूप व.	व.	१८	१	८	पामर कहेवानुं का.	म.	६२	३	४

विषय	प्रक०व०प्र०वा०	विषय	प्रक०व०प्र०वा०
पार्षद चैतन्य मूर्ति	प्र. ७१ ५ ५	पंच रात्र वाद्य व.	प्र. ५२ १ १
पार्षदयथानोऽछे. १० २ १	म. ४९ १ २	पंच रात्र मत व.	व. १ १ २
पार्षद यथानो हेतु	छे. ५ ३ ४	पंडकुशछरहेवानेवमडयानोव.प्र.१८	१ ३
	म. ६२ ४ ५	पांचघातानु अनुबंधान	छे. ३० २ ३
पुन्य मोटु यथानु का.	व. १४ १ १	पिंड ब्रह्मांडनुपकल्पणुं	प्र. ६५ २ २
पुरुषतथापुरुषोत्तमनोभेद	म. ३१ २ ५	प्रकाशकणुं भगवाननुं	का. १ ३ ३
पुरुषद्वारे प्रकाशकणुं	म. ३१ १ ३	प्रकाश यथानो उ.	प्र. २४ १ ३
पुरुषनुं महत्त्वपणुं	प्र. ५१ १ १	प्रकाशदेखावानोऽ. (प्र. २५-१-१) प्र. २६	१ १
पुरुषनुं ल.	प्र. १२ २ २	प्रकाश भासवानो हेतु	प्र. ७१ ५ ५
पुरुषनेहभवरपणेप्रतिपादन	छे. १० २ १	प्रकाश बुद्धि पामवानो हेतु सा.	१७ १ २
पुरुषने सेवा करवानोरीत	छे. २६ १ १	प्रकृति ओळखवानो उ.	छे. ३५ ३ ३
पुरुषनो त्यागकरवानोहेतु लो.	३ १ १	प्रकृति टळवानो उ.	म. ३७ १ १
पुरुषप्रकृतिनी संकोच विकास		प्रकृतिटळवीकटणनपडवानोहे.छे. २४	३ ३
अवस्थानुं स्थान	प्र. ४६ १ १	प्रकृतिनुं महत्त्वपणुं	प्र. ५१ १ १
पुरुषप्रकृतिने जगतनांकारणप्र.	१३ १ १	प्रकृतिनुं ल.	प्र. १२ २ २
पुरुषमयत्ननुं लक्षण	सा. ११ १ १	प्रकृति परपुरुष सुधी तेजनी	
पुरुषोत्तमनी प्राप्तिनी उ.	अ. ५ २ २	मार्ग देखावानो हेतु	प्र. ६५ २ २
पुरुषोत्तमनुं महत्त्वपणुं	प्र. ५१ १ १	प्रकृतिसारीनरसीयथानीहे.लो.	८ ४ ४
पुरुषोत्तम शरीरपणुं	प्र. ६४ १ १	प्रगट यथानी रीत	म. १३ १ २
पुरुषोत्तमपणुं प्र.	जे. ४ १ ४	प्रगट यथानो हेतु	जे. ५ १ १
पूजाकर्थाधिनाक्रियानिवेध	प्र. ४८ १ ३	प्रगटपणुं व. (प्र. ५६-३-४) अ.	४ १ ३
पूजासंपूर्णकरीकहेवानोहेतु	व. २ १ १	(प्र. ३७-१-३)	अ. ६ २ ३
पूरा हरिभक्तनां ल.	प्र. १९ १ १	(जे. ५-१-१)	अ. ६ १ १
पूरा ज्ञानीनां ल.	प्र. ५२ १ १	प्रगट मळवानुं फळ	प्र. ५६ ३ ४
पूर्णे काम भासवानो समझण	प्र. २५ १ २	प्रजापतिने पामवानो उ.	प्र. ६५ २ २
पूर्वेना भक्तनुं ल.	म. ५९ १ ३	प्रणवनादसंमळावानो हेतु	प्र. २४ १ ३
पूर्वैसंस्कारनुं फळ	म. ५९ १ ३	प्रणाम अधिक करवानो हे.म. ४०	१ १
पृथ्वीनुं महत्त्वपणुं	प्र. ५१ १ १	प्रतिमा पूजाभवतार प्रगट न	
पृथ्वीनुं ल.	प्र. १२ २ २	होय त्यारे प्र.	म. १९ १ १
पोतानाद्योव सुझवानुं कारणप्र.	६६ १ १	प्रत्यक्ष आशराबाळाने सम-	
पोतानेभिषेमुमुक्षुनुं भगव.	म. ५५ १ १	स्थानी रीत तथा फळ	छे. ७ १ २
पंचमहापापपीअतिमोटापापनुं व.छे. २२ २	५	प्रत्यक्षनो महिमा	छे. २ १ २
पंचमहापापमटवानो हेतु	म. ६० १ ३	प्रत्यक्षपणुं (म. १३-१-३) अ.	५ २ २
पंचरात्रतंत्रकरवानो हेतु	व. २ १ ३	(अ. ६-१-१) (जे. ४-१-३) छे.	३२ २ २
पंचरात्रधीजाणवानोप्रकार	प्र. ५२ १ १		छे. ३५ ५ ६

विषय	प्रक० अ० प्र० वा०	विषय	प्रक० अ० प्र० वा०
प्रत्यक्ष भगवानने प्रेममग्नयइ		प्राकृतभावपरठवानोहेतु	प्र. २३ १ १
पूजनारानां लक्षण	सा. ३ २ २	प्राकृत मतिवाळानुं ल.	छे. २४ ३ ५
प्रत्यक्ष भगवानने विषे प्रती-		प्राण नियममां करवानोड. म.	३३ २ ३
तिनुं फळ	छे. २ १ २	प्राण निरोधनी उ.	प्र. २५ १ २
प्रत्यक्षभगवानमळवानुंफळ	प्र. ३१ २ ३	प्राप्ति मोटीनी हेतु	प्र. १ १ १
प्रत्यक्ष भगवानमां नास्तिक-		प्रारब्धरुडांयवानोहेतु	प्र. ५८ २ २
पणुं आववानो हेतु	प्र. ६८ ३ ३	प्रिय भक्तुं ल.	म. १ १ ३
प्रत्यक्षमां निष्ठानुं फळ	प्र. ९ १ २	प्रिती असाधारणनी हेतु	प्र. ८ १ ३
प्रत्यक्ष मूर्ति देखावानां उ.	प्र. २० २ २	प्रीति आत्माने सजाती व. म.	४३ २ २
प्रत्यक्ष मूर्ति विना बीजुं कांइ		प्रीति ओछी न थवानो हे.सा.	१५ १ २
इच्छवानुं फळ	छे. ५ ३ ३	प्रीतिकरवा नकरवानो वि.	प्र. ४२ १ २
प्रत्यक्ष मूर्ति विना बीजुं कांइ		प्रीति करवानो प्रकार	प्र. ५७ १ १
इच्छनारने फळ	छे. ५ ३ ४	प्रीतिथवानोहे.(प्र.४४-२-२)	प्र. १ ४ ४
प्रत्यक्षरूप व.	व. १८ १ ८		छे. ५ ३ ४
प्रभाशेकरनी प्रशंसा	छे. १ १ २	प्रीतिथी आध्व	प्र. ३३ १ १
प्रमादुनडवाननडवानोहेतु	सा. १४ २ २	प्रीतिरुडकरवानो उ.	छे. २२ २ ४
प्रलेयकाळमांफलयाणनकरवानोहे.म.	६४ २ ३	प्रीति न थवानुं का.	प्र. ४४ ३ ३
प्रवृत्तिनेनिबुत्तिजाणवानोहेतुछे.	२१ १ ३	(छे. १४-१-१)	छे. १४ २ २
प्रवेशनुं ल.(पं.७-१-२)	छे. ३३ २ ३	प्रीति न रहेवानो हेतु	सा. १ २ ३
प्रवेशनोप्रकारअक्षरादिमां	प्र. ४१ १ १	प्रीतिनाशयवानथवानोहेतु	सा. १८ १ २
	प्र. ६३ ३ ४	प्रीतिनुंठेकारुंनरहेवानुंका.	म. ५६ १ १
प्रवेशनां हेतु	म. ३८ १ ३	प्रीतिनुं फळ	छे. ११ २ २
प्रसन्नकरवानांउ.(प्र.४-१-१)	म. २५ ३ ३	प्रीतिनुं ल.(प्र.४४-१-१)	का. ११ १ १
प्रसन्नता थवानुं का.	छे. २८ ५ ४		म. ५७ १ २
प्रसन्नताना उ.	प्र. ५६ १ २	प्रीतिपरमेश्वरमानथवानोहे.	छे. १४ १ १
प्रसन्नताना चार उ.	प्र. २१ १ १	प्रीतिबळवानथवानो हेतु	सा. ५ १ २
प्रसन्नतानां साधन	म. ६६ २ २	प्रीति भगवान तथा भक्तने विषे	
प्रसन्नतानुंका.(प्र.१८-१-४) का.	१० १ ३	रहेवा न रहेवानुं का.	छे. ३ १ १
प्रसन्नतारुपफळइच्छवानोहे.छे.	२५ १ १	प्रीति भगवान तथा भक्तां	
प्रसन्न थवा न थवानो हेतुने.	६ १ १	करवानुं प्र.	म. ५० १ १
प्रसन्नथवानोहे.(म.३५-१-५) अ.	८ १ २	प्रीतिभगवानमानंरहेवानुंका.सा.	१५ १ १
	छे. १ २ ३	प्रीति भगवान विना नि.	प्र. ७४ २ ३
प्रसादी लवानो विवेक.	प्र. १८ १ १	प्रीति रहेवानो हेतु	छे. १३ १ १
प्राकृतप्रलयथ.(प्र.१२-२-२) अ.	२ १ १	प्रीतिवाळानुंल.(लो.२-१-१)	म. ६२ ३ ३
प्राकृतभक्तुंल(प्र.३८-१-२) छे.	३३ २ ५	प्रीतिसत्संगमानथवानुंका.	प्र. १ ४ ४

विषय	प्रक०ब०प्र०वा०	विषय	प्रक०ब०प्र०वा०
प्रेम न नभयानो हेतु	छो. ४ २ ७	बुद्धि शापित टळवानो उ.का.	२ २ २
प्रेमनी अपेक्षा व.	प्र. १९ १ १	बुद्धि शापित यवानो हेतु का.	२ १ १
प्रेमलक्षणा भक्तिं फळ	छे. २२ १ १	बुद्धि शुद्ध वा अशुद्ध यवानो	
प्रेमलक्षणा भक्ति प्राप्त		हेतु (प्र.१८-१-१)	प्र. ७८ १ १
यवानो हेतु	छे. २४ ४ ६	बुद्धिहीनतुं ल. (पं.३-१-१) म.	१४ १ २
प्रेमीतुं ल.	का. ६ १ १	वैषण जन्मे सिद्धयवानोहेतुली.	१ ५ ५
प्रौढानां ल.	सा. १५ १ १	वैपरवाह यवानुं फळ	छे. ८ १ २
फळ प्रदातानां नाम	सा. ६ १ २	बंधन वायपयो काचपनीहेतु म.	२७ ३ २
बन्धीशलक्षणसाधुनांआव्यानोउ.प्र.७८	१२ १२	बंधनयी श्रुतवानो उ.	म. ४९ १ २
बन्धीशलक्षणसाधुनांआव्यानोहे.म.७७	१ १	बंधनययवानुंका.ली.१७-५-७)व.१७	२ २
वरकत न यवानुं का.	जे. ५ १ १	बंधन न रहेवानो हेतु	म. २७ २ १
बहुपपणानो निषेध	प्र. ४१ १ १	बंधावा न बंधावानो हेतु छे.	२८ १ १
बळीओयवानोउ.(म.६३-१-३)छे.३४	१ १	ब्रह्म किरण वाचक	म. १० १ १
बाह्मीने सुखनो उ.	म. ५१ २ २	ब्रह्मचर्य दृढ यवानो हेतु	प्र. ७३ ४ ५
बाह्मीने सेवा करवानीरीतछे. २६	१ १	ब्रह्मचर्यादिवर्तमानदृढक्यानुंफळली.१	३ ३
बाह्माह्मीने परस्पर महात्म्य		ब्रह्मज्योति व.	प्र. ७ १ २
समजवानो विवेक.	छे. २४ ५ ७	ब्रह्म जे आत्मा तेनुं पुरुषो-	
बाधितानुंबुलितानाशयवानोहेतुछे. ४	१ १	समना प्रकाशपणे व.	प्र. ६४ १ १
बाधितानुं बुलितुं ल.	छे. ४ १ १	ब्रह्मनागुणजीवमांआववानोहेतुम.	३१ १ २
बाधितानुं बुलित रहेवानोहेतुछे. ४	१ १	ब्रह्म निरुपण	प्र. ३९ १ १
बाह्यरहितुं फळ	सा. १० २ ४	ब्रह्मनुंपकदेशीयकामधेदेशीपणुंव.	१३ २ २
बाह्यरहितुं रुप	सा. १० २ ३	ब्रह्मनुं रुप	म. ३ १ २
बुद्धि अल्प तथा मोटी क. सा. १६	१ १	ब्रह्मनुं सामर्थ्य	म. २० १ १
बुद्धि इन्द्रियो सज्यानुं प्र. का. १	३ ३	ब्रह्मनेदेखवानदेखवानोहेतु छे.	३६ २ ३
बुद्धि दूषित यवानुं का.	प्र. ३५ १ १	ब्रह्मपणानोमान्तज्जायवानुंका.म.१३	१ १
बुद्धितुं ल. (प्र.१२-२-२) का. १	१ १	ब्रह्मप्रय वेह पामवानो हेतु प्र.	१ ३ ३
बुद्धि अष्ट यवानुं का.	प्र. ७३ ५ ७	ब्रह्ममहोलुं रुप	अ. ६ २ २
(प्र.७५-१-१) (सा.२-३-४) सा. १५	१ १	ब्रह्ममहोलने पामवानो उ. अ.	६ २ ३
(म.१९-१-१) छे. १	१ १	ब्रह्ममहोलमां निवास्तनुं का. प्र. ५६	३ ४
बुद्धि मलीन यवानुं का. प्र. ५५	१ १	ब्रह्मराक्षसतोदेहआववानुंका.प्र. १८	१ ४
बुद्धिमां प्रकाश तथा अंधकार		मकरुप जीवने तथा वैराजने	
यवानो हेतु	छो. ६ १७ २०	यवानो उ.	म. ३१ १ ३
बुद्धिमां भ्रम न यवानो हेतु छे. ३३	१ १	मकरुप यवानो उ.	म. ३४ २ २
बुद्धिचामनुं छे. (प्र.७३-५-७) पं. १	१ १	मकरुपयवानोप्र.(म.५०-१-१) छे. १०	२ १
(पं.३-१-१) (म.११-१-३) म. १४	१ २	मकरुप यवानो हेतु	सा. ९ ३ ४

विषय	प्रक० व० प्र० वा०	विषय	प्रक० व० प्र० वा०
ब्रह्मरूपे दर्शनं यवानो उ. म. ६२	३ ३	भक्तनाकर्मनुकालधीनत्ववानपयुं. ६	१ २
ब्रह्मरूपे पान्यानु फळ म. ६५	२ २	भक्तना दर्शनं फळ म. ३७	१ ५
ब्रह्म विद्यावर्जन लो. ७	२ ६	भक्तना प्रसंगं फळ म. ५४	१ १
ब्रह्मविनुं ल. छे. २७	२ २	भक्त निर्माणीनुं ल. म. ५६	२ ३
ब्रह्मसुपुत्तिने विप्रेलीनयवानुंका. म. ६४	१ ४	भक्तनी क्रियामां अवगुण	
ब्रह्मस्वरूप यवानो उ. म. ३२	१ २	लेवानुं फळ. म. ११	१ ४
ब्रह्महत्यातुल्यपापयवानुंका. प्र. ७२	१ २	भक्तनी गति. (प्र. ७७-२-५) लो. ३	१ २
ब्रह्मादिमां प्रवेश यवानो हेतुम. ३८	१ ३	भक्तनीसमजण प्र. ७२ २ ३ प्र. ३१	२ ३
ब्रह्मानी मोटयय प्र. ६३	३ ३	भक्तनी सेवातयाद्राहनुं फळ म. ४०	१ ३
ब्रह्माने विघ्न यवानुं कारण प्र. २३	१ १	भक्तनी सेवांनुं फळ म. २८	१ ४
ब्रह्मानेव स्वाभीनी प्रशंसा जे. २	१ १	भक्तनी सेवा प्रतिपादन म. २८	१ ५
ब्रह्मांडअणुसरखांजणावानो हेतुम. ४२	१ १	भक्तनी सेवाव्य भक्ति प्र. म. २८	१ ३
ब्रह्मांडनी उत्पत्त्यादिमां		भक्तनुं यसानुं वोलनारनी अनावरछे. २१	१ ४
जोडवानुंका. अभ्. १	२ २	भक्तनुं प्रारब्ध छे. १३	१ २
ब्रह्मांडनुं सुख नरक तुल्य		भक्तनुं महात्म्यसमस्यानुंका. म. १७	२ २
भासवानो हेतु व. १६	१ १	भक्तनुं ल. म. २६	१ १
ब्रह्मांडने विषे भगवानने		(म. ६०-१-३) म. १०	३ ३
देखावानी रीत लो. ४	१ १	(म. ६०-१-६) (म. २६-१-२) छे. ३५	४ ५
ब्रह्मांडब्रह्मांडप्रत्येभीजोमहा-		भक्तनुं सम्मान यवानो हेतु म. ४०	१ ३
राजने देह धरवानो हेतु अ. ५	२ २	भक्तने असुर जाणवानो हेतु व. ११	२ ३
ब्रह्मांडमां दर्शन देवानो प्र. म. ६४	२ ३	भक्तने जोळखवानुं का. म. १७	२ २
ब्रह्मांडीनी क्रियान देखावानुंका. जे. ४	१ ४	भक्तने करवा योग्य साधन छे. ७	१ ३
भक्त अपययनुं ल. प्र. २१	१ ५	भक्तने देह छतां तथा देहसुकीने	
भक्त असमर्थनुं ल. प्र. ३१	१ १	प्राप्तिनुं वर्णन म. २६	७ ७
भक्तउत्तम, मध्यम, कनिष्ठनुं ल. प्र. ७२	४ ६	भक्तने नामां मांटा जाणवानो वि. प्र. ३१	२ ३
अ. १	२ ३	भक्तने प्रलयसमयेर हेवानुं स्थान म. १२	२ २
भक्त काचापोवानी समझण प्र. ७२	२ ३	भक्तने सामर्थ्यपामवानी अवधिका. १०	१ ४
भक्त कायरनुं ल. म. २२	१ १	भक्तने सुखनुं खनो हे. प्र. ३४	२ ४
भक्त खरानुं ल. छे. २५	१ २	भक्तनी धर्म प्र. ७२	२ ४
भक्त यवानो उ. प्र. ४९	१ १	भक्तनी महिमा (प्र. ३७-१-५) व. १९	१ १
भक्त यवानो हेतु (प्र. ४९-१-१) व. १९	१ १	भक्त न्यूवनुं ल. सा. १५	१ १
भक्त दंड न कहेवानो हेतु छे. २२	२ ४	भक्तपणानी बुद्धभता प्र. १४	१ १
भक्त न यवानुं का. छे. २२	२ ५	भक्तपरिपूर्णनुं ल. का. ६	४ ७
भक्त नदि कहेवानो हेतु प्र. ४९	१ १	भक्त पक्षप्रतिपादन म. ५	१ २
भक्तना आश्रित यवानुं फळ म. ६२	४ ५		

+ विषय	प्रक०व०प्र०बा०	विषय	प्रक०व०प्र०बा०
भक्त पाकानुं ल.	म. ४४ १ ३	भक्तिनुंअधिकपणुं(म.१०-३-३)व.	३ १ १
भक्तपूरानुं ल. (प्र. ७२-२-४)	म. २६ १ ३	भक्तिनुं फळ	म. १० ३ ३
भक्तप्रसादनेमोहटाळीशके सा.	१४ २ २	(जे. ३-२-२)	छे. ३८ १ १
प्राकृतभक्तनुं ल.	प्र. १४ २ ३	भक्तिनुं वळवृक्षिपामवानोउ.	प्र. २९ १ १
भक्त यथार्थनुं ल.	म. ५७ १ ३	भक्तिनुं मुख्यपणुं	म. २६ १ ३
भक्तशूरवीरनुं ल.(लो.२-१-१)म.	२२ १ १	भक्तिनुं रुप	प्र. ४० २ २
भक्त समर्थनुं ल.	प्र. २७ १ १	भक्तिनुं ल. (लो.१४-१-२)	म. १० २ ३
भक्त साचानुं ल.	म. ३८ १ १	(म.१०-३-३)(व.१७-२-२)जे.	३ २ ३
भक्त साथे न बनवानुं का.	प्र. ७६ १ १	जे.	४ १ १
भक्तभेष्टकनिष्ठनुं ल.	प्र. ७८ १३ १३	भक्तिनेआसुरीकहेवानोहेतु	व. ११ २ ३
	सा. ३ १ १	भक्तिनेभागवतधर्मनीपका	छे. २१ १ १
भक्तभेष्टनुं ल.(प्र. ३१-१-१)सा.	१५ १ २	भक्ति वळवाननुं रुप	प्र. ५६ २ ३
	अ. २ १ १	भक्तिमहात्म्येसहित आचवानोउ.व.	३ ३ ३
भक्ति अचळ रहेवानो हेतु	प्र. ७८ २५ २५	भक्ति महात्म्ये सहित उदय	
भक्ति उपज्यानी उ.	लो. ९ १ १	धवानुं का.	छे. ५ २ २
भक्ति उपज्यानी हेतु	प्र. १२ २ २	भक्तिमार्गवाळानेदूषणनोहेतुम.	६५ १ ३
भक्तिप करीने अति प्रसन्न		भक्तिमांथी न पडवानो हेतु	म. १५ २ २
धवा न धवानो हेतु	छे. ६ १ १	भक्तिमां मोटुं विघ्न	छे. ८ १ २
भक्ति ओछी धवानुं का.	प्र. ५६ २ ३	भक्तिमां विघ्न आचवानुं का.छे.	३३ ३ ६
भक्ति खोटी धवानुं का.	छे. ९ १ १	भक्तिमांविघ्ननआचवानोहेतुछे.	५ १ १
भक्तिगमवानगमवानोहेतु	म. ५२ १ ३	भक्तिरहित ब्रह्मज्ञान तथा	
भक्तिमोयुणीकहेवानुं का.	छे. २५ १ १	वैराग्यनां निषेध	म. ६५ १ २
भक्ति दड धवानो हेतु	म. १९ १ २	भक्तिवाननुं ल.	प्र. १५ १ १
भक्ति न धवानो हेतु	म. २७ ३ ४	भक्तिवृक्षिनोहेतु (प्र.५३-१-१)प्र.५८	४ ४
भक्तिनवमांएकनेभेष्टकहेवानुं का.छे.	१४ ६ ७	भक्ति वेद्यानाजेवीधवानुं का.	म. १९ १ २
भक्तिना खप वाळानां ल.	छे. २७ २ २	भक्तिव्यभिचारिणीकहेवानोहेतुछे.	१६ १ १
भक्तिना फळनी अचधि	प्र. १८ १ ४	भगवत्प्रियार्थनुं ल.	अ. १ २ ३
भक्तिना वळनुं फळ	प्र. ७२ १ १	भगवान अथवा साधुनुं पृथ्वी	
भक्ति नाश धवानुं का.	सा. ५ १ २	पर सदा विचरवापणुं	व. १९ १ १
भक्तिमां उपकरण	म. ३२ १ २	भगवान कुरात्री धवानोहेतुछे.	२२ २ ६
भक्ति निश्चय धवानो उ.	छे. ३३ ३ ६	भगवानज्ञाप्यामांआख्यानोहेतुका.	१ ३ ३
भक्ति निष्कामनी आशा	प्र. २१ १ ३	भगवानतथाभक्तनाअभावनुंफळ.म.४६	१ ३
भक्तिनिष्ठा	प्र. ४७ १ १	भगवान तथा भक्तनी गुण	
भक्तिनिष्ठावाळानीगति	का. १ ५ ५	आख्यानुं फळ	व. १४ १ १
भक्तिनिष्ठावाळामांशुणदोष	प्र. ४७ २ २	भगवान तथा संतमां गीणपणुं	

विषय	प्रक० व० प्र० वा०	विषय	प्रक० व० प्र० वा०
न आश्वानो उ.	म. ६६ ५ ५	भगवाननेआकाशेयवानोहेतुका.	१ ५ ५
भगवानथीछेदुनरहेयानोउ.	प्र. ४४ ४ ४	भगवाननेदेहत्यागकरवानोप्र.अ.	४ १ २
	म. ३३ १ २	भगवानने देह धारवानुका.प्र.	७२ २ ३
भगवाननाचरणारविन्दनेपामया		भगवाननेपरमचित्तन्यज्ञानवानोहे.पं.	७ १ १
न पामवानो हेतु	छे. ४ १ १	भगवानने पामवानो उ. जे.	३ २ ३
भगवानना दर्शननुं फळ	म. ६३ १ ६	भगवानने भक्ता आकारनुं	
भगवाननामार्गधीनपडवानोउ.म.	४ १ १	स्वरूपाणुं	छे. ३७ १ १
भगवाननामार्गधीनपडवानोहेतुम.२८	१ ५	भगवानने मनुष्य नुल्य देह	
भगवानना स्वरूपा भक्तनो		देखाडवानुं कारण	अ. ४ १ २
सेवानुं फळ	ब. ५ ४ ४	भगवानने राजीकरवानोउ. प्र.	७८ १० १०
भगवाननासुखनुंअलौकिकपणुंछे.२७	१ १	भगवाननेराजीकुराजीकरवानुं म.४५	२ ४
भगवानना स्वरूप चित्तवननुं		भगवाननेविषयग्रहणकरवानोहे.म.६५	१ १
ने दर्शननुं फळ	म. ४९ १ २	भगवाननेविषेआत्मबुद्धिकरवानुंका.छे.	७ १ १
भगवानना स्वरूपनुं ज्ञान	छे. ३७ १ १	भगवाननेविषेदआसक्ति.यवानोउ.म.२९	२ २
भगवाननी ओलम्बाननुंफळ	ब. १९ १ १	भगवाननेविषेदआसक्ति.यवाळानुंम.२९	१ १
भगवाननी क्रियामां मंशय		भगवाननेविषेमनव्यमिचारन	
न यवानो हेतु	म. १७ २ २	पामवानो उ.	अ. ७ १ १
भगवाननी पेडे सेवा करवा		भगवानने समीपे जवानोहे.म.	९ १ १
योग्य स्तननां ल.	छे. २६ १ १	भगवाननेक्षतप्रसन्नयवानुंका.प्र.	७८ १४ १४
भगवाननी प्रानिनुं फळ	म. ५९ १ १	भगवाननोआभितयवानुंफळम.६२	४ ५
	जे. १ १ १	भगवानपणुं पीतानुं ब. ली.	६ १४ १७
भगवाननीमोटयप.प्र.६३-३-३)प्र.७२	२ ४	भगवानपणुं प्र.	जे. ५ १ १
भगवाननीसहायतायवानोहेतुप्र.७०	३ ३	भगवानपणुं ब.	प्र. ५६ ३ ४
भगवाननी सेवा गमवा न		भगवानभक्त्यामांकरनुंफळजे.	५ १ १
गमवानो हेतु	म. ५२ १ ३	भगवानमांनेभक्तमांनकायन छे.	३७ १ १
भगवाननी सेवानुं फळ	म. ६३ १ ३	भगवानमांविश्वज्ञानवानोहे.का.	४ २ २
भगवाननुं अद्वितीयपणुं	छे. ३९ १ ५	भगवानमां स्थितिवाळाना	
भगवाननुं अनुपमेयपणुं	पं. ४ १ १	संगनुं फळ	प्र. ६४ १ ५
भगवाननुंअपमानयवानुंका. प्र.	६२ २ २	भगवानरुद्धुंनकरेतेनुंका. प्र.	७२ १ १
भगवाननुं एक स्वरूप प्र. ली	४ २ ५	भगवानथिनाबीजेप्रोतिथयानोहे.छे.	१ १ १
भगवाननुं दर्शनयवानुं का. प्र.	५१ १ १	भगवान थिना हेतनो नि. छे.	१७ १ १
भगवाननुं निर्मोहिपणुं	म. ६५ १ १	भगवानसन्मुखनयवानुंका. प्र.	३५ २ ३
भगवाननुं ल.	अ. ४ १ १	भगवानहृदयमार्गे तेनोउ. म.	१६ १ १
भगवाननुंसुखनाआश्वानोहे.अम्ल	१ १ १	भजनना विरोधीनो त्याग म.	२६ १ १
भगवाननुं सुख यथार्थ आशवा		भजन निश्चिन् यवानुं का. छे.	६ १ २
न आश्वानो प्र.	छे. २७ ६ ६		

विषय	प्रक० व० प्र० वा०
भजननो आग्रह प्र.	व. १६ १ २
भजननो हठावगरेष्वानुका. प्र.	५५ १ १
भजननो महिमा म.	६२ १ १
भजननवरनरेष्वानो हेतु प्र.	१८ १ १
भजनमां विप्र यथानु का. छे.	१९ १ १
भजनमां विक्षेपनो हेतु प्र.	१८ १ १
भजनमांसमरणनयथानुका. प्र.	३२ ३ ३
भजनस्मरणमांस्तुलनयथानो हे. छे.	१५ १ १
भजनस्मरणस्तुल्येयथानयथानुका. प्र.	३२ ४ ३
भयधी रक्षा यथानु का. म.	९ १ ३
भाइचंद घोठनी प्रशंसा म.	५९ १ ३
भागवतधर्मधीनपदवानो हेतु छे.	२४ १ १
भागवतधर्मेने आस्तरवानो विवेक छे.	२४ १ १
भुक्ता लीक्षण पाप कर्म नाश यथानो उ. छे.	१४ २ ३
भुईं अतिथय न यथानो हेतु प्र.	३८ १ १
भुईं यथानो हेतु (प्र. १८-१-३) प्र.	१८ १ ४
(लो. ४-३-७) (लो. ६-३-४) म.	२८ १ ४
(प्र. ४०-१-२) (व. १२-१-५) छे.	३९ १ २
भुतनो देह आवधानु का. प्र.	१८ १ ४
मेख तुच्छ बुद्धिवाळानु ल. प्र.	२७ १ ३
मेख बार अनादि व. म.	३१ २ ५
मेख पांचनु व. प्र.	७ १ २
मृष्ट जीवनु ल. प्र.	१८ १ १
मृष्टयथानो हेतु (प्र. १८-१-१) का.	१० २ ६
मति अवळी न यथानो हेतु लो.	१७ २ २
मति तेवी गति. प्र.	१४ २ २
मतिकेरवधान केरवचायोग्य लो.	६ ३ ४
मति भमवानो हेतु प्र.	६६ १ १
मति सारी भुईं यथानो हेतु प्र.	७७ २ ३
मत्सर उपश्रयानो हेतु का.	६ ४ ५
मत्सर टळवानो उ. का.	६ ३ ४
मत्सर प्रवृत्तिनो हेतु सा.	८ १ १
मत्सरवाळानु ल. का.	६ ४ ५
मध्यमा बाणी जीवनी सा.	६ २ ४

विषय	प्रक० व० प्र० वा०
मध्यमा बाणीनु रूप सा.	६ २ ३
मध्य वेगनु ल. लो.	१० ५ ७
मध्यानु ल. सा.	१५ १ १
मन अर्था न अर्थानु ल. प्र.	७३ ६ ११
मनजीत्यानजीत्यानो परिक्षा सा.	१ १ १
मन जोत्यानो उ. छे.	११ १ १
मन तपासवानु ल. प्र.	३८ १ १
मनना दोष (का. ३-२-२) का.	३ २ ३
मननिविषयीयथानयथानो हेतु का.	१२ ३ ३
मननी धारानो अर्थ सा.	७ १ १
मननु ल. (प्र-१२-२-२)	
(म २३-२-१) सा.	३ ३ ३
मनने गुणे वर्तवानो रीत सा.	२ २ ३
मनने जीवनी मित्रता छे.	६ १ २
मनने भगवानना खरजारविषमां	
राखवानो प्र. छे.	७ १ ३
मनपरमेस्वरमार्गरेष्वानुका. सा.	२ २ ३
मनमुखीनु ल. सा.	१३ १ २
मनवशकरवानो उ. (प्र. ३८-१-१) म.	३३ २ ३
मनवाणी न पामवानो हेतु का.	१ ४ ४
मनवाणी पामवानो हेतु का.	१ ५ ५
मनस्थिरयथानो उ. (सा. २-२-३) का.	१२ ३ ३
अनुष्य जेवडा यथानु का. प्र.	७२ २ ४
अनुष्य जेवडी मृति व. लो.	२ २ २
अनुष्य जेवा जजावानो हेतु प्र.	६४ १ २
अनुष्य जेवा यथानो हेतु प्र.	६३ ३ ४
	पं. ७ १ २
अनुष्य जेवा देखावानो हेतु प्र.	७८ १ ९
अनुष्य जेवा स्वभाव देखाडवानो हेतु प्र.	७२ २ ३
अनुष्य जेवो मृति देखाडवानो हे. प्र.	७२ २ ३
अनुष्य देह धारण करे त्यारे	
वर्त्यानी रीत प्र.	७८ १७ १७
अनुष्य भाव दिव्य भावनु पकटपणु प्र.	५६ ३ ४
	छे. ३१ १ १
अनुष्य भावमां दिव्यपणु प्र.	पं. ७ १ १

विषय	प्रक०व०प्र०वा०
मनुष्यभावः	पं. ४ १ १
मनुष्याकृति अनुक्रमेतया अनु-	
क्रमविना धरवानो प्र.	प्र. ६३ ४ ५
मनुष्याकृति प्र.	म. १३ १ १
मनोमय चक्षुः धारा कुण्ठित	
ध्यानी परीक्षा	सा. ७ १ २
मनोमय चक्षुः अर्थ	सा. ७ १ १
ममत्वबुद्धिः निवृत्तिनो उ.	प्र. ८ १ ३
मयाराम भट्टनी प्रशंसा	छे. २६ २ २
मरणभावः भगवान्मां पर-	
ठवानुं फल	अ. ४ १ २
मर्यादा रक्षेवानो हेतु	प्र. ७८ १६ १६
मलीनघाटमोटातघाटपुदेव	
विषे ध्यानी हेतु	म. २७ ३ ३
मलीनता टाळवानो उ.	सा. १८ ३ ५
मलीनसंस्कारः टाळवानो उ.	प्र. ५८ २ २
मशाल जैवा सत्पुरुष	व. ३ ३ ३
महत्त्वानुं उपपत्ति स्थान	प्र. ६६ १ १
महत्त्वानुं महत्त्वपणुं	प्र. ५१ १ १
महत्त्वानुं ल.	प्र. १२ २ २
महात्म्य जाणवानो रीत	छे. ३२ २ २
महात्म्य जाणवानो उ.	प्र. २१ १ ४
महात्म्यनुं फल	म. ४ ३ ३
महात्म्य भगवानने सैतनुं	
अनंङ्क रक्षेवानो उ.	छे. १४ १२ १३
महात्म्ययथार्थसमजवानो हे.	व. ११ ३ ४
महात्म्यरक्षेवानरक्षेवानुं का. लो.	१ ९ ९
महात्म्य व.	म. २२ ३ ५
महात्म्य समजतो होय लेने	
धर्ममां रक्षेवाना उ.	म. ४ २ २
महात्म्ये सहित निश्चयवा-	
छानी समग्रण	प्र. ७२ ३ ५
महाकष्टवीरक्षा ध्यानी हेतु	जे. ५ १ १
महाबुद्धेयानिनेकटवानुं का म	१९ १ २
महापापीथी बधु पापी कहे-	

विषय	प्रक०व०प्र०वा०
वानो हेतु छे. २१ १ ४ व.	१४ १ २
महापापीनुं (का. ३-३-५) म.	६ १ १
महा प्रलयनुं व.	छे. १० १ १
महिमा अधिकज्ञावानो हेतु सा.	१७ १ १
महिमाज्ञानारनीसमजणलो.	१७ ५ ७
महिमा जाणवानुं फल	
(प्र. २४-१-३)	सा. १७ १ १
(का. ९-२-२) (म. ४-२-२) म.	५७ १ १
(म. ५७-१-३) (छे. २८-१-१) छे.	३३ १ १
महिमानी परीक्षा	प्र. २४ १ ३
महिमानुं आवश्यकपणुं	म. ९ १ ५
महिमा वर्णन	प्र. ५९ १ १
(प्र. ८-२-४)	प्र. ५६ ३ ४
(प्र. ६३-३-३) (प्र. ६३-३-४) प्र.	७३ ५ ६
(प्र. ५४-२-६) (प्र. ७८-१६-१६) सा.	१ २ २
(सा. ९-२-३) (का. ७-४-४) का.	८ १ १
(लो. १-८-८) (लो. ४-२-३) लो.	१० ६ ८
(लो. १७-५-७) (पं. १-१-१) पं.	४ १ १
(पं. ७-१-२) (म. १-१-३) म.	१७ २ २
(म. २२-३-५) (म. ४५-२-४)	
(म. ५३-१-२) म.	५७ १ ३
(प्र. ५९-१-१) (म. ६३-१-६)	
(म. ६४-२-२) म.	६७ १ १
(व. ९-१-१) (व. १२-१-५)	
(अ. ७-१-१) जे.	५ १ ३
(छे. २८-४-३) (छे. ३५-५-६) छे.	३९ १ ३
महिमा समजजारनुं ल.	का. ९ २ २
	छे. २८ ४ ३
महिमा समजाय तो पण न	
गमवानुं कारण	छे. २६ ३ ४
मान टाळवानो उपाय	लो. १७ ५ ७
(लो. १६-८-७) प्र.	५६ २ ३
मान निषेध (अ ८-१-२) जे.	३ २ ३
(छे. १२-१-१) छे.	२७ ३ ३
माननुं रुप	लो. १४ १ ४

+ विषय	प्रक० पं० प्र० बा०	विषय	प्रक० पं० प्र० बा०
मानरहितभक्तिविशेषपणुं म. ४१	१ १	माया सुखदायी तथा दुःखदायी	
मानराखवा नराखवानोप्र. पं. ५	१ १	कहेवानो हेतु	लो. १० ७ ९
मात्र राखवा न राखवा लो. ६	११ १३	मायिकआकारसोटाववानोहे.छे. १	१ १
धीव्य मानरूप दीप छे. २८	३ ३	मायिक आकारना चितव-	
मान सर्व दीपनी आधार व. ११	२ ३	ननुं फळ	म. ४९ १ १
मानसीपूजानी रीत छे. २३	१ १	मायिक आकारने भगवाननी	
मानसी पूजाने प्रत्यक्ष पूजानुं		मूर्तिनुं विलक्षणपणुं	म. ४९ १ १
सरसुं गौरव सा. ३	१ १	मायिक गुण व्यापवानुं का. अ. ४	१ ४
मानसी पूजाने प्रत्यक्ष पूजा		मायिक जीवनुं ल. प्र. २७	१ २
प्रेम मग्न यह करनारने		मायिकपदार्थतुच्छवयानोहे.म. ५७	१ ३
औलखवानी रीत मा. ३	२ २	मायिक पदार्थ ईधन करे	
मानादिक टाळवानोउ. छे. २८	४ ३	न करे तेनुं ल. छे. २६	२ ३
मानादिक नाशववानोहेतु प्र. ७८	६ ६	मायिक विषयसुखनुं नाश-	
पं. ३	१ १	वैतपणुं	छे. २७ १ १
मानीनुंल. (लो. १६-७-६) छे. २७	२ २	मायिकसुखनुंनाशवैतपणुं	व. ९ १ १
मानी सेवकनो निषेध अ. ३	२ ३	माळानुं व. प्र. ३२	२ २
माबाप कृतार्थ ववानोहेतु म. ४८	१ ५	मित्रनुं ल. छे. २१	१ ७
माया उल्लंघवानो उ. जे. १	१ १	मिनडोओ भक	म. ५७ १ ३
माया जीवने लीन न करी		मुक ववानो उ. प्र. १८	१ १
शकवानो हेतु म. ५०	१ ३	मुकदासभाववैतछे	प्र. २१ १ ८
मायातरयां नतवानो हेतु लो. ४	२ ४	मुक न ववानो उ. प्र. १८	१ १
मायातरवानोउ. (छे. १०-२-१) छे. २१	१ १	मुकना भेद व. सा. १७	१ २
(म. १३-१-२) (म. ३२-१-२) छे. ३४	२ २	मुकनुं अनुपमेयपणुं	पं. ४ १ १
(छे. ३६-२-२) व. ५	१ १	मुकनुं साकारपणुं	अ. ६ २ ३
मायायीपरभक्तनेजाणवानोहे.व. ५	१ १	मुकनुं सामर्थ्य	अ. ६ २ ३
माया निवृत्तिनो उ. पं. ७	१ २	मुकनो महिमा	प्र. ६३ ३ ४
मायानुं बळ व. लो. १७	१ १	मुकपणुंविशेषआव्यानुंका. सा. १७	१ २
मायानुं रूप पं. ३	२ २	मुकसहितमूर्तिभासवानोहेतु प्र. ७१	५ ५
(प्र. १-२-२) (प्र. ३४-१-१) म. ६५	१ २	मुकानंद स्वामीनी प्रशंसा म. ६२	३ ३
(म. ३६-१-२) (म. ६५-१-१) छे. ३९	१ १	छे. ३३	१ १
मायानुंसामर्थ्यनचाळवानोहे.लो. १०	८ १०	मुक्ति ववानो उ. म. ३१	१ ३
मायाने पृथ्वीने ठेकाने कहे-		मुक्तिना प्रकार	प्र. ४३ १ १
वानुं कारण छे. १०	२ १	मुग्धानुं ल. सा. १५	१ १
मायानोसंबंधटळवानोउ. म. ३१	१ ३	मुमुक्षुनुं लक्षण	छे. ६ १ २
मायाबंधननकरीशकवानोहे.प्र. ६३	३ ४	मुमुक्षुनेमूर्तिमांजोडवानोप्र. छे. २७	१ १

विषय	प्रक० व० प्र० बा०	
मूर्त्तनी समझण (प्र. ३७-१-४) प्र. ६६	१ १	
(का. ७-४-४) (लो. २-२-२) म. ८	२ ३	
(म. २१-२-५)		
मूर्त्तनु ल. (प्र. २०-१-१) प्र. ३९	१ १	
(प्र. ४२-१-२) (प्र. ४४-४-४) प्र. ५०	१ १	
(प्र. ५५-१-२) (प्र. ७३-५-७) सा. १८	१ २	
(लो. ८-१-१) (म. ६-१-१) म. १८	१ १	
(म. ५३-१-२) (छे. ६-१-२) पं. ३	१ १	
मूर्त्तनी समझण	पं. ७	१ १
मूर्त्तनु ल. (लो. १८-१-२) छे. २७	२ २	
मूर्त्तपणानी आशय	प्र. ३३	१ १
मूर्त्ति अखंड देखावानी हेतु	प्र. ७८	४ ४
मूर्त्तिअप्रिवरुणनीनदेखावानुंका. प्र. ६६	१ १	
मूर्त्तिकरडीतवाप्रसन्नदेखावानीहे. प्र. ५६	२ ३	
मूर्त्ति तेजोमय देखावानी उ. म. १३	१ २	
मूर्त्तिदिव्यनजाणीशकवानोहेतुम. ६६	१ १	
मूर्त्ति देखावानी उ. प्र. २३	१ १	
मूर्त्ति धारवानी प्र. व. ४	२ २	
मूर्त्तिना चित्तचमनु फळ	म. ४८	१ १
	अ. ३	१ १
मूर्त्तिमां त्रण नाम	प्र. १३	१ २
मूर्त्तिनी मर्यादा प्र. प्र. ६८	१ १	
मूर्त्तिनु कारणपणे व. प्र. ६६	१ १	
मूर्त्तिनुबहुपणुंजाणवानीहेतु व. १८	१ ७	
मूर्त्तिनु व. म. १३	१ १	
मूर्त्तिनेअपूजनरहेवादेखानीआता. प्र. ४८	१ ३	
मूर्त्तिपूजवानुप्र. (प्र. ६८-१-१) प्र. ४८	१ १	
मूर्त्तिभगवाननीनदेखावानुंका. प्र. ६६	१ १	
मूर्त्ति भिन्न भिन्न प्रकारे		
देखावानी हेतु छे. ३१	१ १	
मूर्त्तिभेळामुक्तभासवानीहेतु प्र. ७१	५ ५	
मूर्त्तिमान तत्त्व	प्र. ६३	३ ३
मूर्त्तिमाननु प्र. प्र. ६६	१ १	
मूर्त्तिमाननु व्यापकपणुं	म. ६४	२ ३
(व. १३-२-२) को. ४	२ २	

विषय	प्रक० व० प्र० बा०	
मूर्त्तिमानपणुं पुरुषोत्तमनुं	प्र. ६४	१ १
मूर्त्तिमानपणुं सर्वनुं	प्र. ६३	३ ३
मूर्त्तिमान व्यापवानी हेतु लो. १५	४ ४	
मूर्त्तिमांथी हेत नटळवानुंका. म. ९	१ १	
मूर्त्तिमां निवास करवा न		
करवानी हेतु प्र. ४८	१ ३	
मूर्त्तिमां लक्ष ध्यानुं फळ प्र. ६५	३ ३	
मूर्त्तिमां साक्षात नहेवापणुं प्र. ६८	१ १	
मूर्त्तिमां हेत ध्यावानी उ. म. १०	२ २	
मूर्त्ति श्वेत जणावानुं का. म. १३	१ १	
मूर्त्ति सांभरवानी हेतु प्र. ३	१ १	
मूर्त्तिहृदयमांनधारवानीहेतु लो. १०	४ ६	
मूर्त्तजी नक्षत्राारीनी प्रशंसा म. ३३	१ २	
	छे. २६	२ २
मूर्त्तजीभाहीनी प्रशंसा छे. २२	१ १	
मूर्त्त प्रकृतिनी आकार लो. २	२ २	
मूर्त्त स्वरूप व. का. ८	१ ३	
मृत्युनीभयनाशपामवानीउ. लो. २	१ १	
मृत्युशोभवानशोभवानीहेतुम. ७७	२ ३	
मोठय जणावानी हेतु सा. १७	१ २	
मोठय पाम्यानी उ. प्र. ६	१ १	
(म. २८-१-२) (जे. १-२-२) प्र. ३१	२ ३	
मोठा पुरुष वार प्रकारना व. ३	३ ३	
मोठा पुरुषना गुण ग्रहण		
करवानुं फळ प्र. ५८	४ ४	
मोठा पुरुषना राजीवानुंफळप्र. ५६	२ २	
मोठा पुरुषनी सेवानुं फळ प्र. ५५	१ २	
	व. ३	३ ३
मोठा पुरुष राजी धाय तेंम		
वर्तवानी आता म. २७	३ २	
मोठा माणस साये न		
बनवानुं का. व. १६	१ १	
मोटेरांतुं ल. (प्र. ३८-१-१) अ. ३	२ ४	
मोह उदय ध्यानुं का. म. १	१ २	
मोह न टळवानुं का. म. १	१ २	

विषय	प्रक०व०प्र०वा०	विषय	प्रक०व०प्र०वा०
मोह नदधान नदधानोहेतु सा. १४	२ २	योगमां वाध	प्र. ५२ १ १
मोहनु रूप (म. १-१-१)	म. १ १ २	योगमां युक्ति व.	पं. २ १ १
	म. ५३ १ १	योग यत्नं फळ	म. ८ २ २
मोह भगवानमांनधवानोहेतुपं. ७	१ २	योगवाळानुं ल.	प्र. ७३ ४ ४
मोक्ष वेद छतांपामवानोहेतुछं. २	१ २	योग समाधिवाळानुं पेश्वर्य	प्र. १ ३ ३
मोक्षना असाधारण वे हेतु प्र. ५७	१ १	योग सांख्य भिन्नितवाळानी	
मोक्षनुं रूप	अ. ५ ४ ४	स्थिति व.	म. २४ १ १
मोक्षनी उ.	म. ६२ २ २	योग सिद्धांत व.	पं. २ १ १
मोक्षनी हेतु (प्र. ७८-२१-२१) लो. ७	१ ३	योगीनी निव्रा	व. ८ १ १
(पं. २-१-१)	जे. ४ १ ३	योग करीने जाणवानो प्र. प्र. ५२	१ १
मोक्षार्थीनुं ल.	म. ४७ १ १	रतनजी मीयांजीनी प्रसीसा प्र. ४१	१ १
मेव बुद्धिवाळानुं ल.	छं. २ १ २	रथघोडाने दिव्यधवानोहेतु प्र. ६६	१ १
मेव वेगनुं ल.	लो. १० ५ ७	रसनुं ल.	प्र. १२ २ २
मेविर करावधानो हेतु म. २७	३ ४	रसिक कितेंन गावानुं का. प्र. ७२	२ ३
मांदा उपर दया राखवी प्र. १०	१ १	रसिक लोटा भक्तनुं ल. प्र. २६	१ १
यतिनुं ल.	जे. २ १ १	रसिकभक्तनेवर्तवानोविषेकछं. २२	२ ४
यथाये निधय प्र. ७१	५ ५	रसिक साचा भक्तनुं ल. प्र. २६	१ १
यमपुरीना दुःखनो अंत न		रहस्य अभिप्राय व. व. १६	१ २
जावधानो हेतु अ. ४	१ २	रहस्य व. (म. २१-१-३) म. ३९	२ ३
यमपुरीना मारनो अंत न			म. ५० १ १
जावधानो हेतु सा. २	३ ४	राज्ञीति व.	म. १२ २ २
यक्ष राक्षसो वेद प्राप्त ययी		राज्ञीपिनुं ल.	छं. २७ २ २
जाणवानो हेतु म. ४६	१ ३	राज्ञारुपे प्रगः धवानो प्र व. १०	१ १
यज्ञनो प्रकार म. ८	२ २	राज्ञारुपे भगवानमां ल. व. १३	१ १
युगधर्म प्रवृत्तिनुं का. सा. ९	१ १	राज्ञीकरवानोउ. प्र. २५ १-२ प्र. ३३	१ १
युगना स्वभाष व. व. ६	१ २	(प्र. ५६-२ ३) का. १०-१-१ म. २८	१ ४
युवान अवस्था तरवानोउ. सा. १८	३ ४	(म. ५६-१-२) (व. २-१-२) अ. ३	३ ४
युवान अवस्थावाळानी सत्संग		(छं. ६-१ १) छं. ३०	१ २
पार पडवानो हेतु छं. ३२	१ १	राज्ञीकु राजोयवानागुणदोपजे. २५	२ ३
योगकळा व. व. ४	२ २	राज्ञी धवानो हेतु प्र. ७८	२६ २६
योग निष्ठावाळानी समजण म. २४	१ १	राज्ञी धवानो उ (का. ६-२-२) व. २	१ १
योग अष्ट धवानुं का. व. १	२ ४		छं. २५ १ १
योगमत व. (लो. १५-६-७) पं. २	१ १	राज्ञी न धवानुं का. सा. २	२ ३
	व. २ १ २	राज्ञीपाना उ. अ. ३	२ ३
योगमां रूपण पं. २	१ १	राज्ञीपोकुराज्ञीपोधवानुं का. म. २८	१ २
		राज्ञीपो धवानुं का. म. २८	१ १

विषय	प्रक०व०प्र०वा०	विषय	प्रक०व०प्र०वा०
राक्षीपो न यवानो हेतु	का. १० १ ३	वचन मानवानो आज्ञा	प्र. १८ १ ४
राक्षीपो पामवानो उ.	प्र. १८ १ ४	वचनमां केरनपाटवानोहेतुलो.	३ १ १
राक्षीमोटापुरुषनेकरवानोउ.म.	२७ ३ ३	वचनमां विस्वास करवा योग्य	
राक्षी रहेवानो हेतु	प्र. ७४ २ २	संतनां ल.	छे. २७ ४ ४
रामानुजनीमत व.	लो. १४ १ १	वहवानल जेवा सत्पुरुष	व. ३ ३ ३
राक्षस राक्षसी यवानो हेतु छे.	२२ २ ५	वधवा घटवानो उ.	लो. ८ ११ ११
रीसनीआंटीनयंधावानोहेतुका.	९ २ २	वधवा न वधवानो उ.	का. ३ १ २
रुचि व.	छे. १३ १ १	वधवानो उ.	प्र. २८ १ २
रुडु आत्मानुं यवानो उ. म.	४५ २ ४	वतपर्वतजंगलमांरहेवानीरुचीछे.	२१ १ ३
रुडु यवानुं का. (म.२८-१-४)म.	४० १ २	वर्णाश्रमधर्मेनुं गौणपणुं	छे. २१ १ १
रुडु यवानो उ. (लो.६-३-४)म.	१३ १ १	वर्णाश्रमधर्मेनुं फल	म. २१ १ १
रुडु न यवानो हेतु	प्र. ७२ १ २		छे. २१ १ २
रुप धारण करवानो हेतु लो.	७ १ ३	वर्तमानमांलवरनरहेवानोहेतुप्र.	१८ १ १
रुपनुं ल.	प्र. १२ २ २	वर्तमानमांटावचनरहेवानुंका.प्र.	५५ १ १
रुप सामर्थीनुं ग्वूनपणुं	म. ६३ १ ४	वरुणने पामवानो उ.	प्र. ६५ २ २
रोममां ब्रह्मादिने रहेवापणुं	प्र. ७२ २ ४	वल्लभाचार्यनी समजण	लो. १४ १ १
	लो. २ २ २	वश करवानो उ.	प्र. ५ १ १
रंकने राजा यवानो हेतु	प्र. ५८ २ २	वश भगवानने यवानो हेतु	प्र. ६१ ३ ३
रंग न रहेवानो हेतु	छे. २४ ३ ४	वाणी दोष व.	लो. ६ ९ ११
लबाडनुं ल.	म. ४७ १ १	वात करामत जेयी	छे. १२ १ २
लक्ष्मणजीनी प्रशंसा	जे. २ १ १	वात न सांभळवानो हेतु	प्र. ९ १ १
लाखी माणसना भीडामां		वात न सांभळवा योग्य	लो. ६ ९ ११
रहेवानो हेतु	छे. २१ १ ३	वात समजवानुं द्वार	म. १३ १ ३
लाजनी त्याग करवानोहेतुलो.	३ १ १	वात सांभळवायी दोष	
लीन यव.नो हेतु	सा. ११ १ १	लागवानो हेतु	लो. ६ ४ ५
लोभनी उत्पत्तिनुं का.	व. २० १ १	बाह निषेध	प्र. १८ १ ४
लोभी यवानो हेतु	प्र. २४ १ ४	बापुदेवने पामवानो उ.	प्र. ६५ २ २
	प्र. ५८ ४ ४	बापुनुं महत्वपणुं	प्र. ५१ १ १
वचनमोही कहेवानो हेतु	व. १८ १ १२	बापुनुं ल.	प्र. १२ २ २
वचनमोहीनुं ल.	प्र. ७७ १ २	वार्तानुं अधिकपणुं	म. ९ १ ५
वचन न मानवानो हेतु	लो. ६ १३ १६	वार्ता पामवानो हेतु	प्र. ६४ १ ५
वचन नवीन रहेवा न		वार्ता राख्या जेयी व.	छे. २३ २ २
रहेवानो हेतु	सा. २ २ ३	वार्ता समजवा योग्य पात्र अ.	२ १ २
वचन न सांभळवा योग्य का.	१० १ ३	वार्ता सर्वना जीवन रूप	जे. १ २ २
वचनने गुणवर्धवानोविवेकसा.	२ २ ३	वभक्षना उच्च पामवानो हेतु	प्र. १४ १ १

विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०	विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
वासना कुटित अकुटितने					विदेही मुकुंठ ल.	प्र.	३९	१	१
निर्मूलक ल.	लो.	१६	१	१	विधि निषेध प्र.	प्र.	४२	१	१
वासना जीव्यानी परीक्षा प्र.	प्र.	६०	१	१	विमुख अर्धांशु ल.	म.	३८	१	१
वासना जीर्ण के बलवान ते					विमुख अर्धांकहेवानोहेतु	म.	२६	१	२
जाणवानो प्र.	छे.	१८	३	३	विमुखकहेवानोहेतु	व.	१८	१	४
वासना जीर्ण यवानो हेतु छे.	छे.	१८	३	३	विमुख जाणवानो हेतु	म.	५३	१	१
वासनाटाळवानां प्रणसाधन छे.	छे.	३४	१	१	विमुखयवानयवानोहेतु	छे.	१४	३	४
वासना टाळवानो विगति प्र.	प्र.	६०	१	१	विमुखयवानोहेतु(छे.१२-१-१)प्र.७८	छे.	७८	३	७
वासना टाळवानो उ.	प्र.	३८	१	१	(छे.३२-१-१) (छे.३५-३-३) प्र.	प्र.	७८	२	२
(प्र. ६०-२-२)	छे.	२०	२	२	(लो. १-९-९)	लो.	१७	३	४
वासना न टळवानुं का.	प्र.	४४	४	४	(लो. १८-१-३)	म.	२६	१	४
वासना न रहेवानुं का.	प्र.	७३	५	८	(म. ४७-१-१)	व.	१२	१	२
वासना नाष्ट पामवानो उ.	म.	२५	२	२	विमुख न यवानो हेतु	सा.	१३	१	३
वासना निर्मूल यवानोउ. लो.	लो.	१६	२	२		छे.	११	३	३
वासनानिर्मूलनयवानोहेतु लो.	लो.	१६	२	२	विमुखना पक्षनुं फळ	म.	५	१	२
वासना निवृत्तिनोउ.	सा.	५	१	२	विमुखना विषय व.	प्र.	३२	१	१
वासना निवृत्तिनो हेतु सा.	सा.	५	१	१	विमुखनोगति(प्र.७७-२-५)	लो.	३	१	२
वासनानुवेअवस्थामानुल्यपणुंछे.	छे.	१८	१	१	विमुखनी समझण	प्र.	७२	२	३
वासनानुरूप(प्र.११-१-१)	छे.	१४	१	१	विमुखनुं ल. (प्र.७६-१-२)	प्र.	७७	१	२
वासनाभगवानमीवयवानोउ.छे.	छे.	३४	१	१		म.	६०	१	२
वासनिकनेवियोगरूपशिक्षाम.	प्र.	४५	१	१	विमुखने बंदाळनुं ल.	म.	६०	१	२
वासुदेवनुंभीकृपादिनुंअवतारीपणुं५.६	प्र.	२३	१	१	विमुखने प्राप्ति	प्र.	१४	२	२
वासुदेवमहात्म्यनीप्र०सा	प्र.	२३	१	१	विमुखने सुखदुःखनो हेतु	प्र.	३४	२	४
विकार टळवानो छे.	का.	१२	३	३	विमुखनो पक्ष निषेध	म.	२६	१	१
विकारतत्काळ टळवानोउ.	म.	७	२	२	विमुखसंस्थानीनेजाणवानोहेम.	म.	६०	१	५
विकार न यवानो हेतु लो.	लो.	१०	६	८	विवेक आववानुं का.	छे.	१४	९	१०
विकार रहित यवानुं का.	प्र.	५८	४	४	विवेकीनुं ल. (प्र.६-१-१)	प्र.	१६	१	१
विकार रहित यवानो उ.	म.	५८	४	४		का.	१०	१	१
	व.	२०	१	१	विष्णुदामनी प्रण०सा	म.	५९	१	३
विघ्न न जाणवानो हेतु छे.	छे.	११	३	३	विश्वरूपदर्शन यवानोउ.	अ.	१	१	१
विघ्न नाष्ट यवानो हेतु प्र.	प्र.	५८	२	२	विश्वास न जाणवानो हे.	प्र.	७६	१	२
विघ्न मोडुं यवानो हेतु छे.	छे.	२४	५	७	विश्वास न राखवानो हे.	लो.	१७	५	९
विचारधुळमामळवानोहेतुसा.	सा.	४	१	२	विश्वास परमेश्वर तथा सं-				
विचार सबळाबाळनुं ल. जे.	जे.	१	२	२	तने आभ्यानुं का.	छे.	१४	११	१२
विजळी जेवा सत्पुरुष व.	व.	३	३	३	विश्वासबळवानयवानोहेतुसा.	व.	५	१	२

विषय	प्रक० व० प्र० वा०	विषय	प्रक० व० प्र० वा०
विश्वासीनुं ल.	लो. २ १ १	विषयमां बंधवानो हेतु	छे. २१ १ १
विश्वासीनुं भेदपुं	छे. १४ १० ११	विषय विसरवानो हेतु	सा. १२ ३ ४
विषयवृद्धित्यागीनेयोग्यताप्रमाणे		विषयसारात्नेभुंडायवानो हेतुप.	१ १ १
ग्रहणकरवानी आवश्यकता छे.	१८ ४ ४	विषयसुखतुच्छववानो हेतुलो.	१८ १ २
विषय ग्रहणनो प्रकार	प्र. ८ १ ३	(पं १-१-१)	
विषय जन्म मरणना हेतु		विषयसुखमांआनंदनयवानो हे.	प्र. ७३ ५ ९
न यवानो उ.	अ. ३ १ १	विक्षेप न आववानुं का.	म. २४ १ २
विषय जीतवानो उपाय		विक्षेपसमाधानकरवानो प्र.	व. ४ २ २
(म. १६-२-२)	म. १६ ६ ६	विर्यमी उत्पत्ति	प्र. ७३ १ १
विषयवीईप्रियोनिवृत्तिववानो हे.	प्र. २४ १ ३	विर्यने रक्षानुं स्थळ	प्र. ७३ २ २
विषयवीईप्रियोनिवृत्तनयवानो हे.	प्र. २४ १ ३	वृत्तिद्वारे ध्यानकरवानो उ.	व. ८ १ १
विषयनी उत्पत्तिनो हेतु	म. २ १ १	वृत्तिना वे प्रकार	प्र. २३ १ २
विषयनाथानीपीडानटळवानुं का.	छे. १५ १ १	वृत्ति निर्गुण यवानो उ.	व. ८ १ १
विषय निवृत्त यवानो उ.	सा. २ २ २	वृत्तिनिर्वासनिकयवानुं का.	प्र. २५ १ २
विषयनी निवृत्तिनो उ.	म. १ २ १	वृत्तिनो वेगत्रणप्रकारेयवानो हे.	लो. १० २ ३
विषयनीपीडानरहेवानो हे.	छे. १५ १ १	वृत्ति पाछी वळवानो हेतु	म. १३ १ १
विषयनी विस्मृतिववानो उ.	अ. ३ १ १	वृत्तिभगवानमांजोडवानो हेतु	प्र. २५ १ २
विषयनुं ध्यान यवानो हे.	सा. १५ १ १	वृत्तिरहेवा नरहेवानुं का.	प्र. ३४ १ १
विषयनुं बंधन नुटवानो उ.	छे. २४ ३ ५	(प्र. ३४-१-२)	प्र. ४९ १ १
विषयनोअभावजणावानो हे.	लो. १७ ४ ६	वृत्ति रहेवानो उ.	प्र. ३४ १ २
विषयनोअभाव यवानुं का.	लो. १७ ५ ७	वृत्तिविषयमांफेळावानो हेतु	प्र. २५ १ २
विषय भोगव्यानी इच्छा यवा		वृत्तिसुखनुःखमांनुंयावानो हे.	छे. १ १ १
न यवानो हेतु	प्र. ७० १ १	वृत्तिस्थिरयवानयवानुं का.	प्र. २२ १ १
विषय भोगव्यानुं फळ	सा. २ ३ ४	वृत्ति स्थिर यवानो उ.	प्र. २२ १ १
विषयमांआसकिनरहेवानो हे.	म. १३ १ १	वृद्धिपामवानो हेतु	प्र. ५३-१-१/व. १२ १ १
विषयमांभी विसने उल्लेख-		वृक्षनुं रुड यवानो हेतु	अ. ४ १ ३
वानो उपाय	म. १ १ ३	वृक्षनेपरमपद पामवानो हे.	व. १२ १ ५
विषयमांभीप्रीतिटळवानो हे.	छे. २२ १ १	वृक्षादिनेकृतार्थयवानुं का.	व. १२ १ ५
विषयमांभी वृत्ति नुटवा न		वेदांत मत व.	लो. १५ ६ ७
नुटवानो हेतु	सा. १२ ३ ४	वेदांतमां बाध व.	प्र. ५२ १ १
विषयमां नर्वयवानो हेतु	म. १३ १ १	वेदांतअवणधीउद्देगनो हेतु	म. ११ १ १
	म. ४ ३ ३	वेदांततीसमजणनिषेध	प्र. ४२ १ ३
विषयमांभीति यवानो हेतु	सा. १५ १ १	वेदांतीने वंड व.	म. १८ १ १
विषयमांभीतिनयवानो हेतु	सा. १ २ २	वेदांतिनो निषेध	छे. २८ १ १
विषयमांभीतिन रहेवानो हेतु	सा. ७ १ २		
	म. १३ १ २		

विषय	प्रक०प०प्र०वा०	विषय	प्रक०प०प्र०वा०
वेदांतीनी मंग निषेध	म. १८ १ १ छे. ३६ १ २	वैराजनी मोटप व.	प्र. ६३ ३ ३
वेदांतिकरीने जाणवानोप्र.	प्र. ५२ १ १	वैज्ञय मेळु रहेवानु प्र.	छे. २१ १ ७
वैखरी वाणी जीवनी	सा. ६ २ ४	वैज्ञय मेळुनु ल.	व. २० १ १
वैखरी वाणीनु रूप	सा. ६ २ ३	वैश्वानरने पामवानो उ.	प्र. ६५ २ २
वैर बुद्धि राखवानु फळ	प्र. ७५ १ १	वैश नाश वचानु का.	प्र. ७२ १ २
वैरवंधावानवंधावानोहेतु	का. ९ २ २	व्यतिरेकपणु अक्षरधामनु	म. ६४ २ ३
वैरभावेकल्याणवावानोप्र.	जे. ४ २ ५	व्यतिरेकपणु जीव, इश्वर,	
वैराग्य आववानो हेतु	प्र. ५६ ३ ४	अक्षरने भगवाननु	प्र. ७ १ १ सा. ५ २ ३
वैराग्यउत्तम मध्यम, कनिष्ठुन		व्यतिरेकपणु पुरुषनु	प्र. ४६ १ १
ल. (प्र. २-१-१)	लो. १ ४ ४	व्यतिरेकपणु पुरुषोत्तमनु	म. १० १ १
वैराग्य उदयवधानो हेतु	प्र. ७३ ५ ६	व्यतिरेकपणु भगवाननु	
(का.७-३-३) (छे.१४-९-१०)	छे. ३९ १ ३	(व. ७-२-२)	छे. ३७ १ १
वैराग्य उपजवानो उ.	लां. ९ १ १	व्यतिरेक स्वरूप व.	प्र. २१ १ ८
वैराग्य उपजवानो हेतु	प्र. १२ २ २	व्यसनटळवानटळवानोहेतुलो.	८ ३ ३
वैराग्य ओछो वचानु का.	प्र. ५६ २ ३	व्यापकपणु	छे. ३७ १ १
वैराग्य कळावानो हेतु	प्र. ७४ १ १	व्यापकपणु चिदाकाशनु	प्र. ४६ १ १
वैराग्यटळवानटळवानोहेतु	छे. २४ ३ ३	व्यापकपणु शक्तिद्वारा	म. १० १ १
वैराग्यनाशवानयवानोहे.	सा. १८ १ २	व्यासजीनी प्रशंसा	छे. १ १ १
वैराग्यनी अपेक्षा	प्र. १९ १ १	शत्रुकारादिकटळवानोहेतुम.	१५ १ १
वैराग्यनु फळ	छे. १ १ १ लां. १७ २ २	शब्द छळ समजावानो हेतु	प्र. ६६ १ १
वैराग्यनु ल.	छे. ३३ १ १	शब्दनु ल.	प्र. १२ २ २
वैराग्यनु स्वरूप व.	म. १० २ २	शरणगतनु ल.	व. ५ २ २
वैराग्यनोभारनजाणवानुका.	म. १३ १ १	शरीर शरीरीपणु प्र.	लां. ७ २ ६
वैराग्यनो हेतु	प्र. ८ १ ३	शरीर शरीरीभाव व.	प्र. ६४ १ १
वैराग्यबळवानउपजवानोहे.	छे. २४ ३ ५	का. ८ १ १	
वैराग्य बळवाननु रूप	प्र. ५६ २ ३	शास्त्रनो भवपचयनु त्याग का.	१० १ ५
वैराग्यमांघीन पडवानोहेतु	म. १५ २ २	शास्त्र प्रमाणरूप	व. १८ १ ४
वैराग्य वर्तवानु का.	सा. १५ १ १	शास्त्रभगवानभगवातचासांभळवा	
वैराग्यवानजाणवानजाणवानोप्र.	छे. ८ १ १	न सांभळवा योग्य	लो. ६ १९ २२
वैराग्यवाने युक्तनु ल.	प्र. ७३ ५ ६	शास्त्रमांघी त्याग तथा ग्रहण	
वैराजनीअवस्थातथादेहव.	म. ३१ १ २	करवा योग्य वाक्य	लो. ८ १० १०
वैराजनी आयुष्य व.	प्र. १२ २ २	शास्त्रमांघीतिआववानोउ. अ.	१ १ १
	म. ३१ १ १	शिवने चित्र वचानु का.	प्र. २३ १ १
वैराजनी उत्पत्ति व.	म. ३१ १ १	शिक्षापत्रीना पाठनी आज्ञा छे.	१ २ ३
	म. ३१ १ ३		

विषय	प्रक०	प०	वा०	विषय	प्रक०	प०	वा०
शीथळ वसंतानो निषेध छे.	२६	३	४	सगुण मार्गेनुं ल०	म.	८	२ ३
शीवनी गण यवानुं का.	प्र. ३५	३	४	सगुणस्वरूपसमजयानुं फळ.का.	८	१	४
शुकनीपचरिखगाननो हेतु प्र.	७२	२	३	सखिदानंदब्रह्मकिरणवाचक. प्र.	४५	१	१
शुकमुनीनी प्रशंसा का.	३	१	१	सखिदानंद ब्रह्म निरूपण. प्र.	४५	१	१
शुद्धे यवानो हेतु प्र.	७८	२०	२०	सखिदानंद ब्रह्म पोताना			
शुद्ध संप्रदायधीनानुं फळ छे.	३	१	१	तेज वाचक.	प्र. ४५	१	१
शुभअशुभकर्मनयेधावानोहेनुसा.	११	१	२	सत्ताहप करवानो आमह. म.	४५	१	१
शुष्क वेदांतीनी गति लां.	७	३	९	सत्ताहपनुं सेवाधी न्यूनपणुं म.	६३	१	५
शून्य भाषनो उ.	प्र. २६	१	१	सत्ताहपहेनारनो महिमा. छे.	२१	१	५
शुश्वीरनुं ल.	लो.	२	१ १	सत्पुरुषना जाशरानुं फळ. व.	१४	१	२
शुश्वीरपणुं व.	म.	५	१ १	सत्पुरुषनागुणआवधानो हे.	प्र. ६७	१	१
शंकर शब्दना अर्थ लां.	१	१	१	सत्पुरुषनागुणनआवधानो हे. प्र.	६७	१	२
शंकर स्वामीनी कवि व. लां.	१४	१	१	सत्पुरुषना प्रोहनुं फळ. व.	१४	१	२
शान्त यवानो उपाय. लां.	८	९	९	सत्पुरुषनी समझण. लां.	११	२	२
शान्ति न यवानुं का०	प्र. २२	१	१	सत्पुरुषनेकारखरोयवानुं का. म.	४६	१	१
शान्ति रहेवानो उ०	छे. ११	२	२	सत्पुरुषने तीर्थ कळा छे. व.	१४	१	२
अष्टा बळवान यवानो हेतु. सा.	५	१	२	सत्पुरुषनो महिमा. व.	११	४	५
अष्टा वृत्तिनो उ०	म. १६	७	७	(छे-२-१-१)	म. १३	१	३
अवणकरवानकरवानो हेतु. लां.	११	२	५	सत्पुरुषनो महिमा जाणयानुं			
अवण करेलुं इह यवानो हे. का.	१२	२	२	साधन.	व. ११	४	५
अवणनुं ल०	सा. ३	३	३	सत्पुरुषमांदोषनआवधानुं का. व.	११	४	५
अवणधीसरवानधीसरवानो हे. सा.	५	३	४	सत्पुरुषमां प्रीतिनुं फळ. व.	११	४	५
भीजीने सत्संगमां जन्म धर-				सत्संग अचळनुं ल०	प्र. ७८	७	८
वानी इच्छा व०	म. ४८	१	४	सत्संग करवानो विवेक. प्र.	७०	४	४
भीजीमहाराजतथायुक्तमां-				सत्संगकरावधानां आमहनिषे. व. १६	१	२	
भेद नि०	लां. १३	२	२	सत्संगधीवहारपडयानुं का. म.	६२	३	४
भीजीमहाराजनां अ मयाय-				सत्संगधी मन पाळु न हठा-			
जाणवानो हेतु. लां.	१४	१	५	वानो हेतु. छे. २१	१	७	
भीजीनो अभिप्राय व० लां.	१४	१	१	सत्संग इह रहेवानो उ०	प्र. ५४	२	२
पटडर्मपरहितनकरवानुं का. जे.	४	१	४	सत्संगवानियमपाळवानुं फळजे.	५	१	१
सकाम भक्तनी प्राप्ति व० छे.	५	३	४	सत्संगनी प्रशंसा. जे.	२	१	१
सकाम भक्तनुं ल०	छे. ५	३	४	सत्संगनुं जळीं किकपणुं व. छे.	२१	१	६
सगुण जाणवानुं का. म.	१४	१	२	सत्संगनुं तुळैमपणुं. छे.	२	१	२
सगुणपणुं धामनुं व० म.	४२	१	१	सत्संगनेसर्व साधनधी अधिक			
सगुणपणुं व० का. ८ १ ३ का. ८ १ २				कन्वाणकारीजाणनारनुं ल. म. ५४	१	१	

विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०	विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
सत्संगप्रधानन रहैवानु का. छे.	२	१	१		सत्संगी रहैवानो हेतु	म.	६२	३	४
सत्संगभक्तनोराख्यानोआग्रह च.	१६	१	२		सत्संकार धवानु का०	छे.	२	१	१
सत्संगमहिमा.(प्र.२७-१-३) प्र.	२०	२	२		सत्संगनोभारनजणावानुका०म.	१३	१	१	
(प्र. ३०-१-१) (प्र.७०-४-४)सा.	९	३	४		सभानु कर्त्तापणु प्र०	जे.	५	१	१
(म. ९-१-५)	म.	५४	१	१	सम लावानु का०	छे.	२	१	२
सत्संग मळवानो हेतु.	प्र.	२४	२	६	समजण कळावानो हेतु.	प्र.	७४	१	१
सत्संगमां अचळ पावानु ल. प्र.	७८	५	५		समजणयी आग्रयणु ल०	प्र.	३३	१	१
सत्संगमां कुसंगु ल०	प्र.	१७	१	१	समजणमां केरनु फळ. अभ.	१	१	१	
सत्संगमांयी काढी मेलवा					समजणवाळानु ल.	प्र.	३७	१	३
योग्यनु ल.	प्र.	१८	१	३	समजण नावी म्वांटोनांल०	प्र.	२६	१	१
सत्संगमांयी न जवानो हे.	म.	१५	२	२	समजनु ल०	मां.	२	२	२
सत्संगमांयी पडवानो हेतु.	प्र.	२८	१	१	समाधि अभक्ते धवानो हेतुच.	१३	१	१	
(प्र. ३५-१-१)	ली.	१८	१	२	समाधि कुपावने धवानो हेतुच.	१४	१	१	
सत्संगमां दह पावो धवा न					समाधि धवानो हेतु	च.	१३	१	१
धवानो उ०	ली.	५	५	५		च.	१४	१	२
सत्संगमां न बेसावानु का. जे.	४	१	२		समाधिना बे प्र०	प्र.	२५	१	२
सत्संगमां लेवानो योगत.	प्र.	१८	१	३	समाधि निष्ठनु ल०	प्र.	६८	१	१
सत्संगबधधाचटवानोहेतु.	प्र.	७४	२	२	समाधिनिष्ठनेशननोरहनाव०म.	२०	१	२	
सत्संग वृद्धि पामवानो उ०	प्र.	२६	१	४	समाधिनु फळ.	प्र.	७१	५	५
सत्संग संपूर्णनु ल०	ली.	१	८	८	समाधि पशुने धवानो हेतु च.	१३	१	१	
सत्संगसंबंधीसुखनरहेवानोहे.छे.	२१	१	७		समाधिमांयीदेहमांआववानोहेतुप्र.	७३	५	९	
सत्संगी अर्धानु ल०	का.	९	२	२	सर्पना देह प्राप्त थयी जाण-				
सत्संगी पटले गोपाळानंद					वानो हेतु.	म.	४६	१	३
स्वामीनु अधिकपणु. प्र.	छे.	२१	१	६	सर्व कारणपणुजाणवानोप्र० अ-	६	१	१	
सत्संगी दडनु ल०	छे.	२१	१	७	सर्वज्ञ धवानो हेतु	प्र.	५६	३	४
सत्संगी नहि कहैवानु का० च.	१८	१	१४		सर्वोपरिपणु व० (लो.१४-१-२)प	६	२	२	
सत्संगीनी सभानु अधिकपणु.छे.	२	१	२		(म.१-१-१)(प.७-१-२)(अ.७-१-१)अ.	६	१	१	
सत्संगीनु ल०	छे.	३९	१	३	सर्वललिवद ब्रह्मनो अर्थ	प्र.	७१	३	३
सत्संगीनेकठणकाळनोहेतु का.	१०	१	१		सवासनीकनी गति व०	सा.	११	२	३
सत्संगीनेजाणवानीवालीओ च.	१८	१	१			च.	१९	१	१
सत्संगीने तजवा योग्य ने					सवासनीकनु ल०	छे.	१८	४	४
ग्रहण करवा योग्य.	अ.	५	३	३	सविकल्प समाधिनु रूप.	प्र.	४०	१	१
सत्संगीने दडकाया भ्वा					सविकल्प समाधिनु ल.	प्र.	३९	१	१
जेवो कहैवानु का०	छे.	१२	१	१		च.	१	१	२
सत्संगी पाकानु ल०	म.	९	१	३	सृष्टानेअक्षरधाममांनजवानोहे.अभ.	१	१	१	

विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
सृष्टाने उत्पत्तिमांजोडाधानो हे. अम्ल	१	२	२	
सृष्टाने भगवाननुं समीपपणुं				
पामवानो उ०	अम्ल.	१	२	२
साकारना भजननुं फळ.	प्र.	७१	४	४
साकारपणानीरुतानुं फळ म.	३९	२	३	
साकारपणुं प्र० (प्र. ८-२-४)म.	१०	१	१	
(प्र. ४५-१-१)(प्र. ७१-५-५)म.	२	१	१	
(म. ९-१-१)(म. १२-१-१)म.	६	१	१	
(म. ७-१-१)(छे. ३०-१-१)छे.	३५	५	६	
(छे. ७-१-२)	छे.	३७	१	३
साकारपणुं भक्तनुं प्र०	छे.	७	१	२
साकार विराजमान पणुं	छे.	३१	१	१
साकार व्यापधानी रीत. लो.	४	१	१	
साधन कटिन.	प्र.	१	१	१
साधन निष्कळ यथानुं का० म	६०	१	४	
साधननी समानि तत्काळ				
यथा न यथानी हेतु	म.	१६	३	३
साधननी अंत आवधानो हेतु म.	१३	१	३	
साधन वळ निषेध	लो.	६	६	८
साधन सर्वे आव्यानी उ. लो.	६	२	२	
साधन सिद्ध यथा नयवानुं का.प्र.	५६	३	४	
साधनिकनुं ल०	म.	१	१	३
साधर्म्यपणुं पामवानो उ० म.	६७	१	१	
साधर्म्यपणुं पाम्यानी हेतु. प्र.	६४	१	३	
साधुतामागुणनआवधानुं का. म.	७	१	१	
साधु यथानी उ०	म.	२	१	१
साधु नकहेवानो हे अ. ८-१-३ का.	९	१	१	
साधुनाश्रीहनुं भगवाननाश्रीह				
तुल्य पाप यथानी हेतु. छे.	३५	५	६	
साधुता संगनुं फळ.	प्र.	२१	१	४
साधुनां छी ल०	छे	३५	५	६
साधुनांश्रीसलक्षणआवधानो हे. प्र. ७७	१	१		
साधुनी ओळसाण.	म.	१९	१	१
साधुनी सेवां भगवाननी				
सेवानुल्यफळयथानी हेतु. छे.	३५	५	६	

विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
साधुनुं महात्म्यतया मार्ग न				
समजाणी होय तेनुं ल० छे.	३५	१	१	
साधुनुं ल० (प्र. ४४-४-४)छे.	२७	२	२	
साधुने उ०	प्र.	५६	२	३
साधुनी धर्म.	प्र.	६९	१	१
साधुपणुं न आवधानुं का.	प्र.	४४	४	४
साधु पाकानुं ल०	म.	३३	२	३
साधु पुरी न कहेवानो हेतु. प्र.	७७	१	१	
साधुमागुणअर्थितरहेतेव० सा.	१२	१	१	
साधु मोटानुं ल०	का.	३	२	३
साधु रहेवा न रहेवानो हेतु म.	४७	१	१	
साधुरूप प्रगट यथानी प्र० म.	१०	१	१	
साधुरूप भगवाननां ल० म.	१३	१	१	
साधु अष्टनुं ल०	का.	३	२	३
सामर्थी आवधानो हेतु. प्र.	६२	१	१	
सा.	११	१	१	
सामर्थी वृत्तिनी हेतु. सा.	१७	१	२	
सामर्थी डांकवानो हेतु	प्र.	६३	३	४
सामर्थ्य रोकवानुं का० जे.	४	१	४	
सामर्थ्याधीनुं ल०	अम्ल.	१	२	३
साम्यावस्थाओळयथानी तुलंभता जे.	१	१	१	
सारानुं ल०	का.	३	१	२
सारंनयथानुं का. (प्र. २५-१-२)प्र.	३८	१	१	
सारं नरसुं समर्थवानो हेतु म.	१३	१	१	
सावधान रहेवानो भला म.	४५	१	१	
साक्षात्कार यथानयथानी हेतु सा.	३	३	३	
साक्षात्कारदर्शननुं तुलंभपणुं म.	४८	१	७	
साक्षात्कारनुं ल०	सा.	३	३	३
साक्षात्कार पामनारनुं ल० म.	६६	७	७	
साक्षात्प्राप्तिनी महिमा	प्र.	१४	१	२
साक्षात्भगवानजेनाह्दयमां				
विराजता होय ते साधुनां ल० छे.	३५	५	६	
साक्षात्भगवाननादर्शननुं साधन म.	११	४	५	
साक्षात्संबंधवाळामितनां ल० छे.	२७	४	४	
साक्षीनुं जाणपणुं	का.	४	१	१

विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०	विषय	प्रक०	व०	प्र०	वा०
साक्षीपणं व०	म.	३१	१	२	सुखीया ध्वजानो उ०	ज.	३	२	३
सिद्ध ध्वजानो हेतु.	प्र.	५६	३	४	सुखीया ध्वजानो हेतु.	प्र.	२०	२	२
सिद्धदशा नपामवानु का०	म.	२०	१	२	सुखीयानु व०	म.	२१	३	६
सिद्धदशानुं ल०	का.	७	४	५	सुखीयो नयवानो हेतु	म.	५१	२	२
सिद्धदशा पामवानो उ०	अ.	१	१	१	सुखीरहेवानोनरहेवानोउ०	म.	५१	१	१
सिद्ध दशा पामवानो हेतु सा.	२	३	४		सुखी रहेवानो हेतु	लो.	१०	६	८
सिद्धदशाप्राप्तध्वजानांसाधन	म.	२०	१	२	सुखी सदा रहेवाना वेग-				
सिद्ध दशावाळानुं ल०	व.	१३	२	२	ग्यादि आठ उ०	छे.	८	१	१
सिद्धनी गति व०	म.	२०	१	२	सुषाण धवा नयवानो हेतु	लो.	१४	१	३
सिद्धनुं ल०	म०	१	१	३	सुपुमि उलंघवानो उ०	ज.	१	१	१
सिद्धांत व० (का. १०-२-६)प.	१	१	२		सुपुमि न उलंघवानुं का०	ज.	१	१	१
(छे. ७-१-१)	छे.	१०	२	१	सुपुमिना लयनां हेतु	प्र.	६५	३	३
सिद्धिमां लोभावानो हेतु	प्र.	२१	१	९	सुपुमिनुं रूप	मा.	६	१	१
सिद्धियोग्रहणनकरवानोहेतुअ.	१	१	१		सुपुमिमांस्वप्नतथाज्ञाप्रत.	सा.	६	१	१
सिद्धियोने प्ररवानो हेतु	प्र.	६१	३	३	सुपुमणानुं रूप.	प्र.	६५	२	२
सिद्धियो हाजर ध्वजानो हेतुअ.	१	१	१		सुपुमणाने पामवानो उ०	प्र.	६५	२	२
सुकृत नाष्ट पामवानो हेतु	प्र.	५५	१	२	सूर्य ध्वजना सरखी दृष्टि				
सुखध्वजानोउ०(म-३३-१-१)छे.	३८	२	२		पामवानो उ०	अ.	१	१	१
सुख तुःक आचवानो हेतु	प्र.	१३	१	१	सूर्यादिकनेप्रकाशपामवानोहे.	म.	४५	२	४
सुखधामोतांअधिकन्यूनव०	प.	१	१	१	सूक्ष्मदेहनातन्वीसंख्या.	मा.	१४	३	३
सुख नआचवानो हेतु.	सा.	४	१	२	सूक्ष्मने स्वप्ननो विवेक.	प्र.	२६	१	१
सुख नयवानुं का०	म.	१२	१	१	सेवकनो धर्म.	का.	१०	४	९
सुख न रहेवानुं का०	प्र.	२५	१	२	सेवकनो महिमा.	प्र.	६३	३	४
सुख निर्गुण जणावानो उ०	व.	९	१	१	सेवक साचानुं ल०	अ.	३	२	३
सुखने न भुलवानुं का०	छे.	३७	१	१	सेवा अंगीकारनो हेतु.	प्र.	१८	१	४
सुखनो त्याग करवानो हेतु	लो.	३	१	१		प्र.	७१	५	६
सुख स्मृती प्राप्तिनो हेतु	छे.	५	३	३	सेवा करवानो विवेक.	म.	४१	१	१
सुख्यात्म्या नपामवानो हेतु	छे.	२८	६	५	सेवाकर्यानुंसाप्रत्यक्षनरहेवानोहे	प्र.	७२	२	४
सुख पामवानो हेतु.	प्र.	४३	१	१	सेवा गमवानो हेतु.	म.	३३	१	१
सुख भजननुं प्र०	व.	१६	१	२	सेवानुं फळ. (प्र. ७१-५-६)	म.	६३	१	८
सुख मोहुं पामवानो उ०	छे.	५	३	४	सेवा प्र०	छे.	७	१	२
सुखलोकांतरनां नरकतुल्य	छे.	२८	१	१	सेवामां रहेवानो उ०	म.	६६	७	७
सुख धर्त्यानो हेतु	प्र.	७८	१५	१५	सेवामां रहेवानो हेतु.	सा.	११	१	२
सुख वृद्धिनो हेतु	सा.	१७	१	२	सेवामां राखवानो हेतु.	प्र.	४३	१	१
सुखीतुःखी नमाध्वजानोहेतु	प.	१	१	२	सोनुबंधननकरीशकवानोउ०	म.	३०	१	१

विषय	प्रक० व० प्र० बा०	विषय	प्रक० व० प्र० बा०
संकल्प जीतवानो उ०	प्र. २१ १ २	संतनी स्थिति व०	छे. ९ १ १
संग करवा न करवा योग्य.छे. ३२	२ ३	संतनुदृष्टेन भगवान् तुल्य. सा. १०	२ ४
संगकरवानकरवायोग्यमुल.छे. ११	४ ४	संतनु दृष्टनीयपणुं.	जे. ५ १ ३
	छे. १४ ७ ८	संतनुबळबधबाधटवानां हे. प्र. ७०	२ २
संग करवानो विवेक.	प्र. ७८ १ १	संतनु कप	प्र. ७० १ १
संग करवा योग्यनु ल.	लो. ६ ५ ७	संतने जमाडवानुं फळ.	जे. ४ १ ३
	लो. ६ ७ ९	संतने नमस्कारनुं फळ.	जे. ४ १ ३
संगत्यागकरवायोग्यमुल० लो.	६ ५ ६	संतनेराजीकुराजीकवानुं फळम.	४५ २ ४
संग न करवानुं का०	छे. ११ ४ ४	संतने वळ्ळोडाडवानुं फळ जे.	४ १ ३
संग न करवा योग्यनां ल० लो.	६ ७ ९	संतनेविषेआत्मबुद्धिकरवानुंका.छे. ७	१ १
(लो. ६-८-१०)	म. ६ १ १	संतनेविषेनास्तिकपणुंआवधानोहे.प्र.६८	३ ३
संगनां श्रपचवशाग.	का. १० १ ५	संतनेविषेहेतराखवानुं प्र० म.	५९ १ १
संत जाणवानो प्र.	म. २३ १ १	संतनीमहिमाजाणवानोउ० प्र. ७८	१८ १८
संतता न आववानुं का०	प्र. २७ १ ३	संतपासेनियमधारवानुं फळ जे.	४ १ ३
संत तुल्य प्राप्तिनी उ० सा.	१० २ ५	संत महात्म्य(लो.१०-६-८)	म. १४ १ १
संतधीवातोसांभळवानुं फळ.जे.	४ १ ३	(म. २२-३-५)	म. ५९ १ १
संतना गुणन आववानुं का. प्र.	२७ १ ३	संत महिमा (प्र. २७-१-१) प्र.	३७ १ ३
संतनाचरणनोस्पर्शमहिमा.जे.	४ १ ३	(सा.१०-२-४)(लो.६-१४-१७)म.	४५ २ ४
संतनाचरण स्पर्शवाळा नवी		(म. ५३-१-२) (जे. ४-१-१)	
तळाचनी महिमा.	जे. ४ १ ३	(छे. २६-१-१)	छे. २७ ४ ४
संतना दृष्टानुं फळ.	म. ६३ १ ६	संतनीमहिमाजाणवानांहंतुलो.	१७ ५ ७
	जे. ४ १ ३	संतमांआत्मनिष्ठाकरवानोप्र०जे.	१ २ २
संतना प्रोहनुं सर्वेधी अधिक		संतमांआत्मबुद्धिवाळानुंल.म.	५४ १ १
पाप लागवानो हेतु.	छे. ३५ ४ ४	संतमांओछोभाषचवानोहेतुप्र०	७८ २० २०
संतना मध्यमां श्रीजीने जन्म		संत राजी यवानो उ०	प्र. ५८ ३ ३
धरवानो इच्छा. व.	म. ४८ १ ४	संतरूपी तीर्थ कसुं जे.	प्र. १ ४ ४
संतना सर्वधवाळा वृक्षनां		संत समागम.	का. १२ १ १
महिमा	जे. ४ १ ३	संत समागमज कल्याणुं	
संतनी क्रिया कल्याणरूप		यक साधन.	व. ४ १ १
यवानो हेतु.	जे. ४ १ ३	संतसमागमनास्पर्शवाळानांल.छे.	२७ २ २
संतनी प्रार्थनानुं फळ. लो.	६ १४ १७	संत समागमनुं वुळेभपणुं	म. ४८ १ ७
संतनीप्रार्थिनुंफ. जे १ १ १ म.	५९ १ १	संतसमागमनुंफळ.(व.१२-१-१)छे.	२ १ २
संतनीमयांदाखवानो हे. प्र.	६८ १ १		छे. १८ ३ ३
संतनी मोटप व०	जे. १ २ २	संतसमागमनी महिमा. सा.	७ १ ३
संतनी सेवांनु फळ.	म. ६३ १ ३	संतसहितपेतानेप्रगटयवानोहे.जे.	५ १ १

विषय	प्रक० व० प्र० वा०	विषय	प्रक० व० प्र० वा०
संत साथं हेतुनु फळ.	छं. २९ २ १	स्थूल सूक्ष्म देहनी चकता व.सा. १४	३ ३
संत सेवातुं तुल्यभणुं.	म. ५९ १ १	स्नेह यवानो उ०	सा. २ ३ ४
संप्रदायनी पुष्टिनी हेतु.	म. ५८ १ १	स्नेहनुं रूप	प्र. ५७ २ २
संबंध नराकथा योग्यनुं ल० लो.	६ ४ ५	स्नेहनुं ल०	प्र. ४४ १ १
संबंधी तथा वगर संबंधीनुं		स्नेह भगवानने तथाभक्तने	
कल्याण यवानुं का०	छं. २७ ५ ५	परस्पर यवानो हेतु	सा. २ २ ३
संबंधी विसरवानो हेतु.	प्र. ३७ १ १	स्नेहभगवानमांयवानो हेतु	लो. १० ३ ४
संशय यवान यवानो हेतु.	पं. ४ १ १	स्नेहमांयणप्रकारयवानो हेतु	लो. १० १ २
संशय न करवानो हेतु.	प्र. ७८ १७ १७	स्नेहरहेवानरहेवानो हेतु	सा. २ १ १
संसारीकलुषकल्पनराकथानो हे.	प्र. ७४ २ ४	स्पर्शनुं लक्षण	प्र. १२ २ २
संस्कारनुं फळ.	प्र. २४ २ ६	स्पर्श विसरवा न विसर	
संस्तुतीनी हेतु.	लो. ११ १ १	वानो हेतु.	सा. ५ ३ ४
सांक्षयधी ज्ञानवानो प्र०	प्र. ५२ १ १	स्मृति नरहेवानो हेतु	सा. १५ १ १
सांक्षयधी ज्ञानवानो ल०	म. २४ १ १	स्मृति रहेवानो हेतु	प्र. १८ १ १
सांक्षय मतमां दूषण व०	पं. २ १ १	स्मृतेश यवानो हेतु.	म. १३ १ २
सांक्षय मतमां युक्ति व०	पं. २ १ १	स्वप्न अवस्थानुं रूप	सा. ६ १ १
सांक्षयमां मत व०	लो. १५ ६ ६	स्वप्नना लयनी हेतु	प्र. ६५ ३ ३
(पं. २-१-१)	व. २ १ २	स्वप्नमां पदार्थे स्फुरवानो हेतु	छं. १८ २ २
सांक्षयमां बाध व०	प्र. ५२ १ १	स्वप्नमां वीर्यउर्द्धरहेवानो उ०	प्र. ७३ ४ ५
सांक्षय योगीने भुंडो क०	छं. २९ १ १	स्वप्न सृष्टि सृज्यापणुं	म. २१ २ ४
सांक्षयवाळानुं ल.	प्र. ७३ ४ ४	स्वप्नमां जाग्रतने सुषुप्तिनुरूप	सा. ६ १ १
सांक्षय विचार व०	छं. ३८ १ १	स्वभाव ओळख्यानी उ० लो.	८ ५ ५
सांक्षय सिद्धांत व०	पं. २ १ १	स्वभाव जीत्यानी उ०	म. १२ २ २
सो त्याग करवानो हेतु	लो. ३ १ १	स्वभाव टळवानो हेतु.	छं. २७ २ २
सो धनादिकधी वचवानो उ०	छं. ३३ १ २	स्वभाव टाळ्यानी उ०	प्र. ५७ ३ ३
सो विधननकरीशकवानो उ०	म. ३० १ १	(प्र. १८-२-३)	छं. ८ ५ ५
स्थानधी प्रवृत्तयानी परीक्षा	सा. ९ ४ ५	स्वभाव न टळवानो हेतु	म. ७ १ १
स्थाननुं ल०	सा. ९ ४ ५	स्वभाव नाश यवानो उ०	सा. १८ १ २
स्थित ग्रहनुं ल०	म. १७ २ २	स्वभाव निषेध	म. २६ १ १
स्थिति यवा न यवानुं का.	प्र. २३ १ २	स्वभावनी वृत्तिनी उ०	सा. १८ ४ ६
स्थिति यवानो उ०	प्र. २४ १ २	स्वभावनी ठानरहेवानो हेतु	म. ३२ १ ४
स्थितिवाळानां ल. (प्र. २४-१-१)	प्र. २३ १ १	स्वभावसहेजे जितायानुं का०	म. १३ १ १
स्थूल देहना तत्त्वनी संख्या	सा. १४ ३ ३	स्वरूप रूढतानी प्रताप	म. १३ १ ३
स्थूलने जाग्रतनी विवेक	प्र. २६ १ १	स्वरूप निष्ठा व०	प्र. ४७ १ १
स्थूलघारीर विसरवानुं का.	सा. १२ ३ ४	स्वरूप निष्ठने गुणदोष	प्र. ४७ २ २

विषय	प्रका०प०प्र०वा०
स्वरूप समजवानुं फळ	म. १३ १ ३
स्वरूपनिष्ठाराख्यानुंभवद्वयपणुंम.	१६ १ १
स्व स्वभाव व०	प्र. १८ १ १
स्व स्वरूपनी दृढता	प्र. ८ २ ४
स्वामिनारायणनामउच्चारणनुंफ.जे.	३ २ २
स्वामिनारायण नामना भ- जननुं फळ.	लो. ६ १४ १७
स्वामिनारायणनामनीप्रतापव.	प्र. ५६ ३ ४
स्वामी सेवकपणुं प्र०	लो. १ ८ ८
	का. १० १ ५
स्वामीसेवकपणुं रहवानोहे.म.	६७ १ १
स्वामीसेवकभावबुढावनीहे. सा.	१७ १ १
स्वामी सेवकभाव व०	प्र. २१ १ ८
हजुरमां रहेवानो हेतु	प्र. ३७ १ ५
हनुमानजीनी प्रशंसा	जे. २ १ १
हरिजनना विषय व.	प्र. ३२ १ १
हरिजनना अंग व.	छे. २४ ३ ४
हरिभक्तनाद्योपसुप्रधानुंका.	म. ६६ १ १
हरिभक्तनी महिमा	छे. २ १ २
हरिभक्त मोटानुं ल.	व. २० १ १
	म. ६१ १ २ म. ४१ १ १
हर्षशोक धवानो हेतु	प्र. ७४ १ २
हर्षशोक न धवानो हेतु	लो. ३ १ १
हर्षशोक न पामवानुं का.	म. १३ १ ३
हस्तवानो हेतु (प्र. ८-२-४)	प्र. २९ २ २
हिमराजशानी प्रशंसा	म. ५९ १ ३
हृदयमां प्रत्यक्ष भगवानना निवासनी हेतु	प्र. ५६ १ २
हृदयमांभगवाननानिवासनीहे.म.	२७ १ २
हेतुअच्छयवानधवानोहेतु	प्र. ७८ २४ २४
हेतुकरवानकरवानोविवेक व.	३ २ २
हेतु करवानो विवेक	छे. २१ १ ३
हेतु धवा न धवानो हेतु	प्र. ७६ १ ३

विषय	प्रका०प०प्र०वा०
हेतु धवानो उ.	छे. २३ १ १
हेतु न धवानुं का.	प्र. ३७ १ २
हेतु न मटवानुं का.	म. ५९ १ ३
हेतु न राखवानो हेतु	लो. ६ १२ १४
हेतुना अंगनुं ल.	छे. १ १ २
हेतुना भेद पडवानो हेतु	लो. १० १ १
हेतुनी परीक्षा.	म. ५९ १ २
हेतुनुं फळ.	छे. २९ २ १
हेतुनुं ल.	छे. १४ ९ १०
हेतुभगवाननेनेभक्तनेनवीनने नवीन रहेवानो हेतु	सा. २ ३ ३
हेतु भगवानने भक्त उपर	
धवा न धवानुं का.	म. २६ १ ५
हेतु भगवानने रहेवानो उ.	छे. २४ ३ ३
हेतु भगवानमां धवानो हेतु	म. ३६ २ २
हेतु मुदपणे कर्णानुं ल.	प्र. ५७ २ २
हेतु राखवानो हेतु	लो. ६ १२ १५
हेतुवाळानुं अष्टपणुं	छे. १४ ८ ९
हेतु सतने न रहेवानो हेतु	प्र. ७८ ८ ८
हेतुसंबंधीमांकरवानोनिषेधछे.	१२ १ २
ज्ञानउत्तम,मध्यमनेकनिष्ठनुंरूपलो.	१ ५ ५
ज्ञान उपस्थानी उ.	लो. ९ १ १
ज्ञान ओढुं कहेवानुं का.	म. २० १ २
ज्ञानना अंगनुं ल.	छे. १ १ २
ज्ञाननुं फळ	प्र. ५७ १ २
ज्ञाननुं महात्म्य	म. १३ १ ३
ज्ञाननुं ल. (लो. ७-१-२)	लो. ७ ३ ८
	म. १० २ २
ज्ञाननी लेश न जवानुं का.	छे. ३७ १ १
ज्ञान परिपूर्णनुं ल.	लो. ७ २ ७
ज्ञान प्रलयनुं रूप	प्र. २४ १ १
ज्ञान वळवानुं ल.	प्र. ५६ २ ३
ज्ञान मार्ग समजवानो	प्र. म. ९ १ १
ज्ञानमांथी न पडवानो हेतु	म. १५ २ २

विषय	प्रक०ख०प्र०वा०	विषय	प्रक०ख०प्र०वा०
ज्ञानयज्ञनाविधिनोअधधि.	म. ८ २ ३	(म. ८-२-३)	म. २१ २ ५
ज्ञान यज्ञानुं फल	म. ८ २ ३	ज्ञानीनुं ल० (प्र. ५६-१-१) लो.	२ १ १
ज्ञान यज्ञानुं रूप	म. ८ २ ३	(लो. १-६-८) (लो. ७-३-८) पं.	३ २ २
ज्ञान विस्मृत नयवानो हेतु छे.	३७ १ १	(म. १-१-३)	म. ११ १ ३
ज्ञान वैराग्यादिनी अप-		ज्ञानीनुं भेदपणुं	प्र. ५६ १ १
कयतानुं फल.	छे. २१ १ ७	अ.	२ १ १
ज्ञान वृद्धि यवानो हेतु.	म. २० १ २	ज्ञानी परिपक्वनुं ल०	सा. १२ २ २
ज्ञान शक्ति व०	प्र. ६५ ४ ४	ज्ञानी परिपूर्णनुं ल०	लो. ७ ३ ८
ज्ञान सांख्यने योग संबंधी	म. १० २ २	ज्ञानी पुरानुं ल०	प्र. ५६ २ ३
ज्ञान सिद्ध यवानां उ०	छे. ३९ १ ३	(लो. ७-१-३)	व. २ १ २
ज्ञानी कहेवानुं का०	प्र. ४३ १ १	ज्ञानी भक्तनुं ल०	पं. ७ १ २
ज्ञाननी गति व०	सा. १४ ४ ८	म.	६२ १ ३
ज्ञाननी समझन.	पं. ७ १ १	ज्ञानीपा,अर्धा,पोणा.पुरानुंल०प्र.	५२ १ १

वचनामृतस्थविषयानुक्रमणिकासमाप्ता

श्रीस्वामिनारायणो विजयतेतगम्
रहस्यार्थप्रदीपिकाख्यटीकास्थ विषयानुक्रमणिका
अकारादिक्रमेण प्रारभ्यते

* विषय	प्रक०	प०	प्र०	विषय	प्रक०	प०	प्र०
अक्षर श्रीजीमहाराजने वि० पं.	२	२		अक्षरनी संतोने उपमा	प्र.	१२	१७
अक्षर तेज वाचक	प्र.	७३	८	अक्षरणी संज्ञा वर्णन	प्र.	१२	१७
अक्षर धाम तेजने कर्तुं छे	प्र.	८	८	अक्षरने अवतारपणे प्र०	प्र.	८	८
अक्षर धामने अन्वयपणुं	प्र.	८	८	अक्षरने द्वापणुं प्रतिपादन	प्र.	६४	१
अक्षर धामने वीनुं स्वरूप	प्र.	६३	११	अक्षरनुरूपमोदुं कहेवानो हेतु	प्र.	६३	१०
अक्षरधामनुमध्यजाणवागीरीतम.	प्र.	४२	६	अक्षरनुं रूप वर्णन	प्र.	७२	२
अक्षर धामनुं लक्षण	प्र.	२१	३	अक्षरनुं वर्णन	सा.	५	१
अक्षर धामनुं सूर्यना मंडळ-				अक्षरनुंसाधर्म्यपणुंपामथानोडप्र.	२१	६	
ना इहांने वर्णन	म.	४२	३	अक्षरनुं स्थान वर्णन	प्र.	४६	२
अक्षरधामने आधार कर्तुं छे	प्र.	८	८	अक्षरने कार्शकारणशरीरश-			
अक्षर धामने महालरूपे कहे-				रीरीअनेआधारआधेयभाव	प्र.	२१	५
वानुं कारण	अ.	६	३	अक्षरनेमूळ अक्षरकहेवानोहेतु	प्र.	४१	२
अक्षर धामने मूळ अक्षरनुं				अक्षरनेविषेणुं हवीसमरहे छे	सा.	५	२
शरीरीपणुं वर्णन	प्र.	२१	७	अक्षरना अर्थ	का.	१०	२
अक्षरधामने सखं कारण क०	प्र.	८	८	अक्षर पुरुषकोने जाणवा	प्र.	१२	१३
अक्षरधामनेस्थामीसेवकभाव	प्र.	२१	४	अक्षर ब्रह्म अनादिनुं वर्णन	अ.	६	५
अक्षरधामनां छानामनांअर्थ	पर.	०	३	अक्षरब्रह्मनेस्वप्रकाशकहेलछे	प्र.	४५	२
अक्षरधामपामथानपामथानो	म.	९	१	अक्षर ब्रह्मना अर्थ	प्र.	६३	७
अक्षर धाम मूर्तिनुं तेज छे	प्र.	२१	४	अक्षर ब्रह्मना वास्तविक भेद	प्र.	७	१
अक्षर धाम मूर्तिमान वर्णन	प्र.	६३	३	अक्षरब्रह्ममारहेलीकोटीयांनुं का.	७	१	
अक्षरधाममांमोतिनराजवातुं	प्र.	४७	५	अक्षर ब्रह्म वर्णन	प्र.	१२	१५
अक्षर धाम वर्णन	पर.	०	२	अक्षरमूर्तिमाननेधामशब्दधीय	प्र.	६३	१२
अक्षरधामसमजवानां प्रकार छे.	प्र.	९	१	अक्षरमूर्तिमानमांमवेक्षणीरीत	प्र.	६३	१४
अक्षरना आत्मापणे वर्णन	लां.	१०	२	अक्षर मूर्तिमान वर्णन	प्र.	६३	५
अक्षरना बीजास्वरूपनी सेवा	प्र.	२१	६	अक्षरमां कांतिये करीने व्या-			
अक्षरनाबीजास्वरूपनुं वर्णन	प्र.	२१	६	पवापणुं	म.	३१	२
अक्षर निराकारनां निश्चय	प्र.	७	६	अक्षररूपना अर्थ	लां.	१	२
अक्षर निराकार वर्णन	प्र.	७	५	अक्षर शब्द तेज वाचक	प्र.	४५	२
अक्षरनी कोटीयो वर्णन	पर.	०	१९	अक्षरशब्दधीकोनेकोनेकहेवा	म.	१८	२

* संकेतसुची:—

प्रयोजन.	प्र.	लक्षण.	ल.	उपाय.	उ.	धिगन.	वि.
कारण.	का.	वर्णन.	व.	विशेषण.	वि.	कहेवानो हेतु	क.
		प्रतिपादन.	प्र.	प्रकार.	प्र.		

विषय	प्र० पृ० प्र०
अक्षर श्रीजी महाराजने कहे-	
वाचो हेतु	अ. ४ २
अक्षर साधारणो निग्रय	प्र. ७ ६
अक्षर साकार वर्णन	प्र. ७ ५
अक्षरातीतनो अर्थ	प्र. ३१ २
अक्षरात्मकपुरुषनेकदाछेतेव०म.	३१ ९
अक्षरादिक न भासवानु का० प्र.	५१ १
अक्षरादिकरूपे वर्तवानो प्रकार प्र.	३३ ७
अक्षरोनां धाम वर्णन	का. १० ७
अक्षिविधानु लक्षण	प्र. ४६ ३
अखंडचितवननयवानु कारण	म. ४ ३
अखंडचितवननु कारण	प्र. ३० १
अखंड मूर्ति देखावानो हेतु	प्र. ७८ १
अखंड श्रीजी महाराजनी स्मृ-	
तिनो प्रताप	जे. ४ १
अग्निनुरूप मोडुकहेवानो हेतु	प्र. ६३ १०
अचल कोटीयो वर्णन	प्र. ५६ ९
अधम कहेवानो हेतु	प्र. ५६ १०
अधर्मी जाणवानो हेतु	प्र. ३६ २
अधिकमोर्छुवर्तवामांविघ्नव०छे.	२४ २
अधिकारधीदूरकरायांम्यनुल.प्र.	१८ २
अधिकारसौपयायांम्यनुलक्षण	प्र. १८ २
अधिकारीने दंडनी विगत	प्र. १८ ३
अधोगति यवानो हेतु	प्र. ३६ २
अनंतरूपे देखावानो प्रकार	लो. ४ २
अनादि कहेवानो हेतु	प्र. १८ ५
अनादिनी संज्ञा वर्णन	प्र. १२ १७
अनादिनु लक्षण	प्र. ४९ ६
अनादिमुक्तयवानो उ०	प्र. ६४ ५
" " " " " " " " " " " "	म. ४९ ७
अनादि मुक्तनो स्थिति वर्णन	प्र. ५ २
(प्र. ९/८) प्र. ३२/२/प्र. ४३/१) प्र.	६४ ४
अनादि मुक्तनी स्थिति यवा	
न यवानो हेतु	जे. ३ ४
अनादिमुक्तनीस्थितिपामवानो लो.	११ ४
अनादि मुक्तनु अधिकपणुं	प्र. ९ ९

विषय	प्र० पृ० प्र०
अनादि मुक्तनु प्रतिपादन	प्र. ९ ९
अनादि मुक्तनु श्रेष्ठपणुं	प्र. १८ ४
अनादि मुक्तने नारद सन-	
कादिक कहेवानो हेतु	म. ६२ २
अनादि मुक्तने भगवाननी	
उपमा देवानो हेतु	व. ३ ४
अनाविमुक्तांप्रप्रपुछवानोहेतु	प्र. ४४ १
अनिरुद्धने हिरण्य गर्भ क-	
हेवानो हेतु	सा. ६ १
अनिरुद्धप्रयत्नसंकर्षणनु	
स्वरूप व.	लो. ७ ४
अनिरुद्धादिनेसम्यकहेवानुका.प.	२ ३
अनुक्रमे प्रगट यवानी रीत	प्र. ६३ १५
अन्यदेवनी उपासना वेदां-	
तीने यवानी काव्यप वर्णन	म. १९ १
अन्वयपणुं अक्षरनुं प्रकृति	
पुरुवादिकमां	प्र. १३ ३
अन्वयपणुं तेज हारे(प्र.८/८) सा.	५ १
अन्वयपणुं पुरुवादिकानुं	प्र. ३३ ४
अन्वयपणुं श्रीजीनुं वर्णन	प्र. ४१ १
अन्वयव्यतिरेकपणुंअक्षरधामनुंम.	६४ ३
अन्वयव्यतिरेकपणुंजीवस्वरा-	
दिकनुं कहेवानो हेतु	सा. ५ २
अन्वयपणुं सर्वमां श्रीजीनु	प्र. १३ ३
अन्वय स्वरूपनुं कर्ता, अकर्ता,	
अन्यचाकर्तापणुं वर्णन	लो. १३ २
अभयपदनो अर्थ	प्र. ४९ ४
अभावआवयानआवयानोहेतु	व. १२ २
अभेदपणेभजवानोनिषेध	म. ६७ ३
" " " " " " " " " " " "	छे. २६ ३
अर्चिमार्गनुं लक्षण	प्र. २१ ३
अल्पदोष वर्णन (प्र. ३१/१) का.	९ १
अवगुणकोनो लेखो ते विगत	प्र. ३६ २
अवगुण दळवानो उपाय	प्र. ६७ २
अवगुण लेनारने देखलोकनी	
प्रातिनो हेतु	म. ४६ ३

विषय	प्रक० प० प्र०	विषय	प्रक० प० प्र०
अवगुण लेखानलेखानीविगत प्र.	१६ १	असुर जाणवानो हेतु	प्र. ३६ २
अवगुण श्रीजीनोआवधानोहेतुम.	४६ १	अहंकारनुं लक्षण	प्र. १२ ८
अवतार अवतारीनी रीत लो.	१३ ४	अहंकारनां नाम	प्र. १२ ९
अवतार अवतारी भेद वर्णन पं.	६ १	अहिसानुरूप	सा. ११ १
(पं. ६१२.) छं.	३ ३	अज्ञानधी मुकावानो उपाय	प्र. १२ १
अवतारअवतारीसमजवानी लो.	१३ ४	आकार भगवान तथा भक्तनी	
रीत , , , लो.	१४ ४	इच्छांथी बंधावानो प्रकार छं.	२२ १
अवतार क्रम वर्णन	व. १८ ४	आकाशनी लयोत्पत्ति समा-	
अवतार जाणवानो प्रकार	प्र. ३३ ६	धिने विषे	प्र. ६५ १
अवतारप्रयोजनवशववानुं का.छं.	३८ ५	आकाशने निर्लेपने विका-	
अवतारनु न्यूनपणुं	प्र. ७८ ५	रवान कहेवानुं कारण	का. ८ २
अवताररूपे धवानो प्रकार	प्र. १३ ८	आवरणमांधर्मआवधानुंका०	म. ५८ ३
अवताररूपे मुक्तनुं वर्णन	प्र. ३ ३	आचार्य कहेवानो हेतु	व. १८ १६
अवताररूपे मूर्तियोंनुं ध्यान		आचार्यनुं लक्षण	व. १८ ६
करवानो निषेध	पर. ० २३	आचार्यपदआपवायोम्यनुंल०	प्र. १८ २
अवतारी जाणवानो प्रकार	अ. ६ १	आत्मदर्शानुं लक्षण	म. ६५ १
अवतारीपणुं प्रतिपादन	अ. ४ ३	आत्मरहिवाळाने धाम छेदुं	
अवतारीपणुं वर्णन	लो. १८ २	न रहेवानो हेतु	सा. १० २
अवतारीमां प्रतिव्रतापणुं कर-		आत्मनिष्ठानुरूप (प्र. ६०१३)	
वानुं आवश्यकपणुं	छं. १६ ५	(प्र. ७३१७)	सा. ११ १
अवतारी तथा पार्षदांरूपे वे-		आत्मनिष्ठानुंलक्षण(सा.१२११)म.	१७ २
खावापणुं	पर. ० १५	आत्मनिष्ठा प्रीतीने दास-	
अवतारीनुं ध्यान निषेध	लो. ११ ३	पणानी सरस्वी गौरवता	म. ६२ ४
अवतारीनेप्रगटनेलीनयवानो म.	१३ १०	आत्मनिष्ठा साधारण असा-	
अवतारीमांआचिर्भावनीरीत पर.	० ९	रणनां निर्णय	प्र. १९ १
अवतारांरूपेदेखावानुंप्रयो० लो.	१८ १	आत्मनिष्ठानुंलक्षणनिष्ठनी वि० छं.	२० १
अवतारीरूपे मूर्तियोंनुं पधरा-		आत्मबुद्धिनुंपरअवरभावमांल.छं.	११ १
ववापणुं	पर. ० २०	आत्मबुद्धि भगवान तथा स-	
अवतारीरूपेमूर्तियों पधरा-		तमां करवानो प्रकार	छं. ७ १
ववानो हेतु	पर. ० २१	आत्मसत्तानुरूप	अ. ३ १
अवळां कमनुंरूप	म. १३ १५	आत्मसत्तारूपनी अर्थ	म. ५७ १
अविद्यानुंरूप	प्र. १२ २	आत्मज्ञानवराग्यनेप्रवरवानोहेतु	म. ३२ ३
अश्वत्थामाने अक्षरव क०	छं. ३ १	आत्माअनात्माजाणवानो प्र०	प्र. ५६ ६
असत्पुरुषनी समजण	अ. ३ ५	आत्मा तथा ब्रह्म देखावा न	
असत्पुरुषनीसमजणमांदूषण लो.	११ १	देखावानो हेतु	छं. ३६ २
असाधारण तैर लक्षण	अ. ५ १	आत्मानुं द्वापापणुं	प्र. ६४ १

विषय	प्र० पृ० प्र०	विषय	प्र० पृ० प्र०
आत्मानुं व्यापकपणुं	प्र. ६४ १	आज्ञांकित गृहस्थनुं लक्षण	प्र. १४ १
आत्मानुं पुरुषोत्तमनाशरीरपणेप्र.	६४ १	ईश्वर्यादियोजुनुं पदवानुं युक्तिप.	३ ३
आत्मानुं मूलअक्षरनाष्टाकज्ञाप.	६४ १	ईश्वर्यानांततनेपामवानुं उ०	प्र. ६५ २
आत्मा परमात्मानुं वेग लग्ना-		ईश्वर्यापदोच्यां कहेवानुं हेतु लो.	७ ६
इवानी रीत	जे. ३९ १	इच्छा तेजप्रारब्धयवानुं हेतु	जे. १३ ४
आत्मापणुं ऊत्तरोत्तर वर्णन	प्र. ६४ ३	इश्वरनुं वर्णन	सा. ५ १
आत्मा शब्दतेज वाचक	प्र. ४५ २	इश्वरनुं वास्तविक भेद	प्र. ७ १
आत्मा शब्द श्रीमतीना प्रका-		इश्वरपणानुं वर्णन	जे. १० १
श वाचक	प्र. ६४ १	इश्वर वानुदेव ब्रह्मरूपी व०	प्र. ६३ ४
आत्मा शब्दने स्वस्विकानेव		इष्टदेव जाणवानुं प्रकार	म. १ १
ब्रह्म ब्रह्मसत्ता, अक्षरब्रह्म,		इष्टदेवची विशेषवर्तवानीरीतका.	१० ९
मूर्तिनी प्रकाश ने ब्रह्मव्याप्ति		इष्टदेवपणुं वर्णन	व. १८ १६
इत्यादि नामधी वर्णवेल	जे. प्र. ६४ १	इष्टदेव मानवानुं रीत	व. १८ ११
आत्यंतिक कल्याणानुं लोकां-		उद्धव नामना अर्थ	पर. ० १३
तरमांथी आप्या पछी प्राप्ति	म. ३८ ४	उद्धव संप्रदायनी रीत	
आत्यंतिक कल्याणने पाम-		जाणवानुं प्रकार	व. १८ २
वा योग्या गुण वर्णन	का. ७ ३	उद्धव संप्रदायनी अर्थ	व. १८ १
आत्यंतिक कल्याणानुं हेतु	व. १२ १	उपदेष्टापोताने कहेवानुं हेतु	व. १८ १६
आत्यंतिक प्रलयनुं रूप	म. ६४ २	उपाधि जीव इश्वरादिकने	
आत्यंतिकमोक्षपामवानुं उ०	प्र. १२ १	टळवानुं हेतु	सा. ५ २
आधुनिक ईश्वरनुं अर्थ	अ. ७ १	उपाधि रहितपणुं श्रीजीनुं	प्र. ३३ ९
आनंद पामवानुं कारण	प्र. २८ १	उपशम अधिक न्यून	
आनंद वर्तवानुं हेतु	प्र. ७८ २	जाणवानुं प्रकार	लो. ८ १
आपोपानुं फळ	जे. १ ९	उपासना करवानुं विवेक	लो. १४ ७
आपोपुं करवानुं प्रकार	जे. १ ७	उपासनातथाधर्मेनी अपेक्षाव०	म. २१ १
आवरण करनारनुं वर्णन	प्र. १ ५	उपासनाना भेदकथा योग्य	व. १८ १५
आवरणटळवानुं उ० (प्र. ११५)		उपासनाना भेदपदवानुं का० लो.	४ ४
प्र. (११३)	जे. १ ९	उपासनाना भेद वर्णन	प्र. ४० १
आवर्णन वर्णन	प्र. ४६ २	उपासना श्रीजीनी प्र०	म. २९ १
आवरणो वर्णन	प्र. ६३ ६	उपासनीदृष्टियेजीवानुं प्रकार	प्र. ५१ १
आशरानुं लक्षण	प्र. ७७ २	उपास्वरूप यवानुं प्रकार	प्र. ५१ १
आश्रय करवानुं प्रकार	म. ६२ ७	उध्वैरतापणुं आववानुं हेतु	प्र. ७३ ४
आश्रयजेतेभाविकरवानुं अर्थ	जे. ३६ १	ऋषि रूपनी अर्थ	अ. ७ ५
आश्रितने ध्यान आदि		एकत्व भाव निषेध	म. ४३ १
शिखयवानुं प्रकार	जे. १३ २	एकरस चैतन्यनुं अर्थ	प्र. २४ २
आमुगीयवानुं कारणअनेसमय	व. १५ २	एकांतिकयवानुं उपाय	(म. ४९/१६ म. ४९, ५

विषय	प्र० व० प्र०
पकातिक न कहेवानो हेतु	प्र. ४९ २
पकातिकनी संज्ञा वर्णन	प्र. १२ १७
पकातिकनुल (प्र. ३८१) जे. १८ प्र. २७ २	
पकातिकने भगवाननमानवानु	
कारण	म. ४९ ३
पेभ्यर्ष धामनां वर्णन	का. ८ ३
पेभ्यर्षनेरस्तोचडीजवानो हेतु	जे. ४४ ३
पेभ्यर्ष पामवानो उपाय	प्र. ६४ ५
पेभ्यर्ष प्राप्ति गृही न्यागीने	म. २५ १
पेभ्यर्ष वर्णन (प्र. ९५)	प्र. ४३ २
अंगनिका मादि वर्णन	प्र. ८ १०
अंगनो अर्थ	प्र. १८ १
अंग सरम्भानु रूप	प्र. ४७ १
अंतःकरणपदोक्त्यांकहेथानुं का. लो. ७ ६	
अंतर्दृष्टिनुं परभाव तथा अव-	
रभावमां रूप	म. ८ १
अंतर्दृष्टिनुं लक्षण (प्र. २०११) प्र. १ २	
अंतर्दृष्टिवाळानेमानावधानुं	प्र. ५६ ४
अंतर्दृष्टिपणुं पुरुषद्वारे	प्र. १३ ३
अंतर्दृष्टिपणुं धीजीविनावी-	
जानुं न रहेवानो हेतु	सा. ५ ४
अंतस्समेस्थामिनागयण नामो-	
चचार यवानो हेतु	प्र. ५६ १०
अंतस्समेस्थामिनागयण नामो-	
चचारणनुं फळ	प्र. ५६ १०
अंधकार भावानो वर्णन	प्र. ६६ १
अंश भक्तने कहेवानो हेतु	म. ८ २
अंश मानवा रूपी मूल्य अश्ल. १ १	
करामत वास्तानुं रूप	छे. १२ २
कसांपणुं वर्णन	जे. ५ १
कर्म उल्लेखवानो उपाय	जे. १ ४
कर्मकरनारनेलीनयवानो हेतु	जे. १ २
कर्म करवानो हेतु	प्र. ६५ ३
कर्मना फळनुं मूर्तिमानपणुं	का. २ १
कर्मनुं प्रायश्चित्त लग्गवा	

विषय	प्र० व० प्र०
न लग्गवानो हेतु	सा. १४ ४
कर्मनो अर्थ	जे. १ ३
कर्म फळ भोगववानो हेतु	प्र. ६५ ३
कर्म भुंडां तथा शुभनुं लक्षण छे. १४ १	
कर्म भुंडांना छयवानो उपाय छे. १४ १	
कर्म भुंडांनुं रूप	प्र. ७२ १
कल्याण अवधुं वस्त्या छतां	
यवानो हेतु पं. ६ ३	
कल्याण करवानुं कारण	छे. ३४ २
कल्याणकारीगुण आवधानो हेतु प्र. ७७ १	
कल्याणयथा न यवानो हेतु	म. २१ १
कल्याण यवानो उपाय	पं. ३ २
कल्याणयवानो हेतु (प्र. ५६११० प्र. ७३ ४	
कल्याणनयवानो हेतु (प्र. ४२१४) प्र. ५६ १०	
कल्याणना मार्गमाधी न	म. ४ १
पडवानो हेतु	प्र. ६३ १६
कल्याणनो अवधि	प्र. १८ ३
कल्याणनो एकमां प्र०	लो. ४ ४
कल्याणनोरस्तोमुकाइजवानुं का. जे. ४ ३	
कल्याणनो हेतु	प्र. ९ ४
कल्याणविस्मृतिमांयवानुं का. प्र. १४ ४	
कलणीनुं रूप	प्र. ६१ २
कलिवस्तनासमेजवानुं स्थळ लो. १० १	
काच्यप निष्कामादिकमां	
होय तेनुं रूप म. १३ ११	
कान्तिद्वारे अन्वयपणुं अश्रमां प्र. ६३ ११	
कान्तिद्वारे व्यापकपणुं	प्र. ४५ २
काम अधिकनिवेधनुं का. लो. १४ ६	
कामयीमानने भुंडुं कहेवानो हेतु छे. २७ १	
कामाविकश्रीणपडवानो उ०	छे. २ ३
कामादिक नाशयवानो उ०	प्र. ५८ ५
कामे करीने पडवानो हेतु	म. ४६ २
कारणने तेजतेना कारणपणे व० म. ३१ १	
कार्य ईश्रियादिक जाणवामां	
आवे ते वर्णन	लो. ७ ५

विषय	प्रक०	व०	प्र०	विषय	प्रक०	व०	प्र०
काल कठिनानु रूप	प्र.	७२	१	गुण रुढा न आवधानो हेतु लो.	५	२	
कालकर्मभुङ्गनकरीशकवानुका.	प्र.	७२	१	गुण लेवान लेवानो विषेक लो.	५	१	
कालकर्म मायानु जोर न				गुणप्रतादि वर्णन	प्र.	३७	१
चालेतेनुभक्तनुसामर्थवर्णन	प्र.	३७	३	गुण शुभ जवानु कारण	प्र.	२५	६
कालकर्म मायानेकसां जाणवा				गुणातीत शब्दनी अर्थ	प्र.	४२	२
कहेवानु कारण	व.	२	१	(सा. ९।१) का. ७।२(सा. ११।६)छे.	३१	८	
कालकर्ममाया प्रीति न टाळी				गुरुज्ञानवानां प्रकार [म. १।१]छे.	२	९	
शके नेवानु लक्षण	छे.	१३	१	गुरुप्रोदी जाणवानो हेतु	प्र.	३६	२
कालनु लक्षण	प्र.	१२	३	गुरुपरंपरा वर्णन	व.	१८	५
कालनु सामर्थ्य	प्र.	१२	६	गुरु पाताने कहेवानो हेतु	व.	१८	१६
कुटुंबीनी चिकि	म.	३२	१	गुरुपञ्चीजीमहाराजने क० छे.	२	७	
कुपात्रने कादीमुकवानो आज्ञा				गुरुपञ्चीजीग करवानो हेतु	व.	१८	७
कोने कोने माये ने	प्र.	१८	१	गृहस्थनेचांग्रायणकरवानो हेतु	प्र.	३६	२
कुपात्रनो त्याग (प्र. १८।१)	प्र.	३६	२	गृहस्थनेप्रव्याप्तिकछवानानुंरूपछे.	३८	७	
कुसंगनु लक्षण	प्र.	४२	३	गृहस्थमांपारब्धधीरहेवानुल० प्र.	२	१	
कुसंगलागेतेवामोटांलक्षण	प्र.	४२	३	गृहस्थानेर्षभकल्पूनभांग०रीत	प्र.	७४	३
कुसंगसत्संगमांथीओलखवानोप्र.	४८	२		गृही आज्ञानुसारीनु लक्षण	प्र.	२	१
कुसंगीनु लक्षण	प्र.	४९	२	गोसज्जुखा आदिक अक्षर			
कृष्ण नामे पोतानु प्रतिपादन	म.	२९	१	धाममां कहेवानो हेतु	अ.	६	६
कैवल्यस्वरूपप्रगटयवानोरीत	प्र.	६३	१५	गोपालानंदस्वामी आदिकने			
क्रोप यवानु कारण	प्र.	२५	६	बंधनभाव परमकहेवानो हेतु	छे.	३३	१
क्रोध करवानो हेतु	छे.	३४	१	गोपालानंदस्वामीनु लक्षणी			
क्रोध न उपजवानो उपाय	छे.	३४	१	अधिकपणु वर्णन	म.	६२	५
क्रोध निवारणमां उपाय	अ.	८	१	गोपालानंदस्वामिनेनिजधामना			
क्रोधे करीने पडवानां हेतु	म.	४६	२	पार्यदोषी अधिककहेवानो हेतु	छे.	२१	४
क्रोधे करीनेमनजोडवानां०	छे.	१४	२	गोपालानंदस्वामिने मिषे			
खीलानु निरूपण	प्र.	३२	२	साधनिकनी प्रीति वर्णन	म.	५६	२
गमतामांघर्षेनवर्त्तेतेनु लक्षण	प्र.	७६	१	गोपियोनेगुणातीतकहेहेतु	सा.	१५	१
गरीबनु लक्षण	प्र.	२७	४	गोलोकने प्रकृति पुरुषना सु-			
गरीबने दुःखवानो दंड	प्र.	२७	४	खमां भेद	लो.	१७	४
गरीब भक्तनु लक्षण	प्र.	६२	४	गोलोकनी अर्थ	पर	१	
गुण आवधानो हेतु (प्र. ६७।१)छे.	२४	१		गोलोकशब्देकरीनेअक्षरधामनुंम.	१९	२	
गुण कल्याणकारी वर्णन	प्र.	६२	१	घटिजवानो उपाय	लो.	५	२
गुण छतां न बलवानो हेतु	प्र.	३७	१	घाट टाळवानो उपाय	लो.	५	१
गुणबुद्धिवाळानु लक्षण	प्र.	५६	२	चतुर्भुजजवतः जवतारीनेद	लो.	१८	२

विषय	प्रक० व० प्र०
चमत्कारी घात वर्णन	छे. १७ १
चरित्रनु गान करवानीआज्ञा म.	२९ १
चरित्र ज्ञानवानी रीत	म. ५८ २
चंद्राळ कहेवानो हेतु	प्र. ५६ १०
चंद्रना द्वांतनो हेतु	छे. १३ ५
चाळो चाल भक्तनु लक्षण	प्र. ४९ २
चित्तनु लक्षण	प्र. १२ ७
चित्तमांजळांजानवानी प्रका.	४ १
चिद्वचन तेजनु वर्णन	का. ७ १
चिदाकाशनु रूप	प्र. ४६ १
चित्तवन करनारने फळ	म. ४९ १२
चितामणीनो अर्थ	प्र. १४ ३
चैतन्य प्रकृतिनो अर्थ	म. ६६ २
चैतन्य मूर्तिमान वचनोहेतु	प्र. ३७ ५
चोराणीनु रूप	म. ४९ १२
छकी गवेलनु लक्षण	प्र. २५ ६
छेदु न रहेवानो हेतु	सा. १० २
जगत शब्दनो अर्थ	प्र. ४४ ३
जंगमनो अर्थ	प्र. ८ ४
जनकने शुकाजीना गुरु कहे-	
वानो हेतु	व. १८ २०
जन्म धरवा न धरवानो हेतु	व. १ १
जन्म धरवा पडवानो हेतु	म. ४ ४
जन्ममरणदळवानदळवानाहेतुअ.	३ २
जन्ममरणधवानधवानुकारण	छे. ५ २
जन्म मरण धवानु कारण	छे. ३४ २
जन्म मरणथी मुकावानो हेतु	म. ४९ १२
जन्मांतरे धाममांजवानोहेतु	छे. ७ १
जयतलपुरनो प्रशंसा	जे. ५ ३
जीव, काळीगोरोळांवाटुंकांनुल.म.	५३ १
जीवनामे श्रीजीव पोताने क. म.	१३ ३
जीवनुगुणमयतयानिमलपणुका.	४ २
जीवनु बगडवानी हेतु	जे. ४ ३
जीवने आचरण सहित ने	
रहित कहेवानो हेतु	म. ५७ १

विषय	प्रक० व० प्र०
जीवने काळ, कर्म, माया नाश	
नवी करी शकतां ते	म. ५० ४
जीवने तुच्छ कहेवानो हेतु	छे. १३ १
जीवने देह छतां देहने धंते	
साकार धवानी रीत	छे. ३८ १
जीवने ब्रह्मानंद स्वामीय सा-	
कार कहेवानो हेतु	म. ६६ १
जीवनेसमय देखवानो प्रकार	छे. १५ १
जीवने साकार धवानो उपाय	म. ४९ ४
जीवनां वास्तविक भेद	प्र. ७ १
जीवमां निवास करवानो हेतु	का. ४ १
जीवमांतेजद्वारेदेखवानीरीत	छे. ३७ १
जीववानीहृच्छाराखवानोहेतु	म. ६२ ६
जीव शब्दथी पोताने कहे-	
वानो हेतु (छे. २१।२)	म. ५३ १
जीव शब्दनो अर्थ	म. ५० १
जीवात्मापहोच्योकहेवानोहेतु	छे. ७ ६
जेवदेपेभगवानमळवानोनिजयछे.	१६ ३
तत्त्वग्रहण करवानो प्रकार	म. १३ ९
तत्त्वनु साकारपणु	प्र. १२ १०
तत्त्वे सहित ने रहित कहेना-	
रने पापी कहेवानु कारण	म. १७ १
तदात्मकपणानु लक्षण	म. १४ १
तन अर्पण करवानी रीत	छे. १३ ४
तप वर्णन	प्र. ७४ २
तेजद्वारे दर्शन धवानो प्रकार	प्र. ६४ ४
तेजद्वारे पामवानी रीत	प्र. १ ५
तेजद्वारे व्यापवानी रीत	
(छे. १५।३) (प्र. ४५।२)	प्र. ७८ ४
तेजद्वारे सर्वात्मपणु वर्णन	प्र. ४५ २
तेजनु उत्तरोत्तर समर्थ अ-	
समर्थपणु वर्णन	प्र. ६४ २
तेजनु उत्तरोत्तरप्राशरीरीने	
आत्मापणु वर्णन	प्र. ६४ ३
तेजनु कारणपणु प्रतिपादन	म. ३१ २
तेजनु न्यूनाविकपणु वर्णन	प्र. ६३ १०

विषय	प्र०	पृ०	प्र०	पृ०
तेजनेआत्मा जड अने अक्षर			दिव्यभाव मनुष्यभावानुं एक-	
धाम कहुं छे	प्र. २१	३	स्वपणुं वर्णन	प्र. ४५ २
तेजने कार्यपणे प्रतिपादन छे.	३१	४	दिव्य मूर्तिमान् यवानो हेतु	प्र. ४५ २
तेजने धाम कहुं छे	प्र. १	६	दिव्यपणुं प्रतिपादन प्र. (१३) का.	१ ३
तेजने धामरूप कहैवानुं कारण अ.	६	४	दिव्याकार प्रतिपादन	प्र. ४५ २
तेजने विलक्षणपणे देखावानुं का. प्र.	६३	१०	दीवाजेवामोटा पुरुषनुं लक्षण	व. ३ ३
तेजने शुद्धचैतन्य कहैवानो हेतु म.	३०	१	दुःखनो अंतन आवधानुं कारण प्र.	१४ ४
तेजमूर्तिने आधारे रहे छे	म. ४२	२	दुःख पामवानो हेतु	प्र. ३६ २
तेम मूलअक्षरनुं कारण कहुं छे	प्र. १	४	दुःखीया रहैवानो हेतु	जे. ३ २
तेजरूप अक्षरधाममां प्रज्ञा-			दुष्ट वासनानुं रूप	जे. ३ १
इने रहैवानो प्रकार	लो. १२	३	दृढता उत्तम, मध्यम, कनिष्ठ	
त्यागनुं प्रतिपादन	प्र. ७४	७	जे अनि उत्तमनुं लक्षण	प्र. ५५ १
त्यागी शूहीने देहाभिमान तथा			इत्य तथा दृष्टानुं वर्णन.	प्र. ६४ ५
विषय भोगवधानो विषेक छे.	१८	१	इत्यपणुं उत्तरोत्तर वर्णन.	प्र. ६४ ३
त्यागीने बाले चडया न चडया			दृष्टा इत्यनो परोक्षशास्त्र प्रमाणे	
कहैवानो हेतु	म. ५२	१	निष्ठांत वर्णन	प्र. ६४ ५
त्यागीने इत्यनो निषेध	प्र. ३६	२	दृष्टा नामनो अर्थ	पर ० १७
त्यागीने इत्यादिक छो वा-			दृष्टापणुं उत्तरोत्तर वर्णन	प्र. ६४ ३
नानी वासनानुं रूप	छे. ३८	७	दृष्टिगोचर धवानो हेतु	प्र. ४५ २
त्यागीने बंधन न्यून भोग-			देवतानुं वर्णन	प्र. ३७ ६
वधानो रीत	प्र. ७४	३	देवतानो अर्थ	प्र. ५६ ५
त्यागीनो धर्मवर्णन	सा. ९	३	देवतुल्यनो अर्थ	का. ९ १
त्यागी पापीनुं लक्षण	प्र. ३६	१	देवने विषे अवतार द्वारे	
धामलाने बाध लेवानो हेतु	लो. ३	२	प्रगट यवानुं प्रयोजन	म. १९ ३
दंड देवानुं कारण	प्र. ३७	४	देवमां अवतार धरवानो हेतु	पं. ४ २
दंभीनुं लक्षण	प्र. २३	२	देव शब्दनों अर्थ	प्र. ६७ १
दशनामधोजीनानीं वि०	पर ०	६	देशकाल कठणनुं रूप	प्र. २ ३
दर्शन यवानो उपाय	प्र. १	५	देशकालादिक भुंडारुडा वर्णन	प्र. २९ १
दर्शन परमात्मानुं यवानुं कारण अ.	१	३	देशकालादिक आठनां लक्षण	लो. १२ ४
दर्शनादिकनुं फलवर्णन	मा. ५	३	देहलतां दिव्य यवानो प्रकार	का. १ ३
दहर विद्यानुं लक्षण	प्र. ४६	३	देहलतां धामने पामवानो हेतु	लो. ७ १
दासत्वपणानुं लक्षण	व. ३	२	देहलतां वरिकाधममां यवानो का.	१० १
प्रिपराईनुं रूप	प्र. १२	१४	देहने दिव्यमान यवानो निषेध	लो. ११ २
दिव्य ऽवयव यवानो प्र०	५१	३	देह मुख्यो क्यारे कहैवाय	प्र. १ ९
दिव्य देहनी प्राप्तिनो हेतु	प्र. ४५	२	देह व्यवहारनुं लक्षण	प्र. १२ ११

विषय	प्रक०	प०	प्र०
देहाति धामने पामवानो हेतु खो.	७	१	
देवीधवानुकारणजेसमय व०व.	१५	२	
देत्योने माया ते वर्णन पर.	०	१२	
दोषधीजीमां देववानु कारण प्र.	२४	५	
प्रत्ययो त्यागीने निषेध प्र.	५२	२	
प्रोह करवाची जोधनाश पावे			
तेमा भक्तुं लक्षण छे.	१२	१	
प्रोह ध्वानी प्रकार व.	११	२	
प्रोह ध्वानी हेतु प्र.	४५	२	
त्रिभुजअक्षतारअक्षतारीमेव.लो.	१८	२	
धन अर्पण करवानी रीत छे.	१३	४	
धर्मकुळना स्थापननी रीत व.	१८	८	
धर्मकुळनो अर्थ प्र.	१	८	
धर्मग्यागकरवायोग्यनीष्यवस्थाव.	५	२	
धर्मना अंगवाळाने कामादिकना			
लक्ष्य दाखवानी विचार छे.	२	४	
धर्मनिष्ठपी उपासकनु अधिक			
पणु वर्णन म.	३५	३	
धर्मनिष्ठानु रूप म.	१३	१	
धर्मनु रूप म.	२६	१	
धर्मनु लक्षण प्र.	७५	१	
धर्मनु स्वरूप तथा फळ लो.	९	१	
धर्मने भक्ति साधे न राखी			
शुकाय तेचो आपत्काळ म.	४	१	
धर्ममां कसर देखावानी हेतु छे.	१४	३	
धर्ममांधी न पडे यचो उपा-			
सनातुं रूप म.	२७	३	
धाम तेज वाचक प्र.	१२	१२	
धामनी मूर्तिनो अर्थ छे.	३१	९	
धामनु निराकारपणु प्र.	७१	४	
धामने पामवानो वर म.	२९	१	
धामने विषे सदासाकार वि-			
राजसान प्र.	४५	२	
धामनां विशेषणी प्र.	१२	१६	
धामपुरुषादिनां वर्णन सा.	१	१	
धाममां जवानी हेतु म.	४७	३	

विषय	प्रक०	प०	प्र०
धाममांधीआवेळासुक्तनु ल. जे.	१	८	
धाममां प्रीति निषेध प्र.	७३	६	
धामवैकुण्ठादिजागवानीविक्रम.	७	३	
धाम शब्दनो अर्थ प्र.	७	३	
धामशब्दधीकोनेकोने क. प्र.	७	४	
धामशब्द मूर्तिवाचक प.	७	१	
धाम समझवानी रीत म.	२८	३	
धामस्व भूमिस्व स्वरूपनु प-			
कल्पणु (प्र. ६८१)	प्र.	४५	२
धामांतर वर्णन सा.	१०	१	
ध्यानअन्यदेवनुकरवानीनि. म.	१९	५	
ध्यान अक्षर भाव तथा पर-			
भाषमां करवानी प्रकार म.	१९	४	
ध्यानकरवानीभेदकनिष्ठउपायज.	१	१	
ध्यान करवानी प्रकार लो.	११	४	
ध्यान करवानी विवेक सा.	१२	३	
ध्यानध्यायोग्यअधिकारीनुव.म.	३५	१	
ध्यानमुकोपलक्षितप्रतिपादन प्र.	५	१	
ध्यानमां अधिक म्बनपणु छे.	३१	२	
ध्यानमां आचरण करनार प्र.	१	३	
ध्यानमां मूर्ति समग्र देखावा			
न देखावानी हेतु अ.	१	१	
ध्यानविशेषेरहितनयावानुका.प्र.	२२	१	
ध्यानधीजीमहाराजविनानिषेधम.	४९	९	
धुवजी आदिचारना व्हांतनी			
सिद्धांत प्र.	५६	१२	
नरकनो अर्थ म.	४९	१२	
नरके जवानी हेतु म.	१४	२	
नरनारायण नामनो अर्थ प्र.	८	७	
नरनारायणनामेकहेवानीहेतु अ.	८	१	
नरनारायणनामेपोतानुवर्णन			
(म. २११७) (जे. ५१२) का.	१०	९	
नरनारायणनामे प्रगट यथा			
कहेवानु कारण अ.	६	२	
नरनारायणनामेधीजीमहारा-			
जने कहेवानु कारण अ.	४	३	

विषय	प्र०	व०	प्र०	विषय	प्र०	व०	प्र०
मरनारायणना शाप निमित्ते				निवृत्तिकर्मसु लक्षण	जे.	१	१
पदारवापणु	पर.	०	१४	निवृत्तिमार्गवाळाच्यागीनेभग-			
माद अक्षर ब्रह्मात्मक वर्णन सा.	९	४		वान तथाभक्तनी सेवासंबंधी			
मायतुं रूप	प्र.	२४	४	क्रियांमां विकारयवानोहेतु व.	१७	१	
मादवर्णन	प्र.	२५	४	निश्चयईश्वरीअंतःकरणजीवमां			
मारकी यवानो हेतु	प्र.	६४	६	होय तेनुं लक्षण	का.	१	२
मारद सनकादिकनामनोअर्थप्र.	२४	६		निश्चय उत्कृष्ट यवानो हेतु	लो.	१२	४
मारदसनकादिक परीक्ष प्रत्य-				निश्चय निर्विकल्पनाप्रभेद	लो.	१२	१
क्ष वर्णन	प्र.	३२	१	निश्चयनिर्विकल्पमां अतिउत्तमनुं			
माराबजनामेजेनेजेनेकहेचाय				लक्षण	लो.	१२	१
ते वर्णन	व.	२	५	निश्चयनुं रूप (प्र. २५११)	सा.	१२	१
मोरापणनो अर्थ	व.	२	२	निश्चयनुं लक्षण (प्र. ५११३)	म.	६१	२
मास्तिक कहेवानो हेतु	प्र.	५६	१०	निश्चयपरिपक्वुं लक्षण	म.	९	३
मास्तिकपणु आचवानो हेतु	प्र.	६८	१	निश्चय पाकांनुं लक्षण	लो.	१८	६
मास्तिकपणु अचानुं कारण	अ.	१	३	निश्चय मध्यम तथाकनिहनी			
निश्चय तथा ते जाणवानामंथ	म.	६१	१	समजण	लो.	१२	२
निश्चय जाणवानां शास्त्रवर्णन	व.	१८	१०	निश्चय महात्म्य ज्ञाने सहित			
निरञ्जमुक्तमायैमुक्तनुं वर्णन	म.	४८	१	वाळा हरिजननां नाम	लो.	३	१
निरञ्जमुक्तनीउपमादेवानोहेतु	म.	८	३	निश्चय सविकल्पनाप्रभेद	लो.	१२	१
निराकारअक्षरब्रह्माधीशीमी-				निष्कामनेन्यूनतादळवानोउ.का.	१०	६	
द्वाराजनेपर कहेवानो हेतु	प्र.	७१	१	निष्काम भक्तनी प्राप्ति वर्णन			
निराकारवादीनी समजणमां				(म. ६७१) (अ. ७५)	का.	१०	४
न्यूनता वर्णन	म.	३५	४	निष्कामोनुं लक्षण	प्र.	७३	१
निर्गुणपणुं पुरुष, ब्रह्म, अक्षरने				निष्ठा पाकांनुं लक्षण	म.	९	२
पुरुषोत्तमनातेजनुं	प्र.	३३	३	पक्ष भगवान तथा भक्तनोराख			
निर्गुण ब्रह्मसत्तां लक्षण	म.	१४	१	वानो प्रकार	छे.	७	२
निर्गुणवासुदेवस्वरूपवर्णन	लो.	७	४	पक्षराखवायोग्य भक्तनुं ल.	म.	६१	३
निर्गुण स्वरूपनुंअक्षरादिकना				पडथा आखडवानो अर्थ	छे.	२४	१
आत्मापणे प्रतिपादन	का.	८	१	पडवानो हेतु	लो.	१७	२
निर्बीजसांख्ययोगनां ल.	छे.	३६	३	पतितनुं लक्षण	प्र.	२७	६
निर्देयनो हेतु	प्र.	४५	२	पतिव्रतापणुंमाद्यपामवानोहेतुछे.	१६	१	
निर्वासनिकुं लक्षण	प्र.	७३	५	पतिव्रतापणुं प्रतिपादन	लो.	११	५
निर्वासनिक यवानो उपाय	म.	४७	३	परपणुंशीजीनुंवर्णन प्र ३३१९)	प्र.	७१	१
निर्विकार समजवानो रीत	प्र.	३३	९	परम पकांतिक यवानोउपाय			
निर्विकल्प समाधिनुं रूप	म.	१४	१	(सा. ५१२)	म.	४९	७
निर्विकल्पस्थितिवाचनलक्षणप्र.	४२	१		परमपकांतिकनुं लक्षण (प्र. ६३११३) म. ४९	६		

विषय	प्र० प० प्र०	विषय	प्र० प० प्र०
परम एकांतिकने भगवाननी		पुरुषने पुरुषोत्तमपणे वर्णन	
उपमा देवानो हेतु	प. ३ ४	करनार शास्त्र	म. ३१ ८
परमएकांतिकनी संज्ञावर्णन	प्र. १२ १७	पुरुषने पुरुषोत्तममां भेदनुतार	
परम एकांतिकनी स्थिति	प्र. ३२ २	तन्मपणुं वर्णन	म. ३१ १०
पामवानो उ.	लो. ११ ४	पुरुषनां लक्षण	प्र. १२ ३
परमएकांतिकनी स्थिति व.		पुरुषादिकनाअधिकम्बूनभेदव.सा.	१७ ४
र्णन (प्र. ४३११)	प्र. ६४ ४	पुरुषोत्तमनी अर्थ	प्र. ८ ७
परमकल्याणयवानोहेतु(प्र.४५१२)म.	१३ १४	पुरुषोत्तमरूप यवानो प्रकार का.	६ ३
परमस्थितामणिनी अर्थ	प्र. १४ ३	पृथ्वीपरभ्रीजीनेपधारवानोहेतु	प्र. ७८ १
परमधाम वर्णन	प्र. ६३ १	पोतानुस्वरूपनसमज्ञायानीहेतुम.	३२ २
परमपदनुं अधिकपणुं	प्र. ५६ ७	पोतानेमिषेसिद्धमुक्तनीस्थितिव.म.	५० ३
परमपदनुं लक्षण	प्र. ५६ ५	पंचरात्रसिद्धांत स्वमतवर्णन	प्र. ५२ १
परमपदनुं अर्थ	सा. ९ २	पंचमहापापीनेधामपामवानोहेतुम.	४६ ४
परमभावे जाणवानो प्रकार लो.	१८ ३	पेढ कुशळ रहवानो उपाय	प्र. १८ १
परमात्मापणुं उत्तरोत्तर वर्णनम.	६४ ३	पेढनी अर्थ	प्र. १८ १
परमात्मासमज्ञवानोविवेक	प्र. ५६ ६	पांच वास्तानुं अनुसंधान	छे. ३० २
परमेश्वरपणे श्रीजीनुं वर्णन	छे. १० १	प्रकाश अधिकम्बूनदेखावानोहेतुम.	७१ ६
पराईनुं रूप	प्र. १२ १४	प्रकाशकिंचितनुं वर्णन	प्र. ७१ ५
परिपक्व निश्चयनुं लक्षण	प्र. ६१ १	प्रकाश देखाडवो ते वर्णन पर.	० १६
परोक्षप्रत्यक्ष कहेवानोहेतु	लो. ७ ३	प्रकाशनाभेदताराचं प्रनेष्टतिव.म.	४५ २
परोक्षप्रत्यक्षनुं एकत्वपणुं	छे. २ ७	प्रकाशनी अर्थ	प्र. २४ ४
परोक्षरूप जाणवानी रीत	व. १८ १३	प्रकाश वर्णन	प्र. २५ ४
परोक्षशास्त्रनाप्रतिपादननोहेतु	म. ३५ २	प्रकाश समग्रनुं वर्णन	प्र. ७१ ५
परोक्षशास्त्रनी समजण वर्णन	प्र. ६४ ५	प्रकृति कोने जाणवी	प्र. १३ १
परीणाअवतारोनेजाणवानोहेतुछे.	१६ २	प्रकृतिनुं लक्षण	प्र. १२ ४
पशु जेवानुं लक्षण	प्र. २१ २	प्रकृति पुरुषनी अर्थ	का. १० २
पातयौनी अर्थ	प्र. ५५ ३	प्रकृतिपुरुषमां तथा ब्रह्मांडमां	
पाप्मकल्पनुं रूप	प्र. १३ २	आव्यानी प्रकार	म. ४ २
पापबळवा न बळवानो हेतु	म. ६२ १	प्रकृतिपुरुषोनां धामोवर्णन	का. १० ७
पामरनुं लक्षण	प्र. २७ ६	प्रगट यवानो हेतु	लो. ७ ३
पार्षदीने अक्षरधामना क.	छे. २१ ३	प्रगटपणुं प्रतिमाद्वारेनिरुपण	प्र. २३ १
पार्षदीनेगोढोकादिमाजेवा क.	छे. २१ ३	प्रगटपणुं वर्णन	छे. ३१ ३
पुण्यभारेनुं लक्षण	प्र. ५५ २	प्रगटपरोक्षनरनागयणनुंनि.	प्र. ५६ ११
पुराज्ञानीनुं लक्षण	प्र. ५२ १	प्रणवनुं रूप	प्र. २४ ४
पुरुष कोने जाणवा	प्र. १३ १	प्रतिमा तथा अनुप्यरूप दिव्य	
पुरुषनुंरूप मोडुंकहेवानो हेतु	प्र. ६३ १०	रूपनुं एकत्वपणुं	लो. ७ २

विषय	प्रक०	प०	प्र०	विषय	प्रक०	प०	प्र०
प्रतिमाधीमुक्तनेअधिककङ्कानुका.व.	१०	२		प्रीतिमांशीयलपणुदेखादबानोहे.छे.	१४	३	
प्रतिमाधी मुक्तने उंचे मेबरे				प्रीतिसाधारणजसाधारणनोनि.प्र.	१९	१	
गणधानुं कारण	म.	४९	१०	प्रमलक्षण भक्तिनु लक्षण	प्र.	५६	८
प्रतिमानुं विम्वपणुं	प्र.	१४	६	मेमलक्षण सामान्यनुंरुप	प्र.	५६	४
प्रतिमानुं ध्यान प्रतिपादन	लो.	११	३	प्रमीनुं लक्षण	का.	५	१
प्रतिमानुं परोक्षमां भूतपणुं	प्र.	९	४	प्ररणाअक्षरादिकनेकरवानोप्र.	म.	३१	३
प्रतिमानुं प्रत्यक्षपणुं	छे.	२	९	प्ररणानो सृष्टि समे अनुक्रम	प्र.	४१	३
प्रतिमाभां नास्तिकपणुंनआध- वानुं कारण	प्र.	६८	१	फळप्रदातापणुं भगवानुं	प्र.	६५	३
प्रतीति लेखराबधाने अर्थ				बद्धजीवनुं लक्षण	सा.	५	१
धारेकां रुप वर्णन	व.	१८	१४	बरोबर वर्तवानो अवधि	लो.	६	३
प्रत्यक्ष जाणवानी रीत	प्र.	९	४	बरोबरलक्षण साधुनां वर्णन	प्र.	७७	३
प्रत्यक्ष जणवानी प्रकार	म.	४९	१	बाह्य इतिनुं रुप (प्र. ११२)	म.	८	१
प्रत्यक्षने ओळखवानी प्रकार	म.	२१	२	बाह्यरहिवाळाने धाम हेतुं			
प्रत्यक्षनो निर्णय	प्र.	३१	९	रहेवानो हेतु	प्र.	५५	२
प्रत्यक्षपणुं प्रतिपादन	लो.	७	७	बीकधीओमहाराजनेराखवानीहे.म.	५५	१	
प्रत्यक्षपणुंवर्णन (प्र. ५९११)				बीजबल धवानो हेतु	सा.	५	३
(प्र. ४५१२)	प्र.	६३	१	बीजबलनुं लक्षण	प्र.	५५	२
प्रत्यक्ष परोक्षनो निर्णय	प्र.	५९	२	बंधन धवानो हेतु	व.	१७	१
प्रत्यक्ष मळवानी अर्थ	म.	५७	२	ब्रह्म,अन्नमय,मनोमय,विज्ञान-			
प्रत्यक्षरुप जाणवानी रीत	व.	१८	१३	मय आनंदमय वर्णन	लो.	७	९
प्र झमैवैराजनामेकहेवानोहेतुसा.	६	१		ब्रह्मचर्यधी प्राप्ति वर्णन	म.	३३	१
प्रभाद् टाळवानी उपाय	सा.	१४	२	ब्रह्मचर्यनुं रुप	प्र.	७३	१
प्रभावनुं रुप	सा.	१४	२	ब्रह्मचर्यव्रत प्रतिपादन	म.	३३	१
प्रवृत्तिकर्मेनुं लक्षण	जे.	१	१	ब्रह्मचर्यव्रतवाळापरप्रसन्नताव.म.	३३	१	
प्रवृत्ति विसारवानी रीत	म.	२२	२	ब्रह्मज्योतिनो निर्णय	का.	८	४
प्रसन्नता न धवानुं कारण	जे.	३	२	ब्रह्मनामे मूळ पुरुषनेकदाछे	प्र.	६३	८
प्रसन्नतानो उपाय	प्र.	४	१	ब्रह्मनी कोटीयो वर्णन	पर.	०	१९
प्रसन्न धवानो हेतु (प्र.५६११०)				ब्रह्मनुंपरब्रह्मनाप्रकाशपणेव.	म.	३	२
(प्र. ७३११)	का.	६	१	ब्रह्मनुं रुप मोर्तुं कहेवानो हेतु	प्र.	६३	१०
प्रसंगनुंरुप	प्र.	४२	४	ब्रह्मनेकिरणकहेलछे(प्र.४११२)	प्र.	४५	२
प्रारब्धभुंदांतयाहडानुंलक्षण	प्र.	५८	३	ब्रह्मनेमूळपुरुषनुंउपरीपणुंन.का.	१०	३	
प्रीति करवानो विवेक	लो.	१४	७	ब्रह्मने शक्ति कहेल छे	प्र.	४५	२
प्रीति धवानो उपाय	प्र.	५९	३	ब्रह्मनो अर्थ (प्र. ६३१७)	का.	१०	२
प्रीतिनुं बळ जणावानुं कारण	प्र.	५९	३	ब्रह्मनो वरजो वर्णन	सा.	१७	४
प्रीतिब्रह्मरुप कहेवानो हेतु	म.	४३	१	ब्रह्मनोमतनव्वारावेसंगकरवानोम.	३१	४	

विषय	प्रक०	प०	प्र०
ब्रह्मनां धाम वर्णन	का.	१०	७
ब्रह्मपुराणी अर्थ	प्र.	७४	५
ब्रह्म भीमापुरुषने कक्षा छे	प्र.	६६	३
ब्रह्ममयदेह पामवानो उपाय	प्र.	१	८
ब्रह्ममां अधिकपणुं मनावानो हेतु	प्र.	७३	१०
ब्रह्ममां लीन बाय ने नीकळे ते			
ब्रह्मनां अर्थ	व.	७	१
ब्रह्मरूप धवानो उपाय	प्र.	१	१
ब्रह्मरूप धवानो मूर्तिनी उपा-			
सना विना निषेध	छे.	३६	२
ब्रह्मरूप मानवानो प्रकार	प्र.	२५	३
ब्रह्मरूप समजवानो दृष्टी			
सहित रीत	लो.	१४	७
ब्रह्मशब्द कृष्णवाचक	प्र.	४५	२
ब्रह्मशब्द तेजवाचक	प्र.	४५	२
ब्रह्मशब्दो अर्थ (प्र. ३९/१)	प्र.	३९	२
ब्रह्मशब्द श्रीजीमहाराजवाचक पर.	०	४	
ब्रह्म श्रीजीमहाराजने क.	अ.	४	२
ब्रह्मस्तानी अर्थ	का.	१	५
ब्रह्मसुप्ति वर्णन	प्र.	६४	६
ब्रह्मस्वरूपनो अर्थ (प्र. ७३/३)			
(प्र. ७३/९)	प्र.	४२	१
ब्रह्मा जेवानां लक्षण	प्र.	३३	२
ब्रह्मादिकने प्रार्थना करवानो रीत	प.	४	१
ब्रह्मादिकनो अर्थ	प्र.	८	२
ब्रह्मादिकलोक पामवानो हेतु	म.	३८	४
ब्रह्मानो अर्थ (सा. १/१२) (म. ५९/१)	म.	२२	५
ब्रह्मानंदस्वामीय प्रभुपुत्रवानो हे.	प्र.	४९	१
ब्रह्ममूळ अक्षरने कहेवानुं कारण	छे.	२	६
ब्रह्मा मूळ अक्षररूपी	प्र.	७२	४
ब्रह्मांड अक्षररूपीय (प्र. ६३-१०)	प्र.	७३	८
ब्रह्मांडनी उत्तरोत्तर गणना वर्णन	प्र.	७२	३
ब्रह्मांडने रहेवानो प्रकार	लो.	२	२
ब्रह्मांडमूळपुरुषरूपी वर्णन	प्र.	६३	४
ब्रह्मांड सवै दिशामां सरखां			
देखावानुं कारण.	म.	४२	४

विषय	प्रक०	प०	प्र०
ब्रह्मांडोने अक्षरधाममां रहै-			
वानी चिति.	म.	४२	४
ब्रह्मांडोना सुखनुंतु लक्षण	व.	१६	१
ब्रह्मकल्पनुं रूप	प्र.	१३	२
मन चार प्रकारनानुं लक्षण	प्र.	५६	१
मनानी भक्ति करवापणुं वर्णन	म.	२८	१
मनानी स्थिति वर्णन	म.	२४	१
भक्तनुं अधिकपणुं वर्णन	का.	९	२
भक्तनुं विषयपणुं वर्णन	प्र.	६३	२
भक्तने अधिक न्यून सामर्थ्य			
पाण्यानुं कारण	का.	१०	४
भक्तने गुणातीत कहेवानो हेतु	म.	४३	१
भक्तने जेवो तेवो कहेवानुं कारण	प्र.	३७	२
भक्तमां मूर्तिमान रहेवानो	प्र.	३७	१
भक्ति दृढ धवानो उपाय	म.	१९	६
भक्तिधर्मने दृष्टीन आयांते व.	पर.	०	११
भक्तिना अंगवाळाने कामा-			
दिकना संकल्पटाळवानो चि.	छे.	२	४
भक्तिनिष्ठावाळामां दोषनुं व.	प्र.	४७	२
भक्तिनुं अधिकपणुं	म.	१०	३
भक्तिनुं रूप	प्र.	७२	१
भक्तिनुं लक्षण	प्र.	७५	१
भक्तिनुं स्वरूप तथा फळ	लो.	९	१
भक्तिनो अर्थ	म.	२८	२
भक्ति महात्म्ये सहित आव-			
वानो हेतु	छे.	५	१
भक्तिमां अंतराय करे तेवा			
आत्मज्ञानधर्मने चैराग्यनारूप	म.	२६	१
भक्तिसाधारण असाधारणनो नि.	प्र.	१९	१
मगधदमाये श्रीजीनुं वाक्य			
[प्र. १८-४] (प्र. ८-१)	प्र.	७३	२
अंगवाम अमेयकजछापते व.	प्र.	५६	९
अंगवाम द्वायेक्यतानो प्रकार	प्र.	५१	४
अंगवामना सरस्वीसेवा करवा			
योग्य भक्तनां लक्षण	व.	५	३

विषय	प्रक०	व०	प्र०
भगवाननीप्राप्तिनयवानोहेतु	म.	४९	२
भगवाननुं समीपपणुं रहेवा			
न रहेवानो हेतु	सा.	१०	२
भगवाननेआकारेखवानीविकिका.	१	३	
भगवानने काळ, कर्म, स्वभाव,			
भाषा,पुरुषनेवाजाण्याक.हे.	प्र.	६२	२
भगवानने जीवोना कल्याणने			
अर्थे देखावानी रीत	छे.	३७	१
भगवानने पदया मेल्या न			
मेल्या कहेवानुं कारण	का.	१०	८
भगवानने व्यापवानांप्रकार	का.	४	१
भगवाननोनिष्ठयभगवान वते			
वचानी प्रहार	प्र.	५१	४
भगवाननोपाध्योनपडेतेनुंल.लो.	१७	६	
भगवानपणे बोळवानी रीत	म.	६४	१
भगवान पामवामां आचरण			
करनारनुं वर्णन	प्र.	१	५
भजनारामांभेदपदयानुं	का.	लो.	४
भमरी हयळना द्वांतनी			
सिद्धांत वर्णन	का.	१	४
भयेकरीनेमनजीववानोप्र.	छे.	१४	२
भवनो अर्थ	म.	५९	१
भागवतधर्म आचवानी हेतु	प्र.	५४	१
भागवतधर्मापावणनी हेतु	छे.	२४	१
भागवतधर्मेनुंलक्षण(प्र.५४-१)	छे.	२४	१
भागवतधर्मेनेमकिनुंसरखापणुंव.	३	१	
भागवतीतनुनुं लक्षण	सा.	१४	५
भुंडा देशकाळादिक न नड-			
वानी उपाय	म.	५१	२
भुंडादेशादिशिष्यप्रकाने नड-			
वानी हेतु	म.	५१	२
भुंडीगतिनी अर्थ	म.	१४	२
भूतना सुखनुंदेवताना सुखची			
अधिकपणुं	पं.	१	२
भूमापुरुषनुं नामांतरवर्णन	प्र.	६६	२
भूमिका सातवर्णन	म.	६२	३

विषय	प्रक०	व०	प्र०
भेद जीवादिकना वर्णन	म.	३१	१०
भट्ट वचानी हेतु	का.	१०	८
मच्छरादिकद्वांतनुंसिद्धांत	प्र.	६३	६
मच्छादिकरूपेदेखायातेवर्णन	लो.	४	३
मदिरानी अर्थ	प्र.	५५	३
मन अटकवानुं कारण	छे.	३०	१
मन अपेण करवानी रीत	छे.	१३	४
मनने किरण कहेवानो हेतु	म.	२३	१
मनुष्यपणे देखावानी हेतु	प्र.	८	३
मनुष्यभावअने दिव्यभावानुं	प्र.	६८	१
पकत्वपणुं (प्र. ९-१)	छे.	३१	७
मनुष्यभाव अने दिव्यभाव			
समजवानी उपाय.	प्र.	९	२
मनुष्यभावे बोळवानी रीत	म.	६४	१
मनुष्यभावे बोळवानी हेतु	प्र.	७३	२
मनुष्यभावे वाक्य	प्र.	७४	२
मनुष्यरूपे भगवान विचरता			
न होय त्यारे भगवाननेतुःखे			
तुःखी नेतुःखेतुःखीवयो	क. छे.	११	२
मनुष्यरूपमां दिव्यभाव	प्र.	१४	६
मरवानीवीकनरहेवानोहेतु	लो.	२	१
मर्त्यलोकसमजवानी रीत	म.	२८	३
मर्त्यांवा रहेवानो उपाय	प्र.	७८	४
मशाल जेवा मोटापुरुषनुं ल.	व.	३	३
मस्ताइनुं रूप	छे.	१३	३
महत्तरवनुं लक्षण	प्र.	१२	७
महाकाळनेशिष्यकहेवानांहेतु	जे.	१	६
महातेजस्वरूप वचानी उपाय	प्र.	२०	१
महात्म्यसहित निष्ठयनुं ल०	प्र.	७२	१
महाप्रलयनुं रूप	प्र.	८	५
महिमा जाणवानी प्रकार	प्र.	५१	४
महिमानुं अपार तथा अधिक-			
पणुं जाणवानी हेतु	सा.	१७	१
महिमानुं अपारपणुं वर्णन	म.	६७	३
महिमा व० (प्र. १५१)	प्र.	७८	२
(प्र. २५१२)(प्र. ३०१२)(सा. ९१२)			
(प्र. ३११२)(सा. १७११)(का. ४०११)लो.	४	१	

विषय	प्र०	पृ०	प्र०
महिमा समजवानो प्रकार	लो.	१	१
मळेला संतनो अर्थ	जे.	१	४
मान अधिक निषेधनु कारण	लो.	१४	६
मान आवधान आवधानोहेतु	प्र.	५६	४
मान आवधानो हेतु	प्र.	५६	३
मान टळवानो उपाय	प्र.	५६	३
माननुबळवानपणुं कहेवानोहे छं.		२८	१
मानचैरायादिकनुं आव्यानुंका	प्र.	५६	३
मानस्त्रीपूजापर अक्षरभावमांष छं.		२३	१
माया उल्लेखवानो उपाय	जे.	१	४
माया जाणवानो प्रकार	जे.	१	३
मायाधी पर धवानो उपाय	व.	५	१
मायाधीपराभवनपामवानोउ.	प्र.	५१	४
मायानुं आवरणनाशापामवानुंका	म.	५७	१
मायानुं रुप	प्र.	१	३
मावानो अर्थ	प्र.	२३	५
मायामांभगवाननेप्रवेशानी गीतव.		७	२
मायाहपीआवरणटळवानोउ.	म.	१०	२
माया सबळित ब्रह्मनिरुपण	सा.	६	२
मायिक आकार बीजी महारा-			
जमांभितवनकरनारनेफळ	म.	४९	१२
मायिक वस्तु भगवानने अंगी-			
कार करवानो हेतु	प्र.	७४	४
मुक्तजीवनुं वर्णन	सा.	५	१
मुक्त धवानो उपाय	म.	२२	१
मुक्त धवानो प्रकार	प्र.	५१	३
मुक्तना आत्मापणे वर्णन	लो.	१०	२
मुक्तना द्वाभेद वर्णन	सा.	१७	३
मुक्तनी दृष्टि कौटीयो न आव-			
धानुं कारण	का	७	१
मुक्तनी प्राप्ति वर्णन	सा.	५	१
मुक्तनी मोटाई वर्णन (प्र ८१२)	प्र.	७८	५
मुक्तनी स्थिति वर्णन (प्र ८१६)	म.	१३	७
मुक्तनुं तथा महाराजनुं म्-			
नाधिकपणुं वर्णन	लो.	१३	३

विषय	प्र०	पृ०	प्र०
मुक्तुं दिव्यसाकारपणे	प्र.	८	३
मुक्तुं सदासाकारस्वरपणुं	प्र.	४५	२
मुक्तुं सामर्थ्य वर्णन	लो.	१५	४
मुक्तने अवतारपणेप्रतिपादन	व.	१८	४
मुक्तने काळना काळने अक्षर-			
स्वरूप कथा छं	म.	१८	१
मुक्तनेगृहस्थाश्रममांरहेवानोहेतु	प्र.	१४	२
मुक्तने धैतन्यमूर्ति कथा छं	प्र.	७१	४
मुक्तने नारदसनकादिक नामे			
कथा छं	म.	४७	४
मुक्तने मूर्तिमां लीन अनेबहार			
रहेवानो प्रकार	सा.	११	३
मुक्तने मूर्तियो कठेल छं	प्र.	९	६
मुक्तनेलीनअनेबहाररहेवानोप्र	सा.	११	३
मुक्तने धैतन्यसगळाळा तथा			
पोतानी नात्यकहेवानो हेतु	छं.	२१	५
मुक्तनो महिमा	प्र.	६७	१
मुक्तनोमूर्तिनेविषेप्रवेशमांष.	छं.	३३	२
मुक्तनोराणीनापुटांतेमहिमाव.	म.	२२	४
मुक्तभावे बीजीनुं वाक्य			
(प्र ८११) (प्र. १८१४)	प्र.	४८	१
मुक्तभावेनपान्योकहेवांनुंका.	व.	१२	२
मुक्त मूर्तिमां रहे छं ते वर्णन	प्र.	९	७
मुक्तरुपे वर्तवानो हेतु	प्र.	३३	८
मुक्तानंद स्वामी उपर राजी			
धवानो हेतु	लो.	६	३
मुक्तानंद स्वामीनुं अधिकपणुं	म.	६२	५
मुक्तावतार प्रतिपादन	प्र.	३	४
मुक्तिमां एकत्वभाव निषेध	प्र.	४३	१
मुक्तोनुं स्थान वर्णन	प्र.	४६	२
मुक्तोनेधामांतरधीआवधानोहे.	प्र.	७८	२
मुंझाव तेनुं लक्षण	प्र.	७६	१
मुमुक्षुनुं लक्षण	प्र.	२७	६
मुदपणानुं लक्षण	प्र.	३३	१
मूर्ति अतरमां देखवानुं लक्षण	प्र.	३	१
मूर्ति अपण करवानो हेतु	का.	६	२

विषय	प्रक०	व०	प्र०
मूर्ति चैतन्यमादेखावानो उपाय	प्र.	२३	१
मूर्तिजीवमां देखावानु कारण	प्र.	३	१
मूर्ति जीवानो प्रकार	प्र.	१	१
मूर्ति तेजमां देखावानो उपाय	प्र.	२०	१
मूर्ति देखावा न देखावानो हेतु	प्र.	२४	३
मूर्ति धारवानो प्रकार	छे.	३१	१
मूर्ति धारणी तैसूर्यचंद्रयो भेद	अ.	१	२
मूर्तिना तेजने मूर्तिनुरूपकत्वे	प्र.	६४	५
मूर्तिना साक्षात्कारानु फल	म.	५१	२
मूर्तिनु उत्तरोत्तर दृश्य शरीर			
अने परमात्मापणु व.	प्र.	६४	३
मूर्तिनु उत्तरोत्तर समय अस्-			
मयेपणु वर्णन.	प्र.	६४	२
मूर्तिनु प्रत्यक्षपणु ज्ञानवानो	प्र.	३१	१
मूर्तिने कारणपणे प्रतिपादन	छे.	३१	४
मूर्तिने सन्मुखारहेवाणी समज			
प्राप्त यवानो हेतु	म.	३८	२
मूर्तिने समग्र देखावानो प्रकार	छे.	१५	१
मूर्तिने साक्षात्कार यवानो उ.	प्र.	२१	६
मूर्तिमानपणु वर्णन	प्र.	४१	१
मूर्तिमान पुरुषोत्तमनु परमा-			
त्मापणु वर्णन	प्र.	६४	३
मूर्तिमान व्यापवानो रीत	प्र.	७८	४
मूर्तिमान व्यापवानो प्रकार			
(छे. ४११)	छे.	१५	२
मूर्तिमोटीन समजवानु कारण	प्र.	६३	१०
मूर्तिमां एकत्वभाव निषेध	प्र.	४३	१
मूर्तिमां भूतपणु ज्ञानवानो हेतु	प्र.	७३	१०
मूर्तिमां प्रवेशानो प्रकार	म.	३८	१
मूर्तिमां रहेवानो समज प्राप्त			
यवानो हेतु	म.	३८	२
मूर्तियोनु मूल अक्षर तथा मुक्तधी			
परपणु प्रतिपादन	पर.	-	२२
मूर्तिस्थानम्येतज्जानवानो हेतु	म.	१३	६
मूर्ति सर्वत्र देखावानो उपाय	छां.	१८	६
मूर्तिमान इन्द्रियोद्धारवानो म.	व	४	१

विषय	प्रक०	व०	प्र०
मूल अक्षरनी सेवा उत्पत्तिरूप	प्र.	६३	११
मूल अक्षर नुरुप मोटु कहेवानो हे	प्र.	६३	१०
मूल अक्षरने धाम कहेवानो			
हेतु (प्र. ६३१११)	सा.	१७	२
मूल अक्षरने ज्ञाक हेवानु का.	अ.	१	६
मूल अज्ञान वर्णन	पर.	-	१८
मूल पुरुष कोना मुक्त ते वर्णन	प्र.	३१	७
मूल पुरुषनु धाम वर्णन	प्र.	७१	२
मूल पुरुषने ईश्वर हेवानो हेतु	जे.	१	६
मूल पुरुषनां नामांतर वर्णन	सा.	६	३
मूल स्वरूप प्रतिपादन	प्र.	४५	२
मोक्ष यवानो उपाय	प्र.	५९	२
मोक्ष यवानो हेतु	प्र.	६८	१
मोक्षनी हेतु	सा.	५	३
मोटा गुण आत्म्यानी उपाय	प्र.	५६	३
मोटा पुरुष चार प्रकार मानु ल.	व.	३	३
मोटा पुरुषनु लक्षण	सा.	१८	१
मोटा पुरुषराजीयवानो उपाय	प्र.	५८	५
मोटेरा कहेवानु कारण	म.	१३	१
मोटेरप मुक्तपणारूप	प्र.	२८	१
मोह टाळवानो उपाय	सा.	१४	३
मोहनु रूप	सा.	१४	२
योग भवतु लक्षण	म.	१६	३
योग समाधि वाळानु लक्षण	प्र.	१	१०
योग सिद्धांत स्वमते वर्णन	प्र.	५२	१
रथपोडा दिव्य कहेवानो हेतु	प्र.	६६	३
रहस्य वर्णन	म.	४९	११
राजाना रदांतनो हेतु	छां.	१३	५
राजानो अर्थ	प्र.	५८	२
राजाकये अचतारनु लक्षण	व.	१०	१
राधिकादिक पारंपरीने सेवा			
करवानो समय	पर.	०	७
रामचंद्रजीनु धाम वर्णन	प्र.	७१	२
रामानन्द स्वामीने मुक्त कथा			
ते वर्णन	पर.	०	१४

विषय	प्रक०	प०	प्र०
रामानन्द स्वामीने शेषनारा-			
यणमांलीनयथा कहेवानोहे० अ. ७	२		
रामानन्दस्वामीकडे यथा क. व. १८	३		
रुचीवर्णन छे. २१	२		
रुपद्रव्यादिके जाणवामांजावे			
ते वर्णन लो. ७	५		
रोमनो अर्थ (प्र. ७२-२)	म. ४२	१	
रांकशब्दो अर्थ	प्र. ५८	२	
लाभनो उपाय लो. ११	५		
लीन अनेबहाररहेवानो प्र. सा. ११	३		
लीन करे तेव्यापककहेवाय सा. ११	४		
लीनतांनो प्रकार प्र. ५१	२		
लीलाभीजीनीसंभारवानुंमति. म. २९	१		
लीला संभारवानुं प्रयोजन प्र. ३	२		
लीलासंभारवाचितारवानोहे. म. २२	१		
लीकगमतानगमतानीविगत लो. १४	१		
लीकाळोकनुं वर्णन प्र. ४६	२		
लीकवर्णन प्र. ४६	२		
वचनग्रीही जाणवानो हेतु प्र. ३६	२		
वचन मानवा न मानवानो			
विवेक (प्र. १६-२)	प्र. ४७	२	
वचन मानवा योग्य लो. ६	२		
वडवानळजेवामोटापुरुषनुंल. व. ३	३		
वननेवदरिकाभ्रम नामे क. अ. ४	३		
वरदानवर्णन म. ३८	३		
वरणुं रुपमीडुंकडेवानोहेतु प्र. ६३	१०		
वर्तमानत्यागीगृहीतांवर्णन प्र. ७८	३		
वर्तमानसंबंधीकाव्यवर्णन जे. ३	३		
वश यवानो हेतु प्र. ६१	२		
वशभयवाननेवसैवानुं कारण प्र. ५६	४		
वात करवानी आज्ञा व. १८	१७		
वात करवामां उपाधि सहज			
करवानी आज्ञा म. ५७	३		
वात न लाभळवायोग्यनुं क. प्र. ९	१		
वातभगवाननास्वरुपमां स्थित			
वाळा घकी पमाय छे प्र. ६४	५		

विषय	प्रक०	प०	प्र०
वात राख्याजेवीनो विवेक जे. २३	२		
वातभीजीनीसंभळवानुंवि. का. १२	१		
वादलीधो कहेवानो हेतु प्र. १८	६		
वार्ता करवानी आज्ञा लो. १८	७		
वार्ता जीवनदोरी रुप म. २८	४		
वार्ताजीवनरुपनुं वर्णन जे. १	७		
वार्ताशीणीमाडीसमजवानुंका. छे. २	८		
वार्ता जे मने ते वर्णन छे. ३०	१		
वार्तासर्वोत्तम वर्णन जे. १	९		
वासना टाळवानी आज्ञा छे. ३०	२		
वासना टाळवानुं जेष्ठ स्वान म. ४७	२		
वासनाटाळवानुंस्वान वर्णन म. ४५	१		
वासना टाळवानो उपाय प्र. ६०	२		
वासनानुरुप प्र. ६०	१		
वासना जे प्रकारनी वर्णन म. २२	४		
वासुदेव कहेवानुं कारण म. ३१	१		
वासुदेव तथा श्रीकृष्ण पुरुषो-			
त्तमकोनेकझा छे ते वर्णन व. २	३		
वासुदेवने श्रीकृष्णवीपर कहे-			
नारां वचनामृतो व. २	४		
वासुदेव ज्ञानुं धाम वर्णन			
(प्र. १७)	प्र. ७१	२	
वासुदेव ज्ञानुं स्थान वर्णन प्र. ४६	२		
वासुदेव ज्ञानो भेद वर्णन प्र. १	७		
वासुदेवमांपकात्मतावर्णन लो. १४	२		
वासुदेवसर्वनेकडेवानुंकारण पं. २	४		
विकारपामवानपामवानोहेतु म. ३	१		
विक्षेप यथा न वचानो हेतु का. १२	१		
विक्षेपनुंमूर्तिने धारवापणे स-			
माधान करवानी रीत व. ४	२		
विघ्न न आवचानो उपाय व. ५८	४		
विघ्नकल्याणना मार्गमां कर-			
नार दोषनुं वर्णन प्र. ५८	४		
विचार अम जेवा पासेवी			
शीलवानुं वर्णन पं. २	५		
विचारधूळमांमळीगवानोअर्थसा. ४	१		

विषय	प्र० पं० प्र०
विचारविषयअनेवृत्तानेआकारे	
करवानी रीत	सा. १२ ३
विचार मधळानुरूप	प्र. १६ ३
विजळीजेवामोडापुरुषनुंलक्षणव.	३ ३
विपरीतपणानो हेतु	लो. १७ १
विभ्रांतिनो अर्थ	छे. २ २
विमुखनुं लक्षण (म.६०१)	प्र. १४ ७
विमुख जाणवानो हेतु	प्र. ३६ २
विमुखा कल्याणनो उपाय	प्र. १४ ८
विवेकनुं रूप	छे. १३ ३
विषय उत्तमनुं लक्षण	प्र. २ २
विषय खंडन सासदानुस्य	सा. १० ४
विषय जन्म, मरणनो हेतु न	
यवानुं कारण	अ. ३ १
विषयनुंनुच्छपणुंजणायतेनोउपायप्र.६० ४	
विषयवाचनपमाहेतेवानुंलक्षण छे.	३२ १
विषयमांशेभकारेयुक्त वर्तना-	
रनुं लक्षण	प्र. ५० १
विषय सामान्यनुं लक्षण	प्र. २ २
विषयीनुं लक्षण(प्र.२३१२)	प्र. २७ ६
बुद्धि पामवानो उपाय	लो. ५ २
वेदने स्तुतिनी समय	पर. ० ८
वेदने स्तुतिनो प्रकार	प्र. ८ ५
वेदांत सिद्धांतस्वमतेवर्णन	प्र. ५२ १
वैराग्य बुद्ध करवानी रीत	लो. १४ ७
वैराग्यना अंगवाळाने कामा-	
दिकना संकल्प टाळवानो	
विचार	छे. २ ४
वैराग्यनुंप्रवळपणुंवर्णन	म. ७ १
वैराग्यनुरूप (सा. १११२)	म. १३ ५
वैराग्यनुं लक्षण (प्र.७५११)	म. २६ १
वैराग्यनुं स्वरूप तथा फळ	लो. ९ १
वैराग्यमां राग देखावानोहेतुछे.	१४ ३
वैराजनुरूप मोट्टकहेवानोहेतु	प्र. ६३ १०
वैराजनेजाळवेछेतेवर्णन	म. ३१ ६

विषय	प्र० पं० प्र०
वैराजनेअज्ञादिक रुपे क.	पं. २ १
वैराजने विषेप्रवेशनोप्रकार	म. १० १
वांकडां प्रभनुरूप	व. ५ २
व्यतिरेकपणुंभीजीनुं वर्णन	प्र. ४१ १
(प्र.१३३३)(प्र.८८)(प्र.४५१२)सा.	५ १
व्यतिरेकपणुंपुरुषादिकनुं	प्र. ३३ ४
व्यतिरेक स्वरूपनुंकर्ता, अक-	
तां,अन्यथाकर्तापणुं व०	लो. १३ २
व्यापकपणुंनेजहारे (व.१३११)	प्र. ४१ १
शक्तिहारे व्यापकपणुं	प्र. ४५ २
शक्तिनांभिद वर्णन	लो. १७ ५
शक्ति पोताना नेज वाचक	प्र. ७२ २
शक्तियांवर्णन	प्र. ७४ ६
शरीरीपणुंउत्तरोत्तरवर्णन	प्र. ६४ ३
शापनगरारायणनेवचामोहेतु पर.	० १०
शास्त्रनोमास्वयनलेवानोहेतु	म. ९ ३
शास्त्रमांभीगृहणकरवायोग्यनी	
वित्ति	लो. ८ २
शास्त्रमांभीसमजवानोविवेक	सा. १३ १
शास्त्रसांप्रदायिकमानवानोआज्ञाव.	१८ ९
शुद्धचेतन्यब्रह्मतेजनेकहेवानोहेतुम.	३० १
शुद्ध सत्त्वनो अर्थ	अ. २ २
शुद्धसत्त्वमयवर्तवानोप्रकार	अ. २ १
शुभाशुभकर्मकरीनेनयंधायानोअ.सा.११२	
शुभअशुभपदार्थनीवित्ति	का. १ १
शुभ्य समतानो अर्थ	म. ४३ २
अज्ञानी बुद्धिनो उपाय	प्र. १५ १
अज्ञानुं रूप	सा. ११ १
अक्रुध कोने जाणवा	प्र. १२ १२
अक्रुध नामे पोताने कथा छे छे.	३१ ५
अक्रुधनामे भीजीनुं वर्णन	छे. ३८ ४
अक्रुधननो अर्थ	प्र. ४२ २
अक्रुधन ग्रन्थक्ष परीक्ष	म. ६५ २
अजीमहाराजनीमरजीप्रमाणे	
वर्तवानी रीत	छे. १६ ४
अजीमहाराजनुं धाम वर्णन	प्र. ७१ २

विषय	प्रक०	व०	प्र०
श्रीजीमहाराजन्तुं रुपमोदुं क० प्र. ६३	१०		
श्रीजीमहाराजन्तुं सूर्यनाष्टांतेव.म.	४२	३	
श्रीजीमहाराजन्तुं स्थान वर्णन प्र. ४६	२		
श्रीजीमहाराजने अधिक कहे- नारां शास्त्रोनां नाम छे. ३१	६		
श्रीजीमहाराजने भुलोजवानोहे. जे. ४	३		
श्रीजीमहाराजने पधारवानुं नि. पर. १४			
श्रीजीमहाराजनां दश नाम पर. ५			
श्वेतद्वीप तेज वाचक सा. १०	३३		
श्वेतद्वीप धामनो अर्थ सा. १४	१		
श्वेतद्वीपनामे अक्षरधामने कहुं म. ४८	१		
सकामने प्रलोभन वाक्य सा. २	२		
सकाम भक्तनी प्राप्ति वर्णन म. ६७	१		
(का. १०५) अ. ७	४		
सकामभक्तने आलोकनी आ- सक्ति शालवानो उपाय अ. ५	२		
सगुणनिर्गुणभेद अक्षरधामनाव. का. ८	३		
सगुणपणुं पुरुष, ब्रह्म, अक्षरने पुरुषोत्तमना नेजन्तुं म. ३३	३		
सगुण स्वरुपनुं अक्षरादिकना आधार पणे प्रतिपादन का. ८	१		
सच्चिदानन्द ब्रह्मनो अर्थ प्र. ४५	१		
सच्चिदानन्दवाचकनुं बहुत्वपणुं प्र. ४५	२		
सत्तारुपणी सेवानुं अधिकपणुं म. ६३	१		
सत्तारुपनो निर्णय व. १५	१		
सत्पुरुषना प्रसंगनुं फळ छे. २४	१		
सत्पुरुषनो तथा भगवाननी सेवानुं सरक्षापणुं म. १०	२		
सत्पुरुषनुं लक्षण (प्र. ६७१) सा. १३	१		
सत्पुरुषने विषे आत्मपणानी, पोतापणानी, देवपणानी, ने तीर्थपणानी बुद्धि करवानो विकि. म. ५४	१		
सत्पुरुषनो अर्थ प्र. ४४	२		
सत्पुरुषनो महिमा वर्णन म. १०	२		

विषय	प्रक०	व०	प्र०
सत्पुरुष प्रगट थाय तयारे सम- जाय पम कहेवानो हेतु म. १३	३		
सत् शास्त्रनुं लक्षण प्र. ५९	३		
सत्संग करवामां आम्रहकरवा न करवानो विवेक व. १६	२		
सत्संगधीपाछो पढयो होय तेनुं ललो. ६	१		
सत्संगदिव्यनजणावानुं कारण प्र. ५६	४		
सत्संगनुं लक्षण छे. २	१		
सत्संगने सर्व साधननुं फळ- रुप कहेवानुं कारण छे. २	५		
सत्संग बहार गयो होय तेनां कल्याणनो हेतु म. ९	१		
सत्संग बहार जवानो हेतु म. ९	१		
सद्धर्मनुं रुप म. १३	५		
सनातन इश्वरनो अर्थ अ. ७	१		
सभानुं अधिकपणुं प्रतिपादन छे. २	६		
समजण्यमांडानरहेवानुं का. म. ३१	११		
सगनो अर्थ प्र. ३३	५		
सर्व अक्षर ब्रह्मनो अर्थ अ. ६	५		
सर्वेयी पर समजवानी रीत म. ५०	२		
सर्वशब्दयो जीवकोटोमादिक कहेलानुं वर्णन म. ३१	१		
सर्वज्ञनुं लक्षण प्र. ५६	५		
सर्वात्मा ब्रह्मना आत्मापणे व. लो. १०	२		
सर्वापरिपणुं वर्णन (प्र. २७१) म. ३१	२		
(प्र. ५९१२) (प्र. ७४१२) (लो. ४१३) म. ३१	१		
सर्वापरि जाणवानो हेतु लो. १८	४		
सर्वापरि जाणवानो प्रकार अ. ६	१		
सर्वापरिपणुं प्रतिपादन लो. ७	३		
सर्वापरिपणानी प्रतीति लक्ष- राववा बतावेलां रुप वर्णन व. १८	१५		
सबळा विचारवाळानुं रुप जे. १	५		
सबासनिकनी गति वर्णन सा. ११	५		
साकारधवानो उपाय (प्र. २१६) का. १	४		
साकार दिव्यनुं वर्णन प्र. ६४	५		

विषय	प्रक०	प०	प्र०	विषय	प्रक०	प०	प्र०
साकारपणुप्रतिपादन (प्र. ८।३)				सिद्धने मिथे साधनिकनेउ-	म.	४१	१
(प्र. ४५।१) (प्र. ४५।२)	छे.	३६	१	पदेश. छे.	२४।३	म.	५० ३
साकारपणु पुरुषादिकनु व. प्र.	४५	२		सिद्धमुक्तनी स्थिति.	प्र.	४५	२
साकारमाधिकनु लक्षण	प्र.	६४	५	सिद्धमुक्तनु सामर्थ्य वर्णन.	म.	५०	३
साकार व्यापवानो प्रकार				सिद्धमुक्तनां लक्षण.	प्र.	९	३
(प्र. ४५।२)	व.	१३	१	सिद्धियोनुं रूप.	प्र.	६१	१
साक्षात् आत्माने विधे विरा-				सिद्धांतश्रीजीमहाराजनीव.	प्र.	७	२
जवानो उपाय.	प्र.	५६	३	,, (प्र. ६४।५)	म.	३५	२
साक्षात् उपासकनु लक्षण	छो.	१७	७	सिंहासन समजवानो रीत.	छो.	१४	५
साक्षात्कारयवानो उत्तम उ. जे.	१	९		सुख न यवानो हेतु.	प्र.	३६	२
साक्षात्कार यवानो उपाय.	सा.	१३	१	सुखनामेदताराचंद्रनाष्टांतिव.	प्र.	४५	२
साक्षात्कार द्धतानुं रूप.	जे.	३	४	सुखना भेद वर्णन.	पं.	१	४
साक्षात्कारबाळानो महिमा.	प्र.	१	९	सुखनु अधिक न्यूनपणु व.	पं.	१	३
साक्षात्प्राप्तिनुं रूप.	प्र.	१४	५	सुख पामवानो उपाय.	प्र.	१	१
साक्षात्प्राप्तिनो अर्थ.	म.	६६	३	सुख वर्णन.	प्र.	४३	२
साक्षात् मळधानुं रूप.	प्र.	२५	५	सुखी यथार्थ यवानो उपाय.	म.	५१	१
साक्षात् संबंध यवानो हेतु.	प्र.	४५	२	सूर्यनुं रूप मोडुं कहेवानो हेतु.	प्र.	६३	१०
साक्षीनो अर्थ.	छे.	४	१	सेवा कम्बा योग्य सत्पुरुष			
साधनिकने मुक्तने मिथे उ. छे.	२८	१		ओल्लखवानो प्रकार.	म.	१०	२
साधर्म्यपणुं पामवानो उपाय.	प्र.	६४	५	सेवा ग्रहण करवा योग्यनुं ल.	प्र.	१८	३
साधर्म्यपणुंमळधनुं पामवानोड.	म.	५०	१	सेवानो अर्थ. (प्र. २१।८)	छे.	२२	१
साधर्म्यपणुंश्रीजीनुं पामवानोड.	म.	५०	१	सेवा भगवाननी तथा संतनी			
साधर्म्यपणुं साधनकाळनुं	म.	६७	४	मळवानो हेतु.	म.	५९	२
साधर्म्यपणुं सिद्धकाळनुं.	प्र.	६७	४	सेवामांखळाकारे प्रेषांनांइ.	म.	२१	३
साधुनुं लक्षण.	प्र.	२१	१	सेवामारहेवानो उ. (का १।४)	म.	५०	१
साधुनेपोतातुल्य कहेवानोका.	प्र.	४४	५	सेवचायोग्य गुरुनुं लक्षण.	प्र.	१८	३
साधुने माणसाइय राखतां				सेवारीति मुक्तनी.	प्र.	९	८
आचडधानआचडवानो वि.	म.	४७	१	संकर्षणनेहृभर कहेवानोहेतु.	सा.	६	१
साधुरूप अवतारनुं लक्षण.	व.	१०	१	संकर्षण स्वरूप वर्णन	छो.	७	४
साधुनेविधेगुणआवेजायतेव.	सा.	१२	२	संकल्प टाळवानो उपाय	छे.	२	४
साधुनां लक्षण आववानोहेतु.	प्र.	७७	१	संकोच विकास अवस्थानोप्र.	प्र.	६३	९
सामर्थिना भेद तारा चंद्रना				संकोच विकासपणुं वर्णन	छो.	७	८
दृष्टांति वर्णन.	प्र.	४५	२	संग न करवानो हेतु	छो.	५	२
साराविषयनेमुंडाजाणवानीस.पं.	१	१		संग न करवा योग्य (छो.६।२)	छो.	६	३
सिद्धदशावाळासुक्तनुंलक्षण.	प्र.	३८	१	संगशुभनुं लक्षण	छो.	१२	४
सिद्धनुं लक्षण.	प्र.	५६	५	संत यक्षान्तिकनुं लक्षण	प्र.	५८	१

विषय	प्र० व० प्र०	विषय	प्र० व० प्र०
संत जाणवानो प्रकार	म. १ १	स्मृति रहेवानो उपाय	प्र. २२ १
संतता वर्णन	प्र. २७ ५	स्वधर्मनुल्लंघन (प्र. ६४४) (प्र. ७५१) सा. १२ १	१
संतद्वारापेक्ष्यतातो प्रकार	प्र. ५१ ४	स्वभाव कल्याणकारी वर्णन सा. १८ १	१
संतधर्मनियमबाळाद्वयतेनुल्लंघन	प्र. ४ २	स्वामित्वपणुं प्रतिपादन	प्र. ४५ २
संतना गुण वर्णन	प्र. २७ ५	स्वामित्वपणुं वर्णन	प्र. ६३ ३
संतना मध्ये जन्म धरवानी		स्वामिनारायण नामनो अर्थ	प्र. ८ ७
इच्छा वर्णन	म. ४८ २	स्वामिनारायणनो न कहेवानो	
संतनीज्जादिकधी अधिकता	म. ५९ १	हेतु (प्र. ३६१२)	प्र. ७३ १
संतनी सेवावो प्रकार	छे. २६ २	स्वामिनीपद्वीनो इच्छानो नि. म. ६७ २	२
संतनुदर्शनपोतानुन्यवर्णन	सा. १० ३	स्वाभिनाभोन्यपदार्थहेतुवर्णन	प्र. १४ ९
संतनुं समर्थपणुं	प्र. ६२ ३	स्वामि सेवकपणुं दळवा न	
संतनुं सामर्थ्य रोकवानो हेतु जे.	४ ३	दळवानुं कारण	जे. १ ९
संतने अक्षरनी उपमा वर्णन	प्र. १२ १७	स्वामिसेवकपणुं रहयवानो ड.	म. ३१ ५
संतने अबतारनी उपमा	प्र. १२ १७	स्वरूपनिष्ठानुं रूप	म. १६ १
संतने श्रुतिनी उपमा	प्र. १२ १७	स्वरूप निष्ठानुं लक्षण	म. ९ ३
संतने विषेजीवजीववानी रीत छे.	३८ ८	स्वरूपनिष्ठावाळा मांदोपवर्णन	प्र. ४७ ४
संत परम एकांतिकनुं लक्षण	प्र. ५८ १	स्वरूप प्रतिपादन	प्र. ४७ ३
संत महिमा वर्णन (प्र. १२-१७) प्र.	२७ ३	स्वरूप शब्दनी अर्थ	प्र. ५८ ४
(प्र. ७८१२) (प्र. ७८१५) (प्र. २२१६) छे.	२६ १	स्वरूपस्वरूपी जाणवानो विवेक	प्र. ९ ३
संतमां वासना छे के नहि ते		हरिजनोनां गामनां नाम	म. ५९ २
जोवानुं प्रयोजन	छे. ३० २	हरिभक्तसखा जाणवानो हेतु	म. १३ ४
संत समागमनुं अधिकपणुं	प्र. १४ ३	हसवानुं कारण (प्र. ८१९)	
संप्रदायनी पुष्टिकरनारयवनां नाम	म. ५८२	(प्र. २९१२) (लो. १८७) छे.	२९ १
संप्रदायनी पुष्टिनो हेतु	म. ३५ २	हीरेहीरो बंधवानो प्रकार	प्र. ५१ ४
संप्रदायबहिर्भूतनुल्लंघन (प्र. ३६१२) प्र.	७६ १	हेत धरवानो विवेक	लो. १४ ३
संबंधि मुक्तने जाणवानी हेतु छे.	१६ २	हेत दळवा न दळवानुं कारण	(प्र. ५७१२) सा. २ १
सांख्य सिद्धांत स्वमते वर्णन	प्र. ५२ १	हेतुछधीजीने प्रगटयवानाव.	म. ५८ १
स्थानकसेवकने कार्य जाणवानी व.	१८ १२	ज्ञानना अंगबाळाने कामादिकनो	
स्वावरनो अर्थ	प्र. ८ ४	संकल्पटाळवानी विचार	छे. २ ४
स्थितिपक्व अपक्वनुं लक्षण	का. ७ ४	ज्ञान निरुपण	प्र. २४ १
स्थिति धामवानुं वरदान	म. ३८ ३	ज्ञाननुरूप. (प्र. ५७१२) (म. १३१५) म. २६ १	१
स्थितिबाळानां लक्षण	प्र. २३ २	ज्ञाननुं लक्षण	प्र. ७५ १
स्थिति विनानानिश्चयमांखोटव	म. १४ २	ज्ञाननुं स्वरूप तथा फळ	लो. ९ १
स्थिति ज्ञानेकरीने होयतेनुल्लंघन	प्र. २४ १	ज्ञान पक्व अपक्वनुं लक्षण	म. ३७ १
स्यूळदेड चेरवणवो प्रकार	सा. १२ ४	ज्ञानमक्तिनी सरखी गोरवता	म. १० ४
स्यूळदेडे वर्तवानी रीत	सा. १२ ४	ज्ञानमोदिहास किदेखावानी हेतु छे.	१४ ३
		ज्ञान स्थितिचे सहित वर्णनका.	१ ३

સંવત્ ૧૮૭૬ ના માઘરવાશુદ્ધિ ૧૧ પચાદશીને દિવસેસ્વામિ શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ ધોળદહામધ્યે ઘાદાલાચરના દરવારમાં વિરાજમાનહતા ॥ તેસમયનેવિષે યદ્દ પત્રલસાધ્યો છે તેથીમહાગવદાદિ સદ્ગ્રંથોનેવિષેથીલક્ષ્યુંછે જેમરતસંઘમાં મનુષ્યનોદેહપામથો તે અતિતુલ્યછે વિતામણિતુલ્યછે ॥ જેદેહને દ્વંદ્વાદિકદેવતા ઈચ્છેછે ॥ તેદેવતાનેવિષય નેથીમવલિલાસનેઆયુષ તેતોમનુષ્યનાયકિ ઘણુઅધિક છે ॥ પળત્યામોક્ષનુસાધન નથીયાતું ॥ મોક્ષનુસાધનતો ભરતસંઘનેવિષે મનુષ્ય દેહપામ્યાયકિયાયછે ॥ તેથીના વિશેકોઈટેકાને ને કોઈદેહનેવિષેયાતુંનથી ॥ ૧ હેતુમાટેસર્વદેશથી મૃત્યુલોકમાં ભરતસંઘને વિષે મનુષ્યનોદેહપામવોતે અધિકછે ॥ તેનેતુલ્યવિજુકોઈ ચૌદલોકમાં સ્થાનકનથી તેચૌદલોકનાનામ ॥ યદ્દમૃત્યુલોકછે તેથીઉર્ધ્વછલોકછે ॥ તેમાંપ્રથમભુવર્લોક છે ૧ તેમાંમલીનદેવરહેછે ॥ તેથીઉર્ધ્વ વિજો સ્વર્ગલોકછે ૨ તેમાંદ્વંદ્વાદિકેવરહેછે ॥ તેયિઉર્ધ્વત્રિજોમહર્લોકછે ૩ તેમાં અર્ધમાદિપિત્રિદેવરહેછે ॥ તેથીઉર્ધ્વચોચોજનલોકછે ૪ તેથીઉર્ધ્વપાંચમો તપલોકછે ૫એલોકમાં વૃગધાદિક્ષપિરહેછે ॥ તેથી ઉર્ધ્વછટી સત્યલોકછે ૬, તેમાંબ્રહ્મારહેછે ॥ ૭સત્યલોકકલ્પસહિતસાતલોકછે ॥ તેમૃત્યુલોકપિ અંધોજે હેઠાસાતલોકછે ॥ તેમાં પ્રથમતોઅતલ ૧ વિજોચિતલ ૨ ત્રિજોસુતલ ૩ ૫ત્રણ્યનેવિષેદૈત્યરહેછે ॥ તેથીહે ઠીતલાતલ ૧ વિજોમહાતલ ૨ ત્રિજોરસાતલ ૩ ૫ત્રણ્યમાંનિશાચરરહેછે ૬ ૫નેહે ઠાકઘાતેવિહેઠાસાતમો પાતાલછે ૭ તેમાંસર્પરહેછે ॥ ૮સાતલોકતે મૃત્યુલોકપિ હેઠાછે ॥ તેસહિતસર્વચરુનેચૌદલોકકયા ॥ તેમાંમૃત્યુલોકછેતેએષ્ઠછે ॥ તેમૃત્યુલોકના સાતઢીપછે ॥ તે ચક્ષુકારછે ॥ નેતેનેમધ્યેજંબુઢીપછે તેપકલભજોજનનોછે ॥ તેને ફરતોચારાજલનોસમુદ્રછે ॥ તેપળપકલાસજોજનનોછે ૧ તેથીવિજોબ્રહ્માનેઢીપછે ॥ તેચેલાસજોજનનોછે તેનેફરતોસમુદ્ર તેપળચેલાસજોજનનોછે ૨ તેનુંજલઈધ્રુવેસેર- દિનારસજેવુંછે ॥ નેતેથીત્રિજોશાસ્મલિઢીપછે ॥ તેફરતોછે તેચ્ચારલાસજોજનનોછે ॥ તેનેફરતોસમુદ્રછે તેચ્ચારલાસજોજનનોછે ॥ તેનુંજલતેસુરાને ઘાહનાજેવુંછે ૩ તેથીચોચોકુશઢીપછે ॥ તેફરતોછે ॥ નેતેઆઠલાસજોજનનોછે ॥ નેતેવહોફરતો સમુદ્રછે ॥ નેતેનુંજલપ્રતજેથીતેજેવુંછે ૪ નેતેથીપાંચમોઝાંબઢીપછે ॥ તેહોલલાસ- જોજનનોછે ॥ નેતેવહોફરતોસોલલાસજોજનનોસમુદ્રછે ॥ તેનુંજલતેક્ષીરજેવુથતે જેવુંછે ૫ તેથીછટીશાકઢીપછે ॥ તેચીશાલાસજોજનનોછે તેનેફરતોસમુદ્રછે તે તે જેવહોછે ॥ તેનુંજલતેદધિર્મંદોવ્રજેદ્ધિતેના ઘોલવાજેવુંછે ૬ તેચિસાતમોપુષ્કરઢીપછે તેચોસટલાસજોજનનોછે ॥ નેતેનેફરતોસમુદ્રછે ॥ તેપળચોસટલાસજોજનનોછે ॥ તેનુંજલતેસુધાજેવુંમીડુંછે ૭ ૫વિરિતેસાતઢીપછે તેમાંઆજેબુઢીપછેતેએષ્ઠછે ॥ નેતે જંબુઢીપનાનવસંઘછે તેકેમછેતોપઢીપછે ॥ તેનેમધ્યેસુવર્ણનોમેરુપર્વતછે ॥ તેપર્વતની તલાટિમાંધારેપાસે ફરતોપર્કાલાષર્વનામેસંઘછે ॥ તેમાંસંકર્ષણનીડપાસનાછે ॥ નેત્યાંશિષજીમુખ્યમકછે ॥ અને વહીતેમેરુધિ પશ્ચિમદિશાયેપર્ક કેતુમાલનામે સંઘછે ॥ નેતેનુંસુમગપર્વુવિજુપળનામછે ॥ નેતેમાંપુષ્કરનિડપાસનાછે ॥ ને ત્યાંલક્ષ્મી જીમુખ્યમકછે ॥ અનેવહીતેમેરુધિ ઉત્તરદિશાયેત્રણ્યસંઘછે ॥ તેમાંપ્રથમરમ્ભકનામે સંઘ છે તેમાંમચ્છમગધાનની ડપાસના છે ॥ ને ત્યાંસાષર્ણિમનુમુખ્યમક છે ॥ નેતેથીઉત્તરમાં વિજોહિરણ્યમયસંઘછે ॥ નેતેમાંકૂર્મજીની ડપાસનાછે ॥ નેત્યાંઅર્ધ- મામુખ્યમકછે ॥ નેતેથીઉત્તરમાં વિજોકુરુસંઘછે ॥ નેતેમાંચારાહનીડપાસનાછે ॥ નેત્યાંપૃષ્ઠીમુખ્યમકછે ॥ ૮પાંચસંઘકયા ॥ નેવહીતેમેરુધિપુર્વદિશામાંબ્રહ્માનામે સંઘછે ॥ નેત્યાંવહીતેમેરુધિ પશ્ચિમદિશાયેપર્ક કેતુમાલનામે સંઘછે ॥ નેતેમાંવજ્રમલ્લામેમુખ્યમકછે ॥ અનેવહીતે

मेदधिदक्षिणदिशामात्रणखंडछे ॥ नेतेमांम्रधमहरिषयखंडछे ॥ तेनेविदेनुसिंहजिनीउपा
सनाछे ॥ नेम्रह्मादजिमुख्यभकछेनेतेथीदक्षिणदिशामांविजोकिपुरुवनामेखंडछेतेमांरा-
मलक्षमजनीउपासनाछेत्यांहुमानजीमुख्यभकछे ॥ नेतेथिदक्षिणदिशामांभरतखंड
छे ॥ नेतेमांनरमारायणदेवनी उपासनाछे ॥ नेत्यांनारदजीमुख्यभकछे ॥ एविरित्येआ-
जंभुद्रीप तेनानखंडकक्षा तेमनेविषे भरतखंडछेतेअतिभ्रष्टछे ॥ तेथ्याहेतुमाटेती
विजांआठखंडछे तेमांभीमविलासनां सुखतोषणांअधिकछे ॥ पणमीक्षनुं साधनतयां
धातुनथी तेमीक्षनुंसाधन तेतो एकभरतखंडमांजघायछे ॥ ते हेतुमाटेआभरतखंडने
नुस्य चौखंडीकनेविषे बिजुंकोइठेकाणुंनथि अनेवलीभरतखंडछे तेमांपणतेरदेशछे ॥
तेअनार्यकेतांकठोरछे तेकहियेछेये ॥ एकनोबंगाल १ बिजोनिपाळ २ त्रिजोभूट ४
चौथोकामाक्षि ४ पांचमांसंध ५ छठोकाबुल ६ सातमोलाहोर ७ आठमोमुलतान ८
नवमोपरान ९ दशमोअस्तंबोल १० अगीवारमीअरवान ११ बारमोस्वाळ १२
तेरमोपिलपिलाम १३ ॥ एतेरदेशमलीनछे तेमांजमनुष्यदेहपामे तेनेमीक्षनाद्याता
एवाजेसद्गुरु तेनोजोगमळवो नेमीक्षना धर्मनेसमजनुं तेपणुकठणछे ॥ हवे बीजा
सादावारदेशछे तेआर्यकहेतांडतमछे तेमनांमजप्रथमतोएकपूर्व १ बिजोमज २
त्रिजोमालव ३ चौथोमाह ४ पांचमोपंजाव ५ छठोगुजरात ६ सातमीदक्षिण ७
आठमोमलबार ८ नवमोतिलग ९ दशमोप्राचीड १० अग्यारमोबारमलार ११
बारमीसीरठ १२ अरधोकच्छपसादावारदेशतमछे ॥ तेमांसद्गुरुनेब्रह्मवेत्तासंतछे
तेमनुंम्रगटपणुंघणुरहेछे ॥ नेतेदेशमांमनुष्यदेहपामेछे ॥ तेमनेधर्मभक्तिवैराग्यज्ञान
ए सप्तजायपमछे ॥ नेमीक्षनामारगनेजाणेपमछे तेकमजाणेती एजेउत्तमदेशछे ॥ तेने
विषेभगवाननाअवतार घणाकवायछे षटलामाटेपदेशभेष्टछे ॥ अनेभरतखंडनासर्व
मनुष्यछे तेमीक्षनाउपायकरेती मांक्षयायपमछे ॥ नेनकरेतीनवाय माटेजेविषेकीछे
तेनेहिंसादीवरहितयने कुसंगनोत्यागकरि सद्गुरुनेब्रह्मवेत्तासंतनो आभयकरिने
तेमनेसेषवानेतेसद्गुरुनेसंततेमनांलक्षणसद्गंधोनेविषेलुखांछे ॥ जेधर्मभक्तिवैराग्य
ज्ञानएआदिकशुभगुणसंपन्नहोय ॥ तेनेओळखीनेतेनोआभयकरवोने तेकहेतेवीरिते
तेनावचनमांपोतानादेइप्रियुंनेअंतःकरणतेराखवां नेभगवाननुंभजनकरनुं ॥ एज
मीक्षनुंसाधनछे ॥ तेजेनेमृतकालेकीधुं ॥ नेवर्तमानकालेकरेछे ॥ नेभविष्यकालेकरेछे ॥
तेनेअमुख्यमनुष्यदेहनीलाभययोपमजाणनुं ॥ नेतेनेसमजुनेमोदोजाणवो ॥ अनेपमनधि
समझतो नेतुच्छसंसारनांसुखमांलीभाइनेकालनाकोलिवा एवाजेखीटामतवादिगुरु
तेनावचनमानिनेआचोमनुष्यदेहअमुख्यछेतेनेखुवेछे ॥ नेतेजगतमांतीडाह्याकहेवाता
होय ॥ तयासमजुकहेवाताहोय ॥ अथयामीटाकहेवाताहोय ने तेनीजगतमांजशकी-
ति घणीहोय ॥ तेतीसर्वस्वजनुस्यछे ॥ तेनेसाचुंमानीनेतेमांमोदपाम्याछे ॥ ने
मीक्षनीउपायनथीसमझता ॥ तोब्रह्मवेत्तासाधुनेसद्गंधछे तेतेमनेमूर्खकहेछे ॥ आ-
त्मघातीकहेछे ॥ नेतेमनेपाछीफरीनेआचोमीक्षक्षेत्रमांमनुष्यनोदेहमळवोतेनोविलंबतो
घणीछे ॥ तेसद्गंधोनेअनुसारेलखुंछेजे आपणांवर्य ६६६ छसेनेछासठनेमास ८ आठ
जायत्यारेब्रह्मानी १ एकलवयायछे ॥ एवां६० साठलवनुं १ एकनिमिषते आपणांवर्य
४०००० चालीशहजारजाय त्यारेब्रह्मानुंएकनिमिषयाय ॥ एवां ६० साठनिमिषनुं
एकपलतेआपणांवर्य २४००००० चौविसलाखजायत्यारे ब्रह्मानुं १ एकपलयाय ॥
एवां ६० साठपलनी १ एकघडितेआपणांवर्य १४४००००० चौदकरीडनेचालीश
लाखजायत्यारेब्रह्मानी १ एकघडियायछे ॥ एवि ३० त्रिघडिनी १ एकदिवसते

आपणां वर्षं ४३२०००००००० च्यारअवजनेवशीशकरोडयाय त्वारेब्रह्मानी १ एकदिवस
 यायछे ते च्यारजुगनी १ एकचोकडि ॥ १७२८००० सतरलाखनेअठाविशहजारसतजुग ॥
 १२९६००० बारलाखनेछनुहजारत्रेतायुग ॥ ८६४००० आठलाखनेचोसठहजारआपर
 ॥ ४३२००० च्यारलाखनेवशीशहजारकलिना ॥ ४३२०००० त्रेतालीशलाखनेविश
 हजारवर्षयायतारे १ एकचोकडियाय ॥ एविब्रह्मानापकदिवसमांपकहजारचोकडि
 जुगनीयायछे ॥ तेब्रह्माना १ एकदिवसमां ॥ १४ चौदमनुने ॥ १४ चौद्व्रतेतुल्य
 राज्यकरीनेनाशयामेछे ॥ एकमनुने १ एकव्रआपणांवर्ष ३०८५७१४२८ त्रिशकोदि
 नेपंचासिलाखनेईकोतेरहजारनेचारशेनेअठाविशने तेउपरांततमास ६ छीनेदिवस
 २५ पंचविशचडि ४२ वेतालिशपल ५१ एकावननिमिष २५ पंचविशलव ४२
 वेतालिशनेउपरांत १२ बारलवमांचौदमीभाग पटलुं एकपकरहीनेचौद्व्रधइजायछे
 तेब्रह्मानालवनिमित्यादिक सर्वदिवसमांडपजीनेनाशयायछे ॥ तेनुनामप्रथमनित्यप्रलय
 केवायछे नेतेब्रह्मानीएकरात्रीयायछेतारेब्रह्मासुवेछे तारेस्वर्गमृत्पुनेपाताल एत्रिलो-
 किनोनाशयायछे ॥ तेजेवडोदिवसछे तेवडोरात्रिछे तेआपणांवर्ष ८६४०००००००
 आठअवजनेचोसठकरोडयाय त्वारेब्रह्मानिअहोरात्रिइने एकदिवसयायछे तेदिवस
 दिवसप्रत्येनाशयायछे ॥ नेदिवसांतरेपार्शुकरेछे ॥ नेतेनाशयायछे तेनुनाम २ बिजो
 निमित्तप्रलयकेवायछे ॥ एब्रह्माना १ एकदिवसनि अवधिकहि ॥ एवा ३० त्रिश-
 दिवसमां १ एकमास ॥ एवाबारमासनुं १ एकवर्ष ॥ एवां १०० सोवर्षब्रह्मदेहराखे
 छे ॥ तेब्रह्मादेहमुकेत्यारे एचौदलोसहित ब्रह्मांडनोनाशयायछे ॥ त्वारेप्रकृतिधी
 उपजुंजेकारज तेसर्वप्रकृतिमांलयपामेछे ॥ एत्रिजोप्राकृतप्रलयकेवायछे ॥ चोबीआत्त्य-
 तिकप्रलययायछे त्वारेतोअनंतकोटिब्रह्मांडनोनाशयायछे ॥ तेदिवसतोप्रधानपुरुषनुं
 कारणपजे प्रकृतिपुरुषतेपोताने यियेअनंतब्रह्मांडने प्रतिलोमकरीने पोतेअक्षरपुरुषना
 तेजमांलीनयायछे ॥ तेनु नाम चायी आत्त्यतिक प्रलय कहेयाय छे ॥ तेप्रलय
 कालेजेमप्रतिलोमयायछे ॥ तेमउत्पत्तिकालेअनुकमेतेची लोमजउत्पन्नयायछे ॥ एती
 चारप्रकारना प्रलयनुं कहुं ॥ पणत्रिजोप्राकृतप्रलयतेब्रह्मानिआयुपअवधिनेकीधो
 एवासाडिप्रण्यकोटि प्राकृतप्रलय इइ जाय छे ॥ त्वारेपजीवछे तेआबोम-
 नुष्यदेहपाम्बोहोय तेदेहब्रथाखोडामायिकसुखनेमतवादि गुरुनेआशरेरहिनेहारेछे ॥
 तेजीवयमयातनाने नर्ककुंडनांदुःखने लखचोरासीजातनाजेदेहछे ॥ तेनादुःखमोग-
 वीने ेआंफरिनेपाछोसाडिप्रण्यकोटीप्राकृतप्रलयकहा एवायाशे त्वारेफरिनेमांछ
 क्षेत्रमांआयो मनुष्यनांदेहपामेछे ॥ पटलीफरिनेमनुष्यदेहपामबानीबिलंबछे ॥ माटे
 हेभाइसुझेतोआजसमजीनेमोक्षना दात, जेसद्गुरुनेसंत तेनोआभयकरीनेतेमीआज्ञामां
 पोतानादेहने इंत्रियुनेअंतःकरणनेथरतायिने पोतानाआत्मानुभेयकरीने भवधानना
 धामनेपांहीचो ॥ नेजीआजएवातनहिसमझो ॥ नेआबोमनुष्यदेह मोक्षनासाधननुं
 धामछे तेप्रधाहारशोतां फरीपाछोआबोजोग मलबानीबिलंबतोमीरेलखिएटलीछे ॥
 तेप्रमाणेमोगवीने तेअधपु्रियाये तेदिवसजोगमोक्ष बधानोयाशे तेदिजोबिषरशो
 तोयाशे नेनहिविचारोतो तेदिपणमोक्षयायेनहि एसिद्धांतवसंतछे ॥ सख्खुहोयते
 बिष्यारजोने मुरखनेमायेतो भुतिस्मृतिनीजाममानयि तेतीकोइएवातनेसमझये
 नहि ॥ इतिवचनामृतम् ॥ १ ॥ श्रीरस्तु श्रीरस्तु श्रीरस्तु ॥

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
५	२६	ऋषि	ऋषि	१४०	२८	बाय छे	बाय छे तारे
६	२९	सहस्र	सहस्र	१४२	१३	अने	अने
८	३	पोतानां	पोतानो	१४४	११	व्यभिचारी	व्यभिचारी
१६	१४	ताळा	तळां	१४५	६	आत्मरूपे	आत्मरूपे
४५	१९	एवं	एतुं	१४७	११	खोटा	खोटी
५१	५	सनकादिकने	सनकादिकने	१४७	३०	मूर्तिमां	मुर्तिमां
५२	७	प्रायश्चित्त	प्रायश्चित्त	१५३	१६	प्रकृतिमां	प्रकृतिमां
५२	२५	श्रीजीमहाज	श्रीजीमहाराज	१५३	१९	पाधरीज	पाधरीज
५५	१८	पुरुष	पुरुष	१६१	२	म्यां	म्यारे
५७	२८	जेम	जेम	१६१	४	मोटा	मोटा तो
५८	२५	उत्तम	उत्तम	१६१	३०	बळवान	बळवान
६१	२२	मुखारविदनी	मुखारविदनी	१६६	१	जणवी	जाणवी
६२	१६	भगवानना	भगवानना	१७४	८	हो	होव
६३	२०	सतने	संतने	१७७	११	छटवाने	सुटवाने
७२	१०	आणवुं	जाणवुं	१८१	२५	बळे	बडे
७२	३१	अ. १. श्रीजामां	अ. १. श्रीजामां	१८८	५	सुधी लहने	सुधी
७९	२४	जेम	जेम	१९०	१३	ते	ने
८१	१२	भगवानमां	भगवानमां	१९४	२१	मूळअक्षरनुतेजते	मूळ अक्षरनु
८१	२०	जीवन	जीवने			मूळअक्षरनुतेजते	तेज
८७	२	विराजमान	विराजमान	१९६	९	प्रकृति	प्रकृतिपग
९२	२१	जे	जेजे	२००	२५	धोडा	धोडा
१००	२६	भगवानना	भगवानना	२०२	१४	हतो	हती
१०१	१९	वचनामृतमां	वचनामृतमां	२०४	२५	नेपशु	ने विषे पशु
११७	१८	पदार्थ	पदार्थनां	२०७	२६	ए	एम
१२६	१७	शुद्ध	सुध्वा	२१९	२	पछी जेणे	जेणे
१२६	१९	शास्त्रे	अनेशास्त्रे	२२०	१८	गोपिने	गोपियोने
१२७	२५	राजने	राजनी	२२८	२३	कदम	कदम
१२८	५	जी	श्रीजी	२२९	१	वर	वर
१२८	१४	बांधी	बांधी हती	२३३	१	करावनार एवा	(करावनार
१३३	२४	समजावो	समजावो				नहि एवा)
१३५	२२	कृष्णस्य	कृष्णस्य	२३४	३०	शत्रुने	शत्रुने
१३७	७	ताराच	ताराच	२३८	२९	करीने	करीने
१३७	१२	तेजस्वि	तेजस्वी	२४०	१५	तेनी	तेनी
१३७	२६	ज्ञानमका	ज्ञानमका				

प्रष्ट	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध	प्रष्ट	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२४६	२७	ते	ते	५४४	१५	घटका	घटकी
२४९	२५	त्यां	त्यां	५७९	२०	पापनी	पापनी
२४९	२५	ते तेने	ने तेने	५९३	१७	तोपण	तोपण
२६०	३०	जाटे	भाटे	६००	२८	म. ६	म. ६६
२७८	१३	अमे	अमे तो	६२५	९	तेमद	तेमद
२८४	१८	म २१	म ३१	६४८	८	जे	जेणे
३११	१८	० १५	प्र १५	६५७	१५	काइ	काइ
३३८	२५	सने	अने	६५८	४	आमाना	आत्मानो
३५३	१४	ययी	नयी	६५८	१९	ओ ठाय	ओळ्ठाय
३६०	८	ते स्वभाषनी	तेना	६७०	१२	मेला	मेली
४१७	१२	ना	ता	६७६	१३	प्रताति	प्रतीति
४१७	२१	हात	होन	६७९	३०	जाशुद्ध	जाशुद्ध
४२०	१४	आटा	आटा	६८०	१८	भगवानना	भगवाननी
४३५	५	ज्ञानन	ज्ञानने	६८०	२१	कुसंगना	कुसंगनी
४६५	७	अत	अयेत	६८२	१४	झीजा	झीजी
४७०	२३	पकला	पकली	६८२	१७	माटेरा	माटेरा
४७४	९	जेबाश	जेबीश	६८२	२२	रक्षा	रक्षा
४८०	४	अर्थेन	अर्थेने	६८८	१०	ना	नी
४८४	२२	पमन	पमने	६९१	५	धनखा	धनखी
५०४	९	कृष्णीऽय	कृष्णीऽय	७१५	७	हाथ	होय
५०५	१०	माने न	माने ने	७२२	५	खानी	खीनी
५१०	१२	अणवा	आणवां	७२४	२०	मागरा	मीगरा
५३९	२७	तापनां	तोपनां	७२८	३	थका	थकी
५४३	३२	सनादिक	सनकादिक	७३५	२५	पाळता	पाळतो

